✠
BIBLIOTECA
DEL REAL MONASTERIO
DE HUERTA.
Núm. 9.

ALPHONSI

TOSTATI

HISPANI,

ABVLENSIS

EPISCOPI,

Philosophi, Theologi, ac Pontificij Iuris Cæsareiq; consultissimi, nec non linguæ Græcæ, & Hebraicæ peritissimi,

OPERVM

TOM. VI. IN TRES PART. DIVISVS.

CONTINENS

COMMENTARIA IN LIB. I. ET II. REGVM.

Nunc primùm in Germania post Venetas impressiones diligentissimè in lucem edita.

PERMISSV *SVPERIORVM.*

SORIA
BIBLIOTECA PROVINCIAL

COLONIÆ AGRIPPINÆ,

Sumptibus Ioannis Gymnici, & Antonij Hierati.

ANNO M. DC. XIII.

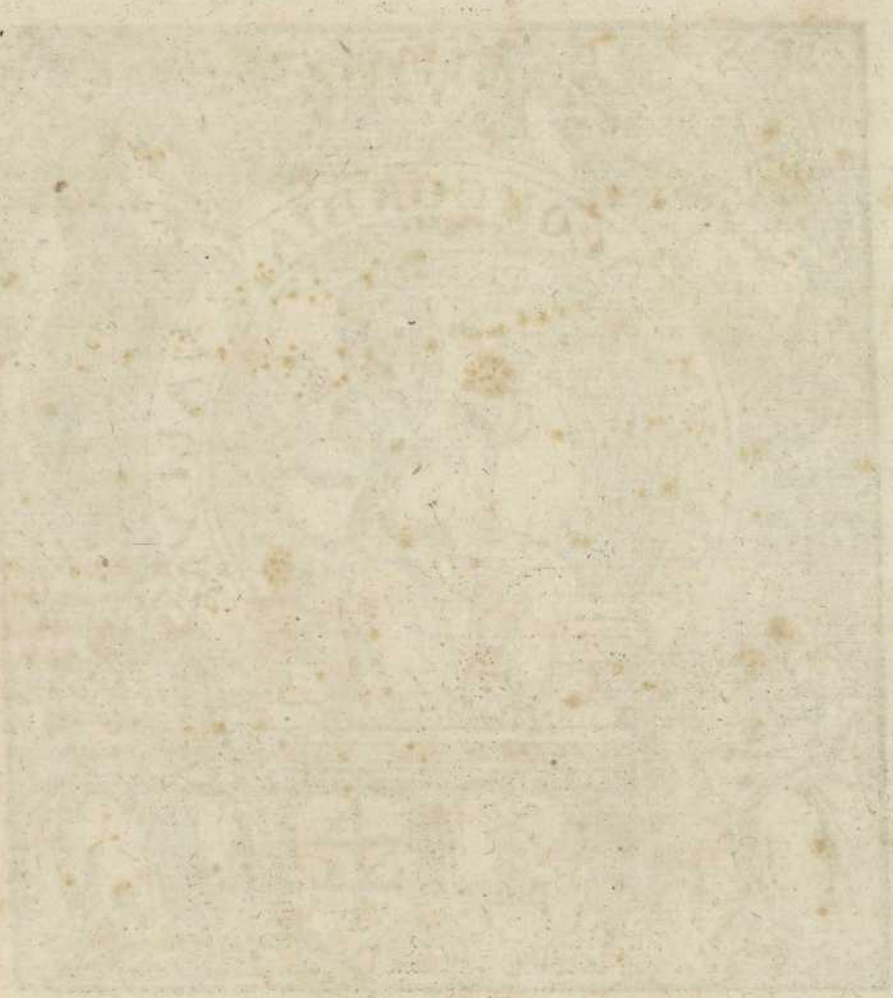

ALPHONSI TOSTATI EPISCOPI ABVLENSIS.

COMMENTARIORVM
In Lib. Regum Præfatio.

A

TEmporalium euentuum, bellorum, actionum, paſſionum, & afflictionum Iudaicæ plebis ordinē inſequentibus nobis, toto exhauſto Moyſi Pentateucho, librisque Ioſue, Iudicum, & Ruth mediorum temporū Chronographis iam expletis, libros Regum aggredi cōſequens erit. Tempora namque librorum horum cōiuncta ſunt: nam exhauſtis iudicibus, de quorum geſtis, & temporibus in libro Iudicum agitur, Regum tempora incœperunt: ſemper quippe iudices manſere, quouſque Iſraeliticus populus concitatus auaritia, & iniqua diſtributione filiorū Samuelis, quos ipſe grandæuus effectus toti præfecerat populo Hebræorum, reges ſuper ſe, ſicut in cæteris gentibus erat, fieri flagitauit, vt patet infra cap. 8. & 12. Nam & pars prima librorū Regum ad tempora Iudicum pertinet: ipſe quippe Samuel, cuius in exordio primi libri Regum hiſtoria texitur, & à quo ſecundum Hebræos liber iſte, & ſecundus nomē ſortiti ſunt, de iudicibus fuit, vt patet infra 12. cap. Poſt eum autem reges incœperunt in Saule, quem ipſe Samuel Dei iuſſu vnxit in primū regem Hebræorum, vt patet infra cap. 10. vnde nihil temporis inter iudices, & reges intercidit, nec liber Ruth, qui inter reges, & iudices medius ponitur aliquam temporum diſtinctionem notat: nam vero iudicio liber Ruth pars quædam per apocopen deciſa de libro Iudicum dicitur, quia in diebus vnius iudicis eius geſta narratur hiſtoria: ſic enim ait Hieron. in prologo Galeato, qui huic libro anteponitur. In his autem libris Regum omnium Regum, tam Iudæ, quam Iſrael facta, & tempora deſcribuntur ab exordio eorum, vſque ad Babylonicam captiuitatem, quæ regibus directè, & incommixtè de tribu Iuda deſcendentibus, finem dedit. Et quoniam liber iſte in quibuſdam, iuxta Hebraicum ſtilum, decurtatus eſt, quæ ex aliqua parte defecerunt, vtcunque geſta narrantur in libris duobus Paralipomenon, qui ob hoc nomē aſſumpſerunt: nam in Græcam Originem Paralipomenon relictorum, vel de relictis interpretatur: eo quod ibi de eis, quæ relicta ſunt in libris Regum, & alijs hiſtoricis, ſuppletio quædam habetur. C

Quos libros iſti ſequantur.

De ordine, & modo principatus Iudæorum ab initio, vſq; ad Chriſti mortem in generali, & deinde in ſpeciali de ſingulis temporibus, qualem ſpeciem politiæ habuerint.

B

Liber iſte primus cōuenienter in duo volumina ſecatur.

Lib. Ruth eſt pars libri Iudicum.

Continentia librorū Regum.

QVÆST. I.

AD introductionem autem libri huius conſiderandum, quod reges, de quibus hic per omnia agitur à regendo dicuntur, eo quod populum Dei ſuis temporibus direxerunt. Fuit autē limitatum tempus regibus datum, reliqua autem tempora Hebræorum ad alterum regiminis modum pertinent. Fuerunt autē duo tempora diſtinctiſſima in regimine, principatu, atque totali habitudine populi Hebræorum, ſcil. ante ingreſſum in terram Chanaan, & poſtquam eam adepti inhabitare cœperunt. Prius autem fuerunt Iudæi ſub triplici habitudine, ſcil. ante deſcenſum in Ægyptum, & in tempore incolatus ibi eorum, & in tempore diuagationis, & habitationis in deſerto poſt exitum de Ægypto. Principium autem temporum nō pertinet ad aliquod politicum regimen, quia populus Hebraicus, ita paruus erat, vt nullā politiam conſtituere poſſet, requirunt enim politiæ debitam multitudinem virorum, nec poteſt cōſtitui in quocunque numero, vt patet 9. Ethic. & 2. Politic. erat autē regimen œconomicum, quod domeſticum dicitur inter eos, ſecundū quod quilibet rector eſt familiæ ſuæ, vt patet 1. Politic. Primus namque pater Hebræorum, in quo populus ille per promiſſiones à Deo factas, & ſignaculum circunciſionis in carne à cæteris gētibus ſegregatus eſt, Abraham fuit, ipſe autem cum ſola familia, & ad extremum cum filio ſuo Iſaac habitauit, tanquam peregrinus in terra Chanaan, vt colligitur Gen. cap. 12. & vſque ad 25. & ad Hebr. 11. & Actuum cap. 7. Iſte igitur cum de genere ſuo ſolum filium ſuum haberet, non poterat politicam communi- D

A cationem constituere, aut principatum, cui successit Isaac filius eius, qui eodem modo solum œconomicam gessit vitam, quia cum duos habuisset filios, scil. Iacob, & Esau, confestim ab vtero Esau cœpit non pertinere ad populum Dei, cum Deus dixisset ad Rebeccam: duæ gentes in vtero tuo sunt, & duo populi ex ventre tuo diuidentur Gen. cap. 25. Non enim acceptauit Deus ipsum Esau, vt esset de populo eius, iuxta illud Malach. cap. 1. nonne frater erat Esau, Iacob dicit Dominus, & dilexi Iacob, Esau autem odio habui? & posui montes eius in solitudine, & hæreditatem eius in dracones deserti. Nec quidem hoc fuit, tanquam aliquod malum Esau egisset, sed antequam malum, vel bonum ageret ex æterna Dei prædestinatione factum est, vt Iacob diligeret, Esau autem odio haberet ad Rom. cap. 9. manebat igitur solus Isaac cum filio eius Iacob, qui ad populum Dei pertinebant, sed hi nullam politiam constituere poterant. Nouissimus autem in hoc statu fuit Iacob successor Isaac, qui 12. quidem filios habuit, & & omnes pertinentes ad populum Dei, sed nec iste communicationem œconomicam excedebat, cum Pater, & Filius, vir & vxor, Dominus & seruus, sex termini communicationis œconomicæ sint, vt patet 1. Politic. cap. 2. nec differt an multi filij, vel pauci sint, & multi serui, atque familia copiosa, nisi ad hoc quod œconomiæ differant secundum quantitatem, sed in specie nequaquam, ita vt transeant ad alterum genus principatus, vel communicationis non œconomicæ, iuxta Arist. 1. OEconom. hoc autem erat in Iacob, quando

Iacob principatus qualis.

B filij sui nondum erant emancipati, vel saltem nondum acceperant vxores, quia tunc filius est quædam pars patris donec sit pelicon, id est, magnus, vel emancipatus. 5. Ethic. Cum vero filij Iacob acceperunt vxores in terra Chanaan, & ipsi quoque inceperunt habere familias speciales, non poterant omnes pertinere ad communicationem œconomicam, quia non constituebant vnam œconomiam, sed multas: nec tamen adhuc pertinebant ad politicam communicationem, quoniam ex tã paucis nulla politia consistere potest: enumeratis namque tam magnis, quam paruulis de progenie Iacob cum descenderunt in Ægyptum, erant omnes 70. simul Gen. 46. cap. nulla tamen politia ex tã paucis constare potest: præcipue, quia plurimi istorum 70. erant paruuli: politia tamen iuxta Arist. Politicorum lib. 1. est communicatio per se sufficiens: habebant autem Iacob, & filij sui quandam communicationem mediam inter politiam, & œconomiam, quæ dicitur communicatio vicalis à quibusdam, vel homogalactarum secundum Græcos, aut collactaneorum. Isti autẽ sunt quandocunque plures descendunt ab eodẽ stipite, & simul communicantes nõ possunt facere politiam propter paucitatem, nec rursus facere œconomiam vnam, quia sunt plures familiæ, ideo faciunt communicationem mediam inter has, & dicitur vicalis à vico, quia isti sufficiunt facere vnum vicum, sed non vnam vrbem. Dicuntur etiam homogalactæ, id est, ab vno lacte descendentes, scil. ab eadem Origine ab homos, quod est vnum, & gala, quod lac, quasi ab eodem lacte. Idem autem collactaneus signat. Hæc igitur fuit communicatio, &

C principatus Hebræorum in terrã Chanaan, antequã descenderent in Ægyptum. Cum vero descenderunt in Ægyptum, potuit iam esse alius principatus inter eos, quando creuerunt nimis, & tanquam germinantes multiplicati sunt. Exod. c. 1. ita vt nõ solum sufficeret ad constituendum vnam politiam, sed etiam plurimas: nam in exitu de Ægypto 600. millia peditum, & amplius fuerunt, vt patet Exod. c. 12. & ibi satis declaratum est: non tamen patet quis modus principatus fuerit inter illos. Pro hoc autẽ considerandum, quod mansio Israelitarũ in Ægypto diuisa fuit in tempus calamitatis, & prosperitatis. Nam à principio viuente Ioseph, & vsquequo surrexerunt reges noui post mortem eius, qui ignorabant eum, Iudæis fuit magna prosperitas in terra Ægypti: nam maiora bona, & diutiæ Ægyptiorum eis traditæ sunt. Sic dixerat Pharao Gen. 45. cap. Ego dabo vobis omnia bona Ægypti, vt comedatis medullam terræ. Patet autem hoc, quoniam ipsi petierunt terram Gessen, quæ erat optima, & hanc acceperunt in possessionem apud vrbem Rameses Gen. 47. cap. In hoc autem tempore verisimile est, quod ipsi Hebræi haberent iudices inter se de seipsis: nam cum Ioseph esset præfectus totius Ægypti dicente sibi Pharaone: Ego sum Pharao, absque tuo imperio non mouebit quisquam manum, aut pedem in omni terra Ægypti Gen. 41. cap. verisimile erat, quod ipse Ioseph dominaretur omnium Hebræorum, & sub se poneret alios iudices de ipsismet Hebræis. Poterat autem hoc fieri conuenienter, quia Hebræi habitabant separati ab Ægyptijs in terra Gessen, vel Rameses Gen. 47. cap. erat tamen vltimate principatus eorum monarchicus, cum essent sub Pharaone, qui rex erat omnium habitantium in Ægypto. Secundum tempus calamitatis magnæ Iudæorum in Ægypto fuit post mortem Ioseph cum surrexit rex nouus, qui nõ cognoscebat Ioseph incipiens affligere Iudæos intolerabili labore, in operibus luti, & lateris, & in omni seruitute in terræ operibus. Exod. 1. cap. & durauit hoc vsque ad exitum eorũ de Ægypto. In hoc autem tempore verisimile est, quod Iudæi non haberent inter se aliquos iudices, vel Dominos de seipsis, sed præponebantur eis iudices, & præfecti de Ægyptijs, vt premerent eos, & diligenter custodirent, ne fugerent de terra, & iungerentur hostibus Ægyptiorum, vt patet Exod. cap. 1. scil. Ecce populus Israel multus, & fortior nobis est, venite sapienter opprimamus eum, ne forte multiplicetur, & si ingruerit contra nos bellum, addatur inimicis nostris, expugnatisque nobis egrediatur de terra, & ibi sequitur quod Pharao imposuit præfectos operum ad affligendum illos. Non habuerunt ergo Iudæi hoc tempore iudices super se de genere suo. Post exitum autem de Ægypto, fuit alius modus regiminis Hebræorum, & differebat iste modus à prioribus, quia iam inceperant Israelitæ esse liberi. Differunt autem, quia aut loquimur de tempore, quo fuerunt in deserto venientes ad terram promissionis, vel de tempore quo mansérunt in ea iam acquisita. Primum tempus fuit annorum 40. tantum enim Israelitæ in deserto morati sunt. Exod. 16. cap. Deut. 8. & 29. cap. In quo tempore habuerunt super se principem Moysen, qui vixit vsque ad finem 40. anni ferè: nam in anno 10. mense vndecimo, mortuus est, vt declaratum fuit Iosue cap. 1. nam ipse in mense vndecimo anni 40. Deut. proposuit coram toto Israel. Deuter. cap. 1. Iste autem principatus non fuit semper eiusdem modi: nam ab exitu de Ægypto vsquequo venit Iethro ad Moysen in monte Synai, quod fuit anno secundo ab exitu de Ægypto, vel circa finem primi, vt declaratum est Exod. 18. cap. Moyses erat solus princeps, & iudex in toto Israel, vt patet præalleg. cap. Ipse namque iudicabat in omnibus causis. Et quia solus erat, & litigiorum maxima multitudo, sedebat à mane vsque ad vesperam pro tribunali audiens causarum ventilationem. Vnde Iethro hoc videns, increpuit eum, dicens. Non bonam, inquit, rem facis, stulto labore consumeris tu, & populus iste, qui tecum est, vltra vires tuas est negotium, solus illud non poteris sustinere. Et deinde cepit alius ordo iudicum. Toto ergo hoc anno primo fuit inter Iudæos principatus similiter monarchicus, qui regalis aliquo modo dicitur, scilicet quia Moyses super omnes Hebræos erat, & præter eum nullus alius super eum, aut infra eum in popopulo iudex, vel princeps erat. Differebat tamen principatus eius aliquo modo à regali, quia ipse non se vocabat regem, sed iudicem, nec vtebatur tanta potestate, F sicut reges vtuntur. Ab illo autem tempore incœpit alius modus principatus in populo Iudaico: nam cum Iethro manifestè declarasset istud negotium esse supra vires Moysi, suasit ei accipere in iudices de omni plebe decanos, quinquagenarios, centuriones, & tribunos, qui accepit eos, & dedit illis modum iudicandi, vt patet Exod. 18. & Deuter. cap. 1. tunc autem principatus Israeliticus erat monarchicus, quia quamquam plurimi essent iudices in Israel, tamen omnes reducebantur ad vnum, scil. Moysen. Ipse enim dixerat, quod quandocunque esset aliqua causa ardua deferretur ad ipsum, & quãdocunque in aliquibus alijs dubitarent, quærerent ab eo, & causę etiam per appellationem deuoluebantur ad eum. De his Exod. cap. 18. & Deut. 1. durauit autem iste principatus modico tempore, scil. vsque ad annum secundum, & finem mensis secundi eiusdem anni, vel principium mensis tertij. Nam cum esset Israel in sepulchris concupiscentiæ, Moyses videns totum populum plorantem desiderio carnium doluit nimis, petens à Deo, quod occideret illum, vel auferret ab eo curam tanti populi: ipse autem prouidit ei dans 70. seniores, qui iudicarent populo, & prophetarent illi, vt sic diminueretur labor Moysi. Tunc autẽ fuit alius modus principatus, quia iam non erat totaliter monarchicus, vt

Tempus prosperitatis.

Tempus calamitatis.

D

E

à prin-

A

à principio fuerat, sed magis erat Aristocraticus, quia 70. seniores erant æquales Moysi in iurisdictione, nec appellabatur ab eis ad Moysen, vt declaratum est Nu.11.c. Durauit autē iste principatus ab anno secundo vsque ad exitum Iudæorū de deserto. Semper enim isti iudices cum Moyse iudicabant, vt declaratum est præall. c. hic igitur fuit modus triplex regiminis Hebræorum in deserto. Vltimum autem tempus status Hebræorum fuit post acquisitam, & possessam terram promissionis, & iste fuit perfectior status, & in maiori gloria Iudæorum. Diuiditur autem totum istud tempus in duas partes, scilicet in partem, qua mansēre Iudæi in terra sua, & in tempus, quo post Christi mortem dispersi per totum orbem manent. Quantum ad secundum dicendum nihil est: nam cum status Iudaicus eessauerit per Christi passionem, iam de Iudæis nihil manet, sed sunt translati ad alias gentes, & redacti in seruitutem nullum habentes iudicem, nec principem. De primo autem statu, qui fuit ab eo tempore, quo ingressi sunt in terram Chanaan sub ducatu Iosue, vsque ad tempus, quo per Romanos debellati per totum orbem dispersi sunt, quod fuit temp⁹ fere duorum millium annorum, vt ait Iosephus 1. libro Antiquitatum, hoc in veritate valde minus est. Dicendum quod fuit triplex modus regiminis, scilicet per iudices, per reges, & per pontifices. Primus modus fuit per iudices, qui cœpit ab ingressu in terram Chanaan tempore Iosue, vsque ad tempus Samuelis, qui fuit vltimus de iudicibus, quo viuente vnctus est in regem Saul: fuit autem non magnum tempus horum Iudicum, primus quorum fuit Iosue, licet iste proprie non dicatur Iudex, quia maior erat potestas eius, quam alicuius iudicis. Vnde & per Deum institutus fuit. Numer.27.cap. vnde poterat vniuersaliter iubere in populo, & quantum ad hoc aliquo modo vocabatur Dominus. Iudices autem alij solum fuerunt, tanquam quidam duces bellorum assumpti à populo ad pugnādum cōtra hostes: ideo Sacra Scriptura fecit differentiam inter Iosue, & Iudices. De tempore Iosue dicendum, quod principatus erat monarchicus inter Iudæos: de tempore autem singulorum Iudicum non tantum constat, sed idem dicendum videtur.

Secundum tempus huius status fuit, in quo regulati sunt Iudæi per reges, & istud fuit à tempore Saulis, quem vnxit Samuel in regem Israel. Ipse enim fuit primus Regum, & Samuel vltimus Iudicum: ita vt nihil distaret inter iudices & reges. Durauit autem istud tempus vsque ad Babylonicam captiuitatem. Fuerunt autem in hoc tempore multi reges, & non semper de eadem tribu. Primus enim rex fuit de tribu Beniamin, scilicet Saul, vt patet infra ca.9. postea autem cum futuri semper essent reges de eadem tribu, abstulit Deus regnum de domo Saul, quia non obediuit mandato eius infr.c. 35. ideo iussit Deus vngi Dauid in regem, qui regnauit mortuo Saule, & deinde semper fuerunt reges de semine eius vsque ad Babylonicam captiuitatem, vt patet ex processu librorum istorum, quia Deus iurauerat, quod non extingueret lucernam de domo Dauid, sed daret ei semper sedentem super solium suum infra 3. libro cap.15. fuerunt tamen diuisa regna tempore intermedio, quia dum incœpisset regnum in domo Dauid, regnauit ipse super totum Israel, & filius eius Salomon. In tempore autem Roboam filij Salomonis diuisum est regnum Israel in duas partes propter peccata Salomonis: manserunt autem duæ tribus, scilicet Iuda, & Beniamin cum regibus de domo Dauid, & 10. aliæ tribus fuerunt sub regibus de tribu Ephraim, quorum primus Ieroboā filius Nabath, qui peccare fecit Israel. De quo infra 3.li.c.11.12.&13. postea autem nūquam fuit reducta ista diuisio ad vnitatem, quamquam multum super hoc pugnatum fuisset. De his autem duabus partibus vna. s. totum regnum Israel decem tribuum translata est in terram Medorum, & Persarum in Hailam, & Abor iuxta fluuium Gozam per Regem Salmanasar, dum regnaret in Israel Oseæ filius Hela, qui pariter translatus est in terram Medorum. In Iuda autem regnabat tunc rex Acham, & erat tunc annus 20. regni eius. De hoc infra libro 4. capit. 27. Post hoc autem nunquam redierunt illæ decem tribus, nec redituræ sunt. In terra vero Chanaan manserunt tunc solæ duæ tribus, scilicet Iuda, & Beniamin cum Leuitis, & Samaritanis, qui ducti sunt de terra Medorū. Regnauerunt autem post hoc adhuc multi reges in Iuda, vsque ad Babylonicam captiuitatem, & sic fuit finis Regum Iuda, & Israel: vnde in hoc finiuntur isti libri Regum, & Paralip. Huic tempori successerunt anni 70. quibus iuxta vaticinium Ieremiæ morati sunt in captiuitate Babylonica Iudæi. Ierem.cap. 25. in quo tempore Iudæi non habuerunt aliquem principatum, quia erant in captiuitate sub potestate Regum Babylonis. Cum autem redierunt in terram suam reædificantes vrbem Ierusalem, & templum Domini, incępit in eis alius status. Tertium tempus fuit quo Iudæi relati sunt per pontifices, & istud est post captiuitatem Babylonicam, non quidem, quod hoc toto tempore pontifices rexerint, sed quia maxima parte eius. Primo enim venientibus Iudæis de captiuitate Babylonica dominatus est Zorobabel, & Neemias, & Iesus Iosedech sacerdos magnus: in eodem enim tempore vtrique rexerunt. De Neemia patet per totum librum suum, vbi significatur, quod ipse missus sit à Dario rege Persarum in Ierusalem, & ædificauit eam. De Iesu Iosedech sacerdote magno patet Zachar.capit.3. vbi loquitur angelus ad eum anno 70. captiuitatis Babylonicæ, in quo incępit prophetia illa Zacharię cap.1. & dicitur, quod ipse erat iudex, & quandocunque fit locutio ad Zorobabel principem, fit quoque ad eum, vt patet Aggæi cap.1. & 2. & Zachar.cap.4. Zorobabel autem erat proprie princeps tunc omnium Israelitarum: & sic vocatur princeps Iudæorum. Aggæi capitul.1. & 2. & 1. Esdræ cap. 4. & 5. Ipse enim erat princeps, tam in populo, quam inter ædificatores sanctuarij, & ad ipsum fiebat sermo propheticus de reædificatione, vt patet præal.c. Erat autem ipse princeps de tribu Iuda directe veniens de stirpe Regum Iudæ, qui prędecesserant, vt patet Matth.cap.1. Neemias autem, de quo dictum est etiam erat princeps, sed iste magis fuit specialiter princeps in ædificatione ciuitatis, qui cum esset pincerna regis, accepit licentiam ædificandi vrbem Ierusalem, vt patet Neem.cap.1. Post hæc autem de principatu Iudæorum non potest apparere aliquid cum nihil sacra Scriptura loquatur, nec sint aliqui libri eius, vsque ad tempora Machabæorum: rexerunt autem tunc pontifices populum Hebræorum. Nam in diebus suis Mathathias erat princeps gentis huius, vt patet primo Machabæorum capitul. 1. & 2. Deinde filij eius Machabæi successerunt in principatu. Nam primo Iudas filius eius, qui Machabęus dicitur, deinde Ionathas, postea vero Simon succesſiue principes fuerunt, & ad vltimum Ioannes Hircanus filius Simonis. Nami sti erant sacerdotes magni, & de genere sacerdotum, vt apparet primo Machabæorum capit.2. fueruntque quasi reges: nam Ioannes, qui vltimus eorum stetit imposuit sibi diadema regis: post eum vero alii fuêre pontifices, qui pariter reges erant, vt Aristobolus, Alexander, & Ioannes quousque propter seditionem istorum, qui erant de genere sacerdotali, & volebant principari, Romani se interposuerunt auferentes eis principatum regnatiuū, solum relinquentes principatum pontificalem, & istum venalem faciebant, ita vt quando Christus natus est, vt fuit sub Herode, iam nullus esset de regibus Iudæorum, sed alienigenæ erant reges, scilicet Herodes tres succesſiue regnauerunt. Vnde & ipsi Iudæi in passione Christi dixerunt. Non habemus regem, nisi Cæsarem. Matth.26.cap. Patet igitur de toto principatu Hebræorum ab exordio gentis eorum vsque ad mortem Christi, in qua totaliter desijt status eorum, cum paulo post per Romanos deleti fuerint.

Considerandum tamen, quod omnibus istis tempotibus, ex quo Israelitæ introierunt in terram Chanaan habuerunt præter istos principes quosdam alios iudices, scilicet domum concilij, quæ constabat ex septuaginta senioribus, & summo sacerdote. Isti namque vsque ad tempus Saluatoris manserūt: nam & per istos morti adiudicatus est, vt satis colligitur Matth.26. & Marc.14. cap. idem Iosephus circa finem librorum antiquitatis ait. De his iudicibus magis declaratum est Numer.cap.11. Isti autem non faciebant variationem politiæ, quia cum ponatur vnus rex, vel vnus sacerdos princeps totius populi ab ipso principatus efficitur monarchicus: alij autem sunt quodam modo subordinati. tempora autem intermedia horum fuerunt tempora Regum, de quorum gestis, & ducatu in his quatuor libris agitur.

D

Status Iudæorū in captiuitate.

E

F

Domus concilij, quomodo semper fuit in terra promissionis.

A

An liber Regum sit vnicus, vel plures, & quid contineatur singillatim in quolibet.

QVÆST. II.

QVÆRETVR circa hoc an liber iste Regum vnicus, vel plures sit. Cui respondendum non esse dubium eum in quatuor particulas apud nos esse distinctum, quæ libri appellantur: nec tamen secundum morem Latinum accipimus librum Regum, tanquam plures libros, sed tanquam vnum: sic enim Paral. vnum librū, vel volumen dicimus, sed in duos libros distinctus est: sic quoq; de Esdra, & similibus: vnicus enim liber vocatur ab vnitate, & continuatione rei, de qua agitur, scilicet, quia de regibus solum dicimus, tamen plures esse libros inquantum historia hæc in plures particulas distincta est. In quarum prima de principatu Samuelis, & regno Saulis agitur. In secunda vero de regno Dauid solum. In tertia autem de multis regibus simul agitur, scilicet de omnibus descendentibus de stirpe Dauid vsque ad regem Ioram, & Iosaphat, quorum Iosaphat erat rex Iudæ, & Ioran erat rex Israel: & cum à principio libri Regum vnicum sit ad medium eius diuiditur, & vtriusque regni gesta simul narrantur. In quarta libri particula vtriusque regni continuatur historia, vsquequo vtrumque per captiuitatem, & violentiam gentiū exterarum concluſum sit. Iudæi tamen non obseruabant istū modum in numeratione librorum, qui apud Latinos, & Græcos, nam multi libri apud nos diuisi sunt, qui apud eos, tanquā vnus liber simpliciter computantur, vt patet de Paral. & de Esdra, & de 12. Prophetis minoribus, quos intra vnius voluminis angustiam coarctarunt. Librum autem Regum diuidunt, sed non sicut nos: duas enim faciunt incisiones, quarum prima ab exordio incipiens continuatur, vsque ad finem 2. Regum: secunda ab eodem loco incipiens duos sequentes libros continet. Has autem incisiones non solum volunt esse diuersos libros, sicut nos sub eodem lib. Regum 4. libros distinguimus, sed diuersa volumina esse faciunt, vnde & duo nomina eis imposuerunt primam partem appellantes librum Samuelis, secundam librum Malachim, id est, Regum. Nos vero, quia vnicum volumen facimus, quamquam in quatuor diuidamus sectiones, vnicum omnibus nomen perferimus appellantes lib. Reg. de hoc Hier. in prologo Galeato.

B

Aliter quam nos Iudæi diuidunt libros Reg.

Quare liber Regum non vocatur eodem nomine apud Hebræos sicut apud nos.

QVÆSTIO III.

C

QVÆRETVR vlterius de nomine huius libri. Respondēdum est non sic apud nos, vt apud Hebræos vocari, quod ex præcedenti quæstione dependet: nam nos librum Regum vnicum volumen facimus, Iudæi vero duo distinguunt volumina, ideo nobis nomen simplex est, illis vero duplex: nos enim omnes istos quatuor libros appellamus librum Regum, quia de Regum gestis tota, aut præcipua in eis historia texitur, quamquā in exordio eius magis de iudicibus agatur, quia vsque ad ca. 10. huius primi libri de Samuelis potestate agitur inter Hebræos, & de tempore Eli sacerdotis, cui ex quadam parte Samuel cōtemporaneus fuit. Est tamen Samuel de iudicibus, vt patet infra 12. cap. historia tamen eius huic lib. exordium dedit propter duo. Primo, quia in exordiis quorundum voluminum mos est ea ad præcedentia continuari volumina: sic enim viri scientifici agunt, sic quoque etiam in sacra Scriptura frequentissimum est, & quia inter tempora Regum, & Iudicum nihil intercidit, vt supra declaratū est in principio historiæ Regum, historia vltimi Iudicis texitur, scilicet Samuel. Alia autem potissima causa est, quoniam Samuel, de quo hic agitur Regum exordium fuit, non quidē quasi ipse primus de Regibus extiterit, sed quia primus qui Reges vnxit fuit, ipse nempe Saulem, & Dauid vnxit in Reges, de Saule infra c. 10. de Dauid. infra c. 16. Item ex alia origine adhuc potius ad istum librum pertinet, quoniam ipse fuit quædam occasio introducendi Reges inter Hebræos: vult enim sacra Scriptura plenam de Regibus facere historiam, & quia non semper fuerunt Reges apud Iudæos, sed alius modus principatus, debuit introduci qualiter, & qua occasione Reges cæperint: hoc autem fuit propter Samuelem: ipse enim toto tempore suo fuit propheta, & iudex in Israel vindicans Hebræos de hostibus suis. Cum autem ipse senex effectus foret, nec posset, vt prius iudicare præposuit filios suos iudices, quibus non secutis viam patris, sed declinantibus ad auaritiam populus non ferens petijt à Samuele sibi Regem, vt cæteris gentibus dari infra c. 8. quibus ex iussu Dei Samuel acquiescens primum in Regem Saulem vnxit, & sic per hanc occasionem principatus regius introductus est: debuit igitur de Samuele historia aliquid tangere, quia sine eo non potuissent Regum describi exordia, & ista est verissima causa. Iudæi autem, qui hos libros in duas partes secant, aliter appellant, scilicet primam partem à principio libri huius vsque ad ptincipium tertii Regum appellant librum Samuel, secundam vero librum Malachim, id est Regum dicunt. Sed adhuc in hoc est diuersitas, quoniam aliqui dicunt librum Malacoth, id est, regnorum, alij autem Malachim, id est Regū, sed Hieronymus dicit melius multo esse Malachim, id est Regum, quam Malacoth, id est regnorum dicere. Non enim multorum gentium regna describit, sed vnius Israelitici populi, qui tribubus 12. continetur, vt patet in prologo Galeato.

D

Qua occasione reges ceperint inter Hebræos.

E

Quare Iudæi primam partem huius libri vocant Samuelis librum.

QVÆST. IV.

QVÆRET circa hoc aliquis quare primam partem horum librorum vocant librum Samuelis Hebræi. Respondendum, quod quia in principio eius de Samuele agitur ab eo tota ista pars nomen assumpsit. Alij autem secus volunt scilicet, quod ista prima pars à Samuele scripta sit: duo autem alii libri Regum à quodam de prophetis, scilicet Ierem. vel Isaia scripti sunt. Sed nec hoc stare potest, quoniam librum secundum Regum Samuel scribere non potuit cum ante gesta, quæ ibi narrantur, ipse mortuus fuerit, immo nec totum primum librum describere potuit, quia in 25. c. eius de morte ipsius Samuelis agitur. Sed dicendum, quod primam partem horum duorum librorum Samuel scripsit vsque ad eum locum, quem ipse morte preuentus scribere non potuit, reliquum autem libri primi, & secundi Dauid scriptitauit, in quibus gesta sui temporis continentur. Hoc communiter tenetur, sed magis videtur, quod isti duo etiam scripti fuerint ab Isaia, vel Ieremia, quia infra 27. dicitur propter hoc facta est Siceleg Regum Iuda vsque ad diem hanc, ergo aliqui Reges de tribu Iuda transierant, quando scripta sunt hæc. Item infra 30. c. dicitur, quod Dauid dixit æqua erit pars descendētis ad bellum, & manentis ad sarcinas, & sequitur ibi, & factum est hoc quasi lex vsque ad diem hanc, id est vsque ad diem scripturæ libri, ergo non scripsit libros istos Dauid, nec Samuel, sed Isaias, vel Ieremias. Principium autem tertii libri Regum de senectute, & morte Dauid agit, vnde ab ea scribi nō potuit, sed à quodam de prophetis: ibi exordium scribēdi duos libros Regum fuit. Dauid tamen, qui potissimam partem duorum primorum librorum Regum dicitur scripsisse, non eam à seipso, sed à Samuele, qui scribendi illam exordium fecit, nominauit: vnde apud Hebræos nomen Samuelis ei mansit.

F

Quis scripsit istos libros.

An con-

A

An conuenienter liber Regum collocetur post librum Iudicum.

QVÆST. V.

QVÆRETVR vlterius an libri Regum conuenienter post librum Iudicum collocati sint. Respondendum, quod in sacra Scriptura interdum,gesta , & interdum dicta conscribuntur: in dictis autem non potest conuenienter assignari ordo inter se, vel ipsorum ad historica,sicut gesta temporum inter se continuantur: sicut patet de libris sapientalibus,& Prophetalibus, in quibus nuda continetur disciplina, nullam temporum inserendo historiam: ideo nihil magis cau sa est quare liber Ecclesiastes ante Cantica canticorum,quam Cantica canticorum ante Prouerbia ponatur. Nam in his nullus ordo temporis cernitur,propter quem aliquid debeat præponi,vel præposterari.Sic de cæteris in hunc modum. De historicis autē libris ordo manifestior est, quia etiam si quosdam alijs præponere voluerimus , ipsorum librorum historia recusabit,velut si quis librum Exodi, lib.Genes.præposuerit, vel librum Iudicum, libro Iosue, quoniam ex ipsismet euidentissimum est, quid alterum præcesserit. De libro autem Iudicum,& Regum hoc idem satis patet quis secundum ordinem prius fuerit. Nam infra cap.10.de iudicibus mentio

B fit,& ipse Samuel,qui huic libro initium dedit, vltimus Iudicum extitit. Quòd vero liber Regum, librum Iudicum præcedere non debeat,ex hoc notum est, sed an immediatè post iudices libri Regum sequi debuerunt , adhuc ambiguum est. Dicendum tamen, quod nullus liber inter hos debuit intercidere: nam sicut inter tempora Regum, & Iudicum nullum fuit medium,sed simul vltimus Iudicum, & primus de Regibus fuerunt, ita nullus temporum descriptiuus liber interponi debuit. Sed hoc quidem forte aliquis concederet, si in libro Iudicum ageretur , vsq; ad tempora Samuelis, in quo historiam Regum inchoat , sed aliqua videntur tempora interiecta. Dicendum est inter vltimum iudicem,qui in libro Iudicum ponitur,scilicet Samsonem, & Samuelem aliqua fuisse tempora , & horum si aliqua fuisset historia ad librum Iudicum pertinere deberet: nihil tamen scriptum est,quoniam forte tempora illa stylo indigna erant,vt si nulla memoranda tunc accidissent,quamquam tamen hoc sit,vt tempora Iudicum, & Regum continuata nonsint, quantum ad historiam, quæ in vtrisque texitur, nullus tamen liber his interponi debuit eorum, qui nunc in sacra Scriptura sint , quoniam quilibet eorum de prioribus, aut de posterioribus historiam ageret,de medio vero nullus, vnde conueniens fuit ordo post librum Iudicum libros Regum subsequi. De libro autē Ruth, qui in Codicibus nostris post librum Iudicum ponitur. Dicendum est,quod ad librum Iudicum pertineat: est enim vl-

C tima pars eius per apocopen ab eo decisa , quia tamē de quodam speciali euentu fuit,per se libellus confectus est.

An fuerit conueniens libros Regum scribi in sacra Scriptura, & ad quid proficiunt lectoribus.

QVÆST. VI.

QVÆRETVR vlterius an conueniens fuit libr.Regum in sacra Scriptura poni.Respondendum,quod sic:est enim sacra Scriptura principaliter enarratiua operum Dei,vt nos in eius laudem,& obsequiū redigat. In libris autem Regum licet temporalium euētuum,& populorum bella describantur multa opera Dei interseruntur, ideo sacræ Scripturæ libri isti pars quædam esse debuerunt : elegerat enim sibi Deus populum istum peculiarem,cui & legē dederat , & in quo reges ipse instituit,iuxta Prouerb. ca.8. Per me reges regnent, ideo quidquid in gestis istorum Regum ad Deum pertineret in sacra Scriptura apponi debebat.Habentur autem in his libris multa Dei insignia miracula, nullum nempe bellum laude dignum reperietur,cuius exitum Deus non prædixerit,aut ad illud agendum non mouerit , vel in illo aliquid miraculose non egerit , vt apparet exemplariter ex discursu librorum. Continentur quoque multa prophetica dicta,quæ ad instructionem populi huius,& dirigendum mores pertinent. Habetur quoque de constructione sanctuarij,& ordinatione,in quo totus antiquus Iudæorum Deo cultus impendebatur. Vniuersaliter vero Dei iustè punientis , atque præmiantis operatio per totam librorum Regum seriem panditur. Cum calamitates,& infortunia bellorum , & captiuitates pro abusibus in legem Dei ab ipso prænunciata referunt,& postea ordine suo inflicta leguntur : totus ergo liber iste manifestissima Dei opera indicat,ideo in sacro Canone esse debuit. Alij autem secus dicunt, scilicet, quod sicut reges,de quibus in libris istis agitur,multa & durissima pro lege, & patria egerunt bella nullis cedentes laboribus , ita & nobis indefessa contra vitia colluctatio esse debet, quia non solum contra carnem, & sanguinem colluctatio nobis est, sed etiam aduersus principes, & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum,contra spiritalia nequitię in cœlestibus,ad Ephes.cap. 6.Sed ista ratio aliena satis est, in metaphoris enim non tantum est insistendum : prima autem assignatio conuenientior est.

D

An libri Regum sint auctentici, & de ordine maioris, & minoris auctoritatis in libris sacræ Scripturæ.

QVÆST. VII.

QVÆRETVR vlterius de libro isto an auctenticus sit, & quantum habeat auctoritatis. Ad quod respondendum omnem sacram Scripturam magnæ auctoritatis esse, ita vt ei à nullo repugnari liceat, quamquam interdum quidam Apocriphos libros sacro Canoni interserere non vereantur: sic enim quartus liber Esdræ in quibusdam Biblijs ponitur, qui penitus Apocriphus est, propter hoc autem iam Ecclesia determinat qui libri in Canone sacræ Scripturę esse debeant, ita vt iam nulli ex arbitrio liceat quidquam , aut demere, aut interponere:est enim horrendum nefas, nec impune transibit,si quis quemquam de sacræ Scripturæ libris, tanquam nō auctenticum ademerit,vel aliquem non auctenticum , tanquam canonicum interposuerit. Sunt enim libri sacræ Scripturæ,tanquam quædam relationes nobis à Deo datæ , quibus nihil addi,aut adimi licet.Sic patet Deute. cap.4. scilicet, non addetis ad verbum , quod ego loquor,nec auferetis ab eo. Et sicut hæc Moyses in Canone veteris testamenti dixit, ita & Ioannes,qui in Apocalip.sua Canonem noui testamenti clausit auctoritate Dei districtè inhibuit de libro suo quidquam adimi,aut superaddi.Cum dicitur Apocalip. capit.vlt. Contestor ego omni audienti verba libri Prophetiæ huius, si quis apposuerit ad hæc,apponet Deus super illum plagas scriptas in libro isto,& si quis diminuerit de verbis libri Prophetiæ huius,auferet Deus partem eius de libro vitæ , de ciuitate Sancta,& de his,quæ scripta sunt in libro isto. Ob hoc igitur Hieronymus in Prologo Galeato , qui libris Regum præponitur enumerauit omnes libros auctenticos,quos Ecclesia recipit,quidquid autem extra illos est Apocriphum est nullius auctoritatis, in quibus liber Regum apponitur. Cum autem inquirebatur de quantitate auctoritatis libri huius, dicēdum quod omnes libri sacræ Scripturæ Spiritu sancto dictante scripti sunt,iuxta illud 2.Petri,cap.1.scilicet,non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia , sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines.Et ob hoc dicendum est omnes libros sacræ Scripturæ æqualiter esse veros, nec magis dubitari potest , aut debet de veritate alicuius, postquam in sacræ Scripturæ canone descriptus est, quam de omnibus alijs. ideo si auctoritas libri referatur ad veritatem, & certitudinem non est aliquis liber in sacro Canone magis auctenticus alio,siue de Canone veteri,siue de Canone noui testamenti dicamus , nec quantum ad hoc assignantur ordines inter libros. Alio modo dicitur aliquis liber maioris auctoritatis,id est, maioris honoris , vel reuerentiæ, quia debet in maiori reputatione teneri, siue propter ea , quæ dicuntur, siue propter eum, qui illa dicebat. Hoc modo in sacra Scriptura veteris testamenti Pentateuchus maximæ auctoritatis est,quia omnia,quæ ibi habentur sunt lex à Deo data , & per Moysen populo annunciata : ea autem, quæ apud alios prophetas habentur,à Deo quoque reuelata sunt, qui apud omnia æqualis veritatis,& auctoritatis est:non tamen habentur in æquali auctoritate libri Prophetarū aliorum,& libri Moysi

E

F

De auctoritate librorū.

Continētia, & vtilitas libri Regum.

in vete-

in veteri Canone: libri enim Moysi primum ordinem tenent, libri verò alij prophetales secundum dignitatis limitem tenent. sic quoque in nouo testamento, licet omnes libri æqualis veritatis sint, Euangelia tamen maioris sunt necessitatis, quoniam illa continent gesta, & doctrinam Saluatoris. Epistolæ autem, & cæteri libri eiusdem testamenti Apostolorum doctrinam, & actus continent: ideo propter Christi reuerentiam Euangelia maiori honore digna sunt. Nec tamen ob hoc veriora: æqualiter enim hæreticus esset qui contra Apocalypsim, vel aliquam Epistolam aliquid diceret, aut de eorum fide dubitaret, & certitudine, sicut qui ad Euangelia hoc faceret, licet maioris esset irreuerentiæ hoc contra Euangelium, quam contra aliquam de scripturis sacris dicere. Hoc autem præsuppositio dicendum, quod secundum Hieronymum in prologo Galeato Canon veteris testamenti in tres ordines diuiditur.

Canonis veteris testamẽti diuisio.

Primus ordo legales libros continet, scilicet Pentateuchum, secundus ordo prophetales libros possidet, qui octo sunt secundum Hebraicam supputationem, apud nos autem plures: tertius ordo agiographa habet, in quo nouem libri sunt, de quibus omnibus in expositione eiusdem prologi Galeati immediatè dicetur. In istis autem tribus ordinibus differt, quia libri primi ordinis maioris auctoritatis sunt quam secundi, & secundi, quam tertij, accipiendo auctoritatem, vt supra est dictum. liber autem Regum, de quo quæritur ponitur in secundo ordine, scilicet inter prophetales, non quasi prophetiam continens, sed quia à Prophetis conscriptus est, ideo non est tantæ auctoritatis, sicut Pentateuchus Moysi, qui primum ordinem possedit: est tamen maioris dignitatis, quam liber Iob, & Psalterium, & libri Salomonis, & Dan. & Paralipom. & Esdras, & Esther, qui in tertio ordine collocantur, cum de auctore huius magis constet, quam de auctoribus agiographorum. Medium ergo in dignitate libri Regum cõtinent inter omnes libros veteris testamenti. Ad libros autem noui Canonis collatio nulla est, quoniam excellentiores sunt libri noui testamenti libris veteris testamenti, sicut testamentum à testamento in dignitate distinguitur. hæc autem proœmialiter dicta sufficerint.

ALPHONSI TOSTATI EPISCOPI ABVLENSIS

IN PRAEFATIONEM D. HIERONYMI Jn Lib. Regum Enarratio.

A

VIGINTI & duas literas esse apud Hebræos Syrorum quoque, & Chaldæorum lingua testatur, quæ Hebræa magna ex parte confinis est: nam & ipsi Viginti duo elementa habent eodem sono, sed diuersis characteribus.

VIGINTI *duas.* Iste Prologus Hieronymi vocatur Galeatus, vt ipse infra dicit, qui quã quam præponatur libris Regum omnium, tamen librorũ sacræ Scripturæ veteris testamenti Prologus esse potest. Nihil namque magis in eo de libris Regum, quam de alijs libris specialiter agitur, præter pauca verba circa finem, propter quæ libris Regum magis, quam cæteris anteponitur. Intentio autem Hieronymi in Prologo isto est, enarrare quot sunt libri, & qui in canone veteris testamenti, & qualiter per ordines suos quantum ad maiorem, & minorem auctoritatem distinguuntur. In quo profecto magna vtilitas est, cum interdum quidam libros authenticos esse dicant, qui authentici nequaquam sunt, & alijs auctoritatem adimant, qui magna reuerentia, & auctoritate digni sunt. Distinguit autem hic totum canonem in tres ordines secundum maiorem, & minorem auctoritatẽ, ex quibus, quid in scripturis accipiendum sit, & ex quibus solide argui potest, euidenter cognoscitur. De canone autem noui testamenti hic nihil dicitur, quia de eo manifestius est, cum pauciores libri sint, & apud omnes susceptι. Diuiditur autem Prologus iste in quinque partes: primo numerus librorum veteris testamenti secundum canonem veteris testamenti ponitur, secundo catalogus librorum descriptus in tres ordines, scilicet in legem, & Prophetas, & agiographa diuiditur: tertiò, quę vtilitas Prologi huius sit ad distinguendum authenticam, & apocrypham scripturã subijcitur. quartò sermo Hieronymi ad lectorem, vt super hoc quæ dicuntur attendat, dirigitur: quintò ad Paulam, & Eustochium, vt contra detractores clypeis orationum suarum Hieronymum protegant preces funduntur. Secunda ibi. *Primus apud Hebræos.* tertia ibi. *Hic Prologus scripturarum.* Quarta ibi. *Quæ cum ita se habeant.* Quinta ibi. *Sed, & vos famulus.* Prima in duas, quia primo probat libros veteris testamenti esse 22. apud Hebræos per similitudinem 22. literarum hebraici alphabeti: secundò idem inducit per figuram de 24. senioribus stantibus ante thronum agni, infra in medio prologi. Circa primum. *Viginti duas.* In ista prima parte intendit probare Hieronymus esse 22. libros in canone veteris testamenti, qui authentici sunt, vt illos solum recipiamus, & hoc inducit per aliquas similitudines, quarũ prima est, quod sunt 22. literæ apud Hebræos, ideo. 22. volumina faciunt. Applicatur autem à Hieronymo ratio ista sic. scilicet libri ex literis constant tanquam ex elementis, id est, ex primis partibus venientibus ad compositionem, ideo sicut sunt viginti duo elementa, vel litteræ, ita debuerunt esse 22. volumina ex his elementis constantia. Applicatur autem ratio infra, cum dicitur: quomodo igitur 22. elementa sunt, per quæ scribimus omne, quod loquimur, & eorum initijs vox humana comprehenditur, ita 22. volumina supputantur: quibus quasi litteris, & exordijs in Dei doctrina tenera adhuc, & lactens viri iusti eruditur infantia. *Syrorum quoque, & Chaldæorum lingua testatur,* id est, non solum patet literas Hebræas esse 22. ex alphabeto Hebræorũ, quo nunc vtuntur, sed etiam ex lingua Syrorum, & Chaldæorum, quæ habent totidem literas.

B

Intentio S. Hieronymi in hoc Prologo.

C

D

E

F

An Esdras reperit post captiuitatem Babylonicam plures litteras Hebraicas, quam prius fuerant.

QVAEST. I.

DICIT autem hoc Hieronymus, quia forte aliquis diceret, quòd quamquam nunc literæ hebraicæ sint 22. tamen olim non tot fuerunt, sed aut plures, aut pauciores. Habet autem hoc aliquod fulcimentum, quia in captiuitate Babylonica libri legis destructi sunt, & apud Hebræos non manserunt, nec libri, nec litteræ, vt infra dicitur, sed inuenit rursus litteras Esdras legis scriptor, ideo potuit iste plures aut pauciores ponere. libri autem veteris testamenti ante captiuitatem Babylonicam omnes fuerunt præter librum Esdræ, & Aggei, & Zachariæ atque Malachiæ, & libros Machabæorum, ideo literæ postea inuentæ nihil videntur con-

gruere ſecundum ſuum numerum ad numerum librorum, qui ante fuerant. Ob hoc ergo dicit, quod non ſolum literæ hebraicæ erant 22. nunc, & poſt deſtructionem Iudæorum in captiuitate Babylonica, ſed etiam ante hoc, quod probat, quia litera hebraica confinis eſt linguæ Syrorum, & Chaldæorum, in quibus nulla mutatio facta eſt, ſi in illis manent 22. literæ: ergo etiam apud Hebræos 22. literæ à principio erant. Aliquis dicet, quod non tenet iſta probatio, quia in deſtructione Iudæorum per Babylonios deſtructa fuit tota ſcriptura eorum, & non manſerunt aliquæ literæ, ideo poſtea cum Eſdras reſtaurauit legem omnia ſcribens, quæ perierant, potuit incipere affinitas linguæ Hebraicæ cum Syriaca, & Chaldæa, & potuerunt in Hebræo incipere eſſe 22. literę, & quod à principio, nec fuiſſet ſimilitudo in lingua, nec etiam in numero literarum, ſed in reſtauratione cum ſimilitudine linguæ inciperet quoque æqualitas in numero literarum vtriuſque linguæ. Reſpondendum hoc non ſtate, quia quanquam apud Hebræos perijt tota ſcriptura legis, & omnes aliæ ſcripturæ, nihilque relictum ſit, per quod Iudæi redire poſſint ad priſtinas literas, & modum ſcribendi, & ob hoc Eſdras coactus ſit nouas inuenire literas: tamen lingua Hebræorum non perijt ex aliqua parte, nec quidquam in proprietate prolationis mutatum eſt, ideo neceſſe erat, vt cum Iudæi in Babylone tenuerint ſemper linguam ſuam, & eam docuerint poſteros ſuos, quod quando Eſdras inueniret nouas literas, illæ eſſent tot, & non amplius, quot erant priori tempore ante diſtinctam legem, etiam quod iſtæ literæ haberent eandem ſonoritatem: Quod patet, quia ſi Eſdras inueniſſet literas non tot, quot erant priori tempore ante deſtructam legem, aliquid eſſet in lingua Hebræorum, quod per literas iſtas inuentas exprimi non poſſet, ſicut ſi de alphabeto Latino duæ vel tres literæ adimerentur, plures dictiones Latinæ nunc ſunt, quas tunc proferri impoſſibile foret: totidem ergo erant ante, & nunc, cum nihil ſit nunc in Hebræo idiomate, quod his 22. literis ſufficienter non exprimatur. Si autem Eſdras inueniſſet plures literas, quam fuerant in priore tempore ante Babylonicam captiuitatem neceſſe eſſet vt aliquę literæ nunc eſſent in alphabeto iudaico, quæ ſuperfluæ eſſent nō proficientes ad aliquam prolationem, cum illæ literæ, quæ prius extiterant ſufficienter exprimebant quidquid in Hebræo idiomate erat, velut ſi nūc in alphabeto Latino duæ vel tres literæ adderentur. Illę nēpe ad nullam prolationem ſeruirent, cum literæ, quæ nunc ſtant ſufficiant ad omnem Latinam vocem formandam.

Amplius autem in Hebræo hoc patet, quando nulla litera eſt, quæ ad prolationem non deſeruiat, ergo totidem neceſſe eſt fuiſſe à principio non plures, nec pauciores ante captiuitatem Babylonicam, quot nunc ſunt. præter hæc autē neceſſe eſt, vt literæ, quæ prius fuerunt in lingua Hebræa, haberent eandem ſonoritatem, quam iſtæ habent. Nam dato, quod eſſent tot numero ſi non haberent eandem ſonoritatem, multa eſſent in lingua Hebræa, quæ non poſſent per iſtas literas ſcribi, nec proferri, ſicut eſt in lingua Græca, & Latina: plures enim literæ in Græco, quàm in Latino ſunt, & quam in Hebræo, tamen multa ſunt, quæ proferuntur in Hebræo, & non poſſunt ſcribi in Græco, ſicut in Hebræo dicitur Haran pro Meſopotamia: in Græco autem non poteſt ſcribi, niſi Charran, quia non eſt aliqua litera aſpirationis, quæ dure ſonet. Et iſta eſt cauſa, quare in Geneſi ſæpe ponitur in translatione noſtra Haran pro Meſopotamia quia translatio iſta facta eſt de Hebræo, vbi dicitur Haran cum quadam dura aſpiratione, & in Actib. Apoſt. ca. 7. cū loqueretur beatus Stephanus de iſta Meſopotamia, dicitur ibi Charran, & in Tobia cap. 11. ponitur Charran, & eſt ſemper eadem terra, ſed hoc fit, quia Actus Apoſtolorum, & liber Tobiæ non fuerunt translati de Hebræo, ſed de Græco, vbi habetur Charran. Sic quoque fit in lingua noſtra reſpectu Hebrææ: multa namque ſunt in Hebræo, quæ non poſſunt ſcribi literis Latinis, & è contrario, & hoc quia non eſt eadem ſonoritas vtrarumque literarum, licet ferè numero æquales ſint. Oportuit igitur, quod eſſent literæ hebrææ, quæ nunc ſunt eiuſdem ſonoritatis cum illis, quę primo fuerunt, alioquin multa eſſent in Hebræorum idiomate, quæ non poſſent his literis proferri, aut ſcribi, ſed nulla talia ſunt, ergo neceſſe eſt totidem literas fuiſſe, & eiuſdem ſonoritatis quas inuenit Eſdras, quot illæ, quæ ante captiuitatem Babylonicam extiterant. Poterat tamen eſſe differentia in aliquo ſcilicet, in characteribus literarum, ita quod non tales fuerint à principio, vt nunc ſunt. nam hoc nihil differt, dum tamen maneat eadem ſonoritas, ſicut patet in latinis litteris, quia non ſemper eundem characterem facimus in a. velb. & ſic in cæteris: manet tamen ſemper eadem prolatio, & hoc creditur, atq; aſſeritur de literis inuentis per Eſdram. Nam literæ Hebrææ à principio ſimiles fuerunt literis Chaldæis, & Syriacis in characteribus, & apicibus, nunc tamen nec ijdem characteres, nec ſimiles apices manent, vt infra patet. Stat igitur ratio Hieronymi, ſcilicet, quod cū lingua Hebręa, linguæ Syriacæ, & Chaldææ, multum coniuncta ſit, & in vtraq; nunc 22. literæ ſunt, à principio totidem fuerint in Hebræa. Hoc autem neceſſarium eſt, niſi fortè dixeris, quod Hebræi in captiuitate, Babylonica linguam pariter, & literas perdiderunt, & quod rędeuntes in terram ſuam nouam linguam cum nouis literis inuenerūt, ita quod tunc inchoaret ſimilitudo in lingua, & literis inter Hebræos, Syros, atque Chaldæos. Sed hoc non ſtat nam nullum motiuum eſſe poteſt ad videndum, quomodo omnes Iudęi linguam paternā quam à ſeculis habuerunt, in captiuitate Babylonica perderent, cū tantus populus Hebræorum translatus fuerit in Babylonem: potiſſimè, quia non manſerunt ibi magno tępore, ſcilicet ſolum 70. annis Iere. cap. 25. ita vt aliqui dè illis, qui iuerant captiui in Babylonem, rediret poſtea in terram Chanaan. Item, quia nō videtur, quomodo Iudæi poſſent nouam linguam fingere: oportebat tamen, quod ſi priſtinam perderent. aliam fingerent. Non ſtat igitur quod Hebræi perdiderint in Babylone linguam, quam à principio habuerunt, & ſic ſemper ſtat ratio Hieronymi. Conſiderandū vlterius, quod Iſidorus 2. Etymologiarum de literis Hebręis dicit, quod literæ Latinæ, & Græcæ ab Hebræis videntur exortæ, apud Hebręos enim prius dictum eſt Aleph, deinde ex ſimili enunciatione apud Græcos tractum eſt Alpha, & apud Latinos a. ſed Hebræi 22. elementis literarum ſecundū veteris teſtamenti libros vtuntur: Græci verò 24. Latini autē inter vtramque linguam progredientes 23. elementa habēt. Hebręorum literas dicunt à lege cœpiſſe per Moyſen.

Chaldæi, & Syri, quæ gentes ſint, & à quo ortæ.

QVÆST. II.

QVÆRITVR circa hoc de Chaldęis, & Syris, quæ gētes ſint, quibus dicitur hic ſimilis lingua Hebraica, & literæ. De Chaldæis dicendum, quod Chaldæi ſunt Babylonij, qui vtroque nomine vocantur Babylonij quidem ab vrbe illa opulentiſſima, quæ eſt metropolis Chaldææ: dicuntur autem ab origine ſua. Vult autem Iſidorus Etymologi lib. 9. & habetur de proprietatibus rerum 15. quod Chaldæi dicantur quaſi, qui Caſdæi à Caſeth filio Nachor fratris Abrahæ: verius tamen videtur, quòd Chaldæi ſint de progenie Arphaxad filij Sem, vt dicit Gloſſa ordinaria, & patet, quia Abraham dicitur Chaldæus, & tamen ipſe nón fuit de ſtirpe fratris ſui Nachor. Sic dicitur Geneſ. 11. cap. quod Aram, qui erat frater Abrahæ mortuus eſt in terra natiuitatis ſuæ in Hur Chaldæorum, & poſtea ſubditur, quod acceperunt Abraham, & Nachor vxores, ergo antequam Nachor haberet filium, vel vxorē, erat gēs Chaldæorum, & ſic nominabatur. Sed forte aliquis dicet, quod quanquam gens illa tempore natiuitatis Caſeth iam eſſet, de cuius natiuitate habetur Geneſ. cap. 22. tamen nondum vocabantur Chaldæi, ſed alio nomine, & tamen poſtea ab iſto ſic vocati ſunt. Sed aliquis arguet, quod ante natiuitatem eius non ſolū illa gens erat, ſed etiā ſcriptura vocat eā gentē Chaldæorum, vt dictum eſt, ergo nec ceperunt originē naſcendi, nec denominationis ab eo. Reſpondebitur, quod per anticipationem ponitur nomen Chaldæorum. Geneſ. 11. cap. quia quanquam non fuerit illa terra nominata Chaldæa tempore, quo de illa receſſit Abraham, quia tamen poſtea ſic nominata eſt, ſcriptura dicit Abraham veniſſe de terra Chaldæorum: multa namque ſic per anticipationem, &

recapi-

recapitulationē in ſcriptura dicūtur, vt vulgatiſſimū eſt. Potuit autē fieri iſta anticipatio, quia quando Moyſes ſcripſit Geneſim vocabatur iam terra illa Chaldæorum, quia pluribus, quam quadringentis annis Geneſis ſcripta fuit poſt natiuitatem Caſeth. Reſpondendum eſt non poſſe ſtare, quia gens illa potuiſſet accipere nouum nomen à Caſeth, quanquam ipſa antiqua eſſet, ſi fuiſſet Caſeth aliquis princeps, vel magnus vir in terra Chaldæorum, ſicut Romani à Romulo nomen acceperunt, quanquam ipſi gens antiquiſſima forent habentes prius alia nomina, ſed Caſeth nominatus fuit in terra Chaldæorum, nec erat inter gentem illam, ſed natus eſt in Meſopotamia, vbi tota cognatio patris ſui Nachor habitauit, vt patet Geneſ. 22. iuncto 24. cap. ergo non poterant nominari Chaldæi ab iſto Caſeth, ſed alia eis antiquior origo eſt, ita vt ante Abraham vocarentur Chaldæi, & ipſe Abraham Chaldæus dicatur, atque tota cognatio eius, vt patet Iud. cap. 5. vbi Achior narrabat originem Iudęorum Holoferni, & dixit eos de genere, & terra Chaldæorum potiſſimè, quia demonſtratur ibi de Abraham, & patribus ſuis, quod fuerunt Chaldæi.

Syri quæ gentes ſint, & vbi habitant, & à quo orta.

QVÆST. III.

QVÆRITVR vlterius de Syris, quæ gentes ſint. Et dicendum quod Syri differunt ab Aſſyrijs, licet aliquãdo ſacra Scriptura Syriam pro Aſſyriam, & Syros pro Aſſyrijs dicat: eſt enim Syria regnum propinquum Ieruſalem, ideo & large loquendo terra Iudæorum eſt pars Syriæ, & iſtius Syriæ caput eſt Damaſcus, vt patet Iſa. cap. 7. iſta terra ſemper fuit aduerſaria regibus Iuda, & Iſrael, vt patet in iſtis libris Regum, & Paralipom. Hæc autem eſt magna prouincia magis meridiana, quam Aſſyria, & minus orientalis. habet Syria generaliter accepta magnas prouincias, vt ait Paulus Oroſius lib. 1. Comagenam Fænicem, vel Fæniciam, & Palæſthinam abſque Sarracenis, & Nabathæis, quorum gẽtes 12. ſunt. In cap. Syrię Cappadocia eſt, quæ habet ab Oriente Armeniam, ab Occaſu Aſiam minorem, à Septentrione Treniſarios campos, & mare Cimericum, à meridie Taurum montem, cui ſubiacet Cilicia, & Iſauria vſque ad Syricum ſinum, qui ſpectat contra inſulam Cyprum, & generaliter à flumine Euphrate, quod eſt ab Oriente vſque ad mare noſtrum, quod eſt ab Occaſu: deinde à Septentrione, id eſt, à ciuitate Datuſa, quæ in confinio Cappadociæ, & Armeniæ ſita eſt non procul à loco, vbi Euphrates naſcitur, vſque ad Ægyptum, & extremum ſinum Arabicum, qui eſt ad meridiem longo anguſtoque ſulco ſaxis inſulis creberrimo à rubro mari, id eſt, Oceano verſus occaſum extenditur. Tota iſta terra Syria nominatur.

Quomodo eſt ſimilitudo in linguis Iudæorum, Syrorum, & Chaldæorum, cum lingua Hebraica antiquiſſima ſit, & alia cœperint in turre Babylonica.

QVÆST. IV.

QVÆRET aliquis quomodo adducitur hic in teſtimonium lingua Syrorum, & Chaldæorum ad numerum literarum Hebraicarum; & quomodo eſt ſimilitudo in his linguis. Reſpondendum eſt, quod de illis dicitur, quod ſunt ſimiles linguæ Hebrææ, quia Iudæi habent magnam affinitatem ad gentes iſtas: duxerunt enim originẽ Iudæi à Chaldæis, ideo ſimilitudinem in literis, & in lingua ad illos habent: Abraham quippe de ſtirpe Chaldęorum fuit, vt ſupra dictum eſt, habent quoque Iudæi ſimilitudinem cum Syris, quia in terra eorum habitabant. Nam terra Chanaam, quæ erat in terra promiſſionis pars quædam eſt Syrię: accipiendo Syriam large. Cum igitur non nati fuerint ibi, ſed habitauerint ſemper Hebræi ab origine ſua, ſcilicet, ab Abraham con duxerunt ſimilitudinem quandam ad illos. Etiam hoc factũ eſt, quia iſtæ duæ linguæ, ſcilicet Chaldæorum, & Syrorum inter ſe ſimiles ſunt: ideo cum litera hebraica alicui earum ſimilis fuerit, neceſſe eſt, vt vtriq; ſimiletur. Non eſt autem ſimilitudo iſta, ita quod ſint eædem voces, ſed quia ſunt eædem literæ, & eſt idem modus proferendi per illas, ſicut inter Latinos non eſt identitas idiomatis, apud oēs ſunt tamē eædem literæ, & quantum ad hoc dicitur tota lingua Latina habere conformitatem quandam, quanquam non ſit vnica omnium Latinorum lingua, ſed quælibet natio ſuum idioma habet, ita enim voces Chaldæorum, & Syrorum, & Hebræorum inter ſe multum differunt, ſicut Hiſpanorum, & Gallorum, vel Italorum, literæ tamen eædem ſunt in omnibus his.

Quomodo lingua Hebraica habet ſimilitudinem cum Chaldæa, & Syra, quæ fuerunt valde poſteriores.

QVÆST. V.

QVÆRET aliquis, cum lingua Hebræorum ſit antiquiſſima, ſcilicet concreata ſæculo, quia illa eſt, in qua fuit locutus Adam à principio, & tota antiquitas primæ ætatis, vt declaratum eſt Geneſi. 11. capite, poſtea autem diuiſum eſt labium per multa idiomata, vt patet eodem capitulo. quomodo potuerunt Hebræi habere ſimilitudinem cum Chaldæis, & Syris, quorum idiomata in Babylonica confuſione cœperunt, & literæ eorum poſtea inuentæ ſunt.

Reſpondendum eſt, quòd litera Hebræorum, Chaldæorum, & Syrorum non habent ſimilitudinem in dictionibus, ita quòd eædem voces in vtriſque, & idem ſignificantes ſint: hoc enim pertinet ad identitatem idiomatis, vel quaſi, idioma tamen Chaldæorum nimis differens eſt ab Hebræo, ſecundum quòd apparet ex translatione Hebraica, & Chaldaica, in dictione Ionathan, & in qualibet. De lingua quoque Syriaca, quamquam apud nos non ſit, ſicut lingua Chaldaica, tamen ſatis patet, quòd multum differẽs ſit, quia nuncij Regis Ezechiæ, qui exierunt ad Rabſacen ducem Sennacherib, dixerunt illi: precamur, vt loquaris nobis ſeruis tuis Syriacè: ſiquidem intelligimus hanc linguam, & non loquaris nobis Iudaicè audiente populo, qui eſt ſuper murum, infra libro 4. 18. cap. Ergo apparet iſtas eſſe diſtinctas linguas valde: alioquin quando loqueretur Rabſaces Syriacè, intelligerent Hebræi, qui erant ſuper murum, velut ſi Hebraice loqueretur. Eſt autem iſtarum linguarum ſimilitudo quantum ad modum proferendi, ſcilicet quia in eis colliduntur voces in gutture, & fortaſſis aliæ gentes ſunt præter has, quæ ſimilem modum proferendi habent, & quantum ad hoc dicuntur omnes linguæ ſimiles aliqualiter quæcunque habent eaſdem literas, & ſimilem modum proferendi per illas, licet non vtantur eiſdem dictionibus, & tunc latina lingua, & hebræa penitus diſſimiles ſunt, quia non habent eaſdem voces, nec eaſdem literas, nec ſimilem modum proferendi. In hoc verò ſimiles ſunt tres iſtæ linguæ Chaldaica, Syriaca, & Hebræa. Nec tamen hoc militat contra id, quod dicebatur, ſcilicet, quòd lingua Hebræorum fuerit à principio orbis conditi, & Chaldaica, & Syriaca poſtea fuerint datæ: nam hoc eſt arguere de diſſimilitudine vocum, & verum eſt: conſonant tamē in modo proferendi, & literarum identitate. De literis enim non eſt dicendum, quòd fuerint literæ Hebræorum à principio cum ipſo idiomate, ſed vt refert Iſidorus, & omnes alij hiſtoriographi antiquitatum, literæ hebraicæ à Moyſe incœperunt per legem, ſcilicet quod Hebræi ante hoc nullas literas habebant, quanquam haberent idioma, ſed ipſe Moyſes inuenit literas ſimiles Chaldæorum, & Syrorum, quæ eædem ſunt, & in eis ſcriptitauit legem: literæ autem Chaldæorum & Syrorum, quanquam non eſſent à principio orbis conditi, cum nondum eſſet illud idioma, poſtea tamen inuentæ ſunt, ſed ante literas Hebræas. Inuenit autem Moyſes poſterius literas Hebræas, faciens eas differre à Syriacis, & Chaldæis.

Litera Chaldæorum & Syriorum prius quã Hebræorũ inuenta fuerunt.

An idioma Hebræorum longo fuerit tempore ſine literis.

QVÆST. VI.

SED tunc dicetur, quomodo idioma Hebręorum à principio fuit ſine literis? Reſponderi poteſt non eſſe inconueniens multo tempore aliquod eſſe idioma, cui non correſpondeant literæ: nam Latinorum literas Carmentas dicitur inueniſſe: iam tamen multa ſecula Latinæ linguæ tranſierant, quia iſta inuentio fuit tempore belli Troiani, vel paullo ante. Sed aliter poteſt dici, quod forte fuerunt literę conuenientes idiomati hebræo ab exordio ſeculi, quia referunt Adam aliqua ſcripſiſſe, etiam de Thubalcain aliqui hoc dicunt. Magis autem vulgare eſt de Thubal, qui muſicam inuenit Geneſ. cap. 4. & illam in duabus columnis ſcripſiſſe dicitur, lateritia, & lapidea, vt ait Ioſephus primo antiquitatum, ſed adhuc notius eſt de Henoch, qui ſcripſit librum, de quo Iudas in canonica ſua memorat, dicens quòd Henoch ſeptimus ab Adam ſcripſit librum: ergo literæ erant illius hebraicæ linguæ, quæ manere poterant cum lingua ipſa deſtructis cæteris in Babylone, ſed non manſerunt cum aſſeratur Moyſen poſteà inueniſſe literas, nili forte dicatur, quòd literæ, quas habuit à principio idioma Hebræorum fuerunt quas poſtea tenuerunt Chaldæi, & Syri, quod quidem non eſt difficile, cum iſtæ linguæ ſimiles ſint in modo proferendi, & eaſdem nunc literas habeant. Sed dicetur quomodo Moyſes inuenit literas Hebræas? nunquid Hebræi ante ipſum non ſcribebant quidquam? neceſſe erat igitur, quòd literas haberent: fluxerunt tamen multa tempora poſt diluuium, in quibus manſit litera hebraica, antequam Moyſes legem ſcriberet. Reſpondendum eſt, quod ante hoc ſcribebant Hebræi, & vtebantur literis Chaldæorum, & Syrorum, quæ conueniunt linguæ Hebræorum, & eædem penitus ſunt in ſono, ſed differunt in characteribus, & apicibus, vt patet infra in litera: nec eguiſſent Hebræi aliquando alijs literis, niſi Moyſes illas inueniſſet. Ratio autem inueniendi fuit, quia gens Hebræorum per legem ſuſceptam incipiebat eſſe nouus populus diſtinctus ab omnibus alijs, ideo ad magnum honorem eius pertinebat, quòd haberet per ſe literas, quibus nulla aliarum gentium vteretur, & potiſſimè pertinebat ad dignitatem legis, quæ in eis ſcribebatur, ideo Moyſes non potuit inuenire alias literas, quam eas, quas habebant Syri, & Chaldæi, nec pauciores, quia tunc cum modus idiomatis in proferendo vtrobique idem ſit, haberent Iudæi, quod non poſſent per literas nouiter inuentas ſcribere, quidquid in lingua ſua eſſet, vel nõ plenè, etiam, quòd eſſent eiuſdem ſonoritatis iſtæ literæ: ſolum autem fecit Moyſes varietatem in characteribus, & apicibus, tamen idem eſt ſonus, ſcilicet, quod ſicut Hebræi vocant Aleph, Beth, ita, & Syri atque Chaldæi: ſed aliter Chaldæi ſcribunt Aleph, & aliter Hebræi in characteribus multum differentibus, ita vt Syri, atque Chaldæi non ſolum nõ intelligant hebraicum idioma, ſed etiam neſciant quicquã per literas illius ſcribere: ſic enim nobis eſt differentia inter latinas literas modernas, & inter Goticas antiquas, licet maior ſit differentia characterum inter Chaldæam, Syram, atque Hebræam, ita tamen in Goticis a. & b. eſt, ſicut apud nos, licet alterius figuræ. Variatio autem parum agit ad vnitatem, vel diuerſitatem literarum: ideo ſatis dici poſſet, quod eædem penitus ſunt literæ Chaldaicæ, Syræ atq; Hebręæ, & ſic conuenienter arguitur de numero earum ad numerum literarum hebraicarum.

Quæ hebræa magna ex parte conſinis eſt, id eſt, lingua Chaldaica, & Syriaca magnam habet conformitatem cum lingua hebræa: non quidem in identitate dictionum, ſed in identitate literarum, & modi proferendi literarum: dico quantum ad ſonoritatem, licet non quantum ad characteres, & hoc ſufficit ad ſumendum argumentum de 22. literis, ſcilicet, apud Chaldęos ſunt 22. literæ, ergo apud Hebræos. Valet conſequentia, quia alias multa eſſent apud Hebræos, quæ ſcribi non poſſent, vel aliquæ literæ ſuperabundarent, vt ſupra dicebatur. (nam & ipſi.). ſcilicet, Chaldæi, & Syri (22. elementa habent) id eſt, 22. literas, literæ enim vocantur elementa. Et literę elementa quidem dicuntur ad ſimilitudinem elementorum mundi, quia ſicut elementa ſunt primum, quod eſt in compoſitione cuiuſcunque rei naturalis, & non poteſt fieri reſolutio, niſi vſque ad elementa, ita quodcunque idioma ex literis tanquam ex elementis cõponitur, quia iſtæ ſunt primæ particulæ, quæ non ſunt diuiſibiles. Nam ſyllogiſmi in orationes, & orationes in dictiones, dictiones verò in ſyllabas, & illæ in literas, ad quas cũ peruenitur ibi eſt ſtatus, quia illæ non habent aliquid vlterius in quod diuidantur, quia ſimpliciſſimæ ſunt: ideo iſtud nomen fuit eis conuenientiſſimum. vocantur autem literæ à lituris, id eſt à liniendo, quia ſcribuntur in tabulis, & delentur iuxta Priſcianum in principio minoris, vel literæ à legendo. de differentia harum loquitur Priſcianus in principio maioris.

Eodem ſono ſed diuerſis characteribus. Id eſt, differunt literæ Chaldæorum, & Syrorum à literis hebræis ſolum in characteribus, id eſt, in figuris: in ſono tamen eædem ſunt. Et quod dicitur de characteribus, intelligendum eſt de apicibus: quoniam non ijdem ſunt. Nam inter Samaritanos, & Hebræos, qui penitus habebant eaſdem literas, non ſunt ijdem apices, patet infra: quanto magis inter Hebræos, & Chaldæos, & dicitur, quòd iſtæ literæ habent eundem ſonum, id eſt, ſicut Hebræi dicunt Aleb, ita & Chaldæi. De cæteris autem literis eodem modo, ſed non ſunt ijdem characteres, id eſt, figuræ, quia aliter figurent Chaldęi, & Syri, quam Hebræi.

Samaritani etiam Pentateuchum Moyſi totidem literis ſcriptitant, figuris tantum, & apicibus diſcrepantes. Certumque eſt Eſdram ſcribam legiſque doctorem poſt captam Ieroſolymam, & inſtaurationem templi ſub Zorobabel alias literas reperiſſe, quibus nunc vtimur, cũ ad illud vſq; tempus ijdem Samaritanorũ, & Hebræorum characteres fuerint. In libro quoque Numerorum hæc eadem ſupputatio, ſub Leuitarum ac ſacerdotum cenſu, myſtice oſtenditur. Et nomen domini tetragrammaton in quibuſdam Græcis voluminibus vſque hodie antiquis expreſſum literis inuenimus. Sed & Pſalmi, triceſimus ſextus, & centeſimus decimus, & centeſimus vndecimus, & centeſimus decimus octauus, & centeſimus quadrageſimus quartus, quamquam diuerſo ſcribantur metro, tamen eiuſdem numeri texuntur alphabeto. Et Ieremiæ lamentationes, & oratio eius, Salomonis quoque in fine, prouerbia, ab eo loco, in quo ait, Mulierem fortem quis inueniet? eiſdem alphabetis, vel inciſionibus ſupputantur. Porro quinque literæ duplices apud Hebræos ſunt, Caleb, Mem, Nun, Pe, Sade. Aliter enim ſcribuntur per has principia medietateſque verborum, aliter fines. Vnde & à pleriſq; libri duplices æſtimantur, Samuel Malachim, Dibrehaiamin, Eſdras, Ieremias, cum Cynoth, id eſt, lamentationibus ſuis. Quomodo igitur viginti duo elementa ſunt, per quæ ſcribimus Hebraice omne quod loquimur, & eorum initijs vox humana comprehenditur, ita viginti duo volumina ſupputantur, quibus quaſi literis, & exordijs in Dei doctrina tenera adhuc & lactens viri iuſti eruditur infantia.

Samaritani etiam. Hic ponitur alia probatio ad inducẽdum, quòd literæ Hebræorum erant à principio. 22. per ſimilitudinem ad Samaritanos, quia Samaritani, & Hebræi à principio habuerunt eaſdem literas, ſed ipſi habent 22. ergo, & Hebræi totidem habebant ante deſtructionẽ eorũ per Babylonios, quod conuenit ad numerum librorum.

Quæ fit gens Samaritanorum, & vnde habuit ortum, & de eorum conuersatione.

QVÆST. VII.

PRO hoc autem sciendum, quod Samaritani à Samaria dicuntur, scilicet populi habitantes in vrbe Samariæ, & in terra eius, quæ dicuntur ciuitates Samaritanorum. Est autē Samaria nomen ciuitatis solennissimæ in terra Chanaan, quam Iudæi construxerunt, vt patet 3. Reg. ca. 16. quæ vocata est Samaria à monte Somer, in quo fuit cōstructa, vt patet ibidē. In hac aūt postea regnauerunt Reges Israel, vt patet præalleg. c. & postea ex processu 3. & 4. Reg. infra. Tempore autem regis Salmanasar, qui regnauit super Assyrios 10. tribus Israel, qui pertinebant ad regnū Israel, & erant sub Regibus Samariæ propter infandissima, & semper incorrigibilia scelera sua in captiuitatē per Salmanasar ductæ sunt cum rege suo Oseæ. Sed ne maneret tota illa terra desolata, & redigeretur in solitudinē, rex Assyriorum transtulit de multis gentibus habitatores ad terram 10. tribuū, qui propter vrbem Samariam, quæ metropolis erat in terra illa, Samaritani appellati sunt. Isti à principio colebant Deos suos, sicut edocti erant in gentilitate: iratus aūt dominus misit in eos leones, & interficiebant illos, quia polluebant terrā inquinamentis idolorū, quia non exhibebant ei cultū sicut gentes, quę ibi primo fuerant, nunciatūq; est regi Assyriorū, scilicet gentes, quas transtulisti, & habitare fecisti in ciuitatibus Samariæ ignorant legitima Dei terræ illius, & immisit in eos dominus leones, & ecce interficiūt eos, quod ignorant ritū Dei infra 4. lib. 17. c. tunc iussit Rex vnum de sacerdotibus, qui captiui ducti fuerant adduci in terrā illam vt doceret eos ritū Dei, qui docuit, incæperuntq; Samaritani colere Deum cæli, & nihilominus adorare idola sua, vt patet e. c. & tunc cessauerunt leones ab illis. Isti autem sunt Samaritani, qui cuntibus duabus tribubus, scilicet Iuda, & Beniamin in Babylonicā captiuitatē manserūt in terra, & cū redijssent Hebrei de captiuitate post 70. annos, isti repugnauerunt eis, ne restauraretur templū, & murus vrbis, atq; accusauerunt eos apud Regē Babylonis, vt impediretur opus. Sic patet 1. Esdræ c. 4. & 5. isti etiā pugnauerunt contra Israelitas, dū construerent muros Ierusalē, ideo propter metum eorū cum construeretur murus, vna pars Iudæorum faciebat opus, & reliqua tenebat lanceas, & reliquū genus armaturæ. Vnde dicebatur quòd vna manu tenebant lanceas, & reliqua manu faciebant opus, sicut patet ex lib. Neemiæ. Isti etiam sunt Samaritani, de quibus dicebat Christ⁹ Apostolis cū mittebat ad prædicandū, quòd non introirent in ciuitates Samaritanorū, sed irent ad oues, quæ perierant de domo Israel. Mat. c. 10. Erant .n. isti Samaritani multum distincti in modo viuendi à Iudæis, nec erant de genere eorum, ideo non communicabant illis, nec veniebant Samaritani in Ierusalem ad adorandū cum Iudæis, sed adorabant in monte quodā, sicut patet ex verbis mulieris Samaritanæ disputantis cū Christo sedēte super fontē, & dicentis an adorandū esset Ierosolymis, vel in monte illo, vt patet Io. c. 4.

Etiam Pentateuchum Moysi totidē literis scripturant, id est, etiam Samaritani scribunt Pentateuchum Moysi 22. litteris quot habent Chaldæi, & Syri. Dicitur .n. de Samaritanis, quòd scribunt Pentateuchū Moysi, scilicet quia nullū aliū lib. recipiunt. Dicitur aūt Pentateuchus ex Græca origine, volumen continens quinq; libros, quia in eo continentur quinq; libri Moysi, qui apud Hebræos humas, id est, quinarius dicitur, vel tora, id est, lex, vt patet infra. Hos .n. quinq; libros solū recipiunt Samaritani, de lib. historicis, & prophetalibus nihil curantes. Causa huius est, quia Samaritani occidebantur à leonibus, quia nesciebant legitima, scilicet cæremonias Dei terræ illius, sunt autem istæ cæremoniæ pertinentes ad legem, vt in sacrificijs, & cæteris ritibus: ideo hæc solū addiscere voluerunt Samaritani, quæ sufficerent liberare eos à leonibus, sed ista habentur pleniſſimè in Pentateucho Moysi, nec agitur de eis in aliquo alio de lib. veteris testamenti, vt patet intuenti: ideo solū Pentateuchum receperunt, nec tamen illū plene obseruabant, quia tunc nō cōfuissent idola, sed colebant, & adorabant simul Deū cæli, vt patet infra 4. li. 17. c. Ex his aūtē arguit Hieronymus, quòd habuerint Hebræi ante captiuitatē Babylonicā 22. literas, & istud argumentū conuenientius est adhuc, quam præcedes de similitudine linguę hebraicæ ad Syram, & Chaldeā, quia literæ Samaritanorum, & Hebræorum à principio fuerunt eædem tā in characteribus, quam in sono & apicibus. Et hoc quippe, quia Samaritani non habebant legem Iudæorum, sed susceperunt Pentateuchum à sacerdote Hebreo, qui eos erudiuit infra 4. li. 17. c. ergo acciperēt in eisdē literis, quib⁹ tunc vtebantur Hebræi, literæ tamen Syrorū, & Chaldęorū nunquā fuerunt eorundē characterū cum literis Hebręorū, sed literæ Samaritanorum sunt 22, secundū, quòd patebat tempore Hieronymi, cum adhuc manebant Samaritani, & codices eorum: ergo literæ Hebræorum ante Babylonicam captiuitatem fuerunt 22. & hoc est, quod intendit probare Hieronymus ad conformitatē numeri librorū. Sed dicet aliquis: ad quid superfluè conatur Hieronymus probare esse 22. literas Hebræorum, cum tunc luce clarius hoc constet? Dicendū, quod hoc vult probare, quia literæ Hebræorū nō manserunt semper eædem, sed destructæ sunt in captiuitatē Babylonica, & post eas restaurauit Esdras scriba legis, ideo diceret aliquis, quòd fecit plures, vel pauciores, & ne, quòd nihil consonant numero librorum, qui prius fuit, ideo declarat Hieronymus, quòd non solū numerus librorum consonat numero literarum hebraicarum, quæ nunc sunt, sed etiā numero literarum, quæ fuerunt ante destructionem Iudæorum per Babylonios.

Figurs tantum, & apicibus discrepantes. Id est, solū differūt literæ Samaritanorum, quæ nunc sunt à literis Hebræorum in apicibus, & figuris, sed non in sonō, scilicet quod tam Samaritani, quam Hebræi dicunt Aleb, & Beth, tamen alias figuras harum literarum ponunt Samaritani, & alias Hebræi.

An literæ Hebræorum, Chaldæorum, Syrorum fuerint eædem à principio in omnibus.

QVÆST. VIII.

DICET autem aliquis ex hoc, quòd videtur, quod literæ Hebrææ à principio fuerint eædem in sono, & characteribus, atq; in omnibus alijs cum Chaldæis, & Syriacis; quia dicitur hic, quòd literæ Hebręæ sunt eædē in sono cū literis Chaldæis, sed diuersæ in characteribus: de literis etiam Samaritanorum dicitur, quod sunt eædē cum literis Hebræorū, sed differūt in figuris, & apicibus: ergo literæ Chaldæorum, Syrorum, Samaritanorum, & Hebræorū, quæ hūc sunt, eædē sunt in sono, sed literæ tam Chaldæorū, quam Samaritanorum differunt in characteribus à literis Hebręorū; quæ nunc sunt, ergo eædē sunt in characterib⁹ literæ Samaritanorū, & Chaldæorum: sed literæ Samaritanorum erant eędē in characteribus, & apicibus, & sono ante destructionē Iudæorum per Babylonios: ergo etiam literæ Hebræorum ante Babylonicam captiuitatem erant eædem in characteribus cum literis Chaldæorum, & Syrorum.

Respondendum etiā, quod nunquam fuerunt eædē literæ Hebræorum, & Chaldæorum in characteribus ante captiuitatē Babylonis, vel post: quoniā Moyses inuenit literas Hebræorum, sed iam erant ab antiquo literæ Chaldæorum, & Syrorum, ergo illæ differebant saltem in characteribus, alioquin nihil inuenisset Moyses, nec vllo modo habuissent Hebræi aliquas literas proprias, ideo neganda est consequētia, quam isti faciunt, scilicet literæ Hebræorum, quæ nunc sunt, sunt eædem in sono cum Chaldæis, & Samaritanis, sed ab vtrisque differunt in apicibus, & characteribus: ergo ijdē sunt characteres Samaritanorum, & Chaldæorum, satis .n. stat characteres istorū esse distinctos: nisi fortè dicas, quòd vna litera non potest habere, nisi duos characteres, ita quod Aleph apud Iudæos habeat nunc vnum charactere, & aliū apud Chaldæos, & Samaritanos, nec posset habere aliquem alium: sed hoc falsum est, quoniam mille, vel infinitę possūt fieri figuræ eiusdem literæ; ideo si etiā apud quamlibet gentem essent eædē literæ in sono, quæ apud Hebræos possent habere eas distinctas tot modis in characteribus, quot gentes sunt, & sic dicendū, quòd Samaritani habent nunc eosdē

characteres literarum, quos olim habent literæ hebraicæ, sed non habent tales characteres sicut Chaldæi, & sic literæ Hebræorum, quę nunc ab vtrisq; in characteribus differant. Cum verò dicitur, quod etiam differunt in apicibus, sciendum, quòd apud Hebræos apices vocantur quędam puncta paruula, qua aliquando super literas, & aliquando infra ponuntur: sunt autem ista quinque, loco quinque vocalium: nam in literis Hebræorum non sunt vocales, sicut in latinis, & quia nulla vox cuiuscunq; idiomatis formari potest sine litera vocali, necesse erat, vt in hebręis literis esset aliquid loco vocalium, & ista sunt apices, de quibus Christus dixit. Amen dico vobis, quoniam iota vnum, aut apex vnus, non præteribit à lege, donec omnia fiant, id est, non præteribit litera parua, quæ vocatur Iod: nec etiam vnus apex, qui in scriptura minimus est. De hoc Matth. cap. 5. ergo apices erant de necessitate literæ hebraicæ, & quanquam aliquãdo Iudæi scribant sine apicibus, hoc est quia iam sciunt supplere eos ex assuetudine legendi: & tamen necessario intelligũtur de istis apicibus dicitur, quòd differunt inter Hebræos, & Samaritanos, forte autem erit hoc in numero, vel in figura, vel in nomine: quodcunque enim horum sit nihil differt, quia non possunt poni apices, nisi pro quinq; vocalib⁹, quod dico de illis, qui sunt de necessitate scripturę, latini autem scriptores alios apices inuenerunt, qui abbreuiationi scripturæ accommodati sunt, in quibus nõ solum supplętur singulæ vocales, sed interdum multæ literæ, & syllabæ in vno apice. *Certumq; est Esdram scribam legis.* Hic applicat Hieronymus id, quod intendit, scilicet, quare probet per literas Samaritanorum, nu. 22. librorũ veteris testamenti, & agit duo simul, scilicet probat, quòd necesse sit induci ad probationem de numero librorũ alias literas præter eas, quas nũc Hebræi habent. Secundo probat, quòd sit conueniens probatio numeri librorum per literas Samaritanorum.

Apices quæ vocãtur apud Hebræos.

A

B

Quare per literas Samaritanorum probatur numerus librorum.

QVÆST. IX.

PRIMVM inducitur sic, scilicet si literæ Hebræorum eædem mansissent nunc in sono, & characteribus, quę fuerunt à principio, non oporteret probari per alias literas numerum librorum, sed mutatæ sunt, quia certum est Esdram scribam, & doctorem legis post templi restaurationem alias literas inuenisse, ergo necesse erat, quòd probaretur numerus librorum, & literarum hebraicarum per alias literas, quibus fuissent similes à principio literæ Hebræorum. Secundũ probatur, cum dicatur hic, quòd ijdem characteres Hebræorum, & Samaritanorum fuerunt vsque ad tempus captiuitatis Babylonicæ, sed Samaritani habent nunc 22. literas, ergo à principio Hebræi totidem habebant, & sic conuenienter fit probatio de numero literarum Hebræarum, & de cõformitate numeri librorum per literas Samaritanorũ. Quod autem Esdras sit scriba legis patet Nee. cap. 8. & ex processu lib. Esdræ. Ipse enim totam legẽ, quę à Chaldæis combusta fuerat ad integrum restaurauit, no quidem tanquam ipse eam totam memoriter teneret, quia ferè impossibile videbatur, quod quisquam hominum omnes libros veteris testamenti de verbo ad verbum memoriter recitare posset: potissimè quia Esdras non fuit de terra Chanaan ductus in captiuitatem, sed in Babylone genitus est: spiritu tamen domini in se facto omnia ad plenum scripsit, quæ in prioribus lib. habebantur, sicut habetur in quarto suo lib. apocripho, sed licet ea, quæ ibi habentur non recipiantur, quia pleraq; recipienda nõ sunt, tamen aliunde constabit, quod ipse spiritu domini scripsit, scilicet quia sacra Scriptura dicit eum scripsisse, sed non poterat hæc scribere nisi spiritu prophetico, ergo irruẽte in eum spiritu domini scripsit. *Legisq; doctorem* Vocatur Esdras doctor legis, quia Israelitas redeuntes de captiuitate legem docuit, & prędicabat corã eis, instruebatq; eos in moribus separando ab vxorib⁹ alienigenis quas acceperant contra legem, vt patet 1. Esdræ 9. & 10. & Nee. 7. 8. & 9. cap. & accipitur hic lex large non solum pro lege Moysi, sed etiam pro omnibus libris veteris testamẽti, quos omnes ipse transtulit, & erudiebat Hebræos in illis. *Post captam Ierosolymam.* Refertur ad inuentionem literarum per Esdram, non quidem, quòd immediate post captam Ierusalem, sed post reditum de captiuitate Babylonica, & templi restauratione, vt patet infra. dicitur tamen de Ierusalem capta, quia vsq; ad illum tempus manserunt priores literæ Hebræorum, quas tempore Hieronymi Samaritani habebant: tempus autem à capta Ierosolyma vsq; ad instauratum templum fuit sine literis, quod fuit tempus plurium quasi 70. annorum: nam captiuitas 70. durauit annis Iere. c. 25 ædificatio autẽ templi sẽcundi durauit 46. annis, vt patet Ioan. c. 2. ergo essent centũ, & sex anni ad minus, in quo Hebręi nõ haberẽt literas, si proprie accipiatur hic literа Hieronymi.

Esdras scriba legis.

C

Esdræ doctor legis.

D

Et instaurationem templi. Id est, postquam templum instauratum est per Israelitas veniẽtes de captiuitate Babylonica, inuentæ sunt literæ per Esdram, potest autẽ accipi hic post instaurationem, id est, postquam inchoata est: & quamquam vtrumq; dici posset, conuenientius tamen est, quod inuentæ sunt literæ ab Esdra, postquam incæpta est instauratio, licet non finita, quoniam non est verisimile, quòd 46. annis quibus durauit instauratio templi Esdras nihil trãstulerit: cum ipse doceret semper legem Israelitas postquam redierunt de captiuitate, vt patet ex libro suo primo, & ex libro Nehemiæ. *Sub Zorobabel alias literas reperisse.* Id est, certum est, quòd post instaurationem templi, quæ facta est sub Zorobabel principe inuenerit Esdras literas.

Quomodo in reditu Iudæorum de Babylone fuerunt tres principes, & de differentia principatuum istorum.

QVÆST. X.

ERAT autem Zorobabel princeps Iudæorum, qui genitus est in Babylone, & fuit nepos Iechoniæ Regis Iudę, qui translatus est in Babylonem à rege Nabuchodonosor: Matth. cap. 1. iste enim accepit principatum inter laicos, & ob hoc semper vocatur princeps Iudę, & ad eum fiebant omnes locutiones propheticę de instauratione templi, vt patet Aggæi cap. 1. & 2. & Zachar. cap. 4. & 1. Esdrę 4. & 5. Ipse enim fuit semper princeps dum ędificaretur templum: nam sub eo inchoata ędificatio, & consummata est, vt patet Zacha. c. 4. scilicet & factum est verbum domini ad me, dicens: manus Zorobabel fundauerunt domum istam, & manus eius perficient eam. Erat autem princeps alius tunc inter sacerdotes, scilicet Iesus Iosedech sacerdos magnus, ad quem pariter dirigebantur locutiones prophetarum Zachar. cap. 3. & ipse, & Zorobabel dicebantur principari primo Esdrę cap. 4. Nehemias etiam fuit princeps eo tempore solum quidem quantum ad ędificationem murorum, quoniam à Rege ipse prępositus est, vt ędificaret muros, vt patet Nehem. cap. 2. Proprie tamen princeps erat Zorobabel. Dicitur autem Esdras inuenisse alias literas, id est, differentes à prioribus, scilicet in characteribus, & non in sono, sed quia litera figura quędam est, variata figuratione, dicitur variari litera, quanquam maneat eadem sonoritas.

E

Quibus nunc vtimur. Id est, istæ literę inuentę per Esdram sunt, quę manserunt semper postea inter Hebręos, vt dicit Hieronymus, quibus vtimur, referendo ad se, quia ipse nouerat idioma hebręorum, & ob hoc transtulerat de Hebręo in Latinum; non tamen erat ipse Hebręus, nec de genere Hebręorũ, sed natus de parentib⁹ Christianis, vt ipse testatur testatur in prologo suo super Iob, qui incipit. Cogor per singulos.

F

Cum ad illud vsque tempus ijdem Samaritanorum, & Hebræorum characteres fuerint. Id est, nunc sunt eædem literæ in sono Hebræorum, & Samaritanorum, sed non sunt ijdem characteres: à principio autem vsque ad illud tempus tam sonus, quam characteres, erant ijdem. Cum autem dicitur vsque ad illud tempus, non refertur ad immediata, scilicet ad instaurationem templi sub Zorobabel, quia tunc nõ erant ijdem characteres Hebræorum, & Samaritanorum in literis, cum nec literas vllas, nec characteres tunc Hebræi haberent, quia perditæ fuerant literæ in destructione vrbis Ierosolimæ per Babylonios, sed refertur ad supra posita scilicet ad captam Ierusalem, quia tunc perditæ sunt literæ Hebræorum

A

bræorum,& vſque ad tempus illud fuerant ijdem characteres Samaritanorum, & Hebræorum.

In libro quoque Numerorum. Hic ponit Hieronymus aliam probationem de numero librorum, & literarum veteris teſtamenti, quòd ſunt 22. per numerum Leuitarum, qui habetur in libro Numerorum, in quo myſtice ſignificatur numerus iſte librorum. Non reperitur autem in toto libro Numerorum numerus ſacerdotum, & Leuitarum, niſi bis cum ponitur ſumma Iſraelitarum: habentur enim in libro illo duæ nunciationes totius populi, ſcilicet vna, quæ fuit in ſecundo menſe anni ſecundi ab exitu de Ægypto, & fuit facta in monte Sinai: de qua Numer. capit. 1. alia fuit facta anno 40. ab exitu de Ægypto in vltima manſione apud Iordanem, de qua Numer. cap. 26. In vtraque autem harum fuit acceptus numerus Leuitarum,& ſacerdotum,cum Iſraelitis, quia iuſſerat Deus, quod non tolleretur ſumma filiorum Leui cum filijs Iſrael. Numer. cap. 1. Fuit autem per ſe in prima numeratione accepta ſumma Iſraelitarum & per ſe ſumma Leuitarũ. de Leuitis dicitur,quòd erant 22. millia: Numer. cap. 3. In ſecunda quoque numeratione anno 40. accepta per ſe ſumma Leuitarum inuenta ſunt 13. millia. Numer. 26. cap. Cum autem dicitur hic, quod numerus Leuitarum, & ſacerdotum, qui ponitur in libro Numerorum deſignat iſtum numerum librorum veteris teſtamenti, dicendum, quod intelligitur de ſumma Leuitarum in prima numeratione, in qua ponuntur viginti duo millia. In ſecunda autem viginti tria millia, & iſta nihil agit: dicitur autem ſignificari numerus librorum per numerum Leuitarum, & ſacerdotum, quia ſicut ſunt viginti duo libri, ita viginti duo millia ſacerdotum,& Leuitarum: ſecunda quia eſt numerus inæqualis, nihil ad hoc agit.

B

Hæc eadem ſupputatio. Id eſt, iſte idem numerus,ſcilicet 22. quia eſt numerus librorum veteris teſtamenti,& numerus literarum.

Sub Leuitarum atque ſacerdotum ſenſu myſticè oſtenditur. Id eſt, per numerum Leuitarum intelligitur myſticè numerus librorum: dicitur autem myſticè, quia ſenſus literalis in illo numero Leuitarũ,& ſacerdotum nõ eſt,quod ſignificetur numerus librorum vel literarum, ſed quod ſignificetur ſumma Leuitarum, & ſacerdotum,qui erant illo tempore, quo facta eſt computatio illa in monte Sinai, ſed myſticè, id eſt,ſenſu morali. Per numerum 22. millium ſacerdotum & Leuitarum intelliguntur 22. libri veteris teſtamenti, & fuit conueniens tranſumptio de numero ſacerdotum, & Leuitarum ad numerum librorum, quia ſacerdotes, & Leuitæ ſcire debent quicquid continetur in viginti duobus libris veteris teſtamenti, ſic patet Aggæi capite ſecundo, vbi Deus iuſſit, quod de dubijs legis quæreremus à ſacerdotibus, ideo ipſi ſcire tenentur totam legem. Idem patet Malach. capite ſecundo, labia ſacerdotis cuſtodient ſcientiam, & legem exquirent de ore eius, quia Angelus domini exercituum eſt: ergo ad ſacerdotes pertinet ſcire omnes viginti duo libros veteris teſtamenti. Et dicitur fortaſſis hoc intelligi ſub ſenſu myſtico, quaſi propter hoc in libro Numerorum ponantur viginti duo millia ſacerdotum, & Leuitarum, vt ſignificentur viginti duo libri. Nam ſumma,quæ colligitur Nume. capite tertio peruenit ad viginti duo millia 300. vt patet ex tribus ſummis partialibus,quæ habentur ibi, cum tamen ponitur poſtea ſumma totalis,ponuntur viginti duo millia quaſi illa 300. videantur ablata propter cõcordiam numeri Leuitarum, & ſacerdotum ad numerum librorum; non eſt tamen illa cauſa literalis,quia illi 300. ablati ſunt cum eſſent de primogenitis ſacerdotum,& Leuitarum, & non poterant accipi in commutationem pro primogenitis Iſraelitarum, ſed pro ſe ipſis manebant: ergo ſolum viginti duo millia accipienda ſunt in ſumma totali, & illa aſſumpta ſunt in commutatione pro Iſraelitis,& pro cęteris primogenitis eorum datum eſt pretium Numer. capite tertio. In ſenſu tamẽ myſtico poſſumus ſignificare quodcunque voluerimus: dum tamen habeat aliquam ſimilitudinem, & ſic per viginti duo millia ſacerdotum, & Leuitarum, intelliguntur viginti duo libri veteris teſtamenti: dicitur autem de ſupputatione ſacerdotum, & Leuitarum, quia omnes tam ſacerdotes, quàm Leuitæ computati ſunt: fuerunt enim computati omnes de tribu Leui, ſed iſti diuiduntur in ſacerdotes, & Leuitas, quia Aaron, & poſteri ſui erant ſacerdotes. Cæteri autem de tribu Leui vocabantur Leuitæ. Cum vero facta eſt iſta computatio,ſolum erant tres ſacerdotes, & cæteri erant Leuitæ, quod patet, quia Aaron habuit quatuor filios,qui cum eo conſecrati ſunt ſcilicet Eleazar, Ithamar, Nadab, & Abiu: Exodi capite vigeſimo nono & Numer. capite tertio. duo autem horum, ſcilicet Nadab, & Abiu die octauo conſecrationis ſuæ cum primo inciperent miniſtrare offerentes ignem alienum,Leuit. capite decimo conſumpti ſunt: alij duo manſerunt cum patre tempore huius numerationis: ideo Nume. cap. 3. iſti tres exprimuntur de ſacerdotibus, quia nulli alij erant, cæteri verò erant Leuitæ.

Scientia pertinet ad ſacerdotes.

C

Et nomen domini tetragrammaton. Hic redit Hieronymus ad probandum de numero literarum Hebraicarum, & de mutatione earum,ſcilicet quod fuerint 22. à principio, & quanquam poſtea propter Eſdram aliæ inuentæ ſunt, manſit idem numerus: principaliter autẽ ſignificatur hic, quod non ſemper fuerũt iſtæ literæ apud Hebræos, quæ nũc ſunt, ſed aliquando fuerunt aliæ,quod probat,quia in Græcis voluminibus reperitur aliquando nomen domini tetragrammaton ſcriptum prioribus literis hebraicis, ergo aliæ præter has fuerunt.

De nomine Dei tetragrammaton, quid ſignificet.

QVÆST. XI.

SCIENDVM autẽ cum dicitur hic de nomine domini tetragrammaton, quod illud eſt nomen quatuor litterarum apud Hebræos, quod ſcribitur his litteris, Iod, He, Vau, He, tetragrammaton autem non eſt aliquod nomen domini, ſed eſt quoddam nomen appellatiuum Græcum deſignans quatuor litteras, & dicitur à tetras, quod eſt quatuor, & gramma, quod eſt littera quaſi quatuor literis ſcriptum: dicitur autem de nomine tetragrãmaton,quia Deus habet mu ta nomina in Hebræo: aliquando enim vocatur Adonai, & aliquando El, vel Elohim: aliquando autem ponitur aliud nomen quatuor litterarum, quod Deo proprie conuenit, & illud non pronunciatur, ſed loco eius dicitur Adonai. Tria enim prima nomina, Adonai, & El, & Elohim ſignificant Deum ſub quibuſdam proprietatibus attributalibus, ſcilicet in quantum eſt dominus vel fortis: nomen autem tetragrammaton ſignificat ſubſtantiam Dei ſine aliqua proprietate attributali, ſicut iſtud nomen Deus in Latino idiomate, & iſtud eſt honorabilius nomen Dei apud Hebræos.

E

In quibuſdam Græcis voluminibus vſq; hodie expreſſum antiquis literis inuenimus. Id eſt, iſtud nomen interdum habet in Græcis voluminibus literas Hebræas antiquas, ſcilicet non eas, quibus nunc vtimur: hoc autem eſſe non poteſt, niſi quia fuerunt aliquando aliæ litteræ Hebræorum præter has, ſed fuerunt mutatæ per Eſdram.

Quomodo poſſunt literæ antiquæ Hebræorum reperiri in aliquibus codicibus Græcorum.

QVAEST. XII.

QVÆRET autem aliquis quomodo poſſunt eſſe literæ Hebręæ antiquæ in aliquibus codicibus Græcorum: nam fuit translata Biblia de Hebræo in Græcum poſt captiuitatem Babylonicam, & ſecundas literas inuentas per Eſdrã, cũ Ptolomæus miſit ad Hebræos, vt darent ei interpretes, & miſerunt ei 70. viros, ergo iſti non poterant ſcribere nomen tetragrammaton,niſi in literis Hebræis,quibus nũc vtimur. Reſpondendum eſt verum eſſe, quòd translatio de Hebræo in Græcum fuit facta poſt ſecundas literas inuentas per Eſdram, tamen interpretes ſciebant,quę fuiſſent literæ priores, quoniam cognoſcebant, quòd literæ, quæ erant, apud Samaritanos erant, quæ prius fuerunt apud He-

A

braeos,& ipſi ſcientes illas potuerunt ponere aliquando nomen domini deſcriptum illis literis,& poſtea alij translatores idem obſeruauerunt, ita vt vſque hodie in quibuſdam Græcis voluminibus maneat nomẽ domini literis antiquis deſcriptum. *Sed, & Pſalmi.* Hic iterum probat Hieronymus, quòd apud Hebræos erant 22. literæ ab antiquo, quia aliqui Pſalmi ſunt, ſcilicet, quinque, qui habent totum Alphabetum Hebræorum, & incipiunt verſus in eis ſeriatim per literas Alphabeti, ſcilicet primus verſus in Aleph, ſecundus in Beth, & ſic conſequenter de omnibus alijs litteris vſque ad Thau, quæ eſt vltima litera inter Hebræos, & in quibuſdam Pſalmis cum peruentum ſit ad Thau, iterum fit reditio ad Aleph, iſti tamen Pſalmi erant ſcripti antequã Eſdras inueniret ſecundas literas Hebræorum, ergo à principio erant 22. literæ ſicut nunc. Aliquis dicet, quod ex hoc non concluditur à principio fuiſſe 22. literas, ſed ſolũ, quod nunc ſint 22. quia reperiuntur 22. verſus in ordine conſequenti incipientes à literis varijs, ergo 22. literæ ſunt nunc. Cum autem dicatur, ergo antiquitus erant 22. literæ, dicet aliquis non tenere conſequentiam, quia fortè antiquitus iſti verſus incipiebant ab alijs literis, quæ fortè erant 22. ſolum, vel pauciores; nunc autem incipiunt ab alijs. Reſpondendum, quòd non poteſt ſtare ex eo, quod ſupra dicebamus, ſcilicet, quod lingua hebraica eadem fuit ante captiuitatem Babylonicam, & poſt, ſed literæ fuerunt mutatæ, & quidem non potuerunt ſimpliciter mutari, ſed ſolum quantum ad characteres, in ſono autem nequaquam, ideo cum nunc ſint aliqui Pſalmi habentes verſus 22. ordine cõtinuato incipientes à literis diuerſis, neceſſe eſt, quòd ab antiquo fuerint ſaltèm 22. literæ eædem cum his, quamquam differant in characteribus, alioquin dicemus, quòd non ſolum mutatæ ſunt, ſed etiam idioma totum, quod falſum eſt. apparet igitur, quod etiam ab antiquo fuerint 22. literæ, vt nunc ſignantes 22. libros veteris teſtamenti, id eſt, 36. Pſalmos habet verſus deſcriptos per literas varias Alphabeti cõtinuati. Pro quo ſciendum, quòd Hieronymus ponit hic quinque Pſalmos, quos exprimit, & dicit, quòd apud Hebræos ſcribuntur diuerſo metro, & tamen texuntur Alphabeto eiuſdem Numeri, id eſt, quilibet iſtorum Pſalmorum habet tot literas varias continuatas, quot habet alius. Verbi gratia, quòd incipiat primus verſus in Aleph, ſecundus in Beth, & ſic continuatim vſque ad Thau. In quolibet autẽ iſtorum Pſalmorum verè reperitur iſtud, ſed ſcribuntur diuerſo metro, id eſt, diuerſa lege metrorum quantum ad trimetrum, vel tetrametrum: differt tamen in iſtis Pſalmis, quia quidam habent plures verſus, quam alij: hoc autem, quia replicantur in eis pluries literæ Alphabeti, vel quia duo verſus, qui ſimul ſunt, incipiunt ab eadem litera: & ſic 44. verſus complent vnum Alphabetum hebraicum geminatis verſibus ad quamlibet literam, ſic autem fuit in Pſal. 144. qui incipit Exaltabo te domine. Sciendum autem circa iſta duo, quæ ponit hic Hieronymus, ſcilicet, quòd iſti Pſalmi quinque ſcribuntur Alphabeto eiuſdem Numeri, ſed non eodem metro. Circa primum attendendum, quod Hieronymus in quadam epiſtola ad Marcellam, vbi ponit de Pſalmis habentibus Alphabeta hebraica ponit ſolum quatuor, hic autem ponuntur quinque, quod fortè accidit errore ſcriptorum, qui ſubtraxerunt vnum de Pſalmis, ſcilicet, tertium. ſunt autem verba Hieronymi hæc in epiſtola ſua, ſcilicet. Scire debes quatuor Pſal. ſecundum ordinem elementorum incipere, ſcilicet, 36. & centeſimum decimũ, & 128. & 144. verum ſcire debes, ex prioribus Pſalmis ſingulis literis ſingulos verſus, qui trimetro iambico conſtant eſſe ſubnexos, inferiores vero tetrametro iãbico ſicut Deutero. canticum ſcriptum eſt: ſunt qui alios putent hoc ordine incipere, ſed falſa eorum opinio eſt. Primus iſtorum eſt 36. ſcilicet. Noli æmulari, qui incipit ſecundum ordinem Alphabeti vſque ad vltimam literam. hoc autem in Hebræo verum eſt, ſed non apud nos, quoniam non eſt ibi aliquis ordo literarum ſecundum Alphabetum noſtrum. Cauſſa eſt, quia non ſunt eædem dictiones in Latino, & Hebræo. Sciendum etiam, quod non habent omnes iſti Pſalmi integrum Alphabetum, ſed aliqui habent pauciores verſus, aliqui autem plures, quàm complere poſſint vnum Alphabetum, ſufficit tamen, quod illi verſus quotquot ſunt ſequuntur ordinem Alphabeti. *Et centeſimus decimus.* Iſte eſt ſecundus Pſalmus eorum, qui procedunt ordine Alphabeti, & vocatur: Confitebor tibi domine: Non habet autem integrum Alphabetum, ſed ſolum 10. literas, cum ſolum habeat decem verſus. *Et centeſimus vndecimus.* Iſte eſt tertius Pſalmus horum, ſcilicet Beatus vir, qui timet dominum: & procedit eodem ordine Alphabeti, ſed nõ habet integrum Alphabetum, cum ſolum ſint 9. verſus. *Et centeſimus decimus octauus.* Iſte eſt quartus, & vocatur Beati immaculati. Nec accipitur iſte Pſalmus ſecundum, quod apud nos diſtinctus eſt, ſcilicet, vſque ad retribue ſeruo tuo, ſed durat vſque ad Pſalmum. Ad dominum cum tribularer, comprehendens omnes Pſalmos primæ, tertiæ, ſextæ & Nonæ: nec ſunt hic verſus in ordine Alphabeti ſecundum continuationem literarum, ſed ſunt 22. octonarij, qui faciunt verſus 266. ſed incipiunt octonarij iſti per literas Alphabeti, ſcilicet, primus octonarius in Aleph, & ſecundus in Beth, & ſic conuenienter vſque ad Thau. viceſimus ſecundus octonarius incipit in Thau, & ſic eſt ibi conſummatum Alphabetum.

B

C

D

E

F

De diuiſione octonariorum, & quid ſint.

QVÆST. XIII.

SCIENDVM autem circa iſtos octonarios, quòd octonarij dicuntur diuiſiones factæ in Pſalmis, quarum quælibet continet verſus octo, ſic patet in toto Pſalmo illo beati immaculati: nam ſecundum nos diuiditur in 11. Pſalmos quorum ſunt duo pro hora Primæ, & tres pro Tertia, totidem autem pro Sexta, & Nona. continet autem quilibet iſtorum Pſalmorum 16. verſus, ideo diuiditur in duos octonarios, in medio autem iſtorum Pſalmorum, ſcilicet, in verſu 9. cuiuslibet eorum incipit ſemper alius octonarius, & ſic cum primus octonarius, ſcilicet, Beati immaculati incipiat in Aleph, vltimus octonarius, ſcilicet, appropinquet deprecatio mea: incipit in Thau, vbi eſt 22. octonarius. *Et centeſimus quadrageſimus quartus.* Iſte eſt vltimus Pſalmus eorum, qui ſequuntur alphabetum: & iſte eſt. Exaltabo te domine: ſequitur autẽ ordinem alphabeti, & dicit de eo Hieronymus, quod ſingulis literis ſinguli verſus gemine ſupputantur: ſunt autem ibi 22. verſus, qui poſſent complere hebraicum Alphabetũ, ſi literæ ſimplices eſſent, ſcilicet, cuilibet verſui vna litera, ſed dantur duo verſus vni literæ. *Quanquam diuerſo ſcribantur metro*, id eſt, oẽs iſti Pſal. ſequuntur ordinem alphabeti, quantũ ad literas tamen differũt in hoc quod non ſcribuntur eodẽ genere metrorum, ſic patet ex litera Hieronymi in epiſt. ad Marcellam cũ ait: Verũ ſcire debes, quod priorib⁹ Pſalm ſingulis literis ſingulos verſiculos, qui trimetro iambico conſtant eſſe ſubnexos: inferiores verò thetrametro iambico, ſicut Deut. canticũ ſcriptũ eſt. Hoc quidẽ, quod de mettis dicitur, ſæpe obſeruatur inter hebræos, quia ſicut poetæ vtũtur diuerſo genere metrorum, ita & ſacra ſcriptura vſa eſt: ſic probat Hieronymus inductiue de multis in prologo ſuper Iob, qui incipit: Cogor per ſingulos. In Pſalmis autem iſtis obſeruatur iſta differentia, q⁹ in quibuſdã eſt trimetrũ iambicũ: in alijs vero tetrametrũ.

Ad cuius euidentiam conſiderandũ quod metra ſecundũ auctoritatẽ Latinorum multipliciter nominãtur, quædã .n. numerantur ex numero pedum: alia autẽ à materia: de his ſecundis dicimus quędã metra eſſe heroica ab heroibus: ſunt .n. heroes viri nobiles, & famoſi: metra autẽ, quę de geſtis eorũ ſcribuntur heroica appellantur: ſic etiam vocantur metra elegiaca, quæ tractant de miſeria, vel amore, quia elegia idẽ eſt, quod miſeria: aliquando autẽ nominantur metra ab inuentore, ſicut metra Archilochica, & Aſclepiada, quæ ab Archiloco, & Aſclepiade inuentoribus nominantur: ſic etiam vocatur metrum Saphicum à Sapho muliere, quæ in Græcia huius carminis modum inuenit ſub Cyro Rege Perſarum, dum Iudæi redirent de captiuitate Babylonica, & iſtis metris vtitur frequenter Boetius: ſicut eſt illud: Bella Biſquinis in fine quarti libri, & illud. Nouimus quantas in tertio libro: hoc etiam metro Saphico ſcribuntur tria Alphabeta lamentationis Hieremiæ, ſcilicet,

primum

primum, ſecundum, & quartum: alia autem vocantur à numero pedum, vt exametrum, quod ſex pedes habet, & iſte verſus præcipuè ſpondaici, vel Dactilici ſunt, quia in quolibet pede poteſt Dactilus, vel Spondæus indifferenter locari, præterquam in quinta ſede, vbi ex natura metri Dactilus ſemper locatur: ſic etiam ſunt verſus Pentametri, id eſt, habentes quinque pedes. Alia metra vocantur à pede denominante, vel Spondaica, Dactilica, Iambica, Trochaica, vel Anapeſtica, & vocantur iſta carmina aliquando Dimetra, Trimetra, vel Tetrametra. In verſibus autem Dactilicis, vel Spondaicis, ſicut ſunt Exametri, vel Pentametri vnus pes computatur pro vno metro, ideo vocantur exametri, quaſi habentes ſex metra, & totidem pedes ſunt. In verſibus autem Iambicis, Trochaicis, vel Anapeſticis duo pedes ponuntur pro vno metro, & ſic vocatur dimetrum, quod habet duo metra, quæ ſunt quatuor pedes, ſiue quatuor Iãbi, ſiue Trochæi, trimetrum vocatur vbi tria metra ſunt, quæ continent ſex pedes, & tale eſt illud metrum, quod ponit Boëtius ſecundo de Conſolatione de mutatione fortunæ, ſcilicet

Hæc cum ſuperba verterit vices dextra.

Hoc trimetrum eſt continens ſex pedes, ſcilicet tres Spondæos, & tres Iambos, *Hæc cum*. Spondæus eſt. *ſuper* Iambus eſt, *ba uer*, Spondæus eſt, *terit*. Iambus eſt, *vices*. Iambus eſt, *dextra*. Spondeus eſt. Primum metrum continet vnũ Iambum, & vnum Spondæum, *ſcilicet*, *Hæc cum ſuper*. Secundum metrum continet Spondæum, & Iambum, ſcilicet *ba verterit*. Tertium metrum continet Iambum, & Spõdeum, *ſcilicet vices dextra*. Tetrametrum autem Iambicum recipit Iambum in omnibus locis: Spondæum tantum in paribus, & dictum eſt Iambicum à pede prędominante in loco pari, in quo nullus alius pes habet poni. Iambicum metrum. Si dimetrum eſt, quatuor habet pedes: ſi Trimetrum, habet ſex, ſi Tetrametrum habet octo: verbi gratia accipiatur iſtud Iambicum cum Tetrametro.

Deus creator omnium,
Iam ſurgit hora tertia

Deus, Iambus eſt. *crea*, Alter Iambus: iunge ſimul, & habebis vnum metrum. *tor om*. alter Iambus, *nium*. Alter Iambus: iunge ſimul, & habebis ſecundum metrum. *Iam ſur*, Spondæus. *git ho*. Iambus eſt. Iunge ſimul, & habebis tertium metrum, *rater*. Spondæus eſt, *tia*. Iambus eſt. Iunge ſimul, & habebis quartum metrum, & ſic patet quare vocetur Tetrametrum: ſimiliter poſſes ponere exemplum in illo hymno:

Iam lucis orto ſidere.

& ſimilibus. Communiter tamen in talibus ſignatur Dimetrum Iambicum, quia in quolibet verſu hymni ſunt quatuor verſus metrici. Iſtud trimetrum, & Tetrametrum Iambicum obſeruatur in iſtis Pſalmis apud Hebræos quidẽ, ſed apud nos nequaquam, quia nec eſt ordo literarum per Alphabetum, nec obſeruatur natura metri, cuius cauſſa infra declarabitur.

Eiuſdem numeri texuntur alphabeto. Id eſt, iſti Pſalmi ſcribuntur, vel continuantur Alphabeto, id eſt, literis eiuſdem numeri. Non eſt autem ſenſus, quod tot literæ ponantur in Pſalmo vno, per quas incipiant verſus, ſicut in alio, cũ quidam Pſalmi horum ſolum habeant nouem verſus, & alij decem, alij autem plures, quam 40. ideo impoſſibile eſt in vtriſque compleri Alphabetum: ſed eſt ſenſus, quòd texuntur literis eiuſdem numeri, id eſt, eiuſdem ordinis, ſcilicet, quòd ſicut incipit vnus Pſalmus eorum per ordinem Alphabeti, & continuatur per omnes verſus iſte ordo, ita in alijs fit, & tamen in quibuſdam completur Alphabetum; in alijs non propter paucitatem, & multitudinem verſuum. *Et Ieremiæ lamentationes, & oratio eius*. Id eſt, etiam obſeruatur ordo 22. literarum in Ieremia in lamentationibus, & in oratione eius.

Lamentationes quo genere metrorum deſcribuntur.

QVAEST. XIV.

NON eſt autem hoc per totum librum Ieremiæ. Nam totus liber prophetiarum eius ſtilo pedeſtri, & ſine lege metrorum ſcriptus eſt. In lamentationibus autem, quæ alio modo vocantur threni, Ieremias nõ tanquam Propheta, ſed tanquam rhetoricus per ſermones paſſionales audientes ad compaſſionem deſolatæ ciuitatis conuertit: licet aliquando aliqua de Chriſto intermiſceat: ſeruatur ordo huius ſcripturæ per Alphabeta: ita, quòd primus verſus incipiat per Aleph, quæ eſt prima litera, ſecundus verſus per Beth, quæ eſt ſecunda, & tertius per ghimel, quæ eſt tertia, & ſic conſequenter vſque ad Thau, quæ eſt vltima.

In litera autem noſtra non potuit ſeruari idem ordo, ideo ad ſignandum illum ordinem eſſe apud Hebræos ponimus in principio cuiuslibet verſus illam literam hebraicam à qua incipit, & ſic ſunt completa Alphabeta in lamentationibus. ſic ſunt apud nos aliqui hymni, qui incipiunt per conſequentes literas Alphabeti, ſcilicet: A ſolis ortus cardine: cuius primus verſus in A. ſecundus in B. tertius in C. incipit, & ſic vſque ad finem hymni. ponuntur autem quatuor Alphabeta in lamentationibus, id eſt, Alphabetum quater repetitur, ad notandum, quòd Ieremias deplangit propter quatuor mala, ſcilicet propter mortem Ioſiæ. Secundo propter tranſmigrationem regis Ioachim, & omnium nobilium in Babylonem. Tertio propter deſtructionem templi & ciuitatis factam per Nabuzardam. quarto propter mortem Godoliæ. & non ſunt ſimilia iſta Alphabeta, quia in primo, ſecundo, & quarto ſimpliciter ponitur quælibet litera, ſemel Aleph, & ſemel Beth. in tertio Alphabeto quælibet litera triplicatur, ter Aleph, & ter Beth, & ſic cõſequenter. Differunt etiam iſta Alphabeta, quia cum ſcribantur ſub lege metrorum in pedibus certis, & ſyllabis, tamen alia metra ponuntur in primo, ſecundo, & quarto, & alia in tertio. Nam primum, ſecundum, quartum, deſcribuntur metris Saphicis cum commate heroico. Tertium Alphabetum trimetris Iambicis trochaicis, vel anapeſticis ſcriptum eſt. de hoc Hieronymus in epiſtola ad Marcellam, quæ incipit nudiuſtertius, ait habens in lamentationibus Ieremiæ quatuor Alphabeta, ex quibus duo prima quaſi Saphico metro ſcripta ſunt, quia tres verſiculos, qui ſibi nexi ſunt, & ab vna tantum litera incipiunt heroicum comma concludit. Tertium Alphabetum trimetrum ſcriptum eſt ternis literis, ſed eiſdem tantum verſus incipiunt. Quartum Alphabetum ſimile eſt primo, & ſecundo. Idem autem in ſententia, & quaſi in verbis ponit Iſidorus Etymologia. 6. lib. iſta lex metrorum obſeruata in Hebræo idiomate, cum in Latinum ſingula transferuntur, nõ manet vlla lex metri; & hoc propter duo, primo quia modus loquendi hebraicus interdum logior, & interdum decurtatior eſt quam latinus. metrum autem ſub certis ſyllabis, & pedibus continetur, vnde accidit interdum, quod conſiderata multitudine ſyllabarum tota littera vnius verſus de primis alphabetis lamentationum non accedat ad tria metra Saphica, & deficiat comma heroicum. Interdum vero lõgiorem quam ſub tribus metris Saphicis, & commate heroico comprehendi poſſit, & ſecundum, quod obſtat eſt quantitas ſyllabarum facientium alios, & alios pedes: non enim poteſt poni indifferenter quantacunque ſyllaba in qualicunque metro, quia in dactilicis nõ poſſũt poni oẽs ſyllabæ productæ, vel omnes breues, & ſic de ſpondaicis, quia ſpondeus duabus longis, dactilus autem prima longa, & duabus ſequentibus breuibus continentur: dato ergo quod tot præciſe ſyllabæ in litera hebraica eſſent, quot in latina, tamen nõ poſſet ſeruari lex metri, quia non eſt eadem quantitas ſyllabarũ ſcilicet breuitas, vel longitudo: prima igitur alphabeta. ſ. primũ ſecundum, quartũ, ſecundum hebręos habent verſus ſingulos per ſingulas litteras alphabeti, & in quolibet eorũ verſuum ponuntur tria metra Saphica, & vnum cõma heroicũ: quodlibet metrum Saphicũ, vt dicunt quidã, cõtinet quatuor pedes. & primus pes cõtinet tres ſyllabas, ſecũdus duas

tertius

tertius quatuor, quartus duas, & sic in quolibet metro Saphico sunt. 11. syllabæ: comma autem heroicum est quædā breuis decisio, quæ continet dimidium metri Saphici, scilicet, duos pedes, qui habent quinque syllabas: omnia ista patent in isto versu. *Vt queant laxis.* Sunt enim ibi tria metra Saphica, & in fine comma heroicum. Primum metrum est.

Vt queant laxis resonare fibris.

In quo sunt quatuor pedes, & 11. syllabæ, scilicet, *Vt queant.* Primus pes. *Laxis* Secundus pes. *Resonare.* Tertius pes. *Fibris.* Quartus pes. Secundum metrum saphicum est.

Mira gestorum famuli tuorum.

Vbi sunt totidem pedes, vt supra tertium metrum est.

Solue polluti labij reatum.

Comma heroicum est.

Sancte Ioannes.

In quo sunt duo pedes, primus trisyllab. scilicet, *Sancte Io.* secundus duarum syllabarum, scilicet, *annes.* quod dicitur hic de metro Saphico, quidam sic putant, sed quinque pedibus constat, scilicet, Trochæo, Spondeo, Dactylo, & duobus Trochæis, quale est illud Boetij, Nouimus quantas,, & illud, Bella Bisquinis, & Seneca in tragœdijs sæpe hoc genere Metri vtitur, vt illud.

Natus Euristeus properante partu.

Et habet semper Saphicus versus vndecim syllabas, & quinque pedes, & sicut dictum est Hymnus ille, Vt queant laxis, habet tria Metra Saphica cum commate heroico in quolibet versu, vel concatenatiue, & est vnum Metrum.

Vt queant laxis resonare fibris.

Vtque. Trochæus est. *Ant la.* Spōdeus est. *xis Reso* Dactilus est. *nare.* Trocheus est. *Fibris.* Alius Trochæus, & de alijs duobus metris eodem modo. Cætera, quæ dicta sunt vera sunt, sed nullus pes est Tetra syllabus in metris Saphicis, sicut illi dixerunt, & hoc non est in istis versibus apud hebræos, nec additur syllaba, nec deficit, & cum talis versus contineat. 38. syllabas, scilicet, 33. in tribus Metris Saphicis, & quinque in commate heroico, concluditur, quod tot syllabæ sunt in quolibet istorum in hebræo, sed apud nos non est sic, vt patet computando in quolibet versu. Primus enim versus primi alphabeti apud nos, scilicet. *Quomodo sedet sola.* 43. syllabas continet, quæ facerent quasi quatuor metra Saphica, & sic patet varietas in sequentibus, aliquando per abundantiam, & aliquando per defectum syllabarum. Tertium alphabetum apud Hebræos literas triplicat, & computantur tres literę sub vno versu, & vocamus illum versum trimetrum, id est, continentem tria metra quia sub qualibet litera vnum metrum continetur, & ista metra sæpe sunt æqualium syllabarum, rarissime autem ab hoc deuiant: in litera autem nostra nihil horum obseruatur. *Et oratio eius* id est, etiā oratio Ieremiæ lege metrica, per consonantes literas alphabeti scripta est. Incipit autem ista orario. Recordare domine quid acciderit nobis. Et ponitur in fine lamentationum. *Salomonis quoq; in fine prouerbia.* id est, etiam prouerbia Salomonis ad finem suum habent istum ordinem literarum alphabeti: & dicitur ad finem, quod prouerbia à principio vsque ad finem. 30. cap. prosaico stilo procedunt nulla obseruata lege metri: in fine autem, scilicet, in vltimo ca. per versus describuntur: habent enim vnum alphabetum completum. *Ab eo, in quo ait mulierem fortem, quis inueniet.* Istud est. 31. cap. & vltimum in prouerbijs, & istud texitur ordine metrorum habens completum alphabetum, cuius primum metrum est mulierem fortem &c. & incipit in Aleph. *Eisdem alphabetis, vel incisionibus supputantur.* id est, omnia supra dicta, scilicet Psalmi prædicti, & lamentationis Ieremiæ, & fines prouerbiorum supputantur eisdem alphabetis, id est, literis, scilicet, quod versus in vtrisque tendunt per ordinem alphabeti, licet non sint tot literæ in vno sicut in alio, nec tot alphabeta. Nam aliqui Psalmi prędictorum sunt, qui nō continent integrum alphabetum: lamentationes tamen Ieremiæ quatuor integra alphabeta habent, etiam supputantur eisdem incisionibus, id est, decisionibus metricis, scilicet quod non est sententia, & litera continuata stilo producto sicut in prosaicis, sed est litera incisa per determinatos pedes, & syllabas reducenda ad legem metrorum. Aliqui dicunt, quod vocantur incisiones quasi abscissiones, quia ita certum habent numerum syllabarum; & pedum, quod quidquid superfluum est abscissum videtur, sed prima sententia est melior. prouerbia autem Salomonis scribuntur apud Hebræos Tetrametro iambico, scilicet, in fine suo, sic ait Hieronymus in epistola ad Marcellam, scilicet, prouerbia Salomonis extremum claudit alphabetum, quam tetramico iambico supputatur ab eo loco, in quo dicitur, mulierem fortem. *Porro quinque literæ.*

Quomodo libri veteris testamenti sint 22. & quomodo literæ Hebraicæ sint 22.

QVÆST. XV.

HIc Hieronymus declarat id quod supra dixerat, scilicet quod libri veteris testamenti erant 22. & quod literæ Hebraicæ erant 22. applicando eas libris, scilicet, quod non solum literæ Hebraicæ sunt 22. sed earum quinque sunt duplices, scilicet, quod quælibet earum bis ponitur in Hebraico alphabeto, ita de 22. libris Hebræorum quinque duplices sunt, quia subdiuiduntur in alios libros, vt patet in litera: aliō modo potest introduci ista litera, scilicet, quod tollatur hic dubium, quia dictum fuerat, quod literæ Hebręorum erant 22. si tamen nos computemus omnes literas positas in alphabeto, plures, quam 24. reperiemus, ideo dixit, quod quinque earum sunt duplices, & illæ non computantur bis, sed quælibet semel tantum. sed primus sensus melior est, scilicet, ad significandum proprietatem quandam librorum veteris testamenti, vt totaliter alphabetum applicetur ad conditionem librorum: dicitur autem, quod quinque literæ sunt duplices, quæ nominantur hic, scilicet, Caph, Mem, Num, Phe, Sade, non quidem, quod sint penitus duplices, scilicet quod sonus earum, & figura sit vnica, aut officium, sed quod habent quandam similitudinem, de officio enim apparet, quia aliter scribuntur principia dictionum per has literas in hebræo, & aliter fines, nam quædam literæ sunt harum, quæ solum in fine poni possunt, aliæ autem in principijs, & in medio: nec aliquando perturbatur iste ordo apud hebræos. Differunt etiam istę literæ in figura, quia quanquam sit duplex Mem apud hebræos, & duplex Nun: tamen multum differunt in figura, & sic de alijs tribus duplicibus. Differunt etiam istæ literæ in sono, quia licet Mem, & Num semper habeant similem sonum, tamen Phe, & Caph, & Sade cum duplicantur non habent simile sonum, quod patet in prolatione hebræorum. Hieronymus autem solum ponit distinctionem ex officio, scilicet, qualiter vtamur eis scribendo cum subiungitur. *Aliter enim per has scribunt principia mediet atesque verborum, aliter fines.* Id est istæ literæ duplices differunt quantum ad hoc, quod quædā sunt ad scribendum principia, & medium, & nunquam poterant poni in fine dictionum: aliæ autem è contrario, solū ponuntur in fine: sic patet de duplici Mem, quia prima ponitur in principio, & medio solum, secunda autem in fine, & sic de omnibus alijs duplicibus. *Vnde & quinque à pleruq; libri duplices extimantur* Hic applicantur libri ad proprietatē alphabeti, scilicet, quod sicut in alphabeto existentibus 22. literis quinq; earum duplices sunt: ita & existentibus libris veteris testamenti 22. quinq; eorum duplices sunt, scilicet, quia diuiditur quilibet in duos libros: hoc autem verum est secundum Hebræos: & tamen secundum nos non est idem modus computandi. Nam hic ponuntur Samuel, & Malachim, id est, liber Regum tanquam duo libri, & quilibet eorum subdiuiditur in duos libros: apud nos tamen non sic, quia Samuel, & Malachim, pro vno libro computantur. *Samuel.* Iste est primus liber, qui apud hebræos duplex est, & vocatur Samuel primus, & secundus liber Regum. Nos enim omnes quatuor libros vocamus libros Regum: Iudæi vero primos duos vocant libros Samuelis, secundos vocant libros Malachim, id est, Regum. Hoc modo liber Samuelis duplex est, quia diuiditur in primum, & secundum Regum.

Quare primus, & secundus liber Regum vocatur liber Samuelis, cum Samuel non scripserit illum.

QVÆST. XVI.

QVÆRET aliquis quare vocatur iste liber Samuelis,cũ Samuel illum non scripserit, quia non solum non potuit scribere secundum librum Regum, qui est pars Samuelis, sed etiam non potuit scribere totum primum: cum ante finem eius, scilicet,in cap. 25. ponatur mors Samuelis. Respondendum est, quod secundum Isidorum Ety. lib. 6. liber iste vocatur Samuelis, quia in principio eius Prophetia, & sacerdotium eius continetur: poterat etiam iste vocari liber Regum, quia in eo Saulis, & Dauid regum gesta scripta sunt; scripsit autem principia libri huius Samuel: reliquũ autem,scilicet,totum secundum librum,& parte primi Dauid scripsit: fuit tamen liber iste nominatus à Samuele,quia ipse illi exordium dederat. De hoc melius supra vide in alio prologo, quia creditur, quod nec Samuel, nec Dauid illum scripserint. *Malachim.* Interpretatur Regum. Iste est secundus liber de duplicibus. Vocant autem Iudæi librum Regum non istos quatuor simul, vt nos accipimus, sed tertium, & quartum, in quibus de multis Regibus tam Iudæ, quam Israel historia texitur: & est etiam iste liber duplex apud Hebræos, quia in tertium & quartum libros Regum diuiditur. *Dibrehaiamin.* Iste est tertius liber de duplicibus apud Hebræos, & ponitur corrupte apud Latinos: deberet enim dici Diureiamin, & interpretatur verba dierum, quia in hebræo, Dibur verbum signat, Iamin autem dies: & dicitur iste apud nos Paralipomenon secundum Græcam originem: vtrumque enim nomen huic libro competit: dicitur enim verba dierum,quia in eo scripta sunt verba dierum Regum Iudæ, & Israel: dicitur Paralipomenon, id est, relictorum, quia de relictis in alijs libris ibi agitur, cum suppleantur plurima, quæ relicta sunt in his libris Regum, & in alijs libris historicis præcedentibus. Est autem liber iste duplex, quia diuiditur in duos libros. Nam apud nos duo sunt libri Paralipomenon, & totidem apud Hebræos. *Esdras.* Iste est quartus liber de duplicibus, qui tam apud Iudæos, quam apud nos in plures diuisus est, sed differt, quia apud nos interdum habetur quatuor libri Esdræ, quartus tamen apocriphus est, nec debet poni in numero librorum: manẽt igitur tres libri Esdræ; quorum duo proprie dicũtur libri Esdræ,scilicet,primus,& tertius: secundus autem dicitur liber Nehemiæ: Hebræi tamen solum in duas partes Esdram diuidunt, ideo cum duplicem vocant. Nam quilibet de his quinque quos duplices vocant in hebræo,in duas partes solum diuiditur. *Ieremias cum Cynoth, id est, Lamentationibus suis.* Iste est quintus liber duplex, diuiditur enim in librum Ieremiæ,& lamentationis: tota enim prophetia ipsius accipitur tanquam vnus liber, lamentationes autem cum non sint liber propheticus, sed rhetoricus mouens ad passiones,computatur vt alius liber, & cum lamentationibus etiam oratio eius, quæ incipit. Recordare domine coniungenda est:vocatur autem Cynoth in Hebræo, id est, lamentationes: nos tamen communius librum istum librum Threnorum appellamus, quod idem signat: dicitur enim de Trenarius, qui est mons, vbi gementium animarum audiuntur lamenta: quomodo igitur hic applicat Hieronymus probationem, quam faciebat,scilicet,quod sicut sunt, 22. literæ veteris testamenti, ita debebant esse. 22. volumina. Ratio autem similitudinis applicatur, quia sicut. 22. literæ sunt quasi. 22. elementa quibus omnis vox formatur, quam proferimus, ita 22. duo libri sunt, quibus tota sacra scriptura, quæ ad eruditionem viri iusti est,continetur. *Quomodo igitur 22. elementa.* Vocantur elementa literæ: nam vt ex elementis cõponitur omne corpus, ita ex elementis literis componitur omnis vox: vtrunque tamen nomen literæ conuenit, sed literæ dicuntur propter scripturam,quia leguntur,& scribuntur, elementa autem propter prolationem, quia ipsam vocẽ intrinsece componunt. *Per quæ scribimus hebraice omne, quod loquitur.* id est per ista 22. elementa scribimus, omne, quod loquimur in hebræo, dicitur autem in hebræo, quia ista 22. elementa non sufficiunt ad scribendum omne,quod in Græco loquimur: sed requiruntur. 24. elementa Græci alphabeti & Latini: non enim conueniunt literæ vnius idiomatis horum ad scribendum plene ea, quæ in alio idiomate sunt: quia non solum differunt ista idiomata in vocibus, sed etiã in varietate prolationis, quod facit necessitatem variatũ literarum. Nec tamen credendum est, quod literæ Hebraicæ solum sufficiant ad scribendum omne, quod Hebraice loquimur,sed etiam omne quod loquimur chaldaice, vel Syriace,quia istæ linguæ similes sunt habentq; easdem literas in sono solis characteribus discrepantes,vt patet supra,& dato,quod nullas literas Syri, & Chaldæi haberent, possent scribere totum quod quid in lingua sua esset literis Hebreorum,eo quod non sit differentia in modo pronũciandi, sed in solis dictionibus, sicut est in quibuslibet idiomatibus particularibus. *Et eorum initijs vox humana comprehenditur.* Id est omnis vox,quam homo formare potest,si sit articulata, cõprehenditur initijs horum elementorũ,id est,ipsa sunt initia vocis: dicuntur autem initia,id est,principia prima,&minima nullo modo diuisibilia: literæ nãq; non sunt aliqua vox completa,sed sunt particulæ minimę vocis,& nõ dicitur eorum initijs,id est,quod ista elementa habeant aliqua initia, quia ex hoc præsupponeretur ea habere medium,& finẽ, & sic iam essent diuisibilia,quod nullatenus stat,nihil enim sic differrent à vocibus completis,nec etiam vocantur initia,id est,quod sint initia vocum solum,quia tunc solum facerent ad incipiendum, & non ad complendum, quod falsum est, sed dicuntur initia,id est, primordia, vel principia materialia,quia ex his componitur vox totaliter siue in principijs siue in finibus.

Ita 22. volumina supputantur. id est,ita conueniẽs fuit,quod computarentur. 22. volumina in testamento veteri. ista nõ est ratio necessitatis,quia poterãt esse plura,vel pauciora volumina: sed existentibus solum libris, qui nunc sunt in veteri testamento,conueniens fuit illos diuidi in 22. volumina ad similitudinem literarum propter rationem, quæ infra sequitur. *Quibus quasi literis, & exordijs in Dei doctrina,* id est,hõmines,qui volunt exercitari in doctrina Dei, debent exercitari in his 22. voluminibus tanquam in exordijs. Non est autem sensus quod ista volumina sint exordia tanquam ordinentur ad aliquam aliam altiorem doctrinam,sicut dicimus rudimenta esse principia ad doctrinam, & principia in qualibet arte esse initia quædam ad altiorem considerationem conclusionum. Nam post omnes libros legis diuinæ nõ est aliqua altior consideratio viro iusto, in qua se debet exercitare: sed dicuntur ista esse exordia in doctrina Dei, id est, principia compositiua, vel elementa,scilicet, quod sicut dicebamus literas esse elementa omnis vocis, quia ex illis quęcunque vox formatur, & componitur;ita ista 22. volumina sunt exordia,id est,principia componẽtia totam sacram doctrinam. quanquam aliquis posset accipere in his alium sensum quem primo ponebamus,scilicet,quod ista 22.volumina sint quasi literæ, vel rudimenta, quia sicut literæ sunt id, quod primo addiscimus, deinde consurgimus in alias speculationes, ita 22. libri veteris testamenti sunt quasi quædã rudimenta,vel primordia, quæ subordinantur ad nouum:ideo vetus est tanquam vltima consideratio sacræ scripturæ, & istud satis congruit literæ sequenti, cum dicat Hieronymus, quod tenera, & lactens viri iusti in his nutritur infantia: infantes tamen sunt, qui in aliqua consideratione noui sunt, ideo potest applicari ad literas, sed primum magis cõuenit ad conformitatem litterarum, quia literæ sunt primordia,id est,principia compositiua totaliter, ita quod nihil maneat in voce quod literæ non componant: ita erit sensus,quod in sacra scriptura veteris testamenti nihil manet, quod in his viginti duob⁹ voluminibus non comprehendatur. *Tenera adhuc, & lactens viri iusti erudiuntur infantia,* id est, in istis viri iusti,qui adhuc sunt infantes, & teneri nondum habentes aliquam doctrinãm, exercitantur: nam in istis est incipere, & finire,vel secundum alium sensum in istis eruditur infantia viri iusti, quia in his est inchoatio ad nouum testamentum.

Primus apud eos liber vocatur Bereſith, quem nos Geneſim dicimus: ſecundus Velleſemoth, qui Exodus ap-

pellatur

Trenarius mons vbi anima gementes audiũtur.

A B C D E F

pellatur: tertius vaicra, id est Leuiticus; quartus Vaiedabber: quem Numeros vocamus, quintus Eellehaddebarim, qui Deuteronomium prænotatur. Hi sunt quinque libri Moysi, quos proprie thorath, id est, legē appellant. Secundum Prophetarum ordinem faciunt & incipiunt à Iesu filio Naue, qui apud illos Iosue Bennun dicitur. Deinde subiexunt Sophetim, id est, Iudicum librum, & in eundem compingunt Ruth, quia in diebus iudicum facta eius narratur historia. Tertius sequitur Samuel, quem nos Regum primum, & secundum dicimus, quartus Malachim, id est, Regum, qui tertio, & quarto Regum volumine continetur. Meliusq; multo est Malachim, id est, Regum, quam Malacoth: id est, Regnorum dicere. Non enim multarū gentiū describit Regna, sed vnius Israelitici populi, qui tribubus duodecim continetur. Quintus est Isaias: sextus Ieremias: septimus Ezechiel: octauus liber duodecim Prophetarum, qui apud illos vocatur Thereazar. Tertius ordo agiographa possidet. Et primus liber incipit à Iob, secundus à Dauid, quem quinque incisionibus, & vno Psalmorum volumine comprehendunt: tertius est Salomon tres libros habens, Prouerbia, quæ illi parabolas, id est, Misle appellant, quartus Ecclesiasten, id est, coheleth: quintus est Canticum Canticorum, quem titulo Sirhasirim prænotant: sextus est Daniel, septimus Dibehaiamin, id est, verba dierum, quod significantius Chronicon totius diuinæ historiæ possumus appellare, qui liber apud nos Paralipomenon primus, & secundus inscribitur. Octauus Esdras, qui & ipse similiter apud Græcos & latinos in duos libros diuisus est. Nonus Esther. At sic ita fiunt pariter veteris legis libri viginti duo, id est, Moysi quinque, & Prophetarum octo, agiographorum nouem. Quanquam nonnulli Ruth, & Cinoth inter agiographa scripserint: & hos libros in suo putent numero supputandos, ac per hoc esse priscæ legis libros viginti quatuor, quos sub numero viginti quatuor seniorum Apocalypsis Ioannis inducit: adorantes agnū, & coronas suas prostratis vultibus offerentes stantibus coram quatuor animalibus oculatis ante & retro, id est, in præteritum & in futurum respicientibus, & indefessa voce clamantibus: sanctus sanctus sanctus dominus Deus omnipotens, qui erat, qui est, & qui venturus est.

C

Primus apud Hebræos. Hic ponitur secundum huius prologi, scilicet, catalogus librorum veteris testamenti, & istud est principale, quod introducitur iste prologus, scilicet, scire qui sunt libri pertinentes ad canonem veteris testamēti, & qui sunt apocriphi, vel non habentes tantam auctoritatem. Diuiduntur autem isti libri veteris testamenti in tres partes, secundum quod ponuntur tres ordines in illis ad signandum maiorem, vel minorem auctoritatem.

Diuisio librorum veteris testamenti.

Primus ordo est in libris legalibus.

Secundus in prophetalibus.

Tertius in agiographis. Differt autem iste ordo auctoritatis, non quidem quantum ad hoc, quod aliquæ eorum sint alijs veriores, vel de veritate quorundam dubitetur, & de alijs non, sed quantum ad maiorem, vel minorem dignitatem, vt supra declaratum est: ista autem dignitas accipitur à scriptoribus, quia quidam alijs digniores fuerunt. Secunda pars incipit ibi.

Secundum Prophetarum. Tertia ibi. *Tertius ordo.*

De primo dicitur hic, quod primus liber apud Hebræos vocatur Beresith scilicet primus, qui ponitur in primo ordine.

D

De nominibus, & ordine librorum Pentateuchi.

QVÆST. XVII.

PRo quo sciendum, quod primus ordo continet libros legales, sunt autem isti quinque quos Moyses scripsit, & vocantur apud nos nomine Græco Pentateuchus.

Hic autem ponuntur nomina eorum specialiter secundū morem Hebræum, & nostrum, & quoniam de his omnib⁹ in prologo super Genesim, qui est epistola ad Paulinum tam in litera, quam in commento latius agebatur, hic superficialiter agendum est. Vocatur autem iste liber apud hebræos Bresith: est autem corruptum nomen, quia deberet scribi Beresith, & sonat in principio, & non est vnica dictio ista apud Hebræos, sed duę, scilicet ablatiuus cum præpositione: quia (Be) significat in apud Hebræos, & (Resit) signat principium: vocatur autem sic, quia mos Hebræorum est, cōmuniter libellos suos nominare ab exordijs eorum, sicut nos Psalmos nominamus à principijs, & quia Genesis incipit scilicet in principio, sic Hebræi vocauerunt librum illum.

Quem nos Genesim dicimus. Istud est nomen Græcum, quo nos vtimur appellantes librum istū, & dicitur Genesis quasi generatio, vel natura, quia de natura, & creatione rerum incipit.

Secundus Veelleſemoth. Iste est secundus liber Moysi, & vocatur apud Hebræos Veelleſemoth: quod corrupte scribitur, quoniam ipsi dicunt Veelleſemoth, & sunt duæ dictiones: Veele est pronomen Hebræum pluralis numeri, & significat hic, hæc, hoc. (Semoth) significat nomina scilicet hæc nomina: & intelligitur ibi sunt, quia litera hebraica est multum decurtata, & interdum subticet verba. Incipit autem secundus liber Moysi sic: scilicet, hæc sunt nomina, & hoc quia vt dictum est Hebręi denominant libros à principiis.

E

Qui Exodus appellatur. id est, iste secundus liber apud nos dicitur Exodus: est autem istud nomen Græcum significans exitum, quia in ipso libro agitur de egressione Israelitarum de Ægypto à principio eius vsque ad 14. cap.

Tertius Vaicra. Iste est tertius liber Moysi in isto primo ordine, & deberet vocari vaiciri secundum Hebræos, sed corrupta est dictio, quia ratissime latini obseruant proprietatē scripturæ in dictionibus Hebræis: est vaiciri verbum præteriti, & significat vocauit, hoc autem, quia sic incipit tertius liber, quem nos Leuiticum appellamus ex causa supra dicta.

Id est leuiticus. Sic vocatur apud nos: & causa est, quoniā de officijs Leuitarū agit: in toto .n. ipso lib. agitur de sacrificijs, & de omnibus ritibus sacerdotalibus. ipsi autem sacerdotes large Leuitæ appellantur. Agitur quoque de quibusdam alijs cæremonijs popularium in purificationibus ab immunditijs, & obseruatione festorum, & quibusdam alijs, sed quia pauca sunt, obtinuit, vt vocaretur liber iste à Leuitis, vel sacerdotibus.

F

Quartus Vaiedabber. Iste est quart⁹ liber Moysi, & est quartus in canone in primo ordine. scribitur autē corrupte: quoniam deberet dici vaidabber, & significat locutusque, vel Et locutus: quia ista dictio est composita ex verbo præteriti temporis, & ex coniunctione copulatiua, &, sic appellatur, quoniam sic incipit apud nos, scilicet locutusque, & in hebræo incipit vaidabir.

Quem Numerum vocamus. Id est, iste liber apud nos vocatur Numerus, vel magis proprie in plurali vocatur liber Numerorum, quoniam ibi agitur de multis numerationibus, scilicet de numeratione popularium: & de numeratione Leuitarum atque sacerdotum, & de numeratione mansionū, & iudicum diuisorum terræ. In Græco autem appellatur iste liber Arithmon, id est, Numerus.

Quintus Illehdebarim. Iste est quintus, & vltimus liber Moysi, & scribitur corrupte, quoniam deberet dici Elleadenarim, & sunt duæ dictiones scilicet Elle, & deharim, quod signat hæc verba, id est hęc sunt verba, & hoc quia sic incipit ille liber.

A

Qui Deuteronomium prænotatur. Id est, iste liber nominatur, vel intitulatur Deuteronomium, quod interpretatur in Græco noua lex, vel secunda lex, & hoc quia Moyses declarauit ibi totam legem, quæ data fuerat à Deo.

Nam cum moriturus esset, vt non manerent aliqua dubia in lege cœpit explanare illam, vt patet Deuteronomio capitulo primo. vocatur etiam Deuteronomion secunda lex, vel noua, quia est tanquam distincta ab illa, quam Deus dedit in monte Sinai, vt patet Deuteronomio capitulo vigesimonono scilicet. Hæc sunt verba fœderis, quæ præcepit dominus Moysi, vt feriret cum filijs Israel in terra Moab: præter illud fœdus, quod cum eis pepigit in Horeb. Hos solos quinque libros Moyses scripsit, qui ex nomine eius appellantur: quoniam ea, quæ in eis habentur Deus illi dixit, & iussit, vt proferret ad populum: librum quoque Iob scripsisse dicitur, quod satis rationabile est, sed non denominatur ab eo, nec Deus ei illa verba dixit, nec pertinet ad materiam, ad quam pertinent isti quinq;: ideo non computatur inter eos, nec est tantæ auctoritatis.

Hi sunt quinque libri Moysi. Isti propriè pertinent ad eum, quia ipse eos scripsit, & quia ad omnia, quę in eis habentur ipse fuit mediator inter Deum, & populum. Scripsit etiam Moyses librum bellorum domini, quia alio modo dicitur liber iustorum, vt declaratum est Numeri vigesimoprimo, & Exodi capitulo decimosept mo, sed non tantum ad eum pertinent, sicut isti: nec Israelitæ susceperunt illum, aut aliquem alium in tanta auctoritate, sicut istos quinque: quia isti ad eos diriguntur, cum dicatur semper in illis loquere ad filios Israel, & continetur in eis tota lex Hebræorum.

B

Quos proprie Thorah. Id est, legem appellant. Hebræi vocãt istos quinq; libros legem, quia in eis proprie continetur lex ipsorum, nec sunt aliqui alij libri in quibus agatur principaliter de legislatione Hebræorum, nisi in eis: vocãtur autem in hebręo Thorah, quod signat legem.

Nos autem illos magis Pentateuchum appellamus, id est, quinque volumina: quia quinq; simul copulata sunt, Iudæi quoq; eos interdum sic vocant dicentes humas, id est, quinarium, quia quinque sunt:

Secundum prophetarum ordinem faciunt.

De ordine librorum prophetalium, & est secundus ordo librorum veteris testamenti, & in quo hi differant à primis. Et quod Moyses fuit maioris dignitatis, quàm omnes alij prophetæ, qui pòst eũm venerunt.

QVÆST. XVIII.

C

ISTVD est secundum huius secundæ partis, in quo ponitur secundus ordo librorum veteris testamenti, & dicuntur isti libri prophetales, qui sunt octo. Differunt autem à primis, qui ponuntur in alio ordine quantum ad dignitatem, quia licet sint æqualiter vera: non tamen sunt eiusdem dignitatis, quia Moyses fuit auctor præcedentium: ipse autem maioris dignitatis fuit, quam omnes prophetæ, qui post eum venerunt, cum ipse fuerit legislator etiam, quia omnia alia scripta non tantum directè pertinebant ad populum, sicut quinque libri Moysi. Et dicitur iste ordo prophetalis, quia in eo sunt omnes lib. prophetarum: sed quare omnes isti vocentur libri prophetales, cum non sint stylo prophetico scripti, infra declarabitur.

Et incipiunt à Iesu filio Naue. Id est, Hebræi inchoant secundum ordinem in Iesu Naue, qui dicitur Iosue eo, quod libri quinq; Moysi præcedentes pertinent ad primum ordinem, & Iosue sequitur immediate secundum ordinem temporum, & scripturæ, ideo conueniens fuit, quod inciperet in eo secundus ordo.

Dicitur autem Iesus Naue secundum modum loquendi Græcum.

Nam in hebræo vocatur, Iehosua, quod interpretatur saluator, & quia hoc appellant Græci Iesum, vocatus est Iesus, & quia in hebræo vocatur pater eius Nun: in Græco mutata forma terminationis vocatur Naue: sic enim vocatur aliquãdo in scriptura in libris translatis de Græco, vt patet Ecclesiastici quadragesimosexto capitulo scilicet fortis in bello Iesus Naue successor Moysi: sic etiam ad Hebræos capitulo 4 vocatur, scilicet, nam si eis Iesus requiem præstitisset, numquam de alio loqueretur post hanc diem: & accipitur ibi Iesus pro Iosue: aliquando, autem nos magis imitantes nomen Hebræum vocamus illum Iosue. *Qui apud eos Iosue Bennun dicitur.*

D

Id est, iste liber vocatur apud Hebræos Iosue Bennun, vel magis ille, à quo intitulatur iste liber vocatur Iosue Bennun. non vocatur autem sic apud Hebræos, sed Iehosua Bennun, id est, Iehosua filius Nun, quia (Ben) interpretatur filius, & Ben est nomen proprium: iste autem Iosue fuit primo vocatus Oseæ, sed Moyses mutauit nomen eius addendo ei vnam literam de nomine domini tetragrammato, scilicet Iod, scilicet, quando misit eum cum alijs exploratoribus in terrã Chanaan: Numeri decimotertio. Hoc autem erat, quia Moyses diligebat eum nimis, eratq; minister eius electus ex millibus Numeri capitulo vndecimo: ideo ipse solus Moysen expectauit in monte quadraginta diebus, & descendit cum eo, cum ferret tabulas legis. De ascensu patet Exodi capitulo vigesimoquarto de ascensu Exodi capitulo trigesimosecundo: etiam quãdo custodiebãtur tabulæ in paruo tabernaculo, quod tetenderat Moyses extra castra solus Moyses, & Iosue ingrediebantur illuc, & cum veniret Moyses solus Iosue manebat in illo. nubes autem Dei descendebat super illud: de hoc Exodi capitulo trigesimotertio.

E

Deinde subtexunt Soptehim. Iste est secundus liber in secundo ordine, scilicet, in prophetalibus: & dicitur Soptehim, id est, iudicum, quia sic interpretatur in Hebræo eo, quod in illo singulorum iudicum Israel texuntur historiæ. Fuit enim tempus magnum post Iosue, in quo nullus erat in Israel Rex, sed fiebant aliqui viri duces quibusdam temporibus ad vlciscendum Israel de hostibus suis, & isti non habebant æqualẽ potestatem cum regibus, qui postea fuerunt, nec exercebant modum dominationis in plebem: ideo nunquam se Reges, se iudices appellauerunt. De his autem est liber sequens post Iosue: nam Iosue licet non fuerit Rex, nec Iudex, in magnitudine tamen potestatis suæ magis Regibus, quam iudicibus similis erat, licet ipse nunquam se pro rege gesserit, & quia post Iosue immediate secuti sunt iudices, ita in ordine librorum factum est: fuit autem liber iste scriptus à propheta Samuele, vt ait Isidorus Etymologiarum libro sexto. Nam licet singuli iudices scripserunt facta suorum temporum, erant tamẽ tot libelli, quot iudices: Samuel verò in vnum volumen compegit. De Iosue autem lib. à quo scriptus sit, dubium est: communiter enim dicitur, quod ipsemet Iosue scripsit: sed stare nequit, quin potius scripsit illum Samuel, vt declaratum est in prologo super Iosue.

F

Et in eundem compingunt Ruth. Compingere coniungere est, sicut dicitur ossibus, & neruis compegisti me. Iob 10. Iudæi autem compingunt, id est, coniunguntlibrum Ruth cum lib. Iudicum, facientes vnum volumen, cuius causa infra subditur, nec etiam dicunt esse istum librum de duplicibus, de quibus supra dicebatur, quia non diuidunt librum Iudicum, & Ruth in duas partes, sed vnicum librum faciunt, tanquam sit in eis identitas historiæ.

Quia in diebus iudicum facta eius narratur historia. Ista est causa quare liber Ruth componitur in vnum volumen cum lib. iudicum, scilicet, quia historia libri Ruth accidit in diebus Iudicum, sic patet Ruth capit. 1. in principio, scilicet in diebus vnius iudicis; quando iudices præerant facta est fames in terra, &c.

Tertius sequitur Samuel. Id est, tertius liber in isto ordine secundo prophetarum est Samuel: & in hoc variant hebræi à nobis, quia libros Regum diuidunt in duas partes apponentes eis duo nomina.

Nos autem quanquam quatuor libros faciamus, tamẽ eos computamus sub vno volumine, & vno nomine appellamus, scilicet, libros Regum: rectius autem hoc, nec iniuria, quoniam tota istorum quatuor librorum historia de Regibus est, ideo vnico nomine debuit appellari: vel si velimus pluribus nominibus non est ratio, quare magis duo, quam quatuor, vel multa ponamus: vocant autem isti librum Samuelis primum & secundum librum Regum, non quidem quasi vtrumq; Samuel scripserit: sed quia primum eorum scribere inchoauerit, vel potius propter causam supra tactam.

A

Quem nos Regum primum, & secundum dicimus. Id est, iste liber, qui vocatur Samuelis continet apud nos duos libros.

Primum, & secundum Regum, & alij duo pertinent ad Malachim: vocatur autem hic liber Regnorum: quia de regnis tractat, scilicet, de regno Saul, & Dauid: vel dicitur liber Regum, quia in istis duobus libris solum agitur de duobus regibus, scilicet, Dauid, & Saule: Isboseth autem filius Saul, regnauit annis duobus post patrem suum infra secundo libro secundo capitulo. Sed istud regnum non multum computatur, quia dum ipse regnabat, etiam regnabat Dauid, vt patet infra secundo libro, capitulo secundo, & tertio, & quarto. Vocat autem Hieronymus hic istos duos libros regnorum: vel possunt appellari libri Regum: sed ipse dicit infra, quod multo melius est appellari illos libros Regum, quam regnorum, quia non non tractant de regnis multarum gentium sed vnius, scilicet, gentis Hebræorum: modicum tamen in hoc differt.

Quartus Malachim. Id est, Regum, id est, quartus liber, qui ponitur in hoc ordine prophetali, vocatur Malachim, id est, Regum secundum Hebræos, & tamen secundum nos non magis isti duo libri vltimi, quam primi duo vocantur libri Regum; cum ad eandem materiam omnes pertineant.

Qui tertio, & quarto Regum volumine continetur. Id est, iste liber, quem Iudæi vocant Malachim, continetur in tertio, & quarto libro nostro Regum: istos autem duos libros ipsi vocant libros Regum, quia de pluribus regibus simul ibi agitur: in primo autem & secundo solum agitur de duobus Regibus.

E

Liber Regum à quo fuit scriptus, an ab Isaia, vel Ieremia.

QVÆST. XIX.

ISTE liber inter prophetales est, quia fuit scriptus à prophetis: dicunt enim aliqui eum fuisse scriptum ab Isaia, & alij à Ieremia: veritas autem est, quod à principio iste non erat vnus liber, sed facta cuiuslibet regis per se scripta erant, deinde propheta quidam copulauit omnia hæc in vnum volumen, quod non apparet, quoniam interdum cum finitur vita alicuius regis, dicitur quod de operibus talis, vel talis regis habetur in libro talis prophetæ, vel talis, in quo apparet, quod multi de illis regibus scripserãt, secundum quod erant contemporanei ipsorum. Omnia autem ista fuerunt in vnum volumen coniuncta, & volunt qui dam, quod per Isaiam, sed non stat, quoniam ipse mortuus fuit, antequam finirentur hæc, quæ scripta sunt in libris Regum: nam in 4. lib. habetur de destructione Iudæorum per Babylonios, quam quidem non vidit Isaias: tẽpore enim hoc iam fuerat mortuus, cum prophetia sua solum fuerit in diebus Ioathan, & Oziæ, Acham, & Ezechiæ regum Iuda, vt patet Isai. cap. 1. tempore igitur Ezechiæ, vel paullo post ipsum mortuus est. sed adhuc fuerunt postea multi reges vsque ad captiuitatem Babylonicam, vt apparet ex processu quarti: ideo non potuit Isaias scribere gesta illius temporis: nã licet potuerit ea tanquam propheta reuelare, non potuit tamen tanquam historiographus ea, vt iam gesta, enarrare. ideo dicendum, quod ad Ieremiam hoc pertinet, ipse fuit quippe posterior Isaia, & vidit captiuitatẽ Babylonicam, atq; à Chaldæis acceptus est: postea tamen fuit permissus ire, vel manere vbicunq; vellet, sicut patet ex processu prophetiæ eius circa medium, scilicet capitulo trigesimooctauo, & vsque ad capitulum quadragesimumprimum: ipse etiam iuit in Ægyptum cum Israelitis recedentibus de terra Iudæorum post mortem Godoliæ principis ipsorum, qui relictus fuerat à Chaldæis, vt apparet ex processu libri Ieremiæ: ipse enim lamentationem fecit super vrbem Ierusalem pro captiuitate eius, & desolatione, quæ habetur in Threnis: ideo ipse potuit compingere in vno volumine gesta omnium regum, qui fuerunt vsque ad Babylonicam captiuitatem: ibi enim finitur ista historia: sic enim dicit Isidorus Etym. lib. 6. quod Ieremias tertium & quartum libros Regum, qui apud Hebræos Malachim dicuntur, in vnum volumen coniunxerit: facta Regum multorum descripta particulatim suis temporibus in vnum colligens.

C

Meliusque est multo Malachim, id est, Regum, quam Malacoth id est, regnorum dicere. Ponit de varietate huius nominis, quoniam aliqui vocant apud Hebræos istum librum Malachim, est, Regum: alii vero Malacoth, id est, regnorum, quod aliquo modo pertinet ad idem: sed dicit Hieronymus melius esse, quod dicatur Malachim, id est, Regum, quam Malacoth, id est, regnorum, cuius causa infra patet.

D

Idem autem est in nomine, quod nos imponimus omnibus quatuor libris simul, quoniam aliqui vocãt eos libros Regum, alij autem fortassis vocabunt eos libros regnorum, sed melius est vocari libros Regum, eadem enim ratio est in vtrisque.

Non enim multarum gentium regna describit, sed vnius Israelitici populi. Ista est ratio dicti, scilicet, quia regnum dicit diuersitatem principatus, vel regionem in qua aliquis principatur.

In istis autem libris non agitur de diuersis regnis, sed solum de regno Iudaico, quod vnicum est, licet plures reges illud successiue tenuerint. possent tamen aliqualiter dici libri regnorum in quantum diuisi sunt Israelitæ in duo regna, scilicet, in regnum Iudæ, & Israel, infra tertio libro, capitulo duodecimo, & ab ipso loco vsq; ad finẽ 4. lib. semper simul texitur historia vtriusq; regni quousq; ad consummationem vtriusque venietur.

Nam regnum Israel primo consummatum est ductis ipsis decem tribubus cum rege suo in terram Medorum infra lib. quarto decimoseptimo capitulo: postea autem regnum Iudæ per Babylonios finitum est, ducto rege eorum cum ipso populo in Babylonem, sed adhuc Hieronymus non vult vocare proprie ista duo regna, quia regna dicuntur diuersa à varietate gentis, sed gens eadem erat istorum duorum regnorum, scilicet gens Israelitarum diuisa in duodecim tribubus: ideo vnũ regnum est, & debet liber denominari Regum, & non Regnorum.

E

Quintus est Isaias. Iste est quintus liber in secundo ordine librorum prophetalium, & est iste de prophetis maioribus primus, & maximus, de quo Hieronymus dicit in epistola ad Paulinum, quod non sibi prophetiam, sed Euangelium videtur texere: fuit autem scriptus liber visionum Isaiæ per ipsummet Isaiam, qui prophetauit tempore quatuor Regum Iudæ, scilicet, Oziæ, Ioatham, Acham, Ezechiæ: temporibus autem Manasse an vixerit non constat, sed prophetia eius non extenditur ad illa tempora. dicitur autem fuisse occisus ab illo.

Sextus Ieremias. Id est, liber 6. in ordine prophetali est liber Ieremiæ, cum quo computandus est liber Chinoth, id est, lamentationum ipsius Ieremiæ.

Nam iste est vnus de quinq; libris duplicibus, vt patet supra in litera, fuit autem liber Ieremiæ per eum scriptus, scilic. eo iubente per Baruch notarium suum, vt apparet ex processu libri Ieremiæ, in quo sæpe ponitur Baruch.

Septimus Ezechiel Iste est tertius propheta de maioribus, qui in principijs, & finibus ita obscuritatibus plenus est, vt istæ duæ partes apud Iudæos cum exordio Geneseos vsque ad annum trigesimum non legantur vt ait Hieronymus in epistola ad Paulinum: media verò huius planiori procedunt stylo. Prophetauit autem Ezechiel post Isaiam, & Ieremiam, scilicet, in captiuitate Babylonica anno quinto transmigrationis Babylonis, cum ipsemet Ezechiel esset annorum triginta, eratque inter ipsos Iudæos captiuus in Babylone apud fluuium Cobar, vt patet Ezechiel capitulo primo.

F

Octauus liber. Duodecim Prophetarum. Id est, Octauus liber in ordine prophetalium est liber duodecim prophetarũ minorum, & iste est vltimus liber inter omnes prophetales: ponuntur autem prophetæ minores in vno volumine propter eorum breuitatem, cum singulis non conueniant singula volumina, sicut Abdiæ, qui vnicum capitulum habet: & sic de Naum, & Abacuc, ceterisque similibus: iste autem liber non ponitur extremus, quasi prophetæ, quorum verba ibi scribuntur, post omnes prophetas maiores prophetauerint. Nam Oseæ, & Amos, & fere omnes prophetæ minores fuerunt ante tempora Ieremiæ, & Ezechielis præter Malachiam, Zachariam, & Aggæum, qui ponuntur tanquam extremi, & fuerunt post captiuitatem Babylonicam, vt patet ex eorum libris.

Sed dicendum est, quod ponitur iste liber extremus, quia non consideratur specialiter de tempore cuiuslibet prophetæ. sed solum considerantur omnes tamquam fuerit idem propheta, & quia extremum ipsorum est post Babylonicam captiuitatem, scilicet, tres prophetæ de illis, & ad illa tempora nullus de prophetis maioribus accessit, rationabiliter ponuntur ipsi tanquam vltimus liber inter prophetales.

Quare omnes isti libri vocentur libri prophetales, & qui libri sunt prophetales, & qui non: & an dicantur prophetales, quia continent prophetiam, vel quia à prophetis scripti sunt.

QVÆST. XX.

QVÆRITVR nunc circa hoc, quare omnes isti vocentur libri prophetales, quia dicuntur libri prophetales à prophetis, quia à prophetis scripti prophetias continent: est autem prophetia rerum euentus immobili veritate prænuncians; hoc autem nullus liber de historicis facit: & tamen in isto secundo ordine multi sunt libri historici, vt Iosue, iudicũ, & regum. ergo non debent poni inter prophetales.

Respondent quidam, quod libri illi historici etiam continent prophetiam, quia prophetia non solum est annunciatio futurorum in verbis, sed etiam in factis, vt patet Oseæ capite duodecimo, scilicet. Ego visionem multiplicaui, & in manu prophetarum assimilatus sum, id est, ostensus: quia non solum verbis prædicabant, sed etiam operibus figurabãt: similiter Isai. cap. vigesimo legitur, quod ambulauerit nudus & discalciatus tribus diebus in signum, & portentum trium annorum captiuitatis venturæ super Ægyptum, & Ætiopiam.

Sed ista responsio non stat, quia hoc modo omnes libri agiographi, qui ponuntur in tertio ordine, possent poni inter prophetales, quia in quibuslibet eorum sunt aliqua facta, vel dicta, per quæ potest aliquid figurari: & tamen non ponunt illa in ordine prophetali. Liber etiam Iob potissimum hoc modo esset inter prophetales, sed non conuenit.

Ideo respondet Hugo de sancto Victore, quod liber propheticus dicitur dupliciter, scilicet, quia editus, vel scriptus est à propheta, vel quia procedit stylo prophetico. Primo modo Iosue Iudicum Samuel & Malachim prophetici libri dicuntur, quia à prophetis conscripti sunt, licet stylo prophetico non procedant, de Iosue autem dicunt, quod scripsit librum suum, & quod ipse propheta erat, vt patet Numeri vigesimoseptimo. Tolle Iosue filium Nun virum in quo est spiritus Dei, & Deuteronomio decimooctauo dicitur prophetam suscitabit dominus de fratribus vestris, ipsum vt me audietis: & dicunt, quod hoc intelligitur ad literã de Iosue. hoc autem concedendum est, scilicet, quod Iosue esset propheta: auctoritas tamen Deuteronomij inducta; hoc non probat, quia non intelligitur de Iosue ad literam, sed de Christo, vt ibi probatum est: hoc tamen nihil differt, quoniam Iosue nõ scripsit librum suum, sed Samuel scripsit librum Iosue, & Iudicum, & Ruth, isti tamen præsupponunt, quod scripsit Iosue, sed contrarium declaratum est in prologo super Iosue.

Sed adhuc arguunt quidam contra hoc, scilicet, quod Daniel, & liber Psalmiorum deberent inter prophetas computari, quia auctores eorum prophetæ fuerunt, sed ponuntur inter agiographa: Ad responsionem huius quidam distinguunt de prophetia, scilicet, quod aliquando sumitur largissime, & aliquando large, & aliquando proprie: largissime dicitur prophetia inspiratio diuina occulta denuncians, & hoc modo prophetia non magis de præteritis, quam de præsentibus, & de futuris est, cum vtraque possint esse abscondita, & à Deo reuelata: & sic historia creationis, quam Moyses scripsit in Genesi dicitur prophetia, large prophetia est denunciationis futurorum verbis, vel factis expressio figuratiua, & secundum hoc omnes libri veteris testamenti possunt dici, prophetales, vel continere prophetiam, quia figuras futurorum manifestant: omnia namque quæ sunt in veteri testamẽto sunt quædam figura eorum, quæ accidere debebant in nouo, sic patet prima ad Corinth. capite decimo. Omnia in figura contingebant illis: specialiter prophetia dicitur denũciatio futuri verbo, vel facto per hominem habentem spiritum propheticum, & hoc modo omnes libri scripti à prophetis dum tamen ipsi prophetice prædixerint ea, quæ continẽtur in eis, scilicet, prænunciando de futuris, dicuntur libri prophetales, & sic libri Psalmorum, & Danielis sunt prophetales, quoniam denunciationes quædam futurorum in eis sunt. specialissime autem prophetia dicitur denunciatio futuri verbis, vel factis anthonomastice, & per viros prophetas, & isto modo differt prophetia à Psalmis, & Daniele, quia illæ non sunt denunciationes anthonomastice factæ. Dicunt etiam quod hoc modo Iosue Iudicum Samuel, & duo libri Regum prophetales sunt, quia erant à viris, qui sunt anthonomastice prophetę, proprie autem dicitur prophetia denũciatio futuri, vt futuri: & sic Isaias, Ieremias, & similes prophetæ dicuntur, quia denunciabant rem futuram, & in modum futuri.

Sed adhuc non poterimus subterfugere, quin ponatur hoc modo Daniel inter libros prophetales, quia ipse prædicit futura, vt futura, ideo adhuc dicunt alij, quod prophetę dicuntur tripliciter, scilicet, officio, gratia, & missione. vocantur prophetæ ex officio illi, qui eligebantur à populo, vt assumpto Ephod consulerent dominum de statu populi: isti autem solum erant sacerdotes, quia solum poterant accipere Ephod sacerdotes, cum sit ornamentum sacerdotale. vocatur autem propheta ex gratia ille, qui recipiebat aliqua à domino reuelata, quæ non poterant per doctrinam aut per naturam cognosci: dicuntur autem prophetæ hoc modo Dauid, & Daniel, quoniam ipsi receperunt à Deo omnia, quæ dixerunt: prophetæ autem missione sunt illi, qui mittebantur à domino ad denunciandum ea, quæ per inspirationem susceperant: sicut Ionas missus est ad Niniuitas, & quilibet de alijs prophetis mittebatur ad populum Iudaicum ad denunciandum ei quæ dicebantur à domino: illi vero inter prophetas non computabũtur, nec ponuntur opera eorum inter prophetalia, qui per gratiam solam inspirantem prophetauerunt, nec habuerunt officium prophetandi, aut missi sunt, & quia Daniel non mittebatur, nec Dauid, non vocabuntur hoc modo prophetæ.

Sed istæ distinctiones non possunt tollere omnia inconuenientia.

Nam sic liber Iosue, Iudicum, Ruth, & Regum non ponerentur inter prophetales, quia quamquam prophetæ essent, qui illos scripserunt: tamen non mittebantur ipsi à domino ad denunciandum ea, quæ habentur in illis.

Ideo dicendum aliter sicut à principio dicebat Hugo de sancto victore, scilicet quod liber propheticus dicitur dupliciter, scilicet, vel quia à propheta scriptus, vel quia stylo prophetico. Primo modo accipiuntur hic libri prophetales, & non secundo: ideo Iosue Iudicum Ruth, & liber Regum prophetales sunt, licet stylo prophetico scripti non fuerint, quia viri prophetæ illos scripserunt. Samuel namque scripsit librum Iosue Iudicum, & Ruth, & primam partem librorum Regum: Dauid autem ab ipso loco vsq; ad finẽ libri 2. Regum scripsit, vt quidam volunt, sed supra melius dictum est.

Tertium autem, & quartum libros Regum scripsit Ieremias, vt supra declaratum est.

Sed tunc arguetur, quod libri 5. Moysi dicãtur prophetales, quia ipse Moyses propheta erat.

Respondendum est, quod vere sunt prophetales: & tamen non computantur in ordine prophetalium, quia maioris auctoritatis sunt, quam omnes lib. prophetales: ideo ipsi per se tenent primum ordinem, scilicet librorum legalium: si tamen non essent per se distincti, oporteret eos poni inter prophetales, & non inter agiographa.

Sed adhuc arguetur, quod hoc modo debuit poni Iob inter prophetales, quia à propheta, scilicet à Moyse conscriptus est.

Respondendum est, quod quamquam communior sententia sit librum Iob fuisse à Moyse scriptum, quam à quolibet alio, tamen hoc non constat certissime: ideo inter agiographa conuenienter accepit locum, quia agiographa sunt scripturæ

Aliquis dicitur propheta officio gratia, & missione.

Prophetia largissime large, & proprie dicitur

Prophetia definitio.

A

ſcripturæ ſacræ de quorum auctoribus non multum conſtat: de hoc autem magis declaratū eſt in prologo ſuper Ioſue : cū quæreretur quare liber Iob non ponitur ante Geneſim , vel ſaltem quare non ponitur ante Ioſue, & cur non in ordine prophetali.

Sed adhuc obijcietur de libro Pſalmorum,& de Daniele: quoniam iſti à prophetis ſcripti ſunt: ergo debebant poni in ordine prophetico.

Reſpondendum eſt de Pſalmis, quod conuenienter ponũtur inter agiographa, quia quanquam Dauid fecerit quoſdam Pſalmos : tamen non omnes. feruntur enim fuiſſe decẽ auctores Pſalmorum. Cum igitur plene non conſtet de prophetis auctoribus Pſalmorum,quanquam ſacra ſcriptura ſint, inter agiographa magis collocari debuerunt. Erant enim Pſalmi à pluribus auctoribus facti atque diſperſi: cum verò Eſdras legem perditam reſtaurauit , omnes Pſalmos in vnum volumen collegit, & tunc incepit eſſe liber Pſalmorum : de Daniele autem dicendum , quod ipſe propheta fuit,non eſt tamen tantæ auctoritatis apud Hebræos ſicut cæteri , quoniã & liber ille apud illos detruncatus eſt, & quaſdam illius partes ex caldeo ſermone accepit Eccleſia.

Ordo autem iſte ſecundus librorum eſt magnæ auctoritatis, & quia non eſt tantæ auctoritatis Daniel, quanquam ſit propheta, inter libros prophetales nequaquam collocatus eſt.

Quare omnes libri antiquæ legis non vocentur prophetales, cum omnes à prophetis ſcripti ſint.

B

QVÆST. XXI.

QVÆRETVR vlterius,quare hoc modo omnes libri veteris teſtamenti, qui habentur in canone non vocantur prophetales. Nam illi ſunt prophetales , qui à prophetis conſcripti ſunt : nam deperdita lege Eſdras omnes libros veteris teſtamenti reſtauraut,ipſe autem propheta eſt, & prophetice hoc egit.

Reſpondendum eſt, quod libri prophetici dicuntur , qui à prophetis ſunt, ſcilicet, quantum ad primam confectionem ſuam : translatio autem,vel quæcunque poſterior editio nihil ágit ad hoc, quod lib. aliqui dicantur prophetales , vel non: quia ſecundus ſcriptor nihil agit de ſuo , ſed omnia dependẽt ex virtute primi ſcriptoris : ſed ſic eſt, quod ſcriptores librorũ veteris teſtamenti à principio nõn fuerunt omnes prophetæ ſicut Salomon,Iob,& ſimiles, id o,quanquam poſtea deperdita lege omnes fuerint ſcripti per Eſdram : non debuerũt accipere ab illo,quod vocarentur prophetales, vel non à primis ſcriptoribus.

Aliquis tamen dicet, quod hoc verum eſt, quando ſcriptores ſecundi à ſe nihil agunt , ſed ſolum imitantur exemplar primi ſcriptoris : tunc enim totum debet aſcribi primo : ſed quando ſecundus non agit in virtute primi , ſed per ſeipſum, non eſt cur magis denominetur à primo,quam à ſecundo : ſic erat de Eſdra reſpectu omnium aliorum, quia ipſe non ſcripſit totam legem per aliqua exemplaria , ſed ſolum ſpiritu Dei ſcripſit, quæ fuerant in prioribus libris , ideo nihil minus faciebat Eſdras reſpectu cuiuslibet libri quam quilibet de prioribus ſcriptoribus.

Reſpondendum eſt, quod non debent denominari libri ab Eſdra, ſed à primis ſcriptoribus : quia licet ipſe ſcripſerit omnia illa prophetice , non tamen indifferenter ſcribebat ſecundum,quod ſpiritus illi daret,ſed ſolum mouebat eum ſpiritus ad ſcribendum, ſicut fuerat in prioribus libris , vt ipſe imitaretur ea, quæ alij ſcripſerant,quæ non poterat imitari,niſi daretur ei gratia pfophetica , cum nulla haberet exemplaria, & hoc eſt verum , quod erat donum propheticum , ſed quia non erat datum abſolute ad aliquid ſcribendum , ſed ad exequendum exemplaria præcedentium , non debuerunt libri ab eo nominari, ſed à præcedentibus, quia ſpiritus ille nõ eſt datus ipſi propter ſe, ſed propter alios.

Alio modo poteſt reſponderi , quod libri prophetales ſunt, qui à prophetis ſcripti ſunt : & tamen ipſi debẽt continere magnam auctoritatem, cum ponantur in ſecundo ordine, in quo eſt magna auctoritas : ſed non omnes libri veteris teſtamenti habent æqualem auctoritatem : ergo non debuerunt omnes poni in ordine prophetalium. D

Qui apud illos vocatur Thereazar. Id eſt , liber duodecim prophetarum minorum vocatur apud Hebræos ſic . Hoc ponit ad ſignificandum, quod illud eſt vnicum volumen,quanquam ſit duodecim prophetarum, ideo correſpondet ei vnicum nomen, ſcilicet Thereazar. *Tertius ordo agiographa poſſidet.* Iſta eſt tertia pars canonis ſcripturæ veteris teſtamenti:& dicitur quod tertius ordo continet agiographa, id eſt, omnes libri,qui vocantur agiographi, ſunt in tertio ordine. Differt autem iſte ordo à duobus ſuperioribus , quia eſt minoris auctoritatis, quam præcedentes : ſortiuntur enim libri auctoritatem plurimam à conditorib⁹, ſed de agiographis minus conſtat,qui fuerint eorum conditores,quã de omnibus alijs libris ideo minoris auctoritatis ſunt cæteris : dicuntur autem ãgiographi ab agios quod eſt ſanctum,& graphia, quod eſt ſcriptura,quia ſacram ſcripturam continent , in hoc tamẽ non differunt à propheralibus & legalibus , quia ſinguli continent ſacram ſcripturam, ſed dicuntur agiographi libri illi de quorum veritate conſtat , ſed non de auctore. Duo enim ſunt quæ faciunt aliquam ſcripturam eſſe ſolidæ auctoritatis , ſcilicet auctoritas ſcriptoris , & firma atque manifeſta veritas ſcripturæ. Cum vero incognitus extiterit auctor, nihil manet propter quod ſcriptura poſſit habere auctoritatem niſi firmitudo veritatis,& quia de iſtis,qui ponuntur in tertio ordine ſic eſt quod auctor eorum ignoratur , vel ſaltem certiſſime cognitus non eſt,nihil eis manet,vnde habere poſſint auctoritatem, niſi ex firmitudine ſcripturæ. vnde dicuntur agiographi, id eſt,ſacra ſcriptura,ſcilicet, quod nihil aliud firmitudinis continent,niſi quia doctrina eorum eſt ſacra. Secus autem de cæteris, quia præter firmitatem, & veritatẽ doctrinæ eorum,adhuc habent auctoritatem à ſcriptoribus, qui fuerunt prophetæ. E

In iſto autem tertio ordine ponuntur omnia agiographa, quia in primo, & in ſecundo nihil eſt , quod ſolum agiographum vocent, cum ſint auctores cogniti. Sciendum tamen quod in omnibus his ratio faciendi diuerſos ordines fuit diuerſitas auctoritatis : & quia Iudæi non reputabant omnes libros eſſe æqualis auctoritatis , ſiue eſſent facti à prophetis, ſiue non , oportebat , quod eos ponerent in diuerſis ordinibus.

Et primus liber incipit à Iob. Id eſt, primus liber Agiographorum eſt Iob. non eſt autem iſte proprius modus loquendi, quia non deberet dici, quod incipit liber primus à Iob,ſed quod liber primus eſt Iob : poterat autem dici , quod incipiet ordo tertius à Iob, & hoc quia ordo iſte cõtinet multos libros, in quorum principio eſt Iob.

Ordo librorũ qui dicũtur agiographi & quare ſic vocentur.

Quare Iob eſt primus liber inter Agiographa.

QVÆST. XXII.

C

QVÆRETVR, quare Iob eſt primus inter Agiographa. Reſpondendum eſt, quod libri in ſacra Scriptura habent ordinem conuenientem inter ſe, ſed non eſt vnicus ordo omnium : libri namque hiſtorici habent ordinem prioritatis, vel poſterioritatis, ſecundum quod res geſtæ in eis ſunt priores , vel poſteriores tempore : nec differt quis talium librorum primo aſcriptus fuerit cum conſtiterit cuius libri geſta priora ſunt tempore : in libris autem prophetalibus, vel ſapientialibus non poteſt conſiderari ordo rerum geſtarum cum ibi nihil tale habeatur:ſed conſideratur quis illorum primo ſcriptus fuerit , vel quis eorum ſcriptor primo extiterit. Quantum ad vtrumq; ordinem iſtorum liber Iob debet præcedere omnia Agiographa : eſt enim partim hiſtoricus, & hiſtoria illa eſt prior quam omnium Agiographorum : quod patet ex tempore, quo fuit Iob : aliqui enim volunt eum fuiſſe de filijs Nachor, & tunc eſſet contemporaneus Abrahæ : alij vero volunt,quòd fuerit de ſtirpe Eſau de regibus deſcendentibus ab ipſo , & nominatur Iobab : Geneſis trigeſimo ſexto. & ſecundũ hoc fuit aliquãto tempore ante Moyſen. Quomodocunque ergo fuerit, omnes volunt eum fuiſſe ante Moyſen : ſed nulla hiſtoria eſt inter agiographa , nec in toto veteri teſtamento , quæ fuerit ante Moyſen , ideo liber Iob quantum ad ea , quæ ibi narrantur præcedit omnes libros agiographorum. F

A

Sed tunc dicet aliquis, cum etiam sit liber iste antiquior omnibus libris prophetalibus, & legalibus: quare non ponitur ante eos? Respondendum, quod hic distinguuntur libri in varios ordines secundum dignitatem auctoritatis, & qui cæteris digniores sunt, in primo ordine ponuntur, & sic de secundo ordine, & tertio secundum maiorem, & minorem dignitatem, & non secundum antiquitatem temporum. ideo licet Iob sit antiquior cæteris, quia tamen non est cæteris dignior in auctoritate, non fuit positus ante cæteros: seruatur autem iste ordo antiquitatis in libris; qui computantur in eodē ordine, scilicet, quod inter omnes legales, qui prior est tempore primo ponitur, & propter hoc Genes. ponitur ante reliquos libros primi ordinis: in prophetalibus etiam eodē modo: omnes enim sunt eiusdem auctoritatis, ideo Iosue, qui prior est tempore primo ponitur, & liber 12. prophetārū minorum, qui est tempore vltimus, ponitur extremus in hoc ordine: in agiographis igitur eodem modo erit, scilicet, quòd Iob, qui priore tempore est inter omnes libros Agiographos, quantum ad antiquitatem temporis primo poni debet. Alius quoque ordo, scilicet, scripturæ obseruatur in eo: nam illi libri primo ponuntur, qui primo scripti sunt. De libro tamē Iob hoc omnes asserunt, quòd ante cæteros agiographos scripsit, ideo primus esse debuit.

Quare liber Paralipom. non præcedit Iob.

QVÆST. XXIII.

B

QVÆRETVR vlterius, quare liber Paralipom. qui ponitur inter Agiographa non præcedit ad Iob, & videtur ex ratione præcedente debere præcedere, quia liber Paralipom. antiquioris temporis historiam scribit quam liber Iob, scilicet à principio orbis conditi incipiendo in generationibus Adæ, vt patet 1. Paralipom. cap. 1. liber autem Iob solum tangit in historiam ipsius Iob, quæ posterior est.

Respondendum est, quod liber Iob debuit præcedere omnia agiographa, & cum dicitur, quod prior est tempore historia Paralipom. negandum est, quia licet quædam generationes à principio seculi ordinentur ibi, tamen nihil postea tangitur de historia temporum, quæ fuerunt ante Iob, sed in ipsomet primo cap. libri agitur de quibusdam, quæ fuerunt posteriora ad librum Iob, scilicet, de generationibus Esau: ideo præcedere debet liber Iob.

Alio modo potest responderi, quòd quanquam liber Paralipom. incipit ab antiquioribus temporib⁹ quam liber Iob: tamen continuatur historia illius vsque ad tempora multum posteriora, scilicet, ad Babylonicam vsque captiuitatem: libri autem semper attenduntur quantum ad fines suos ad hoc, q̄ continuentur cum alijs libris: non debuit igitur liber Iob esse post librum Paralipomen.

Iob à quo scriptus fuit, an à Moyse, vel ab alio.

QVAEST. XXIV.

C

QVÆRETVR vlterius, quis scripsit librum Iob. Respondent quidam, quod scripsit illum ipse Iob, quod quidem satis esse potuit; quoniam post omnia gesta, quæ habentur in ipso libro, supertuixit Iob 140. annis, vt patet Iob vltimo capitul.

Sed hoc non multum stat, quia tunc non videretur quomodo venerit liber Iob ad Hebræos, quia Iob erat de gentilibus: non curarent igitur Iudæi accipere librum illius tanquam peregrinam doctrinam: nimis enim cauebant Iudæi à doctrinis gentilium, ne per has seducti à lege recederent.

Alij ergo & verisimilius dicunt, quòd scripsit Moyses librum istum. Nam fuit Iob ante tempora Moysi, ideo potuit Moyses scribere gesta illius: decuit autem satis illa scribi, quia omnis sacra Scriptura est principaliter eruditiua humanæ actionis, quæ directio fit per virtutem, & quia in libro Iob magnarum virtutum dantur exempla principaliter patientię, & tolerantiæ: conueniens erat scribi illam doctrinam. Amplius autem multa ibi dicuntur, quæ declarant quid de Deo sentire debeamus quantum ad prouidentiam eius, & regimen vniuersi, & vniuersaliter ad virtutes morales. Vnde forte talis non est inferior in doctrina aliquo libro veteris testamenti: propter quod Moyses illum scripsit atque Hebræis tradidit.

D

Secundus à Dauid. Id est, secundus liber Agiographorum incipit à Dauid, scilicet, quod ipse liber est secundus Agiographorum. Est autem liber Dauid liber Psalmorum, prophetauit enim Dauid, sicut cæteri prophetæ: sed differt modus suus prophetandi ab alijs. Alij enim enarrant res tamquam gerendas, ipse vero in modum laudis de Deo, & Messia cæterisque similibus multa profert. Vocatur autem hic liber Dauid liber Psalmorum, qui pro maiori parte à Dauid compositi sunt, vel saltem ipse est præcipuus auctor, & prim⁹ à quo Psalmi originem habent: fuerunt autem multi alij Psalmorum auctores, vt patet ex titulis Psalmorum interdum. Totus tamē liber ascribitur ei tanquam ipse omnes Psalmos cōdiderit ex causa dicta.

De psalmorum auctore ad diuisione.

Quem quinque incisionibus, & vno Psalmorum volumine comprehendunt. Id est, iste liber Dauid vnum volumen est, quod vocatur liber Psalmorum: tamen in quinque sectiones, id est partes diuiditur: aliqui enim voluerunt dicere, quod liber Psalmorum est quinque libri propter quinque sectiones, est tamen vnicus liber, sic enim allegatur interdum, scilicet sicut habetur in Actibus Apostolorum: sunt autē quinque sectiones, quia diuisus est totus liber in quinque partes, & in fine cuiuslibet partis ponitur in Latino Fiat, Fiat. in Hebræo autem ponitur. Amen Amen.

Prima sectio finitur in Psalmo. Beatus qui intelligit, vnde in vltimo versu eius ponitur, fiat, fiat. Secunda sectio finitur in Psalmo. Deus iudicium tuum. Tertia in Psalmo. Misericordias domini. Quarta in Psalmo. Confitemini. Quinta in vltimo Psalmo, scilicet. Laudate Dominum de cælis. & ibi non ponitur, fiat, fiat: sed omnis spiritus laudet Dominum. Ecclesia autem aliter Psalmos secuit, scilicet, diuidens in octo partes, vel potius in quatuordecim, si aliter velimus; & hoc pro recitatione secundum ferias, scilicet, septem pro matutinis, & septem pro vesperis. Vbi autem partes incipiant satis apparet. *Tertius est Salomōn.* Id est, iste est tertius liber, qui ponitur in canone agiographorum, non quidem quod omnes libri Salomonis sint tamquam vnus liber inter agiographa, quia ponuntur hic, vt tres libri. *Prouerbia, quæ illi Masloth, id est, parabolas appellant.* Id est, primus de libris Salomonis est liber prouerbiorum. Fecit autem Salomon multos alios libros de naturis rerum: nam disseruit de lignis à cedro, qui est in Libano vsque ad hyssopum, qui egreditur de pariete, & de iumentis, & volucribus, & reptilibus, & piscibus. Fecit quoque tria millia parabolas, & quinque millia carminum, vt patet infra libro tertio capite quarto, sed isti libri non habentur apud nos, nec fuerunt vnquam positi in canone sacræ scripturæ: solum habentur tres, de quibus dicitur hic, primus est liber Prouerbiorum, in quo continetur doctrina pure moralis. Sunt autem ibi propositiones vniuersales tamquam regulæ operabilium humanorum, & dicuntur prouerbia, quasi procul à verbo, scilicet; multum distantia à communibus verbis vulgarium, quia illa sunt verba parui ponderis: ista autem sunt plena fructu, & documento. Etiam sunt procul à verbo, quia verba vulgaria sunt multum particularia pro solis negocijs, in quibus proferuntur: ista autē autem sunt procul ab illis, quia sunt doctrinæ vniuersales. Vocantur autem in Hebræo Masloth, quod idem est quod parabola, vel prouerbium. Nam parabola dicitur esse iuxta modum accipiendi hic quædam præpositio in se multū sensum continens, & hoc proprie conuenit doctrinis vniuersalibus continentibus in se omnem sensum particularium actionum. Dicuntur autem parabolæ à para, quod est iuxta, & bole quod est sententia, quasi iuxta sententiam, scilicet, quia talia verba sunt multum sententiosa.

Prouerbia.

Prouerbia quare sic appellentur.

E

F

Quartus Ecclesiasten, id est, Coheleth. Id est, quartus liber in agiographis vocatur Ecclesiastes, vel coheleth. Est iste secundus de libris Salomonis. Sunt autem ista duo nomina huius libri, scilicet, Ecclesiastes in Græco, & coheleth in Hebræo. Interpretatur autem vtrumque concionator: dicitur enim concionator, id est, ad concionem loquens. Est enim concio totus populus, cum vero aliquis loquitur ad totum populum, dicitur concionator. Sic sunt prædicatores. De concione patet Deuteron. capite nono, scilicet, locutus est de me-

Ecclesiastes.

A

dio ignis, quando concio populi congregata est. Sic etiam dicitur aliquis habere principatum concionatiuum quãdocumque habet vocem in concilio populi, sic loquitur philosophus tertio Politicor. scilicet, quod ciuis debet communicare lege cum alijs ciuibus, & principatu, scilicet concionatiuo: Ecclesiastes autem hoc signat, quia dicitur de Ecclesia. Est autem in Græco ecclesia congregatio. Vnde ponit philosophus secundo Politicorum de quibusdam politijs, quod nõ faciunt Ecclesiam, id est, congregationem ad concilium, sed habent alium modum principatus. Coheleth autem in Hebræo idem signat. Vocatur autem liber iste concionator, quia in eo Salamon loquitur ad concionem, scilicet, non determinando aliquam personam, sed ad omnes: in parabolis autem dirigit locutionem suam ad filium, quasi loquatur pater filio moraliter instruens. In canticis autem canticorum sponsus verba ad sponsã dirigit, & ideo illi duo libri sunt quasi speciales. In Ecclesiaste autem quia non diriguntur verba specialiter ad aliquem, intelliguntur directa ad totam concionem, ideo dicitur liber concionator, vel Ecclesiastes.

Concio quid.

Ecclesia quid.

Quintus cantica canticorum. Iste est tertius inter Cantica canticorum libros Salomonis: & est quintus in agiographis. Vocatur autem Cãnica Canticorum, qũia sunt specialia cãtica per excellentiam dicta. Cum enim sic additur genitiuus pluralis numeri significatur excellentia: iuxta illud in doctrinali, scilicet.

Cantica canticorũ.

Additur excellens flos florum Virgo beata.

B

Sciendum autem quòd Salomon fecit alia cantica præter ista, scilicet, quinque millia carminum, vt patet infra tertio libro capite quarto. illa autem differunt ab his: quia in isto libro pauca carmina possunt contineri: nam etiam si computentur versiculi, non erunt sexcenti, quanto magis carmina, potissimè quia quinque millia carminum Salomonis, quæ per numerum expressa sunt erant inter se differentia; cum ponantur tanquã distincta numero: in Canticis autem Canticorũ, quæ nos habemus, non videntur esse distincta cantica, sed quasi vnũ, ideo oportet alia fuisse præter hæc, quę nõ habẽtur. Ista autẽ vocãtur Cantica Canticorũ per excellentiam, quod potest dupliciter intelligi, scilicet, quòd ista sunt excellentiora alijs quinque millia carminibus, quæ fecerat Salomon. Alio modo quòd dicuntur excellentia respectu omnium aliorum Canticorum, quibus vtuntur vulgares. Et iste sensus secundus est melior, quia Iudæi, qui posuerunt hoc nomen libro, non viderunt carmina quinque millia Salomonis, ita vt scire possent an ista essent excellentiora.

Quem titulo Sirhasirim prænotant. Id est, Hebræi ponunt in titulo istius libri sirhasirim: prænotare enim est ante notare, scilicet, quod à principio libri huius Hebræi ponunt titulũ istum, qui est sirhasirim, quod interpretatur in Hebræo Cantica canticorum.

De ordine prædictorum librorum, & quid contineatur in eis.

C

QVÆST. XXV.

ORDO autem istorum librorum satis apparet: nam à principio agiographorum ponitur Iob, quia præcessit historia eius omnes alias tempore: post hanc verò sequitur liber Psalmorum, quia Dauid cui ascribuntur psalmi fuit ante Salomonem, & omnes alios, de quibus infra dicitur. Post hunc ponuntur libri Salomonis, quia Salomon secutus est post Dauid, cum fuerit filius eius: in tribus autem libris Salomonis non potest dari ordo quantum ad tempus scriptoris, sed quantum ad habitudinem doctrinæ, quæin eis traditur. Dicunt enim communiter doctores nostri, potissimè qui loquuntur moraliter, quod liber parabolarum continet doctrinam inferiorem, scilicet, quæ pertinet ad incipientes benè operari, qui adhuc rudes sunt, ideo nomine filiorum persuadetur ibi eis, quòd accedant ad sapientiam. Etiam ibi traduntur doctrinæ morales pertinentes ad communicationem hominum adhuc manentium in seculo. Secundus liber, scilicet, Ecclesiastes pertinet ad proficientes in bono opere, qui amore bonæ operationis, & vitæ æternæ quam prosequuntur, incipiunt contemnere ea, quæ in mundo sunt: sicut dicebat Apostolus: Omnia reputaui vt stercora, vt solum Christum lucrifacerem, ideo in in isto libro agitur de contemptu mundi demonstrando, quod bona vitæ huius caduca nimis, & fallacia sunt: quæ licet aliquod bonum præmonstrent, vanitate tamen plena sunt. Ideo liber incipit: Vanitas vanitatum, & omnia vanitas: & concluditur in fine nihil bonum esse præter timorem Dei: cum dicitur: Time dominum, & recede à malo: hoc est omnis homo. Tertius liber, scilicet, Cantica canticorum pertinet ad iam perfectos, qui omnibus, quæ vitæ huius sunt, iam relictis in sola Dei contemplatione fruuntur, ideo ibi agitur de gaudio sponsi, & sponsæ, & de ardentissima charitate, & consummatione totius boni in applicatione ad Deum. Et ob hoc de ista applicatione liber incipit, scilicet, osculetur me osculo oris sui. Post libros autem Salomonis ponitur Daniel, quia nulli fuerunt libri medij temporis, qui ad Agiographa pertineant: ponitur quoque liber Paralipomenon qui consummatur in Babylonica captiuitate, & reditu post annos septuaginta: isti autem duo libri quasi simul fuerunt: ponitur tamen primo Daniel, quam ipse prophetauerit in Babylone: quia liber Paralipomenon non solum de transmigratione in Babylonem agit, sed etiam de reditu Iudæorum inde, vt patet secundo Paralipomenon capite vltimo. Daniel autem non est reuersus de Babylone, nec fuit prophetia eius post reditum, ideo debuit præponi ad librum Paralipom. Deinde autem ponitur Esdras, quoniam Esdras scripsit solum post reditum de Babylone, nihilque continetur in libris suis, nisi ordo redeuntium in redeundo, & postquam redierunt in principio habitationis in terra sua.

D

E

Vltimus autem est liber Esther, quia historia Esther accidit post reditum de captiuitate Babylonica tempore regis Assueri, vt patet ex ipso libro. Vltra hunc autem non sunt alia scripta Agiographa in Canone Hebræorum. *Sextus est Daniel.* Id est, sextus liber in ordine Agiographorum: iste enim Propheta est, sed inter Prophetas locari non meruit secundum æstimationem Iudæorum, qui minoris auctoritatis reputant hunc quam cæteros Prophetas. Nec etiam fuit missus Daniel ad aliquid denunciandum eis, sicut cæteri Prophetæ mittebantur: vnde iste liber apud eos integer non est, sed quædam habentur in Biblijs nostris, quæ de Theodotione, & Chaldaico sermone habita sunt: quoniam non reperiebantur in Hebræo, sicut illud, quod interponitur de cantico puerorum in capite tertio, & toto capite decimotertio & decimoquarto. Continet autem Daniel partim historias, & partim Propheticas visiones, sed in hoc non differt à cæteris Prophetis, quoniam sic Isaias, & Ieremias interdum habent. *Septimus dibrehaiamim.* Iste est septimus liber inter Agiographos, & vocatur apud nos Paralipomenon. Non est autem iste liber tantæ auctoritatis apud Hebræos sicut libri Regum: quamquam eadem historia in vtrisque ponatur: non enim tantum constat de auctore Paralipomenon sicut de scriptoribus librorum Regum. Accipitur autem corruptè in littera nostra: cum dicitur dibrehaiamim: nam deberet dici diurehaiamin. Quod interpretatur verba dierum, quoniam in eo de verbis dierum, id est, de factis, quæ fuerunt in diebus Regum Iuda, & Israel agitur. *Quod significantius chronicon totius diuinæ historiæ possumus appellare.* Id est, iste liber, qui dicitur verba dierum, potest vocari melius chronicon Sacræ Scripturæ, id est, continens historiam sacræ Scripturæ. Dicitur autem significantius, id est, magis aperte, vel proprie, scilicet, quòd cum imposuerimus ei nomen istud magis significamus de proprietate illius, quam cum imposuerimus ei alterum nomen, & hoc quia multum ei conuenit esse chronicon, id est, designatiuum historiæ totius scripturæ: dicitur enim chronicon à chronon, quod est tempus, & inde chronica, id est, facta temporalia, vel liber continens euentus tẽporales, & dicitur totius scripturæ chronicon, id est, quasi aliquid relictum est historiæ, vel temporalis euentus in aliis partibus Scripturæ, totum in hoc libro suppletum reperitur, quod ideo dicitur, quia liber iste est solum ad supplendum quædam, quæ in alijs libris incomplete e-

F

Daniel.

Daniel minoris auctoritatis apud Iudæos.

Parali

narra-

narrata sunt, sicut apparet ex discursu ab exordio Geneſis vſque ad finem librorum Regum in hiſtorialibus libris, quia in ſingulis aliquid deficiens ſuppletur, & dicitur totius Scripturæ chronicon, id eſt, illius, quæ ab exordio orbis conditi vſque ad captiuitatem Babylonicam, quia de illa, quæ poſtea eſt, nihil ſuppletur per librum Paralipomenon.

Qui liber apud nos Paralipomenon primus & ſecundus inſcribitur. Id eſt, iſte liber, qui vocatur verba dierum, vel chronicon, apud nos dicitur primus, & ſecundus Paralipomenon. Apud Hebræos etiam eſt diuiſus in duas partes, quoniam eſt vnus de quinque libris duplicibus, vt patet ſupra, & vocatur Paralipomenon, id eſt, relictorum, vel de relictis, ſcilicet, quod de relictis in alijs libris ſacræ Scripturæ ibi principaliter hiſtoria texitur, nec eſt aliquis per ſe liber, qui totaliter ſit ſuppletio aliorum in toto Canone, niſi liber iſte.

Eſdras *Octauus Eſdras, qui & ipſe ſimiliter apud Græcos, & Latinos in duos libros diuiſus eſt.* Id eſt, octauus liber de Agiographis eſt Eſdras, & iſte diuiſus eſt in duos libros apud Græcos, & Latinos. Nam apud Hebræos hoc etiam manifeſtum eſt, cũ ponatur inter libros quinque duplices, vt patet ſupra. Dicitur autem diuiſus apud Latinos & Græcos in duos libros, quia vtrique duos libros illius continent, quod de Græcis ſatis conceſſerimus, ſed de Latinis, vt communiter, ſecus videtur: quia quidam habent quatuor libros Eſdræ, alij vero tres. B Qui enim quatuor habent, manifeſtum, quod ipſe quartus eſt penitus apocriphus, nec alicuius auctoritatis inter libros ſacræ Scripturæ habetur. De tertio etiam idem iudicium eſt, quamquam non ita perſpicue, & iſte eſt liber tertius, qui incipit, & fecit Ioſias. Manent autem duo libri Eſdræ, qui ab omnibus habentur, & recipiuntur tanquam, ſcilicet, primus Eſdræ, & liber Nehemiæ, qui dicitur ſecundus Eſdræ. aliqui autem totum librum primum ſecundum tertium Eſdræ in duas partes diuidunt, tamquam ſint duo libri Eſdræ.

Nonus Eſther. Id eſt, nonus liber inter agiographa, & vltimus eſt Eſther, eo quòd hiſtoria illius fuit poſt reditum de captiuitate Babylonis; & vltima poſt hiſtorias omnium librorum Agiographorum.

Liber Eſther cur ab Hebræis recipiatur.

QVÆST. XXVI.

COGVNTVR autem ponere Hebræi librum hunc in Canone, quia feſtum Mardochæi, quod ipſi faciunt in menſe vltimo, ſcilicet, Adar, qui apud nos vocatur Februarius, & diſtat triginta diebus à ſolennitate Paſchali ipſorum. habetur ex ipſo libro Eſther, ſcilicet, quomodo fuerit inducta illa feſtiuitas, & quare, poſt iſtos autem non eſt aliquis liber in Canone Hebræorum, & ſi quoſdam alios libros nos habeamus de veteri teſtamento præter iſtos, illi apud Iudæos non habentur, vel imperfecte apud eos, & in parua auctoritate conſeruantur, de quibus infra in littera exprimitur. *Atque ita fiunt pariter legis veteris libri viginti duo.* Hic colligitur numerus ex omnibus tribus prædictis ordinibus, & ſunt viginti duo libri ad ſimilitudinem viginti duarum litterarum Hebraicarum, per quas proferimus omne, quod loquimur atque ſcribimus, id eſt. *Moyſi quinque, Prophetarum octo, Agiographorum nouem,* id eſt, libri Moyſi, qui ſunt libri primi ordinis, & vocantur legales, ſunt quinque, octo autem ſunt prophetarum, id eſt, in ſecundo ordine, ſcilicet librorum prophetalium. In agiographis autem ſunt nouem, & ſic ſimul ſunt vigintiduo libri in tribus ordinibus. *Quanquam nonnulli.* Hic ponitur alius modus computandi iſtos libros, ſecundum quem aſſignantur vigintiquatuor in canone, & hoc quia duo, qui prius coniuncti erant, diuidunrur, vt ſint per ſe libri. *Ruth, & Cinoth inter agiographa ſcriptitent* Id eſt, aliqui ponunt librum Ruth, & librum Lamentationum inter agiographa: ſupra autem ponebantur inter prophetales libros, cum poneretur Ruth tanquam pars quædam libri Iudicum, & Cinoth tamquam quælibet pars libri Ieremiæ. Cum autem fuerint iſti duo libri inter agiographa, non poterunt eſſe tamquam partes libri Iudicum, & Ieremiæ cum pertineant ad diuerſos ordines, ideo neceſſe eſt, quod in agiographis vndecim libri ſint, & ſic erunt ſimul vigintiquatuor libri in canone veteris teſtamenti. Hunc autem ordinem plurimi Hebræorum vſque hodie obſeruant. *Et libros hos in ſuo putent numero ſupputandos.* Id eſt, exiſtimant iſti, quod duo libri, ſcilicet, Ruth, & Cinoth ſint ſupputandi in ſuo numero, id eſt, debent per ſe computari, & non tamquam partes aliorum librorum. Nam cum ponebantur in canone prophetalium, non habebant ſuum numerum, id eſt proprium, quia non computabantur tamquam libri per ſe diſtincti, ſed tamquam partes aliorum librorum. *Ac per hoc eſſe priſcæ legis libros vigintiquatuor.* Id eſt, ſi iſto modo computauerimus, erunt vigintiquatuor libri veteris teſtamenti, quia prius computabantur vigintiduo, nunc autem viginti quatuor, cum duo libri per ſe nunc computentur, qui prius non computabantur, & iam non manebit ſimilitudo numeri librorum ad literas alphabeti, ſed ad aliquid alterum. *Quod ſub nomine vigintiquatuor ſeniorum Apocal. pſis Ioannis inducit.* Id eſt, vigintiquatuor libri inducuntur, vel ſignificantur per viginti quatuor ſeniores quos ponit beatus Ioannes in Apocalypſi. Sciendum autem, quod ſicut ſupra dicebatur, ſcilicet, quod myſtice per numerum viginti duo millium Leuitarum ſignificatur numerus viginti duorum librorum veteris teſtamenti: ita hic per numerum viginti quatuor ſeniorum ſignificabitur myſticè numerus viginti quatuor librorum. Nam ad ſenſum litteralem aliud ſignificant illi ſeniores, ſicut declarabitur ſuo loco, ſcilicet, Apocalypſis capite quarto & quinto. nam ſi pro libris ſacræ Scripturæ introducendi eſſent ſeniores adorantes agnum, non magis poni deberent pro libris veteris teſtamenti quam pro libris noui teſtamenti aliquid ſeniores ſignificatiui, ſed eſt ſenſus myſticus, in quo facile eſt applicare quidquid voluerimus, cum ex hoc probatio nulla accipiatur iuxta Dionyſium, ſcilicet, myſtica Theologia non arguit, id eſt, ſuper ſenſum myſticum non fundatur argumentum efficax. *Adorantes agnum.* Introducitur ſimilitudo illorum viginti quatuor ſeniorum, de quibus dicitur Apocalypſis capite quarto & quinto, quod proſtraueruut ſe coram agno adorantes eum & offerentes coronas ſuas ſtantibus ibi quatuor animalibus oculatis ante & retro, quæ ſingula licet in ſenſu hiſtorico aliquam ſignificationem habeant, tamen in myſtico etiam totaliter applicari debent. Dicuntur autem iſti ſeniores adorantes agnum, quia agnus eſt Chriſtus. Et hoc etiam in ſenſu litterali, ipſe enim eſt agnus, qui mortuus eſt, & viuit, & ſoluit ſeptem ſignacula libri. Adorant autem iſti vigintiquatuor ſeniores agnum in quantum omnia, quæ ſunt in viginti quatuor libris veteris teſtamenti ordinantur ad honorem Chriſti. Nam ſtatus totus Iudaicus ordinabatur ad ſtatum noui teſtamenti, cum ſtatus Iudaicus in ſeipſo eſſet imperfectus ad Hebræos capite ſeptimo, & omnia imperfecta ſubordinantur ad aliquam completionem. Iſta autem erat in veritate manifeſta noui teſtamenti, quam omnes libri veteris legis tamquam vmbræ quædam deſignabant. Vmbra namque futurorum bonorum eſt lex ad Hebræos capite decimo. *Et coronas ſuas proſtratis vultibus offerentes.* Id eſt, iſti viginti quatuor ſeniores in reuerentiam agni depoſuerunt coronas de capitibus, & humiliauerunt ſe coram throno agni tamquam offerentes ei coronas ſuas. Transferendo autem hoc ad viginti quatuor libros, eſt ſenſus quod per coronas ſignificantur victoriæ, quia corona victoribus datur dicente Apoſtolo. Non coronabitur, niſi qui legitime certauerit. Iſti autem vigintiquatuor ſeniores humiliant ſe coram agno: quia viginti quatuor libri quidquid in ſe habent, ad honorem Chriſti, qui agnus eſt, illud continent; & coronas ſuas offerunt, id eſt, victorias ſanctorum virorum contra vitia, & contra hoſtes offerunt agno tanquam munera, quia illæ victoriæ non fuerunt ad huius ſeculi tranſitoriam laudem; ſed propter agnum ad honorem illius; alioquin inanis eſt talis laborum poſſeſſio.

Quomodo ſeniores adorabãt agnũ.

Stantibus coram quatuor animalibus oculatis retro & ante. Ista littera signat, quòderant 24. seniores simul cum quatuor animalibus coram agno, & illa animalia erant oculata, scilicet, plena oculis ante, & retro, vt patet Apocalyp. 4. & 5. & Ezech. cap. 1. Intelligitur autem dupliciter ista litera propter dictionem illam, coram. Nam potest accipi pro aduerbio, vel præpositione: si accipiatur primo modo, non habet aliquod casuale, cui deseruiat, quia aduerbia non deseruiunt casualibus sicut præpositiones, & tunc coram non significat habitudinem personæ, vel loci, scilicet, quòd aliquid fiat coram isto vel illo, sed significat coram, id est, palam, vel publicè: & tunc intelligitur stantibus coram animalibus quatuor, id est, quod animalia quatuor erant coram, quando vigintiquatuor seniores offerebant coronas suas. Alio modo accipitur coram tanquam præpositio, & tunc deseruit casuali, atque ordinabitur cum illo ablatiuo, scilicet, quatuor animalibus: sed tunc non stat multum litera: nam deberet dici stantes coram quatuor animalibus, scilicet, quod seniores starent coram animalibus: sed hic oportet quod stantib⁹ referatur ad aliquid alterum, & non ad seniores, scilicet ad animalia, cum dicatur stantibus animalibus, nisi forte quis dixerit quod refertur ad vultus, scilicet, quod vultus erant coram quatuor animalibus, sed iste non est conueniens sensus. Nam tunc ad seniores deberet referri, & non ad vultus eorũ: stabit igitur alius sensus, scilicet, stantibus coram quatuor animalibus, id est, quatuor animalia erant coram, scilicet, quando isti vigintiquatuor seniores offerebant coronas suas. Sunt autem ista quatuor animalia, quatuor figuratum variarum, scilicet, leonis, aquilæ, hominis, atque vituli: Apocalyps. cap. 4. & 5. & ista designant quatuor Euangelistas, sicut Ecclesia communiter accipit: hic autem conuenienter accipiuntur pro quatuor Euangelistis, quia libri veteris testamenti humiliabant se coram Deo, & libri quatuor Euangelistarum dant illi semper laudem. Cum laus operum Dei manifestetur in Euangelijs ex actibus Messiæ: quomodo autem ista quatuor animalia conueniant quatuor Euangelijs, satis apparet, quoniam aquila dicitur de Ioanne, homo de Matthæo, vitulus de Luca, leo de Marco. Applicationes autem istorum satis apparent: etiam ista quatuor animalia Christo conueniunt: ipse enim aquila dicitur propter ascensionem suam, leo propter resurrectionem, vitulus propter passionem, homo propter natiuitatem. Dicuntur autem ista animalia oculata, id est, plena oculis, quia ante & retro habebant oculos, vt ad omnem partem viderent, id est, *inpræteritum, & futurum respicientibus.* Id est, sunt oculata animalia ante, & retro: ad signandum q̃ respiciunt præterita & futura: oculus enim ad videndum datur, qui autem præteritum, & futurum considerat, dicitur videre ante & retro, ita est de quatuor Euangelijs, quæ omne tempus vident, id est, respiciunt dispositione hominis quantũ ad omne tempus siue præteritum, siue futurum. Vel habent oculos ante & retro, vt nihil sic latere possit, quin omnia videant. Sic autem est de quatuor Euangeliis, quia totam vitã humanam regulant. *Et indefessa voce clamantibus: sanctus, sanctus, sanctus.* Id est, ista animalia quatuor clamant indefessa voce, id est, clamant, & nunquam fatigantur, dicentia sanctus &c. ista similitudo habetur ex visione, quæ apparuit Ezechieli. Et ex visione, quæ apparuit B. Ioanni: vterque enim vidit animalia illa dicentia, eo quod laus Dei, quæ ex quatuor Euãgelijs impenditur, nunquam cessat, & clamatur ibi sanctus ter, quia ista laus ad totam beatam Trinitatem dirigitur: dominus Deus omnipotens, ista est laus Dei, qui vocatur dominus, qui omnibus dominatur: Deus autem per naturam: omnipotens vero, quia dominium suum vniuersale est. *Qui est, & qui venturus est.* Id est, Deus iste semper est, & semper mansurus est. & accipitur ventur⁹ impropriè, i. futurus, quia Deus non venit, cum significetur in hoc quidam motus, sed magis competit ei futurus, quamquam etiam hoc non penitus competat, scriptura tamen vtitur interdum large terminis.

Hic Prologus, scripturarum quasi galeatum principium, omnibus libris, quos de Hebræo vertimus in Latinum, conuenire potest, vt scire valeamus quidquid extra hos est inter apocripha esse ponendũ. Igitur sapientia, quæ vulgo Salomonis inscribitur, & Iesu filij Sirach liber, & Iudith, & Tobias, & pastor, non sunt in canone. Machabæorum primum librum Hebraicum repperi. Secundus græcus est, quod ex ipsa quoque phrasi probari potest.

Hic Prologus. Hic ponitur tertia pars huius Prologi, scilicet, quæ esset vtilitas ipsius distinguendo authenticum ab apocripho: est enim magna vtilitas hæc legentibus, quia interdum aliqua scriptura allegatur, vt authentica, quæ apocripha est, & interdum aliqua negatur tanquam apocripha, quæ est magnæ auctoritatis, ideo valde fuit necessarium declarari, quæ sunt scripturæ pertinentes ad canonem, & quæ sunt apocriphæ.

Quare iste Prologus vocetur galeatus.

QVÆST. XXVII.

ET dicitur hic, quod iste prologus est principium galeatũ omnium scripturarum, quæ transferuntur de Hebræo in Latinum, & in hoc ponitur nomen commune huius prologi: vocatur enim galeatus, quòd dupliciter conuenire potest, vno modo, quòd galea dicitur esse genus armaturæ: ita etiam prologus iste est armatura contra falsè allegantes scripturas ad eos redarguendum, vel ab eis nos defendendum: alio modo potest vocari galeatus à galea, quia est armatura capitis, & est principium totius armaturæ corporis, ita etiam prologus iste est principium omnium librorum veteris testamenti, quia nõ solum conuenit huic libro, sed etiam singulis, cum hic de quibusdam declaretur, qui sunt apocriphi, & qui authentici, & quem gradum auctoritatis quilibet librorum habeat: iste verus sensus est, quem intendit litera, quia dicitur hic quasi galeatum principium: ergo vocatur galeatus propter hoc, quòd est principium, & non, quia est armatura. Etiam, quia dicitur hic, quòd omnibus libris iste prologus præponi potest, ergo tamquam principium est, cum iste prologus conueniat cuilibet libro, & quilibet aliorum prologorum conuenit vni soli, ideo prologus iste non solum omnium librorum, sed etiam omnium prologorum principium est.

Quasi galeatum principium. Id est, iste prologus est tamquã principiũ, vel galea: transumptio enim est, quia galea est principium totius armaturæ, cum sit armatura capitis.

Omnibus libris, quos de Hebræo vertimus in Latinum conuenire potest. Id est, conuenit iste prologus non solum pro isto lib. Regum, sed etiam pro omnibus libris sacræ Scripturæ, qui transferuntur de Hebræo: & hoc ad iudicandum, qui eorum apocriphi, & qui authentici sint. Et dicitur de translatis in Hebræo, quia non proficit iste Prologus vniuersaliter ad omnes libros sacræ scripturæ. Nam nihil hic agitur de libris noui testamenti, quem gradum habeant auctoritatis, & quomodo distinguantur per ordines suos, & an aliqui eorum sint apocriphi, sed solum proficit pro libris veteris testamenti.

Etiam cum dicitur de translatis de Hebræo, nõ solum est intelligendum pro illis; sed etiam pro translatis de sermone Syro, vel Chaldæo, vel Græco. Nam liber Iudith, & Tobiæ non sunt translati de Hebræo, sed de Chaldæo. Liber autem Machabæorum secundus de Græco translatus est, vt patet infra, & tamen pro illis etiam proficit iste prologus: per eum quippe iudicatur qui illorum sint apocriphi, & qui authentici.

Vt scire valeamus quidquid extra hos est inter apocripha esse ponendum. Id est, ista erat vtilitas prologi huius, scilicet, quòd sciamus, quòd quidquid non reperitur inter istos libros supra positos, non est authenticum, sed numerari debet inter apocripha. Ideo libri sequentes, scilicet, Sapientiæ, & Ecclesiasticus, & cæteri non pertinent ad canonem, nec sunt authentici inter Iudæos. *Igitur sapientia, quæ vulgo Salomonis inscribitur.* Id est, liber Sapientiæ, qui vulgariter vocatur, id est, cõmuniter ab omnibus liber Salomonis, non est in canone scripturæ apud Hebræos.

A

Liber Sapientiæ, an sit Salomonis.

QVÆST. XXVIII.

ISTE liber vocatur Salomonis, quoniam in quibusdam rebus, de quibus agitur, satis similatur Salomon, licet modo loquendi alius sit, scilicet in quodam decurtatior & compendiosior, in alio autem extensior: dicitur tamen iste esse liber Salomonis, quoniam quædam verba illius hoc significare videntur, vt patet Sapient. nono, scilicet. Tu me elegisti Regem populo tuo, & dixisti ædificare templum in sancto tuo, & in ciuitate habitationis tuæ Aram. Istam eandem rationem ponit Hieronymus in prologo super istum librum. Est tamẽ iste liber factus à quodam satis claro viro suis temporibus, sci. à Philone Iudæo Alexandrino.

Dicitur autem, quòd non est liber iste in Canone, quia Iudæi illum inde secuerunt à principio, tamen in canone recipiebant: sic patet in prologo Hieronymi super librum istũ: sed hoc opus Hebræi, vt quidam sapiens meminit, inter canonicas scripturas recipiebant, sed postquam comprehendẽtes Iesum interfecerunt memorantur in eodem libro euidentissima de Christo testimonia, scilicet, dixerunt inter se impij comprehendamus iustum, quoniam inutilis est nobis, & cõtrarius operibus nostris, promittit se scientiam Dei habere, & filium Dei se nominat. Erp[illegible] enim vere filius Dei eam suscipiet illum, & liberabit de manu contrariorum. Et iterum, vt sciamus reuerentiam illius, & probemus patientiam eius, morte turpissima condemnemus eum. Collatione ergo inter se facta, ne nostri eos pro tam aperto sacrilegio denotarent, à propheticis eum voluminibus reciderunt, legendumque penitus prohibuerunt. Nos tamen Ecclesiæ auctoritate inter libros authenticos illum suscipimus, atque in Ecclesia suis temporibus legimus: de isto libro, & auctore eius Philone tractat Hieronymus in libro de Illustribus viris, & Isidorus in libro de Ortu, & obitu patrum.

Quare liber Sapientiæ nõ recipiebatur à Iudæis in Canone suo.

B

Et Iesu filij Sirach liber, Id est, etiam liber Iesu filij Sirach non habetur in canone apud Hebræos: iste vocatur Ecclesiasticus eadem ratione, qua vocabatur liber quidam Salomonis Ecclesiastes: loquitur enim liber iste ad omnem hominẽ, ideo concionator, vel Ecclesiasticus est: quamquam ibi teneatur aliquis modus libri parabolarum Salomonis, quia fit locutio ad filium tamquam pater instruat filium, sed vt communiter in eo indistinctè, & ad omnes locutio fit. Fuit autem iste liber scriptus à quodam sacerdote hebræo, qui dictus est Iesus filius Sirach, qui fuit nepos Iesu Iosedech sacerdotis magni, qui principatus est in sacerdotio venientibus Israelitis de Babylone, vt patet Zachar. capite tertio & primo Esdræ capite quarto & quinto. Fuit autem liber iste scriptus aliquanto tempore post reditum de Babylone, scilicet tempore, quo interpretes septuaginta de Hebræis ducti sunt in Ægyptum ad cõuertendum totam Bibliam Hebræorum in Græcum sermonem, quod factum est anno trigesimo octauo regni Ptolomæi Euergetis Regis Ægypti, vt plurimi asserunt, sed constat factum tempore Ptolomæi Philadelphi, qui eum præcessit in regno, vt vult Iosephus libro duodecimo antiquitatum. Fuit autem iste scriptor huius vnus de interpretibus, & ibi inuenit quendam librum Ægyptium magnæ doctrinæ; quem exposuit conuertens in Hebræum sermonem, addiditq; multa de suis, de quibus in prologo super Ecclesiasticum. Istum librũ quamquam Iudæi numquam habuerint in canone scripturarum, Ecclesia tamen susscepit atque legit.

Ecclesiasticus

Ecclesiastes à quo fuit scriptus & quãdo

Ecclesiasticus recipitur ab ecclesia.

C

Et Iudith. Id est, etiam liber Iudith non est in canone, sed oportet poni secundum præcedentia inter apocripha, quia dicitur supra, quod quidquid nõ est inter libros supra positos, inter apocripha computandum est, sed Iudith non est in aliquo de tribus ordinibus præcedentibus: ergo pertinebit ad apocripha. Sed contra hoc arguetur, quia dicit Hieronymus in prologo super Iudit, quod apud Hebræos liber Iudith inter agiographa legitur: sed agiographa continent tertium ordinem librorum authenticorum, ergo erit Iudith in canone inter Hebræos, sed hic dicitur contrarium.

An liber Iudith sit apocriphus

Respondendum est, quod liber Iudith apud Hebræos non ponitur in canone, nec est magnæ auctoritatis, quod patet, quia in allegato prologo Hieronymi super Iudith dicitur, quod auctoritas libri Iudith ad roborãda ilia, quæ in contentionem veniunt minus idonea iudicatur, id est, non est idonea q. d. quod non sumitur argumentum efficax contra aliquem ex libro Iudith: si tamen esset inter agiographa, esset authenticus, & posset ex eo argui efficaciter. Item quia dicitur in eodem prologo, quod liber Iudith est scriptus sermone Chaldæo, & quia Hieronymus transtulerit de Chaldæo: si tamen esset Iudith inter agiographa, haberetur in Hebræo, ideo necesse est, quod non sit inter agiographa.

Cum autem dicitur, quòd apud Iudæos legitur liber Iudith inter agiographa, quidã respondent, quòd est litera corrupta, & deberet dici inter apocripha.

Alio modo potest responderi, quòd agiographum dicitur dupliciter: vno modo pro scriptura sancta, quæ est magnæ auctoritatis, & efficax tam ad arguendum quàm ad respondendum, quamquam auctor illius ignotus sit: & hoc modo scripta agiographa tenent tertium ordinem in canone sacræ scripturæ, vt supra patet, & hoc modo non ponitur in agiographis, nec est in canone sacræ scripturæ secundum Hebræos.

Agiographum dupliciter.

Alio modo dicitur agiographum scriptura, quæ sacra videtur, quia non repugnat in aliquo sacræ scripturæ approbatæ: ipsa tamen nullius auctoritatis, vel roboris est [illegible] agiographum ab apocripho differt, & sic ponitur Iudith apud Iudæos inter agiographa id est, inter apocriphos libros. Hæc autem sunt vera secundum Hebræos, apud nos secus est: nam liber Iudith inter authenticos libros receptus est, cum approbauerit illum ecclesia in Sinodo Nicena, & receperit in numero sacrarum scripturarum, vt ait Hieronymus in prologo super Iudith: alioquin enim Ecclesia, non legeret illum in diuinis ministerijs, sicut leguntur cæteri libri authentici; legit tamen.

D

E

Et Tobias, Id est, etiam liber Tobiæ non est in canone Hebræorum.

An liber Tobiæ sit inter Agiographa.

QVÆST. XXIX.

ISTE liber in Chaldæo script[9] est, & Hieronymus de Chaldæo illum transtulit adiuuante quodam Hebræo interpretante linguam Chaldæam in Hebræam, dicitur tamen quod iste liber apud Iudæos mancipatus est inter Agiographa, & tamen Agiographa scripta authentica sunt: de hoc in prologo Hieronymi super Tobiam. Respondendum est quod nõ pertinet liber Tobiæ ad canonem Hebræorum: nam tunc haberetur in Hebræo sicut cæteri authentici libri: sed non inuentus est in Hebreo: ideo coactus est Hieronymus transferre illum de Chaldæo sermone, vt patet in eodem prologo: ergo non est authenticus apud Hebræos. Item quia in allegato prologo dicitur: Arguunt nos Hebræorum studia, & imputant nobis contra suum canonem latinis auribus ista transferre: ergo non est in canone Hebræorum Tobias. Item dicitur in eodem prologo quod Hebræi librũ Tobiæ de catalogo sactarum scripturarum secuerunt, & posuerunt inter alias scripturas: hoc autem concedendum est, & cum dicitur quod Hebræi habent librum Tobiæ inter agiographa, dicendum quod ibi est corrupta littera: quia deberet scribi apocripha: & dicitur agiographa, quod satis apparet, quia dicitur in allegato prologo: librum itaque Tobiæ, quem Hebræi de catalogo diuinarum scripturarum secantes, his quæ agiographa memorant, manciparunt: sed quando aliquis liber secatur de canone scripturarum authenticarum, non potest poni, nisi inter scripturas apocriphas: ergo necesse est Tobiam poni apud Hebræos inter apocripha. Aliter dici potest quòd littera sit vera, & tamen agiographum dupliciter dicitur, scilicet, pro eo quòd sanctum, & authenticum, quamquam non repugnet sacro, sicut dicebatur supra de libro Iudith. Hæc autem intelliguntur de agiographo, quòd est non authenticum: & cum dicitur hic, quod non est Tobias in canone, intelligendum est secundum Hebræos, & tamen Ecclesia susceptit eum in canone suo, cum legat eum in diuinis ministerijs

F

q. præced.

Sed

A Sed tunc dicet aliquis, quid proficit nobis hoc quod de canone dicitur, quia non est idem canon scripturarū apud nos & Hebræos, quia pleraque ipsi improbant, quæ nos tamquam authentica habeamus. Respondendum quod proficit ad hoc, vt sciamus in quo possumus habere argumentum efficax contra Hebræos, & in quo non, cum quidam libri nostri sint efficaces contra eos, & alij nequaquam. *Et pastor*, Id est, etiam liber pastoris non est in canone Hebræorum, quanquam habeatur apud quosdam Latinos. De isto libro pastoris apud expositores nostros nihil habetur. Constat tamen quod fuerit liber aliquis pertinens ad statum veteris testamenti, quoniam hic agitur de canone veteris testamenti: & declaratur qui sunt libri in canone, & qui non: sed dicitur de libro pastoris quod non habetur in canone veteris testamenti, ergo videtur quod aliquo modo pertinet ad vetus testamentum. Pro hoc autem sciendum quod multi alij libri sunt, qui antiquitus apud Iudæos facti sunt: & tamen non recipiuntur ab eis in canonem: tum quia aliqui eorum ab hæreticis fuerunt deprauati: tum quia quidam ipsorum non erant tantæ auctoritatis, vt in canone sacræ scripturæ poni mererentur: sic enim fuit liber Henoch, qui quanquam authenticus esset, cum eum alleget Iudas in canonica sua, tamen quia hæretici illum damnauerunt, non fuit postea habitus inter libros authenticos, & sic de ple- [illegible] De libro autem pastoris, quid contineret plene non exprimitur, tamen inter apocryphos [illegible] hoc in Decreris. distinct. decimaquinta capite sancta Romana. vbi ponuntur opera authentica, & opera apocripha, & ibi liber pastoris, siue pastoralis habetur tamquam apocryphus.

B *In canone non habentur.* Id est, isti libri immediate positi ponuntur in canone, quod intelligitur de canone Hebræorum: quoniam de canone librorum, quos Ecclesia recipit: secus autem cum omnes supra positi, & etiam libri Machabęorum, de quibus infra recipiantur ab Ecclesia tanquam authentici.

Machabæorum primum librum Hebraicum repperi. Supra ponebantur quidam libri quantum ad Iudæos qui erant penitus apocryphi: hic autē ponuntur libri, qui partim sunt apocryphi & partim agiographi, scilicet libri Machabæorum, quorum 1. habetur apud Hebræos, & est authenticus: potest quoq; cōputari inter agiographa. Secundus non habetur in Hebræo, ideo est apocryphus apud eos, Transtulit tamen illum Hieronymus ex Græco. *Secundus Græcus est.* Id est, secundus liber Machabæorum est Græcus, scilicet translatus, vel compositus ab aliquo Græco.

Quod ex ipsa phrasi probari potest. Id est, iste liber est Græcus, quod probatur ex modo suo loquendi. Nam in Hebræo nō habentur tales modi rhetorici: dicitur autē phrasis in Græco locutio, & inde periphrasis dicitur, id est, circumlocutio. Stylus autem illius secundi li. demonstrat eum, & primum nō esse ex eadem origine.

Etiam satis potest apparere ex alio, scil. quia non sunt isti duo libri historia continuata, sicut quatuor libri Regum, sed secundus est suppletio quædam primi. Nam in primo continetur tota historia Machabæorum, sed quia in quibusdam ibi decurtata est; aliqui Græci composuerunt per modū supplementi, & recapitulationis omnia, quæ habentur in 2. lib. quia etiam auctor satis declarat in 2. capit. eiusdem, & quanquam isti duo libri apud nos sint authentici, non tamen est apud nos tantum authenticus secundus quam primus. Nam quædam sunt ibi, quæ à quibusdam nostrum non recipiuntur.

C *Quæ cum ita se habeant, obsecro te lector, ne laborem meum, reprehensionem existimes antiquorum. In templo Dei offert vnusquisque, quod potest: alij aurum, & argentum, & lapides pretiosos, alij byssum, & purpuram, & coccum offerunt, & hyacinthum: nobiscum bene agetur, si obtulerimus pelles, & caprarum pilos. Et tamen Apostolus contemptibiliora nostra magis necessaria iudicat. Vnde & tota illa tabernaculi pulchritudo, & per singulas species Ecclesiæ præsentis, futuræq; distinctio pellibus tegitur, & cilicijs: ardoremq; solis, & iniuriam imbrium ea, quæ viliora sunt, prohibent. Lege ergo primum Samuel, & Malachim meum. Meum inquā,* D *meum. Quidquid enim crebrius vertendo, & emendādo sollicitius, & didicimus, & tenemus, nostrum est. Et cum intellexeris quod antea nesciebas, vel Interpretem me existimato, si gratus es, vel paraphrasten, si ingratus. Quanquam mihi omnino conscius non sim, mutasse me quippiam de Hebraica veritate, certe si incredulus es, lege Græcos codices, & Latinos, & confer cum his opusculis, quæ nuper emendauimus, & vbicunq; discrepare inter se videris, interroga quemlibet Hebræorum, cui magis accommodare debeas fidem. Et si nostra firmauerit puto quòd eum non existimes conjectorem, vt in eodem loco mecum similiter diuinarit.*

Quæ cum ita se habeant. Hic ponitur quarta pars, in qua sermo ad lectorem conuertitur, & diuiditur in tres partes. Primo rogat, ne legentes eius intentionem peruertant, dicentes quod 70. interpretes reprehendere intendat. Secundò, vt operis lectionem attendant. Tertiò, vt cum alijs hoc conferāt. Secunda ibi. *Lege ergo primum.* Tertia ibi. *Certe si incredulus es.*

Quare D. Hieronymus transtulerit in Latinum sacram Scripturam.

Qvaest. XXX.

PRIMA ponitur hic cum Hieronymus excusat se de peruersitate intentionis: dicebant enim aliqui quando Hieronymus transferebat libros istos Regum, & alios libros sacrę Scripturæ de Hebræo in Latinum, vt demonstraret septuaginta interpretes esse reprehensibiles, scilicet, quod ideo scribebat, quia innuebat scripta septuaginta Interpretum fuisse multum deficientia à veritate Hebraica: & ob hoc, quod necesse erat alia nouiter transferri de Hebræo in Latinum: sic patet in Prologo super Iosue, qui incipit: Tandem finito: & in Prologo super Genesim, qui incipit: Desiderij mei. hoc autem quanquam verum sit, quod scriptura 70. Interpretū iam esset multum vitiata, & deficiens à veritate Hebraica, siue hoc esset propter ignorantiam Interpretum, siue propter imperitiam translatorum: Hieronymus tamen non culpat 70. Interpretes, nec in eorum ignominiam vult aliquid transferre: sed dicit, quòd sicut ipsi contulerunt aliquid in laudem Dei, & vtilitatem Ecclesiæ: ita ipse vult conferre aliquid licet minus.

Quæ cum ita se habeant. Id est, cum ista superiora de diuisione librorum per ordines suos vera sint, & ego laborauerim in transferendo istos libros, non existimet aliquis, quod ego facio ad malum finem.

Obsecro te lector, ne laborem meum reprehensionem existimes antiquorum. Id est, rogo, ne cogites, quòd istæ translationes, quas facio sint ad demonstrandum antiquos, id est, 70. interpretes fuisse reprehensibiles, & defectuosos, quasi ego introducam translationes meas, quia suæ iam non sufficiant, aut inutiles sint, vel vitiatæ, sed facio ad alium finem, scil. vt ego aliquid offeram de meo, sicut quilibet de suo. F

In tabernaculo Dei offert vnusquisque quod potest. Id est, ista translatio non est facta ad concitandum inuidiam, sed voluit facere, sicut in tabernaculo Domini fit, quia quilibet ibi offert quantum potest: erat enim constitutum à domino in deserto Sinai quando constructum est sanctuarium, quod Moyses loqueretur Israelitis, quod tam viri quam fœminæ offerrēt domino in opus sanctuarij vnusquisque quod posset. Alij aurum, & alij argentū, & sic de diuersis rebus necessarijs ad cōstructionē sanctuarij Exod. c. 25. sic autem postea factum est, quoniam quilibet offerebat q̄ poterat, scil. principes Israel obtulerunt lapides pretiosos necessarios pro vestibus sacerdotis: oēs autē alij quicunq; haberent vasa aurea, vel argentea separauerunt illa in donaria dñi: mulieres vero, quæ hæc offerre nō poterant, quia forte pauperes, quia in potestate earū nō erant magna, obtulerunt byssum, & hyacinthum, & pilos caprarum & similia, de quibus Exodi capite tertio. sicut ergo in sanctuario domini non imponitur omnibus eadem oblatio, sed quilibet offert quantum potest, nec est aliquis quantumcumque pauperum sit, qui non posset aliquid offerre pro sanctuario domini: ita hic ad vtilitatem

Diuersa munera quæ offerebatur in tabernaculo Dei.

Ecclesiæ non oportet, quod omnes æqualia bona faciant, sed satis est, quod quilibet aliquod bonum faciat, nec exigitur, ꝙ illud tantum sit quantum alij viri maximi contulerunt: sic enim Hieronymus ex humilitate dicebat hic, quod quamquã translatio sua nullomodo comparanda sit translationi septuaginta interpretum, tamen aliquid proficiet in Ecclesia Dei: ideo penitus abijcienda non est, sicut qui in sanctuario domini offerebant pilos caprarum, non offerebant tantum, quantum illi qui aurum præbuerant, & tamen nullius oblatio refutabatur. Dicitur autem hic de tabernaculo, id est, sanctuario, quia accipitur large, non solum enim pro tabernaculo offerebantur dona ab Israelitis in deserto, sed etiam pro toto sãctuario: illud tamen vocatur tabernaculum large: nam tabernaculum est domus quædam facta de tabulis, & operta cortinis atque alijs velamentis inter Iudęos, extra quod erat artium, quod continebat magnam quantitatem circundando tabernaculum, & istud non erat de tabulis, sed de columnis, & velamentis. De tabernaculo habetur Exodi 26. cap. de atrio habetur ibidem 27. cap. Dicitur etiam in tabernaculum domini vnusquisque offert, quod potest, id est, ad construendũ tabernaculum. Nam ista oblatio deserti non fuit facta post constructionem tabernaculi, sed prius vt haberentur materialia ad constructionem.

Alij aurum, alij argentum. Declarat, quod non sit eadẽ oblatio omnium, sed quidam offerebant aurum, & quidam argentum, & sic de singulis, quia omnia hæc necessaria erant, sic enim dixit Deus Exodi cap. 25. quòd offerrent aurum, & argentum, æs & hyacinthum purpuram coccumque bis tinctum, & byssum pilos caprarum, & pelles arietum rubricatas: pelles hyacinthinas, & ligna Setim, oleum ad luminaria cõcinnanda, aromata ad vnguentum, & thymiama, & lapides onichinos & gemmas. Singula enim horum pro fabricatione sanctuarij erant necessaria · aurum quippe ad multa erat necessarium, scilicet, ad operiendam arcam laminis aureis, & ad faciendum propitiatorium, quod erat copertorium arcæ de auro purissimo cum Cherubin. Etiam erat necessariũ ad tegendum laminis aureis totum altare thymiamatum. Etiam ad tegendum mensam propitiationis, & ad faciendum coronas illius de auro. Etiam ad vasa vniuersæ mensæ, quæ erant de auro, & ad deaurandas tabulas tabernaculi cum vectibus & ad vestes sacerdotis magni: omnia enim hæc aurum exigebant: Exodi capitulo vigesimoquinto. Argentum verò necessarium erat pro vasibus tabularum tabernaculi. Etiam pro capitibus columnarum, & vasibus, quæ erant intra tabernaculum. Etiam pro quibusdam capitulis aliarum columnarũ, quæ erant in circuitu tabernaculi in atrio.

Et lapides pretiosos. Isti offerebantur pro vestibus summi sacerdotis, quia non erat aliquid alterum in toto sanctuario, in quo ponerentur lapides precioſi, nisi in istis: ponebantur namque duo onichini super duos humeros sacerdotis in ephod, in quibus scripta erant duodecim nomina filiorum Israel per tribus suas: sex in quolibet lapide. Erant autem prẽter hos alij duodecim lapides precioſi diuersarum specierum, qui positi sunt in rationali super pectus sacerdotis: & erant ibi scripta duodecim nomina filiorum Israel. Fuerunt autem oblati isti lapides à solis principibus, eo quod erant magni valoris: & non poterant populares talia offerre, Exodi trigesimosexto capite. sic igitur in beato Hieronymo quanquam alij offerant aurum, & lapides precioſos, ipse saltem vult offerre pilos caprarum, qui sunt minimi valoris: aliquid tamen valent.

Alij byssum & purpuram. Hic ponuntur aliæ oblationes, scilicet, in filis, & erant fila multorum modorum, scilicet, byssus, purpura, hyacinthus, & coccus bis tinctus: est enim byssus genus lini candidissimi, cui nullus color superadditus erat. Tale autem linum reperitur in Ægypto, & istud proficiebat in sanctuario ad texturam velorum circumdantium atrium in circuitu, quæ fiebant de sola byssо: præterquam in introitu, vbi erat tentorium magnum, quod trahebatur pendens: & istud erat multorum colorum, scilicet, de quinque, & de byssо, hyacintho, & purpura coccoque bis tincto, & auro. Proficiebat etiam byssus ad decem cortinas quæ fiebant super tabernaculum operientes illud totum immediatæ. Etiam proficiebat ad vestes sacerdotales, quæ ex maiori parte erant de byssо. De his patet Exodi 26. & 27. Purpura quoque offerebatur, quia illa proficiebat ad vestes sacerdotales sacerdotis magni: etiam ad decem cortinas tabernaculi & ad tentorium quod pendet in introitu tabernaculi, & ad tentorium quod erat in introitu atrij. Hæc enim habebant purpuram cum alijs coloribus quatuor, scilicet hyacintho & auro coccoque bis tincto, & byssо retorta.

Et coccum offerunt & hyacinthum. Id est, etiam quidam offerunt de cocco & hyacintho: est enim coccus filum valde rubeum, quoniam bis rubicatum est, vt rubedo eius nimis intensa appareat: & ob hoc vocatur vt communiter coccus bis tinctus. Hyacinthus dicitur esse genus filorum, vel lanæ quasi coloris aerei, siue cœlestis, quanquam hyacinthus aliquando accipitur pro lapide, & aliquando pro flore. interdumque pro puero: sed non pertinet hoc ad præsens, quia solum accipitur hic pro lino: purpura autem dicitur esse species huius lini coloris rubei declinantis ad nigritudinem. De quibus omnibus magis declaratum est, Exodi vigesimoquinto capite. Erant autem necessaria coccus, & hyacinthus ad illa eadem, ad quæ purpura conueniebat, vt supra dictum

Nobiscum bene agitur si obtulerimus pelles, & pilos caprarum: Id est, alij, qui ditissimi sunt offerunt aurum & argentum: nobis autem quia pauperes sumus satis bonum erit, si potuerim⁹ offerre pilos caprarum, & pelles.

De operimentis tabernaculi.

QVÆST. XXXI.

IN quo humiliat translationem suam, dicens translationẽ septuaginta interpretum esse tanquam aurum, & lapides precioſos: suam vero tanquam pelles & pilos caprarum. Ponit autem de istis, quia iusserat Deus offerri pelles arietũ rubricatas, & pelles hyacinthinas, & pilos caprarum, vt patet Exodi cap. 25. Erant autem ista necessaria, quia in tabernaculo Domini erant quatuor velamenta:

Primum erat de cortinis, & istud erat contextum de filis auri, purpuræ, hyacinthi, & de cocco byssoque retorta. Secundum operimentum erat de sagis, quæ sunt aspera facta de pilis caprarum. Tertium erat de pellibus arietum rubricatis. Quartum de pellibus hyacinthinis, & istud erat superpositũ omnibus. De his operimentis habetur Exod. cap. 26. Pro his igitur oportebat offerri pilos caprarum, vt inde fieret secundum operimentum, scilicet, sagorum. Etiam quod offerrentur pelles ad faciendum inde operimenta. Possunt autẽ intelligi istæ pelles, tam de pellibus arietum rubricatis, quam de pellibus hyacinthinis, quia vtraque species pellium ad sanctuarium pertinebat: minimum tamen, quod offerri poterat erat in pilis caprarum: sed hoc Hieronymus dicit sibi esse satis, si offerre potuerit pilos caprarum: id est, si opus suum in trãsferendo fuerit saltem tantæ vtilitatis, vt pilis caprarum æquiparari valeat comparata translatione 70. Interpretum ad aurum, & ad lapides precioſos. In hoc autem multum se humiliat Hieronymus, quia translatio eius melior erat, quam septuaginta interpretum, sed ipse de proprijs se iactare noluit.

Et tamen Apostolus contemptibiliora nostra magis necessaria iudicat. Demonstrat hic vtilitatem operis, scilicet, quod quamquam tale sit, quod pellibus, & pilis caprarum comparari debeat, & non alicui rei maioris precij: tamen nimis necessariũ est, sic enim declarat Apostolus, scilicet, quod illa, quæ sunt magis contemptibilia, sunt magis necessaria, & vtiliora: sic patet prima Corinth. cap. 12. scilicet, sed multo magis, quæ videntur mẽbra corporis infirmiora esse necessaria sunt, & quæ putantur ignobiliora membra esse corporis. opus igitur Hieronymi, quod paruum erat, & contemptibile secundũ modũ loquendi suũ, humiliando se erat multũ necessarium, eo ꝙ quando aliqua opera altissima sunt & magna, & per se ipsa intelligi nõ valẽt, sed alia oportet præcedere minoris speculationis, per quæ tanquã per principia intelligãtur: sic .n. posset esse de translatione Hieron. ad translatione 70. Interpretũ, scilicet quod supponatur translatio Hieronymi pro translatione interpretum. Alio modo potest intelligi, quod tacitè Hieronymus hic laudet opus suum non quidem extollendo, vel enunciando aliqua maiora, quam sint, sed declarando quid in eo sit. Et dicitur, quod erat magis necessarium,

quam

quam translatio Interpretum. Illa enim, quamquam antiqua esset cum vitiata erat nimis, nec poterat intelligi conuenienter, nisi posita translatione Hieronymi, quæ penitus sequitur hebraicam veritatem, & in hoc est perfectio alicuius translationis, secundum quod magis, vel minus sequitur exemplaria. *Vnde & tota illa tabernaculi pulchritudo.* Declaratur hic, quod quanquam opus suum sit tanquam pili, & pelles, non tamen est à sanctuario domini abijciendum, nec vitiat pulchritudinem illius, quia quantumcumq; esset pulchrum sanctuarium, tamen pellibus tegebatur, quod non fieret si istæ tollerent pulchritudinẽ, ergo ista, quæ imperfecta sunt, multum sunt necessaria. *Per singulas species præsentis Ecclesiæ.* Id est Ecclesia, vel tabernaculum fabricatum à Iudæis in deserto in pulchritudine sua distinctioné, & partes varias Ecclesiæ præsentis, scilicet, militantis designat, quia ad similitudinem rerũ tabernaculi, illius ministri, & omnes gradus distincti sunt. Etiam ecclesia futura, id est, cælestis Ierusalem, quæ vocatur ecclesia triumphans distincta est secundum distinctionem tabernaculi, & tamen omnia hæc teguntur pellibus, ergo maximæ pulchritudini non repugnat esse simul cum pellib⁹, quæ de rebus contemptibilibus sunt. Hoc autem, quod dicit Hieronymus, scilicet, quod pulchritudo tabernaculi, & distinctio ecclesiæ præsentis, & futuræ tegitur pellibus, accipiendum est in sensu mystico. Nam literalis sensus est, quod ex istis efficeretur tabernaculum, in quo determinatus cultus Deo impenderetur, & mystice tamen hæc trahere possumus ad significandum ea, quæ in militanti, & triumphanti ecclesiã sunt. *Pellibus tegitur, & cilicijs.* Ista duo sunt aliquid contemptibile, & tamen conferunt quidquam ad pulchritudinem sanctuarij, & ponuntur hæc duo ad designandum sanctuarij multiplicia tegumenta, quæ quatuor sunt, scilicet cortinæ de filorum varietate, & saga de pilis caprarum, & ista vocantur cilicia, & vocantur sic, quia dura sunt. Tertium autem tegumentum est de pellibus arietum rubricatis, quod ponebatur immediatè super Saga cilicina. Quartum operimentum erat de pellibus hyacinthinis, quæ sunt pelles magnæ, vt boum artificiosè nimis dispositę, & habentes colorem hyacinthinum, qui est æreus, vel cæleſtis. *Ardorem, Solis, & imuriam imbrium ea, quæ vitiora sunt, prohibent.* Ponitur hic vtilitas rerum contemptibilium, scilicet quod contemptibilia proficiunt in sanctuario defendendo res pulchas ab omni distemperie temporum, vt ab imbribus, & ab ardore Solis, quod non faciebant partes pulchræ, cum seipsas nequeant defendere, & dicitur ab ardore Solis, quia Israelitæ mouebantur per deserta Arabica, in quibus est magnus calor, steterantq; ibi multo tempore. Quia igitur si sanctuarium haberet solum primum tegumentum de cortinis, quæ erant pulchræ, & tenues, arderet totum sanctuarium, oportuit poni alia tegumenta desuper, & fuerunt posita tria, quæ etiam proficiebant ad repellendum imbres, quod facere non potuisset aliquatenus primum tegumentum, quod erat de cortinis. Cum autem positum esset de pellibus hyacinthinis in parte superiori operimentum: imbres cadentes non possent penetrare intra ipsum tabernaculum. *Lege ergo primum Samuel, & Malachim.* Hic ponitur secundum huius quartæ partis, in quo orat Hieronymus auditores, vt operis lectionem attendant: nõ negligentes ea, quæ cum labore translata sunt. & dicitur lege Samuel primum, & Malachim meum, id est, lege istos libros Regum à me interpretatos. Accedit hic specialiter Hieronymus ad dicendum de libris Regum, quos ipse transtulit cum magna difficultate, & cum deberet dicere: quod legerẽt libros Regum illius, vel ab ipso translatos, dixit quod legerẽt primum Samuel, & Malachim, secundum modum loquendi hebræorum, qui diuidunt libros Regum in duo volumina, scilicet, in Samuelem, & in Malachim: Samuel autem continet duos primos libros Regum, quare autem sic vocetur declaratum est. Duo vltimi Regum vocantur Malachim, id est Regum, quia ibi de multis regibus agitur. Potest autem accipi hic primum, tanquam aduerbium, vel tanquam nomen. Primo modo est sensus, quod primum, id est, à principio legant librum Samuel illius, id est, ab illo translatum: deinde legant Malachim, id est, libros Reg. Si accipiatur primum, tanquam nomen, est sensus quod legant primũ Samuel, id est, legant Samuel, qui est primus inter lib. Reg. deinde legant Malachim. s. alios sequẽtes lib. Reg. & iste sensus est literæ. *Meum, inquam meum.*

Quare Hieronymus appellat libros Regum suos.

QVÆST. XXXII.

HIc enim asserit, ꝙ dixerat: nam dixit quod legerent librum Samuel suũ, id est, qui erat suus, & quia forte aliquis crederet hoc fuisse dictum ex inaduertentia Hieronymi, cum iste liber non sit suus, hic iterum illud asserit, dicens non fuisse ex errore, sed quia ipse asserere intendit, quod sit liber suus, non quidem suus, tanquam ipse ediderit, quia hoc pertinet ad Samuelem, sed suus est, quia in illo vehementer labo rauit transferendo, & quidquid aliquis cum labore magno habet, illud aliquo modo suum est, in quantum cognoscit labores suos in re illa. *Quidquid enim crebrius vertendo.* Hic assignat causam quare dicatur suus liber Regum, scilicet, quia nimis laborauit in illo, & hoc primo vertendo crebrius, id est, multoties transferendo, nam cum non esset vna translatio conueniens, illa deleta aliam faciebat, quousque veniretur ad eam, quæ perfectè, & ad vnguem correcta esset. Hoc autem magis faciebat Hieronymus in quibusdam libris, quam in alijs, secundum quod difficiliores sunt ad vertendum de vno idiomate in alterum, vel secundum quod exemplaria corruptiora erant. *Et emendando sollicitius.* Id est est, istum librum Regum sollicitè nos emendauimus, & sollicitius, quam alios libros, ideo iste magis pertinet ad nos, quia cum res facta pertineat ad aliquem secundum laborem, quem in ea impendit, necesse est, quod quanto amplius laborauerit, tanto illa res ad eum magis pertineat, & sit magis opus suum. *Didicimus & tenemus.* Addiscere est via ad sciendum: tenere autem est habitualiter scire, & tunc est sensus, quod quanto aliquid in maiori difficultate addiscimus, & scimus magis illud nostrum est, quod Hieronymo euenerat in lib. Regum. *Nostrum est, nostrum est.* Duplicat sententiam ex modo rhetorico ad affirmitatem, efficaciorem, scilicet, quod verè suum est, & sine dubio id, quod crebro transtulit, & sollicitè emendauit. *Et cum intellexeris quod ante nesciebas.* Per hoc inducuntur legentes ad attentionem lectionis, & vt non maledicant Hieronymo, tanquam æmulo, scilicet, quod cum ipsi legerint per trãslationem Hieronymi libros Regum, intelligent aliquid, quod nunquam prius intelligere potuerant per alias translationes factas de Græco in Latinum. Hoc Hieronymus audet dicere quia ipse sciebat alias trãslationes esse vitiatas, & propter hoc ipse transferre conatus est, & transtulit: sic enim demonstrat in Prologo quodam, super Paralip. scilicet, si 70. Interpretũ pura, & vt ab eis in Græcum versa est editio permaneret, superflue impelleres, vt tibi hebræa volumina Latino sermone transferrem. Quod autem corruptæ essent translationes declarat Hieronymus in eodem Prologo, & etiam in Prologo super Genesim, qui incipit. Desiderij mei ponens aliquas auctoritates, quæ non habentur in translatione 70. Interpretũ, & tamen habentur allegata à Christo & ab Apostolis, & habentur in hebræo. Oportuit igitur, quod aliqua translatio fieret emendatissima, secundum quam verè haberentur omnia, quæ erant in hebræo: talem autem existimat Hieronym⁹ suam translationem, ideo illi, qui prius per translationes, alias multa de libris Regum intelligere non poterant per translationem istam Hieronymi intelligent. *Vel interpretem me existimato si gratus es, vel paraphrastem si ingratus.* Id est, quando aliquis intellexerit, plusquam intelligebat per istam translationem Hieronymi, poterit vocare Hieronymum interpretem, vel paraphrastem, & hoc non simpliciter, sed si gratus est Hieronymo, vt gaudet de his, quæ translata sunt, vocabit eum interpretem, id est, vere interpretantem sensum scripturæ, & declarantem illa, quæ fuerant prius ignota: si autem ingratus est Hieronymo, nec placet ei, quod ista translatio facta fuerit, vocabit eum paraphrastem, id est, transferentem verbum ex verbo. Dicitur in Græco paraphrastes à para, quod est iuxta, & phrasis, quod est locutio, quasi iuxta locutionem, scilicet, quod sequitur totaliter verba alterius linguæ transferendo verbum ex verbo. Hæc enim de Hieronymo dici poterant, sed differebant, quia esse interpretem est verè transtulisse sensentias vnius linguæ in aliam, quod autem teneantur verba eadem penitus, vel totaliter similia modicum differt. Paraphrastes autem dicitur, qui transfert verbum ex verbo, ita

quod

quod nihil de verbis erratum sit · poterit tamen esse, quod de sententijs modicum explicetur, ideo esse paraphrastē potest esse vituperium, quia pertinebit ad eum, qui aliqualiter nouit verba vnius linguæ, & alterius, ita vt de vna in alteram vertere posset: tamen sententias ignorat, & tunc dicetur hoc Hieronymo, quasi in quodam vituperio, quia ipse est paraphrastes, sed ipse in laudem conuertet, quia ex hoc præsupponetur, quod Hieronymus secutus sit penitus literam hebraicam, quod translatio 70. Interpretum, & aliæ, quæ factæ erant de Græco in Latinum non habebant: præsuppositа tamen veritate literæ, facilius peruenirі potest ad veritatem sententiæ, quam cum libri translati deficiant à continentia exemplarium.

Quanquam mihi omnino conscius non sim mutasse quippiam de hebraica veritate. q. d. qui legerit libros istos, poterit me vocare interpretem, vel paraphrastem, quanquam fortè irrationabile est, quod vocer paraphrastes, quia hoc esset si ego tenens literam hebraicam, quantum ad tenorem defecissem aliqualiter à sententia eius: dicit tamen, quod hoc non egit, quia non est sibi conscius, quòd aliquid mutauerit de hebraica veritate. *Certe si incredulus es.* Hic ponitur tertium, vbi consuluit Hieronymus, quòd legentes hanc translationem conferant eam cum alijs translationibus Græcis, & Latinis, & sic poterunt scire, quæ verior sit, cum omnes simul postea contulerint ad veritatem hebraicam. *Certe si incredulus es.* Id est, si fortè non credis, quòd ego transtuli secundum veritatem hebraicam, nihil de illa mutans, conferas inter se translationem meam, cum alijs translationibus, & sic videbis. *Lege Græcos Codices, & Latinos,* id est, lege omnes translationes, quę habentur tam in Græco, quam in Latino, nam littera 70. Interpretum de Hebræo in Græcum translata primo fuit: deinde Latini ex Græco transtulerunt, & in vtrisque corruptio erat, licet maior in Latinis, cum illa processissent ex corruptis exemplaribus, sicut declarat Hieronymus in Prologo super Genesim, scilicet, quod veriores erant Codices Græci, quam Latini. Erant quoque multæ aliæ translationes, scilicet, Aquilæ, Symmachi, Theodotionis, & vulgata editio, & sic de quibusdam, quas plurimæ Græcarum. & Latinarum Ecclesiarum sequebantur, sic patet in Prologo Hieronymi super Paralip. qui incipit. Si septuaginta. Erat ergo inter se multitudo Codicum varia, non oportebat ad hoc, quod sciretur, quæ essent translationes veriores, quòd omnes conferrentur, & acciperetur sententia ex vtrisque. *Et confer his opusculis.* Id est, compara omnes alias translationes translationi, quam ego facio de Hebræo in Latinum, & postea simul conferas ad linguam Hebræam, quæ est exemplar omnium istarum. Et dicitur hic, quod conferantur his opusculis, quia Hieronym⁹ non solum transferebat libros Regum de Hebræo in Latinū, sed etiam omnes libros veteris testamenti, & in singulis volebat, quod fieret experientia. *Quæ nuper emendauimus.* Id est, cum omnibus opusculis librorum supra enumeratorum. q.d. omnes libri qui sunt in canone Hebræorum supra enumerati sunt, & quidquid extra illos est ad apocripha pertinet, vt patet ibi. omnes igitur istos Hieronymus intendit transferre, & cum iam magnam eorum transtulisset partem, voluit, quod conferrentur ad exemplaria, & translationes, tam Græcorū, quam Latinorum. *Et vbi unq; inuenerit inter se discrepare.* Scilicet collatis sic inter se libris translatione Hieronymi, & alijs translationibus Græcorum, atque Latinorum, necesse est, vt quæratur fides ab aliquo alio, cum per dissonantiam quælibet translatio earum in dubium deducta sit. *Interroga quemlibet Hebræorum, cui magis fidem accommodare debeas.* Id est, in ista cōtrouersia veritas inquirenda est ab Hebræis. Nemo enim alius vere, aut rationabiliter respondere posset in hoc, eo quod Græci non sunt primum exemplar sacræ Scripturæ, nec Latini, sed Hebræi, ideo ad eos recurrendum est. *Et si nostra firmauerit, puto quod eum non existimes coniectorem.* Id est, si Hebræus inquisitus firmauerit nostra, id est nostra volumina dicendo, quod illis potior fides adhiberi debeat, erit conclusū nostra volumina esse veriora. Nisi forte dicas, quod Iudæus esset coniector, id est, diuinator, scilicet, quod diuinaret, in quo loco nos errauerimus, & ipse voluerit ibi pariter errare, sed ego existimo, quod hoc non dices, ideo necesse est, quod confitearis nostra volumina magis fuisse secura hebraicam veritarem, quam sequantur aliæ translationes.

Vt in eodem loco mecum similiter deuiaret, id est, non existimabis Iudæum esse coniectorem ad hoc, quod quamquam ipse enarrare vellet, posset errare in omnibus locis, in quibus ego errabam.

Translationem D. Hieronymi optimam esse, ac veritati hebraicæ concordare ostenditur.

QVÆST. XXXIII.

EST enim sensus, quod forte aliquis sequens translationē 70. interpretum, vel alias translationes, quod Iudæi corrupissent Bibliam suam, & ob hoc nō haberetur sic apud eos, sicut apud interpretes, aliàs tamen debuissent habere, sicut interpretes, sed tunc dicit Hieronymus, quanquam voluerint Iudæi corrumpere Bibliam suam, tamen quomodo erat verisimile, quod ipsi solum corrumperent in illis locis, in quibus Hieronymus errabat: ita vt sic errarent, sicut Hieronymus? Nisi forte dicere voluerimus, quod Hebræi erant coniectores, id est, diuinatores scientes, in quibus locis Hieronymus errare deberet. Sed ad hoc responderi posset, quod 70. Interpretes transtulerunt ante Christi natiuitatem, cum esset Biblia Iudæorum adhuc integra. Hieronymus autem transtulit post Christi mortem magno tempore, vnde tunc Biblia Hebræorum poterat esse corrupta, & sic Hieronymus transferens de Biblia Hebræorum, secundum quod ipsa tunc se habebat, transferret errores. Ad hoc ipse respondit in Prologo super Genesim, qui incipit. Desiderij mei dicens nullo modo esse verisimile, quod Iudæi corruperint Bibliam suam apponendo in ea quædam testimonialia, quæ ante non habebantur, vel sic non erant scripta, nam satis esset verisimile, ꝙ ipsi corrupissent aliqua loca amputando aliquod testimoniū de Christo, quod ibi contra eos erat, vel illud peruertendo ad alium sensum, quod cum ipsi receperint aliqua testimonia, quæ ante non habebant, & illa sint contra eos, nequaquam est rationabile: talia autem erant illa, quæ deficiebant in Biblia 70. Interpretum, & habebantur in Biblia Hebræorum, & Hieronymi, vt ipse inducit in præalleg. Prologo, ideo dicendum est, quod illa fuissent prius in veritate hebraica. istud quidem verum est, sed non est, quod intendit hic litera. Dicendum igitur aliter. scilicet quod Hieronymus intendit probare, quod translatio sua sic cōtinet, vt nunc est veritas hebraica, & præsupponatur, quod illi, qui sequuntur translationem Interpretum vel alias, non dicunt Bibliam Hebræorum esse corruptam, sed quod translationes eorum sequuntur veritatē hebraicam, & non translatio Hieronymi, quo dato Hieronymus probat, quod sua translatio sequatur veritatem hebraicā magis, quam aliæ, quod patet in ratione sua, scilicet, conferātur inter se libri translationis Hieronymi, & aliarum translationum, & cum discordauerint, quæratur ab Hebræo aliquo, non quidem dicendo translatio Hieronymi habet sic, & trāslatio septuaginta Interpretum sic, quæ eorum verior est? Nam tunc posset hebræus fauorabiliter loquens approbare quam vellet. Sed quæratur aliter, scilicet, quomodo in tali loco habetur in hebræo? & tunc Iudæus respōdebit secundum literā suam, & cognoscetur manifeste, quod litera Hieronymi sequitur veritatem hebraicam, nisi forte diceretur, quod Iudæus potuit diuinare sciendo in quibus locis Hieronymus errauerat volens ibi similiter errare, sed hoc non stat, ergo translatio Hieronymi concordat hebręæ veritati.

Non est verisimile quod Iudæi corruperint Bibliā

Determin. auct.

Sed & vos famulas Christi rogo, quæ domini discūbentis preciosissima fidei myrrha vngitis caput, quæ nequaquam Saluatorem quæritis in sepulchro, quibus ad patrem Christus ascendit. vt contra latrantes canes, qui aduersum me rabido ore desæuient, & circumeunt ciuitatem, atque in eos se doctos arbitrantur, si alijs detrahant, orationum vestrarum clypeos opponatis. Ego sciens humilitatem meam, illius semper sententiæ recordabor, dixi custodiam vias meas, vt non delinquam in lingua mea. Posui ori meo custodiam, cum consisteret peccator aduersum me, obmutui & humiliatus sum, & silui à bonis.

Sed & vos famulas Christi. Ista est quinta pars huius Prologi, in qua orat Hieronymus Paulam, & Eustochium, vt contra detractores eum clypeis orationum suarum defendāt, quia verbis pugnare non vult.

A

Cur D. Hieronymus rogat Paulam, & Eustochium, vt pro se ipsæ orent.

QVÆST. XXXIV.

ROGAT autem hic Paulam, & Eustochium, quia eius precibus scribere inchoauerat libros Reg. multos quoque alios libros, & fere omnes prophetales Hieronymus trãstulit propter Paulam, & Eustochium, vt patet in prologo super Iosue. vocat autem hic Paulam, & Eustochium famulas Christi, quia istæ duæ erant fœminæ Romanæ magnæ sanctitatis, scilicet, Paula mater, & Eustochium filia, erantque magni generis inter Romanos, atque ditissimæ, quæ venerunt in vrbem Ierusalem ad visitandum terram Sanctam, & morabantur in Bethlehem, feceruntque tria monasteria fœminarũ, ibique ambæ defunctæ sunt. De historia harum latius declaratum est in Prologo super Iosue. *Quæ domini discumbentis pretiosissima fidei myrrha caput vngutis.* Declarat quomodo ipsæ orare debent, quia orationes earum exaudientur, cum vngant caput domini discumbentis myrrha. Aliqui libri habent hic myrrho, & significat vnguentum, sed etiam si ponatur myrrha non multum differt, quia forte myrrha est aliquod de materialibus vnguenti, de quo hic Hieronymus agit. dicitur autem, quod istæ vngant caput domini, id est, caput Christi discumbentis, non quidem dicitur hoc secundum literam, quia Paula, & Eustochium, nunquam viderunt Christum in carne ad hoc, quod possent caput eius vngere, sed fit metaphora de Magdalena. Nam ipsa vnxit caput domini vnguẽto, ita istæ dicuntur vngere quantum ad fidem, & est metaphora. De Magdalena enim bis legitur, quod dominum vnxerit. Primo vnxit pedes illius vnguento, & rigauit lachrymis, cum discumberet in domo Simonis leprosi, & tunc fuerunt ei remissa peccata. Lucæ cap. 7. Secundo autem vnxit caput domini in Bethania, cum discumberet Christus cum discipulis suis paulo ante passionem eius, & tunc vnxit in capite. Matth. 26. cap. de ista vnctione fit translatio ad Paulam & Eustochium, quia sicut Magdalena vnguẽto vnxit, ita Paula, & Eustochium vngebant lachrymis orationum, & fide, & per hanc fidem ita complacebant Deo, sicut Magdalena per effusionem vnguenti. *Quæ nequaquam quæritis Saluatorem in sepulchro.* Ista non attinent ad principalem intentum Hieronymi, sed solum facit differentiam inter eas, & Magdalenam scilicet, quod perfectius se habebant ipsæ. Nam Magdalena vnxit vnguento, istæ autem vnxerunt fide, quæ perfectior est. ponitur secunda differentia, quia Magdalena non erat tam instructa in fide, sicut istæ 2. fœminæ: nã Magdalena querebat Christũ in sepulchro, nõdũ credes eũ resurrexisse: istę aũt fœminę sanctę nõ quęrũt Christũ in sepulchro, quia sũt perfectè informatæ de ei' resurrectione, io dicitur nequaquã quæritis Saluatorẽ in sepulchro, id est, non quæritis vos illum in sepulchro, sicut quæsiuit Magdalena: de hoc habetur Matth. 28. & Marc. 16. cap. *Quibus iam ad patrem Christus ascendit.* Hic ponitur tertia differentia inter istas sanctas fœminas, & Magdalenam, scilicet, quia excellebant eam in fide quantum ad hoc, quod credebant Christum ascendisse ad patrem, & esse eiusdem dignitatis cum patre: Magdalena autem quanquam inuenit dominum in horto resurrexisse, non tamen credebat eum esse Christum, sed putabat eum esse hortulanum, & petebat ab eo, an sustulisset Christum de monumento vt patet Ioan. 20. cap. ideo dixit ei Christus, noli me tangere, nondũ enim ascendi ad patrem, id est, tu non credis, quod ascendi ad patrem meum, vel quod iam resurrexi, sed quæris me, tanquam mortuum, ideo non es digna, vt me tangas. Ideo dicitur in laudem istarum, quod Christus iam ascendit ad patrẽ istis, id est, quantum ad existimationem istarum. In hoc ergo cum istæ deuotę fœminæ excedant Magdalenam in tribus: dignum est, vt orationes earum exaudiantur, cum orationes Magdalenæ exauditæ fuerint, & ob hoc petit ab eis, vt pro se orent contra detractores. *Vt contra latrantes canes.* Est sentẽtia suspensiua, scilicet, oro vt opponatis clypeos orationum vestrarum contra canes latrantes, scilicet contra æmulos meos, & detractores. Vocantur autem detractores canes, quia canis est animal valde litigiosum, & semper murmurans, ita etiam detractores semper mugiunt, & ad omnia litigiosi sunt, etiam vocantur latrantes, quia ad canem latrare pertinet, sic ad detractorem aliterius iacta maledicis verbis, aut diminuere aut obumbrare. *Qui aduersus me rabido ore desæuiunt*, id est, valde sæuiunt in me, id est, semper maledicta apponendo, & intentionem meam depraũando. Dicuntur autem rabidi ad modum canum, quia rabies, id est, quidam impetus animi eos incitat, vt ista faciant. *Et circumeunt ciuitatem.* Ista est transumptio de canibus, quoniam dicitur de eis, quod ad vesperã famem patientur, & circumibunt ciuitatem, ita etiam de istis dicitur, quod circumeunt ciuitatem, vt quærant quem deuorent, vel contra quem latrent. De canibus latrantibus, & circumeuntibus ciuitatem habetur Psalm. 58. Conuertentur ad vesperam, & famem patientur, vt canes, & circumibunt ciuitatem. Isti autem detractores ciuitatem, quæ est bonorũ congregatio circumeunt quærentes contra quem murmurare possent. *Atque in eo se doctos arbitrantur, si alijs detrahant*, id est, isti solũ existimant se esse sapientes cum praue dixerint de alijs sapientibus.

Conditio æmulorum pessima.

QVÆST. XXXV.

EST quippe ista quorundam hominum sæua, atque praua conditio, scilicet, vt tunc solum se bonos existiment, si de alijs bonis praua enuncient, & tunc duntaxat se quicquã scire opinantur, cum virorum scientum famam denigrauerint eorum detrahentes magnitudini. Quod quidẽ accidit ex duobus. Primò, quia quia quando aliquis sapiens est, quasi in immensum, quamquam alij sapientes sint aliqualiter, ad tantam tamen collati magnitudinem nihil esse videntur, ideo ne alios excedere tantum videãtur, conantur eius excellentiã verbis maledicis, & vultu maleuolo diminuere, vt cum ipsi in conspectu aliorum excellentium virorum depresserint magnitudinem, ipsi incipiant iam aliquid esse, qui ante hoc nihil fuisse videbantur: hoc autem gaudium est illis cum apparere aliquid esse delectabile, atque desiderabile est. Secundo detractores gaudent de alijs perperam enunciando: quoniam cum ipsi per se non sufficiant aliqua magnifica exercere opera quibus eorum nominis celebritas propagaretur, saltem excellentium virorum opinionem maledictis quibusdam infirmare, aut diminuere conantur, vt hoc ipsum eos scientes esse probet, quod contra magnos viros conari queunt. *Orationum vestrarum clypeos opponatis*, id est, rogo vt opponatis clyypeos orationum contra æmulos detractores, ne male lacerent, est enim ista metaphora tracta à cane, si quem enim rabidus canis inuaserit interposito obiectoque clypeo munietur, ita & cum Paula, & Eustochium orationes suas, vel clypeos contra detractores opponerent, nihil obesse possent Hieronymo, scilicet, vel quia meritis istarum sanctarum fœminarum Deus coerceret detractores, ne loquerentur quicquam contra Hieronymum, sæpe enim Deus, aliquorum compescit linguas, vt etiam inuiti tacere cogantur, vel aliud loqui quam velint. Sic patet de Balaam, qui Hebræos maledicere conabatur: Deus tamen versa vice cogebat eum benedicere, vnde ipse dicebat ad regem Moab, si dederit mihi Balac domum suam plenam auri, & argenti, nõ potero immutare verbũ domini Dei mei, vt plus, vel minus loquar. Num. 22. & 24. Aliter fieri poterat, scilicet, quod quanquam Deus permitteret detractores maledictis infestare Hieronymum, tamen eorum mordacitas eum non læderet, scilicet adimendo aliquam fidem, vel auctoritatem translationi eius, sed magis faciendo, quod ex istorũ consideratione haberetur maior occasio auctoritatis translationis Hieronymi, cum per hoc pateret veram esse eius trãslationem, & illos maleuole conari. *Ego sciens humilitatem meam* Dat causam Hieronymus hic quare debeat orare Paulam & Eustochium, vt opponant clypeos orationum suarum contra detractores, scilicet, quia ipsi non debebant respondere illis, poterant enim dicere Paula, & Eustochiũ, quod non erat opus, vt ipsę orarent pro Hieronymo contra detractores, sed magis, vt ipse eos verbis confutaret illos falsitatis conuincendo, ipse autem respondet, quod non conuenit ei verbis impugnare maledicos. Hoc autem propter duo. Primo, quia vir humilis potius debet opprobria sustinere, quã exprobrantibus respondere, secutus Saluatorem, iuxta illud 1. Petri cap. 2. scilicet, Christus passus est pro nobis relinquens exemplum,

vt sequa-

Sanctæ personæ quom do vngunt Christi caput myrrha.

Magdalena bis vnxit Christum myrra

Detractores vocantur canes.

A

vt sequamur vestigia eius, qui cum malediceretur non maledicebat, cum pate e ur non comminabatur, tradebat autem iudicanti se iniuste. Hanc causam tangit Hieronymus in litera dicens: ego sciens humilitatem meam, id est, humilitatem, quam decet me seruare. Secunda causa est, quia dato, quod Hieronymus vellet detractoribus respondere, fieret prorsus impossibile. Nam cum vni responderet, alij insurgerent nouam calumniam afferentes, nec in his vllus fieret modus, sed potius in infinitum abeundum foret, nisi taciturnitas vniuersas calumniosas acclamationes compresserit. Dicitur ergo, quod orarent pro ipso, quia non erat aliud remedium, eo q̃ non decebat eum verbis litigare, quia ipse erat sciens humilitatem suam, id est, sciebat quam humilitatem oportet eum obseruare secundum professionem suam, id est, paruitatem status sui, scilicet, quod non erat tam potens, vt omnibus mordacib⁹ silentium indicere posset. Sed 1. sensus melior est. *Illius sententiæ semper recordabor.* id est, quia nullum aliud remedium habeo, recurram ad illam sententiam Psalmi, quæ contra maledicos subticendum monet. *Dixi custodiam vias meas.* In istis versibus propheta admonet taciturnitatem, & habentur in Psal. 38. & dicitur. Dixi, id est, in corde meo proposui, & determinaui. Custodiam vias meas, id est, quod custodiem viam meam, diligenter me habendo in omnibus actionibus: via enim dicitur esse ipsa humana operatio, quoniam per eam procedimus in essendo, sicut via est nobis medium in ambulando. Dicitur autem aliquis custodire vias suas, quando diligenter obseruat ne in aliqua actione appareat reprehensibilis, & quanquam hoc in omnibus actionib⁹ tenendum sit, principaliter tamen in lingua, quia ipsa principium est malitiæ, & difficile est eam frenari, vnde non peccare in lingua perfectio est magna, sicut declaratur in canonica Iacobi c. 2. & Eccle. 14. dicitur. Beatus vir, qui non est lapsus verbo ex ore suo, nec stimulatus est in tristitia delicti. Ideo subditur in litera.

De taciturnitate

B

Vt non delinquam in lingua mea scilicet, hoc principaliter obseruo in vijs meis, vt non delinquam in lingua mea, scilicet, loquendo aliquid superfluum, vel pernicioſum: & sic Hieronymus obseruat, quia si ipse contenderet contra æmulos in verbis, poterat errare in lingua sua dupliciter. Primo, quia forte ex zelo commotus in malos aliquid durum proferret; quod non pertineret ad virum sanctum, essetq; in eo delictum, vel aliter, quia etiam si non proferret aliquid durè, tamen quia ad eum pertinebat magis subticere, quam loqui, fortassis esset reprehensibile in ipso, quod se defenderet. *Posui custodiam ori meo,* id est, posui clausuram super os meum, scilicet, vt non loquerer. *Cum sisteret peccator aduersum me,* id est, quando erant iniqui obseruãdo verba mea, si quid loquerer, vt me durius impugnarent, tunc enim vtilius erat subticere, & sic peccatores, id est, detractores consistebant contra Hieronymum maledicta in eum iacientes: ideo si ipse conaretur eis respondere, ipsi magis infestarent eum, quoniam nihil aliud ipsi obseruãt, nisi vt loqueretur Hieronymus, vt sic ex eius responsione sumerent occasionem eum magis vexandi. Vocãtur autem detractores peccatores, quoniam iniqua intentio agunt. *Obmutui, & humiliatus sum,* id est, cum viderem detractores insidiantes, vt raperent verbum ex ore meo, obmutui, id est, factus sum, sicut mutus, nihil omnino loquens, & sicut homo non habens in ore suo redargutiones. Dicitur etiam: humiliatus sum, id est, inclinaui furorem meum. Nam cum quis detractorum maledicta recepit, iniuriam sentit, ad cuius prosecutionem commouetur ira, iuxta Aristotel. 7. Ethicor. ira autem est ad magnum, & arduum, ideo cum quis debet exposcere vindictam de hostibus, eleuatur cor eius ad aliquid arduũ, vt illud prosequatur. Cum vero per mansuetudinẽ illi passioni repugnamus desistentes à vindictæ prosecutione humiliamur, quia non prosequimur illud arduum, quod prius prosequebamur, & sic cum quis detractorem verbalem iniuriam passus pro maledictis maledicta non rependit prorsus subticens, dicitur humiliari, quoniam hoc non fit sine quadam fractione animi, qua virtuosus insurgentes animositates, & calidos furores comprimit. Etiam dicitur humiliari qui alio in eũ probra conijciente omnino subticet, quia cum patiens sit inferius, & humilius agente, & iste solum patiens sit, alium agere permittens humiliatur. Potest alio modo accipi humiliatus passiue, scilicet quod ab alio humiliatur, & hoc modo dicitur aliquis humiliari, id est deprimi à statu suo, vel dehonorari, & iste modus est vsitatus in lege. Dicitur namque aliquis humiliare virginem, quando defforat eam, quia facit iam eam esse minoris honoris, sic patet Deuter. cap. 22. cum dicitur, quod vir lapidibus obruetur, quia humiliauit vxorem proximi sui, id est, dehonorauit eam cognoscendo eam, & agitur ibi de puella desponsata nondum tradita viro suo, & iterum ibidem, & habebit eam vxorem, quia humiliauit illam, nec poterit dimittere cunctis diebus vitæ suæ, & isto modo posset dicere Hieronymus humiliatus sum, id est, dehonoratus sum, scilicet, à detractoribus. Sed prior sensus melior est. *Et silui à bonis,* id est, quando consistebant contra me detractores, silui à bonis, id est, etiam si aliqua bona dicere potuissem illis, tamen silui. Ista cautela magna est, scilicet, ne incitaret ad dicendum alia duriora: debet enim quisque attendere quando est in passione iræ, quod etiam si rationabiliter loqui posset, subticeat. Nam motus iræ fortissimus est. Et cum quis semel iræ habenas concederet, laxaretur in immensum, & non solum ea, quæ iusta erant diceremus, sed etiam quædam alia acriora, & mordaciter prolata, quæ culpa non carent: melius ergo est, vt à bono desistamus, quam vt malum faciamus. Similiter autem, & in passione concupiscentiæ venereæ est, nam si quis in verbo efficax est ad sanctã admonitionem, atque consilia, & exemplo vitæ valde imitabilis, ita vt communicans ad aliquas fœminas non modicum communicationis suæ fructum expectare posset, si tamen libidinis tumultu adhuc deprimitur, vel nimis affligitur, ita vt cõmunicatio illa occasio incidendi in vitia illi sit, non debet huic vacare cõmunicationi: sic .n. Apostolus monet, scilicet, Caue ne & tu tenteris, id est, quando volueris aliquos tentatos consolari: caue ne ex hac consolatione tibi tentationis insurgat occasio, ideo Hieronymus etiam, si aliqua vtilia in responsione ad æmulos suos dicere posset, elegit potius subticere ista bona, quam aliquid spiritu iræ durum, aut mordaciter proferre.

Humiliari quadoquis licitur.

Tacere debent rati.

C

D

E

F

ALPHONSI TOSTATI EPISCOPI ABVLENSIS COMMENTARIA In I. Lib. Regum.

A

VIT vir vnus de Ramathaim, Sophim, de monte Ephraim, & nomen eius Elcana, filius Ieroham, filij Eliu, filij Thohu, filij Suph, Ephrateus, & habuit duas vxores, nomen vni Anna, & nomen secundæ Phenenna. Fuerunt-que Phenennæ filij. Annæ autem non erant liberi. Et ascendebat vir ille de ciuitate sua statutis diebus, vt adoraret, & sacrificaret domino exercituum in Silo. Erant autem ibi duo filij Heli, Ophni, & Phinees, sacerdotes domini. Venit ergo dies, & immolauit Elcana, dedit q; Phenennæ vxori suæ, & cunctis filijs eius, & filiabus partes: Annæ autem dedit partem vnam tristis, quia Annam diligebat. Dominus autem concluserat vuluam eius. Affligebat quoque eam emula eius, & vehementer angebat, in tantum, vt exprobraret, quòd dominus conclusisset vuluam eius; sicq; faciebat per singulos annos cum redeunte tempore ascenderent ad templum domini, & sic prouocabat eam. Porro illa flebat, & non capiebat cibum. Dixit ergo ei Elcana vir suus: Anna cur fles: & quare non comedis? & quamobrem affligitur cor tuum? Nunquid non ego melior tibi sum, quam decem filij?

B

C

VIT vir vnus. Hic incipit 1. lib. Reg. de cuius continuatione ad præcedentes libr. & de continentia eius dictum est in prologo nostro in principio: sciendũ tamen, vt in expositione, & litera prologi præcedentis Galeati patet, quod lib. Reg. aliter apud nos, & aliter apud Hebręos accipitur. Nos enim oẽs 4. libros Reg. in vnum volumen compingimus vnico nomine appellantes, scilicet, libros Reg. vel regnorũ. Iudæi autem in duo volumina secant, quorum 1. Samuel librũ vocant ex causis supra assignatis, qui continet duos primos libros Reg. Secundum autem apud eos Malachim appellatur, id est, liber Reg. quoniam de regnis tractat multorum Reg. Iudæ, & Israel: hos autem libros duplices Iudæi faciunt, scilicet diuidentes Samuelem in duos, & Malachim in totidem, & sic faciunt, sicut nos quatuor libros Regum.

D

Materia huius libri.

Considerandum vlterius, quòd materia istorum librorum Regum est ipsa temporalis successio gestorum Regum Iudæ, & Israel, bellorum, prosperitatum, & calamitatum temporaliumq; euentuum, & ista eadem est materia in libris Paralipomenon, vnde illi libri non differunt ab istis, nisi sicut libri principales, & recapitulatiui, vel suppletiui. Nam in libris Reg. principaliter describuntur ipsæ temporum historiæ. In libris autem Paralip. quæ per singulos Reges hic deficiunt, supplentur, ideo inuenti sunt libri Paral. propter libros Reg. sicut completiuum propter id, quod ab ipso completur. Et propter hoc debuit 1. poni continentia librorum Reg. deinde nullo interposito, sequi debuerunt libri Paral. tanquam eiusdem temporis historiæ, & ad idem pertinentes. Iterum autẽ diuiduntur lib. Reg. in 2. partes: quoniam. 1. ponuntur libri, in quibus describitur vnicum regnũ in Israel, s. vnico existẽte rege apud totam plebem, deinde subduntur libri, in quibus historia regni iam diuisi continuatur. Secundum est in 3. & 4. Reg. & ista est alio modo diuisiõ per 2 li. principales, qui sunt apud Hebręos, diuidunt namq; lib. Reg. in librũ Samuel, & Malachim. Liber autem Samuelis continet primos 2. li. Reg. Liber autem Malachim continet 2. secundos. Iterũ diuiditur lib. iste in 2. partes, quia primo agitur de regno inchoante, sed non permanente in tribu Beniamin, s. in domo Saulis, secundo agitur de regno incipiente, & permanente in domo Dauid. Secunda incipit in principio 2. Reg. Iterum prima in 2. quoniam primo agitur de principatu Iudicum, qui præcessit ad principatum Reg. secundo inchoatur de ipso principatu Reg. cap. 9. nam hic 1. agitur de Samuele regente Israel, qui erat tanquam iudex: 2. de Saule, qui assumptus est in regem, & quoniam mutatio principatus de iudiciali in regale habuit originem, & occasionem ex pacto filiorum Samuelis, ideo primo agitur de vita, & bonis actibus Samuelis, secundo de iniquitate filiorum eius infra capite octauo. & quoniam sicut mutatus est principatus de Samuele in Saul propter peccata filiorum eius, ita quoque mutatus est de domo Heli immediate in Samuelem propter scelera filiorum Heli. Agitur primo de natiuitate Samuel. Secundo de iniquitate filiorum Heli in administratione officij sacerdotalis. infra. intra caput secundũ ibi. *Porro filij Heli.* Prima autem diuiditur in 3. partes,

E

Diuisio lib.

F

quia

A

quia primo ponitur Annæ matris Samuelis petitio: ſecundo petitionis exauditio: tertio gratiarum actio. Secunda ibi. *Cognouit autem Elcana.* Tertia ibi. *Exultauit cor meum.* Prima in duas, quia primo ponitur petendi occaſio: ſecundo ipſa petitio, ibi. *Surrexit autem Anna.* Circa primum ponitur occaſio petendi, ſcilicet, quia mater Samuelis erat ſterilis, & reputabatur ſterilitas ignominia, etiam quia æmula ſua, ſcilicet, Phenēna altera vxor viri ſui inſtigabat eam ad amaritudinē: vnde dicitur. *Fuit vir vnus.* Iſte vir eſt pater Samuelis, qui vocatur Elcana, vt infra dicitur.

An pater Samuelis fuerit de ſtirpe Iuda, vel Ephraim, vel de Leuitis.

QVÆST. I.

QVÆRET aliquis de iſto patre Samuel, de qua progenie fuerit, vt ſic ſciatur de ſtirpe Samuelis. Aliqui enim volunt, quod fuerit de tribu Iuda, ſcilicet, de progenie Ephrata, quæ fuit vxor Caleb, ideo vocant ipſum infra in littera Ephratæum, id eſt, de progenie Ephrata. Vocatur autem Ephrata, vel Ephrat vxor Caleb. 1. Paral. c. 2. & quia illa aſſumpta erat in vxorem à viro tribus Iuda. Alij dicunt, quode Elcana erat de tribu Ephraim, quod patet ex duobus: primò, quia dicitur hic, quod fuit vir vnus de monte Ephraim, id eſt, qui erat oriundus de terra Ephraim, qui vocatur mons, ſed inter Iudęos erat terra diuiſa in 12. ſortes ſicut erant 12. tribus, & iſtæ ſortes permanebant ſemper diuiſæ, ſcilicet quod terra vnius tribus, nunquam deuoluebatur ad aliā tribum; ſicut patet Nu. c. vlt. cum dicitur non ſibi permiſceantur tribus, ſed permaneant hæreditates in familijs, & ita maneant, vt à domino ſeparatæ ſunt, ergo hoc modo illi, qui haberent poſſeſſionem in terra Ephraim, & habitationem, eſſent de terra Ephraim, & de progenie. ſecundo patet, quia infra dicitur de Elcana, ꝙ erat Ephratæus, id eſt, de Ephraim, ſed hoc denotat genus, ergo de tribu Ephraim erat. Alij autem dicunt è contrario, ſcilicet, quod fuit Elcana de genere ſacerdotali. Nam Samuel habuit officium ſacerdotale, cum ſæpe immolauerit domino, vt patet infra 7. c. ſed iſtud eſt officium ſacerdotale, quod ſub pæna mortis nullus poterat vſurpare, ſed ſoli, qui de tribu ſacerdotali erant hoc faciebant vt patet Num. c. 3. & 18. ergo Elcana erat de genere ſacerdotali, quia alioquin non pertineret Samuel ad ſacerdotes: nam non erat in veteri teſtamento, ſicut nunc, ſcilicet, quod quilibet poſſet ordinari in ſacerdotem, ſed ſoli poſteri Aaron efficiebantur ſacerdotes. Nulli autem de reliquo populo licebat accedere ad officium ſacerdotale ſub pæna mortis. Num. c. 3. & 18. ſic enim interdum factum eſt in eis, qui vſurpabant ſibi ſacerdotium, ſcilicet, Core & ſocijs eius. Num. c. 16. ſed Samueli licuit ſacrificia facere, ergo pater eius erat de ſtirpe ſacerdotali. Item patet hoc, quia Anna vxor Elcanæ vouit domino, quod ſi dāret ei filium conſecraret illum ſibi, vt maneret miniſtrans coram eo omni tempore: ſi tamen non eſſet de genere ſacerdotali, non liceret ei facere hoc votū, quia ſic vſurparetur ſacerdotale officiū, licuit tamen, & Deus acceptauit votum, ergo erat Elcana de genere ſacerdotum. Item dato, quod diceretur Annam matrem Samuelis fuiſſe circa hoc ignorantem, ſcilicet, quia neſcierit, quid licebat ei vouere: tamen Heli ſacerdos ſciebat, quod non liceret Samueli miniſtrare coram domino, niſi eſſet de genere ſacerdotali, ſed permittebat eum miniſtrare, quia dicitur ſequenti c. Samuel autem miniſtrabat ante faciem domini accinctus Ephod lineo, ergo ſacerdos erat. In contrarium dicendum, quod erat Samuel de ſtirpe Leuitarum, qui vocantur Caathitæ: erant enim diſtincti Leuitæ in tres familias principales, ſcilicet Caathitas, Gerſonitas, Meraritas per nomina trium filiorum Leui, ſcilicet, Caath, Gerſon, Merari, vt patet Num. c. 3. & 4. & iſti erant diſtincti à ſacerdotibus, quia computabantur per ſe ſacerdotes de genere Aaron, & ſeorſum computabantur tres familiæ Leuitarum diſtinctæ à ſacerdotibus in officio, & iuribus inde prouenientibus, de vtraque autem harum diſtinctionum, ſatis patet Numer. 12. c. tàm in littera, quàm in commento. Quod autem ſit Samuel de familia Caathitarum patet primo Paralipomenon c. 6. vbi ponuntur iſti tres, ſcilicet, Samuel, & pater eius Elcana, & auus eius Ieroboā, ergo non fuit de tribu Iudæ, nec Ephraim, nec de familia ſacerdotali, ſed ſimplex Leuita. Ad rationes in contrarium reſpondendum. Ad primam quando dicebatur, quod fuit Elcana de progenie Ephrata, vt patet in Gloſſa ordinaria negādum eſt, nec eſt multum curandum de auctoritate cuiuslibet quantuſcumque ille ſit, ſi contra litteram ſacræ Scripturæ manifeſtè dixerit: ſic enim eſt hic, cum expreſſe appareat de Elcana, quod eſſet de familia Caathitarum. Cum autem dicebatur, quod vocaretur Ephratæus, ab Ephrata vxore Caleb, eodem modo negandum eſt; nam etiam ſi eſſet de tribu Iuda, non denominaretur Ephratæus ab Ephrata, quia nunquam eſt mos in ſacra Scriptura denominari filios ex progenie matrum, ſed patrum, nec computatur, aut deſcribitur linea alicuius vnquam per progeniem maternam, ſed per paternam: vnde & Saluator noſter, quamquam ſolam matrem in terris habuit, & neminem patrem, tamen linea generationis eius non deſcripta fuit per progeniem maternam, ſed per progeniem Ioſeph, qui non erat pater eius, ſed à quibuſdam putabatur, de quo Matthæi capite primo, & Luc. capite tertio. de cauſa autem quare iſta fiant ſatis declaratum eſt Num. c. 27. ergo non denominaretur hic Elcana Ephratæus ab Ephrata, ſi illa eſſet mater.

Ad rationes 1. opi.

Ad aliam rationem, qua inducebatur, quod erat de ſtirpe Ephraim, quia dicitur hic, quod erat vir de monte Ephraim. Reſpondendum eſt, quod non probatur ex hoc fuiſſe de ſtirpe Ephraim, ſed dicitur de monte Ephraim, quia natus erat, & habitabat in monte Ephraim: Leuitæ namque non habebant per ſe aliquam ſortem ſeparatam de terra, ſed acceperunt vrbes quadragintaocto, de vrbibus omnium tribuum, ita quod quælibet tribus dabat eis aliquas vrbes vt patet Numer. c. 35. & Ioſue 21. ideo neceſſe erat, quod aliqui de ſacerdotibus, vel Leuitis habitarent in ſorte Ephraim, & aliqui in ſorte Iudæ Beniamin, Nephthali, & ſic omnium tribuum: pater autem Samuelis erat de Leuitis habitantibus in terra Ephraim, ideo vocatur de monte Ephraim. Ad aliam rationē, cum dicitur, quod Elcana erat Ephratæus, id eſt, de tribu Ephraim, dicendum, quod Ephratæus, prout eſt nomen denominatiuum de Ephraim poteſt ſignare duo, ſcilicet, de tribu Ephraim, vel de terra Ephraim, ſecundum autem ſenſum facit hic litera cum vocatur Elcana Ephratæus. Ad alias rationes, quibus inducebatur, quòd Elcana erat de genere ſacerdotali: reſpondetur ad primam cum dicitur, quod Samuel fecit ſæpe ſacrificia, & hoc ſibi licuit, ergo tàm ipſe, quàm pater eius erant de genere ſacerdotali: dicendum quod regulariter iſta conſequētia eſſet concedenda, cum nulli alteri liceret facere ſacrificia niſi ſacerdoti: quædam tamen fiebant interdū in veteri teſtamento per diſpenſationem contra Dei mandatum, ſicut patet de conſtructione altaris, iuſſerat enim Deus, vt vnicum eſſet altare in terra promiſſionis, & quòd quicunque offerret hoſtiam, præterquam ad oſtium tabernaculi, eſſet reus, tanquam ſi ſanguinem effudiſſet. Leuit. cap. 17. & Deuteronom. 12. Aliquando tamen altaria facta ſunt extra ſāctuarium, ſicut Elias conſtruxit altare in monte Carmeli cum contenderet contra prophetas Baal, infra 3. lib. capi. 18. Dauid quoque extra locum ſanctuarij altare conſtruxit, ſcilicet, in Areunam Iebuſæi, infra 2. lib. cap. 24. iſte quoque Samuel ex mandato Dei extra locum ſanctuarij immolauit, vt cum iuſſit ei, quòd offerret ſacrificium in Bethlehem, & tamen ibi nunquam fuit ſanctuarium. De hoc infra 18. c. Sic igitur dicendum de Samuele, quòd licet ſacerdotale officium non licuerit ei ex progenie, tamen licuit ex diuina diſpenſatione, ſicut quibuſdam viris ſanctis alia licuerunt, & hoc patet, quoniam in quibuſdam iſtarum miniſtrationum ſacerdotalium habetur præceptum expreſſum Dei; ſicut de immolatione, quam fecit in Bethlehem, infra 16. c. De alijs igitur ſimiliter credendum eſt, quod Deus ei iuſſerit, quamquam non habeatur expreſſe. & totus populus credebat hoc illi licere, tanquam ſpiritu Dei incitato, cum eſſet vir propheta, ideo nemo illi dicebat, quare hoc faceret. Ad aliam rationem, cum dicebatur, quod Anna mater eius vouit illum ad miniſtrandū coram domino, ergo licebat ei, alioquin non vouiſſet. Reſpondendum, quod votum Annæ fuit licitum, ſcilicet, quod miniſtraret filius eius coram domino; non tamen ex hoc ſequitur, quod erat ſacerdos, quoniam quædam miniſtrationes pertinent ad ſacerdotes, & quædam ad Leuitas, & Leuita

Ad rationē 2. opi.

Opi. anct.

dicebantur ingredi in ſanctuarium ad miniſtrandum, vel miniſtrare coram domino, ſicut de ſacerdotibus dicitur, vt patet Numer. cap. 3. & 4. non tamen vouebat Anna filium ſuum ad faciendum ſacrificia, vel alia miniſteria ſacerdotalia. quod autem Leuitæ miniſtrarent coram domino, apparet Deuteron. 18. cap. vbi dicitur, qud per tempora, & vices ſuas veniebant Leuitæ ad locum ſanctuarij ad miniſtrandum, & quod ſi aliquis de Leuitis vellet manere in loco ſanctuarij ſemper ſtans coram domino ad miniſtrandum, miniſtrabit ſicut omnes alij Leuitæ, & dabitur ei portio. Idem apparet de tempore Dauid, in quo fuerunt Leuitę diſtincti per diuerſa tempora, & vices miniſtrationis, vt patet primo Paralip. cap. 23. & 25. & 26. Ad has igitur miniſtrationes vouit Anna Samuelem, & ſic apparet eum non eſſe ſacerdotem. *Ad tertiã.* Ad aliam rationem cum dicebatur, quod Heli ſacerdos non permitteret Samuelem miniſtrare coram domino, niſi eſſet de ſacerdotibus: Dicendum, quod non permitteret eum miniſtrare in officio ſacerdotali, permitteret tamen in officio Leuitico, quia erat ei conueniens ex progenie, & de iſto intelligendum eſt, quando dicitur ſequenti cap. quod Samuel miniſtrabat ante faciem domini puer accinctus Ephod lineo. Aliquis autem dicere poſſet, quod Eli permitteret miniſtrare Samuelem in officio ſacerdotali, quia ille erat propheta, & crederet eum ſpiritu diuino motum ad hoc faciendum. Dicendum, quod hoc quidem potuit eſſe aliquanto tempore ante mortem Eli, quando cognitum eſt Samuelem eſſe prophetam, vt patet infra cap. 3. à principio tamen ante hoc cum eſſet Samuel puer paruulus miniſtrabat coram domino, vt patet ſequenti capit. ideo dicendum, quod permittebat eũ miniſtrare in officio Leuitico. Aliqui autem crediderunt Samuelem fuiſſe ſummum ſacerdotem, & quod ad eum fuerit translatum ſacerdotium de domo Eli, ſed quod non fuerit ſummus ſacerdos, nec minor ipſe, aut poſteri eius, declaratum eſt ſatis Numer. 25. Patet ergo ex prædictis, quod Samuel fuerit de genere Leuitarum de Caathitis. *De Ramathaim Sophim*, id eſt, vir iſte qui fuit pater Samuelis erat de Ramathaim, Sophim oriundus, & habitabat ibi: aliqui errant in iſto nomine ducentes Ramathaim in duas partes, ſcilicet, quod Ramatha ſit nomen vrbis, & in ſit præpoſitio coniuncta illi caſuali, ſcilicet Sophim, & tunc eſt ſenſus, quod Samuelis pater erat de vrbe Ramatha, quæ erat in terra Sophim, ſed iſta eſt corruptio literæ ex ignorantia linguæ Hebraicæ, in qua habetur Ramathaim, tamquam vna dictio, ideo ſecundum Hebræos quoſdam exponitur de Ramathaim, Sophim, id eſt, de excelſis reſpicientibus, ſcilicet, quod erant duo mõtes altiſſimi reſpicientes ad multas partes, & forte iſte erat vnus mons biceps, ſicut Parnaſum montem bicipitem more põetico appellamus. de iſtis autem montibus excelſis erat Elcana. Alio modo dicunt, quod poteſt intelligi littera iſta, quod Sophim ſit genitiuus pluralis numeri, & dicatur de Ramathaim, Sophim, id eſt, de excelſis ſpeculantium, & dicunt tunc, quod eſt ſenſus, quod erat aliqua altitudo in qua morabantur viri eruditi in lege & dediti ſpeculationi: iſtas expoſitiones tenent Hebræi, & ſequitur eas Nicolaus, ſed conſtat nihil eſſe, quia Ramathaim eſt hic nomen vrbis, in qua habitabat Elcana, & de illa dicitur, quod eſſet in monte Ephraim, vocatur autem Sophim, quia forte eſt nomen regionis, in qua erat Ramatha, ſcilicet, Ramathaim in terra Sophim, vel forte eſt aliqua additio cauſa differẽtiæ, cũ nominibus vrbium interdum addimus aliquid ad faciendum differre, quia multæ vrbes eodem nomine appellantur: ſic enim eſt in viris, quibus ponuntur prænomina differentiæ cauſſa addita ipſis nominibus principalibus eorum.

Ramathaim, quæ vrbs ſit, & an ſit Ramatha.

QVAEST. II.

QVÆRETVR autem de Ramathaim, quæ vrbs eſſet, & an eſſet illa, quæ vocatur Ramatha. Reſpondendum eſt, quod quamquam Ramathaim, & Ramatha videntur eſſe diuerſa nomina, tamen eiuſdem rei ſunt. Aliquando tamen in hebræo fit appoſitio aliquarum literarum, vel ſillabarum in fine dictionum per figuram, quæ apud nos vocatur Paragoge: magis tamen hoc in Hebræo, quam in Latino cõſuetum eſt. Quod autem eadem ciuitas ſit Ramathim, & Ramatha apparet, quia hic dicitur, quod erat Elcana de Ramathaim, & ſequenti cap. dicitur, & abijt Elcana in Ramatha in domum ſuam: ergo vtrobique dicitur habitare, & ſic erat idem locus. Item patet hoc quoniam Samuel in eodem loco habitabat, vt patet infra cap. 8. Cum dicitur, reuertebaturq; Samuel in Ramatha: ibi enim erat domus eius, & ibi iudicabat Iſrael, & iterum eodem cap. dicitur, quod congregati maiores Iſrael venerunt ad Samuelem in Ramatha, ſed filij habitabant in vrbibus paternis in veteri teſtamento, cum eſſent diſtinctæ poſſeſſiones inter Iſraelitas, & non ſolum inter ipſos populares, ſed etiam Leuitæ, quibus non competebat ſors cum reliquo Iſrael, ſed acceperunt 48. vrbes quaſi in Eleemoſynam diuiſerunt eas inter ſe ſorte, & manſerunt ſic diuiſæ, ſuper Ioſue c. 21. Erant igitur tam Elcana, quã filius eius Samuel de vrbe Ramatha, quæ hic appellatur Ramathaim. *De monte Ephraim*, id eſt, quod erat oriundus iſte vir Elcana de monte Ephraim, quia ciuitas Ramatha erat in monte illo: vocatur autem poſſeſſio filiorum Ephraim mons Ephraim eo, quòd terra illa erat montuoſa, & iſte modus loquendi eſt ſemper in ſacra Scriptura: ſic patet Ioſue 17. & 20. & 21. vbi ſemper dicitur mons Ephraim, quòd non dicitur de poſſeſſione alterius tribus. Erat autem fortaſſis Ramatha in terra illa montuoſa ſortis Ephraim: ſic enim dicitur Ioſue cap. 21. quod Leuitæ acceperunt in poſſeſſionem ciuitates in monte Ephraim.

Quomodo Ramatha erat ciuitas montis Ephraim.

QVAEST. III.

QVÆRET aliquis, quomodo eſſet Ramatha ciuitas mõtis Ephraim, cum declaratum ſit, quòd Elcana erat de tribu Leuitarum, vrbes tamen tribuum diuerſarum erant diuerſæ. Reſpondendum eſt, quòd cum Elcana eſſet de Leuitis, & Leuitæ non acceperint aliquam ſortem per ſe diſtinctã à ſortibus aliorum Iſraelitarum, ſed cum Iſraelitæ alij diuiſiſſent inter ſe totam terram Chanaan, ſeparauerunt de ſortibus ſuis vrbes 48. pro Leuitis: Numer. cap. 35. neceſſe erat, quòd habitaret Elcana in aliqua vrbe pertinente ad aliquam de tribubus Iſrael, de qua ipſe non erat, ſed tunc, quia ſortiti ſunt inter ſe Leuitæ ciuitates, cecidit progeniei illi, de qua erat Elcana, ſcilicet, Chaathitis, quòd haberent vrbes in tribu Ephraim, & in tribu Dan, & in dimidia tribu Manaſſe vt patet Ioſue cap. 21. & ſic erat Elcana de Ramatha vrbe ſita in terra Ephraim. Sed contra hoc arguetur, quia ſi eſſet Ramatha de tribu Ephraim, poneretur inter vrbes quas dederunt filij Ephraim Leuitis, & tamen non ponitur, cum dicatur Ioſue ca. 21. quòd filij Ephraim dederunt vrbes quatuor Leuitis, quæ ibi exprimuntur, & tamen nulla earum eſt Ramatha.

Reſponderi poteſt, quòd quanquam ibi non ponatur Ramatha: tamen aliqua ipſarum vrbium ibi expreſſarum eſt Ramatha, ſed alio nomine appellatur, quia multa loca inſcripta ſunt multinomia, vt patet in eiſdem vrbibus quatuor, quas dederunt filij Ephraim Leuitis: nam iſtæ deſcribuntur in duobus locis, ſcilicet, Ioſue cap. 21. & 1. Paralipo. cap. 7. ſed non nominantur vtrobique eodem nomine, ita ergo eſſe potuit de Ramatha: eſt autem hoc valde conueniens, quia hic ponitur Ramatha in ſorte Ephraim, & Elcana erat de Caathitis, qui acceperunt ſortem ſuam in tribu Ephraim Ioſue capit. 21. Aliter autem adhuc dici poſſet, ſcilicet, quod Ramatha erat quædam vrbs in tribu Ephraim, in qua habitabat Elcana nõ erat tamen de ciuitatibus, quæ datæ ſunt Leuitis, in tribu illa,

ſed

A

ſed pertinebat ad ipſos populares: Elcana tamen recedens de aliqua vrbibus Leuitarum venit ad habitandum in Ramatha: licebat enim Leuitis, qui erant de vno loco peregrinari vbicũque melius reperirent exeuntes de vrbibus ſuis: ſic patet Iudi. 17. cap. de illo adoleſcente, qui dixit Leuita ſum de Bethlehem Iuda, & vado, vt habitem vbi potuero, & melius mihi eſſe proſpexero: ſic igitur, quanquam Elcana eſſet de aliqua illarum quatuor vrbium Leuitarum, quę erant in tribu Ephraim, tamen habitabat in Ramatha, & denominabatur ab ipſa.

Aliquis forte dicet, quòd Ramatha eſt ciuitas, quæ vocatur alio nomine Ramoth Galaad, & forte ſit in his nominib⁹ additio, vel ſubtractio literarum ſecundum morem Hebraicum: videtur autem hoc conuenire, quia Ramoth Galaad eſt vna de ciuitatibus Leuiticis Ioſue cap. 21. & 1. Paralip. cap. 7. Reſpondendum eſt, non poſſe ſtare, quia hic dicitur, quod erat Elcana de Ramathaim, de monte Ephraim, ergo Ramatha erat in monte Ephraim, ſed Ramoth Galaad erat in tribu Gad, vt patet Ioſue cap. 20. & 21. ergo non eſt Ramatha Ramoth Galaad. Item Ramoth Galaad prouenit in ſortem Leuitis Gerſonitis Ioſue cap. 21. & 1. Paralip. cap. 7. ſed Elcana non erat de Leuitis Gerſonitis: Ioſue cap. 21. ſed de Caathitis 1. Paralip. cap. 6. ergo non poterat eſſe ſua ciuitas Ramoth Galaad: nec ſunt eadem vrbs Ramatha, & Ramoth. Aliquis forte dicet, quòd Ramatha eſt ciuitas, quæ alio nomine appellatur Rama, quia eſt ibi ſimilitudo litterarum, & in Hebræo multotiens fit additio in fine dictionum: reſpondendum eſt, quòd non ſunt eadem vrbs, quia Ramatha eſt in tribu Ephraim, vt patet hic: Rama autem eſt in tribu Beniamin: Ioſue 18. cap. Item ciuitates, quæ datæ ſunt de tribu Beniamin pertinent ad ſacerdotes, vt patet Ioſue 21. cap. erat tamẽ Elcana de Caathitis Leuitis 1. Paralip. cap. 6. ergo non ſunt eadem ciuitas. Item apparet hoc, quia de tribu Beniamin datæ ſunt quatuor vrbes ſacerdotibus tamen nulla earum fuit Rama, ſed habent alia nomina: Ioſue 21. & 1. Paralip. ca. 7. Non ſunt ergo idem Rama, & Ramatha, & conſequentet apparet, quòd Ramatha ſit ciuitas in terra Ephraim, in qua habitaret Elcana.

B

Et nomen eius Elcana. Ponitur hic nomen huius viri propter Samuelem filium eius, qui fuit valde honorabilis, & ipſemet ſcripſit iſtud, & ob hoc vocatur liber iſte Samuelis. *Filius Ieroboam.* Iſte eſt auus Samuelis: ſic enim patet 1. Paralipo. cap. 6. vbi deſcribitur linea Samuelis deſcendendo à capite familiæ, ſcilicet, Caath: ſed non ponuntur ibi omnes generationes mediæ. Non eſt autem iſte Ieroboam ille, qui fuit rex primus 10. tribuum in diuiſione regni Iſrael: nam ille multo poſt fuit infra 3. lib. 12. cap. etiam ille fuit de ſtirpe Ephraim: Elcana autem de ſtirpe Leuitarum.

Filij Eliu. Iſte eſt proauus Samuelis, & non eſt iſte Eliu iuuenis acutiſſimus, qui arguit contra tres amicos Iob, & contra ipſum Iob, de quo Iob cap. 32. & vſq; ad finẽ li. hui⁹, q⁹ patet, quia ille Eliu fuit fili⁹ Barachiel Iob c. 32. & iſte Eliu fuit fili⁹ Thohu, vt patet hic. Itẽ quia ille Eliu fuit Buzites, vt patet prędalleg. c. iſte autem fuit de Ramatha montis Ephraim. Item ille Eliu fuit de ſtirpe Idumæorum, cum omnes amici Iob fuiſſent Idumæi, & ipſe Iob: iſte autem Eliu erat de ſtirpe Leui, cum Samuel eſſet de Leuitis, vt declaratum eſt, & iſte Eliu fuit multo tempore poſt illum: nam ille fuit tempore Iob, qui fuit ante Moyſen, vt in expoſitione prologi præcedentis tactum eſt, iſte autem fuit multo tempore poſt Moyſen: iſte Eliu vocatur Eliel. 1. Paralip. cap. 6. *Filij Thohu.* Sic nos appellamus vltimam literam Hebręorum, quã ipſi appellant Thau: nominatur autem iſte Thohu 1. Paralipom. cap. 6. quod quidem accidit ex mutatione ſcriptorum noſtrorum: *Filij Suph* Iſte eſt vltimus in tota iſta cognatione Samuelis: Sic enim ſcribitur linea iſta 1. Paralip. cap. 6. non tamen fit reductio vſq; ad principium huius familiæ, ſcilicet, ad Caath: interdum enim ſacra Scriptura cum enumerat progeniem alicuius reducit eam vſque ad principium illius tribus, vel familiæ: Interdum autem ſolum ponit tres, vel quatuor progenitores ad notificandum aliter cognationem, licet non totaliter deſcribatur cognatio illa.

C

Ephratæus. Hoc refertur ad ſuperiora, ſcilicet, fuit vir vnus Ephratæus. Nam iſte Elcana erat Ephratæus, eo, quòd erat oriundus de terra Ephraim de vrbe Ramatha, licet non eſſet de ſtirpe Ephraim.

D

Et habuit duas vxores. Poſtquam notificata eſt progenies patris Samuelis. Hic notificatur occaſio naſcendi ipſius Samuelis, & hoc fuit, quia pater ſuus habebat duas vxores, quarum vna alteram vexabat, quia erat ſterilis, quæ petijt à domino prolem, & dedit ei Samuelem. Dicitur autem, quòd habebat duas vxores iſte Elcana, quia non videbatur eſſe illicitum in veteri teſtamento, quòd aliquis ſimul multas haberet vxores: ſic enim multi ſancti illas habuerunt, vt patet de Abraham, qui habuit duas ſimul, ſcilicet Saram, & Agar: Geneſis 16. Iacob autem habuit 4. Geneſ. 29. cap. & 30. nc quoque de Dauid patet infra 2. lib. cap. 3.

An aliquando fuerit licitum plures habere vxores.

QVÆST. IIII.

QVÆRET aliquis an licitum fuerit aliquando, quòd quis haberet plures vxores. Reſpondendum eſt, quòd in nouo teſtamento non eſt hoc alicui licitum. Nam Chriſtus videtur hoc prohibuiſſe, cum ageret de libello repudij: Matthæi 19. cap. dicens: Quicunque dimiſerit vxorem ſuam, niſi ob fornicationis cauſam, & aliam duxerit, mœchatur. Apparet igitur, quòd non licet ducere ſecundam vxorem, vel habere duas ſimul ſumptas, quia dicitur, quòd qui repulit vxorem, non poteſt accipere alteram, alioquin mœchatur: ſi enim hoc intelligatur propriè, neceſſe eſt, quod in duabus vxoribus ſit fornicatio, quia cum aliquis repellit vxorem, & ducit aliam, vel erit fornicatio, quia dimiſit primam, quam dimittere non debebat, vel quia accepit ſecundam exiſtente illa. Primo modo non poteſt ſtare, quia ſi aliquis ſolum repellet vxorem licet libellus repudii ſit illicitus: tamen non fornicatur repellendo, qua tunc nihil agit ad fornicationem pertinens, ſed ſolum ad iniuſtitiam, quia priuat vxorem iure ſuo, ergo videtur, quòd fornicatio conſiſtit quando expulit primam, & recipit ſecundam propter receptionem ſecundæ: dato ergo, quod nullam abijciat ſi receperit ſecundã, erit eodem modo adulterium. Item hoc ex iuribus humanis nunc exiſtentibus tã Eccleſiaſticis, quam ciuilibus patet. Nam ſi quis vxore ducta aliam inſuper acceperit, matrimonium ſecundum non tenet, tanquam ſi nihil factum eſſet, & quicunque conetur hoc facere, mortaliter peccat. Nam ſi egerit, non ſolum matrimonium non tenebit, ſed etiam punietur agens. De veteri teſtamento dicendum, quòd licitum erat tunc accipi plures vxores, licet eſſet honeſtius accipere vnam, quam plures. Nam ſi fuiſſet illicitum tunc, & in toto tempore præcedentis ſæculi, adhuc hoc eſſet, quia ſecundum naturam erat illicitum nulla exiſtente lege, ſicut ea, quæ erant contra præcepta decalogi, fuerunt ſemper illicita, etiam antequam darentur illa præcepta: aut erat, quia lege prohibebatur vxorum pluralitas ſimul. Non ſtat primum iſtorum, quia tunc ſancti patres, ſcilicet, Abraham, Iacob & ſimiles non accepiſſent plures vxores, cum eſſent viri ſancti, accipiebant tamen, nec putabant ſe in hoc aliquid peccare, alioquin reliquiſſent eas: ſi autem dicatur, quòd hoc eſſet ex aliqua lege data, neceſſe eſt, quòd aſſignaretur aliqua lex hoc prohibens, ſed nulla talis fuit in veteri teſtamento, ergo ſemper manebat licitum, ſcilicet in lege naturæ, & in veteri teſtamento accipere plures vxores. Item non poteſt dici, quod hoc ſit contra ius naturale, vel contra aliquã rationem: nam ad hoc interdum aliqua rationalis cauſa mouet, ſcilicet quia viri ſecundum deſiderium naturæ inclinantur ad conſeruandum ſpeciem per propagationem, ſed interdum non contingit, quod ex vna vxore, quam habent prolẽ recipiant: vtpote, quia ipſa ſterilis eſt, vel ex alijs cauſis, ergo videtur ſatis eſſe licitum, immo rationabile, quod viri poſſet tunc alias vxores accipere. Item non ſequitur ad hoc aliqua inhoneſtas nec vitium, ſicut ſequitur ſi vna fœmina haberet plures viros, ergo ſecundum naturam non eſt illicitum accipi plures vxores ab eodem viro, & ſic ſemper fuit vſque ad tẽpus Saluatoris. Solum autem videbatur in hoc eſſe vnũ grauamen, licet paruum vxoris primo ductæ, ſcilicet, quia non poſſet ſibi reddi debitum, ſicut redderetur nulla alia exiſtente vxore, vel quia ſuperueniente noua vxore, forte vir diligeret illam ſuper primam, & ex hoc deprimeretur, atque angu ſtiaretur prior. Ob hoc autem viri, qui erant religioſiſſimi

E

F

A non accipiebant secundam vxorem, sine consensu primæ. sic enim fuit de Abraham, qui primo accepit in vxorem Saram, postea vero cum per multum tempus non pareret, ne perirēt promissiones factæ semini Abrahæ: orauit Sara, vt Abraham acciperet Agar in vxorem, quod ad preces illius fecit: ante hoc tamen nequaquam fecerat. Idem patet de Iacob, qui cū haberet Liam, & Rachel vxores: ad preces Rachel accepit Balam ancillam eius in vxorem, & iterum ad preces Liæ accepit Zelpham in vxorem. Geneseos cap. 30. istud tamen grauamen, quod erat vxori primæ in accipiendo secundam, non videbatur iam esse grauamen, quia pertinebat ad ius virorum. Nemini autem iniuriam facit quis vtens iure suo. Interdum tamen ille, qui dabat filiam suam vxorem alteri firmabat cū eo pacto, ne illa viuente aliam superduceret vxorem, & tūc iste renunciabat iuri suo, nec vltra poterat accipere: sic patet de Iacob, qui accepit duas filias Laban in vxores, pepigitque cum eo Laban ne acciperet alias vxores super filias suas, & ne affligeret eas: in cuius testimonium erexerunt lapideos tirulos in monte Galaad, Geneseos capit. 31. patet igitur, quod ab orbe condito vsque ad legem Euangelicam non fuit alicui illicitum plures simul habere vxores. *Alia opinio.* Aliquis autem aliter respondebit, scilicet, quod licebat Iudæis habere simul plures vxores, hoc tamen erat ex permissione: Deus namque plura permisit Iudæis in veteri testamento ad duritiem cordis eorū, sicut patet de libello repudij. Matth. 19. vbi Christus dixit, quod ad durit'em cordis Iudæorum libellus repudij concessus est. sic quoque erat de vsuris, quia Deus eas permisit ibi: Deuteron. 24. cap. sed prohibuit in nouo testamento: Lucæ cap. 6. sic quoque erat de vindicta: nam permittebatur Iudæis, quod possent interficere occisores proximorum suorum, antequam confugerent in vibem refugij, etiam si illi innocētes fuissent in occidendo: Num. 35. ca. permittebatur etiam vulgaris purgatio: cum quis haberet vxorem suspectam sibi. De hoc Num. cap. 5. Omnia tamen hæc sunt in nouo testamento abolita: Iudæi vero cum hæc faciebant, licet alias secūdum se illicita forent, quia tamen Deus permiserat, efficiebantur licita. Respondēdum est hoc non stare, quia in veteri testamento illa dicebantur esse permissa quæcunque secundum se non erant licita, sicut patet de vsuris, quæ secundum se illicitæ sunt. Nam secundum Arist. Ethi. lib. 4. dixit vsuram ad turpe lucrum pertinere: de libello repudij, & vindicta atque cæteris idem patet: quoniam in quolibet istorum aliquid est contra rationem: non est autem simile in vxorum pluralitate, quia ibi nihil est inhonestum, ideo non potest dici, quod sit permissa, quia permissio pertinet ad id, q̄ aliquo modo illicitum est: solum autem hoc est illicitum in lege Euangelica, non quidem tanquam secundum se sit illicitum, sed quia iam vetitum est.

B

C

An fuerit aliquando licitum eandem vxorem habere plures viros.

QVÆST. V.

QVÆRETVR vlterius, sicut licet aut aliquando licuit vnum virum plures accipere vxores, an nūne liceat, vel aliquando licuit eandem vxorem plures accipere viros. Dicet aliquis, quod sic: nam cum coniunctio matrimonialis sit ad generationem, & interdum fœmina accipit aliquem virum, qui frigidus est, vel maleficiatus, vel qualitercunque inhabilis ad generandum, impedietur finis matrimonij, nisi forte alium acceperit: videtur ergo, quod liceat alium accipere, vel alios, vel saltem aliquando hoc licere. Respondendum est, quod penitus est contra rationem eandem fœminam plures habere viros, & licet multæ rationes ad hoc esse possent, breuiter autem nouem erunt. Prima est dignitas sexus, quia vir est caput vxoris, & vxor non est caput viri 1. Cor. cap. 11. ideo multa oportet permitti viris, quæ fœminis permitti non debent. Secunda ratio est, quia quod eadem mulier habebat simul multos viros, repugnat intentioni naturæ: natura enim ingeniauit coitum, & Dei voluntas hoc statuit atque humana ratio hoc dictauit, vt per coitum fieret generatio, & conseruaretur natura specifica secundum successionem, sed si eadē mulier multos simul haberet viros, impediretur ista intentio, quia nunquam gignere posset: mulier namque, quæ à pluribus cognoscitur in temporibus sibi vicinis concipere nunquā potest: sicut patet de meretricibus, quæ cum à plurimis cognoscantur, minime tamen concipiunt. Si autem mulier à diuersis viris diuersis temporibus cognoscatur, concipere de vtroque potest, ita tamen, quod prius pariet fœtum, quem ab vno concepit, quam ab alio concipiat: compertum tamē est, vt eadem mulier à duobus viris concepisset, ita quod post cōceptionem ab vno factam conceperit ab altero: nam licet cōmuniter facta conceptione claudatur orificiū matricis, ita vt semē intrare nō possit, & sic cōcept⁹ nō posset celebrari, interdū tñ cōtingit, vt ēt concept⁹ fiat facto alio cōceptu, vtpote, quia aut mansit os matricis apertum: aut quia postea ex feruore libidinis apertum est, vt ait Solinus in Polyhistor. ca. de his, quæ fuerunt mirabilia in homine, scilicet, quod Alcmena peperit Herculem, & Isidem fratrem suum, quos diuersis cōceptibus edidit, quod pro tanto manifestatur, quia diuersis temporum interuallis nati sunt, vtpote si vnus post alium vno mense ex eodem vtero natus sit: hoc tamen rarissime visum est, ideo ad hoc lex humana adaptari non poterat. quia ergo si eadem vxor plures viros haberet, isti eisdem temporibus, vel vt eis placeret, ad hanc accedere vellent, sequeretur inconueniens supra assignatum, scilicet, quod ista mulier concipere non posset. Non est autem hoc inconueniens in viro cum plures vxores habeat, quia poterunt plures vxores ab ipso concipere, & hoc in tempore satis vicino, nec vna impedietur per alteram, sicut Loth duas filias suas in duabus sibi cōtinuatis noctibus fœcundauit, vt patet Geneseos 19. cap. & vtraque ante hoc virgo erat, quod ad hoc maiorem difficultatem ingerebat. Ratio autem diuersitatis in hoc inter virum, & vxorem est, quia vir est emittens, fœmina autem recipiens. Tertia ratio secundum Aug. est, quia pluralitas virorum ad eandem vxorem repugnat sacramento matrimonij: nam matrimonium est magnum sacramentum inter Christum, & ecclesiam, vt Apostolus ad Ephes. capit. 6. in hoc autem sacramento vir, id est, Christus vnicus est: vxor autem, id est, Ecclesia licet vna sit in se tota, quodam modo tamen multiplex est, vt distinguit Augustinus, scilicet, triplex est Ecclesia: prima est Ecclesia contemplatiuorum signata per Rachelem: secunda est Ecclesia actiuorum, signata per Liam: tertia est Ecclesia contemplatiuorum mercenariorum signata per Zelpham ancillam Liæ. Hæc autem ratio aliqualiter quātum ad nos conuincit, tamen quantum ad statum politicum inter Gentiles, vel Sarracenos, aut Iudæos, inter quos non curatur de significatione sacramenti, nulla est. Quarta ratio est, quod quia vna vxor habeat plures viros, repugnat paci œconomicę: vir autem, & vxor non solum accipiuntur quantum ad communicationem naturalem, quæ est propter simile tertium derelinquere, vt ait Philosophus in 1. Paral. quod principale est, sed etiam propter communicationem œconomicam, quæ est ad conseruationem indiuidui, vt declarat Arist. 1 & 2. capit. primi Polit. Pax autem œconomica consistit in bona habitudine rectoris œconomici ad subditos: rector autem est vir, subditi vero est vxor, & filij, & serui: si autem ponerentur plures viri eiusdem vxoris, essent plures rectores æquales eiusdem domus, quod nec ratio nec natura patitur, quia omnis potestas consortem habere recusat: sic enim ait Lucanus primo libro de bello Iulij Cæsaris, & Pompeij.

D

E

F

Regni recusat habere consortem.

Nulla fides regni sociis, omnisq; potestas
Impatiens consortis erit, nec gentibus vllis
Credite, nec longe factorum exempla petantur:
Fraterno primi maduerunt sanguine muri.

Idem vult Statius in Thebaide.

Summo dulcius vnum,
Stare loco comes socijs discordia regni.

Item cum isti viri regerent domum, & ipsi multa capita habeant, necesse est animorum cōsequi diuersitatem, & sic interdum contraria mandarent: ex quo necessario lis sequeretur, & destructio œconomica, & consequenter totius politię, cum constituatur politia ex œconomis, & ex qualibet œconomia simile fieret si permitteretur vxori simul plures habere viros. Item repugnat ad hoc ex parte subditorum, quia cum diuersi viri diuersa fieri imperarent, vxor, filij, & serui nescirent cui obedirent, & tunc sequeretur, quod dicit Christus, & habetur Matth. 6. cap. scilicet, nemo potest duobus domi-

nis

nis ſeruire,aut .n. vnũ odio habebit,& alterum diliget,aut vnum ſuſtinebit, & alterum contemnet. Item hoc dato non procurarentur bona œconoma;cum vnus rector œconomiæ iuberet vnum, & alius alterum : non ergo decet ſic eſſe , ſed ſicut eſt ordo naturæ, quia regimen naturæ eſt optimum , ſed natura habet vnum principem, ergo in œconomia erit vnus princeps : iſta autem inconuenientia non ſequuntur , ſi vnus vir habet plures vxores, quia vxor non dominatur ſed ſubdita eſt : ſic enim patet prima ad Cor. cap. 11. & ad Thi. 1. cap.2. ſcilicet mulierem autem docere non permitto , nec dominari in virum : datis ergo pluribus vxoribus eidem viro non dantur plures rectores eiuſdem œconomiæ, ſed vnicus : dantur autem plures ſubditi, ad quos non ſequitur turbatio : nam datis multis ſubiectis non ſequitur eſſe multa principia agendi, nec mouendi, quia ſubditus ſecundum quod homini , nõ habet in ſe principium ſui motus, ſed mouetur à prælato , vel rectore : datis autem pluribus rectoribus dantur plura principia agendi, & ſic ſequitur turbatio œconomiæ. Quinta ratio eſt,quia eidem viro interdum bona eſt pluralitas vxorum, vt ſi ex vna prolem ſuſcipere non poteſt,ſaltem ex multis gignat: ſicut Abrahã fecit,quia Deus promiſerat ei ſeminis multiplicationem, & quia videbat , quod non potuiſſet gignere ex Sarra cum multo tempore generationi operam dediſſet, conſilio , & precibus Sarræ accepit aliam vxorem, ſcilicet, Agar, ex qua genuit , vt patet Geneſis 16. cap. fæminæ autem licet reſpectu viri hoc accidat , interdum tamen inhoneſtum eſt, quod ipſa à multis accipiatur in vxorem, ſed non eſt inhoneſtum, quod idem vir accipiat plures vxores . Sexta ratio, quia ſi eidem fæminæ darentur plures viri,dato, quod iſta fæmina conciperet,quando iſti viri ad eam accederent quandocunque vellent,raro tamen daretur,quod cognoſceretur proles : hoc autem magnum inconueniens eſt, quia patres valde deſiderant cognoſcere filios ſuos : ſolæ enim tunc matres filios cognoſcerent, viri autem non , quod erat eis tollere quandam magnam delectationem : hoc autem non ſequitur datis pluribus vxoribus eidem viro, quia tunc quilibet vir cognoſceret filium : nam oẽs natos ab vxoribus ſuis cognoſceret eſſe filios ſuos velut ſi vnicam haberet vxorem. Septima ratio eſt, quia pluralitas virorum eidem mulieri repugnat intentioni naturæ, & rectitudini finis determinati à ratione. Natura enim, & recta ratio volunt matrimonium ad prolem , ſed vna vxor ex vno viro ſufficienter concipere poteſt, ergo ſi poneretur alius, ille non eſſet ad gignendum , ſed ad deturbandum, & obſtandum generationi, ſatis enim notum eſt , quod ſi vna vxor ſimul plures viros vellet , quod non ad prolem , ſed ad explendam libidinem faciebat : iſte autem finis deordinatus eſt, & male præſtitutus : eundem autem virum plures habere vxores bene ſtat : non ad libidinem , ſed ad prolem , quia ad libidinem vna ei ſufficit, ad prolem autem non, quia poſtquã vna concepit vſque ad 9. vel 10. menſes iterum concipere nõ poteſt : poteſt autem vnus vir in eodem anno multos filios ex eiſdem vxoribus procreare , ſicut ait Franciſcus Petrarcha de quodam rege de proſpera, & aduerſa fortuna , quod ſexcentos filios genuit: neceſſe autem erat,quod iſte in quolibet anno 20. vel 30. illorum generaret. Octaua ratio eſt , quia pluralitas virorum ad eandem vxorem repugnat paci politicæ,& œconomicæ, non quidem ſolum quantum ad regimen œconomicum, de quo ſupra dicebatur , ſed adhuc magis quantũ ad petitionem debiti : contingeret namque interdum omnes ab eadem vxore ſimul debitum petere,& quia impoſſibile eſſet omnibus ſimul reddi, magna diſcordia , & vulneratio inter viros ſequeretur : ſicut eſt in duobus tauris aut alijs brutis contendentibus de eadem fæmella : fit enim interdum mors, & dura vulneratio.fortius autem amor iſte viris infigitur,quia cognoſcunt quod amant, quod autem magis cognoſcitur,magis amatur : beſtiæ autem non cognoſcunt ſic : Quod autem amor in quibuſdam viris fortis nimium ſit patet , quia nullus labor magnus videtur amanti, ignes non timet, niues ſpernit, gladijs ſe opponit, omniaque pericula ſibi grata reputat;dum tamen conſequatur amatum , vt ait Seneca tragæd. quarto. cuius titulus eſt Hippolytus in carmine quarto : cum Phædra amore flagrans Hippolytum alloquens introducitur , dicens.

Me, vel ſororem Hippolyte, vel famulam voca,
Famulamq́, potius, omne ſeruitium feram.
Non me per altas ire, ſi iubeas, niues
Pigeat gelatis ingredi Pindi iugis,
Non, ſi per ignes ire, & infeſta agmina
Cunctèr paratis enſibus pectus dare,
Mandata recipe, ſceptra, me famulam accipè
Sinu receptam ſupplicem, ac ſeruam rege,
Miſerere amantis.

Orpheus etiam,qui cętera ſuis cantibus ſuperauerat,amorem fortem ſuperare non potuit , ſed quo potentius omnia terræ inferniq́; monſtra placaret,fortius in eo recrudeſcebat amor. Seneca in tragædia 1. cuius titulus eſt Hercules furens , carmine 4. quod incipit.

Immites potuit flectere cantibus
Vmbrarum dominos, & voto ſupplici.

De hoc etiam Boetius de conſo. lib. 3. metro vltimo.

Felix, qui potuit fontem viſere lucidum.

Tanta enim amoris viuacitas eſt , & vulnerandi poteſtas , vt non iniuria eum antiqua Gentilitas vngulas , & ardentes faces habere dixerit, vt ait Iſidorus Etymol. li. 8. vbi agit de dijs gentium. De hoc etiam Seneca in Tragædia quarta , quæ dicitur Hippolytus carmine 4. ait.

Diua non mitì generata ponto,
Quam vocat matrem geminus cupido,
Nulla pax iſti puero per orbem
Spargit effuſas agilis ſagittas,
Tela, quam certo iaculatur arcu,
Non habet latam data plaga frontem,
Mouet hic æſtus iuuenum feroces,
Concitat flammas ſenibuſq́, feßis.

Solus enim amor eſt, qui viros fortes emollit, dura quæque confringit, & non immerito, quia fortis eſt, vt mors dilectio, & dura,vt infernus æmulatio : lampades eius lampades ignis, atque multæ non poterunt extinguere , & flumina non obruent illam, vt patet Canticorum capite octauo. ſatis enim hoc patet in Hercule , qui cum omnia terrarum inferorumque monſtra indomitis illis viribus domuiſſet, ſolo amore Ioles filiæ Regis Ætholiæ ſuperatus ad ancillaria miniſteria deductus eſt , ita vt ad præceptum eius fæmineam veſtem induerit. De hoc Ouidius in libro Heroidum , qui dicitur liber epiſtolarum in epiſtola Deianiræ ad Herculem , quæ incipit.

Gratulor Aetholiam titulis ſuccedere noſtris
Victorem vitæ ſuccubuiſſe queror.

De hoc meminit Ioannes Boccatius de Certaldo. in libro de Caſu, & ruina Principum, & Seneca in tragædia 4. carmine 3. ait.

Natus Alcmena poſuit pharetras
Et minax vaſti ſpolium leonis,
Et dari paſſus digitis ſmaragdos
Et dari legem rudibus capillis,
Crura diſtincto religauit auro
Luteo planas cohibente foco,
Et manu clauam modo, quã gerebat
Fila deduxit properante fuſo.

Idem quaſi de viro forti Achille legitur , qui cũ in bello Troiano Polixenam Priami regis filiam adamaſſet , ita vt deperiret in amorem illius, cæteris ad bellum euntibus, ipſe in lecto ſedens thraicia lira cantus amatorios concinebat. De hoc Ouidius in libro Heroidum in epiſtola Briſeidis ad Achillem, quæ incipit.

Quam legis à rapta Briſeide litera venit,
Vix bene barbarica græca notata manu.

In his enim inſiſtendum verbis non eſt,quoniam magnitudo huius amatorij furoris verbis inexplicabilis eſt. Et ſi quis ſimpliciter motus fortiter amare poteſt, quanto magis cum alius rem amatam impedierit, aut occupauerit ? tunc enim magna vis increſcit amoris : ſic enim ait Ouidius 2. libro de remedio amoris.

Fortius Hermionem ideo dilexit Oreſtes,
Eſſe quòd alterius cœperat illa viri.

De hoc idem Ouidius in libro Heroidum in epiſtola Hermionis ad Oreſtem , quæ incipit.

Pyrrhus Achilleides animoſus imagine patris.

Sed arguet aliquis, quod idem inconueniens ſequitur dando plures vxores eidem viro . Nam cum vir, & vxor ad paria in-

dicentur

A

B

C

D

E

F

Quidã ſexcentos filios genuit.

Amor amãtẽ ad omnia cogit.

Hercules inſania propter fæminas.

Achilles Philo captus.

dicentur prima ad Corinth. cap. 7. ſcilicet, vir non habet poteſtatem corporis ſui, ſed mulier, & mulier non habet poteſtatem corporis ſui, ſed vir: cum pluribus vxoribus pro eodē tempore vir reddere debitum non poſſet, ſequitur contentio, & diſturbatio œconomiæ. Reſpondetur, quòd non eſt ſimile in viro, & vxore, quia ſi duo viri ab eadem vxore ſimul debitum peterent, cum ipſa non poſſet vtrique reddere ſimul viri, qui fortiores eſſent pugnarēt ſuper hoc vſque ad mortem, & nullus eſſet rector œconomiæ, qui eos moderari poſſet: ſi autem plures vxores ab eodem viro ſimul debitum petant, non ſequitur hoc inconueniens, quia vir, qui earum rector eſt, ipſarum ſedaret litigia, & cui vellet primo debitum redderet: cui autem poſterius, poſterius. Vel illis ad reddendum debitum certa tempora aſſignaret: ſicut fecit Iacob, qui quatuor vxores habebat, & cuique debitum reddebat, ſed vno tempore determinato manebat apud vnam, & alio tempore apud aliam, & ſic non erat contentio inter illas: Iacob tamen multum ſe alligauerat ſubijciens totam voluntatem ſuam voluntati vxorum, ſcilicet, quòd quando aduenerat tempus accedendi ad vnam, non accedebat ad aliam, etiam ſi hoc concupiſceret, & ſi illa, apud quam manere debebat reddendo debitum aliquo tempore vellet ius ſuum vendere alteri vxori poterat: ſic enim patet Geneſis cap. 30. vbi cum eſſet tēpus, quo Iacob manere debebat apud Rachel reddendo debitum, & Rachel oraſſet Liam, vt daret ei de mandragoris filij ſui Ruben, quas de agro attulerat, dixit Lia: parum tibi videtur quòd præripueris mihi virum meum, niſi & mandragoras filij mei tuleris? dixitque Rachel, dormiat tecum hac nocte pro mandragoris filij tui. Cumque vtraque huic pacto conſenſiſſet, egreſſa eſt Lia in occurſum Iacob reuertentis de agro ad veſperum, & ait, ad me inquit intrabis, quia mercede conduxi te pro mandragoris filij mei. Nona ratio eſt, quia ſequeretur magna abominatio, cum vnus vir cognoſceret, q̄ alius accedebat ad eam, quam ipſe carnaliter cognoſcebat: nam cum iſte actus turpis ſit, & valde fædatiuus, nimis abhoreret quilibet à ſe fædatam ab alio defædari, & induceret viros ad non cognoſcendum vxores, & patet, quia non ſolum aliquis abhorret eam, quæ ab alio defædata eſt, ſed interdum illam, quam ipſe fædauit. Ex quo ſequitur id, quod videtur in amatoribus carnis, vt cum aliquam fœminam antequam potiantur optatam nimis amore dilexerint; poſtquam eam carnaliter cognouerint modicum apprecientur: iam nō eam ſed aliam diligentes, & non ſolum non appreciantur, ſed etiam fit interdum, vt eam, quam ante nimio amore dilexerint dum iſſimo odio perſequantur: hoc enim inter ardentiſſimos amatores viſum eſt, vt patet de Amon filio Dauid, qui ita vehementiſſime dilexit Thamar ſororem ſuam, vt deperiret in amorem illius: cum autem viribus eam opprimens cognouiſſet, factum eſt, vt magis eſſet odium, quo eam poſtquam cognouiſſet inſecutus eſt, quam ferociſſimus ille amor, quo antequam cognoſceret eam, dilexerat, infra 2. lib. cap. 13. Si autē darentur plures vxores eidem viro, non ſequitur hoc, quia nihil magis aliqua vxor virum fædatum reperiet, ſi aliam cognouerit, quam ſi nullam vnquam cognouiſſet. Diuerſitatis ratio eſt, quia vir eſt emittens, fœmina autem recipiens. Patet igitur ex ſuperioribus, quòd nunquam licuit, nec licet eandē fœminam plures habere viros: licuit tamen eundem virum plures habere vxores, cum hoc vetitum non eſſet, & ſic licuit Elcanæ patri Samuelis habere duas vxores, de quibus hic.

Sed arguet aliquis, quia Deuteron. cap. 17. hoc prohibetur, cum dicitur, quòd rex non accipiet vxores plurimas, quę alliciant animum eius, ergo de omnibus alijs idem erit. Reſpondendum eſt, quod in regibus ſpecialiter hoc dictum eſt, quia ipſi præſidere debebant toti multitudini: vnde temperatiſſimos, & regulatos eos per rationē ſuper omnes alios eſſe oportebat. Amor autem plurium fœminarum ad turpiſſimas impellit paſſiones, quod in rege valde caueri debuit: de reliquis autem non eſt idem, quia cum non præſideant, non eſt inconueniens, ſi interdum à ſimilibus moueantur paſſionibus, ideo non eſt vetitum eis plures habere vxores. Alio modo, & conuenientius, dicitur, quòd idem eſt in regibus, & cæteris, ſcilicet, quòd prohibetur vxorum multitudo inordinata, ſed non prohibetur quæcunque multitudo: vnde dicitur ibi, quod rex non habebat vxores plurimas: Dauid tamen, qui erat vir ſanctus, habuit ſimul plures vxores, vt patet infra 2. lib. cap. 3. prohibebatur tamen talis multitudo vxorū, qualem habuit Salomon, ſcilicet, quod habuit vxores, quaſi reginas ſeptingentas, & concubinas trecentas infra lib. 3. cap. 11. & cantic. cap. 6. dicitur, quod adoleſcentularum non erat numerus, ideo iſta multitudo effrenata peruertit animum Salomonis. nam infra 3. lib. cap. 11. dicitur, quod deprauatum eſt cor Salomonis propter vxores: habere autem paucas vxores ſimul non erat vetitum, & ſic licuit Elcanæ habere vxores duas. *Nomen vni Anna, & nomen ſecundæ Phenēnna.* Anna eſt, quam ſuſcepit primo in vxorem Elcana, ſed poſtea ſuperduxit Phenennam: forte autem, quia Anna non pariebat, & quanquam diligeret eam vir ſuus, tamen ne ſine prole maneret, aliam ſuperduxit: ſic enim fuit de Abraham erga Saram vxorē ſuam, ex qua cum prolem ſuſcipere non poſſet, eius precibus accepit Agar Ægyptiam in vxorem: Geneſis decimo ſexto capite. *Fueruntque filij Phenennæ.* Id eſt, accepit filios Elcana ex Phenenna vxore ſecunda: abundabat enim iſta in prole, vnde efferebatur ſuper Annam vxorem primam exprobrans ei ſterilitatem ſuam, & quod Dominus concluſiſſet vuluam eius. *Annæ autem non erant liberi.* Id eſt, Anna non poterat habere filios, quamquam magno tempore cohabitaſſet viro ſuo, & ambo dediſſent operam generandi prolem: erat namque Anna ſterilis, ideo ſuperuacua ſollicitudo erat.

An Anna Samuelis fuit ſterilis naturaliter, vel Deus dederit ei in pœnam.

QVÆST. VI.

QVÆRET aliquis de Anna, quæ ſterilis erat, an naturaliter ei hoc euenisſet, vel Deus iſtud fecerat, vt poſtea partus mirabilis naſceretur. Reſpondendum eſt ſecundum quoſdam, quod Deus priuauerat Annam ad tempus poteſtate pariendi, vt infans, qui gignendus erat, precibus haberetur à Deo & mirabilius hoc fieret, ſicut interdum Deus aliquem percutit, vt poſtea ſanet. Reſpondendum eſt hoc non ſtare nam Deus non infligit aliquam pœnam cuiquam, vt illi poſtea remedium adhibeat, quia in hoc nullam nobis gratiam faceret: etiam quia à principio iniuſte malum infligere videretur, cum ille, cui infligitur nihil mereretur: ſi forte ſolum propter hoc infligebatur, vt Deus poſtea ſanaret, nec etiam Deus aliquem percutit, vt ſanet. Nam ſi interdum aliquem percutiat, & poſtea ſanet, non percuſſit ſolum, vt ſanaret, ſed ob aliam cauſam, ſicut patet de Tobia, ſcil. ad virtutis experientiā, vel quia peccata noſtra promerentur, vel ex alijs cauſis. Ideo dicendum, quod ſterilitas non fuit inflicta Annæ à Deo ſpecialiter ad tempus, quia tunc videretur ei iniuſtus, niſi demeruiſſet, ſed fuit iſta ſterilitas Annæ à natiuitate ſua, ita vt nunquam eſſet, quin ſterilis eſſet, quouſque Deus eam ſanaret, ea autem, quæ quis conſequitur ex vtero dicitur habere naturaliter, quia ex natiuitate habet propter aliquas cauſas prouenientes ex principijs naturæ: nec tamen iſta ſine Dei voluntate, aut iudicio fiunt: ipſe enim eſt rector totius naturæ. Quare autem voluerit, quod à principio Anna naſceretur ſterilis fortè dici poſſet, quod hoc erat, vt poſtea illi fœcunditatem precibus daret, & partus eſſet mirabilis: nec eſt iſtud, ſicut ſupra dicebatur, ſcilicet, quod daretur ei in pœnam, vt poſtea ſanaretur. Nam in pœnam habere dicimur ea, quæ cum fuerim⁹ nobis infliguntur mala, & ſentimus nobis infligi, cum prius illa non habuimus, quæ vero, antequam naſceremur, nobis inerant, non ſunt nobis pœna, ſed natura: nec videtur Deus aliquem grauare, ſi ex vtero faciat qualitercunque diſpoſitum naſci, videretur tamen ſi poſtquam natus eſſet, potiſſimè cū peruenisſet ad ætatem rationis capacem aliquam pœnam ſine meritis infligeret, quia iam erat cui infligitur, ſimile autem patet ex verbis Chriſti. Ioan. 9. cap. Cum quæſierant diſcipuli de cœco nato, quis peccauerat ipſe an parentes eius, vt cæcus naſceretur, reſponſum eſt eis, quod nec ipſe, nec parentes eius, ſed vt manifeſtarentur opera Dei in illo, ſcilicet, vt Chriſtus poſtea mirabiliter eum ſanaret: ſi tamen iſte cæcus non fuiſſet ab vtero cæcus, ſed poſtea Deus illi ſpecialiter cæcitatē inflixiſſet, oportebat eſſe aliquod demeritum eius, & non ſolum, vt manifeſtarentur opera Dei in eo: ſic autem de Anna

A

si fuerat sterilitas à natiuitate eius, poterat esse conuenienter à Deo inflicta, vt postea eam sanaret: si tamen inflicta fuisset postea, oportebat dari aliquam causam demeriti, quæ non apparet, ideo dicendum conuenientius, quod ex natiuitate erat sterilis, sed postea Deus tribuit fœcunditatem precibus, & lachrymis eius.

Ad quid ponitur hic Annæ sterilitas, & sui filij per preces natiuitas.

QVÆST. VII.

QVÆRETVR vlterius quare ponitur hic quomodo mater Samuelis erat sterilis, & quomodo obtinuerit filiũ precibus lacrymosis. Nã cum hic intendatur vita, & regimen Samuelis, & principatus Regum sequentium post Samuelẽ, sufficiebat dici, quod natus fuerat, vel poni vitam illius; etiã si de natiuitate nihil ageretur.

Respondendum est, quod hoc fuit expressum ad signandum maiorem probitatem Samuelis: intendebat enim hic Scriptura designare virtuosum regimen temporis Samuelis, & quia illi homines semper inter cæteros specialiores sunt, quos Deus super conditionem naturæ nasci fecit, quod de Samuele fuit, describitur hoc tanquam certissimum testimoniũ probitatis eius, sic.n. fuit de omnibus, qui aliquo modo miraculosè nati sunt, vt patet de Isaac, quem Abraham centenarius genuit, & Sara, cum esset sterilis, & nonagenaria, desijssentque ei fieri muliebria, concepit: Genesis 17. & 18. ca. qui fuit pater omnium Hebræorum, & magna eius fuit probitas: similiter quoque Rebecca vxor Isaac sterilis erat, & Deo dante, peperit gemellos, quorum alter fuit princeps omnium Hebræorum à Deo acceptissimus: Genesis cap. 25. sic quoque fuit de beato Ioanne Baptista, cuius sterilis mater erat, sed angelica reuelatione partus prænunciatus est: Lucæ cap. 1. fuit autem talis, vt à Christo laudari meruerit, nec quidẽ mediocri laude, sed maxima, scilicet, inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista: Matth. 11. & Lucæ 6. cap. Similiter quoque mater Samsonis sterilis erat, sed postea prædicente angelo concepit, & natus est inde vir robustissimus Hebræorum, qui vindicauit Israel de hostibus suis. Iudic. 13. cap. de Christo autem, qui miraculosè natus est, dicere non attinet, quod perfectus fuerit, & aliquid magnũ, nam eum viris comparare fas non est: fuit igitur conueniens declarari sterilitatem matris Samuelis, tum vt laudarentur opera Dei in illa, tum vt firmius testimonium esset de probitate Samuelis, qui miraculosè genitus fuerat. *Et ascendebat vir ille de ciuitate sua statutis diebus.* Id est, Elcana ascendebat ad sanctuarium domini in Silo determinatis temporibus, scilicet in festis ordinatis à lege ad faciendum sacrificia, scilicet, tribus temporibus anni, scilicet, in festo azymorum, & in pentecoste, & in festo tabernaculorum. Erat autem ciuitas de qua ascendebat Ramatha: nam in illa semper habitauit ante natiuitatem Samuelis, vt patet infra in litera, scilicet, reuersique sunt, & venerunt in domum suam in Ramatha: etiam habitauit ibi Elcana post natiuitatem Samuelis: nam cum ablactatus esset, factusque trium annorum, & ductus in tabernaculum domini dicitur, quòd redijt Elcana in Ramatha in domum suam, vt sequenti cap. Nec solum Elcana habitauit ibi, sed etiam Samuel vsque ad senecturem suam infra capite septimo. & vocatur ista ciuitas Ramathaim alio nomine, vt patet supra.

Multæ steriles quæ parturierũt.

B

C

Op. Iudæorũ.

Dicunt quidam Iudæi, quod Elcana non ascendebat in sanctuarium semper eadem via, sed nunc vna via, & alio tempore alia, vt annunciaret omnibus Israelitis, quod irent ad adorandum dominum, quia ipsi nimis desides erant: potissimè quia distrahebant eos quibusdam sacrificijs filij Heli, Ophni, & Phinees, vt patet sequenti capitulo.

Quare Elcana ter ascendebat in locum sanctuarij quolibet anno.

QVÆST. VIII.

QVÆRET aliquis quare Elcana ascendebat tribus supradictis temporibus in locum sanctuarij quolibet anno, & ad quid. Respondendum, quod hoc fiebat ex obligatione legis ter in anno iubentis ascendere omne masculinum in locum sanctuarij: Exod. 23. & 24. & Deuteron. 16. cap. Faciebant autem Israelitæ in his temporibus cæremonias adorationum, & sacrificiorum, vt dicitur in litera, scilicet quod ascendebat Elcana, vt adoraret, & sacrificaret domino: erat enim conueniens valde, vt Israelitæ ascenderent aliquoties in anno ad locum sanctuarij, ne obliuiscerentur cæremoniarũ Dei per dissuetudinem, & beneficiorum ab eodem collatorum. Nam Iudæi non habebant in quolibet loco terræ promissionis locum sanctuarij vbi possent offerre victimas, & facere reliquas cæremonias legis, sed vnicus erat locus propter vnitatem Dei, vt patet Deuteron. cap. 12. ad hunc autem locum si Iudæi non cogerentur ire aliquibus temporibus anni, nunquam facerent cæremonias sacrificiorum, nec oblationum, aut alia legalia, & sic essent velut si non haberent legem Dei, & obliuiscerentur beneficiorum sibi collatorum, in quorum memoriam inducebantur per legales obseruantias: non poterant tamen quotidie, aut multoties omnes Israelitæ conuenire in locum sanctuarij, cum quidam eorum procul inde habitarent: ideo fuit conueniens, quod statueretur ter in anno, quod conuenirent ad locum sanctuarij. Potissime quia tunc erant tria festa, in quibus principaliter recolebantur beneficia data Israelitis, scilicet in festo azymorum recolebatur beneficium liberationis de Ægypto ab angelo percussore, cum occiderentur omnia primogenita Ægypti. In Pentecoste autem legis datæ memoria fit. In festo autem tabernaculorum fit memoria habitationis Israelitarum in deserto per 40. annos, & beneficiorum, quæ Deus ibi contulerit: aliam autem causam addit Iosephus quarto libro Antiquitatum scilicet, quod hoc fiebat, vt omnes Israelitæ, qui cognati erant tanquam ex vno capite descendentes congauderent simul, & epularentur conuenientes in locum vnum; & sic maneret inter eos mutua cognitio, & amor, quod nequaquam accideret, si disiuncti locis nunquam in vnum conuenirent. Prima tamen causa efficacior est. In his autem tribus festiuitatibus faciebãt Hebræi diuersas cæremonias. In prima namque earũ celebrabant omnes phase sumentes agnum per singulas domos, & occidentes, atque comedentes secundum ritum, qui habetur Exod. 12. cap. Et ad hanc festiuitatem saltem necesse erat omnes Israelitas conuenire in locum sanctuarij. Nam quilibet Israelitarum celebrare debebat phase quolibet anno sub pœna mortis, nisi etiam immundus, vel in via procul peregrinaretur: Num. 9. cap. non poterat tamen phase immolari in quacunque vrbe, sed solum in loco sanctuarij: Deuter. 16. cap. ergo necesse erat omnes Israelitas in hoc festo conuenire in locum sanctuarij, fiebat etiam hoc tempore solennitas azymorum durans per septem dies, & in die secunda, scilicet 16. die mensis primi offerebatur manipulus spicarum, de quibus Leuit. 23. cap. fiebant quoque in singulis dierum eorum sacrificia multa: de quibus omnibus Num. 28. cap. Secunda festiuitas erat Pentecostes, quæ durabat vnico die: Deuteron. 16. cap. In hoc autem die offerebantur panes noui de singulis domibus duo, quorum pars cremabatur super altare. De quorum ritu, Leuit. 23. cap. Festum tertium erat tabernaculorum, quod fiebat mense 7. 15. die mensis durans diebus septem quo tempore omnes Iudæi conuenientes in locum sanctuarij faciebant ibi effigies tabernaculorum de ramis arborum, & exultabant accipientibus in manibus Thirsos de arboribus: Leuit. 23. cap. His septem diebus manebant in loco sanctuarij offerentes holocausta, & sacrificia multa: de quibus Num. 29. cap. die autem octauo congregati priusquam recederent in loca sua dabant singuli elemosinam pro sumptibus sacrificiorum: ideo vocabatur dies ille cœtus & collectæ, scilicet, quia congregabatur cœtus Israelitarum, & colligebatur ab eis pecunia pro sanctuario: iste est modus trium solennitatum, ad quas ascendebant Iudæi quolibet anno in locum sanctuarij, de quibus magis declaratum

D

E

Tria festa principalia Iudæorum.

F

est

A

est. Leuit. cap. 23. & Num. cap. 29. *Vt adoraret, & sacrificaret domino exercituum in Silo.* Id est, in istis festiuitatibus ascendebat Elcana ad locum sanctuarij ad sacrificandum ibi, vt adoraret dominum: veniebant enim ad faciendum reuerentiam Israelitæ in loco sanctuarij, quia ibi videbatur specialiter esse Deus, & hoc erat adorare: etiam faciebant sacrificia, quia in istis solennitatibus Israelitæ, qui ante hoc non conuenerãt ad sanctuarium ex desiderio, quia raro illuc ibant, sacrificia offerebant: quidam enim holocausta, & hostias pacificas: omnes autem, vt communiter hostias pacificas offerebãt, quia de istis offerentes accipiebant partem quandam, & quædam sacerdotibus, & quædam Deo proueniebant. Vnde non solum ad honorem Dei, sed etiam ad iucunditatem, & epulas suas Iudæi hostias pacificas offerebant, & ob hoc plures de eis offerebant hostias pacificas, quam holocausta, quia de holocaustis nihil percepturi erant, cum omnia cremarentur. Dicitur autem, quod ascendebat in Silo, quia hic erat locus sanctuarij: fuit enim à principio locatum sanctuarium, scilicet, ex quo Israelitæ introierunt in terram Chanaan, nam cum acquisita esset terra tempore Iosue comederunt omnes Israelitæ, & fixerunt tabernaculum domini in Silo. Iosue 18. capit. mansitque ibi annis ferè quadringentis 76. vt patet ex discursu, & computatione Iosephi. lib. 5. antiquitatum. Fuit autẽ inde ablatum sanctuarium post hoc nam tempore Heli sacerdotis capta est arca domini à Philisthinis, quæ postea nunquã redijt in Silo, sed transiuit ad alia loca, tabernaculum quoq; non multo post hoc translatum est inde. Nam tempore Saulis regis erat in vrbe Nobe. infra 21. cap. de translatione autẽ arcæ ad Philisthijm tempore Heli, patet infra cap. 4. Est autem Silo ciuitas in sorte Ephraim, quæ distat à Ierusalem quatuor milliaribus, & à Sichem 20. vt patet in libr. de situ terræ sanctæ.

Quare ascendebãt in Silo potius quam in alio loco.

B

An Elcana alio tempore ascenderet ad sanctuarium, quàm in festiuitatibus

Qvæst. IX.

Qværet aliquis an Elcana ascenderet solum in locum sanctuarij ad adorandum, & sacrificandum. Respondendum est, quod non, quia Elcana erat Leuita de genere Caathitarum. 1. Paral. cap. 6. Leuitæ autem debebant ministrare in sanctuario temporibus suis cum perciperẽt decimas, ergo Elcana illuc ibat aliquo tempore, & isti non erant dies statuti, de quibus hic dicitur, cum isti sint festiuitates assignatæ à lege. Dicet forte aliquis, quod nunquam Elcana, nec alij Leuitæ ascendebant in locum sanctuarij ad ministrandum, quia ministratio Leuitarum erat, vt deponerent, & erigerent tabernaculum, quando castra mouenda, vel locanda essent, & quod portarent illud per viam, nec habebant aliquam aliã ministrationem, vt patet Nu. 1. & 3. & 4. cap. sed nunc nulla istarum ministrationum esse poterat, quia non mouebatur sanctuarium postquam fixum est in Silo, ergo nunquam veniebant Leuitæ ad ministrandum in sanctuarium. Sed aliquis dicet, quod adhuc manebat alia ministratio Leuitarum, scilicet, quod excubarent in circuitu sanctuarij, & non permitterent populares accedere ad excubandum, vel quomodocunque manendum, ibi Nu. c. 1. Hoc autem facere poterant in Silo, & sic ascenderent aliquibus temporibus Leuitæ ad ministrandum in loco sancto. Dicendum est, quod ad istam ministrationem Leuitæ non ascendebant ad locum sanctuarij, quia excubare pertinebat ad tempus, quo manebant Israelitę in deserto, quia sanctuarium erat in campo nullis parietibus clausum, sed poterat quilibet illuc accedere, nisi prohiberetur vt ergo non accederent populares excubabant Leuitæ. Cum autem fixum est in Silo, mansit intra magna ædificia domorũ quibus arcebatur quilibet accedere volens, ideo non oportebat ibi esse excubitores, sicut in deserto, habebant tamen Leuitæ hoc non obstante alias ministrationes in loco sanctuarij, quia ad mandatum summi sacerdotis mouebantur circa ea, quæ iuberentur facere in sanctuario, vt patet Num. c. 18. & ad istam ministrationem erant Leuitæ per diuersa tempora secundum vices suas in loco sanctuarij, vt patet Deuteron. 18. cap. scilicet, si exierit Leuites de vna vrbium tuarum, & voluerit venire desiderans locum, quem elegerit dominus, ministrabit in nomine domini, sicut omnes fratres eius Leuitæ, qui stabunt eo tempore coram domino: in quo patet, quod aliqui determinatis temporibus seruiebant. Alij vero, qui volebant manebant semper ad ministrandum in ipso loco, sed Elcana erat vnus de Leuitis, ergo aliquando ascendebat ad locum sanctuarij ad ministrandum præter hoc, quod ascendebat in festiuitatibus ad adorandum, & sacrificandum.

C

D

Quare non fit mentio de ascensu Elcanæ ad ministrandum.

Qvæst. X.

Qværetvr vlterius quare non fit mentio hic de ascensu Elcanæ ad ministrandum, sicut de ascensu ad solẽnitates. Respondendum est, quod scriptura intendebat hic introducere, quomodo Anna, quæ et vxor Elcanæ petiuit à domino in Silo filium, & quia non ascendebat ipsa cum viro suo tempore quo ibat ad ministrandum: ascendebat autem tempore, quo ibat ad festiuitates: ergo de ascensu ad illas mẽtio solum facta est. De primo patet, scilicet, quod non ascenderet Anna cum viro suo tempore ministrationis, quia qui accedebant ad sanctuarium, debebant esse mundi ab omni contaminatione: contactus autẽ vxoris erat immundus, quia quicunque tangeret eam debebat lauare carnem suam aqua, & immundus erat vsque ad vesperam. Leuit. cap. 15. ergo tẽpore ministrationis Leuitæ non accedebant ad vxores: si tamen ducerent eas secum ad locum sanctuarij, quia aliquanto tempore ibi manebant, esset eis occasio ad contaminationẽ: ideo non ducebant eas secum. De secundo patet, scilicet, quod quando ibat Elcana ad sacrificandum domino in festiuitatibus, duceret secum vxores suas: sic enim apparet hic, cum vtrique daret de sacrificijs, quæ immolabat in Silo. Ad ista enim festa non obligabantur venire mulieres in locum sanctuarij, cum lex solum dixisset de viris: Exod. 23. & 34. c. veniebant tamen ex deuotione, & tunc comedere poterant de sacrificijs, vt patet Deut. 12. & 16. cap. vbi dicitur, quod in istis festiuitatibus ascenderent viri in locum sanctuarij, & offerrent sacrificia, epularenturque cum eis vxores, & filiæ, & ancillæ, & serui. Cum autem ascendisset semel Elcana ad quandam de istis festiuitatibus accidit, quod hic dicitur, scil. quod petierit Anna filium, ideo fit mentio de isto ascensu ad ministrandum. *Erant autem ibi duo filij Heli, Ophni, & Phinees sacerdotes domini.* Dicitur de istis duobus sacerdotibus, quoniam sacerdotium, & principatus Samuelis habuit locũ propter istos duos: erat enim Heli summus sacerdos, & vir iustus iudex Israel, qui 40. annis iudicauit, vt patet infra capite 4. duo tamen filij Ophni, & Phinees erant viri nequissimi, quoniam peccabant contra legem sacrificiorum: etiam dormiebant cum mulieribus, quæ excubabant ad ostium tabernaculi, vt patet sequenti cap. & ob hoc Deus voluit, quod nec isti, nec pater eorum magno tempore manerent in sacerdotio, sed mortui sunt quasi simul, vt patet infra cap. 4. & tunc successit Samuel tanquam iudex. Debuit ergo de his dici cum introduceretur historia Samuelis, qui propter iniquitatem istorum locum habuit: dicitur etiam, quod erant isti duo sacerdotes in Silo. Non quidem, quod isti soli essent ibi, quia erat ibi pater eorum Heli, erant quoque multi alij sacerdotes, qui per tempora sua ministrabant, quia tamen isti duo erant iniqui, propter quos mutatum est sacerdotium de domo Heli, & potestas iudicandi Israel: de his solis exprimitur. Vocantur autem isti sacerdotes domini, quia licet nequissimi essent, tamen domini ministeria faciebant. *Venit ergo dies, & immolauit Elcana.* Id est, venit aliqua festiuitas de illis, in quibus lex iubebat iri in locum sanctuarij, & tunc immolauit Elcana, scilicet, faciens hostias pacificas: non est autem intelligendum, quod ipsemet Elcana fecerit sacrificium, quia hoc ad solos sacerdotes pertinebat: Elcana vero erat Leuita, vt est dictum, sed immolauit, id est, dedit animalia ad immolandum.

E

F

Elcana, quod ſacrificium fecerit nunc. Et an fuerit hoſtia pacifica.

QVÆST. XI.

QVÆRET aliquis, quod ſacrificium fecit hic fieri Elcana. Reſpondebit aliquis, quod hoc nõ poteſt ſciri. quia erant tria genera ſacrificiorum, ſcilicet, holocauſtum, hoſtia pacifica, & ſacrificium pro peccato, & de quolibet horum poterat offerre Elcana. Reſpondendum eſt, quod ſacrificium Elcanæ determinatum eſt, erat enim hoſtia pacifica, nec poterat eſſe aliquod aliud ſacrificium. Quod patet, quia tria ſunt genera ſacrificiorum, vt dictum eſt: quorum primum eſt holocauſtum, ſed iſtud non obtulit Elcana, quia omnes carnes holocauſti cremabantur cum capite pariter, & inteſtinis, & pedibus nullo proueniente ſacerdotibus, aut offerentibus inde: Leuit. cap. 1. ſed ſola pellis dabatur ſacerdoti immolanti: Leuit. cap. 6. hic tamen comedit Elcana de ſacrificio ſuo, & dedit vxoribus atque filijs: ideo non fuit holocauſtum. Itẽ non poterat eſſe ſacrificium pro peccato, quod eſt ſecundum genus, quia iſtud erat duplex, aliquando enim cremabatur animal pro peccato extra caſtra, & inferebatur de ſanguine eius intra ſancta ſanctorum: aliquando autem non inferebatur de ſanguine eius interius. Primo modo ſacrificium pro peccato totum cremabatur extra caſtra, ſcilicet, carnes, pellis, & fimus Leuit. cap. 4. Si ſecundo modo proueniebãt omnes carnes ſacerdotibus, Leuit. c. 6. ideo nihil inde habere poterant offerentes, ſed ex hoc ſacrificio comedit Elcana, ideo non erat pro peccato: relinquitur ergo, quod eſſet hoſtia pacifica, quia de hac licebat comedere Elcanæ, & dare vxoribus ſuis.

Quomodo multi ab offerentibus comedebant de hoſtia pacifica.

QVÆST. XII.

QVÆRETVR vlterius, cum dicatur de hoſtia pacifica, quod quædam pars illius peruenit offerẽtibus, quomodo hic non ſolum offerentes, ſed etiam multi alij comedebãt· ſolus enim Elcana obtulerat, ſed non ſolus ipſe comedebat. Reſpondendum eſt, quod hoſtia pacifica erat minus ſacra, quam aliæ hoſtiæ, quia de alijs non dabatur aliquid offerentibus, in hoſtia autem pacifica maior pars proueniebat eis, immo ipſum ſacrificium non fiebat principaliter propter Deum aut ſacerdotes, ſed propter gaudium, & exultationem, & epulas offerentium: de eis autem tollitur aliqua pars pro Deo. Nã vt communiter in hoſtia pacifica ſolũ accipitur adeps ad cremandum ſuper altare: Leuit. cap. 3. pectuſculum autem, & armus dexter proueniebant ſacerdotibus: reliquæ autem carnes ipſis offerentibus licitum erat comedere de ſanctificatis hoſtiæ pacificæ, ſed etiam familijs ſuis, & amicis, & omnibus, quos ipſi offerentes vocarent ad epulas: Deut. 12, & 16. cap. Nam ibi dicitur, quod quando offerret hoſtiam pacificam, epularetur coram domino tam ipſe quam vxor, & filij, & filię, ſerui, & ancillæ, & peregrini, viduæ, & pauperes: pupilli, & Leuitæ, quoſcunque offerens vocare vellet. Fiebat autẽ hoc propter duo. Primò, quia iſta ſacrificia fiebãt principaliter ad gaudium ipſorum offerentium, non eſt tamen illis gaudium in ipſis de ſacrificijs ſuis ſolum comedere liceret diſcernendo cibos à familia ſua. Item non ſtabat hoc, quia offerenti de hoſtia pacifica prouenit maior pars, ſcili. tota hoſtia præter pectuſculum, & armum dextrum, & adipes: hoc tamen nõ poſſet comedere aliquis vir ſolus, potiſſimè quando fierent ſacrificia de magnis animalibus, vt de bobus, quia valde multi tũc requirerentur ad comedendum partem ſacrificiorum prouenientem ipſi offerenti. Conceſſum fuit igitur offerentibus, quod de partibus prouenientibus eis darent in cibum cuicũque vellent, ita tamen, quod nõ comederetur illud quidquid eſſet extra locum ſanctum, ſcil. atrium tabernaculi, ſed quod ipſe offerens, & omnes alij, quos ipſe voluiſſet, comederent coram domino, vt dictum eſt. Nam Deuter. 12. capi. dicitur de iſtis offerentibus, quod epularentur coram domino, ſed epulari coram domino eſt comedere intra ſanctuarium: exigebatur etiam, quod iſti, qui comederent de partibus hoſtiæ pacificæ eſſent mundi non habentes aliquam contaminationem, ſiue naturalem, ſiue legalem, quia generaliter prohibetur omnibus immundis accedere ad ſanctificata: Leuitic. 22. Conſiderandum vlterius, quod ſicut offerentibus licebat de partibus eis prouenientibus dare quibuſcunque vellent, ita & ſacerdotibus licebat de partibus, quæ proueniebant illis de hoſtia pacifica dare filijs, & filiabus ſuis: Leuit. capit. 10. nec ſolum his, ſed etiam toti familiæ. Leuit. cap. 22. dum tamen comederent partes iſtas in ſacro loco. Leuit. cap 10. Sciendũ vlterius, quod hoſtiæ pacificæ erant dupli es, quædam enim ad gratiarum actiones, & aliæ votiuæ, vel ad petitiones. pro ſecundis iſtarum erat licitum offerentibus comedere de partibus ſibi prouenientibus die, qua offerebant, & ſequenti die. tertio autem die nihil, ſed quidquid reliquum eſſet cremabatur, ſi autem eſſet primo modo, ſcilicet pro gratiarum actionibus comedebantur carnes ſolum die illa, qua offerebatur hoſtia. ſequenti autem die non licebat. De hoc Leuit. cap. 7. & 19. quod intelligitur tam de ipſis offerentibus, quam de partibus, quæ proueniebant ſacerdotibus. *Deditq; Phenennæ vxori ſuæ.* Id eſt, dedit Elcana partem quandam de hoſtia ſua pacifica Phenẽnæ: non ponitur primo de Phenenna tanquam ipſa eſſet honorabilior, & propter hoc primo daretur ei. Nam illa erat ſecunda vxor, & Elcana magis diligebat Annam, quam Phenennam, ſed ponitur ad ſignificandum cauſam doloris Annæ, ſcil. quia Phenennæ tanquam habenti filios primo datæ ſunt partes ſacrificiorum, deinde Annæ. *Et cunctis filijs eius, & filiabus partes.* Id eſt, dedit partes ſacrificiorum Elcana omnibus filijs Phenennæ: habebat enim ipſa multos filios, & filias, & cuilibet eorum dabatur per ſe pars quædam de ſacrificio ad hoc, quod omnes abundanter epularentur & delectarentur. *Annæ autem dedit partem vnam triſtis.* Id eſt, Elcana cum dediſſet partes multas Phenennæ, & filijs ſuis de ſacrificio, vnicam dedit Annæ, quia ipſa ſola erat non habens liberos, & ob hoc fuit triſtis Elcana in dando, quia cum ipſe diligeret Annam, voluiſſet eam magis honorare, ſed non poterat, quia cum Phenenna haberet filios, & filias plurimos, & Anna nullum, non poterat ſuſcipere Anna, niſi vnam partem, quia non eſſet cui illam daret: Phenenna autem habebat filios, ideo accepit plures partes. in hebræo habetur hic. *Annæ autem dedit vnam partem pulchram.* Quod accidit ex æquiuocatione dictionis, quæ habetur hic in Hebræo, quæ poteſt ſignificare triſtem, vel pulchram: vtraque autem litera ſatis applicari poſſet ad clauſulam ſequentem, ſcil. dedit Elcana Annæ vnam partem pulchram, id eſt, quamquam eſſet vnica erat de melioribus, in quo honorabat aliquo modo Annam, & hoc quia diligebat eam, ſcil. magis quam Phenennam, vel dedit partem iſtam triſtis, ſcil. quia voluiſſet dare plures partes Annæ quam Phenennæ, ſed non poterat, quia Anna non habebat filios, & ob hoc erat triſtis Elcana, quia cogebatur magis honorare Phenennam, vnde litera noſtra magis conſonat. *Quia diligebat Annam.* Id eſt, ideo fuit triſtis Elcana dando partem vnam Annæ, quia diligebat eam, & voluiſſet eam honorare ſuper aliam vxorem: diligebat autem eam magis, quia erat prior, & fortè ſibi gratior: Phenenna autem ſolum propter fœcunditatem placebat.

Dominus autem concluſerat vuluam eius. Scilicet, Annæ, faciendo eam ſterilem. Iſtud eſt reddititium cauſæ ſuperioris, ſci. quod Anna non habebat aliquem filium, non quidem quod vir non accederet ad eam, nam diligebat eam nimis, ſed quia Deus fecerat eam ſterilem. Dicitur autem Deus concludere vuluam, id eſt, facere, ne quis naſcatur ab vtero. Accipitur autem concluſio vuluæ per contrarium ad apertionem, quæ aliquando in ſcriptura accipitur, iuxta illud Exo. cap. 13. ſcil. Omne maſculinum, quod aperit vuluam tam in hominibus, quam in iumentis. Apertio autem iſta primo eſt in contactu virili ad concipiendum. Secundo eſt in effuſione partus ab vtero: ſcriptura autem ſemper accipit de ſecunda, è contrario autem de clauſione. Nam prima clauſio ſolis virginibus competit, ſecunda autem mulieribus non parientibus, iſta autem ſecunda erat in Anna, quia parere non poterat, ſcil. quia non poterat concipere ad pariendum. *Affligebat quoque eam æmula eius.* Vocatur autem hic Phenenna æmula Annæ, id eſt, inuidens illi, vel contraria: ſunt enim æmuli competitores in aliqua re, vt in honore, vel ſimilibus, ſic enim Anna, & Phenenna competebant reſpectu viri, & mutuo repugnabant ſibi, ideo æmulæ vocabantur: Phenenna autem affligebat Annã, ſcilicet, prouocando eam ad magnas amaritudines proferen-

Hoſtiæ pacificæ duplices.

Concluſio & apertio vuluæ dupliciter intelligitur.

do verba duriſſima in illam. *Et vehementer angebat.* Id eſt, erat duriſſima afflictio, quam Phenenna prouocabat ſuper Annam, ſcilicet, affligebat eam quantum poterat: eſt autem afflictio tunc duriſſima, quando quis affligitur ex ea parte, qua impotens eſt, ſed quia erat deficiens filijs, quod reputabatur tanquam vituperium inter antiquos, cum maxima felicitas fœminarum eſſet in pluralitate filiorum, vt patet ex verbis Liæ, cum habuiſſet quatuor filios, duos ex ſe, & duos ex ancilla ſua dixit: hoc pro beatitudine mea. beatam quippe dicent me omnes generationes. Ideo affligebatur nimis Anna, cum Phenenna exprobraret ei ſterilitatem.

In tantum vt exprobraret, quod concluſiſſet dominus vuluam eius. Id eſt, afflictio, quam faciebat Phenenna ſuper Annam interdum ad tantum extendebatur, quod improperabat, & exprobrabat ei, quod eſſet ſterilis, & non ſolum, quod eſſet ſterilis, ſed etiam quod Deus feciſſet eam ſterilem. q. d. Deus voluit te facere infeliciſſimam mulierum, quia eras peſſima inter omnes, & ſic te reputauit: ideo inflixit tibi pœnarum maximã, ſcilicet, ſterilitatem. Dicitur autem intantum, vt exprobraret, id eſt, non erant omnes afflictiones, quas faciebat Phenenna ſuper Annam de ſterilitate eius, ſed cum eſſent vxores eiuſdem viri contingebat eas in multis contendere, & in omnibus affligebat Phenenna Annam verbis duris, & cum vellet eam amariſſimè affligere, perueniebat ad hoc, quod opponeret ei tanquam crimen maximum de ipſa ſterilitate: in ſingulis enim Phenenna ſuperbiebat ſuperponens ſe Annæ credens ſe excellentiorem, quia fœcunda erat, & Anna ſterilis, ſic patet Geneſis 16. cap. de Sara, & Agar. Erat quippe Agar ancilla Saræ, quam cum tradidiſſet viro ſuo in vxorem, & concepiſſet ex ea, ſuperbiuit reſpuẽs præcepta dominæ ſuę, vnde conqueſta eſt Sara Abrahæ, vt patet ibidem.

Sicque faciebat per ſingulos annos, cum redeunte tempore aſcenderent templum Domini. Id eſt, Phenenna faciebat hoc quolibet anno affligens Annam, quando aſcendebant ad templũ, & dicitur per ſingulos annos, quia quolibet anno aſcendebat Elcana in locum ſanctuarij ad offerendum, & adorandũ, vt patet ſupra, & non ſolum ſemel, ſed ter in tribus feſtiuitatibus determinatis à lege: Exod. vigeſimotertio & vigeſimoquarto capite. Dicunt autem aliqui quod Elcana ſolum aſcendebat ſemel in anno ad locum ſanctuarij, ſcilicet, in feſto azymorum, & quando obijcitur de feſto Penthecoſtes, & tabernaculorum: Reſpondetur, quod in duabus feſtiuitatibus iſtis poterat diſpenſari cum Hebræis, ne venirent in locũ ſanctuarij, ſed in feſto azymorum nequaquam ideo quod in iſto aſcendebat Elcana ſolum quolibet anno: de hoc autem magis declaratum eſt Exod. vigeſimotertio & 24. capite.

Sed adhuc dato, quod duæ feſtiuitates iſtarum, eſſent diſpenſabiles: non colligitur ex hoc, quod ſemel tantum in anno aſcendebat Elcana in locum ſanctuarij. Nam cum dicitur, quod per ſingulos annos hoc faciebat Phenenna tempore, quo aſcenderent in templum Domini, id eſt, aduenientibus temporibus de aſcendendo, quia quolibet illorum trium temporum vocatur tempus aſcendendi, & dicitur, quod ſic faciebat per ſingulos annos, cum aſcenderent in templum Domini: non quidem quod ſolum Phenenna affligeret Annam, quando aſcenderent in locum ſanctuarij, ſed etiam affligebat eam omnibus alijs temporibus, quandocunque contingeret eas contendere, ſed iſto tempore habebat maiorem opportunitatem affligendi ipſam obijciens illi ſterilitatem, cũ tunc haberet maiorem occaſionem ad hoc, quam alijs temporibus: nam Elcana diſtribuebat partes ſacrificiorum, dabatque Phenennæ partes plurimas, quia habebat multos filios: Annæ autem vnicam, quia non habebat filium: tunc autem Phenenna exprobrabat, quod ſterilis eſſet, deſpecta nimis à Deo, & hominibus, cum vnica daretur ei pars. *Et ſic prouocabat eam.* Id eſt, hoc modo prouocabat Phenenna Annam ad amaritudinem, ſcil. obijciendo ei ſterilitatem.

Quando Phenenna exprobrabat Annam.

Porro illa flebat, & non capiebat cibum. Id eſt, cum Anna grauiter afflicta foret, erat ſibi vita ſua amara, & tædebat eam viuere, ſi ſic ſuperuiuendum eſſet: vnde non capiebat cibum, ſed ruebat in lachrymas: hoc enim ſibi erat vnicum ſolatium. Eſt enim conditio afflictorum, & generaliter omnium iratorum, quod quando vindictam expetere non poſſint, fletus eis ſit quoddam ſolatium, ſic enim calidi furores, & ipſa iræ materia exhalat, quod apparet in lachrymis hominum iratorum: nimis enim calidæ ſunt. Cum vero partim fleuerint, lachrymæ tepidiores ſunt, & aliqualiter iræ impetus requieuit: ſic autem, cum Anna non haberet aliquod ſolamen contra Phenennam, quia ambæ erant vxores eiuſdem viri, & non poterat ab ea vindictã expetere, nec ſimilia vitia ei opponere, aut de obiectis reſpondere ruebat in lachrymas. *Dixit ergo ei Elcana vir ſuus.* Videbat enim Elcana, quod affligeretur Anna, nec poterat plenè ei adhibere remedium. ideo conſolabatur in verbis, vt poterat dicens: Cur fleret, nec poterat Elcana totaliter conſolari Annam, quia poſtquam ſemel Phenenna afflixiſſet eam ſuper ſterilitate, manebat ei iſte perpetuus dolor potiſſimè cum quolibet anno reintegraretur aſcendentibus eis in locum ſanctuarij videns, quod Phenenna reciperet partes multas, ipſa autem vnicam.

Quare irati flent.

Anna cur fles? & quare non comedis? Videbat Elcana afflictionem Annæ: non enim poterat celari dolor & fletus eius, & quod non comederet: quærebat autem Elcana, cur fleret, nõ quidem tanquem neſciret, quia immediatè patet ex verbis eius, quod ſciret: ſed eſt modus loquendi, quo ſæpe quærimus ab alijs ea, de quibus certi ſumus, vt eos ad reſpondendum de eo, quod volumus, inducamus. *Et quamobrem affligitur cor tuum?* Videbat enim, quod lachrymæ Annæ non erant mendaces, ſicut interdum lachrymæ fœmineæ ſunt, cum nullo dolote: promptiſſimum enim eſt fœminæ cuicunque plorare: etiam ſi nulla cauſa ſubſit: hic autem erat verus fletus, quod videbat Elcana, quod affligebatur cor Annæ, ſcilicet, præ triſtitia languebat & deſiccabatur, & hoc erat affligi cor. Nam ex cordis lætitia, vel afflictione prouenit quæcunq; bona, aut mala habitudo exteri⁹ in corpore: ſic ait Salomõ Prou. c. 17. animus gaudens floridã facit ætatẽ: ſpiritus triſtis deſiccat oſſa.

Nunquid non ego melior ſum tibi quam decem filij? Quaſi dicat ſcio quare doles: pro filijs enim lachrymaris, ſed non deberes: nunquid ego non ſum melior tibi, id eſt, ad gaudium tuum, & conſolationem quam decem filij? q. d. amor, quo te intẽsè diligo melior tibi eſt, quam ſi decem filios haberes. Aliqui intelligunt hoc de filijs Phenennæ, ſcilicet, ego ſum melior tibi, quam 10. filij: q. d. ego diligo te magis non habentem filios, quam Phẽnennam, etiam ſi haberet decem filios. Aliter poteſt intelligi, melior ego ſum tibi, quam decem filij, id eſt, præualeo ego, cum te diligam quam ſi haberes decem filios: ſed iſta comparatio non videtur eſſe conueniens: quia ſi Anna haberet decem filios, vel ſaltem vnum, non minus diligeretur ab Elcana, quam nunc diligebatur, immo magis, & tamen dicitur, quod ipſe erat melior illi, quam decem filij, ideo teneatur alius ſenſus, ſcilicet, præcedens.

Surrexit autem Anna poſtquam comederat, & biberat in Silo. Et Heli ſacerdote ſedente ſuper ſellam ante poſtes templi Domini, cum eſſet Anna amaro animo, orauit ad Dominum, flens largiter, & votum vouit dicens: Domine exercituum, ſi reſpiciens videris afflictionem famulæ tuæ, & recordatus mei fueris, nec oblitus ancillæ tuæ, dederiſq; ſeruæ tuæ ſexum virilem: dabo eum Domino omnibus diebus vitæ eius, & nouacula non aſcendet ſuper caput eius. Factum eſt autem, cum illa multiplicaret preces coram domino, vt Heli obſeruaret os eius. Porro Anna loquebatur in corde ſuo, tantumq; labia eius mouebantur, & vox penitus non audiebatur. Aeſtimauit ergo eam Heli temulentam, dixitq; ei: Vſquequo ebria eris? Digere pauliſper vinum, quo mades. Reſpondens Anna, nequaquam, inquit, domine mi: nam mulier infelix nimis ego ſum, vinumq; & omne quod inebriare poteſt, nõ bibi, ſed effudi animã meã in conſpectu domini. Ne reputes ancillã tuã, quaſi vnã de filiabus Belial: quia ex multitudine doloris & mœroris mei locuta ſum vſq; in præſens. Tunc Heli ait ei: Vade in pace, & Deus Iſrael det tibi petitionẽ tuã, quã rogaſti eum. At illa dixit: Vtinam inueniat ancilla tua gratiã in oculis tuis. Et abijt mulier in viam ſuam, & comedit: vultuſq; illius non ſunt amplius in diuerſa mutati. Et ſurrexerunt mane, & adorauerunt coram Domino: reuerſiq; ſunt, & venerunt in domum ſuam in Ramatha.

Iul 13.

Infra 20.

Brutus Aeneæ progenie, à quo Britãnia, ſeu Angla dicta eſt.

& lachrymæ eorum ſunt calidiſſimæ.

A

Surrexit autem Anna Hic ponitur secundum, scil. ipsa petitio Annæ: nam cum non haberet aliquod solatium ab hominibus, & affligeretur nimis propter sterilitatem, petiuit à Deo filium, vt patet infra, & dicitur surrexit Anna postquam comederat, & biberat in Silo, id est, afflicta nimis gustato paululum de cibo surrexit, vt iret ad orandum dominum: est autem intelligendum, quod quanquam Anna modicum de cibo, & potu præ tristitia sumeret aliquid tamen sumebat, & sic cum dicitur supra, quod Anna flebat, & non sumebat cibũ, intelligendum est, quod non sumebat ad abundantiam, sicut si iocunda foret, quod autem modicum est tanquam nihil reputatur, quia nihil & inutile æquiparantur. *Et Heli sacerdote sedente super sellam*, id est, quando introiuit Anna ad orandũ in templum domini, sedebat Heli, qui erat summus sacerdos super sellam positam circa fores templi: dicunt autem Iudæi quidam, quod illa die fuerat factus pontifex, & iudex ipse Heli, & ob hoc sedebat tanquam ad iudicandum causas. Sed hoc nihil est: verum est enim quod Heli erat iudex Israel, vt patet infra 4. capit. Nam iudicauit populum quadraginta annis.

Opinio Hebræorum.

Non poterat tamen dici, quod hac die factus fuisset iudex, quia Heli mortuus est, cum Samuel esset satis paruæ ætatis, vt colligitur ex sequentibus vsque ad cap. 4. Hoc tamen, quod hic dicitur, fuit in eodem anno, in quo conceptus, & natus est Samuel, ergo iam à multis diebus ante erat iudex. Item patet, quia si propter hoc diceretur iudex effectus nouiter, quia sedebat super sedẽ, ita diceretur, quod illa die qua mortuus est, fuit factus iudex, quia dicitur infra. 4. cap. quod tũc sedebat super sedem; & corruens de ea expirauit. Sed falsum est hoc, quia 40. annis iudicauit, ergo nec fuit factus iudex hac die, qua orauit Anna, sed dicebatur sedere super sellam, quia ipse erat sacerdos magnus & iudex, & ob hoc honorabilissimus in toto populo: erat autem sedens in magna sella apud ostium templi, fortè ad recreationem, & gaudium: sic dicitur infra cap. 4. quod Heli sedebat super sellam contra viam expectans.

B

Ante postes templi domini. Id est, sella sua erat posita ante postes templi, quia forte in ostio templi erant postes pulchri, vel fortè in porticu, & apud illos sedebat Heli expectans introeuntes sanctuarium, & sic potuit videre Annam, quando orabat, nec enim procul ipse erat ab ea, & ab ostio templi; alioquin non potuisset videre quomodo Anna mouebat labia. *Cum esset Anna animo amaro*, id est, tũc habebat Anna amaritudinem cordis, quando introiuit ad orandum: afflixerat enim nimis illam æmula eius obijciens sterilitatem.

Orauit dominum flens largiter. Id est, effudit lachrymas multas in oratione: istud enim patet ex præcedenti. Nam cum haberet amaritudinem animi, poterat plorare abundantius, quia ira mouet ad lachrymas.

Et votum vouit domino dicens. Desiderabat enim nimis prolem, vt eueretur ab isto opprobrio sterilitatis: ideo vouit, ꝙ si Deus daret ei filium masculum, offerret ei illum ad seruiẽdum coram ipso.

Domine exercituum si respiciens videris afflictionem famulæ tuæ. Dicebat se Annam afflictam, quia nimis infestabat eam, atq; prouocabat eam æmula sua Fenenna: Deus autem respicere diceretur istam afflictionem si liberaret ipsam ab ea, quasi ante hoc non respiceret sicut illi, qui vident mala aliorum & dissimulantes non eripiunt, dicuntur non respicere: si autem adiuuerint, respiciunt. Ra. Sal. dicit si respiciens videris, id est, etiam si nolueris respicere respicies, quia si nolueris respicere votum meum, ego simulabo amorem cum aliquo viro, ita ꝙ vir meus hæc sciens concipiat spiritum zelotipiæ, atque coget me subire purgationem aquæ amarissimæ, & tunc quia innocens ero dabis mihi necessario filios: promisisti enim quod mulier hoc subiens si esset innoxia faceret prolem & gigneret multos liberos, de quo Nume. 5. sed hoc nihil est, quia non intendebat hoc Anna; & etiam si intenderet non proficeret, quia Deus per fraudem ad nihil cogitur.

C

Expositio Ra. Sal.

An Anna potuerit vouere sub conditione.

QVÆST. XIII.

QVÆRET aliquis, an poterat Anna licitè emittere tale votum cum conditione, scilicet, si dederis mihi filium, dabo eum tibi.

Respondendum est non esse dubium, quin vota conditionalia interdum licita sint: sed quæ sint conditiones, quę stant cum voto, & quæ non, apud multos dubium est, de quo satis diximus Num. 30. cap.

Opinio Innocentij

Aliqui enim dixerunt, vt Innocentius & similes, quod quædam vota erant symoniaca facta cum conditione ad Deum, vt si quis dicat voueo pallium meum pro tali, vel tali Ecclesia, si Deus sanauerit filium meum ab ægritudine: hoc tamen probatum est non esse symoniacum præallegat. capit. quia cum Deo nulla symonia est possibilis contrahi. De hoc tamen voto minus dubitabitur, quia Anna non vouebat dare aliquid pro filio, sed ipsummet filium si ei daretur.

Ratio autem quare quidam dicebant esse quædam vota symoniaca: est, quia ibi temporale pro spirituali datur, scilicet, pallium pro sanitate filij: hic autem non datur vnum pro alio, sed ipsummet quod accipitur datur, & integraliter quidem. Item istud votum non poterat fieri aliter, etiam si Anna vellet, quia si Samuel esset iam genitus poterat Anna sine conditione illum vouere domino, quia tamen nondum erat conceptus, nec certum erat quod conciperetur, non potuit sine conditione fieri votum: licitum ergo fuit istud votum, etiam Deo valde acceptum, cum ad petitionem istam Deus concesserit filium.

D

E

Et recordatus mei fueris. Deus nullius rei recordatur, quia nullius rei obliuiscitur, cum omnia semper cognoscat, & semper & indesinenter illa conspiciat: Prouerbiorum capite decimoquinto, scilicet. In omni loco oculi domini contemplantur bonos, & malos, & si Deus aliquid interdum obliuisceretur nunquam posset illud recordari, quia non haberet quod eum duceret in memoriam oblitorum, sed accipitur hic ex modo loquendi vulgari, non videbatur Annæ quod in omnibus temporibus præteritis Deus non recordabatur illius, cum permitteret illam in angustia sua vexari ab æmula. Si autem daret ei prolem, recordaretur ipsius. *Nec oblitus ancillæ tuæ.* Id est, non oblitus fuerit mei, quę sum ancilla tua: eadem enim sententia est cum superiori; quia idem est recordari, quod non obliuisci, quamquam si accipiatur propriè non obliuisci dicitur de illo, qui actualiter retinet aliqua; & non fit mutatio circa illa, & sic propriè dicitur, quod Deus non obliuiscitur alicuius rei, quia omnia semper cognoscit: non tamen dicitur, quod proprie recordatur.

Deus an recordetur.

Dederisque famulæ tuæ sexum virilem. Ista littera ex tenore verborum poterat dupliciter intelligi: vno modo, quod daret sexum virilem, id est, daret ei, quod esset vir. istud autem non erat licitum, scilicet, quod fœmina vellet, sexu mutato, effici vir, nec hoc petebat Anna. Alio modo intelligitur, quod daret ei sexum virilem, id est, filium masculum, & hoc intelligebat Anna, quod patet, quia dixit, dabo eum domino, & Deus sic concessit.

F

Quare Anna petit à domino filium masculum, cum eum non magis desideraret quam fœminam.

QVÆST. XIV.

QVÆRET aliquis, quare Anna dixit, si daret ei Deus sexum virilem, quia non solum desiderabat habere filium masculum, sed etiam filiam, vel quodcunque, ita vt auferretur opprobrium sterilitatis.

Respondendum est, quod Anna prolẽ cupiebat; quodcũq; que enim, scilicet, vel masculum, vel fœminam gratanter recepisset, vt auferretur sterilitas: petiuit tamen masculum, quia vouit eum dare domino ad ministrandum coram eo:

A ad hoc tamen filia inepta erat, quia nulla fœmina poterat ministrare coram domino, siue illa esset de genere sacerdotali, siue non: sed tota ministratio semper pertinebat ad viros. Dicet tamen aliquis, quod non solum ad istud votum fuisset conueniens masculus, sed etiam fœmina, quia hic vouit mater Samuelis facere eum Nazareum, vt patet cum dicitur: Et nouacula non ascendet super caput eius. Iste enim erat ri- Nazareorum, vt patet num. 6. cap. Viri tamen, & fœminæ poterant istud votum facere & obseruare, vt patet eodem ca. cum dicitur: vir siue mulier cum fecerit votum, vt sanctificentur &c.

Respondendum est, quod votum Annæ hic erat duplex. Primum erat quod filius ex ea gignendus ministraret semper coram domino omnibus diebus vitæ suæ: Secundum erat, quod obseruaret ritum Nazareorum, & vtrumque patet in litera: secundum, cum dicitur nouacula non ascendet super caput eius: primum, cum dicitur dabo eum domino omnib' diebus vitæ eius. Erant autem ista vota multum distincta: nã primum eorum pertinebat ad officium Leuitarum, & sacerdotum, secundum vero ad religionem Nazareorum, quę potest esse quorumcunque popularium, siue masculorum, siue fœminarum. Secundum autem horum poterat complere filia Annæ si quam peperisset. Primum tamen non poterat, nisi masculus, ideo petiuit masculum. Sed aliquis adhuc dicet, quod hic solum erat vnum votum, sc. de obseruatione Nazareorum, & cum litera dicit dabo eum domino omnibus vitæ suæ, & nouacula non ascendet super caput eius, quod intelligitur totum de voto Nazareorum: nam cum dixit, quod nouacula non ascendet super caput eius intelligitur, quod vouebat votum Nazareorum. Cum vero dicitur, dabo eum domino omnibus diebus vitæ suæ, intelligitur quod votum istud esset perpetuum, quia aliquando temporale erat, & aliquãdo perpetuum, & sic erit vnicum votum ad quod sufficiet etiã filia.

B Respondendum est, quod ista vota necessaria erant duo, quia cum dicitur, quod daret eum domino cunctis diebus vitæ suæ: intelligitur de ministerio, quod fiebat coram domino quod pertinebat ad sacerdotes, vel ad Leuitas, quod apparet, quia si solum vouisset mater Samuelis consecrare filium suum in Nazareum: non dedisset eum Heli sacerdoti in tabernaculo domini, vt maneret ibi ad ministrãdum à pueritia sua, quia votum Nazareorum non exigebat, quod obseruans illud maneret in sanctuario, & tamen Samuel immediatè vt ablactatus est, datus fuit Heli sacerdoti, vt maneret semper corã domino, vt patet infra in litera, & sequenti cap. ergo non solum vouit votum Nazareorũ, sed etiam quod maneret ad ministrãdum coram domino, & tamen fœmina non poterat hoc facere. ergo ad completionem voti huius oportebat, quod ille, qui nasceretur esset vir, & sic petiuit Anna, vt daret sibi Deus sexum virilem.

An Anna posset vouere filium suum domino.

C

QVÆST. XV.

QVÆRETVR vlterius an posset Anna vouere filium suum coram domino ad ministrandum ibi semper. Aliquis respondebit, quod non, quia non pertinet hoc nisi ad sacerdotes: Samuel autem non erat de genere sacerdotum, ideo non poterat ad hoc voueri.

Respondendum est, quod ad sciendum qui poterant voueri domino præsupponendum est, quod apud Iudæos non erat sicut nunc: nam nunc quilibet potest ordinari ad ordines sacros, & ministrare in eis coram domino, vel applicare se strictiori vitæ in religione, in qua Deus abundantius colitur, nec fit aliqua distinctio primogenitorum. In veteri autem testamento non poterant omnes ministrare, sed solum illi, qui erant à Deo specialiter electi ad hoc: primogeniti autem inter Israelitas erant obligati Deo specialiter ad ministrandum coram eo, quia ipse liberauerat eos de Ægypto: vnde ex tunc dicit eos specialiter esse suos Num. cap. 3. & 8. repulit tamẽ Deus primogenitos omnium tribuum à sacerdotio, & ministratione coram illo, eo quod in fabricatione, & adoratione vituli omnes tribus peccauerant præter Leuitas, vt colligitur Exo. 32. cap. ex ibi dictis. Accepit igitur Deus tribum Leuitarum loco omnium primogenitorum Israel Num. cap. 3. & 8. Distinxit autem istos Leuitas in duo genera ministrationum generaliter, quoniam quosdam fecit sacerdotes, scilicet eos, qui erant de genere Aaron, omnes autem alios fecit minores Leuitas ministrantes in alijs officijs minoribus: distinctio autem officiorum istorum apparet Num. cap. 3. & 18. vbi assignantur quædam sacerdotibus, & alia minoribus Leuitis. Dicitur etiam quod si aliquis de popularibus accederet ad ministeria istorum, moreretur Num. cap. 3. Patet ergo ex hoc, quod in lege veteri soli Leuitæ domino ministrabant, scil. tam sacerdotes, quam minores Leuitæ: ideo sicut non liceret alicui de popularibus immiscere se officijs Leuitarũ, vel sacerdotum, ita non liceret ei vouere facere hoc, quia quod non licebat fieri, non licebat voueri, cum votum sit propter executionem. Si igitur Samuel non erat de Leuitis, vel sacerdotibus, non poterat voueri ad ministrandum coram domino. Vlterius considerandum est, quod multum differt, quod aliquis voueret se, vel voueretur ab alio ad manendũ corã domino, & ministrãdum, vel quod voueret se Deo totaliter, nihil aliud exprimendo.

D Cum enim aliquis voueret se ad ministrandum, vel manẽdum semper coram Deo, necessario intelligebatur votum illud de ministratione, quæ fiebat à Leuitis, vel sacerdotibus, quia non contingebat alio modo coram domino ministrari, & sic non poterat se aliquis vouere, nisi esset de genere Leuitarum, aut sacerdotum: si enim esset de istis, tenebat votum, & ministrabat iste, qui se vouerat in illo genere ministrationis, quod conueniebat ei: si autem esset de popularibus, & se voueret ad ministrandum, non tenebat votum, quia sic se vouens non poterat exequi quod vouebat, immo peccabat in vouendo, sicut si quis voueret, quod occideret alium, vel fornicaretur. Si autem aliquis voueret se domino totaliter non exprimendo aliquid vltra, scilicet, dicendo, ego voueo me Deo, eueniebat hoc, quia aut ille, qui sic vouebat, erat Leuita, vel sacerdos, aut erat popularis. Si autem esset Leuita, vel sacerdos, tenebat votum, & habebat seipsum exhibere ad ministrandũ semper in genere ministerij sui. Si vero esset de popularibus tenebat votum, non tamen debebat se vouens exhibere ad ministrandum coram domino, quia hoc non erat ei licitum, sed dabat pro se precium tanquam esset Deo obligatus, & tunc se redimeret: precium autem istud non erat idẽ pro omnibus, sed aliter dabatur pro fœminis, & aliter pro viris, quia masculus ab vno mense vsque ad quintum annum dabat pro se quinque siclos, scilicet, parentes eius si vouerent eum, & à quinto anno vsque ad vigesimum dabat viginti siclos, à vigesimo autem anno vsque ad sexagesimum dabat quinquaginta siclos: ab anno autem sexagesimo & vltra dabat quindecim siclos: fœmina vero ab vno mense vsque ad annum quintum dabat tres siclos, à quinto vsque ad vigesimũ dabat decem, à vigesimo vsque ad sexagesimum dabat triginta à sexagesimo & vltra dabat decem. quod verum est regulariter, secus autem de illo, qui se vouebat, & erat pauper: nam secundum quod sacerdos videbat eum posse soluere, sic iudicabat esse soluendum: Leuit. 27.

Quomodo votũ est validum.

E F

An Samuel debuit redimi, vel applicari ad cultum Dei.

QVÆST. XVI.

NVNC autem dubium manet de Samuele, an deberet pro ipso dari redemptio siclorum, vel deberet applicari ad cultum Dei. Respondetur ex prædictis, quod cum Samuel esset de genere Leuitarum, vt supra q. 1. declaratum est, votum in eo tenebat, siue voueretur simpliciter Deo, siue voueretur ad ministrandum coram illo: quoniam ipsi competebat aliquod ministerium Leuiticum, in quo poterat coram domino ministrare, & in hoc quidem non est dubium, cum mater sua non vouit eum simpliciter, dicens: ego voueo filium meum domino: sed vouit eum ad ministrandum, & standum semper coram domino, ergo oportebat, vel quod votum non teneret, vel quod iste applicaretur ad ministrandum coram domino: votum autem tenere poterat cum ei competetet aliquod ministerium Leuiticum, ergo necesse erat, quod applicaretur Samuel ad ministrandum, & nõ daretur pro eo precium. Sed manet dubium si mater Samuelis dixisset voueo filium meum domino, nihil addens, an

A

teneretur Samuel applicari coram domino ad miniſtrandum, vel poſſet pro eo ſolui precium. Reſpondendum eſt, quod debebat applicari ad miniſtrandum, quia quandocunque aliquis vouet ſeipſum domino dicens, ego voueo me domino, vel alius vouet eum ſub hac forma, perſona vouetur, & non res eius, nec aliquod precium pro illa, ideo dum votum obſeruari poteſt, neceſſe eſt, vt ſic teneatur, ſicut emiſſum eſt, ſed vouit iſte perſonam, ergo applicabat illam ad cultum Dei, & non precium pro illa, quod autem data eſt redemptio quædã pro illis, qui ſe vouebant Deo, non fuit tanquam quilibet vouens ſeipſum deberet, vel poſſet iſtud precium vouere pro ſeipſo, ſed factum eſt pro illis, qui non poterant directe applicari Deo in perſonis ſuis, ſcilicet, pro popularibus, vt vota eorum non ſint ſimpliciter inutilia, de ſacerdotibus autem, & Leuitis non eſt ſic, quia iſti poſſunt applicari Deo in perſonis ſuis, ergo debebant ſeipſos Deo applicare, & non ſoluere precium: Samuel autem erat huiusmodi, quia erat Leuita, ideo non debebat pro eo dari precium, ſed manſurus erat ſemper in ſanctuario ad miniſtrandum, ſic enim fecit mater ſua, quia immediatè vt ablactatus eſt, dedit eum Heli ſacerdoti ſummo, vt maneret ſemper in ſanctuario, vt patet infra in litera, & ſequenti capitulo.

An votum Annæ fuerit de vouendo Samuelem ad aliquod miniſterium ſacerdotale.

QVÆST. XVII.

B

SED adhuc dicet aliquis quod iſtud votum nõ tenuit, quia ſicut non poterat aliquis de popularibus vouere ſe domino ad miniſtrandum in aliquo genere miniſterij Leuitici, vel ſacerdotalis, ita nõ licebat alicui Leuitæ vouere ſe ad aliquod miniſterium ſacerdotale, quia ſi ſe immiſceret actibus ſacerdotalibus moreretur, quia dicitur Num. capit. 3. quod ſacerdotium Aaron, & filijs ſuis ſolum concederetur, & quicunq; extraneus, id eſt, de non ſacerdotibus ſe immiſceret actibus ſacerdotalibus moreretur, quod patet in Core, qui erat de Leuitis, & tamen quia voluit ſibi vſurpare ſacerdotium mortuus eſt tam ipſe quam complices ſui Num. 16. cap. ſed miniſterium iſtud, ſcilicet, manere ſen per coram domino ad miniſtrandum eſt ſacerdotale, quia non miniſtrant Leuitæ in ſanctuario, vt declararum eſt Num. 18. cap. & Samuel erat de Leuitis, ergo non poterat vouerì à matre ſua ad miniſtrandũ, & ſtandum coram domino.

Reſpondendum eſt, quod non vouit Anna Samuelem ad miniſtrandum coram domino in aliquo miniſterio ſacerdotali, ſcilicet, ad faciendum ſacrificia, vel ad offerendum panes propoſitionis, vel ad incendendum lucernas, vel ponendum thymiama in altari, vel ad introeundum in ſanct ſanctorum, quæ ſunt miniſteria ſacerdotalia, ſed vouit illum ad miniſtrandum coram domino in aliquo miniſterio Leuitico: erant namque aliqu miniſteria Leuitica, quæ poſſent fieri in ſanctuario, ſcilicet, quod eſſent Leuitæ in ſanctuario exſpectantes præceptum ſummi ſacerdotis, vt facerent quidquid ille imperaret, ſic patet Num. 18. cap. cum dicitur, quod Leuitæ excub bant ad præcepta A ron, & per hoc intelligitur de omnibus alijs ſummis ſacerdotibus, & hoc ſatis pparet de Samuele infra in litera, cum dicitur, quod Samuel erat puer accinctus Ephod lineo, & miniſtrabat coram Heli ſacerdote, id eſt, miniſtrabat ad omnia, quæ iubeb t ei Heli ſummus ſacerdos. Sed dhuc rguetur, quod S muel non ſolum fuerit deuotus à matre ad miniſtrandum in opere Leuitico, ſed etiam in miniſterio ſacerdotali, quod patet, quia ſcrific re eſt de principalibus miniſterijs ſacerdotum, Samuel tamen faciebat ſcrificia, vt patet infra cap. 7. & 16.

Reſpondendum eſt, quod mater Samuelis non vouit eum ad hoc, quod miniſtraret in faciendo ſacrificia, ſed vt miniſtr ret in operibus Leuticis: poſtea autem contigit ipſum facere ſacrificia, non quidem ex neceſſit te voti, vel ex officio ſuo, ſed qui ex diuina diſpenſ tione d tum eſt ei ſpecialiter. Nam liquãdo legitur, quod Deus iuſſerit ei facere ſcrificia, vt patet infra 16. cap. ideo quanquam non eſſet ſacerdos, immo nec Leuit , ſed purè laicus tenebatur obedire ſacrificando. De alijs autem vicibus, quibus ſcrificauit, quamquam ſpecialiter non legatur, quod Deus ei hoc iuſſerit, tamen eſt intelligendum, quod Deus ei iuſſiſſet, qui prophet erat, & à Deo reuelationem accipiebat, ideo omnis populus ſic intelligeb t, & quamquam ſcirent eum non eſſe ſacerdotem, tamen permittebant ſcrificia facere, app ret igitur ex prædictis, quod tenuerit votum factum de Samuele à matre ſua, & ad quod opus eum vouerit.

D

Qua opera competebant Samueli ex voto matris.

QVÆST. XVIII.

QVÆRETVR vlterius cum Samuelem vouiſſet mater ſua ad miniſtrandum coram domino in opere Leuitico, quæ opera ei competebant.

Reſpondendum eſt, quod non ſunt eadem opera omniũ Leuitarum, ſed ſicut ſunt tres familiæ Leuitarum, ita erant eis datæ miniſtrationes triplices, vel ſaltem multiplices inter ſe non conuenientes, ſed iſtæ miniſtrationes non ſunt ſimiles pro omni tempore. Nam eo tempore, quo Iſraelitæ fuerunt in deſerto, erat quædam miniſtr tio Leuitarum in cuſtodiendo ſanctuarium, ſcilicet, excubando in circuitu illius, ne accederent aliqui de popularibus: Num. capit. 1. & 2. & in hac miniſtratione non differebant Leuitæ, niſi quantum ad ſitũ, quia omnes excub bant in circuitu ſanctuarij, ſed ſacerdotes quidem in latere orientali, Gerſonitæ verò ad latus occidentale, Ca thitæ autem in latere meridiano, Meraritæ verò in latere aquilonari: num. cap. 3. Erant autem præter hanc tres miniſtrationes, ſcil. deponere tabernaculum & erigere atq; portare in vi . Nam per deſertum Leuitæ h bent curam iſtorum, & in his erat diſtinctio: quoni m aliæ partes ſanctuarij pertinebant ad Gerſonit s, aliæ d Mer ritas, aliæ ad Caathitas: vaſa namq; ſanctuarij, quæ non er nt partes eius, ſicut arca fœderis, altare holocauſtorum, altare thymi matis, candelabrum ureum, & menſa propoſitionis, & l brum æneum cum v ſculis ſui pertinebant ad Caathitas, vt p tet num. cap. 3. & 4. Gerſonitæ verò portabant omnia, quæ pertinebant ad pelles, & veſtes, ſcilicet, omnia operimenta, & vela, atq; tentoria ſanctuarij cum adhærentibus ſibi: Meraritæ autem portabant omnes columnas t m lineas, quam æreas cum capitibus ſuis, & vaſibus, & omnes tabulas totius tabernaculi: de his num. cap. 3. & 4. Si ergo fuiſſet mater Samuelis quando manebant Iſraelitæ in deſerto, & vouiſſet filium ſuum ad opera Leuitica, ipſe haberet officium excubandi in circuitu ſanctuarij, & portandi vaſa cum Caathitis, quia erat de ſtirpe Caathitarum, vt patet 1. Paral. cap. 6. Fuerunt autem alia officia Leuitarum poſtquam ingreſſi ſunt in terram Chanaam vſque ad tempora Dauid: iam enim non manebant in prioribus officijs, cum non portaretur ſanctuarium domini de loco ad locum, ſicut prius portari conſueuerat, nec oportebat, quod excubarent Leuitæ in circuitu ſanctuarij, ſicut prius faciebant, ſed erant eis alia officia, ſicut claudere ianuas ſanctuarij, & attentos eſſe ad iuſſa ſacerdotum ſi quid eis facere imperarent: pro hoc autem tempore non videbatur eſſe aliqua diſtinctio miniſtrationis in Gerſonitis, Meraritis, Caathitis: ſed omnes erant attenti ad præcepta ſacerdotum, quotquot eis iuberent, nec pro tempore iſto legitur aliquid aliud fuiſſe diſtinctum: in hoc autem tempore fuit Samuel: ideo videtur quod non eſſet aliquod ſponſale miniſterium inter Leuitas, ad quod ipſe applicari deberet, ſed quodcumque ei iuberent ſacerdotes, hoc faceret. Tertium tempus miniſtrationis Leuitarum fuit poſt Dauid: ipſe enim ſtatuit Leuitas diſtinctos quoſdam faciens ianitores, alios cantores, alios theſaurarios, & ſic de alijs officijs, de quibus 1. Paral. 25. & 26. Et ſi pro illo tempore fuiſſet Samuel ſacerdos, oporteret, quod ipſe acciperet illam miniſtrationem, quæ pertinebat ad Caathitas: ſed quia fuit in priori tempore, non erat ei aliqua diſtincta miniſtratio.

Miniſtrationes Leuitarũ

E

F

C

an Samuel potuerit voueri ad ministrandum domino, cum esset ad hoc obligatus.

QVÆST. XIX.

QVÆRETVR vlterius, an Samuel potuisset voueri ad ministrandum domino. Dicet autem aliquis, quod nō, quia per votum incipiebat res pertinere ad Deum, quæ ante non pertinebat, sicut per oblationem vel donationem, sed illud quod iam pertinet totaliter ad aliquem, non potest effici iterum, quod pertineat ad eum: quoniam quod meum est ex vna causa, ex altera meum effici nō potest, nisi desierit esse meum: extr. de fide instrum. cap. inter dilectos: sed sic erat de Samuele, quod ipse erat Leuita de Caathitit. 1. Paral. cap. 6. ergo ex hoc pertinebat ad ministrationem Dei, ergo non poterat effici per votum, quod ipse pertineret ad Dei ministrationem. Item Deus vetuit primogenita voueri, eo quod iam erant Deo obligata: Leuit. cap. 17. scilicet, primogenita, quæ ad Deum pertinent, nemo sanctificare poterit & vouere: sed sic erat de Leuitis, quod ipsi erant loco primogenitorum Israelis: Nu. 3. & 7. ergo sicut primogenita voueri non poterant, ita & Leuitæ.

Respondendum est, quod Samuel, vel aliquis alius Leuita non poterat voueri ad ministrandum domino solum, sed oportebat poni aliquam determinationem, per quam superadderetur aliquid ad obligationem ministrationis Leuiticæ, scilicet, quod nunc, vel tunc, aut tali die, vel tali ministraret, vel omni tempore. Si autem solum aliquis Leuita voueret se ad ministrandum coram domino, ita quod per quamcunque ministrationem impleretur, istud votum non tenebat, quia nihil votum faciebat, cū Leuita ante hoc teneretur ad aliquā ministrationem.

Qualis erat obligatio Leuitarum in ministerio Dei.

QVÆST. XX.

PRo quo sciendum, quod omni tempore, quo manſit status Iudaicus Leuitæ & sacerdotes non ministrabant omnes simul toto tempore, sed per vices, scilicet aliqui nunc, & alij post, & postquam aliquis expleſſet tempus ministrationis suæ, regrediebatur in vrbem suam, manebatque ibi vsque ad aliam ministrationem, quod patet Deut. cap. 18. vbi dicitur, quod si aliquis Leuita vellet manere in domo domini ad ministrandum, ibi posset manere, & daretur ei portio, sicut alijs Leuitis, quia eo tempore ministrabant coram domino, ergo ministratio per tempora erat, quia aliàs non diceretur: Qui eo tempore ministrant coram domino. Nec etiam quod aliquis Leuita posset ascendere in sanctuarium, sed quod obligaretur ibi semper esse: ideo cum per votum aliquis se obliget Deo, quando non fuerit Deo obligatus, quantum ad id, in quo non fuerit obligatus, potest iterum obligari: de Leuitis autem sic est, quod ipsi non erant obligati ad manendū semper, & ministrandum coram domino: sed secundum tempora, ergo posset aliquis se vouere ad semper manendum, & ministrandum, & additur hic aliquid, quod causet votum: tale autem fuit votum Annæ: quia non solum vouit filium suum domino, sed etiam vouit domino, quod maneret omnibus diebus vitæ suæ coram domino, vt patet in litera, ergo aliquid proficiebat obligatio.

Sed adhuc aliquis dicet, quod Samuel non poterat voueri ad semper manēdum vel ministrandum coram domino, quia Num. cap. 30. declaratum est, quod non poterat aliquis de sacerdotibus veteris testamenti vouere seipsum ad quotidie facere sacrificia, vel quotidie accendere lucernas, aut cremare thymiama, vel ponere panes propositionis in mensa, quia hoc erat in præiudicium aliorum sacerdotum, qui facere debebant hoc, cum ipsi percepturi erant quędam iura ex his ministrationibus: ita ergo de Leuitis erit, quod non poterit vnus semper ministrare coram domino in præiudicium aliorum, quia acciperet tunc iura, quæ alij accepturi essent pro ministratione.

Respondendum est, quod non erat simile de sacerdotibus & Leuitis, quia sacerdotes habebant officia determinata, scilicet, incendere lucernas, facere sacrificium, & similia, & istis ministrationibus erant annexa iura, vt patet de facientibus sacrificia, quoniam habituri erant certam partem ipsorum, scilicet, de holocausto pellem. Leuit. cap. 6. de hostia pacifica pectusculum & armum dextrum. Leuit. 7. cap. de hostia autem pro peccato habebat totam hostiam, præter adipes, quādo non crematur extra castra: Leuit. cap. 6. Et cum sacerdos aliquis faceret quodcunque de istis sacrificijs, ei soli competebāt ista iura: si autē aliquis aliꝰ facere vellet illa, vsurpabat sibi iura, & quia in hoc grauarentur multi, Deus ordinauit, vt æqualiter diuideretur ministratio, & iura per sacerdotes: Leuit. cap. 6. scilicet æqua mensura per singulos diuidetur. De Leuitis autem non erat sic, quia postquam exierunt de deserto, non habuerunt officia determinata vsque ad tempora Salomonis, vt supra q. 18. declaratum est, & quamquam ministrarent in aliquibus officijs, quæ eis iuberent sacerdotes, non erant annexa aliqua iura illis ministrationibus sacerdotum, ideo non grauaret vnus Leuita alium, dato quod pluries ministraret quam ipse: solum autem erat hoc quidem omnibus Leuitis existentibus in loco sanctuarij, dabatur quædam portio ad sustentationem, & ista communiter dabatur, nec poterat aliquis grauari quantum ad illam. Cum omnes illi, qui essent in loco sanctuarij, percepturi erant eam, & si aliquis vellet dicere nimis impropriè se esse grauatum, non poterat, quia ex iure hoc fiebat: statuerat enim Deus, quod quicunque Leuita veniret in locum sanctuarij ad ministrandum coram domino, perciperet eandem portionem, quam percepturi erāt omnes, qui in eodem loco manent ministrantes tempore illo: Deut. cap. 18. patet igitur, quod poterat Samuel voueri ad ministrandū, & manendū semper coram domino, nec in hoc prędiudicabatur alicui, quia quod potest aliquis facere sine voto, potest facere cum voto, sed sine voto quilibet Leuita poterat ire ad locum sanctuarij, & manere semper ibi, atque recipere portionem: Deuteronomij capite decimooctauo. ergo poterat quilibet se ad hoc vouere: vnde fuit conueniens votum Annæ.

An Samuel, & Anna, & vniuersaliter patres possint vouere filios domino, & an teneretur filius complere votum.

QVÆST. XXI.

QVÆRETVR vlterius, an pater, & mater Samuelis potuerunt vouere ipsum domino, quia vouere aliquem Deo est obligare ipsum: sed non possunt patres simpliciter obligare filios ad quæcunque voluerint, quia non sunt eorum domini: sed hæc in voto Samuelis erat obligatio ad omne tēpus, & in omnibus alijs votis poterat esse obligatio totalis: ideo non possent patres vouere filios.

Respondendum est, quod patres vouere possent filios: sed an possent eo modo, quo Anna vouit filium suum non patet: nam Leuit. 27. cap. ponitur de illis, qui sanctificantur domino per votum, & quantum quilibet eorum debet soluere pro redemptione voti: ibique ponitur de puero, cum est ab vno mense vsque ad quinque annos, & de puella eiusdem ætatis quantum soluere debent, & tamen constat de istis, quod ipsi non possent seipsos vouere propter defectum ætatis, cum vix loqui possint: oportet ergo quod ab alijs voueantur, scilicet, à parentibus. Dicendum autem quod quantum ad hoc non est simile de voto popularium & sacerdotum, & Leuitarum, quia cum populares vouebant seipsos Deo, votum erat commutabile in pecunias: Leuit 27. cap. cum autem sacerdotes, & Leuitæ vouebant seipsos, non dabantur pecuniæ, sed ipsæ personæ ad ministrandum, vt patet ex supra declaratis. Generaliter ergo dicendum, quod laici inter Iudæos poterāt vouere filios suos domino, siue essent illi filij paruuli, siue magni, quia vouendo illos nihil vouebant de illis, sed de rebus suis, cum pater vouens filium daturus esset certam pecuniam pro illo, & quia liberum erat ipsis parētibus dare de suo quidquid voluissent, liberum erat vouere filios suos. In Leuitis autem & sacerdotibus, videbatur esse differentia, quia si ipsi vouerentur, non vouerentur res parentum, sed ipsimet filij, nec debebat fieri in eis aliqua redemptio, vel commutatio, vt supra q. 15. declaratum est, & quia parentes non habent omne

In q. 16

ius filio-

A *Quando parentes possunt vouere filios, & quando non*

ius nliorum, cum sint homines liberi: multum dissimile est à præcedenti casu. Pro quo sciendum, quod cum votum consistat in spontanea promissione facta Deo de rebus nostris, quilibet poterit tamen vouere de re, quantum ad eum pertinet: filius autem ex aliqua parte pertinet ad parentes,& ex aliqua est sui iuris: in quantum enim filij sunt paruuli pertinēt ad iura parentum, cum sint quædam partes ipsorum iuxta Arist. Ethic. lib. 6. scilicet, filius est quædam pars patris, donec sit pelicon. id est, emancipatus, vel magnus. Cum autem filij efficiuntur magni, perueniunt ad iura sua, ideo patres non possunt de ipsis quidquam disponere, sed ipsimet filij: de voto autem Samuelis sic erat, scilicet, quod si parentes vouerēt eum domino ad ministrandum pro eo tempore, quo erat sub potestate ipsorum, tenebat votum, & ipsi cogebantur implere,scilicet,ponentes eum in loco sanctuarij ad ministrandum: si autem esset magnus effectus, non potuissent eum vouere, nisi ipse consentiret voto eorum per voluntatem suam se obligans: nunc tamen non fuit sic, quia Samuel quando deuouit eum mater sua nondum erat, & deuouit eum pro omnib⁹ diebus vitæ suæ, ergo votum istud non tenebat simpliciter, quia vouebat id quod non erat in potestate sua, sed tenebat quantum ad aliquid, scilicet, pro toto tempore pueritiæ:tunc enim cogere deberent parentes eius illum, vt maneret in sanctuario, sed postquam effectus esset iuuenis,poterat recedere à voto, vel manere, nec erat in hoc ipse fractor voti, quia non fuerat obligatus ad maiora, nec etiam parentes, quia non potuerunt eum pro illo tempore obligare: Samuel tamen obseruauit semper votum factum à parentibus manens semper in cultu domini.

An mater sola possit vouere filium.

QVÆST. XXII.

3 QVÆRETVR vlterius an mater Samuelis potuit eum aliquo modo vouere domino. Nam dato, quod vterq; parens simul, vel ipse pater per se possit vouere filium pro aliquo tempore: tamen de matre non videtur sic.Causa est,quia filij nunquam dicuntur esse sub potestate materna, sed sub paterna: etiam non dicuntur eximi à materna potestate, sicut à patria,quia patribus concessa est tam potestas super filios,quā administratio super bona: sed vouere est actus cuiusdam potestatis ipsi⁹ vouentis super id,ꝙ vouet: ideo mater cum nihil posset super filium, non poterit eum vouere. Et sic dicendum de matre Samuelis, quod ipsa non poterat vouere illum ad manendum coram domino paruo aut magno tempore, nec valebat votum ex eo quod ipsa faciebat, nisi adesset consensus viri. Habuit tamen causam rationabilem Anna ad vouendum, quia ipsa nondum habebat filium, & naturaliter videbatur sibi impossibile: si autem daretur illi hoc, esset per preces eius: ideo tunc magis pertineret filius ad eam quam ad patrem suum: ideo rationabile erat, vt ipsa posset vouere illū. Nec tamen hoc solum fuit, sed etiam Elcana pater Samuelis consensit voto Annæ, & ipse nouiter vouit, id quod Anna: tunc autem, quia ambo parentes potestatem habebant super paruulum poterant eum vouere domino: sic patet infra cum dicitur: ascendit autem vir eius Elcana, & omnis domus eius, vt immolaret hostiam solennēm, & votum suum, ergo videtur quod ipse aliquid vouerat de Samuele filio suo, quod autem ipse consenserit voto vxoris, patet infra in litera, scilicet, Anna autem non ascendit: dixit enim viro suo, non vadam donec ablactetur infans, & ducam eum, & appareat in conspectu domni,& maneat ibi iugiter,& ait ei Elcana,fac,quod tibi videtur bonum: apparet igitur quod Elcana confirmauit votum Annæ, & sic tenuit: si autem sola fuisset in voto, non tenuisset. *Dabo eum domino omnibus diebus vitæ eius.* Id est, offerā eum ad hoc, quod maneat tota vita sua in ministerio domini, scilicet,quod Samuel ex eo,quod erat filius Leuitarum, tenebatur ad ministrandum coram domino aliquo tempore, sicut cæteri Leuitæ: ex voto autem obligatus fuit ad maiora, scilicet, vt semper maneret coram domino: intelligendo quidem, vt supra diximus. q. 21. scilicet, quod parentes non poterant eum obligare ad tantū tempus: poterat tamen ipse se obligare, si se vouisset. *Et nouacula non ascendet super caput eius.* id est, nunquam iste puer tondebitur,vel abscindentur aliqui capilli eius: istud erat aliud votum, quod dicitur Nazareorū, qui in lege veteri erent segregati à cæteris. D

Erat autem aliquod opus laudabile obseruare talia,& obseruantes laudantur, sicut patet cap. 4. scilicet, Candidiores Nazarei eius niue, nitidiores lacte,rubicundiores ebore antiquo,saphiro pulchriores: denigrata est super carbones facies eorum,& non sunt cogniti in plateis: adhæsit cutis eorum ossibus,aruit,& facta est quasi lignum: posuerat autem Deus in lege veteri cęremonias Nazareorum tanquam aliquid speciale,& ob hoc illi qui volebant Deo complacere specialiter obseruabant istud votum, sicut nunc, qui profitentur aliquam religionem, in qua est strictior modus viuendi quàm in sæculo: mater autem Samuelis cum sciret se non posse habere filium, nisi Deus ei specialiter daret, voluit eum totaliter Deo applicare,& sic non solum applicauit eum ad ministrationem Leuiticam vouens illum pro omni tempore vitæ suæ, sed etiam vouit eum ad ritum Nazareorum, nec reperiebantur alimodi specialiores viuendi inter Iudæos ad quos Anna vouere posset Samuelem: dixit autem quod nunquam ascenderet nouacula super caput eius,non quidem solum intelligens obligare eum ad hoc, sed etiam ad totum votum Nazareorum: expressit tamen de capillis nunquam tondendis, quia principalis cæremonia Nazareorum consistebat in capillis: ideo quando votum Nazareorum infringebatur, dicebatur quod polluebantur capilli Numer. capite 6. & ibi declaratum est. *Nazarei erant sicut religiosi.*

Nazareorum votum, in quo consistebat.

QVÆST. XXIII. E

QVÆRETVR de voto Nazareorum, in quo consistat, & quid obseruabant Nazarei.

Respondendum est, quod votum Nazareorum erat duplex, quoddam erat perpetuum, aliud autem temporale: de perpetuo patet hic in Samuele, qui omni tempore ministraturus erat coram domino, & futurus Nazareus: patet etiam de Samsone Iud. cap.13. de quo dicitur,quod non tanget nouacula caput eius, & erit Nazareus ab infantia sua ex vtero matris. Aliquando autem votum istud erat temporale,vt patet Num. cap. 6. vbi ponitur de cæremonijs, quæ fiebant in fine voti Nazareorum: si tamen esset perpetuum, nunquam finiretur, nisi morte obseruantium, & sic non fierent aliquæ cæremoniæ pro expletione voti. Considerandum autem circa Nazareos, quod tam temporales quam perpetui conuenie bant quantum ad ritus, quos obseruabant tempore voti: sed disconueniebant quantum ad illos, qui obseruabantur in cōpletione voti. Primi ritus erant quod Nazarei non biberent vinum, nec acetum, aut siceram, vel aliquid quod inebriare potest, & quod non comederent vuas virides, aut siccas, nec quidquid ex vua exprimitur: etiam quod nunquam tonderētur nouacula,nec abscinderentur capilli eorum aliquo modo: etiam quod nunquam irent ad planctum,vel funera mortuorum, etiam si esset pater vel mater aut fratres: Num. capit. 6. Secundi ritus erant qui pertinebant ad Nazareos temporales solum, scilicet, quod quando contingeret eos incurrere in immunditiam, vtpote aliquo moriente coram eis, vel si ipsi tangerent cadauera, aut sepulchra, vel similia emundarentur abscindendo omnes capillos suos: quia illi immundi erant, & offerendo sacrificia votumque à principio repetendo: etiam quod quando isti finirent tempus consecrationis suæ in voto Nazareorum raderentur capilli eorum, & cremarentur super altare: facerentque sacrificia omnis generis pro solennitate completionis, de quibus habetur Num. cap. 6. In voto autem perpetuo Nazareorum considerandum est, quod non obseruabantur cæremoniæ, quas obseruabant Nazarei temporales, quia istæ solennitates sunt expleto voto, sed in perpetuis nunquam expletur votum: dubium autem manet de alijs cæremonijs, quæ fiebant, quando Nazareus incurrebat immunditiam an seruarentur in Nazareis perpetuis.Nam hoc non tollit perpetuitatem voti, sicut tollunt cæremoniæ factæ in cōpletioue. Dicendū tamen, ꝙ etiam istę cęremoniæ factæ propter pollutionem Nazarei non obseruabantur in perpetuis Nazareis,quia istæ fiunt in Nazareis: temporales ad hoc quod dies præcedentes voti habeantur tanquam irriti, & incipiat nouiter obseruatio emundato Nazareo. In Nazare- *Votū Nazar. duplex perpetuum & tēporale. & de cæremonijs istorū votorū*

C F

A

is autem perpetuis ſiue dies pręcedentes ad pollutionem efficiantur irriti, ſiue non, nihil differt: quoniam non poteſt decurtari, aut dilatari terminus, voti cum ſemper ſit perpetuum, ideo nihil magis differt fieri cæremonias illas ad purgationē quam non fieri, in temporalibus autem erant neceſſariæ, vt ſupra dictum eſt: Samuel autem erat de Nazareis perpetuis, ideo non debebat ſeruare aliquam iſtarum ſecundarum cęremoniarum, ſed ſolas primas.

Conſiderandum vlterius de iſto voto Nazareorum circa Samuelem, quod parentes eius poterant eum obligare ad illud, non tamen pro omni tempore, ſed ſolum quando erat ſub iure eorum, ſcilicet, in parua ætate, cum autem factus eſt iuuenis, & ſui iuris, non obligabatur obſeruare, niſi ipſe voluntate ſua parentum confirmaret votum: creditur tamen q̄ ipſe obſeruaret omnia, quæ mater ſua vouerat, quia ipſe non poterat naſci naturaliter, cū mater ſua eſſet ſterilis, niſi Deus cooperaretur ſupra vires naturę, quia ergo Deus ſibi tantū bonum ſpecialiter contulit, ſcilicet quod eſſet, & hoc per preces, & vota matris, debuit ipſe obſeruare quidquid mater vouerat tanquam propter iſtud eſſe cæperit. Dicendum etiam de iſto voto Nazareorum, quod Samuel non tenebatur illud ob ſeruare aliquo tempore, dum eſſet puer, vel iuuenis ex ſolo voto matris, ſed quia acceſſit conſenſus paternus, habuit firmitudinem: quod apparet per ea, quæ diximus ſupra q. 22. de voto miniſtrantis ſemper coram domino. *Factum eſt autē cum illa multiplicaret preces.* Hic ponitur quomodo locutus fuerit Heli ſacerdos ad Annam matrem Samuelis, & hoc cū videret eam orantem, & nihil loquentem, putauit eſſe ebriā, vt patet infra. Et dicitur, quod illa multiplicabat preces coram domino, id eſt, multa verba effundebat, quæ autem illa eſſent dicitur ſupra, quod fuit iſtud votum, ſcilicet, domine exercituum ſi reſpiciens videris &c. ſed iſta pauca verba ſunt: ideo non poterat dici, quod multiplicaret preces: niſi fortè dicatur, quod ſæpe iſta verba dicebat: magis tamen videtur dicendum, quod ipſa addebat multa alia verba exprimentia amaritudinem cordis ſui, ſcilicet, quomodo affligeret eam ę mula ſua. Nam infra dicitur, ex multitudine doloris, & mæroris mei locuta ſum vſq; in præſens, id eſt, quod omnia verba, quæ ipſa locuta fuerit exprimebant amaritudinem ſuam: ſed in iſtis verbis ſolis non multum exprimeret doloris ſui: etiam ſatis videtur, quod Anna voueric aliquid alterum: quoniam poſtquam puer ablactatus eſt, duxit eum Anna coram domino, cum magnis muneribus, vt patet infra: ſatis autem eſt rationabile, quod illa eſſent ex voto. Nam etiam de viro ſuo Elcana dicitur, quod obtulit votum pro Samuele, vt patet infra, ſcilicet, aſcendit vir eius Elcana, & omnis domus eius, vt immolaret domino hoſtiam ſolennem, & votum ſuū: ſcriptura tamen non curat omnia enarrare, ſed ea, quæ ſunt magis neceſſaria, & quia Samuel miniſtrauit poſtea ſemper coram domino, & hoc fuit, quia mater eius ſic vouit cum, ponit ſcriptura, quod fuerit iſtud votum. *Coram domino.* Scilicet quod Anna erat intra templum coram domino fundendo

B

C

preces.

Quomodo licuit Annæ introire in templum ad orandum.

QVÆST. XXIV.

QVÆRET aliquis quomodo licuit Annæ introire in tēplum, quia Iſraelitæ populares nunquam ingrediebantur in atrium tabernaculi, quod erat prima pars eius, niſi quādo faciebant ſacrificia, vt ibi ſacrificarent & epularentur, quia tunc offerens portabat animal ſuum intra atrium vſque ad oſtium tabernaculi, & ibi offerebat ſacerdoti, vt patet ex proceſſu Leuitici multoties: etiam cum facta eſſent ſacrificia pacifica populares offerentes comedere debebant partes ſibi prouenientes, & illa comedebant intra atrium tabernaculi, vt patet Deuteron. cap. 12. & 16. cum dicitur, quod offerentes epulabantur coram domino, ſcilicet, in ſanctuario in atrio illius: aliàs autem nunquam licebat popularibus introire in ſanctuarium, immo nec tangere illud: nam propter hoc excubabant Leuitæ in circuitu ſanctuarij per quatuor latera eius num. cap. 3. vt non accederent populares: & ſi quiſquam accederet, morereturcap. 1. num. Anna igitur non poterat introire in ſanctuarium, niſi ad offerendum, vel comedendum ibi de cibis oblatis: neutrum tamen horum faciebat tunc Anna, ſed orabat: ideo videtur quòd nō poterat intrare.

D

Reſpondendum eſt, quod tempore, quo fuit tabernaculum in deſerto, Iſraelitæ populares nunquam poterant introire in aliquam partem ſanctuarij, niſi offerrent ſacrificia, vel comederent de ſanctificatis, vt dictum eſt: poſtquam tamen fuit ſanctuarium fixum in terra Chanaan ſecus erat, quia ibi totum ſanctuarium, ſcilicet, tabernaculum, & atrium eius erat intra vnam magnam domum, ſicut patet in templo Salomonis, & intra illam domum licebat cuicunque Iudæo volēti orare introire quandocunque vellet, quia ibi non erat aliqua pars ſanctuarij, ſed intra atrium, vel tabernaculum iam nullus introibat ad orandum, vel ſumendum cibum, niſi ſacerdotes pro miniſtrationibus ſuis: tota autē iſta magna domus vocabatur templum, vel locus ſanctus, quia ſanctior erat omnibus habitaculis Iſraelitarum: non tamen erat tantæ ſanctitatis, quantæ erat atrium tabernaculi tempore, quo Iſraelitæ erant in deſerto: ideo nunquam licebat Iſraelitis introire in illud, niſi ad ſacrificandum, vel ad comedendum de ſanctificatis. In templo autem licebat introire omnibus Iſraelitis non immundis quandocunque vellent, ſiue ad adorandū, ſiue ad audiendum verbum Dei, vel ad quæcunque alia honeſta negocia: ſola autem illa, quæ erant aliqualiter inhoneſta prohibebantur, ſic enim patet Matth. 21. cap. & Ioan. 2. cum Chriſtus intrans in templum eiecit omnes ementes, & vendentes, & menſas nummulariorum, & cathedras vendētium columbas euertit dicens: Domus mea domus orationis vocatur.

Ad iſtam autem partem templi introiuit Anna ad orandū non accedens ad ſanctuariū, quod intra erat, quod patet, quia ipſa ſtetit apud portam illius ſanctuarij, quod apparet, cum dicatur ſupra, quod erat Heli ſedens in ſella apud poſtes templi domini, & tamen ipſe ex loco ſuo reſpiciebat ad os Annæ, vt videret quid loqueretur, & non audiebat verba: dixitque ad eam, quouſque ebria eris? Ergo videtur quod ipſa erat propinqua Heli: alioquin non loqueretur ei ſic, nec conaretur audire quid illa dicebat: erat tamen Heli apud portam exterius, vt dictum eſt, ergo ipſa erat apud portam, & non acceſſit ad ſanctuarium, ſcilicet, tabernaculum, vel atrium illius, & tamen dicebatur eſſe coram domino, quia tota illa domus erat ſpecialiter Deo dedicata, & ibi Deus habitabat. *Vt Heli obſeruaret os eius.* Id eſt, accidit, quod Heli ſacerdos attenderet ad os illius, vt audiret quid loquebatur: hoc autem faciebat forte, quia vidit eam intrantem vultu turbato ex amaritudine cordis, & deſiderauit ſcire quid illa diceret, vel quia morabatur nimis moratione, & videbat ſemper labia illius moueri: ideo exiſtimabat quod aliquid vtile valde vel ſpeciale diceret, & ob hoc ſcire volebat. Iſtud autem verius eſt vt patet ex litera, cum dicitur, quod cum Anna multiplicaret preces Heli obſeruabat os eius, id eſt, quia vidit Heli quod multiplicabat Anna preces, multiplicando nimis in oratione, volebat attendere quid diceret.

E

Porro Anna loquebatur in corde ſuo. Id eſt, quanquam Heli diligenter attenderet, vt audiret quid Anna dicebat: tamen non audiebat, quia loquebatur in corde ſuo, id eſt, intra ſe: non eſt autem ſenſus quod aliquis propriè loquatur in corde, quia locutio ad voces pertinet: & iſtæ ſunt prolatæ realiter, & non in corde: quæ autem ſunt in corde, ſunt conceptus: non intendit tamen ſcriptura dicere, quod ipſa loquebatur in corde ſuo, id eſt, ſolum formabat conceptus in corde: quia dicitur hic quod labia illius mouebantur, quia labia nunquam mouentur, niſi cum eſt aliqua realis vocum formatio: ſed dicitur quod Anna loquebatur in corde ſuo, id eſt, voce ſubmiſſa, ita quod nullus audiret verba illius: & ſic Heli non audiebat. Aliqua tamen verba fiebant extra cor.

F

Tertium labia illius mouebantur, & vox illius penitus non audiebatur. Id eſt, Anna nihil habebat de figura loquentis, niſi q̄ mouebantur labia illius, quod realem facit locutionem tamē vox penitus non audiebatur, id eſt, etiam ſiquis prope acceſſiſſet, non audiuiſſet: ex hoc autem apparet quod Anna erat apud Heli ſatis propinqua ei, alioquin quanquam Heli non audiuiſſet vocem illius, ſed vidiſſet labia moueri, non æſtimaſſet aliquod malum de ipſa, ſicut infra ſequitur, quia putaret, quod quanquam ipſe non audiret voces propter diſtantiam; tamen illa aliquid realiter loquebatur.

A

Aestimauit ergo eam Heli temulentam. Id est, & propter prædicta Heli putauit quòd Anna erat ebria. Cum enim ille esset propinquus illi, & videret labia eius moueri, nihilque audiret, putauit quod nihil loquebatur, sed quod erat ebria, & ex ebrietate mouebat labia nihil loquens: solent enim homines ebrij, vel stulti interdum inordinate labia, vel alia corporis membra mouere: existimauit etiam hoc, quia Anna nimis morabatur in orando, & hoc iam non putabat Heli oratiotionem, sed ebrietatem, vel insaniam, quia oratio breuiter fit.

Dixitq; ei vsquequo ebria eris? Id est, quamdiu durabit ista tua ebrietas? quasi dicat iam multum durat, cum moueris labia à multo tempore nihil loquens; cessa igitur ab hac ebrietate: existimauit enim Heli non esse conueniens quod mulier illa maneret ibi, si ebria erat, quoniam vilipenditur sic sanctuarium, quod recipiantur in eo ebrij, vel insanientes: cum habeant isti inordinatos motus corporis.

Digere paulisper vinum, quo mades. Id est, non maneas hic mouendo labia frustra quousque euaporauerit ebrietas, sed vade & digere paulisper vinum, quod bibisti. Dicitur autem paulisper, id est, successiue, vel leuiter sine tali motu corporis, in quo suadebat ei, quod iret ad dormiendum: & sic paulisper digeretur vinum: nullus enim melior modus ad tollendam ebrietatem est, quam somnus. Cuius causa est, quia ebrietas causatur propter multitudinem vini emittentis multos fumos grossos ad cerebrum, & impedientes phantasiam, ita vt erret ebrius ab omni operatione humana: in somno autem digeritur ista fumorum pluralitas in cerebro, & humor vinaticus in stomacho, post quod de ebrietate nihil manet, nisi solus ardor, & desiderium bibendi propter desiccationē magnam ex forti digestione: & tunc homo sobrius est. Breuius autem ebrietas tollitur in somno quam in vigilia: quia digestio velocior & fortior fit animalibus dormientibus quā vigilantibus. Nam tunc omnes vires naturales fortius operantur: vires autem animales & rationales nihil omnino, aut valde parum: cuius causa est, quia virtus animæ in vigilia dispergitur ad operationes rationales animales naturales: in somno autem solum intendit operationibus naturalibus: ideo necesse est quod fortius, & velocius expediat illas, quia virtus vnita fortior est ipsa diuisa: & quanto aliquid in plura diuiditur ad singula minus fit. Istud autem erat sanum consilium Annæ si ebria fuisset, quia citius tolleretur ebrietas, & magis sine labore, & honestius quam quod cunctis ex motu corporis ebria appareret.

Medicina ad tollendā ebrietatem.

B

Dixit autem illam vino madere: quod signat superabundantiam. Nam si quis vinum sumpsit sobrie ad mollificandū cibum, requiritur & ad conseruandam interiorem temperiē. Cum vero quis super modum suppressit, dicitur madere, scil. quia vino videtur esse perfusus tam intra quam extra: sicus res, quæ multum humida est.

Respondens Anna (nequaquam inquit domine mi.) Anna sobria erat, immo nimis sobria: quia præ amaritudine cordis, nec cibum, nec potum capere volebat, vt patet supra, ideo cum videret ex verbis Heli se reputari ebriam, respondit nihil esse huiusmodi: Heli autem valde ebriam eam putabat, vnde dixit illam esse temulentam, id est, plenam forti vino: dicitur enim temulentus de temetum, & lentos quod est plenum. Nolebat autem reputari Anna ebria, nec dicebat, sed magis voluit significare sacerdoti causam orationis suæ: vt sic forte adiuuaret eam, quod & factum est: Heli tamen non nimis errabat, quoniam in talibus festiuitatibus solebant aliqui Israelitæ nimis inebriari, eo quod offerebant victimas magnas, & cum haberent cibos multos atque gaudium incumbebant vino: Deus enim dixerat eis, quod in talibus festiuitatibus comederent abundanter, & lætarentur. De hoc Deuteron. ca. 12. scilicet, lætaberis atque reficieris coram domino Deo tuo in cunctis, ad quæ extenderis manum.

C

Quare Anna se vocat infelicē.

Nam mulier infelix nimis ego sum. Excusat se Anna quod nō sit ebria dans causam, quare mouerit labia magno tempore orando, scilicet, mulier infelix ego sum; scilicet, non feci ex ebrietate mouente, sed quia eram nimis amaro corde tamdiu oraui: si enim fuisset causa leuis, breuiter potuisset causa proponi: sed ad tantam amaritudinem exprimēdam oportuit necesse fuit diu in verbis morari. Vocat autem se Anna infelicem propter duo; primo propter defectum prolis: nam si mulieres propter abundantiam prolis vocabantur felices, ita e contrario vocabuntur infelices propter defectum prolis. De felicitate patet, q̄ æstimata sit in abundantia prolis, vt patet de Lia Gen. cap 30. quæ cum peperisset duos filios, & haberet alios duos ex ancilla sua, dixit se esse felicem, scilicet, beatam quippe me dicent omnes generationes: & ex hoc appellauit nomen filij sui Aser, quod interpretatur in Hebræo felicitas. Patet etiam hoc ex verbis cognatorum Rebeccæ, Geneseos 24. cap. nam dicitur quod imprecabantur prospera suæ sorori, dicentes: soror nostra es, crescas in mille millia: ergo videtur quod prosperitas secundum illos erat in abundantia prolis, vnde ex hac parte nimis erat infelix Anna. Secundò vocatur infelix quia infligebatur nimis ab æmula sua: & vitam ducebat amaram, ita vt tæderet eam viuere, si sic viuendum foret.

D

Vinumq;, & omne quod inebriare potest, non bibi. Id est, quanquam me æstimes temulentam, tamen non bibi vinum, aut aliquid aliud quo inebriarer. Forte hoc erat quia Anna erat totaliter abstinens à vino, secundum quod multæ de fœminis propter honestatem faciunt, vel forte, quia illa die nihil de vino sumpserat, quia vinum est ad lætificandum iuxta illud in Psal. 102. Vinum lætificat cor hominis: & Prouerb. 31 capit. dicitur, date vinum mœrentibus, & siceram his, qui amaro sunt animo: & hoc vult fieri, vt obliuiscantur angustiæ suæ: Anna autem erat in amaritudine, & consolari nolebat, ideo non erat bibitura vinum; nec solum abstinuerat à vino, sed etiam à cibo. Modicum sumpserat præ dolore: sic enim supra dicitur: Porro illa flebat, & non capiebat cibum. Et vir suus dixit: Anna cur fles? & quare non comedis? Dicitur enim de omni, quod inebriare potest, quia alia sunt præter vinum, quæ inebriant: nihil enim differt, quod aliquis biberit vinum, vel aliquid aliud, dum tamen inebrietur: nam in quibusdam alijs consueuit ebrietas diuturnior esse, quam in vino: quanquam tardius apprehendat.

E

Sed effudi animam meam in conspectu Domini. Id est, motus labiorum, quem faciebam non erat ex ebrietate, sed quia effundebam animam meam, id est, exprimebam omnem amaritudinem, & conceptum cordis mei, sed amaritudo mea magna erat, ideo oportuit, vt nimis morarer in exprimendo: est enim istud interdum quoddam gaudium iratis, vt amaritudinem suam verbis exprimant: quia tunc lenitur dolor minuēdo partem iræ per emissionem.

Effundere animā dupliciter intelligitur.

Potest autem intelligi effusio animæ dupliciter. Vno modo quòd accipiatur anima, pro parte rationali. alio modo quod accipiatur pro ira. Primo modo dicitur quis effundere animam, id est, exprimere omnia secreta, quæ habet in corde suo, vel proponere omnes conceptus suos: & ita fecit Anna, quia omne, quod affligebat eam proposuit coram Domino petens pro illo remedium, & pro hoc requirebatur temporis magnitudo: nam licet ipsa in breui potuisset proponere votū suum, tamen id quod eam amaricabat, non poterat sine extensione temporis proponere. De hoc autem an conueniens sit, & an oratio nostra debeat esse longa, vel breuis: satis declaratum est Deut. capi 9.

F

Secundo modo dicitur effundere animam, id est, iram anima enim & spiritus idem sunt: sed spiritus interdum pro ira accipitur, sic patet Isaiæ cap. 2. scilicet. Quiescite ergo ab homine, cuius spiritus in naribus eius est, id est, recedite ab homine, qui habet iram in naribus, q. d. illam promptam habet; quia alioquin non haberet in naribus. Ita ergo dicetur quod aliquis habet animam in naribus, id est, iram: & tunc effundere animam est idem quod effundere iram: Anna autem effudit animam suam coram domino, id est, iram: & hoc dupliciter. Vno modo quia effudit verba opprobriosa, quæ sibi dicta fuerant ab æmula sua, per quæ ad iram concitata est: ista autem proponebat ad hoc quod Deus misereretur eius. Alio modo effudit iram suam coram domino, id est, euacuauit: sicut dicimus quod aliquis effundit aquam de vase, & hoc quia proponendo verba ista minuebatur dolor, & ira illius, cum proponendo verba euaporet materia incensa, quæ est materia iræ: & quia Anna locuta fuerat omnia, quæ affligebant eam: ira sua erat diminuta, & effusa.

Ne reputes ancillam tuam, quasi vnam de filiabus Helial. Orat Anna ne Heli conciperet de ea malam opinionem, scilicet, quod esset ebria, quia hoc pertinet ad filias Helial: dicuntur autem homines Helial, homines indomiti, vel sine iugo: sic

patet

A patet Iudic. capit. 19. scilicet, venerunt viri ciuitatis illius filij Helial, id est, absque iugo: Ad homines autem non habentes iugum pertinet inebriari, scilicet, quia non subijciunt se regulæ rationis, sed sequuntur omnia desideria sua: aliquando enim inebriantur, & crapulantur, & faciunt alia enormia: sic autem erat si Anna ebria existens iret ad templum ad mouendum labia.

Quia ex multitudine doloris & mœroris mei locuta sum vsque in præsens. Quasi dicat: non feci aliquid istorum ex ebrietate, sed ex multitudine doloris, quia illa impellebat me ad faciendū: & si forte feci̇ssem aliquos motus faciei non minus honestos, non est imputandum ebrietati, sed dolori: solent enim interdum homines irati efferatum vultum habere, & membra mouere inhonestè. Dicit etiam quod locuta est vsque ad præsens, id est, toto illo tempore, quo mouebat labia. Non solum mouebat ea, vt videbatur Heli, sed etiam loquebatur, licet tacita & hoc vsque in præsens, id est, vsq; ad tempus, quo incæpit loqui cum Heli: erant autem ista ex magnitudine doloris, id est, tanta erat doloris multitudo, quod vsque nunc explicare non valui, nec potuissem sub paucis verbis illum exprimere, si voluissem, ideo ex abundantia cordis locuta sum, scilicet, quia magnitudo doloris non sinebat me tacere: ex abundantia enim cordis os loquitur: Lucæ cap. 6. Dicitur ex multitudine doloris & mœroris, non quod accipiatur hic dolor propriè pro quadam passione consequente ex diuisione continui in rebus sentientibus, quia nihil tale erat in Anna; sed dolor pro quadam amaritudine cordis, vel anxietate: mœror autem accipitur pro quadam tristitia, vel dispositione ad plorandum. Differunt enim esse mœrentem & lugentem: quia mœrere signat tristitiam vultus sine lachrymis; lugere autem est ipsa lachrymarum effusio: sic autem erat hic Anna. quanquam etiam non accipitur hic propriè mœror, cum pertineat ad tristes, & non plorantes: quia Anna plorauit, vt patet supra, scilicet, Orauit dominum flens largiter: & ex illo acceperat quandam præsumptionem Heli quod esset ebria: quia ebrij possunt abundantiores fundere lachrymas quam cæteri: quia vapores illi, qui in lachrymas conuertuntur & defluunt per oculos, sunt ex vaporibus ascendentibus de stomacho: & isti abundant in ebriis propter multitudinem humoris vinatici qui resoluitur: & ob hoc isti ex pauca amaritudine flere possunt: immo interdum coactis ipsis distillant lachrymæ, sed frigidæ sunt. Cum igitur vidisset Heli Annam abundanter lachrymantem, & nimis mutante vultum: putauit esse temulentam.

B *Mœrori & lugere differunt.*

Tunc Heli ait ei. Quia vidit Heli se fuisse deceptum circa Annam, & illam iustissimam habuisse causam mœroris, & longæ orationis: locutus fuit ei blande & consolatorie, vt sequitur, scilicet: *Vade in pace.* Id est, cum tranquillitate magna cessans à dolore: pax enim significat quandam quietem, quæ est in adeptione desideratarum rerum. Nam sicut in motu corporali quousque accedatur ad terminum, nunquam est quies, & postea ibi quiescitur: ita in desiderijs cum desiderū sit ad aliquid est quasi motus, cuius nulla datur quies quousque perueniatur ad optatum: sic autem imprecabatur nunc Heli vade in pace, id est, vade nunc & Deus det tibi pacem, scilicet, quietem in completione desideriorum tuorū: quod patet esse sequenti litera, scilicet. *Et Deus Israel det tibi petitionem, quam rogasti eum.* Id est, det tibi petitam rem. Non exprimit hic Heli petitionē Annæ: quia forte non expressit Anna, quid peteret, sed solum dixit se infelicem nimis, quod aliqualiter apparet infra.

Nam cum postea concepisset Annæ, & ablactato Samuele duceret eum coram Heli, ait: obsecro mi Domine ego sum mulier illa, quæ steti coram te hic orans Dominum pro puero isto, orau & dedit mihi dominus petitionem meam. Si tamen à principio Anna declarauerat Heli petitionem suam, nō exprimeret nunc quasi exponens causam, quare offerret Samuelem Domino.

Et illa dixit, vtinam inueniat ancillæ tua gratiam in oculis tuis. Aliqui exponunt hoc quod intelligatur: vtinam Deus exaudiat te: sic enim consuetumus dicere: eum enim quis imprecatur bona alteri, consueuit ille, cui fit imprecatio dicere, vtinam Deus exaudiat verbum tuum. Sed non stat ista sentētia, quia tunc deberet dici vtinam famula tua inueniat gratiam coram domino, scilicet, quod compleat petitiones eius sicut tu dicis: & non diceretur vtinam inueniat famula tua gratiam in oculis tuis: ideo dicendū quod intelligatur quod Anna petebat ab Heli sacerdote, vt oraret pro illa ad habendum petitionem suam, scilicet, vtinam famula tua, id est, ego, quæ sum famula tua, inueniam gratiam in oculis tuis, scil. quod tantam gratiam mihi facias, vt ores pro me: dicebat hoc Anna, quia cum esset Heli summus sacerdos, & magnæ auctoritatis, putabat quod oratio eius plurimum valeret apud Dominum.

D

Et abijt mulier in viam suam. Id est, recessit Anna in terram suam, vel recessit in viam suam, id est, ad virum suum, scilicet, quia ipsa surrexerat de loco, in quo erat vir suus & æmula sua Phenenna & venit in templum ad orandum. Nunc autem finita oratione & locutione cum Heli, abijt in viam suam, scilicet, rediens ad virum suum in eadem vrbe Silo manentem: & ista est melior sententia quam prima, quia infra dicitur quod surrexit mane Anna, & adorauit coram Domino: deinde reuersi sunt in Ramatha: si tamen iuisset in viam suam, non potuisset sequenti die reuerti ad adorandum.

Et comedit, & bibit. Scilicet postquam consolata redijt de templo: dicitur hoc quia ante istud præ nimia amaritudine cordis Anna non sumebat cibum, vt patet supra, scilicet. Porro illa flebat, & non capiebat cibum. Nunc autem post orationem accepta bona spe per verba Heli sacerdotis incepit sumere cibum & potum.

E

Vultusque eius non sunt amplius in diuersa mutati. Id est, post hoc non fuit Anna tristis sicut à principio: ante enim hoc mutabatur vultus eius, quia interdum læta erat, scilicet, quando non recordabatur, vel non cogitabat sterilitatem suam: interdum autem erat amara nimis, scilicet, quando affligebat eam æmula sua objciens ei sterilitatem, vel aliàs cum ea pugnabat: post hoc vero, quia conceperat bonam spem, quod Deus daret ei filium per verba Heli gaudebat, & quamquam æmula sua conaretur eam affligere objciens sterilitatem, vel quomodocumque obiurgans, non curabat nec affligebat cor suum: nec vultus mutabatur in mœrorem sicut prius.

Et surrexit mane. Scilicet sequenti die: nam dies in qua orauit Anna & locuta est ad Heli, erat dies festus, in quo manendum erat in loco sanctuarij: sequenti autem die licebat itinerare: & reuersi sunt in regionem suam.

Et adorauerunt coram domino. Scilicet Anna, & vir suus, & tota familia, scilicet cum die eadem recessuri essent de loco sanctuarij ad terram suam. Primo iuerunt diluculo ad sanctuarium, vt adorarent ibi Dominum, & tunc pergerent in viam suam: qui est modus religiosus, scilicet, vt primo homines curent de eis, quæ Dei sunt. deinde ad negocia sua deuoluantur: & tunc prosperiora veniunt cuncta quę tractauerint: iuxta illud Matth. 7. cap. Primum quærite regnum Dei & iustitiam eius; deinde cætera adijcientur vobis.

F *Consuetudo Christianorum laudabilis.*

Ex hoc autem inter viros Christianos affectuosos ad legē Dei inoleuit consuetudo, vt quotidie primo vacent orationi quam incipiant negocia sua tractare, vel quod primo missam audiant: hoc enim cæteros actus dirigit: sed adhuc potius erat istud inter Iudæos quam inter nos, quia inter eos erat maius desiderium eundi ad sanctuarium, & orandi ibi, quam inter nos eundi ad Ecclesiastica ministeria: quia illi solum ter in anno veniebant ad locum sanctuarij, & vacabant ibi orationi atque videbant fieri sacrificia. Nos autem hæc quotidie in Ecclesia videre possumus, ideo ea, quæ magis assueta sunt minori desiderio capiuntur: habebant tamen Iudæi per loca, in quibus erant habitantes synagogas quasdam, quæ non erant aliqua sanctuaria, ita quod in eis fieri possent sacrificia, & alia ministeria sacerdotalia vel Leuitica, sed solum conueniebant homines in loco ipso ad orandum, & ad audiendum verbum Dei: nam saltem in sabbatis legisperiti Iudæorum prędicabant in synagogis, & conuenientes homines rudes audiebant verbum: sic enim de Christo dicitur, quod per sabbatha introibat in synagogas, & prædicabat: sic patet Lucæ cap. 4. de hoc etiam actuum cap. 13.

Reuersiq; sunt & venerunt in domum suam in Ramatha. Id est, de vrbe Silo, in qua erat sanctuarium, redierunt ad ciuitatem Ramatha, in qua erat domus sua. Est autem ista ciuitas Ramatha, quæ supra vocatur Ramathain: & ista nunc & tempo-

Ciuitas Ramatha

C

re Chri-

A

seu Rama thain tempore Christi vocatur Arimathia, de qua erat Ioseph.

re Christi vocabatur Arimathia: iste enim est locus, de quo erat ille vir nobilis Ioseph, qui Christum sepeliuit, & erat discipulus eius: vocaturque Ioseph ab Arimathia ciuitate, id est, de vrbe Arimathia: aliqui autem scriptores nostri hoc corruperunt scribentes Abarimathiam tanquam vnam dictionem: sed error est.

Cognouit autem Helchana Annam vxorem suam: & recordatus est eius Dominus. Et factum est post circulū dierum, concepit Anna & peperit filium: vocauit q̄ nomen eius Samuel: eo quod à domino postulasset eum. Ascendit autem vir eius Helchana, & omnis domus eius, vt immolaret Domino hominem solennem & votum suum: & Anna non ascendit. Dixit enim viro suo: non vadam donec ablactetur infans: & ducam eum vt appareat ante conspectum Domini, & maneat ibi iugiter. Et ait ei Helchana vir suus. Fac quod bonum tibi videtur: & mane donec ablactes eum: precor q̄ vt impleat Dominus verbum suum. Mansit ergo mulier: & lactauit filium suum donec amoueret eum à lacte. Et adduxit eum secum postquam ablactauerat in vitulis tribus, & tribus modijs farinæ, & amphora vini, & adduxit eum ad domum Domini in Silo. Puer autem erat adhuc infantulus. Et immolauerunt vitulum, & obtulerunt puerum Heli. Et ait Anna. Obsecro mi Domine, viuit anima tua. Ego sum illa mulier, quæ stetit coram te hic orans Dominum pro puero isto. Oraui, & dedit mihi Dominus petitionem meam, quam postulaui eum. Idcirco & ego commodaui eum Domino cunctis diebus quibus fuerit accommodatus Domino. Et adorauerunt ibi Dominum. Et orauit Anna, & ait.

1.q.2. §.1. 20 q.1.ca. quicū que 26 q.5.ca. nec mirum.

B

Cognouit autem Elcana Annam vxorem suam. Quamquam Elcana nunquam potuisset suscipere prolem ab vxore sua Anna, quia tamen diligebat eam, semper conabatur, vt posset habere prolem: potissimè, quia nunc forte Deus mouebat eum, cum vellet dare Annę filium, quem poposcerat: & iste per cōmixtionē gignendus erat. *Et recordatus est Dominus eius.* Id est, recordatus est Annæ: ante hoc enim videbatur oblitus esse illius, vel nō respicere illam, quia cum esset in aduersitate propter defectum prolis non dabat ei filium: nunc autem quia dedit, dicitur fuisse recordatus. *Et factum est post circulum dierum, concepit & peperit filium.* Id est, Anna non concepit immediatè vt redijt de Silo, sed aliquanto tempore post: hoc autem fuit quia quamquam Deus exaudiuerit orationem eius, non assignauit ei tempus, in quo daret filiū: ideo dedit quando voluit: in quibusdam autem alijs assignatum est tempus, & in ipso facta est conceptio atque partus: sic patet Genes. 18. cap. cum Angelus dixit ad Abraham iuxta condictum reuertar hoc eodem tempore, vita comite, ad te: & habebit filium Sara: sic etiam fuit de muliere illa apud quam consueuerat hospitari Eliseus, cui determinauit tempus, in quo habitura esset filium: & in hoc ipso habuit infra quarto libro capite. hic autem non fuit assignatum tempus. Dicitur etiam quod post circulum dierum concepit Anna, quia non immediatè concepit, vt cognita est post aduentum de Silo, sed post aliquot dies: in quibusdam tamen dicitur quod ad primum concubitum conceperunt, sicut patet de Thamar nuru Iudæ, quæ cum fraudulenter ab ipso cognita fuisset existens in meretricis habitu ad vnum concubitum concepit gemellos: Genesis trigesimooctauo capite. Dicitur autem hic, quod Anna concepit & peperit, quia Dominus recordatus est ei: in quo videtur, q̄ ista conceptio fuerit miraculosa, quia opere Dei facta est.

C

De quatuor modis, quibus Deus adiuuat miraculose in conceptione. Et quomodo aliquando vir, & fœmina non sunt steriles, & tamen non gignunt sine miraculo.

D

Qvæst. XXV.

Qværitvr autem circa hoc de differētia miraculi in concipiēdo: nam multæ in sacra scriptura leguntur, quę miraculosè conceperunt, an omnes pertineant ad eundem modum miraculosę conceptionis. Dicendum autem quod conceptio miraculosa dicitur quandocunque Deus specialiter operatur in ea, ita quod nullo modo causaretur, nisi Deus in ea aliquid speciale faceret super vires naturæ, vel quod natura saltem non faciebat, & istud distinguitur in quatuor modos, quibus Deus cooperatur, & sunt inter se inæquales.

Conceptio miraculosa quadruplex dicatur.

Primus modus est quando aliqua fœmina non est sterilis, nec vir suus. & tamen non contingit eos totaliter conuenire, vt conceptio fiat, scilicet, quod in talibus temporibus coitus celebratur, in quibus semen alterius eorum, vel vtriusque est ita indispositum quod inde conceptio non sequatur: vel si forte quodlibet sit ita dispositum, quod ex illo cum aliquo alio sequeretur conceptio: inter se tamen non conueniunt ad causandam conceptionem. Isti autem qui talia habent semina non sunt steriles, quia quanquam tunc non gignant; euenit quod aliquando generent: si tamen penitus steriles forent impossibile esset eos gignere, nisi Deus ad hoc specialiter operaretur; sine miraculo tamen videmus aliquos post multa tempora gignere, qui prius cum semper vacauissent generationi nunquam genuerunt. Circa tales autem potest interdū accidere miraculum, scilicet, siqui potentes ad gignendum nunquam in tali tempore coeunt, in quo conceptio sequatur, nec ipsi tale tempus scire possunt: si fortè Deus exoratus ab eis tempus indicet, in quo possint gignere & gignant, est conceptio illa aliqualiter miraculosa, inquantum principia effectiua generationis immediatè diriguntur à Deo ad tale tempus, sine quo non posset fieri conceptio: & si non dirigerentur ad illud tempus, nunquam conuentura erant. De hoc patet in muliere illa, quæ erat hospes Eliśei, quæ numquam habuerat filium: non tamen dicitur de ea quod esset sterilis, dixit autem ei Eliseus in tali tempore habebis filium, & pro illo tempore habuit infra quatuor lib. cap. 4. in quo nihil videtur aliud fuisse, nisi quia Deus fecit illos tali tempore coire, in quo semina eorum sic ipsis ad conceptionem conuenirent. Secundus modus, quo Deus operatur aliquid in conceptione, est quando vir & vxor sunt verè steriles, vel aliquis eorum: nam tunc in quocunq; tempore fieret commixtio impossibilis est generatio, & non solum quantum ad illos duos inter se, sed etiam quicunque eorum fuerit si conueniat cum aliquo alio, nunquam inde proles sequitur: est autem modus iste cooperandi in generatione excellentior præcedenti; quoniam in præcedenti nihil Deus agebat disponēdo ipsa principia generationis, scilicet, semina, sed solum dirigendo ad certum tempus: hic autem operatur aliquid intrinsecè in seminibus, scil. immutando qualitates seminum ad talem dispositionem, vt conueniant ad generationem; & iste modus reperitur sæpe in sacra scriptura: sic enim patet de Samsone, de cuius matre dicitur, quod erat sterilis: angelus tamē nunciauit ei quod conciperet, & concepit, sic patet Iudic. cap. 13. Idem fuit in Elisabeth matre B. Ioannis, erat quippe sterilis, & per multa tempora non potuerat concipere, sed angelus prædixit Zachariæ quod haberet filium, & sic factum est. Quod autem Elisabeth esset sterilis, patet Lucæ cap. 1. scil. Et ecce Elisabeth cognata tua, & ipsa concepit filium in senecture sua, & hic mensis est sextus illi, qui vocatur sterilis, id est, Elisabeth, quę est sterilis habet istum mensem sextum post conceptionem suam: sic etiam fuit hic de matre Samuelis, nam dicitur quod concluserat dominus vuluam eius: hoc autem est esse sterilē, quanquam aliquando accipiatur ista conclusio pro quodam impedimento temporali ad concipiendum, quod idem operarur quod sterilitas, & istud est datum in pœnam, sic patet de ancillis regis Abimelech: Genesis 20. cap. scilicet, concluserat enim Deus omnem vuluam domus Abimelech propter Sarā

E

F

vxorem

A vxorem Abrahæ: illud autem impedimentum, vel conclusio non semper mansit, quia orante Abraham sanauit Deus Abimelech, & vxorem & ancillas eius, & pepererunt, vt patet eo capite. Hic tamen non accipitur eodem modo conclusio, quia Anna non accepit nouiter in pœnam, quod non posset concipere, sed à principio erat sterilis, vt supra declaratum est.

Tertius modus cooperationis diuinæ in conceptione est, quando non solum operatur disponendo principium conceptionis effectiuum, sed etiam apponit illud, cum deficiat. Pro quo sciendum quod principium materiale, & effectiuum generationis est semen: ideo si illud sit indispositum non proficit ad generandum, quia ibi deficit quantum ad esse causam efficientem, licet non quantum ad esse causam materialem. ¶ Si autem semen nullum sit, siue ex parte fœminæ siue ex parte viri deficit, tam principium materiale, quam effectiuum, ideo miraculosior conceptio est, quod non existente semine aliquod causetur, per quod fiat generatio, quam quod existente illo indispositio sit, ideo iste tertius modus excedit ad præcedentes. Sic fuit in Sara vxore Abrahæ: nam ipsa erat sterilis, quia etiam in iuuentute sua parere nunquam potuerat: erat enim vetusta nimis, & quod difficilius omnibus est, iam non habebat materiam seminalem: sunt enim in fœminis menstrua loco seminis in viris. Cum vero illa defecerint, generationem se qui impossibile est: etiam antequã illa sint, generatio nulla est, & ob hoc puellæ, quando paruulæ sunt, B etiam si à multis cognoscantur impossibile est eas cõcipere. Concipiunt autem post 12. 13. aut 14. annum, quia his temporibus incipiunt, vt communiter menstrua fluere: & ob hoc assignata sunt in fœminis ista tempora pubertatis. Cum vero peruenerint ad magnam senectutem, vt ad annum 60. & amplius, desinunt eis fieri menstrua: & post hoc etiam impossibile est, vt concipiant. Sara autem omnia hæc patiebatur incommoda. De sterilitate patet Geneseos cap. 11. scil. Erat autem Sarai sterilis, nec habebat liberos. De senectute eius, & carentia menstruorum, patet Geneseos 18. cap. scil. Erant enim ambo senes prouectęque ætatis, & desierant Saræ fieri muliebria, id est, desinerat ei fluere humor menstrualis: nam tunc, quando concepit, 90. erat annorum: Geneseos 17. cap. Quartus modus, quo Deus operatur in conceptione, est, quando deficit dispositio seminis, & ipsum dispositiuum, & formatiuum, nec causatur à Deo, vt ex illo possit generatio compleri, sed sine illo consummatur. Pro quo sciendum, quod ex semine fœminino totaliter formatur corpus animalis, semen autẽ masculinum solum proficit in genere causæ efficientis ad disponendum, formandum, & organizandum menstruum muliebre per virtutem formatiuam, quæ in eo est, sed non est tãquam pars materialis ipsius fœtus gignendi: solum autem habet quod cum organizauerit menstruum muliebre calore, & subtilitatẽ sua exhalat manente solum humore menstruali, iuxta Arist. in lib. de animalibus. quanquam medici dicant quod vtrumque semen est vt principium materiale, sed solum masculinum est principium effectiuum habens virtutem formatiuam. sed qualitercunque sit constat, quod impossibile est digeri & organizari semen fœmininum sine masculino. Cũ igitur sola fœmina per se conceperit, miraculum magnum est, eo quod non sit ibi semen virile formatiuum: excedit autem iste modus omnes alios: quia in cæteris semper est semen, & quando à principio non fuerit postea producitur sicut fuit in Sara, quæ cum ante non habuisset menstrua, Deus dedit illi menstrua, vt posset concipere, & sic iam nihil ibi deerat ad perfectam conceptionem. In hoc tamen modo semen nequaquam est, ideo omnes prædicti modi concederentur ab aliquo fortassis esse possibiles, vtpote quod sterilitas interdum naturaliter curetur, & quod illa fœmina, quæ ex aliqua causa desijt habere menstrua incipiat illa habere, quod tamen sine virili semine fiat conceptio prorsus quilibet de natura loquẽs reputabit esse impossibile, & hoc est verissimum miraculum. Talis autem modus fuit in Domina nostra, quæ sine semine & viro incognita peperit Saluatorem: Matthæi 1. & Lucæ c. 1. Patet igitur qui sunt modi, quibus Deus miraculosè operari consueuit, aut reperitur operatus in conceptionibus. Iste autem modus, de quo hic, non est maximus, sed medius inter eos. *Vocauit*q; *nomen eius Samuel.* Id est, Anna vocauit nomẽ filij sui Samuel in signum quod petiuerat illum à Deo, & Deus exaudiuerat eam. Nam Samuel in Hebræo, interpretatur exauditio mea: sic etiam Ismahel, nam idem signant, sed Ismahel exauditio, vel exauditus interpretatur: Geneseos 16. c. scil. vocabisq; nomen eius Ismahel, eo quod audierit Dominus afflictionem tuam: & subditur hic causa nominis Samuel scil. eo quod à Domino postulasset eum, id est, quia postulauit, & exaudita est, vocauit eum Samuel ab exauditione. Sed aliquis dicet, quod Samuel interpretatur postulatio mea, vel postulatus, cum dicatur hic, quod ideo vocatus est Samuel, quia postulasset eum à Deo. Sed dicendum quod non interpretatur postulatio, sed exauditio: dicitur tamen de postulatione, quia ipsa postulans exaudita est, sed quidquid isti dicant, tu dicas quod Samuel interpretatur petitio, vel petitus, vt patet in Hebræo: & hoc sequitur litera nostra. *Ascendit autem vir eius Elcana.* Hic potest poni tertium, scil. pro exauditione gratiarum actio, vel potest incipere in principio cap. sequentis. Cum enim accepit filium Anna, lętatus nimis Elcana vir eius fecit solennitatem magnam, de qua hic. *Et omnis domus eius.* Id est, omnes famuli sui, scil. iuerunt cum eo in Silo ad offerendum domino solenniter pro puero nato: mater tamen non ascendit, vt patet immediatè. *Vt immoloret domino hostiam solennem.* Id est, ad faciendum magnam solennitatem in sacrificijs: desiderauerat enim nimis Elcana accipere filium ex Anna: & quia nunc habuit maximè quia miraculosè à Deo concessus erat, lætatus est vehementer: & fecit solennitatẽ magnã in sacrificijs, signat.n. soleñitas excellentiã in re, quæ solennizatur: sic enim dicitur aliquis actus solennis & alius non solennis: tanquam isti multum differant in excellẽtia, honore & apparatu.

Elcana quam solennem hostiam obtulit.

QVÆST. XXVI.

QVÆRET aliquis, quæ esset ista hostia solennis, quam offerebat Elcana. Respondebit aliquis q; erat illa, quæ secundum legem offerebatur pro puero nouiter nato. Nam post quadraginta dies debebat puer afferri in templum, & offerebatur agnus anniculus in holocaustum, & vnus turtur pro peccato, vel si non esset agnus, offerebantur duo turtures aut duo pulli columbarum, de hoc Leuitici cap. 12. Sed dicendum quod non stat, quia solennitas, vt dictum est, signat quandam excellẽtiam in actu: ergo cum dicatur, quod fit aliqua hostia, vel sacrificium solenne, oportebat, quod esset de multis animalibus, & de multis generibus animalium: sed hostia, quæ offerebatur pro puero nato erat de minimis, scil. vnus agnus anniculus, & vnus turtur vel solum duo turtures: ergo necesse est quod hic esset alia hostia. Item si fortè secundum legem pro Samuele illa hostia offerri debebat, iam determinatum erat: nec erat opus, vt hic fieret mentio de illa, cũ scriptura solum ponat ea, quæ aliter intelligi non possunt nisi scriberentur. Erat igitur ista hostia solennis oblatio multorũ animalium, & forte omnium generum sacrificiorum, sicut principes Israel in dedicatione sanctuarij obtulerunt sacrificia, solennia, & quilibet eorum obtulit omnia tria genera sacrificiorum, scil. sacrificium pacificum, & holocaustum, & hostia pro peccato, & in quolibet istorum generũ obtulerunt multa animalia, vt patet Num. capit. 7. Elcana autem, qui erat vir diues sic faceret. In Hebræo dicitur hostiam dierum, id est, hostiam dierum statutorum à lege, scil. in tribus festiuitatib⁹ supra declaratis. Et ista vocatur secundum litteram nostram hostia solennis quia erat pro solennitatibus legis: & tunc erit sensus, quod cum ascensurus esset Elcana ad offerendum votum pro filio, obseruauit tempus illud, quod tenetur aliàs ire, scil. dies solennes, vt non cogeretur toties ire, & tunc obtulit votum suum, & sacrificaret pro die illo solenni. Vel potest vocari hostia solennis, vt supra declaratum est, sed ad rigorẽ nominis est melior sensus iste secundus, quia solenne non vocatur celeberrimum & honorabile, sicut vulgariter accipitur, sed solitum, vel anniuersarium: quia dicitur solenne quasi solitum annum, id est, quod consuetum est singulis annis fieri: quod vocatur litera Hebræa hostiam dierum, scil. statutorũ: & hoc modo dicendum quod ista erat hostia solennis, id est, talis, qualem consueuerat quolibet anno in his festiuitatibus offerre: & si aliquid maius aut excellentius erat, hic non de-

signa-

D *Samuel quo modo interpretatur. Instantia.* *Solutio.*

E *1. Opi.*

Responsio auctoris.

F

Quomodo semen tam maris quam fœminæ concurrat ad generationẽ prolis.

Conceptio Christi quo modo fuit facta.

A

nec negandum, si quis asserat, sed adhuc sensus iste maxime apparet, quia dicitur in litera, quod obtulit hostiam solennem, & votum suum: ergo hostia solennis erat aliquid ordinarium: votum autem erat hic nouum, & speciale. *Et votum suum.* Id est, præter hostiam solennem adhuc obtulit id, quod vouerat: in quo innuitur quod Anna veniens de Silo nunciauit viro suo Elcanæ, quod vouerat Domino filium ad ministrandum si daret ei conceptum, & quomodo orauerit, & locuta fuerit ad Heli sacerdotem. Vir autem suus quia diligebat eam, consensit voto illius, & super hoc ipse vouit Domino offerre aliqua magna dona, si daret ei filium, quo nato ascendit in Silo, vt offerret domino id, quod vouerat: & hoc propter gaudium pueri nati præter vota quæ emiserat adhuc obtulit hostias solemnes spontaneas, quæ erant anniuersariæ, vel ordinariæ, vt dictum est.

Et Anna non ascendit. Scilicet, quamquam ascenderit Elcana cum tota domo sua ad impletionem voti, tamen non ascendit Anna ad quam principaliter pertinebat ascendere, cum puer eius causa fuisset genitus: quare autem non ascenderit causa immediate patet. Sciendum autem secundum quosdam, quod Elcana non ascendit hic ad sanctuarium ex eadem causa, ex qua supra ascenderat, quia supra dicebatur, quod ascendebat in domum Domini statutis diebus, scil. in festiuitatibus ordinatis à lege: nunc autem ascendit, vt offerret sacrificium pro filio nato. interdum vero ascendebat ad ministrandum in tempore suo secundum officium suum Leuiticum, vt supra dictum est. Sed est dicendum quod vere ascendit ex eadem causa, quia erat nunc dies statutus ascendendi, vt ostensum est.

B

Dixit enim viro suo, nō vadã, donec ablactetur infans. s. quod Elcana dixit Annæ quod ascenderet cum eo in sanctuarium: ipsa autem noluit dicens; non vadam, &c. intendebat enim portare puerum ad manendum coram Domino, vt vouerat: & quia si nunc portaretur, non poterat ibi semper manere, quia erat paruulus, noluit eum portare quousque ascenderet, & portaret eum relinquendum totaliter in sanctuarium.

An ratio, quam allegabat Anna scil. quod nondum ablactauerat puerum, esset sufficiens ad non ascendendum in templum.

QVÆST. XXVII.

QVÆRET aliquis, an ista occasio, quam allegabat Anna esset sufficiens ad hoc, quod non ascenderet nunc in sanctuarium. Respondendum est, quod satis erat rationabilis, sed non erat necessaria, quia non obligabatur ipsa relinquere in sanctuario puerum immediatè, vt illuc duceret illũ ex voto quod emiserat: nam quamquam ipsa dixerit, quod vouebat puerum ad hoc, quod semper maneret coram Domino: intelligitur illud semper ciuiliter, scil. pro illo tempore, in quo posset manere conuenienter in sanctuario: sed puer nondum ablactatus sine nutrice remanere nequibat, sed hoc non poterat esse in sanctuario, in quo nulla mulier continue morari debebat, ergo oportet quod prius ablactaretur, quam daretur ad manendum coram Domino, ideo quamquam Anna ascendisset in Silo cum puero, & non reliqueret eum ibi non agebat contra votum: & sic non habet caussam necessitantem. Fuit tamen satis congrua, scil. quod puer ille, qui specialiter Deo traditus erat, non esset sicut cæteri pueri, qui postquam præsentantur coram Domino, & incipiunt pertinere ad eum redeunt ad populum: iste autem postquam semel præsentatus esset Deo, volebat mater sua quod maneret semper coram Domino, ideo noluit eum ducere in Silo quousque esset ablactatus.

C

D

An peccauerit Anna non ascendendo in Silo quousque ablactaretur puer.

QVÆST. XXVIII.

QVÆRETVR vlterius, an Anna peccauerit non ascendendo in Silo quousque ablactaretur Samuel. Respondebit aliquis quod sic, quia lege cautum erat, quod Israelitæ ascenderent ter in anno coram Domino in locum sanctuarij, sed Anna manens ad ablactandum puerum non ascendebat temporibus statutis: ideo peccabat. Sed ad hoc respondebitur, quod nunc Anna non debebat ascendere, quia non erat aliqua festiuitas, nec ascendebat Elcana ad solennitates statutas, sicut consueuerat, sed solum ad offerendum hostiam solennem pro filio suo, & soluendum vota, vt patet in litera, sed falsum præsupponitur, vt est probatum. Sed adhuc arguetur, quod quanquam ista vice, qua ascendit Elcana, & non Anna, non esset festiuitas: tamen si ipsa mansura erat, vsquequo ablactaretur puer, necesse erat, vt transirent plures festiuitates, in quibus ipsa non ascenderet ad sanctuarium. Nam puer nō ablactaretur vsque ad annũ, & dimidiũ vel amplius, sed quolibet anno tres erant festiuitates, in quibus Iudæi debebant ascendere in locum sanctuarij: Exod. 23. & 24. cap. ergo saltē quatuor, vel quinque solennitates transirent, in quibus Anna non ascenderet ad sanctuarium. Respondendum est, quod sic accidit; tamen Anna non peccabat ex hoc, quia hac lege soli viri tenebantur, vt patet præalleg. capitulis, scil. ter in anno apparebit omne masculinum tuum coram me, ergo etiam si nunquam ascenderet Anna in sanctuarium non peccabat: ascendebat tamen aliquoties cum viro suo, & hoc ex deuotione, vt patet supra: sic enim consuetum erat apud omnes Israelitas. Nam & Domina nostra sic faciebat: quia quamquam non esset obligata ascendere ad festiuitates, tamen ascendebat ipsa, & Ioseph vir eius: Luc. cap. 2. Sed adhuc arguetur, quod quamquam Anna non peccaret ex hoc, peccabat ex alio; quia secundum legem fœmina quæ pareret, debebat purificari, scil. quod si pareret filium quadraginta diebus in purgatione sanguinis sui, postea vero ascenderet in sanctuarium, & offerret agnum anniculum, & turturem, vel saltem duos turtures, aut duos pullos columbæ, vt patet Leuit. cap. 12. in fœminis autem erat idem sacrificium, sed erat tempus purificationis duplum, scil. octuaginta dierum cum filio suo. sed non ascendit, ergo peccauit. Aliquis respondebit quod ista lex de ascendendo in sanctuarium tempore purificationis solum obseruabatur in mulieribus, quæ manebant in loco sanctuarij, quæ vero morabantur in alijs locis, non obligabantur ascendere, sed sufficiebat quod mitterent oblationem illam, & sic poterat Elcana portare oblationem illam, cum ascendit in sanctuarium manente Anna in domo sua. Sed cōtra hoc arguetur, quia Domina nostra nato Christo, & expletis quadraginta diebus purificationis ascendit cum illo in Ierusalem ad offerendum ea, quæ iubebantur in lege, vt patet Lucæ cap. 2. scil. Postquam autem impleti sunt dies purgationis Mariæ secundum legem Moysi, tulerunt Iesum in Ierusalem, vt sisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege domini: quia omne masculinum adaperiens vuluam sanctum Domino vocabitur: & vt darent hostiam secundum quod dictum est in lege Domini par turturum, aut duos pullos columbarum: habitabat tamen mater Christi extra Ierusalem satis distans ab ipsa vrbe, scil. in terra Galilææ, quæ est in extremitate orientali terræ Chanaan, quod patet, quia Galilæa est habens in se mare Genezareth, vel Cenereth, quod etiam vocatur mare Galileæ Matthæi capit. quarto. & tamen istud mare est in extremitate orientali terræ Chanaan Num. trigesimoquarto capit. ad hanc autem terram reuersa est Domina nostra oblato Christo in Ierusalem, vt patet Lucæ capite secundo. ergo Anna quamquam esset in extremitate terræ Chanaan, obligabatur venire expleta purificatione in sanctuario.

De purificatione Mariæ

Respõsio.

Respondendum est, quod circa hoc considerantur duo, scil. oblatio pueri in sanctuario, & præsentatio matris expleta purificatione. Primum non erat generale, sed solum intelligebatur de primogenitis. Cum enim primogenitus

E

F

A *Qui pueri essent offerendi in Sanctuario & quare.*

nasceretur, si masculus esset, debebat solui redemptio pro illo, scil. quinque sicli: & istud fiebat vno mense post natiuitatem pueri: Num. cap. 18. Præsentabatur autem tunc puer in sanctuario coram domino sacerdotibus, qui suscipientes eum de manibus cognatorum suorum offerebant coram domino, & prius recipiebant à parentibus precium quinque siclorum pro puero quam illis redderent: quamquam autem ista oblatio pueri debebat fieri post dies triginta, quia tamen mater debebat se præsentare coram domino die quadragesimo fiebant hæc simul: & sic factum est de Christo, quoniam simul ipse præsentatus est in templum, & iuit mater sua ad offerendum sacrificium pro purificatione sua: Lucæ cap. 2.

Circa primum, scil. de oblatione pueri dicendum est, quod cessabat in Samuele, quia non tenebatur mater sua, vel aliquis alius presentare eum coram domino ad soluendum precium quinque siclorum: quia istud debebat solui pro primogenitis Israelitarum, quia tenebantur primogeniti Domino, quia non poterant ipsi primogeniti populariu applicari Deo in seipsis, sed Leuitæ dabantur pro eis, ideo voluit Deus quod darentur sicli quinque pro quolibet primogenito Israelitarum in redemptionem, & isti prouenicbant Leuitis, vt patet Num. capi. 3. & 18. cum computentur ibi inter iura eorum, apparuit enim hoc ex prima commutatione, & redemptione primogenitorum, quæ facta est. Nam in deserto Sinai fecit Deus dari sibi omnes Leuitas pro primogenitis Israel computando vnum Leuitam pro vno primogenito, & quia de numero primogenitorum fuerint 273. super numerum Leuitarum, pro illis datum est precium, scilic. pro quolibet eorum quinque sicli, vt patet Num. cap. 3. Samuel autem erat de Leuitis Caathitis, vt patet 1. Paralip. capi. 6. ergo non debebat pro eo solui precium quinque siclorum, & consequenter non debebat præsentari coram domino in sanctuario, quia ista præsentatio non fiebat, nisi ad redemptionem ipsorum primogenitorum, quod apparet Lucæ capit. secundo. cum dicitur de Christo, quod postquam impleti sunt dies purgationis Mariæ secundum legem Moysi tulerũt illum in Ierusalem, vt sisterent eum domino, sicut scriptum est in lege domini. quia omne masculinum adaperiens vulua, sanctum domino vocabitur, id est, sanctificabitur, vel applicabitur Deo, sed ista sanctificatio primogenitorum populariu ad nihil aliud erat, nisi vt soluerentur quinque sicli pro quolibet eorum, cum Christus esset de tribu Iuda, de qua nullus poterat applicari Deo ad ministrandum sibi coram altari, vel in aliquo alio ministerio, vt patet ad Hebræos capit. septimo. scil. in quo enim hæc dicuntur, de alia tribu est de qua nullus altari præsto fuit: manifestum est enim quod ex Iuda ortus sit Dominus noster, in qua tribu nihil de sacerdotibus Moyses locutus est: apparet igitur quod primogeniti ad nihil aliud præsentabantur coram domino, nisi ad soluendum quinque siclos, quoniam si presentarentur ad ministrandum, hoc non conueniret Christo, sed quia dicitur de eo, quod præsentatus est secundum legem Moysi: ergo lex Moysi non iubebat ad aliud præsentari primogenitos, nisi soluerentur pro eis quinque sicli: Samuel autem erat de Leuitis, & non erant pro eo soluendi aliqui sicli, quia ipse sanctificatus erat domino ad ministrandum, eo quod erat Leuita, & preter hoc erat sanctificatus à matre sua, quæ vouit illum ad ministrandum omnibus diebus vitæ suæ coram domino: ergo nõ debebat præsentari post vnum mensem, vel post dies quadraginta, quando præsentabatur mater ad purificationem, vel cum saltem finiebatur tempus purificationis, sed efficiebat, quod præsentaretur quando fuisset ablactatus, vt postea semper maneret coram domino, sicut dixit mater sua, & hoc propter votum: alias autem inquantum Leuita erat, quanquam esset primogenitus, non oportebat vt aliquando præsentaretur coram Deo, nisi cum iam esset magnus & veniret ad ministrandum.

B

C

D

E

F

An qualibet mulier quadragesimo die post partum debebat præsentari in templo, & purificari.

QVÆST. XXIX.

CIRCA secundum, scil. de præsentatione matris dubium manet, nam dato quod non deberet Samuel præsentari in templo, quia erat Leuita; tamen de matre sua an deberet post quadragesimum diem purificari, sicut purificabantur omnes aliæ fœminæ, & ad hoc ascendere ad sanctuarium, dubium manet. Et videtur quod sic, quia Leuit. capi. duodecimo. dicitur quod fœmina, quæ peperisset filium post quadraginta dies debebat purificari, & offerre sacerdoti agnum anniculum & turturem, & tamen ista oblatio fiebat in loco sanctuarij, quia alibi non fiebat sacrificium, ergo necesse est quod fœmina ascenderet ad sanctuarium post quadraginta dies.

Aliquis respondebit quod non requirebatur, quod ipsamet fœmina accederet ad locum illum, & offerret, sed satis erat, quod aliquis alius offerret pro ea, & ita Elcana, qui ascẽdit ad offerendum hostiam solennem, poterat pro vxore sua portare ista sacrificia.

Respondendum est non posse stare, quia in litera dicitur Leuit. duodecimo capit. quod ipsa deferet agnum anniculum in holocaustum, & quod tradet sacerdoti: & quamquam littera nostra non tantum declaret, tamen littera Hebraica determinat quod ad ipsam pertinet: ergo ipsa debebat esse in loco sanctuarij: potissime cum istæ cæremoniæ fiant ad purificationem ipsius: ergo ipsa debebat esse præsens.

Si autem aliquis velit proterire, dicens, quod quamquam dicatur, quod ipsa faceret, sufficiebat, quod faceret per alterum: quia qui per alterum facit, per seipsum facere videtur. Respondendum est, quod non potest stare: nam ipsamet fœmina ideo cogebatur, vt patet Lucæ capit. secundo de Domina nostra, quæ ab vrbe Nazareth de terra Galilææ iuit ad offerendum sacrificium purificationis suæ in Hierusalem: & hoc non quidem quasi ex sola deuotione, sed quia videbantur omnes fœminæ Hebræorum ad faciendum hoc teneri, cum dicitur; Et vt darent hostiam secundum quod dictum est in lege domini, par turturum, aut duos pullos columbarum: in quo manifeste patet quod intendimus: nam ibi dicitur quod parentes Iesu tulerunt illum in Ierusalem: parentes autem eius erant Maria, & Ioseph: ergo ambo ascenderunt, quod etiam satis apparet, cum postea dicatur ibidem, quod Ioseph, & Maria mater eius erant mirantes super his, quæ dicebantur de puero. Ponuntur etiam ibi duæ causſæ quare illuc ascenderunt, scilicet, vt sisterent puerum coram Domino, & vt offerrent sacrificium, scilicet, par turturum, aut duos pullos columbarum, & vtrumque dicitur ibi quod erat ex præcepto legis Moysi, ergo ad vtrumque ascendere tenebantur, sed sacrificium illud non erat pro puero, quin potius pro purificatione matris, vt patet Leuitarum capit. duodecimo. ergo sicut tenebantur parentes Saluatoris præsentare eum coram Domino, ita tenebatur mater sua se præsentare ad purificationem: de Anna autem matre Samuelis sic erat, quia pepererat puerum: ergo infra quadraginta dies debebat se præsentare, sed non se præsentauit, ergo peccauit contra legem.

Aliquis respondebit, quod Anna presentauit se in templo, quanquam non fuerit filius eius Samuel ibi præsentatus, & sic satisfaciebat legi. Respondendum est non stare, quia ipsa dixit quod nolebat ascendere cum Elcana, sed manifestum est quod interim transiret tempus purificationis, ergo non poterat se præsentare in termino determinato à lege, & consequẽter peccare videbatur.

Dicendum est igitur, quod Anna non se præsentauit in tẽpore purificationis coram domino, eo q; ipsa non obligabatur purificari: quia ista purificatio erat in oblatione quorundam sacrificiorum, vt patet Leuit. cap. 12. & ista sacrificia sunt iura debita sacerdotibus à popularibus, quia pro eis Deum

orant

orant, & miniſtrant ei: mater autem Samuelis erat de Leuitis, ſed Leuitæ non offerebant aliqua iura ſacerdotibus, ſicut ſupra diximus de redemptione primogenitorum cum ipſi eſſent miniſtri Dei ſicut ſacerdotes: ergo vxores eorum non tenebantur aliquid offerre in purificatione: quia iſtud ſolueretur de ſumptibus Leuitarum: non ergo obligabatur mater Samuelis ad purificationem die quadrageſimo, ſicut aliæ mulieres. De Domina autem noſtra non eſt ſimile, quia ipſa erat de ſtirpe Iuda, cum Chriſtus filius eius ſit de ſtirpe iſta: & iſta tribus erat de popularibus, qui tenebantur ad ſoluendum iura ſacerdotibus, & Leuitis: ergo quanquam ipſa ad hoc videretur obligata ex lege, non erat mater Samuel obligata, quæ erat de tribu Leui. Et ſic dicendum quod ipſa non aſcendit in locum ſanctuarij, nec Samuel filius eius illuc portatus eſt, vſquequo ablactatus fuit.

An Virgo Maria fuerit obligata ad purificationē.

Et ducam eum, vt appareat ante conſpectum domini. Id eſt, poſtquam ablactauero, ego ducam ipſum, & præſentabo in conſpectu Domini, ſcil. in ſanctuario coram ſacerdotibus, vbi Deus ſpecialiter eſſe videbatur.

Et maneat ibi iugiter. Id eſt, poſtquam duxero illum manebit ibi ſemper, nec reducam eum mecum in domum. In hoc aurem fundatur intentio Annæ, ſcil. ſi ego portarem eū nunc coram Domino, quia nondum eſt ablactatus, non poſſet ibi manere, ſed oporteret, quod ducerem eum mecum: ego tamen voui, quod darem eum Domino, vt miniſtraret coram eo iugiter: volo ergo ire illuc tali tempore, vt cum eum præſentauero Domino, poſſit ibi iugiter manere: hoc autem erit poſtquam fuerit ablactatus: ergo nolo illuc ire, nec eum portare, quouſque ſit ablactatus. *Et ait ei Elcana vir ſuus, fac quod tibi videtur bonum.* Vidit Elcana, quod Anna loquebatur rationabiliter, ideo noluit ei repugnare: potiſſime cum eam diligeret, nolebat eam contriſtari permittens facere ſecundū arbitrium ſuum.

Et mane donec ablactes eum. Id eſt, quanquam ego nunc aſcēdam ad Dominum, & poſtea alijs vicibus, tu nunquam aſcēdas quouſque ablactes puerum.

Cauſa huius erat, quia dum puer non eſt ablactatus, non poteſt manere ſine nutrice, ſed nulla nutrix poterat eſſe cum eo ſemper in ſanctuario, ſiue eſſet mater eius, ſiue aliqua alia, quia nulli fœminæ licebat ſemper manere in ſanctuario, ergo oportebat non poni Samuelem coram Domino vſquequo eſſet ablactatus, quo facto, quamquam eſſet puer tenerrimus, poſſet nutriri cibis quibuſcumque teneris à ſacerdotibus, vel leuitis.

Precorque vt impleat dominus verbum ſuum. Cum enim faceret iſta Anna ad complendum votum, Elcana precatus eſt, vt Dominus compleret verbum ſuum, id eſt, id quod dixerat de puero. Non eſt autem intelligendum, quod Deus aliquid dixerit de illo, ſed ſolum exaudiuit petitionem Annæ dans ei filium: eſt tamen ſenſus quod cum Anna petierit filium promittens, quod ille ſemper maneret coram Domino, & conceſſit ei filium, videtur quod concedebat ei ſub hac conditione, vel cum intentione faciendi, quod permaneret coram ipſo miniſtrando. Hoc autem orat Elcana, ſcil. quod Deus det vitam illi puero, vt poſſit miniſtrare multo tempore coram eo & ſic implebitur verbum ſuum de puero quod miniſtret coram eo. Rabbi Nehemias dicit, quod in Silo audita fuerat quædam vox Dei dicentis: quidam puer naſciturus eſt nomine Samuel, qui liberabit Iſrael de manu Philiſthijm: quamobrem omnes mulieres vocabant filios ſuos Samuel, vt aliquis eorum eſſet: cum autem vocauiſſet Anna filium ſuum, Samuel, dixit Elcana, precor, vt impleat Dominus verbum ſuum, ſcilicet, verbum quod locutus eſt in Silo, compleat in iſto puero, vt liberet Iſrael de manu Philiſthijm, ſed iſtæ fictiones ſunt ita apertæ, vt non expediat contra eas arguere. Nam Anna non vocauit filium ſuum Samuelem ex hac cauſa, ſed quia eam Deus exaudiuerat, vt patet ſupra in litera. Etiam falſum eſt quod omnes mulieres vocarent filios ſuos Samuelem.

Rabbinorum fabula

Manſit ergo mulier, & lactauit filium ſuum, donec amoueret eum à lacte. Id eſt, non aſcendit Anna illa vice in ſanctuarium, nec alijs vicibus poſt hoc cum Elcana ad ſolenitates ſtatutas: quouſque amoueret puerum à lacte. *Et adduxit eum ſecum poſtquā ablactauerat.* Id eſt, iuit ipſa in ſanctuarium cum puero, vt relinqueret eum ibi. Hoc autem erat vt offerret eum coram Domino, & ſolennem hoſtiam cum illo, & ad referendum gratias Deo pro collato beneficio, ſcil. quod ſicut Deus in eodem loco ſibi conceſſerat filium, ita ibi pro illo gratias redderet: etiam vt ipſa commendaret eum Heli ſacerdoti, ſignificans quomodo ipſa fuiſſet mulier, quæ ibi coram eo petierat filium à Domino, & locuta fuerat ad ipſum. Sciendum etiam quod quanquam hic ſolum dicatur de Anna, quod aſcenderit cum Samuele: tamen etiam intelligendum eſt de Elcana viro ſuo, quia infra dicitur: Et immolauerunt vitulum, & obtulerunt puerum, ſed hoc non poteſt intelligi de ſola Anna: ſic etiam patet ſequenti capit. ſcilicet. Et abijt Elcana in Ramatha in domum ſuam: ergo illuc aſcendit cum Anna: tota enim iſta littera continuata eſt, & refertur ad idem tempus vſque ad locum illum. *Porro filij Heli, filij Belial.* Sed exprimitur de Anna; quia ipſa erat tamquam principalis reſpectu pueri.

In vitulis tribus. Id eſt, duxit Anna filium ſuum in domum Domini cum vitulis tribus: & accipitur (in) pro cum: ſic patet Geneſis trigeſimo ſecundo cap. ſcil. In baculo meo tranſiui Iordanem, id eſt, cum baculo: portauit autem Anna tres vitulos tanquam oblationē ſolennem pro voto, & pro filio, quem offerebat; vt ſicut Elcana obtulerat hoſtiam ſolennem in natiuitate eius, vt patet ſupra: ita ipſa offerret, nunc in præſentatione pueri coram domino ſolenne ſacrificium, accipiendo ſolenne prò magno: de vno vitulo iſtorum apparet infra, quo immolatus fuerit, de duobus reliquis nihil dicitur, ſed ſatis videtur, quod forte dederit illos Anna viuentes ſacerdotibus, ſicut populares interdum offerebant animalia ſacerdotibus, non vt immolarentur coram domino, ſed vt manerent in proprietate ſacerdotum, vel forte dedit illos duos vitulos Anna Heli ſacerdoti in munera, vt gratificaret eum ſibi, quia dabat illi filium ſuū in cuſtodiam, vt maneret ſemper coram eo. ſic patet infra, cum dicitur, quod puer Samuel miniſtrabat ſemper coram Heli, & erat ante faciem eius: ſequen. c.

Et tribus modijs farinæ. Id eſt, etiam attulit ſecum tres modios farinæ. De iſtis dicendum eſt, ſicut de vitulis, ſcil. quod aliquid huius farinæ portaretur ad libamina ſacrificij. Reliquum autem, vt daretur Heli in munus, patet hoc: nam vt habetur Num. capit. decimoquinto. in omni holocauſto, & hoſtia pacifica offerebātur libamina, ſcil. farina, vinum, oleū, thus, & ſal; ex quibus tria prima offerebantur ſemper ſub certa menſura, de qua eodem capit. & duo vltima ſine menſura, ſed hic offerebatur vitulus: ergo oportet, quod cum eo darentur aliqua libamenta, de quibus erat farina. Niſi forte dicatur, quod erat iſta oblatio pro peccato, in qua non erant libamenta, ſed non ſtat rationabiliter dictum, quia hic offerebatur pro gratiarum actione propter natiuitatem pueri, ad quod pertinet holocauſtum cum hoſtia pacifica.

Sciendum autem, quod tres modij farinæ, de quibus hic valde paruam menſuram dicunt, nec ſunt, vt apud nos, quia vna puella ſatis debilis poterat portare in palliolo ſuo ſex modios tritici, & amplius, vt patet Ruth. c. 3. ſcil. Expande inquit palliolum tuum, quo operieris, & tene vtraque manu, qua extendente, & tenente menſus eſt ſex modios ordei, & poſuit ſuper eam.

Et amphora vini. Id eſt, etiam portauit ſecum amphoram vini: iſta etiam erat neceſſaria pro libamentis ſacrificij, quia cum quolibet holocauſto, & hoſtia pacifica dabantur libamenta, de quibus erat vinum in certa quantitate pro quolibet genere animalis, vt patet Num. 15. cap.

Et adduxit eum in domum domini in Silo. Ibi .n. erat ſanctuarium, & fuerat ab ingreſſu Iſraelitarum in terram Chanaan vſque ad tempus Samuelis, ſcilicet non multo poſt hoc cum arca: dum ducta eſt in terram Philiſthijm, de quo infra capit. quarto. *Puer autem adhuc erat infantulus.* Id eſt, Samuel, qui vocatur, hic puer erat infantulus, id eſt, nimis infans: nondum enim eſſet duorum annorum & dimidij; nam immediate vt ablactatus eſt, duxerunt eum parentes in templum, vt patet ſupra. *Et immolauerunt vitulum,* ſcilicet, vnum de vitulis tribus, de reliquis autē duobus quid factum ſit dictum eſt. In quo autē genere ſacrificij fuerit oblatus iſte vitulus, videtur dicēdū, q̄ in holocauſto, vel in hoſtia pacifica. Nā nulla cauſa erat, quare offerretē pro peccato, cū nō ptineat ad exultationē

sacrificium tamen istud fiebat in exultationem pro puero nato, & oblato. *Et obtulerunt puerum Heli.* Dicitur puer oblatus non quidem sicut consueuerant offerri alij pueri primogeniti, qui erant de tribubus popularibus: nam illi ferebantur in templum, & accipiebantur in manibus sacerdotum, nec reddebant eos parentibus suis, quousque acciperent precium quinque siclorum pro illis: de hoc Lucæ cap. 2. dicitur, & cũ inducerent puerum Iesum parentes eius, vt facerent secundũ consuetudinem legis pro eo, Simeon accepit eum in vlnas suas, & benedixit eum &c. Samuel autem erat de filijs Leuitarum, ideo non dabantur pro eo quinque sicli, nec aliqua redemptio, sed oblatus est in manibus Heli sacerdotis, quia mater sua deuouerat eum domino, vt super ministraret coram eo. *Et ait Anna, obsecro mi domine.* Loquitur Anna ad Heli indicans ei votum suum, & id quod locuta fuerat ad ipsum. Nã quando steterat primo Aña in Silo coram Heli, dixit ei, quod erat mulier nimis infelix; Heli autem dixit, vade in pace, & Deus Israel det tibi petitionem, quam rogasti: ideo Aña quasi congratulans volebat nunc declarare, quomodo completa fuisset oratio sua, & exaudita petitio, & hoc significat littera sequens. Fit etiam hoc, vt Anna declaret quare offert filium suum Heli sacerdoti: vouerat namq; eum, vt maneret semper coram domino, & ob hoc tradebat illum Heli, voluit igitur significare votum suum Heli, vt reciperet puerum, & dicit, obsecro mi domine, id est, obsecro, vt audias me. *Viuit anima tua domine.* Modus iurandi est apud antiquos, vt cum dicitur viuit anima mea, quod hoc sit, id est, sic viuat anima mea vt hoc est verum. Sic etiam iurauit Deus Num. 14. cap. Viuo ego, & implebitur gloria domini vniuersa terra, id est, ego iuro per vitam meam, quod omnis terra implebitur gloria. Sic etiam potest accipi hic, scil viuit anima tua domine, id est ego iuro per animam tuam, vel per vitam tuam, quod ego sum mulier &c. *Ego enim sum illa mulier, quæ steti coram te hic orans.* Id est, domine recordare, quod quondam te stante hic apud portam templi, stetit hic mulier quædam orans, & ego sum illa.

Orans dominum pro puero isto. Orauit Anna pro puero, scil. Samuele, non quidem pro illo determinate, sed quod daret sibi aliquem filium, siue illum, siue alium: potuisset enim sibi dare alium filium, & non illum. & dicitur quod stetit orans coram Heli, quia Heli erat ad portam templi, & Anna erat intra Sanctuarium, sed prope Heli circa portam Sanctuarij, quod patet, quia Heli conabatur audire verba Annæ, quando mouebat labia in oratione, & quia nihil audiebat iudicauit, quod Anna nihil loquebatur, sed mouebat labia ex ebrietate, si tamen distaret ab illa aliquantulum non argueret rationabiliter, quod ipsa nihil loquebatur quamquam nõ audiret eam. *Orani, & dedit mihi dominus petitionem meam, quam postulaui eum.* Id est, ego orani, tunc pro puero, & concessit mihi: ex quo patet, quod Anna non declarauerat Heli petitionem suam, quando locuta fuit cum ipso in Silo, sed solum dixit mulier infelix nimis ego sum. Si enim ibi declarasset, nõ oportebat, quod nunc declararet. *Idcirco, & ego commodaui eũ domino.* Id est, quia Deus dedit mihi, ego dedi eum Deo, scil. vouendo ipsum ad hoc, quod maneret semper ministrando coram domino, & quod semper haberet votum Nazareorũ in obseruatione, dicitur autem commodare, id est, dare ad vsum, scil. quod Anna potuerat eum applicare ad sæculares cõuersationes, & commodauit, id est, dedit illũ ad vsum Deo. *Cunctis diebus quibus fuerit accommodatus domino.* In hoc significatur forma voti, scil. quod non vouebatur puer ille ad aliquã certam ministrationem, aut præfinitum tempus, sed in omnibus diebus quibus fuerit accommodatus Deo, id est, quib⁹ Deus voluerit, quod sit sibi accommodatus, id est, quod ministret sibi. nam eo tempore quo Deus voluerit eum viuere, erit sibi accommodatus: nam Anna vouit filium pro tota vita: Deus ergo sciebat, quod quamdiu veilet ei dare vitã tamdiu esset sibi accommodatus, ergo quando ipse vellet eum occidere, non esset sibi accommodatus, nec vellet eum sibi esse accommodatum.

Et adorauerunt ibi dominum. Scilicet Anna, & Elcana vir sius adorauerunt dominum in Silo, referentes ei gratias pro filio dato. *Et orauit Anna, & ait.* Tam Elcana, quam Anna orauerunt, sed quia oratio Elcanæ non fuit aliquid speciale, non descripta est hic: oratio autem Annę continebat magnas laudes Dei, & habebat modum prophetiæ: & creditur quod ipsa à Deo illuminata specialiter hoc orauit. Descripta fuerunt verba sua hic: habentur autem in cap. sequenti.

Cap. II.

EXultauit cor meum in domino, & exaltatũ est cornu meum in Deo meo. Dilatatum est os meum super inimicos meos, quia lætata sum in salutari tuo. Non est sanctus, vt est Dominus: neq; enim est alius extra te.

EXultauit. In superioribus positum est de Samuelis natiuitate & oblatione. Hic incipit agere scriptura de eius exaltatione, & diuiditur in duas partes, primo agitur de matris Samuelis oratione, secundo de filiorum Heli deiectione. Procedit autem sic, quia tempore natiuitatis Samuelis Heli erat summus sacerdos, & filij eius successuri essent super in honore illo, nisi fuissent eorum magna peccata: eorum autem graues iniquitates promeruerunt, vt deijcerẽtur, & quia deiectis eis à potestate, & auctoritate iudicandi Israel successit Samuel, agitur de eorum deiectione, vt postea agatur de Samuelis exaltatione. Secunda ibi. *Porro filij Heli.* Ista est secunda in duas, quia primo agitur de filiorum Heli iniquitate, secundo de prænunciatione pœnæ eis comminatæ. Secunda ibi. *Heli autem erat senex.* Prima in duas, quia primo agitur, quod dictum est, secundo incipitur agi de bonis exordijs Samuelis secundum quæ postea promeruit magnum honorem ibi. *Samuel autem ministrabat.* Circa primum ponitur oratio Annæ, scil. *Exultauit cor meum in domino.*

Verba exultationis quæ protulit Anna, quomodo intelligantur.

QVÆST. I.

REFERTVR hoc ad lætitiam, quam habuit Anna concepto Samuele. Nam antequam concepisset, affligebat eam nimis æmula sua obijciens ili infæcunditatem, & quod Deus maledixisset illi concludendo vuluam eius, nunc autem nato filio immunis erat ab hoc opprobrio, nam cum aliqua, quæ ante fuisset sterilis, pariebat, auferebatur ei opprobrium, sic dixit Rachel Gen. 30. scil. Quæ concepit, & peperit filium dicens: abstulit mihi Deus opprobrium meum. Nunc autem cum concepisset lætatum est cor suum. Et dicitur, quod lætatur in Deo, id est, istam lætitiam, vel gaudium habet à Deo, vel lætatur in eo, id est, in beneficio eius, & non in aliquo alio bono, qui autem delectantur in vitijs, quanquam exultẽt, tamen non exultant in Deo: & non dicitur lætari, sed exultare, quia exultare significat maiorem abundantiam gaudij, nã lætari significat concipere quoddam gaudium intra animam, quod extra non prodit: exultare autem est quoddam gaudium intra conceptum, quod cum intra concipitur, in exteriora prorumpit, & manifestatur in motibus corporis, & sic dicitur exultare quasi extra saltare. *Et exultauit cor meum in Deo meo.* Ista aliquo modo est repetitio sententiæ superioris, quæ consueuit fieri in carminibus. & ita ista oratio est per modum carminis. Aliter potest dici, quod sit diuersa sententia, quoniam cor exultare pertinet ad lætitiam, Cor exaltari pertinet ad magnitudinem, & est sensus, exaltatum est cor meum, id est, eleuatum est ad magnam altitudinem: quia ante hoc erat depressum, scilicet, quia ego reputabam me infimam in mulieribus, & hoc quia dixit mulier infelix nimis ego sum, nunc autem reputabat se valde felicem, quia Deus dederat ei filium, cum esset ablatum opprobrium illius de sterilitate, & potissimè, quia filius ille erat datus à Deo, de quo magis gaudendum erat, ideo eleuabatur cor Annæ ad magnam excellentiam: nec tamen erat ista eleuatio in superbiam, ita quod propter filium natum superbiret alicui contumeliam inferre volens, vel in seipsa se iactaret, quasi à se hoc bonum habens, sed exaltatio sua erat in Deo, ideo subditur in Deo meo, scilicet propter bona collata mihi à Deo ego extimo me maiorem, vel propter spem bonam de ipso. Et non est istud gaudium in aliqua re temporali, qua Anna vellet frui, sed in Deo, & à Deo.

Latari exultare eq; quomodo differunt

A

Dilatatum est os meum super inimicos meos. Id est apertum est os meum ad loquendum magna de inimicis meis non habēs quid responderem, nunc autem dilatatum est os meum, id est, data sunt mihi multa, in quibus ego possem dilatare, vel extendere os meum. Refertur hoc ad Annam respectu Phenennæ, quæ dicitur inimica sua, cum litera vocet eam æmulam, & ipsa affligebat atque contristabat nimis Annam tamquam hostis, & tunc tacebat Anna non habens quid responderet, quia obijciebat sibi infæcunditatem, quæ vera erat, vnde non habebat aliud remedium, nisi quod fleret, & non caperet cibum, vt patet præcedenti cap. Nunc autem dilatatū est os suum super inimicos suos, id est, data sunt ei multa, quę loqui posset contra inimicos suos, siue obijciendo, siue respōdendo, nam iam non poterat Phenenna obijcere Annæ infæcunditatem, cum ipsa posset dicere, iam se peperisse, & gloriosius erat quod filium istum specialiter à Deo acceperat, vel poterat obijcere contra Phenennam principaliter increpan pando, quasi reddendo vindictam, quod ipsa iniuste locuta fuisset ante, dicens Annam esse infælicem, quia concluserat dominus vuluam eius, cum intenderet eam exaltare dando ei filium miraculosè: non est tamen intelligendum, quod Anna susceptο filio quasi habita victoria insultauerit contra Phenennam, quia hoc non erat virtuosæ Annæ, cui Deus largit⁹ fuerat tantum beneficium, vt vindictam sumeret, sed dicit os suum dilatatum, id est, quia posset ipsa dilatare iam illud loquens multa contra Phenennam data sibi opportunitate, sed nihil horum fecit.

Quia lætata sum in salutari tuo. Id est, in salūte à te data. Est sensus, quod quia Deus dedit Annæ salutem, id est, saluationem ab improperio suo de sterilitate, dilatatum est os suum super inimicos suos, aliter semper oportuisset eam subticere & flere, quia non haberet quid posset respondere æmulæ suæ. Nunc autem lætata fuit in salutari Dei, id est, in salute à Deo data. Aliter potest intelligi, quod non accipiatur hic lætari propriè, sed pro confidere, & tunc est propria causalitas, scil. quod Aña confidit in domino, quod daret ei petitionem suam: & propter hoc dilatatum est os suum: si autem non confidisset, quod Deus daret sibi petitionem, Deus non dedisset, quia non concedit petita homini diffidenti de bonitate eius: sic patet Iacobi cap. 1. de illis, qui dubitant in petitis à Deo dicens, postulet autem in fide nihil hæsitans: qui enim hæsitat similis est fluctui maris, qui à vento mouetur & circumfertur, non ergo existimet homo ille, quod accipiat aliquid à domino: Anna autem lætata est in salutari Dei, id est, cum lætitia, & certitudine sperauit salutem esse dandam sibi à Deo, scil. remedium circa opprobria sua, ideo dilatatum est os suum. *Non est sanctus vt est dominus.* Postquam Anna descripsit bonum suum, & gaudium sibi collatum, conuertitur ad def ribendum laudes quasdam Dei. Nam pro susceptis bonis à Deo tenemur rependere, quod possibile nobis est. Istud autem in solo honore consistit: quoniam Deus boni nostri no n eget. ideo cum cætera bona nostra ei non conueniant, honorem ei impendimus, non quidem tanquam necessarium, sed tamquam expressiuum magnitudinis reuerentiæ eus: iste enim solus est, quem Deo tribuendum dicit esse Arist. Ethic. lib. 4. & 8. & hoc, quia maximum bonum est inter omnia humana exteriora: laus autem proprie non est honor, aliquo modo tamen pertinet ad illum. Nam sicut honor attestatur in honorato magnitudinem reuerentiæ & dignitatis, cum sit aliquid exhibitum propter virtutem, ita laus significat quoddā bonum in laudato, quia laus est sermo explicans magnitudinem. Anna ergo incæpit hic explicare magnitudinem Dei laudando eum quantum ad quædam, & primo dicit, quod nullus est sanctus, vt Deus noster, id est, nullus est tantæ excellentiæ in bonitate. Sanctus enim significat incontaminationem, scil. quod Deus non sit pollutus aliqua labe peccati, aut terrenæ contagionis, sed immunis ab omni macula: cæteri autem in conspectu eius mundi non sunt. Nam & in Angelis suis reperit iniquitatem, & cæli non sunt mundi coram eo: sicut Iob dixit. Hoc autem est, quia Deus nullum malū vult, sed cum nullum illorum faciat iniquitatem, & iniquos viros exosos habet, iuxta illud Psal. 5. quoniam Deus nolens tu es, odisti omnes qui operantur iniquitatem. Isto modo per quandam similitudinem dicimus aliquo modo quosdam homines esse sanctos, id est, incontaminatos, & non est sanctitas in illis aliqua specialis virtus vna, vel plures, sed significat quendam gradum excellentiæ in virtutibus, scilicet, quod quælibet virtus est in eo excellentiori modo quam in alijs hominibus: simile enim dicit Philosophus de magnanimo Ethic. libro quarto de magnanimitate, scil. quod magnanimitas dicit quandam excellentiam, & magnitudinem in qualibet virtute, s. quod non solū magnanimus habet oēs virtutes, sed etiam quamlibet earum habet in quadam magnitudine.

D *Sanctus & etiam Deus.*

Pro quo sciendum est, quod secundum Macrobium in libro de Somno Scipionis virtus habet quatuor gradus, scil. quod quædam sunt politicæ, & aliæ purgatoriæ, & aliæ purgati animi, siue heroicæ, & aliæ sunt exemplares. isti autem quatuor gradus non faciunt differre virtutes generaliter secūdum speciem, sed solum secundum quantitatem, & graduale excellentiam, quia quæcūque virtutes sunt in vno membro etiam sunt in alio. Primæ harum sunt politicæ, id est, pertinentes ad homines communicantes politiæ: isti enim sunt de viris bonis, eo quod per virtutem viuunt: sunt tamen in minimo gradu bonorum, quia politici virtutes ordinant ad honorem, & fælicitatem politicam, quod est aliquid minus quam ipsa virtus, & isti sunt imperfecti, quia non est eis cura ostendere magnam virtutum perfectionem, sed solum communicare qualitercunque rationabiliter inter se in vita politica. Secundus gradus est virtutum purgatoriarum, & dicuntur purgatoriæ à purgando, quia nos actualiter purgant: & istæ sunt quandocunque aliquis excedens vitam politicam, non solum vult recte viuere, sed etiam passiones habere subiectas: & in quantum conatur illas sibi subijcere, & diminuere per virtutis magnitudinem dicitur habere virtutes purgatorias, id est, proficientes ad purgandum hominem: non quidem à vitiis, sed à passionibus. Tertius gradus est virtutum purgati animi: & isti sunt quando aliquis per magnam assuefactionem, & vigilantiam in opere virtutis contregit omnes passionum tumultus atque expulit de anima sua, & tunc manet animus liber sequestratus ab omni impulsu, ita vt penitus sibi liberum sit, quod voluerit, & istæ vocantur virtutes purgati animi, quia non sunt nisi in animo, à quo iam expulsus est omnis passionalis tumultus, qui autem homini sunt dicuntur habere virtutem heroicam, id est, quasi diuinam & ipsi vocantur viri heroici, id est, diuini, vel aerei, quia iā magis Deo quam hominibus similes sunt: distinguit autem Philosophus istam virtutem heroicam à virtute communi Eth. li. 7. in principio: sicut distinguitur malitia à bestialitate. Nam virtus bonum hominis, & malitia est propriè malum hominis quorum vtrumque est æquale homini. Bestialitas vero est malitia maior quam humana, ita virtus heroica est virtus maior quam humana. . In isto tertio gradu vocamus hominem sanctum, quia non solum habet virtutes, sed etiam quamcumque virtutem habet in tali gradu quali non reperitur alius maior inter homines. Quartæ virtutes sunt exemplares, & istæ sunt aliquo modo similes virtutibus nostris, sed sunt virtutes diuinæ: ideo necesse est eas esse perfectiores virtutibus nostris. Vocantur autem exemplares, vel ideales secundum modum loquendi Platonicum, quia ea, quæ in Deo sunt, sunt exemplaria, vel formæ omnium, quæ in nobis reperiuntur. Quantum ergo ad istum modum dicimus esse sanctum, id est, maioris excellentiæ quam sint omnes alij, & differunt istæ à nostris virtutibus secundum speciem.

Virtus habet quatuor gradus secundum Macrobium.

B

C *Honor Deo tribuendus est.*

Quomodo dicimus aliquos homines esse

Et non est alius extra te. Conuertitur hic locutio, quia cum primo fiat locutio in tertia persona, hic fit in secunda: dicitur autem quod non est alius extra te, id est, nullus est præter te, scilicet sanctus, & tunc ista littera exponit superiorem, quia supra dicebatur, quod nullus est sanctus, vt Deus, id est, æqualiter sanctus illi: hic autem dicitur, quod non solum nullus est sibi æqualis, sed etiam nullus est sanctus præter ipsum.

F *Laudes Dei.*

Alio modo intelligitur, nec est alius extra te, id est, nullus est Deus præter te, quia quanquam Gentiles plures Deos appellent, illi tamen dæmonia sunt, & Deus noster est verus Deus in cælo, & in terra, sed prim⁹ sensus est melior, scil. quod nullus est sanctus præter Deum: sicut dicitur, quod nullus est bonus præter ipsum iuxta illud, quod Christus dixit, quid me vocas bonum? vnus est bonus Deus: Matthæi 19. cap. & verum est, quia nemo est omnino incontaminatus, scilicet, actu, & potentia, nisi Deus, quia licet aliquæ creaturæ fuerint

E

A

immunes ab omni contagione, ſiue angelicæ, ſiue humanæ potuerant contaminari, niſi præſeruarentur à Deo, ſicut dicitur Exodi c. 34. Deus apud quem nemo per ſe innocens eſt, quaſi dicat, ſi aliquis eſt innocens apud Deum, non habuit hoc per ſe. Deus ergo ſolus hic ſanctus eſt, quia nec polluitur, nec pollui poteſt.

Et non eſt fortis, ſicut Deus noſter. Id eſt, nemo eſt tantæ potentiæ, vt Deus noſter, & quamquam viri potentes in ſæculo videantur eſſe alicuius fortitudinis, & etiam dij gentium: tamen non ſunt fortes, ſicut Deus noſter, quia ipſe ſuper vtroſq; facit quicquid vult.

Fortitudo quid, & quomodo de Deo prædicetur.

Sciendum autem, quod fortis accipitur hic large, nam fortitudo ſecundum Ariſt. 3. Ethic. eſt quædam virtus regulatiua circa timores, ſcil. vt bene ſe habeat homo circa vltimum terribilium, & etiam circa audacias, ſed hoc ad Deum non pertinet, nam ipſi nihil eſt terribile tolerabile, nec eſt aliquid arduum auſibile. Non enim eſſet magna laus talia de Deo prędicari, immo ſecundum Ariſt. Ethic. lib. 1. circa finem. deriſibiles viderentur dij, ſi quis eos laudaret tamquam temperatos, vel fortes, ſed honoramus eos dicentes eſſe beatos. Alio modo accipitur fortitudo, id eſt, robur corporis, & iſto modo accipitur à vulgaribus, ſic etiam locutus eſt Ariſt. Ethi. lib. 2. ſcil. Ex multum cibum ſumere, & magnos labores ſuſtinere, efficitur quis fortis, ſed non poteſt hoc intelligi de virtute animi, quia ad illam nihil agit cibus, nec labores duri, ſed animi conatus, & ſolicitudo. Alio modo accipitur fortitudo pro potentia, & iſto modo accipitur hic. Nam quamquam Deus non ſit robuſtus, quia non eſt corporeus, habet tamen potentiam ad efficiendum quodcunq; vult quæ non eſt virtus corporis.

B

Nolite multiplicare loqui ſublimia gloriantes. Increpat hic eos, qui in ſeipſis gloriantur, & de ſe magna præſumunt: applicatur autem hoc ad præcedentem literam dupliciter. Vno modo referendo ad Deum, ſcil. nullus eſt fortis, ſicut Deus noſter: ideo non debet aliquis multiplicare loqui ſublimia, id eſt, loqui de ſe multa verba ſublimia, quaſi dicat, omnia hæc poterũt eſſe irrita, cum nullus ſit fortis, ſicut Deus noſter. qui tamen de ſe ſublimia loquitur, detrahit diuinæ fortitudini: ideo non eſt multiplicandum in ſublimibus verbis, maxime quando homines faciunt hoc gloriantes, id eſt, de ſeipſis habentes gloriam referendo magnitudinem ad ſe.

Alio modo intelligitur referendo hoc ad Annam, etiam increpando Phenennam, ſcilicet, quod non loquatur aliquis ſublimia glorando de ſeipſo, id eſt, in bono ſuo: & hoc quia Deus fortis eſt ſuper omnes alios, ideo poteſt immutare illa, in quibus homines gaudent, & triſtantur, quaſi dicat Phenẽna potuiſſet contra Annam loqui ſublimia gloriando de fæcunditate ſua, & deprimendo Annam, quia ſterilis erat: ſi exiſtimaret, quod non eſſet aliquis potens ſuper homines, ſcilicet ad mutandum ſtatum eorum qui poſſet tollere fæcunditatem Phenennæ faciendo eam ſterilem, & auferre opprobrium Annę dando ei prolis multitudinem: quia tamen non eſt aliquis fortis, ſicut Deus noſter, ſcilicet, qui poteſt immutare ſtatum rerum faciendo de ſterili fæcundam, & è contrario, nõ debebat Phenenna gloriari in fæcunditate ſua exprobrando Annæ, quod eſſet ſterilis.

C

Recedant vetera de ore veſtro. Hoc poteſt referri ad Annam, & Phenennam, & exponetur ſic: Recedant vetera, id eſt, recedant de ore veſtro, ſcilicet, iam non poteritis dicere ea, quę antiquitus dicebatis, ſcil. prius inferebatis opprobrium mihi vocando me ſterilem: nunc autem non poteritis, ideo recedant iſta verba de ore veſtro.

Quia Deus ſcientiarum dominus eſt. Id eſt, dominus noſter eſt Deus ſcientiarum, id eſt, eſt Deus, qui omnia cognoſcit, ſcil. ipſe cognouit cor meum, quod in rectitudine ambulauerim coram illo, & quod in amaritudine mea petierim ab eo filiũ. Cognouit etiam cor Phenennæ, ſcil quia iniquo animo me affligebat opprobrijs: ideo dedit mihi fæcunditatem, faciens recedere de ore illius antiqua dicta.

Et ipſi præparantur cogitationes. Id eſt, cogitationes noſtræ ſunt paratæ, vel ordinatæ coram ipſo, ſcil. quod valde clare eas cognoſcere poſſit, & hoc redit ad præcedentem ſententiam, ſcil. quod Deus cognouit cogitationes Annæ, & Phenennæ, & reddidit vtriq; ſecundum quod merebatur. Aliter poteſt exponi iſta litera in laudem Dei, ſcil. recedant vetera de ore veſtro, id eſt, laudes veteres. Conſueuerant enim homines ab antiquo laudare Deos, quos ſibi confinxerant, & de iſtis dicit Anna, quod vetera, id eſt, laudes iſtorum recedant de ore humano, quia poſtquam Deus Iſrael cognitus eſt, vt Deus verus, ipſe apparet dignus omni laude. Alij autem dij nequaquam.

D

Quia Deus ſcientiarum dominus eſt. Dat cauſam quare debeant ceſſare laudes Deorum antiquorum, ſcil. quia dij gentiles non ſunt tantæ perfectionis, ſicut Deus Iſrael, cum iſte ſit Deus ſcientiarum, id eſt, Deus omnia ſciens, quem nihil latere poteſt: Dij autem gentium non cognoſcunt omnia hæc.

Et ipſi præparantur cogitationes. Id eſt, non ſolum Deus cognoſcit res omnes vniuerſi, & omnes actus humanos, ſed etiã cognoſcit cogitationes ſecretas in corde hominis, & hoc videtur eſſe mirabilius.

Arcus fortium ſuperatus eſt. Hic ponit Anna Metaphoram inter ſe, & Phenennam per tranſumptionem ad arma ſcilicet, quomodo Deus exaltauerit Annam dando ei miraculosè filium, & quomodo depreſſerit æmulam ſuam Phenennam gloriantem in fæcunditate ſua. Et dicit, quod arcus fortium ſuperatus eſt, id eſt, victus eſt. Vocantur fortes, qui in ſe confidunt, & ſe aliquid magnum habere exiſtimant: ſic enim erat in Phenenna, quæ in ſua fæcunditate gloriabatur: arcus autẽ ſuus dicitur eſſe fæcunditas, per quam ipſa vulnerabat Annã: & eſt conueniens tranſumptio, quia arcus eſt genus armaturæ ad feriendum: ſic enim fæcunditas erat Phenennę occaſio affligendi Annam. Nam cum ipſa nimis fæcunda eſſet, & Anna ſterilis exprobrabat nimis Annę in fæcunditate ex hac parte eam feriens. Nunc vero arcus fortium ſuperatus eſt, id eſt, fæcunditas Phenennę fuit deuicta cum conceperit Aña, quoniam non habuit iam poteſtatem feriendi eam.

E

Et infirmi accincti ſunt robore. Id eſt, illi qui prius erant infirmi roborati ſunt: hoc dicit Anna, quia ipſa prima fuerat infirma, id eſt, totaliter ſterilis; poſtea vera Deus dedit ei abundantem fæcunditatem, in qua roborata eſſe videtur.

Repleti prius pro panibus ſe locauerunt. Facit hic aliam Metaphoram Anna de famelico, & de abundante panibus: quoniam Phenenna à principio erat tamquam repleta panibus: Anna vero tamquam famelica, quia nullum habebat filium: ſed poſtea è contrario factum eſt, quia Anna multos filios habuit.

Aliqui enim dicunt, quod Deus videns malitiam Phenennæ occidit omnes filios eius, & non ſimul, ſed cum naſcebatur vnus filius Annæ moriebatur vnus filius Phenennæ, & ſic ſucceſſiuè vſquequo morerentur omnes: Anna autem fuit poſtea ſatis fæcunda, quoniam ſex filios peperit, ſcil. Samuelem, & alios tres filios, & duas filias, vt patet infra. hoc autem prophetabat Anna, ſcil. quod ipſa multiplicanda erat in prole, & Phenenna diminuenda. Videntur, dicitur hic, repleti prius pro panibus ſe locauerunt, id eſt, illi, qui à principio erant ditiſſimi, & repleti omnibus bonis ad tantam venerunt inopiam, vt ſe locarent pro panibus, id eſt, darent operas ſuas, vel laborarent tota die ſolum, vt darentur eis panes ad cibum. Debet autem iſtud aduerbium prius legi cum iſto participio repleti, & non cum illo verbo locauerunt: & eſt ſenſus, quod repleti prius, id eſt, qui à principio erant repleti, locauerunt ſe poſtea pro panibus, ſcil. Phenenna, quæ à principio fuerat abundantiſſima in prole, locauit ſe poſtea pro panibus, id eſt, ita caruit filijs, quod ſaltem vnum filium deſideraſſet, ſicut ille, qui nihil habet pro laboribus ſuis, vellet ſibi ſaltem cibos dari.

F

Et famelici ſaturati ſunt. Intelligitur de Anna, quæ à principio erat tamquam famelica nullam habens prolem; poſtea autem ſaturata eſt habens multos filios, quoniam ſex peperit, vt patet infra.

Donec ſterilis peperit plurimos. Hic applicat Anna metaphoram ſuam ad propoſitum inter ſe, & Phenennam, ſcil. quod ditati prius locauerunt ſe pro panibus, & famelici ſunt ſaturati, & hæc donec ſterilis peperit plurimos, id eſt, in tantũ peruenit, quod ſterilis pareret multos filios, quod dicit de ſeipſa, quæ à principio erat ſterilis, poſtea autem plurimos peperit, ſcil. ſex, vt patet infra. in quo patet, quod Anna locuta fuit iſta propheticè, quia quando iſta dixit erat in Silo offerens fi-

A

lium ſuum Samuelem domino, & tunc nullum alium adhuc pepererat, nec poterat ipſa ſcire, an plures paritura foret, niſi Deus ei reuelaret, & tamen cognouit, vt hic apparet, ergo prophetice iſta dicebat, & hoc fuit, quare ſacra Scriptura iſtã orationem ſuſcepit. Alioquin ita fuiſſet deſcripta oratio viri ſui Elcanæ, & aliorum.

Et quæ multos habebat filios infirmata eſt. Id eſt, non habuit vltra firmitatem fæcunditatis ad pariendum. In quo ſatis innuitur id, quod ſupra dicebant quidam, ſcil. quod poſtquam peperit Anna, nunquam peperit Phenenna: ſed magis moriebantur filij eius, ſcil. quod tot morerentur Phenennæ quot naſcebantur Annæ, & iſtud propriè eſt infirmari. Nam non eſt infirmari non creſcere in firmitudine, ſed deficere à firmitudine, quæ præexiſtebat: firmitudo Annæ erat pluralitas filiorum; ergo eam infirmari erat deficere omnes filios ſuos, vel aliquos de eis.

Dominus mortificat, & viuificat. Hic redit Anna ad laudem Dei pro beneficio collato, ſcil. quia de ſterili fecit eam fæcundam: & dicit quod potentia Dei eſt magna ſuper potentiam hominum, & naturæ: quoniam ipſe mortificat, & poſtea viuificat: homines autem, vel natura ſi aliquem mortificauerint, non poſſunt illud poſtea viuificare. Deus autem quamquam aliquem mortificet, poſtea viuificat, cum vult: & quãquam mortificare à morte dicatur, tamen non accipitur mortificare, id eſt, occidere, ſed mortificare, id eſt, deducere, quaſi vſque ad terminos mortis, quantum ad Dei potentiam tamen nihil differt, an mortificatum, vel penitus mortuum viuificet. Applicatur hoc ad Annam, quia ipſa erat tamquam mortua cum concipere non poſſet: poſtea autem viuificata eſt, quia Deus ei conceptum dedit.

B

Inferi, inferna & ſepulchrum idem ſæpe in ſcriptura.

Deducit ad inferos, & reducit. Iſtud eſt aliud ſignum potentiæ diuinæ, ſcil. quod Deus facit hominem deſcendere vſque ad ſepulchrum, & inde poſtea eum liberat. Accipitur autem hic inferos non pro gehennalibus locis, ſed pro ſepulchro, quia in Hebræo eadem dictio ſignificat infernum, & ſepulchrum, & de hoc verum eſt, quia Deus ducit hominem ad inferos, id eſt, vſq; ad ſepulchrum quaſi mortuus ſit, & poſtea reducit, ſcil. eum viuificando. Vel ducit ad inferos, ſcil. verè occidendo, & faciendo, quod homo ducatur ad ſepulchrũ: reducere autem eſt, quando facit eum de ſepulchro reſurgere. Nam tempore legis veteris aliqui ſurrexerunt à mortuis, vt patet de illo, quem ſuſcitauit Elias, ſcil. filiam mulieris Sareptanæ infra 3. lib. cap. 17. & de illo puero, quem ſuſcitauit Eliſæus, ſcil. filium hoſpitis ſuæ infra 4. libr. capi. 4. etiam cũ mortuus eſſet Eliſæus, & ſepultus, & in ſepulchro eius ſepeliretur quidam homo, quem non potuerunt præ inſtantia citius ſepelire, reuixit homo, & ſtetit ſuper pedes ſuos: dum tetigit oſſa Eliſæi, infra 4. lib. 13. cap. Iſte autem eſt modus accipiendi inferos, vel infernum communiter in ſacra Scriptura pro ſepulchro, ſic patet Geneſis 37. Deſcendam ad filium meum lugens in infernum: & Geneſis 34. dicitur: Deducẽt ſerui tui canos eius cum dolore ad inferos: & idem 42. Poteſt autem accipi inferus pro loco gehennali, quia etiam Deus ad locum illum hominem ducit, & inde reducit: omnes enim, qui deſcendunt ad inferos, ſcil. ad purgatorias ſedes, vel ad Limbũ ſanctorum, reducuntur inde: quia in Limbo ſanctorum patrum ſolum ſteterunt animæ vſq; ad Chriſti paſſionem, & poſtea inde reductæ ſunt cum Chriſto reſurgente: in purgatorijs etiam ſedibus in æternum non manent, ſed finitis ſupplicijs, quæ animarum quælibet pro inexpleta ſatisfactione ſublatura eſt, ad vitam æternam reducitur. Anna tamen magis intelligebat hic de inferis, id eſt, ſepulchro, quam de locis gehennalibus.

Inferus pro loco Gehennæ.

C

Dominus pauperem facit, & ditat. Iſtud eſt alterum ſignum potentiæ diuinæ: & eſt quantum ad bona fortunæ: diuitiæ enim, honores, & principatus atq; ſimilia in bonis fortunæ computantur, quia nec nobis natura inſunt, nec ex arbitrio veniunt, aut recedunt, ſed cum acquiſitio ſit fortuita, conſeruatio eſt incertiſſima.

In his enim Deus poteſtatem habet, quia licet vulgares ad pauca reſpicientes pure ex fortuna iſta euenire contendant, & nulla dicta lege temere fluitante, quia nullum vniuerſalẽ rectorem, aut moderatricem prouidentiam eſſe credunt: Deus tamen omnia hæc dirigit, ita vt nec obolus quidem nobis, aut accedat, aut recedat, ſine eius iudicio. Nam ſi duo paſſeres, qui ferè nullius valoris ſunt, non poſſunt cadere ſine conſilio, & determinatione Dei, quanto magis actus humani, & infortunarum aduerſitates, atq; quæcunq; proſperitates ſine Deo regulante euenire poterunt? nullatenus inquam.

Cuncta Dei

D

prouidentia diſponũtur.

Dicendum namq; eſt, quod nec etiam minimus capillus corporis noſtri ſine altiſſimo Dei conſilio perire poteſt, ſed omnia ſub certiſſima Dei prouidentia collocata ſunt. De hoc patet Matth. cap. 10. ſcil. Nonne duo paſſeres aſſe veneunt, & vnus ex illis non cadet ſuper terram ſine patre veſtro: veſtri autem & capilli capitis omnes numerati ſunt. homines igitur diuites, vel pauperes fieri, quod aliquantam mutationem, & magnitudinem in actibus humanis facit, ſine Dei prouidentia non diſpenſatur: ipſe ergo hominem diuitem facit, & ponit primo paupertatem, & poſtea diuitias applicando ad ſeipſam, ſcil. quod ipſa erat pauper primo non habens filios: deinde multiplicata eſt in prole, quod eſt ditari.

Humiliat, & ſubleuat. Id eſt, Deus deprimit hominem aliquando, & poſtea eum exaltat: humiliare enim accipitur dupliciter. Vno modo, id eſt, humilem facere, ſcilicet, dare ei habitum humilitatis, & iſtud eſt nobis gratiſſimum atque magnum donum; cum humilitas ſit clariſſima virtus.

Alio modo accipitur humiliare, id eſt, deprimere, ſcil. facere hominem deſpicabilem auferendo ei aliquid, per quod erat excellens, vel nihil conferendo illi per quod mereatur honorem, & iſta non eſt virtus, ſed pæna, de qua intelligitur hic: opponitur enim huic ſubleuatio, vt cum aliquis eleuatur ad magnum honorem, vel proſperitatem diuitiarum, aut nominis celebritatem: ſic enim fuit in Anna, quoniam Deus humiliauit eam à principio, ſcil. fecit deſpicabilem, & opprobrioſam apud æmulam ſuam Phenennam concludendo vuluam eius, ſed poſtea ſubleuauit illam dando illi multitudinẽ filiorum miraculosè.

E

Suſcitans de puluere egenum. Iſta ſententia pertinet ad ſuperiorem, ſcil. quod Deus homines infimos eleuat interdum ad honores, cum prius fuiſſent deſpicabiles nimis, & quaſi ſedẽtes in puluere, ſcil. quod omnes calcabant eos quaſi lutũ, vel puluerem propter paupertatẽm.

Et de ſtercore eleuat pauperem. Replicatio eſt eiuſdem ſententiæ. Pauper namq; & egenus idem ſunt, quamquam pauper non ſignificet tantam diminutionem, ſicut egenus, quia pauper eſt qui parum habet, tamen aliquid habet: egenus autem, qui omnibus eget. eleuare autem egenum de ſtercore idem eſt, quod eleuare pauperem de puluere, ſcil. quod fuerit iſte in loco valde humili & deiecto, & Deus inde eleuet ad regnandum, vel ad magnum honorem, ſed adhuc ſicut pauper non eſt ita abiectus, ſicut egenus: ita eleuare de ſtercore abiectius eſt, quã eleuare de puluere, ita vt ſignificetur, quod de quocunque loco, ſiue multum humili, ſiue non, Deus poteſt eleuare hominem ad honores.

Vt ſedeat cum principibus. Id eſt, vt ſedeat inter principes. iſta eſt magna mutatio, quia ſicut nihil eſt abiectius paupere ſedente in puluere, & ſtercore; ita nihil eſt glorioſius principe, ſed Deus ſubito interdum de vno facit alterum.

F

Et ſolium gloriæ teneat. Id eſt, facit, quod ſedeat in Cathedra honorabili. Solium enim propriè pertinet ad Reges, & ſic Deus interdum pauperibus dat ſolium, ſicut Deus tulit Dauid de paſcuis ouium, & fecit aſcendere ad regale ſolium.

Domini enim ſunt cardines terræ. Hic laudat Deum Anna de poteſtate, & vniuerſali diſpoſitione rerum, ſcil. quod ipſe omnia facit atq; diſponit, ſicut, quod poſuerit cardines terræ: dicitur enim cardo id ſuper quo mouetur porta, & ipſum eſt immobile, ita ergo cardines terræ ſunt aliqua, quæ aſſignantur immobilia. Poſſunt autem multipliciter accipi cardines terræ: vno modo pro punctis quibuſdam, aſſignatis in ea; & ſic dicunt quidam punctum Orientis, & punctum Occidentis, Meridiei, atq; Aquilonis eſſe cardines terræ, quaſi totus orbis ſit fundatus ſuper iſta quatuor puncta, vtpote quod terra ſit fundamentum mundi, & ſuper quatuor eius extrema puncta ſint fundata omnia alia, quæ ſunt in natura rerum, & iſta ſunt quatuor puncta prædicta. Sed adhuc ſi accipiamus propriè cardinem, magis propriè dicetur de duobus punctis

Qui vocantur cardi-orbis ſeu terra & quomodo accipiantur.

A

istorum quam de alijs, quia cardo significat quandam immobilitatem, totus autem orbis habet immobilitatem super partem Septentrionalem, & Meridianam, cum axis mundi veniens à polo in polum, & transiens per centrum terræ veniat de puncto Aquilonari ad Meridianum, & super partes istas non fit aliquis motus mundi, sed super Orientem & Occidẽtem, ideo erunt isti duo cardines.

Alio modo possunt accipi cardines terræ pro ipso, quod est penitus immobile in terra, & in toto orbe. Istud autem est centrum terræ, vel centrum mundi, quoniam istud est in loco totius immobilitatis, & ad istud cuncta tendunt quæ volunt esse immobilia. Dicitur autem centrum esse cardo terræ, quia terra & totus orbis super ipsum est.

Alo modo accipitur cardo pro ipsa terra, scil. Deus posuit cardines terræ, id est, ipsam terram, quæ est cardo totius mũdi, eo quod ipsa est immobilis: cætera autem mobilia, & mobile fundatur super immobile. Dicitur autem, quod Deus posuit cardines terræ, id est, terram pro cardinibus, scil. vt ipsa esset cardo mundi.

Et posuit super eos orbem. Id est, locauit, vel fixit totum orbẽ super cardines suos, scil. faciendo, quod non recedat à terra in diuersas partes.

Terrã esse fundamentũ omniũ & omnia ordinari per respectũ ad ipsã

Pro quo considerandum, quod mundus ita locatus est, vt terra sit omnium fundamentum, & ipsa sit super centrum suum posita: super terram autem fundatur sphæra aquæ, & super aquam aer, & sic de igne, quæ sunt quatuor sphęræ elemẽtales: quarum vna est in circuitu alterius, & sic per ordinem consequentem: deinde super corpora elementalia fundantur corpora cœlestia, quæ diuiduntur per spheras suas, quarum vna est in circuitu alterius: & sic consequenter vsque ad vltimam.

B

In istis corporibus talis ordo est, quod omnia habeant respectum ad centrum terræ, siue centrum mundi, & quanquã ipsa sint mobilia omnia præter terram respectu centri nõ mouentur, quia non distant inæqualiter respectu illius diuersis temporibus, sed est diuersitas motus, quantum ad aliqua pũcta assignata in ipsis sphæris, secundum quod est Orientalis, & Occidentalis, Meridianus & Aquilonaris, quia per distãtiam & accessum ad hæc puncta interdum magis appropinquant, & interdum minus, & sic mouentur. Respectu autẽ centri omnia sunt immobilia, & hoc sufficit ad hoc, quod totus orbis sit aliquid continuum, vel vnum quasi continuatũ, eo quod nulla pars eius magis recedat à centro vno tempore quam alio, & consequenter nunquam ipsæ recedunt à seipsis ad hoc, quod fiat diuisio: & tamen si aliqua earum recederet à centro magis vno tempore quam alio oportebat, quod vna res subintraret aliam, vel quod ipsa in se diuideretur: alioquin omnes permanebant simul in æqualitate distantiæ semper ad centrum.

Terra cũ non sustentetur ab aliquo, quare non cadit ad aliam partem mundi. Et quomodo fundata est, ne moueatur huc, & illuc.

QVÆST. II.

C

QVÆRVNT autem aliqui de isto situ rerum, & præcipue de terra cum ipsa sit grauis, quomodo non cadat ad aliquam partem mundi, cum non videatur ab aliquo sustineri. In quo quidam opinantur valde irrationabiliter existimãtes terram esse fundatam super lapides: alij autem super aquam.

Sed ista nihil sunt, & multum contra naturam: est enim terra fundata super seipsam, sicut dicitur in Psalmis: Qui fundauit terram super stabilitatem suã, id est, super seipsam, quæ est stabilis, vel super stabilitatem suam, id est super illam partem, à qua est stabilis, & ista est centrum. Posuit enim Deus in fundatione orbis, id quod sit infimum omnium esse centrum terræ, & cum grauia secundum conditionem suam semper debeant descendere ad inferius, & non sit aliquid inferius centro, non poterit terra ire vltra centrum: nam quocunq; iret iam ascenderet recedendo à centro ad circumferentiam, sed istud non potest conuenire alicui rei graui. Terra igitur quamquam sit grauissima desiderans semper venire ad infimum, nunquam mouetur, quia est actualiter super centrum posita, & quamquam partes extremæ superficiei eius desiderent centrum: tamen non possunt illuc moueri, quia tota terra est sic dispositа, quod æqualiter distet à centro ex omnibus partibus non mouebitur ex aliqua earum: si tamen terra posset educi à centro, ita quod tota moueretur à loco in quo est ad aliam partem non relicta aliqua parte eius, vbi nunc est: moueretur ipsa naturaliter ad occupandum centrum vbi est, & non solum si tota terra expelleretur de loco, in quo nunc est, sed etiam si moueretur aliqualiter à loco suo versus aliquã partem circumferentiæ, cæli adhuc tamen manente centro mundi intra terram moueretur ipsa terra versus centrum ex ea parte, qua erat extra, & cum peruenisset centrum terræ ad centrum mundi, quiesceret terra, quasi in centro mundi posita. Ideo quando quæritur quomodo terra tenetur, vel à quo ne cadat à loco. in quo irrati onabilis quæstio est: quoniã magis quæri deberet, quomodo terra ire posset ad alium locum quam ad eum, in quo est: istud enim esset contra rerum naturam, & terræ appetitum. Nunc autem secundum naturam est in loco suo, ideo non potest moueri descendendo deorsum, quia nihil infra eam est, nec ascendendo sursum, quia contra naturam illius est.

D

Quomodo aer, aqua, ignis manent in locis suis, & an possint moueri infra, vel supra.

QVÆST. III.

QVÆRITVR vlterius, de situ aliorum corporum elementalium.

Respondendum est, quod illa acquirunt sibi loca secundũ pondera, & leuitates, quæ naturaliter in eis sunt, & per ista continuantur, ne vnum ab altero discedere possit, & ita continuatur totum orbis. Cum vero ista elementa contiguẽtur, vnum est locus alterius iuxta Arist. scil. quod elementa inuicẽ se locant.

E

De aqua.

Conseruatur autem ista localitas, & contiguitas semper per hoc, quod nec vnum eorum ascendere potest plusquam ascendit, nec plus descendere, quam descendit, terra autem, vt iam dictum est, est omnium cardo, & est grauissima super quam aqua est, quæ minoris grauitatis est quam terra, quamquam sit elementum graue, ista autem continuatur terræ propter grauitatem suam, scil. quod nec descendere potest, nec ascendere. Nam ipsa non potest descendere infra locum suum, quia impeditur à terra, quæ est immediate super centrũ posita, non potest etiam ascendere ad locum aliorum elemẽtorum, scilicet, ad locum aeris, vel ignis: quoniam ipsa grauis est, & loca istorum elementorum sunt loca requirentia leuitatem, ideo etiam si permitteretur sibi ab ipsis elemẽtis, quod illuc ascenderet, ipsa non posset, quia repugnat ei conditio sua. De ascensu autem versus centrum dicendum est, quod non solum aqua non descendit infra locum suum, quia impeditur à terra: sed etiam quia ipsa non desiderat illuc descendere etiam si permittatur: nam quanquam sit aqua grauis, tamen non est maximę grauitatis: locus autem centri terræ, vel locus, quem terra occupat est maximè grauium, ideo non potest, nec appetit illuc descendere aqua: vnde si contingeret totum locum, quem terra occupat, vacuum relinqui, aqua nõ desideraret manere in loco illo circumfusa centro mundi, nec defflueret illuc sua grauitate, sed solum ad replendum locum. Et istud non est ex conditione propria elementi, sed ex desiderio vniuersali naturæ ad replendum locum, ne discontinuetur vniuersum, & quantum ad hunc modum nihil magis aqua desiderat descendere ad centrum terræ quam ascendere sphæram ignis, quod patet, quia interdum ex desiderio implendi locum aqua ascendit, sicut patet cum in aliquibus strictis organis in quorum parte inferiori stat aqua, si attrahamus aerem totum inspirando, manebit locus ille vacuus, nisi aqua ascendat: ideo aqua immediate ascendit. Et sic est de omnibus alijs elemẽtis, quia quodlibet eorum mouebitur à propria sphæra secundum partem, vt repleat vacuum. Si tamen, ut aliqui existimant aqua desiderat descendere ad centrum mundi per suam grauitatem, & solum teneretur à terra, esset aliquo modo aqua violenta, quod non est concedendum in naturalibus, quia nullum violentum perpetuum esse potest etiam si diceretur, quod aqua esset magnæ grauitatis. & desi

F

deraret

deraret descendere ad centrum mundi, necesse esset, quod vel comprimeret partes terræ in seipsas, & efficeretur locus sphęræ terræ minor, vel diuiderentur partes terræ cedentes partibus aquæ, & cogeretur terra supernatare penetrante aqua ad centrum mundi: sicut nunc fit si posuerimus terram super aquam, quia ibi aqua diuiditur cedens terræ, & cogitur ipsa supernatare, sed non cogit aqua terram ad hoc, sed è contrario, ideo non desiderat descendere ad inferiorem locum non exigente sua grauitate, non potest autem ascendere sursum, vt dictum est. ideo manebit aqua naturaliter in loco suo non desiderans ascendere aut descendere.

De aere. De aere autem eodem modo dicendum est, quod est in loco proprio, & non desiderat aliquem alium, ideo non oportet, quod ab aliquo teneatur, quia res indiget tenente cum extra suum locum est, cum ibi non se possit tenere. Cum vero est in loco suo, non tenetur ab aliquo, sed natura sua eam ibi conseruat. Aer autem non est sicut aqua & terra, scilicet, habens aliquam grauitatem: est enim de corporibus leuibus: non tamen est tantæ leuitatis sicut ignis: ideo correspondet sibi locus minoris leuitatis, quo pacto aer non desiderat ascēdere superius, quia ille locus est maioris leuitatis, quam sit corpus aeris. Non desiderat etiam descendere inferius, quia non est grauis sicut terra, aut aqua, ita vt desideret loca ipsorum: manet igitur naturaliter in sua sphæra nolens alium locum. Ignis quoque, qui est vltimum elementalium corporum, non desiderat ascendere, aut descendere respectu loci sui, quia elementum ignis est in elementalibus corporibus vltimum: ideo est leuissimum, propter quod data est sibi sphæra maximę leuitatis, vltra quam ascendere non desiderat, quia ibi est locus cœlestium corporum, quæ leuiora sunt, licet proprie nec sint grauia, nec leuia, sed non sunt illius gradus leuitatis cuius ignis: ideo ignis non desiderat ascendere ad locū illorum, qui est superior. Ignis quoque non desiderat etiam

B De igne. descendere ad sphæram aeris, vel infra illam. quoniam omnia ista sunt loca minoris leuitatis, ideo est sibi contra naturā tendere in illa, & si aliquando iret ad ea, non posset ibi, nisi per violentiam, conseruari: manet igitur locus suus naturalis sibi, & in nullo alio esse potest. Iste modus procedendi in locis elementorum est ex conditione qualitatum motiuarum, quæ sunt grauitas & leuitas. Alius autem amodus æqualiter solidus haberi potest, & ita naturalis procedendo ex qualitatibus alteratiuis elementorum, scil. caliditate, frigiditate, humiditate, & siccitate, propter quas necesse est, vt elementa diuersis locis sint, & vnum non possit esse in loco alterius: iste modus secundus procedendi, satis declaratus est super 10. ca. Iosue & in libro nostro de quinque Metaphoris Paradoxis in parte quarta.

Considerandum autem, quod non solum ista elementa propter diuersas qualitates motiuas, & alteratiuas acceperūt diuersa loca, sed etiam propter proportionalitatem repertam in istis qualitatibus acceperunt loca coniuncta: non enim requirebatur solum, quod aqua non esset in loco terræ, nec ignis in loco aeris, vel è conuerso, aut quod non desideraret vnum elementum moueri ad locum alterius, sed etiam quod loca istorum elementorum essent coniuncta, vt non discontinuaretur orbis, ad quod requirebatur proportionalitas prædictarum qualitatum. Nam si ignis esset leuior quam est, & aer maneret in sua conditione, eleuaretur ignis vltra locum in

C quo est, & sic maneret discontinuatas in vniuerso, vel si ignis existeret in sua leuitate, & aer esset grauior, vel non tam leuis, vt est ignis, maneret in suo loco, & aer deprimeretur magis, scilic. veniendo ad locum terræ, vel aquæ, & sic maneret discontinuitas inter aerem, & ignem.

Simili modo arguendum est de grauitate terræ, & aquæ: oportuit igitur, quod se haberent proportionaliter elementa in qualitatibus suis motiuis, proportionalitate continua, scil. sicut se habet terra ad aquam, ita se habet aer ad ignem: vel aliter, sicut terra ad aquam, ita aqua ad aerem, & aer ad ignem. Nec solum debuit hoc esse in qualitatibus motiuis, sed etiā in alteratiuis, quia quāquā istæ non faciant directe ad locum, tamen per accidens multum iuuant, quia si ignis esset calidior nimis quam est, oporteret, quod distaret ab aere: alioquin ignis totum aerem combureret propter improportionalitatem qualitatum, nunc autem quia habent proportionem quamdam vnum non potest alterum corrumpere. Similiter etiam si aqua esset humidior, quam est, consumeret totam terræ siccitatem, vel si siccitas terræ esset maior duplo vel triplo, quam est, totam absorberet aquam: ideo oportebat, vt, vel essent elementa ista seiuncta locis, vel tota periret regio elementalis, quorum vtrumq; inconueniens est: ideo debuit esse proportio in illis, sicut in numeris. Et de hoc Boetius, de consolatio. lib. 3. Metro. 9. ait.

Tu numeris elementa ligas, vt frigora flammis,
Arida conueniant liquidis, ne purior ignis,
Euolet, aut mersas deducant pondera terras.

Ex eisdem etiam causis sequitur, quod non potest stare aqua apud ignem: nec locus aeris apud terram, sed quod intercidant alia elementa, de quibus magis declaratum est Iosue ca. 10. apparet igitur ex prædictis, quare elementa sic sint collocata, & super quos cardines.

D De isto dicto Boetij vide notabiliter. per Abulē Iosue. 10. cap

De loco calorum, & ancali, qui sunt superius, possint esse inferius, & è contra, & de ordine ipsorum.

QVÆST. IIII.

QVÆRETVR vlterius, de loco cælorum, quare sic collocati sunt. In quo præsupponendum est, cœlos esse decem, septem cœlos planeticos, & octauum cœlum fixarum stellarum, & nonum cœlum chrystallinum, quod vocatur à philosophis primum mobile. & decimum cœlum, quod empyreum dicitur, vbi est requies beatorū De isto decimo cœlo soli catholici loquuntur: naturales autem aut astrologi nihil vnquam tale esse intellexerunt, eo qud cœlum istud non habet aliquod astrum per quod cognoscatur: nec aliquem motum, per quem illum à cæteris distinguamus. Alij autem cœli naturaliter coghiti sunt propter motus eorum. De istis omnibus dicendum est, quod non possunt esse inferius quam sunt, nec superius. Non quidem inferius, quia corpora cœlestia sunt leuiora corporibus elementalibus, intelligendo, vt diximus, ergo non desiderabunt esse in loco ipsorum: Non possunt etiam esse superius quam sint, quia vltra cœlum nec est locus, nec corpus, nec motus: ergo corpora cœlestia non poterūt desiderare esse supra. Hoc quidem est quantum ad cœlos in comparatione aliarum rerum: secus tamen aliquis dicet quantum ad cœlos in comparatione eorum inter se, scil. quare cœlum Martis non est supra cœlum Iouis, vel Saturni, & cœlum Lucæ quare non est super cœlum Solis.

E *Cœli recte ordinati sunt inter se.*

Aliquis respondebit, quòd hoc fit propter magnitudinem, & paruitatem circulorum: nam circulus magnus non potest capi in paruo, sed omnes circuli planetici, & aliarum stellarū sunt inter se inæquales: ergo illi, qui maiores sunt, non poterunt capi intra minores, sed nunc est ordo, vt omnes minores sint intra maiores, tanquam magis accedentes ad centrum: ergo non poterunt aliquem alium ordinem habere, sed erunt semper infra qui nunc sunt inferiores, & semper supra, qui nunc superiores sunt.

Sed diceret aliquis, quod adhuc istud non satisfacit, quia posset aliquis dicere, quod cœlum, quod est nunc maioris quantitatis, posset condensari, & omne sub cœlo, quod est minoris quantitatis, & cœlum quod est minus posset rare fieri, & accipiendo maiorem quantitatem includere sub se cœlum, quod erat quoddam maioris quantitatis. Item poterat aliter fieri, scil. dato quod non includeretur cœlum maioris quantitatis, si essent cœli inferiores de natura leuiori quā cœli superiores: ascenderent partes quædam cœlorum inferiorū ad locum, in quo sunt cœli superiores.

Respondendum est, quod hoc non stat, quoniam corpora cœlestia, siue ponantur contigua, siue continua, non poterunt habere istam mutationem situs. Dico autem hoc, quia quidam volunt omnia corpora cœlestia esse vnum corpus per continuitatem, solas autem stellas esse inter se distinctas. Alij autem volunt esse cœlum diuersa corpora, tamen contigua. Primo modo accipiendo, quæstio non stat F quia sicut in eodem elemento aquæ, vel ignis partes inferiores magis coniunctæ centro, non mutant situm ascendendo ad locum superiorem suæ sphæræ, nec è contrario, ita & in cœlis fiet cum sint omnes vnum corpus numero loquendi de orbibus, & non de astris, non ascendent cœli inferiores ad

partem

A partem ſuperiorem, nec è contrario. Et tunc non ſtant duæ rationes in contrarium, prima cum dicebatur, quod rare fieret vnus orbis, & per rarefactionem acquireret maiorem extenſionem: nam in cœlis non fit rarefactio, nec condenſatio: cauſa eſt, quia iſtæ ſunt qualitates, vel conditiones elementorum, quæ cauſantur in illis propter contrarietatem qualitatum primarum. In corporibus autem cœleſtibus non eſt aliqua contrarietas, ideo non fiet ibi rarefactio, nec condenſatio.

Secunda ratio non ſtat, cum dicebatur, quod aliquæ partes vnius cœli inferiores aſcenderent ad locum ſuperioris cœli: nam ſi ponantur cœli vnum corpus continuum, erunt eiuſdem naturę, & etiam quamquam haberent conditionem elementalem in grauitate, & leuitate non aſcenderent, aut deſcenderent mutantes ſitum, vt ſupra dicebatur: ſi autem ſint diuerſa corpora, ſed contigua, dicendum quod ſunt eiuſdem conditionis, ſicut quodlibet elementum in omnibus partibus ſuis, ideo non erit ibi mutatio ſitus.

In qu. præceden.

Alio modo & magis in radice dicendum eſt, quod acquiſitio loci quantum ad ſuperius, & inferius eſt, quod ex qualitatibus motiuis, ſcil. ex leuitate, & grauitate: iſta vero in elementis ſunt, in corporibus autem cœleſtibus nihil tale eſt: ideo nec vna pars propter grauitatem poterit deſcendere, nec alia propter leuitatem poterit aſcendere, ſed ſingulæ manebunt in locis ſuis, in quibus conditæ ſunt. Et ob hoc non ſolum ipſæ partes orbium, ſed etiam corpora aſtrorum, quæ maiorem habent diſtinctionem, non poterunt eleuari, aut deprimi: ſed conditio omnium iſtorum corporum eſt moueri circa centrum terræ, vel epicicli, iſtud autem eſt, vt ſi accipiatur linea recta ducta à quacunque parte cœli ad centrum mũdi, illa mouebitur in circuitu illius centri: ita vt ſemper diſtet

B à centro per longitudinem illius lineæ, & ſic quælibet pars cœli facit circulum regulatiſſimum. Non fuit autem conueniens in cœlo dari grauitatem, vel leuitatem ſicut in elementis, quia iſta propter generationem, & corruptionem acquirunt locum, & perdunt: & interdum res, quæ perdit locum, ſemper maneret extra locum ſuum, ſi forte non haberet grauitatem, vel leuitatem, ſecundum quam requirit locum conuenientem ſibi. In corporibus autem cœleſtibus, quia nunquam eſt generatio, nec corruptio, nunquam acquiritur loc⁹, nec deperditur: ideo non erat conueniens poni ibi qualitates motiuas, ſcil. leuitatem, & grauitatem, quæ ſolum ſunt ad acquiſitionem loci.

Patet ergo ex ſuperioribus circa locationem omnium rerũ tam elementalium quam non elementalium totius vniuerſi, & quomodo totius orbis ſit poſitus ſuper cardines terræ: non eſt autem intelligendum, quod omnia elementa, & corpora cœleſtia ſint ſuper cardines terræ, id eſt, fundata ſuper terrã ad hoc, quod non cadant, ſed ſunt ſuper cardines terræ quantum ad hoc, quod omnia elementa, & corpora cœleſtia habent ordinem immediatum, & non ſunt in aliqua diſtantia ab alijs, ſed totus orbis eſt vnum ens continuum: terra tamẽ nil ſuſtentat de pondere elementorum, vel cœlorum. Nam etiam ſi corpora elementalia annihilarentur, & maneret vacuum totum ſpacium, in quo nunc ſunt 4. ſphęræ elemẽtales, corpora cœleſtia non laberentur in illam horrendam concauitatem, ſed manerent vbi ſunt.

C De elementis etiam idem eſt, nam dato quod terra, & aqua de medio tollerentur, non propter hoc caderent alia duo elementa in concauum illud, quod maneret apud centrum relinquendo ſphæras ſuas, niſi aliquo modo fieret iſte deſcenſus, vt repleretur vacuum, vt ſupra dictum eſt. Qui autem de iſtis quærunt, ſcil. quomodo ſe poſſit aliqua res in tali, vel tali loco tenere, habent occaſionem quærendi ex quodam errore, ſcil. quia neſciunt, quis ſit locus proprius alicuius rei, vel quis extraneus: ipſi autem omnia, quæ collocant, ponunt extra loca ſua, ſicut patet in ædificijs, quia partes ædificiorum eleuantur in ſublime etiam cum illæ ſint partes terræ deſiderant deſcendere ad centrum: vnde non poſſunt teneri niſi per laborem, & artificia: ſic etiam de hominibus eſt, qui conantur aſcendere aliquando in loca excelſa in regione aerea, vel ſuper ſphæram aquæ, qui cum ſint de natura terræ, non ſe poſſunt tenere in ſphæris illis, ideo corruunt. niſi ponatur aliquid à quo teneantur. Sic autem exiſtimant de cœlis, & omnibus corporibus elementalibus, ſcil. quod indigeant aliquo, quo teneantur, ſed non egent: quoniam iſta in locis naturalibus ſunt, & nulla res deſiderat ire extra naturam ſuam, quia res in tantum deſinit eſſe, inquantum exuit naturam ſuam.

qu. præceden.

D

Pedes ſanctorum ſuorum ſeruabit. Hic Anna conuertit ſe ad enunciandum aliqua beneficia, quæ Deus facturus erat populo Iudæorum, & quomodo aduerſaretur hoſtibus ipſorũ, ſcil. quod Deus ſeruabit pedes ſanctorum ſuorum, id eſt, habebit de eis valde magnam curam, ita etiam, vt non permittat pedes eorum contingi, vel lædi aliqua aduerſitate. In quo innuitur magna Dei cura circa Iudæos, quoniam nulla pars eſt in toto corpore humano, quæ magis lædi poſſet quam pedes: eo quod coniuncti ſunt ſemper rebus duris, & ſuper eos tota corporis moles teneatur, & tamen Deus facit, quod etiam pedes Iudæorũ nõ læderentur, quia de eis valde magnã habebat curam, quanto magis igitur de cæteris partibus corporis? ſic patet Pſal. 36. vbi ponitur de cura ſuper iuſtos, ſcil. apud dominum greſſus hominis dirigetur, & viam eius volet: cum ceciderit, non collidetur, quia dominus ſupponit manum ſuam. Sic etiam patet Pſal. 90. Quoniam Angelis ſuis mandauit de te, vt cuſtodiant te in omnibus vijs tuis, in manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Hoc autem fuit in Iudæis, quia quamdiu ipſi erant viri boni, nemo poterat nocere eis, nec permittebat Deus ſaltem pedes eorum lædi.

Et impij in tenebris conticeſcent. Id eſt, mali tacebunt in tenebris. Hic vocantur mali hoſtes Iudæorum: eo quod quando Iudæi erant boni, reputabantur hoſtes eorum tanquam iniqui. Quod autem non poſſit intelligi de Iudæis patet; nã ipſi vocantur ſancti Num. capite decimoſexto. cum dixit Core ad Moyſen, & Aaron, ſufficiat vobis, quia omnis multitudo ſanctorum eſt, & in ipſis eſt Dominus, id eſt, tota multitudo Iudæorum eſt de ſanctis, & vocantur ſancti, non prout ſanctus dicit quemdam ſtatum, vel excellentiam in virtutibus, vt ſupra declaratum eſt, ſed vt ſanctus dicit applicationem ad Deum: omnes autem Iudæi erant ſpecialiter applicati ad Deum per legem, & cæremonias, quæ non erant in alijs gentibus, vt patet Deuteronom. capite quarto. ideo reſpectu aliarum gentium omnes Iudæi erant ſancti.

E

Inimicos Iudæorum tacere in tenebris dupliciter intelligi.

QVÆST. V.

INIMICI autem Iudæorum conticeſcunt, id eſt, tacent in tenebris, quod dupliciter intelligitur. Vno modo de tenebris mentalibus, ſcil. quando homines neſciunt dirigere operationes ſuas, & ob hoc errant, & incidunt in magna detrimenta, & hoc modo patiebantur hoſtes Iudæorum tenebras, quia interdum Deus excæcabat eos, vt facerent bellum, & inciderent in manus Iudæorum, vel dato, quod Deus non excæcaret eos ſpiritualiter, tamen ipſi neſciebant, quid factum eſſet eis in bellis. Iudęi autem, quando congredi debebant cum hoſtibus, inquirebant à ſacerdotibus, vel prophetis, & annunciabatur ipſis: ſic patet de Dauid infra 23. & 30. cap. ſic enim dicitur Num. ca. 23. non eſt augurium in Iacob, nec diuinatio in Iſrael: temporib⁹ ſuis dicetur Iacob, & Iſraeli quid operatus ſit dominus.

F

Alio modo poteſt intelligi in tenebris corporalibus, in quas Deus faciebat interdum incidere hoſtes Iudæorum: & iſtæ ſunt duplices, quædam ſunt reales corporales factæ in aere, ſicut fuerunt illæ, quas Deus miſit in Ægypto per triduum, & erant tenebræ illæ, ita groſſæ, quod palpari poſſent, & nemo per triduum vidit ibi fratrem ſuum. Exod. c. 10. & magnum lumen ſolis per diem, & aſtra per noctem non poterant illuſtrare terram Ægypti, ſed manebant in illa horrenda tenebra Sap. 17.

Aliæ ſunt tenebræ corporales, id eſt, ex parte corporis, quę non ſunt aliquid exiſtens in aere, ſed quædam paſſio in oculis noſtris, quæ apud Græcos vocatur auriſia, & iſta eſt, cum aliquis videns omnes res ſibi præſentatas, vnam, quæ inter eas eſt, videre non poteſt, quanquam diligenter conetur, vt illam videat, ſic enim fuit in viris Sodomitis, quos percuſſit dominus cæcitate, ita vt ambulantes apud portam domus Loth to-

A

ta nocte, domum quidem viderent, sed portam nunquam inuenirent. Simile etiam accidit postea hostibus Iudæorum, scil. Syris seruis regis Benadab, quos percussit Deus cæcitate ad preces Elisæi, & cum ipsi inquirerent Elisæum stantes apud vrbem, in qua ipse manebat, exiuit eis obuiam Elisæus, & ipsi non videntes vrbem, quærebant ab Elisæo vbi esset vrbs, in qua erat Elisæus, qui præcedens, duxit illos in Samariam, quę erat ciuitas hostilis, de quo infra 4. lib. cap. 6.

Quia non in fortitudine sua roborabitur vir. Id est, ita fiũt, quia homo non dependet ex potestate sua, sed ex potestate Dei: ideo seruat quos vult, & quos vult perdit.

Aliter potest exponi ista litera applicando eam ad Annam, & Phenennam, scil. quod Deus seruat pedes sanctorum suorum, id est, pedes virorum iustorum, qui eum sequuntur toto corde, & sic erat Anna: ideo nec pedes eorum lædi permittit, sed prosperos facit actus eorum, sicut Annæ dedit miraculosam in filijs fœcunditatem, & hoc, quia non roboratur vir in fortitudine sua, id est, bonum, vel malum non prouenit ei à seipso, sed à Deo. impij autem conticescũt in tenebris, id est, incidunt in calamitates, sic fuit Phenenna, quæ quia erat impia persequens Annam, infirmata est in prole, vt supra declaratum est.

Dominum formidabunt aduersarij eius. Istud intelligitur de bellis, quæ faciebant Iudæi contra Philisthinos, & Dei virtute superabant. Hoc autem, quia aduersarij Dei formidabant eum, id est, hostes Iudæorum, qui erant aduersarij Dei, timebant Deum in pugna contra Iudæos. Vocantur autem inimici Iudæorum aduersarij Dei, quia quando Iudæi colebãt Deum, ipse accipiebat hostes Iudæorum tamquam hostes suos: Exodi cap. 23. scil. quod si audieris vocem eius, & feceris omnia, quæ loquor, inimicus ero inimicis tuis, & affligam affligentes te. Quod vero hostes Iudæorum timent Deum in bellis, patet de Philisthijm infra 4. cap. scil. Et cognouerunt, quod arca domini venisset in castra, timueruntq; Philisthijm dicentes: Venit Deus in castra, & ingemuerunt, dicentes: væ nobis, quis nos saluabit de manu Deorum sublimium istorũ? Sic etiam patet Iudith c. 5. vbi Achior, qui erat de Ammonitis dixit ad Holofernem principem exercitus Nabuchodonosor: quod quando Iudæi habebant Deum suum propitium, nulla gens poterat pugnare contra eos: cum autem erat irat', ab omnibus superabantur.

Et super ipsos in cœlis tonabit. Id est, Deus emittet tonitrua de cœlo super illos ad terrendum eos, in quo prophetat Anna quendam euentum bellicum, quem habuerunt Iudæi: & contra Philisthijm, & fuit pauco tempore post hoc, scilicet in ducatu Samuelis filij huius Annæ: nam cum semel Iudæi cõuenissent ad faciendum sacrificium in Masphat, Philisthijm irruerunt super eos nondum consummato sacrificio: cumq; timerent nimis Iudæi, precati sunt Samuelem, vt oraret pro eis, & tunc intonuit dominus fragore magno de cælo super Philisthijm, & exterruit eos atq; cæsi sunt à filijs Israel: infra capite octauo. Simile etiam accidit tempore Ioſue, cum ipse persequeretur quinque Reges Amorrhæos, & essent in descensu vrbis Bethoron, misit Dominus super eos lapides magnos de cælo, & multo plures mortui sunt lapidibus grandinis, quam quos percusserant filij Israel: Ioſue capite decimo.

Dominus iudicabit fines terræ. Hic describit Anna potestatem vniuersalem Dei, & tempora Messiæ. Primum signat, cum dicit, quod Deus iudicabit fines terræ, scil. quod super omnes gentes exercebit iudicium suum disponẽs in in illis quidquid voluerit, & dicitur de finibus terræ; quia quidquid in terminis terræ clauditur, Dei est.

Et dabit imperium regi suo. Scilicet, Messiæ, quia tradet sibi omnes gentes, scil. quod sicut Deus iudicat omnes fines terræ, ita imperium iudicandi super omnes fines dedit Messiæ: quia pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio, vt omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem. Io. 5. cap. fuit autem potestas Messiæ vniuersalis, quoniam ipse dixit post resurrectionem suam data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Hoc autem fuit, tradi imperium Christo, quoniam illud incæpit in Christi resurrectione. De hoc Matthæi vigesimooctauo capite. ante resurrectionem autem nondum incæperat regnum Messiæ, nec lex Euangelica, sed tunc quando Christo ascendente in cœlos Apostoli missi sunt ad prædicandum per totum orbem.

B

Et sublimabit cornu Christi sui. Cornu significat partem, vel excellentiam: de primo patet cum dicimus in dextro cornu, in sinistro cornu altaris, sicut dicitur de Ioab, quod apprehẽdit cornu altaris infra 3. lib. cap. 2. Sic etiam dicitur in bellis esse cornu dextrum, vel sinistrum, sicut patet primo Macha. cap. 9. De secundo habetur hic exemplum, & multoties in scriptura, vt cum dicitur: Exaltabuntur cornua iusti, & illud. Erexit cornu salutis in nobis Luc. cap. 1. Peruenit autem iste modus transumendi in sacra Scriptura ex cornutatione faciei Moysi. Nam cum venisset de monte receptis tabulis, apparuit facies eius emittens radios magnæ lucis ad modum cornuum, quod Moysen fecit valde reuerendum, ita vt non auderent ad eum accedere filii Israel, nisi cum velaret faciem suam: Exodi cap. 34. Ab hoc autem inoleuit, vt omnis excellentia, vel exaltatio cornu appelletur. Deus autem sublimabit cornu Christi sui, id est, faciet excellentiam Messiæ esse valde magnam, quia præposuit eum omnibus gentibus, & populis: vocatur autem Messias Christus, id est, vnctus: omnes enim reges apud Iudæos vocabantur vncti, vel Christi, quia efficiebantur reges per vnctionem, scil. fundendo oleum consecratum super capita eorum, sicut super capita sacerdotum, sicut patet de Saule infra cap. 10. & de Dauid infra 16 cap. & de Salomone infra lib. 3. Messias autem rex erat, ideo vocabatur Christus: sic enim ipse confessus est regnum meũ, non est de hoc mundo: Ioann. 18. capit. hic finitur canticum Annæ, quod aliqui totaliter exprimunt de Ecclesia, & Synagoga, sicut nos exposuimus de Anna, & Phenenna, sed ista expositio non est literalis, sed allegorica: ad hoc autem, quod sit tota expositio pure literalis aliquid debet exponi de Anna, & Phenenna, & aliquid de hostibus Iudæorum, & aliquid de Messia, sicut expositum est.

Et abyt Elcana. Supra describebatur oratio, quam fecit Anna cum obtulit filium suum, hic ponitur recessus, scil. quia venit Anna cum viro suo Elcana in domum suam, & reliquerũt filium suum in sanctuario. *In Ramatha in domum suam.* Id est, venerunt in domum suam, quæ erat in Ramatha: ista est ciuitas, de qua erat oriundus Elcana, & in qua habitauit postea Samuel.

Puer autem Samuel erat minister in conspectu domini. Vouerat enim puerum istum mater sua ad ministrandum semper coram domino, & ita reliquit eum ibi ministrantem. Dicitur autem, quod ministrabat in conspectu domini, id est, in templo. Et quia Deus ibi specialiter habitare dicebatur, quidquid ibi fiebat erat coram domino. Non est tamen intelligendum, quod ministraret Samuel faciens sacrificium, vel aliquid sacerdotale, sed in opere Leuitico, cum ipse esset de stirpe Leuitarum, quod autem erat ministerium, quod faciebat Samuel in templo, declaratum est præcedenti cap. præcipue enim vigilabat in custodia Sanctuarij dormiẽs in templo qualiber nocte circa locum, in quo erat arca, vt sequenti c. Ministrabat quoq; in omnibus alijs, quę iubebat ei Heli sacerdos: ille tamẽ nunquã iubebat, nisi quod pertineret ad opus Leuiticũ, vel cuiuscunq; secularis viri.

C

Ante faciem Heli sacerdotis. Id est, coram Heli, scil. quod ministrabat ad omnia, quæ ille iubebat. quicunque autem ad mandatum alterius aliquid agit, dicitur agere ante faciem eius. *Porro filij Heli.* Hic ponitur secundum, scil. delictio filiorum Heli, & primo agitur de eorum iniquitate, quæ consistebat in duobus, scil. in præuaricatione sacerdotij, & in fornicatione cum mulieribus excubantibus ad ostium tabernaculi, de quorum primo agitur hic erant autem isti filij Heli duo, scil. Ophni, & Phinees, vt patet præcedenti cap. quorum maior erat Phinees, & iam exercebat actus summi sacerdotij pro patre suo precipiente illo: cum ipse hoc non posset explere præ senectute, vt ait Iosephus 5. lib. antiquitatum in fine. *Filij Belial.* Id est, filii inobedientiæ. Belial dicitur inobediens, vel discordans, aut sine iugo, & ita omnes homines, qui non obediunt rationi, nec subduntur legi, dicuntur filij Belial: sic patet Iudicum cap. 19. vbi hoc exponitur, scil. Venerunt viri ciuitatis illius filij Belial, id est, absq; iugo. Dicitur autem hoc de filijs Heli, quia non obediebant legi Dei quantum ad sacerdotium, nec quantum ad continentiam, cum fornicarentur cum mulieribus excubantibus ad ostium tabernaculi-

D

Cornu significat partẽ, vel excellentiam.

Vnde habuerit scriptura trãsumtio le exaltatione cornu.

Messias quare vocetur Christus.

E

Belial quid significet.

F

culi, vt patet infra. nec obedierunt præcepto patris, & increpationi infra in litera.

Nescientes dominum nec officium sacerdotum ad populum. Id est, isti non cognoscebant Deum ad colendum eum: quanquam bene cognoscerent eum ex lege, & ex miraculis, quæ sæpe fecerat propter Hebræos: etiam non cognoscebant officiū sacerdotum, non quidem quod ignorarent qualiter ministrare deberent, sed quia nolebant agere, vt lex iusserat. Et isto modo sciendi, & ignorandi loquitur scriptura, dicens, aliquem scire, vel recordari præcepta Dei, quando illa facit, & nescire quando non operatur: sic patet Psal. 102. Et memores sunt mandatorum ipsius ad faciendum ea.

Quomodo filij Heli ignorabant legem sacerdotalem, & an ista ignorantia excusaret eos.

QVÆST. VI.

TANGVNTVR autem hic duæ ignorantiæ filiorum Heli, secundum quod dupliciter peccabant in lege Dei: vnum peccatum erat specialiter in actibus sacerdotalibus, scil. quod non obseruabant modum cæremoniarum in officijs suis: & quantum ad hoc dicitur, quod nesciebant officium sacerdotale ad populum, & quia istud erat magnum peccatū per se descriptum est. Aliud erat in multis enormitatibus, quas faciebant contra præcepta Dei, quæ non erant de officio sacerdotali: vt quod fornicarentur cum mulieribus excubantibus ad ostium tabernaculi, & sic in similibus actibus. Et quantum ad hoc dicitur, quod nesciebant Deum, id est, nesciebant leges Dei, & præcepta quæcunque de regulatione vitæ ad obseruanda illa, sed sequebantur desideria sua: dicitur autem quod nesciebant officium sacerdotum ad populū, id est, quantum ad illam partem, in qua communicant sacerdotes ministrantes tamen popularibus: aliquæ enim sunt ministrationes, in quibus inter se nihil communicant, sicut in oblatione thymiamatis, & panum propositionis, & incensione lucernarum, & ingressu in sancta Sanctorum. Aliæ autem sunt ministrationes, in quibus communicabant sacerdotes cum popularibus, sicut in sacrificijs, sed in istis adhuc non totaliter, sed solum in hostia pacifica, in qua male se habebant filij Heli ad populum, quia cum deberent ab eis accipere certam partem, de hostia illa accipiebant, quod volebant: vt patet infra: in alijs autem ministrationibus, quas faciebant filij Heli, quæ non pertinebant ad populum, scriptura nihil tangit, & satis videtur, quod non se habebant male in illis, cū scriptura dicat specialiter, quod se habebant male in officio sacerdotali inquantum pertinebat ad populum, si autem voluisset etiam intelligi de officio sacerdotali quantum ad Deum, vel de vtroque expressisset, vel de nullo: sed dixisset vniuersaliter, quod filij Heli nesciebant officium sacerdotale. Circa ignorantiam autem filiorum Heli satis patet, quod nō esset in scire, sed in operari, sicut in moralibus omnis malus est ignorans Ethic. lib. 3. tamen quamquam errarent ex ignorantia in opere sacerdotali non excusarentur aliqualiter. Primo ex conditione generali: nam sacerdotes debebant scire legem, & respondere ad omnes quæstiones legis Mala. cap. 2 scil. Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem exquirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum est, & Aggæi cap. 2. dicitur: Interroga sacerdotes legem, vnde si aliquis sacerdos esset ignorans ea, quæ pertinent ad legem, debebat eijci de sacerdotio, Oseæ cap. 4. scil. quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi. Secundo non excusabantur aliqualiter filij Heli propter ignorantiam ex conditione speciali, scil. quia istud quod ignorabant, pertinebat ad eorum ministerium, nemo autem ignorare debet ea, quæ ad officium suum pertinent, & si ignorat, non excusatur, potissime quia isti erant sacerdotes à multis diebus: duo autem filij Aaron Nadab, & Abiu prima die, qua ministrauerunt errantes ex ignorantia, in sacerdotali ministerio mortui sunt: Leuit. cap. 10. iustius ergo isti pœnam merebantur.

Sed quicunque immolasset victimam. Id est, nesciebant isti officium sacerdotale quantum ad populum ad obseruandum illud, sed potius quando veniebant aliqui ad offerendum, præuaricabantur cum eis, vt infra patet. Dicitur autem de offerente victimam, quia in istis ipsi delinquebant cum in hoc communicarent cum popularibus, est autem victima generaliter omne sacrificium, & dicitur ab hac proprietate, quia ferro occiditur, sic ait Ebrardus:

Victima, quæ cecidit ferro victrice vocatur,
Hostibus à domitis hostia nomen habet.

Victima esse quam præuaricabantur filij Heli quomodo accipitur.

QVÆST. VII.

HIC tamen non potest accipi victima pro qualibet re immolata, in quocumque genere sacrificij, quod primo patet de holocausto: nam de eo nihil proueniebat popularibus, nec sacerdotibus, sed totum comburebatur: Leuit. ca. 1. non potest etiam intelligi de hostia pro peccato: nam illa erat duplex, scil. quædam, de cuius sanguine inferebatur intra tabernaculum, de ista nullus quicquam comedebat, sed tota cremabatur extra castra. alia erat hostia pro peccato, de cuius sanguine non inferebatur intra Sanctuarium, & istam accipiebant sacerdotes in partem suam præter adipes, quos domino cremabant Leuit. cap. 4. & 6. Hic autem non fit sic, quoniam aliquid proueniebat sacerdotibus, & popularibus, cum dicatur, quod puer sacerdotis ibat ad offerentem, & accipiebat ab eo aliquam partem carnis, & aliæ manebant apud offerentem: ergo nec etiam erat pro peccato, quia in holocausto nihil sacerdotibus, nec popularibus proueniebat, in sacrificio autem pro peccato nihil popularibus, sed sacerdotibus dabatur: ideo oportet, quod esset hostia pacifica. Itē patet, quia in hostia pacifica nihil proueniebat Deo, nisi adipes, vt colligitur Leuit. cap. 3. carnes autem partim popularibus, & partim sacerdotibus proueniebant, hic autem solus adeps offerebatur domino, vt patet infra cum dicitur incendatur ex more adeps, & tolle tibi quantumcumque desiderat anima tua, & sic permittebant offerentes puero sacerdotis tollere quamtamcumq; partem sacrificij præter adipes, ergo sacrificium istud erat pacificum. *Veniebat puer sacerdotis.* Scil. pro iuribus sacerdotalibus, quia habituri erant sacerdotes de hostia, pacifica partes quasdam, vt patet Leuit. capit. septimo. pro his autem veniebat puer, licet in hoc excederet, vt patet hic.

Quis puer esset, qui veniebat pro iuribus sacerdotalibus.

QVÆST. VIII.

DE isto puero dubitatur, cuius sacerdotis puer sit. Dicet aliquis, quod sit puer sacerdotis magni, quia hic ponitur sacerdos nihil determinando, ergo intelligitur de magno. Sed dicendum est, quod nō, quia iste puer sacerdotis erat illi? sacerdotis, qui percepturus erat iura sacerdotalia, iste autem non erat semper vnus, sed aliquando vnus sacerdos, & aliquādo alius offerebat secundum tempora sua, offerenti autem proueniebant omnia iura illius sacrificij, quod faciebat: vnde sacerdos immolans hostiam pacificam habebat omnia iura illius: Leuit. c. 7. summus tamen sacerdos non semper offerebat sacrificium, ideo non pertinebat ad ipsum accipere iura ista quotidie, satis tamen dici posset, quod quamquam non semper puer summi sacerdotis perciperet ista iura pro summo sacerdote, tamen quod constitutus erat aliquis puer à summo sacerdote, vel à duobus filijs Heli, qui perciperet ista iura pro sacerdotē immolante. huius fundamentum est, quia dicitur supra, quod duo filij Heli faciebant omne malum istud in sacerdotio, ergo ab ipsis destinabatur puer ad accipiendum ista iura.

Dum coquerentur carnes. Cum enim fuisset victima immolata, antequam cremaretur adeps, populares accipiebant sibi omnes carnes hostiæ, & incipiebant eas coquere. & post sacerdotes accipiebant iura sua, isti autem filij Heli præuaricabantur, quia prius quam coquerentur carnes, volebant accipere illas sibi, vt patet infra, & accipiebant quas partes vellēt, hic tamen solum tangitur delictum, quod incurrebant, quia sumebant iura sua, antequam cocta essēt, quod erat contra statutum sacerdotale *Et habebat fuscinulam tridentem in manu sua.* Id est, iste puer sacerdotis portabat semper fuscinulam secum ad extrahendum carnes de locis, in quibus coquerentur vt

Filij Heli non essent excusati etiamsi per ignorantiam peccassent

Quilibet tenetur scire ea, quæ ad suū officiū pertinent sub pœna peccati mortalis.

A *Quid sit fuscinula*

tur, vt duceret sacerdoti. Est autem fuscinula instrumentum pertinens ad ollam, & dicitur fuscinula de fuscus, fusca, fuscum, id est, niger, quia fuscinula nigredinem contrahit propter fumum. erat autem ista fuscinula de vasis Sanctuarij pertinentibus ad altare holocaustorum: fecerat enim Moyses Lebetes, & forcipes, & ignium receptacula, & fuscinulas in altari illo: Exodi vigesimo septimo. Seruiebant autem istæ fuscinulæ, vt sacerdotes extraherent iura sua iam cocta de olla. Considerandum autem, quod offerentes coquebant carnes sacrificiorum, quæ proueniebant eis, & sacerdotibus intra templum, vel Sanctuarium, & non super altare holocaustorum, nec accipiebant de igne illo facto ad ministrationes suas istas, sed erat quidam alius ignis prophanus, in quadam parte Sanctuarij seruiens ad hoc. De isto autem numquam accipiebant sacerdotes ad aliquam ministrationem suam, quoniam morerentur, cum non esset iste ignis sacer. Sic factum est de duobus filijs Aaron, Nadab, & Abiu, qui mortui sunt coram domino offerentes ignem alienum, Leui. capitulo decimo. Erat autem ignis iste alienus, prophanus, scilicet, in quo coquebantur carnes sacrificiorum pertinentes ad offerentes. *Et mittebat eam in Lebetem.* Lebes est instrumentum æreum in Sanctuario, quod pertinebat ad vasa altaris holocaustorum. Nam inter quatuor genera vasorum eius continentur Lebetes, Exodi vigesimoseptimo capitulo. sed accipitur dupliciter Lebes, vno modo pro quodam vaso amplo, & capaci disposito ad suscipiendum cineres. Alio modo pro quodam vase aliter facto pertinente ad carnium decoctionem. Primo modo accipitur Exodi vigesimoseptimo, cum dicitur, faciesque in vsus eius Lebetes ad suscipiendos cineres, & illo modo sunt Lebetes vasa altaris, vel offerentes ducerent vasa, in quibus coquerent carnes sacrificiorum. Constat autem, quod Moyses non fecit aliqua talia vasa, nec habentur in descriptione eius, potuit tamen esse, quod postea Israelitæ ex deuotione facerent talia vasa, quæ essent in Sanctuario ad istos vsus determinata: sic patet enim de quibusdam alijs, quæ ipsi propter Dei iussa faciebant, scilicet. de tubis argenteis, nam mihi Moyses fieri duas: Numeri decimo. Postea tamen Israelitæ fecerunt multas, quia cum essent apud Iericho clangebant septem tubis argenteis: Iosue capitulo sexto. sic autem Salomon fecit in templo, quod domino ædificauit vasa multa pro huius ministrationibus, vt ait Iosephus octauo libro Antiquitatum, sed de hoc nihil refert, an vasa illa ad Sanctuarium pertinerent, vel ab offerentibus victimas ducerentur. *Vel in caldariam, siue cacabum, aut in olla.* Omnia ista sunt vasa seruientia ad decoctionem carnium: differunt autem in materia, & figura: ollæ enim interdum fictiles sunt: cacabus, autem caldariæ, vel Lebetes ænei sunt. Etiam non est eadem figura, nec quantitas. In quolibet autem mittebat puer sacerdotis fuscinulam, vt abstraheret carnes pro se, & ob hoc fuscinula erat tridens, id est, trium dentium, vt leuiter arripere posset.

B *Lebes in sacr. Scriptura dupliciter accipitur.*

C

Et omne, quod leuabat fuscinula, tollebat sacerdos sibi. Id est, puer mittebat eam in incertum non inquirens specialiter, quæ pars ad eum pertineret, sed quodcunque potuisset arripere, portabat in fuscinula pro sacerdote, scilicet, pro illo, qui faciebat illa die victimam, ad quem iura pertinebant. Erat autem in hoc secundum delictum sacerdotale, scilicet, quia accipiebant aliquid vltra iura sua. Nam de hostia pacifica proueniebat sacerdotibus pectusculum, & armus dexter, vt patet Leui. capitulo septimo. cum autem sic puer sacerdotis acciperet quodcunque portaret fuscinula, accipiebat plura quam sibi debita erant. & sic grauabantur offerentes, & distrahebantur à sacrificijs, vt patet supra in litera.

Sic faciebant vniuerso Israeli venienti in Silo. Id est, filii Heli non solum faciebant hoc ad quosdam offerentes, sed ad omnes Israelitas, in quo erat peccatum graue, cum semper esset. & dicitur, quod faciebant hoc venientibus in Silo, quia isti duo filij Heli ministrabant in Silo, cum ibi esset Sanctuarium eo tempore. Offerentes autem quanquam scirent se grauari accipiendo ab eis talia iura, potius tamen volebant grauari quam contendere cum sacerdotibus. *Etiam antequam adolerent adipem* Istud est tertium delictum sacerdotale, scilicet, quod ante cremationem adipis sumebant sibi partes suas sacerdotes. Intelligitur autem hoc semper de hostia pacifica, de qua nihil dabatur Deo, nisi adeps, vt supra dictum est. Erat autem consuetum, vt quando offerretur hostia pacifica, educerentur adipes, & diuideretur animal in fusta, quæ portabat offerens, post hoc autem cremabatur adeps super altare, deinde offerentes coquebant omnes carnes animalis partim pro se, & partim pro sacerdotibus, quo finito accepturi erant sacerdotes iura sua iam cocta, hic tamen sacerdotes mutabant ordinem, quia antequam incenderetur adeps, ipsi volebant accipere partes suas nondum coctas, in quo magnã diligentiam adhibebant circa iura sua, quia priusquam Deo offerretur quod suum erat, ipsi volebant accipere partes suas.

D

Veniebat puer sacerdotis, & dicebat immolanti. Iste puer est, de quo supra dicebatur, qui erat institutus à sacerdotibus, vt procuraret iura eorũ, & nunc non mittebat fuscinulam in Lebetem ad extrahendum quidquid occurrisset, sicut prius, sed petebat ab immolante, vt daret eis carnes. Causa huius est, quia supra veniebat puer ad offerentem, cum carnes coquebantur, & non expectans, quod coctæ essent, & quod offerens daret ei partes, quæ ei proueniebant, ipse per se accipiebat. Nunc autem non erant carnes adhuc positæ in Lebete, sed crudæ retinebantur apud offerentem, ideo puer sacerdotis petebat ab eo, vt daret sibi carnem, quæ ei proueniebat.

Da mihi carnem, vt coquam sacerdoti. Id est, da mihi partem carnium, quæ prouenit sacerdoti, s. facienti immolationem, vt ego coquam illi.

E

Non enim accipiam a te carnem coctam, sed crudam. Hoc dicebat puer sacerdotis, quia immolantes ex more suo soliti erant dare carnem coctam sacerdotibus: ideo eam coctam dare volebant nunc, sed puer sacerdotis nolens eam, sic dicebat, nõ accipiam carnem coctam. Hoc autem erat, quia volebant sacerdotes delicioßius epulari, ideo accipiebant carnem crudam, vt possent eam aliter, vt vellent, apparare, quod in iam cocta facere non poterant. *Dicebatque illi immolans.* Vocatur hic immolans offerens sacrificium, propriè autem immolans est ipse sacerdos, qui animal occidit. Ponitur vnum pro altero. *Incendatur primum iuxta morem hodie adeps.* Volebant offerentes; quod obseruaretur ordo in cæremonijs, & etiam si grauarentur ipsi, non multum curabant, dicebant ergo, incendatur adeps ex more, id est, sicut consuetum est offerri adipem, & cremari ante omnia alia, ita & nunc fiat, & postea accipias, quod volueris. In quo erant offerentes deuoti, nam ipsi ex deuotione offerebant, & ob hoc volebant obseruari omnes cæremonias, sacerdotes autem solum seruiebant desiderio suo non curantes, an aliquid peruerteretur in cæremonijs. *Et tolle tibi quamcumque desiderat anima tua.* Id est, quanquam nos grauemur, nihil curamus: tolle enim non solum iura tibi prouenientia, sed etiam quæcumq; volueris de carnibus, dum tamen permittas, quod primo incendatur adeps.

F

Qui respondens aiebat ei, nequaquam. Id est, puer sacerdotis dicebat non faciam: nam si permitteret prius incendi adipes quã ipse acciperet iura sua, interim coquerentur carnes, & iam non posset accipere eas crudas, sed coctas, quod erat contra intentionem suam, cũ vellet illas multipliciter apparare. *Nunc enim dabis, alioquin tollam vi.* Id est, non permittã, q incendatur 1. adeps, sed nunc dabis, id est, immediate nulla alia facta cæremonia: alioquin tollam violenter: quod dicebat, quia sacerdotes erant domini in Sanctuario, & viri magnæ potestatis, credebanq; posse inferre violentiam quibuscunque.

Filij Heli faciebant alia peccata maiora quã ea quæ in lege sacerdotali & tamen Deus magis punuit errorẽ in cæremonijs sacerdotalibus.

Erat enim peccatum puerorum grande nimis coram domino. Id est, peccatũ istud, quod erat in acceptione carniũ ante cremationẽ adipũ, & alijs duob⁹ supra positis, erat nimis graue, quoniam erat peccatum directe contra Deum, s. præuaricãdo cæremonias cultus ipsius, potissimum quia per hoc distrahebant totum Israel à cultu Dei: nullus enim volebat immolare, cum viderent sic præuaricationes fieri in sacrificijs. Et quanquam filij Heli alia enormia valde committerent contra totam honestatem, scli. quod dormiebant cum mulieribus excubantibus ad ostium tabernaculi, vt patet infra: tamen principaliter expressit scriptura errorem, qui fiebat circa sacrificia, eo quod illa directius pertinerent ad cæremonias cultus eius, sic enim Deus semper obseruabat in veteri testamento. Nam quamquam aliqui errassent in præceptis, quæ e-

A

tant contra ius naturæ, vt in occisione, furto, & adulterio, non tam cito, nec ita frequenter Deus puniebat illos, sicut delinquentes in aliquibus cæremonijs cultus ei⁹: sic patet de Nadab, & Abiu, qui solum errauerant in quadam cæremonia cultus diuini, scilicet, quia obtulerant ignem alienum, & mortui sunt: Leui. capit. decimo. multi tamen delinquebant in occisione, & adulterio, & alijs fraudibus, & non puniebantur sic a Deo, secundum veritatem tamen maiora erant delicta contra præcepta moralia commissa, quam contra cæremonialia: Deus tamen principaliter puniebat delinquentes contra cæremonialia, eo quod lex Hebræorum magis cõsistebat in cæremonijs, quam in præceptis moralibus, vt patet ex toto Pentateucho. Dicitur autem, quod erat peccatum puerorum grande nimis, scilicet, duorum filiorum Heli, qui vocantur pueri, quia erant iuuenes ætate, vel vocantur pueri illi, quos mittebant sacerdotes ad procurandum iura sua, de quibus supra dicitur, quod puer sacerdotis habebat fuscinulam tridentem in manu sua, & quod isti cogebant offerentes dare carnem crudam. Isti enim distrahebant homines a sacrificio, ideo peccatum ipsorum erat graue. Hic tamen magis vocantur pueri duo filij Heli, scilicet, Ophni, & Phinees, & hoc, quia istis duobus imponitur tota culpa, cum dicatur supra, quod erant filij Belial, & si intelligeretur hic de peccato puerorum, non inferretur tota culpa filijsHeli

Qua distrahebant homines a sacrificio domini. Id est, peccatũ graue istorum consistebat occasionaliter in damno, quod inde sequebatur, scilicet, quia distrahebant homines a sacrificio. Hoc autem erat propter duo, primo propter deordinationes cæremoniarum, quæ fiebant in ipsis sacrificijs, quia cum deberet adeps ante omnia cremari, sacerdotes accipiebant iura sua etiam violenter ante illius cremationem, vt patet supra.

B

Secunda causa, quare distrahebantur, erat grauamen, quod eis inferebatur: nam cum sacerdotibus secundum legem prouenirent partes determinatæ de sacrificijs, volebant vsurpare sibi plura de his, quæ pertinebant ad populares, & actualiter vsurpabant, vt patet supra. Distrahi autem a sacrificio Dei erat magnum inconueniens, cum potissimum obsequium, quod Deo præstabatur in veteri testamento, esset sacrificium.

Samuel autem. Hic ponitur de bonis exordijs Samuelis, scilicet, quomodo a pueritia sua semper fuerit exercitatus in Dei timore, & ministerio, & vsque ad extremum vitæ suæ semper ad maiora ascendens in hoc permansit. *Ministrabat ante faciem domini.* Ministerium Samuelis erat custodiendo Sanctuarium, claudendo atque aperiendo portas, & dormiendo per noctem apud arcam in custodia Sanctuarij, vt patet sequenti capit. Ministrabat etiam in omnibus alijs, quæ iubebat Heli sacerdos, quæ pertinerent ad Leuiticum officium. Et dicebatur ministrare ante faciem domini, id est, in Sanctuario; vbi Deus

C

erat, & quidquid ibi fiebat, dicebatur fieri ante faciem domini. *Puer accinctus Ephod lineo* Id est, Samuel erat puer; & erat indutus Ephod, scil. aliqua veste parua de lino facta, quæ vocatur Ephod.

Samuel quali Ephod esset accinctus.

QVÆST. IX.

SCIENDVM autem, quod non accipitur hic Ephod propriè, quia non poterat illud portare Samuel, ipse enim erat Leuita: Ephod autem pertinebat ad sacerdotes, & non ad omnes, sed ad solum summum sacerdotem, vt patet Exodi vigesimooctauo capit. vbi ponitur inter propria indumenta pontificum, & litera satis significauit, quod non intelligebatur de illo Ephod sacerdotali, cum dicatur de Ephod lineo, illud tamen quod pertinebat ad summum sacerdotem, non erat lineum, sed de multis coloribus, scilicet, de auro, & hyacintho, & purpura, coccoque bis tincto, & byssõ retorta, erat igitur istud Ephod Samuel quædam vestis tota alba, qua induebatur Samuel super cæteras vestes suas communes, vt ministraret coram domino, sicut nunc clerici simplices vtuntur vestibus albis ministrando in Ecclesia, qui autem celebrant sacra, vel celebranti astant, vtuntur alijs vestibus, scilicet, presbiter, diaconus, & subdiaconus: ita enim erat in veteri testamento differentia inter Leuitas, & sacerdotes, quoniam vestes Leuitarum erant simplicissimæ, scilicet, lineæ, vestes autem sacerdotum multiplices. quod patet, nam sacerdos magnus habebat nouem genera ornamentorum de diuersis filis, & varia pulchritudine contextorum, vt patet Exodi vigesimooctauo capit. sacerdotes autem minores, quamquam haberent simpliciora ornamenta, quam sacerdos magnus, tamen illa multa erant, scilicet, quinque: habebant enim fæminalia linea, & tunicam lineam strictam, & cidarim, & baltheum, de quibus Exodi vigesimooctauo capit. omnia autem hæc erant alba, & solum de lino: Leuitæ autem habebant simpliciora ornamenta, scilicet, quilibet Leuita vnam stolam. Sunt autem stolæ vestes albæ de lino, sicut illæ, quibus clerici simplices vtuntur, vel alij clerici cum ad altare non accedant. De istis stolis Leuitarum dicit Iosephus libro octauo capit. Antiquitatum, quod Salomon fecit ducenta millia stolarum pro Leuitis, quibus induerentur ad canendum hymnos. De istis stolis Leuitarum nihil tetigit Moyses: nam Exodi capit. vigesimooctauo. cum egisset de vestibus, dixit de vestibus summi sacerdotis, & de vestibus sacerdotum minorum. Nunquam autem de Leuitis dixit, an vestiti esse deberent aliquibus sacris vestibus pro ministerijs suis, etiam cum egisset de eorum consecratione, & purificatione, nihil tetigit de vestibus: Numer. capit. octauo. Habuerunt tamen postea vestes, scilicet, tempore Salomonis, & ante illud, quibus ministrarent canendo coram domino, vel in alijs officijs.

D

Quomodo sacerdotes & Leuitæ diuersa genera ornamentorum habebant.

E

An Leuitæ tempore Moysi habuerunt aliquas vestes speciales, & quare postea habuerunt.

QVÆST. X.

QVÆRET aliquis, an tempore Moysi Leuitæ habuerunt aliquas vestes, & quare postea habuerunt. Respondendum est, quod Moyses non fecit, aut iussit fieri aliquas vestes pro Leuitis, nec vnquam tale legitur, sed post tempora Moysi fuerunt: si enim Moyses pro Leuitis aliquid fieri iussisset de ornatu vestium, scriptum foret: quia cum omnia ista sint cæremonialia pure non habentia aliquid ex naturali ratione, oportet quod ex præcepto habeantur, quia ratio nostra in illis sine præcepto nihil concluderet, sicut facit in præceptis moralibus, quæ habent ortum ex ipsa natura, & tamen nunquam in actibus Moysi, & libris eius saltem leuissime reperietur aliquid scriptum de vestibus Leuitarum. Quod autem post tempora Moysi, scilicet, post ingressum Israelitarum in terrã Chanaan Leuitæ habuerunt vestes, patet: quia duplex fuit tempus, vel status Iudæorum post ingressum in terram Chanaan quò ad ministeria Dei. Primum fuit ab introitu in terram illam vsque ad tempora Dauid, & Salomonis. Secundum fuit à tempore istorum duorum regum vsque ad finem status Iudaici post mortem Christi. sunt autem ista duo tempora distincta, quia Dauid ante mortem suam congregato toto populo, & sacerdotibus, & Leuitis fecit ordinem in ministerijs Leuitarum, & sacerdotũ complendo omnia, quæ omiserat Moyses, & tollendo aliqua de illis, quæ ipse dixerat, cum iam non possent conuenire tempori Salomonis, & sequentibus. De isto ordine habetur primo Paralipom. vigesimo tertio, & vsque ad vigesimum sextum cap.

F

In his autem duobus temporibus fuerunt Leuitæ aliter ordinati quam tempore Moysi in deserto, quamquam in eo tempore, quod fuit ab introitu in terram Chanaan vsque ad tempus Salomonis non fuit completa ordinatio Leuitarum, & sacerdotum, tamen postea Salomon omnia compleuit, habuerunt tamen Leuitæ vestes hoc tempore, vt patet de Samuele, qui cum esset Leuita, & staret coram domino, vtebatur lineo Ephod & mater sua faciebat ei vestem paruulam lineam quam afferebat ei singulis annis ad ministrandum, vt patet infra: de alijs autem Leuitis eiusdem temporis idem videtur dicendum, cum ista vestis esset propter ministrationem. Quod

autem tempore Salomonis fuerint veſtes Leuitarum, apparet ex eo, quod dictum eſt, ſcil. fecit ducenta millia ſtolarum pro Leuitis.

Ratio autem diuerſitatis, quare tempore Moyſi non habebant Leuitæ veſtes, & quare poſtea habuerunt, eſt ex ipſa miniſtratione. Nam tempore Moyſi Leuitæ habebant tales miniſtrationes, ad quas non erant neceſſariæ veſtes ſacræ, nec conuenientes. Nam veſtis ſacra eſt ad miniſtrationem, quæ fit coram domino intra Sanctuarium, ſed tempore Moyſi non miniſtrabant Leuitæ taliter, quia miniſtratio ſua ſolum erat excubando in circuitu Sanctuarij non ingrediendo in illud, & quantum ad iſtam miniſtrationem non erat aliqua neceſſaria de ſacris: etiam miniſtrabant Leuitæ deponendo, & erigendo Sanctuarium, & portando illud in via, ſed in hoc non miniſtrabant coram domino introeuntes in Sanctuarium, ideo nec egebant veſtibus ſacris, nec conuenientes eis erãt, & quia tempore Moyſi ſolum erant habituri iſta officia Leuitæ, nunquam fecit illis Moyſes veſtes, poſt autem tempora Moyſi, ſcilicet, poſt ingreſſum in terram Chanaan fuerunt veſtes multum conuenientes Leuitis, & quaſi neceſſariæ quantum ad honeſtatem miniſtrantium, nam tunc incæpit eſſe miniſtratio eorum introeundo in Sanctuarium, & aſtando ſacerdotibus atque faciendo quæcunque iuberent, ſiue in canendo hymnos, vel quodcunque alterum. Qui autem intra Sanctuarium miniſtrant etiam ſi miniſtratio eorum minima ſit, non videntur honeſte in veſtibus communibus, ſed debent apparere in aliquibus veſtibus ſpecialiter pertinẽtibus ad illam miniſtrationem, & quoniam tempore Salomonis potiores adhuc erãt Leuitarũ miniſtrationes, cum completus fuerit ibi ordo ipſorum, ideo ille fecit eis veſtes, ſcilicet, ducenta millia ſtolarum, & iſte modus ſemper manſit vſque ad deſtructionem Iudæorum per Romanos: ſemper enim prouidebatur Leuitis de veſtibus, ſicut prouidebatur ſacerdotibus de veſtibus ſuis. Iſta autem veſtis Leuitica, quam portabat hic Samuel, erat linea ſolum, ſicut veſtes aliorum Leuitarum. Cum etiam omnes veſtes ſacerdotum minorum eſſent ſolum lineæ. Exodi capite vigeſimooctauo. & vocatur hic Ephod, quod eſt nomen ornamenti pontificalis, ſed non accipitur hic pro tali ornamento, vt ſupra dictum eſt, & propter hoc litera determinauit hoc dicens accinctus Ephod lineo diſtinguens ab Ephod ſummi ſacerdotis, quod non erat lineum. *Et tunicam paruam faciebat ei mater ſua.* Erat enim Samuel paruulus miniſtrans coram domino, ideo cum mater ſua vellet ei quolibet anno dare veſtem, in qua miniſtraret, faciebat paruulam tunicam, ſicut puero decebat, iſta autem eſt, quæ vocatur ſtola Leuitarum, quoniam ornamenta eorum ſimplicia erant, & iſta videtur eſſe, quæ vocatur Ephod lineum. *Quem offerebat ſtatutis diebus.* Hoc non refertur ad Samuelem, ſed ad matrem ſuam, quia dicitur immediatè aſcendens cum viro ſuo, vt immolaret hoſtiam, & illis temporibus dabat mater Samuelis ei veſtem, ſcilicet, Leuiticam, & dicitur ſtatutis diebus, quia ſolum faciebat hoc mater Samuelis diebus quibuſdam determinatis: non enim aſcendebant quotidie, vel multoties ad templum domini in Silo, ſed illis diebus, quibus ex lege, vel ex voto obligabantur. Ex lege autem ter in anno obligabantur viri, ex voto ſolum obligabantur qui vouerant, mater autem, & pater Samuelis videbatur vouiſſe quolibet anno aſcendere ad Sanctuarium, vt facerent aliqua ſacrificia.

Anna quibus temporibus cum viro ſuo aſcendebat in Sanctuarium.

Aſcendens cum viro ſuo, vt immolaret hoſtiam ſolennem, votum ſuum. In hoc apparet, quod iſti dies ſtatuti, quibus Anna aſcendebat cum viro ſuo in Sanctuarium, non erant dies ſtatuti à lege, ſcilicet, tres feſtiuitates in anno, de quibus Exodi vigeſimotertio. & trigeſimoquarto capite, ſed erant quædam aliæ ſolennitates celebrandæ non ex lege, ſed ex voto, ſcilicet, quia vouerant aliquo tempore anni aſcendere ad Sãctuarium, & offerre aliqua ſacrificia, hoc autem faciebant Anna, & vir eius propter Samuelem, quem Deus illis miraculoſe dederat, ideo præter hoc, quod ipſum domino ad totam vitam vouerunt, adhuc quolibet anno faciebant vota in aliquibus ſacrificijs pro illo, & dicitur, quod immolabant hoſtiam ſolennem, & votum, quia hoſtia ſolennis erat aliqua hoſtia pacifica, quam ipſi ſpontaneè offerebant, votum autem erat ſacrificium, quod offerebant quolibet anno, quia vouerant illud offerre die, qua aſcendebant in Silo. Sed ad hoc melius videtur dicendum, quod dies ſtatuti ſint illi dies, qui ſecundum legem ordinati erant, id eſt, ter in anno, vt dictum eſt. hoc apparet cum dicuntur dies ſtatuti, ergo ab aliquo erant poſiti ſub præcepto illi dies, qui in eis aſcendere in Sanctuarium ſtatuerant. Secundo quia dicitur, quod aſcendebãt ad immolandum hoſtiam ſolennem, ſed ſolenne vocatur anniuerſariũ, .i. quod per ſingulos annos fit redeunte die. vnde dicitur ſolenne quaſi ſolitum annum, id eſt, quod fieri ſoli t ſingulis annis, ſed iſtæ erant feſtiuitates, quæ ſingulis annis fiebant ter redeunte anno, & in illis ſolitus erat Elcana pater Samuelis offerre hoſtias, & illæ vocantur ſolennes, id eſt, ſolitæ fieri, ſiue ordinariæ.

Tertium patet inquantum dicitur, & votum, in quo apparet, quod differt ab hoſtia alia, & tamen votum eſt aliquid voluntarium non inductum à lege, ergo hoſtia ſolennis erat aliquid, quod ex lege, vel conſuetudine debebatur, & quando Elcana, & Anna mater Samuelis aſcendebant in Sanctuarium, ſimul offerebant vtramque victimam, ſcilicet, eam, quã ex lege, vel conſuetudine tenebantur, quæ vocatur ſolennis, & illam quam ipſi promiſerant, quæ vocatur votum. *Et benedixit Heli Elcanæ, & vxori eius.* Iſtud ponitur hic per recapitulationem. Nam ſupra dictum fuit, quod Anna, & vir eius orauerunt in Sanctuario, & abierunt in vrbem ſuam, poſtea autem interpoſitis quibuſdam de filijs Heli peccantibus, & de pueritia Samuelis redditur ad receſſum Annæ, & Elcanæ de Silo: eſt enim intelligendum, quod iſtud fuerit factum illa vice, qua aſcenderunt iſti in Silo offerentes ibi Samuelem domino, & tunc benedixit Heli Elcanæ, & vxori ſuæ, quia ambo bene egerant offerendo Samuelem domino ad ſemper. Anna quippe primo illum vouit, ſcilicet, antequam naſceretur, deinde cum Elcana vir ſuus hoc cognoſceret, confirmauit votum vxoris pariter ipſe vouens, quod daret filium domino omnibus diebus vitæ ſuæ, vt declaratum eſt præcedenti cap. *Reddat tibi dominus ſemen de muliere hac.* Id eſt, det tibi Deus habere filios multos de vxore iſta: ſciebat enim Heli, quod Elcana haberet aliam vxorem, de qua multos filios ſuſceperat, quia tamen de ea nullum filium natum domino vouerat, non precatur, vt ſuſcipiat filios ex Phenenna, ſed ex Anna. *Profœnore, quod commodaſti domino.* Id eſt, pro filio iſto, quem dediſti domino accommodatum, ſcilicet, ad cultum Dei applicitum tota vita ſua, & dicitur fœnus, id eſt, vſura: dedit enim Anna filium ſuum Deo in fœnus, ſcilicet, in vſuram, vt ſemper eſſet ad vſum Dei, id eſt, ad miniſtrandum illi. *Et abierunt in locum ſuum*, id eſt, redierunt in vrbem Ramatham, vbi erat domus eorum, vt patet ſupra. & hoc intelligitur de prima vice, quia redierũt poſt oblatum Samuelem, quamquam ſupra ponatur, quod mater ſua dabat ei quolibet anno ſtatutis diebus tunicam, cum aſcenderet in locum Sanctuarij, nam iſta per recapitulationem dicuntur. *Viſitauit autem dominus Annam.* Deus dicitur viſitare, id eſt, venire ad videndum, ſicut nos viſitationem accipimus, & quia qui viſitat alterum, aliquid nouum circa ipſum gerit, Deus dicitur viſitare quempiam, quando in eo aliquid operatur, quod ante non operabatur, ſic factum eſt in Anna, quia ante hoc non concipiebat, & Deus poſtea fecit, vt conciperet, & pareret. *Et concepit, & peperit tres filios, & duas filias.* Iſti omnes intelliguntur præter Samuelem, quia iam miniſtrabat Samuel coram domino, & ſic erant ſex filij Annæ, ſcilicet, quatuor filij, & duæ filiæ, hoc autem erat multiplicari eam in prole, ſicut ipſa propheticè prænunciauit, ſcilicet, donec ſterilis peperit plurimos, & quæ multos habebat filios, infirmata eſt.

An Deus miraculoſe fecerit Annam concipere quinque filios poſt Samuelem.

QVÆST. XI.

QVÆRET aliquis de iſtis quinque filijs, quos concepe-rit Anna poſt Samuelem, an ſupernaturaliter Deus fuerit operatus in conceptu eorum, ſicut in conceptu Samuelis. De Samuele autem non eſt dubium, quin in eius conceptione fuerit aliquid ſupernaturaliter factum, cum mater eius ante hoc ſterilis eſſet, vt dicitur præcedenti capitulo,

A

scilicet, quod conclauerat dominus vuluam eius, non poterat autem, quæ huiusmodi est, concipere, nisi miraculose adiuuetur. de alijs autem filijs non tantum apparet. Aliquis vero dicet, quod fuit aliquid supernaturale in conceptu eorum, sicut in conceptu Samuelis, quia dicitur hic visitauit dominus.

Sed non fuit in conceptione istorum quinq; filiorum Anne plusquam solet esse in quibuscunque alijs communiter cõceptis: In Samuele autem secus. Nam ante eum mater sua erat sterilis, ideo impossibile erat illam concipere, nisi interueniente miraculo, postea autem ablata est eius sterilitas, scil. antequam conciperet Samuelem, vel in ipso conceptu, & tũc manebat Anna d sposita ad concipiendum, sicut quælibet alia fœmina, ad hoc ergo, quod conciperentur alij filij, qui fuerunt post Samuelem, non requirebatur aliqua operatio supernaturalis, cum iam esset mater naturaliter disposita ad istud. Sic autem est in multis alijs, quæ à principio habent aliquid supernaturaliter, & tamen postea pure naturalia sunt, sicut anima nostra à Deo creatur, quod est pure supernaturaliter, postquam tamen ipsa creata est pure naturaliter habet operationes suas: ita ergo, quamquam Anna nullum de filijs potuisset concipere, nisi supernaturaliter fuisset ei à principio ablata sterilitas, postquam tamen semel ablata est in conceptione Samuelis, ex sola virtute naturæ ipsa poterat concipere omnes alios nullo intercedente miraculo. *Et magnificatus est puer Samuel ante dominum.* Id est, accepit Samuel magnitudinem, vel excellentiam honoris ante dominum, id est, ab ipso domino, scil. quia ministrabat semper ante eum. fuit autem ista magnificatio Samuelis in conceptione spiritus prophetici. Nam in tempore suo erat sermo domini preciosus, & non erat in diebus illis visio manifesta, ideo tanto magis prophetia sua erat laudabilior, scil. quia in tempore illo, in quo nullus alius propheta erat, & aliquanto tempore ante hoc nullus fuerat, vt patet sequenti cap. etiam erat laus magna, quia Samuel, quando accepit spiritum propheticum erat adhuc puer, vt patet sequenti cap. Nam, vt ait Iosephus quinto libro Antiquitatum, cæpit Samuel prophetare anno 12. suo. Magnificatus est etiam Samuel in ministratione, quam habebat coram Deo, quoniam assidue erat coram domino, explebatque ministrationem suam diligenter valde, in nullo deuians à cæremonijs legis, vel à præcepto Heli: refulgebat autem magis gloria Samuelis, quanta enormitas, & irreuerentia in ministratione filiorum Heli apparebat, quia oppositorum natura ista est iuxta Aristot. 2. Elencho. ministrabant autem eodem tempore filij Heli, quo ministrabat Samuel, sed illi pessime, iste autem optime. Fuit autem potissima magnificatio Samuelis in prophetiæ veritate, quia per hoc innotuit apud totum Israel, vt patet sequenti cap. scil. & cognouit vniuersus Israel à Dan vsque Berſabee, quod fidelis Samuel propheta esset Domini. *Heli autem erat senex valde.* Hic ponitur admonitio Heli ad filios suos: erant enim illi pessimi, Heli autem voluit eos dulciter increpans reducere ad rectitudinem operationis, sed non potuit, quia iniquitas eorum erat magna nimis; & fortiori correctione indigebant. Dicitur autem, quod Heli erat senex valde, in quo significatur occasio peccati filiorum suorum: erat enim grauatus senectute, quoniam accidit istud paulo ante mortem eius, sed ipse vixit annis nonagintaocto infra cap. 4. ideo non poterat iam ipse ministrare, sed filijs suis reliquerat ministrationem: fungebatur enim summo sacerdotio pro eo filius eius Phinees, vt ait Iosephus quin. Antiquitatum. Commissa igitur tota ministratione sibi habuerunt magnam occasionem filij Heli ad præuaricandum in sacerdotio, quod non accidisset, si pater eorum adhuc ministraret. Item senectus paterna tribuebat occasionem ad hæc, quoniam filij non timebant patrem iam senio grauatum, nec ipse erat potens corrigere eos, nisi per blanditias quasdam: amplius autem, quod nimis nocebat, erat Heli caligans oculis, vt patet sequenti cap. ideo non poterat videre ea, quæ faciebant filij sui, sed solum audiebat aliqua per famam, & licet omnia audiret, non tantum moueretur auditu quantum si ipse vidisset, ideo minus mouebatur ad corrigendum filios.

B

Samuel anno 12. sua ætatis prophetare cœpit.

Filij Heli peccauerunt cum pater esset senex valde.

Et audiebat omnia. Scilicet, quia ista erant mala, ita manifesta, quod nequaquam celari poterant: potissime, quia erant in præiudicium multorum Israel. *Quæ faciebant filij sui vniuerso Israeli.* Istud est delictum in sacerdotio, quantum ad ea, in quibus communicabant cum populo sacerdotes, scilicet in hostijs pacificis: nam in his delinquebant, vt patet supra, scilicet, in accipiendo carnem crudam ab offerentibus, & antequam incenderetur adeps. Etiam quia accipiebant partes quascunque volebant, & hoc faciebant vniuerso Israeli, id est, omnibus Israelitis venientibus ad sacrificia offerenda, sic patet supra in litera, scilicet, sic faciebant vniuerso Israeli venienti in Silo. *Et quomodo dormiebant cum mulieribus, quæ excubabant ad ostium tabernaculi.* Istud erat aliud delictum magnæ infamiæ, & scandali in populo contra sacerdotes, scil. quod sacerdotes dormirent cum mulieribus euntibus ad templum domini ad orandum: sequebatur quoque magna diminutio cultus diuini, scilicet quod mulieres non irent ad orandum in Sanctuario, cum infamarentur, quod dormiebant cum eis sacerdotes.

D

Mulieres excubasse ad ostium tabernacul, dupliciter intelligũr.

QVÆST. XII.

DICITVR autem de mulieribus excubantibus ad ostium tabernaculi, id est, ad ostium templi: non enim permittebatur accedere mulieres ad ostium tabernaculi, & dicitur, quod ibi excubabant, quod potest dupliciter intelligi, vno modo pro orare, alio modo pro vigilare. Primo modo est sensus, quod multæ mulieres deuotæ frequentabant Sanctuarium venientes sæpissime ad ostium templi, & ibi orabant, hoc autem excubare dicitur. Nam quicunque ad aliquid diligenter est attentus, excubare dicitur, sic patet Numer. decimooctauo capit. cum dicitur, quod Leuitæ excubabunt ad præcepta Aaron, id est, erunt diligenter attenti ad faciendum quidquid Aaron iusserit. Alio modo accipitur pro vigilare, & tunc est sensus quod aliquæ mulieres excubabant ad ostium tabernaculi, id est, vigilabant, vacantes ibi orationibus, & manentes per noctem: sic enim aliqui nunc in Ecclesijs ex deuotione vigilias obseruant; fuit autem istud secundum in veteri testamento apud aliquas mulieres multum religiosas, & deuotas, scilicet, quod manebant die, & nocte in templo in ieiunijs, & orationibus, & vigilijs nunquam inde recedentes, sic patet de Anna prophetissa filia Samuel de tribu Aser, quæ cum esset vidua, non discedebat de templo in ieiunijs, & obsecrationibus seruiens die ac nocte: Lucæ primo. ita ergo credendum, quod fuerit de multis alijs apud Iudæos. Vtroque ergo modo intelligi potest, quod mulieres istæ excubabant ad ostium tabernaculi, magis tamẽ conuenit, quod intelligatur in secundo modo, quoniam maiorem opportunitatem habebant, sic sacerdotes ad dormiendum cum mulieribus excubantibus ad ostium tabernaculi quam aliàs. Simile habetur Exodi capit. trigesimooctauo. scilicet. Fecit Moyses labrum æneum, in quo lauarentur sacerdotes de speculis mulierum, quæ excubabant ad ostium tabernaculi: de quo, qualiter accipiatur, ibi dictum est. *Et dixit, quare facitures huiusmodi, quas ego audio.* Retulit eis duo principalia, in quibus ipsi delinquebant, scilicet, quod dormiebant cum mulieribus excubantibus ad ostium tabernaculi, & quod præuaricabantur in sacerdotio, vt dictum est, quorum fama peruenerat ad ipsum Heli. *Res pessimas ab omni populo.* Istud debet adiungi cum præcedenti verbo, scilicet, quas ego audio ab omni populo: erat enim factum eorum notorium, ideo non erant pauci testes huius, sed totus populus illud cognouerat, & referebat: potissime autem, quia in vtroque eorum erat magnum grauamen populi, ideo totus populus acclamabat coram Heli, vocauit autem Heli ista duo res pessimas, quia erant magni nocumenti, & magnæ infamiæ, vt patet de vtroque. Sed adhuc magis Deus conquerebatur de delicto, quod fiebat in sacrificijs, vt patet infra, scil. Quare calce abiecisti victimam meam, & munera mea, quæ præcepi, vt offerrentur in templo? & propter hoc subditur ibi sententia contra Heli, & totam domum suam. *Nolite filij mei.* Id est, nolite facere ea, quæ de vobis referuntur, quoniam ista indigna nimis sunt auditui. Ecce qualiter corrigebat Heli filios suos, sed leuissima erat talis correctio collata ad

E

F

Heli quare leuiter corripiebat filios suos.

magni-

A

magnitudine peccatorum, quod faciebat Heli propter duo. Primo quia ſenex erat, & filij ſui non audiebant eum æquo animo contemnentes eum propter ſenilem impotentiam. voluit ergo magis blanditijs quam duris increpationibus caſtigare. Secundum erat, quia Heli diligebat nimis filios ſuos, & noluit eos verbis duris affligere, propter quod Deus nimis culpauit Heli transferēs ſacerdotium à domo eius, quia ſi ſoli filij ſui mali mali fuiſſent, & ipſe increpuiſſet eos, quantum in talibus ſceleribus iuſtum erat, ſi ipſi incorrecti manerent, ſuper eos veniſſet ſolum pœna, & non ſuper ipſum Heli, qui etiam acerba morte raptus eſt, & ſuper totam domum eius, quæ poſtea ſacerdotio priuata eſt, vt infra declarabitur. De hoc patet infra in litera, cum dicitur, & magis honoraſti filios tuos, quam me, vt comederetis primitias omnis ſacrificij Iſrael populi mei. *Non eſt enim bona fama, quam ego audio.* Id eſt, illicitum eſt, quod maneatis in vijs noſtris, quia id, quod ego de vobis audio, non eſt bonum. Audierat enim duo ſupradicta, quæ erant valde mala. *Vt tranſgredi faciatis populum domini.* Ponitur hic, vt, dicens conſecutionem, & non habitudinem cauſæ finalis: non eſt enim ſenſus, quod filij Heli facerent iſta, vt inducerent totum populum ad peccandū, quia ipſi non intendebant hoc, cum magis intenderent delectationem ſuam, & vtilitatē in iſtis vitijs, ſed debet legi, quod vt importet quandam conſecutionem, ſcil. quod filij Heli faciebant hæc, & conſequeretur ad peccatum eorum, quod cogerent totum Iſrael, vel inducerent ad tranſgrediendum, id eſt, ad delinquendum in aliquo: eo quod propter peccata iſtorum populus diſtraheretur ab illis, ad quæ tenebatur, & in

B

hoc peccaret. Quod patet, quia ſupra dicitur, quod detrahebant homines à ſacrificio Dei, ſcil. per grauamina, quæ inferebant eis in ſacrificijs, faciebant quod haberent exoſa omnia ſacrificia, ita quod nunquam vellent ſacrificare, ſed aliquando tenebantur ſacrificare, ſicut in multis purificationibus eorum, & peccatis, & feſtiuitatibus, vt patet ex diſcurſu Leuitici, & tunc, ſi non ſacrificarent delinquerent in lege, ergo iſti inducerent Iſraelitas ad peccandum. Idem patet, quantum ad aliud crimen, quod ipſi faciebant, ſcil. quando coibāt cum mulieribus, quæ excubabant in oſtio tabernaculi, quoniā per hoc diſtrahebant illas ab orationibus, & vt nullo modo vellēt venire in Sanctuariū, & tamen aliquādo cogebātur mulieres venire in Sanctuarium, vt ad purificationes ſuas poſt partum: Leuit. c. 12. & in ſimilibus: ergo inducerent Iſrael ad peccandum, eſſent autem ipſi rei omnium peccatorum, quæ faceret populus propter eos. Nam, ſi populus propter negligentiam prælati peccauerit, tenetur prælatus de peccato ipſius populi, quanto magis, quando ipſe prælatus inducit populum ad peccandum? ſic autem erat de filijs Heli, quoniam ipſi erant paſtores populi, cum Phinees, qui erat vnus ex eis, fungeretur ſummo ſacerdotio loco patris, quod autem peccata populi ex negligentia paſtoris petantur ab eo, patet, quia Ezech. c. 3. & 33. vbi dicitur, quod Deus requiret ſanguinem peccatorum de manu paſtoris, ſi non annunciauerit eis veritatem ex parte Dei: erant igitur adhuc magis culpabiles filij Heli, quia non ſolum non annunciabant populo id, quod bonum erat, ſed etiam inducebant populum ad peccandum. *Si peccauerit vir in virum, placari ei poteſt Deus.* Hic inducit Heli quomodo filij ſui peccabant nimis, quia peccatum eorū erat directe contra Deum, & dicit, quod ſi peccauerit vir contra virum, placari poterit Deus illi, & tamen ſi peccauerit contra Deum non ſic cito placabitur, quia non eſt qui oret pro eo, ſic autem erat de filijs Heli, quoniā ipſi peccabant directe contra Deum, ideo peccatum eorum erat nimis difficile ad remittendum.

Peccata populi ex negligentia paſtoris ab eo petūtur.

C

Peccatum in proximum, an ſit contra Deum.

QVÆST. XIII.

IN hoc autem innuit, quod aliqua peccata ſunt directe contra proximum, & non videntur eſſe contra Deum, ideo faciliter remittuntur. Alia autem ſunt directe contra Deum, & iſta non remittuntur, vel ſaltem difficulter. Sed in hoc ſatis videtur dubium, ſi iſta accipiantur ſimpliciter, quoniam nemo poteſt peccare in proximum, quin peccet in Deum, quamquā poteſt peccare in Deum, non peccando in proximum, ideo non ſtabit comparatio: patet hoc, quia quandocunque aliquis peccat in proximum, agit iniuſtè contra illum, ſed quicunque iniuſtus eſt in Deum, peccat, quoniam Deus indidit rationi noſtræ, quod omnia iuſtè agamus. Cum ergo egerim⁹ iniuſtè agimus contra dictamen à Deo inductū, ideo peccamus: quoniam qui agit contra conſcientiam, peccat, cum agat contra fidem, id eſt, contra id, quod credit ad Roma. c. 14. & ſic tenendum eſt. Accipit tamen hic Heli eſſe aliquod peccatum contra Deum, id eſt, quia directè eſt contra Deum, & aliquod eſſe contra proximum, id eſt, quia directè eſt contra proximmu: etiam ſi per accidens, vel ſecundario ſit contra Deum.

D

Quædam peccata ſunt ſolum contra Deum, & proximum: quædam ſunt vno modo contra Deum ſolum, & quædam duobus modis.

QVÆST. XIV.

PRo quo conſiderandum, quod omne peccatum eſt contra Deum, ſed quædam ſunt dupliciter contra illum, alia autem vnico modo, Patet exemplum huius in legibus humanis: ſi enim aliquis legislator iuſſerit non eſſe occidendū, vel furandum ſub tali pœna: ſi quis occiderit aliquem de populo, qui non pertineat ad illum legislatorem, vel furatus fuerit bona alicuius viri non pertinentis ad illum: iſte non peccat in legislatorem, quia damnum ex iſta offenſa non fuit ſibi illatum, ſed illi, qui occiſus eſt, & cognatis, & illi cui bona furto ablata ſunt: eſt tamen illud delictum contra legislatorem, inquantū ſpernitur lex eius, quæ cauebat furtū, & homicidiū fieri imponens pœnam. Si tamen aliquis furatu⁹ fuerit de bonis illius legislatoris, vel occiderit aliquem pertinentem ad legislatorem, vt cognatum vel familiarem eius: delictum iſtud dupliciter pertinet ad legislatorem. Primo ad eum tamquam ad priuatam perſonam, inquantum tota iniuria, & damnum quod ſequitur ipſi infertur. Secundo peccatur contra ipſum inquantum eſt legislator, ſcil. quia contemnitur lex eius prohibens furari & occidere, Conformiter autem eſt quantum ad Deum, quia interdum peccatum eſt contra ipſum dupliciter. Interdum vero vnico modo: Deus enim poſuit leges circa omnes operationes, & quaſdam dedit ſcriptas, ſicut per Moyſen, & prophetas: & nouiſſimè per Chriſtum & Apoſtolos. Alias autem infixit cordibus noſtris, quæ vocantur leges naturæ, de quibus Apoſt. ad Rom. capi. 2. nulla autem operatio humana eſt, quæ ſub altera iſtarum duarum legum non comprehendatur, ideo neceſſe eſt, quod quandoque aliquis errat in operatione, quæcunque illa ſit, peccet contra aliquam legem, & quia Deus legislator eſt omnium harum, neceſſe eſt, vt in quocunque delicto aliqualiter erretur contra Deum, ſed iſta delicta ſunt interdum totaliter contra Deum. ſcil. quando non ſolum peccatur contra eum, vt contra legislatorem, ſed etiam offenſa, vel iniuria ex operatione ad ſolū Deum pertinet, vel ad ipſum directius quam ad omnes alios: in omnibus autem alijs modis peccandi eſt peccatum contra Deum, vt contra Legislatorem. Exemplum vt ſi quis cognouit vxorem alterius, vel contra eum falsè teſtificatus: quoniam tunc offenſio, vel iniuria directè eſt contra iſtum, cuius vxor cognita eſt, & contra quem eſt teſtimonium falſum. Deo autem non eſt hic inflicta aliqua iniuria, vel damnum, niſi inquantum contemnitur lex eius, qua vetuit falſum teſtimonium, & adulterium: ſi tamen quis colat Deos alienos, vel ſumat nomen Domini in vanum, delinquit dupliciter contra Deum. Primo delinquit contra eum tamquam contra priuatam perſonam, quia tota iniuria, vel offenſio, quæ ſequitur ex iſto actu prouenit Deo, ipſe namq; ſol⁹ colēdus eſt, ſi ergo aliquis alius colatur præter ipſum, irrogatur ei offenſio, quia adimitur ei honor ipſi ſoli debitus: eſt etiam ei offenſio tāquā legislatori, cum ipſe vetuerit coli deos alienos, & ſumi nomen Domini in vanum, & ſic talia delicta dicuntur eſſe propriè contra Deum, cum tota offenſio ex opere ſit contra Deum, & quantum ad iſtum modum diſtinguebat Heli quædam peccata eſſe vnius viri contra alterum, ſcilicet, quod iniuria, vel damnum, quod ſequatur ex opere directè eſt contra virum, licet ibi aliqualiter delinquatur contra Deum ſolum,

E

Non quod Deus dedit nobis quaſdam leges ſcriptas alias infixit cordibus noſtris.

F

A

inquantum est Legislator: de his autem dicit quod faciliter dimittuntur, sunt autem alia peccata contra Deum, scil. quãdo tota offensio ex opere consequens est contra ipsum Deum, scilicet tamquam contra priuatam personam, & tanquã contra Legislatorem: & de istis dicit Heli, quod difficulter remittuntur, vel quòd nullus est, qui in talibus possit pro nobis orare.

Peccata quomodo cognoscuntur quæ sint contra Deum directè, & quæ contra proximum.

QVÆST. XV.

CIRCA ista dari potest regula, scil. quod omnia peccata, quæ sunt contra tria prima præcepta, quæ sunt in prima tabula, dicuntur directe contra Deum, scilicet tamquam priuatam personam, & tamquam contra Legislatorem, & omnia peccata contra septem præcepta secundæ tabulæ sunt directè contra proximum, & sunt solum contra Deum, vt contra Legislatorem: patet hoc inducendo. Nam in omnibus præceptis primis tota iniuria, vel offensio delinquentis est contra Deum, vt contra priuatam personam: in omnibus autem præceptis secundæ tabulæ est offensio contra proximum, vt contra priuatam personam, vt patet per singula: ad omnia autem generale est, quod offensio in illis pertineat ad Deum tamquam ad Legislatorem: secunda regula sit, quod in omnibus præceptis cæremonialibus offensio directè pertinet ad Deum, vt ad priuatam personam, & vt ad Legislatorem: in omnibus autem præceptis iudicialibus offensio pertinet ad proximum, vt ad priuatam personam, & ad Deum pertinet solum, vt ad Legislatorem: quod patet, quia præcepta cæremonialia sunt determinationes quædam diuini cultus, & sunt tamquam expositiones quædam, vel additiones factæ ad præcepta primæ tabulæ, quæ sunt de cultu Dei. In talibus autem si bene fiant honor Deo soli prouenit saltem directè & principaliter, si autem malè ipsi fit offensa, sed omnia præcepta cæremonialia sunt huiusmodi, cum per nullum eorum dirigatur homo in comparatione ad hominem, sed in comparatione ad Deum: ideo error in istis pertinebit ad Deum. Iudicialia autem præcepta habent se è contrario, quia ipsa sunt tamquam quædam expeditiones præceptorum secundæ tabulæ: sicut ergo ista directè pertinent ad proximum ita, & ipsa præcepta iudicialia: maxime autem patet hoc, quoniam præcepta iudicialia sunt foralia, id est, pertinentia ad causas forales iudicandas, sed causa foralis semper est aliquid, quod vertitur inter hominem, & proximum suum: ergo bona habitudo, vel mala circa ista præcepta pertinet directe ad proximum, & non ad Deum. Nunc autem ista applicantur ad propositum.

B

Peccatum filiorum Heli quale fuerit.

QVÆST. XVI.

C

IN peccato filiorum Heli cum diceret eis pater, quod qui peccat in hominem, habet qui oret pro eo, sed nõ qui peccat in Deum. In quo innuebat, quod peccatum filiorum suorum erat directe contra Deum, scil. tamquam contra personam priuatam, & tamquam contra Legislatorem, quod patet, quia ipsi deliquerant in duobus principaliter, scilicet in sacerdotio suo circa hostias pacificas, & dormiendo cum mulieribus ad ostium tabernaculi. Istud autem secundum erat directe contra proximum, solum autem erat contra Deum, vt contra Legislatorem, sed primum erat totaliter contra Deum, scil. quia delinquebant in sacerdotio: nam ministrationes sacerdotales sunt cæremoniales, sed quicunque peccat cõtra præcepta cęremonialia, peccat contra Deum, vt tamquam contra priuatam personam, & tamquam contra Legislatorẽ, ideo peccatum istud dicitur directius esse contra Deum, & sic quamquam vtrumque peccatum filiorum Heli esset graue tamen Heli solum tetigit de peccato in sacerdotio, & infra quando Deus prædixit mala futura propter peccatum filiorũ Heli, solum fuit tactum de peccatis circa victimas, & istud est peccare in sacerdotio.

D

Deus facilius placatur pro peccato in proximum quam in eum.

QVÆST. XVII.

DICIT autem Heli, quod si homo peccauerit in virum, Deus potest ei placari, id est, faciliter placabitur, & hoc propter duo. Primo quia offensa illa non est facta directe cõtra Deum, sed contra proximum, & solent homines acrius punire pro iniurijs illatis sibi quam illatis alteri.

Secundo, quia iniuriæ factæ directe Deo videntur esse maiores saltem ex hac parte: iniuriæ autem factæ proximo minores sunt, sed Deus in maioribus magis punit. Dicendum autem, quod istud non est vniuersaliter verum: nam quamquam cæteris paribus offensio Deo sit maior quantum ad delictum offensione facta proximo, tamen quantum ad omnẽ modum non est verum: multotiens enim peccata facta contra proximos directe, sunt maiora peccatis directe factis contra Deum, sicut maius est, quod aliquis occidat hominem quã quod infringat diem sabbati, & maius est dicere falsum testimonium, vel adulterium facere, quam errare in aliqua cæremonia parua cultus diuini: ex ob ecto tamen, scilicet, circa quod sunt peccata, dicuntur maiora ea, quę sunt circa Deum, sed secundum veritatem non est semper sic.

An quæcunque peccata contra Deum sint maiora quibuscunque contra proximum.

QVÆST. XVIII.

E

SED dicet aliquis, quod etiam realiter sunt maiora peccata ea, quæ sunt contra Deum, etiam si sint in quibusdam paruis cæremonijs, quam illa, quæ sunt contra proximum, quia quandocumq; rectè distribuuntur pœnæ, oportet, quod secundum magnitudinem, æqualitatem, vel inæqualitatem peccatorum sit magnitudo, & æqualitas, vel inæqualitas pœnarum, & sic arguendo è contrario, scil. quandocumque viderimus aliquas pœnas duorum peccatorum esse inæquales, iudicemus peccata esse inæqualia, sed in veteri testamento pro peccato directe contra Deum etiam in paruis cæremonijs infligebantur maiores pœnæ, quam pro peccato contra proximos, etiam si illud magnum esset, ideo videtur maiora esse peccata contra Deum, quæcumque illa sint, quam quæ sunt contra proximum: patet hoc, quoniam peccatum duorum filiorum Aaron, scil. Nadab, & Abiu solum erat in hoc, quod deliquerunt in quadam cæremonia diuini cultus, scilic. quia obtulerunt ignem, quem non debebant offerre, & tamen dure mortui sunt: Leuit. cap. 10. Sic quoque isti filij Heli præuaricati sunt in sacerdotio, & propter hoc mortui sunt ambo vna die in bello, & pater eorum parum post: deindè pauco tempore post hoc, regnante Saule, occisi sunt omnes sacerdotes de domo Heli, scil. viri 85. induti vestibus sacerdotalibus præter multos alios de genere illo, qui non erant sic induti. Euasit autem vnicus de stirpe illa, scil. Abiathar, de hoc infra 22. c. sed adhuc iste Abiathar postea priuatus est summo sacerdotio, & nullus mansit de domo eius in summo sacerdotio, sed semper fuerunt vlterius sacerdotes de domo Sadoch, vt patet infra 3. lib. c. 2. scil. Eiecit ergo Salomon Abiathar, vt non esset sacerdos domini, vt impleretur sermo, quem locutus est super domum Heli in in Silo. quod autem essent aliqua magna peccata contra proximos, pro quibus non darentur tantæ punitiones; patet, quia Dauid peccauit grauiter in adulterio, & durius adhuc, quia fecit occidi virum eius Vriam Hethæum, vt patet infra 3. lib. c. 11. & tamen pro hoc non fuit inflicta magna pœna Dauid in comparatione supradictarũ pœnarum, quoniam solum ad tempus persecutus fuit eum filius suus Absolon, & concubuit cum concubinis patris sui astante toto populo. De hoc infra 2. lib. c. 12. & 17. similia autem sunt alia exempla de pœnis peccatorum contra Deum, & contra proximum. Respondendum est, non est negandum maiores inflictas fuisse punitiones in veteri testamento pro peccatis, quæ sunt contra Deum, quam pro peccatis, quæ sunt contra Deum, quam pro peccatis, quæ sunt contra aliquos viros: ex hoc tamen non sunt semper, aut generaliter maiora peccata, quæ fiunt contra Deum, quam quæ contra proxi-

F

mum

mum: infligebantur tamen hæ istæ pœnę, quoniam Deus, qui fuit auctor veteris testamenti voluit, quod illud obseruaretur in magno honore pro tempore suo, consistebat autem vetus testamentum præcipuè in cæremonijs, quæ Deo impendebantur, quoniam per præcepta moralia non differebant ab alijs gentibus, cum omnes gentes essent obligatæ ad hæc, per iudicialia autem, quamquam aliqualiter differrent, non tamen tantum, sicut per cæremonialia, quia aliquæ gentes habebant aliquas de legibus iudicialibus Hebræorum, sed non de cæremonialibus, etiam quia per cæremoniales leges dirigebantur in Deum, qui erat auctor illius veteris testamenti, per iudiciales autem leges in proximos, ideo voluit Deus, vt cæremonialia in veteri testamento sub magna diligentia obseruarentur, nec contemneretur tota ipsa lex & status: & quia Iudæi erant indomiti iugo legis, oportuit, vt per pœnalem timorem ad hoc inducerentur, sed ista erant præcepta principalia in veteri testamento, in quibus magis consistebat status ille, ergo oportuit pro his poni maiores pœnas.

Non semper pœnæ sunt æquales, etiam si peccata sint æqualia, nisi quo ad homines, & in futuro seculo.

QVÆST. XIX.

ALITER autem responderi potest negando illam regulam, scil. quod quandocumq; aliqua duo peccata sunt æqualia, videntur pro eis dari æquales pœnæ, & quandocũque sunt inæqualia, videntur dari pœnæ inæquales, & è contrario, scil. quod ex pœnis inæqualibus, vel æqualibus, debet dari æqualitas, vel inæqualitas in peccatis: dicendum enim, quod ista regula est vtilis, quantum ad iudices, qui sunt homines: si enim recte iudicent, super hoc stabit. In Deo autem non sẽper tenet hoc, quamquam sit iustissimus: tenet tamen quantum ad statum futuri seculi, scil. quod si in inferno aliqui duo sunt, qui æqualiter peccauerunt, oportet eorum pœnas esse æquales, & è contrario.

Si aliqui duo sunt in inferno, quorum pœnæ sunt inæquales, necesse est, vt arguamus eorum peccata esse inæqualia, & è contrario. In seculo autem isto non est vniuersaliter verum, quia interdum pro peccatis æqualibus dantur pœnæ æquales, & interdum pro inæqualibus dantur æquales,, vel pro æqualibus dantur inæquales. Causa huius est, quia cum Deus punit hic aliquem, licet non det ei, quantum meretur pro scelere suo: manet adhuc ei locus pœnalis ad hoc soluendũ, scil. gehenna, & si ibi non soluerit, saltem in purgatorio soluet: ideo interdum Deus dabit alicui hic pro peccato suo totam pœnam, quam meretur, vel quasi totam: alteri autem dabit modicum de illa relinquens cætera futuro tempori: ideo in istis, quamquam pœnæ sint nimis inæquales, tamen peccata potuerunt esse æqualia. In gehenna autem non est istud, quia post pœnalitatem illius loci, non restat alia pœnalitas, ideo, cum Deus iustus sit, oportet quod ibi det cuilibet tantum, quantum meretur, ergo qui æqualiter peccauerunt, æqualem habebunt ibi pœnam; & quorum pœnę ibi inæquales sunt, necesse est fuisse inæqualia peccata.

Nunquam Deus punit supra id, quod meretur, immo semper citrà, & remunerat vltra.

QVÆST. XX.

CONSIDERANDVM autem circa hoc, quia, quamquam Deus in hoc seculo æqualiter peccantibus nõ det semper pœnarum æqualitatem, nec è contrario, nemini tamen dat supra id, quod meretur, sed ista inæqualitas pœnarum præter inæqualitatem peccatorum prouenit ex hoc, quia interdum Deus infligit minores pœnas homini, quam mereatur, ideo, vt communiter sic accidit, relinquit autem aliquid postea infligendum: iste modus non repugnat diuinæ iustitiæ, nec aliqualiter eam diminuit. Nam quamquam nõ det simul alicui omnia, quæ pro peccato meretur, cum postea inflicturus sit, accedit ad æqualitatem iustitiæ, quia tamen alicui Deus infligeret maiores pœnas, quam merebatur, nullo modo est reducibile ad iustitiam, quia iustitia semper æqualitatem exigit, iuxta Arist. 5. Ethic. In iudicibus autem, qui sunt homines, tenet ista regula, scil. quod pro æqualitate, vel inæqualitate delictorum tribuunt æqualitatem, vel inæqualitatem pœnalitatum, & è contrario: si aliqua pœna ab eis iustè irrogetur, necesse est, quod quando fuerint æquales pœnæ arguantur fuisse delicta æqualia, vel è contrario. Causa huius est, quia isti non possunt reseruare pœnam pro alio tẽpore in aliquo delicto, cum semel hominem punierint, Deus autem licet hic non inferat omnem pœnam pro peccato, habet tamen locum infligendi postea in futurum, vel dat homini spacium, vt id, quod tunc relinquitur, ipse postea in se gratis suscipiat pœnitentiam agens, & sic poterat esse, quòd peccata, quæ fecit Dauid, scilicet, homicidium, & adulterium essent maiora, quam peccata Nadab, & Abiu: tamen non fuit pœna æqualis, scilicet, quia fuit maior in Nadab, & Abiu, quàm in Dauid, & hoc, quia tantum forte puniti sunt Nadab, & Abiu, quantum meruerunt: Dauid autem solum pro patre, reliquum autem ad alia tempora translatum est, vel saltem relictum est, vt ipse postea in se gratis puniret, quod Deus non punierat.

Alia responsio ad quæstionem præcedentem.

QVÆST. XXI.

ALITER adhuc responderi potest ad istam regulam, quod non teneat verum, quia quamquam Deus pro aliquo peccato det totam pœnam hominibus, viuentibus tamen non dat simul, sed interdum dat particulam relinquens cæteras pro alijs temporibus, quod patet. Nam sicut Deus non immediatè punit peccata hominis in ipso, sed interdũ reseruat vsque ad tertiam, & quartam generationem: Exodi 34. & Deut. cap. 5. ita in eodem homine interdum pœnam, quam pro vno scelere meretur, non infert Deus immediatè, sed expectat correctionem: & si non corrigatur, infligit in alio tempore pro illo peccato, & pro reliquis: ita etiam interdum Deus alicui peccanti infligit cum peccat, partem pœnæ, tamquam admonitionem recedendi à peccato, postea autẽ complet reliquum.

Admonitio Dei quomodo quandoq; fiat.

Aliter etiam hoc accidere potest, quoniam quamquã duo æqualiter peccauerint, nonnunt pœnæ eorum æquales, licet quælibet earum immediatè totaliter infligatur: & hoc, quia forte aliquis eorum doluit pro peccato suo, & ex hoc meretur iam magnam partem pœnæ sibi adimi: alius autem non doluit, ideo nihil adimetur, & sic, quamquam isti priori infligatur tota pœna, quam meretur, non erit tanta, quanta pœna alterius æqualiter peccantis: & sic quamquã peccata æqualia sint, pœnæ non videntur æquales. In iudicibus autem non est hic; quia non possunt ipsi partem pœnæ alicuius dare ipsi delinquenti, & reliquum reseruare vlq; in tertiã, vel quartam generationem, sicut Deus. Etiam si aliquis cõteratur de peccato suo, non possunt iudices aliquid adimere de pœna: vnde lex æqualiter punit reos contritos, & nõ contritos.

Pœnitentia multũ confert.

Ex prædictis igitur, & multis similibus apparet, qualiter Deus non det semper in isto seculo æqualitatem pœnarum pro æqualitate delictorum: & consequenter non poterit cognosci ex pœnis, quas Deus dat alicui, quis magis peccauit, vel quis minus. Cognoscitur tamen in pœnis illatis à iudicibus, & sic non tenet argumentum istud, scilicet, maiores pœnæ infligebantur in lege veteri pro peccatis, quæ erant contra Deum, quam pro peccatis, quæ erant contra proximum, ergo maiora erant peccata contra Deum: & tamen quantum ad intentionem Heli sacerdotis nihil refert, quæ essent maiora, vel minora; quia ipse solum volebat inducere irremissibilitatem peccati contra Deum in præsenti, scil. quod si aliquis contra Deum peccaret in cæremonijs: & si illud peccatum non esset valde magnum, Deus non remitteret pœnam illius in præsenti; etiam si oraretur: cum tamen aliquis peccabat contra proximum suum, Deus non infligebat immediatè pœnam nisi rarò: & si aliquis oraret pro remissione illius exaudiretur, sic patet in Saule, & in Dauid: nam Saul fuit inobediens Deo in destructione Amalecitarum scilicet, quia reseruauit viuentem regem iplorum infrà 15. c. Dauid autem peccauit contra Vriam Hethæum infrà 3. lib. c. 11. ideo quãquam orauerit Samuel pro Saule, & luxerit nimis ne auferre-

A

tur regnum ab illo, Deus tamen non exaudiuit; immo iussit Samueli, ne amplius super hoc oraret infra 16. c. Dauid autem orauit pro peccato suo, vt dimitteretur, & Deus transtulit ab eo mortem infra secundo libro. duodecimo c. Hoc autem sufficiebat ad intentionem Heli sacerdotis dicentis, quod cum filij sui peccarent contra Deum, scilicet, delinquendo in cæremonijs sacerdotij, quod erat directè contra Deum, nullus posset pro eis sufficienter orare, vt remitteretur peccatum eorum, sed Deus puniret eos immediatè: si autem fuisset peccatum directè contra proximum, fuisset Deus placabilis per orationem. *Si autem peccauerit in Deum*, scilicet directè, vel in eum solum, quod est, quando peccatum est contra Deum, vt contra singularem personam, & tamquam contra legislatorem, vt supra declaratum est. *Quis orabit pro eo* Quasi dicat, nullus poterit orare sufficienter: quoniam, etiam si orauerit, Deus non remittet. *Et non audierunt vocem patris sui*, id est, non obedierunt ei admonenti, nec deseruerunt peccata sua, facientes semper vt prius. *Quia Deus voluit occidere eos.* Id est, si isti filij Heli obediuissent sermonibus patris, conuersi fuissent ab iniquitatibus suis prioribus, & tunc Deus non occideret eos, nec infligisset pœnam pro peccatis ipsorum, sed Deus voluit occidere eos, quia peccauerunt, ideo noluit, quod obedirent verbis patris. Iste sensus videtur nimis durus, scilicet, quod Deus desideret aliquem occidere, & propter hoc eum à peccatis non liberet, vel magis peccare faciat, littera tamen hoc videtur significare. Intelligendum hoc mitius, scilicet quod isti merebantur mortem, quia nimis peccauerant, etiam merebantur non apponi sibi gratiam Dei, ita nec Deus apposuit dando eis cor docile ad obediendum salutaribus monitis patris, & quia ex hoc ipsi magis mortem promeruerunt, & Deus illis inflixit, dicitur, quod voluit occidere eos, & ob hoc non audierunt: multi enim similes modi loquendi sunt in sacra Scriptura nimis duri, sic patet Iosue capite vndecimo. scilicet. Domini enim sententia fuerat, vt indurarentur corda eorum & pugnarent contra Israel, atque caderent: sd omnes isti modi reducendi sunt ad sensum mitiorem, vt ibi declaratum est.

B

Puer autem Samuel proficiebat atque crescebat. Fuit enim casus filiorum Heli, & totius domus eius occasio magnificationis Samuelis. ideo simul ponuntur ista duo. Dicitur autem, quod Samuel proficiebat, scilicet, veniens quotidie de bono in melius, & crescebat, scilicet, perueniens ad magnam excellentiam, totum autem hoc de honore, & non de ætate intelligitur. *Et placebat tam Deo quam hominibus.* Scilicet, opera Samuelis erant recta, ideo omnibus erat placens. Nam Deus acceptabat eum, quia non deuiabat à cæremonijs illius, sicut filij Heli, populus etiam diligebat illum, quia non grauabat aliquem, nec faciebat abominationem in cæremonijs Dei, sicut filij Heli. Non habebat igitur Samuel aliquid, propter quod apud quemquam odio dignus esset, & istud est donum quoddam Dei, scil. vt ipsi, qui Deum diligunt, etiam ab omnibus diligantur.

C

Vir Dei venit ad Heli prophetizans mala quæ ventura erat.

Venit autem vir Dei ad Heli. Hic ponitur denunciatio prophetica de malis, quæ ventura erant super Heli, & domum suam.

Et primo ponitur denunciatio, secundo denunciationis impletio infra quarto capite. Prima in duas, quia primo fit denunciatio per hominem Heli non cognitum, secundo per hominem ei subditum, scilicet per Samuelem sequenti capite. dicitur hic primo de viro Dei veniente ad Heli, vt nunciaret ei mala domus suæ, quod erat, dum adhuc esset Samuel paruulus valde, nec esset conueniens eum habere spiritum propheticum, postea autem perueniente Samuele ad ætatem discretionis quamquam adhuc puer esset, fuit iterum per eum reuelatus iste casus.

D

Quis fuerit iste vir Dei, qui venit ad Heli, & an fuerit Phinees, vel Elias.

QVÆST. XXII.

QVÆRITVR de isto viro Dei quis fuerit. Quidam Hebræi dicunt, quod fuit Phinees filius Eleazari. Motiuũ horum est, quia ille erat vir Dei cum zelo eius commotus occiderit principem tribus Simeon, & Madianitidem coeuntes simul, Deus autem reddit ibidem testimonium quod Phinees placauerit eum, & ob hoc fecit cum eo pactum de sacerdotio sempiterno, Num. cap. 25. Sed istud non stat, quia Phinees non erat tunc viuens, quod patet, quia ipse erat summus sacerdos succedens patri suo Eleazero, & deinde omnes posteri eius fuerunt sacerdotes. Si autem ipse viuens esset, gereret summum sacerdotium, sed manifestum est, quod nunc non erat sacerdos magnus ipse, sed Heli, & multi sacerdotes magni interciderant inter eum, & Heli, ergo non viuebat tunc, vt aliquid nunciaret Heli Item non potuit tanto tempore viuere Phinees filius Eleazari: nam secundum Iosephũ lib. 5 Antiquitatum oportebat, quod esset Phinees plurium, quam quingentorum annorum, quando ista facta sunt, nam ipse ponit ab ingressu Israelitarum in terram Chanaan sub Iosue vsquequo arca capta est, quod fuit tempore Heli, fuisse annos quadringentos 76. in ingressu tamen in terram Chanaan, esset Phinees plurium, quam 24. annorum, cum ipse occiderit principem tribus Simeon coeuntem cum Madianitide: Num. 25. cap. Etiam ipse fuit princeps in bello contra Madianitas: Nu. c. 31. & istud fuit paulo ante quam ingrederentur Israelitæ in terram Chanaan, non per dimidium annum ante cum fuerit in fine anni 44. ab exitu de Ægypto, quia ista opera erant cordis virilis, necesse erat, vt ipse, cum hæc faciebat, esset vir perfectus, scil. 25. annorum, aut amplius, ita vt efficiantur quingenti anni, tanto tamen tempore nemo viueret post diluuium. Alius autem modus inducendi, hoc est per numeros positos in sacra Scriptura: ipsa enim pauciores annos ponit quam Iosephus, colligentur tamen saltem plures, quam anni 330. vitæ Phinees, quod apparet inducendo per tempora omnium iudicum.

E

De ipso enim Phinees dicendum, quod ipse esset triginta annorum, aut amplius, quando ingressus est in terram Chanaan, vt patet ex dictis: deinde accipiantur 40. anni, quibus dicitur rexisse populum Iosue, & sunt 70. accipiantur post hoc 40. anni, in quibus iudicauit Hothoniel Israelẽ: Iudic. c. & sunt 110. accipiantur etiam octoginta anni, quibus præfuit Aod iudex Israel Iudicum c. 3. & sunt 190. deinde accipiantur 40. anni sub iudic. Barac, & sub Debbora Iudic. cap. 5. & sunt 230. deinde accipiantur 40. anni sub Gedeone iudice, & erunt 270. deinde tres anni sub Abimelech rege: Iudi. c. 9. & 23. anni sub Thola iudice. eod. c. eruntque 296. deinde accipiantur 22. anni sub Iair iudice Israel Iudic. c. 10. & fiunt 318. anni: postea secundum quosdam accipiantur anni 18. quibus afflicti sunt Israelitæ à Philisthijm, & Ammonitis, antequam liberaret eos Iephte, & erunt 336. de quibus Iudi. c. 10. accipiantur post hoc sex anni, quibus iudicauit Iephte Galadites, eruntque 342. post accipiantur anni septem, quibus iudicauit Abesan Iudic. c. 12. & erunt 349. deinde accipiantur anni decem quibus iudicauit Chialon Iudicum 12. c. eruntque 359. post hoc accipiantur anni octo, quibus iudicauit Abdon, eruntque anni 367. Iudic. c. 12. post hoc secundũ quosdam accipiantur anni 40. quibus fuerunt Israelitæ sub potestate & afflictione Philisthinorum, de quibus Iudi. c. 12. & erunt anni 407. deinde accipiantur ani 20. quibus iudicauit Samson Iudic. c. 16. & erunt anni 427. post hoc accipiantur anni 40. quibus iudicauit Israelem Heli, vt patet infra ca. 4. & erunt anni 467. & hoc quasi redit ad numerum, qui prius ponebatur secundum Iosephum.

F

Sed dubium est solum hic de decem octo annis, de quibus Iudicum c. 10. & de 40. de quibus Iudicum c. 12. an computentur isti sub tempore iudicum, vel non: si autem computẽtur, ita quod non differant ab annis iudicum, qui ibi enarrantur, deficient de supra posita enumeratione 58. anni, & manebunt anni 460. si autem non computentur, manebunt illi, quos ante enumerauimus, & sic qualitercunque enumerem⁹

erunt

A

erunt plures quam 400. anni vitæ Phinees ii ipse superuixisset vsq; ad tempus Heli sacerdotis, quando ista dicta sunt illi circa mortem suam, sed hoc nullus concedet, vt tanto tempore viuere potuerit, ergo non fuit Phinees sacerdos vir Dei, de quo hic dicitur.

Alij autem de Iudæis dicunt, quod iste vir Dei fuit Elias: fundamentum eorum est, quia ipse vocatur homo Dei infra quarto libro capit. 1. vbi quinquagenarij regis Ochoziæ vocabant eum hominem Dei, & hic dicitur, quod venit vir Dei ad Heli.

Sed dicendum est, quod non potest stare, quia de Elia solum legitur sub rege Israel, qui dicitur Achab, & sub Ioram rege Iuda: tempore enim horum raptus est ipse in cœlis, & tempore horum prædicauit, vt colligitur infra in fine tertij libri, & principio quarti vsque ad caput tertium. si tamen Elias viueret tempore Heli sacerdotis, valde multorum annorum esset, quoniam raptus in cœlum ad quartam ætatem ad quam nemo poterat illis temporibus peruenire, nec in seculis præcedentibus post diluuium, quod patet, quia si Elias hoc prædixisset, esset ad minus annorum viginti vel quasi, quando ista diceret, & quia non immediatè completa sunt, cum postea iterum ea prædixerit Samuel, forte transirent anni decem aut amplius à tempore, quo prædixit ista vir Dei vsque ad consummationem eorum & mortem Heli: ita vt tunc esset iste Elias ad minus triginta annorum: accipiantur postea anni quadraginta. qui computantur sub Samuele, & sub Saule accipiendo tempus vtriusque siue illud, in quo simul ambo

B

dominabantur, siue illud, in quo Samuel sine Saule, & Saul sine Samuele præfuerunt, & erunt anni septuaginta. deinde accipiantur anni quadraginta quibus regnauit Dauid infra tertio libro capite secundo, & erunt 110. post hoc accipiantur quadraginta anni regni Salomonis. infra tertio libro. capite duodecimo. & erunt 150. postea accipiantur septendecim anni, quibus regnauit Roboam filius Salomonis. secundo Paralipo. capite vndecimo & duodecimo. & erunt anni 167. deinde accipiantur anni tres, quibus regnauit Abias. secundo Paralipom. capite decimotertio. & erunt anni 170. postea accipiantur anni quadraginta vnus. regni Asa. secundo Paralipom. decimosexto capite. & erunt anni 211. postea accipiantur anni vigintiquinque regni Iosaphat. secundo Paralipom. decimoseptimo capite & sunt anni 236. postea accipiantur anni octo regis Ioram. primo Paralipom. capite vigesimoprimo. & sunt anni 244. tempore autem huius Ioram raptus est in cœlum Elias, vt dictum est. Si igitur fuisset Elias vir Dei, qui prædixit istá Heli sacerdoti, esset plurium quam 240. annorum, quando raptus est: sed nullius hominum ad tantam tunc accedebat ætatem, nec ad medietatem illius: erat tamen adhuc Elias vir fortis paulo tempore antequam raperetur, quia ipse iugulauit, 400. prophetas Baal, infra tertio libro. capite decimooctauo. ideo non erat magnæ ætatis, & sic non potuit esse Elias iste vir Dei. Dicendum igitur, quod iste vir Dei fuerit aliquis propheta in sacra scriptura incognitus: eo quod pauca prophetauit, & non habetur de eo aliqua historia. Vel magis dicendum est, quod iste fuerit aliquis angelus veniens in effigie viri ad Heli: vocatur autem vir Dei, quia à Deo missus erat, & quia in figura viri apparuit, dicitur vir: sic patet de angelo, qui apparuit vxori Manue, & matri Samsonis, & illa dixit, vir Dei venit ad me, & iterum dicitur, obsecro domine, vt vir Dei, quem misisti, veniat iterum: Iudic. decimotertio capite. sic etiam apparuit Gedeoni angelus domini in figura viri: Iudic. capite sexto. & hoc est verisimilius, quia in tempore illo non erant prophetæ, cum dicatur sequenti capite, quod in diebus illis sermo domini erat preciosus, & visio non erat manifesta.

Respõsio auctoris.

C

Quare Deus iterum per Samuelem nunciauit Heli mala, quæ prius per Angelum nunciauerat.

D

QVÆST. XXIII.

QVÆRET aliquis, cum Deus miserit hic angelum, seu virum ad Heli, qui ei nunciaret mala quæ futura erant super domum suam, quare postea reuelatum est hoc iterum per Samuelem?

Responsio aliquorũ. Aliquis poterit respondere, quod hoc fuit ad confirmationem prophetiæ Samuelis: prophetauit enim Samuel, cum adhuc esset paruulus, vt patet sequenti cap. & quia dubitaretur ab aliquibus de prophetia sua, præposuit Deus quoddam confirmatiuum, scilicet, quod ea, quæ reuelaturus erat Deus per Samuelem, reuelauit primo per angelum suum, & quia ista incognita erant, scilicet, cum soli Heli reuelata essent per angelum, & postea illa declarauit Samuel non audiens ab aliquo viro: manifestum est, quod intelligeretur Samuelem verum dicere ex spiritu prophetico, quod aliqualiter rationabile videtur! forte autem dici potent conuenientius; quod vir Dei cum prædixit ista, quæ habentur hic Heli, dixit ea cõminatoriè: ita quod si filij Heli conuersi fuissent ab iniquitate suá, non fuisset eis inflicta pœna, quæ habetur hic. Cum autem permanserint post hoc magno tempore in vitijs suis, promeruerunt vt totaliter delerentur; & tunc certissimè prænunciauit Samuel destructionem domus Heli.

E

Alia responsio. Aliter adhuc dici potest, scilicet, quod Deus sæpe commonebat Heli, & filios eius, vt à malo recederent pœnarum cõminatione, & ob hoc misit prius virum Dei, de quo hic; & deinde Samuelem, & vtriusque prænunciatio fuit comminatiua, ita quod non infligeretur pœna filijs Heli si immediatè vt Samuel ista prædixit, ipsi fuissent conuersi, sed quia non fuerunt moti per hæc, completa sunt in eis verba vtriusque propheriæ. & iste modus vltimus videtur conuenientior, quia sæpe Deus mittebat prophetas ad populum Israel prænunciantes pœnalitates futuras, non quidem determinatè, sed cominatoriè, ità vt si conuerterentur, nihil horum fuisset inflictum, sed quia non conuersi sunt, impletæ sunt pœnæ denunciatæ. De hoc infra 4. lib. 17. cap. *Hæc dicit Dominus, numquid non aperte reuelatus sum?* Cum Deus intendat hic prænunciare Heli destructionem domus suæ, præponit beneficia collata toti progeniei Aaron, & Leui! & hoc ad duo. Primum est ad improperandum impensa beneficia, quia cum Deus eis specialiter benefecerit, debebant eum specialiter colere, sed ipsi magis illum ad iracundiam prouocabant, ideo indigni erant beneficijs impensis. Secundum erat ad excusandum promissionem suam antiquam: dixerat enim quod isti ministrarent in æternum, qui nunc ministrabant, & semper in tribu illa, & familia maneret officium sacerdotale: nunc autem dicit, quod non sic erit, sed si omnes de tribu ista peccauerint, & non honorificauerint Dominum, ipse quoque non honorabit eos auferendo ab illis dignitatem sacerdotalem. Ideo dicit, nunquid non aperte reuelatus sum, id est, nunquid nõ manifestaui me huic tribui, & familiæ sacerdotum reuelando ei secreta mea, & dando eis maiora beneficia? pertinet enim reuelatio ad duo. Primo ad intellectum, & quantum ad hoc dicitur Deus se reuelare alicui, quando ipse repræsentat secreta sua, & hoc pertinet ad prophetas, sic fuerunt quidam de Leui sicut Moyses fuit maximus prophetarum: Aaron quoq; propheta fuit, quia Deus sæpe locutus est illi, vt patet Leui. c. 10. & 11. & Num. 18.

F

Reuelatio pertinet ad duo

Alio modo accipitur reuelari quãtum ad collationem bonorum, & dicitur quod alicui se reuelat inquantum ei bona confert, & cui maiora bona confert, magis se reuelat. hic etiam factum fuit in sacerdotibus: Deus enim maiora bona eis contulit quam reliquo populo, scilicet, quia eis tribuit dignitatem sacerdotalem, & leuiticam, ad quam consequuntur multa iura percepta à populo, quæ non iunt in alijs tribubus, aut familijs: & hoc est aperte reuelari, id est, multum. *Domui patris tui.* Id est, domu Aaron? nõ enim potest accipi hic pro domo patris Heli, quia non fuit ipse in Ægypto, sed domus sacerdotalis accipitur hic tanquam vna domus, nec etiam ac-

cipitur

A

cipitur hic domus patris pro tota tribu leuitica; quia tunc Leui erat pater huius domus, sed non intelligitur de eo, cum dicatur hic elegi eum mihi in sacerdotem, sed manifestum est, quod Leui non fuit assumptus in sacerdotem, sed Aaron ante quem nemo fuit sacerdos, ideo intelligitur solum de domo sacerdotali, cuius pater est Aaron. *Cum esset in Aegypto in domo Pharaonis.* Prima reuelatio facta ad domum Leui fuit in Ægypto, quia ante hoc non fuerat aliqua distinctio in tribubus & familijs quantum ad hoc, quod aliqua magis pertineret ad Deum, quam alia, & fuit hoc in extremo tempore, cum Israelitæ exierunt de Ægypto, quia tunc reuelauit se Deus Moysi in monte Sinai iubens, quod iret coram Pharaone ad liberationem Iudæorum Exodi cap. 3. reuelauit se etiam ipsi Aaron dicens ei, quod iret in occursum Moysi, & iubens, quod ambo loquerentur coram filijs Israel, & coram Pharaone: Exo. cap. 4. Aaron tamen erat pater sacerdotum, ideo reuelatus est Deus ei in Ægypto. *In domo Pharaonis.* Non est sensus, quod esset Aaron, siue domus sacerdotum in domo Pharaonis accipiendo domum proprie, quia habitabant omnes Israelitæ extra atrium Pharaonis, sed accipitur domus large pro tota Ægypto, quæ quia pertinebat ad Pharaonem, dicebatur domus eius: ideo idem est dicere, quod esset in Ægypto, vel in domo Pharaonis.

Reuelationes seu beneficia à Deo facta domui Leui.

B

Et elegi eum ex omnibus tribubus filiorum Israel. Istud refertur ad patrem, & non ad domum, quia non poterat eligi domus in sacerdotem, sed pater domus, scil. Aaron; cum ministratio pertineat ad personam, & non ad communitatem, nō fuit autem ista electio in sacerdotem in Ægypto, sed in deserto, cum Deus iussit Moysi, vt assumeret Aaron, & filios eius in sacerdotes Exodi 29. & Leuitici 8. capit. est autem sensus, quod Deus fecit plura beneficia sacerdotibus. Primum fuit, quod reuelatus est patribus eorum, scilicet, Aaron, & Moysi, & noluit reuelari alijs tribubus ad procurandum eductionem Israelitarum de Ægypto per eas, sicut per Moysen, & Aaron, in quo erat magnum beneficium, & magnus honor. Secundum fuit, quia elegit patrem istorum in sacerdotem.

Vt ascenderet ad altare meum. Scilicet, vt iret ad ministrandum. Ponuntur hic officia sacerdotalia, ad quæ eligitur aliquis, vt sacerdos: & ponitur primo de ministratione altaris, quia quamquam sint plures ministrationes sacerdotales, præcipua inter eas est in altari, quæ autem sint ministrationes sacerdotales in veteri testamento declaratum est Nume. 8. Et dicitur de ascensione ad altare, quia altare semper erat sic dispositum vt versus illud esset ascensus, non tamen ascendebatur illuc per gradus: Exodi cap 20. scil. Non ascendes ad altare meum per gradus, ne reueletur turpitudo tua. Sc erat quidam alius ascensus continuus sine gradibus, de quo ibi dictum est. Intelligitur autem hoc de altari holocaustorum, quia quamquam essent duo altaria, sc. holocaustorum, & thymiamatum: tamen quandocunq; scriptura loquitur de altari absolute semper intelligitur de altari holocaustorum, quia illud erat præcipuum.

Vt adoleret mihi incensum. Istud potest intelligi subintelligendo copulam, vel sine copula, si intelligatur copula est sensus, quod Deus elegit Aaron, vt ascenderet ad altare, & vt adoleret incensum, & tunc est sensus, quod adolere incensum, sit ponere thymiama, & pertinet ad aliud ministerium sacerdotale: si intelligatur sine copula est sensus, quod acceptus est Aaron in sacerdotem, vt ascenderet ad altare, vt adoleret incensum, id est, ad adolendum incensum, scil. quod ad nihil aliud erat ascendere ad altare, nisi ad faciendum sacrificia, & illa vocantur incensum, id est, res combusta, quia incenduntur, & non incensum, id est, thus, quia in isto altari holocaustorum nunquam offerebatur thus, sed solæ carnes, cum libaminibus suis: & sic sacra scriptura sæpe dicit, quod aliquę carnes cremantur in incensum domino, id est, incenduntur coram domino: sic patet Leui. cap. 4. vterque autem sensus potest esse hic.

C

Et portaret Ephod coram me. Id est, dedi patri tuo Aarō, quod portaret Ephod: hic accipitur proprie Ephod pro superhumerali, & est sensus, quod Deus dedit Aaron, quod esset summus sacerdos, nam vestes summorum sacerdotum, & minorum sunt distinctæ: Exodi capit. 28. inter vestes autem summi sacerdotis potissima est vestis, quæ dicitur superhumerale, ideo ad signandum summum sacerdotem fuit expressa ista vestis, nec accipitur hic Ephod pro solo superhumerali, sed pro superhumerali, & rationali, ponitur tamen vnicum nomen, quia Ephod, & rationale erant coniuncta, ita vt à se nullo modo separari possent: Exodi cap. 28. Aliquando autem accipitur Ephod magis large, scil. pro omni veste sacerdotali, & pro omni leuitica. De prima patet infra 22. cap. cum dicitur quod Doeg, Idumæus trucidauit sacerdotes 85. vestitos lineo Ephod, sed manifestum est, quod sacerdotes omnes non poterant indui superhumerali summi sacerdotis, cum vnicus esset summus sacerdos. Quod accipiatur Ephod pro veste leuitica, apparet supra in litera, cum dicatur, quod Samuel erat puer accinctus Ephod lineo, sed Samuel erat Leuita simplex, vt supra declaratum est, ergo non poterat indui veste sacerdotali: accipitur ergo necessario Ephod pro veste Leuitica. *Et dedi domui patris tui.* Id est, omnibus sacerdotibus. *Omnia de sacrificijs Israel.* Id est, omnia, quæ proueniebant de sacrificijs.

D

Iura sacrificiorum ad quos spectabant.

QVÆST. XXIIII.

DICITVR autem de domo sacerdotum, quia ista sacrificia non pertinebant specialiter ad vnum sacerdotem, sed ad omnes, quia siue pusilli, siue magni suscipiebant de iuribus sacrificiorum immaculati etiam, & habentes maculas. Solum enim prohibebantur habentes maculam accedere ad ministrandum in aliquo iure sacerdotali, omnia tamen prouenientia sacerdotibus integre percipiebant, vt patet Leuitici cap. 20. Et non solum erat hoc in masculis, sed etiam filiæ sacerdotum comedebant de sanctificatis, prouenientibus de sacrificijs, vt patet Leuitici cap. 10. & Num. cap. 18. scil. primitias, quas vouerint, & obtulerint filij Israel tibi dedi & filijs ac filiabus tuis iure perpetuo: nec solum filij, & filiæ, sed etiam omnes, qui erant de familia sacerdotum poterant sumere de sanctificatis: dum tamen essent mundi: Leuiti. cap. 22. principaliter tamen pertinebant ista iura ad filios, quoniam debebantur propter ministrationem, ministratio tamen in solis filijs masculis erat. Alij autem percipiebant de iuribus sacerdotalibus non tamquam eis debita, sed quia eis licita erant in cibum.

E

Quæ erant hæc sacrificia.

QVÆST. XXV.

DICITVR autem hic omnia de sacrificijs filiorum Israel, id est, quod dederit Deus omnia, quæ proueniebant de sacrificijs ipsis sacerdotibus, non est tamen intelligendum, quod ipsi perciperent integraliter sacrificia, quia tunc nihil cremaretur coram Deo, sed percipiebant omnia iura quæcumque debebantur aliquibus hominibus de sacrificijs.

Pro quo sciēdum, quod sacrificia diuidebantur in tres partes, licet non semper, quia quantum ad aliquid pertinebant ad Deum, & quantum ad aliquid ad sacerdotes, & quantum ad aliquid ad offerentes: in holocaustis enim, quæ sunt prima sacrificia, totum Deo cremabatur: quod erat in carnibus animalis, & adipe, sola pellis proueniebat sacerdoti immolanti: popularibus autem offerentibus nihil proueniebat: de hoc Leu. cap. 1. & 6. De sacrificio autem pro peccato interdum proueniebat aliquid sacerdotibus, & interdum non, scilicet, quia cum offerebantur animalia, & de sanguine eorum introducebatur intra tabernaculum, nihil proueniebat ad sacerdotes, sed totaliter cremabantur illa animalia extra castra: Leu. cap. 4. Si autem de sanguine sacrificij pro peccato non introduceretur intra tabernaculum, pertinebat totum ipsum animal ad sacerdotes præter adipes, qui cremebantur in altari: popularibus autem offerentibus nihil dabatur Leuit. capitulo sexto. Si vero esset hostia pacifica, adipes pertinebant ad Deum, & pectusculum, & armus dexter ad sacerdotem facientem sacrificium, & reliquæ carnes ad offerentes, Leuitic. tertio & septimo capit. & hoc modo distribuebantur semper iura.

F

Sacrificia diuidebantur in tres partes.

Cum

A

Cum verò dicitur, quòd omnia de ſacrificijs data ſunt ſacerdotibus,intelligitur de iuribus,quę aſſignata ſunt pertinere ad aliquem hominem, ſcilicet quod nulli alteri proueniebant aliqua iura de ſacrificijs,niſi ſacerdotibus.

Quare calce abieciſti victimam meam? Conqueritur hic Deus de Heli tanquam ipſe feciſſet iniquitatem iſtam: ipſe tamen non peccabat,ſed filij ſui, quia tamen ipſe permiſit filijs ſuis iſtud,dicitur ipſe feciſſe, & cum filij Heli peccarent principaliter in duobus,ſcilicet in officio ſacerdotali, & quia dormiebant cum mulieribus excubantibus ad oſtium tabernaculi: Deus tamen ſolum increpuit eum de præuaricatione in officio ſacerdotali, quia iſtud peccatum erat directe contra Deum,vt ſupra declaratum eſt: aliud autem erat magis contra proximum, & propter iſtud principaliter fuerunt datæ omnes pœnæ,quæ infra habentur. Dicitur autem Heli calce abieciſſe.1.conculcaſſe victimam Dei, ſcilicet quia deſpiciebat eam tanquam inter pedes conculcaret, & iſta deſpectio erat, quia non obſeruabat in illa cæremonias à Deo iuſſas accipiẽdo a popularibus partes ſacrificij, quas ipſe vellet, & comedendo quando vellet,vt patet ſupra.Et quoniam ea, quæ erant in veteri teſtamento conſiſtebant in quibuſdam exterioribus cęremonijs,quia quantum ad veritatem in ſeipſis paucam habebant vtilitatem,illi qui deſpicerent cæremonias deſpiciebant omne,quod erat in veteri teſtamento, & dicitur hic de victima.1.de hoſtia pacifica, quia filij Heli non præuaricabantur in alio,niſi in hoſtia pacifica, in qua accipiebãt partem à popularibus,vt ſupra declaratũ eſt. *Et munera mea.* Ideſt,abieciſti munera mea.Iſta eſt repetitio eiuſdem ſententię,quoniam ſacrificia ſunt munera Deo oblata, & poteſt intelligi ſolum de hoſtia pacifica,vt ſupra dicebatur, vel ſi voluerimus extendere ad omnia alia ſacrificia, & oblationes, quæ vocantur munera,poterimus,ſed oportet tunc,quod nõ ſolum dicamus filios Heli deliquiſſe circa hoſtiam pacificam,ſed etiam circa alia ſacrificia & oblationes,ſupra tamen ſolum habetur de hoſtia pacifica, quod in ea delinquerent.

In q. 8.

B

Quæ præcepi, vt offerrentur in templo. Ideſt ego præcepi, quòd munera offerrentur mihi in templo,ſcilicet ad honorem meum:locus enim immolationis,& oblationis alicuius ſacrificij determinatus erat,ſcilicet in ſanctuario, & ſi quis extra vellet offerre,reus erat ſanguinis:Leui. cap. 17. & ponitur iſta particula ad aggrauandum delictum, ſcilicet ego præcepi, quòd offerrentur ſacrificia in templo determinando eis illum locum;quaſi ſpecialiter pertinerent ad honorem meum:tu autem abieciſti illa, & conculcaſti præuaricando cæremonias: ideo magnum eſt delictum tuum. *Et magis honoraſti filios tuos quam me.*

In hoc conſiſtit proprie delictum Heli: ipſe enim non delinquebat in officio ſacerdotali,quia iam non miniſtrabat, cũ ſenex eſſet,& caligaſſent oculi eius, vt patet ſequen. cap. ſed duo filij eius fungebantur: Phinees autem pro patre fungebatur ſummo ſacerdotio,vt ait Ioſephus 5.lib. Antiquitatum: ſed fuit peccatum Heli, quia cum debuerit filios ſuos corrigere efficaciter,non correxit,dicitur autem honoraſſe magis filios quàm Deum,quia illum plus honoramus, pro quo plura agimus,ſed Heli pro filijs ſuis fuit aduerſus Deum, & non fuit aduerſus filios ſuos pro Deo:ergo magis honorauit filios: patet hoc quia præuaricatio cæremoniarum per filios Heli erat contra Deum:ergo debuiſſet fortiter Heli increpare filios ſuos,ſed cum leuiter eis propoſuiſſet mala,quæ faciebant, vlterius non curauit,& hoc quia videbatur ſibi graui tædio afficere filios ſuos : & hoc erat honorare eos pluſquam Deũ.

Vt comederetis primitias omnis ſacrificij Iſrael populi mei. Accipitur & hic vt,dicens conſecutionem : & non cauſam finalem,ſ.quia Heli non honorauit filios ad hoc, vt comederent primitias ſacrificij;quia tunc intentio Heli eſſet nequiſſima, & ipſe peccaſſet grauius quam filij ſui,ſed eſt ſenſus, vt comederetis primitias, id eſt, vt comediſtis primitias ſacrificij. Refertur etiam hoc ad Heli ; quia quamquam ipſe non miniſtraret, comedebat tamen de iuribus ſacerdotalibus, quæ proueniebant filijs ſuis: etiam de illis quæ illicite acquiſita erant præuaricatis cæremonijs : Dicitur autem quod comedebant primitias, quod intelligitur dupliciter, quia primitiæ duo ſignant : Primo modo primitiæ dicuntur ſecundum prioritatem temporis.Alio modo ſecundum prioritatem dignitatis:quantum ad primum dicebantur iſti accipere primitias,antequam daretur Deo aliqua pars animalis cremando adipes, iſti accipiebant partes ſuas, vt patet ſupra: vnde in hoc nimis conquerebantur Iſraelitæ de ſacerdotibus: nam cum peteret puer ſacerdotis carnem crudam pro ſacerdote,dicebat illi,molans, incendatur primum iuxta morem hodie adeps, & tolle tibi quantumcunque deſiderat anima tua:qui reſpondebat, nequaquam:nunc enim dabis mihi, alioquin tollam vi.Erat igitur magna præuaricatio, quia prius ſacerdotes accipiebant pro ſeipſis,quam darent aliquid Deo, & iſtæ ſunt primitię.

Quo-modo filij Heli comedebant

D

omnes primitias.

Alio modo dicuntur primitiæ, vt important prioritatem dignitatis, ſcilicet,quod ſacerdotes comedebant primitias ſacrificij, id eſt, id quod melius erat in toto ſacrificio: hoc patet ſupra, quoniam puer ſacerdotis veniebat ad offerentem portans fuſcinulam tridentem in manu, quam mittebat in Caldariam, vel ollam, & quodcunque leuaret fuſcinula tollebat ſibi puer: & ſic poterat eligere quidquid vellet,quæ autem electa ſunt,dicuntur primitiæ,ſicut aurum & argentum,quando eliguntur, vocantur primitiæ: Exodi cap. 25. vbi iuſſit Deus ſeparari ſibi primitias : dicitur etiam quod comedebant primitias omnis ſacrificij, id eſt, de omni ſacrificio pacifico: nam in alijs non legitur : etiam delaratur hoc, quia dicitur iſtud ſacrificium populi.Inter omnia autem tria nullum erat, quod vocaretur propriè ſacrificium populi niſi pacificũ, quia de iſto maxima pars pertinebat ad populum, ſcilicet, ad offerentes : de alijs autem nihil pertinebat ad eos, vt ſupra declaratum eſt.

E

Propterea ait Dominus Deus Iſrael. Supra ponebatur iniquitas filiorum Heli. Hic ponitur pœnalitas, ſcil. quia feciſti iſta ſupradicta permittendo filios tuos peccare, ego delebo domum tuam. Quia enim peccauit Heli & filij ſui,tota domus perijt. Si vero peccaſſent filij ſolum, forte ſuper eos veniſſet tribulatio, & non perijſſet domus Heli tota,ipſe tamen peccauit,licet non tantum,quantum filij,vnde & ipſe perijt morte acerbiſſima infra capitulo 4. *Loquens locutus ſum, vt domus tua, & domus patris tui miniſtraret in conſpectu meo.* Id eſt, ego determinaueram, quod omnes poſteri tui, & patris tui miniſtrarent ſemper coram me in ſacerdotio,ſed nunc non erit ſic, vt patet infra.

Quomodo intelligitur, quod promiſſum eſt domui Heli, & domui patris eius, vt miniſtrarent in æternum.

QVÆST. XXVI.

ISTA litera à quibuſdam dupliciter exponitur, quia dicitur ibi domus patris tui. Poteſt enim accipi pater Heli pro vero, & immediato patre eius, vel poteſt accipi pro Aaron, qui fuit pater omnium ſacerdotum, & Heli poteſt vocari filius eius. Primo modo eſt ſenſus, quod Deus promiſerit, quod filij patris Heli, & filij ipſius Heli miniſtrarẽt coram Deo ſemper. Secundo modo eſt ſenſus, quod Deus promiſit, quod domus Heli, & domus Aaron, quæ erat domus patris Heli miniſtraret ſemper. Iſtum ſecundum ſenſum dicunt quidam eſſe veriorem, quia dicitur hic, quod Deus locutus fuerit, id eſt, promiſerat, vel determinauerat, quod domus patris Heli miniſtraret, & tamen ſi non intelligatur de Aaron, non reperietur, quod Deus hoc determinauerit,de Aaron etiam,& filijs ſuis patet,quod Deus dederit eis ſacerdotium,& iura ſacerdotij in æternum.Num. cap. 17. Similiter fuit promiſſum hoc nepoti eius Phinees,quia occidit principem tribus Simeon cum Madianitide : Num. cap. 25. non erat tamen Heli de ſtirpe Phinees, ſed de ſtirpe Ithamar, vt infra declarabitur, ideo non reperietur domus alicuius patris ſui, vel progenitoris, cui facta fuerit iſta promiſſio vſq; ad Aaron, & ſic dicunt intelligi de Aaron.

F

Sed non ſtat iſte ſenſus, quia hic dicitur, quod Deus determinauerat, quod domus Heli, & domus patris ſui miniſtraret coram eo, ſed nunc non erit ſic:ſi ergo intelligeretur domus patris Heli, id eſt,domus Aaron,neceſſe eſſet,vt a domo Aaron tranſiret ſacerdotium, ſed falſum eſt, quia numquam tranſiuit. Item patet hoc, quia infra dicitur, ecce dies veniunt, & præcidam brachium tuum, & brachium domus patris tui, vt non ſit ſenex in domo tua. Ergo præciſa fuit do-

A

mus patris Heli, sed non fuit hoc in domo Aaron, quia semper manſit, ergo non vocatur ipſe hic pater. Item non ſtat ratio iſtorum, ſcilicet, quia non legitur facta promiſſio alicui progenitori Heli, niſi Aaron, nam etiam ſi non legatur alibi; legitur hic, & ſatis nobis eſt, quod hic dicatur. Etiam neceſſe eſt, quod non reperiatur de omnibus iſtis ſcriptum alibi quia non ſolum dicitur hic, quod Deus determinauit de domo patris Heli, quod miniſtraret, ſed etiam de domo Heli, quanquam ergo reperiatur de domo Aaron, qui vocaretur pater Heli, tamen de domo Heli non reperietur alibi, quod fuerit facta promiſſio, ideo non oportet, quod exponatur litera iſta de domo Aaron, ſed neceſſe eſt exponi de patre Heli immediato, & vocatur domus patris Heli, ipſe Heli cum patribus ſuis, vocatur etiam domus Heli, omnes poſteri Heli, & his promiſit Deus, quod daret miniſtrationem, quia ante tẽpus Heli ſacerdotis, ſacerdotes magni erant de ſtirpe Phinees filij Eleazari, quia Deus promiſerat ſummum ſacerdotium Phinees, & filijs eius in æternum: tempore autem Heli, cum iam eſſent aliquot ſacerdotes magni de ſtirpe Phinees fecit Deus tranſire ſacerdotium magnum ad domum Ithamar, & hoc fuit in Heli: ipſe enim primo miniſtrauit de genere Ithamar, poſtea autem miniſtrauerunt filij ſui in ſummo ſacerdotio vſque ad tempus Salomonis, cum erat ſacerdos Abiathar de ſtirpe Heli, & amouit eum Salomon faciens ſacerdotem Sadoc de genere Phinees filij Eleazari. De hoc infra tertio libro capit. ſecundo. Quod autem primus de ſacerdotibus ſummis, de ſtirpe Ithamar fuerit Heli, declarat Ioſephus octauo libro Antiquitatum: & hoc ſignificat litera iſta, ſcilicet, quod Deus promiſit domui patris Heli, vt miniſtraret: pater autem Heli non computatur in iſta domo, ſed filij ipſius, ideo in Heli, vel in fratribus ſuis incæpit iſta promiſſio, & ſic ſtat iſta littera, ſcilicet, quod Deus promiſerat de domo Heli, & patris ſui, quod miniſtraret coram eo: & tamen iam non manebit, ſed tranſibit ad aliam domum, ſcilicet, ad Sadoc.

B

Miniſtraret in conſpectu meo in ſempiternum. Iſta miniſtratio intelligitur de ſummo ſacerdotio, nam quantum ad ſacerdotium minoris gradus non fuit facta aliqua promiſſio, nec mutatio, quia ante Heli omnes de ſtirpe Ithamar, de qua ipſe erat, miniſtrabant in ſacerdotio minoris gradus, & poſtea ſemper miniſtrauerunt: ſed ſacerdotium magnum nunquam fuit in ſtirpe Ithamar vſque ad Heli, & non permanſit in ea, niſi vſque ad Abiathar tempore Salomonis, & de iſto ſacerdotio fuit facta promiſſio, & in iſto eſt mutatio.

Promiſſiones Dei in æternum quomodo intelliguntur.

QVÆST. XXVII.

DICITVR autem, quod miniſtraret in æternum domus Heli: ſed poſtea non miniſtrauit, eo quod iſtæ promiſſiones Dei, quanquam abſolute fiant, tamen ſemper intelliguntur cum conditione, ſcilicet, ſi permanſerint in eodem ſtatu illi, quibus fit promiſſio, & ſicut eſt de bonis promiſſis, ita eſt de malis: ſic patet Ierem. c. 18. ſcil. Repente loquar ad aduerſus gentem, & aduerſus regnum, vt deſtruam & perdam illud. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo ſuo, agam & ego pœnitentiam ſuper malo, quod cogitaui facere ei, & iterum ſubito loquar de gente, & regno, vt ædificem, & plantem illud: ſi fecerit malum in oculis meis, vt non audiat vocem meam, pœnitentiam agam ſuper bono, quod locutus ſum, vt facerem ei: ſic enim fuit circa domum Heli, quia ſi filij eius fuiſſent recti corde coram Deo permanſiſſet ſacerdotium magnum ſemper in illis, quia tamen aduerſi ſunt perijt ſacerdotium de domo ipſorum. *Nunc autem dicit dominus, abſit hoc a me.* Id eſt, nullo modo ſeruabo hoc, ſcil. dimittendo ſacerdotium in domo Heli propter promiſſionem factam; hoc verum eſt, quia iſta promiſſio intelligebatur ſecundum conditionem, ſi tamen Deus promiſiſſet ſimpliciter intendens ſic obſeruare, nunquam perijſſet ſacerdotium de domo Heli, quanquam filij ſui multum delinquerent, ſicut fuit in multis alijs promiſſionibus, quę propter peccata non impeditæ ſunt. De mutatione autem promiſſionum, & quando fiant ſecundum certam Dei ſententiam, & quando cum conditione intellecta vel ſecundum ſtatum rerum, declaratum eſt ſatis Nu

C

c. 23. *Sed quicunque glorificauerit me, glorificabo eum.* Quam dicat propter promiſſionem factam, non ero alligatus ad ſemper bene faciendum vni domui, ſed mutabo ſicut videro, ſci. vbicunque inuenero glorificantes me, glorificabo illos, & ſi illi rurſus non glorificauerint me, ego non honorabo eos, ſed quæram alios me honorantes. Intelligitur autem iſta glorificatio de ſummo ſacerdotio: Deus enim glorificabatur ab Iſraelitis, inquantum ipſi miniſtrabant ei in corde perfecto ſecundum cæremonias legis, ipſe autem glorificabat eos, ſcilicet dando eis magnum honorem, huiuſmodi erat ſummum ſacerdotium, nullus erat enim maior honor, & redituum abundantia in toto Iſrael, quam eſſe ſummum ſacerdotem, vt ſatis declaratum eſt Num. cap. 25. Poſtea autem fuit principatus regalis inſtitutus, qui erat maior principatu ſacerdotali: & tamen tunc erant ſacerdotes magni, quaſi pares regibus, cum acciperent filias Regum in vxores: ſicut patet de ſacerdote magno Ioiatha, qui accepit Ioſabam filiam regis Ioram in vxorem. infra libro quarto capitulo vndecimo. Eſt igitur ſenſus: ego promiſi ſummum ſacerdotium eſſe in domo tua: ſed nunc quia non honoraſti me, ego dabo illud alteri honoranti me, & ipſe erit honoratus habendo ſummum ſacerdotium. *Qui autem contemnunt me, erunt ignobiles.* Id eſt, qui nõ honorant me, erunt abiecti, ſcilicet priuati honore ſummi ſacerdotij, & ſic fuit domus Heli: quoniam poſtea deuenit ad magnam abiectionem, cum nullus de illa eſſet princeps ſacerdotum: ſed erant ſacerdotes ſimplices.

D

Summum ſacerdotiũ erat maximus honor inter Iudæos

Ecce dies venunt Id eſt, tempus, in quo ego complebo iſta, quæ dico non eſſe longe, ſed iam venit: modico enim tempore poſt duo filij Heli iuerunt ad bellum & mortui ſunt ſimul, & Heli corruens de ſella expirauit. infra quarto capitulo. Et ibi cæpit deſtructio domus Heli: poſtea autem conſummata eſt tempore Saulis, & maxime tempore Salomonis.

Et præcidam brachium tuum, & brachium domus patris tui.

Id eſt, deſtruam domum tuam, vt non maneat: erat enim iſta præciſio quantum ad duo.

E

Præciſum eſſe brachium Heli quo ad ſecundum.

QVÆST. XXVIII.

PRIMO quantum ad ablationem ſacerdotij. Secundo quantum ad occaſionem poſterorum Heli. De primo patet, quoniam non manſit ſacerdotium in domo Heli ſemper, ſed poſt mortem filiorum ſuorum, ſcil. Ophni, & Phinees ſucceſſit Achitob: viuente enim Heli ſacerdote in ſenectute miniſtrabat filius eius Phinees, vt ait Ioſephus 5. lib. Antiquitatum. Poſt hunc fuit ſacerdos Achitob pater Achimelech. infra 22. c. deinde ſucceſſit Achimelech: hunc autem cum tota domo ſua, ſcili. cum 85. viris ſacerdotibus veſtitis Ephod occidit Saul propter Dauid infra c. 22. Ioſephus autem dicit eos fuiſſe plures, ſcil. 305. viros lib. 6. Antiquitatum, & accidiſſe deſtructionem illam propter peccata Ophni, & Phinees: reiectus eſt autem vnicus de hac ſtirpe, ſcil. Abiathar, qui confugit ad Dauid. infra 22. c. qui fuit cum Dauid omni tempore, ſed poſtea cum appropinquaret Dauid morti, & Adonias filius eius voluiſſet accipere regnum, fuit de complicibus eius Abiathar: Salomon autem, qui tunc rex à patre inſtitutus eſt, volebat occidere Abiathar: ſed dixit ei vade in Anatoth ad agrum tuum: es quidem vir mortis: ſed hodie non te interficiam, quia portaſti arcam domini coram Dauid patre meo, & ſuſtinuiſti laborem in omnibus, in quibus ſuſtinuit pater meus: tunc autem ſummum ſacerdotium datum eſt totaliter Sadoc ſacerdoti, ipſe enim erat de ſtirpe Phinees, & Eleazari, vt 1. Paralip. c. 24. & iam vltra non fuit ſacerdos de ſtirpe Ithamar, atque completa fuit prænunciatio, quæ habetur hic. ſic patet infra 3. lib. c. 2. ſcil. eiecit ergo Salomon Abiathar, vt nõ eſſet ſacerdos Dei, vt impleretur ſermo domini, quem locutus eſt ſuper domum Heli in Silo. Secundum eſt quantum ad occiſionem poſterorum, ſcil. quod omnes de genere Heli occiſi ſunt: non enim manſit, niſi Abiathar, quando occidit illos Saul. infra capitulo 22. & hoc ſignificatur infra. ſcilic. magna pars domus tuæ morietur cum ad virilem ætatem venerit.

F

Conſiderandum vlterius, quod Heli non erat de genere

Phinees, & Eleazari, in qua domo Deus dixerat, quod maneret ſacerdotium in æternum, ſed erat de ſtirpe Ithamar, ad quã non pertinebat ſummum ſacerdotium: nam iſtud manere debebat in linea primogenitorum, ſed primogenitus Aaron de duobus, qui relicti fuerunt, erat Eleazarus: potiſſimè, quia filio eius Phinees promiſſum fuit ſummum ſacerdotium vſq; in æternum. Num. vigeſimoquinto capit. tranſiuit tamen ad ſtirpem Ithamar aliquanto tempore, & hoc fuit, quando habuit illud Heli: quod autem eſſet Heli de ſtirpe Ithamar, patet, quia Abiathar erat de ſtirpe illius, vt patet infra tertio lib. capit. 2.

Heli erat de ſtirpe Ithamar.

Cum dicitur, quod eiecto Abiathar de ſummo ſacerdotio completus eſt ſermo domini, qui fuerat factus ſuper domum Heli: ſi tamen non fuiſſet Abiathar de filijs Heli non eſſet cõpletus ſermo domini propter abiectionem eius de ſummo ſacerdotio, quod vero Abiathar eſſet de ſtirpe Ithamar, apparet primo Paralipom. 24. capit. vbi Dauid inſtituit duos principes ſacerdotum, ſcil. Sadoc de ſtirpe Eleazari, & Abiathar de ſtirpe Ithamar.

Quomodo pactum Dei cum Phinees ſeruatum eſt de dando ei ſacerdotium in æternum, cum tranſierit ad domum Heli.

QVÆST. XXIX.

QVÆRETVR circa hoc quomodo pactum, quod Deus fecit cum Phinees de dando ei ſacerdotium ſempiternũ poteſt ſtare, cum tranſierit ad domum Heli.

Aliqui enim inſtabant ad hoc dicẽtes, quod tranſierit ſummum ſacerdotium ad Samuelem, qui non erat de ſtirpe Eleazari, & Phinees: ſed ad hoc reſponſum eſt Nu. cap. 25. quod non fuit ſummus ſacerdos Samuel, ideo nec fuit de minorib⁹ ſacerdotibus.

Reſtat autem maius dubium de Heli, qui ſummus ſacerdos erat, & filij eius poſt eum: tamen non erat de hac ſtirpe, vt probatum eſt. In quo aliqui errauerunt exiſtimantes Heli eſſe de progenie Phinees: ideo ſolum arguebant de Samuele.

Sed dicendum eſt, quod Deus promiſit ſummum ſacerdotium in domo Phinees in æternum, & ſic obſeruatum eſt: nã vſq; ad tempora Machabæorum, qui fuerunt non multo tẽpore ante Chriſti natiuitatem fuerunt ſemper ſacerdotes de ſtirpe Phinees: ſic enim dixit Mathatias pater Machabæorũ, quod Phinees pater eorum propter zelum legis accepit ſacerdotium æternum primo Machabęorum cap. 2. Poſtea etiam vſq; ad deſtructionem Ieruſalem, in qua conſummatus eſt ſtatus Iudaicus manſerunt ſemper ſacerdotes de eadem ſtirpe vt patet ex proceſſu librorum Ioſephi in antiquitatibus. Solum autem fuit paruum tempus, in quo ceſſauit ſummum ſacerdotium de domo Phinees, & tranſiuit ad domũ Ithamar: fuit enim principium huius in Heli ſacerdote, & durauit vſq; ad Abiathar, in quo tempore videntur fuiſſe quinque ſummi ſacerdotes de ſtirpe Ithamar. Primus fuit Heli: deinde Phinees filius eius, qui in ſenectute patris accepit ſummum ſacerdotium, vt ait Ioſephus, poſtea Achitob filius Phinees: deinde Achimelech, poſtea vero Abiathar filius eius, quem amouit Salomon à ſacerdotio. infra lib. 3. cap. 2. Cauſa autẽ quare fuerit mutatum ſummum ſacerdotium de domo Phinees à domo Ithamar, non apparet in ſacra ſcriptura, vel in hiſtorijs Ioſephi, vel aliorum chronographorum, ſatis tamen videtur, quod fuerit propter aliquod peccatum ſacerdotum de domo Phinees, nam iſtæ mutationes nunquam fiebant ſine meritis: & ſicut nũc poſtquam ſemel ſacerdotium datum eſt domui Heli, non fuiſſet facta mutatio ſine meritis, ſic enim dicit Deus hic, quod propter filios Heli transferetur ad alteram domum, ita ergo credendũ eſt, quod fuerit in translatione de domo Phinees ad domum Ithamar.

Quis ordo fuit in ſucceſſione ſummorum pontificum.

QVÆST. XXX.

QVÆRETVR vlterius de ordine ſacerdotum ſummorum, ſcil. quomodo ſibi ſucceſſerint tam de domo Phinees, quam de domo Ithamar.

Reſpondendum eſt, quod primus ſummorum ſacerdotum fuit Aaron, quem conſecrauit Moyſes Exodi capitulo vigeſimonono. Leuit. octauo. Hoc autem mortuo in deſerto anno quadrageſimo de Ægypto, ſcilicet, quaſi annis trigintanouem. poſt conſecrationem ſuam: Numeri capitulo trigeſimotertio, ſucceſſit ei filius ſuus Eleazarus, qui conſecratus eſt in monte Hor circa terram Edom: Numeri cap. 20.

Iſte autem introiuit in terram Chanaan cum Ioſue, & vixit ibi magno tempore, cui ſucceſſit filius eius Phinees, Ioſue cap. vlt. Nam promiſſum fuerat ſummum ſacerdotium illi: Num. cap. 25.

Poſt hunc fuit ſacerdos Abiſue filius eius, deinde Bocci, deinde Ozi, deinde Zacharias, poſtea Meraioth. Alio autem nomine vocatur Ioſeph. De nominibus horum ſacerdotum patet primo Paralipomenon capitulo ſexto.

In hoc vero mutatum fuit ſacerdotium ad domum Ithamar, & accepit illud Heli, cui ſucceſſerunt poſteri ſui vſq; ad Abiathar, ſcil. Phinees, Achitob, Achimelech, Abiathar. Tẽpore autem quo fuerunt iſti quinque ſacerdotes de domo Ithamar, caruerunt ſacerdotio alij quinque de ſtirpe Phinees, ſcilic. Vocar filius Ioſeph ſummi ſacerdotis, poſtea Ioatham, deinde Meraioth, poſtea Aſophi, deinde Achitob, qui fuit pater Sadoc. De hoc Ioſephus libro 8. Antiquitatum. Sadoc autem factus eſt ſacerdos magnus tempore Dauid, ſed fuerunt tunc duo ſummi ſacerdotes, ſcil. Sadoc de domo Eleazar, & Abiathar de domo Ithamar: primo Paralipomen. cap. 24.

Sic autem inſtituerat Dauid, vt ſemper maneret, ſed Salomõ filius eius priuauit Abiathar ſacerdotio poſt mortem Dauid. infra 3. lib. cap. 2.

Etiam vlterius ſemper erat ſacerdos magnus vnicus, & ille erat de domo Sadoc de ſtirpe Phinees. fuerunt autem iſti per ordinem ſuum vſque ad tranſmigrationem Babylonis, quorum nomina habentur primo Paralipomenon capitulo ſexto.

Et ponuntur ibi 13. ſacerdotes, quorum vltimus fuit Ioſedech, qui translatus eſt in Babylonem: Ioſephus tamen libro 10. Antiquitatum ponit 16.

Et forte hoc fuit, quia ſacra ſcriptura reliquit aliquos non numeratos: nomina autem illorum, quos ponit Ioſephus nõ ſunt totaliter eadem eis, quæ habentur primo Paralipomen. cap. 6.

Sunt autem hæc, Sadoc, Achimaas, Zacharias, Ioram, Axioramus, Phidea, Subdeas, Hillus, Ioatham, Vrias, Verias, Odeas, Salomi, Helchias, Sarath, Ioſedech: iſta nomina ex aliqua parte concordant cum eis, quæ habentur 1. Paralipo. cap. 6.

Ioſephus tamen minus curauit obſeruare formam hebræam, quam Hieronymus in translatione noſtra, ideo in quibuſdam nominibus quædam literæ mutatæ ſunt.

Alia autem totaliter ſunt diuerſa, quod accidit, quoniam in ſacra ſcriptura eadem res ſæpe multis nominibus appellatur. Iſte eſt ordo ſacerdotum magnorum à principio veteris teſtamenti vſq; ad captiuitatem Babylonicam, de ordine autem ſacerdotum vſque ad deſtructionem Iudæorum per Romanos, à reditu de captiuitate Babylonica, non habetur ita manifeſte in ſacra ſcriptura: ſed infra vigeſimoſecundo declarabitur partim ex ſacra ſcriptura, & partim ex libris Ioſephi: & magis de hoc primo Paralipomenon. ſexto capitulo dicetur.

Sciendum, quod cum dicitur hic, quod ſcindetur brachium Heli, & brachium domus patris eius, idem ſignificatur, nã Heli erat domus patris ſui, quia ipſe, & alij fratres faciebant domum paternam.

A

Cum vero ablatum est summum sacerdotium de filijs Heli, brachium eius, id est, potestas, & honor ablata sunt, tam de domo eius, quam de domo patris sui.

Vt non sit senex in domo tua. Id est, ego faciam, quod non maneat aliquis senex in omnibus posteris tuis, quod intelligitur dupliciter: vno modo, quod senex accipiatur secundū ætatem, & tunc est sensus, quod posteritas Heli saltem in magno tempore, scil. vsquequo fuit consummata ista pœnalitas in Abiathar moreretur in ætate iuuenili, sic patet de duobus filijs Heli, qui mortui sunt in bello. infra quarto capitulo. Et tamen illi erant iuuenes. Etiam patet, quoniam Saul occidit omnes de cognatione Achimelech sacerdotis magni, qui erat de posteritate Heli: de quo, infra capitulo vigesimosecundo.

Illi enim iuuenes erant, & hoc significatur infra cum dicitur: & pars magna domus tuæ morietur, cum ad virilem ætatem venerit. Alio modo potest sumi senex secundum dignitatem, & sic dicuntur seniores illi, qui sunt maioris prudentiæ, & honoris in populo, & tunc est sensus, quod non erit senex in domo Heli, id est, non manebit aliquis summus sacerdos de stirpe illius: sic enim factum est. Nam post Abiathar in quo ista consummata sunt, non fuit aliquis sacerdos summus de stirpe Heli, sed omnes de domo Sadoc, quia erat de filijs Phinees. Hic tamen accipitur, primo modo, scilicet, quod morerentur posteri Heli in iuuentute.

B

Et videbis æmulum tuum in templo. Æmulus dicitur esse inuidus ab æmulando, id est, inuidendo: accipitur autem hic pro illo, qui contendit super rem illam, quam alius habere vult: & isti proprie vocantur competitores.

Conuenit autem æmulatio, vel inuidia competitoribus, quia ipsi in alterutrum inuident. Æmulus autem Heli erat Sadoc, sacerdos. Vocantur autem isti æmuli, quia ambo contendebant ad eandem rem.

Nam Abiathar, quod erat de stirpe Heli, erat summus sacerdos simul cum Sadoc, vtrumque enim ordinauerat Dauid simul principem, vnum de domo Ithamar, & alium de domo Eleazar. Primo Paralip. c. 24.

Erat autem pœna magna Heli, & posteritati suæ, quod prius habuissent ipsi summum sacerdotium, & deinde viderent translatum ad alios. Cum autem dicitur, quod videret æmulum suum non intelligitur de ipso Heli in persona sua, quia nunquam fuit ei aliquis æmulus vsque ad tempus Sadoc, ad quem primo redijt sacerdotium in domo Eleazari, sed inter mortem Heli, & constitutionem Sadoc in summum sacerdotem transierunt octoginta anni. Nam post mortem Heli, Samuel, & Saul præfuerunr quadraginta annis, vt communiter computatur, postea autem Dauid regnauit alijs quadraginta. de annis Saul, & Samuelis, patet Actuum capitulo decimotertio: de annis Dauid patet infra tertio lib. capit. secūdo. sed sacerdotium datum est Sadoc per Salomonem mortuo Dauid, vt patet præallega. capitulo, quamquam ante mortem Dauid Sadoc erat sacerdos summus, sed non solus, quia erat cum eo Abiathar, primo Paralipomenon capit. 24. non vidit igitur hoc Heli, sed vidit posteritas sua, qua vidente dicitur videre Heli. Nam pater manet in filijs iuxta illud Ecclesiastici capitulo trigesimo. Scilicet mortuus est pater eius, & non est mortuus, reliquit enim filium similem sibi.

C

In vniuersis prosperis Israel. Id est, æmulus tuus Sadoc erit in templo in summo sacerdotio, & habebit omnia prospera Israel, scil. maximos honores, & maximos redditus in toto populo, qui sunt prosperitates temporales. Non enim erat in toto Israel aliquis honor maior, vel redditus, quam esse summum sacerdotem præter honorem regalem, vt declaratum est Num. c. 25.

Et non erit senex in domo tua omnibus diebus. Id est, nunquam erit senex in tota posteritate tua.

Nicolaum refellit.

Nicolaus exponit hoc de senectute secundum ætatem, sed non consonat veritati: supra enim cum dicebatur, vt non sit senex in domo tua, poterat exponi de hoc, quia antequam compleretur totaliter ista prophetia tempore Abiathar sacerdotis, moriebantur filij, & nepotes Heli in iuuenili ætate, cōsummata tamē ista prophetia non manebat aliqua pœna corporalis domui Heli, sed solum in priuatione summi sacerdotij, ideo littera superior, quæ poterat intelligi à tempore huius prænunciatiationis vsque ad tempus completionis eius in Abiathar, potest exponi de senectute secundum ætatem, quia ante illam moriebantur posteri Heli, vt patet in filijs eius infra capitulo quarto. Et in nepotibus, & pronepotibus eius infra capitulo vigesimo secundo. Ista tamen littera non solum est exponenda vsque ad tempus illud, sed etiam pro omni tēpore post, cum dicatur, quod non erit senex in domo tua omnibus diebus. accipiendum est ergo hoc de senectute, vt importat honorem, & dignitatem, scilicet, non erit senex in domo tua omnibus diebus, id est, iam nunquam erat aliquis summus sacerdos de stirpe tua, qui vocatur senex, id est, honorabilis, & hoc verum est, quia semper fuerunt sacerdotes postea de stirpe Sadoc, vt declaratum fuit præcedenti quæstione supra vsque ad Babylonicam captiuitatem, & etiam nunquam fuerunt ex eo tempore vsque ad mortem Christi, vt declarabitur infra 22. capitulo, & primo Paralipomenon sexto. Sic ergo debet exponi ista littera, & propter hoc fuit hic bis positum de senectute, vt supra intelligeretur de senectute secundum ætatem, & hic de senectute secundum dignitatem.

D

Verumtamen non auferam penitus virum ex te ab altari meo. Id est, quamquam auferatur summum sacerdotium de domo tua, nō auferetur penitus omne officium sacerdotale eo, quod manserunt ibi sacerdotes minores: cuncti enim, qui fuerunt de stirpe Heli fuerunt postea minores sacerdotes: istud enim non tollebatur propter peccata, quia non erat aliqua magna dignitas, sicut summum sacerdotium. Fuit autem dictum istud, vt non crederet Heli, quod omnes de stirpe sua perituri essent, ita vt nec vnus maneret. Aliter enim non videtur quomodo sibi tolleretur, quod essent minores sacerdotes.

Sed vt deficiant oculi tui. Id est, quod ego relinquam aliquos de filijs tuis ministrantes in altari, non est ad alleuiationem pœnæ, sed ad augmentum. Nam cum quis fuit in magna prosperitate, & incidens in aduersam calamitatem videt alium in honoris excellentia, quem prius ipse posse derat: durius hoc, quam mortem tolerat: angustia igitur est sibi viuere: sic enim conqueritur interdum Ieremias dicens, quare derelictus fuerit, vt videret dolorem. sic enim fuit de filijs Heli tempore Sadoc, & aliorum successorum suorum, nam videntes eos in summo sacerdotio, quod olim progenitores sui tenuerant, angustiabantur nimis: & hoc erat deficere oculos eorum, scilicet, præter amaritudine videndo ea, quæ nimis displicebant.

E

Et tabescat anima tua. Tabescere est deficcari, putrefieri, vel deficere, scil. quod non poterant filij Heli sustinere tantam amaritudinem, vt viderent æmulos suos in honore: ideo affligebantur nimis, & deficiebat anima eorum præ dolore tolerare non potens.

Et pars magna domus tuæ morietur cum ad virilem ætatem venerit. In hebræo habetur tota domus tua: sed Hieronymus trāstulit aliter, vt explanaret magis literam hebraicam, quia illa non intendebat, quod tota domus Heli periret, cum non perierit, sed pars eius maxima, quod potest intelligi dupliciter. Vno modo pro domo Heli accipiendo stricte, scil. pro filijs immediatis, & tunc fuit istud consummatū cum iuerunt duo filij sui in bellum, infra 4.

F

Alio modo intelligitur domus Heli largius, scilicet, pro sua posteritate, & tunc est vetum, quod perijt magna pars, scilicet, fere tota domus, quando occidit Saul octoginta sacerdotes de stirpe Heli relicto vno, scilicet, Abiathar infra vigesimo capitulo, & iste secundus est sensus litteræ: fuerunt autem illi mortui in iuuenili ætate, quia ferro occiderunt, & non permissi sunt accedere ad senectutem.

Hoc autem erit tibi signum, quod venturum est. Istud potest intelligi dupliciter. Vno modo, quod accipiatur signum pro re signata, vel magis pro re magna, sicut dicimus Deum facere signum, cum facit aliquod miraculum, etiam si illud non sit signatiuum alicuius rei, & isto modo mors duorum filiorum fuit Heli signum, id est, res signata, vel miraculum, aut pœna à Deo inflicta.

Alio modo potest accipi signum proprie, & est sensus, quod mors filiorum Heli, quæ prænunciatur hic, est signum

quod

A

quòd omnia alia, quæ prædixit Deus de ſtirpe ſua complerentur, & tunc poteſt accipi iſta litera ſcilicet.

Quod venturum eſt. Dupliciter. Vno modo, vt ibi ſit quod relatiuum, & eſt ſenſus, quod iſtud eſt ſignum, quod venturum eſt: id eſt, iſta mors duorum filiorum eſt ſignum, quod venturum eſt, ſcilicet, ad ſignificationem eorum, quæ poſtea complerentur.

Alio modo poteſt accipi, quod vt coniunctio, ſcilicet, iſtud eſt ſignum, id eſt, iſta mors filiorum tuorum eſt ſignum, quod venturum eſt, id eſt, quod ea, quæ prædicta ſunt venient: ſcilicet, per iſtam mortem duorum filiorum tuorum poteris intelligere, quod omnia alia, quæ annunciantur tibi futura ſint.

Quare mors duorum filiorum Heli fuit poſita hic tamquam ſignum, cum non eſſet certior re ſignata.

Qvæst. XXXI.

Qværet aliquis, quare mors duorum filiorum Heli poſita fuit hic tamquam ſignum, quia ſignum eſt notius ipſa re ſignata, & ponitur ad notificationem illius, ſed hic tam mors filiorum duorum Heli, quam cætera, quæ annunciantur æqualiter incerta erant: ergo non erat conuenienter vnum ſignum alterius, quod patet, quia aut certitudo iſtorũ debebat eſſe ex fide, ſcil. quia à Deo prænunciabantur per aliquem prophetam, aut ex aliquo, quod nobis notum eſſet.

B Primo modo æqualiter erant certa hæc, quoniã omnia à propheta prænunciabantur.

Si ſecundo modo, omnia erant æqualiter incerta, quia nullum eorum præſens erat, nec erat aliqua ratio, quare magis vnum, quam alterum venire deberet.

Reſpondendum eſt, quod fuit datum iſtud ad notificationem, vt eſſet certus Heli de totali deſtructione domus eius, quia Heli non erat viſurus illud, ſcilicet quomodo auferretur ſacerdotium de domo ſua, & inſtitueretur Sadoc de domo Phinees: dubitaret forte, an iſta ventura eſſent: ideo poſuit Deus aliquid, quod videret Heli, ſcilicet, mortem filiorum ſuorum: ipſe enim vidit eam, vt patet infra quarto capitulo. Poterat igitur certificari ex hoc, quod cætera euentura erant, nam cum iſta prænunciata ſunt Heli, erant æqualiter incerta: ſed quia ipſe vidit vnam partem prænunciatorum compleri, exiſtimare debuit, quod cætera complenda forent: & iſto modo loquendi vtitur Chriſtus interdum ad diſcipulos, dicens, ſcil. Hæc dixi vobis priuſquam fiant, vt cum facta fuerint credatis. Io. decimoquarto capitulo. Fuit etiam conuenienter data iſta mors in ſignum, quia ipſa nimis attinebat ad reliqua quæ futura erant: prænunciauerat enim Deus totalem deſtructionem domus Heli, cuius principium erat occidi duos filios eius in bello, ideo fuit conuenienter poſitum hoc in ſignum reliquæ deſtructionis, ſci. quod morituri erant plurimi de domo Heli, cum venirent ad ætatem virilem, & quod auferendum erat ſummum ſacerdotium.

C *Duo filij tui Ophni, & Phinees in die vno morientur ambo.*

Iſti erant, propter quos venerunt omnia mala hęc qua prænunciata ſunt, ideo in eis cæpit completio prophetiæ: fuit autem hoc poſt paucum tempus cum ipſi portarent arcam domini ad bellum, infra capitulo quarto, & factum eſt hoc ſatis pauco tempore poſtquam prænunciatum eſt, quod patet, quia quando facta eſt prænunciatio, erat ſenex Heli, & caligauerant oculi eius ſequenti cap. ideo non multum diſtaret inde tempus quo facta eſt completio.

Et ſuſcitabo mihi ſacerdotem fidelem. Id eſt, non manebit ſacerdotium in domo tua, ſed ego ſuſcitabo mihi, id eſt, pro me ſacerdotem: intelligitur de ſummo ſacerdotio, quia ſacerdotium minoris gradus nunquam fuit ablatum de domo Heli. Dicitur autem ſuſcitabo, id eſt, nouiter faciam, ſcilicet, quia eum, qui ante non erat ſacerdos, fecit ſacerdotem: & iſte eſt Sadoc de de ſtirpe Phinees, & Eleazari. Non eſt autem ſenſus, quod immediatè, vt morerentur duo filij Heli, mutaretur ſacerdotium, & ſuſcitaretur ſacerdos fidelis: nam adhuc mãſit ſacerdotium in domo Heli in alijs tribus ſacerdotibus, ſcilicet, in Achitob, & Achimelech filio eius, & in Abiathar nepote illius. De Achitob, & Achimelech patet, infra capitulo vigeſimoſecundo. De Abiathar patet, primo Paralipomenon capitulo vigeſimoquarto, ſed tempore huius ſacerdotium ablatum eſt de domo Heli, & factus eſt Sadoc ſacerdos, qui erat de domo Eleazari, & completus eſt ſermo domini ſuper domum Heli, infra tertio libro capitulo ſecundo.

D

Vocatur autem iſte ſacerdos fidelis, quod intelligi poteſt propter fidem, vel fidelitatem aut firmitatem: aliquando enim fidelis dicitur a fide, & tunc fidelem vocamus hominem, qui de Deo recte ſentit credendo: & non eſt iſte ſenſus, quia filij Heli, non fuerunt, quantum ad hoc infideles: recte enim de Deo ſentiebant, ſed errabant in operationibus.

Alio modo dicitur fidelis a fidelitate, & ille eſt fidelis, qui veritatem obſeruat in promiſſis: ſic autem Sadoc obſeruauit, cum coluerit Deum iuxta omnes cæremonias legis: filij autem Heli non erant fideles in hoc: quia non obſeruabant cæremonias: dicitur enim ſupra, quod erant filij Belial neſcientes Deum nec officium ſacerdotale, ſcilicet, quia non obſeruabant illud, vt patet ibidem. Alio modo dicitur fidelis a firmitate, & ſic appellamus fideles eos, qui non mutantur, & iſte eſt ſenſus literæ. Nam Heli & filij tui non fuerunt ſacerdotes fideles, cum ſacerdotium non permanſerit in domo eorum, niſi pauco tempore, poſtea autem in domo Sadoc ſacerdotium ſemper manſit: nam omnes ſacerdotes, qui fuerunt poſt ipſum vſque ad captiuitatem Babylonicam erant de ſtirpe eius: etiam poſt captiuitatem fuerunt de eadem ſtirpe ſacerdotes. Nam primus ſacerdos magnus poſt captiuitatem fuit Ioſedech: Zacha. capitulo tertio, & primo Eſdræ quarto, & ipſe eſt filius Ioſedech. Nam ob hoc vocatur Ieſus Ioſedech. Fuit tamen Ioſedech vltimus ſacerdos magnus ante captiuitatem, qui, & ductus eſt in captiuitatem, vt patet primo Paralipomenon capitulo ſexto, poſtea autem ſemper cõtinuata eſt linea ſacerdotalis per ſtirpem iſtius vſq; ad deſtructionem Iudæorum per Romanos: vt declarabitur infra cap. vigeſimoſecundo. fuit igitur iſte fidelis ſacerdos, id eſt, immobilis.

E

Qui iuxta cor meum, & animam meam faciat. Propter hoc enim ſacerdos iſte erat futurus fidelis, quia obſeruaret Dei voluntatem iuxta omnes cæremonias, quas præuaricati fuerant filij Heli, & iuſte quidem puniti ſunt, ſcilicet, vt qui in ſacerdotio peccauerant, ipſo ſacerdotio priuarentur: faciebat autem Sadoc iuxta cor, & animam Dei, id eſt, iuxta voluntatem Dei. In Deo enim nec cor, nec anima eſt, quia vtrumque eſt ipſius animalis, ſed Deus non eſt animal, ſcriptura tamen loquitur modo ſuo ad inſtructionem rudium.

Et ædificabo ei domum fidelem. Id eſt, faciam, quod domus eius ſit firma. Nihil autem aliud eſt domum eius eſſe fidelem, niſi progeniem eius nunquam priuari ſummo ſacerdotio. quod factum eſt: domus autem nunquam accipitur hic pro aliqua re ædificata, ſed ſemper pro familia, vel progenie.

F

Et ambulabit coram Chriſto meo cunctis diebus. Id eſt, miniſtrabit coram Rege a me inſtituto omnibus diebus vitæ ſuæ. Hoc poteſt intelligi de ſolo Sadoc, ſcilicet, quod ipſe ambulabit cunctis diebus, id eſt, quamdiu vixerit coram Chriſto id eſt, coram Rege: Chriſtus enim ſecundum Græcos vnctus dicitur: & ſic erant omnes Reges: omnes enim vngebantur oleo ſancto: & iſte Chriſtus tunc fuit Salomon, quia tempore eius fuit ſacerdotium totaliter translatum in domum Sadoc, cum ante hoc Abiathar, & Sadoc eſſent ſimul ſacerdotes tempore Dauid primo Paralipomenon capitulo vigeſimoquarto. Etiam patet, quia quando Dauid egreſſus eſt de vrbe Ieruſalem fugiens Abſolonem, Abiathar, & Sadoc portabant arcam domini coram eo. infra ſecundo libro capitulo decimoquinto, & ibi vocantur ambo ſacerdotes, ſcilicet, ſacerdotes magni, ſed poſtea Salomon totaliter abſtulit ſacerdotium Abiathar tradens illud Sadoc infra tertio libro capitulo ſecundo, & poſtea miniſtrauit Sadoc coram Salomone omnibus diebus ſuis, ſcilicet, quibus vixit Sadoc.

A

Alio modo intelligitur non ſolum de Sadoc: ſed de omnibus poſteris eius, ſcil. quod ambulauerunt ſemper in ſummo ſacerdotio coram Chriſto, id eſt, coram omnibus Regibus: dicitur tamen ambulabit, quia miniſtrantibus omnibus poſteris Sadoc dicebatur miniſtrare ipſe Sadoc, quia illa erat domus eius, ſicut dicebatur ſupra de Heli, quod videret æmulum ſuum in templo: ipſe tamen nunquam vidit: ſed poſteri eius, vt ibi declaratum eſt: tunc etiam accipietur Chriſtus non pro vnico rege, ſed pro omnibus, ſcilicet, quod illi, qui eſſent ſacerdotes de ſtirpe Sadoc ambularẽt coram Chriſto, id eſt, coram regibus, quia quicunque rex Chriſtus erat, & hoc erit cunctis diebus, id eſt, quandocunque fuerint reges: immo etiam maiori tempore, quia non fuerunt ſemper reges, vſque ad deſtructionem Iudæorum per Romanos: & tamen ſemper vſque ad illud tempus fuerunt ſummi ſacerdotes, & iſte eſt ſenſus literæ, quia iſta litera dicitur tanquam expoſitiuum ſuperioris, ſcilicet, ſuſcitabo mihi ſacerdotem fidelem, ſed non vocaretur ſacerdos fidelis, aut domus eius propter hoc, quod ipſe ſolus ambularet cunctis diebus ſuis coram Chriſto: ſed quia omnes poſteri ſui ambularent: etiam quia dicitur hic cunctis diebus, in quo ſignificatur totũ tempus durationis ſtatus Iudaici, ſed non ambulauit toto illo tẽpore Sadoc in ſacerdotio.

Futurum eſt autem. Id eſt, iſtud, quod prædicitur hic non erit immediatè, ſed futurum eſt, ſcil. poſt aliquanta tempora, quia iſtud pertinet ad tempus illud, in quo non eſt ſummus ſacerdos in domo Heli, & iſtud nunquam erat futurum, vſque ad tempus Abiathar, qui fuit in quinta generatione ab Heli.

B *Vt quicunque remanſerit in domo tua.* Scil. in progenie tua: quaſi dicat, pauci manebunt, quia omnes perierunt gladio ſimul per Saulem præter Abiathar: poſtea autem non fuit iſta domus multum augmentata.

Veniat, vt oretur pro eo. In hoc ſignificatur depreſſio domus Heli, ſcil. quia iam non erant futuri in ea ſummi ſacerdotes, ſicut prius fuerant, & ob hoc illi, qui manebant in domo illa, quamquam eſſent ſacerdotes, veniebant ſupplicantes, vt oraretur pro eis.

Hoc enim eſt, quia ſummus ſacerdos orabat pro minoribus ſacerdotibus, quando peccabant: & quia iſti filij Heli nõ haberent iam de ſtirpe ſua aliquem ſummum ſacerdotem, oportebat, quod venirent ad illos, qui erant de ſtirpe Sadoc: erat enim inter Iudæos lex, quod quandocunque peccarent populares in quibuſdam delictis determinatis a lege, quicunque ſacerdotes facerent pro eis ſacrificium: de quo Leuitico capitulo quarto, & quinto, & Numeri quinto, & in multis alijs locis: hoc autem erat præterquam in peccato totius populi, pro quo ſummus ſacerdos facere debebat ſacrificia, & non aliquis de minoribus. Leuitico capitulo quarto. Cum vero peccabant ſacerdotes minores, faciebat pro eis ſacerdos magnus ſacrificia: ſic colligitur, Leuitico decimo ſexto capitulo, vbi ſummus ſacerdos offerebat ſacrificium, pro ſe, & pro domo ſua, id eſt, pro ſe, & omnibus alijs ſacerdotibus.

C *Et offerat nummum argenteum, & tortam panis.* In hoc ſignificatur deiectio eorum, quia offerebant ipſi, ſicut populares: non eſt tamen penitus differentia in hoc inter eos, & alios ſacerdotes, quia quandocunque aliquis de alijs ſacerdotibus peccabat, offerebat pro ſe ſacrificium: & non immolabat ipſe, ſed alius ſacerdos, ſed alij habebant in ſtirpe ſua ſummum ſaceedotem, qui pro eis immolaret: iſti autem non.

In hebræo habetur aliter, ſcil.

Quicunque remanſerit, de domo tua veniat ad inclinandum pro ſe in obolo argenteo, & torta panis. Quod ſic exponunt Hebræi, quod ſacerdotes remanentes de ſtirpe Heli poſt ablatum ſummum ſacerdotium de ſtirpe eorum, venirent, & humiliarent ſe coram ſacerdote magno orantes, vt ſeruirent in templo quotidie pro precio vnius nummi argentei, & tortæ panis: ſed litera Hebraica non ſignificat hoc, nam, cum dicitur, veniant ad inclinandum pro ſe, eſt ſenſus, quod veniebat ad alium ſacerdotem, vt ille inclinaretur pro ſe, id eſt, oraret pro eo coram domino, etiam hoc in obolo argentei, id eſt, cum obolo, ſcilicet, quod veniret cum obolo, ita habetur præcedenti capitulo, ſcilicet, quod venit Anna in Silo ducens ſecum Samuelem in vitulis tribus, & tribus modijs farinæ, id eſt, cum tribus vitulis, & iſte eſt ſenſus litteræ noſtræ, ſcilicet, quod veniret quilibet de ſtirpe Heli portans tortam, & nummum argenteum, vt pro eo oretur. D

Etiam non ſtat ſenſus ille, quia iſtud eſſet ſi ſacerdotes de domo Heli priuati fuiſſent in minori ſacerdotio, ſed non fuerunt: quoniam ipſi erant de ſtirpe ſacerdotum, & ſolum fuit ablatum ſummum ſacerdotium de domo eorum: ergo manſerunt in minori ſacerdotio, ſed omnes huiuſmodi ſacerdotes habebant iura ſua determinata, tam in ſacrificijs, quam in cęteris iuribus, cum dicatur Leuitico cap. 6. quod æqualiter diuidentur illa per omnes filios Aaron, ergo filij Heli haberent iura ſacerdotalia, ſicut cæteri ſacerdotes: & non orarent, vt daretur eis torta panis, & vnus denarius pro miniſterio quotidiano: ſed ponuntur iſta duo, quia erat quoddam genus oblationis.

Interdum enim, qui peccabant, ſi pauperes erant, non offerebant animalia, ſed modicum de ſimila, Leuitico capitulo quinto: ita etiam offerre tortam, & denarium erat genus oblationis.

Dicatque, dimitte me obſecro, ad vnam partem ſacerdotalem, vt comedam buccellam panis. Id eſt, iſti ſacerdotes de domo Heli, quando offerrent pro peccato ſuo ſummo ſacerdoti precabuntur, vt non haberent eos tamquam laicos, quibus non licebat comedere de his, quæ offerebant pro peccato ſuo: ſed daret eis ſaltem vnam partem ſacerdotalem, id eſt, vnum, quid modicum de eo, quod offerebant, & pertinebat ad ſacerdotes: & hoc erat, vt comederent buccellam panis, id eſt, ſaltem, vt daretur eis minima pars de oblatione pertinente ad ſacerdotes, & hoc erat, vt comederent buccellam panis, cum tamen iſti filij Heli non erant tamquam offerentes, ſed tamquam ſacerdotes percipiebant iura ſua integra, ſicut cæteri, & non dicebant, dimitte me obſecro ad vnam partem ſacerdotalem. E

Alia ſecunda expoſitio cantici Annæ in gratiarum actione.

QVÆST. XXXII.

SEQVITVR alia expoſitio huius cantici Annæ, in quo ponitur gratiarum actio pro beneficio recepto, & diuiditur in tria.

Primo gratiarum actio redditur.

Secundo Anna contra ſuperbam ingratitudinem inuehitur. Tertio Dei magnificatio ſubditur. Secunda ibi. *Nolite multiplicare.* Tertia ibi. *Domini ſunt cardines.* Circa primum dicitur, quod orauit Anna, non dicitur hic, quod cecinit, licet enim iſta oratio Annæ ſit metrica, non tamen vocatur carmen, ſed oratio. Ideo apud hebræos aliter legitur iſta, quam legantur ea, quæ vocantur carmina, ſcilicet, canticum Moyſi Exodi capitulo decimoquinto, & canticum Debboræ Iudicum capitulo quinto. Nam ibi dicitur, cecinit: ideo Hebræi legunt iſta canendo: oratio autem iſta legitur voce depreſſa, & continua, ſicut cætera pure proſaica. F

Exultauit cor meum. Gaudium proprie loquendo eſt delectatio voluntatis in bono acquiſito, vel præſenti, & hoc eſt, quando ſolum eſt in voluntate.

Cum autem extra procedit per redundantiam, vocatur exultatio, quaſi extra ſaltatio, ſcilicet, quia ab anima in corpus exijt, ſic enim dicit vtrumque gaudere iuxta illud Pſalmi, Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum, id eſt, ex gaudio cordis prodijt exultatio carnis, & erat in Anna pro Samuele, quia non ſolum gaudebat in corde, ſed etiam exterius monſtrabatur in corpore.

In domino. Id eſt, gaudium iſtud non eſt niſi de Deo, ſcilic. non gaudeo de aliquo bono, quod habuerim quaſi ex me ipſa, ſed gaudeo de fæcunditate, quam a Deo miraculoſe accepi, ideo in Deo gaudeo.

Et exaltatum eſt cor meũ. Aliquæ Bibliæ habent hic cor meum, ſed propria littera eſt cornu. Vocatur enim cornu in ſacra ſcriptura quidam motus cordis tendentis ad arduum, & eſt quod nos conſueuimus vocare ſpem: quoniam ſpes ſemper eſt ad ardua, ſi autem iſte motus carea-

A

ratione, & regula legis diuinæ, dicitur cornu ſuperbiæ: & iſto modo ſæpe dicitur quod Deus confringet cornua peccatorũ, id eſt, franget motus eorum, ita quod non poſſint venire ad magnitudinem, quam intendunt. Si vero motus iſte ſubijciat ſe legi Dei, & rationi, dicitur cornu magnanimitatis, quãdo animus ex Dei beneficio eleuatus ad maiora erigitur ſpem habens propter Dei liberalitatem, & ſic dicit Anna exaltatum eſt cornu meum, & deſiderium meum, & motus ad magna amplificatus eſt: quia, cum nunc ſuſceperim Samuelem ex Dei beneficio, adhuc maiora expecto, ſcil. quod dentur mihi plures filij, vel quod magnificet Deus Samuelem faciendo magna propter eum. *Dilatatum eſt os meum ſuper inimicos meos.* Poteſt dupliciter intelligi. Vno modo, quod os Annæ fuit dilatatum ſuper inimicos ſuas, id eſt, contra eos quaſi dicat ante hoc habebat os clauſum, quia quamquam Phenenna æmula ſua affligeret eam, dicens, quod concluſerat dominus vuluam illius, ipſa non audebat reſpondere non habens quid: ſed flebat, & non capiebat cibum, vt patet præcedenti capitulo.

Nunc autem erat dilatatum os eius, quia poterat contra Phenennam obijcere, & reſpondere.

Alio modo poteſt intelligi, quod erat dilatatum os eius, ſcilicet, ad Deum laudandum, quia quamquam ante hoc laudare poſſet Deum pro beneficijs, quæ quotidie conferuntur, ſcil. ſaltem, quia vitam, & victum tribuebat: tamen nunc magis poterat, & debebat Deum laudare, quia ſuſceperat ſpeciale beneficium: & hoc erat ſuper inimicos ſuos, id eſt, propter inimicos, quia illud beneficium erat maius propter inimicos. Nam non ſolum Deus benefecerat Annæ, dando ei filium, quia filium dabat, ſed etiam, quia ab opprobrijs hoſtium ſuorum eam liberabat. Affligebat namque nimis eam æmula ſua Phenenna, & filij ſui pro ſterilitate, ita vt conuerterent eam ad planctum, & non caperet cibum. Et vocantur inimici Phenenna, & filij ſui, quia forte omnes eam affligebant, & non vocantur iſti inimici Annæ, quaſi ipſa illos exoſos haberet, ſed quia ipſi illam affligebant, vel, quia Anna habebat exoſam eorum malitiam, licet non perſonas eorum, & iſta notitia haberi poteſt ſecundum ordinem charitatis.

B

Qui lætata ſum in ſalutari tuo Id eſt, quia accepi lætitiam in ſalute à te cauſata, ſcil. tu ſanaſti me dando mihi filium, & propter gaudium de filio dilatatum eſt os meum ſiue ad magnificandum te, ſiue ad reſpondendum hoſtibus.

Non eſt ſanctus, vt eſt dominus. Hic laudat Deum, ſcil. quod Deus, qui benefecit ei, eſt ſanctus, ſcil. habens exoſam malitiam, & non eſt aliquis, qui tantum eam exoſam habeat: ideo videns malitiam Phenennæ, & filiorum eius contra Annam dedit Annæ filium. Vel dicitur non eſt ſanctus, vt eſt dominus, id eſt, nullus eſt tam perfectus: ſanctitas enim non dicit aliquam virtutem ſpecialem, ſed dicit maximum ſtatum omnium virtutum, vt ſupra declaratum: & hoc conuenit Deo, qui habet omnem perfectionem in ſummo.

Nec eſt alius extra te. Poteſt intelligi dupliciter.

Vno modo, quod non eſt alius, id eſt, alius Deus, vel dominus præter Deum noſtrum, quoniam dij gentium nõ ſunt

C

dij, ſed dæmonia, vt patet Pſal. 95.

Aliter intelligitur, quod non eſt alius præter dominum, ſc. nullus alius eſt ſanctus.

Et non eſt fortis ſicut Deus noſter. Scil. quamquam aliqua fortitudo reperiatur in hominibus: nullius tamen eſt fortis ſicut Deus, & accipitur fortitudo pro poteſtate, vt ſupra declaratum eſt.

Nolite multiplicare. Hic ponitur ſecundum, in quo inuehitur contra ingratam ſuperbiam, quia Phenenna de data ſibi prole abundanti ſuperbierat: de qua tamen magis debebat humiliari, quia benencium iſtud à Deo erat. Et dicitur nolite loqui ſublimia, ſcil. demonſtrando excellentiam veſtram proferendo de vobis magna, & contemnendo alios, ſicut faciebat Phenenna contra Annam: quia non ſolum contemnebat eam, ſed etiam affligebat verbis duris præcedenti capitulo.

Gloriantes. Id eſt, accipientes gloriam in vobis ipſis, ſcilic. non debetis proferre magnifica gloriando de vobis, ſed ſi aliquando proferatis magna, non gloriemini de illis in vobis ipſis, ſed in Deo. Sic enim Apoſtolus ait 2. ad Corinth. cap. 10. ſcil. Qui gloriatur, in domino glorietur, non enim, qui ſeipſum commendat, ille probatus eſt, ſed quem Deus comendat. Ita faciebat Anna: nam quando Deus ſibi dedit filium, quod pertinebat ad gloriam ſuam, non gloriabatur, vel exultabat in ſeipſa, ſed in Deo dicens, exultauit cor meum in domino.

D

Recedant vetera de ore veſtro. In Hebræo eſt nomen æquiuocum ad pinguedinem, & ad vetuſtatem hic, & ſic poteſt intelligi recedant de ore veſtro vetera, vel pinguia. Vocantur enim pinguia verba illa, quæ pertinent ad magnã delectationem: & ſic erant verba Phenennæ, quæ gloriabatur in ſeipſa: vel dicantur vetera verba, quæ conſueuerat dicere Phenenna Annæ, in quibus improperabat ei: & illa iam erant inueterata, cum multoties illa dixiſſet: iſtum ſenſum ſecuta eſt hic littera noſtra dicens, recedant vetera de ore veſtro, id eſt, verba pungitiua, quæ erant iam inueterata in ore Phenennæ, & filiorum eius recederent: quia iam non poterant vti illis verbis contra ipſam, quia non erat ſterilis, vt prius.

Quia Deus ſcientiarum dominus eſt. Id eſt dominus noſter eſt Deus ſcientiarum, id eſt, Deus ſciens omnia, ideo abſtinere ab iſtis verbis veteribus, quia ipſe ſcit iniquitatem cordis veſtri. Et per hoc vos puniet.

Et ipſi præparantur cogitationes Ad eamdem ſententiam pertinet, ſcil. quod Deus omnia cognoſcit. Nam etiam cogitationes noſtræ ſunt præparatæ coram ipſo, id eſt, diſpoſitæ ad hoc, quod eas videat, & cognoſcat. Nam omnia nuda ſunt oculis Dei ad Hebræos capi 5. & in omni loco oculi domini contemplantur bonos, & malos Prouerbiorũ decimoquinto capitulo.

Arcus fortium ſuperatus eſt. Fortes vocantur hic qui in ſeipſis confidunt, & iſti erant Phenenna, & filij eius, qui reputabant ſe glorioſos, & Annam eſſe miſerrimam: arcus ipſorum vocantur verba dura, & pungitiua, quibus ſagittabant Annam ducentes vitam eius in amaritudinem.

Et infirmi accincti ſunt robore. Iſta eſt Anna, quæ prius erat infirma, id eſt, opprobrioſa propter ſteriliratem: & nunc roborata eſt: quia accepit fæcunditatem, vt pareret multos filios. E

Repleti prius pro panibus ſe locauerunt. Id eſt, qui prius erant abundantes locauerunt operas ſuas ſolum, vt daretur eis panis. Iſta eſt metaphora, ſcil. quod illi, qui prius erant abundantes in prole, poſtea defecerunt, ſicut Phenenna, de qua dicunt Hebræi, quod moriebantur filij eius, cum naſcerentur filij Annæ.

Et famelici ſaturati ſunt. Scil. Anna, quæ prius erat famelica nullum habens filium, poſtea autem ſaturata eſt, quia habuit ſex filios, vt patet infra.

Donec ſterilis peperit plurimos. Sterilis eſt Anna, quæ poſtea peperit plurimos, id eſt, ſex, ſcil. quod ſterilis ſaturata eſt in tantum, quod peperit plurimos, ſcil. ſex. In hebræo habetur hic. *Sterilis peperit ſeptem.*

Iſtud prouenit ex æquiuocatione, quia in Hebræo ponitur hic nomen, quod ſignificat ſeptem, vel ſaturitatem, ſcilic. *Seuoa.* Hebræi autem exponunt, quod ſignificet ſeptem. Hieronymus autem accepit pro ſatietate: ideo dixit, plurimos: nam filij Annæ non fuerunt ſeptem, ſed ſex, ſcil. quinque, qui habentur infra, & Samuel, vel vt alij computant fuerunt ſolum quinque, quia Samuel computatur inter illos. Hebræi autem ad hoc, quod accipiant hic Seuoa pro ſeptem dicunt, quod ponitur numerus certus pro incerto, ſicut ſæpe reperitur in ſcriptura, vt Leuitico capitulo vigeſimoſexto, vbi ſæpe dicitur, addam correctiones veſtras ſeptuplum, vel, percutiam vos ſepties: ſed manifeſtũ eſt, quod ibi non accipitur pro ſeptem plagis, quia non ponuntur ibi tot, ſed dicuntur ibi ſeptem, id eſt, multæ. F

A

Reijciuntur aliorum opiniones de numero filiorum Annæ.

QVÆST. XXXIII.

RABBI Salomon, & quidam alij Iudæi dicunt, quod habuit Phenenna filios decem, & duo illorum computantur inter filios Annæ, qui cum quinque filijs Annæ faciunt septem: dant autem modum, scilicet, quia Phenenna fuerat infesta nimis Annæ, ideo cum Anna pariebat vnum filium, Deus occidebat duos filios Phenennæ, & sic factum est vsq; ad filium quartum Annæ, in cuius natiuitate iam Phenenna sepelierat octo filios de suis. Cum vero vidit Annam concepisse quintum filium timens, quod duo qui relicti erant, morerentur, procubuit ante pedes eius orans pro vita duorum filiorum manentium, & sic est factum, quod illi viuerent: ideo illi de cætero vocati sunt filij Annæ, quia precibus eius superuixerunt: ista positio non habet ex aliquo fulcimentū: nec est verisimilis: Hebræi tamen illa sicut multa alia confingunt. Alij autem dicunt, quod cõputantur hic septem filij Annæ, quia ipsa peperit quinque, & filius eius Samuel genuit duos, vt patet infra capitulo octauo, & illi computantur cum filijs Annæ, quia Samuel habuit illos mediante Anna, sed etiam hoc nihil est, quia eadem ratione nepotes Samuelis computarentur hic inter filios Annæ, ideo melius transtulit Hieronymus etiam si non semper acceperit verbum ex verbo, sed sensum ex sensu: quia hoc pertinet ad optimum gen⁹ interpretandi, vt ait Hieronymus in epistola ad Pammachiū de optimo genere interpretandi.

B

Et quæ multos habebat filios, infirmata est. Scil. Phenenna, quę à principio habuerat multos filios, postea infirmata est, id est, non fuit confortata in illa virtus concipiendi, sicut in Anna, vel secundum Hebræos infirmata est, scil. in filijs, quia cũ nascerẽtur aliqui filij Annæ, moriebantur filij Phenennæ, vt dictum fuit.

Dominus mortificat. Scilicet, pueros Phenennæ. *Et viuificat.* Id est, viuere facit filios Annæ, scil. quia nascentibus filijs Annæ moriebantur filij Phenennæ, vt dicunt Hebręi. Aliter, & melius exponi debet, scil. quod Anna laudet hic magnitudinẽ potestatis diuinæ: Deus enim potest ea, quæ multũ sunt separata, scilicet, ipse potest hominem occidere, & viuificare, quod non possunt homines: quia cum aliquem occiderint, non possunt amplius eum viuificare: dicebat hoc Anna pro seipsa, quia fuerat à principio sterilis, & quasi mortua: postea viuificata est datis ei multis filijs: & hoc consonat sententia sequens, scil.

Deducit ad inferos, & reducit. Id est, Deus potest aliquem ducere ad sepulchrum, & postea viuificare deducendo eum inde: nomen enim Hebræum, quod hic ponitur commune est ad inferos, & ad sepulchrum, & est sensus: Deus interdum alicui tantũ languorem infligit, quod videatur coniunctus sepulchro, & postea ei vniuersum aufert reducendo illum inde, sic fuit de Ezechia rege, vt habetur infra quarto libro capitulo 20.

C

Dominus pauperem facit, & ditat. Id est, Deus habet potestatem super diuitias, & paupertatem, & potest, quando voluerit mutare hominem de vno statu in alterum.

Humiliat, & subleuat. Id est, deijcit aliquem de potestate sua propter superbiam, vel alia vitia, & alios deiectos interdũ subleuat miseratus eorum.

Suscitans de pulnere egenum. Ad idem pertinet, scil. quod eos, qui sunt in paruo statu eleuat, & ante videbantur esse in puluere.

Et de stercore eleuat pauperem. Id est, eos, qui erant nimis pauperes, & iacebant in loco viliſſimo sicut in stercore: eleuat Deus interdum ad dignitatem.

Vt sedeat cum principibus. Id est, facit pauperrimos, quj prius erant nimis deiecti, esse æquales principibus, quod est transire de extremo in extremum.

Et solium gloriæ teneant. Id est, vt habeant cathedram magni honoris.

Domini enim sunt cardines terræ. Hic ponitur tertium Dei magnificatio. Et primum apparet quantum ad creationem, quod domini sunt cardines terræ, id est, ipse creauit cardines terræ, vocantur cardines terræ fundamenta sæculi, Deus autem illa creauit.

D

Et posuit super eos orbem. Id est, totus orbis locatus est super cardines suos, sicut ianua super cardinem suum voluitur, qui autem sunt isti cardines, supra declaratum est.

Pedes sanctorum suorum seruabit. Hic magnificatur Deus quãtum ad sapientiam in actu gubernationis, scil. quia seruat sanctos non permittendo eos, quod patiantur ab iniquis, nec saltem pedes eorum parum lædantur.

Et impij in tenebris conticescent. Ista est magnitudo Dei in punitione malorum, & dicitur, quod mali conticescunt, id est, tacent in tenebris, scil. in aduersitatibus tenebrosis, & dicuntur tacere non quidem, quod ore taceant, sed quia nihil agere possunt. Est autem modus loquendi communis, quod dicamus aliquem tacere, quando nihil agit: sic etiam accipitur sæpe in scriptura Exodi capit. 14. scil. Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis, id est, nihil agetis contra hostes: sic enim fuit ibi, quia Deus subuertit currus Ægyptiorum in mari, & Iudæi nihil egerunt, sed solum respiciebant, quid Deus ageret.

Quia non in fortitudine sua roborabitur vir. Id est, ista accidunt de conseruatione bonorum, & pœnalitate malorum, quia homo nõ habet robur à seipso ad se conseruandum, sed ex Deo: ideo, quem voluerit, deprimit, & quem voluerit eleuat.

Dominum formidabunt aduersarij eius. Scilicet, quia non est fortitudo hominis à seipso, mali timebunt Deum, quia ab illo possunt deprimi, & isti vocantur inimici eius.

Et super ipsos in cœlis tonabit. Id est, Deus mittet punitionem suam super eos de cœlo, non enim Deus solum punit homines instrumentaliter per alios homines, vel per feras, sed interdum de cœlo mittit punitionem, sic patet Sapi. capitulo 5. scilicet, pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos: ibunt directe emissiones fulgurum, & tamquam habenæ curuato arcu nubium exterminabuntur, & ad certum locum insilient, & à petrosa ira plene mittentur grandines, & candescet in illos aqua maris, & flumina concurrent duriter.

E

Dominus iudicabit fines terræ. Scilicet ipse habet in potestate sua totam terram ab extremo vsq; in extremum.

Et dabit imperium regi suo. Scilicet, Messiæ, qui est rex, & de genere regum Iudæ: hoc autem est regnum, quia ipse iudicat omnes, & pater non iudicat quemquam: Io. capitulo quinto.

Et sublimabit cornu Christi sui. Vocatur Christus Messias, qui est vnctus oleo spirituali, cornu eius vocatur desiderium illius tendens ad ardua, & Deus sublimabit istud faciens opera eius esse mirabilia, & maxime sublimatus est post resurrectionem.

Tertia expositio cantici Annæ secundum translationem Chaldaicam.

QVÆST. XXXIIII.

F

SCIENDVM autem, quod Ionathan filius Oziel in translatione Chaldaica aliter exponit istam orationẽ Annæ: ideo etiam secundum intentionem illius exponenda est: dicit enim quod Anna spiritu prophetico cognouit statum Iudęorum futurum tempore filij sui Samuelis, & aliquib⁹ temporibus post: ideo prophetice in ista oratione, vel cantico protulit per modum laudis diuinæ.

Primum autem, quod cognouit, fuit, quod Samuel filius suus futurus erat propheta magnus, & faceret signa in Israel: ipso namque offerente sacrificium pro filijs Israel Philisthijm inierunt prælium contra Israel, dominus autem intonuit de cœlo fragore magno super Philisthijm, & exterruit eos: vt patet infra capit. 7. Deus etiam propter Samuelem dedit victoriam Israelitis eodem capitulo, etiam ad orationem Samuelis dedit tonitrua, & pluuias magnas in tempore, in quo alias dari non consueuerant infra capit. 11. Cognouit etiam Anna, quod tempore Samuelis liberandi erant Israelitæ de seruitute Philisthinorũ, ideo pro omnibus his concepto magno gaudio dixit.

A

Exultauit cor meum in domino. Id eſt, habui lætitiam tam intus, quam extra in Deo, qui dedit hæc.

Secundo dicit Ionathan, quod cognouit Anna poſteros Samuelis, ſcil. Hemam cum filijs ſuis quatuordecim futurum eſſe cantorem diuinæ laudis in templo: ſic enim per Dauid ſtatutum fuit primo Paralip. vigeſimoquinto capit. ideo dixit exaltatum.

Et cornu meum in Deo meo. Id eſt, deſiderium meum & intentio ad magna amplificata ſunt, & exaltata, quia non ſolũ cognoui bona breuiter euentura de filio meo, ſed etiam bona poſterorum ſuorum.

Tertio cognouit Anna prophetice, quod Philiſthijm propter captiuationem arcæ, & deductionem in terram ſuã percutiendi erant à domino intantum, quod compellerentur remittere ſupra plauſtrum nouum honoratam muneribus ſuis: infra 6. cap.

Pro quo nimis gauiſa eſt, & dixit dilatatum eſt os meum ad narrandum vindictam Dei.

Super inimicos meos. Id eſt, ſuper Philiſthijm, qui erant inimici populi Iſrael.

Quia lætata ſum in ſalutari tuo. Id eſt quia gauiſa ſum nimis in ſalute, quam feciſti cogendo redire arcam, nam putabant ſe Iſraelitæ eſſe infirmos, & inglorios tempore, quo non habebant arcam: ſic patet infra capit. 4. cum vxor Phinees ſacerdotis magni dixit, translata eſt gloria Dei ab Iſrael, eo quod capta eſſet arca. Quarto cognouit Anna prophetice, quod Sennacherib rex Aſſyriorum dicturus erat blaſphemias cõtra Deum, volens deſtruere Ieruſalem, & templum, ſed ab angelo domini per vnam noctem occiſa ſunt de exercitu ſuo. 185. millia virorum. redijtque in terram ſuam quaſi ſolus, & ibi occiſus eſt à filijs ſuis. infra 4. libro cap. 19. & propter hoc dixit Anna

B

Non eſt ſanctus, vt eſt dominus. Id eſt, nullus de dijs gentiũ, vel de hominibus eſt tam ſanctus, ſicut Deus noſter.

Nec eſt alius extra te. Id eſt, nullus eſt Deus præter te.

Et non eſt fortis, ſicut Deus noſter. Id eſt, nullus de dijs gentium habet tantam fortitudinem, vt potuiſſet ſubito occidere tot millia virorum, ſicut occidit Deus noſter.

Quinto cognouit Anna prophetice, quod Nabuchodonoſor rex Babylonis deſtructurus erat ciuitatem Ieruſalem, & templum, & captiuaturus Iudæos: de quo maxime gloriabatur putans, quod omnia veniebant propter magnam fortitudinem ſuam, vt patet Abacuc. capit. 1. de quo redarguit eum hic Anna, dicens. *Nolite loqui ſublimia gloriantes.* Id eſt, nolite gloriari de magnitudine iſtarum rerum ſublimium, quas feciſtis, quia non venerunt propter fortitudinem veſtram.

Recedant vetera de ore veſtro. Scil. verba ſuperbiæ, quę ſunt antiqua: eo quod iſtud vitium ab initio fuit in hominibus, & in dæmonibus, ſcil. iam nolite loqui magnalia de vobis in ſuperbia, ſicut antiquatum eſt. *Quia Deus ſcientiarum dominus eſt.* id eſt, dominus eſt cognoſcens omnia: ideo nolite gloriari. Quaſi dicat, vos neſcitis mala, quæ ventura ſunt ſuper vos, ideo gloriamini: ſi tamen ſciretis ea, ſicut Deus noſter, qui eſt Deus ſcientiarum, non gauderetis. Fuit autem hoc, quia quãquam Nabuchodonoſor tunc proſperatus fuerit; tamen poſtea filij eius perdiderunt regnum Babylonis tempore Balthaſar, & tranſiuit ad Medos, & Perſas, ideo non debuiſſet Nabuchodonoſor gloriari iuxta illud, ne glorietis in craſtinum, quia neſcis, quid dies futura pariet.

C

Et ipſi præparantur cogitationes. Scil. homines ſolum cognoſcunt ea, quæ exteriora ſunt: Deus autem etiam cogitationes noſtras ſpeculatur infra cap. 16.

Cognouit Anna ſexto prophetice, quod Græci afflicturi erant filios Iſrael tempore Antiochi Epiphanis, qui poſuit idolum abominabile in Ieruſalem, & coegit Iudæos ad non obſeruandum legem, vt patet 1. Machab. cap. 1. De his cognouit Anna, quod per Mathatiam, & filios eius Machabæi deſtruendi erant: omnes enim illi reges, qui tunc afflixerunt Iudæos erant de ſtirpe Græcorum: De his patet in libris Machab. ideo dixit Anna

Arcus fortium ſuperatus eſt. Id eſt, debellati ſunt græci, qui confidebant in fortitudine ſua.

Et infirmi accincti ſunt robore. Scil. Iudæi, qui tunc erant infirmi confortati ſunt diuino adiutorio, vt colligitur ex proceſſu lib. Machabæorum.

D

Septimò vidit Anna prophetice tribulationem futurã Iudæis tempore Aman Agagite, & filios Iſrael liberandos ab illa per Mardochæum, & Eſther, vt patet in proceſſu libri Eſther: & pro hoc dixit Anna: Repleti prius, id eſt, Aman, & filij eius, & tota progenies, qui prius fuerant repleti, id eſt, abundantiſſimi in pecunijs, & in honore.

Pro panibus ſe locauerunt. Id eſt, fuerunt, tanquam locati pro ſola ſuſtentatione, ſcil. quod ipſi libenter ſe ſubieciſſent ſeruituti, vel cuicunque labori pro ſeruanda vita, vnde Aman coactus eſt ſupplicare reginæ Eſther pro vita ſua, vt patet Eſther cap. 7.

Et famelici ſaturati ſunt. Id eſt, Iudæi, qui tunc erant pauperes, & impotentes liberati ſunt à morte per Mardochæum, & Eſther. *Donec ſterilis peperit plurimos.* Hic prænunciatur ſecundum Iudæos quoſdam habitudo eorum ad regnum Romanorum, & vocatur ſterilis gens Iudeorum nunc, quia nihil fructificat, ſcil. quia per totum orbem diffuſa eſt, & diſperſa per bella Romanorum, ſed dicunt, quod pariet plurimos, id eſt, abundabit in prole tempore Meſſiæ, qui congregabit Iudæos de omnibus partibus mundi ad terram promiſſionis, & faciet ſibi omnes nationes eſſe ſubiectas.

E

Et quæ multos habebat filios infirmata eſt. Iſtud intelligunt de regno Romanorum, quod nunc habet plurimos filios, ſcilic. quia eſt in abundantiſſima poteſtate, ſed tempore Meſſiæ infirmabitur, & quaſi ad nihil deducetur per Meſſiam, ſed iſta nihil ſunt, quia præſupponunt falſum, ſcilic. Meſſiam eſſe futurum.

Dominus mortificat. Hic ponitur ſecundum Ionathan (cuius eſt præcedens expoſitio) vnde prædicta, quæ nunciauit Anna, prouenient, & dicitur, quod à Deo, quia Dominus mortificat, & viuificat, id eſt, poteſt deducere ad mortem, & deinde reducere ad vitam populum Iudæorum, ſicut factum eſt in præcedentibus, & iſto modo exponitur tota litera.

Dominus pauperem facit, & ditat. Scilicet, aliquando Deus dat paupertatem regno Iudæorum, & aliquando diuitias, & ſicut de alijs regnis, etiam interdum eleuat, & interdum deprimit, & ſuſcitat pauperes de puluere, ac ſtercore, vt ſedeant cum principibus, ſicut factum eſt de Mardochæo, qui prius erat abiectiſſimus, poſtea autem factus eſt princeps in domo regis Aſſueri, vt apparet ex proceſſu libri Eſther.

F

Domini enim ſunt cardines terræ. Id eſt, Deus habet poteſtatem ſuper omnia etiam ſuper cardines terræ.

Et poſuit ſuper eos orbem. Scil. fundando ſecula in eis. *Pedes ſanctorum ſuorum ſeruabit* Exponunt Iudæi de ſeipſis, qui ſunt ſancti, ſcilicet, ſpecialiter pertinentes ad Deum, & Dominus ſeruabit pedes eorum faciendo, ne etiam in minimis lædantur.

Et impij in tenebris conticeſcent. Exponunt de omnibus Gentilibus, & principaliter de Romanis, quos vocant impios, & iſtos dicunt in tenebris ambulaturos, ſcilic. tempore Meſſiæ, quia deducentur ad magnam calamitatem.

Exp. ſatio Iudæorum.

Quia non in fortitudine ſua roborabitur vir. Id eſt, gentiles nõ poterunt habere robur contra Iudæos propter magnam fortitudinem ſuam, eo quod homines non habent firmitudinẽ ex ſeipſis, ſed Deus dat, vel aufert.

Dominum formidabunt aduerſarij eius. Scilicet Romani, & alij Gentiles ſecundum Iudæos, qui timebunt Deum cum viderint Meſſiam in magna poteſtate pugnantem pro Iudæis.

Et ſuper ipſos in cœlis tonabit. Scilic. ad faciendum ſigna pro Iudeis ad deſtructionem Romanorum.

Dominus iudicabit fines terræ. Id eſt, iſta fiẽt pro Iudæis, quia Deus eſt iudex totius terræ, & ipſe iudicabit, id eſt, puniet fines terræ, id eſt, omnes peccatores qui habitant etiam vſque ad fines terræ.

Et dabit imperium regi ſuo. Scil. Meſſiæ, quando deſtruxerit regnum Romanorum ſecundum Iudæos.

Et ſublimabit cornu Chriſti ſui. Id eſt, magnificabit honorem, vel deſiderium Meſſiæ, qui eſt Chriſtus, id eſt, vnctus: nam erit rex, & reges erant vncti tempore Iudæorum. Hunc autem Meſſiam adhuc Iudæi expectant dominaturum totius

A

ordis, & venturum in magna potentia temporali. Dicunt etiam, quod iſte veniet circa ceſſationem Romani Imperij, ſed nullus talis venturus eſt, niſi Antichriſtus, ille namque in magna poteſtate temporali veniet, & circa ceſſationem Romani Imperij, iuxta Apoſtolum 2. ad Theſſ. cap. 2. vbi ſignum præcedens aduentum Antichriſti dicit eſſe ceſſationem Romani Imperij, ſcil. Niſi venerit diſceſſio primum, id eſt, diſceſſio à ſubiectione Romani Imperij,, & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, ſcil. Antichriſtus, qui tunc reuelabitur. Circa pſædicta igitur ex loco, vbi Iudæi incæperunt exponere orationem iſtam de Romanis, & Meſſia ſuo: manifeſtum eſt, quod falſa ſit expoſito, quia Meſſias eorum iam venit. expoſitio autem Ionathan in litera Chaldaica de illis ſeptem, quæ dicit hic vidiſſe Annam prophetice, quamquam non ſit falſa. tamen non eſt multum veriſimilis. magis igitur tenendæ ſunt duæ primæ expoſitiones, quæ accedunt ad intentionem Annæ loquentis de eo, quod ſibi acciderat, & illæ inter ſe in pluribus concordant, quaſi ad idem pertinentes.

Cap. III.

Infr. 4.

PVER autem Samuel miniſtrabat domino coram Heli, & ſermo domini erat preciosus. In diebus illis non erat viſio manifeſta. Factum eſt ergo in die quadam, Heli iacebat in lectulo ſuo, & oculi eius caligauerant, nec poterat videre lucernam Dei, antequam extingueretur.

B

PVER *autem.* In ſuperioribus deſcribebatur denunciatio facta Heli per hominem non ſibi ſubiectum: hic ponitur denunciatio per Samuelem ſibi ſubiectum, nam Samuel miniſtrabat coram Heli. Et diuiditur in tres partes. Primo deſcribitur reuelatio facta Samueli. Secundo huius reuelationis denunciatio ipſi Heli. Tertio huius manifeſtatio toti Iſraeli. Secunda ibi. *Et Samuel timebat.* Tertia ibi. *Creuit autem Samuel.* Prima in duas, primo Samuel à domino vocatur. Secundo futura ſibi reuelantur ibi. *Et dixit dominus.* Circa primum. *Puer autem Samuel*, id eſt quando fuit facta iſta reuelatio Samuel erat puer: erat enim annorum 12. vt ait Ioſephus Antiquitatum libro 5. *Miniſtrabat domino coram Heli*, id eſt, erat in miniſterio domus Dei, ſcilic. claudendo, & aperiendo portas, vt patet infra, & faciendo quæcunque imperata: ex hoc erat coram Heli, id eſt, ad mandatum Heli, quia quidquid ill- imperaſſet in cultu domus Dei faciebat Samuel permittitur autem hoc propter duo. Primò ad deſignandum locum, in quo facta eſt reuelatio, ſcil. in Sanctuario apud arcã, vbi dormiebat Samuel ad mandatum Heli. Secundo ad deſignandum, quomodo fuerit notificata iſta reuelatio prophetica Heli, ſcilicet, quia denunciauit ei Samuel, cum eſſet miniſter eius faciens quidquid iuberet Heli. *Et ſermo domini erat preciosus*, id eſt, inuſitatus. Nam, vt quidam dicunt, ceſſauerant reſponſiones diuinæ, & prophetationes in illo tempore propter malitiam duorum filiorum Heli, & negligentiam patris in corrigendo eos. In hebræo dicitur.

C

Sermo domini erat obturatus. Id eſt, abſconditus, quod ad eandem ſententiam pertinet, quia omne rarum precioſum eſt. Et ponitur iſte ad reddendum cauſam, quare Samuel no cognouit Deum loquentem ad ſe ter, ſed putabat ſe vocari ab Heli, ſcil. quia erat ſermo domini precioſus, id eſt, inuſitatus, ita vt fortè tempore Samuel ipſe non audiuiſſet de aliquo quomodo loqueretur ei Deus. *In diebus illis non erat viſio manifeſta.* Ad eandem ſententiam pertinet, ſcil. quod viſio Dei in reuelatione prophetica non manifeſtabatur alicui. *Factum eſt ergo in die quadam.* Hoc accidit anno 12. Samuelis cũ ipſe continuè miniſtraret in templo: ſicut dixit Ioſephus. *Heli iacebat in domo ſua.* Non eſt ſenſus, quod eſſet in aliqua domo extra Sanctuarium, vbi morabatur familia ſua, ſed erat intra Sanctuarium in aliquo loco determinato ſibi, quod patet, quia ſi fuiſſet extra, non putauiſſet ſe vocatum eſſe ter ab Heli, nec toties ad eum cucurriſſet, ſed immediatè, vt vocabatur, currebat ad Heli, ergo erat Heli intra oſtia templi, ſed dicebatur eſſe in domo ſua, quia erat ibi aliqua domus ſpecialiter ſeparata pro ipſo, Samuel autem dormiebat vbicumque iuſſiſſet Heli.

D

Et oculi eius caligauerant, ſcilicet, quod Heli erat iam ſenex. (*Et non poterat videre.*) Nam fere annorum 98. erat, & ponitur iſtud ad ſignificandum ætatem Heli, in qua facta eſt iſta reuelatio: nec poterat videre, ſcilicet, quia nimis caligauerat.

Lucernam Dei antequam extingueretur. Id eſt, tantum caligauerat, quod non poterat videre lucernam incenſam, ideo, quamquam eſſet in ſanctuario, & eſſent lucernæ domini, id eſt, lucernæ candelabri non extinctę, ipſe videre non poterat, & ſecundum iſtum ſenſum aſſignatur ratio, in hoc, quare Samuel erat apud arcam cuſtodiendo, & Heli erat in domo ſua, ſcil. quia quamquam Heli eo, quod erat ſummus ſacerdos, debebat magis cuſtodire arcam manens apud eam, quam Samuel, qui erat Leuita, quia tamen Heli penitus caligauerat, ita vt non videret etiam lucernam ardentem nihil proficiebat cuſtodia illius, ideo cuſtodiebat Samuel. In hebræo aliter eſt iſta litera punctuata, & eſt alia ſignificatio, ſcilicet, oculi eius caligauerant, nec poterat videre, & ibi eſt punctus: deinde incipit alius verſus, ſcilicet, lucerna Dei, antequam extingueretur, Samuel dormiebat in templo, & tunc iſta litera deſignat tempus in quo facta eſt iſta reuelatio, ſcil. per noctem, antequam extingueretur lucerna, ſcil. quod nondum extincta, vel antequam extingueretur lucerna, Samuel dormiebat, & Deus ſibi apparuit.

De ſenſu verborum, & non poterat videre lucernam Dei *antequam extingueretur.*

QVÆST. I.

E

IN quo conſiderandum, quod in tabernaculo erat candelabrum aureum, in quo erant ſeptem lucernæ. Exodi cap. 27. & iſtæ ardebant iugiter, ſcilicet, die, & nocte coram domino, ſed non omnes, nam ſeptem per noctem ardebant, per diem autem quatuor: Sic videtur dicere Ioſephus tertio libro Antiquitatum. Extinguebantur autem tres iſtarum lucernarum ante auroram, antequam facta eſt iſta reuelatio, ideo dicitur, quod lucerna nondum erat extincta, & Samuel dormiebat. Quod autem iſtæ lucernæ in aurora extinguerentur manentibus aliquibus earum, Exodi cap. 30. Cum dicitur, & Aaron componet lucernas ſuper candelabrum in mane, & ad veſperum, Hoc tamen non eſt niſi aliquæ lucernæ incenderentur per diem, & aliquæ per noctem, nam alias, extinctis omnibus in mane, non diceretur collocari in mane, ſed ſolum ad veſperum, quia collocari ſignificat diſpoſitionem, & iſta erat in lucernis, vt ſic diſponerentur, quod arderent. Iſtum ſenſum, qui apparet in cortice literæ hebraicæ, ſequitur Nicolaus dicens, quod litera noſtra eſt vitiata per imperitiam ſcriptorum, qui duos verſus poſuerunt in vno, ſicut eſt in alijs locis Scripturæ, & ob hoc poſuerunt lucernam in accuſatiuo referentes ad Heli, ſcil. quod ipſe non poterat videre lucernam Dei, tamen debebat eſſe in nominatiuo, ita vt inciperet ibi verſus, ſcil. & lucerna Dei, antequam extingueretur Samuel, dormiebat. Arbitror tamen, quod litera noſtra non ſit corrupta, quamquam verum ſit, quod nunc alia punctuatio habetur apud hebræos, ſed Hieronymus ex induſtria ſic ſcripſit transferens ſenſum ex ſenſu, & non verbum ex verbo, quod eſt optimum genus interpretandi, vt ipſemet Hieronymus ait in epiſtola ad Pammachium, & cauſa mutationis huius fuit, quia ſi iſta littera punctuetur, ſicut habetur nunc in hebræo, nequaquam videtur continuari ſuperiori, cum dicitur ſupra, quod Heli iacebat in domo ſua, & oculi eius caligauerant, & videre non poterat: accipiendo autem in ſenſu literæ noſtræ, ſcilicet, quod oculi Heli caligauerant, & videre non poterat lucernam Dei, antequam extingueretur, conſonat tota litera: quamquam in hoc non nego eſſe conuenientem expoſitionẽ ſecundum literam hebraicam.

F

Samuel autem dormiebat in templo domini. Quia dixit ſupra, quod Heli dormiebat in domo ſua. non eſt tamen ſenſus ex hoc, & Heli dormiret extra templũ, & Samuel in templo, vt ſupra declaratum eſt, ſed Heli iacebat intra templum in aliqua domo ſeparata a loco, in quo erat arca, cum ipſe nihil proficeret ad cuſtodiam, quia caligauerant oculi eius, Samuel autem

el autem erat in quodam loco magis coniuncto arcæ ad hoc, quod diligenter custodiret eam, quæ erat in sanctuario, & quantum ad hoc dicebatur esse in templo, id est, magis intra templum, quam Heli, vbi erat arca Dei, non est sensus, quod Samuel dormiret intra sancta sanctorum, vbi erat arca, quia non solum non licebat ei dormire ibi, sed etiam nec manere aliquo tempore, aut ingredi illuc, quia soli summi sacerdotes ingrediebantur illuc semel in anno in die propitiationis Leuitic. 16. & ad Hebræos capitul. 9. Nemo tamen ibi vnquam dormiebat, nec etiam summus sacerdos, quanto magis Samuel, qui erat Leuita simplex? Nec valet, quod aliqui dicũt, scil. quod Samuel erat adhuc puer, & sine peccato, & ob hoc poterat ibi dormire. Nam etiam si esset ita immunis a peccato, vt angelus, inhonestum videbatur valde, & nimis contra Dei reuerentiam, quod aliquis haberet lectum, & dormiret in loco illo, vbi apparebat gloria domini. Dicebatur igitur Samuel esse, vbi erat arca, id est, in aliqua cellula propinqua illi loco, vbi erat arca, quæ autem propinqua sunt non iudicantur distare.

Et vocauit dominus Samuel. Hic ponitur reuelatio facta ad Samuelem, & dicitur quomodo Deus illum vocauerit: nam ista prophetia facta est in reali locutione sine aliqua figura apparente, & non per reuelationem intellectus, vel motum phantasiæ, nec etiam apparuit Samueli aliqua figura loquens, sicut apparebat interdum alijs prophetis, vt patet de Iosue, cui apparuit angelus domini euaginato gladio in agro Ieriche: Iosue quinto. Et sic apparuit Gedeoni loquens. Iudic. cap. 6. Sic matri Samsonis. Iudic. capitul. 13. Samueli autem nulla figura apparuit, quia tunc, quando vocatus est, non cucurrisset ad alium, nisi ad vocantem: cucurrit tamen ad Heli ter, vt patet infra. similis autem locutio in sola voce facta est populo Hebræorũ in deserto, cum data est lex, sic patet Deut. capit. 4. Vocem verborum audiuistis, & formam penitus nõ vidistis. De istis differentijs reuelationum propheticarum declaratum est Num. capit. 12. *Qui respondens ait, ecce ego.* Id est, immediatè, vt audiuit, respondit, dicens: ecce ego, id est, ecce ego præsto sum ad ea, quæ iubes. Putabat tamen Samuel, quod vocabat eum Heli, & ob hoc sic respondebat, sed angelus domini erat, qui vocabat, quamquam hic dicatur Deus, quia iste est modus scripturæ potissimè in veteri testamento. *Et cucurrit ad Heli.* Putauerat enim se vocari ab eo, ideo ad ipsum cucurrit, & hoc quia intra templum erat locus, in quo manebat Heli: potuit ad eum cito venire de domo sua: faciebat autem hoc Samuel, quia non existimabat se potuisse vocari ab alio, nisi ab Heli, quia nullus propinquior erat, cuius vox ad ipsum peruenire potuisset, & hoc quia nondum locutus fuerat ei Deus, alioquin magis existimasset esse vocem domini, sic patet infra, scilicet. Porro Samuel, necdum sciebat dominum, nec reuelatus fuerat ei sermo domini.

Reuelatio facta ad Samuelem.

Quare angelus non se statim manifestauit Samueli.

Qvæst. II.

Qværet aliquis, quare angelus domini loquens non se reuelauit immediatè Samueli, ita vt non cogeretur ire ad Heli putans se ab eo vocari. Aliquis respondebit, quod hoc factum est, vt Samuel non videret aliquam figuram, per quam moueretur ad idololatriam putans eum esse Deum, & postea assuefieret ad colendum idola, sic fuit de toto Israel, nam cum Deus dedit eis legem in monte Sinai, solum vox audiebatur, & non videbatur aliquis loquens, ne ipsi facerent aliquas similitudines loquentis, & errarent, sic patet Deuter. cap. 4. scil. Locutus est dominus ad vos de medio ignis, vocem verborum eius audiuistis, & formam penitus non vidistis, & postea subditur causa, scil. Custodite solicitè animas vestras, non vidistis aliquam similitudinem in die, qua locutus est dominus vobis in Horeb de medio ignis, ne forte decepti faciatis vobis sculptam similitudinem. Dicendum est hoc non stare, quia ante hoc angelus domini sæpe apparuerat in corpore assumpto, & locutus fuerat, vt patet de Iosue, & Gedeone, & matre Samsonis, vt supra dictum est, Samuel autem non erat minoris virtutis, quam mater Samsonis, vt deciperetur ex visione angeli, & idololatraret, potissimè autẽ quia si apparuisset angelus ei in figura assumpta, non vocauisset se Deum, sed virum Dei, vel angelum, sicut factum est in alijs locis de Iosue, Gedeone. & matre Samsonis. Sed dicendum, quod non apparuit ei angelus domini in figura, vt cogeretur ire ad Heli, si enim apparuisset in aliqua figura, vidisset eum Samuel, & stetisset coram illo. Fuit tamen conueniens, quod iret ad Heli: nam si Deus reuelasset ei aliquid, aut postea ipse diceret Heli sponte, aut non: si enim ipse non dixisset, non quæsiuisset Heli ab eo, quia non existimabat aliquid esse sibi reuelatum: si autem ipse sponte dixisset, nõ credidisset Heli putans esse aliquẽ errorẽ somniorum accidentẽ ex defectu puerilis ætatis. Et appatet hoc, quia cum prima vice iuit Samuel ad Heli putans se ab eo vocatum dixit, quod non vocauerat iubens redire ad dormiendum, sic etiam in secunda vice. In tertia autem dicitur, quod Heli intellexit, quod loqueretur Deus ad Samuelem, & tunc instruxit eum, vt patet infra: si igitur in secunda vice adhuc non intelligebat eum à Deo vocatum fuisse, quanto minus intellexisset si nesciuisset eum fuisse aliquando vocatum, sed solum diceret Samuel, quod Deus ei aliquid reuelauerat? & ex ista causa fuit opportunum, quod Deus vocaret sæpe Samuelem faciendo eum sæpe ire ad Heli, quia in prima vice nihil fuit motus Heli putans hoc accidere ex defectu somniorum.

Idem etiam de secunda, sed cum iam toties vocaretur puer, non putauit hoc accidere ex errore somnij, sed ex alia causa, ideo tunc instruxit eum de responsione, & in aurora quæsiuit ab eo quid Deus reuelasset, & quia Deus volebat notum fieri hoc Heli per Samuelem, fecit taliter, vt Heli crederet, quod non accidisset, nisi Samuel sæpe venisset ad Heli. Oportuit igitur, quod non appareret aliqua figura Samueli, & sic cogeretur venire ad Heli, & dixit ei, scil. Samuel ad Heli. *Ecce ego,* id est, ecce ego adsum tibi. *Vocasti enim me,* id est, hoc quia vidi, quod vocares me, istud ponebat Samuel ad notandum quare venisset ad Heli. Qui dixit: non vocaui te reuertere, & dormi: ista enim reuelatio facta est per noctem. Sic namque vt communis fiebat apparitio prophetis, & tunc dixit Heli ad Samuelem, quod rediret ad dormiendum: putauit enim hoc fuisse ex aliquibus accidentibus somniorum, nõ tamen increpuit Heli Samuelem, quia non erat ex hoc increpabilis dato quod esset error somnij, quia ista non sunt in potestate nostra: potissimè, quia Samuel adhuc erat puer, & nesciebat ex qua causa hoc aduenisset. *Et abijt, & dormiuit,* scil. quia Samuel non putauit hoc sibi accidisse ex vocatione Dei, sed magis ex somnio, vel forte non attendit aliquid ad hoc, quod erat puer, & non curant pueri aliquid de his distinguere, cum ad tanta non sint. *Et adiecit dominus vocare rursum Samuel.* Id est, iterum vocatus est post primam vicem. Consurgensque Samuel abijt ad Heli, erat enim Samuel valde obediens, ad quem pertinet executionem mandatorum non differre, ideo immediatè surrexit, vt sciuit se vocatum.

Decisio quæ.

Quare Samuel secundo venit ad Heli, cum tamen in prima vocatione fuerit deceptus.

Qvæst. III.

Qværet aliquis, quare Samuel venit ad Heli iterum, cum sciuisset se fuisse deceptum in priori vocatione. Respondendum est, quod Samuel audiebat vocem, & vere audiebat, ita vt nequaquam posset dubitare, quod eam audiuisset, ideo quamquam fuisset primo deceptus, venit ad secundam vocationem, sicut nos nequaquam dubitamus proferre ea, quæ nos certissimè scire cognoscimus. Sic enim est in prophetis: nam prophetæ multoties in somnis, recipiebẽt tamquam verissima, ac si ea vere vidissent, ita de Samuele factum est, quia non erat illa immutatio, tamquam facta in somnijs, sed magis, vt in vigilia, venit ergo sciens certissime se esse vocatum, quamquam nesciret à quo vocatus fuisset. *Ecce ego, quia vocasti me.* Hoc dixit in secunda vice ad repræsentandum causam sui aduentus putens se vocatum. *Qui respondit,* scilicet Heli. *Non vocaui te fili mi, reuertere, & dormi.* Etiam ista secunda vice existimauit Heli, quod Samuel errore somniorum deciperetur, ideo remisit eum ad dormiendum, sed adhuc non increpuit eum, quia ex conditione naturæ, & non ex arbitrio

A

nostro accidere poterat, quod aliquis sæpe falleretur putans se audire voces, vel ab aliquo vocari.

Porro Samuel, nec dum sciebat dominum. Hic datur causa, quare Samuel toties recurrebat ad Heli audiens voces aliquas, cum non vocaretur ab eo putans se vocatum, scilicet, quia nondum cognoscebat dominum, nec putabat se ab eo vocari. Intelligitur autem ista cognitio quantum ad communicationem, quæ est in reuelatione prophetica, quia eo modo non cognoscebat dominum, quia nunquam sibi quicquam fuerat reuelatum, cognoscebat tamen eum per fidem veram, & per amorem, quia diligebat eum, & explebat ea, quæ iussa erant propter ipsum. Dicit hic Nicolaus, quod erat processius in Samuelis cognitione, sicut in operatione naturę, & artis, quæ semper procedunt ab imperfectis ad perfecta, ita etiam in omnibus prophetis, quia posteriores prophetæ magis appropinquantes ad tempus Christi habuerunt cognitionem clariorem, quam prophetæ priores, ita etiam interdum in eodem propheta accidit, quod cognitiones eius de Deo à principio erant minus claræ, quam posteriores, ita in Samuele factum est, quia à principio audiens vocem domini, putauit esse vocem hominis, quousque peruenirет ad cognitionē manifestam vocis diuinæ: sed non intendit littera istud hic, nec Deus faciebat ob hoc, sed vt cogeretur venire sæpe Samuel ad Heli, vt sic crederet ei, quod à Deo acceperat reuelationem: nunc enim incæpit esse propheta. *Et adiecit dominus, & vocauit Samuelem tertio*, id est, non cessauit in prima, & in secunda vocatione, sed adiecit tertiam: hoc autem erat ad maiorem certificationem, vt sic verè crederet Heli, q̃ vocabatu Samuel à Deo. *Et consurgens abijt ad Heli.* Hoc fuit, quia semper intelligebat Samuel se esse vocatum ab Heli, quod erat propter duo: primo, quia nondum acceperat à Deo reuelationē, vt posset existimare istam esse diuinam vocationem. Secundo, quia erat Samuel puer, & non poterat iudicare, an ei ista à Deo dicerentur, sed existimabat se ab illo vocari, à quo consueuerat semper vocari. *Intellexit igitur Heli, quia dominus vocaret puerum* Hoc fuit, quia sæpe surrexerat, quasi vocatus, quod non existimabat Heli posse fieri ex somnij errore, sed quod aliquis eum vere vocaret: non existimauit autem alium esse, nisi Deum. *Et ait ad Samuelem, vade, & dormi.* Scil. quia non vocauerat eum ipse, sed Deus: instruxit tamen qualiter respondere deberet si Deus eum vlterius vocaret. *Et si deinceps vocauerit te.* Existimauit Heli, quod Deus vocaturus esset vlterius Samuelem ad aliquid ei significandum: non enim frustra eum ter vocasset, ideo instruit illum qualiter deberet respondere ad hoc, quod se haberet reuerenter ad Deum: erat enim Samuel inexpertus, ideo ne sciret loqui reuerenter ad Deum, & hoc quia adhuc erat puer, erat autem Heli senex sciens qualiter ad Deum loqui deberemus cum reuerentia magna, sicut ad dominos temporales. *Dicens, loquere domine, quia audit seruus tuus.* Ista sunt verba hominis significantis se esse attentum ad ea, quæ dicebantur, & orantis, vt aliquid sibi dicatur. *Abijt ergo Samuel, & dormiuit in loco suo.* Scilicet, in cellula, in qua consueuerat dormire circa sancta Sanctorū.

Et venit dominus. Scilicet angelus, quia non loquebatur Deus, loqui enim non potest, vt declaratum est. Exodi cap. 23. & 25. sed angeli vocantur nomine Dei in veteri testamento. *Et stetit.* Scil. circa Samuelem ad hoc, quod sciret Samuel distinctè se vocari ab aliquo qui esset sibi propinquus loco. *Et vocauit sicut vocauerat primo, & secundo.* Ista litera potest dupliciter intelligi: vno modo quod referatur ista determinatio, primo, & secundo ad istud verbum vocauit: aliter quod referatur ad quoddam verbum, scilicet, vocauerat, id est, quod vocauit dominus in ista vice Samuelem, sicut vocauerat primo, & secundo, id est, sicut vocauerat in prima, & secunda vice.

Primus sensus est verus, scil. quod vocauit Deus Samuelē: primo, & secundo, id est, bis nominando nomen eius, & sic patet in littera, quia dicitur Samuel, Samuel. Simile etiam habetur Genesis capit. 22. vbi Deus locutus est ad Abraham secundo, id est, duabus vicibus, scilicet, nominans nomen illius bis, cum dicitur Abraham, Abraham, & tunc dicitur, quod vocauit eum bis, sicut consueuerat vocare in alijs vicibus, quia in qualibet aliarum vocabat eum, dicens Samuel, Samuel. Secundus sensus non est verus, vel saltem conueniens literæ, scil. quod Deus vocauit Samuelem, sicut vocauerat primo, & secundo, id est, prima & secunda vice: nam non solum vocauit eum bis, sed etiam ter, vt patet supra, ideo teneatur primus sensus. *Et ait Samuel. loquere domine, quia audit seruus tuus.* In ista quarta vice non cucurrit Samuel ad Heli, quia iam fuerat edoctus, quomodo responderet. In hebræo non habetur hic nomen domini, sed dicitur loquere, quia audit seruus tuus. Dicit autem Rab. Sal. quòd hoc fuit, quia Samuel ignorauit an ille, qui loquebatur esset Deus, vel dæmon: ideo noluit eum vocare dominum: sed istud nihil est, quia cum dicatur audit seruus tuus, intelligebatur, quod vocabat eum dominum, quia non est aliquis seruus, nisi dominum habeat, & cōsequenter cum quis vocat se seruum alterius, dicit eum esse dominum, quamquam expresse non vocarit eum dominum. Litera tamen hebraica in quibusdam non curauit multum exprimere, & ob hoc illi, qui in talibus volunt ponderare literam nimis, errant. *Et dixit dominus ad Samuelem,* scil. angelus Dei qui hæc in persona Dei significabat. *Ecce ego faciam verbum in Israel* id est, ego faciam rem aliquam in populo Israelitarum, verbum enim accipitur hic pro re: sic etiam sæpe accipitur in alijs locis, sicut cum quæsiuit Dauid, quod est verbum, quod factum est in castris, id est, quid est quod accidit in castris, infra libro 2. cap. 1. *Quod quicunq; audierint, tinnient ambæ aures eius,* id est, ita erit terribile istud, quod ego faciam, quod omnes audientes erunt attoniti. Et est hic metaphora, quando enim aliquis audit verbum nimis forte, aures eius tinniunt, & interdum homo cadit attonitus: ita res illa, quā Deus facere debebat, erat fortis, quod quicunque audiret eam, timeret nimis. Intelligitur autem istud secundum Nicolaum de captione arcæ: nam fuit terribile Israel, quod arca capta esset, quia eo audito Heli corruit de sella, & fractis ceruicibus expirauit, vt patet sequenti capit. Et nurus eius hoc audito irruentibus super eam doloribus partus mortua est. eod. cap. & hoc erat tinnire aures, scil. quod veniret arca de tanta reuerentia ad tantam ignominiam. Prius enim Leuitis non licebat eam videre discoopertam, alioquin morerētur, Num. cap. 4. nunc autem hostes eam ferebant pro libito, & discoopertam habebant. Sed magis est hoc intelligendum de morte posteritatis Heli, scil. quando occidit Saul 85. viros vestitos Ephod de domo Achimelech, & pertinebant isti ad domum Heli. Et patet, quod intelligatur de hoc, quia quanquam captio arcæ fuerit aliquid terribile, tamen non erat hoc pœnale soli domui Heli, sed toti Israeli. Si enim capta arca superstites fuissent filij Heli, & nunquam fuisset mutatum sacerdotium magnum de domo ipsorum, non videbatur ex hoc eis aliqua specialis afflictio. Hic tamen Deus intendebat prænunciare afflictionem pertinentem ad domum Heli, vt patet ex tota litera, ideo referendum est ad mortem simultaneam omnium de familia Heli: fuerunt enim omnes simul pereuntes præter Abiathar, infra cap. 22.

In die illo suscitabo aduersum Heli omnia, quæ locutus sum super domum eius, id est, tunc faciam omnia, quæ dixi contra Heli. Non est autem intelligendum, quod in aliqua vna die hęc fierent, sed accipitur dies pro omni tempore, in quo aliquid cōpleretur de his, quæ prænunciata sunt super domum Heli, sed etiam ante hoc, quia vir Dei veniens ad Heli, prænunciauerat ei multa, vt patet præcedenti capitulo. potest autem aliqualiter ex ista litera accipi sententia Nicolai, scil. quod verbum, de quo supra dicebatur, quod faceret tinnire aures erat captio arcæ, & in ipsa die inciperet Deus complere, quæ dixit contra domum Heli, scil. quia eodem die, quo capta est arca mortui sunt duo filij Heli & in hoc incepit pœnalitas dom⁹ Heli, vt paret præcedenti cap. scil. quo hoc est signum, quod futurum est duo filij tui vna die morientur ambo. dicitur etiam. *Incipiam & complebo.* Si referatur ad diem, in quo capta est arca, non est sensus, quod in ea die, qua cæpit pœnalitas contra domum Heli finiretur, quia multo post finita est, scil. tempore Abiathar, quando expulsus est de summo sacerdotio, infra 3. lib. cap. 2. scil. Eiecit Salomon, Abiathar, vt non esset sacerdos domini, vt impleretur sermo, quem locutus est super domum Heli in Silo, sed est sensus incipiam & complebo, id est, quanquam non in eadem die finiam, in qua incipio: tamen ego finiam. *Prædixi enim, quod iudicaturus essem domum eius.* Accipitur hic iudicare, id est, pœnas infligere. Nam si accipiatur pro sententia iudicis, non erat Deus iudicaturus, quasi non iudicasset, iam enim iudicauerat, & ab æter-

A

no erat iudicium, sed pœna non inflicta fuit, nisi in tempore determinato, & post hoc, & de hoc dicitur, quod Deus iudicaturus erat, & istud prædixerat, scil. per virum Dei, de quo præcedenti cap. ipsi enim latius significatum est, quam Samueli. *In æternum*, id est, quod istud iudicium, vel pœna durare deberet in æternum.

Pœna domus Heli an duraverit in æternum.

QVÆST. IV.

SED dicet aliquis contra, quia hoc tempore Abiathar sacerdotis in principio regni Salomonis finitum est, ergo non durauit in æternum. Respondendum est, quod pœna domus Heli fuit duplex, quædam in positione, & alia in priuatione: pœna enim positiua fuit, quod omnes de genere Heli perirent præter pauciſſimos, & ista solum durauit vsque ad tempus Saulis. Nam ante hoc perierant duo filij Heli in bello, scil. Ophni, & Phinees: sequenti capit. Et post eos incæpit continuari in reliqua stirpe, quousque Saul occidit. 85. viros de Achimelech, qui vestiti erant Ephod, & omnes isti erant sacerdotes relicto solo Abiathar, vt infra capit. 22. Pœna autem priuatiua erat in priuatione summi sacerdotij, & ista durauit in æternum, quoniam priuata est stirps Heli summo sacerdotio tempore Abiathar, & nunquam postea redijt ad ipsum, nec ad alios posteros suos, sed manſit in stirpe Sadoc, qui erat de filijs Phinees, de quo declaratum est præcedenti capitulo. Et de ista pœna priuatiua intelligitur hic, quod Deus iudicabit in æternum, id est, puniet domum Heli. *Propter iniquitatem, eo quod nouerat indigne agere filios suos*, id est, ista pœna inducetur propter iniquitatem Heli, quæ iniquitas non erat in aliqua commissione, quia ipse nihil commiserat, sed in omissione, scil. quia nouerat filios suos agere indigne, & nō corripuit eos, ista indignitas erat, quia errabant in opere sacerdotali, & dormiebant cum mulieribus excubātibus ad ostium tabernaculi.

B

Sciendum tamen, quod principaliter inducta fuit ista plaga propter peccata filiorum Heli, quam patris eorum, sed quia scriptura dixit de domo Heli, voluit tangere de iniquitatibus eius, & ista nulla erat, nisi quia corrigere omiserat: iniquitas autem filiorum Heli manifesta erat. *Et non corripuit eos.* Aliquis dicet, quod corripuit, quia increpuit illos præced. capit. dicens, non esse rem bonam quam faciebant filij sui.

Respondendum est, quod correctio Heli fuit remissa nimis, quia solum dixit, quare facitis res huiusmodi: nolite facere filij mei, quod autem inutile, vel parum est, nihil esse videtur. Debuerat autem Heli pro tam enormibus sceleribus nimis increpuisse filios suos, i deo dicitur, quod non correxit. *Idcirco iurauī domui Heli*, id est, ego promisi proposito iuramēto, quod punirem domum Heli, ponitur istud ad certificandum, quod ista denunciatio non est secundum continuationem, sed secundum certitudinem diuinæ scientiæ, ideo nunquam mutabitur, etiam si posteri Heli boni essent, & quia illa, quæ homo sub iuramento asserit firmiora esse debent, quā ea, quæ sine iuramento promittuntur, dixit Deus se iurasse. In Deo tamen, siue iuret, siue non iuret, semper est certitudo, quid igitur proficiat iuramentum in promissis diuinis declaratum est Genesis capit. 22. *Quod non expietur iniquitas domus eius.* id est, progeniei illius, hoc solum intelligitur quantum ad pœnam à Deo determinatam, sed non ad culpam. Nam quacunque hora ingemuerit peccator, Deus non recordatur vlterius peccatorum ipsius. Ezech. 18. capit. sed de pœna nihil impedit, quod aliquis sit in magna charitate, & sit subiectus magnis pœnalitatibus, potissimè cum istæ pœnalitates sint satisfactoriæ, & peccator punitus magis satisfacit hic, quā in futuro seculo. Gracia ergo quædam est, quod homini peccatori non remittatur hic pœna, scilicet, quod non differatur pro futuro seculo, cum leuius, & velocius hic ab ea liberetur, quam in futuro, & sic in domo Heli, nunquam fuit expiata iniquitas, id est, nunquam fuit ablata pœna, quia semper māserunt priuati posteri eius summo sacerdotio. *Victimis & muneribus*, id est, nunquam expiabitur ista pœna etiam si offerant multas victimas, & munera: vocantur victima sacrificia facta de animalibus: munera vocantur oblationes factæ de rebus non viuentibus, & per vtrumque impendebatur Deo cultus. Ponitur autem hoc ad instruendum Heli, & posteros eius, quia ipsi erant sacerdotes, & diuites: ideo putantes Deum placandum esse per sacrificia laborarent, vt impenderent multa sacrificia, sed quia illa essent fruſtratoria, & non essent accepta Deo ex hac parte prænunciauit instruens illos, quod non aboleretur peccatum per sacrificia, & ne isti laborent circa inutilia, Deus arcet eos ab his, sic etiam est factum cum Deus prænunciasset malum futurum contra Iudæos propter eorum iniquitates, & si niterentur tollere hoc per sacrificia, dixit ne fruſtra laborarent in sacrificijs. Isai. capit. primo. scilicet Ne offeratis vltra sacrificium fruſtra, incensum abominatio est mihi: Neomeniam, & sabbathum, & festiuitates alias nō feram: iniqui sunt cœtus vestri: calendas vestras, & solennitates vestras odiuit anima mea, & cum extenderitis manus vestras, auertam oculos meos, & cum multiplicaueritis orationem, non exaudiam: sic etiam multoties quando Deus non vult aliquid audire, denunciat, vt non oretur pro illo, sic patet Ierem. capitulo decimoquinto. scilicet, si steterit Moyses, & Samuel coram me, non est voluntas mea ad populum istū. Dicebatur autem de victimis & muneribus, quia in lege determinata erant specialiter aliqua sacrificia, quæ vocantur pro peccato, & illa proficiebant aliquo modo ad remissionem peccatorum, ideo de illis putarent isti, quod per ea liberarentur ab ista pœna, sed Deus prænunciat, quod non liberabuntur. quomodo autem sacrificia pro peccato proficiant ad remissionem peccatorum, & an sint pro remissione pœnæ, vel culpæ, & si pro pœna, pro quo genere pœnæ, declaratum est, Leuitic. capit. 1. & 4. *Dormiuit autem Samuel vsque mane.* Scilicet, postquam facta est sibi reuelatio iacenti in lecto dormiuit, vsque ad auroram, scil. non iuit amplius ad Heli, sicut prius iuerat: fuit enim facta ista reuelatio per noctem iacente Samuele in lecto, vnde non surrexit, quando facta est propter præsentiam angeli reuelantis, nec postea vsque ad auroram, sed dormiuit, scil. iacuit in loco suo vsque mane, siue dormierit, siue non. *Aperuitque ostia domus Dei*, scilicet, in aurora, postquam consurrexit, aperuit ostia templi, quod vocatur domus Dei: istud enim erat officium Samuelis, ipse namque semper erat in tabernaculo nocte, & die, ideo poterat conuenientius aperire portas illius, quam cæteri. Etiam erat hoc conueniens gradui suo, scilicet, ordini Leuitico: nam Leuitæ non habebant officia sacerdotalia, sed alia minora, sicut aperire, & claudere portas, & canere in voce, & organis in solennitatibus, & quando fierent sacrificia, vnde diuisi sunt Leuitæ in ianitores, & cantores. 1. Paralipom. capitulo 6. ideo ei conueniebat. Ex hoc autem apparet, quod supra dicebatur, scilicet, quod Heli dormiebat intra templum, quia ista reuelatio fuit facta per noctem, & ter concurrit Samuel ad Heli putans se ab eo vocari, nunquam tamen aperuit ostia templi, nisi vsque mane, oportebat igitur, quod Heli dormiret intra templum.

D

Et Samuel timebat visionem indicare Heli. Hic ponitur reuelationis diuulgatio facta ipsi Heli, fuerat enim ista prophetica reuelatio solum contra domum Heli, vt patet supra. ideo debebat sibi denunciari: ad hoc enim facta est, vt scirentur ea, quæ prænunciabantur: Samuel tamen timebat ista nunciare Heli. Erat autem iste timor reuerentiæ, quia Samuel nutrit' erat ab Heli, & ministrabat coram eo. In reuelatione autem ista denunciata fuerant maxima mala, scil. perditio honoris, & mors: ideo timebat talia nunciare Heli, & ob hoc proponebat tacere, nisi Heli eum incitasset ad dicendum, & quasi coegisset. *Vocauit ergo Heli Samuelem.* Ic. in aurora ad sciendū, quid sibi reuelatum esset à domino. *Et dixit Samuel fili mi.* Vocabat ergo filium Heli præ amore, quoniam ministrabat diligenter nimis, & proficiebat in omnibus, & quia in custodia illius erat, habebat illum tamquam nium, quamquam non esset. *Qui respondens ait, præsto sum.* Id est, ecce adsum, iube quid vis. *Et interrogauit eū, quis est sermo, quem locutus est ad te dominus.* Ad hoc enim vocauit eum Heli, vt ista sciret ab eo.

E

F

C

A

Quomodo sciret Heli, quod Deus locutus esset Samueli.

QVÆST. V.

Prima opinio.

QVÆRET aliquis, quomodo Heli quęsiuit quis erat sermo, quem locutus Deus fuerat, cum nesciret Deum esse locutum: nam non poterat scire, an locutus esset. Forte tamen aliquis dicet, quod audiuerat Heli voces domini ad Samuelem, cum essent ambo in eodem templo. Sed istud non stat, quia tunc sciuisset Heli quid Deus reuelauerat, & non inquireret illud à Samuele. Item si audisset voces Dei, quando facta est reuelatio: etiam potuisset eas audire, & audisset quando vocabatur Samuel ab angelo, cum fuerit ter vocatus, vt patet supra, sed Heli non audiuit: nam quando ibat Samuel ad eum nesciebat quid hoc esset: nec intellexit, quod Deus vocaret eum vsq; ad tertiam vicem: si tamē ipse audisset voces vocationis, cognouisset, quod à Deo vocaretur sciēs, quod nullus alius ibi erat, qui illas voces formare posset: sciens etiam, quod Deus prophetis per somnium reuelare secreta solitus erat. Item non stat, quia si Heli audisset reuelationem, quæ fiebat ad Samuelem, quando ei fiebat, non magis esset Samuel propheta, quam Heli, cum vtriq; Deus reuelaretur, sed Samuel erat propheta solum, Heli autem non, ideo non audiuit ipse voces. Dicendum igitur, quod non cognoscebat certitudinem, an Deus apparuisset Samueli, credebat tamen, quod apparuisset, quia cum eum ter ante hoc vocasset, illa vocatio ad aliquid ordinabatur, cum Deus nihil agat frustra. Credidit ergo, quod post illas vocationes iterum vocauerit, & locutus fuerit: volebat autem Heli cognoscere quid Deus reuelasset Samueli, quia licet nesciret, quod reuelatio contra ipsum erat: tamen forte suspicabatur illud, quia iterum contra eum fuerat facta reuelatio per hominem Dei præcedenti capit. & quia nunc reuelabatur Deus in templo puero illi satis erat suspicabile, quod contra ipsum esset reuelatio. Sed adhuc dato, quod non crediderit contra se esse reuelationē, quæsiuit quid Deus dixisset, quia erat desiderans scire reuelata, quilibet enim sic desideraret, & hoc propter duo. Primo quia illa, quæ reuelabantur erant futura, & homines afficiuntur nimis ad sciendum ea, quæ futura sunt, cum ista sola eis incerta maneant: nam præsentia, & præterita ab eis facillimè cognoscuntur, futura autem sola ignorant. Tertio desideraret hoc nimis, quia à Deo fiebat ista reuelatio. ideo esset aliquid certissimum, & valde excellens, propter quod, & desiderabile erat, sicut cupimus audire sententias magnorum virorum, & sapientum attenti eis, quæ dixerint, tanquam aliquid excellens dicturi sint, sed adhuc forte Deus incitabat Heli, vt ipse inquireret à Samuele, ne cogeretur Samuel cum rubore, & timore ista ei denunciare: nam timebat ei dicere, vt patet hic. *Oro te ne celaueris à me.* Hic rogat Heli Samuelem: nam quamquam esset famulus eius noluit imperare, & hoc propter duo. Primò, quia Heli erat maior Samuele in quantum erat summus sacerdos, Samuel simplex Leuita, & in quātum erat senior, & habens illum in potestate sua: poterat enim secundum hæc iubere illi: non erat tamen Heli maior Samuele in quantum propheta, quia Samuel erat propheta, Heli autem non: & dato, quod esset, tamen quantum ad hoc non fuit, ideo in opere prophetico nihil poterat iubere, sed orauit, vt sic flecteret eum. Secundo fuit hoc, quia dato, quod Samuel esset simpliciter subditus Heli quantum ad omnia, tamen in hoc non decebat iubere, sed orare, quia iubere importat necessitatem, & violentiam, orare autem importat libertatem, sed cum dominus vult aliquid à seruo, in quo totaliter potest eum cogere, iubere conueniens est, sed circa ea, quæ occulta sunt, iubere nihil prodest, quia seruus fallet dominum, si voluerit, nisi inducatur persuasorie ad non fallendum, & sic tunc magis orandum, quam iubendum est, ità autem erat in Samuele, quia ea, quæ petebat Heli erant futura, & reuelatio fuit facta abscondite. vnde poterat Samuel dicere Heli aliquid, quod Deus ei non reuelasset, vel de eis, quæ reuelasset multa occultare, decuit ergo, vt oraret, nimis enim flectuntur, qui in minori gradu sunt, cum viros magnos sibi supplices, & ad aliquid orantes cernunt. *Hoc faciat tibi dominus, & hæc addat.* Iste est modus iurandi antiquus, vel magis imprecandi: nam Heli imprecabatur hic mala super Samuelē si aliquid celaret: dixit autem, hæc faciat tibi dominus: per particulam hæc demonstrauit aliquid Heli, quod hic non habetur, scil. Deus faciat super te talia mala, & talia nominans illa. *Et hæc addat.* Id est, non solum sit contentus his, sed etiam addat alia mala, scil. talia, & talia, & ipse nominauit illa. *Si absconderis à me sermonem ex omnibus verbis, quæ dicta sunt tibi.* Satis credebat Heli, quod Samuel reuelaret ei aliquid de his, quæ Deus dixerat: etiam si solum iuberet illi, vt reuelaret, sed timebat, quod aliquid absconderet, & propter hoc inducebat super eum imprecationes. In quo aliqualiter patet, quod Heli credebat istam reuelationm fuisse factam contra eum, & quia aliqua alia prænunciata essent, credidit, quod illa, vel plurima illorum occultaret Samuel, ne eum contristaret. *Indicauit itaque ei Samuel vniuersos sermones domini.* Fuerat enim adiuratus, vt hoc faceret, etiam iusserat sibi dominus suus, cui peccatum erat mentiri, ideo respondit nihil celando. *Et non abscondit ab eo.* Eadem sententia est cum præcedenti, nam si omnes sermones domini denunciauit Samuel Heli, necesse erat, quod nihil absconderet ab eo, sed ista dicuntur per superabundantiam, sicut interdum est mos sacræ Scripturæ, & etiam est hoc in modo loquendi. *Et ille respondit*, scilic. Heli auditis duris denunciationibus contra se, & domum suam. *Dominus est, quod bonum est in oculis suis faciat* Id est, Deus, qui ista denunciauit, est dominus omnium potens facere de nobis quidquid voluerit, ideo faciat quod bonum videtur in oculis suis. q. d. si bonum videtur ei, quod ista, quæ prænunciata sunt eueniant super me, & domum meam eueniant. Ex hoc apparet, quod Heli erat vir bonus, & quanquam ipse peccasset, quia, cum potuit, non corripuit filios suos, quantum debuit, tamen nunc patienter sustinebat, quod Deus talia mala de eo prænunciasset esse futura, ideo ex ista pœna sibi prænunciata nemo arguere potest, quod æternaliter condemnatus sit, sed magis è contrario dicetur, quod pœnituerit de peccato suo, cum patienter pœnam sustulerit. Erat autem quædam pars pœnæ audire mala, quæ prænunciabantur, & credere, quod euentura essent. Cum igitur audiret quis ista patienter quandam partem pœnæ patienter tolerabat.

Creuit autem Samuel. Hic ponitur reuelatio facta Israel toti, scil. quod postea totus Israel cognouit, quomodo ista verba reuelata fuerant Samueli super domum Heli, & dicitur creuit Samuel, scilic. ætate, sapientia, & fama, & quantum ad omnem probitatem, sicut dicitur de Christo. Luc. cap. 2. quod puer crescebat, & confortabatur plenus sapientia, & gratia, & iterum ibidem, scil. & Iesus proficiebat ætate, & sapientia, & gratia apud Deum, & homines. *Et Deus erat cum eo.* Deus enim dicitur esse cum aliquo, quando specialiter cum eo est faciens per illum aliquid, quod per alios homines nequaquam facit. Si enim large accipiatur esse Deum cum homine, cum omni homine est, quia Deus est, in quo sumus, viuimus, & mouemur, Actor. 17. cap. nam etiam secundum modum loquendi naturalem causa prima plus influit in causata, quam causæ secundæ, vt patet in prima propositione libro de causis, & quia Deus est prima causa, necesse est eum concurrere ad omnem operationem causarum causatorum: nam omnes philosophi in causis concatenationem ponunt, scil. quod non operetur quælibet causa per se, sed omnes causæ vniuersales subordinatæ, sunt inter se concatenatæ, & confluunt cū quolibet agenti particulari, & sic necesse est cum omni homine, & asino, & lapide, & quacunque re naturali Deum esse, cum ipse concurrat cum omnibus istis ad quamlibet operationem, necesse tamen est, quod magis sit cum hominibus, quam cū alijs naturalibus entibus: cum ad plures actus, & perfectiores cum eis concurrat, sed non accipitur hic iste modus, quia tunc nihil magis esset Deus cum Samuele, quam cum quocumq; alio homine, & sic frustra dixisset scriptura, quod Deus erat cum Samuele: ideo accipitur specialiter, scilic. quod Deus faciebat, vel demonstrabat aliquid in Samuele, & sic dicitur Deus esse cum aliquo homine, quandocunque prosperat eum specialiter in aliquo ad quod alij homines non attingunt, vnde si Deus alicui det augmentum bonorum temporalium taliter, qualiter non dat alijs hominibus, & quasi sine humana cura, Deus dicitur esse cum eo. Idem si faciat, quod omnia negocia, quæ aliquis inchoat per manus eius prospere expediantur. Ita etiam si alicui detur eminens sapientia qua-

Deum esse cū alio quomodo intelligitur.

lem non

Alia opinio.

Quare Heli voluit scire, quid reuelatum esset Samueli.

A

lem non habent alij, vel quęcunque operatio in eo ſit mirabilis. De primo horum patet Geneſ.26.c.vbi cum rex Gerare vidit, quod Iſaac ſubito ditiſſim⁹ factus eſt, & quaſi ſine labore, dixit Deum eſſe cum illo, ſcil. vidimus tecum eſſe dominũ, idcirco diximus ſit iuramentum inter nos, de ſecundo apparet Geneſ.39.c. de Ioſeph manente in domo Putipharis Ægyptij: nam, cum feciſſet eum præpoſitũ domus ſuæ, omnia proſpere eueniebant per manus Ioſeph, & ob hoc credebat dominus ſuus, Deum eſſe cum illo, ſcilicet, fuitque dominus cum eo, & erat vir in cunctis proſpere agens, habitauitq; in domo domini ſui, qui optime nouerat dominum eſſe cũ eo, & omnia quæ gereret ab eo dirigi in manibus illius. De tertio patet, vt in Samuele, de quo hic, quia cum eſſet puer accepit ſpiritũ propheticum, per quem cognoſcebat, quæ alij homines ignorabant, ideo Deus erat cum eo, ſic etiam cum Chriſto dicebatur eſſe. Luc.ca.2. quia cum eſſet annorum 12. diſputauit cum Doctoribus legis cunctis admirantibus ſuper prudentia, & reſponſis eius. *Et non cecidit ex omnibus verbis eius in terram.* Locutio metaphorica eſt. Nam verba non cadunt in terram, cum verbum non ſit aliquid graue, cui competat cadere, ſed dicentur verba cadere in terram quando inania ſunt, & non cadere quando habent firmitatem veritatis: verba enim cum ſint ſolum ad ſignificandum, habent firmitudinem, vel vacuitatem ex rebus ſignatis, quod ſi res ſignatæ ſic ſe habeant, vt verba enunciant firmum eſt verbum: ſi aũt ſecus ſe habeant verba ſunt inania, & cadũt in terram: eſt autem ſenſus, quod de verbis Samuelis nullum fuit in vanũ, ſed omnia opere cõprobata ſunt, quia ſic euenit domui Heli, vt ipſe prædixerat. *Et cognouit vniuerſus Iſrael.* Hic ponitur diuulgatio nominis Samuelis per totum Iſraël propter prophetiam: nam in illo tempore forte nulli alij erant prophetæ, quia ſermo domini erat precioſus, vt patet ſupra in litera, & cum auditum eſſet, quod Samuel prophetauerat, fama eius, & laus fuit magna per totum Iſraël. *A Dan vſque Berſabee.* Dan, & Berſabee ſunt nomina propria locorũ, quæ ſunt in extremitatibus terræ Chanaan, & ponuntur iſta nomina ad ſignandum, quod ab vna extremitate terræ, vſque ad aliam maxime diſtãtem innotuit fama Samuelis. Eſt enim Dan in extremitate terræ Chanaan ad plagam aquilonis: Berſabee verò in extremitate eiuſdem terræ ad plagam meridianam, & quia magis diſtant in terra Chanaan latus meridianũ & aquilonare, quam orientale, & occidentale, poſita ſunt loca, quæ erant ad meridiem, & aquilonem. De Berſabee dicendum eſt, quod ſit locus in extremitate meridiana. quod patet ex duobus: primo, quia Iſaac habitauit in Berſabee, & ibi proprie eſt Gerara, vt colligitur Geneſ.26.c. ſcil. quia Iſaac morabatur in Gerara, & quia odioſus erat Geraritis paululum inde declinans venit in Berſabee, & poſtea ad eũ venit ibidem rex Geraræ. Eſt tamen Gerara in extremitate terræ Chanaan, & ponitur tanquam limes eius. Geneſ.c.10. ſcil. Facti ſunt termini Chanaan venientibus à Sidone Geraram, vſque ad Gazan: ſed Berſabee eſt apud Geraram, ergo eſt in extremitate terræ Chanaan, & iſta eſt extremitas meridiana. Secundo patet, quia Berſabee eſt in ſorte Iuda, Ioſue c.15. & tamen ſors Iudæ eſt in extremitate lateris meridiani terræ Chanaan, cum ponantur ijdem termini terræ Chanaan, & termini ſortis Iudæ à parte meridiana, vt patet Numer.34.c. iuncto 15.c. Ioſue. Item adhuc patet magis, quia licet tota ſors Iudæ ſit meridiana reſpectu aliarum ſortium, tamen quædam ciuitates ſunt in ſorte illa magis meridianæ, quam aliæ, & inter iſtas maximè meridiana poſita eſt Berſabee, ſcilicet apud latus terræ Edom Ioſue c.15. eſt autem locus iſte antiquiſſimus, quoniam ibi habitauit Abraham, & plantauit nemus. Geneſ c.20. ibi quoque habitauit Iſaac. Geneſ.26.c. Ciuitas tamen vocata eſt Berſabee ab ipſo Iſaac propter euentum, quem habuit cum Abimelech rege Geraræ. Geneſ.26.c. Dan eſt alia ciuitas magna, & opulentiſſima, quæ eſt in extremitate terræ Chanaan in parte aquilonari verſus Tyrum, & Sidonem, apud ipſam enim oritur Iordanis fluuius, cum ibi ſint duo fontes, ſcil. Ior, & Dan, qui poſtea in vnum conſluentes procul inde Iordanem fluuium efficiunt, de quo declaratum eſt Ioſue c.3. & 11. Iſta ciuitas prius vocabatur Leſen. Ioſue c.19. vel Lais: Iud.c.18. fuit autem poſtea vocata Leſendan per compoſitionem, quia obtinuerunt eam filij Dan. Ioſue c.19. nominantes ex nomine patris ſui: deinde procedente tempore vocata eſt ſolum Dan, vt patet hic, & infra 3.lib.c.13. Acquiſierunt autem locum iſtum filij Dan multo tempore poſt ingreſſum Iſraëlitarum in terra Chanaan Iudi.c.18. eſt autem locus iſte in extremitate aquilonari terræ Chanaan. Nam eſt in Regione Roob, vt patet præalleg. c. ſed Roob, & Emath ſunt in parte aquilonari in extremo, vt patet Nume.c.13. & ibi declaratum eſt. De Emath magis patet Numer.c.34. quia ibi ponitur, tanquam terminus aquilonaris. Ob hoc etiam Ieroboam cum voluit ponere duos vitulos in duabus extremitatibus regni ſui, vt colerent eos illi qui erant de toto regno, poſuit vnum in Bethel, & alterum in Dan. infra 3.lib.c.12. eſt autem iſta ciuitas, quæ nunc appellatur Cæſarea Philippi, apud quam Chriſtus ambulans cum diſcipulis ſuis quæſiuit ab eis, quem dicerent eum homines. Marth.16.c. De quo declaratum eſt Ioſue 19.c. *Quod fidelis Samuel propheta eſſet domini.* id eſt, iſtud innotuit per totũ Iſraël, ſcil. quod eſſet Samuel propheta domini, quia audierat ea, quæ reuelauerat ei Deus. Etiã quod eſſet fidelis, id eſt, infirmus, ſc. quod omnia, quæ diceret eſſent vera. Hoc aũt innotuit ex cõpletione eorũ, quæ prædicebat, & ponuntur hic iſta per anticipationem, quia prius completa fuerunt ea, quæ prænunciabat Samuel, vel ſaltem aliqua eorum, quam ipſe cognoſceretur propheta fidelis. *Et addidit dominus, vt appareret in Silo* id eſt, nõ ſolum apparuit dominus nunc Samueli, quando annunciauit ea, quæ futura erant ſuper domum Heli, ſed etiã addidit, vt appareret, id eſt, alijs vicibus poſtea apparuit. Quid autẽ in alijs vicibus Deus reuelauerit Samueli non apparet: non enim curauit ſcriptura illa deſcribere, quia nõ pertinebant ad exaltationem Samuelis, & depreſſionem domus Heli, ſicut iſta, de qua depreſſione, & eleuatione hic principaliter intenditur, vt poſt eam continuetur hiſtoria Regũ, & dicitur, quod apparuit in Silo, quia Samuel ſemper manebat in Silo miniſtrando, dum vixit Heli ſacerdos, poſtea autem ipſe aſſumpſit principatum Iſraël, quia fuit fact⁹ iudex, ideo procedebat per diuerſas partes Iſraël, ſecundum quod patet infra 7.c. *Quoniam reuelatus fuerat dominus Samueli in Silo.* Id eſt, innotuit Iſraëli, quod reuelatus fuerat dominus in Silo Samueli, & hoc erat, quod cognoſceret totus Iſraël Samuelem eſſe prophetam. *Iuxta verbum domini.* Id eſt iſta, quæ reuelata ſunt in Silo acciderunt, iuxta verbum domini, ſcilicet ſecundum quòd Deus prædixerat, quod facit prophetam eſſe fidelem. Aliter eſt ſenſus iſtius literæ, quod Deus prædixerat, quod appareret in Sylo, & ſicut dixit, ita compleuit, ſed quod hoc dixerit, nõ apparet, ideo melior eſt ſenſus prior.

B

Dan, Berſabee & Gerara nomina ciuitatum.

C

D

E

F

CAPVT IIII.

ET factum eſt in diebus illis, conuenerunt Philiſthijm in pugnam. Egreſſus eſt namque Iſraël obuiam Philiſthijm in prælium, & caſtrametatus eſt iuxta lapidem adiutorij.

ET factum eſt. Poſtquam in præcedentibus deſcripta eſt Heli, & filiorum ſuorum præuaricatio. Hic conſequenter ſubijcitur eorum punitio, & diuiditur in duo, quia primo deſcribitur populi depreſſio propter Heli, & filiorum eius peccata: ſecundò eius liberatio propter Samuelis merita, infra c.7. Prima in tres, quia primo debellato populi Iſraël arca Dei capitur. Secundò arca capta per ciuitates Philiſthinorum circumducitur. Tertiò ad terram Iſraël reducitur. Secunda infra ſequenti capitu. Tertia infra 6. Prima in quatuor, quia primò deſcribitur populi Iſraël debellatio, ſecundò arcæ apportatio, tertiò ipſius per Philiſthinos captiuatio, quartò pro arca capta lamentatio. Secunda ibi. *Dixeruntque maiores.* Tertia ibi. *Pugnauerunt ergo.* Quarta ibi. *Currens autem.*

An iſta ſequantur prophetiam Samuelis.

QVÆST. I.

CIRCA primum aliquis quæret an iſta bella, quæ habentur in hoc c. habeant ſe ordine conſequenti ad ea, quæ ſupra dicta ſunt de prophetia Samuelis, vel ſit anticipatio, aut recapitulatio. Reſpondebit aliquis, quod litera ad hoc reſpondet cum dicat, quòd in diebus iſtis conuenerunt Philiſthijm in pugnam aduerſus Iſraël. Sed dicendum, quòd adhuc non patet ſufficienter ex hoc: nam cum dicatur hic,

quod in diebus illis conuenerunt Philisthijm, significatur, quod nō fuit magna distantia temporis inter prophetiam Samuelis,& ista bella,& tamen an præcesserit prophetia,vel bellum nihil patet. Aliquis ergo respondebit aliter,quod hic sunt duo bella scilicet, vnum, quod accidit antequam portaretur arca in bello,& caperetur à Philisthijm, & aliud in quo arca capta est,& mortui sunt duo filij Heli. De secundo bello istorum dicet, quod manifestum est, quod fuerit post prophetiam Samuelis supra positam,quia ibi denunciatur de duobus filijs Heli, quod non corrigebat eos Heli cum eos cognosceret indigne agere,& sic nō erant mortui filij Heli, sed in illo secundo bello mortui sunt, vt patet infra in litera, ergò præcessit prophetia Samuelis adhuc secundum bellum. De primo bello,quod fuerit ante captionem arcæ dicet, quod non constat,an fuerit ante,vel post prophetiam,scilicet,vtrumque eorum satis esse poterat. Nos autem respondemus, quod ista duo bella fuerunt necessariò post prophetiam Samuelis,quæ habetur præc. De secundo eorum supra probatum est. De primo autem satis patet, quia ista non fuerunt, tanquam bella duorum temporum, sed fuit vnum bellum continuatum: modus tamen fuit, quod Israëlitæ iuerunt contra Philisthijm, & in prima die belli perierunt de Israëlitis, quatuor millia virorum,& tunc non habebant arcam domini secum in castris, putantes autem,quod accidisset ista mors, eo quod non erat arca domini cum eis miserunt pro ea,& sic non fuerunt dissoluta castra,cum missum est pro arca. Nam immediatè post illam diem missum est pro illa, & patet hoc, quia dicitur infra afferamus ad nos de Silo arcam fœderis: ergo non ibant ipsi cum illa,sed ipsi erant in castris,& faciebant arcam ad se venire. Item patet infra cum dicitur, cumque venisset arca fœderis Dei in castra vociferatus est Israël, ergo castra erant posita,antequam veniret arca,scilicet ex prima die, qua pugnauerant,& non præcesserat, nisi vna dies,aut duæ de bello,quando venit arca. Quod patet infra cum dixerunt Philisthijm non fuit tanta exultatio heri,& nudiustertius, id est, non gauisi sunt Iudæi tantum in duobus diebus præcedentibus, sicut in illa: ergò solùm præcesserant isti duo dies,in quibus perierant de Israëlitis,quatuor millia virorum. Non igitur fuerunt ista duo bella in duobus temporibus,sed in eodem tempore continuato,sed secundum fuit post prophetiam Samuelis, ergò vtrumque eorum, sed fuit istud bellum pauco tempore post prophetiam, ideò dicitur in diebus illis. *Et factum est in diebus illis.* scilicet,pauco tempore,postquam Samuel prophetauit supra posita. Sciendum autem, quod in isto bello, quod describitur in isto c.de captione arcæ finitur quintus liber Antiquitatum Iosephi, qui incipit à tempore, quo Iosue post mortem Moysi transiuit Iordanem. Continet autem totam historiam libri Iosue,& Iudicum, & Ruth, & istorum quatuor capitulorum.sunt autem tempora harum historiarum anni 476.vt ipse dicit in principio ipsius libri. *Conuenerunt Philisthijm in pugnam aduersum Israël.* Erant enim Israëlitæ,& Philisthijm magni hostes,& erat bellum quasi continuum inter eos.

Quare Israelitæ,& Philisthijm fuerunt magni hostes.

QVÆST. II.

SED quæret aliquis quare Israëlitæ, & Philisthijm erant hostes. Dicendum quod causa huius est, quia erant Philisthijm in terra Chanaan, quam Deus promiserat totaliter filijs Israël. erat autem tota terra Philisthijm intra sortem datam Iudæ: nam in terra Philisthijm solum erant quinque ciuitates principales, scilicet Acharon, Geth, Azoton, Gaza, Aschalon, vt patet infra c.6. sed istæ vrbes ponuntur omnes in sorte Iudæ Iosue c.15.& ibi magis declaratum est, ergo tota terra Philisthijm erat in sorte Iudæ. Est autem ista terra tota ferè apud mare mediterraneum, & apud flumen Ægypti, vt patet Iosue capitulo 15.& sic est in confinio lateris meridiani,& occidentalis terræ Chanaan, scilicet in angulo: Iudæi autem expugnabant terram Philisthijm, vt expellerent inde Philisthinos & habitarent ipsi terram: Philisthijm autem fortiter se defendebant, & inuadebant filios Israël, & quamquam Israëlitæ vellent pacificè viuere cum Philisthijm, non permittebantur, quia cum Philisthijm cognoscerent Israëlitas esse hostes suos,inquieti erant quousque eradicarent eos de terra semper scientes sibi propinquum esse periculum: potissime autem incœpit pugna ista ante tempus Samsonis Nam tempore aliorum iudicum habebant Israëlitæ pugnam contra alias gentes,vt contra Moabitas,& Ammonitas,& reges Syriæ, contra Philisthinos tamen incœpit ante tempus Samsonis: tempore enim Iair Galaditis, cum vixissent Israëlitæ in pace,mortuo eo,peccauerunt Israëlitæ contra Deum,& tradidit eos in manu Philisthijm 18. annis: deinde liberati sunt Israëlitæ de manu eorum,& transierunt aliqui iudices, in quorum temporibus non fuit bellum contra Philisthijm, scilicet tempore Iethe,& Ebesan,& Chialon, & Abdon,de quo patet Iudic.cap.11.& 12. post mortem autem Abdon incœperunt Israëlitæ colere Deos alienos,& tradidit eos Deus in manu Philisthijm annis 40.Iudic.cap.12. Ex eo autem tempore semper bellum fuit inter Philisthijm, & Israël: nam finitis illis 40.annis incœpit Samson iudicare Israël, & pugnare contra Philisthijm: omnia enim quæ faciebat erant contra illos, & imperabant illo tempore Israëlitis Philisthæi Iudic. 15. c. iudicauit autem Samson Israël annis 20. Iudic.c.16.in quibus bellum,& inimiciciæ Philisthinorum contra Israëlitas erant: post mortem autem Samsonis successit Heli sacerdos, qui fuit iudex Israël,nec fuerunt alia tempora media,quamquam ex ordine libri Iudicum aliter appareat: hoc patet 5.lib. Antiquitatum Iosephi, cum dicit: post mortem verò Samson præfuit Israëlitis sacerdos Heli: hic autem iudicauit Israël annis 40.vt patet infra in litera: huius etiam tempore dominabantur Philisthijm Israëlitis, quamquam non erat pacificum dominium, cum Israëlitæ pugnarent aduersus Philisthijm, vt patet hic, quòd tamen seruirent aliqualiter Israëlitæ Philisthæis apparet ex verbis Philisthinorum hortantium se ad bellum infra in litera, scilicet confortamini, & state viri Philisthijm ne seruiatis Hebræis, sicut & illi seruierunt vobis,& nō solum fuerat ista seruitus ante hoc,sed etiam tempore Saulis, quod fuit paulò pòst hoc habebant Israëlitæ aliquam seruitutem, quia cauebant Philisthijm ne fortè facerent Hebræi gladium,aut lanceam: vnde faber ferrarius non inueniebatur in toto Israël, sed descendebat omnis Israël ad Philisthijm, vt exacueret vnusquisque vomerem suum, & ligonem, & securim, & sarculum, vt patet infra c.13. Ergo adhuc tempore isto erat seruitus quædam Israëlitarum sub Philisthijm: durauit etiam bellum post tempora Heli temporibus Samuelis, vt patet infra c. 7. postea etiam tempore Saulis fuit bellum contra Philisthijm: tota enim vita eius fuit bellum durum,vt patet infra c.14.scilicet. Et erat bellum potens aduersus Philisthijm omnibus diebus Saul: exigebant tamen semper aliqua tributa ab Israëlitis Philisthæi, quod durauit vsque ad tempora Dauid, cum factus est rex super totum Israël: tunc enim abstulit potestatē eorum faciens, quòd non peterent Philisthijm tributum ab Israël, sed è contrario Israëlitæ accipiebant tributum à Philisthijm: de hoc infra 2.lib.c.8.scilicet. Factum est autem post hoc,percussit Dauid Philisthæos, & humiliauit eos, & tulit Dauid frenum tributi de manu Philisthijm: ab illo autem tempore cessauit bellum inter Israel, & Philisthijm, nec leguntur vltra pugnasse. Nunc autem, quamquam Philisthijm dominabantur Israeli, & exigebant aliqua tributa: tamen conuenerunt in pugnam contra Israel, quia fortè non respondebant eis Israelitæ integrè cum tributis impositis, vel quia volebant eos magis subijcere seruituti, vt imponerent maiora tributa. *Egressus est namque Israel obuiam Philisthijm in prælium.* scilicet, quod cum senserunt Israelitæ Philisthijm contra se venire, ipsi quoque collectis agminibus suis exierunt eis obuiam propè terram Philisthijm: hoc autem erat ne permitterent eos vagari per terram suam,quia sic omnia vastarent: etiam fecerunt hoc ad excusandum timorem eorum, qui erant in terra,& non erant exituri ad bellum, quia si fœminæ, & pauuli vidissent agmina Philisthinorum timuissent nimis: propter hoc etiam cum pugnarent Amalechitæ contra Israelitas iussit Moyses Iosue, quod collecto exercitu exiret extra castra obuiam Amalech: Immò inter pugnatores quidam inspiciunt hoc tanquam bonum augurium,scilicet quod præcedant in aggrediendo: sic patet de pugna Timothæi contra Iudam Machabæum 1.Machab.c.5. cum dicitur cum appropinquauerit Iudas, & exercitus eius ad torrentem aquæ: si

transie-

transierit ad nos prior, vel poterimus sustinere eum, quia potens poterit aduersus nos: si verò timuerit transire, & posuerit castra extra flumen, transfretemus ad eos, & poterimus aduersus illum. Istum quoque modum secutus fuit Ionathas filius Saul, quando iuit cum armigero suo contra Philisthinos, scilicet & ait Ionathas: Ecce nos transibimus ad viros istos, cumque apparuerimus eis, si taliter locuti fuerint ad nos, manete donec transeamus ad vos: stemus in loco nostro, nec ascendamus ad eos: si autem dixerint ascendite ad nos, ascendamus, quia tradidit eos dominus in manibus nostris.

Bellum Philisthinorum, quod hic ponitur, an sit illud idem, de quo infra c.7.

QVÆST. III.

QVÆRET aliquis circa istud bellū, de quo habetur hic, an sit illud, de quo habetur infra c.7. nec aliquis dicat, quod ideò nō est idē, quia illud scribitur post istud, quia multoties in sacra Scriptura idē repetitur: sicut patet in libris Paralip. in quibus multa repetuntur, quæ dicta fuerant in libris Regum. In libro quoque 2. Machab. multa repetuntur, quæ habentur in 1. lib. Dicet autem aliquis, quod istud bellum, & illud sit idem, quia hic dicitur de castrametatione apud lapidem Adiutorij, & ibi eodem modo dicitur de lapide Adiutorij. Respondendum est, quod ista bella non fuerunt eadem. Primò quia in isto bello victi fuerunt Israelitæ &. infra c.7. vicerunt, & hic mortui sunt duo filij Heli, atque capta est arca, infra autem c.7. nequaquam. Item tempore huius belli Heli erat iudex Israel: nam iudicauit Israel 40. annis, sed non fuit mortuus vsque ad finem istius belli, vt patet infra in litera: ergò ipse tunc dominabatur, & iudicabat in Israel, sed tempore belli, quod habetur infra c.7. erat iudex Samuel, cum ipse vicerit bellum, & iam transierant anni 20. sub eius iudicatura, de quibus eo. c. ergò non est idem bellum. Item non est idem locus castrorum, quia in isto bello castrametati fuerant Israelitæ apud lapidem Adiutorij. In bello autem, quod habetur infra c.7. erant in Masphat, sed persecuti sunt Philisthæos vsque ad lapidem Adiutorij, vt patet infra c.7. ergò fuerunt diuersa bella. *Et castrametatus est iuxta lapidem Adiutorij.* scilicet, Israelitæ posuerunt ibi castra sua expectantes aduentum Philisthijm, & ex hoc patet responsio ad argumentum, quod supra fiebat, scilicet quod non est idem bellum, quod habetur hic, & infra c.7. quamquam vtrobique dicatur de lapide Adiutorij, quia hic ponitur tanquam locus castrametationis, ibi autem tanquam locus, vsque ad quem durauit persecutio hostium, & vocatur locus iste lapis Adiutorij, quia Samuel posuit lapidem vnum erectum in loco illo, & vocatus est lapis Adiutorij. Sciendum autem, quod hic ponitur istud per anticipationem: nam quando factum est istud bellum, non vocabatur lapis iste lapis Adiutorij, sed postea pluribus, quam 20. annis cum Israelitæ essent in Maspha, & pugnarent cōtra Philisthim persecuti sunt eos occidentes plurimos de Maspha vsque ad vrbem, quæ dicitur Bethacar, & apud ipsam cessante pugna erexit Samuel in signum victoriæ, & laudis diuinæ lapidem magnum dicens, hucusque auxiliatus est nobis dominus: de quo infra c.7. *Porro Philisthijm venerunt in Aphec.* Ista est quædam ciuitas, quæ tunc erat in terra Philisthijm: pertinebat tamen ad sortem Iudæ, & vocatur Aphec, vel Apheca: de hoc Iosue c.15. Alia etiam ciuitas erat in terra Chanaan, quæ vocabatur Aphec, ceciditque in sortem Aser, de qua Iosue c.19. sed hic intelligitur de Aphec, quæ erat in sorte Iuda, quia tota terra Philisthijm pertinebat ad sortem Iuda, vt supra dictum est: apud istam ciuitatem Aphec iterum castrametati sunt Philisthijm, quando occisus est in bello Saul, & Ionathas filius eius. De hoc infra 29.c. *Et instruxerunt aciem contra Israel.* Ordinauerunt ibi pugnatores. *Inito autem certamine terga vertit Israel Philisthæis.* Exierunt Israelitæ de locis castrorum, & Philisthijm de locis suis: commissa pugna in campo fugerunt Israelitæ.

Quare Israelitæ verterunt terga Philisthæis.

QVÆST. IV.

HOc autem dicitur fuisse propter peccata filiorum Heli, & totius populi, nam cum filij Heli abuterentur sacerdotali officio, distrahebant homines à ministerio Dei, scilicet vt non offerrent sacrificia, nec venirent in sanctuarium supra c.2. in quo, quamquam filij Heli essent occasio, tamen peccatum populi erat graue, ideo tam sacerdotes, quam populus puniti sunt. nam sacerdotes isti occisi sunt in bello, vt patet infra, & de populo perierunt in prima die belli quatuor millia virorum. In secunda autem congressione perierunt 30. millia, vt patet infra. In isto autem primo bello non multum restiterunt Israelitæ Philisthæis, sed immediatè dederunt terga, & dispersi sunt per agros, hoc autem erat, quia dominus inducebat istam plagam propter peccatum, & sicut cum Iudæi erant in cultu Dei, cum paruo eorum labore, aut quasi nullo Deus conuertebat hostes eorum in fugam, & occidebat eos, ita cum Iudæi peccarent, Deus incutiebat timorem cordibus eorum, ita vt non possent sustinere vultum hostilem: sic enim promisit eis. De primo horum patet Exod. 23. c. id est, Terrorem meum mittam in præcursum tuum, & occidam omnem populum, ad quem introieris, cunctorumque in inimicorum tuorum cōram te terga vertam: sic enim accidit in mari rubro Exod. c.14. sic etiam Iosue pugnante contra quinque reges Amorrhæorum: nam descenderunt lapides grādinis de cœlo, qui occiderunt plures de Amorrhæis, quam Israëlitæ occiderant gladio, & quia nox festinabat, ne confugerent hostes ad refugia fecit, Deus stare solem quousque Iosue vltus est de hostibus suis: de quo Iosue c.10. Ita quoque paulò pòst hoc tempore Samuelis dum Philisthijm insidiarentur Iudæis in Maspha: intonuit Deus de cœlo super Philisthijm fragore magno, & fugati sunt atque percussi à facie Israël. De secundo patet, scilicet de timore, quem Deus daret in cordibus Israelitarum quando peccarent: nam tunc ita timerent, vt etiam folia arborum incuterent eis timorem. De hoc Leuit. c.26. scilicet. Et qui remanserint de vobis dabo pauorem in cordibus eorum in regionibus hostium, terrebit eos sonitus folij volantis, & ita fugient quasi gladium: cadent nullo sequente, & corruent singuli super fratres suos, quasi bella fugientes. nemo vestrum audebit inimicis resistere: peribitis inter gentes, & hostilis vos terra consumet. De hoc etiam multa Deuteron. c.18. Sic satis verisimile est fuisse in ista vice, quod Deus incusserit eis timorem, & immediatè fugerint: hoc autem apparet ex verbis Hebræorum: nam ipsi non crediderunt se superatos fortitudine Philisthinorum, sed quod Deus incusserit eis illam magnam plagam cum dicitur: dixeruntque maiores natu de Israël, quare percussit nos Deus hodie coram Philisthij. quasi dicat non fecerunt hoc Philisthijm robore suo, sed Deus. *Et casa sunt in ipso certamine.* scilicet, in bello ipsius diei, quod dicitur ad differentiam alterius pugnæ, quæ immediatè secuta est: nam in ista prima perierunt 4. millia, & in sequenti 30. millia. *Passim in agros.* Id est, ista cæsio, vel mors fuit Passim, id est, differenter, vel sine ordine per agros quasi dicat, non perierunt Israëlitæ in acie consistentes, sed inito certamine mox terga verterunt, & in ipsa fuga occisi sunt. In fuga autem non seruabatur aliquis ordo aciei, sed quidam fugiebant ad vnam partem, & alij ad alteram sine aliquo ordine dispersi per agros. *Quasi quatuor millia virorum* Nō occiderunt Philisthijm illa die plures, quia immediatè fugit Israël de acie rediens in castra: Philisthijm autem per agros in fuga occiderunt 4. millia: ad castra autem non accesserunt, quia fortè timuerunt illuc introire, vel fortè tempus erat importunum ad prosecutionem.

Et reuersus est populus ad castra. scilicet, Israelitæ redierunt ad castra sua. Non enim erant castra apud locum belli, sed procul inde initum est certamen: fugientes autem reuersi sunt ad locum, in quo fixerunt castra, scilicet apud Bethachar, vbi erat lapis Adiutorij: ibi autem manserunt dum miserunt pro arca ad templum, & rursum initum est prælium. *Duxeruntque maiores natu de Israel.* Hic ponitur secundum, scilicet, arcæ in castra apportatio, quia propter eius absentiam crede-

bant se superatos à Philisthinis : ideò ea præsente putabant, quod vincerent, quia cuius absentia est causa destructionis, A eius præsentia est causa conseruationis, vt patet 2. Physicorum, vbi ponitur exemplum de nauta, & naue. Dicitur autem hic, quod maiores natu de Israël dixerunt hoc, scilicet, seniores, qui natiuitate maiores, id est, antiquiores sunt : isti enim prudentiores sunt iuuenibus : ideò inceperunt inquirere cur hoc malum euenisset eis, iudicaueruntque hoc fuisse propter absentiam arcæ : ideò diffinierunt eam ducendam esse in castra. *Quare percussit nos Deus hodie coram Philisthijm.* Id est, nunquid est aliqua iniquitas in nobis quare hoc acciderit ? sciebant enim quod quando ipsi peccabant Deus tradebat eos in manum hostium, vt patet ex processu libri Iudicum, sed nunc non putabant aliquod peccatum se habere, propter quod traderentur in manus Philisthijm, ideò scribebant hoc absentiæ arcæ : dixeruntque etiam quare percussit nos Deus coram Philisthijm, scilicet non percusserunt nos Philisthijm, sed Deus, qui augmentauit vigorem eorum, & animositatem, vt cito nos percuterent, vel diminuit vires nostras, & incussit nobis timorem, vt fugeremus à facie eorum. *Asferamus ad nos de Silo arcam fœderis domini.* Sciebant enim Israelitæ, quod Deus suus vbique potens est, & vbique est : nec enim solùm in arca erat intra sancta sanctorum, credebant tamen, quod Deus erat specialius in arca fœderis, quam in alio loco inter homines eo, quod ibi manifestabatur gloria sua inter duo cherubin opinati sunt, igitur quod præsentia Dei specialis in arca aliquid eis conferret, & sic verè futurum erat, nisi Israelitæ offendissent Deum, & demeruissent istud auxilium : fuit igitur eis infelicior casus. Nam si iterum pugnauissent contra Philisthijm non habentes inter se arcam, fugissent à facie eo- B rum cito, sicut in priori bello, & caderent pauci vulnerati : nunc autem adducta arca confisi, quòd Deus propter arcam liberaret eos diutius resisterent Philisthæis, & mortui sunt plures. nam priori bello perierunt quasi quatuor millia, & adueniente arca perierunt 30. millia, vt patet infra. Excæcauerat enim Deus Israelitas, vt traderentur in manus Philisthijm. Nam cum ipsi percuterentur propter peccata eorum, scilicet desertarum, & præuaricatarum cæremoniarum attribuebant hoc absentiæ arcæ, vt sic durius caderent. Dicitur autem, quòd ista arca erat in Silo, quia ibi erat tabernaculum domini, & semper erat arca intra tabernaculum, sicut iusserat Moyses. Patet etiam hoc præcedenti c. quia dicitur, quòd Samuel dormiebat in loco, vbi erat arca, postquam autem arca venit in bellum cœpit esse disiuncta à tabernaculo. Nam capta est à Philisthijm, & mansit in terra eorum mensibus 7. deinde cum reducta est in terram Israel non fuit posita in loco sanctuarij, sed fuit in Cariathiarim in domo Aminadab in Gabaa : deinde fuit mutata per alia loca, nec reducta est ad sanctuarium quousque Salomon ædificato templo reduxit eam. De hoc patet infra c. 6. & 7. & infra lib. secundo c. 6. & 2. Paralip. c. 1. Vocatur ista arca fœderis, quia in ea continebatur fœdus, scilicet duæ tabulæ legis, in quibus erat scriptum C fœdus, scilicet præcepta decalogi, super quæ principaliter initum est fœdus. *Et veniat in medium nostri.* Id est, veniat ad castra, vt sit inter nos, putabant enim, quòd ex hoc magis Deus liberaret eos saltem propter ipsam arcam, quia vt non periret arca, faceret Deus, quòd ipsi non perirent, sed neutrum saluatum est, nam arca ducta est in terram Philisthijm, ipsi verò ex magna parte corruerunt vulnerati, reliqui autem fugerunt. *Vt saluet nos de manu inimicorum nostrorum.* Id est, assistentia specialis Dei in arca liberabit nos ab hostibus ne possint nocere. In quo patet magna confidentia Iudæorum circa sanctitatem arcæ, nam cum fuissent victi priori bello nequaquam ausi fuissent iam congredi, nisi propter arcam.

An Israelitæ deberent tantum confidere in arca, & an semper in Deo sit confidendum. D

QVÆST. V.

QVÆRET aliquis an Iudæi rectè agebant tantum confidentes de aduentu arcæ, scilicet quòd ea aduenien te, superarent hostes, etiam si alias ab eis superarentur. Respondebit aliquis, quòd stulta spes erat ista, sicut demonstrauit euentus rei, nam ipsi perierunt, & arca capta est. Item dato, quòd aliqualiter confidendum esset se bona habituros in aduentu arcæ, hoc quidem foret, si ipsi non demererentur, tamen ipsi peccauerant, ideò frustra expectabant se liberandos per arcam. Sicut dicimus esse vanam spem eorum, qui semper peccant, & tamen putant, quòd Deus miserebitur eorum dando illis post mortem vitam æternam. Respondendum est, quod Iudæi rectè faciebant confidentes, quòd in aduentu arcæ superarentur hostes eorum : Deus enim habitabat inter Iudæos speciali habitatione, scilicet super arcam, & volebat locum istum esse sanctissimum, ita vt Moyses præponeret arcam in via propter defensionem ab hostibus, vt patet Numer. c. 10 vbi arca præcedebat. Israëlitas mouentes castra, & dicebat Moyses quando mouebatur arca: surge domine, & dissipentur inimici tui, & fugiant qui oderunt te à facie tua : cum autem deponeretur dicebat reuertere domine ad multitudinem exercitus Israël, & sic Moyses demonstrabat virtutem Dei ad liberandum ab hostibus esse in præsentia arcæ, alij ergò Israëlitæ sic existimare debebant, immò nihil erat, quod ita esset Deo gratum, sicut quod Israëlitæ nimis confiderent Deo, quia in hoc existimabant eum esse aliquid magnum, si de eo aliqua magna sperarent, & sicut confidere ipsi Deo est de eo asserere potentiam ad faciendum, & bonitatem ad facere volendum, ita & confidere, quòd præsente arca liberarentur Israëlitæ ab hostibus, erat adhuc magis meritorium. Nam arca, & cætera, quæ erant in veteri testamento, si quis illa secundum se consideraret nihil esse videbantur, quod igitur propter auctoritatem Dei aliquis illa honoraret credens aliquod esse bonum, erat magis de Deo confidere, & hoc Deo gratuum est : nihil namque est, quòd magis facit nos indignos beneficiorum eius, quam si de illo magna non confidimus : sic patet Iacobi c. 1. postulet autem in fide nihil hæsitans, qui enim hæsitat similis est fluctui maris, qui à vento mouetur, & circumfertur, non ergò existimet homo ille, quòd accipiat aliquid à domino. Deus igitur semper vult, quòd confidamus illi, quòd dabit nobis ea, quæ petimus, etiam si ipse determinauerit non dare. Causa est, quia vel aliquando Confidendum est, vel nunquam, quòd autem nunquam confidatur absurdum est, si autem aliquando ergò semper, valet consequentia, quia nos non cognoscimus voluntatem Dei, nisi per operationes, ideò quousque operetur incerta est, & sic dato, quòd non operetur non constat quid faciat, ideò semper nobis confidendum est, quòd bona faciet, cum semper incertum sit quid faciet : alioquin nunquam confidendum est, quando aliquid à Deo petimus, quia nunquam determinatè scimus quid Deus facturus est : ponatur enim quicunque status noster, non potest ex illo concludi qualiter Deus petitionibus nostris respondeat, nam etiam si valde boni simus, fortè quòd petimus non est nobis expediens, ideò non dabit, si autem mali aliquando fuerimus, & postea ad Deum redeamus, non est ex hoc arguendum, quòd Deus tanquam in vindictam prætoritorum peccatorum petitionibus nostris non faueat, nam nimis diuinæ est bonitati detrahere, quòd existimetur nos ad Deum conuersos quantumcunque de præteritis gementes non posse obtinere, quod petimus : quasi semper velit Deus pœnam peccatorum nostrorum, quia quanto maior est bonitas tanto plura remittere potest : Deus etiam sic vult semper, quòd speretur de eo, quòd faciet, quod petimus, quamquam facturus non sit : nam eum ipse sciat nos ignorare quid ipse velit, vult quòd de eo meliora præsumamus, quæ maximè bonitati suæ conueniunt, si autem interdum non eueniunt quæ nos expectamus, ad bonitatem Dei pertinet, qui concedere non vult ea, quæ nobis nociua sunt, nos autem nescimus quid nobis vtile, aut nociuum sit : vnde si aliquando

Ratio negatiua.

Exemplum.

E

Semper in Deo est cõfidendũ.

Deus semper vult, quod cõfidamus illi, & quare.

F

Deus

A

Deus non conceſſit, quæ petimus, & non ſubuenerit nobis ſperantibus in ſe, non propter hoc minus iterum ſperandum eſt, ſed quotieſcunque nobis euenerit petere debemus, & confidere, quòd recipiemus. nam quòd prius Deus nobis non fauerit non fuit tanquam non potuiſſet complere, quæ petebamus: nec etiam quaſi non fuerit tanta clementia ſua, vt nobis non concederet, ſed fuit ex immenſa bonitate, quia nos imprudentes, quæ nobis noxia erant, petebamus. Confidendum igitur eſt, quòd ſi iterum petierimus, quæ nobis conueniant, fauebit, & ſi iterum fruſtemur petitis adhuc ſemper vlterius confidendum eſt ex ratione prædicta. Accidit igitur ex hoc, quòd non debeamus Deum exiſtimare minoris bonitatis, cum ea quę petimus, nobis non conferret, quàm ſi contuliſſet: nam quòd non contulerit non eſt ex defectu poteſtatis, aut bonitatis, ſed ex ſuperabundanti benignitate, qua nobis conferre non vult, quæ nocent: nos tamen illa ignorantes petiuimus. De Iudæis igitur conformiter dicendum eſt, quòd meruerunt confidentes, quòd præſente arca liberarentur, & hoc quomodocunque ſe haberet ſtatus eorum, ſcilicet, ſiue tunc boni eſſent, & non offendiſſent Deum ante hoc: ſiue nunc incipientes boni eſſe ante hoc fuiſſent in prauitatibus: ſi primo modo, inconueniens erat, quod non confiderent, quia tunc non exiſtimabant magnam eſſe ſanctitatem arcæ ex ſpeciali præſentia Dei, quod Moyſes credendum admonuit. Si ſecundo modo, nimis diffidebant bonitati Dei exiſtimantes, quod Deus eis ſubuenire nollet, quia olim peccauiſſent. Quamquam igitur Deus non adiuuerit liberando eos propter arcam, tamen rectè fecerunt confidentes: Deus autem non liberauit illos, quia iudicauit melius eſſe non liberare, quam liberare. Ad argumentum primum reſpondetur: cum dicebatur, quòd non erat recta ſpes, cum aduentus rei hoc demonſtrauerit. Dicendum, quòd non erat ſpes eorum recta, vel non recta, quia id quòd ſperabant euenit, vel non euenit, ſed quia ſperabant ab illo à quo rationabile erat ſperari, ſcilicet quia potens erat, & quia bonus, vt facere vellet, quòd autem non fecerit ex occulto Dei iudicio prouenit, & non ex habitudine ſpei noſtræ. Ad ſecundum cum dicebatur, quod Iudæi demerebantur liberari, ideò non rectè ſperabant ſe liberandos, dicendum non tenere, & hoc propter duo. Primo quia Iudæi non videbantur ſibi conſcij, quod propter aliquam iniquitatem eorum eueniſſet plaga, ſed propter abſentiam arcæ, ideò rationabile erat, quod præſente arca confiderent ſe liberandos. Secundo quia dato, quòd Iudæi ſcirent ſe peccauiſſe contra Deum, non debebant deſperare de liberatione. Nam Deus tantæ bonitatis eſt, vt pœnas nobis quantumcunque debitas remittat, ſi petimus, vel ſaltem ad alterum tempus differat: potiſſime cum etiam ſi non petamus interdum nos liberet: etiam ſi peccauerimus: quanto magis ſi deuote petierimus? Non enim eſt conditio Dei, vt ſemper pro peccatis immediatè puniat. Exemplum autem, quod adducebatur non eſt ſimile, ſcilicet de illo, qui ſemper peccat, & tamen expectat, quod per Dei miſericordiam habebit vitam æternam. Nam hoc determinatum eſt, quòd quicunque decedat in mortali neceſſariò mancipatur gehennæ. Contrarium ergò ſperare temeritatis eſt, & infidelitatis magnæ, cum non aſſentiamus determinationibus fidei. De temporalibus autem euentibus ſecus eſt, quia non eſt determinatum, quando nos petentes Deus exaudiat, vel quando non: ſemper igitur confidendum eſt, quod exaudiet. Iudæi ergò meruerunt confidentes ex aduentu arcæ futuram liberationem: licet eis ex Dei iudicio euenerit aduerſa calamitas. *Miſit ergò populus in Silo.* Scilicet populus Iſraël, qui erat in caſtris: diffinito, quòd veniſſet plaga propter abſentiam arcæ: miſit pro illa in Silo, quia erat cum tabernaculo: pugnatores tamen non receſſerunt de caſtris, ſed expectauerunt futuram arcam, vt iterum pugnarent. *Et tulerunt arcam fœderis domini.* Id eſt, in qua erat fœdus domini, ſcilicet duæ tabulæ legis, iſti autem qui tulerunt ſacerdotes erant. nam laici non auderent introire ad locum, in quo erat arca, ſcilicet in ſancta ſanctorum: immò nec Leuitæ, nec ſacerdotes minores, ſed ſacerdos magnus ſolus introibat in ſancta ſanctorum: populares namque non ſolum ſi tangerent, ſed etiam ſi viderent vaſa Dei diſcooperta morerentur, vt patet infra capit. 6. quando Beth-ſamite mortui ſunt, quia viderunt arcam: Leuitæ autem ſi tangerent, vel ſi ex aliqua curioſitate vellent videre vaſa ſanctuarij, morerentur: Numer. cap. 4. Solus autem ſummus ſacerdos hoc impunè faciebat. Educta eſt igitur arca domini de loco ſuo per ſacerdotes, & ipſi duxerunt eam in caſtra, vt patet hic, cum dicatur, quòd duo filij Heli, ſcilicet Ophni, & Phinees erant cum arca.

B

Ad rationem primæ opi.

C

Exemplum.

D

E

F

Quomodo arca potuit educi de ſanctuario, & an peccauerint educendo ad bellum.

QVÆST. VI.

QVÆRET aliquis quomodo arca potuit educi de loco ſanctuarij ad ducendum in caſtra: nam ipſa erat intra ſancta ſanctorum, ad quem locum nunquam licebat intrare ſacerdotibus minoribus, ſed ſoli ſacerdoti magno, & huic non ſemper, ſed ſolum ſemel in anno, ſcilicet in die propitiationis, vt patet ad Hebr. c. 9. idem patet Leuit. ca. 16. cum dicitur, quòd Aaron, qui erat ſummus ſacerdos non ingrederetur in ſancta ſanctorum omni tempore, quo vellet, ſed ſolùm quando faceret cæremonias, quæ habentur ibi, & illud erat ſemel in anno in die propitiationis, ergò non poterat introire in ſancta ſanctorum ad educendum arcam. Reſpondebit aliquis, quòd poterat ingredi ſummus ſacerdos, quia fortè tunc erat dies propitiationis, in qua licebat ei ingredi illuc. Sed dicendum eſt, quòd iſtud non ſtat, quia dies propitiationis erat vna feſtiuitas maxima de quinque feſtiuitatibus Hebræorum, & in illa abſtinebant Iudæi ab omni opere: Leuit. c. 23. ideò non portarent ſacerdotes illa die arcam in caſtra. Item non iuiſſent Hebræi ad pugnam in tali feſtiuitate, quia ab omnibus operibus vacare debebant. Nec obſtat, ſi dicas, quòd licebat eis pugnare in ſabbathis, ſicut fecerunt Machab. vt patet. 1. Machab. c. 2 quia hoc erat in defenſione, ſed non in expugnatione, ita enim apparet ex verbis ipſorum ibidem, & tam ſtrictè obſeruabant Iudæi, quòd ſi fortè eſſent in congreſſu, & in diebus ſabbathorum hoſtes facerent contra eos aliquas machinas, quibus viderent ſe Iudæi deſtruendos, etiamſi poſſent illas in diebus ſabbathorum infringere, vel exurere non exurebant, nec quidquam mouebant: vnde dicit Ioſephus. 14. lib. antiquitatum, quòd pugnante Pompeio contra Ariſtobolum regem Iudæorum, & eos, qui erant in templo, conſtruebant Romani munitiones in ſabbatho ad introeundum in vrbem, & templum, & ſi licuiſſet Iudæis illa die exurere munitiones Romanorum potuiſſent quidem, & nequaquam introiſſent Romani in templum, vt tamen obſeruarent legem, paſſi ſunt fieri munitionem, qua ipſi deleti ſunt: dicit enim, quòd licet eis in ſabbathis defendere ſe ab hoſtibus, ſed non inuadere eos, nec oppugnare munitiones, ſic ergò fuiſſet de iſtis Iudæis, ſi tunc eſſet dies propitiationis, quòd non irent ipſi ad bellum, nec congrederentur contra Philiſthijm. Item quod maius eſt dato, quòd eſſet tunc dies propitiationis, & poſſet ſummus ſacerdos introire in ſancta ſanctorum coram arca, tamen non poterat inde educere arcam, nunc autem eduxit. Reſpondendum eſt, quòd hic ſunt duo dubia. Primum eſt an poſſent ſacerdotes ducere arcam de loco ſanctuarij ad bellum. Secundum an ſummus ſacerdos pro illa poſſet ingredi in ſancta ſanctorum. Quantum ad primum dicendum, quòd Deus iuſſerat arcam eſſe in loco ſactatiſſimo totius ſanctuarij, ad quem nullus ingrederetur, niſi ſummus ſacerdos, & non apparet aliqua cauſa expreſſa in lege, propter quam manente ſanctuario arca poſſet inde educi, vt portaretur in alium locum, ideò non videbatur, quòd deberet educi: moto autem tabernaculo, neceſſe erat arcam moueri, & tunc ferebatur ipſa per viam, ſicut aliæ partes ſanctuarij, ſic enim factum eſt in deſerto, quotieſcunque mouebantur caſtra: ſic quoque in terra promiſſionis etiam contigit, vt cum arca portata eſt de Bethſames in Cariathiarim infra cap. 6. & 7. & cum poſtea inde portata eſt in domum Obethedon Gethæi, & poſtea inde in domum Dauid infra 2. lib. cap. 6. conſiſtente autem tabernaculo non apparebat cauſa ex aliqua determinatione legis, quod liceret educi arcam de ſanctuario: Iſraëlitæ tamen, quia ſuperati fuerunt à Philiſthijm credentes, quòd in nullo eſſet ſibi auxilium, niſi in arca Dei, putauerunt licitum eſſe illam duci in caſtra: habebant autem ad hoc exempla primo. Nam tempore Ioſue Deus dixit, quod ducetur

retur arba in bellum contra Iericho : septem quippe diebus, quibus Israëlitę lustrauerunt Iericho portabant secum arcam, & turbas sacras, & sic capta est vrbs. Crediderunt ergo Israelitæ sibi hoc nunc licere,& verè licebat, quia egerunt illud nõ ex aliqua curiositate,sed ex necessitate.

An licuit summo sacerdoti ingredi sancta sanctorum pro arca.

QVÆST. VII.

QVANTVM ad secundum de summo sacerdote an licuerit ei intrare pro arca in sancta sanctorum. Respondendum est, quòd regulariter non licebat ei intrare illud sub pœna mortis,nisi in die propitiationis.Leui.c.16. nunc tamen erat casus specialis,scilicet quia arca ducenda erat pro necessitate belli,ideo licet cum timore,& prius fusis precibus tamen introire licebat : timendum autem erat nunc magis , quam cum sacerdos introibat regulariter in die propitiationis , quia nunc non erat data lex de isto ingressu , & dubium erat, an Deus hoc acceptaret. Cum autem arguebatur , quòd non erat dies propitiationis , ita vt introire posset , concedendum est : nec istud obstat. Nam ingressus diei propitiationis non erat ad educendum arcam de loco suo , sed ad aspergendum sanguinem coram propitiatorio : Leuit.16.& ad Hebræ. c.9. Nunc autem ingrediebatur sacerdos ad educendum arcam, ideo non erat opus , quòd esset dies propitiationis. Cum autem dicitur , quòd etiam in die propitiationis non licuisset summo sacerdoti educere arcam de loco suo , concedendum est , quod regulariter non debebat educi , nunc tamen in tali casu,& ex determinatione totius populi educi licuit.

An summus sacerdos ingrediendo sancta sanctorum fecerit cæremonias legis.

QVÆST. VIII.

QVÆRETVR vlterius,cum summus sacerdos ingressus fuerit in sancta sanctorum pro arca , an fecerit cæremonias,quæ habentur Leuit.16.& ad Hebræ.c.9. dicit enim Apostolus,vbi supra, quòd summus sacerdos introibat semel in anno in sancta sanctorum,non sine sanguine,quem offerebat pro sui, & populi ignorantia. Et Leuit.16. ponuntur multæ ceremoniæ tam in vestibus , quas tunc debebat habere summus sacerdos, quam in sacrificijs , quæ primo immolabat, quam in thymiamatibus, quæ introducebat secum illuc, & si aliquid istorum non obseruaret,moreretur , vt patet ibidem. Respondendum est , quòd non obseruauit tunc ista summus sacerdos,quia ista non fiebant eo,quòd summus sacerdos ingressurus erat in sancta sanctorum,sed quia tunc fiebat expiatio populi,pro qua debebant offerri illa sacrificia: cum autem introiuit nunc sacerdos magnus pro arca , non erat dies expiationis,ideo nullum istorum sacrificiorum fieri necesse erat: immo nec debebat, quia Deus solum volebat semel in anno fieri festum propitiationis : peccarent autem Iudæi, si vellent illud pluries facere. Dicendum igitur,quod sicut in motu castrorum quando sacerdos magnus introibat in sancta sanctorum ad operiendum arcam,non faciebat aliquam illarum cæremoniarum sicut declaratum est Leuit.c.16.& Nu.4. ita nũc cum egrederetur ad educendum eam inde , non oportebat aliquid fieri.

An sacerdos portauit thymiama quando introiuit ante arcam.

QVÆST. IX.

QVÆRETVR specialiter , an quamquam non oporteret,quod sacerdos magnus faceret sacrificia nunc, quæ faciebat in die propitiationis , quando introibat ante arcam: an deberet saltem secum apportare thymiama , quod apportabat in die propitiationis. Causa diuersitatis est in his , quia sacrificia , quæ faciebat sacerdos in die propitiationis antequam introiret coram arca pertinebant ad expiationem populi,vt patet Leuit.16.& ad Hebræ.c.9 . Nunc autem non introibat ad expiandum, ideo manifestum erat , quod non debebat illa offerre : de thymiamate autem , quod secum ferebat secus erat,quia illud offerebatur, vt nebula consurgens ex aromatibus operiret propitiatorium,ne posset ibi aliquid videre summus sacerdos , alioquin moreretur : Leuit.c.16. sed nunc videbatur consistere idem periculum,ideo debebat ferre secum thymiama sacerdos. Respondendum est,quòd non erat necesse introduci thymiama : nam istud fiebat, quia super propitiatorium inter alas duorum Cherubin , erat quidam Angelus in corpore assumpto respondens in persona Dei ad ea,quæ quæreret summus sacerdos , & quia Deus iudicabat summum sacerdotem indignum esse illa visione , iubebat,vt ferret secum thymiama grossum : ex quo exhalans vapor operiret propitiatorium,& totum quicquid erat ante faciem summi sacerdotis, vt sic nihil videre posset , vt patet Leuit.c.16. Cum autem mouebantur castra sacerdos introiens in sancta sanctorum non ferebat secum thymiama, vt declaratum est Numer.c.4.eo , quòd non erat tunc aliquid super propitiatorium , quod videri illicitum esset : nam Angelus, qui ibi erat recesserat ad mouendum nubem , quæ erat super tabernaculum. In die autem propitiationis cum introibat sacerdos , erat Angelus super propitiatorium ad respondendum summo sacerdoti , vel ad aliquid ei dicendum,& ad hoc necesse erat poni thymiama,vt non videretur. Nunc autem cum ingressus est summus sacerdos ad educendum arcam, quia non erat Angelus ei aliquid locuturus : nec ipse quicquã quæsiturus non erat ibi , ideo non oportebat poni thymiama in ingressu,nec fieri aliquam cæremoniam.

An solus summus sacerdos eduxerit arcam de loco suo.

QVÆST. X.

QVÆRETVR vlterius quomodo summus sacerdos põterat educere arcam de loco suo : nam arca erat magni ponderis,& ferebatur per vectes , vt patet Exod. cap.25.ideo erant ad minus quatuor viri necessarij ad mouendum eam, sed intra sancta sanctorum non licebat alicui stare , nisi summo sacerdoti,ideo difficilè videtur quomodo fuerit deducta. Respondendum est , quòd non solùm introiuit summus sacerdos in sancta sanctorum ad eductionem arcæ , sed etiam cum eo aliqui de sacerdotibus minoribus. Cum autem dicitur,quòd soli summo sacerdoti licebat introire , verum est in die propitiationis,eo quòd erat ibi Angelus loquens ad sacerdotem,& non solum non licebat minoribus sacerdotibus introire in sancta sanctorum , sed etiam non licebat eis manere in prima parte tabernaculi,eo tempore quo summus sacerdos ingrediebatur in sancta sanctorum , vt patet Leuit.c.16. scilicet nullus hominum sit in sanctuario,quando pontifex ingreditur,vt roget pro se, & domo sua : hoc autem esse videbatur, quia loquebatur Angelus cum summo sacerdote , & illi qui essent in prima parte tabernaculi audirent : nunc autem non esset Angelus in sanctuario super arcam ad loquendum , quia non ingrediebatur illuc sacerdos summus ad orandum, nec interrogãdum aliquid,sed solum ad educendum arcam : cum igitur nihil appareret tunc super arca , non solum summo sacerdoti , sed etiam minoribus ingredi licebat. Simile autem erat in motu castrorum per desertum : nam quandocunque mouerentur Aaron , & filij sui ingrediebantur ex mandato Dei in sancta sanctorum , & operiebant arcam apparantes eam,vt portaretur à Caathitis : Numer. capitu. 4. ita igitur hic,quia sicut ibi non manebat Angelus super arcam, cum recessisset ad mouendum nubem in motu castrorum , ita & nunc non erat aliquis Angelus ibi , quia summus sacerdos nihil loqui debebat , & ingressi sunt cum eo minores educentes arcam : de istis introitibus in sancta sanctorum, scilicet quomodo interdum ingrederetur solus summus sacerdos,interdum cum eo minores : diuersitatis ratio declarata est Leuit. 16.& Num. c.4.

(.˙.)

Quomo-

Quomodo portata fuit arca ante Hebræos, cum videndo eam morituri essent.

QVÆST. XI.

QVÆRETVR vlterius quomodo poterat duci arca in castra: nam videtur, quòd omnes Hebræi sic morerentur, quia tota multitudo Israelitarum viderent arcam, sed qui viderent, morerentur, vt patet infra de Bethsamitis qui mortui sunt, quia viderunt. c. 6.

Respondendum est, quòd non morerentur omnes Israelitæ, ideo non oportebat, quòd aliquis moreretur, ex eo, quòd duceretur arca in castra: nam multoties Israelitæ videbant arcam extra sancta sanctorum: tamen nemo moriebatur, sicut erat in itinere per desertum, quando arca per se portabatur: aliquando enim per se ibat portata à Leuitis præcedens castra, vt patet Num. c. 10. aliquando etiam coram toto populo ad bella portabatur Iosue c. 6. sicut fuit ibi in destructione Iericho: sic etiam Dauid illam fecit portari de Cariathiarim in domum suam infr. lib. 2. c. 6. & astabat totus populus: nemo tamen mortuus est, nisi Oza, qui tetigit arcam, vt patet ibidē. Cùm autem arguitur de Bethsamitis mortuis, quia viderunt arcam, dicendum, quòd hoc fuit, quia viderunt eam nudam: deposuerunt enim illam de plaustro suo ponentes eam super lapidem, & discooperientes eam, de quo infr. c. 6. ideo perierunt illi, qui non erant digni videre arcam discoopertam, de quo magis dicetur præalle. c. Nunc autem arca ducenda erat in castra operta pallijs suis, & quandocunque portabatur sic ibat, ideò nulli erat periculum in videndo arcam: solum enim fuerit prohibitum videre illam discoopertam: Num. c. 4. vel tangi aliqua curiositate.

Domini exercituum. Vocatur ista arca Domini exercituum, quia Deus Hebræorum, cuius erat ista arca, erat habens exercitus multos, s. angelorum iuxta illud Iob. c. 25. scilicet nunquid est numerus militum eius? Et vocantur milites Angeli. Vel dicitur Deus exercituum, id est Deus potens in bellis, & exercitibus: ipse enim dat victoriam quibus vult, & vertit in fugam, quos vult: dicitur autem istud nomē hic de Deo, quia in præsenti maximè sibi conueniebat eo, quòd ducebatur arca illius, vt adiuuaret in bellum. *Sedentis super Cherubin.* Id est Deus Israel sedet super Cherubin, quod intelligitur de duobus Cherubin positis super arcam, & velatibus propitiatoriū: nam in medio alarum illorū duorum Cherubin, dicitur Deus sedere, quia ex ipso loco audiebatur vox quædam: de qua Exod. 25. & Num. cap. 7. Erat autem illa vox cuiusdam Angeli in corpore formato de aere, & incluso inter alas Cherubin, vt non videretur: ille autē Deus vocatur, quasi Deus loqueretur. Nicolaus dicit, quòd ex hoc apparet esse veram illam opinionem, quæ dicebat, quòd propitiatorium non sit opertorium arcæ, sed quędam tabula aurea eleuata super arcam, & sustentatam in manibus Cherubin, in qua Deus sedebat, & tunc dicebatur sedere super Cherubin. Dicendum est istam positionem esse falsam, nam propitiatorium opertorium arcæ est, vt colligitur. Exod. 25. & 36. c. & ibi responsum est ad obiecta: dicitur tamen Deus sedere super Cherubin, quia inter eos sedebat, & eminebat.

Lyrani op. de propitiatorio reijcitur.

Erant que duo filij Heli cum arca fœderis Ophni, & Phinees. De istis duobus mentio agitur ad significandum, quòd isti duxerunt arcam in castra, vel erant principes in ducendo, eo, quòd erant filij summi sacerdotis, & vnus eorum, s. Phinees iam fungebatur summo sacerdotio pro patre, qui non poterat explere ritum cæremonialem præ senectute, & quia caligauerunt oculi eius. Sic ait Iosephus. 5. Antiquitatum. Fit etiam principaliter mentio de his, quia isti duo mortui sunt in bello: propter peccata enim istorum venerunt omnia mala super domum Heli, & mors ipsorum iam prænunciata erat patri, scilicet quòd vna die morerentur ambo supra c. 2. & sciendum de istis duobus, quod non venerunt à pugnandū, sed solum ad comitandum, & custodiendum arcam, cum dicatur, quòd erant cum arca fœderis duo filij, scilicet quod quando populus erat in castris, ipsi manebant in Silo cum arca domini, & administrationes sacerdotales: postea autem venerunt in castra, quia misit populus pro arca, & habuerunt ipsi occasionem veniendi ad bellum: poterant tamen etiam sine hoc ire ad bellum: nam semper necesse erat, quòd quando Iudæi pugnarent contra alias gentes haberent sacerdotes in bello ad præmonendum exercitum secundū ea, quæ habentur Deutero. c. 20. Poterant etiam ire ad pugnandum: nam non erat irregularitas eis occidere quempiam sicut sacerdotibus nostris, & sic omnes sacerdotes de genere Machabæorum erant bellatores: Iudas enim, & fratres sui Machabæi fortissimi bellatores erant, & tamen ipsi tenuerunt successiuè sacerdotium summum, vt patet ex processu primi libri Machabæorum. Isti tamen non venerunt ad bellum ad pugnandum nec ad exhortandum, sed ad portādum arcam, & tamen ibi mortui sunt, quærebat enim Dominus occasionem, vt occideret eos. *Cumque venisset arca fœderis Dei in castra.* Id est Israelitæ erant in suis castris, & miserunt pro arca in Silo, quæ non multum distabat inde, & ipsi expectauerunt in castris vsque ad aduentum arcæ. *Vociferatus est Israel omnis clamore grandi.* Scilicet aduenientе arca omnes, qui erant in castris clamauerunt magnis vocibus, quod erat ad duo. Primò ad inuocationem Dei sui: omnes enim Israelitæ vno animo inuocauerunt Deum, vt eriperet eos de manu hostium, sed non eripuit, quia peccata eorum demeruerunt. Secundo clamauerunt ad magnam exultationem confidentes, quòd in aduentu arcæ vincerent Philisthinos: de ista voce lætitiæ dicitur infra, quòd audierunt eam Philisthijm, & dixerunt: non fuit tanta exultatio heri, & nudiustertius. *Et personuit terra.* Idest tota terra sonuit à clamore magno Israelitarum, cùm omnia castra clamarent: dicitur autem terra personare, quia fiebat id, quod communiter patimur, scilicet quod cùm nos clamauerimus audiamus extremas partes vocum nostrarum à quodam alio referri, & illud secundum Philosophum 2. de Anima, & secundum poetas vocatur Echo: fieret autem hoc maximè, quando totus populus clamaret. *Et audierunt Philisthijm vocem clamoris.* Procul enim distabant castra Philisthinorum à castris Israelitarum, quod patet, quia in præcedenti bello vtriq; de castris suis exierunt ad purgandū in loco medio, & tamen fugiente postea Israel antequam peruenirent Israelitæ in castra sua perierunt de eis quasi quatuor millia in fuga, quod esse non poterat si castra fuissent coniuncta loco, in quo pugnauerunt. Hic tamen potuerunt Philisthijm, qui erant in castris audire vocem Israelitarum clamantium, quia clamor eorum fuit terribilis, & omnia castra simul clamauerunt, cū dicatur, quod vociferatus est omnis Israel clamore grandi, & personuit terra. poterat igitur ad satis magnā distantiā hoc audiri, vel potest dici aliter, quod non audierūt clamorem istum illi, qui erant in castris Philisthinorum, sed qui erant in custodia: mitterent enim Philisthijm aliquos de suis contra castra Hebræorum ad videndum, quid fiebat, & vt scirent an contra ipsos pararentur aliquæ insidiæ, ne subito irruerent contra eos Hebræi. Ipsi quoque Hebræi sic facerent mittentes aliquos de suis contra castra Philisthiim, ita enim consueuerunt facere exercitus hostiles, quando in campo manent, & isti de Philisthijm, qui venirent contra castra Israel poterant audire vocem, quæ fiebat in castris. *Dixerunt que, quænam est hæc vox clamoris magni in castris Hebræorū?* Si dicamus, quod illi qui erant in castris Philisthijm audierunt vocem clamoris huius, dicetur, quod ipsi quæsierunt hoc: nam non poterant scire ipsi cur accidisset, quia non videbant arcam venisse. *Et cognouerunt, quia arca Dei venisset in castris.* Quod enim Philisthijm possent cognoscere Hebræos habere arcam, quæ vocaretur arca Dei, scilicet in qua esset tota sanctificatio ipsorum, non est dubium, nec admirabile: nam Iudæi, & Philisthijm erant coniuncti locis, & poterant de se inuicem cognoscere cæremoniales ritus, sicut nos cognoscimus ritus gentium à nobis nō nimis distantium: potissimè quia id, quod sanctissimum erat inter omnia, quæ habebant Hebræi erat arca. Sed quomodo cognouerint Philisthijm; quod venerit arca in castra? dicendū quod hoc cognouerunt illi, qui erant in insidiis, quos posuerant Philisthijm. Nam erant discurrentes vndiq; circa castra Iudæorum, vt viderent si quid moueretur cōtra Philisthijm. *Timuerunt q. Philisthijm.* Sciebat. n. quod maxima sanctificatio Dei apud Israelitas erat, ideo timuerunt ibi esse aliquam virtutem, quæ posset eos disperdere, potissimè cum audiuissent magnalia de Deo Hebræorum, vt infra patet. *Dicentes venit Deus in castra.* In hoc errauerunt Philisthiim, secundùm quod errabant aliæ gentes: putauerunt enim, quòd arca quam habebant

Hebræi erat Deus eorum, vel aliqua virtus inclusa in illa arca, ideo antequam veniſſet arca putabant Deum non eſſe in caſtris. Cùm autem illa veniret, dixerunt, quòd veniebat Deus in caſtra.

In aduentu arcæ quare crediderunt Philiſthijm ibi eſſe Deum.

QVÆST. XII.

CAVSA huius erroris eſt ex eo, quòd opinabantur gentes circa Deos ſuos: aliquæ enim exiſtimabant, quòd ipſa idola lapidea, vel lignea erant dij eorum, præter aliquam aliam virtutem, & iſta erat opinio vulgaris, ſic enim inter viros Azoti Dagon, qui erat ligneus, credebatur eſſe Deus eorum, & colebatur, & quando repertus eſt Dagon pronus ante arcam fractis manibus, dixerunt Philiſthijm, quòd Deus Hebræorum aggrauauerat manum ſuam ſuper Deos ipſorum, quòd neceſſe eſt intelligi de dijs, vt ſunt ſimulachra lapidea, lignea, vel metallina. Alio modo accipiebant quidam inter gentiles ipſos Deos, & dicebant Deos ipſorum non eſſe illa ſimulachra lapidea, vel metallina, ſed quaſdam virtutes ſpirituales latentes in eis, & iſta erat opinio ſapientiſſimorum inter Gentiles. Colebant tamen Deos ſuos facientes eis illa ſimulachra, quia non poterant illos ſuper ſeipſos cernere, ideo volebant ſaltem in quibuſdam ſimulachris repræſentare illos facientes ſimulachra in figura, & magnitudine ſecundum habitudinem ad illud, quod repræſentare volebant, & ob hoc quando erant aliqui dij, quos colebant Gentiles, & non poterant propriè habere imaginem, quamquam facerent eis templa: tamen non faciebant eis imagines: ſicut patet de dea Veſta, per quam intelligebant purum ignem Gentiles, ſicut ait Ouid. 2. Faſtorum.

Cum dico Veſtam, purum intellige ignem.

Ideo huic non faciebant imaginem, ſed templum, & in penetralibus illius ponebant ignem, qui ſemper ardebat atque per puellas virgines nutriebatur. Quocunque autem horum modorum intelligerent Philiſthijm: putabant, quod Deus Iſraelitarum veniret in caſtra. Nam ſi ipſa arca eſſet Deus, illa nouiter veniebat: ſi autem aliqua virtus latens in arca, illa quoque ſimiliter adeſſe non poterat, quouſque arca veniret: non enim putabant Philiſthijm, quòd Deus Hebræorum eſſet quædam virtus ſpiritualis infinita, quæ vbique ſit, & à nullo loco compræhenſa, omnia quoque potens, & pro voluntate diſponens. Nam etiam Philoſophi, qui circa hoc acutiſſimi fuerant non putauerunt Deum, qui ſecundum eos erat prima cauſa eſſe infinitè perfectum, ſed ſolum dixerunt illum eſſe infinitum in duratione. Attribuerunt autem illi aliquam operationem maiorem omnibus, quæ in habitu rerum omnium ſunt, & ab hoc Gentiles trahebant originem circa poſitionem ſuam de dijs, limitantes potentiam deorum ad ſingulas res. Quoſdam enim dixerunt præſidere campis, alios vallibus, alios montibus, & ſic in cæteris, introducentes deorum pluralitatem ſecũdum numerum rerum. Et ſic putaueruut Syri, qui habitabant prope Iudæam, quod Deus Iudæorum erat Deus montium, & non vallium, nec camporum. Vnde quando Benadab rex Syriæ victus fuiſſet à rege Acab rege Iſrael, dixerunt ei ſerui ſui, quòd dij Iſraelitarum erant dij montium, ideo præualuerant cõtra eum in montibus, ſed inſtauraretur bellum in vallibus, & ibi non præualerent dij Iſraelitarum. De hoc infr. 3. lib. c. 20. ſcilicet Serui regis Syriæ dixerunt ei: dij montium ſunt dij eorum, ideò ſuperauerunt nos, ſed melius eſt, vt pugnemus contra eos in campeſtribus, & obtinebimus eos: hoc igitur modo Philiſthijm putantes Deum Iſrael eſſe ſpecialiter in aliquo loco, dixerunt, quod veniente arca, veniebat Deus in caſtra. *Et ingemuerunt, dicentes væ nobis*, id eſt, valdè gemuerũt Philiſthijm ſcientes veniſſe arcam, & dixerunt: væ nobis, id eſt, malum venit ſuper nos, ſcilicet, quia Deus Iſrael veniebat ſuper eos in pugnam: hoc autem dixerunt Philiſthijm propter duo. Primò quia ipſi audierant magnalia de Deo Hebræorum, vt patet immediatè, ſcilicet hi ſunt dij, qui percuſſerunt Aegyptum omni plaga. Timebant igitur, quòd ſic faceret Deus Hebræorum ſuper eos, quia ipſi erant hoſtes Iſrael, ſicut Aegyptij. Secundo timebant Philiſthijm propter magnum gaudium, quod fecerunt Hebræi in aduentu arcæ: nam credebant ex hoc aliquod bonum eis eueniſſe: Philiſthiim autem putabant non ſine cauſa gauiſos fuiſſe Hebræos, ſ. propter fortitudinem Dei ſui, quantum autem boni accedebat Hebræis, tantum mali ſuperueniebat Philiſthijm, & dato, quòd ſecundum veritatẽ aduentus arcæ nihil profecturus eſſet Hebræis, ſecundum quod factum eſt, & tamen, quod tantum gauderent Iſraelitæ in aduentu eius erat durum Philiſthæis, quia fortius pugnarent Hebræi confidentes ſe præualituros propter Deum ſuum, & ob hoc ſiue Philiſthiim vincerent ſiue vincerentur, durius cum eis agendum erat: eſt enim iſte modus fortitudinis propter ſpem: cum aliquid ſperantes de adiutorio, vel de experientia armorum confidunt in bello, & fortiter pugnant: ſic patet per Ariſt. 3. Ethic. vbi ponit plures ſpecies fortitudinis. *Non fuit enim tanta exultatio heri, & nudiuſtertius.* Ideſt Iſraelitæ non tantum exultauerunt in diebus præcedentibus belli, ſicut in illo, cùm venit arca: ex quo arguebant Philiſthiim, quòd aliquod magnum adiutorium eis fuerat collatum in aduentu arcæ, & quantum illi adiuuabantur tantum Philiſthæi deprimebantur, ideo triſtabantur de aduentu arcæ.

Væ nobis, quis nos ſaluabit de manu deorum ſublimium iſtorum?

Dolebant Philiſthiim timentes potentiam Dei Hebræorum, & exiſtimabant, quòd nullo modo poſſent liberari in bello, quia non putabant aliquem ex parte ipſorum, ſiue Deum, ſiue hominem eſſe potentiorem Deo Hebræorum. Nam ſi dij ipſorum eſſent æquè potentes, non formidarent: putabant enim Gentiles, quod dij ſui inuicem pugnabant, habebant enim ſingulæ gentes ſingulos Deos, & de his dicebant, quod ſicut gens pugnabat contra gentem, ita & dij inter ſe pro cultoribus ſuis pugnabant, ſic inducit Virg. 10. Aeneidos pugnantes quoſdam Deos pro Troianis, & alios pro Græcis. Idem Homerus in Iliade dicens, quod Venus pugnans pro Troianis percuſſa eſt in bello à quodam Græco: ſic quoque inducit Auguſt. 3. de Ciui. Dei, quamquam autem dij Philiſthinorum congrederentur cum Deo Iſrael, putabant nihil proficere, quia Deus Iſrael erat potentior, & ſic clamabant, quod nullus poſſet eos liberare de manu Dei Hebræorum. Dixerunt aut de manu deorum iſtorum, quia putauerunt apud Hebræos eſſe Deos multos, ſicut erant apud Gentiles, ſic enim dixerunt Syri dij montium ſunt dii eorum, & loquebantur de Deo Iſrael infr. 3. lib. cap. 20. Vel poteſt dici, quod Philiſthiim exiſtimauerunt Deum Iſrael eſſe vnum Deum, ſed ex modo ſcripturæ ponitur hic in plurali. Nam tam inſipientes, quam ſapientes apud Philiſthinos vocabant Deum Iſrael, quaſi vnum Deum, de ſapientibus patet infra cap. 6. vbi ſacerdotes, & diuini dixerunt Philiſthæis: dabitis Deo Iſrael gloriam, ſi forte releuet manum ſuam à vobis. Populares quoq; Philiſthinorum dicebant Deum Iſrael tanquam vnum Deum, vt patet ſequenti c. vbi ſæpè dicitur de arca Dei Iſrael. Dixerunt etiam Philiſthijm Deos Iſrael eſſe ſublimes, id eſt, magnæ poteſtatis, ſcilicet, quia erant potentes ſuper aliarum gentium Deos. *Hi ſunt dij, qui percuſſerunt Aegyptum omni plaga.* Hic inducunt confirmationem. ſ. quod Deus Iſrael erat fortis. Nam ipſe deſtruxit Aegyptios, & Deos eorum, ſic igitur poterat deſtruere Philiſthinos, & Deos ipſorum: non ſolum enim Deus Iſrael puniuit Aegyptios, ſed etiam Deos ipſorum, quia comminuit omnia idola Aegyptiorum. De hoc Num. c. 33. ſ. Nam & in dijs eorum exercuerat vltionem. Fuerat autem iſta percuſſio cognita apud multas gentes, quoniam fuit magna nimis, & ſic Philiſthiim potuerunt cognoſcere potiſſimè, quia Aegyptus eſt apud terram Philiſthijm, ſic.n. patet Exod. c. 13. vbi dicitur, quod Deus noluit educere Iſraelitas de Aegypto per viam terrę Philiſthijm, quæ vicina eſt, in quo innuitur, quod medium inter terram Chanaan, & Aegyptum ſit ipſa terra Philiſthiim: dicitur hic, quòd percuſſerunt omni plaga. i. inferendo multas plagas: intulit.n. Deus decem plagas Aegyptijs, vt patet Exod. cap. 7. vſque ad 12. Et multum vocatur quaſi totum, vel omne. Sicut enim Deus dixit ad Pharaonem. Hac vice mittam ſuper te omnes plagas meas. i. mittam multas. *In deſerto.* Non eſt intelligẽdum, quòd plagæ factæ ſuper Aegyptios fuiſſent in deſerto, quia fiebant in ipſa terra Aegypti, quæ nõ eſt deſertum,

Dij plures quare poſiti ſint à Gentilibus.

Deos inuicẽ pugnare opinati ſunt antiqui.

ſed

A

ſed vocatur deſertum terra , quæ eſt extra Aegyptum verſus mare rubrum. Nã ibi maxima plagarũ inflicta eſt,ſ.quod Pharao,& oẽs,qui ibant cum eo,perſequentes Hebræos,perierũt in mari rubro:iſtud autem non computatur inter plagas , ſed durius fuit qualibet plagarum. *Confortamini,& eſtote viri Philiſthijm.* Hic ponuntur verba hortatoria ad bellum ipſorum Philiſthijm inter ſe dicentium,quod confortarentur,ſ.ad pugnandum fortiter ne caperentur viuentes ab Iſraelitis, & cogerentur ſeruire illis:exiſtimabant.n.quod Deus Hebrẽorum faceret eos ſuccumbere , ideò magis volebant mori viriliter pugnando,quàm viuere Hebræis turpiter ſeruiendo. Credebant tamen neceſſarium eſſe alterum iſtorum fieri, & hoc ſonant verba ſequentia.ſ. ne ſeruiatis Hebræis : ſunt autem iſta verba exhortatoria,velut cũ quis ex deſperatione fortiter pugnat præeligens,quia moriendũ eſt magis viriliter,quam turpiter viuere.*Ne ſeruiatis Hebræis.* Hoc dicebant,quia ex virtute Dei Hebræorum caperent faciliter Philiſthijm , quaſi ſine bello,& cogerentur ſeruire,ideò exhortantur ſe inuicẽ, quod etiam ſi Deus Iſrael ſubiecerit eos Hebræis non permittant ſe capi,vt ſeruiant,vel quod nõ tradant ſe ſub aliquo pacto, ſed magis moriantur omnes viriliter , & quia hoc videbãt eis eſſe ſub poteſtate eorum,hortabantur ſe ad hoc.*Sicut & illi ſeruierunt vobis.* Reputabant.n. Philiſthijm peſſimam conditionem viri eſſe ſeruiturem: nec aliquid peius fortunã inducere poſſe, & cum infœliciſſima ſors iſta ſit,adhuc infœlicior eſt, cũ quis efficitur ſeruus eius,cuius ante erat Dominus, & hoc propter duo. Primò quia grauior ſeruitus eſt,cùm illi qui ſerui fuerũt, & ſunt domini,recordati malorum,quæ pertulerunt grauius affligant afflictores ſuos. Secundò quia iſta ſeruitus eſt turpior:tanto.n.aliquis vilior eſt,quanto magis deſcendit , ſed nemo videtur magis deſcendere, quam quod efficiatur eius ſeruus cuius Dominus erat: Hebræi autem ſeruierant Philiſthinis tempore prẽterito,& adhuc ſeruiebant,ideo grauiſſimum videbatur eis,quod ſubderentur ſeruituti Hebræorum.

Effici ſeruus cuius erat dominus peſſimũ eſt.

B

Peſsima Iudæorum conditio.

QVÆST. XIII.

IN hoc autem apparet melior cõditio Philiſthinorum, quã Hebræorum egredientium de Aegypto : ſæpe.n.dixerunt, quòd voluiſſent magis viuere in ſeruitute Aegyptiorum,quãquam illa eſſet grauiſſima , quàm venire in terram Chanaan ſubijciendo ſe periculis:ſic patet Exod.cap.14. cum viderunt Pharaonem ſuper ſe venientem, & dixerunt: Nunquid non erant ſepulchra in Aegypto,&c.& Exod.c.16.dixerunt: Vtinam mortui eſſemus in Aegypto , quando ſedebamus ſuper ollas carnium:ſimile Num.11. & 20.nec ſolum hoc,ſed etiam cum audiuiſſent,quòd Chananæi erat gens dura diſponebãt, vt redirent in Aegyptum iterum ad ſeruitutem: Num.c.14.& dixerunt ibi vtinam mortui eſſemus in Aegypto , & non in hac vaſta ſolitudine: valde igitur erant animi degeneris,& ſeruilis:Philiſthijm aũt erant viriles corde, vt patet ex verbis eorum:prẽeligerunt.n.mortem glorioſam pugnando cõtra Hebræos contra Dei voluntatem, & poteſtatem etiam ſi crederent ſe ſuperandos, quàm vitam miſerrimam ſub hebraica ſeruitute, quod autẽ Hebræi ſeruirent Philiſthinis ſatis manifeſtum eſt. Nam à multis temporibus ante hoc ſeruierant , & nunc quoq; ſeruiebant. Nam 18.annis ſeruierunt poſt mortẽ Iair iudicis Iſrael,de quo Iud.c.10.poſtea autẽ erepti de manu eorum per quoſdam iudices inciderunt iterum in ſeruitutem ipſorum per 40.annos;de quo Iud.c.12. quo expleto Samſon iudex incẽpit aliqualiter liberare Iſraelitas de manu Philiſthinorum,ſed non valuit penitus,nam & Iſraelitæ propter mandatum Philiſthinorum comprehenderunt Samſonem,& tradiderunt Philiſthæis:Iud.c.15.& ibi dicitur,quod illo tempore Philiſthijm dominabantur Iſraeli,poſt mortem etiam illius 40.annis,quibus fuit iudex illi nõ ceſſauit ſeruitus, nec etiam tempore Samuelis,& Saulis, vt declaratum fuit ſuprà in prin. c. quamquam Samuel tempore ſuo diminuerit iſtam ſeruitutem quantum ad aliquid accipiendo quædam loca de terra Philiſthijm,vt patet infr.c.7.*Confortamini,& bellate.* Replicatio ſententiæ eſt ſemper exhortando ſe ad fortiter moriendum,& non turpiter ſeruiendum.

C

D

Expoſitio Nicolai in literam refellitur.

QVAEST. XIV.

NICOLAVS non videtur totaliter ſequi iſtam expoſitionem dicens,quod non concordat iſta litera.ſ. confortamini &c. quia hoc non videtur pertinere ad exprimendum timorem Philiſthinorum propter Deum Iſrael , ſed magis confidebant , quod Deus non poſſet eis nocere, ideò dicit, quod ſecundum Hebrẽos non exponitur ſic iſta litera,ſed dicit , quod quidam de exercitu Philiſthinorum habebant reuerentiam ad arcam Domini , & timebant quod aliqua mala eis infligi poſſent:erant enim deuoti circa arcam: & de iſtis exponunt primam partem literæ ſuperioris dicentes: & ingemuerunt Philiſthijm vſque ibi: Quis nos liberabit de manu deorum iſtorum:inclusiuè : alij autem de Philiſthinis nullam habebant reuerentiam , nec timorem ad arcam , & iſti contemnendo dixerunt: hi ſunt dij , qui percuſſerunt Aegyptum omni plaga , id eſt, omni plaga poſſibili induci ab eis , q. d. tunc dij Iſraelitarum induxerunt ſuper Aegyptios omnes plagas , quas inducere poterant , ſed non potuerunt eos delere, ergo quamquam pugnent contra nos iſti dij non poterunt nos ſubijcere Hebræis , & ſequitur immediate verbum exhortatorium,ſcilicet, confortamini &c. q.d. iſti dij non ſunt potentes,ideo non timeatis de eis , ſed habete ſpem bonam pugnando viriliter. Sed iſta expoſitio non ſtat , quia diuidit in duos ſenſus iſtam literam , quæ manifeſtè pertinet ad vnum ſenſum : potiſſimè cum non ſit aliqua cauſa diuidendi eam , & cum dicit Nicolaus quod ſi exponatur iſta litera de timore Philiſthinorum non concordabit illa,ſcilicet, confortamini &cæt. dicendum quòd immò multum concordat, quia Philiſthijm gemebant , & erant quaſi deſperantes propter fortitudinem Dei Hebræorum , ideo dixerunt quòd cõfortarentur,vt viriliter pugnarent , quia etiam ſi ſuccumbere neceſſe eſſet , melius erat hoc viriliter moriendo quàm ſeruituti ſe ſubijciendo: & hoc demonſtrat litera , quæ dicit ne ſeruiatis Hebræis ſicut illi ſeruierunt nobis , quæ non poteſt exponi aliter conuenienter,niſi dicatur,quod Philiſthini credebant ſe ſeruituti ſubijciendos , vel morituros : ideò prælegebant viriliter pugnare, & mori magis quam ſubijci ſeruituti Hebræorum : & tamen ſi exponatur quòd Philiſthini confidebant ſe non ſuperandos , iſta litera non agit ad propoſitum eorũ : ideò redeundum ad primam expoſitionem.

E

Pugnauerunt ergo Philiſthijm. Hic ponitur ſecundum,ſ.arcæ captiuatio : nam ſuccubuerunt Iſraelitæ, & fugientibus eis in tabernacula ſua relicta eſt arca in caſtris , quam acceperunt Philiſthijm : & dicitur pugnauerunt ergo Philiſthijm,id eſt, quia propter deſperationem exhortati ſunt ſe inuicem,vt fortiter pugnarent : pugnauerunt , etiam ſi putarent ſe morituros per potentiam Dei Iſrael : erat tamen potius è contrario: quia Deus Iſrael mouebat eos, vt fortiter pugnarent:& ſic occiderent multos de Iſraelitis, alioquin ſi egiſſent remiſſe Philiſthijm,& confortarentur contra eos Hebræi vincerent illos: Deus tamen volebat contrarium propter peccata populi , & filiorum Heli.

F

Et caſus eſt Iſrael. Id eſt multum vulneratus à Philiſthijm,& hoc non fuit extra aciem per agros ſicut in priori bello , ſed in acie,quia confidebant Iſraelitæ propter aduẽtum arcæ ſe prævalituros eſſe contra Philiſthinos , ideo tamdiu reſtiterunt, quouſque viderunt Philiſthinos multum ſuperiores eſſe , & tunc fugerunt dimiſſis caſtris & arca. *Et fugit vnuſquiſq; in tabernaculum ſuum.* Scilicet poſtquam multi perierunt de Iſraelitis videntes iam ſe non poſſe prævalere.

Quare Hebræi non redierunt in caſtra, vt iterum pugnarent contra Philiſthinos ſicut in præcedenti bello.

QVAEST. XV.

QVÆRET aliquis , quare Iſraelitæ poſtquam cæſi ſunt hic à Philiſthinis non redierunt in caſtra , vt iterum pugnarent contra eos , ſicut fecerunt præcedenti bello : nam occiſis quatuor millibus virorum cæteri

redierunt in castra. Respondendum est quòd in priori bello Israelitæ modicum afflicti fuerant, quia mox, vt bellum initum est fugerunt, pauciq́ue occisi sunt in acie, sed passim per agrum in fuga, vt patet supra in litera. Nunc autem plurimi perierant, s. triginta millia, vt patet infra, ideo erant nunc desperatæ res Hebræorum ad restaurandum bellum: redire autem ad castra est redire ad restaurandum iterum aciem meliori modo. Item præcedenti vice redierunt Israelitæ in castra, quia cum multi essent putauerunt, quòd ibi se possent tueri à Philisthijm. Nunc autem bis superati non confidebant se posse tueri. Item in primo bello redierunt in castra proponentes restaurare bellum, quia credebant quod adueniente arca esset eis firmissimum auxilium contra hostes: nunc vero cum præsenti arca corruissent coram hostibus suis, & durius vulnerati essent quam prima vice, de reliquo nullum sperantes subsidium, fugerunt vnusquisque in domum suam. Item satis rationabiliter dici potest, quod hoc fuerit ex quodam motu Dei, qui maximè operatur circa ista magna: ipse enim volebat quod multi de Israelitis perirent propter peccata sua: & quia in priori bello perierant solum quatuor millia, mouit eos, vt redirent in castra ad hoc quòd iterum instaurato bello perirent multi, sicut & factum est: postquam vero in secundo bello perierunt triginta millia, de quibus in litera, cum satisfactum esset Deo, noluit vt plures perirent: ideò mouit eos, vt redirent in tabernacula sua: nam si redijssent in castra, iterum instauraretur bellum: & sic perirent adhuc plures de eis, cùm Philisthijm nimis confortati essent contra eos.

Et facta est plaga magna nimis. Dicitur hoc in comparatione præcedentis belli, quia in alio perierunt quasi quatuor millia: & in hoc triginta millia: alia tamen maiora bella fuerunt inter Hebræos, in quibus plures corruerunt de ipsis, sicut cũ pugnabat Abias rex Iudæ, & corruerunt de Israel, cõtra quos pugnabat, quinquaginta millia virorum fortium, vt patet lib. 2. Paralip. c. 13. *Et ceciderunt de Israel trigintamillia peditum.* Idest mortui sunt: nam cadere idem est quod mori. Et non dicitur de peditibus, quasi de istis solis ceciderint triginta millia: & de equitibus ceciderunt aliqui alij; qui non sunt numerati, vel quod nulli ceciderint de eis.

An in Hebræorum exercitu aliquid aliud esset præterpedites.

QVAEST. XVI.

SED vocantur pedites, quia omnes Israelitæ tunc erant pedites: non enim erat vsus eorum, in equis, & curribus pugnare, quamquam aliæ gentes vterentur isto genere pugnandi, sicut patet de Pharaone rege Aegypti, qui insecutus est Hebræos cum equis, & curribus contra mare Exod. cap. 14. Hebræi tamen non vtebantur isto genere pugnæ: ideò cum tempore Iosue acciperent equos multos, & currus de spolijs populorum, quos debellabant, iubebat Deus, vt succenderent currus, & subneruarent equos, vt patet Iosue cap. 11. quod videtur esse propter duo, scilicet, quia Israelitæ, si vterentur illo modo pugnandi, qui fortissimus erat, crederent sibi victorias prouenire robore suo, & armorum strenuitate: vnde alienarentur à Deo. Voluit igitur quod taliter pugnarent, quòd victoria non posset attribui robori eorum, nec apparatui bellico, sed bonitati Dei. Secundò dici potest quod hoc faciebat, quia Israeliæ erant inexperti circa ista, ideo non possent pugnare in curribus, & equis, sed pedites, vel fortè quia erant pauperes, & non possent habere equos: erant enim magni precij, eo quòd non erant in terra illa, sed emebantur à negociatoribus aliarum terrarum, sicut patet de Salomone infra 3. libr. cap. 10. cum dicitur, & adducebantur equi Salomoni de Aegypto, & Choa: negociatores enim regis emebant de Choa, & statuto precio perducebant: emebatur autem quadriga ex Aegypto sexcentis siclis argenti, & equus 150. Hebræi autem ante Salomonem erant pauperes præter Dauid, qui congregauit diuitias magnas ex multis victorijs, ideò quamquam vellent non possent habere equos & currus ad operationem bellicam: & satis hoc rationabile est. Nam ante Salomonem non leguntur fuisse currus, & equi inter Iudæos, Salomon autem congregauit numerum magnum equorum tam ad currus quam ad iolam equitationem: sic patet infra 3. libr. cap. 4. f. & habebat Salomon 40. millia præsepia equorum currilium, & 12. millia equestrium. Et eod. libr. cap. 10. dicitur congregauit Salomon currus & equites, & facti sunt ei mille currus 12. millia equitum: Saul autem qui fuit primus rex Israel non legitur habuisse currus, & equites, nec habebat; quin potius in principio regni sui ipse sequebatur boues in agro, vt patet infra ca. 11. & postea procedente regno suo tam pauper erat ipse & ministri eius, quod in toto Israel non reperiebatur gladius, aut lancea ad bellum: præterquam arma ipsiusmet Saulis, & filius eius Ionathæ, vt patet infra cap. 13. De Dauid autem quamquam diues fuit circa senectutem suam propter multitudinem bellorum, in quibus acquisiuit spolia copiosa, tamen non legitur pugnasse in curribus & equitibus, sed pugna pedestri, Salomon autem ad augmentandum gloriam regni Iudæorum assumpsit sibi equos multos, & currus, vt supra dictum est. Vocantur igitur hic triginta millia peditum, quia in exercitu non fuerunt nisi pedites, sicut exeuntibus Israelitis de Aegypto dicitur fuisse numerus eorum quasi sexcẽtorum millium peditum: Exod. cap. 12. & tunc manifestum est, quod nulli equites ibi erant: sic etiam factum est hic. *Et arca Dei capta est.* Quia omnes fugiebant in tabernaculo suo vrgente bello magno Philisthinorum, ideò nec potuerunt reducere arcam, nec curauerunt aduertentes solum quomodo saluarentur per fugam. *Duo quoque filij Heli mortui sunt Ophni, & Phinees.* Isti duo erant in custodia arcæ, quia erant sacerdotes Domini, & portauerant eam de Silo, vt patet supra. Nunc autem cum forte ipsi vellent custodire eam, corruerunt simul: sic enim prædixerat vir Dei, quod isti morerentur vna die supra cap. 2.

An duo filij Heli damnati vel salui sint.

QVAEST. XVII.

QVÆRET aliquis de statu istorum duorum, scilicet, an rationabiliter dici posset quod isti æternaliter perirent, vel salui sint. Aliquis respondebit quod perierint æternaliter, quoniam isti erant pessimi viri, vt patet supra cap. 2. cum delinquerent in cœremonijs Dei, & facerent peccare totum Israel. Item propter istos inducta est maledictio super totam domum Heli vsque in sempiternum. Etiam de his prænunciatum est, quòd vna die morerentur ambo & sic factum est: ideò videtur quod isti nimis delinquentes æternaliter perierint. Respondendum est non esse negandum, quin isti nimis peccauerint, sed non infertur ex hoc, nec apparet rationabiliter dictum quod propter hoc perierint: quia postquam peccauerunt habuerunt tempora multa, in quibus de peccatis dolerent, & non perirent: potissimè quia isti videntur mortui in actu virtuoso, scilicet, in custodia arcæ, & non fugerunt de bello relinquentes arcam, cum fortassis à principio potuissent fugere, & euadere, in quo ipsi merebantur morientes in gloria Dei sui, & honore populi Israel. Item quando arguitur quod isti mortui sunt, sicut de eis prænunciatum est, non sequitur, quod æternaliter perierint, vel quod vsque ad tempus illud manserint in peccatis: multoties enim pœna inest homini nullam habenti culpam, sed habuit aliàs: nec est inconueniens aliquod existentibus in magna charitate magnas inesse pœnas, quia pœna, & charitas non repugnant, sed malitia, & charitas: quamquam ergo isti habuerunt tunc pœnam pro præteritis sceleribus suis, non arguitur eos tunc habuisse scelera, nec æternaliter perijsse. *Currens autem vir.* Hic ponitur quartum, scilicet, pro arca capta lamentatio: nam quamquam pro ruina magna facta in populo nimis planxerint Israelitæ, acrius tamen fleuerunt pro captiuata arca, quia tunc crediderunt omne bonum recessisse ab eis: sic dicitur infra: Translata est gloria de Israel, eo quòd capta esset arca Domini. *Currens vir quidam de Beniamin.* Iste vir fugit de acie, cũ dicatur supra, quod fugit totus Israel singuli in tabernacula sua ita: & iste vir fugit: non tamẽ fugit iste in tabernaculum suũ: quia iste erat de Beniamin, id est, de tribu, & forte Beniamin: & tamen venit in Silo, quæ non erat in sorte Beniamin, sed in sorte Ephraim: hoc autem fecit, quia in vrbe illa erat templum Domini, & sacerdotes, vt annun-

Nõ est inconueniẽs existenti in charitate magnas inesse pœnas, quia charitas & pœna non repugnant.

nunciaret eis si quid forte facere vellent, aut possent pro arca.

Fabulam de Saul, quòd acceperit tabulas de manu Goliath refellit.

QVAEST. XVIII.

DE isto viro dicunt quidam Iudæi quod erat Saul, & addunt quod in bello iste vidit Goliath Philisthæum eduxisse tabulas testimonij de arca, & rapuit eas de manu illius adduxitque in Silo, sed istud valde est fictitium: non enim videtur quod Saul tunc fuerit talis vir, vt posset in bello esse: quia adhuc esset paruus ætate: potissime, quia non auderet ipse, nec aliquis de Israel occurrere giganti viro, scilicet, Goliath. Nam ipse temporibus Dauid exprobrauit omnibus Israelitis quadraginta diebus clamans siquis auderet cõgredi cum eo singulariter, & nemo audebat in toto Israel, sed ipse rex Saul timebat eum nimis, & dicitur, quod omnes Israelitæ cum vidissent virum fugerunt à facie eius timentes eũ valde. De hoc infr. c.17, quomodo igitur Saul auderet congredi cum viro ita potenti? Item quia quamquam auderet congredi, non videtur quomodo ipse potuisset eripere de manu illius tabulas: magni enim roboris erat vir ille Philisthæus. Item quia non posset fugere vir iste de bello, si portaret secum tabulas, quia illæ erant lapideę, & aliquanti ponderis. Item non videtur verisimile, quòd immediatè in bello aliquis aperiret arcam de Philistijm: nam ipsi cum magno honore tractauerunt eam ponentes illam in templo Dei sui, & adhuc tunc percutiebantur, quanto magis hoc accidisset si eam inhoneste tractassent aperientes eam? nihil igitur horum est verisimile, sed Hebraica fictio est. ***Ex acie.*** Id est, iste vir cucurrit fugiens de acie, sicut cæteri currebant fugientes de bello.

Venit in Silo in die illa. Scilicet die, qua percussus est Israel à Philisthijm: hoc autem quia modicum distabat ciuitas Silo à loco belli.

Scissa veste, & conspersus puluere caput. Ideſt cum introiuit in vrbem annunciaturus calamitatem Israel, scidit vestimenta sua, & sparsit puluerem super caput suum. Hoc autem faciebat ad signandum magnum dolorem: Erat enim consuetudo antiquis, vt quando audirent aliquid durum, scinderent vestimenta sua significantes maximum dolorem: sic enim patet sæpè in his libris Regum, & Paralipomenon, alijsque historicis veteris testamenti: legitur etiam mansisse ista consuetudo vsque ad tempus Saluatoris. Nam cum duceretur Saluator noster coram Caypha principe sacerdotum, & ille dixisset, quòd viderent filium hominis in nubibus cœli, sacerdos magnus demonstrans se nimis dolere tanquam pro blasphemia, scidit vestimenta sua: Matthæi cap. 26. nec solum faciebant hoc Iudæi in signum doloris magni pro rebus temporalibus, & quæ ad ipsos attinebant, sed etiam si quando dolerent nimis de peccato, quod in Deum egerant, scindebant vestimenta sua, & induebant se sacco. Propheta tamẽ Iohel admonuit, vt scinderent corda sua, & non vestimenta sua quando lugerent pro peccatis, vt patet Iohel. c. 2. erat autẽ aliquid speciale, quando denunciabatur destructio bellica: quia non solum scindebantur vestimenta: sed etiã conspergebantur capita puluere: & hoc quia significabatur adhuc durior dolor: sic. n. iterum factum est, quando venit nuncius de bello ad Dauid nuncians quod perijsset Israel in bello, vt patet infr. 2. lib. c. 1. ***Cumque ille venisset, Heli sedebat super sellam contra viam spectans.*** Postquã enim arca Domini ducta est de Silo in bellum Heli erat semper sollicitus pro arca, ne caperetur ab hostibus, vt dicitur immediatè, s. erat enim cor eius pauẽs pro arca Dei, ideo sedebat semper expectans cõtra viam, qua veniebatur de bello, vt audiret quid fieret de arca, & de populo. ***Erat enim cor eius pauens pro arca Dei.*** Heli enim cognouerat iniquitates filiorum suorum, & peccata populi: ideo timebat, ne ipsis pereuntibus in bello caperetur arca: vnde contra eius voluntatem educta est de Silo, sed præualuit sententia populi, quia omnes iudicauerant esse arcam ducendam in castra, erat igitur pauens Heli pro arca; quia magis suspicabatur malum quam bonum: timebat enim pro filijs, de quorum periculo adhuc certior erat: quia prænunciatum fuerat

Mos Iudæorũ fuit scindere sibi vestimenta pro magno dolore.

sibi, quod vna die morerentur ambo supra cap. 2. nunc autem credidit hoc maxime posse fieri in bello, sed non tantum pro eis timebat, quia sciebat mortem filiorum suorum esse inuitabilem, vel tunc, vel postea, nec quidem communem mortem, sed violentam, quia aliàs non prænunciaretur, vt in pœnam: de arca autem Dei nihil prænunciatum fuerat, ideo timebat, ne forte peccata populi demererentur eam capi: potissimè quia etiam si vtrunq; constaret sibi, ipse magis doleret pro arca, quam pro filijs: eo quòd in arca erat cõmunis salus, & gloria totius populi. In duobus autem filijs suis nullum bonum Israelitarum erat, sed potius ipsi induxerant Israel ad peccandum, & meritis eorum prouenerat magna pars calamitatis huius. Apparet autem istud, quia cum per nuncium certissimè cognouit occubuisse filios, & captam esse arcam, audita morte filiorum nihil dixit, nec mutatus est, mox tamen vt de arca dictum est totus tremefactus corruens de sella expirauit, vt patet infra. ***Vir autem ille.*** Scilicet ille, qui fugerat de bello, & venerat in Silo. ***Postquam ingressus est nunciauit vrbi.*** Scilicet antequam veniret ad Heli, mox vt intrauit in vrbem clamauit fugatum esse Israel, & captam arcam eiulatu magno dolens pro communi sibi, & alijs calamitate. ***Et vlulauit omnis ciuitas.*** Erat enim istud malum vniuersalis calamitas, ideo omnes vlulauerunt in cœlum putantes se penitus fuisse consumptos. ***Et audiuit Heli sonitum clamoris.*** Erat enim Heli suspectus de negocijs belli certior ad mala sperandũ quam salutem, ideo erat attentus si quid nũciaretur, mox igitur, vt ciuitas clamauit ipse commotus est. ***Dixitque quis est hic sonitus tumultus huius.*** Audiebat enim Heli tumultum esse magnum, & lugubrem: tota. n. plangebat vrbs, & statim credidit esse sonitum pro aliquo malo magis pertinente ad bellum, quam ad aliquid aliud, distinctè tamen nesciebat: ideo quæsiuit. ***At ille festinauit, & venit, & annunciauit Heli,*** s. ille, qui venerat de bello, venit ad Heli nunciaturus ista tanquam principi Israel: prius tamen quam ad eum veniſſet nuncius, tota ciuitas vlulabat: quia mox vt ille ingressus est vrbem, clamauit bellicum infortunium, & ad vocem eius tota ciuitas vlulauit. ***Heli autem erat annorum 98.*** Istud ponitur ad designandum conditionem Heli morientis, & audientis nuncium, scilicet, quod ipse erat iam nimis antiquus ferè centum annorum, & non poterat videre; ideò cum venit nuncius ante ipsum, non vidit eum, nec dixit ei Heli, quis es, & vnde venis? sed ipse nuncius cognoscens cœcitatem Heli præuenit eum in verbis, vt sic sciret quis aderat, dicens: ego sum, qui fugi hodie de acie. ***Et caligauerant oculi eius.*** Ista caligatio non erat ex ægritudine, sed ex defectu ætatis, quoniam visus per temporis longitudinem hebetatur: quia fit mutatio magna in humoribus contentis intra pelliculas oculi, in quibus est visus. ***Et videre non poterat.*** Scilicet, quod iam fere nihil videbat, ita vt non distingueret quid ante ipsum esset: nec enim aduenerat sibi ista caligatio nouiter, sed ex aliquantis temporibus. Nam quando Samuel puer existens prænunciauit malum istud futurum in domo Heli, iam Heli videre non poterat lucernam, vt patet præced. cap. Quotidie tamen magis caligabat: vt ipse non posset præoccupare in sermone eos, qui ad ipsum veniebant tanquam non cognoscens, sed illi præueniebant eum, vt cognoscerentur: & ita factum est hic de isto veniente de bello.

Et dixit ad Heli, ego sum qui veni de prælio. Id est si aliquid vis inquirere de bello, inquire: quia ego sum certissimus nuncius calamitatis huius. ***Et ego, qui de acie fugi hodie.*** Ideſt ego sum, qui nouiter recessi de acie, quoniam hodie inde recessi: ideo possum scire quid euenerit: duplicantur autem ista verba hic ad planctum. In lamentationibus enim ad exprimẽdum miseriam abundantius, & ad permouendum passionaliter fit talis repetitio per synonyma. ***Cui ille ait: quid actum est fili mi?*** Captat beneuolentiam eius: vt enarret sibi omnem veritatẽ. ***Respondens autem qui nunciabat: fugit, inquit, Israel.*** Id est ille vir, qui venerat de bello: inquit, id est, dixit fugit Israel. ***Corã Philisthijm.*** Id est à facie Philisthijm: scilicet quod non potuerunt Israelitæ sustinere faciem Philisthinorum, & fugerunt ab eis vertentes terga. ***Et ruina magna facta est in populo.*** Scilicet corruerunt multi vulnerati, s. triginta millia, vt patet supra: non nunciauit autem iste de bello priori, in quo ceciderant quatuor millia virorum, quia de illo iam cognoscebat Heli cum ventum fuisset pro arca in Silo.

A *Insuper & duo filij tui Ophni, & Phinees mortui sunt.* Isti perierunt custodiendo arcam, & fuerat mors istorum supra prænunciata, c. 2. *Et arca Dei capta est.* Hoc enim restabat, vt fugientibus Israelitis arca Dei caperetur. Nam à principio belli non fuit reducta de castris, cum ad hoc ipsa ducta fuerit in castra, vt assisteret bello: fugientibus autem Israelitis nemo eam ducere potuit, nec curauit, quia erat impeditiua fugæ. *Cumque ille nominasset arcam Dei.* Scilicet, quod immediate, vt audiuit Heli de arca, corruit: non immediatè vt audiuit arcam nominari, sed vt audiuit quod capta esset: nam nominatio arcæ, si nihil aliud adderetur, nō erat sibi grauis. In quo apparet probitas viri huius Heli, qui verè erat vir bonus atque laudabilis: nam quamquam à principio ipse fuisset aliqualiter remissus circa filiorum correctionem, quia diligebat eos, & quia erat senex non potens eos corrigere, erat tamen desiderium illius sanctissimum circa Dei religionem: nam cum audiuisset filios suos occubuisse, quasi nihil motus est: expectans quid diceretur de arca. Cum verò audiuit arcam captam fuisse elanguit cor eius, & non remansit in eo spiritus: atque totus velut palpitans, defecit: prælegisset enim vir iste sibi mortem, etiam si in ætate iuuenili fuisset, quàm arcam captam fore: ideo nemini dubitandum est circa statum Heli, sicut de filijs suis, vel de quibusdam alijs. Nam istud desiderium & zelus maximus religionis, qui cum charitate erat, eo quòd propter Deum erat, liberare poterat illum ab omni crimine: quia charitas operit multitudinem peccatorum.

B *Cecidit de sella retrorsum.* Consueuerat enim Heli sedere in loco isto, scilicet apud ostium templi. Nam etiam quando Anna mater Samuelis introiuit ad adorandum coram Domino pro filio, sedebat Heli iuxta portam templi, sicut nunc, vt patet supra c. 1. Corruit autem Heli de sella retrorsum, eo quòd istæ sedes essent malè fabricatæ: erant enim altæ, & post tergum nihil habentes, super quod sedens acclinare posset caput, aut aliqualiter incumbere: ideò cum Heli expauisset nimis, audita captione arcæ, destitutus viribus corruit per partem posteriorem sedis, cum nullum haberet retinaculum. Si verò sedes fuisset aliter fabricata, non potuisset corruere Heli, vel saltem corruisset per partem anteriorem sedis, quod non erat ita facile: hic tamen cecidit retrorsum, id est, per partem posteriorem sedis: & hoc fuit iuxta ostium, s. templi: quia apud portam templi sedere consuetus erat. *Obitus Heli.* *Et fractis cerui cibus mortuus est.* Corruit enim Heli totus super caput suum, & fractæ sunt ceruices, atque ruptum est caput, quod fuit quia sedes erat alta, alioquin non cecidisset totus super caput: etiam fuit hoc quia erat senex, & ponderosus paucas etiam vires habens: ideo suo pondere pressus occubuit. Et hic quidem fuit exitus Heli viri clarissimi sacerdotis magni, & iudicis Israel: non quidem tanquam ipse aliquid iniquum egisset, propter quod tam amara morte mulctandus foret, sed quia cum esset summus sacerdos, filiorum suorum in sacerdotio delinquentium nequitiam non correxit: quia ex officio sibi attinebat: Sic patet extra de Simonia. c. licet Heli. in quo satis apparet ex Dei vindicta, quod negligentia in prælatis non est de minimis criminibus, sed sicut quis reus mortis est, si ipse aliquid morte dignum egerit, ita & si cum prælatus fuerit male agentes non correxerit, eadem morte mulctandus est. *Senex enim erat vir & grandæuus.* Ista ponuntur hic ad designandum modum mortis Heli, & causam propinquam, scilicet, quod quāquam corruisset de sede, non sic cito mortuus fuisset, vel fortè non perijsset, si iuuenis fuisset, vel paruulus: erat tamen senex vir, & ponderosus arq; viribus carens: ideo ipse à seipso occubuit. Dicitur autem grandæuus quasi grandis æui, id est, magnæ ætatis: erat enim annorum 98. vt patet in litera: & ipse iudicauit Israel quadraginta annis, id est, Heli fuerat iudex in Israel per annos quadraginta. Dicitur hoc, quia tempore Heli adhuc durabant iudices.

C

Iudices quo tempore cœperunt.

QVAEST. XIX.

INCOEPIT enim tempus Iudicum post Iosue: nam tunc non erant reges in Israel, sed iudices, qui non habebant tātam potestatem, sicut reges: & isti non erant de aliqua certa tribu. vel familia, sed interdum de vna tribu, & interdum de alia vt apparet ex processu libri Iudicum. Fuit autem Heli de istis iudicibus; erat enim summus sacerdos, & iudex: & ex hoc D erat honorabilior, quoniam pertinebat ad ipsum totum regimen Israel tam in spiritualibus, quàm in temporalibus: fuit autem factus iudex Heli post Samsonem sicut dicit Iosephus 5. lib. Antiquitatum. Et in diebus suis accidit id, quod enarratur de Ruth Moabitide: vnde quando aliquis voluerit computare tempora post viginti annos, quibus iudicauit Samson, de quibus ante Iud. cap. 16. debet apponere ann. quadraginta quibus iudicauit Heli. Alioquin si vellet computare antiqua tempora post Samsonem pro his, quæ enarrantur accidisse à c. 16. libri Iud. vsque ad finem excedet in computatione temporum, quod patet si aliquis computauerit annos 480. qui dicuntur transijsse ab exitu de Aegypto vsquequo Salomon incœpit construere templum Domini infr. 3. lib. cap. 6. de quo ibi magis declarabitur. Fuit autem vir satis clarus Heli inter Israelitas & ab ipsis satis honoratus: nam ipse erat de familia Ithamar filij Aaron, vt declaratum est supra cap. 2. q. 27. & 30. ad quam non pertinebat summum sacerdotium, sed ad familiam Eleazari: Israelitæ tamen tribuerunt ei summum sacerdotium, & ipse fuit primus de domo Ithamar, qui susceperit sacerdotium summum, vt ait Iosephus lib. 8. Antiquitatum: nec solum hoc, sed etiam cum ante ipsum nemo fuisset iudex in Israel de tribu Leui, vt patet ex processu libri Iudicum, vbi de quolibet iudice dicitur, de qua tribu fuerit; Heli fuit factus iudex, vt sic tota gloria Israel transiret in eum; sed quantum ipse fuit gloriosus, tantum filij eius fuerunt inglorij: quia non mansit eis summū sacerdotium, nec principatus iudicatiuus. De summo enim sacerdotio prænunciatum fuerat quod non E maneret in domo eius, sed Deus suscitaret sibi sacerdotem fidelem. De principatu autem iudicatiuo nihil dictum est: & tamen adhuc minori tempore mansit, quam summum sacerdotium in domo Heli. Nam post ipsum de tribu sua, & stirpe fuerunt aliqui sacerdotes, scilicet, Achitob, Achimelech, & Abiathar, vt declaratum est supra cap. 2. Et tamen nemo fuit de stirpe sua iudex post eum, quia immediatè Samuel fuit factus iudex, vt patet ex continuatione huius libri. Nam infra 7. c. agitur de principatu eius, non fuit tamen expressum tanquam in pœnam, quod filij Heli, & posteritas eius priuarentur principatu iudicatiuo, sicut fuit expressum de summo sacerdotio, cuius causa est, quia principatus iudicatiuus nunquam perueniebat propter genus, quia non erat determinatus ad aliquam familiam, vel tribum, sed quem volebant Israelitæ facere super se iudicem, ille erat iudex, vt patet ex processu libri iudicum, ita vt nunquam reperiantur inter omnes iudices Israel, siue boni, siue mali essent, quod aliquis filius succederet patri in principatu isto: præterquam in Gedeone, cuius filius Abimelech per tyrannidem tribus annis damnatus est super aliqua loca Israel: de quo Iud. c. 9. ideo quamquā non peruenerit principatus iudicatiuus ad filios Heli nō erat eis aliqua pœna, quia non priuabantur aliquo iure debito patri suo, vel familiæ suæ, quod autem non transiret ad illos principatus sacerdotalis erat pœna, quia quamquam ad stirpem Ithamar non pertineret summum sacerdotium, Deus tamen transtulerat in illam tribuens Heli, & filijs eius, & si illi nunquam peccauissent, mansurum erat sacerdotium in æternum in domo ipsorum: sed ablatum est propter peccata, vt patet supra cap. 2. *Nurus autem eius vxor Phinees prægnans erat.* Hic ponitur mors nurus Heli, postquam descripta fuit mors Heli, vtriusque enim mors ex eadem causa accidit, scilicet, quia nunciata est calamitas Israelitarum, & captio arcæ: erat autem ista vxor Phinees: habuit autem Heli duos filios, & vterque habebat vxorem: sed vxor Phinees mortua est: erat autem iste Phinees summus sacerdos loco patris, & mortuo patre ad ipsum peruenire debebat & ad posteros eius, quod patet quia mortuo Heli & ipso Phinees ad filios Phinees peruenit summum sacerdotium: nam Achimelech fuit summus sacerdos infra c. 22. & Abiathar filius Achimelech, 1. Paralip. ca. 24. sed Achimelech erat filius Achitob infra c. 22. & Achitob erat filius Phinees, vt patet infra cap. 24. ergo ad filios huius Phinees peruenit summum sacerdotium eo rempore, quo mansit in domo Heli. *Vicinaque partui.* Ponitur causa mortis huius mulieris, s. quia erat propinqua partui: & dolores irruētes in eam simul cum ipsa amaritudine ex aduersitate fortunę ei nunciatæ fecerunt eā occumbere: si autem fuisset sola ama-

Heli qualis vir fuerit.

F

Mors vxoris Phinees.

ritudo ex eis, quæ audiuerat non potuiſſet mori : ſed illa fuit cauſa minus propinqua : dolores autem partus qui irruerunt
A in eam ſubito fuerũt cauſſa immediata mortis eius. *Audito nũcio quòd capta eſſet arca Dei.* ſ. poſtquam audiuit, ſicut audierat tota ciuitas, quæ vlulabat ad aduentum viri de Beniamin. *Et mortuus eſſet ſocer eius, & vir ſuus.* Iſta enim omnia quaſi ſimul nunciata ſunt ipſi nurui Heli : ideo eam nimis promouerunt. Ponuntur autem hic tria, quæ principaliter eam mouerunt, quia quodlibet ad ipſam nimis attinebat: non enim ponitur hic de ruina magna populi, ſ. quòd perijſſent triginta millia: quia aliàs bella acciderant, & mortui fuerant multi de Iſrael. Etiam quia illi reſpectu totius populi Iſrael videbantur eſſe quaſi nulla pars, ſed intolerabiliter doluit pro captione arcæ, quia illa capta non ſolum videbatur ei perijſſe omnes, qui in bello corruerant, ſed etiam omnes, qui manebant, quia bonum eorum erat in protectione Dei, quæ videbatur eis ineſſe ex præſentia arcæ, & quamquam alia duo, quæ hic dicuntur nimis afflixerint iſtam mulierem, magis tamen afflixit captio arcæ : nam pro illa impoſuit nomen filio ſuo Icabod dicens translata eſt gloria de Iſrael, quia capta eſt arca Dei : & ab hoc nominauit filium ſuum inglorium, quod ſignificat Icabod. Dicitur etiam de morte viri ſui, quia pro hoc procul dubio fleret : dicitur etiam de morte ſoceri, quia iſta nimis eam contriſtauit, ſicut mors viri ſui. Nam viuente ſocero ipſa erat glorioſa, eo quòd ille erat ſummus ſacerdos, & iudex in Iſrael : eo autem mortuo non manebat illi, in quo gloriaretur.

B *Incuruauit ſe & peperit.* Ideſt inclinauit ſe ad partum, ſcilic. quia tunc nimis eam dolores tenuerant. *Irruerant.n.in eam dolores ſubiti.* Hoc poteſt dupliciter intelligi. Vno modo quod antequam iſta fœmina aliquid audiſſet occupata fuerat à doloribus partus, quia vt dicitur ſupra erat vicina partui, & licet illi dolores parui forent, vt ex ipſis ei periclitandum nõ eſſet: tamen increuerunt nimis auditis his, quæ dicuntur hic, ita vt intolerabiles facti eam coegerint expirare. Alio modo intelligitur, quod iſta fœmina nõ habebat aliquos dolores partus, quando audiuit ea, quę habentur hic quamquam eſſet vicina partui, quia tamen iſta erãt ſibi auditu duriſſima ſupra quàm dici poteſt nimio dolore commota eſt : & tunc quia ipſa erat vicina partui, ex illo nimio motu dolores partus inſurrexerunt : qui aliàs ita cito venturi non fuiſſent, & hoc eſt quod dicit litera, ſcilicèt, quòd irrueruñt in eam dolores ſubiti, quaſi dicat quòd aliàs venturi non fuiſſent : & ob hoc erant ſubiti, id eſt, inſperati : & alij dolores coegerunt eam emittere partum, licet fortè non maturum, & iſte eſt ſenſus melior.

In ipſo autem momento mortis eius. Id eſt dum ipſa expirare vellet non quidem tunc moriebatur, quia adhuc poſt hoc locuta fuit aliqua verba, quæ habentur immediatè; ſed quia tunc erat morti propinquiſſima dicebatur eſſe in momento mortis.

C *Dixerunt ei, qui ſtabant circa eam.* Scilicet, quia irruerant in eam dolores partus, aderant ſibi aliqui exhibentes miniſterium obſtetricum, & illi locuti ſunt, quæ habentur hic.

Ne timeas, quia filium peperiſti. Iſta dicebant aſſiſtentes huic mulieri, vt conſolarentur eam. Nimis enim gaudent fœminæ cum pepererint filios, ideo quamquam à principio dum periclitantur in partu nimis doleant, tamen poſtquã pepererint non recordantur amaritudinis ſuæ: ſic dixit Chriſtus Ioan. 16. cap. ſcilicet, Mulier cum parit triſtitiam habet, quia venit hora eius, cum autem peperit puerum, non meminit preſſuræ propter gaudium : quia natus eſt homo in mundum. Iſta eſt igitur conſolatio fœminarum parientium, ſic enim cum Rachel pariens Beniamin periclitaretur : dixit ei obſtetrix, noli timere, quia & hunc habebis filium: Gene. 35. *Quæ non reſpondit ei, nec animaduertit.* Id eſt quamquam intellexiſſet illa, quomodo aſtantes conabantur eam conſolari, tamẽ non reſpondit eis, nec aduertere voluit conſolari renuens, cũ audierit tantam calamitatem Iſrael : erat enim iam ſibi amara vita ducenda: ideo quamquam ei viuere daretur, non elegiſſet ſuperuiuere. *Et vocabit puerũ Icabod.* Interpretatur Icabod inglorius, i. ſine honore, quia tota gloria tranſierat ab Iſrael, vt patet immediatè: & ipſa expreſſit hic cauſam nominis huius. De iſto puero Icabod non legitur an ſuperuixerit: fit autem mentio de ipſo infr. c. 14. cum dicitur quod Achias filius Achitob fratris Icabod filij Phinees portabat ephod : ſed ex hoc non apparet an ipſe ſuperuixerit, fortè dicetur quod non ſuperuixit: quia erat partus immaturatus : non enim tunc paritura erat mater eius, ſed præ anguſtia narratorum irruerant in eam dolores ſubiti, vt patet hic : Tales autem non ſolent ſuperuiuere: nec quidem arguitur iſtud, eo quòd mater in partu mortua eſt, quia aliæ fœminæ interdum maturum emittentes fœtum periclitari ſolent: & tunc periclitatio matris ad filium nihil pertinet, ſicut patet de Beniamin, in cuius effuſione propter difficultatem partus Rachel mortua eſt, ipſe tamen ſuperuixit, vt patet Gen. cap. 35. Icabod tamen erat partus immaturus: ideo ex hoc verisimile eſt, quod perierit. *Dicẽs tranſlata eſt gloria de Iſrael.* Hic ponitur ratio huius nominis: ipſa enim cum vocauerit puerum nomine inſolito, ſ. Icabod, id eſt, inglorius aſſignauit cauſam, ſ. quia translata eſt gloria Dei ab Iſrael in alias gentes: ideo iam iſte puer erat inglorius, qui naſcebatur eo tempore quo receſſerat gloria, & fuit iſta nominatio ex accidentibus temporalibus : ſic.n. Phaleg filius Heber vocatus eſt Phaleg, ideſt diuiſio, quia in diebus eius diuiſa eſt terra, ſ. diuiſa eſt lingua hominum, quæ vnica erat per multas: ſic patet Gen. cap. 10. cum dicitur quod Heber vocauit filium ſuum Phaleg: quia in diebus eius diuiſa eſt terra, & vocauit iſta mulier filium ſuum ex eo quod ſibi præſens erat, ſ. ex receſſu gloriæ: ſic enim Rachel moriens vocauit nomen filij ſui Benoni, i. filius doloris mei, quamquam poſtea à patre vocatus eſt Beniamin, id eſt, filius dextræ. *Quia capta eſt arca Domini.* Iſtã eſt cauſa quare tranſijt gloria Dei ab Iſrael in alias E gentes: erat enim tota gloria & honor Iſraelitarum ſuper alias gentes, quod Deum ſuum habebant inter ſe præſentem, & reſpondentem ad omnia, quæ ipſi quærerent. Quòd autem iſta eſſet gloria eorum, patet Deutero. c. 4. ſ. Vt audientes vniuerſi, dicant: en populus ſapiens, & intelligens, gens magna: nec eſt alia natio tam grandis, quæ habeat Deos appropinquantes ſibi, ſicut Deus noſter adeſt cunctis obſecrationibus noſtris. Præſentia autem iſta Dei maximè manifeſtabatur in arca, quia quamquã ſacerdos magnus in rationali, quod portabat in pectore ſuo acciperet à Deo reſponſionem omnium, quæ inquirebat, vt declaratum eſt cap. 28. & patet infr. 23. & 30. tamen iſtud non fiebat in voce, nec erat ibi aliqua ſpecialis Dei aſſiſtentia. In arca autem erat ſpecialis Dei aſſiſtentia, quoniam ſuper propitiatorium arcæ inter duos Cherubin erat angelus Domini in aſſumpto corpore de aere: & reſpondebat ad omnia, quæ inquirebat ſummus ſacerdos ingrediẽs in ſancta ſanctorum, vt declaratum eſt Exod. c. 25. & Leui. 16. Ideo inter Hebræos in maximo honore erat arca Dei, quia erat in loco ſecretiori ſanctuarij, ſ. in ſancta ſanctorum, & non introibat illuc quiſpiam, niſi ſummus ſacerdos : & iſte non ſemper, ſed ſolum ſemel in anno, alioquin moreretur: & tunc quando ingrediebatur faciebat multas cæremonias, de quo Leui. 16. & ad Hebr. cap. 9. Etiam nemo de toto populo debebat videre illam arcam nudam, quando produceretur extra ſanctuarium, alioquin moreretur: vt patet de Bethſamitibus infr. cap. 6. Etiam Leuitæ non poterant eam tangere, nec videre, quando erat nuda, alioquin morerentur: Nu. c. 4. Nunc F autem quia tranſierat arca ad Philiſthinos dicebatur tranſiſſe gloria Dei de Iſrael. Et iſtud nomen Icabod ſiue inglorius maximè conueniebat huic puero, quia ipſe erat de genere ſacerdotum magnorum. Nam pater ſuus Phinees erat ſacerdos magnus pro patre, vt dictum eſt: & reſpectu iſtorum erat maximè arca gloria Iſrael: quia ipſi erant, qui ingrediebantur ſoli ad arcam in ſancta ſanctorum, & ibi à Deo inquirebant quod volebant, & recipiebant reſponſum. Iſte autem puer quamquam eſſet ſummus ſacerdos, quia tamen iam non erat arca Dei in populo, futurus erat inglorius, ideo vocatus eſt Icabod. *Et pro ſocero ſuo, & pro viro ſuo ait translata eſt gloria Dei ab Iſrael.* Aliqui exponunt iſtam literam dicentes quòd iſta mulier dixit translatam eſſe gloriam ab Iſrael propter duo, ſ. propter arcam & propter ſocerum & virum ſuum : & hoc patet quia bis dicitur hic translata eſt gloria Dei ab Iſrael, & primo dicitur quod capta eſt arca, & ſecundo dicitur quòd pro ſocero ſuo, & pro viro dixit tranſlata eſt gloria Dei ab Iſrael.

Icabod quare ſic nominatus ſit.

Quare bis dixit translata est gloria Dei ab Israel.

QVAEST. XX.

SED ista expositio non stat: primò quia immediatè subditur causa huius, cùm dicitur, eo quod capta esset arca Dei, & sicut bis dicitur translata est gloria Domini: ita bis dicitur, eo quod capta esset arca: ergo non pro morte soceri, & viri dixit translatam esse gloriam. Item si pro his intellexisset, non dixisset translata est gloria Dei ab Israel, sed perijt gloria Dei in Israel: nam socer suus in Silo mortuus est ad ostium templi, vt patet supra: vir autem eius mortuus fuit in bello: & hoc fuit in terra Israel, quod tamen translatum est de vno loco ad alterum mutatum est, ergo non intelligitur pro his. Item quãdocunque aliquid transfertur, illud manet, quamquam non in eodem loco, vbi prius erat, sed socer huius fœminæ, & vir illius non manebant, quia mortui sunt, ergo non intelligitur de ipsis. Item quia, licet ista non starent, adhuc non posset dici quòd transierit gloria Dei ab Israel propter mortem Phinees: de Heli enim aliqualiter posset dici, eo quòd ipse fuit vir gloriosus in Israel iudex & summus sacerdos, & sine crimine: de Phinees tamen filio eius non dicitur, quin potius ipse erat dedecus Israel: peruerterat enim cœremonias sacerdotalis officij ipse cum fratre suo Ophni, & dormiebant ambo cum mulieribus excubantibus ad ostium tabernaculi, vt patet supr. c. 2. vnde propter eos omnia mala hæc venerunt. Exponitur igitur de arca Dei, scilicet, quod translata est gloria Dei ab Israel: quod arca translata est ad Philisthinos. Cùm autem dicitur pro socero suo, & pro viro, dixit translata est gloria Domini. Non est sensus quod isti essent gloria Domini & isti transissent, sed quod respectu istorum dicebatur transisse gloria: non enim erat æqualiter arca Dei gloria Israelitarum respectu omnium, sed magis erat respectu illorum qui habebant maiorem propinquitatem ad ipsam, & qui propter eam erant gloriosi. Istud autem conueniebat solis summis sacerdotibus, quoniam alij siue sacerdotes, siue non sacerdotes, non introibant in sancta sanctorum ad loquendum Deo sedenti super arcam. Etiam summi sacerdotes habebant maximam gloriam in toto populo, & abundantissimos redditus, vt declaratum est Exod. 25. ca. hoc autem solum erat propter arcam, quia in hoc differebant sacerdotes summi à minoribus, quia summus sacerdos poterat introire in sancta sanctorum, & facere cœremonias sacrificiorum diei illius, in quo ingrediebatur in sancta sanctorum. Cæteræ autem ministrationes communes erant summo sacerdoti, & minoribus: de hoc Leui. c. 16. & satis latè declaratum fuit Num. 18. c. Et sic erat gloria sacerdotum magnorum in arca. Nunc autem quia trãslata erat arca ab Israel non manebat aliquid, in quo summi sacerdotes differrent à minoribus quantum ad ministrationem sacerdotalem, ideo respectu ipsorum transierat gloria Dei ab Israel: ita vt intelligatur translata est gloria Dei ab Israel, i. à summis sacerdotibus, & quia socer huius fœminæ, s. Heli, & vir eius Phinees erant summi sacerdotes, pro eis dixit quod translata erat gloria Domini ab Israel, i. ab eis. Et etiam puer ille, qui natus est vocatus est Icabod, id est, inglorius, quia licet susciperet summum sacerdotium post patrem suum, tamen inglorius erat, quia iam translata erat arca ab Israel, respectu cuius iste habiturus esset honorem. *Eo quòd capta esset arca Dei.* Ista mulier loquebatur tanquam arca nunquam reditura esset ad terram Israel, ideo propter captionem eius dicebat omnes sacerdotes magnos iam futuros inglorios: sed pauco tempore mansit arca in terra Philisthiim: quia coacti sunt eam reddere Philisthini cum fieret in eis plaga magna, vt patet seq. cap. Fuit autem ibi septem mensibus, vt patet infr. c. 6.

CAPVT V.

PHilisthijm autem tulerunt arcam Dei, & asportauerunt eam à lapide Adiutorij in Azotum. Tuleruntque Philisthijm arcam Dei, & intulerunt eam in templum Dagon, & statuerunt eam iuxta Dagon.

PHILISTHIIM *autem.* Cum descripta fuerit supra arcæ captiuatio, hic subditur eius per omnes vrbes Philisthinorum deportatio: fiebat autem ista deportatio propter plagam magnam, quæ erat super vrbes, in quas introibat arca. Desiderabant enim nimis Philisthiim tenere apud se arcam Dei: non quidem tanquam ipsi adorare cuperent Deum Hebræorum, sed quia audierant magnalia, quæ fecerat Deus Hebræorum super Aegyptios, & sciebant quòd in fortitudine Dei huius confidebant nimis Israelitæ contra alias gentes, & quia Philisthini erant hostes Iudeorum: si detinerent apud se arcam Dei credebant quòd auferrent Iudæis occasionem confidendi contra ipsos, & sic subijcerentur eis: ideo retinere arcam penes se erat Philisthinis aliquid pretiosum: non potuerunt tamen, quia Deus aggrauauit super eos manum suã, & coacti sunt remittere illam, sicut patet hic: & secundum hoc diuiditur istud capitulum in tres partes. Primò describitur percussio Azoti, secundò totius populi, tertiò super hoc congregatio consilij. Secunda ibi. *Videntes autem.* Tertia ibi. *Miserunt itaque.* Circe primum dicitur. *Philisthijm autem tulerunt arcam Dei.* Scilicet acceperunt eam de loco castrorum Israelitarum, & portauerũt in terram suam. Cùm enim fugisset vniuersus Israel singuli in tabernacula sua, vt patet præc. cap. manserunt castra eorum vacua, & cũ inquirerent Philisthijm spolia inuentam arcam inter illa portauerunt in terram suam: reputabant eam esse spolium pretiosissimum, quod patet ex honore, quem impenderunt ei. Nam non posuerunt eam in aliquo loco prophano, sed in templo maximi Dei eorum, s. Dagon, & apud ipsum Deum constituerunt eam, vt patet infra. *Et asportauerunt eam à lapide Adiutorij in Azotum.* Lapis adiutorij erat quidam locus in terra Israel, in quo erant castra Israelitarum, vt patet præc. c. Et vocatur etiam iste locus hic lapis Adiutorij per anticipationem sicut ibi: quia non fuit locus sic vocatus vsq; ad tempora Samuelis, vt patet infr. c. 7. quia tamen ista scripta sunt multo tempore postquam gesta fuerunt, potuit fieri anticipatio, vel recapitulatio. Dicitur quod portata est arca in Azotum, quia ista est vna de ciuitatibus nobilissimis totius terræ Philisthinorũ: sunt enim quinque ciuitates principales in terra Philisthijm, quæ habentur seq. c. de quibus est vna Azotum: erant enim istæ ciuitates regales, quoniam terra Philisthijm diuisa est in quinque regulos, vt patet Iosue c. 13. & ponuntur ibi istæ quinque ciuitates habentes singulos reges.

Lapis adiutorij.

Quomodo Philisthijm accipiendo arcam non sunt mortui, cum nemini liceret eam tangere.

QVAEST. I.

QVÆRET aliquis quomodo Philisthijm non mortui sunt cum acceperunt arcam Dei: nam nemini licebat eam tangere, nisi his, qui ordinati erant à Deo ad eam tangendum, & si illi aliter tangerent quàm constitutum erat, morerentur, sicut cæteri, vt patet Numer. cap. 4. & apparet maxime, quia quando venit arca Dei de terra Philisthiim, & viderunt eam Bethsamitæ mortui sunt plurimi, vt patet sequ. c. ergo pariter mori debebant Philisthijm cum eam acceperunt. Respondebit aliquis quod non perierunt: quia ipsi non discooperierunt arcam, sed sicut inuenerunt eam velatam, ita portauerunt in terram suam: Bethsamitæ autem discooperierunt eam, & viderunt nudam: ideò mortui sunt. Sed dicetur quòd adhuc non stat istud: nam non solum si quis videret arcam nudam moreretur, sed etiam si tangeret eam velatam portando illam, vel aliàs, dumtamen non pertineret ad eum portatio: erant autem in populo Israelitico distincti Leuitæ ad portandum res sanctuarij, & specialiter Chaatitæ erant determinati ad portãdum arcam: Num. ca. 4. si quis autem de extraneis, scilicet, de non Leuitis vellet portare arcam Dei, vel quomodocunque facere alia ministeria Leuitica moriebatur: sic patet Num. cap. 1. scilicet, quisquis externorum accesserit, occidetur: sed Philisthijm non erant de genere Leuitarum, ideò ipsi morerentur si tangerent arcam, etiam si esset velata: simile patet de Oza, qui tenuit arcam Domini, ne caderet, quando portabatur de Cariathiarim in domum Dauid, & percussit eum Dominus infra 2. libr. cap. 7. & primo Paralipomen. 13. de isto autem

Respõsio aliquorum.

Oza dicit Iosephus libr.7. Antiquitatum, quòd non erat de genere eorum quibus licebat tangere arcã, ideo mortuus est: Philisthijm autem erant huiusmodi: ideo mori debebant. *Responsio auctoris.* Respondendum est quod Philisthijm non percussi sunt quãdo tulerunt arcam, siue dicamus quod eam nudam tulerint, siue opertam: & loquendo rationabiliter non debebant ipsi puniri à Deo quomodocunque portauissent arcam in terram suam, quia quod moreretur aliquis tangens nudam, vel opertam arcam, vel videns eam nudam; solùm erat ex lege Dei. Si enim non fuisset posita lex de custodia, & honore arcæ, licuisset omnibus videre illam: & nemo moreretur tangendo, vel videndo, sed quia lex posita fuit nõ licuerunt ista: lex tamen posita non obligat ad bonum, vel ad malum, nisi eos, super quos ponitur: sic ait Apost. ad Roman. cap. 3. ſ. Scimus autem quoniam quæcunque lex loquitur ijs, qui in lege sunt loquitur, sed non fuerat data lex ista de custodia, & honore arcæ Philisthinis: ergo qualitercunque ipsi tetigissent, aut vidissent illam eis nõ erat obligatio ad punitionem. Item ex alia ratione non debuerunt puniri, quia dato quod ista lex obligasset Philisthinos, & omnes gentes, non agerent ipsi iniquum aliquid, & dignum pœna portando arcam, quia quando aliquis agit quantum in se est, vt sciat si peccat, & non potest stare, etiam si agat id, quod in se est malum, non est ei ille actus imputabilis. Philisthini autem erãt huiusmodi, quia ipsi nesciebant leges Hebræorum de reuerentia, & custodia arcæ; ideò quamquam tractaretur ab eis aliter quàm decebat, non erant puniendi. Item Philisthini non erant digni pœna, quia erant nimis deuoti circa venerationem arcæ; quod patet quia impenderunt ei maximum honorem, quem impendere poterant, scilicet, quia posuerunt eam in loco sacratissimo totius terræ suæ, scilicet, in templo Dei magni Dagon: nec solùm hoc, sed etiam constituerunt eam æqualem Dagon, vt patet infra in litera: vnde non poterant ipsi Israelitæ magis honorare arcam, quam honorauerunt Philisthijm: non fuerunt igitur punibiles pro hoc. Item Deus ad hoc fecerat deduci arcam in castra quamquam Israelitæ non intellexerant, vt traderetur in manibus Philisthinorum, & ex hoc sequeretur postea gloria Dei, sed hoc non poterat esse, nisi Philisthijm arcam impune tractarent portantes in terram suam, ergo non debuit Deus eos punire pro contactu arcæ. *Ad rationes primæ opinionis.* Ad rationes autem in contrarium respondetur: & ad primam cum dicitur quod Philisthiim non erant de Leuitis, quibus solis licebat tangere arcam: dicendum quod ista lex data fuerat Iudæis; ideo solum obligabat inter Iudæos, vt patet ad Roma. c. 3. & sic Philisthijm quomodocunque tractarent arcam non peccabant. *Ad secundã.* Ad secundã rationem, cum dicitur quod debuerant puniri, sicut Bethsamitæ: & fuit responsum quod Bethsamitæ viderunt arcam nudam, & Philisthijm viderunt eam coopertam solum: dicendum quod hoc nihil refert: siue enim vidissent illam nudam siue opertam non peccabant ex omnibus rationibus supra datis: Bethsamitæ autem peccabant, quoniam ipsis data fuerat lex, cum essent de Iudæis, & ligabat illos: ideo non debebant videre arcam, nec tangere eam, nisi sicut lex determinasset. Item peccauerũt Bethsamitæ: quia tractauerunt arcam irreuerenter, ſ. discooperiendo eam, vt colligitur sequen. c. vbi dicitur quod puniti sunt, quia viderunt arcam, sed si vidissent eam opertam nemo percuteretur: quia hoc licebat cuilibet de populo, sicut patet quando ducebatur per desertum in itinere: etiam postea in terra promissionis quando portata fuit septem diebus in circuitu vrbis Iericho Iosue c. 6. & quando fuit ducta de domo Aminadab de Gabaa in ciuitatem Dauid: quia ibi totus populus erat, sed nemo mortuus est nisi quidam, qui eam detegit infr. seq. lib. c. 6.

Quare Deus percußit Philisthijm plaga propter arcam cum ipse permiserit accipi eam.

QVAEST. II.

QVÆRETVR vlterius cum Deus permisit arcam capi in bello à Philisthinis, & portari in terrã ipsorum, quare postquam fuit inter ipsos percutiebat eos plaga magna, vt patet in litera: potuisset enim Deus aliter facere quod arca dimitteretur à Philisthinis. Respondendum est quod Deus voluit seipsum demonstrare Iudæis, & Philisthinis vtrisque reddendo quod merebantur. Iudæi enim, qui colebant Deum Israel, & tamen nimis offenderant eum, merebantur, quòd traderentur in manus hostium, & non liberarentur propter præsentiam arcæ: alioquin eorum iniquitas semper esset impunita, & non arbitrarentur se esse peccatores, cùm verò præsente arca ipsi percussi sunt, & arca capta est, & ipsi sciebant quod potuisset Deus præsente arca liberare eos, cognouerũt manifeste, quod fiebat propter eorum iniquitates, ideò quantum ad hoc necessaria fuit captio arcæ & destructio, vel percussio magna Iudæorum. Rursus autem fuit conueniens, vt Philisthijm percuterentur existente arca in terra eorum, & hoc propter duo. Primò ne ipsi ascriberent victoriam contra Iudæos, & arcam Domini fortitudini suę, & deorum suorum, & quod tenebant eum captum: nam putabant illam arcam esse Deum Israel, vel aliquid latens intra illam cum dixerint præce. cap. venit Deus in castra, & iterum quis nos liberabit de manu deorum istorum sublimium: erat autem ista magna ignominia Dei Israel, ſ. quod Philisthini crederent quod habuerant victoriam contra illum: decuit igitur nimis, vt cum ipsa esset in terra eorum monstraret potentiam suam contra eos, & contra deos ipsorum: sic enim fecit: nam primo humiliauit coram se Dagon Deum Azoti, & ad vltimum confregit caput, & manus illius: postea indurauit manum suam super viros Azoti percutiens eos plaga magna, ita vt cogerentur remittere arcam ad alias vrbes, & confitebantur, quòd Deus Israel aggrauabat manum suam super eos, & super Deum suum. Secunda causa fuit, & potissima, vt Philisthini remitterent arcam Domini ad terram Israel. Nam licet Deus ad tempus deseruisset Israelitas non adiuuans eos, tamen nolebat deserere in æternum, & quia sanctificatio sua inter Israelitas erat arca, voluit quòd reduceretur in terram Israel, sed Philisthini nullo modo dimitterent arcam, nisi mors omnibus instaret, quia desiderabant eam nimis tenere, vt supra fuit declaratum: ideò decuit quòd punirentur à Deo ad hoc quòd cogerentur remittere arcam in terram suam; aliàs enim nunquam remisissent: sic autem factum est, quia cum omnibus Philisthinis mors instaret vulneratis singulis ciuitatibus consilio inito remiserunt arcam in terram suam, sicut patet sequen. c. aliter autem non potuissent eam habere Hebræi, quia non erant potentes destruere bello omnem terram Philisthinorum ad accipiendum inde arcam Dei sui. Sed adhuc dato quòd Deus vellet dare Iudæis totam fortitudinem, vt ipsi recuperarent arcam de terra Philisthijm per bellum: non conueniebat, vt infra declarabitur: ergo debuit punire Philisthinos cogendo illos ad reductionem arcæ.

Quare Deus permisit arcam portari in terram Philisthinorum Iudæis in bello superatis.

QVAEST. III.

QVÆRETVR vlterius quare Deus permisit portari arcam in terram Philisthinorum destructis Iudæis in bello: nam præter hoc potuisset Deus ostendere prædicta duo, quæ ostendit, scilicet potuisset punire Hebræos immeritos saluari, præsente arca, scilicet, quòd quamquam Hebræi deduxissent illam in castra, cæderentur à Philisthinis in præsentia illius magis quàm cum ipsa non erat in castris, & quòd omnibus Hebræis partim occisis, & partim fugientibus ipsa maneret nullo custodiente eam in castris: ibi autem poterat rursus demonstrare magnitudinem suam Philisthinis, scilicèt, quòd cum accederent aliqui Philisthini ad capiendum arcam, morerentur coram ea, ita vt cogerentur illam relinquere in castris. Respondendum est, quod non fuit iste modus conueniens ad demonstrãdum duo prædicta, scilicet peccatum Iudęorum, & potestatem contra Philisthinos. Nam licèt primum conuenienter monstraretur, tamen secundum non conueniebat. Si enim sic morerentur Philisthini, & cogerentur dimittere arcam in castris, non patuisset magnitudo Dei contra Philisthinos respectu Iudæorum, nec respectu Philisthinorum. Patet primo respectu Iudæorum, quia licet morerentur multi de Philisthinis volẽdo

capere arcam,& ad vltimum dimitterent: & Hebræi poſtea venientes inuenirent eam in loco caſtrorum non putauiſſent
A hoc accidiſſe, quaſi non potuerint Philiſthini eam portare, cùm non viderent ad hoc ſufficientem probationem: & dato quòd reperirentur aliqui de Philiſthinis mortui coram arca non argueretur ſufficienter quòd illi perijſſent, quia voluiſſent tangere arcam, ſed ex alijs cauſis, & dato quòd Hebræi poſſent habere aliqualem præſumptionem; de hoc tamen ſufficientem certitudinem non haberent. Item dato quòd Hebræi credidiſſent quod arca Dei ſui hoc feciſſet: tamen non conſtaret Philiſthinis, quia aut omnes Philiſthini morerentur volẽtes accipere arcam, aut aliqui eorum ſolum. Si autem omnes cæteri, qui manerent in terra Philiſthinorum,qui non veniſſent ad bellum putauiſſent, quod omnes gladio Hebræorum corruerant, & non aſcripſiſſent hoc fortitudini Dei Iſrael.

Si vero quidam ipſorum ſolum morerentur volentes capere arcam, alij autem recederẽt in terram ſuam relicta arca, adhuc non eſſet manifeſtum inter Philiſthijm, quod Deus Hebræorum occidiſſet illos, ſed vt non darent gloriam Deo Hebræorum fingerent illos perijſſe bellicè. Item qualitercũque aliquis de omnibus his æſtimare velit, tamen adhuc manet quod Deus non demonſtraſſet fortitudinem ſuam ita abundanter ſuper Philiſthinos,ſicut monſtrauit, ſi non fuiſſet
B ducta arca in terram eorum:Nam ſolum occidiſſet eos,qui erant in bello.Nunc autem non ſolum eos, qui ad bellum iuerunt,ſed etiam eos, qui manſerãt in ſingulis ciuitatibus: nam fuit plaga vniuerſalis in tota terra Philiſthinorum, vt patet ſequ.c.Item licet Deus monſtraſſet modo prędicto fortitudinem ſuam ſuper Philiſthinos, tamen non haberet occaſionem ad monſtrandum ſuper Deos eorum. Nunc autem etiam ſuper Deos ipſorum fecit magnalia, vt patet de Dagon, qui iacuit pronus coram arca, & poſtea manus cum capite abſciſſæ ſunt, ideo fuit conuenientior iſte modus ad demonſtrandum duo prædicta,quam aliquis alius.

Quare Iudæi non acceperunt arcam de terra Philiſthijm pugnando.

QVÆST. IV.

QVÆRETVR vlterius, quare Iudæi non acceperunt arcam de terra Philiſthijm pugnando,ſ. quod ſicut Philiſthiim pugnando acceperant eam de terra Iſrael, ita Iſraelitæ pugnando reducerent eam in terram ſuam. Reſpondendum eſt quod Hebræi non erant tanti roboris, vt poſſent expugnare totam terram. Philiſthijm ad recipiendum inde arcam,nec ſolum hoc, immò nec erant potentes ad defendendum ſeipſos in terra ſua,vt patet in duobus bellis in cap. præce.Sed dicetur, quod ſicut Deus miraculosè coegit Philiſthinos reducere arcam in terram Iſrael, ita daret miraculosè vires Iudæis ad expugnandos Philiſthinos & capiendum arcã. Reſpondendum, quòd non conueniebat propter duo. Primo quia ad hoc quod Hebræi pugnando caperent arcam, oportebat quod delerent totam gentem Philiſthinorum per bella,vel quaſi:alioquin nullo modo illã eis darent, ſed Deus nolebat quod perirẽt omnes Philiſthiim:illos enim relinquebat ad hoc,quod ſi aliquando peccarent Iſraelitæ illi ingrauarent manum ſuam ſuper eos:etiam relicti ſunt ad exercitationem,ſ.vt Iudæi haberent hoſtes,cum quibus pugnarent, ne penitus in eis bellica virtus langueſceret: iſtæ enim cauſæ habentur in libro Iud: cum.De prima patet Iud.c.2.ſ.Quamobrem nolui delere eos à facie veſtra,vt habeatis hoſtes, & dij eorum ſint vobis in ruinam. Et iterum ibidem: Ego non delebo gentes,quas dimiſit Ioſue,& mortuus eſt, vt in ipſis experiar Iſrael: vtrum cuſtodiant viam meam, & ambulent in ea,ſicut cuſtodierunt patres eorum, an non. Secunda cauſa patet Iud. cap.3. ſ. Hæ ſunt gentes,quas Dominus dereliquit, vt erudiret in eis Iſraelem,& omnes, qui non nouerant bella Chananæorum: & poſtea diſcerent filij eorum certare cum hoſtibus, & habere conſuetudinem prœliandi. Et ſubditur quinque ſatrapas Philiſthinorum &c. Patet igitur quod debuerunt dimitti Philiſthijm ad exercitationẽ Iudæorum.Alia cauſa fuit, quia non erat conueniens, quòd Iſraelitæ eriperent Deum ſuum de manu hoſtium, ſed magis ipſe liberaret
C *Deus noluit Philiſthinos omnes perire propter duo.*

eos, reputabant enim omnes gentes quod arca Dei erat Deus Iſrael, & ſic cum erat apud Philiſthijm putabant Deum Hebræorum eſſe captiuum: ſi autem Hebræi liberauiſſent eum D
bello, putauiſſent gentes,quòd Hebræi liberauerant Deum ſuum de manu hoſtili, in quo quantum ad æſtimationem gentium appareret quod non erat maioris virtutis Deus Hebræorum,quam dij aliarum gentium,ſcil. quod ſicut dij gentium egebant cultorum ſuorum ope, vt ab omnibus incommodis liberarentur, ita egeret Deus Hebræorum. Fuit igitur conueniẽs quod liberaret ſeipſum Deus Hebræorum de manu hoſtium premendo illos, nec recipiendo opem cultorum ſuorum ad hoc, vt manifeſtè cognoſcerent gentes iſtum Deum differre,à cæteris in poteſtate: & iſta eſt poniſſima ratio.

Quare Philiſthini tantum deſiderabant tenere arcam Dei.

QVAEST. V.

QVÆRETVR vlterius quare Philiſthini tantum deſiderabant tenere arcam Dei apud ſe, vt propter eam exponerent ſe amaræ morti, fieretq; in regione eorum plaga magna.

Reſponderi poterit,quod hoc faciebant, vt nimis dominarentur Iudæis: erant enim Philiſthiim hoſtes Iudæorum ab
E antiquo, ideò deſiderabant delere totum genus eorum, vel ſubijcere illos in ſeruitutem, & quia Iudæi colebant nimis in Deo ſuo,quem Philiſthiim putabant eſſe in arca,& veriſſimè, licet Iudæi ſcirent arcam non eſſe Deum ſuum, tamen ex præſentia illius magnam habebant fiduciam, quòd probauerunt Philiſthiim in præcedenti bello, quando aduenientе arca vociferatus eſt, totus exercitus Hebræorum, & ingemuerunt Philiſthiim dicentes, non fuit enim tanta exultatio heri & nudiuſtertius, væ nobis.Credebant igitur Philiſthim, quod tenẽdo arcam Dei apud ſe tollebant Iudæis duo bona, ſ. adiutorium, quod Deus Hebræis præſtare poſſit,& confidentiam, quã ex præſentia arcæ poſſent habere Hebræi: exiſtimabant enim Philiſthiim, quod Deus Hebræorum adiuuabat eos in bello, & hoc verum erat,& quia putabant Deum Hebræorum eſſe illam arcam, vel virtutem quandam latentem intra illam arcam,vt declaratum eſt præcedenti c.qu. 12. exiſtimauerunt, quòd cum arca Dei eſſet apud eos, non poſſet adiuuare Hebræos Deus ſuus.

Et in hoc quidem rectè arguebant ſecundum principia naturæ, ſi fundamentum eorum fuiſſet verum. Nam res naturales determinant ſibi certa loca, in quibus operentur, & non poſſunt vbique operari, quia potencia earum non eſt innmita. Et hoc ſiue ſint res corporales, ſiue ſpirituales: nam corporales cauſæ operantur in locis illis,in quibus ſunt, & in toto ſpacio per quod continuè poteſt deriuari virtus earum, vt patet de rebus calidis,& frigidis, humidis, & ſiccis,quæ ſunt principia immutandi ſecundum naturam. Patet etiam hoc de corporibus cœleſtibus,quorum virtus per totum medium continuatur: nullius tamen iſtarum rerum eſt operatio vbique. Nam etiam corpora cœleſtia, quorum eſt maxima cauſalitas in natura, non poſſunt operari vbique, quia eorum virtus non poteſt penetrare in terra, niſi vſque ad illum locum, in quo ſunt venæ minerales, & atramentales: vlterius autem verſus centum non eſt aliqua operatio, ideo nec reperitur ibi generatio, nec corruptio. De ſubſtantijs autem ſpiritualibus,ſiue vnitæ ſunt vt animæ,ſiue non vnitæ, vt angeli, ſatis apparet, quod operatio ipſarum non fit in omni loco, ſed in paruo. De animabus patet,quia illæ non habent influentiam,niſi in corporibus quibus ſunt vnitæ.

Angeli autem ſolum habent influentiam in aliquid paruum quod eis eſt coniunctum, quia illud poſſunt mouere. Cætera autem,quæ ſunt in magna diſtantia non poſſunt mouere.Etiam non poſſunt portare, vel mouere corpus cuiuſcunque ponderis, ſed in determinata quantitate: ſic enim vult Philoſophus 12. Meta.vbi aſſignat intelligentias motrices orbium, & vult quod quælibet ſit proportionata orbi à ſe moto, ita quòd ſi eſſet maioris quantitatis non poſſet illum mouere,vel ſaltem non poſſet in eadem velocitate,& per hũc

tes naturales non ſunt, niſi in determinata diſtatia.

F

modum

modum facit regularitatem in motibus cœleſtibus.ſ. quia intelligentiæ mouentes non poſſunt maiora, nec velocius mouere. Et rurſus in mouendo nunquam fatigantur. quia non ſunt potentiæ corporeæ organicæ, ideo manebit ſemper regularitas motus, & ſic patet, quod res naturales non habent operationem ſuam vbique, ſed in determinatis locis, ideo cùm Philiſthijm putarent Deum Hebræorum eſſe arcam, vel aliquam virtutem latentem in arca, credebant, quòd quando eſſet arca in terra eorum, non poſſet adiuuare Hebræos, quia diſtabat ab eis, & non ſolum hoc, ideo etiam ſi eſſet arca in terra Hebræorum, & tamen non eſſet in caſtris, putabant Philiſthini, quod modicum, vel nihil poſſet adiuuare Hebræos. Cum autem eſſet præſens eis in bello, credebant quod nimis poſſet eos adiuuare, quod patet ex verbis ipſorum Philiſthinorum præcedenti c. Nam antequam veniſſet arca in caſtra inſurgebant Philiſthijm contra Iſraelitas nihil timentes. Cùm autem venit arca in caſtra, timuerunt Philiſthijm dicentes, venit Deus in caſtra, & ingemuerunt dicentes, væ nobis, non fuit enim tanta exultatio heri & nudiuſtertius, væ nobis.

Secundo Philiſthijm tollebant Iudęis confidentiam. Nam dato, quod arca nihil adiuuaret Hebræos, tamen confidebant nimis, quod in præſentia eius vincere poſſent, & ſic pugnabant confidenter contra Philiſthijm ea prę ſente. iſta tamen confidentia non poterat eſſe ſine magno damno Philiſthinorum, ſiue vincerent, ſiue vincerentur. Nunc autem manente arca in terra Philiſthijm credebant ipſi, quod Iudæi non confiderent pugnare iam contra ipſos, & hoc modo faciliter ſubijcerent Iſraelitas in ſeruitutem duriſſimam. Adhuc autem erat magna vtilitas in hoc Philiſthinis, quia erat eis ablatus timor: credebant enim quod exiſtente arca in terra ipſorum, dato quod Iſraelitæ pugnarent contra eos, non poſſent nocere illis, ſi tamen eſſet arca inter Iudæos timebant nimis Philiſthijm congredi cum Iudæis, quod patet præcedeti cap. Nam antequam veniſſet arca in caſtra non putabant aliquod eſſe periculum in pugna. Cognito tamen, quod veniſſet, dixerunt: Væ nobis quis nos liberabit de manu deorum ſublimium iſtorum? hi enim ſunt dij, qui percuſſerunt Aegyptum cum plaga: deſiderabant igitur Philiſthijm tenere apud ſe arcam Dei.

An Philiſthæi debuiſſent amittere fidem virtutis arcæ ex eo, quòd ipſa præſente Iudæi ſuperati fuerant.

QVÆST. VI.

SED dicet aliquis, quod iam ablata erat Philiſthæis occaſio deſiderandi tenere apud ſe arcam Dei, quia hoc erat, quia ipſi credebant, quod arca eſſet magnæ virtutis potens eripere cultores ſuos de manu hoſtili, & delere hoſtes. Nunc autem ipſi viderent, quod Hebræi nimis confidentes in arca non liberati ſunt, etiam ipſa arca non potuit ſe eripere, ſed ipſi eam hoſtiliter ceperunt, ideo videtur, quod iam nullius eſſet potentiæ, nec appreciabilis, vt ipſi deſiderarent eam.

Reſpondendum eſt, quod Philiſthijm deſiderabant tenere arcam apud ſe ex cauſis dictis, & iſte caſus non fecit eos exiſtimare arcam eſſe minoris valoris: nam nō crediderunt hoc euenisſe ex impotentia Dei Hebræorum, quia ſciebant ipſi, quod Deus Hebręorum feciſſet maiora his, vt quod percuſſerit omnes Aegyptios, & aperuerit mare rubrum: diuiſitque Iordanem ad tranſitum Hebræorum, & ſubiecerit eis ferè totam terram Chanaan. Primam autem horum ipſi Philiſthijm confeſſi ſunt, vt patet præcedenti cap. ſcilicet, hi ſunt dij &c. De ſecundis non potuerunt ignorare, quia ſuper eos venerūt iſta mala, cum ab ingreſſu Ioſue in terram Chanaan fuerunt bella Iudæorum tam contra Philiſthijm, quàm contra omnes alios Chananæos.

Crediderunt igitur Philiſthiim, quod hoc accidiſſet Iudæis, quia Deus eorum erat iratus eis, quia forte non colebatur, vt iuſſerat, & iſtud eſt conuenienter dictum, quoniam gentiles credebant, quod aliquando Deus Hebræorum iraſceretur Hebræis, vt patet de rege Senacherib, qui mouebat Iudæos, ne confiderent in Deo ſuo annunciando, quod eſſet iratus eis, qui abſtulerant altaria illius. De hoc infrà 4. lib. cap. 18. ſicut licet quod ſi dixeris mihi in Domino Deo noſtro habemus fiduciam, nonne iſte eſt, cuius abſtulit Ezechias excelſa & altaria, & præcepit Iudæ, & Ieruſalem dicens ante altare hoc adorabitis in Ieruſalem. Crediderunt igitur, quod hoc acciderat, quia Deus erat iratus Hebræis: poſſet tamen eis iterum reconciliari, & ſi maneret arca apud eos adiuuaret illos, & redirent omnia inconuenientia, quæ ſupra dicebantur contra Philiſthijm, ideo quamquam accidiſſet iſte caſus, Philiſthijm ſemper deſiderabant apud ſe tenere arcam. Alia autem cauſa huius eſſe potuit, ſcilicet, quod Philiſthijm hoc faciebant ad demonſtrandum magnam gloriam ſuam inter gentes. ſ. quia bello ſuperauerant Iſraelitas, & captiuauerant Deum Iſrael: erat autem iſta magna gloria, quia Deus Iſrael habebatur tanquam potentiſſimus inter Deos gentium. Cùm ipſe percuſſerit Aegyptum, & Deos Aegyptiorum: etiam percuſſerat omnes alias gentes, contra quas Hebræi pugnauerant: erat igitur eis glorioſum nimis captiuum tenere illum Deum.

An tempore, quo arca fuit in terra Philiſthinorum, Iudæi fecerint aliquod miniſterium coram arca loco.

QVAEST. VII.

QVÆRETVR vlterius an tempore, quo ſteterit arca in terra Philiſthinorum debuerunt Iudæi facere in terra ſua aliquod miniſterium coram arca, & an ceſſauerint ab eo propter abſentiam arcæ.

Reſpondendum eſt, quod quando arca erat in terra Iudæorum erat in tabernaculo intra ſancta ſanctorum, & illud nūquam ingrediebatur aliquis, niſi ſummus ſacerdos, & hoc ſolum ſemel in anno. ſin die propitiationis, alioquin moreretur: Leuit. 16. cap. Hoc autem fiebat, quia in die feſto inſſerat lex, quod ſacerdos magnus faceret expiationem pro ſe, & pro toto populo, & introibat in ſancta ſanctorum ferens ſecum ſanguinem vituli, & hirci, aſpergebatque ſepties intra ſancta ſanctorum coram propitiatorio: de hoc patet præalleg. cap. Si autem non eſſet arca intra ſancta ſanctorum, non poterat aſpergi contra propitiatorium. Alijs autem temporibus nihil differebat, quòd arca eſſet in terra Iudæorum, vel non. Nunc autem manet dubium, an aliquod tempus fuerit, in quo Iſraelitæ debuerint facere miniſtrationem coram arca, & illa non eſſet in terra eorum.

Reſpondēdum eſt, quod cum ſolum eſſet neceſſarium fieri miniſtrationem coram arca die propitiationis, erit dubium, an tranſiuit aliqua dies propitiationis, in qua non fuerit arca in terra Iſraelitarum. Reſpondetur quòd non, quia arca ſolum fuit in terra Philiſthijm. 7. menſibus, vt patet ſequenti c. ſed in his ſeptem menſibus non fuit aliqua dies propitiationis, ergo non tranſiuit tempus, in quo arca neceſſaria eſſet in terra Iſraelitarum, & non eſſet inter eos.

Antrā ſiuit in eo tempore aliqua dies propitiationis.

Sed aliquis dicet, quod forte in aliquo iſtorum ſeptē menſium fuit dies propitiationis. Sed dicendum, quod non, pro quo conſiderandum eſt, quod dies propitiationis ſemper celebratur die decimo menſis ſeptimi, qui apud nos vocatur September, vt patet Leuit. 23. & Nume. 29. cap. iſti tamen ſeptem menſes fuerunt præter Septembrem, quod patet quia arca manſit in terra Philiſthijm ſeptem menſibus, & tamen illa venit in terra Iſraelitarum tempore quo colligebatur triticum, vt patet ſequenti cap. ſcilicet, Porro Bethſamitæ metebant triticum in valle, & eleuantes oculos viderunt arcam Dei, ſed meſſis triticea non fiebat in terra Iſraelitarum ante principium tertij menſis, qui eſt Maius, incipiendo vt ipſi incipiunt à Martio menſes ſuos: nam principium meſſis ordeaceæ in terra Iſrael erat poſt medietatem menſis primi, ſcilicet, Martij: nā prouiſum erat, quod ne quis ſumeret ſpicas aliquas ad comedendum grana, vel facerent pultes, aut polentam, vel panes ex ſegete vſque ad ſecundum diem feſtiuitatis azymorum, qui eſt dies. 16. menſis primi, vt patet Leuit. 23. & Numer. 28. cap. Erant autem tunc ſpicæ ordeaceæ adhuc virentes, vt patet Leuit. cap. 23. ergo quando eſſet meſſis triticea, iam eſſet finis ſecundi menſis, & in tertio menſe offerebant Iudæi primitias de panibus triticeis nouis: Leuit. cap. 23.

Computentur ergo ſeptem menſes cum ipſo Maio, ante Maium reperiretur, quod arca capta fuerit in principio Nouembris, qui eſt nonus menſis apud Hebræos, dies tamen propitiationis eſt in Septembri, vel ſi velimus non cõputare Maium, ſcilicet, quod tempus, quo venit arca erat tempus meſſis triticeæ, tamen erat in fine Aprilis, vel in principio Maij: dicetur, quod arca fuerit capta in principio Octobris, & ſic quomodocunq; ponatur, neceſſe eſt, quod ſemper dicamus fuiſſe captam arcam poſt feſtum propitiationis, & redijſſe ante aliud feſtum propitiationis, cum ſolum manſerit ſeptem menſibus in terra Philiſthijm, & ſic non fuit aliquod tempus, in quo Iſraelitæ egerent arca, & ipſa eſſet in terra Philiſthijm.

Si accidiſſet aliqua dies propitiationis, dum Iudæi erant ſine arca, an celebraſſent omnes cæremonias diei illius.

QVÆST. VIII.

QVÆRETVR vlterius quid ſi accidiſſet aliqua dies propitiationis, dum erant Iſraelitæ ſine arca, an celebraſſent omnes cæremonias diei propitiationis.

Reſpondendum eſt, quod de quibuſdam cæremonijs diei illius non eſt dubium, ſed de alijs. Pro quo ſciendum, quod in die propitiationis erant triplices cæremoniæ. Primæ pertinebant ad vacationem à laboribus, ſecundæ ad ieiunia, tertię ad ſacrificia.

Triplices cæremoniæ in die propitiationis.

De primis dicebatur, quòd illo die abſtinerent Iudæi ab omnibus laboribus, & ab omni opere ſimpliciter: Leuit. 23. capite.

De ſecundis dicitur, quòd omnes in die ille affligerent animas ſuas à veſpera in veſperam .ſ. quod non comederent, nec biberent, & ceſſarent ab alijs delectationibus: quicunq; autem non affligeretur die illo: periturus erat de medio Iſrael, vt patet Leui. 16. & 23.

De tertijs .ſ. de ſacrificijs habetur Leuit. capitu. 26. & Numer. 29. vbi ponuntur multa ſacrificia pertinentia ad diem iſtum. De primis duobus generibus cæremoniarum dicẽdum eſt, quod obſeruarentur in die propitiationis, etiam ſi arca nõ eſſet in terra Iſraelitarum, quod patet, quia nunc Hebræi ſeruant iſta, & tamen, nec habent arcam, nec ſanctuarium, nec ſunt in terra promiſſionis, in qua fieri debebant ceremoniæ. De tertio genere cæremoniarum .ſ. de ſacrificijs diei propitiationis dicendum eſt, quòd iſta erant duplicia, quia quædam erant ſpecialiter pertinentia ad illum diem inquantum erat dies expiationis, & iſta erant, q̃ fiebant ad cæremoniã expiationis pro peccato totius populi. Alia aũt erãt, quæ offerebantur in die hac inquantum dies iſta erat quædam magna ſolemnitas, ſed non vt pertinebat aliquo modo ad expiationem. De primis ſacrificijs habetur Leuit. cap. 16. de ſecundis habetur Numer. cap. 29. Erant autem prima, quod offerret ſummus ſacerdos vnum vitulum pro ſeipſo, & domo ſua, & totus populus offerret duos hircos, quorum vnus mittebatur in ſolitudinem, alius autem immolabatur, & tam ſanguis ipſius, quàm vituli ferebantur intra ſancta ſanctorum ad aſpergendum. De his Leuit. c. 16. hæc autem ſunt, in quibus fit expiatio.

Secunda autem ſacrificia diei huius, quæ non pertinebant ad expiationem, erant vnus vitulus, & vnus aries, & ſeptem agni anniculi in holocauſtum, & vnus hircus pro peccato, vt patet Numer. 29. Nunc autem de his dicendum eſt, quod quantum ad ſecunda ſacrificia non eſt dubium, quin offerrentur in die propitiationis, etiam ſi non eſſet arca in terra Iſraelitarum: nam iſta non pertinebant ad diem expiationis ſecundum, quod erat dies expiationis, ſed ſecundum quod erat magna feſtiuitas, ideo ſicut de alijs feſtiuitatibus non eſt dubium, quin poſſent celebrari ſacrificia illarum, etiam ſi nõ eſſet arca in terra Iſrael, ideo nec dubitabitur de his. Quòd autem iſta ſit differentia inter ſacrificia diei expiationis, apparet Num. 29. c. vbi cum fuerint poſita ſacrificia illa, quæ nos nominauimus ſupra: Secunda dicitur ibidem, quod illa erunt abſque his, quæ offerri ſolent pro delicto & expiatione, ergo neceſſe eſt diſtingui die illa, quædam ſacrificia, quæ offerantur pro expiatione, & alia non.

Item patet hoc magis', quia arca non erat neceſſaria in die expiationis pluſquam in alijs ſolennitatibus, niſi quia illa die ſacerdos introducebat de ſanguine vituli, & hirci intra ſancta ſanctorum: alijs autem diebus non, ſed de ſanguine ſacrificiorum iſtorum, quæ vocabamus hic ſecunda, nihil introducebatur intra ſancta ſanctorum ad aſpergendum coram propitiatorio. ergo nihil differebat arcam eſſe in ſanctuario, vel non, quantum ad iſta ſacrificia.

De primis autẽ ſacrificijs huius diei manet dubium, an poſſent offerri ſi non exiſteret arca in terra Iſrael intra ſanctuariũ. Ratio dubitationis eſt, quia quandocunq; aliqua cæremonia de cæremonijs legis veteris determinabat ſibi certum locum, vel inſtrumenta, ſi Iudæi non haberent illum locum, vel inſtrumenta non faciebant huiuſmodi cæremonias, ſicut patet nunc in cæremonijs, quas obſeruant Iudæi: nam aliquas obſeruant, alias vero non. Illæ. n. quæ non determinant locum, obſeruantur nunc, ſicut circunciſio, & obſeruatio Sabbathi, & vacatio à laboribus in alijs feſtiuitatibus & ſimilia. Alia autem determinabant ſibi locum, ſicut ea, quæ pertinebant ad ſacrificia. Quomodo autem iſta inter ſe differant, & quæ obſeruentur nunc, & quę non: declaratum eſt Exod. c. 19. Ita igitur dies propitiationis determinabat ſibi certum inſtrumentum .ſ. fieri coram propitiatorio aſperſionem, ergo quando Iudęi non haberent propitiatorium, non poſſent facere iſtam aſperſionem.

An arca non exiſtẽte inter Iſraelitas ſacrificã dum eſſet.

Reſpondendum eſt, quod ſiue eſſet arca in ſanctuario, ſiue non, Iudęi poterant facere iſtam aſperſionem, & cogebantur facere quolibet anno, dũ eſſent in terra promiſſionis, nec requirebatur, quod aſpergeret ſacerdos ſanguinẽ coram propitiatorio, ſcil. quod eſſet propitiatorium intra ſancta ſanctorum, ſed ſatis erat, quòd aſpergerent coram loco illo, in quo erat, vel eſſe ſolebat propitiatorium, & ſic ingrediebatur ſacerdos in ſancta ſanctorum ferẽs ſecum ſanguinem, & aſpergebat ſepties coram loco illo, in quo eſſe conſueuerat propitiatorium, quod patet, quia multa tempora tranſierunt .ſ. 80. anni, vel quaſi, in quibus ſtetit arca in terra Iſraelitarum, & tamen non erat intra ſanctuarium in ſancta ſanctorum, ſed erat in diuerſis locis: nam immediatè vt venit arca de terra Philiſthijm, poſita eſt in domo Aminadab ſacerdotis in Gabaa, ſiue Cariathiarim, & poſtea in principio regni Dauid, ſuper Iſrael translata fuit arca de Cariathiarim in ciuitatem Dauid, de hoc infra. c. 7. & infr. 2. libr. c. 6. deinde manſit arca in domo Dauid vſque ad tempus, quo Salomon tranſtulit eam in templum, quod ædificauit Domino, vt patet 2. Paralipom. cap. 1. & fuiſſet tempus pluſquam 80. annorum .ſ. 40. annis regni Saulis, de quibus Actuum. 13. ca. & 40. annis regni Dauid, vt patet infr. 3. libr. cap. 2. ſed manifeſtum eſt, quod in omnibus his temporibus Iſraelitæ celebrauerunt omnes feſtiuitates ſuas & diem expiationis, quia iſta erant præcepta neceſſitatis, & non habebant Iudæi aliquam cauſam excuſantem, ergo certiſſime credendum eſt, quod celebrauerint: potiſſime, quia in his temporibus fuit iudex Samuel infr. 7. & 12. ca. qui valde erat zelator legis Dei: fuit etiam poſtea Dauid rex, qui nimis ſecutus eſt legem domini: ideo iſti non permitterent aliqualiter præteriri aliquam feſtiuitatem, vel cæremoniam legalem. Conſtat tamen, quod toto iſto tempore arca fuit extra tabernaculum, ergo ſacerdotes obſeruabant cæremonias diei propitiationis ingredientes in ſancta ſanctorum, & fundentes ſanguinem coram loco, in quo ſolebat eſſe propitiatorium.

An exiſtente arca extra ſanctuarium ſacerdos in die propitiationis faceret omnes cæremonias, ac ſi ibi eſſet.

QVAEST. IX.

QVÆRETVR vlterius, an cum exiſteret arca extra locum ſanctuarij, & ſacerdos obſeruans diem propitiationis introiret in ſancta ſanctorum, obſeruaret omnes cęremonias, quæ obſeruabantur, quando aliàs introibat ſacerdos in ſancta ſanctorum exiſtente ibi arca.

Reſpondendum eſt, quod cæremoniæ multæ requirebantur, cum ſacerdos ingredi debebat in ſancta ſanctorum, quarum ſi aliquam omitteret, peccaret, & occideretur à Deo,

vt

vt patet Leuit.16.vbi dicitur,quod no introiret Aaron in ſancta ſanctorum omni tempore, ſed ſolum quando feciſſet ea, quæ habentur ibi alioquin moreretur.Erant autem iſtæ cæremoniæ triplices.Primæ erant quantum ad veſtes, quas tunc habebat ſacerdos, ſecundæ quantum & ſanguinem,quem aſpergebat,tertiæ quãtum ad thymima,quod ſecum ferebat.

De primis dicendum, quod ſummus ſacerdos, quando introibat in ſancta ſanctorum accipiebat quatuor ornamenta ſolum de lino,quæ erant minorum ſacerdotum,ſcilicet fęminalia linea,& tunicã,& cidarim atque cingulum:Leu.c.16.

Cæremonia quas faciebat ſacerdos, quãdo ingrediebatur ſancta ſanctorũ.

De ſecundis cæremonijs dicendum, quod ſacerdos introiret in ſancta ſanctorum occidebat vitulum, & hircum, de quorum ſanguine introducebat ſecum ad aſpergendum coram propitiatorio:Leuit.c.16.

De tertijs cæremonijs dicendum, quod ſacerdos implebat quoddam thuribulum prunis,& thymiamate, ferebatq; ſecum intra ſancta ſanctorum,vt patet præalleg.capitu.

De primis duobus generibus cæremoniarum dicendum, quod in die propitiationis fiebant,ſiue ſacerdos eſſet intrans ante aream, ſiue non eſſet arca in ſanctuario,quia ſupra declaratum eſt præcedeni q.quod etiam ſi non eſſet ibi arca obſeruabatur expiatio, ſed non poterat hoc fieri, niſi ſacerdos introiret in ſancta ſanctorum,ergo neceſſe erat, quod haberet veſtes illas,quas lex iubebat habere ingredientẽ. etiam quod ferret ſecum de ſanguine hirci,& vituli,alioquin non haberet quid aſpergeret intra ſancta ſanctorum : expiatio tamẽ fiebat per aſperſionem ſanguinis. De tertia cæremonia ſolum erat dubium, ſcilicet an introduceret ſecum ſacerdos thymiama in ſancta ſanctorum nõ exiſtente ibi arca.Aliquis dicet,quod ſic,quia ſicut in cęteris non eſt differentia,an eſſet arca in ſancta ſanctorum,vel non,ita nec erit in hoc, ſed dicendum eſt, quod an iſtud factum fuerit,vel non,ſciri non poteſt: non tamen obligabantur Iudæi ad faciẽdum illud, quod patet,quia Leuit.c.16.dicitur,quod aſſumpto thuribulo de prunis altaris poneretur ſupra thymiama in igne,vt nebula thymiamatis,& vapor operiat oraculum, quod eſt ſuper teſtimonium,& non moriatur ſacerdos, & ſic cauſa introeundi cum thymiamate erat ipſum oraculum,ſcilicet propitiatorium,quia ibi erat aliquid,quod contegendum erat,ne videretur à ſacerdote.& iſtud erat, quia angelus erat in corpore aſſumpto in propitiatorio inter alas duorum Cherubin, & in illo corpore aereo loquebatur,vt declaratũ eſt Leuit.16.& Exod.25.c.ſed non erat propitiatorium intra ſancta ſanctorũ,quando non erat ibi arca,cũ propitiatoriũ ſit opertoriũ arcæ, vt declaratũ eſt Exo. 25.& 27.ideo non oportebat introduci thymiama. *Tulerunt autem Philiſthijm arcam Dei.* Scilicet accipientes eam de caſtris, nemine prohibente.

De numero annorum huius hiſtoriæ primi lib.Reg.ab hoc capite vſque ad finem libri.

QVÆST. X.

SCIENDVM autem,quod in principio huius cap. incipit ſextus liber Antiquitatum Ioſephi durans vſque ad principium ſequentis ſecundi libri Regum, & texitur in eo tota hiſtoria, quæ habetur hic pauca verba addendo, de quibus interdum tangetur in locis ſuis.Et dicit,quod iſta hiſtoria cõtinet tempus annorum 32.

Sed ſciendum, quod ſacra ſcriptura dicit eſſe tempus annorum 40.Nam regno Saulis dantur anni 40.vt patet Actum 13.ſed computantur ibi anni pro regno Saulis,& pro tempore,quo iudicauit Samuel.Fuit autẽ Samuel pluribus quàm viginti annis iudex, quibus non præfuit Saul, vt declarabitur infra 7.c. principatus autem iudicatiuus Samuel incœpit à morte Heli ſummi ſacerdotis. Iſta autem quæ habentur hic fuerunt menſibus ſeptem poſt illud,ſed in hoc modicum differt: multum tamen differt inter poſitionem Ioſephi, & ſacræ ſcripturæ,cum Ioſephus dicat eſſe ſpacium.32. annorum ab iſto tempore vſque ad principium regni Dauid : ſacra autem ſcriptura dicit fuiſſe ſpaciũ annorum quadraginta, in quo non eſt dubium cui credi debeat, quia auctoritas ſacræ ſcripturæ omnium ſcripturarum humanarum auctoritatem excedit.

Et intulerunt eam in templum Dagon. Scilicet non poſuerunt in aliqua domo prophana,ſed in ſanctuario ſuo.Erat autem Dagon Deus Azoti,& ad hanc ciuitatem fuit arca ducta. Dicunt autem Iudæi, quod illud idolum Dagon habebat figuram piſcis, vel ſaltem caput eius erat, ſicut caput piſcis. Quòd autem totus eſſet ad figuram piſcis non ſtat, quia dicitur infra,quòd caput,& manus Dagon abſciſſa ſunt: ſi tamen eſſet ad formam piſcis non haberet palmas, quod autem caput illius eſſet ad formam piſcis,& cętera membra eſſent modo humano lineata ſatis ſtat, quoniam alia idola pingebantur cum tota humana effigie, & cornibus arietis, ſicut Ammon libycus,& multa alia figmenta ſimilia fuerunt.Iudæi autem ſolum dicunt hoc, quia Dagon videtur deriuari à quodam nomine hebræo ſignificante piſcem Dag: ſed hoc non eſt motiuum conueniens: eſſet enim verum ſi ambo eſſent in eadem lingua,ſed ſunt in diuerſis, quia Dag eſt idiomatis hebræi,Dagon autem eſt idiomatis Philiſthinorum, ideo ſatis ſtat,quod ſignificent diuerſa,ſicut iſta dictio Leuaui in latino ſignificat eleuare,vel extollere.In hebræo autem ſignificat cor meum.

Et ſtatuerunt eam iuxta Dagon. Id eſt,poſuerunt Philiſthini arcam apud Dagon Deum ſuum, in quo videbantur eam ſatis honorare dupliciter:primò quia non poſuerunt eam in loco prophano,ſed in maximo ſanctuario ſuo, ſcilicet in templo Dagon:ſecundo quia poſuerunt eam apud Dagon, quaſi facientes eam æqualem Deo ſuo Dagon.

Quare Philiſthini poſuerunt arcam in templo Dagon.

QVÆST. XI.

QVÆRET aliquis circa hoc quare poſuerunt Philiſthini arcam in templo Dagon,& apud ipſum Dagon.Reſpõdendum eſt,quod hoc poterat fieri ex duplici intentione. Primo quidem ad honorandum arcam Dei : nam ſicut ſupra dictum eſt Philiſthini credebant Deum hebræorum eſſe magnæ potentiæ,quia deſtruxerat Ægyptios,& Deos eorum, & ſic fecit in multis alijs gentibus,ideo timebant ne ſic iraſceretur eis,& deleret illos, quamobrem honorabant ipſum. Et quia ſi ponerent arcam Dei in aliquo loco prophano,erat dedecus,poſuerunt eam apud Dagon in templo ſuo, & ne iraſceretur Deus hebræorum, quod præponeretur ei Dagon,locauerunt arcam iuxta Dagon,ſcilicet in loco æqualiter honorato.Iſtud autem quantum ad Philiſthinos ſi ipſi exhiberent cum intentione honorandi honor erat.Nam nihil melius habebant Philiſthini,quam quod ponerẽt arcam Dei iuxta maximum deorũ ſuorum.Apud Iudæos tamen non poterat maior offenſa Deo fieri, quam ſi poneretur arca illius in aliquo templo idolorum inter idola.Ratio diuerſitatis eſt diſparitas cultus,ſcil.quia alias cæremonias habebant Iudæi,quam Philiſthijm:vnde apud Philiſthinos nihil melius erat quãDagon, apud Iudæos aũt nihil pei⁹ eſſe poterat,quã quodlibet idolũ.

Alia autem cauſa huius eſſe potuit,ſcilicet hebræi ſuperati fuerant à Philiſthinis, & arca eorum capta quam putabant Philiſthini eſſe Deum hebræorum,&quia Philiſthini aſcribebant gloriam victoriarum ſuarum dijs ſuis,poſuerunt in templo arcam coram Dagon in ſignum,quod Dagon ſuperauerauerat Deum hebræorum.

Mos antiquorũ in bellis.

Erat enim iſte modus apud antiquos tam Iudæos, quam Gentiles,quod cum haberent aliquem triumphum magnum de hoſtibus, ponerent aliqua inſignia in templo Dei illius, quem colebant: non quidem ab oſtentationem gloriæ, ſed ad laudem ipſius Dei, cuius erat illud templum. De Iudæis, quod ſic fa erent apparet,quia Dauid quando pugnauit contra Goliath Philiſthæum abſtulit gladium eius, & poſuit in tabernaculo domini, quamquam cætera arma conſeruaſſet pro ſe.De armis patet infra cap.17.ſcil. Aſſumens autẽ Dauid caput Philiſthæi attulit illud in Ieruſalem:arma eius verò poſuit in tabernaculo ſuo. De gladio,quod eſſet in templo Domini,patet infra c.21.ſcil. Gladius Goliath Philiſthæi, quem percuſſiſti eſt inuolutus pallio poſt ephod, ſi iſtum vis tollere tolle.Quòd aũt hoc facerent Gentiles apparet, quia quando Philiſthini occiderunt Saulem,& tres filios eius in mõte Gelboe præciderunt caput Saulis, & expoliauerunt eum armis & miſerunt in terram Philiſthinorum per circuitum, vt annunciaretur in templis idolorum, & in populis,& poſuerunt-

arma eius in templo Astaroth infra cap.31. Sic igitur verisimile est, quod posuissent Philisthini arcam Domini in templo Dagon in signum victoriæ, & laudem Dagon. *Cumque surrexissent diluculo Azotij.* Hic ponitur pœna, quæ secuta est super Deos Philisthinorum. Nam posuerant Philisthini arcam apud Dagon ad laudem Dagon. Deus autem voluit ostendere Dagon nihil esse, & arcam suam esse gloriosiorem Dagon. Et dicitur hic, quod surrexerunt Azotij, scilicet sacerdotes Dagon, qui diluculo venerunt ad templum ad faciendum cæremonias suas, & tunc inuenerunt Dagon iacentem.

Altera die. Id est, sequenti die postquam arca posita est in templo Dagon, in quo nimis demonstratum est, quod illud faciebat Deus Hebræorum, quia si ibi mansisset arca multis diebus, & nihil factum fuisset, quamquam postea accidissent hæc non attribuissent Philisthini gloriæ arcæ, sed quod venisset ex alia causa. Cum vero factum fuerit immediatè, vt venerunt Philisthini cum arca in templum Dagon, apparebat manifestè, quòd hoc factum fuisset propter præsentiam arcæ.

Quare Dagon tantum de nocte deiectus est in terram, & non de die. Et quare potius caput, & manus eius abscissa sunt quàm alia membra.

QVÆST. XII.

SED dicet aliquis quare cum Dagon hic fuerit bis in terram deiectus nõ fuit factum per diem, sed semper per noctem, vt patet in litera.

Respondendum est, quod hoc fiebat, vt nõ viderent Philisthini, quomodo fiebat miraculum, sed postea illud factum tenerent. Si enim per diem fieret, oportebat, vt aliqui viderent saltem de sacerdotibus. Deus autem nolebat eis monstrare modum miraculi. Sic apparet factum fuisse etiam inter Iudæos, quia aliqua miracula Deus faciebat, quæ nolebat monstrari hebræis cũ fiebant, sed cum facta erant, sicut patet de manna, quod per noctem descendebat in circuitu castrorum, & nemo hebræorum videbat: Numer.c.11. Vnde prima die, qua cecidit manna hebræi nõ viderunt, quia fuit hoc per noctem, & deinde in aurora viderunt, & mirati sunt: Exod.cap.16. Sic etiam patet de virgis frondẽtibus, scilicet quando positæ fuerunt virgæ.13.in tabernaculo testimonij: Nume.17. & ibi nullo vidente floruit virga Aaron: vidit autem eam populus cum iam floruisset.

Ecce Dagon iacebat pronus in terra ante arcam Dei. Id est, sacerdotes inuenerunt Dagon iacentem in terra, scilicet non erectum, vel stantem, sed iacentem super pauimentum, & extentum toto corpore: dicitur autem, quod erat pronus, quia non solum erat iacens, sed etiam super os suum iacebat, vt poneretur tanquam adorans arcam Dei: si tamen fuisset iacens, & non pronus, sed suppinato ore non videretur adorans: hoc autem magis exprimebat dignitatem arcæ. *Et tulerunt Dagon* scilicet de pauimento, in quo iacebat ante arcam. *Et restituerũt eum in locum suum.* Scilicet posuerunt eum in altari, vel in loco eminenti, in quo ante erat. Hoc autem fecerunt sacerdotes diluculo antequam veniret populus, ne videret Deum suum humiliatum coram arca, & crederent maioris potestatis esse Deum hebræorum, & quia isti sacerdotes occultauerunt gloriam Dei Philisthinis, addidit secundum signum, quod occultari non posset, scilicet abscindens caput, & palmas Dagon, vt patet infra. *Rursumque mane die altero consurgentes.* Scilicet, quod in die sequenti postquam iacuit Dagon coram arca inuenerunt id, quod dicit hic: fuit autem factum hoc immediate, vt magis crederetur Deus hebræorum fecisse. *Inuenerunt Dagon iacentem super faciem suam in terra.* Non potest propriè dici, quod esset Dagon super faciem suam, quia caput eius & manꝰ abscissa erant super limen sanctuarij, sed dicitur esse super faciem suam, scilicet super partem illam, versus quam erat facies scilicet, super ventrem, & hoc erat, vt iterum significaretur iacens ad adorandum arcam Dei.

Caput autem Dagon, & duæ palmæ manuum eius abscissæ erant super limen Fuit istud factum, vt non possent occultare sacerdotes populo deiectionem Dei sui coram arca. nam etiam si vellent restituere eum in locum suum, vt prius nihil proderat, quia non habebat caput nec manus: ideo cognouerunt hac vice viri Azoti, quod Deus hebræorum humiliauit Deum suum, vt patet infra scilicet, videntes autem viri Azoti, dixerunt non maneat arca Dei Israël apud nos, quoniam dura est manus eius super nos, & super Dagon Deum nostrum.

Quare magis caput, & manus Dagon abscissæ sunt, quàm alia membra.

QVÆST. XIII.

DE manibus autem, & capite quare magis fuerunt abscissæ, quam aliæ partes non apparet aliqua causa, sed referendum est ad quandam similitudinem operum nostrorum, acsi diceremus, quod Dagon Deus Azoti peccauit male adorando Deum Israël, ideo abscissæ sunt illæ partes, quæ ad adorationem pertinent, scilicet caput, quia illud non bene curuauit, & manus, quia illas non bene eleuauit coram domino.

Si autem dicas quare istæ partes repertæ sunt super limen domus, id est, templi Dagon. Dicẽdum, quod hoc fecit Deus, vt maneret memoria miraculi eius in terra Philisthinorum: nam quia repertæ sunt istæ partes super limen domus, viri Azoti in reuerentiam Dei sui statuerunt, ne quis calcaret pedibus super limen, vbi steterunt partes Dei sui, & sic fuit obseruatum hoc inter Philisthinos, vt patet infra, & sic mansit memoria diuini miraculi. Si autem fuissent istę partes in alio loco ipsius domus, non fieret ista obseruatio, nam bis Dagon iacuit ante arcam Dei, tamen non dicitur, quod non calcant sacerdotes super locum, in quo stetit Dagon pronus, sicut dicitur de manibus, & capite in limine.

Porrò Dagon truncus solus remanserat in loco suo, scilicet non manebat ipsi Dagon figura hominis, vel alicuius animalis, quia manus abscissæ fuerant, & caput, sed manebat truncus sine effigie, & cum dicitur, quod mansit in loco suo non est intelligendum de loco suo, in quo prius stabat, vbi constituerant eum Philisthini, quia dicitur hic, quod inuenerunt Dagon iacentem super faciem suam, sed dicitur, quod erat in loco suo, scilicet in quo fuerat deiectus coram arca ad adorandũ illam. *Propter hanc causam non calcant sacerdotes Dagon, & omnes qui ingrediuntur templum eius.* Ponitur hic id quod secutum est ex illa deiectione, scilicet quia cum vidissent omnes viri Azoti, quod manus, & caput Dei sui iacuerunt super limen domus crediderunt iniustum esse & magnæ irreuerentiæ, si ipsi calcarent post in loco, in quo iacuerat Deus eorum, & ob hoc statuerunt, vt nemo ibi calcaret, & sic obseruatum est. Et dicitur, quod sacerdotes non calcant super limen domus, nec alij viri ad signandum, quod siue sacerdotes, qui magnæ dignitatis sunt, siue populares, qui erant minoris dignitatis, non poterant calcare super limen domus Dagon. *Super limen Dagon in Azoto.* Id est, istud obseruatur solùm in templo Dagon, quia si essent templa aliorum idolorum non fiebat aliquid tale in eis, quia nihil acciderat huiusmodi, nisi super Dagon: dicitur etiam quod hoc fit in Azoto, quia in alijs vrbibus, quamquam essent templa Dagon, non obseruabatur in eis aliquid tale, eo quòd ista deiectio Dagon coram arca solum accidit in Azoto.

Philisthini, an calcauerint vbi iacuit truncus Dagon, vel tantum non calcauerint, nisi super limen.

QVÆST. XIIII.

QVÆRET aliquis quare solùm, vt in templo Dagon in Azoto non calcarent intrante super limen: non etiam debuisset hoc obseruari quantum ad locum illum, in quo iacuit Dagon pronus coram arca: bis enim fuit iacens Dagon coram arca, vt patet supra in litera, & non videbatur esse minoris dignitatis, immo maioris locus ille, in quo totus Dagon iacuit, & iterum truncus eius quàm locus, in quo caput, & manus iacuerunt tantum.

Respondendum est, quod non solùm super limen templi Dagon non calcant intrantes, sed etiam super partem illam, in qua iacuit Dagon, quia causa eadem est: scriptura tamen expressit solum de limine, eo quod ibi videbatur esse difficilius obseruari: nam locus, in quo iacuit Dagon corã arca, erat

talis,

talis, ad quem prius fortè nullus de popularibus ascendebat, eo quod arca erat posita iuxta Dagon, & tamen Dagon erat proiectus ante arcam, ergo satis esset propinquus iste locus illi, in quo Dagon prius stabat, & sic quia iste locus esset multum sacer non accederent etiam ante hoc populares ad illum locum, & sic quamquam postea obseruaretur, ne quis accederet ad illum locum, quia tamen prius hoc idem quasi videbatur, & non erat aliquid speciale, nec difficile, scriptura non expressit hic: De limine autem secus est, quia omnes viri de vrbe Azoto introibant in templum Dagon per portam, & super limen, & difficile erat, quod non calcarent limen: ideo quod postea fuerit obseruatum erat aliquid speciale, & sic scriptum est: *Vsque in hodiernum diem.* Istud refertur ad tempus scriptoris huius libri: scripsit autem Samuel magnã partem libri huius à principio eius, & non scripsit immediatè, vt facta sunt, sed magno tempore post, & quia toto tempore medio, scilicet ex quo istud accidit vsquequo liber iste scriptus est per Samuelé fuit obseruata cæremonia ista: dicitur vsque in hodiernum diem, & ita sępè habetur in alijs libris tam Iosue, quam Iudicum alijsque historicis, & semper refertur ad tempus scriptorum. Quòd autem Samuel istum librum scripserit, vel quis alius, declaratum fuit in prologo primo huius libri.

Aggrauata est enim manus Domini super Azotios. Hic ponitur percussio facta super populum: percussit enim Deus primo Deum Azoti, scilicet Dagon, vt sic vellent Philisthini dimittere arcam: noluerunt tamen, quia indurati erant quousq; percuterentur ipsi nimis. Et dicitur hic, quod fuit aggrauata manus domini super Azotios, id est, percussit eos durè: de ista percussione infra habetur: erat autem dura, quia super omnes veniebat siue super magnos, siue super paruos, vt patet infra, & horum plurimi moriebantur, qui autem non moriebantur cruciabantur nimis, ita vt cogerentur clamare in cœlum, vt patet infra. *Et demolitus est eos.* Demoliri significat destruere: fuerunt autem demoliti, quia plurimi eorũ moriebantur hac plaga: alij autem ita affligebantur nimis, quod mortem sibi eligerent. *Et percussit in secretiori parte natium.* Fuit enim percussio ista turpis, quia erat locus inhonestus, sed omnes erant in eodem loco percussi.

Qua infirmitate percussi sint Philisthini à Deo propter arcam, quam tenebant.

QVÆST. XV.

DICVNT autem Iudæi secundum literam hebraicam, quod ista infirmitas erat hemorrhoidum, quę solet multis accidere, sed fuit ibi dura nimis, ita vt plurimi morerentur.

Sed magis dicendum est, quod totum quicquid est ante secessum, scilicet in circuitu illius computrescebat, & intestina per partem illam prominebant. Quidam autem dicunt, quod illis partibus putrescentibus, scatebant vermes, & erat fœtor intolerabilis, sed secundum quod infra patet infirmitas ista erat in natibus, quia partem illam computrescebant intestina, & prominebant.

Cauisauit autem Deus de terra multos mures ebullientes, & isti ascendebant per crura Philisthinorum, & corrodebant intestina illa putrida ac pendentia, nec se poterant Philisthini defendere ab his muribus, quia isti fuerant dati à Deo in plagam, ideo potentissimè cruciabant in tantum, quod Gethæi coacti sunt facere sibi sedes pelliceas, ne mures corroderent intestina eorum. Dicitur autem hic in parte secretiori natium, quia nulla pars est secretior, quam secessus, per quem prominebant intestina. *Azotum & fines eius.* Id est, percussit dominus vrbem Azoti, & terram sibi propinquam: fuit enim ista prima ciuitas, in qua stetit arca, & ipsa primo percussa est: deinde autem aliæ ciuitates, per quas ducebatur arca, scil. Acharon, & Geth percussæ sunt, sed non percutiebatur solum ipsa ciuitas, in qua poneretur arca, sed etiam omnia loca finitima, ita quod quando ad vltimum Philisthini remiserunt arcam in terram Israel, non erat aliquis locus, in quo non fuisset, vel tũc non esset ista percussio in tota terra Philisthijm, vt colligitur seq. cap. Hoc autem fuit, vt velocius remitteretur arca, scilicet quod clamarent omnes Philisthijm non solum illi, in quorum vrbibus erat arca, sed etiam omnes alij: alioquin si solum fuisset plaga in vrbibus illis, ad quas transibat arca, voluissent Philisthijm transducere arcam domini per omnia loca terræ suæ quousque caperent experientiam, an in omnibus locis esset ista plaga, vel si esset aliquis, in quo præsente arca nulla fieret plaga, vt ibi posset teneri.

Et ebullierunt villæ, & agri in medio regionis illius. Istud non habetur in hebræo, nec videtur posuisse Hieronymus, sed fuit hic tanquam glosa quædam, & aliqui scriptores nescientes distinguere inter textum, & glosam interlinearem miscuerunt illam literam extui: illa tamen vera est: nam seq. c. habetur de istis muribus erumpentibus de terra, & dicitur, quod ebullierunt agri, & villæ, id est, fiebant ebullitiones, vel eruptiones in superficie terræ, scilicet, quod de infra terram erumpebant mures plurimi, vel dicebatur ebullire terra, quia ita erant mures multi super terram, quod videbatur terra ebullire, sicut olla quando est in feruore suo. Et erat istud in villis & in agris, quia tam in locis habitatis quam non habitatis erant mures, ne possent Philisthini confugere ad aliqua, in quibus ægritudinum suarum haberent aliqua linimenta.

In medio regionis illius. Id est, in medio terræ Philisthijm, scilicet in vrbe Azoti, & finibus eius, quia ibi incœpit ista plaga. *Et nati sunt mures.* Isti fuerunt supernaturaliter producti, quia licet esset aliquid naturale in terra, ex quo gignerentur, non erat tamen aliqua virtus naturalis, quæ tot mures, & ita velociter genuisset, sic enim factum est in locustis, & ranis, & in omni genere muscarum Ægypti, quoniam ista à Deo solo fiebant, licet potuissent opere naturæ produci, sed non fuissent tot, nec ita velociter gignerentur. *Et facta est confusio mortis magna in ciuitate.* Id est, moriebantur multi in vrbe Azoto, & isti confusè, scilicet tam masculi, quàm fœminæ, tam magni quam paruuli, vel erat confusio mortis, id est, plaga, eo quod ibi multi moriebantur, quod accidebat principaliter propter mures corrodentes intestina prominentia Philisthinorum, fuit enim ista plaga dura, & opprobriosa: dura quidem, quia multi moriebantur: opprobriosa verò, quia erat in turpi loco, scilicet in secretiori parte natium, quòd Deus faciebat ad ignominiam Philisthinorum, vt sic saltem cognoscentes potentiam eius, & opprobrium suum cogerentur remittere arcam. De ista plaga habetur Psalm. 77. scilicet & percussit inimicos suos in posteriora: & opprobrium sempiternum dedit eis. Dicuntur autem percussi in posterioribus, scilicet in secretiori parte natium, & fuit opprobrium sempiternum, quia mansit memoria huius plagæ turpis inter Philisthinos, & alias gentes, & improperabant reliquæ gentes Philisthinis hanc plagam, scilicet, quòd Deus voluisset facere eos ignominiosos. Aliqui autem intelligunt versum illum de hebræis modernis, quòd sint percussi in posterioribus, id est, quòd fluat sanguis per secessum eorum in pœnam, quia ipsi dixerunt de Saluatore: Sanguis eius super nos, & super filios nostros, sed an verum sit, quod ista passio accidat hebræis modernis omittatur: constat tamen quod versus ille non intelligitur, nisi de percussione Philisthinorum, vt patet ex consecutione literæ per illum Psalmum. *Videntes autem.* Hic ponitur secundum, scilicet percussio totius populi: nam postquam viri Azoti percussi fuerunt, fecerunt transduci arcam per alias ciuitates, & similiter in illis fiebat percussio. *Videntes autem viri Azoti huiusce modi plagam.* Id est videntes, quod incurrerunt istam plagam propter præsentiam arcæ, quia antequam veniret arca non tolerabant eam. In alijs quoque vrbibus Philisthinorum non erat ista plaga: voluerunt igitur à se excludere arcam Dei. *Dixerunt non maneat arca Dei Israel apud nos.* Ista dixerunt viri Azoti inter se initio consilio: nam ad eos tanquam ad nimis gloriosos in tota terra Philisthinorum translata fuerat arca de terra hebræorum: ipsi autem nunc volebant renunciare huic priuilegio suo concedentes, quod transiret arca ad alias vrbes.

Quoniam dura est manus eius super nos. Hoc refertur ad Deum Israel, scilicet manus Dei est dura super nos grauiter nos affligens pro præsentia arcę suæ. *Et super Dagon Deum nostrum.* Quia non solùm afflixit nos, sed Deum nostrum, quoniã deiecit eũ de loco suo bis: & abscidit caput, & palmas eius.

Credebant autem, quod si maiori tempore apud eos esset, nemo maneret de omnibus Philisthinis in terra Azoti, & confinium suorum. *Et mittentes congregauerunt omnes satrapas Philisthinorum ad se.* Postquam Azoti viri deliberauerant inter se non esse retinendam arcam in regione illa, ad sciendum

Vide inferiꝰ i qu. 19. circa finẽ.

quid

quid de ea fieri deberet, voluerunt congregare omnes principes Philisthinorum: nolebant enim soli aliquid de arca diffinire, quia illa pertinebant ad totam terram Philisthijm.

A

Satrapæ qui dicantur.

Fuerunt autem congregati satrapæ, id est, principes, vel cõsiliarij, sed magis satrapa significat principem dicitur enim satrapa, quasi satis potens: erant autem satrapæ Philisthinorum quinque secundum numerum quinque ciuitatum principalium terræ Philisthijm. De hoc patet seq. c. Et quinque satrapæ Philisthinorum viderunt, & reuersi sunt in Acharon. Vocantur autem isti satrapæ aliquando reges: erat enim diuisa terra Philisthijm in quinque reges, & quia parui erant, vocantur reguli: sunt autem denominati ab illis quinque ciuitatibus, quæ habentur seq. cap. sic patet Iosue. c. 13. scilicet terra Philisthijm, quæ in quinque regulos diuiditur Gazæos, Azotios, Ascalonitas, Gethæos, & Acharonitas: vocantur autem isti aliquando satrapæ, vel principes vel reges: Sic patet infra cap. 29. scilicet. Et satrapę Philisthijm incedebant in centurijs & millibus. Sic etiam vocantur hic, & seq. c. sic etiam est de quinque principibus terræ Madian occisis tempore Moysi, qui aliquando vocantur duces, vel principes, vt patet Numer. c. 25. & Iosue. 13. aliquando autem vocantur quinque reges, vt patet Nume. 31. cap. Isti autem quinque satrapæ Philisthinorum conuenerunt in Azotum: fortè, quia illa erat ciuitas principalis, vel magis, quia ibi acciderat iste casus, propter quem vocandi erant in consilium. *Et dixerunt quid faciemus de arca Dei Israel?* Istud dixerunt Azotij, & proposuerunt plagam quam sustinebant, & quomodo propter arcam Dei illam patiebantur, ideo quod prouideretur super ea, quia ipsi iam nolebant eam apud se tenere: scriptura tamen subticet hæc, quia intelligi possunt ex præcedentibus.

B

Responderunt que Gethæi. Id est, respondit satrapa Gethæorum: erat enim Geth vna de quinque ciuitatibus Philisthinorum, quæ erat regalis habens satrapam, & princeps ciuitatis illius respondit hæc. De ista ciuitate Philisthinorum fuit Goliath, contra quem pugnauit Dauid, ideo vocatur Gethęus infra cap. 17. Mansit quoque Dauid, cum rege huius ciuitatis nomine Achis quando erat profugus de Israël propter Saul, & dedit ei quandam ciuitatem paruam ad habitandum, scilicet Siceleg apud Geth infra 27. cap. *Circunducatur arca Dei Israel.* Id est, non maneat in vna vrbe tantum arca Dei, sed ducatur per omnes vrbes terræ nostræ, vt videamus quid inde accidat.

Quare Philisthijm non remiserunt arcam Hebræis, cum reciperent propter eam tot mala.

QVÆST. XVI.

QVÆRET aliquis quare cum Philisthijm cognouissent, quod Deus Hebræorum percussérat Deum suum Dagon, & plagam magnam fecerat super Azotum, non remiserunt arcam in terram Israël.

Respondendum est, quod Philisthini desiderabant nimis tenere arcam Dei apud se, & quanto cernebant eam esse maioris potentiæ, tanto magis desiderabant eam apud se tenere, quia si apud hebræos esset, quanto potentior esset, tanto magis adiuuaret hebræos, & noceret Philisthinis. quamquam igitur percussi essent viri Azoti non remiserunt immediatè arcam in terram suam, sed decreuerunt quod duceretur per omnes ciuitates ad experiendum, an aliqua esset, in qua non posset plagam infligere, & in illa teneretur, & quamquã postquam transtulerunt arcam in vrbem Geth fuisset facta immediatè plaga, non destiterunt Philisthini ab hac intentione, sed sustinuerunt nimis Gethæi istam plagam, quia ipsi dederant consilium, vt arca circumduceretur per vrbes, & non remitteretur in terram suam intantum, quod conabantur inuenire quædam lenimenta contra istam passionem facientes sibi sedes pelliceas, ne mures ascendentes possent mordere intestina prominentia, sed nec sic euadebant: etiam cum venisset arca in vrbe Acharon, & illa quoque percuteretur, non immediatè remiserunt Philisthini arcam, sed cum fieret ista circumductio per vrbes singulas, misit Deus plagam simul super omnes vrbes, & loca Philisthinorum, & tunc coacti sunt clamare omnes Philisthæi, quod arca remitteretur in locum suum. Causa autem quare Philisthijm ista faciebant, erat: quia vt supra dictum est, Philisthini non credebant Deum hebræorum esse omnipotentem, nec aliquis de Gentilibus, aut veteribus philosophis hoc credidit, sed putabant Deum hebræorum esse aliquid corpus, vel virtutem latentem in corpore, & quia istæ virtutes non habent operationem suam vbique, sed in aliquibus locis, putabant quod Deus hebræorum non posset vbique inferre plagam, nec solum intelligebant hoc Philisthini de loco, in quo non esset de hebræorum, sed etiam de loco, in quo esset: nam causæ naturales non solùm non agunt in loco, vbi non sunt, sed etiam interdum non agunt in loco, in quo sunt, eò quod locus ille est indispositus ad suscipiendam causalitatem agentis illius: actio tamen semper causatur iuxta dispositionem passi. Sic patet sermo de Anima, scilicet Actus actiuorum sunt in patiente dispositio, id est, quod agens agat dependet ex dispositione passi. Putauerunt ergo Philisthijm, quod reperirent aliquem locum in terra sua, in quo Deus hebræorum nihil agere posset, & in illo teneretur arca. Hunc autem non poterant inuenire, nisi per experientiam circumducendo arcam per omnia loca, sed hoc non permisit Deus fieri, ne arca magno tempore esset apud Philisthinos, sed cum perduxissent eam per aliquot ciuitates, incœpit Deus simul percutere omnes vrbes Philisthinorum, & tunc coacti sunt mittere arcam in locum suum cognoscentes, quòd nullus esset, in quo non posset agere Deus hebræorum.

C

D

Quomodo ista scita sunt à scriptore, cum esset hebræus.

QVÆST. XVII.

QVÆRETVR vltèrius quomodo scriptor, qui ista scripsit cum esset hebræus potuit scire omnia ista, quæ fiebant in terra Philisthijm tam in consilijs eorum, quam in congregationibus publicis, & manifestis plagis: nam Philisthini non reuelarent hoc Iudæis cum essent hostes eorum, & inter eos non esset communicatio.

E

Respõdendum est, quod hoc dupliciter sciri poterat: vno modo per famam, & per reuelationem ipsorum Philisthinorum, qui hæc passi fuerant: nam quamquam essent hostes Iudęorum, tamen interdum aliqui ipsorum communicabant cũ Israëlitis: maximè quia descendebant Israëlitæ in terram Philisthijm ad acuendum vomeres suos, & gladios, & quidquid ad fabros pertinet: quia in toto Israël nõ erat aliquis faber ferrarius, cum Philisthini tunc dominantes super hebræos hoc prohibuissent, vt patet infra c. 13. & erat hoc tempore Saulis, & Samuelis: ergo tunc habebãt communicationem aliquam Israëlitæ cum Philisthinis, ita vt possent ab eis cognoscere ea, quæ acciderant existente arca in terra Philisthijm. Aliter autẽ sciri poterat per prophetam: nam iste, qui scribebat hæc, id est, Samuel propheta erat, & poterat prophetícè cognoscere res gestas, sic enim Moyses scripsit ea, quæ gesta fuerant per Balaã, & Balac, cum maledicere voluerunt populo Israel, vt ea quæ gesta sunt in itinere Balaã, & in terra sua, vt patet Num. c. 22. & vsq; ad finem 24. non tamen potuit Moyses illa scire per communicationem alicuius Moabitæ, vel alterius, qui interfuisset omnibus illis. Scripsit tamen illa spiritu prophetico, quia sicut prophetæ interdũ ea, quæ futura sunt prænunciant & scribũt ita prænũciare præterita, quę scire nõ possunt, nisi reuelatione diuina propheticũ est, sic. n. nemo dubitat, quod cum Moyses scripsit ea, quæ acciderũt circa creationẽ rerũ propheta fuerit: quoniã illa, quę ibi scripsit à solo Deo ei reuelata sunt, nec per aliquã historiã hæc cognoscere poterat: ita dicendum est hic quod Samuel, qui ista scripsit, spiritu prophetico egit: nã quãquam potuissent hebræi cognoscere ea, quæ acciderant circa arcã in terra Philisthinorũ, tamen nõ completè cognoscerent, & aliquid falsitatis in cognitione illa admisceretur: vix. n. illi, qui res gestas vident veritatẽ de singulis scribere possunt, quãto magis illi, qui ab alio relatas describunt? Et dato quod potuissent hebræi plenã veritatẽ cognoscere de his per relationẽ Philisthinorũ, tamen Samuel, qui hęc scripsit non auderet describere aliquid, quod ad sacrã scripturã pertinere deberet, nisi maiorẽ haberet certitudinem: istud aũt est per reuelationem propheticam, quæ certior est, quam quæcunq; alia cognitio, & debemus magis assentire prophetiæ quam eis, quæ videmus, vt patet 2. Petri. c. 1. Hoc autem spiritu scripsit Samuel li-

F

brum

brum istum, & patet hoc, quia vocatur prophetalis: ponitur enim in secundo ordine scripturarum canonicarum, quæ vocantur propheticæ, vt patet in prologo Galeato, qui præponitur huic libro, & vocantur isti prophetales, quia à prophetis, & propheticè scripti sunt. Potuit igitur Samuel describere omnia, quæ hic habentur de statu arcæ apud Philisthinos, quâquam nullus Philisthinorum ei quicquam retulerit.

An arca, cum duceretur per multas ciuitates, in omnibus confringeret simulachra.

QVÆST. XVIII.

QVÆRETVR vlterius circa prædicta cum arca Dei duceretur per multas ciuitates, an in omnibus illis confringeret simulachra, sicut confregit idolum Dagon in Azoto, vel si factum est, quomodo non exprimitur.

Respondendum est, quod Philisthini primo quando duxerunt arcam in terram suam, posuerunt eam in templo Dagon, & ibi Deus monstrauit magnitudinem suam confringendo manus, & caput Dagon, vt reduceretur arca in terram suam, & quia non inclinati fuerunt Philisthijm ex hoc ad mittendum eam, percussit Deus ipsos Philisthinos. Cùm autem vidissent Philisthini, quod ex præsentia arcæ bis Deus eorum ad terram deiectus est & confractus, noluerunt tenere arcam in templo Dagon, quia iam quotidie faceret sic: quousque cõminueret idolum Dagon, & alia idola si qua ibi erant, & hoc patet esse verisimile, quia sicut cum Deus percuteret vnam vrbem propter præsentiam arcæ Philisthini deducebant illam ad aliam vrbem, ita cum dij in templo, in quo erat arca confringerentur propter eam, educerent eam Philisthini, & sic credendum est, quod cum multis diebus manserit arca in vrbe Azoto, & in duobus diebus primis fuerunt facta circa Dagon ea, quæ supra enarrantur, vt colligitur supra ex litera: non stetit arca in templo Dagon, nisi illis duobus diebus: & postea autem stetit in vrbe Azoto in aliqua alia domo prophana, ita etiam cum deduceretur arca per alias vrbes, cognito quod destruxisset Dagon Deum Azoti, non ponebatur in aliquo templo, sed in prophanis domibus, & sic nũquam postea disperdidit arca aliqua idola in alijs vrbibus, & ob hoc non fit mentio de eis: non est enim verisimile, quod cum Philisthini sciuissent arcam destruxisse Deum Dagon, quod ponerẽt eam in aliquo alio templo, ne sic destrueret reliqua idola. Sed argues, quod eod. modo nõ esset verisimile, quod cum arca Dei fecisset plagam magnam super vnam vrbem ducerent eam Philisthini ad aliam, & tamen ducebant. Respondendum est, quod non est simile, quia necesse erat, quod arca Dei poneretur in aliquo loco in terra Philisthijm, cum ipsi nollent dimittere eam ad terram suam, sed magnopere niterentur eam tenere in terra sua. De templo autem secus est, quia cum noceret arca in templo poterat poni in aliquo loco prophano. & & tamen dato quod excluderetur de vna vrbe, necesse erat eã poni in alia, vel maneret in deserto, quid nõ intendebant Philisthini, cum vellent eam conservare cum magna diligentia: non igitur fregit Deus aliquod idolum in terra Philisthinorũ, nisi idolum Dagon, & ob hoc de alijs vrbibus nihil dicitur. Sed dicetur cõtra, quia sequenti c. dicitur: dabitis Deo Israël gloriam, si fortè releuet manũ suam à vobis, & à dijs vestris, & à terra, ergo multi dij Philisthinorum percussi fuerant, & quotidiè percutiebãtur. Respondendũ, quod solum fuit percussus Dagon Deus Azoti, vt supra declaratum est. Dixerunt autem sacerdotes, vt releuet manum suam à dijs vestris, quia licet nõ noceret dijs Philisthinorum postquam nocuit Dagon, quia tamen illum confregit sciebant, quod poterat cæteros confringere, & quia semper plaga augebatur quousque arca dimissa fuit, adhuc timebant Philisthini, quod Deus Israël percuteret deos eorum, quod autem faceret eos securos de hoc, faciendo penitus cessare plagam populi, per quid intelligeret, quod etiam postea non percuterentur dij, dicebatur releuare manus à dijs eorum. *Et circunduxerunt arcam Dei Israel.* id est, ducebant eam Philisthini per terram suam in circuitu de vna vrbe in aliam. Primo autem post vrbem Azoti ducta est arca in vrbem Geth, quia Gethæi fuerunt, qui responderunt, quod deberet arca circunduci, & quamquam hic non dicatur, quod immediatè venerit in vrbem Geth: tamẽ apparet ex eo quod sequitur infra scilicet, quod Gethæi patiebantur nimis, & receperunt sibi sedes pelliceas: fuit autem hoc factum, quia Geth erat alia de quinque ciuitatibus principalibus Philisthinorum habens regem, vèl satrapã, vt supra dictum est. *Illis autem circunducentibus eam.* id est, ducentibus de vna ciuitate in aliam, scil. quod tunc fiebat plaga postquam introducebatur arca in aliquam ciuitatem, & manebit ibi. Cum autem duceretur in itinere nõ percutiebantur, qui eam portabant, quia tunc non faciebant eam stare, sed cum primum inciperet detineri in aliqua vrbe. *Fiebat manus Domini super singulas ciuitates.* Id est, potestas Dei ad vindictam erat in qualibet vrbe, cum ibi esset arca, & illa vocatur manus domini: quia per manũ significatur operatio. *Interfectionis magnæ nimis.* Id est, manus domini erat ad faciendum magnam interfectionem in populo: multi enim moriebantur eorum, qui sic percutiebantur: alij enim longa ægritudine vexabantur, quamquam non morerentur.

An ita percuterentur aliqui viri in aliqua ciuitate post exitum arcæ, sicut quando erat ibi.

QVÆST. XIX.

QVÆRET aliquis circa hoc, an postquam exibat arca Dei de aliqua ciuitate Philisthinorum percuterentur ibi aliqui viri plaga ista, sicut cum ibi existebat: dum enim esset arca Dei in aliqua vrbe non percutiebantur confestim omnes de vrbe illa, nec omnes, qui percutiẽdi erant, sed succedentes: nam peccabant Philisthini detinendo arcam, cuius dominus daret eis signum, quod deberent eam dimittere, & quia quanto aliquis maiori tempore permanet in contumacia delicti, grauius est puniẽdus, percutiebat Deus semper plures, & grauius quousque percussisset omnes, qui erant in vrbe à paruo vsque ad maiorem, vt patet infr. in litera, & postea si adhuc permanerent in contumacia occidebat Deus multos de illis. Respondendum est, quod postquam arca recederet de aliquo loco, si mansissent aliqui non percussi non percutiebantur vlterius, & si aliqui percussi essent, postea non moriebantur, quamquam antequam educeretur arca de loco illo morerentur plurimi, quod patet, quia si plaga maneret, & continue infligeretur recedente arca sicut manente illa, non videretur, quòd plaga ista esset propter arcam, quia non magis infligeretur vbi esset arca, quàm vbi non esset. Item si hoc fuisset, scilicet, quòd non releuaretur ab occisione illa ciuitas, de qua recesserat arca, non curarent habitatores vrbis mittere arcam ad aliam vrbem scientes, quod siue maneret ibi, siue recederet quomodocunque pestis mansura erat, & sic postquam arca Dei ducta fuit de Azoto in vrbem Geth videntes Gethæi, quòd mansisset pestis apud Azotios, sicut à principio erat, non curassent mittere arcam, ad Acharonitas, scientes, quod quomodocunque pestis apud eos futura erat: & tamen postquam mansit aliquanto tempore apud Gethæos, ipsi miserunt illam in Acharon, ergo videtur quod aliquam reuelationem viderant apud Azotios postquam inde recesserat arca Dei. decebat etiam, vt sic fieret, alioquin non pateret manifestè, quod ista plaga fiebat propter præsentiam arcæ Dei. de eo autem, quod dicebatur, scilicet an immediate, vt recessisset area de aliquo loco omnes, qui percussi fuerant ibi sanarentur: dicendum est hoc non patere, videtur tamen dicendum, quod non sanabantur immediatè, nam tunc cognouissent manifestè Philisthini, quòd arca Dei faciebat istud, & tamen aliqualiter dubitabant, quod patet quia, quando sacerdotes Philisthinorum consuluerunt, quod remitteretur arca in locum suum, dixerunt, quod ponerent in plaustro eam iungentes duas vaccas fœtas, quarum vituli relinquerentur in domo, & nullus dirigeret eas, si autem ipsæ rectè tenderent in terram Hebræorum, dicebant se cognituros, quod arca Dei fecisset malum istud: sin autem dicebant, quòd à casu venisset, & non tetigisset eos manus Dei, vt patet sequenti capitu. Ergò nondum cognoscebant plene, an arca Dei fecisset hoc, si tamen mox, vt recessisset arca Dei de aliquo loco, omnes quotquot percussi fuerant, sanarentur: apparuisset manifestè, quòd arca Dei faciebat hæc, patet quia nimis differt inter inflictionem huius plagæ, & sanationem eius: quoniam si infligeretur, vt inflicta est poterat esse à casu naturali, vel à Deo: nam quòd generentur

hemorroides,vel fluxus ſanguinis, & quod prominеant inteſtina per ſeceſſum,ægritudines naturales ſunt,quæ multoties, A Deo non percutiente,accidunt: ideo dubitabant Philiſthini, an Deus hoc feciſſet,vel eueniſſet à caſu. Sanatio autem omnium iſtarum ægritudinum ſubitanea,ſcilicet mox,vt receſſerat arca Dei de vrbe,erat miraculoſa, quia nulla cauſa naturalis agit ſubito,cognouiſſent igitur manifeſtiſſime,quòd fiebat ab arca Dei,ſed dubitauerunt.Satis ergo dicendum eſt, quòd non ſanabantur immediatè, ſed mures pauliſper ceſſabant, qui comedebant inteſtina Philiſthinorum,& ipſe morbus hemorroidum,& prominentium inteſtinorum, atque putridorum pauliſper curabatur.

Et percutiebat viros vniuſcuiuſque vrbis. Scilicet omnium vrbium,ad quas arca tranſiuit.Nam à principio ſolum percutiebantur illæ ciuitates, ad quas tranſibat arca, ad extremum tamen cum eſſent Philiſthini nimis duri nolentes dimittere arcam, percuſſit Deus ſimul omnia loca terræ Philiſthijm,& ſic omnibus clamantibus coacti ſunt Philiſthini dare arcam. Quòd autem omnes percuſſi fuerint apparet, quoniam infra dicitur,quòd fiebat pauor mortis in ſingulis vrbibus,& aſcendebat vlulatus vniuſcuiuſque ciuitatis in cœlum : ſic etiam patet ſequenti capitu.cum dicitur,quòd oblati ſunt mures aurei, & ani pro quinque vrbibus Philiſthinorum, & pro omnibus alijs locis,tam muratis,quàm non muratis : ſed non offerretur mus aureus,nec anus pro loco, in quo non fuiſſet peſtis murium, & hemorroidum atque prominentium inteſtinorum : ergo in omnibus locis terræ Philiſthinorum accidit iſta plaga.

Dicitur etiam,quòd percutiebat Deus viros vniuſcuiuſque ciuitatis,quod etiam intelligēdum eſt de fœminis. Nam cum B iſta plaga accidiſſet propter peccatum totius populi,in omnes de populo redundare debebat.

Nec obſtat ſi quis dicat,quòd viri acceperant arcam Dei in bello,& ipſi detinebant eam in terra ſua,fœminæ autem nihil horum faciebant, ideo non puniebantur, ſed non ſtat, quia ſi ſolum puirentur illi,qui ſpecialiter peccauerant in hoc, cum paruuli nihil peccaſſent in capiendo,aut detinendo, quia ipſi nondum habebant ætatem diſcretionis capacem,non deberent puniri hac plaga, & tamen puniebantur, vt patet immediate, ſcilicet, quòd percutiebat eos à paruo vſque ad maiorem : ideo dicendum,quòd etiam fœminæ percuterentur,ſed hic intelliguntur nomine virorum.

A paruo vſque ad maiorem. Id eſt, iſta plaga erat generalis in omnibus, qui erant in quacunque ciuitate in qua eſſet arca,ita vt nemo remaneret impunitus, ſed differebat, quia non percutiebantur omnes à principio,nec æqualiter, nec moriebantur omnes,ſed qui magis peccauerant,& quos Deus nolebat mori ex alijs cauſis. Nori enim Deus inflixit iſtam pœnam ſolum pro peccato detentionis arcæ, ſed cum in hoc peccauiſſent,& Deus vellet punire illos,puniuit etiam pro alijs veteribus peccatis, quoniam iſta eſt conditio Dei, ſicut declaratum eſt Ioſue cap.7. Paruuli autem' aliqui puniebantur hic, C qui fortè nunquam peccauerant, erat autem punitio iſta propter parentes,ſcilicet, vt in punitione filiorum parentes magis punirentur.Nam Deus punit ſæpè peccata patrum in filios vſque in tertiam,& quartam generationem : Exod.cap.24. & Numer.14. *Et computreſcebant prominentes extales eorum.* Iſta eſt plaga,quam patiebantur,ſcilicet quod extales, id eſt, inteſtina prominebant, id eſt, egrediebantur à ventre pendentia per ſeceſſum : vocantur autem extales quædam magna inteſtina,vel omaſi peruenientia vſque ad os ani, per quæ ſtercora emittuntur, in quibuſdam autem interdum ex infirmitate illa inteſtina prominent, in Philiſthinis autem erat generale, quod prominebant, & multum dependebant : erat autem præter hoc aliud malum durius,ſcilicet quod mures plurimi, & magni ebulliebant à terra,& mordebant inteſtina pendentia Philiſthinorum,atque plurimos occidebant : erat etiam aliud malum, ſcilicet quod inteſtina iſtorum Philiſthinorum pendentia computreſcebant, atque mittebatur inde fœtor intolerabilis, & ſcatebant vermibus inteſtina, & multi *Ioſeph° li.6.c.1* quos mures non occidebant,putredine inteſtinorum perierunt. Dicit autem Ioſephus de iſta plaga,quod Philiſtini moriebantur crudeli paſſione dyſenteriæ, & antequam velox eis interitus peruenirет, antequam animæ bona morte reſoluerentur à corpore, inteſtina eorum corporis putredine corrupta terebantur. Prouinciam eorum multitudo murium deuaſtabat,ita vt nec ab arboribus, nec à fructibus abſtineret. D

De iſtis muribus, an morderent Philiſthinos in inteſtinis pendentibus Ioſephus nihil dicit, ſed ſolum, quod mures deuaſtabant terram,hoc etiam videtur dicere litera ſeq.c.ſcilicet & multitudines murium,qui demolititi ſunt terram, ſed etiā præter hoc dicendum, quod mures illi affligebant Philiſthinos mordentes inteſtina eorum.

Inierunt que Gethæi conſilium. Erat enim peſtis iſta in vrbe Geth : quoniam ad illam arca ducta eſt immediatè poſtquam fuit in Azoto,ideo ipſi inierunt conſilium, quomodo poſſent euadere tanta mala. *Fecerunt ſibi ſedes pelliceas.* Id eſt, fecerunt ſibi Philiſthini fœminalia de pellibus : hoc autem faciebant propter duo. Primo,vt inteſtina eorum non multum dependerent erumpentia de ventre,quia in hoc nimis grauabantur, & tolerabant dolores acerrimos, nunc autem non penderent inteſtina,ſed conſeruarentur in pellibus. Secundo faciebant iſtas ſedes pelliceas propter mures, qui erumpentes de terra mordebant inteſtina pendentia, nunc autem licet aſcenderent per crura Philiſthinorum non poterant extales prominentes corrodere, & hoc modo fuit eis aliquod conſilium doloris, nec tamen effugere valuerunt, quia ſecundum Ioſephum,lib.6.Antiquitatum,graui paſſione dyſenteriæ tenebantur tunc, quia cum ſæpè ſedes pelliceas ſibi auferre cogerentur,mures quaſi ex induſtria inſidiantes eorum pendentia viſcera corrodebant. Præter hoc autem grauis eis in dolore viſcerum tortura erat, ita vt cogerentur vlulare vſque in cœlum,vt patet infra:non valebant ergo vſquequaque hæc mala effugere, ſed cum quædam euadere niterentur alia atrocius cruciabant,ita vt non eſſet alicubi vlla ſalus. *Miſerunt ergo arcam Dei in Acharon.* Iſta eſt tertia ciuitas de principalibus Philiſthinorum, quæ regem habebat, vt patet Ioſue cap. 13.& ſupra declaratum eſt, ad iſtam autem vrbem arca Dei venit tertio loco. Nam cum manſiſſet apud Gethæos,& illi grauiter afflicti fuiſſent, petierunt.vt transferretur ad alias vrbes,ſicut petierant viri Azoti,& translata eſt arca ad Acharonitas. Et quamquam durum ſibi eſſet ſuſcipere arcam, quia timebant ſimilem cladem, vt pertulerant aliæ vrbes, tamen coacti ſunt recipere, ſicut ſuſceperant priores duæ vrbes. *Cumque veniſſet arca Dei in Acharon.* Non ponuntur hic aliæ vrbes Philiſthinorum, ad quas peruenerit arca : Ioſephus tamen libro 6. Antiquitatum ſcribit, quòd fuerit arca tranſducta per omnes quinque vrbes Philiſthinorum, quod ſatis veriſimile eſt, ſcriptura tamen propter breuitatem non curauit omnia enarrare : potiſſimum, quia eaſdem plagas Gazæi, & Aſcalonitæ paſſi ſunt, quas aliæ tres vrbes.

Exclamauerunt Acharonitæ,dicentes. Quamquam iſti ſuſciperent arcam Dei, quia coacti erant, eo quòd aliæ vrbes ſic ſuſceperant,tamen ingemuerunt veniente arca dolentes pro morte,quam ſibi adeſſe cernebant. *Adduxerunt ad nos arcam Dei Iſrael,vt interficiat nos.* Clamauerunt Acharonitæ quaſi pro malo regimine,dicentes, quòd arca Dei Iſrael ducebatur ad eos, non quidem quòd alij Philiſthini ducerent arcam hac intentione, vt perirent Acharonitæ, quia magis alij deſiderabant ſalutem eorum tanquam contribulium ſuorum, ſed eſt ſenſus,quòd ad præſentiam arcæ morerentur Acharonitæ, & ſic,quamquam non conquererentur de mala intentione aliorum Philiſthinorum ducentium arcam ad eos,tamen conquerebantur de malo regimine regni, quia cum illa arca manifeſtè tantas inferret clades, vbicunque eſſet, non debebat teneri in aliquo loco,ſed mitti in terram ſuam, vel relinqui in aliquo deſerto. E F

Et populum noſtrum. Refertur ad præcedentia, ſcilicet,vt interficiat nos,& populum noſtrum,quod totum intelligitur de Acharonitis, quia loquentes intelliguntur in prima perſona,alij autem de eis non loquentes intelliguntur nomine populi. *Miſerunt itaque.* Hic ponitur tertium,ſcilicet ſuper prædicta plaga congregatio conſilij.Cum enim vidiſſent Philiſthini,quòd tam durè affligebantur,conati ſunt denuo inire conſilium quid faciendum eſſet de arca Dei.

Et congregauerunt omnes ſatrapas Philiſthinorum. Acharonitæ enim,qui nunc patiebantur iſta mala,vocauerunt ſatrapas omnium prouinciarum Philiſthinorū ad vrbem ſuam, vt ibi

nerent quid facto opus esset. Sic enim viri Azotij cum à principio periclitarentur vocauerunt ad vrbem suam omnes satrapas, vt patet supra, & sic iam fuit bis facta congregatio satraparum Philisthinorum super statu arcæ. Et primo decreuerunt eam circunducendam per omnes ciuitates. Secundo diffinierunt eam dimittendam esse in terram suam, omnes autem satrapæ, qui hic dicuntur sunt quinque secundum numerum quinque ciuitatum principalium terræ Philisthijm: de quibus sequen. capitu.

Qui dixerunt. Scilicet omnes satrapæ Philisthinorum diffinientes concorditer arcam reportandam esse in terram suam.

Dimittite arcam Dei Israel. Quilibet de satrapis Philisthinorum loquebatur hoc ad reliquos satrapas, & ad reliquum populum, qui conuenerat, qui in potestate omnium illorum erat dimittere arcam.

Et reuertatur in locum suum. Id est in terram Israël, in qua ipsa esse solebat. & dicitur reuertatur, id est, reducatur, quia non intelligebant Philisthini, quòd ipsa per se reuersura foret. Nam quamquam postea sic accidit, quòd ipsa dirigebat vaccas euntes per viam, nec patiebatur declinare ad dextram, vel ad sinistram, quamquam in domo vaccæ fœtę reliquissent filios suos: Philisthini tamen non aduertebant ad hoc, quia non putabant sic esse futurum, sed postea consilio sacerdotum, & diuinorum ad capiendum experientiam, an ea quæ facta sunt à Deo prouenissent, ingeniatum fuit hoc, vt patet sequen. cap.

Et non interficiat nos cum populo nostro. Istud primum pertinet hic ad satrapas qui loquebantur: nomine autem populi intelliguntur omnes Philisthini, quia omnes habitantes in terra illa erant populus istorum satraparum, quia isti erant quinque reges, in quos tota terra Philisthinorum diuidebatur, vt patet Iosue cap. 13. Dixerunt autem hoc, quia existimabant, quòd si recederet arca in terram Israël, cessaret plaga de terra Philisthijm.

Fiebat enim pauor mortis in singulis vrbibus. Hic ponitur mors generalis in omnibus terris Philisthinorum, quòd fuit ad vltimum cùm Philisthini morarentur in dimittendo arcam. Facta est enim tunc in singulis vrbibus magna plaga, & pauor mortis, quia omnes percutiebantur à paruo vsq; ad maiorem, vt patet supra, & horum plurimi moriebantur: omnes tamen mortem timebant. Aliquis vero exponet hoc de singulis vrbibus, per quas transibat arca, sed non solum istæ vrbes plagam sustinebant, sed etiam omnes vrbes Philisthinorum, vt supra declaratum est. *Et grauissima valde manus Dei.* Scilicet, in qualibet vrbe Deus inferebat magnas plagas, & hoc erat esse manum Dei grauem, quia non dicitur manus hic, nisi propter potentiam puniendi, & actualem punitionem erat: autem dura, vel grauis, quia in qualibet vrbe multi moriebantur, & omnes percutiebantur. *Viri quoque, qui mortui non fuerant.* Hic ponitur vniuersalitas plagæ, quantum ad homines, sicut ponebatur supra vniuersalitas quantum ad loca, scilicet, quòd in loco quolibet, in quo erat plaga moriebantur plurimi. Cæteri autem percutiebantur, vt supra dictum est, & ita nullus manebat sine pœna, sic patet supra scilicet, percutiebat viros vniuscuiusque vrbis à paruo vsque ad maiorem. *Percutiebantur in secretiori parte natium.* Erat percussio ista in intestinis, quæ sunt in extremitate natium, scilicet ad os ani, quoniam putrescebant illa cum ipso secessu, & erat plaga durissima.

Infirmitas Philisthinorũ, an fuit plaga hemorroidũ.

Hebræi autem dicunt istam fuisse plagam hemorroidum, quod satis videtur signare litera sua, sed non erant proprie hemorroides, sed similitudinem quandam habebant. Nam hemorroides dicuntur esse capita venarum terminatarum ad os ani, ibi quippè multæ venæ terminantur, & istæ ingrossantur atque replentur sanguine quodam tempore, qui non est verus sanguis, sed humor crassus sanguineus causatus ex aliquibus rebus indigestis. fit enim passio hemorroidum in illis hominibus, qui vt frequenter comedunt carnes insulsas, vel male digestibiles, propter quod magis accidunt hemorroides in Hebræis, quam in cæteris hominibus, ex quo quidam habent occasionem erroris existimantes, quod illi emittant sanguinem per secessum in maledictionem, quia petierunt sanguinem Christi super se, & filios suos, sed credo quòd isti errẽt, quamquam viri alicuius auctoritatis hoc asserant. De morte autem istorum de quibus hic, non videtur dicendum, quod perirent alia plaga, nisi quia percutiebantur in parte secretiori natium, sicut illi, qui non moriebantur: satis autem similatur passio hemorroidum huic plagæ, quæ ponitur supra, scilicet quod prominebant extales eorum, & putrescebant, quia ita etiam hemorroides, quæ sunt capita venarum, sed non poterant esse verè hemorroides. *Et ascendebat vlulatus vniuscuiusque ciuitatis in cælum.* Id est, quælibet ciuitas videns tanta sibi inesse mala, plangebat, & voces eius pertingebant vsque ad cœlum. Est autem hic hyperbole, vel hyperbaton, & est iste modus figuratus loquendi, quando trãscendimus veritatem rerum ex modo loquendi, & cum dicimus voces istius perueniebant vsque ad cœlum, id est, erant nimis magnæ, & sic aliquando habetur in scriptura, vt patet Deuteronom. cap. 1. Cum dicitur, quòd vrbes terræ Chanaan erant ad cœlum vsque muratæ, id est, habebant muros excelsos: poëtæ quoque vtuntur sæpè isto modo loquendi, quia conuenit valde populari consuetudini. Sic habetur Alexandreidis. lib. 3. cum agitur de captione vrbis Tyri, & fœminarum ibi manentium clamore dicitur

Aurea fœmineus perstringit sydera clamor.

Id est, clamor fœminarum percutit astra, & sic de multis alijs.

CAPVT VI.

EVit ergo arca Domini in regione Philisthinorum septem mensibus. Et vocauerunt Philisthijm sacerdotes, & diuinos, dicentes Quid faciemus de arca Dei? Indicate nobis quomodo remittamus eam in locum suum. Supr. 5.

EVit ergò. Supra est descripta circumductio arcæ per terram alienam, hic consequenter describitur eius reportatio in terram suam: & diuiditur in quatuor partes. Primo enim de modo reducendi consilium quæritur: secundo iuxta formam dati consilij arca reducitur: tertio à Bethsamitis indiscrete suscipitur: quarto propter indiscretam susceptione m populus percutitur. Secunda ibi. *Fecerunt ergò.* Tertia ibi. *Porrò Bethsamitæ.* Quarta ibi. *Percussit autem.*

An quæ sequuntur se habeant consequenter ad præcedentia.

QVÆST. I.

CIRCA primum de continuatione huius ad præcedentia, dubitabit aliquis, an habeant se ista in ordine consequenti, quod satis planum est, nullam, scilicet mutationem ordinis recti hic esse. Nam supra descripta est mansio arcæ in terra Philisthijm, & hic portatio eius in terram Israël, quæ quidem habent se secundum ordinem rectum. de tempore etiam, scilicet, an transierint magna tempora inter ea, quæ dicta sunt præcedenti capitu. & ea quæ habentur hic.

Dicendum est, quòd paucum tempus fuit: nam totum tempus, quòd fuit, ex quo arca Dei portata est de terra Israël in terram Philisthijm, & iterum reducta est: fuit septem mensium, vt patet hic, in quibus mensibus septem facta sunt omnia, quæ habentur præcedenti capitu. & in fine illorum reducta est, ideo dicendum, quòd inter ea, quæ habentur præcedenti capitu. & ea quę habentur hic, nulla fuit temporis distãtia, cum poneretur supra consilium de reducenda arca, & hic ponatur executio eius.

Fuit ergò Dei arca in regione Philisthinorum. Scilicet non fuit in aliquo loco speciali terræ Philisthijm toto isto tempore, sed discurrebat per regionem, nam per omnes quinque magnas ciuitates Philisthinorum arca ducta est, vt vult Iosephus, & supra declaratum est. *Septem mensibus.*

Istud fuit totum tempus, quo arca
Dei absens fuit à terra
Israël.

A

Philisthini libenter detinuissent semper arcam Domini, nisi Deus prouidisset. Et quòd Philisthijm nunquam aperuerunt arcam.

QVÆST. II.

SCIENDVM autem, quòd Philisthini voluissent eam semper apud se detinere, & semper detinuissent, nisi Deus percussisset eos, & quamquam percussit, adhuc detinuissent arcam maiori tempore circunducentes eam per omnia loca Philisthinorum ad capiendum experientiam, an aliquis locus esset, in quo Deus Hebræorum non posset percutere, & ad discurrendum omnia loca terræ Philisthijm exigebatur magnum tempus, sed Deus prouidit in hoc, quoniam hoc modo mansissent Israelitæ sine arca Dei magno tempore, ideo cum ipsi transduxissent arcam per aliquot de ciuitatibus Philisthinorum Deus misit simul plagam super omnia loca terræ Philisthijm, & sic coacti sunt dimittere arcam, vt supra declaratum est.

Sciendum autem, quòd in toto tempore isto, quo arca Dei fuit in terra Philisthijm, non fecerunt Philisthini circa eam aliquid inhonestum, scilicet vt caperent ex ea tabulas aperientes illam, vel vrnam cum manna, vel virgam Aaron, quæ intus posita erant erant: non enim aperuerunt arcam toto isto tempore, nec audebant tangere eam, nisi cum magna reuerentia, & necessitate, scilicet, quando mouenda erat de loco ad locum, eo quod timebant eam nimis, quia manus illius durissima erat super eos, & Deos ipsorum, vt patet præcedenti cap. ob hoc igitur cum arca reducta est in terram Israel,

B

nihil inuenerunt Israelitæ circa eam fuisse immutatum nec quicquam defecisse de his, quæ prius in ea fuerant, nec etiam quisquam Prophetarum meminit aliquid fuisse ablatum. Apostolus quoque noster, qui fuit in fine status Iudaici describit ad Hebræo. cap. 9. omnia quæ erant in arca, scil. tabulæ, vrna, manna, virga Aaron, in quo vult, quòd omnia ista manserint in arca, & sic nihil propter statum arcæ in terra Philisthinorum circa hæc mutatum est.

Quibus mensibus arca domini fuit in terra Philisthinorum.

QVÆST. III.

QVÆRET aliquis qui fuerunt isti septem menses quibus mansit arca domini in terra Philisthijm. Aliquis respondebit, quòd sciri nequit, quia scriptura de illis nihil exprimit, nec videtur quare magis hoc dicamus de quibusdam mensibus anni quam de alijs, sed respondendum est, quòd isti septem menses fuerunt incipiendo ab Octobri nostro, vel Nouembri vsque ad principium Maij, vel in finem eius. Quod patet quoniam infra dicitur, quòd arca domini venit in campum Bethsames, vbi erat ager Iosue Bethsamitæ, & tunc erant ibi viri metentes triticum, ergo à tempore

C

Messis triticea quãdo in terra Chanaan.

messionis tritici sumenda est ratio computandi, scilicet quod accipiantur septem menses immediatè præcedentes ad tempus messis triticeæ. Est autem messis triticea in terra Chanaan circa finem Aprilis, & principium Maij: nam principium messis ordeaceæ apud Iudæos in terra Chanaan erat post 16. diem mensis Martij, quia ante hoc nemo de Iudæis audebat tollere saltem vnam spicam, vel granum de segete: Leuit. c. 23. duraret autem messis ista ordeacea vsque circa finem Aprilis, potissimè cum dicatur, quod adhuc spicæ ordeaceæ erant virentes in 16. die mensis Martij, quando adducebatur manipulus ad offerendum in Sanctuario. esset igitur messis ista triticea circa finem mensis Aprilis, vel per totum Maium. Si autem velimus computare totum Aprilem, scilicet quod fuisset ista collectio messis triticeæ in fine Aprilis, dicetur quod isti septem menses incæperunt in principio Octobris, scilicet quod tunc fuit magna facta pugna Israelitarum cum Philisthijm, & capta est arca. Si autem voluerimus, quod ista messis triticea esset per totum mensem Maium, quia tunc etiam durabat, ita quod fuerit in fine illius, oportebit dicere, quod incipiant octo menses in Nouembri, & vltimus eorum sit Maius, nõ potest autem dici, quod incipiant in Septembri, vel ante eum, quia tunc necesse esset, quod messis triticea in terra Chanaan esset in principio Aprilis, vel in Martio, quod nunquam est, quia tunc vix incipit messis ordeacea.

D

An liceret sacerdotibus minoribus introire sancta sanctorum, non existente ibi arca.

QVÆST. IV.

QVÆRETVR vlterius de statu sancti Sãctorum eo tempore, quo mansit arca apud Philisthijm: dictum enim fuit præced. capi. An manente arca in terra Philisthijm celebratum fuisset festum expiationis, quantum ad omnes cæremonias suas si accidisset, & declaratum est, quòd sic: requirebatur autem ad hoc, quòd introiret summus sacerdos in sancta Sanctorum ad aspergendum sanguinem, etiam si non esset ibi arca. Nunc autem stat dubium, an isto tempore liceret sacerdotibus minoribus, vel Leuitis ingredi in sancta Sanctorum, cum non esset ibi arca. Respondendum est quantum ad Leuitas, quod siue esset ibi arca, siue non, non licebat eis illuc introire, nam ingressus in sancta Sanctorum erat per primam partem tabernaculi, quæ vocatur sanctum, sed in hanc nunquam poterant introire Leuitæ, ergo nec poterant in sancta Sanctorum, quod patet, quia Numer. cap. 4. dicitur, quòd cauerent sacerdotes ne Leuitæ aliquando viderent vasa Sanctuarij discooperta, alioquin morerentur: si tamen introirent in primam partem Sanctuarij, necessario viderent vasa discooperta, ergo non licebat intrare. Patet hoc, quia in prima parte Sanctuarij erat altare thymiamatum, & mensa propositionis, & candelabrum aureum, quorum aliquod, vel omnia oportebat videre ingredientem, & hæc omnia discooperta erant dum manebant in Sanctuario, sed cum mouendum esset, sacerdotes introibant, & velabant illa: Numer. cap. 4. nunquam igitur licebat Leuitis introire in sancta Sanctorum, cum nunquam liceret introire in primam partem Sanctuarij. De sacerdotibus autem magis videtur dubium, nam sacerdotibus minoribus licebat introire in primam partem Sanctuarij, vbi erat candelabrum, mensa, & altare ad complendum quotidie cæremonias requisitas secundum legem, vt patet ad Hebræ. c. 9. ideo non stat eadem ratio, quæ in Leuitis, & cum intra sancta Sanctorum non esset arca, non videtur quare non liceret eis intrare illuc, quod apparet, quia prohibebatur summus sacerdos introire omni tempore in sancta Sanctorum, quia Deus apparebat in nube super oraculum, id est, super propitiatorium: Leuit. cap. 16. & quando introiret debebat secum portare thymiamata exhalãtia crassum fumum, vt nihil posset videre summus sacerdos de his, quæ erant in propitiatorio, vt patet præalleg. cap. sacerdote: autẽ minores non solum non poterant tunc introire in sancta Sanctorum, sed etiam non poterant esse in prima parte tabernaculi eo tempore, quo summus sacerdos introibat in sancta Sanctorum, alioquin morerentur: Leuit. cap. 16. sed hæc omnia erant, dum esset arca intra sancta Sanctorum, vt præalleg. c. patet. si igitur non esset ibi arca, & consequenter nec propitiatorium, super quod Deus appareret, videtur quod quandocunque vellet, liceret summo sacerdoti introire etiam in sancta Sanctorum, etiam sacerdotibus minoribus. Respondendum est, quod toto illo tempore, & postea per multos annos, quibus non fuit arca intra Sanctuarium, nunquam licuit sacerdotibus minoribus introire in sancta Sanctorum, & sacerdoti magno nunquam licebat, nisi cum erat dies propitiationis: in quo præsupponendum est, quòd quamquam non esset arca in Sanctuario, semper erat facta domus, quæ vocatur sancta Sanctorum, quæ distinguebatur velo quodam pendente ante quatuor columnas, & erat ista domus vndique quadrata, scilicet habens 10. cubitos in altitudine, & totidem in longitudine, & in latitudine totidem, vt patet Exod. 26. c. & habebat aliquam sanctificationem specialem, quoniam etiam si non esset ibi arca, sacerdos summus ingrediebatur in die propitiationis ad aspergendum ibi sanguinem, vt declaratum est præcedenti c. quæst. 8. & 9. Si tamen non habuisset aliquam sanctitatẽ specialẽ, nihil magis fuisset quare ibi aspergeretur sanguis, quam in prima parte tabernaculi, si autem erat aliqua sanctitas maior in loco illo, quam in prima parte tabernaculi, ergo non licebat sacerdotibus minoribus introire in

E

F

illam

illam partem. Etiam ſacerdoti maguo non liceret quotidie introire, quia pro quotidiana miniſtratione erant ſibi licita illa loca, quæ communia erant.

Item patet hoc magis per Apoſtolum ad Hebræ. c. 9. vbi volens aliquid differere de ritu veteris teſtamenti dixit, quòd tabernaculum erat diuiſum in duas partes, & in primam earum licebat introire quotidiè ſacerdotibus, in ſecundam autem ingrediebatur ſolus pontifex ſemel in anno: & hoc cum ſanguine, ſed ibi Apoſtolus tradidit regulam non ſolùm pro aliquo tempore ſpeciali, ſed etiam pro omnibus temporibus, quibus durauit vetus teſtamentum; & quia magna pars ſtatus illius fuit poſt captiuitatem Babylonicam vſque ad captiuitatem per Romanos, in quo tempore fuit Apoſtolus, conſtat etiam, quòd de iſto tempore locutus fuerit, ſed manifeſtum eſt, quòd in toto tempore, quod fluxit poſt captiuitatem Babylonicam vſque ad deſtructionem per Romanos non fuit arca in Sanctuario, quia ante captiuitatem Babylonicam Ieremias educens eam de templo abſcondit in ſepulchro Moyſi, ita vt hominibus ibi maneret incognita, vt patet 2. Machabe. capit. 2. ergo tempore, quo non erat arca in Sanctuario, obſeruabatur hoc, ſcilicet quòd ſolus ſummus ſacerdos ingrederetur in ſancta Sanctorum, & hoc ſemel in anno.

Item manifeſtum eſt in toto tempore, quo durauit ſtatus Iudæorum poſt captiuitatem Babylonicam, quod non fuit arca in Sanctuario, vt patet ex dictis; & ſciebant Hebræi, quòd nunquam habituri eſſent iam arcam, fecerunt tamen ſancta Sanctorum, ergo videtur quòd præter arcam erat aliqua ſanctitas in ſancta Sanctorum; & ſic non liceret introire illuc ſacerdotibus minoribus. Quod autem fuit ſancta Sanctorum in tempore, quod fuit poſt captiuitatem Babylonicam vſque ad captiuitatem per Romanos; apparet quia in paſſione Chriſti dicitur: Velum templi ſciſſum eſt in duas partes à ſummo vſque ad deorſum: Matth. 27. c. ſed velum templi dicitur, quòd pendebat ante ſancta Sanctorum, ſicut etiam apparet ex fabricatione tabernaculi Moyſi: Exod. c. 26. ergo tunc erat ſancta Sanctorum; & conſequenter erat vtilis domus illa ad aliquid; hoc autem erat, vt ibi eſſet quædam ſpecialis ſanctificatio, ad quam ſolus ſummus ſacerdos ſemel in anno introiret. Nunquam igitur licuit minoribus ſacerdotibus introire in ſancta Sanctorum, ſiue eſſet ibi arca, ſiue non.

Poſt hæc vocauerunt Philiſthijm ſacerdotes, & diuinos. Scilicet conſummatis ſeptem menſibus, quibus ſteterat arca in terra Philiſthijm vocati fuerunt ſacerdotes, & diuini ad iudicandum de arca qualiter remittenda foret in terram ſuam.

Sciendum autem, quòd non vocauerunt Philiſthini ſacerdotes, & diuinos ad ſciendum, vel deliberandum, an arca mittenda foret in terram ſuam, ſed ad ſciendum qualiter eſſet mittenda: iam enim ſatrapæ Philiſthinorum conuenerant in vrbem Acharon, & ibi cernentes tantis ſe obſeſſos malis, quæ non dubitabant euenire propter arcam, iudicauerunt arcam eſſe remittendam, vt patet præced. c. ſcilicet dimittite arcam Dei Iſraël, & reuertatur in locum ſuum, vt non interficiat nos cum populo noſtro, circa modum tamen miſſionis ſatrapæ conſuluerunt ſacerdotes, & diuinos: nam iſti peritiores erant circa cæremonias Deorum, ſacerdotes quidem, quia ſacra tractabant, diuini autem, quia ſecreta, quæ ad Deos pertinent magis intelligunt, & iſti cenſuerunt eam eſſe mittendam cum muneribus, quæ infra habentur.

Philiſthini diſputauerunt inter ſe antequam decernerent arcam eſſe remittendam.

QVÆST. V.

SCIENDVM tamen, quòd antequam hæc fierent ſatrapæ Philiſthinorum inter ſe diſceptabant, quibuſdam dicentibus, quòd arca Dei remittenda eſſet, quia ipſa inflixerat omne malum iſtud, alijs autem dicentibus, quòd iſtæ erant paſſiones naturales potentes accidere ex cauſis naturalibus ſecundum temporum varietatem, quòd arca nihil horum faceret, ideo quòd non eſſet remittenda, de hoc Ioſephus 6. Antiquitatum ait: Et primum quidem placuit, vt arca remitteretur ad ſuos, cum Deus eam proprius vendicaret, & ob hoc peſtes illis inferret, vrbeſque vaſtaret. Erant autem, qui dicerent hoc fieri non debere, nec falli, vt arcæ paſſionum cauſas aſcriberent, cum ei fortitudo, aut poteſtas huiuſmodi non eſſet, quoniam ſi habuiſſet Deus curam eius, nequaquam tradita fuiſſet hominibus, ſed quieſcendum, & cauſam harum paſſionum dicebant leuiter tolerandam, quòd vtique non deberent, niſi ſolummodo reputari naturæ, quæ corporibus, & terræ, & arboribus, & omnibus, quæ ex ea conſiſtunt per temporum curſus huiuſmodi paſſiones ingenerat. De ſacerdotibus autem, & diuinis dicit Ioſephus ibidem, quòd iſti erant viri, qui illis temporibus intellectu, & prudentia cæteros ſuperabant: hi autem neutram prædictarum ſententiarum tenuerunt non dicentes arcam eſſe tenendam, nec remittendam: ſed dederunt mediam viam, qua ſciri poſſet, an iſtæ paſſiones veniſſent propter arcam, vel non, quòd ſi veniſſent permitteretur arca redire ad ſuos, ſin autem etiam durantibus plagis teneretur, cum ipſa cauſa non exiſteret.

Quare vocati ſunt ſacerdotes ad iſtud conſilium potius, quàm alij de populo.

QVÆST. VI.

VOCATI ſunt autem hic ſacerdotes propter duo. Primo, quia remitti arcam pertinebat per cęremonias Deorum: nam arca illa erat Dei Iſraël, ideo debebat remitti cum cæremonijs pertinentibus ad Deum. De his autem melius poterant iudicare ſacerdotes, quia ipſi magis quam cæteri excitati erant circa cæremonias Dei.

Secundo ſacerdotes aſſumpti ſunt, quia ipſi ſapientiores cæteris erant: Antiquitus enim tam apud Gentiles, quam apud Iudæos ſacerdotes erant cæteris peritiores, eo quòd ipſi magis vacabant ſapientiæ quàm reliqui.

Sacerdotes antiquitus erant cæteris peritiores.

Alij enim agriculturæ, aut negocijs militaribus, aut alteri generi exercitationis, quo victus acquiri poſſet, ſe tradebãt, ſacerdotibus autem dabantur expenſæ à communitatibus, ſiue quantum ad iura ſua, & oblationes, ſiue quantum ad aliquam penſionem, quæ imponeretur eis de arca publica. Patet hoc apud Ægyptios, nam Geneſ. c. 47. dicitur, quod omnes Ægyptij coacti ſunt vendere terras ſuas præter terram ſacerdotum, quæ à rege tradita fuerat eis, quibus ſtatuta cibaria ex horreis publicis prębebantur, idcirco non ſunt compulſi vendere poſſeſſiones ſuas. De ſacerdotibus autem apud Iudæos idem apparet, nam Deus ſtatuerat eis, & Leuitis certa iura inter Iſraelitas, quæ ſufficerent eis ad ſuſtentationem, & non cogebantur quicquam proprijs manibus laborare, aut vacare agriculturæ, vel alijs laboribus, immo vt ipſi propter cupiditatem fortè non laborarent Deus fecit, vt non daretur eis terra, in qua poſſent habere agros ad colendum, ſed ſolùm loca habitandum, vt patet Numer. c. 35. & Ioſue 14. poterant ergo iſti nimis vacare ſapientiæ cum nullam aliam occupationem haberent. De Ægyptijs enim ſic fuit, nam ibi incœperunt conſiderationes ſcientiarum, nam quamquam Aſtrologia, & Arithmetica, & Geometria ſecundùm Ioſephum 1. Antiquitatum fuerunt prius apud Chaldæos, deinde apud Ægyptios, tamen quod apud Chaldæos fuit de illis parum erat: poſtea autem apud Ægyptios nimis claruerunt, & ſic omnes, qui de ſapientia huius ſeculi loquuntur originem ſciendi Ægyptijs tribuunt, quaſi ante eos nemo in aliqua arte clarus fuit. De ſapientia autem apud ſacerdotes Hebræorum, quòd ipſi vacare deberent illi patet Oſee. cap. 4. cum dicitur, quia tu ſcientiam repulliſti repellam te, ne ſacerdotio fungaris mihi. quaſi dicat, quòd non eſt aliquid ita ſacerdoti conueniens ſicut eſſe ſcientem, hoc idem habetur Malach. c. 2. ſcilicet. Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam, & legem requirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum eſt, debebat autem iſta ſcientia, potiſſimum eſſe circa legem, ſic patet Aggæi. c. 2. ſcil. interroga ſacerdotes legem, vbi Deus iubet, quòd de omnibus quæſtionib⁹ gratuibus, & occultis in lege quęreretur à ſacerdotibus, apud alias autem gentes ſimiliter ſacerdotes ſapientiæ vacabant, ideo apud Philiſthinos, tanquam ſapientes ſacerdotes vocati ſunt, & iſtam cauſam magis ſequitur Ioſephus quam primam.

Sacerdotib⁹ antiquitus dabantur expenſæ à cõmunitatib⁹, tam apud Gẽtiles, quam Iudæos.

Et ipſi fuerũt inuentores ſcientiarum.

A

Diuini qui vocati sint.

QVÆST. VII.

DE diuinis autem dicendum est, quòd vocauerunt eos Philisthini, quia isti non solum sciunt ea, quæ humanitus sciri possunt, sed etiam quędam quæ pertinent ad modum excellentiorem sciendi: vnde dicuntur diuini à Deo, quasi proprietatem Dei habeant, quia sicut Deus ea, quæ futura sunt, & incognita scit, ita & est abscondita dicere conantur, & ob hoc vocantur dij. Sic patet Isai.41.cap.scilicet. Priora, quæ fuerunt nunciate, & ponemus cor nostrum, & sciemus nouissima eorum, & quæ ventura sunt iudicate, annunciate quæ ventura sunt in futurum, & sciemus, quia dij estis vos. De his diuinis erant multi inter Philisthinos: sic patet Isa.c. 2.vbi cum redarguuntur Iudæi de superstitione dicitur augures habuerunt, vt Philisthijm quasi illa gens magis haberet augures, & diuinos quàm aliæ gentes: intelliguntur autem omnia genera hominum superstitiosorum, qui conantur dicere res occultas per augures, de quibus erant multi in terra Chanaan. ponuntur autem species aliquæ horum Deuteronom.cap.18.scilicet, non sit in te, qui lustret filium suum, aut filiam ducens per ignem, aut qui ariolos sciscitetur, & obseruet somnia, aut auguria, nec sit maleficus, nec incantator, nec fictiones consulat, ne diuinos, & quærat à mortuis veritatem. De speciebus autem horum, & an aliquid naturaliter istæ artes possint, vel sint pura superstitio declaratum est Leuit.c.19. *Dicentes quid faciemus de arca Dei.* Non quærebant, an deberent remittere arcam, vel apud se retinere, quia iam diffinierant quinque Satrapæ Philisthinorum eam esse mittendam, vt patet præceden.cap. sed quærebant quomodo eam dimitterent, scilicet si darent aliqua munera, vel non: vel si irent ipsi cum arca, vel dimitterent eam solam, sicut patet immediatè.

B

Indicate nobis. quomodo remittamus eam in locum suum. Id est, quæ sunt cæremonię quas facere debemus ad hoc, quòd mittatur arca: dicebant autem hoc, quia timebant, ne mittendo eam prætermitterent aliquam cæremoniam honoris, propter quam offenderetur Deus Hebræorum, & rursus puniret eos: & quia isti erant sapientiores inquisierunt ab eis de modo cęremoniarum.

Qui dixerunt si remittitis arcam Dei Israel. Ex hoc apparet, quod isti diuini & sacerdotes, nondum cognoscebant manifestè, quod ista calamitas Philisthinorum proueniisset ex actione arcæ, vel ex naturæ mutationibus, ideo neutram partem contradictionis diffinierunt dicentes eam retinendam, vel dimittendam, sed locuti sunt conditionaliter, dicentes: si vultis eam dimittere non dimittatis vacuam, & hoc tenet Ioseph sexto Antiquitatum. Patet autem hoc ex experientia, quam ipsi tradiderunt, vt cognosceretur, an Deus Israël hoc feciisset, vel esset naturæ conditio. *Nolite eam dimittere vacuam.* Id est, nō dimittatis eam sine muneribus. Diceretur enim abire vacua si permitteretur ire, sicut venit nihil reporans. volebant ergo isti, quòd darentur ei aliqua munera, quibus Israël placaretur, ne vltra percuteret eos. *Sed quod debetis reddite ei* Id est, date ei munera, quæ iustum est vos dare.

Cap. 1.

C

Quid tenebantur Philisthini reddere arcæ pro peccato, & vniuersaliter quæ pœna corresponderet peccato inter Iudæos.

QVÆST. VIII.

QVÆRET aliquis quid debebant Philisthini arcæ Dei. Respondendum est, quòd hic dicitur, quòd debebant ei aliquid reddere pro peccato, vt patet in litera, sed tunc stat dubium quid tenebantur Philisthini reddere pro peccato. Dicendum est, quòd quicunque peccat in Deum agit, & tenetur ei ad aliquid, siue ille de Gentilibus sit, siue de Hebræis, quia omnium hominum Deus vnus est, quamquam ipsi in diuersas sectas ex errore, & iniquitate diuisi sint: tenetur enim homo ad mortem æternam Deo pro peccato, exigente hoc iustitia illius, & si illius veniam velit, tenetur dolere, quòd peccauerit, & ne rursus ei aliqua infligatur pœna, licet non æterna, tenetur Deo in aliquo satisfacere, quod partim pertinet ad actiones laboriosas, & satisfactorias, & partim ad cæremonias: sed in alijs differt quantum ad eos, quibus lex posita est, & quantum ad illos, qui illam præter legem naturæ habent: nam qui legem habent, secundum legem satisfacere debent, qui vero nullam, secundum dictamen conscientiæ agent: Hebræi autem habebant legem, ideo si peccarent, satisfactio secundum illam fieri debebat.

D

Pro quo sciendum, quòd peccatum aut est contra proximum directe, aut contra Deum: si contra proximum, aut est in his, quæ requirunt satisfactionem, vt in furto, rapina, detentione, & læsione rerum, & iniuria, atque similibus, aut de illis, quæ nullam requirunt restitutionem, sicut in adulterio cum vxore alicuius, vel in concupiscendo res eius, aut vxorem & similibus.

Si primo modo, aut ille, qui peccabat condemnabatur iudicialiter, tunc dicendum quòd reddebat id, in quo iudex condemnabat, interdum quadruplum, interdum quintuplum, vel duplum secundum leges de furto, quæ habentur Exod.cap.22. Similiter autem circa alias conuentiones contractuum humanorum, in quibus condemnatus aliquid restituere debet, de quibus ponuntur leges aliquæ in Exodo, & libro Numerorum, atque Deuteronomij, & in isto casu ille, qui condemnabatur nihil tenebatur Deo reddere secundum legem, scilicet nullum sacrificium, vel oblationem, aut similia. Si autem qui peccauerat non condemnabatur iudicialiter, sed latebat delictum, vt quia aliquis rapuisset bona alicuius, vel intulisset damnum negando depositum, vel aliquid extorquendo, aut calumniam faciendo, vel rem perditam inueniendo, & non reddendo: si postea iste, qui peccauerat conterebatur de peccato volens satisfacere proximo, tenebatur reddere ei quantum abstulit, vel damnificauit, & quintam insuper partem: Deo autem tenebatur offerre vnum arietem pro peccato: Leuitici capitu. quinto. Et hoc est si viueret ille, cui damna illata sunt, vel aliquis hæres eius: sin autem dabantur omnia ista Deo, & pertinebant ad partem sacerdotum, vt patet Numeri cap.5.scilicet. Confitebuntur peccatum suum; & reddent ipsum caput quintamque partem desuper ei, in quem peccauerint: sin autem non fuerit qui recipiat, dabunt domino, & erit sacerdotis.

Ad ꝗ pœnā, & Iudæi, & Gētiles obligabantur ex peccato.

Si autem essent alia peccata contra proximum, quæ non requirebant satisfactionem, vt dicere falsum testimonium, vel adulterari cum vxore alterius, & similia, aut sunt talia, quæ in actu exteriori consistunt, vt ea, quæ dicta sunt, aut in sola interiori operatione fiunt.

Si primo modo, aut peccatum conuincebatur in iudicio, aut non: si primo modo, inferebatur pœna statuta per legem, scilicet pro adulterio mors, vt patet Leuit.c.20.& 21. & Deuteronom.22. pro falsa testificatione infligebatur pœna talionis, scilicet per contra passum. Deuteronom.19.cap. pro occisione inferebatur mors: Numer.35.cap. pro vulneratione inferebatur vulneratio, scilicet oculum pro oculo, dentem pro dente, percussuram pro percussura quilibet sustinere cogebatur: Exod.21.& Leuit.cap.24.& hoc nisi ille, qui sustulisset iniuriam, vellet remittere pœnam, ita quòd satisfieret ei in pecunia, sicut declaratum est Leuit.24.capitu. Et hoc tenet Ioseph 4.lib. Antiquitatum, dicens quòd sic obseruabatur apud Iudæos, qui autem sic iudicialiter condemnabatur non tenebatur aliquid reddere Deo, scilicet nec oblationem, nec sacrificium: erat enim hoc generale in veteri testamento, quòd in omni causa, quæ ciuiliter ageretur, scilicet iudicialiter, siue esset pure ciuilis, siue pure criminalis, vel mixta, non tenebatur condemnatus ad aliquid Deo, vel sacerdotibus. Quod patet, quia in nulla lege forali iubetur fieri aliquod sacrificium in toto veteri testamento. Cum tamen delicta in contractibus humanis non deducerentur in iudicium, aliquando cum satisfactione imponitur sacrificium, vt patet Leuit.c.5. & Numer.5. Si ista delicta, scil. homicidij, adulterij, falsæ testificationis, & similia non examinarentur iudicialiter ille, qui peccauerat nō tenebatur ad aliquid læso, quia non condemnabatur, & rursus non tenebatur ad oblationes aliquas, vel sacrificia, quia lex nihil tale iubebat.

E

F

Cap.6. parum post mediū.

Si autem essent peccata, quæ essent in solo actu interiori, & tamen essent contra proximum, vt concupiscere res eius, vel

Nulla lex punit pro solo actu interiori.

vel vxorem illius, non poterant iſta deduci in iudicium, quia dato quòd confiteretur aliquis de ſe iſta, nulla lex foralis eum puniret, ideo nõ imponebatur pœna à iudice, nec etiam Deus iubebat ſibi fieri aliquam oblationẽ, vel ſacrificium pro his, ſed tam in iſtis quàm in præcedẽtibus, in quibus lex non imponebat aliquid Deo reddendum, ſatisfactio fieri deberet in ſola operatione neſtra, quia actus noſtri laborioſi facti propter Deum ſunt ſatisfactorij, vel ſi hic non ſatisfiat, manebit ignis purgatorius.

Si autem eſſent delicta contra Deum, aut iſta eſſent circa cæremonialia: ſi ſecundo modo, ſicut eſt colere Deos alienos, vel non obſeruare diem ſabbathi, vel aſſumere nomen domini in vanum, quæ ſunt in prima tabula: ſi quis in his delinqueret, aut erat delictum eius notorium, vel ſaltem quomodocunque conuinci poterat per teſtes, aut erat occultum. Si primo modo peccans occidebatur: de colente Deos alienos patet Exod. 22. cap. & Deuteron. 17. lapidabatur enim ſi eſſet vna perſona priuata, vel paucæ, ſi autem eſſet vna ciuitas, vel populus infligebatur pœna durior: de qua Deuter. cap. 13. De non obſeruante ſabbathum dicendum, quod lapidabatur: Numer. 15. & Exod. 35. Aſſumens autem nomen domini in vanum, vt fruſtra iurans, vel qualitercunque proferens inutiliter non habebat pœnam à lege determinatam, quamquam dicitur, quòd Deus non habebit inſontem eum, qui ſumpſerit nomen eius fruſtra, id eſt, puniet eum tanquam delinquẽtem: Exod. cap. 20. Hoc autem verum eſt, dum aliquis ex leuitate, vel mala conſuetudine, vel alias, dum tamen ex contemptu hoc ageret.

Si autem ageret per contemptum quaſi negligens legem Dei, occidendus erat, quia iſtud erat generale, quòd quicunque ageret contra aliquod præceptum legis, etiam ſi minimum, ex contemptu occideretur: Numeri 15. c. ſcilicet anima verò, quæ per ſuperbiam aliquid commiſerit, ſiue ciuis ſit ille, ſiue peregrinus, quoniam aduerſus dominum rebellis fuit, peribit de populo ſuo. in his autem, quia peccanti infligebatur pœna iudicialiter non exigebatur aliqua oblatio, vel ſacrificium, vt ſupra dictum eſt, ſi autem peccata iſta eſſent occulta, non infligebatur iudicialiter aliqua pœna, quia lex foralis non condemnat quem, niſi conuictum, vel ſponte confeſſum. Deo etiam non erat huiuſmodi peccans obligatus aliquid reddere, quia nihil lege cauebatur, ſed ſolum debebat dolere, quia peccauiſſet, & ſatisfacere in aliquibus operibus laborioſis.

Si autem eſſet peccatum circa cæremonialia, quæ multa erant in veteri teſtamento, ſiue hoc eſſet in omittendo, quòd agendum erat, ſiue aliter agendo quam agendum foret, aut erat iſtud peccatum per ignorantiam, vel per contemptum, ſi per ignorantiam, aut peccabat populus totus, aut ſacerdos magnus, aut princeps terræ, aut aliqua perſona priuata, ſi populus offerebat vitulum pro peccato iuxta legem, quæ habetur Leuitici cap. 4. Si ſacerdos magnus offerebat vitulum ſic ut populus eodem cap. Si princeps offerebat hircum ſi perſona priuata offerebat capram, de his præallega. capit. hoc autem verum eſt cum peccans poterat iſta offerre. Nam ſi non poſſet, offerebat turtures, vel ſimilam, vt patet Leuitic. cap. 5. Hoc autem verum eſt, quando in peccato contra cæremonialia præcepta non fiebat iniuria alicui, ſed ſolum Deus offendebatur.

Si vero quis alius damnum acciperet, ſecus fiebat, vt patet, cum quis non pertinens ad familiam ſacerdotum comedebat de ſanctificatis, nam iſte peccabat: Leuitici cap. 22. & ibi fiebat Deo offenſa, & ſacerdoti, ad quem pertinebant iſta ſanctificata, ideo peccans debebat tunc reſtituere illi ſacerdoti tantum quantum comederet, vel vſurparet de ſanctificatis, & inſuper quintam partem. Deo autem offerebat pro peccato ſuo arietem: Leuit. c. 5.

Si verò quis peccaſſet in cæremonialibus per contemptum negligens legem, tanquam non bonam, vel non obligantem, aut erat manifeſtus iſte contemptus per rei euidentiam, vel aliàs, aut erat occultus. Si primo modo debebat occidi quicunque deliquerit Numeri 15. cap. ſcilicet anima quæ per ſuperbiam quidquam egerit &c.

Si ſecundo modo nõ debebat imponi pœna à iudicibus, quia non conſtabat delictum, nec rurſus debebat iſte offerre aliquid, vel facere ſacrificia, quia lex ſolum dicit de illis, qui per ignorantiam egerunt. alia autem particularius circa peccata, & ſatisfactionem ſecundum Hebræos declarata ſunt: Leuitici capitulo quinto, & Numeri capitulo quinto, & decimoquinto.

Secundum quam legem Gentiles tenerentur ſatisfacere pro peccato.

QVÆST. IX.

SI autem qui peccabat erat Gentilis, ſicut Philiſthinin on habebat aliquam legem datam à Deo, ſecundum quam deberet pro quolibet peccato ſatisfacere, quia ſolum dedit Deus legem Iudæis. Pſalmus 148. ſcilicet. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia ſua non manifeſtauit eis. Recurrendum erat ergo ad legem naturæ ſecundum quam facimus ea, quæ deſunt legi ſcriptæ, vt patet ad Rom. c. 2. ſcilicet. Gentes, quæ legem non habent naturaliter ea, quæ ſunt legis, faciunt: iſta autem lex eſt multum vniuerſalis, & non applicatur ſic ad agibilia, ſicut lex poſitiua, eo quòd poſitiua in plurimis dependet ex voluntate, naturalis autem lex ex principijs rationis, & ſic Philiſthini non habebant diſtinctionem ſatisfactionis pro peccatis reſpectu Dei Hebræorum ex aliqua lege: requirebatur igitur primo, quòd dolerent ad hoc, quòd remitteretur in eis peccatum. Secundo, quòd ipſi facerent aliquid aliud tanquam ſatisfactorium, ſiue eſſet ieiunium, ſiue eleemoſyna, vel laus diuina, aut quodcunque aliud, & potiſſimè iſta duo, ſcilicet ieiunium & eleemoſyna: ſic enim Daniel dixit regi Nabuchodonoſor, peccata tua eleemoſynis redime, & iniquitates tuas miſericordijs pauperum: forſitan ignoſcet Deus delictis tuis: Daniel. cap. 4. Quodcunque autem facerent horum gentes ad honorem Dei, vel alia opera laborioſa ſatisfaciebant pro peccatis ſuis, ſi tot opera facerent, vt commenſurarentur pœnæ, quæ toleranda erat in purgatorio igne: alioquin quod reſiduum foret prædicto igne poſt mortem comburebatur: non igitur erant obligati Philiſthijm ad offerẽdum Deo aliquas victimas in terra ſua, vel ad mittendum eas, aut pecunias pro illis in terram Iſraël, vt offerretur pro eis nec etiam ad dandum aliqua munera arcæ, ſicut nunc dederunt quinque mures aureos, & quinque anos.

An Philiſthini potuiſſent offerre aliud, quam quinque mures aureos, & quinque anos aureos.

QVÆST. X.

SED dicet aliquis, videtur, quòd Philiſthijm non erant indeterminati ad offerendum quodcunque voluiſſent, ſed erant obligati ad reddendum iſta, quæ dederunt, quod patet, quia dicitur hic nolite dimittere arcam vacuã, ſed quod debetis reddite ei pro peccato: reſponderunt Philiſthæi, quid eſt quod pro delicto reddere debeamus ei? Dixerunt autem ſapientes iuxta numerum quinque prouinciarum Philiſthijm quinque aureos anos facietis, & quinque mures aureos: ergo videtur, quòd diuini, & ſacerdotes intelligebant Philiſthinos obligatos eſſe ad reddendum iſta, & ſic erat determinata obligatio.

Reſpondendum eſt, quòd eſſe aliquid debitum dupliciter accipitur. Vno modo pro eſſe neceſſarium. Alio modo pro eſſe iuſtum, vel rationabile. Cum autem dixerunt hic ſapientes, quod debetis reddite ei: non intelligitur pro eo, quòd neceſſarium eſt vos reddere, vel obligamini, ſed pro eo quod iuſtum eſt, & rationabile quod reddatis, erat autem rationabile, quòd Philiſthini darent Deo quinque anos aureos, & quinque muros pro peccato: volebant enim Philiſthini dare Deo Iſraël laudem, & gloriam, vt ſic placatus alleuiaret ab eis manum ſuam, & ad hoc fecerunt quinque anos aureos, & quinque mures mittentes illos cum arca, vt per hoc ſignificarent ſe confiteri, quòd Deus Iſrael miſerat mures in quinque prouincias Philiſthinorum demolientes illas: & miſerat plagas in anis omnium Philiſthinorum habitantium in quinque prouincijs, & quia nihil erat, quod magis conueniret huic plagæ inflictæ, fecerunt iſta, quod autem eſſet iſta intentio Philiſthinorum apparet infra cum dicitur, facietiſque

similitudines anorum vestrorum, & similitudines murium,
A qui demoliti sunt terram & dabitis Deo Israël gloriam: si forte releuet manum suam à vobis, & à dijs vestris, & terra vestra.

Reddite ei propeccato. Id est, peccauistis in Deum Israës: ideò reddite aliquid ei, tanquam in emendationem offensæ. *Et tunc curabimini.* Scilicet, quando remiseritis arcam cum donis istis: ista erat curatio à plagis, quas Deus inferebat Philisthinis, & fieri debebat dupliciter. Primo cessando ab inflictione plagarum, scilicet quod Deus vlterius non infligeret plagas illis, sicut semper infligebat, dum maneret arca in terra ipsorum. Secundo modo curabat si sanaret à plagis eos, qui iam vulnerati fuerant, & vtrunque eorum factum est post recessum arcæ de terra Philisthijm, quamquam non exprimatur hic: alioquin putarent Philisthini, quòd illæ plagæ accidebant naturaliter.

Sciendum autem, quod cum dixerunt hic sapiẽtes, quod remissa arca curarentur nõ intelligebant indistinctè, sed cum conditione, scilicet si arca Dei fuisset causa horum malorum, & reuerteretur in terram suam, alioquin nihil sequeretur, ipsi autem dubitabant de vtroque eorum, vt patet ex verbis suis, infra, & ex experimento, quod dederunt ad cognoscendam veritatem, si autem certissime credidissent, quod arca illa mala egisset, nõ posuissent illud experimẽtum, sed misissent eam in terram suam.

Et scietis quare non recedat manus eius à vobis. Id est, & scietis
B tunc, scilicet postquam remiseritis arcam, quare nunc non recedit manus Dei à vobis, quasi dicat, dum erat arca in terra Philisthinorum, semper premebantur plaga magna, & nescibant, an hoc eueniret propter arcam, vel naturaliter: & dicitur, quòd postquam mitterent arcam cessaret plaga, & tunc cognoscerent manifeste, quare nunc, scilicet quando arca erat in terra Philisthinorum non recederet plaga, quia sic manifestum esset, quòd fieret propter arcam cum eius absentia esset causa sanitatis. Nam cuius præsentia est causa ægritudinis. eius absentia est causa sanitatis, & è contrario, iuxta Arist. 2. Phys. *Qui dixerunt.* Scilicet Satrapæ Philisthinorum. *Quid est quod pro delicto reddere debeamus.* Id est, quid est rationabile, quod demus arcæ Dei pro delicto, quod in eam egimus: hoc hoc enim magis scire poterant sapientes, scilicet sacerdotes, & diuini, ideò consuluerunt eos.

Quod est peccatum Philisthinorum pro quo volebant reddere aliquid arcæ. Et quòd Gentiles quamuis non obligarentur colere omnes Deos, sed solos Deos gentis suæ, tamen obligabantur Deorum nemini inferre iniuriam.

QVÆST. XI.

QVÆRET aliquis, quod esset peccatum, pro quo Philisthini volebant reddere aliquid arcæ Dei, respondendũ est, quòd istud potest considerari dupliciter, scilicet aut secun
C dum intentionem Philisthinorum, id est, in quo putabant ipsi se peccasse, aut secundum veritatem. Primo modo dicendum, quòd Philisthini existimabant Deum Israël esse sicut vnum de dijs gentium, in hoc tamen differre, quia ipse erat potentior alijs omnibus, vel saltem aliquibus eorum, nec existimabant Deum Israël esse Deum verum, scilic. quòd ipse solus esset Deus, & dij gentium essent figmenta. Nam quamquam scirent ipsum fecisse aliqua magnalia, tamen non ex hoc videbatur eis sufficienter esse inductum, quod ipse solus esset Deus, nam sic ipsi arbitrabantur, quod aliqui inter Deos gẽtium erant potissimi, & alij minus potẽtes, & quòd inter eos erant pugnæ, & victoriæ, ideo Philisthini quamquam tenerentur Deum verum colere relictis simulachris, tamen nõ tenebantur specialiter colere Deum Hebræorum, quia ipsi non videbant satis manifeste, quomodo ille solus esset verus Deus, quamquam si diligenter attendissent hoc satis constaret: intelligebant igitur Philisthini, quòd ipsi poterant offendere Deum Israël, quia ista erat opinio inter Gẽtiles, scil. quòd nemo dehonorare deberet aliquem Deum dehonestando cæremonias illius, vel auferendo aliquid pertinens ad ornatum eius, & rempli sui, & quamquam nullus de Gentilibus secundum eos obligaretur colere omnes Deos, sed solum Deos gentis suæ, vel eos, quos vellet, tamen obligabatur Deorum nemini inferre offensam. Hic enim omnes historici Gentilium,
D & conscriptores rerum antiquarum dicunt: sic enim patet in historia Polibij Megapolitæ, qui dixit, quod Antiochus Epiphanes crudeli exitu vitam clausit, quia templum Dianæ in Perside spoliare voluit. De isto tamen dicitur 2. Machab. c. 9. quòd mortuus est sæuo dolore propter mala, quæ intulerat Iudæis Ierosolymis, quamquam Iosephus 12. Antiquitatum improbat Polibium dicens, quòd nihil peccauit Antiochus circa templum Dianæ, quia non spoliauit, cum non potuisset, sed solum voluit spoliare, ista tamen increpatio multum insipiens est, quia bonitas, vel malitia operationis humanæ magis consistit in actu interiori, quam exteriori, vt patet ex doctrina Christi: Matth. cap. 5. scilicet. Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam iam mœchatus est in corde suo. Item patet ex doctrina Arist. & omnium Philosophorum, sic igitur Philisthini quamquam putarent se non obligatos esse ad colendum Deum Hebræorum, putabant tamen se obligari ad non contemnendum cæremonias eius, & non inferendum aliquam contumeliam rebus illius, ideo quamquam pugnarent contra Hebræos tanquam contra hostes credebant non licere sibi inferre aliquam violentiam templo Dei Hebræorum demoliendo illud, vel aliquid eius auferendo: sic enim & inter gentiles illi reges, vel principes, qui aliqualiter religiosi esse videbantur, quamquam terram hostilem demolirentur, Deorum templa minimè contingebant: Philisthini autem abstulerant arcam Dei, quæ erat potissimum sacrum Dei Hebræorum, & detinebant eam in terra sua; ideo credebant se peccasse, & pro hoc dabant munera.

Si autem secundũ veritatem inquiramus de peccato Philisthinorum, dicendum quòd aut ipsi putabant Deum Hebræorum esse verum Deum, aut non, si putabant primum peccatum eorum, & maximum erat, quòd non conuertebantur ad ritum eius, sed magis aduersabantur cultoribus illius. Si autem non crederent eum esse verum Deum, sed sicut vnum de dijs Gentium, aut putabant se gerere iustum bellum contra Hebræos, aut nequaquam. Si primo modo non peccabant occidendo Hebræos, & spoliando eos etiam capiendo arcam, nisi inquantum agebant contra cõscientiam, quia putabant esse inhonestum infringere sacra alicuius Dei. Alioquin si Deus Hebræorum non esset verus Deus, nullum honorem mereretur ipse, nec sacra illius, vnde contumeliam inferentes rebus eius non peccarent, sicut nos nequaquam delinquimus cum cõtemnimus ea quæ ad idola pertinent, quia illa non sunt dij.

Si autem gererent Philisthini contra Iudæos iniustum bellum, non solum peccabant auferendo, & detinẽdo arcam Dei, sed magis spoliando omnes Hebræos, & demoliendo terram eorum, maximè autem in occidendo eos. Nunc autem, cum dicitur, quòd Philisthini dederunt Deo Israël munera pro peccato suo, non est intelligendum pro eo, quod erat verè peccatum, sed pro eo, quòd ipsi opinabantur.

Responderunt que illi. Id est, diuini, & sacerdotes. *Iuxta numerum prouinciarum Philisthijm.* Volunt dare conuenientem satisfactionem, & dicunt, quòd sicut erant quinque prouinciæ Philisthinorum, in quibus plaga fuit vniuersalis, ita debuerunt esse quinque mures aurei, & quinque ani aurei, mures quidem ad signandum, quòd quinque prouinciæ Philisthinorum per mures à Deo missos disperditæ sunt, quinque autem anos, vt signetur, quod in omnibus quinque prouincijs erant Philisthini percussi in posterioribus, quoniam intestina eorum prominebant, & putrescebant. Dicitur autem de quinque prouincijs Philisthinorum, quia tota terra ipsorum diuidebatur in quinque regulos denominatos à quinque ciuitatibus principalibus Iosue cap. 13 & istæ vocantur hic prouinciæ, nomina autem earum habentur infra in litera. *Quinq; anos aureos facietis, & quinque mures aureos.* Causa autem horum supra dicta est, & ipsi sapientes eam immediate in litera expresserunt. *Quia plaga vna fuit omnibus vobis, & Satrapis vestris.* Hic ponitur causa horum munerum quantum ad figuram, & numerum, scilicet quòd pro omnibus quinque ciuitatibus dati sunt singuli mures aurei, & singuli ani, nec fuit aliqua diuersitas in plaga, ideo pro omnibus eadem fuerunt munera.

Ex hoc autem apparet, quod supra dicebamus, scil. quod

A non ſolum fuerunt percuſſa illa loca, per quæ portabatur arca, ſed etiam omnia loca terræ Philiſthijm: nam hic offeruntur munera pro quinque prouincijs,& iſtę erant ſolum in terra Philiſthijm. Item dicitur hic, quod eadem plaga fuit omnibus vobis, & ſatrapis veſtris, id eſt, quòd omnes,ſcilicet tam Philiſthijm quam ſatrapæ eorum, id eſt principes pertulerunt hanc plagam, ita quòd nullus eſſet in terra eorum,qui hanc non ferret. *Facietiſque ſimilitudines anorum veſtrorum, & ſimulitudines murium.* Replicatio eſt eiuſdem ſententiæ, dicitur autem de ſimilitudinibus anorum, quia non poſſunt proprie figurari, ſed loco iſtorum faciebant quidam circuli aurei, quia in hoc confirmabantur in figura cum anis, erant autem omnia iſta de auro, quod non fiebat propter aliquam ſignificationem, ſed ſolum propter valorem:volebant enim Philiſthini honorare Deum Iſrael dando ei munera, & quia illa erant paruæ quantitatis, ſi de alio metallo fuiſſent,parui etiam fuiſſent valoris,fecerunt illa de auro,quod eſt precioſiſſimum.

In c. 5. qu. 18. & 19.

An iſta munera Philiſthinorum ſatisfacerent pro peccato.

QVAEST. XII.

QVÆRETVR nunc cum Philiſthini obtulerunt iſtos anos aureos, & mures pro delicto ſuo, an ſatisfacerent per hoc. Reſpondendum eſt, quòd cum nos quærimus de totali ſatisfactione pro aliquo peccato, oportet quærere de ipſo peccato quantum, vel quale ſit,vt ſecundum hoc poſſit fieri commenſuratio: de peccato autem Philiſthinorum diximus ſupra, quòd poterat dupliciter conſiderari, ſ. aut ſecundùm veritatem, aut ſecundum intentionem eorum: ſi autem accipiatur ſecundum intentionem Philiſthinorum. Dicendum, quòd ipſi ſatisfaciebant,exiſtimabant enim quòd Deus Iſrael non eſſet Deus verus,ita quòd ipſe ſolus eſſet Deus, ſed quòd eſſet ſicut vnus de ijs gentium,exiſtimabant autẽ,quod peccauiſſent faciendo ei quandam offenſam, ſ. quiá acceperant arcam,quę ad illum pertinebat,& quia ipſi exiſtimabant Deum Iſrael non eſſe iudicem vniuerſalem delictorum, qui pro ſingulis delictis debeat infligere punitionem, de iniuria illius iudicabant, ſicut de iniuria hominis priuati: fuerat enim Deus aliqualiter dehonoratus in hoc, quòd arcam eius Philiſthini abſtulerunt, ideo nunc dabant ei honorem ſcilicet propter reuerentiam eius reducendo illam in terram ſuam,& præter hoc confitebantur ſe ab eo fuiſſe vulneratos, & offerebant ei anos aureos, & mures aureos tam pro cõfeſſione plagæ in quo Deus nimis laudabatur quam pro lenimento Dei,ſcilicet vt cum Deus videret ſibi offerri munera, alleuiaret manum ſuam ab illis: ſatisfaciebant enim Philiſthini Deo pro offenſa inflicta, ſicut ſatisfit magnis viris pro iniurijs irrogatis: non enim exigit vir magnus pecunias multas pro ſatisfactione iniuriæ, ſed ſatisfactio ſua eſt, vt peccantes humiliter veniam petant, & confiteantur ſe deliquiſſe, quorum vtrunque faciebant Philiſthini: nam ipſi confitebantur ſe à Deo vulneratos, & ob hoc faciebant ei anos aureos, & mures in ſignum, quòd ab eo ſuſceperant plagas has, etiam ſupplicabant pro remiſſione offenſæ inquãtum dicitur, quod fecerunt iſta ad gloriam Dei Iſrael,vt releuaret ab eis manum ſuam, & à dijs ſuis. Si autem accipiatur peccatum Philiſthinorum ſecundum veritatem, dicendum eſt, ſicut ſupra dicebatur, quòd aut ipſi cognoſcebant Deum Iſrael eſſe Deum verum, aut non, ſi primo modo non ſatisfaciebant in hoc, quia requirebatur, quòd ipſi relictis idolis conuerterentur ad cultum vnius ſolius Dei, quamquam non obligarentur colere eum in ritu Iudaico, quia maius peccatum erat in Philiſthinis viuere in idolatria quam rapuiſſe, & detinuiſſe arcam, & per hoc nihil ſatisfaciebant, quia ſolum erat conueniens ſatisfactio ſibi redire ad cultum Dei. Dicendum,quòd ſecundum veritatem non ſatisfaciebant, ſi autem Philiſthini non extimarent Deum Iſrael eſſe Deum verum, ſed ſicut vnum ex dijs gentium,aut gerebant bellum iuſtum contra Iudæos,aut non.Si primo modo,nequaquam peccauerunt faciendo hęc, ideo non requirebatur aliqua ſatisfactio, & ſi forte dicamus eos peccaſſe,quia agebant contra conſcientiam, ſ. exiſtimantes, quod peccaſſent ſufficiebat pro peccato extimato ſatisfactio quam ipſi impendebant.

B *Quæſt. præced.*

Si autem Philiſthini non gererent bellum iuſtum contra Iudæos,peccatum non ſolùm fuit in rapiendo arcam, & detinendo eam, ſed magis in ſpoliando terram Hebræorum, & maxime in occidendo ipſos, & tunc ſatisfactio iſta nulla erat, quia debuiſſent rependere omnia damna,& ſi quid Iudęi petiuiſſent pro occiſis in bello, ſed nihil horum fecerunt Philiſthini,ideo ſecundum veritatem non fuit ſatisfactio.

C *Quæſt. præced.*

Quid factum eſt ab Hebræis de anis,& muribus aureis Philiſthinorum.

QVAEST. XIII.

QVÆRETVR vlterius cum iſti ani aurei, & mures veniſſent cum arca in terram Iſrael, quid factum eſt poſtea de eis. Reſpondendum eſt, quòd dupliciter in hoc dici poteſt.Vno modo,quod iſta relicta ſunt in Sanctuario domini, & poſita ſunt in aliquo loco, in quo ab omnibus viderentur ad laudem Dei,ſcilicet, quod per hoc ſignificaretur miraculum de reductione arcæ de terra Philiſthijm, etiam ſignificaretur poteſtas magna Dei percutiendo Philiſthinos,& quia iſta ad laudem magnam Dei pertinebant, debuit relinqui aliquod in ſignum, per quod iſta ſemper cognoſcerentur, & ſic nihil fieret de iſtis muribus aureis, & anis, ſed manerent ad perpetuam repræſentationem in oculis poſterorum.

Alio modo dici poteſt, quòd cum iſtud eſſet aurum mundum, & non impenſum in aliquos turpes vſus facerent inde Iudæi aliqua vaſa pro Sanctuario domini. Sed primum iſtorum veriſſimilius eſt, ſ. quod non deberentur iſta ſimulachra anorum, & murium aureorum diſtrahi, ſed manerent pendentia in aliquo loco intra Sanctuarium, vt omnes videntes laudarent Dei magnum beneficium in reducendo arcam, & magnam eius poteſtatem in percutiendo hoſtes, & iſtud erat magnum inductiuum ad cultum Dei, ideo talia non delerentur, alia namque ſimilia demonſtratiua iuſtitiæ Dei, vel poteſtatis eius iubebat ipſe reſeruari ad memoriam poſterorum.Sic patet de 250. viris, qui obtulerunt thymiama in ſeditione Core contra Moyſen, & Aaron,& ante completum miniſterium ſuum combuſti ſunt à Deo, egreſſo igne de altari, & manentibus thuribulis in pauimento, de quibus iuſſit Deus Eleazaro ſacerdoti, quod produceret illa in laminas, & affigeret in altari holocauſtorum ad æternam memoriam, vt omnes Iſraelitæ videntes hæc timerent accedere ad miniſtrandum in altari,ſi non eſſent de genere Aaron, de hoc Numer. cap. 16. ſimile quoque fuit de ſerpente æneo, quem fabricauit Moyſes in deſerto, vt percuſſi à ſerpentibus reſpicientes illum ſanarentur, quod ſic factum eſt:Numer.21. Ad memoriam autem huius beneficij Moyſes cõſeruauit ſerpentem iſtum in toto deſerto, & deinde reliqua poſteritas Hebræorum,manſitque in templo Salomonis, vt per illum mouerentur Iſraelitæ ad magis colendum Deum referendo gratias pro ſuſceptis.ſed quia poſtea incæpit eſſe notius, cùm multi de Iſraelitis illum colerent,Ezechias rex,qui nimis religioſus erat confregit illum in partes munitiſſimas, vt patet infra 4.lib.cap.18. mures autem iſti aurei, & ani non poterant eſſe ita nociui, ſ. vt Iſraelitæ colerent eos,quia non habebant aliquem colorem ad colendum eos, ſicut erat de ſerpente æneo. Nam ſerpens fuit ad ſanitatem omnium percuſſorum cũ mox, vt viderent illum ſanarentur, & quamquam ſerpens nullatenus conferret iſtam ſanitatem,ſed Deus,illi tamen qui rudes erant exiſtimabant hãc ſanitatem fuiſſe collatam à ſerpente, ideo impendebant ei cultum diuinum, muribus autem, & anis aureis nihil tale erat,quia ſciebant Iſraelitæ,quod non fuerat factum per eos aliquod miraculum,ſed ſolum fuerunt dati à Philiſthijm Deo in munera, vt alleuiaret ab eis manum ſuam, poterant igitur manere ſemper iſti mures, & ani ſine offendiculo in Sanctuario ad memoriam geſtarum rerum,quamquam ſi voluerimus dicere, quod ex his facta ſunt aliqua vaſa pro Sanctuario Domini non erit inconueniens.

D E F

An fuiſſet licitum Iudæis facere vaſa aliqua ex anis, & muribus aureis.

QVÆST. XIV.

QVÆRETVR vlterius, an de iſtis muribus & anis aureis licuiſſet Iudæis facere aliqua vaſa pro miniſterio Domini. Reſpondetur quòd ſic, quia iſtud erat aurum mundum non applicatũ alicui turpitudini, ideo nihil impediebat quin ex eis fierent vaſa ſacra.

Sed dicetur, quòd non ſtat, quia iſtud aurum pertinebat ad idolatras, ſed de idolatria nihil ſumendum erat pro miniſterio domini, & non ſolum pro miniſterio, ſed etiam ad vſus priuatarum perſonarum non licebat quicquam ſumi, vt patet Deuteron. c.7.ſ. Sculptilia eorum igne combures, & non concupiſces aurum, & argentum de quibus facta ſunt, nec aſſumes tibi ex eis quicquam, ne offendas propter ea, quia abominatio eſt Domini Dei tui. Nec inferes quippiã ex idolo in domum tuam, ne fias anathema, ſicut & illud eſt, quaſi ſpurcitiam deteſtaberis, & velut inquinamentum ac ſordes.

Simile patet ex eo, quod fecit Iacob: Gen. cap. 35. nam ipſe cum cognouiſſet in familia ſua eſſe aliqua idola, & ornamenta ipſorum accipiens liquefecit illa, & abſcondit in terra cum dicitur, dederunt ergo ei omnes Deos alienes, quos habebãt, & inaures, quæ erant in auribus eorum, at ille fodit eas ſubter terebinthum, quæ eſt poſt vrbem Sichen.

Item non ſolum non licebat accipere quicquam de idolo ad miniſterium Dei, vel vſum priuatarum perſonarum, ſed etiam de rebus idolatrarũ nihil decebat ſumi, ſed quòd omnia perirent, vt patet Deuteron. c.13. vbi iubetur, quòd occiderentur omnes idolatræ, & quicquid viuens erat in vrbe atque cremarentur omnia ſimul, & ſubditur, & non adhærebit de illo anathemate quicquam in manu tua, vt auertatur Dominus ab ira furoris ſui.

Item ſi idolatræ, vel alienigenæ quicunque vellent dare aliqua munera Deo gratis, non reciperentur etiam ſi illi venirent ad locum Sanctuarij, & peterent illa offerri, quia Deus vetuerat, ſic patet Leuitici c.22. ſcilicet, De manu alienigenæ non offeretis panes Deo veſtro, & quicquid aliud dare voluerit, quia corrupta, & maculata ſunt omnia, non ſuſcipietis ea. ſed Philiſthini erant alienigenæ, ergo non poterant recipere iſta munera eorum ad faciendum inde aliqua vaſa Domino.

Reſpondendum eſt, quòd poterant licite inde fieri vaſa, quia ſiue acciperent Iudæi aurum à gentilibus, ſiue ipſi gentiles tribuerent iam vaſa facta poterant illa accipi ad diuinum miniſterium. Quod autem de auro Gentilium idolatrarum poſſent fieri vaſa Domini, & illa eſſent ſibi gratia apparet Numer. cap.31. vbi cum Iſraelitæ pugnauiſſent contra Madianitas omne aurum, quod in præda captum eſt oblatum fuit Domino, & repoſitum in theſauris illius, ſimile patet Ioſue cap. 6. vbi Ioſue præcepit omnia, quæ etant in vrbe Iericho deſtrui, & comburi, præter aurum, & argentum vaſa ænea, & ferrum, quæ conſecrarentur, & reponerentur in theſauris domini, ex eo autem, quòd Deo conſecratum erat, & repoſitum in theſauris illius nullus dubitat licere fieri vaſa, ergo de auro, & argento, quòd poſſederunt idolatræ poterant fieri vaſa domini, nec ſolum hoc, ſed etiam ſi Gentiles mitterent Deo in munus aliqua vaſa aurea, vel argentea talia qualia aſſumebantur in miniſterio eius ſumerentur, & licitum erat miniſtrari in illis, ſic patet in 12.libr. Antiquitatum Ioſephi: de Ptolomæo rege Aegypti, qui fecit per 70. interpretes transferri Bibliam de Hebræo in Græcum: iſte enim dedit menſam auream miræ pulchritudinis, vt eſſet menſa propoſitionis, & quædam alia vaſa, quæ ſuſcepit Eleazarus ſummus ſacerdos, & poſuit in miniſterio domini, vt patet ibidem. Ad rationes in contrarium reſpondendum. Ad primam cum dicitur Deuteronom. c.7. non eſſe quicquam accipiendum ex idolo. Dicendum eſt eſſe verum, quia ſiue eſſet aurum, vel argentum pro perſonis priuatis, ſiue eſſet pro Dei miniſterio non licebat ſumi, & hoc faciebat Deus in quãdam deteſtationem idolorum, ſ. quòd non manerent ſuper terram in ſe, nec in aliquo materiali ſuo, maximè, quia Deus volebat ſtrictiſſimè vitare idolatriam, & quia ſi permitteretur Iudæis concupiſcere aurum, & argentum idolorum ad faciendum inde aliqua vaſa etiam inducerentur ad colendum idola, cum aliquis raperet idolum ad tollendum aurum, & argẽtum illius, & poſtea contingeret, quòd delectatus in pulchritudine eius coleret illud. Voluit igitur, quòd nullo modo idola pertinerent ad Iſraelitas, ſed frangerentur, & cremarentur.

Ad ſecundam cum dicebatur, quòd Iacob fodit ſub terra Deos aureos, & inaures eorum. Dicendum, quod hoc fecit ex præalleg. cauſa. ſ. ad magnam deteſtationem idolatriæ, vnde non voluit conflare Deos illos in maſſam, & inde fabricare alia vaſa, vt ſignaret idolatriam quantum ad omnia eſſe exterminanda. Nunc autem non eſt ſimile de muribus, & anis aureis, quia non erat iſtud aurum de aliquo idolo: non enim confringerent Philiſthini Deos ſuos, quos colebant, vt facerent hæc, ideo licebat accipere, ſi tamen cognouiſſent Iudæi, quòd illud aurum erat pars alicuius idoli, quod conflatum fuerat, nequaquam recepiſſent, nec poterant inde vaſa fieri Domino.

Ad tertiam rationem, cum dicebatur, quòd non ſolum de auro, & argento idolatrarum. Reſpondendum eſt, quòd illud non eſt vniuerſale: nam de auro Madianitarum poſitum fuit in theſauris Domini, ſ. quidquid de præda haberi potuit: Numer. c.21. & totum aurum Ierichontinorum in theſauris domini conſeruatum eſt Ioſue c.6.

Sed iſti erant magni idolatræ, & Deus iubebat illos occidi, quòd autem dicitur Deut.13.c. ſolum intelligitur de idolatris, qui erant Iudæi: nam in illis erat deteſtabilior idolatria, quàm in gẽtilibus, ad cuius abominationem iuſſit Deus omnes huiuſmodi occidi, & omnia, quæ ad eos pertinebant comburi, ne quicquam de illis maneret in orbe: ab idolatris tamen, qui erant gentiles, non erat illicitum accipi aliqua munera auri, & argenti, ſiue pro priuatis perſonis, ſiue pro vaſis Dei, vt patet ex ſupradictis.

Ad quartam rationem, cum dicebatur Leuitici c. 22. quòd nihil erat accipiendum de manu alienigenæ, dicendum eſt, quòd hoc intelligitur de illis, quæ pertinebãt ad oblationem, ſcilicèt, quòd non acciperetur aliquod animal de manu ipſorum ad offerendum, nec panes, & aliqua alia, quæ deberent cremari ſuper altaria, & de hoc intelligitur illa litera, ſcilic. de manu alienigenæ non offeretis panes Deo veſtro, ſi tamen vellent gentiles offerre pecuniam, de qua emerentur ſacrificia ſuſcipiebant illam Iudæi gratis, vt patet de Seleuco rege Aſiæ, qui de redditibus ſuis præſtabat omnes ſumptus ad miniſterium ſacrificiorum pertinentes, ſic patet 2.Machab.c.3. Multi etiam de regibus Gentilibus hoc faciebant, vt patet 1. Machab.ca.10. de his etiam Ioſephus 11. & 12. Antiquitatum. Ratio autem diuerſitatis, ſcilicet, quare liceret dari pecuniam pro ſacrificijs, & non liceret recipere de manu illorum ipſa ſacrificia, ſatis declarata eſt Leuit. cap. 22. Sed iſtud, quod obtulerunt Philiſthini non erat ſacrificium, ſed metallum, poterant igitur ſuſcipere illud Iudæi ad faciendum aliqua vaſa Domini.

Qui demoliti ſunt terram. Scilicet, quòd mures deſtruxerunt terram Philiſthinorum: erat enim multitudo eorum maxima, quia terra ebulliebat, vt patet præcedenti c. ideo iſti lædebant arbores, & fructus omnia conſumentes, & hoc vult Ioſephus Antiquitatum. libr. 6. lædebant etiam nimis viſcera humana: nam cum prominerent extales Philiſthinorum, per poſteriora mures aſcendentes de terra mordebant eos, atque occidebant plurimos, & quamquam litera de hoc nihil dicat, tamen ſic intelligendum eſt, quia alias fruſtra feciſſent ſibi Gethæi ſedes pelliceas, & tamen pręcedenti c. dicitur quòd in remedium horum malorum fecerunt ſibi ſedes pelliceas: erat enim de iſtis muribus, ſicut erat in Aegypto de ranis, ſcil. quòd non poterant Aegyptij abigere eas, ſed introibant in furnos eorum, & in vaſa ciborum, & in lectos, & omnia ſupellectilia, vt patet Exod. c.8. nihil enim poterat eas prohibere. Ita iſti mures erant in tanta multitudine, vt nemo poſſet ab eis ſufficienter cauere.

Et dabitis Deo Iſrael glori m. Id eſt, dando iſtos mures aureos, & anos honorabitis Deum Iſrael, quia confitebantur Philiſthini potentiam Dei Iſrael, & quòd ab eo fuerant percuſſi, cum facerent anos aureos, & mures, & mitterent cum arca

illius: si enim imputassent istam percussionem casus naturalibus, sicut aliqui eorum à principio dixerunt, non fecissent ista propter arcam tanquam non fuisset arca causa istorum malorum.

Si forte releuet manum suam à vobis. Idest forte tunc releuabit, dicitur hoc, quia Deus semper percutiebat Philisthinos, & moriebantur plurimi, dum maneret arca in terra ipsorum. Si autem Deus cessaret ab hac percussione, diceretur releuare manum. Dicebant autem isti sapientes, & diuini, si forte releuet, quia nesciebant secundum certitudinem, an cessaret illa plaga dimissa arca in terram suam, dato quòd propter eam secuta fuissent ista mala, quia forte Deus Hebræorum non iudicaret istam esse sufficientem emendationem pro offensa, quam ei intulerãt, & non cessaret à plaga, quamquam Philisthini remitterent arcam. Et in hoc recte dicebant, quia quamuis Deus omnibus ad se conuersis peccata remittat quantum ad culpam, tamen quantum ad pœnam interdum non remittit etiam si multum orauerimus, vel fecerimus alia opera bona, sicut patet de Moyse, qui peccauit ad aquas contradictionis: Numer. 20. & 27. cap. & postea sæpè orauit Deum, vt remitteret ei pœnam peccati huius permittens intrare in terram vltra Iordanem, sed non permisit, quin potius dixit ei, sufficit tibi, nequaquam vltra loquaris ad me de hac re, vt patet Deuteronom. ca. 3. similiter quoque sæpè orauit Samuel, vt Deus remitteret peccatum Saulis, & non auferret regnum de domo eius, sed non concessit, immo dixit ei, quid tu luges pro Saul, cum ego abiecerim eum? infra cap. 16. Sic autem poterat esse hic in Philisthinis, quòd per nullas preces Deus remitteret eis hanc pœnam, & sicut est de precibus, ita etiam de muneribus, s. quod propter munera non releuaretur pœna, sic patet supra c. 3. de pœna prænunciata domui Heli, s. Iccirco iuraui domui Heli, quòd non expietur iniquitas domus eius victimis, & muneribus vsque in æternum, id est, quòd quamquam semper offerant munera, ego nunquam remittam pœnam. Sapienter igitur locuti sunt sacerdotes, & diuini Philisthinorum, Deus tamen mox, vt Philisthini dimiserunt arcam, relaxauit eis pœnam, & hoc, vt magis manifestaretur, quòd ista pœna infligebatur propter detentionem arcæ, si autem non immediatè tolleretur, maneret sub dubio.

Deus remissa culpa non semper remittit pœnã.

Et à dijs vestris, & à terra vestra. Non accipitur hic releuare manum totaliter, sicut supra, quia supra dicebatur releuare, i. cessare à punitione, quæ actualiter erat in ipsis Philisthinis, de dijs tamen eorum non erat sic, quia nullus ipsorum fuit punitus, nisi Dagon, vt declaratum est præced. c. qu. 18.

Sed quia Philisthini videbant semper continuari plagam in seipsis, & augeri, putauerunt quòd sicut etiam continuè augeretur quousque ipsi omnes, & dij eorum, & terra perirent, si autem faceret eos securos de hac plaga faciendo illos totaliter cessare, diceretur releuare manum à diis à terra etiam releuaret manum, quia terra quotidiana plaga disperdebatur, scilicet, quia mures corrodebant omnes arbores, & fructus sic, vt perducerentur Phtlisthini ad magnam egestatem.

Quare aggrauatis corda vestra. Hic ponunt admonitionem sacerdotes, & diuini ad hoc, quòd satrapæ Philisthinorum cito facerent ea, quæ ipsi hortabantur. In ista litera aliqui errant existimantes, quòd sacerdotes, & diuini iudicarent arcam esse remittendam, & cito hoc faciendum esse, sed falsum est, quia ipsi dubitabant, an arca esset causa horum malorum, ideo nolebant eam simpliciter dimittere, nec ad hoc hortabantur satrapas Philisthinorum, sed solum, vt facerent istam experientiam, quam ipsi dabant per quam cognosceretur, an propter arcam venissent pestes istæ, vel naturaliter, & si cognoscerent, quòd propter arcam venirent dimitterent eam, sin autem retinerent penes se, etiam si pestes manerent semper, & ad hoc non debebant Philisthini ingrauare cor suum, sed immediate debebant experiri, quia poterat sequi bonum ex hac experientia: malum autem nequaquam, si autem arca immediate esset dimittenda in terram Israel, non faciendo aliquam experientiam, durum esset, quia forte non euinebant mala ista propter arcam, & viderentur Philisthini esse decepti. Dicebantur autem aggrauare cot suum, quia videbantur iam pertinaces non inclinantes cor suum ad id, quod rectum erat, à principio namque istam experientiam facere debuissent.

Sicut aggrauauit Aegyptus, & Pharao cor suum. Inducunt exemplum ex rebus gestis, per quod deberent Philisthini moueri: Aegyptij enim percussi sunt, quia cum sæpè eis Deus diceret, quòd dimitterent Hebræos nunquam dimittere voluerunt, & percutiebantur quousque tota Aegyptus quasi periit: debuerant enim à principio Aegyptij, antequam ingrauarentur plagæ super eos facere aliquam experientiam, per quam cognoscerent, an Deus vellet educere Israelitas de Aegypto, vel an ipsi loquerentur hæc ex corde suo, & si appareret, quòd Deus hoc faciebat, permitti debebant, quia nemo contra Deum pugnare potest, si autem Israelitæ loquerentur ex corde suo, detineri debebant. In Aegyptiis autem non oportebat, quòd fieret aliqua experientia ad cognoscendum, an à Deo infligerentur illæ plagæ: nam manifestum erat.

Cùm enim diceret Moyses, quòd aliqua plaga veniret, mox veniebat, & cùm diceret, quòd cessaret, confestim cessabat, nulla ergo poterat esse maior certitudo. Quòd igitur Aegyptij à principio ista videntes antequam nimis percuterentur non dimitterent Hebræos, erat ingrauare corda eorum, quod est irrationabile. In Philisthinis autem non erat simile, quia ipsi non habebant aliquid, per quod totaliter cognoscerent, quod illæ plagæ infligebantur naturaliter, vel propter arcam, quamquam haberent conuenientia motiua, quòd fieret propter arcam, ideò vt cautius agerent voluerunt experiri vnde hoc esset per modum, quem dederunt sacerdotes, & diuini. Dicitur autem, quòd Aegyptus, & Pharao aggrauauerunt corda sua, quia vtrique erant tenaces ad non dimittendum Hebræos, magis tamen erat Pharao induratus, quia Aegyptij cum vidissent multitudinem plagarum, dixerunt Pharaoni vsquequo patiemur hoc scandalum? dimitte homines, vt sacrificent Deo suo, nonne vides, quòd perierit Aegyptus? Exod. c. 10. sed adhuc Pharao induratus fuit, & inflictæ sunt post hoc aliæ plagæ, vt patet ibidem, & vsque ad finem 12. cap.

Nonne postquam percussus est tunc dimisit eos, & abierunt? Quasi dicat, non debetis ingrauare corda vestra sustinentes magno tempore pœnas, vt non dimittatis arcam domini, quia si Deus Israel ista agit, oportet vos ad extremum etiam inuitos dimittere arcam, & tunc eritis nimis puniti: sic enim factum est in Aegyptiis, quia plurimas sustinuerunt plagas, vt non dimitterent Hebræos, sed ad vltimum coacti sunt dimittere, & iam erant nimis puniti, ita igitur non oportet vos contendere nimis contra Deum, sed facite experimentum istud, & videbitur, an Deus ista infligat, quòd si ipse agit relinquenda est, alioquin reducemus eam antequam eat in terram suam.

Nunc ergo arripite. Hic ponitur, quid facere deberent Philisthini ad cognoscendum, an propter arcam ista fierent, vel non, & dicitur arripite, id est, velociter facite: arripere enim pertinet ad aliquid, quod velociter, & quasi sine deliberatione fit, sic dicitur Leuitici 10. Arreptisque Nadab, & Abiu filii Aaron thuribulis posuerunt ignem, & cæt. id est, illi fecerunt hoc indeliberate, & non respicientes, quod apparet ex opere ipsorum, s. quòd obtulerunt ignem alienum forte non respicientes quid agebant.

Experimentum Philisthinorum ad cognoscẽdũ, an arca esset causa plagarũ suarum.

Et facite plaustrum nouum vnum. Hoc dicitur, quia arca portanda erat in plaustro, & dicitur vnum, quia cum arca esset vnica, non oportebat fieri plura plaustra, dicitur nouum ad reuerentiam arcæ: intelligebant enim Philisthini se percussos à Deo Israel propter arcam, ideò volebant eam honorabiliter reducere in terram suam, ne Deus eis vlterius irascetur, si autem portaretur arca in aliquo plaustro antiquo, in quo fuissent portata aliqua alia, non esset tanta reuerentia, quia videbatur æquari arca aliis rebus humanis. Conuenienter igitur plaustrum nouum factum est.

A

Quomodo portabant arcam Dei Iſraelitæ, & quomodo Philiſthæi.

QVÆST. XV.

CONSIDERANDVM autem, quod Iſraelitæ non portabant ſic arcam Dei, ſicut portauerunt eam Philiſthijm, quia inter Iſraelitas portabant eam Leuitæ in humeris ſuis, vel aliquando ſacerdotes, in plauſtro autem non ferebatur, pro quo ſciendum, quod cum Sanctuarium factum fuiſſet in deſerto, & portandum eſſet per manſiones ſuas in terram Chanaan, diſtinxit Deus Leuitas ad portandum diuerſas partes illius, erant autem tres familiæ principales Leuitarum, ſcilicet Caathitæ, Gerſonitæ, Meraritæ, Caathitis autem data ſunt omnia vaſa Sanctuarij, quæ non erant partes Sanctuarij, ſed ſupellectilia eius, ſcilicet arca, altare thymiamatis, candelabrum, menſa propoſitionis, altare holocauſtorum, labium æneum, & omnia hæc cum vaſculis ſuis: Meraritæ autem acceperunt de Sanctuario ea, quæ pertinebant ad res duras, ſcilicet columnas Sanctuarij, & baſes, tabulas, vectes, & paxillos: Gerſonitæ autem portabant partes molles Sanctuarij, ſcilicet cortinas, tentoria, & vela, & reliqua operimenta, vt patet Numeri cap. 3. & 4. De his autem Leuitis diffinitum eſt, quòd Meraritæ, & Gerſonitæ portarent onera ſua in plauſtris; Caathitæ autem ſuper humeros ſuos, vt patet Num. c. 7. ſed arca pertinebat ad Caathitas: Numer. cap. 3. & 4. ergo portanda erat ſuper humeros, & non in plauſtro, & ſic fuit portata per totum deſertum, Philiſthini autem ſuper plauſtrum eam portauerunt.

B

Quare Philiſthini non portauerunt arcam ſuper humeros, ſicut Iſraelitæ.

QVAEST. XVI.

QVÆRET aliquis quare Philiſthini non portauerunt arcam ſuper humeros ſuos in terram Iſrael, ſicut portabant Iſraelitæ, quia hoc facile eis erat.

Aliquis reſpondebit, quòd factum eſt, quia Philiſthini ignorabant leges Hebræorum: iſta enim erant cœremonialia, & nimis particularia inter Hebræos, Philiſthini autem non didicerant illa, ideò nec poterant ſcire. putauerunt aũt quòd, quia arca magna erat, conuenientius duceretur ſuper plauſtrum quam ſuper humeros hominum.

Alij reſpondebũt, quod hoc factum eſt propter timorem, erant enim Philiſthini hoſtes Iudæorum, ideo cum intrarent in terram ipſorum portantes arcam, timebant quòd comprehenſi ab Iſraelitis necarentur, miſſa autem arca ſuper plauſtrum, nullum erat periculum. Sed hoc non multum ſtat: non enim erat veriſimile, quòd Philiſthini, qui portarent arcam in
C terram Iſrael, necarentur ab eis, ſed magis reciperent ab ipſis multa dona.

Primo quia ipſi erant legati Philiſthinorum, & de iure gentium legati inter hoſtes ſecuri ſunt.

Secundo quia Iſraelitæ nullum maius bonum habebant quam arca, & hoc ſciebant Philiſthini, ideo cùm aliqui de Philiſthinis reducerent arcam, nimis gauderent Iſraelitæ, & darent eis dona plurima, non ergo propter hoc recuſauerunt eam ſic portare.

Item dato, quòd Philiſthini portantes arcam timerent necari ab Iſraelitis, ſi caperentur, tamen poterant eam ducere ſecure, & non caperentur, ſcilicet, quòd portarent eam vſque ad agrum Bethſames, qui eſt locus coniunctus terrę Philiſthinorum quouſque viderent aliquos Iſraelitas, qui venirent pro arca, & tunc relicta ea ibi redirent in terram ſuam, ſic namque fecerunt ſatrapæ Philiſthinorum, quia quamquam ipſi non portarent arcam, tamen ſemper ſequebantur eam quouſque venit ad agrum Bethſames, & ibi ſteterunt reſpicientes quouſque viderunt, quomodo Bethſamitæ gaudentes nimis depoſuerunt arcam, & immolauerunt vaccas, vt patet infra in litera, ita igitur potuiſſent portare eam humeris ſuis nihil formidantes.

Sed dicendum eſt, quod non portauerunt eam humeris ſuis, quia ipſi volebant facere experimentum, quo cognoſcerent, an Deus Iſrael fecerat hoc, vel naturaliter prouenerat, quod fieri non potuiſſet ſi homines portaſſent arcam: nam cognoſci debebat hoc ſi vaccæ acciperent iter per ſeipſas, & non declinarent ad dextram, nec ad ſiniſtram reducentes arcam ad terram, de qua exierant, vel euntes per aliam viam. Si autem homines portarent humeris ſuis, nihil de hoc pateret, ideo neceſſe fuit poni ſuper plauſtrum.

D

Quare Philiſthini non ſunt puniti portando arcam alio modo, quam debet portari. Et quare Philiſthini poſuerunt vaccas inaſſuetas ad trahendam arcam.

QVÆST. XVII.

QVÆRETVR vlterius quomodo Philiſthini puniti non fuerunt, quia portauerunt arcam Dei aliter quam portanda foret: debebat enim in humeris portari.

Reſpondendum eſt, quòd Philiſthini non portauerunt, & conuenienter non fuerunt puniendi. Nam aut Philiſthini ſciebant Deum Iſrael, cuius erat arca, eſſe verum Deum, aut ſicut vnum de dijs Gentium, ſi ſecundo modo non obligabantur portare eam, quia ille non eſſet Deus, & conſequenter leges illius non poſſent obligare Philiſthinos, nec peccarent agendo contra illas. ſi autem putarent eum eſſe verum Deum, etiam non obligarentur ad portandum arcam humeris, quia iſta lex fuerat data Iſraelitis ſpecialiter, ideo nullam aliam gentem obligabat, & ſic non peccabant potiſſimè, quia Iſraelitę aliquando portauerunt arcam in plauſtro, E
vt patet quando translata eſt de Gabaa in domum Obed Edom, vt patet infr. 2. lib. cap. 6. & illud licitè factum eſt cum Dauid illud fieri iuſſerit. Quod autem Iudæis licebat, magis liceret Philiſthinis, & ſic non peccauerunt, nec puniendi fuerunt.

Et duas vaccas fœtas. Id eſt, quod iungerentur duæ vaccæ ad plauſtrum illud. Vocãtur autem fœtæ, id eſt, habentes fœtus, ſcilicet, quæ iam pepererunt. excogitauerunt enim hic ſacerdotes, & diuini Philiſthinorum aliquid, per quod poſſet apparere, vnde peſtis eorum prouenerat: nam taliter arcam duci faciebãt, quod manifeſte cognoſceretur, an Deus illam moueret, vel ipſæ vaccæ per ſe mouerentur. Poſuerunt ergo vaccas fœtas, quia illæ nimis diligunt fœtus ſuos, illis igitur manentibus in domo non poſſent vaccę recte moueri, ſed conarentur redire in domum, niſi quis eas violenter duceret, cum igitur viderent eas directe euntes manifeſte cognoſcerent, quod Deus mouebat eas.

Quibus non eſt impoſitum iugum. Hoc poterat eſſe propter tria. Primo ad honorem arcæ Dei, ſ. quod ſicut fabricatum fuit ei plauſtrum nouum, in quo nihil vnquam ductum fuerat, ita vaccæ iungerentur currui, quæ nunquam fuiſſent applicitæ F
alicui miniſterio humano.

Secundo poterat hoc fieri, vt non ſcirent viam: animalia enim bruta per experientiam accipiunt cognitiones viarum, & locorum, in quæ tendere deberent, ideo ſi acciperentur aliquæ vaccæ aſſuetæ iugo forte illæ aſſuetæ fuiſſent ire per iter Bethſames, & nunc nullo dirigente aſcenderent, nec eſſet aliquod miraculum, ſi autem vaccæ nunquam aſſuetæ ad viam directe tenderent, erat mirabilius. Tertio hoc fieri poterat, quia illæ vaccæ, quæ aſſuetæ ſunt iugo ſecure portant quodcunq; eis imponitur non declinantes à ſemita, quæ autem indomitæ ſunt recuſant iugum, & non tendunt directe per viã, ſed exorbitant. ad hoc autem fecerunt Philiſthini vaccas non eſſe aſſuetas iugo, vt ſi viderent eas recto itinere tendere, crederent eſſe Dei miraculum, & propter hoc exprimitur iſtud infra, ſcilicet, ibant autem in directum vaccæ per viam, quæ ducit Bethſames, & itinere vno gradiebantur pergentes, & mugientes, & non declinabant, nec ad dextram, nec ad ſiniſtram, & ſic, quia hoc intendebant Philiſthini, ſ. videre, an declinarent à via, vel non, exprimit ſcriptura, quod non declinauerint.

Et recludite vitulos earum domi. Hoc dicitur quoniam ſi vituli ducerentur coram eis non erat mirabile, quod tenderent in

directum:immo è contrario esset miraculum, si non tenderent directè,cùm autem recluſi fuerunt in domo iſti vituli,inclinabantur vaccæ ad redeundum ad eos, nec poterant ab eis longè ſeparari,niſi violenter, ſi igitur viderent Philiſthini vaccas directè euntes crederent miraculum eſſe.

Tolletiſque arcam Domini, & ponetis in plauſtro. Scilicet, vt portetur ibi nemine dirigente eam: plauſtrum enim accipitur hic pro quocunq; vehiculo, ſed propriè ſignificat currus, qui in motu ſuo ſonitus reddunt, vnde plauſtrum à plaudendo dicitur.

Et vaſa aurea, quæ exſoluiſtis ei pro delicto. Scilicet quinq; mures aureos,& quinq; anos, vocantur autem iſta vaſa multum large. Nam vaſa dicuntur à proprietate continendi aliquid in ſe, ſcriptura tamen in idiomate Hebræo vocat vaſa omnia ſupellectilia,& ſic aliquando vocantur vaſa belli, i. arma,vel vaſa Pſalmi,i.organa,& ſic iſta, quæ erant quædam ſupellectilia vocantur vaſa,erant autem pro delicto,quia iſta offerebant,vt Deus remitteret eis offenſam, quam fecerant in accipiendo,& tenendo arcam in terra ſua.

Quare Philiſthijm, nõ aperuerũt arcã, vt ponerent vaſa in ea.

Ponetis in capſella ad latus eius. Scilicet iſta vaſa non fuerunt poſita intra arcam Dei, quia Philiſthini non auſi ſunt aperire arcam,vt ponerent intus vaſa: forte enim tenuerunt ſe morituros,cùm manus domini eſſet grauis ſuper eos, propter id, quod egerant, nec poſuerunt etiam intus, quia tunc Iudæi neſcirent, an aliqua munera obtuliſſent Philiſthini, cum Hebræi non eſſent aperturi arcam: nulli enim hominum phas erat vnquam eam aperire, aut ſaltem ad aperiendum tangere, niſi forte quis ſpiritu Dei moueretur ad hoc faciendum, vt ſi eſſet Propheta, ſicut aliqui dicunt feciſſe Ieremiam, ſ. quòd ſemel eduxit vrnam plenam manna ad oſtendendum Iudæis, quo cibo aluerat Deus patres eorum in deſerto.Fecerunt igitur Philiſthini capſellam, vt ponerent in ea vaſa, & iſta fuit poſita ad latus arcæ: nam ſuper arcam poni putabant eſſe nefas, nec etiam ipſa vaſa nuda ponerent ſuper arcam.

Et dimittite eam, vt vadat. Ideſt nullus dirigat vaccas in itinere.Nam ſiquis dirigeret illas, omnia ſuprapoſita nihil proficerent ad cognoſcendum, quod volebant Philiſthijm.

Et aſpicietis. Ideſt ibitis ſequentes eas, vt videatis quid faciunt:nam ſi non irent poſt eas neſcirent euentum rei,poſſet enim euenire, quòd aliqui de Iſraelitis eſſent inſidiantes circa locum, de quo arca miſſa eſt,ſ.circa vrbem Acharon: erat enim iſta apud terminos Iſraelitarum,ſcilicet, Acharon ex parte Philiſthinorum, & Bethſames ex parte Iſrael. In confinibus autem hoſtium, quando illis non eſt pax, vt communiter vtrinque inſidiantes ſunt, & ſic contingeret aliquos de Iſraelitis forte eſſe apud Bethſames, & illi raperent vaccas cum arca, ducerentque in terram ſuam,ideo ſi Philiſthini nõ ſequerentur arcam,neſcirent;an paſſi fuiſſent propter arcam, vel naturaliter. *Et ſiquidem per viam finium ſuorum aſcenderint contra Bethſames.* Dicit Ioſephus 6. Antiquitatum, quòd poſuerunt Philiſthini plauſtrum in triuio, vt viderent ad quam viarum declinarent vaccæ, & ſi nullo dirigente eligerent viam illam,qua tendebatur in terram Iſrael,mirabile eſſet, & hoc ſatis ſignificat litera, nam ſi vnica via eſſet nihil mirum eſſet,quòd aſcenderet arca per illam, & ſic dicitur per viam finium ſuorum,quaſi ad differentiam aliarum viarum, quibus non proueniebatur in terram Iſrael,& dicitur cõtra Bethſames, quia iſte eſt primus locus terræ Iſrael ex illa parte Philiſthinorum,ſ. apud vrbem Acharon, eſt autem duplex ciuitas Bethſames in terra Iſrael.Prima eſt in ſorte Iudæ, & ponitur in terminis eius,de qua habetur Ioſue 15.c. Alia autem eſt in ſorte Iſſachar,de qua habetur Ioſue 19.c. hic autem accipitur de illa,quæ eſt in ſorte Iudæ, quia ſors Iudæ erat coniuncta terræ Philiſthinorum, immò quaſi tota terra Philiſthinorum cadebat in ſorte Iudæ, vt declaratum eſt Ioſue 15. capit.

Ipſa fecit nobis, malum hoc grande. Id eſt intulit nobis iſtas plagas,non quidem ipſa, ſed Deus Iſrael propter eam, ſtat autem probatio,quia ſi omnia iſta exiſterent, non poterat eſſe, quin vaccæ ducerentur ab aliqua virtute ſpirituali dirigente, & compellente eas,alioquin redirent in terram ſuam, vel declinarent ad dextram,vel ad ſiniſtram.

Sin autem minime ſciemus, quòd manus eius non tetigit nos. Ideſt ſi non fuerit factum ſic, quòd vaccæ à nullo directæ erant in terram Iſrael, ſciemus quòd Deus non percuſſit nos, iſta particula non eſt neceſſaria, ſicut præcedens, quoniam ſi illę vaccæ à nullo directæ,exiſtentibus omnibus prædictis, aſcenderent in terram Iſrael,erat miraculum, quia neceſſe eſſet,quòd hoc fieret ab aliqua virtute dirigente, ſi tamen non tenderent vaccæ directe in terram Iſrael,non ſequeretur,quòd Deus non percuſſerat eos, quia poterat eſſe, quod permitteret eas ire,quo inclinarentur ire, eſt tamẽ rationabiliter dictum, quia veriſimile eſt, quod ſi Deus intuliſſet plagam iſtam Philiſthinis,quòd ad indicium eius, vt ipſi ſcirent ſe ab illo percuſſos faceret arcam directè redire in terram ſuam, potiſſimum cum propter arcam detentam inflicta fuiſſet iſta percuſſio. *Sed caſu accidit nobis* Ideſt iſta plaga venit per accidens, non eſt ſenſus,quòd plaga veniſſet totaliter à caſu, quia veniret naturaliter,vt iſti extimabant, natura tamen non eſt cauſa per accidens,ſed ab intentione, & inclinatione,dicitur tamen,quòd caſu accidit, i. non facta fuit ab aliqua ſubſtantia intelligente volente nobis hoc infligere,ſ.à Deo:natura enim quamquam non agat per accidens,tamen non agit libere volens huic,vel illi nocere,Deus autem libere agit, & ſic intelligebant, quòd id, quod liberè fieret determinando ad eos, non erat à caſu.

An Philiſthini peccauerunt experiendo, an plagæ eorum eſſent ab arca, & volendo habere ſignum de Deo.

QVÆST. XVIII.

QVÆRET aliquis,an iſti ſacerdotes, & diuini Philiſthinorum peccauerint inquirentes hoc ſignum à Deo, & videtur,quòd ſic,quia iſti videbantur tentare eum, quia faciebant iſtud ad experiendum,an Deus dirigeret illas vaccas, vel non, & iſta eſt tentatio propriè, ſicut illi, qui volebant, quòd Deus educeret eis aquam de petra ad cognoſcendum, an Deus eſſet inter eos,vel non,vt patet Exod.c.17.ſ.tentauerunt Dominum dicentes,eſt ne Deus in nobis,an non? tentatio autem Dei prohibita eſt,vt patet Matth.c.4.ſ. Non tentabis Dominum Deum tuum.

Reſpondetur, quòd iſti Philiſthini non peccauerunt quãtum ad hoc,quia iſti neſciebant,an Deus Iſrael eſſet Deus verus, ſed exiſtimabant eum eſſe, ſicut vnum de dijs Gentium, tentare autem tales Deos peccatum nullum eſt, quoniam illi dij non ſunt,ideò nec offendi poſſunt,quod autem Philiſthini non exiſtimarent Deum Iſrael eſſe Deum verum, ſed eſſe arcam,vel aliquam virtutem latentem in arca;declaratum eſt ſupr.c.4.qu.12.

Si autem Philiſthini cognouiſſent Deum Iſrael eſſe Deum verum,erat iſta tentatio, quia licet non inquirerent experimentum de Dei poteſtate, & bonitate, volebant tamen inquirere de eius actu,ſ. an ipſe percuſſiſſet vel non, & an dirigeret vaccas,vel non.

Fecerunt ergo illi hoc modo. Hic ponitur executio cõſilij ſacerdotum,& diuinorum,& dicitur fecerunt illi, i. ſatrapæ Philiſthinorum,quia iſti conſuluerunt ſacerdotes, & diuinos.

Et tollentes duas vaccas, quæ lactabant vitulos. Iſtas autẽ acceperunt,vt ex deſideriovitulorum nollent tendere directe in terram Iſrael, quia ſic magis elongarentur à fœtibus ſuis, ſi autẽ irent monſtraretur miraculum. *Iunxerunt ad plauſtrum.* Scilicet ad plauſtrum, quod nunc nouiter fecerant ex cauſa ſupra aſſignata,quia non decuit in veteri plauſtro portari.

Vitulosque earum recluſerant domi. Ideſt in domo: eſt enim grammatica antiqua cum ponantur quatuor nomina appellatiua aduerbialiter.Fuit hoc factũ,quia ſi vituli irẽt cum matribus nullum eſſet miraculum, quia illæ rectam caperent viam. *Et poſuerunt arcam Dei ſuper plauſtrum.* Scilicet diſponentes eam,nẽ caderet colligantes ipſam: facilè enim erat ipſam cadere, potiſſimè cùm vaccæ eſſent nouiter iugo ſubiectæ, & veriſimile eſſet, quòd calcitarent: ſic enim cum conaretur Dauid portare arcam Dei de Gabaa in Ieruſalem, atq; portaretur in plauſtro,boues calcitrantes declinauerunt eam,ita vt ruitura videretur: Oza autem volens eam tenere applicuit manum, & mortuus eſt infr.2. libr. cap.6. Maximè autem nunc debebat conuenienter ligari, quia nullus iturus erat cũ arca, qui tenere poſſet eam ſi ruitura videretur, ſed ſatrapæ

A

sequebantur eam retro distantes à plaustro, vt patet in litera infr. *Et capsellam, quæ habebat mures aureos, & similitudines anorum.* Istam posuerunt Philisthini ad latus arcæ, vt patet supra: erent autem in ea quinq; mures aurei, & quinque similitudines anorum, scilicet, circuli de auro.

Ibant autem in directum vaccæ. In hoc significatur miraculum, quod Philisthini expectabant ad cognoscendũ, an Deus feciſſet super eos plagam, vel veniſſet naturaliter, ſ. quòd arca ascenderet directè in terram suam, vel nou, & hoc dixerunt supra diuini, & sacerdotes, ſ. & ſi quidem per viã finium suorum ascenderit cõtra Bethsames ipsa fecit nobis malum hoc, & dicitur hic, quòd ibant vaccæ in directum, id est, non acceperant aliud iter, nisi illud, quod ducit in terram Bethsames, fuerunt enim vaccæ cum plaustro positæ in triuio, vt ait Ioſephus 6. Antiquitatum, vt videretur ad quam partem declinarent, ipsæ autem tenuerunt viam mediam, quæ ducit in Bethsames, & ascendebant per eam.

Et itinere vno gradiebantur. Hoc dicitur ad significandum, quòd quamquam istæ vaccæ essent indomitæ, vtpote quæ nunquam suscepiſſent iugum, tamen non recusabant illud, nec tendebant in diuersa, sicut facere solent quæcunque iumenta iugo nouiter assueta. Diceretur autem non ambulare itinere vno, si fortè vna vacca declinaret ad vnam partem, & alia aliorsum, & tunc non possent mouere currum, cùm non esset eis impetus ad eandem partem.

Pergentes, & mugientes. Id est istæ vaccæ pergebant simul itinere suo, & semper mugiebant, in hoc significatur id, quod expectabant Philisthini, ſ. quòd istę vaccæ eo, quòd erant fœtæ, & relicti erant vituli earum in domo inclinarentur ad redeundum ad illos, quod si non facerent videretur esse miraculum, ſ. quòd inuitæ ducerentur ab aliqua virtute diuina, quòd significatur hic cum dicitur pergentes, & mugientes, id est, vaccę mugiebant significantes se inuitas trahi, cùm vellent redire ad vitulos suos, tamen pergebant, id est semper procedebant directe, quasi non permitterentur redire ad vitulos.

B

Et non declinabant ad dextram, nec ad ſiniſtram. Hoc dicitur propter duo, ſ. quòd non declinabant ad dextram partem, vel ad siniſtram, vt redirent ad vitulos, ad quos erat eis magna inclinatio, declinaſſent ad aliquam partem viæ, ſ. ad dextram, vel ad siniſtram, tamen non declinabant. Aliter intelligitur etiam, quòd istæ vaccæ erant non assuetæ iugo, ideò difficilè erat, quòd ipsæ tenderent itinere recto, sed declinarent ad vnam partem, vel aliam. Dicitur tamen, quòd non declinabant ad dextram, nec ad siniſtram, & quocunque modo est mirabile, & significatur, quòd inuitæ ducebantur, & virtute arcæ.

Sed, & ſatrapæ Philiſthinorum ſequebantur vſque ad terminos Bethſames. Idest illi quinque satrapæ, vel reges Philisthinorũ, qui conuenerant ad consilium de remittenda arca Dei in terram suam, sequebantur eam euntes retro, & hoc ad videndum ea, quæ dixerant sibi sapientes, & diuini, ſ. an semper arca ferretur directè in terram suam itinere Bethsames, vel declinarent vaccæ, vt scirent an Deus hoc feciſſet, vel aliter eueniſſet naturali operatione, & dicitur vsque ad terminos Bethsames, quia ille erat locus de terra Israel, & noluerunt satrapæ Philisthinorum introire in terram illam, sed steterunt in confinibus terræ Philisthinorum, & Israel, maximè quia ex loco illo poterãt videre, quomodo iret arca in Bethsames, vel reciperetur à Bethsamitis, qui erant metentes triticum in agris, & sic infra dicitur, quòd viderunt.

C

Porro Bethſamitæ metebant triticum in valle. Hic ponitur secundum huius cap. ſ. de arcæ receptione, & diuiditur in duo, quia primo describitur ista receptio, secundo interponitur cuiusdam dicti explicatio ibi. *Hi ſunt autem.* Circa primum dicitur, quod Bethsamitæ metebant triticum in valle, ſ. apud terminos Bethsames, & Philisthinorum, & illos viderũt Philisthini, nec voluerunt vlterius transire, considerantes quid illi facturi essent de arca, & dicitur, quod metebant triticum, quia erat iam mensis Maius, vel quasi, in quo tempore in terra Chanaan metitur triticum, vt supra declaratum est, qu. 3. Et ex hoc patet, qui fuerunt menses, quibus stetit arca in terra Philisthinorum, quia stetit ibi septem mensibus, & isti finiti sunt tempore messis triticeæ, ergo oportet, quòd fuerint 7. præcedentes immediate.

Et eleuantes oculos viderunt arcam Dei. Cùm enim esset propè eos cognouerunt, quod illa esset arca Dei: cognouerunt autem per velamenta, quia arca quando ducebatur in itinere semper velabatur tribus velaminibus hyacinthinis, vt patet Num. c. 4.

D

Et gauiſi ſunt cum eam vidiſſent. Hoc fuit, quia Israelitæ desiderabant nimis arcam Dei, cum tota gloria eorum esset in illa, vnde nurus Heli quando mortua est, dixit translata est gloria Dei ab Israel, eo quòd capta esset arca supra cap. 4. videbant etiam Israelitæ, quod erat difficillimum eripi arcam de manu Philisthinorum cum essent Philisthini potentiores Israelitis, nunc autem cum vidiſſent sine bello, & gladio arcam redijſſe in terram suam, gaudebant nimis. Dicunt autem Iudæi, quod ista lætitia fuit inepta, & procedens ex leuitate capitis, hoc autem inducũt, quia Bethsamitæ postea à Deo percussi sunt, sed nemo percutitur à Deo nisi male agens.

Et plaustrum venit in agrum Ioſue Bethſamitæ. Erant autem in illa valle multi de Bethsamitis colligentes triticum, venit autem arca in agrum vnius eorum, ſ. Ioſue, & hoc forte, quia reputatus est ille à Deo vir iustior cæteris, vel quia ibi erat quidam lapis magnus, vbi posset poni arca, & immolarentur sibi hostiæ.

Et ſtetit ibi. Scilicet non processerunt vltra vaccæ sistentes in agro illo, hoc autem erat, quia iam arca erat inter suos, ſ. Israelitas, & non oportebat, quod vlterius procederet contra Bethsames: ipsi enim Bethsamitæ eam portarent aliter secundum morem terræ suæ, etiam fuit hoc, vt satrapæ Philisthinorum viderent finem huius rei, ſ. quomodo veniebat arca ad Israelitas, & recipiebatur ab eis, quod ibi viderunt, si tamen iuiſſet semper vsq; Bethsames non cognoscerent satrapæ Philisthinorum quid fieret de illa, quia iam non possent eam videre, nec sequerentur ipsam.

E

Erat autem ibi lapis magnus. Hoc ponitur ad designandum vbi arca locata fuerit: nam non decebat eam locari in solo humili cum cæteris rebus, sed posuerunt eam excelſiorem cæteris, ſ. super lapidem magnum, & forte etiam super partem illius lapidis cremauerunt holocausta: nam non fierent conuenienter sacrificia super pauimentum, sed semper fiebant super altare, id est super aliquid altum, vel eleuatum.

Et conciderunt ligna plauſtri. Cùm enim accesſit arca, Leuitæ, qui ibi erant, de quibus infra dicitur deposuerunt arcam, & capsellam, quæ erat cum ea ponentes super lapidem magnum, tunc autem conciderunt plaustrum in multas partes ad cremandum, & vaccas occiderunt ad sacrificia, fecerunt autem hoc ex lætitia: nam tunc viderant arcam nouiter, ideo volebant eam honorare, & quia honor legalis, qui potiſſimè Deo impendebatur erat in sacrificijs obtulerunt ei sacrificium, & quia nihil aliud sibi promptius occurrit quam plaustrum, & boues ferentes arcam, immolauerunt vaccas, & cremauerunt plaustrum, etiam quia putabant, quòd Deus perduxiſſet vaccas, & plaustrum, ideo volentes conuertere penitus in obsequium eius cum ad nihil vltra Deo possent famulari, immolauerunt vaccas, & conciderunt plaustrum.

F

Vaccaſque impoſuerunt ſuper ea holocauſtum Domino. Scilicet primo fecerunt ignem magnum ex lignis plaustri, & postea posuerunt desuper carnes vaccarum obseruantes omnes cæremonias requisitas, ſ. quòd iugulauerunt, & decoriauerunt vaccas scindentes eas in partes, atque lauantes pedes, & intestina, & desuper ad cremandum ponentes, vt patet Leuit. cap. 1.

An Bethſamitæ errauerint faciendo holocauſtum Deo de illis vaccis.

QVÆST. XIX.

QVÆRET aliquis, an isti Bethsamitæ errauerint in faciendo holocaustum Deo de vaccis, quæ portauerant arcam.

Et respondetur, quòd sic, quia holocaustum nunquam debebat esse, nisi de masculo, siue esset de bobus, siue arietibus, siue capris, vt patet Leuit. c. 1. vaccæ tamen quæ portauerunt arcam erant fœmellæ, quia erant fœtæ, vt patet supra, peccauerunt igitur.

Aliquis respondebit, quòd poterat quilibet ex deuotione immolare Domino, quod vellet, quia quamquam animalia illa, quæ immolabantur ex voto, vel alias ex necessitate essent determinata ad certam legem, tamen illa, quæ offerebantur spontè poterant liberius offerri, sic patet Leuit. cap. 22. vbi quædam animalia recipiuntur sponte oblata, quamquam habeant maculas, quæ non reciperentur ex voto, vel alias ex necessitate. Respondendum est ad hoc, quod siue holocaustum fieret ex necessitate, siue spontaneè, nihil mutabitur quantum ad hoc, quod offerretur masculus, erant autem aliæ cæremoniæ, in quibus poterat fieri mutatio, scil. quantum ad munditiam, vel immunditiam, sed non quantum ad sexum animalis.

Quæ animalia excludebantur à sacrificijs.

QVAEST. XX.

PRO quo sciendum, quod animalia excludebantur à sacrificijs, si maculata essent, vt patet Leuitic. cap. 22. erant autem istæ maculæ duplices, scilicet, quædam, quæ simpliciter prohibebant ab omni sacrificio. Aliæ autem prohibebant à quibusdam. quòd enim animal esset cœcum, vel habens papulas, vel esset claudum, aut habens cicatricem, vel scabiem, aut impetiginem, & similia faciebat, quod nullo modo posset immolari in aliquo genere sacrificij, siue spontanei, siue necessarij, aliæ autem erant maculæ, vt habere aures amputatas, vel caudam, & istæ maculę non prohibebant ab omnibus sacrificijs, sed à quibusdam: nam voluntarie offerri poterant talia animalia, sed ad redimendum votum, vel com- [illegible] id quod lege iussum est non sacrificabantur, vt patet prælleg. cap. 22. Vas autem non computatur inter hoc, ideo non poterat fieri mutatio circa illum, sed dicitur Leuit. ca. 1. quod holocaustum fieret de masculis in quacunque specie fieret, ideo non poterat fieri de fœmellis, vnde si aliquis voueret Deo facere holocaustum, etiam si nō determinasset, quòd vellet offerre masculum, tenebatur offerre illum, & si aliquis vellet offerre fœmellam, non reciperetur, & si quis voueret offerre holocaustum, & tenuisset votum etiam si expressisset, quod volebat offerre fœmellam, non reciperetur, quia obligabant ad masculum ex lege holocausti: ipsum enim holocaustum per se determinabat sibi sexum animalis, etiam si nullus vouens hoc exprimeret, isti autem [illegible] tæ obtulerunt vaccas in holocaustum, ideo peccauerunt, potuissent autem offerre eas in hostias pacificas, sed non obtulerunt.

An Bethsamitæ immolauerint sine sacerdotibus.

QVAEST. XXI.

QVÆRETVR vlterius, an Bethsamitæ peccauerint per se immolando victimas, scilicet, an ipsi Bethsamitæ, qui erant laici per se immolauerint, & in hoc peccauerint, in quo non quæritur, an ipsi peccarent, si per se immolarent, quia hoc manifestum erat, cùm ipsi essent populares, & immolare esset officium sacerdotum, vt patet Numer. 3. cap. scilicet. Externus, qui ad ministrandum accesserit, morietur, & vocantur ibi externi omnes Hebræi præter Aaron, & filios suos.

Sed quæritur hic, an isti Bethsamitæ per se immolauerint, in quo credamus eos peccauisse. Respondebit aliquis, quod sic, quia hic non dicitur, quod essent aliqui sacerdotes, sed quòd Bethsamitæ obtulerunt holocausta, & immolauerunt victimas, ergo ipsi per se fecerunt.

Item satis patet hoc, quia infra puniti sunt isti Bethsamitæ tāquam peccassent coram Domino, ideo verisimile est, quòd in hoc peccauerint.

In contrarium dicetur, quod Bethsamitæ non obtulerunt per se coram Domino victimas, sed hoc fecerunt sacerdotes, qui licite facere poterant, & in hoc non peccauerunt Bethsamitæ, sed in quibusdam alijs de quibus infra dicetur.

Cùm autem dicitur, quod hic non fit mentio, quod esset aliquis sacerdos, ergo ipsi per se fecerunt, non stat ratio, quia multa subticentur in scriptura, & cum dicitur, quod Bethsamitæ obtulerunt holocausta, & immolauerunt victimas: non intelligitur, quod ipsi per se obtulerunt, sed dicitur, quod obtulerunt holocausta, id est, dederunt animalia ad offerēdum, vel cremandum in holocaustis, & hoc erat offerre. Dicitur autem, quod immolauerunt, id est dederunt ad immolandum: sic enim accipitur.

Ad secundum cum dicitur, quod hoc fecerint Bethsamitæ, quia infra puniti sunt, dicendum, quod non fuerunt puniti propter hoc, sed quia viderunt arcam, vt patet infr. in litera.

Sed adhuc aliquis dicet, quod argumentum primum non stat, quia hic erant Leuitæ, vt patet infra, & sic non offerrent populares, sed satis erat, quod offerrent Leuitæ.

Respondendum est, quod nihil differebat, quod populares offerrent per se victimas, vel Leuitæ, quoniam istud erat officium pertinens solum ad sacerdotes, vt patet Numeri, capit. tertio, & decimooctauo, ideo siquis præter eos de hoc se intromitteret, peccabat: & sic Leuitæ non poterant offerre holocaustum, sicut nec populares, & sic si non fuerunt ibi sacerdotes nihil proficiebat esse Leuitas.

Aliquis dicet, quod Leuitæ possent offerre sacrificia, quia Samuel erat Leuita simplex de Caathitis, vt patet primo Paralipomenon, capitulo sexto, & declaratum fuit, supra capitulo primo, tamen ipse offerebat sacrificia immolans, sicut sacerdotes, vt patet seq. c.

Respondendum est, quod Samuel non solum fuit Leuita, sed etiam Propheta Domini, ideo aliqua licuerunt sibi, quæ agebat diuina inspiratione, quæ non licuissent alicui alteri: Deus enim aliquando mandauit sibi sacrificare, vt patet infra decimosexto capitulo, & sic credendum est, quod in alijs vicibus, quibus sacrificabat agebat hoc mandato Dei, quia cognoscebat Deum hoc velle, & populus sic intelligebat: sciebat enim eum esse Prophetam Domini: ideo quidquid faciebat, credebat populus, quod faceret à Deo inspiratus, vnde in nullo eum reprehendebat.

Alij autem, qui non erant Prophetæ, non permitterentur hoc agere, & si facerent punirentur à Deo, & à populo: sic erat de Leuitis istis, qui fuerunt in Bethsames: nam non apparet, quod essent prophetę: ideo non [illegible] re sacerdotali.

Sed adhuc dicet aliquis, quod quamquam Leuitæ non offerrent, nec sacerdotes, sed ipsi populares Bethsamitæ, non sequitur, quod peccarent: nam Elias de popularibus erat, & tamen obtulit holocausta in monte Carmelo, vt patet infra, tertio libro, capitulo decimooctauo, quod autem esset popularis apparet, quod erat Tesbites, id est de vrbe, quæ vocatur Thesbes: tamen illa non pertinebat ad Leuitas, vel Sacerdotes, vt patet considerando omnia nomina vrbium, quæ datæ sunt Leuitis, & sacerdotibus, de quibus Iosue vigesimo primo capitulo.

Respondendum est, quod licuit Eliæ offerre holocausta, quia ipse erat Propheta Domini, & solus relictus fuerat contra prophetas Baalin, ideo vt ipse coram toto populo daret experimentum, an Baalin esset Deus verus, vel Deus Israel, fecit holocaustum, etiam quia ipse erat Propheta, & mouebatur instinctu, & mandato Dei, ideo quæcunque ageret, licita erant, quia qui spiritu Dei aguntur, non sunt sub lege, populares autem Bethsamitæ non erant Prophetæ, ideo non licebat sibi quidquam horum facere.

Dicendum ergo quod isti non obtulerunt sacrificia, sed erant ibi cum eis aliqui sacerdotes, & illi obtulerunt.

Leuitæ autem deposuerunt arcam Dei. Id est, tulerunt eam de plaustro. & ponitur hic mutatio ordinis, quia manifestum est, quod prius Bethsamitæ deponerent arcam de plaustro, quàm scinderent ligna plaustri, & facerent holocaustum, sed scriptura sæpe vtitur istis mutationibus. Dicitur autem, quod Leuitæ deposuerunt arcam, quoniam non pertinebat ad populares eam tangere, vel deponere, & si tetigissent quomodocunque hoc facerent, morerentur, quia istud erat officium Leuitarum Numeri tertio, & quarto, capitulo. Leuitæ, autem poterant deponere, & portare de loco in

A

locum, vt patet præallegatis capitulis, ſed non poterant eam videre nudam, vt patet Numeri, capitulo quarto: ideo in peccato Bethſamitarum, quando viderunt arcam Domini non ſolum poterant perire populares, ſed etiam Leuitæ, quia ibi intelligitur de viſione, quæ erat arca exiſtente nuda, ſed hoc dato nulli licebat videre, niſi ſacerdotibus, vt patet Numeri, capitulo quarto, ideo omnes alij morerentur, & ſecundum, quod dicitur hic de Leuitis, quòd erant aliqui ibi ad deponendum arcam, ita intelligendum eſt, quod erant aliqui Sacerdotes, qui offerrent, & immolarent ſacrificia.

Et capſellam, quæ erat iuxta eam. Scilicet hãc depoſuerunt Leuitæ, quamquam non erat de iſta, ſicut de arca Domini, quoniam poterant quicunque populares iſtam portare, vel deponere, quia non erat ibi aliquid ſacrum: Leuitæ tamen vtranq; depoſuerunt. Iſtam capſellam fecerunt Philiſthini, vt patet ſupra ad ponendum ibi mures aureos, & anos.

In qua erant vaſa aurea. Scilicet in capſella. Vaſa vocantur hic omnia ſimulachra anorum, & murium, quos miſerunt Philiſthini, qui non ſunt proprie vaſa, ſed largè, ſecundum morem idiomatis Hebræi, in quo omnia ſupellectilia, vel huiuſmodi vaſa vocantur.

Et poſuerunt ſuper lapidem grandem. Scilicet tam arcam, quàm capſellam: iſte eſt lapis magnus, de quo ſupra dicebatur, quod erat in agro Ioſue Bethſamitæ: ibi enim arca poſita eſt, quia honeſtius erat, quam in pauimento, quod ab omnibus conculcabatur, etiam vt eſſet in loco eminenti, coram quo Hebræi poſſent flectere genua, & adorare Dominum, non tamẽ erat arca intra Sanctuarium in aliquo eminenti, ſed ſuper pauimentum eo, quòd ibi non erant aliqui, qui deberent adorare, quoniam nullus introibat intra ſancta ſanctorum, niſi ſummus ſacerdos ſemel in anno, vt patet Leuitico decimo-ſexto, & ad Hebr. c. 9.

B

Viri autem Bethſamitæ obtulerunt holocauſta. Scilicet illi, qui erant in agro Ioſue Bethſamitę, & alij de Bethſamitis, qui erant in aliis locis: cum enim cognitum eſt veniſſe arcam Domini, confluxerunt omnes, qui erant in agris metentes triticum, & qui erant in loco ad obuiandum arcæ, & honorandum eam, & ibi obtulerunt ſacrificia, quia iſtud erat, in quo magis poterant Deum honorare.

Et immolauerunt victimas in die illa Domino. Id eſt, antequam arca introiret in locum Bethſames die illa, qua venit de terra agro. Et fuerunt duo genera ſacrificiorum [illegible] ſtum, & hoſtia pacifica, erat autem holocauſtum ad ſolam Dei laudem, cum Deo ſoli proueniret. Hoſtiæ autem pacificæ ſunt ad Dei laudem, & ad lætitiam ipſorum offerentium, quia maxima pars carnium ſacrificij pacifici proueniebat offerentibus, vt patet Leuitico capitulo ſeptimo. De hoſtiis autem pro peccato nihil dicitur, & cum hic dicitur, quod viri Bethſamitæ obtulerunt holocauſta, & immolauerunt victimas non eſt intelligendum, quod ipſimet immolauerunt, quia immolare eſt iugulare, vel occidere, quod non pertinebat, niſi ad ſacerdotes, ſcilicet, dicitur, quod immolauerunt, id eſt, ad immolandum animalia præbuerunt.

C

Quare Bethſamitæ obtulerunt holocauſta, & non ſacrificia pro peccato.

QVÆST. XXII.

QVÆRET aliquis quare non obtulerunt iſti ſacrificia pro peccato ſicut obtulerunt holocauſta, & hoſtias pacificas, cum non ſupereſſet niſi hoſtia pro peccato.

Reſpondendum eſt, quòd Iſraelitæ obtulerunt hic ſacrificia ad ſolennitatem arcę venientis: iſta autem ſolennitas conſiſtit in duobus.

Primò quantum ad aliquid ſpeciale, quod Deo offertur.

Secundò quantum ad aliquid ſpeciale, quod eſt inter homines. De primo pertinebat fieri oblationẽ holocauſti, quia holocauſtum ſolum eſt ad Dei laudem, quantum ad ſecundum pertinebat hoſtia pacifica, quia maxima pars illius pertinebat ad offerentes, & ipſi offerebant iſtud ſacrificium ad Dei honorem, & vt ipſi gauderent epulando ſolenniter, ſic enim dicitur Deuteronomio vigeſimoſecundo, & decimo-ſexto capit. cum agitur de oblationibus pacificis, quas faciebant populares in feſtiuitatibus, in quibus veniebant ad Sanctuarium ſcilicet, Lætaberis, atque reficieris coram Deo tuo in cunctis ad quæ extenderis manum, & iterum epulaberis coram Deo tuo tu, & filius tuus, & cætera, quia nunc adueniente arca erat magnum gaudium Iſrael, debebant Bethſamitæ ad quos venerat arca, gaudere totaliter ſcilicet quantum ad ſe: & quantum ad Deum, ideo decebat, vt offerrent holocauſta pro Deo, & pro ſe hoſtias pacificas: de hoſtia autem pro peccato ſecus eſt: quia illa eſt non ad laudem Dei, nec ad lætitiam noſtram: ſed pro aliquo peccato, vt expiemur, & Deus non puniat nos: ideo iſta eſt hoſtia mœroris.

D

Ad ſolennitatem autem pertinent ea, quæ iocunda ſunt, ideo non conueniebant hic offerri hoſtiam pro peccato.

Item ſi offerretur hoſtia pro peccato, aut illa eſſet pro peccato totius populi, aut pro peccato Bethſamitarum: ſi primo modo non poterant iſti offerre, quia totus populus debebat petere pro ſe offerri cum peccatum eſſet omnium, nec ſatisfaciebant Iſraelitæ ſi Bethſamitæ pro eis offerrent, ergo non erat opportunum offerri pro peccato eorum: ſi autem eſſet pro peccato Bethſamitarum, & eſſet aliquod peccatum ſpeciale non ſufficiebat ſi ibi offerrent ſacrificium coram arca: ſed deberent offerre in loco, in quo erat Sanctuarium, & Sacerdotes, ſ. in Silo vbi tunc erat, vel in Nobe, vbi poſtea fuit, vt declaratur ſequenti cap.

Non igitur fuit cauſa vlla, pro qua offerrent hoſtiam prõ peccato: ſic enim in omnibus aliis ſolennitatibus erat cum aliqua ſolennitas fiebat, quæ ſolum eſſet ad lætitiam, ſic patet in confirmatione legis in monte Sinai.

Nam illa confirmata obtulerunt Iſraelitæ holocauſta, & hoſtias pacificas ſolum, vt patet Exodi capitulo vigeſimoquarto ſcilicet, miſitque iuuenes de filijs Iſrael, & obtulerunt holocauſta, immolaueruntque victimas pacificas vitulos duodecim: ſic quoque fuit iterum in ſolennitate confirmationis legis quando poſt introitum in terram Chanaan fuit lex confirmata in monte Hebal, & Garizim: nam tunc ſolum fuerunt oblata holocauſta, & hoſtiæ pacificæ, vt patet Ioſue capitulo octauo ſcilicet. Obtulit ſuper eo holocauſta Domino, immolauitque pacificas victimas. Hic autem ſolum fiebat ſolennitas propter aduentum arcæ: ideo ſolum conueniebat illi [illegible] immolari holocauſta, & hoſtias pacificas.

E

Et quinque ſatrapæ Philiſthinorum viderunt. Iſti erant, qui veniebant ſequentes arcam, vt conſiderarent finem rei: dixerant namque eis diuini, & ſacerdotes eorum, quod ipſi aſpicerent poſt arcam. Erant autem iſti quinque ſatrapæ quinque reges, vel princeps quilibet ciuitatum Metropolitanarum terræ Philiſthijm, quorum nomina habentur infra: iſti autem quinque decreuerunt arcam mittendam eſſe, quoniam conuenerunt in vrbe Acharon, vt patet præcedenti capitul. venerunt etiam iſti ſequentes arcam propter duo. Primò ad honorãdum magis arcam, non poterãt autem Philiſthini maiorem honorem impendere arcæ, quam vt quinque principes eorum, qui reges erant ſequerentur arcam: ipſi autem volebant dare honorem Deo Iſrael, eò quod percuſſerat eos, & adhuc percutiebat, & precabãtur humiliter pro ſanitate. Alia cauſa erat, quia ipſi Philiſthini, & ſatrapæ eorum volebant certificari de euẽtu arcæ, vt pateret an ab ipſa percuſſi fuiſſent vel naturaliter, & quia non poterant plene per aliquem certificari ſicut per ſeipſos, iuerunt ipſi.

F

Cauſa autem immediata, propter quam iſti iuerunt, fuit quia Philiſthinorum ſacerdotes, & diuini hoc dixerunt ſatrapis, vt patet ſupra. Cauſa autem quare diuini illud dixerunt, fuit aliqua de iſtis duabus. Dicitur autem, quod ſatrapæ viderunt ſcilicet omnia, quæ faciebant Bethſamitæ cum receperunt arcam deponentes eam de plauſtro, & offerentes ſacrificia: hoc autem viderunt, quia manſerunt in aliquo loco excelſo apud terminos Bethſames, & exinde ſpeculabantur ea, quæ fiebant in valle, in qua recepta eſt arca in agro Ioſue, vt patet ſupra.

Et reuerſi ſunt in Acharon in die illa. Scilicet poſtquam viderunt ſatrapæ Philiſthinorum ea, quæ faciebant Hebræi recipientes arcam, cognouerũt vere, quod Deus Iſrael deduxiſſet

arcam, quia aliter non potuiſſent ſic accidere ea, quæ facta ſunt, & tunc certificati redierunt in terram ſuam, ſcientes, quod Deus Iſrael percuſſerat eos propter arcam. Et dicitur, quod redierunt in Acharon, quia iſta eſt ciuitas propinquiſſima terræ Iudæorum de vrbibus Philiſthijm. Vnde in eadem die venerunt de vrbe Acharon vſque ad terminos Bethſames, & ibi ſtantes viderunt, quæ faciebant Iſraelitæ recepta arca, & eadem die iterum venerunt in Acharon: eſt autem iſta ciuitas, in qua factum eſt conſilium quinq; ſatraparum Philiſthijm, vt reduceretur arca in terram Iſrael, fuit enim vltimate in loco illo, & ibi eſt factum plauſtrum, & inde cæpit duci arca in terram Iſrael.

Hi ſunt autem. Hic ponitur cuiuſdam dicti explicatio. ſupra dictum fuerat, quod quinque prouinciæ Philiſthinorum fecerunt quinque anos aureos, & quinque mures.

Hic autem declaratur iſtud quantum ad duo.

Primò quantum ad nomina ciuitatum. ſcil. quæ eſſent iſtæ vrbes.

Secundò quantum ad alia loca particularia, an aliquid fecerint in iſtis quinque ſimulachris anorum & totidem murium: dicitur.

Hi ſunt ani aurei, quos reddiderunt Philiſthæi pro delicto.

Scilicet iſti ani aurei, & mures ſupra nominati, qui in capſella veniebant apud arcam, ſunt quos obtulerunt Philiſthini pro peccato ſuo: dicunrur autem obtuliſſe pro peccato ſcilicet, quia intelligebant ſe peccaſſe contra Deum Iſrael detinẽdo arcam illius in terra ſua, & accipiendo de caſtris Iſraelitarum, & quamquam Philiſthini non colerent Deum Iſrael tãquam Deum ſuum, tamen ſciebant, quod ipſe percuſſerat eos, ideo honorabant eum in ſacrificijs ſiue donis, vt placaretur, ne vltra percuteret.

Azotus vnum. Id eſt vrbs Azoti dedit vnum anum aureum: iſta erat vrbs, in quam primo ducta eſt arca, quia erat de principaliſſimis terræ Philiſthinorum, & in ea erat Deus Dagon, qui bis deiectus eſt coram arca, vt patet præcedenti capitulo: erat autem iſta ciuitas apud mare mediterraneum, quod vocatur mare magnum in ſcriptura, de quo Ioſue c. 15.

Gaza vnum. Iſta eſt ciuitas in extremitate terræ Philiſthim, & totius terræ Chanaan verſus meridiem: ideo Geneſis c. decimo vbi ponuntur termini terræ Chanaan ponitur Gaza in parte meridiana tanquam terminus: & Sidon in parte ſeptentrionali: fuit autem iſta ciuitas, in qua cepit Samſon mulierem meretricem nomine Dalida, & portas huius vrbis ſuper humeros ſuos portauit, & poſuit in vertice montis: poſtea autem in hac vrbe excæcatus Samſon manſit in carcere multo tempore: & ibi deiecit totum templum Dagon ſuper eos, qui intus erant, & occidit ſimul quaſi tria millia hominum vtriuſque ſexus: Iud. c. 16.

Aſchalon vnum. Iſta erat alia de quinq; ciuitatibus principalibus Philiſthinorum: de hac dicitur infra ſecundo libr. cap. 1. ſcil. nolite annunciare in Geth, nec annuncietis in compitis Aſchalonis, ne forte lætentur filiæ Philiſthiim, & exultent filiæ incircunciſorum.

Geth vnum. Id eſt dedit vnum anum aureum. De iſta vrbe erant quidam Gigantes Philiſthinorum: fuit namque de ea Goliath, cum quo congreſſus eſt Dauid infra decimoſeptimo capitulo: in hac etiam ciuitate poſtea manſit aliquanto tempore profugus Dauid à facie Saulis, & fuit cum rege vrbis ipſius nomine Achis, ſed poſtea data eſt ei quædam vrbs parua nomine Siceleg: de quo infra vigeſimoſeptimo capitulo.

Ad hanc autem vrbem ducta fuit arca ſecundo loco, Gethæi namque conſuluerunt, quod circunduceretur arca per terram Philiſthijm, & ipſi reſiſtentes nimium contra plagas fecerunt ſibi ſedes pelliceas, vt patet præcedenti c.

Acharon vnum. Iſta eſt ciuitas maxime ſeptentrionalis in terra Philiſthijm, vt patet Ioſue capitulo decimotertio, & iſta eſt nunc Philiſthinorum: ſed ante hoc fuerat Hebræorum, poſtea autem tempore Samuelis reddita eſt ad terram Hebræorum tam ipſa, quam multæ aliæ vrbes, vt patet ſequenti capitulo. eſt autem iſta ciuitas, in qua erat Deus Beelzebub, quem miſit ad conſulendum rex Ochozias rex Iſrael an de egritudine ſua conualeſceret. infr. 4. libr. cap. 1. eſt autem iſta ciuitas, in qua poſtea fuit ordo militum, qui nunc vocatur ordo S. Ioannis de Acie: mutato nomine antiquo. ſ. Acharon, & durauit ibi militia magna dum Chriſtiani poſſederunt terram promiſſionis.

Et mures aureos. Id eſt etiam iſtæ vrbes obtulerunt mures aureos. Cauſa autem fuit, quia in vtroque percuſſi fuerant. ſ. ipſi in poſterioribus, & terra eorum à muribus diſſipata eſt, vt patet ſupr.

Secundum numerum vrbium quinque prouinciarum. Refertur ad mures, & anos aureos. ſ. quod fuerunt tot quot erant prouinciæ terræ Philiſthiim, & tamen denominati ſunt à quinque vrbibus principalibus iſtarum quinque prouinciarum, ſed non eſt intelligendum, quod iſtæ quinque vrbes offerrent ſolæ iſtos quinque anos aureos, & totidem mures, ſed quinque prouinciæ Philiſthinorum, in quibus erant iſtæ quinque vrbes: ſoluebantur autem expenſæ pro his muribus, & anis partim ab his ciuitatibus, & partim ab aliis minoribus prouincialibus ſuis, & hoc ſignificatur. infr. cùm dicitur. *Ab vrbe murata vſque ad villam, quæ erat abſq; muro.* i. iſti quinque ani, & mures non fuerunt ſolum dati ab iſtis quinque vrbibus ſupradictis, ſed etiam ab omnibus locis terræ Philiſthim incipiendo ab vrbe murata vſq; ad villam abſque muro. i. à magnis vſque ad minima, nullus enim fuit locus in terra Philiſthiim immunis ab hac deſolatione, eò quod non fuit aliquis locus in quo non fuiſſet plaga: ideò pro plaga communi debuit eſſe oblatio communis. Vocantur autem hic villæ abſque muro, quia non accipiuntur ſic villæ in ſacra ſcriptura, ſicut apud nos: vocantur enim ciuitates in ſcriptura omnia loca murata, ſiue magna, ſiue parua ſint: villæ autem dicuntur loca parua non murata: nos autem non vocamus vrbes omnia loca murata, ſed diuidimus illa in villas, & vrbes, loca autem ſine muris vocantur rura, vel viculi.

Et vſque ab Abel magnum, ſuper quem poſuerunt arcam Domini. Id eſt omnia loca terræ Philiſthiim contribuerunt aliquid ad factionem anorum aureorum, & murium vſque ad extremitatem regionis: & ponitur hic magnus Abel pro extremitate terræ Chanaan alias Philiſthin: erat autem hoc quidam lapis magnus ſuper quem poſuerunt Leuitæ arcam in agro Ioſue Bethſamitis, vt dicitur ſupra, & patet etiam immediate. Durabat autem terra Philiſthiim ex parte meridiana cõtra aquilonem vſque ad Abel magnum, id eſt, vſque ad illum lapidem: & eſt ſenſus, quod omnia loca terræ Philiſthijm vſque ad illum lapidem ſoluerunt pro expenſis iſtorum vaſorum aureorum.

Nomen lapidis ſuper quo poſuerunt arcam quare vocatur Abel.

QVÆST. XXIII.

VOCATVR autem iſte lapis Abel magnus quia forte nomen ſuum erat Abel, ſicut interdum ponuntur alia nomina lapidibus, qui ſunt in deſertis, vel agris, vt patet Ioſue capitulo vigeſimoprimo, ſcilicet miſeruntq́ue nuncios ad filios Beniamim, qui erant in petra Remon, ſic etiam vocatur alius lapis magnus Zoeleth, qui erat apud Ieruſalem, de quo infra tertio libro capitulo primo ſcilicet immolatis ergo Adonias arietibus, & vitulis iuxta lapidem Zoeleth, qui erat vicinus fonti Rogel &cæt. vocatur etiam iſte lapis Abel magnus quia ipſe verè erat magnus lapis; cum dicatur ſupra, quòd poſuerunt arcam Dei, & capſellam ſuper lapidem grandem, & ante hoc dicitur, erat autem ibi lapis magnus.

Opinio Nicolai.

Alio modo dicit Nicolaus, quod vocatur lapis iſte Abel quia fuit mutatum nomen: nam lapis in Hebræo dicitur Aben, vt patet Ioſue. c. 18. cum dicitur vſque ad Aben Boen & exponitur ibi, id eſt, lapidem Boen filij Ruben: fuit autem facta mutatio aliqualis. ſcil. Nin L & cum deberet dici vſque ad Aben magnum ſiue lapidem magnum, dicitur vſque ad Abel magnum. Ratio autem mutationis eſt ex accidenti. nam in loco illo Bethſamitę viderunt arcam, & Deus occidit multos, cæteri autem fleuerunt illos, vt patet infr. & ob hoc poſitum eſt illi lapidi nomen luctus, ſcil. Abel, quoniam fuit ibi luctus magnus, Abel autem ſignificat luctum, vanitatem, vel nihil, quod autem termini terræ Philiſthinorum eſſent apud lapidem illum apparet, quia dicitur ſupra, quod venerunt ſatrapæ

Philisthinorum vsque ad terminos Bethsames, & inde erant
A speculantes, quid facerent Bethsamitæ in valle recepta arca,
vt patet supra, sed lapis ille erat propè ad locum illum, in quo
erant satrapę Philisthinorum, ergo erant in ipso lapide termi-
ni Israelitarum, & Philisthinorum, vel prope ipsum, ita quod
possent denominari ab ipso, eò quod lapis insignis erat: dici-
tur autem, quod ibi posuerunt arcam, quia quando Leuitæ
deposuerunt arcam, & capsellam de plaustro, posuerunt su-
per lapidem illum magnum, & propter hoc oportet, quod
nos vocemus Abel illum lapidem.

Conuenienter autem dictum est, quod sit mutata hic lite-
ra, vt dicatur Abel cum in Hebræo habeatur Aben: & licet
præcedens ratio sit aliqualis tamen potest dici, quod hic sunt
duæ differentiæ à litera hebrea. Prima, quia translata cum de-
beret ponere nomen appellatiuum posuit Hebræum velut
proprium.

Secunda est, quia etiam mutatur litera hebraici nominis:
nam cum deberet dici Aben dicitur Abel. de prima dicen-
dum, quod translata, videtur fecisse hoc ex industria: nam
licet apud Hebræos plantum sit quod Aben sit nomen appel-
latiuum, & significet lapidem, non putauit hic accipi, vt est
nomen commune significans lapidem, sed vt est nomen pro-
prium alicuius loci, quia frequenter nomina, quæ alias sunt
appellatiua ponuntur, vt propria loci, sicut apud nos est: vt si
aliquis locus vocatur capita ænea, & alius locus caput hispi-
dum, & huiusmodi, ita Aben licet lapidem significet, poterat
B esse hic nomen proprium loci, & hoc dupliciter intelligitur.
Vno modo, quod ille locus vocaretur Aben inter hebræos,
vel Philisthinos, & sit nomen proprium illius loci, & non
significet lapidem, licet alias inter hebræos Aben significet
lapidem, & hoc modo non debebat Hieronymus transferre
lapidem magnum, sed Aben magnum: quia non ponitur ibi
Aben, vt nomen commune, sed vt proprium, & sic facit Hie-
ronymus alibi, scilicet Iosue decimooctauo capitulo vbi po-
nuntur termini sortis Bethsamin, & dicitur, quod descendit
vsque ad Aben Boen, & ibi exponitur, id est lapidem Boen fi-
lij Ruben: quamuis enim Aben lapidem designaret voluit di-
cere descendit vsque ad lapidem Boen, quia credidit esse no-
men proprium loci cum ponatur ibi, vt terminus sortis, &
non quod sit nomen lapidis: & tamen ne videretur ignorasse,
quod illud apud Hebræos esset nomen proprium adiunxit
interpretationem eius dicens, id est lapidem Boen: ita pote-
rat esse hic, ideò non posuit nomen commune lapidis, sed re-
liquit nomen Hebræum tanquam proprium, & rectè fecit,
quia certum est, quòd hic non significat lapidem absolute,
vt commune nomen: sed nomen proprium loci, nam hic di-
cit litera, quod omnia loca terræ Philisthinorum contribu-
erunt expensas ad anos, & mures aureos ab vrbe murata vs-
que ad villam, quæ erat absque muro, & vsque ad Abel ma-
gnum: ergo non posuit pro lapide simpliciter, sed pro de-
terminato loco, & sic non dixit lapidem, sed Aben, quod
erat proprium. Alio modo poterat fieri quod esset locus a-
liquis, cuius nomen proprium esset aliquot nomen appel-
latiuum alterius rei, & vocaretur locus ille lapis siue petra,
& in Hebræo Abel signat petram, ideò ponitur Aben. Hie-
ronymus autem poterat transferre petram, sed vt signa-
ret esse proprium dixit Aben: sic etiam in Arabia præcipua
C ciuitas vocatur Petrus, vt dicit Iosephus libro Antiquita-
tum.

Petrus appellatur quædã ciuitas præcipua in Arabia.

Secunda mutatio est, quia si maneret nomen in Hebræo
deberet dici Aben: & non Abel, & hoc licet quidam putent
ex industria mutatum, quia Abel significat luctum ad signi-
ficandum magnum luctum qui fuit in Bethsames pro morte
eorum, qui viderunt arcam, vt dictum est, verius, & ratione-
bilius puto, prouenisse ex ignorantia librariorum, qui facili-
ter in transcribendo corrumpunt: potissimè in nominibus
alienæ linguæ sicut hic, & maxime, quia facile erat istam mu-
tationem fieri cum sit solum in vna litera scilicet L pro N, &
sic credo factum, & quod Hieronymus transtulerit Aben
magnum, & librarij deinde corruperint dicentes Abel: su-
periora vera sunt ad excusationem Hieronymi quare posue-
rit Aben, & non lapidem, & tamen nihilominus dicendum,
quod potuisset si noluisset, & bene ponere nomen appella-
tiuum dicendo vsque ad lapidem magnum, vbi dixit Aben,
vel Abel, & verum est, quod Aben in Hebræo designat hic
locum singularem, vel determinatum, & tamen non pē
modum nominis proprij, sed sub nomine appellatiuo, &
patet hoc primo ex adiectione nominis adiectiui cum dica- D
tur Aben magnum, & tamen si Aben esset nomen pro-
prium non adiungeretur ei adiectiuum illud, quia adie-
ctiua talia non determinant nomina propria, sed commu-
nia.

Secundo patet hoc ex relatiuo, quia dicitur, super quem
posuerunt: quia relatiuum illud non referret nomē proprium
sub illa habitudine verbi. Tertiò ex actu. s. quia dicitur, quod
super illum posuerunt arcam.

Dicendum ergo quod Aben significat lapidem, quia est
nomen commune, & non erat Aben nomen proprium illius
lapidis, sicut Zoeleth nomen vnius lapidis libro tertio Re-
gum capitulo primo, & Ezel nomen alterius lapidis, vbi la-
tuit Dauid infr. libro secundo capitulo vigesimo, & Remon
nomen alterius lapidis, vbi erant filij Beniamin Iudicum vi-
gesimo primo capitulo, sed erat nomen commune, & signi-
ficabat lapidem magnum, qui erat in agro, & patet, quia dici-
tur in litera vsque ad Abel magnum, super quem posuerunt
arcam Domini, si autem esset nomen lapidis, non adiunge-
rentur istæ determinationes, maximè, quia significatur lapi-
dem illum fuisse mobilem, cùm dicatur, qui erat vsque in
die illa in agro Iosue Bethsamitis, & ideo ibi potuit poni
arca.

Sed dictum fuit sic, quia erat sensus, quod omnes vrbes, &
loca, quæ erant in terra Philisthinorum contulerunt aliquid
ad anos aureos, & mures, qui dati sunt in munera Deo Israel:
cum dicatur ab vrbe murata vsque ad villam, quæ erat absque
muro, & vt intelligatur, quod generaliter fuit hoc in tota ter-
ra Philisthinorum dicitur vsque ad Abel magnum, super
quem posuerunt arcam, id est omnia loca terræ Philisthino-
rum, quæ erant vsque ad illum lapidem contribuerunt ad ex-
pensas: nam ille lapis erat limitans tunc terram Iudæorum, &
Philisthinorum, ideo si vsq; ad illum locum omnia loca con-
tribuebant nullus locus relinquebatur in terra Philisthino-
rum, qui non contulisset ad expensas, & ita potuisset dicere
Hieronymus vsque ad lapidem magnum, super quem po-
suerunt arcam Domini, qui erat vsque in die illa in agro Io-
sue.

Qui erat vsq; in die illa in agro Iosue Bethsamitis. Id est lapis ille
magnus fuerat semper Iosue Bethsamitæ vsque ad diem il-
lum, quod etiam postea fuerit, similiter intelligendum est: ni-
si forte quis diceret, quod ille lapis magnus inde postea par-
ticulatim diuisus ablatus est propter religionem scil. quia ibi
fuerat posita arca, sed hoc non est verisimile, quia eodem mo-
do omnia loca, in quibus sedisset, oportebat propter religio-
nis honorem abradi, & custodiri lapides, vel terram, quæ ibi
fuerat, sed istud negocium infinitum esset, & nullius vtilitatis:
ideo etiam de lapide isto sic intelligendum est, quod ante
diem illum semper fuit ibi, & postea etiam semper: sed scrip-
tura non curauit significare, quod ibi fuerit postea, quia non
erat necessarium scripturæ. Et ista est consuetudo scripturæ
sacræ: iuxta illud Matth. primo. Ioseph non cognoscebat Ma-
riam donec peperit ei filium suum primogenitum: licet au- F
tem certum sit, quod nec postea cognouit, non dicit an post-
ea cognouerit, vel non, quia istud non erat necessarium ad
intentionem scripturæ, scilicet quod Christus natus esset de
Spiritu Sanct. sine semine, quia etiam si postea cognosceretur
à Ioseph quod falsum est, nihilominus natus esset iam Chri-
stus de Spiritu Sanct. & sine semine, quod solum intendebat
Euangelista.

Percussit autem Dominus de viris Bethsamitibus. Hic ponitur ter-
tium principale huius capituli scilicet percussio populi: vide-
runt enim Bethsamitæ arcam, & quia non erant digni videre,
percussi sunt: erant autem isti de Bethsamitibus scilicet de
illis, qui habitabant in loco illo, vel qui conue-
nerant ex alijs locis, & erant tunc
ibi coram arca.

(·.·)

Bethsamitæ percussi sunt, quia viderũt arcam.

A

An omnes, qui percussi fuerunt, essent populares, vel aliqui essent sacerdotes, & an sacerdotes, & Leuitæ poterant aliquo modo peccare videndo arcam.

QVÆST. XXIV.

QVÆRET aliquis an isti, qui fuerunt percussi, quia viderunt arcam, essent omnes populares, vel aliqui de eis Leuitæ, vel sacerdotes.

Respondebit aliquis, quod solum erant populares, quia dicitur, quod percussit Dominus de Bethsamitibus viris, sed Bethsames erat ciuitas pertinens ad tribum Iuda, & omnes de illa tribu erant populares, nec aliquis vnquam ministrauit in rebus sacris de illa tribu, vt patet ad Hebræos, capitul. septimo, & etiam ista ciuitas non erat de pertinentibus ad Leuitas, vel sacerdotes, vt patet ex vrbibus eis datis Iosue capitulo vigesimoprimo, ergo solum erant populares, qui percussi sunt.

Respondendum est, quod adhuc non stat istud, quia quãquam solum essent Bethsamitæ, qui occisi sunt, tamen poterant ibi esse aliqui sacerdotes, & Leuitæ: quia præter vrbes, quæ datæ fuerant sacerdotibus, & Leuitis ad habitandum, ipsi habitabant adhuc in vrbibus Israelitarum, & hoc propter paupertatem: erant enim Leuitæ pauperes, & quia, vt in plurimum eleemosynis Israelitarum erant gubernandi, & istas non poterant habere, nisi manerent dispersi per loca, in quibus habitabant Israelitæ: ideo multi de eis habitabant in his locis: sic patet Deuteronomio capitulo duodecimo scilicet ibi epulabimini coram Deo vestro vos, & filij, ac filiæ vestræ, atque Leuites, qui in vrbibus vestris commorantur, ergo Leuitæ inter ipsos Israelitas morabantur: alioquin non possent eos ducere ad conuiuia sua: & aliquãdo dicitur, quod

Leuitæ erãt pauperes.

B

Leuitæ habitabant intra portas Israelitarum, id est, intra portas vrbium, in quibus morabantur Israelitæ. De hoc Deuteronomio decimosexto capitulo, quod autem liceret sacerdotibus, & Leuitis exire de locis suis, vt irent ad habitandum in ciuitatibus Israelitarum, apparet de illo Leuita, qui exiuit de vrbe sua: & dixit vado, vt habitem, vbi potuero, & vtile mihi esse prospexero, Iudicum capitulo decimoseptim. poterant ergo habitare sacerdotes, & Leuitæ in Bethsames: ideò percutiendo de Bethsamitis satis poterat intelligi, quod percuterentur aliqui Leuitæ, vel sacerdotes, sed dicendum est, quod hic non apparet, de quibus isti percussi fuerint: satis tamen esse poterat, quod essent de popularibus Leuitis, & sacerdotibus, de popularibus manifestum est, quod ipsi poterant peccare circa arcam dupliciter.

Primò si eam tangerent, siue opertam siue nudam cum hoc pertineat ad officium Leuitarum.

Secundò poterant peccare, si viderent arcam nudam, etiam si eam non tangerent.

De Leuitis etiam dicendum est, quod ipsi potuerunt hic peccare, quia Leuitæ licet possent tangere arcam velatam, & mouere eam de loco ad locum: tamen non poterant eam videre nudam, quia morerentur, si viderent, vt patet Numer. capitulo. 4. Peccatum autem fuit hic in videndo arcam, vt patet in litera, cùm dicatur, quòd viderunt arcam: poterant igitur ipsi mori, de sacerdotibus autem erat magis dubium, quoniam ipsis licebat videre arcam Dei nudam, cùm ipsi ingrederentur in sancta sanctorum ad operiendam eam cum portanda erat à Leuitis, vt patet Numeri capitulo quarto, & nemo moriebatur: ergo etiam hic de eis propter hoc nemo mortuus est, hanc positionem videtur sequi Iosephus 6. Antiquitatum dicens ira vero atque indignatio Dei septuaginta Bethsamitas, eò quod non fuissent digni arcam Dei, contingere, quia nec sacerdotes erant, qui ad eam accesserunt interemit, & sic videtur dicere, quòd si isti fuissent sacerdotes, non perijssent, sed dicendum, quod etiã de sacerdotibus potuerunt aliqui mori. Primò quia quamquam sacerdotibus liceret videre arcam domini nudam intra sancta sanctorum, quando eam velabant, tamen non licebat videre extra. Nunc autem videbant extra sanctuarium, ideò poterant occidi, potissimè autem, quia sacerdotes poterant esse circa arcam irreuerenter, scilicet si ipsi discooperirent eam, veniebat enim operta de terra Philisthijm, & ibi discooperuerunt eam, qui autem hoc facerent, grauius quam ceteri peccarent, & ob hoc morerentur. De omnibus igitur potuit esse ista percussio. D

Quare mortui sunt Bethsamitæ isti. Et an sient causæ quatuor Nicolai in hoc.

QVÆST. XXV.

QVÆRETVR vlterius, quare mortui sunt isti Bethsamitæ.

Nicolaus respondet, quod fuerunt quatuor causæ.

Prima fuit lætitia inepta, quam conceperant aduenientè arca. Secunda holocaustum indebite oblatum, quia de fæmellis. Tertia fuit curiositas, qua moti fuerunt ad videndum arcam nudam, quòd erat prohibitum sub pœna mortis, Numer. cap. 4.

Vltima causa fuit, s. quia dimiserunt arcam Domini extra domum aliquam magno tempore sine luminaribus.

De istis causis dicendum est, quòd non omnes conferunt ad hoc, de prima enim cum dicitur, quòd Lætitia Bethsamitarum fuit ex leuitate, & non ex reuerentia, nimis dubium est, magis enim rationabile est contrarium, quia Israelitæ desiderabant arcam Domini nimis, & quia perdiderant eam à septem mensibus, putabantque sibi impossibile esse recuperare illam viribus suis, quando viderunt illam lætati sunt nimis, & verisimile est, quòd lætarentur ex intimis, quia aliquid nimis gaudiosum eis aduenerat: quod apparet, quia immediatè relicto opere suo in collectione segetum concurrerunt ad arcam facientes sacrificia, & dato quod ista lætitia esset ex leuitate non propter hoc debebant mori aliqui eorum, nisi forte irriderent arcam: quod non pertineret ad leuitatem, sed ad iniquitatem: maximè, quia non potest dici, quod ista lætitia esset leuis, quia tunc aliquis leuiter dicitur lætari quando lætatur de re, quæ non meretur gaudium eo, quòd parua nimis est, vel qui circa omnia lætatur: istud autem, de quo hebræi lætabantur non erat paruum, sed maximum bonum, quod ipsi pro præsenti se habere posse extimabant: lætitia igitur eorum esset magna nimis, sed de secunda causa, quàm ponebat Nicolaus dicendum, quod verum est, quod illa faciebat aliquem dignum morte, quia præuaricabatur cæremonias Domini: sicut enim Nadab, & Abiu mortui sunt, quia obtulerunt de igne, quem non debebant Leuitico capitulo decimo, ita etiam, qui offerret in holocaustum animal illicitum morte plectendus erat: sed ista non poterat esse aliquo modo causa huius magnæ cladis, quia solum peccaret in hoc ille, qui immolaret istas duas vaccas, quæ portabant plaustrum, & esset vnus iste, vel duo de sacerdotibus: reliqui autem de popularibus nihil ad hoc pertinerent. Quarta etiam causa, quæ assignatur nihil ad hoc videtur pertinere: quia aut peccabant Bethsamitæ, quia magno tempore tenebant arcam extra aliquod habitaculum in agro, vel quia eam sine lumine ferebant. De primo non potest dici, quòd peccauerint Bethsamitæ ex hoc, quia maiori tempore tenebatur arca extra Sanctuarium, & aliqua habitacula, cum portabatur per desertum, quam cum ipsi tenuerunt eam ibi, & tamen nullus peccabat portando eam per desertum, ergo nec hic, similiter etiam portata fuit arca in circuitu Iericho septem diebus, & in septima die septies, vt patet Iosue capit. sexto: etiam portata est de templo Domini in Silo in locum castrorum supra capit. quarto: fuit etiam portata de Catiathiarim in Ierusalem infra secundo libr. capitul. sexto: tamen in his temporibus nemo peccabat, licet arca esset extra templum, & omnia habitacula. Si autem dicatur quod peccauerunt Bethsamitæ, quia tenuerunt diu arcam Domini sine lumine non stat ratio, quoniam non consueuerat poni lumen ante arcam Domini, nam erat ipsa intra sancta sanctorum, & ibi non erat aliquod lumen, vt patet ex dispositione Sanctuarij Exodi à capitulo vigesimoquinto, vsque ad finem, sed solum ponebatur vnum candelabrum cum septem lucernis in prima parte tabernaculi, in qua non erat arca, de hoc patet Exod. 26. c. E

Sed dicet aliquis, quod quamquam intra sancta sanctorum arca non deberet habere luminaria coram se, debebat tamen habere cum esset exterius. F

C

A Sed etiam hoc non ſtat, quoniam quando portabatur arca per deſertum in itinere, nulla luminaria coram ipſa ferebantur, ideò nec poterant conuenienter ferri: etiam quando arca ſeptem diebus portata eſt in circuitu Iericho, non ducebantur coram ea luminaria, ſed ſolum clangebant 7. ſacerdotes in ſeptem tubis argenteis, vt patet Ioſue capit. 6. nec ergo erat hic neceſſarium, aut conueniens, quod arca Dei exiſtente in agro ponerentur luminaria coram ea, & ſic iſtæ tres rationes non conferunt ad illam magnam plagam, quæ habetur hic. Quarta autem .ſ. quia viderunt arcam eſt propter quam facta fuit iſta plaga, & iſta ſolum exprimitur in litera, fuit enim communis omnibus. *Eò quod vidiſſent arcam Domini.ſ.* iſti Bethſamitæ, qui percuſſi ſunt viderunt arcam, & quia non licebat eis videre, mortui ſunt.

Viri Bethſamitæ quomodo viderunt arcam, & fuerunt percuſſi. Et non omnes, qui viderant arcam percuſſi fuerunt.

QVÆST. XXVI.

CONSIDERANDVM, quod Bethſamitę non viderunt arcam ſimpliciter, quia ex hoc ſolo, quod erat videre arcam, non morerentur: nam licebat eis illam videre opertam, ſicut viderant omnes, qui erant in bello ſupra capitul. 4. & viderant omnes, qui erant in deſerto cum mouebantur per manſiones ſuas, nemo tamen moriebatur: ſed viderunt
B Bethſamitæ arcam nudam, fuit autem hoc, quia cum veniſſet arca Dei de terra Philiſthijm nouiter repleti magno gaudio diſcooperuerunt eam, vt viderent: & forte hoc faciebant populares, quia nullus vnquam Iſraelitarum præter ſacerdotes viderat arcam nudam, & quia ipſa erat, quid precioſiſſimum apud Hebræos deſiderabant nimis videre illam, ideò nunc opportunitate captata diſcooperuerunt eam, vt viderent. Hebræi autem dicunt, quod non ſolum viderunt arcam, ſed etiam aperuerunt eam, vt viderent, quid intra illam erat, & hoc dicunt, quia litera hebraica dicit hic, quod percuſſit Dominus Bethſamitas, quia viderunt in arca, id eſt, intra arcā.ſ. aperientes eam: litera autem noſtra nihil huius expreſſit, quia intellexit Hieronymus, quod nihil ſpeciale dicebat illa præpoſitio, ſcilicet viderunt in arca: quia ſecundum modum improprium loquendi ſermonis hebraici interdum ponuntur aliqua, quæ nihil efficiunt: ſi tamen Bethſamitæ hoc feciſſent erat magna audacia, quoniam aperire arcam, & videre, quæ intus erant, nunquam alicui licuit: etiam nec ſummo ſacerdoti, ſed ſolum cum ingrediebatur ſummus ſacerdos in ſancta ſanctorum videbat arcam diſcoopertam, ſi quid intra eam eſſet nequaquam videbat, poterant tamen Bethſamitæ hoc inquirere ex magna curioſitate, quia deſiderabant ſcire, quid erat arca, & quid intra arcam reconditum erat: vel potuerunt hoc facere forte, quia veniebat arca de terra Philiſthijm, & dubitabant an Philiſthini abſtuliſſent aliquid de illa, ob hoc inquirentes volebant videre an intus eſſent ea, quæ Moyſes poſuerat, & ſciebantur poſita eſſe: ſed tanta audacia
C forte non fuit in Bethſamitis: magis autem credendum, quod ex curioſitate, vel lætitia ipſi diſcooperuerunt arcam, ſed non aperuerunt.

Sciendum vlterius, quod Deus percuſſit Bethſamites, quia viderunt arcam, ſed non eſt credendum, quod percuſſi fuerunt omnes, qui eam viderunt: nam ſecundum communem expoſitionem ſolum perierunt ſeptuaginta: veriſimile tamen eſt, quod plures de Bethſamitis eſſent præſentes arcæ ad honorandum eam in ſacrificijs, quando venit de terra Philiſthijm, & ſi arca ab aliquo diſcooperiretur, omnes qui præſentes erant, viderent, quia non erat in poteſtate eorum nequaquam videre: ſolùm igitur dicendum, quod perierint illi, qui diſcooperuerunt: cæteri autem, quia nihil horum volebant aut ſciebant, ſed alijs diſcooperientibus arcam viderunt, non perierunt, quia nihil iſti peccauerunt, poterat enim hoc modo quilibet occidere totum populum Hebræorum, aut valde multos, vtpotè ſi ipſis ſtantibus coram arca, ille diſcooperiret eam ipſis neſcientibus, nec iubentibus, ſolum igitur morerentur huius mali factores cum fautoribus ſuis.

Conſiderandum vlterius, quod Deus puniuit multos in Bethſames, quando viderunt arcam, & hoc fuit conueniens ad monſtrandum gloriam ſuam: ſciebant enim Iudæi, quod arca Dei à principio inter ipſos fuerat aliquid nimis honorabile, quia tamen ducta fuerat à Philiſthinis, & manſerat in D terra ipſorum forte iam non crederetur digna tanto honore, ideò Deus noluit monſtrare gloriam ſuam æqualem eſſe apud arcam nunc, & à principio, & ad hoc illos, qui incidenter eam videre voluerunt, occidit, vt ſic cæteris conſtaret, quod ad arcam ſe nimis reuerenter habere deberent.

Et percuſſit de populo ſeptuaginta viros, & quinquaginta millia plebis.

Quot fuerunt percuſſi de videntibus arcam, & an litera iſta poſſit ſic ſtare.

QVAEST. XXVII.

ISTA litera videtur eſſe difficilis propter duo. Primò quantum ad veritatem, ſcil. quomodo eſſe poterat, quod occidiſſet Deus de videntibus arcam. 70. viros: & quinquaginta millia: nam non videtur, quod tot eſſe poterant ibi præſentes arcæ, quando ipſa erat in agro. Nam hoc fuit die illa, qua venit arca de terra Philiſthijm: ſi enim ibi aliquot diebus arca fuiſſet detenta potuiſſent conuenire multi de Iſraelitis, & vidiſſent eam ibi: quia tamen ſolum fuit ibi die ipſa, & non quidem tota die: ſed in quadam parte ipſius diei non poterant cõuenire multi, ita vt eſſent ibi vltra quinquaginta millia virorum de occiſis. Item omnes iſti, qui mortui ſunt erant E de Bethſamitis, cum dicatur hic, quod percuſſit Dominus de viris Bethſamitibus, ſed non poterãt eſſe tot viri in vrbe Bethſames: nam Bethſames locus paruus erat: non enim erat inſignis in terra Iſrael, & præter hoc manſerunt adhuc multi in loco ipſõ, qui occiſi non fuerunt, cum dicatur, quod luxit populus eo, quòd percuſſit Dominus plebem: ergo non erant quinquaginta millia percuſſi, quia non poſſent tot reperiri in vrbe Bethſames.

Secundò eſt iſta litera difficilis propter replicationem, quia dicitur, quod percuſſit Domin⁹ de populo 70. viros, & quinquaginta millia plebis, & in Hebræo habetur adhuc magis indiſtincte, quia dicitur: percuſſit Dominus de populo 70. viros, & de populo quinquaginta millia: & ſic dato quod tot fuiſſent mortui, videbatur nimis ſuperuacua iſta replicatio, ſed diceretur percuſſit Dominus de populo quinquaginta millia virorum, & 70. & ſic eſt ſignum, quod aliquis error latet in litera, vel ſaltem aliqua magna improprietas loquendi.

Hebræorum ſententia de ſeptuaginta Bethſamitibus, ob viſam arcam mortuis, improbatur.

QVAEST. XXVIII.

IVDÆI autem communiter exponunt, quod ſolum fuerunt percuſſi 70. viri, ſed dicunt, quod etiam ponuntur quinquaginta millia, quia iſti viri. 70. tantum valebant ſicut quinquaginta millia, ſic enim dicitur de Dauid infr. 2. libr. c. 18. tu pro decem millibus computaris. F

Sed iſte ſenſus non eſt multum conueniens, nec etiam ſatis applicatur veritati: quomodo enim contingeret mori. 70. viros ſolum, qui valerent pro quinquaginta millibus, & non morerentur aliqui de popularibus, qui ſolum computabantur pro vno viro. Nicolaus tamen iſtum ſenſum tenet dicens, quod iſti, qui mortui ſunt erant rectores populi, ideo valebant pro quinquaginta millibus: fuerunt autem ipſi mortui, quia non regulauerunt populum retinentes ne accederent ad arcam diſcooperientes eam.

Si tamen dici poſſet melius eſſet, quod diceremus in litera hebraica fuiſſe aliquid additum, ſcilicet per errotem ab antiquo ſecundum, quod aliqua deficiunt vt patet in vigeſimo primo capitulo Ioſue, vbi in omnibus libris Iudæorum deficiunt duo verſus, vt confitentur Doctores eorum: ſic enim dicit Rabi Dauid Kimhi. ita ergo diceretur, quod quinquaginta millia eſſet hic ex ſuperabundanti, cùm ſolum deberent eſſe ſexaginta, ſed iſta additio facta eſt valde ab antiquo: quoniam tempore Hieronymi iam erat, quia ipſe tranſtulit ſicut nunc habetur in Hebræo. *Determinatio auctoris.*

Ioſe-

Iosephus tamen, qui adhuc inter Hebræos antiquior fuit, quam Hieronymus inter nos translator exisseret: cum fuerit Iosephus tempore, quo est capta Hierusalem à Romanis scripsit sexto libro Antiquitatum solum perijsse de Bethsamitis septuaginta viros quasi in hebræo non haberentur plures: vel si dicamus literam semper sic habuisse, dicetur, quod omnes hebræi ab antiquo numerum hic positum solum intelligebant septuaginta viros, & hoc ex improprietate locutionis hebraicæ, quæ non solum hic sed & alias est: & istud videtur magis tenendum: si quis tamen tenere voluerit, quod ponuntur quinquaginta millia eo, quod illi septuaginta tantum valebant sicut quinquaginta millia, non prohibeo. Non dicitur tamen rationabiliter, quod fuerint septuaginta viri, & præter hoc 50. millia.

Luxitque populus. Scilicet populus Bethsamitarum luxit pro persecutione magna, quam Deus fecerat apud eos, & erat iste planctus totius populi, quia cum essent septuaginta viri mortui isti forte attinerent in consanguinitate, vel affinitate ad totum populum, ita vt rari essent in populo, qui ad aliquem horum non attinerent: & tunc lugeret quilibet mortuum suum, sic, vt nulli manerent in plebe, ad quos non extenderetur planctus.

Eo quod percussisset dominus plebem plaga magna. Plebs & populus pro eodem ponuntur hic scilicet pro Bethsamitis: populus enim scilicet Bethsamitarum luxit, quia percussit dominus plebem scilicet ipsorum Bethsamitarum.

Nam cum de aliquo populo occiduntur septuaginta viri maxime si ille populus non est magnus satis potest dici percussus: dicitur autem plaga magna, quia multi fuerunt percussi, ex quo aliquis dicet literam superiorem sic intelligendam esse, vt iacet scilicet, quod perierunt quinquaginta millia virorum, & septuaginta, sic enim erat plaga magna. Dicendum quod non sequitur ex hoc: nam etiam solum pereuntibus septuaginta viris simul erat plaga magna: potissimè, quia populus ille percussus non erat magnus.

Et dixerunt viri Bethsamitæ, quis poterit stare in conspectu Dei sancti huius. Quasi dicat, iste Deus noster tantum est Sanctus, quod nemo potest coram ipso stare scilicet, quia si steterit coram eo errabit in aliquo paruo, & morietur. Dicebant hoc Bethsamitæ percussi magno timore, vel quasi desperatione. Nam poterant ipsi tenere arcam Dei apud se; & quod non morerentur, quamquam Deus nimis sanctus esset, sicut tenuerunt viri de Cariathiarim; sed ex percussione illa facta consternati animo incœperunt magis timere, quam timendum erat, & desiderauerunt arcam à se eijci in alium locum: dixerunt autem, quis poterit stare in conspectu Dei sancti huius, id est, iste Deus noster nimis sanctus est scilicet segregatus à communicatione humana, & non sicut alij dij, quia licet cultores eorum tractent sacra ipsorum, & videant quæcunque voluerint, non moriuntur, Deus autem noster vult maiorem sanctitatem, id est reuerentiam, & segregationem in sacris suis, ideo quis poterit stare coram ipso scilicet ad ministrandum ei, vel in loco, in quo fuerit arca, quasi dicat nemo, quia si non attenderit nimis diligenter, ne offendat, aliquando offendet, & morietur, & est ista querela non ex parte rationabilis, qualiter solent conqueri homines, quibus malum aliquod magnũ prouenit ex culpa sua, nam leues colores querelarum inquirunt, vt sic per querelas aliquam doloris sui consolationem habeant, vel vt non simpliciter ipsi sibiipsis malorum suorum causa existant. Sic conquesti sunt Israëlitæ postquam occisis multis de populo: quia contenderant pro sacerdotio contra Aaron, & postea positis sortibus ex virgis arentibus frustrati sunt intentione sua ostenso, quod sacerdotium manere deberet in tribu Leui apud Aaron, & filios suos. Nam tunc dixerunt: Ecce consumpti sumus, omnes perimus, quicunque accedit ad Sanctuarium domini moritur: Nam vsque ad internecionem omnes delendi sumus Numeri 17. & tamen ista querela erat, quia Deus repulerat eos à Sanctuario, dando honorem sacerdotij, & totius ministrationis tribui Leui. Vocabant autem Bethsamitæ Deum suum tanquam existentem in arca, vel saltem habentem ibi specialem modum essendi: nam cum arca recederet ab eis non dicebant se esse in conspectu Dei, sed quando habebant arcam præsentem.

Et ad quem ascendet à nobis arca Dei testamenti. Id est, ad quem populum ibit arca testamenti Dei postquam iterit apud nos? quasi dicat nullus populus illam recipere volet intelligens, quod & ipsi percutientur, sicut nos percussi fuimus. Intelligebant enim Bethsamitæ, quod acciderat Israëlitis tale malum sicut Philisthinis. Nam primo arca cum magno gaudio portata est in Azotum, sed quia ibi fecit plagam magnam, aliæ vrbes nolebant recipere arcam nisi inuitæ: sic enim Acharonitæ adueniente arca, dixerunt exclamantes: adduxerunt ad nos arcam Dei Israël, vt interficiat nos, & populum nostrum, vt patet præced. c. ita arca veniens de terra Philisthijm cum magno gaudio recepta est à Bethsamitis: sed postquam ibi facta est plaga magna, putauerunt ipsi quod omnes populi Hebræorum sic timerent, & nullus auderet recipere illam, & sic dicebant ista verba quasi per modum desperationis scilicet ad quem ascendet à nobis arca testamenti? quasi dicat nullus est, qui velit eam recipere considerata ista plaga. vel potest intelligi, quod hoc dicerent per modum deliberationis scilicet inter se inquirentes ad quem populum mitterent arcam, & iudicauerunt eam mittendam esse in Cariathiarim.

Miseruntque nuncios ad habitatores Cariathiarim. Hoc fecerũt, vt scirent, an illi vellent recipere eam, alioquin frustra fuisset arcam illuc mitti.

Item fuit hoc, vt ipsi Bethsamitæ excusarent se de portatione arcæ: sed habitatores Cariathiarim descenderen in Bethsames, & portarent arcam ad se: est autem Cariathiarim quædam ciuitas nobilis, quæ non multum distat ab vrbe Bethsames, vt ait Iosephus, 6. Antiquitatum, est autem ista ciuitas in sorte Iudæ, vt patet Ios. c. 15. & vocatur ibi Cariathiarim, id est, vrbs syluarum, vel Cariath Baal. Alia autem est ciuitas, quæ vocatur Cariath Sepher, scilicet ciuitas literarum, & est in eadem sorte, vt patet prælleg. c. habitabant autem Heuæi ibi, qui erant vnus de septem populis Chananæorum: erat autem vna de quatuor ciuitatibus Gabaonitarum, qui in dolo fecerunt pacem cum Israelitis: nomina autem eorum sunt Gabaon, Caphira, Beroth, Cariathiarim vt patet Iosue c. 9. Nunc autem habitabant in hac vrbe viri de tribu Iuda, & receperũt arcam inter se.

Cariathiari ciuitas nobilis

Dicentes reduxerunt Philisthæi arcam domini descendite, & reducite eam ad vos.

Volebant innuere Bethsamitæ, quod Cariathiarim erat locus nobilior, & dignior ad habendum arcam, quam Bethsames: ideo honorabant illos inuitando ipsos, vt haberent arcam, forte etiam fingebant se suadere hoc, quia securius esset arca in Cariathiarim, quam in Bethsames, eo quod Bethsames erat locus paruus, & magis coniunctus terræ Philisthinorum, quam Cariathiarim: vnde periculose esset in Bethsames, quia aliqua die possent Philisthini subito irruere super vrbem Bethsames, & tollere inde arcam, quod non fieret in Cariathiarim, quia erat locus distantior, & maior, atque fortius munitus. Dicitur hic reduxerunt Philisthæi arcam: quia Bethsamitæ satis cognoscebant, quod Philisthæi duxerunt eam, & quod ipsa venit super plaustrum, & Satrapæ Philisthinorum secuti sunt eam vsque ad terminos Bethsames: nam ibi constiterunt aspicientes, quid facerent Bethsamitæ recepta arca, & sicut viderunt ipsi Bethsamitas, vt supra dicitur, ita etiam Bethsamitæ viderunt eos, & sic manifeste patebat, quod non rapuisset Deus arcam de terra Philisthinorum per turbinem vel alias, sed quod ipsi Philisthini eam sponte duxerunt. Dicitur etiam descendite, eo quod moriabantur viri Cariathiarim in loco excelsiori, quam Bethsamitæ: nam dicitur Cariathiarim vrbs syluarum: erat enim forte in montibus altis, & Bethsames erat in loco humiliori. Dixerunt etiam reducite eam ad vos, quia ipsi Bethsamitæ volebant se excusare à labore portandi, & intelligebant satis gratum esse viris Cariathiarim, quod Bethsamitæ permitterent eis portare arcam in terram suam propter honorem quem haberent ex arca tenentes eam.

A

CAPVT VII.

VEnerunt ergo viri Cariathiarim, & reduxerunt arcam Domini, & intulerunt eam in domum Aminadab in Gabaa. Eleazarum autem filium eius sanctificauerunt, vt custodiret arcam Domini.

VEnerunt ergo. In superioribus descripta deiectione Israëlitarum propter filiorum Heli peccata: hic consequenter describitur releuatio ipsorum per Samuelis merita. Et diuiditur in duo, quia primo ponitur ad prædicta continuatio: Secundo describitur ista reuelatio ibi. *Et factum est.*

De connexione huius textus cum superiori.

QVÆST. I.

CIRCA primum dubitari poterat de habitudine eorum, quæ dicuntur hic ad præcedentia, an sit ordo continuatus, vel sit aliqua permutatio, satis tamen manifestum est hic esse continuatum ordinem, quia supra dicebatur quomodo miserunt Bethsamitæ ad viros Cariathiarim, vt reducerent arcam Dei ad se: hic autem immediatè subditur quomodo venerunt, & duxerunt eam, scil.

B

Venerunt ergo viri Cariathiarim. Ponitur hic ergo tanquam nota consequentiæ, vel tanquam aliquid continuatiuum, scil. quia Bethsamitæ miserunt ad viros Cariathiarim: sequitur, quod viri illi venirent ad ducendum arcam. Ista consequentia valet rationabiliter, quia verisimile est, quod quilibet recipiat gratiam, quam recipere potest honeste: sed magnam gratiam faciebant Bethsamitæ viris Cariathiarim permittendo illis, quod ducerent ad se arcam, quia erant nimis honorati illi, penes quos arca Dei resideret: ergo verisimile erat, quod viri Cariathiarim prompte irent ad suscipiendam gratiam, quam Bethsamitæ eis faciebant dando illis arcam.

Quomodo viri Cariathiarim susceperunt arcam domini cum tot percussi essent propter eius præsentiam.

QVÆST. II.

QVÆRET aliquis cum viri Cariathiarim scirent quanta mala accidissent Bethsamitis ex præsentia arcæ, & illi propter hoc eam à se reijciebant, quomodo voluerunt recipere ipsam. Confirmatur hoc quoniã in terra Philisthijm, quando arca primum recepta est in Azoto in templo Dagon existimauerunt viri Azoti factam fuisse sibi magnam gratiam, sed postquam ibi ex præsentia arcæ facta est plaga magna, clamauerunt, vt arca eijceretur de regione illa, & reducta est per alias ciuitates, & nolebant illæ ciuitates recipere eam, nisi cum magna amaritudine, sicut patet de Acharonitis, qui clamauerunt dicentes: adduxerunt ad nos arcam Dei Israel, vt occideret nos, & populum nostrum, supra capit. 5. sic ergo debuerant esse de viris Cariathiarim, quia licet à principio videretur magnus honor fuisse Bethsamitis, & gaudium, quia venerat ad eos arca Dei, quia tamen secutã fuit postea plaga magna, doluerunt, & conati sunt emittere arcam. dubium igitur videtur, quomodo viri Cariathiarim, qui non obligabantur suscipere arcam, volent suscipere eam.

C

Aliquis forte respondebit, quòd viri Cariathiarim nesciebant plagam, quæ acciderat apud Bethsamitas, & quia tenere arcam domini apud se erat aliquid honorabile, & tunc non cognoscebant aliquod inconueniens ex præsentia eius, desiderauerunt eam.

Sed dicendum est, quod hoc non est satis rationabile: nã plaga apud Bethsamitas fuit magna, Cariathiarim autem est apud Bethsames, ergo cognoscerent isti plagam, quæ acciderat vicinis suis, præcipue, quia magna erat: est autem Cariathiarim apud Bethsames, vt ait Iosephus 6. Antiquitatum. Item dato, quod viri Cariathiarim non cognoscerent plagam cum essent in terra sua, saltem tamen cognoscerent eam cũ ipsi venirent in Bethsames pro arca, & tunc recusarent portare eam, quia non obligabantur illam portare, sed portauerunt. ideo non fuit hoc ex ignorantia plagæ.

D

Sed dicendum, quod viri Cariathiarim cognouerunt magnam plagam fuisse inter Bethsamitas, tamen ex hoc non recusauerunt portare arcam, quia cognouerunt, quòd non accidisset ista plaga propter præsentiam arcæ, sed quia Bethsamitæ se habuerunt irreuerenter circa arcam videndo eam qualiter nõ licebat, scilicet discoopertam, vt declaratum est præceden. cap. hoc autem sciebant lege esse cautum, ideo nõ mirati sunt de illa percussione, vnde gratum habuerunt, quòd daretur eis arca, quia intelligebant, quòd ipsi poterant apud se eam tenere, ita quòd non accideret aliqua plaga, sicut patet ex diligentia, quam circa eam fecerunt ponentes eam in domo Aminadab, quia erat vir valde iustus, & ait Iosephus 6. Antiquitatum, sanctificantes Eleazarum filium eius ad custodiam illius. *Et reduxerunt arcam domini.* id est, duxerunt eam de Bethsames in Cariathiarim, in ista autem ciuitate magno tempore fuit, vt infra declarabitur.

An quando arca fuerit in Cariathiarim, sacrificia fuerint facta coram arca, vel in sanctuario. Et an arca semper fuerit cum sanctuario, & in quibus locis erat arca, & in quibus sanctuarium.

QVÆST. III.

QVÆRET aliquis an tempore, quo stetit arca in Cariathiarim, fierent sacrificia in sanctuario, vel coram arca.

In quo præsupponendum est, quòd toto tempore elapso à fabricatione sanctuarij in monte Sinai sanctuarium, & arca erãt simul, vel pergebant simul si mouerentur per viam, quod apparet de tempore, quo ambulauerunt Israëlitæ per desertũ: nam tunc quando mouenda forent introibat Aaron, & filij eius in sanctuarium ad operiendum arcã, & omnia vasa, & tunc Leuitæ veniebant, & portabant illa, vt apparet Num. c. 4. ergo semper erat arca intra sanctuarium, quando mouebantur castra, quia alioquin nõ possent in omni motu castrorum sacerdotes introire ad velandum arcam. De motu autem castrorum, quòd tũc arca præcederet sanctuarium diuisum per partes, vel è contrario modicum differt, aliquãdo autem legitur, quòd arca præcesserit omnia castra, vt patet Numer. ca. 10. an verò semper sic fieret, eodem c. declaratum est: si autem non fieret semper sic oportebat illam portari in medio castrorum cum alijs partibus sanctuarij, quia illud in medio ibat, vt patet Num. cap. 2. & 10. sed quomodocunque ponatur, nihil refert: de tempore autem quo stetit ad tabernaculum post introitũ in terram Chanaan apparet, quòd semper fuerit cum eo arca: nam antequam poneretur in Silo, quòd fuit finitis bellis ferè anno septimo, post transitum Iordanis, vt declaratum est Iosue c. 14. arca, & tabernaculum semper fuerunt in Galgala, vbi prius Israëlitæ illud posuerant introeuntes in terram illam, finitis autem bellis congregati omnes Israëlitæ cum Iosue posuerunt tabernaculum in Silo, vt patet Iosue ca. 18. mansit autem ibi vsque ad mortem Heli summi sacerdotis. arca quoq; semper ibi fuit; quousque portata est in bellum duobus, vel tribus diebus ante mortem Heli, de quo patet supra cap. 4. post hoc autem nunquam redijt arca in sanctuarium vsquequo Salomon ædificauit templum domini in Hierusalem, & tunc duxit arcam de loco quem præparauerat ei Dauid, & sanctuarium de Gabaon, vt patet 2. Paralipom. c. 1. de sanctuario autem an immediatè post mortem Heli translatum fuerit de Silo in aliam vrbem, vel manserit ibi aliquanto tempore non patet, satis tamen apparet, quòd tempore Saulis qui regnauit quasi 20. annis post mortem Heli erat sanctuarium in Nobe. Nam ipse occidit sacerdotes, qui ibi erant cum sacerdote magno, & omnes vestitos Ephod infra cap. 22. etiam cum venit Dauid ad ipsum locum dati sunt sibi panes propositionis ad comedendum, & illi erant ante faciem domini, ergo ibi erat sanctuarium, de quo infra cap. 21. stat igitur nunc dubium, quia manifestum est, quòd nunc quando reducta est arca de terra Philisthijm, non fuit posita in sanctuario, sed in Cariathiarim, vbi non erat sanctuarium: ergo quæretur, an coram ipsa, vel in sanctuario fierent sacrificia.

E

F

Aliquis forte dicet superuacuam esse quæstionem, quia sanctuarium erat in Cariathiarim, & cum illuc arca est ducta, A erat in sanctuario, & sic non stat hic quæstio an in sanctuario, vel coram arca fierent sacrificia. Dicendum quòd nõ erat sanctuarij in Cariathiarim, quod patet ex duobus. Primo, quia si ibi fuisset sanctuarium, non fuisset posita in eadem ciuitate arca in domo alicuius viri, sed in sanctuario: dicitur tamen, quòd intulerunt eam in domum Aminadab. Secundo patet, quia si sanctuarium fuisset in Cariathiarim, & fuisset arca in sanctuario, non præponeretur aliquis ad custodiendum arcam, quia tunc esset ipsa in sancta sanctorum, & ibi nemo eam custodiebat, quia nõ introibat aliquis illuc, nisi summus sacerdos, & hoc solum semel in anno, hic tamen dicitur, quòd sanctificauerunt Eleazarum filium Aminadab ad custodiendum arcam, ergo non erat ipsa in sanctuario, & hoc est necessarium.

Ad quæstionẽ responsio prima.

Stabat ergo tunc quæstio de loco sacrificiorum, ad quam aliquis respondebit, quòd sacrificia fieri debebant coram arca, quod patet, quia quando venit arca de terra Philisthijm, Bethsamitæ fecerunt sacrificia coram ipsa, præceden. capitu. & ibi non erat sanctuarium. Item quando portauit Dauid arcam de domo Obededon cum transirent, qui portarent arcam per sex passus, immolabat Dauid bouem, & ouem, & arietem, & saltabat ante dominum totis viribus, vt patet infra secundo libro capitulo sexto. ergo ante eam debebant fieri sacrificia.

B *Respõsio secũda aut Sacrificia ordinaria fiebãt intra sanctuarium.*

Respondendum est, quòd aut quæritur hic de sacrificijs, quæ erant determinata à lege, & erant ordinaria, sicut sacrificia quotidiana, & illa quæ fiebant in festiuitatibus quę ex nulla causa mutari debebant, aut de illis, quæ fiebant ex alijs casibus. Si primo modo dicendum, quòd omnia ista sacrificia debebant fieri intra sanctuarium, quia lex iubebat, quòd offerrentur in altari holocaustorum coram ostio tabernaculi: sed altare holocaustorum erat in ipso sanctuario, & ostium tabernaculi similiter, ergo ibi debebat fieri sacrificium: antecedens patet Leui. 1. & 3. c. & quasi per totum Leuiticum.

Item non solum hic fieri debebat, sed etiam sic factum est tempore illo, quo stetit arca diuisa à sanctuario: nam in vrbe Nobe erat tabernaculum domini tempore, quo regnabat Saul infra capitu. 21. & tunc non erat arca ibi, sed in Cariathiarim, cum postea Dauid fecerit eam inde portari, & tamen in vrbe Nobe fiebant sacrificia, & omnes aliæ cæremoniæ, quod patet, quia poni panes propositionis erat vna de cæremonijs, quæ fiebant in sanctuario cum deberent esse semper duodecim panes coram domino, vt patet Leui. 24. Quòd isti autem essent in Nobe in templo, patet infra cap. 21. quia Achimelech summus sacerdos dedit de illis Dauid, & pueris suis in cibum, & dixit, quòd illi tunc ablati fuerant à facie domini, sicut ergo fiebat ministratio in mensa propositionis, ita fieret in candelabro, scilicet quotidie lucernas incendendo: fieret etiam in altari thymiamatum, quia ista tria erant in prima parte tabernaculi, vt declaratum est Exodi 26. & 30. capitulo. si igitur vnum licebat, vel erat necessarium, & reliquum: sed vnum fiebat, ergo & reliqua. De sacrificijs autem eodem modo dicendum est, quia sacrificia pertinebant ad ministrationem quotidianam, cum vocentur quædam sacrificia iugia, & alia non iugia, vt patet Numeri cap. 28. ergo ibi fieret sacrificium, vbi fiebant reliquæ ministrationes.

C

Item patet hoc, quia si sacrificia fierent coram arca, & non in sanctuario omnes sacerdotes conuenissent in locum illum, in quo erat arca, vt facerent ibi ministrationes quotidianas, sicut erat in sanctuario, quando arca, & sanctuarium erant simul, sed non erant aliqui sacerdotes coram arca in Cariathiarim, cum solum fuerit constitutus Eleazarus filius Aminadab ad custodiendum arcam, vt patet in litera, ergo non fiebant ibi ministrationes quotidianæ sacrificiorum. In loco autem sanctuarij Nobe erant sacerdotes omnes: nam dicitur infra capitulo vigesimosecundo, quòd vocauit Saul Abimelech, & sacerdotes domini de Nobe, & fecit occidere octoginta quinque viros vestitos ephod, & isti erant pertinentes ad domum Heli solum: nam de alijs ponit Iosephus sexto Antiquitatum quòd fuerint plures, scilicet omnes simul 305. viri: ergo in Nobe erat locus, in quo fiebant omnes ministrationes quotidianæ sacrificiorum, & aliarum cæremoniarum, & non in Cariathiarim coram arca. D

Sacrificia necessitatis debebant fieri in sanctuario.

QVÆST. IIII.

SI autem quæratur de sacrificijs, quæ fiebant ex alijs causis à personis priuatis, aut illa erant sacrificia necessitatis, sicut quædam determinata à lege, vt pro mulieribus parienti bus, & pro mundatione leprosorum, & pro similibus, & in sacrificijs pro peccato, & de istis dicendum quòd debebant duci in sanctuarium: quoniam iubetur, quòd offerrentur ad ostium tabernaculi: Leuit. 12. & 14. c. & in similibus: si autem essent sacrificia necessitatis vt illa, quæ erant ex voto, quamquam non essent determinata à lege debebant offerri in sanctuario, & ob hoc, quia intelligebant Israëlitæ, quòd ferè nullum sacrificium fieri deberet coram arca, non posuerunt ibi aliquem ordinem ministratiuum sacerdotum, sed solum fuit positus Eleazarus filius Aminadab ad custodiendum arcam, vt patet in litera.

Si autem esset sacrificium de spontaneis, respondetur quòd non erat illicitum fieri coram arca, sed non erant ibi aliqui sacerdotes, qui facerent: poterant tamen vocari de locis suis, & quòd ibi immolarent, vt communiter tamen fiebant sacrificia in loco sanctuarij. Solennitates quoque omnium festiuitatum fiebant in loco ipso, & nulla coram arca: nam oblationes, quæ fiebant in die propitiationis, & pertinebant maximè ad arcam, cum introiret summus sacerdos ad aspergendum sanguinem coram propitiatorio, pertinebant ad ipsum sanctuarium & fiebant ibi: vt declaratum est præcedenti cap. Ad rationes in contrarium infra respondebitur. E

An licuit fieri aliquod sacrificium coram arca tempore, quo fuit in domo Aminadab.

QVÆST. V.

QVÆRETVR vlterius an licuerit coram arca fieri aliquod sacrificium eo tempore, quo fuit in domo Aminadab. Respondebit aliquis quod sic, eo quòd licuit fieri coram ipsa, quando venit de terra Philisthijm: etiam facebat Dauid sacrificia coram illa quando transtulit in domum suam infra 2. libr. c. 7. In contrarium aliquis arguet: quia in Leuitico c. 17. semper iubetur quòd sacrificium offeratur semper coram ostio tabernaculi, & ibi immoletur, sed nunc quando erat arca separata à sanctuario immolando coram ipsa non immolabatur coram ostio tabernaculi, ideo non licebat immolari. *Primò.*

Item dicitur Leuit. c. 17. quòd quicunque immolaret aliquod sacrificium, & non duceret illud ad ostium tabernaculi, vt fundatur sanguis eius super altare, erit reus sanguinis, quasi sanguinem fuderit, sed non erat istud altare coram arca, quando ipsa erat separata à sanctuario, ergo non licebat offerri sacrificium ibi. Item Deus voluit in lege veteri, quòd esset vnicum templum, & vnicus locus sacrificiorum, vt Israëlitæ non errarent putantes deos suos esse plures, cum in diuersis locis cultum diuinum impenderent: si tamen in loco sanctuarij liceret offerri sacrificia, & eodem modo in loco arcæ existentibus his diuisis, daretur occasio ad intelligendum quòd erant plures dij Iudæorum, ergo non debuit hoc licere. *Secũdo* F *Tertiò*

Ad hoc respondendum est, quòd de loco sanctuarij licet ibi non esset arca, nequaquam est dubitandum, quin ibi possent fieri sacrificia, & omnes aliæ legales cæremoniæ: quod patet quia lex, quæ determinabat locum sacrificiorum solum tetigit, quòd fierent sacrificia super altare holocaustorum, & quòd fierent ad ostium tabernaculi, vt patet discursu totius Leuitici. Quòd autem fierent coram arca, scilicet existente in Sanctuario, scriptura nihil tetigit, ideo non videtur, quod ipsa esset necessaria ad hoc, quòd fierent sacrificia. Item si necessarium esset, quòd arca esset in Sanctuario ad hoc, quòd fierent ibi sacrificia, nõ potuissent Iudæi facere aliquod sacrificium toto tempore, quo fuerunt in terra Chanaan *Respõsio auctoris.*

A

post reditum de Babylone, cum illo tempore non habuerint arcam, quia Ieremias abscondit illam ante captiuitatem Babylonicam, vt patet 2. Machab. c. 2. constat tamen fuisse sacrificia multa facta in templo post reditum de captiuitate Babylonica, vt colligitur ex libro Esdræ, & Nehemiæ, & ex libris Machabęo. ergo non requirebatur arca in Sanctuario ad hoc, quòd fieret ibi sacrificium. Item requireretur arca in loco sacrificiorum, si forte in quolibet sacrificio deberet fieri aliqua cærimonia coram arca: sed nihil horum requirebatur: ergo ad hoc, quòd fierent sacrificia in Sanctuario nihil magis erat necessaria arca quam candelabrum. Nam & in die propitiationis cum introibat sacerdos in sancta sanctorum coram propitiatorio ad aspergendum sanguinem poterat esse iste introitus, etiam si non esset ibi arca, vt declaratum est præceden. c. quæst. 4. ergo poterat à fortiori in omnibus alijs diebus fieri sacrificium, & non esset arca necessaria.

An posset fieri sacrificium coram arca, quando non erat in Sanctuario.

QVÆST. VI.

DE arca autem, an posset fieri sacrificium coram ea, quando ipsa erat separata à Sanctuario, secus est: nam omnes leges, quæ loquuntur de sacrificio directè determinant sibi altare holocaustorum, & ostium tabernaculi, & nihil dicunt de arca, & sic videtur quod coram ea solum non posset offerri sacrificium. & quando Israëlitæ posuerunt illam in Cariathiarim, nõ posuerunt ad hoc, quod offerretur ibi aliquod

B

sacrificium, quod patet, quia tunc posuissent ibi aliquos ministros: neminem tamen posuerunt, nisi Eleazarum filium Aminadab, & iste erat Leuita, vt ait Iosephus 6. Antiquitatum: & sic non poterat offerre sacrificium, sed adhuc dato, quòd ipse esset sacerdos, constat quòd non fuit positus ad faciendum aliqua sacrificia coram arca, sed solum ad custodiendum illam, nec etiam ipsa arca erat taliter disposita, quod coram ea deberent fieri sacrificia, quia non ponebatur ibi per modum solennitatis in aliquo ornatu magno, sed in custodia, vt patet in litera, cum dicitur, quòd sanctificauerunt Eleazarum, vt custodiret arcam, & satis est verisimile, quòd toto tempore, quo fuit ibi arca in domo Aminadab, non fuerint coram ea facta aliqua sacrificia, sed semper in Sanctuario in Nobe, vel in alijs vrbibus, in quibus fuit.

An faciens sacrificia coram arca peccaret.

QVÆST. VII.

SED si aliquis magis inquirat dicens, quòd dato quòd non fuerit ibi factum aliquod sacrificium, an licuerit fieri, ita quòd faciens peccaret. Respondendum est, quòd aut ille, qui faciebat erat vir Propheta, de quo nequaquam dubitari posset an propter Deũ, vel idololatriam faceret, sed magis putaretur, quod ille ex mandato Dei faciebat: aut erat talis vir, de quo dubitaretur: si primo modo dicendum, quòd non solum coram arca, sed etiam vbicunque vellet, liceret ei facere sacrificium: sic patet de Samuele qui immolabat in Ramatha, & tamen non erat ibi Sanctuarium, nec aliquis hoc dicit, etiam immolauit in Bethlehem infra c. 16. sed tunc Sanctuarium nõ erat ibi, nec fuit vnquam. Similiter autem patet de Elia, qui

C

immolauit in monte Carmelo infra 3. lib. c. 18. & tunc erat Sanctuarium in templo Salomonis. Si autem inquiratur de alijs viris, dicendum quod regulariter non licebat eis immolare extra Sanctuarium, liceret tamen in isto casu propter arcam, quia quicunque vellet offerre coram arca, satis apparet, quod non agebat ad cultum alicuius idoli, sed propter Deum, qui specialiter erat in arca: sic enim licuit Bethsamitis offerre coram arca, quando venit in terra Philisthijm, non tamen audebant communiter Israëlitæ offerre coram arca sacrificia, cum non erat in Sanctuario, ideo non disposuerunt eam ad hoc, quòd possent coram ea fieri sacrificia, sed solum vt custodiretur in domo Aminadab.

Ad opiniones primæ rationis positæ superius in quæstio. 3.

D

QVÆST. VIII.

CVM autem arguebatur supra, quòd licuit Bethsamitis offerre coram arca, quando venit de terra Philisthijm, dicendum quod hoc fuit propter solennitatem eius, quæ nouiter veniebat de terra hostili, si tamen ipsa mansisset in Bethsames magno tempore, sicut mansit in Cariathiarim, non immolassent coram ea. Cum vero arguitur de Dauid, quod immolabat coram arca, quando portabat eam in domum suam: dicendum quòd non solum coram illa poterat immolare, sed etiam vbicunque vellet, quia ipse erat vir Propheta, de quo nequaquam dubitabatur, quod secundum Dei voluntatem ageret: sic enim iterum immolauit in areuna Iebusæi, vt patet infra 2. lib. c. vltim. ibi tamen nõ erat templum, nec arca. Cum vero arguebatur in contrarium, quod nequaquam liceret offerri coram arca sacrificia, sed coram ostio tabernaculi: dicendum quòd regulariter illud tenebat, aliquando tamen licebat extra immolari, sicut erat in viris prophetis, qui à Deo concitati immolabant in diuersis locis, vt dictum est de Samuele, Elia, & Dauid: licebat etiam hoc propter arcam, quia sicut in Sanctuario licitum erat offerri sacrificia, quia ibi Deus specialiter repræsentabatur, ita etiam coram arca, quando separata esset liceret, eo quòd repræsentabatur ibi Deus specialiter, sicut in Sanctuario.

Ad rationes in contrariũ, 7. 5.

Ad secundum cum dicitur, quod quicunque immolauerit sacrificium, & non duxerit illud ad ostium tabernaculi, erit reus quasi sanguinem fuderit: dicendum, quod hoc præceptum datum est ad tollendum sacrificia, quæ fiebant dæmonibus, quæ volebant offerentes facere in locis separatis, ne viderentur cærimoniæ eorum, & cognoscerẽtur immolare dæmonibus, fuit etiam hoc ad tollendum oblationes dubias, quia quamquam aliquis in loco separato vellet offerre Deo, tamen dubium erat, an offerret dæmonibus, & habebat occasionem ad offerendum quomodocunque vellet, quia à nemine videbatur ibi. Cum autem omnes offerrent ad ostium tabernaculi erant ista ablata, ideo datum fuit istud præceptum, sed ista duo tollebantur, cum quis offerret coram arca. Primũ horum patet, quia ibi offerrens ipsum offerebat in agris, vel in alijs locis separatis, in quibus posset fieri oblatio dæmonibus. Nam arca semper teneretur in aliquo loco honesto, & ibi essent viri nimis religiosi, qui conspicientes possent videre, an illæ essent cærimoniæ sacrificij diuini, vel idolorum. Secundum etiam tolleretur eodem modo, quia suspitio poterat haberi de aliquo, quando nõ cognoscebatur factum illius, cum tamen cognoscitur, nulla est, sed manifesta veritas: sic autem cum quis coram arca offerret sacrificium, illud esset manifestum viris bonis existentibus coram arca, & illi non permitterent fieri aliquid, nisi secũdum legem, sicut fiebat in Sanctuario. Quòd autem ad tollenda ista duo fuerit factum præceptum illud, patet Leuit. c. 17. cum dicitur, & ideo offerre debent sacerdoti filij Israël hostias suas, quas occidunt in agro, vt sanctificẽtur domino ante ostium tabernaculi. Et iterum post hoc dicitur, & nequaquam vltra immolabunt hostias suas dęmonibus, cum quibus fornicati sunt. Ad tertiam rationem, cum dicebatur, quod Deus voluit vnicum esse locum sacrificiorum suorum, vt crederetur vnicus esse Deus, quod non fieret si coram arca non immolaretur. Respondetur, quod non tollebatur ex hoc apud Israëlitas extimatio de vnitate Dei, nec dabatur occasio ad eximandum contrarium, nisi in quolibet loco potuissent Israëlitæ offerre sacrificia, vel concessisset Deus, quod fierent sibi multa sanctuaria: poterat haberi ad hoc suspitio, cùm quodlibet illorum sanctuariorũ per se esset perfectam habens arcã, & omnia alia supellectilia sanctuarij, vel etiam si ab antiquo, ex quo factum est sanctuariũ & arca, semper fuisset sanctuarium per se & arca per se, & coram quolibet eorum fierent sacrificia: poterat esse aliqua suspitio de pluralitate deorum scilicet, quod arca pertineret ad vnum Deum, & sanctuarium ad alterum, cũ tamẽ à principio arca, & sanctuarium fuerunt simul, & erat vnicus locus sacrificiorum, quamquam postea per accidens diuisa arca à sanctuario, fierent sacrificium coram ipsa: non sequeretur extimatio de pluralitate deorum: licuit igitur aliqualiter fieri sacrificia coram

E

F

arca,

arca,quando erat ſeparata à ſanctuario. *Et intulerunt eam in domo Aminadab.* Id eſt,quando portata fuit arca in Cariathiarim fuit poſita in domo Aminadab , non enim erat ibi ſanctuarium, in quo poneretur : ideo oportuit poni in aliqua domo priuata.

Quis erat iſte Aminadab,& quare fuit arca poſita in domo eius potius quàm alibi.

QVÆST. IX.

FVIT autem poſita in domo Aminadab , quia vt ait Ioſephus.6. Antiquitatum iſte Aminadab erat Leuita, & valde iuſtus,atque vita religioſus , ideo viſum eſt domum ſuam eſſe locum dignum Deo,in quo arca eius habitaret.Quòd autem Aminadab eſſet Leuita ſatis veriſimile eſt,quia magis ponerent Iſraëlitæ arcam in domo illius , ad quem pertinebat ex lege officium portandi arcam, & conſeruandi eam, quàm in domo illius, ad quem nihil pertineret, quia fortè crederent, quod ſequeretur aliqua plaga. Apparet hoc : nam officium portandi arcam , & alia vaſa ſanctuarij pertinebat ad Leuitas: Deus autem præcepit, ne quis ſe intromitteret de officio eorum,aliquin moreretur,vt patet Numer.c.1.& 4.Ne igitur accideret plaga viris Cariathiarim , ſicut acciderat Bethſamitis veriſimile eſt,quod ipſi adhibuiſſent valde magnam diligentiam aſſignando cuſtodiam arcæ ei , cui magis conueniret ex lege. Cùm autem dicitur,quod erat iſte vir iuſtus,etiam hoc veriſimile eſt: nam viri Cariathiarim vellent arcam domo ſtaret, ſanctiſſimum ad cuſtodiam teſtamenti in toto ſtatu legis veteris : non ergo egiſſent reuerenter , ſi eam aſſignaſſent cuicunque viro cuſtodiendam. *In Gabaa.* Id eſt,fuit poſita arca in Gabaa.

Gabaa quid ſignifiet.

Accipitur hic Gabaa non prout eſt nomen proprium vrbis,ſed vt eſt nomen commune ſignificans collem, vel celſitudinem.Primo enim eſt nomen vrbis , vt patet Ioſue capitu. decimooctauo,& eſt iſta ciuitas in ſorte Beniamin , vt patet præallegat.c. in hac autem ciuitate habitabat rex Saul,qui erat de ſtirpe Beniamin,vt patet infra cap.10.hic autem accipitur Gabaa pro celſitudine, vt vult Ioſephus ſexto Antiquitatum,ſcilicet,quòd cum poſita eſt arca domini in domo Aminadab erat in Gabaa,id eſt celſitudine, ſcilicet quia domus illa erat in loco altiori totius ciuitatis,& hoc apparet 1.Paralip. c.13.vbi dicitur quod aſcendit Dauid , & omnes viri Iſraël ad collem Cariathiarim,qui eſt in Iuda , vt afferrent inde arcam Domini : & ibi ponitur in Hebræo Gabaa,vbi nos dicimus collem : & ſic non ſunt hic duo nomina locorum propriorum Gabaa, & Cariathiarim, ſed vnum eorum eſt proprium & alterum commune : & propter hoc idem importatur, cùm dicitur, quòd arca reducta eſt de Cariathiarim, vel de Gabaa.

An arca Dei vel tabernaculum fuerit aliquando in Galgala,vel Maſphaat : aut in Nobe,vel Gabaon. Et an poſitio Nicolai de Lira poſſit ſtare,& de erroribus eius circa hoc.

QVÆST. X.

SCIENDVM autem quòd Nicolaus aliter dicit, ſcilicet, quòd iſta quæ dicuntur hic de ductione arcæ in Gabaa non fuerunt facta immediatè , ſed ſucceſſiuè, & per multum tempus,ſcriptura tamen mutat ordinem : vnde dicit quòd arca ducta fuit de Bethſames primo in Cariathiarim : & ibi māſit aliquanto tempore,& inde translata fuit in Maſphat: poſtea autem in Galgala , deinde in vrbem Nobe tempore Saulis,vt patet infra 21.c. & poſtea in Gabaa in domum Aminadab,vt hic dicitur : & de loco illo Dauid tranſtulit eam in domum Obededom : inde in ciuitatem Dauid, vt patet infra lib.2.c.6. Ratio autem poſitionis Nicolai eſt,quia in omnibus illis locis reperit quòd facta fuerunt ſacrificia , & ex hoc exiſtimat neceſſe eſſe, quòd ibi fuerit arca cum ſanctuario. De vrbe Nobe, & domo Obededon, & ciuitate Dauid videtur ſibi quòd probauerit,de Galgala autem ſatis poteſt apparere, quoniam ibi fecit ſacrificia Saul , vt patet infra c.13.etiam ibi dicebatur eſſe omnis Iſraël coram Domino,& immolauerunt hoſtias infra c. 11. de Maſphat autem apparet infra in itera cum fecerit ibi ſacrificium Samuel : etiam quia Iſraëlitæ exiſtentes ibi dicebantur eſſe coram Domino,& ibi cõſuluerunt eum infra c.10.

Cõcluſio auctoris veriſſima.

Quæret ergo aliquis circa hoc an iſta poſitio Nicolai ſit vera. Dicendum autem quòd non poteſt ſtare , principium autem errandi eſt in duobus , primo quia ipſe non diſtinguit loca,in quibus fuerit arca,& in quibus fuerit tabernaculum, ſed accipit quòd iſta ſemper ſimul fuerint præterquam modico tempore cum ſtetit in Cariathiarim. inde autem fuit tranſlata in Maſphat,vt ipſe dicit, incœpit eſſe ſimul cum ſanctuario. Dicendum tamen quod arca nunquam fuit in Maſphat, nec in Galgala,nec in Nobe aut Gabaon , ſed ſolum in Cariathiarim,& in domo Obededon : poſtea autem in domo Dauid vſquequo Salomon tranſtulit eam in templum,quod ædificauerat : fuit autem totum iſtud ſpacium annorum ferè 91.nam arca cœpit eſſe extra ſanctuarium quando portata fuit ad bellum,& inde in terram Philiſthijm. Incœpit autem hoc à morte Heli ſacerdotis : eodem enim die, quo arca capta eſt à Philiſthinis mortuus fuit Heli , vt patet ſupra c.4.vbi iuuenis nuncians ei captam arcam dixit,ego ſum,qui fugi hodie de bello,& immediatè coram eo cadens de ſella mortuus eſt Heli : ille tamen in eadem die fugit de bello , in qua capta eſt arca , ſcilicet quando vulnerati ſunt omnes Iſraëlitæ : ab eodem autem die mortis Heli incipit computari principatus Samuelis,& Saulis,& computantur [illegible] de isto dicitur quòd regnauerit fuerint [illegible] annis : Actuum c.13. poſt hunc autem regnauit Dauid, cum etiam quadraginta annis regnauit , vt patet infra 3.lib.c.2.poſtea autem anno quarto regni Salomonis inchoatum eſt templum , vt patet infra 3.lib.c.6. Durauit autem ædificatio eius annis ſeptem,vt patet infra 3.libr.c.7. fuerunt igitur anni de regno Salomonis 11. elapſi quando templum conſummatum eſt,tunc autem poſuit ipſe arcam , & altare in illo,vt patet 2.Paralip.c.1.tranſierunt igitur anni 91. à tempore quo arca cœpit eſſe ſeparata à Sanctuario quouſque iterum reunita eſt.

In quibus locis fuit arca,quando erat extra Sanctuarium.

QVÆST. XI.

IN iſto autem tempore fuit arca in his locis,qui ſequuntur, ſcilicet primo in terra Philiſthijm menſibus ſeptem, vt patet præcedenti c. deinde adducta eſt in Bethſames,& cum ibi noluiſſent eam tenere viri Bethſamitæ ſaltem die vno remiſerunt illam ad viros Cariathiarim, vt patet hic, & tunc poſita eſt in domo Aminadab in Gabaa,id eſt,in celſitudine,vel colle ciuitatis , vt patet hic, poſtea autem manſit ibi arca multo tempore,ſcil.vſque ad annum ſeptimum regni Dauid : ipſe enim regnauit ſuper Iudam in Hebron ſolum annis 7. deinde incœpit regnare ſuper totum Iſraël,& regnauit annis 33.vt patet infra 2.lib.c.6.& 3.lib.c.2.

Arca fuit extra Sanctuarium annis ferè.91.

In eodem autem anno , quo incœpit regnare ſuper Iſraël congregauit Iſraëlitas , & adduxit arcam de Cariathiarim de domo Aminadab,& cum vellet portare in domum ſuam propter mortem illius,qui præcedebat eam,fecit illam poni in domo Obed Edom Gethæi,vt patet infra 2.libr.c.6. hoc autem factum eſt 47. annis poſtquam arca poſita eſt in Cariathiarim,& iſtud fuit totum tempus,quo manſit ibi arca,quod patet,quia manſit toto tempore Samuelis, & Saulis,in quo ſunt quadraginta anni,manſit etiam ſeptem annis, quibus regnauit Dauid ſuper Hebron,qui ſunt 47. à quibus debent tolli 7. menſes,quibus manſit arca in terra Philiſthinorum, vt patet præced.c.deinde manſit in domo Obed Edom Gethæi menſibus tribus,& poſt hoc tranſtulit eam Dauid in domum ſuam,vt patet infra 2.lib.c.6. & primo Paralip. c.13. deinde autem manſit in domo Dauid vſquequo poſita eſt in templo Salomonis.Nam de ipſo loco tulit eam Salomon , vt poneret in templo,vt patet 2.Paral.c.1.Fuit autem tempus quo manſit in domo Dauid arca 44.annorum,quod patet,quia totum tempus,quo ſtetit ſeparata à Sanctuario fuit annorum.91.vt ſupra dictum eſt,& de his fuit annis 47. in Cariathiarim , vt probatum eſt,ergo reſiduo tempore fuit in domo Dauid præter tres mẽſes,quib⁹ fuit in domo Obed Edõ , & ſic erit illud tẽp⁹ 44. annorum.

Arca manſit in domo Dauid annis.44

annorum. Sed, quod arca ſolum ſteterit in his locis, & nō fuerit ducta per alia loca apparet ex hoc, quia cum portata eſt de terra Philiſthijm fuit ducta in Bethſames, & inde in Cariathiarim, cum non potuiſſet ibi manere ſaltem per vnum diem, vt patet præced. c. & hic poſtea manſit in Cariathiarim, deinde mutata eſt in domum Obed Edom Gethæi: cum dicatur infra 2. lib. c. 6. quod Dauid tulit arcam de domo Aminadab in Gabaa, & poſuit eam in domo Obed Edom, & ſic poſtquam fuit in Cariathiarim, ſiue Gabaa in domo Aminadab, nō tranſiuit ad alia loca, ſed immediatè iuit in domum Obed Edom, de ipſo autem loco iuit in domum Dauid, vt patet præalleg. c. & de domo Dauid ducta eſt in templum Salomonis. 2. Paral. c. 1. non fuit igitur in aliquibus alijs locis, ſcil. non in Maſphat, nec in Galgala nec in Gabaon, vt ait Nicol.

Ratio Lyrani diſſoluitur.

QVÆST. XII.

CIRCA probationem autem præcedentem deficit Nicolaus, quia cum ducta fuerit arca in Cariathiarim in domum Aminadab in Gabaa, dicit, quod non fuit hoc totum idem, ſed primo ducta eſt arca in Cariathiarim, deinde in Maſphat, poſtea in Galgalam, & deinde in Gabaa in domum Aminadab, & eſt error, quia putat quod Gabaa nō ſit in Cariathiarim, ſed alius locus [illegible] quia Gabaa non ſignifilem, & quando dicitur infra 2. lib. cap. 6. quod portauit arcam Dauid de domo Aminadab de Gabaa, putat quod non fuit portata de Cariathiarim, ſed de alio loco, eo quod ibi nihil dicitur de Cariathiarim, ſed idē eſt portari de Gabaa, & Cariathiarim, quia Gabaa non eſt locus, ſed ſolum collis excelſus in Cariathiarim, vt patet 1. Paralipom. c. 13. cum dicitur: Congregauit Dauid cunctum populum, vt adduceret arcam Dei de Cariathiarim, & aſcendit Dauid, & omnes viri Iſraël ad collem Cariathiarim, vt afferrent inde arcam domini: impoſuerunt que arcam domini ſuper plauſtrum nouum de domo Aminadab. Apparet igitur, quod Cariathiarim, & domus Aminadab idem ſunt, ergo quando portata fuit arca de Gabaa de domo Aminadab, portabatur de Cariathiarim, & non fuit in alijs locis intermedijs, quæ nominat Nicolaus. Item patet hoc 2. Paralipo. c. 1. ſcilicet arcam autem Dei adduxerat Dauid de Cariathiarim in locum quem præparauerat ei: toto ergo præcedenti tempore manſit in Cariathiarim quouſque Dauid portauit eam inde. Item adhuc erat error magnus in iſta probatione Nicolai, quia dato quod Gabaa eſſet nomen proprium, hic non poterat dici, quod fuerat portata arca in Gabaa, nam ipſe iſtud arguit, eo quod credit ibi fuiſſe tempore, quo fuit ibi Sanctuarium, de quo patet 2. Paralipom. cap. 1. Nam inde duxit Salomon tabernaculum domini, & altare in templum, quod conſtruxerat, vt patet præalleg. c. ibi tamen non dicitur Gabaa, ſed Gabaon: differunt autem iſta duo loca: ambo enim ſunt in ſorte Beniamin, & ponuntur tanquam duæ ciuitates diſtinctæ, vt patet Ioſue cap. 18. Et ſi fortè aliquis dicat quod ponitur ibi Gabaa, & Gabaon, & quamquam ſit idem replicatur idem nomen per alias literas. Dicendum, quod non ſtat, quia eodem cap. dicitur, quod ciuitates tribus Beniamin fuerunt 26. quæ numerantur ibi, ſi tamen Gabaon, & Gabaa non ponantur tanquam vrbes diſtinctæ ſolum erunt ibi 25. erat igitur Gabaon alius locus quam Gabaa, & in Gabaon manſit aliquanto tempore tabernaculum domini, in Gabaa autem nunquam manſit arca, nec ſanctuarium.

De alijs duobus erroribus Nicolai. Et quòd arca nunquam fuit in Maſphat.

QVÆST. XIII.

DEINDE dicebat Nicolaus, quod arca fuit in Maſphat, ſcilicet poſt Cariathiarim, & eſt error in duobus. Primo, quia non eſt ſufficiens argumentum, ſecundo quia falſum dicitur. Primo enim mouetur Nicolaus ad dicendum, quòd fuit arca in Maſphat, quia ibi fuit factum ſacrificium agni lactentis infra in litera, & quia dicitur, quod hauſerunt aquam, & fuderunt in conſpectu domini, vult autem quod dicatur in conſpectu domini, id eſt, coram arca, ſuper quam erat Deus, quia loquebatur in illa de medio duorum Cherubin in propitiatorio, vt patet Exod. 25. & 30. & Numer. cap. 7. primum motiuum de ſacrificio non eſt ſufficiens, quia non ſolum fiebant ſacrificia coram arca, ſed etiam in atrio tabernaculi, dato quod non eſſet ibi arca, vt ſupra declaratum eſt in hoc c. q. 1. & non ſolum in atrio tabernaculi, ſed etiam in alijs locis, in quibus nec erat arca, nec tabernaculum, ſicut Elias in monte Carmelo immolauit coram ſacerdotibus Baal infra 3. lib. cap. 18. Samuel quoque in Ramatha vrbe habitationis ſuę conſtruxit altare, quod erat ad ſacrificandum domino, vt patet infra in litera: ſed ibi non erat arca, nec tabernaculū, nec aliquis hoc confitetur. Item ſacrificauit in Bethlehem, infra cap. 16. ſed ibi non erat tabernaculum, vel aliqua pars eius. In multis etiam locis alijs hoc fecit: populus quoque idem faciebat in vrbe Hebron: nam ibi totus populus, vel magna pars ſacrificabat domino, vt colligitur, infra 2. lib. cap. 15. Nam ibi Abſalon ſacrificauit, & maxima pars Iſraël: non eſt ergo veriſimile, aut aliqualiter inductum, quod vbi eſſet locus ſacrificij eſſet arca, vel tabernaculum: in Maſphat, ergo licet ſteterint Iſraëlitæ & ſacrificauerint domino, non tamen fuit ibi arca, quia ſolum conuocauit eos Samuel, vt indicaret eos ibi, & incœpit orare pro illis, & poſtea ſacrificauit. Iſtud autem fuit factum accidentaliter: nam quando ibatur ad bellum, vel ad ſimiles inſultus, fiebat ſacrificium domino prius, vt patet infra c. 13. cum dixit Saul ad Samuelem, nunc deſcendent ad me Philiſthijm in Galgala, & faciem domini non placaui: necceſſitate compulſus: quia ituri holocauſtum, & ſic dicit ſe neceſſitatem amplius, quod hebræi exiſtentes in Maſphat [illegible] quicquam, & fuderunt eam coram domino: non ſequitur ex hoc quicquam, quia non dicitur ſolum ſtare coram domino, qui ſtat coram arca, ſed etiam qui ſtat coram altari holocauſtorū, quia ſicut dominus reſpondebat Moyſi inter duos Cherubin ſuper arcam, & propter hoc dicebatur ibi eſſe, ita etiam reſpōdebat ſuper altare holocauſtorum, vt patet Exod. c. 29. ſcil. ad oſtiū tabernaculi teſtimonij coram domino, vbi conſtituam, & loquar ad te, ibiq; præcipiam filijs Iſraël. & apud iſtud oſtiū erat altare, & ſubditur ibi quomodo intelligatur de altari ſacrificiorū, cùm dicitur, & ſanctificabitur altare in gloria mea, ideo non ſolum in illo altari ſacrificiorum, ſed vbicunque cōuenirent Iſraëlitæ, & fieret ſacrificium ab eo, qui illud facere poterat ibi licitè dicebantur ſtare coram domino, quia ſingulariter repræſentabatur Deus per altare, in quo fiebat ei ſpiritualis cultus: ſic etiam quando cōuenerunt Iſraëlitæ ad eligēdum regem in Maſphat, dicebātur eſſe coram domino, vt patet infra c. 10. cum dicitur: Nunc ergo ſtate coram domino per tribus veſtras, & iterum dicitur conuocauit Samuel omnē populum in Maſphat coram dominō, ſic etiam cum confirmauerunt Iſraëlitæ regem Saul congregati ſunt in Galgala, & dicebātur ibi eſſe coram domino, vt patet infra 11. c. cum dicitur, & fecerunt ibi regē Saul coram domino in Galgala, & immolauerunt victimas pacificas coram domino. Et ſeq. c. ſcil. 12. dicitur, quod dixit Samuel: Loquimini de me coram domino, & coram Chriſto eius, & ſic etiam ibi erant coram domino. ideo argumentum iſtud nō eſt ſufficiens ad probandum, quod ibi fuerit de arca. Secūdum erat, ſcil. quod falſum dicebatur: nam arca nunquam fuit in Maſphat. Nam, ſicut ſupra probatū eſt, poſtquam arca fuit in Cariathiarim ducta fuit per Dauid in domum Obededom, & deinde in domum ſuam, ergo nō fuit in Maſphat, nec in alijs locis.

Arca nunquam fuit in Galgala poſtquam fuit in Maſphat contra Nicolaum.

QVÆST. XIV.

DICEBAT quoque Nicolaus arcam fuiſſe in Galgala poſtquam fuit in Maſphat, eo quod dicitur infra c. 11. quod erant Iſraëlitæ coram domino in Galgala, etiam quia ibi immolauerunt victimas: ſimile patet infra c. 13. Eadem tamen dicenda ſunt hic, quæ dicebamus de Maſphat ſcilicet, quòd nō probatur ex hoc fuiſſe ibi arcam: nam in multis alijs locis fuerunt facta ſacrificia, & non erat ibi arca, nec tabernaculum: dicebantur tamen eſſe coram domino, qui ibi erant, vt ſupra in

ductum

Caria thiari, & domus Aminadab idem ſunt contra Nicol.

Error magn° Nicol.

ductum est. Etiam falsum est, quòd ibi fuerit arca: nam de Cariathiarim transiuit in domum Obededom, & in domum Dauid nullo alio dato medio loco, in quo steterit: ergo non stetit in Galgala: hoc autem supra probatum est.

Arca non fuit in ciuitate Nobe contra Nicolaum.

QVÆST. XV.

DEINDE dicebat Nicolaus quòd stetit arca in ciuitate Nobe, sed etiam ibi non stetit. Mouetur autem ipse ad dicendum hoc, quia infra c.22. dicitur, quod cum Dauid fugeret à facie Saulis venit in ciuitatem Nobe ad Achimelech sacerdotem, & petiuit ab eo panes, qui respondit non habeo panes laicos ad manum, sed tantum panem sanctum: & postea sequitur nec enim erat ibi aliquis panis, nisi tantum panis propositionis, qui sublati fuerant à facie Domini, vt ponerentur panes calidi. In quo est triplex motiuum ad prædicta. Primum quia dicitur ibi coram Domino, scilicet, quod isti panes erant coram Domino, quod significat ibi esse locum sanctum. Secundum, quia dicitur, quòd erat in Nobe sacerdos Achimelech, & iste erat princeps sacerdotum, vt patet infra ca.22. Tertium motiuum erat, quia dicitur quod erant ibi panes propositionis, sed isti non erant nisi in loco sancto, ergo erat ibi sanctuarium & arca. Respondetur quod ista motiua non sufficiunt. Ad primum enim iam responsum est, scilicet, quod in quocunque loco, in quo erat altare, & offerebantur sacrificia, dicebantur homines esse coram Domino, sed in Nobe offerebantur sacrificia, & erat ibi altare holocaustorum, vt patebit infra cap.21. ergo ibi rectè dicebantur esse coram Domino, dato quod non esset ibi arca. Secundum motiuum de mansione sacerdotum ibi non valet: nam isti nesciunt distinguere inter locum arcæ, & locum tabernaculi: erat autem in Nobe locus tabernaculi, quod patet, quia erant ibi panes propositionis, qui ponuntur in mensa, quæ erat intra tabernaculum: Exod.cap.26. & Leuit.24. Quod autem fuerunt ibi sacerdotes, non arguit ibi fuisse arcam, sed potius tabernaculum: nam cum essent diuisa in tempore illo arca, & tabernaculum, sacerdotes sequebantur tabernaculum, & non locum, in quo esset arca, vt declarauimus Exod.cap.23. & in loco sanctuarij fiebat congregatio omnium Israëlitarum ter in anno in festo azymorum & pentecostes, & tabernaculorum, vt patet Exod.cap.23. & 34. & Deuteronom.16. & faciebant ibi multa sacrificia, de quibus Numer.28. & 29.cap. Hæc autem conuenientius fieri poterant in tabernaculo, vbi erat altare holocaustorum, & thymiamatum, & cætera vtensilia quàm coram sola arca: præcipuè cum Leuit.cap.17. iussum fuerit quòd omne sacrificium, quod fieret offerretur ad ostium tabernaculi, scilicet in altari holocaustorum, quod erat ad ostium tabernaculi, vt patet Exod.cap.29. in loco arcæ non erant aliqui sacerdotes, cùm non fieret ibi aliquid cultus diuini, quando separata erat à tabernaculo, sed totum custodiebatur in vna domo, & deputabatur vnus vir, qui eam custodiret, vt patet in litera, scilicet Eleazarum filium Aminadab sanctificauerunt, vt custodiret arcam Domini, & sic Dauid cum portauit eam de domo Aminadab, posuit eam in domo Obededom, infra 2.lib.cap.6. Nec fit mentio quod aliqua alia solennitas fieret, posita ibi arca. In ciuitate autem Nobe erat Achimelech princeps sacerdotum, & tota domus erat, scilicet omnes sacerdotes, qui tunc ministrabant, vt patet infra cap.22. Nam 85. sacerdotes venerunt de Nobe cum Achimelech coram Saule, & omnes trucidati sunt coram eo eod.c. Tertium motiuum de panibus propositionis non arguit ibi fuisse arcam, sed potius fuisse tabernaculum: nam panes propositionis ponebantur in mensa coram Domino Leuit.c.24. ista tamen mẽsa erat intra tabernaculum in latere aquilonari, vt patet Exod.c.26.

Cum ergo ponerentur panes in mensa, oportet vt ipsa staret intra tabernaculum: nam alias non dicebatur stare coram domino: coram arca autem sola poni nõ debebat. ergo in Nobe ciuitate non erat arca, vel saltem non arguebatur ex hoc debuisse ibi esse arcam.

Item non stat, quòd arca fuerit in Nobe, quin si ibi fuisset aliquando hoc fuisset tempore Saulis: nam postea esse non potuit, quia Saul deleuit ciuitatem infra c.22. & tamen tempore isto erat arca in Cariathiarim. Nam Dauid quando voluit eam ducere in domum suam, duxit de Cariathiarim, vt patet primo Paralipo.c.1. & consequenter non potuit esse in Nobe aliquo tempore ante, nec post.

Arca nunquam fuit in Gabaon contra Nicolaum.

QVÆST. XVI.

DICEBAT vlterius Nicolaus, quòd post destructionem ciuitatis Nobe translata fuit in Gabaa arca, & hoc volunt accipere ex eo, quod habetur 2.Paralipo.c.1. scilicet quia Salomon duxit tabernaculum domini de Gabaon. Sed hic est error, quoniam aut accipiet pro Gabaa, in qua erat domus Aminadab, & de ista tenet hic, quòd translata fuerit arca in Gabaa in domum Aminadab postquam fuit in Nobe, aut accipit pro Gabaon, & sic intelligit Deuteronom.c.13. vbi ponit, quòd fuerit arca in Gabaon. Primus sensus non stat, quia innuit, quòd domus Aminadab in Gabaa non erat in Cariathiarim, sed hoc falsum est, vt patet 1.Paralipom.c.13. & supra probatum est. Secundus sensus etiam non stat, quoniam quando Dauid transtulit arcam de Cariathiarim, posuit eam in domo Obededom, & inde trãstulit eam in domum suam, vt patet præalleg.c. Et quando Salomon duxit eam in Sanctuarium, adduxit de domo Dauid, vt patet 2.Paralipom. c.1. stetit tamen tabernaculum domini in Gabaon, & inde duxit illud Salomon in templum, quod ædificauit. & quia non distinguunt isti loca tabernaculi, & arcæ putant, quòd cum fuit in Gabaon tabernaculum, quòd etiam fuerit ibi arca.

Arca non fuit portata de Gabaon in domum Obededom.

QVÆST. XVII.

VLTIMO autem dicit Nicolaus, quòd de Gabaa, siue Gabaon portata fuerit arca in domum Obededom, quòd si accipiatur Gabaa pro quodam colle, qui erat in Cariathiarim, verum est, sicut patet primo Paralipomen.c.13. Sed tunc non est verum, quòd fuerint factæ istæ mutationes per media, scilicet per Masphat Galgalam, & Nobe.

Si autem accipiatur Gabaa pro Gabaon, falsum est, quòd fuerit arca ducta de Gabaon in domum Obededom, quia supra declaratum est præcedenti quæstione, quòd nunquam fuit arca in Gabaon. patet igitur ex prædictis, in quibus locis arca steterit, dum non fuit coniuncta tabernaculo.

Tabernaculum, siue Sanctuarium, in quibus locis fuerint.

QVÆST. XVIII.

NVNC autem de Sanctuario dicendum est, in quibus locis fuit, & sciendum, quòd non est tanta certitudo quantum ad Sanctuarium, in quibus locis fuit, sicut quantum ad arcam, quia non fuit aliquod tempus, in quo esset arca separata à Sanctuario, & nesciretur de ea vbi esset, de Sanctuario autem secus est, quia non habemus pro toto tempore certitudinem: fuit enim ab introitu in terram Chanaan Sanctuarium modico tempore in Galgala, dum Iosue faciebat contra Chananæos, & tunc erat fixum ad manendum, sed erat quasi depositum, vt finitis bellis figeretur alicubi stabiliter, & finitis illis positum fuit in Silo per Iosue, & totum Israël, & mansit in Silo vsquequo mortuus est Heli sacerdos: nam tunc erat ipse ibi ad ostium domus domini, quãdo corruit de sella, vt patet supra c.4. postea autem, an fuerit immediate mutatum inde Sanctuarium ad alium locum, vel manserit ibi aliquanto tempore, non patet, solum autem constat, quod pauco tempore post, scil. quando regnabat Saul erat tabernaculũ in Nobe, vt patet infra 21.c. Nam ad ipsum locum iuit Dauid, & petijt panem, & datus est panis sacer, vt supra inductum est, etiam erant ibi sacerdotes, vt patet infra c.22. omnes enim illos fecit Saul iugulari. legimus autem postea fuisse Sanctuariũ in Gabaon: ibi enim erat tempore Dauid, & post mortem illius cum voluit ducere Salomon altare, & omnia vasa Sanctuarij in templum, quod ipse construxerat, dicitur quòd portauit de Ga-

de Gabaon libr.2.Paralip.c.1.Dicendum igitur rationabiliter, quòd in his locis fuit Sanctuarium, & non in aliquibus alijs, A scilicet, quòd post mortem Heli sacerdotis per monitionem alicuius prophetæ, quòd non esset Deo accepta habitatio in Silo,translatum fuit tabernaculum in ciuitatemNobe,postea autem mansit ibi toto tempore, quo fuit iudex Samuel in Israël,& aliquanto tempore in regno Saulis, postea autem Saul destruxit ciuitatem Nobe propter sacerdotem Achimelech, qui videbatur dedisse fauorem Dauid, & tunc quia erat ipse rex de tribu Beniamin transtulit templum in sortem Beniamin,& posuit in vrbe Gabaon, quæ est de illa tribu, vt patet Iosue c.18. postea autem mansit ibi semper toto tempore regni Saulis, & Dauid: Salomon autem transtulit de illa vrbe in ciuitatem Ierusalem in templum,quod construxerat,vt patet 2.Paralip.c.1.

Sanctuarium non fuit in Masphat, neque in Galgalâ.

QVÆST. XIX.

SI autem dicatur,quòd fuit in Galgala,& in Masphat,& similibus locis non habet aliquam apparentiam: hoc enim quidam dicunt,sicut de arca dixerunt, scilicet,quòd essent in Masphat,& Galgala,quia in his locis offerebatur domino sacrificium,vt patet infra c.10.& 11.

Sed dicendum, quòd ex hoc non sequitur, quia etiam in Ramatha offerebat Samuel sacrificia,quia constituerat ibi altare,vt patet infra,tamen nullus dicit ibi fuisse tabernaculum.

B Si autem aliquis dicere voluerit non stat, quia eo tempore,quo sacrificabat in Ramatha Samuel,sacrificabatur in Galgala, & in Masphat, quia in Ramatha sacrificabat, & mansit hoc toto tempore Samuelis,cum ibi habitaret, vt patet infra: aliquando tamen ipse immolabat in Masphat, & Galgala, vt patet infra capitulo decimo. & vndecimo. non poterat tamen esse simul tabernaculum in his locis. ergo in aliquo istorum non erat.

Item patet hoc,quia solum in Ramatha erat,quòd Samuel ædificauerit ibi altare,vt patet infra in litera,si tamen fuisset ibi Sanctuariũ,non oporteret cõstrui altare,quoniam in Sanctuario erat altare,in quo possent offerri sacrificia.

Item non est verisimile,quòd fuerit tabernaculum in Masphat,& in Galgala, quamuis ibi fierent sacrificia,quoniam Samuel,& totus Israël elegerunt regem in Masphat infra cap. 10.& ibi immolauerunt hostias, & immediatè post hoc facto vno bello contra Ammonitas confirmatum est regnum Saulis in Galgala, & ibi fuerunt oblata sacrificia infra vndecimo cap.& sic velocissima esset mutatio sanctuarij, quod non est concedendum.Etiam quia paulò pòst hoc sanctuarium erat in vrbe Nobe, ergo non est credendum, quod in Ramatha, aut Masphat,vel Galgala fuit sanctuariũ, sed immediatè post vrbem Silo fuit in Nobe:patet igitur de sanctuario, & arca in quibus locis fuerunt.

C *Eleazarum autem filium eius sanctificauerunt.* Scilicet filium Aminadab: dicitur quòd sanctificauerunt eum,id est deposuerunt,vel ordinauerunt ad custodiendum arcam. Non accipitur autem hic sanctificatio pro aliqua consecratione, siue pro illa, quæ requirebatur in Leuitis, de qua Numer.c.8.siue pro illa,quæ requirebatur in sacerdotibus Leuit. cap.8. & Exodi c.29. Nam non debebat facere aliquam ministrationem coram arca ad hoc, quòd exigeretur sanctificatio, vel consecratio,sed dicitur sanctificatus quicunque ad aliquid est dispositus,vel sanctificatus,id est, mundus, vel sanctificatus, id est, Deo applicitus: hic autem pro quocunque potest accipi:quoniam Eleazarus filius Aminadab fuit ab Israëlitis assignatus ad custodiẽdum arcam: fuit etiam applicitus Deo ad cultum quendam,scilicet ad hoc,quòd custodiret arcam illius: etiam satis potest accipi sanctificatus,id est,purificatus,quia non decebat aliquem virum immundum custodem esse arcæ: sed in primis duobus melius accipitur.

Vt custodiret arcam Dei. Id est, non fuit ad aliquam operationem,vel ministrationem aliam ordinatus Eleazarus, nisi vt custodiret arcam: hoc autem erat,quia non fiebant aliqua sacrificia coram arca, nec aliæ cæremoniæ legales, sed omnia hæc pertinebant ad sanctuarium:patet enim de alijs cæremonijs sacerdotalibus,vt declaratum est Num.c.18.sed ista fiebat in sanctuario in vrbe Nobe, quando erat ibi ibi sanctuarium solum,& arca in Cariathiarim, vt patet infra 21. c.ergo etiam D fierent aliæ ministrationes,quę erant ita quotidianę,sicut ista, scilicet incensio lucernarum,& crematio thymiamatis,& oblatio holocaustorum: coram arca autem nihil fiebat, quia solum dicitur,quòd erat ad custodiam,& non erat ibi ad aliquã solennitatem,vt patet in litera, & ista fuit causa quare solum fuit assignatus vnus minister, scilicet Eleazarus filius Aminadab,alioquin enim multi fuissent,sicut erat in tabernaculo in vrbe Nobe,de qua fuerunt trucidati 85.viri vestiti ephod, vt patet infra c.22.

An festum expiationis fieret coram arca,quando erat in Cariathiarim.

QVÆST. XX.

QVÆRET aliquis circa hoc, an quando erat arca in Cariathiarim, coram ea fieret festiuitas in die expiationis. Respondebit aliquis,quòd non fiebat, nec poterat fieri,quia sicut non fiebant alia sacrificia,nec cæremoniæ coram ea, sed in sanctuario in Nobe: ita quoque nec ista festiuitas, quæ requirebat sacrificia. In contrarium dicet aliquis,quod fieri poterat,& debebat coram arca,erat autem spirituale de solennitate ista, & de alijs,quia in nulla aliarum introibat aliquis sacerdos in sancta sanctorum coram arca, sed in ista introibat E ad aspergẽdum sanguinem coram propitiatorio,vt patet Leuit.c.16.sed hoc non poterat reperiri,nisi vbi erat arca,ergo illuc videbatur eundum ad celebrationem huius festiuitatis.

Respondendum est quòd de festiuitate expiationis, an fieret in sanctuario,quando arca,& sanctuarium erãt disiuncta,declaratum est præcedenti c. quæst.4. quòd sic,sed adhuc dubitaretur, an posset fieri solennitas ista coram arca, & respondendum quod non: multa enim impediunt.Primo quia dies expiationis erat dies multorum sacrificiorum, vt patet Leuit.c.16. & Nume.29.ista autem sacrificia debebant fieri in altari holocaustorum ad ostium tabernaculi Leuitic.16. cap. & hoc non erat coram arca,sed in sanctuario,ergo oportebat, quòd fieret ista festiuitas in sanctuario.Item dicitur quòd debebat summus sacerdos illa die offerre duos hircos ad ostium tabernaculi mittens duas sortes super eos, scilicet vnam sortem Domino,& aliam capro emissario: Leuitic.c.16. sed non erat istud coram arca, ergo non poterat ibi obseruari ista cæremonia.

Item dicitur quòd ista die introibat summus sacerdos in sancta sanctorum portans secum sanguinem & thymiamata, sed cum arca separata erat à sanctuario non poterat aliquis introire ibi in sancta sanctorum, ergo non poterat obseruari ibi ista cæremonia.

Cùm autem erat sanctuarium sine arca, poterat obseruari ibi ista cæremonia,quia manebat ibi sancta sanctorum, scil. illa domus occulta,in qua cõsueuerat esse arca,& illuc introibat summus sacerdos ferens sanguinem, & quia in arca nihil F fieri debebat,sed solum in sancta sanctorum aspergendo sanguinem,etiam si non esset ibi arca, aspergebatur sanguis, & complebatur cæremonia expiationis. Apparet igitur quod coram arca,quando erat separata à sanctuario, non fiebat aliqua solennitas,nec etiam cæremoniæ expiationis.

An Eleazarus quando introibat ad arcam,ferret secum thymiamata.

QVÆST. XXI.

QVÆRETVR vlterius an iste Eleazarus, qui custodiebat arcam, quando introibat ante eam ferret secum thymiana. Ratio dubij est, quia Leuitic. cap.16. dicitur, quòd Aaron nunquam introiret in sancta sanctorum coram arca, nisi prius faceret quasdam cæremonias oblationis, & duceret secum thymiama:ita ergo cum introiret iste Eleazarus ante arcam,videtur quòd deberet eadem portare thymiamata.

Respondendum quòd iste Eleazarus non debebat quicquã cæremoniale facere in thymiamate, vel sacrificijs ad hoc quòd introiret coram arca: quoniam arca erat in sancta san-

ctorum discooperta, & sacerdotes in illuc introirent nec thymiamate viderent arcam nudam, & ea, quæ apparebant inter Cherubin. voluit ergo Deus quòd sacerdos ingrediens portaret secum thymiama: Eleazarus autem non debebat videre arcam discoopertam, sed velatam pallijs suis, quia ibi non erat intra sancta sanctorum, sed sicut quando erat in itinere, sed quando Israëlitæ videbant eam velatam pallijs suis, non faciebant aliquam cæremoniam coram illa, ita nec Eleazarus, quãquam sæpe staret coram arca, non oportebat, quòd aliquid secum ferret: nam si necesse esset portari thymiama non solum esset hoc, sed etiam requireretur, quòd fierent sacrificia multa, de quibus Leuit. c. 16. Et solum esset hoc in die expiationis, & quòd iste ingrediens esset summus sacerdos, sed hoc falsum est, quia ista solum obseruabãtur ad arcam, quando erat intra sancta sanctorum: nunc autem erat extra, ergo nulla cæremonia obseruanda erat.

An Eleazarus custos arcæ esset popularis, leuita, vel sacerdos.

QVÆST. XXII.

QVÆRETVR vlterius de isto Eleazaro custodiente arcã an esset popularis leuita vel sacerdos. Respondendum est, quod Iosephus. 6. Antiquitatum dicit, quod Aminadab pater eius erat Leuita; ergo oportebat ipsum esse Leuitam, quia in veteri testamento omnes filij Leuitarum erant Leuitę, & omnes filij sacerdotum erant sacerdotes: hoc autem videbatur satis rationabile, scilicet quod Aminadab non fuerit laicus, quia tũc filijs eius non competeret aliqua ministratio circa res sacras. Sed tunc stat dubium an necesse esset istum esse sacerdotem, vel sufficeret eum esse Leuitam: aliquis dicet, quòd oportebat eum esse sacerdotem: nam ad Leuitas solum pertinebat portatio arcæ per viam, sed custodia illius quando manebat pertinebat ad sacerdotes, quòd ipsi ingrediebantur in sanctuarium tam in atrium quam in primam partem tabernaculi, & potissimè ad summum sacerdotem, qui aliquando introibat in sancta sanctorum, ergo debebat esse iste sacerdos. Item quando arca manebat, vel cum erat in sanctuario nemo poterat apparere coram illa, nisi sacerdos, sed iste Eleazarus habens custodiam arcæ poterat apparere coram illa: ideo videtur, quòd erat necesse eum esse sacerdotem. Respondendum est, quòd sufficiebat esse Leuitam istum custodem arcæ: nam arca, quando erat velata pertinebat ad Leuitas, & ipsi eam portabant atque custodiebant, quando autem erat nuda pertinebat ad sacerdotes: nunquã autem erat nuda, nisi quando portabatur intra sanctuarium: ideo tũc ad sacerdotes pertinebant: quandocunque autem erat extra sanctuarium iam pertinebat ad Leuitas, sed nunc quando erat in domo Aminadab erat extra sanctuarium, & erat velata, ergo pertinebat ad Leuitas: nam sicut si arca portanda fuisset per multa terrarum spacia, & magno tempore, nunquam autem interim poneretur in sanctuario semper pertineret ad Leuitas: ita autem nunc erat arca, quasi esset in via, quia nondum venerat ad locum, in quo mansura erat, sed quod ipsa esset intra sancta sanctorum: ergo ad Leuitas pertinebat, alioquin enim si habuisset ibi aliquem ampliorem modum, quã quando erat in via, & portabatur à Leuitis, nõ solum iste Eleazarus qui custodiebat eam, & ingrediebatur coram illa debebat esse sacerdos: immo debuisset esse summus sacerdos, quia soli summo sacerdoti licebat introire in sancta sanctorũ: Leuit. c. 16. & ad Hebr. 9. constat tamen, quod iste Eleazarus filius Aminadab non erat summus sacerdos, quia non esset ipse Pontifex viuente patre suo: nisi forte propter maximam senectutem, sicut est factum in Heli, & filio eius Phinees, fuit enim Phinees sacerdos magnus patre suo viuente, & hoc iubente, vt ait Ioseph. 6. Antiquitatum. Sed etiam hoc non stat, quia hoc tempore erant summi sacerdotes de stirpe Heli vsque ad Abiathar tempore Salomonis: ibi enim cessauit sacerdotium istorum, & redijt ad aliam stirpem, vt declaratum est supra c. 2. quia tunc nouiter mortuus fuerat Phinees summus sacerdos filius Heli, & successit Achitob filius Phinees, & ibidem, & supra declaratum est: iste autem vocatur hic Eleazarus filius Aminadab: ergo nullo modo erat iste summus sacerdos, & tamen custodiebat arcam, & introibat coram illa, ergo non requirebatur aliqua cæremonia: nec etiam quod esset iste custodiens sacerdos, quia nihil magis poterat facere sacerdos respectu arcæ, quam Leuita, nisi esset summus sacerdos: satis igitur erat, quod iste Eleazarus esset Leuita, sicut ponit Iosephus: immo etiam si dicere velimus sufficiebat eum esse popularem, dum tamen nõ tangeret arcam nudam, vel velatam, sed solum custodiretur in domo eius: sic enim patet de Dauid: nam tenuit magno tẽpore arcam domini in domo sua infra 2. lib. c. 6. scilicet annis 44. vt declaratum est supra q. 10. & tamen ipse erat de tribu Iuda, & non de Leuitis, vel sacerdotibus. Sed aliquis respondebit, quod aliqua licuerunt Dauid, quæ non licebant alijs, eo quod ipse erat propheta domini, & quecunque ageret, credebatur agere illius voluntate: si tamen esset alius non liceret ei. Sed adhuc respondebitur, quòd etiam licuisset ponere arcam ad custodiam in domo alicuius alterius laici, qui non esset propheta: sic enim factum est antequam poneretur arca in domo Dauid: nam fuit posita in domo Obededon Gethæi: iste tamen nõ poterat esse nisi laicus, quia erat Gethæus, id est, alienigena de Philisthinis de vrbe Geth: sicut dicebatur Golias Gethæus: fuerat tamen iste conuersus ad Iudaismum, & erat vir bonus: ideo in domo eius arca posita est: istud namque concedi poterat, nec erat expressum inconueniens, quod in domo laici poneretur arca: dato quod ille nõ esset propheta, immo etiam si esset conuersus ad Iudaismum: dum tamen esset vir bonus, & approbatæ vitæ, licet non esset valde honestum: & tamen ad præsens quantum ad Obededon, licet aliqui voluerint quod esset Philisthinus natione de vrbe Geth conuersus ad Iudaismum non est concedendum: immo erat verè de Israëlitis ex genere, & erat Leuita, & ipse assignatus est cum cantoribus per Dauid ad canendum coram arca lib. 1. Paralip. 15. & 16. c. & declarabitur magis sequenti lib. c. 6. Ad rationes in contrarium respondetur, & ad primam cum dicebatur, quod portare arcam in itinere pertinebat ad Leuitas, custodire tamen eam manentem pertinebat ad sacerdotes, dicẽdum est, quod si arca esset manens in sanctuario in apparatu suo ad solos sacerdotes pertinebat custodia eius: si tamen custodiretur in aliquo alio loco priuato non in apparatu suo erat ibi velut in itinere, & sic pertinebat ad Leuitas: ita autem fuit hic. ergo sufficiebat, quod esset Eleazarus Leuita. Ad secundam rationem cum dicitur, quod nemo poterat apparere coram arca, nisi sacerdos, sed iste apparebat coram illa, quia erat in custodia eius, ergo erat sacerdos. Respondendum quod apparere coram arca, aut erat quando erat in apparatu suo, & nuda, aut quando erat vestita alias velata: si secundo modo dicendum, quod quilibet poterat coram ipsa apparere nõ solum Leuita, sed etiam laicus, sicut quando ducebatur in itinere omnes eam videbant, & accedebant iuxta illam, dum tamẽ non tangerent ipsam: si autem accipiatur primo modo, scilicet quando erat arca nuda intra sancta sanctorum, dicendum quod aut istud erat in tempore, quo mouendum erat tabernaculum, aut alijs temporibus, si primo modo licebat summo sacerdoti, & minoribus introire ad velandum arcam, vt patet Num. c. 4. si autem alijs temporibus solum licebat summo sacerdoti, scilicet in die propitiationis, vt patet Leuit. c. 16. & ad Heb. 9. Nunc autem arca in domo Aminadab erat sine aliquo apparatu, quia non erat in sancta sanctorum, & erat velata, ideo licebat cuicunque etiã laico coram illa apparere, non igitur requirebatur, quod Eleazarus esset sacerdos, quia custodiebat arcam. *Et factum est.* Hic consequenter declaratur reuelatio populi à iugo Philisthinorum sub Samuele, quæ facta est propter conuersionem ad Deum per solicitudinem Samuelis, & diuiditur in tres partes. Primò describitur dicta conuersio: secundò Philisthinorum debellatio: tertio populi pax, & bona ordinatio. Secunda ibi. *Et audierunt.* Tertia ibi. *Facta est itaque.*

In q. 11 Solutio ad rationes, in oppositum.

Quando, & quomodo Samuel de libertate Israel tractare cœperit.

QVÆST. XXIII.

CIRCA primum considerandum, quod quando mortuus est Heli, Samuel non erat magnæ ætatis, quia tamen erat propheta domini cognitus in toto Israële, vt patet supra c. 3. acceptus fuit in iudicem ab Israëlitis: nam cum hoc tempore nõ essent reges in Israël, eligebant Israëlitæ aliquem, qui inter

inter eos cæteros excelleret quantum ad hoc, quod posset liberare illos de manu hostium, & hoc siue ille excederet sanctitate,& cognitione Dei sicut Samuel, siue viribus, vt Samson,siue industria,& pugnæ,vt Iephte,Galadites, & sic de similibus,tales enim iudices eligebãtur,sic enim vult Iosephus 6.Antiquitatum.

Cum autem mortuus fuit Heli suscepit principatum Samuel,& in tempore eius Israëlitæ secuti sunt dominum magis quam priori tempore.Nunc autem cum transissent aliquanta tempora,scil.20.anni ab illo tempore, quo mortuus est Heli, videns Samuel,quod populus esset iam aliqualiter manu ductus ad colendum Deum toto animo,conuocauit eos in Masphat,& ibi fecit sacrificium,atq; hortatus est ad abijciendum omnes Deos alienos,& resumẽdas vires cõtra hostes promittens illis bonam spem,& dicitur. *Et factum est ex qua die mansit arca domini in Cariathiarim.* Hic intẽdit scriptura enarrare quãtum fuit tempus,quod transiuit ab initio principatus Samuelis,vsq; ad diem,qua facta est ista exhortatio,& dicitur, quod fuerunt anni 20.dicitur autem de tempore quo mansit arca in Cariathiarim,scil.quando viri Bethsamites ad se ductam miserunt ad viros Cariathiarim,& incipitur ab hoc tempore computatio 20.annorum,eo quod hic incepit principatus Samuelis,nam ipse fuit princeps post mortem Heli.Reductio autem arcæ in Cariathiarim fuit septem mensibus post mortem Heli,totidem enim mansit arca in terra Philisthijm,vt patet præced.c.*Multiplicati sunt dies.* id est,transierunt multi dies,scilicet quòd ab illo tempore, quo posita fuit arca in Cariathiarim, vsque ad ea,quæ dicuntur hic transierunt multi dies:nam immediatè dicitur,quòd iam erat 20.annus,scil.ab initio principatus Samuelis.

Erat quippe iam annus vigesimus. Hoc ponitur ad declarandũ præcedentia,scil. quòd transierant dies multi à tempore positionis arcæ in Cariathiarim: nam iam erat 20.annus,ponitur autem istud tempus ad declarationem eorum,quæ sequũtur, scil.quòd requieuit omnis domus Israëlpost dominum,id est, in istis 20.annis curauerunt Israëlitę colere Deum,hoc autem fuit,quia docebat eos tunc Samuel cũ fuissent isti 20.anni sub principatu eius,non ponitur autem in toto isto tempore quid fecerit Samuel,vel populus Israëlitarum: de Israëlitis aũt satis apparet causa,scil.quia non acciderunt aliqua bella,vel aliqua alia notabilia,quæ stilo digna forent.De Samuele autem ex litera potest colligi quid fecerit in istis 20.annis,scil. quod docuit Israëlitas colere Deum,&recedere ab idolis,quod prioribus temporibus non faciebant, & hoc apparet, quia dicitur, quod in istis 20. annis requieuit domus Israël post Deum colendo eum,ergo ante hoc non erat sic: alioquin non poneretur hic tanquam aliquid speciale, quod Israëlitæ requieuerint post Deum etiam dicendum est,quod in isto tempore fecerit Samuel ea,quæ infra habentur,scil.quod in singulis annis discurrebat per tria loca,scil.Galgalam,Masphat,& Bethel,& in his iudicabat Israëlitas , deinde reuertebatur in vrbem suam Ramatha,& etiam iudicabat Israël,atque morabatur,vt patet in litera.*Et requieuit omnis domus Israel post dominum.* id est,omnes Israëlitæ curauerunt inquirere Deum : vocatur autem omnis domus Israël omnes 12.tribus,quia nulli alij descendebant de stirpe Iacob. Et dicitur,quod requieuit omnis domus, quia ante hoc magna pars Israël sequebatur dominum , & magna pars sequebatur idola,sicut fuit post tempora Salomonis, diuisum enim regnum Israel fuit,& decem tribus,quæ vocabantur Israel pro maiori parte colebant idola: duæ autem tribus pertinentes ad regnum Iuda colebant Deum: nunc autem fecerat Samuel doctrina sua,quod omnes Israelitæ conuerterẽtur ad Dei cultum , & hoc erat requiescere post dominum, id est,requiescere in Deo non diuertendo, vel ambulando post idola.In hebræo ponitur hic verbum, quod significat festinare,vel parare se, scil.quod omnis domus Israel festinauit post dominum ad sequẽdum eum,sed istud verbum ab illo, quod significat quiescere differt solum in vnica litera , ideo satis facile est , quod ex corruptione aliquorum librorum hebræorũ nunc accidit,sed etiam si sic esset veritas hebraica , sententia nihil differt, quia quod hebræi quiescerent post dominũ,vel festinarent ad idem redit.Nam dicebantur quiescere inquantum non intendebant ad cultum idolorum, sed manebant in cultu Dei,dicebantur etiam festinare postDeum,vel parare se inquantum nimis afficiebantur ad cultum Dei,& non sequebantur eum iam remisse,sicut prius,sed festinando, quod notat desiderium.

Quomodo verum sit, quòd omnis domus Israël requieuerit post dominum,cum multi haberent. Deos alienos.

QVÆST. XXIIII.

QVÆRET aliquis quomodo dicitur hic,quod omnis domus Israel requieuit post dominum,quia infra dixit Samuel ad Israelitas , si in toto corde vestro reuertimini ad dominum,auferte Deos alienos de medio vestri Baalim,& Astaroth,sed dum ipsi haberent inter se Deos alienos , non poterant esse conuersi ad Deum, ergo nõ requieuerat tota domus Israel post dominum.

Aliquis respondebit,quod Samuel loquebatur hoc generaliter,sicut prædicatores faciunt , qui interdum redarguunt aliqua peccata,quæ in populo non sunt,& sic quamquam nõ haberent aliquos Deos alienos admonuit Samuel, quod eos abijcerent.

Sed dicendum est,quod istud non stat,quia infra sequitur quomodo Israelitæ hoc fecerint, scil.abstulerunt ergo filij Israel Baalim,& Astaroth,& seruierunt Deo soli.

Ideo dicendum est,quod quamquã toto tempore 20. annorum præcedentium Samuel prædicasset Israelitis nõ fuerat penitus exclusa idolatria de terra, sed aliqui manebant , qui colebant Deum Israel , & tamen adhuc colebant idola:isti tamen erant pauciſſimi in comparatione ad alia tempora præterita,in quibus magna pars populi colebat idola,ideo dicitur nũc , quod omnis domus Israel requieuit post dominum,scil. quod pauciſſimi erant,qui totaliter nõ sequerentur dominũ, ita vt secundum modum scripturæ recte dici posset , quod omnes Israelitæ sequebantur dominum. *Ait autem Samuel ad vniuersam domum Israël.* Dicitur dixisse ista ad omnem domum Israel,quoniã ipse discurrebat per totum Israel, atq; loquebatur eis exhortando,& iudicabat illos in Bethel,Galgala , Masphat,& Ramatha,&in quolibet loco annunciabat illis verba hæc,scil.si in toto corde vestro reuertimini ad dominum.

Quando Samuel hortatus est hebræos ad conuersionem ad dominum.

QVÆST. XXV.

ISTA verba non locutus fuit Samuel in principio exhortationis suæ,scil.in illis 20.annis,sed ad finem,quam iam erat annus 20.vt dicitur hic:nam tunc facta sunt ea, quæ habentur hic,& ratio huius fuit.quia ista sunt verba magnæ cõfidentiæ, scil.quando aliquis videt eos, ad quos loquitur nimis dispositos,& loquitur quodcunque vult:à principio autem exhortationis Samuelis Israëlitæ erant multum alienati à domino:ideo paulisper eos reducere conabatur,& si dixisset illis , quod totaliter excluderent à se Baalim , & Astaroth à principio,nihil fecissent:fuit ergo modus,quod Israelitæ ab initio ducatus Samuelis non colebant Deum, scil. non ascendentes ad sanctuarium,nec facientes solennitates aliquas legales, sed totaliter vacabant cultui idolorum,& erant ista duo mala, scilicet quod Deum verum non colebant,& quod idola adorabant:Samuel autem à principio exhortationis suæ, reduxit illos à primo malo faciendo,quòd Deum colerent: ad vltimum autem admonuit,quòd etiam non colerent idola,sed solum Deum , & hoc significat litera sequens,scil.si in toto corde vestro reuertimini ad dominum,scil.ad colẽdum eum, auferte Deos alienos de medio vestri,& seruitute illi soli: tunc autem Israelitæ receperunt admonitionem,quia iam satis suasi verbo Samuelis,abiecerunt Deos:de ista admonitione dicit Iosephꝰ 6. Antiquitatum,quòd Samuel videns fiduciam Israelitarum locutus fuit eis dicens:O viri quibus adhuc hostes sunt grauissimi Palesthini,& Deus iam incœpit esse propitius,& amicus: non solum concupiscenda libertas est , sed etiam faciendum per quod vobis eius bona peruenirent, non enim optare debitis ab hominibus liberari,& agere pro quibus potius seruatis,sed estote isti,& malitiam depellentes ab animabus vestris,easq; purgantes totis mentibus inuitate Deum:eumq; bonis actib⁹

hono-

honorate,hæc enim vobis omnibus facientibus,bona proue-
A nient: ſeruituſq; fugabitur,& de hoſtibus repente triumphus
afferetur, quem promereri non armis poteritis, non robore
corporum,non multitudine populorũ,non enim malis Deus
ſe promittit talia præbiturum,ſed bonis exiſtẽtibus, atque iu-
ſtis.Ego autem vobis digna gerentibus huiuſmodi promiſſo-
rum ſtipulator adero.In quibus verbis nõ expreſſit Ioſephus,
quod colerent Iudæi idola, ſed quod erant in aliquibus pec-
catis nolens tamen infamare gentem ſuam.*Si in toto corde veſtro
reuertimini ad dominum.*Iam enim Iſraëlitæ conuerſi fuerant ad
dominum colendo illum, ſed nondum penitus abiecerant i-
dola,ideo hortabatur,vt penitus abijcerent, & dicit ſi in toto
In toto corde cõuerti quis dicitur. corde veſtro reuertimini. Ille enim dicitur conuerti in toto
corde,qui ab omnibus vitijs,in quibus erat recedit:ille autem
non conuertitur toto corde, qui vitijs quibuſdam abiectis, a-
lijs immoratur:ſic erat de Iſraëlitis, habebant enim duo pec-
cata,ſcilicet, quòd Deum Iſraël non colebant, & quod idola
colebant,ab vno eorum iam auerſi fuerant,ſcilicet, quod co-
lebant Deum,ſed ab alio non penitus,quia adhuc colebant i-
dola,ideo dixit ſi in toto corde veſtro, ſcilicet non ſolum de-
betis conuerti ad dominum, ſed etiam abijcere Deos alienos,
ſi in toto corde conuertimini: alioquin Deus talem conuerſi-
onem non acceptat,ſic enim dixit Elias propheta ad omnem
populum Iſraël in monte Carmeli, ſcilicet vſquequo claudi-
catis in duas partes? ſi dominus eſt Deus , ſequimini eum,ſi
autem Baal ſequimini illum infra 3.lib.c.18. *Auferte Deos alienos*
B *de medio veſtri.* Dij alieni vocantur,quia ad alias gentes pertine-
bant,& non ad Iſraelitas,nec fecerant eis vllum bonum, aut
dederant legem. *Baalim,& Aſtaroth.* Iſti duo dij erant multum
communes inter Gentiles,de Baalim patet, quia tota domus
Iſraël in decem tribubus colebat Baalim, ſicut improperauit
eis propheta Elias & Eliſæus,& alij prophetæ,& ſæpe habetur
in 3.& 4.lib.infra.Aſtaroth autem erat Deus Gentium,quia e-
rat Deus Philiſthinorum,vt patet infra c.vltimo,ſcil.& poſuer-
unt arma eius in templo Aſtaroth,corpus vero eius miſerunt
in muro Bethſan.De hoc etiam apparet 1.Paralip.c.10. *Et præ-
parate corda veſtra domino.* Id eſt,diſponite vos ad colendum eũ
ſolum: nam ante hoc,cum diuiſi eſſent in duos Deos, cultus
ille nihil valebat,nec Deus acceptabat. Cum autem præpara-
rent ſe ad dominum acceptaretur. *Et ſeruite illi ſoli.* Id eſt,non
colatis cum eo alios Deos,quia ſicut iniurioſum eſt Deo,quod
non colatur cum Deus ſit: ita iniurioſum eſt,quod aliquis alius
cum eo colatur,cum nullus cum eo Deus ſit: ſic autem fa-
ciebant Samaritani,qui Deum cœli timebant, nihilominus
tamen Deos ſuos colebant infra 4.lib.c.17. *Et eruet vos de manu
Philiſthinorum.*Toto enim tempore præcedenti Iudæi erant ni-
mis depreſſi à Philiſthinis,& Deus hoc faciebat,quia alienati
erant ab ipſo, ſi autem conuerterentur ad dominum in toto
corde eriperet eos de manu tribulantis.

An Iſraëlitæ liberati fuerint de manu Philiſthinorum immediatè,vt conuerſi ſunt ad dominum.

QVÆST. XXVI.

C QVÆRET aliquis an Iſraëlitæ liberati fuerint à Philiſthi-
nis immediatè,vt conuerſi ſuut ad dominum. Reſpon-
debit aliquis, quod ſic, quia Deus promiſit hic,ergo comple-
uit adueniente conditione,Iudæi tamen toto corde conuerſi
ſunt, & abiecerunt Deos alienos, vt patet hic, ergo digni e-
rant,vt liberarentur. Item patet,quod liberati fuerint, quia
immediatè ponitur bellum,in quo Deus perterruit Philiſthi
nos fragore magno de cœlo, & perſecuti ſunt illos Iſraëlitæ,
atque fecerunt plagam magnam in eis, vt patet in litera. Item
dicitur infra,quod tempore Samuelis redditæ ſunt ciuitates,
quas tulerant Philiſthæi ab Iſraël ab Acharon vſque Geth, &
terminos ſuos, & facta eſt manus domini ſuper Philiſthæos
cunctis diebus Samuelis. Sed adhuc videtur,quod non fue-
rint penitus liberati à Philiſthinis Iſraëlitæ: nam tempore Sa-
muelis,& Saulis erat ſemper bellum potens inter Iſraëlitas &
Philiſthinos infra c.14. & non ſolum erat bellum inter illos,
ſed etiam ſeruitus quædam erat impoſita hebræis. Nam in
principio regni Saulis cum etiam Samuel regeret populum,
Philiſthini impoſuerant legem, quod hebræi non haberent
in terra ſua fabros ferrarios,ſed cum aliquis de eis deberet pa-
rare aliquod inſtrumentum agriculturæ deſcendebat in ter-
ram Philiſthijm ad parandum infra 13. c. fuerunt etiam poſt
hoc bella magna,nã Saul, & filij ſiu mortui ſunt in bellis Phi-
liſthinorum infra c.vltim. Dicendum igitur,quod nunquam
fuerunt penitus liberati Iſraëlitæ de manu Philiſthinorum,vſ-
que ad tempora regni Dauid , quia ante hoc ſemper fuerunt
tributa ſuper eos: Dauid autem hæc conuertit, quoniam ipſe
deiecit nimis Philiſthinos,& impoſuit eis tributum: de hoc
infra 2.lib.c.8.ſcilicet factum eſt poſt hoc percuſſit Dauid Phi-
liſthæos,& humiliauit eos, & tulit Dauid frenum tributi de
manu Philiſthijm: nunc autem dicebatur,quod liberaret De-
us Iſraëlitas de manu Philiſthijm ſi conuerterentur ad Deum,
quod quidem non intelligebatur pro plenaria liberatione,ſed
quod releuaret eos,ne tantum grauarẽtur,ſicut prius, ſemper
tamen voluit illis relinquere hoſtes ad hoc quod excitarẽtur,
& ſi aliquando peccarent à quibus punirentur,vt patet Iudic.
c.2.& 3. *Abſtulerunt ergo filij Iſraël Baalim,& Aſtaroth.* ſcilicet con-
fregerunt eos proponentes, nunquam vlterius habere illos in
Deos,& ſi aliqui alij dij erant in terra illa nomine iſtorum in-
telligentur. *Et ſeruierunt Deo ſoli.*ſcilicet nõ habẽtes alium Deũ,
niſi Deum verum, qui erat Deus eorum, & iſtum cultum ac-
ceptabat Deus,nam ipſe eſt Deus zelotes. Exod.ca.34.ſcilicet
quod non vult alium coli,niſi ſe ſolum. *Dixit autem Samuel con-
gregate vniuerſum Iſraël in Maſphat.* Iſtud erat in anno 20.ducā-
tus ſui,poſtquam omnes Iſraëlitæ cõuerſi erant ad colendum
Deum ſolum: nam tunc voluit eos admonere ad maiora,ſci-
licet quomodo ſe haberent contra Philiſthinos, quia certiſſi-
meDeus eſſet auxiliator eorũ,quia iam conuerſi fuerant,quid
Deus voluit ibi oſtendere: nam Iſraëlitis non aduertentibus
ad pugnam cõgregati ſunt ſuper eos Philiſthijm,& perterruit
dominus Philiſthinos,vt patet infra. *Vt orem pro vobis dominum.*
Volebat enim facere ibi reconciliationem Samuel inter De-
um,&Iſraelitas:ideo enim ipſi ceſſauerant à malo,quod facie-
bant,& dolebant,quia fecerant,ſolum igitur ſupererat,vt Sa-
muel oraret pro eis ad dominum, vt auerteretur ab ira ſua: &
ſic factum eſt.Nam congregatis omnibus in Maſphat Iſraelitę
gemebant,dicentes. Tibi peccauimus domine, & reiunauer-
unt affligentes ſe, & tunc Deus conuerſus eſt ab indignatio-
ne ſua.Intendebat enim Samuel exhortari eos quantum ad a-
liqua præcepta viuendi: ideo faciebat omnes congregari, vt
omnes audirent. *Et conuenerunt in Maſphat.* ſcilicet omnes Iſrae-
litæ venerunt illuc,ſicut dixerat Samuel.Non eſt autem intel
ligendum,quòd omnes iuiſſent illuc nullis manentibus in vr-
bib⁹, ſed de quolibet loco ibant multi,ita vt poſſet dici,quod
omnes Iſraelitæ conuenerant, & fuit factum hoc in Maſphat,
quia iſte erat vnus de tribus locis,in quibus conſueuerat iudi-
care quolibet anno Samuel Iſraelitas ; eſt autem Maſphat in
terra Galaad,& in hoc loco habitabat Iephte iudex Iſrael qui
dicebatur Galadites, vt patet Iudicum cap.11. & non eſt in-
telligendum,quòd in hoc loco fuerit tabernaculum,vel arca,
quamquam ibi Samuel obtulit ſacrificium, quoniam in alijs
locis offerebat, de quibus erat manifeſtum, quod non eſſet
ibi ſanctuarium,ſicut patet de Bethlehem infra capitu.16. Et-
iam quamquam dicatur,quod erant coram domino: non ſe-
quitur quod eſſet ibi aliqua pars ſanctuarij , quia vbicunque
eſſent cõgregati in nomin: domini multi, dicebatur eſſe De-
us inter illos:ſic enim dixit Chriſtus Matth.c.18.vbi ſunt duo,
vel tres congregati in nomine meo,ibi ſum in medio eorum,
ſed iſti Iſraelitæ erant congregati in nomine domini, ſcilicet
ad cultum Dei, vt confiterentur peccatum ſuum , & ora-
retur pro eis, ideo Deus erat inter illos , & ſic eſt de multis
alijs locis , in quibus dicitur aliquid factum eſſe coram do-
mino. *Hauſeruntque aquam , & effuderunt in conſpectu do-
mini.*

Hebræi ad ſanctificandum ſe humiliatos, & ad Deum conuerſos effuderunt aquam. Ad vere pœnitendum quatuor requiruntur.

QVÆST. XXVII.

DICIT Rab.Sa. quod iſtud erat ad ſignificandum ſe ni-
mis humiliatos ab hoſtibus ſuis , quia ſicut aqua iſta ef-
fuſa ad nihilum valet vltra, ſic in cõſpectu tuo nihil ſum⁹, nec
valemus. In translatione autem Chaldaica aliter exponitur,

D *Reſpon ſio auc.*

Ē

F

ſcilicet de conuerſione vera ad Deum, qua cor conteritur,& per iſtas aquas intelliguntur lachrymæ contritionis exeuntes
A à corde,& effuſæ per oculos.

Conſiderandum autem,quòd hic ponitur vera pœnitentia,& perfecta Iſraëlitarum. Primum enim, quod requiritur ad verè pœnitendũ eſt,quod à peccatis præteritis recedamus: hoc fecerunt Iſraëlitæ, quia dicitur ſupra, quòd abſtulerunt Baalim,& Aſtaroth,& ſeruierunt Deo ſoli. Secundò requiritur,quod aliquis de peccato doleat, & hoc fecerunt Iſraëlitæ, quòd ſignatur in eis,quæ fecerunt,& dixerunt. Tertio requiritur, quòd peccatum confiteamur, & hoc fecerunt ſimiliter, quia dixerunt tibi peccauimus domine.Quartò requiritur ſatisfactio pro præteritis, & hoc fecerunt Iſraëlitæ, quia dicitur hic,quod ieiunauerunt die illa coram domino: ideo nihil deerat ad hoc,quod verè pœniterent,& ob hoc Deus acceptauit pœnitentiam eorum atque liberauit de manu Philiſthijm, vt patet infra.

Effuſio aquæ ad quod genus ſacrificij pertineat.

QVÆST. XXVIII.

QVÆRET aliquis ad quod genus oblationis, vel ſacrificij pertinet effuſio aquæ, quam fecit hic Samuel coram domino.Pro quo ſciendum eſt,quod in muneribus,quæ Deo dabantur,de quibus aliqua pars proueniebat Deo, quædam vocabantur ſacrificia, & quædam libamenta, vel oblationes.
B Prima autem erant illa,quæ fiebant de animalibus, & vocabantur ſacrificia,atque erant in tribus generibus, ſcilicet holocauſtum,hoſtia pacifica,& hoſtia pro peccato, de quibus per totum Leuiticum, & iſta erant ſemper de tribus generibus animalium,ſcilicet de bobus,capris,& ouibus, nec licebat offerri alia:vocabantur autem oblationes, vel libamenta, quæ non fiebant de alimalibus,ſed de quibuſdam alijs rebus, & iſta erant quinque,ſcilicet farina,oleum,vinum,thus, & ſal,de quibus patet Leuit.c.2.& Numer.15.horum enim partes quædam cremabantur ſuper altare, ſicut partes ſacrificiorum, vt patet præalleg.cap. de alijs autem rebus nihil pertinebat ad oblationem ſuper altare, quia quamquam offerrentur ſacerdotibus,tamen nihil de eis cremabatur ſuper altare: aqua autem non erat aliquid horum, ideo non pertinebat ad ſacrificium,vel ad libamenta,ideo cum quæritur ad quod genus ſacrificij pertinet,dicendum quod ad nullum,quia ſacrificia ſolum fiunt de animalibus. Si etiam dicatur ad quod genus oblationum, & libamentorum pertinet: etiam dicendum, quod ad nullum,quia illa ſolum fiunt de farina, oleo, vino, thure,& ſale: aqua tamen poterat hic dupliciter coram domino fundi.Vno modo,quod fieret hoc in modum orationis,& ad ſignificationem,ſcilicet quòd per effuſionem aquæ ſignificabant ſe nimis humiliatos à Philiſthinis,& nihil valentes,ideo precabantur Deum,vt eriperet eos. Alio modo poteſt intelligi,quod offerrent aquam coram domino, tanquam aliquid gratum ei: quodcunque enim eſſet Deo gratum poſſet
C offerri illi,licet non offerretur ſuper altare: ſic enim ſi quis aliquid deſiderat, vt in cibo, vel in potu, & cum poſſit illo frui propter Deum ceſſat effundens,vel diſperdens: dicitur offerri illud domino: ſic enim ſemel fecit Dauid cum eſſet in Hieruſalem deſiderauit aquam de ciſterna, quæ erat ad portam Bethlehem,erant autem caſtra Philiſthinorum apud Bethlehem: dixitque Dauid,quis daret mihi potum aquæ de ciſterna,quæ eſt ad portam Bethlehem, & tunc tres viri fortiſſimi irruperunt acies hoſtium,& introeuntes in Bethlehem duxerunt inde aquam, quam cum accepiſſet Dauid,noluit bibere, ſed libauit coram domino,dicens: nunquid ſanguinem iſtorum hominum,qui profecti ſunt bibam,& periculum animarum? vt patet infra 2.lib.cap.23. illud autem Deo gratum fuit forte magis,quam ſacrificium, quamquam non eſſet ſacrificium: hic autem Iſraelitæ effuderunt aquam. Primo modo coram domino,ſcilicet ad ſignificandum humiliationem ſuam. *Et ieiunauerunt in die illa.* Hſtud fuit tanquam pars ſatisfactionis peccatorum ſuorum, & fuit ad ſignandum dolorem, quem conceperant pro peccatis præteritis. Ieiunium autem Iudæorum erat, quod in die illa, qua ieiunarent nihil comederent per 24.horas ieiunantes,ſicut patet de die expiationis, in qua iubentur affligere animas ſuas. Leuit.cap.16.& 23. In hac autem die vſque ad Solis occaſum, & à principio præcedentis noctis nihil guſtant. *Et dixerunt tibi peccauimus domine.* Totus Iſrael confitebatur hic delictum ſuum,quoniam omnes erant in amaritudine cordis ſcientes,quod peccauerunt,& nũc peccatum ſuum publicè confitebantur, ideo confeſſionem iſtam Deus acceptauit,quia fiebat amaro animo. Deus autem non deſpicit cor contritum,& humiliatum ſpiritum Pſalm.50. *Iudicauitque Samuel filios Iſrael in Maſphat.* Iſtud iudicium fuit reconciliatio Iſraelitarum inter ſe, quia non ſolum reconciliauit Iſraelitas domino, ſed etiam inter ſeipſos, ſcilicet vt iniurias ſibi remitterent,vel fortè iudicauit inter eos, ſicut iudex dirimendo cauſas eorum: maximè quia iſte erat vnus de locis,in quibus Iſraelitas iudicabat Samuel, vt patet infra, & quia ibi congregati fuerant, vt oraret pro eis dominum, viſum eſt ei opportunum,vt diffiniret in cauſis eorum, tam in ciuilibus,quàm in quibuſcunque.

D

Quod fuit iudicium, quod dedit Samuel Iſraëlitis in Maſphat,& an cognouerit peccata eorum dando illis aquam conſecratam.

QVÆST. XXIX.

ALIQVI exponunt iſtam literam aliter ab illo loco, & cõuenerunt, ſcilicet quod Samuel volebat cognoſcere, qui de Iſraelitis habuerant idola ad hoc, vt puniret eos ſecundum legem,voluit autem ad iſtud vti experimento,quo lex vtebatur ad alias cauſas,ſcilicet in Zelotipia,nam tunc congregabantur maledictiones ſuper aquam, & dabatur in potum mulieri,quod ſi illa peccauiſſet computreſcebat fœmur eius, & fluebant viſcera:ſin autem,manebat libera,& faciebat prolem,ita dicunt,quod voluit Samuel hic dare omnibus Iſraelitis aquam illam,vt per eam cognoſceretur quis coleret idola, & poſtea puniretur:ſic enim fecit Moyſes Exo.c.32.proijciens puluerem vituli combuſti in torrentem,& bibentibus inde omnibus Iſraelitis, cognitum eſt,qui peccaſſent. Sed iſta expoſitio non ſtat rationabiliter,quoniam Samuel hortabatur hic Iſraelitas,quod abijcerent idola, & magis erat hoc per modũ beneuolentiæ,quam per modũ rigoris, exercere tamen iſtam probationem pertinebat ad magnum rigorem,potiſſimũ contra totum populum,ideo non faceret hoc Samuel. Item quia dicitur hic,quod congregauit Samuel populum ad orandum pro illo,& ſic non ad faciendum iſtam experiẽtiam.Item quia dicitur effuderunt aquam iſtam coram domino: ſi tamen debuiſſet fieri iſtud experimentum daretur in potum,& non effunderetur:etiam quia dicitur, quod ieiunauerunt in die illa, & dixerunt tibi peccauimus domine: ſi autem fieret iſta experientia, & ſic fuiſſent cogniti peccantes puniti fuiſſent, & alij manentes non ieiunarent,nec dicerent tibi peccauimus, quia Deus monſtrauerat eos immunes à crimine:teneatur ergo expoſitio præcedens.*Et audierunt Philiſthijm.* Hic ponitur ſecundum huius ſecundæ partis,in quo deſcribitur Philiſthinorum debellatio,& dicitur.

E

Et audierunt Philiſthijm, quòd congregati eſſent filij Iſraël in Maſphat. Non eſt intelligendum,quod audierint hoc Philiſthini, poſtquam congregati fuerunt Iſraelitæ in Maſphat, nam ſolum ſteterunt ibi vna die,& hac quidem non plena,quoniam cum ipſi ſtarent ibi irruerunt ſuper eos Philiſthini, & factum eſt bellum,quod habetur infra. Non poterant tamen Philiſthini in eadem die audire, & congregari, & venire, & quod poſtea fieret bellum,ſed eſt ſenſus,quod audierunt Philiſthini,quod congregabantur Iſraelitæ in Maſphat, nam Samuel prædixerat per aliquot dies ante hoc, quod cõgregarentur de omni terra Iſraelitarum in Maſphat, & dum hoc mandatum fuiſſet datum,audierunt Philiſthini,qui etiam cõgregati ſunt parantes ſe ad bellum contra hebræos,ita vt in eadem die,qua erant Iſraelitæ congregati in Maſphat irruerent ſuper eos Philiſthini,quaſi ex inſidijs.Sciendum autem,quod iſtud ideo eſt factum,quia poſtquam Philiſthijm ſubiecerunt Iſraelitas maxima ſubiectione cum capta eſt arca propter peccata filiorum Heli decreuerunt,ne Iſraelitæ haberent aliquas congregationes,& hoc vt non haberent opportunitatẽ ad iniendum conſilium,vt rebellarent illis,ideo nunc ſcientes,quod congregarentur irruerunt ſuper eos ad delendũ ipſos,vel ſubijciendum maiori ſeruituti,Deus aũt liberauit eos.Hoc autem quãquam

F

non

non habeatur ex litera: tamen satis verisimile est, quod istud erat consilium sanum pro Philisthinis, vt dominium eorum in terra Hebræorum maneret: alia autem similia fecerunt, nam statuerunt, ne esset aliquis faber ferrarius in toto Israel, & hoc vt non possent fabricare sibi arma Iudæi, vt patet infr. c.13.in tantum autem hoc factum est,quod in die,in qua pugnare debuit Saul contra Philisthijm non inuentus est gladius, aut lancea,vel aliquod genus armotum in toto Israel, nisi arma Saul,& filij eius Ionathæ,vt patet eod.c.

Et ascenderunt Satrapæ Philisthinorum ad Israel. Isti erant principes, vel reges in terra Philisthijm, & erant quinque secundum numerum quinq; prouinciarum terræ illius Iosue. c.13. & præceden.c. Isti omnes conuenerunt cum magna multitudine armatorum contra Israel,id est, contra omnes Israelitas, qui erant congregati in Masphat.*Quod cum audissent filij Israel.*i. illi qui erant in Masphat, nam cum introierunt satrapæ Philisthinorum in terram Israel,alij Israelitæ, qui manebant in locis ascenderunt velociter ad nunciandum hoc omnibus Israelitis,qui erant congregati in Masphat, ne præuenirentur incauti à Philisthinis.

Timuerunt à facie Philisthinorum. Timebant Israelitæ nimis Philisthinos,quia sciebant venire illos cũ magna multitudine parata ad bellum,ipsi autem non erant parati,quia non venerant ad pugnãdum, sed ad orandum,ideo magis tunc timuerunt, quàm alias timere solebant, etiam quia intelligebant, quod Philisthini vellent eos penitus delere eo,quod putarẽt, quod conuenerant ad consilium contra eorum prohibitionem ad rebellandum eis.*Dixeruntq; ad Samuelem ne cesses pro nobis clamare ad Dominum Deum nostrum.* Hoc fecerunt, quia spes eis nulla erat,nisi in opere Dei: nam cum essent inermes, & Philisthini armati, nulla habitudo pugnæ poterat esse inter vtrosque,& dixerunt,ne cesles, quasi dicat si cessaueris orare destruent nos Philisthini: hoc erat ad exemplum Moysi, quando pugnauerunt Israelitæ in deserto contra Amalechitas,quia tunc fuit dux belli Iosue,& Moyses orabat ad Dominum,dum pugnabant Israelitæ erectis manibus in cœlum, & dum relaxaret eas vincebant Amalechitæ Israelitas, cùm autem haberet erectas vincebantur Amalechitæ, quia tunc videbatur instanter orare, & cum deprimebat manus vincebãtur Israelitæ eo,quòd tunc videbatur cessare ab intercessione pro eis,vt patet Exod. c.17. sic autem volebant isti, quod nequaquam cessaret Samuel orare pro eis.*Vt saluet nos de manu Philisthinorum.* Id est,vt non deleant nos hic Philisthini cum simus inermes.

Tulit autem Samuel agnum lactentem vnum. Samuel.n.videns, quòd non erat eis auxilium,nisi in Deo,acceptauit eorum petitionem, scilicet, vt oraret pro eis,& quia Deus placatur sacrificijs,cùm hostiæ iustorum placabiles sint, noluit Samuel offerre sacrificium pro Israel, obtulit autem holocaustum, quia nullum est inter sacrificia, quod magis conueniat ad Dei laudem:alia autem fiunt ex alijs causis specialiter, accepit autem agnum lactentem,id est,qui adhuc erat in lacte,s.erat tener,quia Deus acceptat ea,quæ tenera sunt:nam sicut nos pro cibis nostris eligimus ea, quæ sunt sapidiora,& teneriora, ita Deus vult, quod in sacrificijs suis ponerentur ea, quæ erant meliora, ideò si quis offerret animal macilentum, vel morbidum, aut habens maculam Deus non acceptabat, sic patet Malach.c.1. vbi conqueritur,quod offerebantur ei animalia, quæ si offerrentur principibus terrenis non acceptarent ea, vel fortè dicetur,quod obtulit animal valde tenerum, & parum ad hoc,quòd cito cremaretur, quia hostes instabant, sed prima ratio melior est,quia Samuel non ponebat aliquã spem in opere humano,sed solum in Deo:potissimum cum Israelitæ,tunc inermes essent,& per hoc ad bellum ineptum. *Et obtulit illum in holocaustum*, id est,fecit sacrificium, quod vocatur holocaustum de illo agno,erant enim tria sacrificia, quæ poterant fieri de hoc agno,scilicet, holocaustum, hostia pacifica,& hostia pro peccato:fecit tamen holocaustum,quia istud erat magis conueniens ex ratione supradicta.

Samuel quare sacrificauit,cum non esset sacerdos.

QVAEST. XXX.

QVÆRET aliquis quomodo Samuel obtulit sacrificium, cum immolare esset officium sacerdotum.ipse autem erat simplex Leuita: potissimè, cùm Deus dixisset, quòd quicunque externus accederet, moreretur.s.quicunque non de semine Aaron immisceret se in officio sacerdotali. Num.c.3. & 18.populus quoque debuisset eum occidere,tanquam manifestum legis preuaricatorem.Respondendum est,quod Samuel,quamquam esset simplex Leuita,potuit hoc facere:non quidem, quia Leuita erat, quia nulli Leuitæ hoc licebat, sed quia ipse erat Propheta Domini,& Deus mouebat eum ad faciendum hæc,quęcunq; autem homines agunt Deo impellẽte bona sunt, & quamquam illa videantur esse contra legem non sunt,quia qui huiusmodi sunt non sunt subditi legi,iuxta illud. Qui spiritu Dei aguntur nõ sunt sub lege. Quòd autem Deus moueret eum ad faciendum hoc; apparet quia interdum hoc expresse mãdabat,vt patet infr.16.c. vbi iussit,quod iret ad immolandum in Bethlehem, populus quoque intelligebat,quod ista ageret Samuel motꝰ à Deo, quia sciebat eum esse prophetam,ideo quamquã esset contra legem communẽ non putabat eum dignum redargutione, sed obediebat in singulis,quæ ille facere vellet.Aliquis autem forte vellet aliter respondere.s. quod Samuel erat sacerdos, & licebat ei facere sacrificium,sed hoc falsum est:quoniam supr. c.1. declaratum est,quod erat Leuita simplex,erat quippe de Caathitis, vt patet 1.Paralip.c.6.*Integrum Domino.*i. obtulit illum agnum integrum in holocaustum.,nõ est sensus, quod esset integer,id est, quòd cremaretur cum pellecarnibus, & fimo nullo dempto, quia hoc solum competebat quibusdam speciebus sacrificiorum pro peccato,scilic.quando offerebantur pro peccato populi,vel summorum sacerdotum,vt patet Leuit.c.4. in holocaustis autem nunquam hoc fiebat, nam primo iugulato animali tollebatur pellis, & deinde lotis intestinis, & pedibus, diuidebantur omnes carnes in frusta, & ponebantur sup er altare,vt patet Leuit.c.1.sed dicit obtulit integrum, id est,obtulit omnes partes carnium nihil inde demendo, & hoc dicitur ad differentiam aliorum sacrificiorum, quia in sacrificio pacifico nihil proueniebat Domino,nisi adipes:cętera autem pertinebant ad sacerdotes, & ad offerentes,vt patet Leui.c.3. & 7.ibi autem non offerretur agnus integer. Dicitur etiã hoc propter sacrificium pro peccato,quia in eo solus adeps Domino offerebatur. Cætera autem pertinebant ad sacerdotes solos.Leu.c.4.& 6.ideo non offerebantur ibi carnes integrę:hic autem sic,& ideo dicitur,quod obtulit integrum: non tamen est adhuc intelligendum, quod obtulerit integrum.i. omnes carnes simul,quia quodlibet animal immolatum in holocaustum debebat diuidi in frusta, & istę partes ponebantur postea super altare,vt patet Leui. c. 1. sed quia nulla istarum pertinet adimebatur de sacrificio,dicebatur integer offerri. *Et clamauit Samuel ad Dominum pro Israel.*s. cum offerret sacrificium orauit pro Israel, vt liberarentur de manu Philisthinorum,& iste erat clamor suus: Erat autem hoc generale, quòd quandocunque sacerdotes offerrent sacrificia, semper orarent pro illis,qui dabant animalia illa ad offerendum, vt patet ex discursu Leuitici,& maxime 9. cap. & quia totus Israel faciebat nunc offerri sacrificium,orauit pro toto Israel.

Et exauduit eum Dominus. Orabat namq; Samuel,vt liberarentur Israelitæ de manu Philisthinorum, & Deus hoc concessit faciens miraculum, sicut infra patet.

*Factum est ergo,cum Samuel offerret holocaustum.*i. nondum consummato sacrificio, quod offerebat Samuel Philisthini incæperunt pugnare: intelligitur autem hoc de combustione sacrificij,quia iam Samuel immolauerat agnum, & carnes conscissas posuerat super altare, tamen nondum erant crematæ: holocaustum autẽ durabat quousq; omnes carnes cremarentur.*Philisthæos inire prælium contra Israel.*i. incæperunt Philisthęi pugnare,quia cum ipsi accessissent ad locum, in quo cõuenerant Israelitæ, mox inierunt bellum timentes,quòd alias fugerent,cùm essent inermes. *Intonuit autem Dominus fragore magno.* Hic ponitur diuinum miraculum.s. q̃ misit Deus magna tonitrua super Philisthinos,& terruit illos, aliqui etiã volunt,

Quare sacrificia Deo placerent.

Miraculum Dei cõtra Philisthinos.

quod venerint fulmina,& multi mortui fuerint:ſimile autem fuit tempore Ioſue cùm perſequeretur Ioſue quinq; reges Amorrhæos fugientes in deſcenſu Bethoron, miſit Deus lapides grandinis,& perierunt plurimi.Ioſu.c.10.de iſto tonitruo dicit Ioſeph.6. Antiquitatum,quòd non ſolum fuit tonitruũ, ſed etiam terræmotus, & coruſcationes magnæ inquiens Paleſtinis Deus primitus terram mouit, eamq; tremere fecit, & eis dubia demonſtrauit,ita vt eis baſis ſubtrahi videretur, & ſciſſa in diuerſis apertionibus ſolueretur, deinde tonitruis increpantibus, & igneis coruſcationibus longe micantibus, velut incendens eorum vultus nimis eos affecit, & ex eorum manibus arma diripiens nudos in fugam conuertit. Hoc autem ſatis eſt veriſimile, quia alioquin durum eſſet Iſraelit s pugnare contra eos,cum non haberẽt ipſi arma, & Philiſthæi eſſent armati. *Et exterruit eos.* Scilicet fragor magnus tonitrui terruit eos,ſed adhuc magis terruit motus terræ,quia videbatur ſubtrahi pedibus eorum,& coruſcationes, quæ videbantur incendere vultus ipſorum.*Et cæſi ſunt à filijs Iſrael.*Id eſt,percuſſerunt eos Iſraelitæ.

Quomodo Iſraelitæ terruerunt Philiſthinos cum eſſent ſine armis.

QVÆST. XXXI.

ALIQVIS dicet, cùm Iſraelitæ non haberent arma,quia non venerant ad bellũ, quomodo poterãt cædere Philiſthinos?Reſpondebitur,quòd aliqua arma portabãt,quamquam non eſſent ita muniti, ſicut ſi irent ad bellum, vel ſaltem lapidibus eos occidere poterant cum Philiſthini exterriti nihil reſiſterent,ſed magis videtur,ſicut dicit Ioſeph. quod diripuit Dominus omnia arma de manibus Philiſthinorum, illa autem arriperent Iſraelitæ,& pugnarent contra Philiſthinos.*Egreſſiq; filij Iſrael de Maſphat perſecuti ſunt Philiſthæos.* Iſta eſt ſententia duplicata,erant aũt Iſraelitæ in Maſphat,quia Masphat erat ciuitas,& cũ vidiſſent,q; Dominus exterruiſſet Philiſthinos,& hoc in fauorem ſuum factum eſſe crederent, exiuerunt perſequentes illos verſus terram Philiſthijm. *Et percuſſerunt eos vſque ad locum, qui erat ſubter Bethchar.* Iſta fuit longitudo itineris, nam perſecuti ſunt Iſraelitæ Philiſthinos vſque in terram ſuam. Erat autem Bethchar quidam locus terræ Iſrael, & circa illum acceſſerunt Iſraelitæ perſequentes Philiſthinos,ideo poſuerunt lapidem circa ipſum locũ, nominauit autem hic ſcriptura Bethchar eo quod locus,in quo fuit poſitus lapis non erat aliquis locus cognitus, cum non eſſet ciuitas,nec villa, ideò poſitum fuit nomen illius loci, qui erat apud lapidem:eſt autem ille lapis circa terram Philiſthinorum quoniam vſque ad illam perſecuti ſunt Iſraelitæ Philiſthinos. *Tulit autem Samuel lapidem vnum.*Iſte lapis erat magnus ad hoc, quòd non faciliter moueretur,& maneret in memoriam æternam in locum illum,vſq; ad quem Iſraelitæ acceſſerant perſequentes Philiſthinos,& cũ dicitur, quòd tulit illum Samuel, non eſt intelligendum,quod ipſe mouerit, ſed fecit,quòd Iſraelitæ mouerent,dicitur tamen aliquis ea facere,quę fieri iubet: ſic enim in multis alijs habetur. *Et poſuit eum inter Maſphat, & inter Sen.* Iſta ſunt duo loca, inter quæ fuit perſecutio & plaga Philiſthinorum: Maſphat enim eſt locus,de quo egreſſi ſunt:Sen autem eſt locus,vſq; ad quem acceſſerunt,& inter iſta duo loca,ſcil. apud Sen erat Lapis ille. *Et vocauit nomen loci illius Lapis adiutorij.* Id eſt fecit, quòd vocaretur ille Lapis adiutorij;cauſa ſubditur immediatè: multa autem memorialia reliquerunt Iſraelitæ in poſitione Lapidum, ſic enim fuit apud Iordanem, & in Iordane,nam 12. lapides abſtulerunt Iſraelitæ de ripa Iordanis, & poſuerunt intra flumen erectos,vt poſſet cognoſci, quod per ipſum locum tranſierant Iſraelitæ: totidẽ quoq; Lapides duxerunt de Iordane,& poſuerunt eos in Galgala,vbi primo caſtrametati ſunt in introitu terræ Chanaan,de hoc Ioſue cap. 4. & 5. ſic etiam fecerunt altare apud montem Hebal, & Garizim do Lapidibus magnis calce ſuperlitis,& ſcripſerunt ibi totum Deuteronom. vt patet Deuteronom.27. cap. & Ioſue 8. *Dixitq; hucuſq; auxiliatus eſt nobis Dominus.* Ex hoc appellatum eſt nomen Lapidis illius Lapis adiutorij,& dixit hucusque,quia non perſecuti fuerũt Iſraelitæ Philiſthinos vlterius, cùm ibi eſſet iam terra Philiſthinorum,quam non auſi fuerunt introire: de iſto Lapide adiutorij habetur.ſupr.c.4.vbi dicitur,quod ibi caſtrametati ſunt Iſraelitæ quando pugnauerunt contra Philiſthinos,& capta eſt arca:tunc tamen non erat ibi Lapis ille,nec ſic vocabatur locus, ſed eſt dictum per anticipationem,poſt autem per 20. annos fuit impoſitum iſtud nomen,iſti enim 20. anni,de quibus ſupra dicitur incæperunt ab illo tempore,ſcilic.à ſeptem menſibus poſt,quando arca poſita eſt in Cariathiarim.

Et humiliati ſunt Philiſthæi, id eſt,deiecti,vel diminuti ab honore ſuo,& poteſtate magna, quã exercebant ſuper hebræos: non tamen fuerunt penitus deiecti à poteſtate illa, quoniam poſteà tempore Saulis adhuc habebant dominium ſuper Iſrael,& imponebant eis leges:nam faciebant, quod non eſſet faber ferrarius in Iſrael infr. c.13. etiam ſemper exigebant tributa ab Iſraelitis vſq; ad tempora Dauid,qui abſtulit hæc, vt patet infr.2.lib.c.8. ſed fuerũt humiliati quantum ad aliquid, quia ante hoc nimis dominabantur. *Nec apposuerunt vltra, vt venirent in terminos Iſrael,*id eſt, poſt hoc iam non veniebant ad terram Iſraelitarum ad pugnandum contra eos, ſicut ante faciebant.

Quomodo Philiſthini poſt iſtud bellum non venerunt amplius ad terram Iſraelitarum.

QVAEST. XXII.

NON eſt autem intelligendum, quod nunquam poſtea venerint, ſed quod iteterunt aliquanto tempore, quo non venerunt: nam poſtea non multo tempore venerunt iterum, ſcil. in principio regni Saulis,& ingreſſi ſunt terrã Iſrael, atque deſtruebant eam diſtincti in tres cuneos, poſtea etiam tempore Saulis erant ſemper bella contra Philiſthinos, nam infr.14.c.dicitur,quod erat bellũ potens aduerſus Philiſthijm omnibus diebus Saulis:poſtea etiam in bello,in quo mortuus eſt Saul introierunt Philiſthijm in terram Iſrael, vt patet infr. 29.c.& 31.Simile autem habetur infr.4.lib.c.6.ſ. Et vltra non venerunt latrones Syriæ in terrã Iſrael, & tamen immediatè in eo.c.dicitur,quomodo venerũt Syri cũ rege Benadab in Iſrael,& obſidebãt Samariã. Ob hoc aũt ſunt multoties aliqua obſcura in Prophetis propter tales terminos, & tamen debẽt exponi,vt nunc dixi.Sic.n.Iudæi arguunt,quod Chriſtus non fuerit Meſſias,quia Iſa.c.2.dicitur de Meſſia non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur vltra ad prœlium, & tamen poſt Chriſti aduentum fuerunt multa bella. Dicendum quod aduerbiũ(vltra)non ſtat pro omni tẽpore,ſed pro aliquo tempore coniuncto natiuitati Chriſti, in quo nõ fuerunt bella, quod ſatis apparet, quia ante natiuitatem Chriſti aliquanto tempore totus orbis placatus eſt,ita vt omnes obedirent Octauiano Imperatori,quod nunquã ante hoc fuerat, ſcil.quod totus orbis obediret Romanis,& tunc iuſſit ad ſciendum numerũ ſubiectorum ſuorum, quòd oẽs irent in ciuitates natales,& ibi profiterentur ſe ſubiectos Romanis,atque ſoluerent ſinguli aliquid in profeſſionẽ,tunc contigit, quod Ioſeph & Maria mater Domini,qui morabantur in Nazareth venirent in Bethlehem ad profeſſionem, quia erat oriundus Ioſeph de Bethlehem, & ibi contigit Saluatorem naſci,cùm ipſe conceptus fuiſſet in Nazareth, de hoc Luc.c.2. *Facta eſt itaque.* Hic ponitur tertium.ſ. populi pax, & bona ordinatio, & hoc ſub regimine Samuelis, nam ipſe erat vir Dei non inclinatus ad auaritiam ſingula rectè diſponens,ita vt nullus de eo conqueri potuiſſet, ſicut ipſe declarauit coram omnibus Iſraelitis, infr. 12. c. Rurſus autem erat vir valde diligens circa ſingula, nam quolibet anno circuibat totum Iſrael iudicãs in tribus locis,ſ.in Bethel,Galgala,& Maſphat.infr. in litera. *Facta eſt itaq; manus Domini ſuper Philiſthæos.*i. Deus poſuit terrorem ſuum ſuper Philiſthinos: fieri enim manum Domini ſuper aliquem eſt, quòd Deus operetur aliquid ſpeciale ſuper illum,& quia Deus interdũ operatur ſuper nos aliquid,quod eſt bonum nobis, & pertinens ad excellẽtiam noſtram,interdum vero aliquid,quod malũ eſt,vtroq; modo fit manus Domini ſuper nos,de bono patet.infr.4.li.c.3.ſ. cumque caneret pſaltes facta eſt ſuper eum manus Domini.i. irruit ſuper illum ſpiritus Propheticus:ſic.n.dicitur de alijs Prophetis,q; fuit ſuper eos manus Domini. Quòd autẽ accipiatur in malũ apparet hic,quia manus Domini erat ſuper Philiſthinos deprimẽs eos,vel non permittens exire in bellum contra Iſraelitas,ſicut

facie-

faciebant prioribus temporibus. *Cunctis diebus Samuelis.*i.istud accidit toto tẽpore Samuelis. ſ.propter merita eius. Cùm autẽ Iſraelitæ regebantur per alios non erat ſic magna proſperitas rerum, ſicut tempore Samuelis, & intelligitur cunctis diebus, id eſt multis: nõ tamen tota vita Samuelis, quia non multum poſt hoc fuerunt bella Philiſthinorum contra Iſraelitas, vt infr.13.& 14.c.& aliud bellum tempore Goliath Gethæi. infr.c. 17.& tamen tunc viuebat Samuel, nam multo poſt hoc mortuus eſt de cuius morte patet infr. 25.c. Vel poteſt dici, quod cunctis diebus Samuelis fuit hoc.i. cunctis diebus, quibus ipſe manſit in principatu, poſtquam vero ſuscepit principatum Saul, facta ſunt bella multa, & iſte eſt conueniens ſenſus. Nam poſt hoc vſquequo Saul factus eſt rex, non fuit aliquod bellum inter Iſraelitas, & Philiſthinos, & iſti dicebantur dies Samuelis, nam poſtquam fuit factus rex Saul, iam non fuerunt dies Samuelis, ſed Saulis, quia computabantur tempora per annos Saulis, & non per annos Samuelis, quamquam ſcriptura totum tempus Samuelis, & Saulis dedit Sauli, vt patet Act.c.13.vbi dicitur, quod regnauit Saul 40. annis, maior tamen pars illorum fuit Samuelis. *Et reddita ſunt vrbes, quas tulerãt Philiſthæi ab Iſrael.*ſ. quod Philiſthæi tulerant præterito tempore de manu Iſraelitarum multa loca, quæ ad eos pertinebant, & iſta erant coniuncta terræ Philiſthijm: fuerat autem iſtud per bella magna, quæ ab antiquo habuerant Philiſthini cum Iſraelitis, & per magnam poteſtatem, quam ſuper eos exercuerant: nunc autem Philiſthini timore Iſraelitarum reddiderunt eis loca, quæ à principio tenuerant. Vel forte fuit hoc factum ſub conditione pacis, quia volebant Iſraelitæ nunc cum ſuperiores eſſent, pugnare contra Philiſthinos, vt redderent eis loca, quæ antiquitus poſſederant. *Ab Acharon, vſque Geth, & terminos ſuos.* Iſta litera poteſt intelligi dupliciter, quòd iſta præpoſitio (ab) poteſt dicere excluſionem, vel incluſionem: ſi dicat excluſionem eſt ſenſus, quòd erant aliquæ vrbes cum terminis ſuis inter Acharon, & Geth, & pertinuerunt olim ad Iſraelitas: nunc autem reductæ ſunt: vel poteſt accipi incluſiuè. ſ. quod cum illis vrbibus eſſent Acharon, & Geth, quæ erant vrbes magnæ, & capita prouinciarum duarum Philiſthinorum, & tunc eſt ſenſus, quod antiquitus Iſraelitæ ceperant Acharon, & Geth: poſtea autem Philiſthini receperunt hæc loca ſuperantes bello Iſraelitas. Nunc autem rurſus pertinere incæperunt ad Iſrael, & ſic tenent aliqui, vt declarauimus Ioſue 15.c. forte tamen rationabilius eſt, quod accipiatur iſta litera excluſiuè, & quòd ciuitas Acharon, & Geth ſemper pertinuerunt ad Philiſthinos, & nunquam ad Iſrael: nam etiam poſt hoc reperiuntur iſtæ vrbes pertinere ad Philiſthinos, vt apparet interdum in lib. Machabæorum, ſolum igitur redditæ fuerunt Iſraelitis vrbes, quæ erant inter Geth, & Acharon, & dicitur hic, & terminos ſuos, id eſt, vſque ad terminos Acharon, & Geth. *Liberauitque Iſrael de manu Philiſthinorum.*i. fecit quod toto tempore ducatus ſui non premerent Philiſthini Iſraelitis bello, ſicut premebant prioribus temporibus.

Eratq; pax inter Iſrael & Amorrhæum, id eſt, tempore Samuelis erat pax inter Iſraelitas, & Philiſthinos, quoniam vocantur hic Amorrhæi: accipiuntur autem Amorrhæi dupliciter. Vno modo pro quodã populo ſpeciali inter ſeptem populos Chananæorum: alio modo pro omnibus Chananæis. Primo modo eſt ſenſus, quod Philiſthini erant Chananæi, & pertinebãt ad illum populum, qui vocatur Amorrhæus. Aliter poteſt accipi, quod erant iſti Amorrhæi, id eſt, Chananæi de vno de ſeptem populis Chananæorum, ſiue Hethæi; ſiue Iebuſæi, & ſic de alijs populis. Dicitur autem, quod erat pax inter eos, & Iſraelitas, quia ante hoc cum Philiſthini eſſent ſuperiores viribus pugnabant contra Iſraelitas, quandocunque volebant, & nolebant facere pacem cum eis, tanquam nimis eſſent impares. Nunc autem, quia Deus fecerat Iſraelitas ſuperiores, timuerunt nimis Philiſthini, & iam ipſi pro pace ſupplicabant, quid patet, quia ſub conuentione pacis reddiderunt Philiſthini omnes ciuitates, quas ceperant de terra Iſrael, vt patet ſupra.

An Philiſthini reddiderint tributa Iudæis poſt victoriam habitam contra illos tempore Samuelis.

QVÆST. XXXIII.

NICOLAVS dicit, quod Philiſthini habuerunt pacem cum Iſraelitis, & reddebant eis tributa. Et hoc falſum eſt, nam magis è contrario ſemper Iſraelitæ ſoluebant aliqua tributa Philiſthinis, nam nunquam ablata ſunt de terra Iſrael vſque ad tempus Dauid, ipſe enim penitus exterruit Philiſthinos, & deleuit, atque tulit frenum tributi de manu eorum, vt patet infr.2. libr.c.8. Non igitur poterant Iſraelitæ imponere tributa Philiſthinis: motiuum autem Nicolai eſſe potuit, quia Philiſthini, cum nunc ſuperati fuerunt à Samuele, coacti ſunt reddere ciuitates Iudæorum, quas tenebant: ita ergo putat veriſimile, quòd coacti fuerunt ad reddendum tributum. Sed non eſt ſufficiens argumentum: nam manifeſtum eſt, quòd poſt iſtud bellum non fuit aliquod inter Iſraelitas, & Philiſthinos, vſque ad principium regni Saulis, de quo infr.c.13.& 14. quod fuit modico tempore poſt hoc, & tamen illo tempore adhuc erant quædam ſeruitutes ſuper Iſraelitas: ergo non penitus fuerant abolitæ per Samuelem. Patet hoc, quia ordinauerunt Philiſthini, ne eſſet aliquis faber ferrarius inter Iſraelitas, & ſic obſeruabatur, vt patet infr.c.13. alioquin autem non obſeruauiſſent hoc Iſraelitæ, ita vt deberent pro qualibet factione inſtrumentorum agriculturæ deſcendere in terrã Philiſthijm, niſi ad hoc coacti eſſent per Philiſthinos, ergo quamquam eſſet pax, & redditæ fuiſſent vrbes, non erat penitus ablata ſeruitus Iſraelitarum quãtum ad Philiſthinos.

Iudicabat quoq; Samuel Iſrael. Eſſe iudicem dicit hic iuriſdictionem, & dominium quoddam. Nam nullus alius erat Dominus in toto Iſrael eo tempore, quo Samuel erat iudex, & ipſe congregabat populum, quãdo volebat, iubens ire ad bellum, vel facere quodcunq; voluiſſet. Habebat etiam iuriſdictionẽ quantum ad omnes cauſas, tam ciuiles, quàm criminales: ipſe enim iudicabat in toto Iſrael. Non eſt autem intelligendum, quod ipſe ſolus iudicaret, quoniam non ſufficeret ipſe ad omnes cauſas, cum Moyſes à principio Iſraelitici populi hoc attentauerit, ſed non præualuit, vnde immediatè ſecundum cõſilium Ietro regulauit politiam diſtribuens per multos iudices, ita quoque tempore iſto multi iudices erant in ſingulis vrbibus, ſed principalis eorum in tota terra Iſrael erat Samuel: ſic enim de omnibus alijs iudicibus Iſrael, qui nominantur in libro Iudicum intelligendum eſt, ſ. quòd ipſi eſſent iudices principales, ſed præter eos in qualibet vrbe erant viri ſeptem iudices, & vnicuiq; dabantur duo Leuitæ, tanquam miniſtri ad cognitionem legis. De hoc Ioſephus lib. 4. Antiquitatum dicit, ſ. principes autem ſint in vnaquaque ciuitate viri ſeptem, qui & virtute, & iuſtitiæ ſtudio ſint experti, vnicuiq; vero principatui duo viri miniſtri præbeantur ex tribu Leuitarum: his tamen non obſtantibus iudicabat Samuel, quoniam per appellationem ad eum deuoluebantur cauſæ, etiam quia ipſo volente iudicare ceſſabat officium aliorum minorum iudicum, vt autem diligentius res fieret ipſe per ſeipſum iudicabat.

Cunctis diebus vitæ ſuæ, id eſt, omnibus diebus, quibus vixit in principatu, nam poſtquam Saul factus eſt rex tranſiuit ad ipſum poteſtas, & ideo Samuel non iudicabat. Etiam intelligitur hoc de tempore illo, quo fuit Samuel potens ad diſcurrẽdum per totam terram Iſrael: nam poſtquam factus eſt ſenex poſuit filios ſuos iudices in Berſabee, & ipſe iam non iudicabat, vt patet ſeq.c. & hoc fuit antequam fieret Saul rex: immo iſta fuit cauſa quare Iſraelitæ petierunt regem: ſ. quia habebãt iudices iniquos, vt patet ſeq.c. ideo dicitur cunctis diebus, id eſt, cunctis diebus, quibus fuit in principatu, & potens fuit ad iudicandum: iſti enim ſunt dies vitæ eius.

*Et ibat per ſingulos annos circuiens.*i. quolibet anno circuibat Iſraelem ad iudicandum: in quo apparet magna diligẽtia illius circa regimen populi, & cultum Dei, faciebat enim hoc, ne daretur locus minoribus iudicibus præuaricãdi in iudicio, ſi nullus iudex ſuperior frequenter ſe intromitteret de cauſis populi. Etiam faciebat hoc propter cultũ Dei, vt videret an in aliqua vrbe eſſent idolatræ. In hoc aũt aliquale exordium habuit in Eccleſia, quod prælati ſemel in anno viſitarẽt prouinciam

A

ciam suam, vt sic scirent de qualitate subditorum, & eorum, quæ fiunt. *Bethel, & Galgala*, i. circuibat Israelem per ista tria loca: erant. n. ista tria, in quibus ipse principaliter sedebat ad iudicandum, est autem Bethel ciuitas quædam in sorte Beniamin, vt patet Iosue cap. 18. de hac vrbe fuit vnus de regibus, quos occidit Iosue, vt patet Iosue c. 12. Galgala autem à principio non erat ciuitas, nec aliquis locus, sed postea factus est ibi aliquis locus habitationis: erat enim Galgala nomen castrametationis in qua Israelitæ primo sederunt post transitum Iordanis, vocatus fuit autem locus ille à Iudæis Galgala, quia ibi omnes circuncisi sunt, distat autem ab vrbe Iericho stadijs 10. vt ait Iosephus 5. Antiquitatum, ibi autem posuerunt Israelitæ lapides 12. quos tulerant de Iordane, vt manerent in memoriam ipsorum. De hoc Iosue c. quarto, & quinto. Masphat autem erat alia ciuitas in terra Galaad, vt patet Iudicum cap. 11.

Creditur autem pertinuisse ad tribum Gad. *Et iudicabat Israelem in supradictis locis.* Scilicet in istis tribus, quia licet totum Israel circuiret, tamen non poterat sedere in quolibet loco ad iudicandum, quoniã sic per multos annos non potuisset circuire totam Israel, sed in istis tribus locis sedebat ad iudicandum, & omnes, qui in circuitu aliquas causas habebant veniebant ad illa loca, & ne venirent Israelitæ de vltimis finibus Israel ad Samuelem, si ipse semper esset in vno loco determinato: releuabat eos à magnitudine expensarum, quas facerent si venirent ad ipsum, cum ipse discurreret per tria loca Israel, quæ inter se erant satis distantia, vt cum esset in vno illi, qui erant de vna prouincia venirent ad eum: cum autem in alio venirent illi, qui erant de alia prouincia, & sic de tertio loco, & postea de vrbe Ramatha, in qua habitabat Samuel, & ita quælibet terra Israel haberet sibi propinquum iudicem secundum tempora, quibus iudicabat in locis illis. *Reuertebatur, in Ramatha.* Scilicet quolibet anno circuibat Israelem, & iudicabat in tribus locis prædictis, quod cum fecisset redibat in vrbem suam Ramatha, vt aliquanto tempore refocillaretur à labore itineris, non tamen refocillabatur à labore iudicandi, quoniam etiam in eodem loco iudicabat: ista autem vrbs, quę vocatur hic Ramatha vocata fuit postea Arimathia: de ea namque dicitur fuisse ille Ioseph nobilis decurio, qui sepulchrum dedit corpori Redemptoris nostri in tumulo suo nouo, vt patet Marc. c. 15. *Ibi enim erat domus eius*, Id est morabatur Samuel in Ramatha: hoc autem fuit, quia ibi erat hæreditas patrum suorum: Nam ibi habitabat pater suus Elcana, vt patet supr. c. 1. & 2. cum dicitur: Reuersiq; sunt, & venerunt in domum suam in Ramatha. *Et ibi iudicabat Israelem.* Sicut in tribus locis supradictis iudicabat populum, ita & nunc in vrbe sua iudicabat, vt nullum ei tempus à laboribus vacaret. *Aedificauit etiam ibi altare Domino.* Id est in vrbe sua Ramatha ædificauit altare, vt coleret Dominum in illo faciendo sacrificia: nam altare ad nihil aliud erat. Nemo autem existimat ex hoc, quòd sanctuarium fuerit aliquando in vrbe Ramatha, sed magis è contrario colligitur ibi non fuisse, ex eo quod habetur hic. Nam altare fiebat ad immolandum Domino, si autem fuisset sanctuarium in vrbe Ramatha fuisset ibi altare, & non oportuisset, quod aliquis altare ibi construeret, sed quia ibi non erat sanctuarium, construxit Samuel altare, vt non vacaret à Dei cultu aliquo tempore.

B

An licitum fuerit construi altare in Ramatha, & an factum est ex dispensatione.

QVÆST. XXXIV.

QVÆRET aliquis circa hoc, an licite potuerit construi altare in vrbe Ramatha. Et videtur, quòd non, quia siue ibi esset sanctuarium, siue non, minimè licebat: si enim non esset ibi sanctuarium, non licebat offerri victimas aut fieri altare, quoniam iussum erat, ne quis offerret victimas suas in quocunque loco vellet, sed in alio loco, quem Dominus elegisset Deute. 12. c. & iste erat locus sanctuarij, ergo extra illum non licebat offerri victimas, vel fieri altare: si autem esset sanctuarium in ipso loco non poterat fieri altare, quia erat aliud altare in sanctuario ad ostium tabernaculi, in quo iubebat Dominus offerri, & siquis immolaret victimam, & nõ adduceret eam ad locũ sanctuarij ad hoc, quod offerretur ad ostiũ tabernaculi, & immolaretur apud altare, reus erat sanguinis Leui. c. 17. Respondendum est, quòd contra legem communem erat fieri altare in aliquo loco extra locum sanctuarij, vel alibi immolari victimas: potuit tamen facere illud licitè Samuel, quoniam viris Prophetis, qui à Deo mouebantur ad agendum ea, quæ agebant, multa licuerunt, quæ alijs hominibus non licebant: æqualiter enim erat contra legem, quòd aliquis non sacerdos immolaret, vel quod extra locum debitum fierent sacrificia, Samueli tamen licuit sæpe facere sacrificia, quoniam Deus illi iussit, vt 3. declaratum est: ergo etiam liceret ei facere illa vbi vellet: constituerat. n. Deus vnum locum sacrificiorũ. s. in sanctuario, vt tolleretur occasio opinandi esse plures Deos, & illa duo inconuenientia, quę suprà assignata sunt. In Samuele autem manifestum erat, quod nihil ageret ad idolatriam pertinens etiam, quod omnia, quæ ageret ex Dei voluntate ageret, ideo nemo eum reputabat culpabilem constituendo altaria, vbi vellet. sic enim alij Prophetæ fecerunt. Nam Elias construxit altare in monte Carmelo ad conuincendum Prophetas Baal, & totum populum Israel, quòd Deus ipsorum erat verus Deus, & non Baalin, vt patet infr. 3. lib. 18. c. Similiter quoque Dauid Propheta erat, & admonitus ab Angelo construxit altare in Areuna Iebusæi, vt patet infr. 2. libr. c. vlt. sed nemo istorum reprehenditur, idcò nec Samuel poterit reprehendi, qui similiter erat Propheta.

C

Nicolai opinio de sacrificio Samuelis reijcitur.

QVÆST. XXXV.

NICOLAVS autem dicit, quod istud licuit ex dispensatione: nam hoc modo poterat ibi, & alibi fabricari: dicit etiam, quòd poterat hoc esse quantum ad legem communẽ, s. quod omnibus Israelitis licuisset facere similia, & hoc, quia à tempore, quo capta est arca, vsq; ad tempus, quo fuit iterũ posita in sanctuario in templo Salomonis, arca non habuit stabilem situm, quia frequenter deportata est de loco ad locum, vt patet ex prædictis ab eo in hoc c. etiam portata fuit ad bellum infr. c. 14. ideo sacrificia votiua, & alia spontanea, ad quæ non tenebantur homines, sed ex deuotione fiebant, poterant fieri vbicunq; secundum deuotionem offerentis: sic etiã dicit, quod licuit in deserto fieri, quia tunc arca non habebat stabilem situm, sed mouebatur quotidie. Cùm autem fuit arca in Silo cum sanctuario non fuit licitum, quod immolaretur alibi nisi in sanctuario: postquam vero arca inde remota est, licuit iã fieri oblationem vbicunque. Sed ista non possunt stare, & primo cum distinguitur, quod licebat quodã tempore offerre vbicunque, & alio tempore non, falsum videtur. Nam ratio quare Deus fecit, quòd esset vnicus locus sacrificiorum, fuit ne existimarentur plures dij, si in pluribus locis sacrificia fierent. Alia causa erat ad hoc, q̃ non daretur Israelitis opportunitas sacrificandi dæmonibus, quod fieret si liceret eis vbicunque vellent facere sacrificia, quia nemo videret eorum cæremonias, & possent facere cæremonias idolatrarũ: cum autem esset vnicus locus immolandi non poterat hoc fieri, quia omnes videbant, quas cæremonias quisque faceret in sacrificijs. Tertia causa erat, vt tolleretur suspitio, quoniam dato, quod aliquis offerret Deo vero in montibus, vel in secretis locis adhuc dubitaretur, an iste Deum, vel dæmones colebat. Istud aũt tollebatur cum omnes immolabant in loco vno, quia ibi cum quilibet immolans videretur ab omnibus non poterat esse suspitio. Si autem concederetur, quod tẽpore, quo erat arca separata à sanctuario immolarent Israelitæ vbicunq; vellent, omnia ista tria conuerterentur ad contrariũ. Primò, quia cum liceret cuicunque immolare vbi vellet, putarentur esse plures dij cum in multis locis fierent oblationes. Secũdò quia isto tempore possent Israelitæ immolare dæmonibus, cum permitteretur cuilibet vbi vellet immolare, & ibi poterat quilibet facere cæremonias, quas vellet, siue Deo siue dæmonibus. Tertium etiam staret, quia dato, quòd aliqui immolantes Deo in locis segregatis recte se haberent, tamen adhuc erat de eis suspitio, an dæmonibus immolarent, non ergo magis debuit isto tempore, quam alio permitti Israelitis immolare vbi vellent.

D

E

F

Quare tantũ vnicus erat locus sacrificandi.

Dictum Nicolai de sacrificijs votiuis refellitur.

Qvæst. XXXVI.

ITEM cum dicit, quod sacrificia votiua, & illa, quæ erant spontanea poterant immolari vbicunq; vellent offerentes, & non alia sacrificia necessitatis, non stat quoniam si liceret offerri aliqua extra sanctuarium, omnia offerri liceret. Ratio autem diuersitatis poterat fortè sumi secundum Nicolaum, quia omnes sacerdotes conueniebant in locum sanctuarij ad ministrandum ibi, & non ministrabant exterius, ideo ea, quæ erant de necessitate, debebant adduci ad locum, in quo erant ministri, sed etiam hoc non stat, quia dato, quod aliquo tempore licuisset offerri sacrificia extra locum sanctuarij, tamen non licuisset ob hoc cuilibet illa immolare, sed soli sacerdoti, & ob hoc quicunque deberet sacrificium, & vellet illud facere extra locum sanctuarij, oportebat, vt vocaret aliquem de sacerdotibus, qui illud faceret: quo dato etiam sacrificia, quæ erant necessitatis poterant fieri extra sanctuarium. Item non stat ista distinctio, quia non solum sacrificia necessitatis iussit Deus offerri in sanctuario, sed etiam dixit, quod siquis vellet offerre hostiam pacificam, vel holocaustum, & non portaret ad ostium tabernaculi, vt ibi offerretur esset reus sanguinis, vt patet Leui. c. 17. & de omnibus sacrificijs siue spontaneis, siue necessarijs dicitur per totum Leuiticum, quod quicũq; offerret illa deberet offerre ad ostium sanctuarij. Item ista distinctio, scil. quod arca existente in sanctuario non licebat offerri extra sanctuarium, sed quando illa erat exterius, licebat, non stat, quoniam arca nihil faciebat ad sacrificia: nõ. n. iussum est quod aliquando aliqua sacrificia fierent coram arca, vel quod quãdo fierent aliquæ cæremoniæ fierent corã arca, sed omnia fiebant in altari holocaustorum, sed istud semper erat in sanctuario, siue ibi esset arca, siue non, ideo non est aliqua ratio, quare magis liceret absente arca offerri extra sanctuariũ, quã illa præsente. Item dato, quod arca aliquid faceret ad sacrificia, & illa absente à sanctuario liceret offerri extra sanctuariũ, hoc quidem esset quantum ad locum illum, in quo erat arca, sed quod in alijs locis vbicunq; vellent offerẽtes liceret offerre irrationabile valde est. Item cum dicitur, quod arca mutata fuit per diuersa loca postquam separata fuit à sanctuario, præsupponit ea, quæ dixit in prin. c. s. quod fuit arca in Cariathiarim, deinde in Masphat: postea in Galgala: deinde in Nobe, & postea in domo Obededon, sed hæc improbata fuerũt supr. qu. 10. vsq; ad 18. Item dicit, quod arca fuit ducta in exercitum, quando pugnauit Saul cõtra Philisthinos, de quo infr. c. 14. Quidam respondent, quod falsum est, quia non apparet ibi, quod arca ducta fuerit. Nicolaus tamen intelligit, ꝙ fuerit ducta arca, eò, quod dicitur ibi, quod accesserũt ad Dominũ, & Saul consuluit ibi diuinum, sed non stat, quia satis apparet, quod ducta fuerit in castra, quia dicitur ibidem, & ait Saul ad Achiam applica arcã Domini, erat enim ibi arca Domini die illa cum filijs Israel. Sed dicendum, quod nõ sequitur ex hoc, quod arca erat instabilis, quia quando erat in Silo, dicebatur stabilis, tamen tunc mota fuit, & portata in bellum. ℟. 4. & tamen fuit capta à Philisthinis, id autem, quod fiebat coram Domino putat Nicolaus fieri coram arca, sed falsum est, quia in multis alijs locis dicitur aliquid fieri coram arca, vt sup. declaratum est.

Aliud dictum Nicolai, quod offerebantur sacrificia in deserto, vbicunque vellent, confutatur.

Qv aest. XXXVII.

ITEM dicit, quòd sic fuit in deserto, s. quòd licuit Israelitis offerre vbicunq; vellent, & offerebant non curantes, an in sanctuario, vel extra, & istud Nicolaus inducit, quia dicitur Deuteron. c. 12. Non facietis ibi, quæ nos hic facimus hodie singuli, quod sibi rectum videtur: nec enim vsque ad præsens veniſtis ad requiem, & possessionem, quam Deus daturus est vobis, & quia ante hoc dicebatur ibi de sacrificijs, & etiã post hoc refert Nicolaus ad sacrificia dicens, quòd in deserto offerebat quilibet vbi volebat, postea autem in terra promissionis non erat sic futurum. Sed istud non stat, quoniam in deserto Israelitæ non immolabant non solum spontanea sacrificia, sed etiam nec sacrificia necessitatis, quia non poterant habere ea, quæ requirebantur ad sacrificium, & propter hoc nõ obligauerunt cæremoniæ in deserto. Cùm aũt dicitur, quòd quilibet faciebat id, quod sibi rectum videbatur, non intelligitur quantum ad locum immolationis, sed quantum ad obseruationem omnium cæremoniarum, scilicet quòd in deserto non obligabantur Israelitæ ad obseruandum cæremonias: ideo quilibet faciebat id, quod sibi rectum videbatur. In terra autem promissionis non erat sic futurum, quia obligabantur Israelitæ ad obseruandum cæremonias. Item ratio Nicolai non applicatur ad propositum in illo casu. Nam dicit, quòd cum arca erat extra sanctuarium, & mouebatur de loco in locum, licebat Israelitis offerre vbi vellent. In deserto tamen non erat sic, quoniam quamquam moueretur arca semper erat in sanctuario: nam dum figebatur erat intra sanctuarium: cum autem mouerentur castra, mouebatur cum sanctuario, & tunc nemo offerebat sacrificium, quia omnes proficiscebantur per desertum motis castris, sed cum erant castra fixa, & poterant Israelitæ offerre si vellent, erat arca intra sanctuarium, ergo tunc ibi debebant offerre, & non extra, non ergo possunt stare ista, quæ dicta sunt. Sed dicendum in proposito, quòd Samuel construxit altare, & potuit facere sacrificia extra sanctuarium, quia erat vir Propheta, & Deus mouebat eum ad faciendum omnia hæc. Cùm autem arguebatur, quòd siue esset sanctuarium in Ramatha, siue non, nequaquam licebat ibi fieri altare: dicendum, quòd ibi non erat sanctuarium, & ob hoc Samuel construxit ibi altare, vt haberet locum, in quo immolaret. Et cum dicitur, quòd non licebat, verum est de lege communi, sed iste erat vir Propheta, & instinctu Dei faciebat, ideo licebat sibi quæcunque huiusmodi faceret, sic enim licuit, quòd ipse faceret sacrificium, licet non esset sacerdos.

Caput VIII.

FActum est autem cum senuisset Samuel, posuit filios suos iudices in Israel. Fuit q; nomen filij eius primogeniti Ioel, & nomen secundi Abia iudicum in Bersabee. Et nõ ambulauerunt filij illius in vijs eius, sed declinauerunt postea ad auaritiam: acceperunt q; munera, & peruerterunt iudicium.

Factum est. In superioribus descripta nequitia filiorum Heli, per quam perijt summum sacerdotium de domo ipsorum, hic describitur iniquitas filiorum Samuelis, quæ fuit occasio, vt mutaretur principatus Israelitarum: si enim filij Samuelis secuti fuissent viam patris, non declinantes ad auaritiam, sicut Samuel fuerat iudex, ita filij eius, & posteri ipsorũ, nunquam fuisset mutatus iste principatus de Israel, quia tamen fuerunt mali habuerunt Israelitæ occasionem petendi regem, & sic mutatus fuit principatus Iudicum in principatum Regum. Et diuiditur in tres partes. Primò describitur filiorum Samuelis transgressio: secundo populi petitio: tertiò Domini diffinitio. Secunda ibi. *Congregati ergo.* Tertia ibi. *Et orauit Samuel.*

Ordo huius literæ est continuus ad præcedentem.

Qv aest. I.

CIRCA primum de habitudine literæ huius ad præcedẽtem an sit consequens ordo, dubium videbitur, sed respondetur, quòd hic est ordo continuatus, quoniam supra dictum fuit de vita Samuelis, & actibus, quos habuit vsq; ad senectutem, s. quòd iudicabat semper Israel, & discurrebat per tria loca. Hic autem dicitur, quid egit postquam fuit senex, s. quòd instituit filios suos iudices, quia ipse non poterat iam discurrere per loca. Inter hæc autem medium nullum est, ideò ordo iste est continuatus. *Factum est autem cum senuisset Samuel.* Istud erat antequam esset Saul rex: nam si non fuisset sua senectus, propter quam impeditus fuit à iudicando, nunquam Israelitæ petiuissent regem.

Quan-

Quantæ ætatis erat Samuel, quando instituit filios suos iudices, & quanto tempore vixit.

QVAEST. II.

DE ætate autem Samuelis, scilicet quantum vixerit, non habetur expressum: constat tamẽ, quòd iam erat senex, ita quod non posset iam commodè discurrere per loca, sicut prius faciebat. Post hoc tamen vixit tempore magno: fuerunt enim 20. anni in principatu Samuelis, vt patet præcedenti c. scilicet, quod ab eo tempore, quo posita est arca in Cariathiarim vsque ad tempus, quo factum est bellum præcedens contra Philisthinos transierant anni 20. incæpit tamen principatus Samuelis, quando posita est arca in Cariathiarim, scil. septem mensibus ante, vel quasi. Immediate autem fuerunt facta ea, quæ habentur hic. s. quod petiuerunt Israelitæ regem, & Samuel illum sibi dedit, cùm quo vixit Samuel annis 18. s. post constitutionem Saulis in regem, vt ait Ioseph. 6. antiquitatum. Saul autem duobus annis solum superuixit Samueli, vt ait idem Iosephus, & sic sunt 38. anni ab initio principatus Samuelis vsque ad mortem eius, ante hoc autem quantum vixerit non apparet. Hebræi autem dicunt, quod solum vixit 52. annis, & inducunt ex verbis matris eius, quæ vouit illum Domino vsque in sæculum, sed sæculum est spatium annorum 50. s. à Iobelæo in Iobelæum, & quoniam ipsa non duxit eum coram Domino immediatè, vt natus est, sed postea aliquanto tempore. s. post duos, vel tres annos, quibus super addendum est vnum sæculum, s. 50. anni. Sed ista positio nulla est, quia non præsciuit mater eius dies illius, ita quòd taxaret, quòd staret coram domino solum per vnum Iobelæum, sed dixit quandiu vixerit etiam si viueret centum annis: sic enim ipsa exposuit supr. c. 1. Item non significabat hoc, quod Samuel viuere deberet per quinquaginta annos coram Domino, quia poterat stare coram domino vsque in sæculum, & tamen, quòd solum esset ibi quinque annis, vtpote si transissent 45. anni à præcedenti Iobelæo quando nasceretur Samuel, manebant 5. anni solum vsque ad Iobelæum, quibus si staret Samuel coram Domino, diceretur stetisse vsque in sæculum coram domino. Sic enim erat de seruis, qui quando volebant educere secum filios, & vxores, manebant vsque ad annum Iobelæi, & siue ille cito veniret, siue post longa tempora dicebantur stetisse isti serui vsque in sæculum, vt patet Exod. 21. c. & Leuit. 25. Item non stat, quia cum ab initio principatus Samuelis vsque ad mortem suam transirent anni 38. vt supra declaratum est, fuisset solum 12. annorum Samuel, quando incæpit principari, sed hoc inconueniens est, quia nemini per electionem tribuitur principatus in tam parua ætate: Samueli autem per electionem datus est principatus iudicatiuus totius populi, quia nemode stirpe sua ante eum fuerat princeps, sed Heli summus sacerdos: esset igitur ad minus 25. annorum, vel amplius, nam adhuc in illa ætate non sunt homines maturi. Item sequeretur aliud inconueniens, quia in primo anno regni Saulis dixit Samuel: senui & incanui, vt patet infr. ca. 12. sed adhuc postea superuixit 18. annis secundum Iosephum: ergo erat 32. annorum, quando dicebat se senuisse, quod est inconueniens. Item non stat, quia Samuel ante principium regni Saulis fecit duos filios suos iudices: ergo illi iam essent viri maturæ ætatis, s. 25. vel 30. annorum, & tamen modo prædicto Samuel solum esset in principio regni Saulis 32. annorum, vel quasi, ergo non posset habere filios ad plus, nisi 15. vel 16. annorum, & tamen manifestum est, quòd isti non assumerentur in iudices. Et sic dicendum est, quòd fuerit maioris ætatis, s. 70. annorum, vel plurium, & sic quando constitueret iudices filios suos esset annorum 50. vel quasi, ita vt posset habere filios idoneos ad accipiendum in iudices. *Posuit filios suos iudices super Israel.* Duos enim filios habebat, & ambos iudices instituit, vt melius expedire possent iudicia, quamquam ipse solus tempore suo iudex fuerat. *Fuit nomen filij eius primogeniti Ioel, & nomen secundi Abia.* Istos duos solum habuisse legitur & ambos iudices ordinauit. pertinebant autem ambo ad genus Caathitarum, sicut pater eorum Samuel. *Iudicum in Bersabee.* Id est isti ambo erant iudices in ciuitate Bersabee, est autem Bersabee, quædam ciuitas in terra Chanaan in latere meridiano, & est quasi in extremitate terræ illius, ideo quando scriptura vult ponere terminos terræ Chanaan ponit Dan, & Bersabee, vt patet supra c. 3. s. Cognouit vniuersus Israel, quòd fidelis Samuel Propheta esset domini. Accepit autem ista ciuitas nomen ab Isaac, vt vocaretur Bersabee. i. puteus septem, vel puteus iuramenti, vt patet Gen. c. 26. est autem ciuitas ista in sorte Iudæ, vt patet Iosue. 15. c. in hoc autem fecit Samuel filios suos variare à moribus suis, quia ipse discurrebat quolibet anno iudicans Israel in Bethel, Galgala, & Masphat, ipsi autem stabant solum in Bersabee. Iosephus autem dicit. 6. Antiquitatum, quòd vnus istorũ erat iudex in Bersabee, & alius in Bethel, & quod pater eorum diuisit eis populum dans vni partem vnam ad obediendum, & alteri alteram: litera tamen vult, quod ambo in Bersabee iudices fuerunt. *Et non ambulauerunt filij eius in vijs illius.* Id est in vijs Samuelis. Potest dupliciter intelligi ista litera. Vno modo de vijs materialibus. s. quòd non circuibant filij Samuelis Israel singulis annis iudicantes in tribus locis, sicut pater eorum, in quo nimis gaudebant Israelitæ cum ipsi releuarentur à magnitudine expensarum Samuele discurrente per terram. Nunc autem filijs eius existentibus in vno loco compellebãtur venire litigantes ex longinquis partibus, & fatigabantur expensis, vnde ex hoc poterant isti iuuenes nõ placere populo. Alio modo intelligitur, quòd non ambulauerunt in vijs patris, id est, non secuti sunt mores illius. Nam ipse iudicauit Israelem iustè, & à nullo vnquam accepit munera, nec quicquam per calumniam, aut violenter extorsit, vt patet infr. c. 12. isti autem iuuenes accipiebant munera, & peruertebant iudicium, & hoc intelligebat populus ista dicens, vt patet infr. *Sed declinauerunt post auaritiam.* Id est, non declinauerunt post iustitiam, ita vt ad illud declinarentur ad quod iustitia inclinabat: sed ad quod auaritia, & desiderium possidendi. *Acceperunt q; munera, & peruerterunt iudiciũ.* Duo mala fecerunt filij Samuelis. Primum, quia acceperunt munera. Secundùm, quia iudicium peruerterunt propter pecuniam: vtrunque enim per se malum est, & tamen si vniantur aliquid peius efficitur. Accipere enim munera per se ipsum malum est, ideo si iudex accipiat munera, etiam si propterea non peruertat iustitiam, male agit. Nam litigator videns, quod iudex ab aduersa parte munera susceperit suspect⁹ redditur de causa sua, ideo potius vult sine litigio perdere, quam litigando succumbere cum longe maius sit damnum succumbere, quam non litigare. Etiam ille, à quo iudex munera recepit, audacior fit ad quæcunque litigia, & ad calumniandum expectans venalem sententiam, potissimè, quia rarus est qui ad pecunias non moueatur, ideo totaliter, vel ex parte animus iudicis accepta pecunia concutietur, ideo lex nimis vetuit acceptionem munerum in iudicibus, vt patet Exod. 23. & Deuteronom. 16. c. s. non accipies personam, & munera, quia munera excæcant oculos sapientum, & mutant verba iustorum: peruertere etiam iudicium per seipsum sine acceptione munerum malum est, si tamen quis accipiat munera, & peruertat iudicium deterior est: isti autem vtrunq; fecerunt.

Congregati ergo vniuersi maiores natu Israel, venerunt ad Samuelem in Ramatha, dixerunt q; ei: Ecce tu senuisti, & filij tui non ambulant in vijs tuis, constitue nobis regem, vt iudicet nos, sicut & vniuersæ habent nationes. Displicuit q; sermo in oculis Samuelis, eò quod dixissent: Da nobis regem, vt iudicet nos.

Congregati vero vniuersi maiores natu Israel. Hic ponitur secundum, scil. populi petitio de habendo regem, desiderabant enim iam transire ad aliud genus politiæ.

Quare Israelitæ moti sunt ad petendum regem.

QVÆST. III.

FVIT tamen eis multiplex causa ad petendum regem. Prima quia filij Samuelis non ambulabant in vijs patris sui, & grauabant populum. Secunda fuit, quia volebant habere super se vnum ducem, qui posset ante eos ire ad bellum: audierant namque, quòd rex Ammonitarum moueret exercitum contra illos, ideo volebant regem. Ista causa non exprimitur hic, sed infr. c. 12. cùm dixit Samuel videntes autẽ quod

Hebræorum opinio de vita Samuelis improbatur.

Bersabee situs, & nomẽ.

Cap. 3.

Osee. 13.

Act. 13

Naas rex filiorum Ammon veniſſet aduerſus vos, dixiſtis mihi, nequaquã, ſed rex imperabit nobis. Tertia cauſa fuit, quia videbatur Iſraelitis, quod erãt minores in honore cæteris gẽtibus: oẽs enim aliæ gentes habebant regem, ipſi autem non: ſic dixerunt. infr. conſtitue nobis regem, vt iudicet nos, ſicut & vniuerſæ habent nationes. Dicitur autem hic, quod cõgregati ſunt omnes maiores natu Iſrael. i. omnes ſeniores dicũtur maiores natu. i. natiuitate: iſti autem venerunt ad Samuelem, vt non crederet Samuel, quòd mouebantur ex aliqua leuitate iuuenili, ſed quia ſtatus rei ſic exigebat: iſti enim propter ſenectutem melius iudicant, quia prudentia quæ eſt de particularibus exigit magnam experientiam: non eſt autem experientia ſine temporis magnitudine, ideo non eſt facilè iuuenes eſſe prudentes iuxta Ariſto. 6. Ethic. Dicitur autem, quod conuenerunt vniuerſi ad hoc, quod Samuel crederet iſtam eſſe intentionem totius populi: etiam vt plus eum honorarent cum multi venirent. *Venerunt ad Samuel in Ramatha.* Erat enim locus habitationis eius in Ramatha, vt patet prẽcedenti c. Nam etiam quando erat iunior, & poterat per totum Iſrael diſcurrere ad iudicãdum, ad vltimum redibat in vrbem ſuam Ramatha, & ibi manebat. In hac quoque ciuitate poſtea ſepultus eſt, vt patet. infr. 25. c. *Dixeruntq; ei: ecce tu ſenuiſti.* Iſtud ponunt Iſraelitæ ad excuſandum petitionem ſuam, ne offenderent Samuelem. Dixerunt enim tu ſenuiſti. i. iam non potes exercere actus iudicantis, qui ſunt nimis laborioſi, potiſſimũ diſcurrendo quolibet anno per totum Iſrael, ſicut conſueuiſti, ideò petimus regem. q. d. ſi tu poſſes non iudicare, ſicut à principio iudicabas non peteremus regem, vel alium iudicem. *Et filij tui non ambulant in vijs tuis.* Hoc adiunxerunt, quia primum non ſufficiebat: nam licet non poſſet eos iudicare Samuel diceret, quod filij ſui iudicarent: ipſi autem adiunxerunt, quod non expediebat hoc, quia filij eius non ſequebantur vias ipſius. Hoc autem dicebant, quia declinauerunt poſt auaritiam accipientes munera, & peruertentes iudicium.

An eſſet ſufficiens cauſa Iſraelitis ad petendum regem, quòd iudices ſui erant iniqui.

QVÆST. IV.

QVÆRET aliquis quare Iſraelitæ petiuerunt ſibi regem eo, quòd filij Samuelis erant iniqui iudices: nam non erat iſta ſufficiens cauſa petendi regem: ſi enim erant iudices iniqui poterant deponi, & conſtitui alij iudices, & hoc quidẽ libenter, vel non cum tanta amaritudine acceptaſſet Samuel, quia cum ipſe vir iuſtus eſſet non curaſſet nimis de filiorum ſuorum delectione, dum tamen prouideretur publicę vtilitati. Et hoc patet. infr. quia cum audiuit iſta Samuel, diſplicuit ſermo iſte in oculis eius eo, quòd dixiſſent da nobis regem. q. d. ſi dixiſſent da nobis alios iudices, dum tamen non peterent regem, nõ diſplicuiſſet ſermo ille. Reſpondendum eſt, quod iſta cauſa. ſ. iniquitas filiorum Samuelis non fuit, quæ impulit Iſraelitas petere regem, ſed ipſi deſiderabant nimis habere regem, & nunc habita occaſione petiuerunt, & ſic iniquitas iſta non fuit cauſa, ſed occaſio. Cauſa autem erat, quia videbatur eis indecorum eſſe, quòd cum ipſi eſſent magnus populus non haberent regem. Putabant enim magnum eſſe honorem populi, & quod ipſi priuarentur hoc honore, erat eis graue: è contrario tamen fit, quoniam honorabilior eſt populus, qui non habet regem, dum tamẽ poſſit alias bene regi per quemcunq; politicum principatum, quàm ſi regem habeat. Nam habentes regem quoddam genus magnæ ſubiectionis tolerant, Iſraelitæ tamen non attendebant ad hæc. Item filij Samuelis erãt duo, & ſic neuter erat princeps populi inſolidum, ideò nullus eorum ageret curam de bellis populi, tanquã de re ſua: ipſi autem volebant aliquem, qui haberet curam de eis, ſicut de re ſua: hoc autem pertinebat ad regem, qui eſt Dominus ſubditorum. Iudices autem nõ habebant tam abſolutam poteſtatem ſuper populum ſicut rex, ideo videbatur Iſraelitis, quod habendo iudices nullum Dominum habebant, & iſtud potiſſimè mouit eos. Nã cum viderunt, q; rex Ammonitarum venerat ſuper eos, petierunt regem, vt patet infr. 12. c. volentes aliquem, qui ita haberet curam de eis, ſicut rex Ammonitarum de Ammonitis, & qui ſaluare poſſet eos de manu hoſtiũ: vnde poſtquam Saul conſtitutus eſt in regem quidam de Iſraelitis dixerunt, num ſaluare nos poterit iſte, & deſpexerunt eum, & non attulerunt ei munera. infr. c. 10. q. d. nos petebamus aliquem, qui ſaluaret nos, & iſte non poterit: deſiderabant igitur Iſraelitæ regẽ. Nunc autem videntes opportunitatem petendi propter iniquitatẽ filiorum Samuelis, petierunt: noluerunt autem petere aliquem iudicem, quia ille haberet ſimilem habitudinem ad populum ſicut præcedentes, & non eſſet rex, quod illi intendebant. *Conſtitue nobis regem, vt iudicet nos.* Non petebant principaliter regem ad iudicandũ eos, quia ad hoc poterant petere iudicem, ſed petierunt ad hoc, quod imperaret illis, & ageret bella ipſorum, ipſiq; haberent honorem regalem, ſicut cæteræ gentes.

Quare petierunt Iudæi regem à Samuele, & non conſtituerunt ipſi per ſe.

QVÆST. V.

QVÆRET aliquis cum Iſraelitæ nimis deſiderarẽt regem, quare petierunt illum à Samuele? poterant enim ipſum per ſe conſtituere cum totus populus hoc vellet. Reſpondendum eſt, quod hoc fecerunt propter duo. Primo ne offenderent ipſum Samuelem, ipſe. n. iam iudicare non potens filios ſuos iudices conſtituerat, ſi autem Iſraelitæ eo inconſulto deponerent filios eius à principatũ ordinantes regem, nimis iniuriosè agerent in Samuelem, quod recuſabãt, quia eis benefecerat nimis, & erat vir Dei: eum igitur conſuluerunt. Secundò fecerunt hoc, quia intelligebant, quòd cum eſſet Samuel Propheta, ſi ipſe non diceret eſſe conſtituendum Deus non admoneret, ideo quamquam Iſraelitæ conſtituerent alias regem, nõ duraret, propter hoc autem voluerunt, quod per manus eius fieret, ne ipſi incurrerent in magnam pœnam à Deo infligendam. *Sicut vniuerſæ habent nationes.* Iſta litera poteſt dupliciter accipi. Vno modo, quod eſſet cauſa motiua Iudæorum ad petendum. ſ. omnes gentes habent regem, & eſt honor earum in rege ſuo, ideò ipſi concupierunt regem. Vel poteſt accipi tanquam iſtud ſit excuſatiuum petitionis eorum. ſ. nõ petimus aliquid irrationabile, nec nouum, aut inauditum, quia omnes gentes regem habent, nos autem ſoli priuamur hoc honore. Dixerunt autem, quod vniuerſæ gentes habebãt regem, non quidem, quòd nulla eſſet gens, quæ non haberet regem, quia aliqua gentes vtebatur tunc alijs generibus principatus, ſicut democratijs, ariſtocratijs, oligarchijs, & ſic de alijs generibus principatuum, ſed plurimæ gentium erant, quæ habebant regem, ideò dixerunt, quod omnes gentes habebant regem, ſic etiam nunc plures gentes habent regalẽ principatum, ſed aliquæ habent ariſtocratiam: raræ tamen ſunt. *Diſplicuitq; ſermo in oculis Samuelis*, id eſt, verba iſta fuerunt dura in conſpectu Samuelis, quia nunquam ipſe aliquid tale ſperauerat à populo proponendum.

Tribus cauſis triſtatus eſt Samuel quando petierunt regem.

QVÆST. VI.

FVIT autem triſtitia propter verba iſta in Samuele tripliciter. Primò quia innotuit ſibi malitia filiorum, quæ hactenus occulta fuerat: nec quidem doluit, quia innotuit ei malitia, ſed quia ipſi iniqui erant. Secundum fuit propter honorem diuinum, quia Deus in hoc contemnebatur, vel honor eius minuebatur: eò, quod hactenus Deus tenebat in populo Iſrael nomen regis, quod eſt nomen magni honoris, & nullus de Iſraelitis iſtud nomen ſibi aſſumpſerat præter quendam ſacrilegum, qui breuiter mortuus eſt, de quo Iudic. c. 9. noluerat igitur Deus, quod iſtam excellentiam darent Iſraelitæ alicui niſi ipſi, & quod ipſe dominaretur immediatè ſuper eos. Quòd autem honor Dei diminueretur, erat grauiſſimum Samueli. Hoc patet, quia dicitur. infr. dixit Deus ad Samuelem: Non te abiecerunt, ſed me, ne regnem ſuper eos. Tertiò triſtatus eſt Samuel, quia volebant Iſraelitæ aſſimilari cæteris gentibus: dixerunt enim conſtitue nobis regem, ſicut habent cæteræ nationes. Sciendum, quod Ioſephus dicit populum Hebræorum petiuiſſe à Samuele, quod faceret regem aliquẽ de filijs ſuis, quia ipſi deſiderabant habere regem. In hoc autem putantes, quòd non grauiter ferret, quia non auferebatur

Lib. 6. c. 3. 4.

A principatus de domo eius, sed augmentabatur. Dicit tamen, quod hæc verba grauiter concusserunt Samuelem propter insertam ei iustitiam circa odium regis optimam .n. illius tunc conuersationis electionem diligebat valde, quæ dum sancta esset beatos etiam ciues vtentes se faciebat: nimiaq; cogitatione his dictis afflictus, nec cibi memoriam habuit, nec somni, sed facta nocte rerum cogitationes euoluens, sine sopore permansit quousque Deus illum responsione sua consolatus est. *Eo, quòd dixissent da nobis regem, vt iudicet nos.* q.d. non fuit tristatus principaliter, quia mala enunciabantur de filijs suis, & quia ipsi merebantur perdere principatum, sed quia petiuerunt regem, quod militabat contra Dei honorem. Libenter enim tulisset quod filij sui perderent principatum, & transiret dignitas ad extraneos dum tamen Israelitę non petiuissent regem: erat enim sibi odiosum nomen istud tum propter honorem Dei, tum propter bonum statum populi: sic enim Romani habuerunt nimis exosum nomen regium in vrbe eo, quòd cum à principio reges habuissent, grauiter ab eis afflicti sunt propter iniquam dominationem.

An Iudæi peccauerint petendo regem, & an teneatur quilibet velle viuere sub optimo genere principatus.

QVÆST. VII.

QVÆRETVR circa prædicta an Israelitæ peccauerint petendo regem super se. Aliquis dicet, quod nō, quia cum
B quis petit ea, quæ secundum se bona sunt non peccat, sed Israelitæ petēdo regem petebant aliquid, quod est per se bonū, & secundum dictamen rationis, ergo non peccabant. patet hoc, quia Arist. distinguit tres politias bonas, & tres peruersitates politiarum. tres bonæ sunt: regalis, aristocratica, & mocratica. tres malæ sunt tyrannica, oligarchica, democratica, & harum meliorem dicit regalem: pessimam vero tyrannidem. vt patet. 8. Ethic. & 3. Polit. petendo ergo optimum principatum non peccabant. Item desiderium rationis debet esse secundum desiderium naturæ eo, quòd natura non errat, quia entia vniuersi nolunt male disponi, iuxta Aristot. 12. Meta. sed natura desiderat vnitatem principatus, vt patet ibidem cum dicitur: mala est pluralitas principū, bonus est ergo vnus princeps. Debent igitur desiderare homines vnitatem principatus, sed istud est in politia regali, ergo licitum est petere regem, immo valde rationabile. Item, quod lege diuina datur, iustum est, sed in lege dicitur de cōstitutione regis, quia Deut. c. 17. dicitur quid agere deberet rex constitutus, & dicitur cōstitues in regem eum, quem Dominus Deus tuus elegerit, sed si Deus eligeret aliquem in regem, rectum erat, quòd acciperetur, ergo non peccabant petendo regum. Item si habere regem fuisset peccatum Israelitis, Deus non permitteret eis, quod haberent regem, sed ipse dixit Samueli, quod audiret vocem Israelitarum, & daret eis regem, ergo non peccabant
C petendo regem. In contrarium videtur, quod peccauerint, quoniam. infr. 12. c. dixit Samuel: videbitis, quia grāde malum feceritis in conspectu Domini petentes super vos regem: ergo non solum erat peccatum, sed adhuc magnum. Item Samuel dixit, quod Deus faceret mirabilia coram Israelitis mittendo pluuias, & tonitrua ad manifestandum, quod peccauissent petendo regem, sed Deus misit immediatè, vt locutus fuit Samuel, & Deus non approbat aliquid falsum, ergo peccauerunt. Item patet, quia dicitur in eodem 12. c. vos feciſtis vniuersum malum hoc, & ibi dicitur de regis petitione, ergo petere illum erat malum. Item dicitur hic, quod displicuit sermo in oculis Samuelis, eò quod dixissent da nobis regem, vt iudicet nos, si tamen non fuisset malum non displicuisset in oculis Samuelis, quia erat vir iustus, ergo erat malum. Item cōtemnere Deum iniquitas est, sed contempserunt illum Israelitæ petendo regem, ergo peccabant. Hoc patet, quia dicitur hic. Non enim te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos. Item Deus computat istud opus Israelitarum inter alia opera mala Iudæorum, & dicit istud esse sicut illa, ergo peccauerūt. Patet hoc, quia dicitur hic iuxta omnia opera sua, quæ fecerunt à die, qua eduxi eos de Aegypto vsque ad diem hanc: sicut dereliquerunt me, & seruierunt dijs alienis sic faciunt, & tibi, sed opera illorum erant mala in derelinquendo Deum ab antiquo: ergo etiam istud erat malum. Ad quęsitum respō-
detur, quod Israelitæ peccauerunt petendo super se regem, pro quo sciendum, quod politia regalis secundum naturam suam, vel genus est melior omnibus aliis politiis, quamquam nulla est periculosior, quia difficilè est committere omnia vni iuxta Arist. 3. Poli. ideò in eodem libro magis suadet principatum democraticum, vel timocraticum ciuitatibus, quam regalem, eò quod non sint tantum periculosi, quamquam non sint æqualiter boni. Quod autem aliqua gens statuat super se istum, vel illum principatum peccatum nullum est, quia non obligantur naturaliter ad aliquem eorum, ideò possunt eligere quem voluerint. Et dato, quod eligant principatum non conuenientem non peccant, nisi hoc aliqui fecerint ex intentione peruersa. s. vt inde consequantur honorem vel lucra: potissimè autem circa principatum bonum, & fere toti orbi cōmunem nullus peccaret eligendo illum, & ideo in gentilibus peccatum non erat, quod acciperent super se regem. In Iudeis autem fuit peccatum, quia Deus volebat, quod non eligeret regem, & ipsi contra intentionem Dei accipere voluerunt, ergo peccauerunt: Deus .n. acceperat Israelitas in populum peculiarem de cunctis populis terræ Deut. cap. 7. & ipse volebat regnare super eos, vt patet Exod. c. 19. s. Mea est omnis terra, & vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta. Israelitæ autem voluerunt accipere aliūm regem super se petentes de seipsis regem, ideo abijciebant Deum à principatu regnatiuo, sic autem ipse conqueritur infr. Non te abiecerunt, sed me ne regnē super eos. Et non excludebatur principatus Dei regnatiuus super Israelitas per sumptionem alterius regis, sed excludebatur principatus immediatus, quia non poterat esse Deus rex immediatus si alius eligeretur inter Israelitas: volebat autem Deus, quod Israelitę haberent principes paruæ potestatis, sicut erant iudices, vt non haberent aliquem, quem vocarent Dominum præter Deum, nunc autem cum haberēt regem, quia ille habebat magnam potestatem vocarent eum Dominum, & regem, & quantum honori adderent, tanto diuino honori subtraherent. Erat etiam hoc vtilius Israelitis, quia cum non haberēt regem, erant liberi à magna subiectione. Erant etiam à tributis immunes, quia nemo erat cui soluerent tributa in toto Israel. Iudices namque non tantum dominabantur, vt tributa exigerent, sed siquid propter honorem populus impendebat suscipiebant. Reges autem imponebant tributa, & multas alias solutiones graues, de quibus. infr. ergo fuisset vtilius esse sine rege, peccauerunt igitur Israelitæ petendo regem, & fuit peccatum principaliter, quia restiterunt diuinæ ordinationi, cùm Deus vellet, quod ipse solus esset rex. Ad rationes in contrarium respondetur. Ad primā, cùm dicebatur, quod petere id, quod iustum est, & secundùm dictamen rationis, non est peccatum, & sic erat de rege. Dicendum est, quòd secundum se petere regem non erat peccatum: erat tamen peccatum hoc Israelitis, quia Deus volebat dominari inter eos, & quod esset rex immediatus, quod notificatum fuerat Israelitis: ipsi autem hoc non obstante petierunt regem, ideo peccauerunt agentes contra diuinam prohibitionem, & per hoc est responsio ad primam, & secundam rationem. Ad tertiam rationem cum dicebatur, quod hoc datur in lege diuina, ergo est iustum. Dicendum, quod Deus, non dixit Israelitis, quòd haberent regem, sed dedit legem, quod si eum habere vellent qualiter haberent. scil. quod non acciperent de aliis gentibus, & quid rex cauere deberet, cùm tamen ipse significauerit, quod nolebat alium esse regem, sed ipse esset rex immediatus eorum non erat sibi illicitum per aliquam legem petere regem. Ad quartam rationem, cùm dicitur, quòd Deus permisit Israelitis habere regem dicens Samueli, quod audiret eos. Respondendum quod per hoc non tollitur, quin peccauerint, quia multa Deus concedit hominibus iratus, quæ placatus non concederet: ipse enim signauit voluntatem suam Israelitis: scil. quod ipse volebat dominari super eos, & propter hoc iussit Samueli, vt recitaret coram populo mala, quæ reges eorum facturi essent eis, vt per hoc distraherentur à petitione regis, sed noluerunt. Nam dicitur. infr. noluit populus audire vocem Samuelis, sed dixerunt, nequaquam, rex enim erit super nos, & erimus nos sicut omnes gentes: peccauerunt igitur petendo regem.

D *Responsio auctoris ad quæstionē.*

E

F

Arguit

A

Arguit contra prædictam quæstionem probando, quòd non peccauerint petendo regem.

QVAEST. VIII.

Primũ arg.

SED adhuc obijcietur, quod non erat malum, quod peterent regem. Non solum.n.Deus permiserat regem in Israelitis tanquam non malum, sed promiserat eis reges tanquam bonum: Gen.17.c. Sarai vxorem tuam non vocabis Sarai, sed Saram benedicam ei, & ex illa dabo tibi filium, cui benedicturus sum, eritque in nationes, & reges populorum orientur ex eo. Hoc dicebat Deus ad ostendendam maximam fœlicitatem, & honorem Abrahæ, ergo Iudæi tanquam bonum sibi ipsis, & à Deo eis promissum petere poterant. Secundò, quia

2. arg.

necesse erat, quod Iudæi haberent aliquando regem, quia sic prophetauerat Iacob moriens. s. non auferetur sceptrum de Iacob, nec dux de fœmore eius, donec veniat, qui mittendus

3. arg.

est: Gen.49. ergo ipsi petendo, quod Deus volebat, & necessario venturum erat, non peccabant. Tertio patet, quia minus erat petere regem, quàm cõstituere, sed licebat Israelitis propria auctoritate constituere regem, ergo à fortiori licebat petere eum à Samuele, & ita non peccarent. Patet hoc, quia Deut.17.c. dicitur non poteris alterius generis regem super te constituere, qui non sit frater tuus, ergo à contrario sensu hominem generis sui poterant constituere in regem, quia quod de vno negatur de alio conceditur: iuxta illud c. nonne. extra

4. arg.

de Præsumptionibus. Quarto quod etiam motiuum petendi regem erat conueniens. s. quod aliæ nationes regem habebãt, quia istud ponit Deus Deut.17.s. cum ingressus fueris terram,

B

quam Dominus Deus tuus daturus est tibi, & possederis eam: habitauerisque in ea, & dixeris constituam super me regem, sicut omnes habent per circuitum nationes, &c. & tamen hoc motiuo petiuerunt nunc Iudæi: ergo non peccauerunt; sed in omnibus fecerunt legitime. Dicendum, quod Iudæi peccauerunt nunc petendo regem super se, & non licebat eis cõstituere regem supr. se, & tamẽ licebat eis nunc petere regem. Primum patet ex dictis præcedentis quæstionis. Secundum patet, quia constitutionem regis inter Israelitas Deus sibi soli reseruauerat, ideò peccarent Israelitæ; siue totus populus, siue aliqui in speciali conarentur regem constituere, & hoc erat ad omne tempus, vt nullo. s. tempore hoc liceret Israelitis auctoritate propria, sed ex mandato Dei, vt ipse esset, qui constitueret, & non Israelitæ, & hoc patet Deuteron.17.c. s. cum ingressus fueris terram, quam Dominus Deus tuus daturus est tibi, & dixeris constituam super me regem, sicut omnes habent per circuitum nationes eum constitues; quem Dominus Deus tuus elegerit de medio fratrum tuorum; & ita per hoc astringebat eos ad tenendum istum modum in constitutione regis, & non alium. Tertium patet; quia Deus innuit, quòd Israelitis licebat petere regem, quod patet, quia posuit, quid agendum esset cum ipsi peterent Deut.17. c. s. & dixeris constituam super me regem; sicut omnes habent per circuitum nationes non poteris constituere, nisi eum; quem Deus

C

elegerit de vno fratrum tuorum, & tamen si malum essint petere, & nunquam liceret petere non poneret Deus quid agendum esset, quando peterent, sed prohiberet petere sicut simpliciter vetabat, quòd ipsi eligerent regem, ergo voluit, quod aliquando liceret Iudæis petere regem. Secundo patet, quia determinauit tempus quando hoc agendum esset. s. quando essent in terra Chanaã. eo. c. s. cum ingressus fueris terram, quã Dominus Deus tuus daturus est tibi, & dixeris constituã super me regem &c. & tamen si simpliciter esset malum petere, & nunquã liceret, non limitaretur tẽpus, & locus in quo posset peti, sed simpliciter vetaretur, vel taceretur: ergo licebat peti aliquando regem; & tamen non licebat semper, sed solũ postquam Iudæi possederant pacificè terram Chanaan. Et ita dicendum est, quod seniores Iudęorum, qui petiuerunt super se regem bene informati erant in lege, & non recesserunt à diffinitione legis. Nam quia sciebant, quòd non licebat eis constituere regem, non constituerunt, licet valde cuperent, sed iuerunt ad Samuelem, & ista fuit causa potissima, quare ab eo petiuerunt regem, erat quippe Propheta Domini Samuel, & nullus alius eo tempore erat in Israel, qualis Samuel, ideò ad sciendum voluntatem Domini, iuerunt ad eum, & sicut, si essent in conspectu Domini, peterent ab eo, dicẽtes Domine constitue nobis regem, ita dixerunt Samueli constitue nobis regem, qui iudicet nos, & hac intentione Samuel accepit verba Israelitarum, quasi ad eum venirent, vt ipse consuleret Deum super hoc, quem vellet regnare super illos, & ita egit, quia consuluit Dominum, & ille respõdit, quod habetur hic, & Israelitæ scientes sibi licere petere regem petiuerunt illum, sed scientes quod non poterant constituere propria auctoritate, non constituerunt, sed iuerunt ad Samuelem loco Dei existentem, vt eis constitueret regem, & sic omnia fecerunt secundum ordinem legis.

D

Quare Israelitæ peccauerunt petendo regem cum nemo peccet in eo, quod sibi licet.

QVÆST. IX.

SED tunc quæretur, cum liceret Israelitis petere regem quare peccauerũt, vel dicimus eos peccasse? Aliquis dicet, quod fuit, quia petiuerunt quãdo non licebat petere, cùm sit circumstantia actus ipsum tempus. Dicendum, quòd non est verum, quia petiuerunt quando licebat: solum.n. erat illicitum antequam intrarent in terram Chanaan, & possiderent eam. Sed nunc possidebant eam, & à multis annis possederãt: ergo licebat petere nunc. Sed dicendum, quod peccauerunt Israelitę primo, quia ex desiderio volebant accipere principatum terrenum, vt se subtraherent à diuino, quia nunc cum regem non habebant, Deus erat immediatus rex, & Dominus

E

eorum: cũ autẽ acciperent regem, haberent prẽter Deum aliũ, quem vocarent regem, & Dominum: in quo licet non possent auferre Deo supremam potestatem; quæ est sibi naturalis in oẽs res, auferebant tamen sibi immediationẽ dominij, cum alium immediatum Dominũ, & regem cognoscerent, & ita ipse dixit ad Samuelem: Non te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos, sed velle subtrahere Deo istum principatum, & honorem, quem ipse haberet, erat malum: ideo peccabant petẽtes sic regem. Secundò quia per hoc Samueli præiudicabant; ipse enim erat iudex: nam licet filij sui iudicaret propter eum iudicabant qui constituerat eos loco sui iudices: petendo aũt nũc regalem principatum auferre volebant principatum Samuelis, & ita præiudicabant ei. Tertiò peccabant secundum ingratitudinem, quia Samuel contulerat multa bona Israelitis liberando eos ab hostibus, vt patet prẽcedenti c. & propter sanctitatem eius benefaciebat Deus Israelitis, & ipse cũ multo labore atque difficultate corporis sui iudicabat totum Israel quolibet anno lustrans totam terram Israel, vt alleniaret labores, & expensas Israelitarum, vt patet præcedent. c. & seruauit omnibus iustitiam nullum calumniando, nec accipiendo munera, nec aliquẽ opprimendo, quõd solent facere iudices, qui magnæ potestati præsunt. infr. 12.c. pro hoc ergo debebãt Israelitæ ei multum honorem, & gloriam, quia ita sunt

F

Honor & gloria sũt præmia rẽ ẽtę principantis, & non pecuniæ.

præmia recte principantis, vt dicit Arist. 5. Ethicorum: auferre autem principatum de domo eius non solum erat non retribuere ei, sed etiam reddere malum pro bono, quod erat ingratitudo: ideò valde peccabant, & hoc signauit Deus hic. Nã quando Israelitę petiuerunt regem displicuit valde sermo Samueli, & Deus consolãdo ipsum quasi super malum, quod ei inferebant Israelitæ, & ingratitudine, quam committebãt, dixit: non te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos. i. non affligaris, quod petant regem, & per hoc te abijciant de principatu, quia nõ abijciunt te principaliter, sed me ne regnem super eos: tu autẽ potes consolari, quando aliqua iniuria est cõmunis tibi, & mihi. Et apparet magis ex verbis sequentibus, q; sint hæc ad consolationem Samuelis, cùm ait: Iuxta.n. opera sua, quæ fecerunt à die, qua eduxi eos de Aegypto vsque ad diem hanc, sicut dereliquerunt me, & seruierunt dijs alienis: sic faciunt etiam tibi. i. nõ affligaris, quia consuetudo est istius gentis sic facere, quia ego benefeci eis liberando eos de Aegypto, & deinde semper continuaui, & ipsi ex opposito derelinquebant me, & seruiebãt dijs alienis ingrati existentes mihi, ita nunc fecerunt tibi, quia pro omnibus bonis, quæ prẽstiteras, & laboribus, quos pro eis sustuleras reddunt tibi hanc vicissitudinem, vt derelinquant te petentes alterum genus principatus. Sed dicet aliquis, quod Israelitæ poterant hoc iustè facere sine ingratitudine, quia si Samuel bene gubernaret,

A vel filij ſui,non poterāt petere alterum principatum extra domum Samuelis quin incurrerēt ingratitudinem,ſed nunc filij Samuelis male regebant declinantes ad auaritiam, & peruertentes iudicium,vt dicitur in litera, ideò nō erant ingrati hoc petendo,& patet,quia quādo petiuerunt regem præpoſuerūt hoc tanquā cauſam.ſ.quod filij eius non ambularent in vijs eius,vt dicitur hic.Dicendum q̄ hoc non obſtante erant ingrati. Primò,quia licet filij Samuelis non bene gubernarent aliquid tolerare deberent propter honorē Samuelis, qui eis tāta bona contulerat,& fecerat.Secundò,quia ſi Samuel mortuus eſſet, & nemo poſſet filios eius corrigere, vel auertere à vijs malis,erat aliquis color ad auferendum eis principatum, ne læderetur ſtatus populi:viuebat tamen nunc Samuel,qui poterat filios ſuos coercere,& reducere ad bonum, ideò nō licebat hoc petere. Tertiò, & præcipuè, quia petitio fuit mala: nam quantumcunq; filij Samuelis mali eſſent, non debebant Iſraelitæ ante omnia petere alterum principatum extra domū Samuelis:nunquam.n. ante hoc querelam propoſuerant corā eo de filijs eius:ideo petere debebant primo, quod caſtigaret filios ſuos, ne iniuſtè iudicarent, ſicut hactenus fecerant,& quando ipſi eſſent incorrigibiles, vel Samuel non curaret eos auertere à malo,poſſent hoc petere,quod fieret eis rex. Ita.n. fecit Deus quantum ad Heli ſacerdotem prædeceſſorem Samuelis: nā ille cum ſenuiſſet cōſtituit filios ſuos ad miniſtrandum,qui prauè agebant, & Deus admonuit eum per virum Dei,& ille non correxit filios ſuos, neq; illi ceſſauerunt à peccatis,& ſic ablatus eſt honor de manu eorum.ſupr.2.c.ſed Samuelem nondum admonuerant, neque coram eo proclamauerant, & quod ſtatim peterent expoliationem principatus durum erat.Quartò,quia etiam ſi Iſraelitę crederent filios Samuelis incorrigibiles eſſe in malo, non licebat eis petere hoc, ſed poterant dicere Samueli, ecce filij tui non ſequuntur vias tuas,peruertunt iudicium,accipiunt munera, prouidè nobis, vt populus iſte non pereat iniuſtè oppreſſus: hæc erat petitio honeſta,& tunc Samuel poterat per ſeipſum gubernare, licet eſſet ei difficultas,vel filijs aſſiſtere, aut aliquem alium de cognatis ſuis in iudicem præficere, qui iuſtè gubernaret, & ſic maneret principatus in domo Samuelis, aut ſi Samuel non videret alium modum, ipſe illis regem conſtitueret, non petentibus eis,& iſtud non erat dedecus ei, cùm ipſe ſponte faceret non petentibus Iſraelitis. nunc tamen petiuerunt iudicantes eum,& filios ſuos inſufficientes ad regendum,ideò ingrati erant contra Samuelem.Quintò quantum ad principale peccabant, quia ſine cauſa petebant amoueri principatum de domo Samuelis, & hoc probauit Samuel, quando, contendit coram toto populo poſt conſtitutionem regis infr.12. cap. nam ſi exiſtente illo principatu vellent alium principem, hoc eſſet propter alterum duorum, ſcilicet quia male adminiſtrabatur iuſtitia, vel quia non erat potens princeps ille, aut genus illius principatus ad illos liberandum de manu hoſtium, quia hæc duo ſunt ſumme neceſſaria populo, ſed iſtas duas cauſas excluſit Samuel: primam quidem, quia dixit, quod neminem oppreſſerat, iudicium non peruerterat, munera non acceperat, quòd & ipſi Iſraelitæ confeſſi ſunt. Secundam excluſit, quia dixit, quod Deus miſerat eum, ſicut alios iudices, & liberauit Iſraelitas de manu Philiſthinorum, ſicut alij iudices, & tamen nunquam tempore alicuius iudicis petiuerant Iſraelitę regem,ergo valde prę̨iudicabant nunc Samueli contemnentes eum petendo regem eo exiſtente iudice, & ita peccabant, & hac ſola argumentatione vſus eſt Samuel contra Iſraelitas ad oſtendendum eos peccaſſe, petendo regem infr.12.c. Sexto peccabant, quia expreſſe faciebant contra voluntatem Dei:nam ſi Iſraelitæ ſolum ſemel petiuiſſent regem, & poſtea diſſuadente Samuele ex parte Dei ceſſarent, non viderentur peccare ſaltem contra Deum: aut eſſent multum excuſabiles, & tamen non fuit ſic, ſed cum primum hoc petiuerunt, retulit Samuel cauſam iſtam ad eum, & ille dixit, quod Iſraelitæ malum faciebant, & quod diceret eis omnia mala, quæ venirent eis, ſi regem haberent,Samuel autem dixit omnia hæc populo,& populus contempſit ea, atque animo obſtinato petiuit regem, ideò in hoc expreſſe fecit contra voluntatem Dei. Et hoc apparet infra in litera cum recitat omnia mala, quæ illis ventura erant cum rege, & concludens ait: Greges quoque veſtros decimabit, vosque eritis ei ſerui, & clamabitis in die illa à facie regis veſtri, quem elegiſtis vos, & non exaudiet vos, quia petiſtis vos regem. Et ſequitur: Noluit autem populus audire vocem Samuelis, ſed dixerunt, nequaquam: rex erit ſuper nos, & erimus nos ſicut omnes gentes,id eſt, non curamus de eo, quod comminaris,ſed volumus regem, & iſta eſt manifeſtior cauſa ad oſtendendum, quod peccauit populus petendo regem cum expreſſe contra voluntatem Dei manifeſtatam ſibi peterent regem.

Peccatum,et ingratitudo Iudæorū probatur.

B

C

D

Quomodo poterat adimpleri promiſſio Dei de rege ſi peccabant petendo regem.

QVAEST. X.

SED quæretur, quomodo ergo poſſent Iſraelitæ petere regem, aut quomodo poterat compleri verbum Dei ſuper regibus promiſſis, ita quod non peccarent Iſraelitæ petendo regem? Dici poteſt quod facilè erat hoc: nam Deus,qui promiſerat Iudæis reges, poterat illos eis dare ſine peccato illorum,& hoc ipſis non petentibus: nam ita ipſe dabat eis alios principes:ſic enim conſtituit eis Moyſen,& Ioſue,eis non petentibus, ſic & ipſe ſuſcitauit iudices in ſaluatores, vt patet Iudic.3.& 4.c.Et de regibus idem fuit aliquando: nam non petentibus Iudæis miſit Deus Samuelem ad vnguendum Dauid in regem infr. cap.16. ergo etiam ſi nullos peterent reges Deus eis aliquando illos daret, & ſic impleretur verbum Dei, & ipſi non peccarent contra Deum abijcientes eum, ne regnaret ſuper eos, & non eſſent ingrati contra Samuelem, aut contra aliquem alium petendo regem. Et iſtum ſolum modum dicunt quidam eſſe licitum ad hoc, quod omnia iſta complerentur,& Iſraelitæ haberent regem.Sed non ſtat,quia aliquo modo licebat petere regem, cum Deus dixerit illis: cùm ingreſſus fueris terram,quam Dominus Deus tuus dabit tibi, & dixeris conſtituam ſuper me regem &c. & ita innuit, quod aliquando Iſraelitæ iſta dicturi eſſent, & iuſtè, cū Deus ibi det eis modum prouidendi.ſ.quia non conſtituerent, niſi quem Deus elegerit: ex quo apparet, quod petere non erat malum,quia vetuit ibi,quod ipſi conſtituerent regem, & hoc tanquam malum. Si ergo petere eſſet malum, ita eis iuberet nunquam petere,niſi quando Deus daret, vel eum,quē Deus daret: ſicut iuſſit non conſtituere: niſi quem Deus eligeret, & tamen vetuit conſtituere regem, & non vetuit: petere ergo vnum iudicauit malum, & alterum non: potiſſimè quia dixit quid agendum eſſet cum regem peterent, & ſic dictum eſt. ſupr.

Opin. quorūdam impugnatur

E

Dicendum ergo eſt,quod non ſolum licebat Iſraelitis recipere regem à Deo ſibi datum, ſed etiam petere regem ſibi dari,& tamen ad hoc, quod petendo non peccarent ſicut nunc peccauerunt,oportebat,quod cauerent duo. Primum quod contra neminē committerent ingratitudinem, vel quod non præiudicarent alicui.Secundū quod non ſe ſubtraherent Deo in aliquo: quantum ad primum oportebat, quod ſi aliquādo petituri eſſent regem,non peterent nunc, quia nunc viuebat Samuel,qui multa beneficia præſtiterat Iſraelitis, & habebat hunc honorem præſidendi, vnde non poterat peti rex ſine præiudicio eius, & ingratitudine contra ipſum, ſed ad hoc, quod nemini præiudicaretur petendū erat iſtud quando nullus iudex erat, ſicut fiebat tempore præcedentium iudicum: nam mortuo vno iudice, non ſtatim ſurgebat alius iudex,ſed tranſibant aliquot anni inter vnum, & alterum, ſicut quando mortuus eſt Hothoniel primus omnium iudicum manſerunt Iſraelitæ decem, & octo annis ſine iudice, in quibus oppreſſit eos Eglon rex Moab, & Ammonitæ. Iudic.cap.3.& clamauerunt ad Dominum, qui ſuſcitauit eis ſaluatorem nomine Aod.eod.c.Illo autem tempore potuerant illi petere regem ſine alicuius præiudicio, quia nemo præſidebat, & ita fuit de temporibus medijs inter alios iudices. Quantum ad ſecundum oportebat, quod Iſraelitæ non peterent regem à Deo pertinaciter, ſed quaſi ſub conditione.ſ.ſi placeret Deo dare eis hoc genus principatus,vel alterum, & ſi Deus oſtenderet,quod non placeret ei dare ceſſare debebant, & in hoc peccauerunt nunc: petiuerunt enim pertinaciter, nam à Samuele petiuerunt regem loco Dei, & ille retulit cauſam ad Deum,qui oſtendit eis mala,quæ ventura eſſent eis cum regibus ſuis,& q̄ non exaudiret eos, quando clamarent oppreſſis

Inq.

F

malis

malis illis,in quo valde diſſuadebat eis accipere regẽ, ſed hoc non obſtante petiuerunt regẽ pertinaciſſime dicentes nequaquam,ſed rex erit ſuper nos infr.in litera.Et dicitur etiã noluit populus audire vocem Samuelis,& tamen ille loquebatur eis ex parte Dei,ideò peccauerunt in hoc:ſi tamen petiuiſſent leuiter,& mox,vt viderent intentionem Dei, ceſſarent petere, non peccaſſent, ſed nunc in vtroque peccauerunt.ſ. quia ingrati fuerunt contra Samuelem, & quia pertinaciter petiuerunt, licet Deus eis diſſuaderet pro tunc regem habere.

Reſpondet ad rationes factas ſupr.q.8.

QVAEST. XI.

SED nunc reſpondendũ eſt ad rationes factas ſupr. & dicetur ad primam,quòd principatus regalis poteſt conſiderari dupliciter, vel quantum ad eos, qui hunc principatum habent, vel quantum ad eos, qui ſubduntur huic principatui, quãtum ad primum eſt principatus regalis aliquid valde bonum,quia eſt magnus honor. Nã nõ inuenitur inter homines maior ſtatus,quam regalis,quia eſt magnę poteſtatis & dominij,& quanto maior honor eſt,tanto maius bonum eſt habẽtibus hunc principatum, & his, qui ſunt de genere illorum, qui bonis eorum participant, & ſic dixit Samuel ad Saulem, quando voluit eum conſtituere regem ſequenti c.ſ.& cuius erunt optima quæq; Iſrael nonne tibi, & domui patris tui? Alio modo poteſt conſiderari quantum ad ſubditos, & tunc dicendum,quòd licet ſit principatus regalis optimus ſecundũ naturam,qua magis concordat principatui naturæ.12.Metap. tamen eſt valde periculoſus propter tyrannidem committendo omnia vni: vnde nullus principatus quantum ad hoc eſt magis oppreſſiuus ſubditorum,quam regalis, ſiue monarchicus,qui ſubito verti poteſt in tyrannidem, & hoc malum illius ſignificauit hic Deus diſſuadendo Iſraelitis hunc principatum,ſ.quod rex decimaret greges eorum & armenta,& acciperet domos eorum,& poſſeſſiones, & filios, & filias manciparet ſeruitio ſuo, & ipſi clamarent aduerſus regem ſuum ad Deum propter duram oppreſſionẽ. In quo innuebatur,quod in principatu iudicum, qui vſq; nunc fuerunt nihil tale erat, neq; poterat verti in tyrannidem, quia licet iudex vnus eſſet poteſtas ſua parua erat,quia neq; Dominus, nec rex,vnde nõ exigebat tributa, nec opprimere poterat ſubditos, ſicut rex, qui habet ampliſſimã poteſtatem ſicut Dominus. Et ita dicẽdum, quod principatus regalis pro regnante eſt aliquid valde honorabile, ſed pro ſubditis eſt aliquid valde oneroſum aliàs periculoſum, & eſt minus eligibile quam alia genera principatuum:nam honorabilior erat Abraham,ſi de progenie eius reges naſcerentur,quam ſi ſolum naſcerentur alij minores duces,ideò Abraham petere debebat,quod compleretur iſtud.ſ. quod regnarent aliqui de progenie eius: ſic etiam fuit de Dauid,cui Deus promiſit, quod de ſemine eius ſemper eſſent reges:ſequenti libr.c.7. Ille autem orare debebat & orabat, vt Deus compleret iſtud dando reges de ſemine ſuo.e.c. & 1.Paralip.17.c.ſic etiam fuit de tribu Iuda,de qua prænunciatũ eſt, quod reges non deficerent de illa Gen. 49. capit. nam in hoc erat illa tribus honorabilior cæteris, quod iſta haberet reges, & aliæ non: ſi autem conſideremus Iſraelitas, quibus reges præſiderent,ſi eſſent, non erat bonum ſimpliciter reſpectu illorum habere regem, quia ſi aliquo modo erat bonum erat valde periculoſum, & ideo quantum ad illos nõ deberet eſſe deſiderabile cum haberent alium principatum, quo ſufficienter gubernantur, & qui erat minus periculoſus, & hoc admonuit eos Deus inquantum diſſuaſit petere regem oſtendendo mala,quæ ex principatu regali oriuntur, vt patet hic in litera,& etiam Samuel oſtendit eos male petiuiſſe, quia ſine cauſa petiuerant cum haberent principatum ſufficientem ad iuſtitiæ miniſtrationem & ad liberationem ab hoſtibus infr. 12. c. ergo petendo nunc regem non petiuerunt bene Iudæi. Ad ſecundum dicendum,quod neceſſe erat, quod aliquando Iſraelitæ haberent regem, & tamen non ex hoc ſequitur, quod licebat Iudæis petere nunc regem.

Primò quia illud non erat mandatum de petendo,vel procurando regem, ſed prophetia deſignans euentum futurum: onus autem implendi diuina mandata incumbit nobis, ſed onus implendi prophetiam non incumbit nobis, ſed Deo, idẽ quod impleretur,vel non impleretur, aut quando impleretur nihil ad Iudęos attinebat,ita vt aliquid facere deberent. Secundò, quia etiam ſi implenda eſſet poterat Deus implere ponendo regem non petentibus Iſraelitis, imò iſtud videbatur conuenientius,ſcil. quod ſicut non licebat Iſraelitis eligere ſibi ipſis regem,ſed accipere illum, quem Deus ſibi elegiſſet Deuteronom.17. cap. ita poſſet ipſe ſolus nemine petente conſtituere.

Tertio quia dato,quod rex conſtituendus eſſet petentibus Iſraelitis non ſequitur, quod nunc non peccarent petendo: poterant quidem aliquando petere illum, & tamen nunc petendo peccauerunt,ſicut oſtenſum eſt præcedenti q.

Ad tertium. Ad tertium dicendum, quod ſi liceret Iudæis conſtituere regem propria auctoritate, liceret petere illum, quod minus erat, & tamen non ſequitur,quod nunc non peccarent, quia ſi liceret conſtituere tunc, quando liceret conſtituere liceret petere,ſed non ſemper liceret conſtituere, nec etiam ſemper liceret petere.

Alia ſolutio. Aliter dicendum, & melius,quod falſum præſupponitur.ſ. quod liceret Iſraelitis conſtituere regem, quia expreſſe negatur Deut.17.c.ſ.eum conſtitues,quem Dominus Deus tuus elegerit de medio fratrum tuorum, ergo non poterãt accipere, niſi quem Deus eis daret. Cùm autem obijcitur, quod dicitur non poteris ſuper te regem alterius generis conſtituere, qui non ſit frater tuus: dicẽdum quod hic non innuitur,quod licebat Iudæis conſtituere quemcunque vellent, dum tamen eſſet de fratribus ſuis, ſed ponitur ad doctrinam quandam, vt ſcirent quod non poterat aliquis eſſe rex ſuper eos, niſi de eis, & iſtud erat ad maiorem honorem eorum, ne putarent, quod Deus vellet imponere eis reges alterius gentis. Etiam poterat iſtud eſſe ad tollendum errorem, quia reges non poterant conſtitui, niſi qui electi eſſent à Deo, ſed quia Deus non loquebatur per ſe ad populum, ſed per prophetas ſuos, & aliquis vt propheta poterat mentiri, dicens ſe accepiſſe aliquid à Deo,quod non acceperat, quia multi tales erant Deuteronom.cap.13. & Ezech.14. ideo dabat Deus ſignum ad ſciendum, quando propheta loquebatur ex parte Dei,& quando non Deuteronom.18. capit. Et quia conſtituere regem erat res maxima, circa quam magis aliquis mentiri vellet: tradidit Deus iſtam doctrinam, ſcilicet quòd non poterat conſtitui in regem aliquis, qui non eſſet de genere Iudęorum:vnde de conuerſis ad Iudaiſmum de gentilitate non poterat conſtitui aliquis in regem, & ita ſi aliquis Propheta diceret, quòd Deus iubebat ſumi in regem aliquem, qui non erat de ſemine Iſrael,planum erat, quod mẽtitus erat ille Propheta, & non locutus fuerat ei Deus.

Ad quartũ Ad quartum dicendum vno modo, quòd Deus non dixit illud, quaſi iuberet Iſraelitis ſic regem petere, ſed quia prænunciauit,quòd quando peterent,ita peterent: ſciebat enim quod hoc modo peterent, & ſic petiuerunt. Nam vnum de motiuis Iſraelitarum erat,vt non viderentur ipſi minores alijs nationibus, & forte ipſi ſcientes illa verba legis, ita petiuerunt,nec tamen ex hoc ſequitur,quòd bene petiuerunt, quia Deus non ſignificabat ibi quid fieri liceret, ſed quid ipſi facturi erant.

Secunda ſolutio. Secundò poteſt dici,quòd dato, quòd Deus iuberet illis, quod quando peterent regem, ita peterent non ſequebatur, quòd non peccauerant nunc petendo, ſed quòd liceret eis aliquando ſic petere,& tamen nunc malè petiuerunt,vt oſtenſum eſt præcedenti quæſt.

Quando Iudæis licuit petere regem ſine peccato.

QVAEST. XII.

In q.8. SED quia dictum fuit ſupra,quod licebat Iſraelitis aliquando petere regem, ſed non ſemper, eſt dubium quando licebat, & quare tunc, & non alias. Dicendum, quod Iſraelitis licebat petere regem, quando eſſent in terra Chanaan, & quamdiu erant in deſerto, vel non obtinuerant terram Chanaan non licebat regem petere: hoc patet Deuteron.17. cap.ſ. cum ingreſſus fueris terram,quam Dominus Deus tuus daturus eſt tibi,& poſſederis eam habitaueriſque in ea, & dixeris conſtituam ſuper me regem, ſicut omnes habent in circui-

Ad ſecundũ. Licet neceſſarium eſſet Iudæos aliquãdo habere regem,nõ tamen licuit eis nũc petere.

A cuitu nationes. Inquantum autem dicitur: cum ingressus fueris: signat quod quamdiu manerent in deserto, nō licebat petere, sed post transitum Iordanis, quia tunc erant in terra, quam daturus erat eis Deus: dicitur etiam possederis eā, quia non sufficiebat intrare in terram, cum nihil possiderent de ea, sicut quando transierūt Iordanem antequā caperent Iericho, quia tunc nihil possidebant de terra, additur habitaueriſque in ea ad ostendendum pacificam mansionem. Nam statim, vt introierunt, & ceperunt aliqua terræ Chanaan loca non licebat petere regem, sed quando essent in pace, id est, quando ipsi cessarent à bellis. Et non intelligitur de possessione totali terræ promissæ, quia terra omnium septem populorum Chananæorum fuit promissa Israelitis Deuteronom. 7. c. sed ista tota nunquam venit in potestatem Israelitarum, vel saltem nunquam vsque ad tempora Salomonis. libr. 2. Paral. 8. c. & tamen ante tempora illa habuerunt Iudæi regem petentibus eis, & Deo etiam sponte dante, ideo non intelligebatur de tali possessione, sed solum de possessione illius terræ, quæ sufficiebat eis ad habitandum, quia non occupauerunt Israelitæ à principio totam terram Chananæorum, quia non poterant illam implere, sed occupauerunt tantum quantum illis suffecit, quia ita Deus promisit, quod non daret eis subito totam terram, sed paulisper, quia ita Iudæis expediebat: Exod. 23. c. s. Non eijciam eos à facie tua anno vno, ne terra in solitudinem redigatur, & crescant contra te bestiæ: paulatim eos eijciam de conspectu tuo donec augearis, & possideas terram.

Etiam non intelligitur de pacifica possessione Israelitarum, quasi ita manerēt in terra, quod nullus contra eos insurgeret, aut quæstiōnem moueret super terra illa, quia istud nūquam fuit inter Israelitas: omni. n. tempore habuerunt bella cum nationibus finitimis, & potissimè cum Chananæis habitatoribus regionis illius. Nam Deus ex industria reliquit aliquos populos Chananæorum, vt in eis experiretur Israelitarum gētem, & haberent hostes, contra quos pugnarent Iudic. 3. c. sed intelligitur de illo tempore, quo Israelitæ cessauerunt à prælijs habitantes confidenter in locis, quæ ceperant de manu hostium.

Quando fuit, quod Israelita esset in pacifica possessione in terra Chanaan.

Circa quod sciendum, quod Israelitæ mox, vt Iordanem transierunt cum Iosue, incæperunt pugnare contra Chananæos occupando loca, quæ illi possederant, & nunquam cessauerunt ab hoc, nec consederunt in locis, quę bello ceperunt quousq; occupauerunt tantū de terra, quantum putabāt sufficere illi toti multitudini, & aliquid amplius, & tunc Iosue, & Israelitæ cessauerunt à prælijs, & diuiserunt terram per sortes, habitauerūtq; in ea, & ipsum sanctuarium Domini, quod adhuc erat in Galgala, adduxerunt in Silo Iosue. 18. cap. & ibi mansit vsque ad tempora Heli, & Samuelis, & tunc remisit Iosue fratres suos viros de duabus tribubus, & dimidia, vt irēt in terram suam, quæ erat ad orientem Iordanis, quia toto hoc tempore bellorum fuerant cum Iosue, & alijs Israelitis in bello Iosue. 22. cap. post hoc autem non fuit aliqua exercitatio in bellis Israelitarum ad acquirendam terram, licet interdum quod rarum erat acquirebant aliqua loca, sed non pugnabat totus Israel: hoc igitur tempus, quo à bellis cessatum est sub Iosue fuit illud, quo Israelitæ dicebantur possidere terram, & pacifice in ea morari, ideo ante illud non licebat petere regem: post illud autem licuit, quia erat impleta dispositio legis.

C

Quare ante istud tempus non licuit petere regem, post vero sic.

QVÆST. XIII.

SED quæretur quare ante tempus istud non licuit, & postea licuit. Aliqui dicunt, quod fuit, quia prius non erāt necessarij reges, & postea fuerunt necessarij. Sed istud non est verum, immo potius è contrario, quia rex duo facit. s. gubernat statum politicum ministrando iustitiam, & bella facit contra hostes, vel tuetur ab hostibus, sicut significauerunt Israelitæ, quando petiuerunt regem à Samuele dicentes. infr. in litera: Nequaquam, sed rex erit super nos, & erimus nos quoque sicut omnes gentes, & iudicabit nos rex noster, & egredietur ante nos, & pugnabit bella nostra pro nobis: & tamen secundum est magis necessariū, vel quod magis petitur in rege quā primum, quod patet infr. 10. c. quando fuit Saul assumptus in regem, quia quidam de Israel non aspexerunt, an Saul sciret, aut posset ministrare iustitiam eis in causis, sed an posset liberare eos de hostibus. scil. & abijt cum eo pars exercitus, quorum Deus tetigerat corda: filij autem Belial dixerunt: Num saluare poterit nos iste, & despexerunt eum in corde suo, & non attulerunt ei munera, & tamen antequam Iudæi intrarent in terram Chanaan, & quando introierunt quousque possederunt terram pacificè fuit sibi minor vsus bellorum, quam in omnibus temporibus posterioribus, ergo tunc erat sibi magis necessarius rex quam aliis temporibus: si autem iudicia respiciantur non erat minor necessitas ante introitum, & post introitum quam postea, immo videtur, quod plus, quando cum tota multitudo Israelitarum simul esset occurrerent eis plures materiæ contendendi. Et hoc apparet in Moyse, qui fuit Iudex in deserto, nam sedebat toto die audiens lites, & non finiebat quousque ad consilium Iethro sacerdotis Madiam diuisit populum in decanos, quinquagenarios, centuriones, & tribunos, & illi etiam audiebant causas subditorum: Exod. 43. c. ergo magis erat rex necessarius prius quam post ingressum, & pacificam possessionem.

D

Determinatio auctoris.

Dicendum, quod non fuit propter hoc, sed quia Deus cōstituerat duces pro his temporibus, ideo volebat, quod illis viuentibus non solum non peterentur reges, sed neque etiam duces quicunque. Nam in exitu de Aegypto Deus constituit Moysen in ducem populi Israel, quia ipsum misit ad populum, vt loqueretur eis de exitu de Aegypto: Exod. 3. c. & loqueretur deinde Pharaoni, vt dimitteret Israelitas: Exod. 5. c. & ipse constitutus fuit ad faciendum signum: Exod. c. 3. & ipse postea eduxit illos, & Deus voluit, quod Moysen audirent, & ei crederent in omnibus Exod. 19. & Deuteron. 5. & 18. iste autem vixit, & gubernauit Iudæos per 40. annos, quibus in deserto fuerunt & pugnauerunt contra aliquas gentes quousque ad Iordanem accederent: nam mortuus est in campestribus Moab. i. iuxta illa Deuteron. 34. cap. ad introeundum autem in terram Chanaan, & subijciendum eam capiendum in bello electus fuerat à Deo Iosue antequam moreretur Moyses Num. cap. 27. & precepit Deus, quòd omnes ei obedirent, & voluit Deus quod iste viueret quousque caperet totam terram, quæ necessaria erat habitationi Iudæorum, & diuideret eam sorte, atque pacificè sedere faceret gentem illam, quod & factum est, vt colligitur ex processu libri Iosue, ideo voluit Deus, quod pro his temporibus nullos alios gubernatores peterent, quia Deus illis prouiderat: his autem defunctis permisit, quòd petererent sibi reges, quando vellent, & ita ipsi fecerunt, quia multo tempore post mortem Iosue petiuerunt regem.

E

Quare Deus noluit, quòd Israelitæ possent sibi constituere regem, nisi quem Deus elegisset.

QVÆST. XIV.

F

SED quæretur circa id, quod Deus iussit Israelitis. scil. quod non possent constituere sibi regem, nisi quem Deus eis eligeret quare hoc fuit Deut. 17. cap.

Dicendū, quod iste populus erat specialiter subditus Deo, & magis pertinens ad ipsum quam omnes populi: vnde peculium eius vocati sunt, vt patet Exod. 19. & Deuteron. 7. capit. ideo dedit eis leges, & iudicia specialia, in quibus viuerent, quod non fecit quantum ad alios populos Psalm. 147. scilicet. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Et non solum voluit dare leges, sed etiam præsidere illis, & hoc non solùm quantum ad præsidentiam generalem, qua omnia gubernat, & est Deus & Dominus omnium, sed quantum ad specialem modum, vt esset rex particularis illius gentis, & ob hoc à principio non volebat, quòd gens illa haberet regem aliquem, vel principem talem, qui vocaretur Dominus, vt ipse esset Dominus immediatus Israelitarum, sed quia aliquando regem habituri erant, voluntate eius voluit, vt & in illo potestas sua ostenderetur, & voluit primo ad hoc, quod si populus sibi ipsi regem constitueret viderentur illi liberi esse, & non habere Dominum, nisi illum,

quem

quem ipſi ſibi facerent. Cum autem non permiſit eis regem conſtituere, ſed quod illum ſolum in regem acciperent quem ipſe eis daret, oſtendebat eos ſibi omnino ſubditos, & magis eum illis præſidere quàm præſideret is, quem in regem à Deo acciperent.

Secundo ad oſtendendum poteſtatem ſuper regem: nam ſi populus ſibi ipſi conſtitueret regem, videretur rex ſuprema poteſtatem habere, eo quod non reſpiceret alium dominum ſuperiorem, cum vero non poterat eſſe rex niſi is, quem Deus in regem daret, non videbatur ille rex, ſed potius vicarius regis quaſi Deus eſſet immediatus rex illius populi, & qui conſtitueretur in regem, gereret vices illius, ſicut vicarius, ideo ſic fuit conueniens.

Tertio fuit, vt prouideret illi populo qualiter opus erat: nam cum ſpecialem cum illius gentis ageret, volebat bonum ſtatum illorum, & quia bonus ſtatus populi pendet ex bono rectore, & Iudæi neſcirent prouidere ſibi de rectore, quia forte eligerent eum, qui eſſet ad hęc ineptus: Deus qui cognoſcebat interiora eligere potius debebat, ſicut apparuit in aſſumptione Dauid in regem. Nam Samuel propheta, cum debuit vngere vnum de filijs Iſai voluit primogenitum vngere, quia magnus ſtatura erat, & Deus dixit non reſpicias vultum eius, nec altitudinem ſtaturæ eius: quoniam abieci eum, nec iuxta intuitum hominis ego iudico infra 16. cap. ideo propter hoc Deus melius eligeret regem ad vtilitatem populi, quam ipſe populus eligeret.

B Quarto ad certificationem, quod erat iſte populus multũ dubius, & petebat ſigna in omnibus, ſicut dixit Apoſtolus. Iudæi ſigna petunt. & ſi ipſi regem conſtituerent ſibi non eſſent certi, an ille eſſet, quem Deus regnare vellet, & ideo timerent, ne eius actus dirigerẽtur, ad hoc ergo vt nulla ſuſpitio eis manerent conueniebat, vt Deus eis regem eligeret.

Quinto proderat ad tollendum diſcordiam, quia cum eſſet populus multus, & principatus regalis erat magnus, contenderent omnes de habendo illo, & ſequerentur inde ſcandala illius populi vitare, vt eſſet bonꝰ ſtatus illius, ideo debuit ipſe regem eligere, in quo tollerentur ſcandala.

Sexto ad tollendam inuidiam, & hoc maximè à principio inſtitutionis regalis principatꝰ: nam cum nemo ante rex eſſet, ſed de nouo creãdus eſſet, poterat creari de qualibet familia, & ſi de vna crearetur inuiderent omnes aliæ familię, ideo Deus debuit eligere, quia cum ipſe eligeret rationabiliter deberet quiſque tacere, quia id quod Deus faceret eſſet optimè factum, de quo nullus poſſet conqueri, & iſta fuit cauſa magna, vnde non ſolum Deus elegit regem Iſraëlitis, ſed etiam ad magis tollendum inuidentiam tenuit illum modum, qui minus poſſet cauſare inuidiã, ſcilicet quod per ſortes eligeretur rex, & ſimul exiſtentibus omnibus tribubus poſita eſt ſors inter omnes, & cecidit ſors ſuper tribum Beniamin, & illa diuiſa eſt per familias, & domos, vſque ad viros, & ſic cecidit ſors ſuper Saulem, qui in regem ſumptus eſt, vt patet infra 10. c.

An iſte modus eligendi regem, ſcilicet quòd Deus regem eligeret, debuit manere ſemper in omnibus electionibus, vel tantum in prima.

C

QVÆST. XV.

SED quæretur, an iſte modus eligendi regem, id eſt, quod ſemper Deus eligeret regem, debuit ſemper manere, vel quamdiu. Aliqui dicunt, quod non debuit ſemper manere, & patet, quia ſi ſemper obligarentur Iudæi ad accipiendum ſic regem peccarent quando aliter acciperent, & tamen communiter fiebat contrarium, ſcilicet quod non expectabatur diuina electio, ſed filij regum vngebantur in reges, & interdum aliqui qui non erant de progenie regia, ſicut in regibus Iſrael, vt patet ex proceſſu tertij, & quarti regum. & non eſt conuenienter dictum, quod in qualibet aſſumptione regis cuiuslibet peccarent, quia cum multi boni viri eſſent in Iſrael, non permitterent hoc ſemper fieri, licet aliquando fieret: etiam Deus pœnam inferret pro hac violata lege, circa rem tam arduam, & totiens violatam, cum etiam circa minora puniret deſertores legis, & præuaricatores.

Prima opin.

Alia opin.

Dicendum, quod Deus iuſſit Iſraelitis non accipere regem, niſi quem ipſe eligeret, & iſta lex non poteſt intelligi, niſi dupliciter, ſcilicet aut pro ſolo primo rege, aut pro omnibus: nam quod in quibuſdam deberet ſeruari, & in alijs non, nulla ratio patitur, ſed quod in primo ſolum fieret, vel in omnibus erat ſatis ratio dubitandi. D

Cõclu-ſio.

Satis rationabiliter dici poteſt ſecundum quoſdam, ſcilicet quod in primo rege eligendo tenerentur Iudæi illud obſeruare, & non in alijs. Primo quia circa electionem primi regis occurrebat multa difficultas, cum nondum inſtitutus eſſet principatus regalis in aliqua familia, & ob hoc poſſet cuilibet prouenire, ideo cupientibus omnibus principatum illum eſſent ſcandala, & inuidiæ in conſtitutione regis, niſi Deus ipſe conſtitueret, de quo nullus poſſet conqueri. Sed circa poſteriores electiones, & conſtitutiones regum non erat ſic, cum Deus ſemel dediſſet principatum regalem cuidam genti, vel familiæ, & non alijs, ideo non oportebat, quod in ſingulis cõſtitutionibus regum ipſe eligeret.

Secundo quia hoc conuenit ei, quod factum eſt: nam in prima conſtitutione regis inuenimus Iſraelitas petentes à Deo regem, ſicut hic petiuerunt à Samuele, & etiam quod Deus in conſpectu totius populi elegerit Saulem in regem per ſortes infra 10. cap. & in alijs vicibus non inuenimus hoc, ſcilicet quod vel Iſraelitæ peterent à Deo regem, quia nunquam petiuerunt, aut etiam quod Deus illis regem eligeret, ergo ita intelligi debuit: nam ſi aliter lex intelligeretur, aliter eam Iudæi ſeruaſſent. E

Tertio patet ex ipſis verbis legis, in qua hic electio præcipitur. Nam dicitur Deuteronom. 17. cap. Cum ingreſſus fueris terram, quam dominus Deus tuus daturus eſt tibi, & dixeris conſtituam ſuper me regem, ſicut omnes habent per circuitum nationes, conſtitues eum, quem dominus Deus tuus elegerit, & ita iſta electio Dei eſſe debebat, quando Iſraelitæ dicerent conſtituam ſuper me regem, ſicut nunc habent omnes nationes, id eſt, aliæ nationes habent regem in circuitu, ſed manifeſtum eſt, quod hoc ſolum in prima vice dicerent, quia hoc ſignificat eos ante non habuiſſe regem, cum dicant ſicut omnes habent nationes, id eſt, aliæ nationes habent regem, & nos non: conſtituamus ergo regem. Nam etiam ſi poſtea in qualibet ſumptione regis venirent Iſraelitæ ad petendum regem à Deo, non dicerent conſtituam mihi regem, ſicut habent aliæ nationes, quia etiam iam ipſi habebant, ſed dicerent da nobis regem, ſicut ante dediſti, & ita apparet, quod ſolum hoc intelligitur de prima vice, & hoc modo ſublatum eſt argumentum, ſcil. quod Iudęi non peccabant in alijs aſſumptionibus regum, licet Deus non eligeret eis regem.

Reſpon-ſio ſe-cunda.

Dici poteſt alio modo, ſcilicet quod Iudæi nulla vice poterant eligere regem, ſed quandocunque aliquem aſſumerent in regem debebat Deus illum eligere. Primo quia ſi reges ſemper facturi eſſent de eadem familia poterat tolerari, quòd in prima ſola vice Deus eligeret, & tamen fuerunt diuerſæ familiæ, quia prius fuerunt reges de Beniamin, & poſtea de Iuda, ideo oportebat, quòd etiam alijs vicibus Deus eligeret reges Iudæorum. Secundo, quia cauſæ illæ, quas diximus præcedenti quæſtio. quòd Deus deberet eligere regem Iudæis, manebant quantum ad alias vices, quia eſſet diſcordia & inuidia, & ſcandala, & incertitudo circa conſtitutum in regem, niſi Dei intentio eſſet nota Iudæis, circa conſtitutum in regem, ideo conueniens erat, quòd Deus eligeret in omnibus vicibus. Cum autem dicitur, quòd non fuit ſic obſeruatum. Dicendum vno modo, quòd iſtud parum arguit, quod quædam præcepta fuerunt Iudæis data, quæ ſæpè violabantur. F

Tertia reſpon-ſio.

Alio modo dicendum, & melius, quod iſtud fuit quaſi ſemper obſeruatum: nam in primo rege, qui aſſumptus fuit inter Iudæos, id eſt, Saule fuit hoc, quia Iſraelitæ petiuerunt illũ à Samuele loco Dei, & Deus elegit eum infra 10. c. deinde fuit Dauid rex, quem Deus elegit, & fecit vngi per Samuelẽ antequam moreretur Saul infra 16. ca. & poſt Dauid elegit Deus Salomonem in regem 1. Paralip. 21. cap. & deinde omnes reges Iuda fuerunt de ſtirpe Dauid, & illi licet non eligerẽtur, quando aſſumebantur in reges per aliquem actum expreſſum Dei, ſicut fuit in Saule, qui per ſortem fuit electus: tamen notificata erat voluntas Dei de illis, quod regnarent, & hoc faciebat ad tolleda omnia incõueniẽtia, & illa vocabatur electio, & patet

A

istud,quia Deus promiserat Dauid, quod de stirpe eius essent reges in æternum.2.Reg.7.c.1.Paral.17.c. ideo quandocũque succedebat filius patri apparebat expresse, quod Deus illum elegerat,quia Deus prædixerat,quod sic volebat,quod succederent semper in regno posteri Dauid, sicut in summis sacerdotibus erat,in quibus primogeniti succedebant patribus, vt patet Leuit.6.& 21.& Exod.29.ca. & manifestum est, quod si regnum per successionem esse debebat in posteris Dauid,quia primogeniti succedebant, quia primogeniti erant maiores in honore,& imperio Genes.49. & ipsi habebant excellentiam in bonis paternis Deut.21.c. si autem non diffinuisset Deus vnam progeniem,de qua reges esse deberent, elegisset Deus qualibet vice regem, & manifestasset illum populo, sicut fuit in Dauid post Saulem,qui non fuit de eadem tribu: fecit Deus vngi Dauid per prophetam infra 16. cap. in quo manifestabat intentionem suam.

Sed tunc obijcietur,quod in quibusdam nõ fuit istud obseruatum,sicut in Isboseth filio Saulis. Nam vnctus est in regem,scil.sequenti lib.c.2.& non fuit electus à Deo: etiam fuerunt postea reges Israël diuiso regno,qui nõ eligebãtur à Deo.

Dicendum,quod quidam reges fuerunt,qui non fuerunt per Deum electi,& ideo male regnauerunt,& hoc non est incõueniens,quia ipse ita dixit Oseæ.7.c.ipsi regnauerunt,&nõ ex me,principes extiterunt non cognouit. Et cum dicitur de regno Isboseth.Dicendum,quod non fuit electus à Deo,cum potius Deus repulerat Saulem,ne regnaret,dum adhuc viueret,& totam eius posteritatem, faciens vngi Dauid in regem, &tamen non oportet,quod peccauerit Isboseth sumendo regnum,neque qui eum vnxerũt,scil.Abner,& Israëlitæ,quia ille erat filius regis,& forte non erat eis nota voluntas Dei, de constituendo Dauid in regem,& repellendo progeniem Saulis,de quo magis dicetur seq.lib.c.2.

B

An reges Israel fuerit per successionẽ vel per electionẽ Dei.

Circa reges autem Israël, qui fuerunt post diuisionem regni dicendum , quod aliqui illorum fuerunt per electionem Dei,sicut fuit de Ieroboam primo rege Israël: nam propheta Ahias Silonites denunciauit ei, quòd futurus esset rex super decem tribus Israël infra lib.3.c.11. De sequentibus etiam aliqui fuerunt à Deo electi sicut Iheu, ad quem vnguendum in regem Deus misit prophetam infra libro quarto Regum capitulo nono,plures tamen de regibus Israël fuerunt per quandam vsurpationem & tyrannidem: nam quidam occidebant alios & regnabant pro eis,vt patet ex processu tertij & quarti libri infra,& de istis regibus Israël,qui erant reges Samariæ locutus est Oseæ.ca.8.dicens:Regnauerunt & non ex me,id est, non habuerunt à me auctoritatem,quia ego non elegi eos:reges autem Iuda omnes regnauerunt per Deum, quia erant de posteris Dauid, de quibus dixerat, quòd regnarent in æternum.

Ex quo Deus decreuerat, quòd de stirpe Iuda futurus esset rex cur dixit de constitutione regis. Deut.17.

QVÆST. XVI.

C

SED quæretur ad quid Deus dixit loquens de constitutione regis Deut.17.c.constitues eum,quem dominus Deus tuus elegerit de medio fratrum tuorum,quia inde electi videbantur esse reges,cum Deus prædixisset,de qua stirpe futuri erant Genes.49.scil. Non auferetur sceptrum de Iuda,& Dux de femore eius, donec veniat qui mittẽdus est,& ita designauit ibi,de qua stirpe futuri erant reges, & quamdiu duraturi: vnde non oportebat aliam electionem fieri.

Dicendum, quod certum erat futuros esse reges de tribu Iuda,quia Deus illud prædixerat,& non poterat verbum Dei vacuum esse, & tamen non sufficiebat illud ad constituẽdum reges,vt scirent illos esse de voluntate Dei.

Primo,quia ex illa prophetia constabat futuros esse reges de tribu Iuda,tamen non constabat,quando illi regnare inciperent:nam de fine regni dixit prophetia,scil. quod non deficerent reges de Iuda,quousque veniret Messias, & tamen nõ dixit quando inciperent, vnde poterant esse multo tempore ante reges de alijs tribubus,& illos Deus eligeret, sicut in primo Rege, id est, Saule fuit, quia ille fuit de tribu Beniamin seq.cap.& infra 10.& filius eius post eum, & tamen Saul fuit per electionem Dei,sic enim potuerunt longo tempore de illa tribu,vel de alijs esse reges,& non essent de tribu Iuda,ideo pro illis necessaria erat electio Dei.

D

Secundo quia licet notum esset futuros esse reges de tribu Iuda:non tamẽ erat certum de illa sola tribu Iuda futuros, quia poterant simul esse reges de alijs tribubus, sicut fuit post Salomonem:nam erant reges de alijs tribubus,dum essent reges de Iuda,& tamen illa diuisio à Deo facta est, & quod duo reges essent infra lib.4.13.c.& 2.Paralip.12.& primus illorum, scil.Ieroboam à Deo electus est,vt dictum est precedenti q.& ita de talibus non constabat ex illa prophetia:nam ibi dictum est,quòd reges essent de Iuda,sed non ostensum est ibi,an super totum Israël illi reges essent,vel super aliquam partem,ideo debuit Deus reges eligere.

Tertio quia dato,quòd de sola tribu Iuda reges futuri essent,& nulli alij eos præcederent,erant multæ familiæ in tribu illa,& multi viri , non constabat autem quem illorum Deus vellet,sed de omnibus dubitari poterat antequam esset prima institutio regis,cum nullus esset ibi de progenie regali, & hoc apparuit in primo rege de tribu Iuda, qui fuit Dauid. Nam Deus misit Samuelem prophetam ad vnguendum vnum de filijs Isai in regem,& Samuel nesciuit quem illorum vncturus erat quousque Deus ostendit ei Dauid infra decimosexto capitulo,à fortiori ergo dubitaret Samuel,si iuberetur vngere vnum de tribu Iuda,& nõ exprimeretur quis esset,ideo debuit Deus eum expresse eligere.

Quarto quia adhuc postquam Dauid esset vnctus in regem non constabat, an aliqui deposteris suis futuri essent reges,vel alij de tribu Iuda,quia licet Saul fuit rex non successerunt ei posteri sui , sed repulit illos Deus , ideo circa singulos post Dauid oportebat,quod Deus daret aliquam notificationem,& istam dedit inquantum dixit,quòd volebat,quod posteri sui succederent ei in regno in perpetuum, vt patet in seq. lib.c.7.& 1.Paral.17.c.& sic conueniens fuit,quod Deus eligeret reges Iudæorum,quia non sufficiebat illa prænunciatio de regno tribus Iuda.

E

Et orauit Samuel ad dominum. Dixit autem Dominus ad Samuelem : Audi vocem populi in omnibus,quæ loquuntur tibi : non enim te abiecerunt , sed me , ne regnem super eos. Iuxta omnia opera sua, quæ fecerunt à die,qua eduxi eos de Aegypto vsque ad diem hanc. Sicut dereliquerunt me & seruierunt dijs alienis , sic faciunt etiam tibi. Nunc ergo vocem eorum audi. Verumtamen contestare eos,& prædic eis ius regis,qui regnaturus est super eos. Dixit itaque Samuel omnia verba Domini ad populum,qui petierat à se regem,& ait : Hoc erit ius regis,qui imperaturus est vobis : Filios vestros tollet , & ponet in curribus suis,faciet que sibi equites & præcursores quadrigarum suarum, & constituet sibi tribunos, & centuriones,& aratores agrorum suorum,& messores segetum,& fabros armorum,& curruum suorum.

Luna thasie vrbs conditur.

Et orauit Samuel ad Dominum. Hic ponitur tertium scil. domini diffinitio:Samuel enim noluit quicquam respõdere immediatè,vt proposuerunt Israëlitæ dicens, quod referret domino,& postea responderet eis:ipsi tamen manserunt in vrbe Ramatha : nam non recesserunt seniores petentes regem de loco illo,quousque Samuel respondit eis determinate,& proposuit omnia quæ habentur hic,& ad vltimum cõsensit quod haberent regem, quia tamen hoc non erat immediatè expediendum,remisit singulos in terram suam, vt patet infra,scil. dixit dominus ad Samuelem audi vocem eorum,& constitue super eos regem.Et ait Samuel ad viros Israël vadat vnusquisque in ciuitatem suam, & sic oratio ista Samuelis solum fuit per vnum diem, aut duos : nam magno tempore non expectassent seniores Israël in Ramatha. Et dicit Iosephus , quod postquam audiuit ista verba fuit tantum afflictus, quod nec cibi memoriam habuit,nec somni, sed facta nocte rerum cogitationes euoluens sine sopore permansit. Dicitur autem, quod orauit Samuel ad Dominum , scilicet vt responderet ei quid in hoc iudicaret : Deus autem per noctem ei apparens significauit ista quæ infra habentur. *Dixitque Dominus ad Samuelem.*

F

A

Quomodo locutus sit Dominus ad Samuelem de rege constituendo.

QVÆST. XXVII.

QVOMODO autem ista locutio facta sit, non apparet: poterat tamen fieri multipliciter, scilicet quod per apparitionem alicuius angeli in forma assumpta, sicut apparuit angelus quidam Iosue euaginatum habens gladium: Iosue c. 5. vel poterat esse, quod fieret ad eum aliqua vox formata ab angelo, sed non apparet quis loquebatur, sicut fiebat Moysi, cui loquebatur dominus interdum de columna nubis ad ostium tabernaculi, & nemo ibi apparebat, vt patet Nume. cap. 12. sic etiam factum est in datione legis in monte Sinai: nam audiuerunt vos Israëlitæ, & nullam figuram omnino viderunt, vt patet Deuteron cap. 4. poterat etiam fieri alio modo, scilicet per somnium, & immunitationem phantasticam, quæ vocatur visio imaginaria, & ista communiter accidebat prophetis, sic patet Numer. 12. cap. scilicet. Si quis fuerit inter vos propheta domini in visione apparebo ei, aut per somnium loquar ad illum: poterat esse alius modus, scilicet per solam mutationē intellectus, ita quod propheta eleuaretur ad cognoscendum aliqua quæ aliter cognosci nō poterant, nisi infuso aliquo supernaturaliter lumine, & hoc poterat fieri, vel per ecstasim, vel sine ecstasi. De his magis declaratū est Nu. 12. c. modus autem communior erat, vt fieret per somnia: fuit tamen à principio Samueli facta reuelatio per noctem nō per somniū, sed per veram vocem ad eum missam, quā ipse audiuit: vnde ter surrexit de cubili suo putās se vocari ab Heli, vt patet supra c. 3. sic etiam dici potest, quòd fuerit hic. *Audi vocē populi.* Id est, facias, quod petunt: accipitur autem hic audire, id est, exaudire, quoniam audire nihil proficiebat: etiam Deus hoc non iuberet, quoniam iam audierat Samuel vocem populi.

B

In omnibus, quæ loquuntur tibi. Id est, fac omnia quæ loquuntur, scilicet constituendo eis regem, vt volunt. *Non enim te abiecerunt, sed me.* Hoc dicit Deus, vt Samuel hoc expediret sine vlla difficultate non respicens, an aliqualiter grauaretur ipse in hoc: videbatur enim quoddam dedecus ei inferri, quia ipse, & filij sui habebant principatum iudicatiuum populi: nunc autem, si instituerētur rex, non maneret vllus principatus in domo Samuelis: dicit tamen Deus, quod non grauetur in hoc Samuel, quia non contemnitur ipse principaliter, sed Deus, & tamen Deus tolerat, ergo ipse tolerare debet. *Ne regnem super eos.* Id est, Israëlitæ abiecerunt me, ne habeam regnum super eos: ante hoc autem nemo regnabat super Israëlitas, sed Deus ipse erat rex immediatus: nunc verò, quia volebant alium eligere regem nolebant super se Deum immediatè regnare.

Iuxta omnia opera sua quæ fecerunt à die qua eduxi eos de terra Aegypti vsque ad diem hanc. Quasi dicat non est admirandum quod hoc faciant, quoniam non est opus nouum, sed est sicut omnia alia quæ fecerunt à die, qua eduxi eos de terra Ægypti, scilicet semper ab illo die peccauerunt, & nunc etiam peccant.

Quomodo intelligitur, quod Iudæi semper peccauerūt.

Non tamen est intelligendum, quod semper peccarent, quia aliquando sequebantur dominum, vt patet supra scilicet tempore Samuelis: etiam Iosue cap. vltim. Dicitur & Iudic. c. 1. quod Israëlitæ seruierunt Deo Israël cunctis diebus Iosue & seniorum, quo longo tempore vixerunt post Iosue, ergo nō semper operati sunt praue Israëlitæ ex die, qua egressi sunt de Ægypto.

C

Respondendum est, quod accipit hic scriptura vniuersale, vt in plurimum secundum modum communem scripturæ: rarissimè enim Israëlitæ Deum colebant conferendo ad tempora, in quibus nō colebant, ideo illa tempora, quibus colebant reputantur quasi nihil: sic enim dicitur, quod Israelitæ toto tēpore, quo fuerunt in deserto, scilicet 40. annis peccabant, & tamen non semper peccauerunt: aliquando enim recte agebant, & habebant affectum in Deum conuersum, ita vt Deus laudaret intentionem eorum, vt patet Deut. c. 5. scilicet bene omnia sunt locuti: quis det eos talem habere mentem, vt timeant me, & custodiant vniuersa mandata mea: dicebantur tamen semper peccasse dum fuerunt in deserto, vt patet Psal. 94. scilicet 40. annis proximus fui generationi huic, & dixi, semper hi errāt corde, sic igitur hic dicitur, quod semper opera eorum fuerunt talia, id est, vt communiter. *Sicut dereliquerūt me, & seruierunt dijs alienis.* Hoc enim sæpè fecerunt: nam in deserto parum postquam egressi sunt de Ægypto, scilicet, nondū completis tribus mensibus fabricauerunt deos Ægypti faciētes vitulum aureum, & iste erat Deus Ægyptiorum, qui vocabatur Apis. De hoc apparet declaratum Exod. 33. ca. postea etiam anno 40. ante introitum in terram Chanaan plurimi Israelitarum coluerunt deos Moab, vt patet Numer. c. 25. & perierunt ibi multi Israelitæ: postea etiam cum fuerunt in terra Chanaan multoties conuertebantur ad idola, sicut patet per processum libri Iudicum, & tunc tradebat illos in manus diuersarum gentium, & deinde cum conuerterentur suscitabat Deus iudices, qui liberabant eos. *Sed faciunt etiam tibi.* In hoc Deus consolatur Samuelem, ne doleat, quod principatus auferatur à domo eius, quoniam non est n.irum, quod hoc faciant illi, cum sic etiam Deo fecerint ab initio relinquētes eum, & colentes deos alienos. *Nunc ergo audi vocem eorum.* id est, exaudias, quæ dicunt, vt facias secundum voluntatem ipsorū, scil. constituendo regem. *Verumtamen contestare eos.* Quamquam Deus scirer, quod Israelitę semper vellent regem habere: tamē Deus voluit, vt circa hoc adhiberetur quęcunq; diligentia adhiberi posset, vt desisterent ab hac peruersa intentione: nā nō erat eis salubre quod regem peterent, quia aliquo tempore tātum affligerentur à rege suo, quod ipsi nollent habere regem, & si hoc non fuisset eis prænunciatum à Deo habuissent aliquam occasionem ad dicendum, quod ipsi nō acceperant regem si præsciuerant, quæ mala inde consecutura erant: voluit Deus eis prænunciare ista per Samuelem, & hoc est quod contestaretur, id est, testificaretur illis, quod multa mala ventura essent si eligerent regem, & hoc est, quod contestaretur eos. *Et prædic eis ius regis, qui regnaturus est super eos.* id est, prænuncia illis quantum poterunt super eos reges, quos cōstituent, & vocantur hic iura regis ea, quæ reges ab eis exigere poterant.

D

Iudæi maximè dediti fuerūt idololatriæ.

E

Et dicitur hic de rege regnaturo: nō quidem, quod intelligātur omnia ista de illo rege, qui immediatè regnaturus erat super Israel, quia ille non afflixit Israelitas secundum omnia, quæ habentur hic: ille enim fuit rex viuens in simplicitate, scil. quod nō habuit magnitudinem exercitus, nec equites, & præcursores quadrigarum, & multitudinē possessionis secundum quod habetur hic: sed accipitur hic rex pro omnib⁹ regibus futuris, quoniam aliqui eorum grauauerunt nimis populum in tributis & accipiendo ab illis, sicut apparet de Salomone, qui habendo magnitudinē diuitiarū grauauit populum suum, ita vt in principio regni filij eius dicerent Israelitæ: pater tuus duriſſimum iugum imposuit nobis: tu itaq; nunc minue paululū de imperio patris tui duriſſimo, & de iugo grauiſſimo, quod imposuit nobis, vt patet infra 3. lib. c. 12. & quia noluit filius Salomonis minuere aliquid de iugo, quod imposuerat pater suus, diuisum est regnum illius & recesserunt. 10. tribus ab eo, vt patet eo. c. sic quoq; alij reges, qui praui erant grauabant populum magnis impositionibus, ita vt iam Israelitæ magis se putarent seruos quam liberos.

Quis erat rex, cuius iura descripsit hic scriptura.

Dixit itaque Samuel omnia verba Domini. Ista verba sunt ea, quæ habentur infra de iure regis, & Deus dixerat illa Samueli, s. nocte præcedenti cum apparuit ei. *Ad populum qui petierat à se regem.* Iste populus erat multitudo seniorum, qui conuenerant de toto Israel in Ramatha ad Samuelem, vt constitueret eis regem: vocantur isti populus, quia multi erant, cū dicatur supra, quod congregati sunt vniuersi maiores natu Israel: vel vocantur populus, quia nomine totius populi illi veniebant ad Samuelem, & isti petebant regem à se. i. à Samuele. s. quia iste erat propheta domini, & erat princeps eorū, volebāt quod ipse instituerēt eis regem: eo autem nolente nolebant facere quicquam, quia dato quod vellent, & facerent, putabant quod nō cederet eis in prosperum.

F

Curras quot modis accipitur.

Hoc erit ius regis, qui imperaturus est nobis. id est, quicunque rex fuerit super vos constitutus, vt imperet, poterit facere omnia, quæ sequuntur hic. *Filios vestros tollet, & ponet in curribus suis.* Tollere significat violentiam, & est sensus, quod inuitis ipsis rex acciperet filios eorum ad seruiēdum sibi. Et dicit, quod poneret in curribus suis, quod intelligitur dupliciter. Vno modo de curribus qui sunt plaustra, & pertinent ad agricultura, & opera rustica, scil. quod rex acciperet de filijs Israelitarum aliquos ad seruiēdum sibi in opere rurali, & poneret eos in curribus, s. ad regendū plaustra, & huic cōsonat, quod infra habetur, scil.

filios vestros faciet aratores agrorum suorũ, & messores segetum,& fabros armorum:etiam infra dicitur,quod auferet seruos & ancillas,& iuuenes optimos,& poneret in opere suo, s. quod faceret eos cessare ab operibus familiaribus, & poneret illos in opere suo,scil.regali. Alio modo accipiũtur currus pro curribus falcatis,qui pertinebant ad genus belli: erant autem isti currus habẽtes in rotis gladios curuatos in modum falcis, & extẽsos in transuersum. Cum autem currus moueretur impetu magno quicunque prope currum esse: discerpebatur,ideo omnes fugiebant à curribus.portabantur autem isti currus ab equis quatuor, qui etiam armati erant aliquo genere leuis armaturæ,ne læderentur ab hostibus incursantibus, & super currum erat vnus vir armatus, qui pugnabat, alius autem erat super equos,qui vertebat eos quocunque vellet:fuit aũt istud antiquissimum genus armaturæ, eratq; pretiosum, quia erat magnorum sumptuũ,id est etiam si essent reges potentes paucos currus habere poterant, & de istis intelligitur litera hæc: quoniam hic à principio agitur de opere bellico,cum dicitur, quod faciet eos sibi equites,& præcursores quadrigarum suarum,& tribunos,& centuriones.

Curr° falcat° qualis erat et quomodo cum eo bellum fiebat.

Currus falcati non fuerunt apud hebræos in introitu terræ Chanaan.

QVÆST. XVIII.

ISTI currus à principio inter hebræos non fuerunt: nam cum introierunt Israëlitæ in terram Chanaã pugnauerunt-que contra multos Chananæos simul acceperunt currus,& equos:iussitq; Deus,vt currus igne comburerent,& equos subneruarent, ita vt ipsi nihil vtilitatis ab eis acciperent: de hoc Iosue c.11.Postea autem Israëlitæ nũquam habuerunt currus, tum quia Deus vetuerat: tum quia erant ipsi pauperes,&non poterant emere, nam in terra Israëlitarũ rarissimi equi erant, sed emebantur de Ægypto, & Choa:vnde Salomon, qui habuit multitudinem equorum & curruum partim emebat de Ægypto,& Choa,& partim offerebantur ei à regibus,& prouincijs,vt infra 3.lib.cap.10.reges autem, qui immediatè præfuerunt Israëli nihil horum habuerunt, potissimum rex Saul, qui primus fuit: nam iste pauper fuit,& non habuit currus,& equites, nec solum hoc,sed etiam non habebat arma ad bellum,quia in primo bello,quod ipse fecit contra Philisthinos non inuenta sunt arma in Israël,scilicet nec gladius,nec hasta, nisi in manu eius,& filij sui Ionathæ, vt patet infra capitulo decimotertio. Dauid autem qui successit huic in regnum nimis fuit diues,quia fecit bella multa contra gentes, in quibus ditatus est: ita vt ipse reliquerit aurum,& argentum.& æs,quę necessaria erant ad ædificationem templi domini,vt patet primo Paralipo.capi.13. relicta sunt etiam multa inuolucra pecuniarum in sepulchro eius: nam ferunt ibi, vt ait Iosephus libro septimo Antiquitatum octo loculos argenti, & auri mechanicè absconditos,ita vt nullus hebræorum regum, nec aliarum gentium moriens tot pecunias reliquerit: iste tamen non habuit currus,& equites: non enim de eo aliquid tale legitur,nisi de paucis sequenti lib.ca.8. sed filius suus Salomon, qui præcessit in gloria regali super omnes reges Iudæorum, multiplicauit sibi currus, & equites: nam habebat Salomon quadraginta millia præsepia equorum currilium,id est, pertinentium ad currus, & habebat duodecim millia præsepia equestrium,vt patet infra 3.lib.cap.4. multiplicauit etiam post hoc sibi currus,& equites,quia emebat de Ægypto, & Choa, & offerebantur sibi à prouincijs,& gentibus terræ: in his autem curribus,& equis ponebat filios Israëlitarum, & quãtum ad hoc cogebat eos ad quoddam genus seruituris: alij autem reges, qui post Salomonem fuerunt eodem modo fecerunt, quamquã non accesserunt ad magnitudinem glorię Salomonis. *Facietque sibi equites.* Scilicet homines armorum pugnantes in equis: rara enim erat apud antiquos equestris pugna,& tamen reges,qui fuerunt glorioſi habuerunt equites,& assignabant sibi pro equis de filijs ipsorum Israëlitarum viros industrios,& potentes ad bellum: sic namque Saul, licet non habuerit currus & equites, tamen pro militia sua accipiebat de filijs Israëlitarum quoscunque volebat. Sic patet infra cap.14. scilicet. Quemcunque videbat Saul virum fortem, & aptum ad prælium sociabat eum sibi. *Et præcursores quadrigarum suarum.* Vocantur præcursores aurigæ, scilicet qui dirigebant currus: nam in pugna curruli erat super currum vnus vir armatus,qui pugnabat contra hostes: alius autem erat super equos dirigens eos, & iste non pugnabat, sed dirigebat currum. Hi autem vocantur præcursores quadrigarum, quia faciebant eas currere quocunque vellent, & de his etiam accipiebant reges Israëlitarum ab Israëlitis ascribentes eos illi operi, & vocantur præcursores quadrigarum, quia in præcursu earum currebant, scilicet præcedentes ad armatos, qui erant in curribus, quia auriga erat in anteriori parte currus, id est, temone, & armatus vir super ipsum currum.

Depauperta-te regis Saulis, & de diuitijs Dauid & Salom.

Et constituet sibi tribunos, & centuriones. Id est,etiam de filijs vestris faciet tribunos: isti erunt principes armatorum in bello: nam diuidebatur semper exercitus in duces,vt non essent omnes immediatè subditi vni vito,sed cũ diuisi essent in plures per subordinationem facilius fieret, & melius res bellica ageretur: isti autem principes tenent multiplicem gradum secundum pluralitatem & paucitatem subiectorum sibi. Vocantur autem quidam tribuni, id est, millenarij, quoniam mille viros habebant sub ducatu suo. Alij vocabantur centuriones,quia quilibet eorum habebant centum viros sub se,& sic erant alij quinquagenarij,& secundum alios numeros:hos autem accipiebat rex de filijs Israël ascribendo eos exercitui suo.Istud autem non erat grauamen Israëlitis, quia quod aliquis constituatur in principem excellentia est, & non seruitus: potest tamen istud aliqualiter pertinere ad subiectionem inquantum aliqui nolentes vacare operi bellico, sed magis manere in ocio quieto,ascribebantur militiæ, vt essent duces, & haberent magnam curam exercitus. *Et aratores agrorum suorum.* Id est,accipiet rex filios vestros, & assignabit eos ad arandum agros suos: vacabant enim reges agriculturæ,& volebant quòd subditi impenderent eis famulatum etiam quantum ad hoc.

Tribunus quid. Centurio qd.

An omnia ista iura regis,quæ hic ponuntur sint debita regibus, ita quòd possint illa sine peccato exigere.

QVÆST. XIX.

QVÆRET aliquis an ista, quæ habentur hic sint iura debita regibus,ita quod ipsi licitè possint exigere illa à subditis. Aliquis respondebit, quod sic, quoniam si ista non possent reges petere à subditis superfluè ponerentur hic, quia si de eis, quæ iniustè agere possunt contra subditos dicatur non erit numerus,quia non solum hæc mala, sed etiam quæcunq; alia homines excogitare possunt reges poterunt subditis facere,ergo ista quæ habentur hic debita sunt.

Prima opinio. Primũ argumẽtũ.

Item patet,quia dicitur hic hoc erit ius regis, qui imperaturus est vobis,sed quæcunque iure fiunt iuste fiunt, ergo reges iuste ista poterunt exigere. In contrarium videtur, quod non possint ista iuste petere: quoniam hic ponuntur aliqua quæ pertinent ad rapinam,sed rapina iniusta est. De hoc apparet infra,cum dicitur agros quoque vestros,& vineas, & oliueta optima tollet,& dabit seruis suis.

Secundũ argumentum. In oppositũ pro veritate.

Item quia dicit filios vestros faciet aratores agrorum suorum,& messores segetum,& fabros armorum: sed ista aut fiebant sine pecunia,aut data pecunia,si sine pecunia pertinebat ad violentiam,& defraudationem laborum, quæ grauia peccata sunt: si autem data pecunia pertinebat solum ad violentiam inquantum rex cogebat eos laborare in opere suo contra voluntatem ipsorum.

Item dicitur infra segetes vestras, & vinearum redditus addecimabit,vt det eunuchis, & famulis suis, & seruos vestros,& ancillas,& iuuenes optimos, & asinas auferet, & ponet in opere suo,sed ista manifestè sunt iniusta, ergo nõ erant debita regi.

Item patet,quia dicitur infra vos eritis ei serui, sed quod rex deducat in seruitutem eos, quibus præest,est iniustissimũ: ergo non poterit ista facere.

Item dicitur infra Clamabitis in illa die à facie regis vestri, quem elegistis,& non exaudiet vos dominus, quia petistis regem: si tamen ista iuste imponerentur non habebant Israëlitæ cur clamarent ad Deum, neccur Deus non exaudiret eos: dicitur tamen quod non exaudiet, quia petiuerunt regẽ,ergo

præsupponitur,quod ipsi iniusta patiebantur:Deus tamen no liberabat eos,quia ipsi meruerant.

Respondendum ad quæstionem secundum quosdam:dicit enim Nicolaus,quod aliqua sunt de iure regis in necessitate positi propter bonum commune regni. Et sic omnia,quæ inferius scribũtur à Samuele sunt de iure regni,quia in tali casu omnia sunt regis,vel principis expendenda pro bono communi.Sicut & in corpore naturali videmus, quod manus, vel alia pars corporis naturali instinctu exponitur pro conseruatione vitæ ipsius corporis.Si autem accipiatur alio modo ius regis extra necessitatem sic plura exprimuntur à Samuele, quæ non pertinent ad ius regis,vtputa omnia,quæ reddunt populum subditum seruilem,& quæ non respiciunt bonum cõmune,sed hominis in regno positi voluntatem, & talia prædixit eis Samuel ad retrahendum eos,ne peterent regem,quia non expediebat eis,cum faciliter regnum conuertatur in tyrannidem propter magnitudinem potestatis vni commissæ.

Hæc opin. Nic. est multũ falsa satis,et periculosa animabus, quia præstat principibus incertiũ rapina et tyrannidis.

Opinio Lyrani de iure Regum confutatur.

QVÆST. XX.

SED dicendum est,quod ista, quæ ponuntur hic, non sunt iura regũ,id est,eis debita,vt ipsi exigere possint illa à subditis.Nec stat distinctio,quod quędam illorum pertineant ad regem existentem sine necessitate,& omnia pertineant ad regem existentem in necessitate : nam nulla necessitas regis esse potest,pro qua licitum sit,quod ipse reducat in seruitutẽ subditos suos, infra tamẽ dicitur: Vos eritis ei serui, & clamabitis, ergo nõ poterat rex aliquo modo ista exigere, nam rex illa iustè exigit,quæ pertinent ad principatum regalem manentẽ in viribus suis.Cum autem transierit principatus regalis in tyrannidem est iam peruersissima politia, ergo non poterit rex exigere ea,quæ pertinent ad tyrannidem, sed nulla maior potest esse species tyrannidis,quàm quòd rex seruos efficiat subditos suos,ergo nullo casu hoc licet.

Item multa alia sunt hic,quæ pertinent ad iniuriam,& nõ prosunt ad commune bonum regni,scil.quod rex faceret filios Israëlitarum aratores agrorum suorum,& messores segetũ, & fabros armorum,sed ista fieri nõ possunt, nisi ad vtilitatem priuatam regis,& cum graui damno subditorum, ergo nullo modo ista rex potest exigere.

Item exemplum Nicolai non applicatur ad propositum, scilic. quod sicut in corpore naturali quælibet pars se exponit pro toto corpore,ita quoque pro bono communi omnia bona priuatorum exponenda sunt,quod quidem verum est. Sed hoc nihil pertinet ad ea,quę dicuntur hic de iure regis,quoniam omnia,quæ habentur hic pertinent ad bonum priuatum regis,cum ipse pro seipso accipiat omnia hæc à subditis, & nõ pertinent ad bonum commune, ergo non poterit rex in quacunque necessitate ista accipere.

Item Deus vetuit in lege aliqua istorũ, ergo non poterant reges illa iuste petere:patet quia infra dicitur, quod rex tolleret agros & vineas,& oliueta optima,& dabit seruis suis,& segetes vestras addecimabit,vt det eunuchis,&tamen Ezech.c. 46.dicitur:Nõ accipiet princeps de hęreditate populi per violentiam,& de possessione eorum,sed de possessione sua hęreditatẽ dabit filijs suis, vt non dispergatur populus meus vnusquisque à possessione sua.

Item infra dicitur, quòd Israëlitæ efficerentur serui regis sui,& tamen Deut.c.17.prohibetur istud:nam dicitur:Cumq; fuerit constitutus nõ multiplicabit sibi equos,nec reducet populum in Ægyptum equitatus numero subleuatus,scil.nõ habebit rex magnam potentiam,ita vt per hoc reducat subditos suos in seruitutem,quod est reducere eos in Ægyptum, scil. in talem seruitutem qualem patiebantur in Ægypto.Et non solũ non licebat regi reducere in seruitutem subditos,sed etiã non licebat,quod superbiret super eos.Sic patet Deut.c.17.ſ.quod non habebit rex immensa pondera auri & argenti,& subditur postea ne eleuetur cor eius in superbiam super fratres suos,ergo non erat licitum regi ista petere.

Dicendum igitur,quod omnia quæ habentur hic fuerunt posita non quidem tanquam iura regum, sed tanquam mala, quæ poterant facere reges super subditos propter magnitudinem potestatis,& ponuntur hic multa grauissima, vt per hæc intelligantur multa mala, quæ reges excogitare poterant, & imponere subditis suis,cum hic ponatur id, quod grauissimũ est,scil.quod subijcerentur in seruitutem.

Rationes primæ opinionis quæst.19.soluuntur.

QVÆST. XXI.

AD rationes in contrarium patet responsio. Ad primam cum dicitur,quod ista aut ponebantur tãquam iura debita,aut tanquam mala,quæ infligere poterant reges subditis. Dicendum,quod ponebantur ista tanquam mala, quæ reges poterant infligere per potestatem,& non tanquam iura debita.Et cum dicitur,quod ista superflua sunt, quia plurima alia infligi poterant. Respondendum,quod ponuntur ista, vt per ea significentur omnia alia quæcunque mala, quæ infligi possent,quia hic ponitur omnium pessimum, scil.seruitus,in qua possunt omnia alia colligi.

Ad secundam,cum dicitur,quod ista sunt iura regis,vt patet in litera. Respondetur, quod non accipitur his ius pro eo, quod debitum est,sed large pro omni,quod impositum est,& reddi solitum est,& sic omnes impositiones principum,vel locorum,siue iustæ,siue iniustæ sint,iura vocãtur principum,vel locorum,ideo quamquam hic Deus dixit, quod ista erant iura regis,qui imperaturus erat, nõ attribuitur aliquod ius regibus ad petendum aliquid horum,cum solum vocentur hic iura,id est,impositiones.

Causa autem quare ista posita sunt hic fuit, vt Israëlitæ timore malorum sibi futurorum desisterent à petitione regis, quod apparet ex principio literæ : veruntamen contestare eis ius regis,qui imperaturus est,id est,prædic eis,quæ mala reges facient eis,imponendo eis quæcunque voluerint per magnitudinem potentiæ, ideo eo modo quo posita sunt omnia debent exponi ad iniquitatem.

An rex possit licitè aliquos inuitos facere armigeros suos, vel quælitercunque militantes sibi in bello.

QVÆST. XXII.

POSSVNT tamen aliqua horum trahi ad æquitatem, ita vt liceat regibus illa petere:sic patet de primo, scilic.filios vestros tollet,& ponet in curribus suis,& faciet sibi equites,& præcursores quadrigarum.

Sed pro his considerandum est, quod aut est necessitas rei publicæ,vt habeat militantes ad defensionem suam, aut non est necessitas : si est necessitas,aut illa est præsens,scil.quia hostes instant,vel est necessitas de futuro,ad quam vult se parare respublica per prouidentiam antequã veniat,quoniam secundùm Gregorium minus iacula fetiunt,quæ præuidentur: si sit necessitas præsens poterit rex ascribere militiæ suæ quoscunq; viderit opportunũ esse scribi obseruatis duobus.Primo quod hoc non repugnet professioni personæ.Secundo quod prouideatur ei de sufficienti salario.Quantum ad primũ patet,quia etiam pro necessitate hostium nõ poterit rex ascribere militiæ suæ ordinatos in sacris,quoniã hos ad bellũ ire, vt pugnet iniustũ est,quia occidendo aliquẽ efficerentur irregulares.Idem autem est quantum ad monachos, etiam si non sint in sacris, quoniã ad hos non pertinet bellum,sed orationes, vel lachrymæ.Ita autem erat in veteri testamento, quia licet non cõtraheretur irregularitas in sacerdotibus illis eo modo, quo nunc contrahitur,tamen sacerdotes nõ pertinebant ad bellũ,quod patet Numeri cap.1. quia cum ibi computati fuissent omnes Israëlitæ procedentes ad bellum,dixit Deus Moysi : tribum Leui noli numerare, nec ponas summam eorum cum filijs Israël:sed constitue eos super tabernaculum, & vasa eius, quasi dicat, quòd eo, quòd habebant curam sanctuarij non cogebantur ire ad bellum:ideo sacerdotes,& Leuitę non poterant à regibus Iudæorum adscribi in militia.

Secundum quod requirebatur erat, quòd prouideretur sufficienter adscriptis ad militiam de bonis communitatis, vel de bonis regis,quia nemo cogitur suis stipendi s m litarè primo ad Corinth.cap.9.hoc autem verum est,si rexvel communitas haberent vnde soluerent stipendia : alioquin pro bono communi tenebatur quilibet stipendijs suis militare

quantum

A *Quilibet tenetur exponere bona sua pro salute cõmuni, sed non pro rege.*

quantum posset,& in isto casu debet bona priuatorum exponi pro communitate,sed pro rege nõ: quia rex est propter cõmunitatem,vel regnum,& communitas non est propter regẽ, sed solum ipse est membrum nobilius illius. Potissimè autem si sit talis communitas,quę nihil habeat in cõmuni,sed omnia in singulari,sicut erat inter Lacedæmonios, vt patet 2.Poli.c. de politia Lacedęmoniorum,quamquam talis modus politię vituperabilis est,sicut ibi Arist. redarguit. Si autem necessitas militandi non esset pro præsenti, sed pro futuro dicendum, quod iustum est,& rationabile,quod aliqui sint militantes,& eruditi ad bellum antequam hostilis necessitas ingruat: alioquin facile est superari quoscunq; pugnãtes, nihil enim magis est,quod ad bellum conferat, quàm armorum exercitium, & assiduitas,sic enim dicit Vegetius.lib.1. de re militari, quod Romani omnes gentes sola armorum exercitatione vicerunt: nam Græci prudentia superiores erant: Africani autem dolositate mãiores: Hispani autem viribus,& fortitudine sine dubio superabant,sed has omnes gentes sola exercitatione vicerunt,ideo dicendũ quod oportet quod respublica semper habeat aliquos,qui armorum peritiam,& consuetudinem habeant:& quantum ad hoc rex, vel populus potest ascribere militiæ quos voluerit prouidendo sicut in superioribus,scil. quòd professio personæ non repugnet: & de competenti stipendio prouideatur.

Prudẽtia Græcorũ. Exercitium Romanorũ. Fortitudo Hispanorũ.

Si autem non sit necessitas militantium, sed quòd rex ad gloriam,& excellentiam suam velit multos ascribere militiæ erit iniustum accipere aliquem inuitum ad militiam, etiam si status personę non repugnet,& de sufficienti stipendio ei prouideatur: hæc autem omnia intelliguntur quantum ad omnia genera hominum militantium,scil.quantũ ad equites,& præcursores quadrigarum tribunos,cẽturiones,& similes. *Et messores segetum.* Ista pertinent ad opera agriculturæ:interdũ enim principes cogunt subditos suos famulari eis in opere agriculturæ,vel in constructione domorum, & similibus nulla data pecunia:quod pertinet ad tyrannos qui vtilitatem suam quærunt non curantes de vtilitate subditorum: & sic subditos, vt seruos arbitrantur imponentes eis omne genus seruitutis.

B

Et fabros armorum,& curruum suorum. Id est, etiam reges cogent filios vestros famulari eis,vt sint fabri ferrarij ad fabricandum regi omne genus armaturæ etiam ad fabricandum currus. Vocantur quoque fabri respectu curruum: quia faber est nomen generale ad omnem operantem manualiter in rebus duris,siue in metallis, siue lapidibus siue lignis.Reges autem ad gloriam suam volebant habere omnia hæc, & cogebant subditos ad faciendum eis illa: sic patet de Salomone, qui fabricauit sibi currus multos,& arma ad quæ cogebat filios Israël: vnde ipsi dixerunt quòd erat eis impositum graue iugum à Salomone seruitutis magnæ,& petierunt illam à filio eius minui infra 3.lib.cap.12.

An rex possit imponere licitè subditis,quòd sint messores agrorum suorum,& aratores,& fabri armorum.

QVÆST. XXIII.

C QVÆRET aliquis an reges aliquo modo imponere possint subditis suis ea,quæ habentur hic, scilicet quòd sint messores agrorum suorum,& aratores & fabri armorum.Respondendum est quòd aut reges imponunt ista subditis nullo dato precio,vel tanto non quantum iustum est: aut dato precio rationabili:si primis duobus modis iniustum est,& nequaquã imponere possunt nisi forte reges nimis pauperes essent, non vt nunc sunt,sed vt à principio erant cum principatus regalis erat aliquid paruum sicut patet de Saule, qui licet rex esset,tamen sequebatur boues veniens de agro, & vacabat agriculturæ,vt patet infra 11.cap. Nam die, qua nunciatum est ei de iniuria regis Ammon contra viros Iabes Galaad veniebat de agro: arauerat enim & cum duceret coram se duos boues ira concitatus occidit vtrunque & diuisit in particulas: si huiusmodi autem reges vacantes agriculturæ, vt prouiderent aliqualiter statui suo propter inopiam non possent abundare cultoribus agrorum suorum, poterant imponere subditis suis quòd essent aratores agrorum suorum, & messores segetum, sicut poterant imponere alia tributa cum essent in inopia. De fabris autem armorum, & curruum non est sicut de messoribus segetum, & aratoribus agrorum, quoniam etiam si non sit rex in inopia posset subditis suis,quos videret ad hoc industrios imponere,quod fabricarent arma,& currus: dato tamẽ precio rationabili. D

In alijs autem duobus, etiam si rex daret precium sufficiens non poterat aliquos inuitos facere aratores agrorum, & messores segetum. Ratio diuersitatis est,quia fabri armorum pertinent ad vtilitatem reipublicæ,& vtilitatem regis: quilibet autem qui est in republica, cum sit pars ipsius vrbis tenetur vrbi,& debet impendere quicquid habet,& potest, & etiam seipsum pro vtilitate eius si res exigat: esse autem messorem agrorum regis,& aratorem non tangit aliquo modo vtilitatem publicam,sed personam priuatam,scilicet regem: ipsi autem non tenentur ad omnia,quę sibi vtilia sunt sicut reipublicæ,eo quòd cum aliquis agit pro republica agit pro seipso cum bonum suum sit pars boni publici: cum autem agit pro rege & bonum illius non tangit bonum publicum, est facere pro persona priuata, ideo rationabiliter dato precio potest cogi in vrbe aliquis ciuis ipsius, vt sit faber armorum pro republica si ad hoc industrius sit & sic de alijs,quæ tangunt vtilitatem reipublicæ: cogetur tamen aliquis etiam dato sibi precio quòd sit arator agrorum regis,& messor segetum illius, ideo si vellet rex ad aliquid istorum cogere subditos suos grauaret eos.

Filias quoque vestras faciet sibi vnguentarias, & focarias,& panificas.

Sicut rex redigebat in famulatum suum viros Israëlitas:ita etiam redacturus erat filias eorum, ita vt nullus vacaret à seruitio regis: erant autem fœminæ seruituræ in aliquibus officijs,quæ ad earum ministrationem pertinent: sic autem est esse vnguentarias: istud autem pertinet ad omnem compositionem,quæ fit ex speciebus ad delectamenta humana:est autem dupliciter. Fiunt enim quædam compositiones liquidę, & molles ex rebus diuersis,& istæ propriè vocantur vnguenta, quia sunt ad vngendum corpora,& condelectant carnem humanam per tactum. Aliæ autem sunt compositiones de rebus siccis, & aromaticis, & istæ pertinent ad odorem, vt inde condelectentur homines: istud autem non vocatur propriè vnguentum, sed pigmentum: scriptura tamen vtrunque vocat vnguentum,& componentes vocat vnguentarios: sic patet Exod. cap.30. vbi datur modus componendi vnguentum ex diuersis speciebus ad vnguendum summum sacerdotem, & alios, & vasa sanctuarij, & dicitur ibi quòd erit compositum opere vnguentarij: ibi etiam ponitur de compositione thymiamatis.quod pertinet ad bonum odorem & fit ex rebus siccis,& aromaticis: dicitur tamẽ quòd erit factum opere vnguentarij. Vocantur ergo fœminæ vnguentariæ illæ, quæ parant quascunque commixtiones ex speciebus ad varia delectamenta tactus & gustus. Has autem reges accepturi erant, nam licet à principio seculum rude fuerit, & reges non multum curarent de his delectationibus, sed communem cum alijs vitam ducerent, tamen cum incœperunt habere magnam illam potestatem regiam,incœperũt se tradere omni delectamento,& habuerunt curam,vt nihil præteriret eos, quod delectationem aliquam afferre posset: sic enim fecit Salomon, qui fuit tertius rex Iudæorum,vt patet Ecclesiastices cap.2.scilicet Feci mihi cantores,& cantatrices,& delicias filiorum hominum scyphos & vrceos ad vina fundendum in ministerio: & omnia, quæ desiderauerunt oculi mei non negaui eis,nec prohibui cor meum,quin omni voluptate frueretur, & oblectaret se in his,quæ præparaueram:ad hoc tamen necessarium erat ministerium fœminarum: ideo filias Israëlitarum subijcerent reges eorum ad cultum suum. *Et focarias.* Vocantur focariæ mulieres parantes cibos:omnes enim cibi igne diguntur: ideo paratrices pulmentorum à foco denominantur: & per hoc intelligitur omnis modus confectionis ad delectationem,quæ est in gustu, sicut vnguentariæ erant ad delectationem quæ est in tactu & odoratu. E

Vnguẽtaria quid.

Vnguẽtum,et pigmẽtum quomodo differãt.

Aliquando autem accipiuntur focariæ pro concubinis:sic enim nos accipimus,& dicuntur focariæ à foco, quia ad eundem focum manent, scil.in eadem domo cum illo cuius concubinæ sunt: hic autem accipitur primo modo pro pulmentarijs:quamquam etiam in isto secũdo modo accipi posset,quo- F

A niam reges accipiebant de filiabus Israëlitarum eas, quę placebant in oculis eorum in concubinas: sic enim fuit de Salomone, qui accepit concubinas octoginta, & adolescentulas, quarum non erat numerus, vt patet Cant. cap. 6. vel sicut habetur infra 3. lib. cap. 11. Fuerunt concubinæ trecentæ. Has igitur acciperet rex de filiabus subditorum suorum, & in hoc grauaret eos.

Et panificas. Id est, etiam faciet filias vestras pistrices suas ad diuersa genera panum. In omnibus enim reges exquirebant delectamenta, ideo etiam in panibus faciebant sibi varietatem, & ad hoc accipiebant multas filias Israelitarum in panificas.

De concubinatu dicitur infr. q. 205. vbi ista q. decidit. Et ad ista quatuor argumenta respõdetur infra à q. 206. vsque ad q. 235. qa fieri sic fuit necesse vt à fũdamentis quæstio vẽtilaretur.

An regibus, & quibus ius alijs in lege naturæ, & Moysi, & generaliter ante legem Christi liceret habere plures vxores simul. Et an vxorum pluralitas sit contra ius naturale, vel rationem matrimonij. Et de differentijs circa matrimonium inter nouum, & vetus testamentum.

QVÆST. XXIIII.

QVÆRET aliquis an aliquid istorum trium possent reges facere licitè. Ad quod respondendum specialiter de focarijs, quòd aut accipiuntur pro concubinis, aut pro pulmentatarijs: si primo modo dicendum, quòd nullo modo licebat regibus accipere filias subditorum suorum in concubinas, siue eis volentibus, siue inuitis, siue data mercede, siue nõ: quoniam concubinatus peccatum est, & semper fuit peccatũ, cum præter legem matrimonij omnis experientia actus venerei sit illicita. Sed obijcietur, quòd liceret, quia concubinatus erat in veteri testamento: nam habuit Abraham concubinas Agar, & Ceturam: Genes. 25. c. Salomon habuit concubinas multas infra lib. 3. 11. cap. & Cant. cap. 6. Dauid habuit concubinas: sequenti lib. c. 5. & lib. 1. Paralip. 3. cap. Leuita de monte Ephraim habuit concubinam: Iudic. 19. cap. Dicendum quòd illicitus erat concubinatus in veteri testamento, & semper fuit illicitus, quia est contra ius naturale, & rationem: neque potuit vnquam alicui licere, vt magis declarabitur Matth. cap. 5. ideo nec regibus licebat habere concubinas.

B Aliquis autem dicet hoc efficaciter probari, quia regibus Iudæorum erat vetita multiplicatio vxorum, ergo à fortiori habere concubinas. Patet hoc Deut. 17. ca. non habebit rex vxores plurimas.

Dicet aliquis quòd ista non est conueniens probatio: nam vetatur pluralitas vxorum, eo quòd est de se mala, & contra rationem matrimonij, sed ideo non sequitur inde à fortiori esse vetitum concubinatum: nam si de se pluralitas vxorum est mala, peior est pluralitas vxorum quàm habere vxorem & concubinam: sicut grauius peccaret sacerdos, qui aliquam fœminam acciperet in vxorem, quàm acciperet in concubinam, & grauius peccaret, qui monialem acciperet in vxorem, quàm in concubinam.

Pluralitas vxorum an sit contra ius naturale, & de se illicita.

Sed dicendum quòd non est ista conueniens redargutio probationis: & quòd non est verum quòd pluralitas vxorum sit contra ius naturale, vel rationem matrimonij. sed est nobis illicita, quia vetita, & non teneret matrimonium.

Sed obijcitur, quòd sit de se illicita, quia Papa dicit illud extra de diuor. cap. gaudemus, quòd pluralitas vxorum nulli vnquam licuit, nisi ex diuina reuelatione, ideo in pluralitate vxorum excusabantur patriarchæ ab adulterio: sicut Iacob à mendacio, Israëlitæ à furto, Samson ab homicidio.

C Dicendum quòd vxorum pluralitas non est de se contra rationem, aut institutionem matrimonij: sed solum est mala inquantum est prohibita, sicut nunc est mala quia prohibetur. in lege autem naturæ non erat vetita, in lege autem Moysi nõ vetabatur; immo ex ipsa lege significatur quòd licebat sicut ostensum est supra c. 1. & dicetur Matth. c. 19. ideo tunc satis videbatur valere argumentum quòd si pluralitas vxorum, quæ de se non est illicita vetatur regibus à fortiori vetabitur concubinatus, qui est de se illicitus.

In q. 4 & 5.

Sed dicendum quòd de hoc aliter est in nouo testamento aliter in veteri: erant enim duæ differentiæ circa matrimonium inter nouum, & vetus testamentum. Prima quia in veteri testamento licebat fieri diuortium ex quacunque causa etiam ex sola voluntate dumtamen daret vxori libellum repudij, nam per diuortium illud dissoluebatur matrimonium, & licebat viro accipere quamcunque aliam in vxorem, & D mulieri quemcunque alium in virum: Deuteronom. 24. cap. immo fiebant personæ illæ illegitimæ ad contrahendum matrimonium: nam mortuo secundo viro, non licebat primo viro istam in vxorem resumere, etiam ambobus consentientibus, vel antequam illa transiret ad alium virum, non licebat viro primo pœnitere, iam dato libello repudij, eam ad se reducendo inuitam, aut volentem vetante hoc lege: Deuteron. 24.

In nouo autem testamento non licet dari libellum repudij, aut fieri diuortium, & si fiat, non tenet, sed manet vinculum matrimonij: & si vir accipiat aliam, non est matrimonium, sed adulterium: sic patet Matth. 5. cap. vbi Christus ponit differentiam in hoc inter nouum, & vetus testamentum dicens dictum est antiquis quicunque dimiserit vxorem suam, det illi libellum repudij: ego autem dico vobis, quia omnis, qui dimiserit vxorem suam excepta causa fornicationis, facit eam mœchari; & qui dimissam duxerit, adulterat: & tamen per diuortium absoluetur matrimonium, & esset mulier soluta à lege viri, & non iudicaretur adultera, etiam si cum alio inueneretur, vt patet ad Roma. 7. Et sic vir abijciens eam non daret ei occasionem adulterandi, cum nõ posset iam esse adultera quamdiu virum non habebat, & ille, qui acciperet eam in vxorem non adulteraretur, quia non accipiebat alienam vxorem.

Secunda differentia inter nouum & vetus testamentum, scil. quòd ante legem Christi semper fuit licita vxorum pluralitas.

QVÆST. XXV. E

SECVNDA differentia est, quia in veteri testamento, & ante illud licita erat vxorum pluralitas, in nouo autem testamento non licet. Primum patet, quia de se non est contra substantiam matrimonij, & Deus non vetuit eam, quando instituit matrimonium, aut post vsque ad legem Moysi, ergo non erat illicita. Secundò, quia sancti patres leguntur habuisse plures simul: nam habebat Abraham Saram in vxorem, & accepit Agar in vxorem: habebatque ambas simul: Genes. 16. cap. vbi vocatur Agar vxor Abrahæ: Etiam habebat Iacob quatuor vxores simul Liam, Rachel, Balam, & Zelpham. Genes. 29. & 30. cap. & non redarguitur aliquis horum: de hoc ergo non erat illicitum tunc haberi plures vxores.

Tertiò patet de tempore legis Moysi, quòd esset licita vxorum pluralitas, quia non erat aliqua lex, quæ hoc vetaret, & quod non est vetitum est licitum.

Quartò quia tempore legis Moysi viri sancti habebant plures vxores, sicut Dauid habuit multas sequenti lib. cap. 3. & 5. & lib. 1. Paralipom. 3. cap. & non computantur inter peccata Dauid, de quo dicitur, quòd non declinauerat ab operibus, quæ mandauerat Deus omnibus diebus vitæ suæ excepto sermone Vriæ Hethæi: ergo accipiendo plures vxores non fecit contra ea, quæ Deus mandauit: etiam Elcana pater Samuelis laudatur, vt vir sanctus supra 1. c. & tamen ipse habebat duas vxores simul: eod. cap. & sic de multis alijs.

Quintò, quia potius scriptura videtur significare, quod licet tenere plures simul in vxores: nam Leuit. 18. c. dicitur, Sororem vxoris tuæ in pellicatum illius non accipies, neque reuelabis turpitudinem eius adhuc illa viuente, & sic vetat Deus, quòd accipiat quis sororem vxoris suæ in vxorem viuente illa: ex quo videtur, quòd non erat illicitũ accipere aliquam aliam vxorem viuente vxore sua: nam si illicitum est tenere multas simul in vxores, non oportebat specialiter hoc vetari de sorore vxoris, sed de illa specialiter vetitum est, ergo videtur quòd de alijs licebat habere multas simul. F

In lege Moysi nõ fuit vetitũ habere plures vxores

Sexto patet ex ratione quam ibi dat Deus, scilicet quòd quis non habeat simul duas sorores in vxores, ne vna sit pellex alterius: quia inhumanum videtur, quòd vna soror affligat aliam: de alijs autem mulieribus non videtur hoc esse ita illicitum inter se, cum non teneantur tanto debito amore: & sic de alijs videbatur licitum, quod quis haberet multas simul.

Septimò patet quia Leuit. 20. cap. dicitur: Qui supra vxo-

rem filiam,duxerit matrem eius, ſcelus operatus eſt: viuus ardebit cum illis. Et ſic ponit pœnam,quando quis habens aliquam in vxorem, acciperet inſuper matrem illius in vxorem, ita vt ambas ſimul haberet: ergo innuit quòd licebat de alijs mulieribus habere duas,aut plures ſimul: nam ſi non liceret aliqualiter habere duas, non ſolum nullus acciperet matrem, & filiam ſimul, ſed nullus haberet aliquas duas ſimul, & ſic non oporteret iſtam legem dari: quia tamen licebat habere plures ſimul, putaret quis quòd liceret accipere quaſcunque duas: ideo interdixit lex qaſdam perſonas cum appoſitione pœnæ,ſcilicet, quod nō acciperet quis duas ſorores ſimul, neque matrem,& filiam.

Octauò patet,quia Deut.17.cap. dicitur non habebit rex vxores plurimas vbi ſpecialiter ponuntur ea,quę ad reges pertinent: ſi tamen vetitum eſſet generaliter habere multas vxores ſimul, non oporteret hoc repeti quantum ad reges, quia quod alijs eſſet illicitum,eſſet quoque regibus illicitum,& nō oportebat ſpecialiter vetari,quia aliàs omnia alia,quę,cæteris hominibus erant illicita,deberent ex ſpeciali mandato repeti circa reges:quod eſt falſum.

Nonò,quia non vetuit ibi lex abſolutè multas vxores, ſed ſolum multitudinem effrenatam,vt quòd haberet rex vxores triginta,vel quadraginta,quia dicitur non habebit rex vxores plurimas, ergo licitum præſupponitur eſſe accipere multas, dum tamen non ſint plurimæ.

Decimò patet ex cauſa ibi aſſignata, ſcilicet non habebit rex vxores plurimas,quæ alliciant animum eius,& ſic non vetatur ibi vxorum pluralitas quaſi mala, ſed quia vxores allicerent animum regis ad malum: ſicut Apoſtolus dixit nolite inebriari vino,in quo eſt luxuria,id eſt,non bibatis vinum, non abſolutè,ſed ſolum inquantum ex vino luxuria prouenit, ſcilicet quando multum eſt,aut immoderatè bibitur:ſi tamen vxorum pluralitas de ſe mala eſſet, vel aliàs per legem prohibita,non exprimeretur iſta cauſa,ſed ſolum diceretur non habebit rex vxores plurimas,aut plures: ergo innuitur, quòd non erat vetita iſta pluralitas.

Vndecimo patet,quia ſcriptura poſuit iſtud inter alia,quę vetantur regibus,neque ſunt de ſe mala, neque alijs hominibus vetita: regibus tamen fuerunt ſpecialiter vetita propter aliquam cauſam: nam dicitur eod.cap. Non multiplicabit ſibi rex equos: etiam dicitur: Non habebit rex auri, & argenti immenſa pondera,& tamen multiplicare equos non erat illicitum alijs hominibus, aut habere argenti, & auri immenſa pondera; & iſta fuerunt vetita regibus propter cauſas ſpeciales,quæ in eis concurrebant. Nam dicitur non multiplicabit ſibi equos,nec reducet populum in Ægyptum equitatus numero ſubleuatus. Sic etiam vetantur multiplicare pondera auri,& argenti,ne eleuetur ſuper fratres ſuos, ſed timeat Deum.Etiam vt non detur occaſio puniendi populum:nam ſi liceret ei habere pondera immenſa auri, & argenti cuperet illa habere,& vt haberet opprimeret ſubditos. Cum autem ſciret non licere ſibi habere immenſa pondera auri non cupiet illa: & ſic erit ſublata cupiditas,& occaſio opprimendi ſubditos: & tamen inter iſta vetatur habere vxores plurimas:& apponitur cauſa pro hoc,ſicut pro alijs, ſcilicet, ne alliciant animum regis,ergo videtur quòd iſtud non erat de ſe illicitum, ſicut neque alia duo: & ideo cauſa prohibitionis poſita eſt.

Duodecimo patet, quia ſi vxorum pluralitas eſſet de ſe mala,vel contra legem Dei,non poneretur tanquam beneficium Dei pluralitas vxorum,quia Deus non dat mala, ſed dat ſolum bonum petentibus ſe:Matth.7.cap.& tamen Deus poſuit in Dauid pluralitatem ſimultaneam vxorum pro beneficio,ſequenti lib.12.c.ſcil.Dedi vxores Domini tui in ſinu tuo ergo illas habere licitum erat.

Tredecimo patet quia ſancti doctores mouent iſtam quęſtionem,& tenent, quòd non erat illicitum tunc habere plures vxores: ſic dicit Auguſt.libro de bono coniugali, & Magiſter lib.4.Sentent.diſt.33. Antiquis iuſtis non fuit peccatum quòd pluribus fœminis vtebantur, neque contra naturam hoc faciebant, cum non laſciuiendi hoc cauſa, ſed generandi facerent:neque contra morem,quia eo tempore ea faciebant, neque contra præceptum, quia nulla lege erat prohibitum. Et ſic apparet quod ſupra dicebatur,quòd pluralitas vxorum non erat contra ius naturale, nec contra rationem matrimonij: etiam apparet quòd pluralitas vxorum erat aliquid quod per conſuetudinem poterat licitum fieri: & tamen ſi eſſet contra ius naturale, nulla conſuetudine poſſet licitum fieri: immo tanto grauiora eſſent peccata, quanto diuturniora eſſent: & nullo tempore poſſet contra illud præſcribi. Extra de conſuet.cap.tanto. Etiam dicitur quòd nullum præceptum erat datum tempore legis naturæ contra pluralitatem vxorum: ergo non erat illicitum alicui toto illo tempore, quod fuit à principio ſeculi vſque ad legem Moyſi habere plures vxores,& non erat aliqua diſpēſatio Dei neceſſaria,quia diſpēſatio non eſt, niſi vbi ius reſiſtit actui: cum diſpenſatio ſit iuris relaxatio,& tamen hoc non erat, vt ait Auguſt.contra naturam. Etiam non erat contra præceptum, quia ipſe dicit, quòd nullum præceptum contra hoc datum erat, ergo nulla diſpenſatio neceſſaria erat, nec poſſibilis, & ridiculum eſt dicere,quod ſine diſpenſatione Dei non licebat tunc alicui habere multas vxores.

Quartodecimo patet,quia Auguſt.idem dicit,& habetur in Decret.32.q.4.c.objciuntur,ſcil.Objciuntur Iacob quatuor vxores,quod quando mos erat,peccatum non erat, & ita non erat peccatum tunc plures accipi: & adhuc manifeſte apparet non fieri hoc ex aliqua diſpenſatione Dei: nam ſi ex diſpenſatione licitum fieret, non diceretur, quòd non erat peccatum,quia mos erat: ergo conſuetudo faciebat rem iſtam licitam,& non diſpenſatio: ergo generale eſſet omnibus tunc quod accipiendo plures non peccarent.

Quintodecimo quia idem Auguſtinus alibi aſſerit illud, & allegatur lib.4.Sent.diſt.33.Antiquis temporibus, cùm ad hoc myſterium noſtræ ſalutis velaretur iuſti officio propagandi nuptias contrahebant non victi libidine,ſed ducti pietate, qui multo facilius continere poſſent,& vellent: vtebantur tamen coniugibus,& plures vni viro habere licebat, & abſolutè dicit,quòd vni viro licebat: ideo licita erat vxorum pluralitas ſimultanea.

Decimoſexto patet, quia idem tenet Ambroſius lib. de Patriarchis: & habetur in Decre.22.q.4.cap.dixit Sara,ſcilicet Dixit Sara ad Abraham: ecce concluſit me Dominus, vt non pariam: intra ergo ad ancillā meam.Et ſequitur ibi: conſidera ergo primum,quod Abraham ante legem Moyſi, & ante euangelium fuit: non ergo in legem commiſit Abraham,ſed legem præuenit: nondum enim interdictum videbatur: & ſic dicit quòd Abraham non potuit peccare, quia nondum erat euangelium,quod iſta prohibuit, neque lex Moyſi, quæ licet non prohibuit poterat vetuiſſe. Etiam apparet ex intentione Ambroſij, quòd non erat de ſe malum, vel contra naturam, ſed ſolum vt prohibitum, quando non erat prohibitum erat licitum.

Pluralitatem vxorum non fuiſſe prohibitam ſub lege Moyſi,oſtenditur.

QVÆST. XXVI.

DICENDVM etiam vltra rationes præcedentes quòd ſicut non fuit hoc illicitum ante legem Moyſi,ita neque erat illicitum tempore legis Moyſi: & eſt ratio decimaſeptima,quia ſicut dicit Auguſt.& Ambroſius, & ſupra tactum eſt quando mos erat,peccatum non erat,ſed tempore legū Moyſi mos erat,id eſt,conſuetudo accipere plures ſimul in vxores, vt fuit oſtenſum,ergo non erat peccatum.

Decimaoctaua quia Auguſtinus dixit quòd non peccauit Abraham plures accipiendo vxores, quia contra præceptum non fecit: nam tunc præceptum nullum erat, quo hoc vetaretur,ſed tempore legis Moyſi nullum etiam præceptum erat vetans hoc, etiam ſi tota Moyſi quæratur: immo è contrario inuenietur in ea quod licebat accipere plures,& quòd cōſuetum erat tunc plures accipere vt oſtenſum eſt ſupra: ergo non erat peccatum.

Decimanona,quia Ambroſius lib.de Patriarchis excuſando Abraham, quòd habuerit plures vxores, dixit quod fuit ante legem,& euangelium, ſcilicet tunc peccatum non erat, cum nulla lex erat,quæ vetaret, aut vetare potuiſſet: nam per legem naturæ non erat vetitum,quia innuitur, quòd non ſit contra naturam,vt dicit Auguſt.ſed etiam lex Moyſi ſuperueniens non vetuit:illud ergo manebat tunc licitum.

Viceſima,quia Magiſter lib.4.Sent. diſt.33. quærit ſpecialiter de hoc,an tempore legis Moyſi licitum eſſet habere plures vxores,& reſpondit quod ſic cùm dicit, ſed nunquid licebat ſub lege plures habere vxores ? audi quid ſcriptum eſt in Deuteronomio:Non habebit rex vxores plurimas,quæ alliciant animum eius.Super quem locum Auguſt.dicit manifeſtũ eſt Salomonem hoc præceptum tranſiſſe:Dauid autem plures habuit,neque præceptum præterijt: permiſſum eſt enim plures habere,non plurimas,quæ alliciant animam. Et ita manifeſtum eſt,quod dicit licitum eſſe tunc vxorum multitudiné, quia ait permiſſum eſt plures habere non plurimas,& ſic multitudo enormis,vel effrenata ſolum vetatur, non quæcunque pluralitas etiam quia dicit ibi Auguſt.Dauid plures vxores habuit,ſed præceptum non præterijt:quia non habuit plurimas, & ſic ad tantam pluralitatem quantam Dauid habuit licitum erat habere vxores,ſed non ad tantam,quantam habuit Salomon,qui plures ſeptingentis habuit infra lib.3.11.cap.Sed obijcietur,quod non ſit iſta intentio Auguſt.ibi nec Magiſtri,ſed ſolum quod liceat hoc regibus ſpecialiter: alijs autem hominibus ſit vetitum generaliter habere multas vxores. Nam dicit ibi litera Auguſtini ſequens: cum tamen additur , vt non eleuetur cor eius, propter alienigenas prohibitum eſſe videtur: verumtamen multiplicatio vxorum generaliter prohibita eſt:permiſſum eſt autem regi plures habere, ſed non multiplicare: & ita apparet quod ſolis regibus hoc permittitur. Dicendum quod non eſt verum,nec eſt iſta intentio Auguſtini, nec Magiſtri: nam vt per præcedentia patet,non erat aliquod præceptum vetans hoc in lege Moyſi, ideo ſecundùm ipſum Auguſtinum nõ erat illicitum. Etiam ex verbis allegatis apparet intentio eorum,quod non vetetur, niſi immoderata pluralitas:nam dicitur verumtamen multiplicatio vxorum generaliter prohibita eſt,id eſt,omnibus hominib⁹ prohibita erat: tamen multiplicatio non accipitur pro quacunque pluralitate,ſed pro effrenata,quod patet ibi,quia,cum dicitur: verumtamen multiplicatio vxorum generaliter prohibita eſt, ſequitur,permiſſum eſt autem regi plures habere , ſed non multiplicare,& ita multiplicatio & pluralitas non ſunt ibi idem, & permiſſa eſt pluralitas,vetita autem multiplicatio, & ſic licet in veteri teſtamento eſſet generaliter vetita multiplicatio, nõ erat illicitum habere plures vxores ſimul.

Obiectio repellitur.

Viceſimaprima,quia Magiſter expreſsè vult.lib.4. diſt.33. c.1.quod omnibus Iudæis tempore legis Moyſi licuerit habere vxores multas,at multiplicarentur in prole,& idem Gratianus 32.q.4.ſuper his ita,ſcil.poſtea vero cum iam penè omnes hominẽs falſis dijs ſeruirent, paucis in cultu Dei permanentibus,conſultum eſt à Deo plures in matrimonium copulare ſibi: ne illis paucis deficiẽtibus,cultus & notitia Dei deficeret. Vnde viuente vxore Abraham ad ancillam intrauit, & ex ea genuit: Iacob etiã liberis,& ancillis ſe copulauit,& filiæ Loth patre ebrio vſæ ſunt.Cum enim cæteris in idolatria relictis Abraham, & filios eius in peculiarem ſibi populum Dominus elegiſſet:ritè multarum fœcunditate mulierum multiplicatio quærebatur: quia in ſucceſſione ſanguinis erat ſucceſſio religionis: vnde etiam in lege erat maledicta ſterilis,quæ non relinquebat ſemẽ ſuper terram.Et ita tam Gratianus,quàm Magiſter ponunt quod tempore legis Moyſi erat licitum habere plures vxores ad multiplicandum valde cultum Dei: & non ſolum dicunt quod erat licitum, ſed etiam quod erat conſultum à Deo,quaſi Deus ad illud incitaret, velut vd magnũ bonum.Et apparet maximè, quia dicũt in lege ſcriptum eſſe maledicta ſterilis,quæ non reliquit ſemen ſuper terram,ergo tempore legis Moyſi incitabat Deus ad multiplicationem , ergo licita erat tunc vxorum pluralitas generaliter.

Iſta ratio clare concludit autentiũ auctoris.

Viceſimaſecunda,quia Deut.25.c.ponitur, quando vnus de fratribus moreretur,relicta vxore, & non liberis , alius frater illius acciperet illam in vxorem, & primogenitũ ex eo vocaret nomine defuncti,vt nõ deleretur nomen ſuum in familia ſua,& hoc erat remedium generale: & ponebatur quaſi remedium ſufficiens,ne deleretur nomen eius, qui fratrem habebat:& tamen ſi habens vnam vxorem, non poſſet accipere aliam,parum prodeſſet remedium eſtud, quia cõtinget quòd alij fratres defuncti haberent vxores : & ita non poſſent accipere vxorem defuncti ad ſuſcitandum ſemen eius: ergo intelligitur generaliter ſiue haberent,ſiue non haberent quòd cogebatur vnus eorum accipere vxorem defuncti. Item patet quia eod.cap.datur regula generalis , quia ſi requirente vxore defuncti fratrem defuncti ille nollet accipere eam, diſcalciaret mulier illum coram ſenioribus populi,& ſpueret in faciem eius,vocareturque domus eius domus diſcalciati in Iſraël: ergo ſiue haberet vxorem,ſiue non,erat locus huic regulæ:& ita habenti vxorem licebat accipere aliam.

Viceſimatertia,quia Deut.21.c.dicitur : Si habuerit homo vxores duas vnam dilectam,& alteram odioſam : & ita innuit quod poteſt aliquis habere duas vxores ſimul.Nam licet poſſet cauillare quis,quòd intelligatur de vxoribus,quas quis haberet ſucceſſiuè : magis innuit litera quod intelligatur de ſimultate vxorum.

Viceſimaquarta,quia Deut.21. cap. dicitur ſi egreſſus fueris ad pugnam contra inimicos tuos,& tradiderit eos Dominus Deus tuus in manu tua capituoſq́ue duxeris , & in medio captiuorum videris pulchram mulierem,& adamaueris eam, voluerisq́ue vxorem habere introduces in domum tuam. Et ſic generaliter ponitur,quòd quicunque vellet captiuam accipere in vxorem,acciperet ſolum quod adamaret: & tamen ita poterat amare captiuam pulchram , qui haberet vxorem, ſicut qui non haberet : ergo cum daretur hoc in remedium contra concupiſcentiam , licebat cuilibet tam habenti vxorem,quàm non habenti accipere captiuam in vxorem. Multæ aliæ rationes ad hoc oſtendendum haberi poterunt. Dicendum ergo quod tam in ſtatu legis naturę quàm ſub lege Moyſi licuit generaliter omnibus habere plures vxores, & hoc ex lege communi ſine vlla diſpenſatione.Et ſicut licuit Iudæis ita licebat Gentilibus,& adhuc multofortius , cum nullam legẽ poſitiuam iſti ſuſcepiſſent à Deo etiam quia gentiles vſque ad tempus Chriſti ſemper fuerunt ſub lege naturæ, eo quod nulla alia lex eos ligabat. ſuperuenit autem lex Chriſti,quæ obligauit omnes,& tamen in ſtatu naturæ licita erat vxorum pluralitas,vt dicunt Auguſt.& Ambroſius, & patet illud ſupra. ergo Gentilibus quamdiu durauit lex Moyſi, ſemper licitum fuit pluralitas vxorum.

Quare in nouo teſtamento non eſt licita vxorum pluralitas.

QVÆST. XXVII.

ERAT autem aliud quod tempore noui teſtamenti non eſt licita vxorum pluralitas ex aliqua cauſa neque aliquo modo:& iſta eſt differentia inter vtrunqne teſtamẽtum: nam ſicut in veteri licebat repudiare vxorem,& diſſoluebatur matrimonium : in nouo autem non licet repudiare , nec poteſt ſolui matrimonium Matth.5. ita in veteri erat licita vxorum pluralitas, vt oſtenſum eſt præcedenti q. in nouo autem non eſt licita:Matth.19.ca.cum dicitur : Dico autem vobis quod quicunque dimiſerit vxorem ſuam,niſi ob cauſam fornicationis,& aliam duxerit,mœchatur,id eſt,committit adulterium: & tamen iſte facit hic duo,ſcilicet dimittit vxorem , & accipit aliam.Dimittendo priorem non poteſt dici adulterari,ſed ſolum iniuſtè abijcere:ergo dicitur adulter accipiendo aliam: & tamen dato,quod quod per illud repudium nõ diſſolueretur matrimonium,quaſi eſſet cõtra ius factum,& maneret illa repudiata vt vxor,non committeret adulterium vir eius , ſi liceret habere duas vxores,ſed ſtatim vt aliam accipit eſt adulter, vt Chriſtus dixit,ergo ſecunda non poteſt eſſe vxor , & ita eſt adulter vir accipiendo eam.Et Marc.10.c.dicitur:Quicunque dimiſerit vxorẽ ſuam.&aliam duxerit adulteriũ committit ſuper eam:& ſi vxor dimiſerit virũ ſuum,& alij nupſerit,mœchatur.Et Luc.c.15.dicitur : Omnis qui dimittit vxorem ſuam , & ducit alteram,mœchatur.Secundo patet, quia iſta eſt vna de differentijs noui,& veteris teſtamenti,quia in nouo ſit vnitas vxoris in veteri pluralitas : ſic dicit Iſidorus lib. de differentia noui & veteris ſeſtamenti,& habetur 34.diſt.cap.Chriſtiano, ſcilicet Chriſtiano non dicam plurimas , ſed nec duas habere licitum eſt,ſed vnam tantũ vxorem, & ita innuit quod Chriſtianis propriè hoc competit, quod quiſq; vnam tantum habeat vxorem,& dixit non dicam plurimas,neque duas , quaſi dicat de veteri teſtamento vetitum erat haberi plurimas , ſed non duas,aut paucas.Deu.17.c.vt ſupra declaratum eſt. Chriſtiano autem homini nõ ſolum ſunt vetitæ plurimæ: quod etiam in veteti teſtamento erat vetitum,ſed etiã duas habere eſt vetitum:vnam enim tantum habere licet ei.Tertiò patet,quia

q. præced.

Ambrosius lib.de Patriarchis, & habetur in Decretis 32.q.4. A
c.dixit Sara:excusando ipsum de pluralitate vxorum,dicit cõ
sidera primum,quod Abraham ante legem Moysi,& ante Eu-
angelium fuit:&sic innuit quòd in Euangelio fuit vetitia vx-
orum pluralitas. Quarè patet,quia istud tenet Magister 4.lib.
Sent dist.33.demonstrans tempore legis fuisse licitam plural-
itatem vxorum, & non tempore Euangelij: permissum est e-
nim plures habere,non plurimas,quæ afficiant animam,mul-
tiplicare.Et postea sequitur veniente autem tempore pleniti-
dinis,quo Christi gratia vbique est dilatata,reducta est lex nu-
ptiarum ad puriorem,honestioremque institutionem vt vnus
vni in figura Christi,& Ecclesiæ iungatur, & ita dicit quod in
tempore plenitudinis,id est,noui testamenti vna vni iungi: &
sic non est licita vxorum pluralitas: & ex eadem litera apparet
quod in veteri testamento erat licita pluralitas vxorum, cum
dicatur reducta est lex nuptiarum ad puriorem honestiorem
que institutionem : ergo non erat tempore legis Moysi hæc
institutio,vt vna vni iungeretur. Nam si hæc institutio fuisset
nõ fieret aut reduceretur institutio ad honestiorem modum:
ergo non erat idem modus nuptiarum in vtroque testamen-
to,sed dicit in nouo testamẽto esse honestiorem modum, sci-
licet quod vnica est vnici quamdiu viuit: in veteri autem vni-
us viri erant multæ vxores.

Impugnat Innocentium 3.in c.gaudemus de diuortijs, dicentem quòd tempore legis naturæ & Moysi nulli vnquam licuit vxorum pluralitas,nisi ex diuina reuelatione.Et vtrum infideles arctentur constitutionibus canonicis sicut arctantur lege Christi.

B

QVÆST. XXVIII.

SED nunc redeundum est ad respondendum ei,quod dici-
tur quod pluralitas vxorum nunquam licuit : & dicen-
dum quod licuit absolutè tam tempore legis naturæ, quam
veteris testamenti.Ad auctoritatẽ Innocentij extra de diuort.
c.gaudemus.est respondendũ.& quia illa continet plures par-
tes,quibus nititur ille probare pluralitatẽ vxorum esse illicitã,
ponetur totã litera illa,vt postea videatur, quomodo singulis
partibus respõdemus: dicitur enim sic. Quia vero pagani cir-
ca plures insimul fœminas affectum diuidunt coniugalem v-
trum post conuersionẽ omnes,vel quam ex omnibus retinere
valeant,non immeritò dubitatur.Et respondet statim dicens:
verum absonum hoc videtur &inimicum fidei Christianæ,cũ
ab initio vna costa in vnam fœminam sit cõuersa: & scriptura
diuina testetur quod propter hoc relinquet homo patrem &
matrem,& adhærebit vxori suæ,& erunt duo in carne vna:nõ
dicit tres vel plures,sed duo,neque dixit adhærebit vxoribus,
sed vxori:neque vlli licuit vnquam plures vxores habere insi-
mul,nisi cui diuina fuit reuelatione cõcessum,quæ mos quan-
doque,interdum fas censetur,per quam sicut Iacob à menda-
cio,Israelitæ à furto,& Samson ab homicidio, sic patriarchæ,
& alij viri iusti,qui plures sic legũtur habuisse vxores ab adul-
terio excusantur.Sane veridica hæc sententia probatur etiam
testimonio veritatis testantis in Euangelio:Quicunque dimi-
serit vxorem suam,& aliam duxerit,mœchatur: si ergo dimis-
sa vxore duci alia de iure non potest, multofortius & ipsa re-
tenta,per quod euidenter apparet pluralitatem in vtroque se-
xu cum non ad imparia iudicẽtur circa matrimonium repro-
bandam.Ista sunt verba Innocentij.Sed dicendum,quod duo
intendit Innocen.in verbis prædictis: vnum est asserere,quod
pluralitas vxorum est contra legem noui testamenti. aliud est
illud probare auctoritatibus & rationibus. De primo dicen-
dum est,quod verum est,vt ostendimus q.præcedente: & ista
est intentio principalis Innocentij : nam petebatur de paga-
nis,qui plures habent,vt vxores,an quando cõuertantur pos-
sint plures retinere,scilicet omnes,vel vnã:& respondet quod
non poterit retinere omnes, quia est contra legem noui testa-
menti,quod aliquis habeat plures vxores:& tamen iste transit
ad nouum testamẽtum,& tenetur iam illius leges,& cæremo-
mas obseruare: ergo non licebit ei plures habere vxores. Se-
cundum est probare istud auctoritatibus & rationibus : &
quantum ad hæc dicendum, quod aliquid inducit Innocen-
tius,quod plene probat intentionem suam: & aliquid induc-
it,quod non probat illam plenè,sed adiuuat eam: & aliquid
inducit,quod non satisfacit ad propositum,sicut applicabun-
tur ista statem q.sequentibus. Et tamen videtur Innocentio D
necessarium esse non solum ostendere, quod nõ licet in nouo *Et ma*
testamento habere plures vxores simul, sed etiam quod nun- *xime à*
quam licuit sine speciali reuelatione Dei: aut,vt alij dicunt,si- *q.184.*
ne dispensatione Dei. Et hoc est, quia paganus conuersus ad *vsque*
Christum nõ potest retinere multas vxores, obstante lege no- *ad qu.*
ui testamenti. Quæritur tunc an iste prius potuit istas habere *205.*
in coniuges an non: si non tenuit eas in coniuges, neque po-
tuit,dabitur quod etiam extra legem Christi non est licita v-
xorum pluralitas: ideo non solum tempore Christi nõ licuit,
sed &nunquam licuit.Si detur quod iste licite habuit eas in v-
xores, dabitur quod matrimonium tenuit cum omnibus eis,
& erant legitimæ vxores,& hoc erit inconueniens: quia tunc
lex Christi dissolueret illa matrimonia, quæ fuerunt vera, &
tenuerant,quod falsum est & cõtra canonum instituta. Et pa-
tet,quia quando aliqui infideles conuertuntur ad Christum,
qui manentes in infidelitate cõtraxerunt in gradibus à cano-
nibus prohibitis,non coguntur dimittere vxores, sed manent
cum eis sic conuersi ad Christum,siue conuertantur mulieres,
siue non; quod patet extra de consang. & affinit.c.de infide-
lib.scilicet. De infidelibus ad fidem conuersis vtrum, si ante
conuersionem suam secũdum legis veteris instituta circa gra-
dus consanguinitatis à canone denotatos coniuncti fuerint,
separari debeant post baptismum.Consultationi tuę duximus
respondendum,quod matrimonium sic contractum non est
post baptismi lauacrum separandum.Et redditur ibi causa,sci-
licet.Quia inter Iudæos est verum matrimonium:& tamẽ ba-
ptismus non soluit matrimonium, ideo nõ dissoluitur per ba- E
ptismum matrimonium,quod ante tenebat,cum dicitur eod.
c.Cum à Iudęis Dominus requisitus,si liceret vxorem ex qua-
cunque causa dimittere:ipsis respondit : Quos Deus coniun-
xit,homo non separet, innuens esse matrimonium inter eos.
Etiam hoc patet extra de diuor.c.gaudemus.vbi eadem quæ-
stio mouetur de matrimonio infidelium conuersorum ad fi-
dem:& respondetur quod non dissoluitur,&redditur ibi cau-
sa, scilicet fideles huiusmodi matrimonialiter copulati licitè
possunt & liberè remanere coniuncti: cum per sacramentum
baptismi nõ soluantur cõiugia,sed crimina dimittantur. Sup-
posito hoc cum lex Christi non soluat matrimonia,quæ prius
erant matrimonia, & tamen soluit coniunctionem infidelis
ad multas fœminas, quando conuertitur, innuit necessario
quod non erat prius inter eum, & illas matrimonium: & sic
non solum in lege Christi non est licita vxorum pluralitas,sed
etiam extra legem Christi: & cõsequenter omni tempore fuit
illicita:& ob hoc Innocentius putat necessarium esse ostende-
re quod nullo tempore licita fuit vxorũ pluralitas, nisi ex spe-
ciali dispensatione,aut reuelatione Dei: & ad hoc inducit ali-
quas auctoritates & rationes pro se.

Soluuntur rationes Innocentij quæst.præcedentis.

QVÆST. XXIX.

SED dicendum quod hoc non est verum neque est hoc ne-
cessarium Innocentio probare. Nam sicut ostensum fuit
supra fuit licita vxorum pluralitas toto tempore legis naturæ, F
& toto tempore legis Moysi,sed solũ fuit illicita tempore legis *q.25.et*
Christi,ex quo ipse incœpit statuere, vel ex quo cœpit lex ab *26.*
eo data obligare. Et ideo ad argumẽtum istud dicendũ quod *Debac*
verum est quod baptismus non soluit matrimonium, quod e- *reuide*
rat verum matrimonium,sed solum tollit crimina, vt dicitur *infer*
extra de diuor.c.gau.& ideo si inter infideles esset verum ma- *q.143.*
trimonium,quando vnus vir accipit fœminas plures,quando
postea cõuerteretur non cogeretur dimittere aliquam illarũ,
sed teneret omnes &tamen innuitur quod non fuit matrimo-
nium,sed adulterium, ideo quando cõuertitur non permitti-
tur manere cum omnibus,sed solum cum prima:quia cum illa
potuit esse verum matrimoniũ: nam & inter infideles verum
est matrimonium,extra de cõsan.& affin.c.de infidelibus,sed
non est sacramentum:& ob hoc conuersio ad fidẽ non aufert
ei omnes vxores,sed solum posteriores relicta prima.Cum au-
tem dicitur quod hinc sequitur non solum in lege Christi esse
illicitam vxorum pluralitatem,sed etiam omni tempore. Di-
cendum quod nõ est verum,quia ante Christi legem non fuit

Verba Innocẽtij in Decretali q̃ per singulatim examinantur infra q.184. vsque ad qu. 205.

alicui

alicui illicita vxorum pluralitas:& tamen data Christi lege fuit vetita ista pluralitas,&illicita omnibus non solum Christianis,sed etiam alijs,qui non habent legem Christi:& ideo sicut si aliquis Christianus cõtraheret cum duabus aut pluribus nõ teneret matrimonium : ita si inter infideles fiat talis cõtractus non tenet. Et quando arguitur, quod si infideles contrahant matrimonium in gradibus inter nos vetitis,& cõuertantur ad Christum,non soluitur matrimonium. Dicendum quod non est simile quia ibi tenuit matrimonium quando contractum est,licet inter nos sit talis gradus prohibitus:ideo postea in cõuersione non dissoluitur , quia matrimonium quod tenuit semel,nũquam dissoluitur ex aliqua causa superueniente quantumcunq; sit magna:secus est quando contrahit infidelis matrimonium cum multis,quia nunquam illud tenuit , sed fuit adulterium:ideo quando cõuertitur infidelis ad legẽ Christi, in qua nõ permittũtur peccata, cogitur dimittere omnes præter primam,cum qua potuit esse verum matrimonium. Causa autem diuersitatis inter hæc est, quia quando infideles cõtrahunt in gradibus vetitis inter nos non agunt contra aliquod mandatum Christi,sed solum contra canonum statuta,quando autem contrahit infidelis cum multis agit contra mandatum,& determinationem Christi:ideo primũ tenet:quia infideles non astringuntur regulis canonicis:secundum autẽ non tenet,quia obligantur mandatis Christi:&patet hoc quia gradus, in quibus non liceat contrahi matrimonium nõ sunt determinati per Christũ,nec etiã per Apostolos ex nomine Christi cum Christus de hoc nihil fuerit locutus , sed per canones ecclesiasticos.Nam à principio determinatũ est, vt intra septẽ grad⁹ consanguinitatis non liceret contrahere sed inciperet contractus in octauo gradu 35.q.4.c.de affinitate: postea vero ex aliquibus causis reduxit vsque ad quartum gradum, vt iam liceat copulari in quinto.extra de consan.& affini.c.nõ debet. Ex hoc ergo sequitur quòd inter infideles licitè contrahatur matrimonium in gradibus vetitis inter nos : quia non sunt isti gradus vetiti nisi per constitutionem canonicam:infideles autem non arctantur cõstitutionibus canonicis. extra de diuor. c.gaud.ideo ita in illis contrahunt, ac si nulla lege vetante cõtraherent,sed cum nulla lex vetat , est matrimoniũ licitè contractum: ergo inter infideles licite contrahitur in talibus gradibus.Et ista est ratio quare non dissoluitur matrimonium in conuersione ad Christum : vt patet extra de Diuor.c.gau.vbi ponitur ista q. scil. vtrum pagani vxores accipientes in secũdo vel tertio vel vlteriore gradu sibi coniunctis sic coniuncti debeant post conuersionem suam insimul remanere,vel ab inuicem separari : edoceri per rescriptum apostolicum postulasti: sequitur responsio,scil.super quo taliter respodemus : cum sacramentum coniugij apud fideles , & infideles existat quemadmodum cum dicit Apostolus dicens : si quis frater vxorem infidelem habet,&hęc consentit habitare cum illo,non illam dimittat:& in præmissis gradibus à paganis,quo ad eos matrimonium licitè sit contractum,qui constitutionibus canonicis non arctantur:fideles huiusmodi matrimonialiter copulati libere possunt,& licitè remanere coniuncti.Et ita non redditur alia causa,quare possint remanere coniuncti in gradibus illis, nisi quia sunt vetiti solum à canone,& infideles non arctantur cõstitutionibus canonicis:ista etiam ratio significatur extra de consan. & affin.c. infidelibus. vbi eadem quæstio mouetur.& respondetur,quod manebunt innuẽdo causam esse, quia gradus isti sunt à canone vetiti,scil.de infidelibus ad fidẽ conuersis,vtrum,si ante conuersionem suam secundum legis veteris instituta citra gradus cõsanguinitatis à canone denotatos cõiuncti fuerint,debeant separari post baptismum.Et respondetur quod non. Sed non dixit ibi quod contraxerant absolutè contra vetitum sibi : quia contraxerant in gradibus à canone vetitis.Secus autẽ est de eis,quæ Christus statuit , quia omnes tam fideles quã infideles tenentur legibus eius,ideo quicquid fiat contra statutũ eius est inualidum.Patet hoc,quia Christus erat ver⁹ Deus,cui omnes subiecti sunt,ideo nemo potest esse exemptus à mandato eius:etiam patet quia alias posset aliquis saluari non baptizatus,neque fidem habens: Christus tamen iussit omnes credere dictis suis,& baptizari Matth.28.& quia ipse hoc dixit non potest aliquis saluari sine hoc: sicut ipse dixit Marc.16.qui non crediderit condemnabitur. & Ioan.3.ca. qui non fuerit renatus ex aqua & Spiritu sancto , non potest introire in regnum Dei : & tamen si non obligarentur omnes mandatis Christi,possent saluari sine baptismo, & fide : ergo omnes obligantur mandatis Christi,& ita sicut obligabuntur his mandatis obligabũtur omnibus alijs cum omnia mandata Christi sint eiusdem virtutis obligatiuè cum procedant ab eodem,sed Christus mandauit quod non esset vxorum pluralitas simultanea:immo diffiniuit quod quicũque habens vxorem acciperet aliam committet adulterium:Matth.19.&Mar. 10.& Luc.15.ergo omnes homines post illam Christi diffinitionem obligantur ad non habendũ plures vxores: & quicunq; plures acceperit adulteratur.Et si aliquis posset excusari à pœna adulterij,vel peccato per ignorãtiam huius legis, quod neque eriam nunc asserimus : tamen saltem in nullo casu etiam per ignorantiam poterat effici licita vxorum pluralitas cum esset contra Christi determinationem.Ob hoc igitur quando infidelis habens multas in vxores conuertitur ad Christum, non permittitur manere cum eis,sed cum prima sola,eo quod cum alijs nunquam tenuit matrimonium,nam si matrimoniũ tenuisset,nõ solueretur per ipsum,sed maneret cum omnibus alijs,sicut dicitur extra de diuor.cap.gaudemus. quod per baptismum nõ soluuntur coniugia, sed crimina remittuntur. Simile autem est de libello repudij. in veteri enim testamẽto licebat repudiari vxorem dato libello,& dissoluebatur: Deut. 24.c.In nouo autem testamento nõ licet;quia diffiniuit Christus quod non licet:Matth.5.& 19.ca.ideo per hoc omnes homines obligati fuerunt ad non repudiandum vxores:&si quis illas nunc repudiet,peccat,cum omnes obligentur legi Christi:& si quis repudiauerit vxorem accipiendo aliam,illa secunda non est vxor sua,sed adultera.

An post conuersionem infidelium dissoluantur eorum matrimonia contracta in infidelitate contra legem Christi.Et generaliter conuersi ad fidem quid facere debent circa vxores infideles,& quam formam tenere debent.

QVÆST. XXX.

EX hoc sequitur quòd si infidelis aliquis repudiet vxorem, & transeat postea ad fidem : non poterit tenere aliam viuente priore. Nam si accepit aliam tenebitur illam dimittere, quando alia viuit in cuiuscunque potestate sit illa : si autem nullam accepit, tenebitur non accipere quamdiu alia vixerit: sic dicitur extra de Diuor.c.gaudemus. qui autem secundum ritum suum legitimam repudiauit vxorem cum tale repudium veritas in euangelio reprobauerit,nunquam ea viuente licite poterit aliam etiam ad fidem Christi conuersus habere, nisi post conuersionem ipsius illa renuat habitare cum ipso, aut si contemnat,non tamen absque contumelia creatoris,vel eum pertrahat ad peccatum mortale. Ex hoc etiam sequitur, quod post conuersionem dissoluentur matrimonia , scilicet si quis repudiauit vxorẽ,&aliam accepit si conuertitur ad Christum cogitur dimittere illam : & si alius accepit eam , quam iste dimisit & conuertitur ad Christum , similiter cogitur dimittere illam. Et hoc est,quia in neutro fuit verum matrimonium,nam si fuisset non dissolueretur per baptismum : si tamen aliquis repudiauit vxorem, & conuertitur, poterit fieri è contrario quã in veteri testamento. Nam in veteri lege,quando quis repudiauit vxorem , non potest ad illam redire siue alius eam accipiat , sine non: etiam si ambo consentiant,quia Deus illud vetabat: Deut.24. cap. cum matrimonium, ibi dissoluatur : tempore autem noui testamenti è contrario. Nam non licet alicui repudiare vxorem : ideo si de facto repudiet, non valet,neque dissoluitur matrimonium & ob hoc poterit redire,immo cogetur redire ad illam.Nam si quis Christianus repudiaret vxorem,cogetur iudicio Ecclesiæ illam tenere , & etiam si ambo consentiant separari, & transire ad alia matrimonia non licebit,sed ambo cogerentur iudicio Ecclesiæ manere simul,vel saltem non transire ad alia matrimonia. Si autem infidelis repudiet vxorem legitimam,& accepta alia conuertatur ad Christum , cogitur dimittere istam , quam postea accepit,quia nõ est vxor,sed adultera:repudiata autem ab eo, quæ est infidelis si vult ad fidem conuerti , manebit cum viro qui conuertitur,scilicet redibit ad ipsum, & manebit cum eo: & hoc siue illa transiuisset ad alium virum manendo in infidelitate,siue non. Et si vir fidelis nollet recipere eam sponte

A

B

C

D

E

F

Infideles non arctantur cõstitutionibus canonicis, sed lege Christi.

Infideles si cõuertuntur an debeat relinquere vxorẽ sibi cõiunctã in secũdo, vel tertio gradu.

An si infidelis post quã repudiauit vxorem fuerit baptizatus, teneatur redire ad illã secundam dimissam.

Post cõuersionẽ infidelis dissoluetur matrimoniũ factũ in infidelitate contra legẽ Christi.

A *Infidelis baptizatus tenetur recipere mulierem primã quam repudiauit etiã si ipsa in infidelitate maneat. Nota formã obseruandã in conuersiõe infideliũ coniugatorum quantũ ad cohabitare si mul.* B

sam teneretur iudicio Ecclesiæ illam recipere non solum si cõuertitur, immo etiam si non conuertitur, dum tamen velit cohabitare viro fideli sine contumelia creatoris. extra de Diuor. cap. gaudemus. Vnde circa hoc forma, quę debet teneri in cõuersione infidelium, est si infidelis conuertitur, & habet vxorem debet requirere eam an velit conuerti: si autem vult simul conuerti, tenebuntur simul habitare, & licitum non erit transire ad alia matrimonia: si autem illa non vult conuerti, vel illa conuertitur, & ille non vult conuerti: debet ille qui conuertitur requirere eum, qui non conuertitur an velit cohabitare ei sine contumelia creatoris: & si consentiat tenetur qui conuertitur manere cum eo, qui non conuertitur, quia baptismus nõ soluit matrimonia, sed crimina dimittit, & ista forma innuitur ex intentione Apost. 1. Corin. 7. c. & extra de diuor. c. gaudemus. & quod dictum est de coniugibus qui manebant tempore quo alter eorum conuertitur. Dicendum est quando repudium interciderat, & vir acceperat aliam & fœmina aliũ siue non acceperat. Si enim vir conuertitur, & repudiauerit vxorem, quæ nõdum ad alium virum transierat, neq; ille aliam acceperat, debet requirere eam an illa velit conuerti ad Christum, vel saltẽ sequi ipsum conuersum ad Christum, si aliquid istorũ velit cogetur vir eam recipere, & tenere in matrimonio iudicio Ecclesiæ: & si eam non requisierit non poterit illa viuente accipere aliam in vxorem, quia illa fuit legitima eius: si autem requisierit eam, & illa neque vult conuerti, neq; cohabitare ei, poterit licite ille trãsire ad alia vota, quia per hoc dissoluitur matrimonium inter eos volente Deo, quòd dissoluatur, quia in his non est frater subiectus aut soror, id est, fidelis vir, aut fœmina, vt dicit Apost. 1. Corint. 7. si fides Christi eum liberat. Quòd si semel mulier dixerit se non velle transire, neque conuerti etiam si postea pœniteat, & velit cõuerti aut manere cũ viro, non cogitur vir eam recipere, quia per dissensum illum fuit solutum matrimonium: & quod solutum est, nõ potest iam resumere vires ad obligandum. Si tamen vir nõdum accepit aliam in vxorem potest accipere illam, sed iam non resumit vt priorem coniugẽ, sed vt de nouo, & per nouum consensum. Si autem fœmina infidelis repudiata transiuit ad alium virum, & qui repudiauit eam vult cõuerti ad Christum tenetur siue acceperit iam aliam, siue non requirere illam, an velit conuerti, vel saltem sequi ipsum an non: si vult conuerti, & sequi ipsum, vel saltem vult sequi ipsum, & manere cum eo in matrimonio, etiam si non conuertatur: tenetur illam accipere iudicio Ecclesiæ: si autem non requisierit eam non poterit ea viuente accipere aliam in vxorem. Si autem vir infidelis conuertitur & repudiauerat vxorem, & illa acceperat alium virum, & repudians acceperat alteram in vxorem, tenetur similiter requirere eam quando conuertitur, & si illa vult conuerti cum eo, tenetur eam accipere & dimittere aliam, quam acceperat: & si illa nolit cõuerti, sed solum sequi illum in matrimonio, tenetur illam resumere, & abijcere aliã, quam assumpserat, etiam si illa velit conuerti ad fidem cum illo, quia prima est vera, & legitima vxor, & secunda non. Si autem requisita sic mulier repudiata nolit cõuerti, neque verum sequi, poterit vir libere transire ad Christum, & licet postea illa pœniteat, & velit virum sequi aut conuerti, non cogitur vir eam recipere, sicut supra dictum est.

C

Conuersus an debeat vel possit retinere mulierem acceptam post repudiatam.

Qvæst. XXXI.

Sed quid in hoc casu de muliere, quam iste acceperat post repudiatam primam manens in infidelitate: an debeat eam requirere, vel cogatur cum ea manere, aut possit iam conuersus ad Christum. Dicendum quòd vir non cogitur requirere eam, quòd transeat vel conuertatur, quia ista non est vxor eius, sed fornicaria, ideo nullo vinculo tenetur ad eam requirendam. Sed quid si illa sponte velit cum eo transire nõ requisita? Dicendum quod siue velit manere cum eo siue conuerti cum ipso, non cogitur eam retinere, quia illa non est, neq; fuit vxor, ideo nullo pacto cogitur eam retinere. Sed quid si velit illam retinere an liceat. Aliqui putant quod non, quia est adultera, vel fornicaria. Dicendum quod aut ambo consentiunt, aut solus vir, vel fœmina: si ambo consentiunt possunt remanere, non quidem ex priori vinculo, quia nullum erat inter eos, sed solum ex nouo, quia cum ambo sint liberi ab omni vinculo, possunt de nouo contrahere matrimonium, cum non sint personæ de iure impeditæ contrahere: si autem vir non consentiat, non cogitur illam retinere, vt dictum est. Etiam si illa non consentiat non potest vir eam cogere ad cõmanendum, quia nullum vinculum est inter eos, sed de nouo debet induci, si esse debet. Et tamẽ nouum vinculum matrimonij non potest causari sine mutuo consensu duorum: ergo non poterunt commanere, nisi ambo de nouo consentiant: nam tunc incipiet esse nouũ matrimonium. Sed est speciale in hoc casu, quia nõ poterunt commanere, nisi ambo conuertantur: si enim fœmina velit sequi virum in matrimonio, & tamen non velit sequi Christum, id est, conuerti: non licebit eis commanere. Ratio diuersitatis est, nam quando fuit matrimonium inter infideles, inter quos est verum matrimonium, si vnus conuertitur, & alius vult sequi ipsum, etiam si non conuertatur renetur fidelis retinere infidelem, quia alias per conuersionem soluerentur matrimonia: quod falsum est extra de diuor. c. gaudemus. Secus autem cum accipit infidelis aliam vxorem repudiata prima: nam ista secunda non fuit vera vxor, sed adultera: & ideo non potest esse inter eos matrimonium, nisi per nouum cõsensum postquam requisierit iste priorem, & illa recusauerit ipsum sequi. Et tamen iste cum sit iam fidelis non potest de nouo contrahere matrimonium, nisi cum fideli, ergo non poterit contrahere cum ista si non conuertatur: alias enim esset contrahere cum infideli, quod non licet fideli. In priore autem vxore secus est, quia illa non retinetur quasi ex nouo consensu, sed de vinculo antiquo veri matrimonij, quod vinculum non soluitur per conuersionem: ergo tenetur vir retinere priorem, etiam non conuersam, sed in tali statu quali eam accepit: dum tamen illa consentiat habitare sine contumelia creatoris: quia alias fides liberat à vinculo matrimonij. D E

Conuersus ad fidem quid facere debeat circa vxorem.

Qvæst. XXXII.

Sed adhuc attendendum circa conuersionem ad Christũ de infidelitate, quia dicta supra habent locum, quantum ad liberandum eos ab onere coniugum: non autem quantum ad totum quod facere possunt: nam possunt cogere eos transire, siue cohabitari in matrimonio. Et dicamus primo de viro, qui de infidelitate conuertitur, quod si habet vxorem debet requirere eam, & si illa velit conuerti, vel saltẽ sequi ipsum in matrimonio tenetur eam retinere, & non licet ei aliam accipere: si autem illa non velit conuerti, neque sequi ipsum in matrimonio est liberatus vir, scilicet quod potest aliam ducere fidelem relicta illa. Et si tamen vir velit quod illa sequatur ipsum, coget eã sequi, & compelletur iudicio Ecclesiæ, vel per dominos temporales illa manere cum illo: & si non velit manere sine contumelia creatoris cogetur manere sine cõtumelia. Et hoc patet quia inter infideles est matrimonium verum, sicut dicitur extra de consan. & affi. c. de infidelibus, & tamen per conuersionem & baptismum non soluitur vinculum matrimonij extra de diuor. c. gaudemus. ergo manet matrimonium quando vnus conuertitur licet alius maneat, sed quamdiu manet matrimonium, non licet alicui coniugum transire ad alia vota, aut denegare alteri debitum carnis & obsequia mutua: ergo tenebitur mulier infidelis sequi virum, & cogetur si non velit. Hoc verum est, nisi forte ex speciali dispensatione Dei, qui prouidit in tali casu, nam potest Deus supra matrimonium, & in omnibus cum omnia sint ab ipso, & ipse dedit licentiam fidelibus conuersis, non commanendi vxoribus infidelibus, quando non volunt illę conuerti, neque commanere vllo modo, aut saltem non sine contumelia creatoris: ideo possunt tunc conuersi ex speciali dispensatione Dei facta in fauorem fidei, & per Apostolum promulgata transire ad alia vota, vel non manere in matrimonio, & tamen istud priuilegium non est datum in fauorem infidelium, qui non transeunt, quia illis nullum priuilegium datur: ergo possunt illi compelli ad manendum in matrimonio. Apparet istud ex verbis Apostoli. 1. Corinth. 7. si quis frater vxorem habet infidelẽ, & hæc consentit habitare cum illo, nõ dimittat illam, & si qua F

mulier habet virum infidelem, & hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum: si. n. infidelis discedit, discedat: nõ est enim seruituti subiectus frater, aut soror in huiusmodi. Et sic de fratre, & de sorore dixit, quod non erant subiecti seruituti, & non dixit hoc de infidelibus: ergo manet infidelis obligatus ad sequendum eum qui ad fidem conuertitur propter hoc, quod adhuc matrimonium tenet, & non dissoluitur. fidelis autem non obligatur sequi infidelem, quia Deus eximit eum tunc ab onere matrimonij, dissoluendo vinculum matrimonij inter eos in casu, in quo infidelis non vult sequi fidelem, aut non vult consentire ei sine contumelia creatoris. Et fuit conueniens ista dispensatio quam Deus fecit in matrimonio, eò quod tunc infideles non erant subiecti fidelibus sicut nunc, sed potius fideles erant subiecti infidelibus, & si vellent fideles cogere infideles ad sequendum eos, qui conuerterentur, non possent, quia non habebant iudices, nisi infideles, quia infideles non aduerterent ad fauorem fidei, sed potius erant eis fideles odiosi, non iudicarent, quod infidelis sequeretur conuersum, sed potius quod fidelis cõuersus sequeretur infidelem manentem in infidelitate, ideò fuit conueniẽs modus. Nam ex vna parte procurabatur pax, ex alia parte dabatur releuatio oneris infidelibus. Si enim fidelis conuersus vellet dimittere manentem in infidelitate, sequeretur scandalum, si autem non posset transire ad alia vota fidelis dimissus ab infideli, esset difficultas manendi sine coniugio. De primo patet, quia si conuerteretur fœmina ad Christum, & non maritus eius, & si requisito per eam viro, vt conuerteretur, non vellet conuerti, licet posset illa accipere alium virum fidelem non permitteretur à viro suo, & si acciperet de facto accusaretur, tanquam adultera, quia dimiserat virum: fœmina autem non poterat repudiare virum, sed vir fœminam: & ideò puniretur, vel saltem cogeretur manere cum viro. Ad procurandum ergo pacem iussit Apostolus, quod si fœmina haberet virum infidelem non recederet ab eo, quod ita non esset scandalum. Similiter si conuerteretur vir, & maneret fœmina in infidelitate, & ex hoc vir vellet accipere aliam (nam licet secundũ leges humanas posset vir aliquando repudiare vxorem) non permitteretur hoc transeuntibus ad fidem, quia fides erat odiosa infidelibus, ideò non permitterẽt viris dimittere vxores, vel sequeretur ex hoc maius odium cõtra fideles, ideò ad procurandum pacem, mandauit Deus, quod conuersus ad fidem non recederet ab infideli quandiu cõsentiret infidelis cohabitare ei. Secundũ erat releuatio oneris fidelibus, quæ releuatio fidelium fiebat sine scandalo, nam si ad faciendum, quod matrimonium esset indissolubile faceret Deus, quod nolente infideli cohabitare fideli, teneretur fidelis non transire ad alia vota, possent sic omnes fideles à principio semper manere innupti, quod erat magnum inconueniens, ideò in hoc casu dispensauit Deus dissoluendo vinculum matrimonij, vt liceret fidelibus transire ad alia vota.

Apostolus ob pacem, & releuationem oneris declarauit, quando fidelis cum infideli cohabitare posset. Et quòd cum contumelia creatoris etiam tenebatur cohabitare fidelis cum infideli tempore quo Domini temporales non erant Christiani: hodie tamen non, nisi vbi principes sunt infideles.

Qvaest. XXXIII.

ET hæc duo apparent ex verbis Apostoli, cum dicitur non est enim subiectus frater, aut soror in huiusmodi. In pace autem vocauit nos Deus. Cùm enim dixit non est subiectus frater, aut soror, prouidet contra onus fidelium, si manerent innupti, & hæc erat magna seruitus, scil. quòd nolente infideli manere in matrimonio teneretur fidelis manere innuptus, & hoc erat secundum. Erat primum, quod non dimittat fidelis infidelem nolentem cohabitare. cùm dicitur in pace vocauit nos Deus, id est voluit, quod fideles viuerent in pace, & non haberent occasionem scandali cum infidelibus, quod cum sequeretur, & fideles discederent ab infidelibus nolentibus cohabitare. Sciendum etiam, quòd non attendebatur tunc ad hoc quod fidelis deberet manere cum infideli, nisi quod vellet infidelis cohabitare fideli: & non requirebatur, quod vellet habitare sine contumelia creatoris. Nam etiam cum contumelia creatoris tenerentur cohabitare. Et patet ratio, quia si conuerteretur mulier ad Christum, cui vir infidelis vellet habitare maledicendo tamen quotidie Christo, & suadendo mulieri redire ad infidelitatem, quod est eam trahere ad peccatum mortale: ob hoc liceret mulieri transire ad alia vota, accusaret eam vir suus, quasi adulteram per leges imperatorum vel humanas, per quas non licet mulieri à viro recedere, & sic vt adultera puniretur, & sequeretur magnum scandalum contra fidem, sed Christus voluit auferre istud scandalum. Cùm dicat Apostolus, quòd vocauit nos Deus in pacem: ergo tenebatur manere fidelis conuersus cum infideli cohabitare, etiam si cohabitaret cum contumelia creatoris.

Quod vero dicitur, quòd potest transire fidelis ad alia vota si infidelis non vult cohabitare, sed saltem non sine contumelia creatoris, intelligitur de hoc tempore, in quo non est scandalum, etiam si recedat fidelis ab infideli, quia fideles dominantur infidelibus. Et si conqueratur vir infidelis volens cohabitare, quòd recedit ab eo vxor, audietur quæstio apud iudicem Christianum, qui iudicabit recte factum esse cum sit in fauorem fidei, & possunt nunc iudices impedire, vt non fiat contumelia creatoris, quod non poterat fieri, quando erant fideles subiecti infidelibus, sicut in Ecclesia primitiua tempore Apostoli. Vnde non proderat tunc, quòd recederet fidelis conuersus ab infideli propter contumeliam creatoris, quia etiam si discederet, non poterat vitari contumelia creatoris, cùm infideles essent potentiores fidelibus, & præsentibus eis maledicebant quotidie Christo, & etiam eis. suaderent publice redire ad infidelitatem; immo sæpe per pœnam, & damna ad id cogerent, ideo cum non possent euitare contumeliam creatoris, non proderat, quòd fidelis recederet ab infideli, aut quod suggereret ei ad infidelitatem redire.

Nunc vero prodest, quòd fidelis conuersus transeat ad alia vota, quando infidelis non vult cohabitare sine contumelia creatoris, quia cum fideles dominentur, possumus euitare publicas blasphemias Christi inferendo pœnam infidelibus. Et similiter si suaserint alicui conuerti ad infidelitatem, punientur. Cùm vero manent fidelis & infidelis simul, est maior opportunitas peruertendi infidelem, & minor copia probationis contra infidelem, quòd contumeliam faciat creatori, ideò est conueniens, quod liceat tunc recedere fideli, & fit hoc ex dispensatione Dei dissoluentis, tunc matrimonium, & hæc licentia intelligitur data esse fidelibus à principio: non tamen, vt ea tunc vterentur, nec vtebantur, sed solum, vt ea nunc vtantur: tunc vero nunquam discedebant, nisi quando non volebat infidelis cohabitare fideli, & istud patet quia 1. Corinth. 7. cap. vbi Apostolus hoc posuit solum dixit, si quis frater vxorem infidelem habet, & hæc cõsentit habitare cum illo, non dimittat eam, & si qua mulier habet virum infidelem, & hic consentit habitare cum illa non dimittat virum: & ita non distinxit, an vellet habitare cum contumelia, vel sine contumelia creatoris: & ideò nec aliquid aliud erat considerandum, nunc vero secus est: & ideo Papa exposuit aliter verbum Apostoli seruandum esse nunc, s. quòd siue velit cohabitare infidelis fideli, siue non, sine contumelia creatoris, liceat fideli in fauorem fidei transire ad alia vota. extra de Diuort, c. gaudemus.

Fidelem esse obligatum recipere infidelem, & simul manere, si fieri posset sine creatoris contumelia.

Qvaest. XXXIIII.

REDEVNDO ad præcedentia dicemus, quòd quando infidelis non vult cohabitare cum conuerso ad fidem, vel non sine contumelia creatoris, licet fideli transire ad alia vota ex dispensatione Dei absoluentis fidelem ab onere matrimonij dissoluendo matrimonium, & tamen infidelis non est liberatus ab onere matrimonij, immo manet obligatus ad sequendum fidelem, cum priuilegium illud non sit datum in fauorem infidelium, sed solum fidelium, & ob hoc, quando conuertitur fidelis, & requirit infidelem, neque ille vult cohabitare, habet fidelis duas vias quarum vtrãq; potest eligere.

Prima

Prima est,quod transeat ad alia vota, si voluerit, cum habeat licentiam à Deo ad hæc. Alia est,quod agat ad compellẽdum infidelem sequi ipsum,&cogetur infidelis per iudicem Ecclesiasticum,vel temporalem commanere fideli conuerso, quia matrimonium nõ est iam dissolubile, neque est licitum repudium,& tamen fuit verum matrimonium inter istos, quando erant infideles,& nõ potest dissolui in fauorem infidelis:ergo cogetur manere in illo si petat fidelis,& ideo si vir cõuertatur, & fœmina velit sequi ipsum cogetur,si vir petat,cohabitare ei, similiter si conuertatur fœmina,& non vir,cogetur vir, si illa petat,retinere illam. Non quidem cogetur infidelis conuerti ad fidem,quia ad hoc non debet esse coactio absoluta,nec cõditionata in Decre.45.dist.c.qui sincera. & cap. de Iudæis.& extra de Bapt.&eius effec.c.maiores. sed cogetur cohabitare fideli,quia istud non est inconueniens aliquod cum sit verum matrimonium inter illos, & non læditur fidelis ex commixtione infidelis, sed potius infidelis sanctificatur per fidelem cum sit ei occasio conuersionis,istud probat Apostolus 1.Corinth.7.cap.cum dicitur: si qua mulier habet virum infidelem,& hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum: sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidelem, & sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem,alioquin filij vestri immundi sunt,nunc autem mundi sunt. Sed obijcie tur, quod nollet cohabitare infidelis fideli sine contumelia creatoris,vel sine hoc,quòd eum trahat ad peccatum mortale suadendo,quòd conuertatur ad infidelitatem. Dicendum verum esse,quòd in hoc casu, licet fideli transire ad alia vota dimittendo infidelem. extra de Diuort. c. gaudemus. & tamen non cogitur præcise hoc facere, sed potest cogere infidelem, vt cohabitet sine cõtumelia creatoris, nam infideles sunt subditi dominio fidelium: de his enim loquitur,quia in non subditis fiet,sicut fiebat in Ecclesia primitiua tempore Apostoli, vt iam diximus: sed de infidelibus, qui sunt subiecti dominio fidelium,est dicendum,quòd cogunt fideles cessare à contumelijs Christi,&pertinet ista cura ad dominos temporales Iudæorum.extra de Iudæi.& Sarac.c.& si Iudæos,& debent eos cogere ad hoc per pœnas graues.eod.titul.cap.in nonnullis.& ideo si cogeretur infidelis cohabitans fideli cessare à contumelijs Dei,vel fidei,etiam si infidelis velit trahere fidelem ad infidelitatem, vel ad peccatum mortale, per pœnas cogetur cessare ad hoc,nam si Iudæus alicui nocuerit, quia conuersus est,aut conuerti vult ad fidem Christianam, statim cremabitur.C.de Iudæ.& reli.l.Iudæis, & maioribus,& si ipsi circunciderint aliquem,vel circuncidendum mandauerint,puniuntur præscriptione bonorum, & perpetuo exilio. eodem tit.l. Iudæi,& bonorum.Ergo nullum inconueniens est si conuersus ad fidem faciat cogi infidelem commanere sibi in matrimonio.

Principes non possunt cogere infideles conuerti ad Christiũinfr. q.182.

Infidelis baptizatus potest repetere vxorem in infidelitate repudiatam etiam si transierit ad alium virum.

QVÆST. XXXV.

QVOD autem diximus de eo, qui conuertitur habens vxorem, & illa non vult conuerti: dicendum est de illo qui habuit vxorem,&repudiauit illam,siue habeat illa iam virum siue non, nam potest habere duas vias circa eam. Vna est, quod requisita ea si noluerit sequi ipsum cohabitando aut nõ sine contumelia creatoris,quòd ad alia vota transeat, & iam non cogetur suscipere illam,licet redeat ad eum.

Alia via est,quòd cogat eam sequi ipsum, quod fiet per iudicem Ecclesiasticum,nam verum matrimonium fuit inter istos,& repudium non potuit intercidere,& nõ tenuit de iure, ideo potest eã repetere,sicut vxorẽ suã. Vnde si nõdũ est ab alio ducta, cogetur sequi virum petentẽ eam, si autẽ transierit ad alium virum,tenebitur dimittere illum,quia neque ille habet ius retinendi eam,cum non sit vxor eius. Nam cum repudium non tenuerit de iure, nunquam cessauit illa esse vxor prioris,& nunquam potuit incipere esse vxor sequentis, &ideo neque ille habebit ius retinendi,sed transibit coacta ad priorem,sicut sponta-

nea transire posset.

Si conuersus infideli nolit sine creatoris contumelia ei cohabitare transeat ad alia vota,an teneat matrimonium.Et quòd conuersus si infidelis nolit sibi cohabitare,& nubat, tunc etiam infidelis poterit contrahere matrimonium,alias non.

QVÆST. XXXVI.

SED quid si infideli conuerso nolit infidelis cohabitare ei, vel non sine contumelia, & per hoc transeat ad alia vota, an peccet,& non teneat matrimonium?

Putant quidam,quòd non,eo quòd matrimonium est indissolubile,nisi illud Deus dissoluat dispensatiuè,& tamen nõ facit hoc Deus in fauorem infidelium:ergo tenebit matrimonium,& non poterant transire ad alia vota.

Dicendum,quòd cum conuertitur aliquis infidelium, & alius non vult cohabitare ei, aut non sine contumelia creatoris,peccat agens iniustum. Nam cum matrimonium teneat, & non possint coniuges ab inuicem separari, peccat qui recedit.

Sed dicendum,quod infidelis,qui noluit cohabitare,aut statim contraxit matrimonium aliud,antequam conuersus ad fidem contrahat,aut non: si non contrahat ipse primum,sed fidelis,cui noluit cohabitare infidelis: & postea infidelis contrahat,tenebit matrimoniũ,quia fidelis potuit dissoluere matrimonium transeundo ad alia vota per dispensationem Dei expressam per Apostolum 1.Corinth.7.c.sed statim, vt solutũ est matrimonium sunt coniuges liberi, ita vt possint cuicunq; misceri sine pœna,& peccato adulterij:ad Rom.7.c.ergo infidelis poterit iam contrahere matrimonium: nam potest matrimonium ex vna parte tenere,& ex alia non,sed fidelis solutus est vinculo matrimonij illius,cum licite transierit ad aliud matrimonium: ergo & infidelis solutus est,& poterit ad aliud matrimonium transire. Si autem infidelis nolens cohabitare fideli conuerso, statim contrahat matrimonium, antequam contrahat fidelis:dicendum, quod non tenet matrimonium ab eo contractum,& peccat,quia adhuc non est solutum precedens matrimonium cum fideli conuerso.

Sed dicet aliquis immo solutum est, nam per hoc, quod noluit cohabitare infidelis fideli,vel non sine cõtumelia, iam est solutum matrimoniũ,quod patet, quia statim potest transire fidelis ad alia vota,& tamen soluto matrimonio,iam non obligatur vnus coniugum alteri, ergo quilibet eorum potest transire ad alia vota. Dicendum,quod nõ fuit solutum statim matrimonium, ideo non potuit statim transire infidelis ad alia vota.Nam ex eo,quod infidelis non vult cohabitare fideli, habet fidelis licentiam recedendi & transeundi ad alia vota: non tamen statim est matrimonium dissolutum,sed dissoluetur, quando actualiter fidelis transierit ad alia vota. Et patet hoc,quia alias si postquam infidelis dicit nolle cohabitare,vel non sine contumelia,manerent saltem per vnũ diem,& commiscerentur essent fornicarij, quia ibi esset commixtio carnis, & non inter coniuges: sed falsum est, quia nemo dicit eos fornicari.Etiã patet, quia licet fidelis potest recedere ab infideli, quando ille nõ cohabitat sine contumelia creatoris, nõ tamẽ cogitur recedere,sed potest manere:& tamẽ si manserit nemo dubitat,quin coniuges maneant:ergo non soluitur matrimonium per hoc,quod infidelis nõ vult cohabitare, vel non sine contumelia creatoris, sed solũ quando fidelis conuersus propter aliquam istarum duarum causarum transierit ad alia vota:tunc enim soluitur matrimonium,& potest infidelis transire ad alia vota, si tamen contraxerit infidelis antequam fidelis non tenet matrimonium, sed sunt ibi coniuges, vt adulteri,& tamen si infidelis postea contraxerit per hoc, quòd contraxit fidelis soluitur matrimonium,& tunc infidelis posset licite contrahere, vel poterit incipere valere matrimonium, quod prius contraxerat, quasi ex nouo conuersu coniugum. Sicut autem diximus de coniugibus, qui actu manent in matrimonio, quando alter eorum conuertitur ad fidem: ita dicemus de vxore repudiata,scilicet si conuertitur vir, qui repudiauerat vxorem, & illa transierat ad alium virum, debet requirere eam vir fidelis, vt conuertatur, vel redeat ad ipsum cum illa sit vera vxor, aut manere innuptus quamdiu illa vixerit. si autem illa requisita sequi ipsum noluerit, vel

non ſine contumelia creatoris, poterit ipſe ad alia vota tranſire:ſi tamen non tranſierit,ſed expectat, vt illa conuertatur,& tenet illam in animo vt coniugem, ſemper illa eſt, vt adultera,cùm autem fidelis contraxerit cum alia,poteſt illa incipere eſſe vxor illius ad quem tranſierat cum repudiaretur, & idem eſt de fœmina repudiata ſi conuertitur,& repetit virum repudiatorem.

Si mulier infidelis repudiata contraxit cum alio infideli, & ambo conuertantur ad fidem. An mulier hæc manere debeat cum ſecundo viro fideli, vel redire ad primum infidelem. Et an primum matrimonium ſemper teneat.

QVAEST. XXXVII.

SED quid ſi mulier repudiata eſt apud infideles,& accepit alterum virum infidelem,tandem ambo compuncti conuertuntur ad fidem, an manere debeant, vel poſſint in ſuo coniugio.Aliquis dicet,quod ſic in fauorem fidei,quia multũ attenditur fauor fidei in coniugijs. extra de Diuor.ca. gaudemus.& tamen nunc vir,& vxor ſunt fideles. Si autem teneretur illa requirere infidelem à quo repudiata fuerat, rediret ad infidelem, & cohabitaret ſubdita infideli, quod videtur inconueniens.

Dicendum,quod in hoc caſu ambo coniuges, qui conuertuntur non ſunt coniuges neq; vnquam fuerunt ſed ſemper adulteri,fides autem non efficit matrimonium vbi nullum erat,præcipuè diſſoluendo matrimoniũ præexiſtens,vt dicitur in allega.cap.gaudemus.quòd per baptiſmum non ſoluuntur coniugia, ſed crimina dimittuntur, & tamen iſta mulier repudiata fuit legitima vxor repudiatoris:ideo viuente eo,nunquam potuit effici alterius vxor, propter quod nunc in conuerſione,quia non licet manere in peccato mortali, illa tenetur requirere virum infidelem, an vult illam ſequi, ſi autem velit cohabitare ei ſine contumelia creatoris redibit ad illum, & relinquet virum fidelem,quem videbatur habere,ſi autem ille noluerit cohabitare ei poterit illa ex tunc eſſe legitima vxor viri, quem tenebat,& cum quo conuertitur.

Si autem obijciatur, quod hic non ſeruatur fauor fidei dicendum quod fauor fidei ſeruandus eſt, quantum permittit conditio fidei,& non vltra,ſed ad fidem nõ pertinet diſſoluere matrimonia,ideò in fauorem eius non diſſolueretur.Et patet hoc,quia quando conuertitur mulier ad fidem, & nõ vir, maior fauor fidei erat, quòd poſſet illa accipere ſtatim virum fidelem,quàm quòd maneret ſubdita infideli,& tamen tenetur manere ſubdita illi, ſi vir velit habitare cum ea, vt dicit Apoſtolus 1.Corin.in 7.c.ergo non debet ſeruari fauor fidei,niſi quantum fides vult,& ita eſt in præſenti.

An ſi mulier repudiata conuertitur, quæ habet virum infidelem poſt repudium teneatur commanere ei volenti, vel redire ad repudiatorem. Et quòd infideli conuerſo,licet in matrimonium accipere eam,quam polluit per adulterium.

QVAEST. XXXVIII.

EX hoc etiam apparet quid dicendum ſit ſi mulier repudiata conuertitur,quæ habet virum infidelem, qui eam accepit poſt repudium, an teneatur commanere ei volenti cohabitare ſine contumelia creatoris. Dicendum, quòd aut cum iſta mulier conuertitur viuit repudiator, aut mortuus eſt: ſi viuit,nunquam potuit eſſe matrimonium inter eam, & ſecundum virum,ſed adulterium, ideo ipſa non tenetur, immo non poteſt cohabitare ei cum conuertitur, ſed debet requirere repudiatorem,an velit eam ſequi, & ſi ille velit ei cohabitare,tenetur ſtare cum eo.ſi autem ille non velit, aut non ſine contumelia creatoris ſoluta eſt à lege eius, vel poteſt ad alia vota tranſire: & tamen ſi tunc velit cum ea conuerti ille qui eam accepit poſt repudium,non tenetur illa manere cum eo,quia nullum vinculum fuit vnquam inter eos, aut eſt,ſed adulterium,ideò non obligatur illa cohabitare: poteſt tamen de nouo eum accipere in coniugem, ſi voluerit ſicut poteſt accipere quemlibet alium ex nouo conſenſu.

Sed obijcietur,quod non liceat eis copulari,quia non licet alicui in matrimonium accipere eam, quam per adulterium polluit,vt patet extra de eo,qui duxit in matr. &c. per totum, & tamen iſta viuente priore marito polluit per adulterium iſtam mulierem, quia quandiu cohabitauerint tandiu fuerunt adulteri,ergo non licebit eam accipere in vxorem.Dicendum licitum eſſe accipere illam in vxorem, & non obſtat, quòd eam per adulterium polluerit. Primo quia iſtæ ſunt conſtitutiones canonicæ, & non ſunt de iure diuino,cùm ſint decretales Epiſtolæ: & tamen infideles conſtitutionibus canonicis non arctantur.extra de diuort.c.gaudemus. ergo neque illis conſtitutionibus, ideo poterunt non obſtante tali adulterio,coniuges effici. Secundò & præcipuè,quia licet ſecundum veritatem iſte vir polluerit mulierem per adulterium, erat tamen in tali ſtatu,vel ſecta, in qua non putabatur adulterium,ſed legitimum matrimonium, & ita publice permittebatur,& in his opinio prævalet veritati, & ideo quantum ad infligendum eis pœnam pro tali concubitu potius ſequemur opinionem quam veritatem, poteſt igitur iſte accipere illam de nouo in vxorem. Sed quid ſi mortuus eſt repudiator, quando mulier iſta conuertitur, & manet ipſa cum illo, qui eam acceperat poſt repudium? Aliquis dicet,quod tenebitur manere cum illo, ſi ille vult cohabitare ei ſine contumelia creatoris, cum iam ſit vxor eius poſt mortem viri prioris. Dicendum, quod ſi præſupponatur eſſe vxor illius, tenetur cohabitare illi, ſi vir conſentit: & tamen hoc non eſt concedendum, quia quandiu vir repudians vixit, iſti duo erant adulteri, & non erat neque poterat eſſe inter eos matrimonium, mors autem prioris viri non poteſt iſtos efficere coniuges, quia non eſt inductiua vinculi, ſed cum matrimonium ſolo conſenſu contrahatur, neceſſe fuit hic de nouo eſſe conſenſum ad cauſandum de nouo matrimonium, & tamen inter iſtos non conſtat de nouo fuiſſe conſenſum, immo certum eſt, quod nunquam eſſet, quia hunc conſenſum de nouo præſtant illi,qui putant priorem conſenſum non ſufficere, & ſe credunt prius non fuiſſe coniuges,ſed adulteros, & tamen iſti infideles credunt ſe legitimos eſſe coniuges cum inter eos licitum reputetur repudium, ideò nunquam de nouo conſentiunt,vt ſint coniuges, & tamen ſecundùm veritatem non potuit prior conſenſus efficere eos coniuges: ergo non ſunt coniuges, ergo nec tenebitur iſta mulier conuerſa ad fidem requirere illum virum,vt conuertatur,aut cohabitet ei:immo etiam ſi ille velit cohabitare, vel conuerti non tenebitur illa ſuſcipere eum:poteſt tamen ſi voluerit eum de nouo accipere in virum,quia non eſt vetita illum accipere, & tamen ſi accidiſſet,quod iſti duo manentes in infidelitate poſt mortem repudiatoris de nouo conſenſiſſent, quaſi de nouo matrimonium contrahentes,certum eſt,quod efficerentur per hoc cõiuges,ideo ſi illa conuerteretur teneretur eum requirere, & ſi illevellet cohabitare non poſſet illa tranſire ad alia vota.Cùm autem dicebatur, quod poſſet fœmina accipere de nouo in virum,cùm conuertitur,iſtum infidelem cuius erat, vt vxor poſt repudium. Dicendum quod eſt verum ſi ille conuertatur,alias non poteſt.Et ratio eſt, quia in caſu dato,quando iſti manſerunt in infidelitate non erant coniuges,ſed adulteri: & ob hoc iſta fœmina non cogitur cohabitare illi, ſed poteſt ſi voluerit de nouo eum accipere in eum conſentiendo,ſed ipſa eſt iam fidelis,& non poteſt contrahere cum infideli,aut conſentire in eum,ergo neceſſe eſt,quod ille conuertatur ad hoc, quòd ipſa poſſit conſentire in eum,& cohabitare ei: ſecus autem eſt, quãdo manentes in infidelitate, erant veri coniuges, quia non eſt tunc nouus conſenſus, ſed ex matrimonio prius contracto tenetur mulier manere cum viro etiam infideli, quia infidelis ille erat,quando cum eo contraxit.

An inter infideles ſit verum matrimonium ratum & firmum, ac legitimum.Et an tale ſit ſacramentum.

QVAEST. XXXIX.

OMNIA prædicta ſunt vera tenendo, quod inter infideles ſit matrimoniũ verum & ratum: nam alias non fierent iſta, vt ſtatim dicetur. Circa, quod occaſione eorum, quæ in materia iſta dicuntur eſt aduertendum, quòd inter infideles eſt matrimonium, & eſt verum, & aliquo modo

ſacra-

A

sacramentum,& est ratum,id est firmum.De primo,quod inter infideles sit matrimoniũ patet, quia ibi inuenitur id,quod nomine matrimonij nos significamus.Nam nos nomine matrimonij significamus maris, & fœminæ coniunctionem, & hoc inuenitur inter infideles:etiam patet, quia non solum inuenitur ibi matrimonium sumptum generaliter,vt est absolute maris,& fœminæ coniunctio sicut accipitur in Institutis de Iure naturali,in principio. Nã non vocatur propriè matrimonium omnis coniunctio maris, & fœminæ, sed certo modo, & ad certum finem, nam matrimonium est cõiunctio maris, & fœminæ non cuiuslibet maris,& fœminę,sed approbatorũ per legem,quæ vocantur legitimæ personæ, nam coniunctio patris,& filię,vel matris,& filij non est matrimonium,sed scelus,vel abominatio,& nefas.Etiam cõiunctio maris,& fœminæ quantumcunque legitimarum personarum si solum sit ad vnum actum,vt venereis fruantur,nõ vocatur matrimonium, sed solum quando fit animo commanendi per vitam, & ideò solemus dicere,quod matrimonium sit maris, & fœminæ legitima coniunctio indiuiduæ vitæ consuetudinem retinens.

Matrimonij diffinitio.

Dicitur legitima cõiunctio propter personas,vt sint tales,quę non sint vetitæ conuenire per legem: dicitur indiuiduæ vitæ consuetudinẽ retinens.i.quod fiat ista coniunctio animo manendi per totam vitam: ista autẽ omnia inueniuntur inter infideles,nam ibi non cõueniunt oẽs personæ matrimonialiter, quia nulla gens est,nisi sit omnino bestialis, quæ quarundam personarum non vetet commixtionem,vt patris, & filiæ: matris,& filij:fratris & sororis,& secundum varietatem infideliũ sunt varij gradus liciti,vel prohibiti: tamẽ cum nulla gens sit, quæ non vetet quasdam personas contrahere,erit inter omnẽ

B

gentem coniunctio legitima personarum:etiam est ibi indiuidua consuetudo vitæ, quia licet secundum infideles liceat repudiũ,tamen quando conueniunt matrimonialiter non conueniunt animo diuertendi,sed manend. per totam vitã, licet postea accidat,quòd diuertant. Et apparet hoc,quia si aliquis vir in quacunq; gente diceret mulieri: ego te accipio in vxorẽ vsque ad duos annos,vel menses non reciperetur talis contractus, neq; putaretur esse matrimonialis, sed potius cõtra substantiam matrimonij; ideò matrimonium de se dicit contractum ad totam vitam, quod vero postea coniuges diuertant per accidens est, & non tollitur ex hoc quin de se contractus sit perpetuus.

Matrimonium infidelium esse verum matrimonium.

QVÆST. XL.

SECVNDVM erat,quod sit verum matrimonium inter infideles.istud apparet,quia si inter eos est matrimonium erit verum, quia matrimonium non verum non est matrimonium,sicut aurum falsum non est aurũ,& tamen matrimonium diximus esse inter infideles,ideo est verum.

Secundo patet,quia veritas rei simplicis significatę per terminum est diffinitio sua, cuicunq; ergo competit diffinitio, competit vere vocari id,quod importat terminus, vel nomen diffiniti, sed diffinitio matrimonij inuenitur inter infideles, quia est ibi coniunctio legitima personarum retinens consuetudinem indiuiduæ vitæ,vt ostensum est, ergo est ibi verum

C

matrimonium.Tertiò quia omnis concubitus inter personas, quę non sunt coniuges,est fornicarius,& tamen non dicimus omnes infideles esse fornicatores, ergo confitentur inter eos esse matrimonium. Quarto quia omnem prolem non natam ex legitimis nuptijs vocamus illegitimam: sed non vocamus omnes infideles illegitimos, ergo iudicamus aliquos eorum ex matrimonio natos.

Quinto,quia copulatio,quam fecit Deus in Paradiso,quæ est maris,& fœminę,vocatur matrimonium,cum dixerit propter hanc dimittet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori suæ:Gene.2.& Matth.19.c.sed hoc fit nunc inter infideles, quòd dimittat homo patrem & matrem, vt adhæreat fœminę,& sunt duo in carne vna,ergo est matrimoniũ inter eos.

Sexto apparet, quia Apostolus expresse dixit esse verum matrimonium inter infideles,1. Corinth.7.cap. scil.siquis frater vxorem habet infidelem, & hæc consentit habitare cum illo non dimittat illam, & si qua mulier virum habet infidelem,sed vir, & vxor sunt nomina matrimonij, ergo inter infideles est matrimonium.

D

Septimo patet, quia iura asserunt esse matrimonium inter infideles ex auctoritate Domini extra de consan. & affinita.c. de infidelib. vbi respondetur matrimonium contractum inter infideles in gradibus vetitis apud nos nõ debere solui post conuersionem ad fidem,& redditur ibi causa,scilic.consultationi tuæ taliter respondemus, quòd matrimonium sit contractum, non post baptismi lauacrum separantur, cùm à Iudæis Dominus requisitus,si liceret vxorem ex quacunq; causa dimittere,respondit ipsis: quos Deus coniunxit, homo non separet,innuens matrimonium esse inter eos.

Octauo patet,quia non solum apud Iudęos,de quibus minus videbatur dubitandum, sed etiam apud paganos iudicatur esse verum matrimonium, vt asseritur extra de diuort.ca. gaudemus.& inducitur ibi testimonium Apostoli,etiam cum dicitur:Super quo taliter respondemus,quòd cum sacramentum coniugij apud fideles, & infideles existat, quemadmodum ostendit Apostolus, dicens: si quis frater infidelem habet vxorem &c.

Nono,quia Magister lib.4.Sent.dist.39.quærit de infidelibus,an inter eos sit matrimoniũ,& tenet,quod sic,quod multiplici auctoritate sanctorum probatur,quæ ibi inducuntur.

Arguitur ex aduerso.

Sed aliqui obijciunt, quod non sit verum matrimonium inter infideles, quia copula eorum non est legitima, cùm Apostolus dicat omne, quòd non est ex fide,peccatum est: ad Rom.14. c. & tamen copula infidelium non est ex fide: ergo peccatum est, & sic non erit legitima, matrimonium tamen est legitima coniunctio personarum.

Secundò, quia coniunctio coniugalis est cum pudicitia, sed inter infideles non est pudicitia, sicut dicit August. quia non est vera pudicitia infidelis cum infideli.

E

Dicendum, quòd ista duo argumenta facit Magister dist. 39.& soluit illa.

Ad primum dicendum est, quod est copula legitima inter infideles:namvocatur legitima,si est inter personas legitimas, & tamen conueniunt interdum inter infideles personæ legitimæ;ergo nõ impeditur ibi esse matrimonium. Vnde loquẽdo ibi de legitimo matrimonio dicit legitimum est, quod legali institutione, vel prouinciæ moribus non contra iussionem Domini contrahitur, sed multoties infideles contrahũt secundum leges, aut mores prouinciæ suæ, qui non sunt contra legem Domini,ergo erit ibi copula legitima. Cùm autem obijciebatur, quod copula infidelium est semper peccatum, negandum est, & dicendum est,quod illud dictum Apostoli non probat omnem actum infidelium esse peccatum, sed solum eum,qui est contra fidem,i.conscientiam', vnde ait Magister illud Apostoli omne quod non est ex fide peccatum est, non ita intelligendum est, vt quidquid fit ab infidelibus peccatum sit: sed omne quod fit contra fidem,i. conscięntiam male fit,& ad gehennam ædificat. Ad secundum dicendũ,quod matrimonium est copula pudica, & talis copula reperitur inter infideles. Cùm autem August.dicit,quod non est ibi pudicitia: respondet Magister: vera pudicitia negatur esse,non quod infidelium coniugium non sit verum, sed quia non habet illud triplex bonum, quod excusat coitum, & meretur præmium.

Legitimum quid vocatur.

F

Vtrum infidelium matrimonium sit sacramentum.

QVAEST. XLI.

TERTIVM erat,an matrimonium infidelium sit sacramẽtum: & dicendum ꝙ sacramentum dupliciter accipitur circa matrimonium. Vno modo, vt est bonum matrimonij, & tunc non prædicatur de matrimonio, nec est ipsum matrimonium,sed aliquid eius.Alio modo accipitur sacramentũ à ratione signandi,inquantum dicitur, quod est sacræ rei signum,& sic matrimonium est sacramẽtum,vel saltem aliquod matrimonium, cùm dicatur quod sacramentum est genus ad septem sacramenta. Accipiendo primo modo sacramentum est vnum de tribus bonis matrimonij,vt dicit Aug.lib. de Bono coniugali,scil.Nuptiale bonum tripartitum est, scil. fides, proles,sacramentum, & tunc sacramentũ signat indissolubilitatem contractus.In fide attenditur, ne post vinculum coniugale cum alio, vel alia coeatur: in prole, vt amanter suscipiatur, & religiosè educetur: in sacramento, vt coniugium non separetur,& dimissus vel dimissa, nec causa prolis alteri

con-

A

coniugatur. Et licet isto modo aliqualiter dicatur bonum matrimonij sacramentum à quadam significatione: non tamẽ est matrimonium sacramentum, sed aliquid matrimonij. Sic dicit Magister lib. 4. Sent. dist. 31. s. & attendendum, quod tertium bonum coniugij dicitur sacramentum, non quia sit ipsum coniugium, sed quia eiusdem rei signum est, i. spiritualis, & inseparabilis coniunctionis Christi, & Ecclesiæ. Et quia isto modo sacramentum dicit indissolubilitatem vinculi, & ista indissolubilitas facit rectum matrimonium eadẽ est quæstio: an sit matrimonium inter infideles ratum, & an sit sacramentum, vel habeat sacramentum. Accipiendo autem sacramentum secũdo modo, vt est sacræ rei signum, dicendũ quod aliquod matrimonium est sacramentum, quia saltem matrimonium nostri temporis est sacramentum. Sed aliquis dicet tunc, quod matrimonium, vt est inter infideles, non est sacramentum. Primò quia matrimonium ponitur vnum de sacramentis legis nouæ, sed inter infideles non sunt sacramenta legis nouę, immo non sunt, nisi post quam data est lex noua: ergo matrimonium nunquam fuit sacramentum, nisi tunc. Secundò, quia sacramentum confert gratiam, & tamen inter infideles non est aliquid quod gratiam conferat: ergo non est matrimonium eorum sacramentum. Tertiò, quia sacramentũ est sacræ rei signum, & tamen ea, quæ sunt inter infideles non sunt signum alicuius rei sacræ: ergo nec est matrimonium eorum sacramentum. Quartò, quia proprium est sacramentum esse in matrimonio, quòd est in nouo testamento, vel inquantum istud significat rem sacram: sic dicit Apostolus ad Eph. 5. c. cum de matrimonijs loqueretur adiunxit sacramentum aũt hoc magnum est: ego autem dico inter Christum, & Ecclesiam, sed quod inter Christum, & Ecclesiam est, non significatur, nisi per id quod est in Ecclesia: solùm ergo matrimonium noui testamenti erit sacramentum. Dicendum, quòd omne matrimonium est sacramentũ, eò quod sacramentum dicitur sacræ rei signum, & tamen matrimoniũ vbicunq; est non est sine ista significatione sacrę rei, ergo semper est sacramentum. Et apparet hoc, quia extra de Diuort. c. gaudemus, dicitur sacramentum coniugij apud fideles, & infideles existit, ergo apud omnes vocatur sacramentum.

Quod matrimoniũ infidelium non sit sacramentum.

B

Omne matrimoniũ esse sacramẽtum.

Etiam patet, quia quòd in nono testamento sit sacramentum matrimonium, non est mirum, quia omnia, quæ in nouo testamento sunt, à Christo instituta sunt, qui Deus erat: omnia autem, quæ sunt ab eo sacra sunt, & consequenter possunt dici sacramenta si signent: similiter de eis, qui apud Iudæos sunt, nam licet nunc Iudæi infideles sint, quondam fuerunt fideles, & ea, quæ nunc habent tunc à Deo acceperunt, & ideò propter institutorem, qui potuit dare vim significandi, potuerunt esse sacramenta. sed de matrimonio, vt est apud paganos, vel gentiles erat dubium, an esset sacramentum; cum illa, quæ apud illos sunt, non sint à Deo instituta, & tamen matrimonium etiam, vt est apud paganos, dicitur esse sacramentum, vt patet in alleg. c. gaudemus. vbi agitur de matrimonio paganorum, & dicitur quòd est sacramentum: ergo nullum est matrimonium, quod non sit sacramentum.

C

Alia ratione ostenditur omne matrimonium etiam Paganorum esse sacramentum.

QVÆST. XLII.

AMPLIVS considerandum, quod sacramentum dicitur sacrum, & significãs: & hoc potest conuenire omni matrimonio: nam omne matrimonium, cuiuscunq; gentis sit, à Deo est institutum. Nam Deus in primis hominibus instituit matrimonium dicens: Propter hanc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna: in quo non determinauit ad matrimonium, nisi quod cõiungerentur vir, & fœmina non solum carnaliter, sed & ad cohabitationem, & permanentiam, & tamen in quacunq; gente contrahatur matrimonium fit istud, quia cõueniunt vir, & fœmina secundum determinatum modũ legum, aut consuetudinum illius gentis, & ob hoc facit esse legitimum matrimonium, sicut dicit Magister. lib. 4. Sent. dist. 39. Legitimum cõiugium est, quod legali institutione, vel prouinciæ moribus non contra iussionem Domini contrahitur: ergo cuiuscunq; gentis sit matrimonium, illud est à Deo institutum, & ideo ex

Inter infideles non

hac parte potest esse sacrum, & non solum, quia Deus illud instituit, quia tunc omnes creaturæ essent sacræ, quia omnes à Deo sunt institutæ, sed quia à Deo habet quandam sanctificationem. Nam post peccatum non poterat fieri concubitus sine quodam peccato, cùm ex ardore concupiscentiæ fieret, prouidit Deus contra hoc instituens matrimonium, vt illud esset remedium contra morbum, scilicet vt vtentes venereis non peccarent, & tamen non dicitur absolute, id est, perfectè sacramentum, nisi in nouo testamento, vnde inter infideles est sacramentum, sed non secundum rationem perfectam sacramenti. Nam habet diuersas institutiones, vnam ante peccatum in Paradiso Genes. 2. scil. Hoc nunc caro de carne mea. Alia post peccatum in lege naturæ: Gen. 9. crescite, & multiplicamini. Aliam in veteri testamento, aliam in nouo, aliam in iure ciuili, vel humano. Prima institutio fuit in officium, & ad prolis procreationem. Secunda fuit contra vulnus peccati in remedium. Tertia fuit ad idem remedium addendo determinationem personarum: Leuit. 18. & 20. cap. Quarta fuit ad significationem coniunctionis Christi, & Ecclesiæ ad Ephes. 5. capit. Quinta est ad vtilitates humanas, vt amicitiam, & obsequia mutua à coniugibus impensa, quæ considerant leges humanæ. Quantum ad primam & quintam significationem solet dici, quòd non est sacramentum, sed quantum ad primam est in officium, quantum ad quintam similiter.

D

est matrimoniũ secundũ rationẽ perfectionis sacramenti.

Matrimoniũ habet diuersas institutiones.

Sed prima est ad officium naturæ, id est multiplicationis speciei. Secunda est ad officium ciuilitatis. In secundo & tertio, & quarto modis dicunt, quòd est sacramentum, ita tenent communiter Doctores libr. 4. Sentent. distinct. 26. & tamen licet in his tribus modis dicatur matrimonium sacramẽtum: potissimum dicitur in vltimo: & hoc apparet, quia Apostolus dixit sacramentum hoc magnum est, ego autem dico inter Christum, & Ecclesiam, & ita in alijs modis sacramentum est. Sed in tertio est sacramentum magnum, id est, magna significans, quia est ad significandum vnionem Christi, & Ecclesiæ, vt Apostolus dixit, & tamen vnio Christi, & Ecclesiæ fuit in nouo testamento, ideo matrimonium huius testamenti est plenius sacramentum, quam vt erat in veteri testamento, vel in lege naturæ.

E

Matrimonium infidelium quomodo potest dici sacramentum, & quomodo non.

QVAEST. XLIII.

SED obijcietur, quòd non sit matrimonium sacramentum inter infideles, quia ita illud dicunt Doctores communiter, s. quòd matrimonium inter infideles non est sacramentum, sed officium.

Dicendum, quòd non debet negari simpliciter matrimonium inter infideles esse sacramentum, cùm extra de diuort. capit. gaudemus. dicitur, quòd sacramentum coniugij existit, tam inter fideles, quam infideles: sed quia non est ibi secundum perfectissimam rationem sacramenti, dicimus interdum, quòd non est ibi sacramentum.

S. Tho. libr. 4. Sent. dist. 39 ar. 2. et plures alij.

Pro quo sciendum quod matrimonium, quod infideles tenent, institutum est à Deo, qui illud instituit generaliter pro toto genere humano, & tamen considerari potest dupliciter. Vno modo inquãtum illud matrimonium, quo vtuntur infideles, est ab eis institutum legibus suis ac cõsuetudinibus determinatum. Alio modo inquantum à Deo est secundum primariam institutionem. Accipiendo primo modo non est matrimonium illud sacramentum, sed institutum in officium naturæ, vel ciuilitatis, & quia est ab hominibus institutum, à quibus non potest esse sacramentum, sed à solo Deo, non erit, vt sic sacramentum. Accipiendo secundo modo certum est, quod est illud idem matrimonium, quod à Deo institutum est, nam si esset aliud, non excusaretur in eo actus concubitus, sicut in matrimonio sacramentali, quod est datum in remedium, & tamen in omni matrimonio legitime contracto excusatur cõcubitus: ergo est à Deo illud matrimonium institutum, & quantum ad hoc, rationem sacramenti habet, quia sanctificat actũ, reddendo eum excusabilem, qui esset aliàs culpabilis. Infideles tamen vtentes matrimonio, nõ habent illud, vt sacramentum, & maxime Pagani, quia non vtuntur illo, vt à Deo, sed vt à seipsis instituto, & non, vt per

F

illud

illud ſanctificatur actus, quia iſtud ignorant: vnde quantum ad eorum intentionē nulla ratio ſacramenti inuenitur in matrimonio eorum. Aliter poteſt dici, quod ſacramentum dupliciter accipitur. Vno modo ſtrictè, vt eſt ſacræ rei ſignum conſiſtens in diſpenſatione ſacrorum miniſtrorum, & ſic nihil eſt ſacramentum, niſi quod per miniſtros Eccleſiæ confertur. Alio modo largius ſacramentū eſt, quod aliquid ſacrū cōtinet, vel efficit, cùm ſacramentum à ſacris dicatur, etiam ſi per Eccleſiæ miniſtros non diſpenſetur. Accipiendo primo modo ſacramentum eſt matrimonium in nouo teſtamento, quia per Eccleſiæ miniſtros diſpenſatur, quantum ad aliquid ſui, quod ſacrum eſt, matrimonium autem inter infideles non eſt ſic ſacramentum, quia per Eccleſiæ miniſtros non diſpenſatur. Accipiendo ſecundo modo etiam eſt ſacramētum, quia rem ſanctam continet vel efficit, ſ. ſanctificat actum coniugalem, qui aliàs non poſſet excuſari, & huic modo loquendi cōſonant multi ſancti. Matrimonium etiam non eſt tantum inſtitutum in ſacramentum, ſed etiam in naturæ officium, & ideò infidelibus non competit matrimonium, inquantum eſt ſacramentum in diſpenſatione miniſtrorum Eccleſiæ conſiſtens, competit tamen eis inquantum eſt in officium naturæ, & tamen etiam matrimonium tale eſt aliquo modo ſacramētum habitualiter, quamuis non actualiter, quia actu non cōtrahunt in fide Eccleſiæ.

Infr. q. 44.

Ad rationes probantes matrimonium infidelium non eſſe ſacramentum quæſt. 41. Et quam virtutem habeat ſacramentum matrimonij apud infideles.

QVÆST. XLIV.

EX dictis reſponderi poterit ad dicta in contrarium. Dicendum, quòd matrimonium eſt vnum de ſacramentis legis nouæ ſumendo in quarta inſtitutione, accipiendo autem in alijs inſtitutionibus non eſt ſacramentum nouæ legis, licet ſit ſacramentum. Matrimonium autem prout eſt inter infideles poteſt eſſe ſacramentum, prout eſt inſtitutum à Deo in remedium contra vulnus peccati, & concupiſcentiæ: & hoc ſufficit, vt dicatur ſacramentum, licet non ſecundum pleniſſimam ſignificationem. Ad ſecundum dicendum, quòd ſacramentum confert gratiam: hoc tamen non eſt generale, ſed eſt proprium ſacramentorum noui teſtamenti. Nam in veteri teſtamento quædam ſacramēta, aut ſacramentalia fuerunt: illa tamen gratiam non conferebant: ſimiliter & ſacramenta, vel ſacramentalia legis naturæ. Veruntamen eſt dicendum, quòd matrimonium, tam inter fideles, quàm infideles habet hoc commune, quòd aliquid ſanctum efficit, ſ. peccatum excuſare, nam actus concubitus non poterit eſſe ſine peccato, nunc vero in matrimonio ſine peccato exercetur, talis autem excuſatio non poteſt eſſe, niſi à Deo reſpectu cuius actus noſtri boni, vel mali, meritorij, vel demeritorij iudicantur, & hoc facit omne matrimonium, quòd concubitum licitum reddit: ergo omne matrimonium efficit aliquid ſanctū, & quantum ad hoc habet rationem ſacramenti, & licet hoc non ſit conferre gratiam, tamen habet locum gratiæ inquantum actum facit licitum, qui aliàs licitus non eſſet. Matrimonium autem noui teſtamenti non ſolum reddit concubitum excuſabilem, ſed etiam inquantum in fide Chriſti contrahitur, confert gratiam adiuuantem ad illa operandum, quæ in matrimonio requiruntur, ideò ſi in matrimonio infidelium non confertur gratia, non probatur inde, quòd non ſit ſacramentum, ſed quod non ſit ſacramentum legis nouæ, & hoc verum eſt. Ad tertium dicendum, quòd omne ſacramentum eſt ſignum ſacræ rei, vel illam continet, & ſic eſt de matrimonio infidelium. Cùm autem dicitur, quod inter infideles non eſt aliquid, quod ſignet rem ſacram, verum eſt, ſi illud ſit ab inſtitutione infidelium: aliquid tamen eſt inter infideles, quod eſt à Deo inſtitutum: ideò non eſt inconueniens, vt ſic quod ſignet aliquid ſacramentum, & ita eſt de matrimonio infidelium, nam inquantum accipitur, vt ab eis inſtitutum non eſt ſacramentum, neque aliquid ſignat ſacrū, ſed inquantum illud matrimonium à Deo eſt inſtitutum continet ſacrū aliquid, vel illud ſignificat. Ad quartum dicendum, quod ſignificare iſtam vnionem Chriſti, & Eccleſiæ competit matrimonio noui teſtamenti ſoli, & tamen non tollitur quin matrimonium tam in veteri teſtamento, quam inter infideles, inquantum eſt à Deo inſtitutum ſit ſacramentum, cùm competat ei ſignare aliquid ſacrum, vt dictum eſt: nam præter iſtam vnionem Chriſti ad Eccleſiam ſunt aliæ vniones, ſ. Dei ad animam ſanctam, & verbi diuini ad carnem, quæ vniones ſignantur per matrimonium, vt tangitur per Magiſtrum, li. 4. Sent. diſt. 26. & poſſunt iſtę pertinere ad matrimonium, quod non ſit ſpecialiter noui teſtamenti.

Matrimonium infidelium, an ſit ratum.

QVAEST. XLV.

ERAT poſtea quærendum, an matrimonium inter infideles ſit ratum. Solet ad hoc reſponderi, quod non: & ſit iſta diſtinctio inter matrimonium fidelium, & infidelium, quia dicitur, quod inter fideles eſt verum, & ratum matrimonium, inter infideles autem eſt verum, ſed non ratum: ſic dicit Magiſter, libr. 4. Sen. diſt. 39. Sunt tamen nonnulli, qui inter infideles aſſerunt non eſſe coniugium, quia neque rata, nec legitima eſt eorum copula: rata non eſt, quia ſolui poteſt. Dicendum, quod vtrunque concedi poteſt, & quod ſit matrimonium non ratum inter infideles, & quod ſit ratum, & vterque modus loquendi inuenitur apud doctos, & tamen magis proprie debet dici, quod ſit ratum, quàm quod non ſit ratum. Eſt enim ratum, quod non diſſoluitur, ſed nullum matrimonium poteſt diſſolui, ergo omne matrimonium eſt ratum. Et hoc patet, quia Chriſtus voluit omne matrimonium eſſe ratum, nam lex Chriſti obligat omnes homines, ſed in lege Chriſti diffinitur matrimonium eſſe indiſſolubile, quia vetuit Deus dari repudium Matth. 19. & 5. & Mar. 10. & Luc. c. 15. ergo nulli fideli, aut infideli, licet repudiare vxorem, & ſi repudient de facto, non valet repudium, ſed manet matrimonium: hoc autem eſt eſſe ratum matrimonium. ergo omnia matrimonia ſunt rata: & ideò non magis differt inter fideles, quam infideles, quia omnium ſunt matrimonia indiſſolubilia. Sed aliqui dicunt matrimonium infidelium non ratum, quod verum eſt ſecundum intellectum eorum, ſed poteſt dupliciter accipi. Vno modo, vt accipiatur ante tēpus legis Chriſti, nam tunc erant matrimonia non rata, cùm tam Iudæi, quam Gentiles darent repudia. Alio modo pro tempore legis Chriſti, & hoc non ſecundùm veritatem, ſed ſecundum eorum opinionem, & conſuetudinem, nam cum ſint poſt legem à Deo datam de indiſſolubilitate matrimonij Matt. 19. c. tenentur ad ſeruandam indiſſolubilitatem, & tamen etiam ſi illi nō ſeruent eam nihilominus matrimonium apud eos manet vere indiſſolubile: ipſi tamen non ſeruant indiſſolubilitatem, ſed repudiant vxores, quia non putant aliquam legem eſſe de indiſſolubilitate matrimonij, aut ſaltem ſe non obligari illi. Sed ſecundo modo iſtorum melius dicitur matrimonium non ratum inter infideles. Nam primo modo non benè accipiuntur infideles cum ante Chriſti legem Iudæi non vocarentur infideles: immò ipſi ſoli habebant plenam fidem. Gentiles quoq; non vocabantur infideles: quia non obligabantur ad tenendum alium ſtatum quam illum. nunc vero vtriq; vocantur infideles, quia non tenent fidem Chriſti, ad quam obligabantur, & ideo intelliguntur nunc matrimonia infidelium non rata, id eſt, matrimonia Iudæorum, & paganorum qui repudiant vxores: matrimonia autem fidelium, i. Chriſtianorum ſunt rata, quia nec de iure, neq; de facto ſunt inter eos repudia, & in iſto ſenſu accipit Magiſter, lib. 4. Sent. diſt. 39. cum ait. Copula igitur maritalis, quæ eſt inter infideles coniugium eſt legitimum, ſed non ratum, & ibi adiungitur tunc legitimum, quia eſt inter legitimas perſonas, ſed non ratum, quia ſine fide. Quod vero ſupra dictum fuerat ex litera Magiſtri coniugia infidelium, neq; legitima, nec rata eſſe. Dicendum, quod non eſt de intentione Magiſtri, ſed aliorum: nam ipſe aſſerit legitima eſſe cōiugia. Et patet, quia dixit ſunt tamen nonnulli qui inter infideles aſſerunt nō eſſe coniugiū. eſt ergo potius abſolute aſſerendum, quod coniugia tam apud fideles, quàm infideles ſunt rata, niſi fortè accipiatur in vno caſu, ſ. quando alter infidelium conuertitur, & alius neque conuerti vult, neque cohabitare ſine contumelia creatoris. Nam fidelis poteſt tranſire ad alia vota, & ita diſſoluitur matrimonium, quod fuit contractum inter infideles.

De hac re vide infer. in qu. 94.

Quid appellamus ratū.

An ſ. pin. Magiſtri. Sent. poſſit ſtare.

A Matrimonium autem contractum inter fideles in nullo casu dissolui potest, ita quod liceat alicui transire ad alia vota, ideò est ista parua differentia. Magis autem solet intelligi, quòd sunt matrimonia infidelium non rata, scil. de facto, quia ipsi ea non seruant rata, cùm repudient vxores, licet contra ius diuinum.

Epilogus regularum de matrimonio infidelium in infidelitate existentium. Et regulæ matrimony de eisdem conuersis ad fidem circa retentionem plurimarum vxorum.

QVÆST. XLVI.

Regula de conuersis, circa retentionem multarũ vxorum quas in infidelitate acceperunt.

RESVMAMVS, nunc per modum epilogi regulas superiores datas de infidelibus, quando vnus conuertitur, & alter non. Et dicendum quòd matrimonium vbicunque contrahatur, siue inter fideles, siue infideles, dum tamen sint personæ legitimæ semper est ratum, scilicet si personæ sunt habiles ad contrahendum non vetitæ legibus, vel consuetudinibus illius gentis in qua fit contractus: omne autem tale matrimonium ex sententia Christi efficitur indissolubile. Et ideò si infideles manserint in sua infidelitate est matrimonium ratum. Et non licet eis repudium, aut transire ad alia vota, & si transierint de facto, non tenet repudium, neque contrahitur secundum matrimonium, nec dissoluitur primum. B Si autem ad fidem transierint etiam permanet matrimonium, & non licet alteri coniugum dimisso priori coniuge accipere alterum, eò quod ad fidem transit quasi fides dissoluat precedens matrimonium. Et ex hoc sequebatur illa diuersitas duorum casuum, de quibus arguebatur supra, in quæst. 29. scilic. siquis apud infideles contrahat in gradibus vetitis apud nos, & postea transeat ad fidem manebunt ambo coniuges in suo coniugio, licet apud nos sint illi gradus vetiti, & ratio est, quia apud infideles potuit contrahi in talibus gradibus, & cùm sic contrahatur est legitimum coniugium, sed coniugium semel legitimum est indissolubile, ideò non dissoluitur per baptismum, sed transeuntes infideles ad fidem sic manebunt copulati. extra, de consanguin. & affinitat. ca. de infidelibus. Et redditur ibi causa, scilicet quia fuit verum matrimonium inter infideles, & matrimonia non dissoluuntur per baptismum, vt dicit Ambrosius: crimina enim in baptismo soluuntur, non coniugia, & idem Leo Papa. 26. d. c. de Iudæ. & Innocent. Papa extra de diuor. cap. gaudemus. Alius casus erat quando habuit infidelis multas in vxores, dum erat infidelis, si conuertitur, an habebit omnes illas. Respondebatur, quòd non, quia Christus instituit matrimonium contrahi cum vna tantùm, & illa viuente non posse esse matrimonium cum alia, & quia ista lex obligabat omnes, tam fideles, quam infideles, sicut siquis inter fideles postquam accepit vnam, accipit alias, non tenet matrimonium, ita si fiat inter infideles, ideò cum prima potuit tenere matrimonium, & non cum alijs, sed sunt illæ, vt adulteræ, vnde cum ad fidem Christi transierit cum mulieribus illis, non poterit tenere illas, quia non sunt vxores, sed solum prima, quæ fuit legitima vxor. Et ita ex illo eodem fundamento, s. quod matrimonium etiam apud infideles contractum est indissolubile, sequuntur ista duo, scil. quòd in primo casu non possit dimitti mulier, licet in gradibus vetitis, quia est vxor. In secundo autem casu non possint retineri fœminæ illæ, quia nũquam fuerunt vxores. Similiter autem est siquis infidelis repudiauit vxorem, & accepta altera conuertitur cum ea ad fidem non licebit ei retinere istam secundam, etiam ad fidem conuersam, quia ista secunda, nunquam fuit vxor, cum prima, quæ repudiata est, maneat semper vxor. Vnde illa viuente non poterit aliam habere iste, qui conuertitur ad fidem.

QVÆST. XLVII.

ET ob hoc possunt dari istæ regulæ de conuersis ad fidem, quia qui conuertitur vir, vel fœmina, aut habet coniugem, aut habuit aliquando, aut nunquam habuit. Si neque habet neque vnquam habuit, licitum est sibi de fidelibus accipere coniugem, sicut ei placuerit, quia nullo præcedente vinculo impeditur ad hoc. Accipiet tamen iam coniugem secundum regulas, & consuetudines fidelium, ad quos transit, & non infidelium, à quibus recessit. Si autem habuit coniugem, & non habet, aut obijt, aut viuit. Si obijt, siue habuerit vnam, siue multas, siue simul, siue successiuè, nullum impedimentum præstant quin possit iste libere contrahere, cum qua voluerit, eo quod per mortem illarum liberatus est à lege earum, siue legitimè, siue illegitime illas habuerit, vtpotè si plures habuerat simul, quod non potuerat licite facere. D

Si autem vxor viuit, aut habet eam vir, vel non, vtpote, quia repudiauit eam, vel illa recessit ab eo, & manet cum aliquo adultero, aut nulli copulata. Si nõ habet eam vir, vtpotè quia repudiauit potest vir vnum de duobus facere, aut quod requirat eam, quod cum ipso conuertatur, vel saltem cohabitet, aut quod non requirat: si autem non vult requirere, poterit licite transire ad fidem sine illa, & tamen illa viuente nunquam poterit aliam accipere in vxorem extra de diuor. c. gaudemus. & ratio est, quia cum matrimonium semel tenuerit cum illa muliere, quandiu illa vixerit erit legitima vxor, & non licebit viro accipere alteram eod. c.

Si autem vult requirere eam, vt conuertatur, vel cohabitet ei, & requisierit. Aut illa volet aut non, si illa vult conuerti cum eo ad fidem, cogitur vir eam recipere ad cohabitationem, & non poterit ei obijcere, quod fornicata est cum alio viro, & ideo quod non tenetur eam recipere, quia ille dedit ei causam fornicandi, scilic. quia repudiauit eam, & ideo non solum si cum illo viro commixta fuit à quo accepta est in vxorem, cùm fuit repudiata, sed etiam si cum alio quandiu manebant ambo in infidelitate non poterit ei obijcere istam fornicationem, sed cogetur eam recipere ac si non fuisset fornicata, quia ille præstitit occasionem fornicandi. Si autem illa vult sequi eum ad cohabitationem, & tamen non vult conuerti ad Christum, aut vult cohabitare ei sine contumelia creatoris, aut non. Si non vult cohabitare sine contumelia poterit quidem vir eam retinere, si confidit aut sperat, quod ipsam conuertet per consuetudinem vitæ, & hoc est supererogationis, potest autem si vult non retinere, sed etiam abijcere, & non solum abijciet à cohabitatione, sed etiam poterit transire ad alia vota, & hoc est speciale, quia vt ait Ambrosius contumelia creatoris soluit matrimonium circa eum, qui relinquitur ne accusetur alij copulatus, & idem 26. distinct. cap. deinde. E

Si autem vult mulier cohabitare conuerso ad fidẽ sine contumelia creatoris etiam si ipsa non conuertatur, est in electione viri quid agat, s. an retineat eam in cohabitatione vel non, nam si vult retinere bene agit, & sequitur consilium Apostoli. Si autem non voluerit vtitur rigore iuris: nam cum illa permaneat in infidelitate, quæ est fornicatio spiritualis, non tenetur cohabitare ei, sicut nec teneretur cohabitare vxori adulteræ, & tamen si non voluerit eam retinere, non poterit ea viuente accipere aliam, quia inter eos fuit verum matrimonium, ideo obligat ad semper cum non sit aliqua causa dissoluens, s. contumelia creatoris.

Et isto modo debent intelligi omnia, quæ supra diximus. Et solent dicere doctores, quòd quando vxor vult cohabitare viro sine contumelia creatoris, etiam si non velit conuerti tenetur vir non abijcere eam, vel retinere. i. tenetur eam, vt coniugem habere non accipiendo aliam quandiu illa viuit, non tamen tenetur cohabitare ei, & reddere debitum: nam illa est in culpa cum non velit conuerti: ideo poterit ei subtrahi cohabitatio, & actus coniugales, sicut vxori adulteræ, quia propter culpam suam ista subtrahuntur. C

Si tamen vir non requisiuit vxorem repudiatam, quando conuertebatur, & illa postea conuertitur, tenetur illam recipere ad cohabitationem, quia illa non fuit in culpa aliqua ad hoc, quod possit eam abijcere à cohabitatione, vel non admittere. extra de diuor. c. gaude. Si autem vir eam requisiuit, vt conuerteretur, & illa noluit conuerti, nec sequi virum, aut non sine contumelia creatoris, statim habet vir licentiam contrahendi cum alia, quia vt Apostolus dicit non est in huiusmodi frater, aut soror seruituti subiectus 1. Corinth. 7. cap. id est non tenetur manere sine coniugio si infidelis, non vult ei cohabitare, vel si vult cum contumelia creatoris, quia illa dissoluit matrimonium, vt dictum est. Si tamen vir non con- F

A trahat ſtatim,& interim pœniteat mulier, & velit conuerti cũ ipſo,antequam ille accipiat aliam in vxorem, tenebitur vir illam recipere ad cohabitationem , & ratio eſt, quia licet erat viro licentia diſſoluendi matrimonium , quia tamen de facto non diſſoluit,illud manet, & ſi interim receſſit mulier , quia adhuc illa vera eſt vxor habet ius petendi cohabitationem, & iſto modo debent accipi per nos dicta,& alios,ſ. quòd ſi vxor nolit conuerti , vel cohabitare requiſita à viro,quòd poſtea ſi pœniteat non tenetur vir eam recipere. Verùm eſt ſi iam aliã receperit , quia cum ſit iam diſſolutum matrimonium legitimè per licentiam,quam à Deo vir habebat , & aliud ſit legitimè contractum , non ſolùm non obligabitur vir recipere illam , ſed nec etiam poterit recipere , cùm iam habeat legitimam vxorem . Etiam intelligebatur , quòd cùm mulier requiſita recuſaret conuerti , aut ſequi virum , ſtatim illa per hanc recuſationem præiudicabat iuri ſuo , ſi tamen vir de facto non accipiat aliam,quia res eſt integra , & eſt locus pœnitentiæ, & poterit petere virum , & ille cogetur eam recipere ad cohabitationem. De his omnibus habetur in alleg. cap. gaudemus. Qui autem ſecundum rirum ſuum legitimam repudiauit vxorem , cùm tale repudium veritas in Euangelio reprobauerit , nunquam ea viuente licite poterit aliam etiam ad fidem Chriſti conuerſam habere , niſi poſt conuerſionem ipſius illa renuat habitare cum ipſo , aut etiam ſi conſentiat, non tamen ſine contumelia creatoris , vel vt eum pertrahat ad mortale peccatum, in quo caſu reſtitutionem petenti quãuis de iniuſta ſpoliatione obſtaret,reſtitutio negaretur , quia ſecundùm Apoſtolum frater , aut ſoror non eſt in huiuſmodi ſubiectus ſeruituti,quòd ſi conuerſum ad fidem , & illa conuerſa ſequatur antequam propter cauſas prædictas legitimam ille ducat vxorem,eam recipere compelletur.

Declaratio intentionis auct.

Verba text.

B

Quando vir requiſiuit vxorem repudiatam , & ab alio ductam,quando conuerſus eſt ad fidem , & illa noluit conuerti,nec ſequi eum , dicta pœnitentia ducta illa requirit eum aſſerendo ſe velle ei cohabitare ſine contume.creat. an teneatur eam recipere.

QVÆST. XLVIII.

SED quid , ſi quando vir requiſiuit vxorem à ſe repudiatam, & ab alio ductam , quando conuerſus eſt ad fidem, quòd illa conuerteretur , & illa neque conuerti voluit neque ipſum ſequi : & poſtea pœnitentia ducta antequam ille aliam ducat in vxorem requirat eum , quòd vult cohabitare ei ſine contumelia creatoris manendo in infidelitate priori,an tenea tur eam recipere,vel poterit accipere aliam.

Dicendum,quòd nec tenetur eam recipere , nec poteſt accipere aliam. Primùm patet, quia etiam ſi vir habens vxorem non repudiatam conuerteretur, & illa conuerti non velit: nõ tenetur cohabitare ei quantumcunque illa velit cohabitare ſine contumelia creatoris, quia infidelitas liberat ipſum ab onere cohabitandi, ſi tamen vult cohabitare poteſt , quia non vetatur de iure , immo poteſt eſſe meritorum ſi vir eo animo agat,vt vxorem per conſuetudinem ad fidem deducat & ideò multo minus tenebitur in hoc caſu cohabitare cum illa recuſauerit conuerti, & cohabitare primum requiſita. Secundò patet,quia matrimonium , quòd ſemel tenuit inter infideles, non poteſt diſſolui , niſi aut per mortem alterius coniugum, aut per nolle cohabitare ſine contumelia Dei , & tamen hic viuit vxor,& vult cohabitare ſine contumelia creatoris : ergo non ſoluitur matrimonium. Niſi forte obijciatur,quòd iam iſta mulier requiſita fuerat,& recuſauit conuerti, & etiam cohabitare.

C

Sed dicendum,quòd non obſtat, quia ſi vxor repudiata erat , vel quomodolibet in infidelitate manens requiſita à viro conuerſo nolit conuerti , neque cohabitare ſine contumelia creatoris : & poſtea antequam vir conuerſus accipiat aliam velit conuerti, & eum requirat, quòd illam recipiat : cogitur eam recipere extra de diuort. cap. gaudemus. Cùm dicitur, quòd ſi conuerſum ad fidem , & illa conuerſa ſequatur antequam propter cauſas prædictas ille legitimam ducat vxorem eam recipere compelletur , ſed ſicut conuerti vxorem habet ſe ad hoc,quòd vir recipiat illam, ita velle cohabitare ſine cõtumelia creatoris habet ſe ad hoc , quòd non poſſit vir contrahere cum alia , ſicut dicitur eodem cap. gaudemus. quòd qui ſecundùm ritum ſuum legitimam repudiauit vxorem, cùm tale repudium veritas in Euangelio reprobauerit , nunquam ea viuente licite poterit aliam etiam ad fidem Chriſti conuerſus habere : niſi poſt conuerſionem ipſius illa renuat habitare cum ipſo , aut etiam ſi conſentiat non tamen abſque contumelia creatoris,ergo quando ſine contumelia creatoris vult cohabitare etiam ſi non conuertatur non poterit vir ea viuente habere aliam in vxorem:& tamen ſi à principio renuit infidelis mulier conuerti , & poſtea antequam vir illam accipiat velit conuerti, cogitur eam accipere,vt dictum eſt: ergo ſimiliter ſi mulier à viro requiſita , nec voluit conuerti, nec cohabitare , & poſt pœnitentia ducta antequam ille aliam accipiat requirit ipſum , quòd vult ei cohabitare , licet non vult conuerti , tenebitur vir non accipere aliam , ſed vel ipſam tenebit ſine contumelia cohabitantem , vel manebit innuptus.

D

De muliere adultera quid vir facere teneatur.

QVÆST. XLIX.

AD inchoata redeundo dicendum , quòd ſi vir non habet vxorem habuit tamen eam , & viuit, ſed non cohabitat , vtpotè quia eſt cum adultero , vel receſſit à viro propria auctoritate,& non fornicata eſt , & vir ſuus conuertitur, poteſt requirere eam aut non , ſi non vult requirere poterit tranſire ad fidem, & tamen non poterit accipere aliam quandiu illavixerit quantumcunque fuerit fornicata eo,quòd matrimonium non diſſoluitur quod ſemel tenuit.

E

Sed quid , ſi viro non requirente illa velit conuerti & manere cum viro,an teneatur vir eam recipere.

Dicendum, quòd ſi voluerit poteſt, non tamen compellitur,quia illa fornicata fuit , & poteſt opponere de fornicatione,licet alij contrarium ſentiant , de quo poſtea dicemus veritatem.Idem autem eſt, quando illa ſponte receſſit à viro cõtra voluntatem viri,licet non fuerit fornicata , quia cum ipſa ſpoliauerit virum , non cogitur vir eam recipere. Et tamen quomodocunque non recipiat eam,non licebit ei accipere aliam,quandiu illa viuit.Si autem vir illam requirat,vt conuertatur,& illa conuertitur per hoc vir renunciat exceptioni fornicationis:oſtendens quòd illam vult recipere , & ſic cogetur recipere ad cohabitationem. Si autem illa nolit conuerti,velit tamen ſine cõtumelia creatoris cohabitare, poterit vir eam recipere , ſed non cogitur, & tamen ſi non receperit, manebit innuptus,illa viuente.Si autem illa cohabitare conſentiat, & tamen non ſine contumelia creatoris , poſſet vir cohabitare,ſed non tenetur,immo non eſt tutum , quòd cohabitet , & per hoc liberatur ille à vinculo matrimonij , & poterit aliam accipere in vxorem.

In q.35 & 38.

Habens plures vxores ſi omnes etiam conuertantur non poteſt habere,niſi primam:deficiente autem prima nullam illarum tenetur tenere.

QVÆST. L.

F

VLTIMVM eſt , quòd ſi is, qui conuertitur habet tunc vxorem, & tunc, aut habet vnam, vel multas , ſicut pagani habent , ſi habet multas eſt dicendum , quòd illæ non ſunt vxores, ſed vna tantùm, id eſt prima , quia ſicut vetante Chriſto nulli homini fideli , aut infideli licet repudiare vxorem , ita eodem vetante non licet alicui plures vxores ſimul habere. Cùm autem contrahens cum vna habeat eam , vt veram coniugem,non poterit cum alia contrahere , & ſi contraxerit non eſt matrimonium , ſed fornicatio. Hoc ſuppoſito dicendum , quòd cum conuertitur vir habens plures in vxores, aut omnes conuertuntur , vel quædam , aut nulla , ſi autem omnes ſponte conuertantur,dicendumquòd non poteſt habere omnes,nec duas, ſed vnam tantum , cum pluralitas vxorum in matrimonio reprobetur in allega.capit.gaudemus.

Sed

A Sed dicendum, quod aut inter illas est ea, quam primo accepit, aut nō, vtpotè quia obijt. si est ibi prima, illa est legitima vxor, & illam tenetur retinere ad cohabitationem, sicut vxorem, reliquas autem velut adulteras tenetur abijcere. Si autem non sit ibi prima, quia obijt, dicendum quòd non tenetur aliquam istarum retinere, vt vxorem, quia omnes fuerunt vsque nunc adulteræ: nam sicut viuente prima vxore erant omnes istæ adulteræ, ita ea mortua, quia nullam earum specialiter accepit in vxorem, erant omnes fornicariæ, ideò nullam earum tenetur accipere. Si tamen voluerit aliquam de nouo accipere, & ambo consenserint, erit vxor eius per illum nouum consensum, & non potius teneretur vnam quam alteram accipere, cùm omnes fuerint fornicariæ, & ad nullam earum teneatur aliquo vinculo. Si autem conuertuntur quædam, & omnes non, aut inter conuersas est prima vxor, aut non, si est ibi prima, illam tenetur accipere, & illa quoq; compelletur manere cum eo, cùm sit fidelis, omnes autem alias abijciet. Si autem prima non conuertatur, non poterit capere aliquam de alijs, nisi primam requisierit, & si illa requisita conuerti voluerit, cogetur eam habere, si autem noluerit cōuerti, sed voluerit cohabitare sine contumelia creatoris, licebit viro tenere eam, si voluerit, si autem noluerit non poterit

B accipere aliquam de conuersis, nec vllam aliam quandiu ista vixerit. Si autem ista requisita nolit conuerti, nec cohabitare sine contumelia creatoris, soluitur vir à vinculo matrimonij, & potest accipere quam voluerit de suis conuersis, vel aliquam aliam, quam voluerit.

Si autem nulla vxorum prædictarum vult conuerti, aut prima earum est viuens, aut non. Si non viuit non tenetur requirere alias, vel aliquā earum, vt conuertantur, quia non est aliqua earum coniux eius, vnde etiam si conuerterentur non cogeretur cohabitare alicui earum. Si autem prima viuit potest illam requirere, vel requisita conuerti, si non vult requirere eam, manebit sine coniuge quandiu illa vixerit, si autem requirit eam, vt conuertatur, & conuertitur, tenetur eam, vt coniugem tenere. Si autem non vult conuerti, vult tamen cohabitare viro sine contumelia creatoris, poterit vir eam retinere, si vult, & si non vult non licebit ei capere aliam, viuente illa. Si autem requisita nolit conuerti, neque cohabitare sine contumelia creatoris, licebit ei accipere aliquam de alijs, aut quamcunque aliam nisi illa ducta pœnitentia velit conuerti antequam vir aliam ducat, quia tunc cogetur eam vir accipere, vt in alleg. c. gaudemus.

Repetitio superiorum de acceptanda vel reijcienda vxore infideli.

QVAEST. LI.

C SI autem vir vnicam habet vxorem aut est illa, quam legitimè accepit, aut est vna de multis, quas simul habuit, & aliæ iam obierunt: si enim sit vna de pluribus in prædicto casu, aut est illa prima, quam accepit, aut aliqua de alijs, si sit prima legitima vxor est, & idem iuris est, ac si istam solam habuisset, si vero sit vna de alijs, dicendum quòd non est vxor, ideò potest conuerti, siue illa conuertatur, siue non, & etiam si illa conuertatur, non tenetur eam retinere, quia non est vxor, sed potest accipere de nouo, quam voluerit quasi nullam haberet vxorem. Si autem ista sit vnica vxor, quam non habuit simul cum alijs, dicendum quòd aut viro conuerso vult illa conuerti, aut non: si vult conuerti cum eo tenetur eam retinere in vxorem, si autem non vult conuerti, aut vult sequi virum cohabitando ei, aut non, si non vult sequi eum habet ille statim licentiam accipiendi aliam, quam voluerit in vxorem de fidelibus, & secundum ritum fidelium, nisi forte antequam ille de facto accipiat aliam pœniteat illa, & conuertatur, quia tunc illam cogetur accipere, si vero velit sequi virum conuersum non tamen vult conuerti, aut vult cohabitare viro sine contumelia creatoris, aut sine illa, si sine contumelia est in potestate viri tenere eam, vel non, si tamen noluerit tenere non poterit aliam accipere ea viuente. Si autem non sine contumelia cohabitat, licentiam habet vir accipiendi aliam, nisi forte antequam de facto accipiat illa conuertatur, quia tunc cogetur vir eam accipere extra de diuor. c. gaudemus, & plenius ista ponuntur eo. ti. cap. quanto. cum dicitur: Si enim alter infidelium coniugum ad fidem Catholicam conuertatur, altero vel nullo modo, vel nō sine blasphemia diuini nominis, vel vt eum pertrahat ad mortale peccatum ei cohabitare volente, qui relinquitur, si voluerit, ad secunda vota transibit, & in hoc casu intelligimus, quod ait Apostolus: Si infidelis discedit, discedat: frater enim, vel soror non est seruituti subiectus in huiusmodi, & in canone dicitur: contumelia creatoris soluit ius matrimonij circa eum, qui relinquitur. D

Regulæ matrimonij circa mulieres conuersas ad fidem, quid facere debeant circa maritos infideles. Et an possint noua contrahere matrimonia, & quando, & quomodo.

QVAEST. LII.

SICVT autem diximus in præcedentibus quid faciendum, quando vir conuertitur ad fidem circa vxorem, idem dicendum est si vxor conuertatur faciendum esse de viro, quia vir, & vxor in matrimonio ad paria iudicantur in alleg. cap. gaudemus, & Apostolus, quando loquitur de conuersione infidelium coniugum ad fidem idem dicit de fœmina, & viro, s. Non est in huiusmodi subiectus seruituti frater, aut soror 1. ad Corinth. 7. c. & iura indifferenter loquuntur de viro, & fœmina extra de Diuor. cap. quanto. & cap. gaudemus. & tamen propter aliquos minoris ingenij, qui non facile applicant vniuersale particulari, dicemus breuiter de fœmina. Si mulier infidelis conuertitur, aut habet virum, aut non, si non habet, id est, quia nunquam illum habuit, vel quia est defunctus nihil differt, sed est pure liberum, & poterit conuerti quandocunque voluerit, & conuersa poterit accipere in virum, quem voluerit, & non refert, quòd sit in potestate parentum, quia inuitis parentibus potest conuerti: hæc enim est regula, siue sit masculus, siue fœmina cuiuscunq; ætatis, dum tamen habeat vsum liberi arbitrij, quòd cum patuerit voluntas eius, de conuersione ad fidem Christi conuertetur, sed & parentes, in quorum potestate est non poterunt prohibere, immo eis inuitis auferentur filij extra de Iudæi. & Saracen. c. sicut Iudæi, ff. Statuimus, vt nullos inuitos, vel nolentes Iudæos ad baptismum venire compellat, siquis autem ad Christianos causa fidei confugerit, postquam voluntas eius fuerit patefacta, Christianus absque calumnia efficiatur. Ipsos autem filios paruulos Iudæorum, quorum voluntas non est patefacta, an fidem velint, non licet nobis inuitis parentibus eorum baptizare, sicut neque ipsos Iudæos, aut infideles adultos inuitos, vel nolentes, non licet nobis baptizare, extra de baptis. & eius effec. cap. maiores, & 45. di. de Iudæis. Cùm autem filij infidelium sunt grādiusculi, quorum voluntas potest apparere, & constet, quòd fidem volunt, sunt inuitis parentibus baptizandi, immo & si parentes percutiant ipsos, quia hoc nolunt, sunt cremandi cum omnibus suis participibus. C. de Iudæi. & cœlicolis. l. Iudæis, & maioribus.

Si autem mulier virum non habet, & tamen habuit eum, & viuit, vtpote, quia repudiauit eam, vel quomodolibet abiecit eam, vel ipsa eum, dicendum quòd mulier potest dupliciter se habere. Vno modo, quòd conuertatur, & non requirat virum, quòd conuertatur, & licebit ei sic manere, & dato, quòd vir repetat eam ad cohabitationem', non tenebitur cohabitare ei si ille non conuertitur, quia istud est generale, quòd conuersus ad fidem non cogitur cohabitare infideli, & tamen quandiu vixerit vir illius non poterit illa accipere alium in virum, quia ille est vir legitimus.

Si autem velit requirere virum, vt conuertatur tunc differt, an illa repudiata fuit à viro, vel fornicata est, vel recessit à viro. Si autem illa repudiata fuit à viro, aut nunc habet illa alium virum post repudium, aut non, si nō habet alium virum, id est, quia non accepit eum, sed mansit, vt vidua, vel accepit virum, & mortuus est. Aut repudians requisitus ab ea vult conuerti, aut non. si vult conuerti, & sequi eam tenetur ipsa cohabitare ei, eò quod matrimonium adhuc manet, & ambo efficiuntur fideles.

De diuort. E

F

Si aũt nō vult conuerti dicetur infr. q. 56

A

An repudians vxorem, & accipiens aliam, sit fornicator, & possit ei obijcere prima mulier fornicationem istam.

QVAEST. LIII.

SED circa hoc dubium est, quia aliqui volunt, quòd non tenetur illa recipere eum, etiam si conuertatur: nam ille fornicatus est accipiendo aliam vxorem, & hanc fornicationem potest ei obijcere mulier ad non cohabitandum. Dicendum, quòd non potest obijcere fornicationem istam ad repellendum à cohabitatione. Et volunt aliqui, quòd ideo non possit obijcere, quia non est fornicatio, sed concubitus matrimonialis cum aliam acceperit coniugem auctoritate legis, cùm qua videbatur esse licitus concubitus. Dicendum, quòd non est verum, sed est vera fornicatio cum Christus dixerit Matth.19. quòd qui dimiserit vxorem, & aliam superduxerit, mœchatur, & tamen dato, quòd sit vera fornicatio non potest vxor viro illam obijcere. Sic etiam est si vxor repudiata virum alium accipiat vere fornicatur, & tamen potest vir ei obijcere fornicationem istam ad non recipiendum ad cohabitationem, si illa conuertatur, sic dicitur in alleg. c. gaudemus in fine, s. quamuis quoq; secundum Euangelicam veritatem, qui duxerit dimissam, mœchatur: non tamen dimissor poterit obijcere fornicationem dimissæ pro eo, quòd nupsit alij

B post repudium, ita ergo nec repudiata poterit obijcere viro fornicationem, quia aliam accepit vxorem, & illa erat fornicatio.

Obijcietur, quòd non est simile, quia in veteri testamento, immo & inter gentes vir repudiat vxorem; & non vxor virum, & ideò si mulier repudiata accipiat alium virum, cuius concubitus est fornicatio, non poterit vir obijcere hoc vxori, quia ipse eam repulit, & spoliauit iure coniugali, secus autem est, si vir accipiat aliam, quia ipse non repudiatur ab vxore, ita vt necesse sit ei, vel aliam accipere, vel manere innuptam, immò videtur, quòd vxor possit ei obijcere fornicationem, quia voluntaria est, fornicatio autem vxoris repudiatę non est voluntaria, sed quasi necessaria cum vir eam repulerit, & præcipue, quia vir præstitit causam, huic fornicationi vxoris, ideò cum sit ipse in culpa non potest illam obijcere, mulier autem non præstitit causam fornicationi viri cum non repudiauerit eum, ideò poterit illam obijcere viro.

Dicendum, quòd si vir repudians vxorem suam legitimam aliam superducat, non potest vxor repudiata in conuersione ad fidem obijcere ei hanc fornicationem, sicut neque vir obijcit fœminæ repudiatæ, quòd alteri nupserit, & tamen potiorem causam habet fœmina, vt non possit obijcere ei vir fornicationem istam, quam habeat vir contra fœminam, vt non possit repellere eum à cohabitatione.

C *Quando vir non possit obijciendo fornicationem repudiare vxorem.*

QVAEST. LIV.

SVNT autem duæ causæ vxori contra virum, vt non obijciat ei fornicationem. Prima est, quia ipse causam præstitit abijciendo eam, id est repudiando, & quia ipse est in culpa non potest hanc fornicationem obijcere, quemadmodum si vir traderet vxorem suam alteri cognoscendam, non posset ei obijcere hanc fornicationem, cùm ipse lenocinium exercuisset. Secunda causa est, quia mulier ista repudiata accepit virum, qui putabatur esse legitimus eique commixta est, & non alteri, ideò non vt fornicaria egit, sed vt vxor, licet in veritate fornicaria fuerit. Vir autem contra vxorem non habet, nisi secundam causam: nam non præstitit illa viro occasionem fornicationis cum non repudiauerit eum, sed solùm, quia ille per legem hoc egit, & non possunt ista contra virum multum aggrauari ad hoc, quòd obijciat ei vxor fornicationem: nam cum dicitur, quòd vir præstitit occasionem vxori fornicandi non præstitit directè, quia poterat illa repudiata non accipere alium virum, sed manere in viduitate.

Item quando vir repudiauit vxorem, & per hoc præstitit occasionem fornicandi, non egit sicut leno, qui directe tradit vxorem suam alteri cognoscendam cui potius debet imputari quam vxori, nec etiam egit, sicut vir Christianus, qui abijcit vxorem de domo, quia licet non iubeat illi fornicari tradit tamen occasionem fornicandi indirectè, & peccat in hoc, quia non habuit ius abijciendi eam de domo: secus de viro infideli, qui repudiat vxorem, quia repudiando non videtur malum agere, sed auctoritate legis vti. Nam sicut lex concedit, quod mulier repudiata alium virum accipiat, ita permittit, quod vir possit repudiare vxorem.

D

Et ista est causa præcipua pro vtroque, vt non reputetur eis fornicatio, licet vera sit fornicatio, sed reputetur, vt concubitus legitimus cum talis iudicetur apud ipsos infideles, qui repudio vtuntur, & hic præualet opinio veritati, & hoc est, quia inter infideles pro vera lege habetur lex repudij, ideò quidquid auctoritate illa agitur, non est peccatum, cùm nullum peccatum fiat auctoritate legis, sed omnia contra auctoritatem legis, vt ait Augustinus contra Petilianum, & habetur 23.q.4. c. qui peccat. Similiter auctoritate iudicis agens nemo peccat, quia ius, & iudex pro eodem habentur, & ita licet quis non habeat iustam causam possidendi, si auctore prætore possidet iuste possidet. ff. de acquiren. poss. l. iuste possidet. Et ideo cum isti tam repudians quam repudiata putarent se iuste agere, etiam si vere fornicarentur, non iudicantur, vt fornicarij, sed vt legitime agentes quantum ad hoc, quod ipsos tangit. Est simile extra de Frigi. & male. c. fraternitatis. vbi mulier videbatur non cognoscibilis, quod & matronæ inspicientes testatæ sunt, & sic prolata sententia diuortij inuenit mulier aliquem qui eam cognosceret, & alteri nupsit, ibi si vir eius prior alteram accepisset iudicaretur esse verum matrimonium, & tamen erat adulterium, quia prima erat vere vxor eius cum matrimonium tenuerit cum illa, sicut ibi dicitur sententiam diuortij per errorem, licet probabilem esse probabilem, & restituitur mulier primo viro, sed non iudicatur ille fornicatus, quia auctoritate Ecclesiæ aliam acceperat. Ita ergo dicendum hic, quod nec repudiator repudiatæ, neq; repudiata repudiatori poterit obijcere fornicationem prædictam ad non recipiendum eam, vel eum ad cohabitationem cum neutrius eorum reputetur fornicatio, sed legitimus concubitus, licet esset vere fornicatio.

Quando præualet opinio veritati.

E

Quando mulier conuersa teneatur accipere virum.

QVAEST. LV.

SI autem mulier quando conuertitur non habeat virum, s. quia recessit ab eo, & fornicata est, vel recessit, & non fornicata est. Dicendum de primo, quod si conuertatur ipsa, & non vir, vel si conuertatur, non tenetur eam tenere in vxorem. Vnde si illa conuersa ille conuertatur, & illa petat eum ad cohabitationem non cogetur iudicio Ecclesiæ ipsam accipere, quia obijciet ei vir fornicationem veram non factam auctoritate legis, quæ neq; potuit reputari licita, ideo repellet eam à cohabitandi iure. Si tamen ipse non acceperit eam, non poterit accipere aliam viuente ea, quia illa fuit legitima vxor, & licet fornicatio fuit sufficiens ad excludendum eam à cohabitatione, non est tamen sufficiens ad accipiendum aliam ea viuente, nam sola contumelia creatoris soluit matrimoniũ inter infideles extra de diuort. c. quanto. & 28. quæst. 2. c. si infidelis, ideo vel reconciliabit sibi vxorem, vel manebit innuptus.

F

Si autem ille non conuertatur requisitus ab ea distinguunt aliqui, quod aut neque vult conuerti, neque sequi eam, aut vult conuerti, si non vult conuerti neque sequi eam dicunt, quod licebit mulieri accipere alium virum, vel si vult sequi eam cohabitando, tamen non sine contumelia creatoris. Sed dicendum, quod non est verum, sed siue conuertatur, siue non, siue cohabitare velit, siue non, nunquam poterit, illo viuente, mulier etiam ad Christum conuersa alium virum accipere: nam etiam si ille conuerteretur non tenebatur eam recipere ad cohabitationem, & sic tenebatur illa manere vidua, quandiu ille viueret, ergo & nunc quando non conuertitur tenebitur à fortiori contineri, quia etiam si petat iudicio Ecclesiæ illum non adiudicabitur ei ad cohabitandum, quia illa perdidit ius cohabitandi per hoc, quod fornicata est.

A Dicendum ergo, quòd siue conuertatur, siue non conuertatur, non potest mulier accipere alium virum illo viuente. Et non prodest, quòd requisitus nolit conuerti, quia etiam si conuertatur non obligaretur eam recipere, sed maneret illa innupta.

Sed obijcietur, quòd contumelia creatoris soluit matrimonium, & tamen iste non vult cohabitare sine contumelia creatoris, ergo soluta esset mulier à lege eius, & posset accipere alium virum.

Dicendum, quòd contumelia soluit matrimonium in cohabitante, s. siquis tenetur cohabitare, & nolit cohabitare sine contumelia creatoris, secus in eo, qui non tenetur cohabitare, & ideo non cohabitat, neq; vult cohabitare sine contumelia, aut cum contumelia. Nam non est minus vllo modo cohabitare, quam cohabitare cum contumelia creatoris, immo videtur esse maius, quia istæ duæ causæ ponũtur ad dissoluendum matrimonium inter fideles, & infideles extra de diuort. c. gaudemus. & ponitur, vt prima causa nolle cohabitare, & adiungitur postea quasi minus principalis non cohabitare sine contumelia creatoris.

Sed istud verum est, quando vir in hoc casu nondum incepit cohabitare, secus autem si cæpisset cohabitare, & nõ cohabitaret sine contumelia creatoris, quia tunc dissolueretur matrimonium: nam si iste infidelis, cuius vxor fornicata est, dicat requisitus ab vxore, quòd non vult conuerti, nec cohabitare ei cum contumelia, neque sine contumelia creatoris non dis-
B soluitur matrimonium, neq; potest illa accipere alium, quia fornicata est. Si tamen vir iste manens in infidelitate eam iam conuersam recipiat ad cohabitationem, & postea non cohabitet sine contumelia, dissoluetur matrimonium. Ratio est, quia per hoc, quòd iste admisit mulierem ad cohabitationem remisit ei fornicationem, & abdicauit à se ius exceptionis huius, ideò iam non potest abijcere eam, nisi prętextu nouæ fornicationis, simile extra de iureiuran. c. quemadmodum, sed mulier habens ius cohabitandi viro infideli si non cohabitet sine contumelia, potest dimittere eum, & accipere alterum, ergo poterit ista tunc hoc facere.

An mulier quæ reliquerat virum reuersa teneatur recipere eum.

QVAEST. LVI.

ERAT autem dicendum, quando mulier non habebat virum, quia dimiserat eum, non tamen adulterando, sed recedendo ab eo auctoritate propria, & viuendo caste. Aliqui putant tunc distinguendum, s. an mulier requirit virum illum, quando conuertitur, vt cohabitet ei, vel non, si non requirit, manebit illa perpetuo innupta, s. illo viuente, si autem requirit, aut conuertitur, aut non, si conuertitur habebit eam in vxorem, si non conuertitur aut vult cohabitare, aut non, si non vult poterit mulier conuersa ad alia vota transire, si vult co-
C habitare, aut cum contumelia, aut sine illa, si sine contumelia manebunt simul, sin autem poterit illa accipere alium virum.

Sed dicendum, quòd non stat, quia ista distinctio teneret si vir teneretur recipere mulierem ad cohabitationem, & tamen non tenetur, licet ista mulier non fornicata sit, spoliauit tamen virum propria auctoritate, & se priuauit consortio viri, ideò si petat restitutionem, non auditur, quia vir non spoliauit eam, sed ipsa virum, & ideo cum ipsa conuertitur etiam si conuertatur vir, non tenetur cohabitare ei, quia sicut si mulier fornicata fuisset, quæ conuerteretur, non teneretur vir conuersus recipere eam in alleg. cap. gaudemus. opponendo ei fornicationem, ita nunc obijciet ei, quòd sponte recesserit à viro, ideò quod nunc redeuntem non teneatur admittere.

Si autem non conuertatur vir, & mulier præfata eum requirat, nec etiam requisitus cohabitare velit non licebit ob hoc mulieri accipere alium virum, quia hoc esset si teneretur vir cohabitare ei, sed non tenetur vir recipere eam, quia ea virum spoliauit, & sibi ipsi ius ademit cohabitationis, ideò etiam si non consentiat cohabitare non licebit mulieri accipere alium virum in hoc casu.

D *Alia distinctio de nouo in casu in quo ipsa habeat virum.*

QVAEST. LVII.

SI autem mulier, quæ conuertitur habet virum viuentem, aut ille est vir primus, vel legitimus, aut ille, qui eam accepit ab alio repudiatam, si sit vir primus potest mulier requirere virum, vt conuertatur, vel non, si non requirit manebit nõ cohabitans viro, & tamen non poterit accipere alium eo viuente. Si tamen vir non requisitus, vel requisitus conuertatur, tenebitur eam recipere, & ipsa eum in alleg. cap. gaudemus. nisi vnus alteri fornicationem obijciat, ita vt eum abijciat à iure cohabitandi eod. c. Si autem vir requisitus non conuertatur, aut consentit cohabitare aut non. Si non consentit, licebit mulieri transire ad alia vota, quia per hoc soluitur matrimonium. Si autem consentit habitare, aut cum contumelia, aut sine contumelia, si sine contumelia poterit mulier fidelis cohabitare viro si voluerit, & si noluerit manebit innupta illo viuente. Si autem non cohabitat sine contumelia soluitur matrimonium, & poterit mulier accipere alium virum fidelem.

Si autem vir ille erat, qui accepit eam repudiatam ab alio. Dicendum, quòd aut viuit vir ille, qui repudiauit vxorem, aut non. si viuit illum debet requirere, quia ille est legitimus vir, & si vult conuerti, illum tenebitur accipere mulier in al- E leg. cap. gaudemus. Si non vult conuerti, aut vult cohabitare, aut non. Si non vult soluitur matrimonium. Si vult cohabitare, & tamen cum contumelia, soluitur eodem modo matrimonium, & licebit in vtroque casu mulieri transire ad alia vota. Si autem vult cohabitare, sine contumelia, est in potestate mulieris, an velit cohabitare viro, si vult manebunt, vt coniuges, sin autem manebit illa sine viro eo viuente. De viro autem, qui accepit eam repudiatam non est attendendum, neque est requirendus, quia etiam si ille vellet conuerti, non posset mulier eum recipere in coniugem, quia ille, qui repudiauit eam viuit, & est legitimus vir, & eo viuente nunquam poterit alium habere. Sed quid si mulier habeat virum qui accepit eam repudiatam, & qui repudiauit eam mortuus sit, quando conuertitur mulier? Dicendum, quòd non tenetur mulier illum requirere, sed conuertetur, & poterit accipere quemcunque voluerit in virum, quia nullum habet, & si vir iste voluerit conuerti non tenetur eum recipere mulier, quia non est vir suus, sed verum est, quòd potest eum recipere in virum, si voluerit, sicut quemcunque alium, cum nullum virum habeat.

Si vir, & mulier conuertantur, & mulier dum esset infidelis fornicata fuerit, an vir teneatur eam recipere, vel possit obijcere fornicationem in infidelitate perpetratam. Et quam fornicationem poterit obijcere.

QVAEST. LVIII.

CIRCA præcedentia relinquitur primo dubium iuxta casum tactum, si mulier conuertitur ad Christum, & vir suus, & fornicata fuerat mulier, quando erat infidelis, an teneatur vir conuersus eam recipere, vel poterit obijcere fornicationem. Aliqui dicunt, quòd si mulier, vel vir post conuersionem fornicantur, potest hoc vnus obijcere alteri, & tamen si ante conuersionem non poterit obijcere. & ista est opinio aliquorum theologorum, & etiam iuristarum, & supra eam tetigimus recitando. Motiuum autem istorum est, quia crimina tolluntur per baptismum omnino, ideò non manet aliquid, quod obijci possit, secus si post conuersionem fornicentur, quia tunc crimina manent, & obijci possunt.

Sed dicendum, quòd non est istud rationabile, neque iuri consonum. Pro quo sciendum, quòd apud infideles est quædam fornicatio, quæ excusatur auctoritate legis, & iudicatur esse legitimus concubitus, sicut quando repudiatur mulier à viro, & accipitur ab alio: nam vir accipiens aliam fornicatur, & ipsa transiens ad alium fornicatur, Matth. 5. & 19. cap. ista tamen fornicatio non putatur apud infideles fornicatio, immo legitimus concubitus, quia auctoritate legis ipsorum fit.

F

Primũ dubiũ circa supradicta in q. præc.

In q. 53

Apud infideles aliqua fornicatio potest obijci aliqua vero non.

A Alia fornicatio est, quæ nullius legis auctoritate velatur, sicut si mulier recedens à viro alium accipiat, vel si vir cognoscat vxorem alterius non repudiatam ab eo.

De prima fornicatione dicendum, quòd vnus de coniugibus non potest eam opponere alteri, cùm non iudicaretur inter eos fornicatio, aut aliquid illicitum: nam forte hoc non fecissent, si illicitum iudicaretur, & de hoc dicitur in alleg. cap. gaudemus. quamuis secundùm Euangelicam veritatem, qui duxerit dimissam mœchatur, non tamen dimissor poterit obijcere fornicationem dimissæ pro eo, quòd nupsit alij post repudium. De secunda fornicatione dicendum, quòd cum nullius legis honestate veletur, aut excusetur, potest opponi, & ideò quicunq; coniugum post conuersionem potest obijcere talem fornicationem alteri volenti cohabitare, similiter infidelis posset hoc obijcere fideli, & si peteret fidelis conuersus cogi infidelem coniugem ad cohabitationem, cõpelletur, si tamen obijciat fornicationem non compelletur. Et ob hoc etiam si conuersus ad fidem requirat coniugem infidelem, & ille neque conuerti velit neq; vllo modo cohabitare non licebit fideli transire ad alia vota, quia non facit ei iniuriam infidelis nolendo cohabitare, si conuersus ad fidem fornicatus fuerat, & hoc patet in alleg. cap. gaudemus. in fine cum dicitur. Non tamen dimissor poterit obijcere fornicationem dimissæ pro eo, quòd nupsit alij post repudium, nisi alias fuerit fornicata.

B *Declaratio c. gaudemus de qua fornicatiõe intelligatur, quia de secunda.*

Ex hoc patet primo, quòd intelligatur de fornicatione cõmissa ante conuersionem, cùm specialiter excipiat istam fornicationem, quæ est accipere alium virum post repudiũ, quæ fornicatio est ante conuersionem: nam si intelligatur, quòd nulla fornicatio ante baptismum commissa posset opponi exprimeretur ista, sed diceretur, quòd conuersus non posset obijcere ei, qui conuertitur, fornicationem.

Secundò quia dicitur non poterit obijcere fornicationem dimissor dimissæ pro eo, quòd nupsit alij post repudium, nisi alias fuerit fornicata, & ita apparet, quod de omnibus fornicationibus istam solam excipit, ergo omnem aliam fornicationem potest obijcere vnus coniux alteri.

Tertiò apparet, quia diuersitas rationis istud ostendit: nam ista sola fornicatio, quæ est cum repudiata ab alio accipitur, vel repudiator aliam accepit est, quæ velatur quadam honestate legis, & iudicatur non esse fornicatio apud infideles, ideò propter errorem debuit excusare, saltem quantum ad eos, vt vnus alteri illam obijcere non possit, omnes aliæ fornicationes iudicantur etiam inter eos fornicationes, ideò omnes illæ obijci possunt.

Quartò patet, quod non possit vllo modo intelligi de fornicatione quæ est post baptismum, sed ante: nam si de primis non esset dubium, frustra esset dicere, quod non posset obijci fornicatio, quæ est accipere alium virum per repudium, & adiungitur, nisi aliàs fuerit fornicata, & ita fornicationes istæ sunt vnius temporis, vel modi, sed fornicatio post repudium est ante conuersionem, ergo aliæ etiam fornicationes intelliguntur ante conuersionem.

C Quintò adhuc magis patet, quia in alleg. cap. gaudemus. dicitur, quòd si vir, qui repudiauit vxorem conuertatur, & repudiata velit eum sequi, tenebitur eam recipere, neq; potest ei obijcere fornicationem eo tunc cum conuertitur dicitur, quòd non poterit obijcere, ergo non potest intelligi, nisi de fornicatione ante conuersionẽ, quia tunc conuertitur, quando istud debet obijci, vel non obijci.

Sexto quia glo. vlti. in alleg. cap. gaudemus. tangit istam opinionẽ, exponendo particulam illam, nisi fuerit fornicata alias, & dicit, quòd intelligitur de fornicatione ante conuersionem, & in fine dicit, vel expone, quod dicit, nisi fuerit alias fornicata, scilicet alias, idest in alio tempore post baptismum, sed primum verius est, & ita dicit verius esse, quod intelligatur de fornicatione, quæ est ante baptismum.

Cùm per baptismum tollantur omnia delicta, & etiam pœnæ debitæ, quomodo manet ius obijciendi contra fornicantem coniugem. Et quare per pœnitentiam, & baptismum, & per omnia sacra tolluntur crimina solum quo ad Deum, & non quo ad homines.

QVÆST. LIX.

D

SED manet dubium circa prædicta, cùm per baptismum ad plenum tollantur omnia delicta tam quantum ad maculam, quàm etiam pœnas debitas pro eis, quomodo ex fornicatione ante baptismum commissa, quæ fuit sublata per baptismum manet ius obijciendi contra coniugem fornicantem?

Infidelis conuersus ad fidẽ poterit accusari de omni crimine, sicut poterat prius in infidelitate.

Dicendum, quod per baptismum tolluntur omnia crimina formaliter, id est, quantum ad maculam', & quantum ad reatum totius pœnæ, sed hoc est quantum ad Deum, s. quod homo baptizatus non manet debitor Deo in aliquo propter quæcunque à se commissa, & tamen crimina non tolluntur inquantum ad homines inuicem attineat per baptismum, neque per aliquod sacramentum. Et ratio huius est, quia baptismus non habet tollere crimina ex natura, sed ex institutione, ergo quantum ad illum fiet criminum abolitio per baptismum, qui baptismum ad hoc instituit, est autem baptismus à Deo institutus, sicut & omnia sacramenta, & ideo per baptismum remittuntur hominibus crimina inquantum ex criminibus erant homines debitores Deo, sed baptismus non est ab hominibus institutus, si autem homines instituissent baptismum, vt ablatiuum criminum inter eos, cùm aliquis baptizaretur, iam non relinqueretur alijs aduersus ipsum actio ex crimine. Et sic est de fornicatione commissa in infidelitate, quia per baptismum deleta est quantum ad Deum, ita vt nullius pœnæ debitor sit qui fornicatus est, tamen quantum ad virum non tollitur fornicatio, quin competat sibi ex illo ius, quod prius competebat, siue quo ad pœnam corporalem infligendam secundum leges humanas, siue excipiendi quantum ad repellendum à cohabitatione. Sic etiam tolluntur crimina per pœnitentiam, vnde si mulier fornicetur, per pœnitentiam tollitur fornicatio, quantum ad Deum, tamen post quantamcunque pœnitentiam potest maritus illam accusare 33. quæst. 2. cap. admonere, neque compellitur recipere vxorem fornicatam, etiam post completam pœnitentiam. extra de conuer. coniug. cap. gaudemus. esset enim valde iniquum, quod baptismus tolleret beneficium, quod alicui cõpetit, quia tunc baptismus redundaret ad iniuriam. Et sicut est de fornicatione, ita est de omnibus alijs delictis, vt homicidio, furto, rapina, sacrilegio, crimine læsæ maiestatis, & quocunque alio tam in proximum, quam in rem publicam commisso: nam pro quolibet illorum accusari, & puniri potest cõuersus post baptismum, & nullam immunitatem, aut idemnitatem ab his præstat ei fides, aut sacramentum baptismi: sic enim diffiniunt tam Theologi, quam iuristæ, & tangit illud gl. vlt. extra de diuor. c. gaudemus.

E

An matrimonium dissoluatur per conuersionem ad fidem, sicut per mortem.

QVÆST. LX.

F

QVÆRITVR circa supra dicta cum asseruimus, quod si conuertatur alter coniugum de infidelitate, & alter velit sequi ipsum ad fidem, quod cogetur recipere eum, & cohabitare: nam videtur, quod sit dissolutum matrimonium in infidelitate per transitum ad fidem, cùm sit alius status, sicut matrimonium in viuentibus dissoluitur per mortem vnius, vel amborum ad Rom. 7. cap. vnde etiam si ambo postea resurgerent, & redirent ad istam vitam mortalem, possent quidem matrimonio vti vir accipiendo vxorem, & mulier virum, tamen non tenebuntur inter se commanere, vt coniuges, quia vinculum, quod semel dissolutum est nunquam potest idem redire, sic autem est de statu fidelitatis, & infidelitatis, ergo per transitum huiusmodi ad fidem soluitur inter eos vinculum matrimonij, ergo videtur, quod etiam si ambo conuertantur simul non teneantur manere, vt coniuges, sed possent alijs copulari.

Dicendum, quod si ambo conuertuntur simul tenentur manere simul, vt coniuges. i. neuter poterit ad alia vota transire, & etiam tenebuntur simul manere, id est vnus non poterit alium abijcere occasione conuersionis, nisi forte obijciat ei

for-

A fornicationem commissam tempore infidelitatis, quia tunc non tenebitur ad cohabitationem ille, qui non est fornicatus: extra de Diuor. c. gaude. Et ratio huius est, quia baptismus, & fides non soluunt aliquid de iure matrimonij: nam per baptismum crimina, & non coniugia soluuntur 26. di. c. deinde. & in alleg. c. gaudemus. Ideo sicut isti, dum erant infideles, manebat inter eos matrimonium, ita vt non liceret viuente vtroque transire alteri ad alia vota, & etiam non licebat vni abijcere alterum à cohabitatione, nisi propter fornicationem, sic cum ad fidem transeunt eadem manebunt, cũ fides nihil mutet de fœdere matrimonij. Cum autem obijciebatur, quod diuersitas status solueret vinculum matrimonij. Dicendũ, quod non est verum, nam transitus de seruitute in libertatem, vel è contrario mutat statum, & tamen matrimonium, quod cõtractum est inter seruos, manet inter eos factos liberos, vel alterum liberum, & alterum seruum, vel si contractum est inter eos liberos manet inter ipsos seruos, ita ergo de fide. Item transitus ad fidem nihil mutat, nisi quantum ad animam non autem ad ea, quæ respiciunt corpus, & etiam quantum ad animam solum mutat respectu Dei, & non proximorum: nam omne vinculum, & omnis actio manet contra conuersum ad fidem, qui manebat contra ipsum infidelem existentem, vt præcedenti quæst. ostendimus, vinculum tamen matrimoniale est respectu proximi, quo sibi coniuges tenentur ad debitum reddendum, & mutua obsequia, & ad fidem thori seruandam, ergo multo minus tolletur per conuersionem ad fidem vinculum matrimonij.

Exemplum autem, quod inducebatur de resurgentibus, non est simile, quia resurgentes, aut resurgunt ad vitam mortalem, aut immortalem, si ad immortalem vitam non resumunt vxores, quia non erit amplius talis actus, neque inter beatos, neque inter damnatos, sicut Christus dixit Matth. 22. cap. in resurrectione neque nubunt, neque nubẽtur, sed sunt, sicut Angeli Dei, & ideo non solum non resument illas, immo neque aliquas alias habebunt. Si autem resurgant ad vitam mortalem, sicut Lazarus, & illi, quos Christus & Apostoli suscitauerunt, dicendum quòd vtebantur cibo, & potu, & veste, & actu coniugali, quia & manebit in eis desiderium ad hoc, & naturalis dispositio ad hæc efficienda, & tamen vinculum matrimonij per mortem solutum erat, quia moriente altero eorum is, qui viuebat, poterat ad alia vota transire, & cum transiret si resurgeret defunctus certum est, quòd non poterat repetere vxorem, quia desierat esse vxor, & legitimè fuerat alij copulata, ideo non relinquebatur viro ius repetendi illam. similiter si ambo simul moriantur, & simul resurgant, vere vinculum matrimonij dissolutum est per mortem, ideo non manet ius vni contra alterum. Verum est enim, quòd resurgentes poterunt redire ad actus coniugales, non tamen quasi ex priori iure, sed quasi ex nouo consensu, sicut poterant de nouo cum alijs contrahere, & tamen si aliquis horum dissentit, vel non consentiret, de nouo non posset cohabitare. Simile est si defuncto vno de coniugibus superuiuat alius, & non transeat ad alia vota, resurgatque defunctus, non potuit viuens compelli ad cohabitandum resurgenti, cum fuerit vere solutum vinculum, sed poterit cohabitare si voluerit ei nouo consensu. Quantum ad transitum ad fidem non soluitur matrimonium, ideo manebunt qui conuertuntur coniuges, sicut prius.

B

Anresurgentes ad vitam mortalem, vt Lazarus, & alij à Christo suscitati possint repetere vxores suas, quas fuerãt alijs copulatæ

C

Tertia ratio. Matrimonium inter morientes, & conuersos ad fidem quomodo diuersimode se habeat.

QVÆST. LXI.

ET non solum est hoc de iure, sed etiam satis apparet ratio diuersitatis quantum ad matrimonium inter morientes, & transeuntes ad fidem. Nam in mortuis extinguuntur actiones personales quæ competunt contra defunctum, vnde si poterat agi de crimine contra viuentem, & moriatur atque resurgat, non poterat iam contra eum de crimine agi, quia crimina morte extinguuntur. Et tamen de transeunte ad fidem non est sic, quia omnis actio, quæ contra eum competebat infidelem existentem, competit contra eundem fidelem factum. & de omni crimine potest accusari, de quo poterat prius, sicut iam dictum est. Et ideo manebit vinculum matrimonij, & actio, quæ competit coniugibus mutuo ex illo.

D

Item fides solum est in anima, & per susceptionem eius solum immutamũr in anima: mors autem in vtroque facit immutationem. In anima quidem, qui separatur à crimine. in crimine autem, quia illud resoluitur, & desinit esse in corpus humanum, & adhuc maior transmutatio est circa corpus per mortem, quam circa animam, & ita quantum ad hoc habet se è contrario mors quam ad fidem transire. Etiam matrimonium magis pertinet ad corpus, quam ad animam, nam licet matrimonium solo consensu contrahatur, tamen non contrahitur ad finem spiritualẽ, sed corporalem, scil. ad prolẽ procreandam, scil. erunt duo in carne vna, sicut Christus dixit Matt. 19. 2. Corinth. 6. Etiam actus coniugales non sunt spirituales, sed corporales in redditione debiti, & mutuorum obsequiorum: & ideo ad esse personas legitimas, inter quas contrahatur, non requiritur habitudo aliqua ex parte solius animæ, requiritur autem aptitudo quædam ex parte corporis. Nam si vir non habet membrum genitale non potest contrahere matrimonium. Similiter si mulier tam arcta est, vt à nullo cognosci possit extra de Frigi. & malefic. cap. fraternitatis. ergo matrimonium magis attenditur ex parte corporis, quam ex parte animæ, sed per conuersionem ad fidem nihil mutatur de corporalibus, sed solum de spiritualibus, ergo nihil variatur circa matrimonium. Per mortem autem fit corporalis variatio, ita vt desinat esse corpus vtriusque coniugis, neque potest esse maior transmutato: ergo cessabit per mortem matrimonium, & non per transitum ad fidem.

E

Item patet, quia matrimonium est vinculum personale contractum inter personas, sed per mortem desinunt esse personæ illæ: ergo non potest manere vinculum. per conuersionem autem ad fidem non desinunt esse personæ, ideo nõ cessabit matrimonium. Ista est ratio potissima, quia quantumcũque transmutatio fieret circa corpus, vel animam, si manerent personæ semper maneret vinculum, sed desinente persona nõ est, cuius possit esse vinculum, neque in quo. Istud patet, quia non potest contrahere matrimonium, qui non habet membra genitalia, vel potentiam coeundi, vt extra de frigid. & malefic. per totum, & tamen si contracto matrimonio incidatur vir, vel maleficium incidat in impotentiam coeundi perpetuam, non soluitur ob hoc matrimonium. extra de iureiuran. cap. quemadmodum. & de diuort. capit. quanto. Et hoc est, quia ad causandum vinculum matrimonij, quod non erat requirebatur ista aptitudo in viro, & tamen contracto matrimonio, quia est causatum vinculum non est necessaria aliqua aptitudo, sed manebit vinculum quãdiu fuerint illi quorum est, id est, qui sunt extrema huius obligationis, sunt autem extrema personæ contrahentes, ideo manentibus illis manet matrimonium, sed per infidelitatem non cessant esse personæ, per mortem autem cessant, ideo per conuersionem ad fidem non soluitur matrimonium, & soluitur per mortem.

Per redditionem debiti tollitur viro ius accusandi vxorem de fornicatione.

QVÆST. LXII.

F

DICENDVM ergo, quòd si coniuges conuertantur simul ad fidem, tenebitur vnus cohabitare alteri, & non poterunt transire ad alia vota, de cohabitatione autem verum est, nisi vnus obijciat alteri fornicationem, quia per hanc repellet à iure cohabitandi. Sed in hoc aduertendum est, quia quando coniuges conuersi sunt simul, aut cohabitant, & mutuo reddebant debitum, aut non: si cohabitabant, & reddebant debitum, quæcunque fornicatio præcessisset inter eos remissa est per redditionem mutuam debiti, ideo nõ potest amplius vnus alteri obijcere fornicationem hanc etiam post conuersionem. Si autem nõ reddebant mutuo debitum, quando conuersi sunt ab illo tempore, quo alter coniugum sciuit alterum fornicatũ, manet ius obijciendi hanc fornicationẽ etiam post conuersionem, ideo qui non fornicatus est nõ tenebitur cohabitare fornicatori, sicut si fornicatio fuisset commissa post conuersionem, quia non refert, an ante, vel post fuerit fornicatio. Si autem non fuerint coniuges simul conuersi, &

A tamen ſi quando is qui vltimo conuertitur non tranſierat prior cõuerſus ad alia vota, tenebitur prior recipere poſteriorem ad ſuam cohabitationem, & actus coniugales, niſi forte ei obijciat fornicationem. extra de diuort. cap. gaudemus. in fine.

An ſi vnus conuerſorum ſtatim vult tranſire ad religionem, an poſſit alio coniuge inuito.

QVÆST. LXIII.

SED quid ſi conuerſorum vnus vult ſtatim tranſire ad religionem, an nolente alio poſſit id facere? Dicendum, quòd aut ambo ſimul conuertuntur, aut vnus prius, ſi ambo ſimul non poteſt vnus tranſire ad religionem inuito alio, quia præiudicaret ei: nam non poſſet alius tranſire ad alia vota, & cogeretur continere, ideo requiritur conſenſus amborum, & quòd ambo tranſeant, niſi alter eorum eſſet non ſuſpectus de incontinentia, & ita maneret in ſæculo, vt dicitur extra de cõuerſ. coniug. capit. cum ſis. & ca. vxoratus. Et hoc verum eſt, niſi alter eorum fornicatus eſſet, quia licet ſimul conuertantur poterit, qui non fornicatus eſt tranſire ad religionem irrequiſito alio, & cogetur ille continere. Nam ſimile eſt de fidelibus, ſi fornicatur vxor, poteſt vir ea inuita tranſire ad religionem, & illa cogitur continere extra de conuerſ. coniug. c. conſtitutus. Etiam ſi vir tranſeat ad monaſterium, ſine licentia vxoris, vel non habita ſufficienti licentia, & illa poſtea fornicetur, non poterit repetere virum, ſed ea inuita, manebit in monaſterio, & illa cogetur continere eod. tit. c. veniens. Si autem non conuerſi ſunt ſimul, aut ille, qui prius conuerſus eſt monuit infidelem, vt conuerteretur, vel ſaltem cohabitaret ei, aut non. Si non admonuit, & conuerſus vult intrare religionem, non poteſt intrare, niſi priuſquam intret infidelis requirat eũ, quòd vult conuerti ad fidem, quia tunc cogitur conuerſus illam recipere in alleg. c. gaudemus. ſi autem requiſiuerat eum, & ille non voluit conuerti neque cohabitare, vel ſaltem non ſine contumelia creatoris, dicunt quidam, quòd ſi conuertatur, aut conuerti velit antequam tranſeat alius ad religionem, quòd non poterit ille tranſire, ſed cogetur recipere illum ad cohabitationem. Alij dicunt, quòd poterit impedire trãſitum eius ad religionem.

B

Dicendum, quòd circa hoc eſt opinio duplex. Quidam dicunt, quòd ſi requiſitus vnus coniugum ab alio non voluit conuerti, neque cohabitare, vel non ſine contumelia creatoris, etiam ſi poſtea pœnitentia ductus velit conuerti ad fidem, non poterit impedire tranſeuntem ad religionem, ſic tenet gl. penult. in alleg. cap. gaudemus per cap. mulier extra de conuerſ. coniug.

Quomodo tranſitus ad religionem vnius coniugum impediatur per conuerſionem alterius.

QVÆST. LXIIII.

SED dicendum videtur, quòd taliter conuerti volens impediat alterum ingredi religionem, & reducat eum ad ſuam cohabitationem, quia extra de Diuort. cap. gaudemus. dicitur, quando conuertitur vnus coniugum, & alius non vult conuerti, nec cohabitare, aut ſaltem nõ ſine contumelia creatoris, quòd conuerſus poteſt ad alia vota tranſire, & tamen ſi antequam iſte tranſeat ad alia vota, conuertatur alius, cogetur eum recipere ad cohabitationem, ergo ſimiliter ſi conuertatur antequam iſte tranſeat ad religionem, cogetur eum recipere, & non tranſire, cum æquale præiudiciũ fiat volenti conuerti de infidelitate, ſiue per aliud matrimoniũ, ſiue per tranſitum ad religionem.

C

Sed obijcietur de capitu. mulier extra de conuerſ. coniuga. vbi vir tranſiens ad infidelitatem relicta vxore in fide, ſi reuertatur ad fidem, & repetat vxorem, poteſt vxor non obſtante illo ingredi religionem; ita altero coniugum ad fidem conuerſo, & altero manente infideli, non poterit infidelis etiam ſi conuerti velit, impedire, quin alius tranſeat ad religionem.

Dicendum, quòd non eſt ſimile, primum quia hic agimus de infideli qui nunquam fuit ad fidem conuerſus. in capitu. mulier agitur de fideli, qui tranſit ad infidelitatem, & poſtea reuertitur ad fidem. Et eſt hic multa diuerſitas: prima quia grauius nimis peccauit, qui de fidelitate ad infidelitatem tranſiuit, quam qui in infidelitate, in qua natus eſt manebat conuerſa vxore ſua ad fidem, vt patet extra de diuor. capitu. quanto. melius enim eſt viam Domini non agnoſcere, quam poſt agnitam retroire ſecunda Petri capitu. ſecundo. & extra de Apoſta. capit. quidam, ergo minus fauorabiliter agerent iura cum iſto, qui redit ad fidem, de qua receſſerat, quam cum illo, de nouo venit ad fidem, in qua nunquam fuerat.

D

Altera eſt, quia iura multum benigne agunt erga infideles, qui conuertuntur ad fidem quantum ad vxores ſuas, vt illas retineant, ſic dicitur extra de Diuort. capitu. gaudemus, vbi reſpondetur, quod infideles copulati in gradibus apud nos vetitis remanent cum vxoribus poſt conuerſionem in fauorem fidei, cum dicitur in fauorem præſertim Chriſtianæ religionis, & fidei à cuius perceptione per vxores ſe deſeri timentes viri poſſunt facile reuocari, fideles huiuſmodi matrimonialiter copulati libere poſſunt, & licite remanere, & tamen circa fideles, qui tranſeunt ad infidelitatem non ſeruatur iſte fauor, cum iura circa eos non expreſſerint talem fauorem, immo potius pœnas apoſtatarum. C. de Apoſta. per totum, ideo non erit idem circa eorum vxores.

Tertia eſt, quia illa mulier erat ſeparata à viro illo iudicio Eccleſiæ, & ita exprimitur in allegat. capitu. mulier, ſcilicet mulier, quæ in fide remanſit poteſt nolente viro, qui ab infidelitate reuertitur, propter quam ab eo fuerat iudicio Eccleſiæ ſeparata, ad religionem libere conuolare, vnde à contrario ſenſu, ſi mulier non fuerit à viro illo ſeparata iudicio Eccleſiæ, cogetur redire ad virum, & non intrare religionem, ſi eam petat, & hoc expreſſe patet extra de diuort. capitu. illa. vbi dicitur, quòd ſi mulier labente viro in hæreſim, vel infidelitatem receſſit ab eo propria auctoritate, bona tamen intentione, ſcilicet, vt ille rubore affectus citius ad fidem rediret, cogetur ad eum reuerti, ſi ille redierit ad fidem, & eam petierit.

E

Si autem lapſo eo in hæreſim fuerit ab eo iudicio Eccleſiæ ſeparata, non cogetur ad illum redire, etiam ſi reuertatur ille ad fidem, & eam repetat.

Et tamen circa iſtos infideles non eſt facta ſeparatio iudicio Eccleſiæ, ideo veniente ad fidem eo, qui manebat in infidelitate, cogetur ei cohabitare vxor ſi nondum tranſiuit ad religionem.

Dubietates aduerſus iam determinata ſuperius auferuntur.

QVÆST. LXV.

SVNT autem prædicta rationabiliter dicta, niſi quis dicat, quod iſtud fit in fauorem religionis, eſt enim religio fauorabilior quam matrimonium, & ideo licet infidelis de nouo conuerſus compelli faciat alium coniugem prius factum fidelem, vt non tranſeat ad ſecunda vota, ſed cohabitet, non faciet eum cogi, vt non tranſeat ad religionem, quia religio eſt fauorabilior quam matrimonium. Sed hoc non ſtat, quia licet ſit fauorabilis religio, fauorabilior eſt conuerſio infidelis ad fidem, quia ſine religione eſt ſalus, & non ſine conuerſione ad fidẽ, & tamen ſi non concedantur vxores infidelibus conuerti volentibus, diſtraherentur à conuerſione, ergo concedendę ſunt eis præcipue cum permittatur etiam infideles conuerſos ad fidem manere in gradibus apud nos vetitis, vt non diſtrahantur à cõuerſione, cum dicitur præſertim in fauorem Chriſtianæ religionis, & fidei à cuius perceptione per vxores ſe deſeri timentes viri poſſunt facile reuocari, fideles huiuſmodi matrimonialiter copulati libere poſſunt, & licite remanere. Sed obijcietur, quod etiam eſt fauor quantum ad virum, qui de fide tranſiuit ad infidelitatem, & poſtea reuertitur. Nam poterit eſſe, quod gratia, vel deſiderio vxoris redeat, & ſi ſciat non eſſe ſibi dandam, nõ redibit, & ſic etiam deberet hic præferri fauor reuerſionis ad fidem religioni. Dicendum, quod non eſt ſimile. Primo quia vt dictum eſt, ille vir grauius peccauit, ideo non eſt ſibi ſeruandus tantus fauor quantus infideli. Secundo, quia ibi intercidit iudicium Eccleſiæ: nam ſi ibi non fuiſſet ſeparata iudicio Eccleſiæ, ſed propria auctoritate, cogeretur redire ad virum in cap. mulier, &c. de illa ſu-

F

pra allegatis,quod tamen non eſt in caſu conuerſionis infidelium ad fidem cum ibi non fiat ſeparatio iudicio Eccleſiæ,ſed per requiſitionem,vel auctoritate iuris. Tertio, quia facilius eſt trahi infideles ad fidem per vxores quam apoſtatas redire ad fidem,qui iam in illa fuerunt: nam apoſtatæ cum fuerint in fide,& cognoſcant eam,eſt veriſimile eos magis in cõſcientia ſua ad redeundum quam infideles compungi ad veniendum, qui nunquam in fide ſteterunt,& ideo infideles trahentur per vxores,&leuia adminicula,cum è contrario per leuia offendicula auerterentur ab ea.apoſtatas autem non oportet per vxores trahi, ſed magis à conſcientia ſua compuncti trahentur. Quarto & principalius,quia apoſtatas poſſumus cogere ad fidem redire per illationes pœnarum: infideles autem non poſſumus compellere ad fidem, ſed per liberam voluntatem venire debent.extra de Apoſta.c.quidam, ſcil.vt quos Chriſtianæ religioni liberæ volũtatis arbitrium obtulit ſalutiferæ coactionis neceſſitas in eius obſeruatione conſeruet, & ſic circa infideles non conuerſos debet attendi multus fauor ad hoc, quod conuertantur, quantum ad apoſtatas nõ fauor,ſed pœnæ, ideo circa infideles cogentur vxores cohabitare viris poſterius conuerſis,& non tranſire ad religionem ſi viri conuerti voluerint,& eas petiuerint. Circa apoſtatas viros de apoſtaſia redeuntes non erit ſicut.

Infideles facilius trahũtur, Apoſtatæ pœnis trahẽdi ſunt ad fidẽ

Si alter coniugum conuertatur, & ingrediatur religionem,eo tamen nondum profeſſo, alius conuertitur, an teneatur reuerti ad ſæculum.

QVÆST. LXVI.

SED quid ſi alter coniugum conuertitur, & alter non ſtatim conuertitur,conuerſus autem tranſit ad religionem:alius autem poſtea cõuertitur antequam ingreſſus religionem profiteatur,an tenebitur non profeſſus reuerti ad ſæculum, & cohabitare ei qui conuertitur ? Aliqui dicunt, quod cogetur redire ad ſæculum,& cohabitare. Simile apparet per id quod dicitur in cap.gaud.quod ſi infidelis coniux requiſitus à fideli conuerſo non vult conuerti neq; cohabitare,aut non ſine contumelia creatoris,poteſt tranſire fidelis ad alia vota: & tamen ſi antequam tranſeat ad aliud matrimonium conuertatur cõiux infidelis tenebitur prius conuerſus recipere illum, & non tranſire ad aliud matrimoniũ, & ita ſi iam ad aliud matrimonium tranſierat fidelis alius,qui conuertitur nõ poteſt repetere ipſum,quia diſſolutum eſt primum matrimonium:ſi autem nondum tranſierat ad alia vota non erat diſſolutum primum matrimonium,ideo compellitur recipere eum, qui conuertitur.Sed ita eſt per introitum religionis, & profeſſionem, quia introitus ſolus non obligat aliquem ad manendum in religione,profeſſio autem legitimè emiſſa obligat: ideo dicũt,quod ſi fidelis conuerſus intrauit, & nondum profeſſus eſt, non eſt ſolutum matrimonium prius,& ſic alter coniugum conuerſus de infidelitate poterit petere coniugem, ſi autem erat emiſſa profeſſio dicunt,quod ſoluitur matrimonium, & non poteſt repeti qui religionem intrauit.Sed dicendum,quod nõ eſt verum,immo ſi manens in infidelitate requiſit⁹ eſt per alterum coniugũ,vt conuerteretur,vel cohabitaret,& noluit, quo nolente conuerſus tranſit ad religionem, ſi poſtea cõuertatur alter coniugum & repetat religioſum nondum profeſſum, non tenebitur exire religionem,vt cohabitet. Eſt tamẽ verũ,quod poterit exire,& cohabitare,ſi voluerit: ſed non compellitur, nam non ſolum petente coniuge,ſed etiam ſine vlla cauſa poterat libere,cum non eſt emiſſa profeſſio,&tamen ſi noluerit, nõ cogetur exire, & hoc eſt, quia cum iuſte potuit religionem intrare nullo prohibẽte,nullus poteſt inde cogere exiri. Cum autem obijcitur,quod nondum eſt obligatus intrans religionem ad aliquid,ideo res eſt integra,quia non eſt ſolutum matrimonium,&ideo cogetur cohabitare,ſicut in eo,qui nondũ tranſiuit ad aliud matrimonium. Dicendum,quod non eſt ſimile,quia per hoc, quod vnus coniugum fidelis factus requiſiuit alium infidelem,vt conuerteretur vel cohabitaret, & ille neutrum voluit,perdidit ius cohabitationis: & tamen quãdo conuertitur antequam alius coniux ad aliud matrimonium tranſeat, & eſt in habitu ſeculari eſt res integra, & non eſt ille indiſpoſitus cohabitare,ideo compellitur cohabitare ei, qui cõuertitur,ſecus quando coniux, qui alterum requiſiuit tranſiuit ad religionem, quia iam ſe indiſpoſuit ad cohabitationẽ coniugalem,ideo non tenetur retrocedere inuitus, ſed poteſt ſpontaneus.

Solu. huius quæſtionis ponitur infr.q. 93.

Per introitum religionis non diſſoluitur matrimonium, nec per profeßionem ſolum.

QVÆST. LXVII.

ET cum dicitur, quod non eſt diſſolutum matrimonium per introitum religionis,dicendum, quod nec per introitum neq; per profeſſionem diſſoluitur matrimonium,niſi aliquid aliud accedat,immo interdum ſi vnus coniugum altero ignorante,vel neſciente monaſterium intrat, & profitetur,& poſtea repetitus ab altero coniuge,cogitur inde exire, & cohabitare alteri.extra de Conuer.coniu.c.ad audientiam,&capit.placet.& ita per profeſſionem non fuerat diſſolutum matrimonium,quia alias non cogeretur repetitus ab altero coniuge redire ad ſæculum.

Eſt tamẽ dicendũ,quòd etiam ſi per ingreſſum religionis vnius coniugũ non fuiſſet diſſolutum matrimonium, cũ alius conuerteretur,non poterat repetere eum,qui religionem fuit ingreſſus,quia qui religionem ingreſſus eſt duo habuit.

Primum eſt, quod tunc ingredi potuit, & nullus poterat prohibere,quia iſte requiſierat alterum coniugum infidelem, qui conuerti noluit neque cohabitare, & per hoc perdidit infidelis ius cohabitationis illius,tunc autem quando liber erat poterat religionem ingredi,&non poterat impedire iſtum ingreſſum alter coniux, quia manebat in infidelitate, ideo libere & licitè intrabat:ſec⁹ ſi infidelis ſciens,quod fidelis volebat ingredi religionẽ,cõuerteretur ante introitum illius in religionem, quia tunc recuperaret ius cohabitandi ex conceſſione iuris,& poſſet impedire introitum religionis, vt dictũ fuit ſupra.Et tamen ſi non fecit ſic, non poterat impedire introitum manens infidelis,& ſic licitè intrabat fidelis religionem.

Q. prãce. ei⁹ 63.

Secundum erat,quod ſe indiſpoſuit ad cohabitandũ coniugi.nam religioſi non poſſunt exercere actus coniugales: his duobus coniunctis, cum iſte licitè tranſierit ad illum ſtatum, qui ſtatus repugnat matrimonio,& nõ potuit aliquis eum impedire,ne tranſiret,nõ poterit cogere ad exeundum.Et in hoc differt ab illo caſu,in quo dicitur de tranſeundo ad alterũ matrimonium:nam ibi perdiderat infidelis ius cohabitandi,&tamen quia conuerſus eſt re integra antequam coniux tranſiret ad ſtatum contrarium huic ſtatui coniugali ſubuenitur ei, & cogitur coniux cohabitare, ſed cum tranſiuit alter coniugum ad religionem non eſt res integra, quia conſtituit ſe in tali ſtatu,in quo manens non poteſt reddere debitum, vel exercere actus coniugales,ergo non cogitur dimittere ſtatum iſtum, & cohabitare coniugi conuerſo.

Et cum dicitur, quod non fuit diſſolutum matrimonium per introitum religionis,ideo poſſit cogi ad exeundum: nihil probatur, quia etiam ſi non diſſoluitur matrimonium poteſt coniux negare alteri cohabitationem. Sicut ſi alter coniugum fornicatur non diſſoluitur matrimonium per fornicationem, & tamen qui non fornicatus eſt poteſt abijcere fornicatum à ſua cohabitatione.Et ſic eſt de ingreſſu religionis: nam regulare eſt,quod vnus coniugum non poſſit intrare religionem, vel accipere ſacros ordines ſine licentia vxoris certo modo. extra de conuer.coniug.c.coniugatus.& c.ſane & vxoratus.Si tamen fornicatur vxor poteſt vir ſine licentia eius ingredi religionem,& ipſa neque prohibere poterit ingredi, neque ingreſſum repetere.eo.tit.c. conſtitutus, & dato quod poſſet vxor impedire virum, ne ingrederetur religionem ſi fornicata non fuerat: ſi tamen fornicatur poſt ingreſſum illius non poterit repetere eum.eod.tit.c.veniens.& ita ad hoc, quod vnus coniugum intret religionem altero inuito, & maneat in religione,quam intrauerit, non requiritur quod ſit diſſolutum matrimonium, ſed quod alter eorum perdiderit ius cohabitandi:ſed hic perdiderat infidelis ius cohabitandi,quia requiſitus conuerti noluerat, & tunc quando vxor intrauit religionem non poterat impedire,nec reclamare cum maneret infidelis,ergo licet poſt ingreſſum conuerteretur ante profeſſionem,non potuit compellere vxorem ad exeundum cum iam non eſſet res integra,& ille perdiderat ius cohabitandi.

Sed hoc differt inter ingreſſum,&profeſſionẽ,quia ſi non

ſit emiſſa

A *Differentia inter ingressum & professionē.*

sit emissa professio, non potest quidem cogi vxor ad exeundum, sed potest libere exire,& cohabitare, quia ipsa nōdum est quantum ad se ligata.Si autem emissa est professio, nec vir potest eam cogere ad exeundum, neque ipsa sponte exire potest, quia iam ligata est: sic erat si contractum esset matrimonium secundum, antequam coniux de infidelitate conuerteretur, nam non poterat tunc ille repetere eam, nec illa ad eum redire,quia erat solutum matrimonium in alleg. cap. gau.

Si mulier conuersa accepit virum alterum: deinde vir infidelis conuertatur,poterit,accipere vxorem.si tamen ingreditur religionem non potest vxorari.

QVÆST. LXVIII.

SED differunt adhuc in his duobus casibus, quia si mulier conuersa transeat ad aliud matrimonium antequam vir conuertatur: poterit vir accipere aliam vxorem,cum solutum sit matrimonium & non sit aliqua causa impediens: si autem mulier ad religionem transiuit, siue sit professa, siue non,non poterit vir illa viuente accipere aliam vxorem. Causa diuersitatis est,quia in primo casu solutum est matrimonium.Et ideo potest vterque ad alia vota transire,& transiuit iam mulier,ideo nihil impedit virum quin transeat. In secundo casu secus est,quia non est matrimonium solutum, ideo non licebit alicui coniugum transire ad alia vota. Nam est speciale in hoc, B quia mulier religionem intrans licet ante professionem non sit obligata religioni & possit exire: si à viro tamen requiratur,vt cohabitet,cogetur vel cohabitare, vel manere in religione: nam si ad sæculum redierit tenetur virum recipere: ideo vt vir possit deliberare quid facere debeat,tenetur mulier statim vel infra datum sibi tempus à iudice deliberare an velit manere in religione,vel regredi ad virum: & illud quod deliberauerit tenebitur facere: si autem mulier noluerit recipere virum ad cohabitationem,neque etiam determinare se ad religionem,sed manere in sæculo non permittetur, sed alterum eorum tenebitur facere,vt patet extra de conuer.coniu.c.mulier,& de diuor.c.quanto.

Et non est sicut in fornicatione corporali pro qua perdit fornicator ius cohabitationis: nam ibi si vxor conuertatur ad fidem,& postea conuertatur vir non tenebitur eum recipere ad cohabitationem si fornicatus fuerat:& patet hoc de diuor. cap.gaudemus.in fi. vbi conuerso vno coniugum ad fidem si alter conuerti non vult neque cohabitare, potest transire alius ad alia vota: & etiam si cohabitare velit, dumtamen non conuertatur,perdit ius cohabitationis,quia non tenetur fidelis cohabitare infideli: & tamen si conuertitur recuperat ius cohabitationis. Vnde non solum non licet alteri coniugi iam transire ad alia vota,sed etiam cogitur cohabitare conuerso ad fidem, qui tamen iam perdiderat ius cohabitationis cum conuertitur per hoc quòd non simul conuerti voluit cum vxore. Et non potest vxor obijcere ei, quòd non vult cohabitare ei, vel non tenetur; quia ille iam perdidit ius cohabitationis. Nam dicitur ibi quòd compellitur eum recipere. Additur nisi forte obijciat ei fornicationem: quia tunc non tenetur eum C admittere.Sic colligitur etiam eod. tit.cap.de illa.& c.quanto. & ideo in fornicatione corporali poterit alter coniugum non recipere alterum,quando conuertitur: & tamen non cogitur propter hoc intrare religionem,sed libere potest in sæculo manere.In fornicatione spirituali, id est, infidelitate distinguitur sicut infra dicetur: & ita magis obstat fornicatio corporalis fornicatori quantum ad legem coniugalem quam fornicatio spiritualis,vt dicemus statim.

Quare est quòd si alter coniugum conuertatur, altero manente in sua infidelitate,deinde cogitur eum recipere si conuertatur, antequam transeat ad alia vota.

QVÆST. LXIX.

SED statim insurgit dubium cum conuertitur aliquis coniugum ad fidem altero nolente conuerti,&per hoc perdat ius cohabitationis: quare cogitur conuersus recipere alium,si conuertatur antequam iste transeat ad alia vota, cum post cōuersionem vnius maneat alius in fornicatione spirituali quæ est infidelitas: & per fornicationem perditur ius cohabitationis in alleg.c.gaud.Dicendum quod fornicatio in præsenti accipitur multipliciter: est fornicatio carnalis per commixtionem illegitimam.Est fornicatio infidelitatis,quando nō coniuge conuerso ad fidem,alius manet in infidelitate. Et est fornicatio apostasiæ,quando ambo coniuges sunt fideles,&alter eorum transit ad hæresim,vel ad errorem paganismi. Et in his quantum ad legem matrimonij non fit vno modo, sed reputatur grauior fornicatio carnalis,minus grauis fornicatio apostasiæ,& adhuc min⁹ grauis fornicatio infidelitatis. Vnde fornicatio carnalis semper repellit à cohabitatione tam inter infideles,quam ad fidem conuersos. Nam inter fideles si vnus coniugum fornicetur alius non tenetur ei cohabitare.de conuer.cōiug.c.gaudemus.& hoc,nisi ambo fornicati essent,quia tunc paria delicta tolluntur compēsatione quadam.de diuor. c.significasti.ita etiam si erant coniuges infideles, & alter eorum fornicatus est,& conuertuntur ambo,non tenebitur,qui non fornicatus est recipere fornicationem, siue simul,siue diuerso tempore conuertantur de diuort.c.gaud. De infidelitate apostasiæ sic dicitur, quod lapso altero coniugum in hæresim,vel in errorem gentilitatis potest qui relinquitur cohabitare,sed in hoc non relinquitur (alias vtitur) iure suo. Potest autem repellere alterū à sua cohabitatione,sed si repellat,aut hoc facit iudicio Ecclesiæ, aut propria auctoritate, si propria auctoritate cogetur redire ad virū si ille redierit ab hæresi,vel errore.de diuor.c.de illa.si autē iudicio Ecclesiæ separatur nō cogetur redire ad virum,quando conuersus fuerit ille ab errore eod.c.de illa. & tamen si non vult redire ad virum tenebitur intrare religionem,& nō poterit manere libere in seculo, etiā non transeundo ad alia vota.de conuers.cōiu.c.mulier in tex.& glo.De fornicatione infidelitatis dicendum, quod ista reputatur minor alijs. Vnde quandiu manet alter coniugum in hac fornicatione,non tenetur alius cohabitare ei, & tamen cessante fornicatione,id est,quando conuertitur ad fidem nihil impedit quin vnus alteri cohabitet: nam si vnus conuertatur post alium tenetur prius conuersus recipere posterius conuersum si non requisiuit eum de conuersione, quia illo non requisito,non poterat transire ad alia vota. Si autem requisiuit eum,& conuersus est, tenetur eum recipere, si autem noluit conuerti neque cohabitare, poterat qui cōuersus est transire ad alia vota,& tamen si antequam ille transeat conuertatur alter cōiugum,tenetur eum recipere ad cohabitationem. in alleg.c.gaud.& sic fornicatio infidelitatis non impedit, nisi quandiu quis in illa manet,& non post, & in hoc est ista minor alijs duabus,quia aliæ ambæ post plenam emēdationem repellunt à cohabitatione secundum modum supra positum, & ista non repellit post emendationem.

Quare fornicatio carnalis reputatur grauior alijs,scil. apostasiæ,& infidelitatis.

QVÆST. LXX.

NVNC quæritur quare istud fiat, & quia fornicatio carnalis reputatur grauior ambabus, de illa dicemus in cōparatione ad multas,& dicendum, quod ista magis repellit à F cohabitatione quam aliæ duæ.Primo quia ista infert speciale damnum,vel malum viro, quod non inferunt aliæ, quia si vir cognosceret vxorem suam carnaliter postquam illa fornicata esset,non poterat mortua illa transeundo ad religionem promoueri ad ordines sacros,quia cēsetur bigamus 34. di.c.si laici.si autem non fornicaretur mulier,poterat vir promoueri ad sacros,quia non incurrerat notam bigamiæ etiam viuente vxore,si illa det licentiam,poterit vir promoueri ad sacros cum illa continentiam vouerit.de conuers.coniug.c.coniugatus.

Si autem vxor fornicetur, & vir non cognoscat eam fornicationem,poterit ad sacros promoueri, & tanto facilius, quia iam non exigitur licentia illius, sed illa nolente poterit vir ordinari,vel intrare monasterium,& illa cogitur continere.de conuers.coniug.ca.constitutus. Fornicatio autem spiritualis non infert hoc damnum,quia etiam si vir cognoscat vxorem post fornicationem spiritualem non efficitur bigamus, nec impeditur à promotione, ideo non compellitur recipere fornicatam carnaliter, & compelletur recipere

A

fornicatam ſpiritualiter aliquando Secundo quia per fornicationem carnalem corpus & anima polluitur, per ſpiritualem autem ſola anima, ideo aliquid grauius fit in carnali. Tertio quia cum carnalis fornicatio ſit in crimine, magis diſplicet viro, qui corpus attendit, & non animam in fœmina, & fœmina quoque in viro ſuo, cum actus coniugales corpore, & non anima exerceantur. Quarto propter maius ſcandalum, nam tam vir quam mulier magis ſcandalizantur de fornicatione corporali quam ſpirituali, & magis abhorret vir fœminam fornicantem carnaliter, quam incidẽtem in hæreſim, vel gentilitatem, vnde importabilis forte ei eſſet cohabitatio eius. nõ eſt autem ſic de fornicatione ſpirituali, quia non tam dure coarctatur vir propter illam fornicationem, & iſta eſt potiſſima cauſa, vnde generaliter repellit fornicatio carnaliter, ſpiritualis autem non generaliter, vt dictum eſt. Et iſta eſt cauſa quare iſtum ſolum caſum expreſſit dominus ad repellendum à cohabitatione, cum dicat, quòd vir non dimittat vxorem, niſi propter ſolam fornicationem: Matth. 19. c. iſtæ cauſæ tanguntur per glo. de conuerſ. coniug. c. mulier.

Quare Chriſtus expreſſit cõiuges ſolũ repelli à cohabitatione propter ſolam fornicationem.

Fornicatio apoſtaſiæ quare ſit grauior quam infidelitatis.

QVÆST. LXXI.

NVNC dicendum eſt de duabus alijs fornicationibus, quare fiat grauius in fornicatione apoſtaſiæ quam infidelitatis. Et dicendum, quod in omnibus eis rationabiliter ſtatutum eſt, nam fornicatio corporalis omnino à cohabitatione, & iure coniugali excludit propter rationes ſupra poſitas, fornicatio autem apoſtaſiæ non habet ius repellendi à cohabitatione, niſi inquantum eſt facta iudicio Eccleſiæ. Vnde ſi propria auctoritate mulier receſſit à viro labente in hæreſim, vel errorem Gentilitatis, cogitur ad eum redire, quando ille fuerit emendatus. Et ratio eſt, quia ex parte mulieris, & viri concurrit cauſa ad hoc, ex parte mulieris, quia ipſa non habuit ius recedendi à viro cum non potuerit propria auctoritate diuortium facere, & quod iniuſte factum eſt, reuocari debet: ex parte viri concurrit, quod ille emendatus eſt quãdo redit ad fidem, & ita iam non manet aliquod ſcandalum, vel malum in viro, quod diſpliceat vxori, & è contrario, ideo ſuccurritur ei, vt reſtituatur ad ius cohabitationis, qua non fuerat iuſte ſpoliatus, ſed in fornicatione carnali non fiet iſtud: nam etiam ſi vir diuerterit à muliere, negando redditionem debiti propria auctoritate propter fornicationem, nõ cogetur cohabitare ei, ſed etiam ſententia Eccleſiæ approbabitur diuortiũ ſi conſtiterit de fornicatione, & tamẽ interim dum pendet iudicium de fornicatione, ſi vxor ſpoliata petit ſe reſtitui, & vir non obijcit, niſi fornicationem, & maxime ſi non habet probationes incõtinenti paratas, reſtituetur fœmina quo ad thorum, & cohabitationem, iniungendo viro, quod debitũ reddat, quod ſi non reddat excõmunicabitur. Et tamen ſi vir nouit vxoris fornicationem, & vult non præiudicare ſibi, potius debet ſuſtinere excommunicationis ſententiam quam debitũ reddere, conſtito autẽ de fornicatione, abſoluetur ab illa ſententia quam conſtat per ignorantiam veri contra eum eſſe latam argumento eorum, quæ dicuntur extra de reſti. ſpoli. c. literas, & de ſen. excommun. c. inquiſitioni.

B

Vir poteſt excõmunicari, ſi non reddat debitũ vxori.

C

Sed eſt in hoc conſiderandum, quod ſi pendente iudicio de fornicatione, nondum probata, & reſtituta vxore per ſententiam Eccleſiæ vir cõmiſceatur vxori carnaliter præiudicat ſibi in aliquo, & in aliquo non: nam ſi inuenitur vxorem fornicatam, pronunciabitur diuortium & abſoluetur vir à cohabitatione, neq; præiudicabitur ei per carnalem copulam reddendo debitũ, quia hoc non fecit volens, ſed compulſus mandatis Eccleſiæ: ſecus ſi ipſe peteret debitum, quia per hoc renunciaret exceptioni fornicationis, & reconciliaret ſibi vxorem: præiudicat tamen vir ſibi quantum ad legem promotionis, quia etiam ſi ex mandato Eccleſiæ reddat debitum vxori fornicatæ incurrit bigamiam, & iam non poteſt promoueri. 34. diſt. cap. ſi laici, & eccleſia nõ poteſt ſibi ſuccurrere in hoc, quia non poteſt diſpenſare in his, quæ inducunt defectum ſacramenti, vel ſignificationis, & ideo ſi habet animum aſcendendi aliquando ad ordines ſacros, & nouit fornicationem vxoris: potius debet ſuſtinere ſententiam excommunicationis quàm commiſceri ei iuxta illud c. literas. & cum conſtiterit de fornicatione abſoluetur vir ab vtroq; tam ab excommunicatione quàm cohabitatione.

D

Vxor hæretici quomodo poteſt ſeparari ab hæretico, & intrare religionem, & an poſtea viro reconciliato poſſit eam repetere, nondum profeſſam.

QVÆST. LXXII.

SI autem diuortium factum eſt auctoritate Eccleſiæ lapſo viro in hæreſim, vel errorem gentilitatis, & vir emendatus redit poſtea ad fidem ex parte viri eſt aliquid, vt reſtitui debeat, ſed ex parte mulieris eſt aliquid, vt non debeat reſtitui. Nam quia vir emendatus eſt, non manet ſcandalum aliquod, aut aliquid, quod in viro diſplicere poſſit vxori, cum ille error fuerit ſolum ex parte animæ, ideo deberet reſtitui. Sed obſtat, quod eſt ex parte vxoris, ſcil. quia iuſte receſſit cum iudicio Eccleſię receſſerit, quod autem iuſte factum eſt non eſt reuocandum, ideo eſt hæc via, ſi quãdo vir redit de hæreſi mulier iam intrauerat religionem, ſiue ſit profeſſa, ſiue non, nequaquam poterit vir quicquam petere contra eam, & tamen ſi non ſit profeſſa religionem, & vult redire ad ſæculum cogetur ad virum redire. Si autem nondum intrauerat, aut non vult intrare, aut vult, ſi vult intrare non poterit vir eam impedire, & tamen tenebitur profiteri, vel ad virũ redire: ſi autem non vult intrare religionem cogetur cohabitare viro, ſic colligitur de conuer. coniug. cap. mulier. Sed in fornicatione corporali, nec cogitur non fornicatus recipere vxorem fornicatam, nec religionem intrare, & iſta eſt differẽtia, & ratio prædictorum eſt, quia quando Eccleſia fecit diuortium inter mulierem, & virum lapſum in hæreſim, nõ dedit ſibi licentiam manendi abſolute ſine viro, ſed tranſeundi ad religionem, vel redeundi ad virum ſi rediret, ita enim intelligebatur, ideo redeunte viro cogitur mulier alterum iſtorum eligere.

E

Eſt autem adhuc minor fornicatio infidelitatis, quia illa non nocet, niſi quamdiu manet, cum autem emendatur quis de illa non poteſt repelli. Vnde conuerſo altero coniuge ad fidem, & alio manente in infidelitate non tenetur fidelis cohabitare fideli, ſi autem conuertatur ſtatim tenetur ei cohabitare, niſi iam tranſiuiſſet ad alia vota in caſu permiſſo, vt extra de diuort. capitu. gau. Ratio diuerſitatis inter iſtas duas fornicationes ſpirituales eſt. Prima eſt, quia fornicatio apoſtaſiæ nunquam eſt ſine nouo crimine, & valde graui. nam quòd fidelis labatur in hæreſim, vel in errorem Gentilitatis eſt grauiſſimum peccatum, quod autem qui infidelis natus eſt non cõuertatur pro hoc, vel illo tempore, aut non eſt peccatum, aut ſaltem non eſt de nouo peccatum; & ideo aliter iudicabitur in apoſtaſia, aliter in infidelitate. Secunda eſt, quia etiam ſi delictum ſit, non poteſt illud obijcere alter cõiugum alteri, quia ſunt ambo nati infideles, & fuerunt longo tempore infideles, & ſi fornicatio debet vocari erit in vtroque, & tamen quando vterque coniugum fornicatur non poteſt vnus obijcere alteri fornicationem, quia paria delicta quadam compenſatione tolluntur de diuor. c. ſignificaſti. Nec obſtat ſi vnus conuerſus eſt ad fidem ante alium, quia hoc eſt prius de fornicatione emendari: & tamen hoc licet faciat aliquid quantum ad Deum ad delictum eſſe grauius, vel leuius: tamen quantum ad vim repellendi à cohabitatione nihil mutat vel addit. ſicut in fornicatione carnali ſi vnus coniugum fornicatus eſt ſemel tantum, & alius decies millies æqualiter poteſt vnus alterum, & alius alterum accuſare: ſiue quantum ad pœnam criminis, ſiue ad diuortium faciendum inter eos: ergo idem erit de fornicatione ſpirituali. Tertia eſt quia licet aliqua ſit vera fornicatio non habet vim repellendi, niſi reputetur fornicatio inter eos, quibus ex ea debet competere ius excipiendi. ſicut in fornicatione corporali facta inter infideles ſi vir repudiet vxorem accipiens aliam, & illa alium accipiat vterque vere fornicatur, vt dixit Chriſtus Matth. 19. & tamen non reputatur inter infideles iſtud fornicatio, ſed legitima copula facta auctoritate legis ſuæ, ideo quando conuertitur ad fidem, neuter poteſt alteri obijcere iſtam fornicationem. de diuor. cap. gaud. in fine. Sic eſt & à fortiori de fornicatione ſpirituali, quæ eſt infidelitas: nam licet ſit fornicatio ſpiritualis non reputatur ab ipſis infidelibus fornicatio: immo bonus ſtatus, & ſalutaris, ideo de hac fornicatione

Differentia fornicationũ ſpiritualium.

F

infidelitatis neuter potest alteri obijcere: & istæ rationes sunt non in fauorem fidei, sed etiam de rigore iuris.

Quarta est in fauorem fidei: nam si infideli, quando vult conuerti non daretur vxor prius conuersa, vel è cõtrario retraherentur per hęc à conuersione, sed iura debent tollere offendicula conuersionis, ergo debet coniux cõuersus ad fidem recipere alterum coniugem quandocunque conuertatur ad fidem, nisi iam transierit ipse ad alia vota ex aliqua de causis iuris, vt statuitur in alle.c.gau.& ibi redditur causa, scil.in fauoré præsertim fidei,& Christianæ religionis, à cuius perceptione per vxores se deseri timentes viri possunt facilius reuocari: fideles huiusmodi matrimonialiter copulati libere possunt, & licitè remanere. Et si apparet ex prædictis, quæ sit differentia inter has tres fornicationes, scil.carnalis repellit à cohabitatione tam fornicantem perseuerantẽ, quam etiam plene emendatum:& hoc in omni casu.fornicatio autem apostasiæ repellit fornicatum non emendatum, & etiam emendatum repellit in aliquo casu, scilicet quando facta est iudicio Ecclesiæ separatio,& vult transire ad religionem, qui mansit in fide: fornicatio autem infidelitatis solum repellit fornicantem & non emendatum.

Soluit quæstionem 66.de mente propria postquam confutauit primam opinionem.

QVÆST. LXXIII.

REDEAMVS nunc ad id quod supra dicebamus, scilicet si mulier transiuit ad religionem,& nõdum professa est, quando vir suus de infidelitate reuertitur, an possit eam repetere. Et dicendum quod non, sicut supra diximus, siue enim viro manente in infidelitate requisito, vt cõuertatur siue non requisito, si mulier conuersa transeat ad religionem etiam si non sit professa, non tenetur redire ad virum, qui conuertitur.& tamen si vult ad sæculum redire, tenetur cohabitare viro conuerso. Cum autem obijcitur de professione, quòd per illam firmatur religio, ideo quod mulier, quæ non est professa debeat exire,& cohabitare viro, non tenet ratio: nam istud est si peteremus, an posset cohabitare voluntariè, nam nõ professa potest libere exire, & professa non potest, sed non probat quantum ad hoc, quod est cogi cohabitare viro: nam in hoc aliqua est professa, quæ cogitur cohabitare, & aliqua est non professa quę non cogitur cohabitare, cum professio non liget, nisi profitentem,& non possit esse in præiudicium alicuius alterius. Istud patet si mulier fornicetur vir poterit intrare religionem, vel accipere ordines sacros, & etiam si vxor repetat eum ante introitum, vel professionem, aut promotionem nõ auditur.extra de conuers.coniug.c.constitutus, si tamen alter coniugum altero ignorante, vel non habita legitima licentia religionem intret,& profiteatur repetente eum altero coniuge cogetur redire ad cohabitationem, de conuers.coniug.ca. placet: non enim potuit hic professio, & votum continentiæ solennizatum nocere alteri coniugi qui non consensit, sed ipsum vouentem ligauit, ideo defuncta vxore vir ille, qui sic professus fuerat,& ad sæculum petente vxore redierat, tenetur reuerti ad monasterium, & continentiam seruare eod.ca. placet: & c.ex parte abbatis. E ideo quantum ad hoc, quod alter coniugum repetat alterum religionem ingressum, & ille teneatur exire,& cohabitare non attenditur, an professio sit emissa, vel non, sed solum, an qui intrauit religionem intrare potuit, vel non: nam si potuit, siue sit professus, siue non, non poterit eum repetere alter coniux. Si autem non potuit licite intrare non differt, an professio emissa sit, vel non, quia petente alio reuocabitur, sed in proposito sic est, quod quocunque modo infidelis conuersus ad fidem intret religionem manente altero coniuge in infidelitate, licite intrat, ergo siue professio sit emissa, siue non, non reuocabitur, patet: nam si vnus cõiugum conuertatur,& alter non etiam si non requiratur vt cõuertatur, non habet ius cohabitandi cum fideli quamdiu infidelis est, si fidelis hoc non consenserit, ergo quamdiu potest fidelis coniux repellere infidelem potest eo inuito intrare religionem,& si ingressus est licitus non est aliqua causa, vt reuocari possit, à fortiori autem si alter coniux ad fidem transiens requisiuit alium, vt conuerteretur,& ille noluit, & post hoc alius intrauit religionem, ideo si conuertitur alius postquam iste religionem intret nõ poterit istum repetere, ideo siue profiteatur, siue non huiusmodi conuersus, nõ poterit alter, quando conuersus fuerit ad fidem, repetere eum.

In q. 66.

Ad cõtrariũ.

Quando nouiter conuersus repetit iam prius conuersum, quid agendum sit.

QVÆST. LXXIIII.

SED differentia ista est, quando vnus coniugum nouiter conuersus repetit alium coniugem iam prius conuersum, aut ille transiuit ad aliud matrimonium ac ingressus est religionem,& professus est, aut non professus est, sed solũ ingressus, aut nihil istorũ fecit, sed manet liber in sæculo. In primo casu, nec nouiter conuersus potest repetere coniugem, nec ille potest ad cohabitandum redire, quia dissolutum est matrimonium primum,& celebratum legitime secundũ. In secundo casu etiam non potest nouiter conuersus alium repetere, neque alius ad ipsum redire. Non quasi sit dissolutum matrimonium, sed quia legitime intrauit religionem qui intrauit, & astrinxit se ei per professionem, & iam non potest reuerti ad sæculum. Non est autem verum, quod per religionis professionem, vel per susceptionem sacri ordinis soluatur matrimonium, quia si solueretur nõ cogeretur alter coniugum qui religionem professus est altero ignorante, redire ad sæculum, & tamen cogitur, extra de conuers.coniug.c.placet. Sed dicet aliquis, quod in isto casu non tenuit professio, ideo reuocatur, si autem tenuisset non reuocaretur,& saluaretur matrimonium. Dicendum, quod falsum est, quia ibi professio obligauit professionẽ facientem. Vnde ille tenetur seruare continentiam: nam si vxor eum repetit, tenetur ei reddere debitum, sed non potest petere,& illa mortua, tenetur castitatem seruare, & non licet ei transire ad alia vota eod.c.placet. Verum est tamen, quod professio non tenuit totaliter, sicut votum solennizatum, sed tenuit votum simplex de continentia emissum, ideo mortua vxore, tenetur iste continentiam seruare, sed non tenetur intrare monasterium eod.tit.cap.quidam, & tamen si professio tenuit in modum professionis iam si per professionem efficiatur quis religiosus determinati ordinis, teneretur saltem mortua vxore ingredi illum ordinem, sicut tenetur continentiam seruare. Adhuc amplius apparet, quia in casu, in quo tenet professio corporaliter non dissoluitur matrimonium, vt si fornicata fuit vxor, licet ea inuita viro suo intrare religionem, vel promoueri ad sacros, & non potest ipsa impedire de conuers.coniug.c.constitutus. quod professio teneat patet, quia non potest ibi vxor virum repetere ingressum, vel impedire ne introeat,& tamen ibi non dissoluitur matrimonium, sed tenet, quod patet, quia si dissolueretur liceret vxori transire ad alia vota viro professo religionem, vel promoto ad sacros, quia non est aliquid, quod impediat contrahere, & tamen falsum est, quod talis vxor teneatur ad continentiam perpetuam seruandam, immo detruditur in monasterium eo. titul.cap.gau.vbi omnes mulieres adulteræ si non volunt eas viri sui sibi reconciliare, retruduntur in monasteria ad agendam perpetuam pœnitentiam, ergo non soluitur matrimonium per sacrum ordinem susceptum neque per religionis professionem. Et ob hoc dicendum est, quod in casu prædicto fidelis conuersus intret religionem, & profiteatur, & tunc si alter coniux de infidelitate conuertatur, non poterit qui conuertitur de nouo ad aliud matrimonium transire, quia adhuc primum matrimonium tenet cum non sit dissolutum per professionem, & existente matrimonio inter aliquas personas non potest aliqua earum cum alia contrahere. In tertio casu, scilicet quando vnus coniugum iam intrauerat religionem, quando alius conuersus est, licet non professus fuerat, non potest repetere illum, vt ad cohabitandum redeat, qui tamen intrauit religionem potest ad cohabitandum redire. In quarto casu dicendum, quòd primo conuersus compellitur ad recipiendum de nouo conuersum ad cohabitationem, cum non sit aliquid, quod impediat, aut quòd obijci possit de nouo conuerso ad repellendum eum à cohabitatione de diuort.capit.gaudemus. Cum autem conuertitur ad fidem alter infidelium coniugum manente alio in infidelilate in electione conuersi est, an velit cohabitare infideli, vel non, si vult habitare, licite habitabit, si vult diuertere ab eo, licite

recedet,& non poterit re liamare infidelis, vt cogatur ibi cohabitare conuersus.

Vtrum fidelis possit cohabitare infideli. Et an si fidelis viderit obstinatam vxorem, & perseuerantem in infidelitate, seu fornicatione carnali teneatur, & obligetur eam dimittere, aut peccet mortaliter manendo cum illa.

QVÆST. LXXV.

CIRCA primum, quòd fidelis possit cohabitare infideli, dubitatur à quibusdam. Et primo, quia fidelis non potest contrahere cum infideli, & è contrario. C. de Iudæ. & reli. l. ne quis Christianam, & tamen vnus conuersorum est iam Christianus, ergo non poterit cohabitare infideli.

Secundo, quia ideo vetatur fidelibus contrahere cum infidelibus ne peruertantur, sed fidelis nunc manens cum infideli poterit peruerti, & tanto facilius, quanto magis nouus in fide est, ergo non licebit cohabitare.

Tertio quia dicitur 28. quæstio. 1. Iudæi. non potest infidelis in eius permanere coniunctione, quæ iam translata est in fidem Christianam, ergo non licebit fideli conuerso cohabitare infideli.

Quarto, quia qui conuertitur iam est fidelis, sed non licet fidelibus coniungi, circa quartum gradum consanguinitatis: extra de consanguinitat. & affinitat. capitulo non debet. infideles tamen coguntur in gradibus istis, ergo non licebit fideli in tali matrimonio permanere.

Quinto, quia infideles accipiunt plures vxores, quod nobis non licet, ideo infidelis multas habens conuersus non poterit manere in earum cohabitatione.

Sextò, quia infideles contrahunt cum repudiatis ab alijs, nobis autem neutrum licet, ergo si conuertitur infidelis non licebit ei manere in tali coniugio.

Determi. auct.

Dicendum, quòd licitum est fideli manere, cum infideli in matrimonio illo, quod inter eos contractū est quando ambo erant infideles, & ratio est: actus matrimonialis non est illicitus, sed inter infideles est verum matrimonium, extra de diuor. cap. quanto, ergo qui contraxerunt matrimonium in infidelitate, quamdiu illud manserit poterunt licite commisceri, sed per conuersionem alterius ad fidem non soluitur matrimonium, ergo licite cohabitant, & commiscentur carnaliter: istam indissolubilitatem significauit Christus Matth. decimonono dicens, quos Deus coniunxit homo non separet, & quòd homo non recedat ab vxore propter aliam causam, nisi propter fornicationem.

Secundo idem patet, quia extra de consanguinit. & affinita. capitu. de infidelibus dicitur, quòd matrimonium contractum inter infideles permanet etiam inter ipsos fideles factos, quia baptismus non tollit coniugia, sed crimina: de diuort. ca. gau. ergo conuerso vno ad fidem, & altero adhuc manente in infidelitate erit matrimonium, & licebit fideli commisceri infideli, quia coniux est.

Tertio quia Apostolus consulit hoc. prima Corinthio. 7. quòd si vir fidelis habet vxorem infidelem non dimittat eam, & similiter si vxor habet virum infidelem non recedat ab eo, ergo licitum est fideli manere cum coniuge infideli.

Opi. S. Th. 4. sen. dist. 39 art. 2.

Sed dicit circa hoc Beatus Thom. quòd non soluitur matrimonium per conuersionem vnius coniugis, manente alio coniuge in infidelitate, ideo non licet conuerso transire ad alia vota, tamen manente vinculo interdum vnus coniugum potest alium repellere à cohabitatione, sicut est in fornicatione, quæ currit pari passu cum infidelitate: si ambo sunt contra bonum prolis. Vnde sicut vir habet in potestate dimittendi adulteram, vel cohabitandi ei, ita conuersus ad fidem habet in potestate cohabitandi infideli, vel dimittendi: potest enim vir innocens libere cum adultera remanere, spe correctionis: non autem si in adulterij peccato fuerit obstinata, ne videatur patronus turpitudinis, quamuis etiam cum spe correctionis possit eam libere dimittere: similiter fidelis conuersus potest libere cum infideli manere, cum spe conuersionis, si eam obstinatam non viderit in infidelitate, & benefacit commanendo: tamen non tenetur commanere, in quo innuitur, quòd si viderit eam in infidelitate obstinatam, non debet manere cum illa.

Opinio D. Thomæ circa superiora expenditur.

QVÆST. LXXVI.

DICTA autem huius beati Doctoris vera sunt cum limitatione si bene intelligantur. Cum primum dicit non solui matrimonium inter infideles conuersio altero ad fidem verum est, sicut iam probauimus: cum verò dicit, quòd manente vinculo matrimoniali interdum non admittitur vnus coniugum ad cohabitationem sicut in fornicatione corporali, etiam verum est: cum autem fit comparatio de adultetio & infidelitate quantum ad cohabitationem, est verum, sed cum dixit quòd innocens potest cohabitare mulieri fornicatę cum spe correctionis est verum, vnde siue vxor sit emendata siue non, & tamen de sua emendatione speretur, potest licite cohabitare illi vir: & tamen si vult non solum nondum emendatam, & de qua speratur emendare potest abijcere, sed etiam eam, quę perfectè emendata est, quia in nullo casu cogitur habitare adulteratæ propter rationes supradictas: & tamen ad officium prælatorum pertinet diligenter admonere & rogare maritos talium mulierum iam emendatarum, vt eas ad cohabitationem recipiant, sic patet extra de conuers. coniug. cap. gaudemus. si autem mariti nolunt eis reconciliari debent illæ retrudi in monasterium ad pœnitentiam perpetuam agendam. eod. cap. Si autem non speratur de emendatione vxoris fornicariæ, dicit quod non debet vir manere cum ea, ideo debet non manere ne videatur patronus turpitudinis. Sed de hoc dicendum quod nō est sic intelligendum quod vir teneatur dimittere vxorem, si non emendatur de fornicatione: nam non tenetur vir recedere ab vxore dando ei diuortium, nō solum si non emendetur, immo etiam si fiat publica meretrix. Et hoc patet primo, quia si vir teneretur dimittere talem vxorem, ergo peccaret mortaliter manendo cum ea, quod est absurdum, quia illa est coniux & cum coniuge licitus est actus commixtionis; ideo nunquam peccabit per hoc quod ei miscetur: & tamen mixtio coniugalis habet cohabitationē, ergo non peccat cohabitando, & sic non tenetur eam abijcere à cohabitatione. Secundo quia si teneretur talem coniugem dimittere, teneretur absolutè ad continentiam; hoc est falsum, quia continentia nunquam est nisi ex voto, vel peccato, & nunquam ex præcepto: de voto patet sicut in religiosis, & promotis ad sacros ordines, de peccato patet sicut in mulieribus adulteris, quas viri non volunt sibi reconciliare; nam tenentur ad pœnitentiam perpetuam agendam & continentiam seruandam in monasterijs, de Conuer. coniug. c. gaudemus. sed iste vir non peccauit, quia non adulteratus est, ergo non tenetur ad continentiam seruandam, & tamen teneretur ad illam, si teneretur dimittere vxorem: ergo non tenetur illam dimittere quantumcunque fornicetur, vel efficiatur publica meretrix.

qu. 72.

Vir nō tenetur seu obligatur dimittere vxorē etiā si fiat publica meretrix nec dare ei diuortiū aut eā accusare debet adulterio contra S. Tho. Nullus cogitur cōtinere nisi ex voto aut ex delicto

Rationes D. Thomæ de abijcienda adultera tolluntur.

QVÆST. LXXVII.

SED obijcietur, quòd teneatur eam dimittere, quia si tenet eam est patronus turpitudinis, & hoc est peccatum: extra de iureiur. ca. quemadmodum, & dicit hoc Chrysostomus super Matth. & habetur 32. q. 1. c. sicut, scil. Sicut crudelis & iniquus est, qui castam dimittit, ita fatuus & iniquus est, qui retinet meretricem: patronus enim turpitudinis est, qui celat crimen vxoris: ideo peccat retinendo, quia iniquitas peccatum est: ergo si est iniquus retinendo, peccat retinendo. Item patet extra de adult. c. si vir, scil. Si vir sciens vxorem suam deliquisse, quæ non egerit pœnitentiam, sed permanet in fornicatione, & vixerit cum illa, reus erit, & eius peccati particeps, sed non potest non viuere cum ea, nisi abijciendo, ergo tenetur repellere à cohabitatione. Dicendum sicut supra, quòd vir non tenetur vxorem abijcere quantumcunq; sit adultera, etiam si fiat meretrix, quia sibi in hoc præiudicaret, vt dictum est, & tamen nemo tenetur sibi præiudicare. Et patet hoc clarius, quia si abijcere deberet, hoc esset per Ecclesiæ sententiam: nam propria auctoritate non licet coniugi abijcere coniugem extra de diuor. cap. significasti, & cap. de illa ad sententiam

A

Vir quãdo teneatur accusare vxorẽ de adulteri

tiam præcedit accusatio, ergo teneretur vir accusare vxorem ad diuortium faciendum,& tamen non est verum, quòd vir teneatur accusare vxorem adulteram, quia si teneretur accusare iuramentum præstitum de non accusando vxorem super adulterio,non posset seruari,sine interitu salutis, & ita nõ obstante prædicto iuramento teneretur accusare.Sed falsum est, quia qui sic iurauit melius facit nõ accusando, quam accusando, vt dicitur de iureiuran.cap.quemadmodum. ergo non est necessarium,quòd vir accuset vxorem fornicariam de adulterio,& ita non est necessarium,quòd abijciat.

Quomodo intelligitur fatuꝰ, & iniquꝰ & qui retinet meretricem

Ad illud de dicto Chrysostomi in capitu. sicut crudelis. Dicendum,quòd fatuus est,qui retinet meretricem,& iniquus,scilicet si ipse præstat patrocinium adulterio. nam ita intelligunt aliqui,& ad hoc adiuuat,quod additur ibi,scil. patronꝰ est turpitudinis,qui celat crimen vxoris:nam celare in malam significationem accipit,quod est operire,vt non sciatur,sic accipit ibi gl.dicens,quod verbum celat, vitium notat, aliud est enim celare,aliud non indicare.ff.de furtis.l.qui vas.§.primo. Etiam adiuuat ad hoc,quod ibi dicitur, patronus est autẽ turpitudinis,qui causam directe præstat ad faciendum turpe, & sic intelligeretur, quod maritus erat leno occultando vitium vxoris,scil.occulte tradendo eam alijs cognoscendam,vel saltẽ consentiendo,quod ipsa se alijs traderet pro quæstu, & hoc operiendo,vt non infamaretur,& in hoc sensu certũ est,quòd fatuus est circa se, & iniquus circa Deum qui taliter se habet ad vxorem. Alio modo potest accipi, quòd vir non det operam,vt fornicetur mulier tradendo eam fornicatori, vel consentiendo,quòd ipsa se tradat alicui,sed solum, quòd non conatur ad correctionem ipsius verbo,vel opere per se,vel per alios,& tunc etiam verum est,quòd est iniquus, quia cum ad

B

eum spectet correctio eius,si contemnit, peccat, & iniquus est:& iste sensus magis cõuenit illi literæ,scilicet fatuus,& iniquus est,qui retinet meretricem : nam non facit iste nisi retinere eam,& tamen quantum ad primum sensum non solum iste retinet,sed potius ipse efficit eam meretricem,ideo dicendum,quòd sic intelliguntur verba illa, & sic faciendo peccat vir.Primo quia vxor est subdita viro,& ad ipsum pertinet eam corrigere verbo,& opere moderate.Si autem hoc contemnat vir,siue sit fornicatio occulta, siue manifesta peccat, & hoc si commode illud facere potest, scilicet quòd non timeat mortem,vel graue damnum ex tali correctione: nam non se tenetur exponere talibus potissime periculo vitæ. Secundo peccat inquantum vxor est proximus,&tenemur proximus ad correctionem fraternã,scil.si peccauerit proximus inter te,& ipsum Matth.18.cap.

Secunda ratio S.Thom.soluitur.

QVÆST. LXXVIII.

AD aliud d.c.si vir extra,de adult.dicendum,quod videtur aliqualiter magis vrgere cum dicatur, si vir sciens vxorem suam deliquisse,quæ non egerit pœnitentiam,sed permanet in fornicatione,& vixerit cũ illa,reus erit, & eius peccati particeps, & tamen dicendum quod non ex hoc cogitur vir dimittere vxorem.Et pro hoc sciendum,quod aut fornicatio vxoris est nota viro,aut nõ,sed ignorat eam:vel suspicatur, & non scit veritatem.Si ignorat vel suspicatur,non tenetur ad aliquid,quia neque ad admonitionẽ fraternam, cum de peccato non constet ei.Si autem vir nouit fornicationem vxoris,

C

aut est ita manifesta,quod potest eam probare iudicialiter,aut non:si non est tam nota non potest eã à se abijcere,nec debet: quia non licet sine iudicio Ecclesiæ celebrari diuortium, & si vir ab ea discederet,& illa repeteret eũ,cogeretur iudicio Ecclesiæ recipere eam, quousque probaret fornicationem extra de restitu.spol.c.literas. Si autem potest probare fornicationem poterit eam accusare, & fiet diuortium, nec cogetur vir eam recipere de conuers.coniug.c.constitutus. & cap. gaudemus.& tamen non tenetur vir accusare : sed est distinguendũ, quod aut mulier se corrigit de fornicatione aut non : si se corrigit,non solum vir nõ tenetur eam accusare, sed neque etiam est necesse denuntiare,vel admonere,sed poterit licite retinere, immo bene & meritorie facit retinendo : sic dicitur in alleg.c.si vir,quod si mulier egerit pœnitentiam, & voluerit ad virum suum reuerti, debet recipere peccatricem, vt 32.q.1.c. de benedictio.& idem dicit Augustin.in epistola ad Pollentium,& habetur 32.q.1.ca.quod autem.& c.non erit. Si autem non emendatur,aut est spes emendationis,aut non : si est spes licitum est tolerare patienter sub spe,si autem non est spes,aut saltem est perseuerantia in fornicatione, tenetur vir eam moderate corrigere & admonere,& tenetur eam denunciare Ecclesiæ,secundum correctionem fraternam, quod si non facit, peccat mortaliter,vt dicitur in alleg.c.si vir.in glos.Sed dicendum,quod nõ tenetur eam accusare ad diuortium faciendũ. Ratio diuersitatis est,quia hoc quod est corrigere, & admonere,vir potest facere sine præiudicio sui,& illud tenetur facere,nam alias cũ ipse possit occurrere huic malo, & non faciat, non caret scrupulo societatis occultæ. De accusatione quantũ ad diuortiũ secus est,quia in hoc vir præiudicat sibi,nã per diuortiũ non desinunt esse cõiuges,de diuort.cap.quæsiuit.& ita vir viuente illa non poterit accipere aliam, vnde cogeretur continere,sed nullus cogitur continere,nisi ex voto,vel ex delicto,& hic neutrum est,ergo non tenetur iste accusare vxorẽ ad diuortium.

Replicatio pro op. S.Tho. remouetur.

Sed adhuc obijcietur,quia.32.quæst.1.c.si quis vxorem,dicitur quod qui inuenerit mulierem suam esse adulteram, & commixtus fuerit cum ea, quando non pœnituit de crimine, pœnitebit vir per duos annos,& in alio.c. si quis vxorem.dicitur quòd qui non vult dimittere adulteram vxorem pœnitebit per tres annos,sed non imponitur pœnitentia nisi pro peccato,ergo peccat qui cognoscit mulierem adulteram, tenebitur igitur dimittere eam.

Dicendum,quòd intelligunt aliqui ista.cap. duo, de mulier adultera, cuius adulterium per sententiam effectum est notorium,nam tunc pronunciatur diuortium, & si tunc post sententiam cognoscat eam vir,dicunt, quòd debet pœnitere,

E

& ita iudicatur peccatum, quia videtur aliquo modo approbare adulterium illius redeundo ad illam. Alio modo potest dici ad ista iura,& omnia illa,quę dicunt, quòd sit vir patronꝰ turpitudinis, qui retinet talem vxorem, & quæ ostendunt eum peccare,quòd intelliguntur,quando vir non corrigit fœminam, & admonet quantum est in se vsque ad denunciandum eam Ecclesiæ non ad diuortium, sed ad pœnitentiam agendam,nam quandiu ista non faciens retinet eam recte creditur consentire peccato, cum non detestetur illud quantum potest,nam non caret scrupulo societatis occultæ, qui ei facinori cui potest,desinit obuiare. De homici.ca. sicut dignum. postquam autem iste egit quantum potuit non imputatur sibi aliquid ad culpam, quod autem eam accuset non est necesse cum sibi per hoc vir præiudicet,ideo tenetur adulterium vxoris denunciare Ecclesiæ ad hoc,quod cogatur agere pœnitentiam:nõ autem tenetur accusare ad diuortium faciendum, sic colligitur de iure iuran.c.quemadmodum in textu, & glossa. Maximè quia vir iste non agit,vt adulterium approbet vxoris, nec vt misereatur illi,sed vt sibijpsi non præiudicet, & tamen si vir vellet in hoc casu accusare vxorem ad diuortium, & ipse posset continere,melius ageret quàm cum illa manere.

Impugnatio alterius dicti S.Thom.

QVÆST. LXXIX.

DICEBAT vlterius beatus Thomas, quòd fidelis conuersus potest manere cum infideli cum spe conuersionis,si non viderit eam obstinatam in infidelitate,&benefacit, tamen non tenetur.

F

Quantũcunque vnus cõtugum sit in infidelitate obstinatus, licitũ est alteri cohabitare illi contra S.Tho.

Est verum,quod fidelis vir,vel vxor conuersus ad fidẽ potest manere cum infideli coniuge,quia matrimonium non est dissolutum, ideo actus commixtionis est licitus inter eos, & non solum est licitum sic manere,sed etiam est meritorium si fidelis agat eo animo,vt per continuam quotidianamq; assuetudinem ducat infidelem coniugem ad fidem, & ita Apostolus consulit.1.Corinth.7.quod fidelis non discederet,& tamẽ consilium est de potioribus bonis : maius ergo est & melius manere cum coniuge infideli, quàm recedere, & dat ibi causam Apostolus,quia per virum fidelẽ sanctificatur mulier infidelis,&per mulierem fidelem sanctificatur vir infidelis,id est, poterit ad fidem conuerti,quod est fieri sanctum.

Cum autem dicit, quod non tenetur fidelis manere cum infideli verũ est,vt postea dicetur,sed melius est manere, quam

non

A

nõ manere. Sed cum dicit, quod bonum eſt manere, ſi eſt ſpes de conuerſione innuit, quod malũ eſt manere ſi credatur mulier obſtinata in infidelitate, & quod non licet. Sed non eſt ſic intelligendum; nam quantumcunque ſit vnus coniugum in infidelitate obſtinatus licitum eſt alteri cohabitare illi, & patet primo, quia matrimonium non eſt diſſolutum inter iſtos, ſed quamdiu aliqui ſunt coniuges eſt ſemper actus commixtionis licitus inter eos, ergo licitè iſti manent.

Secundo quia nullo iure vetatur, quod coniuges cohabitent quorum vn⁹ fidelis factus eſt, & alter manet infidelis, ergo licitum eſt cohabitare.

Tertio patet, quia ſi teneretur fidelis recedere ab infideli cogeretur ſeruare continentiam quamdiu alius viueret, cum ſint legitimi coniuges, vt colligitur de diuor. c. gaudemus, ſed nullus debet aſtringi ad ſeruandum continentiam, vt dictum eſt, ergo non cogetur fidelis dimittere infidelem. Sed eſt dicendum, quod quando nulla ſpes eſt de cõuerſione infidelis, melius eſt recedere quam manere, & hoc maximè, quando infidelis conatur ſubuertere fidelem trahẽdo ad infidelitatem, quia propter tale periculum eſt tutius nõ cohabitare, ideo eſt melius: non tamen propter hoc fit illicitum, quod cohabitet fidelis infideli, cum iure ſuo vtatur.

Ad rationes poſitas. q. 75.

QVÆST. LXXX.

B

SVPPOSITIS his reſpõdebimus ad rationes in contrariũ: erat prima, quod fidelis non poſſit habere coniugem infidelem. Dicendum, quod aliud eſt accipere de nouo coniuges, aliud eſt tenere eas, quæ iam acceptæ ſunt: nõ licet alicui fideli accipere vxorem infidelem, vel hæreticam aut apoſtatam, nec etiam infideli accipere fidelem in vxorem: nam neque Iudæ⁹ Chriſtianam, nec Chriſtiana Iudæum accipere valent in virum. C. de Iudæ. & reli. l. ne quis Chriſtianam: & generale eſt hoc quantum ad omnes infideles, vt dicit Ambroſius lib. de Patriarchis. & 28. q. 1. ſcil. Caue Chriſtiane gentili, aut Iudæo filiam tuam tradere. Caue inquit gentilem aut Iudæam, & alienigenam hoc eſt hæreticam, & omnem alienam à fide tua vxorem non accerſias tibi, qui autem fidelis accipit infidelem vxorem, vel è contrario præter legales pœnas in alleg. l. ne quis Chriſtianam, debent ſecundum canones excommunicari. 28. q. 1. c. ſi quis Iudaicæ, ſcil. ſi quis Iudaicæ prauitati coniugali ſocietati iungitur, ſiue Chriſtiana Iudæo, ſiue Iudęa Chriſtiano mulier carnali conſortio miſceatur: quicunque eorum tantum nefas admiſiſſe cognoſcitur; à Chriſtiano cœtu atque conuiuio, & à communione Eccleſiæ protinus ſegregetur: ſecus autem eſt retinere vxorem legitimè acceptam: nam inter infideles eſt matrimonium verum, & legitimum. de diuor. ca. quanto. & 28. q. 1. §. ex his itaque. Matrimonium autem legitime contractum non diſſoluitur, ideo licebit fideli conuerſo manere cum infideli, cum qua legitime contraxit cum ambo erant infideles, & non contraheret nunc ſi de nouo contrahendum eſſet.

Non licet alicui fideli accipere infidelẽ in cõiugem vel hæreticã, vel apoſtatã, habenti tamen licet tenere.

C

Ad ſecũdum argu.

Ad ſecundum dicendum, quòd fidelibus non permittitur contrahere cum infidelibus non ſolum propter periculum, ſed etiam propter ignominiam, quia eſt confuſio quædam fidei, & religionis Chriſtianæ quòd mulier fidelis ſit ſubdita viro infideli. Et quòd Eccleſia aduertat ad iſtum honorem fidelium apparet, quia propter hoc iubetur, quod Chriſtiani non manducent cum Iudæis inuitando eos, nec ab eis recipiant conuiuia. 28. quæſt. 1. cap. omnes deinceps. cum dicitur omnes deinceps clerici, ſiue laici Iudæorum conuiuia vitent, neque eos ad conuiuium quiſquam excipiat: quia cum apud Chriſtianos communibus cibis non vtantur indignum atque ſacrilegum eſt eorum cibos à Chriſtianis ſumi: cum ea, quæ apoſtolo permittente nos ſumimus ab illis iudicentur immunda ac ſi inferiores incipiant eſſe Chriſtiani, quàm Iudæi ſi nos, quæ ab illis apponuntur vtamur: illi vero à nobis oblata condemnant. & ob hoc cum magis ſit iniuria religionis Chriſtianæ cum Chriſtianus nubit infideli, quàm ſi Chriſtianus accipiat infidelem in vxorem magis permittitur, vnum quàm alterum ſaltem quantum ad hæreticos. 28. quæſt. 1. cap. non oportet, ſcil. Non oportet cum omnibus hæreticis miſcere connubia, vel filios vel filias dare, ſed potius accipere, & ideo quia de nouo contrahere cum infidelibus eſt ignominia Chriſtianæ religionis, non permittitur: contrahentes autem dum erant infideles, quod poſtea ſic maneant vno eorum ad fidem conuerſo, non eſt ignominia, ideo permittitur.

D

Aliter poteſt dici quòd etiam ſi ſit periculum aliquod fideli non prohibetur manere: maxime ſi eſt ſpes de conuerſione infidelis, & non eſt ſimile de eo, qui iam eſt fidelis quòd contrahat cum infideli. Nam multa tolerantur poſtquam ſunt facta, quæ non permitterentur de nouo fieri: eſt cauſa potiſſima, quia cum contractum fuerit matrimonium inter iſtos infideles exiſtentes manet poſtquam facti ſunt fideles: & ſi fidelis vellet diſcedere ab infideli cogeretur ſeruare continentiam illo viuente. de diuor. cap. gaudemus. ideo vt non cogatur ad hoc permittuntur manere fidelis, & infidelis: ſecus de fideli qui cum infideli contrahere vult, quia etiam ſi non contrahat cum illa poteſt contrahere cum alia & non cogetur ſeruare continentiam, ideo non permittitur contractus de nouo cum infideli.

Secunda ſolutio.

Tertium argumentum q. 75. tollitur, & improbatur reſponſio D. Tho. ad idem.

QVÆST. LXXXI.

AD tertium reſpondet præfatus B. Thomas quòd in primitiua eccleſia tempore Apoſtolorum indifferenter conuertebantur ad fidem Iudæi, & Gentiles, & ideo tunc vir fidelis poterat habere ſpem probabilem de conuerſione vxoris, etiam ſi conuerſionem non promitteret, poſtmodum vero tempore procedente Iudæi obſtinati erant magis, & Gentiles intrabant ad fidem, ſicut tempore Conſtantini Imperatoris, & circa tempora illa, ideo non erat tutum tunc, vt fidelis cum Iudæo infideli cohabitaret, nec erat de eius conuerſione ſpes, ſicut de conuerſione Gentilis, & ideo tunc fidelis conuerſus poterat habitare cum Gentili, ſed non cum Iudæa, niſi de conuerſione promitteret, & ſecundum hoc loquitur decretum illud, ſed nunc pari paſſu ambulant vtrique, ſcilicet Iudæi, & Gentiles, quia vtrique obſtinati ſunt, & ideo niſi vxor fidelis conuerti velit, non permittitur ei cohabitare, ſiue Iudæa, ſiue Gentilis ſit.

E

Sed intellectus huius beati doctoris ad decretum illud habet ſatis magnam difficultatem, quia non multum videtur conuenire iuri, neque intentioni illius literæ, neque expoſitorum, cum enim dicit, quòd in eccleſia primitiua, tam Gentilibus, quam Iudæis vxoribus cohabitabant viri fideles, verum eſt immo erat bonum ſic fieri, & Apoſtolus hæc vult. 1. Corin. 7. c. vbi non diſtinguit Iudæos, & Gentiles, ſed generaliter dicit infideles vxores, vel infideles viros non debere dimitti, quòd vero addit procedente tempore, vt circa tempora Conſtantini induratos Iudæos, & tunc non debere cohabitare eis, niſi expreſſe de fide promitterent. Gentiles vero non obſtinatos, ideo cohabitandum eis ſine expreſſa promiſſione, & de hoc tempore dicit intelligendum decretum illud: motiuum autem ſuũ eſt, quia de Iudæis dicitur ibi, & non de Gentilibus.

Sed dicendum, quòd hoc non multum conuenit, quia non inueniuntur iura facere differentiam inter infideles circa hæc, ſed idem de omnibus illis decernitur, ſed ibi dicitur de Iudæis, quia forte iſtud magit accidebat circa Iudæos, quam circa Gentiles, ſed intelligitur ius extendi ad omnes infideles, ſic patet extra de Iudæ. & Sara. c. cum ſit nimis: vbi de Iudæis ſtatuitur, quòd non præſint officijs publicis, in quibus aliquid agere poſſint contra Chriſtianos, & in fine dicitur hoc idem extendimus ad paganos, maxime quia hic cauſa eſt communis, ideo non videtur aliquid accipiendum de Iudæis, quod non extendatur ad omnes infideles.

F

Cum autem dixit, quòd nunc pati paſſu currunt omnes, quia omnes æqualiter obſtinati ſunt, hic dicit eos currere pari paſſu, quia iura non diſtinguunt de eis, ſed generaliter loquũtur de infidelibus. Sed cum addit, quòd nunc non permittitur fideli habitare cum infideli, niſi de conuerſione promittat, debet intelligi contra voluntatem coniugis fidelis, nam non tenetur fidelis cohabitare infideli, ſi noluerit etiam ſi infidelis illud petat, niſi infidelis ſtatim promittat de conuerſione, & tamen ſi fideli placet cohabitare infideli, etiam

A si ille non permittat de conuersione non facit illicitum,& poterit sic manere per totam vitam, licet coniux infidelis nunquam conuertatur,ita iura volunt,& ita de facto seruat ecclesia,& hoc patet,quia alias iura frustra distinguerent, quando infidelis vult cohabitare fideli cum contumelia, aut sine contumelia creatoris,si nunquam liceret fideli cohabitare infideli,& tamen istæ distinctiones fiunt de iure nouo, vt de diuor. c.quanto,& c.gaudemus.

Glo. Ioannis glosatoris decretorum.

Sed de intellectu decreti illius variè sentitur: Ioannes enim in glo.dicit vno modo,quòd illud decretum correctum est per ius nouum.de diuor.c. quanto.vbi non soluitur matrimonium inter tales infideles.

Secundo dicit,quòd potest intelligi non generaliter, sed solum in casibus specialibus, scil. cum non vult cohabitare sine contumelia creatoris, vel cum trahit fidelem ad peccatum mortale,& tamen dicit,quòd non est tunc speciale in Iudæo, sed extenditur ad Gentiles.

Tertio dicit intelligi in casu.in quo ambo isti fuerunt primo Christiani,& postea alter factus est Iudæus, nam tunc tenetur Iudæus reuerti ad fidem,quia est apostata,& si non fuerit reuersus,debet mulier ab eo recedere,vt dicit Augu.lib. de Adulterinis coniugijs,& habetur 28.quæst.1.cap. non solum. Immo si postea rediret vir iste ad fidem priorem non redderetur ei mulier,si foret iudicio ecclesiæ ab eo separata,sed posset intrare religionem eo inuito. de conuersione coniu. cap. mulier.si autem non fuisset iudicio ecclesię separata cogetur redire ad virum, de diuort.c.de muliere. & ita est in c.isto Iudæi,

B quia ibi admonentur, quòd priuabuntur consortio vxorum, nisi ad fidem catholicam transierint.

Quartus sensus est,quòd intelligatur specialiter in vxore, & non in viro: dicit enim aliud est si vir conuertitur ad fidem aliud si mulier: nam si mulier conuertitur ad fidem ipse debet recedere à viro,ne vir eam reuocet ad priorem errorem: secus si vir conuertitur,quia facilius possunt viri reuocare mulieres, quam è contrario,& tunc deberet intelligi generaliter hoc de omnibus mulieribus conuersis ad fidem,siue sint Iudææ, siue gentiles.

Cõtrà Ioannẽ

Et tamen iste sensus non satis conuenit, quia Apostolus sciebat periculi differentiam inter virum, & mulierem, & tamen sicut dixit non debere recedere virum fidelem à muliere infideli: ita dixit,quòd vxor infidelis non recedat à viro infideli.1.Corint.7.c.

Secundo quia dedit ibi causam huius, dicens, quòd sicut vir fidelis debebat manere cum vxore infideli,quia sanctificatur mulier infidelis per virum fidelem,ita dixit, quòd non recederet vxor à viro,quia sanctificatur vir infidelis per mulierẽ fidelem. Istud autem sanctificari est cõuerti secundum vnum sensum:ergo ita speratur,quòd vxor cohabitando deducat virum ad fidem,sicut vir vxorem, & etiam iura non faciunt differentiam inter virum,& vxorem.

Alia resp̃sio glo.

Omnibus autem istis expositionibus relictis dat glo.ibi aliam dicens,sed melius credo, quòd intelligatur quando Iudæus existens Iudæus contrahit cum Christiana, & tunc conuenit iuri,quòd fiat separatio non solum quantum ad cohabitationem,sed etiam quantum ad vinculum: nam etiam inter

C tales nõ potuit tenere matrimonium, cum essent disparis cultus,quando contraxerunt,& secundum humanas leges puniri debebat vterque,sed Ecclesia,quæ non irrogat tales pœnas admonet viros, vt conuertantur ad fidem, quòd si fecerint permisit eos cohabitare, quia tunc ex nouo consensu inducitur inter eos matrimonium. Si autem noluerint viri conuerti, cum nullum vinculum matrimoniale sit inter eos,separat eos Ecclesiâ, & habebat tunc mulier licentiam accipiendi alium virum. Iste sensus satis videtur cõuenire literæ inquantum dicitur Iudæi, qui christianas mulieres in coniugio habent: ac si diceretur Iudæi, qui acceperunt christianas in coniuges, & tunc idem fieret de omnibus infidelibus viris, si accepissent christianas vxores,nam aut cõuerterentur ad fidem, aut vxores perderent.

Determinatio auctoris.

Dicendum ergo,quòd vel ille est sensus decreti huius, vel intelligitur quomodocunque vxor infidelis conuertatur ad fidem,quòd vir teneatur aut ad fidem conuerti aut dimittere illam. Si primus sensus teneatur tenet verum etiam hodie decretum illud: si autem secundus sensus, dicemus,quod est reuocatum per ea,quæ dicuntur de diuor. capitulo quanto & c. gaudemus,scil.quod non cogatur fidelis mulier dimittere infidelem virum si conuerti noluerit, immo potest ipsa cohabitare ei,licet ille non potest eam cogere ad cohabitandum. D

Ad quartum argumentum,quæstionis septuagesimæquintæ.

QVÆST. LXXXII.

AD quartum dicendum, quod infideles contrahunt in gradibus vetitis apud nos,& tamen nõ sunt vetiti apud illos, & postquam efficiuntur fideles manent in talibus coniugijs, eo quod matrimonium verum contractum fuit inter eos,quando infideles erant de diuor.c.quanto: sed matrimonium verum,& legitimum non dissoluitur per fidem, & baptismum superuenientem, quia baptismus crimina tollit non coniugia.eodem titu.capitulo gaudemus,&28.q.2.cap.si quis habuerit: ideo manebunt taliter copulati libere postquã conuersi fuerint.eodem capitulo gaudemus.de consang. vel affinitate capitulo de infidelibus. Cum autem arguitur,quod isti sunt fideles aut alter eorum: & fideles non possunt in talibus gradibus habere coniuges. Dicendum,quod interdicitur fidelibus accipere coniuges in talibus gradibus, & non habere: vnde si isti fuissent fideles,quando contraxerunt non permitterentur contrahere in talibus gradibus, sed quia erant tunc infideles,& licite contraxerunt,licet eis postea ad fidem transeuntibus manere in eo,quod non erat eis peccatum,quando infideles erant.

E *Ad quẽ arg.* Ad quintum dicendum, quod quidam infidelium accipiunt multas vxores, & isti si conuertantur non manebunt cum eis,sed an cum aliqua,vel cum qua quis maneat iam supra declaratum est,hoc autem certum est,quod non licebit viro manere cum pluribus,aut cum duabus saltem. de diuor. capitu. gaudemus.& ita est,quod fidelibus non licet contrahere cum multis,& infidelibus conuersis ad fidem non licet manere cũ multis: non quasi sit hoc contra aliqua statuta,vel mores christianæ religionis, sed quia infidelibus ipsis, quando erant infideles non licebat cum pluribus contrahere sed cum vnica: ergo cum ad fidem redeunt in qua illicita non permittuntur non licebit eis manere cum pluribus mulieribus, vt supra diximus.

Ad sext̃ arg. Ad sextum dicendum, quod nobis non licet repudiare vxores,neque accipere repudiatas ab alijs: & ita si infideles ad fidem conuertantur, non licebit hoc eis post conuersionem: ante conuersionem autem hoc faciebant velut licitum sibi ex legibus suis: & tamen non erat licitum, vt magis supra declaratum est: ideo si repudiauerit infidelis vxorem,& post conuertitur non poterit illa viuente aliam habere, & sic quando conuertitur habet aliam non licet ei cum illa manere, sed reconciliabit sibi aliam: quod si non fecerit, vel aliquo casu illa non redierit ad eum, non poterit aliam accipere ea viuente, nisi si illa non vult cohabitare viro: aut non sine contumelia creatoris:in alleg.cap.gaudemus.de his,quæ pertinent ad hæc tria argumenta adhuc infra tangemus.

In q. 29. & 30.

Cum fideli conuerso liceat manere cum coniuge infideli,an possit eam abijcere,vel cogetur habitare ei,quandiu illa vult habitare sine contumelia creatoris. F

QVÆST. LXXXIII.

EST etiam dubium suppositio, quòd fideli conuerso liceat manere cum infideli coniuge: an potest abijcere illam, vel cogetur habitare ei quandiu illa vult cohabitare sine contumelia creatoris.

Aliqui dicunt, quod cogitur cohabitare, quia apostolus videtur hoc mandare,quod vxor non discedat à viro infideli consentiente cohabitare: & similiter vir fidelis à coniuge infideli.

Secundo, quia maius est vinculum vxoris ad virum, quam serui ad dominum: sed seruus non soluitur à vinculo seruitutis etiam si ipse sit prius infidelis, & postea efficiatur fidelis primo Corinth.7. ergo multo m nus soluetur vinculum matrimoniale, ergo cohabitabit fidelis infideli ex necessitate.

Tertio,quia nullus potest præiudicare alteri sine suo con-

A

ſenſu : ſed vxor infidelis habet ius in corpus viri infidelis : ſi ergo viro conuerſo ad fidem non haberet idem ius, præiudicaretur ei, ergo aut habet idem ius, aut non : ſi habet, ergo cogetur cohabitare vxori eo modo, quo prius cogeretur : & ſic non poterit diſcedere fidelis, ſi autem poſt conuerſionem non habet infidelis idem ius, quod prius in corpus coniugis, ſequitur quod poſt conuerſionem præiudicatur manenti in infidelitate, ergo non licebit coniugi infideli tranſire ad fidē ſine conſenſu coniugis manentis in infidelitate : ſicut non licet viro intrare religionem, aut aſcendere ad ordines ſacros ſine conſenſu vxoris, quia per hoc præiudicatur ei, cum cogatur continere, & tamen abſurdum eſt, quod non liceat vni coniugi tranſire ad fidem ſine conſenſu alterius. Ergo dabitur, quod maneat idem ius cohabitationis, quod prius infideli ad fidelem.

Quarto ſi quis contrahat ſcienter cum ancilla, ſiue ipſe liber ſit, ſiue ſeruus, non licebit ei recedere ab ea propter diuerſitatem conditionis : ſed infidelis quando contraxit cum infideli ſciebat ipſum infidelē, ergo etiam ſi poſtea efficiatur diſparis cultus non licebit recedere.

Quinto videtur ex parte viri, quod ſi factus ſit ipſe fidelis non liceat ei recedere ab vxore infideli, quia poterunt habere filios communes, & quia partus ſequitur ventrem, ſi vir fidelis recederet ab vxore infideli manerent filij cum matre in periculum ſatis, ergo vt filij non pereant tenebitur fidelis non dimittere infidelem.

Sexto, quia adulter non poteſt dimittere adulteram, et iam antequam agat pœnitentiam de adulterio, ſed de infidelitate, & adulterio idem eſt iudicium, ergo non poterit dimittere vir fidelis infidelem.

B

Dicendum, quod quando alter coniugum infidelium cōuertitur ad fidem manente alio in infidelitate poteſt fidelis cohabitare infideli ſi voluerit: maxime ſi hoc faciat ſperans de illius conuerſione, vt ſupra diximus : & tamen non cogitur manere cum eo, ſed liberum eſt ſibi cohabitare, vel recedere: ſic patet. 28. q. 1. c. ſi quis gentilis, ſcilicet ſi quis gentilis gentilem dimiſerat vxorem ante baptiſmum, poſt baptiſmum in poteſtate eius erit habere, vel non habere, intelligendo, quod repudiauerat eam ſine cauſa, nam tunc ſi illa maneat infidelis conuerſo eo ad fidem, manet libertas viro cohabitandi ei, vel non. Et ſi velis calumniari contra intellectum huius habes, ea cauſa, & q. 2. §. hic diſtinguendum eſt, vbi dicitur, nolentem enim cohabitare, licet quidem dimittere, ſed non ea viuente aliam ducere.

Probatio S. Tho. ad conclusionem.

Cauſa autem quare liceat fideli cohabitare, vel recedere eſt, quia infidelitas eſt fornicatio quædam, & tamen pro fornicatione licet viro abijcere vxorem, vel retinere eam cohabitantem ſibi de conuer. coniuga. ca. gaudemus, ergo de infidelitate idem erit, quando actualiter manet alter coniugum in infidelitate, quia non eſt tunc emendatus de fornicatione. Quod ſit infidelitas fornicatio dicit illud Auguſt. lib. de Adulterinis coniugijs. & 28. q. 1. cap. non ſolum, ſcilicet non ſolum mœchatio eſt illius, qui carnem ſuam coinquinat, ſed etiam qui ſimulachrum facit, mœchatur. Etiam cauſa eſt diuerſitas vitæ, quando quis tranſit ad aliam vitam, abſoluitur ab eis, quæ erant vitę prioris, ſicut tranſiens ad religionem abſoluitur à votis omnibus, quæ emiſit in ſeculo, & non tenetur exequi aliquod illorum, de voto, & voti redemp. c. ſcripturæ, ſed tranſiens de infidelitate ad fidem mutat vitam, quia moritur priori ſtatu, ideo non tenebitur cohabitationi ad infidelem, cui prius tenebatur, iſta ratio eſt Beati Thomæ, & aliorum.

C

Sed non multum ſatisfacit, quia ſi per mutationem vitæ huius abſolueretur ab omnibus prioribus obligationibus, quas inciderat in ſtatu, vel vita infidelitatis, cum ibi contractum fuiſſet matrimonium, alias ſolueretur à vinculo illius, & ita poſſet cum alia contrahere. Sed falſum eſt, quia ſi fidelis recedit ab infideli, non poteſt aliam accipere etiam ad fidem Chriſti conuerſam, vt dicetur : ergo non abſoluitur propter conuerſionem ad fidem generaliter ab omnibus obligationibus, & ideo licet abſoluatur à neceſſitate cohabitandi, non abſoluitur propter hoc, ſed propter aliquid aliud.

Secundò patet, quia ſi per conuerſionem ad fidem abſolueretur fidelis ab omnibus obligationibus quibus prius tenebatur, cum actio, vel obligatio extincta non reſurgat, non teneretur ille fidelis ad cohabitandum coniugi etiam ſi conuerti vellet, & tamen quandocunque conuertatur, poſtea antequam fidelis tranſeat ad alia vota, tenetur ei cohabitare. etiam ſi culpa præceſſiſſet, vtpote, quia requiſitus noluiſſet conuerti, de diuor. ca. gaudemus, ergo non fuit extincta obligatio iuris cohabitandi per conuerſionem ad fidem.

D

Aliter ergo dicendum eſt, quod infidelis cum conuertitur manente altero coniugum in infidelitate, ſtatim ille habet ius manendi cum infideli, vel recedendi ab eo, & ſi reclamet qui manet in infidelitate, vt reſtituatur coniux ei ad cohabitandum, non auditur.

Primò, quia manet in fornicatione non correctus, ergo non cogitur coniux ad cohabitandum.

Secundò, quia ex culpa ſua priuatur iure cohabitandi infidelis, ſcilicet quia conuerſo altero coniuge, ipſe non conuertitur, & ideo non mirum ſi ex culpa pereat ius cohabitandi, & tamen ſi pœniteat, & conuertatur re integra, remanet ei ius cohabitandi, quia tenetur fidelis recipere illum ad cohabitationem.

Tertiò propter periculum, quia nemo debet cogi ſe exponere periculo, & maxime periculo fidei, cum iſtud ſit maximum periculum, & tamen aliquis conuerſus ad fidem eſt ita tener, quod ſi aliqualiter competatur à coniuge infideli peruertetur, debet ergo dari licentia conuerſo ad fidem, vt cohabitet, vel non, ſicut viderit ſibiipſi expedire.

Argumenta quæſtion. ſuperioris ſoluuntur.

E

QVÆST. LXXXIIII.

NVNC reſpondendum eſt ad ea, quæ dicuntur in contrarium. Ad primum dicendum, quod de dicto Apoſtoli quomodo accipiatur, infra quæretur ſpecialiter. Ad ſecundum dicit dictus B. Thom. quod non eſt ſic de obligatione ſerui ſicut coniugum, quia ſeruire non repugnat perfectioni Chriſtianæ, quæ conſiſtit in humilitate, cum ſeruire ſit humilitatis, ſicut aliquo modo repugnat vſus matrimonij, ideo magis abſoluitur à matrimoniali opere, quàm à ſeruitute.

Probatio auctō. ad concluſionem

Aliter dicit, quòd non eſt ſimile, quia ſeruus obligatur domino, ſicut poſſeſſio eius, vt dicit Ariſt. quinto Ethicorum, & libro primo Politic. vel ſicut pecunia poſſidenti, quia ſeruus eſt pecunia domini ſui. Exodi 21. coniuges non obligantur ſic, ſed habent velut contractum ſocietatis mutuæ, cum vocent eos iura ſocios humanæ, & diuinæ domus, & iſta ſocietas diſſoluitur per hoc, quod alter eorum manet in infidelitate, cum non ſit ſocietas luci ad tenebras, nec fideli ad infidelem. Sunt autem vera præcedentia, & maximè ſecundum, quia non poteſt iudicari idem de ſeruo, & coniugibus, quia ſeruus cum ſit res poſſeſſa, non eſt ad eum iuſtum, vel iniuſtum, vt dicitur libro quinto Ethicorum, vnde neque attenditur quid ei bonum, vel malum ſit, ſed quid domino, & ob hoc neque per conuerſionem ad fidem mutatur aliquid de ſeruitute, coniuges vero ſunt, vt liberi, & iudicantur ad paria, de diuort. capitulo gaudemus. ideo inter eos conſideratur quid iuſtum, & quid iniuſtum ſit, & competit vni ius contra alterum. Vnde conuerſo ad fidem competit contra infidelem, quòd eum excludere poſſit à cohabitatione propter cauſas ſupra poſitas.

F

Sed adhuc quantum ad ſeruum dicendum, quòd aliquid facit fides, nam infideles non poſſunt habere ſeruos fideles, ſiue eos qui fideles ſunt, ſiue eos, qui erant infideles, & volunt effici fideles, & poſſunt Chriſtiani redimere illos inuitis poſſeſſoribus, & tenētur eos dare pro certo precio, ſcilicet quemlibet ſeruum pro duodecim ſolidis, & ſi Iudæi voluerint, vel alij infideles eos retinere exeunt in libertatem. extra de Iudæis, & Saracen. capitulo præſenti, & capitulo multorum, & adhuc adſtringitur Iudæus nullum fidelem ſeruum habere cauſa ſeruitij, nam ſi habuerit, ſtatim efficitur liber nullo precio dato : ſi autem emerit ſeruos baptizatos, vel baptizari volentes, tenetur exponere eos venales infra tres menſes, quod ſi non fecerit, non licet iam ei vendere illum, nec alicui eum emere, ſed nullo dato precio exibit in libertatem, & quando vē diderit tales ſeruos, cogetur quemlibet dare pro duodecim ſolidis, eod. titul. capitu. nulli Iudæo, & ideo dicendum, quod

A

circa ſeruitutem multum immutat fides, nam fides ſuperueniens liberat à ſeruitute, non quidem à ſeruitute, qua tenebatur fidelis fideli, ſed qua tenebatur fidelis infideli, & ab illa nō abſolute, ſed in modo ſupradicto.

Solutio D. Thom. ad tertium argumentum. q. 83. reijcitur.

QVÆST. LXXXV.

AD tertium dicit idem Beatus Thomas, quòd vxor non habebat ius in corpore viri, niſi quandiu in vita illa manebat, in qua contraxerant, quia mortuo viro ſoluta eſt mulier à lege viri, ad Rom. ſeptimo capitulo, ideo ſi poſtquam vir mutat vitam moriens priori vitæ ab ea diſcedat nullum fit ei præiudicium, tranſiens autem ad religionem moritur ſpirituali morte, & non corporali, & ideo ſi matrimonium ſit conſummatum non poteſt vir ſine conſenſu vxoris ad religionem tranſire, poteſt tamen ante copulam carnalem, quando eſt tantum copula ſpiritualis, ſed ille, qui ad baptiſmum accedit corporaliter Chriſto conſepelitur in morte, & ideo à debito reddendo abſoluitur etiam ſi poſt matrimonium conſummatum. Et concludit aliter, vel quòd dicendum eſt vxorem pati ex ſua culpa, ſcilicet, quia non conuertitur, & ita nō eſt præiudicium.

Cōfut. S. Tho

Dicendum, quòd prior ratio D. Thomæ non multum eſt iuridica, quia pertinet ad metaphoras. Et primò, quia dicit, quòd non habebat ius mulier in corpore viri, niſi quandiu manebant in vita illa, in qua contraxerant, nam ſi hoc eſſet cum vir mutat vitam, per conuerſionem, expiraret ius cohabitationis, & actuum matrimonialium, ſed ius, quod extinguitur ſemel, non reuiuiſcit, ergo poſtea non competeret, ſed competit, quia ſtatim, vt conuertitur infidelis, tenetur fidelis prius conuerſus admittere eum ad cohabitationem in alleg. c. gaudemus. ergo non fuit extinctū ius, vel nō eſt verum, quod ſolum in illa vita competebat, in qua contraxerant.

B

Secundo patet, quia ſi ſolum in illa vita competeret cohabitatio materialis, ſicut non competeret infideli cohabitare fideli: ita neque competeret fideli, cohabitare infideli, quia iam non erant in ea vita, in qua prius, & tamen hoc eſt falſum, quia fideli licet cohabitare infideli ſi voluerit: & licet ei cogere infidelem ad cohabitationem, vt ſupradictum eſt: & infidelis peccat recedendo, quando vult fidelis cohabitare vt infra dicetur: ergo non eſt verum, quod propter diuerſitatem vitæ ſit iſta mutatio: & ſic ex hac parte non tollitur aliquod præiudicium coniugis.

In q. 66. & 67.

Tertio, quia allegat in ſimilitudinem, quia mortuo viro ſoluta eſt mulier à lege viri, & ideo ſi poſtquam vir moriens priori vitæ diſcedat non fit præiudicium vxori. Hoc non ſtat, quia illud dictum Apoſtoli intelligitur de morte corporali & vera, in qua ſoluitur omnis obligatio pure perſonalis, ſed iſta vita, & mors accipiuntur ſpiritualiter, vel ciuiliter, ideo non tollitur aliqua obligatio perſonalis huiuſmodi, & ratio eſt, quia matrimonium habet actus perſonales ex parte corporis, & non animæ: mutatio autem ſecundum fidem eſt ſpiritualis, & non corporalis: ideo manente vita corporali, ſecundum quam ſunt actus matrimonij non ſoluitur obligatio materialis per mutationem vitæ ſpiritualis, quæ ad matrimonium nihil facit.

C

Ratio. S. Tho. quare matrimonij diſſoluitur per conuerſionē ad fidē nō tamen per ingreſſū religionis, impugnatur

Deinde dare vult rationem dictus Beatus Thomas, quare infidelis coniux poſſit conuerti ad fidem ſine alterius coniugis conſenſu: & non poſſit vir ad religionem tranſire ſine cōſenſu coniugis: & dicit, quod tranſiens ad religionem moritur morte ſpirituali, & non corporali, ideo non poteſt poſt conſummatum matrimonium tranſire ad religionem ſine conſenſu coniugis, ſed ad fidem tranſiens moritur morte corporali, quia conſepelitur Chriſto corporaliter in morte: ideo in debito reddendo liberatur.

Sed iſta non ſtant, quia non videtur hic differentia quantum ad mortem, quod vna ſit corporalis, alia ſpiritualis: ſed videtur vtraque ſpiritualis, cum homo viuat adhuc vita naturali, & ideo idem debet fieri in vtroque: quia & iſta eſt quarta ratio.

Quinto, quia cum dicitur, quod cōuerſi moriuntur morte corporali, quia conſepeliuntur corporaliter Chriſto in morte. Dicendum, quod conuerſi dicuntur conſepulti Chriſto ad Rom. 6. capit. per baptiſmum, inquantum, ſicut Chriſtus moriens occultatus eſt in ſepulchro, ita conuerſi baptizantur, in quo baptiſmo merguntur corporaliter in aqua, & abſcondūtur: fit autem baptiſmus ad hoc, quod moriamur peccatis, id eſt, in nobis peccata moriantur: non tamen cōuerſi vere Chriſto ſepeliuntur corporaliter, quia neque corporaliter moriuntur, ideo neque erunt in eis ea, quæ competunt vere morientibus, quale eſt ſolui ab obligationibus perſonalibus. Et tamen ad diſtinguendum inter mortem ſpiritualem, & corporalem, oportebat, quod poneretur vera mors corporalis, ideo dicendum, quod vtrobique eſt mors ſpiritualis, & mutatio vitæ ſpiritualiter, & non perſonaliter cum maneat eadem perſona.

D

Sexto quia ſi conuerſio iudicaretur mors corporalis non ſolum abſolueretur fidelis à debito, & cohabitatione, ſed etiam à vinculo matrimonij ſicut mortuo viro ſoluta eſt mulier à lege eius, & poteſt alium virum accipere, & etiam ſi ille reſurgat, & illa nondum acceperit alium non cogitur accipere illum, ſed poteſt accipere alterum, & tamen non abſoluitur à vinculo, quia non poteſt ille accipere aliam ea viuente, vt in c. gaudemus, ergo non accipitur vt mors naturalis.

Reſponſio auctoris ad tertium argum. quæſt. 83.

QVÆST. LXXXVI.

DICENDVM igitur aliter ad argumentum, quod nullus poteſt facere alteri præiudicium ſine eius conſenſu, vel culpa, aut etiam cauſa: cum autem hic duo infideles coniuges contrahunt, ius habent mutuo in corpora ſua, & iſtud ius non perdit aliquis eorum ſine conſenſu, culpa, aut cauſa hic autem ex parte infidelis coniugis non fuit conſenſus, eſt autem culpa, & cauſa, culpa quidem eſt duplex. Prima, quia quando vnus tranſit ad fidem, manet alius in infidelitate, quæ eſt fornicatio ſpiritualis: de qua non vult purgari inquantum nō vult deſerere illam, ideo iuſtum eſt, quod perdat ius cohabitandi, ſicut quando alter coniugum fornicatur carnaliter perdit ius cohabitandi alteri coniugi, ſine cōſenſu, & tamen per culpam, ſcilicet fornicationem.

E

Secundo conſideratur culpa, quia etiam ſi infidelitas non iudicaretur fornicatio, eſt tamen quidam ſtatus malus, in quo nemo manere debet, ſed quilibet tenetur de illo exire. Cum autem alter cōiugum exit de illo, & alius non eſt in culpa, qui non vult exire, & præiudicaret coniugi conuerſo manendo in illo ſtatu ſi cohabitaret propter diſparitatem cultus, ideo cum nolit recedere à culpa iſta, non eſt ei præiudicium ſi recedat coniux fidelis ab eo. Cauſa etiam eſt hic, quod ſæpe aliqui priuantur iure ſuo ſine culpa, & ſi non ſine cauſa extra de diuor. c. quanto, ſcil. Nec obſtat, quod à quibuſdam forſan obijcitur, quod fidelis relictus non debeat iure ſuo ſine culpa priuari, cū in multis caſibus hoc contingat: & circa matrimonium, & ſponſalia hoc tenet, de ſponſalibus patet, vt ſi fiat mulier, cum qua de futuro ſunt contracta ſponſalia, leproſa, vel paralytica, vel naſum, aut oculos amittat, diſſoluuntur ſponſalia extra de iureiurand. c. quemadmodum. & tamen in hoc præiudicatur mulieri, quæ perdit ſponſum, & forte non recuperabit alium, & tamen non intercidit ibi culpa vxoris, cui præiudicatur: fuit tamen cauſa aliqua ex parte eius, ſcil. quia incidit in hæc mala. Similiter in matrimonio ſi vir trāſeat ad infideles, cum eſſent ambo fideles quando contraxerunt, non poterit vxor relicta accipere alium virum, ſed cogitur continere de diuor. c. quanto, ſcil. Nec obſtat, quod à quibuſdam obijcitur, quod fidelis relictus non debeat iure ſuo ſine culpa priuari, cum in multis caſibus hoc contingat, vt ſi aliter coniugum incidatur. Et tamen hic dato, quod coniux infidelis nullam culpam haberet in non tranſeundo ad fidem, vel in remanendo in infidelitate, in qua natus eſt: adhuc eſſet cauſa ex parte eius, qui conuertitur ſcilicet, quod non cohabitat fidelis ſecure infideli cum habeat magnum offendiculum ad recedendum à fide, in qua adhuc tener eſt: & quia fides eſt magni priuilegij, eo quod ibi eſt tota ſalus, quia ſine ea non eſt poſſibile placere Deo. ad hebræ. 11. ca. abſoluitur à Deo fidelis à cohabitatione cum infideli.

F

Cum autem poſtea addebatur dicendo, quod non poteſt præiudicare vir vxori, ſine cōſenſu eius in eo, qui trāſit ad religionē, vel vult promoueri ad ſacros ordines: nā nō poteſt fieri

A

ſine conſenſu vxoris,ita ergo erit, quod non poſſit tranſire alter coniugum à fide ſine conſenſu alterius,vel ſi poteſt tranſire,non debet præiudicari non tranſeunti:& ita manebit ei ius cohabitandi.

Dicendum,quod ad tranſeundum ad fidem, non requiritur aliqua licentia coniugis : immo qui non dimittit patrem, & matrem,vxorem, & filios propter Chriſtum non habebit partem cum Chriſto, & ita dimiſſio eſt maximè, quando illi obſtant conuerſioni ad fidem, quia tunc relictis illis, & contra voluntatem eorum ad fidem veniendum eſt, & ita non exigitur conſenſus vxoris. Cùm dicitur non requiritur conſenſus coniugis: ergo non poteſt ei præiudicari. Dicendum verum eſſe niſi culpa,vel cauſa intercidant, & tamen quando conuerſo altero coniugum alius non conuertitur eſt in culpa, qui non conuertitur ſicut ſupr. oſtendimus, & etiam ſi culpa non intercideret eſt ibi cauſa: ergo non præiudicatur manenti in infidelitate, ſed priuatur iure cohabitandi cum iuſte id fiat.

Et cum dicitur de tranſeunte ad religionem, vel ſacros ordines non eſt idem, nam non recipitur vir in monaſterio, niſi de licentia vxoris in certo modo, vel ſi ipſa pariter ingrediatur. de conuer. coniu. cap. cùm ſis, & cap. vxoratus. Etiam ad ordines non permittitur promoueri, niſi de conſenſu vxoris eodem tit. capit. coniugatus, & ſi aliquis vir laicus in epiſcopum promouendus eſt, non poteſt id fieri ſi vxor eius non profiteatur religionem: eodem tit.cap. ſanè ſi coniugati, requiritur autem prædictus cõſenſus, quia eſt in præiudicium vxoris:nam cogitur mulier,quæ dedit viro licentiam intrandi religionem, vel aſcendendi ad ſacros ordines intrare monaſterium ſi eſt iuuencula, & de incontinentia ſuſpecta eodem t.c.ſignificauit, & ſi eſt non ſuſpecta,vt quia antiqua cogitur ſaltem continere.eod.tit. cum ſis.& c.vxoratus,& c.ſignificauit,& propter iſtud præiudicium magnum, quòd ei fieret,requiritur conſenſus eius.

B

In conuerſiõe ad fidẽ non requiritur conſenſus vxoris in trãſitu vero ad religionẽ ſic.

Sed in conuerſione ad fidem non requiritur conſenſus coniugis aut alicuius perſonæ, quia Deus obligauit ad iſtum tranſitum. In tranſitu ad religionem, vel aſcenſu ad ordines ſacros eſt aliud, quia neutrum iſtorum eſt neceſſarium ad ſalutem,quia ſine iſto eſt ſalus,& non eſt ſic de fide,ideò in vno exigitur conſenſus coniugum,in altero non exigitur.

Secundò, quia ſiquis velit ad religionem tranſire non eſt propter hoc vxor eius in culpa,ſi non tranſeat ideo non debet priuari iure ſuo.Etiam quia non inſurgit ibi aliqua cauſa,quare hoc fiat,propter quod vnum de duobus fiet. ſ. quod aut in tranſitu vnius coniugis ad religionis ſtatum, vel aſcenſum ad ſacros alter coniugum non priuabitur iure cohabitationis, & operum coniugalium, aut non poterit tranſire ſine alterius conſenſu. Primum non poteſt dari, quia ſtatus religionis & ordinum ſacrorum de ſe importat continentiam perpetuam, vel ex voto expreſſo,vel ex tacito, immo per iſta ſola duo ſolennizatur votum caſtitatis, vt patet de voto, & voti redemp. c. quod votum.libr.6.ideò dabitur ſecundum.ſ. quod non liceat vni ſine conſenſu alterius tranſire ad religionem, & in tãtum non licet, quòd ſi fiat tranſitus etiam ſi tranſiens profiteatur reuocatur ad ſæculum inuitus petente altero coniugum.de conuer. coniu.c.quidam. & ca.placet,& ſicut fit hoc, quando vnus ſine licentia alterius intrat, vtpotè ſi ignorante alio,vel inuito eo, ita etiam fit ſi de licentia alterius ingrediatur,& ſit licentia non legitima vtpote extorta per metum, vel dolum. eod. tit.c.accedens. Secus autem in eo, qui ad fidem conuertitur,quia neutrum iſtorum duorum datur, ſcilicet quod conſenſus requiratur, vel non præiudicetur ei, immo conſenſus non requiritur, & præiudicatur manenti. De primo eſt cauſa, quia conuerſio ad fidem eſt de rebus maxime neceſſarijs, & ita non debet pendere ex voluntate alicuius alterius.

C

De ſecundo eſt cauſa, quia tranſeunte vno coniugum ad religionem chriſtianam alius eſt in culpa, ſiue non tranſeundo,ſiue quia eſt in fornicatione,& non corrigitur, & iſta eſt ratio diuerſitatis,vt ſine conſenſu agatur,cum ei præiudicetur.

Ad quartum argumentum quæſtion. 83. ſolutio.

D

QVÆST. LXXXVII.

AD quartum dicendum, quòd non eſt ſic de coniugio ſeruorum,vel ſerui,& liberi ſicut infidelium, quia conditio ſeruitutis niſi ignoretur non facit perſonam illegitimam ad contrahendum, diſparitas autem cultus, ſiue ſciatur,ſiue non, ſemper facit perſonas illegitimas,& adhuc magis illegitimas,quando hoc ſcitur: & ideò ſicut ſe habent iſta à principio contractus, quòd non eodem modo impediunt, ita ſe habebunt poſt contractum, ſed ad contrahendum non impedit diſparitas conditionis, vel ſeruitus in altero, ſiue vtroque, niſi ignoretur; ideo contracto ſemel matrimonio non habet rationem impediendi in vinculo, vel cohabitatione: de diſpari cultu ſecus, quia ſiue ſciatur, ſiue non,ſemper ſunt perſonæ illegitimæ, ſed differt, quia ſi ſcienter contrahunt, puniuntur,ſi non ſcienter,diſſoluitur contractus, & non puniuntur,ergo ſi contraxerunt exiſtentes vnius cultus, & poſtea facti ſunt diſparis cultus, vtpotè altero ad fidem conuerſo, licet non tollatur vinculum, mutatur aliquid circa cohabitationem contra eum,qui conuerti non vult.

Ad quintum argumentum quæſtion. 83.

E

QVÆST. LXXXVIII.

AD quintum dicendum, quòd non cogitur fidelis cohabitare infideli propter prolem ſuſceptam ne ſit ei periculum ſalutis animæ nam etiam ſine iſta cohabitatione prouiſum eſt de iure hoc.Circa quod dicendum, quòd ſi infidelis quorum alter conuerſus eſt ad fidem habeat filios communes,aut illi nati,vel concepti ſunt, quando parentes erant fideles,vel quando infideles. Si primo modo etiam ſi parentes ambo,vel alter ipſorum ad infidelitatem tranſeant, debẽt eſſe filij chriſtiani, & illis inuitis debent baptizari. Vt ſi duo erant fideles nati, & tales manentes contraxerunt filioſque ſuſceperunt, etiam ſi ambo parentes labantur in errorem paganorum,id eſt, fiant Saraceni, vel Iudæi cogentur filij ipſorum eſſe chriſtiani, quia ſunt filij chriſtianorum iuxta. cap. mulier.de conuer.coniu. & cap. quanto.de diuort.vbi fidelis tranſit ad infidelitatem,& verum eſt, quod quantum ad iſtos non eſt diſtinguendum de filijs eorum natis ante lapſum in errorem, vel poſt, quia per lapſum non deſierunt iſti eſſe chriſtiani, & cogentur per pœnas redire ad fidem extra de apoſtat. cap. quidam ſicut. ideò nati ex eis, ſiue ante lapſum, ſiue poſt ſunt filij chriſtianorum : & nati eo tempore, quo parentes erant chriſtiani, ideò ſine dubio tam inuitis parentibus, quam inuitis ipſiſmet ad fidem trahentur. Nam ſi paruuli educantur apud tales parentes lapſos in errorem, eripi debent de manibus eorum, & baptizari, ne eos peruertant.

Filij infidelium quorũ alter ſit conuerſus an debeant baptizari. Et ſi ſunt filij huiuſmodi adulti an poſſint cogi, vt recipiant baptiſmum.

Si autem contingat eos venire ad ætatem adultam, & velint manere in errore infidelium,in quo nati ſunt vel educati, & nolint baptizari, cogentur ad ſuſcipiendum baptiſmum, vel occidentur per poteſtates ſæculares cum filij chriſtianorum ſint, quemadmodum ſiquis natus eſſet de parentibus chriſtianis, & inter chriſtianos, & per negligentiam parentum, aut aliquo caſu non baptizatus fuiſſet, & poſtea veniens ad ætatem adultam cognito,quòd non eſſet baptizatus, nollet baptizari,deberet baptizari inuitus,vel occidi, & tenetur iſte ad pœnas apoſtatarum, nam nihil aliud eſt, quòd aliquis poſtquam chriſtianus fuit recedat à fide miſcens ſe ritibus Iudæorum,vel paganorum,quàm quod aliquis natus de parentibus chriſtianis, & ideò debitus fidei chriſtianæ nolit illam profiteri recuſando baptiſmum, vterque enim recedit ab eo quod tenetur ſeruare:ideò ambo incurrunt crimen apoſtaſiæ, & velut apoſtatæ ſunt puniendi:& ideo circa filios talium nulla diſtinctio eſt habenda.

F

Si autem infideles ſunt ex origine, & filios genuerunt manentes in infidelitate, & poſtea conuertantur ambo ad fidem,vel alter eorum,dicendum quod aut quando conuertũtur ipſi, ſunt filij eorum adulti, id eſt, qui iam vſum rationis habent,

habent, aut non. Si adulti sunt nihil differt de parentibus an ambo conuertantur, vel alter ipsorum, quia nihil pertinet ad filios: nam cum illi sui iuris sunt quantum ad spiritualia, sicut poterant sponte conuerti inuitis parentibus: ita possunt manere in infidelitate inuitis parentibus, & non cogentur illi ad fidem, licet parentes ambo conuertantur, & proclament conuersionem filiorum.

Erant autem aliqui in hoc dicentes, quod si filij huius sunt adulti, est in eorum potestate sequi parentem conuersum, vel manentem in infidelitate, ac si dicant quod alterum oportet sequi: sed liberum est sequi hunc vel illum. sed hoc falsum est primo, quia tunc quando ambo conuerterentur, tenerentur filij conuerti: quod falsum est, quia si isti sunt adulti cogerentur ad fidem, quod non stat: ad fidem enim non susceptam nemo cogitur assumendam. susceptam autem cogitur obseruare: de aposta.c.quidam sicut.

Secundò, quia si sequerentur filij aliquem parentum, aut esset hoc quasi necesse, esset sequi hūc, vel illum, aut quia possunt sequi pro voluntate sua: si est secundus modus, sicut datur, quòd sequantur filij parentes, ita dabitur, quòd non sequantur si neutrum sequi volunt. Si autem sequerentur eos, quia necesse esset sequi alterum ipsorum: oporteret sequi semper patrem, & nunquam matrem, cùm mater non habeat filios in potestate, sed solum pater. Insti. de patri. pote. per totum. & de conuer. infideli. c. ex literis. Et tamē falsum est, quia potest quem voluerit sequi: ideò non est intelligēdum, quòd potest sequi alterum parentem quasi teneatur vnum sequi, cùm possit sequi neutrum: nam si ambo manent in infidelitate, & ipse vult conuerti, neutrum sequitur filius, & si ambo conuertantur, & filius nolit conuerti, neutrum sequitur.

Altero parentum conuerso an filij baptizari debeant.

QVÆST. LXXXIX.

CIRCA adultum ergo dicendum, quod non est alia regula, nisi quod pro arbitrio suo conuertetur, vel manebit in infidelitate, & vocatur adultus, qui habet vsum rationis cuiuscunque sit ætatis: nam licet maneat tunc in prima potestate nihil nocet, quia quantum ad ea, quæ Dei sunt quilibet est sui iuris: vt ad fidem, & ad intrandum religionē, & ad contrahendum matrimonium, & non potest arctare ad aliquid patria potestas, colligitur hoc extra de Iudæis, & Sarace. c. sicut Iudæi. s. statuimus, vt nullus inuitos, vel nolentes Iudæos ad baptismum venire compellat: siquis autem ad Christianos causa fidei confugerit, postquam voluntas ipsius fuerit patefacta, christianus absque calumnia efficiatur: & ita cuiuscunque voluntas patuerit, quòd Christianus esse vult efficietur christianus: sed voluntas patefit per verba, & signa in quocunque perueniente ad ætatem, qua ratione vtitur, ergo cum ostendit, quod christianus effici velit, non obstabit cōtradictio parentum, & ideo dicitur absq; calumnia. i. nullus dissensus, vel potestas possit, in hoc impedire, è contrario ergo quantum ad eum, qui iam ratione vtitur sola voluntas sufficit ad hoc, quod maneat in infidelitate, nam sicut parentes infideles non possunt obstare, quòd ille conuertatur æd fidem, ita ipsi conuersi ad fidem non possunt compellere filium ad fidē, si ille vult manere in infidelitate. Si autem sit filius paruus, qui nondum venit ad vsum rationis, est dicendum, quod aut ambo parentes conuertuntur, aut alter tantum. Si ambo conuertuntur manebit filius cum eis, si autem alter tantum conuertitur, est dubium in cuius potestate manere debeat filius. Aliqui dicunt, quod aut est filius maior triennio, aut minor, si maior dicunt, quòd apud patrem manere debeat, si autem est minor apud matrem, quia talis est distinctio apud iura humana, apud quem parentum manere debet filius, quando diuortium fit. C. de patri. pote. l. neque filium. Sed dicendum quod in hoc casu est absolute dicendum, quod manebit filius penes parentem fidelem, & cessat hic ratio ætatis, & patriæ potestatis ob fauorem fidei, extra de conuer. infide. c. ex literis. Ratio ætatis cessat, quia etiam si sit infans trium, vel quatuor mensium, vel vnius diei, & conuertatur pater tantum, manebit apud patrem, ratio patriæ potestatis cessat, vt si sit filius quadriennio maior si conuertatur mater tantum eam sequetur, cùm tamen deberet sequi patrem sub cuius patria potestate est, & de familia patris est, & non matris in alleg. cap. ex literis. Ista regula apertius traditur. 28. quæst. 1. cap. Iudæi. vbi agitur de natis ex patribus Iudæis, & mulieribus christianis, filij autem qui ex talibus nati sunt fidem, atque conditionem matris sequantur, similiter illi qui procreati sunt ex infidelibus mulieribus, & fidelibus viris, christianam sequantur religionem non Iudaicam superstitionem. Et sicut hi sequuntur semper parentem fidelem, quando non cohabitat, ita si manentibus parentibus in infidelitate filius, qui peruenit ad vsum rationis conuerti velit, auferetur de potestate eorum, & perdit pater tunc patriam potestatem, & per officium iudicis auferentur filij parentibus, & constituentur apud honestos viros, vt ibi discant mores, & fidem. 28. quæst. 1. cap. Iudæorum, scil. Iudæorum filios, vel filias ne eorum inuoluantur erroribus, ab eorum consortio separari decernimus deputandos, aut monasterijs, aut christianis mulieribus, ac viris Deum timentibus, vt sub eorum conuersatione cultum in melius distant, atque in melius instituti, tam in moribus, quàm in fide proficiant.

De paruulis qui manent apud conuersum.

QVÆST. XC.

REDEVNDO autem ad paruulos filios infidelium quorum alter conuertitur, & manent filij apud conuersum, est dubium de illis quandiu sunt citra annos discretionis quid agi debeat. Dicunt aliqui, quod expectandum est quousque veniant ad ætatem discretionis, & siue eligant tunc esse fideles, siue infideles, hoc sequentur. Sed dicendum, quod istud non est necessarium, immo poterit parens ille, apud quem manet filius paruulus facere illum statim baptizari, nam paruulo non fit iniuria, quod baptizetur, immò procuratur ei salus, etiam non fit contra legem, quia lex est, extra de Iudæ. & Saracen. cap. sicut Iudæi, quòd nemo compellat venire Iudæos inuitos, vel nolentes ad baptismum, & tamen paruulus non est inuitus, aut nolens, quia non est inuitus, neque nolens, qui non habet velle, vel nolle, vnde si nos cessamus baptizare filios Iudæorum, vel infidelium paruulos, hoc est, vt non inferamus iniuriam parentibus in quorum potestate sunt: hoc sentiunt communiter Doctores, quando quærunt an filij infidelium inuitis eis sint baptizandi, & respondet, quòd non, neque ponunt aliam causam, nisi quia fieret iniuria parentibus, qui perderent pati iam potestatem, quam habebant in eos cum conuerterentur ad fidem, & tamen in hoc casu non perditur patria potestas, ergo baptizari potest statim. Istud patet, quia vt dictum est filius sequitur parentem conuersum ad fidem, siue patrem, siue matrem, si pater conuertitur nullum præiudicium fit matri infideli, quia neque in potestate eius de iure communi potest esse filius, ideò pater fidelis in cuius potestate filius paruulus est, tam de iure communi, quàm in fauorem fidei in hoc casu, poterit statim eum facere baptizari: si autem mater conuertatur filius sequetur eam, & pater perdit ius potestatis, quod in matrem transfertur, ideò potest ipsa facere filium suum baptizari, & non fit præiudicium patri, quia non habet ille iam patriam potestatem, qua priuatus est per hoc, quòd noluit conuerti conuersa vxore, sicut priuatus fuit iure cohabitationis ad coniugem, quia ipsa potest eum repellere si voluerit, vt supra dictum est, & ideo dicendum, quòd non est expectandum, quòd paruulus veniat ad tempus, quo ratione vtatur, vt eligere possit, quòd placuerit, sed statim ille, qui conuertitur ad fidem pater, vel mater potest eum facere baptizari, & hoc potius faciendum est, quàm expectandum, & hoc concordat sententiæ illius ca. ex literis. de conuer. infide. in fine, vbi patre conuerso, & matre manente in infidelitate, filius quadriennis iubetur manere apud patrem, & innuitur, quòd debeat ille transire ad fidem christianam, cùm dicitur: Materq; pueri si eum remanere contingeret apud ipsam, posset illum adducere ad infidelitatis errorem, in fauorem maximè christianæ fidei respondemus patri eundem puerum assignandum.

Cùm ergo dicat, quòd non maneat apud matrem, quia

Sic S. Tho. 2. q. 10. ar. 12.

Inq. 83

posset

A

posset illum adducere ad infidelitatis errorem, innuit quod debeat ille ad fidem cõuerti, nam si dubium esset quid de isto fieret, & deberet expectari ætas adulta, vt videretur quid ille vellet, non haberetur pro inconuenienti, quòd ille adduceretur ad infidelitatem, cùm in illa sit natus, & tamen habetur hoc pro inconuenienti, ergo innuitur, quòd ille ad fidem determinate pertineat. Secundò patet magis inquantum dicitur, quòd si contingeret puerum manere apud matrem, posset ipsum ad infidelitatis errorem adducere, qui adducitur ad infidelitatem non est in infidelitate, sed de puero dicitur, quòd poterat adduci ad infidelitatem; ergo significatur, quòd ex eo, quòd sequitur parentẽ conuersum ad fidem, non est in infidelitate, sed pertinet ad fidem, & ad illam deduceretur, si permaneret cum matre, quæ esset infidelis.

Dicendum ergo, quòd in paruulis non est aliud spectandum, sed statim, vt conuertuntur parentes eorum ambo, vel alter parentum, quem ipsi paruuli sequuntur baptizandi sunt cum nulli fiat iniuria, nam pater perdidit patriam potestatem in tales, licet ipsi non perdant patriam successionem, quia cõuertuntur extra de Iudæis, & Saracen. cap. Iudæi, siue Saraceni, & si parentes conuersi tales filios paruulos circunciderent punirentur, de consecratione, distinctione quarta, cap. plerique.

B

Ad sextum argumentum, quæstionis 83.

Qvaest. XCI.

Sexta ratio erat de adultero, ad quam dicendum, quòd adulter non potest dimittere adulteram, etiam postquam ipse egerit pœnitentiam, & tamen infidelis conuersus potest dimittere infidelem, postquam ille conuertitur, & illa non, & dicendum, quòd non est simile, adulter enim potest repellere adulteram, & è contrario, si tamen vterque adulteratus est tollitur adulterium mutua compensatione, & vnus nõ potest alteri obijcere adulterium ad repellendum à cohabitatione. de diuort. capit. significasti, & non differt quis pluries, aut grauius adulteratus est, quia quantum ad hoc æquum ius repellendi est per vnicam fornicationem, sicut per mille, sed inter fornicationem, & infidelitatem differt, quia de fornicatione, siue quis sit emendatus, siue non, semper repelli potest à cohabitatione, vt extra de conuer. coniu. capitulo gaudemus. Infidelitas non repellit, nisi quando est, ideò quando quis emendatur de ea non obest ei, fornicatio autem etiam si quis de ea emendetur oberit illi, & ideo maritus si non commisisset adulterium poterat accusare vxorem ad diuortium, siue emendatam, siue non emendatam, si autem ille fornicatus est etiam si emendatus est non potest repellere vxorem, vel accusare, quia quantum ad repellendum æqualiter operatur adulterium, de quo quis est emendatus, & de quo non est emendatus, & ideo quantum ad compensationem eodem modo, vnde vxor compensare poterit adulterium suum, de quo non est emendata cum adulterio viri, de quo emendatus. sed si vterque esset adulter non emendatus neuter posset repellere alterum, vel accusare, quia vterque posset compensare, ergo & nunc quando vir est emendatus, & non fœmina, non poterit vir fœminam repellere, quia illa poterit compensare. Secus est in infidelitate, quæ est fornicatio, nam illa non nocet, nisi quando est, & non cum quis est emendatus, & patet quia si conuertatur alter coniugum ad fidem, & alius non, poterit conuersus repellere infidelem. Si autem ille postea conuertatur cogetur statim, qui prius conuersus erat, accipere ipsum. de diuor. capitulo gaudemus, & ita non nocuit illi infidelitas, nisi quandiu mansit in ea, & non postquam de ea emendatus est: similiter est quantum ad repellendum, nam infidelis non potest repellere infidelem à cohabitatione, quia ambo sunt in fornicatione, & obstat compensatio, cùm autem conuersus fuerit alter ipsorum emendatur de fornicatione spirituali, ideò non nocebit ei ad hoc, quòd possit compensari, & tamen si non obstet ei ad compensandum poterit infidelis conuersus obijcere infideli infidelitatem, ergo potest obijcere, & ita potest repellere, & ita non est simile de fornicatione carnali, & de infidelitate, quare autem non sit simile declaratum est latè. supr.

C

An infidelis conuersus possit accipere vxorem fidelem relicta infideli. Et quomodo intelligitur, quòd matrimonium fidelium est verum, ratum ac legitimum, matrimonium infidelium est verum, & legitimum, sed non ratum, & quare.

Qvaest. XCII.

Est adhuc dubium si infidelis conuersus recedat ab vxore infideli, vel vxor à viro an possint transire ad aliud matrimonium. Et videtur, quod in nullo casu liceat, quia indissolubilitas est in matrimonio, sed inter infideles est verum matrimonium, ergo nullo modo potest solui, sed manente matrimonio ad vnam non potest quis accipere aliam, ergo fidelis recedens ab infideli non potest alterum coniugem sumere.

Secundò, quia crimen superueniens non dissoluit matrimonium, & tamen si altero coniugum cõuerso ad fidem alius consentiat ei habitare sine contumelia creatoris, non dissoluitur matrimonium, sed nolle sine contumelia cohabitare est crimen vxoris: ergo propter hoc non dissoluetur, & ita fideli recedenti propter istam contumeliam non licebit aliam vxorem accipere. Tertio quia vir, & vxor ad paria iudicantur de diuort. capit. gaudemus. & tamen si fidelis discedit, cùm conuertitur, non licet coniugi infideli transire ad alia vota: ergo neque licebit fideli discedenti ab infideli accipere aliam coniugem. Quarto quia fauorabilior est status religionis, quàm matrimonij; sed viro fideli conuerso, cuius vxor manet infidelis non videtur quod liceat transire ad religionem, quia fraudaretur vxor, si conuerteretur postea, multo minus ergo licebit transire ad aliud matrimonium. Quinto si patre infideli conuerso ad fidem maneat filius in infidelitate, amittit ius paternæ hæreditatis in aliquo casu: & tamen si postea conuertitur recuperat ius succedendi, & restituitur ei, quod ex paterna successione debebatur, vel deberi poterat, etiam si alius bonorum possessionem teneat, ergo similiter si alter coniugum conuersus transiuerit ad alia vota, & postea qui manebat in infidelitate conuertatur restituetur ei, licet ab alia coniuge possideatur, ergo non licet transire ad alia vota. Respondendum quod cum infidelis conuertitur ad fidem, & discedit ab infideli, aliquando licet accipere alteram coniugem, & aliquando non: & hic non est difficultas, aut dubitatio vlla, nisi quando habet vxorem aliquam legitimam viuentem. Nam si nullam vxorem habet, vtpotè, quia nunquam habuit, aut quia habuit, & defuncta fuit, liberum est accipere fidelem coniugem: similiter si habeat vxorem, sed non legitimam, vt si repudiauit vxorem, & accepit aliam, repudiata erat legitima, quæ postea superducta est non est legitima, sed fornicaria; ideo ista non præstat impedimentum, ac si nullam haberet, sed potest conuersus ad fidem accipere, quam voluerit, vt supra satis declaratum est. Si autem habet vxorem legitimam viuentem, siue eam habeat actu, siue repudiauerit, & maneat illa apud aliũ, vel in viduitate, est dubium an possit qui conuertitur accipere aliam. Et dicendum quod aut conuertitur vxor simul cum viro, aut alter manet in infidelitate: si ambo conuertuntur neutri licet accipere alium coniugem in nullo casu, sed manet matrimonium inter illos indissolubile: si vero vnus conuertitur, & alius non, aut ille qui conuertitur requirit alium, vt conuertatur aut non, si non requirit, etiam si ille nunquam conuertatur, nunquam licebit conuerso ad fidem transire ad aliud matrimonium, de diuor. cap. quanto. & cap. gaudemus, & 28. quæst. 2. cap. si quis habuerit, scilicet. Si quis habuerit vxorem virginem ante baptismum viuente illa post baptismum aliam habere non potest: crimina enim soluuntur in baptismo non coniugia. Et cum dicitur ibi de vxore virgine, nihil differt, etiam si corrupta fuerit, sicut ibi probat glo. Si autem vir requirit fœminam, vel fidelis conuersus infidelem manentem, vt conuertatur; aut vult, aut non: si vult non solum matrimonium manebit firmum, ita quod non possit transire effectus fidelis ad alia vota, sed etiam non poterit fidelis repellere à cohabitatione eum, qui tunc conuertitur, nisi fortè obijciat ei fornicationem in allegat. capit. gaudemus. Si autem non vult

D

E

F

con-

A

conuerti, aut vult cohabitare coniugi conuerso ad fidem, aut non: si non vult vllo modo cohabitare dissoluitur matrimonium, & licitum est fideli ad alia vota transire, si autem cohabitare vult fideli, aut cohabitat cum iniuria creatoris, aut sine illa: si cum iniuria creatoris, & non aliter soluitur matrimonium, & licet fideli transire ad alia vota: si sine iniuria, aut trahit coniugem ad peccatum mortale, aut non, si trahit ad peccatum etiam dissoluitur matrimonium, & licet fideli transire ad alterum matrimonium, si autem sine contumelia vult cohabitare, & non trahendo ad peccatum mortale non soluitur matrimonium; ideò non licet fideli transire ad alterum matrimonium, & tamen quia infidelis non vult conuerti poterit repellere eum à iure cohabitationis, vel potest cohabitare, quia ex eius arbitrio pendet. Si tamen repulerit à cohabitatione non poterit illo viuente transire ad alterum matrimonium, sed cogetur continere. ex dictis colliguntur tres casus, in quibus dissoluitur matrimonium transeunte altero coniugum ad fidem, de quibus dicetur post solutionem argumentorum.

Tres casus in quibus licet matrimonium etiam cõsummatũ dissolui de quo infr. q. 100.

Argumenta quæst. superioris dissoluuntur.

Qvæst. XCIII.

AD primum dicendum quod tam inter fideles, quam infideles est matrimonium verum, & legitimum, & indissolubile: & tamen matrimonium fidelium in nullo casu soluitur: matrimonium autem infidelium potest solui in aliquo casu, & sunt tres casus supra nominati, de quibus postea magis rationem reddemus, & tamen non tollitur ex hoc simpliciter indissolubilitas matrimonij, & quia soluto vinculo matrimonij nihil impedit, quin coniux absolutus transeat ad aliud matrimonium, sicut mortuo viro mulier soluta est à lege viri, & licet ei accipere alterum, tamen in tribus casibus dictis dissoluitur matrimonium: ergo poterit fidelis transire ad aliud matrimonium. Ad secundum dicendum, quòd crimen superueniens non dissoluit matrimonium inter fideles, & etiam inter infideles non dissoluit illud regulariter: interdum tamen dissoluit, & sunt duo crimina, in quibus dissoluitur, s. contumelia creatoris, & quando vxor trahit virum ad peccatum mortale, & quare in his fiat hoc infra dicemus. Ad tertium dicendum, quòd vir & vxor ad paria iudicantur in matrimonio, & ideò quod vni non licet alteri non licet, & verum est, quòd si discesserit fidelis ab infideli; & non acceperit aliam, non licet fideli transire ad aliud matrimonium, si tamen discessit infidelis cohabitare fideli licitum est fideli accipere aliam etiam si infidelis non transiret ad alia vota: quare autem plus liceat hoc fideli, quàm infideli in matrimonio ratio redditur infra. Et dicit hic B. Thomas de Aquino, quòd postquam fidelis contraxit solutum est vinculum matrimonij ex vtraq; parte, quia matrimonium non claudicat quantum ad effectum. Vnde in pœnã vxoris infidelis ei indicitur, quòd non possit cum alio contrahere magis, quàm ex necessitate matrimonij præcedentis: si tamen postea conuertitur, potest ei concedi dispensatiuè, vt alij nubat, si vir eius aliam vxorem duxerit, sed an hoc sit verum, vel quomodo infra tangetur.

Opi. S. Thom.

B

C

Ad quartum dicendum, quod fauorabilius est votum continentiæ, quàm contractus matrimonij, & ita seruatur in conuersione infidelium: nam altero conuerso ad fidem, & altero manendo non licet conuerso transire ad aliud matrimonium alio viuente, nisi in tribus casibus præcedentibus, & tamen licet conuerso transire statim ad religionem non requisito infideli, nec facta alia re, vt dictum est; & ideò conceditur argumentum, s. quod si non licet vouere castitatem non licet transire ad alium matrimonium.

Sed dicit hic præfatus B. Thomas, quòd si post conuersionem viri sit aliqua spes probabilis de conuersione vxoris, non debet vir votum continentiæ emittere, nec ad aliud matrimonium transire, quia difficilius conuerteretur vxor sciens se priuatam viro suo, si autem non sit spes de conuersione vxoris, potest ad sacros ordines ascendere, vel religionem intrare prius requisita vxore, quòd conuertatur, & tunc non est sibi vir suus reddendus, sed debet sibi imputare in pœnam tardæ conuersionis, quòd viro suo priuatur. Ad quintum dicẽdum, quòd si conuertatur vnus coniugum ad fidem, & propter aliquam causam de tribus fidelis transeat ad aliud matrimoniũ, & postea conuertatur alter coniugum ad fidem, non restituetur coniux cum dissolutum sit vinculum matrimonij, & superinductum ad nouum, & non est de filio simile, quantum ad successionem paternam, quia ius paternitatis, & filiationis non tollitur per disparem cultum, sicut matrimonium, ideò quandocunque conuertitur filius recuperat ius successionis paternæ, etiam si alius bonorum possessionem intrauerit: de vxore non est sic, quia cum petierit vinculum matrimonij primum, & inductum sit aliud de nouo inter alias personas, non habet locum restitutio.

D

An matrimonium infidelium dicatur ratum, & legitimum de quo etiam supr. q. 45.

Qvæst. XCIV.

NVNC redeamus ad omissa, dicebatur. n. quod in tribus suprapositis dissoluebatur matrimonium inter infideles, & quia istud videtur prouenire, ex eo quod dicunt quidam non esse firmum, vel ratum matrimonium inter infideles, & est ratum inter fideles, est prius de hoc quærẽdum postea dicetur de ipsis tribus casibus. Et dicendum est, quòd vocatur inter fideles matrimonium verum, & ratum atque legitimum: inter infideles autem est matrimonium verum, atq; legitimum, sed non est ratum, vt communiter dicitur, & etiam iura sic dicunt, vt extra de diuor. c. quãto. s. nam & si matrimonium verũ inter infideles existat, non tamen est ratum, inter fideles autem verum, & ratum existit. Sed quomodo istud intelligatur, non accipitur vno modo. Quidam dicunt, quod vocatur non ratum matrimonium inter infideles, quia quondam licitum erat eis repudiare vxores etiam sine causa, sicut Iudæis tempore legis Moysi, & Gentilibus eodem tempore. Alio modo potest accipi, quod non sit ratum. s. secundum opinionem ipsorum infidelium, licet secundum veritatem sit ratum, sicut nunc infideles, tam Iudæi, quàm Pagani repudiant vxores, & si liceret repudium non esset matrimonium ratum, & tamen infideles putant sibi hoc licere, & non peccare aliquo modo in repudio, licet secundum veritatem peccent, ideò potest dici matrimonium inter eos non ratum. s. secundum eorum opinionem, licet secundum veritatem sit ratum cum in nullo casu liceat repudium. Tertiò modo potest acciꝑi, quòd sit matrimonium infidelium ratum quantum ad veritatem, quoniam postquam contractum, & consummatũ est, non potest in aliquo casu dissolui, matrimonium autem infidelium non est ratum, quia accipiendo verè adhuc nõ est firmum, cum sint tres casus, in quibus dissoluitur matrimonium contractum inter infideles, & tamen nullus casus est, in quo dissoluatur matrimonium contractum inter fideles.

E

Quomodo matrimonium infidelium non est ratum.

Qvæst. XCV.

SED nunc est dubium in quo istorum trium modorum loquendi, vel exponendi debeat accipi, quod matrimonium fidelium est ratum, & non infidelium.

F

Dicendum, quod quantum ad matrimonium fidelium nõ est dubium, cum nullus sit casus, in quo dissolui possit, sed de matrimonio infidelium est dubium, in quo modo istorum trium melius dicatur non ratum, & potest dici, quòd quilibet trium modorum poterat satis applicari ad propositum, aut saltem sustineri, & tamen tertius modus est magis proprius, & verus.

Primo patet, quia iste non habet calumniam, & alij sic, nã primo modo est calumnia, quia dicitur quod matrimonium apud infideles non est ratũ, ideò videtur intelligendũ de eo, quod nunc est, quia alias diceretur, ꝙ matrimonium inter infideles non erat ratum quondam, licet sit nunc ratum, & tamen dicitur, quòd non est ratum: ergo non intelligitur de eo, quòd tunc erat, nisi extendatur ad nunc etiam.

Secundò, quia dicitur, ꝙ inter infideles non est ratũ matrimonium: ergo necesse erat dicere, quòd eo tempore, quo nõ erat matrimonium ratum inter eos, vocarentur ipsi infideles,

A & tunc non poterant dici infideles, quia hoc erant ante Christi prædicationem, nam ante ipsum non erat matrimonium ratum, sed licebat Iudæis accipere vxores alias repudiatis prioribus, ita etiam erat inter Gentiles, fuit autem matrimonium factum indissolubile & repudium vetitum per mandatum, & diffinitionem Christi. Matth. 5. & 19. ergo tempore, quo matrimonium erat non ratum .i. dissolubile inter istos nondum Christus prædicauerat, & tamen tunc non erant Iudęi infideles, neq; Gentiles, ergo nō bene dicitur, quòd matrimonium inter infideles non erat ratum. Patet hoc, quia Iudæi ante Christum natum non solum non erant infideles, immo ipsi soli erant tunc perfecte fideles: gentiles etiam non erant infideles, cùm non obligarentur tenere alium statum fidei, cùm non obligarentur ad legem mosaycam, & ita primus modus accipiendi non est conueniens.

Secundus etiam non est satis conueniens: nam eo sensu non est verum, quod matrimonium apud infideles nō sit ratū, sed quia ipsi putant, quòd non est ratum, & sic non conuenienter dicitur, quòd non sit ratum, sed potius deberet dici, quòd ipsi non putant illud esse ratum. Nam apud Iudæos, & paganos, qui nunc sunt infideles, matrimonium est indissolubile, cùm omne matrimonium legitimè contractum ex auctoritate Christi sit indissolubile, & non recipiat repudium, & tamen ipsi putant esse dissolubile, & repudium dant, ideò ad hoc significandum non deberet dici, quod matrimonium apud infideles non sit ratum, sed quod ipsi non putant illud
B esse ratum. Tertius sensus est magis conueniens, quia non recedit à veritate verborum, & proprietate. s. quod matrimoniū apud fideles est ratum, quia in nullo casu recipit dissolutionē: apud infideles autem non est ratum, quia in aliquo casu recipit dissolutionem. s. in tribus casibus supra positis, & istud intelligitur de tempore præsenti, quia nunc Iudæi, & Pagani sunt infideles, & nunc matrimonium inter eos dissoluitur ex tribus causis supra positis, & ista dissolutio non est secundum opinionem ipsorum, sed secūdum veritatem, cùm verè cesset ibi esse matrimonium, & sit licitum transire ad aliud matrimonium. Secundò & efficacius patet istud, quia, quando dicunt iura, quòd matrimonium est ratum inter fideles, & non ratum inter infideles, istum sensum dant, vt patet extra de diuor. c. quanto. vbi distinguitur de matrimonio disparis cultus. s. quando duo infideles contraxerunt, & alter conuertitur, alius verò neque conuerti vult, nec cohabitare, nec saltem sine contumelia creatoris, potest transire ad alia vota fidelis, si tamen duo fideles contraxerunt, quorum vnus labitur in errorem gentilitatis, vel in Iudaicum, licet ille nolit cohabitare sine contumelia creatoris, vel nullo modo, sed recedat, non licet fideli trāsire ad aliud matrimonium, licet sit hic maior contumelia creatoris, quàm in præcedenti casu. Et redditur ibi causa diuersitatis. s. quia inter fideles est matrimoniū ratum, & inter infideles non est ratum. Cū dicitur si vero alter fidelium coniugum, vel labatur in hæresim, vel transeat ad Gentilitatis errorem, non credimus, quòd in hoc casu is, qui relinquitur viuente altero possit ad secundas nuptias conuolare, licet in hoc casu maior appareat contumelia creatoris, nam & si matrimonium verum inter infideles existat, tamen non est ratum: inter fideles autem verum, & ratum existit, &
C ita dicendum in hoc casu, quòd non sit ratum matrimonium inter infideles. s. quia in aliquo casu dissoluitur, postquam verè contractum est, id est, in tribus casibus supra positis.

In qu. 92. tactis de quibus latius infr.

Cum matrimonium ex sententia Christi sit factum simpliciter indissolubile, tam apud infideles, quàm fideles, quomodo apud infideles quandoque dissoluitur, apud nos vero nunquam?

QVAEST. XCVI.

SED tunc est dubium cum matrimonium ante Christum esset solubile, & licitum esset repudium, & ex Christi mādato, atque sententia factum est indissolubile, quomodo in aliquo casu manet matrimonium dissolubile. Nam videtur, quod matrimonium sit simpliciter indissolubile, aut si est in aliquo casu dissolubile erit illud, tam inter fideles, quàm infideles; cum ab eodem Deo sit indissolubilitas matrimonij, & non sit per aliam legem illis factum indissolubile, quàm nobis: quomodo ergo poterit dici, quod inter infideles non sit ratum, quasi dissoluatur in tribus casibus, & inter nos sit ratum, id est, in nullo casū dissolubile? Solet responderi, quòd hoc fit propter sacramentum fidei. s. quia Christus confirmat sacramentum coniugij, & quia in infidelibus nō est fides, nec fidei sacramentum nō fit ratum matrimonium, ita reddit causam huius Papa in alleg. c. quanto. cum dixisset, quòd inter infideles licet sit verum matrimonium non est ratum: inter fideles autem verum, & ratum existit. Addit causam dicens, quod sacramentum fidei, quod semel est admissum nunquam admittitur, sed ratum efficit coniugij sacramentum, vt ipsum in coniugibus illo durante perduret. Et istud accepit Innocentius tertius ex eo, quod dicit August. lib. de Adulterinis coniugijs, & habetur 32. q. 7. c. licitè. s. Sicut autem manente in se sacramento regenerationis excommunicatur quisquis est reus criminis, ita quæ separatur à viro, nunquam carebit coniugij sacramento, & si non reconcilietur vir eius: carebit autem si mortuus fuerit vir eius, etiam ex eo quod Aug. dicit ad Parmenianum, & habetur 1. quæst. 1. c. quod quidam. vbi dicitur, quod sacramentum acceptum non amittitur.

Sed objcietur, quòd istud non sit causa conueniens, quia si per sacramentum cōfirmatur coniugium, deberet tunc matrimonium non consummatum per copulam esse firmum, cùm id quod ad sacramentum, & gratiam pertinet sine copula carnali sit, & tamen non est firmum, quia dissoluitur: ergo sacramentum fidei .i. baptismus non firmat omnia alia sacramenta, neque coniugium. Secundo, quia si confirmatio matrimonij esset per sacramentum fidei, cùm inter infideles non sit sacramentum fidei, nūquam esset firmum matrimonium, & ita posset quis infidelium accipere vnam vxorem, postquā tenebat aliam, sed non licet hoc, quia Christus illud vetuit Matth. 5. & 19. cap. ergo matrimonium esse indissolubile ex mandato Christi prouenit, & non ex conditione sacramenti baptismi.

Vnde matrimonium habeat indissolubilitatem.

QVAEST. XCVII.

DICENDVM ergo videtur aliter sine præiudicio veritatis, quod matrimonium de se non habebat indissolubilitatem, ita quod tenerentur homines ad seruandam indissolubilitatem in illo, & peccarent mortaliter, si non seruarent illā, sed prouenit ei indissolubilitas ex mandato Christi iubentis, q; non separarentur illi, quos Deus coniungebat, ex isto mandato fit indissolubile matrimonium, tam fidelium, quam infidelium, ita vt non liceat repudium dari, & recedere ab vxore, aut aliam accipere, sed si in aliquo casu videtur dissolui matrimonium, tam inter fideles, quàm infideles prouenit ex quadam interpretatione verborum Dei, quasi Deus illud sic intelligi voluerit, & quia per istas interpretationes contingit de iure dissolui inter infideles, & non fideles dicimus inter fideles matrimonium esse ratum. Circa quod considerādum, quod sponsalia de præsenti sunt verum matrimonium, secundùm iura, & ideo si matrimonium est indissolubile etiam debent indissolubilia esse illa, & tamen falsum est, quia contractis illis licet alteri sponsorum transire ad religionem, etiam sine licentia alterius, & manēti licitum est ad aliud matrimonium transire. de conuer. coniu. cap. verum. Sed aliqui dicunt, quod matrimonium illud est ratum, licet alter ipsorum transeat ad religionem, nam omnes asserunt matrimonium consummatum per copulam esse ratum, & indissolubile, & tamē potest vir intrare monasterium, vel promoueri ad sacros ordines. eo. tit. c. cum sis, & c. coniugatus. Dicendum quod istud nihil valet, nam post copulam matrimonialem si alter coniugum transeat ad religionem non dissoluitur matrimonium, sed manent coniuges, licet sint absoluti à debito coniugali, cū neque vni petere liceat, neque alter reddere cogatur, tamen in sponsalibus de præsenti cum non interuenit copula, verè dissoluitur matrimonium per introitum in religionē, & hoc apparet in duobus. Primò, quia in sponsalibus si alter sponsorum vult intrare religionem non requiritur, quòd licentiam petat ab alio, sed etiam eo inuito potest intrare in alleg. cap. verum, & tamen si copula interuenerit non licet vni sine licentia alterius intrare monasterium. eod. titul. capi. præterea.

D E F

A & c.vxoratus. Secundò,& præcipuè,quia altero ſponſorum intrante religionem, licet alteri tranſire ad aliud matrimonium, eod t.c.verum, & ſic non manet vinculum matrimonij, nam ſi maneret adulter eſſet, qui ad alias nuptias tranſiret, cùm teneretur priori vinculo, ſic Apoſtol. ſignificat ad Rom. 7.c.quod mortuo viro ſoluta eſt mulier à lege viri, ita vt non iudicetur adultera ſi cum alio fuerit inuenta, & ita ſignificatur, quòd ſi mulier non eſſet ſoluta à lege viri iudicaretur adultera, ſi cum alio inueniretur,& tamen ſi intrante ſponſo religionem ſponſa alij nubat,non iudicatur adultera. eod.c.verum,immò licet ſibi alium accipere, ergo non manet vinculum prius ex matrimonio,ſed prorſus diſſolutum.Dicendum ergo, quòd veritas eſt matrimonium per verba de præſenti non conſummatum per copulam non eſſe firmatum, & ideo poteſt diſſolui,& tamen non poteſt diſſolui abſolute, ſed ſolùm in caſu aliquo,& iſta diſſolutio non habet locum, niſi inquantum videtur conſonare verbis Dei, & hoc concurrentibus duobus.Primum eſt,quod Deus dicit eſſe matrimonium indiſſolubile, quod eſt conſummatum per copulam, & hoc apparet ex inſtitutione Gen.2.c. & melius Matth.19.cap.vbi Chriſtus ponit indiſſolubilitatem, dicens: Erunt duo in carne vna,itaq; iam non ſunt duo,ſed vna caro: quos ergo Deus coniunxit, homo non ſeparet. Et ſic propter vnitatem ipſorum non debet eſſe ſeparatio, & tamen vnitas illa eſt per copulam carnalem. ergo quando matrimonium non eſt conſummatum per copulam non accipit indiſſolubilitatem. Et iſtam rationem circa hoc reddit Alexander tertius in alleg. c. verum.ſ. quod cum non fuiſſent vna caro ſimul effecti, ſatis poteſt vnus ad Deum tranſire, & alter in ſæculo remanere,& idem latius dicit idem Alexander.e.t.c.ex publico, vbi reddit rationem quare non conſummato matrimonio poteſt vnus tranſire ad monaſterium,altero inuito,dicens:ſane quod Dominus in Euangelio dixit non licere viro, niſi ob cauſam fornicationis vxorem ſuam dimittere: intelligendum eſt ſecundum interpretationem ſacri eloquij de his quorum matrimonium eſt carnali copula conſummatum, ſine qua confirmari non poteſt, & ita cum Chriſtus dixerit de indiſſolubilitate matrimonij, nemo auderet ſponſalia de præſenti, quæ iudicantur matrimonium,dicere poſſe diſſolui, niſi hoc appareret concordare intentioni Chriſti,quia ſummi Pontifices, & tota Eccleſia non poſſent ſtatuere aliquid contra id, quod Chriſtus dixiſſet,nec illud limitare, niſi quantum acciperet eſſe de intentione Chriſti, & ita Alexander ad limitandum verba Chriſti in hoc caſu dixit, quod hoc erat interpretatio ſacri eloquij:i.expoſitio,quæ colligitur ex alijs locis ſacrę Scripturæ,& illa eſt, quæ poterit limitare dictum Chriſti, quia illa eſt tota à Spiritu S.& nemo minor Spiritu S.poteſt verbum Chriſti limitare ad hunc, vel illum caſum, niſi quatenus ex ipſis verbis apparuerit.

Determinatio auctoris.

Sponſalia non poſſunt diſſolui niſi per religionem.

QVAEST. XCVIII.

C SECVNDVM debet addi, quòd iſtud primum non ſufficit: nam ſi diceretur ſimpliciter,quod matrimonium non cõſummatum per copulam nõ erat firmatum, ergo poſſet quomodolibet diſſolui, vnde liceret cuilibet relicta ſponſa accipere aliam, & hoc falſum eſt, ideò limitatum eſt ad vnum caſum,in quo ſponſalia poſſent diſſolui,ſ.per ingreſſum religionis cum profeſſione.eod.tit.c.verum, & c.ex publico. Nam quantũcunque ſint alij caſus fauorabiles non permittitur diſſolutio matrimonij in illis,vt ſi ſint ſponſalia non conſummata inter aliquos, & ex diſſolutione illorum dando licentiam tranſeundi ad alias nuptias,ſequeretur magna pax,vel vtilitas Eccleſiæ aut conuerſio multorum ad fidem. Non poteſt adhuc dari licentia,vt diſſoluantur.Etiam ſtatus continentiæ fauorabilis eſt,ſicut ſtatus religionis, & per aſſumptionem ſacri ordinis eſt tacitum votum continentiæ: nam per iſtos duos modos ſolos ſolennizatur votum continentię,ſ.per profeſſionem religionis approbatæ, & per ſumptionem ſacri ordinis: de voto,& vo.redemptione.c.quod votum.libr. 6. & tamen per aſſumptionem ſacrorum ordinum non abſoluitur aliquis à ſponſa ſua: eò quod ſolum ponitur iſte caſus, in quo diſſoluãtur,ſ.per profeſſionem religionis.c. verum,& c.ex publico. Vnde ſi quis habens ſponſam,quam nondum cognouit,accipiat ordinem ſacrum ſine licentia illius non obſtante ordine ſacro compelletur ille redire ad ſponſam, & tractare eam cõiugaliter,niſi ad religionem tranſire voluerit ille, vel illa,ſicut eſt in coniugatis ſi ignorante vxore, vel inuita, aut licentiam non dante intrauerit vir religionem, & profiteatur, cogitur redire ad vxorem.c.quidam.& c.placet,& tamen non licet ei petere debitum,ſed reddere, & mortua vxore tenebitur ſeruare cõtinentiam, licet non teneatur redire ad monaſterium in alle.c. quidam. ſic qui habens ſponſam accepit ordines ſacros tenebitur aut religionem intrare, aut ad ſponſam redire, ſi illa non intret religionem, & ſi illa petente redierit, tenebitur reddere debitum, ſed non poterit exigere;cum per ordines ſacros acceptos, ſe ad ſeruandam caſtitatem tacitè ſe obligauerit,quia ibi ſolennizatur votum. Si autem moriatur ſpõſa,vel religionem intrare voluerit, tenebitur ille continere, & non poterit aliam accipere,nec ipſam impedire ab introitu in religionem etiam matrimonio conſummato cum ille non habebat ius petendi debitum, neque cohabitandi ius ab ea exactus,ergo quando illa voluerit licitè poterit intrare religionẽ, & ille non poterit eam impedire,nec repetere. Et ita apparet, quòd ſolus iſte caſus introitus in religionem ſoluit ſponſalia, & non auſi ſunt cõditores iurium alium caſum ponere. Cauſa eſt, quia ſicut non auſi ſunt conditores iurium dicere,quòd matrimonium non conſummatum per copulam nõ eſſet firmatum:niſi quia hoc videtur expreſſe conuenire verbis Chriſti,ita non auderent dicere quis eſt caſus, quo tale matrimonium ſoluebatur, niſi ſcirent talem caſum eſſe de voluntate Dei, qui dedit matrimonio indiſſolubilitatem, & ita fuit in præſenti. Nam quod poſſet diſſolui matrimonium non conſummatum conuenit verbis Chriſti ex expreſſa interpretatione ſcripturæ,ſicut dicitur.eod.ti.c.ex publico.ſ. Intelligendum eſt ſecundum interpretationem ſacri eloquij de his quorum matrimonium carnale eſt copula conſummatum,ita quod diſſoluatur in tranſitu ad religionem, conuenit ex tacita interpretatione ſignificata per reuelationem,quę nobis patefacta eſt ex operibus eorum,qui ſpiritu Dei ducebantur, de quibus non dubitamus,quin inſtinctu diuino agerent, nam talium exempla,ſicut regulas ſequimur. iſta ratio ponitur per eundem Alexandrum.eod.t.c. verum.tamen reddit cauſam, quod ſpõſalia de præſenti diſſoluantur per ingreſſum religionis.ſ. verum poſt cõſenſum legitimum de præſenti licitum eſt alteri altero etiam repugnante eligere monaſterium, ſicut ſancti quidam de nuptijs vocati fuerunt, dummodo carnalis commixtio non interuenerit inter eos.

Dicendum autem,quòd ſicut in matrimonio non conſummato nemo auſus eſt dicere,quod poterat diſſolui,niſi quatenus conueniebat intentioni Chriſti,vel videbatur conuenire, ita circa matrimonium conſummatum, ſiue inter fideles,ſiue infideles, dicemus quod generaliter ſit indiſſolubile, niſi in caſibus illis,in quibus apparuerit,quod Deus vult, quod diſſoluatur,& ſic non diſſoluitur potius inter infideles, quàm fideles, nec etiam ex conditione ſacramenti baptiſmi, ſed ſolùm quod Deus vult,quòd in quibuſdam caſibus diſſoluatur.

Iſta regula apparet per id, quòd dicit iſte Innocentius 3. de conuer.coniu.c. ex parte tua,ſ. Nos conſultationi tuæ taliter reſpondemus, quod ex quo matrimonium per verba de præſenti inter legitimas perſonas contrahitur illis viuentibus in nullo poſſit caſu diſſolui, vt viuente reliquo alter ad ſecunda vota tranſmigret, etiam ſi vnus fidelium,inter quos eſt ratum coniugium fieret hæreticus, & nollet permanere cum altero ſine contumelia creatoris, niſi fortè ſecus fieret ex reuelatione diuina,quæ ſuperat omnem legem,ſicut à quibuſdam ſanctis legitur eſſe factum.Et ſic apparet,quòd generaliter voluit de matrimonio ſiue conſummato, ſiue non conſummato, cùm ſolum dicat contracto inter perſonas legitimas per verba de præſenti, & omne tale matrimonium dicit eſſe indiſſolubile,niſi quatenus appareat de reuelatione Dei, qui, ſi non interueniret,iudicaretur matrimonium indiſſolubile:reuelationes autem fuerunt factæ quibuſdam viris ſanctis,quòd habentes ſponſas,quas nondum cognouerant, dimitterent eas tranſeundo ad religionem,qui allegantur in c.verum. & c.ex parte tua, ideò conditores iurium coniecturantes voluntatem Dei eſſe hanc ſic licere ſtatuerunt.

A

Quando poßit matrimonium diſſolui.

QVÆST. XCIX.

SED obijcietur,quod talia non ſunt ad conſequentiam trahenda,cùm fiant ex ſpeciali Dei reuelatione, & talia non licet alijs niſi eis,quibus fiunt.de diuor.c. gaudemus. Dicendũ, quòd reuelationes diuinæ fuerunt non quibus hoc licuit, ſed quibus ſignificatum eſt licere, vnde ſi aliquibus ex reuelatione fuiſſet datum illis ſolis liceret:tamẽ omnibus licet pro regula generali. de conuer.coniu.c. verum. & c. ex publico.ſ. quia vltra hoc. apparet ex interpretatione ſacræ Scripturæ, quòd matrimonium ſine copula non eſt confirmatum, quæ ratio allegatur in c. ex publico, & tamen quia neſciretur in quo caſu poſſet diſſolui iudicauerunt conditores iurium in illo caſu poſſe diſſolui, in quo Deus per reuelationem aliquibus oſtendit, quòd diſſoluerent illud recedendo, & dimittendo ſponſas. Sicut autem dicitur de non cõſummato,quod non licet diſſolui illis,niſi in caſibus, qui ſunt ex diuina reuelatione,ita dicetur de conſummato, & à fortiori,quòd illud eſt indiſſolubile abſolutè, niſi ex diuina reuelatione intelligitur, tam per expreſſam ſacræ Scripturæ interpretationem, quàm per occultam Dei admonitionem. Inuenimus autem iſtos tres caſus, in quibus matrimonium contractum, & conſummatum inter infideles diſſoluitur eſſe huiuſmodi, ſcil. ex

B

ſpeciali Dei diſpenſatione,vel prouiſione in fauorem fidei, & ideò in his putamus licere diſſolutionem, & non in alijs. Et apparet de iſtis caſibus, quia ſicut Chriſtus oſtendit ſimpliciter indiſſolubilitatem coniugij, ita Apoſtolus, qui per ſpiritum Sanctum loquebatur expoſuit licere trãſire ad aliud matrimonium in alleg.caſu.1.Cor.c.7. dicens non eſſe dimittendam vxorem infidelem,quãdiu illa habitare conſentit.Poſtea autem dicit,quòd ſi infidelis diſcedat,non eſt enim frater,aut ſoror in huiuſmodi ſeruituti ſubiectus .i. etiam ſi recedat non ſit nobis curæ, quòd nullum damnũ inde prouenit, eò quod non eſt frater,aut ſoror ſeruituti ſubiectus,ideſt,fidelis vir,vel mulier non teneretur ſequi infideles in matrimonijs, etiam non ſunt ſubiecti ſeruituti .i. non tenentur continere illis non continentibus,ſubiecti autem eſſent ſi infideles nollent ſequi fideles,nec cohabitare,ſed recederent, & copularentur alijs: tamen tenerentur abſtinere fideles non tranſeuntes ad aliud matrimonium.

Tres caſus, in quibus ſecundum Apoſtolum licet matrimonium etiam conſummatum diſſolui, altero coniuge infidele manente ſcil. diſceßio,contumelia creatoris, & coactio ad peccatum. Et quid ſit vnumquodq; iſtorum.

QVÆST. C.

C

EX negatione autem iſtius ſeruitutis colliguntur iſti tres caſus, in quibus liceat fideli tranſire ad alia vota viuente coniuge, & diſſoluatur coniugum. Primus eſt, quando fidelis nullo modo vult cohabitare, nam teneretur tunc fidelis ad ſeruitutem.ſ. quòd teneretur continere, & careret actibus coniugalibus propter voluntatem alterius:ſeruitus autem eſt, quando quis tenetur ſequi alienam voluntatem iuſtam, vel iniuſtam, & ſic eſt, quod fidelis teneretur cohabitare volente infideli cohabitare, & quod infideli recedente non liceret fideli recedere, ſed ſeruare continentiam, & fidem thori,ſicut coniugi permanenti in cohabitatione, ſed dicitur quod non eſt ſeruituti ſubiectus, id eſt, non tenetur continere illo recedente, neque ei fidem ſeruare, quam ille non ſeruat, ergo licebit tranſire ad aliud matrimonium, quia alias ſemper ſeruaret fidem, & teneretur continere. Secundus caſus eſt quando infidelis vult cohabitare, ſed non ſine contumelia creatoris, nam tunc contumelia ſoluit ius matrimonij, & ratio eſt, quia ſicut diſcedente infideli, quia non vult cohabitare diſſoluitur matrimonium, quia non eſt fidelis ſeruituti ſubiectus, ita ſi non vult habitare ſine contumelia creatoris, quia vnus caſus redit in alterum, nam infidelis non vult hic cohabitare ſimpliciter, ſed cum contumelia creatoris: fideles autem non debent ſuſtinere contumeliam creatoris in quantum poſſunt, ſed potius mortem ſuſtineant, & tamen infidelis non vult ſine contumelia cohabitare, & quando cogitur deſiſtere à contumelia recedit,ideò idem eſt, ac ſi ſimpliciter recederet nolendo cohabitare,& tamen recedendo ſimpliciter non tenetur ſeruituti ſubiectus fidelis,ſcilic.vt fidem thori ſeruet,ergo licebit etiam hic tranſire ad alia vota. Et idem eſt ſi infidelis in contumelia creatoris perſeuerat, & admonitus à fideli ceſſare non vult,& fidelis recedat, quia melius eſt recedere,quàm manere, nam fidelis non debet ſuſtinere contumeliam creatoris,ideò ſi poteſt cogere infidelem ceſſare à cõtumelia,& cogat manere licet: ſi autem non poteſt, non maneat, ſed recedat, ſi autem tunc recedit, quia tunc infidelis coegit ipſum recedere, eſt idem ac ſi infidelis recederet,& ideò non eſt ei ſeruanda fides coniugij, ſed tranſire licet ad alia vota. Tertius caſus eſt,quando infidelis trahit fidelem ad peccatum mortale, nam tunc fidelis non tenetur manere cum infideli,immò non debet ſi ſentit, aut timet, quod non poterit reſiſtere ſuadenti, & trahenti ad peccatum, cùm nihil ſit, quòd magis debeamus vitare,quam peccatum mortale.Cùm autem recedat in hoc caſu ex neceſſitate, quaſi compellente eum in fuga, infidelis ſi teneretur continere, eſſet ſubiectus ſeruituti propter infidelem, & tamen Apoſtolus dicit, quod non eſt fidelis ſeruituti ſubiectus in huiuſmodi .i. circa actus coniugales,& ſtatum matrimonij, ergo non tenebitur in hoc caſu continere,ſed licebit ei tranſire ad alia vota.

D

E

Probantur magis ſuperiorà.

QVAEST. CI.

ET ſic apparent tres caſus, in quibus diſſoluitur matrimonium inter fidelem,& infidelem, licet ſit conſummatum per copulam : vnus apparet expreſsè ex litera Apoſtoli, alij duo ſequuntur ex eo, nam quòd nolente infideli cohabitare, liceat fideli ad alia vota tranſire,ex litera Apoſtoli patet,quòd vero ſoluatur matrimonium per contumeliam creatoris, & quando infidelis trahit fidelem ad peccatum mortale ſequitur ex illo : nam neceſſe eſt fideli in his caſibus recedere ſi contumeliam euitare non poteſt,& peccatum mortale euitare non valet cohabitando, & tamen ſeruituti ſubiectus eſſet ſi poſtquam recederet cogeretur continere, ſed Apoſtolus dicit non eſſe ſeruituti ſubiectum, ergo licet ei ad alia vota tranſire.Et non potuerunt alij caſus eſſe, in quibus fideli liceret tranſire ad alia vota, niſi hi tres, quia non habemus,quòd matrimonium poſſit diſſolui infidelium niſi ex illa declaratione Apoſtoli, ſed nulli alij caſus poſſunt includi ſub verbis Apoſtoli, ideò non licet in aliquo alio caſu diſſolui matrimonium,patet quia ibi Apoſtolus dicit,quod frater,& ſoror non eſt in huiuſmodi, id eſt, circa matrimonium ſeruituti ſubiectus, & tamen in his tribus caſibus eſſet ſeruituti ſubiectus, ſi non liceret fideli tranſire ad alia vota : in nullo autem alio eſt ſubiectus ſeruituti, etiam ſi matrimonium non diſſoluatur, ideò non licet diſſolui in alijs. Apparet enim, quod quando alter coniugum conuertitur alio manente infideli, licet fideli recedere, ſi vult, deſerendo infidelem nolentem conuerti, & tamen ſi ille vult cohabitare ſine contumelia creatoris non deſerit fidelem, neque cogitur fidelis eum deſerere cum ille nihil mali faciat,quia neque contumeliam infert creatori,neque fidelem ad peccatum trahere conatur, & ſic cum fidelis libertatem habeat manendi,vel recedendi,fidelis non eſt ſeruituti ſubiectus, ideò non poteſt iſte caſus includi ſub verbis Apoſtoli, quia non eſt aliqua ſeruitus fideli : in tribus autem præcedentibus ſecus eſt, quia ibi cogitur fidelis recedere, & non manere cum infideli, ſi autem non liceret ei ad alia vota tranſire, eſſet ſeruituti ſubiectus cum teneretur ex neceſſitate continere,ideò licet in his tribus ſolis diſſolui matrimonium.

F

Non quaſi hoc inſtituerint legum conditores aut canonũ, qui nullam ſuper hoc habent poteſtatem:cùm Chriſtus dixerit matrimonium indiſſolubile,ſed quia hoc conſtat ex intentione Apoſtoli, qui declarauit ea, quæ Chriſtus dixerat eodem ſpiritu Sancto,quo Chriſtus,qui Deus erat, loquebatur. Iſtud apparet ex verbis Innocentij tertij de diuort.capi.quanto, vbi oſtendit caſus, in quibus licet diſſolui matrimonium

A contractum inter infideles,&ponit istos tres,non tamen quasi eos statuat,sed quasi ex verbis Apostoli hoc inferri ostendat cum ait: si enim alter infidelium coniugum ad fidem Catholicam conuertatur altero, vel nullo modo , vel non sine blasphemia diuini nominis , vel eum pertrahat ad peccatum mortale ei cohabitare volente qui relinquetur, si voluerit ad secunda vota transibit : in hoc casu intelligimus , quod ait Apostolus si infidelis discedit,discedat. Frater enim vel soror non est seruituti subiectus in huiusmodi , & canonem etiam in quo dicitur contumelia creatoris soluit ius matrimonij circa eum,qui relinquitur.

Et aduertendum, quòd in his tribus casibus dicit Innocētius fidelem relinqui ab infideli , vt habeat locum dictum Apostoli si infidelis discedit, discedat,nō enim est seruituti subiectus frater , aut soror , nam si non recederet infidelis non haberet locum dictum Apostoli,quando autem discedit infidelis relinquitur, vel deseritur fidelis, si autem ipse non relinqueretur, ipse recederet , ideò vt locum habeant verba Apostoli , debet dici in his tribus casibus , quòd fidelis relinquitur , ideò soluitur matrimonium , & licet ei ad secunda vota transire. Si autem dicatur quomodo relinquitur fidelis, quia solum in primo casu relinquitur , quando discedit infidelis nolens cohabitare , in alijs autem duobus casibus potius recedit fidelis,& deserit infidelem, ne ab eo trahatur ad peccatum mortale, vel vt non audiat blasphemiam creatoris. Dicendum , quòd in omnibus his casibus deseritur fidelis, quia
B in primo casu absolutè deseritur, in alijs duobus cogitur solus manere cum infidelis talia circa ipsum agat, vt cogatur fidelis solus manere, & ita solus dimittitur, ideò rectè dicitur,quod relinquitur in omnibus tribus casibus. Et adhuc apparet magis,quia in contumelia creatoris fidelis recedit , quando infidelis non vult cohabitare sine contumelia creatoris,& tamen dicitur tunc relinqui fidelis , & non recederet , vt patet in alleg.ca. quanto.s. & canonem in quo dicitur contumelia creatoris soluit ius matrimonij circa eum , qui relinquitur,& taliter habentur verba illa per Gregorium in canone 28.q.2. cap. si infidelis.

Conueniens fuit,vt matrimonium inter fidelem , & infidelem posset dissolui in his tribus casibus.

QVAEST. CII.

ET adhuc prædicta apparent , quia Christus est Deus coniugiorum christianor.28.qu.2.c. si infidelis,coniugia autē quæ sunt in fide non sunt maiora fide , ideò potius Deus faciet, quod soluatur coniugium , quam quod pereat fides, sed impediretur fides si matrimonium inter infideles cōtractum nunquam posset dissolui, ergo debuit Christus facere , quod in aliquo casu dissolueretur , patet quia si nolente cohabitare vxore infideli cum viro fideli, teneret matrimonium , non liceret conuerso accipere aliam vxorem , sed obligaretur seruare perpetuam continentiam, quamdiu viueret vxor , sed istud erat difficillimum,ideò vt non cogerentur viri continere nollent viri conuerti,nisi quando conuerterentur vxores, & è contrario nollent conuerti, nisi quando conuerterentur viri,
C & ita impediretur pro maiori parte conuersio ad fidem , ergo debuit tunc matrimonium dissolui , vt liceret fideli transire ad alia vota. Secundò, quia Christus noluit obligare omnes ad ea,quæ sunt perfectionis , sed solum volentes , sicut dixit Matth. 19. capit. Si vis esse perfectus , non enim dixit esto perfectus,sed si vis,& patet magis , quia eod. cap. illi quærenti dederat Christus formam, & regulam habendi vitam æternam , scilicet , quòd seruaret mandata , & quia ille aspirabat ad maiora, dixit ei Christus , si vis esse perfectus , quasi dicat hoc non est necessarium , & tamen inter opera maxime difficultatis posuit Christus esse continētiam perpetuam non habendo vxorem,ergo nollet obligari omnes ad hoc,patet quia Matth.19.cum Petrus diceret Christo, si ita est causa hominis cum vxore sua, non expedit nubere , dixit Christus non omnes hoc capiunt,sed quibus datum est , & ita significauit esse magnam difficultatem , & non esse ponendum in lege , & tamen Christus , quasi poneret hoc in legem , cogeret ad continentiam perpetuam , si non dissolueretur matrimonium, quando infidelis nollet cohabitare fideli. Ergo vel cogeret ad continentiam,vel impediret cōuersionem ad fidem,sed neutrum Christus voluit , quia nullum ad continentiam obligauit,etiam fidem maxime procurauit cum ista esset summè necessaria.Ergo firmitas matrimonij , quæ huic conuersioni obstaret,dissolueretur ab eo. D

Tertiò patet, quia iura asserunt , quòd viri timentes se deseri ab vxoribus retrahuntur à conuersione ad fidem , de diuort.cap.gaudemus, à fortiori ergo retraherentur,si cogerentur seruare perpetuam continentiam , quia hoc est durius, quam deseri ab vna vxore,& aliam accipere , ergo debet tolli firmitas matrimonij in hoc casu , ne impediatur conuersio ad fidem.

Quartò , quia fideles iudicarent se pessimæ conditionis si ipsis ad fidem transeuntibus nollent vxores eorum cohabitare eis, sed acciperent alios viros infideles , & fidelibus non liceret accipere alias vxores , sed tenerentur seruare continentiam,& fidem illis,quæ contempserant eos , & transierant ad alios viros,& ita retraherentur valde à conuersione ad fidem, ne subirent istam,tam grauem conditionem,sed Christus debuit amouere omnia offendicula conuersionis illis , quibus promptius erat manere infideles , quam conuerti ad fidem, ergo debuit facere matrimonium indissolubile , & dissolui in tali casu.

Quintò patet,& clarius , quia istud videtur de intentione Christi ex verbis suis . Nam ipse per conuersionem ad fidem volebat separare viros ab vxoribus, & vxores à viris.Et tamen nolebat cogere eos ad continentiam , quam dixit non conuenire omnibus. Matth. 19. cap. ergo voluit , quod fideles, qui sic diuiderentur ab infidelibus coniugibus non tenerentur ad continentiam , & tamen tenerentur si non liceret eis transire ad alias nuptias,ergo licere debuit,& hoc non potuit licere,nisi dissoluto primo matrimonio,ergo Christus voluit, quòd dissolueretur in tali casu matrimonium. Pater præsuppositum de separatione , quam Christus facere intendebat Matth.10. Nolite arbitrari, quod veni mittere pacem in terram , non veni pacem mittere , sed gladium , veni separare hominem aduersus patrem suum , & filiam aduersus matrem suam , & nurum aduersus socrum suam. & Lucæ 12. dicitur. Putatis , quod pacem veni dare in terram , non dico vobis, sed separationem , erunt autem quinque ex hoc in domo vna diuisi, tres in duos , & duo in tres diuidentur , pater in filium,& filius in patrem suum, mater in filiam , & filia in matrem,socrus in nurum suam, & nurus in socrum suam. Istam autem separationem Christus voluit facere , quia iubebat fidem præponi amori coniugali , & paterno , & cuicunque cognationi,vel gradui attinentiæ , sicut dixit Matth. 10. Qui amat filium , aut filiam super me,non est me dignus , & Luc. 14. apertius illud dixit.Si quis venit ad me,& non odit patrem suum,& matrem,& vxorem , & filios, adhuc autem animam suam non potest esse meus discipulus , & sic Christus voluit facere separationem magnam inter homines eiusdem domus & attinentiæ propter fidem,ergo induceret continētiam perpetuam multis si non liceret ad alia vota transire , & tamen noluit aliquem ad continendum obligare, vel manendum sine coniuge , ergo concessit matrimonium generaliter dissolui,quando fieret discessio ab inuicem propter fidem, scil.non cohabitantibus infidelibus. Et ex his sententijs Domini habuit locum Apostolus, vt diceret : si infidelis discedit, discedat:non est enim frater , aut soror in huiusmodi seruituti subiectus,id est , non obligatur continere propter recessum infidelis,si potest transire ad aliud matrimonium. E

Probatio maioris.

Matrimonium.

F

Matrimonium nunquam dissoluitur,nisi ex dispensatione Dei,etiam apud infideles. Contra Innocentium iterum insurgit, de quo supra,quæstion. 96.

QVAEST. CIII.

EX prædictis apparet , quod matrimonium simpliciter est indissolubile,& nunquam dissoluitur , nisi ex speciali dispensatione Dei,& quia in his tribus casibus inuenitur, quod Deus illud dissoluat , vt apparet ex verbis Apostoli : dicimus illud dissolui. In alijs autem casibus , quos non inuenimus esse de voluntate Dei dicimus matrimonium indissolubile.

Et

A Et non prouenit hæc dissolubilitas inter infideles, quia ibi nō est sacramentum fidei .i.baptismus confirmās matrimonium, & inter fideles sic in omni casu ratum est matrimonium, quia est ibi sacramentum fidei firmans illud, sed dicendum, quòd solum prouenit ex diuina dispensatione, & quia Deus in his tribus casibus sic disposuit, dissoluitur, quia vero non inueniuntur alij generaliter, non dissoluitur in alijs, & tamen nō est ratum, quia est fidelium, & dissolubile, quia est infidelium, sed quia accidit, quòd Deus disposuit circa istos tres casus, qui pertinent ad matrimonium infidelium dissoluitur matrimonium contractum inter infideles, si autem dispossuissent in aliquo casu qui pertineret ad matrimonium infidelium dissolueretur matrimoniū fidelium, & non conuenit plus vni matrimonio, quam alteri ex seipso dissolubilitas. Et patet primo, quia prius omne matrimonium erat dissolubile, tam inter fideles, quàm infideles, fuit autem omne matrimonium effectum indissolubile per sententiam Christi, ergo non fit dissolubilitas aliquando, nisi per Deum, cum Christus dixerit Mat. 19. Quos Deus coniunxit, homo non separet, ergo siue matrimonium infidelium interdum separetur, siue fidelium, non fit hoc, quia est matrimonium fidelium, vel infidelium, sed quia Christus illud dissoluit. Secundò patet, quia si matrimonium infidelium, quia est infidelium non esset ratum, & matrimonium fidelium, quia est fidelium, esset ratum, non posset vnquam dissolui matrimonium fidelium, & tamen dissoluitur, scilicet matrimonium non consummatum per copu-
B lam, & non fit hoc per statutum hominum, sed per reuelationem Dei, de conuer. coniu. c. verum, & cap. ex publico, ergo etiam matrimonium fidelium in aliquo casu dissoluitur per dispensationem, vel dispositionem Dei, & apparet clare, quia indissolubilitas illa intelligitur de omni matrimonio contracto inter legitimas personas, etiam non consummato, & illud nunquam dissolueretur, nisi ex reuelatione Dei: eo. tit. cap. ex parte tua, scil. ex quo matrimonium inter legitimas personas per verba de præsenti contrahitur, illis viuentibus, nullo potest casu dissolui, vt viuente altero alter ad secunda vota transmigret, & additur postea, nisi secus fieret ex reuelatione diuina. Tertiò patet, quia sicut est de matrimonio non consummato, quòd non potest dissolui, nisi in casu à Deo reuelato, ita matrimonium consummatum poterit dissolui, & dissolueretur ex diuina reuelatione, cui simpliciter esset standum, & tunc dissolueretur in illo casu, quem Deus reuelaret, & si in multis reuelaret, in multis dissolueretur, & sic non esset differētia de matrimonio fidelium, & infidelium. Quartò, quia si matrimonium infidelium, ex eo quod est infidelium, esset dissolubile, quia non firmatur per sacramentum fidei .i. baptismi, posset dissolui inter ipsos infideles in aliquibus casibus, & liceret dari repudium, sed falsum est, cùm solum dissoluatur in transitu ad fidem: ergo est dissolubile, quia non est confirmatum per sacramētum fidei. Quintò, quia matrimonium inter infideles dicitur non ratum, & illud est dissolubile, ergo si ex eo, quòd est infidelium esset dissolubile, dissolueretur quando manent ambo infideles, quia illud est infidelium, quod inter infideles est potius quam cum alter est factus fide-
C lis, & alter infidelis, & tamen inter ipsos infideles in nullo casu dissoluitur, sicut inter fideles non dissoluitur, ergo non est dissolubile, eò quod infidelium est, sed solum dissoluitur, quando vnus ad fidem transit, & alius non, in tribus casibus suprapositis, & istud est in fauorem fidei eo, quòd fidelis non debet esse subiectus seruituti infidelium, ergo non dissoluitur, nisi quia specialiter Deus in illis casibus dispensauit, & non eo quod est infidelium. Sextò istud adhuc magis appareret, quia si matrimonium infidelium esset dissolubile, in quātum est infidelium, & non haberet eādem firmitatem, quam matrimonium fidelium, cùm in matrimonio vir, & vxor ad paria iudicentur, de diuort. cap. gaudemus, in casu quo dissolui posset in fauorem vnius coniugis dissolueretur in fauorem alterius, alias non dissoluitur in quantum matrimonium, & tamen non fit sic, quia quando alter infidelium conuertitur, alio manente in infidelitate, neque volente cohabitare fideli, dissoluitur matrimonium. 1. Corinth. 7. & iste est præcipuus casus dissolutionis, & tamen si fiat è contrario non dissoluitur, vt si in dicto casu velit infidelis cohabitare fideli, & nolit fidelis, sed recedat, non dissoluitur matrimonium, nec licet fideli transire ad secundas nuptias, quandiu vixerit infi-
D delis, & continet, & tamen si matrimonium infidelium esset indissolubile, quando alter coniugum nollet cohabitare, sicut dissolueretur recedente infideli, ita dissolueretur nolente cohabitare fideli, & tamen non est verum, quia in vno casu dissoluitur, in alio non, ergo non dissoluitur quasi ipsum in quantum est infidelium sit infirmum, sed quia Deus dispensauit in casu illo in fauorem fidei, vt fidelis non sit subiectus infideli ad seruitutem, & ita nolente cohabitare infideli dissoluitur, sed infidelis seruit fideli, quia si recedit fidelis nolens cohabitare non licet infideli transire ad aliud matrimonium quandiu fidelis continet, quia matrimonium adhuc non est dissolutum, vt infra tangetur, & ideò dicendum, quòd omne matrimonium est de se simpliciter indissolubile per indissolubilitatem, quam accipit ex sententia Christi, & non est potius matrimonium contractum inter fideles, quam contractum inter infideles dissolubile de se, sed vtrunque dissoluitur in casu diuinæ reuelationis. Et quia de matrimonio fidelium reuelauit Deus vnum casum in quo dissoluatur in illo solo dissoluitur, & si plures reuelasset in pluribus dissolueretur. Matrimonium autem contractum inter infideles dissoluitur in tribus casibus, quia istos tres Deus reuelauit in verbis Apostoli, vt inductum est, & hoc in fauorem fidei. Si autem plures reuelasset, aut pauciores in illis solis dissolueretur, & non dissoluitur matrimonium infidelium, quasi infirmus sit, & matrimonium fidelium tanquam firmius, per sacramentum fidei non dissoluatur.

Sed obijcietur, quia aliter dedit causam Innocent. tertius, E in c. quanto. de diuort. s. Quia licet matrimonium verum inter infideles existat, non tamen est ratum: inter fideles autem verum, & ratum existit, quia sacramentum fidei, quod semel admissum est, nunquam amittitur. Dici potest duobus modis. Vno modo, quòd iste idem Innocentius tertius posuit aliam veriorem rationem ad hoc, & illam sequimur, scil. quod omne matrimonium legitimè contractum sit indissolubile, nisi obstet diuina reuelatio, quam sequi debemus, & quia quantum ad illos tres casus est diuina dispensatio quòd dissoluatur, dissoluitur. Istud patet de conuer. coniug. ca. ex parte tua, vbi dicitur ex quo matrimonium inter legitimas personas per verba de præsenti contrahitur, illis viuentibus in nullo potest casu dissolui, vt viuente reliquo alter ad secunda vota transmigret. Et ista decretalis ex parte tua est Innocentij tertij, sicut illa decretalis quanto: in qua posuit aliam suprādictam responsionem, quam non sequimur. Sed quia aliquis dicet, quòd inter verba eiusdem non sit repugnantia, poterimus dicere, quòd id quod asserit Innocentius ibi, verum est, & tamen causa, quam dat non est vera, aut propriè assignata. Nec istud est inconuenienter dictum, aut contra iura, quod magis infra, in simili dubio declarabimus respondendo ad argumenta, quæ facit iste idem Innocentius in capitul. gaudemus.

Infidelis quando dicatur discedere à fideli, tribus enim modis, iuxta primum casum dicitur.

QVÆST. CIV. F

NVNC redeamus ad tres casus suprapositos, in quibus dissoluitur matrimonium altero coniugum, scil. infideli discedente. Dicendum autem, quòd infidelis discedere dicitur, quando nullo modo vult cohabitare fideli post conuersionem, & hoc fit tribus modis, vnus est quando ante conuersionem ambo coniuges cohabitant, & quando vnus conuertitur alter statim transit ad alia vota. Secundus est quando infidelis nō transit ad alia vota, sed manens velut in viduitate. Tertius est quando vno coniugum conuerso ad fidem alius habebat alterum coniugem. s. quando vir infidelis repudiat vxorem, & illa accipit alium virum, & ille aliam vxorem, & post hoc alter de illis conuertatur est legitimus coniux suus in alio matrimonio, nam neuter eorum legitime coniungitur ei cui coniunctus est, si in hoc casu conuertatur vir, & requirat vxorem repudiatam, quæ iam transiuit ad alium virū, quòd cohabitet sibi, & illa non vult, dicitur discedere: similiter si vxor conuertatur, & requirat virum repudiantem, quòd cohabitet ei iam conuersæ, & ille non vult dicitur discedere,

A de omnibus enim his casibus, vel modis intelligendum est, quòd infidelis discedit, & ideò in omnibus dissoluitur matrimonium. Cùm dicat Apostolus si infidelis discedit, discedat, id est, si non vult cohabitare, non est curandum, neque propter hoc fidelis debet deserere fidem, vt illum sequatur, sed dissoluetur matrimonium, & quia in nullo istorum trium vult cohabitare in omnibus eis dicitur discedere, & dissoluitur matrimonium. Causa autem, quare dissoluatur tunc matrimonium, est fauor fidei, cùm dicit Apostolus non est in huiusmodi frater, aut soror seruituti subiectus, seruiret autem, si nolente infideli cohabitare, & exhibere obsequia coniugalia, teneretur manere continens. Et est fauor, nam de rigore indissolubilitatis etiam si alter coniugum discedat, quandiu vixerit, manebit matrimonium, & tenebitur qui relictus est continere, sed hic si fieret sic eis, qui conuertebantur cum multi viri in conuersione separentur ab vxoribus, & vxores à viris, sicut dicitur Luc. 12.ſ. quia in eadem domo erunt quinque, duo diuisi in tres, & tres in duos: esset necesse multis eorum, qui conuertebanrur, continere: quod magnum impedimentum præstaret conuersioni, ideò debuit dispensari, quòd dissolueretur matrimonium, & ita factum est, sicut supra diximus.

In qu. 102. Cùm autem dixit Apostolus non est frater, aut soror subiectus seruituti: intellexit de continendo secundum alienam voluntatem, quòd si infidelis velit cohabitare teneretur fidelis cohabitare, & si infidelis nollet cohabitare, sed ad alia vota transire, quod teneretur fidelis propter ipsum continere, idcò non tenetur, sed liber est, quòd si transierit infidelis ad alias nuptias, vel noluerit cohabitare statim liceat fideli transire ad aliud matrimonium. Aliter potest etiam intelligi. Non est subiectus frater, aut soror, id est si recesserit infidelis nollens cohabitare, non tenetur fidelis redire ad infidelitatem, vt maneat cum coniuge, quasi teneatur ex lege coniugij ad cohabitandum, & quia non potest cohabitare manendo in fide tenetur cohabitare redeundo ad infidelitatem, nam tunc fortior esset lex coniugum, quam necessitas fidei, cùm cogeretur à fide recedere propter indiuisibiliratem coniugij, & tamen maior est necessitas fidei, quam indiuisibilitas matrimonij, ideò dissoluitur matrimonium, vt non pereat fides, sic exponit Ambr. ad Hilarium, & habetur 28.q.1.cap. si infidelis.ſ. Si infidelis discedit, dicit Apostolus, discedat, non est subiectus frater, aut soror seruituti in huiusmodi, id est, si infidelis noluerit esse cum coniuge fideli, hic cognoscat fidelis suam libertatem, ne ita se subiectum putet seruituti, vt ipsam dimittat fidem, ne coniugem amittat infidelem. Sed adhuc aliquid debet addi ad istum intellectum, scil. non solum est liber fidelis, ita quod non debeat redire ad infidelitatem, vt maneat cum vxore, sed quod intelligat non esse necessarium, aut nullam vxorem habere, aut reuerti ad infidelitatem cum vxore, quæ non vult cohabitare fideli, nam non est isti seruituti subiectus, sed potest non perdendo fidem non perdere vxorem, scil. quia si illa noluerit cohabitare poterit accipere aliam fidelem, quæ cohabitet, & hoc est dissolui matrimonium. Et istud patet, quia de primo nullum dubium erat, cùm non solum fidelis factus non debeat reuerti ad infidelitatem propter vxorem, sed potius admonente Christo debet qui infidelis est dimittere vxorem, vt fidelis efficiatur: Matth. 10. & Luc. 12. & 14. Alius quoque sensus esse poterat. Non est subiectus fidelis seruituti.ſ. vt redeat ad infidelitatem propter infidelem coniugem, sed est subiectus necessitati continẽdi, cùm sit melius vxorem perdere, quam fidem. Sed adhuc iste sensus non satisfacit, quia redit in præcedentem.ſ. quod non est obligatus fidelis redire ad infidelitatem propter vxorem, & tamen istud iam Christus dixerat plane. Ideò accipi debent verba Apostoli in casu, in quo seruiant de dubio, & dicemus, quòd non est subiectus frater, aut soror seruituti recedente infideli, scil. quòd sicut non tenetur dimittere fidem propter voluntatem alterius, ita neque cogetur continere, sed licebit ad alia vota transire, sic exponitur de iure, de diuort. cap. quanto, & iste est verus sensus.

B

C

D

Fidelis ad alia vota transire potest, cùm infidelis à se recedit, & quomodo.

QVÆST. CV.

Quæst. præc. DIXIMVS autem, quòd tribus modis dicitur infidelis recedere à fideli. Dicendum, quod in omnibus licet fideli transire ad alia vota, quia in omnibus illis dicitur, quod non est seruituti subiectus. Est tamen aduertendum, quod licet discedat infidelis nolens cohabitare, debet prius à fideli admoneri, vt cohabitet, & si non vult tunc licet fideli transire ad alia vota, & hoc fit propter duo. Primò, vt fidelis sit certus, quòd ei licet transire ad alia vota, nam tunc licet ei transire, quando infidelis non vult ei cohabitare, sed discedit, & tamen non constat plene de voluntate infidelis coniugis, quousque sit requisitus an velit discedere, quia potest primum dicere, quod vult discedere, & quando fuerit requisitus, quòd cohabitet, alioquin quod transibit fidelis ad alia vota, fortè pœnitebit tractus ex consuetudine prioris vitę, & dicet, quod vult cohabitare. Ad hoc ergo, quod plenè constet an cohabitare velit, vel non, debet requirere eum. Secundò, vt securior sit, si ad secunda vota transierit, nam si transiret, poterat ei obijcere, quod non licuisset ei transire cum hoc non posset, nisi nolente infideli cohabitare, de quo non erat certitudo, ideò non licuit transire, vt autem hoc obijci non possit debet fidelis admonere infidelem, vt cohabitet, & adhibere testes huius requisitionis, vt si ille responderit, quod non vult, habeat fidelis testes, quibus probet, quod possit ad alia vota transire, sic dicit glo. in cap. quanto, de diuor. super patre, qui relinquitur, scilicet. Sola contumelia creatoris, soluit matrimonium, quando non vult cohabitare, & peruenit ad notitiam alterius, debet tamen adhibere testes, quod non vult illi cohabitare ne impediatur postea contrahens: istud enim sufficit de rigore iuris in omnibus his modis ad dissoluendũ matrimonium, & tamen de æquitate nõ debet idem fieri in omnibus, sed in quibusdam potius quam in alijs expectari: si enim sit primus modus, quod ambo coniuges cohabitabant, quando alter eorum conuersus est, licet infidelis requisitus dicat nolle cohabitare, non conuenit, quod statim transeat fidelis ad alia vota, quia infidelis cum adhuc contineat non accipiendo alterum coniugem potest pœnitere, & etiam conuerti, atq; ad hoc dispositus est quandiu non transit ipse ad alia vota, neque fidelis: si autem fidelis transeat ad aliud matrimonium ablata est infideli spes de habendo priorem coniugem, ideo non transibit iam ad fidem. Vnde aliquandiu quãdiu infidelis non transit ad aliud matrimonium melius est, & magis ad charitatem pertinens, quod fidelis, neque aliam cõiugem accipiat, neque ad religionem transeat quousque ex perseuerantia agnoscatur mens infidelis obstinata in infidelitate, quia tunc æquum est, quod non amplius expectet fidelis, sed vel aliud matrimonium transeat, vel ascendat ad ordines sacros, vel intret religionem.

Si autem sit secundus modus.ſ. quod infidelis statim post conuersionem alterius coniugis ad fidem transeat ad aliud matrimonium, videtur mens eius in infidelitate obstinata, & abstuliſſe sibi occasionem conuersionis, inquantum accepit alium coniugem, ideo coniugi fideli statim licet transire ad alia vota, sed adhuc debet requirere infidelem, an debet cohabitare, alias non debet transire ad alia vota. Aliquis dicet istud non esse necessarium, neque conueniens: nam ex eo, quod infidelis trãsiuit ad alia vota, videtur dissolutũ esse matrimoniũ inter fidelem, & infidelẽ, & iam non esse possibilem cohabitationem coniugalem inter eos. Dicendum quod est vtilis requisitio, quia si fidelis conuersus transiret ad alia vota dissolueretur matrimonium prius, & ideo non eratvtilis requisitio, quia etiam si infidelis conuerteretur non posset cohabitare ei, & tamen si infidelis transiuit ad alia vota non dissoluitur matrimoniũ, quia est ibi, sicut quando infideles se repudiant, & non soluitur matrimonium, sed manent legitimi coniuges, & ideo licet eis redire ad primum matrimonium, & non licet manere in secũdo, ideo admonẽdus est infidelis, qui sic transiũit ad alia vota, vt cohabitet fideli: nam potest cohabitare, & si voluerit tunc conuerti non poterit fidelis accipere aliam coniugem, sed tenebitur recipere illam ad cohabitationem, si

E

F

Requisitio infidelis est necessaria.

autem cohabitare velit, & non conuerti, non tenebitur fidelis cohabitare, licet possit: & tamen non licebit ei transire ad aliud matrimonium, sed si adhuc infidelis, qui ad alias nuptias transierat conuertatur, antequam fidelis transeat ad aliud matrimonium, tenebitur illum recipere ad cohabitationem. de diuort.c. gaudemus. Si autem sit tertius casus est dicendū, sicut de primo, nam si vir repudiauerat vxorem, & accepta alia postea cōuertatur, debet requirere eam, quam repudiauit an velit conuerti, & si voluerit conuerti tenetur eam accipere, & si non vult conuerti, vult tamen cohabitare tenetur vir, aut ei habitare, aut nullam aliam accipere ea viuente, quia est legitima eius in alleg.c. gaudemus. Si aūt illa dixerit, quod neq; cōuerti vult, neq; cohabitare, sed manere cum viro, ad quem transiuit, licet fideli coniugi statim transire ad aliud matrimonium, & tamen si antequam transeat conuertatur vxor repudiata cogetur eam recipere. eod.c. gaudemus, si autem requirit tunc virum, quod vult ei cohabitare, sed non conuerti, non licebit viro accipere alteram.

In 3. casu quid.

Contumelia creatoris, quæ dicatur iuxta 2. casum.

QVÆST. CVI.

EST nunc dicendum de secundo casu., scil. de contumelia creatoris, & primo quid vocatur contumelia creatoris. Dicendum quod contumelia creatoris dupliciter accipitur. Vno modo in agendo aliquid contra Deum. Alio modo non tolerando laudes Deo debitas. Primo modo est contumelia blasphemia, si infidelis dicat malum de Christo, vt quia non est Deus, vel aliquid malum falsum, aut turpe, quod in iniuriam eius cedit, & tunc contumelia, & blasphemia conuertūtur, sic accipitur de diuort.c.quanto. cùm dicitur; altero vero non sine blasphemia diuini nominis cohabitare volente, & tamen eod.c.postea dicitur cōtumelia creatoris soluit ius matrimonij, & in c.gaudemus. vocatur contumelia, & ideo blasphemia pro contumelia accipitur. Alio modo accipitur pro non sustinere laudes debitas Deo, quod etiam redundat in blasphemiam, nam sicut non dicere de Deo falsum, aut malū est Deo debitum, quia in eo malum non est, ita dicere de Deo bonum est Deo debitum, quia ipse summus bonus est, & omnibus benefaciens, sicut ergo dicere de Deo malum, & falsum est blasphemia, quia hæc sunt Deo indigna, ita non sustinere de eo bonum dici est blasphemia, quia sunt ei laudes debitæ, & ideò vtrunque vocatur secundum iura contumelia creatoris, de isto secundo loquitur Ambrosius, & Greg. & habetur 28.q.2.c. si infidelis discedit. s. contumelia quippe creatoris soluit matrimonium circa eum, qui relinquitur, nec est fides seruanda coniugij ei, qui propterea discessit, ne audire Christum esse Deum Christianorum coniugiorum. Sicut autem accipitur de ista laude Christi, est accipiendum de omnibus alijs, quia quamcunque nollet audire infidelis facit cōtumeliam, cùm Christus sit maior omni laude, & superior ea, & in isto modo infidelis nihil mali dicit de Christo, & tamen non vult audire laudem Christi, quod facit, quia valde odit Christum. eod. tit. si infidelis. s. Si infidelis discedit odio fidei christianæ, discedat. Est autem differentia inter istos modos contumeliæ, quia in primo modo discedit fidelis ab infideli, ne audiat contumeliam creatoris. i. blasphemiam, & non recedit tunc infidelis. In secūdo modo recedit infidelis, quia nō sustinet audire laudes Christi, & non recedit tunc fidelis. Sed dicetur quomodo habet locum hic dictum Apostoli, ex quo matrimonium dissoluitur. s. si infidelis discedit, discedat, nam non discedit infidelis in primo modo, sed fidelis. Dicendum quod infidelis dicitur discedere, non quod ipse verè discedat, sed quia fidelem discedere cogat, nam fidelis non debet sustinere blasphemiam Christi, sed vel eam tollere si potest castigare blasphemum, vel saltem fugere ne audiat illam, & ideò potens castigare blasphemātem debet discedere, sed blasphemans coget ipsum à se discedere, ergo idem est, ac si infidelis discederet à fideli, quia ipsum à se fugat, sic accipit Aug. libr. 1. de sermone Domini in monte, & ibi 28.q.1. c.idolatria. s. Sed quisquis eam quoq; vxorē dimittit à qua ipse cogitur fornicari causa vtiq; fornicationis dimittit, velut si aliquem vxor cogat sacrificare idolis, qui talem dimittit causa fornicationis dimittit, non tantum illius, sed & suæ: illius, quia fornicatur, suę ne fornicetur. In secundo modo infidelis discedit propter contumeliam creatoris. s. faciendo ei contumeliam, nolendo audire laudes illius, & tunc propriè reducitur in primum modum., qui est Apostoli, s. Quando infidelis discedit nolens cohabitare fideli, & non est distinctus modus contumelię à primo modo.

Sed dicendum, quòd quando loquitur de contumelia creatoris communius accipimus in primo modo: patet per distinctionem, quæ fit de diuor.c.quanto. & c.gaudemus. Cùm dicitur de coniuge infideli: Aut vult cohabitare fideli, aut nullo modo, aut non vult sine contumelia creatoris: ergo non habitare sine contumelia creatoris est habitare, & non discedere, quia alias non distingueremus inter nullo modo velle cohabitare, & cohabitare non sine contumelia Dei. Secundò patet, quia distinguimus istos tres casus, scilicet discedere, habitare cum contumelia creatoris, trahere ad peccatum mortale, c.quanto. & c.gaudemus, & tamen si accipiatur contumelia creatoris secundo modo, id est, nolle audire laudes Dei, & ideò discedere, non differunt tres casus suprapositi, quia secundus incidit in primum, ergo potius debet accipi, & accipitur contumelia creatoris primo modo, quam secundo.

Trahere ad peccatum mortale quomodo intelligitur iuxta tertium casum.

QVAEST. CVII.

TERTIVS casus est quando infidelis cohabitat fideli coniugi, & tamen trahit eum ad peccatum mortale, & aliter non vult cohabitare, est tamen dubium quomodo intelligitur trahere ad peccatum mortale, quod dissoluit matrimonium. Dicendum, quod hoc maximè intelligitur si infidelis suadeat fideli reuerti ad infidelitatem iam dimissam. Hoc autem est mortale peccatum, & grauissimum quidem, & maxime periculosum: cùm sit enim fides maxime necessaria, & fundamentum omnium virtutum acceptarum Deo, nullum peccatum est grauius, quam infidelitas, quæ tollit omnem virtutem negando fundamentum, vel tollendo illud, & licet infidelitas sit mala, est deterior quando quis venit ad fidem, & postea retrocedit: melius enim fuerat viam Domini non cognoscere, quam post agnitam retroire 2.Petri 2.cap. & de apoſta.c.quidam sicut. Alio modo potest intelligi de quocunque peccato mortali, ad quod fidelis impellitur ab infideli, & maximè si est aliquid, quod sapiat infidelitatem, vt si infidelis non suadeat infideli reuerti ad infidelitatem priorem, sed suadeat obseruare aliquam cœremoniam, vel ritum prioris infidelitatis: nam hoc est redire in infidelitatem, licet indirecte, & tales vocantur apostatæ quasi à fide recesserint: in alleg.c. quidam, sicut & agitur ibi de quibusdam infidelibus iam conuersis ad Christum, qui aliquas cœremonias prioris infidelitatis obseruant, cùm dicitur, cum prioris ritus reliquias retineant christianæ religionis decere tali commixtione confundunt, & circa tales de infidelitate conuersos dicit Apostolus, sine causa laboratum esset, id est inutiliter: sicut dicitur ad Gala.4. Dies obseruatis, menses, tempora, & annos: timeo ne forte sine causa laborauerim in vobis. Hoc dixit, quia Galathæ erant Iudæi, & conuersi fuerant ad Christum prædicante Paulo: Nunc vero iterum redibant ad obseruandas ferias Iudæorum, quæ sunt cœremoniæ legales, ideò dicit Apostolus, quòd sine causa, id est inutiliter laborauit in eis, quia idem erat nunc, ac si non conuersi fuissent. Etiam de omnibus alijs peccatis mortalibus potest intelligi, ad quæ vnus coniugum alium trahit, vt est furtum, adulterium, idolatria, & huiusmodi: nam si non possit fidelis coniux euitare ista peccata, discedet, & dissoluetur matrimonium: sic dicit Augustin. libr. de fide, & operibus, & habetur.28. quæst.1.c. vxor. s. vxor legitima societate coniuncta sine culpa relinquitur, si cum viro christiano permanere noluerit, attenditur eo modo eam rectissimè dimitti si viro suo dicat, non ero vxor tua, nisi mihi de latrocinio diuitias congreges: aut nisi solita lenocinia, quibus domum nostram transigebas etiam christianus exerceas, aut si aliquid aliud flagitiosum, aut facinorosum in viro suo non erat, quo delectata, vel libidinē explebat, vel facilem vitā habebat, vel etiam ornatior incedebat. Dicendum autem,

Casus terribilis.

A quòd iſte caſus eſt multum terribilis ad diſſoluendum matrimoniũ, quia cauſa fidei eſt fauorabilis valde, & ideò conceſſit Deus, quod recedente infideli poſſet fidelis tranſire ad aliud matrimonium, ne timore continentiæ ſeruandæ non conuerterentur, qui viderent ſe deſerti ab vxoribus. ſ. quia parum erat conuerti, ſi conuerſi redirent iterum ad infidelitatem, melius erat nunquam fuiſſe conuerſum, 2. Petr. 2. cap. debuit concedi id per quod fideles conuerſi non traherentur ad infidelitatem, & tamen poterat vnus coniux infidelis peruertere fidelem incitando ipſum ad peccatum mortale, ergo debuit licere dimittere talem coniugem, & tranſire ad alia vota.

Quomodo infidelis dicatur diſcedere à fideli cogendo eum peccare mortaliter.

QVAEST. CVIII.

SED tunc dicetur quomodo pertinet hoc ad modum literę Apoſtoli ex qua licet fideli trãſire ad aliud matrimonium ſ. ſi infidelis diſcedit diſcedat: nam hic non diſcedit infidelis, ſed fidelis dimittit infidelem. Dicendum, quòd ad illud dictum Apoſtoli pertinet, & dicitur diſcedere infidelis: nam licet non diſcedat, cogit diſcedere infidelem à ſe eum effugando: nam fidelis tenetur fugere peccatum mortale, ſi ergo infidelis coniux ſuadet ad peccatum mortale, & fidelis non poteſt aliter illud effugere, niſi pariter effugiendo à coniuge tenetur fugere, & ita qui præſtat cauſam fugiendi ipſum fugat, & ſic ab ipſo, quem fugat fugere dicitur, & tamen fidelis recedens ab infideli cauſa fidei non tenetur manere ſine coniuge, quia non eſt in his frater aut ſoror ſeruituti ſubiectus, ergo licet tranſire ad aliud matrimonium, & ideò ſoluitur primum matrimonium. Sed adhuc dicendum, quod cum in ca. quanto. & c. gaudemus. dicitur, quod non vult cohabitare ſine hoc, quod pertrahat ad peccatum mortale: intelligitur de inductione, quaſi neceſſaria ad peccandum: cùm vtrobique dicatur pertrahat: verba autem trahendi ſignificant neceſſitatem, vel violentiam. Ducere autem ſignificat rem voluntariã, ſicut dixit Seneca: quòd animus hominis generoſus melius ducitur, quam trahatur. Etiam quia non dicitur ſolum trahat, ſed pertrahat, & iſta præpoſitio per ſignificat complementum, vt dicatur pertrahere alium, qui compleuit ipſum trahere. Ex hoc apparet, quod ſi infidelis coniux ſuadeat fideli cõiugi aliquod peccatum mortale, non propter hoc ſtatim diſſoluitur matrimonium, aut diſcedere poteſt fidelis, qui ſuadetur ad malum, ſed ſolùm quando illa ſuaſio, vel ſolicitatio eſt talis, vt fidelis non poſſit vitare peccatum mortale cohabitando, nam tunc licebit recedere. Et patet hoc primo ex ſignificatione verbi pertrahere, quod inducit violentiam, vt dictum eſt: Leuis autem ſuggeſtio non facit violentiam: ideò non eſt verum, quòd quomodocunque coniux coniugi ſuadeat malum facere, ſoluatur matrimonium.

B

C

Secundò, quia iſtud debet reduci ad verbum Apoſtoli. ſ. ſi infidelis diſcedit, & tamen per leuem ſuggeſtionem nõ poteſt dici, quod diſcedat infidelis, quia neq; diſcedit, neq; compellit diſcedere fidelem, ſed cum eſt magna ſuggeſtio, quæ quaſi violenter adducit, nam tunc licet non diſcedat infidelis cogit diſcedere fidelem, cùm ſibi ſit neceſſarium, aut ſubuerti, aut recedere, & ſic qui eum à ſe fugat cogendo recedere dicitur ab eo diſcedere. Iſtud autem eſt quando ſuggerit quis alteri faciendum, qui aliquo modo cogere poteſt, ita vt non ſit ſola ſuggeſtio, ſed mandatum, vel coactio, vel eſt tanta ſollicitudo, & perſeuerantia inducentis ad malum, quod vix poſſit euadere quin turbetur, & concipiat, quod ſuadetur, licet in prima oblatione non placeat, quod ſuggeritur.

Coniugem nolle cohabitare niſi trahendo ad peccatum mortale duobus modis eſſe poteſt, & in vtroque matrimonium diſſoluitur.

QVÆST. CIX.

SED adhuc dicendũ, quòd dupliciter poteſt intelligi, quòd infidelis coniux nolit cohabitare, niſi trahendo ad peccatum mortale. Vno modo, quòd coniux dicat, ego non manebo tecum, niſi facias talia, & talia, & iſta ſunt peccatum mortale. Secundo modo, quòd no cohabitet ſine peccato, id eſt, quandiu cohabitat non vult ceſſare à ſuggerendo malum cõiugi, vel inducendo ad malum. De primo loquitur Auguſt. lib. de fide, & operibus, vt habetur. 28. qu. 1. ca. vxor, ſ. Vxor legitima ſocietate coniuncta, ſine culpa relinquitur. Et ſequitur: attenditur eo modo eam rectiſſimè dimitti ſi viro ſuo dicat, non ero vxor tua, niſi mihi de latrocinio diuitias congreges, aut niſi ſolita lenocinia, quibus domum noſtram tranſigebas etiã chriſtianus exerceas, & ita iſta vult cohabitare trahendo virum ad iſta crimina, quibus ſi vir non conſentit illa recedit. De ſecundo modo patet quando fœmina incitat valde virum ad peccatum: non enim ipſa tunc diſcedit, ſi nõ ſuaſerit viro peccatum, ſed quandiu manet ſemper ad peccatum mouet, & vir, vt non trahatur finaliter in peccatum, fugit. Sic dicit Auguſt. lib. 1. de ſermone Domini in monte, & habetur: 28. q. 1 c. idolatria. ſ. Sed quiſquis eam quoque vxorem dimittit, à qua habere cogitur fornicari, cauſa vtique fornicationis dimittit, velut ſi aliquem vxor cogat ſacrificare idolis, qui talem dimittit cauſa fornicationis dimittat, non tantum illius, ſed & ſuæ, illius quia fornicatur, ſuæ, ne fornicetur. Et ita dicit recedendum eſſe ab vxore, quæ ad peccatum trahit. Sed tunc eſt dubium in quo caſu horum eſt verum, quod diſſoluatur matrimonium. Dicẽdum quod in vtroq; caſu, & ambo ponuntur pro vno .ſ. cum infidelis trahit fidelem ad peccatum mortale. Dici tamen poteſt, quod primus modus magis conuenit ad intentionem Apoſtoli, cùm dicat ſi infidelis diſcedit, diſcedat, & in iſto modo recedit infidelis, cùm dicat non ero vxor tua, niſi mihi de latrocinio diuitias congreges .i. non manebo tecum, ſed recedam, nec intelligitur de tempore contrahendi, quaſi iſta ſit conditio appoſita matrimonio, ſed intelligitur de conuerſione ad fidem .ſ. quod cum ambo coniuges erant infideles, & vir exercebat aliquod peccatum quo vxor delectabatur. Nunc vero factus fidelis non vult exercere peccatum illud, dicit vxor non ero vxor tua. i. non manebo tecum ſi hoc non facias, & patet hoc ex litera ipſa. Nam cum dicitur ſi viro ſuo dicat non ero vxor tua, niſi mihi de latrocinio diuitias congreges, aut niſi ſolita lenocinia, quibus domum noſtram tranſigebas etiam chriſtianus exerceas, ergo cum prius habitabant ambo infideles exiſtentes vir exercebat iſta delicta, & quia nunc fidelis factus ea exercere non vult, deſerit eum vxor ſua. Sed tunc dicendum, quòd iſte caſus redit in primum caſum, ſcilicet illum, quem ponit Apoſtolus, ſcilicet ſi infidelis diſcedit, diſcedat: nam vir non recedit hic, id eſt, fidelis, ſed infidelis. Cùm dicat non ero vxor tua, id eſt non manebo tecum, & tunc recedit, & hoc modo omnes tres caſus ſunt vnus, & ideò, ſcilicet ſi non vult vllo modo cohabitare. ſ. non ſine contumelia creatoris: ſi non niſi trahat ad peccatum mortale, quia in omnibus tribus diſcedit infidelis à fideli iuxta verba Apoſtoli. Et tamen circa iſtum receſſum differt, quòd aut recedit infidelis non pro aliqua cauſa ſpeciali, ſed quia non placet ſibi cohabitare conuerſo ad fidem, & hoc ſignificatur, cùm dicitur ſi nullo modo infidelis vult cohabitare. Contumelia, & peccatum mortale ſunt duo modi, in quibus diſcedit infidelis ex aliqua cauſa ſpeciali, nam contumelia hoc modo eſt, quando infidelis non potens tolerare laudes Chriſti recedit, vt non audiat illas: peccatum mortale, aut trahere ad peccatum mortale eſt, quando infidelis conatur trahere fidelem ad peccatum mortale, & quia non vult fidelis ad illud trahi recedit fidelis. Aut poſſunt alio modo diſtingui iſti tres caſus tenendo hoc præſuppoſitum, ſcilicet aliquando infidelis nullo modo vult habitare cum fideli. Aliquando autem vult, ſed cum certis modis. Primum ſignatur in illo caſu quo dicitur, quod nullo modo vult cohabitare infidelis fideli, ſed diſcedit. Secundum applicatur duobus caſibus, nam aliquando vellet infidelis cohabitare coniugi fideli, vtpote quia diligit eam, & tamen nollet audire laudes Chriſti contra conditionem ſuæ infidelitatis. Tunc ſi non ceſſante fideli à laudibus Chriſti, diſcedat infidelis, quia non poteſt ſuſtinere nomen Chriſti, dicitur diſcedere propter contumeliam creatoris. Si autem vellet cohabitare infidelis fideli, & tamen retinere priora vitia, quibus delectabantur manentes, vel ditabantur, quæ non conueniunt ſtatui chriſtiano, & quia fidelis non vult illa exercere quantumcunque ſolicitetur ab infideli recedere infidelis quaſi iam non placeat ſibi conuerſatio illa,

D

E

F

Aliorũ diſtinctio iſtorum triũ caſuum.

& huic modo concordant allegata verba Auguſtini, ſcilicet ſi viro ſuo dicat nõ ero vxor tua, niſi mihi de latrocinio diuitias congreges, aut niſi ſolita lenocinia, quibus domum noſtram tranſigebas, etiam Chriſtianus exerceas, aut ſi quid aliud, vel facinoroſum aut flagitioſum in viro ſuo nouerat, quo delectata, vel libidinem explebat, vel facilem victum habebat, vel etiam ornatior incedebat.

Recedere infidelem à fideli quo ſenſu ſit accipiendum.

QVÆST. CX.

SED dicendum, quod licet iſte modus videatur magis cõuenire verbis Apoſtoli non eſt iſte quem ſequuntur iura, quia iſta non poſſunt differre à primo, vnde ſecundum communẽ expoſitionẽ iurium in primo modo recedit infidelis à fideli. In duobus autem modis alijs recedit è contrario fidelis ab infideli. Et patet hoc de diuor. c. gaudemus: cum dicitur: Nunquam ea viuente licitè poterit aliam etiam ad fidẽ Chriſti conuerſus habere, niſi poſt conuerſionem ipſius illa renuat habitare cum ipſo, aut etiam ſi conſentiat non tamen abſque contumelia creatoris, vel vt eum pertrahat ad peccatum mortale, in quo caſu reſtitutionem petenti etiam ſi de iniuſta ſpoliatione conſtaret reſtitutio negaretur, quia ſecundum Apoſtolum ſoror aut frater non eſt huiuſmodi ſubiectus. Et ita apparet primo diſtinctio in his, quia in vno dicitur, niſi poſt conuerſionẽ renuat habitare cum ipſo, vbi ſignificatur, quod ſimpliciter non vult cohabitare. In alijs autem ſignificatur, quod vult cohabitare non tamen ſine contumelia, id eſt, non alio modo, niſi blaſphemando de Chriſto, aut trahẽdo ad peccatum mortale, & ob hoc fidelis diſcedit ab infideli. Secũdo apparet manifeſtius cum dicitur: In quo caſu reſtitutionem petenti etiam ſi de iniuſta ſpoliatione conſtaret reſtitutio negaretur, & tamen hoc non poteſt intelligi, niſi, quia fidelis receſſit ab infideli volente cohabitare, & ſic ſpoliauit eum iure cohabitationis, & redditione coniugalium obſequiorum, & eſt iniuſta ſpoliatio, id eſt, ſaltem non facta ordine iuris, & tamen petente infideli reſtitutionem denegabitur in fauorem fidei: de infideli nõ poteſt intelligi ſi ſpoliaſſet fidelem recedendo, quia tunc fideli petente reſtitutionem cõcederetur reſtitutio, & ita præſupponitur, quod fidelis recedat ab infideli. Tertiò quia additur ibi cauſa ex dicto Apoſtoli, ſcilicet quia frater, aut ſoror non eſt in huiuſmodi, id eſt, in his tribus caſibus ſubiectus ſeruituti: neceſſe eſt enim de illis tribus intelligi, quia illi tres præceſſerant, & in his non eſt ſeruituti ſubiectus, id eſt, non tenetur cohabitare cum contumelia, & cum pertractione ad peccatum mortale, & ita ſignat, quod poteſt recedere ſpoliando infidelem, quia in his caſibus nõ eſt ſubiectus ſeruituti, id eſt, nõ obligatur manere, cum ſit in detrimentum, & periculum fidei. Quartò patet, quia etiam hoc conuenit literæ Auguſt. ſupra poſitæ in ca. vxor: nam etiam in caſu, in quo illa dicit: Non ero vxor tua, niſi mihi de latrocinio diuitias cõgreges: non recedit illa, licet dicat ſe receſſuram, ſed vir deſerit eã: cum ibi in principio dicat vxor legitima ſocietate coniuncta ſine culpa relinquitur. Etiam quia ſequitur eo modo eam rectiſſimè dimitti, ſi viro dicat: Non ero vxor tua, niſi mihi de latrocinio diuitias congreges, & ita etiam, quando illa dicit: Non ero vxor tua non dimittit ipſa virũ, ſed à viro dimittitur.

In duobus caſibus diſſolaitur matrimonium apud conuerſos ad fidem.

QVÆST. CXI.

DICENDVM ergo, quod in his duobus caſibus, ſcilicet de contumelia, & peccato mortali, ſiue infidelis recedat, ſiue à fideli deſeratur: licitum eſt fideli ad aliud matrimonium tranſire. De contumelia, vt ſi vxor infidelis non potens tolerare Chriſti laudes, recedat, licet fideli accipere aliam, vel ſi vxor infidelis maledicebat Chriſto, & non vult deſiſtere, licet fideli coniugi aliam accipere. Sed eſt differentia in hoc, quia accipiendo primum reducitur ad primum modum, ſcilicet quando habitare renuit illa, & diſcedit, accipiendo ſecundum pertinet ad alium modum, qui eſt contumelia creatoris propter quam fidelis recedit ab infideli. Etiam differt, quia accipiendo primo modo non eſt requiſitio aliqua neceſſaria, aut ſaltem adhiberi teſtes, ſicut in ſecundo modo, vel nõ tam neceſſarium adhoc, quod fidelis tranſeat ad aliud matrimonium: nam ſi infidelis recedat ſpoliat fidelem, & cum iam conſtet, quòd voluit diſſoluere vinculum, licebit fideli tranſire ad aliud matrimonium, vnde non eſt tam neceſſaria requiſitio, & ſi fiat eſt ad mortem ſecuritatem fidelis, ſicut ſupra tetigimus. Similiter ſi infidelis tragat fidelem ad peccatum mortale, & fidelis non vult trahi, ideoque recedat infidelis, licitum eſt fideli ad alia vota tranſire, vel ſi infidelis non vult deſiſtere, quin ſolicitet, & trahat ad mortale, poteſt recedere fidelis, & alteri copulari. Et differt ſicut ſupra, quia in primo modo reducitur ad primum caſum, ſcilicet quando infidelis tenetur cohabitare. In alio reducitur ad tertium modum, quando infidelis vult cohabitare, & tamen non niſi trahendo ad peccatum mortale. Etiam quia in primo non eſt neceſſaria, aut parũ eſt neceſſaria requiſitio: in ſecundo caſu eſt neceſſaria. Eſt autẽ modus, vt ſi cohabitet infidelis iam fideli, & tamen cũ contumelia, vel ſolicitando eum ad peccatum, quòd fidelis adeat iudicem, & ille ſtatuat terminum infideli, vt deſiſtat ab his, quòd ſi non deſtiterit lapſo termino iudicabitur nõ ſolum diuortiũ inter eos, ſed etiam declarabitur, quòd liceat de cætero fideli tranſire ad alia vota: ſi autem deſiſtat infra terminum datum, nõ iudicabitur diuortium, ſed manebit fidelis cum infideli, ſi vult, & ſi nõ vult, non licebit ei tranſire ad aliud matrimonium, cum nõ ſit ibi aliquis de tribus caſibus, qui diſſoluunt matrimonium.

In qu. 105.

Modus ſoluendi matrimonium.

Conſiderandum tamen, quòd cum fideli cõiugi liceat recedere, quando infidelis ſuadet ad peccatum multum ſolicitando, ita vt ſit trahere, tanto magis iudicabitur licere fideli, quanto magis veriſimile eſt ipſum poſſe trahi ab infideli, & ideo, quia facili⁹ eſt vxorem poſſe trahi à viro ad peccatũ, quam è contrario: tum, quia vir poteſt cogere fœminam ſibi cohabitantem ad aliquid: tum quia fœmina eſt viro ſubdita, cum vir ſit caput mulieris 1. Cor. 11. & illa iubetur à Deo, aut prænũciatur, quòd viro ſuo erit ſubiecta: Gen. 3. c. tum, quia illa eſt corpore infirmior, & vir poteſt eam viribus cogere: tum quia conſilio, & prudentia minor eſt, & poteſt eam decipere facilius, quam ab ea decipiatur, ideo ſi mulier aſſerat, quòd à viro infideli ſolicitatur ad peccatum, facilius licebit ei recedere ab eo, & tranſire ad alia vota, quam viro ſi trahatur ab vxore ad malum, cum vxor min⁹ poſſit virum trahere ad malum, quam ab eo trahatur. ſed quia ad fidem conuerſi ſunt faciles ad redeundum in priorem errorem, etiam ex leuibus ſuggeſtionibus debet quilibet talis fidelis, ſiue vir, ſiue fœmina conſiderare, an putet ſe prævaliturum contra talem ſuggeſtionem, aut nõ, ſi putat ſe prævaliturum poteſt cohabitare, ſi autem putat ſe infirmũ ad reſiſtendum, diſcedat, neque expectet, vt ſuccumbat, quia forte tunc reſurgere nõ poterit de peccato, & tamen in viro erat hoc, quòd poterat fœminam caſtigare verberãdo, ne talia ei ſuggerat, & ita eſt ei facile euadere ſuggeſtionem, ſi tamen nihilominus mulier perſeuerat, & vir putat ſe poſſe allici aut aliquo modo trahi, potius debet recedere, quam permanere, mulier autem minus credere poteſt de ſeipſa, quam reſiſtere poterit ſuggeſtionibus viri, ideo cõſultius eſt ei, quòd non diu expectet ſi vir perſeuerat ſuadendo ei malum. Et ob hoc iura diſpoſuerunt ſeparari conuerſos de infidelitate ab ipſis infidelibus, quia ſunt faciles ad ſubuerſionem ſi cohabitent: nam ſi filij adulti conuertantur ad fidẽ iubentur à parentibus infidelibus ſeparari 28. q. 1. c. Iudæorum, ſcilicet Iudæorum filios vel filias ne parentum vltra inuoluãtur erroribus ab eorum conſortio ſeparari decernimus, deputatos aut monaſterijs, aut Chriſtianis mulierib⁹ ac viris timentibus Deum. Similiter de alijs infidelibus conuerſis iubetur, quòd nullo modo cõuerſentur cum infidelibus eiuſdem ſectæ ne ſubuertantur 28. q. 1. c. ſæpe malorum, ſcilicet Sæpe malorum conſortia bonos mores corrumpunt. Quanto magis eos, qui ad vitia proni ſunt? Nulla igitur vltra commiſſa Hebræis ad fidẽ Chriſtianam translatis cum his, qui adhuc in veteri ritu conſiſtunt: ne forte eorũ participatione ſubuertantur. Sed hæc dicta ſunt de illis, quibus nulla neceſſitas eſt cohabitandi: nã illi non debent aliquam ſuggeſtionẽ expectare, vel quòd ad peccatũ trahantur. de cõiugibus ſecus eſt, quia eis eſt neceſſitas cohabitãdi, ideo non debent diſcedere ſtatim: nam ſi infidelis in nullo facit cõtumeliam Chriſto, neq; incitat ad peccatum mortale,

melius est cohabitare sola spe, conuersionis, sicut Apostolus dicit, quam recedere.

Quare non licet apud fideles Christianos soluere matrimonium in tribus casibus Apostoli supradictis: sicut apud infideles conuersos.

QVÆST. CXII.

SED nunc redeundo ad priora, dicet aliquis cum asseras matrimonium, ita esse indissolubile apud infideles sicut apud fideles, quare licet fidelibus conuersis recedere in tribus casibus supradictis ab infidelibus, & non licet sic de matrimonio cõtracto inter fideles, quia cum duo fideles contraxerint, & postea alter eorum labatur in errorem, & cohabitare nolit manente paganismi infideli, vel non sine contumelia creatoris, aut trahendo ad peccatum mortale, nõ licebit ob hoc manenti in fide transire ad alia vota: hoc enim verum est, quia ita distinguitur de diuor. capi. quanto, vbi fideli conuerso in his tribus casibus licet transire ad alia vota, & non licet manenti in fide. Aliquis dicet, quòd hoc est, quia cum cohabitat infidelis fideli in duobus casibus, vel recedit ab eo in primo casu: est maior contumelia Dei, quam cum hoc facit, qui natus est fidelis, & maioritas contumeliæ facit solui matrimonium, & non facit illud minor cõtumelia. Sed dicendum, quòd falsum supponitur: nam. eod. c. quanto dicitur, quòd maior est contumelia creatoris, quando alter fidelium effectus infidelis blasphemat, vel non vult cohabitare, vel ad peccatum trahit, quam qui facit hoc, qui nondum conuersus est, etiam causa manifesta est; cum grauius sit recedere à via Domini, quam nunquam cognouisse eam: cum è contrario melius sit viam Domini non cognoscere, quam post agnitam retroire. 2. Pet. 2. c. & de Apost. c. quidã sicut. ergo ex hac parte potius debebat dissolui matrimonium, quando alter fidelis factus est infidelis, quam cum infidelis non cohabitat fideli, vel non sine contumelia creatoris, aut trahendo ad peccatum mortale. Dicendum, quòd si fideles duo contrahant, potest quidem postea aliquis casus accidere, vt fiat diuortium inter eos quantum ad cohabitationem, & iura coniugalia, scilicet propter fornicationem, sicut Christus dixit Matt. 19. c. & tamen quantum ad vinculum nunquam fiet diuortium, neque transire vni licebit ad aliud matrimonium, & sicut in his est, ita fiet si duo erant infideles, & contraxerunt in infidelitate, & postea conuersi fuerunt ambo ad fidem: nam matrimonium perseuerat inter eos, & tunc licebit in aliquo casu, vt in fornicatione superuenienti fieri inter eos diuortium, nunquam tamen licebit alteri eorum transire ad alia vota, alio viuente: dicitur autem ad hoc de diuor. c. quanto, quòd istud fit, quia inter infideles est matrimonium non ratum, ideo potest dissolui in aliquo casu, inter fideles autem est matrimonium ratum, id est, indissolubile, ideo in nullo casu licet inter eos dissolui postquam legitime contractum est.

Causa redditur cur matrimonium fidelium in his casibus non dissoluitur, sicut matrimonium infidelium.

QVÆST. CXIII.

SED dicendum, quòd matrimonium fidelium non dissoluitur in his casibus, & matrimonium infidelium in his dissoluitur: non tamen propter causam ibi signatam, scilicet quia per sacramentum fidei confirmatur matrimonium sicut supra declaratum est, sed dicendum, quòd vera causa est, quæ supra tangebatur: matrimonium est indissolubile simpliciter vbicunque legitime contrahitur, siue inter fideles, siue infideles, & nunquam dissoluitur, nisi ex diuina reuelatione: in matrimonio autem contracto inter fideles inuenimus ex diuina reuelatione solui, quando non est consummatum per carnis copulam, ideo in illo casu iudicamus esse dissolubile in casu, quo ad religionem transitur, & non aliter, quia etiam hoc ex reuelatione Dei patuit, vt supra ostensum est: in matrimonio vero infidelium inueniuntur tres casus, in quibus ex diuina reuelatione soluatur, scilicet ex verbis Apostoli. 1. ad Corinth. 7. vt supra declaratum est: ideo iudicamus esse dissolubile illud in illis casibus, sed inter fideles non inuenimus aliquem casum ex diuina reuelatione, in quo soluatur de regula communi: ideo non iudicamus illud dissolubile postquam consummatum est. Et hoc est, quod facit illud vocari ratum, & tamen si reuelatio fieret specialiter in aliquo casu quantum ad aliquas personas, quia dissolueretur matrimoniũ, vel dando aliquem casum, in quo dissolueretur fieret sic, ita patet de conuer. coniu. c. ex parte tua: vbi datur regula generalis, scilicet, ex quo matrimonium inter legitimas personas per verba de præsenti contrahitur illis viuentibus, in nullo potest casu dissolui, vt viuente reliquo alter ad secunda vota transmigret: etiam si vnus fidelium, inter quos est ratum coniugium fieret hæreticus, & nollet manere cum altero sine contumelia creatoris: nisi fortè secus fieret ex reuelatione diuina, quæ superat omnem legem, sicut à quibusdam sanctis legitur esse factum, & ita inter fideles asserit matrimonium dissolui ex reuelatione Dei, & aliquando factum esse: ergo in hoc æqualiter se habet matrimonium fidelium, & infidelium. Et quia in tribus casibus tactis inuenitur ex diuina reuelatione ostẽsum esse, quòd dissoluatur matrimonium inter infideles, & non inuenitur aliquis casus horum inter fideles natos, vel iam factos fideles, ergo non dissoluitur in his matrimonium fidelium, & ista est vera causa.

Secundo autem dicendum adhuc, quòd est causa, vt statueretur à Deo hoc circa infideles, qui conuertuntur, & non circa fideles natos, aut iam conuersos, & totum hoc fit, vt non obstruatur, vel non arctetur via conuersionis ad fidem, quæ fides est maxime necessaria, ideo causa fidei debet esse maxime fauorabilis. Et primò, quia si altero infidelium ad fidem conuerso, alius nollet conuerti neque cohabitare fideli, si matrimonium illud esset indissolubile, cogeretur fidelis conuersus perpetuo continere, quod erat durum: scientes autem hoc infideles non vellent conuerti, nisi quando vir, & vxor simul conuerterentur, ne cogerentur continere, & ista esset maxima arctatio conuersionis, ideo dispensauit Deus, quòd liceret conuerso ad fidem transire ad alia vota. Non est autem idem de illis, qui nati sunt in fide, quia non arctatur eis via conuersionis, cum in fide nati sunt, vel saltem ambo sunt infideles, quando contrahunt: ergo non debet concedi idem in eis, & idem est etiam, si ambo contraxerunt infideles existentes, & ambo conuersi sunt ad fidem: nam licet postea alter eorum transeat ad infidelitatem, & non cohabitet, non est periculum de altero coniugum, etiam si contineretur, quia non impedietur propter hoc conuersio sua, cum iam conuersus sit, aut in fide natus: sicut in priori casu. Secundo quia inter infideles, qui conuertuntur si hoc non concederetur, vterque coniugum periret: vnus quia non vult conuerti, alius quia conuerti timeret, vt non cogeretur continere: in altero autem casu etiam si alter coniugum conuertatur ad infidelitatem, neutrum coniugum perdimus: nam vnus eorum manet in fide, alterum eorum cogere possumus redire ad fidem, cum semel illam acceperit. extra de Apost. cap. quidam sicut. In præcedenti autem casu neuter cogi potest, quia conuersi nondum sunt: ideo vt non impediatur conuersio, concessit Deus in vno casu, & non in alio, & ista est causa præcipua. Sic etiam est de contumelia creatoris, & retractione ad peccatum mortale: nam in fauorem fidei debuit dari, vt non cohabitet fidelis cum blasphemo, nec cum eo, qui ipsum nititur ad mortale peccatum pertrahere, sed recederet ab ipso, & tamen si recedenti non liceret transire ad alia vota cogeretur conuersus continere, quod etiam scientes infideles timerent conuerti, ne cogerentur continere, si talia eis acciderent: ideo debuit concedi, quòd dissolueretur matrimonium in his casibus. Secus de natis fidelibus, vel iam conuersis, quia ibi non arctatur via conuersionis, ergo non debet idem licere. Secundo quantum ad hoc, quòd facilius est per contumeliam, & suggestionem subuerti fidelem manentem cum infideli nondum conuerso, quam in alio casu. Primò quia natus fidelis propter longam conuersationem in fide, & propter nunquam habuisse aliam consuetudinem, firmor est in fide, & non potest ita faciliter subuerti suggestionibus infidelis facti, sed qui nouiter conuertitur facilis est ad subuersionem. 28. q. 1. c. sæpe malorum. Et hoc tam propter primam radicationẽ in fide, quam propter longã consuetudinẽ in contrario, scil. in infidelitate: ideo huic licebit aliquid, quod non alteri.

In qu. 96. In qu. 103.

In q. 98. In qu. 99. & 100.

Quis facilius subuertitur.

A

Secundo quia infidelis factus non audebit blaſphemare, aut trahere ad peccatum alium coniugem, ſicut infidelis natus: nã qui fidelis exiſtens factus eſt infidelis, non audebit manere inter fideles cohabitando vxori ſuæ fideli, vel manebit ſecretus, ita vt ſe infidelem non manifeſtet, & ob hoc non ſuggeret vxori mala, ne perdat eum, ſicut infidelis natus cui libet cohabitare coniugi fideli manendo in ſua infidelitate, & ſic cum ſit magis periculum fideli conuerſo, quam fideli nato, licebit in vno caſu, quod in alio non licebit. Tertiò quia fidelem, qui in errorem infidelitatis labitur, magis poſſumus cogere ad non blaſphemandum, & non trahendum ad peccatum mortale, quam infidelem, tamen & nondum conuerſum: nam primum non ſolum poſſumus cogere deſiſtere à malo blaſphemiæ, & prauæ ſuggeſtionis, ſed etiam cogere ad bene agendum ea, quæ ſecundum conditionem Chriſtianæ religionis agenda ſunt: infidelem natum poſſumus cogere deſiſtere à contumelia, & ſuggeſtione, ſed non poſſumus compellere ad bonum agendum, nec ad ceſſandum ab operibus infidelitatis, ideo maius periculum eſt in vno caſu, quam in alio, & ſic non debuit idem licere. Cauſa ergo diuerſitatis fuit diuerſa prouiſio Dei, qui ex reuelatione in vno prouidit faciendo, quod diſſoluetur. In alio autem non prouidit, ſed reliquit ſub generali regula matrimonij, quod ſit firmum vel ratum, iſtæ autem cauſæ poſtea datæ ſunt, & diuerſa ratio ſtatuendi Dei, quia rationabiliter Deus in vno fecit, quod non in alio.

B

Quomodo ſoluitur matrimonium inter fidelem conuerſum, & infidelem, an immediatè, vt diſcedit, vel quando tranſit ad alia vota, & an opi. Innocentij poſſit ſtare.

QVÆST. CXIIII.

CVM autem dictum ſit, quod ſoluitur matrimonium inter fidelem conuerſum, & infidelem in tribus caſibus ſupra tactis, eſt dubium quando ſoluitur, ſcilicet an ſtatim, vt non vult cohabitare infidelis, vel contumeliam facit Chriſto cohabitando, vel ſuggerit fideli malum, vel quando poſtea tranſit fidelis ad alia vota. Dicẽdum quod circa hoc ſunt duæ opiniones, quidam enim dicunt, quod matrimonium ſtatim ſoluitur, ſi non velit cohabitare infidelis fideli, & ita in alijs duobus caſibus. Hoc patet, quia de diuor. c. quanto. & 28. q. 2. c. ſi infidelis dicitur: contumelia creatoris ſoluit ius matrimonij circa eum, qui relinquitur, ergo ſi illa ſoluit matrimoniũ, ſtatim ſoluet, vt fuerit, & idem de alijs. Secundo quia hoc ſignatur ex verſibus poſitis in glo. ca. quanto. extra de diuor. ſuper parte contumelia, ſcil. Iuxta illud.

1. opin. Ioãnis Gloſatoris.

Deſere ſpernentem, vel blaſphemare volentem,
Vel te credentem ſcelus ad mortale trahentem.
Nam ſunt abſque mora ſic vincula rupta priora.

Ergo ſtatim, vt aliquis iſtorum trium caſuum interuenerit ſoluitur matrimonium, & non expectatur, quòd accipiat fidelis coniugem aliam. Alia opinio eſt, quod non diſſoluatur matrimonium ſtatim, ſed ſolum quando fidelis tranſierit ad aliud matrimonium, quia de diuor. c. gaudemus ad finem dicitur, quod ſi conuerſum ad fidem, & illa conuerſa ſequitur antequam propter cauſas prædictas legitimam ille ducat vxorem, eam recipere compelletur, & tamen non reciperet eam inuitus, niſi maneret primum matrimonium, ergo non fuit diſſolutum. Poſtquam autem accepit aliã, non cogitur conuerſam, aut conuerti volentem recipere, immo non poteſt: ergo tunc verè fuit diſſolutum matrimonium, & nõ prius. Illi qui tenent primam opinionem reſpondent ad c. gaudemus, ſcilicet quòd non compellitur recipere eam, quaſi ibi maneat prius matrimonium, ſed quia reſtituitur cum petiuerit, re integra, & non ſubueniretur ei ſi non eſſet res integra. Opinionem primam tenet Ioan. gloſator decretorum, ſicut refert glo. in. ca. gaudemus ſuper parte compelletur, ſcilicet Ioannes dixit, quòd ipſo iure ſolutum eſt matrimonium contumelia creatoris ea cohabitare nolẽte, vt in c. quanto, de diuort. & licet matrimonium ſit ſolutũ reſtituitur quaſi iure poſtliminij. argumentum. 34. q. 2. cap. cum per bellicam, ſicut hæretico reuerſo reſtituuntur bona. C. de hæreticis in authentico. Idem eſt de Neſtorianis, & licet non ſit matrimonium inter eos, eam recipere compelletur ex cõſequentia prioris matrimonij in fauorem fidei. Ad-

2. opin. gloſæ in cap. gaudemus.

C

In glo. decretorum.

huc poteſt alia ratio addi huic, quia non licet alicui, qui ſemel eſt à vinculo matrimonij ligatus, tranſire ad aliud matrimonium, quouſque ſoluatur ab illo vinculo, vt colligitur ad Rom. 7. cap. & tamen poſt contumeliam creatoris, vel cum infidelis cohabitare non vult, aut trahit ad mortale peccatum, licet fideli tranſire ad alia vota, ergo ſolutum eſt iam vinculum matrimonij, & ita ante tranſitum ſoluitur. Contrariam opinionem tenet Glo. in. c. gaudemus ſuper parte. compelletur, ſcilicet ex hoc videtur, quod contumelia creatoris non ſoluit ius matrimonij ipſo iure, aliàs ſi ſolutum eſſet ius matrimonij non compelleretur eam recipere, & poſtea inducit glo. ipſa alios idem tenẽtes in fauorem ſuum, dicens: Alij dicunt, quòd matrimonium non ſoluitur ipſo iure, ſed ius matrimonij ſoluitur, id eſt, ius petendi debitum, & hoc ſatis videtur litera dicere capit. quanto, ſcilicet contumelia creatoris ſoluit ius matrimonij, & tunc primum vere ſoluitur matrimonium, quando contrahit cum ſecunda, & non aliter; quia ſi eſſet ex toto ſolutum non compelleretur eam recipere, & eſt argumentum ad hoc, quod dicit in fine, quod poteſt ei obijcere fornicationẽ, quia ſi matrimonium eſſet omnino ſolutum non poſſet ei obijcere fornicationem præcedentem de Iureiur. c. quemadmodum. Etiam dicendum, quod Hoſtienſ. & alij iuriſtæ tenent aliquid ſimile cum opinione prima, quæ eſt Ioannis. Dicunt enim quod quantum ad fideles numquam ſoluitur matrimonium. de diuor. c. quanto. quantum ad infideles etiam nõ ſoluitur, niſi quando iudex Eccleſiaſticus aſſignat terminum infideli infra quem conuertatur, vel conuerſo cohabitet ſine cõtumelia creatoris, quo elapſo niſi infidelis obediat eſt fidelis abſolutus ab eo. argumentum extra, qui filij ſunt legi. c. lator vbi lapſo termino aſſignato non relinquitur vltra remedium excipiendi, vel agendi, ſed dicunt iſti, quod etiam ſi ſit terminus lapſus, & conuerſo data licentia contrahendi, auditur infidelis ſi conuertatur re integra. Addunt autem iſti, quod non diſſoluitur matrimonium per contumeliam ipſo iure, ſed per lapſum termini, & in hoc cõueniunt cum opinione ſecunda, quæ eſt Glo. Et tamen inquantum dicunt, quod diſſoluitur per lapſum termini antequam contrahat fidelis cum alia, concordant cum opinione prima, quæ eſt Ioannis.

Glo. opin.

D

E

In caſibus tribus ſuperioribus quomodo ſoluatur matrimonium.

QVÆST. CXV.

DICENDVM videtur in hoc dubio, quod non ſoluitur matrimonium ipſo iure per aliquem iſtorum trium caſuum, & tamen ſtatim ipſo iure in quolibet iſtorum trium caſuum habet fidelis licentiam diſſoluendi illud tranſeundo ad aliud matrimonium, ſi voluerit, & hoc modo ſtabunt iura, & ceſſabunt inconuenientia, nam ſic non cogetur aliquis recipere in vxorem eam, quæ non eſt vxor ſua, neque reſtituetur mulier, ſed iure ſuo aget, vt reuertatur ad maritum, & non fornicabitur manendo cum illo poſtquam incœpit ex parte infidelis eſſe contumelia creatoris, & tunc applicabuntur dicta vtriuſque opinionis, vel omnium, quæ omnia habent verum in aliquo ſenſu. Primum enim eſt, quod cõtumelia creatoris ſoluat matrimoniũ, id eſt, dat poteſtatem fideli, vt recedat à coniuge tranſeundo ad alterum matrimoniũ, & ſtatim, vt eſt contumelia eſt iſta poteſtas recedendi, ſed non eſt ſtatim ſolutum matrimonium. Nam ſi ſolutum eſſet ſtatim non ſolum poſſet fidelis recedere ab infideli, ſed teneretur, quia maneret alias cum non coniuge, & omnis eorum commixtio eſſet fornicatio, ſed hoc non concedet aliquis. Niſi forte diceretur, quod ſoluitur matrimonium ipſo iure per contumeliam creatoris, & tamen ex nouo conſenſu eſt inter illos matrimonium ſecũdum: ſicut quando infidelis habebat vxorem ab alio repudiatam non erat illa vxor illius, quia erat legitima vxor eius, qui eam repudiauerat, ſi tamen conuertatur ipſe poſt mortem viri prioris, & illa conuertatur, velintque cohabitare, licebit eis non quaſi ſemper fuerint coniuges, ſed quia nunc ex nouo cõſenſu incipiunt eſſe coniuges: ſimiliter in eo, qui multas habebat vxores iuxta cõſuetudinẽ infideliũ nulla eſt eius vxor niſi prima, ſi tamẽ illo conuerſo ad fidem non velit prima cohabitare, & velit aliqua de alijs, poterit habere illã non tanquã fuiſſet ante hoc vxor, ſed quia ex nouo cõſenſu eſt vxor. Dicẽdum

F

Opin. quorũdã impugnatur.

quod

quod iste modus non stat. Primo quia valde est irrationabilis: immo impossibilis de iure. Nam si contumelia creatoris soluit matrimonium ipso iure in eis, qui erant legitimi coniuges, à fortiori reddet illegitimas personas, vt cum talibus contrahi non possit quamdiu tales manent, quia circa matrimonia ista est regula, quod omne, quod dirimit contractū impedit contrahendum, sed multa sunt, quæ impediunt cōtrahendum, & non dirimunt iam contractum, ideo si cum coniuge blasphemante creatorem solutum est matrimonium, nō poterit cum eadem manente in contumelia creatoris per tacitum, vel expressum consensum contrahi matrimonium. Secundo etiam est impossibile, quia tunc contraheret fidelis cum infideli, sed istud est de iure vetitum, & si contractus fuit non tenet, ergo si per consensum expressum non potest contrahi matrimonium, à fortiori non poterit per tacitum, vel interpretatiuum, & tamen quando vnus coniugum conuertitur ad fidem, & alius manet infidelis, & non vult cohabitare sine contumelia creatoris, si soluitur matrimonium, & per nouum consensum incipiant esse coniuges, incipiet fidelis habere de nouo coniugem infidelem, & ita matrimonium contrahetur inter fidelem, & infidelem, quod est inconuenienter, & absurde dictum, ideo manet argumētum, scil. quod si solueretur ipso iure matrimonium per contumeliam creatoris, si post contumeliam cohabitarent essent fornicarij, quod falsum est, & nemo illud concedit: etiam verum est, quod dicunt versus illi.

Nam tunc absque mora sunt vincula rupta priora.

Intelligitur enim, quòd sunt rupta vincula, non quòd desinat esse matrimonium, sed quòd incipiat coniux fidelis habere licentiam transeundi ad alterum matrimonium, & dissoluendi istud quasi nullum matrimonium existeret, & tamen non est ablatum, vel abolitum matrimonium præcedens, & tamen satis dicitur rumpi vinculum cum liceat nunc transire ad alterū matrimonium, quòd non liceret vllatenus si maneret firmum matrimonium, sicut prius.

Dicta secundæ opinionis de matrimonio soluendo inter conuersos ad fidem quomodo vera sunt.

QVÆST. CXVI.

ALTERIVS etiam opinionis applicabuntur dicta, quæ etiam in aliquo casu sunt vera. Et dicit ista opinio, quòd non dissoluitur matrimonium, quousque fidelis transeat de facto ad alia vota: nam si nondum transierit, licet recesserit ab infideli, vel infidelis ab eo propter aliquem de tribus casibus, & voluerit infidelis redire ad fidē, antequam fidelis transeat ad alia vota, cogitur fidelis admittere infidelem, & cohabitare ei velut coniugi, & tamen si iam transierit non cogitur dimittere eam, ad quam transiuit, vt recipiat eam, quæ nunc redit de infidelitate in alleg. c. gaudemus. Et ista ratio sufficiēter probat, quòd matrimonium non fuerit dissolutum, quia alias non cogeretur fidelis recipere infidelem, cum conuertitur, & patet hoc, quia cogeretur tunc aliquis de nouo contrahere matrimonium, & quod plus est cum persona determinata, sed istud est falsum, quia de iure nullus compellitur contrahere cū aliqua persona determinata, nisi ex delicto, vt si quis virginem non desponsatam seduceret, & defloraret, teneretur dotare eam, & accipere in vxorem, extra de adul. & stupro, ca. si seduxerit, & tamen iste fidelis in nullo deliquit, immo bene egit, quia ad fidem conuersus est, non ergo tenebitur contrahere cum illa fœmina, quæ nunc conuertitur, quæ iam non est sua vxor. Secundo quia etiam illud non est verum, scil. quod quis compellatur præcise, vel absolute cōtrahere cum aliqua, quantumcunque deliquerit, vt in casu dato: nam de rigore veteris testamenti tenebat, quod compelleretur vir præcise eam accipere in vxorem: Exod. 21. & Deut. 22. c. & illo modo translatum est, & canonizatur. eod. tit. & tamen postea fuit moderatus iste rigor, scil. vt non cogatur absolutè vir accipere illam in vxorem, sed est ei ius eligendi, an velit eam habere in vxorem, vel sustinendi aliam pœnam, sic dicitur eod. tit. c. peruenit, vbi dicitur nos autem aliquatenus legis duriciam mollientes hoc modo disponimus, vt aut, quam stuprauit vxorem habeat, aut si renuendum putauerit, corporaliter castigatus, excomunicatusq; in monasterio, in quo pœnitētiam agat, retrudatur: de quo nulla sit ei egrediendi sine nostra præceptione facultas. Et ita imponitur viro pœna, quòd fustigetur, & retrudatur in monasterium, non vt religiosus sit, sed vt pœnitentiam agat ad tempus quousque placuerit superiori, & tamen postquam inde exierit non cogitur illam habere vxorem. Sic etiam Glo. limitat. in alleg. c. si seduxerit, & c. peruenit: ergo non est aliquis casus nūc de iure, in quo quis compellatur accipere aliquam in vxorem, si non erat vxor sua, & tamen in c. gaudemus. compellitur, ergo non desierat esse vxor. & tunc manente inter eos vinculo matrimonij bene cogetur vnus ad recipiendum alium ad cohabitationem, scil. quando ablatum est impedimentum, vt quia vnus, qui erat blasphemus, vel cohabitare nolebat definit esse blasphemus, & cohabitare vult, & ad fidem conuertitur.

Impugnatio confirmationis alterius opinionis.

QVÆST. CXVII.

CONFIRMABATVR alia opinio prima, & respondebat ad c. gaudemus, quia licet solutum erat matrimonium si conuertatur mulier cogitur vir eam recipere, quia illi subuenitur per beneficium restitutionis cum sit res integra. Sed hoc non est conuenienter dictum: nam si solutum est matrimonium non remanet aliquod ius mulieri, quæ conuertitur contra virum iam fidelem, aut viro cōtra mulierem, ideo non est locus restitutioni: non enim potest quis restitui in eo, quod ad ipsum nullo modo pertinet, & tamen in casu, quo vir transiuit ad aliud matrimonium antequam conuerteretur vxor infidelis, licet illa conuertatur postea, non cogitur eam recipere, quia tunc congeretur dimittere vxorem legitimam.

Dicit tamen Innocentius extra de diuor. capit. quanto, quòd si transiuit iste vir ad aliud matrimonium, non cogetur recipere vxorem, quæ conuertitur, & tamen mortua secunda vxore cogetur recipere primam, scilicet si tunc, quando conuertitur infidelis vxor, esset iam mortua vxor secunda, quam acceperat vir conuersus ad fidem, & ipse vult hoc accipi ex §. vltimo. c. gaudemus. Sed ego valde miror de sapientia Innocentij, qui profecto fuit vir nimium in iuris peritia abundans, quia non solum in hoc contradicit iuri, sed etiam sibijpsi. Quod sibi contradicat, patet, quia ipse tenet in cap. quanto. de diuor. quod contumelia creatoris soluit ius matrimonij ipso iure, etiam sine iudicio Ecclesiæ, ergo cum matrimonium esse desierit necesse est, quod si illam mulierem accipiat, quod de nouo contrahatur matrimonium, & tamen nullus cogitur ad nouiter contrahendum matrimonium cum aliqua, vt ostensum est, ergo non cogetur istam accipere postea. Etiam quia ipsemet etiam Innocent. extra de adulte. cap. si seduxerit. tenet, quod ibi est casus specialis, quod aliquis cogitur contrahere matrimonium, & ita non cogetur hic contrahere. Etiam apparet, quod iuri repugnet: nam dato, quod non dissolueretur matrimonium ipso iure, sed accipiendo aliam vxorem, esset iam solutum, ideo si mortua secunda vxore, cum qua fuit verum matrimonium, teneretur ad illam redire, quæ conuertitur ad fidem, cogeretur quis de nouo contrahere cum illa, cum qua vinculum nullum præcedebat. Etiam manifeste videtur repugnare iuri: nam in alleg. c. gaudemus. §. vltimo. dicit litera, quod si conuersum ad fidem, & illa conuersa sequatur, antequam propter causas prædictas legitimam ille ducat vxorem, eam recipere compelletur, ergo si iam ille acceperat aliam vxorem, non compelletur, & tamen dato, quod tempore conuersionis vxoris primæ erat defuncta secunda vxor iam acceperat iste vxorem legitimam, ergo non compelletur recipere primam, cum qua nullum vinculum manet. Etiam patet hoc, quia manifeste intentio illius c. gaudemus est, quod maneat matrimonium inter fidelem, & infidelem non obstante contumelia creatoris, quousque transeat fidelis ad alia vota legitimè: quamdiu autem non transiuit, quia non est dissolutum matrimonium, licet iustè vir recesserit ab vxore, & illa priuata est iure cohabitandi, restituitur ei vir, illo impedimento priori ablato, cum maneat matrimonium, ex quo competit ius cohabitandi, & hoc signatur inquantum dicitur eam recipere compelletur, quia non dicitur compelletur eam accipere, quod signat de nouo contrahere, sic innuitur. extra de frigi. & male. c. accepisti, scil. accepisti mulierem, & per aliquod tempus habuisti, sic etiam sumitur Deut.

24.c.ſcilicet ſi acceperit homo vxorem,&habuerit eam,id eſt, ſi contraxerit cum ea matrimonium,& tenuerit eam in domo cohabitando,recipere autem ſignificat reducere,ſcilicet quãdo vxór eſt repulſa à viro, aut è contrario quantum ad cohabitationem,& poſtea redeunt ad cohabitandum:ſic accipitur de diuor.c. illa: vbi dicitur ſi mulier iudicio Eccleſiæ ſeparata eſt à viro lapſo in hæreſim,ſi ille reuertatur, non cogitur mulier illum recipere. Et tamen ibi certum eſt, quod manet vinculum matrimonij, cum illa non poſſit tranſire ad aliud matrimonium eod.tit.c.quanto.Ita ergo hic dicitur eam recipere compellitur, id eſt,non de nouo in vxorem accipere ſed ad cohabitationem recipere, cum maneat adhuc matrimonium. Et tamen dictum Innocentij poterat procedere in vno ſenſu,ſcilicet ſi daremus, quod aliquis cogeretur contrahere cum aliqua de nouo, quia tunc conuerſa muliere ad fidem vir, qui iam conuerſus erat ſi acceperit aliquam, & erat defuncta, non erat impeditus accipere illam, qui nunc conuertebatur,& ideo cogeretur eam accipere: ſi autem aliam habebat non cogebatur, quia eſſet præiudicium matrimonij, & etiam vxoris,quæ legitimè accepta fuerat, & tamen falſum eſt,quod præſupponitur, ſcilicet quòd cogatur quis accipere in vxorem eam,quæ non eſt vxor eius. Et ideo dictum Innocentij non videtur verum, ſed quomodocunque fidelis acceperit aliam in vxorem antequam ſua vxor infidelis relicta ex aliqua de tribus cauſis conuertatur, non cogitur eam recipere, ideo quia defuncta ſecunda vxore, iam acceperat vxorem legitimam non compellitur recipere tunc redeuntem, quia hoc eſſet de nouo contrahere, ad quod nullus cogitur.

Opinio Ioannis Gloſatoris de diſſoluendo matrimonio inter conuerſos ad fidem improbatur.

QVÆST. CXVIII.

ETIAM iſti,qui tenebant hanc opinionem, quod ipſo iure diſſolueretur matrimonium,dicunt, quòd licet ſit diſſolutum reſtituitur mulier quaſi iure poſtliminij 34.q.3.c.cum per bellicam,& hoc tenet Ioannes Gloſator decretorum. Sed dicendum, quòd iſtud non ſtat: nam in iure poſtliminij putabatur aliquis perdidiſſe ius, & non perdiderat, ideo ſi res ſuæ ad alium tranſierant reintegrantur ei, ſic & in ca.cum per bellicam: per bella ducti fuerant viri in captiuitatem,qui putabantur perijſſe, vnde vxores ſuæ acceperant alios in viros, poſtea reuerſis illis coguntur vxores ad eos reuerti, ſed iſtud eſt,quia verè inter illos manſit matrimonium, quod non potuit,niſi morte ſolui in ca. quanto,& c. gaudemus, ideo redeuntibus viris,redduntur eis vxores ſuæ. Hic verò non eſt ſic, quia verè ſoluitur matrimonium ſi altero in fidelium conuerſo,alius maneat in infidelitate in vno de illis tribus caſibus, & fidelis tranſeat ad aliud matrimonium, ideo non reſtituetur vir vxori,id eſt, mulieri conuerſæ, & repetenti illum etiam ſi ſecunda vxor obijt,quia prima deſijt eſſe vxor, & hoc eſt contra Innocentium in caſu, quem ille ſupra aſſeruit, ſed etiam ſi nondum tranſiuit fidelis ad aliud matrimonium, ſi ſolutum eſt matrimonium ipſo iure per contumeliam creatoris, ſicut tam Ioan.quam Innocentius tenent, non cogetur vir recipere mulierem conuerſam ad fidem, quia iam deſierant eſſe coniuges,& non eſt ibi ſicut in c.cum per bellicam, vbi nunquam deſierant eſſe coniuges. Addunt etiam iſti, & Ioan. aliud dictum,quod licet non ſit iam matrimonium inter iſtos ex conſequentia prioris matrimonij, & in fauorem fidei cogitur vir illam recipere. Sed dicendum, quòd illud non eſt rationabiliter dictum. Nam conſequentia prioris matrimonij nihil eſt,quia ſi eſſet,omnino definit matrimonium,ita quod licitè tranſeatur ad aliud, non manebit ibi aliquod ius,ex quo dicatur conſequentia ad hoc, quod compellatur vnus alium accipere. Et ſi vocetur conſequentia matrimonij,id eſt,quòd ex eo,quòd iſti prius fuerunt coniuges, quod nunc debeant eſſe coniuges nihil valet, quia tunc ſi moriatur alter coniugum,& reſurgat ad iſtam vitam mortalem, antequam vxor ſua alium accipiat, vel poſtquam acceperit, & moriatur ſecundus teneretur accipere priorem in virum illo petente, quia ibi eſt conſequentia matrimonij, & tamen hoc eſt falſum, quia non cogitur cum ſemel ſit diſſolutum matrimonium omnino, & mulier ſit ſoluta à lege viri ad Roman.7.cap. ergo neque hic. Et ſi quis vellet proteruire, quod fœmina cogeretur recipere virum reſurgentem,arguet, quod illa duos habuerit viros ſucceſſiue, & ambo ſimul reſurgant, & ſimul eam petant,quem tenebitur recipere? nam ſi aliquem teneretur recipere ambos teneretur recipere, quia ambo fuerunt legitime coniuges,ideo ius eorum eſt æquale, & tamen nunc concurrunt in petendo: ergo neutrum poſſet mulier repellere,vel ambos. Et ita rediret caſus ille inſolubilis,quem Saducæi poſuerunt contra Dominum: probando impoſſibilem reſurrectionem per mulierem,quæ habuit ſeptem viros: Matthæi 22.capit.& tamen ibi fuit ſolubilis, & ſolutus, quia vt Chriſtus dixit in reſurrectione non nubunt neque nubentur,ſed ſunt ſicut Angeli Dei. Matth.22.capit. & Lucæ 20. Nunc vero eſſet inſolubilis, quia reſurgentes reſurgunt ad vitam mortalem,& vtuntur nuptijs ſicut cibo, & potu: ideo dicendum, quòd nullum tenetur mulier accipere de reſurgentibus,ſiue plures reſurgant, & ſimul petant, ſiue vnus ſolus: nam poterit non admittere illos, ſed manere in viduitate,vel non admiſſis illis accipere aliquem alium, & illi non habent ius querelæ cum ſit ſoluta à vinculo ipſorum. Etiam non eſt verum, quòd propter fauorem fidei hoc fieret: nam fauor fidei magnus eſt, & tamen non eſt tantus, quod legitimum matrimonium diſſoluat, vel ad contrahendum aliquos compellat, quia tunc daretur, quod ſi aliqua potens mulier infidelis, vt domina alicuius terræ infidelium vellet conuerti ad fidem cum tota terra ſua, ſi daretur ei aliquis Chriſtianus iuuenis in virum,qui erat ſolutus,id eſt, neque vxorem habens, neque votum continendi, neque ſacrum ordinem: deberet Eccleſia compellere illum ad accipiendum illam vxorem, ſed hoc non fecit Eccleſia, etiam ſi ſciat, quòd tota infidelitas ſimul conuertetur, quia præiudicabit illi iuueni, ſed ſolum orabit apud eum, vt illud facere dignetur, tamen non compellet eum ad illam accipiendum, ergo multo minus hic in fauorem fidei,ſcilicet vt conuertatur vna mulier non cogetur vir fidelis eam accipere in vxorem, & ideo non eſt verum, quod cogeretur vir eam accipere ſi eſſet ſolutum iam matrimonium, ſed ideo cogitur, quia non erat ſolutum matrimonium, & eſt ratio cogendi virum, quia non cogitur tunc ad contrahendum matrimonium, ſed ad cohabitandum ei, quæ eſt legitima vxor eius ablato impedimento, propter quod non habitabant. Item patet hoc efficacius, quia non eſt tantus fauor fidei, vt cogatur quis retinere vxorem, quæ eſt adultera etiam ſi ſit emendata, ergo multo minus ſufficiet iſte fauor ad hoc, vt cogatur quis de nouo accipere in vxorem eam, quæ non eſt vxor, nam multo maius eſt accipere de nouo vxorem, quam retinere prius acceptam: nam ad accipiendum vxorem de nouo non cogitur quis etiam ſi deliquerit,vt ſi ſeduxit, & defloruit: nam tunc non cogitur accipere illam in vxorem, vt patet de adulter.cap. peruenit,& ſupra declaratum eſt. Etiam quòd ſi quis cum aliqua contraxit per verba de futuro, & fidem etiam iuramento firmauit, quod aliam non acciperet non compellitur accipere illam,ſed ſi acceperit aliam tolerabitur: extra de ſponſa. cap. præterea,& c.requiſiuit, & tamen propter delictum cogitur quis manere cum vxore, quam alias poterat repudiare eo, quod propter fornicationem poteſt dimitti vxor ſicut Chriſtus dixit.Matthæi 19.cap. & tamen ſi etiam vir fornicatus eſt propter iſtud delictum punitur, alias priuatur iure repellendi vxorem, quia fit criminum compenſatio. de diuor. cap.ſignificaſti, ergo eſt difficilius cogi aliquem ad contrahendum de nouo, quam cogi ad manendum cum adultera emendata, & tamen fauor fidei non ſufficit ad hoc. Nam ſi conuertantur duo coniuges infideles ad fidem, & fornicata fuerit vxor,etiam ſi conuerti velit, non cogitur eam vir retinere,de diuor.capit. gaudemus, ergo multo minus cogetur eam de nouo in vxorem accipere, ſi conuerti vult ille accipiat aliam vxorem, ergo innuitur, quòd manebat adhuc matrimonium, & ideo cogitur eam recipere ad cohabitationem, & ratio compellendi eſt, quia vir iuſte receſſerat ab ea,quantum ad cohabitationem, & ita videbatur, quòd etiam ſi illa pœniteret,non teneretur illam recipere, ſed ius diffinit,quòd ſic,eo quòd illud impedimentum eſt ablatum, ſed fornicatio eſt maior cauſa non cohabitandi: ideo licet duret

matrimo-

matrimonium, non cogit Ecclesia virum ad accipiendam vxorem, etiam si sciat, quòd propter hoc illa manebit in infidelitate, & alias ad fidem conuerteretur: nam fauor fidei seruari debet sine præiudicio alieno, & ita non est verum, quòd fuit solutum matrimonium ipso iure.

Alijs rationibus superiorem opinionem refellit.

QVÆST. CXIX.

ADHVC alia ratio ostendit istud, quia cum canon dicit, quòd contumelia creatoris soluit ius matrimonij non dixit absolutè, quòd soluit ius matrimonij, sed quòd illud soluit circa eum, qui relinquitur, & ita nō soluitur circa alterum, & tamen si simpliciter tolleretur matrimonium ipso iure, solueretur quantum ad vtrunque, quia nō poterat manere vnus ligatus. & alius solutus, cum sit contra rationem vinculi contractus matrimonij. Sed est sensus, quòd soluitur ius matrimonij quantum ad eum, qui deseritur, scilicet quia ille licentiam habet transeundi ad aliud matrimonium, si volùerit, & qui relinquit eum non habet ius transeundi: immò si mulier, quæ contumeliam fecit creatori velit alium infidelem accipere, si voluerit vir fidelis coget eam manere secum cum contumelia, si ita illam pati vult, & tamen si vir fidelis velit transire ad alia vota, quia mulier non vult cohabitare sine contumelia creatoris, non habet ius mulier impediendi eum, & istud est, quod circa vnum soluitur ius matrimonij, & non circa alium, & tamen si simpliciter tolleretur vinculum matrimonij, ita vt non maneret, non solum solueretur quantum ad eum, qui deseritur, sed etiam quantum ad deserentem, & ideo ius illud nō voluit, quòd matrimonium ipso iure dissolueretur, sed quòd ipso iure licentiam haberet fidelis ad illud dissoluendum, & dicitur ipso iure, quia non requiritur ad hoc iudicium, vel licentia Ecclesiæ. Addidimus aliam rationem ad confirmandum istorum opinionem, scilicet quia non liceret fideli transire ad aliud matrimonium si primum non est solutum. Ad quod dicendum, quod non licet transire quamdiu non est solutum matrimonium, aut non habetur licentia soluendi illud: hic verò, & si non sit solutum de facto habet tamen licentiam soluendi illud fidelis quandocunque voluerit in aliquo istorum trium casuum, simile apparet in libello repudij: nam quando dabat quis libellum repudij in veteri testamento licitè dabat, & tamen nondum erat matrimonium solutum, sed licitum erat soluere illud quando vellet, & hoc sufficiebat ad hoc, quòd licite repudiaretur vxor. Nunc verò non licet alicui repudiare vxorem, quia sicut non est solutum matrimonium quamdiu vir, & vxor viuunt, ita neque licentiā habet aliquis illorū dissoluere illud, ideo non licet viro repudiare vxorem: in tali autē casu quamuis non sit solutum matrimonium, potest soluere illud fidelis, ideo licite transit ad aliud matrimonium quandocunque voluerit, quia transeundo soluit. Alio modo potest dici, quòd quando fidelis transit ad aliud matrimonium, est solutum præcedens matrimonium, quia in ipso transitu soluitur, nam quandiu nondum transiuit ad secundum matrimonium manet primum: transeundo autem ad secundum non manet primum, sed dissoluitur, ita quod pro nullo instanti manet primum matrimonium cum secundo. Sicut est in generatione, & corruptione, per generationem aduenit forma de nouo, & per corruptionem tollitur forma præexistens: sunt autem ista simul, quia non corrumpitur forma præexistens antequam introducatur forma noua: neque tamen introducitur forma noua antequam corrumpatur præexistens, quia nullo tempore stant istæ duæ formæ simul: etiam nullo tempore manet subiectum spoliatum vtraque forma, ideo manet, & quod in eodem instanti vna forma corrumpatur, & alia generetur. Ita in præsenti in eodem instanti desinit esse primum matrimonium, & incipit esse secundum: & non desineret primum esse, nisi inciperet esse secundum; & tamen in nullo aliquo instanti sunt ista duo matrimonia simul: & illud erat inconueniens, quod inducebatur in argumento: sicut si quis habens nunc vxorem non potest ea viuente contrahere cum altera, quia tunc manerent simul duo matrimonia, quia primum non dissoluitur & secundum introducitur: & istud esset inconueniens: & ideo non sequitur, quod inferebatur, scilicet, quòd soluatur matrimonium ante transitum ad secundas nuptias ipso iure per contumeliam creatoris: quia satis est, quòd dissoluatur in ipso transitu, sic quòd non maneant simul ambo matrimonia.

Glosa cap. gaudemus. de Diuor. declaratur, & approbatur; ac alia glosemata eiusdem reijciuntur.

QVÆST. CXX.

QVOD verò Gloss. in alleg. cap. gaudemus. tenet non solui matrimonium ipso iure, sed per transitum ad secunda vota. Verum est, quia ideo cogitur vir fidelis recipere mulierem, quæ conuertitur antequam ipse transeat ad alia vota, & postquam transierit non cogitur: & tamen debet intelligi, quòd licet non sit solutum matrimonium est licentia fideli ad soluendum illud, & hoc sufficit. Cum autem additur distinctio quorundam, quòd est solutum ius matrimonij, & non est solutum matrimonium volunt respondere ad canonem illum, qui dicit cum contumelia creatoris soluit ius matrimonij & ideo dicunt quòd matrimonium nunquam soluitur quousque sit transitus ad secundas nuptias. Dicendum quòd ista distinctio inquantum asserit matrimonium non solui, nisi per transitum ad secundas nuptias, verum dicit: & ideo quousque sit transitus non licet repellere vxorem si velit conuerti ad fidem: immo tenetur vir eam recipere, quia manent coniuges: facto transitu soluitur matrimonium, & non manent coniuges: ideo tunc non cogitur recipere transeuntem. sed cum faciunt isti distinctionem inter matrimonium, & ius marrimonij, dicendum quòd non stat. Primo quia non est aliud ius matrimonij, & matrimonium, *Ius matrimonij qd significat.* sed accipitur ibi ius matrimonij transitiuè, id est, ius quod est matrimonium: sicut dicitur ego vidi personam Petri, id est personam, quæ est Petrus: & sic idem erit solui ius matrimonij, & matrimonium. Secundò non stat, quia isti male exponunt de iure matrimonij, scilicet, pro iure petendi debitum, & intelligunt sic, quòd fidelis, qui relinquitur etiam est solutus à iure matrimonij, id est, à necessitate reddendi debitum infideli, sed infidelis, qui non conuertitur non est solutus à iure matrimonij, sed manet obligatus ad reddendum debitum fideli, quamdiu petiuerit, sic etiam tenet Ioan. Glosator Decretorum. 28. q. 2. cap. si infidelis. in Glo. istud non est bene dictum, quia si solum tolleretur hoc ius per contumeliam creatoris absolueretur fidelis ab onere reddendi debitum: tamen nunquam liceret ei transire ad alia vota, sicut dicitur extra de Diuor. c. quæsiuit. de muliere, quæ separatur à viro suo, quia eam trahebat ad infidelitatis maleficium, scilicet potent à viro suo separari, ita quod alij nubere ei non licebit: & sequitur causa, scilicet, quia licet separentur semper tamen coniuges erunt: simile eod. tit. cap. quanto. & tamen propter contumeliam creatoris, & alios duos casus licitum est fideli transire ad alia vota. in alleg. c. quanto. & c. gaudemus. ergo contumelia creatoris non solum dissoluit ius matrimonij, id est, petendi debitum, sed etiam ipsum vinculum matrimonij tollit, licet non ipso iure, sed facit quod fideli liceat dissoluere illud transeundo ad aliud matrimonium. Tertio patet, quia si ablatum est ei ius petendi debitum ab infideli, & absoluere-tur fidelis ab hoc debito videretur esse fornicatio ex parte infidelis: quia commisceretur quando peteret debitum ei, ad quem nullum ius mixtionis haberet, & istud esse fornicatio. Ideo dicendum quòd non potest accipi ius matrimonij, nisi *Determinatio.* pro iure, quod est matrimonium, quia matrimonium est nomen vinculi, & istud soluitur per contumeliam creatoris non ipso iure, sed quòd habet licentiam dissoluendi illud fidelis, & non competit sibi nisi ex contumelia creatoris: & ita illa est, quæ dicitur hoc dissoluere.

Sed cum addebant isti aliam rationem, scil. quòd matrimonium maneat, eo quòd licet viro obijcere mulieri fornicationem, quod non liceret, nisi esset coniux. Dicendum quòd verum est, quia si desijsset esse matrimonium, & nūc de nouo deberet alterum contrahi cum haberet ius opponendi vir aliquam fornicationem, quia solum potest obijci fornicatio sequens matrimonium, vel desponsationem: non autem illa, quæ præcessit. extra. de iureiurand. cap. quemadmodum, & tamen conceditur viro obijcere fornicationem; ergo manet

Ad cōfirmationē.

adhuc

A adhuc illud matrimonium contra cuius legem per fornicationem peccatum est.

Opinio Hostien. & aliorum de soluendo matrimonio apud conuersos ad fidem expenditur.

QVÆST. CXXI.

ALII autem Iuristæ tenebant viam mediam, vt Hostien. & alij, scilicet quòd non soluitur matrimonium per contumeliam creatoris, sed per lapsum termini positi à iudice Ecclesiastico ipsi infideli ad hoc quòd cohabitet ipsi fideli sine contumelia: istud licet in aliquo sensu possit teneri, est tamen verius quod supra dictum est, quia cum dicat canõ ille, quòd contumelia creatoris soluit ius matrimonij, oportet quòd dent aliquid solui per contumeliam creatoris, & tunc vel soluetur vinculum, vel ius debiti: non vinculum, quia ipsi concedunt quòd etiam lapso termino si est res integra, auditur infidelis: non etiam ius debiti, quia volunt quod ante lapsum termini non spolietur infidelis, ideo non ponunt per contumeliam creatoris solui aliquod ius matrimonij. sed poterunt dicere quòd soluitur ius matrimonij non ipso iure, sed per lapsum termini, & quòd hoc sit subaudiendum, sed istud non satis stat, quia alij tenent quod ipso iure, scilicet sine Ecclesiæ iudicio soluatur ius matrimonij per contumelium creatoris: sic tenet Innocen. de diuor. c. quanto. & hoc rationabilius est. Primo quia cum non sit cautum in hoc casu, quod per iudicium Ecclesiæ in his tribus casibus soluatur matrimonium: non
B debemus astringi ad hoc dicendum. Secundo quia c. lator. extra qui filij sunt legi. nõ loquitur in simili casu: nam matrimonium inter fidelem, & infidelem dissoluitur auctoritate Dei per id, quod Apostolus dicit 1. Cor. 7. c. si infidelis discedit, discedat: ad quam literam applicantur omnes tres casus, in quibus dissoluitur matrimonium, vt patet ex prædictis: ideo cum per ius humanum non dissoluatur, non potuit ius humanum diffinire tempus aliquod, in quo solueretur, sed videtur quod statim aduenientibus illis casibus soluebatur cum sine ministerio iuris humani soluatur: & hoc est solui ipso iure: secus in c. lator, vbi nõ agitur de soluendo vinculum aliquod sed præfigitur alicui tempus ad probandum exceptionem in casu purè formali, quo lapso perijt ius excipiendi: & talia possunt per ius humanum diffiniri. Istud autem quod dicitur de impositione termini, & lapsu eius licet non esset de necessitate iuris ad hoc, quod dissoluatur matrimonium facit tamen ad cognoscendum, & est probatio quædam, vt non possit infidelis obijcere aut aliquis alius, quòd fidelis nõ potuit transire ad secundas nuptias, quasi null⁹ casus interuenerit de illis, qui soluunt matrimonium: nec tamen ad istam probationem est necessaria termini præfixio, sed satis est, quòd fidelis adhibeat testes, quomodo admonet infidelem, vt cesset à contumelia creatoris, & ille non vult, vt dicit glo. cap. quanto, de diuor. Isti tamẽ non conueniunt cum vtraque de duobus opinionibus, nam inquantum dicunt de lapsu præfixi termini discordant à prima, quæ dicit quòd dissoluitur matrimonium ipso iure, & nõ
C concordant omnino cum secunda, quòd illa ponit solum solui per transitum ad secundas nuptias, & tamen quia dicunt isti quòd tunc habet licentiam ab ecclesia contrahendi, videntur conuenire cum secunda quæ non ponit solutum matrimonium, sed posse dissolui: sed inquantum dicunt, quòd post lapsum termini adhuc auditur infidelis si conuertatur, re integra, videntur concordare isti cum prima opinione, quæ ponit solui matrimonium: & tamen restitui infidelem, si conuertatur.

Cõclus. In q. ista.

Concludendum ergo sicut supra dicebamus, quòd ipso iure in quolibet horum trium casuum habet fidelis licentiam transeundi ad secundas nuptias, & non requiritur aliqua licentia Ecclesiæ super hoc: tamen matrimonium adhuc manet, & nunquam erat solutum quousque fidelis transeat ad secundas nuptias; ideo quamdiu non transiuit fidelis ad aliud matrimonium, si conuertatur infidelis ad fidem, recuperat coniugem: si autem iam transierit non recuperat, quia in primo casu est manens matrimonium, in secundo est solutum: & tunc ad canonem de contumelia creatoris dicimus, quòd illa soluit matrimonium: & ipso iure soluit sine auctoritate, vel sententia Ecclesiæ: non tamen soluit faciendo quòd non sit matrimonium: quia tunc etiam si vellet fidelis non liceret ei D cohabitare, sed soluit, id est, dat potestatem fideli soluendi illud transeundo ad alia vota.

Cum inter fideles sola fornicatio dissoluat matrimonium, & quodlibet peccatum sit fornicatio, quæ animam à Deo recedere facit: an pro quolibet peccato mortali possit dimitti vxor, & fieri diuortium, vt Augustinus, & Innocentius dixerunt, vel solum pro infidelitate, vel hæresi.

QVÆST. CXXII.

DICEBATVR supra, quòd non liceret fideli recedenti ab vxore infideli propter contumeliam creatoris transire ad aliud matrimonium, quia crimen superueniens matrimonio non dissoluit illud. Dicendum quòd inter fideles nullum crimen superueniens matrimonio soluit ipsum quantum ad vinculum, ita quod liceat transire ad alia vota, sed bene dissoluit quantum ad thorum, & sunt duo crimina, scilicet fornicatio, & infidelitas. de fornicatione Dominus dixit Matth. 19. cap. quod non liceret viro in alio casu dimittere vxorem, nisi causa fornicationis: & tunc etiam solum separarentur quantum ad cohabitationem, & non quantum ad vinculum. Alius casus est infidelitas, siue error circa fidem, quia pro illo etiam datur diuortium. Sed aliquis dicet quomodo istud stat cum dixit Christus non licere in alio casu, nisi in fornicatione dimittere vxorem: ecclesia autem non potuit statuere contra E id, quod Christus dixit. Dicendum quòd licitum est dimittere vxorem causa erroris in fide, eo quod sic Ecclesia statuit. de diuor. c. quæsiuit. & cum dicitur quod non potuit statuere, dicendum quod non statuit contra Christum, sed declarauit statutum Christi, siue legem ostendens, quod infidelitas sit quædam fornicatio: fornicari dicitur, qui idola colit vt sæpe ponit Ezechiel: & dicitur Psalm. 72. Perdidisti omnes qui fornicantur abs te, id est, qui colunt idola recedendo à te: & ideo locum habebit lex Christi in infidelitate, siue errore in fide.

Fornicari qd sit.

Sed tunc est dubium, an pro quolibet peccato mortali possit dimitti vxor: nam quodlibet peccatum videtur esse fornicatio, quia animam à Deo recedere facit. Dicendum quod ita quidam tenent, quod pro quolibet peccato mortali diuortium fieri possit: quod videtur tenere Aug. libr. 1. de sermone Domini in monte: & habetur 28. q. 1. c. idolatria, cùm dicit: si infidelitas fornicatio est, & idolatria infidelitas, & auaritia idolatria non est dubitandum, & auaritiam fornicationem esse: quis ergo iam quamlibet illicitam concupiscentiam potest recte à fornicationis genere separare si auaritia fornicatio est? Ex quo intelligitur quod per illicitas concupiscentias non tam quæ in stupris cum alienis viris, aut fœminis committuntur: sed omnino per quaslibet quæ animam corpore male vtentem à lege Dei aberrare faciunt, & perniciosè turpiterque corrumpi possit sine crimine, & vir vxorem suam dimittere potest & vxor virum, quia exceptam facit Dominus causam fornicationis: & sic apparet manifeste de intentione Augustini, quod pro quolibet peccato possit vir dimittere vxorem, F & vxor virum, & istud etiam tenent aliqui Iuristæ: sic Innocentius, extra de diuor. c. quæsiuit. vbi dicitur de errore infidelitatis. Et ipse dicit idem esse de quolibet alio peccato: & idem in c. de illa. eod. tit. & dicit in cap. de illa, quod nullam aut vilem causam inuenies, quare non fit idem de quolibet peccato, & de infidelitate. Dicendum tamen quòd hoc non est verum quia non potest fieri diuortium pro quolibet peccato, sed solum pro infidelitate, vel hæresi, vel aliquo quod ad errorem in fide pertinet: sic patet de diuor. c. quæsiuit. vbi dicitur: Nos itaque taliter respondemus, quòd mulier pro furto, vel alio crimine viri sui nisi fidei suæ religionem corrumpere velit ab eo separari non debet: verum si coniugem suam ad infidelitatis maleficia traxerit à viro poterit separari. Est dicendum vno modo quòd cap. idolatria, quod est dictum Augustini intelligitur de rigore iuris. & c. quæsiuit intelligitur de æquitate: nam cũ omnia peccata sint fornicationes quædam, vt dicit August. in c. idolatria. pro omnibus posset vir dimittere vxorem, & vxor virum, & ita tenet Innocentius. cap. quæsiuit. de diuor. & cap. de illa. eod. titul. dicit, quòd nullam aut

An pro quolibet peccato mortali possit dimitti vxor quo ad thorũ.

Opin. auctoris contra Aug. & Innoc.

A

vilem causam inuenies, quare non sit idem in omnibus alijs peccatis, sed quia durum videbatur, quòd pro quolibet crimine fieret diuortium, quia quotidie fierent diuortia in omnibus matrimonijs, Ecclesia restrinxit hoc ad infidelitatem, quia ibi videtur ratio specialis, scilicet, quia est maius periculum, quàm in alijs peccatis: nam fides est fundamentum, & manente illa potest quis emendari de alijs peccatis, si autem fides pereat, non est locus redeundi ad virtutem, & istud verum est nisi illud peccatum vrgeret in periculum alterius coniugis, vt si mulier machinata est in mortem viri, vel vir in mortem mulieris; nam fit diuortium, & qui sic machinatus est, manet sine spe coniugij: de diuor. cap. si qua mulier.

Secundo potest dici, quòd non licet dimittere vxorem excepta causa fornicationis, & intelligitur de fornicatione corporali cum alio viro: nam si de spirituali intelligeretur, cum omne peccatum sit fornicatio pro quolibet peccato daretur licentia à Christo dimittendi vxorem, & tunc videretur inconuenienter dictum excepta causa fornicationis, cum velit esse velut vnam causam tantum: & tamen quòd pro infidelitate fiat diuortium non est, quasi intelligatur nomine fornicationis; sed quia Apostolus specialiter de infidelitate dixit, scilicet, si infidelis discedit discedat, & sic significauit, quòd pro infidelitate recedi possit ab vxore quantum ad cohabitationem.

Non licet pro quolibet peccato fieri diuortium.

B

QVÆST. CXXIII.

SED dicendum, quòd quicquid dicatur hic asserendum est, quòd non licet pro quolibet peccato fieri diuortium, sed pro fornicatione, & infidelitate. alleg. cap. quæsiuit. Sed cum dicatur, quòd pro errore infidelitatis soluitur matrimonium quantum ad cohabitationem, est dubium si hoc sit pro infidelitate, in quam alter coniugum incidit vel pro illa, ad quam alterum inducere conatur, quia differt multum inter hæc. Aliqui dicunt, quòd solum datur diuortium, si alter coniugum nitatur alterum ducere in errorem infidelitatis, & non si ipse erret. Et dicunt esse causam, quia si vnus coniugum erret in fide, & alterum ad id non inducat, non nocet illi, ideo non est diuortij causa, secus si nitatur inducere ipsum in errorem, quia tunc est periculum: ideo non debet cohabitare.

Secundo quia ita videtur ius disponere de diuor. c. quæsiuit. scilicet respondemus, quòd mulier pro furto, vel alio crimine veri, nisi fidem siue religionem corrumpere velit ab eo, separari non debet; verum si coniugem suam ad infidelitatis maleficia traxerit à viro poterit separari. ergo solum fit quando vir trahere nititur vxorem ad infidelitatem.

Tertiò patet quia multo maius est, quòd alter coniugum in aliquo peccato quantumcunque paruum velit trahere alterum coniugem, quàm quòd ipse sit in magno peccato: sicut patet in matrimonio infidelium, quando alter eorum ad fidem conuertitur: nam pro eo, quòd alter manet in infidelitate, non fit dissolutio matrimonij, & tamen si alter eorum nitatur alterum trahere ad peccatum mortale, separantur etiam quantum ad vinculum: de diuor. cap. quanto. & c. gaudemus: ergo multo maius est ad peccatum trahere quàm in peccato esse.

C

Dicendum quòd vtroque modo inter fideles fit diuortium, si vnus coniugum alterum nitatur trahere in errorem soluitur matrimonium, id est, datur diuortium. Sic dicit Augustinus de sermone Domini, & habetur 28. q. 1. cap. idololatria. Sic extra de diuor. ca. quæsiuit. Etiam si alter coniugum labatur in errorem infidelitatis, vel hæresis, dato quòd non nitatur ad hoc trahere alterum, fit diuortium, vt de diuor. ca. quanto. & de conuer. coniu. c. mulier. sed aliqui putant istud esse quando alter coniugum propter errorem infidelitatis recedit ab alio non cohabitans, quia tunc fidelis potest ab ecclesia impetrare diuortium.

Opin. Augu.

Sed dicendum quòd non stat, quia etiam si infidelis, vel hæreticus cohabitare velit profertur contra eum diuortium. c. de illa. vbi mulier propria auctoritate recessit à viro lapso in hæresim, vt ille sic confusione affectus ad fidem citius rediret: & Augustinus ista duo æquiparat, scilicet, quòd quis in fide erret, ad errandum alium inducat. lib. de sermone Domini in monte, & habetur 28. q. 1. cap. idolatria, scilicet non enim fornicantem tantum vir vxorem dimittere conceditur, sed quisque eam quoque vxorem dimittit à qua ipse cogitur fornicari, velut si aliquem vxor cogat sacrificare idolis, qui talem dimittit causa fornicationis, dimittat non tantum illius, sed & suæ: illius quia fornicatur, suæ ne fornicetur.

D

Ex prædictis autem aliqui volebant facere talem distinctionem, an pro quolibet mortali posset fieri diuortium: dicunt quòd aut vir est in peccato, aut trahit vxorem ad peccandum, scilicet primo modo dicunt, quòd non datur diuortium nisi pro infidelitate, & ita intelligitur c. quæsiuit. de diuor. sic. & c. de illa, si autem vir nitatur trahere vxorem ad peccatum, aut vxor virum, dicit quòd non solum pro infidelitate, sed etiam pro quolibet peccato mortali datur diuortium, quia in quolibet est periculum alteri coniugum, & patet quia maius est soluere matrimonium, quàtum ad vinculum, quàm quantum ad cohabitationem: & tamen quantum ad vinculum soluitur per hoc, quòd alter coniugum si est infidelis, trahit fidelem ad peccatum mortale. de diuor. ca. quanto. & cap. gaudemus. ergo pro hoc dabitur diuortium quantum ad cohabitationem inter fideles. Dicendum quòd de rigore iuris, ita fieri debuisset cum hoc sit maius, quam in peccato esse, & quia est periculum coniugi manere cum tali coniuge, sicut datur diuortium in his, in quibus vnus coniugum alteri præiudicat, sicut si fornicetur, quem casum Dominus expressit, vel si vnus in mortem alterius machinatur. de diuor. c. si qua mulier. & tamen dicendum, quòd de quadam iuris æquitate reductum est ad solum errorem in fide, & ideo si ad alia peccata trahere nitatur vnus coniugum alterum, non dabitur diuortium. cap. quæsiuit, cum ibi dicatur solum quando vnus trahit alterum ad infidelitatis maleficium: & ita si trahat ad alia peccata non datur diuortium, sed istud est verum de diuortio perpetuo: nam de temporali, scilicet, quamdiu vnus coniugum persistit alterum trahendo poterit dari diuortium. Ita videtur dicere Innocentius. cap. de illa. de diuor. & sic poterit intelligi verbum Augustini. lib. de sermone Domini. & 28. q. 1. ca. idolatria. vbi pro qualibet illicita concupiscentia, quæ animam à Deo separat, fiat diuortium, scilicet, si traxerit coniux coniugem ad illud, quia pro eo, quod est alter coniugum in aliquo peccato, horum non est dandum diuortium temporale, neque perpetuum, sed solum quando nititur alterum trahere ad illud.

Distinctio quorũdam.

Verus sensus Augu.

Quomodo matrimonium inter infideles dissolubile sit.

E

QVÆST. CXXIIII.

SI autem de matrimonio infidelium agatur, est dicendum quòd aliquando dissoluitur propter crimẽ superueniens, sed est dicendum, quòd aut consideratur de illis, quando ambo infideles manent, aut quando conuertitur alter ipsorum, vel ambo ad fidem. Si primo modo dicendum, quòd non curat Ecclesia de obseruantijs matrimoniorum Iudæorum, quia infideles constitutionibus canonicis non arctantur: ideo an in tali vel tali gradu contrahatur, & de quibusdam huiusmodi Ecclesia non aduertit: quia hoc esset cogere infideles ad constitutiones canonicas: quod fieri non debet. cod. cap. gaudemus. Considerabit tamẽ quantum ad eos, si in lege matrimonij aliquid agant contra legem Christi, quia tenentur subditi legi Christi & obligantur eam obseruare. de quo magis dictum fuit supra, & adhuc infra tangetur.

F

Et in hoc est dicendum, quòd inter infideles sic manentes matrimonium est dissolubile, sicut inter nos, & non est licitum vllo modo repudium, & nullum crimen superueniens matrimonio, etiã si sit fornicatio carnalis, dissoluit matrimonium illorum quantum ad vinculum. Si autem considerentur infideles in quantum conuertuntur ambo coniuges, vel alter eorum: Dicendum quod si ambo cõuertuntur siue simul, siue non simul, dum tamen primò conuersus nondum transierit ad alia vota, nõ potest vnus alium dimittere, inuito alio: immo etiam si consentiant non licebit alteri eorum, altero viuente, ad aliud matrimonium transire: & etiam non poterit vnus alterum repellere à cohabitatione, pro quocunq; crimine

præce-

A

præcedente, quod inciderit durante matrimonio, vel prius, nisi sit fornicatio commissa tempore matrimonij constantis. de diuor. cap. gaudemus. si autem vnus conuertitur, & alius non, aut petitur de diuortio, quantum ad cohabitationem, aut quantum ad vinculum. Si primo modo dico quod fit diuortium, si fidelis velit, quia generale est, quod nunquam teneatur fidelis cohabitare infideli: & licet non sit istud crimen superueniens est præcedens, & non repellitur alter eorũ à cohabitatione inquantum crimen præcessit, sed inquantũ nunc manet postquam alter eorum emendatus est de illo. sicut infidelitas repellit inter fideles, si alter eorum labatur in hęresim, vel infidelitatem altero non lapso. Si autem petitur quantum ad vinculum, dicẽdum quod dissoluitur in tribus casibus, scilicet quando nullo modo vult cohabitare infidelis fideli, aut quando non sine contumelia, aut quando trahit ad peccatum mortale. in c. quanto. & c. gaudemus. Et istud est speciale in matrimonio infidelium: nam matrimonium contractum inter fideles nullo horum trium casuum soluitur. in alleg. cap. quanto. Ratio autem differentiæ supra posita est: si quod autem aliud crimen superuenerit matrimonio, siue sit machinatio in mortem coniugis, siue adulterium, non soluit matrimonium istorum inquantum ad vinculum.

Quomodo intelligitur quòd vir, & vxor ad paria iudicantur. Et an altero coniugum existente fideli, & altero infideli aliquid liceat vni, quod non alteri.

QVÆST. CXXV.

B

DICEBATVR supra quod cum vir, & vxor ad paria iudicentur. in c. gaudemus. non debet vni licere quod alteri non liceat, ideo cum non liceat infideli contrahere cum alio infideli recedente ab eo coniuge fideli, neque debet licere fideli accipere coniugem, recedente infideli, id est, nolente cohabitare. Est dicendum quod vir, & vxor iudicantur ad paria in redditione debiti, & in ligatione vinculi matrimonialis, sed non in cæteris: nam vir est maior in honore quam vxor, quia vir est caput vxoris, sicut Christus est caput viri. prima ad Corinth. 11. cap. ideo non iudicatur ad paria, sed vir imperat, & vxor obedit: & Deus istud statuerat in lege matrimoniali obseruandum: nam Genes. 3. cap. in maledictionem mulieris dixit, in dolore paries filios tuos, & sub viri potestate eris: vnde nõ est principatus tyrannicus, quasi per violentiam obtentus, quem habent viri super fœminas, sed est rationabilis cum sit à Deo ordinatus, & rationi congruat, quia vir abundantior in iudicio præsideat, fœmina vero, quæ naturaliter est minor in prudentia, obediat, & obsequatur: ideo in hoc non petitur aliqua paritas: si autem petatur quantum ad debitum coniugale, sunt pares, eo quod vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier; & mulier non habet potestatem sui corporis sed vir. prima Corinthior. 7. cap. Et ideo sicut viro petenti debitum non licet vxori negare illud, ita & vxore petenti, non licet viro negare si potens sit, & commode id possit, quia impossibilia non cadunt sub debito: etiam ad legem matrimonij sunt æquales, scilicet in seruanda fide priori: quia

C

sicut mulier tenetur non commisceri alteri viro, ita vir tenetur non commisceri alteri fœminæ, neque in hoc aliquid adiuuant leges humanæ, quæ puniunt mulieres adulteras in omni casu, viros autem non: nam apud Deum non sunt ideo immunes, nec minus iudicantur: sic dicit Ambrosius lib. de Patriarchis. & 32. q. 4. cap. nemo, scilicet nemo sibi blandiatur de legibus hominum: omne stuprum adulterium est, neque licet viro quod mulieri non licet: & eadem à viro, quæ à fœmina debetur castimonia, quicquid in ea, quę non sit legitima vxor commissum fuerit adulterij damnatur crimine. Etiam sicut tenetur vxor ad prolem educandam, ita & vir: immo magis vir, quia ipse debet supportare omnia onera matrimonij, & ideo secundum iura humana ipse lucratur fructus dotis. Etiam tenentur ambo æqualiter ad indissolubilitatem matrimonij, scilicet quod sicut non licet vxori accipere alterum in virum, id est, transire ad secundas nuptias, ita neque licet viro viuente vxore: hoc enim pertinet ad indissolubilitatem, quæ importatur nomine sacramenti, quod est vnum de bonis matrimonij.

D

Alteri coniugum existente fideli, & altero infideli aliquid licebit vni quod non alteri.

QVÆST. CXXVI.

EST tamen dicendum quod hic licet vni quod non licet alteri, non quia vir est, aut vxor: sed quia vnus est infidelis alter fidelis: vnde conuerso ad fidem licet facere, quod non licet manenti infidelitate, siue conuersus sit vir, siue mulier: & hoc est quia matrimonium de se est indissolubile: quia fecit illud Christus indissolubile. Matth. 19. & quia omnis gens obligatur legi Christi tam apud fideles, quam infideles debet esse indissolubile, ita quod neque repudiari liceat, neque recedere: quia tamen matrimonium est minus fide, ipse Deus, qui matrimonium indissolubile fecerat, voluit illud reddere dissolubile in aliquibus casibus in fauorem fidei. Et sunt tres casus, scilicet si recedit infidelis nolens cohabitare aliquo modo fideli, & si habitare vult tamen cum contumelia creatoris, aut si nititur trahere ad mortale peccatum, qui omnes tres casus accipiuntur ex verbis Apostoli. prima ad Corinth. 7. cap. scilicet. Si discedit infidelis, discedat: non est enim in huiusmodi seruituti subiectus frater aut soror: qui casus quomodo ex illis verbis accipiantur, iam declarauimus. Etiam quare à Deo ita *In q. 28* institutum est dissolui matrimonium in his casibus, & quod fuit conueniens. Hoc suppositio dicendum, quod quantum ad vinculum vel indissolubilitatem matrimonij non licet viro, quod non liceat vxori, & è contrario. Et tamen licet fideli, quod non licet infideli, & hoc est, quia ille, qui matrimonium instituit illi dedit indissolubilitatem: dedit fidelibus, id est, conuersis ad fidem quod possent dissoluere matrimonium, & non concessit infidelibus: vnde dicendum quod si nolente cohabitare infideli recedat fidelis, & transeat ad aliud matrimonium non peccat fidelis, & tamen si infidelis recedat, peccat, siue solum recedat quantum ad cohabitationem, siue transeat ad alias nuptias: nam si recedat à cohabitatione peccat, quia subtrahit debitum, & potest fidelis facere ipsum cogi per iudicem, vt redeat ad cohabitandum petendo restitutionem. Si autem recesserit & alteri nupserit committit adulterium, & non tenet contractus matrimonij, sed cogitur redire ad fidelem, si ille petat: si autem fidelis recedat quantum ad cohabitationem deserens infidelem, non potest ille petere restitutionem, etiam si cohabitauerit, & cohabitare velit sine contumelia creatoris, quia non cogitur fidelis cohabitare infideli: si vero cohabitet infidelis cum contumelia, & fidelis transeat ad alias nuptias, non potest obijcere ei aliquid infidelis: similiter in alijs duobus casibus, id est, si cohabitante infideli cum contumelia, vel trahendo ad peccatum mortale, recedat fidelis ad aliud matrimonium, & non potest illud impedire infidelis: & tamen si è contrario fieret non liceret hoc infideli, scilicet si fidelis cohabitaret infideli cum contumelia maledicendo Deo, & infidelis sine contumelia non liceret infideli transire ad alias nuptias, quia non est concessum ei hoc priuilegium, nam si fideli aduersus fidelem lapsum in hæresim, vel errorem infidelitatis non conceditur hoc: de diuor. c. quanto. eo quòd non fuit à Deo datum, multo minus licebit infideli contra fidelem, quia infidelibus nullum priuilegium Deus concessit, cum infidelitas, non sit fauorabilis: etiam si fidelis niteretur trahere ad peccatum mortale, & infidelis cohabitaret pacificè, non trahendo ad peccatum, non liceret infideli recedere à fidelitate: quia hoc concessum fuit ad fauorem fidelium, & nõ infidelium, & ita multa licent fideli, quæ non licent infideli, tam quantum ad diuortium, vt non cohabitent, quàm etiam ad dissoluendum vinculum matrimonij.

E

F

An fideli transeunte ad secundas nuptias maneat obligatus infidelis ad non contrahendum, vt S. Tho. dixit.

QVÆST. CXXVII.

SED tamen dicit canon quod contumelia creatoris soluit ius matrimonij, id est, ipsum matrimonium circa eum, qui relinquitur de diuor. c. quanto. & hoc putant aliqui, quòd fidelis, qui deseritur sit solutus à vinculo matrimonij, & possit tran-

A

sit tranſire ad ſecundas nuptias, & infidelis maneat obligatus matrimonio,& ita velut coniugatus exiſtens non poteſt tranſire ad aliud matrimonium.Sed dicendum quod iſtud eſt falſum, quia impoſſibile eſt contractum matrimonij tenere ex vna parte,& ex alia non:cum ex natura ſua ſit contractus mutuæ ſeruitutis in corpus,ideo ſi ſoluitur quantum ad fidelem ſoluitur etiam quantum ad infidelem. Sed quia canon dicit

Opinio S.Tho. in 4. Sent.

ſolum circa eum, qui relinquitur: dicit B.Thom.quod poſtquam fidelis contradixit, ſolutum eſt vinculum matrimonij ex vtraque parte,quia matrimonium non claudicat quantum ad vinculum , claudicat tamen interdum quantum ad effectum. Vnde in pœnam vxoris infidelis ei indicitur,quod non poſſit cum alio contrahere magis quam ex neceſſitate matrimonij præcedentis:ſi tamen poſtea conuertatur poteſt ei concedi diſpenſatiuè,vt alij nubat ſi vir eius aliam duxerit. Quod vero primum dixit matrimonium claudicare nō poſſe quantum ad vinculum, verum dixit,quia neceſſe eſt, quod vel ex vtraque parte teneat , & tenet ſi matrimonium eſt, aut ex natura tenet , & ita non eſt matrimonium. Inquantum

Matrimoniū quādo dicitur claudicare tribus modis.

verò dicit quod poteſt claudicare quantum ad effectum , ex vna parte verum eſt, & iſtud quando vni coniugi licet quod alteri non licet,cum vir & vxor ad paria iudicentur. de diuor. c.gaudemus,& iſtud accidit tripliciter. Primo quando vni licet petere debitum, & alteri non,& ſunt multi caſus de iure, vt quando quis coniugatus ſine licentia vxoris religionem ingreditur, & profitetur ſine legitima licentia vxoris, ſi repetat eum vxor cogitur exire monaſterium,& cohabitare vxori cui

B

tenetur reddere debitum,& nō licet ei exigere: extra de con. cōiu.c.quidā intrauit.& c.placet.Alius caſus eſt ſi aliquis coniugum cognoſcit conſanguinitatem vel affinitatem ad ſuum coniugem,non debet petere debitum , nec exigere: ſi autem compellatur iudicio Eccleſiæ per ſententiam excommunicationis,&non poſſit iſtud probare,neque ſit certitudo,ſed credulitas non vana, debet talis debitum reddere, ſed non licet exigere, quia contra conſcientiam agit: extra de ſent.exc.c. inquiſitioni. Alius eſt quando quis cognoſcit conſanguineam vxoris ſuæ poſt matrimonium contractum: nam tenetur reddere vxori debitum: extra de eo, qui cog. conſan. vxoris ſuæ.c.tranſmiſſa. & ſimiles alij caſus ſunt de iure, in quibus omnibus claudicat matrimonium quantum ad effectum, quia ex vna parte eſt facultas petendi debitum,ex alia non.Secundo modo claudicat quando licet alteri coniugum recedere à cohabitatione,& alteri non, vt ſi alter coniugum fornicatur poteſt innocens diſcedere petito diuortio, & alter non poteſt: ſed tenetur cohabitare, ſi voluerit innocens de diuor.c.ſignificaſti.& c.ex literis. Etiam ſi alter labatur in hæreſim,vel in errorem infidelitatis, licet fideli recedere ab eo, & non licet lapſo recedere. eod.tit.ca.de illa.& c.quanto. Et poſtquam factum fuerit diuortium poteſt innocens reconciliare ſibi adulterantem,& tenebitur ille redire, & ipſe adulterans non poteſt cogere innocentem , vt eum ſibi reconciliet de conuer.coniu.c.gaudemus. etiam ſi in hæreſim, vel in infidelitatem lapſus redeat ad fidem non cogitur fidelis reconciliare eum ſibi,ſi factum erat diuortium iudicio Eccleſiæ: poteſt autem reconciliare ſi voluerit de conuer. coniu.c.mulier.

C

& de diuor.cap.illa.ſi tamen non vellet iam adulterans,vel lapſus in hæreſim,& emendatus redire ad coniugem, quia alter coniux coegit ipſum recedere iudicio Eccleſiæ,dico,quòd cogetur ad redeundum.

Et ratio eſt, quia ſententia diuortij ſolum prodeſt ei, pro quo lata eſt, ſed lata eſt in fauorem innocentis,ideo ille habet perpetuam exceptionem ex illa ſententia ad non recipiendum adulterantem,ſed quia non fuit data iſta ſententia in fauorem adulterantis,ſed in odium,non poterit ei prodeſſe,ſed obeſſe ſolum. Si tamen poſſet propter hoc manere liber, vt non cogatur reuerti ad cohabitandum petente innocente, prodeſſet adultero , & obeſſet innocenti, quod eſt inconueniens. Etiam cum iſta ſententia ſit lata ſolum in fauorem innocentis,quantum ad adulterum , ita eſt ac ſi nunquam lata eſſet: & tamen ſi non eſſet lata non liceret alteri ab altero diſcedere,& quandocunque diſcederet cogeretur reuerti, ergo & nunc quandocunque innocens alterum repetere voluerit ad cohabitationem reconciliando ſibi poterit cogere , vt redeat.

Opinio Inno.

Item Innocentius tenet hoc de diuor.cap. de illa. dicens: Fieret autem contra ſententiam, ſi muliere fornicata petente virum poſt ſententiam fieret eius reſtitutio, ſed ſi vir pro quo lata eſt ſententia petat mulierem,non fiet contra ſententiam, immo iuramentum eſſet,ſi eſſet ſententia,& prodeſſet contra quam lata eſt ſententia.ff.de excep.rei iudi.l.euidenter. Si autem viro iuſtè accuſante mulierem adulteram ſententia lata eſt diuortij, quia tunc non poteſt vir iuſte abſolui, qui agit, tunc locum habet hæc decretalis quamuis iudicem illum crederet prudenter ſentētiare,qui ſic diceret: ſententiam diuortij inter vos proferimus propter adulterium quamdiu viro iuſto accuſatori placuerit : & ita etiam claudicat quantum ad effectum inter fidelem, & infidelem, quia ſi alter conuertitur,& alter manet in infidelitate , etiam nulla alia cauſa exiſtente poteſt fidelis repellere infidelem à cohabitatione,&tamen infideli non licet abijcere fidelem,ſi nulla alia cauſa exiſtat,immo inter infideles mulier non recedit à viro , ſicut neque repudiat illum,& ita vni licet,quod alteri non licet. Tertiò modo claudicat , vt quando licet vni coniugum recedere ab alio,& tranſire ad ſecundas nuptias, & alteri non licet. Iſtorum trium modorum duo ſecundi inueniuntur in matrimonio infidelium, quando alter conuertitur , & alter non: nam licet recedere infideli ab infideli , ſi infidelis velit cohabitare ſine contumelia creatoris,& infideli non licet recedere à fideli quantum ad cohabitationem ſi fidelis cohabitare velit, & ita claudicat matrimonium quantum ad effectum. Etiam eſt hic ſequens caſus , ſi infidelis non cohabitet ſine contumelia,licitū eſt recedere fideli tranſeundo ad aliud matrimonium , & tamen non eſt licitum infideli. Primus modus trium non ſtat,ſcilicet,quod liceat fideli petere debitum, & non cogatur reddere: non enim poſſet hoc fieri , niſi fortè vnus fornicaretur,alius poterat non reddere debitum , & poterat petere : infidelis autem ſi cohabitet fideli conſentiente fideli,ſicut licet fideli petere debitum, ita tenetur reddere exactus , quia nihil eſt ibi quare priuetur infidelis hoc iure.

D

E

Quod vero dicebat B.Thomas , qnod fideli licet accipere aliam vxorem,ſed infideli non, & hoc dicit potius factum eſſe in pœnam quam ex neceſſitate præcedentis matrimonij: non videtur verum,quia cum verè &totaliter ſit ſolutum vinculum matrimonij non videtur eſſe cauſa , quare non liceat cuilibet coniugum tranſire ad alia vota, & patet hoc primo, quia non videtur conuenire iſta ſententia illi literę,ſcilicet cōtumelia creatoris ſoluit matrimonium circa eum,qui relinquitur: & ſic videtur quod ſi alteri non licet contrahere , non ideo fit quaſi ei ſit datum in pœnā,ſed quia ius matrimonij non eſt ſolutum ex parte eius.

Dictū D.Th reijcitur.

Secundo non ſtat , quia tunc ſequeretur quod daretur pœna infidelibus per Eccleſiam , quia non conuerterentur, quod eſt falſum,quia ſic cogerentur ad fidem, & tamen non ſunt pœnis trahendi, ſed ratione, & beneficijs inuitandi 45. diſt.cap.qui ſincera.

Tertio, quia tunc infidelis contrahens peccaret mortaliter, & conſequenter non deberet permitti eis ſed puniri debent,quia iudices,& Domini temporales debent infideles ſibi ſubiectos punire pro tranſgreſſionibus, in quibus peccant mortaliter : & tamen Eccleſia non punit infideles ſic contrahentes,ideo videtur,quod non iudicat eos peccare.

F

Cum autem dicitur,quod ſi talis infidelis cōuertatur,diſpenſatiuè conceditur ei,quod contrahat: dicendū quod iſtud eſt conſequens ad præcedentem errorem, nam ſi tali infideli non licet contrahere,ſi debeat contrahere poſtquam conuerſus fuerit,hoc erit ex diſpenſatione,& iſta diſpenſatio eſſet rationabiliter facta in fauorem fidei,& tamen falſum eſt, quod præſupponitur,quia tali infideli licet propria auctoritate contrahere,poſtquam fidelis contrahit, & ideo à fortiori ſi prius conuertatur, quàm tranſeat, licebit ei ſine vlla diſpenſatione contrahere.

Cōſiderandum autem circa hoc,quod tripliciter accidere poteſt iſtud. Vnus modus eſt,vt infidelis recedat à fideli nolens ei cohabitare,&contrahat ſtatim. Alius eſt modus ſi fidelis recedat ab infideli propter contumeliam creatoris,vel quia eum nititur trahere ad peccatum mortale,& infidelis relictus contrahit antequā fidelis contrahat. Tertius modus eſt quando fidelis recedit ab infideli propter aliquem præcedentium modorum & contrahit,poſtea verò infidelis contrahit.

A

De duobus primis modis dicendum quod peccat infidelis contrahendo, & non tenet matrimonium: in tertio autem, neque peccat, neque est inualidũ matrimoniũ. De primo patet quia cum inter istos fuisset verum matrimonium non potuit dissolui, quia nõ fuit aliqua causa dissoluendi, & ideo manẽte primo matrimonio nõ potuit transire infidelis ad aliud. Vnde si peccat fidelis, dissoluetur illud, & cogetur redire ad cohabitandum: immo poterit de adulterio accusari. In secundo casu similiter, quando recedit fidelis ab infideli, etiam si propter contumeliam creatoris recedat, vel quia nititur eum trahere ad peccatum mortale non dissoluitur matrimonium quousque fidelis transeat ad aliud matrimonium: & ideò si interim transeat infidelis ad alia vota, peccat, & non tenet matrimonium, quia non est dissolutum quantum ad aliquem eorum, & si petat fidelis dissoluet matrimonium, neq; debet Ecclesia permittere talem contractum. In tertio casu dicendum quòd licitè contraxit infidelis: nam quando contraxit fidelis solutum fuit matrimonium, & ita absolutus fuit infidelis ab onere eius, quia iam non tenetur cohabitare fideli, nec commisceri, quia essent iam adulteri, & ideo infidelis manens tunc liber, ac si nunquam contraxisset, potest libere contrahere, & non imponitur ei pœna aliqua, ne contrahat, nec inuenitur talis pœna à iure imposita.

Confirmantur autem præcedentia, quia ita tenet glo. in Decretis 28.q.2.cap.si infidelis: vbi dicitur quod contumelia creatoris soluit ius matrimonij circa eũ, qui relinquitur. Nam dicit, quòd soluit ius matrimonij circa eum, qui relinquitur: & nihilominus circa relinquentem: vnde & relinquens contrahet sine peccato si conuersus contrahat: non enim potest claudicare matrimonium cum sint duæ relationes. Vnde si vna est vxor, reliquus est vir.

B

Motiua S. Tho.

Sed dicentes oppositum mouentur, quia dicitur ibi, quòd soluitur matrimonium circa eum, qui relinquitur, & non dixit simpliciter, vel circa ambos.

Secundo, quia dicitur ibi infidelis autem discedens, & in Deum peccat, & in matrimonium: & sic inferunt quòd contrahendo matrimonium secundum, peccet infidelis.

Solutio ad motiua Tho. Ad primum.

Sed dicendum, quòd istud nihil valet. De primo patet, quia dicitur soluit ius matrimonij circa eum, qui relinquitur. Nam non debuit dici simpliciter solui matrimonium, sed circa eum, qui relinquitur: quia solui matrimonium non est ibi, quod desinat esse: quia solui matrimonium non est ibi, quod desinat esse matrimonium statim per contumeliam creatoris, & per illa duo, sed quòd in illis casibus habet statim fidelis licentiam soluendi matrimonium transeundo, & tunc erit de facto solutum: infidelis autem non habet licentiam istam, quia priuilegium non conceditur nisi fideli, cùm dicat Apostolus: Si infidelis discedit, discedat: non est enim in huiusmodi frater aut soror seruituti subiectus. Qui autem non est subiectus est liber, ideo fidelis absoluitur, & ita dixit Ambrosius in verbis illis, quòd soluitur matrimonium circa eum, qui relinquitur, & non circa infidelem, qui eum relinquit, quasi ille non habeat licentiam recedendi, & transeundi ad aliud matrimonium, & iste est sensus verus.

Sed gloss. in alleg. cap. si infidelis dicit vno modo, quod fit mentio de solo fideli, quòd circa eum soluatur ius matrimonij, quia licet soluatur circa alium, id est, infidelem, tamen de illo dicere non curauit, quia de his, qui foris sunt nihil ad nos. Alio etiam modo dicit quòd circa fidelem soluitur, & non circa infidelem, quia infidelis manet obligatus ad reddẽdum debitum fideli si petat, & fidelis nõ tenetur reddere debitum infideli, à quo recessit, vel qui ab eo recessit, & dicit quòd istud est conueniens, quia hic sunt duæ seruitutes, & vna potest esse sublata, non sublata alia.

C

Dicendum quòd hoc verum est, quia siue fidelis recedat ab infideli, vt propter contumeliam creatoris, siue quòd nititur eum deducere ad peccatum mortale, potest petere debitum ab infideli, & reconciliare eum sibi, siue pœnitentem de contumelia, siue manentem in ea, & ita exigi debitum, & tamen infidelis non potest cogere fidelem ad cohabitandum ei, aut ad debitum reddendum, & tunc textus ille non intelligitur de hoc, sed solum sicut supra exposuimus, scilicet in casu quo infidelis recedit à fideli nolens cohabitare, vel non cohabitans sine contumelia creatoris, & fidelis tunc transit ad aliud matrimonium, nam soluitur matrimonij ius circa eum, id est, non obstante priori matrimonio potest transire ad aliud, quia illud soluitur, sic patet ex litera eod. cap. si infidelis, scilicet. Si infidelis discedit odio Christianæ fidei, discedat: non est enim frater aut soror subiectus seruituti in huiusmodi: non est enim peccatum dimisso propter Deum, si alij se copulauerit: contumelia quippe creatoris soluit ius matrimonij circa eum, qui relinquitur, & ita istud ponitur, vt causa; ostendens quòd licitum sit fideli transire ad aliud matrimonium, & non ostenditur ibi quòd liceat petere debitum ab infideli qui recessit. Ad secũdum dicendum quod infidelis peccat in matrimonium non quidem in sequens matrimonium, sed in præcedens: pro quo sciendum quod cum infidelis recedit à fideli, siue nolens cohabitare siue in alijs duobus casibus, siue matrimonium contrahat, siue non contrahat, semper peccat in matrimonium, & est peccatum in matrimonium præcedens: nam si contrahat antequam contrahat fidelis, peccat in matrimonium, scilicet quia priori matrimonio, quod est verum præiudicat, cum non teneat secundum, sed sit adulterium, & tamen in præiudicium primi contrahatur: si autem non contrahat, sed solum recedat, adhuc peccat in matrimoniũ, quia ex debito matrimonij tenebatur cohabitare cõiugi nihil peccanti, recedendo ergo peccat cõtra legem matrimonij, ex qua competit ius cohabitandi, & reddendi exigendique debitum: etiam dicitur quod peccat infidelis in Deum, hoc non est speciale, sed generale est in omni peccato, quod fit contra Deum; cum sit transgressio alicuius diuini præcepti. Cum autem dictum est, quod peccabat in matrimonium exprimitur specialis ratio peccati huius: & hoc non est potius, si cõtrahat, quam si non contrahat: si tamen recesserit infidelis à fideli, & non contraxerit infidelis, quousque contrahat fidelis, non peccat contrahendo postea, neque contra Deum neque contra matrimoniũ, vt dictũ est, quia licitè contrahit, sed peccauit prius cõtra matrimoniũ recedendo à fideli, in quo ei præiudicabit.

D

Ad secundũ motiuũ Th.

E

Quomodo intelligitur dictum Apostoli: Si infidelis recedit, recedat. Et quare dixit ego dico, non Dominus. Et an bene dixerit hoc exprimendo.

QVÆST. CXXVIII.

DECLARATIS præcedentibus est nunc dicendum de illo dicto Apostoli prima Corinth. 7. cap. scilicet. Si recedit infidelis, recedat: & illud: Si quis frater vxorem habet infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam: & si qua mulier virum habet infidelem, & hic consentit habitare cum ea, non dimittat eum. Et dubium prouenit circa hæc dicta, quia Apostolus ibidem cum ista diceret, ait: Ego dico, non Dominus. Aliqui dicunt in hoc quia istud dixit Apostolus, & non Dominus, non esse istud bonum, neque obseruandum, & ideo quod fidelis conuersus statim recedere deberet ab infideli. Et allegant aliam rationem, scilicet Deus vetuit tam in veteri, quam in nouo testamento non manere in coniugio homines diuersæ fidei, aut cultus, ergo cum infidelium vnus conuertitur, quia incipit iam esse alterius cultus quàm alter coniux manens in infidelitate, non debet ei cohabitare. Ista fuit positio Pollentij, qui duo incompatibilia asserit, scil. malum esse, & contra mandatum Christi, quod conuerso altero infidelium ad fidem, maneant in cõiugio ambo: alterum est quod Apostolus istud asseruit mãdans, quod manerent copulati. Contra Pollentium Augustinus arguit in epistola ad Pollentium, & habetur. 28.q.1.ca. Iam nunc, &c. sic enim destruens vtramque partem positionis eius. Est autem dicendum quod vtraque pars assertionis Pollentij est falsa. Nam non est verum quod Christus iusserit fidelem ab infideli recedere, quia si Christus vetuisset, non liceret vllo modo fieri contrarium: etiam non est verum quod Apostolus præcipiendo dixit, quod fidelis non recederet ab infideli, sed manet libertas ad vtrumque: nam quia Deus dedit licentiam cõuerso ad fidem recedendi ab infideli, licitum est recedere, quia tamen non iussit recedere non est necesse dmittere, sed liberum manet facere, quod placuerit: similiter Apostolus non præcepit, sed consuluit, ideo non est necessarium fieri; quia non est præceptum: est autem expediens, & bonum fieri, quia illud fieri est consilium, & consilium est de meliori bono. Sed est sciendum, quod cum Christus d-

Vide infra q. 132.

Opinio Pollentij confutatur, de quo latius infra q 140.

F

A

ſtus dedit licentiam fideli recedendi ab infideli dedit quantum ad cohabitationem, vt non teneatur ei cohabitare, ſi tamen infidelis voluerit cohabitare ſine contumelia creatoris, non dedit licentiam tranſeundi ad aliud matrimonium, vnde nec Eccleſia permittit: vt patet 28. q. 2. Si quis habuit, & de diuor. c. quanto. & c. gaudemus. Et quantum ad iſtam cohabitationem ſeparandam, in qua Chriſtus dedit licentiam fideli, non negauit eam neque aſtrinxit ad manendum, & quod Apoſtolus non aſtringeret ad hoc ſeruandum apparet manifeſte ex verbis ſuis cùm dixerit: Ego dico, non Dominus. Nam ſi intenderet abſolutè obligare, ſicut in alijs, quæ loquitur, nõ exprimeret iſtam limitationem, ſed ſimiliter diceret, quod fidelis non recederet ab infideli, ſed inquantum illud dixit, ſignificauit non eſſe præceptum, quia Deus non aſtringebat ad iſtud, ſed ſignificauit eſſe conſilium ſuum. Apoſtolus autem tenet talem modum loquendi, quando ſignificauit aliquid eſſe non de neceſſitate, ſed eſt conſilium, aut permiſſio: ſic enim dicit prima Corinth. 7. ca. De virginibus præceptum Domini non habeo, conſilium autem do, & ita ibi ſubiunxit bonum eſſe manere in virginitate, & non nubere, ad quod tamen ſignificauit non eſſe obligationem. Etiam eod. cap. cum loqueretur de habitudine cõiugatorum in redditione debiti, à quo non ſe fraudare debebant, adiunxit, & iterum reuertimini in idipſum, ne tenet vos Sathanas propter incontinentiam veſtram. Et quia per hoc videbatur aſtringere coniugatos ad vacandum operi carnis poſt conuerſionem, quod tamen eſt falſum, addidit: Hoc autem dico ſecundum indulgentiam, non ſecundum imperium, id eſt, non putetis, quod vos obligo ad redeundum ad opus carnis, ſed ſolum indulgeo vobis id facere, ſi volueritis. Etiam non credatis quod hortor vos ad hoc, velut ad maius bonum: cum enim maius bonum ſit virginitas, vel non habere vxorem, ad hoc hortarer vos, ſed neque iſtud facio, quia non credo, quod omne iſtud poſſitis: & hoc apparet in verbis ſequentibus, ſcilicet hoc autem dico ſecundum indulgentiam, non ſecundum imperium: volo autem omnes homines eſſe ſicut meipſum, id eſt, vellem, quòd omnes manerent ſine coniugio, ſicut & ego maneo, ſed addidit; ſed vnuſquiſque proprium donum habet ex Deo, vnus ſic, alius ſic, id eſt, non poteritis omnes hoc facere, quia non habent omnes homines iſtud donum, & tamen iſtud ſine ſpeciali dono non fit.

Modus loquendi Apoſtoli, quãdo notat aliquid eſſe de cõſilio, & aliquid de præcepto.

B

Quare Apoſtolus dixit: Ego dico, & non Dominus. Et quando vtitur iſto modo loquendie & quando loquitur vt præcipiendo, vel vetando.

QVÆST. CXXIX.

SED adhuc dicetur quare Apoſtolus ſic dixit: nam ſequitur, ego dico, non Dominus: ſi quis frater vxorem infidelem habet, &c. Dicendum quòd hoc dixit ad ſignandum non eſſe præceptum, ſed conſilium: nam ſi Dominus illud diceret præceptum eſſet, & non conſilium: ſi autem Dominus illud vetaret, nullo modo fieri liceret, ſed quia Dominus non præcepit non cogitur quis ad illud, quia Dominus non vetuit licet cuilibet illud facere, & quia iſtud indifferens manebat, Apoſtolus dixit, quòd nõ recederet fidelis ab infideli volente cohabitare, & hoc eſt conſilium. Eſt autem ſciendum, quòd Apoſtolus vtitur hoc modo loquendi, vbi enim Chriſtus aliquid præcipit, aut vetat, ipſe illud dicit abſolutè præcipiendo, vel vetando: & non addit Dominus iubet, vel ego iubeo, quia tunc in ſingulis dictis ſuis, oportebat iſtam clauſulam repeti, quod eſſet ſuperuacuum, ideo ſubintelligitur: & hoc verum eſt, quantum ad omnia, quæ Chriſtus præcepit, aut vetuit tam ad ea, quæ legũtur expreſſe dicta teſtimonio euangeliſtarum, quàm quantum ad ea, quæ nõ inueniuntur ſcripta per eos: nã ſicut multa ſigna fecit Chriſtus, quæ ſcripta non ſunt in libro Euangelij Ioannis, vt patet Ioan. 20. ca. ita & multa erunt, quæ non ſunt ſcripta in Euangelijs aliorum, cum dicatur Ioan. 21. c. quòd ſi facta Chriſti per ſingula ſcribantur, mundum non capere poſſe eos, qui ſcribẽdi ſunt, libros: de dictis autem ita eſt ſicut de factis: ergo cum non ſint ſcripta omnia geſta Chriſti, nec etiam erunt ſcripta omnia eius dicta. Item hoc patet Act. 20. c. vbi dicit Apoſt. Epheſ. Oſtendi vobis quoniam ſic laborantes oportet ſuſcipere infirmos, ac meminiſſe verbi Domini Ieſu quoniã ipſe dixit beatius eſt magis dare, quã accipere. Et iſta ratione vtitur Innoc. III. de celeb. Miſſa. c. cũ Marthæ. vbi dat rationẽ de verbis canonis in cõſecratione corporis, & ſanguinis Domini: & dicit quod licet Euãgeliſtæ nõ expreſſerint omnia illa: tamẽ Chriſtus dixit ea, quia multa alia Chriſtus dixit, quæ tacuerunt Euangeliſtæ: & inducit ibi verbum iſtud, & alia ſimilia. De his ergo omnibus tam de expreſſis per Euangeliſtas, quam de nõ expreſſis quandocunq; Apoſtolus aliquod ponit, ſiue illud ſit præceptũ, ſiue prohibitio abſolute, & ſimpliciter loquitur nõ dicens: Ego præcipio, ſed Dominus præcipit, Vbi tamẽ nõ fuit præceptũ Domini, ſed dictũ Apoſtoli, ne putaretur dictũ Domini, dixit Apoſt. Ego dico, nõ Dominus. Sed obijcietur ꝙ etiã quando Chriſtus aliquid iubet, exprimit illud Apoſto. ſicut 1. Cor. 7. c. dicitur. His aũt, qui matrimonio iuncti ſunt præcipio nõ ego, ſed Domin⁹ vxorẽ à viro nõ diſcedere, & ita nõ videtur ad quid ſimilia dicat. Eſt dicendũ ꝙ illa regula eſt vera, ſ. quod vbi ponit ea, quæ Chriſtus præcepit, vel vetuit nõ exprimit aliquid, ſed abſolute loquitur: & tamen hic cũ dixit: Præcipio nõ ego, ſed Dominus: dixit ex cauſa, ſ. ad tollendũ dubiũ: nã ſi hoc non dixiſſet fortè putaretur, quòd non dicerer illud Paulus tanquam dictũ à Chriſto, ſed à ſeipſo per modũ conſilij. Et iſta dubitatio erat propter duo. Primo propter ipſam rẽ, quæ dicebatur, quantũ crederet quis potius eſſe de cõſilio quã de præcepto. Nam rẽ quaſi ſimilẽ poſuit ibi de ſolo cõſilio, ſ. quòd ſi haberet fidelis vxorẽ infidelẽ, nõ dimitteret eam, ꝙ nõ erat de neceſſitate, ſed cõſiliũ, ita cũ ipſe diceret his, qui matrimonio cõiuncti ſunt præcipio vxorẽ à viro nõ diſcedere, ꝙ ſi diſceſſerint præcipio manere innuptã, aut recõciliari viro ſuo: putaretur, ꝙ de cõſilio loquebatur, cũ ambo ad eandẽ materiã pertineant, & ferè ſint eadẽ res, ideo cum vnũ ſit vere præceptũ, & alterũ cõſiliũ, fuit cõueniens exprimi eſſe præceptũ id, quod præceptũ erat, ne cõſiliũ putaretur: ideo dicitur: Præcipio his, qui matrimonio coniuncti ſunt, nõ ego, ſed Dominus: & ita præceptũ eſt, ſi Dominus præcipit. Secũdò fuit propter locũ, in quo iſtud dicitur, ſ. 1. Cor. 7. c. vbi Apoſto. magis mutat modũ locutionis quã alibi: nã ponitur quædã pertinentia ad præceptũ, quædam ad conſiliũ, quędã ad indulgentiã & iſta mixtim ponit: vt ergo ſciatur quid ſecundũ quẽlibet modũ dicatur expreſſit illud Apoſtolus: nam cũ dixit redeundũ eſſe ad opus carnis poſt orationẽ de indulgentia, & non de præcepto, neq; de conſilio locutus eſt, ideo ait: Hoc autẽ dico ſecundũ indulgentiã, non ſecundũ imperiũ. Cùm verò locutus eſt de virginitate ſeruanda, quia non erat hoc præceptum, vt Chriſtus dixit: Mat. 19. Nec etiam erat indulgentia, vel permiſſio cum ſit de maioribus bonis, ſed fuit conſilium, & ita dixit eo. c. de virginibus præceptum Domini non habeo, conſilium autem do: ſimiliter cum dixit de fideli, quòd nõ recedat à coniuge infideli, conſentiente ei cohabitare, quia non erat hoc præceptum, ſed conſilium, ſignificauit per illa verba eſſe conſilium, ſcilicet. Nam cæteris ego dico, non Dominus: & ita non eſt præceptum, cum Dominus non dicat.

C

D

E

Obiectiones aduerſus ſupradicta remouentur.

QVÆST. CXXX.

SED adhuc dicet aliquis, quòd Apoſt. non bene dixit hoc exprimendo, quia aut Chriſtus hoc præcipiebat, aut hoc vetabat, aut Chriſtus de hoc tacebat nihil exprimens, id eſt, neq; iubens, neq; vetans. Si primo modo tunc falſum diceret Apoſtolus, ſcil. præcipio ego nõ Dñs, cũ etiam Dominus hoc præciperet. Si aũt ſecundo modo, etiã male diceret: nã ſi Chriſtus vetabat, ſicut nõ licebat Apoſtolo contrariũ præcipere, ita neq; contrariũ conſulere, aut ſignare licitum eſſe. Si aũt tertio modo poterat Apoſtolus præcipere, vt fieret: & ita nõ oporteret dicere: Præcipio nõ ego, ſed Dñs quod patet, quia nõ erant Apoſtoli minoris poteſtatis quàm prælati, ſed poſſunt prælati ſtatuere aliquid ſeruãdũ ad quod tenebũtur ſubditi, dũ tñ nõ ſit cõtra præceptũ Chriſti, ergo & Apoſt. poterat alia præcipere, & obligarent ſimpliciter ſicut ea, quæ à Chriſto præcepta ſunt.

F

Dicendum quòd Apoſtolus iſtud conuenienter dixit, neq; poterat aliquid male dicere, cũ Spiritus S. loqueretur in eo, cũ ipſe dixerit: An experimentũ quæritis eius, qui in me loquitur Chriſti? 2. Cor. 13. c. & ideo eſt dicendũ quòd non erat primus modus, nã tunc non liceret fideli recedere ab infideli, & Apo-

A

ſtolus falium diceret aſſerens, quòd non dixiſſet illud Dominus cum illud præcepiſſet: eccleſia quoq; erraret, quæ contra præceptum Domini permitteret recedere fidelem ab infideli. Secundus etiam modus non ſtat: nam Chriſtus non vetuit hoc, ſicut credidit Polentius: nam ſi vetuiſſet tenerentur omnes ad illud: & tunc non liceret alicui conuerſo ad fidem cohabitare coniugi infideli: & Apoſtolus non poſſet non ſolum præcipere contrarium, quia neque conſilium daret ad illud; quia quicquid Chriſtus fieri vetat, malum eſt fieri, & tamen Apoſtolus de hoc aut præceptum, aut conſilium dedit: ergo non vetuerat illud Chriſtus. Tertius modus ſtat, ſ. quia Chriſtus non tangit iſtud tanquam iubēs aut vetans, & ideò quicquid Apoſtolus in hoc diceret, ſiue præcipiendo, ſiue vetando, non ageret contra præceptum, aut prohibitionem. Sed eſt dicendum, quòd Chriſtus iſtud tetigit, aut expreſsè, aut tacitè non præcipiendo, neque vetando, ſed dando licentiam fidelibus non manendi cum infidelibus coniugibus. Et quando obijcitur, quòd Apoſtolus potuit præcipere, cùm Chriſtus nō vetuerit, neq; præceperit, ſicut prælati faciunt ſtatuendo ea, quæ à Chriſto non ſunt ſtatuta, dum tamen non ſint contra eius ſtatuta. Dicendum vno modo, quod Apoſtolus non poterat ſtatuere, quod Chriſtus non ſtatuerat, quia ſe habebat ipſe, ſicut prælatus ſtatuens modum viuendi Eccleſijs, ſed ſicut relator diuini verbi, & ideò non licebat ei ſignificare obligatos Chriſtianos ad id, ad quod Chriſtus non obligauerat eos. Secus autem eſt de prælatis, qui quantum ad Eccleſias ſuas non habent locum ſolum prædicantium, ſed etiam preſidentium: quibus eſt auctoritas, quòd fuerit ad ſalutem animarum ſubditorum ſuorum inſtituendi. An verò quilibet Apoſtolorum, vel aliqui eorum habebant poteſtatem inſtituēdi aliquid nouum ſuper totam Eccleſiam. i. quod ab omnibus fidelibus obſeruandum eſſet, non tractamus nunc, quia alius erit locus diſcuſſionis. Et tamen hoc certum eſt, quod nullus Apoſtolorū prædicans, dixit fideles ad aliquid obligatos eſſe, ad quod Chriſtus non obligauerat eos, quia Chriſtus miſerat eos ad prædicandum, & non ad ſtatuendum, & ideò ſiquid dicebant quod à Chriſto non accepiſſent, non dicebāt illud, niſi per modum conſilij, vt non putarent ſe fideles obligatos eſſe, ad illud obſeruandum, ſicut ad ea, quæ dicebantur nomine Chriſti. Patet hoc ex modo loquendi Apoſtoli, cùm dixit prima Corinth. 6. De virginibus præceptum Domini non habeo, conſilium autem do, ac ſi diceret, quod non audebat ipſe dare præceptum aliquod, niſi vbi Chriſtus dederat præceptum: hic vero, quia nullum dederat, non audebat ipſe illud dare, ſed ſolum conſilium.

An Apoſtol. potuerit præcipere, & ſtatuere quā nō præcepit Chriſtus nec ſtatuit.

B

Nullus Apoſtolorum prædicauit fideles ad aliquid obligatos eſſe ad qd Chriſtus nō obligauerat eos

Secundò poteſt dici etiam ſi Apoſtoli haberent poteſtatem conſtituendi præcipiendo, & vetando, non conſtituerēt hoc, quia ſi conſtituiſſent fuiſſet præceptum, & tunc eſſet contra Chriſtum. Nam licet Chriſtus hic non præceperit manere, neq; vetuerit, dedit licentiam recedendi. Si autem Apoſtolus præciperet manere arctaret ad hoc, vt tunc ſublata eſſet licentia data à Chriſto de recedēdo: hoc autem nulli licebat. Nam Apoſtoli receperunt poteſtatem in conſtructionem Eccleſię, & non in deſtructionem: ſi autem obligarent ad id, à quo Chriſtus abſoluebat, iam facerent in deſtructionem, & ad hoc non ſe extendebat poteſtas eis tradita à Domino. 2. Cor. 10. cap.

C

Tertiò poteſt dici, quod etiam ſi Apoſtolis liceret ſtatuere aliquid, quod Chriſtus non ſtatuerat, dum tamen non eſſet contra eius ſtatutum, vel legem: tamen in præſenti ſaltem non liceret ſtatuere iubendo, quia iſtud eſt de maiori bono, & de talibus non eſt præceptum, ſed conſilium, quia ad talia non debemus arctari, ſed exhortari: quemadmodum de virginitate ſeruanda non dederat Chriſtus præceptum, ideò ſi Apoſtolus voluiſſet dare non feciſſet contra præceptum Domini, & tamen arctaſſet homines ad id, quod eſt ſupra vires eorum, & prouenit ex ſolo dono Dei, ideò non fecit ſtatutum: ſed ſolùm dedit conſilium: ſimiliter in præſenti non recedere fidelem ab infideli erat de maioribus bonis: habens tamen difficultatem quandam, ideo ad illud non debuit arctare, ſed præcipua cauſa eſt ſecunda, ſcil. quia Dominus ad non manendum dederat licentiam, & repugnaret ſtatutum Apoſtoli licentiæ Chriſti.

D

An Chriſtus dederit licentiam diſſoluendi matrimonium inter fidelem, & infidelem, & vbi, & quando.

QVAEST. CXXXI.

QVÆRETVR cum dicat Apoſtolus, quod Dominus non præcipit hoc, in quo innuit, quod licentiam dedit ad non manendum, vbi fuit. Aliqui dicunt, quod Chriſtus non dedit licentiam, ſed ſolum non vetuit, neq; præcepit, ſed omninò tacuit, & pro talibus non poteſt dari locus, quia neque eſſe poſſet.

Alij dicunt, quod Chriſtus dedit licentiam recedendi in illo verbo: non veni mittere pacem in terram, ſed gladium: Matth. 10. c. & apertius dicitur. Luc. 12. c. Putatis, quod pacem veni mittere in terram, non dico vobis, ſed ſeparationem: erunt autem ex hoc quinq; in domo vna diuiſi, tres in duos, & duo in tres diuidentur: pater in filium, & filius in patrem ſuum, mater in filiam, & filia in matrem ſuam. Iſta autem ſeparatio intelligebatur ob cauſam fidei. ſ. quando intra eādem domum quibuſdam credentibus, alij credere nolebant, quia tunc fiebat diſceſſio, ſic autem accidebat alterum coniugum credere, & alterum manere infidelem, & manebat ſeparatio, cui Chriſtus dederat cauſam, & ita dabat licentiam fideli recedendi ab infideli.

E

Alij dicunt, quod iſta licentia fuit data quando Chriſtus dixit Matth. 10. & Matt. 5. quod non licet dimittere vxorem, niſi propter fornicationem, & nomine fornicationis dicunt, quòd intellexit ibi non ſolum carnalem, ſed etiam ſpirituale, & in caſu fornicationis conceſſit Chriſtus recedere, i. licētiam dedit, ſed non præcepit, ſic dicit Auguſtinus libro de ſermone Domini in monte, & 28. q. 1. c. idolatria. ſ. Dominus autem permiſit cauſa fornicationis vxorem dimitti, ſed quia permiſit non præcepit, quòd vero cauſa fornicationis debuerit fidelis abſolui ab infideli, & quod infidelitas intelligatur nomine fornicationis vult Auguſt. in epiſtola ad Polentium, & 28. quæſt. 1. cap. ſic neque cum ait, cùm cępiſſet Euangelium gentibus prædicari iunctos Gentiles Gentilibus comperit coniugibus, ex quibus ſi non ambo crederent, ſed vnus, aut vna, & infidelis cum fideli conſentiret habitare, neque prohiberi à Domino debuit fidelis infidelem dimittere, nec iuberi id. ſ. non prohiberi, quia iuſtitia permittit à fornicante diſcedere, & infidelis hominis fornicatio eſt maior in corde, id autem neque iuberi debuerunt fideles ab infidelibus ſeparari, quia non contra iuſſionem Domini Gentiles fuerunt ambo coniuncti. Et ſic dicendum eſt, quod quicunq; modus præcedentium teneatur Chriſtus licentiam dedit fidelibus recedendi ab infidelibus, ideò non debuerunt ab Apoſtolo arctari ad cohabitandum.

Declaratio verborum Apoſtoli: Ego dico, non Dominus.

QVAEST. CXXXII.

F

EST nunc dicendum, quomodo accipiantur iſta verba Apoſtoli: Ego dico, non Dominus. Dicendum, quod per hoc importatur conſilium, & non præceptum: nam ſi voluiſſet oſtendere obligatos eſſe fideles ad manendum cum infidelibus, non addidiſſet iſtud, ſed diceret abſolutè. Si quis frater vxorem habet infidelem, & conſentit habitare cum illo, non dimittat eam. Et ideò dicendum eſt, quod fidelibus conuerſis licitum eſt recedere à coniugibus, ſi voluerunt, vel manere cum eis, quia Chriſtus neque iuſſit, neq; vetuit: Apoſtolus autem non præcipiendo, ſed admonendo, dixit: ſic Augu. exponit in epiſtola contra Polentium, & 28. q. 1. c. Iam nunc. ſ. mihi videtur eum monendo dixiſſe, quia coniux fidelis relinquere licitè poteſt coniugem infidelem, ideo hoc fieri non Dominus, ſed Apoſtolus prohibet, quod enim Dominus prohibet fieri omnino non licet: monet ergo Apoſtolus, quod poteſt eſſe multorum occaſio lucrandorum, & in c. ſic etiam, ſcil. ſic enim neq; recedere ab vxoribus infidelibus, vel maritis fideles viri, vel fœminę non prohibentur à Domino, vt neque iubeantur: nam ſi dimittere tales coniuges iubentur nullus locus eſſet conſilio monentis Apoſtoli ne hoc fieret: nullo enim modo, quod Dominus iubet ſeruus bonus prohibet.

A Est tamen intelligendum, quod licet Apostolus monendo, & non præcipiendo dixerit, voluit illud seruari tanquam præceptum in Ecclesia primitiua, & ita seruabatur: nunc verò non est necesse sic seruari. In quo dicto Apostoli dicendũ, quòd duo facit. Primò tollit motiuum illorum, quo incitabantur ad recedendum à coniugibus infidelibus. Secundò ostendit, quod non debeant recedere. Motiuum autem recedendi erat, quia putabant conuersi ad Christum infideles esse immundos, ideò omnis commixtio cum eis esset immunda, ideò recedere volebant, ne contaminarentur. Hoc verò rationabiliter putabant, quia Apostolus dixit in infidelibus omnia esse immunda, & mentem, & conscientiam: fidelibus autem omnia munda fieri, & 2. Corin. 6. cap. dixit Apostolus nolite iugum ducere cum infidelibus, quæ participatio iustitiæ cum iniquitate, aut quæ societas lucis ad tenebras? quæ autem conuentio Christi ad Belial? quis autem consensus templi Dei cum idolis? aut quæ pars fidelis cum infideli? Et signat ibidem recedendum esse ab infidelibus, ne per eos fideles polluantur, cum ait, propter quod exite, & separamini de medio eorum dicit Dominus, & immundum ne tetigeritis. Sed Apostolus ostendit, quòd per conuersationem domesticam, & quod plus est, per carnalem commixtionem fidelis cum infideli non polluitur fidelis, immò quod maius est sanctificatur infidelis, id est, mundus efficitur. Vnde ex tali commixtione nihil immundum prouenire potest, & hoc

B significauit Apostolus, dicens: Sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidelem, & sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem. i. immunditia infidelium tollitur per contractum fidelium, ideò non respuant fideles in hoc contingere infideles, & contingi ab eis, quia non solum ipsi non polluuntur per immunditiam infidelium, sed tanta est efficacia fidei, quod ipsi contactu suo infideles mundos reddunt. Et quia aliquis istud non bene susciperet, probauit illud Apostolus apparenti ratione. s. alioquin filij vestri immundi essent: nunc autem sancti sunt. i. si commixtio fidelis cum infideli coniuge esset immunda, filij inde geniti reputarentur immundi, quia essent nati de damnato coitu, sicut nunc si quis nascatur ex coitu mulieris Christianæ cum viro Iudęo, vel cognatorum, aut monialium, & huiusmodi. Tales enim proles illegitimas, & sine honore iudicamus, immò cum multa ignominia & confusione. Sic dicit Apostolus Corinthijs: illi enim manebant in coniugio fideles cum infidelibus, & filios generant sic manendo: si autem talis concubitus esset immundus, essent filij inde nati immundi, illegitimi, & sine honore, & tamen Corinthij non iudicabant eos tales, sed mundos, & honorabiles, ergo contactus infidelium non est immundus, sed potius infideles sanctificantur per tactum fidelium.

C

Qua ratione Apostolus fideles ab infidelibus non esse recedendos ostendebat.

QVÆST. CXXXIII.

SECVNDVM quod faciebat Apostolus erat ostẽdere, quòd fideles non deberent recedere ab infidelibus coniugibus, & hoc dupliciter ostenditur. Primo ex vtilitate mansionis.

Secundo ex damno, vel malo, quod sequitur ex discessu. Primum patet, quia fidelis manens cum infideli poterit ipsum ad fidem trahere suadendo verbis, & quotidiana cõuersatione, & hoc patet, cùm dicit Apostolus ibidem, vnde scis mulier si virum saluum facies, aut vnde scis vir si mulierem saluam facies, ac si dicat, non scis, an saluum facies, vel non. Certùm est autem, quod recedendo non potes saluum facere, quia nulla occasio manet ad hoc post discessum: cohabitando autem potes saluum facere, ideò manere debes, vt hoc facere possis, quia fortè Deus sic disposuit, vt alter coniugum per alterum conuertatur ad fidem: & hanc causam reddit Augustinus, quare recedere non debeat fidelis ab infideli coniuge in epistola ad Pollentium. & 28. quæst. 1. cap. Iam nunc, scil. Monet ergo Apostolus, quòd si possit esse occasio multorum lucrandorum, vt fideles coniuges in relinquendis fidelibus permissa licentia non vtantur. Cùm ergo dicam licere, quia hoc non vetat Dominus, non tamen dico expedire, quia hoc ne fiat monet Apostolus, qui reddidit etiam rationem, cur fieri non expediat, quamuis liceat. Quomodo enim scis, inquit, mulier, si virum saluum facies? aut vnde scis vir, si mulierem saluam facies? Sic ad lucrandos coniuges & filios Christo exemplis quæ iam prouenerant, videtur hortatus. Cur ergo non expediat etiam infideles coniuges dimitti ab vxoribus, causa euidenter expressa est: non enim propter vinculum cum talibus coniugale pactum seruandum est, sed vt quærantur Christo recedere ab infidelibus coniugibus vetat Apostolus.

D

Quare nõ expediebat infideles cõiuges dimitti ab vxoribus.

Secunda causa quam tangit Apostolus est propter scandalum. s. scandalum fieret si fideles statim conuersi recederent à coniugibus infidelibus: esset autem scandalum istud Primò, quia videntes Gentiles talem discessum fieri in omnibus, qui conuertebantur, abominarentur illam fidem aut sectam, quæ omnium coniugiorum faceret discessionem.

Secundò & principalius, quia sequeretur periculum contra fideles, & contra totum statum eorum: nam si conuerteretur vxor, & non vir, & illa recederet ob hoc à viro, accusaret eam vir ad pœnas legales, & sic puniretur, & hoc modo omnes fœminæ coniugatæ, quæ ad Christum conuerterentur, punirentur legibus Gentilium: nam fideles tempore Ecclesiæ primitiuæ subiecti erant infidelibus, cùm fideles pauci essent, & non haberent principes temporales Christianos.

Sed vtrunque horum erat magnum inconueniens, ideò neutrum fieri licebat, & ideò non licebat illo tempore recedere fidelis ab infideli coniuge: nam debemus omnino cauere scandalum pusillorum Matth. 18. cap. omnes autem ignorantes vocantur pusilli, & tales nunquam licet scandalizare, sed est peccatum mortale, cùm Christus dicat expedire potius alicui suspendi asinariam molam ad collum, & in mare mergi, & hæc est pœna mortis, quæ pro peccato mortali infligitur, & hoc verum est, nisi quando non potest euitari scandalum, nisi faciendo contra legem Dei, & quia tunc vtilius nasci scandalum permittitur quàm veritas relinquatur. extra de regu. iiur, c. qui scandalizauerit, & tamen non recedere ab vxore infideli non est contra præceptum Domini, quia Deus non iussit recedi ab ea, ergo non est recedendum, ne sequatur scandalum, & circa talia Apostolus præcipit, vt vitaremus scandalum omnium: prima Cor. 9. c. Sine offensione. i. scandalo estote Iudæis, & Gentilibus, & Ecclesiæ Dei, sicut & ego per omnia omnibus placeo, non quærens, quod mihi vtile est, sed quòd multi salui fiant.

E

Et circa talia si quis videat, quod ex eo, quod sibi licet alij qui sunt infirmi. i. ignorantes scandalizantur, debet non vti concessa sibi potestate, ne scandalizet alios, sicut Apostolus significat de manducantibus res immolatas idolis: prima Corinth. 8. c. Similiter dicit, quod licebat ei accipere, vel exigere ab eis, quibus prædicabat sustentationem temporalem, & tamen non faciebat, vt non impediretur conuersio ad fidem: prima Corinth 9. cap. s. Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnum non est si carnalia vestra metamus, si alij potestatis vestræ participes facti sunt, quare non potius nos? sed non vtimur hac potestate, sed omnia sustinemus, ne quod offendiculum demus euangelio Christi. Et istud idem inducit Augustinus in epistola ad Pollentium. & 28. quæst. 1. cap. Iam nunc. & tamen si fideles conuersi recederent statim à coniugibus, non solum non conarentur ad eorum salutem, sed etiam alios non coniuges scandalizarent dando eis occasionem odio habendi fidem, aut vitam aliam, in qua statim discessio matrimoniorum fiebat.

F

Secunda ratio erat magis principalis, ne poneretur totus status fidelium in periculo, quia si vxores dimitterent viros infideles punirentur legibus Gentilium, quibus subditi erant tunc: nam licet viri possent repudiare vxores secundum leges Gentilium, vxores non poterant recedere à viris, si ergo recederent punirentur, ideò non debuit tunc licere illis recedere à viris infidelibus. Istam causam tetigit Apostolus prima Cor. 7. ibidem. s. In pace. n. vocauit nos Deus. i. non vocauit nos ad fidem suam, vt per transitum ad illam faciamus alijs scandalum, vel constituamus nos in periculo, sed vt simus in pace, & tamen per recessum fidelis coniugis ab infideli sequeretur turbatio, & periculum, ideò non debet recedere fidelis ab infideli.

Et secundũ hoc accipi volo, quod supra dixi. s. quod non licebat fideli recedere ab infideli, quãdiu infidelis cohabitare

vult

A

vult ſine contumelia creatoris, & non trahendo ad peccatum mortale: Dupliciter intelligo: Vno modo, quod tenetur manere, id eſt, non tranſire ad alterum matrimonium, licet poſſit ceſſare à cohabitatione: ſi autem infidelis diſcedat, licitum eſt tunc fideli recedere à cohabitatione infidelis tranſeundo ad aliud matrimonium. Alio modo intelligo, quod non licebat etiam recedere à cohabitatione infidelis, quamdiu ille ſine contumelia cohabitat .ſ. tempore Apoſtoli in principio Eccleſiæ, quia tunc ſi receſſus eſſet coniugum, turbaretur ſtatus fidelium, vt diximus: tenebantur autem ipſi ad euitandum turbationem ſtatus fidei, & ad non dandum offendicula conuerſioni ad fidem.

Intellectus auctoris ad dicta ſupr. q. 32. cum alijs.

Dicendum ergo, quòd tempore Apoſtoli erat illud, quaſi præceptum, & obſeruabatur, ſicut præceptum: nec tamen per hoc dicimus, quòd quicunq; fidelis recederet ab vxore infideli, vel è contrario, peccaret mortaliter tunc, quia poterat eſſe aliquis caſus, in quo nullum ſcandalum eſſet, neque turbatio ſtatus fidelium, & quia nullum erat præceptum Domini de non recedendo, nec Apoſtolus hoc præceperat, ideò taliter recedens non peccaret, ſed hoc erat rariſſimum, ideò quaſi regulare & præcepti modum habens erat pro tunc, quòd non recederet fidelis ab infideli.

B

Nunc licet fidelem diſcedere ab infideli in terris principum Chriſtianorum, ſecus principum infidelium, quia tunc fiet, ſicut in primitiua Eccleſia.

QVÆST. CXXXIV.

SECVS autem eſt de tempore iſto, quia illud nunc habet ſolum locum conſilij, & non modum præcepti, quia ceſſant cauſæ, quæ erant tempore Apoſtoli in Eccleſia primitiua: vnde nunc licet cuilibet fideli ſtatim, vt conuertitur recedere ab infideli, quātum ad cohabitationem non tranſeundo ad aliud matrimonium, & tamen melius facit non recedendo, quia poteſt conuertere infidelem per ſuam cohabitationem.

Sed in hoc diſtinguendum eſt, quòd ſi vnus conuertatur ad fidem manente alio infideli, aut ille infidelis vult cohabitare ſine contumelia creatoris, & non trahendo ad peccatum mortale, aut non vult cohabitare ſine his, aut aliquo horum. Si primo modo, dicendum, quod licebat fideli ſtatim recedere, & tamen melius eſt cohabitare, & Deus imputat ſibi hoc in præmium, quia facit bonum cum non teneatur, ſic dicit Auguſt. in epiſtola ad Pollentium, & 28. quæſtion. 1. cap. Iam nunc, ſcilicet. Multa autem ſunt facienda, non iubente lege, ſed libera charitate, & ea ſunt in noſtris officijs gratiora, quæ cum liceret nobis etiam non impendere, tamen cauſa dilectionis impendimus. Aliqui tamen diſtinguunt in hoc, ſcil. aut eſt ſpes de conuerſione infidelis coniugis, aut non: ſi eſt ſpes, manendum eſt: ſi autem non eſt ſpes, melius eſt recedere. Sed huic diſtinctioni non eſt multum ſtandum, eò quod non poſſumus nos ſcire, an cõuertetur infidelis, vel non. nam ille, qui videtur durus ad conuerſionem interdum conuertitur, & qui videtur mollis ad conuerſionem manet interdum perpetuo in infidelitate, & hoc dicit Apoſtolus prima Corinth. 7. cap. Vnde enim ſcis mulier ſi virum ſaluum facies, & vnde ſcis vir, an mulierem ſaluam facies. quaſi d. quia interdum tibi eſt debes permanere, aut bonum quòd maneas.

C

Et hoc puto verum eſſe, niſi quando fidelis aliquandiu cohabitaret infideli, neque ille tamen conuerteretur, aut in eo appareret ad conuerſionem promptitudo, quia tunc ſi fidelis cuperet tranſire ad ſtatum perfectionis, vt ad religionem, fortaſſis melius eſſet quam cohabitare infideli: ſi tamen nollet tranſire ad religionem, vel aſcendere ad ordinem ſacrum, ſed ſolum manere in habitu laicali inter fideles: videtur magis ad charitatem facere manere cum infideli, etiam ſub dubio conuerſionis, dum tamen hac ſola intentione fiat, vt conuertatur infidelis: ſi autem non cohabitat ſine contumelia creatoris, aut trahendo ad mortale peccatum, aut fidelis putat ſe poſſe reſiſtere ſuggeſtionibus prauis infidelis coniugis, aut non, ſiue eſt dubius de hoc. Si dubitat debet recedere, & non curare, an infidelis conuerti poſſit, an non, quia charitas ſuadet potius ſibi eſſe quam alteri conſulendum: ſic dicit Apoſtol. ad Gal. 6. Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpirituales eſtis inſtruite eum in ſpiritu lenitatis, conſiderans te ipſum, ne & tu tenteris.

D

Si autem putat, quod poterit reſiſtere ſuggeſtionibus, bonum eſt cohabitare ei, vt fidelis eum ab illa praua intentione abducat deducens in fidem: ſi tamen diu ille in hoc perſeuerat, tutius eſt illum relinquere, ne accidat fidelem ab infideli ſubuerti, & hoc magis faciendum eſt circa eum, qui non ſine contumelia creatoris cohabitat, quia ſi ille citò non conuertitur deſerendus eſt: nam licet fidelis non trahat ad contumeliam per infidelem, eſt tamen inconueniens, quòd audiat contumeliam creatoris, ideò vel corripere debet blaſphemãtem, vt ſi vir ſit fidelis, & mulier infidelis, vel recedere ſi non poteſt corripere, vt quando fœmina eſt fidelis, & vir blaſphemus.

Quare non eſt ſimile nunc, ſicut in primitiua Eccleſia de diuortio fidelium ab infidelibus. Et quare Apoſtolus voluit iſtud tradere per modum conſilij, cùm tamen eſſet tunc præceptum.

QVAEST. CXXXV.

SED dicet aliquis ſi tempore Apoſtoli erat quaſi præceptum, quod fidelis non dimitteret infidelem, ſimiliter videtur & nunc, quia eædem cauſæ ſunt, quia licet non ſit cauſa ſecunda, eſt cauſa prima nunc, ſ. quòd ſcandalizantur infideles ſi fideles recedant.

E

Dicendum, quod nunc neutra illarum duarum cauſarum ſcandali ſtat, ſed ſolum ſtat vtilitas, vel acquiſitio infidelis per fidelem, & ideò quia ceſſat ſcandalum, ceſſat illud habere locum præcepti, & obſeruari, ſicut præceptum, quia tamen manet lucrum fidei, manet iſtud vt conſilium, & de maiori bono. De ſcandalo patet, quia vt dictum fuit ſupra, duo modi erant ſcandali, ſecundus, & præcipuus erat, quia ponebantur in periculo fideles ex hoc maximè mulieres, quæ ſi recederent à viris infidelibus, accuſarentur, & punirentur per leges Gentilium, & tamen iſtud valde cauendum erat fidelibus: nam tales ſe debebant conſtituere, & taliter viuere, vt nullus poſſet eos punire, niſi fortè, quia Chriſtiani, quia pro hoc debebant eſſe parati ad ſuſtinendum omnem pœnam, ſic patet prima Petr. 4. cap. ſcilicet. Nemo autem veſtrum patiatur quaſi homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor: ſi autem vt Chriſtianus non erubeſcat: glorificet autem Deum in iſto nomine, & tamen ſi mulier puniretur per legem Gentilium, quia receſſerat à viro, non puniebatur, vt Chriſtiana, aut quia Chriſtiana, cùm lex Chriſti non iubeat fidelibus recedere ab infidelibus, ergo mulier debebat non recedere, vt non puniretur recedens. Sed nunc non ſtat iſta ratio, quia fideles habent temporales Dominos fideles, & non reguntur legibus Gentilium, ſed legibus fidelium, per quas non punientur mulieres conuerſæ ad fidem, quia conuerſæ ſunt, ſed potius de hoc laudabuntur, & viris non licebit per hoc punire eas ſaltem leuiter, quia ſi facerent, cremandi eſſent cum omnibus participibus ſuis, vt patet. C. de Iudæi. & reli. l. Iudæis, & maioribus, ſcil. Iudæis, & maioribus eorum, & Patriarchis volumus intimari, quod ſi quis poſt hanc legem aliquem, qui eorum feralem fugerit ſectam, & ad Dei cultum reſpexerit, ſaxo, aut alio furoris genere, quod & nunc fieri cognouimus auſus fuerit attentare, mox flammis tradendus eſt. Fiunt autem iſta, quia nunc non ſunt ſubditi fideles infidelibus, ſed è contrario, & datur magnus fauor conuerſis ad fidem, & ideò iſta cauſa ſcandali non ſtat. Sed alia & prima videtur ſtare, quia infideles nunc ſcandalizabuntur, & oderint fidem ſi conuerſi ad eam ſtatim diſcedant à coniugio. Sed dicendum, quod non ſtat, quia ideò non diſcedere debebat fidelis ab infideli, ne ſcandalizarẽtur infideles, & odio haberent fidem Chriſti: nunc autem nõ ſtat ratio iſtius ſcandali: nam ſcandalum puſillorum vitãdum eſt: non eſt autem curandum de ſcandalo Phariſæorum, ſicut neque Chriſtus de illo curauit, vt patet Matth. 15. & dixit cauendum eſſe ſcandalum paruulorum: Matth. 18. & tamen ignorantes vocantur puſilli, qui ideo ſcandalizantur, quia ignorant: tales erant infideles ab initio: nam neſciebant condi-

F

A tionem fidei Christi, & ideò de illa scandalizabantur: vnde inquantum poterat erat euitandum scandalum eorum. Nunc vero infideles, qui morantur in medio fidelium satis cognouerunt conditionem fidelium, & fidei Christi, & non scandalizantur circa aliquid, quod ad eam pertinet, nisi ex iniquitate. s. quia fideles oderunt: tale vocatur scandalum Pharisæorum, de quo Dominus non curat, & non curādum esse dicit. Vnde neq; nunc esset ita curandum de scandalo infidelium, quòd iam non veniret ex ignorantia, sed ex iniquitate.

Sed obijcietur adhuc, quod manet alterum inconueniēs. s. fidelis recedens ab infideli dabit ei occasionem fornicandi transeundo ad alterum matrimonium, & istud allegat August. in epistola ad Pollentium inter cæteras causas, propter quas Apostolus vetuit fidelibus recedere, & habetur 28. qu. 1. c. sic enim. s. sed prohibet Apostolus consilio charitatis, quia infidelibus affert impedimentum salutis: nō solum, quia pernicioſissimè scandalizantur offensi: verum etiam, quia cum in alia coniugia ceciderint viuentibus eis, à quibus dimittuntur adulterinis nexibus colligati difficile resoluuntur, & tamen nunc manet ista ratio, ergo non licet fideli recedere ab infideli.

Dicendum, quod non manet ista causa, quæ tunc erat, quia nunc infideles, qui conuertuntur, sunt vt plurimum in Dominio Christianorum, & non habet locum istud, quia si fidelis recederet ab infideli, aut transit ad aliud matrimonium, aut non: si transit, licet quoq; infideli alteri se copulare, quia solutum est matrimonium, vt supra diximus: si autem fidelis
B non transit ad alterum matrimonium, neque infideli hoc licet, & si ille vellet transire non permitteretur, quia ecclesia puniret tales velut peccantes mortaliter, sicut pro alijs suis excessibus, & ita non haberet locum istud inconueniens: habuisset autem locum in Ecclesia primitiua, quando erant fideles sub potestate infidelium, & adhuc tempore Augustini, quando infideles erant multi, & non poterat Ecclesia subijcere eos sibi, aut dominari illorum.

In q. 53

Quare Apostolus voluit istud tunc dicere, per modum consilij, cùm tamen esset tunc præceptum.

Qvaest. CXXXVI.

Sed quæretur, cùm tempore Apostoli seruaretur istud præceptum, quare Apostolus dixit, ego dico, non Dominus ostendens istud esse consilium.

Dicendum, quòd fuit primo, vt veritatem diceret: nam Christus dederat licentiam recedēdi fidelibus ab infidelibus coniugibus, & ideò non poterat Apostolus neque aliquis alius obligare fideles ad nullo modo recedendum ab infidelibus, quod tamen videretur fieri, si Apostolus non dixisset istud per modum consilij, ideò debuit sic dicere. Secundò quia licet tempore Apostoli istud seruaretur, quasi præceptum regulariter propter causas supra positas, quæ tunc extabant: tamen poterat esse aliquis casus, in quo fidelis recederet ab infideli, & non peccaret, & tamen si præceptum esset nunquam liceret fieri. Casus autem, in quo tunc liceret, esset, si aliquando sine scandalo infidelium, & periculo fidelium recedere posset fidelis ab infideli, & licet hoc rarum esset, tamen
C interdum fieri poterat, ideò debuit manere, vt consilium, licet ita strictè seruaretur, sicut præceptum.

Tertium quia dictum Apostoli omni tempore mansurum erat, & licet tunc expediret seruari, sicut præceptum, non esset eadem necessitas seruandi illud alijs temporibus, sicut nunc, quando non existunt eædem causæ, & tamen si maneret in forma præcepti, etiam nunc seruandum esset sub necessitate, vel fidelis ab infideli non recederet, & tamen nunc non est tanta necessitas, sicut tunc, ideò debuit dari in modum consilij: hoc modo seruaretur tunc in modum præcepti, licet esset consilium: non quia præceptum esset, sed quia causę tunc suberant tales, quales ad præceptum: nunc vero non existentibus eisdem causis, quia in modum consilij positum erat, in modum consilij seruaretur.

(*·*)

Quare Apostolus sub eadem forma non posuit consilium de virginitate. & de recedendo ab infideli coniuge, sed de primo dixit, præceptum Domini non habeo, de secundo dixit: Ego dico, non Dominus.

D

Qvaest. CXXXVII.

Qværetvr cum Apostolus prima Corinth. 7. capit. posuerit, quòd fidelis non recederet ab infideli coniuge tanquam consilium, etiam de seruanda virginitate posuerit tanquam consilium, quare non posuit sub vna forma, sed de primo dixit: ego dico, non Dominus: de secundo dixit præceptum Domini de virginibus non habeo, consilium autem do.

Dicendum, quòd licet vtrunque sit consilium .i. non præceptum, tamen magna differentia est inter ea. Prima est, quia de virginitate seruanda est proprie consilium, cùm sit de maiori bono, & difficili: nam seruare virginitatem melius est quàm nubere, & tamen est difficile, ita vt non possint hoc, nisi illi, quibus specialiter à Deo tale donum concessum est. Matth. 19. c. s. non omnes hoc capiunt, sed quibus datum est, & Apostolus prima Corinth. 7. cap. dixit. volo autem omnes homines esse, sicut meipsum, sed vnusquisq; proprium donū habet ex Deo. vnus quidem sic, alius vero sic: dimittere autem vxorem non est difficilius quam manere, immò facilius est manere, quia qui recedit cogitur continere. eod. c. qui autem E manet, exercet opus coniugale: vnde hoc est contra conditionem consilij, quia facilius est, quod hic pertinet ad consilium, quam oppositum, sed quantum ad hoc est consilium, quia melius est ipsum facere quam oppositum, licet non sit difficilius.

Differentia inter dico cō silia.

Secundò differunt, quia in consilio proprie dicto, quale est de seruanda virginitate vtraque pars est bona, & vtraque expedit. s. bonum est seruare virginitatem, & bonum est nubere, sed melius est virginem esse: etiam nubere expedit, & virginem esse expedit: nam dicitur eod. cap. qui matrimonio iungit virginem suam, benefacit, & qui non iungit, melius facit, sed non est sic de non dimittendo infidelem, quia non dimittere est bonum, dimittere autem non est bonum, quia non est ad charitatem, & etiam vnum expedit, alterum vero non expedit.

Tertiò differunt, quia circa virginitatem seruandam neutrum est malum, aut vetitum circa fideles, an dimittāt coniuges infideles est vnum prohibitum, ita Apostolus hortatur non dimittere, & vetat dimittere: nam seruare virginitatem alicui est bonum expediens, scil. potenti, vel habenti donum à Deo: alteri autem est bonum non seruare virginitatem, sed nubere, scilicet non potenti continere: sed dimittere vxorem infidelem, si consentit cohabitare, non est bonum maxime tempore Apostoli, non dimittere autem eam erat bonum, ideò hortatur non dimittere, & vetat dimittere. Quæ dicta sunt, ponit aliquo modo August. in epistola ad Pollentium, & 28. quæstion. 1. capit. sic enim, scilic. ideò hic, vbi quod licet non expedit non potest dici si dimiserit infidelem bene facit: si non dimiserit melius facit, sicut dictum est, qui dat nuptui virginem benefacit, & qui non dat melius facit, quoniam non solum illud, sed vtrunque pariter licet: vnde ad nihil horum præcepto Domini quisquam compellitur, sed vtrunque expedit: aliud minus, aliud amplius: vnde ad id, quod amplius expedit consilio Apostoli quicunque potest capere prouocatur: hic autem vbi de dimittendo, vel non dimittendo infidelis, cùm fideli coniugio quæritur, vtrunque quidem pariter licitum est per iustitiam, quæ coram Domino est, & ideò nihil eorum prohibet Dominus: sed non vtrunque expedit propter infirmitatem hominum, & ideò id, quod non expedit, Apostolus prohibet, dante Domino sibi liberum prohibendo locum. Etiam post hoc dicit ibidem dissimile est in his duobus, quia de nubendo, vel non nubendo dici potest hoc fieri bene potest illud melius potest, quoniam vtrunque expedit vnum minus aliud magis. At verò de coniuge infideli dimittenda, vel non dimittenda, quoniam vnum horum non expedit, aliud expedit, dici non oportet, qui dimittit bene facit, & qui non dimittit, melius facit: sed dici oportet non dimittat, quia scilicet non ex-

F

pedit.

pedit. Sic ergo possumus dicere, melius esse infidelem coniugem non dimittere, quamuis liceat, & dimittere, quemadmodum rectè dicimus melius esse, quod licet & expedit, quàm id, quod licet, & non expedit.

Cur D. Paulus, de matrimonio contrahendo, dixit: Dico ego non Dominus.

QVAEST. CXXXVIII.

SED nunc reuertamur ad id, quod incœperamus .s. quare in vno dicitur, dico ego: non Dominus. Aliqui dicunt, quòd iste modus loquendi est ad ostendendum, quòd Paulus dicat à seipso, & non est præceptum Dei, & ita est hic, quod non est præceptum Dei, sed Apostoli consilium. Sed istud non est absolutè verum: nam alicubi dicitur: Ego Paulus dico, & tamen non dicit illud Paulus à seipso, sed à Deo, & obligat ad Galat. 5. c. Ecce ego Paulus dico vobis, quòd si circuncidimini Christus vobis nihil prodest, & tamen certum est illud à Deo esse, & veritatem firmam, per quam obligamur non circuncidi.

Secundò non est verum, quòd Dominus ista non dixerit. Nam Apostolus Paulus, quando vetuit fidelibus recedere ab infidelibus Deo suadente, & dictante in corde eius ista dixit: idem enim Deus erat, qui instruxerat discipulos suos, quæ iubenda & vetanda erant, & qui inspirabat eis, quę consulenda erant: nam sicut Paulus non auderet aliquid præcipere, nisi quod Dominus præcepisset, ita non auderet aliquid consulere, nisi quod ei Deus consulendum dictaret: sed significatur in hoc differentia præcepti, & consilij: nam si Deus præcepisset non dimittere vxorem, nullo modo liceret eam dimittere, & Apostolus istud absolutè dixisset. Si vero præcepisset dimittere, nulli liceret retinere, nec Apostolo liceret hoc admonere, sed quia Christus non vetuit, neque præcepit, sed dimittendi licentiam dedit, licuit Apostolo admonere non dimittere vxorem infidelem: inspirante illud Deo, & suadente charitate. Vnde dixit: Non dicit Dominus, id est, non præcipit retinere coniuges infideles, quia per rigorem iustitiæ, quæ est secundum legem bonam, & iustam à Deo datam nemo cogitur retinere infidelem coniugem, & tamen quia dimittendo præstatur occasio contra conuersionem ad fidem, & talis occasio conuersionis debet semper procurari: impedimenta autem contra istam conuersionem sunt contra charitatem, ideò debent illa auferri. Et ob hoc eodem Deo suadente Apostolus vetat dimittere coniugem infidelem: vnde sicut Apostolus quando præcipit significat se loqui à Deo edoctum, ita cum consilium dat significat se à Deo inspiratum, sicut cum dicitur prima Corinth. 7. capit. De virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus à Deo. Et sic Apostolus in eo, in quo dixit se non habere præceptum Dei, scilic. quia præceptum nullum erat à Deo super hoc datum, dixit se habere consilium à Deo, inquantum ait consilium autem do tanquam misericordiam consecutus à Deo, id est, consilium do, quid à Deo accepi per misericordiam eius. Et adhuc apertius patet, quando dat consilium de viduitate seruanda: nam dicit, quòd licitum est mulieri nubere mortuo viro suo, & tamen melius est non nubere, hoc est consilium suum, & ne quis putet, quod hoc erat leue, & contemnendum, quasi ab humano iudicio dixit, quod etiam hoc cõsilium erat à Deo, vt patet eo. c. cum ait: Mulier alligata est legi quamdiu vir eius viuit, quod si dormierit vir eius liberata est: cui vult nubat in Domino tantum: beatior autem erit si sic permanserit secundum meum consilium: puto autem, quod ego spiritum Dei habeam.

Et hoc etiam dicit Aug. ad Pollentiũ. eo. c. sic enim. s. Quoniam ergo ab infideli discedere non prohibet, nec iubet Dominus, ideò vt non discedat Apostolus dicit, non Dominus, habens vtiq; Spiritum sanctum, in quo dare posset vtile & fidele consilium: vnde cum dixisset de muliere, cuius vir mortuus fuerit: Beatior erit si sic permanserit secundum cõsilium meum, ne quis hoc consilium tanquam humanum non diuinum contemnendum putaret, adiecit puto autem, quòd & ego spiritum Dei habeam. Proinde intelligendum est etiam ipsa, quæ à Domino non iubentur, sed à sancto eius famulo vtiliter suadentur, eodem modo Domino inspirante suaderi: absit enim, vt quisquam Catholicus dixerit, quod suadet Spiritus S. non Dominum suadere, cum & ipse Dominus sit, & inseparabilia sint opera Trinitatis. Dicit. n. Apostolus: De virginibus prȩceptum Domini non habeo, consilium autem do. vt consilium alienum hunc existimemus à Domino, cùm cõtinuo sequatur, & dicat tanquam misericordiam consecutus à Deo, vt sim fidelis, secundum ergo Deum dat consilium fidele in eodem spiritu, de quo ait, puto autem, quòd & ego spiritum Dei habeam.

Amplius autem dicendum, quòd cum dicit Apostolus: Ego dico non Dominus, significatur esse consilium, ac si diceret, non præcepit hoc Dominus, sed consilium vobis do: sic dicit Augustinus ad Pollentium, & in alleg. c. sic enim. s. proinde in his duabus causis vna de nubendo, vel non nubendo, altera de infideli coniuge dimittenda, vel non dimittenda aliquid est simile in verbis Apostoli, & aliquid dissimile: simile quidem est illud, quod & ibi dicitur: præceptum Domini non habeo, consilium autem do, & hic dicit consilium autem do.

Sed alio modo dici potest, quod dicitur in vno consilium do: in altero: Ego dico non Dominus, quia & si in vtroq; importetur consilium largè sumptum inquantũ non est præceptum, tamen nõ est consilium propriè sumptum, & vbi Apostolus nominauit consilium, est consilium propriè sumptum.

Consilium, præceptum, admonitio quomodo differunt, & conueniunt.

QVAEST. CXXXIX.

CIRCA quod intelligendum, quod cum aliquid agendũ, vel non agendum proponitur tripliciter se habet. Quædam enim sunt necessaria, quod fiant ita quod illicitum est, si non fiant, & de his est præceptum. Quædam sunt necessaria, vt non fiant, ita quod si fiant illicitum est, & talia pertinent ad prohibitionem, & ista sunt in vno gradu, quia in vtroque est licitum, & illicitum.

Alia bonum est fieri, & etiam bonum est non fieri, sed melius est, si fiant, quam si non fiant; & in talibus nihil est illicitum, siue fiant, siue non fiant, quia neutrum est necessarium fieri, & ideo neutrum est illicitum, siue fieri, siue non fieri, & tamen vnum est bonum fieri, & alterum non est bonum fieri, & vnum expedit alterum non expedit, quamuis vtrunque liceat, talia non sunt propriè præceptum, sed vocantur admonitio. In primis tam Deus quàm Apostolus illa dicunt, quia necesse est, sic fieri, aut sic non fieri qualiter significatur. In secundis nec Deus dicit, neq; Apostolus, quia neuter præcipit, aut vetat, sed vterq; consulit, quia Apostolus consilium dat, quod à Deo accipit.

In tertijs Deus non dicit, sed Apostolus dicit, quia non est præceptum secundum legis necessitatem, sed est quod fieri debeat secundum liberam charitatem, & si non fiat, impedimentum affertur charitati. Et ita differunt ista tria secundum rationem necessitatis, quia primum habet necessitatem simpliciter ad fieri vel non fieri, secundum nullam habet necessitatem in fieri, vel non fieri, sed æqualem in vtroque libertatem. Tertium habet ad vnum aliquam necessitatem, quia licet non sit necessitas iustitiæ vel legis, est necessitas charitatis, ne saluti proximi impedimentum præstetur.

Igitur habent ista nomina tria. s. præceptum, consilium, admonitio, & nomen vnius non conuenit alteri, & ob hoc Apostolus distinguit illa in modo locutionis. Nam in primis absolutè dicit non addens (dico ego) vel (dicit Dominus) quasi intelligatur tam Dominus quàm ipse dicere. In secundis autem ponit nomen consilij. In tertijs vero dicit (ego dico nõ Dominus.) Conueniunt autem magis primum, & tertium quam primum & secundum, & aliquando videtur Apostolus ponere nomen vnius pro altero, vt ponat admonitionem vbi debeat ponere præceptum, & tamen tunc non ideo præceptum perdit vim suam obligandi, & necessitatis, quia per modum admonitionis prolatum est, sed ideò fit, vt condescendatur infirmitati eorum, quibus hoc dicitur. Non tamen vt minuantur vires præcepti.

Etiam aduertendum, quod in talibus non omnino vtitur

A

similis forma locutionis: nam in admonitione ait: Ego dico non Dominus, sicut hic: aliquando autem est præceptum, & dicit: Ego dico, sed non dicit, ego dico non Dominus, vt patet ad Galat. 5. c. s. Ego Paulus dico vobis, quòd si circuncidimini Christus vobis nihil proderit, & tamen illud secundum necessitatem dicebatur, ideò non dixit. Ego Paulus dico, & non Dominus, quia per illud designaret non esse præceptum, sed dixit solum: Ego Paulus dico. De his dicit Augustinus in Epistola ad Pollentium, & in allegat. c. sic enim. s. vbi ad quæstionē de coniugibus dimittendis, vel non dimittendis adhibuerim ab Apostolo non præceptum Domini, vbi ait: cæteris autem, ego dico non Dominus, monens eos, qui habent coniuges infideles, vt contemnentes habitare secum non dimitterent, quod vtique ideo mouendum fuit non iubendum, quia non tanto pondere prohibētur homines facere licita, quamuis non expediant, quanto pondere prohibenda sunt illicita. Si autem alicubi Apostolus illa etiam, quæ iubenda sunt, monere dignatur, hoc facit parcendo infirmitati, non præiudicādo iussioni: vnde sic dixit: Non vt confundam vos, hæc scribo, sed vt filios charissimos moneo. Quid igitur habet quæstionis vbi ait, ego dico non Dominus?

28. q. 1. sic enim.

Item vbi ait: Ecce ego Paulus dico vobis, quia si circuncidimini Christus vobis nihil proderit, nunquam etiam hic dixit, ego dico non Dominus, non sunt ista similia, quia etiam illa, quæ iubet Dominus non est indignum, vel contrarium si eadem monet Apostolus: monemus enim, quia caros habemus, vt faciant Domini præcepta vel iussa. Cùm verò dicit: ego dico non Dominus: satis ostendit Dominum non prohibere, quod ipse prohibebat: prohibuisset autem si esset illicitum. ergo secundum ea, quæ supra diximus multumque versa minus licitum erat per iustitiam, sed licitum non erat faciendum propter liberam beneuolentiam.

B

Differentia inter consiliū, & admonitionem.

De secundo & tertio dicendum, quòd inter se consilium & admonitio multum differunt, & non ponit Apostolus nomen vnius in altero: nam admonitio non habet rationem cōsilij, quia in consilio non est determinatum quid agamus, & in admonitione est determinatum. Etiam consilium est de maiori bono, ad quod regulariter non sufficiunt homines: admonitio autem non est de tali bono. Etiam quod consulitur est semper difficilius, quàm suum oppositum: id ad quod admonemur non est semper difficilius, sed interdum facilius. Etiam oppositum eius, quod consulitur non prohibetur. Oppositum verò eius, quod admonemur prohibetur. Et aliæ differentiæ etiam sunt, quæ colliguntur ex suprapositis, & ob hoc Apostolus quando locutus est de virginitate seruanda, dixit: De virginibus præceptum Domini non habeo consilium autem do. Quia seruare virginitatem est de difficilibus, & similiter, quando dixit de tenenda viduali castitate, ait, quòd fœmina potest nubere in Domino: beatior autem erit, si sic permanserit secundum meum consilium, & ita ibi consilium dixit esse, & non admonitionem, quia vtrunque bonum est, & ad neutrum determinat magis Apostolus, quàm ad aliud. Et ratio potissima est, quia cum dixit de non dimittenda vxore infideli determinatè dixit, & non ait, quod dimitteretur, aut non dimitteretur, & quod vnum

C

erat bonum alterum melius, sed determinatè dixit non esse dimittendam, & vetuit dimitti: ista tamen prohibitio non facit rem illicitam, cùm illa secundum legem liceat, sed ostendit non esse secundum charitatem, sed præstare offendiculum saluti proximi, & in talibus vti concessis peccatum est, quia lex non concessit aliquid ad hoc, quod contra charitatem militaret.

De hoc dicit Augustinus, vbi supra, scil. veruntamen aliud est Domini iubentis imperium, aliud serui secundum misericordiam charitatis, quæ illi à Domino est inspirata, atque donata fidele consilium: aliud enim ibi facere non licet, hic autem licet, ita sane, vt ipsum licitum partim quidem expediat, partim verò non expediat: expedit tunc quando non solum propter iustitiam, quæ coram Deo est permittitur, sed etiam hominibus nullum ex hoc impedimentum salutis infertur: velut cum dat consilium non nubendi Apostolus virginibus: vnde præceptum Domini se non habere testatur', licet aliud facere, id est, nubere, & minus continentiæ bonum tenere in nuptijs: ipsum quoque licitum etiam expedit: quoniam in vetita & illicita ruituram carnis infirmitatem sic expedit honestate nubendi, vt neminem impediat ad salutem, quamuis magis expediret, magisque honestum esset, si virgo consilium, quo præceptum eam non compellit arriperet: tunc autem non expedit id, quod licitum est, quando permittitur quidem, sed vsus illius potestatis alijs afferret impedimentum salutis, sicut est: vnde iam diu loquimur discessio coniugis fidelis ab infideli, quam non prohibet Dominus præcepto legis, quia coram illo iniusto non est, sed prohibet Apostolus consilio charitatis, quia infidelibus affert impedimentum salutis.

D

An opinio Pollentij dicens, quòd sit contra doctrinam sanctam noui & veteris testamenti conuersos ad fidem manere, cùm coniugibus infidelibus, & quòd Paulus in hoc scripsit contra Christum, sit vera.

QVÆST. CXL.

NVNC autem redeundum est ad ea, quæ tetigimus supra de opinione Pollentij, qui duo asseruerat: vnum erat, quod malum erat manere conuersos ad fidem cum coniugibus infidelibus: alterum erat, quòd Apostolus præcepit aliquid contra præceptum Domini. Constat autem, vt dictum est, quòd vtrunque horum est inconueniens, & ideo in vtroque impugnat eum Aug.

De primo cum dicit, quòd est malum manere fideles cum infidelibus: ostendit illud, dicens: quia est contra doctrinam sanctam noui & veteris testamenti, & quia est contra præceptum Domini. Sed primo dicimus nunc, quod non est contra doctrinam veteris testamenti: nam in hoc argumentum Pollentij nimis erat infirmum, quia ea, quæ præcepta, vel vetita fuerunt in veteri testamento, quantum ad iudicialia & cœremonialia iam cessauerunt omnino, ita vt non obligent, & si quis se putaret obligari illis nihil prodesset illi Christus, sicut dixit Apost. ad Galat. 5. cap. si circuncidimini Christus vobis nihil proderit, & iterum. eo. c. dicitur euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini à gratia excidistis, & tamen ea, quæ pertinent ad matrimonialia sunt de cæremonialibus, ergo & illa cessauerunt, & sic licet esset vetitum in veteri testamento accipere mulierem infidelem in vxorem: nō sequitur, quod esset nunc peccatum illud facere, & verè non esset peccatum, nisi de hoc noua præcepta in Ecclesia essent data, quibus idem prohibetur, sicut multa alia erant iudicialia in veteri lege, & omnia cessauerunt: instituit tamē Ecclesia quædam illorum obseruari & seruantur, vt ext. de furtis & adult. & de stupro, & de iniuri. & damno dato. ponuntur quædam leges iudiciales earum, quæ habentur Exod. 21. & 22. cap. Et ibi obseruatur, non quia in veteri lege statuta erant, sed quia de nouo Ecclesia canonizauit ea.

E

Aliter autem respondere possumus secūdum Augustinum in Epistola ad Pollentium, quod præceptum veteris legis erat de non contrahendo cum infidelibus, sed non erat de dissoluendo matrimonia iam contracta, & ita etiam est nunc: nam non licet alicui fideli contrahere cum infideli, & tamen matrimonium contractū inter infideles non dissoluitur postea per aduentum ad fidem, quia sacramentum baptismi soluit crimina, sed non coniugia. 28. q. 2. ca. si quis habuerit. & de diuort. c. gaudemus. Apostolus autem non iussit contrahere fideles cum infidelibus, sed matrimonia contracta inter infideles non dissolui per aduentum ad fidem, & ita Apostolus non iussit contra id, quod Dominus vetuerat in veteri testamento.

F

Obiectio tollitur.

Sed obijcietur, quòd secundum doctrinam veteris legis non solum vetatur contrahi matrimonium cum infideli, sed etiam si contrahatur separabitur. De primo patet Exo. 34. ca. s. Neque vxorem de filiabus eorum accipies filijs tuis, ne postquam fuerint fornicatæ fornicari faciant filios tuos. Idem patet Deutero. 7. c. de secundo patet, quia Esdras separauit vxores, & viros ab inuicem, quia quidam de Israelitis acceperant vxores de alienigenis. 2. Esdræ. vltimo capit. ergo idem erit in dissoluendo, quod in contrahendo de nouo: non ergo licebit permanere postquam sic fuerint copulati, igitur iubendum est, quòd separentur, & tamen Apostolus iussit, quod non separarentur, immo potius, quòd manerent, ergo contra legem veterem dixit.

Est

A Est dicendũ, quod nihil dixit Apostolus in hoc contra illã, sed omnino nunc obseruatur, sicut tunc obseruabatur, sed est considerandum, quod aliud est, quod contrahat fidelis, cum infideli, aliud quod contrahant duo infideles, & vnus eorum cõuertatur ad fidem: nam in primo casu est vetitum secundũ legem veterem, & quia tunc Iudæi soli reputabantur fideles, vel populus Dei non licebat eis contrahere cum mulieribus gentilibus, quæ iudicabantur infideles, & si contraherent nõ tenebat matrimoniũ, sic aũt nunc fit, & tñ nũc soli Christiani reputantur fideles: Iudæi aũt, & cæteri iudicantur infideles, ideò nõ licet Christiano contrahere cum Iudæa, aut Gentili, nec Christianæ cum Iudæo: sic dicit Ambrosius lib. de patriarchis, & 28. q. 1. c. caue, scilicet, Caue Christiane Gentili, aut Iudæo filiam tuam tradere: caue inquit Gentilem, aut Iudæã, aut alienigenam; hoc est omnem hæreticam & alienam à fide tua vxorem non accersas tibi. Idem patet ibid. c. non oportet, & si quis talia facit separatur à cõmunione fideliũ, ea. causa, & q. ca. siquis iudaicæ, scilicet. Siquis Iudaicæ prauitati coniugali societate coniungatur, siue Christiana Iudæo, siue Iudæa Christiano mulier carnali consortio misceatur, quicunque eorum tantùm nefas admisisse cognoscitur, à Christiano cętu atq; conuiuio, & à cõmunione Ecclesiæ protinus segregetur. Sed est notandum circa hoc, quod talis contractus matrimonij non tenet, quia personæ sunt illegitimæ ad contrahendũ, nec etiam potest manere eorum matrimonium. Sed tunc est videndum, an infidelis velit conuerti ad fidem, an non: si nõ vult conuerti, separabũtur, quia sicut matrimonium nunquã tenuit, ita nec nunc tenet. Si autem infidelis coniux vult conuerti ad fidem non per hoc ratificabitur matrimonium, quòd nullum fuit, sed per nouum consensum poterit contrahi, & erunt coniuges, sic patet 28. q. 1. ca. Iudæi, scil. Iudæi, qui Christianas mulieres in coniugio habẽt admoneantur ab episcopo ciuitatis illius, vt si cum illis permanere cupiunt, Christiani efficiantur, quòd si admoniti noluerint separentur.

Cõtrahere fidelem cum infideli non licet, nec tenet matrimoniũ.

B De Iudæis ita erat in veteri testamento: nam quamuis liceret eis accipere coniuges de Gentilibus si acciperent eas, & conuerterentur ad ritum Iudaicum licitè retinebant: sic patet Deuter. 21. c. de illis, qui accipiebant in bello mulieres Gentiles, quas si vellent poterant habere in vxores factis quibusdã cæremonijs circa eas, de quibus eo. c. Hoc verũ erat, nisi mulieres illæ essent de stirpe Chananæorum, id est, illarum septem gentium, quæ habitabant in terra Chanaan, quia cum illis nõ erat habenda pax, neque componendæ amicitiæ cum eis, neque in seruitutem recipiendi, sed omnes in ore gladij occidẽdi erant: Deuter. 20. c. & Num. 34. c. ideò cum mulieribus de stirpe hac, sicut non erat licitum contrahere matrimonium, ita non poterat permanere etiam si mulier vellet conuerti ad Iudaismum, quia neque talis ad ritum Iudaicum recipienda erat, sed omnes occidendæ, scilic. viri, & fœminæ, & paruuli: Deut. 20. cap. Nam si liceret retinere eam conuersam ad ritũ Iudaicum, liceret in vxorem tenere, sed cum primum non liceret, neque secundum licebat.

Si autẽ accipiatur de duobus infidelibus, qui contraxerũt, & postea alter ad fidem conuertitur: dicendum est, quod licitum est fideli manere cum infideli in cõiugio, & ratio est, quia inter istos matrimonium tenuit, quando contractum est: fuit enim legitimum, cum non esset inter personas à lege vetitas contrahere, sed postea fides superueniens nõ soluit matrimonium legitimè contractum. 28. q. 2. c. si quis habuerit, ideò sicut prius licitè manebant ambo coniuges, ita & manebunt post conuersionem alterius ad fidẽ, & non solum licebat manere, sed etiam expediebat, quod fidelis non recederet si infidelis cohabitare consentiret, vnde & Apostolus vetuit fidelibus recedere ab infidelibus coniugibus quamdiu illæ cohabitare vellent. De hoc nihil dixit lex Moysi, sed solum de non contrahendo cum infidelibus, id est gentilibus, vnde non aliter ibi agendum videbatur, si enim duo gentiles coniuges conuerterentur ad legem Moysi, non dissoluebatur inter eos matrimoniũ, etiam si alter ipsorum cõuerteretur non impediebatur cohabitare infideli, cũ nulla lex hoc vetaret, etiã præstaret hoc impedimentũ conuersioni gẽtilium ad iudaismum, & tamen Iudæi nimis nitebãtur conuertere gentiles ad iudaismum, vt pater Matt. 23. cum dixit Christus Pharisæis, & scribis circuitis mare, & aridam, vt faciatis vnum proselitum, id est, vt conuertatis gentilem vnum ad legem.

Refellitur Pollentius asserens dictum D. Pauli de matrimonio esse contra mandatum Christi.

QVÆST. CXLI.

ASSERVIT quoque Pollentius esse contra mandatum Christi id, quod Apostolus dixit. In quo supponendum, quod Pollentius intellexit prauè tam dictum Pauli, quàm sententiam Christi, & ideo faciebat, quod inter se repugnarent: nam voluit quod sententia Christi esset, ne fideles manerent, cum infidelibus in coniugio, sed quod statim, vt conuertebatur ad fidem, aliquis teneretur recedere à coniuge infideli. Voluit autem, quod Paulus intelligeret fideles debere manere copulatos infidelibus in matrimonio, & nullo modo ab eis recedere potius quam si essẽt fideles, & ideò quod esset præceptum, & non admonitio. Et ita contraria essent mandata. Ex quo inferebatur, quod Apostoli mandatum non esset seruandum, cum esset contra mandatum Christi.

Sed vtrunque est falsum: nam quod Christus hoc voluerit ostendit Pollentius primum, quia sic in veteri testamento idem ipse instituerat, & ita nunc non discreparet à seipso. Secundo quia Apostolus dixit: ego dico non Dominus, & ita videtur significasse, quod aliud ipse diceret, aliud Dominus, & tamen Apostolus dixit non esse recedendum ab infideli, ergo Dominus diceret recedendum esse. Sed dicẽdum, quod falsum est; Christus enim neque vetuit recedere, nec iussit: nam si vetuisset, idem diceret Dominus, quod Apostolus, scilicet, non esse recedendum à coniuge infideli, & tunc non diceret Apostolus: Ego dico non Dominus, sed diceret: Ego dico & Dominus, vel absolutè illud diceret, sicut solet alia dicere, quæ Deus præcepit. Si autem Christus iussisset recedere non auderet Apostolus, nec iubere nec admonere, quia quod vetat Deus fieri, malum est fieri, & ad malum nemo debet cogi, nec suaderi, etiam non erat aliqua causa quare fidelis vetaretur manere cum infideli, quia non prohibetur aliquid à Christo, nisi malum, sed manere cum infideli quando ambo veri coniuges sunt, non est malum aliquod, ergo Christus illud non vetaret.

Ad rationes Pollentij ad primũ.

Motiua autem Pollentij adhoc nihil faciunt: de primo patet, quia licet Deus instituisset aliquid in veteri testamento nõ sequitur, quod illud idẽ manere deberet in nouo, quia multa Deus mutauit de eis, quæ prius statuerat: nam transiuit lex, & translatum est sacerdotium, & omnia fuerunt innouata: ad Heb. 8. c. sic dicit Innocentius tertius: de consang. & affini. c. non debet, scilicet non debet reprehensibile iudicari si secundum varietatem temporum statuta quoque varientur humana: quoniam ipse Deus de his, quæ statuerat in veteri testamento nonnulla mutauit in nouo, ita & poterat istud mutari.

F Aliter dicendum, quod nihil circa hoc mutatum est, sed procedit hoc ex prauo sensu Pollentij: nam non erat statutum in veteri lege, quod fidelis non maneret coniunctus infideli, cum qua contraxerat ante transitum ad fidem, sed quod fidelis non contraheret de nouo matrimonium cum infideli, & hoc etiam in nouo testamento vetitum est, vt supra diximus.

In qu. 96. cũ alijs.

Ad secundũ Pollentij.

Secundum motiuum non tenet: nam licet Apostolus diceret non esse recedendũ ab infideli non sequitur, quod Dominus diceret recedẽdum esse, sed solùm, quod Dominus hoc non iuberet. Nam etiam si Christus nihil de hoc loqueretur prẽcipiendo, aut vetando, erat verum istud, scilicet. Ego dico non dominus, id est, Dominus non dicit hoc, licet non dicat contrarium. Nam istud motiuum præsupponit duo falsa. Primum quod Apostolus iuberet manere, vel non recedere. Secundum quod Christus aliquid in hoc iuberet, & tunc cum Apostolus diceret, ego dico non Dominus, videretur sequi, quod aliquid dixisset Apostolus contra Christum, sed nunc neutrum istorum est verum.

A

An opinio alia Pollentij dicens, quòd Paulus in hoc contra Christum scripserit, possit aliqua via sustineri.

QVÆST. CXLII.

ALIVD dictum Pollentij erat, quod Apostolus iusserat fidelibus manere, cum infidelibus, & quod nullo modo recederent ab eis.

Sed dicendum, quòd hoc non est verum: si enim hoc Paulus voluisset, hoc seruaret etiam Ecclesia, sed non seruat: nam fidelibus licet manere cum infidelibus, & licet recedere.

Secundo, quia Apostolus non poterat obligare contra licentiam Dei, nam sicut non licebat Apostolo aliquid præcipere contra id, quod Christus vetuerat, ita non licebat astringere aliquos in eo, in quo Christus contrarium faciendi licẽtiam dederat, nam in vtroque reuocabatur voluntas Christi, & derogabatur ei, siue statuendo, siue obligando contra eius licentiam, & tamen Christus licentiam dederat fidelibus recedendi: ergo non astringeret Apostolus ad manendum.

Tertiò, quia Apostolus significat, quòd non voluerit hoc, nam si absolutè præcipere voluisset, ita vt obligaret, diceret simpliciter, quòd fidelis non recederet ab infideli, vel diceret: ego Paulus dico, & non adderet (& non Dominus) sicut dixit ad Galat. 5. c. Si circuncidimini Christus vobis nihil proderit, & tamen hic addidit (& non Dominus) ideo per hoc voluit aliquid significare, scilicet diminuere de ratione præcepti, quia illa adiectio minuit, vel distrahit, sicut cum dicitur homo mortuus, vel homo pictus: nam distrahit à ratione hominis. Si enim diceret, ego Paulus dico nullo addito præceptum esset, sed cum additum est, & non Dominus, signatum est, quòd Deus non astringebat ad istud, ideò non erat præceptum, sed Paulus illud dicebat eo modo, quo ipso dicere poterat, quando Dominus non dicebat, quia non diceret, nisi admonendo quid ex charitate agi expediret, quamuis aliud per iustitiam legis Dei agi liceret: illud tamen non esset expediens.

B

Paulus nõ potuit loqui contra Christum.

Cum vero Pollentius voluit, quòd Paulus contra Christum diceret, fuit multum insanus, & tamen sequebatur hoc ex dictis prioribus, nam si Christus iubebat non manere cum infidelibus, & Paulus iubebat manere, verè contrarium dicebat.

Sed istud non stat, quia Paulus erat seruus Christi, sicut ipse gloriatur in omnibus epistolis suis, & tamen seruus non potest aliquid contra dominum, aut supra illum, & si facere conetur illud est malus seruus. Non ergo faceret istud Paulus, sic dicit Augustinus ad Pollentium, & in alleg. ca. sic enim, scilicet. Sic enim, nec recedere ab vxoribus infidelibus, vel mariti fideles viri, vel fœminæ non prohibentur à Domino, vt neque iubeantur. Nam si dimittere tales coniuges iubẽtur nullus locus esset consilio monentis Apostoli, ne hoc fieret: nullo enim modo, quod Dominus iubet, seruus bonus prohibet.

C

Secundo, quia infideliter se habet seruus ille, vel nuncius, qui missus est ad aliquid nunciandum, & contrarium dicit, & tamen Paulus dicit se fidelem ministrum, & idoneum 1. Cor. 7. de virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do tanquam misericordiam consecutus à Deo, vt fidelis essem, id est fidelis minister, & ideo vbi non erat præceptum non dedit præceptum, quia tunc erat infidelis nuncius. etiam 2. Corint. 3. vbi Apostolus de seipso loquens dicit: fiduciam habemus per Christum, qui & idoneos nos fecit ministros noui testamenti, sed non est idoneus minister qui contra voluntatem eius agit pro quo ministrat.

Tertio. quia Apostolis erat data potestas in ædificationem & non in destructionem, de qua dicit Paulus, quòd si gloriatus fuerit in ea non erubescet. 2. Corint. 10. cap. & tamen non poterat esse manifestior destructio, quã quòd Paulus, vel aliquis aliorum loqueretur contra id, quod Christus volebat, & dixerat: ergo Paulus hoc non fecerat.

Quarto, quia dato, quòd Paulus esset præuaricator, & aliquis volens peruertere doctrinam Christi, aut illam peruertens non sic diceret, nam si contra doctrinam Christi diceret, aut hoc ignorans faceret, aut sciens, & volens, si autem ignorans non diceret: Dico ego non Dominus, sed potius putaret se id dicere, quod Dominus dicebat. Si autem scienter ageret, non diceret, dico ego non Dominus, quia per hoc sibijpsi fidem adimeret, & nemo etiam ei crederet, cum ipse significaret se contra Christum dicere, sed potius taceret, aut diceret dico ego, & Dominus: sed dicit, dico ego non Dominus: ergo per istam expressionem non voluit signare se dicere contra Christi doctrinam.

D

Quinto, quia in eodem loco dixit iterum per contrarium, scilicet his qui matrimonio iuncti sunt præcipio non ego, sed Dominus: sed illud non dixit ad signandum se contraria Deo dicere, ergo nec istud sensit in his verbis, sed solum sunt modi locutionum ad signandum quid per imperium, quid per cõsilium, vel admonitionem indicatur. Nam cum dixit de illis, qui matrimonio coniuncti sunt, quòd non discedãt, putaret aliquis solum hoc dictum ab Apostolo, vt consilium, & ideò non seruandum ex necessitate, ideò dixit præcipio, non ego, sed Dominus, id est non est consilium meum, sed præceptum Dei: vnde ex necessitate seruandum est: è contrario autem cũ de fidelibus, quod non recederent ab infidelibus dixit: putaret aliquis, quod hæc Deus dixerat, sicut præcedens, quod ad eandem materiam pertinebat, & sic ex necessitate obligaret, ideò ad tollendum errandi causam dixit, dico ego non Dominus, id est non est præceptum, quòd simpliciter obliget, sed ego dico vobis, id est admoneo vos ad hoc quod expedit istud fieri, & non contrarium, ad quod faciendum Deus licẽtiam dedit, & ideò non manet difficultas, cui dicto standum sit, nam si Christo diceret Paulus contrarium indubitatum erat, quòd Paulus contemnendus erat, Christus autem adorandus, & dictum suum tenendum. De his satis loquitur August. in epistola ad Pollentium, & in alleg. c. sic enim.

E

Quod fuit principale motiuum, & causa erroris Innocentij Tertij in c. gaudemus. de diuortijs. ad tenẽdum, quòd in lege naturæ, nec Mosi, nulli vnquam licuit vxorum pluralitas sine speciali dispensatione Dei. Et an matrimonium contractum inter infideles in gradibus prohibitis à canone, secundum tamen consuetudinem, & leges suas, etiam ipsis conuersis teneat.

QVÆST. CXLIII.

OMNIA autem præcedentia fuerunt inducta propter ea, quæ diximus supra quæst. 28. & 29. Nam Innocentius Tertius, de diuort. cap. gaudemus dixit pluralitatem vxorum semper fuisse illicitam, nisi alicui concederetur ex speciali reuelatione, aut dispensatione Dei.

Vide etiam supra q. 28. & 29. & de probationibus ad istud motiuum qualiter nõ concludant inf. à q. 184. vsque ad 205.

Et hoc putauit sibi necessarium esse asserere, quia si ante Christi legem non esset illicita vxorum pluralitas, sed solum in nouo testamento, per transitum ad fidem non dissoluerẽtur matrimonia, quæ prius vera essent: nam inter infideles nõ esset licita ista pluralitas: & ideò quando conuerterentur ad fidem non cogerentur dimittere illas coniuges, quia per fidẽ, & baptismum remittuntur peccata, sed non soluuntur matrimonia, vt patet 28. quæstio. 2. quæstio. 2. ca. si quis habuerit, & de diuort. cap. gaudemus, & tamen per conuersionem ad fidẽ coguntur infideles dimittere istas plures vxores relicta vna tantum: ergo significatur, quod inter infideles etiam non fuerat matrimonium vnius viri cum multis mulieribus simul, sed id quod inter infideles est semper fuit, quia non fuit eis de nouo lex data à Deo, per quam obligarentur, ergo semper fuit tam quantum ad fideles, quam infideles, quòd non licuerit vxorum pluralitas.

F

Nisi forte aliquis diceret, quod in sola lege Christi est vetita pluralitas vxorum, inter infideles autem non erat vetita, & tamen in transitu ad Christi legem dissoluitur matrimoniũ taliter contractum, quia non permittitur aliquid tale in lege Christi.

Dicendum, quod non stat, quia si inter infideles esset verũ matrimoniũ non dissolueretur per aduentum ad legem Christi, quia vt dictum est baptismus sola crimina tollit non coniugia. Etiam patet hoc, quia inter fideles non potest contrahi matrimonium in secundo gradu, id est inter filios duorum

fratrum,

A fratrum,& si contrahatur non tenet obstante consanguinitate.extra de consang.& affin.c.non debet. Et tamen si contraxerint infideles in his gradibus, & postea conuertantur non separabuntur, sed manebunt copulati. eodem tit. c. de infidelibus,& de diuor.c.gaudemus:ergo similiter vxorum pluralitas si in sola lege Christi esset illicita,& liceret inter infideles,licite sic copularentur,& quandiu ad Christum conuerterentur non dissoluentur matrimonia,quæ vera fuerant,& tamen dissoluitur talis copulatio, ergo non licuit pluralitas vxorum etiam inter infideles & ideo nunquam licuit.

Pluralitas vxorum nõ semper fuit illicita.

Dicendum, quod pluralitas vxorum non fuit semper illicita,immo è contrario semper fuit licita ante Christi prædicationem,& licebat generaliter,tam Gentilibus quàm Iudæis & non erat dispensatio aliqua, sed iure suo quilibet poterat habere multas vxores,vt supra fuit ostensum. q. 25. vsque 29. sed Christus fecit esse illicitam pluralitatem vxorum , quia hanc vetuit Matt. 19. c. & quia lex sua omnes homines obligabat,cum ipse esset Deus, fuit de cætero inter omnes homines illicita vxorum pluralitas,siue fideles,siue infideles esset, & siue eis notificata esset ista diffinitio Christi,siue non, quia esse eis ignotam solum proderat ad excusandum eos à peccato contrahendo cum multis,non tamen ad faciendum matrimonium tale tenere,& ideò nunc, quando infideles contrahunt cum multis,illud non est matrimonium, sed fornicatio,vel adulterium,in lege autem Christi non permittuntur peccata,cum potius per eam remittantur præterita peccata,ideo qui taliter contraxerunt non permittuntur simul manere.Et ob hoc duo matrimonia, quæ reputantur ab infidelibus , soluuntur in conuersione ad fidem Christi, vnum est quando infidelis contraxit cum multis , qualis est consuetudo Paganorum ,& Saracenorum : nam quia matrimonium non tenuit cum omnibus, sed solum cum prima, cogetur cõuersus ad Chtistum omnes alios relinquere.in alleg.c. gaudemus.Alius casus est, quãdo inter infideles quis repudiat vxorem,quod infideles licere sibi putant, nam si accipiat infidelis aliam,& postea conuertatur,non permittetur tenere quam tunc habet,quia non est vxor eius,sed illa, quam repudiauit: vnde illam sibi reconciliabit,& tenebit in vxorem , si autem noluerit illam recipere, cogetur manere sine coniuge, illa viuente.eo.c.gaudemus.

B

Matrimonium contractum ab infidelibus etiam in gradu vetito à Canone ipsis conuersis tenet.

QVÆST. CXLIV.

SEcvs autem est de illis infidelibus , qui contraxerunt in gradibus apud nos vetitis, nam quamuis non liceat nobis,aut eis iam conuersis in talibus gradibus contrahere,licebit tamen eis post conuersionem manere in illis gradibus, in quibus contraxerunt de consang. & affinit. c. de infidelibus: ratio autem diuersitatis est , quia matrimonium cum pluribus mulieribus simul nunquam potuit tenere, quia est contrarium legi Christi,& ideo in conuersione ad fidem Christi coguntur separari illi,qui neque coniuges fuerunt, neque esse potuerunt. similiter de illo, qui repudiauit vxorem,& accepit aliam: nam & ista non potuit esse vxor, quia lex Christi vetat repudium,sicut vxorum pluralitatem, & ostendit non esse vxorem eam quæ secundo ducitur.Matt.5.& 19.cap.ideò in conuersione cogitur dimittere istam secundam, & redire ad repudiatam,vel manere sine coniuge. De illis verò,qui in gradibus vetitis contraxerunt, non est sic ; quia matrimonium inter ipsos tunc tenuit , cum illud Christus non vetuerit: nam Christus non distinxit gradus aliquos,intra quos sit illicitus cõtractus, sed solum canones Ecclesiastici hos distinxerunt,sed infideles quamdiu infideles sunt non arctantur cõstitutionibus canonicis.de diuort.cap. gaudemus , ideò non obstat canon contractui ipsorum , & ita licitè contrahunt , & matrimonium tenet:cum autem matrimonium semel tenet non dissoluitur , quia quos Deus coniunxit homo non separet : Matth.19.cap.omnes autem coniunguntur à Deo, qui non coniunguntur contra legem Christi , vt innuit August. in epistola ad Pollentium : & tamen tam fideles quam infideles,qui secundum consuetudines suas aut leges iungentur, non iunguntur contra legem Christi , qui ipse nullos gradus in matrimonio distinxit: ergo omnes tam fideles,quam infideles coriunguntur à Deo , & sic non debent separari ab homine : non ergo coget Ecclesia eos separari. Et hoc non solum est quantum ad Iudæos,qui conuertuntur, sed etiam quantum ad Paganos , quia licet contraxerint in casibus vetitis inter nos permittentur manere copulati post conuersionem.De Iudæis patet.de consang.& affini.cap.de infidelibus.De Paganis patet.de diuot.ca.gaudemus. Et sicut est hoc quantum ad gradus consanguinitatis, etiam est quantum ad gradus affinitatis inter nos prohibitos,quia tam Iudæi,quàm alij infideles si ineis contrahunt , & postea conuertantur, permittentur manere copulati. de Iudæis patet , nam secundum ritum veteris legis , licebat alicui accipere sororem fratris sui post mortem eius ad suscitandum semen: immò erat necessarium,aut incideret non faciens in pœnam : Deuteronom.25.cap. ideò cum matrimonium istud teneret Deo iubente postquam ad fidem venirent,non separarentur.Idem erat de Paganis : nam Liuonienses tarde conuersi sunt ad fidem , & quamdiu infideles erant, consuetudo ipsorum erat, vt defuncto fratre viuens frater acciperet vxorem eius ad suscitandum semen,sicut faciebant Iudæi , talibus autem conceditur , quòd cum conuersi fuerint,maneant cum eisdem coniugibus,sed post conuersionem non licet eis de nouo sic contrahere etiam existente eadem causa,id est , quòd vnus fratrum moriatur sine semine. de diuort. cap. Deus qui.

C

D

Matrimonia infidelium in gradib. prohibitis à canone, q sunt cõtra consuetudines ipsorũ post cõuersionem nõ tenet.

Sed prædicta de matrimonio contracto inter infideles, quod in conuersione ad fidem non dissoluitur , intelliguntur quando infideles contraxerunt in gradibus licitis secundum leges eorum communes, aut municipales , aut consuetudinem regionum suarum. Nam tale matrimonium quantumcunque sit in gradibus inter nos vetitis valuit cum contraheretur , & non separabuntur sic copulati. si autem coniuncti sint contra leges,aut consuetudines ipsorum , non tenuit matrimonium cum contraheretur:ideò quando ad fidem redierint non permittuntur manere copulati , quia sicut baptismus, vel fides non tollit matrimonia, quæ fuerunt, ita non facit esse matrimonia ea , quæ non fuerunt ante conuersionem. Prædicta autem patent per id quod dicitur,de diuort.cap.gaudemus, scilicet. Vtrum Pagani vxores accipientes in tertio,vel in secundo, vel in vlteriori gradu sibi coniunctas sic coniuncti manere debeant post conuersionẽ suam, vel ab inuicem separari.Et ita non dixit vtrum Pagani accipientes vxores in gradibus à canone vetitis:sed solum dixit in secundo,& tertio , & vlteriore gradu;ac si diceret , si fuerint infideles copulati in primo gradu , vt frater cum sorore,vel ante omnem gradum,scilicet mater cum filio , vel pater cũ filia post cõuersionem,nõ manebunt sic copulati,& hoc est,quia contraxerunt contra proprias leges , nam inter Paganos,& Iudæos est secundus gradus , & quilibet sequens licitus ad contrahendum,sed non primus , ideò si contraxerint in primo,non permittentur manere copulati post conuersionem.Et hoc patet,quia eodem ca. gaudemus. dicitur, & in præmissis gradibus à Paganis quo ad eos matrimonium licitè simul contractum,& sic in secundo , & tertio,& vltra gradibus dicitur, quod est matrimonium licitè contractum inter eos,& non ante , id est non in primo , similiter de consang.& affini.cap.de infidelibus.dicitur : De infidelibus ad fidem conuersis vtrum si ante conuersionem suam secundum legis veteris instituta citra gradus consanguinitatis à canone denotatos coniuncti fuerint,separari debeant post baptismũ, & sic dubium agitur de illis , qui contraxerunt in gradibus concessis secundum legem Moysi,& vetitis à canone : vnde innuitur , quòd in his non separentur. Si autem contraxerint in gradibus etiam secundum legem Moysi vetitis,dissoluetur matrimonium,id est,non permittentur permanere,quia non fuit verè matrimonium.Est autem ratio præcedentium, quia matrimonium,quòd verè fuit ante transitum ad fidem non dissoluitur per transitum ad fidem , quod verò non tenuit inter infideles, nec permittetur permanere post baptismum,& illud erit adulterium, vel saltem fornicatio, quòd vero inter infideles teneat, vel non teneat matrimonium , non pendet ex alio , nisi quòd contrahatur secundum leges, vel consuetudines ipsorum infidelium , quæ leges ,vel consuetudines quantum ad illud faciunt contractum licitum inquantum

E

F

Matrimonia inter infideles,quãdo non tenet, & quãdo sic.

A t im non ſunt contra legem Dei. Cum autem infideles non ſeruant leges,vel conſuetudines ſuas non habet actus aliquid ſecundum quod ſit licitus,ideò tale matrimonium non tenebit:erat igitur illicitus concubitus, vnde in tranſitu ad fidem diſſoluetur:quicunq; enim contractus non tenuit inter infideles,multò minus tenebit inter fideles, inter quos ſunt plures gradus vetiti,quam inter infideles. Et tamen ſi accideret aliquos infideles eſſe,inter quos plures gradus eſſent vetiti in matrimonio quam inter fideles, vt ſi eſſent aliqui inter quos non liceret contrahere vſque ad ſextum gradum, ſi qui infidelium eorum contraherent in quinto gradu nō teneret matrimonium,ideò etiam in conuerſione ad fidem non teneret matrimonium: poterat tamen de nouo contrahi cum tales perſonæ eſſent legitimæ ad contrahendum de nouo in nouo teſtamento.

Opinio quorundam contra præcedentem dicentium,quòd matrimonium contractum inter infideles,non manet in nouo teſtamento,niſi quando copulatum eſt in illis gradibus, qui ſecundum legem veterem erant liciti.

QVÆST. CXLV.

SED aliqui dicunt,quòd matrimonium contractum inter infideles non manet in nouo teſtamento,niſi quando copulatum eſt in illis gradibus, qui ſecundum legem veterem erant liciti,alias diſſoluetur.

B Et paret primo,quia de diuort.capitu. gaudemus. dicitur accipientes vxores in ſecundo,vel tertio,vel vlteriore ſibi gradu coniunctas, & tamen iſti ſunt gradus qui permittuntur in veteri teſtamento: Leuitici 18. capit. ergo in alijs ſi contraxerint diſſoluetur contractus.

Adiſtud argumẽtum reſpondetur inf. quæſt. 148.

Secundo patet,quia de conſanguinit.& affinita.cap.de infidelibus petitur,an matrimonia infidelium diſſoluentur per conuerſionem ad fidem:& dicitur,quod non,ſi fuerunt contracta ſecundum ſtatuta veteris legis, ſcilicet vtrum, ſi ante conuerſionem ſuam ſecundum veteris legis inſtituta citra gradus conſanguitatis à canone denotatos fuerint coniuncti, ſeparari debeant,& dicitur,quòd non,& ſic ad hoc,quod infideles conuerſi ad fidem non ſeparentur in ſuis matrimonijs ponderatur ibi, quòd contrahant ſecundum ſtatuta veteris legis,ac ſi dicat, quòd ſi contrahant in gradibus vetitis à veteri lege,non tolerabuntur copulati,& hoc dixit de omnibus infidelibus.

Adiſtud argum.reſpondetur inf. quæſt. 165.

Tertio patet,quia de diuort.capit. Deus qui, dicitur circa Paganos qui conuertebantur de Liuonienſibus ad fidem, quòd permitterentur manere cum relictis fratrum ſuorum, id eſt, vxoribus ſi illud facerent ſecundum legem Moyſi ad ſuſcitandum ſemen fratrum ſuorum,ſcilicet, diſpar eſt ritus Liuonienſium ad fidem conuerſorum, ac ratio,propter infirmitatem gentis eiuſdem concedimus, vt matrimonijs contractis cum relictis fratrum: ſi tamen fratribus ſine prole decedentibus,vt ſemen defuncti iuxta legem Moſaycam ſuſcitarent cum talibus contraxerunt,& ſic ponderatur ibi, quòd contraxerint ſecundum legem Moyſi,& tamen iſti Liuoniēſes non erant Iudæi,nec Saraceni,ſed Pagani quidam, ideò etiam circa infideles non Iudæos conuerſos ad fidem, vt matrimonia eorum teneant,requiritur,quòd contrahant ſecundum legem Moyſi.

C

Adiſtud argum.reſpondetur inf. quæſt. 160.

Quarto patet,quia videtur, quod cum talibus ex diſpenſatione agatur,vt eadem capitu. Deus qui. Cum dicatur concedimus,vt matrimonijs contractis cum relictis fratrum vtātur,iſta conceſſio eſt diſpenſatio.

Etiam ponitur ibi cauſa diſpenſationis, cum dicatur propter infirmitatem gentis eiuſdem,ac ſi dicat aliter nō permitteretur, ergo non eſt verum, quod quandocunque gentiles contrahunt ſecundum leges ſuas, aut conſuetudines iuſte contrahunt,quia alias non attenderetur, quod contraherent ſecundum inſtituta legis Moyſi,etiam non permitterentur manere ex diſpenſatione, ſed iure proprio.

Matrimonium contractum inter infideles ſecundum leges,vel conſuetudines ſuas,etiam ipſis conuerſis,tenet.

QVÆST. CXLVI.

DICENDVM, quòd vera eſt regula ſupra poſita,ſcilicet, quòd illud matrimonium maneat poſt conuerſionem ad fidem,quod valuit,vel valere putabatur, quando contraheretur inter ipſos infideles,& non plus eſt de Iudæis, quam de alijs infidelibus,ſed inter quoſcunque eorum contractum fuerit ſecundum leges,& conſuetudines gentis,eſt matrimonium,ideò in conuerſione non diſſoluitur.Et ratio huius eſt, quia per fidem non ſoluuntur matrimonia, ſed crimina remittuntur,28.quæſtion.2.ſi quis habuerit,& tamen inter infideles non Iudæos contrahuntur matrimonia aliqua, quæ reputantur vera matrimonia.de diuort.cap.quanto.& cap.gaudemus. Ergo illa non diſſoluuntur per tranſitum ad fidem. Secundo,quia illud verè dicitur matrimonium, quod eſt legitimum,& tamen inter infideles non Iudæos ſunt matrimonia legitima,quia legitimum dicitur, quod legali inſtitutione,vel prouinciæ moribus contrahitur, vt habetur 28.quæſtion.1.§.item illud: & idem dicit Magiſter libro 4. Sentent. diſtinct.39. & tamen aliqua matrimonia contrahuntur inter Paganos legali inſtitutione,id eſt, ſecundum leges ipſorum, vel prouinciæ moribus,id eſt, iuxta conſuetudines regionis ſuæ,ergo illa erunt legitima, & ſic non ſoluentur in tranſitu ad fidem.

In quæſtione 144.

Tertio,quia Apoſtolus prima ad Corinth.ſeptimo capitu. dixit:Si frater habet vxorem infidelem,& illa conſentit habitare cum illo,non dimittat illam: dixit autem de infidelibus generaliter,in quo tam Iudæos quam Gentiles accepit: & adhuc potius Gentiles, quia quando Apoſtolus loquebatur, plures conuertebantur de Gentilibus,quam de Iudæis: ergo matrimonium contractum inter infideles Gentiles non diſſoluebatur.

Quarto patet in alleg.ca.gaudemus. vbi de paganis loquitur expreſſe litera, & non de Iudæis, & tamen inter illos dicit matrimonia aliqua contrahi,quæ non diſſoluantur per tranſitum ad fidem,immò coguntur fideles facti tales retinere vxores,vel ſine coniugibus manere,eodem cap. ergo fuerunt matrimonia contracta inter paganos, non igitur requiritur, quòd contrahant ſecundum legem Moyſi, & hoc maximè patet ex ratione ſecunda ſupra poſita, ſcilicet matrimonium legitimum non diſſoluitur per tranſitum ad fidem, & tamen ad hoc,quòd ſit legitimum non requiritur, quod ſit contractum ſecundum legem Moyſi,ſed eſt ſatis, quod ſit contractum ſecundum conſuetudinem regionis contrahentium, ergo etiam non cōtractum ſecundum legem Moyſi tenebit, ſi contrahatur ſecundum morem ipſorum paganorum.

Ad alterius opinionis rationes poſitas ſupra quæſt. 145.reſpondetur.

QVÆST. CXLVII.

ET ſecundum hoc reſpondebitur ad rationes in contrarium factas ſupra: prima erat de ca. gaudemus: vbi dicitur de contractu in ſecundo,tertio, & in vlteriori gradu, quòd ibi non diſſoluantur matrimonia,& talis contractus eſt ſecundum legem Moyſi. Dicendum,quod verum eſt Iudæos ſic contrahere per legem ſibi quodam datam,& tamen ibi nō agitur de iſtis gradibus, inquantum ſunt conceſſi in lege Moyſi, ſed ſolum inquantum pagani etiam illis in matrimonijs ſuis vtuntur,cum dicatur eodem cap. gaudemus,& in præmiſſis gradibus à paganis quo ad eos matrimonium licitè ſit contractum,& ita non referuntur ibi iſti gradus ſecundus, tertius, & vlteriores, inquantum à Iudæis tenentur,ſed inquantum pagani illos ſeruant, vel ex lege, vel ex conſuetudine.

Circa quòd ſciendum,quòd multæ cæremoniæ ſunt Iudæis,& paganis communes: immò non fuerunt conceſſæ Iudæis,niſi quia illas habebant Pagani: nam quando Deus dedit legem Iudæis,erant ipſi conſueti in legibus, & conſuetudini-

Multa cæremonia,& leges Iudæis, et paganis ſũt cõmunes, & vnde hoc euenit.

A bus Gentilium,& si voluisset Deus arctare eos negando quædam,quæ Gentilibus licebant, non sustinerent Iudæi legem tam arctam,& recederent: ob hoc ergo concessit eis Deus ea, quibus Gentiles vtebantur, licet non essent omninò bona, solum tollens idololatriã,& quę ad illam pertinere poterant, nam circa hanc ita districte se habuit,quòd non solum ipsam, sed etiam occasiones ad illam vetuit, & ob hoc sunt quædam in lege Dei permissa Iudæis,quæ in se videntur mala, vt dare libellum repudij:& ita dixit Christus Matth.19.cap. Ad duritiam cordis vestri libellus repudij datus est,id est non erat bonus,sed vos non poteratis tolerare legem meliorem, & hoc propter duritiam cordis vestri,sed hoc concessum est Iudæis, quia vtebantur libello repudij, & repudiatione, vt Gentiles, & Pagani nunc vtuntur. Et apparet etiam in legibus Romanorum,quæ erant communes,in quibus habetur diuortium, & repudium. Similiter erat inter Gentiles dare ad vsuram, vt patet ex legibus Romanorum, quæ vsuras certo modo permittunt,pagani quoque licitas putant vsuras,Iudæi autem nõ possent tolerare legem vetãtem vsuras, ideò concessit eis vsuras arctando aliquo modo, quia pagani omnibus dant ad vsuram,siue cognatis,sine alienis: Deus concessit Iudæis, vt darent ad vsuram gentilibus,aut conuersis de Gentilitate,sed non Iudæis,qui sunt de semine Iacob. Deuteronom.23.capit.

In quibus gradibus non cõtrahebant Iudæi, & Gentiles.

B Ita autem erat de gradibus matrimonij: nam Gentiles contrahebant in omnibus gradibus consanguinitatis, nisi in primo,scilicet frater,& soror non contrahunt,cęteri autem contrahunt,& ideò concessit Deus Iudæis istum ritum circa gradus cognationis Leuitici decimo octauo, & vigesimo capitu. quia si non concederet non sustinerent legem de affinitate: similiter quosdam gradus,aut personas vetuit,in alijs concessit Leuitici decimo octauo capitu. & hoc similiter faciebat iuxta consuetudinem Gentilium: & patet,quia vxor fratris mei est mihi in primo gradu affinitatis affinis, & non licet eo mortuo contrahere cum illa, & tamen in veteri testamento non solum non erat illicitum,immò erat necessarium, quando moriebatur vnus de fratribus habens vxorem, & sine semine,alius eius frater accipiebat vxorem mortui ad suscitandum semen defuncto: Deuteronomij vigesimo quinto capit. Et hoc fieri iussum est Iudæis, quia sic obseruabant illud Gentiles antequam daretur lex Moysi, & quando data est: & nollent ipsi aliter se habere,patet hoc Genes. trigesimo octauo capitu.vbi Iudas filius Iacob accepit pro filio suo primogenito nomine Her vxorem nomine Thamar, & illo mortuo sine semine iussit Iudas secundo filio suo nomine Onan,quòd acciperet Thamar vxorem fratris sui ad suscitandum semen: accepit eam, & ipse mortuus est sine semine: supererat tertius filius, scilicet Sella, & hunc petiuit Thamar sibi dari ad suscitandum semen. eodem capit. & sicut erat ista lex suscitationis seminis inter gentiles tunc, & ob hoc Iudæi susceperunt eam, ita de omnibus alijs iudicialibus ferè credendum est, & potissime de illis, quæ aliquid mali continere videbantur,quòd ideò Iudęis datę sunt,quia Gentiles tunc eis vtebantur, & non possent Iudæi assuefieri ad legem arctiorem,vel duriorem,quam esset illa, in qua prius viuebant.

C Sicut autem istæ leges erant prius apud Gentiles, quàm apud Iudæos,ita & postea fuerunt continuatæ inter Gentiles, nam suscitatio seminis prius fuit apud Gentiles quam daretur lex Moysi,vt nunc dictum est,& postea mansit vsque ad tempora Innocentij Tertij inter Liuonienses, nam illi accipiebant vxores fratrum suorum defunctorum ad suscitandum semen. de diuort. capit. Deus qui. & hæc talia matrimonia iussit Ecclesia in conuersis non dissolui, & tamen iste Innocentius Tertius nouus est,nam incæpit præsidere anno à natiuitate Domini 1197. & præfuit annis decem octo scilicet, vsque ad annum 1215.cui successit Honorius, & ita ab obitu huius Innocentij vsque ad tempus nostrum non sunt ducenti triginta septem anni,& tunc perseuerabat lex ista de suscitando semine inter Liuonienses,& mansisset vsque nunc,nisi ad fidem conuersi fuissent,nam post conuersionem non permittitur,quòd de nouo accipiant vxores fratrum ad suscitandum semen in alleg.capit. Deus qui. Sicut autem fuit de hoc ita de gradibus consanguinitatis,quos videntur accepisse Iudæi à Deo, quia talibus gradibus vtebantur Gentiles ad matrimonia,scilicet,quòd isti gradus manserunt in vsu Paganorum,ita quòd in omnibus gradibus consanguinitatis contrahant,nisi in primo,& ita in secundo,tertio, & vlterioribus gradibus iudicatur matrimonium secundum eos legitimum, & hoc significatur in alleg.c.gaudemus, scilicet,& in præmissis gradibus à Paganis quo ad eos matrimonium licite sit contractum,& ita non reputatur illicitum ab Ecclesia,quia Iudęi in illis gradibus secundum legem suam contrahunt, sed quia à Paganis secundum suas consuetudines iudicatur tale matrimonium licitè esse cõtractum,pagani tamen de lege Moysi nihil curant,neque aduertunt quid in ea scriptum sit.

D

Secunda ratio quæst.superioris 145. dissoluitur.

QVÆST. CXLVIII.

SECVNDA ratio erat supra quod extra de consanguin. & affini.ca.de infidelibus, dicitur quòd infideles conuersi ad fidem maneant copulati,sicut prius inspicitur,si contraxerunt secundum statuta veteris testamenti in gradibus vetitis à canone: nam tunc tenet matrimonium; si autem contraxerint in gradibus à canone vetitis, & non secundum statuta veteris legis,non permittuntur copulati: dicendum quod aliud c.solum intelligitur de Iudæis: nam licèt dicatur de infidelibus non intelligitur de omnibus infidelibus, sed restringitur ad infideles,qui sunt Iudæi,& de illis verum est, quod si contrahant secundum statuta legis Moysi,permittentur manere in suis matrimonijs post conuersionem, quia hoc solum putatur ab eis licitum,quod fit secundum legem Moysi: ergo si contra legem Moysi contraxerint, quia illud matrimonium,neque potest secundum eos, neque secundum nos licitum reputari,quia nullo modo est licitum; ideò non permittentur taliter copulati,qui conuertuntur. Secus autem est de infidelibus paganis,à quibus lex Moysi non putatur esse lex, sed solum illa,quibus ipsi vtuntur,ideo iudicatur ab eis contrahi matimonium licite,quando secundum leges suas contrahitur,etiam si non sit secundum legem Moysi. Quod verò de solis Iudæis intelligatur ca.illud, de infidelibus, licet postea per similitudinem rationis extendatur ad paganos,sicut fit in alijs:extra de Iudæis,& Sarac.cap.cum sit nimis, patet in causa,quæ redditur eodem cap.de infidelibus, scilicet,consultationi tuæ duximus respondendum,quòd matrimonium sic contractum non est post baptismi lauacrum separandum, cum à Iudæis Dominus requisitus, si liceret vxorem ex quacunque causa dimittere,ipse respondit quos Deus coniunxit homo non separet,per hoc innuens esse matrimonium inter eos,& sic inter Iudæos ostendit ibi esse matrimonium, & de eis respondet applicans ad eos solum tunc verba Domini, & tamen Iudæi non aliter licitè putant contrahere neque contrahunt,nisi secundum legem Moysi contrahant,ideo de illis intelligitur,& non de paganis, & sic paganorum erit matrimonium,licet non sit secundum legem Moysi.

Proſolutione huius rationis vide infrà q 146.

E *Matrimonia paganorum est Matrimonium etiam si non contrahant se cum ritu legem Moysi.*

Secundo patet,quia Pagani nõ obligantur ad legem Moysi,ideò ad hoc,quòd matrimonium ab eis contractum sit legitimum non oportet,quod sit secundum legem Moysi,nam illa nec illos obligat nunc,nec etiam Iudæos, ideò multo minus gentiles,ad hoc,quòd secundum eam reddantur illorum matrimonia legitima.

F Tertio,quia non solum, non obligat, immò non est licitum illam obseruari iuxta illnd ad Galat.5.cap. Si circumcidimini Christus nihil vobis proderit, ergo non erit necessarium illam seruari ad reddenda matrimonia paganorum legitima.

Quarto,quia si obseruatio alicuius legis,præterquam legis paganorum, esset eis necessaria ad reddenda eorum matrimonia legitima,maxime esset obseruatio legis Christi, cùm hæc sola sit,in qua est salus, & tamen etiam si non contrahant pagani in gradib⁹ licitis nobis,est legitimum matrimonium, ergo non requiritur, quòd contrahant secundum legem Moysi.

Quinto patet, quia si contrahere in gradibus legis Moysi sit licitum alicui, non erit hoc, quasi lex illa de se habeat vim faciendi matrimonium legitimum, cum illa non sit iam lex, sed inquantum putatur ab obseruatoribus eius, quòd illa sit lex, & facta secundum eam sint legitimè facta, & tamen

A men pagani non putant legem Moysi esse legem, aut se teneri ad illam, ergo non fiet aliquis actus legitimus eis operantibus per illam.

Primum patet, quia talis opinio facit aliquid licitum extra. qui filij sunt legiti. cap. ex tenore. vbi natus ex adulterio reputatur legitimus, & gaudet iure legitimæ prolis, quia genitus est ex muliere ducta in facie Ecclesiæ, licet illa non esset vxor, quia vir eius illam habebat in vxorem, & de isto casu dicitur eodem titulo. capitu. gaudemus. scilicet prolem de infidelium coniunctionibus natam cum secundo, vel tertio, vel vlteriori gradu secundum opinionem illorum matrimoniali contraxerint affectu, post fidem receptam vtilitate publica suadente legitimam volumus reputari. Et ita dicit matrimonium tenere solum, quia ipsi opinantur, quòd teneat, & tamen pagani non reputant tenere matrimonium contractum secundum legem Moysi, aut saltem exigi ad hoc, quòd teneat, quòd contrahatur secundum legem illam, ergo non tenebit secundum eos contrahendo per legem Moysi.

An matrimonium contractum in gradibus prohibitis lege diuina, scilicet Moysi (vtputa in primo gradu consanguinitatis, & affinitatis, & inter ascendentes, & descendentes primi gradus, inter quos nullus est gradus) teneat. Et an Papa possit dispensare in omnibus his gradibus lege diuina prohibitis, & in quibus etiam sipo test, non debet, nec expedit.

B

QVÆST. CXLIX.

SED aliqui putant aliter, scilicet, quòd non valeat matrimonium si sit contractum in alijs gradibus, quam in illis, qui sunt diuina lege concessi: in prohibitis autem quòd nunquam teneat, & hoc volunt, non quasi lex Moysi nunc obliget, sed quia Deus diffiniuit illos gradus non licere, & cæteros licere, & ita ex hoc apparebat posse contrahi in illis, vel nõ esse illos de se illicitos, cùm Deus illos concederet: de cæteris autem, quos Deus vetabat non apparebat aliquo modo an essent liciti, & ideò non concedit, quòd in illis iudicentur matrimonia licita, vel legitima.

Opin. quorũdã tollitur.

Et patet hoc aliquo modo ex eo quod dicitur de restit. spo. cap. literas, scilicet quando aliquis gradus consanguinitatis opponitur, in quo sedes apostolica dispensare non potest, nec etiam consueuit, & infra eodem cap. dicitur, opinioni autem vltimæ, videtur non incongruè adaptari, vt in gradibus consanguinitatis diuina lege prohibitis restitutioni aditus præcludatur, sed in interdictis constitutione humana locum habeat restitutio cùm effectu, cum in illis dispensari non possit, in illis valeat dispensari.

Et ita innuitur, quòd cùm dispensari non possit in gradibus illis non teneat vllo modo matrimonium, & ideò in cõuersis ad fidem solum iudicabitur matrimonium tenere, si nõ sit citra gradus diuina lege prohibitos.

C

Sed dicendum, quòd hoc non stat. Primo quia non est verum, quod præsupponitur, scilicet, quòd non possit dispensari in gradibus diuina lege prohibitis, quia quamdiu illa lex durabat, cùm esset lex Dei non poterat aliquis in ea dispensare, cum inferior non possit dispensare circa mandatum superioris, sed nunc illa lex non manet, nec est lex Dei, quia prorsus cessauit: ergo non solum nõ est verũ, quòd non possit in ea dispensari, immò non indiget dispensatione cum non obliget. Apparet dictum, quia lex Moysi non fuit generalis, sed solum data Iudæis, ideò alios non obligat: pagani igitur non obligabuntur illo statuto.

Secundo, quia id, quod de gradibus consanguinitatis, & affinitatis expressum est circa matrimonium in lege Moysi, fuit cæremoniale, sed cæremonialia omnia, & iudicialia ablata sunt, nam lex translata est, & sacerdotium simul ad Hebræos. 8. cap. ergo non obligat, & ita non indiget dispensatione.

Nisi aliquis dicat, quod est de iure naturali determinatio illorum graduum, & in lege naturali non fit dispensatio, nec factum contra eam tenet. Sed dicendum, quod non stat, nam si de lege generali esset, nunquam licuisset contrarium, & tamen licuit, quia aliquando contrahebant fratres, qui erant in primo gradu, scilicet, à principio mundi. Et si dicatur, quod erat propter necessitatem, quia non erant tunc aliæ personę, cũ quibus contraheretur: dicendum quòd ex hoc apparet non esse secundum se malum, quòd fratres inuicem contrahant, quia si malum esset, fecisset Deus simul multos viros, & fœminas, & nati ab illis contraherent, & tamen non fecit, ideò ostendit, quod non erat ex se malum, quod fratres contraherent.

D

Et adhuc à fortiori apparet hoc in gradibus affinitatis, nam in consanguinitate vetatur solum primus gradus, & id quod est ante gradum, scilicet, ascendentes, & descendentes, vt nõ contrahant filij cum matribus, & patres cum filiabus, & de his aliqua ratio videri poterat, quòd ad naturam pertineret prohibitio propter nimiam coniunctionem, sed de affinitate non est sic: sunt enim multi gradus prohibiti, de quibus non apparet causa, quod pertineãt ad naturalem prohibitionem, scilicet, nouerca, soror matris, soror patris, vxor patrui, vel auunculi, nurus, id est vxor filij, vxor fratris, filia vxoris, soror vxoris simul cum vxore: inter has enim non est aliqua attinentia, nisi mediantibus alijs personis, quæ attinentia magis est secundum rationem, quam secũdum naturam, cum non cõmunicent in sanguine, & radice, sicut cognati: ergo prohibitio contrahendi cum his non est de iure naturæ, sed de legali institutione, & ideò pertinuit istud ad quandam cæremoniã honestam, & non ad præcepta de lege naturæ, sed omnia talia cessauerunt manentibus solis moralibus, ergo non obligamur nunc ad seruandos illos gradus.

E

Prohibitio graduũ partim est de iure naturæ, partim de iure positiuo.

Est tamen aduertendum, quòd circa prohibitionem graduum est aliquid de iure naturæ, & aliquid de iure positiuo. De iure naturæ est, quòd inter aliquas personas vetitus sit coitus propter reuerentiam, est autem positiuum determinatio harum vel illarum. Primum patet, quia in coitu fit quædã irreuerẽtia, quia discooperitur turpitudo fœminæ cum qua est coitus, sed quibusdam personis debemus tantum reuerentiã, vt nihil illarum turpe videre debeamus, ergo à talium concubitu est abstinendum, sed vbi est illicitus concubitus est illicitum matrimonium: ergo quædam personæ sunt, inter quas non debet esse matrimonium. Primum patet, quia quando Deus vetat matrimonium, & concubitum inter personas aliquas in omnib. illis dicit, turpitudinẽ talis, vel talis maris nõ reuelabis, & non est aliqua persona cuius concubitus prohibeatur, de qua non dicatur non reuelabis turpitudinem eius Leuit. 18. c. & tamen certum est quibusdam personis debitam esse reuerentiam, ita vt non liceat aliquid turpe illarum manifestare, ergo quædam personæ sunt, cum quibus nõ debet esse commixtio. Secundum apparet, quia determinatio tot, vel tot personarum, aut talium, vel talium graduum non est à natura, quæ dicit dictamẽ rationis in vniuersali, sed solum à positiuo sicut Arist. exemplificat lib. 5. Ethic. esse quædam de iure naturali sacrificare Deo, sed sacrificare Ioui, vel Barside, vel offerre capram, aut duas oues est de iure positiuo, & hoc vocatur legale. Ideò cum Deus diffinierit certa genera personarum, tam in consanguinitate, quam affinitate, cum quibus nõ debeat esse commixtio, videtur quod sit hoc de iure positiuo, & non pertineat ad ius naturale, & ideò cum omnia pure positiua, id est cæremonialia, & iudiciaria cessauerint, videtur quòd ista prohibitio graduum nõ obliget nunc. Et patet, quia de lege Moysi, nihil nunc obligat, nisi id quod etiam si non poneretur obligaret, sicut est de præceptis decalogi: nam etiam si Deus non dedisset præceptum de non adorando Deos alienos, & de nõ occidendo & nõ dicẽdo falsum testimoniũ, obligarẽtur homines ad hoc. Nam alias daretur, quòd anteq̃ data esset lex Iudeis, nõ esset peccatũ colere idola⁹ & occidere homines: sed falsũ est, quia Cain in principio sæculi maledict⁹ est, quia occidit fratrem suum: Gen. 4. c. & tamen nemo diceret, quòd si Deus non dedisset illam legem prohibitionis certarum personarum, esset quilibet homo obligatus ad cauendum illos gradus, ergo non est verum, quòd sit illa determinatio de iure naturæ, & ideo nec nunc obligabit.

F

De lege tota Moysi hoc nihil obligat nisi id quod etiam si in illa non poneretur obligaret. Imo sors ita vsus est tam mor. ase. inf. q. 177.

Confirmatur istud, quia etiam inter mãdata decalogi fuit aliquid, quod non erat pure de iure naturæ, sed ex quadã determinatione positiua, sicut erat obseruare diem sabbati, nam propter Deum abstinere ab alijs operibus, vt DEO vacetur, est de iure naturali, quod autem in tali, vel tali die, aut toties fiat ista vacatio est de iure positiuo, ideò cessauit obseruatio

sabbati,

sabbati, ad quam non obligamur nunc, & successit dies Dominica ex constitutione Ecclesiæ. Ita igitur cùm determinatio horum graduum sit positiua, & non obligasset, nisi Deus illam posuisset, expresse videtur, quod non obliget nunc, & consequenter non solùm potest fieri dispensatio: immo non est necessaria cùm non obliget lex illa.

In Ecclesia sunt noua instituta obligantia, non inquantum à Deo sint, sed ab ipsa Ecclesia.

QVÆST. CL.

ECCLESIA tamen, in qua debuerunt esse noua instituta viuendi, & debuit prouidere circa gradus consanguinitatis & affinitatis, in quibus liceat contrahi, & in quibus non videns honestum esse abstineri in omnibus illis gradibus, in quibus Deus iusserat Iudæis abstinere, iussit quoque abstineri, & quia non putauit hoc sufficere, addidit alios gradus. Ista patent, nam multa alia statuta fuerunt in lege veteri, & cessauerunt: postea tamen Ecclesia videns illa conuenire nobis, statuit illa seruari, & non obligant illa inquantum à Deo fuerunt statuta, sed inquantum de nouo Ecclesia illa statuit, sicut patet extra de homicid. capitu. si quis per industriam. & de adulterijs. capitu. si seduxerit. & de furt. capitu. qui furatur. & de iniu. dam. capitu. si rixati. & capitu. si quis foderit. & capitu. si vos aliena. & capitu. si læserit, & capitu. si egressus. quæ habentur Exodi vigesimoprimo, & vigesimosecundo capitu. & multa huius de mandatis iudicialibus veteris testamenti sunt in Decretis canonizata per nouam institutionem. Sic ergo fuit de prohibitione graduum ad contrahendum, quia Ecclesia vidit statutum illud honestum esse, & conuenire legi Christi, ideò statuit de nouo illos gradus obseruari, & non solùm hos, sed & addidit alios gradus, nam iussit vsque ad septimum gradum consanguinitatis inclusiuè non licere cõtrahere matrimonium, vt patet trigesimaquinta quæst. tertia. capit. de affinitate. & hoc diu obseruatum est, sc. vsque ad tempora Innocentij Tertij, qui in Concilio generali statuit solos quatuor gradus consanguinitatis esse vetitos, in cæteris autem licere contrahere, & ideo statuit quantum ad affinitatem, solos quatuor gradus esse vetitos, de consang. & affinit. cap. non debet.

Causa autem quare Ecclesia vetuit plures gradus, quàm vetuisset Deus in veteri testamento, fuit, quia Deus iussit in illis gradibus abstineri propter reuerentiam debitam quibusdam personis, ita vt non reueletur turpitudo earum, & circa plures personas fuisset iustum seruari reuerẽtiam istam: si tamen Iudæis plures gradus interdicerentur, non tolerarent illud; ideo Deus solùm istos vetuit: Ecclesia autem voluit quicquid honestum erat fieri imponere, tanquam lex imponeretur illis, qui ex charitate possent tolerare quicquid imponeretur, & ita vsque ad septimum gradum se extendit prohibitio.

Alia causa erat ad dilatandam charitatem: homines in veteri testamento paucam charitatem habebant, quam extendere non poterant ad extraneos, sed solùm ad cognatos suos & valde propinquos, vnde de his accipiebantur coniuges, vt ijdem essent coniuges, qui cognati. In nouo autem testamento debuit charitas extendi ad omnes, quæ magis extenditur, quanto sunt plura nomina necessitudinum, & attinẽtiarum: ideo debuerunt matrimonia esse extra cognationem, vt alij essent cognati, alij affines. Et ad hoc satis fuit conuenienter statutum, vt vsque ad septimum gradum inclusiuè abstineretur, quia vltra illum vix ab aliquo cognoscitur cognatio. Postea autem Ecclesia reduxit vsque ad quartum gradum, tàm cognationem, quàm affinitatem in alleg. c. non debet. & causa reductionis fuit, quia non poterat prohibitio vltra quartum gradum seruari, sine magno damno, nam laqueus parabatur animabus, & erat quasi impossibilitas, aut difficultas magna vbique istos gradus posse distinguere, & maximè fiebat hoc circa genera duo affinitatis, id est, secundum & tertium, & circa sobolem ex secundis nuptijs procreatam progeniei viri non copulandum: nam secundum & tertium genus affinitatis non obseruatur nunc, sed solùm primum, & istud solum vsque ad quartum gradum. Et tamen cum tota hac reductione, adhuc mansit maior prohibitio in nouo, quàm in veteri testamento, nam ibi inter ascendentes non licebat contrahi, & descendentes, & inter transuersales in primo gradu, id est, inter fratrem & sororem non licebat. In cæteris autem gradibus licebat, id est, in secundo & tertio, & consequentibus, in nouo autem testamẽto est prohibitio vsque ad quartum gradum consanguinitatis inclusiuè. De affinitate similiter maior est prohibitio nũc, quàm in veteri testamento, quia ibi solùm vetantur personæ, quæ sunt in primo genere affinitatis, & tamen vsque ad tempora Innocentij Tertij erat prohibitio trium generum affinitatis. in alleg. ca. nec debet. Postea manet prohibitio solùm primi generis, sed ista extenditur vsq; ad quartum gradum. eod. c. & tamen computando omnes personas, inter quas vetatur contractus, inuenientur esse omnes in primo gradu affinitatis, vel sunt de ascendentibus, vel descendentibus, Leuiti. 18. cap.

Solutio quæstionis 149. quod Papa potest dispensare in omnibus gradibus, non tamen expedit, nec debet.

QVÆST. CLI.

SVPPOSITIS his dicemus, quod Ecclesia statuit, circa gradus id obseruari debere, q̃ in veteri testamento non erat statutum, extendendo adhuc prohibitionem illam ad plures gradus, & tamen per hoc non fuit ablata potestas dispensandi in illis gradib. quia lex non manet, quæ obliget: nam quod nunc obseruemus gradus istos, prouenit ex solo statuto Ecclesiæ, & non ex lege Dei, quia illa iam cessauit: & tamen Ecclesia nullum statutum fecit, in quo non possit dispensare: immo quod non possit cassare & tollere: ergo poterit Ecclesia dispensare etiam in gradibus, tàm cognationis quàm affinitatis lege diuina prohibitis, in quocunq; autem potest dispensare, Ecclesia potest dispensare, Papa cùm ipse sit summus hierarcha in Ecclesia, ergo nullus gradus cõsanguinitatis aut affinitatis est, in quo Papa dispensare non possit.

Est tamen verũ, quòd non expedit dispensare, quia multa licent, quæ tamen non expediunt, sicut dixit Apostolus, prima Corinth. 6. capitu. omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. Et istud est propter duo.

Primum, quia de se est honestum propter quandam reuerentiã cognationis: no enim debet neq; licet auferri omnem reuerentiã cognationis, sed ista auferretur, si in omnib. gradibus liceat contrahi, ergo non debet licere per legem, neq; per dispensationem.

Secundum, quia Deus significauit honestum esse caueri ab his personis, & esse inhonestum commisceri illis: nam istã honestatem & inhonestatem posuit pro causa legis illius: ideò licet non maneat iam illa dispositio legis, quia erat cæremonialis, manet saltem ratio legis, sc. honestas ilia, quæ significata fuit per Deum, & ista honestas & inhonestas non tollitur, quia non insurgit ex lege, sed ex ipsa natura graduum illorum: ideò non debet, aut non expedit in illis gradibus dispensari.

Est autem aliquid, in quo videtur nullo modo fieri posse dispensationem, vt inter ascendentes & descendentes, inter quos nullus gradus computatur, sed solùm inter transuersales, vt inter patrem & filiam, auum & neptem, filium & matrem, nepotem & auiam: nam si inter hos dispensari posset, vt fieret matrimoniũ, tolleretur omnis reuerẽtia debita cognationi, & nulla persona esset, cuius turpitudinẽ non liceret relari, quia nulli sibi magis attinerent, quàm isti, & tamen de iure naturæ est, quod seruetur reuerentia cognationi, & quod quarundam personarum turpitudo non reueletur: ergo videtur quod iustè fuit, & ita de iure naturæ erit non posse contrahi cum his, quia si cũ his, licet tolletur ius naturæ, cùm nullæ personæ relinquentur, cum quibus non liceat contrahere, & cùm hoc videatur esse generale inter omnes ascendentes & descendentes, maximè videtur esse illicitum, si quis de descendentibus accipiat vxorem de ascendẽtibus, vt si filius accipiat matrem in vxorem, vel nepos auiam, maior quippe irreuerentia cognationis est, si filius accipiat matrem in vxorem, quàm si pater filiã, licet modus attinentiæ sit idem, quia in concubitu reuelatur turpitudo mulieris, & nõ viri: principaliter ergo ibi debet hoc magis vitari, vbi debetur maior reuerẽtia, sed maiorem reuerentiã debet filius matri, quã pater

Papa nullo modo potest dispensare inter ascendentes & descendentes primi gradus cõsanguinitatis, inter quos nullus gradus computatur, bene tamen potest dispensare inter transuersales, & qua est causa diuersitatis

A

filiæ, ergò magis illicitum est, quòd accipiat filius matrem, quàm quod pater accipiat filiam. In his autem non videtur posse dispensari, non quidem quasi sit contra legem Dei, sed quia est contra legem naturæ, secundùm quam debetur quædam reuerentia cognationi. Et si in his non debeatur, in nullis debebitur.

Sed in transuersalibus non videtur, quare non possit fieri dispensatio tam in cognatione, quàm in affinitate, & à fortiori in affinitate, quia affines non attinent sibi, nisi propter cognatos, in cognatione non relinquitur, nisi primus gradus, qui solus vetitus est per legem Moysi, qui est frattum inter se, & inter hos licet non debeat dispensari, vt possit esse coniugium, non ideò negatur, quin aliquis talis casus accidere possit, in quo liceret dispensari, aut saltem non videtur, vnde ligata sit potestas dispensandi: non enim videtur hic aliud dicendum, nisi quod licet, & non expedit, sc. licet quidem secũdùm rigorẽ iustitiæ, non licet tamen secundùm honestatẽ. In affinitate facilius est dispensari, sc. vt accipiat quis in vxorem eam, quæ fuit fratris sui, vel nurum suam, vel sororem vxoris suæ, & vxorem patrui, vel auunculi sui defuncti, quia in his non est attinentia secundùm naturam, sed secundùm rationem, in cognatis autem est attinentia secundùm naturam, quia naturale est id, secundùm quod attinent sibijpsis, inter has personas est nouerca: nam ad affinitatem pertinet, & non cognationem, & tamen non est aliqua persona, cum qua minus dispensetur, nam si quis nouercam suam in vxorem accipiat reuelando turpitudinem illius, reuelat turpitudinem patris sui: Leuit. 18. cap. nam ista est causa ibi posita, quare non liceat illam accipere, & tamen nulli tenetur quis in tota cognatione tantam reuerentiam seruare quantam patri, ergò à nulla affinitatum abstinere debet quantum à nouerca. Et ob hoc Apostolus in Ecclesia primitiua arguit quendam Corinthium, quia acceperat nouercam suam in vxorem, tradens eum Sathanæ prima Corint. 5. c. sc. Omnino auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter gentes nominatur, ita vt vxorem patris sui aliquis habeat.

B

Quare Papa non potest dispensare inter ascendentes & descendentes primi gradus

Causa autem quare Ecclesia non possit dispensare inter ascendentes & descendentes, vt inter patrem & filiam, auum & neptem, filium & matrem, neporem & auiam: & tamen possit dispensare in omnibus gradibus cognationis & affinitatis videtur esse Prima, quia si inter ascendentes & descendentes non est necessaria prohibitio, non erit necessaria inter aliquas personas, cùm istæ sint quibus maior reuerentia debeatur: & tamen falsum est, quia tolleretur omnis reuerentia cognationis, tamen aliqua reuerentia est de iure naturæ, & quod est determinate de iure naturæ non est dispensabile, & tamen inter fratrem & sororem, qui sunt in primo gradu, cùm non se habeant, vt ascendens, & descendẽs, sed vt æquales, non debetur talis reuerentia, ideò non est simile, & ita in hoc posset dispensari promptius, si aliqua sufficiens causa occurreret, de affinibus à fortiori dispẽsabitur aduẽiente causa, vt dictum est.

C

Secundo, quia inuenimus in his gradibus contra factum & licuisse, & tamen in ascendentibus & descendentibus nunquam inuenimus factum: nam in principio sæculi frater & soror inter se contrahebant, nam nulli alij erant, qui possent contrahere: si tamen fuisset de se malum coniungi fratrem & sororem, instituisset Deus genus humanum in quatuor indiuiduis, scil. duobus viris, & duabus fœminis, & filij istorum coniungerentur, & non esset commixtio fratrum, de ascendentibus autem nunquam inuenimus factum cum descendentibus, quin reprehendatur, sicut quando Loth concubuit cum duabus filiabus, & geniti sunt inde Moab & Ammon: Gene. 19. cap. Nam ibi excusatur Loth, scil. quòd non vidit, quando filias cognouit carnaliter, quia eum inebriauerant, ac si dicatur si sciens egisset, esset res detestabilis, nullam recipiens excusationem, quia tamen ipse fuit ignorans propter ebrietatem, aliqualiter excusatur, non tamen omnino, quia vt dicit August. contra Faustum, tantum est culpandus Loth, quantum ebrietas illa meruit, non quantum incestus, & habetur 15. quæst. 1. cap. inebriauerunt. Inebriauerunt Loth filiæ eius, & ie nescienti miscuerunt, quapropter culpandus est quidem, non tamen quantum ille incestus, sed quantum ebrietas illa meretur. Filias autem excusari non est opus, sed dicere, quòd peccauerunt: nam de Loth est necessaria aliqua excusatio, aut saltem expediens, eo quòd sacra scriptura vocat eum virum iustum, secunda Petri 2. cap. Et iustum Loth oppressum à nefandorum iniusta ac luxuriosa conuersatione eripuit, aspectu enim & auditu iustus erat. De filiabus autem non constat, quòd essent iustæ; ideò non est necesse eas excusari à peccato, cùm & in alijs possemus concedere eas peccasse, sed aliqua alleuiatio peccari earum est inquantum putauerunt, quòd nullus homo in toto orbe manebat, nisi ipse, & pater suus, & sic aut periret genus humanum, aut necesse erat eas commisceri patri suo. Hac intẽtione egerunt: Gen. 19. cap. sc. Dixit maior ad minorem: pater noster senex est, & nullus virorum remansit in terra, qui possit ingredi ad nos iuxta morem vniuersæ terræ: veni inebriemus eum vino, dormiamusque cum eo, vt seruare possimus ex patre nostro semen.

D

In primo gradu, & in cæteris consanguinitatis & affinitatis Papa potest dispensare, sed non debet, nisi cum maxima necessitate, & maximè non debet dispensare in gradibus, in quibus Iudæi & infideles abstinent, & quare.

QVÆST. CLII.

CIRCA dispensationem ergo dicendum, quòd inter ascendentes & descendentes non possit fieri ex causis dictis: in gradibus autem omnibus consanguinitatis & affinitatis fieri possit, & tamen non expedit fieri, nisi interdum magna causa subesset. simile dicit Leo Papa, & habetur 14. dist. cap. sicut quædam, scilicet. Sicut quædam sunt, quæ nulla possunt ratione conuelli, ita multa sunt, quæ pro necessitate, tempore, aut consideratione ætatum oporteat temperari.

Debac re vid. infra rius q. 162. 163.

E

Sed vnum aduertendum est, quòd Ecclesia nõ debet dispensare, licet possit, vt contrahatur in illis gradibus, in quibus infideles Iudæi & pagani abstinent à coniugio. Et ratio est, quia abstinere à quibusdam personis videtur pertinere ad quandam sanctitatem & castitatem, quãto à pluribus autem abstinetur, tãto apparet maior sanctitas, sed turpissimum est, quod inter infideles appareat maior castitas & munditia, quã in Ecclesia Dei, ergo non debet dispensari, vt aliqui Christiani contrahant in illis gradibus, tam affinitatis quàm cognationis, in quibus infideles putant illicitum esse sibijpsis coniungi, quia Ecclesia Christi debet eminere in omni sanctitate super infideles, nam Christus accepit Ecclesiam sanctificans eam in lauacro spiritus, ita vt nõ haberet maculam & rugam, aut aliquid huiusmodi: ad Ephe. 5. cap. Et ista sanctitas licet debeat esse in omnibus, ita vt infideles admirentur conuersationem Christianorum. prima Petri 2. cap. sc. Conuersationem vestram inter gentes habentes bonam, vt in eo quod detrectant de vobis, tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes glorificent Deum in die visitationis: tamen principaliter debebat esse in abstinentia ab operibus carnis, secunda Petri 2. cap. sc. Obsecro vos tanquam aduenas & peregrinos abstinere à carnalibus desiderijs, quæ militant aduersus animam. Et hoc ita seruabant Christiani in primitiua Ecclesia: tanta enim erat eorum continentia ab operibus carnis, quòd gentiles de hoc mirabantur, sic patet prima Petri 4. c. sc. Sufficit enim præteritum tempus ad voluntatem gentilium consummandam, qui ambulauerunt in luxurijs, desiderijs, vinolentijs, comessationibus, & potationibus, & illicitis idolorum cultibus, in quo admirantur non concurrentibus vobis, in eadem luxuriæ confusione blasphemantes.

F

Castitas & sanctitas Ecclesiæ primitiua.

Et ideo peccatum esset, si quis istam puritatem de Ecclesia tolleret dispensans, vt in illis gradibus contrahi possit, in quibus infideles non putant esse matrimonium, sed fornicationem, vel incestum; ideò licet nõ deficiat potestas Ecclesiæ ad dispensandum si expediret, non debet dispensare, quia regulariter non expedit.

Et patet istud fundamentum, quia Apostolus erubescit, quod sit inter fideles aliquod peccatum, quod non sit inter gentiles, quasi maior sanctitas appareat inter infideles, quàm in Ecclesia, & ex hac parte dure arguit, vt patet prima Corinth. 5. cap. sc. Omninò auditur fornicatio inter vos,

& talis fornicatio, qualis neque inter gentes nominatur, ita vt vxorem patris aliquis habeat. Et ita ex illa parte Apostolus ostendit peccatum esse graue, quia non erat adhuc inter gentiles talis fornicatio, sed hoc fieret si apud Christianos dispensetur, vt aliqui in illis gradibus contrahant, in quibus infideles & gentiles reputabant esse illicitum coniungi, & ita non solùm in primo gradu consanguinitatis dispensari non debet, sed neque etiam in hoc modo affinitatis, vt quis accipiat nouercam suam in vxorem post mortem patris.

De sensu verborum D. Pau. 1. Corinth. 5. Omnino auditur inter vos fornicatio, &c.

QVÆST. CLIII.

SED obijcietur, quòd Apostolus non arguit ibi contractũ matrimonium cum nouerca, sed fornicationem sine matrimonio, cùm dicatur, auditur inter vos fornicatio, qualis neque inter gentes nominatur.

Dici potest vno modo, quòd agitur ibi de matrimonio, accepit enim eam in vxorem, & tamen istud vocatur fornicatio, quia cùm contrahatur matrimonium inter illas personas, quibus non est licitum coniungi, non est matrimonium, sed fornicatio, vel incestus, & quia non licebat accipere nouercam in vxorem, si acciperetur, esset fornicatio.

Secundo patet idem, quia dicitur, auditur fornicatio inter vos, qualis neque inter Gentes nominatur, & ita inter Gentiles istud habebatur, vt fornicatio si fieret, & tamen Gentiles non iudicabant peccatum esse fornicationem simplicem, sed adulterium, vel incestum, aut huiusmodi, scilicet si quis cognoscat volentem illam mulierem sine fœdere matrimonij, quam neque in coniugem licet accipere: ergo sicut cùm nouerca malum esset fornicari, sine fœdere matrimonij inter Gentiles, ita esset illicitum eam accipere in vxorem, & ideò semper procedebat argumentum, quia si inter Gentiles reputabatur illicitum contrahere cum nouerca, multo magis illicitum reputabitur inter Christianos.

Alio modo potest dici, quòd argumentum procedit, etiam si intelligamus, quod non erat matrimonium, sed fornicatio, etiam si diceretur, quòd aliquis cognosceret vxorem patris sui, id est, nouercam, illo viuente, sicut Ruben cognouit Balam vxorem patris sui Iacob, Genes. 35. ca. propter quod Iacob in morte maledixit ei. Genes. 49. cap. scil. non crescas, quia ascendisti cubile patris tui, & maculasti stratum eius: isto enim modo non ostenderetur, quod non liceat accipi nouercam in vxorem, quasi sit illicitum inter Gentiles, quia hoc non concluditur, sed inferetur illa regula generalis, quia illud, quod inter infideles vel Gentiles reputatur illicitum, debet multo magis inter fideles reputari. Et ita manebit, quod si aliqui gradus reputantur illiciti ad contrahẽdum inter Paganos & Iudæos, multo fortius inter nos debent reputari, & ideo in illis non debet dispensari, quia tunc ostenderetur Ecclesia minoris sanctitatis & puritatis, quàm sit status infidelium, quod Apostolus reputat magnum inconueniens. non igitur debet in talibus dispensari, licet Ecclesia potestatem habeat ad hoc. Secundo patet illud principaliter, quia potestas data est ministris Ecclesiæ ad ædificationem, non ad destructionem, sicut Apostolus dixit, sibi ipsi traditam secunda Corinth. 10. cap. & ideò solet dici, quod Papa non potest dispensare in his, in quibus decoloratur status Ecclesię, siue contra vniuersalem statum Ecclesiæ, vt dicit Gloss. de restitutio. spoliato. cap. literas super parte non potest dispensare, & solet ad hoc allegari illud cap. sunt quidam. 25. q. 1. & tamen si fiat aliquid, in quo Ecclesia appareat minoris sanctitatis, quàm infidelium status, decoloratur valde status Ecclesiæ, sed tale est si dispensetur, vt contrahant aliqui fideles in gradibus, in quibus ipsi infideles non contrahunt, & iudicant illicitum esse contrahere, ergo non debet in illis gradibus, aut cum talibus personis dispensari.

Secunda ratio ad secundã partẽ conclusionis posit. q. 152.

Solutio ad motiuum primæ opinionis posite, supra quæst. 149. dicto cap. literas, de restitutione spoliatorum.

QVÆST. CLIV.

NVNC redeundum ad respondendum ei, quod dicebatur in cap. literas, extra de restit. spol. cùm dicitur: quando aliquis consanguinitatis gradus obijcitur, in quo sedes Apostolica dispensare non potest, neque consueuit. Dici potest vno modo, quòd Papa non asserit ibi esse aliquem gradum consanguinitatis, in quo non possit dispensare, sed illud ponitur ibi iuxta verba proponentis quæstionem, quod patet, quia dicitur, rescripto Apostolico postulas edoceri, vtrũ quando aliquis gradus, &c. & etiam postea eod. cap. dicitur, cùm in illis dispensari non possit, & in his valeat dispensari. Nam illud non dicitur secundùm intentionem Innocentij condentis illam decretalem: sed est opinio quorundam, quã ipse ibi inducit, nam duas opiniones ibi inducit, & neutram quantum ad principale approbat, neque reprobat: & patet, quia dicitur, opinioni autem vltimæ non incongrue videtur adaptari.

Secundo potest dici, & melius, quòd ista verba sunt de intentione Innocẽtij Tertij conditoris illius Decretalis, & hoc est verum, quia quando ipse vult ostendere secundùm opinionem esse quantum ad aliquid rationabilem, dicit: opinioni autem vltimæ non incongrue videtur adaptari, vt in gradibus consanguinitatis diuina lege prohibitis, restitutioni aditus præcludatur, si in constitutione interdicti humana restitutio locũ habeat cum effectu, & sequitur ratio cùm in illis dispensari non possit, & in his valeat dispensari.

Sed tunc dici dotest, quod Innocentius dixit ibi, quod nõ poterat dispensare Papa, id est, nec decebat, neque expediebat, & hoc colligitur aliqualiter ex verbis eius in principio cap. cùm dicitur, quando gradus consanguinitatis obijcitur, in quo sedes Apostolica dispensare non potest, nec etiam cõsueuit: Nam si poneretur, ibi propriè non potest, superuacuũ esset, quod additur, neque consueuit: nam si non potest, nullo modo faciet, quia velle hoc facere esset apertè errare, & tamen non debet poni aliquid superfluum in verbis iuris, ideò debet alio modo intelligi, scil. vt non sit superuacuum aliquid.

Et erit sic, quòd intelligatur non potest, sc. honeste, & tamen potest de plenitudine potestatis, cùm non sit arctata in hoc casu potestas Papæ, & tamen Papa non vult facere, nisi quod est honestum, & expediat, & quia stante honestate nõ potest fieri dispensatio in talibus, dicitur, quòd Papa non potest dispensare, & tunc conuenienter additur, nec consueuit, quia licet nõ esset honestum vel expediens, quòd in hoc dispensetur, cùm tamen Papa hoc possit, interdum tamen dispensaret, & si hoc feciisset aliquando præsumeretur, quod alibi facere vellet in similibus casibus, & tunc non haberet tãtam difficultatem quęstio illius c. literas. sed esset sicut, quando obijcitur solùm gradus vetitus humanæ constitutionis, & in illo casu respondet ibi Papa, quòd non peccat, qui in hoc articulo ad mandatum Ecclesiæ reddit debitum coniugale. Ideò vt excludatur ille casus, & fiat quæstio difficilior, dicitur de gradibus, in quibus non potest Sedes Apostolica dispensare, sc. non potest seruata honestate, & eo, quod expedit, neque etiam consueuit, scil. quia nunquam voluit in talibus vti plenitudine potestatis. Nam tunc etiam si Papa iubeat mulieri commisceri viro suo, non intelligitur dispensari in impedimento matrimonij, quod inter eos est, & alter coniugum, vel vterque esse scit: nam si consueuit circa talia dispensari, posset credi, quod & tunc dispensabat, & ita manerent licite coniuges in actu matrimoniali, & potius deberet, qui tale impedimentum non erat reddere debitum, quàm sustinere sententiam excommunicationis, quia tamen in casu illo Sedes Apostolica nunquam consueuit dispensare, non debet credi, quòd dispenset iubendo reddere debitum. Et ita manet quęstio difficilis, & respondetur postea, quòd sciens impedimentum istud potius debet humiliter sustinere sententiam excommunicationis, quàm debitum reddere eod. c. literas.

A

Quæ sunt illa, in quibus Papa, seu Ecclesia non potest dispensare, etiam si vtatur plenitudine potestatis. Et quæ sunt, in quibus potest dispensare, sed non decet, vt dispenset, & quando Papa abutitur potestate sibi concessa, & peccat, & nihil prodest dispensatio, & quando erat clauis, & quando non.

QVÆST. CLV.

CIRCA prædicta sciendum, quòd quædam sunt, in quibus Papa, aut Ecclesia dispensare nullo modo potest, etiam de potestate plenissima, vel absoluta, & in talibus Papa dispensando nihil facit, sed potius errat, & peccat mortaliter, & non prodest dispensatio ei, cui fit quãtum ad Deum, neque quantum ad Ecclesiam militantem. Alia sunt, in quibus Papa dispensare potest, sed non decet, vt dispenset, neq; expedit, & si in talibus de facto dispenset, poterit quidem tenere dispensatio, & tamen Papa peccat abutendo potestate sibi concessa.

Colligo hinc, quãdo errat clauis Papæ.

De primis patet, sicut in his, quæ dixit Christus, & in his quæ Apostoli dixerunt ex Christi mandato, nõ faciendo statuta cæremonialia, & in illis, quæ Christus apertè non dixit, aut Apostoli, & tamen doctores sacræ Scripturæ subtiliter inquirentes ostendunt ea fuisse de intentione Christi: nam si in his vellet dispensare, faceret contra mandatum Christi, in quo nullus potest dispensare, nisi ipsemet Christus, cùm cæteri sint eo inferiores, aut minores, sic dixit Vrbanus Papa, &

B

habetur 25. quæst. 1. sunt quidam, scil. Sunt quidam dicentes Romano Pontifici semper licuisse nouas leges cõdere, quod & nos non solùm non negamus, sed etiam valdè affirmamus, sciendum verò summopere est, quia inde nouas leges condere potest, vnde Euangelistæ aliquid nequaquam dixerunt, vbi non apertè Dominus, nec eius Apostoli, & eos sequentes sancti patres sententialiter aliquid diffinierunt, ibi non nouã legem Romanus Põtifex dare, sed potius, quod prædicatum est vsque ad animam, & sanguinem cõfirmare debet: si enim, quod Apostoli docuerunt & Prophetæ, destruere (quod absit) niteretur, non sententiam dare, sed magis errare conuinceretur.

An Papa possit contra dicta Apostolorum dispensare, et quod in dictis pure moralib. aut in his quæ sunt de voluntate Christi non potest: benè tamen in dictis cæremonialib. quæ nõ sunt de intentione Christi.

Sed quod dicitur de dictis Apostolorum, quod non liceat contra illa dispensare, est intelligendum, quando continerẽt doctrinam moralem, secus si cæremonialem, quia tunc potius ipsi instruebant Ecclesias illas, quibus scribebant, quam darent documentum omnibus Catholicis, & in talibus Papa potest dispensare, sicut Apostolus dixit nõ esse ordinandum bigamum, nec homicidam. Prima ad Timot. 3. cap. & tamen certum est, quod Papa potest in his dispensare, & aliquando dispensauit, & dispensat. Causa huius est, quia minor non potest dispensare in lege superioris, æqualis tamen potest dispẽsare in lege sui æqualis, quando in eadem iurisdictione vel potestate succedit. Christus autem est maior omnibus, ideo siue mandaret aliquid morale, siue iudiciale, siue cæremoniale, non erat dispensabile. Secus de Apostolis, quia illi non sunt in potestate maiores summo pontifice, licet sint maiores in sanctitate, quia summus Pontifex est Petro æqualis in potestate, & tamẽ Petrus nõ erat minor aliquo Apostolo in potestate, sed aut maior omnibus, aut saltem æqualis, ideò Papa nõ erit minor aliquo Apostolo in potestate, ideò poterit Papa dispensare in dictis Apostoli, si illa non continent doctrinam moralem, quia tunc non est illud dispensabile, cùm talia sint de iure naturæ, & lex naturalis non est dispensabilis per aliquem, quia est lex à Deo data in cordibus nostris, ad Rom. 2. c. in lege autem Dei nemo potest dispensare, quia ille est superior.

Lex naturalis non est dispẽsabilis per Pa-

C

Etiam si Apostolus poneret mandatum aliquod cæremoniale, & constaret, quòd illud dicebat de intentione Christi, non erat dispensabile, hoc voluerunt intelligere quidam iuristæ, licet non ita apertè dixerunt, forte nescientes distinguere, sicut 25. quæst. 1. sunt quidam. iam allegato, vbi dicitur, quòd potest Papa statuere legem non dicendo contra Apostolos, sed contra eos non potest, dicit ibi Ioannes in Gl. potest satis sustineri, quòd Papa contra Apostolũ dispensat, non tamen in his, quæ pertinent ad articulos fidei. Debuisset autem melius dicere, non tamen in moralibus, aut in his, quæ sunt de voluntate Christi: nam si aliquid sit pure morale, etiam si constaret, quod Christus non dixisset illud, & diceret Apostolus, teneremur ad illud, & non esset dispẽsabile, quia tale etiam si neque Christus, neque Apostolus diceret, obligabat indispensabiliter, sicut de illis, quæ continentur in decalogo, antequam daretur à Deo. Sic etiam si aliquid dicat Apostolus, quod pateat de intentione Christi esse, vt quia Apostolus hoc significat, est indispensabile, quantumcunque sit cæremoniale, modum tamen supra positum loquendi tenent communiter iuristæ, sic patet in Gl. cap. literas. de resti. spol.

D

pam, nec per consequens omnia quæ sunt de iure naturæ.

An Papa possit dispensare in dictis sanctorum doctorum Ecclesiæ sacram Scripturam interpretantium, & contra dicta eorum dare legem, & de intellectu mirabili capituli quidam 25. quæst. 1.

QVÆST. CLVI.

QVOD autem dicebatur, & eos sequentes sancti patres sententialiter aliquid diffinierunt, aliqui malè intelligunt dicentes sanctos patres, id est, summos Pontifices sequentes, eos sc. succedentes Petro, & tunc esset sensus, quod Papa non posset dispensare in constitutione facta per aliquem suum antecessorem, cùm omnes illi sint patres sequentes, id est successores Petri. Sed istud est falsum, quia par in parem non habet imperium: omnes enim summi pontifices sunt æquales in potestate, cùm quisque eorum tempore suo sit vicarius Christi in terris, ergo nõ potest aliquis eorum præscribere legem alteri, à qua non liceat ei recedere. poterit igitur vnus in lege alterius dispensare, immo eas cassare.

E

An Papa possit dispensare contra statutum generale Ecclesiæ, & totius cõcilij.

Ex hoc etiam apparet error quorundam qui putant, quod Papa non dispensare possit contra statutum generale Ecclesiæ: nam potest dispensare, immo tollere illud in totum: sic enim Innocentius Tertius cassauit constitutionem totius Ecclesiæ, sc. de non contrahendo in septem gradibus cognationis reducendo vsque ad quartum gradum. extra de consang. & affini. c. non debet. & ita dicit Glossa 25. quæst. 1. cap. sunt quidam.

Secundo patet, quòd non sit ille intellectus literæ, quia tunc, quando ratio redditur, etiam de hoc diceretur, sed nõ dicitur, immo solum de Apostolis & Prophetis, sc. si enim, q̃ docuerunt Apostoli & Prophetæ destruere (quod absit) niteretur non sententiam dare, sed magis errare cõuinceretur. Et ita non dicitur ibi de successoribus Petri, sc. alijs Pontificibus prædecessoribus suis.

Ideo dicendum, quod sensus literæ est, quod sancti patres vocentur omnes sancti doctores, vt Hieronymus, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, Gregorius, & alij, qui exposuerunt dicta Christi & Apostolorũ in sensu sano & Catholico, nam quando isti ostendunt aliquid sensisse Christum vel Apostolos ratione, vel scripturis illud deducentes apertè, licet Christus aut Apostoli istud expresè non dixerint, Papa non potest dispensare, aut legem condere contra id quod isti dicunt, quia illud esset legem condere contra dicta Christi, & Apostolorum, cùm illud necessario sequatur ex dictis Christi & Apostolorum, & tunc exponitur litera illa, scilicet, quòd sancti patres, id est, & doctores, qui vocãtur patres, quia nos doctrina gignunt formando in nobis Christum. Vocantur isti

F

sequentes eos, id est, Christum & Apostolos, & sequuntur quantum ad sententiam exponendo illorum dicta. Et benè dicitur sequentes eos, quia si doctores aliquid dicant, quod non manifestè deducant ex dictis Christi, aut Apostolorum, non est necesse stare eis, sed potest Papa legem condere contra dicta eorum, quia in hac parte Papa est superior eis, cùm à se dicant, & non ostendant maiorem auctoritatem. Cùm autem probant ex dictis Christi, vel Apostolorum, quod volunt, sunt superiores Papa, quia non ipsi dicunt, sed Christus, ideò sicut non potest Papa legem condere cõtra dicta Christi, nec dispensare in eis, ita neque potest contra dicta horum dare legem, & tunc benè applicatur id, quod redditur eod. c. pro causa, scil. Si enim, quod docuerunt Apostoli & Prophetæ, quod absit, destruere niteretur, non sententiam dare,

sed

A

sed errare conuinceretur. Non dixit ibi de dictis Christi, sed de dictis Apostolorum, & Prophetarum, quia de dictis Christi nulli dubium erat, quòd nemini licebat contra ea quicquam dicere. De dictis autem Apostolorum & prophetarum poterat magis dubitari, ideò de illis dixit. Non dixit autem de dictis sanctorum patrum, quia intelligebatur ex præcedẽtibus. nam dicta illorum nõ accipiuntur hic, vt firma, nisi inquantum ipsi sequuntur Christum & Apostolos, scil. ex dictis eorum concludunt, quod dicunt, & tunc contra eorum dicta dispensare non est, nisi contra dicta Christi, & Apostolorum dispensare, sed si contra hæc doceat, vel statuat Papa, ostendit seipsum errare, ergo idem erit, si cõtra doctrinam istorum doctorum aliquid dicatur, ideò non oportuit in redditione causæ exprimi de illis. Hæc igitur sunt, in quibus Papa nullo modo potest dispensare, neque bene, neq; male, quia potestas sua non se extendit ad hoc: nam dispensaret in lege sui superioris, quod non potest.

Quæ dispensabilia sunt per Papam, tamen dispensari non debent.

QVÆST. CLVII.

ALia sunt, in quibus Papa dispensare potest, id est, potestas sua extendit se ad illud, & tamen nõ expedit, quòd dispenset, quia dispensando male faceret, & peccaret, sicut si Papa vellet tollere omnes constitutiones suorum antecessorum reuocando omnia, quæ sunt scripta in libris iuris, & omnia statuta quibus reguntur Ecclesiæ, faciendo alia statuta nõ ita bona, certum est, quòd potestas sua ad hoc sufficit: nam nullus prædecessor suus fuit maioris potestatis, ergò nullius lege potuit obligari, & sic omnes eorũ leges aut statuta quantumcunque bona, dum tamen sint purè positiua, potest reuocare introducendo alia non tam bona, neque tam vtilia Ecclesiæ Dei.

B

Dixi autem de statutis pure positiuis, quia aliquid iusserũt pontifices, & scriptum est in iuribus, quod non est pure positiuum, sed vel est dictum à Christo, vel ab Apostolis, vel est de lege naturę, in talibus non potest aliquid immutari, & hoc licet recitentur in constitutionibus factis à pontificibus, non habent auctoritatem ab eis: nam etiam illis non statuentibus seruarentur, & necesse erat seruari. Sed pure positiua statuta, vel statutorum partes dicuntur ea, quæ ita constituta sunt ab aliquo pontifice, quod si ab eo non constituerentur, nullo modo obligarent, & de his est verum, quòd quilibet pontifex potest reuocare omnia, quæ statuerunt prædecessores sui, quia nullus eorum lege obligari potuit, cùm non sit in potestate minor.

Si tamen aliquis Papa reuocaret omnia, quæ scripta sunt in libris iuris, statuta à suis pontificibus prædecessoribus nihil super his statuendo, vel faciendo non tam bonas leges, certum est, quòd peccaret mutando bonum in malum, & reducendo Ecclesiam ad deteriorem statum: peccaret enim iste per malam administrationem, & tamen quandiu pontifex esset, potestatem haberet ad hoc. De his ergo dicitur, quod potest dispensare, sed non debet, quia non expedit, immò prohibitum est pontifici in talibus dispensare, sicut prohibitum est ei peccare mortaliter. Simile est de retinendis, vel nõ retinendis coniugibus infidelibus post conuersionem alterius coniugis ad fidem, nam non est illicitum abijcere recedendo ab infideli, cùm dominus non vetuerit, sed licentiam dederit recedendi, non expediebat tamen recedere, aut dimittere maximè in Ecclesia primitiua, quia quamuis liceret per legem iustitiæ, non expediebat per legem charitatis, & tantarum virium fuit hoc non expedire, quia Apostolus vetuit recedere, vel dimittere prima Corinth. 7. cap. quia non expediebat quamuis non esset illicitum dimittere, sic dicit August. in Epistola ad Pollentium, & habetur 38. quęst. 1. cap. iam nunc. & cap. sic enim. Ita est nunc de gradibus vetitis in veteri lege: nam magna honestas est, quòd seruentur illi gradus, vt non contrahatur in eis, tum quia Deus etiam illi populo rudi & imperfecto ostendit non licere coniungi in illis gradibus, & multo fortius erit nobis inhonestum in illis coniungi, quibus debet inesse maior honestas. Tum quia infideles communiter abstinent ab illis gradibus, & reputant fornicationem esse commixtionem in his gradibus, & tamen nobis maior puritas debet apparere quàm in alijs, ideò non debemus in his gradibus coniungi, & dispensari in hoc nihil aliud est, quàm Ecclesiam reddere minus honestam, quàm statum infidelium, & in isto sensu optimè dixit Innocentius Tertius in alleg. c. literas, quòd occurrit gradus consanguinitatis, in quo non potest Sedes Apostolica dispẽsare, id est, poterat per potestatem, sed non potest per honestatem.

C

Et quia hoc vult posse, quod seruata honestate, & bona administratione potest, dicit sedem Apostolicam non posse in his dispensare, & in isto sensu optimè dicit, & ita etiam exponetur alia particula eiusdem capitu. literas, scil. in his non valeat dispensari, id est, non possit seruata honestate, & tamẽ ex plenitudine potestatis poterit dispensari.

Intellectus ad ca. literas de resti. spoli.

D

Non est necesse quicquid Papa asserit esse verum, immò in decisionibus causarum sæpè inueniuntur errasse, & contrarias opiniones habuisse.

QVÆST. CLVIII.

SI tamen diceret aliquis, quòd intentio Innocentij est, quòd nullo modo Papa possit in his dispensare, id est, nõ sufficiat potestas eius ad hoc. Dicendum esset, quòd non erat verum, quòd ille putaret, sed deciperetur nesciens quantum se extenderet potestas sua, & istud non est incõueniens, quia non est necesse verum esse quicquid asserit Pontifex Romanus. Et patet primo, quia habuerunt circa eandem rem contrarias opiniones diuersi pontifices, & tamen nõ possunt contraria, vel contradictoria simul esse vera, ergo aliquis illorum tunc errabat. Patet hoc, vt in alleg. cap. literas de resti. spo. & in c. quanto. de diuort. vbi ponuntur contrariæ opiniones pontificum circa eandem rem.

E

Secundo, quia licet Romanus pontifex habeat maiorem potestatem à Deo, quàm aliquis de viuentibus, tamen non habet ampliorem cognitionem veritatis, ideò si diceremus, quòd aliquis homo esset condens legem, in qua non posset dispensare Papa, esset error, quia ostenderemus esse alterum maioris potestatis quàm sit Papa, etiam si diceremus, quòd aliquis homo esset, qui posset dispensare in quacunque lege, quam faceret Papa, esset error, quia ostenderemus esse aliquem æqualem Papæ in potestate. si tamen dicamus, quod aliquis homo est, qui scit abundantius quàm Papa, quantum se extendat potestas eius, non est inconueniens, quia in hoc non damus ei maiorem potestatem, sed maiorem scientiam, & tamen dare maiorem scientiam alteri, quam Papæ non est inconueniens. De mortuis manifestum est, quia quilibet de beatis certum est, quod plenius cognoscit ea, quæ ad Papam pertinent quam Papa, & quam quilibet viuentium, & tamen nullus de beatis habet potestatem vllam in Ecclesia. De viuentibus etiam patet, quia multi alij sunt doctiores, quàm Papa, siue per studium literarum, siue per diuinam illuminationem.

F

Tertio, quia potestas Papæ non est ex statuto Papæ, sed ex concessione Christi, Papa quidem potest dare potestatẽ magnam, vel paruam prælatis alijs inferioribus, sed sibijpsi non potest dare potestatem: si enim sibijpsi potestatem dare posset, nunc immensam potestatem daret, & tunc verum esset, quòd nemo melius potestatem Papæ nosset, quam ipsemet, & standum esset simpliciter dicto eius de magnitudine, vel paruitate potestatis suæ, & erraret si quis diceret non esse talem, aut tantam potestatem quantum ipse diffiniret, sed potestas Papæ, quæ est potestas Petri, est à Christo, quæ ostenditur ex verbis eius in Euangelio, & tamen literam Euangelicam alij intelligunt melius quàm Papa, & difficultates, quæ circa illam sunt. ergo aliquis poterit de potestate Papæ loqui verius & certius quàm ipse qui Papa est, sicut aliquis est non Episcopus, qui melius nouit Episcoporum potestatem quàm aliquis Episcopus.

Quarto patet, quia ista est regula, quòd circa ea, quæ sunt iurisdictionis, magis est standum Papæ, quàm alicui viuenti, & tamen quantum ad determinationes veritatis etiam in sacra Scriptura magis est standũ dictis virorum doctorũ, quàm Papæ, sic diffiniuit Gratianus 20. dist. c. decretales. in fi. dicens: Apparet, quòd diuinarum scripturarum tractatores, &

A si scientia pontificibus præeminent, tamen quia dignitas eorum apicem non sunt adepti, in sacrarum Scripturarum expositionibus eis præponuntur, in causis verò diffiniendis secundum post eos locum merentur. Et ita tenet ibi Glossa in principio summæ, scire tamen de potestate Papæ non pertinet ad diffinitionem causarum, quia Papa non tribuit sibi potestatem per sententiam suam, sed pertinet ad cognitionem sacræ Scripturæ, in qua habetur concessio potestatis datæ Petro, quam accipiunt omnes successores sui æqualiter, ergo circa hanc magis poterit dicere veritatem aliquis vir doctus expositor sacræ Scripturæ, quàm aliquis Papa, qui non est tam doctus, & magis credemus ei.

An sit magis standum dicto Papæ, quàm cuiuscunque alterius doct. circa cognitionem Scripturæ sacræ.

QVÆST. CLIX.

SED obijcietur, quòd etiam circa ea, quæ sunt in veritatis cognitione, magis sit standum Papæ quàm alicui viuenti: nam non sunt difficiliores dubitationes, quàm circa fidem, & articulos fidei, & in quibus maius vertatur periculum, & tamen inter his diffinire pertinet ad Papam, & non ad alios, sic patet extra de baptismo, & eius effectu. cap. maiores, scilicet, Maiores Ecclesiæ causas, præsertim articulos fidei cotingentes ad Petri Sedem referendas intelligit, qui eum quærenti domino, quem discipuli dicerent ipsum esse, respondisse notabit, tu es Christus filius Dei viui, & pro eo Dominũ exorasse, ne deficiat fides eius. Idem patet 24. quæst. 1. c. quotiens, scil. Quod quoties fidei ratio ventilatur, arbitror omnes fratres, B & omnes coëpiscopos vestros non nisi ad Petrum, id est, ad sui nominis, & honoris auctoritatem debere referre.

Dicendum, quòd in discussione duriorum, quæ circa articulos fidei, aut alia pertinẽtia ad sacram Scripturam veniunt, duo possunt considerari, vnum est inuentio, & diffinitio veritatis, aliud est coërtio ad tenẽdum id, quod determinatum fuerit, vt verum. Quantum ad primum, dicẽdum quòd multi sunt, qui facilius & verius determinare possint dubia circa articulos fidei, quàm qui Papa est, quanto maiori scientia literarum, vel diuino lumine vigent, sed quantum ad secundũ, nemo est, qui facere possit, nisi Papa, quia ea, quæ sunt fidei, debent teneri ab omnibus fidelibus, sicut fides omnibus est necessaria, sine qua non est possibile Deo placere, ad Hebræ. 11. cap. & tamen nemo est, qui habeat auctoritatem super omnes fideles, nisi Papa, ideò nemo poterit coërcere omnes ad tenendum aliquid pro vero, & articulo, nisi ipse, & in hoc sensu verum est, quòd ad solam Sedem Apostolicam pertinet in dubijs talibus diffinire, scil. quod diffinitum fuerit, iubere ab omnibus teneri, & tunc non est Papa, qui veritatem inquirit, sed viris peritis in diuinis literis istam discussionem committit. Quod verò per eos inuentum fuerit, vt verum, & sacræ fidei consonum, diffinit Papa esse veritatẽ Catholicam, & iubet omnibus illam tenere, vt veritatem Catholicam; quod periti viri facere non possunt, sed ipse solus. Et iste est sensus in alleg. capit. quoties. scil. quoties fidei ratio ventilatur, arbitror omnes fratres, & coëpiscopos nostros non nisi ad Petrum, id est, ad sui nominis, & honoris auctoritatem referre debere, veluti nunc retulit vestra dilectio, quòd per totum mundum possit Ecclesijs omnibus prodesse. Quasi dicat, ista fuit causa dicendi, quòd referri debet ad Sedem Apostolicam, scilicet, vt id, quod de fide determinaretur, posset prodesse omnibus Ecclesijs per mundum, quod non fieret, si per aliquem alium determinaretur, cùm nulli subijciantur omnes particulares Ecclesiæ, nisi Papæ. Sic autem esset in præsenti de potestate Papæ in dispensando: si enim in dubium verteretur, an Papa posset dispensare in gradibus consanguinitatis vetitis in veteri lege, & ipse super hoc habita diligenti discussione, quemadmodum consueuit in determinando ea, quę sunt fidei, determinaret hoc, vel illud, magis staremus determinationi suæ, quam alicuius viri periti, & tamẽ quando aliquid tale Papa inducit, non de principali intentione, sed accidentaliter, vel in confirmationem alicuius, quod intendit, non est inconueniens, quòd erret, nesciens veritatem, & ita in præsenti in cap. literas de resti. spo. non intendebat Papa diffinire, an esset aliquis gradus cõsanguinitatis, in quo ipse dispensare non posset, neque de hoc quærebatur, sed solum quando obijcitur aliquis gradus consanguinitatis diuina lege prohibitus ei, qui petit restitutionem coniugis, an debeat fieri restitutio, vel nõ, hoc ibi quærebatur, & ob hoc Papa dixit ibi incidentaliter esse aliquos gradus, in quibus non possit Sedes Apostolica dispensare, talia autem non sunt ibi, quæ diffiniuntur, sed quæ inducuntur in præsumptionem, vel confirmationem eorum, quæ diffinienda sunt, & in illis aliquando errant summi pontifices, non sufficienter intelligendo scripturas sacras, manet tamen eis semper salutum & liberum, quod potestatis est, quia id, quod ex potestate iubent non est verum neque falsum, sed bonum aut malum, & ideò semper obligat mandatum eorũ, quia in illo non errauerunt, quia fecerunt, quod potuerunt, & fortè benè & iustè, sed erauerunt in assertione quorundam, quæ ipsi non iubent. D

An decimæ hodie sint de iure diuino, vel positiuo, & an nunc maneat obligatio eas soluendi, & quo iure seu obligatione soluuntur, & de nouo intellectu capituli parochianos de decimis.

QVÆST. CLX.

SIMILE patet extra de decimis capit. parochianos. vbi Alexander Tertius vult ostendere, vel supponere decimas esse nunc de iure diuino, dicens: Cùm decimæ non ab homine, sed ab ipso Deo sint institutæ, tãquam debitum exigi possunt. Ibi Alexander vnum supponit tanquam verum, aliud iubet tanquam bonum & iustum: supponit tanquam verum, quòd sint decimæ de iure diuino, & hoc nõ est verum, vt statim dicemus, iubet autem, vel statuit, quod tanquam debitum exigi possunt, & hoc bonum est & iustum, & ita tenentur ad eas soluendas fideles, sicuti si essent verè debitæ, immò sunt vera debita, quæ populus Christianus debet Christo pro ministris suis, aut debet ministris pro ministerio, quod Deo præstant loco totius populi Christiani. Cùm autem dicitur, quòd decimæ non sunt ab homine, sed à Deo, non est verum: nam per hoc vult inferre Alexander, quòd sint de iure diuino, & nõ de iure positiuo, & cùm dicitur quòd sunt à Domino institutæ petitur, an intellexit Alexander de nouo aut veteri testamento, si accipiatur de institutione in veteri lege, confitemur illud, & tamen non sequitur inde, quòd in nouo testamento debeant solui, sed solũ in veteri, ad hoc autem, vt concludat nunc esse debitas decimas tanquam à domino institutas, quod intendit Alexandes, necesse est, quòd dicat esse factam institutionem aliam de decimis in nouo testamento, aut illa, quæ tunc facta est duret nunc. Non stat primum, neque in Euangelijs, neque in verbis Apostolorum istud inuenitur, etiam si quis diligenter legat, nisi quis obiecerit de verbis Christi. Matth. 23. capitu. scilicet. Væ vobis scribæ, & Pharisæi hypocritæ, qui decimatis mentam, & anethum, & cyminum, & reliquistis quæ grauiora sunt legis iudicium, misericordiam, & fidem, hæc oportuit facere, & illa non omittere. In quibus Christus videtur dicere decimas nunc deberi. E

Decimæ nõ sunt hodie de iure diuino.

Sed dicendum, quòd hoc non stat. Primo quia ibi non est institutio aliqua decimarum: nam dato, quòd assereremus eas debitas in testamento nouo, non posset dici, quòd per illa verba institutæ erant, quia ille non erat modus institutionis, sed simplex relatio de eo, quod faciebant Pharisæi.

Secundo, quia neque per ista verba Christi ostenditur obligatio aliqua ad dandum decimas in nouo testamento, sed solùm refertur ad statum veteris testamenti, in quo Pharisæi & Scribæ manebant, quibus Christus loquebatur, & tunc erant decimæ de iure diuino, & erat necessitas soluendi illas, & quia Christus arguebat eos, quòd attendebãt ad minima, & contemnebant grauissima, erant autem minima decimatio anethi, & mentæ, putaret aliquis, quòd Christus asserebat non teneri Iudæos ad decimas, dixit oportuit hæc facere, id est, decimare, & illa non omittere, scil. misericordiam, iudicium, & fidem.

Tertio patet, quia adhuc ex verbis Christi ostendebatur, quòd illud referebatur ad tempora præterita veteris legis, & non ad tempora sequentia noui testamenti, cùm dixit: Oportuit hæc facere, id est decimare: non enim dixit, oportet, F

C

quasi,

quasi etiam nunc, & de cætero maneat ista obligatio. Et ad maiorem confirmationem apparet, quia soli duo Euangelistæ hoc dixerunt, scilicet Matthæus, & Lucas, & sicut Matthæus 23. dixit oportuit, ita & Lucas 11. Væ vobis Pharisæi, qui decimatis mentam, & rutam, & omne olus, & præteritis iudicium, & charitatem Dei, hæc autem oportuit facere, & illa non omittere.

Non solum circuncisio, sed etiam tota obseruatio legalis veteris legis cessauit.

QVÆST. CLXI.

NEQVE etiam dici potest, quod obligatio maneat ad nunc soluendum decimas ex illa Dei institutione in veteri testamento, quia etiam maneret obligatio ad soluendum ius primogenitorum, & ad circuncisionem, & ad obseruationem testamentorum, quia omnia ista à Deo simul in lege data sunt, sed omnia hæc cessauerunt, immo est peccatum ista obseruare ad Gala. 4. & 5. Si circuncidimini, Christus vobis nihil proderit.

Neque prodest, siquis dicat, quod cessauit circuncisio, sed non omnia. Falsum est enim quia tota obseruatio legalis cessauit. Primo quia sicut dicitur ad Gala. 5. ca. Si circuncidimini Christus vobis nihil proderit, & c. 4. dicitur de festiuitatibus Iudæorum non colendis. & cap. 5. dicitur generaliter de tota lege Moysi euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini à gratia excidistis, idest non habetis partem aliquam in Christo, neque in gratia, quæ facta est per eum. Ioan. 1. scilicet in lege putatis aliquid boni esse ad iustificationem vestram.

Secundo, quia in principio Ecclesiæ primitiuæ diffinitum fuit ex nomine Spiritus sancti non obligari fideles ad obseruandum aliquid de lege Moysi, nisi quod abstinerent à sanguine, & suffocato. Actu 15. quod etiam postea ablatum est, vt neque ad illam obseruantiam obligemur, ergo etiam tunc non manebant alia legalia, & sic ablatum erat præceptum de decimis, quod erat vnum de illis.

Tertio, quia tota lex vetus ab eodem, & simul data est, ideo ablato vno omnia ablata fuerunt, sic Apostolus arguit ad Hebr. 7. translato sacerdotio necesse est, vt legis translatio fiat. Sic dicitur extra de constit. c. translato. & sunt verba Augustini super Epistolam ad Hebræos, scilicet translato sacerdotio necesse est, vt legis translatio fiat, quia enim simul, & ab eodem, & sub eadem sponsione vtraq; data sunt, quod de vno dicitur necesse est, vt de alio intelligatur.

Quarto patet adhuc applicando specialiter ad ipsum præceptum de decimis, nam si illud nunc duraret non darentur decimæ aliquæ sacerdotibus, quia Deus iubebat, quod multæ decimæ darentur sacerdotibus, sed omnes darentur Leuitis, ipsis vero sacerdotibus dabantur quædam alia iura: Numeri 18. sed nunc sacerdotes pro maiori parte decimas percipiunt, scilicet qui beneficia Ecclesiastica habent, ergo non manet illa institutio.

Quinto quia si illa institutio maneret, necesse esset, quod quilibet de fructibus decimarum suarum daret decimam Papæ: nam Leuitæ, qui omnes decimas recipiebant ab Israel dabant decimam decimæ summo sacerdoti, idest centesimam omnium fructuum totius Israel, Numeri 18. cap. & tamen non est nunc talis obligatio, neque fit talis solutio, ergo non manet illa institutio Dei nunc, neque propter illam soluuntur nunc decimæ.

Quare nunc debeant solui decimæ, & quo iure sdu obligatione. Et quod iuristæ etiam velint nolint ex principijs suis tenentur concedere, quod decimæ sunt hodie de iure positiuo, quamuis Alexander Tertius in decretali parochianos de decimis dicat, quod sunt de iure diuino.

QVÆST. CLXII.

SED dicendum est, quod decimæ soluuntur nunc, & sunt nunc debitæ non quidem ex diuina institutione in veteri testamento, neque ex aliqua institutione facta in nouo per Deum, sed solum ex institutione Ecclesiæ, quæ ad hoc legitime, & sufficienter potuit obligare, maxime cum habeat causam, & originem ex iure diuino, scilicet sicut illis Leuitis dabantur decimæ pro ministerio, quod tunc exercebant, quod erat valde minoris dignitatis, quam sit istud, erit multo iustius dari decimas ministris noui testamenti, qui exercent nobilius ministerium. Secundo quia Apostolus dicit prima Corinth. 9. Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnum non est si temporalia vestra metamus. Et alias rationes multas, ibi inducit ad ostendendum, quod prædicans debet sustentari de bonis eorum, quibus prædicat, & tamen ministri Ecclesiæ vtrunque faciunt, quia & in fide instruunt, & spiritualia ministrant, & loco totius populi Deo laudes offerunt, ideo debent sustentari de fructibus bonorum reliquorum fidelium.

Apparet igitur, quod non est verum id, quod Alexander voluit, scilicet quod decimæ essent nunc de iure diuino, siue ex diuina institutione, sed solum sunt ex iure positiuo per Ecclesiæ institutionem, & tamen non minus, ideo sunt debitæ, quia Ecclesia potuit obligare & obligauit omnes fideles ad solutionem earum, & ideo tanquam debitum exigi possunt, quia ius fecit eas sibi debitas, sed vere de iure diuino non possumus eas dicere. Et tacite id concedunt iuristæ, licet ad id non aduertunt: nam ipsi asserunt, quod circa præstationem decimarum habet locum præscriptio non quidem, vt nihil soluatur, sed circa quotam, scilicet vt non soluatur decima, sed vicesima, aut alia quota: & tamen si de iure diuino essent decimæ, non haberet locum in contrarium præscriptio, neque consuetudo quantum ad aliquid, cum ius diuinum sit maius iure naturali, aut æquale saltem: & cum contra ius naturale nulla admittitur consuetudo, aut præscriptio. extra de consue. ca. cum tanto. ergo nec curret contra diuinum: nam ius præscriptionis ex humanis positionibus inductum est, & sicut minor non potest dispensare in legem superioris, ita neque poterit condere legem, per quam illi derogetur. Apparet ergo, quod si circa solutionem decimarum locum habet præscriptio, quod verum videtur, quod sint decimæ de iure positiuo, & non diuino.

Secundo, quia si de iure diuino essent nunc decimæ, sicut non posset contra eas currere in aliquo præscriptio, ita neque valeret quis in illis dispensare, & sic manifestum est, quod omnes populi non præstantes decimas essent in aperto peccato mortali, & nulla toleratio Ecclesiæ, aut concessio, vel remissio eis prodesset, hoc tamen est durum, cum multi Christianorum, & gentes sint, in quibus decimæ non soluuntur, & non solum non soluuntur integre, sed & de eis nihil præstatur, sicut in Italia fit, & apud alias gentes Orientis, & non iudicamus illas gentes esse in peccato mortali, neque condemnat eas, aut statum eorum Ecclesia, ergo non sunt decimæ de iure diuino, sed de positiuo, in quo potest fieri remissio, vel derogatio, aut contraria concessio, aut quod nunquam introducta fuerit obseruatio illius legis apud gentes illas. Et sicut est error dicendo, quod decimæ sunt nunc de iure diuino, vel quod à Deo sunt institutæ, & tamen hoc putauit Alexander: ita est error circa quædam alia, quæ supponunt pontifices conditores canonum in ipsis statutis, vt patet in positionibus, quas allegat Innocentius Tertius in cap. gaudemus. de diuort. sicut infra ostendetur.

Ex prædictis apparet, quod nullus gradus proprie sumptus consanguinitatis, aut affinitatis est, in quo Papa dispensare non possit, cum potestas sua ad illud sufficiat, sed non est honestum, quod in illis omnibus dispensæt præsertim in illis, in quibus inter infideles non contrahitur matrimonium, & ita dicitur, quod Sedes apostolica non potest in illis dispensare, scilicet non potest seruata honestate, licet possit de plenitudine potestatis.

Concludit superius posita conclusionem q 152. q dedit causa huic mirabili, & vtilissima digressioni.

Nullus gradus contrahendi matrimonium est hodie vetitus lege diuina, sed omnes sunt vetiti lege positiua.

QVÆST. CLXIII.

SED obiicietur, quod adhuc non possit vllo modo Papa in gradibus his dispensare, quia illi sunt diuina lege prohibiti, & contra ius diuinum non admittitur dispensatio, & istud est fundamentum, vt videtur, Innocentii Tertii in cap.

A literas. de resti. spo. cum dicitur opinioni autem vltimæ videtur non incongrue adaptari, vt & in gradibus consanguinitatis diuina lege prohibitis restitutioni aditus præcludatur, sed in humana constitutione interdictis restitutio locum habeat cum effectu, cum in illis dispensari non possit, & in istis valeat dispensari.

Dicendum, quod siquid vetatur lege diuina nemo potest in illo dispensare, sed solus Deus, qui legem condidit, quia inferior non potest dispensare in lege superioris. Sed dicendum, quod nullus gradus consanguinitatis, vel affinitatis est nunc diuina lege prohibitus. Cum vero obiicitur de lege Moysi dicendum, quod fuit illa quondam lex, sed nunc non est lex, quia translato sacerdotio lex quoque transiit, id est, cessauit ad Hebræos 7. c. vnde mandata illius legis, ita nunc sunt ac si nunquam fuissent instituta à Deo, & ita etiam innuitur extra de consan. & affini. ca. non debet. quoniam ipse Deus ex his, quæ in veteri testamento statuerat, nonnulla mutauit in nouo. Dixit autem nonnulla, quia non fuit mutatum quicquid erat scriptum in libris veteris testamenti. Nam moralia, quæ ibi scripta sunt non fuerunt mutata, quia sunt de iure naturæ, sed sola iudicialia, & cæremonialia, quæ erant pure legalia, vnde & ipsi iuristæ qui minus in his participant notant hæc mutata esse in cap. translato. de const. sed gradus contrahendi matrimonium pertinent ad cæremonialia mandata, ergo isti cessauerunt, nullus ergo gradus est nunc vetitus de lege diuina, cum illa lex, quæ hæc prohibuit, & erat quondam diuina, nunc non solum non est diuina, sed etiam non est lex.

B Sed dicendum, quod quicunque gradus cognationis proprie dicti sint nunc vetiti, sunt vetiti de iure positiuo, & non de iure diuino, sed cum iura dicunt esse quosdam gradus diuina lege prohibitos intelligitur, quod erant quondam prohibiti de lege diuina, & nunc illi iidem gradus manent vetiti, sed non de lege diuina. Cum autem dicitur, quod minus dispensatur in eis, quam in vetitis constitutione humana, intelligendum est, quod non fiat hoc quasi lex diuina ad hoc aliquid conferat, sed quia absolute est maior inhonestas dispensare in illis, quam in vetitis sola humana constitutione, quia illi sunt gradus maioris propinquitatis, & etiam inter infideles sunt vetiti. quod non fit in gradibus prohibitis sola humana constitutione. Vnde etiam si Deus nunquam istos gradus vetuisset, nihilominus istud fieret, cum ex natura proueniat, quod tanto maior reuerentia, & amor debeatur propter cognationem, quanto est in gradibus propinquioribus.

Soluuntur argumenta quæst. 154. & 148.

QVÆST. CLXIV.

C EX prædictis apparet, quod non tenet argumentum illud, quod fiebat de capit. literas. de resti. spo. scilicet, quod non possit dispensari in gradibus diuina lege vetitis, immo nullus gradus est nunc in quo non liceat Papæ dispensare, si vti velit plenitudine potestatis, qua tamen vti non expedit, sicut supra diximus.

q. 152 153. Secundo etiam non tenebat argumentum factum supra quæst. 148. quia dato, quod Ecclesia non posset dispensare in his gradibus quondam diuina lege prohibitis, vt contrahatur, licebit tamen recipere eos, qui iam contraxerunt, & ad fidem veniunt, simile est de fideli, & infideli: nam dispensari non potest cum aliquo fideli, vt de nouo contrahat cum infideli, & teneat matrimonium, & tamen si duo infideles contrahunt, & postea alter eorum ad fidem conuertitur altero manente in infidelitate, licitum est fideli manere cum infideli, & non dissoluitur matrimonium, prima Corinth. 7. cap. & istud exemplum inducit Augustinus contra Pollentium, & habetur 28. quæst. 1. cap. sic enim. Tertio patet, quod si infideles redeuntes ad fidem non deberent tolerari, nisi contraxissent in gradibus concessis in lege Moysi, hoc exprimeretur pro causa ad hoc, quod non dissolueretur matrimonium, vel quod permitterentur copulati in conuersione ad fidem, & tamen non ponitur hoc pro causa, sed solum, quod non contraxerunt in gradibus diuina lege prohibitis, vel quod contraxerunt secundum legem Moysi, ergo non est necesse, quod secundum illam contraxerint. Patet in cap. D gaudemus de diuort. scilicet & in præmissis gradibus à paganis, quo ad eos matrimonium licite sit contractum, qui constitutionibus canonicis non arctantur, ergo ad hoc, quod licite contraxerint, non redditur causa, nisi quod non arctantur constitutionibus canonicis, & ita etiam si in illis gradibus contraxerint, qui apud nos sunt illiciti, matrimonium contractum tenet, quia constitutio nostra non arctat eos, & tamen edictum de contrahendo est prohibitorium, & in tali edicto omnis, qui non prohibetur per consequentiam admittitur extra de spon. capit. cum apud. erit autem de gradibus, sicut de personis. De personis autem est prohibitorium, quia dicitur tales personæ, & tales non contrahant, quia inter eas non ponitur surdus, aut mutus, aut cœcus admittitur ad matrimonium surdus, & mutus eod. cap. cum apud. ita edictum de gradibus prohibitorium, quia dicebatur quondam nullus contrahat intra septimum gradum cognationis 35. quæst. 3. cap. de affinitate, & nunc dicitur, quod nullus contrahat intra quartum gradum. de consang. & affini. cap. non debet. ergo cum nulla constitutio harum obliget Paganos, admittentur ipsi ad contrahendum in quocunque gradu, qui non sit vetitus lege prouinciæ suæ, aut statuto municipali, aut consuetudine patriæ. Etiam si ille gradus esset vetitus lege Moysi cum illa non obliget Paganos.

Respondet ad alia duo argumenta, scilicet tertium, & quartum posita supra quæstion. 145. E

QVÆST. CLXV.

AD tertium argumentum supra quæst. 145. factum de c. Deus, qui. est respondendum, & quidam putant, quod illi Liuonienses erant Iudæi, ideo illud matrimonium solum inter eos licitum, aut legitime contractum reputabatur, quod erat secundum legem Moysi, & sic erat accipere vxores fratrum suorum defunctorum ad suscitandum semen, quia hoc non solum concedebatur in lege Moysi, sed etiam sub pœna fieri iubebatur Deuter. 25. cap. Sed dicendum, quod hoc non stat, certum est enim gentem Liuonienssium non fuisse Iudæorum, sed Paganorum, quoniam gens illa nota est in regionibus Europæ. Secundo, quia ex illo cap. Deus qui. notum est, quod Liuonienses essent Gentiles, & non Iudæi, quia dicitur concedimus, vt matrimoniis contractis cum relictis fratrum vtantur, si tamen fratribus sine prole decedentibus, vt semen defuncti secundum legem Mosaicam suscitarent cum talibus contraxerunt, & tamen si supponeretur Liuonienses esse Hebræos diceretur, si tamen fratribus sine prole decedentibus suscitarent iuxta legem suam cum talibus contraxerunt, quia ista esset lex eorum si Iudæi erant: ergo non erant Iudæi, sed Pagani. Dicendum ergo aliter, quod non expressit Papa ibi de lege Moysi, quasi necessarium esset ad hoc, quod matrimonium inter Paganos legitimum esset contrahi secundum legem Moysi, sed ad magis ostendendum esse licitam talem coniunctionem. Et causa dubitandi poterat esse hæc, scilicet de Iudæis non dubitamus, an matrimonia eorum legitime contrahantur: nam licet ipsi contrahant nunc in gradibus canonica constitutione prohibitis, contrahunt tamen in illis gradibus, quos eis Deus indulsit. Certum est autem, quod omne, quod Deus concessit, vel indulsi, licitum erat, scilicet quia vel secundum se licitum erat, & absolute, vel quia ipse concedendo fecit licitum esse illis, quibus concessit. Cum igitur Deus in illis gradibus, qui habentur in lege Moysi concesserit Iudæis copulari, certum erat licitam esse talem copulam. De gentilibus autem non est sic, quia non est necesse, quod quicquid ipsi agunt, aut legibus suis agendum decernitur, licitum sit, cum multa contra ius naturæ leges eorum concedant, immo iubeant, sicut est idolatria, sic ergo poterat esse circa matrimonium, vt si concederent contrahere cum quacunque persona nullam excipiendo, sicut regina Semiramis vxor Nini regis defuncto illo legem tulit licere matribus accipere filios in maritos, & patribus accipere filias, nullo personarum delectu neque cognationis seruata reuerentia, vt dicit Paulus Orosius lib. primo de Ormesta mundi. Ex hoc autem insurgebat ratio dubitandi, quia dato, quod leges gen- F

tium

tilium concederent contractum matrimonium cum quibusdam personis, cum quibus secundum se non esset illicitum contrahi, putaretur forte, quod non erat talis gradus secundum se licitus, aut saltem dubitaretur, si autem ille gradus reducatur ad gradus legis Moysi, iam erit certum, quod ille gradus non erit secundum se illicitus, cum Deus talem gradum concesserit in matrimonio, sic autem fuit nunc de Liuonienſibus: illi enim erant Pagani, & contrahebant cum vxoribus fratrum suorum defunctorum, quod quis putaret secundum se illicitum. Respondet Papa, quod non cum talis gradus secundum legem Moysi esset concessus, & concessa à Deo erant licita. Sed obiicietur, quod hoc non stet, quia in alleg. c. Deus qui. ponitur vt conditio, quod ita contraxerint, scilicet iuxta legem Moysi ad suscitandum semen, cum dicitur, si tamen fratribus sine prole decedentibus, vt semen defuncti iuxta legem Moysi suscitarent cum talibus contraxerunt. Ergo innuitur, quod si aliter contraherent cum eis, scilicet non ad suscitandum semen defunctorum non teneret matrimonium, & in conuersione ad fidem non permitterentur manere copulati. Dicendum, quod non est verum, neque debet sic intelligi, sed accipiendum est tamen pro maxime, scilicet maxime si contraxerunt ad suscitandum semen, quia etiam si non contraxissent hac intentione, dum tamen talis esset lex, aut consuetudo prouinciæ, teneret matrimonium, & tamen si isto fine contraherent magis notum esset, quod liceret contrahi. Aliter potest adhuc dici, & clarius, quod Liuonienſibus Paganis lex erat, aut consuetudo generalis, quod frater acciperet vxorem fratris sui defuncti ad suscitandum semen defuncti, & ideo etiam inter eos non concedebatur fratri accipere vxorem fratris sui defuncti, quando non erat necessaria suscitatio seminis, vtpote si ille filios reliquit moriens, & illi superstites erant, si autem aliquis de Liuonienſibus acciperet vxorem sui fratris, quando non erat necessaria seminis suscitatio, non erat licitus contractus secundum eos, ideo quando conuerterentur ad fidem non permitterentur manere copulati, quia inter eos matrimonium non tenuerat, quando infideles existentes contraxerunt, & quod non tenuit, dum fieret, non confirmatur per transitum ad fidem.

Quare infideles conuersi, qui erant copulati in gradibus constitutione canonica vetitis, permittuntur permanere copulati ipso iure sine dispensatione, & an proles inde iam nata, & nascitura sit legitima ipso iure.

QVÆST. CLXVI.

AD quartam rationem factam supra quæst. 145. est nunc respondendum, & dicendum, quod quando infideles conuertuntur, qui erant copulati in gradibus vetitis constitutione canonica permittuntur permanere copulati, & non est hoc secundum dispensationem, sed ipso iure, & de rigore, quia potius contrarium faciendo male fieret.

Primo quia quos Deus coniunxit homo separare non potest neque debet, sed omnes illi dicuntur à Deo coniuncti, qui non sunt contra eius mandatum, vel prohibitionem copulati, vt dicit Augustinus in Epistola ad Pollentium. & habetur 28. quæstion. 1. cap. sic enim. Pagani autem contrahentes in gradibus vetitis apud nos, non contrahunt contra dictam legem, quia illa nihil horum vetat, ergo non licet alicui homini illos se parare, quia à Deo coniuncti sunt, ergo neque cum eis dispensatur, vt maneant copulati, quia dispensatio est iuris communis relaxatio, & illi cum quibus dispensatur, vt maneant, non debent manere de rigore iuris. Secundo idem magis aperitur, quia isti quibus est talis contractus, aut contraxerunt in gradibus sola constitutione humana vetitis, aut in illis, qui quondam erant diuina lege vetiti: si enim in primis, non impeditur matrimonium, quia infideles non arctantur constitutionibus canonicis in c. gaudemus. ergo non obstantibus constitutionibus illis, ita contrahunt legitime ac si nullæ tales constitutiones fuissent, quia vt diximus edictum de contrahendo est prohibitorium, & per consequentiam, quæ non excluditur, admittitur: sed per constitutionem canonicam de gradibus non arctantur infideles, ergo admittuntur ad legitime contrahendum in illis gradibus, si autem essent illi gradus diuina lege quondam vetiti, non arctantur infideles illa lege cum iam illa cessauerit, quia etiam tempore, quo illa manebat, non obligabantur Pagani ad illam seruandam, sed soli Iudei, ergo nullus gradus est Paganis illicitus per has leges. Tertio patet, quia Pagani si contraxerunt secundum legem suam, aut consuetudinem patriæ legitime contraxerunt: sic enim dicitur 28. quæstion. 1. cap. si quis. §. item illud, scilicet legitimum coniugium est, quod legali institutione, vel prouinciæ moribus contrahitur, & tamen qui legitime contraxerunt, suo iure permanent copulati, ergo non indigent dispensatione aliqua. Quarto quia de diuort. c. gaudemus. de istis Paganis, qui contraxerunt in gradibus illicitis inter nos dicitur, libere possunt, & licite remanere coniuncti, ergo nulla dispensatione opus est si libere possunt remanere: nam si dispensatione opus esset, non possent libere remanere copulati, sed prius dispensationem petent. Quinto patet ex ratione, quæ redditur eod. c. gaudemus. in hoc casu, scilicet cum per sacramentum baptismi non soluantur coniugia, sed crimina dimittantur, & idem patet 28. quæstion. 2. cap. si quia habuerit. ergo si quando inter Paganos contractum est matrimonium tenuit, tenebit in conuersione, neque poterit dissolui, & tamen quando inter aliquos est matrimonium, licitum est eis manere simul, & coniugalia opera exercere, ergo si erant infideles prius coniuges licebit eis conuersis ad Christum simul manere, & dispensatio nulla erit necessaria. Ad sciendum autem, quod matrimonium inter eos tenuerit non requiritur aliud, nisi quod legibus, vel consuetudinibus prouinciæ contractum fuerit. Ergo cum taliter fuerit contractum etiam si sit in gradibus apud nos vetitis, suo iure, & sine dispensatione manebunt copulati.

Ad punctum argumenti quarti quæst. 145.

QVÆST. CLXVII.

CVM autem dicebatur, quod erat dispensatio, quia in alleg. c. Deus qui. de diuort. dicitur, concedimus, vt matrimoniis contractis cum relictis fratrum vtantur, quæ sunt verba dispensationis. Dicendum, quod videtur esse dispensatio, & non est, & hoc, quia si inter nos talis copula deberet esse licita, non poterat fieri, nisi ex dispensatione, quantum ad infideles autem secundum se est licita, quia illi tantũ infideles futuri erant fideles, & tamen videtur, quod conformandi erant nobis in omnibus, quicquid autem esset, in quo non confirmarentur, videretur esse ex concessione Ecclesiæ, & hæc concessio sonat in modum dispensationis, tamen non est proprie dispensatio. Cum autem cõfirmatur adhuc istud, quia ponitur ibi causa dispensationis, scilicet propter infirmitatem gentis eiusdem concedimus, &cæt. in quo videtur, quod de rigore iuris aliter agendum esset, tamen propter infirmitatem gentis de nouo conuersæ, quæ non sustinet rigorem, sed mansuetudinem, conceditur. Dicendum etiam, quod si de rigore ageretur liceret manere taliter conuersis copulatis in matrimonio, quia tamen ex hoc videbatur sequi scandalum aliis, qui iam in fide erant, non debebat permitti, quia multa sunt alias licita, quæ propter scandalum fieri vetantur, & non solum sunt licita, quibus licet vti, & non vti, sed propter scandalum ab eis cessatur, sed etiam quædam sunt fieri necessaria, à quibus cessatur propter scandalum, & patet circa istos eosdem Liuonienses nouiter conuersos, de quibus hic dicitur: nam in Ecclesia Dei, sicut sunt multæ religiones, ita est diuersitas habituum in figura, & colore. Incæperunt autem istę religiones esse apud Liuonienses in conuersione sua, quia religiosi veniebant aliunde, vt plantarent religionem in terra illa, & fundarent monasteria: Liuonienses autem videntes eos in diuerso habitu scandalizabantur, quasi non essent omnes vnius fidei cum discreparent in habitu, ideo iubet ibi Papa, omnes religiosos, licet sint diuersarum professionum conuenire in vnam vestem superiorem extra de vita, & honest. cleri. ca. Deus qui. & est pars huius c. Deus qui. de diuor. vt patet ex superscriptione: ergo sicut ibi ad tollendum scandalum Liuonienſium nouiter conuersorum, & eorum, qui conuertendi erant religiosi cogebantur eundem habitum habere cum alias tenerentur habere distinctos,

Ad cõfirmationem 4. arg. q 145.

Religiosorum habitus, vnde varii sint figura, & colore.

Religiosos saltem in veste superiori debere esse conformes.

A

ſtinctos, ita nunc propter ſcandalum fidelium de diſparitate morum nouiter conuerſorum debebant nouiter conuerſi non manere copulati in gradibus illis, in quibus contraxerant, & tamen quia prævaluit infirmitas nouiter conuerſorum, quam ſcandalum fidelium antiquorum, conceſſum eſt nouiter conuerſis, vt manerent in gradibus, in quibus contraxerant, in quibus ſecundum rigorem matrimonii manere licebat, & ſecundum ſcandalum non licebat. Aliter poſſet dici, quod erat vera diſpenſatio, & non liceret niſi ex diſpenſatione, vt ſi intelligamus, quod nouiter conuerſis Liuonienſibus liceret tenere vxores, quas acceperant dum eſſent infideles, & de nouo etiam alias accipere poſt conuerſionem, hoc tamen non niſi in nouitate conuerſionis, poſtea vero non liceret præcedente tempore, quia tunc matrimonia eorum, qui contraherent poſt conuerſionem non tenerent, niſi diſpenſaretur, vt ſic contrahere poſſent. Simile fecit Beat. Gregorius circa Anglicos, qui tempore ſuo fuerunt conuerſi: nam erat tunc vetitum omnibus Chriſtianis contrahere in quarto gradu, & ipſis conceſſit ſpecialiter, vt contraherent in quarto gradu, & hoc ſolum quamdiu durabat in eis illa nouitas, & infirmitas, poſtea autem iuſſit, vt non contraherent in illis gradibus, ſed ſicut cæteri Chriſtiani. 35. quæſtion. 3. cap. quod ſcripſi. & ponitur ibi eadem cauſa, quæ de Liuonienſibus: nam dicitur ibi, quod iſtis propter infirmitatem concedebatur vti matrimoniis contractis in Paganiſmo gradu apud nos vetito, ſcilicet ne ſi non permitteretur hoc facere retrocederent à fide, ſic Gregorius dixit de Anglicis, quod ſcripſi Anglorum genti, quæ nuper ad fidem venerat, ne à bono, quod incæperat metuendo auſteriora recedere, ſpecialiter, & non generaliter certiſſime me ſcripſiſſe cognoſcas, ſi iſtud teneamus eſſet propria diſpenſatio: ſed non eſt verum, quia Liuonienſibus fuit conceſſum, vt poſt conuerſionem aliquanto tempore liceret eis accipere vxores fratrum ad ſuſcitandum ſemen, ſed ſolum quod vterentur matrimoniis taliter contractis ante conuerſionem, & fuit expreſſe vetitum taliter copulari poſt conuerſionem, cum dicitur: Concedimus vt in matrimoniis contractis cum relictis fratrum ſuorum vtantur, ſi tantum fratribus ſine prole decedentibus, vt ſemen defuncti iuxta legem Moſaycam ſuſcitarent cum talibus contraxerunt, ne tales ſibi de cætero poſtquam ad fidem venerint copulent prohibentes: & ideo prior ſolutio teneatur.

Nota de Anglicis nouiter cõuerſis tpe Gregorii primi.

B

An licebat infidelibus conuerſis ſine diſpenſatione manere copulati, vt prius ſi non ſequeretur ſcandalum.

QVÆST. CLXVIII.

SED adhuc quæretur quid ſi non attenderetur infirmitas gentis nouiter conuerſæ, & non concederetur eis aliquid propter infirmitatem, an manerent copulati, vel diſſolueretur matrimonium propter ſcandalum.

C

Dicendum, ſicut ſupra declaratum eſt. quod ſecundum rigorem licebat his manere in matrimoniis ſic contractis cum legitime contraxiſſent, ſecundum ſcandalum autem ſi attenderetur non licebat manere, & tantum quia propter ſcandalum non eſt veritas relinquenda. de reg. iur. c. qui ſcandalizauerit, & ibi fuit, & adhuc manet verum matrimonium non diſſoluetur, ſed recedent à cohabitatione. Primum patet, quia legitime contraxerunt in hoc gradu, dum eſſent infideles, matrimonium autem legitimum non diſſoluitur per conuerſionem ad fidem. 28. quæſt. 2. cap. ſiquis. ideo quantumcunque ſcandalum eſſet, non dirimeretur matrimonium: nam ſi dirimeretur, liceret vtrique eorum tranſire ad alia vota, & illud eſſet adulterium, cum neuter poſſet vere ſolui à lege alterius. Secundum patet, quia ſæpe manente vero matrimonio inter aliquos fit diuortium quantum ad cohabitationem, & actus coniugales, neque ideo ceſſat matrimonium, & licet ſeparentur ſemper ſunt coniuges, vt dicitur de diuor. c. quæſiuit, ita & nunc propter ſcandalum licet eſſent veri coniuges ſepararentur, non tantum daretur eis licentia tranſeundi ad alia vota, cum eſſet inter eos adhuc verum matrimonium: ideo cogerentur continere. Et quia iſta eſt magna difficultas, non ſeparantur, ſed permittuntur cohabitare etiam ſi de hoc ſcandalizentur alii. Nam multum præiudicaretur eis per conuerſionem, ſcilicet quod cogerentur continere, quod eſt opus perfectorum, & hoc innuit litera eo. c. Deus qui, cum dicit propter infirmitatem gentis eiuſdem concedimus, vt matrimoniis contractis cum relictis fratrum ſuorum vtantur, id eſt, ſi hoc non concedemus ad vitandum ſcandalum aliorum fidelium, debent cogi taliter conuerſi ad contrahendum, ſed ad hoc eſt in eis magna infirmitas: nam continere corporaliter eſt opus virorum perfectorum, & in charitate ſolidatorum: iſti autem ſunt infirmi propter nouitatem conuerſionis, ideo non debuimus eos cogere ad hoc, & tamen neceſſe erat ſic fieri ſi non permitterentur manere copulati, ergo ſic debuerunt permitti manere non obſtante ſcandalo aliorum.

Quæſt. præcedenti.

D

Argumenta contra ſuperius dicta ponuntur, quæ deinde in quæſt. 172. & 173. diſſoluuntur.

QVÆST. CLXIX.

SED adhuc obiicitur, quod ex diſpenſatione permittantur permanere copulati omnes, qui cum infideles ſint contrahunt in gradibus inter nos vetitis, & poſtea conuertuntur, quia ſimiliter ex diſpenſatione cenſentur filii eorum legitimi, & non ipſo iure, extra qui filii ſunt legi. c. gaudemus, ſcilicet prolem de infidelium coniunctionibus natam, qui in ſecundo, vel tertio, vel vlteriori gradu ſecundum opinionem illorum matrimoniali contraxerunt affectu, poſt fidem receptam vtilitate publica ſuadente legitimam volumus reputari. Ex hoc apparet, quod non erat matrimonium inter eos legitimum: nam de legitimo matrimonio proles eſt legitima, & nullus alius eſt proprie modus faciendi legitimam prolem, niſi cum ex legitimo matrimonio naſcitur, & talis proles eſt in patria poteſtate, quæ ex legitimis nuptiis procreatur, & tamen iſta proles non eſt legitima, ergo non eſt matrimonium legitimum. Primo patet, quia dicitur legitimam volumus reputari, inquantum dicit volumus, ſignat quod eam legitimam efficit, & quod non erat de ſe legitima. Secundo, quia dicitur reputari ac ſi dicat credatur legitima, vel teneatur ſic: quemadmodum legitimatus non eſt legitimus, & tamen quantum ad ea, quæ iuris ſunt, vt legitimus habetur, & pari iure gaudet. Tertio, quia dicitur vtilitate publica ſuadente, & iſtud magis facit, quia iſta eſt cauſa motiua ad legitimandum: nam ſiquis eſt legitimus, ſiue vtilitas publica ſuadeat, ſiue non, debet haberi, vt legitimus, & iſti non reputantur legitimi, niſi ſuadente publica vtilitate: ergo non erant legitimi, ſed legitimantur beneficio iuris ſuperueniente fide, ſicut ſiquis non coniugatus ex ſoluta ſuſcepit filios ſunt illegitimi, ſi autem cum ea poſtea contrahat ſuperueniente matrimonio efficiuntur legitimi. eod. titu. cap. tanta eſt vis. Quarto, quia dicitur: Qui in ſecundo, vel tertio, vel vlteriori gradu ſecundum eorum opinionem matrimoniali contraxerunt affectu: & ita vides, quod non erat ibi verum matrimonium, ſed ſolum ſecundum eorum opinionem, ergo neque licebit manere ſine diſpenſatione. Quinto, quia dicit ibi Glo. talis opinio non legitimat, ſed legitimandi occaſionem præſtat, ergo non erant legitimi, ſed legitimantur à beneficio iuris, & ita inter eos non fuerat matrimonium.

E

An proles nata de conuerſis copulatis in gradibus prohibitis ſit legitima.

QVÆST. CLXX.

DICENDVM, quod quandocunque inter infideles contractum eſt matrimonium, quod inter eos tenuit, & fuit legitimum, proles inde nata legitima fuit inter eos, & ideo per conuerſionem, neque legitimantur, neque legitimatione indigent cum iam legitimi eſſent, ſicut ſi prius fuit matrimonium non ſoluitur per conuerſionem ad fidem, neque etiam de nouo firmatur, ſed manet ſicut prius erat, & tamen inter infideles, qui contraxerunt in gradibus vetitis conſtitutione canonica fuit verum matrimonium, quando contraxerunt, & quamdiu erant infideles, de conſan. &

F

affin.

A

ſſiui. c. de infidelibus: ergo & poſtea manet. 10. cap. & de diuort. c. quanto, & cap. gaudemus. Et quia ex matrimonio legitimo efficitur proles legitima, neceſſe eſt prolem inde natam eſſe legitimam, & quando ad fidem redierint tam parentes, quam filii non legitimari, ſed legitimos iam exiſtere. Cum autem arguebatur, proles nata de tali copula non erat legitima, ſed poſtea legitimabatur, ergo non erat matrimonium: conceditur argumentum, ſed falſum eſt antecedens: nam non legitimatur de nouo proles illa. Ad decretalem illam dicendum, quod poteſt dupliciter intelligi. Vno modo de matrimonio contracto in gradibus vetitis apud nos: alio modo de matrimonio contracto cum repudiatis, vel cum pluribus. In primo caſu eſt proles ipſo iure legitima, quia naſcitur de legitimo matrimonio, & non legitimatur beneficio iuris. In ſecundo caſu non eſt legitima, ſed ſuadente vtilitate publica legitimatur beneficio iuris. Circa quod conſiderandum quod iſtud. cap. gaudemus. eſt pars alterius. cap. gaudemus. de diuor. & alterius gaudemus. de conuerſi. coniu. vt patet ex ſupraſcriptionibus eorum: ideo iſtud eſt exponendum iuxta ſenſum illius. cap. gaudemus. de diuor. vbi ponuntur tres caſus dubitabiles de matrimonio infidelium, an ſic copulati debeant manere poſt conuerſionem ad fidem. Primus eſt ſi infideles contraxerint in ſecundo, tertio, vel vlteriori gradu, qui gradus ſunt apud nos vetiti conſtitutione canonica, & in hoc reſpondetur ibi, quod licite & libere manebunt copulati ſignificando, quod ſi matrimonium verum fuerit ante conuerſionem, quod per baptiſmum non diſſoluitur. Secundus caſus eſt, quando infidelis habet ſimul multas vxores, & conuertuntur omnes, an manebit cum omnibus illis, & reſpondetur quod non, quia non potuit tenere matrimonium cum omnibus, ſed cum vna tantum: & ideo illam ſolam habebit in conuerſione. Tertius eſt, quando quis infidelis habens vxorem legitimam repudiauit eam, & accepit aliam, de qua ſuſcepit filios, & conuertuntur ambo ad fidem, an manere ſimul poterunt. Et reſpondetur, quod non quamdiu vixerit repudiata, quia illa eſt legitima vxor, niſi illa renuat cohabitare conuerſo, aut non ſine contumelia creatoris, aut vt eum pertrahat ad mortale peccatum. In primo caſu horum eſt matrimonium verum, de diuor. cap. quanto: ideo proles inde nata ipſo iure eſt legitima, neque indiget alia legitimatione, & in iſto caſu non intelligitur. c. illud gaudemus. In ſecundo autem caſu, & tertio matrimonium non tenuit, ſed fuit adulterium, ideo proles inde nata erat illegitima, & tamen in fauorem fidei legitimatur per conuerſionem ad fidem ipſo iure, & hoc eſt verum, quod fit legitimatio ſuadente publica vtilitate, id eſt, fauore fidei: quia ſi non iudicarentur legitimi illi, qui prius inter infideles reputabantur legitimi, diſtraherentur à conuerſione ne putarentur deterioris conditionis, & non eſt mirandum, quod hoc concedatur conuerſis ad fidem, cum etiam non conuerſis maiora concedantur, ſcilicet quod ſiquis ex concubina genuit filios, per ſubſequens matrimonium cum eadem efficiuntur illi legitimi. eo. ti. c. tanta. Sed conſiderandum, quod

C

licet fauore fidei reputentur legitimi, qui non erant: non tamen reputabuntur, niſi illi, qui tales eſſe credebantur dum infideles eſſent: nam in illis duobus caſibus putatur inter infideles eſſe matrimonium, ſcilicet ſi vnus accipiat plures vxores, quia talis eſt conſuetudo Paganorum in cap. gaudemus. etiam repudiata vxore accipere aliam licitum reputatur non ſolum ſecundum Paganos, ſed etiam apud Iudæos, ideo & prolem inde natam putant legitimam, quia de matrimoniis veris non poteſt eſſe, niſi proles legitima. Si tamen infideles ſuſcipiant proles, quæ ſecundum eos non reputentur legitimæ, vt ſi de concubinis, vel ex illis, cum quibus ſecundum eos contrahere non licet, non legitimabuntur in conuerſione ad fidem. Et patet, quia iſtud ponderatur in alleg. ca. gaudemus, ſcilicet qui in ſecundo, vel tertio, vel vlteriori gradu ſecundum opinionem illorum matrimoniali contraxerunt affectu: ergo illa proles infidelium, quæ per aduentum fidei debet legitima reputari, debet eſſe nata de matrimonio, aut vero, aut credito, ſecundum intentionem eorum, qui contrahunt, alias ſemper manebit illegitima.

B

De legitimatione prolis priuilegium in cuius fauorem detur.

QVÆST. CLXXI.

D

SED obiicietur, quod ſit inconueniens, quia ſic maior fauor ſeruaretur eis, qui non conuertuntur, quam eis, qui conuertuntur, cum inter infideles legitimi efficiantur non nati ex matrimonio ſuperueniente matrimonio in alleg. cap. tanta, & inter infideles non legitimantur, niſi ex matrimonio nati. Dici poteſt vno modo, quod iſtud priuilegium, quod fidelibus conceditur de legitimando prolem illegitimam datur in fauorem matrimonii, & item extenditur ad infideles per conuerſionem: nam ſi infidelis genuit filios ex concubina, & poſtea contrahit cum ea, erunt illegitimi, quando conuerſi fuerint, idem ſi in infidelitate geniti eſſent illi ex concubina, & poſt conuerſionem acciperet eam in vxorē vir ille, legitimarentur filii, ſi tamen infidelis exiſtens ex concubina prolem gignat, & cum ea contrahat poſtea manens in infidelitate, non legitimatur proles. Et ratio eſt, quia beneficium illius cap. tanta, non extenditur ad infideles: cauſa eſt, quia ſicut qui ſentit onus debet ſentire emolumentum: ita qui non ſentit onus non debet ſentire emolumentum, ſed infideles non ſuſtinent onus conſtitutionum canonicarum de matrimoniis, nam conſtitutionibus canonicis non arctantur in cap. gaudemus. de diuor. ergo neque participabunt in emolumentis, vel beneficiis earundem conſtitutionum. ſed legitimatio illegitimæ prolis ſuperueniente matrimonio eſt beneficium illius conſtitutionis canonicæ tanta. ergo non participabunt infideles hoc beneficio. Aliter poteſt dici ad argumentum principale, quod maior eſt fauor fidei, quam matrimonii: nam ſeruatur in conuerſione ad fidem illud, quod in ſuperuenienti matrimonio: nam illi qui non ſunt legitimi, neque ex matrimonio nati ſunt legitimi in conuerſione, quia natus de ſecunda vxore poſt repudiatam primam illa viuente non naſcitur de matrimonio, & tamen legitimatur per conuerſionem, ſimiliter nati de pluribus vxoribus ſimul habitis ab eodem viro non naſcuntur de matrimonio, & tamen legitimi ſunt ſecundum ſenſum ſupra datum. Secundo & præcipue, quia aliquid fit, quod non eſt inter infideles: ſi quis non coniugatus accipiat prolem de ſoluta, legitimatur illa per ſequens matrimonium cum eadem, ſi tamen ille ſit coniugatus, & viuente coniuge prolem ſuſcipiat de ſoluta, cum qua contrahat, mortua vxore non legitimatur proles. eo. cap. tanta. Eodem modo ſi non eſſet coniugatus, & de coniugata acciperet prolem, cum qua mortuo viro illius contraheret, non efficeretur proles legitima, & tamen inter infideles iſtud ſit ſuperueniente fide, vt ſi quis habebat multas in vxores ſimul, aliquæ illarum erant non vxores, & tamen omnium legitimantur proles. Idem ſiquis repudiata legitima accepit aliam, vel repudiatam ab alio accepit, & habuit inde prolem, in omnibus his caſibus legitimatur proles, & tamen in omnibus his caſibus accipitur proles de vxore aliena, vel coniugatus gignit ex non ſua: ergo maior fauor eſt hic, quam inter fideles per beneficium illius capit. tanta.

E

F

Sed poteſt obiici, quod non ſit hic maius, quam inter fideles: nam iſtud prouenit propter ignorantiam, quia infideles putant eſſe in his caſibus mattimonium, & ideo conſequenter prolem legitimam, ſi autem acciperent prolem, quæ apud eos putaretur non legitima, non legitimaretur per conuerſionem, vt ſupra dictum eſt. Ignorantia tamen etiam inter fideles facit prolem legitimam, vt ſi aliqui contraxerunt in gradu affinitatis, vel conſanguinitatis vetito neſcientes, vel aliquis putans mortuam vxorem veriſimiliter contraxit cum alia, & in ſimilibus, in quibus poteſt interuenire error, licet matrimonium non ſit proles inde nata reputatur legitima, qui filii ſunt legi. c. ex tenore, quod pro tunc reputabatur illud eſſe matrimonium. 34. q. 2. cum per bellicam. Sed diceretur, quod non eſt idem, ſed ſemper maior fauor ex parte infidelium conuerſorum, quia in infidelibus eſt error iuris in caſibus dictis: in ipſis autem fidelibus in caſibus datis eſt error facti, error autem iuris non excuſat, error vero facti excuſat, & tamen in errore iuris legitimatur proles conuerſorum, ergo maior fauor eis datur.

A Dici potest, quod non est verum, quod non est iste in infidelibus error iuris, sed potius facti, cum secundum statum illorum non censeatur illud ius, vel si dicamus, quod illud est ius, & ideo ignorant ius: dicendum quod est error inuincibilis pro illo statu, cum cognitio huius iuris dependeat ex cognitione fidei, qua non habita, non possunt scire se errare, ideo quantum ad hoc excusantur, & iudicatur proles legitima. Potest igitur dici, quod primum dicebatur, scilicet quod disparata sunt priuilegia illarum duarum constitutionem, scilicet cap. tanta, & cap. gaudemus, & vtraque gaudent infideles in conuersione secundum modum supra catum, ideo maior est fauor conuersionis ad fidem, quam matrimonium.

Ex prædictis apparet, quod si infideles contrahant solum in gradibus inter nos vetitis non legitimatur proles sua per aduentum ad fidem, sed prius erat legitima ipso iure. Si autem infidelis simul multas habuerit vxores, aut contraxerit cum repudiata ab alio, vel ipse repudiata legitima contraxerit cum alia ea viuente, proles hinc natæ sunt illegitimæ, & per aduentum ad fidem legitimantur beneficio canonis illius gaudemus, & hoc in fauorem fidei. Istud tenet Glo. eiusdem cap. gaudemus, sic & doctores Iuristæ.

B *Intentionem, & verum intellectum cap. gaudemus exprimit, & argumenta superiora solut.*

QVÆST. CLXXII.

DICENDVM autem, quod istud est verum sine dubio, & tamen non videtur ista esse intentio illius capit. gaudemus, quod distinguantur isti casus, sed quod in primo casu, scilicet quando infideles contrahunt in gradibus à canone vetitis, & hoc patet ex litera, quia ad exprimendum illum sensum deberet litera esse generalis, vt nullus casus in ea exprimeretur, sed diceretur prolem de infidelium coniunctionibus natam, cum secundum ipsorum opinionem matrimoniali contraxerint affectu post fidem receptam vtilitate publica suadente legitimam volumus reputari, & tunc comprehenderentur omnes casus, in quibus infideles matrimonio inter eos credito prolem suscipiunt, sed dicitur prolem de infidelium coniunctionibus natam cum secundo, vel tertio, vel vlteriori gradu secundum illorum opinionem matrimoniali contraxerunt affectu, legitimam volumus reputari, ergo videtur quod ad illum casum, quo in his gradibus contrahitur, extendatur dispositio huius cap. gaudemus.

Est dicendum, quod præcedentia vera sunt, quod in omnibus tribus casibus supra positis proles infidelium sit legitima, in primo ipso iure, in aliis duobus per beneficium huius capit. gaudemus, eo modo, quo doctores illud intelligunt, & bene, licet litera de solo primo casu in cortice sonare videatur, accipiendo tamen literam eo modo, quo iacet

C *Ad primum argumetũ.* dicendum, quod non concludunt argumenta facta supra quæstion. 169. Ad primum dicendum, quod verba ibi posita sonant in dispensationem, & tamen non est dispensatiua legitimatio, sed ipso iure legitima est talis proles. vtitur tamen Papa ibi illis verbis non ad signandum, id quod vere fit, sed ad ostendendum id, quod nobis fieri videtur: nam nos si in talibus gradibus contraxissemus, non posset inde nata proles esse legitima, nisi legitimaretur. Cum igitur infideles transeant in nostrum ritum, videtur quod idem de eis debebat iudicari, & sic dicitur volumus legitimam reputari, non quidem legitimam faciendo, sed legitimam ostendendo eis, qui de hoc dubitare rationabiliter poterant. si tamen acciperetur in duobus secundis casibus bene diceretur volumus, quia per hoc legitimaretur cum non esset ipso iure legitima.

Ad secundũ argumetũ. Ad secundum dicendum, quod reputari est verbum iuris, & signat id, quod ius confert, etiam si natura non contulisset, & est, quod non legitimus habeatur pro legitimo, vt si non sit legitimus quantum ad veritatem, & habeatur, vt legitimus quantum ad iura legitimorum, & hic proprie accipitur quantum ad duos casus vltimos, in quibus non est proles legitima, & legitimatur beneficio iuris, quod est legitimam reputari. Accipiendo quantum ad primum sensum, ve. casum per hoc verbum reputari tollitur dubium, & non confertur ius, sed dubitatur, à fidelibus an tales deberent haberi, vt legitimi, & respondetur, quod sic, scilicet, quia ipso iure sunt legitimi cum de legitimo sint matrimonio nati, ideo vt legitimi habebuntur. Ad tertium dicendum, quod istud maxime signat legitimationem cum dicitur vtilitate publica suadente, quia est causa motiua ad concedendum hoc, & ideo accipitur melius in secundo, & tertio casibus, in quibus non erat proles ipso iure legitima, quia, non de matrimonio nata, ideo legitimatione eget quam æquum est dari in fauorem fidei, & hoc est suadere vtilitatem publicam, scilicet vt facilius conuertantur.

D *Ad tertium argumetũ.*

Et tamen dico, quod adhuc in primo casu potest hoc accipi: nam licet esset matrimonium, & ideo ipso iure proles inde nata esset legitima, vtitur Papa his verbis quantum ad nos: nam secundum nostram consuetudinem non poterat talis proles ipso iure legitima esse, sed ex beneficio iuris, & quia conuersi debent nobiscum eundem modum viuendi habere, sicut fidem eandem acceperunt, videtur etiam quod inter eos non poterat talis proles esse legitima, nisi legitimaretur, & ad satisfaciendum, vel condescendendum huic modo credendi, dicitur quod reputatur legitima suadente vtilitate publica, id est, conuersione ad fidem. Et patet hoc, nam etiam in his quæ ipso iure talia sunt significat Papa aliquid concedere in fauorem fidei, sicut de diuor. cap. gaudemus, vbi est iste idem casus, quia illa decretalis, & ista sunt eadem. Simile ponitur, scilicet, quod matrimonium sit verum, quod contrahitur inter infideles in gradu secundo, tertio, & vlterioribus, & quod non potest per aduentum fidei dissolui, & tamen dicitur, quod in fauorem fidei permittuntur tales copulati, cum dicitur, & in præmissis gradibus à paganis matrimonium, quo ad eos licite sit contractum, qui constitutionibus canonicis non arctantur. In fauorem præsertim Christianæ religionis, & fidei, à cuius perceptione per vxores se deseri timentes, viri possunt facile reuocari: fideles huiusmodi matrimonialiter copulati libere possunt, & licite remanere coniuncti, cum per sacramentum baptismi non soluantur coniugia, sed crimina dimittantur. Nam hic multa sunt, quæ significant matrimonium de se esse legitimum, vt cum dicitur, quod licite est contractum ab illis, qui in illis gradibus non impediuntur contrahere, vtpote nulla constitutione canonica arctante eos. Etiam quod est matrimonium legitimum concluditur ibi, quia possunt licite, & libere remanere copulati, quod significat ipso iure licere, & non per dispensationem, vel fauorem aliquem. Et quod plus est, quia non solum licite tales manent iure suo copulati, immo nullus potest eos separare, cum dicatur, quod per baptismum tollantur crimina, & non coniugia, & tamen cum his omnibus addidit, quasi rem impertinentem, immo potius aduersam, quod in fauorem fidei præsertim hoc permittitur, vel fit: & tamen certum est, quod hic nullus fauor erat necessarius. Sed dicendum est, quod his verbis vtitur Papa ad significandum, quod etiam solus fauor fidei faceret, quod manerent copulati isti conuersi, si aliæ causæ sufficientes non occurrerent, & tamen occurrunt, ideo non est multum necessarius ibi fauor fidei: in præsenti autem, ita est quantum ad istum casum, quia cum matrimonium verum sit inter infideles est proles ipso iure legitima, & ideo in conuersione non indiget legitimatione aliqua, & tamen si indigeret legitimatione, decerneret eam legitimam per conuersionem suadente æquitate, vel vtilitate publica.

E

F *Ad quartum argumentum quæstionis 169.*

QVÆST. CLXXIII.

AD quartum dicendum, quod matrimonium inter infideles verum, & legitimum est, cum contrahitur in secundo, & tertio, & vlterioribus gradibus, & ideo proles inde nata legitima est. Cum autem dicitur secundum eorum opinionem: dicendum quod istud nihil minuit de veritate matrimonii. Nam vere contrahitur ma-

A

trimonium inter infideles, de diuor. capit. quanto. & in istis gradibus, scilicet secundo, & tertio, si contrahatur inter eos est verum, & licitum matrimonium. eodem titulo. capitul. gaudemus. vbi primum dicitur: vtrum Pagani vxores accipientes in secundo, vel tertio, vel vlteriori gradu sibi coniunctas, sic coniuncti debeant post conuersionem suam remanere, vel ab inuicem separari, & postea additur, & in præmissis gradibus à Paganis licite sit contractum, qui constitutionibus canonicis non arctantur. & ita ostenditur, quod ibi sit legitimum matrimonium, non solum quantum ad opinionem infidelium, sed etiam quantum ad veritatem, cum ostendatur ibi causa huius veritatis, scilicet, quod infideles non arctantur constitutionibus canonicis, & ideo illis non obstantibus, ita licite contrahunt in his gradibus, ac si nullo modo essent vetiti, & tamen si nullo modo essent vetiti, tam apud nos, quam apud eos in his gradibus esset legitimum matrimonium. Ergo cum apud eos non sint vetiti, quia constitutionibus canonicis non arctantur, erit vere legitimum matrimonium, vnde non dicetur, quod sit matrimonium secundum eorum opinionem, quasi non sit secundum veritatem: immo est secundum veritatem.

Sed quia dicitur ibi, quod secundum ipsorum opinionem matrimonialiter contraxerunt, est considerandum, quod aliquando infideles contrahunt secundum veritatem, aliquando secundum eorum opinionem. Primum est, quando contrahunt in gradibus, in quibus nos contrahimus: nam nulli homini illicitum est contrahere in gradibus, in quibus fideles contrahunt eo, quod fideles in pluribus gradibus abstinent, quam infideles, vnde matrimonium, quod apud nos reputatur legitime contractum, reputabitur à fortiori inter omnes alias gentes. Etiam contrahunt infideles licite, ac legitime quando contrahunt in gradibus permissis secundum leges suas, aut consuetudines, etiam si apud nos illiciti sint, sicut quando Iudæi contrahunt in secundo, & tertio, & quarto gradibus, qui secundum legem Moysi, & leges Paganorum liciti sunt ad contrahendum, & est tunc matrimonium legitimum, & verum non solum quantum ad eorum opinionem, sed etiam quantum ad nostram, & quantum ad veritatem, nam nos asserimus tale matrimonium inter eos valere quamuis inter nos non valeret, & ita accipitur, de diuor. capit. gaudemus. Aliquando est matrimonium secundum opinionem infidelium, & non est secundum veritatem, vt quando infidelis accipit multas in vxores, nam putat omnes esse vxores, & filii omnium reputantur legitimi, ac si essent vere vxores, & tamen non sunt, quia non potest matrimonium contrahi cum multis simul cum sit contra CHRISTI sententiam: etiam si repudiet infidelis vxorem, & aliam accipiat, putat esse matrimonium cum illa, & quæ cum repudiatur contrahit, putat esse matrimonium, quia leges suæ, & consuetudines hoc habent, & tamen non est hoc matrimonium, secundum veritatem,
C sed adulterium, vt colligitur Matth. 5. & 19. cap. & de diuor. cap. gaudemus.

Cum autem dicitur extra qui filii sint legi. capit. gaudemus. de infidelibus, quod secundum eorum opinionem in secundo, tertio, & in vlteriori gradu matrimonialiter contraxerunt, non est accipiendum in isto secundo modo, quia tunc nequaquam esset matrimonium inter eos, sed ipsi solum per errorem putarent, & tamen in illo casu verum est matrimonium, quia isti non arctantur constitutionibus canonicis. de diuor. cap. gaudemus. Ideo dicendum, quod accipitur secundum eorum opinionem, id est, secundum eos, vel eorum consuetudinem, scilicet quantum ad eos tenet matrimonium, & tamen quantum ad nos non teneret, id est, si inter nos taliter contraheretur matrimonium, & hoc apparet, quia vt dictum est vtrunque. cap. gaudemus. est idem: ideo verba vnius debent intelligi per verba alterius, sed in cap. gaudemus. de diuor. dicitur & in præmissis gradibus, scilicet secundo, tertio, & quarto à Paganis, quo ad eos matrimonium licite sit contractum, qui constitutionibus canonicis non arctantur, id est, quantum ad eos, vel inter eos tale matrimonium tenet, quia non sunt eis illi gradus vetiti, cum non arctentur constitutionibus canonicis, & inter nos, scilicet non teneret, quia isti gradus sunt vetiti constitutionibus canonicis, quibus nos arctamur. Ergo cum in cap. gaudemus. qui filii sint legi. dicitur secundum eorum opinionem matrimoniali contraxerunt affectu, est intelligendum, id est, quantum ad eos, vel secundum eos, scilicet ipsi potuerunt in talibus gradibus contrahere, & nos non possumus. D

Ad quintam rationem dicendum vno modo, quod dictum Glo. non est per assertionem, sed in argumentum, quia postea ibidem declarat, quod illi nati de infidelibus ipso iure sunt legitimi, & ita non legitimantur, nec illa opinio præstat eis occasionem legitimandi. Alio modo potest dici, quod Glo. non loquitur specialiter in isto casu. capit. gaudemus. sed generaliter, scilicet quod opinio de matrimonio non facit legitimam prolem, quando matrimonium non est verum, sed beneficio iuris reputatur legitima, vt eodem titul. cap. ex tenore, & tale est quantum ad proles natas de matrimoniis reputatis ab infidelibus, quæ non sunt vera matrimonia, vt quando habet infidelis multas in vxores, aut quando repudiata legitima contrahit cum alia, vel alius cum repudiata: nam in his omnibus putant infideles esse matrimonium, & non est de diuor. cap. gaudemus: ideo nec proles est legitima, & tamen ista eorum ignorantia, vel error præstat occasionem legitimandi prolem, & legitimatur beneficio iuris per conuersionem ad fidem, vt colligitur ex eodem capit. gaudemus, qui filii sunt legitimi secundum verum intellectum Glo. & doctorum. *Adv. argument. q. 169.*

E

Quid requiratur, vt matrimonium infidelium sit legitimum.

QVÆST. CLXXIV.

EX præcedentibus autem colligitur, quod ad hoc quod sit matrimonium licite contractum & legitimum inter infideles, non requiritur, nisi quod contrahant secundum suas leges, aut consuetudines, & non requiritur, quod Pagani contrahant in gradibus licitis secundum legem Moysi, sed solum quod sint liciti secundum leges ipsorum Paganorum: vnde si taliter fuerint copulati, etiam si in aliquo gradu prohibito inter Iudæos, iudicabitur eorum matrimonium legitimum, & si conuertantur permittentur ab Ecclesia manere copulati in illo gradu, quia sicut Pagani non arctantur constitutionibus canonicis: & ideo licite contrahunt in secundo, tertio, quarto gradibus, in quibus non licet nobis contrahere, de diuor. capit. gaudemus, ita non arctantur lege Moysi: ideo licebit eis contrahere in gradibus vetitis lege Moysi, nisi sint vetiti lege Christi, vel lege naturæ, quæ omnes obligat, sed lex Christi nihil de gradibus dixit, ergo solum attendendum est an sit aliquis gradus vetitus iure naturæ, quia in illo non tenebit matrimonium, nec permitteretur copulatio. *Lex Christi nihil dixit de gradibus matrimonii.*

F

Ex hoc etiam aliud infertur, scilicet, quod quomodocunque matrimonium tenuerit inter infideles si conuertantur ad fidem, manebunt sic copulati, quia baptismus non soluit coniugia, sed crimina tollit in alleg. cap. gaudemus: cum ergo prius tenuisset matrimonium inter infideles, tenebit etiam post conuersionem. *Gradus matrimonii non computantur inter ascendentes, & descendentes, sed solum inter transuersales.*

An infideles coniuges conuersi ad fidem permittantur manere copulati in quocunque casu, si contraxerant secundum leges, & consuetudines patriæ suæ.

QVÆST. CLXXV.

SED quæretur an in omni casu infideles coniuges conuersi ad fidem permittantur manere copulati. Dubium autem est, quia interdum copulantur in gradibus propin-

A quiſſimis. Dicendum, quod aut matrimonium eſt contractum intra gradus conceſſos Iudæis, aut extra, ſi in gradibus illis, non eſt dubitatio aliqua, quin maneant licite copulati, quia certum eſt, quod matrimonium potuit tenere, cum Deus hos gradus Iudæis conceſſerit, & conceſſum ab eo licitum eſt. Aut contrahitur extra illos gradus, & tunc aut contrahitur inter aſcendentes, & deſcendentes, vt ſi filius cum matre contrahat, vel pater cum filia, nepos cum auia, auus cum nepte: nam iſti non computantur in gradu aliquo, cum ſint aſcendentes, & deſcendentes, & gradus ſolum computentur inter tranſuerſales 35. quæſtion. 5. capit. ad ſedem: aut contrahitur in aliquo gradu, vtpote in primo, ſcilicet inter fratrem, & ſororem, aut in quocunque gradu affinitatis. Si primo modo, dicendum quod non permittentur copulati taliter contrahentes poſt conuerſionem, quia iſtud non eſt matrimonium, ſed inceſtus & flagitium, ſi autem obiiciatur, quod fuit matrimonium legitimum, quod contraxerint ſecundum mores patriæ ſuæ: & non requiritur aliud ad hoc, quod matrimonium ſit legitimum.

Infideles ſi cõtrahũt inter aſcendentes, & deſcendẽtes cõuerſi ad fidẽ non ſeparãtur ſed manere copulati

Dicendum, quod non permittuntur manere copulati, quia matrimonium iſtud cum contractum fuit, non tenuit: nam ſi tunc tenuiſſet infallibiliter diceretur poſtea tenere, cum baptiſmus non ſoluat coniugia, & conſequenter permitterentur copulati manere, & quia nemo diſiungere poteſt, quos Deus coniunxit, ſed non tenuit iſtud matrimoniũ, quando contractum eſt, quia non fuit legitime contractum. Et quando obiicitur, quod fuit ſecundum leges, aut conſuetudines patriæ.

B Dicendum, quod ſi contra legem, aut conſuetudinem patriæ contractum eſſet, in quocunque gradu contraheretur, reputaretur illegitimum, & tamen ſi ſecundum legem, aut conſuetudinem patriæ in tali gradu contractum eſt, aut cum tali perſona, non potuit legitimum fieri, eo quod non fuit vere contractum per legem, vel conſuetudinem patriæ: nam neque lex, neque conſuetudo eſſe poteſt contra ius naturale. Nam ſeipſum negat, qui contra ius naturale agit, & quicquid conſtituatur contra ius naturale non meretur nomen legis, ſed vocatur ſecundum Ariſtotel. libr. 5. Ethicor. apoſtediaſimenos, id eſt, lex carens ratione, & ita non eſt lex.

Semiramis non excuſatur de matrimonio ei filio ſ. ipſius lege. Cõſuetudo cõtra ius naturæ eſt corrupte la.

C Et ita quando Semiramis regina Aſſyriorum conſtituit licere mulieribus accipere filios in viros, non fuit illa lex, ſed nefas: & ideo non excuſabatur contractus per talem legem, ſicut ſi ſtatueretur, quod liceret cuilibet cognoſcere vxorem alterius, aut inferre ei vim: nulla enim lex efficere hoc poſſet iuſtum, ſimiliter, neque conſuetudo hoc efficere poteſt, quia maior eſt auctoritas legis, quam conſuetudinis, cum conſuetudo ſuccedat legi, & pro lege accipiatur quando lex deeſt, cum ipſa ſit legum interpres, de conſue. cap. cum dilectus: & tamen lex non valet contra legem naturæ: ergo multominus conſuetudo. immo ſi aliqua fuerit conſuetudo contra ius naturæ non vocabitur conſuetudo, ſed corruptela. eod. capit. cum tanto, & quanto diuturno tempore fuerit obſeruata, tanto deterius erit, quia tanto maius peccatum generabit. eod. cap. & de conſan. & affini. capit. non debet: ergo talis lex reputatur, vt non lex, & conſuetudo reputatur, vt non conſuetudo, vnde manet, quod talis contractus ſit factus ſine auctoritate legis, & conſuetudinis: & iam ſit illegitimus, & conſequenter non debeant permitti taliter contrahentes cum ad fidem conuerſi fuerint: nam ſi legem, aut conſuetudinem vocamus omne, quod populus aliquis in vſum deduxit, & conſenſu communi approbatur, ſequentur inconuenientia: nam diceremus tunc licitum eſſe Sodomiticum vitium, cum apud quoſdam barbaros pro malo non reputetur, & æqualiter licere iudicetur virum tangere, & fœminam cognoſcere, ſimiliter ſcimus barbarorum Æthiopumque multos eſſe, qui matrimonio non vtantur, ſed omnibus mulieribus indifferenter miſceantur ſine vllo fœdere coniugali, vt ſunt Garamantes, ſicut aſſerit Solinus in Poliſtor. cap. de Æthiopibus, & tamen ſi tales conuerterentur ad fidem, non permitterentur eis commiſceri omnibus, ſed cogerentur matrimoniis vti. Sic autem eſt de quacunque lege, vel conſuetudine, quæ inter aſcendentes, & deſcendentes matrimonia conſtituit: nam non eſt lex, ſed abuſus, cum ſit contra ius naturæ, ſecundum quam debetur aliqua reuerentia cognationi, quæ tamen tota abolebitur, ſi concedamus inter aſcendentes, & deſcendentes fieri matrimonia. D

Infideles ſi contrahant cum perſonis vetitis in lege Moyſi propter affinitatem, vt ſocrus cum nuru, &cæt. ſecundum conſuetudinem patriæ ſuæ conuerſi ad fidem non ſeparabuntur, ſed matrimonium cenſebitur legitimum.

QVÆST. CLXXVI.

SI autem infideles copulati fuerint ſecundum legem, aut conſuetudinem terræ ſuæ in aliquo gradu conſanguinitatis, aut affinitatis, dicendum quod ſolum manet dubium de primo gradu, ſcilicet inter fratrem, & ſororem: nam cæteri gradus conſanguinitatis permiſſi ſunt ad contrahendum in lege Moyſi, & ideo etiam in aliis gentibus poterant eſſe liciti. Sed quid de gradibus affinitatis? Dicendum, quod de affinitate minus dubium eſt, quia affinitatis gradus non ſunt vetiti, niſi propter conſanguinitatem, ſicut dicit Aug. & habetur 35. quæſtion. 3. cap. ſi vir, ſcilicet ſi vir, & vxor non iam duo, ſed vna caro ſunt, non aliter nurus eſt deputanda, quam filia, & ideo ſi conſuetudo ſit, vel lex apud aliquos infideles matrimonium contrahi cum omnibus perſonis vetitis in lege Moyſi propter affinitatem, vel cum pluribus earum, non videtur eſſe contra ius naturæ: ideo poteſt tenere talis lex, aut conſuetudo, & conſequenter matrimonium contractum cum talibus iudicabitur legitimum, ideo in conuerſione non ſeparabuntur, ſed licebit eos manere copulatos. E

De primo gradu conſanguinitatis, id eſt, fratre, & ſorore videtur eſſe dubium an poſſit per legem, vel conſuetudinem eſſe licitum, & videtur dicendum, quod ſi aliqui infideles taliter copulati conuerterentur ad fidem, inter quos conſuetum eſſet ſic copulari, non deberet dirimi matrimonium, quia potuit eſſe legitimum, cum ſit contractum iuxta mores patriæ. Neceſt mirandum talem legem eſſe apud infideles aliquos, cum etiam apud Romanos, qui inter omnes Gentiles, maxime ratione vtebantur, & politia, talis lex eſſet, quæ diu obſeruata eſt, & vſque ad tempora Gregorii aliqualiter manebat, ſic dicit Gregorius, & habetur 35. q. 3. cap. quædam lex ſcilicet, quædam lex Romana permittit, vt ſiue frater, & ſoror, ſeu duorum fratrum germanorum, ſeu duarum ſororum filius, & filia miſceantur.

De infidelibus certum eſt, quod non tenentur conſtitutione canonica de gradibus noſtris, de diuor. capit. gaudemus. Neque etiam lege Moyſi, quia illa neminem nunc obligat, & quando tenebat ſolos Iudæos obligabat, ſed ſola lege naturæ, & lege Chriſti, lex Chriſti hoc non vetat: de lege naturæ eſt dubium an ſit contra eam. Et videtur dicendum, quod non. Primo, quia Deus in principio ſæculi fecit copulationem de fratre, & ſorore, nam filii Adæ inter ſe miſcebantur cum nulli alii eſſent, tamen ſi hoc ſecundum ſe eſſet illicitum, inſtituiſſet Deus aliter genus humanum, ſcilicet in pluribus indiuiduis, vt non contraherent fratres, vt ſupra dictum eſt, & tamen non fecit, ideo ſignificauit non eſſe ſecundum ſe malum. F

Secundo patet, & efficacius, quia quando Gregorius voluit prohibere talem copulationem nõ dixit, quod erat contra naturam, quod tamen diceret, vt eſſet dictum ſuum firmius, & manifeſtiorem iuſtitiam contineret, & tamen non dixit, ſed ſolum quod ex talibus copulationibus paucæ proles proueniebant, ſcilicet, ſed experimento didicimus ex tali coniugio prolem non poſſe ſuccreſcere, ergo non ſignificauit eſſe contra naturam, & ita non erit illicitum infidelibus, quibus talis eſt conſuetudo coniungi in his gradibus. Niſi quis dicat, quod Gregorius ſignificauit aperte iſtam copulationem eſſe contra ius naturæ, & contra Dei voluntatem inquantum dixit experimento didicimus ex tali coniugio prolem non poſſe ſuccreſcere, ſcilicet Deus maledixit huic copulæ, & illud in effectu oſtendit inquantum non permittit inde creſcere prolem, ſicut quando maledixit ficulneæ, ait nunquam ex te naſcatur fructus in ſempiternum, Matth. 21. &

Mar. 11. cap. sed dicendum, quod non stat, quia ibi loquitur Gregorius de coniugio primi, & secundi gradus, scilicet fratris, & sororis, & filiorum duorum fratrum, & tamen secundus gradus in veteri testamento erat à Deo permissus, & licitus iudicatus: ideo non erat contra voluntatem, neque talis copulatio maledicta: voluit tamen Gregorius dicere, quod illa copulatio non erat multum honesta: maxime in nouo testamento, ideo quod non liceret Christianis contrahere in his gradibus. Sed dicendum, quod licet inter aliquos Gentiles istud licebat communiter inter alios erat illicitum, & legibus vetabatur, sic inducit Ouidius, libr. 9. Metaph. in verbis Biblidis amantis fratrem suum Caunum. vbi omnia se habere dicebat, nisi quod Caunus erat frater suus: nam ex hoc dicit scelus esse illi iungi, si tamen inter aliquos Paganos esset consuetudo, vel lex quod coniungerentur fratres, si ad fidem conuerterentur, videtur quod erant permittendi sic manere, quia matrimonium inter eos à principio tenuerat, quod per baptismum non dissoluebatur.

Quare leges seculares sanctorum Imperatorum non permiserunt Iudæos, & alios infideles contrahere secundum legem Moysi, scilicet in 2. 3. & 4. gradu. Tamen leges canonicæ, scilicet Rom. Ecclesiæ permiserunt. Et de causa istarum legum, & an fuit æquius permittere, quam vetare.

QVÆST. CLXXVII.

OCCASIONE autem præcedentium adhuc est aduertendum, quod cum de diuor. c. gaudemus, & de consan. & affinit. de infidelibus, quod si infideles copulati in secundo, tertio, & vlteriori gradu ad fidem conuertantur permittuntur sic copulati, non est intelligendum, quod hoc dicitur quasi Ecclesia approbet per hoc legem Moysi, in qua ponuntur isti gradus, in quibus liceat contrahere, quia lex Moysi iam transiit, id est, cessauit: ideo nemo tenetur ad obseruantiam eius, neque ipsi Iudæi, qui in ea viuunt immo obseruatio eius est iam mortifera, quia qui in lege putat se iustificari, non habet partem in Christo: ad Gala. 5. cap. sed dicitur illud ad ostendendum, quod tunc infideles conuersi ad fidem permittuntur manere in suis coniugiis, quando copulati fuerunt legitime, ita vt matrimonium teneret, eo quod matrimonium non soluitur per baptismum: vnde si tenuit dum contractum est inter infideles, tenebit post conuersionem. Si autem non tenuit dum contraheretur non permittuntur copulati, qui conuertantur, scire autem an matrimonium tenuit inter infideles, vel non, dum contraheretur, ex nullo alio habetur, nisi an secundum leges eorum reputaretur licitum, vel non: si enim legibus eorum conuenit licitum est, alias non, & tamen secundum infidelium leges tam Iudæorum, quam Paganorum licitum est contrahere in secundo, tertio, & vlterioribus gradibus: ideo si sic contrahant iudicatur matrimonium legitimum, & verum, & non dissoluitur, si aliter, id est, in aliis gradibus contrahant, quam leges suæ permittunt, non est verum matrimonium, & intantum iudicatur matrimonium contractum per leges infidelium legitimum, & verum, inquantum non est contra legem Christi, vt supra dictum est, & patet in capit. gaudemus.

1. quæs. 174.

Sed circa hoc aduertendum, quia infidelium quidam sunt liberi, alii sunt sub potestate fidelium, qui sunt liberi reguntur propriis legibus, qui contrahunt secundum leges suas, & consuetudines, & matrimonium sic contractum est legitimum, vnde si tales ad fidem conuertuntur manent sic copulati. in allegato cap. gaudemus. Si autem sunt subiecti fidelibus, viuunt legibus, quas eis fideles imponunt, quas licite ponere possunt tanquam subditis, & possunt eis dare leges de matrimonio, secundum quas contraheretur inter eos matrimonium legitimum & si non contraxerint secundum illas, non erit matrimonium, sed fornicatio, & quando conuersi fuerint non permittentur sic copulati, cum non sit matrimonium.

Reddi-tur causa, & motiuum dicto-rum in c. gau-demus

):(?):(

Quomodo leges seculares humanæ Imperatorum non permiserunt Iudæos contrahere secundum legem Moysi.

QVÆST. CLXXVIII.

SED in hoc est aduertendum, quod leges humanæ voluerunt totaliter Iudæos reducere ad obseruantiam Christianorum: & ideo non permiserunt eos contrahere secundum legem Moysi, sed secundum consuetudinem Christianorum, vt patet. C. de Iudæ. & cœli. l. nemo Iudæorum, scilicet Nemo Iudæorum morem suum in coniunctionibus, neque iuxta legem suam nuptias sortiatur, neque diuersa sub vno tempore coniugia conueniat. Ex quo apparet, quod non licebat Iudæis contrahere in secundo, tertio, & quarto gradibus, sicut neque nobis licet: ideo de quatuor primis gradibus primi generis affinitatis. Etiam non licebat repudiare vxores, neque repudiatas ab aliis accipere, neque habere in eodem tempore multas vxores, quia nihil istorum nobis licet. Sed sciendum, quod canon mitius se habuit cum Iudæis, quam lex secularis: nam permittit eis contrahere in omnibus illis gradibus consanguinitatis, & affinitatis, in quibus lex Moysi permittebat, sed non permittit contrahere cum repudiatis, neque repudiare, neque simul plures vxores habere. Primum patet, quia de consan. & affini. c. de infidelibus, & de diuor. ca. gaudemus. dicitur quod Pagani, vel infideles, qui contraxerunt in quarto, & tertio, & secundo gradu permittantur permanere copulati, quia licite in his gradibus contraxerunt, aut verum fuit matrimonium inter eos, & tamen cum Ecclesia vetuisset Iudæis, & Paganis subditis temporali dominio fidelium contrahere in his gradibus non licite contraherent, & ideo quando conuerterentur non liceret eis manere sic copulatos, quia non essent coniuges, & tamen permittuntur manere, ergo ostenditur, quod licite contraxerant, & ita etiam non vetuit. Secundum patet, quia si Paganus cum multis simul conuertatur coniugibus non permittitur cum eis, quia dicitur quod non est matrimonium, nisi cum vna, etiam si quis repudiata legitima accipiat aliam, cum qua ad fidem conuertatur non permittitur cum ea copulatus quamdiu repudiata viuit de diuor. cap. gaudemus, & tamen si iudicasset hic esse matrimonium permitteret manere in conuersione.

Cur Ecclesia non vetuit primum gradum, & vetuit secundum.

QVÆST. CLXXIX.

SED dicetur, quod etiam non vetuit primum, & vetuit secundum istorum. Dicendum, quod secundum non fuit necessarium Ecclesiæ prohibere, nec tamen potuit permittere, quia minor non potest dispensare in lege superioris, quia non potest ipsum soluere, vel ligare, de maio. & obe. c. cum inferior, & seruus non iubet fieri, quod dominus vetat 28. q. 1. cap. sic enim: Christus autem vetuit fieri ista, ideo Ecclesia non potuit dispensare, vt fierent: nam Christus vetuit dari repudium, & accipi repudiatam ab alio, & etiam vetuit vxorum pluralitatem, vt colligitur Matthæ. 5. & 19. & ostensum fuit supra, cum autem à Christo istud vetitum esset, non oportuit quod postea Ecclesia illud vetaret, neque vetuit, quia satis vetitum erat cum illud Christus vetuisset, sed obseruat Ecclesia prohibitionem Christi iudicans non esse coniuges eos, qui contra illam prohibitionem fuerint copulati, & ita quando Paganus conuertitur cum multis vxoribus, vel cum illa, quam accepit repudiata legitima, non permittitur sic manere in alleg. cap. gaudemus. Sed primum permisit Ecclesia, quia Christus illud non vetuit, neque erat per se malum: non enim determinauit Christus gradus aliquos, vel personas ad contrahendum, & ideo in nullo gradu cõtrahitur contra eius prohibitionem. Etiam non erat per se malum, quia non erat contra legem naturæ contrahere in his gradibus potissime cũ Deus olim Iudæis in lege Moysi istos gradus concessisset ad contrahendum, cum illos non vetuerit, Leuit. 18. cap. & ideo potuit Ecclesia permittere hoc, q̃ non erat necesse prohiberi.

In q. 27.

A

Lex humana an posſit tollere matrimonia, quæ iam legitime contracta ſunt.

QVÆST. CLXXX.

SED quæretur quomodo potuit lex humana vetare matrimonium, quod inter infideles erat: nam videbatur in hoc agi contra legem Dei, quia quos Deus coniunxit homo non ſeparet: ergo neque lex humana, quæ ab homine vigorem accipit. Etiam maioris virtutis atque efficaciæ eſt ſacramentum baptiſmi, quod à Chriſto eſt, quam lex humana, & tamen per baptiſmum non tollitur matrimonium infidelium 28. quæſtion. 2. & cap. ſiquis habuerit, & de diuor. cap. gaudemus, ergo multominus poterit hoc facere lex humana.

Dicendum, quod lex humana non poteſt tollere matrimonia, quæ iam legitime contracta ſunt, ſed poteſt facere ne de cætero taliter contrahatur. In primo caſu quando matrimonium cauſatum eſt: efficitur vinculum indiſſolubile, cum à ſolo Deo cauſetur, ideo nemo poterit illud prohibere, aut tollere niſi Deus hæc ſignificanter cum dixit Chriſtus Matthæ. 19. cap. Quos Deus coniunxit homo non ſeparet: in illa coniunctione ſignificatur vinculum matrimoniale, quod Deus ſuperinduxit contrahentibus: hoc eſt enim coniungere, & quia ſi Deus claudit, nemo aperit, & ſi Deus aperit, nemo claudit: ideo ſi ipſe ligauit nemo poteſt ſoluere: vnde nec lex humana conatur hoc facere. Et etiam per ſacramentum baptiſmi non ſoluitur matrimonium: quia Deus non eſt ſpiritus diſcordiæ, vel contrarietatis 1. Cor. 14. ſed ab eo eſt ſacramentum baptiſmi, & ipſe firmauit matrimonium coniungendo contrahentes: ergo non tollit vnum per alterum, ſed ambo ſimul manent.

B

Quare vetatur in aliquibus gradibus contrahi cum ita in illis contrahere malum non ſit.

QVÆST. CLXXXI.

SED dicetur cum licitum ſit contrahere in talibus gradibus, in quibus contrahunt infideles, quare vetuit illis lex hoc, aut quomodo potuit? nam videtur illicitum fieri, cum id quod licitum eſt, vetatur.

Dicendum, quod non eſt hoc inconueniens, quia ſi cuilibet licito opponeretur ſolum illicitum, non poſſet prohiberi licitum quin committeretur illicitum, & tamen aliquod licitum eſt cui licitum opponitur, ſicut ſeruare virginitatem, & non ſeruare, ſed nubere: non enim opponuntur, vt bonum & malum, ſed vt maius bonum, & minus bonum, ſic dicitur 1. Corinth. 7. Qui dat vel coniungit virginem ſuam benefacit, & qui non coniungit melius facit. Hoc modo poteſt alicui prohiberi, quod eſt licitum, & concedi aliud licitum, quod melius ſit, & tunc lex nihil iniuſtum facit, ſed potius conducit ad perfectionem. Ita autem fuit de lege, quæ vetuit matrimonia Iudæorum quantum ad id, quod non ſeruatur: nam quantum ad id, quod ſeruatur mandauit rem neceſſariam, quam non licebat tranſgredi, vt quod non haberent multas vxores ſimul: quantum ad id, quod non ſeruatur, ſcilicet de gradibus mandauit rem honeſtiorem ea, quam Iudæi efficiunt, nam honeſtius eſt abſtinere à ſecundo, tertio, & quarto gradibus, ſicut nos abſtinemus, quam coniungi in illis, quod Iudæi faciunt, & ideo vetando Iudæis illud licitum, quo vtebantur indixit aliud licitum magis honeſtum.

C

Quare prohibitum eſt Iudæis vti ſuis ceremoniis in contrahendo.

Cum autem quæritur, quare non conceſsit Iudæis vti cæremoniis ſuis in contrahendo, dicendum quod fuit primo propter reuerentiam religionis Chriſtianæ, vt ſubderentur ei infideles obediendo conſuetudinibus eius. Secundo ad oſtendendum, quod non ſunt liberi, ſed ſerui Chriſtianorum, vt extra de Iud. & Sarace. c. & ſi Iudæos, & ideo non concedit eis propriis legibus viuere, ſed legibus eorum, quibus ſubditi ſunt, & ſic voluit lex illa, quod in coniunctionibus matrimonialibus ſequerentur conſuetudinem, & regulas Chriſtianorum, & non ſuas.

Sed quæretur quid fuit melius an permittere Iudæis contrahere in ſecundo, tertio, & quarto gradibus, tam affinitatis, quam conſanguinitatis ſecundum legem Moyſi, vel cogere eos ad tenendum in matrimonio talem ritum qualem ſeruant Chriſtiani.

D

Dicendum, quod quantum ad vnam partem illius legis melius fuit prohibere, quam permittere, quantum ad alterum æquius, & rationabilius eſt permittere, quam vetare. Primum patet, quia vetatur ibi vxorum pluralitas aperte, & tacite vetatur repudiatio vxoris, & acceptio alterius, & acceptio repudiatæ ab alio: iſta enim, vel prohiberi debuerunt, vel ſaltem prohibita obſeruari, nam Chriſtus vetuerat, & quod ille vetuit, nemo potuit concedere: immo tenentur omnes obſeruare, & ob hoc domini temporales debent cogere infideles ſibi ſubditos ad hæc obſeruandum, nam infideles, qui ſunt ſub dominio temporali fidelium nullos alios iudices habent qui poſſint, & debeant eos pro ſuis exceſſibus caſtigare, ſed quicquid fit contra legem Chriſti peccatum eſt, ideo temporales domini, ſiue ſint ſeculares, ſiue Eccleſiaſtici debent punire infideles pro talibus, & cogere eos, ne talia committant, ideo ſi Iudæus, vel alius infidelis repudiauerit vxorem, coget eum dominus temporalis recipere repudiatam, & puniet eum, quia repudiauit, ſimiliter ſi accepit multas vxores, coget eum dominus dimittere præter primam, & pro delicto puniet. Qualiter autem ad dominos temporales, & ad quos pertineat punire infideles, & pro quibus exceſſibus, & quibus pœnis declaratum eſt latius in libello noſtro de Saracena muliere, quæ tranſiuit ad ritum Iudaicum. Et ſi in puniendo infideles pro his exceſſibus contra legem Chriſti ſint negligentes domini temporales, Deus irritatur contra eos, de Iudæis, & Saracen. cap. & ſi Iudæos.

E

Æquius fuit permittere Iudæis contrahere in ſecundo, tertio, & quarto gradibus, quam vetare, propter quinque rationes.

QVÆST. CLXXXII.

SECVNDVM eſt, quod æquius eſt permittere, quam prohibere, & aliqui dicunt iſtud ideo fieri, quia Iudæi in illo obſeruabant legem Dei, Deus enim illa eis conceſſerat, impedire autem obſeruationem legis Dei eſt peccatum, ideo non licebit impedire eos in talibus.

Dicendum, quod iſtud non ſtat. Primo, quia iſtud non eſt impedire legem Dei, quia lex Iudæorum iam deſiit eſſe lex, & nunc neque eſt lex Dei, nec lex vllo modo, ideo impedire obſeruationem eius non eſt impedire legem Dei: ſed eo tempore, quo durabat peccabant, qui impediebant obſeruationem illius, ſicut fecit rex Acham, qui clauſit portas domus domini, & quod non offerretur in altari Dei, ſed in quodam alio, vt patet infra lib. 4. 16. cap. & lib. 2. Paralip. 28. & 29. cap. ſimiliter, & Antiochus illuſtris peccabat, quia cogebat Iudæos non circuncidi, & ceſſare à tota obſeruatione legis Dei, & manducare carnem ſuillam. 1. libr. Machabæo. cap. primo.

F

Secundo poteſt dici, quod etiam ſi duraret lex Moyſi cogendo Iudæos ad non contrahendum in ſecundo, tertio, & quarto gradibus conſanguinitatis, & affinitatis, ſi nihil vltra ageretur, non eſſet turbare obſeruationem legis Dei, cum nihil contra illam ageretur. Si autem quis cogeret Iudæos contrahere in primo gradu conſanguinitatis turbaret obſeruationem legis Dei, cum in hoc gradu non conceſſerit dominus copulari. ſed cogere ad non contrahendum in ſecundo gradu, eſt cogere ad maius bonum, quam lex Dei iubeat, & iſtud non eſt aduerſum legi, non eſt ergo iſta ratio quare non liceat hoc prohibere.

Sed dicendum, quod eis iſta permittuntur. Primo, quia nulla vtilitas eſt in prohibendo, & ſuperuacuum eſt conari ad id, quod nullo modo prodeſt: patet quia Iudæi contrahendo in illis gradibus non peccant, quia non agunt contra legem Chriſti, nec contra legem naturæ, cum iſtæ leges non vetent iſtud: etiam non agunt contra legem canonicam, quia conſtitutionibus canonicis non arctantur: ergo in nullo peccant: etiam nobis in nullo præiudicant contrahendo in his gradibus, ergo ſuperuacuum eſt prohibere, lex autem non debet eſſe ſuperuacua.

A

Secundo,& præcipue, quia non debemus Iudæos cogere ad fidem suscipiendam, de baptismo, & eius effectu.c.maiores, & de Iud. & Sar. c. sicut Iudæi, & tamen si cogemus eos cessare à cæremoniis status sui nihil aliud esset,nisi cogere eos ad transeundum ad fidem, cum status infidelium sine determinatis cæremoniis esse non possit.45. distinct.c. qui sincera: ergo in nulla cæremonia sua deberent impediri.

Quarto, quia nos debemus conari, vt conuertantur infideles ad fidem,non tamen vim eis inferendo directe, vel indirecte,sed ratione,& doctrina,& beneficiis in alle.c.qui sincera, & ideo debemus benefacere eis etiam corporaliter, vel temporaliter,sicut Apostolus dicit ad Galat.6.cap.dum tempus habemus operemur bonum ad omnes, maxime ad domesticos fidei.i.fideles:ergo aliquo modo voluit benefaciendum esse infidelibus, & tamen si cogimus eos dimittere suas obseruationes magis exasperabuntur: ergo permittendi sunt in eis, vnde & canon prouidit Iudæis non nocendum esse, scilicet vt nullus occideret, aut percuteret eos, aut diriperet bona eorum, sine iudicio terrenæ potestatis, & nullus in festiuitatum suarum celebratione eos lapidibus, vel fustibus percuteret: etiam cæmeteria eorum nemo inuadat: nemo sepulchra effodiat, de Iudæ. & Sarace. cap. sicut Iudæi. & C. de Iudæ.& rel.l.nullus tanquam.

Quinto, quia intentio ecclesiæ est Iudæos non turbare in suis bonis consuetudinibus, quas hactenus habuerunt in alle.c.sicut Iudæi, & tamen contrahere in his gradibus est obseruatio Iudæorum,quam à principio in ipsa lege habuerunt, ergo non sunt turbandi in ea. istam regulam dedit Gregorius in alle.c.qui sincera,& postea confirmauit eam Clemens tertius in alle. c. sicut Iudæi, & hoc concedit ecclesia Iudæis, quandiu ipsi pacifice manserint non prorumpentes in contumeliam Christi,vel religionis Christianæ: de Iudæ.& Saracen.cap.& si Iudæos,& cap. in nonnullis,nam si illicita committere voluerint,non permitterentur eis, quæ quondam erant licita.C.de Iudæis & relig. l. Iudæos quosdam.

B

Præcipua causa, cur Iudæis non impediuntur cæremoniæ, & matrimonia.

QVÆST. CLXXXIII.

SED præcipua in his causa est ne videantur cogi ad veniendum ad fidem, quod fieret cogendo eos cessare à cæremoniis suis, & hoc præcipue quantum ad illa, quæ multum sunt necessaria illi statui, vt circuncidi, etiam obseruare festiuitates suas,& sabbatum, & alias, & ob hoc Gregorius, cum vetaret impediri Iudæos in suis cæremoniis specialiter dixit de festiuitatibus suis. 45. distinct. capit. qui sincera, scilicet omnes festiuitates feriasque suas, sicut hactenus tam ipsi quam parentes eorum per longa colentes tempora tenuerunt liberam habeant celebrandi obseruandique licentiam. & Clemens postea, cum dixisset, quod nullus turbaret eorum bonas consuetudines, quas hactenus habuerunt, specialiterdixit de festiuitatibus,scilicet quod in festiuitatum suarum celebratione nullus eos lapidibus, aut fustibus turbet in alleg. cap. sicut Iudæi. Et hoc multum prudenter attendit lex humana, cum vetuit eis copulationem matrimonialem secundum suam consuetudinem: nam nihil de lege eis vetuit obseruare: nam contrahere in secundo, tertio, & quarto gradibus non est in lege præceptum, sed in lege permissum: est autem necesse implere præceptum, sed non est necesse vti permisso: si autem iussisset lex in illo gradu copulari non vetuisset lex humana. Vnde de cæteris eorum cæremoniis nihil immutauit, sed seruari permisit & perturbantibus pœnas adiecit, & quod plus est, quia fauorem dedit ad obseruationem cæremoniarum: non solum enim festiuitates permisit obseruari, sed etiam iussit, vt nemo Iudæos die sabbati in iudicium vocare posset, & vocati non tenerentur comparere.C.de Iudæ.l.die sabbato. Et illo die nemo Iudæos potest cogere ad aliquid faciendum, & idem est de reliquis festiuitatibus, quas Iudæi obseruant e. l. interdicitur die sabbato aut reliquis, scilicet diebus, sub quibus Iudæi cultus sui reuerentiam seruant, neminem aut facere aliquid, aut vlla ex parte conueniri debere præcipimus. Et quoniam Iudæi cultum suum in synagoga sua impendunt, voluit lex immunem esse ab onere hospitii, scilicet quod cuiles non possent, aut illi, qui priuatorum hospitiis hospitantur synagogam occupare. C. de Iudæi.l.in synagoga, scilicet in synagoga Iudaicæ legis velut hospitio merito irruentes iubeatur emigrare, quos priuatorum domus non religionum loca habitationum merito conuenit attingere. Et istud fuit rationabiliter factum. Iudæi siquidem torum cultum superstitionis suæ in synagoga exhibent, quæ si permitteretur occupari iure priuati hospitii, indirecte vetarentur cultum suum impendere, & viderentur iam cogi cessare à ritu iudaico, & reuerti ad fidem Christi, sed hoc non licet,ideo debuit synagoga gaudere immunitate & non subire onera priuatarum domorum. Idem videtur dicendum de domo cultus Saracenorum,quæ mesquita vocatur vulgariter: nam illa etiam domus religionis vocabitur eo modo, quo synagoga vocatur domus religionis: nam quantum ad veritatem non est domus religionis, sed execrationis, sed quantum ad opinionem Iudæorum, vt dicit ibidem Glo. Accursii: sic autem est de mesquita, quam Saraceni putant esse locum sacrum, maxime, quia lex illa dicit pluraliter loca religionum, vt includit omnem religionem tam veram, quam falsam: vera autem religio sola Christiana est, in qua Deus colitur, aliæ autem non sunt religiones, sed ab eis, qui eas tenent, esse putantur. Sed quare non cogamus Iudæos venire ad fidem, & an possumus, aut quare saltem non cogimus eos cessare ab exterioribus cæremoniis infidelitatis, & quæ sunt bonæ consuetudines Iudæorum, & quid requiritur ad hoc quod nos permittamus Iudeis aliquam consuetudinem, & in quo debent puniri, & per quos, & qualibus pœnis, late diximus in libello nostro, cuius titulus est de Saracena, quæ transiuit ad ritum iudaicum.

D

E

An probationes & argumenta Innocentii Tertii posita in cap. gaudemus. de verbis Genes. (propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna) probent vnitatem vxoris in matrimonio semper fuisse necessariam: & per consequens pluralitatem etiam à principio seculi in lege naturæ & Moysi, fuisse illicitam, nisi ex dispensatione, vt ipse putat. Et quid veritatis ac falsitatis contineant octo dicta, seu rationes præfatæ suæ Decretalis. Et vtrum Iudæi, & Gentiles repudiando vxores ante legem Christi peccarent mortaliter,vt Innocentius Quartus,& turba plurima Iuristarum affirmant. Et an assertioni Papæ,vel eius statuto sit semper infallibiliter standum:

QVÆST. CLXXXIV.

EXPLETIS his redeundum est ad respondendum rationibus Innocentii Tertii in capit. gaudemus. quibus ostendere nitebatur, quod nunquam licuit vxorum pluralitas, nisi ex speciali Dei reuelatione, vel dispensatione: quæ rationes factæ sunt supra quæst. 28. sed vt ibidem dictum est duo circa hoc considerantur: primum quod visum est necessarium Innocentio asserere pluralitatem vxorum nunquam licuisse, & vnde mouetur: aliud est quod illud rationibus probet. Primum iam visum est eadem quæstione, & in præcedentibus, quod non sit illud necessarium. Est igitur nunc respondendum argumentis in contrarium: & dicit primo in alleg. c. gaudemus. (verum hoc absonum videtur, & inimicum fidei Christianæ.) Hoc concedere debemus, & ideo nunc pluralitatem vxorum non permittimus inter fideles, neque etiam inter infideles subiectos Christianis, & ideo si infideles habentes plures vxores, vtpote qui potestati fidelium non erant subditi ad fidem conuertantur cum omnibus mulieribus non permittantur omnes illas retinere in vxores, sed solum primam, quæ est legitima vxor in alleg. c. gaudemus, ipsos vero infideles subditos fidelibus non permittimus habere plures vxores simul, vt patet. C. de Iudæi, & reli. l. nemo Iudæorum. Sed ratio quare hoc sit inimicum fidei Christianæ, & absonum, non est quasi semper fuerit illicitum, & omnino contra ius naturæ, aut semper à Deo vetitum, sed quia est contra prohibitionem Christi:Matth.19.& 5. c.vt supra declarauimus: ex tempore enim quo Christus hoc docuit, & iussit est inimicū fidei

C

F

Vide etiam sup. q. 143.

Primū dictū Innoc.

In q. 27.

Christia-

A *Secundum dictũ Innoc.*

Christianæ asserere licitam vxorum pluralitatem. Secundum est cum dicitur (cum ab initio vna costa in vnam fœminam sit conuersa) Ex ista vnitate infert debere esse vnam vxorem vnius viri.

Dicendum quod hinc nihil probatur: nam quod fœmina fuerit de costa viri, non fuit ad significandum matrimonialem vnionem vel vnitatem, sed ad hoc quod voluit Deus totum genus humanum esse ex vno. Nam potuisset creare aut formare simul multos viros, & multas fœminas, sicut fecit in animalibus, in quibus simul creauit multa indiuidua non dependentia vnum ex altero: vel potuisset saltem facere simul vnum virum, & vnam fœminam, ita vt non esset formata fœmina de viro, sed ambo de terra: & tamen neque istud voluit, sed vnum solum formauit de terra, & ex illo fœminam: hoc autem fuit, quia voluit ipse in specie humana, quæ est excellentior omnibus corporalibus ostendere quandam admirabilem dignitatem, quæ non esset in aliis, scilicet vt quemadmodum ex Deo, qui vnus est, omnia sunt per causalitatem, ita ex vno homine esset tota species tam materialiter, quam efficienter, & sic fœmina debuit esse ex viro, & ex ambobus postea omnes, manente tamen ista ratione significationis poterat Deus multas fœminas ex eodem viro ex vna costa, vel ex multis costis formare, & vnam tantum formauit. Sed dicendum, quod ex hoc nihil probatur. nam opus diuinum distinctum est ab opere naturæ, & generationis, & quia natura non potest ex seipsa habere initium, præsupponit opus diuinum, quod est opus creationis. Et ad hoc, quod ista opera sint impermixta, & neutrum sit superuacuum, oportet quod opus diuinum in eo præcedat, in quo non potest natura, vbi autem illa potest permittenda est agere. Natura autem, sicut non potuit producere primum virum, ita neque potuit producere primam fœminam, quia ambo simul sunt principium per propagationem, quilibet autem vir, & fœmina posteriores, aut præter istos potuerunt per propagationem educi, ideo non erat conueniens ad ostendendum istam vnitatem, quod de Adam multæ fœminæ producerentur, sed vna. Nam Adam erat principium per materiam, nobilius autem participaret rationem principii si esset causa efficiens, quod per generationem fit, & tamen si duæ, aut tres fœminæ ex eius costis producerentur, procederent ab eo solum, vt à principio materiali. Cum autem procedunt ab eo omnes fœminæ, & viri tam per rationem materiæ, quam efficientis, quod fit per generationem, nobilius procedunt, ideo sic potius procedere debuerunt, præter primam, quæ non potuit aliter procedere. Adhuc est alia causa, Deus produxit fœminam, quia erat ad propagationem necessaria cum dixit faciamus ei adiutorium simile sibi: Genes. 2. c. & tamen ad generationem sufficiebat vna fœmina vni viro, & potissime illa, quam Deus formauerat, cui virtutem suę benedictionis contulerat, vt esset fœcunda in prole, ideo non fuit conueniens plures formari ex costa viri.

Ex formatione fœminæ ex vna costa non probatur pluralitatẽ vxorũ esse licitam. De hoc latius dixit.

B

Tertium dictum Innocen. in sua Decretali. ex quo etiam non probatur intentum. Et an ex illis verbis Gen. propter hoc relinquet homo patrem, probetur vnitas vxoris in matrimonio.

C

Qvæst. CLXXXV.

Tertivm erat, quia dixit (& scriptura diuina testetur, quod propter hoc relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna, nec dixit adhærebit vxoribus, sed vxori, & non dixit tres, vel plures, sed duo) ista verba sumuntur ex eo, quod habetur Genes. 2. cap. & Matth. 19. & ista dixit ibi Christus. Et aliquis diceret, quod ex his necessario probatur, quia Christus ista verba dixit, & ad verba sua non potest, neque debet responderi, quia firmissime vera sunt.

Dicendum, quod ista verba sunt Adæ, vt colligitur Gen. 2. cap. & sunt Dei, vt Christus testatur Matth. 19. vterque enim ea dixit, & tamen ex his non ostenditur, quod debeat esse vnitas vxoris in matrimonio. Et hoc patet, quia istud, aut colligeretur ex intentione Christi ista verba inducentis, aut ex vi, siue significato verborum. sed neutrum est. De primo patet, quia Christus non induxit ista verba ad ostendendum vnitatem vxoris, sed ad ostendendum indissolubilitatem matrimonii, & quia non liceret dare libellum repudii: nam ista quæstio ibi introducta fuerat à quibusdam Iudæis, an liceret homini dimittere vxorem suam quacunq; ex causa, & Christus respondit, quod non, sed solum ex causa fornicationis. Ista enim quæstio ibi proposita fuit à Pharisæis tentantibus eum, & ad hanc Christus respondit, cum dixit, non esse dimittendam, nisi causa fornicationis, & ad hoc replicauerunt Pharisæi postea dicentes: Quid ergo Moyses mandauit dare libellum repudii, & dimittere? Et Christus respondit, quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis vxores vestras dimittere, ab initio autem non fuit sic. Et ita in toto hoc non fuit quæstio vlla proposita de vxorum pluralitate, nec ad illam Christus respondit, sed quidquid fuit erat ad quæstionem de non repudianda vxore, & si aliqua verba ibi sint, quæ significent non esse licitam vxorum pluralitatem, tamen saltem non inducebantur ad istam dubitationem principaliter. & ideo ex intentione Christi ibi non potest significari illicitam vxorum pluralitatem.

D

Neque etiam ex viribus verborum istud inducitur nisi aliquid vltra addatur, circa quod sciendum, quod ista verba bis dicta fuerunt. Primo per Deum, & Adam. Gene. 2. c. secundo repetita sunt per Christum respondendo ad quæstionem Pharisæorum. Matth. 19. cap. Innocentius autem non debet arguere ex eis, vt à Christo repetita sunt, sed inquantum à principio dicta sunt à Deo, nam si argueret de eis solum, vt repetitis à Christo etiam si in eis appareret aliquid, ex quo destrueretur vxorum pluralitas, non haberet illud vim, nisi ex tempore, quo Christus hæc dixit, & ita non concluderet Innocentius vxorum pluralitatem semper fuisse illicitam, ex tempore Christi, quod nos asserimus, & confitemur.

Ex verbis Dei Gen. 2. & repetitis à Christo Matt. 19. non probatur pluralitatem vxorum esse illicitã.

E

Si autem arguat ex verbis illis, inquantum dicta sunt à Deo à principio sæculi, si ex eis aliquid habeatur de pluralitate vxorum, bene inferret, quod semper fuit illicita vxorum pluralitas. Sed dicendum, quod ex illis verbis, quæ habentur Genes. 2. Et dicta sunt à Deo, & postea repetita à Christo Matthæ. 19. non infertur aliquid de pluralitate vxorum, & illo modo inducit ea Innocentius in cap. gaudemus, ideo nihil inde probat, sed verum, quod cum illis addidit Christus alia verba, quæ habentur Matth. 5. c. & 19. ex quibus apparet esse illicitam vxorum pluralitatem, sed ista verba non habentur Genes. 2. c. neque fuerunt dicta à Deo ab initio, ideo non negatur vxorum pluralitas ex verbis, quæ inducit Innocentius.

An Iudæi repudiantes vxores peccarent mortaliter, vt dixit Innocent. & iuristæ.

Qvæst. CLXXXVI.

Sed dicet aliquis, quod saltem inferretur, quod non liceret inde repudiare vxores, & ideo repudiando semper peccarent Iudæi, & quicunque repudiarent, quia agerent contra voluntatem Dei verbis expressam.

Aliquis dicet, quod verum est hoc, quod repudiantes vxores semper peccabant mortaliter, & ita non infertur inconueniens, & sic tenent multi iuristæ, sic tenet Innocentius de diuort. capit. gaudemus: est enim illa Decretalis Innocentii Tertii. Et quando postea commentauit eam Innocentius Quartus vir peritus in iure dixit super parte repudiauit, scilicet dato libello repudii, qui libellus, licet concessum esset in lege, quod daretur propter maius malum vitandum, nunquam tamen dare eum fuit licitum, & quod sacerdos interueniebat ad cognoscendum: de hoc probat hoc esse illicitum, quod nunquam inter eos diuortii sententiam ferre debebat, immo quod minus est non debet dicere forte permittimus, quod vxorem tuam dimittas, sed poterat dicere lex permittit, quod eam dimittas, sed non sine peccato tuo, & sic hodie ferenda esset sententia in omnibus permissionibus, vbi est peccatum: sacerdos autem interuenit, ne quandocunque quis vellet hunc libellum daret, sed in certis casibus tantum hoc licebat.

F

Opi. Innoc. & Iurisperitorũ.

Sed dicendum, quod hæc non sunt vera, neque hic quicquam erubescimus, quia Innocentius non scripsit diffiniens, vt papa, sed exponens vt doctor, quem multi alii ante nos in aliis impugnauerunt, & nos hic non erubescimus, nec time-

A

mus contradicere ei: non enim verum, quod peccabat mortaliter, qui repudiabat vxorem repudiando eam.

Primo, quia si peccaret mortaliter repudiando vxorem stante lege de repudiando, nihil prodesset illa lex: nam non esset plus, si nō stante lege repudiaret quis vxorem, nam peccaret mortaliter, ergo melius erat tunc legem nō dari de hoc, quàm legem superuacuam esse.

Secundo, quia tunc nulla differentia esset inter non permissa & permissa, immo possent omnia dici permissa, quia sic etiam furari, adulterari, occidere innocētem diceremus permissa esse, quia poterat quis ista facere peccando mortaliter, & hoc est absurdum.

Tertio, quia potius ista lex esset nociua: pararet enim laqueum animabus, quia fortè multi viri boni essent, qui si scirent non posse sine peccato repudiari vxorem, non repudiarent, quia tamē in lege dabatur eis facultas repudiandi, repudiabant, & sic esset lex eis occasio ad peccatum.

Quarto, quia dicitur Psal. 18. lex Domini immaculata, & intelligitur de lege Moysi, quia nulla alia lex tunc à Deo erat data, & tamen si quis faciendo id, quod in lege erat, peccabat mortaliter, erat lex immunda, & habens maculam, ergo repudiando vxorem non peccabat repudians.

Quomodo repudiare vxorem erat licitum apud Hebræos.

QVÆST. CLXXXVII.

B

DICENDVM ergo, quòd repudiare vxorem fuit Iudæis licitum, quamdiu durauit lex veteris testamenti, & dato quod repudiatio esset contra legē naturæ determinatè, quod non concedimus, & contra alia Dei mādata priora, per illam permissionem, aut facultatem repudiandi datam ex lege Dei fieret licita repudiatio, ita quod nō peccaret repudians, quia aliàs nullius efficaciæ esset permissio Dei, quod est falsum. Et ita non est verum quod dicebat Innocen. sc. quod licet esset concessum in lege, tamen semper erat illicitum.

Ad hoc tamen mouentur, qui hoc dicunt ex verbo Domini, Matth. 19. cap. ad duritiam cordis vestri permisit vobis Moyses dimittere vxores vestras. Sed ex hoc non probatur, quòd repudiare vxores esset simpliciter malum, ita quod nullo modo posset esse bonum aut licitum, sed significatur, quòd non dimittere erat melius, & simpliciter bonum, & hoc statuendum erat. Et tamen Iudæi propter duritiam cordis non possent sustinere talem legem, sed potius vxores suas occiderent, ideò concessum est, quod dimitterent, & per istam concessionem factum est, quod non peccarent dimittendo.

Sed adhuc, qui putant peccatum esse repudiare, dixerunt quòd erat sic de illa lege Dei, sicut de politico statu, in quo minora quædam mala permittuntur, ne maiora fiant: etiam in ipsa lege recta, sicut nunc permittimus meretrices in ciuitatibus, ne omnia libidinibus cōturbemus, sicut dixit Augustinus, & tamen per hoc nō fit licitum meretricem esse, aut ad meretricem accedere, ita ergò Deus permitteret repudiū, vt non sequeretur homicidium, & tamen repudiando peccaret repudians.

C

Deus per cōcessionē facit licitum illud, quod aliàs erat illicitū.

Dicendum quòd non stat, primo quia non est simile de lege humana & diuina: nam lex humana prouidet inquantum potest bono politico, quod si non potest sufficienter procurare per id, quod est simpliciter bonum, procurat illud per id quod non est bonum, & ideò permittit illicita, quia non potest illa quæ permittit ex quadam necessitate facere licita: si enim posset facere licita esse, Deus tamen potest facere esse licitum, quod voluerit: ideo per hoc quod Deus permittit, faciet licitum, non enim videtur esse aliquid magis illicitum, quàm occidere innocentem, & tamen si Deus iubeat alicui occidere illum, non solùm non peccat occidendo, immo peccabit non occidendo, siue occidere non volendo: & non solum est, si Deus alicui iubeat, sicut iussit Abrahæ occidere filium suum Isaac, & illi obediuit, sed etiam si solum det licentiam, dicens: Ego concedo tibi quòd occidas talem hominem si volueris, ergo cùm Deus expresse concesserit libellum repudij dari, per concessionem istam faceret istud esse licitum, etiam si aliàs esset illicitum.

Secundo, quia etiam non est similitudo in hoc ad mala quæ permittuntur in lege humana: nam aliud est permittere non puniendo, aliud est permittere fieri aliquid statuendo. Primo modo ex permissione non iudicatur aliquid esse illicitum: secundo modo licitum ostenditur, & sic de hoc quod est in ciuitate, meretrices esse, & meretricibus adhærere. Nam istud est illicitum: & ideo lex humana permittere illud dicitur, non quidem statuendo, vt sint, aut expressam licentiam eis dando vt maneant, & hominibus, vt eis misceantur: nam nulla lex humana hoc facit: esset enim turpis & iniusta talis lex, sed solùm lex cùm nouerit esse meretrices in ciuitate, nō punit illas, id est, non iubet puniendas, sicut iubet occidi fures & adulteros, & ideo dicit lex illa permittere meretrices, & non permittere adulterium, aut furtum. Et tamen lex Dei expresse statuit de repudiando vxorem: Deuteronomij 24. cap. immo & aliquando monet repudiandam esse, Malach. cap. 2. ergo ista permissio ostendit licitum esse opus ante permissionem, siue saltem post permissionem: & ita non erit peccatum repudiando vxorem, data illa lege.

D

Quomodo lex humana permittit meretrices esse quia non statuēdo, vt sint aut expressā licentiā eis dādo, vt maneant & hominib. vt misceantur eis, sed solū eas non puniendo.

E

Tenentes quòd repudiantes vxores peccarent, quid debent dicere secundùm opinionem quorundam.

QVÆST. CLXXXVIII.

SI tamen aliquis vellet dicere, quòd repudiare vxorem, semper fuit illicitum, & peccarent mortaliter Iudæi repudiantes vxores ad hoc, quod non videretur superuacua omnino lex illa, deberent dicere, quod lex illa aliquid operabatur, & diceretur, quòd Deus statuit Iudæis leges, per quas regerentur, non solum inquantum ordinabantur ad Deum, vt Deum & creatorem, & quem colere debebant, sed etiam inquantum erant quidam populus, vt inter se conuenienter gubernarentur: & ideo quasdam leges daret vt Deus; quasdam, vt Legislator politicus: esset autem ista lex de repudiando vxorem, sicut lex politica conueniens statui illius populi infirmi, scilicet, vt repudiarent vxores, & per hoc quod concederet istud non faceret rem esse licitam, sed adhuc peccarent mortaliter repudiantes vxores, & tunc prodesset illa lex. Primo ad euitandum pœnam, quia si non esset hoc concessum, & aliquis repudiaret vxorem, puniretur, sicut inter nos fit, nunc verò data lege, illa erat concessa impunitas repudianti, & hoc multum erat. Secundo proderat ad hoc, quòd matrimonium solueretur, & istud videbatur esse præcipuum: nam si quis repudiaret vxorem, si matrimonium esset indissolubile, non dissolueretur accipiendo aliam, sed manerent coniuges, & fornicaretur accipiens aliam: & ipsa quoque si ad alium transiret virum, fornicaretur: Matth. 5. & 19. c. sic enim nunc iudicamus, si quis vxorem suam repudiaret, siue inter fideles, siue inter infideles, vt patet de diuort. cap. quanto alias gaudemus. Si autem Deus daret licentiam recedendi vel repudiandi, per hoc dissolueret ipse matrimonium, quod ipse solus facere potest, si matrimonium ab illo iungitur, & efficitur semel indissolubile, & ita efficeretur, quòd peccaret semel repudiando ille, qui repudiabat, & tamen postea non maneret in peccato, sed licitè transiret ad secundam, & haberet eam, vt coniugem, & illa licitè alium acciperet in virum, soluto iam verè matrimonio, & ita lex non esset superuacua. Tertio, quia Iudæi fortè repudiarent vxores, etiam si Deus hoc expresse non concederet, eo quod illi consueti erant prius repudiare secundùm leges & mores Gentilium, inter quos viuebant, etiam si Deus expresse non permitteret, dum tamen expresse non vetaret, ideo esset conuenientius exprimi licentiam repudiandi quàm taceri, quia si non exprimeretur, tenerent ipsi alium modum non conuenientem repudiandi, dando autem licentiam illam, expressit doctrinam de modo repudiandi, & se habendi ad vxorem repudiatam.

F

Et similiter isti dicerent de alijs in lege permissis, vt de dando pecuniam ad vsuram, & de occidendo inimicum, antequàm intrauerit in vrbem refugij: nam volunt, quòd ista facere esset peccatum mortale facientibus, & tamen præstaretur aliquid per has leges, ita vt non essent superuacuæ.

A De vsura patet 23. cap. vbi prohibentur Iudæi dare vsuras alijs Iudæis,& conceditur,aut permittitur dare ad vsuram extraneis,hoc autem primum proderat pro impunitate, nam si hoc non esset expressum, puniretur Iudæus dans ad vsuram extraneo,sicut dans ad vsuram alij Iudæo. Secundo, vt non teneretur ad restitutionem: nam si hoc non esset concessum, esset vsura,sicut furtum, vel dolus, aut illicitus contractus, quo acciperetur res aliena, teneretur ergo vsurarius ad restitutionem,vt ergo videretur, quod non teneretur restituere vsurariam pecuniam,fuit illa concessio legis,& tamen nõ tolleretur peccatum dantis pecuniam suam ad vsuram,& ita nõ esset superflua ista concessio.

De vsura.

De occidendo autem occisorem antequem intraret in vrbem refugij,nihil hic tangemus, quia istud quomodo liceat, & an liceat,vel illis liceret, declaratum est supra Numeri capit.35.Et per istum modum isti responderent ad inconueniẽtia,quæ nos supra quæst.186. contra hoc inducebamus. Ad primum diceretur,quòd non erat ista lex superuacua, quia licet non excusaretur per eam peccatum repudiatoris, fierent vtilitates suprapositæ.Ad secundum dicendum, quòd nõ essent omnia sic permissa: nam furtum,adulterium,& alia,de quibus obijcitur,non essent permissa, quia licet in vtrisque sit peccatum,vni conceditur impunitas,& alteri non, & sic quantum ad vsuram,& furtum: nam præter pœnam furti datur restitutio,in vsura autem est neque restitutio,nec punitur vsurarius.

Ad rationes alterius opin. q. 187.

B *Contra prædictam opinionem positam quæst. præceden.*

QVÆST. CLXXXIX.

SED dicendum,quòd non stat adhuc ista positio, licet videatur habere aliquem colorem, nam si verum esset id, quod dicitur,scil.quòd peccarent repudiantes,non erat alius modus ad soluendum inconuenientia, & faciendum,quòd non essent leges illæ superuacuæ, & tamen adhuc non stat, sed dicendum est semper,sicut supra,sc. quòd Iudæi repudiãtes vxores non peccabant, siue quia per se licitum erat repudium,siue quia licitum fieret ex ista concessione. Primo patet,quia non satisfit rationi tertiæ positæ supra quæst.186.sc. quòd pararetur animabus laqueus per talem legem, & per omnes similes,& tamen Deus talia non facit,sed potius è contrario tollit laqueum,vel offendicula ad peccandum.

In qõ. 186. 187.

Secundo,quia etiam lex Dei nõ esset immaculata, sed haberet maculas,quod est inconueniens.

Tertio,& præcipuè, quia non conuenit poni in lege Dei aliquid,quod peccatum mortale inducat,nam Deus ordinat homines per legem præcipuè ad se, & respectu vitæ æternæ, non autem respectu temporalis status,ideo tollit, vel tollere debet omnia impedimenta veniendi in ipsum, nõ est autem aliquod impedimentum ad hoc, nisi peccatum mortale,& C ideo debet Deus tollere omnia peccata mortalia, nã si Deus omnia vitaret, & relicto vno,cùm per illud vnum omnino homines à Deo elongarentur, ita vt in ipsum nunquam peruenirent,non plus erat vnum permittere quàm omnia: sed certum est, quod Deus conatur auferre alia mortalia, ergo nullum permittet:dabat tamen leges illas, tam de repudio, quàm de vsuris,ergo vtendo legibus humanis non peccabãt Iudæi mortaliter.

Quarto, quia Deus cum multa diligentia voluit auferre idololatriam de Iudæis,& quædam alia peccata, hoc autem non faciebat quasi per hæc Deo noceretur, quia neque cultus,quem ei impendimus,ei prodest, neq; idololatria ei nocet,sed solùm inquantũ per hæc nos elongamur ab eo, quod nobis valde malum est, & tamen per quodlibet peccatum tantum à Deo elõgamur, quod etiam si vnum solum habeamus,nunquam veniemus ad ipsum: ergo Deus nullum peccatum permittet, & tamen si vtendo lege illa peccarent Iudæi,Deus permitteret peccata quædam mortalia, præstando auctoritatem ad ea:ergo vtendo illa lege, & similibus non peccabant.

Quinto,quia esset tunc lex Dei minoris perfectionis, aut nobilitatis,quàm humanæ leges: licet enim leges humanæ aliqua mala permittant non puniendo, nullum tamen malum permitunt statuendo, id est, dando expressam licentiam,vel auctoritatem ad illud faciendum, sicut supra diximus,de meretricibus,quæ in ciuitate permittuntur,quia non puniuntur,tamen non datur eis expressa licentia manendi in ciuitate,neque aliquid de eis in legibus humanis dicetur, nisi in prohibitionem,sc.vitando aliqua mala, quæ faciunt, aut quod illa non faciant, sed non affirmatiuè eis concedendo. Si tamen repudiare vxorem esset peccatum mortale,expressè concederetur in lege Dei aliquid, quod esset peccatum mortale,ergo repudiando vxorem,quod Deus concessit, non est peccatum mortale.

D *quæst. 187.* *Leges humanæ aliqua mala permittunt non puniẽdo, nullũ tamen malũ permittũt statuendo aut expressè licentiam dando.* *quæst. præced.*

Sexto,quia illa applicatio supra posita, non conuenit intentioni Christi secundùm verba sua,nam dixit ipse Matth.5. & 19.cap.quod qui dimittit vxorem, fornicatur accipiendo aliam,& qui dimissam ducit, & etiam ipsa,quæ dimittitur, fornicatur si ad alium transeat:qui enim volunt peccasse eos, qui repudiabant vxores,fundant se ex illis verbis Christi, ideo necesse esset per illa,quod non solùm peccaret repudians dimittendo vxorem semel;sed semper esset in peccato,quandiu haberet aliam,& dimissa semper esset adultera, quandiu cum alio viro esset, & tamen applicatio supra posita, dicebat,quòd solum peccaret dimittendo, tamen per licentiam legis solueretur vinculum matrimonij, ita vt ille non esset maritus repudiatæ,nec illa vxor eius,& ita de cætero ille acciperet aliam licitè, & illa alium, ergo neque illa applicatio stat.

Septimo,quia ista inter se non bene conueniunt: dato enim, quòd illud possibile esset, quòd Deus tolleret vinculum,& liceret vtrique, id est,repudiatori,& repudiatæ coniungi alteri:tamen non conueniunt ista sibi ipsis, quia si Deus ex sola potestate sua dissolueret matrimonium, quod erat alias indissolubile,ad hoc, quòd licitè coniungerentur alijs, repudiator & repudiata, rationabile erat dici, quod ex eadem potestate faceret licitum esse,quod repudiator legitimè repudiaret vxorem,id est,sine peccato mortali, cùm omnia peccata mortalia Deo repugnent. Alioquin daremus,quod Deus fecisset per potestatem suam aliquid imperfectum, & quod nullo modo prodesset,scil.auferre vnum peccatũ mortale,& dimittere aliud,cùm tamen per vnicum peccatum ita elongemur à Deo,& simus ei dissimiles,sicut per omnia,quia qui peccat in vno,factus est omnium reus, & istud est inconueniens.

Octauo,quia inconueniens & absurdum videtur,q; Deus aliquam legem dederit,in cuius vsu esset peccatum mortale, cùm ipse posset facere, quod non esset ibi peccatum. Nam & lex humana si posset,euitaret omnia peccata, & si aliquod est quod non euitat,ideo est,quia non potest: non igitur concedetur hoc,quia tunc lex Dei esset minus bene data quàm lex humana.

Conclusio. F Dicendum igitur ex prædictis, quod siue esset repudiare vxorem per se licitum,siue non: constat,quod post illam concessionem Dei non fuit Iudæis peccatum repudiare vxores, & sicut sine peccato eas repudiabant,ita licitè accipiebant alias,& repudiatæ licitè transibant ad alios.

Impugnatur Innocentius Quartus in alio suo dicto super c.gaudemus,scilicet quòd sacerdos interueniebat in repudio.

QVÆST. CXC.

DICEBAT vltra Innocentius,quod sacerdos,qui in his interueniebat,non debebat inter eos proferre sententiam diuortij,immo non debebat dicere,permittimus,quòd vxorem tuam dimittas, sed poterat dicere, lex permittit, quod eam dimittas,sed non sine peccato tuo:ista non videntur esse vera.Primo, quia dicit quòd interueniebat sacerdos in his,quod non stat. Primo,quia istud esset,si libellus repudij deberet dari in certis casibus,& in alijs non: quod putat Innocentius verum, quia tunc ad cognoscendum,an casus ille ibi esset,in quo liceret dimittere deberet sacerdos, aut aliquis iudex interuenire ad iudicandum & pronunciandum, tamen nullus determinatus casus erat, sed secundùm voluntatem viri quandocunq; vellet dimittebatur vxor, ergo non

erat

erat ibi necessarius sacerdos in iudicem. Secundo, quia Deus dedit leges cæremoniales, ita præcisas, quòd non oportebat ad eas quicquam addi, immo non licebat, sicut dicitur Deuteron. 12. cap. Et tamen Deuter. cap. 24. ponitur lex de repudio, & nihil dicitur de sacerdote, igitur non interueniebat sacerdos in his. Tertio, quia si sacerdos interueniret, ipse ferret sententiam diuortij approbando causam esse talem, pro qua secundùm legem posset repudiari vxor, & tamen non dabat sacerdos, vel iudex sententiam, sed vir. Nam ipse dabat libellum repudij Deuteron. 24. c. ergo non interueniebat iudex. Simile patet in diuortio, quod secundùm Ecclesiæ consuetudinem celebratur: nam vir non diuertit ab vxore auctoritate propria, sed iudex Ecclesiasticus profert sententiam diuortij. eodem titu. cap. de illa. Et tamen qui dicunt sacerdotem ibi interuenire, mouentur ex similitudine nostri diuortij, sed leuis suspicio est ista, cùm non habeatur aliquid ex lege, vnde hoc colligatur, licet aliqui velint illud asserere, quos satis possumus contemnere. Cùm autem dixit Innocentius, quod sacerdos non dicebat: permitto, vel permittimus, vt vxorem tuam dimittas, verum est, quia cùm non interueniret ibi sacerdos, nihil posset facere, & tamen si ibi sacerdos interueniret, nescio quare ista non diceret: nam sacerdos non ageret tunc propria auctoritate, sed esset minister legis, ideò ageret eo modo, quo lex, sed lex permittebat, ideo posset ille dicere permitto, vel permittimus tibi vxorem tuam dimittere: nam si lex hoc permitteret fieri sine peccato, intelligebatur permissio sacerdotis sine peccato, & si lex cum peccato, sacerdos quoque cum peccato permitteret: quia non aliud permittebat minister legis, quàm lex.

Ad motiuum Innoc.

Quando fiebat repudium apud Hebræos.

QVÆST. CXCI.

ADDIDIT etiam Innocentius, quod sacerdos inueniebat, ne quandocunque quis vellet hũc libellum daret, sed in certis casibus tantum hoc licebat: sed istud non videtur verum: nam non erat determinatus aliquis casus, sed solũ pro voluntate viri erat repudiare vxorẽ. Et patet primo, quia si aliquis casus esset certus, exprimeretur ille in lege, quæ de repudio agit: & tamen nullus specialis casus exprimitur: ergo nullus erit talis.

Impugnat Innocen. in alio dicto suo.

Secũdò patet, quia potius videtur ibi significare lex, quod in omni casu liceret repudiare, & sola voluntas esset lex, quia dicitur Deuteron. 24. cap. Si acceperit homo vxorem, & habuerit eam, & non inuenerit gratiam ante oculos eius propter aliquam fœditatem, scribet libellum repudij, & dabit in manu eius, & dimittet eam. Et ideo quandocunque mulier nõ inueniret gratiam coram viro poterat eam repudiare; sed non inuenire gratiam nõ habet causam determinatam, quia interdum vir bonam vxorem contemnit: ideo non erat vlla causa necessaria, sed solùm sufficiebat, quod viro non placeret eam habere.

Tertiò, quia idem significatur Malach. 2. Custodite ergo spiritum vestrum, & vxorem adolescentiæ tuæ noli despicere: cùm odio habueris dimitte, dicit Dominus Deus. & ita nõ erat aliqua causa necessaria ad hoc, quòd vir repudiaret vxorem, nisi quòd non placeret illi, vel contemneret eam; quia potius volebat Deus quod dimitteret, quàm quod contemneret.

Primũ argumen. Innoc.

Sed isti, qui dicunt in solis certis casibus hoc licere, mouentur ex duobus. Primò ex modo diuortij, quod fit inter nos, nam non fit nisi ob causam fornicationis, sicut Christus dixit Matth. 19. ita & tunc putabant fieri. Secundò, quia videbatur esse iniustum, quod mulier sine causa repelleretur à viro, & ideo putabant, quod aliquas causas legitimas allegaturus erat vir, quas teneretur probare veras, & ad cognoscendum de veritate, & legitimitate causarum debebat interuenire sacerdos: ita credit Innocentius, vt patet in prædictis.

Secundi argum.

Ad primum.

Sed ista motiua non stant: de primo patet, quia nostrũ est diuortium, & non repudium: fertur enim per sententiam iudicis, & non per voluntatem partis. Etiam petit diuortium vxor contra virum, sicut vir contra vxorem: repudium autem dabat vir vxori & non è contrario: & in hoc non iudicabantur ad paria.

Item ex responsione Christi, & determinatione sua significatur: Matth. cap. 5. Dictum est, quicunq; dimiserit vxorem suam, det ei libellum repudij: ego autem dico vobis, quod omnis, qui dimiserit vxorem suam excepta causa fornicationis, facit eam mœchari. Et ita significat, quòd non erat idem tunc, & nunc circa diuisionem vxoris: & tamen dicitur quod nunc non licet dimittere, nisi causa fornicationis: & tunc dicitur; qui dimiserit, nullo addito: significatur ergo quòd nulla causa tunc erat.

Secundum motiuum non tenet, quia repudiatio permissa est Iudæis, vt Christus dixit: Matth. 19. ad duritiam cordis eorum, scilicet, vt non occiderent vxores suas, cùm non placerent eis, & tamen etiam nulla causa subeunte poterat vir odisse vxorem, sicut & nunc viri oderunt aliquas vxores bonas & castas, & tunc si non liceret eis dimittere illas, occiderent eas, ergo debuit licere Iudæis repudiare vxores tam existente causa, quam non existente, sed pro sola voluntate.

Item non erat præiudicium mulieri, quod repudiaretur, sed potius fauor. nam ideo permisit Deus repudium, vt viri non occiderent vxores, vel vt non affligerent eas, despiciendo illas: Malac. cap. 2. Mulieri tamen melius erat, quòd dimitteretur, quàm occideretur, vel affligeretur sine causa, ergo nõ erat præiudicium vxoribus, sed potius fauor, quod repudiarentur etiam sine causa.

Item non est præiudicium, quòd repudietur vxor sine causa: nam nunc videretur esse præiudicium, quia cùm pronunciatur diuortium inter virum & vxorem, cogitur continere is, contra quem profertur sententia, vnde si mulier lapsa sit in adulterium, & vir nolit eam sibi reconciliare, cogitur intrare monasterium ad agendam pœnitentiam, de conuers. coniug. ca. gaudemus: sed pœna est, quòd cogatur quis continere, ideo si non præcederet causa aliqua ex parte eius, esset præiudicium, & tamen in veteri testamento, licet daretur repudium, non cogebatur vir aut fœmina continere, quia illa satis poterat alterum coniugem accipere: Deuteronom. 24. cap. Ideo non erat mulieri præiudicium, quod sine causa repudiaretur. Ex prædictis apparet, quod Iudæi non peccabant dando libellum repudij vxoribus, & dimittendo eas, cùm lex eis hoc concederet: nam etiam si prius esset hoc illicitum, per concessionem illam Dei fieret tunc licitum.

An Gentiles repudiantes vxores peccarent mortaliter. Et an repudium fit contra ius naturæ.

QVÆST. CXCII.

SED dicetur, quod tũc apparet, quòd Gentiles peccabant repudiando vxores: nam verba illa Dei significabant matrimonij indissolubilitatem, & Gentilibus non fuit data licẽtia ad dissoluẽdum illud, sed solis Iudæis, ergo peccabant ipsi repudiando vxores.

Dicendum, quod etiam Gentiles non peccabant repudiando vxores, aut habendo vxorum pluralitatem, & patet, quia si peccarent, aut hoc esset, quia agebant contra ius naturæ, aut contra Dei mandatum, sed neutrum erat verum, ergo non peccabant. Primum patet, quia ius naturale est idem apud omnes, sicut quæ naturalia sunt, eadem sunt apud omnes, vt ignis ardet hic, & apud Persas, vt dicit Aristot. lib. 5. Ethic. & ita sunt cognita apud omnes, vt recta & contraria sua, vt quædam deuiationes, & tamen de repudiando vxorem nõ est sic, quia non reputatur apud omnes iniustum repudiare vxorem, immo potius è contrario, omnes gentes fere vtebantur repudio, nisi postquam Christus illud vetuit, ergo non erat de iure naturali.

Sed non est propter hoc omnino negãdum esse repudium vxoris contra ius naturæ, nam aliquo modo est contra illud. Sed ius naturæ dupliciter accipitur, quoddam consistit in ipsis primis conclusionibus rationis practicæ de agibili, quæ sunt cognitæ, vel esse possunt cuilibet aduertere volenti non orbato ingenio naturali. Aliud est, quod consistit in alijs posterioribus conclusionibus deriuatis ex his, de quo magis aperietur: Matth. 19. vbi tractabitur ista quæstio. Ea quæ sunt

A de iure naturæ, primo modo obligant omnes homines, & nulli vnquam licuit contra agere, neque recipit dispensationem:& tali modo non est repudiatio vxoris contra ius naturæ, quia non est indissolubilitas matrimonij de iure naturæ hoc modo. Ea verò, quæ sunt de iure naturæ secundo modo, nullum hominem obligant quousque habeant vim obligandi ex statuto, vel consuetudine alicuius gentis, talia autem licet de se non obligent habent rationem, vt statuantur ad hoc quòd obseruentur, & obligent: hoc modo indissolubilitas matrimonij est de iure naturali, & idec repudiũ vxoris est cõtra ius naturæ, & tamen quod sit contra ius naturæ, hoc modo non est peccatum, nisi statuto aut consuetudine firmatum fuerit tale ius, inter Gentiles tamen nec erat statutum de non repudiando, nec consuetudo, sed potius contrarius vsus, ideò non peccabant Gentiles repudiando vxores.

Secundo etiam patet, sc. quia non agebant contra mandatum Dei repudiando vxores: ad hoc enim, quod contra mandatum Dei agerent, duo requirebantur: primum quòd Deus tale mandatum dedisset: secũdum, quia dirigeretur ad Gentiles, esseтque eis notificatum, quod potest esse tertium. Primum per se patet, secundum etiam, quia multa mandata dedit Deus, quæ Gentiles non obligauerunt: eo quòd non dirigebantur ad eos, sed ad solos Iudæos, sicut omnia, quæ in lege Moysi erãt. De tertio patet, quia homo non potest cognoscere voluntatem Dei, nisi ipse eam reuelauerit, ideo quousque fuerit alicui reuelatum mandatum Dei, non obligatur ad illud, & contra agendo non peccat, sed ista non fuerunt in præsenti, ideo non peccabant Gentiles agendo contra istud, & repudiando vxores, patet hoc ordine cõuerso, & primum de tertio. Istud enim siue mandatum esset Dei, siue non, non fuit denunciatum Gentilibus. Continebatur enim hoc in libris Gene. cap. 2. Moyses autem illud scripsit propheticè à Deo illustratus, & ideo nemo hoc poterat cognoscere, nisi per reuelationem: & tamen non reuelabatur alijs. Ideò sicut Gentiles ignorabant creationem mundi de nouo, multo magis ignorabant modum formationis fœminæ de latere viri, & quid Deus dixisset deducens eam ad virum, postquam autem istud Moyses scripsit, nõ reuelabatur Gentilibus, quia nõ prædicabatur eis lex Moysi, sed soli populo Iudæorum, ideo non tenebantur hoc præcepto, etiam si præceptum esset, quia eis non fuerat manifestatum.

Tres conditiones requiruntur ad hoc q̃ aliquod præceptum Dei obliget.

B Secundum erat, quod ad eos non dirigeretur, nam in lege Moysi nihil fuit mandatum, quod dirigeretur ad Gentiles, sed ad solum Israël, quem Deus in peculiarem populum accipiebat de cunctis gentibus: Exod. 14. & Deuteronom. 7. Vnde nullum fuit in tota illa lege præceptum, quod Gentiles obligaret, nisi esset de iure naturæ: tale autẽ obligaret etiam si nõ daretur, sed istud non erat de lege naturæ, vt ostensum est, ideo non obligantur ad illud Gentiles. De primo patet, quia istud non est præceptum, neque in forma præcepti datum, ideò ex hac parte neque Gentiles, neque Iudæos obligaret, vt statim dicetur.

C Apparet ergo ex dictis, quod repudiando vxores, neque Iudæi, neque Gentiles peccabant, & licite faciebant, sed dicendum, quod postea per mandatum Christi fuerunt obligati ad non repudiandum.

Redit ad quæst. 185. vnde digressus est examinando singula verba decretalis gaudemus. Et nunc est in 3. dicto eius.

QVÆST. CXCIII.

NVNC verò ad literam incœptam redeamus, quæ dicit. Propter hoc dimittet homo patrem & matrem. Intelligitur propter hoc, id est, copulationem matrimonialem, vel propter matrimonium: nam Matth. 19. c. Dixit Christus propter hoc, sed Genes. 2. cap. dicitur propter hanc, & intelligitur de fœmina, scilicet propter copulationem cum fœmina, quæ est matrimonialis: dimittet homo patrem & matrem, scilicet cessãbit cohabitare eis, & cohabitabit mulieri, quam acceperit in vxorem: hoc enim generale est omnibus gentibus, in quibus est vsus matrimonij, quod maritus & vxor seorsum habitent, & non cohabitet illa matri, neque ille patri.

Sequitur (& adhærebit vxori.) Id est, cohabitabit ei: ista enim adhæsio magis signat cohabitationem, quàm carnalem copulationem, licet pro vtroque accipi possit, sed magis propriè pro cohabitatione, aliàs non opponeretur adhærere vxori ad cohabitare matri & patri, & tamen ponuntur ista tanquam se consequentia, scilicet dimittere patrem & matrem, & adhærere vxori, & tamen dimittere patrem & matrem, opponitur ad cohabitare patri & matri, ideò significatur, quod cessãbit vir cohabitare patri & matri, & cohabitabit vxori. Sed ex his non sequetur aliquid de vnitate vxoris: nam siue vxor sit vna, siue plures constat, quòd propter illam dimittet homo patrem & matrem, & si vna sit, cohabitabis ei, & si plures fuerint, etiam eis cohabitabit, sicut & Pagani cohabitant simul cohabitatione vna pluribus vxoribns. D *Expositio illius dicti propter hoc relinquet homo patrẽ & matrem, &c.*

Erunt duo in carne vna, quomodo intelligitur.

Sequitur (& erunt duo in carne vna.) Ista litera dupliciter exponitur. Vno modo erunt duo in carne vna, id est, in productione vnius carnis, quia vir & vxor ad hoc sibi copulantur, vt procreent prolem: est autem proles vna caro, id est, vnum indiuiduum, & est ex duobus, id est, duo sunt iam vna caro, id est, vnus homo, scilicet pater, & mater sunt vnum in filio.

Alio modo exponitur, erunt duo in carne vna, quia antequam sit carnalis commixtio inter virum & fœminam, sunt duæ carnes, sicut duo indiuidua, postquam verò est facta cõmixtio, sunt vna caro: sicut in natura miscibilia ante mixtionem sunt multa, & completa mixtione sunt vnum vnitate cuiusdam inseparabilitatis, vt sicut cùm aqua miscetur vino, efficitur vnum totum, & vnum ab altero separari iam non potest in actu, sicut dicit Boëtius lib. diuisionum. licet physici asseuerent vinum ab aqua per artificium posse separari. de celebrat. missa. capitu. cum Matthæ. §. quæsiuisti. quod an aliquo modo sit verum, non est certum: sed tamen quod completa mixtione possit separari per artificium, est falsum. Et ita per mixtionem carnis sunt vir & vxor in carne vna, id est, sunt vna caro, & in isto sensu accepit Christus ista verba: nam statim addidit, itaque iam non sunt duo, sed vna caro, & talis modus loquendi inuenitur in iure, quòd vir & vxor sunt vna caro effecti, vel non sunt effecti vna caro. Si enim carnaliter non fuerunt commixti, dicitur, quòd non sunt effecti vna caro extra de conuer. coniug. capitu. verum. si autem iam fuerunt copulati, dicitur, quòd fuerunt vna caro effecti. E *Vinũ non potest separari ab aqua. facta mixtione quid dicant Phis.*

De indiuisibilitate matrimonij. Et quomodo potuit aliquando dissolui matrimonium, si erant vir & vxor vna caro à principio sæculi, & per consequens quomodo potuit stare repudium aliquando sine peccato.

QVÆST. CXCIV.

EX his autem verbis infertur indiuisibilitas matrimonij, quasi arguatur erunt duo in carne vna, id est, sunt duo vna caro, sed quod vnum est, non diuiditur, id est, non est diuisum, ergo coniuges non separabuntur, quia non sunt iam duo, sed vna caro, & patet quia hoc Christus inferre voluit, non quasi iubens, sed quasi ex ratione arguens, scilicet erunt duo in carne vna: ergo non sunt iam duo, sed vna caro: ergo non possunt separari, sic enim dicitur Matthæ. 15. cap. Itaque iam non sunt duo, sed vna caro, quos ergo Deus coniunxit, homo non separet, & sic erit matrimonium indissolubile. Et talis modus loquendi est in iure, scilicet quod si vir & vxor per copulam sint vna caro effecti, non diuidantur, sed quod vel ambo in sæculo maneant, vel ambo ad religionem transeant: si autem non sunt vna caro effecti, quod possit vnus ad Deum transire altero in sæculo manente. de conuer. coniu. c. verum quasi ibi nullum fiat præiudicium vnitati. F

Sed tunc quæretur, cùm Christus ex illa litera concludat vnitatem viri & coniugis, & indissolubilitatem matrimonij: quomodo poterit sine peccato dissolui matrimoniũ, & quia Christus intulit hoc ex illo iure diuino, quod præexistebat à principio sæculi, videtur quod semper fuit indissolubile matrimonium, & ideò semper esset peccatum repudiare vxorẽ, per quod soluitur matrimonium.

Dicendum quòd Iudæi & gentiles antequam Christus diceret istud, non peccabant repudiãdo vxores, qꝛ ia matrimonium erat dissolubile, & dissoluendo illud non præiudicabãt ei, & patet istud, quia illa verba non fuerunt posita per modũ præcepti, quasi Deus vellet ad hoc homines obligare, vt in matrimonio vterentur vnitate vxoris: & ideò neque obligabat aliquos, sed ponuntur verba per modum iudicandi veritatem. Et idem dicendum, quòd illa verba non sunt præceptum, sed aliquid, ex quo potest esse occasio ad sumendũ præceptum, vel faciendum præceptum de nouo: nam si Deus taliter matrimonium instituit, vt ex modo, vel verbis appareret quædam indissolubilitas, poterat inde iustè sumi ratio præcipiendi, vt esset indissolubile matrimonium: & ita factum est, quia Christus iussit & diffiniuit matrimonium non dissolui, nec dari repudium, cùm non esset sic prius, vt patet Matth. 5. Dictum est antiquis, quicunq; dimiserit vxorem, det ei libellum repudij: ego autem dico vobis, quòd omnis, qui dimiserit vxorem suam, excepta causa fornicationis, facit eam mœchari. Et ita apertè significat, quòd ipse dat mandatum nouum de indissolubilitate, & quòd non erat prius sic, sed quod dimittebat quilibet suam vxorem. Et adhuc magis istud manifestatur ex verbis Christi Matth. 19. quia ipse ponit ibi verba Domini, quæ habentur Gen. 2. cap. & addit aliquid inferendo ex eis, quòd non fit in Gen. nam Gen. 2. dicitur: Adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna, & nihil plus additur, sed Matth. 19. Christus retulit ista verba Dei, scil. Propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Et addidit. Itaque iam nõ sunt duo, sed vna caro, quæ ergo Deus coniunxit homo non separet. Et ita hic Christus per modum arguentis ex ratione se habet, & conclusio argumenti sui est præceptum, scil. quæ Deus coniunxit, homo non separet: ideò quia istud fuit præceptum negatiuum, & nouiter ab ipso datum, ex tunc nõ licuit alicui dimittere vxorem, etiam cùm dixit: Itaque iam nõ sunt duo, sed vna caro: addidit ostendendo ex verbis Dei, quomodo inueniebatur indissolubilitas matrimonij.

Dicendum ergo, quod licet ex verbis Dei poterat ista inseparabilitas colligi, quia tamen nullus inde intulerat sequi inseparabilitatem, neque etiam illud iusserat, nõ obligabatur quis ad seruandam inseparabilitatem in matrimonio: Christus autem vtrunque fecit: nam ostendit ex illis verbis innui inseparabilitatem, inquantum dixit: Itaque iam nõ sunt duo, sed vna caro: etiam propter illud posuit præceptum, quod ostendit esse iustum, inquantum ex verbis Domini sequebatur, cùm addidit: Quę ergo Deus coniunxit, homo non separet, & ita apparet, quod post Christi prædicationem fuit matrimonium indissolubile, quia ipse dedit præceptum de indissolubilitate, & prius non erat datum præceptum, neq; declaratum de intentione Dei, ideo nullus obligabatur ad seruandum indissolubilitatem matrimonij.

Quartum dictum seu argumentum Innocentij in sua Decretali, improbatur. Et quòd si vnus vir habeat multas fœminas matrimonialiter copulatas, non est vnum matrimonium, sed tot sunt matrimonia, quot sunt vxores.

QVÆST. CXCV.

QVARTVM erat, quia ipse Innocentius ex verbis prædictis infert dicens (non dicit tres, vel plures, sed duo, neque adhærebit vxoribus, sed adhærebit vxori) & ita infert, q̃ non est licita, neque tunc fuit pluralitas vxorum.

Dicendum, quod ex illis verbis Dei, erunt duo in carne vna, non significatur vnitas vxoris in matrimonio, sed solùm significatur inseparabilitas: patet per expositionem Christi, nam cùm allegasset Christus illa verba Dei, ait: erunt duo in carne vna, itaque iam non sunt duo, sed vna caro, quæ ergo Deus coniunxit, homo non separet, & significat per illa verba: erunt duo in carne vna, intelligi cõiunctionem, quam fecit, sed quæ Deus coniunxit, firmiter manent coniuncta, & homo non habet auctoritatem ad separandum ea: ideò ipse Christus concludit: Quæ Deus coniunxit homo non separet, non igitur apparet ex verbis illis de vnitate, aut pluralitate vxoris. Etiam quia dato, quòd esset pluralitas vxorum in matrimonio, poterat stare indissolubilitas, nam sicut inter vnum virum & vnam vxorem potest esse indissolubilitas, ita vnius viri ad plures vxores, sed per hoc, quod dicitur duo in carne vna, significatur inseparabilitas, vt dictum est, ergo per illa verba non excluditur pluralitas vxorum, quæ non repugnat indissolubilitati.

Sed obijcietur, qua dicitur erunt duo, ergo non solum significatur inseparabilitas, sed etiam vnitas viri & vxoris in matrimonio.

Dicendum, quod ex verbis illis aliquo modo significãtur duo, vnum est inseparabilitas, alterum est vnitas, inseparabilitas significatur, cùm dicitur in carne vna, quia vir & vxor efficiũtur vna caro per commixtionem carnalem: vnitas significatur, cùm dicitur erunt duo, sed verum est, quod Christus noluit ibi inferre principaliter, nisi inseparabilitatem, & causa est, quia Christus ibi solum fuerat quæsitus à Pharisæis de repudio, repudium autem repugnat inseparabilitati, ideò voluit de hoc respondere, & ad hoc inducere verba Dei: & tamẽ aliquo modo ex verbis Dei videtur signari vnitas, cùm dicitur, erunt duo in carne vna: nam non dixit, coniuges erunt in carne vna, sed dixit, erunt duo.

Est tamen dicendum, quòd adhuc illud nihil ostendit de vnitate viri & coniugis, quasi non sit licitum eidem viro habere multas vxores, sed significauit conditionem matrimonij, & actus matrimonialis: nam in matrimonio non possunt esse, nisi duo, & in actu matrimoniali non possunt esse, nisi duo: licet enim vir vnus habeat multas fœminas matrimonialiter copulatas, non est matrimonium vnum, sed multa: nam matrimonium nomen contractus, vel vinculi est, contrahitur autem vinculum istud per consensum mutuum: impossibile est autem vnum consensum esse inter plures quàm duos: alio enim consensu cõsentiunt mutuo in seipsos vir & fœmina, & alio consensu ille vir, & alia fœmina, sed à consensu est matrimonium, ergo ab vnitate consensus est matrimonium vnum, & à pluralitate consensuum sunt plura matrimonia. Deus autem loquitur de matrimonio, vt vnum est, quia quod iuris est de vno, est de omnibus: ideò debuit dicere, erũt duo, & non erunt plures, aut sine numero expresso, dicẽdo, erunt coniuges in carne vna, vt sciatur, quòd in vno matrimonio impossibile sit esse plures coniuges duobus, & ita debuit dicere, erunt duo in carne vna.

Secundo, quia repugnat hic ex natura actus matrimonialis, nam matrimonium est propter actum matrimonialem, qui est copulatio carnalis, sed impossibile est in vno actu carnali cõuenire, nisi duos, id est, vnum masculum, & vnam fœminam: ergo neque matrimonium est, nisi vnius viri, & vnius fœminæ: si enim vnus vir plures fœminas habuerit copulatas matrimonialiter, non erit vnum matrimonium, sed plura matrimonia, quia ibi fuerunt plures, & diuersi consensus, sicut sunt diuersæ copulationes, & diuersæ personæ, ergo bene dictum est, erunt duo.

Tertio, quia specialiter debuit hoc dici, eo quod Christus vel Deus conditor voluit significare indissolubilitatem matrimonij ex actu, cùm dicatur: In carne vna: nam ex illo Christus intulit, itaque iam non sunt duo, sed vna caro, quod non fit, nisi per commixtionem carnalem, & tamẽ impossibile est plures duobus conuenire in commixtione vna carnali, ideò debuit necessario dicere, erunt duo in carne vna, non tamen ex hoc significatur, quòd non possit idem vir habere plures vxores, sed solum quòd non habeat eas in matrimonio vno, sed pluribus: nam alio matrimonio referetur vir ad vnam vxorem, & alio ad aliam, quod apparet ex repudiatione: cùm enim quis haberet multas vxores, sicut antiquitus fiebat, repudiando aliquam, dissoluebatur matrimonium inter vnum & illam, & licebat mulieri accipere alium virum: Deuteron. 24. cap. Et tamen non dissoluebatur per illam repudiationem matrimonium ad illas vxores, si tamen idem numero matrimonium esset vnius viri ad omnes vxores, impossibile erat, & includens contradictionem, quod solueretur quantum ad vnam, & non quantum ad omnes, ergo non est verum matrimonium ad omnes, sed ad singulam est vnum matrimonium. (?)

Explanatio Innocentij illorum verborum, Erunt duo, reijcitur, & vera ponitur.

QVÆST. CXCVI.

CVM autem dicebat Innocentius, quòd non dixit, erũt tres, vel plures, sed erunt duo, dicendum, quòd non sequitur ex hoc non licere vni viro habere multas vxores. Primo, quia hic arguitur per locum ab auctoritate negatiuè, non enim dicitur, erunt tres vel plures, non tamen sequitur ideo, quòd non erunt tres vel plures, quia affirmatiuè tenet locus ab auctoritate non negatiuè.

Secundo non sequitur, quia licet dixit Deus, erunt duo in carne vna, non dixit hoc cum præcisione vel negatione, scilicet negando plures posse conuenire matrimonialiter, ideo dicetur, quod dixit exemplariter de duobus, & non, quod nõ possit esse matrimonium vnius viri ad plures vxores.

Tertio potest dici, quod hoc dixit ad tollendum errorem: nam dicendo, erunt duo, dixit id, quod sufficiebat ad matrimonium: nam inter duos esse potest, & sufficiũt duo ad hoc, quòd in eis sit matrimonium. Si autem diceret, erunt tres vel quatuor, aut plures, putaret aliquis, quòd tot requirerentur ad matrimonium contrahendum, & hoc falsum est, quia sufficiunt duo, id est, melius fuit dici de duobus, quàm de pluribus.

B Quarto, quia breuius diceretur ponendo duos quàm plures, nam dicendo duos, satis erat non addendo aliquid, quia intelligebatur, quòd erat vnus vir, & vna mulier: si autem diceretur tres vel quatuor, aut plures, dubiũ erat an essent duæ fœminæ, & vnus vir, vel duo viri, & vna fœmina, & ita si ponerentur plures, & oporteret hoc limitari: ad dicendum ergo breuiter debuit dici: erunt duo in carne vna, & non tres vel quatuor.

Quinto fuit hoc, quia Deus loquebatur ibi de vinculo matrimoniali, quo coniunguntur aliquæ personæ inter se, & tamen in vno matrimonio non possunt esse nisi duę personę, id est vnus vir, & vna fœmina, vt ostensum est præcedẽti quæstione: nam si aliquis vir habeat plures fœminas matrimonialiter vnitas, non pertinent omnes ad illum in vno matrimonio, sed in pluribus: & Deus de vnico matrimonio locutus est, ergo dixit, duo erunt.

Sexto & principalius, quia agit de commixtione carnali, per quam efficitur vnitas vxoris & viri, sed commixtio non potest esse, nisi inter duos, id est, vnum virum, & vnam fœminam, ergo nõ debuit dicere, nisi de duobus, & ista est causa propria. Et patet quia dicitur, erunt duo in carne vna: esse autem in carne vna, dicit commixtionem, quia per illam, &
C non aliter efficiuntur vna caro, ideò debuit dicere duo. Si autem diceretur, erunt duo, & non adderetur in carne vna, non esset necesse dici duo, quia etiam possent poni plures, licet ponerentur conuenientius plures quàm duo, & tamen cùm additur in carne vna, non potuit dici, nisi quod duo essent.

Et sic apparet, quod non excluditur per hoc, quin possit vir vnus habere matrimonialiter multas fœminas, sed tolùm quod non possint effici vna caro plures quàm duo: nam si vir aliquis plures vxores habeat, non sunt omnes illæ cum viro vna caro, quia non communicat vna mulier alteri, sicut vir mulieri, & mulier viro, sed quælibet illarum mulierum, cum viro illo sunt vna caro, & quot sunt combinationes & matrimonia viri & mulierum, tot sunt carnes, & tamen Deus debuit ponere, quòd efficiebantur vna caro, quia intendebat loqui de vnitate & inseparabilitate matrimonij, quæ non aliter colligitur ex natura matrimonij, nisi inquantum efficiuntur vna caro, & non possunt plures quàm duo effici vna caro.

Ergo debuit dici, erunt duo in carne vna, & non debuit dici de pluribus, & per hoc non significatur, quot vxores possit habere vir simul in matrimonio, an duas vel plures, vel vnam tantùm.

Quartum dictum Innocentij reijcitur, & adducitur vera ratio, cur dicitur: Adhærebit vxori, & non vxoribus.

QVÆST. CXCVII.

QVINTVM erat quod dicit Innocentius (nec dixit, adhærebit vxoribus suis, sed vxori) dicendum quod idem hic responderi potest, quod in præcedentibus, cùm dicebatur, erunt duo, & non tres.

Primo, quia dixit, adhærebit, & non dixit vxoribus, & tamen non negauit, quin posset vir vnus adhærere simul pluribus vxoribus: nam locus ab auctoritate non tenet negatiuè.

Secundo, quia non dixit hoc cum præcisione: nam qui adhæret vni vxori, potest adhærere pluribus, & quia non negauit pluralitatem, nec dixit cum præcisione, poterant haberi plures vxores ab eodem viro.

Tertio, propter errorem tollendum: nam ad matrimoniũ sufficit vna vxor vni viro, & non requiruntur multæ: si autem diceretur, adhærebit vxoribus, putaretur necesse esse, quòd idem vir plures haberet vxores, vt ergo tolleretur iste error, dictum est id, quod sufficiebat, scilicet adhærebit vxori suæ.

Quarto, quia si diceretur, adhærebit vxoribus, significaretur pluralitas, & non determinaretur quot esse deberent, & ita relinqueretur dubium: nunc verò dicendo, adhærebit vxori, non est dubium aliquod, quia significatur, quod sufficit vna vxor, & non negatur, quòd esse possint plures.

Quinto, quia significatur vnitas matrimonij: in vno enim matrimonio non potest esse, nisi vnus vir, & vna vxor: nam & si possit idem vir habere multas vxores, tamen non sunt omnes in vno matrimonio, sed tot sunt matrimonia, quot sunt vxores, sicut supra dictum est.

Sexto, quia inquantum dicit, adhærebit vxori suæ, secundùm vnum sensum significatur actus commixtionis, quia statim sequeretur, erunt duo in carne vna, quæ vnitas carnis fit per commixtionem, quæ commixtio est adhærere: sed vnitas carnis non est, nisi vnius viri ad vnam fœminam, ideo debuit dici, adhærebit vxori, & non vxoribus: si autem significetur per istam adhæsionem cohabitatio, sicut supra dictum fuit, melius dicitur: adhærebit vxori, quàm vxoribus, quia necessarium est, quòd vir cuilibet vxori cohabitet, & tamen nõ est necesse, quòd cohabitet omnibus cohabitatione vna, sed poterit cuilibet cohabitare cohabitatione vna.

In q. 195.

q. præced.

An habere plures vxores licuerit cuique ex veteri testamento absque diuina concessione, & refellitur in hoc sextum dictum Innocent. in capitulo Gaudemus, præter ea quæ dicta sunt in quæstione 24.

F

QVÆST. CXCVIII.

SEXTVM quod dicit Innocẽtius, est: neque vlli vnquam licuit insimul plures vxores habere, nisi cui diuina fuit reuelatione concessum: qui mos quandoque, interdum etiam fas censetur. Istud asserit Innocentius, & non dat causam eius, nisi hoc putet illatum esse ex prædictis: istud non concedimus esse verum, immo dicimus, quod generaliter licuit omnibus hominibus, & cuilibet homini habere plures vxores ante prædicationem Christi, vt ostensum est supra: nam non erat aliqua lex vetans, neque naturalis, neque diuina, ideo nemo tenebatur ad vnitatem vxoris. Etiam dispensatio non erat necessaria, quia reuelatio vel dispensatio erat ad faciendum actum legitimum, quando ius commune, siue naturale, siue diuinum, aut positiuum est in contrarium, & tamen nullo iure vetita erat vxorum pluralitas, ergo neque ad hoc, quòd licita fieret alicui requirebatur reuelatio, per quam hoc specialiter concederetur.

In q. 24. & 25.

Sed posset aliquis dicere, quòd Innocentius verum dicat, quia limitatur dictum suum per id, quod addidit, scilicet, quæ reuelatio mos quandoque interdum etiam fas censetur, & per hoc ampliatur, vel ampliari potest valde ista reuelatio,

scilicet

A

ſcilicet vt fas,& mos dicatur reuelatio, vt dixit hoc Innocentius,vt non videretur contrarius eſſe dictis Auguſtini, & Hieronymi: nam dicit Hieronymus, & habetur trigeſimaſecunda quæſt.4.cap.obijciuntur. Obijciuntur Iacob quatuor vxores,quod quando mos erat,peccatum non erat & morem intellexit ibi reuelationem, ſic & aliquando fas dicitur fuiſſe antiquis habere plures vxores,& illo nomine intelligit Innocent.reuelationem Dei,& quia quandocunque dicitur,quòd fuit licitum alicui habere plures vxores,dicitur fas,aut mos eſſe:dicit Innocentius,quòd reuelatio, quæ faciebat licitam talem copulam,vocatur mos,vel fas.

Sed dicendum, quod quando Innocentius dicit morem, aut intelligit conſuetudinem,& hanc vocat reuelationem licet non ſit,aut verè intelligit nomine moris reuelationem factam à Deo,quæ propriè vocari debet reuelatio, & aliquãdo vocatur nomine moris. Si primo modo dicimus,quod toto tempore ab initio mundi vſque ad Chriſti prædicationem fuit licita vxorum pluralitas, & tunc mos erat, id eſt conſuetudo,& nulla lege vetitum erat, & tunc verum eſſet dictum Innocentij, ſcilicet quòd erat licita vxorum pluralitas ex reuelatione, id eſt ex conſuetudine, & ita quia conſuetudo generalis erat,eſſet omnibus hoc licitum.Si autem accipiatur ſecundo modo non eſt verum, quod ex reuelatione ſine more hoc licebat, quia etiam ſi non eſſet alicui hoc reuelatum,licebat,cum non ageretur contra aliquam legem, aut prohibitionem.

B

Sed dicendum, quod Innocentius accepit reuelationem propriè, prout à Deo aliquid occultum aliquibus, vel alicui notificatur, & in hoc ſolo caſu voluit licitam eſſe vxorum multitudinem,de quo non eſſet dubium. Et patet,quod hoc intendat.Primo quia dicit non licuit alicui vnquam plures ſimul habere vxores, niſi ex diuina reuelatione, ergo innuit vnum tantum caſum eſſe,in quo liceret,& omnes alios eſſe, in quibus non liceret, & tamen nullus caſus erat, in quo non liceret, cum omnibus liceret id, quod nulla lege vetitum erat, ergo intelligit de reuelatione propiè dicta.

Secundo,quia dicitur non licuit alicui,niſi ex diuina reuelatione,ſed multum impropriè dictum eſt, quod nomine reuelationis intelligatur conſuetudo, ergo voluit verè accipere per reuelationem Dei.

Tertio,quia dixit, quod excuſantur Patriarchæ ab adulterio habendo vxores plures,& tamen excuſatio non eſt, niſi quando eſt aliqua lex, contra quam agitur,& ſic agendo, male agitur,niſi fiat ex cauſa aliqua reddente actũ legitimum: ergo cum ibi excuſatio eſſet,ſignificatur,quod non erat in ſe licita vxorum pluralitas.

Quod vxorum pluralitas ſemper non fuerit illicita,vt putauit Innocentius.

QVÆST. CXCIX.

C

DICENDVM ergo, quod intentio Innocentij eſt,quod vxorum pluralitas ſemper fuit illicita,niſi ſi alicui reuelaretur,quod acciperet multas vxores. Primum ſecundum eum probatur ex inſtitutione matrimonij per Deum cum dicitur,erunt duo in carne vna, per hoc putat ſignificatum eſſe non poſſe matrimonium exiſtere,niſi inter duos, & eſſe quaſi mandatum: ex hoc bene ſequebatur ſecundum, ſcilicet, quod non liceret ſine reuelatione Dei alicui accipere vxores multas,quia contra legem Dei nullus poteſt licitè agere, cum ad illam omnes obligentur,& in illa nullus poſſit diſpenſare, niſi Deus: iſta autem diſpenſatio intelligitur nomine reuelationis, quia per reuelationem innoteſcebat alicui, quòd Deus cum ipſo diſpenſaret,& hoc eſt quod expreſsè ipſe ponit dicens, (neque vlli vnquam licuit in ſimul plures vxores habere,niſi cui diuina fuit reuelatione conceſſum.) & quia contra hoc videbantur eſſe dicta Hieronymi, & Auguſtini, atque aliorum,in quibus inuenitur fuiſſe morem. & fas antiquis patribus accipere multas vxores: dicit ipſe quod erat illis reuelatio facta circa hoc, per quam certificabatur, quòd Deus cum eis diſpenſabat in hoc,& ita intelligit illud Hieronymi trigeſimaſecunda quæſtione quarta capitulo.obijciuntur,ſcilicet. Obijciuntur Iacob quatuor vxores,quod quando mos erat, peccatum non erat, id eſt quando erat reuelatio, quod acciperet quis multas vxores,non erat peccatum.

D

Sed dicendum, quòd hoc non eſt conuenienter dictum. Primo,quia non ſatisfacit Innocentius intentioni Hieronymi: nam ille dicit, quòd accipere vxores multas crimen non erat,quando mos erat,ſed Innocentius exponit mos,id eſt reuelatio,quod eſt multum impropriè dictum, quia iſtud nomen mos nullam rationem habet ſignificandi reuelationem potius, quam hoc nomen lapis ſignificandi arborem.

Secundo,quia intentio Hieronymi erat oſtendere legitimam fuiſſe copulam Iacob cum quatuor vxoribus,quam aliquis accuſaret,quia non eſt nunc ſic.ille dicit, quòd non erat tunc crimen accipere multas, quia hoc erat tunc conſuetum, & hoc ſonat, quod ait, quod quando mos erat,crimen non erat.

Tertio, quia Hieronymus non conuenienter reſpondet per reuelationem, quia de reuelatione non conſtabat,de cõſuetudine autem conſtabat: melius ergo induceret ad oſtendendum copulam legitimam ipſam conſuetudinem,quę nota erat,quàm reuelationem,de qua non erat notum.

Quarto apparet, quia iſta eſt intentio Ambroſij lib.de Patriarchis,& habetur trigeſima ſecunda quæſtione quarta, dixit Sara.vbi oſtendit non peccaſſe Abraham accipiendo duas coniuges,& ſimul habendo dicens,conſidera primum,quod Abraham ante legem Moyſi,& ante Euangelium fuit, & ita vult quod in tempore illo non erat illicita vxorum pluralitas.

E

Quinto, quia neceſſe eſt accipere morem ſecundum Hieronymum pro conſuetudine in dicto capitulo obijciuntur: nam ibi Gloſſ. hoc vult dicens: mos diuinus, & à Deo inſpiratus,vt extra de diuort. capitul. gaudemus: & ponitur hic (quando) pro quia: vult enim ibi Gloſſ. quòd erat conſuetudo accipiendi multas vxores eo tempore, & tamen erat iſta conſuetudo à Deo inſpirata, & patet, quia ſtatim dicit ibi Gloſſ. ſuper verbum. crimen. quòd conſuetudo excuſat aliquando à crimine, & ita vult, quod conſuetudo erat accipiendi plures vxores,& per conſuetudinem excuſabantur accipientes.

Sexto & principalius apparet,quia Auguſtinus vult, quòd accipere plures coniuges illo tempore nullum peccatum erat,quia non erat contra legem aliquam aut præceptum, & ita non erat neceſſaria diſpenſatio conueniens, quia diſpenſatio eſſet ſi lege contrarium diſponeretur: vnde ait ille, & ponitur per magiſtrum.lib.4. Sentent.diſtinctio.33. Antiquis iuſtis non fuit peccatum,quòd pluribus fœminis vtebantur,neque contra naturam hæc faciebant,cum non laſciuiendi cauſa,ſed generandi hoc facerent, neque contra morem, quia eo tempore ea faciebant, nec contra præceptum,quia nulla erat lege prohibitum. Et ita apparet manifeſte ex intentione Auguſtini,quòd nullum peccatum erat accipiendo plures vxores,quia nullo modo erat vetitum,& ita qui hoc agebat,contra nihil agebat: & tamen peccatum non eſt, niſi dictum, vel factum,vel concupitum contra legem Dei: hoc autem teſte Auguſtino,neque erat contra naturam; nec contra conſuetudinem,nec contra legem,ideo nullum peccatum erat.

F

Septimum dictum Innocentij,quod plures vxores Patriarchæ habuerint ex diſpenſatione, confutatur.

QVÆST. CC.

SEPTIMVM quod Innocentius dicit eſt, per quam ſicut Iacob à mendacio, Iſraelitæ à furto, & Samſon ab homicidio, ſic Patriarchæ,& alij viri iuſti, qui plures ſimul leguntur habuiſſe vxores ab adulterio excuſantur. In quo Innocentius innuit,quod fuit diſpenſatio, & quod in his ômnibus erat peccatum,& excuſabantur per hoc, quod Deus circa talia diſpenſauerat:exempla enim nota ſunt:nam Iacob mentitus eſt ſe eſſe Eſau, quando furatus eſt benedictionem: Gen.27.& in hoc dicunt multi eum non peccaſſe Deo inſpirante,quod ſic diceret.Iſraelitæ etiam furati ſunt diuitias Ægyptiorum aurum, argentum,& veſtes: Exod. 13. cap. & in

A hoc verum est,quod excusantur, quia Deus expresse illud fieri mandauit:Exod.3.& 11.cap. Samson excusatur ab homicidio,nam seipsum occidit Iudi.16. conuulsa atque deiecta domo super seipsum,& alios,& tamen videtur iste excusari, eo quod ibi dicitur quomodo inuocauerit dominum ad illud faciendum,& facta oratione fuit in ipso pristina fortitudo,& sic occidit hostes populi Dei,& se cum eis.e.c. Quod autem addidit,quod sic excusantur viri iusti, & Patriarchæ ab adulterio,qui plures leguntur habuisse vxores , & ita vult quod pluralitas vxorum secundum se esset adulterium,& ideò vel esset semper illicita,vel haberet semper excusationem.

Sed hoc non est verum,quia non indiget excusatione, nisi quod malum est : pluralitas autem vxorum non erat mala, quia non erat contra naturam,neque contra morem,nec cõtra legem, & ideo habens plures vxores simul sine dispensatione non committebat adulterium. Sed hoc fuit conueniens dicere Innocentio supposita intentione sua:putabat enim peccatum esse habere plures vxores , & tamen inueniebat, quòd apud antiquos multi de sanctis viris habuerunt multas vxores simul,sicut Abraham,Iacob,Dauid,& multi alij,& de his non concedit ipse, quod peccarent in hoc,cum essent viri sancti,ideo putat non esse aliud refugium, nisi quod dicatur reuelatum eis fuisse à Deo,quod acciperent multas vxores: alij autem multi non iusti viri habuerunt plures vxores simul, sed quia illos non cogimur excusare à peccato cõcedit Innocentius,quod peccauerint habendo plures vxores,& quod e-
B is non reuelaretur,quod plures haberent.

An octauum dictum Innoc.in præfata sua decretali responsio:Christum prohibuisse pluralitatem vxorum,verum est:non tamen ante eum fuit prohibita.

QVÆST. CCI.

OCTAVVM & vltimum dictum Innocentij. Est sanè veridica hæc sententia probatur etiam testimonio veritatis testantis in Euangelio:Quicunque dimiserit vxorem suam ob fornicationem,& aliam duxerit mœchatur . ergo dimissa vxore duci alia de iure non potest : multo fortius, & ipsa retenta. per quod euidenter apparet pluralitatem in vtroque sexu, cum non ad imparia iudicentur circa matrimonium, reprobandam.

Dicendum, quod istud est verum , & absolutè concedendum,quod Christus vetuit pluralitatem vxorum in prædictis verbis & alijs,sicut & nos supra q.27.& istud vetuit prædicãdo,& ideò asserimus , quod nunc vxorum pluralitas est illicita,& nulli homini hoc licet,neque potest Ecclesia , aut Papa in hoc dispensare,cum sit lege Dei cautum non fieri , & in lege Dei nullus potest dispensare,nisi Deus,& dicendum quod hoc non solum est inter fideles,qui Christi legem seruant,sed etiam inter omnes infideles, cum omnes homines obligentur legi Christi,quia Christus Deus est,& ideo nõ solum pec-
C cat,qui plures accipit vxores , sed etiam matrimonium non tenet,cum sit contra legem Christi , quæ illud fieri vetat , & factum dicit esse fornicationem. Et tamen dicendum,quod hoc non fuit,nisi ex tempore quo Christus istud prædicauit, & lex ab eo prædicata cœpit obligare. Istud autem non fuit semper, ideo non fuit semper illicita vxorum pluralitas, sed solum post Christi prædicationem.

In quo fuit deceptus Innoc. 3. conditor prædictæ decretalis gaudemus.

Et circa hoc decipitur Innocentius , quia sicut in verbis Christi vetatur vxorum pluralitas,ita putat semper fuisse illicitam,& patet istud ex modo probandi,quo vtitur : nam dixerat,neque vlli vnquam licuit in simul plures vxores habere,,nisi cum diuina fuit reuelatione concessum. Ista est sententia,quam ipse probare intendit,ad quod ait:sanè veridica sententia hæc probatur testimonio veritatis testantis in Euangelio.Et sic illam sententiam,quod nulli licuit vnquam habere multas vxores,vult probare per verba Christi, & ita extendit illa ad omne tempus.Sed hoc non est verum,nec rationabile, quia illud est præceptum,& non de lege naturæ,sed cæremoniale,ideò non debuit,neque potuit obligare, antequam daretur.Danda est ergo conclusio in contrarium', quod pluralitas vxorum licuit cuilibet viro à principio sæculi vsque ad tẽpus,quo lex Christi incœpit obligare , & ideo non erat opus aliqua reuelatione, vel dispensatione : nunc verò non liceret D
alicui sine speciali Dei reuelatione , cum Ecclesia in hoc non possit dispensare.

Quid est respondendum ad auctoritatem tanti viri , sicut fuit Innocent. qui fuit papa,& doctor summus. Et quòd assertioni papæ,circa veritatem quamlibet non tenemur stare, quia potest papa decipi & errare , & alius verius eo intelligere , & hoc est quod communiter dicitur,statuta pontificum tenenda sunt,non tamen assertiones.

QVÆST. CCII.

SED obijcietur quomodo ergo respondebimus ad dicta Innocẽtij tertij.in ca.gaudemus, vbi expresse tenet, quod pluralitas vxorum nunquam fuit licita , nisi ex reuelatione Dei?

Dicendum quòd si aliquo modo posset conuinci, vt hoc non sentiret Innocentius,deberet responderi, quòd non voluisset hoc,& tamen quia non potest colorari , cùm expresse illud velit,est dicendum,quòd illud non est verum , sed sicut supra diximus:& cum obijcitur,quod Papa hoc asserit,& iure illud cauetur,dicendum,quòd non est inconueniens, quòd Papa asserendo errauerit circa aliquid,sed nõ sequitur, quòd ius erat.

Circa quod sciendum,vt supra diximus,quòd in potestate E
nullus mortalium excedit Papam,nec est coæqualis:in cogni- q. 158.
tione autem multi sunt superiores,&ideò nullum humanum statutum est,vel lex,in quo Papa dispensare nõ possit, & nullus mortalium potest dispensare in legibus Papæ. Etiam omnes fideles tenentur mandatis Papæ, sic ergo quicquid Papa statuerit,bonum & rectum,erit obligans,& quia ius nominat præceptum,vel prohibitionem de agendo,& præceptum Papæ per nullum alterum potest mutari, non poterit esse error in iure,quia ius à Papa conditum nullus poterit inualidare, aut ostendere non esse ius. Secus autem est de cognitione veritatis : nam multi excedunt Papam in cognitione rerum, & discussione veritatum , ideo potest aliquis ostendere esse falsum , quod Papa credidit, vel asseruit esse verum.Ideo dicendum quod statuto Papæ tenẽtur obedire omnes fideles, quia non potest ei deesse potestas obligandi , & tamen assertioni Papæ circa veritatem quamlibet non tenentur stare omnes fideles,quia potest Papa decipi & alius verius eo intelliget.

Nec obstat si dicas, quod etiam Papa habet determinare circa dubia fidei,extra de baptismo,& eius effectu.c.maiores, quia ad hoc fuit responsum. supr. q.159.& vsque ad q.163. Nã Papa non habet maiorem cognitionem veritatis quàm alij,& tamen quãdo fuerit veritas fidei cognita per viros in lege Dei peritos,& communi consensu diffinita : poterit Papa iubere omnibus fidelibus,quod eam firmiter teneant,quia hoc non pertinet ad cognitionem, sed ad potestatem,& istud non potest facere aliquis alius fidelium.

In præsenti igitur c. gaudemus. error circa assertionem veritatis,& non fuit error circa ius,vel statutum Papæ.Simile est in c. parrochianos. de deci. supra allegato. nam ibi asserit Papa decimas esse de iure diuino , & præcipit eas reddi,& exigi posse tanquam debitum , quod enim statuit debere reddi & tanquam debitum posse exigi verum est, & nullus homo potest hoc mutare , & illud est ius inquantum est ibi præceptum de agendo.Inquantum verò asseruit decimas esse de iure diuino,non pertinet ad statutum, sed ad cognitionem veritatis. Et quantum ad hoc alij nouerunt veritatem plenius quam Papa,& sic potuit errare , & errauit: nam non sunt decimæ de iure diuino nunc. Sic autem est in c. gaudemus.nam ibi sunt duo, scilicet assertio , & statutum : assertio est,quod nulli vnquam licuit multas vxores simul habere,nisi cui à Deo reuelatum est:statutum est, quod si quis paganorum habens plures in vxores transierit ad fidem Christi,non permittatur cum omnibus illis manere , etiam si omnes illę mulieres velint ad fidem conuerti , & illi viro cohabitare. istud secundum certum & firmum est : non enim licet aliter fieri, quia nemo potest immutare statutum Papæ.Et non solum propter hoc, sed etiam principaliter , quia

F
Innoc 3. conditor decretalium, in quibus assertionibus canonicis errauit ex malo intellectu veteris, ac nouis te stamenti.& vt Greg & Innoc. 4. in quibus et sæpe ne nonnun infra. q. 204.

Christus

Christus id fieri voluit, qui dixit non licere viro habere multas vxores, & tamen si Christus non dixisset illud, & papa statueret deberet sic obseruari, sed assertio sua, scilicet, quod nulli vnquam licuit sine dispensatione, aut reuelatione diuina habere plures vxores falsum est, quia probatum est contra nam multis testimonijs.

An in diffinitionibus negociorum, & expositione sacrarum scripturarum præponatur auctoritas pontificum omnibus sanctis doctoribus Ecclesiæ, vel è contra.

QVÆST. CCIII.

ET in hoc non recedimus à determinationibus malorum, scilicet, sanctorum: est enim doctrina Gratiani, & Iuristarum. 20. distin. c. Decretales itaque. quod in diffinitionibus negociorum præponitur auctoritas pontificum omnibus sanctis doctoribus: in expositione sanctarum scripturarum, & cõsequenter in inquisitione quarumlibet aliarum veritatum tractatores sacræ scripturæ, vt Hieronymus, August. & cæteri sunt præponendi pontificibus, & hoc innuitur. e. distinct. 20. cap. de libellis, vbi solum dicitur, quod in iudicando in causis præferantur dicta pontificum dictis sanctorum doctorum, scilicet de libellis, & commentarijs aliorum non conuenit aliquos iudicare, & sanctorum conciliorum canones relinquere vel decretalium regulas, quæ habentur apud nos, & ibidem Leo Papa non dixit tenendas esse assertiones pontificũ, sed statuta, cum ait: Quam ob causam magna voce pronunciare non timeo, quia illa, quæ diximus statuta sanctorum patrum, quæ apud nos canonis nomine prætitulantur, siue sit episcopus, siue clericus, siue laicus: non indifferenter conuincitur recipere neque catholicam, & Apostolicam fidem, neque sancta quatuor Euangelia vtiliter, & efficaciter ad effectum suum retinere, vel credere probantur. Et ita quilibet fidelis necessario tenebit statutum papæ, sed non tenebit necessario assertionem eius circa aliquam veritatem. Sic etiam erat nunc dicere, an licuit alicui vnquam habere plures vxores: nam istud non pertinet ad statutum, quia de præterito non statuitur: non potest enim papa statuere, quòd antiqui non possent habere plures vxores, quia iam illi omnino desierant esse cum papa esse cœpit. Etiam quia quia illi non erant sub lege Christi, in qua papa accepit, & habet potestatem: nam infideles non arctantur constitutionibus canonicis in alleg. cap. gaudemus. ideò si papa hoc dicit, potius dicit, vt asserendo veritatem, quam exercendo potestatem: istam autem veritatem, scilicet an licuerit vnquam, vel non licuerit vxorum pluritas, non potest papa inquirere ex eis, quæ ipse statuit, sed solum ex sacra scriptura, vel naturali ratione, & tamen circa vtrunque istorum sunt potiores expositores sacræ scripturæ & viri periti, ideò circa hoc potius est standum deteminationi sanctorum doctorum, maximè quando est concors quam assertioni papæ, & tamen ita est in præsenti, ergo potius est tenendum licitam fuisse vxorum pluralitatem aliquo tempore, quasi non esset contra ius, quam quod non licuerit vnquam alicui quod asseruit Innocentius tertius.

Ambrosius Hieronym. Aug. sunt contra Innocẽtium.

Et hoc apparet, quia istud voluerunt Ambrosius, Hieronymus, August. qui sunt præcipui: de Ambrosio patet in lib. de Patriarchis, & habetur 32. q. 4. dixit Sara. vbi dicit, quod non peccauit Abraham habendo vxores multas, quia fuit ante Euangelium, & ante legem, & sic non innuit fuisse dispensatum cum Abraham, vel aliquam reuelationem ei factam, sed solum, quod fuit ante legem, & Euangelium, in quo signat, quod saltem ante legem Moysi, licitum erat simpliciter habere multas vxores.

Hieronymus quoque tenet hoc & habetur 32. q. 4. c. obijciuntur, scilicet. Obijciuntur Iacob quatuor vxores, quod quando mos erat, crimen non erat, & ita signat, quod vxorum pluralitas non erat peccatum, quando consuetudo erat sic fieri. Vnde vult aliquando fuisse talem consuetudinem, & tunc non fuisse peccatum. Augustinus autem illud apertius tenet, & illud recitat Magister lib. 4. Sent. distin. 33. scilicet antiquis iustis non fuit peccatum, quod pluribus fœminis vtebantur, neque contra naturam hoc faciebant cum non lasciuiendi causa, sed generandi hæc facerent, neque contra morem, quia eo tempore ea faciebant, neque contra præceptum; quia nulla lege erat prohibitum, & sic isti volunt, & alij sancti doctores tenent: istis ergo potius standum est, quam Innocentio tertio circa inquisitionem huius veritatis.

Multi iurisperiti videntur sentire cum auctore contra Innocentium.

QVÆST. CCIIII.

ET apparet aliqualiter sensisse istud Iuristas: nam Gloss. in cap. obijciuntur. 32. quæstio. 4. dicit, quòd mos est ibi consuetudo, & non dicit, quòd est reuelatio, & ideo addit, quòd consuetudo facit aliquid circa matrimonium esse legitimum, vel non. Et idem alij tenent & allegant, quod habetur de cogna. spiritual. cap. super eod. & etiam gloss. de diuort. cap. gaudemus dicit, quod fuit mos diuinitus inspiratus, id est, consuetudo inspirata à Deo, & non volunt esse reuelationem, sed consuetudinem dantem esse matrimonium legitimum, & quando plus dicunt, vt satisfaciant textui volunt esse inspiratam à Deo consuetudinem esse, sed non quod cuilibet à Deo sit reuelatum ad hoc, quod legitime haberet simul plures vxores, & iam tunc ex consuetudine iuuaretur quisque, & non ex reuelatione, cum non fieret ei reuelatio. Et si ita concedamus dicemus, quòd iam esset illa reuelatio, vt lex concedens omnibus pro aliquo tempore, vel pro semper licere vxorum pluralitatem, sed hoc non vult Innocentius, sed solum, quod fieret cuilibet specialiter reuelatio ad hoc, quod haberet plures vxores, & cui non fieret talis reuelatio non liceret hoc, cum dicat neque illi vnquam licuit in simul plures vxores habere, nisi cui diuina fuit reuelatione concessum, & verum est, quod ita oportebat dici, vel nihil de reuelatione agi. Nam si consuetudo habens initium ab aliqua reuelatione faceret licitam esse istam pluralitatem, cum ista consuetudo esset iam inter omnes, non dicerentur ex reuelatione, sed ex iure esse legitima talis copulatio, & per talem consuetudinem introductam ex diuina reuelatione auferretur quæcunque lex diuina contraria, quasi ipse vellet eam auferre, & tamen non licuit. Aliàs voluit hoc Innocentius, immò quòd lex Dei esset generalis de non accipiendo plures vxores, & interdum dispensabat Deus specialiter cum aliquo, & ista dispensatio notificabatur ei per reuelationem, & hoc ostendimus falsum esse, & contra intentionem sanctorum doctorum. Iuristæ tamen, vt starent dicto Innocentij. in cap. gaudemus repugnant dicto sanctorum, vnde gloss. 32. quæstio. 4. dixit Sara. & gloss. in alleg. cap. gaudemus. dicunt, quod excusationes Abrahæ, & Iacob de pluralitate vxorum, quæ ponuntur in allegat. cap. dixit Sara. & cap. obijciuntur: non sunt sufficientes, & hoc dicunt, quia non agitur ibi quicquam de reuelatione, sed dicitur, quod talia matrimonia erant licita ex alijs causis, & Ambrosij est tota illa litera. dixit Sara, & Hieronymi est illud cap. obijciuntur. & sic illi manifeste vident, quod Innocentius est quantum ad hoc contrarius Ambrosio, & Augustino, & tamen circa inquisitionem sacræ scripturæ magis standum est Ambrosio, Hieronymo, & Augustino quã Innocentio, vel alteri pontifici, qui non fuerit tam peritus in in sacris literis. Ergo tenendum est, quòd fuit licita vxorum pluralitas eidem viro à principio.

Iuristæ vt defendãt Innocẽtii dicunt contra dicta sanctorum.

Sic enim in alijs patet: nam Gregorius Papa fuit, qui scripsit aliqua de natura angelica, in quibus repugnat Dionysio, & in illis magis tenemus dicta Dionysij quàm Gregorij. & non est inconueniens repugnare Gregorio. Sic etiam Innocentius quartus fuit Papa qui condidit aliquas decretales, & ipse velut peritus vir in iure commentauit librum Decretalium, sed in commento illo quantum ad multa repugnatur ei ab alijs doctoribus.

Innoc. 4. in multis non tenetur. B. Gregorius multa dixit vt sapiens, & non vt Papa.

Sed obijcietur, quod ea, in quibus repugnatur, Gregorio, & Innocentio quarto non dixerunt ipsi velut Pontifices, sed vt viri sapientes, & illo modo alijs poterat magis credi quam eis, sed non vt pontificibus.

Dicendum, quod persona est eadem numero Gregorius, vt Papa, & vt non Papa, & ideò æqualis sapientiæ est vtroque

A modo, ſed non æqualis poteſtatis, quia papatus poteſtatem addit: poteſtas autem eſt ad aliquid iubendum vel ſtatuendũ, ſed non aliquid verius dicendum. Innocentius autem tertius in alleg. ca. gaudemus fecit aliquid, vt papa, ſcilicet, ſtatuere, quod non permitteretur infidelis manere cum multis vxoribus, quando ad Chriſtum conuerteretur, licet eas habuiſſet in infidelitate, & quantum ad hoc magis eſt ſtandum ſtatuto eius quam dicto alicuius ſancti doctoris, vel multorum ſimul, ſicut dixit Leo Papa, & habetur. 20. diſtinct. cap. de libellis. aliud dixit, vt ſapiens, ſcilicet, quod non licuit alicui vnquam habere ſimul plures vxores, niſi ex reuelatione, & in hoc magis eſt ſtandum alijs quam ipſi. Et patet, quod iſtud dixerit, vt ſapiens, & non vt papa. Primo quia non erat ſtatuibile, ſed ſpeculabile id, quod dixit, quia erat veritas de præterito, quæ non cadit ſub ſtatuto. Secũdo quia voluit iſtud quod aſſeruit confirmare multis rationibus, & auctoribus, vt oſtẽderet eſſe verum, quod eſt opus ſapientis, & non vtentis poteſtate: etiam quia reſpondit ad dicta Ambroſij, & Auguſtini, atque Hieronymi limitando illa, dicendo quod reuelatio aliquando vocatur fas, aliquando mos, & tamen in his, quæ ad modum ſapientis viri pertinent alij præferuntur põtificibus, & erant interdum pontifices, & in præſenti ſic eſt; cum Ambroſius, Hieron. atque Aug. contrarium teneant, quibus propter maiorem rationem, quam habent eſt potius ſtandum. Ideò dicemus quod licuit ante Chriſti prædicationem habere eidem viro plures vxores.

B Et præter omnes rationes ſuprapoſitas apparet hoc eſſe verum, nam tempore legis Moyſi licebat Iudęis accipere multas vxores ſimul, & ex lege apparebat hoc eis conceſſum: vnde & ipſi tanquam conceſſo vtebantur hoc, propter quod vſque ad tempora Chriſti, & poſtea pluſquam per quadringentos annos Iudæi accipiebant plures vxores ſimul: quouſque Iuſtinianus Imperator inhibuit Iudæis hoc, dicens quod non acciperent plures vxores ſimul, neque quantum ad alia in matrimonijs ſequerentur morem legis ſuæ. C. de Iudæi. & reli. l. nemo Iudæorum, ſcilicet. Nemo Iudæorum morem ſuum in coniunctionibus, neque iuxta legem ſuam nuptias ſortiatur, neque diuerſa ſub vno tempore coniugia conueniat, id eſt, nõ accipiat plures in vxores ſimul, & ita apparet, quod ipſi credebant ſibi licitum eſſe per legem ſuam habere multas vxores ſimul, quod verum eſt: ſolus ergo Chriſtus fuit, qui iſtud vetuit, & poſtea fuit omnibus hominibus tam fidelibus quàm infidelibus illicitum.

Vtrum regibus, & quibuſdam alijs in veteri teſtamento liceret habere concubinas, & an concubinatus nunc, & ſemper fuerit peccatum. Et quomodo Abraham, & alij excuſantur habendo concubinas. Et quare in nouo teſtamento à principio ſacri canones dixerunt, quòd liceret Chriſtiano habere concubinam, & quam differentiam iura antiqua faciunt inter vxorem, & concubinam, & an hodie obſeruetur, vel ſit per canones moderniores penitus ablatum.

C

QVÆST. CCV.

NVNC verò redeundum eſt ad ea, quæ dicta ſunt ſup. q. 24. vnde tota iſta dubitatio tam longa incępit, & erat de concubinis, an liceret regibus habere concubinas, & arguebatur, quòd non licebat regibus habere multas vxores, ergo à fortiori non liceret habere concubinas.

Lege Romana non licebat niſi vnam tãtum habere concubinã.

Dicendum quòd ſi accipiatur proprie concubina, non erat licitum regibus habere concubinas, neque aliquibus hominibus, quia concubina eſt mulier, quæ cognoſcitur ſine aliquo fœdere coniugali, & talis copula ſemper fuit illicita, quamuis de iure humano permittebatur quemadmodum multa alia, & tamen hoc non erat ſine ordine: nam non licebat de iure Romano habere alicui ad plus, niſi vnam concubinam, vt patet in Authentico de triente, & ſemiſſe. §. conſiderauimus, & iſtam concubinam non poterat habere quando habebat vxorem, & ſi habere vellet non poterat ei cohabitare, vt patet. C. de concubin. l. vnica. licet quidam adhuc dicant iſtas concubinas eſſe coniugali affectu habitas, quamuis non vocentur vxores, ſed concubinæ.

D De vxorum multitudine dicendum, quod non eſt ſimile, vt de concubinis: nam ſi concubina ſumatur ſtrictè, vt eſt ſine fœdere matrimoniali, ſed affectu fornicario, non licebat habere aliquam, & ideò non poteſt comparari ad habere vxores, quod licitum eſſe poteſt: ſi autem concubina accipiatur pro ea, quæ matrimoniali affectu accipitur, & tamen vocatur concubina, vt infra dicetur, idem iudicium eſt de vxoribus & concubinis, quia vtroque coniugali accipiuntur affectu. Et tunc dicendum, quod pluralitas vxorum non eſt illicita, immo ſemper licuit vſque ad prædicationem euangelij, vt ſupra oſtenſum eſt. De concubinis autem, quæ accipiuntur affectu coniugali idem eſſet. Sed cum de rege dicitur, quod non liceret ei habere plures vxores.

Dicendum, quod non erat ſimpliciter vetita vxorum pluralitas regibus, cum eſſet conceſſa alijs hominibus, ſed multitudo effrenata vetabatur, ſicut habere centum ac ducentas vxores, quemadmodum Salomon habuit quaſi ſeptingentas vxores. 3. Reg. 11. & hoc patet, quia dicitur Deuteron. 17. cap. non habebit rex vxores plurimas: non enim vetitum fuit ei habere multas, ſed habere plurimas, ſic Aug. exponit & refert illud Magiſter lib. 4. Sent. diſtin. 33.

Ad argumenta facta ſupra in q. 24.

QVÆST. CCVI.

E RESPONDEBITVR nunc ad prima argumẽta facta. quæſt. 24. erat primum de Abraham, qui habuit Agar, & Cetturam concubinas Gen. cap. 25.

Concubina Abrahæ fuerunt vere vxores eius, et quare vocãtur concubinæ vxores

Dicendum, quod Abraham non peccauit, quia iſtæ, quæ vocantur ibi concubinę, fuerunt verè coniuges eius. Et patet, quia ſcriptura, quæ vocat eas concubinas, vocat alibi coniuges: nam de Agar habetur Gen. 16. cap. quod fuerit vxor cum dicitur: Cumque ille acquieſceret deprecanti tulit Agar Ægyptiam ancillam ſuam, & dedit eam viro ſuo vxorem. De Cetura, quod fuerit vxor habetur Gen. 26. Abraham verò aliam duxit vxorem nomine Cetura. Sed eod. cap. vocantur poſtea ambæ concubinæ, cum dicitur filijs autem concubinarum largitus eſt munera, & illæ ſunt Agar, & Cetura, quia nullas alias vxores, vel concubinas habuit Abraham præter ipſas, & Saram.

Sed quomodo iſtud ſtet dicunt aliqui, quod apud antiquos conſuetudo erat accipere plures vxores, & principalior illarum vocabatur vxor, aliæ autem vocabantur concubinæ, & ita dicunt fuiſſe de Abraham: habuit enim Saram, Agar, & Cetturam in vxores, de quibus Sara fuit principalior, & prima ſecundum tempus: ideò iſta vocatur vxor, & nunquam concubina, Agar, & Cetura, quia erant minus principales, vocantur interdum vxores, & interdum concubinæ.

F *Concubina dupliciter accipitur in veteri teſtamẽto ac nouo.*

Sed dicendum, quod hoc non ſtat, quia hoc modo non poſſet aliquis habere, niſi vnam vxorem, & poſſet habere multas concubinas: nam principalis inter vxores, id eſt, maior non poteſt eſſe, niſi vna: omnes aliæ erunt minus principales: vna ergo ſola erit vxor, cæteræ vocabuntur concubinæ, & tamen non eſt verum, quia habet aliquis multas vxores, & multas concubinas, ſicut patet de Dauid, qui habuit vxores multas cum nominentur ſex, & poſtea alias accepit. ſeq. lib. 3. & 6. c. & lib. 1. Paralip. ca. 3. etiam Salomon multas vxores habuit, & concubinas multas. Infr. lib. 3. cap. 11. ergo non vocatur vxor ſolum ea, quæ principalis eſt. Aliter eſt dicendum, quod concubina dupliciter accipitur. Vno modo pro illa, quę accipitur ſine coniugali affectu ad concubitum, & tunc accipitur ſtrictè, & propriè concubina, quia ibi non eſt aliud, niſi concubitus, & ideo ab eo nomen accepit, vt concubina dicatur à concubendo: vxor autem ad coitum pertinet, ſed non accepit nomen ab illo, immò ab eo quod iungitur, vel iungit legitima, vt ait Iſid. lib. 9. Etymol. quæ erat conſuetudo ſolenniter nubentium. De iſtis eſt dicendum, quod nunquam vocantur coniuges, ſed ſemper concubinæ, & nunquam fuit licitum tales habere.

Quomodo Concubina etiam accipitur pro ea, quæ est verè vxor affectu coniugali, & consensu mutuo, quam habere non erat peccatum.

QVÆST. CCVII.

ALITER accipitur concubina pro ea, quæ vxor est, & in matrimonium venit, tamen non seruantur circa eam omnes legales solennitates: vnde neque habet ius vxoris: habere talem nunquam fuit peccatum, quia est verè vxor; cum affectu coniugali accipiatur, & sit consensus mutuus inter eam, & illum cuius est concubina.

Quòd verò aliqua talis dicatur concubina patet, primo ex canonibus Apostolorum, & habetur 33. di. c. si quis, scilicet, si quis post acceptum sacrum baptisma secundis nuptijs fuerit copulatus, aut concubinam habuerit, non potest fieri episcopus, nec sacerdos, & sic vetatur ibi hoc propter bigamiam, vt patet. ead. distinct. §. ecce, quod in sacris. & tamen bigamia non contrahitur in coitu fornicario, vt si sacerdos habeat nũc plures concubinas, vel tangat plures meretrices, & ita oportet esse istam concubinam vxorem, ita ibi exponit glo.

Secundo patet, quia non licet alicui habere mulierem, aut tangere eam sine affectu coniugali, immò nec concupiscere Matth. 5. & asserit illud Ambrosius, & Augustin. & habetur 32. q. 4. cap. nemo. & cap. meretrices, & cap. omnis mœchia. & tamen licitum est habere concubinam, ergo cõcubina erit mulier, quæ coniugali tractatur affectu, vt patet 34. distinct. c. is qui, scilicet. Is qui non habet vxorem, & pro vxore concubinam habet, à communione non repellatur: tamen vt vnius mulieris aut vxoris, aut concubinæ sit coniunctione contentus, & ita dicitur licita esse copula ad concubinam sicut ad vxorem, & illud idem esse asserit Isidorus. lib. de distantia noui, & veteris testamenti, & habetur 34. distinct. c. Christiano, scilicet, Christiano non dicatur plurimas, sed nec duas simul habere licitum est, sed vnam tantũ, aut vxorem, aut certe loco vxoris, si coniux deest, concubinam, & ita concubina, & vxor æqualiter licitę sunt in concubitu hominis Christiani, ergo concubina est illa, quæ verè affectu coniugali tractatur. Tertio patet, quia 34. distin. c. omnibus. §. concubina dicitur, concubina hic ea intelligitur, quæ necessitatibus legalibus instrumentis vnita est, & coniugali affectione accipitur: hanc coniugem facit affectus, concubinam vero lex nominat, & ita secundum veritatem ea, quæ vocatur concubina vxor est. Et hoc quia per consensum mutuum coniugalem de præsenti accipitur: sic dicitur, ead. distin. c. is qui. in glo. super parte cõcubinam, id est, mulierem non solenniter ductam, sed tamen mutuus consensus interuenit, quia alias concubinam non liceret haberi. 32. quæst. 4. cap. nemo.

Quomodo concubinam esse licitam iuxta sac. can. intelligatur.

QVÆST. CCVIII.

CONSIDERANDVM est circa istas concubinas, quod in alleg. §. concubina dicitur. Concubina autem hic intelligitur, quæ necessitatibus legalibus instrumentis vnita est: est sensus, quod in iuribus allegatis per Gratianum. 34. dist. concubina ponitur, quod sit licitus eius concubitus, & non est hoc verum de omni muliere, quæ concubina dicitur, sed solũ de illa quæ est vnita necessitatibus legalibus: nam illæ concubinæ de quibus quis habet plures, non habent licite, quia cõcubina loco vxoris habetur, & tamen non licet plures vxores habere, ergo neque licebit plures concubinas habere, illa autem concubina, quæ secundum legem vnita est potest licitè teneri. Potest autem intelligi necessitas legalis, id est, canonis, qui vocatur lex, & ille vnam tantum concubinam concedit haberi: sic patet in cap. is qui. & c. Christiano homini. vbi dicitur, quod vnam tantum habeat vel vxorem, vel concubinam. Et patet, quòd ista sit intentio Gratiani, quia statim post illum. §. cõcubina induxit in probatione illa duo. cap. scilicet, is qui. & cap. Christiano homini, & in illis dicitur de vnitate concubinæ, & quod à canone dicitur, necesse est obseruari. Dixit etiam Gratianus & coniugali affectione accisitur, id est non habetur solo affectu fornicario ad coitum, sed affectu coniugali, sicut vxor, scilicet, quòd erit per consensum mutuum, qui facit coniuges: nam si iste affectus, non esset, non posset quis licitè habere concubinam, quia omnis alius concubitus est fornicarius.

Quæ est necessitas legalis.

Etiam quod dicebatur esse vnica concubina necessitatibus legalibus, potest intelligi de lege humana, quia illa non permittit haberi, nisi vnam concubinam. in Authentica de triente & semisse. §. consideraũimus. talis enim, quæ vnica est potest haberi legitimè, id est, licitè: dicitur hanc coniugem facit affectus, concubinam verò lex nominat, id est, secundum veritatem talis mulier coniux est, quia per legitimum consensum de præsenti habetur, & tamen lex nominat eam concubinam, scilicet, voluit ei imponere hoc nomen, & non vocare vxorem. Intelligi autem potest de lege, id est, de canone, quia canon imposuit hoc nomen, scilicet, 34. dist. c. is qui. & c. Christiano. & 23. dist. cap. si quis vt distinguat coniugem & concubinam. Vel potest intelligi lex, scilicet, ciuilis: nam nomen concubinatus à lege incæpit, quæ distinxit concubinam à coniuge. vt ff. de concubi. l. in concubinatu: sic tenet glo. 34. distin. §. concubina. Vel potest accipi lex pro lege veteris testamenti, vbi sæpè de istis concubinis agitur, & vocantur concubinæ illæ, quæ alias vocantur vxores, & ita tenet Huguitius.

Quare vxor accepta sine legali solennitate dicitur concubina. Et quæ conuenientiæ, & differentiæ sunt secundum leges seculares inter vxorem, & concubinam.

QVÆST. CCIX.

CAVSA autem, quare prædicta cum sit vxor vocetur concubina, est propter aliquas differentias, quæ inueniuntur inter eas, quæ vocantur absolutè vxores, & eas, quæ aliquando vocantur concubinæ.

Prima conuenientia est, quod in vtraque interuenit consensus mutuus de præsenti. De coniuge manifestum est extra de sponsa. c. si inter. de concubina patet. distinct. 34. cap. omnibus. §. concubina. & ibi in glo.

Secunda est, quia tractatur affectu coniugali; vtraque nam in alleg. §. concubina dicitur, quod affectus eam coniugem facit, lex autem eam concubinam nominat, ergo non est differentia in affectu, sed in nomine.

Tertia est, quia cum vtraque est licitus concubitus: nam cum quacunque alia muliere quis commisceatur peccat, & repellitur à cõmunione fidelium: si autẽ habuerit vxorem, vel concubinam non repellitur. 34. dist. is qui. & hoc non solum alijs hominibus, sed etiam Christianis, quibus maximè est vetitus illicitus coitus, est concessum. c. dist. c. Christiano.

Quarta quia talis concubina habet locum vxoris: nulla autem alia fœmina locum vxoris habere potest, & hæc loco vxoris accipitur, & ideò videtur idem omnino habere, quod vxor quantum ad esse copulam licitam: sic patet in alleg. cap. Christiano, scilicet, Christiano non dicam, &c. & sequitur, aut certè loco vxoris si cõiux deest cõcubinam, id est, licet habere concubinam loco coniugis.

Quinta est, quia in vtraq; seruatur idem numerus: si enim vnica est coniux, & vnica est concubina si multas coniuges habere licet, & multas concubinas; nunc enim in nouo testamento non licet habere multas vxores, vt supra ostensum est, sed vnicam: ideò etiam vnica concubina haberi potest. In veteri autẽ tẽstamento poterat quis habere multas coniuges, vt supra ostensum est, ideò & poterat habere multas cõcubinas, & ita habebat. De primo patet quia 34. dist. cap. omnib⁹. §. cõcubina dicitur, quod cõcubina ea intelligatur, quæ legalibus necessitatibus vnita est. i. quam necesse est esse vnã. & c. dist. c. is qui. scil. is qui non habet vxorem, & pro vxore concubinam habet à cõmunione nõ repellatur: tantũ vt vnius mulieris, aut vxoris, aut cõcubinæ sit coniuctione contentus, & idem dicitur in c. Christiano, scil. Christiano non dicam plurimas, sed nec duas simul habere licitum est, nisi vnam tantum aut vxorem, aut certè loco vxoris concubinam. De secundo patet, quia in veteri testamento, & toto tempore præcedente ante Christum, in quo fuit licita vxorum pluralitas, etiam erant multæ concubinæ: nam Abraham duas concubinas habuit

In q. 21

In q. 25 & 26.

Ead. di. 34.

Agar,

A Agar, & Ceturam: Gen.25.c.licet non habuit eas ſimul: habebat autẽ Dauid multas cõcubinas ſimul, ſequenti lib.6.cap.& lib.1.Paralipo.cap.3. quia etiam ſimul habebat plures vxores, & in hoc apparet, quod concubina ſit vxor verè: nam ſi non eſſet vxor, ſed mulier fornicariè accepta, non potius liceret vnam habere quàm plures, ſed ſiue vna, ſiue plures habeantur eſt illicitum. In concubina autem, de qua nunc dicimus, eſt licitum habere vnam, & non eſt licitum habere plures, ideo eſt iſta vt vxor.

Nouli cet habere ſi ſimul concubinas tantũ & non vxorem concubinã ſimul in vtroq; teſtamento.

Sed cum dicimus, quod erit vna concubina, ſicut vxor vnica, non eſt intelligendum, quod cum vnica vxore erit vnica concubina, ſed quod ſicut nunc vnica in vxorem haberi poteſt, ita vnicam cõcubinam, & tamen erit vnica mulier, & illa aut erit vxor, aut concubina in alleg.cap.is qui, ſcilicet tantũ, vt vnius mulieris, aut vxoris, aut concubinæ ſit commixtione contentus, & in ca. Chriſtiano dicitur, quod vnam tantum habeat, aut vxorem, aut concubinam.

Sed aliquis putabit contrarium, quia ante Chriſtum, ſicut licebat habere multas vxores, ita licebat habere multas concubinas, & habebat tunc aliquis ſimul multas vxores & concubinas multas, ergo & nunc erit vna vxor, & vna cõcubina.

Dicendum, quod non ſtat: nam licet nunc ſit vna vxor, ſicut tunc multæ: tamen cum vxore vnica non poteſt eſſe concubina aliqua: nam concubina, quæ permittitur loco vxoris eſt, & ſi eſſet concubina cum vxore, eſſent duæ vxores, & hoc non licet nunc: ſecus in veteri teſtamento, & toto tempore ante Chriſtum: nam licita erat vxorum pluralitas, & poterat quis habere ſimul plures vxores, & multas concubinas, quia concubinæ erant loco vxorum, & quia numerus vxorum nõ erat determinatus, poterat quis habere tres vxores, & trẽs cõcubinas, aut in alio numero non immoderato, & quia concubina erat & vxor, diceretur talis habere ſex vxores, quod non erat tunc inconueniens, ideò tũc licebat plures vxores, & plures concubinas habere. Nunc verò ſi haberet vir vxorem vnam, & concubinam vnam, eſſent duæ vxores, quod eſt illicitum, & ſic vna tantum erit, aut vxor, aut concubina. in alleg. cap.is qui. & cap. Chriſtiano.

B

Differentiæ inter vxorem, & concubinam ſecundum leges ſeculares.

QVÆST. CCX.

EST nunc videndum, quæ differentiæ ſunt inter vxorem, & concubinam iſto modo acceptam. Dicendum, quod prima differentia eſt: nam vxores nunquam vocantur concubinæ, quod eſt nomen dignitatis minoris, concubinæ autem interdum vocantur concubinæ, interdum vxores, & ratio huius eſt, nam aliquid vxorum habent, & quantum ad hoc vocantur vxores, & iſtud eſt affectus, & conſenſus coniugalis. Aliud eſt, in quo ſunt minores vxoribus, & quantum ad illud non vocantur vxores, ſed concubinæ, ſic patet de Agar, & Cetura, quas ſcriptura vocauit vxores Abrahæ, & vocauit etiam concubinas eius: Gen.16. & 25.cap. & iſta differentia eſt in nomine.

C

Secunda eſt quantum ad iura ipſarum & honorem, & primum de honore: nam in vxores accipiebantur illæ, quæ erant genere, & ſtatu æquales: inæquales verò non accipiebantur in vxores, ſed in concubinas, & ideò in concubinas accipiuntur maximè mulieres corruptæ, & obſcuro loco natæ, & quæ ſui corporis quæſtum fecerunt, id eſt, fornicatæ ſunt pro lucris captandis, & ancillę, vel libertæ: mulieres autem ingenuæ, & maxime ſi ſunt nobiles, & honeſtæ vitæ, & virgines in concubinas haberi non poſſunt ſine teſtatione quadam, vt patet. ff. de concubi. l. in concubinatu. iſtud enim de lege ciuili eſt, & videtur ſeruatum fuiſſe etiam apud antiquos in veteri teſtamento & prius. Nam Abraham accepit Saram in vxorem, quę erat filia fratris ſui Aram, & ita erat æqualis in genere, & fortè in ſtatu: Agar verò ancillam propriam accepit in concubinam: Gen.16. & 25. & hoc maximè conueniebat, quia melius habetur in concubinam ancilla, quam ingenua in alleg. l. in concubinatu. De ſtatu ſimiliter patet, quia erant vxores in ſtatu honorabiliori ſecundum conditionem viri: concubinæ autem in minori ſtatu, vt patet de vxoribus, & concubinis Salomonis infra lib.3.cap.11. ſcilicet, fueruntque Salomoni vxores, quaſi reginæ ſeptingentæ, & concubinæ trecentæ, & auerterunt mulieres cor illius. & ita vxores vocauit quaſi reginas, in quo notauit earum ſtatum excelſum. De concubinis nullum ſtatum honorabilem poſuit, ſed ſolum dixit, quòd erant concubinæ: ideò ſtatus vxorum erat valde maior quàm concubinarum. Etiam de omnibus vxoribus dixit, quòd erãt quaſi reginæ, in quo deſignauit æqualitatem earum, quaſi non eſſet gradus inter vxores, ſed ſolum inter vxores, & concubinas.

D

Tertia differentia erat quantum ad ius earum: nam filij vxorum reputabantur legitimi, & ſuccedebant patribus in bonis ſuis: filij autem concubinarum non reputabantur legitimi, ſed ad plus naturales, & patet hoc, quia Sara fuit vxor Abrahæ, & filius eius Iſaac: Geneſ.21.capit. Agar fuit vxor, & concubina Abrahæ Genſ.16.cap.& 25. & ideò Iſmahel filius Agar non erat ſucceſſurus patri, ſed ſolus Iſaac: Geneſ. 21. capitu. vbi dixit Sara ad Abraham: Eijce ancillam hanc & filium eius: non enim hæres erit filius ancillæ, cum filio meo Iſaac.

Sed aliquis dicet, quòd iſtud fiebat, quia illa erat ancilla, & filij ancillarum non ſuccedunt. Dicendum, quòd non fuit iſta cauſa totalis, ſed cauſa fuit, quia erat concubina: nam Cetura, quæ poſtea fuit vxor, & concubina Abrahæ, non erat ancilla, & tamen filij eius non ſucceſſerunt patri, quia illa erat concubina, & patet hoc, quia Gen.25.cap. dicitur de Abrahã. dedit autem Abraham omnia, quæ poſſederat Iſaac: filijs autem concubinarum largitus eſt munera, & ſeparauit eos ab Iſaac filio ſuo, dum adhuc viueret, & ita filij Agar, & Ceturæ in nullo ſucceſſerunt patri, ſed ſolum dedit eis munera, ſcilicet fecit legata illis: filio autem vxoris dedit omnia, & non datur ibi alia cauſa, quare non ſucceſſerint, niſi quia erant filij concubinarum, ſed de filijs concubinarum ſecundum legem humanam, an ſuccedant, & quando, & inquantum non eſt nobis cura dicere, quia alterius conſiderationis eſt.

E

An ſecundum legem humanam coire cum concubina ſit licitum, & an illa ſit vxor.

QVÆST. CCXI.

SED nunc dubium eſt de concubina ſecundum legem humanam, an ſit licitus coitus cum illa, id eſt ſine peccato, & an illa vxor ſit. Dicendum, quòd eo modo quo concedebatur concubinatus, aut vocabatur ſecundum legem humanam non erat concubina vxor, neque erat licitum commiſceri ei.

Primo quia concubinatus ſtat cum multis, nam ſicut habens vnam mulierem, cui miſceatur, quæ non ſit legaliter ducta, dicitur habere concubinam, ita & habens multas huiuſmodi dicitur habere concubinas, & tamen vxores non poteſt aliquis habere, ſed vxorem vnam tantum, ergo concubina de iure humano non eſt, quæ dicitur vxor, & conſequenter non erit licitum illi commiſceri. Patet primum, quia etiam iura noua humana poſuerunt poſſe eſſe multas concubinas ſimul, ſed tunc filij ipſarum, & ipſæ non habent idem beneficium ſuccedendi in bonis paternis, quod habent filij concubinæ, quando eſt vnica, vt patet in Authentica, quibus modis naturales efficiuntur ſui. §. ſi quis autem. & in §. ſi vero effuſa. Et hoc colligitur etiam 34.diſtinct.cap.is qui. & cap. Chriſtiano. vbi dicitur, quod Chriſtianus habeat vnam tantum, ſiue vxorem, ſiue concubinam, in quo præſupponitur, quod ſecundum iura humana plures habebantur mulieres in concubinas.

F

Si verò obijciatur, quod concubina ſit vnica tantum, vt lex voluit in alleg. §. ſi quis autem. Dicendum, quod illud nõ cogebat ad vnitatem concubinæ, & ſi plures eſſent, non ideò deſinebunt vocari concubinæ, ſed illud dicitur qualis debeat eſſe concubinatus adhoc, quod filij inde ſuſcepti ſint naturales, & gaudeant illo beneficio ſucceſſionis.

Secundo patet, quod concubina ſecundum legem humanam non ſit vxor, quia diſtinguuntur ex parte perſonarum: quædam enim mulieres ſunt, quas in concubinas accipi non licet ſed in vxores, & è contrario ſunt quædam mulieres, quas

in con-

in concubinas accipi licet,& non in vxores. De primo patet: mulier nobilis & virgo,aut ingenua, & virgo, & ea, quæ eſt honeſtæ vitæ non accipitur in concubinatum, ſed in matrimonium. è contrario accipitur in concubinam,& non in vxorem, ancilla,vel liberta ſua,vel aliena: accipitur in concubinatum, & mulier obſcuro loco nata reſpectu viri nobilis, & mulier, quæ fornicata fuit,& quæ ſui corporis quæſtum fecit, & generaliter mulier illa in concubinam ſine metu criminis accipitur,in quam ſtuprum committi non poteſt. Etiam mulier damnata de adulterio poteſt accipi in concubinam,& non poteſt accipi in vxorem.De his omnibus. ff. de concubi.l.quę in concubinatu.Et prę ſes prouinciæ poteſt accipere concubinam de prouincia,quam adminiſtrat. eodem titu.l.concubinam. ſed non poteſt accipere vxorem de illa prouincia quamdiu eam adminiſtrat.ff.de ritu nupt. l. ſi quis. & ita quaſi generaliter illæ,quæ interdicuntur, vt ſint vxores conceduntur in concubinas, & quæ interdicuntur in concubinas haeeri, conceduntur fieri vxores, & hoc apparet, quia ſi quis velit mulierem ingenuam, & honeſtæ vitæ habere in concubinam non licet: quia talis eſt, quæ in vxorem haberi debebat: vnde ſi acceperit eam incidet in crimen ſtupri, vel putabitur in vxorem habere:ſi autem voluerit ſine crimine eam habere in concubinam, oportet fieri teſtationem, id eſt, quod coram teſtibus dicat, quòd eam accipit in concubinam: & tunc excuſabitur. ff. de concubi.l.in concubinatu: ergo concubina ſecundum legem humanam non eſt vxor,cum ea,quæ eſt concubina, non poſſit de iure communi eſſe vxor, neque è contrario, & hoc vt in plurimum.Tertio patet quia concubina ſecundum legem humanam excuſatur à pœna, quaſi indigeat excuſatione, vt in alleg.l.in concubinatu, ſcilicet, quia concubinatus per legem nomen aſſumpſit:extra legis pœnam eſt, cum hoc dicitur ſignificatur, quòd de ſe concubinatus non erat bonus, & tamen lex non punit eum. De matrimonio autem non datur excuſatio aliqua ad hoc,quod non puniatur: ergo matrimonium ſignificatur eſſe per ſe bonum,& honeſtum: & ideò excuſatione non indigere: concubinatum verò non eſſe bonum,& ideò adhoc quod non puniatur opus eſſe excuſari à pœna. Quartò patet,quia coniunctionem,quæ eſt matrimonium vocamus iuſtas nuptias:omnem autem copulationem aliam,quæ non ſit ſecundum leges vocamus iniuſtas nuptias: & ita cum concubinis non ſunt iuſtæ nuptiæ. Vnde &filios ex eis natos non dicimur habere in noſtra poteſtate,Inſtituta.de patria poteſtate.§.1.& 2. Quintò patet,quia filij ex matrimonio ſecundum legem humanam vocantur legitimi: filij autem ex concubina non ſunt legitimi, ſed quando melius nati ſunt vocantur naturales. Sextò quia filij ex matrimonio nati ſuccedunt vniuerſaliter patri,ſiue ab inteſtato, ſiue ex teſtamento: filij autem ex concubinis non ſuccedunt vniuerſaliter ab inteſtato, ſed interdum in aliqua parte, interdum in nulla, vt in Auctentica quibus modis naturales efficiuntur ſui. §. ſiquis autem. &§. ſi vero effuſa: ergo non eſt eadem concubina, & vxor. Diffinitum ergo eſt dubium,ſcilicet,quod cum illa,quæ ſecundum legem vocatur concubina non ſit licitus concubitus, quia hoc ſolum licet ad vxorem:& tamen concubina non eſt vxor, ergo non liceret nunc commiſceri mulieribus,quę ſecundum leges vocantur concubinæ.

Nunc non licet Chriſtiano habere concubinam: tamen antiquitus tam ſecundum leges ſæculares quam ſacros canones licebat,& non erat contra legem Dei.

QVÆST. CCXII.

NVNC ergo dubium eſt,quomodo dicitur in alleg. cap. is qui.&c.Chriſtiano 34.diſtinct.quòd licitum eſt haberi vnam tantum mulierem,vel vxorem, vel concubinam. Dicendum quòd non licet haberi aliquam in concubinam vllo modo:ſed omnis talis coitus eſt illicitus: quondam verò non ſolum ſecundum leges humanas,ſed etiam ſecundum canones licebat haberi concubinam, & non erat contra legem Dei.Et primò declarabimus ſecundum: & conſiderandum quod concubinatus nomen à lege ſumpſit exordium, vt diſtinctio fieret inter vxorem, & non vxorem, & filios legitimos,& non legitimos: & ſic dicitur. ff.de concubin.l.in concubinatu. Etiam ſciendum, quod quædam ſunt perſonæ quas regulariter ex lege non licet accipi in concubinas. eod tit.l.qui in concubinatu: quando quis tales haberet præſumebatur,quod erant concubinæ.& non vxores,& lex ita eas nominat:quia ſtatus earum eſt,vt ſint concubinæ, & non vxores, vel conditio aut indignitas earum, niſi contrarium appareret. Alię autem ſunt mulieres, quas in vxores accipi licet, & non in concubinas, vt ſunt ingenuæ, & maximè nobiles, & vitæ honeſtæ, & virgines,ſcilicet, quis tales acceperit putabitur cõmittere ſtuprum, niſi vel expreſsè de matrimonio appareat,vel teſtationem faciat quòd in concubinam talem aliquam accipit: in alleg. l. in concubinatu. Cum autem contrahitur matrimonium cum eis, quæ in vxores accipi poſſunt ad hoc quod eſſet matrimonium, & illæ iudicarentur vxores: opportebat fieri dotalia inſtrumenta, aut probationes aliquas,aut ſacramenta: aliter non reputabatur matrimonium in Auctentica,vt liceat matri, & auiæ.§. quia vero colla.9.cùm dicitur:Legem protulimus iubentem dotalia fieri documenta, aut probationes aliquas procedere factas apud Eccleſiæ defenſores, per quas nuptias competat confirmari,aut certè ſacramenta præberi.Sed poſtea aliter ſecundum legem humanam factum eſt,ſcilicet, vt matrimonium per ſolum conſenſum coniugalem contrahatur,nulla alia interueniente ſolennitate,aut dotalibus pactis vel ſacramentis vel probationibus: & eſt hoc verum, niſi in quatuor caſibus. Vnus eſt in eis, qui fulgent maximis dignitatibus deſcendendo vſque ad illuſtres: nam nulli horum licet contrahere matrimonium,niſi dotalia ſcribantur inſtrumenta:ſi tamen contraxerint antequàm in his dignitatibus ſint, valebit contractus ſine dotalibus inſtrumentis, per ſolum affectum coniugalem, id eſt, expreſſo conſenſu per verba de præſenti, ſed poſtquam quis ad tales dignitates aſcenderit, non iudicabuntur legitimæ nuptiæ ſine dotalibus documentis: quod non extenditur ad barbaros etiam ſi in his dignitatibus ſint, nam ex ſolo affectu illi contrahere poſſunt. Secundus caſus quando quis in dignitate conſtitutus libertam ſuam in vxorem acceperit: nam oportebit ſcribi dotalia inſtrumenta in Aucten. vt liberti de cætero. §. ſi quis autem, colla.6.ſcilicet ſiquis autem libertam ducere voluerit, aut legitimam facere coniugem cuiuslibet dignitatis exiſtens, nuptialia conficiat documenta: & illa vocantur inſtrumenta dotalia,vt patet ibidem. Tertius caſus eſt,quando quis concubinam ſuam voluit facere vxorem: nam tunc requiruntur dotalia inſtrumenta. C. de naturalibus liberis.l. cum quis. & vbicunque lex de talibus facit mentionem ſemper dicit de dotalibus inſtrumentis, id eſt, cum dote, & inſtrumento. Quartus caſus eſt,quando quis ſcenicam, vel meretricem accipit in vxorem,nam requiritur inſtrumentum dotale. C. de nup.l.imperialis: & notat iſtos caſus glo.in Aucten. vt liceat matri.& auiæ.§.quia vero,col.8.

Quòd in quocunque caſu matrimonium per ſolum conſenſum teneat.

QVÆST. CCXIII.

SED dicendum quod matrimonium ſecundum veritatem ſolo conſenſu,id eſt affectu coniugali contrahitur, & dotalia inſtrumenta cęteræque ſolennitates non faciunt ad contrahendum matrimonium, vel vt matrimonium teneat, ſed ſolum ad oſtendendum liberos eſſe legitimos. Nam hoc eſt generale, quòd non ſuccedunt vniuerſaliter vtrique parenti ab inteſtato filij, niſi qui legitimi ſunt: vocantur autem legitimi à lege,id eſt,illi,qui nati ſunt ex matrimonio contracto ſecundum legem,ſed quia lex vetuit coniungi quibuſdã mulieribus matrimonialiter,vt ff.de concubin.l. in concubinatu.& l.qui in concubinatu,& aliæ ſunt, de quibus non eſt veriſimile, quòd cum illis contraheretur: ad oſtendendum illud eſſe matrimonium,& conſequenter prolem legitimam oportet interuenire probationes quaſdam, & ob hoc apud veteres ſtatutum erat,vt non iudicaretur matrimonium, ne-

Antiquus quo modo contrahebatur matrimonium.

Matrimonium hodie per ſolũ conſenſum cõtrahitur,niſi in quatuor caſibus.

A que filij legitimi, nisi apparerent dotalia instrumenta, vel probationes aliæ fierent apud iudices, vel sacramenta præstarentur. in Aucten. vt liceat matri, & auiæ. §. quia vero. & hoc tenebat generaliter in omnibus matrimonijs, & fiebat in præiudicium aliorum hæredum, qui succedebant ab intestato: nã si nati de tali copula non ostenderent se legitimos, non admitterentur ad successionem: modus autem probandi matrimonium erat per hæc dicta.

Etiam dabatur alius modus probandi legitimum filium, siquis mulierem habens liberam cum qua matrimonium secundum legem consistere potest, filium aut filiam susceptum ex ea in scriptura priuata subscripta trium testium nominibus, aut instrumento publico filium, vel filiam appellauerit: non addens naturalem talem reputari legitimum, & nullam aliam probationem requiri ab eo. sed postea datus est modus facilior probandi matrimonium, scilicet ex solo affectu, id est si quis tractat aliquam affectu coniugali cohabitans ei, vt vxori: etiam si de nullo alio constet, per hoc probatur matrimonium inter eos consistere, & prolem esse legitimam: & hoc est si mulier illa non sit prohibita de iure tali nubere in alleg. §. quia verò: & supra posita patent in Aucten. vt liceat
B matri & auiæ. §. ad hoc autem.

Excepti fuerunt ab hac regula quatuor casus supra positi, in quibus non probatur matrimonium sine dotalibus instrumentis: & hoc fuit, quia non præsumitur quòd vir in illis casibus talem fœminam acciperet in vxorem, scilicet, quia vel est inæqualis status, vel est mulier, & vetita accipi in vxorem: licet & verum matrimonium cum talibus esse possit, non sufficit ad ostendendum esse matrimonium, & prolem legitimam fuisse affectum coniugalem, scilicet cohabitationem, & beneuolentiam, & procurationem, & alia, quæ præstantur vxoribus, nisi ostendantur dotalia instrumenta immò de talibus cum nihil plus constat præsumitur quod habentur in cõcubinas, quia etiam ad concubinas ad hoc quòd filij ex eis nati admittantur ad successionem certæ patris bonorum paternorum ab intestato, requiritur istud, scilicet, quòd affectus viri ad concubinam sit indubitatus: & sit cum eo in domo & alimenta præstet, vt in Auctentica, quibus modis naturales efficiuntur sui. §. siquis autem. & ideo in his casibus affectus coniugalis non ostendit esse matrimonium legitimum, nisi accedant dotalia instrumenta.

An concubina sit vxor, & quomodo contrahatur concubinatus.

QVÆST. CCXIV.

ET ex hoc etiam patet quod supra dicebamus, scilicet, quòd concubina secundum legem humanam non sit vxor, & quòd non sit licitus coitus cum illa, quia in Authentic. vt liceat matri & auiæ. §. quia verò, dicitur quòd matrimonium solo affectu contrahitur, & solo affectu probatur, vt filij ostendãtur legitimi, nisi in casibus prædictis, sed filij ex concubina non sunt legitimi, sed ad plus sunt naturales: ergo necesse est, quod affectus, per quem contrahitur matrimonium non sit affectus, per quem contrahitur concubinatus, & ita concubina non erit vxor. Secundo patet idem, quia expresè ponit lex quendam esse affectum concubinæ, qui sit proprius ad concubinas, & non sit ad vxores, vt in Aucten. qui. mo. naturales efficiuntur sui. §. siquis autem, scilicet sic autem illi donec vixerit libera mulier in stemmate concubinæ sociata, & filij ex ea: talibus enim solum modo hoc sancimus, vbi omnino indubitatus est concubinæ affectus & filiorum ibidem proles, & alimenta, & domus, & sic dicit aliquam sociatam in stemate concubinæ, id est in modo quamuis sit mulier libera cum qua matrimonium consistere poterat, ideò aliquis modus proprius copulationis est, quo cognoscitur esse vxor, vel concubina. Etiam quia dicitur quòd sit indubitatus concubinæ affectus, id est vir habeat ad eam affectum, vt ad concubinam, & non vt ad meretricem, vel fornicariam momentaneam.

Tertiò apparet, quia concubinatus per affectum contrahitur, & non per solum actum coeundi, sed ante omnem copulam per solum affectum est concubina: sic dicitur. ff. de cõcubin. l. concubinam, scilicet, Concubinam ex sola animi destinatione extimari oportet: & tamen ista destinatio animi nõ est affectus coniugalis, quia tunc ista esset vxor, & proles ex ea susceptа esset legitima in Auctent. vt liceat matri, & auiæ. §. quia verò: & est falsum, quia non sunt legitimi filij, sed naturales: ergo alius est affectus, quo contrahitur concubinatus: & alius quo contrahitur matrimonium.

Apparet autem aliqua diuersitas affectus in his: nam in matrimonio est intentio cohabitandi in perpetuum, vt patet ex diffinitione sua, scilicet matrimonium est viri, & mulieris coniunctio indiuiduam vitæ consuetudinem retinens: in quo patet, quòd istud sit de conditione matrimonij, & debeat esse de intentione contrahentium: nam secundum iura humana licitum est repudiare, per quod dirimebatur matrimonium: tamen matrimonium secundum se indissolubilitatem dicit. Nam ipsa lex humana, quæ concessit repudium, & diuortium dixit esse matrimonium indiuiduam vitæ consuetudinem retinens. Instit. de patria pote. §. nuptiæ. dirimi autem, vel non dirimi matrimonium per accidens est, sed habere intentionem cohabitandi vsque ad mortem est per se de ratione matrimonij. In concubinatu è contrario: nam non est de ratione eius permanere, & ideò cum concubina accipiatur, non eo animo accipi debet, vt semper non retineatur, nec iste contractus de se istud importat, quòd vera concubina interdum duret vsque ad mortem accidit: vt in authent. quibus mo. nat. effi. sui. §. si quis autem. & è contrario matrimonium, quod de se importat indissolubilitatem, accidebat secundum leges humanas interdum dissolui, sed ob hoc matrimonium de se habebat vim semper manendi & non dissoluebatur, nisi diuortio, vel repudio secundum legem factis: concubinatus verò, quia de se non habebat vim semper manendi, dissoluebatur sine repudio & diuortio facto per legem.

Et ob hoc quicquid in contractu matrimonij interueniat, quod repugnet perpetuitati vinculi, est contra substantiam matrimonij, & facit matrimonium non tenere, neque contrahi: & ideò si quis contraheret sic dicens, contraho tecũ matrimonium vsque ad duos annos, vel vsquequo mihi placuerit te retinere, non teneret matrimonium, quia est contra substantiam matrimonij. extra. de condit. appo. cap. si conditiones. Et sicut est hoc inter nos, etiam inter infideles vitiaret cõtractum tale pactum, quia quamuis liceat eis repudiare vxores, quod est à lege concessum, & est posterius matrimonio contracto, si inserant hoc pactum contractui est contra substantiam contractus, & non tenet: ideò infideles quando cõtrahunt nullum tale pactum inserere possunt, vel poterant: postquam verò contraxissent poterant repudiare vxores, sic tenet gloss. extra de consang. & affinit. c. de infidelibus: licet alij contrarium teneant, quòd possit inseri tale pactum & male. Et patet ratio, quia matrimonio secundum suam rationem competit dicere perpetuitatem cohabitationis, non solum apud fideles, inter quos nequaquam dissoluitur matrimonium, sed etiam apud leges humanas, secundum quas erat ius repudiandi, & diuertendi: nam lex dixit matrimonium continere indiuiduam consuetudinem vitæ. Insti. de patria pote. §. nuptiæ. sed pactum, vel conditio contra substantiam matrimonij si inseratur in contractu facit non valere contractum in alleg. cap. si conditiones. Ergo etiam inter infideles non posset tale pactum, vel conditio, in matrimonio interuenire. In concubinatu autem non est sic: quia etiam siquis mulieri diceret accipio te in concubinam, vsque ad duos menses, non vitiaretur contract⁹ concubinatus, sed teneret, quia adiectio huius pacti non est cõtra substantiam contractus, cũ in eo nõ requiratur neq; importetur aliqua perpetuitas: & sic apparet aliqua diuersitas affectus coniugalis, quo contrahitur matrimonium: & affectus concubinalis quo contrahitur concubinatus.

Quare sacri canones concesserunt, & dixerunt quòd licet Christiano habere concubinam.

QVÆST. CCXV.

EX prædictis apparet causa, quare à principio in decretis Ecclesiasticis dicebatur quòd liceret Christiano habere concubinam: est enim intelligendum quòd sacri canones nõ concesserunt aliquid, quod Christus vetuit, sed ipse vetuit

omnem fornicationem: Matth.5. cap. scilicet. Qui viderit mulierem ad concupiscendum, iam mœchatus est in corde suo: etiam Apostolus expresse illud ostendit. 1. Corint. 7. cap. dicens: Melius esse nubere, quàm vri. vbi contra carnis incontinentiam non inuenit aliud remedium, nisi vxorem accipere: si tamen sine matrimonio posset aliter prouideri extinguēdo ardorem libidinis, dixisset illud, & non tacuisset, ergo non est alius modus licitus in commixtione carnali, nisi in matrimonio: cum ergo Christus vetuerit concubinatum, & omnē modum fornicationis, non concedent canones concubinas, sed solas vxores. Cum ergo dixit quòd liceret Christiano habere concubinam, intellexit canon de illa concubina, quæ est vxor, & non de illa, quæ est verè concubina: & ob hoc requiruntur in tali concubina ea, quæ requiruntur in vxorem quātum ad veritatem vxoris, licet non quantum ad probationē. Primum requiritur in vxore quòd accipiatur per consensum de præsenti, qui vocatur à lege affectus coniugalis. in Aucten. vt liceat matri, & auiæ. §. quia vero. ita ad habendam talem concubinam requiritur affectus coniugalis: & sic verè coniux est. Secundum est, quòd vxor non potest esse nisi vna: nam Christus vetuit vxorum pluralitatem, vt colligitur Matth. 5. & 19. & supra ostensum est: ita & concubina vnica esse debet: sic patet 34. distin. c. is qui. & cap. Christiano, scilicet, vnius mulieris sit coniunctione contentus, aut vxoris, aut concubinæ. De tali autem muliere nihil prohibet, quòd dicatur vxor: quia verè est vxor; cum nihil plus ad veritatem vxoris requiratur: Ista patent eo. dist. §. concubina, scilicet, concubina ea hic intelligitur, quæ necessitatibus legalibus instrumentis vnita est, & coniugali affectu accisitur: hanc affectus coniugem facit: & ita posuit omnes conditiones. Prima est, quòd vnica est, quia lex canonizata non permittit plures. Secunda est quòd affectu coniugali accipitur, quia alias esset verè fornicaria, vel concubina, & non esset licitum ei commiscere.

Quæst. 23.

Quare tales vxores receptæ non seruata solennitate legis vocentur concubinæ à lege, & canone. Et quòd non sunt eadem quæ vocantur concubinæ in sacra scriptura & in lege humana, seu in antiquis sanctorum patrum decretis.

QVÆST. CCXVI.

SED quæretur, quare canon vocauit tales concubinas cum sint vxores? Aliqui dicunt quòd hoc sit quia istæ sic vocātur lege Dei, & in lege humana: sicut dicimus de concubinis Abrahæ, & concubinis Dauid, & Salomonis. Dicendum quod non sunt eædem, quæ vocantur concubinæ in sacra scriptura, & in lege humana: nam in lege Dei vocabantur cōcubinæ aliquæ, quæ erant verè vxores. Et apparet, quia ibi vocantur interdum vxores, interdum concubinæ, sicut diximus de Agar, & Cethura, & tamen illæ, quæ vocantur concubinæ secundum legem humanam sunt concubinæ, & non sunt vxores, nec vocantur sic aliquando, & ideò non est verum vtrobique easdem vocari concubinas.

Sed dicendum quòd illæ, quæ sunt aut vocantur concubinæ secundum canonem similes sunt illis, quæ vocabantur cōcubinæ in veteri testamento: quia illæ vocabantur concubinæ, & interdum vxores, & sic sunt verè vxores licet vocentur concubinæ, quantum ad hoc sunt similes illæ, quæ à canone vocantur concubinæ, quia licet concubinæ dicantur, sunt verè vxores.

Sed dicendum quòd non vocauit canon concubinas ad similitudinem istarum, vel quia scriptura vocabat eas concubinas. Primò, quia cessabat ille ritus concubinarum, qui tunc erat: nam tunc habebantur simul plures concubinę cum vxoribus, vel cum vxore vna habebatur concubina: sicut fuit in Dauid, & Abraham: & tamen nunc non potest esse vxor cum concubina, sed vnica mulier haberi potest, aut concubina, aut vxor. 34. dist. c. is qui. & cap. Christiano: ergo non dicitur propter illarum concubinarum similitudinem. Secundò quia status veteris testamenti cessauerat, à cuius obseruantijs fideles debebant retrahi, ideo non imponerentur nomina in nouo testamento per imitationem ad ea, quæ in veteri erant, ne ad illam imitationem traheremur: hoc enim rationabiliter putatur à quibusdam.

Alij dicunt quòd vocauit canon concubinas propter imitationem legis humanæ: nam lex humana vocat aliquas mulieres concubinas, & non vxores: illas ergo sic vocaret canon.

Est autem intelligendum, quod quicquid dicatur non erat omninò simile de illa muliere, quam canon vocat vxorem: nam illa vocatur vxor, quæ cum omnibus cōditionibus legis accipiebatur.

Primo, quòd esset mulier, cum qua secundum legem nuptiæ consistere possent, quia multæ sunt mulieres, quæ non possunt secundum legem accipi in vxores, & possunt accipi in concubinas vt patet. ff. de concubin. l. in concubinatu. & l. concubinam. & in Aucten. vt liceat matri, & auiæ. §. ad hoc. Secundum erat, quod obseruarentur solennitates illæ, quæ apud veteres obseruabantur ad ostendendum matrimonium legitimum, & prolem legitimam, scilicet, quòd constitueretur dos, & fierent instrumenta dotalia: aut fierent probationes coram iudicibus, vel sacramenta præstarentur in Aucten. vt liceat matri, & auiæ. §. quia verò. fœminæ autem, in quibus non inueniebantur hæc, iudicabantur secundum legem concubinæ, licet verè secundum affectum essent vxores.

Fuit necessarium quòd in nouo testamento lex Ecclesiæ permitteret concubinam, id est habere vxorem, in qua non obseruarentur solennitates illæ, quæ apud veteres obseruabantur.

QVÆST. CCXVII.

EX hoc apparet quare canon debuit dicere aliquas mulieres esse concubinas, scilicet, quia cuilibet homini non volenti continere, licet nubere: & tamen non est facile cuilibet habere vxorem: est autem facile habere concubinam, id est, eam, quę secundum leges vocatur concubina; ideò debuit dicere, quòd haberet concubinam, vel vxorem: nam vxores sumuntur, quasi de æquali statu ad virum, & honestæ vitæ matronæ, vel virgines, & dotatæ: talem autem non est facilè cuilibet habere, quia erit aliquis, quem pro paupertate aut alio defectu, quo reddatur contemptibilis, nulla talis volet in virum accipere: facilè tamen est ei accipere aliquam, quę secundum legem posset esse concubina, scilicet, mulier obscuro loco nata, ancilla, liberta propria, vel aliena aut ingenua, quæ sit meretrix, aut scenica: aut mulier, quæ sic corporis sui quęstum fecerit, aut illa, quæ de adulterio damnata est: tales enim possunt secundum legem sumi in concubinas. ff. de concubin. l. 1. & l. in concubinatu. de talibus quilibet quantumcunque miser poterit aliquam inuenire: & tamen tales secundum legem vocantur concubinæ: & dato quòd sint verè vxores ex affectu, lex præsupponit eas concubinas: ideò canon debuit dicere de vxore, vel concubina.

Et fuit istud magis necessarium tempore noui testamenti, quam alio tempore: nam nunc Christo docente omnis fornicatio immo concupiscentia est illicita, & non est remedium aliquod contra incontinentiam, nisi habere vxorem: quia nō licet tangere meretricem. 1. Corinth. 6. cap. & Apostolus dixit vnusquisque vxotem suam habeat propter fornicationem vitandam 1. Corinth. 7. cap. & ita innuit quod fornicatio solū euitatur in concubitu ad vxorem, sed necessarium erat omni homini Christiano vitare fornicationem, quia fornicatores regnum Dei non possidebunt. 1. Corint. 6. c. ideò non potentibus continere necessarium erat accipere vxores: & tamen non poterat quilibet homo habere talem mulierem, quæ secūdum legem vocaretur vxor: & etiam non poterat quælibet mulier haberi in vxorem, sed aliquæ solum in concubinas secundum legem, vt dictum est: ideò deberent accipere, & acciperent saltem tales, quæ concubinæ secundum legem vocarentur. Et apparet quod ista fuerit vera causa, quia 34. dist. cap. Christiano dicitur Christiano non dicam plurimas, sed nec duas habere licet, sed tantum vnam aut vxorem, aut certè loco vxoris. si coniux deest concubinam, & ita apparet, quòd in defectum accipitur vxoris loco concubina, quando quis non potest habere vxorem. Difficultas autem ad habendum vxorem, & facilitas ad habendum concubinam, apparet ex dictis.

A *Vnde nomen concubinæ venit in canonem Ecclesiasticum.*

Et tunc apparet vnde nomen concubinæ venit in canonem, scilicet, quòd venit à lege humana, quæ vocat quasdam vxores & alias concubinas. Et primo apparet, quia licet Christiani haberent legem Christi, tamen circa foralia non habebant legem à Christo, sed gubernabantur legibus sæcularium principum, quibus Christus iubebat eos subijci: sicut dixit Apostolus ad Roman. 13. cap. & beatus Petrus 1. Petri ca. 2. Subiecti estote omni humanæ creaturę propter Deum, siue regi, velut præcellenti. Et iterum: Deum timete, regem autem honorificate. Vterentur ergo legibus illis contrahendo secũdum doctrinam legum, & contractibus nomina imponendo secundum leges, sed lex humana vocat quendam contractum matrimonialem in copula maris, & fœminæ, & alium concubinalem, ideo & canon sic vocaret, quia Christiani, qui illis legibus gubernabantur, nomina legum accipiebant, & illis vtebantur.

Dist. 34.

Secundo patet, quia vocantur concubinæ in Decreto. is qui. quod fuit in concilio Toletano: & in c. Christiano. quod est dictum Isidori. 34. dist. fuerunt tamen ambo circa tempora Iustiniani, id est, non multo post. Iste autem Iustinianus licet Christianus fuerit, & multa de Ecclesijs, & monachis, & Episcopis atque alijs ministris Ecclesiasticis instituerit: innouauit præcedentes leges de vxoribus, & concubinis, & ad vltimum in collationibus correxit multa, quæ dixerat in prioribus legibus Codicis. Et tamen ibi in Auth. de triente, & semisse; & Aucten. quibus modis naturales efficiuntur sui. & in Aucten. vt liceat matri, & auiæ: & in multis alijs posuit doctrinã, secundum quam vocantur aliquæ vxores, aliquæ concubinę: & quid de vtrisque agendum est: ideo canones, qui ante tempus illud, & tunc, & aliquanto post instituebantur, sequebãtur vocabula illa: sic ergo in concilio Toletano de vxore, & concubina dictum est: sic etiam Isidorus dixit: & ita à lege humana venit istud vocabulum.

B

Tertiò patet, quia hoc expresse videtur signare Gratianus. 34. dist. c. omnibus. §. cum concubitu, scilicet concubina hic intelligitur, quæ necessitatibus legalibus vnita est, & coniugali affectione asciscitur: hanc coniugem facit affectus: concubinam verò lex nominat: ergo propter legem venit istud nomen in canonem, sed lex vocatur ipsa, quæ est lex humana.

Alia responsio aliorum sustentabilis de deriuatione nominis concubinæ recepti in can.

QVÆST. CCXVIII.

SI tamen dicat aliquis quod istud nomen venit in canones ex consuetudine veteris testamenti non videbitur inconueniens: & ratio est, quia aliqui canones sic nominauerunt concubinas eas, quæ sunt vxores, eo quòd Apostoli sic prius nominauerunt. patet 33. dist. c. si quis. scilicet, Siquis post acceptum sacrum baptisma secundis nuptijs fuerit copulatus, aut concubinam habuerit, non potest fieri episcopus: & est illud. cap. de canonibus Apostolorum, vt patet ex superscriptione: & tamen concubina ibi vocatur ea, quæ verè vxor est, vt declarat Gratianus. 34. dist. §. concubina: & etiam gloss. eo. cap. quia alias non efficeretur bigamus: & tamen ibi de bigamia agitur: & sic Apostoli, in suis canonibus vocauerunt concubinas aliquas, quæ sunt vxores: & inde posteriores canones conciliorum, vel pontificum sumpserunt illum modum loquendi. Sed de Apostolis satis credibile est, quòd acciperent istam consuetudinem locutionis ex veteri testamento, in quo fuerant semper conuersati: & ibi vocabantur aliquæ vxores, aliquæ concubinæ, vt in Abraham, & Dauid: maximè, quia hoc satis conuenit, cum illæ, quæ in veteri testamento erant concubinæ, vocarentur etiam vxores, & essent sicut illæ, quæ vocantur concubinæ in canone. Si quis tamen vellet dicere quòd Apostoli vocauerunt concubinas non secundum consuetudinem veteris testamenti, sed secundum legem humanam, satis potest teneri rationabiliter, quia Apostoli, quando ista statuerunt, acceperant iam Spiritum sanctum, & sciebant plenissimè omnia, quæ directè, vel indirectè, pertinebant ad fidem, & fidelium regimen, & sic scirent statuta humanarum legum inquantum illa faciebant aliquid ad conuersationẽ fidelium, qui illis legibus subditi erant. Etiam quia sine speciali illustratione Spiritus istud scire poterant, quia cum leges Romanorum essent communes, & seruarentur à subditis Romanorum, quibus in principio Ecclesiæ, & Apostolorum totus mundus subditus erat: scirent omnes homines istas leges, & si non per studium saltem per consuetudinem, quia vtebantur eis, & sic Apostoli statuentes circa fideles, qui subditi erant legibus humanis Romanorum, vterentur illis vocabulis, quibus leges vtuntur, & quibus vtebantur vulgares sequentes legem, scilicet, dicendo vxores, & concubinas, & sic à lege humana vocabulum istud veniret, quod verisimilius est.

C

D

Concubina, quæ vocatur.

QVÆST. CCXIX.

SVPPOSITO autem quòd veniat nomen à lege humana dicendum quòd non vocatur concubina illa: quam lex humana propriè vocat concubinam; sed illa, quam præsumit cõcubinam propter similitudinem aliquam: nam illa, quæ secundum legem propriè vocatur concubina, non est vxor: & tamen canon vocat concubinam eam, quæ est verè vxor: sed accidet istud, quando aliqua mulier fuerit vnica viro, & affectu coniugali accepta, & fuerit de illis, quæ secundum legem solent esse concubinæ, vocabitur concubina: nam lex reduxit concubinas ad istum modum: quia licet apud antiquos posset quis habere plures concubinas, ita quòd lex nõ puniebat istud, postea reducta fuit adhoc, quòd concubina vnica esse deberet. Et in hoc duo statuit.

E

Statutum Iustiani circa concubinas.

Primum quòd stante vxore non posset quis habere concubinam. C. de concubin. l. vnica, vt sicut habenti vxorem nõ licet habere, aut accipere aliam vxorem, ita habenti vxorem, non licet accipere vel habere concubinam; quia concubina loco vxoris habetur. 34. distinct. c. Christiano. & c. is qui.

Secundum est, quòd sit concubina vnica, scilicet si quis nõ habens vxorem, accipiat concubinam, habebit vnicam, & hoc est si vellet quòd tam ipsa quam filij eius gaudeant aliqua successione in bonis viri. Cum autem quis multas concubinas haberet, quia illæ potius vocari debebant fornicariæ quàm concubinæ: & earum copula est odibilis secundum legem, non participabant filij inde nati, neque matres aliqua successione bonorum ab intestato: in Authen. de triente, & semisse. §. si autem confusa. §. quia enim testari: & in Aucten. quibus modis naturales efficiuntur sui. §. siquis autem. §. si vero effusa. Cum autem quis haberet vnicam mulierem de illis, quæ secundum legem non debebant accipi in vxores, & tamen poterant aliqualiter accipi, vel si esset de illis cum quibus matrimonium constare poterat, tamen non fuerant dotes constitutæ neque instrumenta dotalitia facta, aut aliæ probationes, vel sacramenta præbita in casibus, in quibus ista fieri deberent: tales mulieres, licet essent vxores, vt quia affectu coniugali acceptæ fuerant, vocabantur secundum legem concubinæ, quia ita de eis præsumebat lex, nisi contrarium constaret.

F

An filij earum quæ sic vocabantur concubinæ succedebant parentibus.

QVÆST. CCXX.

SED relinquitur dubium de illis, quæ sic vocabantur concubinæ an iudicabãtur idem, quod de vxoribus: & an filij earum succedebant parentibus. Aliquis dicet quòd sic, quia erant vxores, & vbi est vxor est matrimonium, & in matrimonio sunt filij legitimi, & legitimi succedunt vniuersaliter ab intestato. quòd istæ vxores essent, supra ostensum est, & ita patet 34. dist. §. concubina.

Sed obijcietur, quòd istud non valeat, quia licet istæ essent vxores, erant concubinæ, & concubinarum filij non succedunt, sic patet in Agar, & Cethura, quæ vocãtur vxores Abrahæ Gen. 16. & 25. cap. & postea cap. 25. vocantur ambæ concubinæ, & propter hoc filij earum non successerũt: sed Isaac qui erat filius Saræ, quæ erat vxor, & non concubina habuit omnia bona Abrahæ eod. cap. ita ergo in istis, quia licet vxores sint, vocantur concubinæ. 34. dist. c. is qui: & cap. Christiano, ergo neque filij earum succedunt. *q. 209.*

Dicendum

A

Dicendum quòd nunc non potest nobis constare quid de illis fieret, quia iam isto modo non sunt concubinæ, vt sequenti quæstione dicetur, tamen possumus asserere rationabiliter, quòd aut de talibus constabat, quòd essent coniuges, aut non: si constaret etiam si solo affectu coniugali matrimonium contractum esset inter eos filij iudicabantur legitimi, & tunc cessabat præsumptio legis, scilicet, quòd tales essent concubinę cum constaret de affectu coniugali; simile patet in Aucten. vt liceat matri, & auiæ. §. hoc quoque, & §. hoc autem. Si verò non constaret de matrimonio, aut affectu coniugali, præsumebatur concubina, & non vxor: & tunc filij non censebantur legitimi: ideo non succederent patri vniuersaliter ab intestato: nam etiam nunc istud fit, quia siqui matrimonialiter copulati sint, & de matrimonio constare non potuerit, filij inde geniti non admittentur ad successionem in bonis paternis, & ratio est, quia licet matrimonium habeat esse verum ex eo quòd pertinet ad legem Dei, vel ad ius naturale, prolem tamen fieri legitimam est de iure positiuo, & per illud debetur hæreditas: quando ergo non interuenerint ea, quæ sunt de iure positiuo, non iudicabitur legitima proles.

Cum autem obijcitur de eo, quod factum est in veteri testamento, vbi filij illarum vxorum, quę erant concubinæ non succedebant, licet constaret eas esse vxores. Dicendum quòd non est simile, quia ibi erant multæ vxores, & concubinæ non capiebantur in locum vxorum, vel statum earum, licet affectu coniugali tenentur: ideò filij earum non succedebant in bonis paternis, quia neque ipsæ dotatæ veniebant: & ita obseruari erat apud eos lex. nunc vero vnica est mulier, vel vxor, vel concubina. 34. dist. c. is qui. Et quia concubina loco vxoris accipitur. c. dist. c. Christiano, filij illius succedent, cum illa sit vxor vera, & non sit in præiudicium aliorum. Secus autem si plures mulieres haberi possent simul, & non in eodem gradu, quia tunc æquum erat, quod filij vnius succederent, & filij alterius non.

B

Nunc vero non differt, quia quomodocumque constet aliquam esse verè vxorem, licet in ea defecerint aliquæ solennitates legales, admittentur filij illius ad successionem in bonis paternis, etiam si habeant alios fratres ex alia vxore patris sui, in qua fuerint seruatæ omnes legales solennitates, vt patet in Aucten. vt liceat matri, & auiæ. §. hoc quoque. & §. autem. vbi dicitur quod si quis acceperit vxorem ex solo affectu sine dotalibus instrumentis, & soluto matrimonio accipiat aliam cum dotalibus instrumentis, filij prioris mulieris admittentur ad successionem in bonis paternis cum filijs secundæ, & è contrario, scilicet, si priores accipiat cum dotalibus instrumentis, & secundam accipiat sine instrumentis & dote.

Iura hodie iam non distinguunt inter vxores & concubinas, sed ablatum est nomen concubinæ, & valde abominabile est apud Christianos, & quare iura antiqua fecerunt distinctionem, & non iura moderna.

C

QVÆST. CCXXI.

SED dicendum quòd nunc omnia ista sublata sunt: nam iura non distinguunt inter vxorem & concubinam, sed solum contractum matrimonium licitum dicunt: & omnes illas, ad quas est copula licita, vocant iura vxores: nomen autem concubinæ iam est abominabile, sicut nomen fornicationis: & ideò quicunque dicatur nunc habere concubinam, de iure reprehenditur, & hoc introduxerunt canones moderniores.

Est autem causa huius: quia tam secundum canonem quàm secundum legem humanam omnes nati ex matrimonio iudicantur legitimi, & succedunt parentibus, sed nunc iudicantur quædam vxores, quæ tunc non iudicabantur: ideò dicebantur concubinæ: nunc verò omnes copulatæ per consensum mutuum coniugalem vocantur coniuges, ideò non est locus vocādi concubinam aliquam. Ratio diuersitatis est in duobus. Prima quia quondam secundum legem humanam erat vetitum quasdam personas recipi in vxores, sicut damnata de adulterio à nullo poterat accipi in vxorem, & tamen poterat accipi in concubinam: & multæ aliæ personæ erant ad matrimonium illicitæ, & non ad concubinatum. vt mulierem de prouincia non poterat accipere præses in vxorem & poterat in concubinam. ff. de concubin. l. 1. & l. in concubinam. Nunc vero nulla persona est illicita ad matrimonium, cum qua licitum sit coire, sed erit cum ea vel incestus, vel stuprum, vel adulterium. Antiquitus vero neque incestus, nec adulterium, neque stuprum erat cum quibusdam, & poterat cum eis esse concubinatus, quod non erat crimen secundum legem, neque puniebatur. ff. eod. l. 1. & l. in concubinatu. Et apparet istud apertius, quia nunc nō vetatur matrimonium cum ancilla, aut liberta, aut leprosa, aut cum ea, quæ fecerit quæstum sui corporis. Et patet hoc de coniugio seruorum per totum, & de coniugio leprosorum per totum: & quod plus est adhuc cum publica meretrice potest esse matrimonium: & non solum esse potest, immo & si quis cum talibus contrahere voluerit, prodest ei ad remissionem peccatorum suorum: extra de spon. c. inter opera. Antiquitus autem cum talibus non erat contractus matrimonij, & cum multis alijs personis, quarum nunc nulla est vetita ad matrimonium.

D

Iura antiqua vetabāt quasdā personas recipi in vxores licebat tamen recipi in concubinas.

Secundum est, quia apud antiquos adhoc quod matrimonium esset aut saltem iudicaretur, requirebantur aliquæ solennitates, scilicet constitutio dotis, instrumentum dotale vel probationes aut sacramēta præberi. in Auct. vt liceat matri, & auiæ. §. quia verò. Nunc verò non requiritur aliqua solennitas ad hoc, quòd sit verum matrimonium, sed per solum consensum coniugalem contrahitur matrimonium extra de spons. cap. cum apud: & 27. quæstio. 2. cap. sufficit, scilicet sufficiat ad matrimonium solus consensus illorum de quorum quarumque coniunctionibus agitur: & ad hoc quòd iste cōsensus sit certus, debet constare de illo: ideo debet exprimi per verba de præsenti vtroque dicente: ego accipio te in meum, vel in meam: extra de spon. cap. si inter virum: & de spon. duorum c. licet præter. Et hoc verum est, vel per alia verba, quæ significent consensum coniugalem de præsenti: vt si vir dicat mulieri: Ioannes te desponsat: extra de spon. cap. tua nos: & hoc est verum in potentibus loqui: non potentes autem loqui possunt contrahere sine verbis per quosdam nutus consensum patefacientes suum: & ita contrahunt surdus, & mutus eod. titul. cap. cum apud. solennitates autem, siquæ consueuerint obseruari, debent obseruari, & tamen etiam si omittantur non vitiatur contractus, sed tenet: & siquis pro defectu solennitatis putans non tenere matrimonium transierit ad aliam vxorem, cogitur ad primam redire eo. tit. c. de Francia.

E

Vide Conc. Trid. sess. 24. in Decreto de reformatione matrimonij, cap. 1.

Ex hoc autem sequitur quòd apud antiquos multi poterant coniungi matrimonialiter, id est per affectum coniugalem, qui tamen non iudicarentur coniuges, eo quod non erant ibi ila duo, quę in matrimonio seruabantur, scilicet determinata persona & determinata solennitas: & sic omnes illi, qui sine his contraxissent dicebantur esse in statu concubinatus, & non in statu coniugali, sed nunc non est talis determinatio personarum, nec etiam est necessaria aliqua solennitas ad valorem matrimonij: ideò omnes illos, in quibus constiterit esse affectum coniugalem, iudicabimus coniuges, & nullam dicemus concubinam cuius sit licita copula: Est tamen quòd ad efficiendum filios legitimos requiruntur quædam solennitates, vt quòd proponantur edicta publicè in Ecclesijs: & hoc est, vt non contrahant personæ illæ quibus illicitum est contrahere, & si illa forma omittatur, etiam ignorantia non efficiet prolem legitimam: extra de clandesti. despon. c. cum inhibitio. & istud est, quia matrimonium esse verum, vel non, facit ad copulam esse licitam, vel non: & vt euitetur, vel non euitetur peccatum mortale. Et quia euitari peccatum mortale est de necessitate salutis, debuit ad hoc dari via facilior, quā esse poterat, & supra id quod de iure naturæ, vel de diuina institutione, scilicet vltra consensum mutuum de præsenti non debuerunt iura humana aliquid addere. Circa legitimitatem filiorum non est periculum animæ, siue sint, siue non sint legitimi: vt cum istud non sit de iure diuino potuerunt iura humana in hoc disponere: & ita solennitas illa posita in cap. cum inhibitio, non est ad faciendum matrimonium valere, sed solum ad hoc quod proles sit legitima: vnde etiam si omittatur & fiat desponsatio

F

clandestina, nihilominus valebit matrimonium, & erunt veri coniuges.

Redit ad solutionem argumenti quod incepit supra q. 206. soluere. Et quòd in matrimonio aliquid est de iure naturæ: aliquid ex diuina institutione, aliquid ex humana.

QVÆST. CCXXII.

SVPPOSITIS his redeundum est ad id, quod dicebatur de Abraham quòd habuit concubinas, & concedendum est, quia scriptura sacra istud asserit, & tamen concubinæ illæ erãt veræ coniuges, cum scriptura illas vocet coniuges Gen. 16. & 25. cap. sicut vocat concubinas. eod. 25. cap. & tamen habere coniugem non est crimen: ergo & habere tales concubinas non erat peccatum: cum etiam apud nos dicatur talium concubinarum licita copulatio. 34. quæstio. cap. is qui. &c. Christiano.

Quare tales vxores Abraha, & aliorũ sacra scriptura aliquãdo vocat concubinas, aliquãdo vxores

Sed dicetur, cum istæ essent veræ coniuges, quare scriptura vocat eas concubinas. Dici potest primo, quòd hoc fiebat ad exprimendum veritatem rei; nam erant veræ vxores, & veræ concubinæ: ideò scriptura debebat eas vtroque nomine appellare: nam tempore veteris testamenti, & prius erant aliquæ veræ coniuges, & nullo modo concubinæ: istæ solum vocabantur vxores, quia solum erant vxores. Aliæ verò, quia erant simul vxores, & concubinæ, ad exprimendum veritatem rei vtroque nomine appellari debebant. In quo considerandum, quòd in matrimonio aliquid est, quod solum est de iure naturæ, vel diuina institutione. Aliud est quod ex humana institutione prouenit.

Primum est quòd matrimonium contrahatur per consensum mutuum coniugalem. Hoc enim Deus voluit, & hoc ratio dictat, & ideò circa hoc iura humana nihil possunt, scilicet instituendo alium modum contrahendi matrimonium præter istum, aut addendo aliquid ad istum modum, ita vt sine illo non sit verum matrimonium. Etiam est aliud de iure diuino, & institutione eius, scilicet, quod in cohabitatione matrimoniali sit mulier subdita viro: sic enim Deus statuit Genes. 3. cap. scilicet, sub viri potestate eris, & Apostolus iubet mulieres subditas esse viris, & non loqui in Ecclesia, sed viros audiri in domo. 1. Corint. 14. & 1. Timo. 2. cap. & hoc quia vir est caput vxoris, sicut Christus est caput viri. 1. Corin. 11. cap. De iure etiam naturæ est istud, quia vir est firmioris & abundantioris iudicij, quàm fœmina; in tantum quòd fœmina quasi non habet opinionem vniuersalem: & ideò quasi non potest esse incontinens sicut vir, vt ostendit Aristo. 7. Ethic. & tamen sapientis est ordinare, & regere: ideò minus sapientis erit regi, & ordinari. Vnde ob hoc Aristot. 1. Politic. dicit quosdam dominos, & alios seruos secundum naturam inquantum pollent, ingenio, vt seipsos & alios regere possint. Et alij non possunt se dirigere, sed aliorum regula egent: erit ergo de iure naturæ, quod fœmina in matrimonio sit subdita viro, quia generaliter vir est prudentior fœmina: vnde si fœmina velit præesse, rem contra naturam agit: & ideo Aristot. 7. Ethicor. & in Polit. dicit esse peruersum principatum si fœmina debeat principari viro propter hoc quòd illa est ditior, vel nobilior genere: & vocat hunc principatum oligarchicum, qui est de malis. Circa hoc igitur non possunt quicquam iura humana, scilicet, vt sit fœmina maior viro in matrimonio. Sed cum fœmina fuerit viro subdita, in qua habitudine se habeat ad eum, id est, in quanta subiectione est de iure humano. Similiter quando licitum erat plures haberi simul in vxores, an omnes essent æquales, vel non, & in qua habitudine excessus se haberent, de iure positiuo erat, cum non esset neque à Deo, neq; secundum naturam institutum, & ita vel per consuetudinem, vel per ius scriptum potuit introduci æqualitas, vel inæqualitas, & tanta, vel tanta inæqualitas.

(·.·)

Vnde ortum est, vt fœmina essent veræ coniuges, & inter se coæquales, aut econtra.

QVÆST. CCXXIII.

EX hoc sequitur quod cum toto tempore ante Christi prędicationem fuerit licita vxorum pluralitas, sicut ostensum fuit supra: & cum homines illius temporis acciperent aliquas mulieres secundum affectum coniugalem, quod illi erant vere coniuges, & ius humanum, aut consuetudo non poterant contrarium operari: & tamen quod illæ acceptæ in vxores essent coæquales quantum ad virum, id est, gauderent eiusdem iuribus, vel fauoribus, poterat introduci secundum humanam consuetudinem, vel constitutionem, quod essent inter se coæquales: & ita factum est quod in potestate viri esset accipere fœminam affectu coniugali ad statum coniugis, vel ad minorem statum: & sicut accipiebatur ita permanebat: & apud omnes antiquos fuit istud quòd facerent quasdam maioris status, alias minoris, & non erat multitudo statuum, sed duo status: & differentia istorum statuum sicut dictum fuit, erat quia illæ, quę erant in maiori statu vocabantur vno nomine, & quæ in alio vocabantur alio nomine, & non fuerant conuenientiora nomina, quàm vt maiores vocarentur vxores minores vocarentur concubinæ: & est ratio, quia maiores eo quòd habebant omnem honorem, qui potest dari vxori, vocabantur absolutè vxores: minores verò non habebant omnem honorem vxorum: ideò non vocabantur vxores, sed concubinæ quasi hic esset honor suus, quòd ad coitum sumerentur.

In q. 25. & 26.

In q. 217.

Duæ differẽtiæ erãt in veteri testamento inter vxores & concubinas.

Sunt autem duæ principales differentiæ istarum mulierum. Vna est, quòd vxores habebantur in maiori honore, quasi dominantes: concubinæ autem in minori honore, & non secundum statum viri: sic patet in distinctione mulierum, quas habebat Salomon infra lib. 3. 11. ca. scilicet fuerunt-que Salomoni vxores quasi reginæ septingentæ: & concubinæ trecentæ: & ita dixit de vxoribus, quod erant quasi reginæ: vnde cum Salomõ esset rex, tenebant vxores statum eius, quia erant quasi reginæ: & omnes vocatę vxores tenebant statum vnum, & æqualem, quia dicebatur quod erant quasi reginæ omnes. de concubinis autem nullum statum posuit, quasi nullius honoris essent.

Secunda erat, quia filij vxorum succedebant parentibus suis: & omnes succedebant, licet essent diuersæ vxores, hoc solo seruato, quòd primogenitus haberet de bonis paternis duplum, quàm quilibet aliorum: Deut. 21. cap. filij autem concubinarum non succedebant; sicut patet in filijs Cethuræ, & Agar, quia non successerunt Abrahæ patri suo, quia erant filij concubinarum Gen. 25. cap.

Tertia differentia potest addi, quæ concordat cum prima, scilicet, quod sicut vxores erãt maioris status apud virum quã concubinæ, ita & magis nominabantur, quod etiam sacra scriptura obseruat: nam vxores Dauid singillatim per nomina computantur sequenti lib. 3. & licet dicatur habuisse concubinas. eod. lib. cap. 5. nullius earum nomen ponitur ibi neque alibi. Et quod erat de concubinis erat de earum filijs, quia pręter hoc quod non succedebant patri, adhuc erant minoris honoris quàm filij vxorum. Et hoc etiam obseruat scriptura, quia omnes filios Dauid de vxoribus nominat scriptura singillatim, nullum autem filium alicuius concubinæ nominat, licet dicat habuisse filios multos ex concubinis, quod patet 1. lib. Paralipo. 3. cap. vbi ponuntur nominatim decem, & nouem filij Dauid masculini, & vna fœmina, & ita sunt viginti, & ponuntur nomina matrum ipsorum: & post hoc dicitur, omnes hi filij Dauid absque filijs concubinarum, & ita neque concubinæ, nec filij earum meruerunt hunc honorem, vt singillatim vel ex nomine vocarentur:

Adhoc quod in veteri testamento fœmina recipiebatur ad statum concubinæ requirebatur consensus ei⁹.

Et ita ex præcedentibus apparet causa horum duorum minum: nam mulieres istę, quia per consensum mutuum, & affectum coniugalem accipiebantur, erant vxores: & hoc non poterat tolli per voluntatem virorum, vel per cõsuetudinem, aut ius humanum, sed quia viri poterant accipere mulieres per consensum coniugalem ad statum vxorum, vel ad statum minorem, qui erat concubinarum, faciebant quasdam pro voluntate sua esse vxores alias concubinas

sed

A sed licet istud esset in voluntate viri, non dependebat solùm ab eo, sed à muliere, quia contractus à principio voluntarius est ab vtraque parte, ideò sicut non poterat contrahi matrimonium, nisi per mutuum consensum, ita si vir vellet accipere mulierem ad statum concubinæ, non accipiebatur, sed vel accipiebat eam, vt vxorem, vel nullo modo: aliquando autem fœmina patiebatur se accipi ad statum concubinarum, scil. quia hoc sibi satis erat: & vir non volebat eam ad maiorem statum accipere. Sed viri nunquam accipiebant aliquas mulieres sic, nisi quando essent pauperes & indotatæ, & viri essent diuites, vel si mulier erat ancilla aut liberta viri, sicut accepit Abraham Agar ancillam suam in vxorem ad statum concubinarum, Gen. 16. & 25. vel si mulier erat obscuro loco nata, aut inhonestæ vitæ, vel de adulterio dãnata: tales enim secundùm legem humanam in concubinas licebat accipi, & non consueuerant accipi vxores. ff. de concubi. l. 1. & l. in concubinatu: & tales etiam putandum est, quod inter veteres accipiebantur in vxores ad statum concubinarum. Est tamen sciendum quod hoc determinabatur in principio contractus: nam cùm vir consentiebat in fœminam coniugaliter, ex verbis aut ex circunstantijs apparebat, an ad statum vxorum acciperet vel concubinarum: & si semel acciperet ad statum vxorum, non poterat postea deprimere eam ad statum concubinarum, si tamen accepisset aliquam ad statum concubinarum, poterat eam postea ad statum vxorum eleuare, maximè si nullam aliam vxorem haberet, in cuius præiudicium istud esse posset: sicut potest nunc qui concubinam habet, accipere eam in vxorem, & per hoc efficiuntur filij primo generati legitimi: extra qui filij sunt legit. c. tanta.

Quando accipiebãtur fœmine in concubinas

B

Secunda causa quare debuit aliquando sacra scriptura vocare coniuges, aliquando concubinas, tales vxores Abrahæ.

QVÆST. CCXXIV.

NVNC ergo de concubinis Abrahæ dicendum, quòd erant illæ veræ coniuges, & veræ cõcubinæ, ideo scriptura ad exprimendum veritatem debuit aliquando eas vocare coniuges, & aliquando concubinas.

Secunda causa fuit & principalis: quia aliquis locus scripturæ exigit, vt vocentur vxores, alius vt vocentur concubinæ secundùm eam rem, de qua ibi agitur. Et licet verum sit vtrumque, scilicet, quòd talis sit vxor & concubina, tamen nomen vxoris conuenit ad reddendum rationem de aliqua re: ad quod non conuenit nomen concubinæ: & è contrario. De Agar dictum est Geneſis 16. cap. quod Sara dedit viro suo Abrahæ Agar in vxorem, & hoc fuit ad ostendendum non peccasse Abraham, quia tunc erat principium habendi Agar: & cùm ante hoc Abraham solùm habuisse Saram in vxorem, si diceretur quod acciperet Agar in concubinam, putaretur, quòd esset verè concubina, id est fornicaria, & hoc non potest fieri sine peccato: ideo vt Abraham, qui erat vir sanctus, ostendatur in hoc non peccasse, dictum est, quòd accepit in vxorem, & non in concubinam: nam cum vxore copula licita est. Et non solùm non debuit dici, quòd acciperetur in concubinam, sed etiam fuit quasi necessarium, quòd exprimeretur accipi in vxorem, nam si diceretur, quòd accepit Abraham Agar, & non diceretur, an in concubinam vel vxorem, putaretur quod in concubinam, cùm haberet vxorem legitimam: vt ergo tolleretur ista suspicio vel opinio, quæ poterat haberi contra Abraham, dictum est, quòd accepit eam in vxorem, quia sic apparebat licitum esse coitum. Cùm autem Geneſ. 25. cap. vocatur concubina, iustè sic vocatur: & non debuit vocari vxor, quia ibi agitur de successione in bonis Abrahæ: & dicitur quod Abraham dedit filio suo Isaac omnia bona sua, tanquam vniuersali successori. Alijs filijs suis ex Agar & Cetura, dicitur, quod solùm dedit munera, vel largitus est, id est, gratiosè, & sine vllo debito fecit eis quasdam donationes, vel dedit legata quædam. Et quia omnes hi erant filij Abrahæ, videretur esse iniuria facta, aut præiudicium alijs, qui iure suo priuarentur. Dicitur quod erat Isaac filius Abrahæ, quasi solus legitimus, vel filius vxoris: de alijs autem dicitur, filijs concubinarum largitus est munera, scilicet, quia filij concubinarũ erant, non habebant ius succedendi, sed eis tanquam extraneis gratiosè distribuit quædam legata. D

Si autem diceretur hic, filijs autem aliarum vxorum, significaretur æquale ius cuiuslibet illorum, & ipsius Isaac ad bona paterna.

Ad ostendendum ergo licitum esse quod Abraham ibi faciebat, scilicet quòd Isaac daret omnia bona sua, alijs verò solùm donaret aliquid, non debuit dici filijs vxorum. Et non solùm non debuit dici filijs vxorum, immo non sufficiebat, quod vtrumque taceretur nomen vxoris & concubinæ, sed debuit dici expresè filijs concubinarum: quia si diceretur: Dedit Isaac filio suo omnia bona sua, alijs autem filijs suis largitus est munera: putarentur ex hoc æquales esse in iure succedendi: cùm omnes æqualiter & indifferenter filij vocarentur, ideo putaretur præiudicare alijs, quibus non dabatur debita portio bonorum: vt ergo tollatur hoc inconueniens, debuit dici: Filijs autem concubinarum largitus est munera: quia per hoc apparebat eos nullum ius habere succedendi. De Cetura autem dicendum similiter: nam mortua Sara, Geneſ. 23. cap. dicitur Geneſ. 25. cap. Abraham verò aliam duxit vxorem nomine Ceturã: & hoc est, quia si diceretur, mortua Sara accepit Abraham concubinam nomine Ceturam, putaretur verè concubina, id est, fornicaria, sicut nunc: & sic iudicaretur coitus illicitus: ideo vt non posset Abraham accusari de peccato, dicitur quòd duxit eam in vxorem, patet postea eo. cap. cùm ageretur de successione in bonis Abrahæ: dicitur Cetura concubina simul cum ipsa Agar, scilicet, filijs autem concubinarum largitus est munera, quia si filij Ceturæ essent filij vxoris, vel tales vocarentur, deberent æqualiter in bonis patris succedere cum Isaac, ideo dictum est, quod erant filij concubinarum, vt ex hoc appareret quod filijs Ceturæ tanquam illegitimis ad succedendum non deberetur vlla successio. E

Quare Salomon grauiter peccauit habendo concubinas: Dauid tamen & Leuita de monte Ephraim, & si illas haberent, non peccarunt. Et quòd scriptura tacitè accusat Salom. de multitudine mulierum ponendo numerum.

QVÆST. CCXXV.

SECVNDVM argumentum factum supra 24. q. erat de Salomone, q̃ habuerit cõcubinas, & ita liceret alijs. Dici potest vno modo, q̃ Salomon poterat habere concubinas, & q̃ non peccaret, quia habuit eas Abraham, quem dicimus non peccasse: nam licet dicat scriptura illas esse concubinas, intelligimus esse verè vxores, quantum ad affectum coniugalem, & tamen quia indotatæ accipiebantur, vocabantur concubinæ. Secundo modo potest dici q̃ Salomon peccauit, & q̃ non oportet eum à peccato excusari, cùm sacra scriptura de multis eum accuset. Primò enim peccauit in multitudine vxorũ, nam etiam si solas vxores haberet, habendo eas in tanta multitudine, peccaret: quia dicitur Deut. 17. c. Non habebit rex vxores plurimas, & ita nõ vetabatur habere multas, vel plures, sed vetabatur habere plurimas, id est, effrenatã multitudinẽ: non poterat tamẽ cogitari multitudo magis effrenata, quàm habere septingentas vxores, tot enim habuit Salomon infra lib. 3. 11. c. Secundò, quia non solùm multiplicauit vxores, sed etiam multiplicauit concubinas, nam habuit trecentas cõcubinas. eo. c. & tamen habere cõcubinam illo tempore, quãuis non esset illicitum, cùm essent illæ veræ vxores quantũ ad affectum, tamã habere in tanta multitudine esset peccatũ, quia erat cõtra legẽ, Deut. 17. c. ſ. non habebit rex vxores plurimas: istæ tamen licet essent cõcubinæ, erant vxores, ideo lex habebat locum in illis: maximè quia lex nõ vetuit eas ibi tanquam vxores, sed tanquam mulieres vel fœminas. Nam dixit, non habebit vxores plurimas, quæ alliciant animam eius, & tamẽ allicere non fit à mulieribus, inquantum sunt cõiuges potiùs quàm concubinæ, vel fornicariæ, sed solùm, vt sunt fœminæ, quæ commiscentur viro, & amantur ab eo: & ideo lex de quibuscunque mulieribus intelligitur: vetuit enim regi commixtionem ad multas, & tamen trecentæ concubinæ erant valde multæ: ideo etiam ex solis concubinis appareret peccatũ illius. Tertiò, de multitudine tota resultante ex vxoribus & con-

C

F

Salomõ peccauit habendo tot vxores & concubinas propter nouem rationes

A & concubinis, nam ſimul ſumptæ fuerunt in multitudine effrenata, ſcil. mille, & apparet quod ſacra ſcriptura intenderit eum accuſare de hoc, nam infra lib. 3. 11. dicitur: Fueruntque Salomoni ſeptingentæ vxores quaſi reginæ, & trecentæ concubinæ. Et quod per hoc velit tacitè ſcriptura accuſare Salomonem de iſta multitudine mulierum, apparet primò, quia ponit numerum omnium illarum ſimul, nam in alijs regibus non conſueuit ſcriptura potiſſimè in libris regum ponere numerum vxorum regum: nam etiam in Dauid non fuit hoc factum, quamuis ipſe eſſet dignior omnium regum, & de quo diffuſior memoria haberi deberet, & cuius geſta particularius enarrantur; quia licet ponantur nomina ſex vxorum eius ſequenti lib. 3. cap. tamen poſtea 5. c. dicitur, quod accepit alias vxores in Ieruſalem, & non ponitur numerus earum, & tamen ponitur numerus in vxoribus Salomonis, ergo ad accuſationem eius fit. Dicitur autem potiſſimè in libris Regum, quia in libris Paralipom. in quibus repetuntur quædam dicta in libris Regum, & alia ibi omiſſa ſupplentur, ponuntur res diffuſius, & ibi interdum ponitur numerus vxorũ aliquorum Regum, ſed in libris Regum non, & tamen in libris Regum ponitur hoc de Salomone, quot vxores habuerit, ideò apparet, quod ad accuſationem eius ponatur.

Secundo apparet, & efficacius ex parte concubinarum, ſc. quod trecentas habuerit. Et tamen de concubinis, nunquam ponitur numerus aliquis in libris Regum: nam circa Dauid ponitur numerus, & nomina quarundam vxorũ ſuarum propter diſtinctionem filiorum, ſeq. lib. c. 3. Et erant illæ ſex vxores, & poſtea accepit alias, quarum neque nomina, neque numerus exprimuntur, eo. li. 5. c. & dicitur ibi, quod etiam accepit concubinas: & tamen numerus concubinarum Dauid nõ exprimitur ibi, neq; aliqua eius pars, & quod plus eſt poſtea. lib. 1. Paralip. c. 3. vbi res effuſius enarrantur, dicitur de vxoribus & concubinis Dauid, tamen non ponitur numerus aliquis concubinarum, ſed ſolum dicitur, hi omnes filij Dauid abſq; filijs concubinarũ. Tertio & adhuc principalius, apparet iſtud, quia infra lib. 3. c. 11. dicitur, fuerũt Salomoni vxores ſeptingentæ, quaſi reginæ, & concubinæ trecentæ, & auerterunt mulieres cor eius, & ideo pro malo ponitur numerus illarum mulierum, ſcil. quia tot erant, quod auerterunt cor Salomonis à Deo inclinando ad malum.

An Roboam peccauerit retinendo plures vxores, & concubinas.

QVÆST. CCXXVI.

ET per hoc tollitur argumentum de Roboam filio Salomonis, cuius vxores & cõcubinas ſcriptura nominat per numerum li. 2. Paralip. 11. c. ſc. Amauit autem Roboam Maacham filiam Abſalon ſuper omnes vxores ſuas, & cõcubinas: nam vxores decem & octo duxerat, & concubinas ſexaginta, & ſic poſſet aliquis dicere, quod illius, tam vxores quàm concubinæ ponuntur in numero, & ita non procederet ſpecialiter argumentum cõtra Salomonem propter numerum vxorum & concubinarum, ſed dicitur, quod nunc apparet, quod procedit, quia in Roboam fuit illud poſitum ex cauſa, ſc. ad oſtendendum, quod Abiam filium ſuum, quem genuerat ex Maacha, volebat facere regẽ, & dicitur, quod fecit hoc, quia amabat Maacham ſuper omnes vxores & concubinas: nam vxores decem & octo habuit, & concubinas ſexaginta, & ſic non ponitur ille numerus in accuſationem libidinis, ſed in cauſam conſtitutionis in regem, cùm non adijciantur ibi aliqua verba, quæ ſonent redargutionem, & tamen poſito numero concubinarum & vxorum Salomonis dicitur, & auerterunt mulieres cor eius, ergo apparet manifeſtè, quod ad ſuã accuſationem ponitur ille numerus, potiſſimè cùm nulla alia cauſa ibi appareat, nec colligatur ex litera, propter quam ponatur numerus vxorum & concubinarum.

Quarto, quantum ad principale oſtenditur peccaſſe Salomon in multitudine iſtarum mulierum, quia oſtenditur locũ habuiſſe in eo legem, Deuter. 17. c. nam ibi dicitur, quòd non habebit rex vxores plurimas, quæ alliciant cor eius, & tamen mulieres Salomonis fuerunt multæ, & immutauerunt cor eius, ideo vt oſtendatur peccaſſe contra illam legem, dicitur quòd fuerunt ei ſeptingentæ vxores, & trecentæ concubinæ, & auerterunt mulieres cor eius, ac ſi dicat, non eſt mirum, quòd auerterent à Deo cor eius, quia accepit mille mulieres, & Deus dixerat, quod non acciperet rex mulieres plurimas, & ita ſi in malum illud inciderit, non eſt excuſabilis, quia lex hoc prohibuerat, & non ſeruauit illam. D

Quinto peccauit accipiendo mulieres vetitas: nam etiam ſi duas tantùm accepiſſet, aut vnicam vxorem, peccaret, quia Deus vetuerat accipi de quibuſdam gentibus vxores. Exo. 34. & Deuter. 7. cap. & de illis ipſe accepit multas, infra lib. 3. c. 11. ſ. Rex Salomon amauit mulieres alienigenas multas: filiam quoque Pharaonis, & Moabitidas, & Ammonitidas, & Idumæas, & Sydonias, & Hethæas, de gentibus ſuper quibus dixit Dominus filijs Iſraël, non ingrediemini ad eas, neque de illis ingredientur ad veſtras: certiſſimè enim auertent corda veſtra, vt ſequamini Deos earum, & hoc grauius peccatum erat, & periculoſius, quàm accipere plurimas, dum tamen de gente Iudæorum.

Sexto patet, quòd peccauit Salomon, quia accepit multitudinem vxorum, non ad prolem, ſed libidinem explẽdam, vel potiùs irritãdam, & hoc de ſe peccatum eſt: nam & ſi multitudinem iſtam accepiſſet ſolo deſiderio multiplicandi prolem, eſſet aliquo modo excuſabilis Salomon, ſed ad libidinẽ accepit, quod colligitur lib. 3. infra 11. cap. ſcil. Rex Salomon amauit mulieres alienigenas multas. Et poſtea dicitur: His itaque copulatus eſt Salomon amore ardentiſſimo: iſte ardentiſſimus amor ſignat immoderatam libidinem. Et confirmatur hoc, quod ad ſolam libidinem egerit, quia dicitur Eccleſiaſtes cap. 2. ex perſona Salomonis, neque prohibui cor meum, quin omni voluptate frueretur, ſed nulla poteſt eſſe maior intemperantia, & lubricitas vitiorum, quàm non prohibere aliquid cordi: ideò peccabat per immoderatam libidinem. E

Septimo apparet, quia de hoc arguitur Eccle. 47. cap. vbi poſitis quibuſdam laudibus Salomonis, ſubduntur increpationes in eum, ſc. poteſtatem habuiſti in corpore tuo, & dediſti in gloria tua maculam, & prophanaſti ſemẽ tuum. quod autem dicitur, poteſtatem habuiſti in corpore tuo, intelligitur, quod tradidit ſe omnibus libidinibus, dando deſiderijs corporis ſui executionem.

Octauo apparet peccatum Salomonis: nam coluit idola tractus amore mulierum, & hoc erat peſſimum quod facere poterat: ſic dicitur infra lib. 3. 11. c. ſcil. Cumque iam eſſet ſenex, deprauatum eſt per mulieres cor eius, vt ſequeretur Deos alienos: neque erat cor eius perfectum cum Domino Deo ſuo, ſicut cor Dauid patris ſui, ſed colebat Salomon Aſtarthem deam Sydoniorum, & Moloch idolum Ammonitarum.

Nono peccauit Salomon faciendo templa idolis vxcrum ſuarum, & concubinarum, vt illæ colerent ibi Deos ſuos, & poſuit iſta templa in monte Oliueti contra Ieruſalem, & hoc fuit valde malum. cod. c. ſc. Tunc ædificauit Salomõ Fanum Chamos, idolo Moab in monte, qui eſt contra Ieruſalem, & Moloch filiorum Ammon, atque in hunc modum fecit vniuerſis vxoribus ſuis alienigenis, quæ adolebant thura, & immolabant dijs ſuis, iſtud fuit nociuum valde, quia non ſolùm peccauit Salomon faciendo, & vxores ſuæ adorando, ſed etiam erant iſta templa Iſraëlitis in ſcandala: nam incitabantur ad colendum idola, videntes ibi templa idolorum, & ſcientes ea ibi coli, & ita offendebant Deum: propter quod mons ille, in quo colebantur idola, vocabatur mons offenſionis, & manſerunt ſemper templa illa, vſque ad tempus regis Ioſiæ, qui templa illa ſubuertit, lib. 4. infra 23. c. ſc. excelſa quoque, quæ erant in Ieruſalem, ad dexteram partem montis offenſionis, quæ ædificauerat Salomon rex Iſraël Aſtaroth idolo Sydoniorum, & Chamos offenſioni Moab, & Melchon filiorum Ammon polluit rex, & contriuit ſtatuas, & ſuccidit lucos. Et ideò nõ eſt dicendum de Salomone, ſicut de Abraham, quia Abraham fuit vir ſanctus, & oportet excuſari eum à fornicatione, ideò dicimus, quòd habendo concubinas, non peccauit, Salomon autem in multis peccauit, ideò etiam ſi dicamus, quòd habendo concubinas peccauerit, non eſt inconueniens, quia viros malos non oportet circa aliquid excuſari. C F

(?)

Quomodo

Quomodo Salomon habendo tot concubinas peccauit.

QVÆST. CCXXVII.

ALITER potest dici, quod Salomon, licet in multis peccauerit, tamen in habendo concubinas non peccauit, quia istud erat licitum, & in eo nõ peccaret, sicut neque peccaret habendo vxorem. Nisi peccaret per accidens, & hoc poterat fieri multis modis. Primo propter pluralitatem, nam erat de istis cõcubinis, sicut de vxoribus: nam habere vxorem, & vxores tunc licitum erat: tamen habere vxores plurimas erat illicitum. Deuter. 17. c. ita habere concubinam, vel concubinas erat licitum: habere autem plurimas concubinas esset illicitum, cùm esset eadem ratio, quæ de vxoribus, vt supra dictum est. Secundo, quia acciperet multas de his, de alienigenis, id est, Chananæis, Hethæis, Amorrhæis, & alijs gentibus, de quibus vetuit mulieres accipere. Exod. 34. c. & Deutero. 7. & ideo erat accipere concubinas de illis gentibus, quia ratio legis habebat ibi locum, scil. Ne auerterent corda virorum à Deo, & tamen ita auerterent concubinæ corda virorum, sicut vxores. Tertio, quia copularetur his ardentissimo amore, & sicut hoc erat increpabile in vxore, esset increpabile in cõcubina, sed pro crimine ponitur, infra lib. 3. 11. cap. in Salomone tam respectu vxorum, quàm concubinarum, quod copulatus fuerit eis ardẽtissimo amore, nam & in vxore propria hoc inuenitur, quia amator ardẽtior in propria vxore adulter est. 32. q. 4. c. origo, & tamen amauit tam vxores, quàm concubinas ardenter: ergo peccaret in concubinis.

Amator ardẽtior in propria vxore adulter est.

Quarto, quia propter eas derelinqueret Deũ, colens deos ipsarum: nam licet hoc non ponatur de vxoribus, infra lib. 3. c. 11. potest tamen de concubinis accipi, quia etiam concubinæ sunt vxores: similiter quia hoc faciebat Salomon, quia diligebat valde istas mulieres, & non volens eas contristare, faciebat quod illæ petebant, & tamen ardentissimo amore copulatus fuit Salomon ad concubinas. eod. c. ergo pro concubinis aliquibus facere t templa, & coleret deos earum.

Quinto poterat peccare circa concubinas accipiendo aliquas, quæ essent verè concubinæ, id est, non vxores, sed fornicariæ, quod aliquo modo videtur colligi ex eo, quod dicitur Can. 6. c. sexaginta sunt reginæ, octoginta cõcubinæ, adolescentularum non est numerus, & ita ponuntur ibi tres status, sc. reginarum, concubinarum, adolescentularum. Reginę sunt vxores, quia infra lib. 3. c. 11. dicitur, fueruntque Salomoni septingentæ vxores, quasi reginæ, concubinæ sunt in alio statu: in tertio statu sunt adolescentulæ. Nam non potest status concubinarum & adolescentularum esse idem, cùm ponatur numerus diuersarum, quia de cõcubinis dicitur, quòd erant octoginta, de adolescentulis dicitur, quòd non erant in numero. Dicendum ergo satis videtur, quòd concubinæ essent illæ, quæ erant verè vxores, & tamen quia non erant in statu illo, neque honore vocabantur concubinæ, & non coniuges, vt fuit supra dictum. Adolescentulæ autem essent illæ mulieres iuuenculæ, ad quas Salomon nullum fœdus matrimonij haberet, neque cohabitarent ei, sed interdum volebat aliquam, vel aliquas introducere ad se ad voluptates, & istæ essent verè fornicariæ, quæ possent vocari concubinæ eo modo, quo nos vocamus nunc, sed de hoc dicetur etiam lib. 3. capit. 11.

inq. 26. & 27.

Argumentum tertium, quæst. 24. soluitur, ostendendo an & quomodo Dauid peccauerit ob concubinas.

QVÆST. CCXXVIII.

AD tertiam rationem, cùm dicebatur de Dauid, dicendum quòd Dauid habuit concubinas, tamen non peccauit. Et patet de illo, quia nunquam peccauit Dauid, nisi in occisione Vriæ Hethæi, & fornicatione cum vxore eius: similiter, & in numeratione populi, sic dicitur infra lib. 3. 15. cap. scilicet eo, quòd fecisset Dauid rectum in oculis Domini, & non declinasset ab operibus, quæ præceperat ei cunctis diebus vitæ suæ, excepto sermone Vriæ Hethæi: ergo in concubinis, quas accepit, non peccauit. Etiam quod istę concubinę Dauid erant vxores eius, sicut de concubinis Abrahæ, cùm dicimus, quòd erant vxores eius, & tamen accipiendo vxorem nemo peccat, ergo neque accipiendo concubinam illo modo peccaret Dauid.

Item quia Dauid non acciperet vxores, aut concubinas plurimas, sicut Salomon, neque acciperet eas de alienigenis, neque adhæreret eis ardentissimo amore, nam de nullo horum arguitur, sicut Salomon.

Quod verò concubinæ Dauid vocentur vxores, patet sequenti li. 12. cap. sc. Ecce ego suscitabo malum super te de domo tua, & tollam vxores in oculis tuis, & istud intelligitur de illis mulieribus Dauid, quas Absalon filius eius cognouit carnaliter, & tamen illæ vocantur concubinæ, sequenti lib. 16. capitul. Ingressusque est ad concubinas patris sui coram vniuerso Israël.

Quare concubinæ Dauid aliquando vocantur vxores, aliquando concubinæ.

QVÆST. CCXXIX.

SED aliquis dicet, quare concubinæ Dauid alicubi vocantur vxores, & alicubi concubinæ. Dici potest vno modo, sicut de concubinis Abrahæ: quia hoc dixit scriptura, vt seruiret veritati: erant enim istæ veræ vxores, & erant veræ concubinæ: quia per affectum coniugalem erant acceptæ, erant coniuges, quia verò erant in statu minores, quibusdam alijs erant concubinæ, ideo vtrunque nomen habere debuerunt.

Secundo, & melius dicendum, quod fuit hoc, vt verbum conueniret loco, in quo dicitur, & rei de qua agitur. Nam sequenti lib. 12. cap. agitur de comminatione, & prænunciatione pœnæ euenturæ Dauid. Nam Dauid peccauerat in duobus circa Vriam Hethæum. Primo, fornicando cum vxore eius. Secundo, faciendo ipsum occidi, voluit Deus pro his duobus dare pœnam Dauid consimilem, sc. adulterium pro adulterio, homicidium pro homicidio: adulteriũ fuit, quod Absalon filius Dauid cognouit mulieres patris sui: homicidium fuit, quia ipse Absalon occidit Ammon primogenitum Dauid sequenti lib. 13. capitu. Circa ista duo voluit Deus fieri prænunciationem Dauid per Prophetam Nathan, & ad hoc, quod Dauid valde affligeretur in expectatione malorum, voluit Deus, quod prænunciarentur quodã modo confuso, & generali: ita vt posset res deterior timere, quàm ventura erat. Nam si illud malum solum, quod venturum erat, prædiceretur, æquanimius illud ferret Dauid. Non expediebat autem sic fieri, sed quod istud malum putaretur valde malum, quia tota pœna Dauid erat in ista suspentione cordis pro expectatione magnorum malorum, & si prænunciarentur ei ista mala, vt parua, vel minora, esset minor suspẽsio cordis Dauid, & minus affligeretur in illa expectatione, & ideò seruata veritate prænunciationis propheticæ, debuit designari malum istud futurum grauius, quod designari poterat.

Et patet hoc primo, quia istud dat Deus alicui in pœnam, si sit in timore, etiam si malum ei non eueniat, & quandiu sic manet iste timor, affligit eum valde, Leuit. 26. capit. Et qui de vobis remanserint, dabo pauorem in cordibus eorum, in regionibus hostium, terrebit eos sonitus folij volantis, & ita fugient quasi gladium, cadent nullo sequente, & corruent singuli super fratres suos, quasi bella fugientes. Et adhuc istud magis apparet Deuteronom. 28. cap. vbi idem timor in pœnam peccati, & maledictionis imponitur, sc. Dabit tibi Dominus cor pauidum, & deficientes oculos & animam mœrore consumptam, & erit vita tua, quasi pendens ante te: timebis nocte & die, & non credes vitæ tuæ: mane dices, quis det mihi vesperum, & vespere quis det mihi mane propter cordis tui formidinem, qua terreberis propter ea, quæ videbis oculis tuis.

Timor & suspensio in die iudicij erit grauissima.

Secundo patet, quia talis timor, & suspensio cordis erit pœna quædam eorum, qui erunt ante iudicium, sicut dicitur Luc. 21. ca. erunt signa in Sole & Luna, & Stellis, & in terra pressura gentium, præ confusione sonitus maris, & fluctuum, arescẽtibus hominib. præ timore & expectatione, quæ superuenient

A ueniet vniuerſo orbi, & ita tantus timor erit in hominibus, quod arefcent, id eſt, deficcabuntur, & hoc non erit propter mala, quæ tunc patientur, ſed propter mala, quæ expectabũt, & ita quanto fuerit grauiorum malorum expectatio, tanto erit durior pœna eorũ, quibus eſt talis expectatio: ideo ſi Deus volebat duram pœnam inferre Dauid pro peccato, quod cõmiſerat, debebat ei ſignificare grauia mala euentura, & quanto aſperior poſſet haberi expectatio, tanto eſſet conuenientius, ſeruata tamen veritate prænunciationis, ſcil. vt expreſsè prænunciarent aliquid, quod non euẽturum eſſet. Tertio patet, quia quædam iſtorum, quæ prænunciabantur Dauid per Deum, nunquam viſurus erat Dauid, ſicut illud gladius non recedet de domo tua vſq; in ſempiternum: ſeq. lib. 12. c. Nam ipſe non erat ſemper futurus viuens, ideo vt haberet, de quo torqueri poſſet per cogitationem, in quo per præſentiam non poſſet affligi, dixit ei de futuris: ſic autem erat de quibuſdam alijs, quæ actualiter paſſurus eſſet Dauid, & tamẽ vt non ſolùm tunc affligeretur, quando illa pateretur, ſed etiam quando ventura cogitaret, debuit ei prænunciare mala ſua, & quia ex prænũciatione inferebatur pœna, quæ erat per cogitationem in expectatione malorum futurorum, & tanta eſſet pœna, quanta malorum prænunciatio, debuerunt ſignificari mala futura magna: & ita fecit Deus in vtraque pœna prænunciata. Nam prænunciauit ei homicidium pro homicidio dicens: Vriam Hethæum percuſſiſti gladio, & interfeciſti eum gladio filiorum Ammon, quamobrem non recedet gladius de domo tua vſque in ſempiternum: hoc quidem verum fuit, quia quandiu durauit regni continuatio in filijs Dauid, vſque ad tranſmigrationem Babylonis ſemper fuerunt aliquæ interfectiones Regum, & ſeminis Regij, vt patet ex toto proceſſu trium vltimorum librorum Regum, & tamen Dauid non vidit, niſi occiſionem duorum filiorum ſuorum: nam Abſalon filius eius occidit Ammon fratrem ſuum primogenitum Dauid lib. ſeq. 13. c. & Abſalon filius Dauid occiſus eſt per Ioab. ſeq. li. 18. c. ſi autem prædixiſſet Dauid omnes reges, & poſteros ſuos qui gladio perituri erant, fortè nõ tam durè affligeretur Dauid ſciens determinatè quantitatem mali, cùm autem dixit ei in generali & confuſo, non recedet gladius de domo tua vſque in ſempiternum: poterat cogitare valde maius malum futurum, & quòd fortè de filijs eius nullus maneret, aut pauci, & ita multo grauius affligeretur.

B

Pœna data Dauid pro adulterio.

QVÆST. CCXXX.

C SIc autem fuit quantum ad pœnam adulterij, nam prænunciauit Deus adulterium in domo Dauid, & erat iſtud valde conueniens ſecundum modum, quo Deus infligit pœnas: nam infert eas diuerſimodè, & in omnibus illis rebus, in quibus homines triſtari poſſunt: & quia valde viri triſtantur, quod alij cognoſcant vxores ſuas, poſuit Deus iſtam, vt vnam de pœnis pro tranſgreſſoribus legis. Deuteronom. 28. cap. ſcilicet vxorem accipias, & alius dormiat cum ea. Et ſi hoc poteſt conuenire in pœnam aliorum delictorum, ſpecialius tamen conuenit quantum ad illos, qui deliquerunt cognoſcendo alienas vxores, vt in eo puniantur, in quo deliquerunt, de Dauid autem ſic erat, quia alienam vxorem acceperat, atque cognouerat, ideo alius debuit cognoſcere ſuam vxorem. Et voluit Deus grauius fieri, quam fecerat Dauid. Primo, quia Dauid acceperat vnicam mulierem: Deus voluit quòd acciperentur plures vxores eius. Secundo, quia Dauid occultè fornicatus eſt: Deus voluit, quòd publicè toto populo non ſolùm ſciente, ſed etiam videnti cognoſcerentur ab alio vxores Dauid, & ita ei prænunciauit, vt patet ſequenti lib. 12. cap. ſcilicet eo, quòd deſpexeris me, & tuleris vxorem Vriæ Hethæi, vt eſſet vxor tua, ego ſuſcitabo ſuper te malum de domo tua, & tollam vxores tuas in oculis tuis, & dabo proximo tuo, & dormiet cum eis in oculis Solis huius: tu enim feciſti abſconditè, ego verò faciam iſtud verbum in conſpectu omnis Iſraël, & in conſpectu Solis huius.

Et adhuc tertium malum ibi additum eſt, ſcilicet, quia Dauid alienus exiſtens acceperat domum Vriæ Hethæi, quæ ad ipſum in nullo pertinebat: Deus autem fecit, quod homo de cognatione Dauid, ſcilicet filius eius cognoſceret vxores eius, & hoc minus tolerabile erat, quàm ſi inferretur ab hoſte, vel ab aliquo non pertinente ad eum, ſicut dicitur Pſalm. 54. Si inimicus meus maledixiſſet mihi, ſuſtinuiſſem vtique: tu verò homo vnanimis dux meus, & notus meus: Deus autem omnia iſta tam acerba prædixit Dauid, vt valde affligeretur, & fuit modus conueniens, nam dixit vxores, & non expreſſit numerum, vt ſic grauiora mala poſſet timere Dauid, fortaſſis enim putaret, quod omnes vxores ſuæ accipiendæ erant, cùm dixiſſet abſolutè Deus, tollam vxores tuas. D

Etiam non tacuit publicationem infamiæ Dauid: nam dixit, quod fieret hoc coram toto populo, & adhuc ex verbis illis poterat colligi deterius facturum, quàm factum eſt, quia dictum fuit: tu enim feciſti abſconditè, ego verò faciam verbum iſtud in conſpectu omnis Iſraël, & in cõſpectu ſolis huius: ſatis enim erat dici, quod fieret in conſpectu plebis, ſed & dictum eſt, quod fieret in conſpectu, vt maior diuulgatio manifeſtetur, & ſignificetur, quod per diem futurum erat, & non per noctem, vt apertius videri poſſet. Et quia poterant accipi vxores Dauid ab alio, & fortè neſciretur an cognoſcerentur ab illo, & licet hoc præſumi potius, quàm contrarium deberet, tamen non eſſet omnino certum, voluit Deus ad maiorem infamiam Dauid facere, quod etiam videnti toto populo cognoſcerentur. Etiam, quia dato, quod notum eſſet illas cognitas fuiſſe non tanta infamia eſſet, neque dimidium eius, quàm quod videnti populo iſtud fieret: ideò voluit Deus ſic fieri. Et non ſolùm hoc ſignificauit Deus, ſed etiam, quod ipſe Dauid videret, cùm ait. Ecce ego ſuſcitabo ſuper te malum de domo tua, & tollam vxores tuas in oculis tuis, & dabo proximo tuo, & dormiet cum vxoribus tuis in oculis ſolis huius: vnde Dauid poterat ex hoc intelligere, quod ipſe futurus eſſet præſens, quando acciperentur vxores eius, & videret eas cognoſci ab alio, neque poſſet illas eruere, aut iniuriam vlciſci, non fuit autem ſic, quia Dauid non erat præſens, quando Abſalon illas cognouit ſequenti lib. 16. c. Sed dicitur in oculis tuis factum, quia ipſe illud ſciuit, & prohibere non potuit, ac ſi videret fieri. Nunc ergo dicendum eſt, quod ex eadem cauſa dixit Deus de vxoribus, nam illæ, quæ cognitæ fuerunt, concubinæ erant, & ſi Deus prænunciaret Dauid, quod alius acciperet concubinas ſuas, & de vxoribus nihil diceret, minus affligeretur Dauid in expectatiõe mali, eo quod minus malum eſſet tolli concubinas, quàm vxores, cùm concubinæ eſſent minoris ſtatus & honoris apud viros, vt ſupra oſtenſum eſt: vt igitur magis affligeretur, dixit vxores, cùm verum eſſet, quod illæ eſſent vxores & concubinæ. Alia etiam cauſa eſt ad ſignandum maiorem vniuerſalitatem mali; nam ſi diceretur, tollam concubinas tuas, non poſſet intelligi, niſi de concubinis, quia aliæ erant vxores, quæ non erant concubinæ, cùm autem diceretur, tollam vxores, intelligi poterat vniuerſaliter, tam de vxoribus, quàm de concubinis, eo quod illæ concubinæ erant vxores, vt ſupra dictum eſt. Sed poſtea cum ſacra Scriptura narrauit rem geſtam, expreſſit eam eo modo, quo magis poterat excuſari infamia Dauid, ſeruata tamen veritate rei geſtæ, & quia maior infamia erat, quod eſſent vxores, quàm concubinæ: dixit quod erant concubinæ, cùm verum eſſet, quia illæ erant tales, quæ ſimul erant vxores & concubinæ, & ſic vocantur poſtea ſemper, vt patet ſequen. libr. 16. cap. ſcilicet, ingreſſus eſt Abſalon ad concubinas patris ſui coram vniuerſo Iſraël, & idem patet eodem lib. 20. cap. Sed dicetur quare poſtea non vocatæ fuerunt illæ vxores, ſicut vocauerat eas Deus in prænunciatione. E F *q. 216. 217.* *q. 216. 217.* *Dubitatio.*

Solutio.

Dicendum quod factum eſt, quia Deus ſic debuit dicere prænunciando propter cauſam ſupra poſitam, poſtea autem, quã retulit rem geſtam, non habuit cauſam eandem, quia illa relatio non erat in pœnã Dauid, cùm Dauid in hac re punitus fuerit dupliciter. Primo in expectatione rei ante euentum. Secundo quando res euenit: poſtea verò non fuit aliqua pœna Dauid circa hoc nec eſſe poterat, & tamen illa ſcripta fuerant, poſtquam res euenerat, ideo non debuit ſcribi eo modo, quo ad pœnã Dauid pertineret, ſed potius qualiter excuſaretur infamia Dauid ſeruata veritate rerum, & ad hoc magis

A

conueniebat dici cõcubinas, quàm vxores, quia minoris infamiæ erat, cùm essent concubinæ in minori statu. Etiam magis hoc pertinebat ad veritatem rerum. Nam quanto ponitur apertius veritas, tanto est conuenientior narratio, sed dicendo vxores, licet concubinę sint vxores, dubium maneret, de quibus an de vxoribus maioris status, vel de vxoribus concubinis intelligeretur. Cùm autem dicitur de concubinis, notum est, quod nõ potest accipi de alijs vxoribus, & ita fuit iste modus conuenientior.

An Dauid pœna prænunciata fuerit in concubinis, an in vxoribus ab alijs cognoscendis.

QVÆST. CCXXXI.

SED aliqui dicunt, quod aliud fuit causa huius mutationis: dicunt quod Deus, quando ait: Tollam vxores tuas in oculis tuis, intellexit de veris vxoribus, & tamen postea motus precibus, & pœnitentia Dauid alleuiauit pœnam, & fecit, quòd non essent vxores, sed concubinæ. Etiam istud confirmant, quia aliud fuit in verbis Dei, quod mutatum est: dixit enim, tollam vxores tuas in oculis tuis, & tamen non factum est vidente Dauid, sed absente. Dicendum, quòd prædicta nõ sunt vera. Primo, quia isti, qui hoc dicunt, putant, quòd vxor & concubina non sint idem, ideo dicũt mutationem factam esse, quasi non fuerint vxores Dauid illæ, quæ cognitę sunt ab Absalone, sed solùm concubinæ, & tamen falsum est, quia tunc Dauid haberet concubinas, id est, fornicarias eo modo, quo nunc accipimus: omnis autem talis concubitus illicitus est, & sic non posset excusari Dauid à fornicatione cum illis, quod est falsum, vt ostensum est.

B

Secundo, quia Abraham sic fuit, quod haberet Agar, & Ceturam, quas scriptura vocat vxores alicubi, & postea vocat concubinas, quia id, de quo agitur, illud exposcit, vt ostendimus, & ita hic cùm istæ mulieres essent veræ vxores, & veræ concubinæ, poterant vtroque nomine vocari, & quia diuersitas rei, de qua agebatur id exigit, actũ est, vt alicubi vxores, alicubi concubinæ vocarentur.

Tertio patet, quia si Deus flexus pœnitentia, & precibus Dauid mutasset malum, quod prænũciauerat, faceret de hoc scriptura mentionem, sicut de Niniuitis. Prędixit enim, quod post quadraginta dies subuerteretur Niniue: Ionæ 4.c. & postea signatur. eo.c. quòd Deus non fecit, quod prænunciauerat, cùm dicitur, & vidit Deus opera eorum, quia cõuersi sunt de via sua mala, & misertus fuit super malitiam, quam locutus fuerat, vt faceret eis, & non fecit, & tamẽ hic non fit mentio, quod Deus cessauerit à prænunciatione, vel alleuiauerit aliquid: ergo non est asserendum. Et adhuc istud apertius patet, quia vbi ponitur ista comminatio sequenti lib. 12. c. dixit Dauid ad Nathan, peccaui Domino. Dixit Nathan ad Dauid: Dominus quoque transtulit peccatum tuum: non morieris. Et sic significatur, quod Deus non fuerit in aliquo flexus, nisi quod non occideret Dauid: nã inquantũ dixerat Nathan ad Dauid. Nõ recedet gladius de domo tua: poterat intelligi, quod ipse Dauid moreretur, & postea peccatum suum extenderetur, quantum ad pœnam in posteros suos, & quantum ad se Deus mutauit sententiã suam Dauid, quod significatur, cùm dicitur: Dominus quoque transtulit peccatum tuum, non morieris, & ita intelligitur, quod quantum ad aliquid aliud non fuit mutata, nec alleuiata pœna prænunciata Dauid: ideo si de vxoribus Deus intellexit, prænunciando in vxoribus completum est.

C

Quarto patet, & principalius, quia istæ, quæ cognitæ fuerunt ab Absalone, & vocantur concubinæ, erant vxores: nam nulla fœmina vocatur vidua, nisi per mortem viri, aut per separationem, vt si repudietur, fornicaria autem vel meretrix non vocatur vidua, & si fornicator ab ea recedat. Nam cum nullo vinculo teneatur illi, assignata recedente illo potest accipere alium, & ita non erit vidua, & tamen de istis mulieribus Dauid dicitur, quod fuerunt viduæ, quando Dauid separauit eas à se, ergo erant vxores: patet hoc, quia sequenti lib. 20. c. dicitur, cumque venisset rex in domum suam in Ierusalem, tulit mulieres decem concubinas suas, quas reliquerat ad custodiendam domum, & tradidit eas in custodiam: alimenta eis præbens, & non est ingressus ad eas, sed erant clausæ, vsque ad diem mortis suæ in viduitate viuentes.

D

Absalon an cognouerit concubinas, vel vxores Dauid.

QVÆST. CCXXXII.

ALII autem dicunt, quod facta Scriptura dicit, quod Absalon cognouit concubinas Dauid, & non dixit vxores, vt ostenderet, quod nulla pœna aut infamia veniebat ex hoc Dauid.

Sed dicendum, quod non stat. Primo, quia etiam si dicantur concubinæ, erant veræ vxores, sed cognita vxore ab alio est infamia viro, ergo erat hic infamia Dauid.

Secundo, quia Absalon fecit hoc de consilio Achitophel, cuius consilium in diebus illis erat, sicut consilium angeli, vel quasi si quis consuleret Dominum sequenti lib. 16. cap. & tamen ille sciens istas mulieres concubinas Dauid iussit, quod Absalon cognosceret eas, vt per hoc offenderet valde Dauid, & putaretur non posse reconciliari: si grauius offensa valde esset illata patri à filio, pro qua putaretur, nunquam posse reconciliari, ergo sic credebatur valde magna infamia Dauid, quod cognoscerentur illæ concubinæ eius, sic patet. eo.c. Dixit Absalon ad Achitophel, mitte consilium, quid agere debeamus, & ait Achitophel ad Absalon, ingredere ad concubinas patris tui, quas dimisit ad custodiendum domum, & cùm audierit omnis Israël, quod fœdaueris patrem tuum, roborentur tecum manus eorum. Sed dicendum, quod licet esset infamia magna, & pœna Dauid, quod concubinæ istæ suæ cognoscerẽtur ab Absalone, multo grauior pœna esset, si cognouisset vxores illas, quæ non erant concubinæ, & hoc est, quia maioris status & honoris erant, quàm vxores, quæ vocabantur concubinæ. Etiam Dauid minus diligebat istas quàm vxores, quod patet, quia maiori periculo exponebat eas, nam quando recessit de Israël fugiens tulit secum omnia, quæ potuit de domo sua, sc. filios, vxores, & reliqua, quæ potuit: ad custodiendam autem domum reliquit decem concubinas, ergo minus istas diligebat, nam sciebat vẽturum Absalonem in Ierusalem, & istas pati posse aliquid molestiæ, sed neq; cogitare potuit, quod aliquid tale euenturum esset, quia neque suspicabile esset, quod filius vellet hoc genus ignominiæ inferre patri suo: sed quia vxores aut filios nõ reliquit ad custodiam domus, & reliquit cõcubinas, apparet quod minus curauit de malo illarum quàm vxorum, & ita minor infamia, & pœna erat cùm cognoscerentur istæ concubinæ, quàm si cognoscerentur vxores non concubinæ. Quod verò Dauid reliquerit istas ad custodiendam domum, patet sequenti lib. 16. c. & vtrobique vocantur concubinæ, sed Dauid postea nunquam cognouit eas, sed fecit manere clausas, & in viduitate, vsque ad diem mortis earum eo. lib. 20. c. quod verò faceret eas manere separatas, ita vt ipse non cognosceret eas, videbatur esse propter quãdam contractam affinitatem: filius enim cognouerat illas, non ergo debebat iam ipse cognoscere: nam vetitum erat de lege Dei, quod pater & filius eandem mulierem cognoscerent etiam fornicari, iuxta illud, pater & filius ibant ad puellam, & violabant nomen sanctum meum.

E

Secundo, propter earum abiectionem, cùm enim mulieres illæ coram toto populo cognitæ essent, erant valde abiectæ, & contemptibiles reputatæ, ideo etiam si filius suus non cognouisset eas, sed aliquis alius, non tangeret eas postea Dauid, quia fœdum hoc iudicaretur, & tactus earum immũdus: sed fecit Dauid, quod manerent clausæ, vsque ad mortem earum in viduitate scil. erant eius vxores, ideo non debebat eis dari licentia, vt ab alio cognoscerentur, & quia cùm Dauid non esset eas cogniturus, fortè illæ vellent commiscери alijs viris, ideo vt non esset locus ad hoc, fecit eas Dauid clausas manere diligenter obseruatas, præbens eis alimenta, quia vxores suæ erant, & ipsæ non peccauerant, sed vis eis illata fuerat.

F

Quartum exemplum de Leuita concubinam habente in quæſt.24. adductum remouetur.

QVÆST. CXXXIII.

AD vltimam rationem eſt nunc reſpondendum factam. ſuprà 24.c.de Leuita,qui habuit concubinam.Dici poſſet vno modo,quod ſi nihil aliud eſſet, concedere poſſemus, Leuitam illam peccaſſe habendo concubinam,& quod ſit illicita concubina,quia non tenemur excuſare Leuitam illum, quia non conſtat eſſe virum ſanctum.Secundo poteſt dici, & melius quod Leuita ille non peccauit, quia mulier illa erat vxorLeuitæ,nam eo.c.19.Iudi.vocatur vxor,& concubina: & quia vxor erat,peccatum non erat eam habere, ſed habet vtrunque nomen,quia erat vxor fortè indotata,aut de minori ſtatu,quàm Leuita,tales autem accipiebantur affectu coniugali,& ita erant vxores,tamen non eleuabantur ad honorem legitimarum vxorum.Sed aliquis dicet,quod hoc erat quando aliquisvxorē habens,aut vxores,accipiebat alias mulieres, quia tales non eleuabantur ad honorem priorum, & ita non vocabantur principaliter vxores, ſed concubinæ, & tamen nunc erat vnica,quam acceperat Leuita,ideò ſi eſſet vxor, eſſet verè vxor, & non concubina, & tamen vocatur concubina,ideò non erat vxor.

Dicendum quod iſtud non ſtat, nam ſcriptura vocat eam vxorem,ergo erat verè vxor, & patet quia Iudi.19.c.dicitur: fuit quidam vir Leuites,habitans in latere montis Ephraim, qui accepit vxorem de Bethlehem Iuda, & poſtea dicitur, quod nata receſſit ab eo,ſecutuſque eſt eam vir ſuus, & tamē vir maritus eſt,potiſſimè quia additur ſuus.Etiam dicitur eo. c.quod cùm audiſſet ſocer eius,& ita vxor erat, quia alias pater eius non eſſet ſocer viri.Etiam additur: Manſitq; ſocer in domo ſoceri ſui tribus dieb. Etiam dicitur, dixit pater puellæ ad generum ſuum. Omnia iſta ſignificant matrimonium.

Ad rationē in contrarium dicendum quæſt.

Ad rationem in contrarium dicendum, quod non eſt verum,nam ſi quis haberet vxorem vnam,aut plures, poterat illo tempore accipere vxorem, quæ eſſet concubina. Primo patet per Abraham : nam mortua Sara, & excluſa à ſe Agar, manebat Abraham ſine muliere, & tunc accepit Ceturam in vxorem,Gen.25.c.& illa tamen fuit cōcubina,eod.c. ſed certum eſt, quòd nullam aliam mulierem tunc habebat Abraham,nam Agar ancillam expulerat de domo, viuente Sara, & iubente Deo.Gen.21.c.Sara deinde mortua eſt, Gen.23. c. & poſtea accepit Abraham Ceturam, Gen.25.c. & ſic quando illam accepit, nullam mulierem habebat,tamen illa fuit vxor & concubina,eo.c.ita ergo Leuita vnam ſolam habens, poterat illam habere in vxorem & cōcubinam. Secundo patet,quia ſic etiam erat in nouo teſtamento, nam vnam tātùm mulierem licet cuilibet habere,& tamen illa poteſt eſſe vxor, vel concubina.34.diſt.c.is qui,& c.Chriſtiano, ſc. is qui vxorem non habet,& pro vxore habet concubinā, à cōmunione non repellatur,tantum vt vnius mulieris,aut vxoris,aut concubinæ ſit commixtione contentus, ergo ita de Leuita eſſe poterat.

Quare vxor Leuitæ fuit vocata vxor,deinde concubina.

QVÆST. CCXXXIV.

SED dicetur,quare ergo ſcriptura vocauit illam vxorem, & poſtea concubinam? Dici poteſt vno modo,quod factum eſt ad oſtendendum veritatem rei: cùm enim iſta eſſet verè vxor,atque concubina, vtroque modo potuit nominari,& conuenientius fuit nominari, quàm vno tantùm nomine,per quod non pateret veritas rei.

Secundo fuit hoc & præcipuè, quia locus diuerſus exigit diuerſum nomen,nam Iudic. 19.cap. à principio vocatur illa xor ad oſtendendum,quòd Leuita nō erat fornicator, etiam quia ibi dicitur quomodo illa receſſit ab eo, & ille volens ei recōciliari,venit ad domum patris puellæ, quod tamen non eſſet ita credibile fieri,ſi illa eſſet concubina,id eſt fornicaria, ſicut ſi eſſet vxor,ideò dictum eſt,quod erat vxor, vt appareret manifeſtior cauſa eius,quod dicebatur.

Sed poſtea vocata eſt concubina eius ad alleuiandum infamiam,& ad inducendum viros Gabaa in liberationem viri Leuitæ,nam viri Gabaa abuſi ſunt muliere, illam etiam inexplebili libidine vexantes,quouſque eam occiderunt: erat autem hoc ad infamiam viri ſui,& maior infamia erat, ſi eſſet vxor abſolutè,quàm ſi eſſet de vxoribus concubinis, ideò dictum eſt,quòd fuit concubina, ſc. quod cernens homo eduxit ad eos concubinam ſuam,& eis tradidit illudendam. Aliqui autem dicunt,quod iſta mulier erat verè vxor,& non cōcubina:tamen vocatur concubina, non quaſi ſcriptura Sacra hoc aſſerat,ſed quia refert dictum illius viri,qui Leuitam hoſpitio receperat,nam ille dixit,habeo filiam virginem, & hic homo habet concubinam,educam eas ad vos, vt humilietis eas.Dicendum quod non eſt hoc verum, quia tūc ſolùm vocaretur concubina,vbi referuntur verba hominis illius,& nō alibi,& tamen etiam poſtea, vbi ſacra Scriptura de ſeipſa loquitur,vocatur concubina,ſc.quod cernens homo eduxit ad eos concubinam ſuam,& tradidit eis illudendam, etiam dicitur, mane facto, ſurrexit,& aperuit oſtium,vt cœptam expleret viam,& ecce cōcubina eius iacebat ante oſtium, & ita non eſt hoc verum. Sed obijcietur, quod nec etiam cauſa ſupra poſita ſit vera. Nam fieret ad alleuiandam infamiam Leuitæ,poſtquam ſemel incipit vocari, cōcubina ſemper ſic vocaretur,& tamen poſtea rurſus vocatur vxor,Iudic.20.cap.ſc. veni in Gabaa Beniamin cum vxore mea,& ecce homines ciuitatis illius circundederunt nocte domū, in qua manebam, volentes me occidere, & vxorem meam incredibili libidinis furore vexantes,denique mortua eſt. Dicendum quod Scriptura ſacra vocat mulierem illā aliquando vxorem, aliquando concubinam,ſicut expedit iuxta conuenientiam ad rem, de qua agitur. Vocauit autem à principio natrationis eam vxorem , vt oſtenderet legitimam copulam Leuitæ cum illa. Deinde autem vocauit eam concubinam in medio narrationis,& hoc fuit propter duo.Primo & principalius, quia vir, qui receperat Leuitam hoſpitio,ſic eam vocare voluit,dicēs: habeo filiam virginem,& hic homo habet concubinam,educam eas ad vos, & quia ſcriptura debuit referre verba illius, nominauit concubinam. Ratio autem quare ille homo voluit eam vocare cōcubinam potius quàm vxorem, fuit,vt inclinaret facilius viros Gabaa ad intentionem ſuam, volebat enim auertere eos à deſiderio abutendi viro quem petierant, & loco eius volebat dare duas mulieres,vnam filiam ſuam,& aliam mulierem Leuitæ,& vt illas acciperent dimiſſo viro dixit,quòd erat filia ſua virgo,id eſt,nulli alligata, ſcilicet quod non erat vxor alicuius, quia ſi eſſet vxor,fortè accipere nollent fugientes adulterium, cùm non fugerent vitium Sodomiticum,ſimiliter dixit de alia,quòd concubina Leuitæ erat, & non vxor quaſi non peccarent contra matrimonium, vel non ita grauiter,ſicut cognoſcendo vxorem alicuius. Secundo fuit ad aliqualiter excuſandum, vel euitandum infamiam Leuitæ dicendo,quod erat concubina, ſic enim fuit de Dauid,vt iam dictum eſt, nam fuerūt mulieres eius cognitæ per Abſalonem vocatæ vxores,ſed poſtea fuerunt vocatę concubinæ,vt alleuiaretur infamia Dauid.

Opin. aliquorum.

Obiectio et ſolutio.

Quod verè poſtea mulier Leuitæ fuerit vocata vxor, fuit quia locus id exigebat:nam cætera pertinent ad oſtenſionem iniuriæ factæ Leuitæ occidendo mulierem ſuam libidine, erat tamen valdè maior iniuria ſi eſſet vxor, quàm ſi eſſet concubina,ideò debuit vocari vxor,& ita dicitur Iudic. 19. ca.reuerſuſque in domum ſuam arripuit gladium,& cadauer vxoris cum oſſibus ſuis in duodecim partes concidens,erat enim iſtud ad ſignificandum toti Iſraël magnam iniuriam ſibi factam,& tamen maior erat in vxore,ideò dixit,quòd concidit cadauer vxoris.Et poſtea etiam in narratione, quam fecit Leuita coram toto Iſraël congregato in Maſphat,dixit, veni in Gabaa Beniamin cum vxore mea: Et poſtea ait,circundederunt domum me volentes occidere , & vxorem meam incredibili libidinis furore vexantes,tandem mortua eſt. Et ita generaliter dicendum eſt, quod quandocunque eadem mulier in ſcriptura vocatur vxor,& concubina,eſt verè vxor accepta per affectum coniugalem,& tamen non habet totum ius aut honorem,quod vxor abſolutè dicta habere poteſt,& vocatur alicubi vxor,alicubi concubina,quia locus & res,de qua agitur,nomina iſta diuerſa exigunt.

Cōclusio omnium ſupradictorum.

An rex posſit licitè accipere filias ſubditorum in focarias, panificas, & vnguentarias ſuas. Et quid hic intelligatur propriè per focarias.

QVÆST. CCXXXV.

NVNC autem ex prędictis clarius patet ſolutio eius, quod petebatur ſupra quæſt. 24. ſcilicet, an liceret regibus accipere concubinas. Et dicendum, quod aut accipitur concubina pro illa, quæ ad ſolum concubitum accipitur, & nullo affectu coniugali, ſed fornicario retinetur, tales vocamus nunc concubinas. Aut pro illa, quæ affectu coniugali accipitur: ideo tamen omnes conditiones habet, quas lex requirit ad hoc, quod vxor dicatur, & ideo lex illam nominat concubinam. 34. diſtinct. cap. omnibus. §. concubina. Accipiendo primo modo, dicendum, quod nunquam fuit licitum regibus, aut aliis hominibus habere concubinas, quia illud eſt fornicari, & omnis fornicatio eſt contra legem naturæ, ſed ſolus concubitus coniugalis eſt licitus, vt Chriſtus dixit, qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt in corde ſuo. Matth. 5. cap. & iſtud declarat Ambroſius lib. de Patriarchis, & habetur 32. quæſtio. 4. cap. nemo ſibi, & apertius dicit Auguſt. ſuper Exodum, & habetur 32. qu. 4. omnis mœchia, vbi vult, quod omnis actus carnalis eſt prohibitus à Deo per illud præceptum: Nō mœchaberis, præter copulam viri, & vxoris, ſcilicet, omnis illicitus, atque illorum membrorum non legitimus vſus nomine mœchiæ prohibitus debet intelligi. Accipiendo ſecundo modo, dicendū, quod habere concubinam fuit, & eſt ſemper licitum, quia illa concubina eſt vxor, ſed licitum eſt habere vxorem, ergo & licebit habere concubinam, ſed tempore veteris teſtamenti, & prius licebat habere multas concubinas, quia licebat habere ſimul plures vxores. Nunc verò poſt Chriſti prædicationem vnam tantum vxorem licet habere, ideo & vnam concubinā, ſcilicet, quod ſit vnica mulier, ſiue illa ſit vxor, ſiue concubina. 34. diſt. c. is qui, & c. Chriſtiano. Et iſto modo maximè poteſt accipi illa litera, ſcilicet filias veſtras faciet ſibi focarias, id eſt, concubinas, & dicuntur focariæ à foco, quia ad eundē focum, id eſt, in eadem domo habitant. Et non dixit Deus filias veſtras, accipiet in vxores, ſed in focarias, id eſt concubinas, quia promptius erat accipi in concubinas: nam iſtud dicebatur in iugum, & pœnā totius populi, ſicut cætera, quæ hic ponuntur, quę ad totum populum Iſraël extenduntur, & tamen rex non acciperet vxores de toto populo, ſed aliquam, vel aliquas de excellentiſſimis, ſecus de concubina: nam in concubinam poterat accipi quæcunque mulier tam ancilla, quam liberta, & ingenua obſcuro loco nata, & inhoneſtæ vitæ, & de adulterio damnata, vt patet. ff. de concubin. l. 1. & l. in concubinatu: ſic etiam tempore Iudæorū fiebat; nam Abraham accepit Agar ancillam in concubinam. Gen. 16. & 25. c. Sic ergo rex acciperet de populo Iſraël concubinas, de quocunque ſtatu quantumcunq; obſcuro, cum iſtæ licet veræ eſſent vxores, non eleuarentur ad honorem earum, quæ erant verę vxores, & ſolum vocabantur vxores: nam illæ erant reginæ, concubinę autem nullum talem habebant honorem, ſic patet infra li. 3. c. 11. ſcilicet, fueruntque Salomoni vxores, quaſi Reginæ ſeptingentæ, & concubinæ trecentæ, & ita vxores vocatæ fuerunt reginæ, concubinæ autem ſolum vocatæ ſunt concubinæ, quaſi nullum alium honorem haberent, ſic patet Cant. 6. c. vbi de vxoribus, & concubinis Salomonis agitur, ſcilicet, ſexaginta ſunt reginę, & octoginta concubinę, vxores vocantur reginæ, & concubinæ nullum nomen honoris appoſitum habent, tales igitur acciperent reges de toto populo, in quo forte Iſraëlitæ grauarentur. Si autē aliquis vellet dicere, quod reges accipiebant illas in focarias, id eſt concubinas, quæ ſunt fornicariæ, quemadmodum apud nos dicuntur concubinæ. Dicetur quod peccarent, & tamen promptius eſt, vt dicamus eos habituros concubinas in modo, in quo non peccarent, quam in modo, in quo peccarent, & ſic eſſent concubinæ acceptæ per affectum coniugalem, vnde & eſſent coniuges, & non peccarent habendo eas.

Focaria quid ſignificet.

QVÆST. CCXXXVI.

OMNIA ſupra poſita introducta ſunt ſupra de concubinis, & vxoribus, quia iſtud nomē focaria apud Latinos eſt æquiuocum, ſignificans eam, quæ aliquid facit ad focum, & concubinam, vnum enim ſignificat ex natura nominis, alterum verò ex conſuetudine: nam ſignat eam, quæ ad focum aliquid operatur, vt deriuatur ex foco, ſignat autē cocubinam ex conſuetudine, ſ. quia cōcubinæ cohabitant illis viris, quorum ſunt concubinæ, & quia cohabitantes manent intra eandem domum, & ad eundem focum, conſueuimus cōcubinas vocare focarias. Similis modus locutionis eſt apud Ariſto. li. 1. Poli. c. 1. vbi eos, qui ſunt in eadem œconomia, id eſt domeſtica communione, vocat ſecundùm diuerſos auctores homoſipios, & homocapnios, homoſipij dicuntur. i. vnius cibi. ſcil. quia omnes, qui in eadem domo ſunt, cōmunicent in cibo. ſ. quia ex eodem, & vno prouiſionē habent in cibis: homocapnios eos vocat. i. vnius fumi. ſ. quia ad vnum fumum ſtant, vnitas autem fumi eſt ex vnitate ignis, & ſic qui in eadē domo ſunt, poſſunt nominari ab eodē igne, & ita poſſent dici confocarij, & ex hoc concubina focaria dicitur. Sed accipiendo proprie focaria eſt, quæ ad focum aliquid facit, cuius inſtrumētum eſt focus, & quia omnes cibi confecti parantur ad ignem, mulieres illæ vocabuntur focariæ, quæ cibos parant, & iſto modo debet hic accipi, quod accipiet filias veſtras focarias. i. paratrices ciborum cogendo ſibi ſeruire in hoc officio, & non accipitur pro concubinis. Et patet hoc primò, quia ſi de mulieribus ad coitum intelligeretur, vocaret eas litera noſtra concubinas, & non focarias, quia concubina eſt nomen proprium ad hoc cùm ſignet coitum, focaria autē ſolum per translationem, & eſt parum vſitatum inter Latinos in ſignificatione hac: nam non inuenimus in tota ſacra Scriptura focariam pro concubina, niſi contendat quis hic accipi. Secundo, & præcipuè, quia hoc apparet ex littera hebraica, de qua iſta translata eſt: nā ponitur ibi dictio (Tabaoth) vbi nos dicimus focarias, & ſignificat paratrices ciborum, vel iugulatrices animalium ad manducandum, & nullo modo ſignificat concubinam: nam in hebræo pro concubina dicitur (pilegues) & in plurali pilgaſin. i. concubinæ, & iſtud vocabulū habetur vbicunq; in litera noſtra dicitur concubina. Hic verò, quia ponitur in hebræo (Tabahoth) non tranſtulit litera noſtra concubinas, ſed focarias, quod potuit dicere apertius iugulatrices animalium, vel paratrices ciborum, quia tamē iugulare animalia magis pertinet ad viros, quàm ad fœminas, dixit eas ciborū paratrices, quod fœminarum proprium eſt, & tamē quia omnis cibus ad ignem paratur, vocauit eas focarias, quod eſt breuius dictum, & hoc conſuetudo Latini ſermonis habet. Tertiò patet, quia non poneretur conueniēter ibi focaria pro cōcubina; quia concubina non accipitur ad miniſtrandum, vel ſeruiendum, ſed ſolùm ad commixtionem carnalem, & tamē hic ponuntur ſolum ea, quæ pertinent ad ſeruiendum: ergo inter ea non ponerentur concubinæ, & ſic focaria non erit concubina, nam dicitur, tollet filios veſtros, & faciet ſibi aratores agrorum, & meſſores ſegetum, & fabros armorum, & curruum ſuorum, filias quoque veſtras faciet ſibi vnguentarias, focarias, & panificas: ſunt ergo focariæ ciborum paratrices. Quartò, quia Deus dixit ſolum ea, in quibus Iudæi ſe grauari ſentirent per regem ſuum, cùm dicatur, & clamabitis in die illa à facie regis veſtri, quem elegiſtis vobis, & non exaudiet vos Dominus, & tamen quod rex acciperet filias Iſraëlitarum in concubinas, non grauarentur ipſi, quia concubina apud hebręos vxor erat, licet non gauderet toto honore coniugis, vt ſupra fuit oſtenſum, & tamen ſumi ad talem ſtatum filias popularium, non videbatur grauamen ipſorum, ſed potius quod ipſi gauderent: ergo non poneret hoc Deus inter grauamina, quæ facturus erat rex Iſraëlitis, & tamen ponitur, quod faceret filias eorū focarias, ergo non accipitur pro concubinis, ſed pro paratricibus ciborum, quod ad focum fit.

Et ideo tunc reſpondendo ad quæſtionem propoſitam dicemus, quod ſi focariæ accipiantur pro pulmentariis idem iudicium eſt de panificis focariis, & vnguentariis, ſcilicet, quia aut rex accipit fœminas iſtas ad famulatum ſuum nullo dato precio, aut data rationabili mercede, ſi autem nullum detur,

Applicat ad declarationē textus.

Nota rationē in eōuincibile

q 216. 217.

Solutio ad qu.

A vel minus quam debet, iniuſtum eſt, nec hoc licet regibus, & fœminæ non obligantur ad iſta ſeruitia. Si autem dato precio æquali hoc fiat, aut volentibus iſtis fœminis, & parentibus earum, aut eis inuitis. Si primo modo iniuſtum nullum eſt. Si ſecundo modo eſt illicitum, quia iſti famulatus pertinent ſolum ad regem, inquantum eſt perſona priuata, ideo non tenetur aliquis de ſubditis, potiſſime cùm iſta non pertineant ad neceſſitatem regis, ſed ad voluptates: litera autem iſta intelligitur, quod violenter, & nullo dato precio filiæ Iſraëlitarum ſubiicerentur in famulatum regis in panificas, vnguentarias, & focarias.

Agros quoque veſtros, & vineas, & oliueta optima tollet, & dabit ſeruis ſuis. Sed & ſegetes veſtras, & vinearum redditus addecimabit, vt det Eunuchis, & famulis ſuis. Seruos etiam veſtros, & ancillas, & iuuenes optimos, & aſinos auferet, & ponet in opere ſuo. Greges quoque veſtros addecimabit, voſq; eritis ei ſerui. Et clamabitis in die illa à facie regis veſtri, quem elegiſtis vobis, & non exaudiet vos Dominus in die illa, quia petiſtis vobis regem. Noluit autem populus audire vocem Samuelis. ſed dixerunt. Nequaquam: rex enim erit ſuper nos, & erimus nos quoque ſicut omnes gentes, & iudicabit nos rex noſter, & egredietur ante nos, & pugnabit bella noſtra pro nobis. Et audiuit Samuel omnia verba populi, & locutus eſt ea in auribus Domini. Dixit autem Dominus ad Samuelem: Audi vocem eorum, & conſtitue ſuper eos regem. Et ait Samuel ad viros Iſrael. Vadat vnuſquiſque in ciuitatem ſuam.

B

Inf. 10. cap.

Agroſq; veſtros, & vineas, & oliueta optima tollet, ſcilicet, per tyrannidem, ſicut Achab accepit vineam Nabaoth, & inſuper fecit illum occidi, quia non ſponte dederat, vt patet infra 3. li. c. 21. iſtud tamen nequaquam licet regibus, quia quamquam tributa moderata pro eorum ſuſtentatione, tamen conſenſu ſubditorum, illis imponere liceat: accipere tamen aliquid de poſſeſſionibus ſubditorum non licet, ſi fiat ſine cauſa. Etiamſi ſit aliqua cauſa calumnioſa, vt ſi rex impoſuit aliquam legem iniuſtam, vel fallacem continentem magnam pœnam, in quâ faciliter poſſint incidere ſubditi ſui, & ipſe exigat ab eis pœnam: hoc enim illicitum valde eſt, ac ſi eſſet pręda publica. De hoc dicitur Iſa. c. 10. Vę qui condunt leges iniquas, & ſcribentes iniuſtitiam ſcripſerunt, vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent cauſæ humilium populi mei, vt eſſent viduæ præda eorum, & pupillos diriperent. Nequaquam ergo licet potiſſime, quia hic dicitur, quod rex acciperet iſta pro ſeruis ſuis: Deus tamẽ vetuerat accipere aliquid reges de poſſeſſionibus ſubditorum ad dandum ſeruis ſuis, vt patet Ezec. 46. c. ſcilicet, & non accipiet princeps de hæreditate populi per violentiam, & de poſſeſſione eorum, ſed de poſſeſſione ſua hæreditatem dabit filiis ſuis, vt non diſpergatur populus vnuſquiſque à poſſeſſione ſua.

Reges poſſunt imponere ſubditis tributa moderata pro eorũ ſuſtentatione cũ conſenſu ſubditorum.

C

Et dabit ſeruis ſuis, ſcilicet, accipiet iſta oliueta, & vineas, vt ſeruos ſuos, ſcilicet illos, qui ſibi aſſiſtunt, ditet de poſſeſſionibus ſubditorum.

Sed & ſegetes veſtras, & vinearum redditus addecimabit. Id eſt, tollet decimam de omnibus fructibus veſtris, & redditibus, tam de agris, quàm de vineis. Iſtud autem pertinet ad genus impoſitionis, ſcilicet, quod imponerent reges ſubditis ſuis, vt quilibet daret illis decimam partem fructuum ſuorum quolibet anno.

An ſit licita regibus, & dominis impoſitio regalis de exigendo à ſubditis decimam partem fructuum. Et an peccent imponentes, & an aliquando iuuent ſe præſcriptione.

QVÆST. CCXXXVII.

QVÆRET aliquis an talis impoſitio licita ſit, & an illi, qui eam exigunt peccent. Reſpondendum eſt, quod regibus, & aliis dominis nihil licet imponere ſubditis ſuis ſine manifeſta neceſſitate: eſt enim rex perſona publica principalius intendens vtilitatem populi, quàm ſuam, ſi verè rex eſt, ideo populus debet ei prouidere de omnibus neceſſariis ſecundùm ſtatum, & honorem regalem, & hoc quidem nõ abſolutè, ſed in comparatione ad ſubditos, ſcilicet, quod regi magno, qui habet multos ſubditos & diuites, abundantius debet prouideri, quàm regi habenti paruam poteſtatem, ad hoc autem debent fieri rationabiles impoſitiones in regnõ, quæ pertineant ad iura regis, ſupra hæc autem non licet regi imponere quicquam nec grauare, aut inducere ſubditos, vt conſentiant impoſitioni, niſi aliqua manifeſta neceſſitas euenerit, vt bellorum, vel ſimilis: tunc enim debet taxari per ſubditos, quantum rationabile eſt ſuperaddi in impoſitionibus regis, & illa quidem exiget rex, quamdiu fuerit in neceſſitate illa conſtitutus. Cùm verò ceſſauerit cauſa, non licet ſibi exigere, niſi forte ſubditi nouum conſenſum adhiberent, & pure ſpontaneum; alias autem tam ipſe rex, qui primò hæc recepit, quam ſucceſſores eius illicite agunt, quanquam magis illicite ille, qui incępit iſta exigere, quam ſucceſſores eius. Impoſitio autem decimæ eſt nimis magna, & non licet aliquid tale conſtitui ad ſolas neceſsitates regis regulariter: ſi tamen interdum euenerint aliquæ neceſsitates magnæ, & rationabiles, liceret regi decimam imponere conſentientibus ſubditis pro tempore illo, quo in neceſsitate eſt: poſtea autem non licet. Et dato, quod iſta neceſsitas duraret per multa tempora, ſcilicet vt plures, quã quadraginta, vel quinquaginta annos, & poſtea ceſſaret, ſucceſſores primi regis non poterunt ſe iuſte tueri, exigendo talem penſionem, quoniam præſcriptio nihil iuuaret, quia præſcriptio introducta eſt propter negligentiam hominum deſidioſorum, qui res ſuas perdi ſinebant, & permiſſum eſt, vt quod vnus deſineret poſſidere, alius ſi poſſideret per longum tempus, ſuum efficeret, ſic patet extra de præſcr. c. vigilanti. hic autem rex non poſſidet hoc ius, quod eſt exigere decimam à ſubditis propter aliquam deſidiam ſubditorum, per quam mereantur perdere res ſuas, quia gratuito poſſidet, ſcilicet, quia ipſi ſponte tribuunt ei illud pro tempore neceſſitatis, & igitur ſi duraret iſtud per annos mille, nunquam præſcriberet aliquis de ſucceſſoribus talia iura, & quamdiu conſtaret, quod impoſitę fuerant tales penſiones propter neceſſitatem regum priorum, ſucceſſores iniuſtè exigerẽt illas. Quãquam in hoc differt, quia aut quando populus ab initio permiſit ſuper ſe fieri hanc impoſitionem, permiſit ſimiliter, aut cum præfinitione tẽporis, vel neceſſitatis. Si enim primo modo, ſcilicet, quod ſubditi videntes tunc neceſſitatem regis propter illam, permiſerunt ſibi imponi decimam, & alias nequaquam permiſiſſent, tamen non dixerunt, quod permittebant ſolum pro tempore, quo duraret illa neceſſitas, ſed ſimpliciter conceſſerunt, non eſt nimis iniqua iſta exactio, licèt poſtea ſucceſſores eam exigant, ſi tamen ceſſante neceſſitate ſubditi reclamarent non exigi illam impoſitionem, teneretur rex ceſſare ab exigendo, cùm ſciret, quod iſtud tributum conceſſum fuerat ſolum propter neceſſitatẽ, ideo illa ceſſante nõ iuſtè hoc ſibi vendicaret. Si autem impoſitio facta eſt cum limitatione certi temporis, aut fuit iſta limitatio certorũ annorum, aut pro tempore toto, quo neceſſitas illa duraret. Si primo modo adueniente illo tempore, non poterit rex vlterius exigere illam impoſitionem, etiam ſi tunc duraret maxima neceſſitas, niſi ſubditi hoc nouiter facerẽt. Si ſecundo modo, ſcilicet, quod conceſſum eſt ei hoc pro toto illo tempore, quo maneret iſta neceſſitas, non poterit exigere finita iſta neceſſitate, etiam ſi inſurgeret alia immediate grauior, quia iam finitum erat tempus conceſſionis, nõ poterat amplius exigere, niſi nouiter concederetur ei pro illa ſuperueniente neceſſitate. In iſtis ergo vltimis caſibus manifeſtum eſt, quod non poterit exigere rex impoſitionẽ decimæ, vel aliquis de ſucceſſorib. eius, & ſi exigat, nimis peccat, & tenetur ad reſtitutionẽ.

D

Præſcriptio propter quid eſt introducta.

E

Apparet igitur, quod impoſitio decimę regibus eſſet regulariter illicita, niſi propter aliquam magnam neceſſitatẽ. Potiſſimè, quia iniuſtum eſt, quod æqualia ſint iura hominis, & Dei, ſed Deus nobis decimam impoſuit: ergo regi illicitum erit imponere, niſi ex cauſa dicta. *Vt det Eunuchis, & famulis ſuis*, i. accipiet iſtos redditus decimarum rex à vobis, vt inde ſufficiat ſeruis ſuis. Vocantur autem hic Eunuchi milites ſpeciales regi aſſiſtentes, quos ipſe nimis diligit, quamquam Eunuchi aliquando vocantur viri caſtrati, ſic habetur Matt. 19. Iſta tamen caſtratio aliquando eſt in membris, aliquando in corde, vt ibid. dicitur. ſcilicet, Beati, qui ſe eunuchizauerunt propter

Iura hominis, & Dei nõ debent eſſe æqualia.

F

A regnum cœlorum,& ſic viri excellentes in virtutibus,qui amputauerunt à ſe omnia deſideria paſſionalia,vocantur Eunuchi,hic autem non accipiũtur Eunuchi aliquo iſtorum duorum modorum, ſed pro militibus nimis regi adhærentibus, quia cùm rex ſpecialiter eos diligat,faciet magnas impoſitiones ſuper ſubditos propter illos, ſic vocantur ſeptem Eunuchi Eſther cap.1.de quibus dicitur,quod erant ſemper in conſpectu regis miniſtrãtes,vel quod videbãt ſemper faciẽ Regis.

Seruos etiam veſtros,& ancillas,& iuuenes optimos, & aſinas auferet, & ponet in opere ſuo. Iſtud eſt aliud genus grauaminis, quia ſupra dicebatur, quod rex aliquando tolleret ſimpliciter res ſubditorum, vt daret ſeruis ſuis: nunc dicitur quomodo tolleret interdum illas ad vſum cogendo,vt ſeruirent ſibi, & dicitur,quod ſeruos,& ancillas poneret rex in opere ſuo, id eſt faceret,quod opera ſua,ſcilicet tam agreſtia,quàm domeſtica fierẽt per ſeruos, & ancillas Iudæorum nullo dato precio per hoc:dicitur etiam de iuuenibus optimis, id eſt de robuſtiſſimis:illos enim potius rex eligeret, vt vacarẽt in operibus ſuis: dicitur etiam, quod aſinas auferet ad ſignandũ omne genus pecoris,& iumenti ad laborem proficientis, quoniam iſta acciperet rex à ſubditis,cogẽdo illos, vt ipſi aliquando ſeruiant in operibus regis, ſcilicet in ædificatione magnarum domorum,vel in agricultura regis,& aliis operibus illius.

B *Greges quoque veſtros addecimabit,* id eſt tollet decimam ſingulis annis de cunctis gregibus veſtris, ſcilicet tam de gregibus, quàm de armentis. Iſtud autem ſicut cætera præcedentia non eſt de iure regis,ſed eſt ſenſus, quod rex vſurparet ſibi iſta: nã ſicut decimã omnium rerum imponere non licebat regi vniuerſaliter,ita nec addecimare greges, ſed iſtud ponitur hic ad ſignandum,quid reges facturi eſſent, & non quid facere poſſent:nec tamen omnes reges Iſraëlitarum hoc fecerunt, quoniam multi eorum fuerunt boni, qui non grauauerunt populum magnis tributis:immo non legitur de eis an quiſquam illorum tam grauia tributa populo vnquam impoſuerit,licèt conſtet Salomonem multùm grauauiſſe Iſraëlitas tributis,ita vt ipſi afflicti dicerent filio eius Roboam: Minue aliquid de iugo grauiſſimo, quod impoſuit nobis pater tuus, & ſeruiemus tibi,inf.3.li.c.12.*Voſq; eritis ei ſerui.* Id eſt,ita affliget vos ſicut ſeruos. Nõ eſt autem ſenſus,quod aliquis de regibus Iſraël poſſet omnes Iſraëlitas facere ſeruos, accipiendo propriè ſeruos,quia non poſſet eos vendere,& accipere omnia, quæ ipſi poſſidebant, vel reducere eos in talem famulatum, in quali ſunt ſerui,ſed eſt ſenſus, quòd ita durè vos affliget, quaſi ſi eſſetis ſerui illius, & non ſubditi: nam cùm domini recipiunt à ſubditis ea,quæ rationabiliter ſuſcipere debent, ſubditi ſunt ſolùm ſubditi.Cùm autem grauant eos maioribus impoſitionibus,reducuntur ad quendam modum ſeruitutis,& principatus degenerat in tyrannidem.

C *Et clamabitis in illa die à facie regis veſtri,quem elegiſtis vobis.* Id eſt tantum vos affliget rex, quod clamabitis à facie eius, ſcilicet, non potentes ſuſtinere ſeruitutem, quam vobis imponet. *Et non exaudiet vos Dominus in die illa.* Id eſt, quamquam clametis ad Deum, vt auferat vobis regiam ſeruitutem, non exaudiet auferendo illam. Cùm enim Iſraëlitæ viderent ſe nimis preſſos à rege,clamabant,quod Deus auferret eis regem,& traderet alterum genus principatus, ſed Deus non exaudiebat, & ipſi non poterant deponere regem, quoniam nimis erant cõfortati reges ſuper illos.Eueniebat ergo Iudæis,vt à regibus, à quibus ſe putabant ſaluandos ab hoſtibus,lacerarentur magis quam ab hoſtibus,ſic enim refert Æſopus de columbis,& accipitre:nam dum eſſent liberæ, & miluus aliqualiter eas infeſtaret,petierunt ſibi in regem accipitrem contra miluum, ſed ipſe miluum depellens, in immenſum pluſquam miluus eis nocebat:ſic enim ait:

Exemplum de rege tyranno.

Accipitrem milui pulſurum bella columbæ
Accipiunt regem, rex magis hoſte nocet.

Clamabant igitur Iſraëlitæ interdũ magis à facie regum ſuorum, quam alias clamauerant à facie hoſtili. *Quia petiſtis vobis regem.* Id eſt,quamquam ſitis in magna aduerſitate, Deus non exaudiet vos,liberans à grauamine regis veſtri, quia vos petiuiſtis illum, ſi autem vobis non petentibus Deus illum propter peccata veſtra impoſuiſſet, ſicut alia mala infligere ſolet, liberaret vos cùm peteretis: nunc tamen non liberabit, quia voſipſi voluiſtis.*Noluit autem populus audire vocem Samuelis.* Id eſt quamquam admonuiſſet Samuel Iſraëlitas, ne acciperent regem, prædicendo eis mala quæ futura erant, noluerunt aduertere,ſed exiſtimauerunt bonũ ſibi eſſe, quod haberent regem:dicit enim Ioſephus 6. Antiquitatum, increpans in hoc Iudæos, quod erat populus in hac prouidentia futurarum rerum valde fatuus,& difficilis,vt conſiliũ,quod ſemel in mente collocauerat, expelleret: nam neque audientes talia ſunt conuerſi,nec eiſdem ſermonibus eos propheta perterruit,ſed magis vehemẽter inſtabant, & regem ſibi ordinari nimiè poſtulabant,nec cogitandum de venturo eſſe cenſebant,ſed fore neceſſarium ſecum pro afflictione inimicorũ habere pugnaturum regem, quando nulla vicinarum prouinciarum in tali conuerſatione,& ſine rege conſiſteret.Dicitur autẽ,quod noluerunt audire verba Samuel,id eſt non obedierunt, quaſi dicat,Samuel volebat, quod non eligerent regem prædicendo eis omnia mala, & quia his nõ obſtantibus voluerũt ſemper habere regem, dicitur quod non audiuerunt vocem eius. *Sed dixerunt,nequaquam:rex enim erit ſuper nos.* Id eſt nullo modo fiet iſtud,quod dicis, ſcilicet, quod propter iura regis nos dicamus, alias deſinamus eligere regem, ſed rex erit ſuper nos, quomodocunque hoc accidat:de hoc autem, quod dixerũt, nequaquam, quaſi animo valde obſtinato redarguit eos Samuel bis ex parte Dei, vt patet infra c.10. ſcilicet, *Vos autem hodie proieciſtis Dominum Deum veſtrum, qui ſolus ſaluabit vos de vniuerſis malis, & tribulationibus veſtris, & dixiſtis,nequaquam, ſed regem conſtitue nobis.* Iterum etiam infr. 12.c.increpat eos dicens,videntes autem,quod Naas rex filiorum Ammon veniſſet aduerſus vos,dixiſtis mihi: nequaquam, ſed rex imperabit nobis, cũ Dominus Deus veſter regnaret in vobis.*Et erimus nos ſicut cætera gentes.* Iſta fuit vna cauſa, quare Iſraëlitæ voluerunt habere regem. Videbant enim omnes gentes habere regem, & iſte principatus erat honorabilis: putabant igitur, quod dedecus eſſet ipſis priuari regio honore,ſed non erat,quia honorabilius erat eſſe ſine rege,ſi cõmodè eſſe poſſent,quia liberiores eſſent, quam habentes regem: arguebant etiam Iudæi ex ſtatu omnium gentium, ſcilicet, omnes gentes habent reges, & non eueniunt eis mala,ex hoc ergo habeamus nos ſicut omnes habent,quaſi dicat, ſi malus principatus eſſet, non accepiſſent eum omnes gentes. *Et iudicabit nos rex noſter,* id eſt, ipſe habebit poteſtatem iudicandi ſuper nos: nam ante hoc principatus iudicatiuus vltimatè erat in illo, qui conſtituebatur iudex ab omnibus Iſraëlitis: nunc autem poteſtas hæc transferretur ad regem, quia cùm cœperunt eſſe reges, nunquam fuerunt iudices conſtituti à populo eo modo,quo illi,de quibus habetur in libro Iudicum, ſed erant alij iudices minores ſub rege conſtituti per ſingulas vrbes:erat quoque domus iudicij,ſcilicet 70.iudices, qui erant congregati in vna ciuitate Iſraël, inter quos ſummus ſacerdos erat præcipuus: rex tamen habebat poteſtatem ſuper omnes iſtos.

D *Cap.4.*

E

F *Et egredietur ante nos.* Scilicet, ibit ad bellum coram nobis: nam ſic facient reges aliarum gentium. *Et pugnabit bella noſtra pro nobis.* Id eſt, ipſe habebit curam de bellis noſtris, vt ipſe faciat illa, ſcilicet rex erat dominus regni, ideo pertinebat ad eum omne bonum, vel malum regni: ideo ſi hoſtes inſurgerent, ipſe haberet curam expellendi eos, tanquam ſolicitus pro re ſua:de iudicibus autem non erat ſic, quia cùm populus viueret ſine rege, ſi aliqua bella inſurgerẽt, totus populus habebat curam de his,& tunc eligebant iudicem aliquem, ſi nõ habebant vt pugnaret pro eis. Cùm autem regem haberent, rex haberet ſolicitudinem omnium iſtorum, nec attenderet populus quid ſuper his fieri deberet, ſed obediret regi iubenti: viſus eſt eis igitur principatus iſte conueniens, vt curam ſuam imponerent regi. *Et audiuit Samuel omnia verba populi.* Scilicet, quomodo ſemper volebant regem, exponentes ſe ad omnia,quæcunque euenire poſſent propter regem. *Et locutus eſt ea in auribus Domini.* Scilicet, poſtea apparuit ei Deus, & Samuel retulit ei,quæ populus dixerat: non quidem tanquam Deus illa neſciret,ſed quia volebat Samuel à Deo habere reſponſum ſuper his propoſuit ea,quæ populus locutus fuerat.

Quomodo Samuel locutus fuit hic Deo. Et qui sunt modi, quibus loquebantur homines Deo.

QVAEST. CCXXXVIII.

QVÆRET aliquis, quomodo Samuel locutus fuit hic ad Deum. Aliquis fortè respondebit, quod factum est aliquo de quatuor modis, qui declarati sunt Num. c. 12. apparēte aliquo Angelo in corpore formato de aëre, vel facta aliqua voce nullo apparente corpore, vel immutando phantasiam Prophetæ in somniis, vel eleuando intellectum illius in vigilia. Sed hoc non stat, quia isti modi sunt, quibus Deus loquitur Prophetis. Alius autem modus est, quo Prophetæ loquūtur Deo. Nam in prædictis modis Deus præueniebat Prophetam in loquendo illi. hic autem Propheta præuenit Deum, & Deus respondet ad verba illius. Ad hoc autem dicendum, quod erāt duo modi, quibus Propheta poterat præuenire loquendo Deum, & interrogando eum. Primus erat introēundo in sancta sanctorum, & quærendo coram propitiatorio: sic enim faciebat Moyses, qui quando vellet aliquid quærere, ingrediebatur sancta sanctorum, & audiebat vocem loquentis ad se de medio duorum Cherubin, vt patet Num. cap. 7. Alio modo poterat inquiri aliquid à Deo in rationali, & Ephod, scilicet quod indueretur sacerdos illo ornamento, & inquireret à Deo, & tunc Deus respondebat: sic patet infra 23. cap. quādo Dauid iussit, vt Abiathar sacerdos applicaret Ephod, & quæreret, an tradendus esset à viris Ceilæ in manum Saulis, & respondit Deus, quòd sic. Sic etiam patet 30. cap. vbi applicito Ephod, consuluit Dauid Dominum dicens, persequar latrunculos hos, an non, & comprehendam eos? dixitque ei Deus persequere, absque dubio enim comprehendes eos, & excuties prædam.

Quib. modis loquebantur homines Deo.

Nunc autē dubium manet, an aliquis de his duobus modis conueniret Samuel. Respondendum est, quod regulariter nullus conueniebat. Nam introire in sancta sanctorum ad consulendum Dominum nulli conueniebat, nisi summo sacerdoti. In Moyse autē fuit speciale aliquid, quia ipse fuit legislator, & doctor Hebræorum: Samuel autem non erat summus sacerdos: immo neque de sacerdotibus, sed de Leuitis Caathitis, vt patet 1. Paralipom. c. 6. ideo non conueniebat ei, quod ingrederetur in sancta sanctorum: immo dato, quod esset sacerdos magnus, non posset ingredi ad consulendū Dominum quandocunque vellet, sed solùm in die propitiationis, vt patet Leui. 16. c. & ad Hebr. 9. tunc autem non erat talis festiuitas, & dato, quod esset illa, non celebrabatur in loco, in quo erat Samuel, scilicet in Ramatha, sed in loco sanctuarij. Aliquis tamen posset adhuc dicere, quod licet non esset Samuel summus sacerdos, posset tamen, quandocunque vellet, introire in sancta sanctorum nulla facta cæremonia, sicut erat de Moyse, quia alia specialia concessa fuerunt Samueli, scilicet quod posset offerre sacrificium, cùm non esset sacerdos. Sed adhuc hoc dato non stat, quia tempore illo non erat sancta sanctorum, habens arcam intra se ad hoc, quod aliquis posset intrare illuc ad consulendum Dominum. Nam cùm Moyses inquirebat oraculum, dicitur, quod ingrediebatur in sancta sanctorum post velum, & audiebat vocem de medio Cherubin: hic autem non erat sic, quoniam non erat arca in sanctuario, sed in Cariathiarim erat custodita, in domo Aminadab, vt patet præcedenti c. templum autem alibi erat, scilicet in vrbe Nobe, ideo non poterat tunc aliquis ingredi corā arca, vt ibi reciperet responsum: sed adhuc aliquis fortè dicet, quod in domo Aminadab, vbi erat arca repolita, poterāt audire diuina responsa, quod quidem non videtur rationabiliter dictum: tamen etiam hoc concesso non potuit inquirere Samuel à Deo ista, quæ habentur hic apparendo coram arca, quia ipse non erat in vrbe illa, in qua erat arca: erat quippe arca in Cariathiarim, Samuel autem erat in Ramatha: nam ad ipsum conuenerunt principes Israëlitarum, & seniores in Ramatha, vt patet supra in litera, & non recesserunt ab eo, quousque dedit illis responsum, quod habetur infra, scilicet quod irent in terram suam, & ipse prouideret: ergo etiam Samuel non recessit de vrbe Ramatha ad consulendum Dominum super hoc, sed ibi respondit, ergo non fuit ista locutio coram arca. Secundus modus inquirendi à Deo erat per vestes pontificales, de quo etiam dicendum est, quod regulariter non conueniebat Samueli, eo quod ipse erat Leuita, & indui vestibus illis pertinebat ad summum sacerdotem. Ad hoc tamē diceretur, quod potuit hoc sibi conuenire ex dispensatione, sicut conueniebat quędam alia opera sacerdotalia, sed adhuc respondendum, quod non inquisiuit Dominum applicito superhumerali, & rationali, quia ista erant ornamenta pontificis, & manebant in sanctuario: non erat autem Samuel nūc in loco sanctuarij, quia erat in Ramatha, vt patet supra in litera, vbi non erat sanctuarium, ideo non posset habere vestes illas ad inquirendum Dominum. Sed dicēdum, quod Samuel orauit Dominum, vt appareret ei, & responderet ad ea, quæ inquirebat, & tunc Deus apparuit, & Samuel locutus est ea, quę populus dixerat, & Deus respondit, quod habetur hic: sic etiam patet de Ieremia, cum occiso Godolia, quæsierunt ab principes Israël, vt oraret ad Dominū, & responderet, an manere deberent Israëlitæ in terra sua, vel ire ad aliam, & Ieremias orauit Dominum 10. diebus: quibus completis locutus est Deus ad Ieremiam, vt patet Ierem. c. 42. Sic etiam fiebat ad Danielem: ipse enim in ieiunio, & oratione iacuit coram Domino per multos dies, vt monstraretur sibi aliquid de statu populi sui, & tunc venit ad eum Gabriel, & indicauit ei ea, quæ petiuerat, vt patet Daniel. cap. 9. sic quoque apparet fuisse factum in Samuele: ipse enim orauit ad Dominum, & Deus locutus est: sic patet supra, & orauit Samuel ad Dominum, & tunc sequitur, dixitque Dominus ad Samuelem, scilicet tunc respondit ei ad ea, quæ volebat: hic autem non dicitur, quod orauerit, tamen intelligendum est, quod postquam populus dixit ei ista, quæ habentur hic, ipse orauit Dominum, vt responderet illi, & tunc Deus locutus est ea, quæ habentur hic. *Audi vocem eorum.* Id est consentias voluntati ipsorum. *Et constitue super eos regem.* Id est dic, quod vis constituere regem, quamquam immediatè non constituas, sed expectabis tempus, quando ego tibi illum mōstrauero. *Et ait Samuel ad viros Israel.* scilicet, ad illos seniores, qui conuenerant ad ipsum in vrbe Ramatha, & erant ibi spectantes, vt daretur illis rex.

Secundus modus.

Vadat vnusquisque in ciuitatem suam. Id est, non maneatis hic amplius expectantes regem, quia ego constituam vobis regem, sed nō possum immediatè constituere quousque Deus mihi reuelet, quem constituam: vos autem non est tam diu opportunum hic manere spectantes, sed vadant singuli in ciuitates suas, & cùm fuerit expediens, ego faciam vos omnes congregari ad accipiendum regem vestrum.

CAP. IX.

ERAT erat vir de Beniamin, nomine Cis, filius Abiel filij Seor, filij Bechor, filij Sareth, filij Aphia, filij viri Iemini fortis robore. Et erat ei filius vocabulo Saul electus, & bonus, & non erat vir de filiis Israel melior illo. Ab humero, & sursum eminebat super omnem populum.

ET *erat vir.* Pertranſito in superioribus de politia Hebræorum regulata sub iudicibus. Hic agitur de eadem regulata sub regibus, & diuiditur in duo. Quia primò agitur de regno Saulis velociter labēte. Secundò de regno Dauid per multa sæcula permanente, infra cap. 16. Prima in tres partes, quia primò describitur Saulis regis institutio: secundò instituti transgressio: tertiò transgressoris reprobatio. Secunda infra c. 13. Tertia infra 15. ibi. *Et factum est verbum Domini.* Prima adhuc in tres, quia primò describitur Saulis electio: secundò electionis confirmatiō, tertiò populi increpatio. secunda infra c. 11. tertia infra c. 12. Prima in duas, quia primò describitur electio Saulis secreta, secūdò publicatio omnibus cognita, circa medium decimi c. scilicet. *Et vocauit Samuel populum.* Prima adhuc in duas, quia primò ponitur Saulis electio, secundò ipsius vnctio, infra c. 10. Prima diuiditur in tres, quia primò describitur Saulis habilitas, secundo à Samuele cognoscitur, tertiò ab eodem honorificè susc ipitur. Secunda ibi.

Perierant autem. Tertia ibi.

Assumens itaque.

(?)

A

An inter prædicta, & sequentia sit ordo rectus, & magna tempora fluxerunt.

QVÆST. I.

CIRCA primum sicut in cæteris de continuatione huius ad præcedentia, an sit ordo rectus, aliquis dubitare posset, & dato, quod sic, an inter hæc, quę habentur hic, & præcedentia magna tempora fluxerint.

Respondendum est quantum ad primum, quod hic est ordo continuatus: nam supra dicebatur, quomodo seniores Israël petierunt regem à Samuele: hic autem agitur, quomodo fuerit rex datus: an verò inter hæc multum tempus intercideri t. Dicendum quod non, quia cùm Deus promisisset dare Israëlitis regem, satis breuiter dedit, & quamquam non dedit immediatè, vt petierunt seniores, sed postea, quoniam nō erat rex eligendus in ipso loco, in quo tunc erat Samuel, scilicet in Ramatha, sed in Masphat, vt patet inf. c. 10. & ob hoc remisit Samuel singulos Israëlitarum in vrbes suas, tamen paucis interiectis diebus, reuelauit Deus Samueli, quem electurus esset super populum, & tunc ipse cōuocauit omnes Israëlitas in Masphat, vt patet in sequenti c. *Et erat vir de Beniamin.* Id est de stirpe Beniamin, scilicet erat iste vir famosus, & cognitus apud omnes, & filius suus adhuc erat melior, vt patet infra, ideo Saul conueniens fuit ad regnum, tam ex dispositione sua, quam patris sui. Dicitur autem de stirpe Beniamin, quia de ista primò fecit Deus reges in Israel, & fuerunt duo reges, Saul, & filius eius Isboseth: postea autem de tribu Iuda fuerunt omnes alij reges.

Saul primus rex de stirpe Beniamin.

B

Quomodo possit stare, quod habetur Genes. c. 49. quòd non auferetur regnum de tribu Iuda, quousque veniat Messias, & hic factus est rex de tribu Beniamin.

QVÆST. II.

QVÆRET aliquis circa hoc, cùm Genes. 49. cap. prophetauerit Iacob de regno in tribu Iuda, scilicet Iuda te laudabunt fratres tui: manus tua in ceruicibus inimicorum, adorabūt te filij patris tui. Et post hoc dicitur: Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de fæmore eius, &c. quomodo igitur Deus fecit regem de stirpe Beniamin? Aliquis respondebit, quod ista nullo modo sibi aduersantur: quoniam dato, quòd de tribu Iuda essent reges, tamen poterunt esse aliqui de aliis tribubus, scilicet de Beniamin, sic enim fuit ante hoc vnus rex de Manasse, scilicet Abimelech filius Gedeonis, vt patet Iudi. c. 9. Manasse tamen erat tribus ipsius Abimelech, & Gedeonis patris sui, vt patet Iudi. cap. 6. Ad hoc aliquis dicet, quòd non est simile, quia Abimelech de tribu Manasse non regnauit per electoinem Dei, nec per voluntatem populi, sed per tyrannidem: nec etiam regnauit super totum Israël, vt patet Iudi. cap. 9. ideo regnum suum non erat permansurum, nec transiuit ad aliquem de posteris: regnum tamen Saulis permansurum erat in æternum, si non peccasset Saul, vt patet infra c. 13. scilicet stultè egisti, nec custodisti mandata Dei, quod si non feciss s, iam nunc præparasset Dominus regnum tuum super Israël in sempiternum, sed nequaquam vltra regnum tuum consurget. ergo si iste non peccasse videtur, quod non fuisset prophetia de regno tribus Iudæ. Aliquis respondebit, quod etiam si maneret regnum in stirpe Beniamin in æternum, poterant esse reges de stirpe Iuda, & compleretur prophetia: nam sic fuit postea: quoniam non solum fuerunt reges de tribu Iuda, sed simul erant reges de tribu Ephraim: solum enim mansit regnum integrum in Dauid, & filio suo Salomone: postea autem tempore Roboam diuisum est, & erant simul reges de tribu Iuda, & de tribu Ephraim, & semper hoc durauit quousque decem tribus Israël, super quas regnabat tribus Ephraim, translatæ sunt in terram Medorum, & Persarum, vt patet ex processu tertij, & quarti libri, ita igitur potuisset esse de tribu Iuda, & Beiamin, quod simul essent reges de vtraque, & manerent vtrique in æternum.

C

Respondendum est hoc non stare, quoniam Saul fuit factus rex super totum Israël, & sic Deus promiserat, quod manerent filij eius in æternum, si non peccasset Saul, quod patet infra 13. scilicet, quod si non feciss s, iam nunc præparasset Dominus regnum tuum Israël in sempiternum, sed non possunt esse duo reges insolidum eiusdem regni. Vel si vnus est rex insolidum, non potest alius esse rex saltem pro aliqua particula, ideo si māsisset regnum Saulis, ipso non peccante impossibile fuisset, quod essent aliqui reges de tribu Iuda: de regibus autem Iuda, & Ephraim, secus fuit, quia illud factum est per diuisionem regni. Dicendum igitur, quod prophetia de regno Iudæ complenda erat, quia illa non fuit secundùm exigetiam præsentis status, sed secundùm firmam Dei prouidentiam, cum impletione autem illius non stabat id, quod dictū est ad Saulem, scilicet quod regnum eius esset sempiternum, illud tamen verum erat, & Deus sic facere intendebat, scilicet quod si non peccauisset Saul, maneret regnum in æternum super totum Israël, quia tamen sciebat, quod Saul peccaturus esset, & ob hoc perditurus regnū, quod postea firmius transiturum erat ad tribum Iuda, stabat prophetia de regno Iudæ cum institutione regum de tribu Beniamin. *Nomine Cis,* id est, pater Saulis vocabatur Cis. In Hebræo autem vocatur Quis, sed litera nostra non potest in sono correspondere, quantum ad omnia idiomati Hebræorum, vt declaratum est super prologum Galeatum huius libri, in principio eius, & ob hoc necesse est, vt in plurimum nomina Hebræorum in Latinum translata corrumpi à proprietate Hebraica. *Filius Abiel, filij Seor.* Hic ponitur cognatio patris Saul, & describitur per aliquos proauos, scilicet per quatuor, vel quinque, de quibus hic.

D

E

Quare prosapia Saulis numeratur hic per multos proauos. Et quare, scriptura scribens alicuius stirpem interdum ponit multos proauos, & interdum paucos.

QVÆST. III.

QVÆRET aliquis quare progenies Saul numeratur hic per plures proauos, & tamen non enarrantur omnes vsque ad caput ipsius tribus, vel familiæ, scilicet vsque ad Beniamin: nam vel deberet solum cōputari progenies alicuius nominando patrem solum, vel deberent nominari omnes intermedij vsque ad caput tribus: hic tamen neutrum fit. Aliquis respondebit, quod hic describitur progenies Saulis vsque ad caput tribus, scilicet vsque ad Beniamin, quia dicitur in fine filij Abia, filij viri Iemini, sed iste vir dicitur esse Beniamin, vt multi volunt. Dicendum est, quòd hoc non est satis solidum, & tamen si hoc detur, oportet dicere, quod hic fit enumeratio generationum multis omissis, quod patet, quia à patre Saulis vsque ad Beniamin, qui fuit principium tribus, plures generationes trāsierunt, quam habeantur hic: nam hic solum ponuntur sex generationes, & tamen vsque ad Beniamin, necesse erat esse multas, quoniam fluxerunt à principio vitæ eius vsque ad tempus istud plures, quam septingenti anni, in quibus necesse erat elabi plures, quàm decem generationes: potissimè cùm non computetur generatio vna tota vita vnius hominis, tunc coincideret generatio patris cum generatione filij, & interdum cum generatione nepotis, & pronepotis: cùm contingat eos simul viuere, sed computatur generatio vna à principio vitæ hominis vsquequo filium gignit, & sic multæ generationes cito transeunt: fuissent ergo necessariò plures generationes inter patrem saulis, & Beniamin, quam istæ, quæ ponuntur hic, sed hoc non est inconueniens. Nam sic interdum accidit in scriptura, scilicet quod enarretur generatio alicuius, & multis interiectis veniatur ad principiū ipsius lineæ: sic patet in genealogia Saluatoris, secundùm quod scribit eam Matthęus: nam subticentur ibi tres reges Iuda, qui continui fuerunt, subticentur etiam vt aliqui volunt aliquæ generationes inter Salomonem, & Booz. Similiter etiam in libris veteris testamenti aliquando fit sic, quod subticeantur aliquæ generationes mediæ. sic patet Esther cap. 2. vbi ponitur generatio Mardochęi, scilicet quod fuit filius Iair Semei, filij Cis de stirpe Iemini: tamen manifestum est, quod inter eum, & Cis fuerunt plures generationes, quoniam fuit Mardochæus tempore captiuitatis Babylonicæ, vt patet præallegato capitulo: tamen Cis fuit pater Saul, & stirps Iemini fuit multum ante: ibi tamen solum ponuntur duæ, vel tres generationes intermediæ inter patrem Saulis, & Beniamin, non esset hoc inconueniens. Dicendum tamen conuenientius

F

A *Resp. ad obiect.*

dato, quod non fuerit Beniamin iste, qui ponitur hic extremus, quod hic computatur linea Saulis per aliquas generationes medias, & tamen non peruenitur vsque ad principium tribus: sic enim fit interdum in scriptura. Pro quo sciendum, quod scriptura interdum discurrere vult per generationē vsque ad principium tribus, vel familię: sic autem est in sacerdotibus, & Leuitis interdū, vt patet 1. Paralip. c. 6. & in aliis locis eiusdem libri. Nam ibi vult scriptura declarare, quod ad illos pertinet officium sacerdotale: hoc autem non posset eis conuenire, nisi probaretur, quod erant de stirpe sacerdotali, ideo oportebat deduci eorum progeniem vsque ad principiū tribus, vel familiæ, quod apparet 1. Esdræ c. 9. & 10. vbi excludūtur ab officio sacerdotali illi, qui erant inter sacerdotes, tamē non poterant probare, an essent de genere sacerdotali. In istis ergo conueniens est, quòd scriptura enarret lineam aliquorum vsque ad principium tribuum, & hoc maxime fit in 1. libro Paralip. fit etiam hoc ibi quantum ad alias tribus, quæ nō pertinebant ad sacerdotium, quia scriptura enarrabat ibi generationes plurium virorum, & quia volebat monstrare eorum differentes progenies, descripsit vsque ad principia tribuum. De hoc habentur multa exempla. 1. Paral. à principio vsque ad 9. c. Interdum autem scriptura nihil intendit inducere ex enarratione progeniei alicuius, & tunc non curat enarrare totam lineam alicuius vsque ad principiū tribus, vel

B familiæ, sed ponuntur aliquæ cognationes, scilicet interdum vna, & interdum plures, scilicet, quia interdum solum scribitur nomen patris alicuius, & sic est, vt cōmuniter in Prophetis tam maioribus, quàm minoribus in principiis librorū suorum: aliquando autem nominatur tres, vel quatuor proaui: sic patet supra cap. 1. cùm texitur generatio Samuelis: sic etiam patet Sopho. c. 1. Sed vt communiter quando ponuntur tres, vel quatuor proaui, & non peruenitur vsque ad principium illius tribus, fit hoc, quia ille, qui ponitur vltimus, fuit vir valde famosus: sic apparet hic cùm describitur generatio vsq; ad virum Iemini, eo quòd ille fuit famosus, & hoc in duobus. Primò quia fuit fortis robore, sicut dicitur infra, scilicet filij viri Iemini fortis robore. Secundò, quia terra quædam denominata est ab ipso, scilicet terra Iemini, vt patet infra cùm dicitur, transierunt per terram Iemini, & minimè reperierunt: sic quoque fuit enarrando progeniem Samuelis: nam describuntur aliquæ generationes, scilicet Samuel filius Elcana, filij Ieroboam, filij Eliu, filij Thohu, filij Suph. Et ibi terminatur neque peruenitur vsque ad principium tribus, scilicet ad Leui, vel vsque ad principium familiæ, scilicet ad Caath, qui fuit principium familiæ, & hoc, quia Suph fuit vir quidam multū famosus, à quo denominata est quædam terra, vt patet hic, scilicet cum venissent in terram Suph, & non inuenissent, &c. ideo scriptura non enarrauit vlterius lineam, quia per illum virum famosum, ita cognosceretur stirps Samuelis, sicut per Leui, qui erat princeps tribus, ideo satis fuit vsque ad hunc enarrari, sic ergo Esther c. 2. solum enarratur progenies Mardochæi vsque ad virum Iemini.

C *Filij Bechor.* In Hebræo habetur Bechora, eo quòd vt dictū est conditio Latinæ linguæ, non potest proferre sicut profert lingua Hebraica. *Filij Sareth.* Istud non habetur in litera Hebraica. *Filij Abia.* In Hebræo habetur Apha, eo quod lingua Hebraica multum differt à nostra in modo proferendi, & literæ non habent eosdem sonos. *Filij viri Iemini.* Aliqui de nostris errant hic existimantes, quod Iemini sit hic genitiuus huius nominis geminus, & vocetur geminus ille, qui est duplex vir, vel vt aliqui volunt, qui vtraque manu tanquam dextera vtitur, sed falsum est, quoniam accipitur hic Iemini in casu recto, quia in Hebræo sic habetur, scilicet Iemini.

An vir Iemini, de quo hic dicitur, sit Beniamin, vel aliquis alius.

QVÆST. IIII.

NVNC autem est dubium circa hoc, an iste vir Iemini sit Beniamin, vel sit aliquis alius, quoniam in Hebręo pauca differentia est cum scribitur Beniamin, vel cum scribitur Iemini in loco isto, vt patet considerantibus literam Hebraicam, & sic plurimi Hebræorum existimant, quod hic accipiatur Iemini pro Bēiamin, & est aliquid verisimile, eo quod vir iste erat de stirpe Beniamin. Sed dicet aliquis, quod non stat, quia tunc si Iemini esset hic Beniamin Abia esset aliquis de filiis Beniamin, qui vocatur hic filius Iemini, sed falsum est. Nā Beniamin habuit filios decem, Gen. 46. c. nullus tamen eorū vocatur Abia, vt patet hic. Idem patet 1. Paralip. c. 7. vbi etiam ponūtur filij Beniamin, sed nullus eorum sic vocatur. Aliquis respondebit, quod Abia est filius Beniamin, & tamē vocatur alio nomine in Genesi, quia multoties idem homo, vel locus habet multa nomina, sicut patet de patre Dauid, qui vocabatur Iesse, vel Isai: sic patet infra 2. lib. cap. 20. vbi vocatur Isai, & Mat. c. 1. vocatur Iesse: sic etiam rex, qui transtulit Israëlitas in terram Medorum vocatur Salmanasar inf. 4. li. c. 17. & tamen aliquando vocatur Assoraddam, vt patet 1. Esdræ c. 4. Sed ad hoc respondebitur, quod adhuc non stat: nam inter Beniamin, & patrem Saulis plures fuerunt, quam sex generationes, de quibus hic: cum fluxerint anni ferè septingenti, vt supra dictum est: ergo est iste Iemini alius vir. Ad hoc autem iterum potest responderi, quod fuerunt plures, quàm septē generationes inter Beniamin, & patrē Saulis: tamen hic non exprimuntur omnes illæ, sed subticentur quædam: sicut aliquādo fit in scriptura, vt supra dictum est. Sed dicēdum est, quod ādhuc non stat conuenienter, quia Iemini nō scribitur in Hebræo sicut Beniamin, ideo non significatur idē vir. Itē dicitur hic, quod iste erat vir fortis robore, & ponitur hoc ād significandum istum virū Iemini, sed Beniamin non habetur, quod fuerit vir fortis, tanquam per hoc specialiter cognosceretur, E ideo non est idem Iemini, & Beniamin. Item patet hoc fortius, quia cum inquireret Saul asinas patris sui, dicitur, quod transiuit per terrā Iemini: si tamen acciperetur Iemini, & Beniamin, & pro eodem intelligeretur, quod transiuit per terram Beniamin. Sed hoc falsum est, quia non significatur hic tota terra Beniamin: nam in illa morabatur pater Saulis, sed significatur aliqua parua terra specialis, quæ satis erat coniūcta terræ, in qua habitabat Saul: nam non diceretur conuenienter, quod transiuit per terram Beniamin, cum in ipsa moraretur Saul. Dicendum ergo, quod Iemini erat quidam vir valde famosus de tribu Beniamin, à quo fuit denominata quædā pars terræ Beniamin, & vsque ad istam enarratur linea Saulis, quia iste erat vir famosus, per quem cognosci poterat genus Saulis, sicut denominato ipso Beniamin, qui erat caput tribus. *Fortis robore.* Fortis potest esse in recto, vel in genitiuo: si sit in recto, refertur ad patrem Saulis nomine Cis, quia dicitur supra, erat vir de Beniamin. Si autem sit in genitiuo, refertur ad Iemini, scilicet, quod iste fuit vir fortis robore, & quamquam ex litera nostra non appareat, ad quem debet referri: tamen satis apparet ex litera Hebraica, quæ refertur ad Iemini, scilicet quod ipse esset vir robustus, & ponitur ista additio ad notificādum eum, quia cum iste esset excellenter robustus, per esse robustum distinguebatur ab aliis, quia per hoc erat vir famosus, sic etiam in tribu Manasse fuit Galaad, qui fuit vir pugnator, & F ob hoc erat famosus, ideo apponitur ei istud ad distinctionē: sic patet Iosue c. 17. scilicet Manasse patri Galaad, qui fuit vir pugnator, & ob hoc, quod iste erat excellēs vir in robore, fuit quædam terra ab ipso nominata in sorte Beniamin, quæ dicitur terra Iemini, de qua infra.

Et erat ei filius vocabulo Saul. Hoc refertur ad Cis, qui erat pater Saul. *Electus, & bonus.* Id est Saul erat inter cæteros viros electus. Ista pōnuntur ad designandum, quod erat vir dignus regno: nam non solum erat bonus, sed etiam electus inter bonos, scilicet melior omnibus, hoc autem nimis conueniens erat ad hoc, quod esset rex. Sciendum autem, quod aliqui accipiunt hic electum, & bonum, prout dicit bonitatem corporis, scilicet quod erat Saul vir corpore aptus, nec solū hoc, sed etiam erat excellentior, vel electus corpore quantum ad omnes, & satis significatur infra, scilicet quod ab humero, & sursum eminebat super omnē populum. Sed dicēdum, quod verum est, quod Saul erat præstantior corpore cæteris Israëlitis: tamen hic non accipitur bonus, & electus pro bonitate corporis, sed morum: sic patet immediatè cum dicitur, quod non erat vir de filiis Israël melior illo, hoc autem propriè est esse electum, quia nullus illi æqualis est.

Et non erat vir de filiis Israel melior illo. Id est in toto Israël non erat aliquis vir ita bonus, & acceptus Deo: iustè agitur quantum ad hoc merebatur principatum regalem: nam non solum in monarchiis, vbi omnia committuntur vni, & in aliis politiis merebatur iste accipere principatum, sed etiam in po-

D *Eum impugnatur*

In qu. prace.

E

Quomodo hic accipitur electus & bonus.

F

Opinio aliquo

Conclusio.

Saul.

A *Bonitas Saulis erat in humilitate.*

litia aristocratica,quæ est secundum virtutem: nam ibi maximè virtuoso traditur maximus principatus,vt patet 3.Politic. & 8.Eth.Considerandum est autem,quod ista bonitas Saulis maximè erat circa humilitatem, quod erat valde in eo admirabile: nam ipse erat vir in virtutibus excellens, & corporis statura admirabilis, quod solet homines superbos efficere: ipse autem hæc omnia habens erat valde humilis, quod patet infra in litera:nam cum dixisset ei Samuel,quod optima, quæ erant in Israël,scilicet principatus regalis,seruabãtur ei,& domui patris sui: respondit, nunquid non filius Iemini ego sum de minima tribu Israël, & cognatio mea nouissima inter omnes filios de tribu Beniamin, quare ergo locutus es mihi sermonem istum? Apparet etiam hoc, quia quando totus Israël conuenit ad eligendum regm in Maspha, & Samuel prædixisset ei, quod erat futurus rex, abscondit se reputans se indignum,vt patet sequenti c.Idem etiam, postquam fuit rex, nõ deseruit hanc humilitatem, nam sicut prius exercebat agriculturam, ita & postea ipse sequebatur boues veniẽs de agro, vt patet inf. c.11.Deus quoque testimonium perhibuit, quod esset humilis,vt patet infra c.15.scilicet,Nonne cum paruulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israël factus es? erat autẽ ista magna perfectio, scilicet quod esset verè humilis, ideo cum ipse esset perfectè humilis, dicebatur de eo, quod nõ esset melior vir in Israël.

B

An Samuel esset melior Saule.

QVÆST. V.

QVÆRET aliquis, an Samuel esset melior illo, cui aliquis respondebit, quod non erat melior, quia hic dicitur, quod non erat in Israël melior illo: ideo poterat esse æqualiter bonus,quia hoc non excluditur ex verbis istis: tamen non poterat esse melior. Respondendum est, quod per certitudinem cognoscere non possumus, an esset melior Saul, vel Samuel, quia ista non potest aliquis mensurari, nisi inquantum scriptura testatur, satis tamen videtur dicendum, quod Samuel erat melior, quàm Saul, nam propter Samuelem Deus fecit mirabilia in Israël,vt patet supra cap.7.nam eo clamante Deus intonuit super Philisthinos, propter Saul autem nihil fecit. Item quando regnauit Saul, Samuel dirigebat eum in omnibus,vsquequo peccauit, & reprobatus est à Deo: nam tunc fugit ab eo Samuel,vt patet inf.15.c.in his autem temporibus omnia quę fiebant,magis erant propter Samuelẽ,quam propter Saul, ideo sanctior ipse erat, potissimè, quia Deus à pueritia reuelauerat se illi, vt patet supra c.3. & elegerat eum specialiter:nam ipse miraculose natus est ex matre sterili, sup. c.1.sanctior ergo erat quàm Saul. Cùm autẽ dicitur hic,quod non erat in filius Israël vir melior illo.Potest responderi,quod

C

Personaloquens intelligitur excepta.

istæ præpositiones vniuersales in scriptura non semper accipiuntur vniuersaliter,sed pro multis,ideo quia rari de Israëlitis erant æquales Sauli in bonitate,& rarissimi meliores,dicetur, quod non erat aliquis melior illo:esset tamẽ Samuel melior ipso.Aliter responderi potest,& melius, scilicet quod ista propositio vniuersalis accipiatur propriè,ita quod inter Israëlitas nullus omnino esset melior Saule:Samuel tamẽ erat melior,eo quod secundùm regulam iuris persona loquens intelligitur excepta,sed Samuel loquebatur ista de Saule, ideo exceptus est ipse ab hac locutione,& sic potèrat esse melior. Aliter potest intelligi,quòd non erat aliquis vir melior Saule,scilicet de illis,qui erant apti ad regnum: nam scriptura volebat hic significare,quod Saul iustè electus est in regem,& hoc declaratur per bonitatem, quia cùm principatus regalis sit maximus,debet dari optimo viro,& sic dicitur de Saule,quod ipse erat optimus.s. quia nullus erat melior eo in Israël ad hoc, quod regnare posset. Si autem esset aliquis de valde senibus, quia nequaquam regnare posset,adhuc non debebat comparari Saul:sic autem erat de Samuele: nã Samuel erat senex, & non erat aptus ad regnum,quod patet, quia ex eo, quod erat senex,dimisit principatum iudicatiuum,quem prius tenuerat instituens filios suos iudices,vt patet præce. c. satis ergo rationabile est, quod non compararetur Samuel ad Saulem, eo quod erat Samuel senex, & ineptus ad regnum, & sic etiamsi essent multi alij valde senes inepti ad regnum, dato quòd essent meliores, quam Saul, non diceretur, quod erat aliquis vir æquè bonus in Israël,vt Saul.

D

An Dauid fuerit melior Saule.

QVÆST. VI.

QVÆRETVR vlterius,an Dauid fuerit melior Saule. Aliquis respondebit,quod verum est,quod fuit Dauid melior,tamen non erat eo tempore, quo fuit Saul: hic autem fit comparatio ad eos, qui erant tempore Saulis: nam intendebat scriptura dicere,quod erat Saul in regem assumendus, eo quod erat melior omnibus Israëlitis:quod autem post eum alij meliores fuerint, nihil differt, si non esset tunc aliquis, qui melior esset eo, ita vt deberet accipere principatum. Sed adhuc dicetur,quod Dauid erat tempore Saulis, & erat melior, quod apparet, quia regnante Saule ipse adductus est coram eo, vt psalleret in cithara, quando vexaretur Saul à dæmone, infra cap.16.etiam regnante ipso pugnauit Dauid contra Goliath Gethæum,vt patet infra 17.Respondebit aliquis, quod quando assumptus est Saul in regem, Dauid erat iuuencullus: ideo nõ poterat assumi in regem: vnde licet esset melior Saule,non vocaretur melior, eo quod non erat melior ad principatum, cùm esset valde iuuenis. Sed ad hoc dicendum est, quod Dauid satis erat iuuenis tempore Saulis,& tamen poterat sumi in regem, quia tunc pugnauit ipse cõtra Goliath Gethæum, quod significat iam eum esse virum fortem,alioquin non pugnasset contra Gigantem, & non solùm tunc erat vir fortis, sed etiam aliquanto tempore ante hoc: nam infra 17. capitu. cùm vellet pugnare Dauid contra Goliath: dicebat ei Saul,non vales resistere Philisthæo isti, nec pugnare aduersus eum, & respondit Dauid, pascebat seruus tuus gregem patris sui,& veniebat leo, vel vrsus,tollebatque arietem de medio gregis, & persequebar eos,& percutiebam, eruebamque de ore eorum: ergo illo tempore erat Dauid vir fortis, & poterat accipi in regem. Respondẽdum est,quod tempore, quo assumptus est Saul in regẽ, Dauid nõ erat melior illo, nec erat aptus ad accipiendum regnum, istud secundum patet, quia quando principatus regalis alicui traditur nõ per successionẽ, sed per electionem,ille debet esse vir probus,& discretus atq; aliqualiter maturus,Dauid tamẽ eo tempore,quo assumptus est Saul in regem,erat solum 10.annorum, ideo nõ erat aptus ad sumendum regnum.Hoc apparet,quia Dauid quando cepit regnare,erat annorum 30.vt patet inf.2.lib.c.5.incœpit tamen regnare immediatè post mortem Saulis.inf.2.li.c.2. Saul autem regnauit annis 20.vt ait Iosephus 6. Antiqu. Etiam patet hoc,quia Act.c.13. dicitur, quod Saul regnauit 40. annis, & in illis quadraginta intelligitur tam regnum Saulis, quàm principatus Samuelis,vt computant omnes doctores, principatus tamẽ Samuelis fuit 20.annorum, vt declaratum fuit supra 7. vbi dicitur. Erat quippe iam annus 20. & immediatè fuit assumptus Saul in regem:ergo manẽt 20.anni, quibus regnauit Saul: cum incœpit regnare Dauid, erat annorum 30. infra 2.lib.c.5.ergo,quando incœpit regnare Saul, erat Dauid annorũ 10.ablatis 20.annis,quibus regnauit Saul,sed in decimo anno non fit conueniẽter electio de aliquo viro ad principatum.Item non erat tunc melior Dauid Saule,quia probitas viri potissimum consistit in regulatione, & moderatione operum per prudentiam, sed in 10. anno constitutis hoc non euenit, quia licet interdum aliquod bonum agant, magis agunt ex inclinatione, vel leuitate quadam passionali, quàm ex prudentia, ideo opera illorum non habent perfectam rationem boni. Dauid igitur in decimo anno constitutus, non poterat dici melior Saule, & sic verum est, quod tempore, quo electus est Saul in regem, ipse erat melior, quàm Dauid. Item non solum erat melior Saul, quàm Dauid à principio, quando est electus in regem,sed etiam postea, cum regnauisset aliquanto tempore, antequam peccaret propter Amalechitas,& tũc erat Dauid effectus vir: nam immediatè, vt Saul peccauit, vexatus est à dæmone, & petiuit, vt adduceretur ei aliquis vir bene psallens, infra c.16.& tunc respondit vnus de pueris Saulis: ecce vidi filium Isai Bethlehemitem scientem psallere,& fortissimum robore,& virum bellicosum, & prudentẽ in verbis,& virum pulchrum, & hoc dicebatur de Dauid:ergo tunc, quando peccauit Saul, erat effectus vir, & tamen paulo ante hoc cum nondum peccauisset, Saul erat melior,quã Dauid. Sed arguetur, quia dicitur j̃.c.15. quod Deus

E

F

A

transtulit regnum à Saule, & tradidit proximo suo meliori ipso. Item de Dauid dicit Deus, quod inuenit virum secũdùm cor suum, vt patet Psal. 88. & infra 13. c. ergo erat melior, quàm saul: de quo non dicitur, quod erat vir iuxta cor Dei. Respondendum est, quod Dauid erat melior saule, postquam peccauit: Saul tamen antequam peccaret, melior erat, quam Dauid. Cùm autem dicitur, tradidit regnum proximo tuo, meliori te, non est intelligẽdum, nisi pro illo tempore, in quo ista verba dicerentur. Fuerũt autem ista dicta post peccatum Saulis, vt patet inf. c. 15. & tunc verum est, quod Dauid erat melior illo, & etiam quicunque alius. Cùm autem dicebatur, quod de Dauid dixit Deus, quod inuenerat virum secundùm cor suum, potest responderi, quod etiam erat Saul secundùm cor Dei antequam peccauisset, quia tunc erat verè bonus, & omnes huiusmodi sunt secundùm cor Dei, quando tamen dicta sunt ista de Dauid, iam non erat secundùm cor Dei, eo quod iam peccauerat, & in suis iniquitatibus permanebat. Cùm etiam peccatis suis postea peccata addiderit toties iniustissimè persequendo Dauid. Aliquis respondere potest aliter, scilicet, quod Dauid fuit secundùm cor Dei, & hoc fuit sibi speciale: Saul autem non fuit secundùm cor Dei, quoniam licet omnes boni quamdiu boni sunt, Deo placeant: tamen illi soli propriè dicuntur esse secundùm cor Dei, qui semper boni sunt, & in bono finiturisic autem fuit de Dauid: nam ipse semper fuit bonus, & continuè melior: vnde scriptura testatur de ipso, quod Dauid nunquam peccauerit, nisi in occisione Vriæ, & in adulterio cum Bersabee, infra li. 3. cap. 15. Saul autẽ & fuit bonus à principio: tamen paruo tempore mansit, postea autem ad iniquitates declinauit, ita vt vexaret eum spiritus nequam infra c. 16. non ergo fuit secundum cor Dei. Apparet igitur, quod isto tempore quo Saul electus est in regem, non erat aliquis vir in toto Israël melior illo. *Ab humero, & sursum eminebat super omnem populum.* Hic ponitur excellentia Saulis quantum ad corporis staturam: excellebat enim omnes Israëlitas corpore, scilicet ab humero sursum: sic patet in electione sua in regem. Nam stetit in medio populi, & altior fuit vniuerso populo ab humero, & sursum, infra c. 10. & tunc dixit Samuel: Certè videtis, quem elegit Dominus: quoniã non est ei similis in omni populo, & secundum quod erat Saul statura excellens, ita erat viribus robustus: sic patet infra 17. c. vbi dixit Dauid, quod portare arma pertinebat ad Saul, qui erat vir fortis: ipse autem non poterat armatus incedere: sic etiam inf. 2. li. c. 1. Cum plangeret Dauid Saulem, & Ionatham, ait: Clypeus Saul, quasi non esset vnctus oleo à sanguine interfectorum ab adipe fortium: Saul, & Ionathas aquilis velociores: leonibus fortiores. Erat autem istud nimis admirandũ, & extollendum, scilicet quod in aliquo viro concurrerent ista duo, scilicet esse virtutibus excellentiorẽ, & corpore præstantiorem omnibus: talis autẽ naturaliter aliorum est princeps: nam si propter suam pulchritudinem Priami dictum est de illo, pulchritudo Priami digna est imperio: iustius erat imperio dignus, qui animæ probitate, & corporis excellentia cæteris præstabat. *Perierant autem asinæ.* Hic ponitur secundum, scilicet cognitio Saulis à Samuele, quæ facta est dupliciter. Primò per humanam inquisitionem, secundò per diuinam reuelationem ibi. *Dominus autem reuelauerat.* Primum autem fuit, quia petditæ erant asinæ patris Saulis, & ipse quærens illas peruenit ad Samuel, & cognitus est, & quia ista fuit occasio immediata cognitionis, ponitur hic de perditione asinarum. *Et dixit Cis ad Saul filium suum.* Scilicet iussit ei, quod inquireret asinas. Aliqui autem existimant ex hoc, quod Saul erat nimis iuuenis nondum habens vxorem, sed manens in domo paterna sub patria potestate, quia pater iussit ei inquirere asinas, sed falsum est: erat enim Saul iam vir plurium, quam 30. annorum, & forte 40. quod apparet, quia quando ipse assumptus est in regem, habebat filium nomine Ionatham, virum fortem, & bellicosum: nam immediatè, vt factus est rex, accepit tria millia virorum, & duo millia erant cum eo in Bethel, & mille cum Ionatha filio suo in Gabaa, infra cap. 13. Etiam paulo post hoc in primo bello, quod legitur habuisse cum Philisthinis, Ionathas, & armiger eius soli iuerunt, & percusserunt stationem Philisthinorum, infra capit. 14. Habebat ergo Saul iam filium magnæ ętatis, quando est factus rex, quia tamen erat vir valde humilis, obediebat, sicut paruulus ad omnia, quæ iubebat pater suus, vnde ipse cum vno de pueris iuit ad

B

C

Cognitio Saulis à Samuele.

quærendum asinas. *Tolle tecum vnum de pueris,* scilicet de familia paterna: erat enim pater Saul vir diues, habens familiam magnam, & de famulis eius tulit vnum Saul: non quidem principaliter ad honorem, sed propter itineris laborem, vt haberet comitem viæ. *Et consurgens vade, & quære asinas.* Istæ enim secundùm Iosephum, perierant de grege patris Saulis, & erant preciosæ inter omnes asinas: diligenter fecit illas inquiri. Dicit enim Iosephus 6. Antiquitatum, quod delectabantur Iudæi magis in his, quàm in aliquo alio iumento, quod fortè erat, quia tunc Israëlitæ non habebant alia genera iumentorũ, scilicet non habebant equos, nec mulos, & ob hoc non legitur, quod ipsi habuerint currus ante tempora Salomonis, sicut habebant gentes vicinæ: habebant enim Philisthæi multos currus, vt patet infra c. 13. Cùm dicitur, quod congregauerunt Philisthini 30. millia curruum cõtra Israël. Currus autem habebat quatuor equos, vt dicitur, & dato, quod haberet duos, magna erat copia equorum. Diligebant igitur Israëlitę asinas, quia nulla alia iumenta habebant, vel rarissima: boues autem non erant iumenta, quamquam adiuuent, sed sunt pecora. *Qui cùm transissent per montem Ephraim.* Id est Saul, & puer eius transierunt per montem Ephraim, quærentes asinas. est autem mons Ephraim ipsa terra Ephraim, quæ est montuosa, & communiter vocatur sors illa mons Ephraim, vt patet Iosue c. 17. & 20. Principaliter autem vocatur mons Ephraim quædam pars nimis montuosa in sorte Ephraim, per quam transierunt Saul, & puer eius: habitabat enim pater Saul in terra Beniamin: nam ipse erat vir de tribu Beniamin, vt patet supra. Saul autẽ cùm quæsiuisset asinas per terram patris sui, scilicet in sorte Beniamin, introiuit ad quærendum eas in sortem Ephraim: sunt autem istæ terræ coniunctę, scilicet Beniamin, & Ephraim, vt colligitur Iosue c. 18. & ibi declaratũ est: terra autẽ Beniamin habet valde modicum de latitudine, vt ait Iosephus 5. Antiquit. ideo cùm paulisper declinaret Saul ab vrbe sua in terram Ephraim, per quam asinas quęsiuit, quia poterãt illuc declinasse propter vicinitatem regionis. *Et per terram Salisa.* Ista est quædam pars terræ in sorte Ephraim, quam perambulauerunt, postquam transierunt montem Ephraim: nã non accipitur hic mons Ephraim pro tota terra Ephraim, sed pro quadam parte, ideo potest distingui contra alias partes sortis Ephraim. *Et non inuenissent, transierunt etiam per terram Salim.* Id est non inuenerunt in monte Ephraim, & terra Salisa, & licet iam satis declinarent à terra sua, tamẽ quia exiuerant ad quærendum, nolebant redire vacui, ideo venerunt in terram Salim. Ista secundùm aliquos est quædã ciuitas in terra Ephraim apud vrbem Sichen, & pertinet ad prouinciam Sichen, in qua habitauit Iacob, quando venit de Mesopotamia, vt patet Gene. c. 33. scilicet, Transiuitque in Salem vrbem Sichimorũ, quæ est in terra Chanaam. Aliqui autem, & fortè melius volunt, quod Salim sit quidam locus apud Iordanem, nam dicitur de beato Ioanne, quod baptizabat omnes ad se venientes in Iordane, Ioannis c. 1. & tamẽ Ioannes erat baptizans in Salim, vt patet Ioan. c. 3. scilicet, Erat autem Ioannes baptizans in Ennon iuxta Salim. Ad istam autem terram accessit Saul cum puero suo. *Et non inuenerunt.* Scilicet, quia non declinauerant asinæ ad terram illam, sed prope ab vrbe Saulis, & dum Saul quæreret eas, pater suus inuenit illas in terra sua, vnde quando venit Saul ad Samuelem, dixit Samuel, quod iam inuentæ erant asinæ, vt patet infra. *Sed & per terram Iemini.* Id est Saul, & puer suus inquisiuerunt asinas per terram Iemini, est autem ista terra quædam pars terræ Beniamin: iuerunt enim Saul, & puer eius de terra sua, quæ erat in sorte Beniamin ad terram Ephraim, quia terra Ephraim, & Beniamin sunt coniunctæ: cùm ambulauissent per terram Ephraim: rursus ingrediebantur in terram Beniamin, & iterum redibant ad terram Ephraim, sic enim factum est hic. Nam primò ambulauerunt isti per terram Beniamin, in qua erat habitatio Saul, deinde transierunt in terram Ephraim, cùm dicatur suprà, quòd transiuerunt per montem Ephraim. Iterum autem redierunt in terram Beniamin, cum dicitur hic, quod transierunt per terram Iemini, rursus autem venerunt in terram Ephraim: nam venerunt ad ciuitatem, in qua erat Samuel, & illa erat in tribu Ephraim, scilicet Ramatha, vt patet supra capitulo primo, hoc autem fiebat propter propinquitatem istarum terrarum, & in ambulando hic modicum morati sunt, scilicet tribus diebus, sic enim dixit eis Samuel, vt

D

Lib. 6. c. 4. Quare Iudei diligebant maximè asinas.

E

F

patet infra,ſcilicet,& de aſinis, quas perdidiſti nudiustertius, ne ſolicitus ſis.Erat autem terra iſta Iemini quædam portio in ſorte Beniamin,quæ ſic denominata fuerat, quia Iemini fuit vir excellens, & famoſus, ideo denominata eſt ab ipſo terra: de genere autem huius erat Saul, vt patet ſupra, etiam infra dicitur,nunquid non filius Iemini ego ſum.*Cùm autem veniſſet in terram Suph.* Iſta terra eſt in ſorte Ephraim: nunc enim cùm ambulauiſſent aliquantulum Saul, & puer eius per terram Beniamin,reuerſi ſunt ad terram Ephraim,eo quod erant iſtę terræ coniunctę.quod autē terra Suph eſſet in terra Ephraim, patet,quia dicitur hic, quod in terra illa erat ciuitas, in qua erat vir Dei Samuel,& tamē ciuitas illa erat Ramatha, quia ibi habitabat ſemper Samuel,vt patet ſupra c.7.& Ramatha erat in ſorte Ephraim, vt patet ſupra capit. 1. ſcilicet: Fuit vir vnus de Ramathaim Sophim de monte Ephraim, ergo Ramatha erat in monte Ephraim, de qua erat pater Samuelis Elcana: patet etiam hoc, quia iſta terra Suph erat aliqualiter magna, continens in ſe vrbes,& ibi erat vna Ramatha, ideo ſupra c.1. 1.dicitur,quod erat vir vnus de Ramathaim Sophim,id eſt de Ramatha, quæ erat in terra Suph: nec differunt Suph, & Sophim,quoniam litera Hebraica in extremitatibus dictionum interdum addit,& interdum minuit:ſic patet,quia dicitur ſupra cap.1.quod Elcana pater Samuelis erat de Ramathaim,& tamen infra in eod.c.& ſupr. 2.dicitur,quod erat de vrbe Ramatha:ſic variatur Suph,& Sophim, ſcilicet quod aliquandō vocatur terra Suph, & aliquādo terra Sophim,ſed eadem eſt: fuit autem iſta terra nominata à quodam de proauis Samuelis,qui vocatus eſt Suph:ſic patet ſupra c.1.vbi in progenie Elcanæ ponitur Suph:fuit autem iſte vir famoſus,& denominata fuit ab eo terra,in qua morabatur: nā Samuel, & tota progenies eius morabantur in terra illa,cùm dicatur de patre Samuelis,ſupra cap.1.& 2.quod morabatur in terra Ramatha in vrbe ipſa: Samuel quoque in eadem vrbe habitauit ſupra c.7. & ibi ſepultus eſt infra 25. c. tota etiam cognatio eius ab antiquo habitauit ibi, & quia Suph fuit de proauis Samuelis, vt patet ſupra c.1.moratus eſt in terra ipſa,& ſic Ramatha,& terra coniuncta,vocata eſt terra Suph,quia iſte erat vir famoſus, ſic etiam in terra Beniamin à viro, qui appellabatur Iemini, vocata fuit quædam terra Iemini,vt patet ſupra in litera, quia ille erat vir famoſus, & propter excellentiam iſtorum, & claritatem nominis in deſcriptione linearum progenici ipſi ponuntur vltimi: quamquam ipſi nō ſint capita tribuum neque familiarum,vt patet de Suph in progenie Samuelis,& de viro Iemini in progenie Saulis ſupra in litera.*Et non inueniſſent.* Id eſt non inuenerunt aſinas in terra Suph,quia non erant ibi,ſed iā inuentæ fuerant in terra Beniamin. *Dixit Saul ad puerum ſuum, qui erat cum eo.* Iſte eſt puer, quem tulit ſecum Saul iubente patre,ſcilicet,tolle tecum vnum de pueris,vt patet ſupra.*Veni,& reuertamur.* Scilicet,non inquiramus vlterius aſinas,ſed redeamus in domum patris mei. *Ne forte dimiſerit pater meus aſinas.* i. ne forte iam non curet de eis:non poteſt enim accipi dimittere,id eſt abiicere,quia putabat Saul, quod non habebat illas, ſed dimittere.ſcā corde non curando de eis.*Et ſolicitus ſit pro nobis.* Id eſt forte iam magis tribulabitur pater meus pro abſentia noſtra,quam pro perditione aſinarum: ſciebat enim Saul ſe à patre tenerrimè diligi, ideo cū fuiſſet abſens per aliquot dies putaret pater,quod aliquid ſiniſtrū ei accidiſſet: eſſetque pro eo nimis ſolicitus,quouſque reuerteretur: voluit ergo ceſſare ab inquiſitione aſinarum, ne per longam abſentiam patrē affligeret aduerſa ſuſpicantē. *Qui ait ei.* i. puer locutus eſt ad Saulem:iſta locutio de eundo in vrbem, in qua erat Samuel, fuit à Deo inſpirata puero.ſ. quiā ipſe mouit puerū Saulis ad hoc, quod loqueretur iſta: nam volebat Deus, quod Samuel cognoſceret Saulem, & hoc modo eum cognoſcēdum tradebat: potiſſimè quia præcedenti die Deus apparuerat Samueli dicens, hac ipſa hora, quæ nunc eſt cras mittam ad te virum de terra Beniamin, & vnges eum regem ſuper populum meum: oportebat ergo, quod ad completionē prophetiæ Deus mitteret Saulem in vrbem Ramatha ad Samuelem,& ſic inſpirauit puero, vt loqueretur hoc, nam Saul non intendebat illuc ire, cùm dixiſſet veni, & reuertamur. *Ecce vir Dei eſt in ciuitate hac.* Iſte vir Dei erat Samuel,vt patet inf.& vocabatur vir Dei, quia Deus loquebatur ad ipſum,vel quia ipſe aliquid ex parte Dei denunciabat: ſic etiā patet ſupra c.2.de illo Propheta,qui Heli ſacerdoti domus ſuæ extremam ſignificauit calamitatē, & dicitur, venit autem vir Dei ad Heli, ſic etiam Eliſeus, qui erat Propheta,vocabatur vir Dei,inf.4.li.c.4. & Angelus ille, qui venit ad matrem Samſonis,vocatus eſt vir Dei,dixit enim ipſa,venit ad me vir Dei habēs vultum Angelicum. Dixit autē, puer Saulis eſt in ciuitate hac.ſ.in Ramatha, quæ erat vrbs Samuelis,in qua ſemper habitabat ſup.c.7.& in hac manebat paulo ante hoc, cùm venerunt ad eum ſeniores Iſraël petētes regem,vt patet præced.c.& dixit in ciuitate hac, quia Saul, & puer eius erant nunc apud vrbem, videntes vrbem prope ſe, quod patet,quia ipſi erant in terra Suph,quæ erat quædā parua terra, & in hac erat vrbs Ramatha, in qua habitabat Samuel,vt ſupra declaratum eſt, ergo exiſtentes in terra illa, eſſent ſatis propinqui vrbi Ramatha. *Vir nobilis.* Vocatur nobilis.i.famoſus, ſicut ignobiles vocantur incogniti, vel abiecti: erat autem Samuel vir valde famoſus propter prophetiā,quia multa mirabilia ex parte Dei prēnunciabat,& omnia eueniebant,vt patet hic,ſcilicet omne, quod loquitur abſque ambiguitate venit, & ob hoc erat cognitus in toto Iſraël, vt patet ſup.c.3. ſcilicet, & cognouit vniuerſus Iſraël à Dan vſque Berſabee,quod fidelis Samuel Propheta eſſet Domini. Vel vocatur vir nobilis.i.bonus, & honoratus: nam in toto Iſraël non erat aliquis tam honorabilis, ipſe enim regebat Iſraël, & ad eum venerunt ſenes Iſraël petentes regem.*Omne,quod loquitur, abſque ambiguitate venit.* In hoc ſignificatur certitudo prophetiæ,illā enim,quæ prædicuntur à veris Prophetis, immutabiliter eueniunt, eo quod à Deo illa prænunciantur, qui autem fingunt ſe Propheras, cùm tamen non à Deo, ſed à dæmonibus iſta audiunt,ſæpiſſimè inueniuntur mēdaces, ſic quoque illi, qui conantur per aliquam aliam naturalem artem dicere abſcondita,nam,quamquam iſti interdum verum dicant, ſępius tamen falluntur,potiſſime circa particularia, qui autem à Deo audit prophetiam,mentiri non poteſt, quia Deus veritas immutabilis eſt.

Quæ Propheta enunciant,an ſemper eueniant,& de differentia certitudinis in Prophetis, & Aſtrologis.

QVÆST. VII.

SED arguetur, quia Prophetæ interdum enunciant aliqua, quæ non eueniunt, eo quod Deus nō loquitur illa ſecundum certam prouidentiam,ſed ſecundùm ſtatum eorum, ad quos prophetia fit,ſic patet Iere.c.18.vbi dicit Deus, quod ſubito loquetur de aliquo regno,vel gente, quod eradicabit illam,& deſtruet, & ſubito facta parua mutatione, dicet quod illam plantabit, & ſtare faciet:ſic igitur Samuel interdum aliqua talia prophetaret,poſtea non euenirent, & ſic non veniret omne,quod loquitur. Dixit tamen hic puer Saulis, quod omne,quod loquitur,abſque ambiguitate venit. Aliquis reſpondebit,quod omne,quod loquebatur Samuel, veniebat, ſcilicet,plurima eorum,quæ loquebatur: nam ſic in ſcriptura accipiuntur communiter propoſitiones vniuerſales,nō quod purē vniuerſaliter ſignificet, ſed pro multis. Iſtud tamen non ſtat,quia tunc eſſet ſenſus, quod Samuel, vt in plurimum verum dicebat, & tamē interdum fallebatur: ſed hoc nimis abſurdum eſt:iſtud enim ſufficiebat ad hoc, quod appareret Samuelem non eſſe Prophetam Domini,quia ad eſſe Prophetā Domini non ſolùm requiritur interdum verum dicere,ſed etiam nunquam mentiri: alioquin enim Prophetæ Dei nihil amplius haberent à maleficis, qui arte dæmonum multa vera dicunt,ſed interdum errant, Propheta autē Dei habet ſe circa veritatem inquirendam in comparatione ad maleficos,vel aſtrologos, ſicut ſe habet ſcientia demonſtratiua ad opinionē: ſcientia enim demonſtratiua non ſolum verum dicit in plurimis,ſed etiam impoſſibile eſt eam in aliquo errare:opinio autem licet multoties verum dicat, errare poteſt, & interdū errat:ita autem Propheta Dei: nam ſicut ſcientia demonſtratiua procedit ex principiis neceſſariis, & quæ ſunt ſimpliciter principia, & ob hoc impoſſibile eſt eam errare, ita Propheta Dei cognoſcit veritatem per altiſſimam cauſam, & principiū immutabile,ſcilicet, per lumen propheticum diuinitus infuſum:malefici autem, & aſtrologi iudiciarij procedunt ex quibuſdam principiis permutabilibus, ideo ſcientia eorum eſt vertibilis in contrarium.

De Samuele autem quantum ad prophetiam, quæ

Quia erat iſte vir Dei.

non

A non est per firmam Dei prouidentiam, sed secundùm statum, & non semper euenit.

Dicendum, quod ipse non consueuerat prophetare in similibus, quia Deus non miserat eum ad aliquem populum, vel gentem, vt aliqua illi per promissionem, aut comminationem prophetaret, sed prophetabat in dubiis, quæ inquirebantur ab ipso, & ista potissimè erant circa res præteritas, sicut nunc Saul, & puer eius inquirebant, in talibus autē nunquam est prophetia, nisi secundùm firmam veritatem, ideo impossibile est aliquid mutari: prophetia autem, quæ est secuudùm comminationem, vel promissionem, in qua contingit fieri mutationem propter mutationem status illorum, quibus aliquid prædicitur, nunquam est de præteritis, sed semper de futuris, ergo Samuel nunquam posset errare circa istas inquisitiones.

Alio modo potest responderi, quod Samuel interdum prædicebat aliqua, quę erant secundum commnationem, vel promissionem: & tamen nunquam fallebatur, eo quod prædicebat illa cum conditione, vel si non prædiceret cum conditione, antequam illa mutarentur, prædicebat mutationem illorum propter mutationem status ipsorum, ad quos hęc dicta sunt, & sic nunquam fallebatur: sed adhuc prima responsio est melior.

B *Nunc ergo eamus illuc*, scilicet ad virum Dei in ciuitatem Ramatha, quæ erat apud ipsos. *Si fortè indicet nobis de via nostra, propter quam venimus*, id est, si velit indicare nobis de eo, quod inquirimus: via enim propter quam aliquis venit, non est iter, per quod ambulat: sed id, propter quod ambulat, istud autem erat quantum ad asinas, quia eas inquirebant, ideo volebant, quod Propheta eis indicaret de asinabus. Ponitur autem hic, (si fortè) quod significat dubium, in quo non importatur dubium, quantum ad id quod Propheta diceret, sc. an id, quod diceret esset verum, vel an Propheta posset scire, quod ipsi inquirebant: nō enim dubitabant, quod si diceret illud esse verum: nam ipsi supra dixerant, quòd omne quod dicebat vir ille absque ambiguitate veniebat, vt patet supra, etiam non dubitabant, an posset denunciare eis hoc, quoniam maiora horū ipse prædicebat: ideo posset hoc prędicere, sed dubitabant, an fortè vellet hoc dicere, nam existimare poterant, quod ille vir dedignaretur eis loqui, eo quod ipsi erant viri abiecti, & non habentes quid offerrent viro, vt patet infra. *Dixit Saul ad puerum suum.* Vidit enim Saul, quod rectè loquebatur puer: nā in hoc noluit ei aduersari, sed inquisiuit quomodo posset honestè apparere coram illo, cùm non haberent quid illi offerrent. *Ecce ibimus, quid feremus ad virum Dei.* id est, si vadimus ad illū, quid poterimns dare illi, quasi dicat, nihil habemus, quod dare possimus, & probat hoc immediatè per ea, quæ sequuntur, scilicet, quia nihil habebant de cibis, nec de pecuniis.

C *Panis deficit in cistarciis nostris.* Id est, non habemus panem in vasis nostris. In Hebræo habetur hic nomen generale, scilicet in vasis: posuit autem Hieronymus cistarciis: dicitur enim cistarcium de cista, quæ est quoddam vas de vimine complexum ad reponendum panem, & ab aliquibus calathus vocatur. Erat autem illud instrumētum, in quo portabant panem Saul, & puer eius: quilibet enim illorum detulerat secum vnum, in quo viæ necessaria duxerant, nunc autem de pane nihil superfuerat, vt dare possent aliquid Samueli: existimabat enim Saul, quòd etiam si haberent duos panes, vel aliquid paruum, quod offerrēt Samueli, sufficiebat: nam siue hoc daretur in mercedē diuinationis propheticæ, siue daretur, tanquam xenium, sicut solet portari viris magnis ab eis, qui apparent coram ipsis, putabant quodcunque satis esse: apud antiquos enim valde parua xenia dabantur etiam magnis viris. Quod patet, quia Samuel erat vir famosissimus, & honorabilis in toto Israël: tamen Saul, & puer eius voluerunt ei offerre in xenium vnum, vel duos panes, aut quartam partem stateris.

Cistarium quid.

Parua munera olim dabātur.

Aliquis fortè ascribet hoc simplicitati horum, quia nesciebant quid decens esset offerri magno viro: tamen alij viri prudentes maiora munera offerebant. Hoc tamen non stat, quoniam pater Dauid, qui vir honorabilis valde, & diues erat in tribu sua, cùm vellet mittere solenne munus regi Sauli recepturo filium eius Dauid in armigerum suum, misit ei asinum panibus onustum, & lagenam vini, & vnum hœdū de capris, vt patet infra 16. cap. Istud tamen mittebatur ad regem, tanquam aliquid valde magnum, ergo munera illius temporis aliquid valde paruum erant.

D *Et sportulam non habemus.* In Hebræo dicitur non habemus xenium, vel munus, & pertinet hoc ad pecuniam, scilicet non habemus aliquam pecuniam, quam ei offeramus, illud idem significat sportula, nam sportulæ secundùm iura antiqua dicebantur esse illa munera, quæ dabantur iudici à litigatoribus, vt iudicaret: sic colligitur extra de vita & honestate clericorum, cap. cùm ab omni. Tractum fuit autem istud nomen sportularum à quodam vase de herbis contexto, vel de viminibus, in quo fructus feruntur, vel aliquid aliud, & quia in talibus munera antiquitus ferri solebant, inoleuit, vt ipsa quoque munera, etiam si pecuniæ sint, sportulæ appellentur. Dicebat autem hic Saul, quod non habebant sportulam, id est, pecunias. *Neque quicquam aliud.* Id est nihil habemus, quod honestè offerri possit, ideo non possumus coram eo decēter apparere.

Sportula quid appellantur in iure.

Rursumq; puer respondit Sauli. Vidit enim puer, quod loquebatur rationabiliter Saul: ideo inquisiuit, an aliquid haberent, & sequitur quomodo inuenit quandam partem pecuniæ.

Ecce inuenta est in manu mea quarta pars stateris argenti. Puer enim immediatè, vt Saul locutus est, posuit manū ad bursam, an aliquid inueniret, & inuenit quartàm partem stateris, quæ erat moneta argentea: stater enim idē est quod siclus: est enim siclus moneta vsitata inter Iudæos, & est argentea: continet autem viginti obulos. Exodi capitulo 30. & Numeri tertio, & decimooctauo capitulo, omnis autem appreciatio inter Iudæos maximè ad res Sanctuarij, scilicet in his, quæ vouebantur, vel offerebantur, fiebat per siclum: vt patet Leuitici capitulo vltimo, scilicet omnis æstimatio siclo Sanctuarij ponderabitur: erat autem quarta pars stateris, vel sicli moneta parua argentea, valens quinque obolos: nam siclus viginti obolos valebat: erat autem ista moneta parui valoris: fortè enim non valebat decem albas: quod patet, quia in terra Hebræorum vnus aries valebat rationabiliter duos siclos, scilicet, qui non esset de melioribus, sed de mediocribus: sic patet Leuitici capitulo quinto. vbi dicitur, quod pro peccato daretur aries, qui emi potest duobus siclis: sed vna quarta sicli est octaua pars duorum siclorum: ergo non valerent duo sicli quadraginta morapetinos, cùm daretur vnus aries mediocris pro duobus siclis, & hoc erat in terra illa, quæ fertilis erat in gregibus: paruum ergo munus dare volebant isti Prophetæ: sed in hoc sequebantur consuetudinem illius temporis, quæ erat in paruis muneribus, vt dictum est.

E *Stater quid.*

Sicli valor.

Et demus eam homini Dei. Id est Samueli Prophetæ, qui vocabatur homo Dei, vt dictum est.

Vt indicet nobis viam nostram. Id est, det nobis iudicium de eo, quod inquirimus, scilicet, vbi sunt asinæ, quas petimus: putabant enim isti, quòd Samuel reciperet munera, vel mercedem pro prophetia, sed errabāt, quia nihil suscipiebat, gratis omnia faciens. Vel fortè dicetur, quòd isti non dabant hoc pro mercede, scilicet, quasi Samuel susceperus esset aliquid pro diuinatione, & alias non esset dicturus, sed offerebant ei hoc gratis, quia putabant esse inhonestum apparere coram facie illius nihil tribuentes.

F

An licitum esset Prophetis pro mercede prophetare, & Apostolis prædicare, & curare morbos precio.

QVÆST. VIII.

QVÆRIT aliquis, an licitum esset prophetare pro mercede.

De aduocatis.

Aliquis dicet, quòd sic, nam aduocatis licet vendere iustum patrocinium, nec solum secundùm quantitatem laboris, quem habent in studendo recipiunt: sed magis secundùm magnitudinem patrocinij, etiam si ipsi in hoc parum laborēt; Propheta autem est huiusmodi, quia pertinet ad opus intellectus, sicut causidicare: ergo poterit licitè recipere pro diuinatione, sicut causidicus pro patrocinio.

De magistris.

Item docere est actus intellectus, sed magistri licitè accipiunt pecunias pro doctrina, ergo Prophetæ licitè accipiunt pro diuinatione, acciperent autem illicitè magistri, si fortè promittētes se aliqua magna docturos, illa docere nequeant,

A

nec ipsi intelligant, quia tunc cùm pecunias receperint pro illis, iniustè agunt, & hos increpat Aristoteles Ethicorum. 9. capitulo, vocans eos sophistas: si tamen doceant, quæ promittunt, iustè pecuniam recipiunt. Sic enim introducit ibi de Protagora exigente, & recipiente pecuniam à discipulis: ita igitur si Propheta sit verus, & possit declarare veritatem rei de qua inquiritur, licitè recipere poterit pecuniam, si autem fingens se prænunciare nequeat, vel falsum dicat, illicitè agit recipiendo pecuniam.

Item Samuel erat Propheta Dei, & vir bonus, & isti volebant ei dare pecuniam pro diuinatione, sed non vellent dare, nisi scirent, quod ab aliis aliquid recipiebat, ergo Samuel recipiebat aliquid, sed ipse non ageret hoc, si esset illicitum, ergo licitum erat Prophetæ accipere aliquid pro diuinatione.

Nõ licet vẽdere spiritualia.

In contrarium videtur, quod non liceat, quoniam id quod Deus reprehendit, est illicitum, sed Deus redarguit nimis Prophetas diuinantes pro precio. Nam per Ieremiam ait in magnum vituperium: Prophetæ eorum pro precio diuinabant: ergo valde erat illicitum velle accipere precium pro diuinatione.

B

Item actus Apostolorum, & Prophetarum pertinebat ad idem, quoniam sicut Prophetæ prenunciabant ea, quæ à Deo audiebant, ita Apostoli prædicabant Euangelium, quod à Christo Deo susceperant: sic patet Ioann. decimoquinto capitulo. scilicet: Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcunque audiui à patre meo, nota feci vobis: ipse tamen iussit eis, quod sine precio prædicarent, vt patet Matthæi decimo capitulo. scilicet: Euntes prędicate, dicentes, quia appropinquabit regnum cœlorum, infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmonia eiicite; & sequitur: Gratis accepistis, gratis date, id est, nõ accipietis precium pro illo: ideo nec Prophetis licebit accipere pretium: ideo minus liceret Prophetis quàm Apostolis, quia magis laborabant Apostoli prædicando, quàm Prophetæ prænunciando.

Item ea, quę dantur à Deo pure gratuite alicui homini, debent dispensari aliis sine precio: sic patet Matthæi capitul. decimo. scilicet: Gratis accepistis, gratis date, ideo pro eo quod pure ex gratia accepistis, nullum precium exigere debetis: sic enim erat de potestate sanandi infirmos, & eiiciendi dæmonia, & de scientia verbi Dei, quia ista susceperant Apostoli sine aliquo labore per solam gratuitam collationem Spiritus sancti, ergo debebant dispensare gratis. In Prophetis autem idem modus est, quoniam nullo modo prophetia est per ingenium, aut inquisitionem humanam, sed per solam Dei reuelationem, sic patet secunda Petri capitulo 2. scilicet, hoc primum intelligentes, quod omnis prophetiæ scriptura propria interpretatione non fit: non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati locuti sancti Dei homines. Item recipere aliquid pro diuinatione prophetica est simoniacum, sed simonia est graue peccatum, ergo accipere mercedẽ pro diuinatione grauissimum est. Antecedens patet, quoniam simonia est, quando recipitur aliquid temporale pro spirituali, & maxime quando petitur, & exigitur: sed prophetia est aliquid spirituale pure, quia à solo Deo est: ergo non licebit pro illa quicquam accipere.

C

Simonia quid

Item si accipere aliquid pro prophetia, licuisset, non fuisset Giezi percussus lepra: fuit tamen percussus: venerat enim Naaman Syrus ad Eliseum, vt sanaretur à lepra, qui prophetice dixit: Vade lauare septies in Iordane, & recipiet sanitatem caro tua, cumque esset mundatus, obtulit munera Eliseo, quæ non accepit: Giezi autem iuit post Naaman non vidente Eliseo, & accepit munera, dicens, quod peteret Eliseus, cui dixit Eliseus, lepra Naaman adhærebit tibi, & semini tuo tuo in sempiternum, & confestim egressus est leprosus, infra quarti libri, cap. 5. ergo illicitum erat pro diuinatione accipere pecuniam.

Item si liceret Prophetæ vendere donum propheticum, scilicet, accipiendo aliquid pro eo, quod prophetice prænunciat, liceret alicui emere illud, quia nihil est, quod liceat vendi, quod emi non possit: nam isti duo contractus sunt vnus contractus realiter, licet formaliter sint duo: non licet tamen alicui emere id quod est spirituale, scilicet id quod cognoscitur prophetice: ergo non licebit alicui vendere illud quod autem nulli liceat emere, hoc patet Act. capit. 8. Cùm Simon magus obtulit pecuniam Apostolis, vt darent ei potestatem spiritualem, cui Petrus ait: Pecunia tua tecum sit in perditione, quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri: non est enim tibi pars, nec sors in sermone isto. non licet ergo Prophetæ petere pecuniam pro diuinatione, nec accipere, si pro diuinatione offeratur.

D

Respõsio ad q.

Respondendum ad quæstionem, quod isti Prophetæ, qui aliquid recipere volunt, aut sunt Prophetæ Dei, aut dæmonum: non est autem existimandum, quod aliquis proprie sit Propheta dæmonum, etiamsi dæmonia colat, sed vocantur large Prophetæ dæmonum illi, qui à Deo reuelationem nullam recipiunt, sed à dæmonibus instruuntur: vocant tamen se Prophetas, & Scriptura eos sic vocat, sicut patet de quatuor centum Prophetis Baal infra 3. lib. cap. 8. etiam eodem libro, cap. 22. dicitur, quomodo vocati sunt Prophetæ Baal, & postea vocatus est Propheta Dei Michæas: sic etiam dicitur infra 4. lib. cap. 3. cùm dixit Eliseus ad regem Ioram, vade ad Prophetas patris tui, & matris tuæ, id est ad Prophetas Baal, qui erant Prophetæ inter decem tribus Israël.

Si autem de his Prophetis dæmonum loquamur. Dicendum, quod isti non peccant, quia vendunt diuinationem, sed quia consulunt dæmones, & quia dicunt se Prophetas Dei, cùm non sint: vendere tamen diuinationem in eis peccatum nullum est, nam non vendunt aliquod donum Dei spirituale, sed ea, quæ à dæmonibus didicerunt: hoc autem non est aliquid non vendibile.

E

Si autem accipiamus de Prophetis Dei, scilicet, qui à Deo reuelationem recipiunt, siue illi boni sint, siue mali, non licet eis quicquam exigere pro diuinatione, quia tunc directe venditur id, quod est pure spirituale, quia ille, qui dat aliquid pro diuinatione, vult scire hoc, quod Deus declarat, & pro illo dat pecuniam, sed illud est pure spirituale, & gratuitum, ergo pro illo non licet dari, nec exigi.

Quæ res licite vendi & emi possũt.

Pro quo considerandum est, quod illæ res licite vendi, vel emi possunt, quarum vsus pecunia est ponderabilis: sicut vsus panis, & vini, domus, & equi, & sic de cæteris corporalibus: ideo omnia ista sunt pure venalia: illa autem quorum vsus, vel substantia nullo modo pecunia appreciabilis est, nec est aliquid in rebus humanis cadens sub commutatione, quod illis æquiparari possit, non sunt venales.

Cur scientia vendi nequit

Sic etiam est de habitibus intellectus: scientia enim, quæ est habitus intellectus perficit illum, & non est aliquid in rebus humanis, quod scientiæ æquiparari possit, quoniam cùm scientia sit perfectio intellectus, & intellectus sit excellentissima particula esse humani, iuxta Aristotel. decimo Ethicorum. & nulla alia res possit perficere ipsum intellectum nisi scientia, omnes aliæ simul sumptæ non possunt ei æquiparari, nec poterit iuste vendi datis omnibus illis pro ipsa: ideo quãdocunque aliquis est sapiens, non potest vendere scientiam: sed si ab eo, qui docetur, pecuniam recipit, hoc non est, quia scientia transfertur in illum, sed quia iste in docendo laborat: vnde propter hoc fit, quod si quis multos docet, & aliqui eorum nimis proficiant, alij autem quasi nihil, non magis ab his quàm ab illis exigat, dum tamen cùm illis æqualiter laborauerit, & sic non venditur ibi scire, sed labor, qui præcedit ad scire.

F

An liceat aduocatis aduocare pro precio. Et an qui magis laborat. magis teneatur recipere.

In causidicis autem idem est, quoniam ipsi vendunt iustum patrocinium, eo quod adiuuando clientulos pro defensione iuris eorum studendo laborant: vnde non recipiunt pecuniam propter hoc, quod ea, quæ intelligunt, dicunt, sed quia illa non possunt dicere, nisi laborent: fit autem interdum, vt aliqui aduocati nimis periti paruo cum labore arduas valde causas defendant: alij autem nimis laborantes in paruis, patrocinari sufficienter nequeunt: non tamen isti, qui amplius laborant, debent abundantiorem mercedem recipere, sed illi, qui in maioribus patrocinantur causis, quia quamquam isti, qui imperiti sunt, nunc acrius laborent, illi tamen, qui peritiores sunt ante hoc patrocinium, vt periti efficerentur, durius laborauerint, & quia isti inquirentes viuendi modum voluerunt defendendi causas negocium suscipere, in quo vt periti essent, magnam ætatis partem graui cum labore transigerunt, etiam si cùm defendunt causas, parum, aut nihil laborent, iuste possunt pro patrocinio magnam suscipere mercedem, quia quod nunc laboris non im-

pendunt,

A

pendunt, ante hoc grauius expenderũt. Apparet igitur, quod actus intelligendi & habitus, & generaliter omnia, quæ ad animam pertinent ſecundùm ſe iuſtè vendi non poſſunt, niſi quatenus ad laborem pertinent, & tunc non ipſa, ſed labor venditur.

Ex quo ſequitur, quod ſi ſit aliqua ſcientia, aut intelligere, quæ nullo cum labore addiſcantur, & poſtea ſine labore miniſtrentur, non licet exigi mercedem, nec recipi pro talibus: quod patet, quia pro his, quæ ad intellectum pertinent, ſecundùm ſe merces nulla eſt, ſed pro labore: & tamen hic, tam in adminiſtrando quàm in acquirendo ex hypotheſi labor nullus eſt, ergo nullo modo venalia ſunt. Sic autem eſt in prophetia: nam intellectio prophetica non eſt propter ingenium humanum, aut laborem, ſed ex diuina inſpiratione, ſecunda Petri capitulo ſecundo. in miniſtrando etiam labor nullus eſt, ſcilicet, dicendo Dominus dixit hoc, vel hoc: ergo Propheta nullam mercedem exigere, aut recipere poteſt oblatam: quia tunc nihil eſt ibi, quod venderet, niſi ipſam prophetiam, quæ eſt aliquid intellectuale, & quod amplius eſt, ipſa eſt donum Dei: ſi autem eſſet aliquid pertinens ad intellectum, quòd in acquirendo nullum haberet laborem, in miniſtrando tamen haberet aliquem laborem, vel occupationem, poſſet pro hoc aliqua exigi merces: valde parua tamen, & minor, quàm ab aliis communiter exigebatur: verbi gratia, ſi Deus alicui homini nihil vnquam laboranti infudiſſet ſcientiam ciuilem abundantiſſimè, ita quod ſine aliquo labore ipſe poſſet quaſcunque cauſas agere: iſte in acquirendo nihil laborauit: & tamen ſi poſtea patrocinium exhiberet, poterat aliquid exigere, quia licèt acquirendo iſtam ſcientiam nihil laborauit, tamen agendo cauſas laborat, & implicat ſe negociis pro hoc labore, qui eſt in adminiſtrando ſcientiam iſtam, poterit iſte exigere pecuniam, & quia iſte valde minus laborat quàm alij cauſidici, qui in acquirendo ſcientiam nimis laborauerant, & poſtea in aduocando labore non carent, valde minus exigere debet quam alij: quod ſi in æquali cauſa patrocinij æqualiter exigere vellet, vel quaſi æqualiter, nimis peccaret, quia iam aliquid venderet vltra laborem.

B

Si autem aliquid fit, quod totaliter, tam in acquiſitione, quàm in adminiſtratione laborem nullum habeat, nihil omnino exigi, aut recipi poteſt pro illo: & de hoc veriſſimè intelligitur, quod habetur Matth. c. 10. ſcilicet, Gratis accepiſtis, gratis date, id eſt id quod pure ex gratia ſine aliquo labore veſtro, & merito ſuſcepiſtis, gratis date, ſcilicet, nihil omnino pro illo recipientes. Quòd autem intelligatur de his, apparet ex verbis Chriſti ibidẽ, ſcilicet infirmos curate, mortuos ſuſcitate, leproſos mundate, dæmonia eiicite. In acquirendo autem poteſtatem iſtam Apoſtoli nihil laborauerunt, qua dicitur præallegat. cap. & conuocatis 12. diſcipulis ſuis, dedit illis poteſtatem ſpirituum immundorum, vt eiicerent eos, & curarent omnem languorem, & omnem infirmitatem. In miniſtrando quoque labor nullus erat, quoniam non faciebant aliquas cæremonias, ſed ſolùm loquebantur imperantes infirmitatibus, vt patet Actuum cap. 9. de Petro, qui ad quendam Paraliticum iacentem ab octo annis in grabato ait: Ænea ſanet te Dominus Iesvs Chriſtus, ſurge, & ſterne tibi, & continuo ſurrexit. Etiam quædam mulier mortua eſt Thabita nomine, & Petrus dixit, Thabitha ſurge, & immediatè aperuit oculos. eo. cap. Et non ſolùm loquentibus Apoſtolis fiebant miracula, ſed interdum eis nihil loquentibus, nec facientibus propter eos miracula fiebant, vnde in principio Eccleſiæ primitiuæ cùm beatus Perrus eſſet Ieroſolymis, ponebantur languentes in plateis ſuper lectos, vt tranſeunte Petro vmbra eius obumbraret aliquem eorum, & ſanaretur, & ſic fiebat, vt patet Actuum capitu. quinto. pro his igitur diſcipuli nihil accipere poterant: quia purè ſine labore eorum erant, nec recipere volebant, ſi quis offerret. Et ſic quando Simon magus obtulit pecuniam pro ſimili poteſtate, ait Petrus: Pecunia tua tecum ſit in perditionem: Actuum capit. 8. Diuinatio ergo prophetica, quæ purè ex Dei gratia eſt, & cum nullo labore, vendi non poteſt.

Quomodo intelligitur Gratis accepiſtis, gratis date.

C

Sed adhuc conſiderandum eſt, quod propheta etiam ſi velit, non poteſt vendere prophetiam: nam prophetia, vt declaratum eſt latius Numeri cap. duodecimo, & vigeſimoſecundo. non eſt tãquam habitus ſcientificus, qui poſtquam alicui ineſt, ſemper manet in intellectu eius, & poteſt cùm voluerit operari per illum: ſed eſt quoddam lumen infuſum ad tempus per modum actus raptim tranſeuntis, & cum Propheta habet illud lumen eleuatur ad intelligẽdum aliqua, quæ nullo modo alias intelligere poſſet. Cùm autem tranſierit illud lumen, nihil magis, quàm alij homines Prophetæ intelligunt, ſed ſolum habent, quod recordentur eorum, quæ prius viderunt, vel intellexerunt etiam, ſi tunc non maneat ſpiritus propheticus: alioquin Prophetæ non poſſent denunciare populis, id eſt ſcribere ea, quæ eis reuelata ſunt: non eſt ergo in poteſtate Prophetæ diuinare cùm voluerit, ſicut eſt in poteſtate habentis habitum ſcientificum intelligere per illum, quando voluerit, niſi organa phantaſtica ſint indiſpoſita. Non poterant igitur vendere diuinationem, quia etiam ſi ipſi conuenirent cum aliquo, quòd diuinarent de re quam ille volebat, forte poſtea Deus non declararet eis aliquid eleuando intellectum eorum: & tamen quia Deus multa tolerat per patientiam quandiu hic viuitur, etiam ſciens, quòd aliquis Propheta iniquus vult vendere diuinationem, ipſe ei reuelat aliqua propheticè: ſic patet de Balaã, qui erat iniquus, & tamẽ Deus apparebat ei, & cùm ipſe deſiderauerit in terram Moab ad regem, vt acciperet pecuniam multam pro maledictione Hebræorum, ſicut ipſe pollicitus erat, adhuc in ipſa terra Moab ei Deus apparebat reuelans multa, ſicut apparet Numeri vigeſimoſecundo cap. & vſque ad vigeſimumquintum. & tunc dicendum eſt de his Prophetis, quòd ſi ſunt Prophetæ Dei, ſiue ſint mali, vt Balaam, & colentes idola, ſiue ſint boni, petendo aliquid pro diuinatione, peccant, vel etiamſi nihil petant, ſi tamen ex hac cauſa, tanquam pro mercede aliquid recipiant, peccant: poſſunt tamen Prophetæ recipere aliquid ſponte oblatum ab inquirentibus, dum tamen illi non dent ex hac cauſa, & Prophetæ non recipiant, tanquam in mercedem, ſed aliàs tanquam gratis oblatum, & ad ſuſtentationem ſuam: ſic enim communiter conſueuerant omnes Iſraëlitæ, cùm ibant ad conſulendum Prophetas, deferre aliquid eis tanquam ad honorem, quia ſicut Deus dixerat, non apparebis in conſpectu meo vacuus: Exodi vigeſimotertio, & trigeſimoquarto capitulo. etiam coram Prophetis, qui repræſentabant Deum, nolebant apparere vacui, ſed ferebant aliqua munuſcula, & ſic fecerunt Saul, & puer eius. Poſt tempus quoque iſtorum fiebat ſemper ſimiliter in Iſraël: vnde quando Ieroboam rex Iſraël miſit vxorem ſuam ad Ahiam Silonitem, vt conſuleret pro vita filij ſui Dominum: iuſſit vt portaret ei munus, dicens: Tolle in manu tua decem panes, & cruſtulam, & vas mellis, & vade ad illum: ipſe indicabit tibi quid euenturum ſit huic puero, vt patet infra tertio libro, capitulo decimoquarto: iſta autem munera interdum ſuſcipiebant Prophetæ gratis, & non pro diuinatione. interdum autem ſuſcipere nolebant: ſicut patet de Eliſeo, à quo cùm ſanatus fuiſſet Naaman Syrus à lepra, obtulit munera magna, dicens: obſecro itaque, vt accipias benedictionem à ſeruo tuo; at ille reſpondit: viuit Dominus, ante quem ſto, quia non accipiam. Cumque vim faceret, non acquieuit penitus, vt patet infra quarto libro, capite 5.

Prophetæ etiã ſi velint, non poteſt

D

videre prophetiam.

E

F

Nunc autem per hoc patet ſolutio ad rationes in contrarium.

Ad primam cùm dicebatur, quòd ſicut cauſidicus poteſt vendere iuſtum patrocinium, ita Propheta poteſt vẽdere diuinationem, cùm vtrobique ſit actus intellectus.

Ad primam rationem de cauſidico.

Reſpondendum eſt, quod non eſt ſimile, quoniam cauſidici, quando vendunt iuſtum patrocinium, non vendunt ſcientiam, ſed laborem: Prophetæ autem nihil laborant, tam in acquirendo ſcientiam, quam in miniſtrando eam: ideo ſi aliquid ſuſcipiant pro diuinatione, peccant. Cauſidici autem in vtroque laborant, ſcilicet, in acquirendo, & in miniſtrando eam, ideo licet illis exigere, & non Prophetis.

Ad ſecnndam rationem, cùm dicebatur de magiſtris, quod licebat illis exigere pecuniam pro ſcientia: eodem modo reſpondendum eſt, quod ipſi non exigunt pecuniam pro ſcientia, quæ in diſcipulos transfunditur, ſed pro labore, qui ab ipſis in docendo aſſumitur. Et cùm confirmatur, quòd illi, qui promittunt aliquid docere, & docent, iuſtè pecuniam recipiunt, qui autem promittunt, & docere

A nequeunt iunt ſophiſtæ, & vituperantur: ita ergo ſi Propheta pro his, quæ recipit, vera annunciet non peccabit recipiendo pecuniam: ſecus autem ſi non poſſet.

Dicendum, quod non eſt ſimile, quia illi magiſtri, qui promittunt aliqua docere, & docent, recipiunt pecuniam iuſte non tamen pro ſcientia, ſed pro labore: illi autem, qui ſophiſtæ ſunt recipiunt iniuſte pecuniam, non quidem tanquam ſcientiam vendere non poſſint, ſed quia non laborant iuxta ea, quæ dixerunt, vel quia labor eorum inutilis eſt, cum nihil ſciant. Prophetæ autem ſi reciperent pecuniam nihil vendere poterant, niſi donum Dei, quia ibi labor nullus eſt, & hoc eſt illicitum, ergo non poſſunt quicquam ſuſcipere.

Ad tertiam rationem, cum dicitur, quod Samuel erat vir bonus, & tamen ſuſcipiebat aliquid pro diuinatione, ergo licitum erat.

Dicendum, quod nihil recipiebat, & quando arguitur, quod ſi nihil acciperet, iſti nihil obtuliſſent, poteſt reſponderi dupliciter: vno modo, quod Saul, & puer ſuus faciebāt hoc ex errore arbitrantes, quod Samuel ſuſciperet aliquid in mercedem, nec eſt mirabile, quod iſti ſic opinarentur, quia erant viri ſimplices, & nunquam venerant ad Prophetam.

Alio modo reſponderi poteſt, quod iſti ſciebant prophetam nihil recipere in mercedem diuinationis, nec ferebant iſtud tanquam mercedem, ſed vt aliquod munus gratum ei propter honorem, vt ſic honeſte apparerent coram eo. & iſta reſponſio eſt decentior: ſic enim faciebant alii Iſraelitæ cum veniebant ad prophetas conſulendos, vt patet de vxore regis Iſrael infra 3. lib. c. 14. Prima tamen reſponſio magis coaptatur literæ, quia dicitur hic: Ecce inuenta eſt in manu mea quarta pars ſtateris argenti demus homini Dei, vt indicet nobis viam noſtram. Sed quomodocunque dicatur nihil refert.

Olim in Iſrael ſic loquebatur vnuſquiſq; vadens conſulere dominum. Hic interponitur aliquid ad declarationem iſtorum, & non ſunt iſta verba pueri Saulis, ſed ſunt ipſius ſcriptoris ad declarandum ea, quæ habentur hic: nam dicitur infra, ℘ quæſiuerunt iſti, vbi eſt videns, cum deberent dicere, vbi eſt prophetа, & vt detur ratio huius dicti dicitur, quod ille, qui modo vocatur propheta olim vocabatur videns, & omnes euntes ad conſulendum prophetas dicebantur ire ad videntes.

Quis appoſuit iſtam clauſulam.

QVÆST. IX.

SED ſtat dubium de appoſitione huius literæ, quis eam poſuerit.

Dicunt autem quidam, quod iſtud fuit additum ab Eſdra ſcriptore legis, quando reſtaurauit legem combuſtam à Chaldæis, & hoc tenuit Beda. Hebræi autem dicunt, quod iſtud fuit poſitum à Samuele ſcriptore libri huius, & hoc verum eſt: nihil enim Eſdras, vel aliquis alius auſus fuiſſet apponere libris legis Dei: poſuit autem hoc Samuel quia ante tempora ſua vocabantur in Iſrael prophetæ videntes, etiam dum ipſe viueret, manſit magno tempore iſtud vocabulū, & manebat tempore, quo Saul iuit ad eum: vnde dixit: Num eſt hic videns? Tamen iſtud vocabulum abolitum eſt, & incœperunt viri Dei vocari prophetæ, & quia Samuel ſcripſit hoc circa finem vitæ ſuæ, iam erat abolitum vocabulum videntis, ideo dixit, quod olim in Iſrael prophetæ vocabantur vidētes quaſi iam iſtud abolitum eſſet.

C

Venite & eamus ad videntem. Scilicet illi, qui ibant ad conſulendum dominum dicebant eamus ad videntem: non eſt autem intelligendum, quod quandocunque Iſraelitæ irent ad conſulendum dominum, dicerent eamus ad videntem, ſed quandocunque irent ad conſulendum illum per prophetas.

Deus multipliciter reſpondebat Iſraelitis per prophetas.

Pro quo ſciendum, quod aliquando Deus reſpondebat Iſraelitis per inquiſitionem prophetarum non facta aliqua alia cæremonia, & iſti vocabantur videntes.

Aliter autem reſpondebat Deus per ſacerdotem magnū, ſcilicet in rationali, & Ephod: nam iſtæ erant veſtes ſacræ, & intra rationale erat poſita doctrina, & veritas in laminis aureis, quibus cum indueretur ſacerdos conſulebat dominum, de quibus vellet, & ille reſpondebat. Sic patet tēpore Dauid: nam Abiathar ſacerdos conſuluit bis Deum pro Dauid applicito Ephod, & accepit reſponſum, vt patet infra 23. & 30. c. ſic etiam patet de Ioſue, nam cum ipſe factus eſt princeps Iſrael, & non liceret ei ingredi in ſancta Sanctorum ad conſulendum dominum, ſicut licuerat Moyſi, qui fuerat princeps ante eum in principatu populi, dedit ei ſummum ſacerdotem, vt patet Num. c. 27. ſcilicet pro hoc ſiquid agendum erit Eleazar ſacerdos conſulet dominum: iſti tamen non vocabantur videntes, quia Deus nō reuelabat eis propter ſeipſos, ſed quia erant ſacerdotes, & induti veſtibus illis, per quas Deus promiſerat ſe reuelaturum veritatem cum ipſe diceret, ℘ in rationali ſummi ſacerdotis erat iudicium filiorum Iſrael: Exo. 28. ca. Prophetæ ergo ſoli vocabant videntes. Et quia Iſraelitæ raro inquirebant aliquid per ſummos ſacerdotes, ſed per prophetas, dī quod quando ibant ad conſulendum dominum, dicebant vadamus ad videntem quaſi ſemper irent ad Prophetas.

D

Qui enim propheta dicitur hodie vocabatur olim videns. Scilicet Iſraelitæ ibant ad conſulendum dominum per prophetas, & quia prophetæ tunc vocabantur videntes dicebant eamus ad videntem: iſtud autem nomen ex maiori parte abolitum erat, ideo dicitur, quod ille, qui hodie vocatur propheta olim vocabatur videns. Iuſte autem iſtud nomē prophetis conueniebat, quoniam ipſi erant videntes, id eſt, videbant ea, quæ alii non videbant, ſcilicet, quod Deus reuelabatur eis, & nō aliis: ſic ait Hieronymus in Epiſtola ad Paulinum. capit. 5. ſcilicet: Vnde & prophetæ appellabantur videntes, quia videbant eum, quem cæteri non videbant.

Propheta iuſte vocabātur videntes.

B

Et dixit Saul ad puerum ſuum. Scilicet poſtquam ille inuenit quartam partem ſtateris, quam poterant dare viro Dei approbauit rationem illius.

E

Optimus ſermo tuus, veni & eamus. Ante hoc non conſentiebat Saul puero ſuo, eo quod non habebant quid darent viro Dei, nunc autem inuento, quod haberent dixit optimus eſt ſermo tuus, ſcilicet, quod eamus ad virum Dei, & dicamus viam noſtram, atque offeramus quartam partem ſtateris.

Et ierunt in ciuitatem, in qua erat vir Dei. Scilicet erant apud ciuitatem Saul, & puer eius, & hoc deliberato introierunt in eam, erat autem iſta ciuitas Ramatha, quia in ea manebat Samuel, vt dictum eſt.

Qui cum aſcenderent cliuum ciuitatis. Cliuum vocatur collis, vel mons: erat enim ciuitas illa in excelſo cōſtituta: vnde erat eis aſcenſus ad introeundum in ciuitatem. non erant autem iſti in ciuitate quamquam dicatur, quod aſcendebant per cliuum ciuitatis, ſed intelligitur, ℘ aſcendebant per cliuum, ℘ erat ante introitum ciuitatis, ſuper quo erat ciuitas poſita, ℘ patet infra, ſcilicet ingrediētes vrbem, ſtatim inuenietis eum: ergo nondum ingreſſi fuerant.

Inuenerunt puellas ingredientes ad hauriendam aquam. Scilicet, quando Saul, & puer eius aſcendebant per cliuum ciuitatis inuenerunt puellas: nam puellæ deſcendebant de vrbe, quia vrbs erat ſuper montem, & fluuius ad quem puellæ ibant ad hauriendam aquam ad pedem cliui per prata labebatur.

Et dixerunt eis, num hic eſt videns. Id eſt, nunquid in iſta vrbe eſt propheta Samuel: quamquam enim in vrbe illa moraret, tamen dubitabant, an ibi tunc eſſet, propter hoc autē fuerunt interpoſita illa verba, quæ ſupra habentur de videnti, quia iſti dixerunt hic: num hic eſt videns. Et ne aliquis putaret, ℘ pro alio, quam pro propheta inquirebant, dictum eſt, quod prophetæ vocabantur olim videntes.

F

Quæ reſpondentes dixerunt illis hic eſt. Gratæ enim iſtæ puellæ reſpondebant Sauli, quod patet ex verbis ipſarum, nam ad plura reſpondebant, quam inquiſiuerat Saul.

Dicit autem Rab. Salom. quod iſtæ puellæ multiplicabant verba coram Saule, vt eum morari facerent, & ſic faciarentur pulchritudine illius, delectabant enim nimis videndo eum: erat enim pulcher corpore, & ſtatura procerus, quoniam excedebat ab humero ſurſum omnes Iſraelitas, vt patet ſupra in litera, & ſeq. cap. erat autem delectatio magna puellis videre talem iuuenem, quoniam ſic fruebantur pulchritudine illius: ſic dicitur de duobus ſenibus, qui condemnauerunt Suſannam: Dan. 13. ſ. Porro Suſanna erat delicata nimis, & pulchra facie, at iniqui illi iuſſerant, vt diſcooperiretur: erat enim cooperta, vt vel ſic faciarentur decore eius.

Ecce ante vos eſt, feſtinate nunc. Hortabantur puellæ, vt feſtinaret Saul cum puero ſuo, quoniam Samuel erat in principio vrbis, & aſcenſurus erat in excelſum, ſi aūt feſtinarent poſſent

A eum inuenire priusquam ascenderet, & sic factum est, vt patet infra. dixerunt autem ante vos est, id est, non multum distat à vobis, scilicet, quia isti erant prope ciuitatẽ, & Samuel ascensurus erat de aliquo habitaculo, ꝙ erat apud portam vrbis.

Hodie enim venit in ciuitatem. Id est, venit, vt colloqueretur cum illis, qui erant in ciuitate, & faceret sacrificium cum eis: ex hoc autem aliqui putant, ꝙ ista non esset ciuitas Ramatha, in qua morabatur Samuel, quia dicitur, quod hodie venit in vrbem, sed non sequitur ex hoc, quia poterat esse, ꝙ per aliquot dies stetisset extra vrbem, & tunc venisset, quod autem ista esset Ramatha, apparet quia in illa erat mansio Samuelis, vt patet supra cap. 7. puer autem Saulis dixit: Est in hac vrbe vir Dei nobilis &c. si tamen non esset ista ciuitas Ramatha, nesciret puer Saulis, an ibi esset, quia in nulla alia ciuitate consueuerat morari, nisi in illa, quamquam aliquando transiret per alias discurrendo: nec tamen potest intelligi, ꝙ puer Saulis diceret, est vir Dei in hac ciuitate, id est, nunc ibi est, sed dixit est, id est, consueuit manere, vel habitare, nam si dixisset est, id est, nunc actualiter est, nõ quæsiuisset Saul, & puer eius, an Samuel esset in vrbe dicentes: Num hic est videns? & tamen quæsiuerunt: ergo intelligitur, quod ibi solebat commorari, & sic intelligetur de vrbe Ramatha, quia in illa morabatur, vt patet supra cap. 7.

Quia sacrificium est hodie populi in excelso. Id est, propter hoc venit ad vrbem, quia populus facturus erat sacrificium magnum, & non poterant sine ipso comedere partes hostiarum. B Et dicitur sacrificium populi, quia multi offerebant animalia, quæ illa die immolabantur. Dicitur autem in excelso, id est, in parte celsiori illius ciuitatis: ibi enim constitutum erat altare.

Fecerat autem istud altare Samuel: nam dicitur de eo supra capit. 7. quod ædificauit altare in Ramatha, vbi erat domus sua, & ei namque licebat hoc facere, & nulli alii Israelitarum, quia ipse erat propheta domini.

Licitũ erat tpe Samuelis ædificari vbicunq; Dicunt autem Hebræi, & Nicolaus, quod hoc tempore licebat altaria ædificari vbicunque, & offerri victimas, scilicet, postquam arca capta est à Philisthinis toto illo tempore, quo mansit vsque ad ædificationem templi Salomonis. Postquam autem templum constructum est, & dum manebat in Silo, non licebat alicui offerre extra Sanctuarium, sed istud non est verum: non est enim conueniens motiuum eorum, sed quia dicitur, quod in hac ciuitate erat altare, & tamen hic non erat Sanctuarium, nam Samuel illud construxit. Etiam si non esset ibi Sanctuarium, sicut Elias construxit altare in monte Carmelo tempore, quo manebat templum Salomonis, vt patet infra 3. lib. capit. 18. si autem alia altaria essent in terra Israel tunc constructa, præterquam in vrbe ista illicitum erat: non est tamen mirandum, quin essent plura alia: sic enim tempore omnium regum Iuda quamquam aliqui eorum boni essent, sacrificabat populus in montibus, ibi enim erant altaria constituta, & reges non auferebant ea, erat taman valde laudabile illa auferre, sic patet infra tertio libro, capit. decimoquinto. cum de rege Asa dicitur, quod fuit valde bonus, & exclusit idola de terra: tamen postea dicitur: Excelsa autem non abstulit, id est, non destruxit altaria, quæ erant in montibus, quasi dicat, quod propter hoc nondum accesserat ad totalem perfectionem. De rege autem Ezechia magnæ laudes pronuntur, quia destruxit altaria, quæ erant in montibus, vt patet infra quarto libro, capitulo decimooctauo, scilicet. Ipse dissipauit excelsa, & contriuit statuas, & succidit lucos. Siquidem vsque ad illud tempus filii Israel adolebant ei incensum, ergo illo tempore peccatum erat inter Israelitas immolare in excelsis, & tamen erant ibi altaria. Ita igitur tempore Samuelis non est admirandum, quod essent aliqua altaria per vrbes: tamen æqualiter erat illicitum, sicut quando erat arca in Silo, & tamen posita fuit in templo Salomonis: nam si Israelitæ non habuissent aliquem locum, in quo offerrent sacrificia tempore, quo erat arca separata à Sanctuario, satis erat verisimile, quod liceret eis in multis locis habere altaria, ne totaliter cessarent à sacrificiis: tamen tempore, quod fuit inter eductionem de Silo, & positionem in templo Salomonis, habebant Israelitæ locum immolandi, sicut habuerant, quando erat arca in Silo, eo quod habebant Sanctuarium in vrbe Nobe infra vigesimo primo capitul. ergo nihil magis tunc erat licitum fieri altaria per diuersas vrbes, quam postquam constructum est templum Salomonis: sed postea erat illicitum, vt probatum est, ergo etiam in tempore Samuelis, sed in hac vrbe, in qua nunc erat Samuel, non erat illicitum, eo quod ipse construxerat ibi altare. De isto sacrificio populi dicunt aliqui, quod non erat sacrificium, in quo fuisset facta aliqua immolatio animalium Deo, sed solum fuit quoddam prandium solenne, in quo fuerunt multi inuitati, & occisa sunt animalia multa, & hoc quia expectabatur aduentus Saulis, sicut infra patet, & istud potest habere verisimilitudinem, quoniam aliquando victimæ vocantur ipsa conuiuia, vt patet Gen. 43. cap. scilicet. Introduc viros domum, & occide victimas, & instrue conuiuium, quoniam mecum commesuri sunt meridie.

Alii autem dicunt, quod non solum erat conuiuium populi, sed etiam fuerunt multa animalia immolata in sacrificium Dei, sed erat ista oblatio de hostiis pacificis, de quibus maior pars cedebat offerentibus, scilicet omnes carnes ipsarum hostiarum præter pectusculum, & armum dextrum, vt colligitur Leuitici capit. tertio, & septimo. & istud est verius, scilicet, quod esset sacrificium domini, & non solum esset conuiuium. De carnibus tamen, quæ manebant pro offerentibus fieret conuiuium, & poterant multi inuitari, non solum ipsi qui offerebant, sed etiam quicunque alii, dum tamẽ essent mundi, quibus liceret esus rerum sacrarum, quod patet Deut. cap. duodecimo, & decimosexto. vbi Deus iubet, quod Israelitæ in magnis festiuitatibus, cum offerrent sacrificia pacifica, vocarent ad comedendum secum de sacrificiis illis Leuitas, & pauperes, & aduenas pupillos, & viduas, & filios suos, seruos, & ancillas. ergo sicut omnes isti comedebant de sacrificiis, cum tamen nihil obtulissent, ita poterant comedere omnes alii, quos scriptura non repellit propter immunditiam.

Excelsum quod appellabatur. Dicitur autem, quod erat istud sacrificium in excelso, id est, in parte altiori ciuitatis, quod patet quia cum introierunt Saul, & puer eius in vrbem, inuenerunt Samuelem ex aduerso, qui iam festinabat ascendere in excelsum ciuitatis.

Hebræi autem dicunt, quod hic intelligitur, quod sacrificiũ erat populi in altari, eo ꝙ ponitur hic nomen conueniens altari & celsitudini: sed melius est, quod accipiatur pro excelso, quam pro altari. Quod patet, quia manifestum erat, quod sacrificium in altari fieri debebat, ideo non fecisset scriptura istam additionem, tam inutilem, s. quod sacrificium fiebat in altari, si autem accipiatur pro excelso est conueniens determinatio, quia dubium erat, in qua parte vrbis fieret sacrificiũ, & dictum est, ꝙ fiebat in excelso. Item patet, quia dicitur immediate, ingredientes vrbem inuenietis eum anteq̃ ascendat excelsum ad vescendum: sed manifestum est, ꝙ ipse non ascẽdebat ad altare ad vescendum, quia nullus in altari sumebat cibum, ergo accipitur pro celsitudine vrbis.

Ingredientes vrbem statim inuenietis eum. Istud dicebant puellæ ex opinione: sciebant enim, quod esset ascensurus ad comedendum cum populo in excelsum, & nondum ascenderat, iamq̃ prandii hora aduenerat, ideo rationabiliter loquebantur, scilicet quod Samuel immediate ascenderet, & Saul, & puer eius inuenirent eum antequam ascenderet, & sic factum est, vt patet infra.

Antequam ascendat excelsum ad vescendum. Scilicet in excelso factum est sacrificium, & ibi manducaturus est populus de sanctificatis, ideo Samuel ascendit illuc cum eis.

Neque enim comesturus est populus, donec ille veniat. Scilicet totus populus obseruabat eum, quia erat vir propheta, & honorabilissimus in toto populo, & nullus ausus fuisset comedere ante quam ille venisset, & benediceret hostiæ. Aliquis autem putabit ex hoc, quod Samuel tunc nouiter veniebat ad vrbem, & populus fecerat sacrificium magnum: non erat tamen comesturus quousque veniret Samuel, nam sciebant eum venturum, ideo præstolabantur ad prandium: sed dicendum est, quod nõ, sed ipse Samuel steterat ad sacrificium, & ipse principaliter fecerat illud, completo tamen eo antequam esset hora prandii descendit Samuel ad partem inferiorem vrbis, & postea facta hora prandii regressurus erat in excelsum ad comedendum cum inuitatis, apparet hoc quia infra dixit Samuel ad cocum da partem, quã dedi tibi, & præcepi, vt reponeres apud te, & dixit Samuel ad Saulem: Ecce ꝙ

remansit

emanat pone apud te, quia de industria seruatum est tibi, ergo Samuel fuerat in vrbe antequam fierent sacrificia illa, cum ipse fecerit reseruari à principio partes quasdam apud eum. Item Samuel inuitauerat omnes istos populares ad conuiuium de carnibus huius sacrificii: ergo nō veniebat ipse nunc nouiter ad vrbem: patet hoc, quia dicitur infra, de industria seruatum est tibi, quando vocaui populum, scilicet vocaui inuitatos ad prandium, ergo ipse fuerat tibi, & fecit omnia hæc.

Quia ipse benedicet hostiæ. Id est, propheta veniens ad conuiuium benedicet: erat autem inter Iudæos ritus benedicendi ante cibos, potissime quando sumebant cibos de rebus sanctificatis: sic enim erat hic: nam partes hostiæ pacificæ populus comesturus erat, & hoc litera dicit, scilicet ipse benedicet hostiæ, id est, partibus, quæ cesserunt populo de hostia pacifica, quas nunc comesturus est. *Et deinceps comedent.* Quasi dicat, non comedent antequam veniat propheta ad benedicendum, sed postquam benedixerit, comedent. Non est autem intelligendum, quod in Israel nullus sedebat ad prandium antequam veniret propheta ad benedicendum: quoniam non erat in quolibet loco Israel propheta qui benedicere posset. Etiam de locis illis, in quibus Prophetæ essent non est verum, quod Israelitæ non sederent ad prandium antequam propheta benediceret. Nam in vrbe ista Ramatha plures alii prandebant quam illi, qui inuitati erant cum Samuele: quoniam isti erant solum triginta viri, vt patet infra. Samuel tamen solum venit ad benedicendum hostias in domo illa, in qua erant inuitati. Hoc ergo non obseruabatur inter Israelitas, scilicet, quod non comederent vsquequo Propheta benediceret: hoc tamen factum est, & puellæ denunciauerunt, quod fiebat propter duo.

Primo, quia hic populus comesturus erat de partibus sacrificiorum. In sacrificiis autem debent obseruari plures cæremoniæ laudis diuinę, quam [illegible] istos cibos, hic autē comedebant Israelitæ de sacrificiis, quia dicitur, ipse benedicet hostiæ: [illegible] non erant comesturi quousque veniret propheta, qui erat in eadem vrbe, & benediceret.

Alia ratio, & potissima erat, quia Samuel inuitauerat istos viros, qui comesturi erant in excelso: nullo modo ergo ipsi sederent ad prandium ante Samuelis aduentum: hoc enim erat contra bonos mores, ideo populus, scilicet, omnes illi inuitati expectaturi erāt in excelso quousq; ipse veniret. Quod autem omnes illi inuitati fuissent à Samuele, apparet quia dicitur hic ipse benedicet hostiæ, & deinceps comedent qui vocati sunt, & sic innuitur, quod nulli comesturi erant, nisi vocati, sed vocati sunt inuitati, ergo omnes inuitati fuerant à Samuele, quoniam nullus alius erat, qui inuitasset eos.

Item patet hoc, quia nullus est, qui iubeat de cibis sic, vel sic disponi apud ministros, nisi dominus ciborum, s. Faciens conuiuium. Et tamen infra dicitur, quod dixit Samuel coco, da partem, quam dedi tibi, & præcepi, vt reponeres seorsum apud te. Ipse ergo erat qui fecerat istud conuiuium, quoniam antequam coquerentur cibi, ipse de eis disposuerat, & postquam cocti sunt, ministrabat cui volebat.

Item patet, quod ipse inuitauerit omnes istos comedentes, quia dicitur: ex industria reseruatum est tibi, quando vocauit populū: ergo ipse Samuel vocauerat, id est, inuitauerat. Item cum Saul venit ad conuiuium dicitur, quod Samuel dedit ei, & puero suo locum in capite eorum, qui vocati fuerant si tamen fuisset Samuel inuitatus, & non inuitans, etiam si fuisset vir valde honorabilis, non determinasset ipse de locis, quia istud pertinet ad dominum conuiuii, sed ipse disposuit hic de locis dās Sauli, & puero suo locum priorem: ergo ipse est, qui inuitauerat cæteros. *Nunc ergo conscendite.* Scilicet per cliuum ciuitatis, quia antequam venirent ad ciuitatem, erat cliuum, & per illud ascendebant, in quo puellas inuenerant euntes ad hauriendum aquam, necdum tamen conscenderant ciuitatem. *Quia hodie reperietis eum.* Id est, non poteritis declinare, quin reperiatis eum hodie. In Hebræo dicitur. *Sicut hodie reperietis eum.* Et idem signat quamquam in modo loquendi Hebraico interdum addantur aliqua, quæ non pertinent ad significationem, & interdum multa decurtantur: quodlibet enim idioma suas habet passiones, sicut apparet in nostro vulgari Hispanico, quamquam illi qui lepide, & perpolite loqui volunt quæque superflua abiiciunt: Hebræi tamen dicunt, quod est sensus, sicut hodie reperietis eum, id est, sicut est verum, quod est ista dies hodierna, ita est verum, quod inuenietis eum.

Et ascenderant in ciuitatem. Scilicet, quia nondum erant in ea, sed in cliuo eius, in quo inuenerant puellas.

Cumq; illi ambularent in medio vrbis. Id est, intra vrbem: non enim accipitur hic medium per æquidistantiam, vel quasi, sed per interpositionem, scilicet, quod omne illud, quod est inter terminos, dicatur esse in medio, siue æquidistet, siue non: & sic est modus loquendi in scriptura, quia dicit aliquid esse in medio populi, vel in medio terræ, quando est intra populum, vel intra terram: & est sensus, quod iam Saul, & puer eius ambulabant in vrbe, & immediate Samuel apparuit eis.

Apparuit illis Samuel egrediens obuiam illis. Id est, cum ipsi ambulauissent aliquantulum de vrbe, viderunt Samuelem egredientem obuiam eis, qui ibat in locum inuitatorum. Potest autem hoc intelligi dupliciter.

Vno modo, quod egrediebatur obuiam illis, scilicet, quia Samuel spiritu prophetico cognouerat tempus aduentus eorum, & exiuit obuiam eis, huic consonat litera sequens, scilicet dominus autem reuelauerat auriculam Samuelis ante vnam diem, quā veniret Saul dicens: hac ipsa hora, quæ nunc est, cras mittam ad te virum &c. videns igitur Samuel horam iam esse sciens promissa Dei esse vera, exiuit obuiam venienti certissime credens, quod veniret, & hoc videtur dicere Iosephus 6. Antiquitatum. s. porro Samuel in domo sedens tempus, quod ei promissum fuerat expectabat, quo adimplero descendens ibat ad mensas. Cap. 4.

Aliter potest intelligi, quod Samuel egressus est obuiam Sauli, & puero suo, non quidem sciens, quod ipsi tunc venirent, nec egrediens ad recipiendum eos, quamquam sciret, quod eadem die venturi essent, cum Deus hoc prædixisset. Et iste est verior sensus, quod patet, quia dicitur hic egrediens obuiam illis, vt ascenderet in excelsum, quasi dicat, quamquam iuerit obuiam eis, non ibat ad recipiendum eos, sed vt ascenderet in excelsum ad conuiuium, accidit autem quod inuenisset illos. Item patet, quod non egrederetur obuiam eis tanquam sciens eos venire, quia dicitur infra, quia cum aspexisset Samuel Saulem, dominus ait ei: ecce vir quem prædixeram tibi, ipse dominabitur populo meo, si tamen nunc Samuel fuisset egressus, sciens quod veniebat Saul, non oportebat, quod Deus iterum appareret ei ad denunciandū, quis esset Saul, & tamen apparuit: ergo videtur, quod non egrediebatur Samuel ad recipiendum Saul.

Vt ascenderet in excelsum. Scilicet, volebat Samuel ascendere in excelsum vbi erat locus prandii, quia iam tempus prandendi aduenerat, & populus expectabat eum.

Dominus autem reuelauerat auriculam Samuelis. Hic consequēter ostenditur quomodo Samuel cognouit Saul per diuinam reuelationem non solum quantum ad personam, sed etiam quantum ad dignitatem, scilicet, quia Deus dixit, quod ille futurus esset rex, & quia die hac vēturus erat Saul ad Samuelem, ne Samuel incautus esset nihil de hoc suspicans, dominus apparuit ei per vnam diem antequam veniret Saul: dicitur autem hic quod dominus reuelauerat auriculam Samuelis, id est, discooperuerat, vel aperuerat. Est autem reuelare aurem alicuius, quando quis loquitur alteri quicquam ad aurem, & ita factum est de Samuele, quia dominus apparuit ei, & reuelauit aduentum Saulis. Similis modus est in aliis locis: sic patet infra ca. 20. Cum dixit Ionathas ad Dauid: Si autē perseuerauerit patris mei malitia aduersum te, reuelabo aurem tuam, id est, annunciabo tibi.

Ante vnam diem quam veniret Saul. Id est, per vnam diem ante. Hic debet computari dies à momento in momētum, quia dicitur immediate hac ipsa hora, quæ nunc est, cras mittam ad te virum. fecit autem hoc Deus per vnam diem ante, licet postea in aduentu Saulis iterum hoc reuelaturus esset, vt patet infra, ne esset incautus, & posset parare ea, quæ pertinebāt ad honorabilem receptionem Saulis: dicebat enim, vt cum immediate in regem assumendus esset honoraretur nūc cum recipiebatur: vnde ob hoc dicitur, quod fecit Samuel istud conuiuium magnum, scilicet, vt susciperet honorabiliter venientem Saulem, & poneret in capite inuitatorum, sic vult Iosephus sexto Antiquitatū. dicens: multos enim cum ea die pascere dicebant, & cum his, qui vocati fuerant cum primum

inter Iudæos erat ritus benedicē di ante cibos.

Quare non cōedebat inuitati à Samuele donec benedi ceret.

A discumbere: Samuel autem propterea multos tunc ad conuiuium vocauerat: nam dum præcedenti die deprecaretur dominum, vt ei prædiceret quem constitueret regem: indicauerat ea hora altera die missurum se aliquem iuuenem de tribu Beniamin &c. *Dicens hac ipsa, quæ nunc est hora transmittam ad te virum de terra Beniamin.* Poterat enim per hoc cognoscere certissime Samuel, quando venturus esset Saul, cum determinatio horæ ei prænunciata fuisset: sic enim aliquando fuit prænunciatio in scriptura, vt apparet Genes. 18. cap. cum prædixit Angelus Abrahæ, quod habiturus esset filiũ, dicens: Reuertens veniam ad te tempore isto, vita comite, & habebit Sara vxor tua filium. Et iterum ibidem iuxta condictum reuertar ad te hoc eodem tempore vita comite, & habebit filium Sara.

De terra Beniamin. Significauit hic Deus Samueli stirpem regis futuri, & hoc ad distinctam cognitionem eius, qui venturus erat cras, nam poterat esse, quod eodem tempore, quo Deus prædixit etiam aliquis alius veniret ad Samuelẽ, & tunc nesciret Samuel, quem eorum assumpturus esset in regem: declarata autem stirpe hoc manifestius erat.

Et vnges eum ducem super populum meum Israel. Fuit enim bis vnctus Saul, scilicet primo in occulto à Samuele, de quo sequenti cap. & quia de hac vnctione nondum constabat alicui, nec quis de populo viderat eam, iterum vnctus est in regem de quo infra 10. cap. in fine. Quamquam ibi solum agitur mentio de institutione, de vnctione autem non: sed credendum est, quod vnctus fuerit cum apud Israelitas nullus constitueretur in regem sine vnctione. Iterum autem renouatum est regnum in Galgala. infra 11. cap. sed an ibi fuerit facta vnctio, non apparet.

B

An fuerit necessarium Samuelem vngere Saulem manifeste, cum ab eo fuerit vnctus occulte.

QVÆST. X.

QVÆRET aliquis, an cum fuerit vnctus in regem Saul à Samuele in abscondito, necesse erat, vt vngeretur iterum in manifesto coram toto populo, & si non esset necessarium, an esset honestum, vel saltem non esset inhonestum vngi.

Respondendum est, quod vnctio in regibus fiebat in Israel de oleo Sacro, quo vngebantur pontifices, in pontificibus autem postquam esset expleta consecratio eorum, nunquam iterum vngebantur, potissime si ista vnctio esset, sicut collatio ordinis, quia ordo, qui semel confertur indelebilis est, ideo qualitercunque mutetur persona ad maiorem, vel minorem statum, nunquam iteratur ordo, si igitur vnctio regum fuisset sicut ordo, vel sacramentum quodcunque imprimens characterem, nunquam potuisset iterari, vnde cum semel Samuel vnxisset Saulem in regem, dato quod nullus de populo vidisset eum vngi non iteraretur vnctio etiam si non constaret postea populo factam fuisse vnctionem: constat tamen, quod vnctio regalis non imprimebat characterem, ideo erat iterabilis, nam Dauid ter vnctus est in regem. Primo à Samuele in occulto in domo patris sui, infra 16. ca. Secundo à tota tribu Iuda, vt esset rex super illam in Hebron. infra 2. lib. cap. 2. Tertio à toto Israel, vt regnaret super omnes tribus, infra 2. lib. capit. 5. Patet igitur, quod non fuisset inconueniens aliquod contra substantiam vnctionis, quod vngeretur pluries Saul.

C

Nunc autem manet dubium, an fuisset necessarium, quod vngeretur pluries. Et respondetur, quod non, quia vnctio fiebat ad tribuendum ius regni: est enim vnctio in regem, sicut institutio in regem, vel in Episcopum, & sicut per institutionem confertur canonice titulus instituto, ita per vnctionem conferebatur inter Iudæos ius regni. Saul tamen fuerat iam semel vnctus in regem, & per hoc acceperat titulum regni, ideo non oportebat, quod iterum vngeretur, potissimum cum vnctio prima fuisset facta per Prophetam iussu Dei, nec poterat esse aliqua magis canonica institutio, ideo conferebat solidum titulum regni, nec erat necesse vlterius vngi, poterat tamen postea fieri vnctio ad solennitatem, scilicet, vt totus populus videret vngi super se regem, cum ante non vidisset, tunc autẽ manet dubium, scilicet, quod quam-

D

quam non esset contra conditionem vnctionis, quod sæpe fieret, an repugnaret aliquid aliud in Saule, propter quod bis vngeretur. Ad hoc respondebitur, quod non, quia sicut Dauid vnicus rex erat, & tamen ter vnctus est, ita potuit Saul ter, vel pluries vngi.

Aliquis dicet, quod non stat, quia cum vnctio sit, sicut institutio, & institutio confert titulum, & respectu eiusdem tituli nunquam sunt multæ institutiones, cum titulus conferat dominium, & quod meum est ex vna causa ex altera causa meum effici non potest, nisi desierit esse meum, ergo respectu eiusdem regni vnica erat vnctio, quia ad vnicum regnum vnicus titulus est. In Dauid autem fuit secus, quoniam ipse institutus est in duobus regnis. Primoe nim in regno Iuda, & tunc vnxit eum tribus Iuda super Hebron, postea autem vnctus est in regem super totum Israel: eod. lib. c. 5. Et quia erant duo regna, erant duo tituli, ad duos autem titulos sunt duæ institutiones, sicut siquis transeat de vno Episcopatu ad alterum fit duplex institutio, quoniam ibi sunt duo tituli, ad vnum tamen Episcopatum vnica institutio est, nisi forte prima non fuerit efficax: Dauid autem quia ad duo regna assumptus est, debebat bis vngi, Saul vero in vnico regno institutus est, ergo non debuit pluries vngi.

Sed dicendum est, quod hoc non stat, quia in Dauid aliqua vnctio facta est, quæ non conferebat titulum, quia ipse fuit rex super duo regna, & tamen fuit ter vnctus, ergo aliqua istarum vnctionum nihil contulit ad titulum, sed ad solennitatem.

Aliquis forte dicet, quod fuerunt factæ tres vnctiones, quia vna earum non fuit efficax, sicut si aliquis instituatur in Episcopum, vel canonicum, & ex parte personæ institutæ valet institutio, eo quod idonea est ad hoc, quod instituatur, tamen ex parte modi instituendi non tenet, quia erratum est in forma, vel omissa est aliqua cæremonia iuris, fiet alia institutio, quia prima non potuit conferre titulum, sic forte dicetur, quod aliqua de vnctionibus Dauid non fuit efficax, ideo repetita est, ita vt ad duos titulos fierent tres vnctiones, & institutiones.

E

Responsio quorundã.

Sed dicendum, quod non stat, quia quando est huiusmodi prima institutio non tenet, secunda autem est efficax, sed hic non potest dici sic, quod tunc daremus, quod vnctio prima Dauid facta per Samuelem in Bethlehem non tenuit, quod est falsum: ista enim magis tenuit quam quælibet duarum sequentium, & verius contulit titulum: nam ista sunt facta iussu Dei, & per prophetam infra cap. 16. Aliæ autem duæ fuerunt factæ solum hominum voluntate, & non legitur, q̃ Deus iusserit fieri aliquam earum infra 2. lib. cap. 2. & 5. fuit igitur prima vnctio Dauid efficax, vnde oportuit, quod aliqua de duabus sequentibus non conferret titulum, sed esset ad solennitatem. Nec solum vna istarum non conferebat, sed etiam nulla duarum contulit quicquam, quoniam quod meum est ex vna causa, nisi desinat esse meum non potest iterum fieri meum, extra de fide instru. capit. inter dilectos. sed titulus totius regni Israel pertinuit ad Dauid per vnctionem, qua vnxit eum Samuel: nam vnctus est Dauid in regem, quia reprobatus est Saul, & totaliter à regno electus, vt patet infra cap. 15. scilicet: Scidit dominus regnum Israel à te hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te, ergo per istam vnctionem consecutus est Dauid titulum regni super totum Israel, vnde superfluum erat, quod postea totus Israel vngeret eum in regem infra 2. lib. cap. 5. quantum ad substantiam, sed solum erat quantum ad solemnitatem. Etiam superfluum erat, quod vngeretur in regem super tribum Iuda, quia ista non erant regna distincta, sicut duo Episcopatus, qui ideo habent duos titulos, & exigunt duas institutiones, sed erat, sicut pars ad totum, ideo cum aliquis institueretur rex super totum Israel instituebatur etiam super tribum Iuda, ideo non erant tituli distincti, nec requirebantur diuersæ institutiones, & vnctiones, & sic sola vnctio Dauid facta per Samuelem fuit necessaria. Duæ autem reliquæ fuerunt ex superabundanti ad solennitatem, ita igitur Saul potuit ter vngi in regem.

F

Saul potuit vngi ter in regem

Primo à Samuele occulte in Ramatha. Secundo coram toto populo in Masphat. Tertio in renouatione regni in Galgala, de his sequenti capitul. & infra 11. & ita credendum est, quod saltem bis vnctus fuerit, scilicet in Ramatha, & in Masphat.

Sciendum

A *Quare reges vngebantur, alii tamen iudices, & principes, & duces non vngebantur. Vnctio pontificis ab vnctione minorum sacerdotum quomodo differebat.*

Sciendum est, quod hic dicitur, vnges eum in ducem, id est, in regem: nam nullus dux populi vngebatur: fuerunt enim multi duces ante reges Israel, sicut patet de Iosue, qui non fuit iudex, nec rex, sed princeps. Post eum fuerunt quoque multi iudices vsque ad Samuelem, de nullo tamen eorum dicitur, quod vnctus fuerit. Cuius ratio est, quia vnctio regum, quæ fiebat in capite ex oleo sacro, fiebat propter maximam dignitatē, quod patet in vnctione sacerdotum, nam tam sacerdotes minores quam magnus vngebantur. Et differebat potissimum vnctio pontificis ab vnctione minorum sacerdotum, quia super caput summi sacerdotis fundebatur oleum vnctionis, in minoribus autem sacerdotib. nihil fundebatur in capite, vt colligitur Exodi 29. & Leui. cap. 8. & ibi declaratum est, sicut ergo erat in genere sacerdotū, quod excellentissimus eorum erat pontifex, ita in latitudine principum regalis principatus est excellentior, sed inter sacerdotes solus pontifex vngebatur, ergo inter principes solus rex vngendus erat, iudices autem nunquam vncti sunt, quia licet dominarentur super totum Israel tamen potestas eorum parua erat, quia tributa nulla exigebant, nec poterant imponere aliqua seruitia. Iura autem regis erant valde magna, vt patet supra c. 8. quamquam omnia, quæ ibi ponuntur non sint iura regis, vt ibidem declaratum est.

Alia autem causa erat quare vngebantur reges, scilicet, vt significaretur, quod instituebantur principes per Deum, sicut dicitur Prouer. cap. 8. Per me reges regnant. Et quia sicut pontifices, qui sumebantur ad specialem Dei cultum vngebantur oleo sancto, quod Deus iusserat confici, quo nullus hominum poterat vti, vt patet Exodi ca. 31. ita volebat, quod vngerentur reges eodem oleo, vt sic significaretur, quod per voluntatem eius regnabant. Apparet autem hoc in regibus Gentilium: nam cum Deus volebat aliquem regem accipere ad aliquid exequendum de Gentilibus, faciebat eum vngi in regem, vt sic ipse sciret, quod Deus elegisset eum in regem. Sic patet de Elia, qui vnxit in regem Azael super Syriam, vt patet infra 3. lib. ca. 19. & hoc, quia Deus elegerat eum ad puniendum quædam peccata Israelitarum. Sic etiam quando Deus volebat accipere in regem aliquem, qui non pertinebat ad genus regale faciebat eum vngi in regem, & sic intelligebat se à Deo sumptum in regem, sic patet de Elisæo qui iussit vni de filiis Prophetarum, vt iret ad vngendum Iheu in regem super Israel, & non erat ille de genere regio ad hoc, vt destrueret domum Achab regis, vt patet infra 4. lib. capit. 9.

Prophetæ etiã aliquãdo vngebantur.

Prophetæ quoque interdum vngebantur, vt essent prophetæ, sicut patet infra 3. lib. c. 9. vbi cum dixisset Deus ad Eliam, quod vngeret in regem Syriæ Azael, iussit quoque, quod vngeret in Prophetam post se Elisæum. Per hoc autem existimabant se isti pertinere ad Deum, & quod Deus elegisset eos, postea tamen cum sumptum fuisset in consuetudinem, quod omnes reges vngerentur, aliqui vngebantur, quos Deus regnare nolebat, sicut patet de regibus Israel, qui vngebantur, sicut reges Iuda, & tamen de ipsis dicit Deus, quod nolebat, vt regnarent, vt patet Oseæ cap. 8. scilicet: Proiecit Israel bonum, inimicus persequitur eum, ipsi regnauerunt, & non ex me, principes steterunt, & non cognoui.

C

Super populum meum Israel. Scilicet super totum populum: non enim fuit Saul vnctus in regem specialiter super aliquam tribum, sicut Dauid in principio regni sui vnctus fuit solum super Iuda, & postea in diuisione regni vngebantur reges solum super determinatas tribus, scilicet reges Iuda super tribum Iuda, & Beniamin, & reges Israel super decem tribus: Saul autem fuit rex omnium 12. tribuum, & sic fuerunt tres reges super totum Israel simul, scilicet ipse, & Dauid, & Salomon, postea autem fuit facta diuisio regni in regnum Iuda, & Israel.

Et saluabit populum meum de manu Philisthinorum. Reges enim sunt principes populi, qui ponuntur ad conseruandum bonum statum politiæ, ideo principaliter hi debent attendere maximum bonum politiæ; est autem maximum bonum, quod opponitur maximo malo, sed nullum maius malum potest accidere homini, quam quod efficiatur seruus, ideo maximum bonum est libertas, quæ opponitur seruituti, ista autem est inquantum aliquis defenditur ab hostibus, quia hostes subiiciunt hominem in seruitutem, ideo principaliter debent attendere reges, vt defendant subditos suos ab hostibus, & quia tempore Saulis nulli alii videbantur esse speciales hostes Iudæorum, nisi Philisthini, expressum est, quod iste liberaret de manu Philisthinorum. Intelligendum tamen est, quod Saul constituebatur rex non solum, vt liberaret Israelitas de manu Philisthinorum, sed etiam ab omnibus aliis hostibus Iudæorum. Erant autem alii hostes Iudæorum, scilicet Ammonitæ: nam immediate, vt assumptus est Saul in regem, rex Ammonitarum veniens Iabes Galaad voluit accipere in seruitutem viros vrbis illius eruendo oculos dextros eorum, qui miserunt ad Saul, & ipse congregato Israele deleuit exercitum Ammonitarum infra cap. 11. & sic liberauit Israel de manu Ammonitarum, immo in tantum erant Ammonitæ hostes Iudæorum, quod propter eos incepit esse rex in Israel: nam Israelitæ nunquam petiuissent regem, nisi propter regem Ammon, quia ille infestabat eos infra 12. cap. scilicet. Videntes autem, quod Naas rex filiorum Ammon veniisset aduersum vos, dixistis mihi, nequaquam, sed rex imperabit nobis. Non tamen expressit scriptura de aliquibus hostibus, nisi de Philisthinis, eo quod Ammonitæ pauco tēpore persecuti sunt Israelitas, immediate enim post institutionem Saulis in regem, facto vno bello, cessauerunt, Philisthini tamen non cessauerunt, sed dicitur infra 14. capit. quod erat bellum potens aduersus Philisthinos, & sic liberabat Saul Israelitas de manu Philisthiim, quia semper pugnabat contra eos.

B

Quomodo dixit Deus, quod Saul esset liberaturus Israel de manu Philisthinorum, cum tamen toto tempore suo non fuit liberatus. Et an Israelitæ soluerunt semper tributum Philisthinis vsque ad regnum Dauid.

QVÆST. XI.

QVÆRET aliquis quomodo dixit Deus, quod Saul liberaturus esset Israel de manu Philisthinorum, quia toto tempore suo non fuit liberatus, sed erat bellum graue, vt patet infra 14. cap. Nec solum hoc, sed etiam tempore Saulis erat seruitus imposita super Israelitas à Philisthinis: nam fecerant Philisthini, quod nullus esset faber in Israel ponentes hoc ex lege, & cogebant Israelitas descendere in terram suam ad parandum omnia instrumenta agriculturæ, vt patet infra 13. capit.

Respondebit aliquis, quod Saul abstulit istam coactionem: nam pugnauit contra Philisthinos occidens multos eorum, vt patet infra cap. 14. & tunc Israelitæ potuerunt habere fabros in terram suam.

Sed dicendum est, quod dato, quod Saul abstulerit istam seruitutem, nō penitus liberauit Israelitas de manu Philisthinorum: nam adhuc manebant Israelitæ subiecti sub tributo omnibus diebus Saulis, Dauid autem postquam constitutus est in regem, pugnauit contra Philisthinos, & liberauit Israel à tributis versa vice subiiciens tributis Philisthinos, vt patet infra 2. lib. c. 8. Post hæc percussit Dauid Philistæos, & humiliauit eos, & tulit frenum tributi de manu Philisthiim.

F

Respondendum est, quod liberari aliquem de manu alterius est eripi à grauamine, quod ille infert, & sicut grauamina multa esse possunt, ita potest aliquis multipliciter erui: nam potest quis erui à toto grauamine, vel à parte grauaminis, & vtroque modo dicetur, quod eripitur quis de manu alterius, sed Saul eripuit Israelitas aliqualiter à grauamine, quod infligebatur eis per Philisthinos, ideo dicitur eripuisse de manu Philisthinorum.

Pro quo sciendum, quod Philisthini imponebant Israelitis tributa, & quando nemo erat, qui posset defendere Israelitas imponebant tributa grauia, quanta ipsi vellent. Cum vero haberent Israelitæ defensorem, cogebantur Philisthini leuiora onera imponere eis, sic autem fuit ante tempus Saulis: nam Philisthini grauiter premebant Israelitas tributis, & omni seruitute: nam sicut seruis non permittuntur arma in recta politia, iuxta Aristot. 2. Polit. cap. 2. ita & Philisthini non permittebant Israelitas habere arma, & statuerant ne aliquis faber esset inter illos, ne possent habere aliquod genus armorum, intantum quod quando aduenit dies belli non est inuentus ensis, aut lancea in toto Israel, nisi in manu Saulis, & filii sui Ionathæ infra cap. 13. ab hac autem seruitute, an libe-

A rauerit Saul Iſraelitas non conſtat : ſatis enim dici poſſet, quod liberauit, quia ipſe tunc fecit bellum graue contra Philiſthinos, & percuſſit ſtationem eorum, quæ erat in terra Iſrael infra ca.14. & poſtea ſemper pugnabat contra illos, ideo veriſimile eſt, quod aliquid ablatum fuiſſet de ſeruitute Philiſthinorum quantum ad tributa, etiam eodem modo credendum eſt, ſcilicet, quod quamquam non fuerint penitus ablata, tamen ex aliqua parte minorata ſunt. Erat autem modus iſte, quod Philiſthini, qui potentiores erant regulariter Iſraelitis, dicerent eis, niſi tantum pro tributo annuatim nobis dederitis, faciemus vobis graue bellum. Cum vero Iſraelitæ habebant ducem, qui poſſet eos aliqualiter defendere, licet graue eſſet eis pugnare, tamen ne imponerentur magna onera pugnabant, vel ſaltem offerebant ſe ad pugnam, tunc Philiſthini videntes ſic diſpoſitos Iſraelitas ceſſabant à petitione magnorum tributorum, vel etiam ipſi non petebant magna tributa, ita vt inducerent Iſraelitas ad ſe defendendum. Cum vero Philiſthini imponebant parua tributa Hebræis, licet ipſi haberent defenſorem, quia tamen graue erat eis pugnare, & Philiſthini erant regulariter potentiores, eligebant potius ſuſtinere aliqua tributa non magna, quam pugnare contra Philiſthinos, & hoc modo quamquam Iſraelitæ haberent reges valde potentes, tamen ſuſtinebant aliqua tributa, niſi cum reges eorum veniſſent ad valde magnam poteſtatem, ſicut fuit tempore Dauid, qui totaliter ſubiecit Philiſthinos auferens frenum tributi de manu eorum infra 2. lib. capit. 8. & quia toto tempore vitæ Saulis fuit bellum potens contra Philiſthinos, vt patet infra cap.14. & Saul proſperabatur in bellis, vt patet in duobus bellis, quæ ſcripta ſunt, ſcilicet infra 14. & 17. capit. neceſſe erat, vt maximam partem ſeruitutis auferret à terra Iſrael, & ſic quamquam non totalem ſeruitutem auferret, quia tamen partem quandam abſtulit, dicebatur liberaſſe Iſraelitas de manu Philiſthinorum, ſimile enim dicitur ſupra ca. 7. de Samuele, ſcilicet liberauitque Iſrael de manu Philiſthinorum, & erat pax inter Iſrael, & Amorrhæum.

B Aliter forte dici poſſet, quod Saul totaliter liberauit Iſraelitas de manu Philiſthinorum, ſcilicet ab omni ſeruitute, & tributis, quia cum eſſent continua bella inter Iſraelitas, & Philiſthinos infra 14.c. nihil ſoluerent Iſraelitæ Philiſthinis.

Sed tunc arguetur, quomodo poſt mortem Saulis manebant tributa in Iſrael, quia Dauid abſtulit frenum tributi de manu Philiſthinorum ? infra 2. lib. cap. 8.

Reſponderi poteſt, quod poſtquam Saul cæpit pugnare contra Philiſthinos, & præualuit contra illos, non fuerunt Iſraelitæ ſubiecti tributis, ſed tota vita Saulis fuerunt liberi. In vltimo bello tamen, quod habuerunt Philiſthini contra Iſrael tempore Saulis mortuus eſt Saul, & tunc manentes Iſraelitæ ſine adiutore, ſubiecti ſunt Philiſthinis, & ſoluerunt eis tributa. Nec ſolum hoc, ſed etiam Iſraelitæ audita morte Saulis receſſerunt de ciuitatibus, quæ erant apud terram Philiſthinorum, & Philiſthini venientes habitauerunt in eis. Poſt hoc autem Isboſeth filius Saulis accepit regnum, & tenuit illud vſque ad mortem ſuam, quod fuit quaſi per 7. annos, & dimidium, quibus regnauit Dauid in Hebron infra 2. lib. c. 5. Et quia ipſe erat vir piger, & paruæ poteſtatis, non potuit reſiſtere Philiſthinis, potiſſime cum in terra ſua haberet bella ciuilia, ſcilicet quia pugnabat contra Dauid regem Iuda, Iſraelitæ ſuſtinuerunt tributa impoſita à Philiſthinis, & ſic Dauid potuit auferre frenum tributi de manu Philiſthinorum, quamquam non fuiſſent tributa tempore Saulis. iſta poſitio ſatis videtur rationabilis, ſed verior eſt prima, ſcilicet, quod tempore Saulis fuerint tributa quamquam parua: ſic enim patet de Samuele, nam ſupra ca. 7. dicitur, quod ipſe liberauit Iſraelitas de manu Philiſthinorum, & quod eo viuente non auſi ſunt Philiſthini redire in terrã Iſrael, ſed ſemper fuit pax, conſtat tamen, quod viuente Samuele manſerunt tributa, & ſeruitutes inter Iſraelitas: nam Saul ſucceſſit immediate principatui Samuelis.

Sed in principio regni Saulis antequam faceret aliquod bellum cum Phi iſthinis dicitur, quod erat poſitum mandatum, ne Iſraelitæ haberent inter ſe aliquos fabros ferrarios, & hoc obſeruabant, quia ad parandũ omnia inſtrumenta agriculturæ deſcendebant Iſraelitæ in terrã Philiſthiim infra c. 13. ergo viuente Samuele, ſ. dum ipſe fuit in principatu ſuo, manebant aliquæ ſeruitutes in Iſrael poſitæ à Philiſthinis, niſi forte dicas, quod iſte non erant tempore Samuelis, ſed inſtituto Saule in regem impoſitæ ſunt, hoc tamen non ſtat, quia tunc Saul pugnaſſet contra Philiſthinos ſi voluiſſent facere aliquam innouationem imponentes iugum, cum ante hoc nullum eſſet, potiſſimum cum infra c. 14. Ionathas filius Saulis inierit bellum contra Philiſthinos ipſis nihil facientibus, ergo tempore Samuelis manebat iſta ſeruitus. D

Item patet hoc quoniam aliæ ſeruitutes præter has manebant tempore Samuelis: nam cum fuit Saul vnctus in regem occulte à Samuele, manebant in terra Iſrael Philiſthini aliqui obſeruantes terram, ſ. vel quantum ad impoſitionem, & exactionem tributorum, vel quantum ad hoc, ne Iſraelitæ poſſent facere aliquid contra ſtatum Philiſthinorum ad excludendam ſubiectionem, quam habebant ſuper eos, de hoc ſequenti ca. ſcilicet: Poſt hæc venies in collem domini vbi eſt ſtatio Philiſthinorum. Apparet igitur rationabilius dictum, quod Saul liberauit Iſrael de manu Philiſthinorum, ſed non quantum ad omnia, ſic quoque Samuel, ſolus autem Dauid liberauit Iſrael ab omni ſeruitute.

Quia reſpexi populum meum. Scilicet oculo pietatis exaudiendo preces eorum: Deus enim nihil reſpicere poteſt, quia nec oculos, nec potentiam viſiuam habet, tamen ſecundum figuram dicitur reſpicere, quia ſicut nos aliquẽ reſpicimus, quando nos ad eum pie conuertimur, ita & Deus quando preces noſtras exaudit, dicitur ad nos conuerti, cum vero non exaudierit, auerſus eſt à nobis.

Venit autem clamor eorum coram me. Id eſt, Iſraelitæ clamabãt quotidie ad dominum, & Deus exaudiuit eos, erat autẽ clamor eorum de afflictione illata per Philiſthinos: nã Philiſthini premebant eos nimis, Deus autem voluit dare regem, qui eriperet illos. Clamabant etiam pro afflictione, quam infligebat rex Ammonitarum: ipſe enim fuit cauſa immediata, vt Iſraelitæ peterent regem: nam licet Philiſthini maiori tempore premerent Iſraelitas, quam Ammonitæ, tamen Ammonitę grauius illos affligere volebant, Philiſthini namque contenti erant, quod Iſraelitæ ſoluerent eis tributa, & nolebant præter hoc eos affligere corporaliter. Rex vero Ammonitarum volebat infamiam æternam Iſraelitis irrogare: nam cum pugnaret cõtra Iabes Galaad, dixerunt viri Iabe, habeto nos fœderatos, & ſeruiemus tibi: reſpondit Naas Ammonitis, in hoc feriam vobiſcum fœdus, vt eruam omnium veſtrum oculos dextros, ponamque vos opprobrium vniuerſo Iſrael. Ante hoc autem venerat, ſimiliter Naas Ammonites cõtra Iſraelitas, & cum graues conditiones eis imponeret, venerunt ad Samuelem, vt daret eis regem, ſic patet infra 12. cap. ſ. Videntes autem, quod Naas rex filiorum Ammõ veniſſet aduerſus vos, dixiſtis mihi, nequaquam: ſed rex imperabit nobis. Clamauerunt etiam Iſraelitæ ad dominũ, quia grauabant nimis in iudiciis à filiis Samuelis: nam illi declinauerant poſt auaritiam acceperantque munera, & peruerterant iudicium præcedenti c. Deus autem audiuit clamores iſtos, quia iuſti erant: nam licet multi eſſent mali inter Iſraelitas, tamen multi eorum boni erant, & Deus exaudiuit preces eorum. E

C Sed tunc arguet aliquis, quod Iſraelitæ non peccauerunt petendo regem, quia ſi peccauiſſent eſſet malum petere regẽ, & tunc Deus non exaudiuiſſet, & tamen dicit, quod exaudiuit illos. ergo non erit malum.

Reſpondendum eſt, quod peccauerunt Iſraelitæ petendo regem: nam increpat eos ex hoc Samuel ſequenti cap. & infra 12. Poſſet tamen dici, quod Deus exaudiuit eos, quia interdum Deus multa concedit iratus, quæ non concedit placatus, ſic patet Numeri 11. cap. vbi Iſraelitæ petebant carnes, & plorabant, Deus autem reſpondit populo, dicens: ſanctificamini cras comedetis carnes, & ibi dicitur, quod Deus daret eis carnes vſquequo exiret per nares ipſorum, & veneretur in nauſeã: & ſic Iſraelitæ peccauerunt petendo, tamen Deus exaudiuit, vnde immediate cum comediſſent puniuit illos, vt patet ibidem, cum dicitur adhuc carnes erant in dentibus eorum, nec defecerat huiuſcemodi cibus, & ecce furor domini concitatus in populo percuſſit eum plaga magna nimis, hic tamen non eſt hic dicendum, quoniam non videtur Deus iratus, ſed placatus, vt patet ex verbis ſuis, cum dicit, quod reſpexi populum meum, venit autem clamor eorum coram me, ſed Numeri capitulo 11. vbi Deus iratus conceſſit petitionem F

Quo Deus exaudiuit clamorẽ Iudæorũ potentiũ regẽ cum peccarent in hoc. Multa concedit Deus petenti iratus, q̃ nõ concederet placatus.

A tionem Iſraelitarum, reſpondit per verba dura dicens, populo quoque dices, ſanctificamini cras comedetis carnes, & increpat eos dicens, ego audiui vos dicere: Quis dabit nobis eſcas carnium? Ideo dicendum eſt aliter, ſcilicet, quod iſte clamor Iſraelitarum, quem Deus audiuit non erat cum peccato, vulgares enim, & minores in populo, qui clamabant ad dominum non clamabant, vt daret eis regem, ſed vt eruere eos à grauaminibus ſupra dictis: Deus autem voluit eis prouidere dando regem: peccauerunt tamen maiores populi, & ſeniores, qui congregati venerunt ad Samuelem petentes regem præced. cap. & hoc increpat Samuel ſeq. cap. & infra 12.

Cumq; aſpexiſſet Samuel Saulem. Iſtud fuit quando egrediebatur de domo aſcendens in excelſum, nam dicitur ſupra. ℣ egreſſus eſt Samuel obuiam illis, ſcilicet Sauli, & puero ſuo, & tunc reſpexit Samuel Saulem.

Demõſtrauit Deus Saule Samuali, & fuit cõmunis error duo.

Dominus aut ei, ecce vir quem prædixeram tibi. Deus locutus fuit hic Samueli demonſtrans, quod ille erat Saul, qui occurrebat ei, quia licet præcedenti die dixiſſet dominus Samueli, hac ipſa quæ nunc eſt hora, cras mittam ad te virum: tamen Samuel non aduertebat, an ille eſſet, qui occurrebat ei, quia poterant ei poſt paululum in ipſa hora occurrere alii viri, & neſciret Samuel, quis eſſet, quem dominus mittebat ad eum, & quod maius eſt, Saul, & puer ſuus ſimul veniebant, & ambo erant viri, neſciret ergo Samuel, quem illorum Deus mittebat: ideo locutus fuit Deus tunc Samueli declarans quis eſſet, quem mittebat ad eum.

Aliquis dicet, quod non erat neceſſaria iſta locutio, quia Deus dixerat ſupra, quod mitteret ad eum virum in illa hora, B & ille eſſet de tribu Beniamin, ergo per hoc poterat cognoſci ſine hac locutione: dicendum eſt, quod nõ ſufficiebat etiam hoc propter duo. Primo quod Samuel tunc non attendebat, an aliquis illorum eſſet, quem Deus ad eum mittebat, ideo non curaret petere, de qua tribu erat, & ſic receſſiſſent iuuenes ab eo. Secundo quia dato, quod quæſiuiſſet de qua ſtirpe erant, reperiſſet vtrunque eſſe de tribu Beniamin, ideo neſciret diſtinguere quem illorum Deus mitteret. neceſſaria fuit igitur iſta locutio.

Qualiter Deus locutus eſt Samueli, quando oſtendit Saulem fore regem.

QVÆST. XII.

QVÆRET aliquis quomodo Deus locutus fuit hic Samueli. Reſpondendum eſt, quod poterat quadrupliciter loqui accipiendo large loqui, prout eſt aliquid alteri quocunque modo ſignificare.

Deus poterat loqui ꝓphetis quatuor modis. C

Primus modus eſt, quod appareret aliquis Angelus in forma aſſumpta de aere tanquam vir, & loqueretur: ſic enim Angelus domini apparuit Ioſue euaginato gladio in agro Iericho. Ioſue cap. 6. ſic etiam Angelus Domini apparuit matri, & patri Samſonis in figura viri, vnde mater dixit vir Dei venit ad me habens vultum Angelicum, & ibi dicitur, quod erat Angelus. Iudic. cap. 13. Secundus modus eſt, vt Angelus Dei non aſſumpto aliquo corpore apparente in figura viri, ſed in aliquo leui inſtrumento in aere non apparente ad determinatam figuram formaret vocem illam ad Samuelem, ſic patet quando locutus eſt Angelus Domini de columna nubis ad Mariam, & Aaron ad oſtium tabernaculi: Numer. cap. 12. nam ibi non apparuit aliqua figura, niſi ipſa figura, quæ ante exſtabat, ſic etiam in datione legis auditæ ſunt magnæ voces Angelorum ſuper montem Sinai ad dandum præcepta, & tamen non apparuit ibi aliqua figura corporea, ſic patet Deuter. capit. 4. ſcilicet; Locutus eſt dominus ad vos de medio ignis vocem verborum eius audiſtis, & formam penitus non vidiſtis.

Tertius modus eſt, vt Deus per ſomnium moueat phantaſiam alicuius prophetæ, & tunc facit eum videre aliqua, quæ ante neſciebat, & tunc vere propheta dormit, Deus tamen ita fortiter imprimebat imagines illas phantaſiæ prophetæ, quod ipſe recordaretur viſorum, & ſciret certiſſime eſſe à Deo ſomnium illud, & illa vocatur diuina locutio. Sic patet Num. 12. Siquis fuerit inter vos propheta domini, in viſione apparebo ei, vel per ſomnium loquar ad illũ. Quartus modus eſt per immutationem intellectus, ſ. quod Deus reuelet intellectum alicuius ad intelligendum aliqua, quæ ante non intelligebat, & hoc ſine aliqua mutatione corporis, & ſine aliqua voce formata, & ſine figura apparente, ſic patet de Eliſæo, quem cum interrogaſſent rex Iuda, & rex Iſrael, ait, adducite mihi pſaltem, cumque caneret pſaltes, facta eſt ſuper eum manus domini, & ait: Hæc dicit dominus, facite in alueo torrentis, &c. ibi enim non potuit eſſe aliqua figura apparens, quia vidiſſent eam, qui circunſtabant, nec fuit aliqua vox loquens, quia audiuiſſent illam, nec fuit immutatio phãtaſiæ per ſomnium, quia non dormiuit ibi coram regibus, maxime cum iuberet, ꝙ caneret pſaltes, ſed fuit ſola immutatio intellectus, quia dicitur facta eſt ſuper eum manus domini infra 4. lib. c. 3. Iſta autem immutatio intellectus poteſt eſſe dupliciter. Aliquando enim fit cum priuatione omnium ſenſationum, & actuum vitalium, & tunc vocatur ecſtaſis, quæ fit in magnis reuelabilibus, vt cum prophetæ reuelatur diuina eſſentia. Aliquando autem fit, ſine aliqua priuatione ſenſationis, ſicut cum nos aliquid intelligimus in vigilia, non priuamur aliqua ſenſatione. Non ſunt autem alii modi quibus Deus loqui poſſit prophetæ. Nunc autem conſiderandum eſt in quo modo iſtorum fuerit facta iſta locutio: dicendum, quod non potuit fieri in tertio, quoniam ille eſt, quando propheta eſt vere dormiens, & Deus immutat phantaſiam illius. Samuel autem non dormiebat hic, ſed egrediebatur obuiam Sauli, & reſpiciebat eum, non poteſt etiam vna pars quarti modi, ſcil. quando immutatur intellectus per ecſtaſim, quia ecſtatici priuantur omnibus ſenſationibus, & actibus vitalibus, & corruunt in terram, velut mortui, cum non ſuſtententur aliqua virtute animi, & vix quis de eis ſcire poteſt, an mortui ſunt, vel viuentes, nam nec ipſi de ſeipſis hoc ſciunt, & etiam poſtquam ceſſauerit ecſtaſis neſciunt, an illo tẽpore, quo fuerunt in ecſtaſi erant mortui, vel viuentes, ſic patet de Beat. Paulo, qui cum in ecſtaſi vidit diuinam eſſentiam dixit de ſeipſo, ſcio hominem in Chriſto, ſiue in corpore, ſiue extra corpus, neſcio, Deus ſcit: raptum vſque ad tertium cœlum, & ſcio huiuſmodi hominẽ, ſiue in corpore, ſiue extra corpus, neſcio, Deus ſcit, quoniam raptus eſt in paradiſum 2. ad Cor. c. 12. nõ fuit autẽ hoc in Samuele, quia tunc ipſe corruiſſet in terram, velut examinatus, & putaret Saul, ꝙ eſſet arreptitius, non tamen fuit in eo facta aliqua mutatio, ſed acceſſit ad eum immediate Saul, & locutus eſt. ergo non fuit in ecſtaſi.

Immutatio intellect. dupliciter põteſſe.

Item reuelatio in ecſtaſi nunquam fit, niſi quando ſunt aliqua magna reuelabilia, ſicut oſtenſio diuinæ eſſentiæ, quam non poteſt capere aliqua anima, niſi totaliter in eam intendat, & tunc cum nullo modo anima influat in corpus fit ecſtaſis, ſed hic non erat aliquid magnum reuelandum, cum ſolum Deus dixit iſte eſt vir, quem dixeram tibi, ergo non debuit fieri ecſtaſis. Item non potuit hoc eſſe in ſecundo modo, ſcilicet, quod appareret aliqua vox de aere, ſine corpore formante, quia tunc cum Saul, & puer eius eſſent iuxta Samuelem, audiuiſſent vocem illam, & ſic nihil magis eſſet pro illa vice propheta Samuel, quam Saul, & puer eius. Iem non ſtat hoc, quia ſi iſtam vocem audiuiſſet Saul, obſtupeſceret ſciens de ſe eſſe dictum, & tunc præ ſtupore, vel verecundia nihil loqueretur ad Samuelem, ſed expectaret, quod Samuel aggrederetur eum verbis. F

Item non ſtat, quia ſi audiuiſſet Saul iſta verba, nõ reſpondiſſet ad Samuelem, ſicut reſpondit infra, ſcilicet & cuius erunt optima quæque in Iſrael, nonne tibi, & omni domui patris tui? reſpondit Saul nunquid non filius Iemini ego ſum de minima tribu Iſrael? quare ergo locutus es mihi ſermonẽ iſtum? Et ſic Saul cum intelligeret iſta verba pertinere ad regnum miratus eſt, putans ſe illudi, quia ad maiores tribus regnum pertineret, ſi tamen audiuiſſet vocem dicentem: ecce vir, quem prædixeram tibi, ſciret illam vocem eſſe à Deo, & tunc non miraretur etiam ſi maiora ei nunciaret Samuel, nec reſpondiſſet ſic verbis illius.

Aliquis reſpondebit aliter, ꝙ quamquam fuiſſet facta vox ad Samuelem nõ audiſſet eam Saul, qui erat apud eum, quia cũ illa vox fieret à Deo eſſet manifeſta, cui Deus veller, & aliis eſſet incognita. Sed dicendum, ꝙ non videtur, quia Deus in monte Sinai locutus eſt ſolum ad Moyſen ſemel, & tamẽ audiebat populus. Exodi c. 19. ſcilicet iam nunc veniam ad te in caligine nubis, vt audiat me populus loquentem ad te.

A Item quando Moyſes, & Elias loquebantur cum Chriſto in transfiguratione, illi tres diſcipuli, qui aderant audiebant vocem: etiam audierunt vocem Dei factam ad Chriſtum, ſcilicet hic eſt filius meus dilectus: Matth.17.cap.

Item cum Chriſtus ſuſcitauit Lazarum facta eſt ad eum quædam vox à Deo, & turba, quæ aſtabat audiuit vocem, vnde quidam dixerunt tonitruum factum eſſe, alii autem dicebant Angelus locutus eſt ei. Io.12.cap. ita igitur hic fieret, ſcilicet, quod dato, quod locutus fuiſſet Deus ad ſolum Samuelem, tamen audirent iſta verba Saul, & puer ſuus. Reſpondendum eſt, quod cum vox à Deo fit ad aliquem, ſi alii præſentes ſunt, audire poterunt eam, etiam ſi ad eos non fiat, dum tamen Deus ſpecialiter non velit occultare ab eis vocem illam, quia tunc non audiunt. In exemplis autem ſupra dictis illi, qui aderant, audierunt vocem quamquam non fieret ad eos, eo quod principaliter fieret propter eos, ſic patet de locutione facta ad Moyſen, quia illa erat, vt populus audiret loquentem Deum cum Moyſe, & crederet, quod omnia, quæ Moyſes diceret à Deo accipiebat. Exodi c.19. ſcilicet, iam nunc veniam ad te in caligine nubis, vt audiat me populus loquentem ad te, & credat tibi in perpetuum. De locutione autem facta ad Chriſtum ſic fuit in transfiguratione, quãtum non fuerunt illa facta propter ipſum, ſed propter diſcipulos ſuos, ideo duxit ſecum tres, vt viderent hoc, & eſſent teſtes huius, ſi ipſi non audiuiſſent nihil profuiſſet illa locutio: ſic enim fuit de voce facta de cœlo ad Chriſtum, quando ſuſcitauit Lazarum: nam ipſe petiuit, pater clarifica filium tuum, clarificari autem illum erat ipſum eſſe cognitum populo, & admirabilem, ideo vox de cœlo facta eſt, vt audirent omnes qui aſtabant, & crederent magnalia de Chriſto: ſic enim ipſe dixit Ioan.12.cap. non propter me vox hæc venit, ſed propter vos, oportebat ergo, vt illi audirent, & quãdo iſtæ voces fiunt neceſſe eſt, vt omnes aſtantes audiant, niſi miraculoſe fiat, q̃ non audiant, ſed tunc multiplicarentur miracula, ſine neceſſitate, quod eſt inconueniens. Ergo non eſt ponendũ, quod fuerit aliqua vox facta ad Samuelem, quod pertinebat ad ſecundum modum reuelationis propheticæ. Primus modus etiam reuelationis, ſcilicet quando Angelus in corpore ſumpto de aere apparet, & loquitur prophetæ, ſtare non poteſt, quia iſte includit prima inconuenientia. Primum eſt, quod ſupra poſitum fuit, ſcilicet, quod formaretur vox, & audirent eam Saul, & puer ſuus: nam quandocunque Angelus apparet prophetæ in forma aſſumpta, loquitur aliquid, alioquin nihil reuelabitur prophetæ, quia per ſolam apparitionem nõ illuminatur intellectus ad cognoſcendum aliquam veritatẽ, quod requiritur in prophetia, ſic patet Daniel.cap.10. ſcilicet intelligentia opus eſt in viſione, ſcilicet, quod ad hoc, quod aliquis ſit propheta per ea, quæ videt oportet, quod intelligat illa, & tamen nihil intelliget ſi non formantur aliquæ voces ad ipſum videntem, & redit inconueniens primum. Item ſequitur aliud, ſcilicet, quod Saul, & puer eius vidiſſent Angelum Dei apparentem in corpore aſſumpto, quia cum illud corpus ſit de aere denſato, cuicumque viſibile eſt etiã iumentis, vt patet de aſina Balaam, quæ vidit Angelum in via euaginato gladio. Num.ca.22. ſed non erat conueniens, q̃ Saul, & puer eius vidiſſent Angelum apparentem, quia hoc ſolum pertinebat ad prophetam, cui fiebat reuelatio, hoc tamen neceſſe eſt, vt fieret, niſi dicatur, quod miraculoſe Deus volebat occultare Sauli, & puero ſuo Angelum apparentem, ſicut interdum aliqua coram nobis ſunt, & Deus facit, quod illa non videamus, vt patet de Sodomitis, qui percuſſi ſunt cæcitate, quæ non eſt vera cæcitas, ſed auriſia, & cum omnia alia viderent non poterant videre portam domus Loth: Geneſ.19. ſic etiam fuit de Syris ſeruis regis Benadab, quos percuſſit Deus cæcitate, & cum eſſent ad portam vrbis, non videbant eam, & cum quærerent Eliſæum, & ille eſſet inter eos non videbant ipſum, infra 4.lib.cap.6. ſed iſta miracula ſunt, & ſic oportebit multiplicare miracula, quod eſt inconueniens, cum per alium modum, non multiplicatis miraculis, fieri poſſit. manet ergo ſolum tertius modus, quo fieri potuerit iſta locutio large dicta, ſcilicet, quod Deus immutauerit intellectum prophetæ ad cognoſcendum, quod ille, qui veniebat erat Saul, qui erat in regem conſtituendus, & ad hoc non oportebat fieri aliquam locutionem, nec apparitionem ſpeciæ, ſed ſolum intellectus immutaretur, & de hoc nihil intelligeret Saul, aut puer eius, & iſto modo, vt communiter loquebatur Deus ad prophetas cum erant in vigilia, ſicut patet de Eliſæo infra 4.lib.cap.3. *Ecce vir, quem dixeram tibi.* Scilicet de quo locutus fueram, quod mitterem eum ad te eras hac eadem hora. *Iſte dominabitur populo meo.* ſcilicet, iſtum accipies in regem, quod Samuel fecit, nam vnxit eum, vt patet ſeq.c. *Acceſſit autem Saul ad Samuelem in medio portæ.* ſcilicet, ibat ad quærendum vbi eſſet domus videntis, vt patet immediate, & ſtetit in medio portæ, ſcilicet illius domus, de qua egrediebatur Samuel, vt aſcenderet in excelſum. aliqui intelligũt in medio portæ, ſcilicet in porta vrbis, ſed non ſtat, quia dicitur ſupra, cumque illi ambularent in medio vrbis apparuit illis Samuel, ergo non erat in porta vrbis. Item quia dicitur ſupra, quod apparuit egrediens obuiam illis, ſi ergo egrediebatur, & erat in porta vrbis, ergo egrediebatur de vrbe, ſed falſum eſt, quia dicitur, quod ipſe volebat aſcendere in excelſum ad manducandum ibi, & excelſum erat intra vrbem, ergo non erat in porta vrbis, ſed in porta domus ſuę, & egrediebatur, vt iret in excelſum. *Et ait, indica oro mihi vbi eſt domus videntis.* Id eſt, vbi eſt domus prophetæ, non cognoſcebat Saul Samuelem, quia nondum viderat eum, ſed quærebat ab illo, ſicut ab aliquo de popularibus. *Et reſpondit Samuel Sauli dicens, ego ſum videns.* Sciebat enim Samuel, quod Deus miſerat Saulem ad ipſum: ergo nolebat ſe aliquibus verbis palliatis occultare, ſed indicauit immediate, quod ipſe eſſet, quem quęrebat. *Aſcende ante me in excelſum.* Scilicet in partem altiorem, in qua erat altare, & ibi conuiuium factum eſt: erat enim iſtud conuiuium de partibus hoſtiarum pacificarum, ideo comedebantur carnes in loco ſacro, ſcilicet apud altare, vel in aliqua domo propinqua, quæ eſſet facta ad hoc, quod offerẽtes poſſent comedere ibi partes hoſtiarum ſuarum. *Vt comedas me cum hodie.* Ex hoc apparet, quod Samuel faciebat iſtud conuiuium, alioquin non dixiſſet, vt comedas mecum: quia ſolus ille, qui alios inuitat taliter loquitur: Samuel autem ſi eſſet, ſicut vnus de inuitatis, non inuitaſſet Saulem ad comedendum, quia qui inuitatus eſt non inuitat alios. Item dato, quod Samuel inuitatus eſſet, & confidens de probitate eius, qui eum inuitauerat, duceret Saulem ad conuiuium, tamen non diceret, aſcende, vt comedas mecum, ſed diceret, aſcende, vt comedamus cum tali, vel tali viro. *Et dimittam te mane.* Hoc dixit Samuel ad obuiandum reſponſioni, quam daturus eſſet Saul: nolebat enim Saul iam affligere patrem ſuum: intelligebat enim, q̃ pater iam dimitteret aſinas, & ſolicitus eſſet, p̃ eo, vt patet ſupra, ideo feſtinanter reuerti volebat, ſi autẽ Samuel dixiſſet ei ſolum aſcende in excelſum, vt comedas mecum, putaret Saul, quod aliquot diebus eum detinere volebat, & quia hoc eſſet graue patri ſuo, Saul non conſentiret aſcendere: ideo excluſit hoc Samuel, dicens, & dimittam te mane, ſcilicet nõ morabor te per aliquot dies, ſed immediate expediam. *Et omnia, quæ ſunt in corde tuo indicabo tibi.* Hoc dicebat Samuel ad lætificandum Saulem, ſcilicet non ſolum indicabo tibi de aſinabus, quas quęris, ſed etiam ſi aliquid aliud in corde habes ego declarabo. Iſta litera non ſignificat hic aliquid aliud ſpeciale, quam declarationem ad interrogationem pro aſinabus, quia nihil aliud habebat tunc inquirendũ Saul, & ſatis apparet ex c.iſto, & ſequenti, quod nihil aliud inquiſierit. Dicit tamen Nicol. quod iſta expoſitio non multum conſonat, quia immediate dicitur, & de aſinis, quas perdidiſti &c. & ſic dicebat Samuel hic duo. Primum, quod declararet omnia, quæ Saul habebat in corde ſuo. Secundo expediebat quæſtionem de aſinabus, ideo Nicolaus aliter exponit dicẽs, quod verſabantur alia in corde Saulis: & illa etiã expoſiturus erat Samuel. nam in libro de Hebraicis, quæſtionib⁹ dicitur, quod Saul viderat in ſomniis ſe eſſe in capite arboris palmæ, quæ viſio ſignũ regalis principatus erat, de quo erat Saul ſolicitus, & hoc Samuel ei declararet. Sed iſta figmenta ſunt, & inducuntur ad expoſitionem literæ, tanquã de neceſſitate, ſ. q̃ ſine illis non poſſit litera exponi. & tamen iſta non ſunt neceſſaria, immo nec conueniunt. Dicendum eſt autem, q̃ per iſtam clauſulam, ſi, & omnia quæ ſunt in corde tuo: non ſignificatur ſpecialiter aliquid quod declaraturus eſſet Samuel, nã non habebat Saul aliquid in mente ſua, præter quæſtionẽ de aſinabus. & illã immediate excluſit Samuel, dicens, q̃ inuentæ erant: ponitur ergo iſta clauſula ad ſignificandum alias lætificandum Saulem, ſcilicet ſi aliquid aliud volueris, etiam

Fictio Nicol

ego

A ego respondebo tibi. De somniis autem non est aliquid veri-
simile fuisse in Saule, quoniam regnum tradebatur sibi tota-
liter opere Dei: ideo non erat significandum per somnia: ma-
xime quia dato, quod aliquod tale somnium Sauli incidisset,
non esset solicitus pro illo, nec aliquo modo aduertisset,
quoniam Deus prohibebat obseruari somnia, sic patet Deut.
c.18.s.non inueniatur in te, qui obseruet somnia: simile Leui.
cap.19. Saul autem erat vir bonus, & optimus, quia non erat
melior illo vir in domo Israel, vt patet supra in litera: ideo
non attenderet aliquo modo ad somnia.

Item dato, quod Saul tanquam minus sapiens in lege ali-
quo modo attendisset somnia, tamen Samuel, qui erat vir
bonus, & doctor Israelitarum in lege non permitteret ei at-
tendere ad ea, & dato, quod quæreret Saul interpretatio-
nem alicuius somnii, magis eum abiiceret Samuel nollens
respondere ad ea, quæ inquireret, quoniam sic daret occasio-
nem mali, scilicet, induceret homines ad obseruationem so-
mniorum, quod nequaquam faceret propheta, ideo non se
offerret expositurum somnium illius. *Et de asinis, quas perdidisti nudiustertius ne solicitus sis.* Nondum enim quicquam inquisiue-
rat Saul à Samuele, & tamen Samuel respondit non expe-
ctans, quod inquireretur, quoniam ad alia maiora negocia
ipse reducebat Saulem, erat autem de istis Saul solicitus, quia
ipse nihil aliud inquirebat, nisi asinas, ideo vt hilaris esset, di-
xit quod perderet hanc solicitudinem. dicitur etiam nudiu-
stertius, id est, à tribus diebus, scilicet, quod tres dies erant,
Nudiustertius quid significet. quibus perdiderat asinas Saul. Sciendum tamen, quod ali-
quando accipitur nudiustertius pro tempore determinato,
& significat tres dies præteritos, aliquando autem significat
tempus indeterminatum, & potest poni pro magno, vel par-
uo tępore. Primo modo dicimus nudiustertius, nudiusquar-
B tus, nudiusquintus, & sic de aliis numeris: est enim nudius
aduerbium temporis, & dicitur nudius quasi nũc dies. Cum
autem additur connotatio numeralis, significat tempus de-
terminatum, vt cum dicimus nudiustertius, id est, nunc est
dies tertius, ex quo aliquid factum est, & cum dicimus nudi-
usquartus, id est, nunc est quartus dies, hoc modo solum
transissent dies tres, ex quo asinæ perditæ fuerant. Aliò modo
accipitur prout significat tempus indeterminatum, sic patet
Exod.21. cap. si autem sciebat, quod bos cornupeta esset ab
heri, & nudiustertius, ibi autem non accipitur nudiustertius
pro tribus diebus, sed pro multis, hic autem melius est, vt ac-
cipiatur pro tribus diebus determinate, scilicet quod tot dies
solum transierant ex quo perditæ sunt asinæ. *Quia inuentæ sunt.*
Id est, ne sis solicitus de illis, quia iam inuenit eas pater tuus:
sic enim renunciatum est Sauli, cum rediret ad patrem suum
in itinere infra seq.cap.

Quare Saul non obtulit munera Samueli, cum à principio disposuisset dare.

QVÆST. XIII.

QVÆRET aliquis, quare Saul non dedit munera Sa-
mueli, vt indicaret ei de via sua: nam supra dicebat, ꝙ
non apparerent honeste coram propheta, cum non haberent
C sportulam, & inuenta pecunia in manu pueri, dixit Saul opti-
mus est sermo tuus. Aliquis forte respondebit, quod Saul
mutauit intentionem, scilicet, quod à principio iudicauerat
bonum esse aliquid offerre prophetæ, postea autem putauit
non esse rationabile. Sed dicendum est, quod hoc non ap-
paret conuenienter dictum, quoniam supra totaliter delibe-
rauerat Saul aliquid dare prophetæ, immo videbatur sibi ne-
cessarium esse, quia alioquin non posset coram eo apparere.
si igitur non videret aliquid quare deberet recedere ab hac
sententia, nullo modo recederet, sed non videbatur esse ali-
quid, nisi forte propheta renueret recipere munera, quod ta-
men non apparet. Aliter respondebit aliquis, quod Samuel,
& puer eius dederunt quartam partem stateris Samueli, scri-
ptura tamen subticuit, quia non omnia exprimit, quæ facta
sunt. Sed hoc non stat, quoniam Samuel non reciperet pecu-
niam pro hac re, quia pecunia semper sonat in nomen precii.
Cum autem debet aliquid offerri gratis non tanq̃ pro precio,
sed ad honorem, vel alias, non offertur in pecunia, sed in alia
specie, & potissime in rebus pertinentibus ad cibum, & potũ,
& propter hoc in collatione beneficiorum, vel aliarum re-
rum spiritualium si collator recipiat pecuniam, etiam si par-
uæ quantitatis sit, semper iudicatur simonia. Si autem reci-
piat donum in alia specie potissime esculentum, & poculen-
tum, non iudicatur simonia, nisi donum sit valde magnum,
quod verisimiliter possit mutare mentem collatoris ad con-
ferendum, sic patet extra. de simo. cap. & si quæstiones, ideo
iura concesserunt iudicibus posse suscipere esculentum, &
poculentum, quod paucis diebus consumi potest, & non a-
liquod aliud donum: extra de rescriptis. in 6. cap. statutum.
Samuel ergo qui erat vir sanctus nollet accipere pecuniam,
nec istud nouiter introductum fuit per iura humana, sed ab
antiquo sic obseruabatur in euntibus ad prophetas consu-
lendos, quoniam non ferebant eis pecunias, sed alia dona, &
maxime, quæ pertinerent ad cibum, sic patet de vxore regis
Ieroboam, quando iuit ad Ahiam Silonitem: nam dixit ei Ie-
roboam tolle in manu tua decem panes, & crustulam, & vas
mellis, & vade ad illum: ipse indicabit tibi quid venturum
sit huic puero, propter hoc autem videtur, quod Elisæus re-
iecerit munera, quæ offerebat ei Naaman Sirus quãdo mun-
datus est à lepra: nam dabat ei magna munera in pecuniis,
scilicet decem talenta argenti, & sex millia aureos, & decem
mutatoria vestimentorum infra 4. lib. cap.5. ista autem vide-
bantur esse aliqualiter in mercedem laboris quantum ad to-
tum, vel quantum ad aliquid. Si autem obtulisset Naaman
Elisæo aliquid paruum, quod pertineret ad cibos, quia illud
nullo modo videbatur esse in remuneratione præstitæ sani-
tatis, forte recepisset illud Elisæus. Sed si Saul obtulisset ali-
quid Samueli, illud esset in pecunia, ideo non est dicendum,
quod receperit, & quod scriptura illud subticeat. Sed dicen-
dum est, quod Saul proposuerat offerre quartam partem sta-
teris Samueli, ideo quærebat vbi habitaret videns ad hoc, ꝙ
offerret ei munus illud, & deinde peteret de via sua, sed cum
locutus fuisset Samueli Saul, Samuel præcluſit eius interro-
gationem, & opus, respondens antequam quicquam dice-
ret, vel ageret Saul, ideo Saul non habuit opportunitatem
offerendi ei munus, quod destinauerat dare. Item quia dato,
quod respondisset Samuel antequam quæreret Saul, forte
Saul postea obtulisset pecuniam Samueli in munere, vel pro
mercede, tamen immediate Samuel distraxit Saulem ad ma-
iora loquens ei de regno, & inuitans ad prandium, ideo cum
se videret Saul in tanta reputatione apud propheram, erube-
sceret dare tam paruum munus, ꝙ fere nihil erat, ideo subsți-
tit nihil dans. *Et cuius erunt optima quæq; in Israel?* Ista litera pos-
set legi relatiue, scilicet tu es ille cuius erunt optima quæque,
sed litera sequens prohibet sic legi, scilicet nonne tibi, &c. &
cum illa responsiua necesse est istam esse interrogatiuam, &
est sensus cuius erunt optima quęque in Israel, id est, cuius erit
principatus regnatiuus, qui est optimus, quasi dicat, tuus erit.
Accipitur hic optimum in genere boni vtilis: sunt enim tria *Bonũ proprie quid dicatur.*
bona iuxta Philosophum 1. Ethic. s. vtile, delectabile, & ho-
nestum, proprie autem bonum est ipsum honestum, ꝙ abso-
lute vocatur bonum. Alia autem vocantur bona secundum
quandam relationem, & sicut ista duo prima non sunt pro-
prie bona, non est in eis proprie optimum, oportet tamen
large dari, quoniam omnia vtilia non sunt æqualia in genere
vtilitatis, quod ergo maximum est, vocabitur optimum, sed
nihil est, quod maiorem vtilitatem afferat, quam esse regem,
quia ibi sunt maximi redditus, & suprema potestas, ergo op-
timum in vtilibus vocabitur principatus regnatiuus. ad bo-
na autem delectabilia non pertinet principatus iste, nisi per
accidens inquantum aliquis nimis delectatur in magnis pe-
cuniis, & potestate eximia. Ad bonum autem honestum ad-
huc magis per accidens pertinet: nam non est in eo aliquod
honestum, nisi inquantum ista magna potestas virtute regi-
tur, alioquin solum vtile est. *Nonne tibi, & omni domui patris tui.*
Quasi dicat, tibi euenient omnia bona Israel: in hoc signi-
ficabat Samuel, quod reuelatum erat sibi à Deo Saulem fu-
turum esse regem. dicitur etiam omni domui patris tui, quia
domus patris Saulis erat Saul, & fratres eius, & loquendo
large omnes qui pertinebant ad eandem cognationem, e-
rant minores, & est sensus, quod omnes cognati Saulis fue-
runt facti in magna potestate: nam cum Saul factus esset rex
eleuauit omnes cognatos suos ad magnos honores, nam Ab-
ner cognatus Saulis factus est princeps militiæ infra 14. capit.

D *imonia est, si quis accipiat pecuniã pro collatione alicuius rei spãlis, bene tamẽ põt suscipere esculenta, & poculeta in parua quãtitate.*

E

F

A

& sic est intelligendum de omnibus aliis cognatis, quod dabat eis aliqua officia, vel honores. Aliqui autem intelligunt hoc de posteris Saulis cum dicitur, nonne tibi, & omni domui patris tui, id est, non solum tu habebis principatum istũ, sed etiam domus patris tui, id est, posteri tui: nam Isbosceth filius Saulis fuit rex post patrem suum toto tempore, quia Dauid fuit rex in Hebron super tribum Iuda, & istud fuit tempus annorum 7. & quasi dimidii, vt patet infra 2. lib. c.5. Sed non dicitur hoc conuenienter. Primo quia domus patris alicuius, proprie accipiendo, non vocantur omnes posteri illius, sed solum illi, qui tunc sunt in familia patris, & sic Isbosceth, qui erat filius Saulis, non proprie pertinebat ad domum patris Saulis, sed ad domum Saulis, hoc enim est accipiendo proprie inquantum distinguitur domus paterna à domibus filiorum, sic accipitur supra cap. 2. cum dicitur: Loquens locutus sum, vt domus tua, & domus patris tui ministraret in conspectu meo vsque in sempiternum, & sic distinguitur ibi domus Heli à domo patris sui. ergo si hoc intenderet scriptura dixisset nonne tibi, & domui tuæ, & non dixisset tibi, & domui patris tui. Secundo non stat, quia dicitur, & omni domui patris tui. Si autem domus accipiatur pro posteris oportebat, quod omnes posteri Saulis accepissent principatum, sed falsum est, quia solus Isbosceth accepit illud, & ille pauco tempore tenuit, nam occisus est à seruis suis infra 2. lib. cap. 4. & eo tempore, quo tenuit imperfecte habebat, quia simul erat cum eo rex Dauid, & quotidie deprimebatur regnum Saulis, & prosperabatur regnum Dauid. Melius ergo est, quod exponatur accipiendo domum proprie, s. domum patris Saulis, pro ipso Saule, & omnibus fratribus eius, & cognatis suis, qui tunc erant: nam omnes isti pertinebant ad domum patris Saulis, & tunc etiam est verum, quod omni domui patris Saulis prouenerunt bona, quoniam promoto Saule in regem, non fuit aliquis de cognatis suis, qui non accepisset maiorem honorem quam ante habebat, & sic stat litera proprie: quamquam si velimus accipere domum patris Saulis pro omnibus de posteritate illa, satis posset stare, quia quamquam proprie domus alicuius dicatur familia eius, quę est, quando ipse viuit, tamen interdum accipitur domus pro omni posteritate alicuius, sic dicitur domus Iacob, domus Aaron, domus Leui omnes, qui de posteritate illa manent: Psalm. 113. sic quoque supra cap. 3. dicitur, scilicet: Idcirco iurauidomui Heli, quod non expietur iniquitas domus eius victimis, & muneribus vsque in æternum, & sic non solum ponitur ibi durans domus Heli dum ipse manet, sed etiam in æternum post ipsum. Ad secundum cum dicitur omni domui patris tui, & tamen solus Isbosceth de posteritate Saulis regnauit, dicendum quod in æternum durauisset regnum in domo Saulis, nisi peccasset, vt patet infra decimotertio cap. scilicet. Quod si non feciss̃es, iam nunc præparasset dominus regnum tuum super Israel in sempiternum, Deus autem loquebatur hic ad Saulem tanquam si mansurus esset semper in illo statu bonitatis, in quo tunc erat, quia tamen non mansit, non stetit promissio. Prima tamen expositio melior est.

domui patris Saulis euentura omnia bona quibus intelligitur.

B

C

Respondens autem Saul ait. Locutus fuit Samuel ad Saulem magna, quæ satis videbantur pertinere ad principatum regalem, cum dixisset de optimo, quod erat in Israel, Saul autem qui erat valde humilis, credidit ista non pertinere ad se, ideo respondit Samueli tanquam illuderet eum, sic ait Iosephus 6. Antiquitatum, scilicet minimus inquit sum in cognatione mea, & de vltima tribu, quę apta non est, & ex inferiori patria vrbium cæterarum, sed tu magis illudis, & pro periculo me fatigare contendis de tribus maioribus, quam vt mihi conueniat non loquendo.

Cap. 4.

Nunquid non filius Iemini ego sum. Quasi dicat, quomodo est verisimile, quod ego possem sumi in regem, quia ego sum filius Iemini? Accipitur autem Iemini prout est nomen Hebræum, & in Hebræo vocatur Iemini, est sensus, quod erat de tribu Beniamin, in qua erat vir Iemini, & nõ est sensus, quod Saul sit filius Iemini, scilicet immediate ab eo genitus, quia erat filius Cis, & Cis erat de stirpe Iemini sextus ab illo, vt patet in principio c.

Aliqui autem intelligunt, quod dixit Saul se esse filium Iemini, id est, filium Beniamin, sed supra declaratum est, quod Iemini, & Beniamin non sunt idem, nominauit tamẽ Iemini, quia iste fuit excellens vir in tribu illa, vt supra dictum est.

De minima tribu Israel. Id est, de tribu Beniamin, quæ erat minima, credebat enim Saul hoc nimis obstare dignitati regali, scilicet, esse de parua tribu, cum iste principatus regalis esset valde desiderabilis, & excellentissimus, videbatur indignum, quod daretur tribui minimæ, sed maiori, & excellentissimæ. Item quia ille, qui debebat esse rex erat dominaturus toti populo, & debebat esse potens, ne alii vellent vsurpare principatum eius, vel non reddere debitum famulatum, & quia ille, qui est in magno potentatu, si non habet consanguineos, etiam si habeat pecuniam, cito perit, eo quod in grauibus periculis alienantur ab eo, qui olim propter pecuniam famulabantur illi, consanguinei autem ex quadam naturæ vnione, & retinaculo se sic non deserunt, ideo ad hoc, quod aliquis habeat stabilem principatum, consanguineis eget, & quia tribus Saul erat minima in toto Israel, habebat paucos adiutores, ad custodiam huius magni principatus, ideo satis videbatur, quod non conueniret ei principatus regalis, sic enim excusabat se Gedeon, cum dixit ei Angelus, vade in hac fortitudine tua, & liberabis Israel de manu Madian, qui respondit, domine mi, in quo liberabo Israel? ecce familia mea infima est in Manasse, & ego minimus in domo patris mei. Iudic. cap. 6.

D

In extremo quaſ 3.

An tribus Beniamin esset minor omnibus tribubus Israel, vt dixit Saul.

QVÆST. XIV.

E

QVÆRET aliquis quomodo dixit hic Saul, quod erat tribus sua minima inter trib⁹ Israel. Nam videtur, quod aliæ erant minores, patet de tribu Leuitarum, nam cum computatæ sunt cæteræ tribus per viros à viginti annis, & supra. in quibusdam inueniebantur 70. millia, in aliis vero quinquaginta, vel quadraginta millia. In eis autem, in quibus parum erat reperiebantur vltra tringintaduo millia. Numer. capit. 1. Leuitæ autem computati sunt ab vno mense, & supra, & inuenti sunt vigintiduo millia: Numer. capit. 3. & secundum aliam computationem, qua computabantur à 30. anno, vsque ad quinquagesimum, inuenti sunt octo millia, & parum plus, Num. cap. 4. & sic non fuit aliqua minor tribus inter Israelitas facta computatione in monte Sinai. Sic quoque in secunda computatione facta anno 40. ab exitu de Ægypto Leuitæ fuerunt pauciores omnibus, nam solum inuenti sunt 23. millia ab vno mense, & supra, in aliis autem tribubus inueniebantur valde plures pluſquam in duplo, vt colligitur. Num. 26. cap.

Aliquis forte dicet, quod isto tempore erat valde augmentata tribus Leui quamquam à principio fuisset parua: sic enim est in quibusdam progeniebus, aliquo enim tempore valde multiplicantur, & alio tempore nimis decrescunt.

Sed istud non stat, nam non solum in deserto tribus Leui erat minor aliis, sed etiam fuit postea semper minor, scilicet tempore isto, & immediate tempore Dauid: nam quando Dauid numerauit omnes sacerdotes, & Leuitas, & instituit eos in officiis suis, de quo primo Paralip. c. 23. vsque ad 26. inuenti sunt trigintaocto millia, vt ait Iosephus sexto Antiquitatum, circa finem, & satis colligitur prę allegat. cap. Paralipomen. tunc tamen erant aliæ tribus in valde magno numero. Nam etiam Dauid fecit computari omnes viros pugnatores Israel, & de sola tribu Iuda inuenti sunt quingenta millia virorum pugnatorum, de aliis autẽ tribubus simul inuenta sunt nongenta millia infra 2. lib. cap. 24. ergo quælibet tribus esset maior quasi in duplo tribu Leuitarum.

F

Ad hoc respondendum est, quod quando dicitur, q̃ tribus Beniamin erat minima omnium aliarum tribuum, intelligitur de aliis vndecim tribubus non comparando ad tribum Leui: nam Leuitæ non faciunt tribum, & quando nominantur duodecim tribus, non intelliguntur ibi Leuitæ, vt declaratum est Num. cap. 1. & 13. ideo si esset minor aliis tribubus quamquam esset maior tribu Leuitarum, recte dicitur, quod esset minima in tribubus.

Sed adhuc dicet aliquis, q̃ non erat minor tribus Beniamin aliis tribubus, accipiendo proprie tribum: nam in prima computatione, quæ fuit facta in deserto Sinai, maior fuit tribus Beniamin, quam tribus Manasse, vt patet Num. c. 1.

In ſecunda autem computatione, quę fuit anno 40. ab exitu de Ægypto tribus Beniamin exceſſit multas tribus, fuit enim pluſquam dupla ad tribum Simeon, Numer. cap. 27. fuit etiam maior quam tribus Ruben, & Gad, & Ephraim, & Nephtalim, ſic patet præalleg. cap. ergo non erat minima. Item non ſolum nunc erat magna, ſed etiam videtur, quod ſemper fuerit magna, & tribus Simeon fuerit minima inter tribus Iſraelitarum, quod apparet ex diſtributione ſortium: nam tribui Beniamin magna ſors data eſt, tribui autem Simeon, quia erat valde parua, non fuit per ſe data ſors, ſed accepit quandam partem ſortis Iudæ, ſic patet Ioſue 19. capitul. ſcilicet hæc eſt hæreditas filiorum Simeon iuxta cognationes ſuas in funiculo, & poſſeſſione filiorum Iuda, quia maior erat, & idcirco poſſederunt filii Simeon in medio hæreditatis eorum.

Reſpondendum eſt, quod tribus Beniamin ab introitu in terram Chanaan magna tribus erat, & regulariter tribus Simeon erat minima omnium, accidit tamen, quod tribus Beniamin efficeretur minima omnium, & etiam minor tribu Leuitarum, & hoc per bella: nã pro exceſſu virorum Gabaa, cum eſſent de tribu Beniamin, expoſuerunt ſe ad pugnam omnes de tribu illa, & perierunt præter ſexcentos, qui confugerunt ad petram Remon, & poſtea tribus illa incæpit eſſe minor omnium, vnde tempore Saulis adhuc cæteris minor erat. De hoc Iudicum cap. vigeſimo, & vigeſimoprimo. recte ergo dixit Saul, quod erat de minima tribu.

Quare Saul non excuſauit ſe aliter, quam quod eſſet de tribu minima.

QVÆST. XV.

QVÆRET aliquis vlterius, cum excuſaret ſe hic Saul, dicens non conuenire ſibi regnum, quia erat de minima tribu, quare non ponebat aliam excuſationem, quæ videbatur rationabilior, ſcilicet, quod non eſſet ipſe de tribu Iuda. Nam principatus regnatiuus prophetice promiſſus fuerat viris de tribu Iuda: Gen. 49. cum dicitur: Iuda te laudabunt fratres tui, manus tua in ceruicibus inimicorum. Et poſt hoc dicitur: Non auferetur ſceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus eſt: deberet ergo credere, ꝙ nullus poſſet accipere principatum regnatiuum, niſi eſſet de tribu Iuda, ſicut nulli licebat miniſtrare in officio ſacerdotali, vel Leuitico, niſi eſſet de ſtirpe Leui. Num. c. 1. & 3. & 18. potiſſime autem cum principatus iſte fuiſſet promiſſus firmiter tribui Iudæ, cum dictum ſit: Donec veniat, qui mittendus eſt. Aliquis reſpondebit, quod Saul ſatis hoc credebat, quia ſciebat quod propheta loquebatur id, quod Deus iuſſerat, & non dubitauit, quin poſſet transferri principatus ad aliam tribum. Sed ad hoc dicetur, ꝙ ſi propter hoc admirabatur Saul, quia propheta iſtud dicebat, ita non debuiſſet admirari, quia ad eum poſſet pertinere principatus regalis quamquam eſſet de tribu & familia parua. Aliter autem poterit reſponderi, quod Saul erat vir non peritus in lege, ſed ruſticus, ideo neſciebat ad quam tribum pertinere deberet principatus regalis ſecundum prophetiam, ſed credidit, quod ad quamcunque tribum indifferenter poſſet venire: allegauit autem pro ſe id, quod quilibet etiam indoctus legis allegare poſſet, ſcilicet, quod erat de minima tribu, ideo non erat ſufficiens ad habendum principatum regalem. Aliter reſponderi poteſt, ſi conceditur, quod Saul erat vir ſapiens, & aliqualiter inſtructus in lege, ſcilicet, quod quamquam ipſe ſciret principatum regnatiuum promiſſum eſſe tribui Iudæ, tamen poterat Deus mutare ad aliam tribum, ſic enim factum fuerat in ſacerdotio: nam Deus promiſit ſummum ſacerdotium Phinees nepoti Aaron, quod maneret in æternum in domo eius: Num. cap. 25. tranſtulit tamen poſtea in domum Ithamar: nam Heli ſummus ſacerdos, & poſteri eius fuerunt de ſtirpe Ithamar, vt declaratum eſt ſupra cap. 2. & poſtea rurſus promiſit Deus Heli ſacerdotium in ſempiternum, quia tamen filii ſui nimis errauerunt, Deus abſtulit principatum ſacerdotii de domo eius, & iterum rediit ad domum Phinees, vt patet ſupra ca. 2. ſcilicet, loquens locutus ſum, vt domus tua & domus patris tui miniſtraret in cõſpectu meo vſque in ſempiternum: nunc autem abſit hoc à me. Sed quicunque honorificauit me, glorificabo eum. ſic ergo credebat, quod poſſet fieri de principatu regnatiuo tranſeundo, vel incipiendo eſſe in alia tribu. Sed tunc ſtat argumentũ, quomodo ergo non credidit Saul, quod principatus regnatiuus ad eum poſſet pertinere, ſed dixit, quod erat de minima tribu? Poteſt reſponderi dupliciter. Vno modo, quod quamquam Saul ſciret, quod principatus regnatiuus poſſet eſſe in alia tribu, quam in tribu Iuda: tamen neſciebat, an Deus hoc diſſiniuiſſet. Et ſi arguatur, quod dicebat illud propheta. Reſpondendum, quod putabat, quod vellet ei illudere, quia dato quod Deus vellet mutare principatum regnatiuum de tribu Iuda in aliam tribum, non putabat, quod vellet mutare in illam tribum minimam, ſed in aliã digniorem, & pro hoc allegauit ſic. Aliter reſponderi poteſt, ſcilicet, quod credidit Saul principatum regalẽ poſſe mutare de vna tribu in aliam: etiam credidit, quod Deus ei vellet dare, ſicut propheta dicebat: loquebatur tamen verba iſta ex humilitate, quia erat valde humilis, & reputabat ſe indignum ad tantum principatũ: ſic patet infra c. 15. ſcilicet: Nonne cum paruulus eſſes in oculis tuis, caput in tribubus Iſrael factus es? vtraque ergo harum duarum ſolutionum ſtare poteſt. *Et cognatio mea nouiſſima inter omnes filios de tribu Beniamin.* Id eſt, non ſolum tribus mea eſt parua, ſed etiam familia, de qua ſum in hac tribu: accipitur enim hic cognatio pro aliquo, quod eſt minus quam tribus. Primo enim diuidebatur totus Iſrael per duodecim tribus: deinde quælibet tribus per familias: poſtea quælibet familia per domos: deinde domos per viros: ſic patet Ioſue cap. 7. ſcilicet, Accedetisque mane ſinguli per tribus veſtras, & quamcunque tribum ſors inuenerit accedet per cognationes ſuas, & cognatio per domos: domuſque per viros: cognationes autem, quæ ſunt ibi immediate ſub tribubus, vocantur ibidem familiæ: cum dicitur, quod inuenta eſt tribus Iuda, quæ per familias ſuas oblata eſt: iſtæ autem familiæ paucæ erant, ſcilicet, in qualibet tribu tres, vel quatuor, vel pauciores: quod autem eſſent familiæ in qualibet tribu, patet Num. cap. 26. & ibi ponuntur ſeptem familiæ in tribu Beniamin, de quibus forte plures petierunt in excidio Gabaa, cum remanſerint de tota tribu ſexcenti viri: Iudic. cap. 20. Sed adhuc in familiis, quæ manſerant nulla minor erat, quam familia, de qua erat Saul, quod valde oberat ad magnum principatum: quia haberet paucos conſanguineos auxiliatores.

Cognatio qd.

Quare ergo locutus es mihi ſermonem iſtum? Quaſi dicat, cum tu ſcias omnia iſta de cognatione mea, quare dicis mihi iſta, cum ſcias me eſſe impotentem?

An Saul intellexerit per verba Samuelis ſe fore regem.

QVÆST. XVI.

QVÆRET aliquis an Saul intellexerit per verba iſta Samuelis ſe conſtituendum regem. Reſpondendum eſt, quod ſic, quod apparet ex verbis ſuis: nam ſi non intellexiſſet aliqua magna ſibi dici, non dixiſſet, quare ergo locutus es mihi ſermonem iſtum? Sed tunc ſtat dubium, per quid potuit cognoſcere Saul ex verbis Samuelis, quod dicebat de cõſtitutione eius in regẽ. Poſſet reſponderi ſecundũ poſitionem Nicolai, & Iudæorum quorundam, ꝙ hoc cognouit Saul per ſomnium ſuum, ſ. quod ipſe eſſet in capite vnius arboris palmæ: ꝙ ſignificat faſtigium magnæ dignitatis, ſ. regalis: & cum audiuit à Samuele, ſ. Et cuius erunt optima quæque in Iſrael intellexit verum fuiſſe ſomnium ſuum, ideo credidit certiſſime dici de principatu regali. Sed hoc non ſtat, quia etiam ſi Saul ſomniaſſet aliquid tale, non adhibuiſſet illi fidem aliquã, nec curaſſet de illo, quia lex prohibet obſeruari ſomnia: Deut. 18. maxime, quia Nicolaus, & Iudæi ponunt iſtud tanquam nihil aliud ſit, per quod potuerit intelligere Saul, quod loqueretur Samuel de conſtitutione eius in regem, & tamen hoc ſatis poterat colligi ex ſolis verbis Samuelis, ſ. cuius erunt optima quæque in Iſrael: manifeſtum eſt, quod õptimum ſecundum quod ab hominibus accipitur, vulgariter eſt in maximis honoribus, & poteſtate, & diuitiarum ampla magnitudine: iſtud autem in nullo magis eſt, quam in maximo principatu, ergo ſatis poterat intelligere Saul, etiam ſi rudis eſſet, quod dicebatur de conſtitutione eius in principem. Sed adhuc dicetur, quod non colligebatur ex hoc aliqualiter,

Impugnatur Lyranus.

quod

A quod esset Saul futurus rex, quoniam ipse poterat habere omnia quæque in Israel, & tamen quod non esset rex, sed esset Iudex totius populi sicut fuerat ante hoc Samuel, vel si aliqualiter vellet intelligere de maiori honore, quod esset princeps eo modo, quo fuit Iosue, nam iste maiorem potestatem habebat super populum, quam iudices, qui post eum fuerunt, tamen non erat rex.

Sed adhuc aliquis dicet, quod bene colligebatur ex hoc quod erat futurus rex, nam hic dicitur, quod optima Israel futura erant sua, sed inter principatus ipse regalis est excellentior aliis, ergo intelligebatur per hoc principatus regalis, & non iudicatiuus.

Dicendum, quod non stat iste modus arguendi, quoniam si sic stricte acciperentur verba, non solum concluderetur, quod Saul futurus rex esset Israel, sed etiam, quod omnia, quæ possidebant Israelitæ pertinere deberent ad Saulem, & quod ipsi Israelitæ futuri essent serui eius: nam maior principatus, & vtilitas est plusquam in decuplo, quod aliquis sit proprie dominus alicuius terræ, scilicet quod omnia, quæ ibi sunt, sint sua, & omnes habitatores ipsius sint serui sui, quam si sit rex illius terræ, ergo de Saule sic intelligendum esset si stricte acciperentur verba, sed sunt accipienda ciuiliter, & tunc possent vocari optima Israel, quod aliquis esset iudex, vel princeps, sicut fuit Iosue, quamquam non esset rex. Item patet, quia similiter loquitur aliquando scriptura, sic patet supra cap. 2. Cum dixit ad Heli, & videbis æmulum tuum in tẽplo in cunctis prosperis Israel, id est, quod habiturus esset ille omne bonum, vel prosperitatem Israelitarum, & tamen in hoc solum significabatur, quod futurus esset summus sacerdos, quod dicebat magnos redditus, & honores. Ita ergo hic per optima Israel poterit significari aliquis magnus status, quamquam non sit maximus, qui esse potest, & sic esset principatus iudicatiuus, vel talis qualem habuit Iosue: nam maior principatus erat, quam summi sacerdotis, ergo non oportet, quod per hoc significaretur principatus regalis. Respondendum est, quod ex verbis Samuelis Saul, & quilibet alius intelligere potuisset se constituendum in principem, & habiturum magnos honores in populo, tamen non concluditur, quod futurus esset rex, Saul tamen intellexit ex verbis istis se constituendum regem, quoniam ante hoc totus Israel petierat regem à Samuele: præced. cap. & ipse iussit ibi, quod recederent singuli in vrbes suas, ipse enim daret eis regem, & quia nunc dicebat, quod optima Israelis prouentura erant ad eum, non poterat intelligere Saul, nisi de principatu regnatiuo. Nam non poterat intelligere, quod efficeretur summus sacerdos, quod habebat magnos redditus, & honores, quia hoc non pertinebat, nisi ad aliquem de tribu Leui, & de stirpe Aaron. Etiam non poterat intelligere se constituendum in iudicem, sicut prius fuerat Samuel, & alii præcedentes, quia iste principatus iam cessabat: petiuit enim populus regem dicens nequaquam: rex enim erit super nos, & Samuel consensit huic dicto: ergo videtur, quod iam cessaturi erant omnes principatus populares præter regalem, sed ex verbis Samuelis colligebat Saul se assumendum ad aliquem

C principatum, ergo ad regalem solum intelligere debebat. *Assumens itaq; Samuel.* Hic ponitur tertium, in quo Saul à Samuele honorifice suscipitur, cognoscebat enim Samuel Saulem de proximo regem futurum, & quia regi competit maximus honor incepit Samuel istum honorem nunc impendere Sauli, etiam si nondum esset rex faciendo eum sedere super omnes inuitatos, & dando ei solenniorem partem ciborum, & dicitur. *Assumens itaq; Samuel Saulem, & puerum eius.* Scilicet postquam locutus fuit Samuel ad Saulem de sublimatione regni, & respondit Saul, assumpsit Samuel Saulem, & puerum suum ducens eos in excelsum ad locum in quo comesturi erant. *Et introduxit eos in triclinium.* Iste est locus, in quo capiebant cibos, qui inuitati erant, erat enim quædam domus habens tres ordines mensarum facta specialiter ad conuiuia solemnia, & hoc erat, quia in excelso erat altare, in quo fiebant immolationes, & quia populus aliquando offerebat hostias pacificas, de quibus maxima pars proueniebat ipsis offerentibus, oportebat, vt haberent circa altare locum in quo epularentur, cum de offerentibus dicatur, quod deberent epulari coram Domino Deuteron. cap. 12. & 16. ad hoc ergo fuerat facta in excelso quædam domus magna disposita ad conuiuia, & ista erat triclinium, id est, habens tres ordines mensarum, & dicitur à tris, quod est tres, & cline quod est accubitus, vel acclinatio, quasi triplex accubitus, hoc enim est, quia sumentes cibos super mensam aliqualiter acclinamur, maxime autem erat hoc apud antiquos, qui quando consumpturi erant cibos super lectos accubabant, & inde triclinium dicitur quasi essent tres ordines lectorum, in quibus homines ad conuiuia iacerent, & propter hoc scriptura pro sedere ad mensam dicit discumbere, vel recumbere, aut accubare, sicut sæpe patet. *Et dedit eis locum in capite eorum, qui fuerant inuitati.* In hoc patet, quod Samuel inuitabat omnes istos cum dicatur, quod dedit ei locum in capite, &c. Sed non erant aliqui comedentes ibi quibus ante non posuisset Samuel Saulem, ergo non erant aliqui de ibi comedentibus, qui non fuissent inuitati, & sic Samuel inuitauerat eos, etiam quia dicitur, quod ipse dedit locum Sauli, & puero suo, non enim fecisset hoc, nisi ipse inuitasset illos, quia ad nullum alium pertinet iubere de loco discubitus, nisi ad inuitantem, in hoc autem valde honorauit Samuel Saulem, quia non solum posuit Saulem in capite mensæ sed etiam puerum suum, quia propter Saulem etiam puer suus erat honorandus, maxime quia forte Samuel præuiderat istum puerum esse ad magnum honorem eleuandum, quia cum Saul in regem constituendus esset immediate, & iste puer erat nimis familiaris Sauli, verisimile est, quod Saul eum in aliquo honore præficeret, eum igitur voluit honorare Samuel. *Erant enim quasi 30. viri.* Scilicet illi qui inuitati fuerant erant 30. & super omnes sederunt Saul, & puer eius. Iosephus 6. Antiquitatum dicit, quod erant quasi 70. viri, sed cum scriptura dicat 30. oportet intelligi non fuisse plures, nisi forte diceretur, quod isti 30. erant segregati, erant autem alii 40. seorsum discumbentes, & quia illi principaliter non pertinebant ad conuiuia non curauit scriptura de illis. *Dixitq; Samuel coco.* Samuel enim inuitauerat omnes istos, & ipse prius disposuerat de cibis, qui dandi erant, & quantum vnicuique inuitato, & ibi fecit separari partem vnam pro Saule. Cum autem sedit ad mensam petiuit Samuel partem illam. *Da partem quam dedi tibi.* Omnes partes ciborum dederat Samuel, quia ipse inuitabat omnes comedentes illa die, & tamen de ista parte dicitur specialiter, quod dederit eam, id est, dederit, & præceperit custodiri. *Et præcepi tibi, vt reponeres seorsum apud te.* Id est, de illa parte præceperat specialiter, quod custodiretur ne immisceretur inter cæteras. Disposuerat enim Samuel quantum dandum esset aliis inuitatis, & quoniam ista pars erat solennior, iussit eam specialiter custodiri pro Saule. In hoc autem apparet, quod istud conuiuium factum fuerat propter aduentum Saulis, scilicet sciens Samuel, quod venturus esset Saul parauit conuiuium magnum, & inuitauit plurimos, dedit autem inter illos excellentiam Sauli in omnibus, quæ pertinebant ad conuiuium. Primo enim in accubitu, quoniam in capite omnium non solum ipse, sed etiam puer eius prope eum positus est. Secundo honoratus fuit quantum ad cibos, quia pars maior, & solemnior ei apposita est, vnde dicit Iosephus, quod Samuel præcepit, vt Sauli pars regalis apponeretur, scilicet pars illa, quæ consueuerat regibus dari, vel quæ excellentior est, & propter hoc quilibet honorabilis sibi eam accipit, ista enim differentia ciborum designat maiorem honorem, & dilectionem: sic enim patet de Ioseph inuitante fratres suos, cum nondum cognitus esset ab eis: nam singulis fratribus dedit partes singulas, maior pars tamen venit Beniamin, ita vt quinque partes excederet, vt patet Genes. quadragesimotertio capitul. Sed dicet aliquis, si volebat Samuel honorare Saulem, & ob hoc instruebat conuiuium magnum, potius eum honorasset inuitando illum singulariter, quam inuitando eum cum tota illa multitudine. Nam maiora beneficia esse censemus, quæ nobis singulariter impenduntur, quam quæ nobis cum tota communitate aduenium.

Respondendum est, quod Samuel recte egit inuitando Saulem cum tota communitate, nam solum voluit Samuel beniuolum affectum suum ostendere in Saulem, sed etiam eum coram toto populo honorare: si autem eum singulariter inuitasset solam affectionem suam ostendisset illi, sed nequaquam honorasset, nullus enim de populo præter eum iudicasset eum honorabilem, cum tamen inui-

D *Triclinium quid.*

Mos antiquorũ comedendi.

Samuel parauit cõuiuiũ ppter Saulẽ.

Saul valde honoratus est in conuiuio.

E

F

Cap. 4

tatus

A tatus fuerit Saul cum alia multitudine, & ipſe præpoſitus fuit omnibus tam in cibis, quàm in loco, oēs exiſtimauerunt eum eſſe virum honorabilem, cùm tantum à Propheta honoraretur, in quo volebat Samuel monſtrare, quòd non ſolùm Saul poſtquam in regem conſtitutus eſt honorandus erat, ſed etiā antequam rex eſſet honorabilis fuit. Cùm autē dicitur, quòd magis æſtimantur beneficia, quæ alicui ſingulariter dantur, quam quæ cum tota communitate proueniunt: verum eſt ſi illa proueniunt alicui tanquam vni de communitate ſolum, ſi tamen aliquis honoretur cum aliqua communitate non tanquam vnus de communitate, ſed tanquā ſpecialis perſona, & tota illa communitas propter eū honoretur: magis honoratus eſt quam ſi ipſe ſolus honoretur. Sic autem erat de Saule, quoniam propter ipſum conuiuiū illud factum eſt, & ſatis hoc apparebat ex excellentia, quam Samuel in omnibus impēdebat Sauli, ideò magis honorabat eum ſic quam ſi eum ſolum inuitaſſet. *Leuauit autem cocus armum, & poſuit ante Saul.* Leuare eſt de olla educere: ſic accipitur. ſupr. c. 2. ſ. Veniebat puer ſacerdotis dum coquerentur carnes, & habebat fuſcinulam tridētem in manu ſua, & mittebat eam in lebetem, vel in caldariā, & omne quod leuabat fuſcinula, tollebat ſacerdos ſibi. Separauerat autem Samuel armum, quia iſta erat pars excellens, & poſuit ante Saul.

Quomodo potuit ſeruari armus & dari Sauli, cum proueniret Sacerdoti.

QVÆST. XVII.

B QVÆRET aliquis quomodo potuit ſeruari armus pro Saule, quia iſtę carnes, quę dabantur inuitatis erant partes ſacrificiorum pacificorum, de quibus ſemper armus, & pectuſculum veniebant in ius ſacerdotum immolantium? Leui. c. 7. Saul autem non erat ſacerdos, ideò non poterat accipere iſtam partem.

Aliquis fortè reſpondebit, quòd quamquam iſtæ partes de iure pertinerent ad ſacerdotes, tamen ipſi remiſerunt eas inuitatis, & ſic potuerunt peruenire ad Saulem, & ad alios. Sed dicendum eſt, quòd non poteſt ſtare, quoniam nō licebat ſacerdoti dare de panibus, vel carnibus ſanctificatis alicui, niſi eſſet de familia ſua, vt patet Leu. c. 22. ſ. Omnis alienigena non comedet de ſanctificatis, inquilinus ſacerdotis, & mercenarius non veſcentur ex eis: quem autem ſacerdos emerit, & qui vernaculus domus eius eſt, hi comedent ex eis. De filia quoq; ſacerdotis dicitur, quod ſi eſſet nupta alicui de populo, non poſſet comedere de ſanctificatis: peccaret ergo ſacerdos ſi daret alicui de popularibus de carnibus ſanctificatis, & ſicut nō licebat ſacerdotibus dare illas popularibus, ita non licebat popularibus accipere eas ſcienter, etiam ſi darent ſacerdotes, ſic patet præalleg. cap. ſ. Omnis alienigena comedendi ex eis C non habet poteſtatem: hoc autem eſſet quando populares comedebant ſcienter. Si tamen neſcirent eſſe carnes ſanctificatas, & comederent tunc non peccabant, ſi tamen poſtea cognoſcerent eſſe carnes ſanctificatas debebant ſatisfacere, ſic patet. eod. c. ſ. Qui comederit de ſanctificatis per ignorantiam addet quintam partem cum eo, quòd comederat, & dabit ſacerdoti in ſanctuario, non ergo poterat dici, quòd iſte armus pertinuiſſet ad ſacerdotes, & ipſi conceſſiſſent eum popularibus. Aliquis ergo reſpondebit aliter. ſ. quod hic non fuerit ſacrificium, ſed magnum conuiuium, quod interdum vocatur ſacrificium, ſed hoc ſupra improbatum eſt.

Ideò dicendum quod hic ſacrificium fuerit pacificum, & de omnibus animalibus immolatis pertinebat armus ad ſacerdotem, tamen potuerunt alia animalia occidi præter illa, quæ immolata ſunt in ſacrificium, & de illis acciperetur armus. Vel aliter poteſt dici, quòd dato quòd omnia animalia, quorum carnes comedebantur ab inuitatis fuiſſent immolata in hoſtias pacificas, poterat manere armus pro Saule, de quolibet animali immolato in hoſtiam pacificam proueniebat ſacerdoti ſolum pectuſculum, & armus dexter: Leu. cap. 7. ergo armus ſiniſter cedebat in ius popularium, & iſte poterat apponi Sauli. *Dixitq; ei Samuel.* Scilicet poſtquam poſuit cocus armum coram Saule. *Ecce quod remanſit pone ante te, & comede.* Ideſt iſtud eſt, quod tibi ſpecialiter ſeruatum eſt: ideò ſcinde & comede.

An quando Saul acceßit alij inuitati comederant.

QVÆST. XVIII.

QVÆRET aliquis quomodo dixit Samuel: ecce quod remanſit: nam videtur ex hoc quòd omnes inuitati iam comederant, & nihil reſtiterat de cibis, niſi armus ille. Reſpondendum quod aliqui dicunt, quòd ante aduentum Saulis Samuel, & alij inuitati ſedebant ad menſam, & fere expleuerant prandium.

Cùm autem vidit Samuel ingredientem Saulem ſurrexit à menſa obuians ei ex reuerentia: Sed iſtud non ſtat, quoniam antequam aſcenderet Samuel ad prandium, Saul inuenit eū: ſic enim dixerunt puellæ, ſcil. ingredientes vrbem ſtatim inuenietis eum antequam aſcendat in excelſum ad veſcendum. Item quia dicitur ſupra: Cumque illi ambularent in medio vrbis apparuit illis Samuel egrediens obuiam illis, vt aſcenderet in excelſum: nondum ergo aſcenderat. Item Deus reuelauerat Samueli præcedenti die, quòd venturus eſſet Saul ad eum hora illa, vt patet ſupra. ſ. hac ipſa hora, quæ nunc eſt eras mittam ad te virum. Cùm ergo ſciret Samuel certiſſimè, quòd illa hora venturus eſſet Saul, & propter illum inſtruxerat conuiuium: non eſt veriſimile, quòd ſederet ad menſam antequam ille veniret, cùm immediatè venturus eſſet. Item dicitur ſupra quòd acceſſit Saul ad Samuelem in medio portæ: ergo non erat Samuel in menſa, ſed in porta domus ſuæ volens venire in excelſum. Item dixit Saul ad Samuelem; indica, oro, mihi, vbi eſt domus videntis? ſi tamen Saul aſcendiſſet in excelſum, & veniſſet ad Samuelem exiſtentem in menſa, non peteret pro domo videntis, quia iam cognoſceret ipſum videntem, vel ſaltem ſciret eum eſſe ibi, & nō diceret vbi eſt domus videntis, ſed diceret, quis eſt hic videns. Item dicitur ibi quod reſpondit Samuel ego ſum videns: aſcende ante me in excelſum vt comedas mecum hodie, ergo videtur quod nondum comederat Samuel, nec erat in loco prandij, ſed poſtea venit. Item dicitur ſupra: aſſumens itaque Samuel Saulem, & puerum eius introduxit eos in triclinium: ergo nō erat Samuel in menſa, quando venit Saul, quia tunc nō introduxiſſet Samuel Saulem in triclinium, ſed Saul introiſſet, & inueniſſet iam ſedentem Samuelem. Dicendum ergo quod quando venit Saul ad ciuitatem nondum ſederet Samuel in conuiuio, nec aſcenderat illuc, ſed inuenit eum in porta domus ſuæ, & aſcendit cum eo in excelſum ad locum, in quo erat conuiuium. Cùm autem dicitur hic: Ecce quod remanſit, pone ante te: non eſt ſenſus quod illud remanſiſſet poſtquam alij comederunt, ſed dicitur quòd remāſit, i. quod ſeparatum eſt, vel repoſitum: quoniam cum Samuel dediſſet coco carnes pro conuiuijs, illam partem ſeparauit pro Saule: & ſic remanſit. i. ſeparata erat. *Quia de induſtria ſeruatum eſt tibi.* q. d. non intelligas quod iſtam partem tibi do à caſu, ſed de induſtria ſeparata eſt, id eſt, ab intentione ſic factum eſt: quoniam antequam tu venires, ego præceperam coco, quod ſepararet iſtam partem pro te. In quo volebat ſignificare Samuel, quòd aduentus Saulis non fuit ſibi inopinatus: ſed ante hoc cognouerat illum, ideo priuſquam veniret, iuſſit coco, vt ſepararet partem pro eo, ſcil. vt quando Samuel peteret illam partem, cocus ſciret diſtinctè dare illam ſibi. *Quando populum vocaui.* Id eſt quando inuitaui omnes iſtos, ſ. à principio iſtud factum eſt: & non intelligitur, quod ſeparata eſt iſta pars quando inuitati ſunt comedentes, ſed quando fuerunt datæ carnes pro cibis eorum: tunc enim Samuel diſtinctè dedit coco illam partem, & dicitur quando populum vocaui: non quidē quod totus populus inuitatus fuiſſet, quoniam ſolum fuerunt inuitati triginta viri, vt patet hic, & tamen in vrbe illa erant plures, ſed dicitur populus inuitatus, quia multi erant inuitati, qui poſſunt vocari populus.

Et comedit Saul cum Samuele in die illo. Non ſolum comedit cum eo, ſed etiam cum omnibus aliis, qui inuitati erant, quia tamen Samuel inuitauerat omnes dicebatur ipſe comediſſe cum eo, & omnes alij.

Et deſcenderunt de excelſo in oppidum. Excelſum vocatur hic quidam locus arduus in ciuitate, in quo non erant domus, ſed altare Dei: & illa domus, quæ vocatur triclinium, in qua erant inuitati: oppidum autem erat tota ipſa congregatio do- *Excelſum quid*

morum vrbis, & ad illam deſcenderunt Samuel, & Saul poſt conuiuium, vt maneret in die illa Saul apud Samuelem, & deinde recederet ſequenti die, ſicut dixerat ſupra Samuel, ſ. aſcende ante me in excelſum, vt comedas mecum hodie, & dimittam te mane. *Et locutus eſt cum Saule in ſolario.* Scilicet Samuel locutus eſt cum Saule, & hoc fuit in ſolario, id eſt in parte domus diſcooperta, ſ. ſuper tectum, dicitur enim ſolarium à ſole, illæ autem domus, quæ ſolem ex omni parte recipiunt, ſolaria vocantur, ſic autem eſt, quando domus non ſunt tectæ, & intrat Sol ex omni parte. hoc autem fiebat in terra Iudæorum, quia tecta domorum erant plana, & de terra, vel lateribus, ita vt poſſent ſuper ea ambulare viri, aſcendebant autem Iudæi ad loca illa, & ibi habebant ſua ſolaria. Iſtæ autem domus habebant in circuitu cancellos, vel murum paruum ad hoc, quòd illi, qui eſſent in parte ſuperiori non poſſent ruere: ſic enim iuſſerat Deus: Deut. c. 22. ſ. cum ædificaueris domum nouam, facies murum tecti per circuitum, ne effundatur ſanguis in domo tua, vt ſis reus labente alio, & in præceps ruente. In hoc autem ſolario, vel ſuprema domo collocuti ſunt Saul, & Samuel, quid autem locuti fuerint non patet, ſed dicunt Iudæi, quòd locutus fuerit Samuel ad Saulem de timore Dei, & cuſtodia legis, ſatis autem veriſimile eſt, quod cum iam Samuel ſciret Saulem futurum regem, & hoc ei denunciaſſet, quod diceret ei aliqua pertinentia ad inſtructionē regis, ſ. qualiter iſte ſe deberet habere ad ſubditos, & qualiter ad Deum, ſemper enim antequam peccauerit Saul, & receſſit ab eo, Samuel fuit præceptor eius, & quamquā Saul rex eſſet tamen Samuel dicebat ei quid agere deberet, & quando aliquid iubebat Saul, non ſolum iubebat quaſi ex nomine ſuo, ſed etiam ex auctoritate Samuelis, vt patet c. 11. quando iuit in bellum Saul contra regem Ammon: dicitur enim: Quicunq; non exierit, ſecutuſq; nō fuerit Saul, & Samuelem, ſic fiet bobus eius. Cùm autem peccauit Saul non occidendo regem Amalech, nec pecora, receſſit ab eo Samuel, & non vidit Saulem vſq; ad diem mortis ſuæ infr. 15. c. *Strauitq; Saul in ſolario.* Sternere multa ſignat, hic autem accipitur ſternere. i. parare, & pertinet ad lectum: ſic. n. dicimus ſtramenta ipſa operimēta lecti, Saul autem eſt in datiuo, & eſt ſenſus, quod Samuel ſtrauit, i. parauit lectum Saul in ſolario, ſcil. in parte ſuperiori domus diſcooperta. Et hoc forte, quia erat tempus vernale, vel æſtiuale, & erat gratum ibi dormire, potiſſime, quia terra illa calidior eſt magis quam iſta, cùm ſit partim in tertio, & partim in quarto climate. *Et dormiuit.* ſ. per noctem: nam poſt cibos per diem non erat ibi gratum dormire, cùm eſſet locus ſoli peruius, in nocte autem erat gratum propter terræ calorē. *Cumq; mane ſurrexiſſent.* ſcil. Samuel, & qui erant in domo ſua: Saul enim nondum ſurrexerat. *Et antequam illuceſceret vocauit Samuel Saulem,* Dixit enim Samuel, quod dimitteret Saulem ſeq. die, ideò voluit eum dimittere cito, vt opus ſuum expleret veniens ad terram ſuam. *In ſolario.* i. Iacentem in ſolario: nā ibi dormierat per noctem, vt patet ſupr. *Surge, & dimittam te.* i. volo te cito expedire, ideò ſurge: erat. n. adhuc facturus quædam Samuel cum Saule, quia vncturus erat eum in regem, & denunciaturus ſigna, quæ ventura erant die illa, vt patet ſequ. c. vſquequo autem iſta faceret non erat dimiſſurus eum. *Et ſurrexit Saul.* ſ. obediens immediate Samueli. Etiam quia ipſe deſiderabat cito redire in terram ſuam, quia putabat patrem ſuum grauari ex abſentia eius, vt patet ſupr. in litera cum dixit ad puerum ſuum veni, & reuertamur, ne forte dimiſerit pater meus aſinas, & ſolicitus ſit pro nobis. *Egreſiq; ſunt ambo ipſe videlicet, & Samuel.* ſcil. egreſſi ſunt de domo Samuelis, nondum egreſſi fuerant de vrbe, vt patet immediate, ſcilicet cumque deſcendiſſet in extremam partem ciuitatis, & cum dicitur, quòd egreſſi ſunt ambo, ſcilicet Samuel, & Saul etiam intelligendum eſt, quòd puer ibat cum eis: nam immediate dicitur dic puero, vt antecedat nos, & tranſeat, ergo ſimul ibat cum eis, ſcriptura tamen fecit mentionem de principaliori.

Cumque deſcenderent in extrema parte ciuitatis. Scilicet, quando deſcendentes de domo Samuelis venerant ad extremam partem vrbis, locutus fuit Samuel iſta Sauli: & ratio eſt, quia ibi volebat eum vngere in regem, & quia volebat, vt nemo hoc videret, fecit illud in extrema parte ciuitatis, in qua nemo apparebat, etiam propter hoc fecit, vt Saul cōſurgeret antequam illuceſceret, quia tunc cum nondum ſurrexiſſent viri vrbis illius nemo videre poterat, quod fiebat. *Dixit ad Saul dic puero, vt antecedat nos, & tranſeat.* Ibat enim puer ſimul cum Samuele, & Saule, & ne etiam ipſe videret, quod factum fuerat antequam declarari deberet, fecit Samuel, quod antecederet puer illos.

Solarium domus quid.

Quare Samuel, quando vnxit Saulem noluit, quòd puer eius videret, & quid proficiebat, quòd puer Saulis non videret eum vngi.

QVAEST. XIX.

QVÆRET aliquis, quare Samuel voluit, quod puer non videret, quomodo vngebatur Saul in regem: nam etiam ſi non videret ſatis poterat intelligere, quòd Saul futurus eſſet rex, quod patet, quia quando acceſſit Saul ad Samuelem dixit ei Samuel: Et cuius erunt optima quæq; in Iſrael, nonne tibi, & omni domui patris tui? ex quibus intellexit Saul, quod futurus eſſet rex, quod apparet ex reſponſione ſua ibidem, & ibi etiam declaratum eſt, ſed puer ſuus erat ibi cum eo, ergo audiret verba illa, & intelligeret ſicut intellexit Saul. Nec valet ſi aliquis dicat, quod tunc non erat puer præſens, quoniam ſup. dicitur, quòd cum ambularent Saul, & puer eius in medio vrbis, apparuit illis Samuel egrediens, & ſic erant ſimul, quando apparuit eis, & poſtea ſubditur, quod immediate poſtquam quæſiuit Saul, vbi eſſet domus, videntis dixit ibi Samuel, & cuius erunt optima quæq; in Iſrael: ergo videtur, quod puer erat ibi præſens, quia non iuſſit ei tunc Saul, quod recederet, ſicut nunc. Dicendum eſt, quod puer Saulis erat cum eo, quādo Samuel iſta verba locutus eſt, tamen ipſe forte non multum attendit ad hæc, vt poſſet colligere, an Saul futurus eſſet rex, vel non.

Puer Saulis nō intellexit ipsū fore regem

Item dato, quòd attendiſſet non multum haberet firmam ſententiā ex hoc, quod Saul futurus eſſet rex, quia vidit, quod Saul reſpondit Prophetæ tanquam illuderet ei, & Propheta nihil replicuit. Si autem fuiſſet aliquid verum Propheta replicuiſſet certificans eum, quod non illuderet, ſed eſſent illa verba veritatis, & ſic ex hac parte manebat puer dubius. Si autem poſtea vidiſſet, quod Samuel vnxiſſet Saulem, manifeſtiſſimè cognouiſſet, quod efficiebet eum regem: non ergo voluit Samuel, quod puer Saulis videret hoc. Sed adhuc dicetur, quod dato, quod non vidiſſet eum vngi cognouiſſet poſtea, quod vnctus eſſet, quoniam Samuel effudit ſuper caput Saulis lenticulam olei, ergo aliquæ guttæ olei defluxiſſent per genas, & barbam, & veſtes quas poſtea videret puer, & ſic cognoſceret eum eſſe vnctum: patet quoniam vnctio pontificū, & regum fiebat eodem modo, ſed in pontificibus erat hoc, quod aſpergeretur oleum vnctionis ſuper caput, & fluoret per barbam, & veſtes: ſic patet Pſal. 132. Sicut vnguentum in capite eius, quod deſcendit in barbam, barbam Aaron, quod deſcendit in oram veſtimenti eius: ſic ergo fieret in Saule, & puer eius cognoſceret ſigna vnctionis. Reſpondēdum eſt, quòd etiam per hoc non potuit cognoſcere: nam fuſum eſt oleum ſuper caput Saulis, ſed erat paucum, quod faciliter celari potuiſſet: vnde puer nunquam cognouit, & quando venit poſtea Saul in terram ſuam, cùm reſpōderet cognatis ſuis, de omnibus alijs, quæ acciderant ei cum Samuele de ſermone regni: nihil reſpondit tanquam nullus hoc cognoſceret, vt patet infra.

Qua vtilitas fuit, quòd puer Saulis non intelligeret ipſum fore regem.

QVAEST. XX.

QVAERET aliquis, quid proficiebat quod puer Saulis hoc ignoraret? Reſpondendum eſt, quod ſi ſciuiſſet fortè noluiſſet tenere ſecrete, ſed diuulgaſſet populo, & tunc ſequebatur inconueniens, quia Iſraelitæ exiſtimaſſent aliquam fuiſſe colluſionem inter Samuelem, & Saul, vel ſaltem conquererentur: nam cum principatus regalis eſſet maximus, omnes tribus illum deſiderarent, pugnarentque pro eo, niſi forte Deus manifeſtè oſtenderet, quod vellet alicui dare: iam enim nemo haberet quid contenderet, & quia Samuel fecerat hoc in occulto, & ea, quæ occulta ſunt non habent boni: omnes aliæ tribus, ad quas non peruenit principatus regalis

con-

conquererentur tanquam non per Deum factum fuiſſet, ſed per fauorem perſonalem, vel alias, quod erat origo diſcordiæ in principio poteſtatis regnatiuę. Volebat ergo Samuel, quod publicè fieret coram toto populo, & coram Domino, & ibi per ſortes Deus declararet, quam tribum volebat, & quam familiam, & quem virum pro principatu, ita vt nemo poſſit calumniari, ſic ergo poſt paucos dies fecit cõuocato toto populo in Maſphat, vt patet infra in litera, & tunc fecit illud ibi tanquam nouiter, & velut nihil ante hoc præceſſiſſet: ſi autem puer Saulis cognouiſſet, & non tenuiſſet ſub ſilentio, Iſraelitę ſciuiſſent, & habuiſſent occaſionem murmurandi nimis, ideo fuit valdè conueniens, quod lateret puerum.

Sed dicet aliquis, quòd quamquam cognouiſſent Iſraelitæ, quòd Samuel vnxerat Saulem abſconditè nihil mali ſuſpicati fuiſſent, nec murmurarent, quia ſciebant, quòd Samuel erat vir Dei, & nihil faceret, niſi quòd Deus iuberet: qualitercunq; ergo feciſſet, rectè geſtum eſſet.

Reſpondendum eſt, quod decuit ſic fieri, quia quamquam Samuel haberetur ab omnibus tãquam Propheta Dei, & crederetur ipſi, in rebus valde magnis potiſſimè cum nimis tangunt ſtatum noſtrum interdum aliquibus non credimus, quibus alias crederemus: ſic enim patet de Moyſe: nã Moyſes tempore ſuo in maiori reputatione habitus eſt apud Iudæos quam Samuel tempore ſuo, & Iudęi nimis credebant illi etiam magis quam Samueli, cùm Deus dixiſſet ei: Exod cap. 19. Iam nunc veniam ad te in caligine nubis, vt audiat me populus loquentem ad te, & credat tibi in perpetuum: & tamen quando Moyſes fecit Aaron fratrem ſuum ſummum ſacerdotem, & filios ſuos ſacerdotes minores, quamquam feciſſet coram toto populo, vt patet Exod. c. 29. & Leu. c. 8. quia tamen non conſtabat nimis illud fuiſſe à Deo: plurimi Iſraelitarum inſurrexerunt contra Moyſen, & Aaron, ſcil. Core, & 250. viri proceres, & Dathan, & Abiron cum ſequacibus ſuis volentes tollere ſummum ſacerdotium Aaron: iamque totus populus concitatus erat, & in promptu erat, vt lapidaretur Moyſes, & Aaron, niſi Deus feciſſet plagam magnam ſuper inſurgentes: de quo Num. c. 16. cum ergo Samuel eſſet minoris auctoritatis, quam Moyſes, & principatus regalis, quem ipſe cõferebat Sauli, eſſet maior quam ſummum ſacerdotium, quod conferebat Moyſes Aaron, & Samuel cõtuliſſet regnum in ſecreto, non eſt diſſimile vero quod murmuraſſent Iſraelitæ nimis, cũ murmurauerint contra Moyſen. Voluit igitur Samuel, quod lateret illa vnctio, quam ipſe in ſecreto fecit. Item patet hoc quia Iſraelitæ videntes, quòd Deus elegiſſet Saulem, quando omnes conuenerunt in Maſphat, adhuc non fuerunt contenti: nam aliqui deſpexerunt eum, dicentes: Num ſaluare nos poterit iſte, & non attulerunt ei munera, vt patet infr. in litera: quanto magis murmuraſſent, ſi hoc feciſſet in ſecreto? Melius ergo erat quod ſubticeretur vnctio Saulis vſquequo pateret manifeſtè per Dei electionem, quòd ipſe deberet eſſe rex: ſicut quieuerunt Iſraelitæ inſurgere contra Moyſen, & Aaron, quando Deus monſtrauit manifeſtum miraculum in virga Aaron germinante: Num. 17. c. ſic enim dicitur ibi quem ex his elegero germinabit virga eius, & cohibebo à me querimonias filiorum Iſrael. Sed adhuc dicet aliquis quod nõ tollebatur per hoc totalis ſuſpitio de facto ſecreto Samuelis, quia licet nunc non cognoſcerent illam vnctionem fuiſſe factam, tamen cognituri erant aliquanto tempore poſt, & cognouerunt: tunc autem poterant ſuſpicari, ſicut à principio, vel ſi tunc nõ ſuſpicabantur, nec etiam à principio ſuſpicati fuiſſent. Reſpondendum eſt, quòd non eſt ſimile: nam ſi non cognouiſſent Iſraelitæ à principio ſecretam vnctionem Saulis, nihil ſuſpicarentur: & deinde aduenientę electione Dei in publico firmarentur corda eorum, & tunc licet cognoſcerent factam fuiſſe vnctionem nihil ſuſpicarentur, quia corda eorum firmata erant in bona opinione: ſi tamen à principio ſciuiſſent Iſraelitæ vnctionem factam in ſecreto, prauè ſuſpicarentur: & quamquam poſtea veniret electio Dei publica, difficulter tolleretur eis prima opinio mala, ſed potius imaginarentur quod iſte euentus ſortium, qui fiebat coram toto populo patiebatur aliquam fraudem: non fuit ergo conueniens quod ſciret hoc puer Saulis. *Tu autem ſubſiſte pauliſper*, ſcilic. dum puer elongatur aliquantulum à nobis ne videat quod fit. *Vt indicem tibi verbum Domini.* Id eſt indicabo tibi quid Deus fieri iubet. Accipitur autem hic verbum pro ipſa re: ſic enim Moyſes cum vellet conſecrare Aaron ſtans coram toto populo ait, iſte eſt ſermo, quem iuſſit Dominus fieri, id eſt, iſta eſt res, quam iuſſit, ſcil. conſecrari Aaron: ita hic erat verbum Domini ipſa vnctio Saulis, &c.

CAPVT X.

VLIT autem Samuel lenticulam olei, & effudit ſuper caput eius, & deoſculatus eſt eum, & ait: Ecce vnxit te Dominus ſuper hæreditatem ſuam in principem, & liberabis populum ſuum de manibus inimicorum eius. *Infr. 16 c. 13. diſt. c. 3 in ver. exẽplo in gl. 2 q. 7. §. iſtẽ obijcitur 1. q. 1. c. ſacrã. & c. Dominus, & c. Prophetauit.*

VLIT autem. Dicto in præcedentibus de Saulis electione, hic autem de eius vnctione, & diuiditur in duo. Primo iſta vnctio ponitur. Secundò per ſigna notificatur ibi. *Cũ abieris.* Circa primum non poteſt hic dubitari, ſicut in quibuſdam alijs dubitabatur, an ſit hic continuatio ordinis, vel aliquid anticipatum, vel recapitulatum: nam conſtat, quod hic nihil tale eſt, cùm autem fuerit ſupra de electione, & hic agitur de vnctione, quæ conſequitur ad electionem. Rurſus autem data ordinis rectitudine in quibuſdam dubitabatur, an habeant ſe immediate, ſ. an vnum poſt alterum immediate factum fuerit, vel fluxerit aliquod tempus in medio, hic autem dubitari non poteſt, quoniam inter iſta quæ habentur hic, & præcedenti cap. non fuit aliquod tempus medium, ſed in eadem hora facta ſunt, mox quippe, vt dixit Samuel Sauli, quod ſubſiſteret, & ipſe ſubſtitit pauliſper, fudit Samuel lenticulam olei ſuper caput Saulis, ſic dicitur hic.

Tulit autem Samuel lenticulam olei. Id eſt accepit eam ad fundendum ſuper caput Saulis, non eſt autem ſenſus, quod tunc nouiter acceperit Samuel lenticulam: nam portabat eam de domo ſua, ſed dicitur, quod accepit, id eſt accepit ad effundẽdum, quia ante hoc non effundebat, & tunc effudit, ipſe tamẽ ſemper portabat eam in manu. Niſi forte dicas, quod portabat eam in manu Saul, vel puer eius. Sed non ſtat, nam puer Saulis iam receſſerat, & antecedebat eos pauliſper, quando Samuel fudit oleum ſuper Saulem, & tunc dicitur, quod ipſe accepit lenticulam, ergo non accepit eam de manu pueri Saulis, etiam Saul non portabat illam: nam ipſe neſciebat quid fieri deberet, quouſq; dixit ei Samuel, ſubſiſte pauliſper, vt indicem tibi verbum Domini præced. cap. ſi tamen portauiſſet lenticulam ſciuiſſet quid fieri deberet. Dicitur autem hic lenticula vas quoddam paruum, in quo continetur oleum à liniendo dictum, quia ibi continetur id, quo corpora liniuntur, ſcil. oleum, erat autem iſtud vas, quod aliquando vocatur lecythus ſic patet infra 3. libr. c. 17. vbi dixit Elias ad mulierem Sarepranam, hydria farinæ non deficiet, & lecythus olei non minuetur, id eſt vas illud, in quo continetur oleum, communiter tamen vocatur lenticula, ſic patet infr. 4. lib. cap. 9. vbi Propheta quidam vnxit Iheu in regem Iſrael. Aliquando autem vocatur cornu, ſic patet infr. cap. 16. cùm dixit Deus Samueli, imple cornu tuum oleo, & veni mittam te ad Iſai Bethlehemitem. de iſta lenticula dicitur, quòd eſſet quoddam vas de auro, vel de argento ad conſeruandum oleum ſacrum. *Lenticula quid dicatur.*

Quo oleo Samuel vnxit Saulem, & an reges vngebantur oleo ſacro, vel communi.

QVÆST. I.

QVÆRETVR de iſto oleo quale oleum eſſet, ſ. an eſſet de oleo communi, vel oleo ſacro. Pro quo ſciendum, quod oleum commune eſt illud, quod de oliuis exprimitur nulla alia re adiuncta, & iſtud accipiebatur in Sanctuario ad hoc, quod arderet in candelabro, vt patet Exod. c. 27. ſ. præcipe filijs Iſrael, vt afferant tibi oleum de arboribus oliuarum puriſſimum, piloq; contuſum, vt ardeat ſemper lucerna in tabernaculo, de hoc etiam Leu. 24. cap. Accipiebatur quoque iſtud oleum ad ſacrificia, quoniam in omni ſacrificio offerebantur libamenta præterquam in ſacrificio pro peccato. Num. cap. 15. erant autem quinque, ſ. farina, vinum, oleum, ſal, thus, vt colligitur præal. c. & Leui. 2. iſtud autem oleum erat ad cibos humanos,

A manos, quia erat ſimplex. Aliud autē erat oleum, quod magis vocatur vnguētum quam oleum, & iſtud erat ad multiplicem vnctionem, & ex multis ſpeciebus facto opere vnguentali. ponebantur autem in eo aromata myrrhę electæ, & cynamomum, & calamus, & caſia, & oleum oliuarum in diuerſis pōderibus, de cuius compoſitione patet Exod. c. 30. Erat autem iſtud vnguentum ad vngendum omnia vaſa Sanctuarij, quādo ſanctificabantur, & ad vngendum ſacerdotem magnum, & minores: Exo. c. 30. & 31. differenter tamen, quod ſummus ſacerdos vngebatur oleo vnctionis in capite, quia fundebatur ſuper crines illius, in ſacerdotibus autem minoribus non fiebat ſic, ſed ſolum aſpergebatur de iſto oleo mixto cum ſanguine ſuper caput, & veſtes omnium ſacerdotum tam maioris quam minorum, vt patet Exod. cap. 29. & Leuit. 8. c. de cæteris autem dicitur, caro hominis vngetur ex eo iuxta compoſitionem eius, nō facietis aliud, quia ſanctificatum eſt, & ſanctum erit vobis, homo quicunque tale compoſuerit, & dederit ex eo alieno, exterminabitur de populo ſuo: Exod. cap. 30. omnes tamen Doctores tam Hebręi quā Catholici dicunt, quòd non ſolum ſacerdotes vngebantur illo oleo, ſed etiam reges, & ex illa litera quidem non tollitur hoc, quia dicitur ibi caro hominis non vngetur, quod intelligitur, ſ. ad delectationem, quod tamen funderetur ſuper crines regis, ad conſtitutionem ſuam non erat, quod caro hominis vngeretur ex eo, quia non fiebat illud ad delectationem. Nec etiam vngebatur ibi caro, ſed crines, & non erat propriè illa vnctio, ſed effuſio. Item videbatur hoc ſatis rationabile, quia ſicut Deus eligebat ſummum ſacerdotem ad cultum ſuum, & faciebat eum vngi in capite hoc oleo, cùm ipſe eſſet maximus miniſtrorum eius, ita eligebat regem ad hoc, quod eſſet maximus principum, vel ſolus eſſet princeps ſuper populum Dei, & ipſe Deus dicebatur eum vngere, ſicut dixit hic Samuel ad Saulem, ſ. Ecce vnxit te Deus ſuper hæreditatem ſuam in principem, ergo faceret eum vngi illo oleo, quod pertinebat ad ſacerdotes magnos, quia liniri oleo communi paruum quid eſſe videbatur. Sed tunc arguet aliquis quomodo ergo poterat Samuel habere oleum ad vngendum Saulem? nam oleum ſacrū obſeruabatur in Sanctuario, quia nulli hominum talem compoſitionem licebat facere, vel habere penes ſe: Exod. cap. 30. non poterat ergo habere illud Samuel, niſi iret ad Sanctuarium, ſed ipſe non erat tunc in Sanctuario, quia non erat Sanctuarium in vrbe Ramatha, in qua nunc erat Samuel, ſed in vrbe Nobe, vt declaratum eſt ſupr. 7. c. ſatis. Ad hoc reſponderi poteſt, ſ. quod Samuel ante hoc promiſerat per aliquot dies Iſraelitis conſtituere regem Deo iubente ſupr. c. 8. ideò cum ſciret, quod conſtituturus erat regem, & rex fieri debebat per vnctionem, iret in Sanctuarium, & adduceret inde oleum vnctionis, ſacerdotes autem libenter illi darent, quia ipſe erat tunc Doctor populi, & rector. iſta eſt communis poſitio, quā ego quoq; cum cæteris profero. Sed verius videtur, quòd vnctio regum fieret cum oleo communi: nam ſi dicatur, quod ſemper fiebat vnctio cum oleo ſacro, ſequitur inconueniens, patet hoc in vnctione Dauid: dixit enim Deus Samueli, imple cornu tuum oleo, & veni vt mittam te infr. c. 16. ibi enim iuſſit, quòd nouiter impleretur cornu oleo, quaſi ante non eſſet ibi oleum, vel non eſſet plenum, ergo ſi Samuel vnxiſſet Dauid oleo ſacro, oportebat, quod iret in Sanctuarium pro oleo, quia alibi non inueniret, & tamen non ſtat, quod iuerit illuc: nam Samuel nimis timebat Saulem: dixit enim audiet Saul, & interficiet me. eod. c. ideò non ſolum non auderet ire in Sanctuarium, ſed etiam non audebat ire in Bethlehem quouſq; Deus dedit ei modum quo latenter iret, ſ. quod tolleret vitulum de armento, & diceret, quod ibat ad immolandum Domino in Bethlehem, ſi tamen iuiſſet in Sanctuarium pro oleo vnctionis, cognitum fuiſſet à Saule, & occidiſſet eū, potiſſime, quia hoc dato non poterat celari cauſa aduentus eius, nam oleum illud nō eſſet, niſi pro vnctione pontificum, & regum, ergo conſtaret, quod volebat vngere aliquem in regem, non auſus fuiſſet ergo Samuel ire in Sanctuarium pro oleo. Et ſi dicas, quod Deus dabat ei ſufficiens remedium ad hoc, falſum eſt: nam id, quod hic ponitur ſolum eſt ad occultandum cauſam progreſſus eius in Bethlehem, ſcilicet, quod portaret vitulum in manu ſua, tamen ad hoc, quod occultaretur cauſa progreſſus in Sanctuarium non dabatur aliquis modus, & ſic non iuit Samuel in Sanctuarium, & conſequenter non tulit oleum ſanctum, ſed commune ad vngendum Dauid. D

Item quando Dauid vnctus fuit in regem ſuper tribum Iuda, non fuit vnctus oleo Sancto, quoniam tunc erat diuiſio regni, quia filius Saulis Isboſeth vnctus fuit in regem ſuper 11. tribus: Dauid autem ſolum ſuper tribum Iuda, non poterant ergo illi, qui vnxerunt eum habere oleum Sanctum, quia Sanctuarium tunc erat in Gabaon: nam deſtructa vrbe Nobe, in qua prius erat translatum fuit in Gabaon, vt declaratum fuit ſupra cap. 7. & ibi manſit vſque ad tempora Salomonis, cùm tranſtulit illud in templum, quod ædificauerat, vt patet 2. Paralippom. cap. 1. Viri ergo de tribu Iuda non poſſent mittere, pro oleo Sancto in Gabaon: quoniam Gabaon erat in tribu Beniamin, & pertinebat ad Isboſeth filium Saulis, qui non permitteret aliquos de tribu Iuda illuc venire, maximè ex hac cauſa, nam erat magna hoſtilitas inter Dauid, & Isboſeth, vt patet infr. 2. li. c. 2. Non poterant ergo viri Iuda habere oleum ſacrum ad vnguendum tunc Dauid. Item Deus miſit Eliam Prophetam in Damaſcum, vt vngeret Azaelem in regem Syriæ. infr. 3. libr. cap. 19. ibi tamen non potuit habere oleum ſacrum ad vngendum, quia in Damaſco non erat Sanctuarium Domini, niſi forte dicas, quod Elias ſecum tulit oleum ſacrum, ſicut alij Prophetæ, quando ibant ad vngendum reges, tollebant ſecum lenticulam olei, vt patet de Samuele inf. 16. c. & de quodam alio Propheta infr. 4. lib. cap. 9. Sed dicendum eſt, quod non potuit Elias ſecum ferre oleum ſacrum, quoniam quando Deus dixit, quod vngeret Azaelem in regem, erat ipſe in monte Sinai, quia fugerat de terra Iſrael timens Iezabel vxorem Achab regis, quæ interminata fuerat ei mortem, vnde dixit ei Deus vade per deſertum in Damaſcum infr. 3. libr. c. 19. ergo non poterat accipere oleum ſacrum, quia illud ſolum erat in templo Ieruſalem, ſed vnxit eum oleo cōmuni. Item Eliſæus iuſſit cuidam de filijs Prophetarum, dicens: Accinge lumbos tuos, & tolle lenticulam olei hanc in manu tua, & vade in Ramoth Galaad, & vnge Iheu: ibi tamen non videtur, quod accepit Eliſæus lenticulam olei ſacri, quia non erat in aliquo loco, in quo poſſet habere oleum ſacrum. Iſtud namque ſolum erat in Ieruſalem, ſed Eliſæus non morabatur ibi: non accepit ergo oleum ſacrum. Apparet igitur ex dictis, quod reges iſti non vngebantur oleo ſacro, quo vngebantur Pontifices. Veritas autem in hoc eſt, quod ad vnctionem regum nihil referebat, an vngerentur oleo ſacro, vel cōmuni, ſicut referebat in pontificibus, qui nequaquam vngi poterant, niſi oleo ſancto, vt patet Exod. c. 29. & Leuit. cap. 8. Interdum tamen reges vngebantur oleo ſacro, & interdum oleo communi. De communi patet in exemplis allegatis: de oleo ſacro apparet in Salomone: ipſe enim vnctus eſt oleo ſancto, ſic patet infr. 3. lib. ca. 1. Cùm dicitur, ſumpſitq; Sadoc ſacerdos cornu olei de tabernaculo, & vnxit Salomonem: manifeſtum eſt ergo, quòd illud oleum erat ſacrum, quia ſi fuiſſet commune, non iuiſſet Sadoc ad Sanctuarium pro illo, quia vbicunq; reperiſſet. De Saule tamen, de quo hic, magis dicēdum eſt, quod fuerit vnctus oleo communi, quia Samuel non erat in loco Sanctuarij, vt habere poſſet oleum ſacrum. Sed adhuc arguet aliquis, quod reges illi, de quibus ſup. inducebamus, quod vncti fuerint oleo communi, vngerentur oleo ſacro, quoniam ſi oleum commune ſumeretur, vbicunq; reperiri poterat, Prophetę tamen ſecum portabāt oleum ad vngendum, ſic patet de Samuele. inf. 16. c. nam dixit ei Deus imple cornu tuum oleo, & vade in Bethlehem. ſic quoq; Eliſæus dixit ad vnum de filijs prophetarum, accipe lenticulam hanc olei, & vade in Ramoth Galaad infr. 4. libr. ca. 9. Reſpondendum eſt, quòd iſtæ vnctiones fuerunt factæ in oleo communi, Prophetæ tamen ferebant ſecum oleum, vt non cognoſceretur, quid facere vellent donec iam feciſſent: ſi tamen non portarēt ſecum oleum, oporteret, vt peterent inter eos, quos ibant ad vngendum, & tunc ipſi, qui vngendi erant, vel aliqui alij cognoſcerent quid fieri deberet, & forte impediretur opus, vtpotè ſi ipſe qui vngendus erat, non conſentiret ſe vngi, vel alij ſcientes impedirent, cuius ſignum eſt, quia quando Prophetæ ibant ad vngendum aliquos non dicebant illis, quod vellent eos vngere, ſed accedebant ad eos, & fundebāt oleum ſuper ipſum qui vngendus erat, ſicut patet de Propheta, qui iuit ad vngendum Iheu: nam vocauit eum ſecrete ad cubiculum, & ibi fudit oleum ſuper caput eius, quamquam E F

Quo ſacerdotes vngebantur, & in quibus partibus corporis.

Quomodo Samuel habuit oleum ſacrū ad vngēdum Saulē.

Opin. auct. de oleo quo vngebantur reges.

Euaſio

Impugnatio

ergo

A ergo oleum commune esset, tamen ferebāt illud secum Prophetæ, vt secretius fieret, quod volebant. *Et effudit super caput eius.* Id est super caput Saulis. Non est intelligendum, quod multum oleum fudisset, sed modicum super crines propter formam: nam multum, vel paucum oleum fundi nihil conferebat ad titulum regni, & si multum funderetur esset immunditia quædam. *Et deosculatus est eum.* Scilicet postquam fudit oleum osculatus fuit Saulem, hoc autem esse potuit in signum amoris, quoniam amici, quando à seinuicem recessuri sunt osculantur se, sic quoq; Samuel diligebat nimis Saulem, quia Deus elegerat eum, & erat vir bonus, ideò cum dimissurus esset eum à se fuso oleo in capite osculatus est illum: quod autem diligeret nimis Samuel Saulem, apparet, quia non solum dum fuit bonus Saul diligebat, eum Samuel, sed etiam postquam peccauit diligebat, vnde quia Deus prædixit, quòd auferret ei regnum lugebat semper Samuel pro illo infr.c.15.f. Veruntamen lugebat Samuel Saulem, quoniam Dominum pœnitebat, quod constituisset regem Saul super Israel, & māsit semper Samuel in isto luctu, quousq; Deus increpuit eum iussitq; alium vngere in regem infr.ca.16.f. dixit Dominus ad Samuelem vsquequo tu luges Saul. Cùm ego abiecerim eum ne regnet super Israel, imple cornu tuum oleo, & veni, & mittam te, &c. Potuit quoque esse istud osculum tanquam quædam cœremonia regalis vnctionis: sicut enim in collatione gradus magistralis, aut doctoralis, qui confert insignia osculatur ipsum, qui graduatur, & hoc est ei tanquam insignium inter cætera, ita in vnctione regali poterat esse hoc tanquam pertinens ad cœremonias vnctionis.

B

Reges apud Iudæos, per quos vngi debebant, an per laicos, vel per sacerdotes, vel per Prophetas.

QVÆST. II.

QVÆRET aliquis per quos vngebantur reges apud Iudæos, f. an per laicos, vel sacerdotes, vel per Prophetas. Aliquis dicet, quod vnctio regis fiebat per Prophetas: nam
1. Opin. hic Saul vnctus fuit per Samuelem, qui erat Propheta. Item Dauid in prima vnctione sua per Samuelem vnctus est: ipse enim fudit oleum super caput eius infr.16.cap. Item Azael rex Syriæ per Eliam prophetam vnctus est: ei enim iusserat Deus, vt vngeret illum in Damasco infr.3.lib.c.19. Item Iheu rex Israel per vnum de filijs prophetarum, qui etiam Propheta erat vnctus est infr.4.li.c.9. In contrariū dicet aliquis, quod vnctio regalis fiebat per laicos: nam Dauid vnctus fuit in regem per tribum Iuda ab ipsis viris de tribu illa, & tamen illi erant laici, ergo ad laicos pertinebat de hoc infr.2.lib. c.2.f. veneruntque viri Iuda, & vnxerunt ibi Dauid, ergo vnctio facta est per laicos. Item patet hoc per vltimam vnctionem Dauid super totum Israel: nam dicitur, quod venerunt vniuersæ tribus Israel ad Dauid in Hebron, & vnxerunt ibi eum in regem super totum Israel infr.2.lib.c.1. & primo Paralip. c.11. isti tamen erant laici. Aliquis dicet in contrarium, quod sacerdotes magni vngebant reges, sic patet infr.3. libr.c.1. vbi Salomon vnctus fuit per Sadoc sacerdotem magnum. Respondendum est, quod vnctio regalis habebat aliquam similitudinem cum vnctione sacerdotis magni, quia super vtriusq; caput fundebatur oleū, habebat tamen aliquam dissimilitudinem, quoniam super caput summi sacerdotis semper fundebatur oleum sacrum: Exod.29. & Leuit.c.8. super caput autem regis interdum fundebatur oleum sacrum, interdum commune, vt supra declaratum est, sic quoque erat differentia quantum ad personas vngentes, quia sacerdos magnus habebat determinatum vngentem, f. quia semper vngebatur per sacerdotes minores, eò quod non erat aliquis summus sacerdos, qui eum vngeret cū nunquam vngeretur vnus summus sacerdos, nisi post mortem alterius, & sic sacerdotes minores vngebant eum: rex autem non habebat determinatum vngentem: nam poterat vngi per sacerdotes, vel per Prophetas, qui non essent sacerdotes, vt patet in exemplis adductis: erat tamen regulare, quod reges vngerentur per summos sacerdotes, eò quod ipsi erant maximi inter sacerdotes, & vnctio erat quædam cœremonia directè pertinens ad sacerdotes. Sic patet de Salomone: nam tempore vnctionis eius erant ibi Prophetæ, & sacerdotes, scilicet Nathan Propheta, & Sadoc summus sacerdos: tamen Sadoc vnxit eum, & quamquam dicatur infr.3.li.c.1. vngat ibi eum Sadoc sacerdos, & Nathan Propheta in regem in Israel, ex quo non apparet distinctè, quis eorum vnxerit, tamē postea in eod.c. declaratur, quod Sadoc vnxerit, cùm dicitur: sumpsitque Sadoc sacerdos cornu olei de tabernaculo, & vnxit Salomonem, sic quoq; patet de rege Ioas, qui vnctus est per summum sacerdotem, vt patet 2. Paralip.c.23.f. & constituerunt eum regem, vnxitq; eum Ioiada pontifex, & filij eius: sic enim intelligendum est, quod factum fuit in omnibus regibus Israel, & Iudæ, quamquam de eis non scribitur, cum tamen diuisum est regnum in Iudam, & Israel, non manserunt sacerdotes inter Israelitas, sed erant omnes in tribu Iuda, vt venirent ad ministrandum in Ierusalem in templo: Israelitæ autem 10. tribuum non habentes sacerdotes fecerunt sibi sacerdotes de laicis infr.3.lib.c.12. & ibi quicunque vellet effici sacerdos accipiebat sacrificium, & efficiebatur sacerdos, vt patet præall.c. & infr.3.lib.cap.13. De his autem verisimile est, quod maximus inter istos vngeret regem, sicut pontifex inter viros de tribu Iuda vngebat regem: Prophetæ autem nunquam vngebant regem, nisi essent ipsimet sacerdotes, & tunc non vngebant tanquam Prophetæ, sed tanquam sacerdotes.

C

Vnctio regis, & summi sacerdotis aliquo modo differunt, et aliquo modo conueniunt, quæst. præce.

D

Ad primam rationem in contrarium quando dicebatur, quod Prophetæ vngebant reges. Dicendum est, quod aut reges, qui vngendi erant manifesti erant. f. quia vngebantur per successionem, sicut succedebant in regnum, aut erant incogniti, vtpote, quia nunquam de illa familia fuisset aliquis rex, aut saltem lege successionis nō veniebat principatus ad eum, qui vngebatur. Si primo modo semper vnctio fiebat per summum pontificem, & sic fuit in vnctione Salomonis, quia de illo cognitum erat, quod successurus esset in regnum Dauid, cùm hoc iuberet Dauid, ideò quamquam ibi esset Propheta Nathan non vnxit eum ipse, sed summus sacerdos Sadoc. ita quoq; rex Ioas erat de stirpe regia, & ad nullum alium pertinebat successio, ideò Ioiada summus sacerdos vnxit eum, & non aliquis Propheta, vt patet 2.Paral.c.23. Si autem esset secundo modo. f. quod nesciretur quis successurus erat, non poterat summus sacerdos vngere illum regē, & quia nemo sciebat voluntatem Dei, nisi propheta, cui Deus se reuelat, nō poterat aliquis alius vngere regem. In casu autem, in quo cognitum erat quis esset futurus rex, nunquam prophetæ vngebant regem, quod apparet ex omnibus istis argumentis in contrarium, cū enim primo dicitur, quod Samuel, qui erat propheta vnxit Saulem. Dicendum est, quod Saul non poterat vngi per aliquem summum sacerdotem, eò quod ante Saulem nō fuerat aliquis rex, nec cognoscebatur quis futurus esset: soli autē Samueli hoc Deus reuelauit, & iussit ei, quod vngeret regem: ergo nemo alius vngere poterat eum, quia nesciebat. Si tamen dicatur, quod postea Saul vnctus est coram toto populo in Masphat in electione, vel in Galgala in renouatione regni, de quo infra in litera. & seq.cap. Dicendum erit, quod non vnxerit eum tunc Samuel, sed summus sacerdos, qui erat illo tēpore, sic enim fuit in Dauid: quia prima vice vnctus fuit per Prophetam, tamen in secunda non, nec in tertia: sed dicitur quod viri Iuda, & Israel vnxerunt eum. Cùm autem secundò dicebatur, quod vnctus fuit Dauid per Samuelem Prophetam: etiam dicendum est hoc fuisse, quia nesciebatur de Dauid, an regnaturus esset: quia tunc erat Saul rex, & videbatur quod de stirpe sua successuri essent reges: ideò nemo scire poterat, an Dauid regnaturus esset, nec posset eum vngere, nisi propheta: quod fuit in prima vnctione eius: postquam tamen cognitum est, quod vnctus esset Dauid in regem à Deo, non fuerunt necessarij Prophetæ ad vngendum eum secunda, & tertia vice: quia dicitur, quòd viri Iuda, & Israel vnxerunt eum: cum autem dicitur de Azael rege Syriæ, qui vnctus fuit per Eliam prophetam, dicendum quod non poterat iste vngi per alium propter duo. Primò quia incognitum erat, an iste successurus esset in regnum: nam non erat de genere regio, sed tunc Benadab erat rex Syriæ, Azael autem erat seruus eius, qui eum languentem in lecto occidit, & factus est rex pro illo: sacerdotes autem non possent hoc scire, nisi essent Prophetæ: ideò non poterant eum vngere. Secundò non pertinebat hoc ad sacerdotes, quia iste rex non erat in terra Israelitarum, sed in Syria Damasci: sacerdotes autem Dei solum erant in terra Israel, ideò non erat eis licitum vngere in regem aliquem extraneum: Prophetæ autem licuit,

Prima opinio reprobatur.

E

F

A quia Deus iubebat illi. Cùm autem dicitur de Iheu, quod vnctus fuit per prophetam: eodem modo dicẽdum eſt, quod non erat Iheu de genere regio, ideò non conſtabat, an ſumendus eſſet in regem: & ſic ſacerdotes neſcirent, an vngendus eſſet: reuelauit autem hoc Deus Eliſeo, qui miſit vnum de filijs prophetarum, & vnxit eum. Cùm autem arguebatur quod aliquando reges vngebantur à laicis, negandum eſt. Et cum dicitur quod Dauid vnctus fuit à viris Iuda ſemel: & iterum à viris Iſrael. Dicendum quod ipſi non vnxerunt ibi Dauid, ſed ſacerdos magnus: nam cum Dauid erat ſemper ſacerdos magnus nomine Abiathar ex die illo, quo occiſi ſunt ſacerdotes in Nobe à Saule, fuerunt enim ibi occiſi 85. viri ſacerdotes, & euaſit ſolus filius ſummi ſacerdotis, ſcilicet Abiathar fugiens ad Dauid infr. 22. cap. dixitque Dauid ab Abiathar: Mane mecum, ne timeas: ſiquis quæſierit animam meam, quæret & animam tuam, mecum ſeruaberis: ſic autem fecit Abiathar: nam manſit cum Dauid tota vita ſua: ſic patet infra 3. libr. cap. 2. ſ. Abiathar quoque ſacerdoti dixit, vade in Anathot ad agrum tuum, es quidem vir mortis, ſed hodie non te interficiam, quia portaſti arcam coram patre meo, & ſuſtuliſti laborem in omnibus, in quibus ipſe ſuſtinuit: iſte autem Abiathar erat cum Dauid, quando vnctus eſt in regem ſuper Iuda. Ipſe ergo vngeret eum & non laici: ita in ſecunda vice, quando vnctus eſt ſuper totum Iſrael erat ibi Abiathar: & ipſe etiam vngeret eum. Cùm autem dicitur, quòd vnxerunt eum viri Iuda, vel totus Iſrael, non eſt ſenſus, quòd illi fundebant oleum ſuper caput eius, ſed præbebant conſenſum vnctioni, & omnes aderant ad feſtiuitatem vnctionis, ſolus tamen ſummus Pontifex Abiathar vnxit eum. Simile patet de rege Ioas: nam infra 4. libr. cap. 11. dicitur de omnibus viris, quos congregauit ſacerdos Ioiada, quòd fecerunt eum regem, & vnxerunt, & plaudentes manu dixerunt viuat rex: & tamen 2. Paralipomen. cap. 23. dicitur, quòd non vnxit eum populus, ſed ſacerdos magnus, ſcilicet, Et conſtituerunt eum regem, vnxitque eum Ioiada Pontifex, & filij eius. Apparet igitur quòd ſoli ſummi ſacerdotes vngebant reges regulariter: & quando non erat cognitum, quis futurus eſſet rex, vngebatur per Prophetas.

B

Quæ cæremoniæ fierent in vnctione Regis.

QVÆST. III.

QVÆRETVR vlterius, quæ cæremoniæ fiebant in vnctione Regis.

Reſpondebit aliquis, quòd poſtquam ſacerdos, vel propheta vngebat Regem, oſculabatur eum; ſic patet hic, nam Samuel poſtquam fudit lenticulam olei ſuper caput Saulis, oſculatus eſt eum & dimiſit. Item fiebant in vnctione Regis ſacrificia, ſic patet infr. 16. c. nam cum iuit Samuel ad vngendum Dauid, obtulit ſacrificium in Bethlehem, & poſtea vnxit Dauid, ſic etiam patet de Adonia filio Dauid, quem voluit exercitus vngere in Regem, & cum celebrarent ſolennitatem vnctionis obtulerunt holocauſta, & victimas apud lapidem Zoeleth. vt patet infr. 3. lib. c. 1.

C

Reſpondendum eſt, quòd ſicut in vnctione ſummi ſacerdotis, & Regis erat aliqua ſimilitudo, vt ſupra declaratum eſt, ita quoque quantum ad cæremonias vnctionis aliquis credet eſſe ſimilitudinem. & verum eſt, quod aliqua ſimilitudo erat, quia ſicut ſummo ſacerdoti, maximus honor impendebatur tempore conſecrationis ſuæ, ſcilic. quia tunc efficiebatur ſummus ſacerdos: ita regi impendebatur maximus honor tempore vnctionis, quia tunc inſtituebatur in regem, & conferebatur titulus regni: nam idem erat vnctio in regem, quòd eſt in canonico inſtitutio, vel in epiſcopo confirmatio, ſed in conſecratione ſummi ſacerdotis fiebant magnæ ſolennitates ſacrificiorum, & aliarum cæremoniarum, ideò in rege quoque fieri debebant cæremoniæ multæ: eſt tamen diuerſitas, quoniam cæremoniæ, quæ fiebant in conſecratione ſummi ſacerdotis, erant de neceſſitate, quoniam erant inſtitutæ à lege, & non licebat aliquam earum omitti: quia ageretur contra legem Dei, de his Exod. cap. 29. & Leuit. capi. 8. In rege autem vngendo cæremoniæ aliquæ fiebant, ſed iſtæ non erant determinatę à lege, & hoc quia magis erant de ſubſtantia conſecrationis ſummi ſacerdotis cæremoniæ, quam de ſubſtantia vnctionis Regis: non tamen eſt intelligendum, quòd ita eſſent de ſubſtantia, quòd ſine illis non poſſet eſſe ſummus ſacerdos, ſed erant tantum de ſubſtantia, quòd ſi aliqua earum omitteretur, ageretur contra legem. Patet hoc, quia Eleazarus factus eſt ſummus ſacerdos moriente Aaron, tamen non fuerunt facta aliqua cæremonialia: immo nec fuit vnctus, ſed fuit indutus veſtibus ſacris, vt declaratum eſt, Numer. cap. 20. & tamen fuit ſummus ſacerdos. Illud autem eſt, quia illa, quæ iuſſerat Deus fieri in conſecratione ſacerdotis magni non erant de ſubſtantia ſacerdotij magni, ſed de ſolennitate.: non erat tamen talis ſolennitas, quam omitti liceret. In rege autem non erant determinatæ cæremoniæ per legem: fiebant tamen hæc, quòd quando aliquis in regem inſtituendus eſſet, collocabatur ſuper ſedem regis, & ponebatur diadema in capite eius. Deinde ſacerdos magnus fundebat oleum ſuper caput illius, & ponebatur in manibus regis liber legis Moyſi. ſcilic. Deuteronomium, & promittebat rex obſeruare legem illam: deinde clamabat totus populus viuat rex, viuat rex, & imprecabantur alia bona regi. Deinde ad ſolennitatem huius vnctionis fiebãt ſacrificia magna Deo de omni genere ſacrificiorum, & populus faciebat omnia genera exultationis, quæcunq; decens eſſet fieri pro rege nouiter inſtituto.

D

De primis cæremonijs iſtarum. ſ. de ſede regis, & diademate, & vnctione, atque lege, patet in vnctione Regis Ioas 2. Paralipomen. cap. 23. Cùm dicitur: Et eduxerunt filium Regis, & impoſuerunt ei diadema, dederuntque in manu eius legem tenendam, & conſtituerunt eum regem, vnxitque eum Ioiada pontifex & filij eius, & imprecati ſunt, atque dixerunt viuat rex, hoc idem patet infra 4. libr. capit. 11. in vnctione iſtius regis, cum dicitur: Produxitque filium regis, & poſuit ſuper eum diadema, & teſtimonium, feceruntque eum regem, & vnxerunt, & plaudentes manu dixerunt viuat rex. De iocunditate autem iſta patet etiam in vnctione Salomonis: nam iniunxit Dauid, quod in vnctione eius caneretur buccina, & fierent multa gaudia, nam dixit omnis populus viuat rex Salomon, poſtquam cecinerunt buccina, aſcenditq; vniuerſa multitudo poſt eum, & populus canentium tubis, & lætantium gaudio magno, & inſonuit terra à clamore eorum, & dixerunt coram rege Dauid: Amplificet Deus nomen Salomonis ſuper nomen tuum, & magnificet thronum eius ſuper thronum tuum, de hoc infra 3. libr. c. 1. Sacrificia quoq; magna fiebant; quod patet in Adonia, cum vellet vngi in regem: fecit enim ſacrificia magna apud lapidem Zoeleth iuxta fontem Rogel. eod. cap. iſta autem ex aliqua parte obſeruata ſunt in vnctione Saulis, non quidem in prima; quia illa fuit occulta, & nihil ibi factum eſt, niſi effuſio olei ſuper caput eius & oſculatio. Poſtea tamen quando publicè ſumptus eſt in regem conuenit totus populus in Maſphat, ibiq; aſſumpto eo clamauerunt omnes; viuat rex, & miſerunt munera, vt patet infra in litera.

E

Iterum etiam cum innouatus eſt rex Saul in Galgala, conuenit omnis populus, & fecerunt ibi regem coram Domino, & immolauerunt ibi victimas pacificas, & lætatus eſt ibi Saul, & cuncti viri Iſrael nimis. ſequent. c. iſtæ autem ſunt cæremoniæ in vnctione regum. Cùm autem dicebatur, quòd oſculum erat cæremonia in vnctione regis: dicendũ eſt quod non. Et quando arguitur, quod Samuel hic oſculatus eſt Saulem: dicendum eſt, quod non fuit hoc tanquam cæremonia vnctionis, ſed quia diligebat eum, & nunc recedebat ab eo, ideo oſculatus eſt eum, non conueniebat tamen talis cæremonia in vnctione regum, quia oſculum eſt maioris ad minorem, vel æqualis ad æqualem, minor autem non debet aggredi oſculari maiorem, niſi maior hoc iuſſerit. In vnctione autem regali nullus maior eſt ipſo, nec quiſquam eſt ei æqualis, ſed omnes ſunt ſerui eius; ideò etiam ipſe fundens oleum ſuper caput regis non debet tunc oſculari eum, quia rex eſt tunc tanquam cunctis excellentior. In collatione autem magiſterij, & doctoratus ſecus eſt, quia tunc ille, qui largitur inſignia maior eſt eo, cui largitur; ideò decens eſt, quod oſculetur eum, cui inſignia tribuit, quia hoc ad honorem ipſius pertinet. Cùm autem dicebatur, quod in vnctione regis fiebant ſacrificia, ſicut fuit in vnctione Dauid. Dicendum quod

F

An oſculum eſſet cæremonia in vnctione regum.

verum

A verum est;non tamen fuit sacrificium illud oblatum ad dedicationem,& honorem vnctionis,sed ex alia causa, scilicet ad occultandum id, quod fiebat:nam dixit Samuel, quod timebat ire ad vngendum Dauid inquiens audiet enim Saul,& interficiet me,&ait Dominus:vitulum de armento tolles in manu tua,& dices,ad immolandum Domino Deo veni,& vocabis Isai ad victimam. Sic ergo factum est, vt victima fieret ad occultationem, & non ad solennitatem vnctionis. Id enim quod solēnitatem habet, publicè fit.Sed vnctio prima Dauid facta est valdè occultè;ergo nō fuit sacrificium ad eam solemnizandum,sed occultandum.De hoc infra 16.cap. *Ecce vnxit te Dominus.* Samuel vnxerat Saulem, quia tamen Deus iusserat eum vngi,vt patet præcedenti c.dicitur, quod Deus illum vnxit.*Super hæreditatem suam.*Id est,super totum Israel: tota enim terra,& quidquid in ea est ipsius Dei est,populus tamen Israeliticus acceptus fuit à Deo speciali modo, scilicet, vt coleret Deum magis,quàm aliæ gentes,& vt Deus benefaceret illi super omnes alios populos,sic patet Exod.19.cap.scilicet. Si ergo audieritis vocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis : mea est enim omnis terra, & vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta. Vocantur etiam Israelitæ hæreditas Dei, quia sicut hæreditas pertinet ad ius illius,cuius est, & apud eum firmiter manet, ita Israelitæ semper firmiter mansuri erant apud Deum,licèt aliæ gentes variarentur per Idola. Iudæi tamen interdum faciebant è contrario,scilicet quod magis ipsi variabantur per Idola,quàm Gentiles : vnde Deus conqueritur de Israelitis,quod cum aliæ gentes non derelinquerent Deos suos,Israelitæ tamen derelinquebant Deum. De hoc Iere.ca.2. B Deus dicit,scilicet transite vsque ad insulas Cethim,& videte & in Cedar mittite, & videte si factum est huiusmodi, & si mutauit gens Deos suos; & certe ipsi non sunt dij; populus verò meus mutauit gloriam suam in idolum. Alio modo etiam vocatur hæreditas Dei tota terra Israel: nam quando quis proprio labore, vel in bello iusto pugnando aliquid acquirit,illud est hæreditas eius,Deus tamen acquisierat terram Israel de manu septem populorum Chananæorum; ideo erat hæreditas illius,& propter hoc Israelitæ habitantes in terra illa non erant tanquam Domini eius, sed tanquam coloni, & Deus poterat imponere terræ illi legem, quam vellet,sic patet Leui.25.cap.Cum dixit Deus, terrā quoque non vendetur in perpetuum, quia mea est, & vos coloni mei estis, vnde & cuncta regio possessionis vestræ sub redemptionis conditione vendetur.*In principem.* Scilicet in regem : accipitur enim princeps hic strictè,nullus quippe de principibus vngebatur, nisi rex: nam Iosue,qui fuit magnus princeps: & deinde iudices post eum non fuerunt vncti. *Et liberabis populum eius.* Intelligitur ista liberatio,non quantum ad omnem ablationem grauaminis, vel seruitutis: quoniam non fuit totaliter liber populus Israel à iugo Philisthinorum tempore Saulis, sed liberatus fuit tempore Dauid: ipse enim tulit frenum tributi de manu Philisthinorum infra 2.lib.cap.8. & declaratum est satis præcedenti cap. sed qualiscunque alleuiatio grauaminis dicitur liberatio : sic enim dicitur Samuel liberasse filios Israel de manu Philisthinorum supra cap.7. & tempore eius mansit aliquid de iugo Philisthijm,vt declaratum est.eod. ca. & supra cap.præcedenti. *De manibus inimicorum eius.* Istud relatiuum eius potest referri ad populum Israel, vel ad Deum, & vtroque modo est verum : nam Israelitæ habebant aliquos hostes,à quibus liberandi erant, Deus quoque aliquos habebat, non quod ipse proprie hostes habeat, quia nihil odisse potest,vt patet Sapient.cap.11. scilicet, misereris omnium,quoniam omnia potes, & dissimulas peccata hominum propter pœnitentiam : diliges enim omnia,quæ sunt, & nihil odisti eorum,quæ fecisti, dicitur tamen Deus habere hostes, quia cum Israelitæ essent specialiter populus Dei illi,qui erant hostes Iudæorum erant hostes eius, & pugnabat Deus contra illos,tanquam si essent hostes eius,sic patet Exod.23.cap.scilicet,quod si audieris vocem eius,&feceris omnia,quæ loquor, inimicus ero inimicis tuis,& affligam affligenes te. *Qui in circuitu eius sunt.*Id est,in circuitu populi Dei.Istud relatiuum eius refertur hic necessario ad populum Dei,quia alias non posset dici,quod in circuitu eius essent hostes.erant autem hostes in circuitu Israelitarum,quorum præcipui erant Philisthini, qui præmebant dure Israelitas,& erat ista hostilitas à magnis temporibus, sicut declaratum est supra cap.4. in principio erant quoque Amalecitæ hostes Iudæorum,quia licet tunc non pugnarent contra Israelitas, tamen ante hoc pugnauerant, scilicet,quando erant in deserto, vnde Saul iussu Dei pugnauit cōtra eos,& deleuit illos. Erant autem Amalecitæ ad latus meridianum terræ Israel,vt patet infra 15.c.isti autem interdum faciebant prædas in terra Israel,& in terra Philisthijm, vnde inuaserunt vrbem Siceleg,& prædantes omnia, quæ ibi erant combusserunt illam,duxeruntque captiuas vxores Dauid, & virorum suorum infra c.29. & 30. erant etiam hostes Iudæorum Ammonitæ,contra quos fecit primum bellum Saul infr. sequent.ca.erant quoque hostes eorum Idumæi Moabitæ, & Syri,quamquam isti non apparuerunt hostes tempore Saulis, sed tempore Dauid,& Dauid subiecit omnes illos,vt patet infra 2.lib.ca.8. Aliqualiter tamen pugnabant contra Israel tempore Saulis,& expugnabat eos Saul, vt patet infra 14.cap. scilicet &pugnabat in circuitu contra omnes inimicos eius,contra Moab,& filios Ammon,& Edom,& reges Saba, & quocunque se verteret superabat,omnes autem isti habitabant in circuitu terræ Israel ad Orientalem, & meridianam plagam. *Et hoc tibi signum,quia vnxit te Deus in principem.* Fuit supra posita vnctio Saulis,hic autem ponitur certificatio eius, scilicet, & hoc tibi signum,quod vnxit te Deus,id est,si forte dubitas,an ista vnctio sit facta per mandatum Dei, an solum ex voluntate mea,& an aliquid proficiat,vel non, poteris colligere per ista signa,quæ sequuntur,scilicet,quod euenient tibi ista, quæ infra habentur, & cum euenerint scies, quod Deus vnxit te. Si autem non euenerint scias vnctionem esse deluforiam factam sola humana voluntate : hanc enim probationem dat Deus Deuteron.18.cap.ad cognoscendum an ea, quæ à prophetis dicuntur,sint à Deo dicta,vel non : cum dicitur,quod si tacita cogitatione responderis, quomodo possum intelligere verbum, quod Dominus non est locutus, hoc habebis signum,quod in nomine Domini Propheta ille prædixerit,& non euenerit,hoc Dominus non est locutus, sed per tumorem animi sui Propheta confinxit; ideo non timebis eum. Similem etiam probationem ponit Christus.Ioann.14. cap.scilicet.Et nunc dixi vobis priusquam fiat, vt cum factum fuerit,credatis.

C *Deus nemi-nem odit, tamē ho-stes habere dicitur.*

D

E

F

Propter quid Samuel dedit ista signa Sauli, cum iam factus esset rex,& Saul de hoc non dubitaret.

QVÆST. IIII.

QVÆRET aliquis ad quid proficiebant ista signa, quæ dantur hic?

Respondendum est, quod dabantur ad certificationem, scilicet,an ista vnctio ad aliquid proficeret,non erat tamen ad certificandum aliquem nisi Saulem, quia ista vnctio erat occulta Israelitis, ideo non poterat dari illis aliquid certificatiuum illius, Sauli autem datum est signum certificatiuum ad hoc, quod ipse crederet vere se esse regem : nam cum alicui offeruntur aliqua magna supra spem suam, vix sibijpsi credit,nihil autem maius poterat Sauli conferri, quam quòd esset rex,potissimè cum ipse esset de parua tribu, & familia; ideo vix crederet etiam si sibi diceretur per Prophetam. sic patet à principio cum dixit ei Samuel cuius erunt optima quæque in Israel,nonne tibi, & omni domui patris tui? Respondit Saul nunquid non filius Iemini ego sum de minima tribu Israel,& cognatio mea nouissima inter omnes filios de tribu Beniamin, quare ergo locutus es mihi sermonem istum? postea autem Samuel honorauit Saulem in conuiuio, & deinde vnxit eum in regem, de qua vnctione nimis dubitare poterat Saul,an esset facta iussu Dei; ideo dedit ei signa, per quæ cognosceret : Israelitæ enim semper fuerunt huius conditionis,quòd quamquam multi eorum essent boni, tamen difficiles erant ad credendum, & ideo etiam Deo non credebant in rebus magnis,nisi daret eis signa, & quamquam boni essent petebant signa à Deo, vt certificarentur de promissionibus,quas Deus faciebat ad illos. Sic patet de Gedeone, qui vir bonus erat, tamen quando Deus misit eum ad pugnandum contra Madianitas petiuit signum à Domino. vt patet Iudic.cap.6. nec solum petiuit semel,sed pluries, vt patet ibidem : sic etiam Abraham bonus vir erat, & tamen cum

A Deus dixit ei, ego Dominus, qui eduxi te Hur Chaldæorum, vt darem tibi terram istam, & possideres eam. At ille ait: Domine Deus vnde scire possum, quod possessurus sim eam? Gen. c. 15. Sic quoque tempore Christi petebant frequenter ab eo Iudæi signum. sic patet Matt. 16. c. scilicet. Accesserunt Pharisæi ad Iesum, & rogauerunt eum, vt signum de cœlo ostenderet eis. Quòd autem conditio esset Iudæorum petere semper signa, patet 1. ad Corinth. c. 1. scilicet Iudæi signa petunt, & Græci sapientiam quærunt, ideo quamquam non peteret Saul signa pro hac vnctione: Samuel volens eum magis certificare, dedit ei signa. Sed tunc dicetur quid proficiebat, quod certificaretur Saul de ista vnctione, quod à Deo esset, quia post paucos dies publicè assumendus erat in regem, & ibi cognosceret veram fuisse vnctionem.

Respondendum est, quod antequam publicaretur vnctio Saulis ipse facturus erat quædam, quæ iusserat ei Samuel, & si non esset certificatus de ista vnctione, nihil faceret, de hoc patet infra in litera, scil. quando ergo euenerint signa hęc omnia tibi, fac quæcunque inuenerit manus tua, & istud pertinebat ad aliquam dispositionem ad statum regalem, quod non faceret Saul, nisi certificatus: vnde Samuel rectè dixit, quando euenerint omnia signa fac quæcunque inuenerit manus tua, quasi dicat, antequam eueniant nihil facies.

Cum abieris. Hic ponitur secundum, scilicet vnctionis certificatio per signa. Et diuiditur in duas partes: quia primò ista signa prædicuntur, secundo de facto reperiuntur ibi. *Itaque cũ auertisset.* Circa primũ dicitur. *Cum abieris hodie à me.* id est, postquam recesseris à me, euenient tibi ista, quæ prænuncio hodie.

B An vero omnia euenerint in die illa, vel aliqua in sequentibus non multum refert. litera quoque satis indifferens est, quia potest referri istud aduerbium hodie ad istud verbũ abieris, vel ad illud verbum, inuenies. Si primo modo, nõ innuitur, quod illa die aliquod signum illorum euenturum erat, sed siue illa die, siue sequenti euenirent, nihil referebat. Si secundo modo, oportet quod intelligatur, quod saltem aliquod signũ illorũ acciderit illa die, scilicet illud quod ponitur primo de viris apud sepulchrum Rachel, si autẽ alia acciderint eodem die, vel non, nihil refert secundum veritatem tamen omnia in die illa acciderunt, vt patet infra cum dicitur itaque cũ auertisset humerum suum, vt abiret à Samuele immutauit Deus cor aliud ei, & venerũt omnia signa hæc in die illa. *Inuenies duos viros iuxta sepulchrum Rachel.* Nunc enim reuertebatur Saul de Ramatha vrbe, vbi morabatur Samuel, & veniebat in terram suam, scilicet ad vrbem patris, & transiturus erat apud Bethlehem, vbi est sepulchrum Rachel: est enim Ramatha 16. miliaribus distans à Hierusalem, vt patet in libro de situ terræ Sanctæ: transitus autem de vrbe Ramatha in terram Saulis non erat per vrbem Hierusalem, sed apud Bethlehem, quę quatuor miliaribus distat ab vrbe Hierusalem, vt patet in libro de situ terræ Sanctæ, sepulchrum autem Rachel, de quo hic dicitur, non est in vrbe Bethlehem, sed circa illam, scilicet in itinere, quo itur de Bethlehem in Hierusalem. Sic patet Genes. 35. cap. scilicet. Mortua est ergo Rachel, & sepulta in via, quæ ducit Ephratam, hoc est Bethlehem, sic etiam in Genes. 48. cap. scilicet mihi enim quando veniebam de Mesopotamia mortua est Rachel in terra Chanaan in ipso itinere, & sepeliui eam iuxta Ephrata, quæ alio nomine appellatur Bethlehem. Est autem istud sepulchrum quædam magna piramis constructa in altum, & sub ea sunt 12. lapides in signum 12. filiorum Iacob, quæ vsque in hodiernum diem videtur à transeuntibus de Ierusalem in Bethlehem: distat autem sepulchrum illud miliario vno à Bethlehem, & tribus miliaribus à Hierusalem vocaturque locus ille Cabrata. De hoc in libro de situ terræ Sanctæ. De hoc sepulchro habetur Genes. 35. scilicet: Erexitque Iacob titulum super sepulchrum eius: hic est titulus monumenti Rachel, vsque in præsentem diem. *In finibus Beniamin.* Id est, isti duo viri, qui erant apud sepulchrum Rachel erant in finibus Beniamin, id est, in extremitate sortis Beniamin. Nicolaus arguit, quòd hoc dictum implicat contradictionem, vt videtur, quia Rachel sepulta est iuxta Bethlehem. Genes. 35. cap. Bethlehem autem est in sorte Iudæ. Marth. cap. 2. ideo non poterat esse sepulchrum Rachel in finibus Beniamin, id est isti viri, quos tu inuenies sunt nunc apud sepulchrum Rachel, quando tamen tu inueneris eos erunt apud fines Beniamin, hoc tamen procedit ex habitudine locorum: est enim

Sepulchrum Rachel vbi sit C

vtrunque verum, scilicet quod illi viri erant simul in finibus Beniamin, & apud sepulchrum Rachel: nam sors Iudæ est maximè meridiana in tota terra Chanaan, quod patet Iosue. cap. 15. nam illa loca, quæ ponuntur ibi tanquam termini meridiani ipsius sortis, ponuntur Numer. cap. 34. tanquam termini meridiani totius terræ Chanaan, sors autem Beniamin est coniuncta sorti Iudæ, scilicet quòd latus meridianum sortis Beniamin, & latus septentrionale sortis Iudæ sunt idem latus, quod patet, quia illa loca, quæ ponuntur Iosue. c. 15. in latere septentrionali sortis Iudæ ponuntur in latere meridiano sortis Beniamin. Iosue c. 18. hoc autem stare non poterat, nisi ista duo latera duarum sortium coniuncta essent, sic autem erat, quod Bethelehem erat in extremitate lateris aquilonaris terræ Iudæ, ideo necesse erat, quòd apud Bethlehem esset terminus australis terræ Beniamin: est enim Bethlehem ex vna parte, & Hierusalem ex alia, inter quæ est spacium quatuor miliariorum, & inter ista duo loca transeunt termini Iuda, & Beniamin: est enim Hierusalem in terra Beniamin: Bethlehem autem in terra Iudæ: & apud vrbem Hierusalem transit terminus iuxta fontem Rogel. Iosue cap. 15. & fons Rogel est apud portam Hierusalem in quadam valle, vt patet infra 3. lib. cap. 1. ibi enim Adonias inuitauit eos, qui vngebant eum in regem. Maxima ergo pars spacij illorum quatuor miliariorum, quæ sunt inter Hierusalem, & Bethlehem pertinet ad terram Iudæ, & quia sepulchrum Rachel distat vno miliario à Bethlehem necesse est, vt sit intra sortem Iudæ, est tamen satis propinquum illud sepulchrum finibus Iudæ, & termini Iudæ, & Beniamin sunt idem, cum sit sepulchrum Rachel in finibus Iudæ est in finibus Beniamin, & sic accipitur hic, E quod satis declaratur immediatè in litera cum dicitur. *In meridie.* id est, ad partem meridianam finium Beniamin, scilicet quod sepulchrum Rachel est meridianum respectu finium Beniamin, eo quod terra Iudæ est magis meridiana, quam terra Beniamin, vt declaratum est, sed sepulchrum Rachel est infra fines Iudæ: ergo necesse est, quod sit ad partem meridianam finium Beniamin. *Salientes magnas foueas.* Id est, illi viri apud sepulchrum Rachel saltabant super foueas. Nicolaus dicit, quòd non habetur hoc in Hebræo, nec in libris correctis, an vero in libris correctis sit, nescitur neque qui sint libri correcti, nisi rediretur ad originalia Hieronymi, quæ nullus nostrum vidit, sed quòd hoc in hebræo habeatur, satis constat, licet non habeatur tam explicite, vt hic, nam vbi nos dicimus salientes magnas foueas, in hebræo habetur. *Becilza.* Quòd à quibusdam putatur esse nomen proprium, & tamen est commune, quia Be in hebræo est præpositio, sicut apud nos est in: cilza significat saltare, & sic interpretatur Becilza, id est, in saltando. Hieronymus autem, quia vidit hoc imperfectum dixit magnas foueas, & forte, quia apud locum illum erant magnæ foueæ, & videns sententiam esse incompletam compleuit illam. Hoc autem apparet, quia infra vbi dicitur: insiliet in te spiritus, ponitur tale nomen, sicut iste cilza, similiter etiam infra vbi dicitur, & insilijt in eum spiritus Domini, ponitur idem vocabulum: ergo ita significauit hic becilza saltare, vel in saltando. *Dicentque tibi inuentæ sunt asinæ, ad quas ieras perquirendas.* Isti viri fortè erant de cognatione Saulis, vel de terra sua, & cognoscebant quo- F modo perditæ fuerant asinæ, & inuentæ, & nunc nouiter venerant de vrbe Saul: ideo potuerunt ei denunciare, quomodo pater suus solicitus erat pro eo, & asinæ inuentæ erant Deus autem fecerat Saulem oberrare non inueniendo asinas, ad hoc, quod veniret in Ramatha, & ibi vngeretur à Samuele in regem: sic enim dixerat Deus Samueli, hac ipsa hora, quæ nunc est, mittam ad te cras virum de Beniamin. *Et intermissis pater tuus asinis solicitus est pro vobis.* Id est, iam non curat de asinis, & dolet de absentia vestra, scilicet Saulis, & pueri eius: sic enim dixerat supra Saul præcedenti cap. veni, & reuertamur ne forte dimiserit pater meus asinas, & solicitus sit pro nobis: non poterat autem pater Saulis intermittere asinas, quia iam inuentæ erant, sed est sensus, quod pater Saulis intermissis asinis est solicitus pro filio, id est, etiam si asinæ non essent inuentæ intermitteret illas, & minus curaret, quàm nunc pro absentia filij. *Solicitus est pro vobis, & dicit quid faciam pro filio meo.* Saul aberat per aliquot dies vltra, quam debuisset esse in quærendo asinas, ideo iam pater eius putabat, quòd non moraretur iam in quærendo asinas, sed

quòd

A

quòd aliquod ſiniſtrum ei accidiſſet. *Cumque abieris inde, & vltra tranſieris.* Scilicet progrediendo per iter, quod ducit in terram tuam, ad quam tunc feſtinabat Saul. *Et veneris ad quercum Thabor.* Iſta quercus erat in via : erat enim iſta arbor famoſa, quia magna erat, & vnica in loco illo, ſicut dicitur de ilice Mambre, apud quam habitabat Abraham, de quo Geneſ.18. cap. erat enim illa arbor valde magna, & famoſa, manſitq; magno tempore, ita autem erat iſta quercus nimis famoſa inter Iſraelitas, vocatur autem quercus Thabor, quia forte erat in monte Thabor: eſt tamen Thabor quidam mons excelſus in terra Iſrael, in quo Chriſtus transfiguratus eſt coram tribus diſcipulis ſuis, de quo Matth.cap.17. & Marci.9. erat autem iſte mons in ſorte Iſſachar, ſicut ait Ioſephus quarto Antiquitatum: eſt enim inter ſortem ſuam, & ſortem Zabulon, vt patet Ioſue cap.19. in monte autem illo raræ arbores erant, ſed erat ibi illa quercus, ideo ipſa per ſe nominata eſt tanquam nulla alia eſſet: erat autem tranſitus Sauli pro terra illa per locum illum.

Quercus Thabor.

Mons Thabor vbi.

Mons Thabor, in quo multa mirabilia facta fuere.

Inuenient te ibi tres viri aſcendentes ad Dominum in Bethel. Id eſt, apud montem Thabor obuiabis tribus viris euntibus in Bethel. Eſt enim magis meridianus locus Bethel, quam mons Thabor, quia mons Thabor eſt in ſorte Iſſachar, vt dictũ eſt: Bethel autem eſt in ſorte Beniamin, vt patet Ioſue 18.c. ſors autem Beniamin eſt magis meridiana, quam Iſſachar: mons autem Thabor eſt in parte orientali Iudææ quatuor miliarijs diſtans ab vrbe Nazareth, & vltra illum duobus miliarijs verſus orientem eſt mons Hermon, in quo obuiauit rex Salem Melchiſedech Abrahæ reuertenti de cæde regum, qui pugnauerant contra Sodomitas. Geneſ.14.c. De hoc patet in libro de ſitu terræ Sanctæ. dicitur autem, quòd iſti viri veniebant ad Dominum in Bethel, ſcilicet ad faciendum ſacrificia, quia ibi ſpecialiter faciebant ſacrificia Iſraelitæ illo tempore. Et ex hoc apparet, id quod dicebatur ſupra c.7. ſcilicet quòd nõ recte dicitur, quòd arca Domini fuit in Maſphat, & in Galgala, eo quòd quando Iſraelitæ erant in illis locis, dicitur, quòd erant coram Domino: nam etiam hic dicitur, quòd illi, qui aſcendebant in Bethel aſcendebant coram Domino, & tamen nemo dicit, quòd arca, vel ſanctuarium fuerit aliquando in Bethel: dicitur tamen in omni loco eſſe aliquis corã Deo, in quo Deus ſpecialiter eſt, & quia in omnibus his locis fiebant ſacrificia, & impendebatur Deo cultus, dicebatur ibi eſſe Deus, & quando erant ibi homines, dicebantur eſſe coram Domino: apud iſtum autem locum Bethel à principio cum introiſſet Abraham in terra Chanaan conſtruxit altare & immolabat ibi: de hoc Geneſ.c.12. Cum dicitur, & tranſgrediens ad montem, qui eſt contra orientem Bethel, tetendit ibi tabernaculum ſuum ab occidente habens Bethel, & ab oriente Hay, ædificauit ibi quoque altare Domino, & inuocauit nomen eius: ob hoc autem ſpecialiter Iſraelitæ voluerunt colere Deum faciendo ſacrificia in Bethel. Poſtea quoque apud locum illum viuente Alexandro magno, & tranſeunte per terram Iudææ, ex eius cõceſſione Samaritani fecerunt templum magnum, & ibi colebant Dominum offerentes ſacra. De hoc loquitur Ioſephus in fine 11.libri Antiquitatum, & alibi magis declarabitur. De hoc autem quæſiuit mulier Samaritana à Chriſto apud fontem dicens: Domine video, quia Propheta es tu, patres noſtri in monte hoc adorauerunt, & vos dicitis, quia Hieroſolymis eſt locus vbi adorare oportet. Io.4.c. In hoc autem loco rex Ieroboam poſuit vnum de vitulis aureis, quando fecit populum auerti à Domino infra 3.lib.c.13.

B

An arca Domini fuerit in Maſphat, & Galgala.

Vnus portans tres hædos, alius tres tortas panis, alius portans lagenã vini. Iſti tres viri ibant ad offerendum, & iſta pertinebant ad oblationem, quia tres hædi poterant offerri in quocunque genere ſacrificij, ſcilicet in holocauſtum, vel hoſtiam pacificam, vel pro peccato: panes etiam offerri poterant, vel per ſe, vel tanquam partes aliorum ſacrificiorum: per ſe enim, quia illi, qui pauperes erant non potentes offerre animalia, offerebant ſaltem modicum de pane, & ſi ponuntur multa genera panis offerendi: Leuit.c.2. poterant etiam offerri panes tanquam partes ſacrificiorum, ſicut in ſacrificio pacifico, de quo Leuit. c.7. vinum autem poterat portari, vt eſſet libamentum, quia ſemper in ſacrificijs ponebantur libamenta, niſi illa ſacrificia eſſent pro peccato, & vnum de libamentis erat vinum: Num. cap.15. hic autem vbi nos dicimus lagenam, Ioſephus dicit vtrem, ſed ad idem redit: nam lagena magnum vas eſt apud Hebræos: poterat etiam dici, quod portabant iſti viri panes, & vinum pro itinere, & non pro ſacrificijs, patet quia cum ipſi portarent tres panes, duos illorum dederunt Sauli, vt patet infra. *Cumque te ſalutauerint, dabunt tibi duos panes.* Forte iſti viri cognoſcebant Saulem: ideo dederunt ei duos panes videntes, quòd iter ageret, & egebat eis, Saul autem non erat petiturus panes, ſed viri gratis obtulerunt ei, quod patet, quia iuſſit Samuel, quòd acciperet de manu illorum, ſi tamen ipſe peteret nõ eſt dubium quin vellet accipere de manu ipſorum, & non oportebat, quòd iuberetur ei accipere. *Et accipies de manu eorum.* Scilicet, quia dignũ erat, quòd acciperentur de manu eorum, cùm ipſi libenter offerrent.

C

D

Poſt hæc venies in collem Domini. Iſtud eſt vltimum ſignum, quod euenit Sauli, & fuit in colle Domini, ſcilicet, vbi erant prophetæ.

Rabbi Salomon dicit, quòd iſte collis erat Cariathiarim, qui vocatur collis Domini, quia ibi erat arca Domini in domo Aminadab ſupra cap.7. & in vrbe illa erat collis magnus, in cuius parte quadam erat domus Aminadab, & ibi erat arca Domini, ſic patet primo Paralipo.cap.13. ſcilicet, quòd iuit Dauid, vt adduceret arcam Dei de Cariathiarim, & aſcendit Dauid, & omnes viri Iſrael ad collem Cariathiarim, & propter hoc dicitur ſupra cap.3. quod poſita eſt arca in Cariathiarim in Gabaa, quia Gabaa ſignificat ibi collem, ad illum locum conuenienter prophetæ venirent, vt ibi laudarent Dominum in diuerſis vaſis muſicis, eo quòd ibi erat arca. Nicolaus autem dicit, quod nõ videtur hoc verum, quia iam tranſlata erat arca de Cariathiarim in Maſphat, vt ipſe declarauit ſupra c.7. ſed iſtud eſt arguere ex fundamento erroneo, quia vt ibi probatum eſt, nunquam fuit translata arca de Cariathiarim ad aliquem alium locum, vſquequo Dauid tranſtulit eam, de quo infra 2.lib. c.6. & primo Paralipo.13. Ponit tamen Nicolaus circa hoc alium ſenſum, dicens quod iſte collis erat aliquis locus, in quo manebant prophetæ, & probat, quia dicitur immeditatè; vbi erat ſtatio Philiſthinorum, ſed in talibus locis eſt conuenienter ſtatio. Dicendum tamen, quod iſte locus erat quædam ciuitas, quæ vocabatur Gabaa: & ita ponitur hic in Hebræo: nam vbi litera noſtra dicit collem, litera Hebraica dicit Gabaa, eſt autem Gabaa ciuitas quædam in terra Beniamin, & in iſta ciuitate habitabat Saul, ſic patet infra in litera, ſcilicet. Et Saul abijt in domum ſuam in Gabaa, & infra c.13. dicitur, quod erat Gabaa in Beniamin. Et apparet quod ſit iſte locus. Primò, quia hic ponitur Gabaa in Hebræo, ſicut infra vbi nominatur Gabaa Beniamin. Secundò, quia in Gabaa terminata ſunt omnia ſigna, quæ hic annunciata ſunt: nam habitabat in Gabaa Saul, & vſque ad locum ipſum acciderunt ei ſigna. Cum autem dicitur hic, quod venit ad collem Dei non ponuntur alia ſigna, ideo videtur, quod iſte collis, ſiue Gabaa ſit Gabaa, quæ eſt ciuitas Beniamin. Tertiò, quia in Gabaa habitabat Saul, vt patet infra in litera, & tamen in iſto colle cognoſcebatur Saul ab omnibus, quia dictum eſt: Nunquid Saul inter prophetas? ergo de illo colle erat ipſe oriundus. Item immediatè, vt acceſſit ad illum collem, dicitur quod quæſiuit patruus eius à Saule, poſtquam ceſſauit prophetare quid acciderat eis cum Samuele, ergo in loco illo, in quo Saul prophetauit, erat patruus eius, & cognatio ſua: ergo videtur quod ille locus erat habitationis Saulis: & conſequenter erat Gabaa. Item patet hoc, quia dicitur hic vbi eſt ſtatio Philiſthinorum, ſcilicet quod in colle illo, ſiue vrbe erat ſtatio Philiſthinorum: iſta tamen erat in Gabaa terræ Beniamin, vt patet infra c.13. ſcilicet percuſſit Ionathas ſtationem Philiſthinorum, quæ erat in Gabaa: ergo iſte collis Domini erat in Gabaa, & ibi habitabat Saul, & cognatio ſua, vt patet infra in litera. & iſta fuit cauſa, quare Deus fecit, quod Saul magis prophetaret in Gabaa, quã in aliquo alio loco, quia ibi magis cognoſcebatur: ſi enim in aliqua alia vrbe prophetaſſet, non fuiſſet viſum mirabile, quia putaretur propheta, & filius prophetæ, hic tamen quia cognoſcebatur, quod nullo modo attineret ad prophetas, quia non erat filius prophetæ, omnes admirati ſunt, & patet hoc, quoniam dicitur, quæ nam res accidit filio Cis, Num Saul inter prophetas? & dicitur ibi, quod hoc dixerũt omnes, qui nouerant eum ab heri, & nudiuſtertius: erat igitur in loco ſuo, & ibi ei iſtud accidit, vt cognoſceretur mutatio eius facta à Deo: nã Deus volebat de propinquo eum facere regẽ corã toto po-

Collis Domini vbi erat.

Opinio Nicolai reprobatur.

Opin. auctoris.

E

F

A pulo; ideo voluit monstrare aliqua signa in eo, quod Deus tãgeret eum per aliquot dies ante. Vocatur autem ista ciuitas Gabaa collis Dei, quia ibi erant prophetæ laudantes Deum. *Vbi est statio Philisthinorũ.* Scilicet in vrbe ista Gabaa erat statio, id est, habitatio Philisthinorum, statio enim à stando dicitur, & significat propriè portum maris, in quo naues tranquillæ sunt, sic patet Genes. 49. scilicet Zabulon in littore maris habitauit, & in statione nauium pertingens vsque ad Sydonem. *Statio ad significat* Aliquando autem accipitur statio pro castris, vel loco, in quo manent acies ordinatæ ad bellum, & dicitur etiam statio, quia ibi stant. Aliquando autem vocatur statio habitatio, scilicet vbi aliquis continuè manet, sic autem erat statio Philisthinorũ in Gabaa, scilicet quod manebant ibi multi Philisthini, & habitabant in loco ipso, hoc autem erat, quia adhuc Philisthini habebant onera tributorum super Israelitas, & collocauerant ibi multos de terra sua ad colligendũ tributa, quæ recipiebant Philisthini ab Israel. Etiam manebãt ibi ad tenendum terram in pace, scilicet ne insurgerent Israelitæ cõtra Philisthinos. Etiam manebant ibi, vt scirent quid fiebant in toto Israel, & facerent obseruari leges, quas imposuerant Israelitis Philisthini: vetuerant enim fabros ferrarios esse in toto Israel, sed quod descenderent Israelitæ in terram Philisthijm ad parandum omnia instrumenta agriculturæ, si autem non fuissent aliqui de Philisthinis in terra Israel, qui cogerent ista obseruari, fabricassent sibi Israelitæ arma, & omnia, quæ ad bellum necessaria erant. Manserant autem ista statio Philisthinorum tempore Samuelis, sed cum fuisset Saul confortatus in regno, Ionathas filius Saulis, quem pater collocauerat in Gabaa cum mille viris, B percussit omnes Philisthinos, qui manebant ibi ad exigenda tributa, & conseruandas reliquas impositiones Philisthinorũ, de hoc dicitur infra c. 13. scilicet & percussit Ionathas stationẽ Philisthinorum, quæ erat in Gabaa, & tunc erexit se Israel aduersus Philisthijm, & ibi incœperunt bella pro tota vita Saulis contra Philisthijm. Sed aliquis arguet, quia supra ca. 7. dicitur, quod non apposuerunt Philisthini vltra, vt venirent in terminos Israel, factaq; est manus Domini super Philisthæos cũctis diebus Samuelis, liberauitq; Israel de manu Philisthinorum, eratq; pax inter Israel, & Amorrhæum. Respondendum est, quod omnibus diebus Samulelis, scilicet toto tempore, quo mansit Samuel in principatu iudicatiuo, Philisthini nõ redierunt in terram Israel ad pugnandũ, eo quod fuit facta pax inter Philisthinos, & Israelitas, tributa tamen semper manserunt super Israelitas, licet non essent grauia, sicut à principio, & ex tempore illo etiam existente pace manebat statio Philisthinorum in Gabaa, illi tamen non conturbabant terram facientes bella, sed manebant ibi in tranquillitate colligentes tributa, & tenentes terram in pace, ne insurgerent cõtra Philisthinos. Et cũ dicitur quod liberauit Samuel Israel de manu Philisthinorum, nõ intelligitur, quod liberauit ab omnibus oneribus, sed aliqualiter reuelauit grauitatem seruitutis, & erat diebus eius pax inter Israelitas, & Philisthinos, scilicet cessatio à bellis, sed non à tributis. *Et cum ingressus fueris vrbem.* Ista vrbs erat Gabaa, in qua erat collis Domini, prius autem introiuit Saul in vrbẽ, quam ascenderet in collẽ, sic patet infra vbi dicitur, quod cessauit prophetare Saul, & venit ad excelsum, prophetatio tamẽ C sua fuit in introitu vrbis Gabaa, quia ibi inuenit prophetas. *Obuium habebis gregem prophetarum.* Id est, ibi obuiabis multis prophetis, qui simul veniunt de excelso. Erant autem in multis locis istæ congregationes prophetarum: sic enim patet de vrbe vrbe Ramatha: ibi enim erat cuneus prophetarum vaticinantium, & Samuel super eos infra c. 19.

Qui erant isti prophetæ, quos obuios habuit Saul, & quomodo erant multi simul, & qualiter prophetabant, & de conditione spiritus prophetici.

QVÆST. V.

QVÆRET aliquis de istis prophetis, qui erant, vel quomodo erant simul iuncti, & prophetabant in vno loco. *Prophetæ multipliciter dicũtur.* Respondendum est, quod propheta, quando propriè accipitur, est ille, qui à Deo reuelationem recipit, & eleuatur lumine supernaturali ad aliquid intelligendum, quod alij intelligere nequeunt, & isti cognoscunt abscondita, siue præterita, siue futura, & sciunt respondere de eis: isti autem vocantur à nobis prophetæ, vt est Ieremias, Isaias, & omnes duodecim prophetæ minores, & Samuel, Elias, Eliseus, & similes, etiam si nobis nihil scriptum reliquerint. Alij autem vocantur prophetæ, qui non enunciant aliqua de futuris, nec reuelant abscondita, nec Deus tangit mentem eorum ad cognoscendum hæc, tamen sunt viri valde sapientes in scriptura, & magni iudicij, & per hoc sciunt formare magnas laudes de Deo faciendo pulchra cantica, & Psalmos, sic enim patet de Psalmis Dauid: omnes enim illi dicuntur prophetici: tamen plurimi illorum sunt, qui prophetiam nullam cõtinent, sed solam Dei laudem enarrando aliqua Dei facta præterita, vel declarando aliquas perfectiones Dei, vel eleuando mentem nostram in Deum. Aliqui tamen sunt qui continent aliquid futurum, & occultũ, & quantum ad illos Dauid erat verè propheta. In alijs autem magis erat sapiens, vel dictator quàm propheta: huiusmodi autem erant multi viri in Israel, qui erant sapientes in lege, & magni ingenij ad excogitandũ aliquid quod in lege non esset, & pertineret ad laudem Dei: vocabantur autem isti in templo cantores, & erant plurimi diuisi in 24. sortes per Dauid, erantque principes eorum Heman, Ethan, Idithun, vt patet 1. Paral. 25. c. omnes autem de genere istorum, siue docti, siue indocti separati fuerunt ad hoc officium, vt canerent, & laudarent Deum, & hoc in diuersis instrumentis, quæ fabricauerat Dauid, fecerat quoque cantica multa, quæ docebat istos cantores, & ipsi postea canebant in sanctuario tempore sacrificiorum: quando autem isti canebant coram Domino, dicebantur prophetare, sic patet præal. cap. cum dicitur. Igitur Dauid & magistratus exercitus segregauerunt filios Asaph in ministeriũ, & Heman, & Idithun qui prophetarent in citharis, & psalterijs, & cymbalis secundum numerum suum dedicato sibi officio seruientes. Ex hoc autem apparet tripliciter, quod isti non erant prophetæ, quamquam dicantur prophetare. Primo quia dicitur, quod isti erant distincti secũdum numerum suum, id est, erat assignatus certus numerus istorum prophetantium: si tamen essent verè prophetæ, non posset assignari certus numerus eorum per homines, quia spiritus propheticus non est aliquid quod homo habeat labore, vel ingenio, aut natura, sed sola diuina inspiratione. 2. Petr. c. 2. Et dato, quod semel Deus aliquibus daret spiritum propheticum, nõ poterant illi per homines segregari in numerum prophetarũ, quia spiritus propheticus non est tanquam habitus scientificus, vel moralis, qui postquã acquisitus est, immanet ei, in quo est, & non potest perdi si diligenter eum tenere voluerit ille, cuius est, sed est spiritus propheticus lumen quoddam raptim transiens, & dum illud immanet, ille qui est propheta cognoscet occulta, quæ Deus ei tunc reuelat. Cum autem transierit illud lumen, nihil magis propheta cognoscit, quàm qui non est propheta. Contingit autem interdum, quod Deus alicui det spiritum propheticum semel, & postea nunquam det, sicut patet de nuncijs Saulis, quos misit ad tenendum Dauid in Ramatha: nam ter misit nuncios, & omnes prophetauerunt quousque iuit ipse Saul, & etiam ipse prophetauit infra c. 19. Constat tamen, quod isti nunquam postea prophetauerunt, quia prophetia non fuit eis data tunc, nisi ad experientiam miraculi, & vt nõ comprehenderent Dauid: ita ergo esse poterat, quod alicui Deus daret spiritum propheticum, vt semel, vel bis prophetaret in sanctuario, & postea nunquam prophetaret. Si autem iste assumeretur in officium, & numerum prophetarum, reperiretur postea ineptus, quia nunquam postea prophetaret: ergo non erat ista prophetia diuina reuelatio, sed quædam scientia, quę hominibus immanet firmiter, secundum quam poterant separari in numerum certum, & semper proficerent ad id ad quod separabantur. Secundo patet, quia dicebatur in his verbis dedicato sibi officio seruientes, & sic ponitur prophetare, tanquam officium, & ministrabant isti in officio suo, officium tamẽ est aliquod genus exercitationis, cui quis vacare potest, quando vult, & dicit officiũ quandã cõtinuitatem, scil. id quod homo quotidie facit: vnde officiũ ab efficiẽdo dicitur, quia est id, ꝙ homo quotidie efficit, prophetare tñ nõ est huiusmodi, quia non est in potestate prophetæ, quando voluerit prophetare. Etiam non est essentiale prophetæ prophetare, sed valde per accidens, scilicet quando Deus voluerit eum mouere, vel ei aliquid reuelare, sic patet de Ieremia: nam petierunt ab ipso principes Iuda, vt quæreret à Domino, an manere deberent in terra illa, vel descendere in Ægyptum. Ieremias

D *Psalmi Dauid pauci continẽt prophetiã.*

E *Spiritus prophetiæ qd sit.*

F

autem

autem apposuit se, vt oraret, sed Deus non reuelauit se ei vsque ad decem dies, vt patet Iere.ca.42. non potest ergo vocari officium, & tamen hic dicitur, quod isti prophetabant, & erant in officio eis assignato: ergo non erat prophetare. Item patet ex hac parte, quia Dauid & magistratus exercitus distinxerunt ista officia, & assignauerunt quosdam in officio prophetandi, ergo erat in potestate Dauid, & magistratuum assignare istud officium quibus vellent, alioquin stulte agerent conando ad impossibilia, sicut si quis conaretur iubere nubibus, quod pluerent; ergo erat in potestate Dauid istud officium imponere, si tamen esset verè prophetare non esset in potestate alicuius assignare cuiquam istud officium, sed pertinet ad illum cui Deus vellet reuelare, & quando vellet, non erat ergo istud proprie prophetare. Tertiò patet ex eodem cap. quia dicitur, quòd omnes filij Heman, Hethan, & Idithum fuerunt separati ad hoc officium, si tamen esset verè prophetia non contingeret, quod omnes de cognatione istorum prophetarent, quia prophetia semper fuit rara, ergo erat quoddam aliud genus sciendi. Item dicitur de istis, quod doctus pariter, & indoctus fuerunt diuisi per sortes in isto officio, si tamen essent prophetiæ non vocaretur aliquis eorum indoctus, cum quilibet propheta illustretur lumine diuino.

Item patet, quod non erat ista vera prophetia, sed aliquid pertinens ad eruditionem humanam, quia in prophetis sic est, quod vnus non erudit alium, sed omnis cognitio prophetica immediatè est à Deo, sed de istis prophetantibus dicitur, quod erant quidam doctores, scilicet 288. & isti erigebant canticum Domini, ergo erant alij qui erudiebantur ab istis, & isti incipiebant canticum tanquam sapientiores. Non erat ergo ista prophetia. Item prophetę non vocantur sapientes, sed prophetæ, nec est comparatio vniuoca inter sapientem aliquem, & prophetam. Nam prophetæ interdum nihil sciunt, sed sunt penitus rustici, & ignorantes aliquid, quod pertineat ad speculationem, sic patet in Amos, qui dixit: Non sum propheta, & nō sum filius prophetæ, sed armentarius ego sum, vellicans sicomoros, & tulit me Dominus cum sequerer gregem, & dixit ad me vade, & propheta ad populū Israel, vt patet Amos. c.7. quasi dicat, ego totaliter eram rusticus, & nihil sciebam, vt præsumerem loqui ad totum populum: Deus tamen iussit mihi, vt loquerer. Sapientes autem cognoscunt multa de speculabilibus: ideo comparatio inter sapientem, & prophetam est velut in non communicantibus, vt si dicatur nix est albior coruo, vel è contrario, vel si quis velit facere minorem quandam ęquiuocationem dicens stilus est acutior voce. Isti tamen qui prophetabant hic comparantur ad sapientes: ergo non erant prophetæ: patet hoc infra 3.lib.c.4. Cum dicitur, quod sapientia Salomonis præcedebat sapientiam omnium orientalium, & Ægyptiorum, & erat sapientior cunctis hominibus, & sapientior Heman, & Ethan, & sic ponuntur ibi isti duo, qui erant principes canentium in Sanctuario tanquam sapientes magni: nam comparantur Salomoni, qui erat sapiens, & non propheta: ergo non erant isti prophetæ, interdum tamen aliqui istorum, qui erant viri boni accipiebant spiritum propheticum illud tamen, in quo ipsi dicebantur prophetare non erat prophetia, quod etiam magis patet, quia isti erant tota die in oblatione matutina, & vespertina canentes, & in solennitatibus, 1.Paralip.c.23. Et in hoc dicebantur prophetare, non tamen erat prophetare, quia tunc continuè esset in eis spiritus propheticus, & in quibuscunq; horis ipsi vellent, quod nulli hominū vnquam accidit: nam Moyses fuit maximus prophetarum, & tamen non prophetabat omni tempore, quia interdū quærebantur ab eo aliqua, in quibus nesciebat respondere quousque consuleret Dominum, vt patet in quæstione filiarū Salphaad, Nu.c.27. Item dicitur Nu.c.7. quod quando Moyses volebat consulere oraculum ingrediebatur in tabernaculū fœderis, & ibi audiebat vocem loquentem de medio Cherubin: si tamē ipse omni tempore haberet spiritum propheticū, non oporteret, quòd consuleret Dominū introeundo in Sanctuarium: ergo non semper habebat spiritum propheticum, & consequenter nec isti habebant: isti tamen dicebantur semper prophetare, quando volebant, ergo non erat illud verè prophetare. Item ille qui prophetat solum habet quādam immutationem à quodam lumine interiori intra se: isti tamen dicebantur prophetare in psalterijs, & cymbalis, & tympanis, vt patet primo Paralip.ca.25. ergo non erat prophetare. Si autem arguatur de Eliseo, qui quando voluit prophetare, dixit, adducite mihi psaltem, & tunc prophetauit infra 4 lib.cap.3. Respondendum quod ibi non prophetauit Eliseus in aliquo organo musico, sed ad hoc, quod ille prophetaret, fecit quod coram eo quidam caneret, & illo canēte facta est manus Domini super eum, & prophetauit, vt patet ibidem; sic ergo dicendum est de isto grege prophetarum, quos inuenit Saul descēdentes de colle Dei, scilicet, quod ipsi non erant prophetæ, sicut Samuel, Elias, & Eliseus, scilicet, quibus Deus reuelaret abscōdita, sed erant viri sapientes, & deuoti, qui conueniebant ad collem illum in Gabaa, & ibi laudabant Deum in canticis, & psalmis habentes diuersa vasa musica. Sic etiam dicendum est de grege prophetarum, quem inuenerunt nūcij Saulis in Ramatha cum Samuele, & erant ibi prophetantes, & tunc Saul prophetauit cum illis. An verò de istis essent aliqui verè prophetæ non est difficultas, satis enim verisimile est, quod essent: & quandocunq; reperiuntur similes modi loquendi in scriptura, vel dicitur, quia multæ sunt prophetæ simul, aut quòd erāt prophetantes intelligendum est de istis prophetis, & non de verè prophetis. *Descendētium de excelso.* Istud excelsum erat quidam collis intra vrbem Gabaa, & vocabatur collis Dei, vt paret supra eo, quòd ibi erat specialis locus cultus diuini, scilicet, quia ibi conueniebant omnes illi prophetæ, & laudabant Deum in canticis, & organis, sicut postea fiebat in Sanctuario, facto templo Salomonis, vt patet primo Paralipo.cap.23. & 25. Cùm autem Saul introiuit in vrbem, iam non erant prophetæ in excelso, sed descendebant, erantque circa portam vrbis, nondum tamen desierant prophetare, quia prophetabant dum redirent, & tunc incœpit prophetare cum eis Saul. *Et ante eos psalterium.* Id est, isti prophetæ habebant coram se vasa musica, in quibus canerent, & pulsarent coram Domino. Aliqui dicunt, quòd istud erat sicut de propheta Eliseo, qui quando voluit prophetare fecit coram se adduci psaltem infra 4 lib.cap.3. Sed dicendum est, quòd non est simile, quoniam ibi. Eliseus nihil canebat in voce, vel pulsabat in aliquo musico vase, sed fecit, quòd coram eo pulsaretur, & caneret quidam, tunc autem excitatus est spiritus eius, & irruit super eum spiritus Domini infra 4.lib.cap.3. isti autem prophetæ, de quibus hic non habebant coram se vasa musica ad hoc, quod alijs increpantibus in eisdem vasis ipsi immutarentur à Deo, & inciperent prænunciare aliquid propheticum, sed ipsimet canebant in voce laudes Dei, & faciebant melodiam in vasis musicis, eo quòd ipsi verè non prophetabant, sed solum laudes Dei prænunciabant, sicut cantores templi de genere Leuitarum, qui erant separati in ministerium, vt prophetarent in citharis, & psalterijs, & cymbalis secundum numerum suum dedicato sibi officio seruientes, primo Paralipo.capit.25. & ponuntur hic quatuor instrumenta. Primum eorum est psalterium, quod habet chordas decem, & sic vocatur decachordum, vt patet in Psalm.cap.16.scilicet. In psalterio decachordo psallam tibi, id est, in psalterio. 10. chordārum. *Et tympanum.* Est enim istud quoddam instrumentum de ligno factum opertum pellibus animalium rasis, & dicitur tympanum à tinniendo, quia tinnitus reddit, percutitur autem manu, & secundum variam percussionem variè sonat, pertinet autem ad choreas, & gaudia puellarum. *Et tibiam.* Istud est instrumentum æneum factum ad modum tubarum: habet enim longos, & strictos sonorum meatus: ideo fortiter clangit: pertinet autem ad bellicas voces, vtebantur tamen Iudæi illo ad laudes Dei: quoniam etiam vtebantur in sacrificijs, & in laudibus Dei tubis argenteis, quæ pertinebant ad bella, sic patet Num. cap.10.vbi iubetur, quòd sint duæ tubæ argenteæ ad vocandum populum, & mouendum castra, & ad festiuitates, & conuiuia, & ad bella. *Et citharam.* Istud est instrumentum habens decem cordas, sicut psalterium, quamquam alio modo sonans, plectroque percutitur, vt ait Iosephus septimo Antiquitatum.

Dicet aliquis, quomodo vtebantur Iudæi istis instrumentis ad laudem Dei? nam deberent vti instrumentis honestis, & non illis, quibus puellæ choreas ducunt, sicut est tympanum, & similia, nec deberent vti illis instrumentis, quæ pertinent ad gaudia secularia.

Respondendum est, quòd Deus operibus nostris non mouetur,

Prophetæ interdū nihil sciunt, sed sūt penitus rustici.

Quatuor instrumēta, cū quibus canebāt laudes Dei antigitus.

An deberent musica instrumenta applicari ad cultū Dei.

A uetur,id eſt,non curat an tales, vel tales cæremonias eis exhibeamus,ſed ſolam mentem noſtram conſiderat: ideo cum homines puro corde Deum honorare deſiderant, ſiue iſtas, ſiue illas cæremonias exhibeant,dum tamen intendant ſic ſe exhibere honorem, nihil refert, ſic autem iſti prophetæ erant viri boni verè deſiderantes Deum colere, & vt cultus eorum maior appareret,in multis inſtrumentis canebant.

Apparet autem hoc in Dauid, qui fuit vir nimis deicola ſtudens quantum valuit diuinum ampliare cultū: ideo quando ipſe tranſtulit arcam de Cariathiarim in Hieruſalem fecit, quòd Iſraelitæ concreparent in omnibus inſtrumentis cuiuſcunque generis,& ad quæcunq; gaudia pertinentibus, vt patet infra 2.lib.c.6.ſcilicet. Omnis Iſrael ludebant coram Domino in omnibus lignis fabrefactis,&cytharis,&tympanis,& ſiſtris,& cymbalis, nec ſolum hoc, ſed etiam Dauid faciebat ludos ſeculares nudatus coram arca, ſcilicet ſaliendo coram illa: nam dicitur, quod ſaltabat ante Dominum totis viribus, ita vt deſpiceret eum vxor ſua Michol: iſta autem ſecundum ſe non erant valde honeſta,ſed potius vilem reddebant hominem, quia tamen fiebant ex abundantia cordis ad diuinum cultum,Deus illa nimis ſuſcipiebat, ſic patet eodem cap.eum dixit Dauid: Ludam ante Dominum,qui elegit me,ludam & vilior fiam,pluſquam factus ſum,& ero humilis in oculis meis.Congruum ergo erat hoc modo applicare ad diuinum cultum omnia inſtrumenta. *Ipſoſque prophetantes.* Id eſt,& illi prophetæ quando deſcendebant de excelſo, prophetabant ſemper laudantes Dominum.

Et inſiliet in te ſpiritus Domini. Id eſt, veniet ſuper te virtus B Dei,quæ faciet te prophetare.

Quis ſpiritus Dei fuit,qui inſiluit in Saulem,& de multiplici ſpiritu Dei.

QVÆST. VI.

QVÆRET aliquis quis ſpiritus Dei fuerit iſte. Aliquis reſpondebit,quod fuit ſpiritus propheticus:nam dicitur immediatè, & prophetabis cum eis, ſcilicet quod neſciebat ante hoc Saul prophetare, nunc autem veniente ſpiritu Dei ſuper ſe prophetauit. Reſpondendum eſt,quod ſpiritus dicitur à ſpirando, & propriè ſignificat flatum ventorum, ſic accipitur Pſal.9. ſpiritus procellarum pars calicis eorum, id eſt, flatus ventorum eſt pars tormentorum,& Pſal.149. Spiritus procellarum, quæ faciunt verbum eius, id eſt, venti obediunt Deo,ſic etiam Geneſ.ca.1.Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas, id eſt, ventus miſſus à Deo ferebatur ſuper ſuperficiem aquarum ad deſiccandum eas,vt appareret terra arida.Ex hoc autem tranſumitur ſpiritus ad multa,& quia origo ſpiritus eſt aſpirando,& aſpirare eſt cum quodam impetu, omnia quæ habent quendam impetum,vocantur ſpiritus, & ſic quia inſtinctus hominis ad aliquid faciendum eſt tanquam aliquid impellens,vocatur ſpiritus,& ſic dicimus de homine faciente aliquid quando neſcimus,ad quem finem agit, ſcilicet neſcio quo ſpiritu agitatus hoc egit, id eſt neſcio, quæ intentio eum mouit.Sic accipitur ſpiritus Matth.c.4.ſcilicet.Tunc Ieſus ductus eſt in deſertum à ſpiritu, vt tentaretur à diabolo, id eſt, C quidam impulſus cordis eius mouit eum in deſerto, quia iudicauit bonum eſſe,quod tentaretur à diabolo.Sic etiam omnes habitus intellectiui vocantur ſpiritus, quia ſpirant,id eſt, impellunt hominem ad cõſiderandum ſecundum genus obiecti: ab hac etiam origine omnes animæ vocantur ſpiritus, quia ſpirant,id eſt, faciunt hominem flare cum anima exiſtente in corpore aerem trahamus,quod eſt inſpirare, vel reſpirare.hoc modo quidquid Deus in nobis influit, quia illud eſt aliquod impulſiuum,vocatur ſpiritus,ſiue pertineat ad voluntatem,ſiue ad intellectum, de voluntate, vt eſt charitas, vel quæcunque virtus moralis: iſtæ enim vocantur ſpiritus, quia impellunt hominem ad aliquid agendum,& ſic fortitudo data à Deo vocatur ſpiritus, vt habetur Iudic.cap.11.de Iephte Galadite: dicitur enim factus eſt ſuper Iephte ſpiritus Domini,& tunc ſequitur quomodo debellauit filios Ammon, vocatur autem ibi ſpiritus fortitudo, quia ante hoc Iephte timebat Ammonitas cum multi eſſent,& potentes, nec audebat pugnare contra eos, facto autem in ſe ſpiritu Domini, id eſt, fortitudine pugnauit.Sic etiam accipitur ſequenti cap.ſcilicet.

Spiritus unde dicatur & q multipliciter accipitur in ſacra ſcriptura.

Et inſilijt ſpiritus Domini in Saul, & iratus eſt nimis, & vocatur ibi ſpiritus fortitudo à Deo data ſubito infuſa cordi. Sic autem vocatur interdum ſpiritus Dei quædam virtus hominibus collata ad ſanandum infirmitates,&faciendum alia miracula,ſic accipitur Iſai.c.61.ſcilicet. Spirit⁹ Domini ſuper me, eo quod vnxerit me ad annunciandum manſuetis miſit me,vt mederer contritos corde, & prædicarem captiuis indulgentiam.Aliquando autem accipitur ſpiritus mixtim pro habitibus intellectus,& partim pro habitibus voluntatis, ſic accipitur Iſai.c.11.ſcilicet.Et egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet, & requieſcet ſuper eum ſpiritus Domini ſpiritus ſapientiæ,& intellectus,ſpiritus conſilij,& fortitudinis,ſpiritus ſcientiæ & pietatis, & repleuit eum ſpiritus timoris Domini: ecce omnia iſta ſunt dona Dei partim in intellectu,& partim in voluntate; & vocantur ſpiritus,quia à Deo ſunt.Sic etiam accipitur interdum ſpiritus, id eſt deſiderium, ſic patet Pſal.50.ſcilicet.Spiritum rectum innoua in viſceribus meis,ſic etiam accipitur Luc.cap.11.ſcilicet.Si ergo vos cum ſitis mali,noſtis bona dare filijs veſtris, quanto magis pater veſter de cœlo dabit ſpiritum bonum petentibus ſe, id eſt, dabit bonum deſiderium,ſic etiam accipitur Luc.9.ca.ſcilicet.Neſcitis cuius ſpiritus eſtis : filius enim hominis non venit animas perdere,ſed ſaluare,id eſt.Neſcitis ad quam intentionem vocaui vos,quia non vocaui ad occidendum homines,&mittendum ignem de cœlo ſuper ciuitates, ſicut vos petiſtis,ſed ad ſaluandum.Ita ergo in propoſito,ſpiritus Domini,qui inſilijt in Saul poterat eſſe multiplex, quia quodcunque donum pertinens ad voluntatem, vel intellectum vocatur ſpiritus: hic tamen non poteſt accipi pro aliquo pertinente ad voluntatem,quia dicitur inſiliet in te ſpiritus Domini, & prophetabis, ſed prophetare eſt opus intellectus, ſiue accipiatur proprie,ſiue large: ergo neceſſe eſt,quod iſte ſpiritus eſſet aliquid pertinens ad intellectum: non tamen erat ſpiritus propheticus, quia iſte ſpiritus eſt quoddam lumen illuſtrans intellectum humanum eleuando ipſum ad intelligendum ea, quæ futura ſunt,vel abſcondita: non fuit tamen Saul motus ad intelligendum aliqua abſcondita,ſed canendum laudes Dei, cũ alijs prophetis: nam illi prophetæ, qui deſcendebant de excelſo non erant verè prophetæ, vt declaratum eſt, ſed viri ſapientes, & deuoti, qui ſciebant facere Pſalmos, & cantica mirabilia de Deo,qualia neſciebant facere alij viri:Saul autem accepit ſpiritum Dei, ſcilicet quandam virtutem influxam ei in intellectu per quam ſciuit mirabiles laudes Dei pronunciare,ſicut alij,& iſte erat ſpiritus Dei, quia cum ante hoc ipſe nihil horum ſciret,& tunc nouiter incœpit nullo erudiente, ſicut cæteri Deum laudare: neceſſe erat, vt fieret ſuper eum ſpiritus Domini: non ſolum autem nunc,ſed etiam iterum inſilijt ſpiritus Dei ſuper Saulem, quando iuit ad tenendum Dauid in Ramatha, & incepit ibi prophetare tota die, & nocte coram Samuele nudatus coram illo infra c.19. *Et prophetabis cũ eis.* Id eſt, pronunciabis laudes Dei, ſcilicet tunc ſcies facere cantica, & Pſalmos,ſicut alij prophetæ,quamquã nũc neſcias.

Cum Saul acceſſit ad locum prophetarum.ſi nollet prophetare,an cogeretur à Deo.

QVÆST. VII.

QVÆRET aliquis ſi quando accederet ad locum illum Saul ſi nollet prophetare cum alijs prophetis,an cogeretur.Reſpõdendum eſt,quod cum Samuel pronunciaſſet multa ſigna Sauli,& illa euenirent ſibi antequam accederet ad locum prophetarũ, nõ poterat dubitare quin iſta à Deo fierent: aduenientе etiam ſibi ſpiritu ad prophetandum cũ eum ante non habuiſſet,manifeſtum erat,quod Deus faciebat,& dabatur ille ſpiritus ad hoc,quod prophetaret: ſi ergo nollet prophetare,repugnaret voluntati Dei, & ſic peccaret. Et tamen præter hoc cogeretur inuitus prophetare,quoniã ſpiritus propheticus nõ eſt ſicut habitus noſter ſpeculatiuus:nam per hos habitus quando volumus intelligimus, & quando nolumus nihil intelligimus, ſed reſpectu luminis prophetici non eſt in nobis libertas,quia ſicut Deus per lumẽ propheticum mouet intellectum noſtrum ad intelligendum, etiam ſi nolimus, ita mouebit labia noſtra ad pronunciandũ, ea quæ intelleximus: ſic patet de Balaam,qui verè propheta erat, quamquam malus,&

A lus,& conabatur maledicere Iudæis cum Deus iuberet benedicere: Deus tamen conuertebat linguam eius,& cogebat eũ loqui benedictionem,& quamquam triſtabatur nimis in hoc Balaam:tamen proferebat verba benedictionis, vnde ipſe cõfitebatur ſe inuitum ad benedicendum dicens non eſt Deus quaſi homo,vt mentiatur,nec filius hominis,vt mutetur: ad benedicendum adductus ſum, benedictionem prohibere nõ valeo.Et iterum dixit.Si dederit mihi Balac domum ſuam plenam auri,& argenti,non potero mutare verbum Domini Dei mei:Num.c.22.& 23.& 24.Et ſicut illi,qui ſunt verè prophetæ coguntur à Deo ad pronunciandum ea,quę intellexerunt.Sic etiam illi,qui non ſunt prophetæ,ſed vocantur hic prophetæ, quia canunt laudes Dei, coguntur interdum ad pronunciandum ea,quæ conceperunt:ſic patet de Saule: nam cũ ipſe vellet comprehendere Dauid exiſtentem in Ramatha in grege prophetarum miſit nuncios,vt tenerent eum,vt illi tamen acceſſerunt ad locum, incœperunt prophetare. Cumque nunciatum eſſet Sauli, quod illi prophetabant, iratus nimis credens,quod illi noluiſſent implere verbum eius,miſit alios nũcios,vt tenerent Dauid,illi autem nolebant prophetare, ſed implere regis iuſſionem: mox tamẽ vt ad locum venerunt coacti ſunt prophetare:miſſis etiam tertijs nuncijs idem factum eſt. Ad vltimum ipſe Saul putans, quod illi nollent implere mandatum eius ipſe iuit illuc, & coactus eſt prophetare tota die,& nocte nudus coram Samuele.nec tenuit Dauid,quamquam videret eum,vt patet infra cap.19.ſicut ergo ibi coactus eſt prophetare:ita hic cogeretur, ſi conaretur reſiſtere ſpiritui
B Dei:& tamen hoc dato ſi reſiſteret peccaret, & efficeretur indignus regno,ſicut poſtea propter peccatum eius priuati ſunt ſucceſſores ſui. *Et mutaberis in virum alterum.* ſcilicet quia tunc neſcis prophetare, tunc autem ſcies prophetare, ſicut Sortes ſedens eſt alter à ſeipſo non ſedente: iſtæ enim differentiæ accidentales faciunt alteratum,ſed non aliud, vt ait Porphyrius in Iſagogis. Dicitur etiam mutari non quidem, quod ſit hic verus motus,quia nõ eſt hic aliqua de ſpeciebus quatuor motuum propriorum,de quibus.5.Phyſico.nec eſt etiam generatio,aut corruptio, ſed eſt quædam alteritas ſecundum intellectum, motus autem nequaquam, quia in intellectu non eſt motus.7.Phyſic. Hoc modo quemcunque habitum ſcientificum,vel moralem accipiamus,dicitur in nobis eſſe motus.

Quare mirati ſunt populares de prophetia Saulis, ita vt dicerent num Saul inter prophetas.

QVÆST. VIII.

QVÆRET aliquis de prophetatione Saulis, quia dicitur infra quod omnes qui cognoſcebant Saulem ab heri,& nudiuſtertius videntes eum inter prophetas, dixerunt, quæ nam res accidit filio Cis?&ſic mirati ſunt,quare mirati ſunt,& quare Deus dedit hoc in ſignum quoddam ipſi Sauli,nam videtur quod neutrum eorum eſſe debuerit: nam ſi hic Saul verè prophetaſſet,ſicut dicimus prophetaſſe Eliam, Samuelem, Eliſeum,& reliquos erat aliquid mirabile,de quo rationabiliter poſſent obſtupere videntes Saulem,&eſſet tale,quod poſſet dari in ſignum: non tamen prophetauit Saul, vt declaratũ
C eſt, quia etiam alij cum quibus ipſe prophetauit nõ erant prophetæ,ſed ſolum prænunciabant laudes Dei,hoc autem poterat ſcire quilibet homo per ſtudium, vel naturale ingenium, quoniam iſti magis propriè vocãtur ſapientes,quam prophetæ,vt dictum eſt,ergo non erat admirabile.

Reſpondendum eſt,quod ea,quę naturaliter fiunt,admirabilia nequaquam ſunt,niſi illis, qui propter ignorãtiam admirantur neſcientes quid naturale, & quid ſupernaturale ſit, de his autem,quæ Deus operatur admiratio eſt, quoniam excedunt vires noſtras,& naturæ.Similiter quoque illa,quæ naturaliter eueniunt, non dantur conuenienter in ſignum,quia illa non ſunt ad teſtificandum aliquid quod agitur,ſed ſunt ex principijs naturæ ſic agentis ad conſeruationem vniuerſi,nec valet ſi quis arguat de iride, quæ naturaliter euenit, Deus tamen poſuit illam in ſignum Geneſ.cap.9. nam ibi ad hoc reſponſum eſt,ea quoque,quæ per nos voluntariè fiunt,nõ ſunt conuenientia ſigna manifeſtatiua aliquorum, quæ euentura dicimus: ſolum autem ea, quæ à Deo fiunt, ſunt ſigna ſufficientia,ſed hic dabatur Sauli in ſignum, quòd inter alios prophetas prophetaret: ergo oportet,quòd iſtud non eſſet ei naturaliter poſſibile, ſed per Deum. Pro quo ſciendum, quòd cum aliquid à Deo fit,quod alias fieri non patet,quodcunque illud fit,mirabile eſt, & poteſt dari in ſignum ſufficienter probatiuum cuiuſcunque rei:ſic igitur, quod Deus alicui homini daret ſupernaturaliter ſpiritum propheticum mirabile eſt, etiam quod aliquis homo illud habeat mirabile eſt, quod vero habeat habitum grammaticum, vel dialecticum non eſt mirabile, quia per humanum laborem acquiri poteſt: ſi tamen homine nihil addiſcente Deus ſibi illum habitum infundat mirabile eſt: nec eſt mirabilius, quod Deus alicui homini habitum propheticum infundat,quam quod ſi homo ille totaliter erat ignorans,infundat ſibi ſimul habitum geometricum, vel aſtrologicum. Nec valet ſi dicas,quod habitus propheticus non poteſt naturaliter acquiri.

Reſpondendum eſt,quòd quamquam poſſit acquiri naturaliter habitus aſtrologicus per ſucceſſionem in doctrina: tamẽ quod aliquis ante nihil ſciens ſimul habeat perfectè habitum aſtrologicum nullo docẽte naturaliter impoſſibile eſt, ergo miraculum eſt,& reducendum erit in Deum: ſic autem fuit hic in Saule, nam ſcientia illa per quam illi, qui vocantur hic prophetæ canebant laudes Deo,erat naturaliter acquiſita, & non erat ſpiritus propheticus,vt ſupra declaratum eſt,ideo in illis non erat mirabile,nec aliquod ſignum, quod prophetarent: Saul autem nunquam aliquid horum didicerat, & quando acceſſit ad locum illum, in quo erant prophetæ nihil ſciebat: ſubito autem factus eſt ſciens pſallere cũ alijs: & pſallebat:ideo mirabile fuit.illi quoq;, qui videbant eũ ſciebant, quod Saul ante hoc nihil ſciuerat. Certiſſimè ergo cognoſcebant,quod aliquid noui accidiſſet Sauli,&ob hoc admirantes dicebant, quæ nam res accidit filio Cis, num Saul inter prophetas.fuit quoque ſignum,quia Deus vere operatus eſt in eo aliquid miraculosè, cũ dicatur ſupra,inſiliet in te ſpiritus Domini,& infra dicitur,inſilijt in eum ſpiritus,& ob hoc illi, qui eum viderunt nihil minus mirati ſunt, quam ſi vidiſſent eum prophetare enunciando futura,vel aliqua abſcondita.

An ſemper manſerit ſpiritus propheticus in Saule.

QVÆST. IX.

QVÆRETVR vlterius cum Saul acceperit hic ſpiritum prophetandi,id eſt, faciendi cantica, & laudes de Deo quas ante neſciret facere, an manſerit ei ſemper ſpiritus propheticus. Pro cuius reſponſione ſciendum, vt patet ex ſupra poſitis,quòd prophetia accipitur dupliciter. Aliquando proprie pro lumine quodam,per quod aliquis cognoſcit ea, quæ abſcondita ſunt,ſiue ſint futura, ſiue non: aliquando autem accipitur prophetia pro ſcientia,per quam aliqui viri in veteri teſtamento valde ſapienter faciebant cantica,& Pſalmos,quę alij neſciebant facere. *In q. 5.*

Primo modo accipiendo prophetiam eſt,aliquid purè ſupernaturale,ſcilicet,quod à Deo infunditur, ideo de iſta prophetia dicendum, quòd nulli homini eſt ſemper immanens, quia non eſt aliqua cognitio habitualis, ſicut ſunt habitus ſcientifici,ſed eſt quoddam lumen infuſum intellectui prophetæ ad modum actus tranſeuntis raptim, ideo ſi maneret prophetia ſemper in aliquo, neceſſe eſſet, quod maneret in eo ſemper actus intelligendi,& conſiderandi circa ea, quæ Deus ſupernaturaliter reuelat. Impoſſibile autem erat aliquem hominem ſic viuere,quia tunc nunquam ſumeret cibum,nec potum,nec vacaret alicui actui, velut ſi quis eſſet ſemper in continua conſideratione ſecundum habitum dialecticum, vel aſtrologicum.

Secundo modo accipiendo prophetiam pro ſcientia illa faciendi pſalmos,& cantica ad laudem Dei,dicendum, quod iſta poteſt ſtare dupliciter:nam aliquando,& communiter eſt iſta quædam ſcientia acquiſita,interdum autem infuſa.Primo modo accipiendo dicendum,quod prophetia eſt habitus immanens,quia eſt quidam habitus ſcientificus, & illi qui habebant iſtam prophetiam poterant quandocunque vellent prophetare faciendo cantica,& pſalmos: & iſto modo dicitur 1. Paral.25.c.quòd Dauid ſeparauit Heman,Ethan, Idithun,vt prophetarent coram Domino in citharis,& timpanis ſeruientes officio ſibi dedicato, & iſti quotidie coram Domino pro-

A phetabant,& omnes filij eorum, & aliqui erant docti,& aliqui indocti,eo quod istam prophetiam addiscebant, & non accipiebant à Deo infusam,& in istis non est dubium,quin esset immanens, sicut nobis est immanens habitus dialecticus.

Alio modo ista scientia faciendi cantica est infusa à Deo, sicut fuit in Saule,qui ante hoc nihil sciebat, & cum accessit ad prophetas insilijt in eum spiritus Domini, & prophetauit: sic etiam fuit in illis nuncijs, quos misit Saul in Ramatha, vt tenerent Dauid: nam illi ante hoc nesciebant prophetare, & tunc nouiter prophetare incœperunt infra 19.c. sic etiam fuit in 70.viris quos duxit Moyses ad ostium tabernaculi,& incœperunt prophetare,vt patet Num.cap.11. Ante hoc tamen illi nunquam prophetauerant.Nunc autem dicendum,quod ista sapientia, quæ vocatur prophetica, cum sit quidã habitus scientificus,potest naturaliter acquiri: potest infundi à Deo dupliciter,scilicet per modum actus, vel per modum habitus, si primo modo non semper manebit, si secundo modo semper manebit;velut si Deus alicui nescienti,quicquam in dialectica subito infundat,quod aliquid sciat, potest infundere dupliciter. Vno modo, quòd infundat sibi habitum per quem aliquid intendat in dialecticis, & si sic infuderit, manebit semper ille habitus,& quandocunque ille voluerit, qui habet istũ habitum,intelligere per illũ intelliget, nec oportebit,vt quisquam eum doceat,velut si iste habitus esset acquisitus.

Si autem Deus infundat isti actum intelligendi dialecticum,intelliget tunc quando infunditur, & loquetur aliquas propositiones dialecticas,non est tamen iste actus manens:nã postquã semel cessauerit loqui,& intelligere,iam nihil loquetur,aut intelliget dialecticè,quia non habet aliquid,per quod istud faciat. Sic quoque est de prophetia accepta isto modo: nam potest infundi quãtum ad habitum, vel actum eo, quod ipsa est quædam scientia,per quam aliquis potest facere diuina cantica,& laudes,quòd si infundat Deus habitum, ille erit immanens,& dato quod semel illum infuderit, & per illum tũc ille,qui recipit operetur, etiam si cesset ab operatione poterit postea per illum intelligere,& diuina cantica formare. Si autem infundatur solũ actus, postquam semel cessauerit prophetare non poterit prophetare. Nunc autem in Saule dicendum, quòd si Deus infudisset sibi habitualiter istam sciẽtiam, mansisset in eo,& quandocunque vellet prophetare, sed non fuit hoc factum,si autem actualiter tunc solum prophetasset, postea nunquam posset prophetare,nisi Deus iterum actualiter infunderet ei spiritum prophetandi.

Sed aliquis forte dicet, quòd non apparet an in Saule actualiter,vel habitualiter fuerit ista prophetia. Sed dicẽdum, quòd actualiter solum,quia Deus non fecit hoc ad cõstituendum eum prophetam,sed ad demonstrandum signum, quod esset in eo facta quædam mutatio.Iterum autem etiam incidit sibi spiritus prophetandi,sed non mansit, scilicet quando voluit comprehendere Dauid,infra capitu.19. Et apparet hoc aliqualiter ex litera : nam si fuisset spiritus iste propheticus datus Sauli ad hoc,quòd semper maneret,non diceretur, quòd insilijt in eum, quia insilire significat quendam subitum motum,& transitum : si autem mansisset diceretur,quòd requieuit: sic enim patet de 70.viris, quos duxit Moyses ad ostium tabernaculi,vt essent iudices, & venit super eos spiritus Domini,& prophetauerunt, & non dicitur ibi, quòd insiluit super eos,sed quòd requieuit Numer.cap.11.quod patet, nam dicitur, quòd isti cum habuissent in se spiritum quiescentem prophetauerunt,& vltra non cessauerunt: sic etiam Isai.ca.11. cum dicitur de multiplici gratia Messiæ, subditur egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus Domini, ibi enim quia spiritus mansurus erat semper in Messia,dicitur & requiescet, & non dicitur insiliet: hic autem de Saule dicitur, quod insilijt in eum spiritus,& postea dicitur,quod insilijt in eum, quasi breuiter transierit,& subditur quod cessauit prophetare: de 70.autem senioribus, de quibus Num.c.11. Dicitur quod requieuit in eis spiritus,& quod prophetarunt,& nunquam cessauerunt,ergo spiritus Saulis fuit transiens.

B

C *Insilire, & quiescere quomodo differunt.*

An Saul fuerit mutatus quando prophetauit, vel antea.

D

QVÆST. X.

QVÆRETVR vlterius cum dicatur hic, quod insiliet in te spiritus,& mutaberis in virum alterum, scilicet quòd mutatio futura esset,quando insiluit in eum spiritus,& tamen ante hoc habetur,quòd mutatus fuerit,scilicet immediatè, vt recessit à Samuele,quia dicitur infra,itaque cum auertisset humerum suũ,vt abiret à Samuele immutauit ei Deus cor aliud, ergo mutatio non fuit postea ad prophetandum,sed prius.

Respondendum est, quòd Saul habuit duas immutationes,& solum de vna earum locutus est hic Samuel. Prima fuit immediatè,vt recessit ab eo,scilicet quod immutauit ei Deus cor alterum,scilicet quia ante hoc non perfectè credebat Saul eis,quæ dicta fuerant de regno,& nondum gerebat animum regalem,scilicet quod nõ se disponebat in corde suo, vt dominaretur,sicut rex: velut faceret quæcunque inueniret manus eius,sicut dixerat ei Samuel. Cum autem Deus immutauit ei cor incœpit habere animum regalem, & parare se ad ea,quæ dixit ei:ideo fuit ei necessaria ista immutatio, postea autẽ fuit mutatus in virum alterum, scilicet quando obuiauit prophetis,& ista erat prẽter primam,quia quamquam Deus mutauisset ante cor eius, tamen nondum habebat animum scientem prophetare,ideo dedit ei Deus subito, quòd prophetaret,& istud fuit,quòd mutaretur in virum alterum,scilicet quantum ad alteritatem sciendi.

Quando ergo euenerint signa hæc omnia tibi. scilicet ista tria signa suprapositа,quæ euenerunt in illa die, vt patet infra, & erant sufficienter demonstratiua,quod moueretur Saul à Deo. *Fac quæcunque inuenerit manus tua.* Id est, intellige te certissimè esse regem,& fac quæcunque potueris,sicut rex.

E

Aliqui enim intelligunt,quod loquebatur Samuel de apparatu armorum,vel aliquorũ, quæ pertinerent ad solennitatem regalem,scilicet de vestibus,& similibus, quoniam decebat,quòd in die,quo duceretur coram toto populo, vt sumeretur in regem,appareret cæteris excellentior, & non esset in habitu rusticano,sicut prius. Magis tamen intelligitur hoc de eis,quæ facturus erat Saul, postquam acciperetur in regem. hortabatur enim Samuel Saulem,postquam esset rex, vt pugnaret contra hostes ad liberandum Israelitas de manu Philisthijm,& quia forte intelligeret adhuc se non esse regem opere Dei,sed voluntate humana, & ob hoc quòd Deus non faueret ei in bellis contra hostes:forte timeret quicquam aggredi cõtra Philisthinos, ideo Samuel abstulit ei istum timorem, dicens quòd cum ista signa euenirent, non dubitaret se esse regem,& à Deo fuisse vnctum : ideo quod ageret quæcunque inueniret manus eius,id est,viriliter ageret contra hostes,quęcunque posset,&patet hoc ex litera sequenti,scilicet. *Quia Dominus tecum est.* Id est,non formides agere quodcunque tibi occurrerit, quia Dominus tecum est, scilicet te adiuuans contra hostes.Si autem intelligatur de apparatu vestium, vel aliarum rerum pertinentium ad honorem regalem,non multum applicabitur ista litera,scilicet, quia Dominus tecum est, quia istud pertinet ad adiutorium quoddam, in parandis tamen vestibus, & similibus non est adiutorium, sed in bello contra hostes. Similiter quoque litera sequens concordat huic sensui,vt declarabitur,& non alteri. *Et descendes ante me in Galgalam.*

F

Quomodo exponi debet,descendes ante me in Galgalam.

QVÆST. XI.

CIRCA istam literam est magnum dubium in expositione ipsius, quoniam dicitur infra septem diebus expectabis,quia non videtur ad quod rempus referatur ista. Aliqui enim exponunt, quòd istud intelligebatur de celebratione assumptionis regalis,scilicet, quòd fuit festũ factum, postquam sumptus est Saul in regem, & istud fuit in Galgala, & descendit illuc Saul, & Samuel, & septem diebus durauit solennitas illo offerendo victimas,& isti aliter istam literam pũctuant,quam habeatur in libris nostris,& hebraicis: dicunt enim descendes ante me in Galgalam, ego quippe descendam

A

ad te, vt offeras oblationem Domino, & immoles hostias pacificas septem diebus. Hic enim faciunt clausulam: deinde incipiunt aliam, scilicet expectabis, donec veniam ad te, & ostẽdam tibi quid facias, & est sẽsus, quod tam Saul, quã Samuel descenderet in Galgalam ad offerendum ibi victimas septem diebus, quia tamẽ Saul prius descensurus erat, quam Samuel, dicebat Samuel, quòd expectaret eum, quousque descenderet, scilicet, quòd non faceret aliquod sacrificium, quousque iret illuc Samuel. In libris autem nostris, & hebraicis non potest haberi iste sensus, quia finis clausulæ est sic, scilicet ego quippe descendam ad te, vt offeras oblationem Domino, & immoles hostias pacificas, & ibi finitur: deinde incipit alia, scilicet septem diebus expectabis, donec veniam ad te. Dicunt tamẽ, quod illa punctuatio prima habetur in libro de hebraicis quæstionibus, quem dicunt esse Hieronymi.

Iste sensus tamẽ nõ stat. Primo quia ille procedit præuaricando punctuationem literæ: cum contrario modo, tam in libris nostris, quàm in hebræis pũctuetur, & cum dicitur, quòd in libro de hebraicis quæstionibus sic habetur, aliqui negant illum librum esse beati Hieronymi, & consequenter ei fidem non adhibent. Sed dato, quòd esset beati Hieronymi, non est verisimile, quòd ipse sic punctuaret, cum hic contrario modo punctuauerit transferendo de Hebræo in Latinum. Item secundum istum sensum intelligitur, quòd septem diebus deberet fieri solennitas sacrificiorum pro assumptione Saulis in regem, hoc autem non legitur factum pro aliquo rege Iudæo, quantumcunque magno, aut sancto: hoc autem vult Nicolaus, & verum est, quòd non legitur de alicuius regis vnctione, quòd duraret solennitas per tot dies: nam in consecratione Pontificum durabat solennitas septem diebus. Exod. c. 29. & Leuit. 8. pro regibus autem non iubetur, quòd fieret tanto tempore solennitas.

B

Sed adhuc fortius arguitur, quoniam si isti septem dies essent pro celebratione assumptionis Saulis in regem, fuisset facta solennitas eo tempore, quo ipse primo ab Israelitis publicè assumptus est in regem, vel quando regnum postea innouatum est: bis enim fuit facta solennitas quædam: nam primo in Masphat fuit Saul in regem assumptus, & ibi conueniente toto populo facta est lætitia, & dictum est, Viuat rex, miseruntque ei munera, & abijt cum eo pars exercitus, vt patet infra in litera. Item autem facto bello contra Ammonitas conuocauit Samuel totum populum in Galgalam ad innouandum regem, & ibi gauisi sunt nimis, atque obtulerunt victimas, vt patet infra c. 11. non fuit tamen ibi facta solennitas septem dierum, quoniam infra cap. 13. dicitur de illis septem diebus, & quòd venit Samuel post illos dies: iam tamen non fiebat aliqua solennitas regis assumpti, sed ibi fiebant sacrificia ad bellum, vt patet ex litera: ergo non pertinebant illi septem dies ad solennitatem regis assumpti. Item quia si isti 7. dies deberent expendi in sacrificijs, fuisset factum sacrificium in illis, & tamen non fuit factum, nisi semel in victima, & immediate descendit rex parando se ad bellum, ergo non pertinebant septem dies ad immolationem.

C

Item patet, quòd isti septem dies referantur ad expectationem, quoniam dicitur infra c. 13. quod cum esset Saul in Galgala, expectauit septem diebus, & in fine illorum obtulit holocaustum, cum iam veniret Samuel, & sic stabit punctuatio literæ istius, sicut iacet, scil. quòd illa determinatio septem diebus pertineat ad secũdam clausulam, & referatur ad expectationem, & non ad durationem sacrificiorum. Hoc autem necessarium est, nisi forte dicas, quòd isti septem dies, de quibus hic, non sunt illi septem qui habentur infra c. 13. sed hoc non stat: necesse est enim, quòd sint ijdẽ, quoniam ibi dicitur, Saul expectauit 7. diebus in Galgala iuxta placitũ Samuelis, & non venit Samuel: ergo pepigerat expectare illis diebus, sed hic ponitur de isto pacto, quia dixit Samuel, septem diebus expectabis, donec veniam ad te, & ostendam tibi quid facias, ergo necesse est intelligere, quod isti dies septem, & illi sint ijdem.

2. expositio Andreæ.

Alia expositio est Andreæ, pro quo præsupponit, quod in magnis negocijs pertinentibus ad regem Saulem propter quę deberet Deus primo placari, antequam illa inchoarentur, volebat Samuel, quòd Saul nihil faceret, nisi ipso præsente, & tunc ipse offerret pro eo sacrificium, & consuleret Dominum, & secundum hoc exponit literam, scilicet. *Descendes ante me in Galgalam.* Id est, si contingat tibi casus, in quo debeat placari Deus per sacrificia, descendes ante me in Galgalam, vbi est locus orationis, & sacrificij, & subintelligitur, & significabis mihi descensum tuum ibi.

D

Ego quippe descendam ad te, vt offeras oblationem. Scilicet vt offeratur pro te sacrificium.

Septem diebus expectabis. Et subintelligitur postquam recepero nuncium tuum.

Donec veniam ad te, scilicet ad offerendum pro te sacrificiũ, & consulendum Dominum. Tertia expositio est Nicolai, dicit enim, quòd ista expositio Andreæ non videtur ei consona literæ, quia ex modo loquendi, & tempore videtur, quòd Samuel loqueretur Sauli nõ generaliter, nec indeterminate pro quocunq; casu arduo indeterminato futuro, sed pro casu determinato, & imminenti, vt post publicationem electionis ipsius in regem descenderet in Galgalam, vt ibi Samuel pro eo offerret sacrificium, & doceret eum de modo gubernandi regnum, quia hoc maximè indigebat in principio regni sui, & quod Samuel determinauit Sauli tempus descẽdi in Galgala, licet non sit hic expressum, quia non omnia exprimuntur, quæ fiunt, & dicit, quod expectaret eum septem diebus, scilicet quia nesciebat Samuel an à Deo esset occupatus circa aliquid, & non posset immediate venire.

Tertia expositio Nicolai.

Sed ista expositio Nicolai non multum videtur, quomodocunque ista litera exponatur necesse est, vt isti septem dies sint illi, de quibus habetur infra c. 13. quoniã ibi dicitur, quòd expectauit Saul iuxta placitum Samuelis, tunc autem non stat conuenienter, quod dicitur, quia si propter hoc iubebat Samuel Saulem descendere in Galgalam, vt ibi doceret eum aliquid de modo regnandi, magis videtur, quod debuisset docere à principio, sicut ipsemet Nicolaus dicit, scilicet, quòd in principio regni sui indigebat ista doctrina, nam ante hoc stetit Samuel cum Saule multoties. Primo enim quando fuit assumptus in regem in Masphat, ipse enim publicauit eum in regem: secundo quando steterit cum eo in bello contra Ammonitas, & postea venerunt Israelitæ in Galgalam cum Samuele, & innouauerunt regem ibi.

E

Si igitur aliquid voluisset Samuel docere Saulem de regimine regni, ibi potuisset eum docere, & non debuisset expectare multa tempora, si autẽ postquam recessit Saul à Samuele, nunquam conuenissent, vsque ad istud tempus de septem diebus conuentis, de quibus infra 13. c. fuisset rationabile dictum Nicolai: conuenerunt tamen multoties prius. Confirmatur etiam ex hoc expositio Andreæ: dixit enim quod quãdo esset aliquod periculum, Saul debebat vocare Samuelem ad hoc, quod veniret in Galgalam, vt ibi cõsuleret Deum pro illo: sic enim factum est, infra 13. c. nam illi septem dies fuerunt, postquam incœpit se erigere Saul contra Philisthinos, nam postquam Ionathas percussit stationem Philistinorum, erexit se Israel aduersus Philisthijm, & immediate descendit Saul in Galgalam, & Israelitæ post eum, ibi autem expectauit septem diebus Samuel, & istud erat periculum magnum, scilicet quando pugnaturus erat contra Philisthijm, ergo non intelligebatur istud, nisi quando Saul esset in aliquo periculo: tunc enim debebat vocare Samuelem in Galgalam, & expectare eum septem diebus.

F

Quarta expositio auctoris.

Dicendum est igitur, quòd intentio Samuelis erat hic exhortari Saulem ad liberandum Israel de manu hostium, & ad declarandum quomodo se habere deberet in periculis: Deus enim elegerat Saulem, vt essent rex super populum suum, & liberaret Israelitas de manu Philisthinorum, vt patet præced. c. Samuel ergo volebat exhortari Saulem, quod postquam euenissent ei omnia signa hæc, & factus esset rex super Israel, laboraret liberando Israelitas de manu Philisthijm, quia ad hunc finem factus est rex, & hoc significauit, cum dixit, quando ergo euenerint signa hæc omnia tibi fac, quod inuenerit manus tua, id est, facias quantum potueris contra Philisthinos. Iste enim modus loquendi est in lege, vt patet Leuit. cap. 12. scilicet. Quòd si nõ inuenerit manus eius, nec potuerit offerre agnum, sic etiam Leuit. c. 5. & in alijs locis accipitur. At quia quando Saul aliquid ageret contra Philisthinos, necesse erat, vt Philisthini mouerent bellum contra Israel, quod erat magnum, dedit hic Samuel remedium pro tali casu, scil. quod Saul descenderet in Galgalam, & mitteret nũcios ad Samuelem, expectaretque eum per 7. dies: ipse enim veniret ad significandum ei, quod fieri deberet: hoc autem patet, quia hoc

A modo fecuta ſunt opera Saulis: nam dixit hic Samuel, quòd faceret Saul quæcunque inuenerint ſignà: ita enim fecit, nam poſtquam aſſumptus eſt in regem conatus eſt immediate expellere Philiſthinos de terra, & accepit tria millia virorum dans mille viros Ionathæ, quem poſuit in Gabaa, ipſe vero cum duobus millibus manſit in Bethel, & tunc fecit, quod inuenit manus eius, id eſt, quantum potuit, quia Ionathas mandato eius percuſſit ſtationem Philiſthinorum, quæ erat in Gabaa, ex quo ſequebatur periculum magnum, ſcilicet, quòd Philiſthini pugnarent contra Iſrael, ideo Saul cecinit buccina in tota terra Iſrael, & immediatè deſcendit in Galgalam, in in quo ſequebatur mandatum Samuelis, ſcilicet, quòd poſtquam fecit id, quod potuit deſcendit in Galgalam, quia ſequebatur periculum ex eo, quod fecerat, & ibi volebat, quòd Samuel conſuleret Dominum pro illo, & poſtquam venit in Galgalam expectauit ibi ſeptem diebus, ſicut iuſſit hic Samuel, & in vltimo venit Samuel: peccauit tamen Saul in hoc, quòd antequam Samuel veniret, obtulit ſacrificium: iſte igitur eſt verus ſenſus litteræ, nec videtur, quod poſſit dari alius, quia per omnia applicatur eis, quæ habentur infra 13. cap. ideo ſecundum hunc modum nunc eſt exponenda litera, ſcilicet.

Verus ſenſus irrefragabilis

Et deſcendit ante me in Galgalam. Id eſt, poſtquam feceris id quod inuenerit manus tua, id eſt, quantum potueris contra Philiſthinos, ſi aliquod periculum inde ſecutum fuerit non te exponas illi periculo, ſine conſilio meo, ſed deſcende ante me in Galgalam, id eſt, deſcende immediate in Galgalam, & mitte ad me nuncium, tunc autem ego veniam. Hoc autem accidit in pugna contra Philiſthinos, quia poſtquam fecit id, quod potuit percutiendo ſtationem Philiſthinorũ, quæ erat in Gabaa, clamauit buccina, & deſcendit in Galgalam, & totus populus poſt eum: iuſſit autem Samuel, quòd deſcenderet in Galgalam, quia ille erat vnus de locis, in quibus ſolebat Samuel iudicare Iſrael, vt patet ſupra ca. 7. & ibi immolabat hoſtias, nunc autem cum aliquod periculum accidiſſet. immolandæ erant hoſtiæ, vt patet hic: cum dicitur, ego quippe deſcendam ad te, vt offeras oblationem domino, & immoles hoſtias pacificas. Congregandus quoque erat populus, ideo viſus eſt iſte locus conueniens Samueli ad faciendum hæc: non tamen eſt intelligendum, quòd in hoc loco eſſet ſanctuarium, quia hic offerebat Samuel: nam etiam offerebat in Ramatha, ſupra cap. 7. & in Bethlehem, infra 16. c. & in quibuſcunque locis vellet: tamen ibi non erat ſanctuarium: licebat namque Samueli offerre in quocunque loco vellet, eo quòd erat vir propheta, & faciebat hoc inſtinctu Dei.

B

Quare Saul non deſcendit in Galgalam expectare Samuelem ſeptem diebus, quando pugnauit contra Ammonitas.

QVÆST. XII.

QVÆRET aliquis cum vidiſſet ſe Saul in periculo, quando pugnauit contra Ammonitas, quare non deſcendit ad Dominum in Galgalam, vt expectaret ibi ſeptem diebus Samuelem, ſicut fecit poſtea, quando percuſſit Ionathas ſtationem Philiſthinorum infr. c. 13.

C Reſponderi poteſt vno modo, quòd Samuel dicebat iſta ad hoc, quòd Saul nihil ageret ſine conſilio illius: nam poſſet agere contra voluntatem Dei, ideo habebat locum iſtud præceptum quandocunque eueniret Sauli aliquod periculum, & non eſſet præſens Samuel, tunc enim debebat vocare eum deſcendens primo in Galgalam. Si autem eſſet præſens, manifeſtum eſt, quod non haberet locum: ſic autem fuit in bello contra Ammonitas, quia quando viri Iabes venerunt denunciantes quid ageret contra eos rex Ammon, erat Samuel in vrbe, in qua erat Saul: ideo non oportebat, quod deſcenderet in Galgalam ad petendum conſilium: hoc patet ſeqnenti capitulo ex verbis Saulis: dixit enim: quicunque non exierit, ſecutuſque non fuerit Saul, & Samuelem: ſic fiet bobus eius: intelligebat ergo Saul, quod Samuel præſens eſſet illi bello, alias non poſuiſſet tale edictum: ſic etiam quando percuſſit Ionathas ſtationem Philiſthinorum, ſi fuiſſet præſens Samuel in loco, in quo erat Saul non deſcendiſſet in Galgalam, quia tamen non erat ibi, deſcendit.

Aliter reſponderi poteſt, quòd Samuel dixerat hic Sauli, quòd faceret quæcunque inueniret manus eius, id eſt, quæcunque poſſet contra hoſtes, & poſtea ſi aliquod periculum eueniret deſcenderet in Galgalam, & mitteret pro Samuele expectando eum diebus ſeptem, ſed quando pugnauit Saul contra Ammonitas, nihil adhuc fecerat contra hoſtes, ideo cum nondum feciſſet, quòd poterat manus eius, non debebat mittere pro Samuele. Cum autem percuſſit ſtationem Philiſthinorum, & congregati ſunt contra eum, iam fecerat, quod poterat manus eius, ſcilicet, quòd percuſſerat Philiſthinos: ideo tunc poterat vocare Samuelem. Prima tamen reſponſio melior eſt, nam intentio Samuelis erat, quòd Saul nõ ſe exponeret alicui periculo magno ſine conſilio Samuelis: ideo quòd expectaret eum diebus ſeptem: ſi ergo accidiſſet ei iſtud periculum antequam quicquam faceret, videbatur quod deberet vocare Samuelem: ſtandum igitur primæ ſolutioni, ſcilicet, quòd erat ibi Samuel, quando Saul voluit pugnare contra Ammonitas, & non quando percuſſit ſtationem Philiſthinorum.

D

Ego quippe deſcendam ad te, ſcilicet, quando te videris in tali periculo, & deſcenderis in Galgalam, mitte ad me nuncios, quoniam ego deſcendam ad te: dicitur autem deſcendã, quaſi dicat, quòd in quocunque loco eſſet Samuel, eſſet altior illo, & reſpectu illius eſſet deſcenſus: hoc autem erat, quia Galgala erat in quadam valle profunda circa vrbem Iericho verſus Iordanem, nam in loco ipſo ſteterunt Iſraelitæ prima die, qua tranſierunt Iordanem introeuntes in terram Chanaan Ioſue. c. 4. & 5.

Vt offeras oblationem Domino, & immoles hoſtias pacificas. Id eſt, ego deſcendam in Galgalam, vt facias ibi ſacrificium. non eſt autem ſenſus, quod Saul deberet per ſe offerre ſacrificiũ, quoniam ipſe non erat ſacerdos, & peccaret, ſi vellet immolare, vel facere cæremonias ſacrificiorum, ſicut fuit in rege Ozia, qui voluit offerre incenſum, ſicut ſacerdotes, & percuſſit eum Deus lepra, infra 4. lib. cap. 15. ſed intelligitur, quòd Saul daret animalia immolanda, & alius pro eo immolaret faciendo cæremonias, & iſto modo populares dicuntur immolare ſacrificia quæcunque, id eſt, dare animalia ad quæcunque ſacrificia. Erat autem intentio Samuelis, quòd in arduis negocijs conſuleretur Deus, vt diceret quid fieret, & quia Deus non reſpondet, niſi placatus, volebat vt primo offerretur ei ſacrificium, quia iſta ceremonia nimis conueniebat eis in veteri teſtamento, & tunc placatus reſponderet.

E

Septem diebus expectabis. Hoc dictum eſt, quia forte cum deſcenderet Saul in Galgalam, ſi non inueniret immediatè Samuel, fortè vellet deſcendere in bellum, vel facere aliquid aliud, tanquam expectans, quòd nõ venturus eſſet, ideo dicitur, quod licet non veniret immediate, quòd expectaretur per ſeptem dies: hoc dicitur, quia fortè Samuel eſſet diſtans à loco illo, & non poſſet cito venire, vel quia Deus implicuiſſet eum alijs negocijs. Intelligentur autem iſti ſeptem dies ab illo tempore, quo nuncij Saulis venirent ad Samuelem, ſic enim factũ eſt cum deſcendit Saul in Galgalam percuſſa ſtatione Philiſthinorum, nam expectauit ſeptem diebus in Galgala, vt patet infra cap. 13.

Donec veniam ad te. Non eſt ſenſus, quòd deberet ſemper expectare Saul quouſque veniret Samuel, nam ſi poſt dies illos ſeptem non veniret, non erat vlterius expectandus, ſed dicitur expectabis donec veniam ad te, ſcil. in ſeptimo die, quia tunc veniam.

F

Et oſtendam tibi, quid facias. Scilicet quid fieri deberet in periculo illo, intendebat enim Samuel, quòd ſi non vocaret eum Saul in magnis periculis, ageret aliquid inconſultè contra Dei voluntatem, & quia hoc vrgeret in magnum totius populi damnum, volebat quòd in omnibus duris expectaret conſilium eius, ideo dicebat, vt oſtendã tibi quid facias, ſcilicet ego conſulam Dominum, & ipſe indicabit quid fieri debeat.

Regula generalis in periculis data Sauli.

Sciendum autem, quòd Samuel dedit hic regulam generalem Sauli, quandocunque ſe videret in periculis magnis ſi non eſſet præſens Samuel, ſcil. quod mitteret pro eo, & ipſe interim deſcenderet in Galgalam expectaturus ſeptem diebus, & quamquam Saul in ſolo bello, quod habuit contra Philiſthijm legitur veniſſe in Galgalam, & expectaſſe ibi Samuelem: tamen iſta regula pro omni tempore erat.

A

An Saul deſcenderit in Galgalam ad expectandum Samuelem in alijs bellis, præterquam quando pugnauit contra Philiſthinos.

QVÆST. XIII.

QVÆRET aliquis an Saul alijs vicibus deſcenderet in Galgalam ad expectandum Samuelem, præterquam quando pugnauit contra Philiſthijm, & ſi non, quare factum eſt hoc.

Reſpondendum eſt, quòd quando Samuel dedit iſtam regulam Sauli, erat Saul bonus, & putauit Samuel, quòd ſemper ſic futurus erat, & Deus ei ſemper faueret, ideo dedit ei regulam pro omni tempore: Saul autem ſolum fecit ſemel ſecundum iſtam legem, ſcilicet quãdo percuſſit ſtationem Philiſthinorum in Gabaa, & tunc deſcendit in Galgalam expectaturus Samuelem per ſeptem dies. Sed in iſta prima vice peccauit, nam ante finem ſeptem dierum immolauit, cùm nondum veniſſet Samuel: finito autem holocauſto venit Samuel, & dixit Sauli, quod egiſſet ſtultè, & Deus tranſtuliſſet ab eo regnum, poſt hoc autem non legitur habuiſſe bellum, niſi quòd tunc habuit vſquequo miſſus eſt ad pugnandum contra Amalecitas infra cap. 15. & tunc quoque peccauit, quia noluit occidere regem Amalec, & pecora ſicut Deus dixerat. Ex eo autem tempore Deus abiecit totaliter Saulem, & Samuel receſſit ab eo, nec vidit eum vltra vſque ad diem mortis ſuæ: ideo quamquam tunc aliquod periculum accidiſſet Sauli, Saul non mittebat ad conſulendum Samuelem, quia ſciebat, quod abiecerat eum infra cap. 15. & receſſit ab eo, Samuel quoque non conſuleret Dominum pro Saule, nec veniret, quamquam vocaret eum Saul. Ideo licet multa bella poſtea habuit Saul cum Philiſthinis, vt patet infra 17. cap. & per diſcurſum iſtius libri, tamen in nullo eorum vocauit Saul Samuelem, licet ſe videret in periculo magno per multos dies, ſicut fuit quando Goliath; Gethæus exprobrauit caſtra Iſraelitarum per 40. dies, & omnes Iſraelitæ fugiebant ab eo. infra cap. 17. conſulebat tamen interdum Dominum per ſacerdotes, ſicut patet infra 14. cap. in bello, quod habuit contra Philiſthijm. In extremo autem vitæ ſuæ in vltimo bello, quod habuit contra Philiſthinos, cum iam Deus nollet reſpondere ei per prophetas, nec per ſacerdotes, nec per ſomnia, quæſiuit augures, & Phytoniſſas: & tunc petiuit à muliere Phytoniſſa, vt ſuſcitaret ei Samuelem, & ille ſuſcitatus dixit, quid interrogas me, cum Dominus receſſerit à te, & tranſierit ad æmulum tuum, vt patet infra c. 28. ſolum igitur iſta regula fuit ſemel obſeruata, & illa vice errauit Saul.

Itaque cum auertiſſet. Hic conſequenter deſcribitur euentus ſignorum prædictorum, ſicut prędixerat Samuel, ſcilicet. *Cum auertiſſet humerum ſuum, vt abiret à Samuele.* Scilicet poſtquam vnxit Samuel Saulem, & dixit ei ea, quæ euentura erant, receſſit ab eo Saul, & tunc auertit ab eo humerum ſuum, ſcilicet

C terga auertit Samueli. *Immutauit ei Deus cor aliud.* Bis mutauit Deus cor Saulis. Primò quando receſſit à Samuele, vt dicitur hic. Secundo quando acceſſit ad prophetas, vt patet infra. diſtinguuntur autem iſtæ duæ mutationes, quia prima pertinuit ad fortitudinem, ſcilicet quod Deus mutauit cor eius, quod ante erat paruum & ſeruile, in cor regale. Secunda pertinet ad intellectum, quia prius neſciebat prophetare, & tunc ſciuit, & accipitur hic cor aliud largè, id eſt, cor alterum, nam iſte differentiæ accidentales alteratum faciunt, aliud vero minimè, vt ait Porphyrius in Iſagogis.

Et venerunt omnia ſigna hæc in die illa, ſcilicet iſta tria ſigna ſuperiora, & omnia in die, qua receſſit Saul à Samuele: nõ enim multum diſtabat ciuitas Gabaa, de qua erat Saul oriundus à ciuitate Ramatha, de qua receſſit, ideo potuerunt omnia hæc euenire, & ſic dicitur ſupra, cum abieris hodie à me, inuenies duos viros, &c. ſcil. oĩa, quę nũc prenũcio tibi, inuenies hodie.

Veneruntque ad prædictum collem, ſcilicet ad collem, quẽ prænunciauerat Samuel: dixit enim poſt hæc venies in collẽ Domini, vbi eſt ſtatio Philiſthinorum, erat autem iſte collis intra vrbem Gabaa, in qua habitabat Saul, vt ſupra declaratum eſt, & non eſt ſenſus, quòd Saul, & puer eius venerunt in collem, antequam fierent ea, quæ immediatè habentur: nam prius inuenerunt prophetas, quam venirent ad collem, vt patet ſupra cum dicatur, quòd cum ingrederentur vrbem, haberent obuium gregem prophetarum deſcendentium de excelſo. infra etiam dicitur, quod poſtquam ceſſauit prophetare Saul, venit in excelſum.

D

Et ecce cuneus prophetarum obuius ei. Cuneus vocatur multitudo quædam ordinata ad bellum, & ſic dicitur Num. ca. 1. & 2. quod filij Iſrael metabantur caſtra per turmas ſuas, & cuneos: hic autem accipitur pro multitudine ſolum congregata, quia prophetæ illi erant multi, & accipiuntur prophetæ non propriè, ſed large pro viris ſapientibus facientibus laudes, & cantica Dei, vt ſupra declaratum eſt, & inſilijt in eum ſpiritus Domini, ſcil. in Saulem. Iſte erat ſpiritus non prophetandi, ſed ſciendi facere cantica. Nam vt ſupra declaratũ eſt, Saul non prophetauit hic aliquid, ſed ſolum incœpit canere magnas laudes inter prophetas, & quia ante hoc Saul nihil ſciebat, & tũc nouiter prophetare incœpit, admirati ſunt omnes, tanquam ſi aliqua abſcõdito reuelaret. dicitur autem, quod inſilijt in eum ſpiritus Domini, quia non fuit iſte ſpiritus manens, ſed ad horam fuit in eo ſolum, vt monſtraretur, quod Deus immutauerat eum: ſi autem fuiſſet ſpiritus in eo manens diceretur, & requieuit in eum ſpiritus Domini, ſicut dicitur Num. 11. c. de 70. ſenioribus, quòd cum requieuiſſet ſuper eos ſpiritus Domini prophetauerunt, & vltra non ceſſauerunt, ſufficiebat autem ſpiritum Dei eſſe in Saule ad horam, quia Deus non faciebat hoc, vt Saul eſſet propheta eius, ſed vt monſtraretur, quod ab eo fuerat immutatus, ad quod ſufficiebat ſemel prophere, ſic enim fuit de nuncijs, quos miſit Saul, vt tenerent Dauid, qui prophetauerunt tamen ſolum ſemel, quia Deus non dabat eis ſpiritum propheticum, tanquam vellet eos facere prophetas ſuos, ſed vt non poſſent tenere Dauid, & oſtenderetur, quod Deus volebat, ne tenerent eum, ad quod ſufficiebat ſemel eos prophetare. *In q. 5.*

Et prophetauit in medio earum, ſcilicet ingreſſus eſt inter prophetas, & cecinit laudes Dei cum illis. Aliqui quærunt, quid prophetauerit hic Saul. Reſpõdetur autem in libro de hebraicis quæſtionibus recitando opinionem Hebræorũ, quod prophetauit de bellis futuris Gog, & Magog, & de præmijs iuſtorum, & pœnis malorum, ſed tam quæſtio, quã reſponſio nulla eſt, nam quæſtio fundatur ſuper falſa exiſtimatione, ſcil. quod Saul verè prophetaret prænũciando aliquid futurum, ſed falſum eſt, quia ſolũ cecinit cum alijs laudes Dei, quas ante neſciebat, & hoc vocatur prophetare, vt ſupra declaratum eſt.

E

Quare Samuel non deſcripſit hic, niſi vnum de ſignis datis Sauli.

QVÆST. XIIII.

QVÆRETVR quare ſolum deſcripſit hic Samuel iſtud ſignum, cum ſupra tria ſigna data fuerint. Reſpõdendum eſt, quod omnia ſigna. quæ data fuerũt, completa ſunt in Saule, vt dicitur ſupra, ſcilic. venerunt omnia ſigna hæc in die illa, ſcriptura tamen ſolum voluit deſcribere iſtud vltimum. Reſpondendum, quod hic data ſunt tria ſigna, quorum duo prima pertinebant ad ſolam certificationem Saulis, ſcilicet quod Deus vnxiſſet eum, vnde omnia venerunt ei occultè, ſcil. nullo vidente, niſi puero eius. Tertium autem ſignũ pertinebat, tam ad certificationem ſuam, quàm aliorũ. Cum enim prædixiſſet ei Samuel, quod immutãdus erat, & prophetaret, & poſtea hoc eueniret, ſatis ſibi conſtare debebat, quod à Deo hoc fiebat, & quia datum fuerat, tanquam ſignum confirmatiuum vnctionis, credere debebat, quod erat vere rex. Erat quoque iſtud ſignũ certificatiuum Iſraelitarum, ſcil. quia ipſi cognoſcebant, quod Saul neſciebat prophetare, nũc autem ſubito viderunt eũ prophetare, ergo firmiſſimè conſtabat, quod à Deo motus fuiſſet, & quamquam ipſi neſcirent ad quid iſte motus fiebat, ſciebant tamen, quod à Deo fiebat: cognouerunt tamẽ poſtea ad quid fieret: nam cum poſt hoc viderunt per ſortem Saulem fuiſſe aſſumptũ in regem, crediderũt certiſſime, quod Deus hoc feciſſet, cum primo eum immutaſſet dãdo ſpiritum propheticum, ideo ſcriptura de hoc, tãquam de principali curauit, quia ipſius Saulis, & Iſraelitarum ſimul certificatiuum erat. *Videtes autem omnes, qui nouerant eum.* Agitur de admiratione omnium, qui viderunt Saulem prophetantem, & dicitur de omnibus, qui nouerãt eũ, quoniam ſi Saul prophetaſſet inter

F

A aliquos, qui non cognoscerent eum, nõ admirarentur de prophetia illius, quia putarent, quod ipse ante hoc consueuerat prophetare, quia tamen prophetauit inter eos, qui cognoscebant illum, & sciebant quod ante hoc esset penitus indoctus, admirati sunt de subita mutatione illius, & ista fuit causa, quare signum istud euenit Sauli inter conciues suos, scilic. in vrbe Gabaa, de qua erat oriundus: nam si alibi istud euenisset, iam non apparuisset, tãquam signum, nec quisquam admiraretur.

Sed dicet aliquis, quod etiam si Saul alibi prophetasset, secuta fuisset admiratio. Nam hic propter admirationẽ versum est in prouerbium: Num & Saul inter prophetas? vt patet in litera. Iterum tamen Saul prophetauit Ramatha, & versum est in prouerbium: Num & Saul inter prophetas? & fuit ibi admiratio, sicut hic, tamen non erat Saul in terra sua, sed in Ramatha, de quo infr. 19. c. ergo etiam si accidisset istud extra vrbem Saulis secuta fuisset admiratio. Respõdendum est, quod prophetatio Saulis, quæ facta est nunc, non fuisset admiranda si in alio loco accidisset, quia in nullo loco putaretur, quòd no uiter prophetare incipiebat, sed quod ante hoc consueuerat prophetare. Cum autem arguitur, quod prophetauit postea in Ramatha, & secuta est admiratio. Respõdendum est, quòd hoc fuit, quia tunc Saul erat rex, & in toto regno cognitus, ideo vbicunque prophetaret, cognosceretur, quod non consueuerat prophetare, & sequeretur admiratio, nunc tamen cum venit à Samuele non erat cognitus inter Israelitas, quia nondum assumpserat principatũ aliquem, propter quem cognosceretur: ideo nunc non esset signum, quamquam tunc fuit, nisi accidisset in vrbe sua. *Ab heri, & nudiustertius.* Hic ponitur i-

B stud pro tempore indeterminato, id est, omnes qui cognouerant eum ab aliquanto tempore ante hoc admirati sunt. *Quod esset cum prophetis, & prophetaret.* Non erat admirabile, quòd esset Saul cum prophetis, sed quòd prophetaret cum eis, cum nihil omnino sciret. *Dixerunt adinuicẽ, quæ nam res accidit filio Cis.* Sciebant enim quòd ante hoc Saul esset indoctus, & nunc videbant, quòd prophetaret, sicut quilibet alius ex prophetis, ideo necessario concludebant, quòd aliquid admirabile in eo accidisset, quod non posset fieri, nisi per Deum: dubitabant tamen qualiter illud fuisset, ideo dicebant admirantes, quæ nam res accidit filio Cis, scil. Sauli, & nominabant eum filium Cis ad denotandum miraculum, quasi dicat, quia pater suus Cis erat vir indoctus, si autem Saul esset filius prophetæ nullus admiraretur, quòd prophetaret, quia tamen nõ pertinebat ad eum aliquis, qui esset propheta, erat mirabile: sic enim dixit Amos de seipso: non sum propheta, nec filius prophetę, sed pastor armentarius, vellicans sicomoros: Amos. ca. 7. *Num & Saul inter prophetas?* id est, nũquid iam Saul est inter prophetas? quasi dicat mirabile est, quia ante hoc nesciebat quicquã, sed erat purè rusticus. *Respondit q; alter ad alterum, & quis pater eius?* quasi dicat miraculum est hoc, quòd Saul prophetaret, & potissime si attẽdatur, quis est pater eius, quasi dicat, pater eius, nec aliquis de genere suo, nũquam prophetauit, quomodo ergo prophetat Saul? Aliqui habent hic. *Et quis pater eorum.* Et sic refertur ad sensum oppositum, vt dicit Ra. Sal. sic exponendo, scilic. quis pater eorum, scil. prophetarum, quasi dicat, prophetia non habetur per successionẽ paternam, sed Deus dat eam gratis cui-

C cunque voluerit, ideo nõ est mirandum, quod iste habeat spiritum propheticum, quamquam pater suus non habuit, nec aliquis de genere suo, sed iste sensus non agit ad propositũ, nec est vera illa litera, ideo redeundum est ad primum sensum.

Quare admirabantur Saulem prophetare, eo quòd pater eius non esset propheta, cum prophetia non sit per successionem.

QVÆST. XV.

QVÆRET aliquis quare mirabantur hic isti viri, quod Saul prophetaret, cum pater eius nõ esset propheta, nec aliquis cognatus suus: nam si prophetia esset per hęreditariam successionem, admirabile esset, quòd aliquis, qui non erat de genere prophetarũ prophetaret, prophetia tamen non est per successionem hæreditariam, tanquam ex traduce, sed sola Dei voluntate, sic patet 2. Petr. c. 2. & Sapien. c. 7. dicitur de sapientia Dei, cum sit vna, omnia potest, & permanens in se omnia innouat, & per nationes in animas sanctas se transfert, amicos Dei, & prophetas constituit: ergo non est prophetia in aliquo genere determinato, & hoc est accipiendo proprie prophetiam, sed etiam accipiendo eam largè nõ habetur per successionem, nam vocatur isto modo prophetia quædam scientia, per quam aliquis scit facere Cantica, & laudes Dei, quæ alij facere nesciunt: ista autem per acquisitionem habetur: quilibet ergo illam labore, & ingenio assequi potest. quamquam igitur non esset de genere Saulis, qui haberet illam, poterat ipse habere.

D Respondendum est, quod hic admirati sunt isti viri rationabiliter de Saule prophetante, cum pater eius non esset propheta, & hoc, quia accipitur prophetia largè: nam de prophetia propriè sumpta, per quam reuelantur abscondita, non erat mirabile, quod haberet eam aliquis, cuius pater non esset propheta, scil. quia saltem non erat contra communem modum. immo è contrario rari fuerunt prophetæ qui haberent patres prophetas, & ista prophetia interdum erat in laicis, interdum in sacerdotibus, & Leuitis: prophetia autem large dicta, quæ est scientia faciendi Cantica, & Psalmos nõ consueuerat à Deo dari per inspirationem, sed habebatur per laborẽ, sicut omnes aliæ scientiæ, & ob hoc cuilibet erat possibilis ista, quia tamen inter hebræos ministri Dei erant sacerdotes, & Leuitæ isti vacabant sapientiæ, vt scirent omnia, quæ pertinerent ad legem, & scirent laudare Deum ex his, quæ erant in lege: alij autem qui erant in alijs tribubus rarissimè vacabant sapientiæ, præterquam in tribu Issachar, de qua inuenti sunt aliqui viri sapientes tempore Dauid, sed adhuc ista sapientia magis erat ciuilis: de hoc. 1. Paralipomen. cap. 12. de sapientia autem sacerdotum patet Malach. cap. 2. scilicet. Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem de ore eius exquirent, quoniam An-

E gelus Domini exercituum est. Leuitæ quoque vacabant sapientiæ, & ipsi soli erant, qui separabantur in sanctuario ad prophetandum coram Domino in vasis musicis, vt patet primo Paralipomen. cap. 16. & 25. & quia aliæ tribus non vacabant huic sapientiæ, & illi prophetæ, qui descendebant de excelso, erant de genere Leuitarum, mirati sunt omnes, qui viderunt, quòd Saul haberet scientiam prophetandi, & non fuissent mirati de vera prophetia, & hoc quia non pertinebat Saul ad genus Leuitarum, de quibus erant isti prophetæ.

Propterea versum est in prouerbium, Num & Saul inter prophetas? id est, quia visum est istud mirabile de prophetia Saulis, versum est in prouerbium in verbum vulgare, vel exemplare, scilicet, quod quando alicui ex inspirato dabatur donum prophetiæ, vel eueniebat aliquod bonum subito, præter communem conditionem dicebatur: num Saul inter prophetas? quasi dicat, non est mirum, quod isti detur istud donum, quia etiam Sauli datum est, quod esset inter prophetas, cum nullus de genere eius pertinuerit vnquam ad prophetas.

F *Cessauit autem prophetare, & venit ad excelsum,* scilicet Saul inuenit prophetas apud portam vrbis, & ibi prophetauit cum eis: postea autem cessante prophetia ascendit in excelsum, de quo descendebant prophetæ. ascendit autem illuc, quia fortè habitatio patris sui in vrbe illa erat in excelso, vel fortè, quia locus aliquis erat specialis in excelso, in quo Deus colebatur, & orabant illi, qui erãt in vrbe, ideo voluit antequam iret in domum suam ascendere ad gratulandum Domino in excelsum: hoc autem apparet, quia prophetæ descendebant de excelso, scilicet, quia ibi prophetabant, non conuenirent autem ipsi ad locum illum ad prophetandum, nisi esset ibi specialis locus orationis, & forte erat ibi altare, in quo offerebantur sacrificia, sicut in multis alijs locis erat tunc in Israël, vt in Ramatha, & in Galgala, & Masphat, & Bethel, & similibus, vt supra cap. 7. declaratum est, dicitur autem, quòd cessauit Saul prophetare, scilicet quia prophetia non fuit in eo, nisi tunc saltem ex illa impressione, & ob hoc non dicitur, quòd requieuit in eo spiritus Domini, sicut dicitur de 70. senioribus, de quibus habetur Num. ca. 11. quod cum requieuisset super eos spiritus Domini, prophetauerunt, & nunquam cessauerunt: hic autem dicitur, quod insilijt in eum spiritus Domini, quod significat quendam impetum transeuntem.

Dixitque patruus Saul ad eum, & ad puerum suum. Ista ciuitas, in qua prophetauit Saul erat locus habitationis suæ, ideo cum cessauit prophetare accesserunt ad eum cognati sui: & patruus ei⁹, qui erat quasi principalis, quęsiuit ab eo de itinere suo,

nam

nam cum vidiſſent cognati eius mutationẽ, ſatis crediderunt, quòd aliquid mirabile accidiſſet Sauli, ideò quæſiuerũt, quomodo erat: eſt autem patruus Saulis Ner, vt patet infr. 14. c. Nam pater Saulis erat Cis, & auus eius Abiel. vt patet præcedenti cap. ergo Ner erat frater Cis, & patruus Saulis.

Quo abiſtis. Iſte neſciẽrat de receſſu Saulis, & videns nunc, quod in reditu prophetauit, & ante hoc neſciebat prophetare, credidit, quod iſta mutatio acciderat ei ex loco, ad quem iuerat, ideò dixit, quo abierat. Et dato, quod ſciret patruus Saulis, quod iuerat ad quærendum aſinas, tamen neſciebat loca ad quæ acceſſit, ideò dicebat, quo iuerat.

Qui reſponderunt quærere aſinas. Iſtud non erat reſpondere de loco, ſicut quærebat patruus Saulis, ſed reſpondere de actu, vel de fine: ex hoc enim non apparebat aliqua radix mutationis Saulis.

Quas cum non reperiſſemus, ſcilic. diſcurrendo per plura loca terræ Beniamin, & Ephraim non inuenerũt eas, vt patet præcedenti c. *Venimus ad Samuelem.* Iam enim deſperauerat Saul de inuentione earum, dixitque quod reuerterentur, quia pater eius iam magis anguſtiaretur pro illis, quam pro aſinabus: puero tamen Saulis ſuadente venerunt in Ramatha, vbi erat Samuel.

Et dixit ei patruus ſuus, indica mihi, quid tibi dixerit Samuel. Ex hoc accepit magnum fundamentũ inquirendi patruus Saulis: nam cum iuiſſet ad Prophetam credidit, quod ab eo potuiſſet illi aliquid euenire propter quod mutaretur, ideò voluit ſcire ordinem rei, ſcil. quid dixerit ei Samuel.

Et ait Saul ad patruum ſuum, indicauit nobis, quòd inuentæ eſſent aſinæ. Hoc enim dixit Samuel immediatè, vt acceſſerũt ad eum, ſcilic. de aſinis, quas perdidiſti nudiuſtertius, ne ſolicitus ſis, quia inuentæ ſunt, vt in præced. c.

De ſermone autem regni non indicauit ei. Dixerat enim Samuel Sauli, quod ipſe futurus eſſet rex: nec ſolum hoc, ſed etiam vnxit eum, totum autem hoc vocatur ſermo, quoniam interdum res vocantur ſermones, ſic patet ſupra præcedenti cap. cùm dixit Samuel Sauli, vt ſiſteret paululum, quouſque indicaret ei ſermonem Domini, ideſt quouſq; vngeret eum, & ille erat ſermo, ſic etiam dixit Moyſes c. 8. Iſte eſt ſermo quem iuſſit Dominus fieri, & accipitur ſermo pro conſecratione ſacerdotum.

Quem locutus fuerat ei Samuel. Non ſolum ſubticuit id, quod locutus fuerat: ſed etiam id quod fecerat, ſcil. vngendo eum, magis namque ipſum factum ſubticendum erat. Aliqui dicunt, quod ſubticuit Saul ex humilitate: erat enim valde humilis, & credebat ſe eſſe inſufficientem ad tantum regimen. Sic patet infr. c. 15. ſcil. Cùm eſſes paruulus in oculis tuis, caput in tribubus Iſrael factus es, erubuit ergo de ſe hoc dicere, ne videretur ſe iactare, ſi hoc crederet eſſe verum: ſic enim cũ venit quidam Propheta ad vngendum Iheu in regem ſuper Iſrael, cùm ingreſſus fuiſſet, quæſiuerunt ſocij Iheu, quid egiſſet inſanus ille, dixit Iheu, noſtis hominem, quid locutus ſit. quaſi d. ex quo eum vocaſtis ſtultum bene ſcio, quod ſcitis quis ſit, & quid loqueretur, quia ſi ſtultus eſt, fatua loqueretur, & ſic quaſi deprimendo vnctionem ſuam, quod nihil eſſet protulit illa, ſocij vero eius mox, vt audiuerunt, fecerunt eum regem, infr. 4. lib. c. 9.

Sed videtur magis dicendum, quod hoc fecit Saul, vt non concitaret inuidiam. & vt eſſet hic tacitum, vſq; ad diem, quo Deus publicè illum eligeret vidente cuncto Iſrael: ob hoc enim fecerat Samuel, quod puer Saulis præcederet eos, & non videret Saulem vngi, ne poſſet illud denunciare, quia ſequerentur inde murmurationes, vt declaratum eſt: Ioſephus autem 6. Antiquitatum vult, quod tacuerit ne concitaret cõtra ſe, quia in ſubitaneis proſperitatibus etiam illi, qui cognati ſunt æmulantur, dicens: de regno autem, & eius euentibus, quæ etiam ſi audirentur, inuidiam, & incredulitatem parerent, tacendum eſſe decreuit, quòd nec amico, & amplius ſanguinis vicinitate coniunctio tantum, vt ſapiens credidit, indicare dubitans, vt reor, de humana natura: quippe cum verum ſit, quòd perfectè nemo deuotus eſt, nec amicus, nec cognatus, nec vſque in Dei donis purum aliquis ſeruat affectum. Sed circa profectus ſublimium maliuoli, & inuidi eſſe noſcuntur.

Quare Saul nihil dixit de regno ſibi collato patruo.

Nemo caret inuidia.

Et conuocauit Samuel. Hic conſequenter ponitur electio Saulis publica: fuerat enim à Deo vnctus, & electus in ſecreto, nunc autem voluit fieri illam in publico, vt totus Iſrael videret quem poneret in regem eorum.

Quare Samuel conuocauit populum ad electionem regis, cùm iam electus eſſet.

QVÆST. XVI.

QVÆRET aliquis quare Samuel conuocauit hic populum ad electionem regis: ſi enim fieri debuiſſet electio per vota Iudæorum, conueniens fuiſſet, quod vocarentur, aut ſi quouis modo præſtarent auctoritatem electioni, ſed nihil horum erat, quoniam iam iſte electus erat à Deo, & vnctus: ideò videtur quod fuerit ſuperflua iſta vocatio: ſolum enim debuiſſet Samuel nunciare Iſraelitis, quæ facta fuerãt: ſi enim nondum fuiſſet vnctus Saul, erat conueniens, quod ipſi vocarentur ad electionem, ſed iam nihil deerat ei ad hoc, quod eſſet rex, niſi quod cognoſceretur ab Iſraelitis, cp erat rex, ſuffeciſſet ergo, quod notificaretur eis, & non conuenirent ad ponendum ſortes, quaſi incertum eſſet, quis futurus eſſet rex.

Reſpondendum eſt, quod Deus voluit in omnibus tollere Iſraelitis occaſionem murmurandi, ſi enim Saul qui fuit in ſecreto vnctus denunciaretur poſtea fuiſſe vnctus, & quod Samuel diceret eum fuiſſe electum à Deo, alię tribus dubitarent de hoc nimis, & origo magni dubij erat, quia quælibet tribus anhelabat ad regnum, quòd ergo in ſecreto Saul fuiſſet factus rex, videbatur eſſe aliquid ſuſpectum; cum ipſi non fuiſſent vocati, quorum intereat, nec innotuiſſet eis modus: potiſſimè ſuſpicari poterant. quia veriſimilius erat, quòd principatus iſte pertineret ad tribus excellentiores, quam ad illam tribum minimam, & adhuc maximè, quia Iacob prophetauerat de tribu Iuda, quod illa regnatura eſſet, & nunquam regnum ab ea amouendum eſſet, ideò poterant dicere viri de tribu Iuda, quod non credebant Samueli hoc eſſe à Deo, cum haberent prophetiam in contrarium, ſed magis per fauorem humanum eſſe, ſicut conſtitutio Aaron in ſummum ſacerdotem facta per Moyſen, quamquam eſſet Dei iuſſu, creditum tamen eſt, quod fuiſſet humana affectione, vt ſupra declaratum eſt. vt ergo tolleretur locus murmurandi, & omnes Iſraelitæ clarè viderẽt, quem Deus acciperet in regem eorum, vocati ſunt omnes in Maſphat, vt ibi mitterentur ſortes ad accipiendum regem, tanquam vnctio facta per Samuelem nihil omnino fuiſſet, ideò fuit neceſſe conuenire eos ad hanc electionem.

Quare Saul vnctus fuit à Samuele, cum talis vnctio nihil profectura eſſet.

QVÆST. XVII.

QVÆRET aliquis ex hoc, cùm vnctio, quam fecit Samuel Sauli nihil profectura eſſet, ad quid Deus volebat, quòd vngeret eum? nam ipſa non fuit publicata populo, ſed ſolum electio facta per ſortes tribuit coram populo ius regnandi Sauli.

Reſpondendum eſt, quod illa, quæ facta ſunt in vnctione Saulis ante iſtam electionem, profuerunt tã pro Saule, quam pro Samuele, & pro populo, & primo de Samuele: nam petierat populus ab eo regem ſup. c. 8. ipſe autem tunc dixit eis: vadat vnuſquiſque in ciuitatem ſuam. ſcil. donec ipſe cognoſceret à Deo quis futurus eſſet rex: vnde ſi non cognouiſſet, nunquam vocaſſet populum in Maſphat ad electionem per ſortes, neſciens an Deus hoc vellet: nunc autem Deus reuelauit Samueli, dicens: cras mittam ad te virum de terra Beniamin, vt in præcedenti capit. & hunc vnxit Samuel, ſicut Deus dixit: nunc ergo certificatus de voluntate Dei, & rege futuro, conuocauit populum in Maſphat ad accipiendum regem, quod non feciſſet, niſi ante hoc cognouiſſet iſta. Item profuit iſtud reſpectu Saulis: nam Saul videns ſe eſſe de minima tribu, & familia, & paruę poteſtatis, alios autem eſſe in populo excellentiores, formidaret accipere principatum regni, & fortè nollet, quod apparet, quia à principio quando dixit ei Samuel, & cuius erunt optima quæq; in Iſrael, nonne tibi, & omni domui patris tui? Saul vix iſta credidit, magis putans ſe illudi: fuit autem poſtea certificatus per multa, ſcilicet, per

A

ſigna ſibi data, quæ omnia ſibi euenerunt, vt dixerat Samuel, vt patet ſupra in litera. ſ. quando euenerint ſigna hæc omnia tibi, fac quæcunque inuenerit manus tua, quia Dominus tecum eſt. fuit etiam certificatus per immutationem ſuam, quia immediatè, vt receſſit à Samuele, immutauit ei cor Deus aliud, vt patet ſupra in litera. Immutauit quoque eum poſtea, quando inſilijt in eum ſpiritus Domini, & prophetauit, per hoc autem confortatus Saul in ſeipſo induit regalē animum, quòd non feciſſet, ſi nouiter eligeretur, & neſciuiſſet ante. Etiam honeſtius ſic apparuit: ea enim, quæ præuiſa ſunt prudentius fiunt, ſi autem Samuel non vnxiſſet Saulem, nec quicquam ei locutus fuiſſet, fortè ipſe cum cæteris deſcendiſſet in Maſphat ad electionem regis, nihil de ſe ſuſpicans, & non eſſet in habitu decenti, & cum inueniretur, quod erat rex fortè expalleſceret, tanquam ex aliquo inſperato, & non demonſtraſſet animum regalem, nunc autem cum præſciuiſſet, non venit in Maſphat, ſed manſit in domo ſua, & cum facta eſt electio venerunt Iſraelitæ pro eo, & quia tunc ipſe prænouerat, quod accipiendus eſſet in regem, potuit eſſe in habitu decenti, & vultum tranquillum, atque animum regalem oſtendere. Item profuit hoc reſpectu populi, quia ſic magis fuit certificatus populus de diuina electione, quam alias. Primò quia ſi Saul non iuiſſet ad Samuelem, & non vnxiſſet eum, non dediſſet ei ſigna euentura, nec illa accidiſſet immutatio, vt prophetaret, quia iſta immutatio facta eſt, vt cognoſceret Saul

B

vnctionem ſuam à Deò fuiſſe, vt ſupra declaratum eſt: populus quoque hoc cognouit: viderunt enim Saulem prophetantē, & admirati ſunt ſcientes hoc à Deo euenire: ideo quamquā neſcirent tunc ad quid illud fieret, tamē poſtquam vidiſſent, quod Deus illum elegerat in regem confirmaretur eorum opinio, & ſcirent, quod Deus illum elegiſſet: nam non ſolum tunc, ſed etiam prius in eo mirabilia ſua monſtrauerat. Item profuit hoc, quia quanto Deus plura ſigna monſtrabat ſuper Saulem, magis certificabantur, quod elegiſſet eum, ſi tamen non præceſſiſſet vnctio facta per Samuelem, ipſe tanquam incautus deſcendiſſet in Maſphat, & facta electione inueniretur ibi, nec oſtenderetur ſuper eum, niſi miraculum vnum: nunc autem, quia poſt vnctionem certificatus fuit Saul de his, quæ fieri debebant ſuper ipſum, non venit in Maſphat, ſed abſcondit ſe, & cum facta eſſet electio, cecidiſſetque ſuper eum ſors, non eſt inuentus. Conſuluerūt autem Iſraelitæ Dominum poſtea an venturus eſſet Saul, & declarauit, quod eſſet abſconditus domi inter vaſa, & cum iuiſſent illuc Iſraelitæ ſic inuenerunt, & per hoc magis certificati, non tamen fuiſſet hoc ſi non præceſſiſſet vnctio: ergo illa multum contulit ad certificationem Iſraelitarum. Item quia, quamquam non cognouerunt Iſraelitæ vnctionem Saulis antequam fieret electio: cognouerunt tamen poſtea, quod etiam eis maiorem tribuit firmitatem, quia quanto ſigna accumulatoria ſunt, tāto maiorem præſtant fidem, conueniens ergo fuit, quod ante hoc fuiſſet Saul vnctus. *Et conuocauit Samuel populum.* Iſta conuocatio paucis diebus fuit poſt vnctionem Saulis, nam cum à Deo electus eſſet, nihil ſupererat, niſi vt populus hoc cognoſceret. *Ad Dominum in Maſphat.* Id eſt conuocauit eos, vt eſſent

C

coram Domino, ex hoc aliqui putant, quod arca, & ſanctuarium erant in Maſphat, potiſſimè cum dicatur infra, quod conſuluerunt ibi Dominum, ſed iſtud nihil eſt, quoniam etiam dicitur immediatè, quod fecerunt Iſraelitæ Saulem regem coram Domino in Galgala ſequenti cap. & ſupra in litera dicitur, quod aſcendebant tres viri ad Dominum in Bethel, & etiam dicitur de colle Domini in Gabaa, ſed manifeſtum eſt quod non erat in illis locis arca, nec ſanctuarium, ergo non dicebantur eſſe coram Domino tanquam ibi eſſet ſanctuarium, ſed quia omnis locus, in quo Domino aliquis ſpecialis cultus impendebatur, vel ad quem aliqui conueniebant, vt impenderent Deo cultum, dicitur eſſe coram Domino, & ſic ad quemcunq; locum vocaret Samuel Iſraelitas, vt loqueretur eis, diceretur eſſe coram Domino.

(·.·)

D

Quare Samuel vocauit Iſraelitas in Maſphat potius, quam in alium locum.

QVÆST. XVIII.

QVÆRET aliquis, quare vocauit Samuel Iſraelitas in Maſphat. Aliquis reſpondebit, quod hoc factum eſt, quia in electione regis debebant fieri aliqua ſacrificia, & illa non poſſent fieri conuenienter, niſi in Maſphat, ideò conuocati ſunt illuc. Sed dicendum eſt hoc non ſtare. Primò quia non legitur, quod fecerint hic aliqua ſacrificia, nec ſolennitatem magnam pro rege aſſumpto, ſed iſta facta ſunt poſtea in innouatione, vt patet ſequenti c. ideò pro hoc non debuiſſet magis eligi vnus locus, quam alius. Item non ſtat, quod propter ſacrificia in ipſo loco fuiſſet facta congregatio: non enim ſolum fiebant ibi ſacrificia, ſed etiam in alijs locis, vt in Galgala, vbi poſtea immolatæ ſunt victimæ in regis innouatione, ita in ſequenti cap. Etiam in Ramatha fiebat immolatio, vt patet ſupra cap. 7. non ergo fuit propter ſacrificia iſte locus electus. Aliquis dicet, quod conuocauit Samuel ad locum iſtum Iſraelitas, eò quod erat ibi ſanctuarium Domini, & debebant ibi conſulere Deum, ſicut poſtea factum eſt, ſcil. vbi inueniretur Saul. Sed dicendum eſt, quod non fuit factum propter hoc, quoniam neſciebat Samuel, an Iſraelitæ conſulturi eſſent Dominum pro Saule, an non, quia facta electione accidit, quòd Saul non fuit inuentus in Maſphat, ideò

E

conſuluerunt Dominum, vbi eſſet: neſciebatur ergo à principio, an iſtud conſilium, vel conſultatio fieri deberet. Item dato, quòd ſciretur, quod Deus deberet conſuli, non erat magis opus hoc fieri in Maſphat, quam in alio loco, quia Samuel conſulturus eſſet Dominum, & ille poſſet conſulere vbicunque vellet, quoniam ipſe non ingrediebatur in ſancta ſanctorum ad conſulendum, ſicut ſacerdotes magni, ſed cum oraret Dominum, vt aliquid ei denunciaret denunciabat: etiam ipſi ſacerdotes non conſulebant Dominum in ſancta ſanctorū, vel in aliqua parte ſanctuarij, ſed aliquando conſulebant in alijs locis: immò pluries conſulebant extra, quam in ſanctuario, quia ſolum conſulebant in ſanctuario in die propitiationis, quando introibat ſummus ſacerdos in ſancta ſanctorum: alijs autem temporibus non conſulebant ibi, ſed vbicunque ſummus ſacerdos indueret ſe Ephod, conſulebat Dominum, ſic patet de Abiathar ſacerdote, qui conſuluit Dominum ſemel in Ceila. quando Saul perſequebatur Dauid. Iterum etiam conſuluit Dominum in Siceleg applicito Ephod: de hoc infra 23. & 30. cap. à fortiori autem Samuel poterat conſulere Dominum vbicunq; vellet, quoniam ipſe non applicabat Ephod, cùm non eſſet ſacerdos magnus, ſed conſulebat orando ſicut Prophetæ.

F

Item dato, quod non poſſet Deus conſuli, niſi in ſanctuario, non ſequeretur, quòd deberet cōgregari populus in Maſphat, quoniam non erat ibi ſanctuarium: nam illi, qui ponunt ſanctuarium in Maſphat, dicunt hoc, quia hic dicitur, quòd Samuel conuocauit populum ad Dominum in Maſphat, & quia infra dicitur, quod conſuluerunt Dominum, & quòd Samuel repoſuit legem coram Domino, & iſti etiam dicunt, quòd poſtea fuit ſanctuarium in Galgala, eò quod ibi dicebantur eſſe coram Domino, vt patet ſequenti c.

Sed hoc non ſtat: nam antequam conuenirent Iſraelitæ in Maſphat ad eligendum regem, erat locus oblationis in Galgala: nam Samuel dixit Sauli, quando receſſit ab eo, deſcendes ante me in Galgalam, ego quippe deſcendam ad te, vt offeras oblationem, & tamen tunc nondum conuenerant Iſraelitæ in Maſphat, ergo prius fuit in Galgala locus ſacrificiorum, quam Maſphat deſineret eſſe locus ſanctus: ergo ſimul erant ambo loca orationis, & oblationis, nec arguitur ex hoc quod eſſet ſanctuarium in Maſphat aliquando, aut in Galgala. Fuit igitur iſte locus electus à Samuele, vt conue- *Reſpon ſio au- ctoris.* nirent ibi Iſraelitæ: non quidem tanquam in nullo alio cōuenire poſſent, ſed quia iſte viſus eſt ſibi conueniens: erat enim vnus de tribus locis, in quibus conſueuerat Samuel iudicare Iſraelitas, vt patet ſupra c. 7. In hoc etiam iterum congregauerat Iſraelitas, quando pugnauerunt contra Philiſthijm. eod. c. *Et ait ad filios Iſrael.* Scilicet poſtquam conuenerant omnes in Maſphat. *Hæc dicit Dominus Deus Iſrael.* Hic Samuel declarauit

Iſraelitis, quòd male agerent petendo regem : à principio enim eis hoc dixerat ſupr. ca.8. nunc quoque cum eſſet de proximo daturus eis regem admonuit, vt ab hac iniquitate deſiſterent, ſed etiam non deſtiterunt. *Ego eduxi Iſrael de Aegypto.* Improperat Deus Iſraelitis beneficia, quæ eis contulit, quoniam ipſe ſolus contulit eis omnia bona, quæ habuerant vſque in præſentem diem, pro quo debuiſſent eum ſolum ſuper ſe velle Dominum:nunc autem abijciebant eum petentes regem. Incæpit autem hic à primis beneficijs, ſcilicet quod eduxit Iſraelitas de Aegypto : alia autem fuerunt beneficia priora, ſcilicet quod Deus eduxerit Abraham de terra Chaldæorum, & dedit ei terram Chanaan in hæreditatem : deinde ſemper dedit proſperitatem poſteris ſuis Iſaac, & Iacob, & aſſumpſit eos ſibi in populum:non tamen enarrat iſta,quia hic ponuntur beneficia collata populo Iſrael : illa autem,quæ fuerunt data Abrahæ, & Iſaac, & Iacob, fuerunt tanquam beneficia perſonalia, quia tunc Iſrael non erat populus : in Aegypto autem creuerunt Iſraelitæ ad magnum numerum, & tanquam germinantes multiplicati ſunt Exod. c.1. ita,vt in exitu de Aegypto eſſent ſexcenta millia peditum : Exod.c.12. ideò ex illo tempore incæperunt beneficia Iſraelitici populi, quia tunc Iſrael cæpit eſſe populus magnus. Etiam incæpit Deus ab hoc beneficio, quia iſtud fuit maximum, nam nullum maius bonum eſt, quam libertas,nec aliquod maius malum, quam ſeruitus, Iſraelitæ tamen in Aegypto erant in maxima ſeruitute, vnde interdum dicitur, quòd eduxit eos Deus de fornace ferrea Aegypti, vt patet Deuteron. cap. 4. Interdum autem vocatur ergaſtulum:Exod.c.6. erat namque ſeruitus nimis grauans, vnde Deus dicit, quòd abſtulit iugum, vel catenas ceruicum Iſraelitarum, vt ambularent erecti, ſcilicet quia in Aegypto curui erant: Leuit.cap.26. *Et erui vos de manu Aegyptiorum.* Scilicet quando eratis in Aegypto,& ipſi ſuper mare rubrum voluerunt vos occidere : Exod.c.14. ibi enim Iſraelitæ omnes perijſſent, niſi Deus aperuiſſet mare rubrum.

Et de manu omnium regum,qui affligebant vos. Iſta ſunt beneficia poſteriora : nam poſtquam egreſſi ſunt de Aegypto inuenerunt eos multa mala, & in his omnibus cum clamarent ad Deum eruebat eos.

Primus autem regum, qui afflixit Iſraelitas fuit rex Amalec:ipſe enim pugnauit cum eis mox, vt tranſierunt mare rubrum in manſione,quæ dicitur Raphidim:Exod.c.17. & hoc dicitur Num.c.24.principium gentium Amalec, id eſt prima de gentibus, quæ pugnauit contra Iſraelitas fuit gens Amalecitarum: ab his autem liberati ſunt Iſraelitæ, quia Ioſue percuſſit Amalecitas.Exod.17.c.

Poſt hoc autem rex Chananæus Arad perſecutus eſt Iſraelitas anno ſecundo ab exitu de Aegypto in Cadesbarne. Numer. 14.c.

Iterum etiam ann. 40.ab exitu de Aegypto pugnauit contra eos, & cępit prædam.Num.c.21.ſed tunc Iſraelitæ deleuerunt Chananæos,& omnes vrbes eorum deſtruxerunt.

Poſt hoc autem pugnauerunt contra eos duo reges Amorrhæi Sehon, & Og, & iſtos quoque occiderunt cum populo ſuo.Num.21. & Deut.2.& 3.c.

Poſt hoc ingreſſis Iſraelitis in terram Chanaan pugnauerunt omnes Chananæi contra eos,& occidit Ioſue 31.reges,vt patet Ioſue c.12.

Poſt mortem autem Ioſue, peccantibus Iſraelitis premebat eos Chuſanraſathaim rex Meſopotamiæ, quem occidit Hothoniel iudex Iſrael.

Poſt hoc iterum peccãtibus Iſraelitis Eglon rex Moab premebat Iſrael, & liberati ſunt per Aod iudicem Iſrael, de his Iudic.c.3.

Poſt hæc iterum premebat Iſraelitas Rabin rex Aſſor & liberati ſunt per Barac Iud.c.4. Deinde rex Madian conturbabat Iſrael magno tempore, & liberati ſunt Iſraelitæ per Gedeonem.Iudic.c.7.Sic etiam patet de alijs regibus ex proceſſu libri Iudicum, à quibus omnibus Deus liberauit Iſrael.

Vos autem hodie proieciſtis Dominum Deum veſtrum. Hic panditur Iſraelitarum ingratitudo, quia cum tanta ſuſcepiſſent beneficia,benefactorem Deum abiecerunt, dicitur proieciſtis hodie, ſcilicet in die,qua petiſtis regem, nam eo, quòd petebant alium Dominum, abijciebant priorem, non eſt autem ſenſus, quòd Iſraelitæ abiecerint Deum, ita quòd nullo modo vellent, quòd ipſe dominaretur eis,nam ſemper eum voluerunt in Deum, ſed dicitur, quòd abiecerunt, quia Deus volebat,quòd non ſolum haberent eum in Deum,ſed in Dominum, volebat enim immediatè regere eos, quaſi eſſet Dominus temporalis eorum. Cùm verò ipſi peterent regem no lebant, quòd Deus dominaretur immediatè, ſed mediate,ſic patet infra 12. cap. ſcilicet dixiſtis mihi, nequaquam, ſed rex imperabit nobis, cùm Dominus Deus veſter regnaret in vobis. An vero in hoc Iſraelitæ peccauerint, manifeſtum eſt, quòd ſic,ſicut declaratum eſt ſupr. c. 8. *Qui ſolus ſaluauit vos de vniuerſis malis,& tribulationibus veſtris.* Iſtud ponitur ad ſignandum magnitudinem ingratitudinis : nam ſi Deus feciſſet aliqua beneficia populo Iſrael, & etiam aliquis alius contuliſſet aliquid magnum,& deſereret Deum, vt ſequerentur alium benefactorem,licet eſſet malum : non tamen eſſet tam imputabile. tunc vero nullus alius contulerat bonum Iſraelitis, niſi Deus, & eum abiecerant, ergo erat ingratitudo. *Et dixiſtis nequaquam.* Id eſt nequaquam fiet ſic,ſcil.vt Deus ſolus ſit Dominus noſter.

Sed regem conſtitue nobis. Scilicet, vt habeamus regem ſicut cæteræ nationes:iſta dixerunt Iſraelitæ prima vice, quia conuenerunt ad Samuelem in Ramatha petentes regem ſupr.c.8. nunc autem Samuel repetit verba eorum,& quamquam Hebræi in Maſphat,iſta non dicerent tamen ſemper perſiſtebant in dictis ſuis,alioquin pœnituiſſent, & nollent accipere regẽ: poſtea tamen pœnituerunt,quia fecerant regem,quando Samuel inuocauit Deum,& dedit pluuias, & tonitrua,vt patet infr.12.c.tunc tamen Samuel noluit,quòd deſiſterẽt,quia iam regem habebant, & ſuper eos aliquanto regnauit tempore atq; fecerat bella: ſi tamen nunc pœnituiſſet eos, quia petierant regem antequam eligeretur quiſquam, quia res integra erat,conſenſiſſet Samuel.

Nunc ergo ſtate coram Domino. Hic ponitur diſpoſitio Iſraelitarum ad eligendum regem per ſortes : nam ad hoc omnes tribus, & familiæ debebant eſſe ordinatæ eo, quòd ſors ponenda erat ſuper omnes, & dicitur ſtate coram Domino, ſcilicet coram loco,in quo ponebantur ſortes. Aliqui exiſtimant ob hoc, quòd ſanctuarium, vel arca fuerit in Maſphat, quia dicitur, quod ſtarent Iſraelitæ coram Domino. Sed ad hoc iam reſponſum eſt : in multis autem alijs locis dicitur, quòd erant coram Domino, & non erat ibi arca, nec ſanctuarium: tamen verum eſt, quòd iſtæ ſortes conſueuerant poni coram arca,vel in ſanctuario : ſic enim factum eſt, quando Ioſue inquiſiuit quis peccauit in anathemate Iericho: nam omnes tribus conuenerunt coram arca, & inquiſitum eſt maleficium per ſortes, vt Ioſue.c.7. Sic etiam,quando Ioſue poſuit ſortes ad diuiſionem terræ Chanaan: nam poſitæ ſunt in Silo coram Domino,vt patet Ioſue c.18.Sic etiam,quando pugnauit Saul contra Philiſthijm,& inuentum eſt peccatum in populo,cùm Deus non reſpondebat,poſitę ſunt ſortes coram arca,vt patet infr.14. cap. Hic tamen fuerunt poſitæ ſortes, & non coram arca,quia etiam ſic Deus manifeſtaret veritatem, ſicut coram arca.

Ordinatio Iſraelitarum pro electione regis.

Per tribus veſtras,& familias. Id eſt quòd Iſraelitæ eſſent ordinati per tribus, & familias, ſcilicet quòd illi, qui erant de tribu Iuda,non eſſent mixti cum illis, qui erant de tribu Ephraim, & è conuerſo, ſed quælibet tribus eſſet per ſe diſtincta, nec ſolum vna tribus ab alia, ſed etiam familiæ illarum tribuum debebant eſſe diſtinctæ : habet enim quælibet tribus familias aliquas, ſicut patet Numer. cap. 26. vbi ponuntur familiæ ſingularum tribuum, debebat autem eſſe ordo, quod quælibet tribus eſſet ab alia ſeparata : & rurſus ſi in aliqua tribu eſſent tres,vel quatuor familiæ, illæ eſſent diſtinctæ, ne aliquis de vna familia eſſet cum illis, qui pertinebant ad aliam familiam.

Quare ſeruatus eſt talis ordo inter eos.

QVÆST. XIX.

QVÆRET aliquis quare debebat eſſe talis diſtinctio tribuum,& familiarum inter Iſraelitas.

Reſpondendum eſt,quòd ſortes,per quas iudicari deberet, cui proueniret regnum, debebant determinare primò tribũ, deinde familiam vſque ad viros : ſi autem nulla eſſet diſtinctio

A ctio tribuum, ſed omnes eſſent ſub vno cumulo, non poſſent poni ſortes, niſi fortè ponerentur pro ſingulis viris, quod erat difficillimum, & tunc oportebat, quòd nullus maneret in Iſrael, quin omnes deſcriberentur, quod erat quoddam infiniti laboris, & ſuperuacuum: oportuit ergo tribus ſeparari, quibus ſeparatis ſi forte aliquis vir de vna tribu maneret inter illos, qui pertinebant ad aliam tribum, ſors erraret, quoniam non caderet ſuper illam tribum de qua erat vir. Sed ſuper illam tribum inter cuius viros erat, & ſic ſequeretur poſtea error, quando diuideretur tribus per familias: debuit quoque quælibet tribus diuidi per familias ſuas, & quod illi, qui erant de vna familia, non eſſent inter viros alterius familiæ, quia tunc quando ſors proijceretur inter familias, aut caderet illi familiæ inter viros, cuius erat tunc ille vir, aut familiæ de qua oriundus erat: ſi dicatur, quòd caderet primo modo, ſequeretur error, quia illi, qui eſſent de vna familia, cùm deberent inter ſe ſortiri, quis eorum eſſet rex, non conſentirent, quòd vir alterius familiæ ſortiretur cum eis, & ſic ſors fruſtraretur, quia ille, ſuper quem ventura erat, abijceretur: ſi autem ſors eueniret illi familiæ, de qua erat oriundus ille vir, ſequeretur error, quia cum non reperiretur ibi poſtea ille vir, fruſtraretur ſors: oportebat ergo, vt etiam familiæ diuiſæ eſſent.

B *Et applicuit Samuel omnes tribus Iſrael.* Scilicet applicuit eas coram Domino ad ponendum ſortes ſuper illas: non eſt autem iſta applicatio ad arcam, vel ad aliquid ſanctum, in quo manifeſtaretur veritas, ſed applicabat eas ponendo ſortes pro illis, vel interrogando pro ſingulis.

Quomodo ponebantur ſortes ad aliquid inueniendum, & quid erant iſtæ ſortes.

QVAEST. XX.

QVÆRET aliquis quomodo ponebantur iſtæ ſortes, vel quid erant. Reſpondendum eſt, quòd iſta inuentio regis per tribus, & familias, & viros poterat fieri dupliciter. Vno modo per ſcripturam: alio modo in voce. Per ſcripturam autem eſſet iſte modus, quòd ſcriberentur nomina 12. tribuum Iſrael in 12. cedulis æqualibus, & eiuſdem figuræ, & illæ ponebantur in inuolucro quodam: tunc autem Iſraelitæ, & ipſe Samuel orarent Dominum, vt per ſortes illas demonſtraret quem vellet eſſe regem in Iſrael: ſic enim in poſitione aliarum ſortium factum eſt, quando Saul poſuit ſortem ad ſciendum, quis peccauerat, & ibi fuit iſte modus, ſcilicet quòd totus populus fuit ſeparatus in partem vnam, & Saul, & Ionathas in partem aliam: dixitque Saul, Domine Deus Iſrael da iudicium, quid eſt, quòd nō reſponderis ſeruo tuo hodie? Si in me, aut in Ionatha filio meo hæc iniquitas eſt, da oſtenſionem, aut ſi eſt in populo hæc iniquitas, da ſanctitatem. Et deprehenſus eſt Ionathas. Et Saul, & exiuit populus infr. cap. 14. Poſt hoc autem Samuel, vel aliquis vir ſanctus mitteret manum in inuolucrum cedularum, & educeret vnam cartulam, & illa tribus, cuius eſſet cartula illa, erat regalis. Et credebant Iſraelitæ, quòd in hoc non erat aliquis error, quia Dominus dirigebat manum miſſam in inuolucrum, vt ſolum educeret illam literam, quam Deus volebat: ſic patet Prouerb. c. 16. ſcilicet ſortes in ſinu mittuntur, ſed à Domino temperantur. Deus quoque iubebat ſortes poni, vt patet Nume. 26. & 34. c. ergo non erat in eis error: hoc autem facto conſiderabatur, quot familiæ erant in illa tribu, & exprimebantur nomina earum in totidem cartulis, & mittebantur in inuolucrum, ſicut prius, vt videretur, quæ familia exiret: deinde diuideretur familia per domos, & fieret eodem modo ſicut in tribu: inuenta autem domo, diuideretur illa per viros, ſcilic. tot cedulæ, quot erant viri, & educeretur vna cedula ſicut ſupra dicebatur, & vir cuius nomen eſſet ibi, erat rex: hoc enim modo inuentum eſt maleficium anathematis Iericho, Ioſue c. 7.

C Aliter poterat fieri hoc ſine poſitione cedularum per ſolam vocem, ſcilic. quòd ſummus ſacerdos indueretur Ephod, & conſuleret Dominum, quæ tribus futura erat regalis, & tunc reſponderet: deinde diuideretur per familias, & quæreret ſacerdos de qualibet earum quouſque veniretur ad viros: ſic enim conſueuerant quærere ſummi ſacerdotes, de quacunque re vellent, & Deus reſpondebat, vt patet infr. 23. & 30. ca. vterque autem modus ſatis conueniens erat. D

Quo modorum prædictorum vſi fuerunt Iſraelitæ.

QVÆST. XXI.

QVÆRETVR autem nunc, quis iſtorum modorum eſt, qui fuit hic, vel quis eorum magis conuenit literæ.

Reſpondendum eſt, quòd primus iſtorum modorum fuit hic. Secundus autem nullo modo poteſt applicari literæ, quāquam aliquando Iſraelitæ vterentur illo. Primò quia dicitur hic, quòd fuerunt poſitæ ſortes, & cecidit ſors ſuper Beniamin: deinde diuiſa tribu Beniamin per cognationes cecidit ſors ſuper cognationem Metri, ſi tamen conſuluiſſet ſummus ſacerdos Dominum, quem vellet eſſe regem, non eſſent aliquæ ſortes ibi, ergo non fuit hic talis conſultatio. Item ſi fuiſſet hic facta inquiſitio per conſultationem ſummi ſacerdotis, ſuperfluum erat, quòd tribus ſepararentur, & diuiderentur per familias, nam ſacerdos quæreret quomodo vellet, & nihil proficeret eſſe diſtinctas tribus, & familias, vel admixtas: nam poſſet quærere, quis futurus eſſet rex, & tunc Deus reſponderet: hic tamen diligenter fuerunt ſeparatæ tribus, & familię, ergo non fuit talis modus inquirendi, ſed per cartulas. Item quamquam inter Hebræos iſte modus inquirendi eſſet, tamen non conueniebat omni inquiſitioni: ſed quando erat determinata perſona, vel negocium. De perſona, vt ſi quæreretur an iſte futurus eſſet rex, vel non. De negotio, vt ſi quæreretur an bellum futurum eſſet, vel non: cùm tamen erat negocium incertum, vel perſona, non inquirebatur hoc modo. De perſona patet, vt ſi quæreretur, quis furatus eſt, vel quis regnabit: de negocio, vt ſi dicatur, quid eueniet anno iſto: ideò ſimilia ſemper inquirebatur per ſortes, & non per conſultationem ſacerdotis. Patet de furto Iericho, quia ibi cum non poneretur certa perſona, de qua fieret quæſtio, non conſuluit Dominum ſacerdos, ſed poſitæ ſunt ſortes, & Deus ſic iuſſit fieri Ioſue capit. 7. ſic etiam quando inquirebatur, quis peccauerat in exercitu Saulis. per ſortes inuentum eſt infr. capit. decimoquarto. & poſtquam exiuit populus, & deprehenſus eſt Ionathas, & Saul: ait Saul, mittite ſortem inter me, & Ionatham filium meum, & captus eſt Ionathas. E

Cauſa huius eſt, quia in his, quæ inquirebantur à Domino in voce, reſponſio Dei ſolum erat ſic, vel non, vt patet infra capitul. decimotertio. cum quæſiuit Dauid dicens, ſi tradent me viri Ceilæ, & viros, qui mecum ſunt in manus Saul, & dixit Dominus, tradent, & infra 30. capit. quæſiuit Dauid, dicens: Perſequar latrunculos hos, an non, & comprehendam eos? dixit Deus perſequere. Cùm autem eſſet negocium incertum, vel perſona, de qua quæritur, non poſſet fieri talis quæſtio, niſi cum magna difficultate diſcurrendo per particularia, & formando de quolibet quæſtionem, vt patet ſi in furto Iericho voluiſſet hoc modo quærere Ioſue, debebat applicare quemlibet de Iſraelitis, & de quolibet eorum quæreret, an iſte furatus eſt, vel non, & hoc modo eſſet negocium infinitum: Deus ergo prouidit pro talibus iubendo, quòd ponerentur ſortes, & hoc modo faciliter inter viros quodcunq; poterat inueniri, quod vellet, non faciendo quæſtionem de aliquo eorum, & iſto modo factum eſt hic. Potuiſſet autem aliter fieri, ſcilic. per inquiſitionem ſacerdotis magni, ſed erat difficillimum, quia tunc de quolibet Iſraelita deberet quæri ſpecialiter, an Deus vellet eum in regem, vel non, quod difficillimum erat. F

Et cecidit ſors ſuper tribum Beniamin. Id eſt poſitæ fuerunt cedulæ pro ſingulis tribubus, & cum mitteretur manus in inuolucrum, exiuit ſors Beniamin, & ſic apparuit ad illam tribum pertinere regnum.

Et applicuit tribum Beniamin, & cognationes eius. Id eſt applicuit Samuel tribum Beniamin per cognationes. Accipitur hic Et, Id eſt per, quia non diſtinguitur Beniamin à cognationibus ſuis: nihil autem aliud erat iſta applicatio, niſi poſitio ſortis. Cùm enim dicitur, quòd applicuit omnes tribus, eſt ſenſus, quòd poſuit ſortes pro omnibus: applicare autem cognationes Beniamin, eſt ponere ſortem pro qualibet familia.

Et

A

Et cecidit sors super cognationem Metri. Ista erat vna de familijs Beniamin: erant enim familiæ octo tribus Beniamin: Numer. cap. 26. sed non est verisimile, quòd omnes illæ manerent: nam tribus Beniamin penè deleta est in bello propter vxorem Leuitæ: vnde non mansit vir, aut mulier senex, aut paruulus in tota illa tribu præter sexcentos viros, qui fugerunt ad petram Remon, vt patet Iud. cap. 20. In his autem non est verisimile, quòd manerent omnes familiæ, quæ olim fuerant in tribu Beniamin, sed aliquæ earum, & inter illas fuerunt posite sortes.

Notabile circa literam hebraicam.

Sciendum, quòd in Hebræo habetur hic Mathari, vel Meteri, vbi nos dicimus Metri. Et aliqui dicunt, quòd non sit nomen alicuius cognationis denominatæ ab aliquo viro, eo quòd non reperitur tale nomen viri in tribu Beniamin, à quo posset denominari familia: dicunt ergo, quòd est nomen commune significans generaliter quemcunque hominem recte iacentem ad signum sagittas, vel lapides, aut telum, & istam positionem tenet Nicolaus. Ad quod sciendum, quòd Mathar in Hebræo significat signum ad quod se exercitant sagittarij, vel fundibularij, aut quicunq; habentes signum. Vnde infr. cap. 20. vbi dicit Ionathas ad Dauid, iaciam quasi exercens me ad signum. In Hebræo habetur ad Mathar, & sic in alijs locis: inde deriuatur hoc nomen Mathari, vel Methari. In Gabaa autem erant viri fundibularij certissimi: vnde dicitur de eis Iudi. cap. 20. viri fortissimi ita sinistra, vt dextra præliantes, & sic fundis ad certum iacientes lapides, vt capillum quoq; possent percutere, & nequaquam in alteram partem ictus lapidis differretur: debellatis autem viris Beniamin, vt patet Iud. c. 21. aliqui, vel saltem aliquis de illis euasit, & ab illa arte, in qua erant excellentes denominatus est vna cognatio Mathari. Satis autem stare potest, sed magis videtur, quòd sit nomen proprium.

B

Et peruenit vsq; ad Saul filium Cis. Id est, continue diuidendo peruentum est vsq; ad Saulem, fuit autem modus, quòd facta diuisione tribus in familia diuisa est familia Metri in domos, deinde illa domus, super quam cecidit sors diuisa est per viros, & in hac diuisione positum est nomen Saulis in cedula vna, & exiuit illa, & sic viderunt omnes, quòd Deus volebat illum esse regem: hic autem non ponitur de diuisione familiæ in domos, & domus per viros, sic tamen factum est, nam sic iussit Deus Iosue cap. 7. scilic. Accedetisque mane singuli per tribus vestras, & quamcunque tribum sors inuenerit, accedet per cognationes suas, & cognatio per domos, domusque per viros.

Quomodo sors peruenit ad Saulem, cum Saul non esset ibi.

C

QVÆST. XXII.

QVAERET aliquis quomodo potuit sors peruenire vsque ad Saulem, cum Saul non esset ibi, quod patet, quia dicitur immediate, quæsierunt ergo eum, & non est inuentus.

Respondendum est, quòd si fuisset facta inquisitio per sacerdotem in generali, scilicet quem vellet Deus esse regem, dato quòd ibi non esset Saul, proposita quæstione, posset de illo responderi: nunc tamen non fuit hoc factum per inquisitionem sacerdotalem, scilicet per sortes, vt supra dictum est: ideò aliter oportet dici, scilicet quòd Samuel congregauit Israelitas in Masphat, & iuerunt illuc viri de omnibus tribus, & familijs, quia ibant ad eligendum regem, non tamen conuenerunt omnes Israelitæ, sed de qualibet tribu, & familia aliqui tunc missis sortibus, vt dictum est: quando peruentum est ad cognationem Metri, & illa diuisa est per domos, domusque per viros, erant ibi aliqui qui sciebant quot viri erant in qualibet illarum domorum: descripserunt autem nomina omnium virorum, qui erant in illa domo, cui sors vltimate euenit, de quibus erat vnus Saul, & illi, qui scribebant nomina ista, non inquirebant an illi quorum nomina scribebantur essent ibi, sed cum ipsi optime nossent numerum, & nomina omnium virorum illius domus scripserunt ea, cùm autem exiuit sors Sauli, tunc inquisiuerunt, an ibi esset, & non est inuentus, eo quòd ante hoc non inquisitus fuerat, an ibi esset. De materia autem sortium an sortes licitæ sint, & quando, & an habeant aliquid naturale, & an liceat inquiri malefi-

D

cia per sortes, & qualiter Deus operetur in sortibus in diuersis locis particulatim tactum est, I. Leu. 16. & Num. 26. c. & Iosue c. 7. & 15. atque 18.

Quæsierunt ergo eum, & non est inuentus. Non quæsiuerant eum quando fuerunt sortes positæ: cùm autem sors ei prouenit quæsiuerunt eum, quia debebat stare inter eos ad hoc, quòd facerent illum regem, & cum in contribules suos quæreretur non est inuentus: abscondit enim se sciens euentum futurum.

Et consuluerunt post hæc Dominum. Putauerunt enim, quòd aliquid accidisset illi, ita vt non possent eum habere, & nescientes de eo etiam contribules sui mirabantur, ideò consuluerunt Dominum pro eo, & hoc quia volebant immediatè eius præsentiam: nam erat ibi totus populus, & congregatus, & volebant componere legem regni, & semel eum constituere regem. Si autem populus discederet de Masphat antequam ipse inueniretur, oportebat iterum totum populum congregari ad constituendum eum regem, quod erat laboriosum, ideò voluerunt eum esse præsentem antequam inde recederent.

Quomodo consuluerunt Dominum Israelitæ.

QVAEST. XXIII.

E

QVÆRET aliquis quomodo Israelitæ consuluerunt hic Dominum. Aliquis respondebit, quòd poterant dupliciter consulere, scil. per sortes, vel per per inquisitionem summi sacerdotis. Sed dicendum, quod non poterat hic fieri consultatio per sortes: nam sors semper ponebatur inter plures, quia siue sit diuisoria, siue consultoria, semper requirit plures, scilicet plures personas, vel plura negocia: hic autem erat vnica persona, de qua quærebatur, & vnicum negocium, scilicet an Saul venturus esset, vel non, ideò non potuit poni sors: sed fuit alius modus consulendi Dominum, scilic. per inquisitionem, & ista potuit esse dupliciter, scilic. per summum sacerdotem, vel per aliquem prophetam. Prima fiebat hoc modo, scilicet quod summus sacerdos indueretur rationali, & Ephod, & tunc Deus respondebat ad omnia, quæ ille inquireret propter vestes, quas habebat, sic enim Achimaas consuluit Dominum pro Saule, sic infra cap. decimoquarto. sic etiam Abiathar, qui erat summus sacerdos consuluit bis Dominum pro Dauid infr. 23. & 30. ca. & ista consultatio potuit esse hic, quia cum totus populus conueniisset ad eligendum regem, verisimile est, quòd summus sacerdos illius temporis, qui erat de maximis viris Israel, iuisset illuc cum cæteris. Alius modus esse poterat, quòd Propheta consuleret Dominum, & hoc non erat applicito rationali, vel Ephod, sicut fiebat in consultatione summi sacerdotis, sed solum orabat Propheta Dominum, vt appareret ei, & loqueretur, & tunc apparebat, sic enim fuit de Ieremia, quem rogauerunt filij Israel, quòd consuleret Dominum pro eis an manere deberent in terra illa, vel non, & post decem dies apparuit illi Dominus respondens ad hæc, vt patet Ierem. 42. capit. Sic etiam fieri poterat de Samuele, & fiebat multoties, quia ipso petente Deus responderet ei, vt declaratum est supra capit. 8. Si autem dicatur, quis modus horum fuerit hic: respondendum est, quòd secundus per Propheticam inquisitionem: nam summus sacerdos nunquam poterat inquirere aliquid à Domino, sine vestibus pontificalibus, ibi tamen quanquam esset summus sacerdos fortè non haberet vestes pontificales, quoniam non præuidisset an deberet consulere Dominum. Item quia cum esset ibi Samuel non est verisimile, quòd aliquis alius consuleret Deum, quia ipse erat Propheta, qui sæpe Dominum consulebat, & erat princeps populi antequam eligeretur rex, ideo nemo consuleret eo præsente: ipso autem consulente immediatè Deus responderet, & hoc tenet Iosephus 6. Antiquitatum, scilicet Israelitis difficultatem patientibus, & cogitantibus, quod Saul non adesset, rogauit Propheta Deum, vt ei vbi esset ostenderet, & iuuenem manifestum efficeret.

F

Vtrum nam venturus esset illuc. Id est, consuluerunt Dominum an possent habere Saulem ad hoc, quod veniret ad locum, in quo ipsi erant.

Quomodo Iudæi tantum desiderauerunt nunc, vt appareret Saul, & postquam apparuit neglexerunt eum nimis.

QVÆST XXIV.

QVÆRET aliquis quomodo Israelitæ tantum desiderauerunt nunc, quòd appareret Saul, ita vt pro eo consulerent Dominum scituri vbi esset: postquam vero apparuit neglexerunt eum, vt patet infra, scil. filij vero Belial dixerunt: num saluare poterit nos iste? & despexerunt eum, & non attulerunt ei munera.

Responderi potest, quòd hoc fuit, quod accidit communiter hominibus, scil. vt rem incognitam nimis desiderent, cùm verò illam cognouerint despiciant, & minus apprecientur, vt ait Arist. 9. Ethic. ita isti cùm viderunt, quòd Deus per sortem dedisset eis Saulem in regem desiderauerunt eum habere existimantes, quòd esset aliquis vir valde excellens: cùm autem fuit in conspectu eorum, non apparuit tam excellens sicut existimauerant, ideò neglexerunt eum dicentes: num saluare poterit nos iste?

Sed dicetur contra hoc, quòd Israelitæ non poterant rationabiliter despicere Solem, postquam eum cognouerunt: si ante hoc cum exiuit sors eius non despexerunt illum, quia nõ apparuit in eo aliquid, propter quod contemnendus esset, sed magis è contrario ipse apparuit excellentior omnibus Israelitis, vt patet infra, scil. Stetitque in medio populi, & altior fuit vniuerso populo ab humero, & sursum, & ait Samuel ad omnem populum, certe videtis, quem elegit Dominus, quoniam non est similis ei in òmni populo: ergo non debebant eum despicere, visa præsentia eius, sed potius è contrario, s. si antequam eum viderent desiderauerunt, magis debuerunt postea desiderare, quia eius præsentia erat admiranda. Item non potest dici, quòd à principio non cognoscebant, & ob hoc desiderabant, & postquam cognouerunt non desiderauerunt: nam ante hoc ipsi cognoscebant Saulem, vt patet ex prædictis: nam eo non præsente scriptum est nomen eius.

Resp. auct. Respondendum est, quòd tenendo priorem positionem posset dici, quòd Saul non cognoscebatur à toto populo ante hoc, sed solùm ab illis, qui erant de tribu sua, & ab his non penitus: illi autem, qui erant de alijs tribubus putauerunt, quòd Saul erat aliquis vir minus potens in tribu Beniamin, cũ autem viderent eum in medio populi cognoscentes, quòd esset de minima familia, & parum potens, despexerunt eum, & dixerunt: Num saluare nos poterit iste? Cùm autem arguitur, quòd Saul apparuit in toto populo altior vniuersis, & eius præsentia erat magis admiranda, quam fama. Dicendum, quòd ista corporis proceritas existentibus alijs virtutibus corporis & animæ, aliquid proficiebat ad aptitudinem regni, sed sola corporis magnitudo non arguebat magnam excellentiam illius, ideò cum sciuerunt eum esse de parua familia, & infimis natalibus, despexerunt eum, quamquam esset statura procerus.

Cùm autem dicebatur, quod Israelitæ cognoscebant Saulem antequam appareret in medio populi cum scripsissent nomen eius, ideo non poterant contemnere eum postea in præsentia.

Respondendum quod aliqui de Israelitis cognoscebant Saulem, scil. illi, qui erant de stirpe sua: aliæ autem tribus non, vnde illi, qui erant de tribu sua scripserunt nomen eius, & aliæ tribus habebant causam ignorandi.

Aliter responderi potest, quod totus populus siue de tribu Beniamin, siue de alijs tribubus desiderauit, quod appareret Saul, & postquam fuit præsens gauisi sunt: illi autem, qui despexerunt eum non fuerunt multi, & illi non solum murmurauerunt eo præsente, sed etiam ante hoc, quamquam infra non exprimatur, nisi de murmuratione, quæ fuit præsente Saule.

Quomodo respondit Deus Samueli inquirenti Saulem. *Respondebitq; Dominus.* Scilicet ad inquisitionem Samuelis, vt dictum est. Sed dicet aliquis, quis modus fuit hic respondendi, scilic. apparendo, vel loquendo, vel qualiter. Dicendum, quòd Deus hic respondit Samueli eo modo, quo declaratum est supra cap. 9. Cùm dicitur, quod Deus locutus est Samueli, quando aspexit Saulem, scilic. quod locutus fuit immutando intellectum eius solum, ita hic cum orasset Samuel Dominus eleuauit intellectum eius ad cognoscendum, quod Saul erat absconditus in domo, & ista fuit responsio.

Ecce absconditus est domi. Absconderat enim se Saul ex humilitate, quia iudicabat se indignum ad tantum principatum: latuit ergo ne saltem videretur appetere id, quo indignus erat: hoc apparet infr. c. 15. scilicet: Nonne cum paruulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es? vnxitque te Dominus regem super Israel? Laudat autem nimis Iosephus Saulem, quod fuerit vir magnæ continentiæ, scilicet quod sciens tantum bonum sibi futurum, potuit se continere, quin efflueret in magnum gaudium, dicens in 6. Antiquitatum, quod dum iuuenis agnouisset semetipsum abscondit nolens videri, vt arbitror, sponte susscipere principatum, sed tantam sui abstinentiam, & temperantiam demonstrauit, vt dum multi nec in parua fœlicitate gaudium valeant retinere, sed omnino conspicui esse desiderent, ille non solum semetipsum pro tali regno, & tantarum gentium futurus Dominus non ostendit: sed etiam à conspectu eorum quibus erat regnaturus eripuit, & quærendum se non sine eorum fatigatione fecit.

Cucurrerunt itaque, & tulerunt eum inde. Erant Israelitæ in Masphat, & domus Saulis erat in Gabaa, vt pater infra, misit tamen populus illuc cito, vt duceretur Saul in præsentia omnium: interim autem expectauit populus in Masphat, quoniam si recederent inde, oportebat eos denuo congregari, ideo maluerunt tunc expectare vsquequo duceretur, & cito nuncij euntes duxerunt eum, non erat autem iste locus in tribu sua, quia Gabaa erat in tribu Beniamin, de qua erat oriundus Saul, vt patet infra: Masphat autem in qua tunc erant Israelitæ erat in terra Galaad, vt patet Iudic. capit. 11. ibi enim habitabat Iephte, qui erat Galadites, & erat hoc in tribu Gad.

Stetitque in medio populi. Quando ductus est Saul stetit in medio populi, vt omnes eum viderent, & propter honorem, & vt componeretur ibi cum eo lex regni, sicut infra patet.

Et altior fuit vniuerso populo ab humero, & sursum. Id est, non erat in toto populo aliquis, quem non excederet Saul ab humero, & sursum, erat enim proceræ staturæ, sic patet præcedenti capit. scilic. ab humero, & sursum eminebat super omnem populum, ista autem magnitudo staturæ demonstrabat eum virum fortem ad bella, & secundum veritatem sic fuit, nimis enim laudat eum Dauid in planctu super eum, & Ionatham infra 2. libr. capit. 1. Vnde fuit semper vir bellicosus: tota enim vita sua pugnauit contra Philisthiim, & contra alias gentes, & quocunque se verteret superabat, vt patet infra cap. 14.

Et ait Samuel ad omnem populum. Hic voluit Samuel laudare Saulem, dicendo eum esse dignum regno, quod declarabat ex magnitudine illius.

Certè videte quem elegit Dominus. Id est, manifestum est, quod istum elegit Dominus. q. d. Deus non potest errare in eligendo, sed semper eligit, quæ meliora sunt, ideo quando manifestum est, quod aliquid, quod eligitur est melius omnibus alijs, inter quæ ponitur electio, constat illam electionem esse à Deo, ita autem declarabat hic Samuel, scil. quia manifestum, quod esset Saul celsior toto populo: ex hoc arguebat excellẽtiam illius saltem quantum ad aliquid, quod apparebat, vnde dixit, certè videtis quem elegit Dominus, id est, manifestum est, quod ista electio sit à Deo.

Quoniam non est similis ei in omni populo. Scilicet non est similis in corporis magnitudine, quoniam ab humero, & sursum excellebat super totum populum, vt patet sup. & sicut arguebat Samuel de magnitudine Saulis super alios, ita etiam arguebat, quod non esset ei aliquis similis, quantum ad alias perfectiones spirituales: nam modicum proficiebat corpore cæteros excellere, nisi simul, & bonitate præstaret: maiora enim belluarum, quam hominum corpora sunt, sed ex hoc non arguimus eorum maiorem excellentiam, erat tamen Saul cæteros bonitate excellens in toto Israel, sic dicitur præcedenti ca. erat ei filius vocabulo Saul electus, & bonus, & non erat vir de filijs Israel melior illo. *Dispositio corporis arguit dispositionem animæ.*

Et clamauit cunctus populus. Scilicet cum viderent regem suum, & laudauit eum Samuel.

Viuat rex. Iste erat modus in assumptione regis, quia illi, qui eum accipiebant imprecabantur prospera, scil. quod viueret,

A

& quòd Deus ſublimaret ſolium illius,& alia multa, ſic patet infra 3.lib.cap.1.Fiebant quoque multa alia ob ſolennitatem regis aſſumpti,vt ſupra declaratum eſt in principio capi.Non fuerunt autem omnia illa facta hic, quia non legitur, quod fecerint ſacrificia, & ſatis apparet,quia poſtea in regis innouatione facta ſunt ſequenti cap.an verò hic vnctus fuerit Saul à toto populo, vel ſolùm vnctus fuerit à Samuele vnctione tacita,de qua ſupra,non apparet, ſed ſatis veriſimile eſt,quòd vnctus fuerit, quoniam non conſummatur regis aſſumptio ſine vnctione.

Samuel locutus eſt ad populum legem regni.

Locutus eſt autem Samuel ad populum legem regni. Id eſt,locutus eſt qualiter ſe debent habere Iſraëlitæ cum rege ſuo:& hoc ne poſtea grauarentur, quando rex imponeret eis aliqua onera, quaſi exiſtimantes ſe non teneri. Et rationabile erat, quod nunc poneretur iſta lex, quia ante hoc non fuerat principatus regalis,ſed iudicum,& ille erat minoris poteſtatis, & ferè nulla onera imponebat populo:principatus autem regalis erat maior, vnde Iſraëlitæ magis grauarentur in ſolutione iurium regalium,quàm in præcedenti politia, in qua liberiores erant:ſic patet ſupra capi.8.ſcil. Clamabitis in illa die à facie regis veſtri,quem elegiſtis vobis, & quia nunc incipiebat regnum,conueniens erat,vt ſcriberetur lex regni, & proponeretur ſubditis.

Quæ lex regni fuit iſta, quam nunc Samuel protulit coram populo.

QVÆST. XXV.

B

QVÆRET aliquis,quæ lex fuerit iſta.

Reſpondẽdum eſt,quod iſta non fuit aliqua lex, ſecundùm quam rex deberet iudicare, quoniam iſta iam erat per Moyſen determinata, ſcil.quod iudicaret ſicut lege cautum erat,& ob hoc ſinguli reges Iudæorum quando vngebãtur,accipiebant librum legis in manu, & promittebant illam obſeruare,vt patet de rege Ioas,2.Paralipom.23.cap.ſcil. & eduxerunt filium regis,& impoſuerunt ei diadema,dederuntque in manu eius tenendam legem, & conſtituerunt eum regem, hoc enim nimis commendauerat Moyſes, ſcil.quod cùm ſederet rex in ſolio regni ſui, acciperet à Leuitis Deuteronomium legis,& haberet apud ſe, vt conſeruaret iuſtitiam omni tempore,& diſceret timere Deum : nulla ergo alia lex regni nunc imponenda erat,ſc. per quam rex iudicaret. Item quia dicitur hic,quòd locutus eſt Samuel legẽ regni,lex enim regni non eſt illa, per quam rex iudicat,quoniam omnes alij iudices per eam iudicant:ſed lex, quæ pertinet ſpecialiter ad regnum,id eſt,ad ius regis,iſtud autem eſt, quam poteſtatem habebat rex ſuper ſubditos,& quid debeant ſubditi ei præſtare,& quid poſſit eis imponere.

Opin. aliquorum.

Nunc autem aliquis dicet,quòd iſta lex regni erat illa,quę habetur ſupra cap.18.ſcil.filios veſtros tollet, & ponet in curribus ſuis,&c.nam ibi dicitur,veruntamen conteſtare eos, & prædic eis ius regis.Et iterum dicitur:hoc eſt ius regis, qui imperaturus eſt vobis.Sed dicendum eſt,quod non poteſt ſtare: nam hic Samuel impoſuit ea, quæ reges poterant ſuper ſubditos,ſed ea,quæ habentur ſupra cap.8. non pertinebant ad principatum regalem,ſed ad tyrannicum, quia plurima eorũ iniuſtiſſima erant,vt ibi declaratum eſt.

C

Item quia ſi illa eſſet lex regni,non oportuiſſet, quod Samuel iterum eam poneret,quia iam poſuerat coram toto populo,qui petierat regem:hic tamen iterum poſita eſt,ideo nõ videtur eſſe illa,nam ea quæ habetur ſupra cap.8.poſita eſt ad terrorem etiam in prænunciationem,ſcil. quod aliqui reges inter Iſraëlitas tyranni fierent,& illi imponerent populo omnia, quæ habentur ſupra cap.8. & omne aliud genus cuiuſcunque ſeruitutis, hic autem ponebat Samuel legem,quam habiturus erat Saul ad populum,& omnes alij boni reges,ideo non eſſet illa,quæ habetur ſupra capit.8. ſed aliqua alia de modo imponẽdi tributa,& pro qua cauſa, & quæ eſſent prouentiones regis communiter ad ſuſtentandum exercitum,& ſic quantum ad omnia alia, quæ tangũt habitudinem populi ad regem,& apparet hoc,quia immediatè, vt Saul receſſit de loco illo in domum ſuam, accepit partem exercitus, vt patet hic, & pauco tempore interiecto elegit tria millia virorum,qui continue erant cum eo, & cum filio ſuo Ionatha, infra capit.13. poſtea autem quandocunque reperiebat aliquem virum fortem,ſociabat eum ſibi, vt patet infra cap.14. Hæc autem facere nõ poterat,niſi haberet redditus, ideo videtur,q̃ immediatè fuerunt ei aſſignati redditus in Maſphat, de quibus potuit colligere exercitum.

D

Et ſcripſit in libro. Scilicet vt lex iſta non deleretur oblitione,quia non ſolùm fiebat pro iſto rege, ſed etiam pro omnibus alijs regibus futuris, vt non haberent illi alia iura,quàm ea, quæ nunc concedebantur, & haberetur illud pro lege Dei.

Et repoſuit coram Domino. Id eſt, cuſtodiuit legem illam ſcriptam in ſanctuario. Hic non poteſt accipi coram Domino, ſicut accipiebatur in alijs locis : nam vbicunque congregabantur Iſraëlitæ ad ſacrificandum,vel ad faciendum aliquid, quod pertinebat ad Deum,dicebantur eſſe coram Domino, & ſic in Galgala, & in Maſphat, & in Bethel,& in ſimilibus locis dicebantur eſſe coram Domino, vt patet ſupra in litera, & ſequenti cap.& infra 13.Hic autem debebat iſta lex reponi coram Domino, ideo oportebat, quòd eſſet aliquis locus,in quo conſeruaretur, & ille dicebatur eſſe coram Domino: hoc autem non poterat eſſe,niſi in ſanctuario, quoniam ibi id,quod erat,dicebatur eſſe coram Domino, quia Deus ſpecialiter dicebatur habitare in ſanctuario.

Quomodo lex regni erat coram Domino,& quare.

QVÆST. XXVI.

E

QVÆRET aliquis, quomodo erat iſta lex regni coram Domino,& quare.

Reſpondendum eſt,quod iſta lex fuit lata non ſolum pro iſto rege,ſed etiam pro omnibus alijs, vt ſcirent quid poterãt imperare populo,& populus ad quid teneretur regibus, tam in præceptis,quàm in tributis, & quia per iſtam legem debebant regulari,eo quòd erat data à Deo,oportebat quod conſeruaretur,ne poſſent eam reges prætiuaricari in fauorẽ ſuum, vel ſubditi in fauorem ſuum : nullus autem erat conuenientior locus,quàm vt conſeruaretur in ſanctuario, quia ad locum ipſum non poterant accedere populares nec reges. Etiam erat maioris auctoritatis id,quod ibi conſeruabatur, quã ſi in alijs locis poneretur, & ob hoc Deus quando volebat aliquid conſeruari in teſtimonium, faciebat quod illud conſeruaretur in ſanctuario:ſic patet de tabulis,quoniam tabulæ poſitæ fuerunt in teſtimonium, quod Deus dediſſet legem Iſraëlitis,quia ibi continebatur, & iſtæ tabulæ poſitæ fuerunt in arca,vt patet infra 3.lib.capi.8. ſic quoque manna fuit conſeruatum in ſanctuario mandato Dei in teſtimonium, quòd Deus cibauiſſet Iſraëlitas in deſerto, & ob hoc iuſſit, quòd cuſtodiretur coram Domino,ſic patet Exod.capit.16.ſcil.Dixitque Moyſes ad Aaron : ſume vas vnum, & mitte ibi man quantum poteſt capere Gomor, & repone coram Domino ad ſeruandum in generationes veſtras, ſicut præcepit Dominus Moyſi, poſuitque illud Aaron in tabernaculo reſeruandum,ſic quoque Deus voluit, quod virga Aaron,quæ fronduerat, maneret in teſtimonium, quòd ipſe dediſſet ſacerdotium filijs Aaron,& ob hoc iuſſit,quòd reponeretur in ſanctuario:ſic patet Numer.capit.17.ſcil. Dixitque Dominus ad Moyſen, refer virgam Aaron in tabernaculo teſtimonij, vt ſeruetur ibi ad ſignum rebellium filiorum Iſraël, & requieſcant querelæ eorum à me,ne moriantur. Sic quoque Deuteronomij liber reſeruatus eſt ad hoc,quòd Iſraëlitæ non negarent ſe obligatos ad ſeruãdam illam legem. Vnde iuſſit Deus poni illum in ſanctuario in latere arcæ, vt patet Deuterono. 31.capit.Iſta autem lex ponebatur in teſtimonium, ne Iſraëlitæ negarent ad quid tenebantur regibus, vel ne reges aliquid vellẽt ſuperaddere.Cùm enim demonſtraretur illa lex, compeſcerentur querelæ vtrinque: debuit ergo poni in ſanctuarium,vbi erat locus ſecurus,& hoc patet,quia dicitur, coram Domino:nam in omnibus,in quibus dicitur, coram Domino,intelligendum eſt, quòd reſeruanda erant in ſanctuario. Nec ſolùm iſta lex ſeruabatur in ſanctuario,ſed etiam aliæ leges principum minorum : nam Simon Machabæus frater Iudæ fuit princeps Iudæorum,& non rex, & tamen libertas illa & honor,quam Romani dederunt ei ſuper populum Iudęorum,fuit poſita in monte Sion. Nam ſcriptum Romanorum

F

Omnes leges principũ ſeruabantur in ſanctuario.

A dicebat, quòd ſtatuerunt ei libertatem, & deſcripſerunt in tabulis æreis, & poſuerunt in titulis in monte Sion, & deinde dicitur, quòd ſuſcepit Simon iſtam ſcripturam, & dixerunt Iudæi, pone eam in tabulis æreis, & pone eas in veſtibulo ſanctorum in loco celebri: exemplum autem eorum pone in ærario, vt habeat Simon & filij eius, vt patet 1. Machab. 14. cap. ſi ergo illa lex, quæ erat Romanorum, & ſolùm data pro Simone & filijs illius, poſita fuit in ſanctuario, quãto magis lex iſta regni, quæ à Deo per Samuelem debuit poni in ſanctuario? Et ſic dicendum, quod quamquam non eſſet tunc ſanctuarium in Maſphat, ſed vrbe Nobe, tamen Samuel ſcribens iſtam legem in Maſphat coram toto populo, duxit eam in Nobe, & poſuit in ſanctuario, vt cuſtodiretur ibi.

An iſta lex fuerit poſita in arca fœderis.

QVÆST. XXVII.

QVÆRET aliquis an fuerit poſita iſta lex in arca fœderis.

Aliquis reſpondebit, quod non, quoniam in arca nihil erat, niſi tabulæ teſtimonij, vt patet infra 3. lib. cap. 8. ſcil. In arca non eſt aliud, niſi duæ tabulæ lapideæ, quas poſuerat in ea Moyſes in Horeb. Item non auderet aliquis aperire arcam ad ponendum ibi quicquam: nam accedere ad eam, quando erat nuda intra ſancta ſanctorum, non licebat cuiquam, niſi ſummo ſacerdoti: quanto magis aperire eam. Nam & hoc nõ liceret ſummo ſacerdoti: Samuel ergo non auderet aperire arcam ad ponendum ibi legem. De Moyſe autem non eſt ſimile, ipſe quippe fabricauit arcã, & poſuit ibi tabulas, & clauſit, & aperuit quando voluit, quia Deus hoc iubebat, alijs autem non licuit ſic, ideo non liceret Samueli.

In cõtrarium dicetur, quòd fuit poſita iſta lex in arca, quia de ea dicitur hic, quod repoſuit eam Samuel coram Domino: omnia tamen alia, de quibus dicitur, quòd repoſita fuerunt coram Domino, ſunt in arca: ergo etiam fuit poſita iſta lex in arca, patet hoc, quia iuſſit Deus ſeruari tabulas in teſtimonium, Exod. cap. 25. & illæ poſitæ fuerunt intra arcam infra 3. lib. cap. 8. iuſſit quoque poni manna in vrna coram Domino in ſanctuario: Exod. 16. & poſitum eſt in arca fœdaris, vt ad Hebr. cap. 9. iuſſit quoque ſeruari Deuteronomium in teſtimonium, & poſitum eſt in latere arcæ. Deuteronomium cap. 31. iuſſit quoq; poni in tabernaculo coram Domino virgam Aaron: Nume. cap. 17. & illa poſita fuit in arca fœderis ad Hebræ. cap. 9. ergo iſta lex regni, quæ dicitur, repoſita eſt corã Domino, vt patet hic, fuit poſita in arca. Satis enim aliquis dicere poterat, quòd fuerit poſita in arca, quia nullum inconueniens eſt, & quia reperiuntur alia ſimilia.

Determin. auct.

Dicendum tamen, quòd non fuit poſita, quia Apoſtolus ad Hebræ. cap. 9. ponit omnia, quæ fuerunt in arca: dicit tamen, quòd in arca erat vrna aurea, habẽs manna, & virga Aaron, quæ fronduerat, & tabulæ teſtamenti, & ſic nihil aliud ibi erat, ergo lex iſta regni nõ erat ibi: Deuteronomius autem non erat in arca, ſed in latere arcæ. Deuteronom. cap. 31.

C

Dicendum igitur, quòd fuit repoſita iſta lex in aliquo loco ſecuro in ſanctuario, ne quis poſſet fraudare verba illius addendo, vel diminuendo: non tamen fuit in arca: ſic fuit de ſcripto, quod remiſerunt Romani Simoni Machabæ. de poteſtate eius & filiorum ſuorum ſuper Iudæos, & libertate ſua: nam fuit poſitum in veſtibulo ſanctorum in loco celebri, primo Machabæ. capit. decimoquarto. Cùm autem arguitur, quòd in arca nihil erat niſi duæ tabulæ, infra 3. lib. capit. 8. dicendum, quod reſponſum fuit Exod. 25. capit. Et in eodem c. declarabitur.

Cùm verò dicitur, quod nõ liceret Samueli, nec alicui alteri aperire arcam ad põnendum ibi quicquam. Dicendum eſt, quod non licebat ſummis ſacerdotibus, quia iſti ſolùm agebant ea, quæ competebant eis de lege communi: prophetæ autem mouebantur à Deo ſpecialiter, ideò poterant facere ea quæ nõ licebant alijs hominibus, & ſic erat de Samuele. Nam ſicut licebat ei facere ſacrificium, cùm non eſſet ſacerdos, & facere illud vbicunque vellet, ſic licebant quæcunque alia, quæ erant contra legem communem cęremonialem: licuiſſet ergo hoc: conſtat tamen, quod non fuit factum, quia ſolùm erat in arca manna, & virga Aaron, & duæ tabulæ teſtamenti, vt patet ad Hebræ. cap. 9. D

Et dimiſit Samuel omnem populum ſingulos in domum ſuam. Id eſt dedit eis licentiem recedendi, quia iam erant omnia expedita, quæ pertinebant ad regem aſſumendum, & non dicitur hic, quòd Saul dimiſit omnem populum, ſed Samuel, quia Samuel erat hic, ſicut princeps, ipſe enim totum populũ congregauerat, ideò ad eum pertinebat totum populum licentiare ad eundum, Saul autem erat nouiter aſſumptus in principem, nihil ergo tunc imperabat ſaltem vſquequo complerentur omnia, quæ pertinebant ad cæremonias aſſumptionis eius, ſed Samuel qui eum inſtituebat, debebat iubere.

Sed, & Saul abijt in domum ſuam in Gabaa. Id eſt, non ſolùm alij populares receſſerunt in domos ſuas, ſed etiam Saul, & iuit in Gabaa, quia ibi erat domus ſua à principio: non enim eſt ſenſus, quod nunc nouiter acciperet domum in Gabaa, ſed quod prius erat ibi domus eius, & nunc etiam illuc redibat. Apparet autem, quia Saul erat de ſtirpe Beniamin, vt patet ſupra in litera. Gabaa autem erat ciuitas in ſtirpe Beniamin: Ioſue cap. 8. non enim mutauit nimis ſtatum Saul, quanquam fuiſſet ſumptus in regem: ſic patet ſequenti cap. nam poſtquã fuit rex, ſequebatur boues venientes de agro: habitauit autem Saul in principio regni ſui in Gabaa, vbi prius habitauerat, vt patet hic: poſt paucum autem tempus elegit tria millia virorum, & reliquit filium ſuum Ionatham in Gabaa cum mille viris: ipſe autem habitauit in monte Bethel cum duobus millibus infra 13. cap. Iterum autem redijt ad habitandum in Gabaa infra cap. 14. E

Et abijt cum eo pars exercitus. Non intelligitur hoc de exercitu ſuo, quia ipſe nondum acceperat exercitum, cùm illa eſſet prima dies, qua factus eſt rex, ſed iuit cum eo exercitus ad honorandum ipſum, quia rex erat, & manſit cum eo aliquanta exercitus pars, paulo autem tempore poſt, ipſe elegit tria millia virorum in exercitu: poſtea autem cùm magnificaretur magis continue augmentabat exercitum, infra decimoquarto cap. ſc. Nam quemcunque videbat Saul virum fortem, & aptum ad prælium, ſociabat eum ſibi. *Quorum Deus tetigerat corda.* Dicitur hoc, quia aliqui de exercitu habebant bonum zelum, & illi acceperunt Saulem in regem, quia Deus illum elegerat: & ſecuti ſunt eum vſque in domum ſuam in Gabaa: alia pars exercitus erat virorum iniquorum, & iſti cõtempſerunt Saulem, nec ſecuti ſunt eum, ſed dixerunt num ſaluare poterit nos iſte? Dicitur autem, quorum Deus tetigerat corda ad ſignificandum, quod iſti qui mouebantur ad honorandum Saulem, incitabantur bono zelo: & quia omnia quę bona ſunt, à Deo fiunt, cùm Chriſtus dixerit, Ioan. 16. cap. Sine me nihil poteſtis facere, ſ. nullum bonum opus meritorium, oportet, quòd Deus tetigiſſet corda illorum, qui bono zelo mouebantur: tangere autem cor alicuius, nihil aliud eſt, niſi quòd Deus incitet eum ad aliquod bonum, ſic dicitur Apoc. cap. 2. ſc. Ego ſto ad oſtium, & pulſo, & ſi quis aperuerit mihi, introibo & cœnabo cum eo, & ipſe mecum: ſtare autem ad oſtium nihil aliud eſt, niſi continuè pulſare cor alicuius. *Filij verò Belial dixerunt.* Iſti erant de exercitu: iſta enim ratio eſt continuata, quia ſupra dicebatur, q̃ pars exercitus, quorum Deus tetigerat corda, abijt cum Saule: ergo alia pars exercitus erat, quorum Deus non tetigerat corda, nec iuerunt cum Saule, & dicitur immediatè filij Belial: ergo oportet, quod referatur hoc ad aliam partem exercitus. F

Filij Belial qui ſint.

Vocantur filij Belial, id eſt, peſſimi & indomiti, vel ſine iugo, & ita erant iſti, quia nolebant ſe ſubijcere principi electo à Deo, & cui totus populus ſe ſubijciebat: multoties autem accipitur iſtud nomen in ſcriptura, ſic patet Iudic. 19. cap. vbi dicitur de viris Gabaa, ſc. venerunt viri ciuitatis illius filij Belial, ſic etiam ſupra cap. 2. dicitur, quòd filij Heli erant filij Belial neſcientes Deum, nec officium ſacerdotum: vocantur autem filij Belial, id eſt inobedientiæ, vel ſine iugo, vt patet Iudic. 19. vbi exponitur in litera.

Num ſaluare nos poterit iſte. Quaſi dicat non poterit, & in hoc negligebant eum pronunciantes eum inhabilem ad regnandum: nam ipſi volebant regem principaliter ad hoc, quod liberaret eos ab hoſtibus: & quia iſte non poterat eos liberare, erat ineptus, ſic patet ſupra capit. 8. ſcil. iudicabit nos rex noſter, & egredietur ante nos, & pugnabit bella noſtra pro nobis. Dixerunt autem hoc, quia fortè cognouerunt, quòd iſte

ſem-

A

semper fuerat rusticus,& nunquam assuetus bello, nec alicui regiminiideo non posset conuenienter eos saluare ab hostibus. Sciendum autem, quod quamquam isti, qui hoc dixerunt,erant de exercitu: tamen alij, qui non erant pars exercitus,hoc idem arbitrati sunt: & quamquam acceperint Saulem in regem,quia Deus illum elegerat, tamen putabant se tanquam non habẽtes regem:nam viri Iabes Galaad, de quibus sequen.cap.cùm venissent ad eos rex Ammon,dixerunt, habeto nos fœderatos,& seruiemus tibi: si tamen exstimassent se habere regem potentem, defendere eos ab hostibus, non se subiecissent alienis.

Item patet magis,quia dicitur eod.cap. concede nobis septem dies,vt mittamus nuncios in vniuersos terminos Israël, & si non fuerit,qui defendat,nos egrediemur ad te:putabant ergo,quod non esset aliquis qui eos defenderet,tanquam nõ haberent regem,cùm dixerunt,& si non fuerit, qui defendat nos,etiam si existimassent se habere regem, non misissent ad omnes terminos Israël,sed ad regem suum: miserunt tamen ad omnes terminos Israël.

Cuius erat iste exercitus,qui secutus est nunc Saulem. Et quòd in communitatibus Aristocraticis vel Democraticis milites haberentur,suis stipendijs semper dispositi ad tutelam publicam.

QVÆST. XXVIII.

QVÆRET aliquis de isto exercitu, de quo hic dicitur, cuius erat: nam tunc non erat aliquis princeps,qui haberet istum exercitum. Respondẽdum est, quod quamquam ante Saulem non erant reges in Israël, tamen erant iudices, qui iubebant populum ire ad bellum, quando volebant: sic patet de Samuele, qui immediatè ante Saulem regebat populum: ipse enim congregauit totum populum in Masphat, & fecit eos ire in bellum contra Philisthijm supra cap. 7. & quia erat continua hostilitas inter Iudæos & Philisthinos, oportebat quod Israëlitæ haberent aliquos continuos defensores,qui saltem defenderent terræ confinia: quia totus populus non poterat semper esse in armis. Isti autem viri,qui essent semper dispositi ad vsum armorum, defendendo regionem, recipiebant salarium à communitate, & isti vocantur exercitus,quamquam nullius viri essent: sic patet in alijs communitatibus,qui haberent regimen Aristocraticum, vel Democraticum, quia quamquam ibi non sit aliquis vnus Dominus,tamen ciuitates habent magnos exercitus, quibus stipendia præbent,& imponentes eis duces faciunt pugnare illos pro vrbibus: sic igitur fuit exercitus tempore Iudicum in Israël,cùm nullus esset rex, & iste conuenit ad eligendum regem. Cùm verò electus fuit Saul,intellexit exercitus, quòd pertinebat ad eum, ideo pars quædam exercitus secuta fuit illum:postea autem exercitus non fuit sicut prius, scil.à communitate conductus,sed rex accipiebat sibi exercitum quem volebat,& soluebat de stipendijs suis,quę ipse percipiebat ab Israël,sic patet infra cap.13. vbi dicitur, quod elegit Saul triá millia virorum, & infra cap.14. dicitur quod quemcunque videbat virum fortem, associabat sibi.

Et despexerunt eum. Scilicet existimantes,quod ille cùm esset rusticus,esset ineptus ad regnum:sic quoque arbitrata est maxima pars Israël: quamquam propter hoc nulli murmurauerunt,nisi pauci filij Belial,vt patet supra.

Et non attulerunt ei munera. Scilicet isti filij Belial, qui despexerunt eum. Erat enim consuetudo in omnibus alijs regnis, quod quandocunque ordinarentur aliqui reges,populus offerebat munera magna, sic quoque quando aliqui alij assumebantur in dignitates, amici eorum & subditi munera offerebant. Isti autem in contumeliam non obtulerunt. Erat autem inter Israëlitas ista opinio,quod rarissimi existimabant eum esse conuenientem ad regnum: tolerabant tamen,quia Deus elegit illum:nec vnquam habitus fuisset in Israël in honore regio,nisi euenisset pugna contra Ammonitas,vt ait Iosephus texto Antiquitatum: sic etiam patet sequenti capitulo, nam quanquam murmurauerunt aliqui contra Saulem, nemo eos increpuit: postquam tamen vicit Saul Ammonitas, dixit populus ad Saulem: quis est ille, qui dixit, Saul non regnabit super nos? Date viros, & interficiemus eos.

B

Ille verò dissimulabat se audire. Scilicet, Saul audiuit quomodo viri Belial dixerant,num saluare poterit nos iste? tamen fingebat se non audire, ne videretur impotens ad vindicandum iniuriam,si non vindicaret eam immediatè. Intelligebat tamen,quia vir sensatus erat, nec tamen reseruauit eis vindictam:quia quamquam populus postea dixerit, Date viros, & interficiemus eos,Saul non consensit dicens, non occidetur quisquam in die hac: quia Dominus fecit hodie salutem in Israël.Non tamen patet ex verbis illis,quòd totaliter remiserit iniuriam,sed potius videtur, quòd reliquerit eam vindicandam in alio tempore:quia dixit,non occidetur quisquam in die hac, & non dixit absolutè, non occidetur quisquam. Item videtur quòd egerit potissime ad solennitatẽ illius diei, & non animo remittendi iniuriam penitus,vt patet, quia dicitur ibi,quia hodie fecit Dominus salutem in Israël,quasi dicat,non est iustum,vt in illa die Israëlitæ occidantur, in qua Deus saluauit Israëlem.

D

An Saul remiserit iniuriam eorum qui despexerant eum.

CAP. XI.

ET factum est quasi post mensem, ascendit Naas Ammonites: & pugnare cœpit aduersum Iabes Galaad. Dixeruntq; omnes viri Iabes ad Naas: Habeto nos fœderatos, & seruiemus tibi.

E

ASCENDIT *autem.* Descripta in superioribus Saulis electione, hic agitur de eius confirmatione siue innouatione:sic enim dixit Samuel:venite,& eamus in Galgalam,& innouemus ibi regem: habuit autem occasionem ista innouatio à bello,quod egit Saul contra Ammonitas, nam ante hoc non habebatur in aliquo honore, tunc autem incœpit honorare, & ob hoc agitur hic de bello contra Madianitas, & diuiditur in tres partes,quia primo ponitur hostium incursio,secundo eorum debellatio, tertio regis confirmatio. Secunda ibi.*Venerunt ergo.* Tertia ibi.*Et ait populus.*

De ordine sequentium ad præcedentia.

QVÆST. I.

C

CIRCA primum aliquis quæret de ordine huius ad præcedentia, an sit rectus, vel sit recapitulatio, vel anticipatio.

Respondendum,quod ordo est conueniens, quia hic agitur de bello, quod habuit Saul contra hostes, postquam factus est rex:supra autem dicebatur de constitutione eius in regem:prius autem constitutus est rex,quàm pugnaret: ergo nõ est recapitulatio.

F

Item non est anticipatio respectu aliquorum,quæ infra sequuntur:quia in principio regni Saulis factum est hoc, quod patet, quia post illud bellum fuit regnum innouatum, tanquam nouiter sumeretur in regem:si tamẽ transisset aliquantum tempus,non fuisset facta innouatio, ergo non est anticipatio respectu subsequentium.

Aliud autem dubium est, an ea quæ habentur hic fuerint facta pauco, vel multo tempore post præcedentia. Dicendum autem quod non potest constare quantum tempus fuerit:satis tamen apparet quod fuit paucum, & sic ponitur hic tanquam continuatum ad præcedentia, vnde in quibusdam Biblijs dicitur hic,& factum est,quasi post mensem,scil.quòd vnus transierit mensis à constitutione Saulis in regem vsque ad bellum Ammonitarum,non est tamen de textu: quomodocunque tamen sit,paucum tempus transijt, cùm ibi facta fuerit innouatio finito hoc bello,quæ nõ fuisset,si multi dies transiuissent.

Ascendit autem Naas Ammonites. Iste Naas erat rex Ammonitarum: sciendum autem quod non solùm nunc ascendit cõtra Israëlitas,sed etiam aliquanto tempore ante hoc ascenderat:& ille fuit occasio,vt Israëlitæ peterent regem, vt patet se-

A quen.cap.ſcil. Videntes autem quòd Naas rex filiorum Ammon veniſſet aduerſum vos, dixiſtis mihi nequaquã,ſed rex imperabit nobis.Iterum autem aſcendebat contra Iſraëlitas, quia erat hoſtis eorum propinquus illis.

Quare Ammon pugnauit contra Iſraelitas.

QVÆST. II.

Opin. Nic. QVÆRET aliquis quare rex Ammon pugnabat contra Iſraëlitas.Nicolaus reſpondet,quod pugnabat repetendo iſtam terram:aſſumit enim hoc ex eo quod habetur Iudic. cap.11. vbi rex Ammon faciebat bella contra Iſraël petendo terram, quam habebant Iſraelitæ, quæ pertinuerat olim ad regnum ſuum:& verum eſt quòd magna pars terræ Iſraël pertinuerat ad Ammonitas:ipſi tamen non ceperũt illam de manu eorum,nec pugnauerunt contra eos, ſed ceperunt de manu regis Sehon & Og , qui quondam acceperant de manu Moabitarum & Ammonitarum terram illam,vt patet Num. cap,21.ideo Iephte Galadites,qui tunc erat Iudex nolẽs reddere terrã defendens ſe iure multiplici,pugnauit contra Ammõ Iud.c.11.Nunc autem dicit,quod cõfortato regno Ammonitarum,rex iſte Naas voluit repetere terram : ideo pugnabat contra Iſraelitas.

Opin. Auctoris. Sed magis dicendum eſt, quòd rex Ammon pugnabat ad delendum Iſrael,quàm ad recuperandum terram. Alioquin acceptaſſet conditionem,quam offerebant ei viri Iabes. Dixerunt enim,habeto nos fœderatos & ſeruiemus tibi,ipſe autem noluit,ſed dixit,in hoc feriam vobiſcum fœdus,vt eruam omnium veſtrum oculos dextros , ponamque vos opprobrium in vniuerſo Iſrael. Sed videtur quòd volebat habere iactantiam,quòd deſtrueret Iſraelitas,& redderet eos opprobrioſos,alioquin vel occideret eos tanquam hoſtes , vel reciperet in ſeruitutem ſub tributo: non tamẽ hoc videbatur velle , cùm peteret eorum oculos dextros , ſic enim tenet Ioſephus 6.Antiquitatum , ſcil.Naas rex Ammon ſuper Galadinos abij,,caſtraque ponens circa ciuitatem Iabes , legatos ad eos miſit,quatenus ei ſe traderent, vt oculos dextros eorum auferret,quod ſi nollent per obſeſſionem eorum ciuitatem, ſe interminabatur euertere:electionem verò in ipſis eſſe , vtrum vellent partem corporis amittere , an certè vniuerſi perire. Non ergo petebat rex Ammon terram , quæ olim ſua fuerat : ſed pugnabat contra Iſraelitas , tanquam deſpiciens eos.

B

Cap. 6.

Et pugnare cœpit aduerſus Iabes Galaad. Contra iſtam ciuitatem pugnauit,quoniam erat propinqua terræ ſuæ : eſt enim coniuncta terra Galaad ex latere meridiano Moabitis : ab Aquilone autem tendit ad confinia Ammonitarum : vnde multæ vrbes terræ Galaad olim pertinuerunt ad Ammonitas : ceſſauit tamen principatus eorum regnante Sehon rege,& Og.De his patet Ioſue 13.& ibi declaratum eſt.Vocatur autem iſta ciuitas Iabes Galaad,quia nomen eius eſt Iabes: nomen autem prouinciæ eſt Galaad:viri huius vrbis fuerunt illi,qui introierunt in terram Philiſthijm per noctem, & acceperunt corpus Saulis & cadauera filiorum eius de muro Berſan; venerunt-que Iabes,& combuſſerunt ea ibi,& tulerunt oſſa eorum , & ſepelierunt ea in nemore Iabes infra 31.c.

C

Dixeruntq; omnes viri Iabes ad Naas. Scilicet deliberato conſilio,quam conditionem eligerent de illis,quas poſuerat Naas rex Ammon.Nam vt vult Ioſephus,proponebat eis , quod ſi traderent ſe ſine bello,erueret oculos eorum dextros, & permitteret eos liberos,vel ſi pugnarent , quòd euerteret ciuitatem eorum,& occideret omnes : eis autem vtraque conditio dura viſa eſt,ideo neutrum acceperũt , ſed voluerunt aliquid medium,ſc.quod acciperet eos fœderatos ſub tributo : hoc autem reſponderunt omnes viri Iabes , quia intellexerunt, quòd aliter non erat eis ſalus,cùm neminem ſcirent poſſe defendere eos : exiſtimabant enim Saulem tanquam non eſſet rex:& dicitur hic,quòd omnes viri iſta locuti ſunt , infra autẽ dicitur,quod locuti ſunt ſeniores , ſed intelligendum quod iſta quæ pertinebant ad magna conſilia , relinquebantur ſenioribus,qui propter ætatem erant experti, & id quod faciebant,dicebantur facere omnes viri Iabes,quia agebant ex cõceſſione omnium.

Habeto nos fœderatos,& ſeruiemus tibi. In hac patet id quod ſupra dicebatur,ſc.quòd Naas rex Ammon non repetebat terram,vt haberet eam in dominio ſuo,ſed volebat facere Iſraëlitas opprobrioſos,alioquin ipſe conſenſiſſet, quia ſi curaret accipere terram,datis oculis dextris, excluderet ab vrbe,vel acciperet ſub tributo ſeruientes: quia quocunq; iſtorum modorum conſequebatur,quod volebat : neutrum tamen acceptauit,vt patet immediatè.

D

Quare Iſraelitæ non petierunt Saulem,vt aſcenderet contra Ammon,cùm ad hoc eſſet rex poſtulatus à Iudæis.

QVÆST. III.

QVÆRET aliquis cùm Iſraëlitæ petierint regẽ propter Naas regem filiorum Ammon,vt patet ſequenti cap.ſc. videntes quòd Naas rex filiorum Ammon veniſſet aduerſum vos,dixiſtis mihi nequaquam,ſed rex imperabit nobis,quare nunc non petebant,vt rex ſuus aſcenderet cõtra regem Ammon liberans eos.

Reſpondẽdum eſt,quod cauſa principalis , propter quam Iſraëlitæ petierunt regem,erat vt pugnaret pro eis , ſic patet ſupra cap.8.ſcil. Iudicabit nos rex noſter , & egredietur ante nos,& pugnabit bella noſtra pro nobis : quando tamen aſſumptus fuit Saul in regem,exiſtimauerunt eum virum ruſticum,& ineptum ad bella:ideo non curabant de eo,tanquam ſi non haberent regem. Putabant enim fruſtra eſſe petere ab eo auxilium: & ita viri Iabes non miſerunt immediatè ad regem ſuum , ſed dixerunt, quòd mitterent nuncios in vniuerſos terminos Iſraël ad ſciendum an aliquis eſſet,qui defenderet eos,& ſic fecerunt , quoniam miſerunt per totam terram Iſraël,vt ſi fortè aliqui de contribulibus ſuis vellent eos adiuuare,nec miſerunt ad regem , ſed caſu venerũt nuncij eorum in vrbem Saulis,ſicut ibant ad omnes alias vrbes : & tunc clamauit tota ciuitas,& Saul veniens de agro audiuit vlulatum : ad eum tamen non venerunt nuncij:erat autem cauſa huius, quia tunc magis videbatur ruſticus,quàm rex , quia ſequebatur boues venientes de agro,& vacabat agriculturæ, tunc tamen facto in ſe ſpiritu Domini,liberauit viros Iabes: ſi autem credidiſſent Iſraëlitæ,quòd rex ſuus erat vir aptus ad bellum, non deſperaſſent mittentes per omnes terminos Iſraël nuncios,& ad eum nequaquam,ſed petiuiſſent, vt aſcenderet ad liberandum illos.

E

Suſcitat à terra inopẽ & de ſtercore erigit pauperem.

Quare quãdo fiebant pacta occidebãtur animalia.

In hoc feriam vobiſcum fœdus. Id eſt,cum hac conditione potero vobiſcum facere pactum. Accipitur autem iſte modus loquendi,quia inter antiquos,quando fiebant pacta,occidebantur aliqua animalia : & illi qui componebant pactum, tranſibant inter diuiſiones ſignificantes,quòd ille , qui tranſgrederetur,pactum diuideretur,ſicut illa animalia. Nec ſolùm hoc fiebat,quando homines inter ſe componebant , ſed etiam quando componebant cum Deo aliquid : vnde ſi populus promitteret obſeruare aliquam legem,faciebat ſimiles diuiſiones , & tranſibat omnis populus per medium illarum, ſic patet fuiſſe factum tempore Sedechiæ regis,Ierem.cap.34. ſcil.Dabo viros,qui præuaricantur fœdus meum , & non obſeruauerunt verba fœderis mei , quibus aſſenſi ſunt in conſpectu meo : vitulum,quem conciderunt in duas partes,& tranſierunt inter diuiſiones eius principes Iuda , & principes Ieruſalem,eunuchi , & ſacerdotes , & omnis populus terræ, qui tranſierunt inter diuiſionem vituli : & dabo eos in manu inimicorum ſuorum.

F

Quare Ammon volebat eruere oculos dextros Iudæorũ.

Vt eruam omnium virorum oculos dextros. Scilicet omnium virorum Iabes,ſolùm intelligebatur de his viris, nam eruere oculos fœminarum nihil proficiebat ad intentionem ſuam: hoc autem faciebat rex Ammon propter duo. Primo propter opprobrium , quia erat magnum opprobrium carere oculo dextro,& ſic ipſe dixit , ponamque vos opprobrium in vniuerſo Iſraël. Secundum erat, vt faceret Iſraëlitas inutiles ad bellum:viri enim in bello partem ſiniſtram faciei ſcuto tegunt : dextro autem oculo hoſtes aſpiciunt, quod ſi dextro oculo careant , oportet totam faciem diſcoopertam habere, nec aliquid ſcuto tegetur: hoc autem modo facile eſt omnes mori , ideo carentes oculo dextro , ad bella inepti ſunt.

A
Cap. 6.

sunt. Hoc autem faciebat rex Ammon omnibus alijs, quos bello aut pace accipiebat, sic ait Iosephus 6. Antiquitatum, sc. rex Ammon sapientia atque tractatu sic infirmos reddebat, ne rursum iugum potuissent euadere seruitutis, nam etiã eis, qui ad eum, aut fide data venissent, aut quos lege bellica cepisse dextros oculos euellebat, quod ideo faciebat, vt sinistram partem vultus sui scuto celãtes ad bellum inutiles redderet.

Ponamq́, vos opprobrium in vniuerso Israel. Id est, cùm eruero oculos vestros, eritis opprobrium in tota regione vestra, scil. quod nulli homines erunt sic in toto Israel detutpati, in quo videbatur Naas rex Ammon inducere eos ad bellãdum propter duram conditionem, quam eis opponebat, sed si pugnarent, volebat eos penitus delere, ideo erant angustiæ magnæ Israelitis.

Et dixerunt ad eum seniores Iabes. Noluerunt enim aliquam de duabus acceptare conditionem, scil. nec pati erui oculos, nec in hostem congredi, quia se inferiores credebant, sed petiuerunt inducias aliquorum dierum, & dicitur hic quod seniores Iabes dixerunt, scilicet quia illis commissum erat à toto populo, quòd deliberarẽt, & responderent, vnde eis respondentibus dicebantur respondere omnes viri Iabes.

Concede nobis septem dies. Istos septem petiuerunt, quia si fortè magnum tempus peterent, hostis non permitteret, si autem minus credebant non posse venire breuius ei auxilium contribulium, post septem autem dies si quis vellet de Israel eis auxiliari, venire posset, ideo visum est sufficiens tempus: rex autem Ammon libenter concessit. Erat enim rex stultus, nam si voluisset immediatè inuadere, viri Iabes resistere non potuissent, sed paterentur quodcunque vellet rex: sic enim dixerunt, scil. & si non fuerit qui nos defendat, egrediemur ad te. Contempsit tamen rex Ammon vires Israëlitarum, credens quòd nullus in toto Israël posset illis præbere auxilium, ideo post dies illos haberet intentum. *Vt mittamus nuncios in vniuersos terminos Israel.* Significauerunt enim viri Iabes veritatem rei, quam facere intendebant, sc. quòd volebant petere auxilium ab omnibus contribulibus suis: nec celauerũt hoc, vt darent aliquam causam, quare peterent inducias: etiam quia putauerunt quòd rex Ammon, cùm esset superbus, contemneret eorum auxilia: ideo concederet, quod congregarent vndecunque vellent. *Et si non fuerit, qui defendat nos, egrediemur ad te.* In hoc dabant Iabesani aliquam securitatem regi Ammon, scil. quòd ipsi non possent se defendere, ideo si nemo ad eorum veniret auxilium, egrederentur ad eum, id est, ad hoc quod facerent, vel paterentur, quod dixerat rex, scil. quòd eruerentur oculi dextri, & potest intelligi, egrediemur ad vos, id est, egrediemur ad pugnandum, sed iste sensus non est conueniens, quoniam si Iabeseni haberent auxilium, erant pugnaturi contra Naas regem, quoniam ad hoc auxilium petebant. Si autem non haberent, dicebant quòd egrederentur ad ipsum: ergo non intelligitur ad pugnandum, quia tunc non est ista bona diuisio, cùm vtrumque membrum in idem redeat, sed intelligendum quòd egrederentur ad tradendum se regi Ammon: sic ait Iosephus sexto Antiquitatum, scil. Galadini verò mœrentes in talibus, neutrum horum promittere præsumpserunt, nec semetipsos tradere repugnare: septem verò dierum inducias poposcerunt, vt ad contribules legationem mittentes, solatium ab eis expeterent, vt si quidem auxilium eis veniret, pugnarent, si verò huius rei foret inopia, tradere se dixerunt passuri quodcũque placeret hosti.

B

C

Iabeseni nõ cogitabant in auxilio regis.

Significabant autem in hoc Iabeseni, quòd non habebant regem: quod aliquis fortè dicet factum fuisse, vt occultarent vires suas hosti: quoniam si intellexisset rex Ammon, quòd Israëlitd habebant regem, non concessisset eis inducias, ne fortè ille in magna potestate veniens defenderet eos: cùm autem putaret esse populum multum sine pastore, non curaret an congregarentur, vel non: quia putabat eos non posse congregari: & si congregarentur, essent inutiles, tanquam non habentes Dominum, cui deberent obedire. Sed magis videtur quod dixerint hoc desperantes de rege suo, tanquam regem nullum haberent: sic enim fecerunt, quoniam miserunt nuncios in terminos Israël, & non ad regem. Nec valet si dicas, quòd venerunt ad vrbem Gabaa, in qua erat rex, quoniam non solum ad eam venerunt, sed etiam ad omnes alias vrbes Israëlitarum. Hic tamen scriptura non expressit de illis, quia non pertinent ad substantiam narrationis: cùm solum intendat hic describere bellum Saulis contra Ammonitas, ideo solum narratur occasio eius, scilicet, quomodo venerint nuncij Iabes, & planxerit vrbs Gabaa: si tamen ad regem nuncij isti venissent, plurimum ei literas detulissent, vel retulissent verba Iabesanorum: priusquam narrarent cæteris, vt vlularent vrbes. Fuit tamen Saul motus, audiens planctum vrbis nullo alio nunciato: ergo non fuit directa ad eum legatio tanquam ad regem, sed missa est per omnes terminos Israël tanquam non haberent ducem.

D

Venerunt ergo nuncij in Gabaa Saul. Id est, ad vrbem Gabaa, in qua habitabat Saul: erat enim ista vrbs in tribu Beniamin, & pater Saulis, atque omnes cognati habitauerant ibi, & ipse postquam fuit rex, habitauit ibi, vt patet præcedenti capitulo, scilicet, Saul abijt in domum suam in Gabaa.

Et locuti sunt verba audiente populo. Scilicet non veniebant isti nuncij ad regẽ directè: alioquin non nunciassent vrbi priusquam nunciarent regi: nunciauerunt tamen coram toto populo, tanquam venientes ad quærendum auxilium, & indicandum malum suum omnibus Israëlitis, si quis fortè auxiliaretur, & in hoc incipit secundum, scilicet hostium debellatio.

Et leuauit omnis populus vocem suam & fleuit. Erat iste fletus magnus, quia erat publica, & alta voce, ita vt introeuntes vrbem mirarentur: vnde Saul veniens de agro miratus est, & ait quid habet populus, quòd plorat: sic enim factum est, quando venit vir de Beniamin in Silo, capta arca à Philisthinis: nunciauit enim vrbi, & vlulauit omnis ciuitas, supra capit. 4.

E

Et ecce Saul veniebat mane sequens boues de agro. Nicolaus dicit, quòd non est intelligendum, quod postquam Saul sumptus est in regem, publicè ageret officium bubulci, sed veniebat de agro vbi fuerat causa spaciandi, vel se exercitandi in arte sagittaria, vel huiusmodi, & inde reuertebatur hora, qua solẽt boues ad domum reduci.

An Saul postquam factus est rex, exercuerit per se agriculturam.

Sed hoc non stat, quoniam iste modus loquendi est multum alienus, scil. veniebat sequens boues de agro: nam diceretur alias, veniebat tẽpore boum de agro. Item non stat, sed necesse est, quòd dicamus, quòd ipse portabat coram se boues aliquos, & non solum hoc, sed etiam veniebat de arando: quod patet, quia portabat duos boues: dicitur enim infra, q̃ cùm audisset verba hæc, iratus est furor eius, & assumens vtrumque bouem concidit in frusta: ergo antè se portabat boues, quia aliàs non potuisset eos concidere, & non veniebat tempore, quo veniunt boues de agro: etiam non veniebat de custodiendo boue, sed de arando: quia dicitur, concidit vtrumque bouem, scil. quod non habebat, nisi duos boues coram se & illos diuisit in frusta: hoc tenet Iosephus 6. Antiquitatum dicens: flebant enim omnes calamitatem: Saul autem ab opere agri reuersus in oppidum, inuenit flentes proprios ciues.

Cap. 6.

F

Quare Saul postquam factus est rex, exercebat per se agriculturam. Et an peccaret.

QVÆST. IV.

QVÆRET aliquis, quare Saul, cùm esset sumptus in regem, vacabat per seipsum operi agriculturæ. Respondẽdum est, quòd Saul erat vir nimis humilis, vt patet infra cap. 15. scil. cùm paruulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israël factus es: vnxitq́; Dominus regem super Israël: nunc autẽ postquam in regem sumptus est, illam eandem humilitatem seruauit aliquanto tempore, dum bonus fuit: sicut ergo prius vacabat agriculturæ, ita & nunc vacare voluit: hoc tamẽ non fuit semper, sed solum in principio regni sui, cùm nõdum vacauisset alicui operi bellico, nec essent aliqua negocia regni, quæ tractaret: facto autem isto bello cõtra Ammonitas, non vacauit vlterius rustico labori, sed erat semper in armorum exercitatione: nam elegit immediatè tria millia virorum, & posuit in mille Gabaa cum filio suo Ionatha cõtra stationem Philisthinorum, quæ ibi erat: ipse verò cum duobus mil'ibus

A

ſtabat in Bethel & Machmas, vt patet infra capit. 13. Et ſicut à principio totus erat ruſticus, ita poſtea totus fuit bellicus: fortè autē in principio regni ſui hoc faciebat, quia Iſraëlitæ nondum fauebant ei tanquam regi ſuo, ſed multi eorum deſpexerunt ipſum, & dixerunt; non regnabit ſuper nos, vt patet infra in litera: ideo dum erat rex dubius, nolebat priorē mutare ſtatum: cùm verò innouatum eſt regnum, & fuit rex ſtabilis, non vacauit agriculturæ.

An Saul peccauit vacando per ſe agriculturæ.

QVÆST. V.

QVÆRET aliquis, an Saul peccaret, cùm eſſet rex vacando per ſeipſum operi agriculturæ aſſiduè, ſicut ruſticus.

Reſpondebit aliquis, quod non peccauit, quia arare, vel quæcunque opera agriculturæ facere nō ſunt per ſe mala, ſed magis è contrario bona ſunt, ideo nemo propter illa peccat, quin potius vocantur iſta opera honorabilia, vt patet Eccle. 36. & 38. cap. quin potius videtur, quòd Saul nimis mereretur faciendo hoc, quia qui ſe humiliat exaltabitur, & è contrario, qui ſe exaltat, humiliabitur, Lucæ 14. cap. quanto ergo fuit humilitas maior, tanto videbitur actus maioris virtutis, ſic autem eſt, quòd rex humiliaret ſe ad opera agriculturæ: ergo fuit imputabile nimis ad virtutem Sauli, quòd ipſe vacaret

B agriculturæ, cùm eſſet rex.

In contrarium videtur, quoniam ſicut aliquis excedit circa actum virtutum moralium, quæ habent ſuperabundantiam & defectum, ita circa humilitatem poteſt aliquis nimis ſe humiliando peccare, quia fortè humiliat ſe magis, quàm ratio expedit, & ei cui nō ſe debet humiliare, quòd igitur rex qui eſt in maxima excellentia, humiliaret ſe ad opera nimis ſeruilia, videbatur humilitas ſupra modum, ideo peccaret rex iſta faciendo.

Prælati vt auctoritate extenuant

Item quandocunque aliquis auctoritatem, quam requirit ſtatus ſuus, propter opera ſua perdit, nimis culpabilis eſt, vt ſi quis ſit Epiſcopus, requiritur in eo auctoritas ad corrigēdum ſcelera, ſc. non ſolùm poteſtas, ſed etiam quædam perſonæ dignitas, & grauitas morum, propter quam ſubditi reuereantur, & caueant ſcelera, ſi quis autem ex ipſo ſtatu Epiſcopali dignitatem quandam accipiat, quam propter vitæ prauitatē perdat, peccat non ſolùm, quia mala egit, ſed etiam quia mala agendo auctoritatem, quam requirebat ſtatus ille, perdidit, & hæc grauis iniquitas eſt, quia ſi quis de prælatis propter opera ſua, reddat ſe contemptibilem, omnibus ſubditis mala parrandi audaciam ſubminiſtrat, quod grauiſſimum eſt: tales enim peccant, quia iſtam dignitatem indignam reddunt, & ſine honore: ſic enim Deus increpat iſtos, qui cùm ſint peccatores, prædicant, & Euangelij auctoritatem diminuunt, ſic patet Pſal. 49. Peccatori autem dixit Deus: quare tu enarras iuſtitias meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum? Conſtat tamē quòd iſte nullum alium malum facit, niſi quia

Prædicatores mala vita peccāt prædicando.

C tollit aliquam dignitatem verbi Dei, cùm ipſe malus ſit: ergo ille, qui exiſtēs in dignitate, adimit ſibi auctoritatem, peccat: ſi autem videbatur de Saule: nam ad dignitatē regiam, vt ab omnibus timeatur, & poſſit vitia corrigere, pertinet excellētia quædam, ſed Saul deprimebat ſe ad opera nimis ſeruilia, ſcil. vt ipſemet araret, ex quo ſequitur quod contemneretur, & non proficeret in dignitate regali, ideo peccaret faciendo hoc.

Reſpondendum eſt, quod Saul non peccauit: nam hoc tēpore dirigebatur à Samuele, qui videtur quod tunc erat ei præſens, cùm ipſe dixerit quando venit de agro, qui non ſecutus fuerit Saulem & Samuelem, ſic fiet bobus eius, vt patet in litera: Samuel tamen non permiſiſſet Saulem illud agere, ſi malum eſſet, ergo non peccabat arando. Item Samuel increpuit Saulem de peccatis ſuis ſemper, quouſque receſſit ab eo, vt patet infra cap. 15. ſcil. Dixitque Samuel ad Saul; ſtultè egiſti, nec cuſtodiſti mandata Domini Dei tui, quod ſi non feciſſes, iam nunc præparaſſet Dominus regnum tuum ſuper Iſraël vſque in ſempiternum. Et hoc fuit, quia ante aduentum eius ſacrificium fecit. Iterum autem increpuit eum, quia non occidit Agag regem Amalech, & dixit pro eo, ergo quòd abieciſti ſermonem Domini, abiecit te Deus, ne ſis rex, infra capit. 15. & tunc receſſit ab eo: nunquam tamen increpuit eum, quòd vacauiſſet agriculturæ in principio regni, ergo non erat peccatum. Item & fortius ſi peccatum fuiſſet in Saule vacare agriculturæ, quando venit de agro, eſſet in peccato: & tamen dicitur, quòd tunc inſilijt in eum ſpiritus Domini, ergo non erat in peccato, & conſequenter licitum erat ei arare. Nec valet ſi quis dicat, quòd ſpiritus Domini aliquando inſilijt in malos: ſicut patet de Balaam, qui valdè nequam erat, & volens repugnare Deo maledicendo Iſraëlitis, cùm ipſe iuberet benedicere, incidit tamen in eum ſpiritus Domini, ſic patet Num. capit. vigeſimoquarto, ſcilicet, & irruente in ſe ſpiritu Dei, aſſumpta parabola ait, &c. Nam ſpiritus prophetiæ benè conſentit ſecum iniquitatem: ſpiritus tamen virtutis non conſentit ſecum vitium: hic autem erat huiuſmodi, ſcilicet, ſpiritus, qui eſt fortitudo, & illa eſt donum, vel virtus: ponitur enim inter ſeptem dona ſpiritus ſancti, Iſai. capit. vndecimo, Spiritus ſanctus tamen fugit omnem hominem peccatorem: Sapientiæ cap. primo, ergo Saul non erat in peccato.

Pro hoc autem conſiderandum eſt, quod cùm Saul vacaret operi ruſtico, aut hoc faciebat ex cupiditate, ſcil. vt magis ex hoc locupletaretur, vel propter humilitatem & delectationem exercitij, & ſimiles cauſas. Si primo modo, quamquam non eſſet peccatum in alijs perſonis priuatis agriculturæ propter diuitias: erat tamen in Saule, quia ipſe erat rex, & habebat vnde locupletaretur: ergo quærere officia ſeruilia, quæ indignificabāt eum, vt ditior fieret, vituperabile nimis erat. Si autem fieret ſecundo modo, dicendum, quod aut propter agriculturam ceſſabat Saul ab expeditione aliquorum negociorum regni, aut non: ſi ceſſābat, peccatum erat agriculturæ vacare, cùm teneretur ipſe agere ea, quæ propter agriculturam omittebat: ſi autem nihil omitteret, dicendum, quòd in Saule peccatum non erat, quia ipſe non diminuebat auctoritatem ſuam arando, & hoc propter duo.

Saul non diminuit ſuā auctoritatem arādo.

Primo, quia ipſe non habebatur firmiter adhuc pro rege, & multi de Iſraëlitis dixerant, non regnabit ſuper nos. Vnde ipſe non ſe gerebat penitus pro rege, cùm eſſet ei ſtatus ſuus dubius, & quia ſtatus ſuus prior erat ruſticus, nunc quoq; vacabat agriculturæ, quouſque ſtatus ſuus in altero firmaretur: huius autem ſignum eſt, quia poſtquam fuit regnum ſuum confirmatum, nunquam legitur vacauiſſe agriculturæ.

Secundo non peccauit, quia ante Saulem non fuerant reges in Iſraël, ideo quanta deberet eſſe regalis excellētia, nondum conſtabat, ideo licet ipſe vacaret operi ruſtico, non diminuebat regalem auctoritatem, quia antè hoc reges auctoritatem nullam habebant, cùm nulli fuiſſent: ſi autem præceſſiſſent aliqui reges, qui fuiſſent in magno honore, ſicut Dauid, & Salomon, & Saul eſſet poſt eos, & vacaret agriculturæ, eſſet irreprehenſibilis, quia dignitatem regiam minuebat: nunc autem nullam minuere poterat, cùm nulla adhuc fuiſſet.

Sed dicetur quod dato, quòd non minueret auctoritatem regalem, minuebat tamen auctoritatem aliorum principum, qui fuerunt in Iſraël, nam ſaltem debuiſſet habere excellentiam, ſicut illi.

Reſpondendum eſt, quòd iudices qui fuerunt ante reges, paucam poteſtatem habuerunt in populo, ideo ſtatus eorum erat paruus, ſicut aliarum perſonarum priuatarum. Nam ipſi vacabant agriculturæ, ſic fuit de Samgar iudice in Iſraël, qui percuſſit ſexcentos viros de Philiſthijm vomere: ex quo patet, quòd vacabat agriculturæ. De hoc iudicum capitu. quarto, Saul igitur quamquam iret ad opera ruſtica, non minuebat auctoritatem principatus ſui, ideo non peccabat.

Ad argumenta in oppoſit.

Cùm verò arguebatur, quòd peccauit, quia dedit occaſionem Iſraëlitis, quòd contemnerent eum. Dicendum eſt quod non dedit, vt patet ex dictis, quia alij principes qui eum præceſſerant, ſic faciebant.

Cùm autem dicitur quòd humiliabat ſe ſupra modum, ſc. vt rex vacaret agriculturæ. Dicendum, quod ſi ante ipſum fuiſſent reges, habentes magnam excellentiam, ipſe autem humiliaret ſe ad opera ruſtica, minuebat auctoritatem regiam, quia tamē ante eum nulla fuerat auctoritas regum, ſed

nunc

A

nunc incipiebat,& tanta illa eſſet,quantam eam facerent reges,ipſe qui primus erat non peccabat non poncedo ſtatum regalem in magna auctoritate:potiſſimè autem videbatur facere hic Saul id quod pertinebat ad virum prudentem:ipſe enim priuſquam ſumeretur in regem,erat ruſticus:nolebat autem quòd principatus honoraret eum , ſed ipſe honoraret principatum:quouſque ergo ipſe faceret aliquid dignum honore,nolebat ſe in honorabili ſtatu ponere: cùm verò pugnauit contra Ammonitas,& fecit ibi aliquid laude dignum incœpit eſſe honorabilis: vnde immediatè elegit ſibi tria millia virorum tanquam rex: & nunquam amplius arauit, vt patet infra 13.c.

Et ait quid habet populus quòd plorat. In hoc monſtrauit ſe Saul regem:quoniam quæſiuit quid eſſet illud,quod in populo fiebat,tanquam ad illum pertineret:credebat enim,quòd acciditſſent aliquæ ſubitæ vulnerationes & rixæ,& ex illo eſſet plãctus populi: ad eũ autẽ pertinebat tumultũ ſedare & punire exceſſus delinquentium.

Et narrauerunt ei verba virorum Iabes. Scilicet nuncij Iabeſeni locuti ſunt coram toto popu[l]o,& fleuerũt omnes.Nunc verò Saul inquiſiuit ab aliquo de popularibus , & ille retulit quæ dixerant viri Iabes.

Et inſilijt Spiritus Domini in Saul, cùm audiſſet verba hæc. Scilicet,Erãt iſta verba magni doloris,& in talibus ſubuenire pertinebat ad eum , quia rex erat: concepit autem in corde virilem fortitudinem,vt expugnaret hoſtes: Deus autem immiſit ei robur , vt auderet magna qualia ante nunquam egerat, & iſte fuit ſpiritus Domini : dicitur autem inſilijſſe in Saulem, quia ante hoc non erat in eo,ſed ſubito venit: etiam non mãſit ſemper in illo,ſed aliquando recedebat: poſtquam autem peccauit Saul pro Amalecitis , receſſit ab eo ſpiritus Domini nunquam rediturus,vt patet infra 16.cap. ſcilicet, Spiritus autem Domini receſſerat à Saul, & exagitabat eum Spiritus nequam à Domino.

B

Quis ſpiritus Dei fuerit iſte,qui inſiluit in Saulem.

QVÆST. VI.

QVÆRET aliquis quis ſpiritus Dei fuerit iſte,qui inſilijt in Saul,& quomodo inſilijt. Reſpondendum eſt, quòd ſpiritus Domini eſt multiplex: omnis enim influxus, quẽ De⁹ facit in animam alicuius ſiue ſit ſuper intellectum, ſiue ſuper voluntatem,vocatur ſpiritus:& quot ſunt modi perfectionũ, quas Deus influit intellectui alicuius, vel voluntati , tot ſunt ſpiritus. Aliquando enim vocatur ſpiritus Domini ſpiritus ſcientiæ datæ à Deo:ſic habetur Sap.1.ſcil. Sanctus enim ſpiritus diſciplinę effugiet fictum,& effugiet à cogitationibus,quę ſunt ſine intellectu. Aliquando autem accipitur pro ſpiritu prophetiæ:ſic patet Nu. 24. c. ſcil.& irruente in ſe ſpiritu Domini,ait.& infra 4.lib.cap.3.dicitur facta eſt ſuper eum manus Domini,id eſt ſpiritus eius.& eo.lib.c.2.dicitur oro,vt fiat ſpiritus tuus duplex in me:& vocatur ſpiritus, ſcilic. ſpiritus prophetiæ. Aliquando autem accipitur ſpiritus Dei pro gratia prædicandi,& virtute curandi morbos Iſa,c.60.ſcilicet,Spiritus Domini ſuper me,&c. Aliquando autem multæ virtutes tam intellectus,quam voluntatis vocantur ſpiritus: ſic patet Iſa.c.11.vbi omnia ſeptem dona Spiritus ſancti vocantur ſpiritus Dei.Nunc autem manet dubium de quo ſpiritu intelligatur:& dicendum eſt, quod in eodem viro Deus mittebat interdum multiplices ſpiritus,vt patet de ipſo Saule: nam ſupra venit in eum Spiritus Domini ad prophetandum,& iſte ſpiritus pertinebat ad intellectum,vt patet præcedenti cap. ſcilic. inſiliet in te ſpiritus Domini,& prophetabis cum eis,& mutaberis in virum alterum: hic autem non poteſt accipi ſpiritus Domini pro ſpiritu prophetico,quoniam ad bellum non erat neceſſarius ſpiritus propheticus, ſed fortitudo : miſit autem Deus illi hanc fortitudinem : nam Saul ante hoc fuerat ſemper vir priuatus,qui nunquam egerat aliquid magnum: nunc verò quòd auderet contra magnum regem Ammonitarum deſpicientem omnes Iſraelitas, pugnare ſupra,vires ſuas erat. Cùm autem virtus humana deficit,virtus diuina habet locũ, ideo Deus videns Saulem timentem,infudit ei fortitudinem, vt audacter pugnaret contra Ammonitas:iſta autem fortitudo vocatur ſpiritus Domini, ſic patet Iſai.capitu.11. ſcilicet,& requieſcet ſuper eum ſpiritus Domini, ſpiritus ſapientiæ, & intellectus, ſpiritus conſilij,& fortitudinis, ſpiritus ſcientię,& pietatis. Sciendum tamen, quod quamquam ſpiritus fortitudinis fuit principaliter ille, quem Deus hic infudit Sauli : tamen alium ſpiritum infudit prẽter hunc,qui pertineret ad intellectum:nam Saul indigebat fortitudines ad hoc, quod auderet pugnare contra Ammon : indigeb, t etiam prudentia quadam,vel arte,vt ſciret quomodo pugnãdum eſſet, ſcilicet quo tempore,vel qualiter diſponeretur exercitus : Saul autem erat ante hoc bellorum inexpertus , & nunc prudenter nimis diſtinxit exercitum : & tali tempore aggreſſus eſt, quo faciliter omnes hoſtes percuſſerit, atque fugauerit , vt patet infra:ideo data eſt ei prudentia vel ars : & iſta etiam fuit ſpiritus Domini : vnde duplex ſpiritus fuit in eo. Interdum autem ſunt plures ſpiritus Dei in homine, ſicut dicitur Iſa.capit. 11.quòd in Meſſia eſſet ſeptuplex ſpiritus Dei.

Spiritus Domini multiplicitèr accipitur

C

D

Et iratus eſt furor eius nimis. Iſta locutio eſt nimis impropria, quoniam furor non iraſcitur,ſicut amor non amat, & doctrina non docet,ſed iſta ſunt,quibus aliquis formaliter talis eſt: eſt tamen ſenſus,quòd iratus eſt furor eius,id eſt,accenſus fuit furor: fundatur enim ira ſuper motum ſanguinis: cum enim ſanguis calefit ex corde feruet,& ille feruor vocatur ira: tunc igitur aliquis nimis iraſcitur,cum furor incenditur, ſcilic. ſanguis,ſuper quem fundatur furor.

Quomodo Saul potuit iraſci,cum eſſet in eo ſpiritus Domini. Et quis ſit rectus vſus ipſius iræ.Et quod viri perfecti,& etiam Chriſtus ſæpè iraſcuntur,& quæ ira erat iſta, & quomodo ira aliquando eſt meritoria.

E

QVÆST. VII.

QVÆRET aliquis quomodo poterat nimis iraſci, cum eſſet in eo ſpiritus Domini, quia ira peccatum eſt : Deus autem nõ infundit ſpiritum ſuum homini peccatori,vel quãdo eſt ſpiritus Domini in aliquo,ipſe non peccat , ſed dicitur ſupra quòd Deus infudit ſpiritum ſuum Sauli, ergo non iratus eſt:valde autem repugnat ira ſpiritui Dei,quia ſpiritus Dei reddit hominem tranquillum:ira autem nimis rationem perturbat,iuxta illud Catonis.

Impedit ira animum ne poſſit cernere verum.

Reſpondendum eſt , quòd Saul iratus fuit nimis , ſcilicet, propter mala,quæ faciebant Ammonitæ, & iſta ira erat appetitus vindictæ: deſiderabat enim delere eos, quia nocebãt Iſraeli : non erat autem peccatum in iſta ira quantumcunque magna foret, ſed magis merebatur, nam cum Deus impelleret Saulem ad pugnandum contra Ammon, quod vellet pugnare,& delere Ammonitas erat obedire Deo, in quo virtus magna eſt,ſed non poterat velle pugnare , & delere propter mala,quæ faciebant Iſraelitis Ammonitę niſi iraſceretur eis, quia ira eſt appetitus vindictæ: ergo iraſcebatur, & non peccabat,quin potius,ſi non iraſceretur,ſed miſereretur , peccaret:ſic enim contigit in ipſo Saule,nam miſit eum Deus,vt deſtrueret omnes Amalecitas : ipſe autem miſertus eſt regi, & non occidit eum : vnde iratus eſt Deus Sauli, & ãbſtulit regnum de domo eius,vt patet infra cap.15. erat ergo meritum, quod iraſceretur. Pro quo conſiderandum , quod ira non eſt nomen habitus vitioſi,nec actus , ſed paſſionis : ideo ſecundum ſeipſam non dicit aliquid malum , ſicut concupiſcere ſecundum ſe non eſt aliquid malum , ſed eſt regulabile per virtutem: vnde Philoſophus Ethicor. 4. poſuit iram materiam virtutis,quæ vocatur manſuetudo , in qua aliquando nimis iraſci peccatum eſt:minus vero quam oportet iraſci peccatũ eſt,& quantum oportet eſt laudabile:ideo ſiquis iraſcatur abſolute non dicimus quod peccat , quia poteſt iraſci qualiter oportet,& bene aget:omnis enim paſſio quando regulata eſt habet actum laudabilem , vel ſaltem non vituperabilem. In quo ſciendum, quod ira aut præcedit rationem aut ſubſequitur:ſi enim præcedat rationem,ſcilic.quod iraſcamur,ratione non iubente,vel illa repugnante, peccatum eſt:ſi autem ratio præcedat iram , nunquam eſt ira vitium : & ſic eſt quando ratio iudicat,quod dignum eſt,quod iraſcamur,& iraſcimur: ſic autem erat in Saule, quia ipſe iratus eſt,præueniente ratione:nam ipſe erat rex Iſrael, & pertinebat ad eum ſubuenire in

Ira an ſit ſemper vitium.

F

A omnibus malis,quæ populo acciderent. Cum autem sciuit, quod rex Ammon iniustè persequebatur Israelitas, iratus est: immo si non fuisset iratus non curando de iniuria,& damno, quæ inferebaetur subditis suis,ipse peccasset, cum ad hoc solum eligeretur in regem,vt patet supra cap.8.scil. Rex noster egredietur ante nos,& pugnabit bella nostra pro nobis: iuste ergo iratus est,nec impediebat ista ira spiritum Domini, quin potius spiritus Dei submin istrauit ei iram:nã in in opere bellico sic esse debet,scil.quòd iudicium rationis precedat ad dirigendum,ira autem subsequatur ad exequendum: qui autem in bello non habet spiritum furoris,nihil durum efficiet : sic enim inducit Arist.3.Etic.allegans Homerum,qui ait: Virtutem immitte furori,id est pone virtutem,scil.fortitudinem cũ furore,id est,cum ira : & hoc est quod arguit Seneca an debeamus secundum Aristot.vti ira,vt milite,& non vt duce, vel neutro modo. Conueniens ergo est iram esse in operatione fortitudinis,dum tamen ipsa non præcedat, & sic factum est in Saule.In viris quoque perfectis interdum ira est, sic debet esse in prælatis ira,quæ vocatur per zelum ad hoc quod corrigant subditorum vitia : si enim ipsi non dolent, quod subditi peccauerint,& non irascuntur eis,peccant quia non corriget. Et hoc modo Christus iratus est,& maledicebat,vt patet Matthæ.11.cap.vbi maledicebat Corozain,& Bethsaidæ, quia nõ recipiebant prędicationem illius,& miracula.Interdum quoque in opere monstrabat iram suam, sicut quando intrauit in templum,& facto flagello de funiculis eiecit omnes emẽtes, & vendentes de remplo,& euertit cathedras vendentium co-
B lumbas,& mensas nummulariorum,&effudit æs,Ioan. 2.Ista autem fiebant ex quadam ira,quæ vocatur ibi zelus, vnde dicitur ibidem,zelus domus tuæ comedit me,id est, propter amorẽ domus tuæ ego vrebar in corde, & irascebar peccantibus.quod ergo in Christo non erat vituperabile,non esset vituperabile in Saule. Cum autem dicebatur quod ira est peccatum,& perturbat rationem, dicendnm est quòd si ira præcedat rationem,& nullo modo sequitur regulationem illius, est peccaium,si tamen ira sit per rationis arbitrium, quando ipsa iudicat,non est peccatum, sed magis est instrumentum virtutis,& isto modo Saul fuit iratus,scilicet, quia ratio hoc dictabat,ideo non peccauit.

Et assumens vtrumque bouem. Scilicet solum ducebat duos boues,quando veniebat de opere rustico,vt vult Iosephus,vtrunque autem assumpsit,scilicet ad diuidendum. *Concidit in frusta.* Id est, diuisit duos boues in partes paruulas ad hoc
Lib. 6. cap. 6. quòd mitteret singulas per singulas partes Israel ; non enim misit eosdem nuncios ad omnes terminos Israel,quia sic morarentur multis diebus in vocando,& in parando se ad bellũ, etiam non venirent omnes simul,ideo misit nuncios multos per singulos terminos Israel,vt simul omnes vocarentur; singulis autem nuncijs dabat singulas particulas boum. *Misitque in omnes terminos Israel.* Id est misit per singulas vrbes singulos nuncios , vt omnes pararent , & non vocantur hic termini extremitates terræ Israel vbi coniungebantur terris a-
C liarum gentium , sed omnes vrbes , & loca Israel vocabantur termini eius,quia erant intra terminos Israel. *Per manus nunciorum* . Non solum fuerunt isti nuncij viri , qui venerunt de Iabes Galaad,sed etiam multi alij,quos ipse misit, vt irent simul ad omnes vrbes Israel.

Quare Saul diuisit boues,& misit per omnes terras Israel.

QVÆST. VIII.

QVÆRET aliquis quare Saul diuisit hic boues,&misit per omnes terminos Israel.

Respondendum quod hoc fiebat ad comminationem,nã Saul diuisit boues suos in frusta, & iussit nuncijs quod dicerent per omnes terminos Israel,quicunque non exierit, secutusq; non fuerit Saul,& Samuelem,sic fiet bobus eius. Si autẽ Saul non diuisisset boues,non esset aliquid, per quod incuteretur timor Israelitis.Item in hoc apparebat magna ira Saulis, & conatus animi sui, quia duo boues erant ei vtiles , quòd ergo diuideret eos in frusta, non fiebat incassum; magna ergo ira significabatur. Vnde magnus timor incussus est omnibus Israelitis,sic patet immediatè, scilicet inuasit ergo timor Domini populum,& egressi sunt quasi vnus vir;misit autem partes boum per omnes terminos Israel,vt esset expressio maior iræ suæ, nam quamquam dicerent nuncij , quod Saul furore repletus diuiserat boues in duas partes, non crederent Israelitæ, vel non multum mouerentur, nisi viderent,fuerunt ergo portata frusta per omnes terminos Israel ; sic enim Leuita ille , cuius filij Beniamin vxorem occiderant vexantes libidine , diuisit vxorem in duodecim partes , & misit per duodecim tribus Israel, quod videntes Israelitæ horruerunt facinus dicentes,nunquam res talis facta est in Israel ex eo die , quo ascenderunt patres nostri de Ægypto vsque in præsens tempus : Iudic. cap.19 .& tunc vno animo congregati sunt omnes Israelitæ quasi vnus vir ad pugnandum contra patratores sceleris,Iudic.cap.20.nam nimis moti fuerunt visis partibus cadaueris; si autem non vidissent,non tantum inhorruissent facinus,nec faciliter congregarentur, sic quoque Saul voluit permouere Israelitas,in quo intendit res efficaciores esse quam verba, diuisit ergo boues in frusta,& misit ad omnes Israelitas. *Quicunque non exierit.* Scilicet paratus ad bellum de vrbe sua. *Secutusque non fuerit Saulem,& Samuelem.* Hoc dixit Saul,quia nolebat ipse solus esse dux belli , sed etiam quod Samuel esset dux:ipse enim fecerat Saulem regem, & habebat eum tanquam magistrum in omni opere : hoc autem fuit quamdiu Saul bonus fuit,postea autem egit ex arbitrio suo cõtra prẽcepta Samuel:& tunc peccauit:sic etiam dixerat ei Samuel,quòd quandocunque esset in aliqua aduersitate,vel periculo magno vocaret eum, & veniret ante ipsum in Galgalam expectans ibi septem diebus, & tunc descenderet Samuel, doceretque eum quid agere oporteret, vt patet præcedenti cap.Obseruauit autem hoc aliqualiter Saul,vt patẽt infra cap.13.quamquam non plene,quia ibi erauit immolans priusquam veniret Samuel.

Sed tunc dices,quare ergo nunc cum esset Saul in periculo pugnante rege Ammon contra Israelitas , non descendit iuxta prẽceptum Samuelis? *Dubitatio.*

Dicendum quòd præcedenti cap. ad hoc respondsum est, sed adhuc dici potest aliter,scilicet,quòd dato quod Samuel non esset tunc præsens Sauli,non poterat compleri id , quod dixerat Samuel, scilicet,quòd quandocunque esset in aliquo periculo descenderet in Galgalam, & expectaret ibi septem diebus : nunc tamen fieri non poterat, quoniam labesceni solum habebant inducias dierum septem , & prius elaberetur tempus quàm veniret Samuel,oportuit ergo quòd aliter prouideret hic Saul. *Solutio.*

Sic fiet bobus eius. Scilicet,sicut fecit Saul bobus suis. In quo est sensus,quod qui non exiret ad bellum perdet bona,& quia boues erant maxima bona Israelitarum,locutus est de bobus: vel forte intellexit de omnibus alijs bonis per boues.

Dicet aliquis quare posuit Saul talem pœnam non eunti ad bellum,& non imposuit pœnam mortis? Rabbi Salomon dicit,quòd ista erat comminatio magnæ pœnæ, quia diuitiæ illo tempore pro maiori parte erant in pecoribus : noluit autem comminari pœnam mortis , vel detruncationis membri, ne in principio regni sui à magno rigore incipere videretur. *Quare posuit pœnã Saul boum, & non mortis non eũtis non euntibus ad bellũ.*

Vel aliter dici potest,quòd hoc fecit Saul, quia non est ausus imponere maiorem pœnam,ne fortè Israelitæ non obedirent:nam nunc erat principium regni nondum bene firmati, quoniam multi de Israelitis non plene obediebant ei : dixerunt enim Saul non regnabit super nos,vt patet infra in litera: dubitans ergo Saul an prẽcepta sua reciperentur , posuit paruam pœnam.

Inuasit ergo timor Domini populum. Id est,totus populus incœpit timere,& iste tiuor fuit à Deo incussus. Dicitur autem hoc,quia non erat humanum,quòd omnes Israelitę timerent Saulem , qui nouiter in regem institutus erat:& nondum erat confirmatum regnum illius:timor tamen fuit incussus à Deo: ideo timuerunt nimis,quod apparet quia dicitur immediate egressi sunt quasi vir vnus,scilicet, quod nullus recusauit egredi : sic enim timor à Deo incutitur, vt fuit in Chananeis quando filij Iacob destruxerunt vrbem Sichem : quoniam omnes vrbes vicinæ in cuitu erant pararæ, vt delerent Iacob,& domum suam:sicut ipse dixerat filijs suis turbastis me, & odiosum fecistis Chananeis , & Pherezæis habitatoribus terræ huius : nos pauci sumus,& illis congregati percutient me , & delebor ego , & domus mea : Genes. 34. cap. Deus tamen incussit timorem omnibus ciuitatibus Chananæorum,

A

vt non auderent perſequi Iacob, & domum uam: Geneſ.35. cap.ſcilicet,terror Dei inuaſit omnes per circuitum ciuitates, & non ſunt auſi perſequi recedentes: ſic quoque Deus incuſſit timorem ſuum omnibus Chananeis antequam introirēt Iſraelitę, vt fugerent à facie eorum; Exod. c.23.ſcilicet. Terrorem meum mittam in præcurſum tuum, & occidam omnem populum, ad quem introieris: cunctorumque inimicorum tuorum coram te terga vertam.

Et egreſſi ſunt quaſi vir vnus. Scilicet timueruut Iſraelitę nimis: ideo omnes exiuetunt, ſicut iuſſerat Saul. Non eſt tamen intelligendum quòd omnes exirent, ita quòd nemo maneret, quoniam valde plures exirent quam trecenta triginta millia virorum, qui ſolum dicuntur fuiſſe hic: nam paulo poſt hoc cùm regnaret Dauid numerari fecit omnes viros bellatores, & inuenti ſunt millies millia, & quadringenta millia, ſcilicet nongenta millia de Iſrael, & quingenta millia de Iuda infra 2. lib.cap.24. Sed credendum eſt, quòd hic de qualibet vrbe iuerunt multi viri, illi autem aſſignauerint aliquos, qui manerent in vrbibus ad cuſtodiam earum, & iſti quamquam non irent ad bellum, non incurrebant in pœnam. Dicitur autem quòd egreſſi ſunt quaſi vnus vir, id eſt, omnes vno animo: vel quaſi vnus vir, quia ſicut quando vnus vir ad aliquem locum vadit totus vadit, & nihil de eo manet, ita quando congregati ſunt iſti Iſraelitæ venerunt ſimul, & non per partes quaſi vnus vir eſſet, qui venit:

Et recenſuit eos in Bezec. Scilicet poſtquam congregati fuerūt omnes Iſraëlitæ numerauit eos Saul: hoc autem factum eſt, quoniam multitudo in bello debet ordinari per duces ſuos, & partes: & quia non poteſt fieri iſta ordinatio, niſi quilibet dux ſciat quot viros habet ſub ducatu ſuo, oportuit computari multitudinem: ad hoc etiam, vt ſciatur quantum debet dari cuilibet duci de exercitu, totus exercitus debet eſſe cognitus: Sic enim facit Saul: nam poſtquam numerauit exercitum diuiſit in tres partes, & ſic irruerunt ſuper hoſtes, vt paret infra. Dicitur autem quod recenſuit in Bezec, ſcilicet in quadam ciuitate, ad quam conuenerunt omnes Iſraelitæ: nam Saul non expectauit eos in Gabaa vrbe ſua, ſed immediate egreſſus eſt cum exercitu, quem habere potuit in terra propinqua, & iuſſit nuncijs quòd deſignarent certum locum, ad quē conuenirēt omnes Iſraelitæ: ipſe autē iuit cum aliquanta parte exercitus ad locum illum expectaturus omnes Iſraelitas.

Quis fuerit locus congregationis.

Quis autem fuerit iſte locus, vbi cōgregari debebant omnes, non apparet. Ioſephus autem dicit, quod iuſſit eos congregari ad Iordanem ſequenti die: litera autem iſta videtur innuere, quòd iuſſit congregari in Bezec eo quod ibi fuit facta computatio: ſed in hoc nihil refert, quia fortè ciuitas Bezec erat apud Iordanem: eſt autem iſta ciuitas, in qua regnauit rex Adoni Bezec, & percuſſerunt ibi Iſraelitæ cum decem millibus virorum Iudic.c.1. Aliqui autem dicunt quòd Bezec non eſt nomē vrbis, ſed eſt nomen commune ſignans teſtam, & eſt ſenſus quod recenſuit Iſraelitas in Bezec, id eſt in teſtis, vel cum teſtis, ſcilicet, quòd quia erāt Iſraelitæ multi, non numerauit eos per capita, ſed fecit quòd quilibet aſſumeret vnam teſtam, vel lapillum, & proijcerent in cumulo. poſtea autem cōputatis illis inuenta ſunt. 330. millia virorum: ſic enim computauit Darius exercitum ſuum, quando venit contra Alexādrum, ſcilicet, faciens quod ſinguli proijcerent ſingulas ſagittas ad locum vnum, & per numerum ſagittarum inuentus eſt numerus virorum: ſic patet Alexandreidis lib.3.

Bezec. quid.

B

C

Fueruntque filiorum Iſrael trecenta millia: virorū autem Iuda triginta millia. Vocantur hic filij Iſrael vndecim tribus: filij autē Iuda erant etiam de filijs Iſrael: tamen ipſi non vocantur filij Iſrael eo quod per ſe accipiuut nomen quaſi eſſent alia gens diſtincta: ponūtur autē hic pauci de tribu Iuda, ſcil. 30. millia: nam cum computaret Ioab omnes viros pugnatores de tribu iſta inuenta ſunt quingenta millia virorum infra 2. lib. ca. 24. Sed intelligendum eſt, quod hic non iuerunt de tribu Iuda omnes viri pugnatores, ſed ſolū aliqui eorum: reliqui vero māſerunt in vrbibus: ſicut dicebantur, & de alijs tribubus.

Ioſephus tamen. 6. Antiquitatum ponit fuiſſe maiorem multitudinem pugnatorum, ſcilic. ſeptingenta millia de Iſrael, & ſeptuaginta millia de tribu Iuda: litera tamen iſta non ponit adhuc dimidium. In hoc tamen non eſt curandum de Ioſepho, quia nulli hominum quantæcunque auctoritatis cōtra ſacram ſcripturam credendum eſt. Niſi forte aliquis dicat, quod Ioſephus voluit tangere totum numerum pugnatorum: ſacra autem ſcriptura partem ſolum tetigit, ſed hoc nō eſt conuenienter dictum, quia ſi dicamus, quod ſcriptura noluit hic tangere totum numerum, ſed illius partem expreſſit, nihil magis erat, quod diceret quinquaginta millia fuiſſe de Iſrael, quàm trecenta millia: vterque enim numerus pars eſt ſeptingentorum millium, ideo totus iſte numerus erit ſuperfluus, niſi ponatur hic, quot erant præcisè pugnatores de Iuda, & Iſrael quod eſt abſurdum. Ideo dicendum, quod non erant plures quam hic exprimuntur: Ioſephus tamē intellexit, quod omnes Iſraelitæ iuerunt ad pugnam, ſicut iuſſerat Saul, & quia tempore Dauid inuentus eſt valde maior numerus Iſraëlitarum, ſcil. nongenta millia de Iſrael, & quingenta millia de Iuda infra 2. lib. cap. 24. ideo ſaltem intellexit, quod eſſent hic ſeptingenta millia virorum de Iſrael, & ſeptuaginta millia de Iuda.

D

Quare fuit computata hic tribus Iuda per ſe, & quomodo erat cateris dignior, & numero maior.

QVÆST. IX.

QVÆRET aliquis quare fuit hic per ſe computata tribus Iuda tanquam non pertineret ad Iſraëlitas.

Reſpondendum eſt, quod iſta tribus erat vna de duodecim tribubus Iſraël: erat tamen dignior alijs, ideo non computata eſt tanquam vna de illis, ſed diſtincta eſt tanquam ipſa per ſe faceret vnum populum: excedebat autem tribus Iuda alias tribus in duobus, ſcilicet in numero, & in dignitate, de numero, patet, quia ipſa ſemper fuit maior omnibus alijs tribubus, vt apparet in computationibus factis in deſerto: nam tribus Iuda habuit in prima computatione, quæ facta eſt in monte Sinai. 74. millia virorum, & ſexcentos: nulla autem de alijs tribubus habuit tantam multitudinem, ſed quæ plus habuit peruenit ad ſexagintaduo millia virorum, ſcil. tribus Dan num.c.1. etiam in ſecunda computatione facta in deſerto anno 40. ab exitu de Ægypto nulla fuit æqualis tribus in numero: habuit enim 70. millia virorum, & quingentos: nulla autē de alijs tribubus habuit tantam multitudinem, neque vlla aliarum tribuum acceſſit vltra. 64. millia Num. 26. c. Fuit autē adhuc magis multiplicata iſta tribus poſtea in terra Chanaan: nam cum Dauid feciſſet computari omnes viros pugnatores terræ Iſrael, tantum inuentum eſt in tribu Iuda, ſicut in ſex, vel ſeptem tribubus alijs: nam de tōto Iſraël fuerunt nongenta millia. de Iuda autem quingenta millia. infra 2. lib. cap. 24. ideo propter multitudinem merebatur, vt ipſa non computaretur, ſicut vna de tribubus alijs, ſed per ſe. Secundo excedebat tribus Iuda alias tribus dignitate, ſcilic. quia ipſa erat tribus regalis quanquam tunc de ea non eſſent reges, ſed de tribu Beniamin: Deus tamen prænunciauerat per Iacob, quod de illa futuri eſſent reges vſque ad aduentum Meſſiæ: Gen. 49. cap. ſcilic. Non auferetur ſceptrum de Iuda, & Dux de femore eius, donec veniat qui mittendus eſt, & ibi dicitur de honore tribus Iudæ, ſcil. Iuda te laudabunt fratres tui, manus tua in ceruicibus inimicorum tuorum, adorabunt te filij patris tui. Et hoc autem omnes aliæ tribus reuerebantur nimis tribum Iudæ, & ſic in deſerto dedit Deus maiorem honorem tribui Iudæ, quam cæteris: ipſe enim erat in fronte caſtrorum, & ipſe primo mouebat caſtra, quàm reliquæ: Numer.cap.2. & 10. ipſe quoque princeps tribus Iudæ propter tribum ſuam honorabatur magis quàm alij principes: vnde in dedicatione ſanctuarij fecit Deus, quod ipſe offerret prima die Numer. cap.7. ſic quoque poſt introitum in terram Chanaan tribus Iuda fuit magis honorata quàm cęteræ: nam poſt mortem Ioſue qui erat dux, conſuluerunt Iſraëlitæ dominum, quis pugnaret pro eis contra Chananæos Iud.c.1. ſcilic. Quis aſcendet ante nos contra Chananęum, & erit dux belli? dixitque dominus Iudas aſcendet: ecce tradidi terram in manu eius. Iterum autem quando. 11. tribus Iſraël pugnauerunt contra Beniamin propter viros Gabaa, conſuluerunt dominum atque dixerunt, quis erit in exercitu noſtro princeps certaminis contra filios Beniamin? Quibus reſpondit dominus, Iudas ſit dux veſter: Iud.cap.20. Propter hunc ergo honorē ab antiquo habebant Iſraëlitæ, quod quando computarent Iſraëlitas, per ſe computarent tribum Iuda, & alias 11. ſimul. fuit

E

Tribus Iuda excedebat cęs alias tribus in ducibus.

F

etiam

A etiam post hoc obseruatum, nam quando Dauid fecit computari omnes viros pugnatores Israel, per se computauit Iudam, & inuenit quingenta millia: alias autem tribus sub vna summa, & inuenit nongenta millia infra 2. lib. cap. 24. præcipue autem nobilitauit istam tribum Dauid, qui erat de illa, quando factus est rex: nam non solum computabatur illa per se, sed etiam in nominatione tituli regis per se appellabatur Iuda, ita vt diceretur rex Iuda, & Israel, & hoc fuit, quia Dauid primo vnctus est in regem super solam tribum Iudæ infra 2. lib. cap. 2, postea autem vnctus est per totũ Israel. eod. lib. capit. 5. ideo vocabat se regem Iudę, & Israel, & alij reges quando vngebantur ita appellabantur, sic patet infra 3. lib. cap. 1. quando vnctus est Salomon: nam dixit Dauid, imponite Salomonem filium meũ super mulam meam, & ducite eum in Gyon, & vngat ibi eum sacerdos Sadoc, & Nathan propheta in regem in Israel, & Iudam: computabatur ergo per se tribus Iuda. Aliquando tamen computabatur cum alijs tribubus, sicut fuit in pugna contra Beniamin, vt patet Iudi. cap. 20. scilicet. Virorum quoque Israel absque filijs Beniamin inuenta sunt quadringenta millia educentium gladium: illud tamen raro fiebat.

Et dixerunt nuncijs, qui venerant. Scilicet qui venerant de Iabes Galaad: isti enim immediate redierunt accepto responso, vt consolarentur Iabesenos, & dicitur hic, quod dixerunt, scilic. Saul, & duces eius, vel Saul, & Samuel, qui tunc videbãtur esse simul in Gabaa: isti enim responderunt nuncijs Iabes.

B *Sic dicetis viris illis, qui sunt in Iabes Galaad:* Scilicet ista verba, quę sequuntur de auxilio breuiter venturo. *Cras erit vobis salus.* Non refertur hoc ad diem illum, in quo venerũt viri Iabes in Gabaa: nam non iuerunt sequenti die Israelitæ in adiutorium Iabes, sed refertur ad diem, in quo conuenerunt, & numerati sunt omnes Israelitæ in Bezec: ex loco enim ipso misit eos Saul in Iabes, & tunc sequenti die in aurora percussit Saul Ammonitas, & fuit salus viris Iabes.

Cum incaluerit sol. Id est incipiente die incalescere erit salus vestra, scilicet, hora tertiæ, vel ante meridiẽ: hoc dicitur ad significandum horam, qua Israelitæ vicerunt Madianitas, & in hoc locutus est Saul tanquã propheticè sciens, quod percussuri erãt Ammonitas, & qua hora hoc facerent: nam non intendebat Saul cum sol incalesceret aggredi Madianitas, sed per noctem in vigilia matutina, sic enim fecit: fuit tamen consummatum bellum tempore, quo incalescebat dies, & tunc fuit salus virorum Iabes. *Venerunt ergo nuncij.* scilicet illi, quos miserant viri Iabes, redierant ad ipsos, cum certa annuntiatione futuri auxilij. *Et annunciauerunt viri Iabes.* Ea, quæ dixerat Saul, scilicet cras erit vobis salus, cum incaluerit sol. *Et lætati sunt, & dixerunt manè exibimus ad vos.* Scilicet Iabeseni certificati fuerũt de auxilio, & cognouerunt, quod totus Israel conuenerat: vnde crediderũt, quod faciliter possent expugnare Madianitas, & liberarentur ipsi, ideo miserunt ad dicendum illis, mane exibimus ad vos: à principio enim dixerãt viri Iabes regi Ammonitarum, quod concederet eis septem dies ad mittendum nuncios per omnes terminos Israel, quod si non esset aliquis,

C qui defenderet eos, egrederentur ad illum: nunc autem, quia ferè elapsi fuerant dies septẽ à tempore concessarũ induciarũ Iabeseni miserũt ad regẽ Ammon dicentes, mane exibimus ad vos: erat enim rex Ammon apud Iabes fixis castris suis expectans per illos septem dies, nequis egrederetur de vrbe, vt cõpleto termino euerteret vrbem eorum per obsessionem, vel exirent ad eum Iabeseni, vt eruerentur oculi eorum: nunc autem quasi irridentes confidentes de salute sua miserunt ad regem Ammon dicentes mane exibimus ad vos, quod aliqualiter faciebãt ad fallendũ hostem, scil. vt intelligeret rex Ammon, quod Israelitæ non habentes aliquem adiutorem, venirent ad eum passuri quicquid ipse vellet: in hoc tamen magis fallebatur, quoniam ipse securus existeret, quasi iam Israelitæ non haberent aliquem adiutorẽ, & tunc subito irruerent in eos Israelitæ. Et sic factum est, quia sequenti die in vigilia matutina introierunt Israelitæ castra Ammon, & fere omnes peremerunt. *Et facietis nobis omne quod placuerit vobis.* In hoc respondent conditioni, quam posuit rex Ammon, scilic. quod aut subuerteret vrbem eorum pugnando, vel si se ei traderent erueret oculos dextros ipsorum: nunc autem dicebat, quod exituri erant ad eum, vt erueret oculos eorũ, vel faceret quod vellet eis, ex quo apparet, quod illa litera superior, scilicet si non fuerit, qui deiendat nos, egrediemur ad te: non intelligitur, quod egrediemur ad pugnandum, sed ad hoc, quod eruat nobis oculos. *Et factum est cum venisset dies crastinus.* Scilicet dies ille, in quo futura erat salus Iabesenorum. *Constituit Saul populum in tres partes.* Non fecit hoc per diem, sed per noctem: nam dicitur, quod in vigilia matutina ingressus est in castra Ammonitarum, & tamen ante hoc diuisit populum in tres partes. Dicendum ergo, vt ait Iosephus, quod tota nocte ambulauerũt Iudæi, scil. vt in vigilia matutina irruerẽt super castra: nam præcedenti die non ausi sunt Israelitæ venire vsque ad locum castrorum Ammon, ne ipsi cognoscentes aduentum eorum ad pugnandum fugerent, vel parարẽt se ad bellum, & esset durum bellum Iudæis: manserunt ergo præcedenti die in Bezec, vbi fuerant cõputati omnes pugnatores, & sequenti nocte ambulantes venerunt vsq; ad castra in vigilia matutina, & tunc irruerunt super Ammonitas. Diuisit autem populũ Saul in tres partes, vt magis terribiles apparerent Ammonitis, cum ex tribus partibus castrorum inuaderentur. Etiam vt facilius eos comprehenderent: nam si ab vna parte venisset totus exercitus, poterant fugere Madianitæ ex alia parte castrorum, cum autem diuisus esset populus in tres turmas clauserunt vndique castra Ammon, ne quisquã valeret effugere. *Et ingressus est in media castra in vigilia matutina.* Scilicet subito introiuit Saul in castra Ammonitarum, non enim putauerant illi adesse hostes, & cum illi securi dormirẽt in aurora, inuasit eos Saul ingrediens in medio castrorum non sentientibus Ammonitis. Vocatur autem vigilia matutina tempus aliquod ante ortum solis, scil. pars extrema noctis, vel crepusculum, & eo tempore aggressus est, quia tunc omnes sopore tenebantur. *Et percussit Ammon vsq; dum incalesceret dies.* Durauit percussio facta super Ammonitas vsque quo esset dies calida, scil. ad horam tertiarum, vel vlterius: cœpit autem in vigilia matutina, & vsque tunc durauit: postea autem non mansit quisquam, qui cæderetur, quia vel omnes occisi fuerant, vel iam dispersi, ita vt non manerent aliqui in castris Ammon. *Reliqui autem dispersi sunt.* Scilicet omnes alij, quos non percusserunt Israelitæ vsque quo dies incalesceret, dispersi sunt, & fugerunt: nam quamquam alæ Israelitarum clausissent vndiq; castra Ammonitarum, tamen dum Israelitæ ad quorundam cædem intenderent, alij fugiebant, & sic dispersi sunt. *Ita vt nõ relinqueretur in eis duo pariter.* Scilicet non effugerunt multi de Ammonitis, & ipsi qui fugerunt non ibant simul tanquam pars exercitus, sed quilibet ibat per se: hoc autem fuit, quia cum Israelitæ clausissent castra Ammon, non potuerunt effugere, nisi illi, qui elabebantur dum Israelitę instarent occisioni aliorum, & ita rari erant, qui egrediebantur de castris fugientes, ita vt de eis non manerent duo simul, sed in diuersa, vt sors eis obtulerat, fugiebant.

Et ait populus ad Samuelem. Hic ponitur tertium, scil. regis innouatio, quæ ortum habuit ex præcedenti bello: nam cum Israelitæ vidissent, quod Saul tam animositate quàm prudentia hoc clarum bellum prospere confecisset, volũtariè se subdiderunt illi iam existimantes eum dignum regio principatu, & quia aliqui offenderant ante hoc Saulem nolentes eum regnare super se, populus petiuit istos ad mortem tanquam male meritos de Saule, & locuti sunt Israelitæ hoc ad Samuelem, quia ipse veniebat tunc de bello, & erat tanquam dux: potissimè quia hæc offensio facta fuerat Saul, & non decebat, quod ab eo peteretur executio vindictæ, quia fortè putaretur nimis crudelis, quia erat propria causa: petiuerunt ergo à Samuele, quod ipse daret viros, & faceret eos occidi. *Quis est ille, qui dixit Saul non regnabit super nos?* Quasi dicat locutus est blasphemiam contra regem, quia dignus erat accipere principatum, ideo mortis reus est talis vir: dixerunt tamen hoc aliqui: nam præcedenti cap. dicitur, quod filij Belial dixerunt, Nam saluare nos poterit iste? & despexerunt eum. Isti etiam dixerunt, Saul non regnabit super nos, & ista verba tunc audita sunt à populo: nullus tamen tunc eos ad vindictam petijt, eo quod nondum sciebant, an Saul esset aptus ad statũ regalem: vnde plurima pars populi dubitabat, cũ autem claruit Saulem esse dignum regio principatu, voluit populus contemptores illius occidere. *Date viros & interficiemus eos.* Idest declaretur qui sunt illi viri, & exhibeantur atque occidemus eos hic: putabant enim iam iniustum regis sui iniuriã iniustam pertransire: fuit autem omnium horum causa bellũ

D

E

Innouatio regis Saulis

F

prospere

A prospere actum, in quo percussi sunt Ammonitæ, & occisus est rex eorum Naas, vt ait Iosephus. 6. Antiquitatum. Dicit etiam, hoc opus clarum fecit valde Saul, & apud omnes Hebræos eum laudabilem demonstrauit, magnamque fecit gloriam fortitudinis adipiscì: nam siqui primitus fuerãt, qui spreuerãt eum, tunc conuersi sunt, vt honorarent, & meliorem cunctorum ad principatum iudicarent, non enim sufficit tantum modo labesenos eripuisse, sed etiam cunctam studuit pugnando Ammonitarum subuertere regionem, prædamque sumens exinde copiosam clarus ad propria remeauit. Populus ergo pro rebus, quæ gestæ fuerant à Saul magna exultatione gaudebant, & quia regem talem ordinauerant exultabant, contra autem illos autem, qui eum nihil rebus prodesse dixerant exclamabant, vbi sunt illi? exsoluant pœnas, & reliqua similia adijciebant, quę solet vulgus fœlicitate detentus euomere in eos, qui in principijs huiusmodi rerum esse videntur auctores: *Et ait Saul nõ occidetur quisquam in die hac.* Audiuit Saul quomodo populus peteret à Samuele viros ad pœnam, & quia si ipse consentiret, occiderentur viri: voluit amplius benignitatem suam ostendere, vt sicut excellens apparuerat in fortitudine contra hostes, ita quoque excellentior esset in clementia erga subditos: multum enim virtus ista principem extollit: vnde ait Seneca in libro de clementia, nullum ex omnibus magis decet principem quàm clementia: magni enim animi proprium est placidum esse, tranquillumque offensas, & iniurias remittere: muliebre autem est litigare, & morem iræ suæ gerere.

B *Quia hodie fecit Dominus salutem in Israel.* Ista est causa, quare non debuit sumere vindictam de hostibus, scilicet ne eadem esset dies liberationis, & effusionis sanguinis Israel, sic enim sequens luctus præteritam victoriam macularet. Sic ait Iosephus. 6. Antiquitatum, scilicet, Saul autem horum quidem circa se fauorem amplectebatur, & voluntatem. Iurauit autẽ nulli se nocere contribulorum, nec illa die necari permittere, cum esset nimis incongruum si data à Deo victoria proprij generis sanguine fœdaretur, sed deceret, vt gratiam habentes ad inuicem festiuitatem potius celebrarent.

An Saul vindicauerit se aliquando de his, qui dixerunt eum non regnaturum.

QVÆST. X.

QVÆRET aliquis, an Saul aliquãdo vindictam sumpserit de his qui dixerant, Saul non regnabit super nos.

Respondendum est, quod ex hac litera satis apparet, quod Saul de illa nullum occiderit de cõtemptoribus suis, cum ipse hic promiserit istud, an tamẽ postea vindictam de eis sumpserit non constat: nam quamquam ista dicta fuerint, non inducitur quod Saul eis iniuriam penitus remiserit, quin potius ex verbis his magis quodam modo inducitur, quod non remiserit simpliciter: quoniam dicitur hic, non occidetur quisquam in die hac, ergo pro die illa videbantur remittere, scilicet, quod nõ vlciscereturita breuiter iniuriam, sed differret ad alia tempora. Hoc autem magis patet, quod remiserit pro illo die, & non postea, quia subditur hic causa, scil. hodie fecit salutem in Israel, scilic. liberando de manu Ammon, & occidendo hostes eorum, ideò in illa die non erat rationabile, quod aliquis de populo occideretur propter magnam lætitiam victoriæ, quod tamen in alia die, in quo Deus non fecisset salutem in Israel Saul non occideret cõtemptores suos, non innuebatur ex hoc, quoniam magis hic ignoscebatur dei quàm personæ: simile autem accidit in Dauid: ipsi enim irrogatæ sunt aliquæ iniuriæ, quas noluit suo tempore expetere: iussit tamen Salomoni filio suo post mortem suam, quod illas vindicaret, sic patet de Ioab principe militiæ Dauid, qui occidit Abner principem militiæ Saulis, de quo nimis doluit Dauid, quia tamen erat nouiter vnctus in regem, noluit occidere tunc Ioab, vt patet infra 2. lib. cap. 3. scilicet. Num ignoratis, quoniam princeps & maximus cecidit hodie in Israel? ego autem adhuc delicatus, & vnctus rex? Porro viri isti filij Saruiæ duri mihi sunt: retribuat dominus facienti malum iuxta malitiam suam. Post hoc autem cum moreretur, iussit Salomoni, quod occideret Ioab: sic patet. 3. lib. c. 2. scilicet, tu nosti, quę fecerit duobus principibus exercitus Israel, & effudit sanguinem belli in pace: facies ergo ei iuxta sapientiam tuam, & non deduces eaniciem eius pacificè ad inferos. Similiter quoque Semei filius Gera de tribu Ioseph maledixit Dauid die, quo egrediebatur de Ierusalem fugiẽs à facie Absalonis, mittebatque lapides ad Dauid, & ad exercitum eius: quem cum voluisset Abisai occidere, prohibuit Dauid. infra. 2. lib. c. 16. cũ autem occiso Absalone reuersus est Dauid in pace in Ierusalem, occurrit ei primus de omni tribu Beniamin petens, ne recordaretur iniuriarum illatarum, dicens: ne reputes mihi domine mi iniquitatem, nec memineris iniuriarum serui tui die, qua egressus es de Ierusalem, nec ponas rex in corde tuo: agnosco enim seruus tuus peccatum meum: idcirco hodie primus veni de omni domo Ioseph infra 2. lib. cap. 19. Dauid autem licet alias voluisset occidere eum, quia tamẽ in die illa factus fuerat rex in Israel, noluit occidere eum. vnde cum locutus fuerit Semei, dixit Abisai filius Saruiæ: Numquid pro his verbis non occidetur Semei, qui maledixit Christo Domini, & ait Dauid, quid mihi, & vobis filij Saruię? cur efficimini mihi hodie in Satan? ergo ne hodie interficietur vir in Israel? an ignoro hodie me factum regem super Israel? & ait rex ad Semei: non morieris. Ita prælleg. cap. Postea tamen iussit Salomoni filio suo, quod occideret eum, nõ quidem directè, sed ex cogitata aliqua industria, sicut factum est. e. c. Sic igitur fieri poterat in Saule; quod in die illa non puniret contemptores propter lętitiam victoriæ, postea tamen puniret: non tamen de eo legitur, quòd aliquando punierit: nihil ergo refert quid tenere voluerimus horum.

D

E

Quomodo Israelitæ pugnauerunt contra Ammonitas, cum dominus prohibuerit eis hoc.

QVÆST. XI.

QVÆRET aliquis quomodo Israelitæ pugnauerunt contra filios Ammon, quia Deus prohibuit Hebræis pugnare contra eos, & hoc, quia erant de cognatione eorum, scilicet, filij Loth: Gen. cap. 19. & Deuteron. 2. Loth autem erat consobrinus Abrahæ, scilicet, filius fratris eius Haran: Gen. c. 11. Et quia secutus fuit semper Abraham, multiplicauit Deus bona Loth propter Abraham, vt Gen. cap. 13. Deus quoque tradidit Ammonitis terram illam, in qua habitabãt, sicut tradidit Israelitis. Vetuit ergo Deus Israelitis pugnare cõtra Ammon, & Moab, vt patet Deuter. cap. 2. scil. Tu transibis hodie terminos Moab vrbem nomine Ar, & accedẽs in vicina filiorum Ammon, caue ne pugnes contra eos, nec moueris ad prælium: non enim dabo tibi de terra filiorum Ammon, quia filijs Loth dedi eam in possessionem.

Respondendum est, quod licuit Israelitis pugnare contra Ammon; nam quando nunciata sunt verba virorum labes in Gabaa coram Saule, insilijt in eum spiritus Domini, qui incitabat eum ad bellum, vt patet supra, si tamen non licuisset Israelitis pugnare contra Ammonitas, non insilijsset spiritus domini super Saulem incitans eum ad bellum. Samuel quoque propheta erat, & vir iustissimus, iuitque in bellum cum Saule, vt patet supra, scilicet, quicunque non exierit secutusq; non fuerit Saul, & Samuelem sic fiet bobus eius, si tamẽ esset iniustum bellum, non iuisset illuc Samuel, sed magis dissuaderet Sauli. ergo non egerunt contra præceptum domini pugnando.

Cum autem arguebatur, quòd Deus vetuit pugnam contra Ammonitas: dicendum est, quod hoc vetuit, scilicet, quod non aggrederentur Ammonitas: nam Israëlitæ: cum introierunt in terram Chanaan, transierunt per confinia Moabitarum, & Ammonitarum, & ibi pugnauerunt contra regem Sehon, & Og: possederuntque terram istorum duorum regum. Et quia Israelitę vellent etiam pugnare contra Ammonitas cum essent coniuncti, Deus hoc vetuit, si tamen Ammonitæ insurgerent in bellum contra Israelitas, non vetabatur eis defensio, & repugnatio. patet hoc in prælleg. auctoritate, scilic. caue ne pugnes contra eos, nec moueris ad prælium: moueri autem ad prælium est incipere, & non pugnantibus repugnare: nunc autem Ammonitæ primo inceperunt pugnare contra Israel obsidentes vrbẽ labes Galaad, ideò licebat Israelitis se defendere. Nec solũ hoc, sed etiã si Ammonitæ aliquid

C

F

Dauid iussit in testamẽto suo sumi vindictam de aliquib⁹, qui eũ offenderãt.

A

lætent in terra Iſraël, licebat Iſraëlitis ire in terram Ammon, & tantundem lædere. Aliter autem poteſt dici, quod illa lex data fuit pro tempore illo, quando Iſraëlitæ introierunt in terram Chanaan, ſed non obligauit pro poſterioribus, ideò nunc poterant Iſraëlitæ pugnare contra Ammonitas non ſolum ſe defendendo, vel repetendo iniurias, ſed etiam quodcunque aliud iuſtum bellum indicendo. Patet hoc in præalleg. auctoritate Deuteron. cap. 2. ſcilicet. Tu tranſibis hodie terminos Moab vrbem nomine Ar, & accedens in vicinia filiorum Ammon, caue ne pugnes contra eos. ergo ſolum verabatur bellum in tranſitu illo, ſed de poſterioribus temporib⁹ nihil cauebatur, ſimile patet de Moabitis. Nam etiam dictum eſt de eis Deuter. cap. 2. ſcilicet, non pugnes contra Moabitas, nec ineas aduerſus eos prælium: non enim dabo tibi quicquã de terra eorum, quia filijs Loth tradidi eam in poſſeſſionem. Dauid tamen pugnauit multum contra Moabitas, occiditq; plurimos, reſiduoſque ſubiecit tributo infra 2. lib. cap. 8. ſcil. Et percuſſit Dauid Moab, & menſus eſt eos funiculo coęquãs terræ. Menſus eſt autem duos funiculos vnum ad occidendũ, & vnum ad viuificandum, & factus eſt Moab Dauid ſeruiens ſub tributo. Poterat igitur ſic Saul pugnare contra Ammon, quouſque ſubijceret eos ſibi in tributarios, quia eodem priuilegio gaudebant Ammonitæ, & Moabitæ quantum ad illud præceptum Dei.

Aliter etiam reſponderi poteſt, ſcilicet, quod Deus vetuit

B

ibi pugnam Iſraëlitarum contra Ammonitas, ſcilicet, vt non pugnarent ad accipiendum eis terram: non tamen vetuit ſimpliciter pugnare, ideò poterant aliàs pugnare.

Hoc autem quia quando datum eſt illud præceptum introibant Iſraëlitæ in terram Chanaan, & pugnantes contra reges Sehon, & Og acceperunt terras eorum Deuter. cap. 2. & quia putarent Iſraëlitæ ſibi licere accipere terrã gentium, quæ erant in circuitu, Ammonitæ autem & Moabitæ, & Idumæi erant in circuitu terræ duorum regum Amorrhæorum, quam tunc ceperant Iſraëlitæ. eo. cap. ideo iuſſit Deus, ne pugnarent contra Idumæos, Moabitas & Ammonitas, ad accipiendum aliquid de terra ipſorum. Sic enim dicitur ibidem, ſcilic. Tu tranſibitis per terminos fratrum veſtrorum filiorum Eſau, & timebũt vos: videte ergo diligenter, ne moueamini contra eos, nec enim dabo vobis de terra eorum quantum poteſt vnius pedis calcare veſtigium, quia in poſſeſſionem Eſau dedi montem Seir. De Moabitis dicitur ibidem. Non pugnes contra Moabitas, non enim dabo tibi quicquam de terra eorum, quia filijs Loth tradidi eam in poſſeſſionem. De Ammonitis dicitur: Accedens in vicina filiorum Ammon, caue ne pugnes contra eos, non enim dabo tibi de terra filiorum Ammon, quia filijs Loth dedi eam in poſſeſſionem. Solum ergo vetabatur hic pugna, quæ erat ad accipiendum aliquid de terra, ſed nunc Saul non pugnauit ad accipiendum quicquam de terra Ammonitarum, ſed ad defendendum ſubditos ſuos, & reſarciendum iniurias, ideo licuit ei pugnare: hoc quoque obſeruauit Dauid, quia licet pugnaſſet nimis contra Moabitas, & Idumæos, feciſſetque eos ſibi tributarios, nihil de terra eo-

C

rum ſumpſit, vt vniret terræ Iſraël. Nec valet ſi dicas, quod Dauid poſuit cuſtodes in Idumæa ſtatuitque præſidium. Infr. 2. lib. c. 8. quia illud non fecit, vt acciperet terram illam ſibi, ſed ne repugnarent in præſtatione tributorum: ſemper tamen permiſit eſſe reges in Moab, & Idumæa.

Dixit autem Samuel ad populum. Petiuerat Populus, quod occiderentur repugnantes Sauli, quia Saul remiſit illis propter gaudium illius dius diei, voluit Samuel, quod inuocaretur rex, & confirmaretur regnum, quod etiam pertinebat ad magnam lętitiam, & ſolennitatem illius victoriæ. *Venite & eamus in Galgalam.* In loco iſto volebat Samuel confirmare regnum Saulis.

Quare Samuel voluit regem cõfirmari in Galgala.

Quare autem in Galgala magis voluerit Samuel confirmari regem quàm in alio loco, dicit Nicolaus, quod hoc fuit, quia ſacrificia ibi fieri debebant, & facta ſunt, vt apparet infra. Hæc autem conuenienter fiebant in ſanctuario, ſed tabernaculum domini illo tempore erat in Galgala. ergo ibi hoc fieri debuit.

Iſta reſponſio non ſtat: non enim erat tabernaculum Domini in Galgala, nec ibi vnquam fuit, ſed poſt vrbem Silo fuit in Nobe. Nicolaus autem vult, quod ibi fuerit tabernaculũ, quia ibi facta ſunt ſacrificia: etiam quia cum eſſet ibi populus dicebatur eſſe coram domino, ſed iſta non ſunt conuenientia motiua, vt declaratum eſt ſupra cap. 7. Item non ſtat, quia ipſe dicit, quod fuit tabernaculum, & arca in Maſphat, deinde in Galgala, & quod quando Saul ſumptus eſt in regem, erat tabernaculum in Maſphat, nunc autem erat in Galgala. Sed hoc dato ſequeretur nimis velox mutatio tabernaculi, & ſine cauſa, ſcil. quia inter tẽpus, quo Saul in regẽ ſumptus eſt, & tempus, quo pugnauit cõtra Ammonitas paucũ intercidit, tamen ipſe dicit, quòd tempore ſumptionis Saulis in regem erat in Maſphat, & tempore huius belli erat in Galgala. Nec ſtat præcipuè, quia non apparet aliqua cauſa mutationis huius: nunquam tamen fiebat ſine cauſa magna. Item ſi aliquis velit proteruire, quod fuit facta mutatio de Maſphat in Galgalã, aliqua cauſa fuerit quanquã non appareat adhuc nõ ſtat, quia antequam venirent Iſraëlitæ ad eligendum Saulem in Maſphat, erat locus ſacrificiorum in Galgala, & dicebantur ibi eſſe viri coram domino, & tamen tunc impoſſibile erat, quòd eſſet ibi ſanctuarium, quia ſimul eſſet in Maſphat, & in Galgala, apparet hoc, quia præcedenti cap. die, qua Samuel vnxit Saulem antequam eſſet eius electio publica, dixit illi: deſcendes ante me in Galgalam, ego quippe deſcendam ad te, vt offeras oblationem domino, & immoles victimas pacificas, ergo non poterat eſſe ibi ſanctuarium, vel nunquam fuit in Maſphat, quod eſt contra poſitionem Nicolai. Dato autem, quod fuerit, vt ipſe vult: Galgala erat locus ſacrificiorum antequam eſſet ibi ſanctuarium, tamen ſecundum veritatem non fuit ibi ſanctuarium, nec in Maſphat cum ex fundamentis quibus ad hoc vtitur Nicolaus, ducatur in contradictionem.

D

E

Dicendum igitur, quod Samuel voluit confirmari Saulem in regem in Galgala, non, quòd ille locus magis conferret ad hoc, quam alia loca, ſed quia iſte erat vnus de locis, in quibus conſueuerant congregari Iſraëlitæ, quando iudicabat eos Samuel, vt patet ſupra cap. 8. ſcil. Iudicabat quoque Samuel Iſraël cunctis diebus vitæ ſuæ, & ibat per ſingulos annos circuiẽs Bethel, Galgala, & Maſphat, & ſicut ſupra viſus eſt ſibi conueniens locus Maſphat ad regis electionem, ita Galgala viſus eſt conueniens ad eius confirmationem. Aliter dici poteſt, quod in loco iſto facta eſt confirmatio, ne cogerentur Iſraelitæ diuertere ad alia loca: veniebant enim de bello, quando facta eſt iſta confirmatio, & quia tranſituri erant per Iordanem, & apud Iordanem eſt Galgala, fiebat eis in itinere iſte locus, ideo viſum eſt conueniens ibi fieri, vt breuius expediretur, ne diuerteret totus populus ad alias vrbes. *Et innouemus ibi regem.* Scilicet confirmemus regnum, tanquam nunc nouiter aſſumeremus regem.

Opin. auct.

Quæ fuit cauſa innouationis regni Saulis, & quid in ea factum eſt.

Qvæst. XII.

F

Qværet aliquis quæ fuit cauſa huius innouationis, vel quid in ea factum eſt.

Aliqui reſpondent, quod fuit ad ſupplendum aliqua, quę dmiſſa erant: nam in regum vnctione fiunt multæ cęremonię vt ſacrificiorum, & aliorum gaudiorum: aliquid autem horũ omiſſum fuerat in Maſphat, ideo voluit Samuel, quod compleretur in Galgala. Apparet autem hoc, quoniam non legũtur facta tunc aliqua ſacrificia in Maſphat: in Galgala autem facta ſunt; ideò forte ad completionem horum facta eſt innouatio.

Sed dicendum, quod hoc non ſtat, quia verba iſta repugnant: dixit enim Samuel: innouemus regem. Innouare autem non eſt aliquid omiſſum ſupplere, ſed rem à ſuo principio repetere, ergo fuit ſolennitas repetita. Item dicitur infra, fecerũt ibi regem Saul coram domino in Galgala: ſi tamen iſta fuiſſet ſolum ſuppletio eorum, quæ omiſſa fuerant, non diceretur Saul fieri rex, ſed dicitur, quod fecerunt ibi Saulem regem tãquam ante hoc non fuiſſet rex, ideo non fuit iſta innouatio ad explendum aliquas cæremonias.

Opin. auct.

Sed dicendum, quod fuit iſta innouatio confirmatio quędam regni Saulis, & facta eſt, quia licet à principio fuiſſet Saul electus per ſortes voluntate Dei in regem, tamen populus nõ conſenſit

A

conuenit plene electioni illi, quidam namque dixerunt. Nũ saluare nos poterit iste? & despexerunt eum, & non attulerunt ei munera, vt constat precedenti cap. Nec solum hoc: sed etiam dixerunt, quod non regnaret super eos, vt patet supra in litera. Nunc autem manifestata probitate Saulis, & quod principatum regium mereretur, omnes gratulabantur, quod esset rex eorum, ideo tunc fuit opportunum innouari eum, vt maneret firmum regnum eius, & præcedens contradictio nihil noceret.

Quid factum est in ista innouatione.

QVÆST. XIII.

QVÆRETVR amplius quid factũ est in ista innouatione. Respondendum est, quod sicut supra dicebatur ista innouatio non fuit suppletio aliquorum omissorum, sed repetitio cæremoniarum à principio, cum vocetur innouatio: vnde oportet, quod omnia, quæ fiebant in regum vnctione, non fierent. An verò hic fierent ea, quæ postea facta sunt in vnctione posteriorum regum, non constat: nam posterior ætas semper aliquid nouitatis adauget: Saltem tamẽ rationabile est dicere, quod cęremoniæ illæ, quæ factæ sunt in Masphat in electione Saulis denuò fierent: ibi autem non exprimitur aliqua, nisi quod totus populus clamauit. viuat rex: hic autem eadem cæremonia videtur facta: nam dicitur, quod lætatus est ibi Saul, & cuncti viri Israel nimis infra in litera. Prẽter hoc

B

quoque facta sunt sacrificia multa in ista innouatione, quæ non leguntur facta in Masphat. Omnia quoque verisimile est facta fuisse in Galgala, quæ prius facta fuerunt in Masphat: aliud autem erat magis substantiale constitutioni regis, quàm omnia hæc, scilicet quòd vngeretur. De hoc autem non habetur hic, an factum fuerit: Constat tamen, quod fecit illud Samuel in principio, quando venit ad eum Saul. De alijs tamen vicibus, quibus à populo constitutus est in regem, scilicet in Galgala, & in Masphat, non constat, an fuerit facta vnctio: satis est tamen verisimile, quòd facta fuerit vtraque vice, quia vnctio ista erat repetibilis: sic enim tenet Iosephus. 6. Antiquitatum, quòd Saul in Masphat, & in Galgala vnctus est dicens: illic enim eos venire præceperat, & rursus populo vidẽte propheta vnxit Saul oleo sancto, & secundo denunciauit regem, & tunc ponetur triplex vnctio Saulis, scilicet vna occulta, & duæ manifestæ, sicut factum est in Dauid, vt declaratum est præcedenti cap.

Et perrexit omnis populus in Galgalam. Scilicet ad innouandum ibi regem. Dicitur autem perrexit, scil. quia non erant in Galgala, quando Samuel ista dixit populo, sed erant in loco, vbi deleuerant Ammonitas, & tunc concordi sententia venerũt in Galgalam. Dicitur autem omnis populus, scilicet non totus populus, sed omnis populus, qui iuerat ad pugnam, quia isti censebantur velut totus Israel. *Et fecerunt ibi regem Saul.* Scilicet innouauerunt eum: nam iam factus fuerat rex. Vel dicitur, quòd fecerunt eum regem, quia tunc propriè fuit rex, prius quippè non consentiebat totus populus, vnde non erat regnum Saulis stabile: nũc autem firmatum est. Vel dicitur hoc, quia in innouatione regis repetita sunt omnia, quæ requirebantur ad constituendum aliquem in regem tanquam ante hoc nihil factum fuisset. Nunc autem propriè cæpit mutatio politiæ Iudaicæ ad alterum genus. De qua Iosephus vbi supra

C

Lib. 6. c. 6.

ait. Itaque isto modo Hebræorum respublica ad regum iura conuersa est. Nam tempore Moysi, & Iosue discipuli eius, qui post eum dux fuit, optima ducis conuersatione regebantur: post illorum vero mortem annis decem, & octo populus sine principe fuit, & postea ad conuersationem pristinam sunt reuersi: ei quippe qui bello & fortitudine cunctos excelleret, tribuentes iudicij potestatem, & propterea tempus conuersationis huiusmodi, nimis eximium vocabatur. *Coram domino in Galgala.* Scilicet ibi factus est rex Saul. Et dicitur coram domino, quia ibi Deus specialiter esse videbatur, non quod tabernaculum ibi esset, sed quia erat locus, in quo impendebatur Deo speciale obsequium, scilicet sacrificiorum, & quia congregati erant omnes Israelitæ ad faciẽdum aliquid, quod pertinebat ad Deum, & immolauerunt ibi victimas pacificas, an alia sacrificiorum genera immolauerint non constat: satis tamen stat, quòd non obtulerunt alia.

Quare oblatæ fuerunt hostiæ pacificæ in innouatione regis.

QVÆST. XIV.

QVÆRET tunc aliquis quare magis offerrentur hostię pacificæ quam alia genera sacrificiorum.

Respondendum est, quòd ista conueniebant solennitati populi, quam habebant in præsenti: alia autem sacrificia nequaquam. De hostijs pro peccato apparet: istæ enim non conueniebant propter duo. Primo quia non erat aliquis finis, ad quem offerrentur, quia non erat tunc aliquod peccatum populi, pro quo offerrentur. Nec valet si dicas, quòd erat peccatum constitutionis Saul in regem: nam petendo regem offenderunt Deum, vt patet sequenti capitu. quia quamquam peccauerint, tamen Samuel nondum declarauerat eis peccatum istud, sed postea, vt patet ex ordine literæ, ideo non obtulerũt pro illo peccato. Etiam non erat satis conueniens offerri pro peccato, quia tales oblationes pertinent ad quandam tristitiam, cum recognitio peccati debeat esse dolorosa, tunc autem Israelitæ erant in gaudio magno: Nam dicitur, quòd lætati sunt nimis viri Israel. Item populus volebat gaudere in epulis propter solennitatem regis assumpti, & victoriæ habitæ, sed de sacrificijs pro peccato nihil pertinebat ad offerentes, sed aut totaliter cremabantur extra castra, aut perueniebant totaliter in ius sacerdotum iuxta distinctionem, quæ habetur Leuit. cap. 6. holocausta quoque non pertinuerunt ad hunc diem, sicut hostiæ pacificæ, quia licet sit holocaustum sacrificiũ lætitiæ, tamen de illo, non pertinet quicquam ad populares, sed totum crematur. Israelitæ tamen volebant nunc gaudere in epulis propter solennitatem regis nouiter assumpti: etiam propter solennitatem victoriæ: ad hoc autem conueniebant hostiæ pacificæ, quia de his maior pars offerentibus proueniebat. Sic enim fecit Adonias filius regis Dauid, quando voluit vngi in regem: nam immolauit victimas multas, & postea vocauit ad conuiuium omnes amicos infra 3. lib. cap. 1. sic ergo conueniens nũc fuit offerri hostias pacificas, magis quam alia sacrificia, vt totus populus comederet, & lætaretur. *Coram domino.* Id est immolatæ sunt istæ victimæ coram domino, scilicet quia in loco illo censebatur esse Deus propter obsequia, quæ ei impendebantur, ideo quidquid fieret ibi, videbatur esse coram Domino.

D

E

Iura istarum hostiarum quibus proueniebant.

QVÆST. XV.

QVÆRET aliquis quibus proueniebant iura istarum hostiarum pacificarum.

Respondendum est, quòd diuidebantur in tres partes, scilicet Deo proueniebant adipes, sacerdotibus autem immolantibus perueniebat pectusculum, & armus dexter Leuit. 3. cap. & 7. cætera autem offerentibus. De primo non est dubiũ, quin omnes adipes offerrentur hic Deo, sed de alijs est dubiũ. Et primo de sacerdotibus: nam non constat, an Samuel immolauerit hic victimas, vel sacerdotes: aliquando enim Samuel faciebat sacrificia, licet ipse sacerdos non esset: si autem sacerdotes fecissent, proueniebant eis partes de omnibus sacrificijs. Si vero Samuel eodem modo ad ipsum, & ad familiam suam pertinebat, nec in hoc est dubitandum, quamquam ipse sacerdos non esset, nam sic etiam erat de Moyse: ipse enim erat Leuita solum, & antequam consecrarentur sacerdotes, faciebat ipse sacrificia: Exod. 29. & Leuit. capit. 8. & partes, quę aliàs prouenturæ erant sacerdotibus, proueniebant ei de hostijs pacificis, vt in eisdem cap. Sic igitur esset de Samuele, qui erat Leuita, quòd acciperet partes sacrificiorum, quæ proueniebant sacerdotibus immolantibus. De partibus autem, quę proueniebant offerenti, dicendum, quòd pertinebant hic ad totum populum: nam totus populus obtulit sacrificia ista pro victoria, quæ communis erat, & pro rege nouiter sumpto, qui etiam ad omnes pertinebat: vnde omnes de populo comederent de sacrificijs illis, nisi essent aliqui immundi. *Et lætatus est ibi Saul.* Scilicet de victoria habita, & de noua constitutione in regem, quoniam in tunc confirmabatur regnum eius. *Et cuncti*

F

A

viri Iſrael nimis. Etiam lætati ſunt Iſraelitæ, ſcilicet pro victoria, pro qua nũc offerebant, & in epulis gaudebant: de rege quoque ſuo lætabantur, quia optimus erat, & nunc ei reconciliati fuerant.

Figura belli facti per Saul contra Naas regem Ammonitarũ volentem eruere oculos filiorũ Iſrael ſignificat Chriſti bellum cõtra diabolum.

Licet nõ intendam metaphoris inſiſtere breuis tamen poteſt ex cap. iſto colligi moralitas. Naas enim ſerpens interpretatur, qui diabolum ſignat, qui tortuoſus eſt: eſt enim rex filiorum Ammon, qui interpretatur filius populi mei: nam diabolus rex eſt multitudinis ſuperborum, quæ per populum ſignatur Iob. 40. cap. ſcilicet. Ipſe eſt rex ſuper omnes filios ſuperbię. Iſte Iſrael impugnat, id eſt viros ſpirituales, qui vocantur Iſrael, id eſt videntes Deum, vel fortes cum Deo. Quærit autẽ oculos dextros eruere, & ſiniſtros relinquere, id eſt vt ſapientia, quæ deſurſum eſt, & ad ſalutem animæ penitus auferatur, & ſapientia, quæ terrena eſt, & animalis, & diabolica reſtet: Iacobi 3. vt ſic homines vitijs implicentur. Contra ipſum autem venit rex Iſrael, id eſt Chriſtus, qui ſuper omnes viros ſpirituales dominatur, & eſt caput Eccleſiæ: ad Epheſ. cap. 4. & diuidit exercitum in tres partes, id eſt in tres ordines Apoſtolorum, Martyrum, & Confeſſorum. incipit autem pugna à vigilia matutina vſquequo incaleſcat ſol, quia à principio prædicationis Euangelij cœpit poteſtas diaboli diminui, & adueniente iudice in magno ſplendore, & quaſi ardore diurno in extremo iudicio totaliter auferetur: iam enim non manebit luctus, aut clamor, nec vllus dolor, quoniam priora trãſierunt: Apocal. cap. ſeptimo.

B

CAP. XII.

DIXIT autem Samuel ad vniuerſum Iſrael: Ecce audiui vocem veſtram iuxta omnia, quæ locuti eſtis ad me, & conſtitui ſuper vos regem, & nunc rex graditur ante vos.

DIXIT *autem.* In ſuperioribus deſcripta regis conſtitutione, hic agitur propter regem petitum de populi increpatione. increpat enim Samuel Iſraelitas, quod peccauerint grauiter petendo regem. Et diuiditur in duo, quia primo Samuel oſtendit ſuam innocentiam: ſecundo populi culpam ibi. *Et ait Samuel.*

An ordo ſequentium ad præcedentia rectus eſt.

QVÆST. I.

CIRCA primum de ordine dubium eſt.

Reſpondendum eſt autem, quod eſt rectus ordo: nã poſtquam factum eſt bellum contra Ammonitas, & rex innouatus eſt, increpuit Samuel Iſraelitas de petitione regis, nec intercidit tempus aliquod inter ea, quæ habentur hic, & precedenti cap. quia illa facta ſunt in Galgala, ſcilicet ibi innouauerunt regem, quo innouato Samuel propoſuit iſta coram Iſraelitis, & ſatis apparet, quia dixit hic Samuel: præſto ſum, loquimini de me coram domino, & coram Chriſto eius. & ſic erat ibi Saul, & erant coram domino. quod erat in Galgala, quia ibi erant Iſraelitę cum Saule, & dicebantur eſſe coram domino, vt præcedenti cap.

C

Quare Samuel increpuit nunc Iſraelitas, & non antea de regis petitione.

QVÆST. II.

QVÆRET aliquis quare Samuel increpuit nunc Iſraelitas de petitione regis faciendo ea, quæ fecit, & non ante hoc.

Nicolaus reſpondet, ſcilicet quod populus viderat regem electum proſpere egiſſe, & ideò poterat credere, quòd petendo regem non peccauerat, quia alioquin proſpera non euenirent.

Sed adhuc conuenientius dici poteſt, ſcilicet quòd Samuel intendebat Iſraelitas increpare grauiter pro petitione regis, & quia ſi forte increpaſſet eos ante iſtam pugnam, & confirmationem, voluiſſent deſiſtere à rege dimittendo regem electum, quod erat in præiudicium Saulis iam regnantis, & contra voluntatem Dei, ideo non fuit facta increpatio vſque ad tempus iſtud, in quo non poterant Iſraelitæ deſiſtere, & hoc erat propter duo: primo quia iam confirmauerant facientes eum ſecundario regem: ſecundo quia nollent dimittere, eo quòd proſperè egiſſet, & ſcirent eum nimis aptum ad regnandum: ſi autem electo Saule antequam feciſſet bellum contra Ammonitas Samuel increpuiſſet dure Iſraelitas, ſicut increpuit hic, reliquiſſent immediate Saulem, & dato quòd prophęta poſtea diceret, quòd acciperent eum, nollent propter duo. Primo quia ab initio non conſenſerant plene electioni illius, ſed multi deſpexerunt eum dicentes: Num poterit ipſe ſaluare nos? & dixerunt non regnabit Saul ſuper nos. ideo ſi modicum incitaſſet Samuel increpans eos pro petitione regis, reliquiſſent regem: potiſſimum, quia non cognoſcebant eum aptum ad bellum, ſed magis virum ruſticum, & agricolam, & ob hoc deſpexerant eum. Secundo quia non confirmauerant, ideo haberent occaſionem ad facilius eum deſerendum, vnde toto tempore illo Samuel ſubticuit. Cum autem confirmatus eſt Saul, increpuit populum: hoc autem erat, quia licet Iſraelitæ peccaſſent petendo regem, tamen iam Deus nolebat, quòd deſiſterent à rege, & quia ſi ante hoc Samuel increpuiſſet Iſraelitas pro petitione regis, deſtitiſſent à rege, non increpuit vſque modo.

D

Sed dicet aliquis, quòd etiam ante hoc increpuit. Primo .n. cùm populus petiuit veniens ad eum in Ramatha ſupra c. 8. Iterum autem increpuit eos, quando volebat eis dare regẽ in Maſphat ſupra cap. 10. & tamen increpiti non ceſſauerunt, ſed dixerunt, nequaquam, ſed regem conſtitue nobis, ſic ergo videtur quòd facerent etiam ſi increparentur ante iſtam confirmationem, & bellum Ammonitarum.

E

Reſpondendum eſt, quòd ſi ante hoc Samuel increpuiſſet Iſraelitas poſt conſtitutionem Saulis in regem, deſeruiſſent eum, quod apparet ex prædictis. Cum autem arguitur de duabus increpationibus præcedentibus, in quibus non deſtiterũt à rege. Dicendum, quòd non eſt ſimile propter duo: primo, quia illæ increpationes fuerunt factæ antequam eſſet aſſumptus in regem, & tunc putabant, quòd Deus daret eis aliquem regem, in quo nimis gauderent, ideo licet increparentur non deſiſtebant. Cum autem datus eſt Saul in regem non placuit oculis plurimorum, ideo libenter eum deſpexiſſent. Alia ratio erat, quia in præcedentibus increpationibus Samuel ſolum loquebatur dicens, quod peccauiſſent Iſraelitæ petendo regem, tamen non probabat: vnde ipſi non multum aduertebant, nunc autem probauit illud per ſigna magna, faciens quòd ſubito venirent tonitrua, & pluuiæ, & tunc totus populus timuit: dixitque ad Samuelem, ora pro ſeruis tuis ad dominum, vt non moriamur: addidimus enim vniuerſis peccatis noſtris malum, vt peteremus nobis regem. In alijs tamen increpationibus quanquam facilius erat eos deſiſtere, & penitere, tamen nunquam cognouerunt ſe peccaſſe, niſi nunc: ſi enim in prioribus increpationibus cognouiſſent, deſtitiſſent, quia res adhuc erat integra, & iſta etiam fuit cauſa, quia non fecit Samuel ſigna, quando increpabat populum antequam eligerent regem, quia Deus ex aliqua parte, volebat quòd eligerent, ex aliqua parte volebat quòd non: ſi autem omninò noluiſſet, quod non eligerent, à principio feciſſet ſigna, & tũc deſtitiſſent à petitione regis. Sed tunc dicetur, quare ergo nũc facta ſunt ſigna?

F

Reſpondendum eſt, quòd Deus volebat, quòd Iſraelitæ cognoſcerent ſe peccaſſe, quia ſi ſolum increparentur verbis, ſicut fuerunt ſupra incepati, nunquam cognouiſſent, ſed dicerent, nequaquam, ſed rex erit ſuper nos, vt patet ſupra cap. 8. & 10. ergo decuit fieri ſigna, & ſic populus cognouit peccatũ, & doluit.

Dixit autem Samuel ad vniuerſum Iſrael. Scilicet quia omnes congregati erant in Galgala. intelligendo de trecentis, & triginta millibus venientibus de bello, qui vocantur totus populus. *Ecce audiui vocem veſtram.* Probat hic Samuel, quòd peccauerint petendo regem, & primo demonſtrando innocentiam ſuam, in quo præmittit, quòd ipſe audiuerit Iſraelitas faciendo regem, ſicut ipſi volebant, tamen ipſe non conſenſit in aliquo horum: diſplicuit enim nimis ei, vt patet ſupra cap. 8. ſcilicet. Diſplicuitque ſermo in oculis Samuelis, eo quod dixiſſent: da nobis regem, vt iudicet nos: & in hoc quod ſignificat ſe

A

ficat se non fecisse sponte, sed pr[illegible]ter eorum importunitatē, innocentiam suam ostendit [illegible]bs autem reos: etiam innocens est, quia cum ipse ante hoc [illegible]opulum rexisset, & filij sui: nunc autem petebant tolli [illegible]ncipatum ab eo, & non subterfugit propter honorem [illegible]um, quo minus fieret.

Iuxta omnia quæ locuti estis ad me. Id est nihil omisi de his, quę locuti estis: [illegible]etebant enim solum Israelitę regem, sicut cæteræ nationes, & hunc dedit ei Samuel. *Et constitui super vos regem.* Istud est expositio præcedentis: nihil enim aliud est, quòd Samuel audierit omnia verba Israelitarum, nisi quòd dederit eis regem, quem petebant. dixit autem quòd ipse constituerat, eo quod ipse consuluit dominum pro rege, & Deus designauit ei modum, & personam, & ipse congregans populum fecit, sicut Deus iusserat, & si Samuel non voluisset consulere dominum pro rege, vel totaliter restitisset, dicens, quod Israelitæ non poterant habere regem, nequaquam ipsi ausi fuissent constituere. Item Samuel, & filij eius dominabantur tūc, & si ipse non cederet libenter principatui, non poterāt Israelitæ constituere aliquem in regem, ipse tamen Samuel immediatè cessit, ideò dicitur constituisse regem. *Et nunc rex graditur ante vos.* Id est rex quem constitui vobis dominatur vestri, & ipse præcedit ad ea, quæ facere debetis: dixit hoc Samuel, quia volebat nunc grauiter increpare Israelitas, quia petiuerant regem, & quia fortè Israelitæ crederent, quod Samuel durè ferebat regem esse in Israel, quod propter ipsum ab eo, & domo sua ablatus erat principatus, increparet nunc Israelitas de petitione regis, vt desisterent ab illo, & rediret pristinus principatus filiorum eius: vt tolleret ergo suspicionem, dixit: Et nūc rex graditur ante vos, id est, ego volo vos increpare pro petitione regis, non tamen intelligatis, quod hoc est quasi ego velim, quod relinquatis eum, quia iam graditur ante vos, id est, iā dominatur vestri, & si ego voluissem increpare ad hoc, quod relinqueretis regem: non fecissem nunc quando rex est confortatus super vos, sed à principio antequam habuissetis. *Ego autem senui, & incanui.* Id est multorum dierum sum, & tamen in toto tempore isto, cum dominarer vobis, nunquam iniustè egi, & iste sensus apparet ex litera sequenti, scilicet itaque conuersatus coram vobis ab adolescentia mea vsque ad diem hanc ecce præsto sum, &c.

B

Quare Samuel ponit hic innocentiam suam increpando Israel.

QVÆST. III.

QVÆRET aliquis quare Samuel ponit hic innocentiam suam ad accusandum Israelitas, quod peccauissent petendo regem. Dicendum quod ratio est, quia in principatibus nunquam debet aliquis mutari, dum bene regit, immo etiam si non sit totaliter vtilis, dum tamen non sit nimis pernitiosus mutari non debet: quamquā politia illum posset mutare. De legibus nanque & principibus idem est, quia leges sunt directiuę subditorum, ita etiam principes dirigunt, potissimè quia non omnia legibus constare possunt, sed in legibus sic est, quod non debet lex mutari in politia, si bona est, quandocunq; inuenitur alia melior, immo etiam si lex nō sit bona, dum tamen non sit nimis nociua, non debet mutari, vt probat Arist. 2. Pol. c. de politia Podami. De principibus ergo sic erit, quod princeps quamdiu bonus est, mutari non debet etiam si alius melior inueniatur: etiam si aliqualiter est inutilis, non debet mutari, nisi pernitiosus fuerit, cuius causa est, quia sic per sequentem mutationem principum diminuetur auctoritas principatus, & subditi fient insolentes, & assuefient ad manendum sine iugo. Istam rationem dat Philosophus in legibus, scil. quod auctoritas legum absolutè perit, vel saltem minuitur per frequentem mutationem: dicens, quod non tātum proficiet lex bona, quæ introducta est quantum nocebit mutatio legis, quæ ablata est: sed sic erat de Samuele, quod ipse in toto principatu suo vixit iustissime: peccabant ergo Israelitæ abijciendo principatum eius, & petendo regem: istud autem peccatum, quamquam esset in Deum, tamen directius erat in Samuelem, quia ipse iniustè priuabatur principatu, si autem ipse iniuste dominatus fuisset, non haberet quid conquereretur contra Israelitas si peterent alium principem: inducit ergo hic innocentiam suam, & est modus arguendi decurtatus, vt quando solum ponitur maior, vel minor, quo frequenter vtitur Arist.

C

Lex quamuis non sit bona, si non est nimis pernitiosa non debet mutari.

Sed dicet aliquis, quod non conuenienter increpabat Samuel Israelitas de petitione regis, obijciendo innocentiam suam: hoc enim fuisset, si tunc dominaretur ipse, tamen non dominabatur, sed constituerat filios suos iudices, eo quod ipse senuerat, & iam non poterat iudicare cōuenienter, filij autem sui post auaritiam declinauerant, vt patet supra cap. 8. ergo conquerebatur populus iustè, & Samuel non benè arguebat.

Dicet aliquis, quod Samuel poterat resumere principatū, si filij non bene regerent, & sic stat semper quod ipsi auferetur principatus. Dicendum etiam quod hoc non stabat, & Israelitæ iam respōderant ad hoc, scilicet, quod Samuel erat senex, & non poterat resumere principatum: vnde Israelitæ quando petiuerunt regem à Samuele proposuerunt hoc dicentes: Ecce tu senuisti, & filij tui non ambulant in vijs tuis, cōstitue nobis regem, sup. 8. cap.

Respondendum est, quod iustè conquerebatur Samuel, quia licet ipse esset senex, ita quod non posset conuenienter discurrere in anno per totum Israël semel iudicando in tribus locis: sicut facere consueuerat in iuuentute sua sup. c. 7. tamen adhuc erat ipse potens ad iudicandum Israëlem si conuenirēt in loco vno, post hoc enim adhuc constituto Saule in regem ipse iuit ad bellum contra Ammon præcedenti c. post etiam aliquanto tempore impetu facto laniauit regem Agag Amalechitarum in partes. infr. c. 15. Non erat ergo impotens, sed, vt non tantum grauaretur laboribus, constituerat filios suos iudices, nō quasi totaliter ipse cessisset principatui, sed quia subdelegabat sibi filios suos, ideo quando fuit ablatus principatus filijs suis ei ablatus est: vnde grauabatur: dato etiam quod principatus translatus fuisset ad filios suos, & ipsi iniqui fuissent, nō debuissent immediatè Israëlitæ petere regem, sed petere Samuelem, quod corrigeret eos, & hoc propter reuerentiam Samuelis, & tunc fortè destitissent ab iniquitate, vel si non destitissent habebat Samuel aliud remedium, scilicet, quod ipse resumeret principatum, vel quod subdelegaret sibi alios viros bonos, dum tamen penes eum potestas resideret: sic nanque Heli summus sacerdos, cum senuisset, filium suum Phinees, iussit ministrare in summum sacerdotiū: semper tamen summi sacerdotij dignitas penes eum resedit, & sic quomodocunq; res se haberet, principatus iudicatiuus maneret penes Samuelē, ideò iustè poterat ipse conqueri de petentibus regē, quòd grauarent eum auferentes ei principatum, & hoc ostendendo innocentiam suam.

D

Porro filij mei vobiscum sunt. Id est quanquam ego senuerim, & incanuerim, & videar aliqualiter impotens: tamēn filij mei vobiscum sunt, qui poterant pro me regere, nec oportebat, vt peteretis regem. Si autem arguatur, quod inique regebant stant superiores responsiones, scilic. quod ipse corrigeret eos, vel daret modum, per quem non grauarent populum, vel committeret eis parua negocia, ipse autem maiora iudicaret, sicut faciebat Moyses, qui cōmittebat negocia parua alijs iudicibus: in magnis autem ipse solus iudicabat Exod. capit. 18. & Deut. c. 1. Nicolaus autem aliter introducit istam literā, scil. porro filij mei vobiscum sunt, id est ipsi remanebunt pro me obsides ad satisfaciendum si ad aliquid teneor, & satisfacere non possum: melius tamē videtur, sicut dictum est. Alioquin non consonat literę superiori, scil. Ego senui, & incanui, & exponendo sicut supra, consonat.

E

Itaque conuersatus coram vobis ad adolescentia mea. Id est à tempore, quo in adolescentia accepi principatum: non enim intelligitur hoc, nisi de tēpore, in quo Samuel fuerat princeps, quia dicitur hic, si calumniatus fuit aliquem, vel oppressit aut recepit munus vult restituere: istud aut pertinet ad habentem iurisdictionē, vel potestatem. De alio autem tempore, in quo Samuel non fuit in principatu, non curat hic, quia in illo neminem lædere poterat, & dato quod aliquem læsisset, nihil referebat si postquam assumptus est in iudicem iustè se habuisset semper ad populum: dicitur autem ab adolescentia mea, ad significandum, quod satis erat iuuenis quando assumpsit principatum, nam immediatè post mortem Heli factus est iudex, & tamen tunc iuuenis erat. *Præsto sum, loquimini de me.* Id est de toto tempore, quod transiuit ab adolescentia mea, quando ego factus sum princeps vsque nunc arguatis me si vultis,

F

A quia præsto sum respondere,& satisfacere, siquid erraui. *Coram domino.* Dicebantur esse coram domino, qui erant in Galgala, vbi fecerant sacrificia, & ibi specialiter dicebatur esse Deus, etiam quia congregati erant ad aliquid spirituale, & coram omnibus talibus Deus est: sic patet Mat.18.c.scil. Quando fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, in medio eorum sum. *Et coram Christo eius.* Id est coram rege Saule, qui vocabatur Christus, id est, vnctus in regem, vocatur autem Christus domini, id est, vnctus à Deo, quia Deus iusserat eum vngi, sic enim dixit Dauid de Saule propitius sit mihi Deus, vt nō mittam manum meam in Christum domini infra ca.24. sic etiam infra 26.c. dixit Dauid, quis enim extendet manum suam in Christum domini,& innocēs erit? & semper loquitur de Saule, & intendit dicere Samuel Deus sit Iudex, & rex sit Iudex eorum, quæ contra me proposueritis, vt iustè iudicent quid malum merui, vel aliter. q. d. bonos iudices habetis, scil. Deū & Christum domini, ideo si aliquid vultis proponere proponatis. *Vtrum bouem cuiusquam tulerim, an asinum.* Id est, arguatis me de iniusto principatu si vultis, est autem vt communiter iniquitas principatus in accipiendo bona subditorum per manifestam violentiam, vel per calumniam, ideo ponit hic de istis,& primo exprimit in speciali, scil. an tulerit bouem, vel asinum alicuius, quod intelligitur tollendo quantum ad hoc, quòd faceret eum suum, vel tollendo quantum ad aliqua opera, scil. vt cogeret Samuel iumenta Israelitarum laborare in opere suo sine precio deinde restitueret dominis suis: nam, & hoc iniustum est, posuit autem exemplum in his animalibus, quia ista communiora erant apud Iudæos: sic enim cum quidā de Israëlitis accusarent Moysen,& Aaron de iniusto principatu dixit Moyses ad dominum, tu scis, quòd nec asellum quidē vnquam acceperim ab eis, nec afflixerim quempiam illorum Num.c.16.

Iniquitas Principatus in quo.

B *Si quempiam calumniatus sum.* Calumniari est bona alicuius tollere iniustè, quæsito aliquo colore, sicut interdum principes faciunt aliquas leges, vel constitutiones duras, in quas necesse est incidere subditos, & hoc faciunt, vt ab eis pœnas exigant,& est propriè calūnia. poterit autem aliquis dicere, quòd quamquam Samuel non acceperit violenter aliquid à subditis, accepit tamen per quosdam modos excogitatos sub colore iustitiæ,& quia istud nimis conuenit principibus excusauit se de calumnia ante omnia Samuel: de his enim quæ faciunt per calumniam principes habetur Isai.ca.10. scil. Væ qui condunt leges iniquas,& scribētes iniustitiam scripserunt, vt opprimerent in iudicio pauperes,& vim facerent causæ humiliū populi mei, vt essent viduæ præda eorum,& pupillos diriperent.

Si oppressi aliquem. Opprimere est per violētiam aliquid tollere nullo colore iustitiæ quæsito, & hoc solent interdum facere domini, quia propter potestatem impunitas eis ineſt, de quo etiam Samuel se excusat, quòd neminem vnquā oppressit. In his autem peccatis si aliquis incideret, tenebatur reddere id, quod abstulerat per calumniam, vel violentiam,& insuper quintam partem ei, cui hæc ablata fuerant, & præter hoc pro peccato dabat arietem domino Leuit.c.5. sed quomodo teneatur declaratur infra quæst.8.

C *Si de manu cuiusquam munus accepi.* Scilicet ad peruertendum iustitiam, quia in hoc casu illicitum est accipere munera, aliàs autem cum pro nulla causa munera offeruntur, sed gratis, vel amicabiliter, nō est illicitum illa recipere, in iudicibus tamen semper causat suspicionem mali munerum susceptio, ideò indifferenter vetatur acceptio munerum in lege Exod. 23. & Deut.16.ca. Samuel autem erat iudex, ideo acceptio muneris, etiam si non esset ad peruertendum iustitiam, in eo esset suspecta, ideò simpliciter excusat se de illa, quòd nunquam acceperit. erat autem in hoc sanctior filijs suis, quia filij eius recipiebant munera,& iniustè iudicabant supra c.8. scil. Et non ambulauerunt filij eius in vijs illius, sed declinauerunt post auaritiam, acceperunt munera,& peruerterunt iudicium.

Contemnam illud hodie. Id est, si accepi aliquid, siue calumniando, siue opprimendo, siue in munere, ego contemnam, scilicet, non curabo retinere, sed dimittam immediate.

Restituamque vobis. Scilicet illis, à quibus accepi.

An Samuel teneretur restituere, si aliquid acceperat in suo principatu, & quando iudices teneantur restituere munera, qua recipiunt à partibus sine sit Simonia, sine non, & quibus tenentur restituere illa.

D

QVÆST. IV.

QVÆRET aliquis, an teneretur Samuel ad restituendum hæc, sicut se obligabat hic.

Respondendum est, quòd quandocunque aliquis recipit quicquam,& non potest facere illud esse suum, vt quia non habet titulum acquirēdi, tenetur restituere vel illi, à quo accepit, vel alteri. Samuel autem si accepisset aliquid horum, aut illud esset per calumniam, vel oppressionem, aut per munera.

Si primis duobus modis, tenebatur restituere, quia nunquam habuerat titulum lucratiuum: ille quoque, cui hæc ablata sunt nihil peccauerat, quare perdere deberet, ideo tenebatur restituere,& etiam illi, cui abstulit. Restituere quidem, quia ipse non habuit causam acquirendi, illi vero, à quo abstulit, quia ille non habuit causam perdendi. Si autem accepisset munus, aut ipse acceperat illud ad peruertendum iustitiam,& offerens ad hoc contulit. Aut accepit amicabiliter,& non ad aliquem alium finem, nec collator habuit aliam intētionem. Aut accepit aliquod munus,& peruertit iustitiam, E licet collator ad hoc non obtulisset, sed gratis dedisset tanquā amico. Aut collator dedit ad hoc, quod ipse peruerteret iustitiam,& ipse non peruertit.

Si primo modo, Samuel non poterat acquirere illud munus, quia illicite susceperat, ideo tenebatur restituere, cum ipse esset iniustus possessor, non tamen tenebatur restituere illi, qui dederat, quia sicut Samuel non habuit causam acquirendi, quia iniustè recepit, ita etiam ille, qui dederat non habebat causam recuperandi, quia illicite dederat, sed tenebatur restituere alteri. In hoc tamen differt, quia aut ille iudex, qui recepit hoc modo munera iam executus fuit id, pro quo munera data sunt, aut non, si non fuit executus, tenetur restituere munera ei, qui dedit,& non peruertere iustitiam, si autem iam peruertit iustitiam pro muneribus, non debet restituere *Nota bene pro ludo aleatorum* munera ei, qui cōtulit, sed alteri, ne ille sit in duplici lucro iniustè, sed erit tunc, sicut in lucro alearum, scil. quòd si perdens est in maiori culpa, vel quia impulit, vel solicitauit lucrantem ad ludum, non tenetur lucrans restituere illi, sed pauperibus.

Si secundo modo, scil. quòd amicabiliter susceperit: & sic cōferens obtulit, non obligabatur ipse perdere, quia iustam causam habuit cōquirendi, scil. per donationem licitam, nec collator recipere poterat, quia sponte transtulit à se dominium rei conferendo alteri. F

Si autem tertio modo recepit munera, scil. quod collator obtulit tanquam amico, & non ad peruertendum iustitiam, iudex autem adhoc accepit: distinguendum, quod aut iā peruertit, aut non, si non, si nōdum peruertit quamquam à principio non habuit titulum lucratiuum, tamen nunc si incipiat nolle peruertere iustitiam, sed velit tenere tanquam amicabiliter collatum, poterit possidere, cum sic collatum fuerit, & incipit iam esse iustus possessor: si autem iam peruertere it iustitiam pro muneribus, non poterit possidere munera, quia iniuste iuscepit, & semper manet ei iniquus titulus, nec tamen tenetur restituere ei à quo recepit, quia cum ille sponte tradiderit transtulit à se dominum, sed debet restituere pauperibus, si tamen voluerit restituere collatori peccatum nullum est, quia ille non fuit in culpa.

Si autem quarto modo, scilicet, quod collator dedit ad hanc intentionem, vt iudex corrumperet iudicium,& tamen iudex non accepit hac intentione, aut iudex cognoscebat à principio, quando munus collatum est, quod hac intentione offerebatur, aut non, si cognouit peccauit, non quidem, quia iustitiam peruerterit in re, aut in affectu, sed quia accepit id, quod pro iniquitate dabatur. Debent ergo talia munera à principio respui, vel si iudex cognoscēs recipiat, debet respuere postquam susceperit,& restituere offerenti, quia nunquā habuit iustam causam possidendi. Si autem à principio iudex

putauit

putauit amicabiliter conferri, cum tamen ex alia causa daretur, à principio habuit iustam causam possidendi, scilic. bonâ fidem, postea tamen incipit esse in mala fide, ideo non habet titulum lucratiuum, tenetur igitur restituere, non tamen tenetur illi, quia ille semel perdidit eo, quod contulit, & alius acquisiuit, eo quòd habuit bonam fidem, & possedit iustè aliquanto tempore, tunc autem erat iste dominus rei, sed simul non possunt esse duo domini insolidum alicuius rei, ideo offerens desijt esse dominus, sed postquam aliquis desinit esse dominus rei, non habet ius aliquod ad rem, nisi iterum acquirat, ideo non debet fieri ei restitutio, quia restitutio fit ei qui habet ius in re.

Dico autem, quòd non debet fieri ei restitutio, scilicet, quòd non tenetur possidens ei restituere, si tamen voluerit nō videtur peccare, potest tamen restituere pauperibus. Causa huius diuersitatis à primo membro est, quia ibi pro munere susceptо iudicium corruptum fuit, & sic conferens susceрit commutationem pro munere, non debuit ergo superlucrari iniuste. Iste autem, de quo hic non susceрit commutationem, quia iudex pro illo non iudicauit iniuste, licet ipse aliqualiter mereretur perdere, quia pro iniqua causa dedit. Ista autē omnia sunt, quādo datur, aut susciрitur munus pro causa iniqua. Si autem recipiatur munus pro causa iusta, scilic. quia litigator aliquid offert iudici, vt pro eo iuste iudicet, aut hoc offert, quia iudex aliter non vult iudicare pro eo iuste, nisi munera conferat, aut iste conferens dat, licet iudex non petat dari.

Si primo modo, iudex peccat, sicut si reciperet munera, vt inique iudicaret, & semper tenetur restituere; quia nunquam habuit iustam causam possidendi. Tenetur etiam restituere offerenti, quia ille non omnino sponte dedit, sed inductus, ne perderet causam, & ipse non habet causam perdendi, quia licuit ei dare, vt redimeret ius suum, cum hoc sit cuilibet permissum.

Si autem iudice non petente, nec innuente hoc litigator dedit aliquod munus, aut iudex intellexit, quòd pro hoc offerebatur, vt iuste pro eo iudicaretur, vel non intellexit.

Si non intellexit, sed putat gratis collatum, non tenetur restituere collatori, nec alicui alteri, quia iustum titulum habuit acquirendi.

Si autem intellexit, quòd pro hoc dabatur, tenetur restituere ipsi collatori, vel à principio respuere, & hoc quia collator dedit ad redimendum ius suum, quia licet iudex vellet iudicare iuste, collator forsitan intellexit, quòd vellet iudicare iniustè, & vt moueret animum illius, contulit, vel fortè dedit, vt magis firmaret animum iudicis in bono, quia licet nō crederet eum velle iniustè iudicare, tamen dubitabat an vellet: vel fortè egit, vt iudex citius expediret, quia litigatori grauis erat dilatio diffinitionis causæ, quocunque autem modo horum est redimere ius suum, licet indirectè, ideo iudex nunquam potest taliter accipere, & peccat, si receperit. Collator autem potest offerre. Hoc vltimum colligitur extra de simon. cap. etiam si quæstiones. vbi dicitur, quòd si collatori beneficij, vel dignitatis offeratur aliquid, quòd verisimiliter possit illius mentē mouere, ad conferendum, vel non conferendum, est simonia, si autem sunt talia, quæ verisimiliter nō possunt mouere mentem collatoris, nō est simonia. In alijs autem casibus, in quibus transgressio nō causat simoniam, eodem modo dicendum est, scilic. quòd si iudex recipiat aliquid, quod verisimiliter possit mutare mentē illius, iniustum est recipi. Si autē oblata sunt talia, quæ non possunt mouere mentē, non est iniustum recipi: hoc autē est, an iudex intelligat sibi datum esse, vt conferat, vel vt iudicet, vel non, quia si intelligat datum esse ex hac causa, licet paruum sit, iam mouetur mēs illius, quia inclinatur aliqualiter si recipit: iura autem non fecerunt istam distinctionē, tanquam in se munus magnum, vel paruum aliquid agat, nisi inquantum iudex intelligit ista data esse pro tali causa, ideo semper erit illicitum recipere hoc modo.

Iudices à litigatoribus, & personis suspectis, nō debent munera quātumcunq; suscipere.

Ad cauendum ergo omnia ista valde esset honestum, quòd iudices nihil susciperent à litigatoribus, nisi quod iure dare cogūtur, vt in locis, in quibus statutum, quòd iudici pro qualibet sententia diffinitiua detur tantum, vel tantum, & sic de alijs actibus iudicialibus, vel si fortè aliquid recipere volūt, honestius esset, quòd reciperēt post diffinitiuam causam, quia tunc litigator non posset dare, vt iudex præuaricaretur iudicium, nec etiam vt redimeret ius suum, iudex etiam non potest recipere ex aliqua causa iniqua, omnia autem munera, quę ante diffinitionem litium offeruntur, licet interdum secundū iura non sint suspecta, tamen secundum naturam, & iudicum prauitatem non potest omnimoda adimi suspitio.

Si Iudæi probassent Samuelem susceрisse munera, vel oppressisse aliquem, quomodo puniretur.

QVÆST. V.

QVÆRETVR vlterius, quid si Israelitæ contendissent cōtra Samuelem, vt ipse volebat, & probassent, quòd ipse egisset aliquid horum, in quo puniri deberet.

Respondendum est, quòd aut acceperat aliquid per violētiam, vel calumniam, aut per munera, in quibus non est ęquale iudicium, vt infra declarabitur.

Quidam tamen dicunt, quod in quocunque horum tenebatur restituere id, quod acceperat, & quintam insuper partē, & præter hoc debebat offerre arietem vnum pro peccato: sic habetur Leuitici, c. 5.

Respondendum, quòd non stat, quia illa lex intelligitur quandocunq; non agitur iudicialiter, sed ille qui fecit hęc dolet, quòd ista egerit, & vult absolui, debet satisfacere illo modo: in iudicio tamen grauior esset punitio. Quod autem non intelligatur de his, quæ iudicialiter fiunt, patet, quia iudices semper iudicabant per leges forales, & nunquam imponebāt aliquam pœnam, quæ pertineret ad sacrificia, sed omnes pertinebant ad interesse partis, vel ad ius publicum, nunquam autem iubebantur fieri cæremoniæ, vt patet inquirendo omnes leges iudiciales, quæ habentur Exod. c. 21. vsq; ad 24. & in lib. Num. atq; Deuter.

Dicendum ergo, quòd maior esset pœna in iudicio, & apparet manifestè, quia si aliquis furaretur hominem, & venderet, morte moriebatur, si conuinceretur iudicialiter Exod. ca. vigesimo primo. si tamen non conuinceretur, ageretur per legem, quę habetur Numeri cap. vigesimo quinto. si quis etiam furaretur vnum bouem conuictus soluebat quinque Exod. cap. vigesimo secundo. & tamen per legem, quæ habetur Leuitici capit. quinto. tenetur solum restituere vnum bouem, & quintam partem valoris insuper, & offerre arietem pro peccato. ergo non intelligitur ista lex in foro iudiciali. Item patet, quia istamet lex habetur c. 5. & tamen ibi dicitur, quod illi, qui huiusmodi peccauerunt, confitebuntur peccatum suum, & soluent, quæ dicta sunt, si tamen in iudicio esset, non diceretur, quod ipsi confitebuntur, sed oporteret eos à partibus cōuinci. Intelligitur ergo sine iudicio lex ista, sed nunc dicitur, quod Samuel conuinceretur coram Saule, quem posuit iudicem sibi de aliquo istorum, ergo aliter iudicandum erat. Distinguetur ergo sicut prius, quia aut erat in calumnia, aut in muneribus. Si in primo saltem necesse erat, quòd fieret restitutio, sed in aliqua pœna infligi deberet, non apparet, quia lex de hoc nihil cauit, satis tamen est verisimile, quod maiori plecteretur pœna, quod patet quia iudex, qui calumniatur non solum delinquit contra partem accipiendo, quod non debet, sed etiam delinquit in officio suo, quod est sibi commissum à republica. Pro delicto autem in litigatorē saltē ad æquale tenebitur. Pro calumnia autē non est contra rempublicam, & est delictum in officio, erit aliqua alia maior pœna, & forte corporalis.

Quomodo iudices recipiētes munera puniebantur in veteri lege.

Item pœnæ, quæ infliguntur in iudicio sunt maiores illis, quæ inferuntur in foro non iudiciali. Quod patet, quia iudicialiter condemnatur quis pro vno boue ad quinque si furatur; in foro autem non iudiciali tenetur ad vnum bouem, & quintam partem, & vnum arietem: Exodi vigesimo secundo, & Leuitici cap. 5. sed siquis calumniatur, tenebitur in foro nō iudiciali plusquam ad æquale, scil. ad tantum, & quintam partem insuper, & vnum arietem, ergo in foro iudiciali teneretur plusquam ad æquale. Si autem accipiatur de oppressione, scil. quando quis violēter abstulit, vocatur istud rapina, & secundum leges humanas tenetur huiusmodi ad mortē, sed secundum legē Mosaycam pro furto nemo tenebatur ad mortē, sed ad restitutionem, vel quòd venderetur si non posset restituere, vt colligitur Exod. vigesimo secundo capitu. Et non distinguitur, an sit furtum occum, vel rapina, quæ est publica, & est violenta. Ideo non apparet, an pro hoc posset infligi mors,

Secundum legem Mosaycam pro furto nemo tenebatur ad mortē.

A consitat tamen, quod deberet infligi aliqua magna pœna, quia graue delictum est, si autem teneretur in his restituere Samuel, & non posset, poterat vendi, sicut pro furto, eo quòd deliquerat, & iudices sententiabant huiusmodi venditionem, vt Exod. cap. 22. Si autem conuinceretur, quod recepisset munera, aut erat in casu, in quo posset iustè recipere secundum distinctionem supra datam, aut non.

Si primo modo, non tenebatur illa restituere, quanquam ipse promisit, & ob hoc iam tenebatur.

Si secundo modo, aut pro illis muneribus iniuste iudicauerat, aut non, si non iudicauerat iniuste, quamquam recepisset inique, tenebantur ad restituendum, sed an ad aliquid alterum teneretur, non apparet ex lege. Si autem iudicasset iniuste pro illis, aut in causa criminali, aut ciuili, si in ciuili tenebatur restituere munera, & insuper litigatori tenebatur ad totum damnum, & interesse, & quia iniuste condemnauerat, teneretur ad aliquid aliud insuper, si autem in causa criminali tenebatur restituere munera, & insuper pati debebat pœnam, quam iusserat infligi, scilicet si mortem, quòd pateretur mortem; & sic de cæteris pœnis secundum legem talionis. Quod patet, quia testes falsè testificantes tenebantur ad talionem. Deut. 19. c. à fortiori ergo iudices, quia iudices magis directè pœnam infligunt quam testes.

Et dixerunt non es calumniatus. Obtulit se Samuel iudicialiter responsurum, si vellent Hebræi, ipsi autem dixerunt, quòd nō erat necesse, confessi enim fuerunt veritatem, scilicet, quòd nullum malum egisset, de quo vellent cum eo contendere, &
B dicunt non es calumniatus, id est, non abstulisti nobis aliquid sub colore iustitiæ per legem iniquam, vel statutum.

Nec oppressisti. Scilicet non fecisti nobis violentiam, scilicet, inferendo alicui iniuriam, vel auferēdo violenter res nostras, sed magis refertur ad iniuriam.

Nec tulisti de manu alicuius quippiam. Id est nunquam accepisti ab aliquo munus. Poterat etiam hoc exponi de ablatione alicuius rei inuoluntaria, sed magis debet exprimi de munere, quia dicitur non tulisti de manu alicuius, quoniam offerens manu peccat, si autem intelligeretur de ablatione inuoluntaria, non diceretur, nec tulisti de manu alicuius, sed diceretur: non tulisti ab aliquo quippiam. *Dixitque ad eos.* Postquam Israelitæ confessi sunt in iudicio, quòd Samuel nihil inique egerat contra eos, vt confessio rata maneat, & non negetur, inuocat ipse testes contra illos.

Testis est Dominus aduersum vos. Dictum fuerat supra, quòd Samuel volebat cōtendere contra Israelitas coram domino, & coram Christo eius, & quia Deus ibi erat tanquam præsens, poterat haberi in testem.

Quomodo Samuel ponit hic Deum, tanquam testem, cum primo acceperit in iudicem.

C QVÆST. VI.

QVÆRET aliquis, quomodo dicit hic Samuel, testis est Dominus, quoniam supra dicebatur, quod contenderent Israelitæ coram domino contra Samuelem, & ibi ponitur Deus tanquam iudex: ergo non potest induci in testem, quia in iudicio semper debent esse quatuor personę distinctę, extra, de verborum sign. ca. forus. & ibi ponuntur testes, & iudex distincti.

Aliquis respondebit, quòd regulare est illud in iudicio quantum ad omnes homines: Deus tamen quia omnia nouit, & imperuertibilis est, potest iudicare, & testificari, & sic dicit Deus de seipso Ierem. capit. vigesimonono. scilicet, Ego sum iudex, & testis, dicit Dominus.

Sed ista responsio non stat, quia non solum dicitur hic de Deo, quòd esset testis, sed etiam de Saule, scilicet, & testis est Christus eius, & tamen etiam iste Christus, scilicet Saul ponebatur supra, vt iudex, cum dicitur loquimini de me coram domino, & coram Christo eius.

Dicendum est ergo, quòd Deus, & Saul inducti sunt hic conuenienter in testes: nam quòd iudex, & testis sint personæ distinctæ, verum habet in eodem iudicio, scilicet, quòd non potest aliquis in eodem iudicio esse iudex, in quo est testis, vel è contrario: bene tamen poterit esse respectu diuersorum iudiciorum. Verbi gratia, vt si duo litigarent, & vnus contumeliose loqueretur contra alterum coram iudice, illud fiebat in iudicio, si autem pars peteret sibi satisfieri de iniuria, & necesse esset induci aliquem testem, non posset ille iudex testificari, & sententiare: si tamen coram alio iudice verteretur causa, bene posset ipse testificari de his, quę viderat: ita ergo hic, Deus & Saul erant positi, vt iudices, si vellent contendere Israëlitæ contra Samuelem, & fuerunt etiam iudices ad recipiendum istam confessionem in prę iudicium partis, vt videretur iudicialiter facta, nunc autem inducebat eos Samuel in testes, non quidem in hac causa, scilicet ad probādum, quod vera erant ista, quæ confitebantur Iudæi, sed in alia, scilicet, quòd rogabant nunc, vt essent testes, vt si fortè aliquādo vellent Israelitæ contendere contra Samuelem, vel ipse contra eos posset se iuuare ex hac confessione, & tunc induceret istos in testes, & iam non essent iudices, & sic non sunt iudices, & testes respectu eiusdem causæ. De Deo autem dicebatur, quod erat iudex, & testis, & est speciale, & intelligitur in eadem causa, quòd nulli hominum conuenit, hic autem iudex, & testis est, sed non in eadem causa; vnde nihil habet amplius, quam Saul, qui iudex, & testis est.

Et testis est Christus eius. Id est, Saul rex est testis, scilicet, quia ipse erat præsens huic disceptationi.

Quare solus Saul acceptus est in testem.

QVÆST. VII.

QVÆRET aliquis, quomodo solum fuit hic inducť Saul in testem de hominibus, cum ibi essent multi alij viri boni, qui poterant testificari.

Aliquis respondebit, quod hoc factum est propter dignitatem Saulis, sc. quia erat rex, vt maior fides eius dicto adhiberetur.

Sed dicendum est, quod non fuit propter hoc, sed quia nō erat ibi aliquis alius quem posset Samuel inducere in testem, quia reus, & testis sunt personæ distinctæ, sed omnes alij Israelitæ erant rei, ideo nemo debebat duci in testem: hoc autem patet, quia Samuel accusabat eos, quòd peccauissent, vel non apparet esse sub numero peccantium, nisi Saul. Quod patet, quia hic culpabantur, quod petiuissent regem, totus autem Israel petiuit regem, scilicet seniores nomine totius Israel, de quo supra cap. 8. & iterum cum cum congregasset eos Samuel in Maspha postquam vnxit secretè Saulem, dissuadebat regē petere, sed populus dixit; nequaquam, sed regem constitue nobis sup. cap. 10. In hoc autem non peccabat Saul, quia ipse non petebat regem à principio, nec post; ideò solus populus accusabatur, & non Saul. Vel aliter hic fit accusatio de petitione regis, rex autem, & petentes regem distincti sunt: ideo populum petentem accusauit, Saulem autem nequaquam. vnde eum solum habuit de hominibus, quem in testem posset producere. *In die hac.* Id est, hodie sit testis, scilicet, quia in die illa Israelitæ confessi fuerant innocentiam Samuelis, cuius ille volebat habere testes: non dicitur tamen, quod sit testis in die hac, id est, hodie testificetur, quia vt supra dictum est, Deus, & Saul pro illa die erant iudices, & non testes, & in alio iudicio possent induci in testes, & tunc non essent iudices, sed dicitur testis est hodie, id est, hodie rogo eum, vt sit testis, scilicet audiendo ea, quæ dicuntur, vt cum opportunum fuerit, in iudicio productus testificari possit.

Quomodo potest vocari Deus in testem.

QVÆST. VIII.

QVÆRET aliquis, quomodo vocabatur hic Deus in testem, nam aliquis rogatur, vt sit testis, vt postea testificetur, quādo petatur à parte: Deus tamen nō testificatur cotā nobis, quia non loquitur nobis, ideo non potest conuenienter esse testis. Respondendū est, quod Samuel non inuocabat hic Deum in testem, tanquam producturus esset eum aliquando in iudicio, sed vocauit eum ad timorem Israelitarū, scilic. quia cum dictum esset, quod Deus erat testis, Israelitæ timerēt negare, quod confessi fuerāt. Vel aliter, quia Deus ductus fuit in testē si forte negarēt Israelitæ confessionē, Deus formaret aliquā vocē, quę testificaretur pro eo, scil. iuberet alicui Angelo

loqui,

A loqui, ſicut Angeli loquebantur ex præcepto eius: ſic enim dicunt Hebræi accidiſſe hic. ſc. quod cùm dixiſſet Samuel: teſtis eſt Dominus aduerſum vos, & teſtis eſt Chriſtus eius: reſponderunt Iudæi, teſtis ſit, & tunc quędam vox in aëre audita eſt quæ dixit, ego ſum teſtis: ſi ergo hoc fuiſſet, ſicut ibi Deo rogatus profeſſus eſt ſe eſſe teſtē, ita cùm peteretur à Samuele, quòd teſtificaretur in iudicio, ſimilem vocem formaret teſtificantem, quod factum fuerat. Sed quia iſtud dictum Hebræorum dubium eſt, aliter poteſt reſponderi conuenientius, ſc. quod Deus producebatur in teſtem, quia tempore opportuno poterat teſtificari, modus autem erat, quia cùm Samuel vocaſſet nunc Deum in teſtem, ſi Hebræi aliquando negarēt iſtam confeſſionem ſuam, Samuel inuocaret Dominum, vt faceret aliquod miraculum in teſtimonium huius rei, & Deus illud faceret immediatè, ſicut patet infra: nam Samuel volebat probare Dei teſtimonio, quod peccauiſſent Iſraëlitæ petendo regem, & ad hoc inuocauit Deum dicens: Nunquid non meſſis tritici eſt hodie? inuocabo Dominum, & dabit voces & pluuias, & ſcietis, & videbitis, quia grande malum feceritis in conſpectu Domini, petendo ſuper vos regem, & immediatè Deus exaudiuit. Vnde ſequitur, & clamauit Samuel ad Dominum, & dedit Dominus voces & pluuias in die illa, & timuit omnis populus nimis Dominum, & Samuelē, ſic ergo fieret, ſi Hebræis negantibus veritatē Samuel peteret teſtimoniū ſufficiēs magis quàm humana teſtificatio. Iſtud namque ſignum dedit Deus Hebræis ad cognoſcendum, quis eſſet verus propheta, ſc. ſi diceret propheta aliquid

B ſe audiuiſſe à Deo, & in teſtimonium illius induceret miraculum aliquod, erat verus propheta, & iubebat Deus ſibi credi. Deuteronom. c. 18. Ita ergo ſi Samuel diceret, quod Iſraëlitæ confeſſi fuerant innocentiam eius, & ad teſtimonium huius peteret ali qua ſigna de cœlo, & venirent, cōſtabat verum eſſe quod ille dicebat. Item non ſolùm iſta probatio erat ſufficiens, ſed etiam Hebræi magis aſſentiebant illi, quàm cuicunque alteri, quia Iudæi ſigna quærunt, Græci ſapientiam, vt 1. ad Corinth. cap. 1. vnde cùm ſupra peterent Iſraëlitæ regem, & bis increpuiſſet eos Samuel, dicens, quòd peccarent, non crediderunt, ſed dixerunt: nequaquam, ſed regem conſtitue nobis, ita ſupra cap. 8. & 10. Et ſic quamquam Samuel eſſet magnæ auctoritatis, non credebant ei, nunc autem quia induxit ſignum de cœlo, quando increpabat eos, timuerunt nimis, & confeſſi ſunt ſe peccaſſe. Infra in litera, ſcil. dixit vniuerſus populus ad Samuelem ora pro ſeruis tuis ad Dominū, vt non moriamur: addidimus enim vniuerſis peccatis noſtris malum, vt peteremus nobis regem: hoc igitur modo poterat Deus eſſe teſtis. *Quia non inuenerutis in manu quippiā.* Id eſt, quod non inueniſtis me accepiſſe aliquid, aut iniuſtū cōmiſiſſe toto tempore principatus mei. Dicitur enim in manu mea, id eſt, in me, quia omnis operatio humana modo loquendi ſcripturæ attribuitur manui eius, quamquam non fiat per manum, ſic patet infra c. 16. ſc. Et ait Dominus, vitulum de armento

C tolles in manu tua: & tamen manifeſtum eſt, quod non poterat Samuel tollere in manu vitulum, potiſſimè cùm ille eſſet viuens.

Et dixerunt: Teſtis. Id eſt, Iſraëlitæ dixerunt, volumus, quòd Deus ſit teſtis, quamquam non oportebat, quod Iſraëlitæ acceptarent eſſe teſtes eos, quos vocabat Samuel in teſtes: tamē ad maiorem abundantiam acceptauerunt. In Hebræo habetur hic. *Et dixit, teſtis.* Ad quod ſciendum, quod Hebræi dicūt, quod quando Samuel vocauit Dominum in teſtem, quędam vox formata eſt in aëre, & illa dixit: ego ſum teſtis, ſc. quod Samuel eſt innocens, vel aliter ego ſum teſtis, ſc. quod confeſſi fuiſtis hodie innocentiam huius.

Et ait Samuel ad populum. Hic ponitur ſecundum, in quo Samuel declarat populi culpā, & hoc dupliciter. Primo in verbo, ſecundo in miraculo ibi. *Sed nunc ſtate.* Circa primum Samuel increpat Iſraëlitas improperando eis miſericordias Domini. *Dominus, qui fecit Moyſen & Aaron.* Non accipitur hic facere, id eſt, creare, vel producere, ſcil. q̄ Deus fecerit naſci Moyſen & Aaron, quamquam aliquando ſic accipitur, vt patet Deuteron. capit. 32. ſcil. Nunquid non ipſe eſt pater tuus, qui poſſedit te, fecit & creauit te? nam tunc non eſſet aliquid ſpeciale, quòd fecerit Moyſen & Aaron, quia ſic etiam fecit omnes alios, ſed dicitur, quòd fecit eos, ſc. nuncios, & habentes poteſtatē ad educendū Iſraëlitas de Ægypto, ſic patet infra, i. miſit Dominus Moyſen, & Aaron, & eduxit patres veſtros ex Ægypto.

Quare Samuel enarrat iſta geſta præteritorum temporum, quæ nihil videntur attinere ad reprehenſionem.

QVÆST. IX.

QVÆRET aliquis, cùm Samuel intēdat hic arguere Iſraëlitas, quòd malè egiſſent petēdo regem, quare enarrat eis iſta geſta præteritorum temporum, quæ nihil videntur attinere.

Reſpondendum, quòd hoc fit propter duo: primo ad increpandum Iſraëlitas de ingratitudine, ſc. quod cùm Deus feciſſet eis tanta bona, propter quæ debuiſſent in æternum ei gratias referre, & ſubditi eſſe, & Deus vellet ſuper eos habere principatum regalem, abiecerūt eum petentes regem hominem, & vt videatur eorum ingratitudo, referūtur collata beneficia, quòd autē fiat propter hoc, apparet immediatè, cùm dicitur, nunc ergo ſtate, vt iudicio contendam aduerſum vos de omnibus miſericordijs, quas fecit vobiſcum. Patet etiam infra, cùm dicitur, dixiſtis mihi nequaquam, ſed rex imperabit nobis, cum Dominus Deus veſter regnaret in vobis, quaſi dicat, ingrati fuiſtis petendo alium regem, cùm Deus vellet regnare. Secundo inducuntur omnia, quæ habentur hic ad probandum, quòd vanè egerint Iudæi, & quòd motiuum

E ſuum ad petendum regem fuit ſtultum. Volebant enim regē ad hoc, quòd liberaret eos à periculis bellorum, quaſi intelligentes, quòd alias non poſſent liberari, niſi regem haberent: ſic patet ſupra cap. 8. ſc. rex enim erit ſuper nos, & erimus nos quoque ſicut omnes gentes, & iudicabit nos rex noſter, & egredietur ante nos: & pugnabit bella noſtra pro nobis. Quod magis patet infra in litera, ſc. vidētes, quod Naas rex Ammon veniſſet aduerſum vos, dixiſtis mihi nequaquam, ſed rex imperabit nobis, quaſi dicat, non poterimus habere alium principatum, per quem eruamur ab hoſtibus, niſi per regalem, quod ſi fuiſſet verum, rectè petiuiſſent Iſraëlitæ, ſed falſum eſt: poterant enim liberari ab hoſtibus ſine rege, & hoc probat Samuel inductiuè per maiora pericula Iſraëlitarum, ſcilicet ipſi fuerunt in Ægypto in maxima ſeruitute, & liberauit eos Deus inde per manum Moyſi, & Aaron, & hoc ſine rege; ergo poterat eos ſemper liberare dato, quòd non haberent regem: ſic etiam liberati ſunt de manu Chananæorum, Moabitarum, Ammonitarum, Philiſthinorum, & reliquarum gentium; & tunc non habebant regem, ergo à cæteris periculis futuris poterant liberari ſine rege, vanè ergo petierunt regem. Item inducit Samuel fortiorem probationem ad maiorem confuſionem Hebræorum, quia non ſolùm vanè, ſed etiam ſtultè egerunt, nam ſi præteritis tēporibus Deus liberaſſet ſemper Iſraëlitas ſine rege, nunc autem acciderent maiora pericula, quamquam Iſraëlitæ culpabiles eſſent, ſi pe-

F teront aliud genus principatus pro iſtis maioribus periculis, quia diffidebant de Deo; tamen ſtulti non erant, nunc autem non factum eſt ſic, ſed cùm à principio accidiſſent valdè magna pericula, & ab illis ſine rege liberati fuiſſent Iſraëlitæ, nūc in valdè paruis periculis petebant regem. Ad hoc inducit Samuel, quod habetur infra, ſc. videntes autem quod Naas rex filiorum Ammon, &c. quaſi dicat in comparatione periculorum præteritorum, quæ hic referuntur quaſi nullum erat periculum, quod imminebat ex incurſu Ammonitarum: ibi tamen Iſraëlitæ petierunt regem dicentes: Nequaquam, ſed rex imperabit nobis, vt patet infra, ergo ſtultè egerunt, & hoc inducit Samuel per totam iſtam literam.

Et eduxit patres veſtros de terra Aegypti adeſt, id eſt, Deus qui liberauit patres veſtros, eſt præſens, hoc dicit Samuel, quia infra dicit: nunc ergo ſtate, vt iudicio contēdam aduerſum vos coram Domino, & quia Iſraëlitæ non videbant Dominum, non putarent ſe contendere coram Domino: dicit Samuel, quod Deus adeſt, id eſt, præſens eſt inter illos, quod probauit immediatè per miraculum, quod ibi Deus operatus eſt. Ponuntur autem hic duo beneficia, ſcil. miſſio Moyſi & Aaron, & eductio Iſraëlitarum de Ægypto, quamquam infra ponantur, quia iſta principalia ſunt inter omnia, vnde ſæpè repetuntur.

A

Nunc ergo state, vt iudicio cõtendam aduersum vos. Id est, Samuel volebat contendere aduersum Israëlitas, probando eos peccasse, nec quidẽ contendit hic probando innocentiam suam, quia iam ipsi hanc confessi fuerant, sed contendit probando eorum culpam, & hoc iudicio, id est iudicialiter, sc. proponẽdo contra ipsos, Deo existente iudice, & expectando, si quis eorum respond[illegible]ret.

Et omnibus misericordijs, quas fecit vobiscum. Id est, contentio est ad probandum iniquitatem Hebræorum, & hoc per omnes misericordias, quas Deus fecit eis, non est tamen sensus, quòd contendebat de misericordijs Dei, sc. volens probare, quòd Deus fecisset misericordias multas Iudæis, quoniam has ipsi concedebant, sed contendit de misericordijs, id est, ex misericordijs probando eorum ingratitudinem, & sic (de) dicit hic habitudinem principij, & non materiæ, vel obiecti. *Et cum patribus vestris.* Dicitur hoc, quia omnes istæ misericordiæ, quia hic enarrantur, non fuerunt factæ istis Hebræis, qui nunc viuebant, sed plurimæ ipsarum fuerunt factæ patribus eorum, id est, prædecessoribus. Dicitur autem hic, quod contendit Samuel cum Israëlitis de omnibus Dei, id est, de multis. De omnibus enim contendere non poterat, quoniam infinitæ sunt misericordiæ Dei, nobis quoque semper & quotidie miseretur, ita vt nemo sufficiat enarrare quantum sibi miseretur, quanto magis de misericordia, quam habet erga populum vnum magnum. Sed vt taceamus de misericordijs vulgaribus, quæ sunt, cùm Deus concedit nobis esse & viuere, victum & liberationem à periculis, quæ incidere poterant, loquendo de misericordijs specialibus, quę sunt de valdè magnis rebus, Samuel non expressit omnes misericordias Domini super Hebræos, sed de multis paucas hic retulit, velut si quis consideret beneficia collata Israëlitis ex ipsa afflictione Ægypti vsque ad tempus Samuelis, inspiciendo diligenter processum medium scripturæ: Samueli tamen sufficit ad inducendum id quod volebat, sc. ingratitudinem Hebræorum ista pauca beneficia enarrasse, sicut si omnia retulisset. *Quomodo ingressus est Iacob in Aegyptum.* Scilicet tempore famis, vt aleretur ibi.

B

Quare Samuel enarrat aliqua beneficia Dei in Israelitis, & aliqua tacet.

QVÆST. X.

QVÆRET aliquis, quare non posuit hic Samuel alia beneficia populi Hebræorum, quæ fuerunt ante, & quare posuit istud, cùm non videatur beneficium.

Ad primum dicendum, quòd ante hoc Deus fecit alia beneficia magna Israëlitis, scil. quòd seperauit eos à cæteris nationibus, vt colerent eum, & vt ipse benefaceret illis, & hoc educendo patrem eorum Abraham de terra Chaldæorum, promittendo quoque ei magna bona, scilicet terram Chanaan, & Messiam nasciturum de semine suo: Genes. duodecimo, & decimotertio, & trigesimosecundo cap. Etiam benefecit Abrahæ prosperando eum contra hostes: Gen. cap. 14. & dando ei filium, de quo nati sunt omnes Hebræi, cùm esset vxor sua sterilis: Gen. decimooctauo capit. Sic quoque cùm natus esset Isaac pater eorum, benefecit eis dans filios, cùm esset sterilis vxor eius, per 20. annos concipere non potuit: Gen. 25. cap. Et quòd fuit maius genitis duobus gemellis, scil. Iacob & Esau, Deus elegit sibi Iacob, faciens sibi populum de stirpe eius, & neglexit Esau: hoc autem beneficium, tanquam magnum Deus Israëlitis improperat Malach. cap. 1. sc. Dilexi vos, dicit Dominus, & dixistis, in quo dilexisti nos? nonne frater erat Esau Iacob, dicit Dominus, & dilexi Iacob, Esau autem odio habui, & posui montes eius in solitudinem, & hæreditatem eius in dracones deserti: nullum tamen horum beneficiorum improperat hic Samuel Hebræis, cuius causa est duplex.

Prima est, quia Samuel volebat enarrare principaliter beneficia, quæ data fuerunt Israëlitis tanquam populo, illa autẽ quæ data sunt Abrahæ, Isaac & Iacob à principio, non erant tanquam data beneficia data populo, sed personis singularibus, quia isti nondum erant populus, cœperunt autem Israëlitæ esse populus in Ægypto, ideo ab illo loco incipit enarratio beneficiorum eis collatorum.

Secunda ratio est, quia Samuel voluit breuiter enarrare beneficia, & quia in quibusdam posterioribus beneficijs includuntur priora, subticuit ea: sic enim est de istis beneficijs enarratis, quia omnia hęc possunt intelligi per hoc, quòd Deus multiplicauit Israëlitas in Ægypto, cùm præsupponatur. D

Alia causa esse poterat, sc. quòd Samuel solum intendebat hic inducere ingratitudinem Israëlitarum, & ad hoc sufficiebat quæcunq; beneficia inducere, ideo sicut incipiendo à beneficijs collatis in Ægypto vsque ad tempus Samuelis, multa hic Samuel omisit, ita etiam illa priora ante ingressum in Ægyptum prætermisit.

Ad secundum articulum, cùm dicebatur, quare positum fuit hic, & quare retulit Samuel descensum Iacob in Ægyptũ, cùm istud non sit beneficium. *Quare posuit hic descensũ Iacob in Ægyptũ.*

Respondendum est vno modo, quòd fuit beneficium, sc. quod tempore, quo descendit Iacob in Ægyptum, fames vastabat totam terram potissimè terram Chanaan & Ægypti: Iacob autem habitans in terra Chanaan, non habebat vnde sustentaret familiam suam, nisi cùm mitteret pro alimentis in Ægyptum, ita Genes. 42. & 17. & 18. Hoc autem fuit in pauco tempore famis, si autem manere debuisset in terra Chanaan septem annis sterilitatis magnæ, perijsset ipse cum familia sua, nec tamen audebat descendere in Ægyptum, quia ibi etiam putabat se periturum, vnde cùm Deus iussisset Iacob descendere in Ægyptum adhuc timebat, quanto magis si non iussisset? Gen. 46. Quod ergo fecerit eum illuc descendere, beneficium fuit, nec paruum, quia sic conseruatus est populus Hebræorum, qui alias periturus erat, ideo ponitur hic descensus iste tenquam beneficium. E

Aliter responderi potest, scil. quòd per descensum in Ægyptum intelliguntur omnia beneficia, quæ Israëlitæ receperunt in Ægypto, licet ipse descensus non sit beneficium: ibi enim multa receperunt, quamquam ad vltimum indignè passi sunt.

Primo enim receperunt beneficia, quia Pharao rex Ægypti dedit ei diuitias multas & plaustra, vt educerent filij Iacob eum cum tota cognatione sua in Ægyptum: Gen. 45. cap. Præter hoc autem dedit eis postea terram optimam, in qua habitarent, quam ipsi petiuerunt, scil. terram Gessen: Gen. 46. & 47. Postea autem multiplicauit Deus Israëlitas in Ægypto, tanquam Germinantes: Exodi cap. 1. ita vt in paruo tempore peruenirent ad sexcenta millia virorum: Exodi cap. 12. Multa buoque alia in Ægypto receperunt, quæ intelliguntur nomine descensus Iacob in Ægyptum. Durauerunt autem beneficia Ægyptiorum circa Hebræos quandiu mansit Ioseph, & aliquanto tempore post mortem eius: surrexit autem postea rex nouus, qui ignorabat Ioseph, & ille cœpit opprimere Israëlitas, vt patet Exodi cap. 1.

Aliter potest dici, q̃ descẽsus Iacob in Ægyptum non ponitur hic, tanquam beneficium, sed est quoddam pręmissum ad ea quæ sequuntur de beneficijs: nam hic agitur de liberatione Israëlitarum de Ægypto, quod fuit maximum beneficium, & ad hoc, vt liberarentur de Ægypto, oportet, quòd aliquando descẽdissent, cùm non fuerint ibi semper, ideo debuit præmitti iste descensus in Ægyptum. C F

Et clamauerunt patres vestri ad Dominum. Dicitur de patribus eorum, quia isti non fuerunt ibi, nec aliquis ipsorum: transierant enim ab exitu de Ægypto vsque ad tempus istud, quasi anni quatuor centum & viginti, quod patet, quia ab exitu de Ægypto, vsquequo incœpit Salomon constructe templum, fluxerunt anni quatuor centum octoginta, infra tertio libro, capit. 6. sed ab isto tempore vsque ad constructionem templi fluxerunt anni sexaginta, quod patet, quia istud erat in primo anno regni Saulis, cui attribuuntur anni quadraginta, Actuum cap. 13. & isti partim pertinent ad Samuelem, & partim ad Saulem, scilicet viginti anni vtrique eorum, vt declaratum est supra cap. 8. ab hoc ergo tempore, in quo ista dicebantur, vsque ad principium regni Dauid fluxerunt anni viginti. Dauid autem regnauit annis quadraginta, vt patet infra 3. lib. cap. 5. & infra 3. libro, cap. 2. Post Dauid regnauit Salomon, qui secundo anno regni sui cœpit construere Sanctuarium, infra 3. libro, capit. 6. ideo fluxerunt anni quasi sexaginta duo à tempore, quo Samuel ducebat ista vsque ad ædificationem templi, qui si demantur de quatuor centũ octoginta, supererũt quatuor centũ decẽ octo, vel quasi: hi autem

tran-

A

tra[illegible]erant ab exitu de Ægypto vsque ad tempus, quo ista dixit Samuel,& sic nemo de istis fuit in Ægypto, sed patres eorum,c. mauerũt autem isti ad Dominum, quia Ægyptij opprimebant eos durissimè,deducebantque ad amaritudinem vitam eorum operibus duris luti, & lateris omniq́ue famulatu,quo in terę operibus opprimebantur,nec sufficit eis hoc, sed etiam occidebant paruulos eorum in flumine suffocantes,& obstetricibus in ipsa effusione ab vtero masculos necari iubebant,Exod.c.1.

Et misit Dominus Moysen & Aaron. Scilicet ad liberandum Israëlitas de Ægypto,non tamen misit eos æqualiter, sed principaliter Moysen, ipse autem dixit se impeditæ linguæ,ideo quòd esset inutilis ad hoc:Deus autem respondit, Aaron frater tuus Leuites scio,quòd eloquens sit, ipse egredietur in occursum tuum,loquere ad eum,& pone verba mea in ore eius, & ostendam vobis quid agere debeatis Exod.cap.4. Moyses ergo missus est tanquam dux, Aaron autem solum missus est, vt minister Moysi,sc.vt loqueretur ea, quæ habebat Moyses, vt patet eod.c.sc. Ille loquetur pro te ad populum, & erit os tuum,tu autẽ eris ei in his,quæ ad Deum pertinent. Sic etiam Exod.c.7.dicitur,Ecce constitui te Deum Pharaonis, Aaron frater tuus erit propheta tuus. *Et eduxit patres vestros ex Aegypto.* Non refertur istud verbum ad Moysen & Aaron, quia tunc diceretur,& eduxerũt eos,sed refertur ad Deum, qui eduxit, sc. faciendo signa magna & prodigia. Sed aliquis fortè dicet, quod refertur ad Moysen solum, quia licet Moyses & Aaron

B missi fuissent ad liberandum Israëlitas, quia tamen Moyses principalis erat, attribuitur ipsi eductio, sicut in naturalibus actio semper attribuitur principali agenti,& non instrumẽto, sed Aaron erat tanquam instrumentum Moysi, quia erat os illius,vt patet Exod.capit.4. ideo non debet attribui eductio vtrique,sed soli Moysi.

Respondendum hoc satis rationabiliter dici, tamen adhuc nõ stat,quia neutri eorum attribuitur eductio, quod patet,quia immediatè dicitur, & collocauit eos in loco isto,& tamen potest referri ad Moysen & Aaron simul, nec ad aliquem eorum per se:nam vterque mortuus est in deserto, & neuter intrauit in terram Chanaan:Numer.cap.20.sc. Quia non credidistis mihi, vt sanctificaretis me coram filijs Israël, non introducetis hos populos in terram,quam dabo eis: ergo non attribuitur eductio alicui eorum, quia educere & collocare referũtur hic necessario ad eundem propter copulam.*Et collocauit eos in loco isto.* Scilicet in terra ista optima manante lacte & melle,& in hoc significantur magna beneficia, quia collocatio Israëlitarum in terra Chanaan non fuit sine magnis laboribus, licet enim ingressus non fuit nimis laboriosus,ad hoc tamen quod excluderentur gentes, quæ habitabant prius in terra ista, multa bella fuerunt per magnum tempus,vt patet in processu libri Iosue, & hoc fuit collocare, scil.in pace possidere:nunc autem intelligenda sunt ista, scil. Deus misit Moysen & Aaron, & liberauit patres vestros de Ægypto collocans in loco isto , sed omnia ista facta sunt sine rege, ergo sic poterat vos liberare Deus ab omnibus alijs periculis sine rege. Vel aliter,Deus fecit ista vobis, quæ erant magna beneficia, pro quibus debuistis in æternum ei subditi esse,nunc autem abijcientes eum,ne regnaret super vos, petiuistis vobis hominem regem,ideo nimis ingrati fuistis.

C

Qui obliti sunt Domini Dei sui. Hic incipiunt alia beneficia,sc. quòd Israëlitæ postquam fuerunt in terra Chanaan, rursus concluſi sunt in manus hostium,& indiguerunt auxiliatore: Deus autem liberauit eos,dicitur autem, obliti sunt Dei sui, quoniam Israëlitæ ab introitu in terram Chanaan toto tempore,quo vixit Iosue, & aliquãto tempore post mortem eius coluerunt Israëlitæ Dominum,eo quòd recordabantur operum eius:postea autem obliti sunt beneficiorum illius , non quidem simpliciter tanquam non recordarentur,quòd Deus introduxisset eos in terram illam,sed obliti sunt quantum ad hoc, quod non agerent gratias Deo pro beneficijs impensis: sic patet Iosue 24.& Iudicum c.2.sc. seruiuitque Israël Domino cunctis diebus Iosue,& seniorum, qui longo tempore vixerunt post Iosue,&qui nouerant omnia opera Domini,quę fecerat in Israël.

Et tradidit eos in manu Sisarę magistri militiæ Asor. Iste Sisara fuit quidam magnus dux Chananæorum, & vocatur magister militiæ Asor,id est dux, vel rector belli in militia regis Asor,non est enim Asor nomen regis,sed ciuitatis, quæ erat enim potentissima in tota terra Chanaan, & omnes reges Chanaan obediebant regi Asor,vt patet Iosue cap.11.s. Asor enim antiquitus inter omnia regna hęc principatum tenebat.Hanc ciuitatem ceperunt Israëlitę tempore Iosue,& combusserunt eam:Iosue cap.12.postea tamen Chananęi confortati recuperauerunt illam vrbem,& reædificauerunt eam, habitq́; ibi rex potens,sicut à principio.Erat autem rex iste Iabin, cuius militiæ magister erat Sisara. premebat autẽ nimis Israëlitas Iabin per annos viginti,quia habebat militiam multam, tunc inito bello Sisara magister militiæ Iabin venit in pugnam contra eos,& fugiens à quadam fœmina nomine Iael occisus est Iudic.c.4.non est tamen intelligendum, quòd istud fuerit primum,in quo liberauit Deus Israëlitas, postquam fuerunt in terra Chanaan , quoniam prius liberauit eos de manu regis Syriæ per Hothonielem,vt patet Iudic.c.3. Liberauit de Philisthinis per Samgar:Iudic.c.4.

D

Et in manibus Philisthinorum. Id est,etiam traditi sunt Israëlitæ Philisthinis.qui opprimebant eos,oppresserunt aũt primo tempore Samgar,qui occidit sexcentos eorum in vomere, vt Iud.4. Postea autem traditi sunt aliquanto tempore manui Philisthinorum,vt Iud.10.cap.Iterum autem fuerunt sub manu Philistinorum tempore Samsonis:Iudic.c.13. Et istud durauit vsque ad tempora Saulis & Dauid : liberabantur tamen interdum ab oppressionibus secundùm partem , vt tempore Samsonis,de quo Iud.c.13.vsq; ad 17. Liberati sunt etiam per Samuelem,de quo supra c.7.& postea multoties per Saulem, qui toto tẽpore regni sui habuit bellum magnum contra Philistinos,vt infra c.14. hic autẽ agitur de liberatione Philisthinorum non de totali, quia non fuerunt liberati Israëlitę penitus de manu ipsorum vsq; ad tẽpora Dauid, qui abstulit frenum tributi de manu Philisthinorum,ita infra 2.lib.cap.8.De hoc declaratum est supra cap.4.

E

Et in manu regis Moab. Iste erat rex nomine Eglon, qui oppressit Israëlitas 18. annis.Misit autem Deus iudicem nomine Aod,qui occidit regem Moab,& quasi decem millia Moabitarum,vt patet Iudic.c.3.

Et pugnauerunt aduersus eos. Scilicet istæ gentes regis Asor,& Philisthinorum , & Moabitarum pugnauerunt contra Iudæos ad hoc,quod subijcerent eos in seruitutem, istæ autem pugnæ erant,antequam Israëlitæ essẽt subditi horum , tunc istæ gentes pugnabant , & Hebræi non potentes resistere illis, subijciebantur seruituti magnæ, vt apparet præallegat. cap.

Postea autem clamauerunt ad Dominum. Modus autem erat in his aduersitatibus,quod cùm Israëlitæ desererent Deum, tradebat eos in manu hostium,sub quibus manebant aliquanto tempore non clamantes ad Deum,cùm autem iam duraretur malum,super eos cognoscebant iniquitatem suam,& tũc gemebant ad Dominum,qui miserebatur illorum , mittẽs eis aliquem , qui liberaret eos , sicut colligitur ex processu libri Iudicum , quotiescunque ipsi afflicti fuerunt , hoc autẽ prædixerat Deus per Moysen:Leui.26.cap.sc.ambulabo ego contra eos,& inducam eos in terram hostilem, donec erubescat incircuncisa mẽs eorum,tunc orabunt pro impietatibus suis, & recordabor fœderis mei,quod pepigi cum Iacob, Isaac, & Abraham,hoc autem erat,quod Israëlitæ clamarẽt: aliquando autem,licet clamarent,non exaudiebat Deus illos immediatè,vt punirentur pro peccatis suis,& sic manebãt aliquando in potestate hostium annis 20,vt sub rege Iabin, aliquando 18.vt sub rege Eglon.De hoc Iudic.c.3.& 4. *Et dixerunt,peccauimus, quia dereliquimus Dominum.* Confitebantur Israëlitæ peccatum suum,quia vexatio dabat eis intellectum : nam à principio non cognoscebant Israelitæ, quod propter peccatum suum venirent eis mala ista. Postea tamen cùm nimis dolerent,cognoscebant, ꝙ veniebant propter iniquitates suas, & erubescant Leuit.c.26.& dicebant peccauimus, quia dereliquimus Dominum,sicut patet hic, aliquando tamen Israelitæ putabant,ꝙ quando colebant idola,veniebant eis bona, cùm verò desinebant colere illa,& colebant Deum cœli, inueniebant eos mala,sic patet Ierem.44. cap. vbi respondẽrũt omnes Israelitæ Ieremiæ in Ægypto, scil. Sermonem, quem locutus es ad nos in nomine Dei nostri, non audiemus ex te, sed faciemus omne verbũ,quod egredietur ex ore nostro, vt sacrificemus reginæ cœli, & libemus ei libamina , sicut fe-

Quis modus clamandi

F

cimus

A cimus nos,& patres noſtri,& principes noſtri, & reges noſtri in vrbibus Iuda,& plateis Ieruſalem, & ſaturati ſumus panibus,& bene nobis erat,malumq; non vidimus, ex eo autem tempore quo ceſſauimus ſacrificare reginæ cœli, & libare ei libamina,indigemus omnibus,& gladio, & fame conſumpti ſumus.

Nomina idolorum. *Et ſeruiuimus Baalim,& Aſtaroth.* Iſta ſunt nomina idolorum quæ coluerunt Iudæi:multos enim Deos colebant, ſc.omniũ gentium,quæ in circuitu erant,ſc.Philiſthinorum, Moabitarum,& Ammonitarum,& Sidoniorum. Præcipuè tamen coluerunt Baalim,& Aſtaroth,ideò de eis fit magis mentio hic: ſic patet Iudicum cap.10.ſc.Filij Iſraël fecerunt malum in conſpectu Domini, & ſeruierunt idolis Baalim,& Aſtaroth, & dijs Syriæ atque Sidonis, & Moab, & filiorum Ammon,& Philiſthijm:ob hoc etiam quando Samuel hortatus eſt Iſraëlitas, vt excluderent omnem idololatriam, expreſſit de eis ſpecialiter,vt patet ſupra cap.7.ſcil. ſi in toto corde veſtro reuertimini ad Dominum, auferte deos alienos de medio veſtri Baalim & Aſtaroth.Et ibi ſubditur: Abſtulerunt ergo filij Iſraël Baalim Aſtaroth, & ſeruierunt Deo ſoli, quamquam autem iſta duo idola eſſent cõmuniſſima inter Iſraëlitas, tamen adhuc magis colebant Iſraëlitæ Baalim quàm Aſtaroth, qui interdum vocatur Baal, intantum quod totus Iſraël poſt diuiſionem regni ſequebatur Baalim, & habebat prophetas multos,& ſacerdotes, ita vt Elias occideret quatuor centum prophetas Baal,vt infra tertio lib. cap. 18. Sic etiam Iheu rex

B Iſraël percuſſit omnes ſacerdotes Baal, & erat templum plenum,infra 4.lib.cap.10.

Nunc ergo erue nos de manu inimicorum noſtrorum. Hoc dicebãt Iſraëlitæ quandocunque eſſent in aliqua aduerſitate, & premebantur nimis agentibus; tunc enim quamquam indigni eſſent,Deus exaudiebat eos, quia ſic pepigerat cum patribus ipſorum,Leui.cap.26. ſc.tunc orabunt pro impietatibus ſuis, & recordabor fœderis mei,&c.

Et ſeruiemus tibi. In hoc proponebant vltra non peccare, nõ eſt autem intelligendum, quòd quia Iſraëlitæ dicebant Domino,quod ſeruirent ei,deberet eos eripere,quoniam in hoc nihil vouebant,cùm ad hoc obligati eſſent, ſed intelligitur per hoc contritio de peccatis, & propoſitum nunquam errãdi,nam Iſraëlitæ ante hoc peccabant in hoc, quod deſeruerãt Deum:nunc autem proponebant ſeruire ei, ideo recedebant ab iniquitate,& conterebantur de peccatis ſuis.

Nomina iudicum Iſraelitarũ. *Et miſit Dominus Ierobaal.* Iſte eſt, qui vocatur alio nomine Gedeon, Apoſtolus autem vocat eum Gedeonem,ſicut communiter vocatur in ſcriptura: interdum tamen vocatur Ierobaal,vt patet Iudic.cap.9.ſc.bene egiſtis cum Ierobaal,id eſt, cum Gedeone,& Iudic.cap.8.ſæpè vocatur Ierobaal, & ſæpè Gedeon,iſtum autem miſit Deus,ſcil.ad pugnandum contra Madianitas & Amalechitas,& occidit plurimos, ſicut conſtat Iudic.cap.6.& 7.

C *Et Bedan.* Iſte eſt alius iudex,qui vocatur Samſon, non eſt autem Bedan nomen eius proprium,ſed commune ſignificãs cognationem: eſt enim Bedan compoſitum de Ben & Dan: Ben autem in Hebræ.ſignificat filium,Dan verò ſignificat tribum quandam,ſc.quòd Samſon erat de filijs Dan : ſic patet Iudicum cap.13.ideo raro ſub hoc nomine inuenitur. iſte Bedan,id eſt Samſon miſſus fuit contra Philiſthinos, ipſe namque per viginti annos iudicauit Iſraël,Iudicum cap.16. intulit damna multa Philiſthinis, vt patet à cap.14.vſque ad 17. Iudicum.

Et Barac. Iſte fuit alius iudex Iſraël,qui vocatur filius Abinoen,fuit autem miſſus ad pugnandum contra Siſaram principem militiæ regis Iabin cum decem millibus viris, & conterritus eſt Siſara,fugitque ab eo,ita Iudic.c.4.

Et Iephte. Iſte fuit alius iudex,quem Deus miſit,cùm Iſraëlitæ premerentur nimis ab Ammonitis petentibus terram,quã poſſidebant Iudæi, pugnauit autem atrociter Iephte contra illos,& contriuit eos,percuſſitque viginti ciuitates eorum, vt Iudic.c.11.

Et Samuel. Id eſt, miſit Deus Samuelem in iudicem, vt etiam liberaret Iſraëlitas de manu Philiſthinorum, ipſe quippe liberauit eos,quia dicitur ſupra cap.7. facta eſt manus Domini ſuper Philiſthæos cunctis diebus vitæ Samuelis, & redditæ ſunt vrbes, quas tulerant Philiſthæi ab Iſraël ab Acharon vſque Geth:liberauitque Iſraël de manu Philiſthinorum. Eratque pax inter Iſraël & Amorrhæum. Ponitur autem hic de Samuele,tanquam de iudice,quia ipſe fuit vltimus in iudicibus,nam durauit ſtatus iudicum vſquequo mutatus eſt in alterum genus principatus,ſc.in regalem , & quia primus rex fuit Saul,& ante eum Samuel regebat Iſraëlitas, fuit Samuel vltimus Iudicum. D

Quomodo Samuel ſcripſerit hic proprias laudes. Et qualiter ſcriptores coguntur interdum de ſe ſcribere aliquas laudes.

QVÆST. XI.

QVÆRET aliquis,quomodo Samuel ſcripſit hic de ſeipſo,quod hic videbatur pertinere ad iactantiam: viri autem virtuoſi laudes ſuas ſemper occultant, nam nõ ſolùm non ſe laudant,ſed etiam laudantes non libenter audiunt.

Aliquis reſpondebit, quòd Samuel non ſcripſit iſtum librum,ſed aliquis alius,& ille potuit conuenienter deſcribere laudes Samuelis.

Sed dicẽdum eſt,quòd non ſtat,quia omnes, tam Hebræi quàm Latini dicunt,quòd Samuel ſcripſit librum iſtum, vnde iſte liber cum ſequenti vocantur libri Samuelis , ſic vocat eos Hieronymus in Prologo Galeato, qui eſt ſuper libri iſtum,ideo non ſtat,quod alius ſcripſerit.

Aliquis tamen ad hoc reſpondebit, quòd dato quod Samuel iſtum librum ſcripſerit,tamẽ non ſcripſit ipſe iſtud verbum,ſed aliquis alius poſt eum,ſc.Eſdras,quando reſtaurauit legem à Chaldæis exuſtam. E

Sed hoc non ſtat,quia ſicut declaratum eſt Deuter. cap.1. & in quibuſdam alijs locis,nullus auderet quicquam addere vel detrahere ſacræ ſcripturæ,ſed adhuc dato, quod Eſdras aliquid appoſuiſſet in alijs locis,non poterat eſſe iſtud verbum appoſitum ab eo,quia non ſolùm Samuel ſcripſit librum iſtũ, ſed etiam propoſuit iſta verba increpatoria contra Iſraëlitas, vt apparet hic,& litera teſtatur,quòd ipſe dixerit iſta,ſi autem ipſe non protuliſſet iſtud verbum, & Eſdras illud addidiſſet teſtaretur, quod dixiſſet Samuel,cùm ponatur inter verba, quæ ipſe dixit,& tunc eſſet falſum in ſacra Scriptura,quod eſt impoſſibile.Dicendum igitur,quod Samuel vtrunque fecit, ſc.ſcripſit iſtud verbum,& etiam protulit illud coram Iſraëlitis:cùm autem dicitur:quod erat laus eius in hoc, & ipſe non proferret talia.

Reſpondendum eſt,quod ſi Samuel relinqueretur ſoli arbitrio ſuo, non dixiſſet hoc, quia viri virtuoſi eſt laudes ſuas ſupprimere:erat tamen Samuel propheta, & loquebatur iſta, quia Deus iubebat,ideo non poterat loqui, niſi quod Deus mandabat.Quod autem Deus iſta iuberet apparet, quia cùm dixiſſet iſta Samuel ad probandum, quòd Iſraëlitæ peccauerant,induxit immediatè diuinum miraculũ,dicens:Sed nunc ſtate & videte rem iſtam grandem, quam facturus eſt Dominus,& immediatè illa ſecuta eſt. Si tamen Deus non locutus fuiſſet Samueli iſta,non auderet dicere quòd miraculum ventu- F rum erat:timeret enim, ne Deus nollet conſentire voci eius,ſed immediatè ſecutum eſt miraculum,ſicut ipſe dixit:ergo à Deo iſta acceperat: eſt enim iſta ſufficiens probatio,ſcil. quando propheta aliquid prænunciat ex parte Dei,& adiungit ſignum,& illud euenit:manifeſtum eſt quòd Deus illa dixerit,ſi autẽ non euenerit, Deus nõ locutus fuit, ſed propheta confinxit,ita Deuter.cap.18. ſed venerunt ea quæ dixit Samuel,ergo Deus locutus fuit ei, ſed quando Deus aliquid iubet prophetæ dicere,non poteſt aliud loqui quàm id quod Deus iubet,ſicut patet de propheta Baalam,cui Deus iuſſit, quòd non male diceret Iſraëlitis,& cùm ipſe conaretur maledicere Iſraëlitis,non poterat,ſed è contrario benedicebat: Nume. c. 23.& 24.Et ſi Deus permittat prophetę libertatem in loquendo circa ea,quæ ei reuelauit , tamen nimis peccat ſi aliud locutus fuerit, quàm Deus dixit, vel ſi non omnia protulit, quæ Deus dixit,vel iuſſit: Samuel autem erat vir ſanctus, & nihil ageret contra id quod Deus dicebat:ergo ſi Deus imprimeret ei, quòd de ſe aliquid proferret pertinens ad laudem, illud exprimeret:ſimiliter quoque ſi aliquid pertinens ad ignominiam eius,iuberet illi dicere, illud quoque dixiſſet, nec etiam eſt mirandum,quòd Samuel de ſe iſta protulerit, quia Moyſes erat vir ſanctior, & tamen de ſe maiorem laudem

pro-

protulit,ſic patet Num.cap.12.ſc. Erat Moyſes vir mitiſſimus ſuper omnes homines,qui morabãtur in terra, nulla ferè maior laus de aliquo dici poterat: Samuel ergo iſtud diceret de ſeipſo,quod minus erat.

Quare Samuel non expreſſit omnia bella facta tempore iudicum, ſed tantum Philiſthinorum,Moabitarum, & regis Aſor.

QVÆST. XII.

QVÆRITVR vlterius, cùm alia bella Deus fecerit contra gentes tempore Iudicum præter hæc, quare ſolùm expreſſit hic de Philiſthinis,Moabitis,& rege Aſor, quòd autem fuerint alia,apparet,quia prima afflictio, quam ſuſtinuerunt Hebræi mortuo Ioſue,fuit quando peccantibus eis poſt mortem illius, Deus tradidit eos in manu Chuſanraſathaim regis Meſopotamiæ,qui afflixit eos annis octo, vt conſtat Iudicum cap.3.tunc enim ſuſcitauit Deus primo iudicem Iſraël, ſc.Hothonielem,& deleuit regem Meſopotamiæ, vt eod.capit. Similiter quoque Gedeon iudex Iſraël pugnauit contra Madianitas & Amalechitas, occiditque eorum maximam multitudinẽ, Iudicum cap.7.& 8.de quo nihil hic.Item Ammonitæ oppreſſerunt Iſraëlitas, volentes recipere terram eorum,& reunire regno Ammon, cõtra quos ſuſcitauit Iephte, Galaditem iudicem,qui deleuit Ammonitas, vt Iudicum capit.11.& ſic de quibuſdam alijs bellis.

B Reſpondendum eſt,quod quamquam præter has fuerint aliæ afflictiones Iſraëlitarum tẽpore iudicum, à quibus Deus eos liberauit:Samuel tamen has ſolùm expreſſit propter tria. Primo,quia intentio Samuelis erat ſolùm probare, quòd Iſraëlitæ erant ingrati diuinis beneficijs, vel quòd liberauerat eos à periculis ſine rege, ad hoc autem ſufficiebat ei enarrare aliqua eorum quæcunque vellet,etiam ſi non omnia, ideo narrauit hæc cætera omittens.

Secunda ratio eſt, quia quandocunq; aliquis debet enarrare geſta alterius ad laudem illius, vel ad probationem alicuius bonitatis,ſi non vult cuncta colligere debet ſaltem ea, quæ præcipua ſunt tangere: Samuel autem ſic intẽdebat probare miſericordias Dei erga Iſraëlitas,non referendo omnia, ergo debuit tangere ea,quæ erant præcipua, ſic autem fuit in his, quia quanquam alia bella,& liberationes Deus feciſſet pro Iſraëlitis,hæc tamen maxima fuerunt in illis, quæ acciderunt tempore iudicum. Sic etiam quando quis vult alicuius ingratitudinem probare in multis,quæ ei collata ſunt, ſi non vult omnia percurrere, debet ſaltem ea, in quibus maxima ingratitudo eſt tangere, quantitas autem ingratitudinis eſt ſecundùm quantitatem impenſi beneficij, ſed volebat Samuel ſuccincte probare maximam ingratitudinem Hebræorum: igitur debebat maxima beneficia referre, & hæc ſunt, quæ hic retulit,ergo ſatis fuit iſta protuliſſe.

Tertia ratio eſt,quia ſacra Scriptura eſt breuiloqua,inquãtum poteſt,ita tamẽ,vt nõ reddatur nimis obſcura,& ob hoc, quando aliquid eſt,quod bis,vel pluries narrari debet ex neceſſitate,ſcriptura non exprimit illud qualibet vice perfecte, nec facit in illis pluribus narrationibus aliquam perfectam, ſed omnes imperfectas:dum tamen quælibet earum addat aliquid ſuper alteram,& aliquid ſubticeat, quod habetur in alia,ita vt ex pluribus imperfectis reddatur vna perfectiſſima, ſic patet Exod.cap.12.vbi agitur de agno Paſchali, quia cùm ibi Deus diceret Moyſi, quas cæremonias Iudæi obſeruare deberent in agno Paſchali,non fuerunt omnes expreſſæ,cùm autem poſtea Moyſes illas populo protulit, alias expreſſit, quæ non fuerant in prioribus,& multas ibi ſubticuit,quę iam dictæ erant,vt patet eod.c.Sic etiam fuit hic Samuel debebat proferre pericula,à quibus Deus liberauerat Iſraëlitas,& quia ad iſta pericula miſſi ſunt iudices,ſi enarraret pericula, & deinde iudices exprimeret,eſſet bis idem proferre,ideò breuius agens expreſſit aliqua pericula, quorum iudices liberatores non poſuit,& poſuit aliquos iudices,quorum bella & liberationes non præpoſuerat,quod patet, quia hic dicitur, quod Deus liberauit Iſraëlitas de manu Moab,& tamen non ponitur iudex,per quem facta eſt liberatio iſta, ille autẽ fuit Aod, qui occidit Eglon regem Moab,ita Iud.3.cap. è contrario autem ponuntur hic aliqui iudices, quorum bella,& liberationes non exprimuntur ſupra, ſicut patet de Ierobaal, qui vocatur Gedeon:iſte enim pugnauit contra Madianitas, vt Iudic.capit.7.& 8. de quo hic nihil agitur. Sic quoque ponitur Iephte iudex,qui pugnauit contra Ammonitas,vt Iudic. cap. 11.tamen non fuit hic expreſſum bellum,& hoc modo exprimuntur per duas narrationes imperfectas omnia bella, & liberationes Iudæorum tempore iudicum: non enim pugnauerunt illo tempore Hebræi contra aliquam gentem, nec ab illa liberati ſunt,niſi contra regem Meſopotamiæ,& Moabitas,& Philiſthinos,& regem Aſor,& Madianitas, & Ammonitas, omnium autem iſtarum gentium bella exprimuntur hic,vel nomine bellorum,vel nomine iudicum, ideò non oportuit,vt exprimerentur hic alia bella.

Quot fuerunt iudices Iſrael, & nomina, & ſucceſsiones eorum, & quare fuerunt hic pauci expreſsi à Samuele.

QVÆST. XIII.

QVÆRITVR vlterius,quare ſolum dicitur, quòd miſit Deus iſtos iudices,qui hic ponuntur: nam multos alios miſit.Hic enim quatuor exprimuntur, & tamen fuerunt 13. Primus eorum fuit Hothoniel contra regem Siriæ poſt mortem Ioſue,Iudic.cap.3. Secundus iudex fuit Aod,qui miſſus eſt contra Eglon regem Moab,Iudic.cap.3.Tertius iudex fuit Samgar,qui miſſus eſt contra Philiſthinos, & occidit ſexcentos eorum vomere.Iudicum cap.4. Iudex quartus fuit Barac cum Debbora prophetiſſa miſſus contra Siſaram principem militiæ Iabin regis Aſor: Iudicum cap.4. Iudex quintus fuit Gedeon,ſiue Ierobaal miſſus contra Madianitas: Iudic. ca.6. & vſque ad 9. Iudex ſextus fuit Abimelech filius Gedeonis, qui quanquam impoſuerit ſibi diadema regni, & vnctus fuerit in regem,tamen inter iudices computatur,ſic Iudic.cap.9. Iudex ſeptimus fuit Thola de cognatione Iſſachar, de quo Iudicum cap.9.Octauus iudex fuit Iair Galadites, de quo Iudic. cap.10.Iudex nonus fuit Iephte Galadites pugnans cõtra Ammon,vt Iudic.cap.11. Iudex decimus fuit Abeſan: Iudic. cap.12.Iudex vndecimus fuit Aialon:Iudic.ca.12. Iudex duodecimus fuit Abdõ eod.cap.Iudex decimustertius fuit Samſon:Iudic.cap.13.& vſque ad finem. De his ſolùm habetur in libro Iudicum,Fuerunt tamen præter hos alij duo iudices, ſc. Heli ſummus ſacerdos,qui ſucceſſit Samſoni,vt ait Ioſephus 5.Antiquitatum.De hoc patet ſupra cap.4.ſc.Senex enim erat vir & grandæuus,& ipſe iudicauit Iſraël 40.annis. Quintusdecimus iudex,& vltimus fuit Samuel,qui iudicauit filios Iſraël 20.annis,&iudicabat quolibet anno in tribus locis Iſraëlem,vt patet ſupra c.7. De his 15.iudicibus ſolùm exprimuntur hic quinque.

15. Iudices habuerunt Iſraëlita.

Reſpondebit aliquis,quòd ſolùm fuerũt iſti expreſſi, quia hic dicitur,quòd Deus miſit iſtos,alij autem non fuerũt miſſi à Deo,ideo non exprimuntur hic,hoc autem volunt,quia dicunt,quod illi non erant per inſpirationem Dei, ſed per electionem ſolam populi.

Sed hoc non ſtat,quia de alijs, qui non exprimuntur,hic habetur,q; miſſi fuerint à Deo, vt patet de primo iudice Hothoniele,de quo dicitur Iudic.c.3. & clamauerunt ad Dominum,qui ſuſcitauit eis ſaluatorẽ, & liberauit eos Hothoniel, ſic etiam patet de ſecundo iudice,ſc.Aod,vt eod.cap.ſc. Qui ſuſcitauit eis ſaluatorem vocabulo Aod,& ita fuit de alijs, tamen iſti non exprimuntur hic, ergo non fuit hoc, quia Deus miſerit iſtos,& non alios,omnes enim iudices miſit, quanquam de quibuſdam dicatur,quòd miſſi ſunt, de alijs autem non dicitur,immo de Samſone & Samuele,qui ponũtur hic, non legitur ſupra,q; miſſi fuerunt à Deo in locis, vbi dicitur de principatu eorum,ita autem de alijs intelligendum eſt.

Reſponderi ergo poterat aliter, ſicut ſupra dicebamus quæſtione præcedenti,ſc.quod Samuel noluit hic exprimere omnes præter quinque propter tria.Primo,quia ſolum intendebat probari ingratitudinem Hebræorum,quantum ad miſericordias Domini, & quod liberati fuerint à Deo per iudices ſine regibus,ad hoc autem non erat opus exprimere omnes iudices,ſed ſatis erat aliquos expreſſiſſe, voluit ergo ſolum hos quinque exprimere.

Secunda ratio eſt,quia ille,qui enarrat aliquid quãdocunque

A que non vult omnia percutere, debet tangere ea, quæ principalia sunt, Samuel autem volebat referre hic aliqua nomina iudicum ad probationem suam, debuit ergo tangere principales iudices, fuerunt autem isti qui habuerunt hic, ideo putauit satis esse hos scripsisse.

Tertia ratio est, quia scriptura volebat facere hic vnã perfectam narrationem ex duabus imperfectis, sc. iungendo nomina iudicum nominibus aliquorum bellorum, si autem expressisset hic nomina omnium iudicum, vel multorum, fuisset aliquid superabundans, quia vt supra declaratum est. ex nominibus iudicum hic positorum, & nominibus bellorum concluditur vna perfecta narratio omnium afflictionum, à quibus liberati sunt Israëlitæ tempore iudicum. Sed adhuc aliter, & cõuenientius dici potest, s. quòd Samuel expressit solùm nomina istorum iudicum, quia ipse volebat significare, quomodo tempore iudicum liberati fuerint Israëlitæ à gentibus sine rege, inducit ergo solùm illos iudices, qui liberauerunt Hebræos ab hostibus, & quia multi iudices fuerunt, qui nulla bella egerunt, non fuit necesse hos exprimere, sic patet de Abimelech, qui fuit iudex, & tamen nihil pugnauit contra hostes, sed contra Israëlitas, vt legitur Iudicum capit. 9. Thola quoque nihil pugnauit, vt eod. cap. Iair autem nihil pugnauit: Iudicum cap. 10. Abesan autem Aialon, & Abdon nihil pugnauerunt, sic Iudicum 12. Heli autem non legitur habuisse pugnas tempore suo, nisi quando arca Domini capta est supra 4. cap. & tunc mortuus est ipse corruens de Sella, &
B quia istud bellum non fuit liberatiuum Israëlitarum de potestate gentium, sed magis tunc cœperunt Philistini dominari Israëlitis, ideo non exprimitur, & sic patet de istis septem iudicibus, qui nominati sunt, quare non fuerunt hic expressi. Relinquuntur autem octo iudices, quorum quinque nominantur hic, quia tempore horum facta sunt bella, in quibus liberati sunt Israëlitæ de potestate gentium: de Iephte patet Iudicum cap. 11. Nam ipse pugnauit contra Ammonitas. Ierobaal autem, id est, Gedeon pugnauit contra Madianitas: Iudicum cap. 7. Barac pugnauit contra Sisaram ducẽ regis Asor, vt Iudicum cap. 4. Samson pugnauit contra Philistinos: Iudicum cap. 14. & vsque ad 17. Samuel pugnauit contra Philistinos supra cap. 7. & omnes hi liberauerunt aliqualiter gentem suam ab angustijs: manent alij tres iudices, & isti non exprimũtur, nam Samgar, qui fuit vnus eorum, fecit parua bella, quia solùm legitur occidisse sexcẽtos de Philistinis vomere: Iudicum cap. 4. ideo non curatur de eo: Vel aliter, & melius, quia ipse pugnauit contra Philisthinos, & hic tangitur in litera de bello contra Philisthinos, ideo non fuit necesse eum exprimere. Alij autem duo sunt Aod & Hothoniel. Aod autem pugnauit contra Moabitas, & hic agitur de bello isto, ideò non fuit ipse expressus. Hothoniel autem magnum bellum fecit contra Regem Mesopotamiæ, & non exprimitur
C hic: vnde de hoc non habetur ratio sicut de alijs, sed dicendum, quòd non expressit Samuel illum, quia sufficit expressisse alios.

Et eruit vos de manu inimicorum vestrorum. Hoc refertur ad Deum, & non ad iudices, quia quanquam iudices pugnarẽt, Deus tamen faciebat victoriam: nam cùm essent Iudæi pauciores alijs gentibus, & gẽtes essent confortatæ, non possent, immo non auderent Israëlitæ pugnare contra illas, nisi Deus fortificaret eos, vnde plurima horum bellorum Dei miraculo fiebant, sic patet in bello, quod fecit Gedeon contra Madianitas, quia nihil fecerunt pugnãre Gedeone, & socijs suis, sed tenentibus buccinas & lucernas in manibus, Madianitæ seipsos occiderunt, sic quoque in bello, quod fecit Barac contra Sisaram: nam dicitur, quòd perterruit Dominus Sisaram, & omnes currus eius vniuersamque multitudinem in ore gladij ad conspectum Barac, ita Iudicum cap. 4. & sic de alijs factum est.

Per circuitum. Id est, liberauit de manu hostium, qui erant in circuitu, omnes enim isti reges & gentes, contra quas pugnauerunt, iudices erãt in circuitu Israëlitarum, sc. Philisthijm à parte Meridiana: Moabitæ, Madianitæ, & Ammonitę à parte Orientali: Mesopotamij à parte Septẽtrionali, ab occidente autem non habebant Iudæi hostes, quia ibi solùm habitabant Tyrij & Sidonij, qui non leguntur pugnasse contra Iudæos. Reliqua autem pars occidentalis terræ Iudæorum tangebant mare Mediterraneum, & ex ipsa parte non habebant hostes. D

Et habitastis confidenter. Id est, sine timore, sc. habuistis defensores fortissimos, ita vt hostes contriti à facie vestra non auderent redire in terram vestram, & sic habitauistis securi quasi regem non habentes.

Videntes autem, quòd Naas rex filiorum Ammon venisset aduersum vos. Hic autem ponitur increpatio, retulerat enim supra Samuel multas misericordias Domini, pro quibus Israëlitæ debebant Deo seruire in æternum, nunc autem ponitur, quod abiecerunt eum, petentes regem hominem: vel aliter est increpatio, sc. quod in omnibus periculis supra positis, quæ erãt magna, liberauit Deus Israëlitas sine rege, nunc autem præsente periculo paruo regem petiuerunt. Sed dicet aliquis, quod non petiuerunt regem propter aduentum Naas regis Ammõ, nã ille venit postquã Saul electus erat in regẽ, vt patet præcedenti c. dicendum, quòd bis venit Naas contra Israëlitas. De primo aduentu non exprimitur quid egerit: constat tamen, quod venerit & aliqualiter afflixerit Israëlitas, vnde ipsi venerunt ad Samuelem petentes regem, qui pugnarent pro eis supra c. 8. sc. rex noster egredietur ante nos, & pugnabit bella nostra nobis. *Increpatio Iudæorum.*

Dixistis mihi nequaquam, sed rex imperabit nobis. Id est, nõ erit, sicut tu vis, sed oportet, quod des nobis regẽ, in quo præsupponitur, quod quando Hebræi petiuerunt regem, Samuel respondit eis, quod non erat bonum, & quod peccabant contra Dominum, quia ipse poterat eos eruere de periculis sine rege, sicut prius fecerat, ipsi autem non assentientes huic, dixerunt: nequaquam, id est, non erit sic, sed regem constitue E nobis, hoc patet supra c. 10. sc. Hęc dicit Dominus Deus Israël ego eduxi Israël de Ægypto, & erui vos de manu Ægyptiorum, & de manu omnium regum, qui affligebant vos, vos autem hodie proiecistis Deũ vestrum, qui solus saluauit vos de vniuersis malis, & dixistis: nequaquam, sed regem constitue nobis.

Cùm Dominus Deus vester regnaret in vobis. Id est, malè egistis, quia cùm haberetis Deum in regem, voluistis hominem habere in Dominum, vnde increpat Iosephus istos 6. Antiquitatum dicens, & dum quidem regem probauerunt nescientes, quoniam vtilissimũ est ab omnium rerum excelso iuuari, cùm Deus vtique sit omnium solus excelsus, elegerunt autem se hominem habere regem, qui eis velut iumentis subditis, consilio, & desiderio suo alijsque voluptatibus sit vsurus, & potestatem suam sine aliqua parcitate sit collaturus, quique non ita, sicut Deus proprium opus atque facturam tueri genus hominum festinabit, quod Deum solum semper constat efficere.

Quomodo Deus ante electionem regis regnabat super Israelitas, & quomodo post electionem abiecerunt eum. Et quomodo Deus se habebat ad regimen politiæ Iudaicæ. F

QVÆST. XIIII.

QVÆRET aliquis, quomodo Deus regnabat super Israëlitas ante regem electum, & quomodo assumpto rege abiecerunt Deum, ne regnaret. Nam videtur, quod si aliquod regnum vel dominium habebat Deus in Israëlitis ante electionem Saulis, quod illud idem postea habuit: nam si intelligamus de dominio Dei, quod naturaliter habet super omnem gentem, quia omnipotens & vniuersalis gubernator est, nihil ademptum fuit Deo in Israëlitis instituto Saule in regem, quia ille principatus cùm sit Deo naturalis, à nemine ei auferri aut diminui valet: si autem intelligatur de alio pricipatu speciali, qui aliqualiter dependet à voluntate humana, vt quod homines aliqui vellent Deum accipere sibi specialiter in Deum, & offerre ei speciales cæremoniales cultus, etiam hoc non fuit ablatum vel diminutum tempore Saulis: nam Israëlitæ acceperant Deum in Deum suum, & Deus acceperat eos in populum peculiarem, sicut legitur Exod. c. 19. & hoc fuit quantum ad legem eius, quam obseruabant, hanc tamen legem obseruauerunt Israëlitæ, assumpto Saule in regem, ergo non erat aliquid ablatum de diuino principatu per sumptionem regis.

A

Reſpondendum eſt, quod Deus poteſt vocari rex dupliciter. Vno modo generaliter quantum ad omnia regna terræ, & hoc inquantum Deus eſt Dominus omnium, etia in quantum habet prouidentiam omnium, quæ fiunt diſponens ſingula. Hæc enim duo pertinent ad regem, ſcilicet dominari, & prouidere. Deus autem in omnibus habet prouidentiam, quia nihil omnino fit, ſine eius diſpoſitione, etiam ſi minimũ ſit, ſic patet Matth. capit. 10. ſcilicet, Nonne duo paſſeres aſſe veneunt, & vnus ex illis non cadet ſuper terram ſine patre veſtro, veſtri autẽ capilli numerati ſunt. Vocatur ergo rex quantum ad omnem gentem, quia omnium curam habet: nam ſolem ſuum facit oriri ſuper bonos, & malos, & pluit ſuper iuſtos, & peccatores Matt. 5. c. & quantum ad hoc vocatur princeps omnium regũ terræ, ſic Apoc. c. 1. & Rex Regum, & Dominus Dominantiũ. Alio modo Deus poteſt vocari Rex ſpecialiter alicuius generis. ſ. ſi habet curam ſpecialẽ de negociis illius gentis, & afficitur ad illa, velut ſi eſſent ſua, hoc modo Angeli dicuntur eſſe principes terrarum: Deus enim cõſtituit illos ſingulos ſuper ſingulos populos, & ſuper ſingula regna, & iſti ita afficiuntur ad negocia illorum regnorum, vel populorum, & vellent, quod proſperarentur, ſicut ſi eſſent homines geniti in populo illo intantum, quod iſti Angeli Principes populorum interdum pugnant inter ſe pro ſalute, & honore illorum populorum, ſicut pugnant reges terræ pro populis, ſic patet de Gabriele, qui erat vnus de principibus gentis Iudæorum, & Michaël erat maximus princeps ipſorum, pugnauit autem Gabriel contra Angelum, qui erat Princeps Perſarum viginti & vno diebus, quouſque venit in auxilium eius, & prætualuit Gabriel Princeps Hebræorum. Erat autem pugna, quia Gabriel volebat, quod egrederentur Iſraëlitæ de Babylone ad terram ſuam, Princeps autem Perſarum volebat, quod manerent ibi. De hoc Daniel. cap. 10. cùm dicit Gabriel ad Danielem, ego veni propter ſermones tuos, Princeps autem regni Perſarum reſtitit mihi viginti & vno diebus, & ecce Michaël vnus de principibus primis venit in adiutorium meum, & ego remanſi iuxta Regem Perſarum. Sic autem de Deo erat reſpectu Hebræorum: nam ipſe videbatur, ita afficiad politiam Hebræorum, tanquam ipſe eſſet vnus de illo populo, ita vt diceret, quod hoſtes Iudæorum erant hoſtes ſui, & amici eorum erant amici eius, Exod. capitu. 23. ſcilicet quod ſi audieris vocem eius, & feceris omnia, quæ loquor, inimicus ero inimicis tuis, & affligam affligentes te. habebat quoque Deus ſpecialem curam de negociis huius populi, nõ ſicut de negociis aliarum gentium, de quibus habet prouidentiam in generali, ſed ſicut eſt in omnibus politiis gẽtium, quod illa negocia, quæ magna ſunt, non fiant ſine præcogitatione, & deliberatione ipſius Principis, ita quoque Deus in politia Iudæorum circa magna negocia habebat curam volens, quod per ipſum determinarentur, nihilque facerent Iudæi ſine eius iudicio, vnde bella, & alia magna negocia ipſe volebat diffinire, & quod non fierent ſine ipſo, vnde in principio populi huius, ſcilicet, quando exiuit de Ægypto Deus, dedit Moyſi principi Iudæorum, quod poſſet requirere diuinam ſententiam, quando vellet, ideo quandocumque Moyſes dubitabat ſuper aliquo facto populi, conſulebat Dominũ intrans in ſancta ſanctorum, & ibi reſpondebatur ei, vt conſtat Num. c. 7. Nec ſolùm in magnis, ſed interdum in paruis, ſcilicet in cauſis iudicialibus requirebat Moyſes diuinam ſententiam, ſi neſciret qualiter determinandum foret, ſicut fuit in quæſtione filiarum Salphaad: Numer. 27. capit. Poſt Moyſem autem ſucceſſit Ioſue in principatu, cui etiam Deus dedit modum, quo conſulere poſſet eum in omnibus negociis dãs ei ſummum ſacerdotem Eleazarum, qui conſuleret Dominum pro eo in quocunque negocio: Num. c. 27. poſtea autem toto tempore, quo durauit ſtatus Iudæorum habuerunt Hebræi quomodo conſulerẽt Dominũ, quia interdum per ſummos ſacerdotes, interdum autẽ per Prophetas inquirebant, & Deus volebat, quod inquirerent, reſpondebatq; gratis, quod ſpecialiter tetigit Moyſes tanquam pertinẽs ad honorem politiæ Iudæorum, ita Deut. c. 4. ſcilicet, Non eſt alia natio tam grandis, quæ habeat Deos appropinquantes ſibi, ſicut Deus noſter adeſt cunctis obſecrationibus noſtris. Sicut autẽ Deus habebat ſpecialem curam huius politiæ, quantum ad negocia temporalia eius, ita volebat, quod Hebræi haberent eum non ſolum in Deum, & Dominum generalẽ, & in Deum ſpecialiter quantum ad cultum, ſed etiam haberẽt tanquam Dominum temporalem, ſcilicet, vt putarent eum eſſe regẽ ſuum dominantem ſpecialiter in illo populo, & quia Hebræi petierunt ſibi regem hominem, abiecerunt Deum, ne regnaret ſuper eos: nam in eodem regno duo reges ſpeciales eſſe non poſſunt: aſſumpto ergo aliquo rege inter Iudæos, iam nõ habebant Deum in regem quantum ad ſpecialem principatum, & quantum impendebatur de honore Sauli regi, tantum adimebatur Deo: nam Deus volebat habere quamcumque excellentiam Domini in populo illo: temporibus autem præteritis iudicum, nihil adimebatur Deo de honore, quia illi ſolum erant miniſtri eius, nemo tamẽ vocabatur dominus, ſed erant velut perſonæ priuatæ: rex autem, qui inſtitueretur, habebat dominium, ideo adimebatur in hoc Deo ſpeciale dominium relicto ei dominio generali, quia dixerũt, rex noſter pugnabit bella noſtra pro nobis, quaſi iã non facerent mẽtionẽ de Deo, quod pugnaret pro eis, & in hoc abiecerũt Deum ne regnaret ſuper eos ſpecialiter, cùm ante hoc habuiſſet regnum, & hoc grauiter tulit tãquam iniuriosum, quod autem dicebatur, quod nihil ablatum eſt Deo de dominio ſuo naturali, nec de cultu, verum eſt, fuit tamen ablatum de dominio ſpeciali, quod gerebat in illo populo. *Nunc ergo præſto eſt rex veſter.* Id eſt iam habetis regẽ, ſicut petiuiſtis, & coram vobis eſt, facite ergo, vt bene vos habeatis cum eo: ponitur enim hic doctrina, qualiter ſe habere deberent poſt electionẽ regis, ſcilicet, quod quamquam peccauiſſent, tamen adhuc poſſent ſe bene habere: ponit autẽ hoc Samuel, quia propter verba increpatoria ſuperiora, & propter ſignum, quod infra ſequitur, putauit fortè, quod Iſraëlitæ cognoſcentes ſe peccaſſe, vellent dimittere regem, ne manerent ſemper in peccato, ideo dicit, quod quamquam peccauerint petẽdo regem, tamẽ iam poſtquam acceperunt, non congruit eum dimitti, quia habendo eum poſſunt ſequi dominum, & proſperabuntur. *Quem elegiſtis, & petiſtis.* Iſtud relatiuum nõ refertur ad ſuum antecedens ſub conditione antecedẽtis: nam dicitur: Ecce rex veſter præſto eſt, & ibi ſignificatur determinate Saul, quem corã ſe habebant. Cùm autem dicitur, quem petiſtis, & elegiſtis, non refertur ad iſtum regem in ſpeciali, ſed ad regem in generali, nam ipſi non petiuerunt Saulem in regem, ſed petiuerunt aliquem regem, immo quando Deus dedit eis Saulem, plurimi eorum non reſpexerunt eum æquo animo quibuſdam dicentibus: Num ſaluare nos poterit iſte? vt ſupra c. 10. aliis autem: Non regnabit Saul ſuper nos, ita præc. c. Sciendũ etiam, quod cùm dicitur hic, quem elegiſtis, non eſt ſenſus, quod illi elegerunt, quia rex datus eſt eis per ſortes miſſas coram Domino, & per illas Dominus mõſtrabat quem elegiſſet, ipſi autem nihil elegerunt, ſed electum à Deo receperunt. Dicuntur tamen elegiſſe, quia ad eligendum conuenerunt per tribus ſuas, & familias diſtincti, ſup. c. 10. *Ecce Dominus dedit vobis regem.* ſ. nõ gratis, ſed ad petitionem veſtram importunam, vnde ex hoc non debet cõcludi, quod non peccauerint, cùm Dominus eis dediſſet regem, quia non dedit tanquam vellet, & gratum haberet, ſed quia importuni erant Iudæi dicẽtes: Nequaquam, ſed regem conſtitue nobis, vt patet ſup. c. 8. & 10. Deus autem interdum multa concedit iratus, quæ non concedit placatus, quod apparet, quia ſupra c. 8. cum Iſraëlitæ petierunt regem, Deus voluit eos arcere ab hac inſania, ideo dixit Samueli, cõteſtare eis ius regis, ſcilicet, vt timore horum iuriũ ceſſarent à petendo regem, ſed nec ſic ceſſauerunt dicentes nequaquam, ſed regem conſtitue nobis. *Si timueritis Dominum.* Scilic. quamquam peccaſtis à principio petendo regem, tamen nunc non peccatis retinendo illum, ideo ſi Deum timetis, cuſtodientes mandata eius, proſperabimini. Et accipitur hic timor pro timore filiali, ſcilicet vt ceſſarent ab operationibus malis, quæ Deum offendere poterant, non timore pœnæ, ſed timore offenſionis diuinæ, & iſte eſt timor ſanctus, nec tamẽ ſolùm intelligitur iſte timor, ſed etiam timor ſeruilis, ſcilicet, quod timerent Deum facientes quæ iuſſerat timore pœnæ, quã Deus infligere poterat. Erat namque vetus teſtamentum lex timoris, quoniam in timore magno data eſt, ſcilicet quia Deus voluit, vt Iſraëlitæ conſpicerent Deum, tanquam terribilem in datione legis, & timore eius non auderent legem infringere, patet Exodi capit. 20. cùm dixit populus, loquere tu nobis, & audiemus, nõ loquatur nobis Dominus, nè fortè moriamur, & ait Moyſes ad populum, nolite timere, vt enim probaret

Angeli dicũtur eſſe principes terrarũ, & quo modo

B

Gabriel erat vnus de principibus gentis, Iudæorum.

C

D

E

F

A

vos, venit Deus, & vt terror illius esset in vobis, & non peccaretis. Voluit ergo Deus timorem pœnæ esse in Iudæis ad conseruandum legem, quod satis declarat Apostolus ad Hebræ. cap. 12. ponens differentiam noui & veteris testamenti, ergo de timore pœnali magis hoc intelligitur. *Et seruieritis ei.* Scilicet faciendo omnia, quæ iubet. *Et audieritis vocem eius.* Scilicet obediendo in omnibus, si aliqua nouiter iusserit.

Et non exasperaueritis os Domini. Exasperare os Domini alias alicuius dicitur, quando quis alterum asperum sibi facit, id est iracundum propter verba, scilicet, quod quamquam ille sepe iubeat, iste nihil agit, ita ergo in Deo si aliquid mandaret Hebræis, & illi nihil facerent, exasperarent os Domini.

Eritis vos, & rex, qui vobis imperat sequentes Dominum. Dupliciter hoc intelligitur. Primo modo, quia Samuel admonet Hebræos, ne abiiciant regem, quamquam petendo illum peccauerunt, & hoc, quia peccatum istud erat emendabile sine regis abiectione, putarent enim Israëlitæ, quòd cùm peccauissent eligendo regem, quamdiu illum haberent, semper essent in peccato, & non possent sequi Dominum, dicit autem Samuel, quod quamquam peccauerunt semel petendo, tamen iam non peccant retinendo, ideo possunt sequi Dominum, & essent grati illi habendo regem, & hoc significant omnia prædicta, scilicet, quod si illa fecerint tam ipsi, quam rex eorum, erunt cultores Dei, & sequentes ipsum.

B

Sin autem non audieritis vocem Domini. Scilicet non obediendo mandato eius tam ad legem, quæ scripta iam est, quàm ad ea, quæ per Prophetas dicuntur ex parte Dei: nam in omnibus his tenemur Deo obedire.

Sed exasperaueritis sermonem eius. Scilicet feceritis vobis Deũ asperum propter sermonem suum, quod est non obediendo ei, eum ad iram prouocare.

Erit manus Domini super vos, & super patres vestros. Id est, Deus immittet vobis pœnam, quasi dicat, licèt habeatis regem, nõ effugietis pœnam Dei, si non colitis eum. Et dicitur super vos, & patres vestros, quod intelligit Nicolaus, id est sicut fuit manus Dei contra patres vestros, quando præcedentibus temporibus peccauerunt, ita erit contra vos. Sed ista litera non multum tolerat istum sensum: debet enim referri ad simultatem, scilicet, quod simul infligeretur pœna Israëlitis, & patribus suis, vnde potest intelligi de iuuenibus, & senibus, scilicet tam vos, qui iuuenes estis, & venistis ad bellum, quam patres vestri, scilicet seniores, qui non sunt hic simul, à Deo puniemini, vel intelliguntur hic per patres principes, vel prælati, qui sunt patres populi, quod maximè conuenit principatui regali, quando rectus est: nam Aristotel. 8. Ethicor. Vocauit principatum regalem principatum paternum allegans auctoritatem Homeri in Iliade, qui Agamemnonem patrem, & pastorem populorum appellauit, & ille erat rex, & sic est sensus, quod tam Israëlitæ quàm patres sui perirent, scilicet, reges eorum: noluit tamen exprimere hic Samuel nomen regis, ne saltem in verbo eum offendere videretur, cùm nondum peccauisset.

Opin. Nicolai refellitur.

Principatus regalis est paternus, seu debet esse.

C

Sed nunc state. Hic ponitur Samuelis increpatio contra populum per diuinum miraculum: nã si solum increpasset verbis, Israëlitæ adhuc non crederent se peccasse, vt ergo manifestum esset eis, induxit diuinum miraculum de tonitruis, & pluuia, in quibus erat manifesta probatio.

An pluuiæ, & tonitrua, quæ venerunt Samuele vocante, fuerint miraculosa, & de tribus generibus miraculorum.

QVÆST. XV.

Miraculosè fieri aliquid quando dicatur.

QVÆRET aliquis circa hoc, an pluuiæ istæ, & tonitrua, quæ facta sunt Samuele inuocante Dominum, fuerint miraculosa.

Pro quo considerandum est, quod illud dicitur miraculosè fieri, quod natura nequaquam facere potest, vel tunc, aut qualiter fit, facere nequit. Primo modo dicuntur propriè miracula, scilicet illa, ad quæ naturæ operatio, nequaquam pertingit, sicut mortuum suscitare, cæcum sanare, & cœlum quiescere, ideo quando ista fiunt, manifestum est miracula esse.

Secundo modo dicitur aliquid miraculum, quando natura aliquid facere potest, & tamen non potest tunc, aut taliter facere, qualiter fieri videmus, sicut aliquem hominem nihil scientem posse fieri valde scientem naturaliter, & ex opere humano constat, quod tamen qui nihil sciebat, subito efficiatur valde sapiẽs sola Dei operatione fit. sic quoque pluuiæ, & coruscationes, atque omnes Metheo. impressiones naturaliter fiunt, quòd tamen in tempore, in quo nulla Metheo. eleuata est ad regionem aëream, vt transmutetur, & fiat imbres, vel aliæ impressiones, sola Dei operatione fit, & miraculum est. Tertio modo vocatur aliquid miraculum, quandocumque Deus per se sine causis naturalibus operantibus illud efficit, quamquã fieri possit naturaliter, & sic quodcunque Deus faciat per seipsum, etiamsi naturaliter fieri possit in illo tempore, in quo Deus facit, & taliter qualiter ipse facere videtur, miraculum est, in his tribus modis licet miraculum sit, tamen non est apparens miraculum nisi in duobus, eo quod naturaliter fieri potest id, quod fit miraculosè. Tertio modo, vt aliquid potest frigefieri, vel desiccari naturaliter, vel operatione diuina, si autem aliquid infrigidatum, vel desiccatum fuerit, quamquam vtroque modo fieri posset, tamen nos credemus naturaliter factum fuisse, quia non habemus per quid cõstet, an Deus per se egerit, ita autem in proposito Samuel inuocauit hic pluuias, & tonitrua quæ poterant fieri naturaliter, vel opere diuino, ideo dubium est, quo istorum modorum facta fuerint.

D

Dicendum est, quod necesse est fuisse hic aliquod genus miraculi saltem tertium, scilicet, quod Deus fecerit illa, licèt naturaliter fieri possent: nam Samuel prædixit, quod inuocaret Deum, & venirent pluuiæ, & tonitrua, & immediatè, vt inuocauit, venerunt, ideo Deus faciebat: iste tamen tertius modus miraculi propter magnam cognationem, quam habet cum operatione naturæ valde dubiè miraculum est, ideo quæstio est, an fuerit hic miraculum aliquo de primis duobus modis. Videtur primò, quod non, quia tonitrua, & pluuię naturaliter gignũtur, miraculum autem nunquam est in his quæ natura facit. Item non solùm vniuersaliter, sed etiam ratione temporis non erat miraculum, quia istud tempus, in quo facta sunt hæc, erat tempus messis, vt patet immediatè, scilicet, nunquid non messis tritici est hodie? In hoc tamen tempore solent interdum pluuiæ accidere, & tonitrua.

E

Pluuiæ & tonitrua nũciata per Samuelẽ miraculosè facta. Arguitur primo, & nõ fuerit miraculũ primo, vel secundo modo.

Item non solùm ratione temporis, sed etiam ratione terræ non videtur esse miraculum, quod acciderint pluuiæ, & tonitrua, quia in terra Chanaan tempore messis replentur nimis flumina, ista autem repletio est ex aquis pluuialibus, ergo tũc sunt magnæ pluuiæ in terra illa, apparet hoc Iosue c. 3. scilicet, Iordanis autem ripas aluei sui tempore messis impleuerat, & hoc dicitur de tempore trãsitus filiorum Israël: nec etiam aliquis adscribat hoc alicui speciali accidenti, scilicet, quod tunc accideret ex speciali operatione cœli, aliis tamen temporibus nunquam contigit tempore messis repleri Iordanem, nam non solum tunc, sed etiam quolibet anno tempore messis impletur: Ecclesiast. 24. capitulo, scilicet, Qui adimplet quasi Euphrates sensum, qui multiplicat, quasi Iordanis in tempore messis. ergo solitum est Iordani tempore messis inundare.

F

In contrarium videtur, quod fuerit miraculum, quia Samuel ponit hic illud tanquam miraculum, & ad probationẽ eius, quod intendit, si tamen non esset miraculum, vane loqueretur Samuel. Item non solùm loqueretur vanè, sed etiam falsè, quia dixit, state nunc, & videte rem istam grandẽ, quam facturus est dominus in conspectu vestro. si tamen non esset miraculum nõ esset res grandis, ideo miraculum erat. Item si missio pluuiarum, & tonitruorum non esset miraculosa, non timuissent Israëlitæ, nec credidissent se morituros, nisi fortè quis insanus esset, qui de naturalibus stuperet, totus tamẽ populus timuit nimis, & rogauit Samuelem, vt oraret pro eis ad Dominum, vt patet hic, ergo fuit miraculum. Itẽ quando Samuel orauit Deum, vt daret tonitrua, & pluuias, aut erat cęlũ obductum caligine, ita vt omnes conspicerent, quod confestim pluuia casura esset, aut erat valde serenum, ita vt nulla dispositio appareret ad pluendum. si primo modo, Samuel non diceret ista, quia tunc ridicula esset pro Philosophia sua, quilibet enim hoc cognosceret, quia oculo conspiciebant. Si autem secundo modo miraculum fuit, scilicet, quod cœlum totum serenum esset, nulla apparente dispositione ad immediatè pluendum, & quod Samuele inuocante Deũ mox ve-

niret

niret pluuiarum multitudo. Reſpondendum eſt, quod miraculum fuit, quia alioquin non induceretur hic in ſignum, nō eſt tamen id miraculum primo modo, quia illud eſt de rebus, quę nullo modo naturaliter fieri poſſunt, ſicut mortuum ſuſcitare: pluuias autem, & tonitrua accidere naturale eſt, ſaltem in aliquibus terris. Dicendum tamen, quod fuit miraculum ſecundo modo, ſcilicet, quando aliquid fit, quod naturaliter effici poteſt, natura tamen non poteſt, ita breuiter, vel tunc illud facere, ſicut dicebatur de non ſapiente, quod naturaliter poteſt effici ſapiens, non tamē poteſt ſubito effici ſapiens naturaliter, ſed miraculoſe: in terra autem Chanaan nō erat miraculum pluere, quia multoties pluebat, vt patet Deuter. c. 11. ſcilicet, Terra ad quam ingredieris, nō eſt ſicut terra Ægypti, ſed montuoſa eſt & campeſtris, de cœlo expectans pluuias, & immediatè dicitur, dabit pluuiam terræ veſtræ temporaneam & ſerotinam, erat tamen miraculum, quod tunc plueret, ſcilicet in tempore meſſis, ideo Samuel allegauit naturam temporis, quaſi contrariam pluuiæ in terra illa, dicens, nunquid non meſſis tritici eſt hodie, & inuocabo Dominum, & dabit pluuias? quaſi dicat miraculum eſt, quod in tali tempore pluuiæ ſint, tamen euenient. Fit autem hoc in terra illa, quia eſt ſatis calida, eo quod partim eſt in tertio climate, ideo tempore meſſis cùm Sol multum accedat verſus eos, taliter terra diſponitur, vt tunc non poſſint gigni pluuiæ, aut tonitrua. Sic etiam quædam terræ ſunt, in quibus nulla de impreſſionibus Methęo. fit eò, quòd deficiunt ibi materialia, ſcilicet vapor, & exhalatio, quæ eleuantur calore Solis à terra: quædam autem terræ ſunt, vbi propter æternum & immenſum frigus nullæ pluuiæ, grandines, coruſcationes, fulmina, aut aliæ impreſſiones fiunt, eo quod ibi radij ſolis nihil poſſunt eleuare in ſublime, ſicut eſt ſub vtroque polorum, vel in habitationibus, quæ ſunt iuxta polos: alię autem terræ ſunt, in quibus propter ęternum calorem, nihil eleuatur de vapore, aut exhalatione in ſublime, ſed totum, quicquid calore ſolis de terra eruitur, eius nimio ardore in ſuperficie terræ exuritur, ita vt nihil aſcendat in ſublime ad generationem impreſſionum Methæ. terra autem Chanaan non habet aliquam harum duarum extremitatum. ſ. maximi frigoris, aut caloris, eſt tamen taliter diſpoſita, quod in quodam tempore propter calorem non poſſent ibi fieri pluuiæ, & ſimiles impreſſiones, ſic autem eſt tēpore meſſis tritici, quia tunc accedit eis verſus cancrum, & fit magnus æſtus in terra illa. Ad rationes in contrarium reſpondetur.

Ad primam cùm dicebatur, quod tonitrua, & pluuia naturaliter fiunt, ergo non eſt miraculum, dicendum, quod naturaliter fiunt, quædam tamē terræ ſunt, in quibus nunquam naturaliter fieri poſſunt, vt declaratum eſt. aliæ autem terræ ſunt, in quibus quodam tempore naturaliter fieri poſſunt, in aliis autem temporibus non fit ſine miraculo, ſic autem eſt de terra Chanaan, in qua interdum pluit naturaliter, tempore tamen meſſis triticeæ non pluit, niſi miraculoſè.

Ad ſecundam rationem, cùm dicitur, quod non erat miraculum ratione temporis.

Miraculum eſt, q̄ pluat tempore meſſis in terrā Chanaan, & quare.

Reſpondendum, quod quædam terræ ſunt, in quibus non eſt miraculum hoc fieri, ſicut in illis, quæ declinant à quarto climate verſus polum arcticum, in illis tamen, quæ ſunt à tertio climate verſus æquinoctialem, & ex alia parte ęquinoctialis, diſtinguendo ſimiliter tria climata verſus polum antarcticum, miraculum eſt, quia rariſſimè, vel nunquam fit, & in hac regione eſt terra Chanaan, ideo miraculum erat, quod tempore meſſis triticeæ ibi plueret.

Meſſis ordeacea quo menſe incipit in terra Chanaan.

Ad tertiam rationem, ſcilicet, quod nō erat miraculum in terra illa, ideo communiter accidebat, quod in tempore meſſis inundarent flumina in terra Chanaan, hoc autem fiebat ex pluuiis.

Dicendum, quod iſtud eſſe poterat tempore meſſis ordeaceæ, non tamen tempore meſſis triticeæ, cuius ratio eſt, quia meſſis ordeacea incipit in terra Chanaan, immediatè menſe Martij, vel quaſi, quod patet Leuiti. cap. 23. vbi iubetur, quod offerrent Iſraëlitæ manipulum ſpicarum ſecundo die Azymorum, & ante hoc non metebant ordeum, immo nec colligebant grana ad comedendum, ex ea autem die licebat eis iā metere, vt patet eod. cap. ſcilicet, panem, & polentam, & pultes, non comedetis ex ſegete vſque in diē, quo offeretis ex ea Deo veſtro, erat autem iſte dies 16. Martij, vt patet eodem c. meſſis autem triticea incipiebat in fine Aprilis, vel in principio Maij in terra Chanaan, & quia tunc magis appropinquabat ſol ad zenith Iudæorum, non erat terra diſpoſita ad pluuiam, ſicut tempore meſſis ordeaceæ propter maiorem calorem, ideo licet inundarent flumina ex pluuiis tempore meſſis ordeaceæ, non tamen inundarent tempore meſſis triticeæ, nunc autem erat meſſis triticea, cùm dicitur, nunquid non meſſis triticea eſt hodie, quod autem inundatio Iordanis fieret tempore meſſis ordeaceæ, apparet, quia quando Iſraëlitæ introierunt in terram Chanaan, & Iordanem tranſituri eſsēt, Iordanis impleuerat ripas aluei ſui tempore meſſis: Ioſue cap. 3. Conſtat tamen, quod tūc erat meſſis ordeacea, ſcilicet principium eius, quia die 10. menſis primi, ſcilicet menſis Martij, tranſierunt Hebræi Iordanem: Ioſue c. 4. & immediatè die 15. eiuſdem menſis fecerunt Phaſe: Ioſue c. 15. tūc autem eſt meſſis ordeacea, quia ante hoc non mittitur falx in aliquam meſſem: Leui. c. 23. ergo erat meſſis ordeacea, quando Iordanis inundauerat, & illo tempore regulariter inundat quolibet anno, nunc autem erat meſſis triticea, ergo non inundabat, & conſequenter non erant pluuiæ illo tempore.

Ortus Iordanis ad radices Libani.

Aliter reſponderi poteſt, & melius, quod iſtud, quod dicitur de inundatione fluuiorum, non erat in omnibus fluuiis terræ Chanaan, ſed ſolùm in Iordane, vel in paucis aliis, & nō erat cauſa inundationis multitudo pluuiarum, ſed liquefactio niuium: naſcitur enim Iordanis ad radices montis Libani apud ciuitatem, quæ vocatur Cæſarea Philippi, mons autē Libanus eſt altiſſimus, ideo ibi ſunt perpetuę niues, quāquam terra Chanaan in aliis locis planis eſt nimis calida, diluuntur autem iſtæ niues tempore meſsis, & tunc Iordanis, qui eſt ad radices Libani, repletur aquis, & durat illa inundatio, dum manet liquefactio niuium, quod autem niues ſint ſuper mōtem Libanum, quamquam ſit in tertio climate, vel in principio quarti, vbi eſt terra ſatis calida, apparet Iere. c. 18. ſcilicet, Nunquid deficiet de petra agri nix Libani, aut euelli poſſunt aquæ erumpentes frigidæ, & fluentes? quaſi dicat, nō: quia ibi perpetuæ niues ſunt, & aquæ defluentes ex niuibus liquefactis, vel ex pluralitate fontiū montis Libani, patet ergo, quod in terra Chanaan non pluit tempore meſsis triticeæ, ergo hic fuit miraculum.

Sed nunc ſtate, & videte rem iſtam grandem. Scilicet miraculoſam, quia non poterat hoc fieri, ſine miraculo, vt declaratum eſt. *Quam facturus eſt dominus.* Scilicet, non poterit fieri opere naturali in iſto tempore, ſed Deus faciet, & hoc requiritur ad miraculum.

In conſpectu veſtro. Id eſt immediatè vobis præſentibus, ſcilicet, non differetur iſtud vſque ad aliquot dies, quia interim poſſet fieri naturalis immutatio, & plueret naturaliter. Cùm autem Samuel inuocauit Dominū, & immediatè venit pluuia, ſine dubio apparet, quod Deus fecerit.

Nunquid non meſsis tritici eſt hodie? Quaſi dicat, licet hodie ſit tempus meſsis tritici, in quo nunquam ſunt pluuiæ in terra iſta, tamen inuocabo Dominum, & dabit pluuias. Non poterat autem tempore illo pluere in terra Chanaan, quia pluuia fit ex humida exhalatione faciliter conuertibili, tempus autē meſsis triticeæ eſt valde calidum in terra Chanaan, ideo non poteſt eſſe tunc aliqua exhalatio humida, quæ in pluuiam conuertatur, tempore autem hiemis poſſunt ibi pluuiæ gigni.

Inuocabo Dominum. Quaſi dicat, nihil aliud faciam, niſi inuocare Deum, non obſeruando aliquam cæremoniam aſtronomicam, vel coniunctionem, aut aſpectum planetarum, aut manſionem eorum in certis ſignis, quæ naturaliter ad pluuiā faciunt, ex quo apparet, quod ipſe Deus faciet pluuiam.

Et dabit voces, & pluuias. Voces vocantur hic tonitrua, quia ſunt ad modum vocum, vel cum magno ſono, ſic poteſt accipi Exod. c. 20. ſcilicet, Cunctus autem populus videbat voces, & ſonitum buccinæ, & lampades, montemq; fumantem, fuerunt autem hic pluuię adadmirationem, & probationem rei, tonitrua autem erāt ad terrorem Iudæorū, fuerunt enim magna nimis, ideo Hebræi conterriti orauerunt Samuelem, vt intercederet pro eis, putantes ſe morituros, vt patet infra.

Et ſcietis, & videbitis, quia grande malum feceritis vobis in conſpectu Domini petentes ſuper vos regem. Quaſi dicat, per iſtas pluuias, & tonitrua cognoſcetis manifeſtē, quod peccaueritis petendo regem: erat enim iſta ſufficiens probatio, quia quandocunque Propheta aliquid dicit, & poſtea prænunciat aliquod ſignum

A gnum venturum ante rem dictam, si illud venerit verè Propheta locutus est, sed Samuel prædixerat, quod Israëlitæ peccauerant petendo regem, & ad probationē huius dixit, quod sequerentur tonitrua, & postea secuta sunt, ideo probatio sufficiens est, quod peccauerant. *Et clamauit Samuel ad Dominum.* Scilicet immediatè postquam ista dixit, incœpit clamare, & hoc, vt non putarent Israëlitæ, quod expectabat aliquam cæremoniam astronomicam, si aliquantulum moraretur. *Et dedit Dominus voces, & pluuias in die illa.* Scilicet immediatè misit procellam aquarum multarum, & magnitudinem tonitruorum: credendum est enim, quod ista fuerunt valde magna, quia ea, quæ Deus per se facit ad hoc, quod videantur habere differentiam à rebus naturalibus, semper sunt valde excellentia, hoc autem est, quia pluuiæ essent magnę, subitaneæ, & impetuosæ, & tonitrua essent dura nimis: aliquando tamen Deus mittit aquas miraculosè, & illæ veniunt non subitò, sed successiuè, sic patet infra 3. lib. capit. 19. Cùm dixit Elias ad Achab regem: ascende, & comede, & bibe, quia sonus multæ pluuiæ est, & tamen tunc posuit se Elias super genua sua orans Dominum pro pluuia, cumque mitteret puerum ad videndum, an appareret pluuia vidit nihil, & postea orauit continuo quousque misit puerum septies, & in septima vidit nubeculam paruam quasi vestigium hominis, & dixit ad Achab iunge currum tuum, & descende, ne occupet te pluuia, cumque se verterent huc, atque illuc, cœli contenebrati sunt, & nubes, & ventus, & facta est pluuia grandis. ibi tamen non inducebatur pluuia principaliter in miraculum, sed magis inducebatur in subsidium terræ: nam tribus annis, & dimidio non pluerat, vt patet Iaco. c. 5. *Et timuit omnis populus nimis Deū, & Samuelem.* Scilicet quando populus vidit tonitrua magna, & voces timuit Deum, quod intelligitur tripliciter. Vno modo, quod timuit Deum, scilicet timore seruili, quia ante hoc negligebant Deum tanquam non potentem, vel non curantem infligere pœnas peccantibus, nunc autem cùm viderunt, quod faciebat miracula, timuerunt nimis scientes, quod iam posset, vel curaret punire iniquos. Aliter potest intelligi, quod timuerunt Deum, id est timuerunt, quod occideret eos tunc, quia tonitrua erant magna, & tanto fragore concussi putauerunt, quod subuerteretur terra, & quod perirent: sic enim in datione legis, cùm loqueretur Deus, & sonarent voces durissimæ timuit populus, quod moreretur, quamquam non esset sibi conscius sceleris, sed quia erant illæ voces terribiles, ita Deut. cap. 5. scilicet, Cur ergo morimur, & deuorabit nos hic ignis maximus: si enim vltra audierimus vocem Dei nostri, moriemur. Aliter potest intelligi, quod Israëlitę ante hoc non putabant se peccasse, quamquam Samuel eis diceret, ideo nō se existimabant dignos pœna, nunc autem cùm per miraculum cognouissent, quod peccauerant, sciebāt se dignos morte, & putabant, quod Deus vellet eos occidere in posterum, ideo rogauerunt Samuelem, vt oraret pro eis, quod non morerentur, non quidem tunc, sed postea, quia tonitrua, & pluuia sciebant venisse ad ostensionem miraculi, & non ad mortem eorum, sed timebant, quod Deus postea vellet eos occidere. dicitur etiam, quod timuerunt Samuelem, & hoc, quia petente Samuele venerunt ista miracula, ideo sciebant eum valde acceptum apud Deum, & quia ipsi valde offenderant Samuelem petentes regem, cùm abstulissent ab eo, & à domo eius principatum, putabant quod vellet, quod Deus destrueret illos, ideo timuerunt, quod occasione data, cum apud Deum esset potens, vellet eis nocere. Vel dicitur, quod timuerunt Samuelem, quod habuerunt eum in reuerētia, quia ante hoc non nimis curabant de eo, nunc autem, quia viderunt, quod apud Deum tam acceptus esset, magis honorauerunt eum, etiam timuerunt scientes, quod posset ipse infligere bonum, vel malum, quādo vellet, quia apud Deum gratus erat. *Dixitq; vniuersus populus ad Samuelem.* Scilicet omnes, qui erant in Galgala, & venerant de bello: nam non erat ibi totus Israël, & isti omnes timuerunt nimis, quia viderunt mirabilia Dei, ideo omnes rogauerunt, vt pro eis oraret Dominum. *Ora pro seruis tuis.* Omnes rogauerunt Samuelem, quod oraret pro eis, quia ipsi putabant se indignos exaudiri, eo quod nimis offenderant Deum, Samuel autem erat acceptus Deo, vt ipsi experti fuerant, scilicet quod eo orante immediatè Deus misit pluuias, & tonitrua, ideo putabant, quod quæcunque alia oraret immediatè, impetraret: dixerunt etiam pro seruis tuis, in quo nimis se humiliauerunt, cùm totus populus vocauit se ibi seruum Samuelis, quod quidem ex vrbanitate dicitur: nā ipsi nō erant serui Samuelis, nec per hoc se exhibebant ei tanquā seruos, & Samuel non habebat eos tanquam seruos, nūquam enim fuerat dominatus eorū, sed regebat eos tanquā esset vnus ex eis. *Ad Dominum Deum tuum.* Iste Deus Samuelis erat Deus omnium Israëlitarum, dicebant tamen Israëlitæ esse Deum Samuelis, quasi esset specialis Deus illius, & hoc propter duo. Primò, quia Samuel erat magis acceptus Deo, quàm alij Hebræi, ideo Deus magis pertinebat ad eum, quàm ad cæteros, quia ad alios erat tanquam Dominus, ad eum autem erat tanquam Dominus, & amicus, quia nimis familiariter loquebatur ei, sic dicitur de Moyse Exod. c. 33. quod loquebatur Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut solet homo loqui ad amicum suum. Aliter potest intelligi, scilicet, quod loquerentur hoc Israëlitæ, vt magis placarent Samuelem, dicentes Deū ad ipsum specialiter pertinere. *Vt non moriamur.* Timebant enim, quod morerētur, scilicet immediatè, cùm erant illa magna tonitrua, vel quod Deus postea occideret eos, eo quod tunc cognitum erat peccatum eorum. *Addidimus enim vniuersis peccatis nostris malum.* Id est super peccata, quæ feceramus prius nos, & patres nostri, addidimus hoc peccatum, scilicet, quod peteremus regem. In quo confitebantur Israëlitę se peccasse eligendo regem, & dolebant, quod peccauerant, nunc autem petebant remissionem, & quia Deus placatur super afflictionem cordis nostri, iuxta illud: Cor contritum, & humiliatum Deus non despicies. *Vt peteremus nobis regem.* Scilicet hoc fuit malum nostrum, quod non erat malum secundùm seipsum, sed inquantum erat contra Dei voluntatem, qui volebat specialiter dominari in populo illo, & non permiserunt Israëlitæ cum peterent sibi regem. Sciendum tamen, quod ista petitio regis non fuit peccatum à principio, scilicet antequam Israëlitę cognoscerent, an Deus hoc acceptaret, vel non, cum tamen cognouerunt per Samuelem, quod in hoc abiiciebant Deū, & dixerunt nequaquam, sed rex erit super nos, peccauerunt supra capitu. 8. & 10. *Dixit autem Samuel ad populum, nolite timere.* Vidit Samuel, quod Israëlitæ timebant de prauè commissis, & quantum in ipsis erat, volebant nunquam petiuisse regem, videbat etiam, quod timebant nimis, ideo misertus eorum dicit, quòd non timerent, scilicet, quia non erant morituri propter peccatum illud tunc, vel postea. *Vos feciſtis vniuersum malum hoc.* Id est vos feciſtis malum, propter quod secuta sunt omnia hæc, quæ videtis, hic demonstratur per istud pronomen demonstratiuum peccatum petitionis regis, illud autem non erat præsens ad hoc, quod demonstraretur, aliquando tamen fit demonstratio quasi ad oculum eorum, quæ præsentia non sunt secundum rem, dum tamen quantum ad intentionem præsentia sunt, scilicet, quod de eis intentamus, vel de eis loquamur: sic autem erat hic, quia Samuel loquebatur de illo peccato. *Verumtamen nolite recedere à tergo Domini.* Id est quāquam peccaueritis, non credatis vos penitus relictos à Deo, vel morituros propter hoc, quia si seruieritis ei, nihilominus benefaciet vobis, sicut prius fecerat. Est autem recedere à tergo Domini, id est recedere à disciplina, vel lege eius: qui enim sequitur alium in præceptis, vel in moribus dicitur ire post tergum illius, cum autem desinit eum sequi, recedit à tergo, scilicet, quod non imitatur vestigia eius, sic recedimus à tergo Dei, quando legem Dei non custodimus, est autem hic metaphora tracta à viatoribus, quia quando aliquis cæteros dirigit in via, ille præcedit, & reliqui vadunt post tergum illius, & cū aliquis non vult sequi directionem illius, dicitur recedere à tergo eius.

Et seruite Domino in omni corde vestro. Scilicet in tota cogitatione, volitione, & viribus nulli alteri seruiētes, est autem iste modus loquendi frequentatus in sacra Scriptura, & prouenit à Gentilibus, nam inter gentiles sic erat, quod ipsi non colebant nisi vnicum Deum, sed multos, vnde non colebant aliquem eorum toto corde, quia non impendebant vni totum famulatum quem impēdere poterant, sed partim vni, & partim alteri. hoc quoque cœpit esse inter Iudæos, nam aliqui Iudæorum partim colebant Deum verum, & partim idola, sicut patet de Samaritanis, qui Deum cœli timebant, & tamē idola colebant, infra 4. libro capit. 17. sic quoque aliqui de Iudęis ex genere faciebant, nam quamquam colerent Deum, verūtamen etiam colebant Deos gentium, sicut fuit tempore Samuelis

B *Iudæos timuisse Deū possumus triplicitèr intelligere.*

C

D

E *An à principio petitio regis fuerit peccatum.*

F *Quid est recedere à tergo Dei.*

Gentiles non colebant Deum toto corde.

A

muelis, qui dixit Hebræis, ſi in toto corde veſtro reuertimini ad Dominum, auferte Deos alienos de medio veſtri Baalim, & Aſtaroth, & præparate corda veſtra, & ſeruite illi ſoli. & ſic patet, quod ad hoc, quod Hebræi ſeruirent Deo in toto corde ſuo, oportebat quod abiicerẽt Deos alienos, alioquin partim ſeruirent Deo Iſraël, & partim idolis, & illud no eſſet ſeruire in toto corde.

Et nolite declinare poſt vana. Declinare ad vana eſt, quando aliquis ſequitur viam veram, & deinde recedens ab illa, ſequitur viam inutilem, quæ ad nullum finem proficit, ita eſt de Iſraëlitis, qui prius ſequebantur Deum verum, ſi deinde ſequerentur idola dicerentur ſequi vana, quia illa ad nihil proficiebant.

Quæ non proderunt vobis. Scilicet ad liberandum vos de manu hoſtium: nam idola nihil ſunt, ideo nihil operari poſſunt: Iſraëlitæ autem volebant eripi ab hoſtibus, & ob hoc colebãt Deum, ſed ad iſtud nihil proficiebant idola, quod patet, quia non ſolum poterant non defendere cultores ſuos, immo etiam non poterant defendere ſeipſa, quod apparuit, quando intrauit arca in terram Philiſthijm, nam ibi cecidit Dagon Deus Philiſthinorum coram illa, vt ſupra capitu. 5. ſic etiam in Ægypto Deus educens Iſraelitas, inde fecit iudicium ſuper Ægyptios, & ſuper Deos eorum: Numeri capit. 33. Etiam non proderant iſta idola ad dandum abundantiam bonorum tẽporalium, quam deſiderabant Iſraëlitæ, ſed Deus dabat hoc Exodi capitu. 23. quamquam perfidi Iſraëlitæ dicebant, quod quando colebant Deum verum, veniebat ſuper eos fames, & gladius, cùm autem colebant Deos gentium, erant ſaturati, & non inueniebant eos mala. Ierem. c. 44.

B

Nec eruent vos, quia vana ſunt. Id eſt non poterunt liberare vos de manu hoſtium. Scilicet, quia vana ſunt, id eſt nihil ſunt: vanum enim vocatur illud, quod non conſequitur finem ſuum, vel vanum, id eſt vacuum, ſcilicet quod in ſe nihil continet, & ita erant idola vana, quia nihil in ſe boni continebant, cùm ſolum ſint ſigna, & non res, ſic ait Apoſtolus prima ad Corin. capitu. 8. ſcilicet, Idolum nihil eſt, id eſt in ſe ipſo non eſt aliqua res, ſed ſignum alterius rei, quod autem nihil eſt, nullam potentiam habet, ſed eruere aliquem ab hoſtibus eſt magnæ potentiæ, ergo non conuenit idolis.

Et nihil eſſe.

Et non derelinquet Dominus populum ſuum. Hic dat Samuel bonam ſpem Iſraëlitis, & quia ipſi habebant hic duos timores, ſcilicet ad Deum, & ad Samuelem, facit eos confidere quantum ad vtrumque, ſcilicet, quod nihil mali eueniet, & primò quantum ad Deum, timuerunt autẽ Iſraëlitæ, quòd cum ipſi peccauiſſent hic grauiter contra Dominum Deus vellet eos occidere tunc, vel ſaltem reſeruaret eis punitionem in poſterum, aut ſi non puniret, ſaltem relinqueret eos in manu hoſtium, quia peccauerant, & hoc eis eſſet idem, ac ſi occideret eos, quia ſi à Deo derelinquerentur, neceſſe erat, vt hoſtes eos premerent: Samuel autem eos ſecuros facit hic, quantum ad Deum, ſcilicet quod non occidet eos, etiam quod non derelinquet, quamquam peccauerint, ſed reget eos, atq; iuuabit, ſicut à principio, dum tamen ſequerentur eum.

C

Propter nomen ſuum magnum. Id eſt, quamquam Iſraëlitę mereantur relinqui à Deo, tamen Deus non deſeret eos propter gloriam nominis ſui, ſcilicet, quia videretur aliquo modo deprimi honor ſuus, nam dicerent gẽtes in circuitu, quod Deus Iſraël non poterat defendere cultores ſuos ab hoſtibus, ideo relinquebat eos, ne autem gentes hoc improperarent, Deus volebat relinquere Iſraëlitas: ſic enim, quando vellet occidere omnes in deſerto pro adoratione vituli, Moyſes dixit ei, quod gentes, quæ erant in circuitu, dicerent callidè eduxit eos, vt interficeret in montibus, & deleret de terra, ita Exodi cap. trigeſimo ſecundo. & cùm iterum vellet eos delere in Cadesbarne propter murmurationem, dixit Moyſes, quod gentes dicerent, non poterat introducere populum in terram pro qua iurauerat, idcirco occidit eos in ſolitudine: Numeri capitulo decimoquarto. & iſtud erat diminui nomen Domini, id eſt famam eius, quia Deus habebat ante hoc famam magnam inter omnes gentes, quod liberaſſet potentiſſimè populum ſuum de Ægypto, ſi autẽ nunc viderent iſtam famam, crederent, quod prior fama fuit mendax, & minueretur nomen Domini: ſic enim dixit Ioſue, quando vidit Iſraëlitas fugere à facie gentium, hæc facies nomini tuo magno Ioſue capitulo 7. quaſi dicat, iſtum honorem pones tibi ad hoc, quod fama tua magna proficiat, quaſi dicat, non proficiet ſic, immo deficiet.

D

Quia iurauit Dominus facere vos ſibi in populum. Id eſt, etiam hoc faciet, quia iurauit, quod haberet vos in populum, & ſi nunc derelinqueret, videretur infringi iuramentum illius, Deus enim iurauerat hoc Abrahæ, quod multiplicaret ſemen eius, ſicut ſtellas cœli, & quòd daret eis terram Chanaan in æternum, vt conſtat Geneſ. decimoquinto, & vigeſimo ſecundo. propter hoc autem faciebat bona Iſraelitis, & non propter merita eorum, vnde Deuteronom. cap. octauo. Ne diceres in corde tuo fortitudo mea, & robur manus meæ hæc mihi omnia præſtiterunt, ſed recorderis Domini Dei tui, quod ipſe tibi vires præbuit, vt impleret pactum ſuum, quod iurauit patribus tuis. Et dicitur hic, quod iurauit vos facere ſibi in populum, id eſt iurauit vos habere in populum. Iam enim acceperat eos in populum à principio, quando elegit patrem eorum Abraham, & ſeparauit eum à cæteris gentibus vel magis, quando dedit eis legem in monte Sinai, & ipſi ſuſceperunt: dixit enim Deus ſi audieritis vocem meam, & cuſtodieritis pactum meum eritis mihi in peculium de cũctis populis: mea eſt enim omnis terra, & vos eritis mihi in regnum ſacerdotale, & gens ſancta: Exodi capitulo 19. & tamen quamquam hoc feciſſet, poterat Iſraelitas derelinquere: ideo dicitur, quod iurauit facere eos ſibi in populum, id eſt retinere ſemper tanquam populum.

E

Abſit autem a me. Hic Samuel ſecuros Iſraelitas facit, quantum ad ſeipſum: nam ſupra dicitur, quod timuerunt Dominum, & Samuelem: timebant autem Samuelem, quia credebant, quod cùm offendiſſent eum, priuando eum principatu in petitione regis, & ipſe eſſet nimis Deo acceptus, quod oraret Deum contra eos, & tunc ipſi perirent, vel ſaltem non oraret Dominum in fauorem eorum, & eodem modo peritẽt, quod ipſi viderunt, quando erat in Maſphat: nam conuenerant contra eos Philiſthini, Hebræi autem timentes, quod inermes erant. dixerunt neceſſe eſt orare ad Dominum pro nobis, & tunc cùm Samuel oraret pro Iſrael, & Philiſthini inirẽt bellum, intonuit Deus de cœlo fragore magno ſuper Philiſthijm, & cæſi ſunt ab Iſraelitis, ſupra c. 7.

Si autem non orauiſſet pro eis Philiſthini, circundantes eos, quia inermes erant, omnes trucidaſſent, tantum ergo erat Iſraelitis, quod Samuel deſereret eos, ſicut quod peteret à Deo, quod occideret illos: ideo Samuel ſecuros fecit eos, quod nunquam deſereret eos, etiamſi grauius offendiſſent eum.

Hoc peccatum in Domino, vt ceſſem orare pro vobis. Id eſt non cõmittam tale peccatum, quod deſiſtam ab oratione, quàm pro vobis fundere ſoleo.

F

Quando quis tenetur orare pro alio. Et an peccaret Samuel ſi ceſſaret orare pro Iſraelitis.

QVÆST. XVI.

DICIT enim Samuel, quod peccatum ſibi eſſet, ſi deſiſteret orare pro Iſraelitis, quaſi diceret, ſe obligatum ad orandum pro illis, eo quod omnis homo tenetur contra nullum alium hominem orare, ſcilicet pro nullo mala petere: nõ tamen tenetur orare pro quolibet. Fallit autem hoc in caſibus ſpecialibus, ſcilicet, ſi quis videt proximum in maxima aduerſitate, & potiſſimè in periculo animæ, & credit, quod forſitan per orationem ſuam iuuabitur, peccat, ſi non orat pro eo: nam ſicut quis tenetur, cum videt alium in extremo periculo conſtitutum ad vitæ perditionem ſuccurrere ei quantum poteſt: ita tenetur à fortiori in periculo animæ orare, ſed hoc ſpeciale eſt: prælati tamen tenentur generaliter orare pro ſubditis ſuis, & agere diligenter curam illorum. Si autem aliquis negligentia eius perierit, requiretur de manu illius, tanquam ipſe occidiſſet illum: ſic patet Ezechiel. capitulo 3. & 33. ſcilicet, Filij hominis ſpeculatorem dedi te domui Iſrael, & audies de ore meo verbum, & annunciabis eis ex me. Si dicente me ad impium morte morieris: non annunciaueris ei, vt auertatur à via ſua impia, & viuat: ipſe impius in iniquitate ſua morietur: ſanguinem autem eius de manu tua requiram. Samuel autem erat ad hoc obligatus dupliciter. Primò, quia erat præ-

Ad quid tenentur prælati.

A latus, ſcilicet conſtitutus iudex a Deo ſuper Iſraelem, & ante hoc fuerat prelatus quantum ad omnia, tam ſpiritualia, quam temporalia: nunc autem conſtituto Saule in regem erat prælatus ſaltem quantum ad ſpiritualia, ideo tenebatur orare pro Iſraelitis. Secundo tenebatur, quia erat propheta, tenentur autem prophetæ annunciare populo ea, quæ à Deo audiunt, & de eis intelligitur, quod dixit Ezechiel: nã ad Ezechielem dicta ſunt hæc: ipſe autem non erat prælatus populi, Samuel autem erat propheta in tempore illo, ideo tenebatur ad erudiendum populum, & orandum pro eis: vnde ſi ceſſabat, dicebat ſe peccare in Deum. *Et docebo vos viam bonam, & rectam.* ſcilicet qualiter debeatis colere Deum, quia Iſraelitæ in multis ignorabant: Samuel autem ſciebat legem, & ſuper hoc propheta erat ſciens Dei voluntatem, poterat ergo docere Iſraelitas, qualiter deberent Deum colere; & iſta erat via bona, & recta. *Igitur timete dominum.* Samuel hortatur eos, quod iam amplius nolint errare, ſed quòd timeant Deum timore filiali, ſcilicet nolentes eum offendere, vel ſaltem timeant eum timore ſeruili ſcientes, quod poteſt pœnam infligere, & timore pœnarum delinquere caueant: hoc autem dixit, quia prius dixerat, quod Deus non dimitteret eos, quod intelligitur ſi cõuerterentur ad Deum, ſi tamen manerent in vitiis ſuis, relinqueret eos, & traderentur in manus hoſtium. *Et ſeruite ei in veritate.* Scilicet facite præcepta illius ſecundùm veritatem. Facere ſecundum veritatem opponitur huic, quod eſt facere ſecundùm apparentiam, & hoc, quia Iſraëlitæ quantum ad verbum, dicebant ſe nimis diligere Deum, & velle colere eum, tamen ſecundùm veritatem nihil faciebant, ſic dixit Iſaias de eis cap. 29. ſcilicet, Populus iſte ore ſuo, & labiis ſuis glorificat me, cor autem eius longè eſt à me: maximè autem conueniebat hoc quibuſdam hypocritis, qui vocabantur Phariſæi inter Iudæos, de quibus Matt. 23. c. ſcilicet, Super cathedram Moyſi ſederunt Scribæ, & Phariſæi: omnia quæcũque dixerint vobis, ſeruate, & facite, ſecundùm opera eorum nolite facere: dicunt enim, & non faciunt: alligant autem onera grauia, & importabilia, & imponunt in humeros hominum, digito autem ſuo nolunt ea mouere. Et de his dicit Chriſtus, quod intelligitur præalleg. auctoritas Iſaiæ, vt patet Matth. 15. c. ſcilicet, Hypocritæ bene prophetauit de vobis Iſaias dicens: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum lõgè eſt à me: ſeruire autem Deo in veritate, eſt non ſolùm verbo, ſed magis realiter ſeruire. *Et ex toto corde veſtro.* Id eſt ſeruite Domino ex toto corde, quod ſupra expoſitum eſt, ſcilicet vt Deum ſolum adorarent, & non ſimul, & idola, tamquam vtriſque potentes cultum impendere: nam cultus Dei, qui ſic exhibetur, nullus eſt. *Vidiſtis enim magnifica, quæ in vobis geſſerit Dominus.* Id eſt res magnas, & admirabiles, quod poteſt dupliciter intelligi: vno modo pro beneficiis impenſis populo Iſraël, quæ ſupra narrauit Samuel, ſcilicet vidiſtis magnifica, id eſt iam audiuiſtis à me res magnas, quas Deus in vobis præteritis tẽporibus egit, ad quas vos fuiſtis ingrati, nunc autem ſi amplius manetis in malitia veſtra, ſcilicet ingratitudine, vel ſi declinatis ad idola, ſicut ante hoc feceratis, peribitis. Aliter poteſt intelligi, ſcilicet, vidiſtis magnifica, id eſt mirabilia, quæ Deus egit nunc coram vobis, ſcilicet, mittendo tonitrua, & pluuias, & illa facta ſunt ad manifeſtationem peccati veſtri, licèt Deus voluit vos occidere nunc: tamen ſi amplius manetis in malitia veſtra occidet vos. *Quod ſi perſeueraueritis in malitia.* Hoc poteſt intelligi dupliciter: vno modo pro ingratitudine, ſcilicet, quod Deus multa beneficia contulerat Iſraëlitis, ipſi autem ingrati fuerãt, ſcilicet excludẽtes Deum à ſe, & petentes reges; quam iniquitatem Deus remiſit, & permiſit, quod haberent regem, ſi tamen vlterius committerent aliquam ingratitudinem, dicit quod peribunt. Aliter poteſt intelligi, quod non permaneant in malitia ſua, ſcilicet colendo idola: nam ante hoc Iudæi non coluerunt Deum in toto corde ſuo, ſed partim Deum, & partim idola: vnde Samuel admonuit, quod excluderent Baalim, & Aſtaroth, & ſeruirent Deo in toto corde ſuo, ſi autem hoc non fecerint, ſed manſerint in cultu illo idolorum, peribunt, & ille cultus eſt iniquitas, vel malitia. *Et vos & rex veſter pariter peribitis.* Cõcluditur hic ex omnibus ſuperioribus, quod quamquam Iſraëlitæ peccaſſent petendo regem: tamen non debebant eum dimittere: nam ſi habendo regem vellent audire vocem Domini, proſperarentur, velut ſi numquam peccauiſſent eligendo regem, ſi autem manerent in malitia ſua, non gratulantes, quod eis remiſiſſet hoc peccatum, tam ipſi quàm rex eorum, ſcilicet, qui tunc erat, vel quicunque alius poſtea veniret, perirent. D

B *Facere ſecundũ veritatẽ quid ſit.*

Cõtra hypocritas.

C

CAP. XIII.

FIlius vnius anni erat Saul cùm regnare cœpiſſet: duobus autem annis regnauit ſuper Iſrael. Et elegit ſibi Saul tria millia de Iſrael: & erant cum Saul duo millia in Machmas, & in monte Bethel, mille autem cum Ionatha in Gabaa Beniamin.

Filius. In ſuperioribus ſcripta Saulis electione, hic agitur de eius reprobatione: nam non manſit ei regnum perpetuũ, ſed translatum eſt ad domum Dauid. Fuit autem vt quidam volunt triplex cauſa reprobationis eius: prima fuit diffidentia & vſurpatio, ſcilicet, quia nõ cuſtodiuit pactum cum Samuele: ſecunda temeraria iuratio, vt ſequenti cap. tertia cupiditas & electio, infra cap. 15. De his autem an omnes fuerint cauſæ reprobationis eius, vel quæ illarum infra declarabitur. Diuiditur autem prima in quatuor: quia primò ponitur diffidentiæ ratio: ſecundò diffidentis vſurpatio: tertiò hoſtium incurſio: quartò ad reſiſtendum nulla apparitio. Secunda ibi. *Ait ergo Saul.* Tertia ibi. *Porro Philiſthiim.* Quarta ibi. *Porro faber ferrarius.* Cauſæ autem diffidentiæ fuerunt duæ propter percuſſionem Philiſthinorũ in Gabaa, ex quo putauit Saul, quod omnes Philiſthini venirent ſuper eum. Secunda fuit dilapſus populi à Saule propter metum ibi. *Quod cùm vidiſſet.* *De reprobatione Saulis cauſa.*

E *Cauſa diffidentiæ Saulis.*

An iſta continuantur ad præcedentia.

QVÆST. I.

CIRCA primum dubium eſt de habitudine huius capitu. ad præcedentia, an ſit ordo continuatus, vel ſit aliqua tranſmutatio.

Reſpondendum eſt, quod ordo continuatus eſt hic: nam poſtquam confirmatum eſt regnum Saulis in Galgala, cœpit ipſe gerere ſe pro rege, quia ante hoc ſtatus ſuus erat dubius, cùm multi de Iſraëlitis dixiſſent, non regnabit ſuper nos, ſupra capitu. 10. ideo tempore præcedenti non fecerat aliquem apparatum tanquam rex, ſed manebat in ſimplicitate ſua vacans agriculturæ, ſicut prius ſupra capitu. 11. Cùm autem confirmatum eſt regnum eius in Galgala, cœpit immediatè pro rege ſe habere, & elegit exercitum. Sed hic agitur de electione exercitus, ideo continuus ordo eſt inter hæc, & præcedentia. Patet autem iſta continuatio ex verbis Ioſephi 6. Antiquitatum dicentis: igitur Samuel dum hæc dixiſſet Hebræis confirmato ſecundo Saulis regno, populum remiſit ad propria, Saul igitur eligens quaſi tria millia virorum ex omni plebe, &c. Ecce qualiter continuauit ea, quæ habentur præcedenti capitu. ad ea, quæ habentur hic. Item nõ eſt putandum, quod magnum tempus tranſierit inter confirmationem Saulis, quæ habetur præcedenti cap. & inter ea, quæ habentur hic, quia veriſimile eſt, quod Saul immediatè, vt cognouerit firmatum regnum ſuum, voluerit ſe gerere pro rege. Et iſtud eſt, quod elegerit exercitum, ſicut habetur hic. *Filius vnius anni erat Saul, cùm regnare cœpiſſet.* Iſta litera ſecundùm corticem videtur ſignare, quod Saul erat filius vnius anni, id eſt, ab vno anno genitus, quando regnare cœpit, quia interdum ſcriptura deſcribit tempora regum, quando regnare cœperunt, & annos regni, vt ſic cognoſcatur totum tempus vitæ illorum regum, ſic patet de Dauid infra 2. lib. capit. 5. ſcilicet filius triginta annorum erat Dauid, cum regnare cœpit, & quadraginta annis regnauit, ſcilicet quod ipſe erat triginta annorum, quando incœpit regnare. Sic etiam habetur Ierem. 52. cap. de Sedechia, ſcilicet filius 21. anni erat Sedechias cum regnare cœpiſſet, & vndecim annis regnauit. Sed iſto modo non poteſt exponi litera hæc, quia Saul non erat ætatis vnius anni, quando incœpit regnare: ſed iam erat vir integer, quod patet ex eis, quæ habentur ſupra cap. 9. & 10. Nam ſi Saul regnaſſet per ſucceſſionem, ita quod pater ſuus fuiſſet rex, non erat mirabile, quod vnius anni eſſet, quando inciperet regnum eius, ſcilicet, quod *Quomodo intelligitur, filius vnius anni erat Saul.*

F *Cap. 6.*

pater

A

pater eius citò defunctus fuisset, fuit tamen Saul electus in regem per Deum, vt erueret populum, & ipse fuit primus: ideo oportebat, vt esset virætatis maturæ. Exponunt ergo quidam, quod filius vnius anni erat Saul, id est habebat filium vnius anni, quando incepit regnare, & tunc Saul ponitur in datiuo, scilicet, quod ei erat filius genitus ex vno anno.

An Ionathas vel Isboseth filius Saulis esset vnius anni, cùm regnare cœpisset.

Aliqui autem volunt, quod iste esset Ionathas filius eius. Sed non stat, quia in principio regni Saulis erat Ionathas iam vir fortis potens ad bellum: nam patet, quia dedit ei mille viros, vt maneret in Gabaa, & ibi manens pugnauit contra stationem Philisthinorum, vt patet infra in litera. ideo in principio regni Saulis iste esse plurium annorum, quàm triginta annorum.

Alij autem volunt, quod filius, qui erat vnius anni in principio regni Saulis erat Isboseth, qui regnauit post Saulem. Iste enim videbatur esse minor inter filios Saulis. Ista est positio Rabani, & est in gl. ordinaria, infra 31. cap. Sed adhuc non stat, quia Isboseth quando vnctus est in regem super Israel, erat annorum quadraginta, infra 2. lib. capitu. 2. regnum tamen Saulis durauit solum annis 20. nondum completis; nam totum regnum Saulis dicitur esse annorum 40. Act. 13, & in hoc cõputatur simul tempus regni Saulis, & principatus Samuelis, scilicet à morte Heli sacerdotis: Samuel tamen annis 20. rexit populum, & aliquo tempore vltra, vt patet supra c. 7. ergo manent alij 20. anni, vel quasi pro regno Saulis, sic computat Iosephus 6. Antiquitatum in fine. Cum igitur Isboseth in vltimo anno regni Saulis, scilicet quãdo ipse vnctus est in regem post patrem suum, erat annorum 40. vt infra 2. lib. cap. 2. oportet quod in primo anno regni Saulis esset annorum 20. non potest ergo intelligi de illo. Aliqui autem volunt, quod intelligatur de ipso, eo quod Saul dicitur regnauisse annis 40. Act. 13. & in fine illius temporis erat Isboseth annorũ 40. ergo in principio regni, vel paulo ante genitus est Isboseth. Sed non stat, eo, quod illi 40. anni non attribuuntur integraliter Sauli, sed medietas Sauli, vt dictum est. Sed adhuc dicunt, quod hic computatur regnum Saulis à morte Heli sacerdotis, quamquam non cœperit immediatè regnare, sed viginti annis post, & tunc bene staret, quod Isboseth erat vnius anni, quando incœpit regnare Saul, sed iste modus loquendi est multum alienus, quia scriptura accipit hic distinctè tempora regum non miscendo, nec computat regnum alicuius, nisi ex eo tempore regnet. Ideo dicẽdum, quod ista litera ponitur ad laudem Saulis, scilicet, quod quando sumptus est in regem, erat vnius anni, id est ita innocens, & bonus, sicut puer vnius anni, in quo non est macula, & propter bonitatẽ istam sumptus est in regem, sic patet supra cap. 9. scilicet erat ei filius vocabulo Saul electus, & bonus, & non erat vir de filiis Israël melior illo, ponitur autem hic ista laus Saul in bonitate, quia immediatè agitur de peccato, & abiectione eius, vt cognoscatur, quod bonitas humana valde mirabilis est. *Duobus autem annis regnauit super Israel.* Istud quod dicitur de duobus annis, plurimi Iudæorum accipiunt sic indistinctè, scilicet, quod solum regnauerit duobus annis, & in fine illorum mortuus fuerit in bello Philisthinorum. Sed istud non stat, quia ipse fecit plurima bella, vt apparet infra sequenti capitul. contra gentes multas, quæ nõ potuisset facere in duobus annis. Deinde ponitur varia persecutio Saulis contra Dauid per totum istum librum, quę satis videtur requirere magnum tempus, ideo necesse est, quod regnum eius fuerit maioris temporis.

B

Item Actuum 13. dicitur, quod Saul regnauit quadraginta annis, & pars illorum pertinet ad Samuelem, vt supra declaratum est, & sunt viginti anni, vel paulo plus. necesse est igitur, quod regnauerit Saul annis viginti, vel quasi. Item patet hoc, quia Iosephus genere Iudæus, & sacerdos acinter eos sapientissimus diligenter scribens totam historiam Hebræorũ ab exordio sæculi, dicit regnum Saulis fuisse annorũ viginti. 6. Antiquitatum, scilicet, regnauitque Saul viuente Samuele annis 18. mortuo autem illo alios duos, qui huiusmodi habita conuersatione defunctus est: fuerunt ergo tẽpora regni Saulis plusquam duo anui, quia tamen dicitur hic de duobus annis regni eius, oportet, quod hęc referantur ad alium sensum. Potest autem intelligi vno modo, quod regnauit duobus annis, scilicet quod transierant duo anni de regno eius, antequam faceret ea, quę habentur hic, scilicet, quod eligeret exercitum: nam cùm dicatur hic, duobus annis regnauit super Israël, sequitur: & elegit sibi tria millia de Israël, scilicet, postquam regnauerat istis duobus annis, & iste sensus satis est conueniens, scilicet, quod computato tempore à principio regni Saulis, vsque quo pugnauit contra regem Ammon, & tempore, quo inde fluxit, vsque quo elegit tria millia virorũ inueniuntur duo anni, vel quasi: nam in scriptura annus inceptus pro completo habetur: satis autem verisimile est, quod à principio regni Saulis, vsque quo elegit sibi exercitum, de quo hic, fluxissent quasi anni duo, scilicet annus, & dimidius.

C

Aliter potest intelligi, quod regnauit duobus annis, scilicet in bonitate: nã hic dicebatur, quod filius vnius anni erat Saul cũ regnare cœpisset, id est, ita immaculatus, sicut si esset vnius anni. manens autem in hac innocentia solùm regnauit duobus annis, reliquum autem regni eius fuit in iniquitate, quia non obediuit domino, & persecutus fuit Dauid, fecitque alia mala plurima.

D

Hanc sententiam tenet Nicolaus, & dicit poni hic totum tempus regni eius, quasi nihil amplius regnauerit, eo quod nõ mansit in bonitate maiori tempore. Ista sententia est satis cõformis literæ præcedenti, scilicet, tẽpore vnius anni erat Saul. Aliter potest intelligi, quod regnauit duobus annis, scilicet, computando vsque ad tempus, quo Dauid vnctus est: nam nam cũ Saul effectus fuisset malus, iussit Deus Samueli, quod vngeret Dauid in regem, quod fecit infra 16. ca. & vsque ad illud tempus fluxerunt duo anni de regno Saulis, quibus dicitur regnauisse, eo quod tunc propriè ipse erat rex: nam dato, quod nequam esset, quia tamen vnctus fuerat à Deo, & toto populo, habebat titulum regnandi. Postquam autẽ Deus fecit vngi Dauid, cum per vnctionem conferatur titulus, & non non possint duo habere in solidum titulum eiusdem rei, non poterat iam Saul habere titulum regni, cum Dauid incepisset habere, quia Deus dedit ei titulum, qui iustè potest mutare dominia rerum. ex illo ergo tempore Saul non fuit rex, sed iniustè, vel per violentiam possidebat rem. Iste sensus satis est solidus, quamquam videtur ei obuiare computatio temporum regnum, quia si isti duo anni solum computarentur de regno Saulis, necesse esset, quod omnes alij anni, quibus regnauit, computarentur in regno Dauid, & sic nõ diceretur, quod regnauit Dauid solum 40. annis, vt patet infra 2. li. c. 1. sed quod regnauerit pluribus, quam quinquaginta: nam 18. anni, vel quasi, de regno Saulis deberent computari sub eo, sed non cõputantur.

E

Item sequebatur aliud, scilicet, quod hoc modo Dauid esset annorum duodecim, quando vnctus est in regem, quod patet, quia mortuo Saule fuit immediatè Dauid vnctus in regem super tribum Iuda, & tunc erat annorum, vt habetur 20. infra 2. lib. cap. 5. sed Saul regnauit annis 20. vt declaratum est, ergo in primo anno regni Saulis erat Dauid annorum decem. sed hic dicitur, quod regnauit duobus annis Saul, & volumus quod post illos duos vnctus fuerit Dauid: ergo erat duodecim annorum, quando vnctus est, quod aliquis fortè non habebit pro inconuenienti: nam infra 16. cap. dicitur. Adhuc reliquus est paruulus, & pascit oues. Et dixit hoc Isai de filio suo Dauid, quem volebat vngere Samuel, & immediatè ductus fuit ac vnctus.

Dauid quot annis esset quãdo vnctus fuit.

F

Sed non stat, quod tam paruulus esset, vt tunc esset annorum duodecim, nam eodem cap. dicitur, quod à die illa, qua Dauid vnctus est in regem, directus est in eo Spiritus Domini bonus, & recessit à Saule, atque exagitabat eum spiritus nequam, sed immediatè dicitur, quod serui Saulis dixerunt ei, quod prouideret sibi hominem scientem psallere, vt cum spiritus nequam arriperet eũ, psalleret coram illo, & leuius ferret, & tunc vnus de seruis Saulis dixit ei: Ecce vidi filium Isai Bethlehemitem scientem psallere, & fortissimum robore, & virum bellicosum, & prudentem in verbis, si tamen Dauid tunc esset duodecim annorum, vel tredecim, non dicerentur de eo ista, quia hæc pertinent ad virum fortẽ, qui iam est plurium, quàm viginti annorum: ergo à principio regni Saulis vsquequo vnxit Samuel Dauid, transierunt plures, quàm duo anni, scilicet decem, vel amplius. Satis ergo videtur bona ista sententia, sed quia patitur ista inconuenientia, recurrendum est ad alios duos sensus præcedẽtes: quicunque enim illorum satis conueniens est.

Veritas aut eterit.

A

Cùm Saul habuerit multa peccata, vsque ad quod peccatum suum computantur isti duo anni.

QVÆST. II.

QVÆRET aliquis dato, quod intelligamus literam istam, quod regnauit Saul duobus annis, scilicet in bonitate: postea autem fuit iniquus, ipse autem fecit multa peccata, vsque ad quod illorum computetur iste terminus duorum annorum. Peccauit enim primò, quando non expectauit Samuelem vsque ad septē dies in Galgala,& dixit ei: stultè egisti infra in litera. Peccauit etiam postea, quando missus est contra Amalechitas, & non occidit regem, nec pecora infra 15. cap. peccauit etiam sæpissimè persequendo Dauid iniustè, vt patet ex processu libri huius. Peccauit etiam, quia occidit iniustè sacerdotes Domini, & destruxit vrbem Nobe propter eos,infra c. 22.Peccauit etiam, quiaconsuluit phytonissam de aduentu belli,infra 28.c.

Aliquis dicet, quod computantur isti duo anni vsque ad peccatum primum, quod fecit, scilicet non expectando Samuelem debito tempore:nam propter primum peccatū perdidit ipse innocentiam,sed secundùm hanc expositionem isti duo anni fuerunt, quibus vixit innocenter, sicut puer vnius anni:ideo oportet quod vsque ad illud computentur isti duo anni.

B

In contrarium aliquis dicet, quod non stat: nam si ab illo peccato computaretur, non transiuissent duo anni de regno Saulis:immo nec vnus mensis,quia supra cap.10. quando Samuel vnxit Saulem,dixit: Descendes ante me in Galgalam,ego quippe descendam ad te,vt immoles hostias pacificas Domino,septem diebus expectabis donec veniam ad te. De istis autem septem diebus dicitur infra in litera, quod non plenè expectauit Saul Samuelem septem diebus, & ob hoc peccauit: ergo à principio regni Saulis, vsque tunc non transierant duo anni, sed secundùm hanc expositionem regnauit duobus annis antequam peccaret, ergo non intelligitur de hoc peccato. Item dicitur, quod Saul regnauit duobus annis antequam peccaret, scilicet, antequam faceret peccatum aliquod, propter quod Deus ei auferret regnum, sed nō fecit aliquod peccatum,pro quo Deus eum priuarent ante peccatū, quod fecit relinquendo regē Amalec viuum, & pecora multa:ergo ab illo tempore computari debet. Apparet hoc infra 15. capitu. scilicet, & ait Samuel ad eum: Scidit Dominus regnum Israël à te hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te: ergo ante diem illum non fuerat scissum regnum de domo Saulis, & toto tempore præcedenti regnare dicebatur. Item patet, quia quando ponuntur peccata, pro quibus Saul priuatus est regno, & occisus, non computatur peccatum,

C

quod habetur hic de expectatione septem dierum, sed alia peccata,vt patet 1.Paralipomen.capit. 10. scilicet mortuus est Saul propter iniquitates,eo quod pręuaricatus sit mandatum Domini, quod præceperat, vt custodiret, insuper & phytonissam consuluit, nec sperauit in Domino, propter quod interfecit eum: ergo ab aliquo illorum peccatorum debet accipi terminus iste duorum annorum,& non ab isto,de quo hic.

Respondendum est, quod oportet computari istos duos annos vsque ad primum peccatum Saulis, quia isti duo anni sunt de regno in innocentia Saulis, sed innocentia eius ablata est per primum peccatum, ergo ab illo computandum est. Item non solum Saul nō fuit bonus post primum peccatum, sed etiam pro illo Deus priuauit eum regno, vt patet infra in litera,scilicet,dixit Samuel ad Saulem:stultè egisti, nec custodiuisti mandata Dei tui, quæ præcepit tibi, quod si non fecisses, iam tibi præparasset Dominus regnum tuum super Israël in sempiternum, sed nequaquam regnum tuum consurget: quæsiuit sibi Dominus virum iuxta cor suum, & præcepit ei, vt dux esset super populum suum, eo quod non seruaueris, quæ præceperit Dominus: ergo pro isto peccato fuit priuatus regno, & ab hoc debet accipi terminus horum duorum annorum.

Item si non accipiatur ab hoc peccato terminus regni, non erit maior ratio, quod accipiatur à secundo peccato, quàm à tertio,& quàm ab vltimo,& tunc diceretur,quod non solùm Saul regnauit duobus annis,vsquequo peccauit,sed etiam regnauit viginti, quia in extremo vitæ suæ, scilicet antequam moreretur per tres dies,vel duos,peccauit, scilicet, quia consuluit phytonissam, vt infra cap. 28.regnum tamen fuit annorum 20. vt supra dictum est, ergo deberent computari hic 20. anni regni Saulis. Nisi fortè dicatur,quod istud primū peccatū fuit tale, quod non meretur dici peccatum:ideo trāsitur ad secundū. Sed falsum est, quia infr.dicitur,quod regnū Saulis nunquam consurgeret propter hoc,& quod iam Deus quæsiuerat alium virum vsque ad illud, ergo in tempus debēt computari isti duo anni.

D

Ad rationes in contrarium respondetur. Ad primam cùm dicebatur, quod non potuit esse istud peccatum duobus annis, postquam Saul incœpit regnare, immo nec vno mense, sed solum septem diebus. Dicendum, quod non sunt computandi isti septimi dies ab illo tempore, quo Samuel ista dixit: nam litera ipsa repugnat supra cap.10.scilicet, Septem diebus expectabis me, donec veniam, ergo isti septimi dies computandi erant postquam venisset Saul in Galgalam, est autē sensus literæ, vt ibi declaratum est, quod Samuel in hoc instruebat Saulem, qualiter se deberet habere circa pericula quādocunque ei euenirent,& dixit,quod iret in Galgalam,& ibi expectaret septem diebus, cum primò illi significās periculum, quod accidisset, & tunc descenderet Samuel in Galgalam ad Saulem. Poterat ergo istud quod dicitur de septē diebus, accidere post duos,vel tres annos,vel etiam in fine regni Saulis, quia illa regula data erat ad omne tēpus, quandocunq; Sauli acciderēt pericula: potuit ergo esse in fine duorum annorum regni Saulis,vel anni,& dimidij,quod accideret istud periculum Philisthinorum, & tunc descendit Saul in Galgalam, & peccauit.

Adrationes in contrariū. Ad primam.

E

Ad secundam rationem, cùm dicebatur, quod non fuit Saul priuatus regno à Deo pro aliquo peccato ante peccatum Amalechitarum:dicendum, quod fuit priuatus regno immediatè propter istud peccatum, vt patet infra in litera, scilicet, quod si non feciſſes, iam nunc præparasset Dominus regnum tuum super Israël in sempiternum, sed nequaquam vltra regnum tuum consurget: quæsiuit Deus virum iuxta cor suum, &c.Et cum dicitur infra c. 15. scidit hodie Dominus regnum Israël à te,non est sensus,quod tunc primò priuauisset eum regno: priuauerat enim ante hoc, sed peccatum primum poterat habere veniam, & habuisset si Saul non addidisset secundum: ideo propriè in secundo abscissum est regnum, de quo magis infra in litera declarabitur.

Ad secundā.

Ad tertiam rationem,cùm dicebatur,quòd inter iniquitates,pro quibus Saul regno priuatus est,& mortuus,non computatur istud peccatum. Dicendum, quod etiam si ibi non computaretur,non sequebatur, nō esse peccatum illius: nam alia peccata fecit Saul, quæ non computantur, patet primo Paralipo.cap.10.scilicet: Occidit sacerdotes Domini, deleuit vrbem Nobe, & persecutus est iniustè Dauid, pro quorū singulis merebatur perdere regnum. Sed adhuc aliter respondedum est,scilicet, quod computatur ista iniquitas inter peccata Saulis 1.Paralipo.cap. 10. Nam dicitur: mortuus est Saul propter iniquitates suas, eo quod prævaricatus sit mandatum Domini,quod præceperat,& non custodierit illud: sed istud peccatum,de quo hic, fuit prævaricatio mandati Domini, vt patet infra,scilicet, Stultè egisti, nec custodisti mandata Domini Dei tui,quæ præceperat tibi.& iterum ibid. Quæsiuit sibi Dominus virum iuxta cor suum,& præcepit ei,vt esset dux super populum suum, eo quod non seruaueris, quæ præceperit Dominus. ergo ista iniquitas computata est inter illas, pro quibus Saul priuatus est regno. *Et elegit sibi Saul tria millia de Israel.* Id est tria millia virorum pro exercitu. Istud fuit immediatè post confirmationem regni: nam Saul sciebat, quod Israëlitæ petiuerant regem ad hoc, quod liberaret eos de manu hostium,supr. cap.18.scilicet:Rex noster egredietur ante nos, & pugnabit bella nostra pro nobis: Deus quoque ad hoc elegerat Saulem,vt patet supra ca.9. scilicet: Mittam ad te virum de terra Beniamin, & vnges eum ducem super populum meum Israël, & saluabit populum meum de manu Philisthinorum. Samuel quoque hoc ei commendauit, quando vnxit eum secretè dicens: Ecce vnxit te Dominus super hæreditatem suam in principem, & liberabis populum eius de manu inimicorum eius. Saul ergo electus à principio regni ho-

Ad tertiam.

F

agere

agere voluit, ſed quia in principio ſtatus eius fuit dubius, dicentibus quibuſdam: Saul non regnabit ſuper nos, ſupra 11. capit. interim ſiluit ruſticam vitam ducens vſque ad pugnam contra Ammonitas, tunc autem quia confirmatus fuit in regem, incœpit toto animo ſe diſponere ad hoc, quod pugnaret contra hoſtes. Elegit ergo exercitum, ſcilicet tria millia virorum, quod fuit in principio regni: nam poſtea cùm quotidiana eſſent bella, continuè augebat exercitum, & quemcunque inueniſſet virum fortem, & aptum ad prælium, ſociabat ſibi ſequenti cap.

Et erant cum Saule duo millia in Machmas, & in monte Bethel. Diuiſit Saul iſtum exercitum ad cuſtodiam terræ, & partem eius accepit ipſe, partem verò tradidit Ionathæ filio ſuo: morabatur autē tunc Saul in Machmas, & Bethel, quia iſta loca erant propinqua terræ Philiſthijm, & contra Philiſthinos erat præcipuè inſultus: ſunt autem iſtæ duæ vrbes, ſcilicet Bethel, & Machmas: eſt enim Bethel in ſorte Beniamin, vt patet Ioſue 18. ca. de Machmas non apparet an eſſet in eadem tribu, quia non ponitur inter vrbes Beniamin. Et cùm dicitur, quod erat Saul in his vrbibus, eſt intelligendum, quod aliquando erat in vna earum, & aliquando in alia, quia ipſæ inter ſe modicū diſtant. Vel poteſt aliter intelligi, ſcilicet quod Saul diuiſiſſet exercitum duorum millium virorum, & aliquos haberet ſecū in Machmas, & alios haberet in Bethel ſub aliquo alio duce, ſicut poſuerat mille viros cum Ionatha in Gabaa. Sed primus ſenſus eſt melior. Dicit autem Ioſephus, quod habebat Saul iſtum exercitum in vrbe Bethlehem. hic autem dicitur, quod erant in monte Bethel, quæ aliquis fortè exiſtimat eſſe vnum, & eūdem locum. Sed falſum eſt, quia Bethel eſt in terra Beniamin, Ioſue c. 18. Bethlehem autem in ſorte Iudæ, Matth. c. 2. Sed dicendum magis, quod fuit corruptio quædam in litera Ioſephi propter ſimilitudinem literarum inter Bethlehem, & Bethel. *Mille autem cum Ionatha in Gabaa Beniamin.* Erat enim Ionathas vir fortis, & bellicoſus, quando accepit Saul principatum, ideo immediatè commiſit ei exercitum, vt per ſe eſſet in vrbe Gabaa contra hoſtes, & quia erat vir fortis, pugnauit cōtra eos, & percuſſit, vt patet infra. Dicitur autē in Gabaa Beniamin, quia iſta ciuitas erat in ſorte Beniamin, vt patet Ioſue c. 18. Ponitur autem hoc ad differentiam, quia aliquando Gabaa reperitur in aliis tribubus, vt patet ſupra cap. 7. ſcilicet, venerunt viri Cariathiarim, & reduxerunt arcam Domini, & intulerūt eam in domo Aminadab in Gabaa, & ſic ponitur Gabaa in Cariathiarim. eſt tamen Cariathiarim in ſorte Iudæ, Ioſue c. 15. ideo poſitum fuit hoc ad differētiam hic. Sic etiam fit interdum in quibuſdam aliis nominibus locorū, ſicut patet in iſto nomine Bethlehem: nam reperitur Bethlehē in terra Iudæ, vt patet Micheæ. c. 5. & Mat. c. 2. reperitur etiam Bethlehem in tribu Zabulon: Ioſue c. 19. ideo nominatur cum differentia, Matt. c. 2. ſcilicet, Bethlehem Iudæ. *Porro cæterum populum remiſit vnumquemque in tabernacula ſua.* Id eſt de reliquo populo nullum accepit, ſed miſit omnes ad vrbes ſuas, intelligitur autem hoc de tempore, quo venerunt Iſraëlitæ de bello contra Ammon: nam ibi veniebat multus populus Iſraël, ſcilicet 330. millia virorum, vt patet ſupra c. 11. qui omnes cū Samuele confirmauerunt regnum Saulis in Galgala, quo facto accepit immediatè Saul tria millia virorum, quæ elegit de tota illa multitudine: omnes autē alios viros, ſcilicet 327. millia, remiſit ad loca ſua: dicitur autem, quod miſit eo, quod tunc, quando ipſe elegit iſta tria millia, omnes cōgregati erant. Vel poſſet intelligi de toto exercitu Iſraël: nam ante Saulem erant Iſraëlitæ habentes exercitum: vnde quando ipſe receſſit de Maſphat in vrbem ſuam, dicitur, quod pars exercitus, quorū Deus tetigerat corda, fuit cum eo: reliqua autem pars magis contēpſit illum, ſup. c. 10. & poteſt intelligi, quod de iſta multitudine exercitus accepit ipſe partem, quam voluit, ſcilicet 3. millia virorum. Sed primus ſenſus melior eſt, quia dicitur: cæterum populum, in quo ſignificatur magna multitudo, ſcilicet omnes, qui iuerant ad bellum contra Ammon, & nunc erant congregati in Galgala. *Percuſſit Ionathas ſtationem Philiſthijm, quæ erat in Gabaa.* Poſuerat enim Saul Ionatham in Gabaa cum mille viris: ipſe autem erat cum duobus millibus in Bethel, vt patet ſupra, & tunc pugnauit Ionathas contra ſtationem Philiſthinorum, id eſt contra aciem, vel multitudinem eorū, quæ erat in Gabaa, & percuſſit eos abigens inde. Erat Ionathas vir fortis & animoſus valde, aggrediens ſemper res magnas: vnde nondum facto aliquo bello cōtra Philiſthinos tempore Saulis ipſe cum mille viris ſuis, auſus eſt aggredi, & percutere Philiſthinorum ſtationem: maiora autem poſtea auſus eſt: nā cōueniēte numeroſo Philiſthinorum exercitu contra Iſraëlem, de quo infra in litera, ipſe cum vno armigero ſuo auſus eſt ingredi in illorum congregationē, & percuſſit ex illis viros multos, ſcilicet 20. poſtea autem reliqui inter ſe conturbati, mutuis vulneribus concidebant, ita præced. cap. & ſic fugati ſunt Philiſthini à facie Iſrael.

Ionathas vir bellicoſus.

Quomodo ſtatio Philiſthinorum erat in Gabaa, & quomodo Ionathas pugnauit contra illam.

QVÆST. III.

QVÆRET aliquis de iſta Philiſthinorum ſtatione, quomodo erat in Gabaa, vel quomodo pugnauit contra eā Ionathas. Aliquis dicet, quod ſtatio iſta erat acies quædam, vel multitudo Philiſthinorum, quæ veniebat in pugnam cōtra Iſrael, & cùm perueniret vſque ad Gabaa, vbi erat Ionathas, pugnauit contra illam multitudinem, & percuſſi ſunt Philiſthini.

Sed non ſtat, quia ſtatio iſta Philiſthinorum non erat nouiter veniens ad bellum, ſed erat ex magno tempore in terra Iſrael: fluxerant enim iam duo anni, vel quaſi de regno Saulis, & tamen antequam ipſe regnaret, erat ſtatio Philiſthinorum in terra Iſrael, ſcilicet in Gabaa, vt patet ſupra c. 10. cùm dixit Samuel ad Saulem, poſt hæc veniens in collem Domini, vbi eſt ſtatio Philiſthinorum, ergo ab illo tēpore, & ante erat ſtatio illa, & non venerat ad bellū nunc. Item apparet hoc, quia dicitur, quod ſtatio iſta erat in Gabaa, & Ionathas erat in Gabaa, non poſſet autem eſſe illa in Gabaa, ſi veniſſet ad pugnādum, niſi prius Philiſthini expugnaſſent Ionatham. Sed falſum eſt, quia ipſe potius percuſſit ſtationem, quæ erat in Gabaa. Item non videtur, quod venit ad bellum ſtatio iſta, quia tunc, quamquam percuſſiſſet Ionathas iſtos Philiſthinos, nō rupiſſet pacem, ſed magis Philiſthini, ſed Iſraelitæ, facto hoc, parauerunt ſe contra Philiſthinos tanquam rupiſſent fœdera; vel aliquid aggrauatorium illorum feciſſent, cùm dicatur infra, quod cùm audiſſent hoc Philiſthini, Saul cecinit buccina in omni terra, dicens: Audiant Hebræi, &c. Item dicitur infra. quod immediatè deſcendit in Galgalam, & totus populus Iſraelitarum deſcendit poſt eū. Apparet etiam hoc, ex eo, quod fecerunt Philiſthini: nam hoc audito congregati ſunt ad pugnandum contra Iſrael, ſi autem Philiſthini cępiſſent hic bellum, non diceretur, quod tunc congregati ſunt ad pugnandū contra Iſrael: nam prius congregati eſſent. Item patet clarè, quia dicitur infra, quod Saul cecinit per totam terram Iſrael, ſcilicet, percuſſit Saul ſtationem Philiſthinorum, & erexit ſe Iſrael aduerſus Philiſthijm. ergo in iſta percuſſione Iſraelitæ abſtulerunt ſibi aliquod iugum, quod ante habebāt, cùm dicatur, quod erexerunt ſe contra Philiſthijm, & ipſi inchoauerunt hoc.

Reſpōſio auctoris.

Reſpondendum eſt, quod iſta Philiſthinorum ſtatio non venerat ad bellandum contra Iſrael, ſed manebat ab antiquo in terra illa, & hoc, quia Philiſthini erant domini Iſraelitarū, & premebant eos tributis, imponebantque eis leges, quas volebant. Ad faciendum autem hæc omnia ſeruari, & vt non rebellarent Iſraelitæ contra Philiſthinos, erat poſita acies eorum in Gabaa, quæ propriè vocatur ſtatio à ſtando dicta, eo quod illa non veniebat ad bellum, ſed ab antiquo ibi erat: iſta ſtatio Philiſthinorum eſt, quæ cogebat Iſraelitas non habere fabros ferrarios in terra ſua, ſed ad omnia opera operandi ferri deſcendebant in terram Philiſthijm, vt patet infra: hanc enim legem poſuerant Philiſthini, quam non obſeruaſſent Iſraelitæ, niſi eſſent aliqui continuè de Philiſthinis in terra Iſrael, qui cogerent ad obſeruantiam illius legis, alioquin neſcientibus Philiſthinis Iſraelitæ haberent fabros armorum: vnde ad hoc dicit Ioſephus fuiſſe ſtationem iſtam in terra Iſrael. 6. Antiqu. ſcilicet Palæſtini: namque, qui in Gabaa morabantur, arma Iudæis abſtulerant, & munitiſſima loca, ſuiſque caſtris opportuna, detinebant, interdicentes Hebręis vti ferro, propter quod agricolæ, ſi quod inſtrumentum eſſet neceſſarium ad culturam, venientes ad Philiſthinos fabricabant illud. Iſta etiam ſtatio continebat populum, ne fa-

cere:

A ceret seditiones,non permittendo congregationes fieri Israëlitarum ad consilia, vt sic nō rebellarent. hanc stationem percussit Ionathas:nam Saul, qui vnctus erat ad liberandum Israëlitas de manu Philisthinorum, voluit huic dare operam: ideo fecit quod filius suus iniret bellum contra Philisthijm: ista enim erat occasio libertatis Iudæis & belli: nā statio Philisthinorum, quæ erat in Gabaa, premebat Israëlitas seruitute Philisthinorum,scilicet, vt seruarentur leges positæ à Philistinis,& vt colligerentur tributa.Excluserunt ergo Hebrei hanc stationem,quia ea existente non poterant Israëlitæ esse liberi, & quia hoc faciendo nimis præiudicabant Israëlitæ Philisthinis, Saul parauit se ad pugnam, annūcians hoc per totam terram Israël,vt patet infra in litera. *Quod cùm audissent Philisthini.* Non illi Philisthini,qui erant in statione in Gabaa,sed illi qui erant in terra Philisthijm, scilicet audierunt, quod Israëlitæ percusserant stationē suam. Tunc enim Saul fecit ea,quę infr. dicuntur.Et non est intelligendum,quod fecerit, quando illi audierunt,quia nesciebat Saul,quando illi audiebant, sed dicitur:Cùm audissent Philisthini, id est, cùm Saul putasset eos audire, quod fuit immediatè post expugnatam stationē, quæ erat in Gabaa:credens enim Saul,quod Philisthini immediatè hoc scirent,nam nō poterat latere eos,cùm magnum damnum eis nunc intulissent Iudæi, eratq; terra eorum cōiuncta, ideo Saul immediatè se parauit ad bellum, putans, quod immediatè sciretur hoc à Philisthinis. B *Saul cecinit buccina in omni terra.* Id est fecit cani:nō enim canebat ipse,sed præcones missi velociter per omnem terram Israël, quod faciebant ad hoc, quod congregarentur omnes Israëlitæ post eum ad pugnam. buccina autem signum pugnæ erat.

Quare Saul non diuisit boues ad vocandum Israelitas ad bellum, sicut fecit in bello contra Ammon.

QVÆST. IIII.

QVÆRET aliquis, quare Saul non diuisit hic boues in frusta mittens per omnes terminos Israëlitarum, vt citò venirent,sicut fecit in bello contra Ammon.Nam cùm misisset particulas boum minutatim cæsorum per nuncios suos in totam terram Israël, omnes Israelitæ videntes obstupuerunt. Inuasit enim eos timor Dei,& egressi sunt quasi vnus vir, sup. cap.11.sic autem cùm Saul vellet hic congregare omnes Israelitas in bellum,quia maius certamen erat, quàm contra Ammonitas,debuisset eos sic vocare.

Respondendum est, quòd non expediuit sic vocari, quia vocatio illa per particulas boum fuit facta ad incutiendum timorem:Saul enim nō se gerebat totaliter pro rege, eo quod Israelitæ contempserant eum à principio,quando electus est, cùm multi eorum dixissent,non regnabit super nos, vt cōstat supra cap. 11.timuit ergo, quod non obediretur mandato suo de vocatione ad pugnam, ideo volens eis incutere terrorem, misit boues in frusta cæsos, significans animositatem suam, adiiciens etiam verba dura, scilicet quicunque non exierit, secutusque non fuerit Saul, & Samuelem, sic fiet bobus eius, & tunc timuit populus,& exiuit ita,supra capitu. 11.Nunc autem Israelitæ timebant Saulem,& amabant scientes,quod esset idoneus ad bellum, eo quod pugnasset fortiter cōtra Ammonitas: vnde confirmato regno eius gratis se subiecerunt ei, sicut habetur supra cap. 11. credens ergo Saul, quod Israelitæ confestim obedirent ei ad omnia,quæ iuberet,non misit particulas boum,sicut prius timorem incussurus: sed fecit vocari clangore buccinæ,quod est signum bellicum.

C *Buccina cuiusmetalli erat.*

Sciendum autem,quod istæ buccinæ erant argenteæ,& sacræ,scilicet,quæ erant in Sanctuario custoditæ:nam Deus iusserat Moysi facere duas buccinas argenteas Numer.cap.10.& iussit quod Israelitæ clangerent illis in bello, vt Deus recordaretur eorum.ipsi autem fecerunt multas:nam in introitu in terram Chanaan contra Iericho pugnaturi Hebræi, præmittebant septem sacerdotes cum septem tubis,vt patet Iosue capit.6.Poterant tamen istæ esse aliæ tubę de vulgaribus,& non sacris:nam ad bellum iussum erat,quod Israelitę vterentur sacris tubis, nunc autem non erat bellum, sed erat congregatio ad bellum, postea autem in bello tenebantur clangere tubis sacris. Sciendum tamen, quod si istæ tubæ duæ, quibus fecit Saul vocari populum,erant sacræ,oportebat,vt clangerent in eis sacerdotes, & ipsi mitterentur per omnes partes Israel ad vocandū Israelitas: non licebat enim aliis clāgere in buccinis illis,quia erant sacræ,sic patet Num.capit.10.scilicet, Filij Aaron sacerdotis clangent tubis, eritque hoc legitimum sempiternū in generationibus vestris. *Dicens audiant Hebræi.* Id quod audierunt, & quod præcones clamabant, erat quod infra dicitur,scilicet percussit Saul stationem Philisthinorum, & erexit se Israel aduersus Philisthijm: hoc enim iubebat cani Saul, tanquam ipse non iuberet vocari Israelitas ad bellum ex arbitrio suo,sed significabat eis quid factum esset, vt scirent an opus esset bello, & tunc ipsi omnes libenter congregati sunt ad Saulem,vt patet infra.

Et vniuersus Israel audiuit huiusce modi famam. Scilicet istam famam,quam canebant nuncij tubis, & dicitur, quod audiuit vniuersus Israel, quia missi fuerant nuncij per totam terram Israel,sicut dicitur supra,scilicet,Saul cecinit buccina in omni terra. *Percussit Saul stationem Philisthinorum.* Istud est quod canebant tubicines, & est exhortatiuum ad bellum, & quamquam non ponitur per modum præcepti, sed per modum indicationis facti, tamen præceptum erat, quod congregarentur omnes Israelitæ,dicitur autem,quod percussit Saul stationem Philisthinorum, quamquam secundùm veritatem non percussit ipse, sed Ionathas, vt patet supra, quia tamen Ionathas erat constitutus sub rege, & fecit hoc auctoritate illius, dicebatur ipse fecisse, & ex nomine suo mittebat illud denūciari per totum Israel, & hoc etiam fortè erat, quia volebat Saul sibi gloriam,& propter hoc omnia gesta magnifica,quāquam essent aliorum,volebat sibi attribui, alioquin irascebatur. Sic patet cùm reuerteretur Saul de bello cōtra Philistęos: mulieres namque tunc exeuntes canebant, dicentes: Percussit Saul mille, & Dauid decem millia, iratusq; est Saul nimis, & displicuit in oculis eius sermo iste, dixitque: Dederunt Dauid decem millia, & mihi dederunt mille, infrà capitulo 18. D E

Et erexit se Israel aduersus Philisthijm. Istud etiam denunciabant tubicines: quamquam enim Israelitæ non se erexissent contra Philisthijm, quia ipsi nihil horum sciebant: tamē quia rex erexit se,dicitur,quod ipsi se erexerant. Nam quod rex agit, totum regnum agere dicitur, eo quod in persona omnium agit, & ad eum spectat omnis dispositio istorum: dicitur autem quod erexit se Israel, id est rebellauit aduersus Philistijm: nam ante Philisthini erant domini Israelitarum, scilicet quia imponebant eis tributa,& leges quascunque vellent: intantum quod cogerent eos non habere arma, nec aliquos fabros ferrarios:tolerabant etiam Israelitę,quod essent in terra Philisthini ad opprimendum eos, & compellēdum obseruare leges Philisthinorum,nunc autem quia percusserunt stationem Philisthinorum, quæ erat ad custodiam dominij eorum in terra Israel, dicuntur se erexisse contra Philisthijm, vt haberēt libertatem. *Clamauit ergo populus post Saul in Galgala,* id est, postquam tibicines ista nunciauerunt, populus clamauit in Galgala,id est clamabant inter se, vt in Galgalam descenderent, quia Saul illuc descenderat: intelligendum est enim, quod nuncij annunciauerunt,quomodo Saul parauerat se ad bellum, & descenderet in Galgalam, ideo quod omnes illuc descenderent. F

Quare Saul in annunciato bello descendit Galgalam,& ibi congregauit exercitum.

QVÆST. V.

QVÆRET aliquis, quare Saul descendit in Galgalam annunciato bello, & ibi congregauit exercitum. Aliquis fortè respondebit, quod hoc fecit, vt exiret obuiam hostibus ad aliqua loca propinquiora, sicut fecerat in bello cōtra Ammon.Nam non congregauit exercitum in loco, in quo ipse erat,sed in quodam alio loco magis coniuncto terræ Ammon. scilicet in Bezech, vt patet supra capitu. 11. est enim ille locus magis coniunctus Ammonitis,quàm Gabaa, vbi illo tempore morabatur Saul, vt declaratum est. eodem cap. Sed dicendum, quod non stat, quia Galgala non erat locus magis coniunctus illi loco, vbi nunc erant Philisthini congregati contra Saulem, quam locus, in quo tunc habitabat Saul: nam Philisthini conuenerant in Machmas, vt patet infra,vbi autē *Opin. quæ reiicitur.*

mora-

morabatur Saul, ſcilicet, erãt duo millia cum Saule in Machmas, & in monte Bethel. Galgala autem diſtabat inde, quia erat apud Iordanem, ſcilicet, vbi primò caſtrametati ſunt Iſraëlitæ introëuntes in terram Chanaan, die qua tranſierunt Iordanem. Ioſue capit. 4. ergo magis videbatur Saul recedere ab hoſtibus, quam appropinquare. Sed aliquis dicet, quod Saul non erat tunc in Machmas, ſed in monte Bethel, quia ſupra dicitur, quod erant cum Saule duo millia in Machmas, & in monte Bethel. dicetur autem, quod Galgala erat locus magis coniunctus hoſtibus quàm Bethel, vbi tunc erat, ideo deſcendit in Galgalam, & fecit, quod illuc conueniret totus populus. Sed hoc nõ ſtat, quia Philiſthini poſuerunt caſtra ſua in Machmas, ſed Machmas eſt apud Bethel, ergo magis diſtat inde Galgala, quàm Bethel, quod patet, quia infra dicitur, quod Machmas eſt ad orientem Bethauem, id eſt cuiuſdam loci, qui vocatur Bethauem, apud Bethauem autẽ eſt Bethel, vt patet Ioſue c. 7. ſcilicet, cumq; mitteret Ioſue de Iericho viros contra Hay, quæ eſt iuxta Bethauem ad orientalẽ plagam oppidi Bethel, ergo Machmas, Bethel & Bethauem ſunt loca coniuncta. Apparet etiam hoc, quia Galgala eſt in extremitate terræ Chanaan à parte orientali, ſcilicet apud Iordanem, vt patet Ioſ. c. 4. Bethel autem eſt locus magis occidẽtalis in ſorte Beniamin, vt patet computando ciuitates, quæ habentur in ſorte Beniamin, & incipit numerus earum ab oriente, vt Ioſue c. 18. Philiſthini autem veniebant à parte occidẽtali, quia terra ſua eſt occidentalis in terra Chanaan prope mare mediterraneum, vt patet Ioſue capit. 15. ergo quanto magis aliquis recederet à loco in quo poſuerant caſtra Philiſthini, tanto magis accedebat ad Galgala, ſed Galgala eſt in extremitate terræ Chanaan ad orientem: Ioſue cap. 4. ergo cùm illuc erat Saul, magis recedebat à caſtris Philiſthinorum, quam in quocunque alio loco eſſet. Dicendum eſt igitur, quod non faciebat hoc Saul, vt magis accederet ad hoſtes, ſed potius, vt impleret mandatum Samuelis: dixerat enim ſibi Samuel, quando vnxit eum in regem, quod faceret quodcunque inueniret manus eius, id eſt quodcũque poſſet pro libertate patriæ, & ſi aliquod periculum ſibi eueniret, deſcenderet ante eum in Galgalam, vt ibi offerret victimas pacificas, & oſtenderet ei quid facere deberet, ſup. c. 10. & quia nunc grauiſſimum periculũ acciderat Sauli. ſ. quia conueniebant omnes Philiſthini contra eum, deſcendit in Galgalam, vt ibi erudiretur à Samuele quid facere deberet. Apparet hoc, quia dicitur inf. quod expectauit ibi 7. diebus iuxta placitũ Samuelis; & cùm nõ veniret in 7. fecit ſacrificium, vt patet infra, ſi autẽ Samuel alium locũ aſſignaſſet Sauli, in quo eum expectare deberet, illuc iuiſſet: nõ enim deſcendit in Galgalã, vt magis appropinquaret hoſtibus, nec rurſus, vt ab eis fugeret. *Et Philiſthini congregati ſunt ad prælĩadum contra Iſrael.* Scilicet, quando audierunt, quod Iſraëlitæ percuſſiſſent ſtationem ſuam, & forte non ſolum cõgregati ſunt hic Philiſthini, ſed etiam multæ aliæ gentes de confinibus ſuis cum eis. Nam tantum exercitum congregari de terra Philiſthinorum, quantus infra nominatur, difficile alicui videretur, quamquam in hoc nihil moueri deberemus, cùm Philiſthini eſſent multi nimis, quia terra eorum, licet non eſſet nimis ſpatioſa, erat tamẽ valde populoſa. *Triginta millia curruum.* Nunquam legitur tantus numerus curruum ab aliquo cõgregatus, quamquam exercitus aliquando fuerit maior congregatus ab aliis: nam in aliis regibus potentiſſimis pro abundanti habebatur, quod aliquis haberet mille currus: nam Pharao rex Ægypti potens valde erat, quando tamen perſecutus eſt Iſraëlitas, exeuntes de Ægypto vſque ad mare rubrum, & ducens totas vires regni ad perſequendum Hebræos, paucos currus habuit, quia dicitur Exod. c. 14. quod tulit Pharao ducentos currus, & quidquid in Ægypto curruum fuit, quaſi pauci currus eſſent. Ioſephus autem 2. Antiquitat. dicit, quod ſexcenti currus tunc perſequebantur Iſraelitas, & equites 50. millia, & ducenta millia pariter armatorum, illi tamen erant omnes currus, qui in Ægypto haberi poterant. Item Iabin rex Aſor ponitur tanquam valde potens in ſcriptura, & quod nimis opprimebat Iſraelitas. Ad ſignificandum autem maximã potentiam eius, exprimitur multitudo curruum, Iudic. c. 4. ſcilicet, Clamauerunt filij Iſrael ad Dominum: nongentos enim habebat currus falcatos, & per 20. annos vehementer oppreſſerat eos. Ioſephus autem, qui conſueuit ponere ſemper maiores numeros, dicit quod habebat tria millia curruum, vt patet 5. Antiquit. ſed quomodocunque ponatur, nihil attinet ad numerum 30. millia curruum, Philiſthini tamen, qui dicuntur habuiſſe iſtos currus, non erant gentes multæ, ſcilicet multa regna, ita vt particulatim poſſent colligi de regnis illis. 30. millia curruum: ſolum enim habebant quinque vrbes principales, ſup. c. 6. à quibus denominabantur quinque Satrapæ. eod. cap. vel quinque reguli Ioſue. c. 13. maior autem erat, nec in parum terra Iſrael, quam terra Philiſthijm. Vnde quando diuiſa fuit tota terra Chanaan in ſortes, cuius pars quædam erat terra Philiſthijm. Ioſue 13. c. ferè tota terra Philiſthinorum cecidit in ſortem Iudæ, & multæ aliæ vrbes præter terram Philiſtinorum, Ioſue cap. 15. & ibidem declaratum eſt, ſi tamen fuiſſet terra Philiſthinorum tanta, vt reliqua terra Iſrael, non fuiſſet data ſoli tribui Iudę, ſed quinque, vel ſex tribubus. Non eſt ergo magna terra.

An Philiſthini haberent triginta millia curruum vt litera dicit. Opinio Nicolai. Impugnatio.

Vnde Nicolaus non credit, quod tot currus haberi potuiſſent: ideo dicit, quod non eſt intelligendum, quod fuerint 30. millia curruum, ſed intelligitur de hominibus, qui erant ſuper currus, ſcilicet, quod omnes, qui erant in curribus, erant 30. millia. Non tamen eſt conueniens iſte modus loquendi, quia nimis alienum eſt nominare currus ipſos homines exiſtentes in curribus, nec eſt rationabile recedere à litera ſacræ ſcripturæ, niſi cùm videmus neceſſe eſſe accipere alium ſenſum. De curribus tamen iſtis non videtur, cur non debeamus confiteri tot currus fuiſſe in terra Philiſthijm in iſto bello: ideo non debemus diuertere ad aliũ ſenſum. Nam poſſet dici, quod Philiſthini erant nimis bellicoſi, & laborabant pro copia armorũ, & quia currus pertinebant ad fortiſſimum genus pugnandi illius temporis, fabricauerant ſibi multos currus: maxima enim inopia curruum, vel paucitas, non prouenit propter ipſos currus, ſed propter equos, quia quilibet currus habet quatuor equos, vt dicitur, ſed etiam dato quod habeat ſolum duos, difficile eſt habere tot equos, inter Philiſthinos tamẽ erant multi equi: ideo non erat difficile ibi eſſe multos currus. Apparet, quia dicitur immediatè, quod fuerunt in exercitu illo ſexcenta millia equitum: vbi ergo tot equi poterant haberi pro equitibus, poſſent haberi multi equi pro curribus.

Item poſſet dici, quod iſti currus, quos hic Philiſthini portabant, erant alterius modi, quàm currus, de quibus communiter dicitur in ſcriptura, & erant minoris valoris. vnde multi illorum haberi poterant, quamquam de aliis non. Vel aliter poteſt dici, quod omnes iſti currus venerunt in bellum, non tamen erant omnes de terra Philiſthinorum, ſed volẽtes Philiſthini penitus delere Iſraëlitas, congregauerunt exercitum magnum, partim de terra ſua, & partim ab amicis, & confœderatis, & partim habuerunt milites conductos, ſicut mos eſt regibus, vel populis habentibus paruam militiam, & abundãtibus in pecuniis, de conductitiis magnum conſtruere exercitum, & ita Philiſthini, quamquam fortè non haberent in terra ſua quinque millia curruum, poterant modo prędicto congregare 30. millia curruum, nec mirari debet quiſquam de iſta multitudine curruum, quia nulla talis legitur in ſcriptura, niſi pariter miretur de equitibus, quia nunquam talis multitudo equitum legitur in ſcriptura.

Nec obſtat, ſi quis dicat, quod Zara Æthiops habuit in exercitu ſuo decies cẽtena millia. 2. Paralip. 14. c. nam non erant omnes illi equites, ſed pedites: fortè enim in tota illa multitudine non erant viginti millia equitum, hic autem ponuntur ſexcenta millia equitum: deinde ponuntur pedites ſine numero, ſed circa equites non poſſumus diſtorquere, ſicut circa currus, ſed neceſſe eſt dicere, quod fuerint ſexcenta millia. De curribus igitur mirari non debemus, ſed dicemus, quod fuit exercitus iſte nimis magnus, ita vt nullum vnquam talem legerimus. Differt in equitibus tunc, & nunc, quia tunc omnes equos, etiam ſi leuiſſimam haberent armaturam: dum tamen equis inſidentes pugnarens, equites dicebantur: nũc verò multi alij apparatus requiruntur: ideo qui hoc modo habet 10. millia equitum, poſſet illo modo pluſquam centum millia habere. *Et ſexcenta millia equitum.* Magnus exercitus erat, ſed an totus eſſet de terra Philiſthijm, vel pars eius aliunde dicta non multum conſtat, nec multum differt. In Hebræo autem ſolùm ponuntur hic ſexcenta millium equitum. Credendum tamen quod magis ſit error inter Hebræos, ſicut in aliquibus locis declaratum eſt. *Et reliquum vulgus.* Scilicet homines pedites, & qui habebant leuiorem modum armaturæ

Maximus exercitus Philiſthinorum.

Ponun-

A

Ponuntur enim hic tria genera pugnatorum: quidam enim in curribus pugnabant, alij autem in equis, cæteri verò pedestres, & isti pedites vocantur vulgus propter duo. Primò propter multitudinem: nam sicut vulgus est ipsa multitudo populi, ita pedites in bellis sunt in maiori numero, quàm alij armati. Secundò vocantur vulgus propter paucitatem apparitionis, & defectum doctrinæ bellicæ: nam sicut vulgus dicit quandam multitudinem indoctam, & rusticam, ita pedites in bellis habent leuissimum genus armaturæ, & plurimi eorum inexperti sunt. *Sicut arena, quæ est in littore maris plurima.* Id est isti erant in numero magno, sicut arena maris. Hoc autem dicitur, quia non designatur numerus istorum: tantus enim fortè erat, quod ipsis Philisthinis incognitus erat. Sciendum autem quod Iosephus quasi semper solet ponere maiores numeros, quam scriptura in his quæ narrat, posuit minorem numerum hic quantum ad literam nostram, sed non quantum ad literã Hebraicam, vt patet 6. Antiquitatum, scilicet quod erant trecenta millia peditum, & curruum. 30. millia, & 60. millia equitum, cùm litera ponat sexcenta millia: & quantum ad hoc non solùm posuit paruum numerum equitũ, quia cùm litera dixisset hic, quod erant sexcenta millia equitum, & reliquum vulgus, id est pedites erant sicut arena, quę est in littore maris, oportebat quod plures essent, quàm equites, vnde fortè esset vltra millies millia: posuit tamen solum trecenta millia peditum, ergo etiam paruum numerum posuit peditum. Fuit tamen ille numerus conueniẽs assignationi equitum, quam fecit, scilicet quod essent 60. millia equitum, plures tamen fuerunt. in hoc autem non est dubium, cui credere debeamus, quia manifestum est, quod est credendum sacrę scripturę, potissimum cùm ipsa ponat hic maiorem numerum quàm Iosephus. si autem poneret minorẽ, secus esset: quoniã tunc posset dici, quod scriptura posuit numerum paruum subticẽdo maiorem, & quamquam Iosephus maiorẽ numerum posuisset, diceretur, quod verum dixit, cùm tamen sacra scriptura ponit maiorem numerum, non debemus assentire literæ Iosephi. *Et ascendentes castrametati sunt in Machmas.* Scilicet Philisthini ascẽderunt de terra sua, quæ est occidentalis iuxta mare, & terra, in qua castrametati sunt, est orientalis & altior: ideo dicitur, quod ascenderunt. Fuerunt autem castrametati in Machmas, quia Philisthini veniebant contra regem Saulem, & ipse morabatur in Machmas, & Bethel: ideo posuerũt castra apud locum ipsum, rex tamen Saul non erat ibi tunc: iã enim descenderat in Galgalam, quia immediatè, vt Ionathas percussit stationem Philisthinorum, & Saul misit ad annunciandum hoc per omnem terram Israël descendit in Galgalam, & quando Philisthini venerunt in Machmas, erat Saul in Galgala, vt patet infra, scilicet vidi quod dilaberetur populus à me, & tu nõ venires iuxta placitos dies, porro Philisthini congregati fuerant in Machmas, dixi, nunc descendent Philisthini ad me in Galgala, &c. *Ad orientem Bethauem.* Id est Machmas, apud quã castrametati fuerant Philisthini, erat ad orientalem partem vrbis Bethauem: istæ vrbes sunt ad partem orientalem terræ Chanaam versus Iordanem, scilicet Machmas, & Bethauem. Aliqui autem existimant, quod Bethauem, & Bethel sint idẽ locus. Sed falsum est, quia Iosue 7. c. ponuntur ista, tanquam distincta, cùm dicitur: Cumque mitteret Iosue de Iericho viros contra Hai, quæ est iuxta Bethauem ad orientalem plagã oppidi Bethel: si tamen essent vnus locus, non poterat dici, quod esset vnus ad orientalem plagam alterius, vt in eo. cap. etiam declaratum est. Sciendum etiam, quod ista castra Philisthinorum, quæ posita sunt apud Machmas, erant etiam apud Bethel, quia ista duo loca sunt coniuncta, vt supra dictum est, & cùm in vtroque horum locorum solitus esset habitare Saul vbicunque esset, erant prope ipsum castra Philisthinorum. Sciendum etiam, quod Philisthini hac vice duxerunt contra Hebræos tantum exercitum quantum nunquam postea duxisse leguntur, nec ante hoc duxerant. Fuit autem hoc, quia ante hoc Israëlitæ erant subiecti Philisthinis, soluentes eis tributa, & obseruantes impositiones eorum. Nunc autem non solum ista noluerunt soluere, sed etiam occiderunt stationem Philisthinorum, quæ erat in Gabaa. Iudæi quoque ante hoc nunquam habuerant regem, nunc verò habere cœperunt, & Philisthini intellexerunt quod propter regem fiebat tota ista rebellio, ideo voluerunt habere magnum exercitum cõtra illum regem, vt simul illum cum populo suo delerent, alioquin si nunc permitterentur Iudæi facere, quæ fecerunt, nihil vlterius Philisthini haberent super eos. *Quod cùm audissent viri Israel.* Hic ponitur secunda ratio diffidentiæ, scilicet propter recessum populi à Saule: erãt enim multi Philisthini, cum Saule autem erant pauci: nam omnes recesserũt præter sexcentos viros, vt patet infra in litera. Et dicitur: cùm audissent viri Israël, scilicet multitudinem Philisthinorum nimiam venisse super eos. Non enim viderunt illam, quia Israëlitę erant in Galgala, Philisthini autem erant in Machmas, sed audierunt Israëlitæ à nunciantibus, quod erat multitudo numerosa Philisthinorum. *Se in arcto positos.* Id est in stricto, vel perplexitate, scilicet audiendo, quod erat tanta multitudo Philisthinorum, cui ipsi nequaquam resistere poterant, sciebant se esse in perplexitate, & non erat aliud audire se in arcto positos, quam audire multitudinem Philisthinorum conuenisse contra eos. *Afflictus enim erat populus.* Id est prę timore mortis: nam nullum videbat sibi esse refugium, quod tamẽ erat ex defectu confidentiæ ipsorum: nam si ipsi confiderent, in domino poterant sperare, quod Deus contereret hostes coram facie ipsorum nihil eis laborantibus: sic enim multoties accidit, vnde cùm Israëlitæ esset in litore maris rubri, Pharao persequebatur eos à tergo nullum relinquens eis fugiendi locũ, sed dixit coarctati sunt à terra, & concluſit eos desertum, vt Exod. c. 14. Deus tamen pugnauit pro eis, eis non pugnãtibus. Vnde dixit Moyses eod. cap. Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis. Sic etiam acciderat ipsismet Israëlitis, qui tunc erant tempore Samuel: dixit enim totus populus ad Samuelem in Masphat, cùm congregati essent aduersus eos Philisthini, quod oraret pro eis, & tunc conterruit Dominus Philisthinos facto fragore magno de cœlo, & fugerunt à facie populi nullo pugnante, supra c. 7. nunc tamen diffidebant, ideo fugierunt, & alij absconderunt se in diuersis locis inhoneste.

Absconderunt se in speluncis. Hic ponuntur Iudęi diffidentes in timore, & aliqui fugiebant timentes, scilicet, quorum terra erat distantior, alij autem, quorum terra erat propinqua terræ Philisthinorum, absondebant se, vt patet hic, & quidã in speluncis, scilicet in locis obscuris, & magnis terræ, quæ non possent inueniri à Philisthinis, alij autem in abditis, scilicet in locis secretis tam vrbium, quàm domorum, quæ non sunt speluncæ magnæ, sed quædam alia receptacula, alij autẽ absondebant se in petris, scilicet in foraminibus, vel fixuris petrarũ: sunt enim quidam lapides cõcaui, vel diuisi, & in locis illis ad latendum adminiculum præstant. Sic dixit Deus Moysi Exodi c. 33. Ecce inquit est locus apud me super petram, cumque transibit gloria mea, ponam te in foramine petræ. Alij autem erant in antris, quæ sunt loca defossa in terra, & vocantur cauernę. Sic dicitur in Hymno B. Ioannis, scilicet, Antra deserti, &c. scilicet quod B. Ioannes morabatur in antris in deserto, sicut alij morantur in domibus in vrbe, alii autem erant in cisternis, & in puteis, & quibuscumque latibulis, quoniam nullum sibi remedium supereſſe putabant, nisi latere à facie tantæ multitudinis. *Hebræi autem transierunt Iordanem.* Scilicet fugientes, erant autem isti, qui specialiter pertinebant ad duas tribus, & dimidiam, & non dicitur hic Hebræi autẽ, quasi illi qui latebant, vt dictum est, non essent Hebræi: omnes enim tã qui latuerunt, quàm qui fugerunt, erant Hebræi, sed dicitur, Hebræi autem, id est quidam de Hebræis, scilicet illi, qui erãt de tribu Ruben, & Gad, & dimidia tribu Manasse: nã isti habebant habitationem distantiorem à terra Philisthinorum, quam omnes alij Hebræi cùm habitarent ad orientalem partem Iordanis in terra duorum regum Amorrhæorũ: isti enim transierunt Iordanem, scilicet fugiendo, quia sic recedebant à Philisthinis: nam terra eorum est magis distans à terra Philisthinorum quam Galgala. Philisthini enim sunt occidentales in terra Chanaan, habitantes prope mare: Iosue c. 15. Galgala autem est apud Iordanem à parte Occidentali, terra autẽ duarum tribuum, & dimidiæ est vltra Iordanem, scilicet à parte Orientali eius, ideo cùm fugerent ad eam, recedebant magis à terra Philisthinorum. Isti autem fugerunt, quia existimabãt, quod Philisthini non transirent Iordanem ad pugnandũ, vel prædandum, qui autem erant citra Iordanem, scilicet ad partem Occidentalem eius, scientes quod Philisthini progressuri erant per terram illam, absconderunt se, quoniam, si apparerent, putabant se non euasuros mortem.

Terram Gad & Galaad. Id est, transierunt multi de Hebræis

Iorda-

Iosephus solitus ponere maiorẽ numerum, hic autẽ non.

Philisthini quare duxerunt tantũ exercitũ contra Israelitas.

Magna diffidentia Israelitarum propter magnitudinẽ exercitus Philisthinorum.

A

Iordanem ad terram Gad, & Galaad. erat enim terra Galaad vltra Iordanem ad orientem, & illa diuisa est in duas partes, medietas eius prouenit tribui Gad, alia autem medietas tribui dimidiæ Manasse, vt patet Deut. ca. 3. qui ergo transibant in terram Gad, transibant in terram Galaad quantum ad medietatem Galaad, quæ prouenit isti tribui. Poterant etiam alii transire in terram Galaad, & quod non transirent in terram Gad, scilicet illi, qui transibant in dimidiatn tribum Manasse, scilicet in terram Galaad, quam habebat ista dimidia tribus trans Iordanem.

Cumq; adhuc esset Saul in Galgala. Id est, antequam inciperetur aliquid bellum, neque dum venissent Israelitæ ad videndũ Philisthinos, sed cum essent in Galgala timuerunt nimis, ita vt fugerent, nec voluerunt consistere etiam si hortaretur istud Saul, nec etiam poterat eos per iussionem suam tenere in castris, quia plures erant, qui recedere volebant, quam qui stare, mansit ergo Saul quasi solus manentibus cum eo solis sexcentis viris, vt patet infra in litera.

Vniuersus populus perterritus est. Scilicet omnes, qui conuenerant ad Saulem in Galgalam. à principio enim cum Saul fecit tuba cani per terram Israel omnes Israelitæ congregati sunt ad ipsum putantes non esse magnum periculum, sicut fuerat in bello contra Ammonitas, nunc autem videntes, quod esset nimia multitudo, cui non confidebant se posse resistere, recesserunt.

Qui sequebatur eum. Scilicet, qui venerat in Galgalam ad sequendum Saulem, vt iret in bellum. *Et expectabat septem diebus iuxta placitum Samuelis.* Id est, secundum quod pepigerat cum Samuele. Accipitur autem hic placitum, id est, pactum, vel conuentio: fuerat enim conuentum inter Samuelem, & Saulem, quod expectaret Saul septem diebus Samuelem in Galgala, & illis diebus expectauit, scilicet, quod quamquam haberet exercitum paratum ad pugnandum, tamen non ibat ad bellum, quia expectabat Samuelem. dixerat enim Samuel, quod expectaret eum ibi septem diebus, & ipse veniens erudiret Saulem quid facere deberet, & istud fuit occasio, vt discederet exercitus à Saule. Nam si immediate, vt totus exercitus congregatus est, voluisset Saul ire ad bellum contra Philisthinos, cuncti fuissent secuti ipsum, sed quod mansissent ibi septem diebus expectantes quotidie inuadebat eos magis timor, quia audiebant semper maiora dici de exercitu Philisthinorum, vnde iam in fine septimi diei de toto populo Israel nullus manserat cum Saule, nisi 600. viri.

B

Quomodo accipiuntur septem dies, quibus debebat Saul expectare Samuelem in Galgala.

QVÆST. VI.

QVÆRET aliquis quomodo accipiantur isti septem dies, quibus pepigerat Saul cum Samuele expectare eum.

Respondendum est, quod in principio regni Saulis, scilicet die, qua vnctus est dixit Samuel Sauli: Ecce vnxit te dominus in principem super hæreditatem suam, & liberabis populum eius de manu inimicorũ eius, isti autem inimici erant Philisthini, ideo Saul daturus erat operam, vt destrueret dominium Philisthinorum super Hebræos, & quia ex hoc ventura erant pericula, scilicet, quod Philisthini inuaderent terram Israel, voluit Deus quod Saul non se exponeret illis periculis sine Dei determinatione, qui daret modum in hoc, ideo quando Saul recessit à Samuele, dixit ei Samuel, quando euenerint signa hæc fac quæcunque inuenerit manus tua, scilicet labora contra Philisthinos quantum potueris, & tunc dedit ei regulam de periculis, dicens: Et descendes ante me in Galgalam: ego quippe descendam ad te, vt offeras oblationem domino, & immoles hostias pacificas: septem diebus expectabis, donec veniam ad te, & ostendam tibi quid facias. Post istos autem septem dies erat descensurus Samuel: ibi autem pepigerunt Samuel, & Saul. Saul, scilicet promisit Samueli, quod expectaret eum septem diebus in Galgala, & quod non se exponeret alicui discrimini, quousque descenderet in Galgalam, & ibi quæreret sententiam eius: Samuel autem pollicitus est, quod descenderet in Galgalam ante finem septem dierum, cum vocatus esset à Saule, sic autem factum est hic.

C

nam cum Ionathas percussisset aciem Philisthinorum, quæ erat in Gabaa: Saul sciens, quod omnes Philisthini venturi essent super ipsum, fecit congregari populum, & ipse descendit in Galgalam expectans ibi septem diebus Samuelem, quibus pollicitus fuerat expectare: hoc autem dixerat Samuel Sauli, vt patet infra in litera. Nam cum Saul non expectasset Samuelem septem diebus completis, increpuit ipsum Samuel dicens: Stulte egisti, nec custodisti mandata domini Dei tui, quæ præcepit tibi. Ergo Deus mandauerat, quod expectaret illis septem diebus. Sciendum autem, quod Saul obseruauit istud hic, scilicet, quod immediate quando illud periculum venit ipse misit ad dicendum Samueli, quod descenderet in Galgalam, & tunc expectauit ibi septem diebus aduentum Samuelis. Iosephus autem 6. Antiquita. dicit, quod istud pactum nouiter factum fuerit, scilicet, quod immediate, vt accidit istud periculum, ipse descendit in Galgalam, & rogauit Samuelem, quod descenderet illuc mittens ei nuncios, quasi non venerit Saul in Galgalam propter pactum, & præceptum domini, de quo supra capit. 11. sed sponte sua, ita inquiens: misitque Saul ad prophetam vocans eum, vt cum eo de bello & rebus præsentibus cogitaret, ille autem sustinere eum præcepit septem dies, & vt hostias præpararet venturus ad eum septimo die, & sacrificantes ita congrederentur ad bellum. Dicendum tamen est, quod Saul non descendit in Galgalam, quasi sponte sua, sed quia præceperat Samuel supra capit. 10. nec etiam expectauit septem diebus, quasi tunc nouiter dedisset istud pactum, & spatium Samuel, sed quia inter eos iam conuentum fuerat.

D

Saul an peccauerit hic non expectando, & in quo peccauit.

QVÆST. VII.

QVÆRET aliquis vlterius cum hic Samuel redarguerit Saulem, an peccauerit Saul.

Aliquis dicet, quod non peccauit, quia peccatum istud esset in transgressione præceptorum Samuelis, scilicet non expectando tempore conuento, sed Saul expectauit tanto tempore hoc, ergo non peccauit. Patet hoc, quia dicitur immediate quod expectauit Saul Samuelem septem diebus, iuxta placitum Samuelis, & non venit Samuel in Galgalam: magis ergo videtur, quod peccauerit Samuel non veniendo tempore debito, quam Saul. Item apparet hoc, quia Saul dixit infra ad Samuelem, quia vidi, quod dilaberetur populus à me, & tu non venires iuxta placitos dies &c. ergo Samuel peccauit, quia non venit, & Saul non. In contrarium videtur, quod peccauit Saul, quia Samuel increpat hic Saulem, non tamen increparet eum, si non peccauisset. ergo peccauit. Item dicitur infra, stulte egisti, nec custodisti mandata Dei tui, quæ præceperat tibi, sed qui non custodit mandata, peccat, ergo peccauit Saul. Item dicitur infra, quod si nõ fecisses iam nunc præparasset dominus regnum tuum super Israel in sempiternum, sed nequaquam vltra regnum tuum cõsurget. sed Deus non priuat aliquem bono, quod habet, nisi pro peccato, ergo Saul peccauit cum pro hoc meruit regno priuari.

E

Respondendum est, quod Saul peccauit hic, & per hoc increpitus fuit à Samuele, alioquin non increpuisset eum Samuel: potissime, quia Samuel erat vir iustus, & bene agentem nunquam increparet, præcipue, quia Saul erat rex, & Samuel diligebat eum nimis: non ergo increparet illum sine magna causa. & hoc est peccatum. increpitus ergo fuit Saul, quia non custodiuit mandatum Domini sicut dicitur infra in litera. & istud mandatum est, quod datum fuerat supra capit. decimo.

F

Sciendum tamen, quod non fuit transgressus illud totaliter Saul: nam ipse venit in Galgalam expectaturus Samuelem, sicut dixerat: etiam expectauit ibi fere diebus septem, sed peccatum suum fuit, quia non expectauit complete illis septem diebus: nam debebat expectare toto septimo die quousque transiret hora sacrificiorum, sed non expectauit: nam Samuel venit tempore debito, & Saul iam compleuerat sacrificium suum, vt patet infra in litera. Sic ait Iosephus 6. Antiquitatum, scilicet, qui sustinuit quidem, sicut propheta mandauit: mandatum vero cum perfectione nequaquam

A seruauit: habuit tamen impulsiuum ad non perfecte explendum, scilicet, quod cum nimis moraretur, omnis populus recedebat ab eo, ideo ne penitus solitarius relinqueretur paulоante consummationem temporis obtulit sacrificium, ideo peccatum suum fuerat facilius remissibile, si ipse voluisset immediate confiteri. Ad rationes in contrarium respondetur. Ad primam cum dicebatur, quod expectauit iuxta placitum Samuelis. Dicendum quod ipse expectauit, secundum quod pepigerat cum Samuele: non tamen obseruauit per omnia pactum cum eo initum, quia paulo antequam debuisset obtulit sacrificium, & sic quando venit Samuel iam obtulerat illud. Ad secundum eodem modo respondetur cum dixit Saul: Vidi, quod dilaberetur à me populus: tu autem non venires iuxta placitos dies. Dicendum quod Samuel venit in tempore, in quo conuenerat cum Saule, scilicet ante consummationem diei septimi: Saul tamen existimauit eum venturum aliquanto tempore ante consummationem temporis conuenti, & quia venit quasi ad vltimum in principio diei septimi cum nondum venisset: putans Saul, quod non esset iam venturus Samuel obtulit holocaustum, & hoc est quod dicitur, scilicet vidi, quod non venires iuxta placitos dies, id est, iam putabam, quod non venturus esses in tempore conuento, eo quod in breui finiendum erat spatium, & tu adhuc non veniebas. venit tamen ante consummationem illius temporis.

B *In quo peccauit Saul.*

QVÆST. VIII.

QVÆRETVR vlterius de isto peccato Saulis magis in speciali, in quo peccauerit. Sciendum autem, quod peccatum istud dependet ex mandato dato supra ca. 10. quia in transgressione illius fuit, & quia illud præceptum multipliciter exponitur: ita transgressio Saulis hic oportet, quod multipliciter assignetur: omnes autem expositiones habent hoc commune, quod Saul debebat expectare Samuelem septem diebus integris. omnes etiam dicunt, quod Samuel venit in tempore debito, & Saul non expectauit toto illo tempore. Sed variant quantum ad aliquid, quia prima expositio dicebat, quod Saul iturus erat in Galgalam, vt ibi septem diebus Samuel offeret sacrificia pro illo in honorem dedicationis, & vnctionis in regem: non tamen expectauit illis septem diebus, sed Saul incœpit offerre antequam veniret Samuel, qui præoccupatus fuerat: & tunc conturbatus Samuel, quia vidit, quod ante aduentum eius obtulisset Saul recessit, & omissa est illa solennitas oblationis dierum septem. Sciendum autem, quod secundum istam expositionem non tenebatur expectare septem diebus Saul: quia isti septem dies secundum hoc non referuntur ad expectationem, sed ad solennitatem oblationum: vnde Samuel non increpat Saulem, quia non expectauit eum septem diebus, sed quia sine ipso obtulit. Sed ista expositio supra cap. 10. improbata est, ideo increpatio, quæ fundatur super istam expositionem non tenet: nam necesse est, quod isti septem dies referantur ad expectationem, cum litera dicat istud hic, & supra cap. 7. Secunda expositio erat Andreæ, scilicet, quod expectaturus esset septem diebus ad hoc, quod veniret Samuel, & ostenderet ei, quæ facturus esset, secundum istam expositionem dicit Andreas, quod Saul peccauit in hoc, quia non expectauit Samuelem septem diebus, sed solum sex: nam debebat expectare Saul Samuelem septem diebus postquã recepisset eius nuncium, ita quod illa dies, in qua Samuel recepisset nuncium non erat de numero septem dierum expectationis Saulis, sed Saul illam diem intra septem dies inclusit, & sic sex diebus tantum expectauit. Ista expositio satis conueniens est, vt infra declarabitur. Tertia expositio erat Nicolai, scilicet quod Samuel prædixisset tempus Sauli, in quo descenderet in Galgalam, & tunc expectaret ibi septem diebus, & secundum hoc dicit Nicolaus, quod Saul peccauit in tribus. Primo quia non expectauit Samuelem septem diebus complete, vt erat conuentum inter eos. Quod patet ex litera, cum dicitur, cumque complesset offerens holocaustum, ecce Samuel veniebat, ita quod venit die septima, & tali hora, quod posset offerri sacrificium, quia vsque ad horam iugis sacrificii vesperC tini poterant alia sacrificia offerri. Secundo peccauit, quia officium sibi illicitum, scilicet offerendo per seipsum vsurpauit, quod est graue peccatum. De hoc tamen, an verum sit infra dicetur. Tertio peccauit in hoc, quia peccatum suum non recognouit humiliter cum argueretur à Samuele dicente sibi, quid fecisti? sed se voluit excusare ex necessitate imminentis belli, quia talis oblatio sacrificii non est placatio Dei, sed magis offensio, ideo excusatio sua nulla erat. Dicendum autem circa hoc, quod peccauit Saul, & peccatum suum solum fuit in hoc, quod non expectauit tempus debitum: nam solum expectauit vsque ad aliquam partem diei septimi, tenebatur tamen toto die septimo expectare: nam Samuel venturus erat ad Saulem, vt offerret victimas in Galgala, vt patet supra cap. 10. scilicet: Descendes ante me in Galgalam, ego quippe descendam ad te, vt offeras oblationem domino, & immoles hostias pacificas, & quia toto tempore diei septimi vsque ad occasum solis poterant offerri quæcunque sacrificia popularium, tenebatur expectare vsque ad solis occasum diei illius Samuelem, constat tamen, quod non expectauit toto die, sed in aurora obtulit. Vnde cum venisset Samuel iam obtulerat Saul. Non potest tamen dici, quod obtulerit quarto, vel quinto die, aut aliquo alio de septem, sed obtulit in ipso septimo die, & paulo antequam Samuel venisset, & cum veniebat iam consummauerat sacrificium, vt patet in litera, scilicet, cumque complesset offerens holocaustum, ecce Samuel veniebat. Sed de expectatione eius potest dupliciter dici, vno modo, quod expectauerit diebus septem, scilicet computando inter illos illum diem, quo nuncii Saulis venerunt ad Samuelem, & tunc dies sextus computatur tanquam dies septimus, & expectauit Saul septem diebus, & in illis nullum sacrificium obtulit, postea autem sequenti die, qui secundum intentionem suam non erat de numero septem dierum obtulit holocausta, & tunc venit Samuel. & hoc modo stant ea, quæ dicuntur à Saule, cum dicitur hic, expectaui septem diebus, scilicet septem diebus completis. Hoc tamen fuit, secundum intentionem eius, & non secundum computationem veram. Sic etiam intelligitur infra, scilicet, quia vidi, quod dilaberetur à me populus, tu autem non venires iuxta placitos dies, id est, non venires in septem diebus, qui iam totaliter transierant. Secundum istam positionem aliter etiam poterat intelligi, scilicet, quod Saul computasset conuenienter dies septem, & ille dies, in quo venit Samuel ad eum, erat dies septimus, quia tamen iam appropinquabat finis temporis, & non veniebat Samuel, putauit Saul, quod non esset venturus, ideo obtulit holocaustum. Et hoc modo intelliguntur ea, quæ habentur in litera, scilicet: Vidi, quod tu non venires iuxta placitos dies, id est, iam putaui, quod non venturus esses cum tantum morareris, & ob hoc egi sacrificium quasi elapsus esset terminus.

D

E

F

Et non venit Samuel in Galgalam. Scilicet in septem diebus. Quod potest intelligi dupliciter: vno modo computando, sicut computat Andreas, scilicet, sex dies pro septem, accipiendo diem, in quo venerunt nuncii Saulis ad Samuelem: & tunc est sensus, quod non venit in septem diebus, quia ipse venit in die septimo, qui dies secundum istam computationem erat octauus. Secundo modo accipiendo, scilicet, quod bene computentur isti septem dies, dicitur, quod non venit Samuel in septem diebus, scilicet, quia iam tantum morabatur, diffidebat de aduentu eius in illis septem diebus: venit tamen die septimo ante elapsum termini.

Dilapsusque est populus ab eo. Id est, à Saule, scilicet congregatus fuit totus Israel ad Saulem in Galgala, vt irent ad bellum, & si immediate voluisset ire Saul, iuisset cum eo totus populus, quia tunc non timebat eo, q; erat primus impetus, & non tantum respiciebant ad terribilia. Cum autem manserunt in Galgala expectantes diebus septem, quotidie incidebat populo maior timor ex propinquitate Philisthinorum. & quia audiebat semper terribilia de eis, ideo fugiebant continue viri à Saule: ita vt in fine septem dierum solum sexcenti viri inuenti fuerint cum eo. Et ista fuit causa quare voluit Saul facere sacrificium ante aduentum Samuelis: nam timebat, quod si aliquantulum amplius expectasset, totus populus fugisset ab eo, ita vt relinqueretur solus.

Ait ergo Saul, afferte mihi holocaustum & pacifica. Id est, afferte animalia de quibus fiat holocaustum, & hostiæ pacificæ: nam

holocau-

holocaustum ipsum nō poterat afferri: eo quod est holocaustum animal totū combustum. sed quando sic animal est, aut totum iam combustum est, aut totum actualiter crematur in altari. talia autem afferri non possunt, nec peterentur, sed intelliguntur animalia adhuc viuentia, vt immolarentur.

Quare Saul iussit sibi afferri holocaustum, & pacifica, & non hostiam pro peccato.

QVÆST. IX.

QVÆRET aliquis, quare solum iussit Saul afferri sibi animalia pro pacificis, & pro holocausto, & non pro peccato, & quare ista duo & non vnicum.

Respondendum est, quod oblatio, quę erat volūtaria simpliciter, s. quod non fiebat ex necessitate legis, vt in votis iam factis, & in rebus determinatis à lege, sicut in quibusdam generibus purificationum, s. parientibus, & leprosis, & in quibusdam aliis pro peccato commissō: oēs qui volunt aliquid sacrificare intendunt Deo placere, & laudare eum. & quia nō est aliquod sacrificium, per quod tantum Deus laudetur, nec tantum directe ei conueniat, sicut est holocaustum, oēs qui huiusmodi sunt principaliter intendūt offerre holocaustum, sic autem Saul volebat Deum laudare & placere ei, à quo expectabat triumphum, vel saltem defensionem ab hostibus, ideo obtulit holocaustum. Hostiæ autem pacificæ erant ad alium finem, nam erant ad laudandum Deum quadam intētione generali, sicut omnia sacrificia, & omnes cæremoniæ legales, specialiter tamen pertinebant ad gaudium ipsorum offerentiū, quia de istis hostiis comedebant maximā partē offerentes, s. omnes partes præter adipes, qui semper Deo cremabantur Leuit. ca. 3. & præter pectusculum, & armum dextrum, quæ proueniebant sacerdotibus Leuit. ca. 7. In hoc autem erat differentia holocausti ab aliis sacrificiis quantum ad laudem Dei, vel conuenientiam ad ipsum: nam holocaustum totum Deo applicabatur nulla parte eius proueniente sacerdotibus aut offerentibus, sed totū domino cremabatur Leui. c. 1. In aliis autem sacrificiis nihil quasi Deo proueniebat, nisi adipes, sic enim erat in hostiis pacificis. Nam cum offerentes volebant Deo placere, & ipsi gaudere, offerebant hostias pacificas, de quibus poterant comedere ad abundantiam. Vnde sæpe dicitur Deut. c. 12. & 16. quod comederent, & lætarentur coram domino, s. de carnibus sacrificiorum pacificorum. Hic autem Saul non offerebat hostias pacificas, quasi vellet ipse iocundari, quia magis erat afflictus propter bellum grauissimum imminens, sed offerebat ad placandum sibi dominum. Dicuntur enim hostiæ pacificæ à pacificando. Et hoc dupliciter, quia aliquādo homines pacificati sunt Deo, s. quod Deus dedit eis aliqua bona, quæ petierunt à Deo, & illa non poterant obtinere, nisi Deus eis esset placatus & faueret, ideo pro placatione illa, vel pacificatione præterita hostias interdum offerebant, & illæ vocantur pacificæ, & pro gratiarum actione, vt patet Leuit. c. 7. Aliquando autem homines volunt aliquid adipisci, q̄ sciunt se nō posse habere, nisi Deus eis faueat, & sit placatus, vt ergo placent Deum, cuius fauore ista obtineant, offerunt ei sacrificium antequā ista habeant de eis, quę intendunt, & istud vocatur sacrificium pacificum votiuum Leuit. c. 7. Saul ergo obtulit hostias pacificas non pro gratiarū actione, quia nondum acceperat, q̄ intendebat, vt pro eo gratias referret, sed offerebat, vt placaret Deum, vt daret ei, quæ desiderabat, s. victoriam de hostibus. Vnde non erat aliquod sacrificium, q̄ proprie conueniret petentibus aliquid à Deo, nisi hostia pacifica, quæ vocatur bona, vel ad obseruationes: Saul ergo obtulit hic ista duo gña sacrificii, s. holocaustum, vt Deum laudaret: hostiam vero pacificam, vt Deum placatum sibi redderet ad victoriam impetrandam: sacrificium autem pro peccato non obtulit, quia illud non conueniebat ei pro tunc: offertur enim istud quando quis peccauit taliter, q̄ lex iubet eum offerre certum genus sacrificium: Saul autem non peccauerat in aliquo tali, pro quo deberet offerre sacrificium pro peccato, ideo non obtulit. Etiam apparet, quia sacrificia pro peccato, secundum legem semper sunt ex necessitate, Saul autem non offerebat hic ex necessitate, sed voluntarie, ideo non conueniebat ei, nisi holocaustum, & victima pacifica.

An Saul obtulerit hic sacrificia per se sine sacerdote.

QVÆST. X.

QVÆRETVR vlterius an Saul per se obtulit hic sacrificia, s. quod fecerit cæremonias immolationis, & crematiōnis per seipsum sicut sacerdos, vel commiserit alicui sacerdoti hæc facienda, ipse autē solum obtulerit animalia ad immolandum sicut faciebant omnes alii offerentes. Aliquis respondebit, q̄ ipse per se obtulit, quia dixit hic: Afferte mihi holocaustum, & pacifica, id est, afferte animalia, de quibus immolem ista duo sacrificia. Item quia dicitur immediate, & obtulit holocaustum, ad ipsummet Saulē pertinere videtur, s. quod ipse obtulerit sacrificia hæc. Item quia dicitur: Cumque complesset offerens holocaustum: ecce Samuel veniebat. Complere autem oblationem holocausti non est offerre ipsi sacerdoti, vt immolet, quia in hoc non est multitudo cæremoniarum, respectu quarum aliquis dicitur inchoare, & desinere, nec etiam est aliqua cæremonia longæ moræ, sed subito fit, scilicet præsentare animalia sacerdoti: non ergo dicetur hoc modo aliquis complere holocaustum offerre, vel holocausti oblationem. Sed accipitur oblatio holocausti pro omnibus cæremoniis, quę fiunt in holocausto, scilicet immolando, decoriando, cremando. Item quia si acciperetur hic offerre holocaustum, id est, offerre animalia ad holocaustū, nondum esset consummatum aliquod peccatum Saulis, quia dicitur, quod cum complesset offerre holocaustū, ecce Samuel veniebat, ergo nondum immolata fuissent animalia: Et sic potuissent reseruari, vt Samuel illa immolaret, quia res adhuc integra erat, & nullum peccatum fuisset patratum, sed quando venit Samuel iam erat patrata iniquitas: Vnde sacrificium nullum fecit, sed recessit inde: ideo necesse est accipi oblationem holocausti pro omnibus cæremoniis pertinentibus ad holocaustum. Item quia dicitur infra necessitate compulsus obtuli holocaustum, ergo ipsemet Saul obtulit holocaustum per se.

In contrarium dicet aliquis, quod non obtulit, quia offerre pertinebat ad solos sacerdotes accipiendo illo modo: Saul autem sciebat sibi esse interdictum hoc, ideo non obtulisset. Item nullum motiuum erat ad hoc, quod Saul per se offerret sacrificium: nam Saul festinauit offerre ante aduentū Samuelis, eo quod habebat aliquam occasionem offerendi, scilicet, quia Samuel non videbatur iam venturus: & Philisthini propinqui erant, quos timebat subito irruituros super se. Ad hoc tamen quod ipse per se offerret, non habebat aliquam occasionem: nam erant ibi sacerdotes, qui poterant offerre sacrificia: nam ad castra semper ibant aliqui sacerdotes, qui possent facere opera sacerdotalia: non ergo offerret Saul per seipsum.

Respondendum est, quod Nicolaus tenet, quod Saul per se obtulerit: vnde dicit eum tripliciter peccasse hic. Secundum autem peccatum eius fuit, quia per se obtulit.

Dicendum tamen est, quod non obtulit per se, quia si per se obtulisset, Deus inflixisset ei magnam pœnam tanquam transgredienti legem Dei, & vsurpanti officium alienum, sicut factum est in rege Ozia, qui quamquam semper bonus fuisset, quia tamen conatus est offerre thymiama coram Domino, sicut sacerdos, percussit Deus eum immediate lepra, & mansit leprosus vsq; ad mortem suam, vt apparet 2. Paral. 26. cap. Factus est etiam terræmotus magnus tunc, ita vt scinderetur vnus mons magnus qui erat apud Ierosolimam, de quo Amos cap. 1. & Zach. c. 14. ita ergo Deus inflixisset immediate aliquam pœnam Sauli, sed nulla inflicta est, ergo non obtulit per seipsum.

Item si per seipsum obtulisset, cum istud esset maius peccatum, quam quod non expectauerit Samuelem, quando Samuel increparet eum, Saul excusasset se de hoc, sed nullo modo se excusauit, nisi de hoc quod ante tempus obtulit, vt patet in litera, scilicet quia vidi, quod dilaberetur populus à me, & tu non venires iuxta placitos dies, &c. ergo non obtulit per se holocaustum.

Item si per se obtulisset Samuel magis increpasset eum de hoc quam quod non expectasset diebus septem: tamen non increpuit, nisi solum quod non expectauit, vt patet infra, scilicet,

licet, ſtulte egiſti: nec cuſtodiſti mandata Dei tui, quæ præceperat tibi: ergo peccatum Saulis ſolum fuit in tranſgrediendo illud præceptum, quod ſpecialiter ad eum dictum fuerat. Iſtud autem eſt, quod habetur ſupra ca. 10. ſcilicet, quod expectaret ſeptem diebus in Galgala: illud enim Deus dixit, quod licet Samuel diceret, quia tamen propheta erat, non debebat, niſi id quod Deus dixerat. Quod autem Saul non offerret victimas non dictum fuerat ei, ideo non redarguebatur hic quod obtuliſſet, vel non obtuliſſet: cum ſolum redarguatur, quod tranſgreſſus fuerit præceptum Domini datum ſibi. Item nulla erat ratio, vel occaſio, quæ impelleret Saulem ad offerendum per ſeipſum: habebat enim multos ſacerdotes ſecum in caſtris, & non ſolum ſacerdotes, ſed etiam arcam, vt patet ſequent. capit. vbi dicitur, quod erat ibi Achias, qui vtebatur Ephod, & erat etiam ibi arca in diebus illis. Præterhoc etiam ſemper ad omnia bella tenebantur ex lege ire aliqui ſacerdotes: nam iuſſerat Deus Deuteronym. cap. 20. quod appropinquante prælio ſtaret ſacerdos ante aciem, & loqueretur ſic: Audi Iſrael, vos hodie contra inimicos veſtros pugnam committitis, non pertimeſcat cor veſtrum, nolite metuere, nec formidetis eos, quia Deus veſter in medio veſtri eſt, & pro vobis contra aduerſarios dimicabit. Tenebantur etiam ſacerdotes ire ad bellum ad clangendum in tubis ſacris, quia in omni bello debebant clangere Iſraelitæ his tubis vnde Numeri cap. 10. ſcilicet: Si exieritis ad bellum de terra veſtra contra hoſtes, qui dimicant aduerſus vos, clangetis vlulantibus tubis, & erit recordatio veſtri coram domino, vt eruamini de manibus inimicorum veſtrorum. In his tamen tubis nemo clangere debebat, niſi ſacerdotes, vt patet eod. capit. ſcilicet: Filii Aaron ſacerdotis clangent tubis, eritque hoc legitimum ſempiternum, ergo neceſſe erat ſacerdotes aliquos ire ad omne bellum, & ſic Saul poterat habere copiam ſacerdotum, qui offerrent holocauſtum, & non induceretur ipſe ad offerendum. Ad rationes in contrarium, cum arguebatur ex litera, ſatis apparet reſponſio. Ad primam cum dicitur, afferte mihi pacifica, & holocauſtum, non eſt ſenſus, quod adducerentur animalia ad hoc, quod ipſe illa immolaret, ſed vt præſentaret ſacerdoti. ſemper enim offerens debebat animal præſentare ſacerdoti ad oſtium tabernaculi, quando offerebat in Sanctuario, vt patet ex diſcurſu Leuitici. ſic ergo in aliis locis, cum fieret ſacrificium debebat offerens præſentare animal ſacerdoti exiſtenti apud altare diſpoſito ad immolandum, & quia Saul erat hic, pro quo offerebatur, oportebat, quod ipſe præſentaret animal ſacerdoti. Ad ſecundum, cum dicitur, quod obtulit holocauſtum. Reſpondetur, quod offerre non accipitur ibi pro immolare, & facere cæremonias ſacrificii, ſed pro præſentare ſacerdoti immolanti, ſic accipitur Leuitici cap. 1. ſcilicet: Homo, qui obtulerit ex vobis hoſtiam, id eſt, qui præſentauerit animal ad hoc, quod immoletur in hoſtiam, & non ſolum offerre, dicitur de popularibus, ſed etiam interdum ipſi dicuntur immolare. Quod patet ſupra cap. 10. in iſto præcepto dato, ſcilicet: Ego quippe deſcendam ad te, vt offeras oblationem domino, & immoles hoſtias pacificas, ergo non ſolum dicebatur Saul offerre, ſed etiam immolare, & tamen vtrunque accipitur pro præſentatione animalis ad immolandum. Ad tertium, cum dicitur: Cumque compleſſet offerens holocauſtum, concedendum eſt, quod ibi accipiatur offerre, id eſt, facere omnes cæremonias ſacrificii. Sed tunc non eſt intelligendum, quod ipſe Saul per ſe illas feciſſet, ſed faciebat eas aliquis ſacerdos. Nec valet, quod dicatur, cumque compleſſet offerens holocauſtum. quia dicebatur ipſe facere hoc cum alius faceret pro eo. Sic patet ſupra capit. 10. ſcilicet: Ego quippe deſcendam ad te, vt offeras oblationem domino, & immoles hoſtias pacificas. Et tamen manifeſtum eſt, quod ibi nolebat Samuel, quod Saul per ſe offerret immolando, ſed quod alius pro eo faceret. Ad quartum, cum dicitur, neceſſitate compulſus obtuli holocauſtum. non intelligitur, quod offerret, id eſt, immolaret, ſed obtulit, id eſt, præſentauit ſacerdoti animalia, & fecit, quod ille offerret, in quo peccauit non, quia obtulit, ſed quia offerri fecit ante tempus. *Sed obtulit holocauſtum*, Scilicet Saul obtulit: intelligendo offerre, id eſt, præſentare ſacerdoti ad offerendum in altari. Vel obtulit, id eſt, fecit cæremonias ſacrificii, non quidem, quod ipſe eas perfecerit, ſed fecit, quod alius pro eo ageret. *Cumque compleſſet offerens holocauſtum, ecce Samuel veniebat.* Id eſt, iam conſummatum erat ſacrificium, & modicum tempus elapſum fuerat poſt hoc, & tunc venit Samuel. In quo eſt ſenſus, quod Samuel venit in tempore debito, quia oblatio iſta facta eſt die ſeptimo, in quo finiebatur tempus conuentum inter Saulem, & Samuelem. Supererat tamen adhuc tempus ad offerendum ſacrificia die illo, quia per totum diem poterant offerri vſque ad ſolis occaſum, cum incipit offerri ſacrificium veſpertinum, & dato, quod Samuel non veniſſet vſque ad ſolis occaſum, quando iam nullum tempus ſupererat ad offerendum non debuiſſet Saul offerre ſacrificium, quia Deus non tantum acceptat ſacrificia quantum obedientiam, vt patet infra cap. 15. ſcilicet: Nunquid vult Deus holocauſta, aut victimas, & non potius, vt obediatur voci domini: melior eſt enim obedientia quam victima, & auſcultare magis, quam offerre adipem arietum. Sed hic iuſſum fuerat Sauli, quod expectaret per illos ſeptem dies: ergo magis Deo placitum foret, quod expectante Saule tranſirent illi ſeptem dies ſine aliquo ſacrificio, quam quod in extremo ſaltem ſeptimi diei, vel poſt elapſum tempus Saul ſine Samuele offerret. Sic enim voluerat Deus magis, quod Saul occidiſſet omnia pecora Amalechitarum, quia ipſe iuſſerat, quam quod obtuliſſet centum millia holocauſta, quia ſacrificia per ſe non placent Deo, ſed ſolum ex deuotione, & diſpoſitione offerentis: obedientia autem per ſeipſam placet, quia virtus eſt nullo alio adiuncto. Sciendum autem, quod cum dicitur hic de holocauſto, intelligendum eſt etiam de hoſtia pacifica, ſ. quia non ſolum completum fuerat holocauſtum, ſed totum ſacrificium. *Et egreſſus eſt Saul obuiam ei, vt ſalutaret eum.* Id eſt, obuiam Samueli. Nunciatum eſt enim ei, quod veniret Samuel, & exiuit obuiam ei, ſcilicet ad honorandum eum: erat enim Samuel honorabilis ſuper omnes filios Iſrael, & Saul honorabat eum nimis, eo quod ipſe fecerat eum regem. Etiam quia ipſe diligebat eum in omnibus, nunc autem forte exiuit obuiam ad ſalutandum, vt eum ſibi placaret, nam cum audiuit Saul, quod veniſſet Samuel, timuit, quia putabat eum non venturum, & ob hoc eo abſente obtulerat, nunc autem videbat eum venire tempore debito, ideo timuit, quod increpare et eum, & ob hoc exiuit obuiam ei, vt ſic ſaltem per obſequium illum placaret ſibi, quia obſequium amicos parit, vt ait Terentius in Andria. *Locutuſque eſt ad eum Samuel, dicens, quid feciſti?* In hoc præſupponitur, quod Samuel cognoſcebat, quod Saul iam obtulerat ſacrificia. & hoc ſiue ſciuerit Deo reuelante, ſiue quia aliquis alius ei hoc dixit, & Saul quoque cognouit, quod Samuel hoc ſciret: ideo reſpondit ei, tanquam ſcienti quid contigerat.

Excuſatio Saulis quare obtulit ante aduentū Samuelis

Reſpondit Saul, quia vidi quod dilaberetur populus à me. Incipit Saul ſe excuſare: vidit enim, quod Samuel venerat quem iam non expectabat venturum, ideo credidit ſe male egiſſe offerendo. etiam vidit Samuelem in verbis ſuis durum, tanquam iam increpantem eum pro peccato: ideo non vidit ſibi aliquod remedium, niſi excuſationis, incœpit autem exponere cauſam, ſcilicet quod non egiſſet hoc tanquam inobediens, vel contemnens mandatum Dei, ſed neceſſitate compulſus, & quia populus recedebat ab eo propter diuturnam expectationem. Etiam quia Philiſthini propinqui erant, timebatque Saul, quod repente ſuper eum irruerent, ſibi tamen non ſatis æquum videbatur, quod non placato Deo per ſacrificia ad bellum procederet: obtulit ergo ſacrificium, tanquam iam non expectans Samuelem venturum. Dicit enim vidi, quod dilaberetur populus à me, id eſt, fere totus populus receſſerat, ita vt de toto Iſraele qui conuenerat ſoli ſexcenti relicti eſſent, qui & breuiter receſſuri erant, niſi Saul offerret holocauſtum, & inde caſtra moueret, ideo obtulit, quaſi dicat, etiam ſi pluribus diebus te expectari conueniſſet ſupra tempus placitum expectaſſem vtique, niſi populus me vrgeret: totus tamen dilabebatur à me, ideo obtuli.

Et tu non venires iuxta placitos dies. Id eſt, etiam vidi, quod tu non veniebas in tempore conuento, vel placito inter nos. Et iſta fuit cauſa potiſſima: nam etiam ſi populus dilaberetur à Saule primo, vel ſecundo die iſtorū ſeptem, non debuiſſet offerre ſacrificium, ſed ſemper expectare, quia magnum ſupererat tempus, in quo rationabiliter venire potuiſſet Samuel, quia tamen iam elapſi erant dies placiti, vel erat eorum finis,

A ita vt non expectaretur iam Samuel venturus, potuisset rationabiliter habere occasionem ad offerendum sacrificium, nec tamen facere debebat, quia vt dictum est supra, melius fuisset etiam non veniente Samuele manere dies illos sine sacrificio, dum tamen semper expectaretur, quam quod in fine illorum offerretur à Saule.

Cum autem dicitur hic, quod non veniret Samuel iuxta placitos dies, intelligendum est dupliciter, vt supra dicebatur. Primo modo, quod Saul male computauerat dies istos, scilicet computando in eis diem, quo nuncii venerunt ad Samuelem, qui non erat computandus, & tunc Saul bene expectauit septem diebus, & elapsus est terminus dierum placitorum ante aduentum Samuelis, tamen ipse male computauit. Alio modo intelligitur, quod non venit ad placitos dies, scilicet quod ille dies, in quo venit, erat dies septimus etiam secundum computationem Saulis, tamen quia in die septimo in aurora non venit, putabat Saul, quod iam non veniret, & sic dicitur, quia vidi, quod non venieras iuxta placitos dies, id est, iam non putabat eum venturum in tempore conuento.

Porro Philisthiim congregati fuerant in Machmas. Id est, etiam erat aliud, quod me vrgeret ad hoc, scilicet quod Philisthini congregati erant iuxta me, & cito venturi. Dicitur, q̃ erant in Machmas, quia non multum distat iste locus à Galgala, quia Machmas est apud Bethel, vt supra declaratum est in litera. Bethel autem est circa Iericho, & Galgalam, vt declaratum est
B Iosue. cap. 7. ideo cum esset Saul in Galgala, & Philisthini in Machmas timuit, quod subito irruerent super eum, & quia inconueniens erat eum non esse paratum præmisso diuino sacrificio, obtulit.

Dixi tunc: descendent Philisthini ad me in Galgala. Id est, cogitaui apud me, quod breuiter, vel subito irruerent Philisthini super me in Galgala, id est, venient de Machmas in Galgalam. Dicitur autem descendent, quia Galgala erat locus humilior, quam Machmas, quia Galgala est apud Iericho in valle magna, per quam transit Iordanis, cum autem eatur de Galgala, & Iericho contra Bethel, est ascensus, vt patet Iosue. capit. 18. vbi ponitur, quod de Iericho contra occidentem ascenditur ad montana, & peruenitur in solitudinem Bethauem, & pertransitur vsque in Bethel, sed Philisthini erant circa Bethel, scilicet in Machmas, ergo eundo in Galgalam descendebant. *Et faciem domini non placaui.* Quasi dicat vidi, quod iniustum erat, quod irem ad bellum antequam placerem dominum: placare autem eum erat per sacrificia, ideo voluit prius offerre quam ire ad bellum: in hoc autem habebat rectam doctrinam Saul, quia in omni operatione pertinente ad nos præmitti debet diuina placatio, & primum quod est in operibus nostris debet esse respectus ad Deum, deinde ad nostra progrediamur. Hoc autem est bonum, & vtile: bonum quidem, quia honestum est, vt cum Deus sit maximum bonum, ab eo incipiant omnes operationes, & in eum primo tendant affectus nostri. Nam secundum ordinem finium ille, qui architectus est, optimus est, & ad eum ordinantur cæteri fines, & omnis potentia volitiua primo eum respicit, & propter eum omnes alios fines, magis quidem vt instrumenta quam fines, de quo Aristotel. 1. Ethicor. Secundo est vtile ad Deum respicere ante omnes operationes nostras, nam cum Deus omnium prouidentiam & dispositionem habeat, nihil boni, aut mali nobis euenire potest quin Deus illud iudicauerit euenturum, & voluerit, quod eueniat, sic patet Matth. cap. 10. scilicet: Nonne duo passeres asse veneunt, & vnus ex illis non cadet sine patre vestro? scilicet, etiam res minimæ non possunt perire, vel gigni sine Dei dispositione, qui illarum prouidentiam habet, quanto magis erit hoc in rebus magnis, sicut sunt calamitates, & prosperitates humanæ? Cum ergo ad Deum respexerimus, ipse temperabit dispositionem suam circa nos merito bonæ inclinationis nostræ, & humiliationis coram ipso, ita vt sic magis prosperentur negocia nostra sine magno labore, quam alias magnis cum laboribus fieret. Sic dicitur Matth. cap. 6. Quærite primum regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis. Modus autem placandi Deum pro principiis operationum nostrarum multiplex est, scilicet, per orationem, per ieiunia, per eleemosynam, per vigilias & labores, & generaliter per omne opus bonum, quod in Deum directe tendit. Apud Hebræos autem etiam erant multi modi, sed modus communior apud eos erat in sacrificiis, quia nihil est, quod magis in Deo attestetur, quod sit Deus, quam quod offerantur ei sacrificia. Nam multa alia opera bona, quæ in Deum dirigimus, possunt quoque in homines dirigi: sacrificium autem ad solum Deum est. Per hoc etiam magis placabant, & ideo Samuel cum daret consilium, & præceptum Sauli de modo, quo se deberet habere, quando euenirent pericula, dixit: descendes ante me in Galgalam: ego quippe descendam ad te, vt offeras oblationem Domino, & immoles hostias pacificas. Ista tamen præmittebantur ad hoc, quod Samuel consuleret Dominum pro Saule: & Deus placatus per sacrificia responderet.

In oib. operibus primo debemus ad Deum respicere

Modus multiplex placãdi Deũ

C

Necessitate compulsus obtuli holocaustum. Id est, ista prædicta compellebant me: & potissime descensus repentinus Philisthinorum, quem suspicabar, ideo obtuli sacrificium non sponte, quasi mandatum contemnens, sed compulsus necessitate, ne irruerent super me Philisthini, ideo non egi inique. Accipitur autem hic holocaustum generaliter tam pro holocausto, quam pro hostia pacifica: quia quando venit Samuel, iam Saul obtulerat omne sacrificium, quod oblaturus erat, ipse tamen tam hostias pacificas quam holocaustum obtulit: nam supra dixit: afferte mihi holocaustum, & pacifica, id est, animalia ad faciendum quodlibet horum sacrificiorum.

Dixitque Samuel ad Saul: stulte egisti. Quamquam enim excusasset se Saul de oblatione, tamen Samuel non acceptauit excusationem illius, dicens, quod non est legitima, nam potius debuisset permittere quod populus dilaberetur ab eo, & Philisthini irruerent super ipsum, quam quod ipse ante tempus offerret non explens mandatum Domini, ideo dixit, stulte egisti, id est, nesciuisti, quid te agere oporteret: melius enim erat complere præceptum, exponendo te ad omne periculum. E

Nec custodisti mandata Domini Dei tui, quæ præcepi tibi. Nimis enim Deus abominatur inobedientiam, & quia Saul peccauerat per inobedientiam, meruit priuari regno. Et non peccauit contra aliqua præcepta, quæ essent de lege communi, scilicet, data vniuersaliter, sed peccauit contra ea, quæ specialiter fuerunt data sibi, ideo erat magis inobediens. Et ad signandum magnam inobedientiam expressit hoc Samuel, dicens: Quæ præcepi tibi, id est, fuisti inobediens contra illa præcepta, quæ fuerunt tibi data specialiter. Ista autem fuerunt, quæ habentur supra cap. 10. scilicet, quod descenderet Saul in Galgalam ante Samuelem, expectaretque ibi septem diebus: hæc autem non compleuit totaliter, vt supra declaratum est.

An Saul propter istam inobedientiam meruerit priuari regno, & an propter istud peccatum de non expectatione, priuatus est, vel propter alia. F

QVÆST. XI.

QVÆRET aliquis, an Saul propter istud peccatum meruit priuari regno, & propter illud priuatus est: nemo enim dubitabat Saulem regno fuisse priuatum, scilicet quantum ad posteros suos, qui successuri erant ei, & non successerunt. Hoc etiam fuit propter peccatum illius, quia alioquin confirmasset Deus regnum illius in sempiternum. manet ergo nunc dubium, an propter istud peccatum priuatus sit.

Aliquis dicet, quod non, quia peccatum de inobedientia contra Amalecitas fuit, propter quod Deus priuauit Saulem regno, ergo non fuit priuatus propter istud. Patet hoc, quia infra 15. cap. dicitur: pro eo, quod abieciisti sermonem domini abiecit te dominus, ne sis rex, sed ibi abiecit sermonem domini contra Amalecitas, vt declarauit Samuel, ergo tunc meruit priuari regno, & tunc priuatus est.

Item patet hoc, quia eodem ca. dicitur, ait Samuel ad Saulem, scidit dominus regnum Israel à te hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te: ergo ante illum diem scissum nõ fuerat regnum à Saule, sed illud peccatum fuit post istud, ergo pro isto peccato non priuatus fuit regno.

A Item ſcriptura refert aliqua peccata, propter quæ Saul priuatus eſt regno, & mortuus eſt, ſed iſtud non eſt de illis, ergo nõ fuit priuatus regno propter hoc. Quod patet 1. Paral. c. 10. Mortuus eſt ergo Saul propter iniquitates ſuas, eo quod præuaricatus ſit mandatum domini, quod præceperat, & non cuſtodierit illud, ſed inſuper etiam Phytoniſſam conſuluit, nec ſperauit in domino, propter quod interfecit eum, & tranſtulit regnum eius ad Dauid.

Item patet hoc auctoritate Ioſephi ſexto Antiquitatum in fine, cum ait: Hunc itaque finem Saul prophetante Samuele habuit, quia obediens Deo non fuit, propter mandata, quæ contra Amalecitas habuerat, & quia Abimelech ſacerdotis generationem, & ipſum Abimelech, & ſacerdotum ſimul peremit vrbem. ſed ibi non ponitur peccatum iſtud, quod habetur hic, ergo non fuit priuatus regno propter hoc.

In contrarium videtur, quòd propter iſtud peccatum meruerit Saul priuari regno, & priuatus fuerit: quia infra in litera dicitur, quod ſi non egiſſes, iam nunc præparaſſet dominus regnum tuum ſuper Iſrael vſque in ſempiternum, ergo videtur, quod propter hoc regnum Saulis non fuit perpetuum, hoc autem fuit priuari regno, ergo propter hoc priuatus eſt.

Item patet, quia infra dicitur, ſed nequaquam vltra regnum tuum conſurget, id eſt, poſt hoc iam nunquam erit rehnum tuum firmum, ſed ante hoc regnum Saulis duraturum erat vſque in ſempiternum, vt patet infra: ergo propter hoc priuatus eſt regno.

B Item patet, quia infra dicitur: quęſiuit ſibi dominus virum iuxta cor ſuũ, & præcepit ei, vt eſſet dux ſupra populũ ſuum, eo quod non ſeruaueris quę præcepit tibi dominus, ſed Deus non elegiſſet alium, niſi abieciſſet Saulem, ergo pro iſto peccato Saul priuatus eſt regno.

Non fuit Saul priuatus regno propter iſtud peccatum quod priuari meruiſſet.

Reſpondendum eſt, quod iſtud peccatum inobedientiæ fuit magnum, propter quod meruit Saul priuari regno, & tamen propter hoc non priuatus eſt, quia ſi poſtea non peccaſſet, Deus non abſtuliſſet ei regnum, & poſteris ſuis, quia Deus miſericors eſt, & non punit, niſi cum homo nimis meruerit. & ſic quamquam per primum peccatum Saul meruit, quod priuaretur regno, vt ſignificatum eſt hic in litera, tamen non priuatus eſt, regnum quoque ſemper ei remaniſſet, & ſemper manſurum erat, niſi peccaret, quando poſtea miſſus eſt ad Amalecitas. Nam poſt illud peccatũ Deus habuit Saulem tanquam regem, & miſit Samuelem ad eum, vt loqueretur tanquam regi, vt patet infra capit. 15. ſcilicet. Et dixit Samuel ad Saul, me miſit dominus, vt vngerem te in regem ſuper populum eius Iſrael, nunc ergo audi vocem domini, vade & percute Amalec, &c. & ſic Deus loquebatur ibi Sauli tanquam regi, & propter hoc referebat ibi beneficium inſtitutionis in regem, ſi tamen iam Saul à Deo priuatus eſſet regno, fruſtra Deus commemoraret ei iſtud beneficium, ergo nondum abſtulerat ei principatum regnatiuum propter iſtud peccatum.

C Item patet hoc, quia Num. capit. 24. quando prophetauit Balaam de ſtatu regnorum, & acceſſit ad ſtatum Iudæorum, ait: Tolletur propter Agag rex eius, & auferetur regnum eius. Agag autem fuit rex Amalecitarum, ergo propter illum priuatus fuit Saul regno, ſcilicet quia non occidit illum. Et de iſto peccato habetur infra 15. cap. ſcilicet, quod fuit peccatum in dimittendo regem Amalec viuentem, & pecora terræ eius, ergo non fuit priuatus Saul regno propter iſtud peccatum, ſed propter illud.

Item patet hoc ex differentia modi loquendi hic, & ibi: nam hic peccauit Saul, & Samuel locutus fuit ei dure, tamen nondum dixit, quod ablatum eſſet regnum eius, ſed quod non conſurgeret vltra: infra autem decimoquinto cap. dixit Samuel Sauli, ſcidit dominus regnum Iſrael à te hodie. Etiam hic dicitur, quæſiuit dominus ſibi virum iuxta cor ſuum, non tamen dicitur, ꝙ iam tradidiſſet ei regnum, cum autem peccauit eundo contra Amalecitas, nõ ſolum hoc dictum eſt, ſed etiam, quod iam Deus tradiderat regnum alteri, vt patet infra 15. cap. ſcidit hodie dominus regnum Iſrael à te, & tradidit illud proximo tuo, ergo pro illo peccato priuatus eſt regno, non pro iſto.

Item patet, quia quamquam nunc peccauerit Saul, tamen non dixit ei Samuel, quod dominus abieciſſet eum: infra tamen 15. c. dicitur, quod Deus abieciſſet eum, ne eſſet rex ſuper Iſrael. Item patet, quia quamquam hic peccauit Saul, tamen Samuel non dimiſit eum penitus, cum autem peccauit dimittendo regem Amalec, receſſit ab eo Samuel, nec voluit vltra eum videre. Vnde dicitur infra 15. abiit autem Samuel in Ramatha, Saul vero aſcendit in Gabaa in domum ſuam, & non vidit Samuel vltra Saulem vſq; ad diem mortis ſuæ. Item patet, quia poſt iſtud peccatum Deus non fecit aliquam mutationem quantum ad regnum Saulis, poſtquam tamen peccauit dimittendo regem Amalec, iuſſit Samueli Deus, ꝙ vngeret Dauid in regem infra 16. cap. ergo non perdidit Saul regnum propter iſtud peccatum.

Item quamquam peccauit hic Saul, tamen ſpiritus domini ſemper manſit in eo vſquequo peccauit contra Amalec, ſ. dimittendo regem, & vnctus eſt ob hoc Dauid: nam ex illo tẽpore ſpiritus domini bonus receſſit à Saule, & vexabat eum ſpiritus nequam, ergo non fuit ablatũ regnum nunc, ſed poſtea. Hoc autem concedendum eſt, & verum eſt, ꝙ pro quolibet peccato de his quæ refertur feciſſe Saul merebatur perdere regnum, ſed propter nullum perdidit actualiter, niſi quando dimiſit regem Amalec viuere.

Ad rationes autem in contrarium reſpondetur. Ad primam cum dicitur, quod Deus abiecit Saulẽ, ne regnaret propter peccatum Amalec. Dicendum, quod verum eſt, ꝙ tunc actualiter abiecit, tamẽ ante hoc meruerat abiici, ſcilicet pro peccato, quod nunc fecit, nõ tamen abiecit eum Deus actualiter, niſi quando peccauit contra Amalech. E

Ad ſecundam rationem cum dicitur, ſcidit dominus regnum Iſrael à te hodie, Eodem modo reſpondendum, ſcilicet, quod actualiter nunquam fuit regnum Iſrael abſciſſum à Saule, vſquequo peccauit in Amalech: tamen ante hoc meruit quod abſcinderetur: Deus tamen non abſcidit propter miſericordiam: expectans ſi adhuc Saul poſtea bonus eſſet.

Ad tertiam rationem, ſcilicet, ꝙ iſtud non eſt de illis peccatis, propter quæ Saul perdidit regnum & mortuus eſt. Reſpondendum eſt, ꝙ quamquam 1. Paral. ca. 10. non enarretur iſtud inter cætera: non tamen tollitur quin etiam propter hoc priuatus fuerit, vel meruerit priuari, quia multa & grauia fuerunt peccata Saulis, quæ non exprimuntur ibi, ſicut occiſio ſacerdotum, & deſtructio vrbis Nobe, & perſecutio Dauid iniuſta. Aliter poteſt dici, quod ibi ponitur illud peccatum, quia dicitur, ꝙ mortuus eſt Saul propter iniquitates ſuas, eo quod præuaricatus fuit mandatum domini, ꝙ præceperat, & non cuſtodierit illud. ſed etiam ſic dicitur, quod præuaricatus hic fuit mandatum domini, ergo poteſt accipi, quod iſtud enarretur ibi.

Ad vltimam rationem pro hac parte ex auctoritate Ioſephi. Dicendum quod etiam Ioſephus non enarrauit omnes iniquitates Saulis, ſcilicet etiam perſecutionem Dauid, & ꝙ conſuluerit Phytoniſſam, & ſic non enarrauit iſtam iniquitatem: non tamen tollitur ex hoc quin propter iſtam meruerit regno priuari. F

Ad alias rationes in contrarium reſpondendum. Ad primam cum dicebatur, quod ſi non feciſſes, iam nunc præparaſſet dominus regnum tuum &c. Reſpondendum eſt, quod per illud meruit Saul, quod regnum eius non præpararetur in ſempiternum: tamen non fuit propter illud actualiter priuatus.

Ad ſecundam cum dicitur: ſed nequaquam vltra regnum tuum conſurget. Sciendum, ꝙ hoc poteſt intelligi dupliciter. Vno modo per modũ prophetię non reſpiciendo ad aliquod peccatum. Alio modo, ꝙ iſtud ſit quaſi quædam prænunciatio pœnæ. Primo modo verum eſt, quod hic prænunciauit Samuel Sauli, ꝙ regnum eius non conſurgeret, id eſt, non firmaretur, nec permaneret vltra in poſteris, & tamen hoc non erat, quod tunc ei auferretur, quia etiam antequam peccaret verum erat, ꝙ regnum Saulis non erat proſperandum, & poterat ei iſtud prænunciari: tamen nondum aliquid meruerat propter quod non proſperaretur. Si autem accipiatur ſecundo modo, ſ. vt eſt quædam prænunciatio pœnæ: non eſt ſenſus, ꝙ non conſurget vltra regnum tuum, id eſt, hodie à te ablatum eſt, ſed quod merebaris, quod hodie à te auferretur, & vere auferretur, niſi eſſet Deus miſericors.

Ad tertiam rationem cum dicitur: quæsiuit dominus sibi virum iuxta cor suum, ergo iam Saul priuatus erat, quia alias non quæreretur alius, cui daretur regnum. Respondendum est, quod non sequitur ex hoc, quod fuisset iam ablatum, quia nõ dicitur hic: tradidit Deus alteri regnum, sicut dicitur infra 15. c. f. Scidit Deus hodie regnũ Israel à te, & tradidit illud proximo tuo meliori te: sed, quæsiuit. Est autem sensus, q̃ quamquam ista vice non fuit Saul priuatus regno, tamen quia nunc peccauit, & Deus etiam sciebat, quod in breui iterum peccaturus esset, & ob hoc regnum actualiter tolleretur ei, dicitur quod iam quæsiuerat virum iuxta cor suum, & iste est modus loquendi humanus, scilicet quod quando homines sciunt, q̃ aliqua re indigebunt, quamquam actualiter non indigeant illa, tamen inquirunt eam, & ista est prouidentia. Ita aũt Deus dicitur hic inquisiuisse virum iuxta cor suum, quasi nunc nouiter inquireret viso casu, vel ratione inquirendi, ab æterno tamen ipse præcognouerat quem facturus esset regem. *Quod si non feciſſes iam tibi nunc præparaſſet dominus regnum tuum ſuper Iſrael in ſempiternum.* q. d. si non commisisses hanc inobedientiam, nunc Deus firmauisset regnũ tuum, ita quod in æternum posteri tui succederent tibi, sed tunc non fiet.

An si Saul non peccasset isto peccato, regnum eius fuisset firmatum in sempiternum.

QVÆST. XII.

QVÆRET aliquis, dato, quod Saul non peccasset nunc, an propter hoc regnum eius esset simpliciter firmatum in sempiternum. Et videtur quod nõ, quia nunc Saul propter peccatum meruit priuari regno, quamquam ergo nunc non peccaret, postea faceret peccata maiora his sicut accidit in eo, ergo etiam propter illa priuaretur regno: quamquam nunc non peccasset. Respondendum est, quod si Saul non peccasset, regnum eius mansurum erat in sempiternum, sicut litera dicit, & cum dicitur, quod si postea faceret maiora peccata, propter illa priuaretur regno: quamquam ante hoc nũquam peccauisset: concedendum est hoc. Erat tamen modus talis, scil. quod si Saul nunc obediuisset Deo expectando Samuelem merito istius obedientiæ conseruasset eum, ne incurreret in voluntaria peccata, propter quæ deberet regno priuari, & sic confirmatum esset regnum eius: nunc autem quia peccauit, iam Deus non conseruauit illum, & incidit in alia peccata, propter quę meruit priuari, scilicet quia non obediuit Deo contra Amalec. Si etiam factum est in angelis bonis & malis: nam eo quod angeli boni in primo actu, quando non erant confirmati libere in Deum conuersi sunt, meruerunt confirmari, s. vt amplius peccare non possent, q̃ illis non prouenit tunc ex natura, sed ex Dei bonitate, qui voluit eos pro illo bono actu amplius in bono confirmare: mali autem quia in primo actu malos se reddiderunt, nunquam amplius ad bonum reuersi sunt. sic etiam de primo homine dicunt futurum fuisse, scilicet quod si ad primam tentationem diaboli restitisset, confirmasset eum Deus, vt vltra peccare nõ posset, propter illud peccatum tamen meruit omnia mala, quæ ipsi & nobis venerunt.

Quomodo poterat regnum Saul firmari in æternum, etiam si non peccasset, cum prædixerit Deus regem fore de tribu Iuda.

QVÆST. XIII.

QVÆRETVR vlterius, quomodo dicitur hic, q̃ regnum Saulis firmaretur si non fecisset hoc? quia dato quod Saul nunquam peccasset, Deus tamen prædixerat, quod reges futuri essent de tribu Iuda, vsque ad aduentum Messiæ, scilicet nõ auferetur sceptrum de tribu Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, Genes. 49. Respondebit aliquis, quod satis poterat stare, nam postea accidit, q̃ regnum Israel diuideretur in duas partes tempore Roboam, ita poterat esse, quod fieret postea, & manerent quidam reges de genere Saulis, & alii de tribu Iuda, sicut postea accidit q̃ essent quidam reges de tribu Iuda, & alii de tribu Ephraim. Respondendum est, quod nõ stat, quia Deus fecerat Saulem regem super totum Israel, vt patet supra ca. 9. & hic. Si autem non peccauisset, non meruisset quantum ad aliquid minorari, nec fuisset minoratus: ergo non potuisset compleri prænunciatio de regibus futuris de tribu Iuda. Respondet Nicolaus ad istam quæst. quod ordinatio diuina de aliquo futuro aliquando accipitur, prout est in diuina præscientia, & sic immutabilis est. Alio modo accipitur, secundum dispositionem causarum secundarum, scilicet secundum merita, & demerita hominum, ex quibus disponuntur, vt per hæc puniantur vel præmientur, & talis ordinatio est mutabilis, sicut merita, & demerita hominum, & frequenter contingit, quod ordinatio diuina de aliquo futuro isto secundo modo in sacra scriptura exprimatur, sicut Ionæ cap. 3. dicitur: Adhuc quadraginta dies, & Niniue subuertetur, quia demerita illius ciuitatis exigebant eius subuersionem à Deo futuram: sed quia egerunt pœnitentiam, ista ordinatio fuit mutata, quia ciuitas non fuit subuersa. Isto modo dicitur in Saule: Quod si non feciſſes, iam non præparasset Dominus regnum tuum, id est, si non fecisses contra mandatum Dei, & stetisses in bonitate, in qua eras, quando regnare cœpisti, esses dispositus, vt confirmaretur tibi regnum, & filiis tuis. Sed ista responsio, licet vera sit, tamen non multum satisfacit quæsito, quia solum declarat quomodo aliquę diuinæ promissiones, vel prænunciationes secundum diuinam præscientiam sunt, & aliæ secundum merita nostra, quando tamen sunt duæ prænunciationes, quæ ambæ sunt secundum diuinam præscientiam, si videntur habere aliquam cõtrarietatem quomodo stare possint, non tetigit. Hic autem sic est, quia prophetia de regno mansuro in tribu Iuda erat, secundum Dei præscientiam immutabilis: prophetia quoque quã habuit hic Samuel ad Saulem, scilicet: Iam nunc præparasset dominus regnum tuum, erat secundum Dei præscientiam, & necessaria: nam necesse erat, quod si Saul mãsisset in bonitate, in qua à principio fuit, & filii eius secuti fuissent eandem viam, quod regnum maneret in æternum in posteritate eius, quia hic non potest aliquid aliud subintelligi, cum ipse status meritorum exprimatur, scilicet, quod si non feciſſes. Nunc autem ambæ prophetiæ sunt secundum firmam Dei præscientiam, ideo dubium est. Respondendum est, quod quæcunque duæ prophetiæ, quarum vna est, secundum firmam præscientiam, & alia secundũ merita rerum, stare possunt simul, quantumcunq; contrariæ sint, eo quod vna intelligitur conditionaliter, & alia sine conditione. In vna est immutabilis status. In alia autem mutabilis. Si tamen sint duæ prophetiæ, & ambæ intelliguntur secũdum firmam præscientiam, & habent aliquam contrarietatẽ, non possunt stare, nisi forte vna earum sit conditionalis, quia tunc illa resoluitur in prophetiam, quæ est secundum merita rerum, & conditio illa nunquam aduenit: verbi gratia sicut hic, scilicet istæ duæ prophetiæ de regno tribus Iudæ, & de regno Saulis erant, secundum firmam Dei præscientiam: prima tamen est sine conditione, secunda conditionalis: Ideo prima necessario stabit, secunda autem etiam necessario staret adueniente conditione, sed cõditio nunquam aduenit, nam si aduenisset, necesse esset alteram prophetiam esse falsam, & quia sic erat hic, scilicet quod Deus sciebat, quod Saul patraturus erat istam iniquitatem, dixit Samuel, quod si non feciſſet hoc, Deus confirmasset regnum eius in sempiternum: si tamen Saul peccaturus non fuisset, non esset hoc ei prænunciatum absolute de perpetuitate regni Iudæ. Et hoc modo solui possunt multæ aliæ difficultates, quæ suboriuntur ex apparenti contrarietate sacræ Scripturæ in prophetiis. *Sed nequaquam regnum tuum vltra consurget.* Id est, quia hoc feciſti, iam non prosperabitur regnum tuum, scilicet non manebit tibi firmum, quia post Saulem nemo regnauit de posteris eius, nisi Isboseth, & iste valde pauco tẽpore, & in aduersitate, quia dum ipse regnabat etiam regnabat Dauid super tribũ Iuda, & erat pugna inter vtrunq; regnũ: semperq; prævalebat regnum Dauid. De hoc infra 2. lib. c. 2. & non est sensus hic, nequaquã regnum tuum vltra consurget, id est, non habebis iam prosperitatem in regno, sicut ante habuisti, quia etiã Saul post istud prosperatus est in multis bellis, vt in bello Amalec, & contra multas alias gentes, scilicet Moabitarum, Ammonitarũ, Philisthinorum, & Idumæorũ, & contra omnes prævalebat, præterquã in fine vitæ suæ, quando cecidit gladio Philisthinorũ, vt patet seq. c. f. Saul confirmato regno super Israel pugnabat per cir-

Ordinatio diuina de aliquo futuro duplicitèr.

Resp. auctoris.

A per circuitum aduersus omnes inimicos eius, contra Moab, & filios Ammon, & Edom, & reges Soba, & Philisthæos, & quocunque se verteret superabat. Sed est sensus, quod Saulis regnum vltra hoc non consurget, id est, ante hoc merebatur Saul, quod consurgeret regnum eius, scilicet quod perpetuaretur in posteris eius. Nunc autem vltra non placebit Deo, vt illud confirmet in posteris Saulis. *Quæsiuit enim sibi dominus virum iuxta cor suum.* Redditur hic causa prædictorum, s. quod non perpetuaretur regnũ Saulis, quia iam quæsitus erat alius, qui regnaret, & non erat de stirpe Saulis. Dicitur autem iuxta cor suum, ad significandum, quod Saul non placuit Deo nimis, sicut placebat Dauid, qui nunc electus erat. Dicitur autem istud, non quod Saul non fuerit vir secundum cor Dei, quoniam ipse elegit illum, sed quia non totaliter placuit ei, nec semper placiturus erat, sicut placuit Dauid, pertinet autem hoc ad illos, quibus perpetuatur principatus. Sic enim patet de Heli sacerdote, & de Sadoc, nam Deus elegit Heli sacerdotem, vt ministraret coram domino, vt patet supra c. 2. scilicet: Locutus sum, vt domus tua, & domus patris tui ministraret in conspectu meo vsque in sempiternũ. Deus namq; elegit hunc specialiter, quia ipse erat de domo Ithamar, ad quam non pertinebat summum sacerdotium, & Deus transtulit de filiis Eleazari, & Phinees sacerdotium ad ipsum: tamen non dicitur in electione eius, quod Deus inuenit virum iuxta cor suum, & sic non permansit principatus in sempiternum in domo eius, de Sadoc autem summo sacerdote dicit, quod elegit Deus sibi virum, iuxta cor suum, & mansit principatus illius in sempiternum, ita supra c. 2. scilicet: Et suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui iuxta cor meum, & animam meam faciat, & ædificabo ei domum fidelem, & ambulabit B coram Christo meo cunctis diebus. Ita etiam Saul à Deo electus est, supra 9. c. f. Cras mittam ad te virum de Beniamin, & vnges eum ducem super populum meum. ibi tamen non dicitur, q̃ erat vir secundum cor Dei: vnde nõ perpetuatum est regnum eius. De Dauid autem dictum est, q̃ erat vir secundum cor Dei, ideo posteri eius manserunt in perpetuum in regno, scilicet vsque ad Messiæ aduentum.

Quomodo fuit verum, quod Deus elegerit virum secundum cor suum, cum Saul non esset electus.

QVÆST. XIV.

QVÆRET aliquis quomodo dicebat Samuel, quod Deus elegerat virum secundum cor suum, quando non erat prorsus electus Saul, vt supra declaratum est, si post hoc non peccasset, non fuisset priuatus regno ipse, aut posteri sui, sed cum incertum erat, an iste priuandus erat, non erat alius in regem eligendus.

Respondendum, quod vt supra declaratum est, Saul non fuit priuatus iure regni actualiter propter peccatũ, istud, sed meruit solum priuari. Deus autem ab æterno sciebat quantum iste permansurus esset in regno, & an posteritas eius successura erat sibi, ideo nõ inquirebat virum aliquem post peccatum Saulis, nec ante. Sed iste modus loquendi conuenit negociis humanis, scilicet quod homines, qui prudentes sunt habent de rebus suis prouidentiam, & antequam opus habeant, actualiter inquirunt ea, vt cum opus fuerit ex penuria nõ perturbentur, sic etiam erat hic, quia cum Saul peccauisset, Deus præuiderat, q̃ adhuc iterum peccaret, & mereretur priuari regno, ideo quasi ante tempus voluit quærere quem acciperet in regem illo tempore, quo Saul priuaretur: non tamẽ accepit eum immediate: nam non dicitur hic, accepi virum secundum cor meum, sed quæsiuit, ideo non vnxit eum immediate in regem, sed postea.

C Sciendum autem, quod Samuel dicebat ista prophetice de viro quæsito: tamen nesciebat quem virum Deus quæsiuerat. vnde quando misit eum Deus ad vngendum vnum de filiis Isai, nesciebat quis erat, & applicuit omnes singillatim, & quærebat de quolibet. nunquid est coram domino Christus eius, infra 16. c. si tamen ipse sciuisset determinate virum electum non inquisiuisset per diuersos. Sciebat tamen quod vnum inquisitus erat: nam hoc Deus sibi reuelauerat, & sic dixit, quæsiuit Deus sibi virum. *Et præcepit ei, vt esset dux super populum suum.* Id est, ad hoc quæsiuit eum, vt esset dux, scilicet rex. Et non est sensus, quod Deus iam reuelasset Dauid, quod esset futurus rex, & iussisset ei hoc, nam ad istud non oportebat esse præceptum: etiam ad Dauid non fuit facta reuelatio aliqua, quousque vnctus est in regem: nam reuelatio fit per spiritum propheticum: Dauid autem nondum non habuerat spiritum domini in se, vsque ad diem, qua vnctus est, vt patet infra 16. capitul. scilicet: Spiritus domini directus est in Dauid à die illa, & in reliquo, scilicet à die illa, qua vnctus est, & postea in reliquo tempore, ergo non fuerat reuelatum Dauid ante tempus illud, quod esset futurus rex, sed est sensus: præcepit ei, vt esset dux, id est, ad hoc inquisiuit eum, vt præciperet ei, quod esset dux. Ista tamen præceptio postea fuit, scilicet quando Dauid institutus est in regem à Samuele. *Eo quod non seruaueris, quæ præcepit dominus.* Id est, si tu seruauisses præcepta Dei, non quæsiuisset sibi Deus alium regem, sed quia non obediuisti quæsiuit alterum, scilicet qui obediet sibi in omnibus, quæ iusserit, & etiam quantum ad hoc dicitur Deus inuenisse virum secundum cor suum, scilicet quod cor illius viri erat, sicut cor Dei: sic habetur, infra cap. 16. scilicet: Ne respicias vultum eius, nec altitudinem staturæ, quoniam abieci eum, nec iuxta intuitum hominis iudico: homo enim videt ea, quæ patent: Deus autem intuetur cor. Erat autẽ cor istius, sicut cor Dei, quia ea, quæ volebat cor Dei, volebat cor istius, & exequebatur ea, præceptum autem, quod non seruauit hic Saul erat illud, quod habetur supra in litera, & supra 10. cap. scilicet: De expectatione septem dierum: postea etiam præuaricatus fuit alia præcepta, propter quorum singula merebatur regno priuari. *Surrexit autem Samuel.* Id est, postquam increpuit Saulem, quia fecisset hæc. *Et descendit de Galgalis in Gabaa Beniamin.* Scilicet, nunc erat Samuel in Galgala, quando increpuit Saulem, inde autem descendit in Gabaa, s. noluit amplius morari in loco illo: nam ad ipsum conuenerant Israelitæ, vt Samuel consuleret dominum pro Saule, & pro eis, & quia Saul transgressus est præceptum domini offerendo ante tempus, noluit Samuel consulere dominum existimans, quod iam nihil esset prosperum, sed recessit mox in Gabaa.

D E

Samuel pp peccatũ Saulis noluit cõsulere dominum.

An Samuel peccauerit non consulendo dominum pro Israelitis.

QVÆST. XV.

QVÆRET aliquis an Samuel peccauerit hic non consulendo dominum pro Israelitis, & docendo qualiter facere deberent. Et videtur, quod sic, quia quamquam Israelitę peccauissent, tamen non debebat cessare ab oratione, & doctrina pro eis: sic enim fecerat supra, nam quamquam peccauisset populus petendo regẽ, tamen postea quando venerunt tonitrua, & pluuiæ super populũ, orauit Samuel pro eis præced. c. nec solum hoc, sed etiam dixit, q̃ erat peccatum si cessasset orare pro eis, vt patet ibidem, scilicet absit autẽ hoc peccatum à me in domino, vt cessem orare pro vobis. Hic aũt sic erat, q̃ peccauerat Saul faciendo sacrificium ante tempus: ergo debuit Samuel orare pro ipso, quamquam peccauisset, & consulere dominum.

F Aliquis dicet in contrarium, q̃ non debebat consulere, sed quia peccanti debet pœna infligi, & Saul peccauit, debuit in hoc puniri, vt Samuel non consuleret dominum pro eo.

Respondendum est, quod Samuel non debuit consulere dominum, nec peccauit non consulendo: non tamen propter rationem, quam isti dant, quia tunc sicut propter peccatum cessare deberet Samuel à consulendo dominum pro Israelitis, vel pro Saule: ita deberet cessare ab orando. Nam ad idem pertinent ista duo, & tamen peccatum erat in Samuele, si cessaret orare pro populo, quamquam peccauisset, vt patet præced. capit. ergo etiam peccatum erat non consulere si solum propter hoc non consuleret. Item appareret, quod teneretur consulere, sicut orare, quia præced. cap. dicitur: Absit à me hoc peccatum in domino, vt cessem orare pro vobis, & docebo vos viam bonam: ergo cessare à docendo viam bonam erat peccatum, sed ista via bona ostendenda erat aliquando per doctrinam legis, aliquando autem consulendo dominum in his, quæ dubia sunt, quorum vtrunque possibile erat Samueli, eo quod erat prophęta: ergo si cessaret consulere dominum pro Israel in tempore

necessi-

A

necessitatis peccaret. Nec valet ratio, scilicet, quod peccauit Saul, ideo debebat ei dari pœna ex parte Samuelis, quod increparet eum coram toto populo; ex parte autem Dei fuit pœna, quod regnum suum non consurgeret vltra: ergo non erat insuper addendum, quod non consuleretur Deus pro Saule. Dicendum tamen, quod hic Samuel non consuluit dominum pro Saule, sed non fecit hoc, tanquam iratus recederet ab eo, sed quia videbat, quod iam nihil esset prosperum: vel forte, quod Deus nollet respondere. Primo modo est sensus, quod Samuel videns Saulem peccasse credidit frustra esse cõsulere dominum pro illo ista vice, quia Deus nunc daret ei aliquid prosperum, & credendum magis est, quod Samuel cognosceret, quid Deus disposuisset de Saule pro hac vice, scilicet quod si iret ad bellum periret, sicut sciuit, ꝙ regnum Saulis pro hoc peccato non erat permansurum: non debebat ergo Deum nunc consulere, quia eo non consulente iam Deus respondisset. Aliter dici potest, quod Samuel sciebat Deum nunc esse iratum Sauli, ideo credidit, quod nollet respondere ei. Sic factum est seq. cap. quando peccauit Ionathas comedens de melle, & Deus noluit respondere quousque inquisitum est, quod peccatum esset in populo, & per quem venisset, cur Deus respondere nollet. Sed adhuc primum melius est, scilicet quod iam Samuel sciebat, quid hac vice accidere debebat ex reuelatione Dei: nam si nescisset exposuisset se dubio consulendo. Cum autem dicitur, ꝙ peccauerit, quia cessauit consulere, respondetur, ꝙ si cessauisset consulere solum, quia peccauisset Saul, esset ei peccatum, sed cessauit, quia iam sciebat quid Deus responsurus esset, ideo frustra esset consuli Deum.

B

Quare Samuel recessit de Galgalis, & iuit in Gabaa.

QVÆST. XVI.

QVÆRET aliquis quare Samuel recedens de Galgala iuit in Gabaa. Respondetur, quod hoc fecit, quia iam populus non erat mansurus in Galgala, sed iturus in Gabaa, & quia hostes erant prope, scilicet in Machmas, populus autem, qui erat cum Saule erat paucus, scilicet sexcenti viri, vt patet infra & isti timerent à multitudine hostium, ideo, vt confortaret eos recedendo, iuit cum eis vsque Gabaa, & hoc apparet, quia dum procederent viri, qui ibant cum Saule versus Gabaa, hostes pugnabant contra eos, quousque venirent in Gabaa, vt patet immediate. Aliter potest dici, quod Samuel venit in Gabaa, quia ipse erat vir propheta, & vacabat diuinis laudibus in prophetando, & quia in Gabaa erat congregatio prophetarum, venit ad locum ipsum, vt ibi cum eis Deum laudaret. Quod autem in Gabaa essent prophetæ, apparet supra cap. 10. scilicet, Post hæc venies in collem domini, vbi est statio Philisthinorum, & cum ingressus fueris in vrbem obuium habebis gregem prophetarum descendentium de excelso, & ante eos psalterium, & tympanum, & tibiam, & citharam, ipsosque prophetantes. Isti autem consueti erant manere in loco ipso, & ad excelsum ascendere, vt ibi coram domino prophetarent: quia forte erat ibi locus orationis specialis. Quod autem Samuel solitus erat manere cum prophetis, apparet: quia quando Saul misit, vt raperent Dauid existentem cum Samuele in Ramatha, inuenerunt nuncii gregem prophetarum vaticinantium, & Samuelem super eos infra capitul. 19. & quia nunc nihil tractaturus erat de negociis belli, iuit forte, vt maneret cum prophetis in laudibus Dei.

C

Quare Samuel iuit in Gabaa confortando exercitum Israelitarum, & noluit ire cum eo contra Philistinos.

QVÆST. XVIII.

QVÆRET aliquis tenendo primam positionem, scilicet quod Samuel iuit in Gabaa, vt non timeret exercitus, qui transibat in Gabaa de Galgala, quomodo non erat cum eis eundo contra Philisthinos, quia sicut adiuuabat eos, ne Philisthini nocerent eis in via, ita adiuuaret eundo contra Philisthinos, vt pugnarent.

Respondendum, quod hoc fecit Samuel, quia credidit Deo esse gratum: nam si non peccasset nunc Saul Deus tradidisset Philisthinos in manu eius, quia tamen peccauit noluit tradere. sed adhuc non tantum iratus est Deus pro isto peccato, vt vellet tradere populum suum in manu hostium. Cõcessit ergo eis defensionem, victoriam tamen non largitus est, quia hac caruerunt propter malitiam, illam vero assecuti sunt Dei misericordia. Nimis autem differt inter hoc, quod Deus alicui cõcedat, quod superet hostes suos, vel quod concedat, quod non superetur ab eis. Primum autem noluit Deus largiri Israelitis, ideo Samuel non iuit cum eis contra Philistinos. Secundum autem concessit, ideo iuit Samuel cum populo vsque ad Gabaa confortando eos. Simile habetur Numer. cap. 14. Deus enim dixerat Israelitis, quod adiuuaret eos contra omnes hostes suos. Exod. cap. 23. scilicet: Terrorem meum mittam in præcursum tuum, & occidam omnem populum, ad quem introieris, cunctorumque inimicorum tuorum coram te tergam vertam. Hoc autem intelligebatur, quando Israelitæ Deo obedirent, vt patet eo. c. scilicet, quod si feceris omnia, quæ loquor inimicus ero inimicis tuis, & affligam affligentes te. Cum autem peccauerunt Israelitæ in Cadesbarne, iam Deus nolebat eis dare vires contra hostes, nolebat tamen, quod perirent ab hostibus, ideo cum essent ibi apud Amalecitas, & Chananæos hostes suos, iussit vt inde recederent ne hostes sui irruerent super eos, ita Num. c. 14. scil. Quoniam Amalecites, & Chananæus habitãt in vallibus eras mouete castra, & reuertimini in solitudinẽ per viam maris rubri. Hoc autem erat, quia Deus nolebat eos adiuuare ad impugnandum hostes: nec etiam ad defendendum se, si super eos hostes irruerent, ne monstraret miraculum super indignos: nolebat tamen, quod perirent, ideo iussit, ꝙ recederent longe ab hostibus, & quia ipsi non solũ non recesserunt, sed ascẽderunt sequenti die cõtra hostes, dicente Moyse: nolite ascẽdere, non enim est Deus vobiscum ne corruatis coram inimicis vestris: percussi sunt plaga magna ab Amalecitis, & Chananæis. eod. c. Dicitur autem hic, ꝙ descendit Samuel de Galgalis, id est, de Galgala, quia aliquando declinatur singulariter, & aliquando pluraliter, sicut Ierosolyma, & Ierosolymis. Et dicitur, ꝙ venit in Gabaa Beniamin, quia ista ciuitas erat in sorte Beniamin, & ponitur ista adiectio ad differentiã signandam, quia erat alia Gabaa, quæ non erat in tribu Beniamin, vt supra in principio. c. declaratum est.

D

E

Et reliqui populi ascenderunt post Saul. Id est, reliqui de populo, scilicet immediate, vt recessit Samuel de Galgala recessit etiã Saul, & cum eo iuerunt illi, qui manserunt de populo, scilicet sexcenti viri, & populi non est hic pluralis numeri, sed est genitiuus singularis numeri, scilicet reliqui populi, id est, residui de populo: nam si acciperetur in plurali intelligeretur, ꝙ multi populi ibant cum Saule. Sed falsum est, quia solum iuerunt sexcenti viri, vt patet infra. Sed est sensus, ꝙ omnes, qui reliqui erant, id est, residui de populo iuerunt cum eo, scilicet quod totus populus Israel congregatus fuerat cum Saule in Galgala, vt patet supra in litera, s. clamauit ergo populus post Saul in Galgala, postea autem, cum nimis moraretur Saul expectans Samuelem recessit populus ab illo, vt patet supra, s. & non venit Samuel in Galgala dilapsusque est populus ab eo. Tot autẽ de populo recesserunt, vt solum manerent sexcenti viri. & isti erant reliqui de populo, scilicet de populo congregato in Galgalis, & isti ascenderunt cum Saule, quando iuit de Galgalis in Gabaa.

F

Aliter potest intelligi, quod populus, qui erat cum Saule in Galgala, scilicet sexcenti viri diuisi sunt, & aliqui eorum iuerunt cum Samuele in Galgala. Postea autem Saul iuit, cum reliquis, qui manebant, ita vt essent diuisi in duas turmas, tunc autem non accipitur populus pro toto populo, qui congregatus fueras in Galgala ad Saulem, sed pro sexcentis viris, qui diuisi sunt in duas partes, sed primus sensus melior est.

Obuiam populo. Id est isti, qui ibant cum Saule de Galgala in Gabaa ibant obuiam populo.

Sed quis esset iste populus, esset dubium. Aliqui dicunt, quod esset populus Israel, & isti qui ibant de Galgala in Gabaa habebant populum obuium, scilicet quia Israelitæ egrediebantur obuiam Sauli, vt honorarent eum, & ducerent in locum suum Gabaa.

Quis erat iste populus.

A Sed non ſtat, quia dicitur immediate, qui expugnabant eos, ſcilicet, quod ille populus qui exiuit obuiam Sauli expugnabat illos, qui veniebant cum Saule. Si tamen eſſent Iſraelitæ non expugnaſſent viros Saulis: nam hoc modo non venirent ad honorandum Saulem.

Aliquis autem dicet, quod debet aliter intelligi, ſ. quod viri, qui veniebant cum Saule expugnabant populum obuium, & tunc (eos) & (venientes) non ſunt eiuſdem caſus, ſed (eos) refertur ad populum obuium (venientes) autem ad viros, qui ibant cum Saule refertur.

Sed tunc etiam dicetur quomodo ſtat, quia viri venientes cum Saule expugnarent alios Iſraelitas. Dicet aliquis, ꝙ hoc fiebat in pœnam deſertionis aciei: nam iſte populus, qui exibat obuiam Sauli erat de illis, qui fugerant à Saule, quando erat in Galgala, & tanquam male meritos expugnabat eos exercitus Saulis. Sed hoc nō ſtat, quia Saul quando erat in Galgala videns populum à ſe dilabi, neminem auſus eſt percutere pro dilapſu, cum tunc haberet maiorē partem exercitus, quāto magis nunc, quando erant pauci cum eo. Item dato, quod ipſe poſſet punire eos, qui fugerant de acie cum nunc neminem puniret, potiſſime modo bellico, quia totus Iſrael ſimul non poterat reſiſtere Philiſthinis, quāto magis ſi fierent bella inteſtina: nihil enim eſt, quod magis rempublicam breui calamitate ſubuertat.

Dicendum ergo, ꝙ iſte populus, erat populus Philiſthinorum, qui erat in Machmas, & quia Gabaa non multum diſtabat à Machmas, & Iſraelitę venturi in Gabaa tranſire debebāt
B non longe à caſtris Philiſthinorum: Philiſthini egreſſi ſunt obuiam Iſraelitis, & expugnabant eos, dum venirent de Galgala in Gabaa.

Qui expugnabant eos. Id eſt, populus Philiſthinorum, qui egreſſus eſt obuiā viris Saul expugnabat eos, id eſt, viros iſtos. *Venientes ex Galgala in Gabaa.* Id eſt, venerunt viri Saulis de Galgala in Gabaa, & in ipſo itinere cū tranſirent circa caſtra Philiſthinorū expugnauerunt eos Philiſthini, & tunc venientes, & eos eſt eiuſdem caſus, ꝙ totum refertur ad viros Saulis, & dicitur venientes, quia quando erant in Gabaa, vel Galgala non expugnabant eos, ſed ſolum in via, quia ibi facilius poterant prælialere adiuerſus eos.

In colle Beniamin. Id eſt, venerunt ad Gabaa, vbi erat collis Beniamin. Quod poteſt dupliciter intelligi. Vno modo, ꝙ in ſorte Beniamin eſſet aliqua terra montuoſa in cuius parte eſſet Gabaa, ideo dicitur eſſe in colle Beniamin, id eſt, in mōtibus terræ Beniamin. ſic dicit de ſorte Ephraim, quod quædam ciuitates ſunt in monte Ephraim, vt patet Ioſ. ca. 20. ſcil. Sichem in monte Ephraim, id eſt, erat vrbs Sichem in terra montuoſa ſortis Ephraim. Alio modo poteſt intelligi, ſ. quod erat in colle Beniamin, id eſt, Gabaa erat ipſemet collis, qm̄ in vrbe Gabaa erat quidam collis excelſus, vt patet ſupra c. 10. vbi dicitur: poſt hæc venies in collem domini, ſcil. in Gabaa, & cum ingreſſus fueris vrbem, obuium habebis ibi gregem prophetarum deſcendentium de excelſo, & ſic erat excelſum,
C vel collis magnus intra vrbem, & ille vocat collis Beniamin, quia eſt in vrbe Gabaa, quæ eſt in terra Beniamin, & iſte ſenſus eſt melior.

Quare Saul receſſit de Galgala immediate poſt Samuelem.

QVÆST. XVIII.

QVÆRET aliquis, quare Saul receſſit de Galgala immediate, vt receſſit Samuel, & quare venit in Gabaa. Quantum ad primum dicendum, quod Saul non venerat in Galgala propter aliud, niſi quia iuſſerat Samuel, ſupra ca. 10. ſcilicet: Deſcendes ante me in Galgalam, ego quippe deſcendam ad te, & hoc erat, vt Samuel conſuleret dominum pro Saule, & quia iam non conſulebat, ſed receſſit inde, ſuperfluum erat manere in Galgala: potiſſimum, quia non erat locus fortis Galgala. De ſecundo dicendum, quod venit Saul in Gabaa, eo quod ipſe non poterat pugnare contra Philiſthinos pugna manifeſta: potiſſimum, quia Deus non adiuuabat eum, volebat ergo ſe tueri in aliquo loco forti: talis autem erat locus Gabaa, quia dicitur hic, quod erat collis, ideo confugit ad illum, Galgala autem non erat locus fortis, ideo non manſit in eo. Stetit autem Saul in loco iſto, quouſq; factum eſt prælium, vt patet ſeq. cap. *Et recenſuit Saul populum, qui inuenti fuerunt cum eo.* Iſta numeratio fuit in Gabaa, poſtquam illuc venit Saul, habuerat enim populum multum in Galgala, & dilapſus fuerat ab eo, neſciens autem ad extremum, quod erant cum eo computauit eos. Fecit autem hoc, quia iam iſti manſuri erant in Gabaa cum Saule, & quia ipſe miſſurus erat eos ad aliqua opera, voluit ſcire, quod erant: in omni bello, oportet certum eſſe numerum pugnatorum, & ducum, & ordinem eorum inter ſe. *Quaſi ſexcentos viros.* Id eſt, reperti ſunt, quaſi ſexcenti, eo quod omnes alii dilapſi fuerāt à Saule cum eſſet in Galgala, & ob hoc non numerauit ibi exercitum, quia continue dilabebatur ab eo populus, & non haberet numerum certum. Cum autem venit in Gabaa non erat ab eo dilapſurus populus, ideo maneret numerus certus.

Et Saul, & Ionathas filius eius, & populus qui inuentus fuerat cum eis. Iſti omnes erant ſimul: venerant enim ſimul de Galgala in Gabaa, quia licet à principio eſſet Ionathas in Gabaa, & Saul in Bethel, vt patet ſupra in litera: tamen poſtquam percuſſit Ionathas ſtationem Philiſthinorum conuenerunt omnes, tam ipſe, quam Saul, & reliquus populus in Galgala. Nunc autem redibant ſimul, & computauerunt viros, qui erant cum eis: nominatur autem hic Ionathas, quia ipſe erat vnus dux, ſicut Saul, qui per ſe ante habebat exercitum. *Erat in Gabaa Beniamin.* Id eſt, tam Saul, quam Ionathas, & quam exercitus erant in Gabaa. Dicitur autem populus, qui inuentus eſt cum eis, ſcilicet ſexcenti viri, quia iſti ſolum inuenti ſunt.

Porro Philiſthiim conſederant in Machmas. Id eſt, exercitus Philiſthinorum erat in Machmas, quando receſſerunt Iſraelitæ de Galgala, etiam à principio quando venerunt Iſraelitæ in Galgalam, vt patet ſupra in litera: erat autem Gabaa circa Machmas, quod patet ſeq. cap. quia quando erant Saul, & Ionathas cum exercitu in Gabaa, Ionathas dixit ad armigerum ſuum: veni tranſeamus ad ſtationem Philiſthinorum, quæ eſt trans locum illum, & ſic ad oculum videbat Ionathas locum, vbi erant caſtra Philiſthinorum, & tamen erat tunc ipſe in Gabaa, ergo non diſtabat longe à Machmas.

Et egreſſi ſunt ad prædandum. Hic ponitur tertium, ſcilicet hoſtilis incurſio, quomodo Philiſthini terram Iſrael depopulabantur, & quia Philiſthini erant in caſtris, & volebant ſaltem ad cibum aliquid tollere pro vſu quotidiano, exibant aliqui de caſtris, qui prædarentur per loca, quæ erant in circuitu. caſtra tamen Philiſthinorum ſemper manebant, & ibi erat pleraque pars hoſtium. Iſti autem qui egrediebantur de caſtris non ibant, tanquam caſtra diuiderentur in plures partes ad eundum per diuerſas regiones Iſrael, ſed ad procurandum neceſſaria pro exercitu mittebantur. Intendebant autem Philiſthini poſtea pugnare contra Iſraelitas: interim tamen terram vaſtabant. In Hebræo dicitur: egreſſus eſt damnificans de caſtris. Vocatur autem damnificans exercitus qui F
prædatur, quia damna infert. *Tres cunei.* Id eſt, prædatores egreſſi de caſtris Philiſthiim diuiſi erant in tres cuneos. Vocatur autem cuneus bellicus apparatus: ibant enim tres cunei, id eſt, tres turmæ ordinatæ ad prædandum. Diuidebantur autem Philiſthini in tot partes, quia non timebant Iſraelitas. Putabant enim eos omnes fugiſſe, & reliquiſſe vacua loca: ipſos autem abſconditos eſſe in ſpeluncis, quod & ſic factum erat, vt patet ſupra, ſ. quod cum vidiſſent viri Iſrael ſe in arcto poſitos, abſconderunt ſe in ſpeluncis, & in abditis, in petris quoque, & in antris, & in ciſternis: nec ſolum hoc, ſed etiam Philiſthini ſic exiſtimabant, vt patet ſeq. ca. Scilicet dixerunt-que Philiſthiim: en egredientur Hebræi de cauernis, in quibus abſcondiri fuerant.

Vnus cuneus pergebat contra viam Ephraim. Ponitur hic ad quas terras iſtæ partes exercitus pergerent ad prædandum. Primus autem ibat contra terram Ephraim. In Hebræo habetur hic, contra viam Ephra. Differunt enim Ephraim, & Ephra. Satis autem eſt veriſimile, quod ſcriptores noſtri peruerterint propter facilem ſimilitudinem: habetur tamē iſtud nomen Ephra: Iud. cap. 6. ſcilicet: Venit angelus domini, & ſedit ſub quercu, quæ erat in Ephra. Contra terram autem illā pergebat cuneus iſte. Quod vero non poſſit eſſe hic Ephraim apparet, quia dicitur, ꝙ pergebat contra viam Ephraim ad

terram

terram Saul. Quomodocunque autem accipiatur terra Saul non ſtat, quia pergerent ad terram Saul cõtra viam Ephraim: nam ſi accipiatur terra Saul large, ſcilicet terra, cui ipſe dominabantur, tota terra Iſrael erat terra Saul, ſi vero accipiatur terra Saul ſtricte pro terra, in qua natus eſt, vocabitur terra Saul ſors Beniamin, quia in illa terra natus eſt. Sed neutro modo ſtat, quia primo modo non poterant dici Philiſthiim ire ad terram Saul, id eſt, ad terram Iſrael, cum eſſent intra terram illam. Secundo modo etiam non poteſt ſtare eadem ratione, quia Philiſthiim erant intra tribum Beniamin, quæ erat terra Saulis, ideo non poterant ire ad eam, ſed ibant contra viam Ephra, quæ eſt quædam terra, & non ibant ad terram Saul. *Ad terram Saul.* Id eſt, ibat iſte cuneus ad terram Saul. etiam videtur hic corruptio literæ noſtræ, quia in Hebræo habetur: ad terram Saul, ſed per mutationem literarum facile eſt dici, & ſic facta eſt corruptio. Eſt autem terra Saul aliqua regio ſpecialis in terra Iſrael, ſicut dicitur terra Salim, vel Saliſa, ſupra cap. 9. *Porro alius cuneus ingrediebatur per viam Bethoron.* Iſte cuneus inclinabatur ad partem ſeptentrionalem, quia Bethoron eſt in terra Ephraim, vt patet Ioſue. cap. 16. Sors autem Beniamin eſt meridiana, ideo cum veniatur ab ea verſus Bethoron, quæ eſt in ſorte Ephraim, & eſt ſeptentrionalis reſpectu Beniamin, venietur à meridie in aquilonem. Eſt autem duplex Bethoron, ſ. Bethoron ſuperior, & Bethoron inferior, vt patet Ioſue. c. 16. & 18. vtraque autem eſt in ſorte Ephraim, vt patet Ioſue. ca. 16.

Tertius autem vertebat ſe in terra Soba. Id eſt, tertius cuneus ibat contra terram, quæ eſt Soba. An iſta terra ſit in terra Iſrael, vel extra non patet. Certum eſt, quod terra, quam prædabantur Philiſtini erat Iſrael, ſed illa, contra quam ibant poterat non eſſe terra Iſrael, ſed aliqua coniuncta ei. Et forte dicetur, quod terra Soba erat ad meridiem terræ Iſrael, & ibi habitabant Gentiles, contra quos aliquando pugnauerunt Iſraelitæ, vt patet ſeq. cap. ſcilicet, Saul confirmato regno pugnabat per circuitum aduerſus omnes inimicos: contra Moab, & filios Ammon, & Edom, & reges Soba. *Ad iter termini immittentis valli Seboim.* Id eſt, cuneus iſte ibat contra iter cuiuſdam terræ, quæ eſt ſuper vallem Seboim. Eſt Seboim nomen vrbis vnius de quatuor vrbibus, quæ ſubuerſæ ſunt in valle Sodomorum de quibus Gen. capit. 13. & Deuteron. 29. Erit autem ſenſus, quod Seboim cum aliis tribus vrbibus erant in valle, & per iter quod tendit ad regionem quandam, quæ eſt ſuper vallem illam, ibat iſte cuneus Philiſthinorum.

Sebeï nomen vt his ſubmerſæ in valle Sodomorũ.

Sed dicet aliquis non poſſe ſic accipi, quia Seboim non erat iam ciuitas, ſed erat ibi lacus quædam magna, in qua etiam erant aliæ tres ciuitates. Dicendum eſt, quod quamquam iam non eſſet ciuitas, quia tamen manebat locus in quo illa fuerat, poteſt nominari, tanquam terminus. Sic patet Gen. cap. 10. vbi ponuntur termini terræ Chanaan tempore Moyſi, & ponuntur ibi pro terminis vrbes Sodomorum, quæ iam ſubmerſæ erant, & cum eis Seboim: factique ſunt termini Chanaan venientibus à Sidone Geraram, vſque Gazam, donec ingrediaris Sodomam, & Gomorram, & Adama, & Seboim, ſic ergo poterant poni hic iſtæ quatuor vrbes, vel aliqua earum, tanquam terminus. Fuit autem poſita Seboim, & patet quod intelligatur ſic, quia dicitur immediate contra deſertum, ſcilicet, quod iſta vallis Seboim erat contra deſertum. Eſt autem iſtud deſertum inter terram Iſrael, & Edom, & propter hoc mare Sodomorum, quod eſt in loco, vbi fuerant ciuitates Sodomorum, vocatur mare deſerti, vt patet Deut. c. 3. & Ioſue. ca. 3. vocatur mare ſolitudinis, quod idem eſt, ſcilicet, quia eſt circa ſolitudines Edom. Aliqui dicunt, quod Seboim eſt nomen cõmune apud Hebræos ſignificans pictores, & dicunt, quod quædam vallis vocabatur vallis pictorum, & contra eam iuit vnus cuneus prædantium, ſed primus ſenſus melior eſt. *Contra deſertum.* Id eſt, erat iſta vallis contra deſertum, ſcilicet contra deſertum Edom, vt ſupra declaratum eſt, quia Seboim, & omnis regio Sodomorum erat in extremitate Iſrael apud ſolitudines magnas. *Porro faber ferrarius.* Hic ponitur quartum, ſcilicet Hebræorum ad reſiſtendum Philiſthinis nulla apparatio: eſt apparatus belli in armis. Inter Hebræos autem non inueniebantur aliqua arma, quia nec gladius, nec lancea fuit in manibus alicuius de populo tempore quo iniendum fuit bellum cum Philiſthinis. *Porro faber ferrarius non inueniebatur in omni terra Iſrael.* Scilicet nec vnus faber erat apud Iſraelitas. Hoc autem ponitur ad ſignificandum, quomodo eſſe potuit id, quod infra habetur, quod alicui videretur incredibile, ſcilicet, cum veniſſet dies prælii non inuentus eſt enſis, aut lancea in manu totius populi. Hoc autem erat, quia nullus faber in toto Iſrael relictus fuerat, ideo poſitum eſt de fabris.

Quomodo poſsibile eſſet, quod in tota terra Iſraelitarum nullus faber eſſet, cum eſſet magna terra. Et quomodo fuit introducta iſta ſeruitus.

QVÆST. XIX.

QVÆRET aliquis quomodo eſſe poterat, quod nullus faber eſſet in tanto regno, pene enim videtur incredibile, etiam ſi gens illa ruſticiſſima eſſet. Reſpondendum, quod inter Iſraelitas à principio fabri fuerant, ſicut in aliis populis, quando tamen Philiſthini dominati ſunt Iſraelitarum, fecerunt quod nullus faber eſſet in terra Iſrael, vt non poſſent Iſraelitæ fabricare ſibi arma ad repugnandum Philiſthinis, & quia quamquam Philiſthini iuberent, ne fierent aliqua arma in terra Iſrael, dum tamen manerent ibi fabri, ſemper fierent aliqua licet occulte: ideo vt ſecurius eſſet Philiſthinis, tranſduxerunt omnes fabros, qui olim erant in Iſrael, in terram ſuam, & de his manebant multi in terra Philiſthinorum. Vnde quando aſcenderunt hac vice ad pugnandum Philiſthini contra Iſraelitas, duxerunt ſecum illos Iudæos, & erant in caſtris illorum, vt patet ſeq. cap. ſed Hebræi, qui fuerant cum Philiſthinis heri, & nudiuſtertius aſcẽderantque cum eis in caſtris, reuerſi ſunt, vt eſſent cum Iſrael. Sed adhuc dato, quod Philiſthini abſtuliſſent omnes fabros Iſraelitarum, poterant ipſi ducere fabros de aliis nationibus, qui arma fabricarent, ideo vt ſecurum eis magis eſſet, poſuerunt præter hoc cuſtodias in terra Iſrael de Philiſthinis, qui obſeruarent diligenter, ne Hebræi arma fabricarent. Iſtud autem faciebat ſtatio Philiſthinorum, quæ erat in Gabaa, vt ait Ioſephus 6. Antiquitatum, & hoc modo non poterant Iſraelitæ habere aliqua arma. Sed adhuc aliquis dicet, quod hoc non ſufficiebat, quia quamquam non haberet Iſrael fabros armorum in terra ſua, tamen poterat emere arma ab aliis gentibus. Forte reſponderi poſſit, quod omnes in circuitu Hebræorum erant hoſtes eorum, ideo nullus eis arma vendere volebat, & ſic ablatis fabris ſufficienter tollebantur arma. Sed adhuc magis dicendum, quod non ſolum prohibebant fabros Philiſthini in terra Iſrael, ſed etiam vetabant, ne quis arma emeret, & ſi apud aliquem inuenirentur diripiebantur, vel forte capite plectebãtur tanquam ſeditioſi: alioquin potuiſſent Hebræi ab aliquibus confinibus, qui non erant hoſtes arma venalia accipere, vel ſaltem ipſi per mare de longinquis gentibus ducerent. Habitabant enim Iudæi in littore maris mediterranei: totum enim occidentale latus terræ eorum illo mari clauditur: ſicut conſtat Num. trigeſimoquarto c.

Quo tempore Iſraelitæ poſiti fuerunt in tanta ſeruitute, vt non poſſent habere fabros.

QVÆST. XX.

QVÆRETVR vlterius, quomodo fuit introducta tanta ſeruitus, vel quando in Iſraelitas, vt ipſi non poſſent habere aliqua arma, vel fabros. Non enim poteſt dici, quod fuit introducta tempore Saulis, quia à principio regni ſui, vſque nunc non fecerant Philiſthini aliquod bellum contra ipſos Iſraelitas, ſi tamen voluiſſent Philiſthini introducere aliquam ſeruitutem, non paſſus fuiſſet hoc Saul, cum poſtea pugnauerit ſemper contra Philiſthinos, & nunc non exiſtente aliqua cauſa Ionathas percuſſit ſtationem Philiſthinorum, vt ſupra in litera. Item quod amplius eſt, iſta ſeruitus erat tempore Saulis non vncti in regem, ſcilicet, quando dominabatur Samuel, vt ſupra cap. 10. Nam die vnctionis ſuæ dixit ei: poſt hæc venies in collem dominj, vbi eſt ſtatio Philiſthinorum: ergo ſicut repore Samuel patiebant Iſraelitæ eſſe Philiſthinos in terra ſua, qui cogerent eos ad e-,

quæ

A quæ vellent, cum essent hostes eorum, ita cogerent ad omnia alia, scilicet ad non habendum arma, & ad excludendum fabros de terra sua: potissime, quia Iosephus 6. Antiquitatum dicit, quod ista statio Philisthinorum in Gabaa erat ad cogendum Israelitas, ne haberent arma aliquo modo. Tempore ergo Saulis non fuit hoc introductum, sed tempore Samuelis. Sic enim dicit Rab. Dauid Kimhi, quod Samuele perueniente ad senium prævaluerunt contra Israelitas Philisthini, & imposuerunt eis hoc iugum, & alia iuga tributorum. Sed dicet aliquis contra, quia supra capit. 7. dicitur: liberauit Samuel Israel de manu Philisthiim, & fuit manus domini super Philisthæos cunctis diebus Samuelis.

Opi. Rab. Dauid reprobatur.

Aliquis dicet, sicut Rab. Dauid, quod tempore quo Samuel fuit iuuenis, & potuit pugnare contra Philisthinos, liberauit Israel. Cum autem ipse senuit, Philisthini prævaluerunt contra Israel. Sed hoc non stat, quia tempore, quod intercidit inter iuuentutem Samuelis & regnum Saulis, nō fuit aliquod bellum: nam vltimum bellum Samuelis fuit in Masphat contra Philisthiim, vt patet supra cap. 7. Post ipsum autem vsque huc non est aliquod bellum, nisi Ammonitarum, quod egit Saul: ergo si tempore iuuentutis Samuelis non erat imposita ista seruitus, non fuit postea imposita. Item patet, quia inter tempus, quod fuit à iuuentute Samuelis vsque ad regnum Saulis, fuerunt iudices filii Samuelis, vt patet supra capit. 8. scilicet, factum est autem cum senuisset Samuel, posuit filios suos iudices super Israel: deinde conquesti sunt

B Israelitæ de eis, & petierunt regem. e. c. non tamen conquesti sunt, quod aliquod bellum veniret, in quo propter eorum negligentiam læsus fuisset Israel, sed solum conquesti sunt, quod non ambulauerunt filii Samuelis in viis illius, sed declinauerunt post auaritiam, acceperunque munera, & peruerterunt iustitiam. Si tamen aliquod bellum fuisset, in quo Israel propter eos læsus fuisset. vtpote inducta huiusmodi seruitute, maxime illud obiecissent, quia grauius illud erat, quã accipere munera, & peruertere iudicium: ergo non fuit aliquod tale. Item patet magis hoc, quia quando Israelitæ elegerunt regem in Masphat, & postea confirmatus est in Galgala, Samuel increpans eos, ait, quod liberati fuissent de manu Philisthinorum, Moabitarum, & omnium gentium: videntes autem, quod Naas rex filiorum Ammon veniret aduersum eos, dixerunt nequaquam, sed rex imperabit nobis. Apparet ergo, quod nulla alia occasio fuit bellorum Israelitis ad petendum regem, nisi quia venit contra eos rex Ammon: alioquin non sufficienter, vel non bene increpuisset Samuel Israelitas ponendo solum istud bellum, quod nullum fuit si habuissent alia magna bella in quibus nimis fuissent læsi: consenserunt tamen Israelitæ verbis Samuelis, & dixerunt se peccasse, vt patet supra 12. capit. ergo non acciderant alia bella inter iuuentutem Samuelis, & principium regni Saulis, in quibus potuisset imponi ista seruitus Israelitis.

C *Responsio ad ita.* Sed dicendum est, quod ista seruitus fuit posita à longo tempore: nam Philisthini dominabantur continue Israelitarum ab antiquitate, scilicet antequam esset iudex in Israel Samson, vt declaratum fuit supra cap. 4. & forte tunc, vel tempore Heli fuit posita huiusmodi seruitus, quæ nunquam postea ablata est vsq; ad tempus Saulis, in quo aliqualiter respirauerunt Iudæi de iugo Philisthinorum: nec tamen prorsus liberati sunt. Cum autem dicitur, quod fuit manus domini super Philisthinos cunctis diebus Samuelis: hoc fuit quantum ad hoc, quod non adderent quotidie nouum iugum, sicut facere soliti erant, quando Israelitæ non habebant defensorem: tunc enim veniebant in terram Israel quoties volebant. Tempore tamen Samuelis non venerunt vltra cum semel fugati sunt, vt patet supra ca. 7. scilicet, & humiliati sunt Philisthæi: nec apposuerunt vltra, vt venirent in terminos Israel. Cum autem dicitur, quod liberauit Samuel Israel de manu Philisthinorum, non est sensus, quod ademisset seruitutem, quam tunc habebat Israel, sed quod fecit ne vlterior seruitus apponeretur. Vel dicitur, quod liberauit, quia etiam de seruitute quæ stabat, aliquam partem abstulit, & quamquam non totam tulerit, liberasse dicitur. Sic enim dicitur de Saule, quod liberaturus erat Israel de manu Philisthinorum. Deus enim hoc dixit supra capit. 9. non tamen abstulit omnem seruitutem, quia etiam manserunt tributa super Israel vsque ad tempora Dauid, qui abstulit frenum tributi de manu Philisthinorum infra 2. lib. cap. 8. Quamquam ergo Israelitæ passi fuerint hanc seruitutem toto tempore, quo Samuel iudicauit Israel, & etiam ante hoc, non tollitur, quin dicatur liberasse Israel de manu Philisthiim, cum fecerit ea, quæ habentur supra cap. 7. *Cauerant enim Philisthiim.* Id est, posuerant legem. Cauere enim proprie pertinet ad leges prohibitiuas, & quia Philisthini vetuerant Israelitas facere arma, dicebantur cauisse. Non solum autem vetuerunt hoc, sed etiam abstulerunt eis fabros ducendo illos in terram Philisthiim. Etiam fecerunt ne emerent ab aliis gentibus. Hoc autem fecerunt Philisthini, vt ipsi securiores essent. Volebant enim habere terram Iudæorum sibi tributariam, & subiectam ad omnem seruitutem, & si Israelitæ habent arma possent rebellare, cum esset magnus populus: ideo abstulerunt eis fabricationem, & emptionem armorum, in quo non solum fecerunt eos tributarios, sed æquauerunt illos vere seruis. nam secundum Arist. 2. Polit. c. 2. in recta politia seruis debent adimi arma, ne cum fuerit magna seruorum turba in liberos possint insurgere, sicut interdum in vrbe Romana, & aliis vrbibus factum est. In hoc autem prudenter se habebant Philisthini, quantum ad bonum suæ reipublicæ, licet erga Iudæos iniuste: cum indignum inponerent eis seruitutis onus.

Ne forte facerent Hebræi gladium, aut lanceam. q. d. non vetabantur Iudæis fabricationes instrumentorum rusticorum, sed armorum, quia tamen si haberent fabros ad opera rustica, illi quoque possent abscondite facere aliqua arma, quæ Philisthini in eorum credebant calamitatem, securius eligentes abstulerunt hebræis omnes fabros: nam non inueniebatur faber ferrarius in toto Israel. Quod autem dicitur hic de gladio & lancea: intelligendum est etiam de cæteris armorum generibus: nam eadem ratio subsistit, sed litera expressit de eis gratia exempli, vel quia ista communiora sunt.

Descendebat ergo omnis Israel ad Philisthiim. Hic ponitur corollarium ex præcedentibus: nam supra dicebatur, quod nullus faber ferrarius reperiebatur in Israel. Necesse ergo erat, quod Israelitæ nonnulla haberent rustica instrumenta, vel ad alias gentes irent ad illa emenda, & apparanda, & sic dicitur quod descẽdebat omnis Israel in terram Philisthiim ad parandum omnia instrumenta rustica. Et intelligendum est etiam, quod descendebant ad emendum illa, si interdum opus erat. Hæc enim non vetuerant Philisthini, quia inde eis nullum periculum, aut grauamen inferebatur, quin potius si ista non permitterent facilius ab eis rebellarent, non potentes vitam sine rusticis ducere instrumentis: & Philisthinis hoc incommodũ esset, quia hoc modo in terræ nascentibus depauperarentur, & non possent tributa eis reddere.

Intelligendum autem, quod iste descensus erat ad paranda rustica instrumenta dum Philisthinis, & Iudæis pax fuit. Postea autem nec Philisthini impune hoc permisissent, nec etiam Israelitæ, permittentibus Philisthinis, hoc voluissent. F Sed intelligendum, quod cum Ionathas percussit stationem Philisthinorum, & iussit Saul tuba cani, quod Israel erexerat se contra Philisthiim, vt patet supra in litera. Israelitæ cœperunt habere fabros procurantes habere omnia, quæ eis proficere poterant, cum essent iam homines sui iuris: potissime, quia in isto bello recuperauerunt fabros, quos duxerant Philisthini in terram suam: nam ibi venerunt cum eis in bello, & videntes prosperari Israelitas iunxerunt se eis contra Philisthinos, infra capitul. 14. scilicet: Et hebræi, qui fuerant cum Philisthiim heri, & nudiustertius, ascenderuntque cum eis in castris, reuersi sunt, vt essent cum Israel: isti autem erant fabri, vt supra declaratum est. Vnde postea pro aliis bellis potuerunt habere maiorem copiam armorum reductis ad se fabris.

Vt acueret vnusquisque vomerem suum. Id est, descendebant ad acuendos vomeres. Ista enim sunt nimis necessaria instrumenta rustica. Et dicitur exacuendo, per quod intelligitur omnis apparatus etiam de nouo fabricatus: nam in rusticis instrumentis nihil prohibuerant Philisthini, cum ex hoc nullum sequeretur eis damnum. *Et ligonem, & securim, & sarculum.* Id est descendebant Israelitæ ad exacuenda ista, vel quomodocunque apparanda, vel etiam de nouo facienda. Ponuntur autem hic tria instrumenta, scilicet duo rustica, & vnum ad alios vsus, scilicet ligo, & sarculum sunt rustica: securis autem ad opera carnium magis pertinet, quamquam potest

transferri

A transferri ad alia opera ſciſſionis : ligo autem ad fodiendum eſt: ſarculum autem ad ſcindendum vepres, & reſecandum omnia arbuſta, quæ impediunt agriculturam, & eſt in modum falcis, vel ſecuris. *Retuſæ itaque erant acies vomerum.* i. hebetes erant vomeres, & ligones, & omnia ruſtica inſtrumẽta. Quod dupliciter poteſt intelligi: vno modo, quod iſta inſtrumenta eſſent retuſa ex diuturnitate temporis, quo non apparata erant. & hoc, quia difficile erat Iſraelitis non habendo fabros in terra ſua deſcendere pro qualibet operatione inſtrumentorum in terram Philiſthijm. morabantur ergo magno tẽpore, & ſic erant inſtrumenta retuſa. Secũdò modo intelligitur, quod prius quam impugnaſſent Iſraelitæ cum Philiſthinis. ſ. antequam Ionathas percuſſit ſtationem Philiſthinorum, deſcendebant Iſraelitæ quando volebant in terram Philiſthijm ad parandum ruſtica inſtrumenta, & tunc non erant retuſæ acies eorum: nunc vero, quin poſtquam incæperat erectio Hebræorum contra Philiſthinos, non deſcenderent in terrã Philiſthijm ad aliquid parandum: erant iam retuſę acies omnium inſtrumentorum. In Hebræo dicitur duplex erat lima vomerum, & ligonum, quod intelligunt Iudæi. ſ. quod erant duę limæ ad parandum omnia inſtrumenta. ſ. quod per limaturam fieret apparatio. Sed iſtud non ſtat, quia vomeres, & ligones, & reliqua, quæ exprimuntur hic, non exacuuntur limando, ſed alijs modis: nihil ergo iſta litera prodeſſet ſi ſic intelligeretur, quia non eſſet ad propoſitum. Litera autem noſtra cõuenienter tranſtulit ſenſum ex ſenſu, licet non verbum ex verbo. Eſt autem modus intelligendi, quoniã lima vocatur hic acies

B gladij. ſ. quia acies eſt ad ſecandum, vel limãdum. Dicitur autem, quod lima erat duplex. i. duplicata. ſ. quia ex diuturnitate apparationis acies, vel lima inſtrumentorum erat duplata, ſcilic. conuerſa rectitudine, ita vt non poſſet ſecare, & hoc ſonat iſtud nomen retuſa, quoniam ex tunſionibus. ſ. percuſſionibus fit retuſio. Hebræi autem in exponendo errãt, eò quod ipſimet neſciunt transformationes nominum literæ ſuæ: putant limam accipi proprie, ſed falſum eſt, quia tunc litera nihil ageret ad propoſitum, ſed eſt transformatio accipiendo limam pro acie. Sic.n. conſueuit ſacra ſcriptura in alijs ſæpe trãſmutare. Vnde inf. c. 17. ferrum gladij vocatur flamma, & multoties ſic appellatur. Hoc autem propter ſplendorem ſuum, quia ferrum ſplendet quãdo politum eſt; manubrium autem nequaquam. vocatur autem acies ipſa acuties inſtrumentorũ: nam acies aliquando ſignificat apparatum belli: aliquãdo autem ſignificat extremitatem acutam gladij extenſam, qua ſcinditur. & dicitur acies quaſi acuties, quia ex ea parte gladius acuitur. Omnibus autem inſtrumentis etiam vomeribus, & ligonibus ex aliqua parte datur acies : quia aliqua pars eſt ex qua magis acuũtur, quam ex alijs. ſ. ex ea per quam operamur. *Ligonum tridentium, & ſecurium.* Tria inſtrumenta ſunt ad diuerſos vſus. Ligo enim ad ruſticam foſſionem, tridẽtes autem poſſunt hic vocari raſtri, qui dentes habẽt, & pertinent ad ruſticum opus. Vel vocatur tridens ſarculum, quia aliquando falcatum eſt. i. curruum in modum falcis, & dentatum. Vel

C poteſt accipi proprie tridens pro inſtrumento coquinario. ſ. pro fuſcinula, quæ in ollam mittitur ad exponendas carnes, & in quadam extremitate dentata eſt ad arripiendas carnes, & leuandas de olla, & modo dentium vocatur tridens. Sic accipitur ſupr. c. 2. ſ. Veniebat puer ſacerdotis dum coquerentur carnes, & habebat fuſcinulam tridentem in manu ſua, mittebatque eam in lebetem, vel ollam, &c. Sic etiam ponuntur tridentes, tanquam inſtrumenta altaris holocauſtorum ad vſus carnium, quæ coquuntur de ſacrificijs, vt patet Num. c. 4. Secures autem inſtrumenta cognita ſunt, quæ à ſecando dicuntur. ſ. omnium iſtorum erant acies retuſæ ex diuturnitate apparationis. *Et vſq; ad ſtimulum corrigendum.* Iſta litera non cõtinuatur immediate literæ, ſed ſuperiori ad illud verbum deſcendebat. ſcil. vnuſquiſq; deſcendebat, vt exacueret in terra Philiſthijm vomerem, & ligonem, & ſecurim, & ſarculum, & vſque ad ſtimulum corrigendum. i. etiam vſque ad hoc, quod minimum eſt. q. d. cum non haberent fabros aliquos in terra ſua, neceſſe erat, quod etiam pro minimis operibus irẽt in terram Philiſthijm, vt pro apparatione ſtimulorum. *Cumq; veniſſet dies prælij.* Ponitur hic id, propter quod poſita fuerant ſuperiora, ſcil. quod cum pugnauerunt Iſraelitæ cum Philiſthinis, nullus de Iſrael habebat lãceam, aut enſem. Hoc autem, quia non erant fabri in populo. Et dicitur hic dies prælij. ſ. de prælio, quod habuerunt cum Philiſthinis. Quod habetur ſequ. c. nam ibi cum fugerent Philiſthini à facie Iſraelitarum. ſ. Ionathæ, & armigeri ſui, reliqui qui erant cum Saule perſecuti ſunt eos, & tamen tunc non habebant lanceam, aut gladium. *Non eſt inuentus enſis, aut lancea in manu totius populi, qui erat cum Saule, & Ionatha.* i. nemo de omnibus, qui fuerant in Gabaa cũ Saule, & Ionatha habuerunt enſem, aut gladium, vel lanceam. ſ. de omnibus illis ſexcentis viris, qui ſupra computati ſunt. Sic quoq; de alijs generibus armorum, quæ ad ferrum pertinent, intelligendum eſt. ſ. quod nullus thoracem, aut galeam, aut aliquid ſimile habuit.

D

Dicit tamen Rab. Dauid, quod habuerunt alia genera armaturæ. ſ. tela, arcus, & fundas. De fundis. n. & arcubus ſatis accipi poſſet, quia ſine fabris iſta fieri poſſunt, de telis tamen eadem ratio eſt, quoniam arma ferrum habentia ſunt, ideò ſicut non permitterentur habere lanceas, ita nec tela.

Sciendum tamen, quod non eſt intelligẽdum, quod in toto populo nullus erat, qui haberet arma. Aliqua. n. erãt arma, ſed in comparatione tanti populi, quaſi nulla erant, alioquin non ſolum hic, ſed etiam in bello contra Ammonitas dictum fuiſſet, quod non inuentus eſt gladius, aut lancea in manu totius populi, ſed nihil dicitur, quaſi intelligatur, quod haberẽt arma, vt patet ſupr. c. 11. hic autem dicitur, quod non eſt inuẽtus enſis, aut lancea, quod intelligendum eſt, quantum ad ſexcentos viros, qui erant cum Saule, & Ionatha. Accidit enim quod iſti nulla arma haberent, quamquam aliqui alij de Iſraelitis haberent arma. Hoc patet, quia dicitur hic, in manu totius populi, qui erat cum Saule, & Ionatha. Populus tamẽ, qui erat tunc cum eis, erant ſexcenti viri, quos adduxerãt de Galgala in Gabaa, vt patet ſup. in litera, nec adhuc quiſquam alius acceſſerat ad illos, quoniam ſeq. c. dicitur, quod ſolum erant ſexcenti viri cum Saule, & Ionatha tempore belli. Aliqui autẽ alij de Iſraelitis abſentibus arma habebant, licet rari. Quod erat, quia iſta lex, quæ vetabat arma Iſraelitis, erat ſatis antiqua, vt ſupra declaratum eſt. Tunc tamen cum poſita eſt, non fuerunt ablata arma, quæ poſſidebant Iſraelitæ : illorum tamen plurima per diuturnitatem deſecerunt, aut per vſum confracta ſunt.

E

Excepto Saule, & Ionatha filio eius. i. non fuit inuenta lancea, aut enſis, niſi in manu iſtorum.

Dicunt autem hebræi, quod miraculosè per angelos adducta ſunt arma tunc Sauli, & Ionathæ. Sed hoc ſatis fictum eſt: nam cum aliqui in Iſrael haberent arma, licet non haberent iſti ſexcenti viri, qui erant cum Saule: veriſimile eſt, quod rex, & filius eius haberent arma, quoniam iſti excellentiores cæteris ſunt, & ſaltem ſi pauca arma eſſent in populo, ipſi illa haberent.

Egreſſa eſt autem ſtatio Philiſthijm, vt tranſcenderent in Machmas. Hic autem vocatur ſtatio ipſa caſtra Philiſthinorum. Statio enim à ſtando dicitur: & quia tunc caſtra Philiſthinorum manebant, nec progrediebantur in acie, ſtatio appellatur. Sic dicitur, quod percuſſit Ionathas ſtationem Philiſthinorum. ſup. in litera, eò quod illa erat ſtans in Gabaa. Erant autem iſta caſtra, vel ſtatio Philiſthinorum ante hoc apud Machmas: nam ſupra dicitur : Porrò Philiſthini conſederant in Machmas. Nunc autem dicitur, quòd egreſſi ſunt, vt tranſcenderent in

F Machmas. i. exierunt de loco illo, in quo erant, vt irent vltra Machmas, vel ad ipſum locum, & non intelligitur hoc de illis tribus cuneis, qui egrediebantur ad prædandum, de quibus ſupra dicitur, ſed de ipſis caſtris totalibus Philiſthinorum: nã illi, qui ibant ad prædandum, pauci erant reſpectu multitudinis infinitæ, quæ manebat in caſtris eorum.

CAPVT XIV.

ET accidit in quadam die, vt diceret Ionathas filius Saul ad adoleſcẽtem armigerum ſuum: Veni & trãſeamus ad ſtationem Philiſthinorum, quæ eſt trans locum illum.

De temeraria iuratione Saulis.

ET *accidit.* Deſcripta in ſuperioribus Saulis reprobatione pro diffidentia, & vſurpatione, hic agitur de tranſgreſſione eius, quæ fuit per temerariam iurationem. Et diuiditur in duo. Primò ponitur iurandi occaſio. Secundò ipſa iuratio ibi. *Adiurauit autem Saul.* Occaſio autem iurandi fuit Sauli

A

deſiderium occidendi omnes hoſtes, qui miraculosè fugerãt timore ſolius Ionathę,& armigeri ſui. Circa quod tria ponuntur. Primò ipſius Ionathæ conſtans audacia. Secundò mirabilis pugna. Tertiò pugnæ notitia, ſecunda ibi. *Et ait Ionathas.* Tertia ibi. *Et reſpexerunt ſpeculatores.*

Rectus ne ſit ordo ſequentium ad præcedentia.

QVAEST. I.

CIRCA primum de ordine huius ad præcedentia eſt dubium, ſcil. an ſit hic rectus ordo, vel aliqua permutatio. Reſpondendum eſt, quod eſt rectus ordo : nam præcedenti cap. dictum eſt, quomodo Philiſthini congregati fuerint contra Iſraelitas fixis caſtris in Machmas. hic autem agitur de pugna, quam habuerunt Iſraelitæ contra eos manentibus caſtris ipſorum in eodem loco. Dicendum quoque eſt, quòd iſtud pauco tempore accidit poſt ſuperiora, quaſi immediatè: nam dicitur præcedenti cap. quomodo Saul, & Ionathas venerunt de Galgala in Gabaa cum ſexcentis viris, & tunc erant caſtra Philiſthinorum in Machmas. Hic etiam dicitur quomodo Ionathas iuerit contra Philiſthinos manentibus caſtris in eodem loco. Manifeſtum eſt tamen, quòd Philiſthini non haberent caſtra multis diebus in Machmas, quia dum ibi eſſent nihil faciebant .ſ. non obſidebant aliquem locum, nec pugnabant contra hebræos : ergo paucum tempus interciderat. Item patet, quia dicitur hic in principio literæ, &

B

accidit quadam die, ſcilicet dum eſſet Saul, & Ionathas in Gabaa, quaſi dicat, poſtquam veniſſent pauco tempore quadam die Ionathas aggreſſus eſt, quod habetur hic. Item quia præcedenti cap. habentur exordia belli. ſcil. quaſi quoddam præludium ad bellum inter Philiſthinos,& Iſraelitas. Hic autem habetur de ipſo bello, ideòveriſimile eſt, quòd pauci dies tranſirent inter hæc,& illa. *Et accidit quadam die.* ſ. dum iam eſſet Saul cum Ionatha, & populo ſuo in Gabaa, accidit quadam die id, quod habetur hic. ſ. de aggreſſione Ionathæ contra Philiſthinos. *Vt diceret Ionathas filius Saul ad adoleſcentem armigerum ſuum.* ſ. dixit ei ea, quæ infra habentur de eundo contra Philiſthinos.

Sciendum autem, quod cum Saul tres filios haberet, de nullo eorum fit hic mentio, niſi de Ionatha. Quod autem haberet eos patet infra in litera. Forte autem non fit mẽtio, quia Ionathas erat maior, & vir fortis, atque in armis induſtrius, vnde ipſe fuerat factus dux belli, ſicut pater ſuus, cum tradita fuerint duo millia hominum Sauli: & millia Ionathæ, vt præcedenti cap. Cæteri autem fratres non erant duces, ſed militabant ſub eo, & ſub patre ſuo, ideò non exprimuntur. Vel aliter dicetur. ſ. quòd tunc Ionathas erat vir potens in armis: cęteri autem fratres eius erant adoleſcentes inepti ad bellum, ideo non erant hic cum iſtis viris, nec nominantur in pugna. poſtea autem in fine regni Saulis in vltimo bello, quod habuit contra Philiſthinos, in quo & mortuus eſt, nominantur

C

filij eius: nam dicitur, quod Saul, & tres filij eius pugnabant, & occiſi ſunt à Philiſthinis, infr. 31. c. Tunc autem erant iam viri fortes : cùm ab hoc tempore, vſque ad illud fluxiſſent fere 19. anni Saule regnante 20. annis. Sed adhuc primum horum verius eſt: nam infr. 31. cap. non nominantur filij Saulis ſolum, quia bellatores erant, ſed vt cognoſcatur, quod perierint in bello cum patre ſuo, in alijs autem bellis de Ionatha ſolum fit mentio. *Veni & tranſeamus ad ſtationem Philiſthinorum.* Id eſt ad caſtra eorum, quæ vocantur ſtatio, quia tunc ſtabant, ſcilicet non procedendo ad bellum.

An Ionathas peccauerit ſolus eundo ad caſtra Philiſthinorum, & exponendo ſe periculo. Et quomodo Deus homines multipliciter mouet.

QVAEST. II.

QVÆRET aliquis quomodo Ionathas auſus eſt ire ad caſtra Philiſthinorum ſolus, & an peccauerit hoc faciendo. Videtur primo, quod peccauerit: nam nemo debet ſe exponere ſponte in manifeſto periculo: nam ſicut peccatum eſt, quod tradat ſe quis ad mortem, vel ſeipſum occidat, ita etiam quod exponat ſe illi periculo, de quo veriſimiliter euade-

D

re non poteſt : ſic autem erat, quod Ionathas iret ad pugnandum contra omnes Philiſthinos; cum eſſet exercitus infinitus, vt patet præceden. c. ſ. 30. mille curruum, & ſexcenta millia equitum, ergo peccabat eundo.

Item non valet ſi aliquis dicat, quod faciebat confidẽs Dei miſericordiam: nam tentare Deum videtur, qui exiſtens extra periculum immiſcet ſe illi periculo, de quo nullo modo creditur euadere, nec poteſt, niſi Deus eum eripiat, ſed tentatio Dei vetita eſt. Matth. c. 4. ſ. Non tentabis Dominum Deum tuum, & Exod. 16. & 17. & in multis alijs locis increpantur, & puniũtur tentantes Deum: ergo peccauit Ionathas hoc faciendo.

In contrarium aliquis dicet, quod non peccauit, quia Ionathas hoc egit à Deo inſpiratus, ſed illa, quæ ſpiritu Dei agitati facimus, etiam ſi contra legem videantur, recta ſunt, quia iuxta Apoſtolum, qui ſpiritu Dei aguntur non ſunt ſub lege, & vbi ſpiritus, ibi libertas: ergo Ionathas faciens hæc à Deo motus non peccauit.

Item dato, quod non fuiſſet motus à Deo, non inducitur, quod peccabat: nam ea, quæ poſſunt fieri per homines, ſi aliquis ſibijpſi conſulens aggrediatur, non videtur peccare : ſed alij viri aggreſſi ſunt æquè dura, vt nunc Ionathas aggreſſus eſt, & illud animoſitate, & robore humano explebant. ergo Ionathas non peccauit hoc faciendo : erat enim Ionathas vir fortis, & animoſus valde, quod etiam apparet ex bello præcedentis capit. Ipſe enim cum ſolis mille viris auſus eſt irrumpere ſtationem Philiſthinorum, quæ erat in Gabaa, & percuſſit illos. Nemo tamen ante hoc auſus fuerat ſe erigere contra illam ſtationem, nec etiam totus Iſrael, ideo animoſus erat. Viderat autem ipſe, quod alij viri commiſerant admiranda, ſicut Samſon vir fortis ſolus aggreſſus Philiſthinorum aciem, & inermis reperta mandibula aſini occidit mille viros ita Iudic. c. 15. Sic quoque fuerunt alij viri poſteri, qui ſoli aggreſſi ſunt magnas acies, ſicut Eleazarus, qui percuſſit aciem Philiſthinorum ipſo ſolo manente, & fugiente reliquo populo. Cùm autem ipſe percuſſiſſet Philiſthinos, reuerſi ſunt Iſraelitæ, qui fugerant ad rapienda ſpolia infr. 2. libr. capit. 23. & primo Paralipomenon capit. 11. Interdum quoque tres viri ſoli Dauid irruperunt per omnes Philiſthinos, qui erant in acie, & tranſierunt in Bethlehem, duxeruntque aquam per medium ipſorum non audentibus Philiſthinis repugnare eis, vt eodem cap. Alij quoque viri Dauid fuerunt ita fortes, vt vnus eorum ſolus pugnaret contra trecentos, & occideret eos, ita eod. capit. Ionathas vero, qui erat vir fortis, poterat aggredi ſimilia horum, nec in his videretur peccare. Reſpondendum eſt, quod Ionathas non peccauit, quia à Deo motus eſt, vt hæc faceret. Cùm autem aliquis à Deo mouetur, non ſolum pugnare poterit contra aciem Philiſthinorum, contra quam pugnauit Ionathas, ſed etiam contra totum orbem, & non peccabant iſti talia aggredientes, etiam ſi videantur agere, & agant contra communem legem, quoniam à Deo mouentur, qui ſuper legem eſt, ipſi quoque ſuper legem ſunt, ſic ait Apoſtolus, ſcilicet qui ſpiritu Dei aguntur, non ſunt ſub lege. Primo ſi nolint agere talia, quæ videntur eſſe contra legem, dum tamen ſciant ſe à Deo motos, peccant. Sic patet de Michea Propheta, qui poſuit parabolam regi Achab, quia dimiſerat regem Syriæ Benadab viuentem, iſte dixit ad ſocium ſuum ex parte Dei: percute me, & ille noluit percutere : cui ait Micheas, quia noluiſti audire vocem Domini, ecce recedes à me, & percutiet te leo : cumque paululum receſſiſſet, inuenit eum leo, atque percuſſit : Propheta autem inueniens aliquem virum dixit ei percute me, & vulnerauit illum, vt patet infra 3. libr. cap. 20. Ecce enim Propheta fecit hic, quod percuteretur ab alio gladio, & tamen manifeſtum eſt, quod de lege communi erat hoc peccatum, quod quis procuraret occidi, vel mutilari : ipſe tamen non peccauit hoc faciendo. Sed quod amplius eſt, ille vir primus, qui noluit eum percutere percuſſus eſt à leone in pœnam: nam ſic dixit ei Propheta, quia noluiſti audire vocem Domini, ecce recedes à me, & percutiet te leo. Manifeſtum eſt tamen, quod alias peccaret iſte vir, ſi percuteret Prophetam, etiam eo iubente : nunc autem è contrario peccauit, quia percutere noluit cum ille dixiſſet ſibi in ſermone Domini, id eſt ex parte Dei. Sic igitur de Ionatha, dato quod ſupra modum communem eſſet, quod vnicus vir aggrederetur tantam multitudinem pugnatorum, tamen quia Deus eum mouit

E

F

ad fa-

ad faciendum hæc non peccabat, quin potius bene agebat.
A Quod autem motu Dei egerit apparet, quia totus Iſrael non audebat ire contra Philiſthinos: ipſe autem ſolus confidenter acceſſit ad caſtra eorum. Item apparet ex verbis eius, quia dixit ad armigerum ſuum, veni & tranſeamus ad ſtationem incircumciſorum horum, ſi forte faciat pro nobis Dominus, quia non eſt difficile Deo in multitudine, vel in paucis ſaluare. Hæc autem verba pertinent ad hominem nimis confidentem in Deo. Iſta namque egreſſio non poterat fieri, niſi ex Dei motu, vel ex magna amentia, & temeritate, ſed iſta verba non ſunt hominis temerarij, & amentis, ſed nimis Deo confidentis: ergo Ionathas faciebat hoc motus à Deo. Item patet hoc ex ſigno, quod accepit Ionathas ad ſciendum an deberet pugnare contra Philiſthinos vel non, nam dixit ad armigerum, ſi dixerint aſcendite ad nos, aſcendamus, quia tradidit eos Dominus in manibus noſtris. Item apparet ex eo, quod ſecutum eſt, nam cum aſcendiſſet Ionathas, percuſſit Philiſthinos, & illi non reſiſtebant ei, ſed magis vnus alterum percutiebat, ſicut factum eſt in Madianitis, quando iuit contra eos Gedeon. Iudic. capit. 7. ille autem à Deo motus illa fecit, vt patet Iudic. cap. 6. ergo de Ionatha eodem modo dicendum eſt, quòd Deus eum ad hoc mouerit. Item apparet, quia accedente Ionatha ad caſtra Philiſthinorum factum eſt miraculum in percuſſione eorum, vt patet infra, ſcilicet &
B factum eſt miraculum in caſtris per agros, ſed & omnis populus ſtationis eorum, qui ierant ad præliandum obſtupuit, & conturbata ſunt caſtra, & accidit quaſi miraculum à Deo. Deus tamen non facit miraculum pro ſtultis, & confidentibus in virtute ſua, vt patet Ioann. 9. cap. ſcilicet ſcimus autem, quòd peccatores Deus non audit, ſed ſiquis Dei cultor eſt, & voluntatem eius facit, hunc exaudit, & agitur ibi de operatione miraculorum, quam Deus facit ad preces alicuius, nam dicitur, quòd non facit miracula pro peccatoribus, ſed pro viris iuſtis, ſed pro Ionatha iſtud miraculum factum eſt, ergo erat vir iuſtus, & conſequenter non egit ex temeritate, ſed ex Dei motu. Sed dicet aliquis in contrarium, quòd non egit motus à Deo, quia tunc certiſſimus eſſet Ionathas, quòd Deus traderet Philiſthinos in manu eius, & non poneret ſibi ſignum ad ſciendum an Deus tradidiſſet Philiſthinos in manu eius, vel non, poſuit tamen, nam dixit ad armigerum ſuum, ecce nos tranſibimus ad viros iſtos, cumque apparuerimus eis, ſi taliter locuti fuerint ad nos, manete donec tranſeamus ad vos, ſtemus in loco noſtro, nec aſcendamus ad eos, ſi autem dixerint aſcendite ad nos aſcendamus, quia tradidit eos Dominus in manibus noſtris. ergo neſciebat Ionathas an Deus traditurus eſſet Philiſthinos in manu eius, & conſequenter non mouebatur à Deo. Ad hoc reſpondetur, quòd Ionathas motus fuit à Deo ad faciendum hæc, vt dictum fuit. mo-
Moueri à Deo multipliciter contingit.
ueri tamen à Deo multipliciter eſt, nam interdum mouetur aliquis in parte intellectiua, ſcilicet quando Deus dat ei ſpiritum prophetiæ per quem reuelantur incognita, vel ſi det ſpiritum ſcientiæ aut ſapientiæ, aut cuiuſcunque alterius cognitionis: nam non ſolum Deus poteſt infundere ſpiritum Propheticum intellectui noſtro, ſed etiam quemcunque alium habitum intellectus, vel actualem cognitionem, vt declaratum eſt ſupra capit. 10. poteſt etiam moueri homo à Deo in
C parte volitiua, vt Deus moueat voluntatem alicuius ad aliquid diligendum, vel aliquid facere volendum. iſte quoque motus eſt ſicut in intellectu. Et quia omnis motus, quem Deus in anima noſtra cauſat, vocatur ſpiritus Dei, ponuntur multiplices ſpiritus Dei in anima noſtra, quidam ex parte intellectus, & quidam ex parte voluntatis, vt patet Iſa. 11. cap. ſcilicet & requieſcet ſuper eum ſpiritus Domini, ſpiritus ſapientiæ, & intellectus, ſpiritus conſilij, & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ, & pietatis, & replebit eum ſpiritus timoris Domini. Hi enim ſunt ſeptem ſpiritus, quorum quatuor pertinent ad intellectum, ſcilicet ſpiritus ſcientiæ, ſapientiæ, intellectus, conſilij: tres tenent ſe ex parte voluntatis, vel affectus, ſcilicet ſpiritus fortitudinis, & pietatis, & timoris. Cùm ergo per omnes hos ſpiritus homo à Deo moueatur, poterat Ionathas moueri à Deo ad pugnandum contra Philiſthinos per modum voluntatis, vel per modum intellectus. Si per modum intellectus eſt ſenſus, quòd Deus reuelauit Ionathæ modo prophetico, quòd iret contra Philiſthinos, ſicut reuelauit Samueli, quòd Saul deberet ire contra Amaleticas ſequenti capit. Si per modum voluntatis, eſt ſenſus, quòd Deus
D inclinaret Ionatham dando ei deſiderium magnum eundo contra aciem Philiſthinorum, dando quoque magnam animoſitatem, vt non formidaret eorum multitudinem, & tamen nihil moueret ex parte intellectus, ſcilicet non reuelando, quod iret, vel non iret. Quod autem talis motus fiat à Deo interdum, patet ſupra capit. 11. cum Saul audiuit verba virorum Iabes de ſuperbia Ammonitarum: nam dicitur, quòd inſilijt in eum ſpiritus Domini, & iratus eſt furor eius nimis: aſſumenſque vtrunque bouem concidit in fruſta, & miſit in omnes terminos Iſrael, & ſic Deus nihil locutus fuit ibi Sauli, ſed immiſit ei quoddam robur, & animoſitatem, vt non formidaret Ammonitas, & iuberet Iſraelitis ſub interminatione venire ad bellum. Nunc autem conſiderandum, quòd quamquam vterque motus iſtorum ſit à Deo: ſemper tamen ſunt manifeſtiores motus ex parte intellectus, quam ex parte voluntatis, ſcilicet quòd certius nobis indicant an à Deo moueamur, vel non: nam cum alicui reuelatur à Deo, quòd faciat tale, vel tale, non poteſt dubitare, quin illud à Deo ſit, quia impreſſiones Propheticæ ſunt nimis fortes, & manifeſtatiuæ eius, à quo ſunt. Cùm autem Deus mouet aliquem ex parte voluntatis, ſcilicet inclinando eum ad aliquid, quamquam credat ſe aliqualiter à Deo moueri, tamen non eſt hoc ſibi penitus manifeſtum: ita autem de Ionatha dicendum eſt, quod ipſe fuit à Deo motus per modum voluntatis, ſcilicet nulla reuelatione facta, vel præcepto, quòd iret ad caſtra Philiſthinorum, ſed dedit ei Deus ma-
E gnum deſiderium ad eundum illuc, maius quidem quam inſurgere poſſet per aliquam humanam affectionem: dedit quoque ei magnam animoſitatem, vt non formidaret Philiſthinos. quia tamen Dei motus per modum voluntatis non ſunt penitus manifeſti, vt ſupra dictum eſt, non conſtabat plenè Ionathæ an Deus eum moueret ad hoc, ideò voluit habere ſignum manifeſtatiuum: accepit iſtud, vt infra dicetur. Nunc autem ad rationes in contrarium pro vtraque parte reſpondendum eſt. Ad primam cum dicebatur, quòd ille, qui exponit ſe manifeſto periculo, peccat, quia non poteſt modo humano eripi. Reſpondendum eſt, quòd exponere ſe *Quando quis peccat exponẽdo ſe periculo.* periculo, niſi aliqua cauſa ſubeat, pro qua oporteat periculum ſuſcipi, peccatum eſt: verbi gratia, quod quis pugnet contra mille aggrediendo eos, eſt peccatum: ſi tamen quis obſidetur ab hoſtibus in aliqua vrbe, quos nequaquam po- *periculo.*
teſt euadere, & ſcit ſe moriturum, ſi ipſe aggrediatur illos, vt pugnando moriatur, vel effugiat, cum aliàs moriturus ſit, non peccat, quamquam exponat ſe 10. millibus viris, quia ille non propriè ſe exponit periculo, cum iam eſſet in periculo. De Ionatha autem aliter dicendum eſt, ſcilicet quòd non ſe exponebat alicui periculo, quia cum Deus eum impelleret ad pugnandum contra Philiſthinos dans ei animoſitatem, manifeſtum eſt, quòd victurus erat, ſed adhuc dato, quòd Ionathas ſciret ſe moriturum in bello, ſi tamen Deus mouebat eum ad hoc, & ipſe certiſſimè ſciret, tenebatur ire ad bellum, & non peccabat exponendo ſe manifeſtæ morti: quin potius peccaret, ſi non ſe exponeret. Ad ſecundam ra-
F tionem cum dicebatur, etiam ſi Ionathas confidens in Deo hoc ageret, non licebat ei, quia videbatur tentare Deum exponens ſe periculo. Reſpondendum, quòd ſi Ionathas non fuiſſet motus à Deo ad faciendum hoc, non licebat ei ex confidentia Dei illud agere, quia magis eſt iſta temeritas, quam confidentia, & tentatio Dei: cum enim quis cognouit Deum velle aliquid, etiam ſi periculoſum ei ſit, non debet formidare quin aggrediatur, ſi tamen non nouit, aut ipſe eſt conſtitutus in periculo ex neceſſitate, aut ſponte ſe exponit. Si primo modo, debet homo confidere in Domino, & exponere ſe quibuſcunque terribilibus. Hoc autem, quia ipſe non ſe exponit tunc, ſed quia iam expoſitus eſt. Si autem ſecundo modo, ſcilicet ſi ſponte ſe exponat, non licet alicui ſe exponere rei, quæ ſupra vires ſuas eſt, quantumcunque in Domino confidat: immò quanto magis hoc modo confidat, tanto grauior temeritas eſt, & coincidit cum tentatione Dei. De Ionatha autem dicendum, quòd ipſe mouebatur à Deo, ideò non tentabat eum, quamquam maioribus ſe exponeret. Ad alias etiam rationes probantes, quòd Ionathæ hoc licuerit, etiam reſpondendum eſt. Ad primam cum dicebatur, quòd fecerit hoc motus à Deo, concedendum, ideò ex

A hac parte licuit, sed nequaquam aliter. Ad secundam, cùm dicebatur, quòd etiam si Ionathas à Deo non fuisset immutatus non peccabat, si viribus humanis hoc aggrederetur, dum Samson fecerit similia. Respondendum, quòd licuit Ionathæ facere hoc, vt dictum est, sed non viribus humanis, nec valet comparatio de Samsone. Primò quia Samson non fecit hoc aggrediendo, sed se defendendo, quod patet, quia contribules sui ligatum eum duxerant ad Philisthinos, qui illum occidere volebant pro damno, quod intulerat terræ eorum. Cùm ergo se videret mortem certissimam expectantem, nisi aliquid viribus suis ageret, inuasit Philisthinos, & occidit mille de eis. Ionathas autem non faciebat hoc aliqua necessitate compulsus, nec erat in aliquo periculo positus, sed sponte iuit ad Philisthinos, non licebat ergo ei hoc nisi Deus ad ista eum mouisset. Secundò est differentia inter Ionatham, & Samsonem, quia Samson egit hoc à Deo inspiratus, vt patet Iudic. capit. 15. scilicet qui cum venissent ad locum maxillæ, & Philisthini vociferantes occurrissent ei, irruit spiritus Domini super eum, & sicut solent ad odorem ignis ligna consumi, ita & vincula quibus ligatus erat, dissipata sunt, & soluta: si ergo Ionathas non fecisset hoc motus à Deo, non habebat similitudinem cum Samsone. Tertiò est differentia inter eos, quia Samson habebat vires humanas super omnem humanam æstimationem: nam non solum tunc mandibula asini vtens occidit mille viros, sed etiam alia magna virtutis opera aliàs fecit, quod adhuc maius robur attestantur in eo, sicut cum esset in vrbe Gaza, & clausissent ei Gazenses portas vrbis, vt non posset per noctem recedere, surgens nocte arripuit vtranque portam vrbis cum sera sua, & imponens humeris duxit vsque ad quendam mõtem excelsum longe distantem ab vrbe, vt Iudic. 16. Hoc autem maioris roboris signum est, quam solitarium 10. millia virorum occidisse. nullus enim vnquam mortalium tanti roboris opus fecisse censetur. Ionathas vero erat vir fortis, & animosus, sed ad robur Samsonis nequaquam erat comparabilis, ideò etiam si talia aggrederetur vt Samson confidens viribus suis; temeritatis erat in Ionatha, quòd aggrederetur talia, ergo non egit viribus suis confidens, sed à Deo immutatus. Ad tertiam rationem, cùm dicebatur, quòd Eleazarus vnus de virisDauid pugnauit solus contra aciem Philisthinorum. Respondendum est, quòd non est simile, quia ille non egressus est solus ad pugnandum, sed cum magno exercitu Israel. Postea autem fugiente toto Israel Philisthinos ipse relictus est solus, & pugnauit contra totam aciem Philisthinorum, soluſque fugauit omnes Philisthinos, & deinde Israelitæ, qui fugerant, venerunt ad capiendam prædam infra 2. libr. cap. 23. & primo Paralipom. cap. 11. Hoc autem sibi licuit, quia non se exposuit solus periculo, sed cum toto Israel. Cùm autem iam esset in periculo cæteris recedentibus viriliter fecit, quod potuit, quod non erat temerarium, sed laudabile. Ad quartam rationem cum dicitur de tribus viris fortibus Dauid, qui transierant per mediam aciem Philisthinorum pro aqua in Bethlehem. Dicendum quòd ista magna animositas fuit, & sic laudantur tanquam nimis animosi præalleg. capit. temerarium tamen quodammodo fuit, quia exposuerunt se periculo supra rationem, quòd Dauid considerans noluit bibere aquam, quam tulerant, sed libauit eam Domino infra 2. libr. capit. 23. scilicet at ille noluit bibere, sed libauit eam Domino dicens, propitius sit Dominus ne faciam hoc: num sanguinem hominum istorum, qui profecti sunt, & animarum periculum bibam. Sed quomodocunque sit, isti non erant ita temerarij, vt Ionathas: tum quia isti erant tres, Ionathas autem erat vnus, nam armiger suus, qui præcedebat eum magis portandorum armorum gratia præcedebat, quam pugnandi, tum quia isti erant viri fortissimi inter omnes, qui fuerunt tempore Dauid, & forte Ionathas non æquiparabatur alicui eorum in robore, tum quia ista acies, contra quam ibat Ionathas, erat maior, quam illa, contra quam procedebant tres viri, nam nunquam tantus exercitus congregatus fuisse legitur, vt declaratum est præcedenti cap.

Ad vltimam rationem, cùm dicebatur de illo, qui pugnauit contra trecentos, & occidit eos. Dicendum quod iste vir fortis erat, non constat tamen an ipse prœuenerit, vel prœoccupatus fuerit. Si prœuentus fuit ab illis, nulla temeritas extitit viriliter egisse quæcunq; potuerit. Si autem ipse prœoccupauit, temerarium aliqualiter videtur, nisi forte illi essent viri nimis ignaui ad bellum, ipse autem esset expertissimus atq; robore opinatissimus. Patet ergo ex dictis, quod Ionathas hoc egerit motu Dei. D

Quæ est trans locum illum. Demonstrauit hic Ionathas armigero suo ad oculum stationis Philisthinorum locum, qui non multum distabat à Gabaa. Erat tamen tunc in Machmas, vt patet infra. Dixit autem Ionathas, quæ est trans locum illum, eò quod statio Philisthinorum non patebat ad oculum: erat namque in quodam plano inter magnos scopulos, & petras vndique prominentes, Ionathas ergo, & armiger eius videbat scopulos, & petras, sed non stationem, sciebat tamen Ionathas ibi esse illam, quia erat in Machmas: locus autem iste erat inter illos scopulos. Per locum vero, quem hic nominauit Ionathas, designauit scopulos prominentes, & petras.

Patri autem suo hoc ipsum non indicauit. Scilicet armigero indicauit, quod vellet ire ad aciem Philisthinorum, patri tamen suo, qui charissimus erat sibi, non indicauit. Causa est, quia ipse conceperat animo suo hoc præclarum faciendum, ad quod Deus eum impellebat. Pater autem putaret istam esse magnam temeritatem: vnde non permitteret eum illuc ire, vel fortè si permitteret, cum eo alios mitteret, quod iam non pertineret ad miraculum, scilicet si multi irent de Israel contra Philisthinos, vel propter aliud, quia Ionathas, licet à Deo instigaretur ad eundum contra Philisthinos, tamen adhuc nesciebat per certitudinem, an Deus vellet tradere illos in manu eius, vnde dederat signum armigero suo, dicens scilicet, cumque apparuerimus eis si taliter locuti fuerint ad nos, manete, donec transeamus ad vos, stemus in loco nostro, nec ascendamus ad eos: si dixerint ascendite ad nos, ascendamus, quia tradidit eos Dominus in manibus nostris. Nesciebat autem Ionathas an contingeret, quod Philisthini dicerent eis, manete, donec transeamus ad vos, & tunc nullo facto redirent, quod erat eis aliqualiter verecundum, scilicet quod cum aggressi fuissent opus retrocederent, ideo voluit hoc omnibus esse incognitum. *Porrò Saul morabatur in extrema parte Gabaa.* Potest hoc intelligi dupliciter, vno modo, quod Saul moraretur intra vrbem in extremitate eius, scilicet in aliquo loco eminentissimo, & fortè in excelso Gabaa. Nam intra vrbem erat collis magnus, de quo descendebant Prophetæ, cùm Saul introiuit in illam, vt dictum est supra cap. 10. & erat ibi ad speculandum si forte quis veniret de acie Philisthinorum. Sed dicetur, quod non stat, quia dicitur hic, quod erat Saul in agro Gabaa: ergo non erat intra vrbem. Respondetur, quod posset dici intra vrbem Gabaa esse aliquam partem terræ habitatoribus carentem, & in illa esse agros, in quibus tunc manebat Saul. Vel potest dici, quod erat in extrema parte Gabaa, id est in extrema parte vallis Gabaa: nam ille, qui est in territorio alicuius loci, dicitur esse in loco illo: sic patet Iosue cap. 5. scil. cum autem esset Iosue in agro vrbis Iericho, &c. & ibi dicitur in Hebræo cum esset Iosue in vrbe Iericho: constat tamen, quod tunc non erat intra eam: sic ergo, quamquam esset Saul extra vrbem Gabaa, dum tamen esset circa illam, diceretur esse in ea. Erat autem tũc Saul in loco isto, quia cum videret Philisthinos esse plurimos, se autem solum habere sexcentos viros, non poterat obuiare eis: præcipuè, quia Samuel noluerat consulere Dominum pro eo. Sedebat ergo Saul in Gabaa videns terræ suæ desolationem, & impotentiam suam expectans, si quando Deus misereretur. Deus autem videns afflictionem populi, dedit in corde Ionathæ, vt faceret hæc. E F

Sub malogranato, quæ erat in agro Gabaa. Id est Saul posuerat tentorium suum sub malogranato. Erat autem ibi aliqua malogranatus speciosa, & ardua, sub qua posset regis tentorium collocari. Ex hoc autem apparet melius dicendum, quod Saul erat extra vrbem Gabaa, quia dicitur hic, quod erat sub malogranato: nam si esset in vrbe, quamquam ibi esset aliqua malogranatus, non habitaret ipse sub malogranato, sed in aliqua domo etiam; quia dicitur hic, quod illa malogranatus erat in agro Gabaa, ergo non intra vrbem. Vbi autem nos dicimus hic in agro Gabaa, in Hebræo habetur. *In migron.* Et est nomen proprium. Hebræi autem intelligunt, quod in valle vrbis Gabaa erat aliquis locus dictus

B C

migron.

migron, in quo tunc fixerat castra Saul, sed ad eundem sensum redit cum litera nostra, scilicet quòd esset Saul in agro Gabaa, qui ager vocabatur migron. *Et erat populus cum eo quasi sexcenti viri.* Scilicet omnes, qui erant cum Saule, erant sexcenti solum. Hoc ponitur ad significandum, quòd erat paruus populus ad resistendum Philisthinis, ideò Saul non exibat in bellum contra eos: reliquus autem populus dilapsus fuerat à Saule, cùm adhuc esset in Galgala. Isti verò sexcenti venerant cum eo de Galgala: post hoc autem nemo ad eum venit, quia totus populus conterritus erat: vnde reliquorum quidam transfugerant vltra Iordanem in terram Galaad. Alij autem absconderant se in speluncis, antris, & petris, vt patet præcedent. capit. Sciendum quòd Ra. Dauid Kimhi dicit, quòd erant mille sexcenti viri cum Saule, & Ionatha, nam vult, quòd cum Ionatha erant mille, vt patet precedenti cap. cum Saule autem relicti fuerant sexcenti, & quãdo litera nominat hic sexcentos, dicit intelligendum esse de illis, qui manserant cum Saule, vult quoque, quòd Saul, & Ionathas non essent nunc in eodem loco, quia præcedenti cap. dicitur, quod Saul erat in Bethel: Ionathas autem erat in Gabaa.

Sed hoc non stat, quia istud fuit à principio antequam bellum esset contra Philisthinos, cùm tamen Ionathas percussit stationem Philisthinorum in Gabaa, totus populus clamauit post Saulem in Galgala præcedenti cap. & tunc quoque cum reliquis Ionathas descendit in Galgala, & postea ex ipso loco, Saul, & Ionathas descenderunt in Gabaa, cum sexcentis viris, & ibi simul manebant, vt patet præcedenti cap. scil. & Saul, & Ionathas filius eius, & populus, qui inuentus fuerat cum eis, erat in Gabaa Beniamin. Item eod. c. dicitur: cum veniisset dies belli non est inuentus ensis, aut lancea in manu totius populi, qui erat cum Saule, & Ionatha: ergo simul erant in Gabaa. Item patet infra in litera, quia cum vidit Saul turbatam aciem Philisthinorum, dixit: requirite, & videte, quis abierit ex nobis: cumque requisissent repertum est non adesse Ionatham, & armigerum eius: ergo ante hoc cum viris Saulis erat Ionathas, alioquin non diceret eum abesse. Quod autem dicebat Kimhi, quod erant mille sexcenti viri cum Ionatha, & Saule, etiam falsum est, quia hoc præsupponit, quòd essent diuisi locis, sed simul erant, vt probatum erat. Totus autem populus computatus fuit sexcentorum virorum, vt patet præcedenti c. scilic. & recensuit Saul populum, qui inuenti fuerant cũ eo quasi sexcentos viros. Respondebit Kimhi, quod hoc fuit antequam congregaretur militia Ionathæ ad militiam Saulis: nam de toto populo, qui erat cum Saule solum relicti fuerant sexcenti, sed veniente Ionatha fuerunt mille sexcenti. Sed dicendum, quod non stat, quia etiam coniuncto vtroq; exercitu erant soli sexcenti viri, quia precedenti c. dicitur: Non est inuentus ensis aut lancea in manu totius populi, qui erat cum Saule, & Ionatha, & sic erat iam totus populus: post hoc autem infra in litera dicitur, quòd solum erant sexcenti viri, vt patet hic. Ergo tam cum Saule, quam cum Ionatha erant solum sexcenti. Quod autem inducit Kimhi præcedenti cap. potius probat contra ipsum, quia ibi dicitur quod Saul erat in Bethel, & Ionathas in Gabaa, sed precedenti c. dicitur quomodo postea venit Saul in Gabaa, ergo saltem iam ibi essent simul: ante hoc tamen simul fuerunt, vt dictum est. *Et Achias filius Achitob.* Id est etiam erat ibi in exercitu Achias. Iste autem erat sacerdos. nam dicitur hic, quod portabat Ephod. Etiã dicitur quod erat de nepotibus sacerdotis magni. Omnes autem filij sacerdotum erant sacerdotes, cum ista officia, & dignitates in veteri testamẽto venirent per progenies. Ponitur autem hic de isto Achia sacerdote propter ea, quæ habentur infra. Nam dicitur, quod Saul iussit consulere Dominum, & consuluit: ista tamen consultatio sciri debebat per sacerdotes. Dicitur autẽ iste Achias filius Achitob. Fuit enim Achitob nepos Heli summi sacerdotis, quod patet, quia fuit filius Phinees, vt apparet hic, & frater Ichabod, sed Ichabod fuit filius Phinees, vt patet supr. cap. 4. *Fratris Ichabod.* Hoc refertur ad Achitob. s. qui erat frater Ichabod. Et erat maior Achitob: nam Ichabod post mortem patris sui natus est: ipsa quoque mater eius in partus effusione mortua est, vt patet supra cap. 4. ideò non potuit habere posteriorem fratrem ex eisdem parentibus. Nominatur autem hic Ichabod ad notificandum, quia iste erat famosus ex eo, quod accidit in natiuitate eius. An tamen iste puer superuixerit, non constat: satis enim videretur quod non, quia immaturè erupit ab vtero: de quo supra cap. 4. dictum est. Hic autem non nominatur Ichabod tanquam superuiueret, sed quia famosus fuit, & per eum posset cognosci stirps fratris sui.

Filij Phinees. Hoc refertur ad Achitob, vel ad Ichabod. Vterque enim erat filius Phinees. De Ichabod patet supra c. 4. de Achitob patet, quia vocatur hic frater Ichabod: magis tamen videtur, quod iste genitiuus filij, referatur ad Achitob, & non ad Ichabod, quia scriptura non enarrat hic Ichabod, sed Achitob, quia est sermo de Achia, qui est filius Achitob. Iste Phinees, de quo hic dicitur, fuit filius Heli summi sacerdotis, & fuit summus sacerdos viuente eo, nam cum Heli fuisset grandæuus non potens ministrare, constituit filium suum Phinees ministraturum, vt ait Iosephus 5. Antiqui. Iste autem cum fratre suo Ophni fecerũt scelera multa in sacerdotio suo, propter quæ ablatum est sacerdotium de domo Heli, & isti mortui sunt in bello supr. cap. 2. *Qui ortus fuerat ex Heli sacerdote Domini.* Scilicet summo sacerdote: nam hic sacerdos per excellentiam accipitur. Erat autem iste Heli de domo Ithamar, ad quam non pertinebat sacerdotium summum. Deus tamen transtulit illud de domo Eleazari in domum Ithamar. Primus autem de hac domo, qui susscepit sacerdotium, fuit Heli. cui Deus promisit, quod maneret sacerdotium in æternum in domo sua, tamen propter iniquitatem filiorum suorum impeditum est, vt supr. cap. 2. *In Silo.* Istud potest determinare immediatè dicta. scil. quod Heli erat sacerdos in Silo, vel potest referri ad illud verbum ortus fuerat. s. quod Phinees natus fuerat in Silo, & vtrunque verum est: nam ministrabat Phinees in Silo. s. dum ibi pater suus ministrabat. *Portabat Ephod.* s. Achias portabat Ephod. Istud est Ephod summi sacerdotis, cùm quo est coniunctum rationale, ita Exod. cap. 28. Et ponitur, quod portabat Ephod, quia infra dicitur, quod consuluit Dominum, sacerdotes autem magni non poterãt consulere Dominum, nisi Ephod. s. portando Ephod, & rationale in pectore suo. Tũc enim dicebatur portare iudicium filiorum Israel in pectore suo, vt patet Exod. c. 28. Prophetę autem aliter consulebant, vt declaratum est supr. c. 10. De isto Achia dicendum est, quod fuerit sacerdos magnus, vel saltem exercuerit hic officium sacerdotis magni, nam portare Ephod ad solum summum sacerdotem pertinebat. Non videtur autem inconueniens dici eum fuisse sacerdotem magnum, sed dicetur, quod Achimelech reperitur post hoc fuisse sacerdos magnus infr. 21. & 22. c. Iste autem erat filius Achitob, & non Achiæ, vt patet supr. 22. c. vbi Saul vocauit eum filium Achitob. dici potest, quod Achias fuit summus sacerdos mortuo Achitob: deinde Achias cum non haberet liberos, qui possent susscipere sacerdotium, transmisit illum in fratrem suum Achimelech, vel potest dici, quod Achimelech, & Achias sunt idem, sicut interdum aliqui habent multa nomina. Vel dici potest aliter. s. quod Achias nunquam fuerit summus sacerdos: portabat tamen ibi Ephod, quia erat filius summi sacerdotis, & ipse iuerat ad bellum, quia forte pater suus Achitob præ senectute non poterat illuc ire, iuerat autem ipse illuc ad multa, quæ debent facere sacerdotes in bellis, vt declaratum est præcedenti c. præcipuè autem ad custodiendam arcam, nam arca tunc in castra venerat, vt patet infra in litera. Sic etiam fecerunt duo filij Heli, nam cum pater eorum esset senex, ipsi iuerunt in bellum, & portauerunt arcam supr. c. 4. Et quia in bellis soliti erant reges consulere Dominum, portauit illuc Achias Ephod, vt consuleret Dominum, si opus esset. Mortuo autem Achitob patre eius non successit ipse in summum sacerdotem, sed Achimelech frater eius, quia forte ille maior erat, vel quia mortuus fuerat ante mortem patris sui. Ex hoc autem apparet, quot fuerunt pontifices de stirpe Heli, quo vsque rediit sacerdotium ad domum Eleazari. Fuerunt enim quinque, vel sex, quorum primus fuit Heli, ad quem promissio facta est de sacerdotio supr. cap. 2. deinde fuit filius eius Phinees, quamquam iste non fuit summus sacerdos post mortem patris, cùm ipse mortuus fuerit per vnum diem, vel duos ante patrem, vt colligitur supr. capit. 4. sed ministrauit patre viuente, cum ille delijsset ministrare propter impotentiam senectutis. Tertius sacerdos fuit Achitob filius Phinees, & iste ministrauit immediate mortuo Heli, & Phinees, à quo tempore vsque nunc fluxerunt fere 22. anni scilicet 20.

Achias an fuerit sacerdos magnus.

quibus Samuel dominatus est, & quasi duo anni de regno Saulis. Quartus sacerdos fuit Achias, si velimus eum computare, qui nunc portabat hic Ephod. Quintus fuit Achimelech filius Achitob infra capit. 21. & 22. Sextus fuit Abiathar filius Achimelech infr. cap. 22. nam ipse summus sacerdos erat tempore Dauid, vt 1.Paralipom. c.24. Cessauit autem in eo sacerdotium, & translatum fuit de domo Heli in Sadoc, qui erat de domo Eleazari, quod factum est in principio regni Salomonis,de quo infr.3.libr.c.2. Si autem velimus dicere,quòd Achias de quo hic dicitur non fuit summus sacerdos, sed solum gerebat Ephod in bello, erunt quinque sacerdotes de hac linea. *Sed, & populus ignorabat, quo isset Ionathas.* Scilicet quamquam esset Ionathas cum cæteris militibus in Gabaa, tamen quando iuit ad stationem Philisthinorum, populus nesciuit hoc, quia ipse nemini indicauit, nisi armigero suo: nec etiam patri, vt patet supra. *Erant autem inter ascensus, per quos nitebatur Ionathas transire.* Ponitur hic dispositio loci, per quem transiturus erat Ionathas, scilicet per Philisthinos, quòd erant ibi loca eminentia nimis, & inter duos scopulos erat transitus. Sed adhuc inter ipsos scopulos erant quædam petræ eminentes,ita vt difficillimus transitus esset. vnde non potuit Ionathas transire,nisi manibus reptans, vt patet infra in litera.

Ad stationem Philisthinorum. Id est ad castra illorum, quæ tunc stabant, & vocantur statio. *Eminentes petræ ex vtraq; parte.* Scilicet ex vtraque parte ascensus,scil.quòd essent duo scopuli altissimi: per nullum autem eorum posset quis ascendere, sed inter eos erat quidam locus aliqualiter decliuis, & acerrimus,per quem Ionathas ascendit: istæ autem petræ sunt, quæ infra vocantur scopuli,& erant duæ,sed inter eas erant aliæ petræ minores eminentes.nomina autem istarum ponuntur infra, & erat vna petra harum à parte meridiana castrorum, alia autem ab aquilone, in medio verò erat quoddam planum, in quo erant castra Philisthinorum,& ibi erat locus, qui dicitur Machmas, vt patet infr. *Et quasi in modum dentium scopuli hinc inde prærupti.* Id est ex vna parte,& ex altera illius ascensus, & ipsorum castrorum erant scopuli prærupti. Vocantur autem scopuli lapides nimis erecti, per quos nullus ascendere potest, & dicuntur scopuli quasi specula à speculando, quia ex ipso loco possunt homines speculari, quæ longinqua sunt propter ipsorum altitudinem.Dicebantur isti scopuli esse in modum dentium, quia prominebant super reliquas partes planas,sicut dentes prominent super planiciem palati. Quamquam tamen isti duo scopuli solum velut dentes viderentur,reliqua tamen pars petrosa erat. Dicitur autem prærupti, id est nimis rupti, scil. quia nullam partem planam habebant:sic enim omnes viæ, vel montes acerrimi, per quos difficulter aliquis transire potest,prærupti vocantur.

Et nomen vni Boses,& nomen alteri Sene. Id est nomina istorum scopulorum erant hęc,s.Boses,& Sene:nam quia nimis famosi erant nomen susceperant. De præruptione huius viæ, & acrimonia dicit Iosephus 6. Antiquitatum:Erant igitur castra hostium super scopulum habentem subtilissimam longitudinem tribus verticibus acutissimis prominentem, scopulis per circuitum euntibus, & quasi propugnaculis inuasiones pugnantium prohibentibus. Vnde contingebat,vt custodes minorem haberent solicitudinem castrorum, quia natura locus ille omnibus videbatur esse munitus, & ad capiendum valde difficilis,eò quod non solum ascendere illuc, sed etiam accedere difficile videretur.

Vnus scopolus prominens ad Aquilonem. Id est de istis scopulis quorum nomina posita sunt,vnus erat eleuatus contra Aquilonem.Hoc dicitur respectu castrorum. s.Philisthijm, quòd erat aquilonaris ad ipsa castra. Dicitur autem hic prominens, id est eleuatus nimis:in Hebræo dicitur strictus,vel tenuis,& ad idem redit,scilicet quòd erat ille scopulus nimis acutus, & eleuatus.

Ex aduerso Machmas. Id est, erat iste scopulus ab opposito ad locum istum,& ponitur hic Machmas,quia erat locus,in quo erant castra Philisthinorum:sic patet præcedenti c. scil. Porrò Philisthijm congregati fuerant in Machmas.

Et alter ad meridiem contra Gabaa. Id est alius de illis duobus scopulis erat ad partem meridianam respectu Machmas. Inter vtrunque enim scopulum erant castra sita. Dicitur autem contra Gabaa, non quidem, quòd esset iste scopulus ad partem meridianam Gabaa, quia tunc oporteret, quòd ambo illi scopuli essent claudentes Machmas,& Gabaa: erat tamen Gabaa extra illos scopulos, quia quando Ionathas venit de Gabaa, vt ascenderet ad castra Philisthinorum,transiuit inter illos duos scopulos, vt patet supra,sed dicitur, quod erat contra Gabaa respectu Machmas,& sic scopulus, qui respiciebat Machmas ex parte meridiana, erat contra Gabaa, scilicet respiciens eam, qui autem respiciebat ex parte aquilonari Machmas,non respiciebat aliqualiter Gabaa, ideò non dicitur, quod erat contra eam. Est autem iste locus Gabaa parum distans ab vrbe Ierusalem,scil. non per duas leucas,id est per 30. stadia vt ait Iosephus in libro de bello Iudaico. *Dixit autem Ionathas.* Hic ponuntur verba Ionathæ ad armigerum suadentis ei secum ire,& ponentis signum. Dicet aliquis quare repetuntur hic verba Ionathæ ad armigerum suum, dicendum, quòd scriptura hoc posuit,quia fuit interrupta narratio: nam supra dictum fuerat, quod irēt ambo ad aciem Philisthinorum, & quia immediate subiunctum est de quibusdam alijs incidentibus,& non fuit ibi finitus sermo, fuit facta repetitio, vt continuentur omnia verba Ionathæ ad armigerum suum. *Ad adolescentem armigerum suum.* Vocatur adolescens, quia forte erat nimis iuuenis, & nondum vocabatur vir: vnde non duxit eum secum præcipuè, vt adiuuaret ad pugnam, sed vt portaret arma eius, vel ne solus esset,& tamen iste postea occidit multos de Philisthinis, qui cadebant ante Ionathā, vt patet infra in litera. *Veni,& transeamus ad stationem incircuncisorum horum.* Iosephus dicit, quod Ionathas voluit transire ad aciem Philisthinorum non principaliter ad pugnandum, sed ad terrendum:nam cum vidissent Philisthini, quòd duo viri auderent accedere ad castra ipsorum vbi erat quasi infinitus numerus pugnatorum,crederent, quòd hoc non faciebāt quasi duo viri, sed totus exercitus Hebræorum veniebat, & quia subito irruerent super eos,putarent, quod iam totus exercitus Hebræorum super ipsos erat, ideò cum non essent parati,fugerent, & tunc videns exercitus Hebræorum succurreret.Sed an hoc intellexerit Ionathas non apparet, si enim intendisset, quod exercitus Hebræorum succurreret eis, postquam ipsi turbassent aciem Philisthinorū, reuelasset hoc Hebræis,vt paratiores eos efficeret, nulli tamen hoc indicauit, nisi armigero suo. Ideò magis dicendum,quod ipse mouebatur à Deo ad eundum illuc,existimans, quod Deus vellet facere salutem per manum eius: nihil tamen aliud intendebat, quo res ista effici posset,sed ibat,quo ferebatur.

Dixit autem hic Ionathas ad stationem incircuncisorum ad significandum opprobrium: nam hostes ex odio inuicem conuitiantur sibi: Ionathas autem credebat nullum maius conuitium dici posse contra Philisthinos, quam quòd incircuncisi erant. Nam Hebræi habebant circuncisionem pro maximo cultu religionis: cum circuncisio sit præcipua cæremoniarum veteris testamenti:ipsa enim est, quæ primo super quemlibet Iudæum fit, ipsa quoque ante omnes cæremonias Hebræis data est, nam omnes legales cæremoniæ per Moysem datæ sunt, circuncisio autem ipsi Abrahæ quasi quadringentis 30.annis ante cæteras cæremonias, vt patet ad Galat. cap. 3. ipsa quoque circuncisio est signaculum, quo solo certissimè distinguitur gens Hebræorum ab alijs gentibus,vt patet Genes. cap. 18. & ad Roman. 4. cum ergo maximam laudem Hebræi penes se haberent, quòd circuncisi essent: maximum vituperium putabant esse in gentibus, quòd non essent circuncisi,& hoc tanquam pessimum exprobrabant eis: sic enim Dauid quando maledixit Goliæ ait: Quis enim est hic Philisthæus incircuncisus,qui exprobrauit acies Dei viuentis? vt infra c.17. Et iterum: Quis est iste incircuncisus, qui ausus est maledicere exercitui Dei? *Si fortè faciat Dominus pro nobis.* Id est si forte vellet Deus nobis misereri, & tradere hostes in manus nostras. Istud fortè aliquando ponitur, & non signat dubium sicut frequenter vtitur Arist. hic autem aliquale importat dubium: Ionathas tamen erat quasi certificatus de victoria, cum Deus eum moueret cōtra Philisthinos. *Quia non est difficile Deo saluare in multitudine, vel in paucis.* Hoc posuit Ionathas ad dissoluendum dubitationem armigeri. diceret enim armiger stultum esse, quòd ipsi soli irent contra tot millia virorum: respondit Ionathas, quòd ipsi ibant illuc non confidentes de viribus suis, sed Dei adiutorio. Deo autem quando liberare aliquem vult, non est difficilius liberare

Facile & difficile exquibus insurgūt.

cum

A

cum multis,quam cum paucis, ſcilicet quòd non erat difficilius Deo tradere omnes Philiſthinos in manu ſolius Ionathæ, & armigeri ſui,quam in manu totius Iſraël, & è conuerſo non erat facilius Deo tradere Philiſthinos in manu totius Iſrael, quam in manu ſolius Ionathæ,quod verum eſt,quia facile,vel difficile accipiuntur in comparatione agentis ad paſſum ſecũdum magnitudinem virtutis agẽtis, & reſiſtentiæ ipſius paſſi: nam cum eſt magna reſiſtentia in paſſo, difficultas eſt in actione,cum verò minor reſiſtentia eſt,eſt minor difficultas,& ſic ſecundum comparationem harum duarum virtutum agentis, & paſſi: ſi autem aliquando reperiatur,quòd paſſum ad agens nullam habet reſiſtentiam,nullus erit ibi gradus difficultatis. Ex quo inferuntur duæ concluſiones.

Prima eſt,quòd nulla eſt actio naturalis, in qua non ſit aliqua reſiſtentia: nam quantumcunque ſit aliquod agens potentiſſimum in natura,& ſit aliquod patiens paruæ potentiæ, neceſſe eſt aliquem gradum reſiſtentiæ eſſe, quia quantumcunq; paſſum ſit paruę reſiſtentiæ,alicuius tamen eſt,&quantumcunque agens naturale ſit magnæ potentiæ,neceſſe eſt eſſe potentiæ finitæ, quia inter quælibet duo finita neceſſe eſt reperiri aliquam proportionem habitudinis, ſiue rationalem, ſiue irrationalem,ideo neceſſe eſt, quòd cuiuslibet patientis naturalis ad quodlibet agens ſit aliqua reſiſtentia ſecundum habitudinem virtutis agentis,& virtutis ipſius paſſi.

B

Secunda concluſio eſt, quòd impoſſibile eſt in operationibus aliquam eſſe Deo difficiliorem alia,ſed neceſſe eſt omnes eſſe æqualiter faciles, ſcilicet quòd non eſt Deo difficilius totum orbem ſimul diſperdere, vel omnia de nouo creare, quam occidere muſcam,quamquam ex parte rerum ſecus ſit, vt patet,quia quodlibet iſtorum, quod fieri poteſt habet aliquam reſiſtentiam,& non eſt æqualis in omnibus,quia ſecundum maiorem,vel minorem virtutem paſſi eſt maior, vel minor reſiſtentia: comparando tamen iſta, quæ fieri poſſunt ad Deum,non reperitur inæqualitas reſiſtentiæ: nam vt dictum eſt,ita habitudo conſurgit ex comparatione virtutis paſſi,& agentis,virtus autem Dei eſt infinita, quælibet autem reſiſtentia rei agibilis eſt finita: finiti autem ad infinitum nulla eſt comparatio, nam ſemper proportio dicit aliquam habitudinem determinatam. ſi ergo nulla res poteſt habere aliquam comparationem ad diuinam virtutem,nullam habet reſiſtentiam, quia iſtud præſupponit,quòd quælibet res haberet aliquam reſiſtentiam ad Deum, ſecũdum quam reperiretur magis,& minus,ſed ablato poſitiuo aufertur magis,& minus,ſicut illa res, quæ nigra eſt,non eſt magis alba, vel minus alba, quam aliqua alia,ita cum nulla res habeat reſiſtentiam, reſpectu Dei,non poterit aliqua habere maiorem,vel minorem reſiſtentiam.

Item quęlibet reſiſtentia alicuius paſſi naturalis comparata ad diuinam virtutem exceditur ab ea in infinitum,ſed vnũ infinitum non eſt maius alio,ergo non dicemus,quòd vna res magis exceditur à Deo,quam alia ſecundum aliquam proportionem,ſed quælibet in infinitum exceditur.non ergo erit aliqua operatio difficilior Deo,quam alia,vel aliqua facilior.

C

Agens naturale nõ agit, niſi in tẽpore.

Ex his autem inferuntur tria corollaria,primum eſt:quodcunque aliquod agens naturale magnæ potentię ſit,& paſſum ſit paruæ potentiæ: neceſſe eſt operationem eſſe in tempore, ſcilicet cum ſucceſſione. Cauſatur enim ſucceſſiue in operatione,& reſiſtentia paſſi ad agens, quia virtus agentis nõ poteſt attingere ipſum paſſum qualiter vult,quia illud reſiſtit. Apparet autem hoc, quia quanto aliquod paſſum maioris virtutis eſt in reſiſtendo,operatio tardius finitur, & quanto eſt minoris virtutis in reſiſtendo,tanto operatio velocius fit:vnde ſi veniretur ad agibile,quod nullius omnio reſiſtentiæ eſſet, illud ſine ſucceſſione poſſet fieri,ſcil.in inſtãti, & ſi aliquod paſſum eſſet infinitæ reſiſtentiæ,neceſſe eſſet,quòd illud nunquã poſſet fieri. Apparęt ergò reſiſtentiam paſſi eſſe cauſam ſucceſſionis in opere,hoc idem dicit Ariſto.4.Phyſi.arguens de vacuo, & dicens,quòd ſi daretur aliquod vacuum,motus fieret in inſtanti,quia in vacuo nihil eſt,quod reſiſtat ipſi rei motę.Fit ergo ſucceſſio in motu, & in qualibet operatione ex reſiſtentia paſſi,ſed ſic eſt,quòd in naturalibus agentibus, & paſſis nulla actio eſt,in qua non ſit reſiſtẽtia,vt ſupra probatũ eſt, ergo nõ erit aliqua actio poſſibilis ſine ſucceſſione quantumcunq; ſic ſint magna agentia,vel parua paſſa.eſt tamẽ differentia maioris,vel minoris ſucceſſionis ſecundum varietatem reſiſtentiæ.

Secundum corollarium, quòd neceſſe eſt omnem operationem diuinam eſſe in inſtanti, nam ſucceſſio ſit in operatione ex reſiſtentia paſſi,vt dictum eſt,ſed nulla res agibilis habet aliquod gradum reſiſtentiæ ad virtutem diuinam, cum virtus Dei excedat in infinitum virtutem cuiuslibet rei, ergo in operatione Dei nulla reſiſtentia eſt, & conſequenter nulla ſucceſſio,propter quod omnis operatio Dei eſt in inſtanti,vt creare, mortuos ſuſcitare,& quælibet alia agere. Ob hoc etiam non poteſt Deus agere aliquid eorum, quæ ſubſtantialiter requirunt ſucceſſionem, & ordinem temporis: vnde nõ poteſt loqui,non poteſt mouere lapidẽ de loco ad locum ſucceſſiuè,& ſic de ſimilibus,de quibus magis declaratum eſt Exod.c.23.& Deut.28.& Ioſue,cap.11.

D

Omnis operatio diuina eſt inſtantanea, et quare.

Tertium corollarium eſt, quòd vnum miraculum nunquam eſt maius alio: nam maioritas operationis accipitur ex duobus,ſecundum quòd ipſa operatio eſt in duobus, ſcilicet in virtute agentis, & in virtute paſſi reſiſtentis. Quantum ad hæc ergo attendetur maioritas,vel minoritas operationis,primò quantum ad virtutem actiuam: illa enim, quæ à maiori virtute fiunt, cæteris paribus dicimus eſſe maiora. Secundo quantum ad reſiſtentiam paſſi, ſcilicet quòd illa operatio eſt maior, quæ ſit contra maiorem reſiſtentiam paſſi: ſicut glorioſior eſt victoria,quæ de fortioribus hoſtibus obtinetur.Iſta tamen duo ſunt æqualia in omnibus miraculis, ergo nullum miraculum eſt maius alio. Patet hoc primo quantum ad potentiam actiuam, quia omne miraculum requirit infinitam Dei potentiam, nec eſt aliquod qualecunque illud ſit, quod à minori, quam ab infinita potentia fieri poſſit: nec eſt aliquod quantumcunque illud magnum ſit, quod requirat aliquid vltra infinitam potentiam,omnia ergo æqualia ſunt ex parte potẽtiæ agentis.Secundo ſunt æqualia ex parte reſiſtentiæ,ſcilicet quia nulla res,quæ per miraculum fit,habet maiorem reſiſtentiam, quam alia:nam, vt ſupra probatum eſt,nulla res habet reſiſtentiam reſpectu Dei, qui eſt potentiæ infinitæ, ergo nulla res per miraculum factibilis magis reſiſtit diuinæ potentiæ,quam alia: ſunt ergo omnia miracula inter ſe æqualia quantum ad omnem modum: nos autem dicimus aliquod miraculum eſſe maius alio, inquantum maioris vtilitatis eſt,vt quòd Deus liberet mille homines à morte,vel liberet vnum,vel inquantum in re maiori fit, vt quòd Deus aliquem à mortuis ſuſcitet, vel quòd cæcum videre faciat.Secundum rem tamen æqualia ſunt, ideo rectè dixit Ionathas: Non eſt difficile ſaluare Deo in multitudine, vel in paucis.Nos tamen vulgariter loquentes diceremus maius eſſe miraculum, ſi Deus liberaſſet Ionatham, & armigerum ſuum ſolos pugnantes contra ſtationem Philiſthinorum, quam ſi liberaſſet mille viros. Iſta autẽ verba accepit Iudas Machabæus ad exhortationem ſuorum, quando pugnauit contra Macedones,qui multi erant. 1.Machabæ.c.3. ſcilicet & ait Iudas: facile eſt concludi multos in manu paucorum, & non eſt differentia in conſpectu Dei cęli liberare in multis,vel in paucis,quoniam non in multitudine exercitus eſt victoria belli, ſed de cælo eſt fortitudo.

E

F

Dixit ei armiger: fac omnia,quæ placent animo tuo. Vidit enim armiger,quòd rectè loquebatur Ionathas,ideo etiam ipſe ſperauit in Domino,& voluit illuc ire. Dixit autem, quæ placent animo tuo,id eſt,quæ placent tibi. Nam iſtæ affectiones non denominant animam,vel partes compoſiti, ſed ipſum compoſitum,iuxta Ariſtot.1.de Anima, qui dicit animam triſtari dicit eam texere,& ædificare, quaſi dicat, ſicut non dicimus, quòd anima texit,vel ædificat,ita non debemus dicere, quòd anima gaudet,vel triſtatur.ſed homo. Scriptura tamen vtitur iſto modo loquendi vulgari ſæpe in veteri teſtamento, vbi eſt locutio ruſticior,aliquando etiam eſt in nouo,vt patet ad Galat.c.5.ſcilicet ſpiritu ambulate, & deſideria carnis non perficietis: caro enim concupiſcit aduerſus ſpiritum, ſpiritus aduerſus carnem. Neuter tamen horum aliquid concupiſcit contra alterum,ſed eſt intelligendum,vt declarauimus Deut. cap.12.

Perge quo cupis,& ero tecum vbicunque volueris. Animoſus enim iuuenis erat iſte, qui non formidabat totam aciem Philiſthinorum,cum non immutatus fuiſſet ipſe à Deo,ſed ſolus Ionathas. Ex amore tamen nimio faciebat enim Ionatham, ſicut animum ſuum, ideo gratiſſimum erat ſibi eum quocunque euntem comitari, etiam in mortem certiſſimam: eſt

A enim dilecto fortior omni passione ipsamque mortem contemnit. Sic patet Cant.c.8.scilicet: Fortis est,vt mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio, lampades eius lampades ignis, atque flammarum,aquæ multę non poterunt extinguere charitatem,nec flumina obruent illam. Hoc autē omni amori vero propriū est,siue amor honestus, siue libidinosus sit. de hoc Seneca in tragœdia 5.cuius titulus est Hippolytus, de quo declarabitur infra 2.lib.c.13. *Et ait Ionathas:ecce nos transibimus ad viros istos.* Hic ponūtur verba signi, quod Ionathas armigero suo exposuit,scil.transibimus nunc ad viros, scil.ad Philisthinos, qui sunt in castris,& respiciemus verba huius signi.

Quare Ionathas dixit signum armigero suo.

QVÆST. III.

QVÆRET aliquis quare Ionathas exposuit signum istud armigero suo. Respondendum est, quod tecit,vt eum audaciorem faceret,& sibi concordem: Ionathas enim consideraturus erat apud Philisthinos habitudinem eorum, & si ipsi dicerent ei: ascende ad nos,proposuerat ascendere,& si dicerent: mane in loco tuo: proposuerat non ascendere. Nunc autem poterat accidere, quod armiger videns multitudinem Philisthinorum,quamquam ante hoc animosus extiterit, terrore concuteretur, & nollet consistere: vnde perturbaret Ionatham ab incœpto opere effæminans animum eius fuga sua, vel hostibus audaciam subministrans contra Ionatham:ne ergo hoc eueniret confortauit eum Ionathas prius dicens: si di-
B xerint: Ascendite ad nos,ascendamus, quia tradidit eos Dominus in manibus nostris.sic enim & antiquis Iudæis mos fuit,vt quando bella inituri erant, enarrarent subiectis suis aliqua à Deo,vel si somnia accepissent.Sic patet de Iuda Machabæo,quando pugnaturus erat contra Nicanorem: vidit per noctem apparentem sibi Oniam sacerdotem, & Ieremiam prophetam, qui dederunt ei clypeum missum à Deo. Iudas autem commilitonibus suis nocturna visa narrans ad bellum alacres reddidit. 2.Machab.c.15. fecit etiam hoc Ionathas,vt sibi faceret concordem iuuenem: nam cum accederent ad castra Philisthinorū,si Philisthini dicerent,manete donec transeamus ad vos,Ionathas proposuerat non ascendere: poterat autem accidere, quod iuuenis, qui erat animosus ascendere vellet, & sic discordarent sibi: cum autem dixit ei hoc Ionathas: iam non dubitabat armiger, qualiter agendum foret ad omnem euentum. Item exposuit Ionathas signum ad tollendum ruborem: nam veniente eo ad Philisthinos, si dicerent: manete donec transeamus ad vos: Ionathas non erat ascensurus, putaret autem armiger, quod hoc faciebat præ timore desistens à claro facinore incæpto,ideo non despiceret:abstulit autem Ionathas istud opprobrium prenuncians ei signum, nam tunc dato,quod eueniret, Ionatham non ascendere ad castra Philisthinorum, armiger non putaret hoc factum ex timore,sed propter signum datum.

An peccauerit Ionathas ponendo istud signum, & quando licet homini iudicare per signum,& omen,& auguria, & quando non.

C

QVÆST. IIII.

QVÆRETVR vlterius an istud signum,quod accepit hic Ionathas tanquam prænunciatiuum victoriæ, esset licitum.Et videtur,quod non, quia Deus prohibuit incantatores augures diuinos phytones,maleficos,ariolos,& omnia huiusmodi: Deut.18.& Leuit.19.c. sed signum hic datum est huiusmodi,ergo illicitum est. Item Deus vetuit hebræos sequi vias Chananęorum,vt est Leui.c.18.scil.Iuxta consuetudinem terræ Ægypti,in qua habitastis non facietis, & iuxta morem terræ Chanaan,ad quam introducturus sum vos non agetis, nec in legitimis eorum ambulabitis. generaliter etiam Iudæis vetuit sequi consuetudinem gentium: sic Iere.c.10.scilicet Iuxta vias gētium nolite discere,& à signis cœli nolite metuere, sed gentes obseruabant huiusmodi auguria in verbis, ergo non debuerunt Iudæi obseruare. Item omne illud, quod nullam omnino habet efficaciam, si obseruetur est superstitiosum.omnis autem superstitio fugienda est à Dei cultoribus,quia vi-

D detur aliqualiter redire in idololatriam, sed ista verba habent quandam superstitionem, ergo non erat tale signum obseruandum,nec ponendum. Quod autem sint superstitiosa, patet quia Ionathas dixit,quod si Philisthini dicerent, ascendite ad nos: Deus tradiderat eos in manu illius, ideo ascēdendum erat. Si autem dicerent: manete donec transeamus ad vos:nō tradiderat eos Deus,ideo non erat ascendendum. Manifestū tamen est,quod ista verba,scilicet,Ascendite ad nos,secūdum se non habent aliquam efficaciam ad cōferendum victoriam, & ista verba: Manete donec transeamus: non habent efficaciam ad prohibendum victoriam, quia res non accipiunt existentiam à verbis, sed potius verba accipiunt veritatem à rebus,iuxta Aristotel.primo Periherme. scilicet ab eo, quod res est,vel non est,oratio vera,vel falsa dicitur. Et dato,quod ista verba haberent aliquam efficaciam ad conferendum victoriam, vel prohibendum: nihil magis istud verbum ascendite conferret illam,quam istud verbum, manete, per quod Ionathas intelligebat prohibitionem.Item dato,quod non accipiantur hic ista verba tanquam habentia efficaciam ad habendum victoriam, vel auferendum, sed solum tanquam signa: non ponuntur cōuenienter signa,quia hic innuitur, quod per istud verbum ascendite ad nos,significabatur,quod Deus tradiderat Philisthinos in manu Ionathæ, & per istud verbum manete significabatur, quod non tradiderat: nullum tamen maiorem ordinem habet vnum verbum istorum ad Deum ad significandum victoriam quam alterum. In contrarium videtur,quod istud signum fuerit licitè positum, quia alioquin vituperaretur Ionathas, quia quæsiuit augurium, tamen non culpatur. Item apparet hoc,quia si Ionathas fuisset hic superstitiosus nimis offendisset Deum,quia superstitio est quædam pars idololatriæ,& tunc Deus non concessisset ei victoriam, concessit tamen, quia cum accessisset ad Philisthinos, & ipsi dixerunt: ascendite ad nos: dixit Ionathas ad armigerum suum: ascendamus,tradidit enim Deus eos in manus Israël. Et factum est sic. Et sequitur ibidem, quod Deus fecerit miraculum:ergo non fuit illicitum istud signum,quia tunc Deus non fecisset miraculum pro eo, cum pro peccatoribus non faciat miracula: Ioan.c.9.Potissimum in eo actu,in quo peccant. Item alia signa reperiūtur similia in scriptura,quæ nequaquam culpantur: ergo istud non fuit culpabile. Patet hoc de Eliezer seruo Abrahæ,qui dixit,quòd si puella à qua peteret bibere propinaret ei,& diceret: Quin,& chamelis tuis potum tribuam,Deus direxerat viam eius, alioquin non ita Genes.24. c.Illud tamen à nemine dicitur illicitum, ergo nec istud. Respondendum est,quod quidam Hebræi dicunt, quod omnis diuinatio, vel augurium, quæ non est sicut diuinatio Eliezer, vel Ionathæ est illicita, sed non dant rationem huius, nec etiam distinguunt aliquem diuinationis modū, in quo aliquid sit licitum, & aliquid illicitum, fundamentum tamen suum fortè videtur, quia reperiunt generalem prohibitionem auguriorum in scriptura, & ista duo non reperiunt reprobata. Sed hoc nihil est,quia non constat ea esse auguria, nec ipsi tangunt radicem, propter quam licita sunt. Ra. Dauid Kimhi dicit,quod auguria, quæ considerantur in animalibus,& in auibus sunt illicita, vt si quis dicat, quia vidi talem, vel talem auem ad dextram,vel ad sinistram,aut in tali, vel tali loco,bonum, aut malum euenturum est.sic etiam si quis consideret in ædificandis domibus, vel faciendis vestibus, vel in similibus aliqua auguria,sunt illicita, & ista vetat scriptura, si tamen consideret in verbis, quæ aliquis ponit ad seipsum incitandum ad aliquid, non est illicitum, sic fuit de Ionatha qui proposuit sibi istud signum, vt se cō'ortaret ad ascendendum contra Philisthinos,ergo licuit sibi. Sic etiam generaliter dicit de omnibus alijs, quod licet eis attendere auguria, quæ sunt in verbis. Sed iste nimis errauit à veritate sacræ Scripturæ superstitionem astruendo,quam scriptura nimis prohibet,sed nil mirum,quia omnes Iudæi sunt valde superstitiosi. Non stat autem hoc, quoniam si ista verba aliquam efficaciam haberent,vel determinata essent ad significandum hoc vel illud,licitum esset nobis obseruare auguria, sed auguratores vtuntur verbis ad significandum opposita, cum ipsa non habeant vim ad significandum aliquid horum, ergo superstitiosum est illa obseruare. Item nimis errat cum dicit, quod non est licitum obseruare auguria in animalibus, vel auibus, & est licitum obseruare in verbis. nam sicut animal esse

E

F

Respō. hebræorum.

Iudæi omnes sunt valde superstitiosi

ante,

A ante,vel retro ad dextram, vel ſiniſtram,& eſſe tale, vel tale non magis ſignificat bonum,quam malum, quia de ſe nõ determinatur ad aliquod horum,ita quod talia, vel talia verba quis audiat ad bonum, vel malum noſtrum,nihil conferunt, niſi detur ratio differentiæ,quæ eſt impoſſibilis. Quin potius è contrario,quoniam ſi augurijs vti liceret, & aliquid prodeſſet,magis tamẽ in auibus, & animalib⁹ iſta obſeruari deberẽt, quam in vocibus humanis, nam aliquod ſignũ certius eſt inquantum in ſeipſo magis determinatum eſt, naturalia autem entia ſunt in ſe determinata, entia autem libera non habent determinationem,ideo magis accipiendum eſt ſignum ex naturalibus,quam ex liberis,propter hoc autem cõuenienter per motum cæleſtẽ iudicantur pluuiæ futuræ,vel ſiccitates, & nemo hoc improbat,quia corpora cæleſtia ſunt entia pure naturalia,& determinata ad vnum:ſic etiam per ea, quæ apparent in corporibus humanis iudicam⁹ ægritudinem,vel ſanitatem, non ſolum,quando inſunt,ſed etiam, quando futura ſunt,eo quod iſta ſunt purè naturalia, quanto ergo aliquid magis acceſſerit ad eſſe pure naturale, tanto magis determinatum erit, ſed motus animalium brutorum magis accidit ad ipſam naturam, quam voces humanæ, eo quod voces procedunt immediatè à principio liberrimo,ſcilicet à voluntate, motus autem animalium procedit ab eorum affectione, & inclinatione naturæ,ergo certius ſignum accipi poteſt ab animalibus,quam à vocibus humanis, nam quædam animalia ſunt, quæ ſecũdum certitudinem aliquid ſignant, ſicut voces clamoroſæ cornicũ pluuiam breuiter venturam ſignant, quod ſic ſemper accidit: exitus etiam delphinorum in mari ad partem ſuperiorem, &
B clamor mergulorum ad littora confugientium nautis certiſſimum ſignum eſt inſtantis tempeſtatis,ſi igitur liceret inquirere auguria in vocibus, magis liceret inquirere in motibus animalium,& ſic errauit iſte contra naturam.Item errauit contra ſcripturam,vetuit enim ſcriptura Iudæis ſuſcipere mores gentium,& cum hoc intelligatur præcipue quantum ad ea, quæ ad idololatriam pertinent,expreſſit Deus multas ſpecies diuinationis,incantationis,&maleficiorum:de quibus Deut.c.18. & Leuit.19.& 20. & quia non poterant exprimi omnes modi ſuperſtitionum,cũ quilibet nouos modos inueniat, ideo generaliter vetuit Iudæos imitari mores gentium, quantum ad aliquid, quia gentiles per omnia ſuperſtitioſi erant, vt patet Leuit.c.18.ſed obſeruare auguria in vocibus erat,de conſuetudine omnium gentium,eſt enim iſta quædam ſpecies augurij, quæ vocatur omen, apud Romanos autẽ obſeruatio iſta tanquam religio habebatur,ſicut ponit Valerius Maximus exempla quædam 1.lib.cap.de ominibus. Erant quoque iſta auguria vſitata apud Chananæos, quod patet in rege Benadab, quando victus eſt à rege Iſrael,& latuit: cumque venirent nũcij eius ad petendum veniam pro eo, dixit rex Iſrael ſi viuit frater meus eſt,& hoc acceperunt ſerui regis Benadab pro bono augurio,& dixerunt viuit frater tuus. De hoc infra 3.lib.c.20. ſcilicet. Et ille ait:ſi adhuc viuit frater meus eſt,quod acceperunt viri pro omine,&feſtinanter rapuerunt verbum ex ore eius,atque dixerunt: viuit frater tuus Benadab. ergo reſpiciebant Chananęi ad auguria in verbis.Sic etiam patet de Timotheo duce, qui pugnauit contra Iudam Machabæum: ille enim obſeruauit tale ſignum,quale poſuit hic Ionathas, vt pa-
C tet 1.Machab.c.5.ſcilicet & ait Timotheus principibus exercitus ſui,cum appropinquauerit Iudas, & exercitus eius ad torrentem aquæ: ſi tranſierit ad nos prior, non poterimus ſuſtinere eum,quia potens poterit aduerſus nos. Si verò timuerit tranſire,& poſuerit caſtra extra flumen,transfretemus ad eos, & poterimus aduerſus illum.Chananęi ergo cùm reſpicerent: non licebat Iudæis iſta obſeruare. Non ergo ſtat,quod liceat inquirere auguria in verbis. Potiſſimè non ſtat ratio Ra. Dauid kimhi, quia ipſe dixit, quod licebat poni iſta verba iſta ad voluntatem cuiuslibet, vt per illa ſe excitaret ad aliquid agendum,ſicut fecit hic Ionathas,verbi gratia, vt ſi aliquis diceret, ſi aliquis homo locutus fuerit mihi taliter in via, ibo ad hoſtes,& ſi taliter redibo in domum: nam tunc aut ipſe accommodat aliquam fidem verbis his, quæ alius loquitur, & propter hæc aliquid agit,aut nihil curat. Si verò nihil curat de his verbis,non confortabit ſeipſum tanquam aliquid boni habiturum propter bona, quæ dicuntur, & ſic erit ſuperfluum ponere aliqua verba. Si autem adhibet aliquam fidem credens, quod auditis talibus verbis proſperabitur, & auditis alijs non aget proſperè,ſuperſtitioſus eſt: quoniam verba illa cũ ſecundum rem nihil ſignent,attribuere eis aliquod ſignificatũ circa talia ſuperſtitioſum eſt. D

Dicendum ergo,quod non licet alicui reſpicere ad omen, quod in verbis eſt: fit autem cõmuni modo augurium in verbis dupliciter: Primo modo, quando quis de aliquo conſiliaturus eſt,& expectat deliberationẽ ex his, quæ audierit à longe alios clamantes,vt ſi quis deliberet, an ibit ad bellum, vel ædificabit domum, & ſic de ſimilibus, & audit aliquos à longe clamantes inter ſe,non eſt,vel non erit: malum eſt,vel non oportet,& ex hoc ſententiam ſibi aſſumit nollens agere,quod conſiliabatur,omen eſt. Vel ſi prædicta conſilians audierit aliquos clamãtes,fac cito,vel ita fiet,vel bonum eſt,aut ſic oportet,& ex hoc ſententiam accipit in conſilio,& deliberat,quod prius inquirebat,omen eſt, quod apud antiquos quaſi pro religione ſeruatum eſt,& potiſſimè apud Romanos in locandis caſtris,vt ait Valerius lib.1.c.de Ominibus. *Augurũ in verbis dupliciter fit.*

Secundus modus communis auguriorum in verbis eſt, cum quis apud ſe conſilians, an aliquid aget,diffinit, quòd ſi ille,qui primo locutus fuerit ei dixerit talia, vel talia verba,agat,quod intendebat,ſi autem dixerit aliqua alia non agat.& iſtum modum videbatur hic ſeruaſſe Ionathas, ſcilicet quòd ſi Philiſthini dicerent ei. Aſcẽdite ad nos, Deus tradiderat eos in manu eius. Si autem dicerent:manete, donec tranſeamus ad vos, non tradiderat Deus eos illis. Neuter autem iſtorum modorum ominis obſeruandus eſt.

De Ionatha autem dicendum, quòd ipſe non obſeruauit augurium in verbis iſtis, ſed cum Deus incitaſſet eum ad eundum contra Philiſthinos, & ipſe non erat certus, an Deus hoc vellet, petiuit à Deo, vt daret ei certitudinem, an vellet, quod inuaderet eos, vel non, & tunc incidit ei conſilium à Deo,ſcilicet quod acciperet ſibi iſtud ſignũ, & ſic erat iſtud ſignum inſpiratum,& propter hoc licebat,ſi tamen indifferẽter ipſe aſſumpſiſſet ſibi augurium per iſta verba, nihil Deum orans, ſed quaſi per ea manifeſtaretur euentus rerum, eſſet ſuperſtitioſus,& peccaret,ſic autem fecit Eliezer ſeruus Abrahæ,qui orauit, vt Deus daret ei ſignum ad accipiendum, an proſperaſſet viam eius, vel non, & orauit, dicens: Domine Deus Domini mei Abraham occurre obſecro mihi hodie. & fac miſericordiam cum Domino meo Abraham: ecce ego ſto prope fontem aquæ, & filiæ habitatorum huius ciuitatis egredientur ad hauriendam aquam, igitur puella, cui ego dixero: inclina hidriam tuam & bibam,& illa reſponderit bibe, quin & Chamelis tuis potum tribuam, ipſa eſt, quam præparaſti ſeruo tuo Iſaac,& per hoc intelligam, quòd feceris miſericordiam cum Domino meo. ita Geneſ.24. De Ionatha autem non legitur, quòd orauerit ante poſitionem ſigni: credendum tamen eſt, quòd orauerit, quia vir bonus erat, & Deo fretus hoc agebat, alioquin non licuiſſet, ſed adhuc licuit veteribus iſta facere præmiſſa oratione: nobis tamen non licet ſicut Apoſtolis ante aduentum Spiritus ſancti, quia adhuc erant viri imperfecti licuit præmiſſa oratione per ſortes accipere Matthiam in Apoſtolum: poſtquam tamen Spiritus ſanctus datus eſt, iam non licuit. E *Ionatha quare licuit obſeruare ſignũ.*

Ad rationes in contrarium reſpondendum. Ad primam cum dicebatur, quòd Deus prohibuit incantatores & augures,& omnes ſimiles. Dicendum quòd hic nõ fuit augurium, nec aliqua ſpecies ſuperſtitionis,ſed præmiſſa oratione Ionathas à Deo inſpiratus poſuit ſibi iſtud ſignum. F *Ad rationes in principio poſitas*

Ad ſecundam rationem cum dicebatur,quòd Deus vetuit Hebræos ſequi viam gentium. dicendum quòd Gentiles ſequebantur auguria nimis reſpicientes ad verba, quaſi illa haberent aliquam vim futura,& occulta mõſtrandi, ideo quaſi pro religione,& conſulto deorum illa obſeruabant, vt ait Valerius: Ionathas autem non adhibuit fidem aliquam iſtis verbis,quaſi illa ex ſe haberent aliquam vim futura monſtrandi, ſed à Deo inſpiratus accepit iſta quaſi ſigna diuinę voluntatis, & non adhibuit illis fidem, quia talia verba erant, ſed quia à Deo data in ſignum: hoc autem non eſt augurium.

Ad tertiam rationem, cum dicitur quòd illa verba non habent aliquam efficaciam ad conferendum victoriam, vel auferendum,concedendum eſt: nam nec Ionathas hoc intelligebat: non enim putabat,quòd per hoc, quòd Philiſthini dicerent: aſcẽdite ad nos,proueniebat victoria,vel per hoc

A

quod dicerent: manete donec tranſeamus ad vos, impediebatur, ſed accipiebat iſta verba tanquam diuinæ voluntatis: nam verba nõ poſſunt poni tanquam principia effectiua: benè tamen tanquam ſigna, nullum enim verbum eſt, quod ſecundum ſeipſum aliquam habeat virtutem ad efficiendum, etiam ſi ſint verba ſacramentalia: nam ipſa verba ſecundum ſe in nullo ſacramento aliquid conferunt, ſed quia miniſtri illa proferunt, Deus confert gratiam ſacramentalem, vel efficit quidquid fieri debet, & hoc tam in ſacramento euchariſtiæ quam in cæteris.

Ad quartam rationem, cum dicebatur quòd etiam non poſſunt poni conuenienter iſta verba tanquam ſigna, quia nõ habent aliquem ordinem ad Deum. Dicendum eſt, quod ipſa ſecundum ſe non habent aliquem ordinem ad ſignandum diuinam voluntatem: ſignauerunt tamen hic, quia Deus voluit, vt ſi Deus ea dediſſet in ſignum: ſi autem Ionathas credidiſſet, quòd illa ſecundum ſe habent efficaciam ad ſignificandum, hoc eſſet ſuperſtitioſum: non tamen credidit, niſi inquantum illa à Deo accepit: non fuit ergo illicitum ſignum, quod poſuit Ionathas.

Quare Ionathas poſuit ſibi ſignum, an deberet aſcendere ad Philiſthinos.

QVÆST. V.

B

QVÆRETVR vlterius Ionathas poſuit hic ſibi ſignum ad ſciendum, an deberet aſcendere ad Philiſthinos, ipſe namque à Deo motus fuerat, vt aſcenderet ad caſtra Philiſthijm, ergo non oportebat, vt amplius certificaretur per ſignum.

Mutationes quæ fiunt à Deo in nobis aliquãdo ſunt in intellectu, & aliquãdo in voce.

Reſpondendum eſt, quod Ionathas poſuit hic iſtud ſignũ tanquam neceſſarium ad ea, quæ facere intendebat: nam ſine illo non erat certificatus. Pro quo conſiderandum, quod mutationes, quæ fiunt in nobis à Deo, aliquando ſunt in intellectu, & aliquando in voluntate: illæ autem, quæ ſunt in intellectu, ſunt multum manifeſtatiuæ mouẽtis, & eius ad quod homo mouetur, ſicut ſunt reuelationes propheticæ: in his autem poſtquam quis à Deo mouetur, nõ oportet quærere maiorem certitudinem: mutationes autem, quę fiunt ſecundum voluntatem ſunt minus determinatæ, ita vt non plene intelligamus, an mouemur à Deo, vel ab aliquo alio, ideo in his tutum eſt inquirere certitudinem per alium modum, vt per orationem petendo à Deo, vt nobis reuelet veritatem, vel per conſilia peritorum, & ſic de alijs modis. Ita autẽ fuit hic in Ionatha, quoniam Deus non reuelauerat ei velut propheticè, quod iret cõtra Philiſthinos, ſed inclinauerat eũ nimis ad eundum, & dederat animoſitatẽ: dubitabat ergo adhuc, an iſte motus à Deo eſſet, & hoc voluit inquirere per ſigna.

An Ionathas peccauerit volendo certificari per ſignum.

C

QVÆST. VI.

QVÆRETVR vlterius, an Ionathas peccauerit ponendo hic ſignum ad ſciendum quid facere deberet, nec quæritur hic, an peccauerit, ſcilicet ponendo ſignum licitum, vel illicitum, quia iam declaratum eſt, quod iſtud ſignum quod poſuit Ionathas, erat licitum.

Sed quæritur, an Ionathas peccauerit volendo certitudinem, cum iam certificatus eſſet: nam illi, qui ſunt duri corde, vel difficulter credunt, increpantur, vt patet Luc. cap. 24. cum dixit Chriſtus poſt reſurrectionem diſcipulis duobus: O ſtulti & tardi corde ad credendum in omnibus, quæ locuti ſunt prophetæ, ſed Ionathas debebat eſſe certificatus per mutationem à Deo, quia Deus daret ei victoriam, ergo volendo ſignũ, videbatur eſſe culpabilis.

Reſpondendum eſt, quod vt ſupra dictum eſt, immutatio Dei in nobis eſt duplex, ſcilicet in voluntate, & intellectu, illæ autem, quæ ſunt in intellectu, ſunt manifeſtæ ſicut reuelationes propheticę, in quibus nõ eſt quærenda vlterior certitudo, & qui non credit illis culpabilis eſt, quamquam aliquando aliquãdo patres veteres dubitabant de his, quę à Deo dicebantur: non tanquam Deus non poſſet illa facere, vel quod mentiturus eſſet, ſed quia mirabilia erant, & neſciebant modum iſorum. Sic etiam cum Deus dixiſſet Abrahæ, quod multiplicaret ſemen eius, ſicut ſtellas cæli, &c. daret ei terrã Chanaan, dixit Abrahã: Domine Deus vnde ſcire poſſum, quod poſſeſſurus ſum eam? Geneſ. 15. ca. Et tamen ante hoc credebat, quia dicitur ibi: Credidit Deo Abraham, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam. In diuinis autem immutationibus, quæ ſunt ſecũdum ſolam voluntatem, eſt pauca certitudo, ideo in nullo homine eſt culpabile, quod poſtquã fuerit à Deo ſic immutatus, quærat maiorem certitudinem. Sic fuit de Ionatha, quia immutatio eius fuit ſecundum voluntatem ſolam, ideo non erat culpabile, quod quęreret poſt hoc ſignũ certificatiuum, an à Deo iſta eſſent, immo ſi aliquis ſit motꝰ nullo alio certificatiuo adhibito aſſentiat motui, inconſultè agit: vnde debet conſulere alio modo ſibi pro certitudine, ſic dicitur 1. Ioan. cap. 4. ſcilicet Nolite credere omni ſpiritui, ſed probate, an ex Deo ſit: iſti autem ſpiritus ſunt motus animi noſtri, quibus impellimur ad aliquid agendum, vel ab aliquo deſiſtendum, quibus non debemus immediatè conſentire, ſed inquirere, an ex Deo ſint, ſcilicet per conſilia aliorum. *Cumque apparuerimus eis.* ſcilicet coram eis. erant enim Philiſthini in caſtris ſuis inter duos ſcopulos, vt patet ſupra, & non videbat Ionathas, & armiger eius illos, nec ipſi videre poterant Ionatham quouſque appropinquaret ad eos obicibus petrarum. *Si taliter locuti fuerint ad nos.* ſ. taliter qualiter immediate habetur. *Manete dõnec tranſeamus ad vos.* Iſta ſunt verba, quæ dabat Ionathas armigero ſuo pro ſigno. & per hoc intelligebat malum. *Stemus in loco noſtro,* ſcilicet in loco vbi apparuerimus eis, & vbi ſteterimus quando iſta verba nobis dixerint. *Nec aſcendamus ad eos.* ſcilicet quia iſta verba ſigna ſunt, quod Deus non vult tradere eos in manus noſtras. & non eſt ſenſus ſolum, quod ſtarent in loco ſuo, ſed etiam quod redirent, vnde venerant. Nam ſi Philiſthini hoc eis dixiſſent. non erat eis tutum manere in loco illo: nam deſcenderent ad eos Philiſthini, & percuterent, cum Deus nollet tradere illos in manu Iudæorum. *Si autem dixerint aſcendite ad nos: aſcendamus.* Eo quod Ionathas per hoc accipiebat bonum ſignum, ſcilicet quod Deus proſperaret iter eorum. *Quia tradidit eos Dominus in manibus noſtris.* Id eſt, ſi hoc dixerint, ſignum eſt, quod Deus tradidit illos in manus noſtras. Vnde cõdenter poſſumus: cõtra eos pugnare. *Hoc erit nobis ſignum.* Id eſt, iſta verba Philiſthinorum erunt nobis ſigna eorũ, quæ facere nos oporteat, ſcilicet an fugere, vel pugnare.

D

E

Quid egiſſet Ionathas, ſi Philiſthini nihil locuti fuiſſent.

QVÆST. VII.

QVÆRET aliquis quid ſi apparentibus Ionatha, & armigero eius coram Philiſthinis nihil loquerentur eis Philiſthini, vel loquerentur aliqua alia, quæ nihil ad hæc attinerent.

Reſpondendum eſt, quod Ionathas non poſuerat iſtud ſignum tanquam ſuperſtitioſè, ſicut gentes vtuntur, ſed à Deo inſpiratus, ideo ſicut ipſe propoſuerat, ita venturum erat, ſcil. quod Philiſthini aliquod horum dicerent, & tunc haberent certum ſignum. Si tamen eueniret, quod nihil iſtorum loquerentur Philiſthini, ſcil. loquentes aliquid alterum diſperatum, vel totaliter ſubticerent: nõ haberet Ionathas aliquod ſignum proſperum, vel aduerſum, ideo dubitans de aduẽtu rei magis ceſſaret reuertens in locũ ſuum, ſic ait Ioſephus. 6. Antiqu. ſcil. ſignumq; victoriæ hoc iudicarent, ſi vocarentur: ſi verò nihil loquerentur, tanquam eis non vocantibus reuerti deberent.

F

An Ionathas potuerit ſufficienter habere ſignum, an Deus velit ſibi dare victoriam ex illis verbis.

QVÆST. VIII.

QVÆRETVR vlterius dato, quod iſta verba accipiantur tanquam ſigna diuinæ voluntatis, qualiter poterant intelligere Ionathas, & armiger eius, an Deus vellet eis dare victoriam, vel non. Nam dato quod Deus vellet dare eis victoriam, Philiſthijm dicere poterant: manete donec trãſeamus ad vos, quia liberum eſt homini loqui quod voluerit. Reſpondendum eſt, quòd iſta verba Philiſthinorum erant conuenientia ſigna diuinæ voluntatis, quia ſicut in Dei poteſtate erat

dare eis victoriam, vel non: ita erat in Dei potestate, quod Philisthini loquerentur talia, vel talia verba, & dato quod ipsi vellent loqui alia, Deus non permitteret. Sic enim patet de Balaam propheta, scilicet quod ille conabatur maledicere Israëlitis: Deus tamen cogebat eum loqui verba benedictionis, & ipse videbat quod Deus cogebat eum, sic patet Num. c. 23. & 24. cùm ergo Deus daret hoc in signum, cogeret Philisthinos, quod loquerentur id, quod ipse volebat: vnde si vellet dare Ionathę victoriam, non possent dicere Philisthini: manete donec transeamus ad vos, etiam si conarentur hoc dicere, sed necesse erat quod dicerent ascendite ad nos. Sic etiam de oppositio euentu. Hoc autem modo responderi potest ad prędcedentem quæstionem, scilicet quod non est admittendus ille casus: nam cum Deus inspirasset Ionathæ istud signum, cogeret Philisthinos ad hoc, quod loquerentur aliquid istorum, & sic semper videret Ionathas, quid oportebat eum facere.

Opinio Nicol. Considerandum, quod Nicolaus dicit Iosephum dicere, quod Ionathas rogauit Dominum deuotè, vt posset Philisthinos vincere, Deus autem concessit, & dedit ei istud signum. Quod autem Ionathas orauerit Dominum rationabile est, quod tamen Iosephus ista dicat falsum est, vt patet 6. Antiquitatum, vbi ponit totum istud c. & totum istum primum librũ regum, nihil tamen tale protulit. Nicolaus tamen habuit hoc forte ex aliquo, qui dicebat Iosephum ista dicere. *Apparuit itaque vterque statione Philisthinorum.* scilicet postquam reuelauit Ionathas armigero suo signũ quod haberi debebant aggressi sunt iter, & ascenderunt partem collium vsquequo Philisthini poterant eos videre, & tunc dixerunt ea, quæ habentur hic.

B Iosephus dicit, quod ista facta sunt per noctem, & quamquã essent ante hoc Ionathas, & armiger ei⁹ apud castra Philisthinorum: nox tamen eos celauerat: apparente autẽ die visi sunt à Philisthinis: vnde dicit Iosephus: Accedẽtibus igitur ad exercitum hostium apparente iam die: videntes iam Palęsthini eos alterutris dicebant: ecce de cauernis &c. Hoc autem satis verisimile est, scilicet quod per noctem hæc fierent. nam Ionathas volebat facere eo modo, quo magis terreret Philisthinos: maxime autem terrerentur si in aurora subito apparerent coram eis, nam crederent Philisthini, quod per noctem conuenerant omnes Hebræi, & iam irruerant super eos, & fortè hoc eis magnam partem turbationis attulit: quomodocunq; autem dicatur necesse est, quòd hoc factum fuerit pauca parte illius diei pertransita: nam prius Ionathas pugnauit contra Philisthinos, & occidit 20. de eis: deinde Israelitæ in castris Saulis existentes viderunt turbationem, quæ orta erat in castris Philisthinorum, & consulto Domino persecuti sunt illos, tunc Saul posuit maledictionem, ne quis manducaret vsque ad vesperum quousque vendicaret se de hostibus suis, & fatigatus est populus nimis præ defectu cibi, vt patet infra, ergo videtur, quòd nondum populus pransus fuerat, quando ista facta sunt, quia tunc non esset fatigatio prę defectu cibi, quod non manducaret populus vsque ad vesperum: satis ergo hoc fuit in aurora. Vnde verisimile est per noctem hoc fecisse Ionatham. *Dixeruntque Philisthini.* scilicet illi, qui erant in castris, quando viderunt Ionatham, & armigerum apparentes inter petras. *En Hebræi egrediuntur de cauernis, in quibus abscõditi fuerant.*

C Hoc potest intelligi per modum derisionis, scilicet quod Philisthini videntes Ionatham, & armigerum eius procedentes reptando inter excelsas petras, vbi erat conueniens locus ad latendum, dicerent: ecce egrediũtur Hebræi de cauernis. Vel potest hoc intelligi quod Philisthini sic existimarent: audierãt enim quod Hebræi à facie eorum absconditi erant, quod verum erat, vt patet præcedenti ca. scilicet afflictus erat populus, & absconderunt se in speluncis, & in abditis: in petris quoq;, & in antris, & in cisternis: nunc autem, quia viderunt illos duos viros inter petras in loco prærupto accommodo ad latendum, putauerunt, quòd egrederentur de latibulis, & potissimum, quia erat aurora, vt dictum est; putauerunt, quòd tunc recedere vellent inde. *Et locuti sunt viri de statione ad Ionatham, & armigerum eius.* Erat enim propinqua statio illi loco, in quo tũc erat Ionathas, & armiger eius, ita quòd viri, qui erant in statione possent loqui Ionathæ.

Dixeruntque ascendite ad nos, & ostendemus vobis rem. Id est, ibi erratis, ascendite ad nos & dabimus id, quod quæritis. Hoc potest intelligi irrisoriè, quia Philisthini videbant Ionatham, & armigerum eius euntes hinc inde ad quærendum trãsitum inter prominentes petras loquebantur eis, ac si quererent rem prædictam dicentes: ostendemus vobis rem. Iosephus autem dicit: Venite ascendite ad nos, vt vos digne pro vestris præsumptionibus puniamus. & ad idem redit, quia quamquam Philisthini loquerentur hic irrisoriè, tamen demonstrabant hoc ex verbis suis, quòd vellent occidere eos.

Et ait Ionathas ad armigerum suum. Hic ponitur secundum, scilicet mirabilis pugna. Fuerunt autem hic duæ pugnæ: prima fuit Ionathæ, & armigeri sui cum Philisthinis: secunda fuit totius exercitus Israel contra Philisthinos. Prima fuit mirabilis, cum duo viri aggressi sunt totam multitudinem Philisthinorum, & turbauerunt eam, atque occiderunt. 20. viros. Secunda non fuit miraculosa, quia iam Philisthini fugiebant à facie Ionathæ, & armigeri sui, ideo solum percutiebant eos non resistentes, sed soli fugæ confidentes. In pugna autem Ionathæ fuit miraculum, vt patet infra in litera. *Ascendamus, sequere me.* Hoc dixit Ionathas videns, quòd verba Philisthinorum erant ei signum victoriæ, gauisus nimis dixit, quòd ascenderent, & quod sequeretur eum armiger suus, vt irruerent in hostes. *Tradidit enim eos Dominus in manus Israel.* Hoc dixit Ionathas, quia dederat signum quòd si Philisthini dicerent. Ascendite ad nos, Deus volebat eos tradere in manus eorum: nunc autem certissimè confidens de signo hortatus est armigerum, quòd ascenderent, & non dixit: tradidit eos Dominus in manus nostras, sed in manus Israel, quia Ionathas satis credebat quòd non poterat per eos totus exercitus cædi aut fugari, sed putauit quòd eis percutientibus Philisthinos viderent Israelitæ, qui erant in castris Saulis, & succurrerent eis, & sic factum est, vt patet infra: vnde Israel, id est, totus exercitus Saulis percussit Philisthinos, & non solus Ionathas cum armigero.

Ascendit autem Ionathas reptans manibus, & pedibus. Scilicet loca illa, per quæ ascendebat Ionathas ad castra Philisthinorum erant petrosa nimis atque aspertima, ideo non poterat ascendere erectus, sed manibus reptans. In Hebræo dicitur hic: Ascendit Ionathas super manus, quod ad diem pertinet: nam qui erectus non incedit reptans est, & iste super manus, & pedes simul graditur. De hoc dicit Iosephus. 6. Antiquitatum, tunc ab illo loco, in quo ab hostibus visi fuerant recessit: mutansque locum venit ad petram, quæ erat propter munitionis locum deserta custodibus, & exinde quasi repentes, & trahẽtes semetipsos cum multo labore naturam loci vicerunt & ad inimicorum castra conscenderunt. *Et armiger eius post eum.* Scilicet etiam reptabat iste, sicut Ionathas, quia dixerat ei Ionathas, sequere me. *Et cum vidissent faciem Ionathæ.* Scilicet illi viri, qui erant in castris Philisthinorum.

Miraculosa pugna Ionathæ cõtra Philisthinos. Sed dicet aliquis quomodo hoc dicitur? quia ante istud iam viderant Ionatham, & armigerum eius: dixerantque, ascendite ad nos. Respondendum est, quod prius viderant antequam ascenderent, cum nondum deliberasset Ionathas an ascendere deberet, & deinde cognito, quod Deus tradiderat eos in manus illius ascendit de loco, in quo erat, & exinde manebat ascensus acerrimus inter prominentes petras, & cum peruenisset ascendendo vsque ad ipsa castra, iterum Philisthini viderunt eum, & tunc irruit turbatio super eos, & turbati cadebant ante faciem Ionathæ: nam prius cum viderant eum, & dixerant, quod ascenderent erat aliqualiter distans: & non conterriti sunt. *Alij cadebant ante Ionatham.* scilicet quod occidebat eos cum introiuit in castra, & hoc est cadere, sicut dicim⁹, quod ceciderunt in bello tot millia virorum. Aliter potest intelligi, quod cadebant, scilicet quod non aggrediebatur eos Ionathas pugnans, sed viso eo ipsi conterriti cadebant, & postea ipse occidebat eos. Sed primus sensus est melior, scilicet quod aggressus est illos immediatè, vt introiuit in castra, & percutiens occidebat sibi obuios, & illi cadebant. Hoc patet quia dicitur, & alios armiger eius occidebat, ergo oportet quod cadere accipiatur hic pro occidere, scilicet quod alios occidebat Ionathas, & alios occidebat armiger eius. Si autem acciperetur cadere pro casu, non diceretur alij cadebant, sed diceretur quod cadebant ante Ionatham, & armiger eius occidebat eos, & sic erat hic miraculum, quia coram vtroque cadebant viri bellici, cum essent isti in magna acie Philisthinorum, & audebant percutere viros multos.

D E F

A

Quomodo Ionathas, & armiger ſuus potuerunt percutere viginti viros de Philiſthinis, & quòd Philiſthini non opprimerent eos.

QVÆST. IX.

QVÆRET aliquis quomodo facta fuit iſta cædes, ſcilicet quod iſti duo viri poſſent occidere multos de Philiſthinis, & Philiſthini non opprimerent eos, cum eſſent in acie eorum ſoli.

Reſpõdet Nicolaus dicens, quod Ioſephus ait, quòd quędam nebula ſubito ſurrexit, propter quam Philiſthini non cognoſcebant Ionatham, nec ſeipſos adinuicem, & ſic mutuo ſe trucidabant, & ex eadem cauſa Philiſthæi reuertentes de præda, ſcil. tres cunei, de quibus præcedenti cap. pugnabant cum ſuis, qui remanſerant in caſtris, & è conuerſo. Quod probat, quia infra dicitur: populus ſtationis Philiſthinorum, qui ierat ad prædandum, obſtupuit, & conturbata ſunt caſtra.

Cõtrà Nicol pro Ioſepho.

Sed hanc poſitionem improbat Nicolaus dicens, quod ſic non eſſet miraculum, quia multoties naturaliter conſurgit nebula repente: hic tamen dicitur, quod erat miraculum. Item ſi conſurrexiſſet nebula, non ſolum obſcuraſſet oculos Philiſthinorum, ſed etiam oculos Ionathæ, & armigeri ſui, quia ea, quæ naturalia ſunt ad omnes eodem modo ſe habent; non tamẽ obſcurauit, quia diſtinctè videbant hoſtes, & occidebant eos, vt patet hic. Item ſi nebula cõſurrexiſſet illi, qui erant longe à caſtris non vidiſſent caſtra Philiſthinorum, nec quid fiebat in eis. viderunt tamen ſpeculatores Saulis quomodo erat pugna in caſtris, vt patet infra, ſcil. & reſpexerunt ſpeculatores Saul. Satis ergo patet, quod non fuit hoc factum per nebulam.

B

Sed cum Nicolaus dicit hoc Ioſephum dicere, & improbat tanquam ſit poſitio eius, falſum eſt: nam Ioſephus nil tale poſuit, vt patet in 6. Antiq. vbi eſt iſta hiſtoria. Sed dicit, quod Ionathas, & armiger eius inuaſerunt caſtra dormientibus Philiſthinis, & poterant occidere. 20. de illis: alij autem videntes eos, cùm euigilaſſent à ſomno, exterriti ſunt, credentes quod non facerent hoc duo viri ſoli, & tunc præ turbatione irruebant in ſeipſos: vnde ait ibidem: Irruenteſque eis dormientibus, occiderunt quidem quaſi. 20. turbam verò ſtupore vehemẽtius impleuerunt, ita vt alij quidem effugerẽt, arma omnia relinquentes, alij verò ſemetipſos non agnoſcentes, eo quod ex multis gentibus congregati eſſent, credenteſque inimicos & irruiſſe ſuper ſe Iſraëlitas putantes, & non hoc duorum hominum præſumptione commiſſum, ad alterna bella conuerſi ſunt, quorum alij quidem perempti moriebãtur, alij verò per ſaxa præcipites conuolabant. Hæc Ioſephus.

Iſta poſitio non eſt ſatis rationabilis, & nimis humana: vnde non multum accedit ad miraculum, ſed ponit quaſi accidentia bellorum, ſcilicet, quod ſic hoſtes frequenter dormientes præoccupẽtur, & turbentur caſtra ipſorũ. Item dicit, quod erant dormientes, quod non videtur veriſimile, quia antequã Ionathas & armiger eius aſcenderent, dixerant eis Philiſthini: Aſcendite ad nos ergo non repererunt eos dormientes. Nicolaus autem dicit ſecundum alios, quod iſtud miraculum factũ eſt, eo quod Philiſthini percuſſi ſunt auriſia. Eſt enim auriſia quoddam genus obcęcationis, ſcilicet, cum quis nõ eſt cæcus, videre tamen non poteſt ea, quæ inquirit cum cætera videat. Eſt autem iſta excæcatio miraculoſa, nam qui hanc patiuntur, vident omnia alia, ſicut cæteri viri, id tamen, quod inquirunt, vel eis videre vtile eſt, etiam ſi ante oculos ipſorum eſt, non vident, & quamquam inquirant diligenter nũquam inueniunt. Sic patet de viris Sodomitis, qui acceſſerunt ad ianuam Loth, vt educerent angelos, qui ibi erant in ſpecie virorum, & abuterentur eis. angeli autem percuſſerunt eos cæcitate, ita vt nocte tota non poſſent inuenire oſtium domus, & tamen erant ante illud. Sic patet Geneſ. 19. cap. ſic etiam fuit de Syris ſeruis Benadab, qui venerunt, vt comprehenderent Eliſeum, ipſe autem apparuit coram eis, & dixit, quod ſequerẽtur eum, quia ipſe oſtenderet illis ciuitatem, in qua erat Eliſeus: duxitque eos in Samariam, quæ erat ciuitas hoſtilis, & tamen ipſi nunquam viderunt Eliſeum, qui præcedebat eos, & vrbem, in qua erant quouſque fuerunt in ea, & abſtulit Dominus cæcitatem, vt patet infra 1. lib. cap. 6. ante hoc tamen iſti cognoſcebant Eliſeum, & ciuitatem Samariam. Ita autem dicitur factum fuiſſe hic, ſcilicet, quod Philiſthini percuterẽtur hac cæcitate, quæ dicitur auriſia, vt ſic non viderent Ionatham, & armigerum eius occidentes eos, & ſic faciliter poterant eos occidere.

Opinio Nicol. C

D

Sed iſta poſitio quamquam à Nicolao approbetur, tamen non multum conuenit, quia hic dicitur, quod erat turbatio magna in caſtris, in quo ſignificatur quædam conturbatio intellectus, ita vt neſciant viri quid faciunt: auriſia autem non dicit aliquam turbationem, ſcilicet mentis turbulentiam, ſcilicet priuationem viſionis quantum ad id quod inquirimus. Item dato quod poſſet hoc applicari ad percuſſionem, quam fecerunt Ionathas & armiger eius, tamen non poterat applicari ad ea, quæ infra dicuntur: potuerunt enim Ionathas & armiger ſuus faciliter occidere Philiſthinos, ſi non viderentur ab eis, & tamẽ præter hęc Philiſthini bello inteſtino ſe laniabant, quia dicitur infra, quod gladius vniuſcuiuſque verſus fuerat ad proximum ſuum, & facta eſt cædes magna nimis, ſi tamen Philiſthini eſſent percuſſi auriſia, non viderent ſeipſos, & ſic non poſſent ſe occidere, neceſſe eſt ergo, quod ponatur alius modus plagæ.

Reſponſio au.

Reſpondendum igitur, quod iſta plaga, quæ facta eſt hic, fuit hoc modo, ſcilicet, quòd Ionathas & armiger eius primo introeuntes in caſtra occiderunt viginti viros. Poſtea autem ipſi Philiſthini conturbati ſunt, & præ turbatione incœperunt ſe mutuo laniare, vt patet infra, ſcilicet conturbata ſunt caſtra, & poſtea dicitur, quod gladius vniuſcuiuſque verſus fuerat ad proximum ſuum: accidit etiam tunc quòd illi, qui miſſi fuerant ad prædandum, ſcilicet tres cunei, de quibus præcedenti capitu. redirent in caſtra, & videntes aciem conturbatam, ipſi quoque cum alijs mutuo ſe laniabant, vt patet infra, ſcilicet, & omnis populus ſtationis eorum, qui ierant ad prædandum obſtupuit, ſcilicet paſſi ſunt ſimilem conturbationem, & interitum, vt alij. Iſtud autem eſt quod factum fuit, ſed adhuc ratio vel origo qualiter fieri potuerit, non patet. Dicendum autem videtur, quod Ionathas, & armiger eius aſcenderunt in caſtra Philiſthinorum illi, qui viderunt eos conterriti ſunt nimis, ita vt præ ſtupore efficerentur immobiles, qua ſi lapides, ſic vt Ionathas & armiger eius ſine difficultate occidere poſſent, quos vellent. Tantus autem terror inuaſerat Philiſthinos, vt non ſolum non auderent reſiſtere Ionathæ, ſed etiam fugere non audebant. quod patet, quia ſi fugiſſent à facie eorum, non potuiſſent iſti duo occidere. 20. viros, niſi perſequentes eos magno terræ ſpatio: dicitur tamen infra, quòd occiderunt iſtos. 20. viros in media parte iugeris, ſed iſtud eſt valde paruum ſpatium, quia iuger eſt quantum par boum arando vna die conficere poteſt, ergo non fugiebant iſti, ſed exiſtentes in locis ſuis tanquam muta pecora cædebantur.

E

Quomodo Philiſthini potuerunt habere bellum inteſtinum.

F

Qualiter autem Philiſthini inter ſe potuerunt habere bellum inteſtinum, vt ſe mutuo lacerarent ſatis videtur poſſe ſtare poſitio Ioſephi, ſcilicet quod iſta turbatio habuit originem ex eo, quòd Philiſthini ſubito viderunt duos viros tantam ſtragem exercere in caſtris, quo exterriti putantes omnes hoſtes ſuper ſe irruiſſe, vehementer turbati ſunt. Peruenit autem in tantum iſta turbatio, vt ſe non cognoſcerent. Præcipuum autem motiuum eius eſt, quia erant congregati ex diuerſis gentibus idiomate differẽtibus, ſicut differunt Hebræi à Philiſthinis.

Modus auctо.

Sed adhuc conuenientior modus poni poteſt, quia infra dicitur, quòd factum eſt miraculum in caſtris. Iſte modus tamen Ioſephi non erat miraculoſus, ſed communiter accidens inter pugnantes, vel ſaltem multoties accidit.

Dicendum ergo, quod Deus immiſit turbationem Philiſthinis: erat autem iſta turbatio quædam paſſio cauſata in animo Philiſthinorum, ita vt ſe inuicem non cognoſcerent, ſed putarent eſſe hoſtes, & iſta turbatio erat miraculoſa. Sic aliàs factum eſt, vt in bello, quod fecit Gedeon contra Madianitas: nam cum viderent Madianitæ Gedeonem, cum ſocijs ſuis in circuitu caſtrorum eſſe cum buccinis. & lumine: putauerunt quod inter eos erant, & turbati occidebant ſeipſos. Nec ſolum hoc faciebant, dum manerent in caſtris, ſed & poſtquam fugere cœperunt, ſe mutuo cædebant, & iſta turbatio à Deo erat. Sic patet Iudi. cap. 7. ſcilicet. Immiſitque Dominus gladium in omnibus caſtris, & mutua ſe cæde truncabant. Sic etiam factum eſt, quando conuenerunt contra re-

gem Iosaphat nilj Moab,& Ammon,& multæ aliæ gentes, & cum illæ essent in castris,hostesq; essent dispositi in duob⁹ locis,scilicet quidam in insidijs, & alij in acie: surrexerunt illi, qui erant in insidijs cōtra eos,qui erant in acie,& mutua se cęde deleuerunt nihil facientibus Iudæis, vt patet 2.Paral.c.20. Sed hoc etiam animi turbatione factum est. Aliquando etiam Deus immittit turbationem hominibus,vt se non intelligant, sic autem factum est,quando ædificabant antiqui turrem Babylonis:nam Deus misit ibi confusionem in cordibus,& linguis eorum,& non se intelligebant varięq; loquebantur.huic autem sensui consonat litera sequens,quia dicitur, quod conturbata sunt castra. *Et facta est plaga prima,quam percussit Ionathas, & armiger eius.* Hic dicitur quot viri occisi fuerint per Ionathā, & eius armigerum,& dicitur plaga prima,quia hic fuerunt factæ tres plagæ: prima fuit,quā fecit Ionathas, & armiger eius: secunda fuit,quam fecerunt Philisthini muto se cædentes:tertia fuit,quam fecerunt Israëlitæ persequentes Philisthinos. In prima plaga solum fuerunt.29.viri,vt patet hic. In secūda fuerunt valde multi, vt patet infra,scilicet. Et ecce versus fuerat gladius vniuscuiusque ad proximum suum, & cædes magna nimis.In tertia etiam plurimi corruerunt, quia persecutus fuit populus illos vsque ad noctem,vt patet.infra,scilicet. Nonne maior facta fuisset plaga in Philisthijm ? Percussērunt ergo in die illa Philisthæos à Machmas,vsque in Ahialon. Et ob hoc dicitur hic,quam percussit Ionathas,& armiger eius, quasi dicat,quod duas plagas sequentes non fecerunt ipsi. *Quasi viginti virorum.* Hoc dicitur,quia forte non numerati fuerunt illi viri: intelligendum autem est,quod ista plaga fuit facta, cum nondum Philisthini conturbati essent, & pugnarent inter se.nam erāt tunc stupidi, quia forte alij Philisthini nō videbant hoc, quia ista occisio fuit in prima parte aciei,quo viso surrexerunt alij conturbati se mutuo lacerantes. Cum vero Ionathas,& armiger eius viderent Philisthinos inter se pugnare,ipsi quidem abstinuerunt à bello,quia iam opus non erat cum sufficienter Philisthini se conciderent. Etiam quia cū tota acies in seipsam versa esset.timuit Ionathas eius mediū incurrere, ne Philisthini irruerent super eos , sicut in seipsos sęuiebant, sed erant à longe considerantes,quomodo se Philisthijm lacerarent. *In media parte iugeris,* id est,plaga ista, quam fecerunt Ionathas, & armiger eius fuit in media parte iugeris. In quo significatur, quod non occisi sunt illi per fugam, quia tunc ad hoc, quod duo occiderent 20.magnam partē terræ excurrere oportebat, occiderunt tamen illos in media parte iugeris , quæ est parua terra,scilicet quia illi nimis conterriti nō mouebantur ad vulnera. *Quam par boum in die arare consueuerat.* Hoc deberet referri nō totum iuger,quia illud designatur esse tantum quantum par boum vna die arare potest. Litera tamē prohibet sic intelligi,sed de media parte iugeris, scil. quod illam vna de boum par arare posset,sed quomodocunq; accipiatur paruum terræ spatium est,*Et factum est miraculum in castris,& per agros.* Istud refertur ad secundam plagam,scil.quam fecerunt Philisthini inter seipsos,quia Deus turbauit eos,& pugnauerunt inter se:dicitur autem, quod factum est miraculū, quia bellum istud accidit per turbationem mentis Philisthinorum, & illa inducta est à Deo,scilicet quod nō se cognoscerent illi, qui ante se cognoscebant,& ob hoc pugnarāt.dicitur in castris,& per agros, quia ista turbatio non solum facta est in eis, qui erant intra castra,sed etiam in illis,qui erant dispersi per agros: nam forte aliqui de Philisthinis castramentati fuerunt extra loca aliorum. Vel potest intelligi de illis,qui erant in castris,scil.de illis, qui manebant,& non ibant ad prædandum:nam etiam illi,quando redierunt turbati sunt,& incœperunt pugnare, vt cæteri, sicut patet immediatè,scilicet. *Sed & omnis populus stationis eorū, qui ierant ad prædandum.* scilicet omnes,qui missi fuerant de acie Philisthinorum ad prędam,scil.qui iuerant in tribus cuneis,vt patet præcedenti c.*Obstupuit.* Id est,turbati sunt,scil.nō solum illi,qui erant in castris turbati sunt,& pugnauerunt inter seipsos,sed etiam illi,qui venerant ad prædādum.Nam illi inter se pugnauerunt, & cōtra eos, qui erant in castris.In Hebræo habetur hic.*Contremuit.*scil.quod conterriti sunt,quod potest intelligi quantum ad cædem,quam exercuerat Ionathas,& turbationem,quam viderant in castris, scil.quod visa illa contremuerunt.Vel potest accipi tremere,id est,turbari. Et istū sensum accepit litera nostra,cum dicit immediatè,& conturbata sunt castra.& tamen ibi similiter habetur in Hebræo. *Contremuerunt,& conturbata sunt castra,* scilicet omnes,qui erant in castris Philisthinorum turbati sunt, quia Deus immiserat super eos spiritum turbationis,vt in seipsos insurgerent, & tunc cœperunt se trucidare,quamquam non dicatur hic, tamen intelligēdum est,quod immediatè, vt turbati sunt seipsos trucidabant:alias enim nō vidissent illi,qui erant in castris Saulis turbationem,quæ erat inter Philisthinos: viderunt tamen vt patet infra,& dicitur: Ecce versus fuerat gladius vnicuiusque ad proximum suum.*Et accidit quasi miraculum à Deo.* Id est,factū est tūc miraculum inter Philisthinos.Ista est repetitio præcedentis Sententiæ,& non dicitur hic quasi miraculum,eo quod nō fuerit verum miraculum,sed habens similitudinem: nam verum miraculum erat,sed dicitur quasi miraculū,quia frequenter sic scriptura loquitur:quod tamen istud (quasi) nihil operetur,Patet,quia supra dicitur:Et factum est miraculum in castris,sic autem aliquando ponitur quasi,& nihil operatur, vt patet Num.c.9.scilicet per diem operiebat illud nubes, & per noctem quasi species,ignis: constat tamen quod non erat ibi, quasi species, sed vera species ignis. Fuit autem miraculum, quod hic dicitur in conturbatione Philisthinorum,vt non cognoscerent se,sed putarent se esse hostes.

Et respexerunt Speculatores Saul. Posuerat enim Saul speculatores in castris suis,vt possent prænunciare si hostes venirent, vel si fieret aliqua alia commotio, sicut in omnibus castris fit: illi aūt viderunt turbationē, quæ erat in castris Philisthinorū, scil.quomodo fugiebant huc,atq; illuc,& occidebant seipsos: nesciebant tamen quid illud esset, sed denunciauerunt Sauli commotionem.Erant autem non longe castra Philisthinorū à Gabaa,vbi erant castra Saulis, ideo speculatores potuerunt denunciare Sauli quid fieret in castris hostium.Ionathas tamē quādo locutus est armigero suo de eundo contra Philisthinos non videbat castra eorum,vt patet ex verbis eius, scil.veni & transeamus ad stationem Philisthinorum,quę est trans locum illum,ergo videbat illum locum,quem monstrabat, sed non stationem: alioquin dixisset veni transeamus ad illam stationem:speculatores autem Saulis viderunt castra Philisthinorū, & quid fiebat in eis,eo quod ipsi erant in loco valde eminenti dispositio ad speculandum: Ionathas autem quando locutus est ad armigerum erat,in valle, ideo solum videbat scopulos claudentes vndique castra,sed ipsa videre nequibat.

Qui erant in Gabaa Beniamin. Id est,tunc erant speculatores in vrbe Gabaa,quæ vocatur Gabaa Beniamin.Erant etiam ibi castra Saulis: vocatur autē sic,quia erat ille locus in sorte Beniamin.*Et ecce multitudo prostrata huc illucq; diffugiens.* Id est,speculatores viderunt multitudinem de Philisthinis prostratā, quia iam multi corruerant gladio, & cæteri fugiebant huc, & illuc pugnando,quia iam erat pugna cōserta inter eos, quæ partim fugiendo,& partim accedendo fit.& dicitur huc & illuc, quia nōdum erat fuga Philisthinorum: nam tunc indesinenter fugerent versus vnam partem,sed dicitur huc & illuc,scil.quia aliquando fugiebant ad vnam partem,vt vulnera euitarent: aliquando autem ad alteram veniebant,vt vulnera infligerent. Etiam intelligendum est, quod aliqui conterriti locum fugæ quærerent : etiam dum huc atque illuc diffugiebant per saxa præcipites conuolabant,vt ait Iosephus, & hoc verisimile est, quia cum locus ille esset altissimus, & prominentes vndique petræ: quærentes repente locum fugæ,& à vulneribus euadere cupientes per saxa prolaberentur. *Et ait Saul populo, qui erat cū eo.* scilicet quando audiuit, quod Philisthini inter se pugnarent putans esse aliquod periculum.*Requirite,& videte,quis abierit ex nobis.* Putauit.n.Saul,q; aliqui de suis iuerāt ad castra Philisthinorū,& pugnabant cōtra eos Philisthini, ideo voluit scire,si quis deficeret de castris ipsorū: arbitratus est enim quod Philisthini nō pugnarent inter seipsos;erat enim hoc inopinabile:nam Dei miraculo factū fuerat, vt patet supra.*Cūq; requisissent.* scil.illi,qui erant de populo,quis deficeret de castris.*Repertū est non adesse Ionathā,& armigerum eius.* Erat enim certus numerus virorū in castris,scil. sexcenti viri solū, vt supra patet,& isti essent cōstituti per duces suos,secundū quod in alijs exercitib⁹ fieri solet,ita vt faciliter inueniri possit si quis deficeret: solus autem Ionathas cum armigero repertus est defecisse, quia vt supra dictum est,Ionathas locutus fuerat soli armigero suo: nam etiam patri suo hoc non indicauerat.*Et ait Saul ad Acham.* Iste erat sacerdos,de quo supra dictum est, quod portabat ephod, & erat in diebus illis in castris. Vocauit autem

A illum,quod consuleret Dominum pro rebus instantibus. *Applica arcam Domini.* Id est,duc huc arcam Domini,scil.vt coram eo consulas. Vel applica arcam,id est, applica te ad arcam ad consulendum.

Super quo consulturus erat Dominum sacerdos,qui consuluit in castris Saulis.

QVÆST. X.

QVÆRET aliquis quid consulturus erat Dominum iste sacerdos nunc.

Respondendum est, quod consulturus erat de duobus: primo de statu Ionathæ,& armigeri eius:nam isti duo iuerant ad castra Philisthinorum,& videbat Saul,quod erat magnum bellum in castris eorum,crederet igitur, quod ista in exitium Ionathæ vergerent: consuluit ergo pro salute eius, an viueret, an hostes interfecturi essent eum. Secundo consulturus erat de statu suo quantum ad hostes , scilicet an aggressurus esset eos nam cum vidit eos conturbatos desiderauit ire cõtra eos, voluit tamen scire à Domino, an sibi in prosperum hoc cederet,ideo iussit,vt sacerdos consuleret eum , & tunc Iosephus ait : respondit Deus,quod aggrederetur Philisthinos: nam ipse traderet eos in manus illius.De hoc.6.Antiq.dicitur: dumque exploratores Saul regi dicerent Palæstinorum castra valde turbari : quærens,num quis suorum deesset, audiuit suum abesse filium,& eius armigerum. iussitque vt pontifex sumpta veste sacerdotali de futuris rebus prophetaret,cumq; ille eum vincere, & hostibus fortiter prævalere dixisset Palæstinos inuasit,& turbatos aggressus est,qui se potius inuicem peremerunt. Quòd autem Saul de istis Dominum consuli faceret,satis patet,quia nulla alia res sibi instabat , pro qua potius eum consulere deberet.

B

An Deus responderet sacerdoti.

An tamen Deus responderet eis super his , non apparet. Iosephus autem dicit,quòd respõderit,& ob hoc tunc aggressus est eos confidens de Dei responso.

Magis tamen videtur, quod non responderit , quia cum Saul fecisset,quod sacerdos cõsuleret Dominum,subito auditus est magnus clamor in castris Philisthinorum : credens autem Saul, quod magnum periculum illud esset fecit cessari à cõsulendo,quia in hoc oportebat, vt aliquantulum morarentur, & quia filius suus erat in castris Philisthinorum credens, quod mora sua nimis illi obesset, non sustinuit quod sacerdos consuleret Dominum,quod colligitur ex literas sequenti,scil. cumq; loqueretur Saul ad sacerdotem tumultus magnus exortus est in castris Philisthinorum:crescebatque paulatim , & clarius resonabat, & ait Saul ad sacerdotem , cõtrahe manum tuam.Conclamauit ergo Saul,& omnis populus,qui erat cum eo,& venerunt vsq; ad locum certaminis. Contrahere autem manum est colligere eam,vel cessare. & hoc tenet etiam Nicolaus.Poterit tamen aliquis dicere , quod habuit responsum à Domino,quia cum dicitur contrahe manum tuam , non est sensus quod cessaret,sed quod breuiter faceret. Sed dicendũ, quòd nõ stat,quia responsio danda erat hic à Deo,& nihil dependebat ex actu sacerdotis,quod Deus cito respõderet,ideo nihil proficiebat,quòd diceret ei cõtrahe manum tuam, si intelligebat per hoc quod breuiter expediret, sed oportet quod intelligatur,quod contraheret manum, id est, cessaret ab illo. Item quia dicitur infra,cumq; loqueretur Saul ad sacerdotem tumultus magnus exortus est in castris Philisthinorum, s.cum adhuc iuberet ei,quod consulere Dominum incœpit immediatè audiri clamor Philisthinorũ,& tunc dixit,contrahe manum tuam,& clamauit ipse , & omnis populus ad locum certaminis.ergo nihil adhuc sacerdos fecerat de consulendo Dominum,sed non incœpto opere progressus est Saul cõtra Philisthinos.Hoc autem fuit timore,& affectione filij,quem sciebat esse inter Philisthinos, & nunc cum audiuit magnum clamorem, credidit ei graue stare periculum,alioquin permisisset sacerdotem consulere Dominum quousque haberet responsum.

C

Quare Saul iussit sacerdoti applicare arcam ad consulendum Dominum.

D

QVÆST. XI.

QVÆRETVR vlterius ad quid iussit Saul sacerdoti, vt applicaret arcam ad consulendum Dominũ: nam sacerdotes non consulebant per arcam , sed per vestes suas , scil.per rationale,& ephod.vnde dicebatur summus sacerdos portare iudicium filiorum Israel in pectore suo:Exod.c.28.

Diuersi modi consulendi Dominũ in vet.te.

Respondendum est,quod arca non erat hic necessaria ad consulendum Dominum:sacerdos tamen illam applicuit.Pro quo considerandum,quod aliter sacerdotes consulebant Dominũ,aliter prophetæ & aliter Moyses.De sacerdotibus enim primo dicẽdum,quod ipsi habebant duplicem modum: nam summi sacerdores interdũ poterant introire in sancta sanctorum,interdum autem nõ:introibant enim in locum illũ semel in anno,scil.in die propitiationis,vt patet Leui.c.16.&adHeb. 9.vbi orabat Dominũ pro Israëlitis,& videtur quod Deus loquebatur ei : nam iussum erat,quòd quãdo summus sacerdos introiret in sancta sanctorum, nullus staret in prima parte tabernaculi quousque sacerdos egrederetur,vt patet Leuit.16.c. Hoc autem pro nulla alia causa erat, nisi quia Deus loquebatur tunc summo sacerdoti,& volebat,quod nullus audiret ea, quæ loquebatur ei:postquam autem ipse egressus esset de sancta sanctorum licebat alijs sacerdotibus introire in primã partem sanctuari,tunc ergo poterat sacerdos consulere Dominũ, si vellet coram arca : alijs autem temporibus non licebat summo sacerdoti introire in sancta sanctorum, ideo non poterat ibi consulere Dominum,sed cõsulebat in quocunq; loco vellet:hoc autem erat,quod induceretur vestibus sacris præcipuè rationali,& ephod,& tunc quærebat à Deo,& respondebatur sibi,sic patet infra c.23.cùm dixit Dauid ad Abiathar sacerdotem:applica ephod,id est,indue te ephod. Et tunc quæsiuit ex nomine Dauid:si tradant me viri Ceilæ in manꝰ eius, & si descendet Saul,sicut audiuit seruus tuus Domine Deus Israel:indica seruo tuo,& ait Dominus descendet: iterũ aũt consuluit Dominũ Dauid,dicens:applica ad me ephod, vt patet infra c. 30.& tamẽ tunc non erat ibi arca, quia erat Dauid in Siceleg, vt patet.eo.c.& tunc Deus respõdebat,nec differebat,an esset sacerdos intra sanctuarium,vel extra,sed vbicunque vellet.

E

De Moyse autem dicendum est, quod consulerat Dominũ aliter &facilius,scil.quando volebat aliquid scire introibat in sancta sanctorũ nulla præposita cæremonia, & Deus respõdebat illi,vt patet Num.c.7.cum dicitur:Cumq; ingrederetur Moyses tabernaculum fœderis , vt consuleret oraculum , audiebat vocem loquentis ad se de propitiatorio , quod erat super arcam inter duos Cherubim vnde & loquebatur ei.

De alijs autem prophetis dicendum,quod non competebat eis aliquis istorum modorum: nam eo quod non erant sacerdotes magni nõ licebat eis indui vestibus sacris,& eo quod non habebant tantam dignitatem , sicut Moyses non licebat eis introire in sancta sanctorum,sed habebant alium modum consulendi Dominum,scil.per orationes:nam quando aliquis eorum volebat aliquid à Deo petere , & Deus non præueniebat eum loquendo illi,orabat vt responderet ei, & tunc Deus respondebat.Sic patet de Ieremia , quem orauerunt Iudæi, vt consuleret Dominum , an descensuri essent in Ægyptum,ipse autem orauit per 10.dies,vt responderetur sibi , & tunc Deus respondit,vt patet Ierem.42.cap.Eodem modo alij prophetæ orabant Dominũ,& respondebat eis,quando volebant, quia familiariores erant Deo quam cętera turba,nunc autem sacerdos erat Achias, quem Saul iubebat cõsulere Dominum,ideo ipse cõsulere debebat indutus rationali & ephod,quod signatur supra in litera,cum dicitur. Et Achias filius Achitob portabat ephod,& in illo consuluit Dominum: arca autem ad consulendum Dominum non erat sibi necessaria,sed quia erat ibi in castris,& Deus repræsentabatur specialiter in ea,dixit Saul, quod applicaret se ad arcam, & coram eo consuleret Dominum. *Erat enim ibi arca Dei in die illa,cum filijs Israel.* Id est,tunc erat arca in exercitu,quia portauerant eam secũ filij Israel. Hoc autem dicitur ad tollendum dubium, quia aliquis dubitaret, quomodo arca poterat esse præsens ad hoc , quod consuleret Achias ibi Dominum , & dicitur quòd arca erat ibi in die illa.

F

Quomodo potuit nunc arca esse in castris, cum deberet esse in loco minimè abscondito.

QVÆST. XII.

QVÆRET aliquis quomodo arca potuit esse tunc in castris: nam arca erat vas sanctissimũ, quod habebant Hebræi, ideo erat in loco maximè abscondito. Deus quippe iusserat eam poni intra sancta sanctorum: Exod. cap. 26. ad quem locum nullus accedere poterat, nisi summus sacerdos, semel in anno: Leui. c. 16. & ad Hebr. 9. non ergo debebat portari in castris inter homines laicos, vt videretur ab omnibus.

Respondendum est, quod arcam videre non erat simpliciter prohibitum: nam interdum necesse erat, quod videretur à toto populo, sicut quando portabatur per desertum per 40. annos. Etiam postea in terra Chanaan, quando mouebatur de loco ad locum sanctuarij, & ipsa sicut cætera vasa sanctuarij, portabatur: erat autem prohibitum videre illam, quando erat in sanctuario intra sancta sanctorum. Tunc enim nemo debebat eam videre, nec etiam summus sacerdos: nam cum introibat summus sacerdos die propitiationis in sancta sanctorum, ferebat secum vas plenum aromatibus fumantibus, vt ipse nõ videret propitiatorium. Nam si videret, moreretur, vt patet Leui. 16. c. Hoc autem erat non propter ipsam arcam, sed quia tunc super eam in propitiatorio erat angelus latens in corpore aëreo, & vt ille non videretur iubebat, quod non videretur arca. alio tamen tempore licebat videre illam, etiam si nuda esset: nam cum introibat summus sacerdos in motu castrorum ad operiendum arcam, introibant quoque secum minores sacerdotes, & non ferebant aliquid ad non videndum propitiatorium, vt patet Num. c. 4. & hoc quia tunc non erat ibi angelus ille. Cum autem arca erat extra sanctuarium, non licebat eam videri nudam ab aliquo homine, & si videretur, moriebantur illi, qui videbant, sicut factum est in Bethsamitibus, vt patet supr. c. 6. Videri autem arcam opertam non erat periculum alicui: nam etiam popularibus licebat, dum tamen nihil vlterius agerent, scilicet tangendo eam, vel portando de loco ad locum, quia istud erat officium Leuitarum. Quòd autem arca aliquando educeretur de sanctuario, & portaretur ad aliqua loca, non erat inconueniens potissimè ad bella: nam Hebræi sperabant in Domino, qui magis pugnaret pro eis, quam ipsi pro seipsis, & quia sacratissimum quod erat in veteri testamento, erat arca: portabant eam aliquando ad bella, vt haberent Deum auxiliatorem, nec hoc faciebant Israëlitæ tãquam à seipsis moti: aliquando enim Deus ista fieri iusserat. sic patet in bello contra Iericho: nam iussit Deus, quod septem diebus Hebræi lustrarent vrbem portantes arcam, & in septimo die corruerunt muri: Iosu. c. 6. Ex hoc autem Israelitæ sumpserunt originem, vt aliquãdo portarent arcam secum ad bella, sic factum est quando pugnauerunt Israelitæ iterum contra Philisthinos: fecit enim totus populus, quod portaretur arca in castra supra ca. 4. ita fortassis hic credidit Saul, quod arca aliquo modo proficeret eis in aduersis casibus, ideo fecit illã portari ad castra, & coram ea Dominum consulebat sacerdos.

De quo loco fuit portata arca in castra nunc.

QVÆST. XIII.

QVÆRETVR vlterius vnde ista arca portata est, quando venit nunc in castra, vel ad quem locum exinde reducta est.

Opinio Nicol. Respondendum est, quod deberet dici secundum Nicolaum, quia arca portata fuit de Galgala: nam ipse vult supra c. 7. quod arca fuerit primo in Cariathiarim postquã reducta est de terra Philisthinorũ, deinde fuit in Masphat, postea in Galgala, deinde in Nobe: posterius autem in Gabaon, & quia supra 11. c. & 12. dictum fuit quomodo populus conuenit in Galgala coram Domino, dicit Nicolaus, quod ibi tũc erat arca, & quia paulò antè hoc venerat Saul, & Israelitæ de Galgala, necesse est, vt tunc ibi esset sanctuarium, & arca, & sic inde reducta esset. Sed hoc non stat, quia supra c. 7. declaratum est, quod arca nunquam stetit in Masphat, nec in Galgala, sed immediatè vt ducta est de terra Philisthinorũ posita fuit in Cariathiarim, & ibi mansit vsque ad tempus, quo Dauid eam transtulit in Hierusalem in domum Obededom.

Responsio au Dicendum ergo quod nunc Saul fecit arcam duci de Cariathiarim, vbi custodiebatur in domo Aminadab. Et credendum est, quod Eleazarus filius eius, qui præpositus erat ad custodiendum arcam, venit tũc cum illa. De hoc supra c. 7. Postquam autem istud bellum finitum est, dicendũ est, quod non fuit reducta arca in sanctuarium, quod tunc erat in Nobe, sed fuit reducta in Cariathiarim, vbi prius fuerat posita, & ibi mãsit toto tempore Saulis quousque transtulit eam inde Dauid: alioquin non potuisset de ipso loco transferre, & tamen dicitur, quòd transtulit eam de Cariathiarim, vt patet 1. Paralip. c. 13. Ad ipsum ergo locum reducta est, & mansit in domo Aminadab, sicut priꝰ fuerat: nam Dauid de domo Aminadab eam duxit, vt patet infra 2. lib. c. 6.

Quare duxerunt arcam in castris.

QVÆST. XIIII.

QVÆRETVR vlterius ad quid duxerunt Israelitæ arcam nunc in castris.

Respondendum est, quod fecerunt hoc, quod Deus adiuuaret eos, cum præsentem haberent arcam, in qua maxime relucebat virtus deitatis. Etiam quia hostes timebant quando arca veniebat in castra, vt patet supra c. 4. cum dixerunt Philisthini: Venit Deus in castra, & ingemuerunt dicentes: Væ nobis: non fuit enim tanta exultatio heri, & nudiustertius: vę nobis: quis nos saluabit de manu deorum sublimium istorum? Sed dicet aliquis, ad quid volebant Israelitæ nũc arcam in castris? nam iterum cum duxerunt eam capta fuit à Philisthinis, & fuit magna plaga super Israelitas, vt patet supra c. 4. nam perierunt. 30. millia.

Respondendum est, quod Israelitæ sciebant præsentiã arcæ esse magnæ vtilitatis: nam ea præsente corruerant muri Iericho, vt Iosue. c. 6. Et Moyses faciebat eam præcedere in motu castrorum, tanquam propter eius pœnitentiam fugerent omnia mala, vt patet Num. c. 10. scil. Cumq; eleuaretur arca, dicebat Moyses: surge Domine, & dissipentur inimici tui, & fugiant qui oderunt te à facie tua. Cum autem deponeretur dicebat. Reuertere Domine ad multitudinem exercitus Israel. Non existimabant ergo Israelitæ, quod illa magna cædes eorum, scil. 30. milliũ, quæ acciderat, quando portata fuit arca in castra, fuisset propter hoc, quod nõ haberet arca aliquam virtutem, vel tanquã Deus nihil ageret propter præsentiam eius, cum scirent, quod aliàs fecerat magnas virtutes, nec etiã putabant, quod aliquo tempore arca haberet virtutẽ, & alio tempore non, sed ascribebant hoc iniquitati Israelitarum pro tũc: nam duo sacerdotes, qui tunc portabant arcam erant valde peccatores, & de eis prænunciatum fuerat, quod morerentur vna die, vt patet supra c. 2. quod sic factum est. Etiam de arca prænunciatum fuerat, quod caperetur, vt patet supra c. 3. scil. Ego faciam verbum in Israel, quod quicũq; audierit illud, tinnient ambæ aures eius, quod intelligebatur de captione arcæ, quæ fuit nimis stupenda omnibus Israelitis, vt patet supra c. 4. nunc autem non credebant se habere aliquod graue peccatũ, propter quod vellet Deus eos dare in manu hostium, ideo cõfidebant, quod in præsentia arcæ esset sibi Deus magis propitius, & ob hoc fecit illam Saul portari in castra.

Cumq; loqueretur Saul ad sacerdotem, scilicet ad Achiam: iste enim est sacerdos, ad quem loquebatur, vt patet supra quamquam Iosephus dicit, quod etiã fuit hic Achitob pater Achiæ. *Tumultus magnus exortus est in castris Philisthinorũ.* Ante hoc enim erat tumultus, & bellũ, quia speculatores Saulis viderant multitudinem magnam prostratam, & cæteros huc, & illuc fugiẽtes, sed nunc nouus tumultus maior exortus est, quia fortè durior cædes inchoabat, & iste tumultus cœpit exaudiri cum loqueretur Saul ad sacerdotem, id est, nõdum desierat loqui ad eum, quod cõsuleret Dominum, & iam oriebatur clamor: vnde ista fuit causa, quod sacerdos non consuleret Dominũ: nam audito clamore dixit Saul: contrahe manum tuam, id est, cessa iam ab hoc. *Crescebatque paulatim, & clarius resonabat,* scil. ille clamor erat magnus, & semper crescebat, quia continue bellum sæuiebat, & grauis fiebat strages. Dicitur etiam quod clarius resonabat, quia castra Saulis nõ erant multum propinqua ca-

A

ſtris Philiſthinorum, ideo quamquam aliquis clamor fieret in caſtris eorum, & propter multarum vocum aggregationem aliqualiter audiretur in caſtris Saulis, tamen nō ſonabat diſtinctè: nunc autem quia voces eleuabantur in altum clarius reſonabat. *Et ait Saul ad ſacerdotem.* ſcilicet ad Achiam, cui iuſſerat cōſulere Dominum. *Contrahe manum tuam.* id eſt, ceſſa iam ab hoc. Eſt enim iſte modus loquendi, ſcil. contrahere manū, id eſt, colligere pro diuertere velociter ad alios actꝰ. Et eſt ſenſus, ceſſa iam ab hoc, quia non eſt tempus manendi cōſulendi Dominum. Dicet aliquis quare Saul non expectauit quouſq; ſacerdos conſuluiſſet Dominum, vel ſi non intendebat expectare, quare fecit, quod inciperet conſulere Dominum.

Reſpondendum eſt, quod Saul à principio volebat conſulere Dominum, & intendebat expectare quouſq; reciperet reſponſum pro filio ſuo, & pro ſtatu ſuo contra hoſtes. Nunc autē videns, quod oriretur magnus clamor inter Philiſthinos, videnſq; filium ſuum eſſe inter eos, credidit iſtum clamorem in illius exitium verti: non ſuſtinuit ergo expectare reſpōſum Domini, ſiue de proſpero, ſiue de aduerſo, quia etiam ſi aduerſum ſibi euenturū eſſet, non formidabat illud ſubire pro filio, & hoc modo non oportebat expectare diuinum reſponſum, quia ſiue de proſpero, ſiue de aduerſo reſpōderetur, nihilominus Saul iturus erat ad liberandum filiū ſuum. *Conclamauit ergo Saul.* Id eſt clamauit, vt omnes cōgregarentur celeriter ad eundum ad bellum. *Et omnis populus, qui erat cum eo.* ſcilic. omnes clamauerunt, vt irent ad bellum, vel ſe paratos ad eūdum ad bellum, ſic enim eſt in omnibus exercitibus, quia quando caſtra mouenda ſunt, datur ſignum mouēdi illa, vel cum ad bellum procedendum eſt, datur ſignum militibus ad ſe parandum in armis. Erant autem iſti, qui nunc erant cum Saule ſexcēti viri, de quibus ſupra dicebatur: poſtea tamen plures cōuenerunt, ſ. oēs qui latuerant, & illi qui erant cum Philiſthinis, vt patet inf.

B

Et venerunt ad locum certaminis. Scilicet venerunt vſq; ad locum, in quo tunc erant Philiſthini pugnantes, ſcil. vſq; Machmas. Nam in loco ipſo erant caſtra eorum, vt patet infr. ſc. percuſſerunt in die illa Philiſthæos à Machmas vſque in Ahialon.

Et ecce verſus fuerat gladius vniuſcuiuſque ad proximum ſuum. Id eſt, quando acceſſerunt Iſraelitæ ad caſtra Philiſthinorum, inuenerunt quòd gladius vniuſcuiuſque verſus erat ad proximū ſuum, id eſt, quilibet pugnabat contra eum, qui ſibi cōiunctus erat, quia non ſe cognoſcebant, vt dictum eſt, ſed magis putabant ſe tanquam hoſtes: quo viſo admirati ſunt Iſraëlitæ ſcientes quòd hoc à Deo eſſet, & exiſtimantes traditos Philiſthinos in manibus eorum, incœperunt eos perſequi.

Et cædes magna nimis. Id eſt, etiam viderunt, quod erat facta magna cædes, ſcil. quia cadauera multa iacebant ſuper faciem terræ, quia acriter inter ſeipſos conflixerant Philiſthini.

Quomodo Iſraelitæ fecerunt magnam cædem ſuper Philiſthinos, cum non haberent arma.

QVÆST. XV.

C

QVÆRET aliquis cum nunc Iſraelitæ iſta videntes perſecuti fuerint Philiſthinos, & exercuerint magnam cædem, vt patet infra: quomodo hoc facere potuerunt, quia nō habebant arma, vt patet præcedenti c. ſcilic. cumque veniſſet dies prælij, non eſt inuentus enſis, aut lancea in manu totius populi, qui erat cum Saule, & Ionatha, excepto Saul & Ionatha filio eius.

Reſpō. Rabbi Dauid Reſponderi poteſt ſecundum Rab. Dauid kimhi, quod quamquam iſti Iſraelitæ nō haberent lanceas, aut gladios: habebant tamen alia genera armorum, ſcil. tela, arcus, & fundas, quibus poterant certare cum hoſtibus.

Alia reſpon. Aliter poteſt dici, quòd habebant Iſraelitæ arma, quia de ſolis ſexcentis viris, qui erant cum Saule à principio, dicitur, quòd non eſt inuentus enſis, aut lancea in manu eorum. De alijs tamen Iſraelitis non dicitur: erant tamen multi alij, qui venerunt ad pugnam, ſcilicet, illi, qui erant prius cū Philiſthæis: aſcenderantque de terra eorum cum eis, vt patet hic: alij quoque Iſraelitæ, ſcilicet, illi, qui latuerant, conuenerunt ad Saulem, vt patet infra: iſti autem poterant habere arma: maximè illi, qui erant cum Philiſthinis.

3. Reſp. Aliter etiam dici poteſt, quòd maxima pars Iſraelitarum, qui ibant cum Saule inermis erat: poſtea tamen habuerunt arma multa Philiſthinorum, ſcil. quia reliquerunt Philiſthini ſubito caſtra venientibus Iſraelitis. Vnde pro turbatione non acceperunt arma, quæ habuerant in caſtris: acceperunt quoque omnia arma mortuorum: multi enim mortui fuerant inteſtino bello: quia vt dicitur hic erat cædes magna nimis: omnium autem illorum arma arripuere Iudæi. Præter hoc etiam illorum, qui fugiebant plurimi præ timore arma in via relinquebant, vt facilius ſibi per fugam conſulerent: & hæc etiam Iudæi capientes pugnabant: vnde non defuit Iudæis pugnare cupientibus armorum pluralitas. De hoc dicit Ioſephus ſexto Antiquitatum, ſcil. turbatione vero eos vehementius impleuerunt, ita vt alij quidem effugerent arma omnia relinquentes.

D

Sed & Hebræi, qui fuerant cum Philiſthijm heri, & nudiuſtertius. Hic ponuntur alij adiutores, ſcil. Hebræi quidam, qui erant cū Philiſthinis. Nam iſti videntes quòd Iſraelitæ vincerent, coniūxerunt ſe eis in adiutorium: & dicitur quòd erant cum Philiſthinis ab heri, & nudiuſtertius, id eſt, ab aliquib⁹ diebus, ſc. nō cœperunt nunc eſſe cū eis, ſed erant iam ab aliquo tēpore.

Opinio Nicol. Nicolaus dicit, quòd iſti erant aliqui, qui timore ducti coniunxerant ſe Philiſthinis: in quo videtur, quod nouiter ſe coniunxerant, ſcilicet, forte timore huius belli inſtantis. Sed dicendum eſt, quòd à multis diebus iam eſſent cum eis: nam non ſe coniunxerunt eis, cum fuerunt Philiſthini in terra Iſrael, ſed de terra Philiſthinorum aſcenderunt cum eis, vt patet immediatè, ſcilicet, aſcenderuntque cum eis in caſtris: ergo à magno tempore iſti erant cum Philiſthinis, cum morarentur in terra eorum.

E

Nec obſtat ſi dicatur ab heri, & nudiuſtertius, quod ſecundum ſe ſignificat paruum tempus, quia aliquando ponitur pro magno tempore, vt patet ſupra capit. 10. ſcilicet, videntes autem omnes nouerant eum, id eſt, Saulem ab heri, & nudiuſtertius, quòd eſſet cum prophetis, &c. accipitur autem ibi heri, & nudiuſtertius pro longo tempore vitæ Saulis, ſcilicet, quia illi viri, de quibus ibi dicitur cognouerant eum à magnis temporibus: ſic etiam dicitur ad Hebræos capit. 13. ſcilicet, Ieſus Chriſtus heri, & hodie, & in ſæcula. Vbi volebat Apoſtolus dicere quòd Chriſtus erat ab æterno, & erat in æternum: & tamen pro duratione præterita poſuit heri, & hodie, quaſi ex modo loquendi intelligantur omnes alij dies. Ita hic per heri, & nudius intelliguntur multa tempora, quibus manſerant iſti Hebræi in terra Philiſthinorum.

Aſcenderuntque cum eis in caſtris. Id eſt, iſti Hebræi nō fuerunt nouiter coniuncti Philiſthinis, ſed aſcenderunt cum eis in caſtris, id eſt, aſcēderunt de terra eorum. in qua habitabant cum ipſis Philiſthinis, vt venirent ad caſtra ad pugnandum contra Iſrael, & licet hoc non haberent iſti Hebræi gratum: tamen coegerunt eos Philiſthini; cum haberent eos in terra ſua.

Reuerſi ſunt, vt eſſent cum Iſrael. Id eſt, quando viderunt quòd Deus adiuabat Iſraelitas, conuerſi ſunt ad contribules ſuos, vt adiuuarent eos.

Qui erant cum Saule, & Ionatha. Id eſt, Iſraelitæ erant cū Saule, & cum Ionatha, quia iſti erant duces exercitus.

F

Qui eſſent illi Hebræi, qui erant cum Philiſthinis.

QVÆST. XVI.

QVÆRET aliquis qui erant iſti Hebræi, qui aſcenderunt nunc cum Philiſthinis. Reſpondebit aliquis, quòd iſti ducti fuerant aliquando captiui de terra Iſrael, & nunc remanebant in terra Philiſthinorum. Sic enim conſueuit eſſe in alijs bellis, quod victores accipiunt de hoſtibus aliquos viros, quos ducant in terram ſuam: & hoc potiſſime quando ſunt illi viri clari: ſicut Romani adducebant viros clariſſimos de omni terra in vrbem ſuam: ſic enim de Iudæa adduxerunt Ioſephum, & de Carthagine duxerunt Terentium, qui erat vir clariſſimus in comædijs. Vnde ait in Andria de ſeipſo.

Natus in excelſis tectis Carthaginis altæ,
Romanis ducibus bellica præda fui.

Sic etiam de Philiſthinis exiſtimādum eſt, quòd cum ipſi magno tempore fuiſſent dominati Hebræorum, omnes viros clariſſimos Iudæorum ducerent in terram ſuam: quod quidem non eſt rationi obuium.

Sed

Sed adhuc dicendum est magis, quòd isti Hebræi erant fabri, quos abstulerant Philisthini de terra Israel: nam dicitur præcedenti ca. quòd cauerant Philisthini ne facerent Hebræi gladium, aut lanceam: & quòd non inueniebatur aliquis faber ferrarius in tota terra Israel. Hoc autem fuit, quia Philisthini duxerunt eos secum in terram suam, vt declaratum fuit præcedenti cap. isti autem nunc ascenderunt cum Philisthinis in castra, scilicet, ad pugnandum contra Israelitas, vel ad parandum arma, quia vsus maximus necessarius est in bello, ideo dicitur de istis, quòd erant ab heri, & nudiustertius cum Philisthinis, scilicet, à multis diebus iam habitauerant cum eis.

Qualiter Israelitæ, qui erant cum Philisthinis iam multo tempore versi sunt contra eos; cum haberent facultates suas & vxores & filios inter eos.

QVÆST. XVII.

QVÆRETVR vlterius, quomodo isti Israelitæ, qui erant cum Philisthinis, voluerunt redire, vt essent cum Israel: nam cum habitarent in terra Philisthinorum ex multo tempore, scilicet ex illo, quo fuerat lex posita, ne essent fabri in terra Israel, habebant in terra Philisthinorum facultates suas, habebant etiam vxores & filios. Sciebant etiam quòd si conuerterentur ad hostes, perderent omnia, quę habebant in terra Philisthinorum: insuper tota eorum cognatio acriter periret. Quare ergo volebant conuerti ad Israelitas? Respondendum est quòd hoc fecerunt propter duo: primo propter victoriam, quam videbant dari Israelitis: nam ipsi Philisthini non pugnantibus Hebræis inuicem se lacerabant: postea autem Hebræis venientibus omnes fugiebant. Crediderunt ergo quòd cum tanta multitudo Philisthinorum, quanta nunquam congregata fuerat, nunc quasi sine hoste vinceretur, quòd tota terra Philisthinorum funditus delenda erat: vnde ipsi nihil perderent de his, quæ habebant in terra Philisthijm omnia occupantibus Iudęis, quin potius si nunc non redirent ad Hebræos, credebant cum postea Israelitæ dominarentur Philisthinorum, acrius punirent Israelitas repertos in terra Philisthijm quàm Philisthinos; quia semper restitissent tanquam hostes contumaces. Secundo hoc fecerunt, quia putabant sibi de præsenti eminere periculum vitæ nisi hoc facerent: nam videbant Philisthinos fugari à facie Israel: si ergo ipsi manerent cum Philisthinis, sicut prius erant, fugarentur quoque cum illis, & caderent gladio sicut Philisthini. Tutius ergo fuit sibi confugere ad Israelitas, quam fugari cum Philisthinis: etiam si cuncta, quæ reliquerant in terra Philisthinorum periculo imminerent.

Quomodo Philisthini consisi sunt ducere secum Israelitas ad bellum, quos captiuos tenebant.

QVÆST. XVIII.

QVÆRET aliquis quomodo Philisthini voluerunt secum ducere in bellum Israelitas, qui habitabant in terra eorum: nam non erat tutum hoc facere; cum ipsi possent conuerti ad hostes, & impugnare Philisthinos: nam Ægyptij habentes Israelitas in terra sua, non confidebant eis, credentes quòd possent iungi hostibus eorum, & expugnare illos, vt patet Exod. cap. 1. scilicet. Ecce populus Israel multus, & fortior nobis est: venite sapienter opprimamus eum, ne forte multiplicetur: & si ingruerit contra nos bellum, addatur inimicis nostris: expugnatisque nobis egrediatur de terra. Quantominus ergo debuerunt confidere Philisthini Israelitis, vt ducerent eos secum in bello, quia ibi poterant præuaricari sicut postea fecerunt? Item Philisthini non confidebant ipsi Dauid, quia erat Hebræus, quamquam inter eos esset fugitiuus: nam cum esset Dauid apud regem Achis Philisthæum, decreuerat cum eo pugnare contra Hebræos, & descendit ad locum belli: iratique sunt, alij reges Philisthinorum regi Achis, dicentes: reuertatur vir, & sedeat in loco suo, in quo constituisti eum, & non descendat nobiscum in prælium, ne fiat nobis aduersarius, cum præliari cœperimus: quomodo enim placare aliter potest Dominum suum, nisi in capitibus nostris, vt patet infra capit. 29. ergo similiter non debuissent hic Philisthini confidere Israelitis ducendo eos secum in bellum.

Respondendum est quòd Philisthini duxerunt secum Israelitas, quia nihil mali suspicari potuerunt. Erat enim tanta multitudo Philisthinorum, vt nequaquam crederent quòd Israelitæ eis resistere vellent. vnde securi sibi videbantur, quòd etiam si aduersus eos consurgerent, nihil omnino proficerent. Cùm autem arguitur de Dauid non est simile: nam isti Israelitæ, qui ascenderunt cum Philisthinis, non ascenderunt, vt viri pugnatores; sed erant fabri armorum, venerantq; ad parandum arma. Vnde minus de eis timendum fuit, quàm si essent viri parati ad bellum. Dauid autem erat vir bellator, ideo de eo magis timuerunt, nec permiserunt quòd veniret in castra. Item dato quòd essent isti viri bellatores, non fuit tantum timendum de eis, sicut de Dauid: quia isti erant viri parui constituti sub potestate aliorum. Dauid autem erat vir magnus, scilicet, princeps sexcentorum virorum, vt colligitur infra cap. 30. poterat ergo agere quod voluisset: vnde de eo suspicandum erat. Etiam erat Dauid valde pugnax quem formidabant Philisthini, quia ipse quondam deiecerat eorum fortissimum, scilicet, Goliath: vnde dixerunt reges Philisthinorum ad Achis: Nonne iste est Dauid, cui cantabant in Choro dicentes: Percussit Saul in millibus suis: & Dauid in decem millibus suis? Suspicandum ergo erat de eo. Item Deus induxit Philisthinos in consilium illud: nam ipse volebat tradere Israelitas in manu Philisthinorum, & quòd morerentur tunc Saul, & filij eius sicut factum est: si autem Dauid descendisset cum Philisthinis in bellum, transiturus erat ad partem Israelitarum, vt adiuuaret eos, pugnaretque accerrimè contra illos, & quia vir fortis erat, & in omnibus prospere agens, fortè deleuisset Philisthinos: Deus tamen contrarium diffiniebat: fecit ergo quòd Philisthini nollent quòd descenderet cum eis. Nunc autem è contrario Deus volebat, quòd Philisthini caderent coram facie Israel, ideo fecit quòd isti quoque, qui erant in terra Philisthijm ascenderent ad subsidium eorum.

Omnes quoque Israelitæ, qui se absconderant in monte Ephraim. Hic ponitur adiutorium aliorum, scilicet, Israëlitarum, qui se absconderant: nam isti audientes, quòd vinceret Israel, exierunt in adiutorium: prius enim se præ timore absconderant: nunc autem euacuato timore, quia audierant victoriam cessisse Israelitis, confidenter egressi sunt de latibulis, & adiunxerunt se eis. Dicitur autem de his, qui se absconderant in monte Ephraim: non quòd Israelitæ non se abscondissent etiam in alijs locis, sed quia isti, qui latebant in monte Ephraim venerunt in auxilium Saulis. Causa fuit, quia cum fugerent Philisthini à facie Israel, erat transitus per mõtem Ephraim, sicut ait Iosephus: in ipso enim inuentum est mel, de quo infra dicitur, quod erat super faciem agri: Israelitæ igitur ibi latentes hoc confestim sciuerunt, & surgentes de latibulis suis persecuti sunt Philisthinos.

Audientes quòd fugissent Philisthini. Non est sensus, quod missus fuerit ad eos nuncius significans fugam Philisthinorum, & quòd tunc ipsi venerint ad pugnam: nam interea elaberentur aliqui dies, vel saltem vnus: pugna tamen ista gesta cum Philisthinis vna tantum die durauit, & iam quædam pars diei elapsa erat cum cœpit: non ergo potuit mitti nuncius ad congregandum latentes. Sed est sensus quòd audierunt illi, qui latebant, scilicet, inquantum transitus hostium fugientium fuit per montem Ephraim: ideo illi, qui ibi latebant audientes tumultum, & videntes quod fiebat, cito de latibulis surrexerunt.

Sociauerunt se cum Saul in prælio. Scilicet, vt simul persequerentur Philisthinos. *Et erant cum Saul quasi decem millia virorum.* Istud non habetur in Hebræo, nec etiam de veritate literæ nostræ. Aliquæ tamen Bibliæ illud habent. Videtur autem quòd fuerit glosa interlinearis: postea autem per scriptorum imperitiam textui admixta est. Est autem litera Iosephi. Nam ipse dicit quòd fuerunt quasi decem millia virorum: scilicet computando sexcentos viros, qui prius fuerant cum Saule: & eos qui habitabant prius in terra Philisthinorum. & eos qui latebant in monte Ephraim.

Et saluauit Dominus in die illa Israel. Id est, liberauit ab hosti-

A

bus,id eſt,non ſolum liberauit,ſed etiam conceſſit victoriam magnam,quę magis opere Dei,quàm viribus hominum facta eſt:nam dicitur ſupra quòd accidit quaſi miraculum à Deo,& irerum:factum eſt miraculum in caſtris per agros.

Pugna Philiſthinorum quouſque duravit.

Pugna autem peruenit vſque ad Bethauem. Eſt quidam locus Bethauem in ſorte Beniamin vſque ad quem durauit pugna. Nō eſt autem intelligendum, quòd vſque ad illum locum ſolum durauerit pugna Iſraelitarum contra Philiſthinos: nam tota die vſque ad veſperum perſecuti ſunt Iſraëlitæ Philiſthinos, ideo poterant vſque ad longum ſpacium peruenire.& hoc etiam neceſſe eſt, cum tota die Philiſthini fugerint. Bethauem tamen erat apud caſtra Philiſthinorum, vt patet præced.cap. ſcilicet, caſtramentati ſunt Philiſthini in Machmas ad orien- Bethauem,id eſt,iſta duo loca ſunt coniuncta: & Machmas eſt ad orientalem partem Bethauem: ergo vſque ad longius ſpatium duraret pugna.Item patet hoc,quia dicitur infra in litera: Percuſſerunt ergo in die illa Philiſthæos à Machmas in Aialon. ergo non ſolum vſque in Bethauem. Sed dicendum eſt, quòd durauit pugna vſque ad Bethauem, ſcilicet pugna, quam Philiſthini inter ſe gerebant : ipſi enim inter ſe pugnabant,antequam venirent Iſraelitæ:& pugnando diffugiebant modicum huc,& illuc: & ſic pauliſper receſſerunt à caſtris venientes vſque ad Bethauem: quia Bethauem eſt locus propinquus ad Machmas, in quo erant caſtra, vt ſupra dictum eſt. Quòd autem hoc ſit, patet, quia Philiſthini pugnando diffugiebant huc & illuc,vt patet ſupra in litera,ſcilicet, multitudo proſtrata huc illucque diffugiens : vnde cum Iſraelitæ venerunt contra Philiſthinos,inuenerunt eos in Bethauē aliquantulum dimotos à caſtris.

B

Alius ſenſus.

Aliter poteſt intelligi quòd peruenit pugna vſque ad Bethauem, ſcilicet, pugna, quam geſſerunt Iſraelitæ cum Philiſthinis:nam primo fuit pugna inter Iſraelitas, & Philiſthinos, & poſtea fuit perſecutio: pugna fuit dum Philiſthini aliqualiter reſiſterent Iudæis: perſecutio autem fuit cum iam penitus terga verterent,& tunc non pugnabant.Primum autem durauit vſque ad Bethauem, qui erat locus propinquus caſtris eorum,vſque ad quem aliqualiter pugnando ſe retraxerunt. Poſtea autem vidrēes ſe Iſraelitis impares eſſe, penitus fugerunt, & ibi iam non fuit pugna,ſed perſecutio quę durauit vſque ad Aialon.Et hæc duo ſignificantur in litera. Primum cum dicitur, pugna autem peruenit vſque ad Bethauem. Secundum cum dicitur infra: percuſſerunt ergo Philiſthæos à Machmas vſque Aialon,huic etiam conſonat litera ſequens:nam immediate dixit Saul: Maledictus vir qui comederit panem vſque ad veſperum: ante hoc autem, ſcilicet, quando durabat pugna,non dixit hoc,quia tunc non fugiebant Philiſthini: cum autem cœperunt fugere,credens Saul, quòd ſi moraretur populus ad ſumendum cibum, fugerent omnes Philiſthini, dixit: Maledictus vir,qui comederit panem vſque ad veſperum.

Aliter poteſt intelligi, ſcilicet, quòd Saul habuit duas pugnas cum Philiſthinis. Vnam antequam congregarentur ad eum viri Iſrael: aliam autem poſtquam congregati ſunt : prima earum durauit vſque ad Bethauem : qui locus erat prope caſtra Philiſthinorum: & in hac non habuit Saul aliquos adiutores,niſi viros ſuos ſexcentos,qui cum eo perrexerant. In ſecunda pugna habuit adiutores alios, ſcilicet, Hebræos,qui prius erant cum Philiſthinis, & illos, qui latuerant in monte Ephraim.Et iſta pugna durauit vſque ad Aialon, & hoc ſignificatur in litera,quia cum dicitur: pugna autem peruenit vſque ad Bethauem,mox ſubditur, & viri Iſrael ſociati ſunt ſibi in die illa, ſcilicet,poſtquam acceſſit pugna vſque Bethauem, Iſraelitæ ſociati ſunt Sauli.quilibet horum modorum eſt conueniens.

C

Et viri Iſrael ſociati ſunt ſibi in die illa. Scilicet Sauli.Et vocantur viri Iſrael Hebræi , qui aſcenderant cum Philiſthinis de terra ipſorum, & illi, qui latuerant in montibus, & venerunt ad Saulem.

Adiurauit autem Saul populum. Hic ponitur Saulis adiuratio, quæ erat ſecundum principale,& diuiditur in quatuor.Primò ponitur adiurantis execratio, ſecundò ignorantis tranſgreſſio,tertiò facti inquiſitio,quartò hiſtoriæ perſecutio. Secunda ibi.*Porro Ionathas.* Tertia ibi.*Et dixit Saul.* Quarta ibi.*Et Saul.*

Saul adiurauit populum ponens ei quandam maledictionem, ſi comederent.

Circa primum ponitur quomodo Saul adiurauerit populum ponens ei quandam maledictionem, ſi comederent. Videbat enim Saul, quòd fugiebant Philiſthini, ipſe autem cupiebat vlciſci in eos, & quia ſi populus ſederet ad ſumendos cibos, fugerent Philiſtini, & nemo eorum comprehendi poſſet,iuſſit,vt nemo comederet vſque ad veſperum, & dicitur adiurauit populum , iſta adiuratio non eſt aliquod iuramentum,quod ipſe cogeret patrare populum,ſed quędam imprecatio maledictionis,vt patet ex verbis.

D

pulum ne comederet.

Maledictus vir,qui comederit panem vſque ad veſperum. Scilicet à Deo maledicatur, vel Deus ei omnia aduerſa inferat qui panem comederit.Non eſt autem intelligendum, quòd ſolum orabat Saul mala prouenire à Deo ei, qui comediſſet, ſed etiam ipſe poſiturus erat pœnam ſi quis erraret, ſic patet infra. Nam dixit Saul,Viuit Saluator Iſrael, quia ſi per Ionatham filium meum factum eſt,abſque retractatione morietur.Et poſtea dixit,hæc faciat mihi Deus,& hæc addat,quia morte morieris Ionatha. Dicitur autem hic,qui comederit panem, per quod non ſolum vetabatur panis , ſed etiam quicquid aliud comeſtibile. Quod patet,quia cum populus tranſiret per agrum,vbi erat mel,nemo auſus eſt comedere, ſi tamē non intelligeretur nomine panis comediſſet.

Item Ionathas non comedit panem, ſed mel, tamen lapſus eſt in maledictionem paternam, vt patet infra. Iſte autem modus loquendi eſt in ſcriptura, vt nomine panis intelligantur omnia viatica,vt patet infra 4.lib.cap.6. vbi dixit Eliſeus, Pone panem coram eis. Et ſequitur, appoſitaque eſt eis ciborum magna præparatio.

E

Vſque ad veſperum donec vlciſcar de inimicis meis. In hoc innuitur,quòd illa die nondum comederant Hebræi,alioquin facile erat,quòd non comederent vſque ad noctem, ſi iam pranſi fuiſſent,ſed erat aurora,quando Ionathas aſcendit ad partes Philiſthinorum, mox autem viſus eſt à ſpeculatoribus Saulis, qui illico parauerunt ſe ad bellum, vnde parua diei pars tranſierat , cum Hebræi venerunt ad locum certaminis. Et quia Saul vidit, quod paulo poſt hoc vellet populus declinare ad ſumendum cibos , dixit quod nemo manducaret vſque ad veſperum, ſcilicet, ad ſolis occaſum, quouſque vlciſceretur ſe de hoſtibus ſuis. Sed dicet aliquis quid ſi non vlciſceretur ſe Saul vſque ad veſperum,nunquid non deberet comedere populus? Reſpondendum quod Saul non poſuit hoc tanquam nunquam deberet comedere, quouſque vindicaret ſe de hoſtibus, ſed cùm hoſtes fugerent à facie eius, credidit quod vſque ad veſperum poſſet ſufficienter capere vltionem , ideo tunc dedit terminum ad cibum, ſed dato quod contingeret, quod vſque ad veſperum Iſraelitæ nullum occiderent de Philiſthinis,licebat eis comedere ad veſperum, quia iam fuerat elapſus terminus.

Et non manducauit vniuerſus populus panem, Scilicet nullus de toto populo, qui ibat cum Saule , comedit panem aut aliquid aliud, ſcilicet vſque ad veſperum. Nam tunc conuerſi ſunt ad prædam,& comederunt,vt patet infra.

An Saul peccauerit adiurando populum, ne comederet vſque ad veſperum,& an fuerit periurus.

F

Qvæst. XIX.

Qværet aliquis, an Saul adiurando populum, peccauerit. Et videtur quod non, quia motus fuit bono zelo, ſcilicet,vt infideles,& hoſtes Hebręorum occiderentur,quod non ſolum erat licitum , ſed etiam bonum , & meritorium. Item ſicut Saul merebatur occidendo Amalechitas , & deſtruendo omnia,quæ erant in terra eorum, quia Deus eum ad hoc miſerat: ita mereretur ſi perſequeretur Philiſthinos, quia Deus tradebat eos in manu eius: immo videbatur, quod peccaret ſi negligens eſſet in faciēdo hoc, cùm Deus ei hoc commendaſſet, & ad hoc inſtituiſſet eum regem, vt patet ſupra capitul. 9. ſcilicet, vnges eum ducem ſuper populum meum Iſrael, & ſaluabit populum meum de manu Philiſthinorum, ſed Saul fecit hoc ad diligentius perſequendum Philiſthinos, vt nemo effugeret: ergo non peccabat,ſed merebatur. Item ſi Saul peccaſſet adiurando populum pro trangreſſione huius adiurationis,Deus nihil feciſſet. ſed noluit reſpondere, vt patet infra,cum ante ſemper reſponderet.ergo non peccauit.

In contrarium videtur quòd peccaueret, quia cōmuniter dicitur, quòd Saul peccauit in hoc. & ſic tenet hic Nicolaus.

A Item ille, qui turbat alios peccat, ſed Saul ponendo iſtam adiurationem turbauit Iſraelitas, ergo peccauit. Patet hoc quia dixit Ionathas: turbauit pater meus terram. Reſpondendum eſt ſecundum Nicolaum quòd Saul peccauit hic dupliciter. Primò quia malè iurauit. Secundò quia peius implere voluit. Primum probat, quia licet iuramentum ſit bonum in neceſſitate, & cum debitis circunſtantijs: ſi tamen hæc deficiant malum eſt. ſic autem fuit in Saule, quia Deus victoriam ſufficientem dederat, & miraculosè, vt patet ex prædictis, & ideo non erat neceſſitas perſequendi hoſtes vlterius abſque diuino conſilio, quòd Saul non expectauit, vt patet ex prædictis. Item Saul præcipiendo, quòd populus nihil comederet, caſum neceſſitatis non excepit verbo nec intellectu. Quod patet ex hoc, quòd Ionatham filium ſuum, qui in neceſſitate poſitus modicum mellis comederat, voluit omnino occidere. Caſus vero neceſſitatis ab omni præcepto, & lege exceptus eſt, & ideò peccauit Saul non excipiendo, quod debuit excipere. Item quia iuramentum ſuum vergebat in peiorem exitum, quia ſi populus ieiunio, & labore fatigatus aliquid cibi accepiſſet, maior plaga in hoſtibus facta fuiſſet, vt dicitur infra in litera. Item quia fuit occaſio peccandi toti populo, qui propter iuramentum non fuit auſus ſumere cibum aliquem vſque ad veſperum: propter quod veniente veſpera populus laſſus, & famelicus ex feſtinatione comedendi peccauit comedens cum ſanguine, vt dicitur in litera. & ſic patet quòd Saul peccauit temerariè iurando. Secundò peccauit impiè adimplendo quantum fuit ex ſe,
B quia Ionatham innocentem voluit occidere, vnde & ſuper hoc iuramentum temerariè replicauit, dicens: hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, quia morte morieris Ionatha: vnde & in tali replicatione iuramenti iterum peccauit. Iſta eſt intentio Nicolai. Sed non multum ſtat: nam Sauli licuit hoc facere quod fecit, & aliqualiter viſum eſt ſibi meritorium. Saul enim non iurauit hic, nec cogit aliquem iurare, ſed impoſuit legem populo tanquam princeps; quod quidem facere poterat. lex autem quam poſuit iuſta erat, quoniam ipſe poterat eam ponere. Etiam ponebantur ex bono motiuo: erat enim intentio ſua perſequi hoſtes, quoniam Deus hoc ei commendauerat per Samuelem, quando vnxit eum, vt patet ſupra cap. 10. ſcilicet, Ecce vnxit te Dominus ſuper hæreditatem ſuam in principem, & liberabis populum eius de manibus inimicorum eius. Voluit ergo Saul hoc diligenter facere. & quia tunc habebat copiam perſequendi hoſtes, & ſi modicum moraretur, omnes hoſtes fugiſſent, ideò iuſſit, ne aliquis diuerteret ad cibum, ſed ſolicitè perſequerentur hoſtes vſque ad veſperum. Item iſta lex in ſeipſa iuſta erat, quia non continebat aliquod grauamen contra cultum Dei, nec etiam grauabantur ſubditi. Nec valet ſi aliquis dicat, quod non comedere per totum diem vſque ad veſperam erat difficile: & non debebat hoc rex imponere, nam licet regulariter, & pro libito ſuo non liceret ei talia imponere, licebat tamen in caſu, in quo magna vtilitas offerebat: bellatores enim non vadunt ad pugnam, vt delicijs perfruantur, ſed
C vt acerrimos labores ſubeant. Nam cum fortitudo ſemper
§. Etiſ. ſit circa maxime terribilia, Ariſtot. tamen dicit eam potiſſimè in bello eſſe, & hoc quaſi in bello maximè difficultates ſint: non ergo erat inconueniens nec contra morem bellicum, quòd Saul imponeret aliquid graue viris ſuis: potiſſimè quia iſtud erat modico tempore duraturum, ſcilicet, vna die ſolum. Etiam in hoc erat maxima vtilitas, quia tunc plene conſequerentur hoſtes. Si autem diuerterent ad ſumendum cibum, omnes effugerent, ideò quilibet princeps quantumcunque pius & mollis erga ſuos viſa tanta vtilitate impoſuiſſet hunc paruum laborem: nam etiam ſi princeps non imponeret, ſubditi ſpontaneè hoc ſibi imponere debuiſſent, quia ratio iſtud dictabat, potiſſimè quia viderentur negligentes, & valde reprehenſibiles ſi Deo offerente iſtam proſperitatem ſolicitè non vterentur ea: ſi tamen vellent declinare ad aſſumendos cibos antequam perſequerentur hoſtes, omnes fugerent, & ipſi non conſequerentur proſperitatem ſibi à Deo oblatam: ergo peccarent. Item dato quòd iſta lex data fuiſſet aliqualiter ex inaduertentia, & contineret in ſe graue damnum: ille qui dabat eam non peccabat ſi putaret eam bonam eſſe. Saul tamen putauit iſtam legem valde eſſe Iudeis vtilem, & ad Dei obſequium nimis prodeſſe, ideò licet aliquã grauitatem contineret, non peccaret Saul imponendo eam. D
Patet hoc quia peccatum voluntarium eſt. Cùm autem aliquis putans ſe ponere bonam legem ponit iniquam, eò quod deficit circa aliqua particularia, quę non poteſt ipſe per ſingula excogitare, nihil iniquum agit. Sic autem erat in Saule, & iſtud verum eſt, niſi cum ille, qui legem poſuit ſciens eam nimis grauatoriam reuocare non vult: non ergo peccauit Saul. Rationes autem Nicolai non ſtant: primo quando dicebatur quod iuramentum licet ſit bonum in neceſſitate, & cum debitis circunſtantijs &c.

Dicendum quod in hoc præſupponitur error, ſ. quod Saul iurauerit: nam hic nullum iuramentum fuit, ſ. quia ipſe nihil iurauit. Etiam non coegit populum iurare, ſed ſolum dixit: maledictus qui guſtauerit panem vſque ad veſperam. iſta autem non erat iuratio, ſed imprecatio: ponitur tamen per modum legis, & mandati cum vere mandatum eſſet: nam Saul punire voluit Ionatham delinquentem: occaſio tamen errandi eſt, quia dicitur hic adiurauit Saul, & infra dicitur, iureiurando conſtringit Saul populum, nam ſecundùm modum loquendi hebraicum adiuratio ponitur pro ſimilibus imprecationibus. Sic etiam patet Geneſ. cap. 24. de adiuratione, quam fecit Abraham ſuper ſeruum ſuum: & ex hac parte non procedit ratio, quia multa requiruntur in iuramento, quæ nõ requiruntur in poſitione legis, vel imprecatione: eò quod in iuramento accipitur nomen Domini: in lege autem ponenda
E non. In modo autem accipiendi nomen Domini poteſt eſſe peccatum, ideò faciliter peccatur in iuramento. Item quando dicebatur quod non erat hic neceſſitas imponendi iſtam adiurationem ad perſequendũ hoſtes, videtur contrarium: nam propter hoc debebat magis perſequi hoſtes: Deus .n. dederat Iſraelitis mirabilem victoriam, & obtulerat tempus vindicandi ſe de hoſtibus improperantibus nomen Domini, ſi ergo contemneret opportunitatem datam à Deo, peccarent. ſimile patet infra 3. libr. c. 20. vbi quidam Propheta venit ad regem Achab, qui ceperat in bello Benahab regem Syriæ, & dimiſit eum in pace: dixit autem ille Propheta, quia dimiſiſti virum dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo eius, ſed Deus tradiderat ſic Philiſthinos in manu Saulis conferendo opportunitatem ad occidendum omnes illos, & ſi populus diſcumberet ad ſumendum cibos, dimitteret viros dignos morte fugere, ergo peccaret. Non igitur debuit contentus eſſe victoria tradita, ſed perſequi ſemper dum Deus dabat opportunitatem. Item cum dicitur quod debebat expectare Dei conſilium, an perſequeretur hoſtes, & non expectauit. Dicendum quod non oportebat, quia manifeſtum videbat proſperum euentum. Conſultatio autem Dei eſt neceſſaria, quando dubitatur de euentu rei, ſed tunc cognoſcebatur proſperitas: quia omnes hoſtes cadebant coram manibus eius, ideò non oportebat quærere nunc aliquid à Deo, immò erat nociuum nunc Deum conſulere, quia dum expectaret populus diuinam conſultationem, elabarentur hoſtes, & eſſent in culpa Iudæi, qui morati fuerant, vt quærerent certitudinem, v- F
bi non erat neceſſaria, quod non caret culpa, nam qui certus eſt, certior fieri non debet. ſic enim fecit ſupra Saul, nam cum videret maximum tumultum ortum fuiſſe in caſtris Philiſthinorum, quamquam iuſſiſſet ſacerdoti, quod conſuleret Dominum; tamen tunc iuſſit, quod ceſſaret, dicens: contrahe manum tuam, quia neceſſitas vrgebat. Item cum dicit Nicolaus, quod Saul præcipiendo quod populus non comederet vſque ad veſperum, non excluſit caſum neceſſitatis verbo, vel intellectu. Dicendum quod falſum eſt, quamquam ad hoc aliter dici poſſit, ſ. quod non oportebat excludi, quia non poterat incidere aliqua neceſſitas, nam ſolum iuſſit Saul, quod non comederet populus vſque ad veſperum: abſtinere autem à cibo per vnum diem artificialem non inducit alicui homini extremam neceſſitatem famis: nam ſic Iudæi conſueti erant ieiunare, quotieſcunque enim ieiunabant, abſtinebant vſque ad veſperum, ſcilic. non comedentes vſque poſt ſolis occaſum, vt patet in die expiationis, vt patet Leuit. cap. 23. & ſic erat de cæteris ieiunijs: ideò nihil nouum nunc Saul impoſuit, vt quod poſſet alicui homini inducere extremam neceſſitatem famis: vnde non oportuit excipi caſum neceſſitatis, Secus autem eſt de potu: nam ſi quis per vnam

A diem non biberet potiſſimè cum ſemper moueretur celeriter progrediendo contra hoſtes poterat faciliter periclitari, vnde hic poterat incidere caſus neceſſitatis, ſed hoc non iuſſit Saul, quia periculoſius erat, ſed ſolum abſtinere à cibo. Cauſa autem fuit, quia inclinatio ad bibendum reperta aqua in via nullam moram conſtituebat, ita vt hoſtes elabi poſſent, diſcumbere autem ad cibos aſſumendos erat maioris moræ, quia procul hoſtes fugerent. Item cum dicebatur quod iuramentum Saulis vergebat in peiorem exitum, quia ſi populus ſumpſiſſet cibum magis perſequeretur hoſtes. Reſpondetur quod in moralibus & deliberatiuis, veritas non ſe habet ſicut in mathematicis, quoniam in mathematicis veritas ſe habet immobiliter, nullum habens caſum exceptionis. in deliberatiuis autem, & moralibus raro reperitur aliquod bonum, vel nunquam quod ex aliqua parte non patiatur inconueniens, ideò ad hoc quod aliquis bene iudicet in his, non oportet quod ille iudicet quod nullum patitur inconueniẽs, ſed illud quod pauciora: ita autem erat hic; quia quod populus non comederet, erat aliquod inconueniens: & quod comederet erat alterum: maius tamen erat, ſi comederet. Quod patet, quia ſi populus non comediſſet ſequebatur hoc inconueniens, ſcil. quod fatigaretur nimis: tamen occideret plurimos hoſtium, quia ſicut Iſraelitæ non declinabant ad capiendos cibos, ita nec Philiſthini cum inſtanter fugerent. ergo vtrique fatigabantur, ſed magis Philiſthini, quos cruciabat deſperatio euadendi. Hebræos autem adiuuabat nimis ſpes vincendi. Si autem populus diſcubuiſſet ad cibos ſequeretur inconueniens, ſcilicet, quod interea hoſtes elaberentur, & hoc erat maius inconueniens: ergo rectius iudicauit Saul iubendo, quòd non comederent, quàm permittendo, quòd diſcumberent. Cùm verò dicit Ionathas: turbauit pater meus terram, ſi comediſſet populus de præda inimicorum, nonne maior facta fuiſſet plaga in Philiſthijm? Dicendum quod non erat verum, immò ſi comediſſent de præda nullam plagam feciſſent, quia interim Philiſthini diffugerent: eſſent autem vera verba Ionathæ, ſi populus comediſſet antequam inciperet pugnare cum Philiſthijm, ſed poſtea non ſtat. Item quando dicit Nicolaus quod iuramentum Saulis fuit occaſio populo peccandi, ſcilicet, comedendi cum ſanguine. Reſponderi poteſt, quod quando quis præbet occaſionem ad alterum, ſi illa occaſio non eſt directa ad id, quod fit dans occaſionem, nihil bonum aut malum agit, ſicut patet de fabro, nam qui facit gladium eſt cauſa, vel occaſio omnium percuſſionum, quæ gladio fiunt; tamen faber non peccat quamquam multi occidantur gladio, quem ipſe fecit, quia non præbet occaſionem directam, & immediatam: ita autem fuit hic de Saule, quia licet populus peccauit, præceptum ſuum non agebat directè ad hoc, nam poterant comedere ſine ſanguine ſi voluiſſent, & non peccarent. Nec etiam feſtinatio comedẽdi propter famem faciebat aliquid horum, ſed ſolum differebat ex loco iugulationis, nam ſi iugularent ſuper lapidem, non peccarent. iugulando autem ſuper terram, peccabant: vtrumq; tamen erat æqualiter facile.

Aliter poteſt dici, quod nullam omnino occaſionem præſtitit mandatum iſtud, quin potius ſi populus comediſſet de præda inimicorum ſuorum, ſicut volebat Ionathas, maiorem habuiſſe feſtinationem, ſcilicet, vt rurſus perſequerentur hoſtes, ideò quomodocunque occiderent, & non curarent an peccarent. Item quando dicit Nicolaus, quod peccauit Saul impie adimplendo, ſcilic. quia voluit occidere Ionatham. Dicendum quod in hoc non peccauit, immo nimis laudabilis eſt: erat enim iuſtiſſimus non attendens perſonam, vnde & filium ſuum primogenitum, quem præ cæteris diligebat, & pro quo ipſe ſe ad mortem exponebat, & qui tam ſtrenuè egiſſet in armis amore iuſtitiæ occidere voluit: malebat enim filio orbatus viuere quàm legem incuſtoditam eſſe: nec agebat hoc Saul, niſi amore iuſtitiæ. Nemo namque ſuſpicari poterit, quod hoc ageret tanquam ei Ionathas odioſus exiſteret. Putabat etiam ſe in hoc obſequium præſtare Deo, quia propter factum eius noluerat reſpondere: & ipſe per ſortem deprehenderat hoc factum, & egiſſet niſi populus impediuiſſet. Item quando dicitur, quod peccauit Saul, quia iuramentum temerarium iterum replicauit: dicendum quod non peccauit, quia Saul credebat quod iuſtum agebat, ſi occideret Ionatham: iurare autem agere quod bonum eſt, non eſt peccatum. Argumentum autem procedit præſupponendo, quòd conſtaret iſtud eſſe malum, quia tunc iurare facere id, quod malum eſt, eſt peccatum. Patet igitur quod non peccauit Saul imponendo imprecationem ſuper populum. *Omneque terræ vulgus venit in ſaltum.* Id eſt totus populus, qui ibat cum Saule quod vocatur vulgus, quia erant omnes ferè inermes. Dicitur quod venit in ſaltum, ſcilicet perſequendo Philiſthinos, iſte ſaltus erat in monte Ephraim, vt ait Ioſephus 6. Antiq. & hoc quia cum Philiſthini fugerent à facie Iſrael tranſierunt per montem Ephraim, & per illum perſequuti ſunt eos Hebræi. Hoc autem conſonat literæ ſuperiori, ſcil. quod omnes, qui abſconderant ſe in monte Ephraim, ſociauerunt ſe cum Saule in prælio. *In quo erat mel ſuper faciem agri.* Scilicet in ſaltu illo erat mel ſuper agrum, quia illi erant faui, quos confecerant apes: & erant ſuper faciem agri. Hoc autem ponitur ad ſignificandum diligentem obſeruationem præcepti circa Hebræos, ſcilicet, quia quamquam in promptum eſſet ſibi comedere, cum mel eſſet ſuper faciem agri: tamen nemo de populo guſtauit quidquam. *Ingreſſus eſt itaque populus ſaltum.* Scilicet, quia per illam partem perſequi debebant hoſtes. *Apparuit fluens mel.* Scilicet omnes viderunt mel fluere ſuper faciem agri: non enim ſolum erant ibi faui, ſed etiam mel fluens, quod maiorem opportunitatem comedere volentibus exhibebat, ſcilicet, quod non deberent comprimere fauos compreſſuri mel, ſed ipſum per ſe fluens erat: vnde Ionathas non expreſſit mel de fauo, ſed intinxit virgulam, quam manu tenebat in fauo, & applicuit ori, vt patet infra. *Nullusq; applicuit manum ad os ſuum.* Scilicet, nullus de populo auſus eſt comedere modicum de melle, applicãdo manum ad os, & ad mel. *Timebat enim populus iuramentum.* Id eſt timebat adiurationem, quam fecerat Saul.

Porro Ionathas. Hic ponitur ſecundum huius ſecundæ partis, in quo ponitur ignorantis tranſgreſſio, ſcilicet, quod Ionathas præuaricatus eſt præceptum patris, quia ignorabat illud. *Non audierat cùm adiuraret pater eius populum.* Id eſt quando Saul poſuit maledictionem ſuper populum, dicens: maledictus qui comederit panem vſque ad veſperum, & hoc fortè, quia Ionathas erat cum armigero ſuo antequam veniret Saul, & populus ad eos: alioquin audiret Ionathas, quia ipſe magis eſſet propinquus patri quàm cæteri. *Extenditque ſummitatem virgæ quam habebat in manu ſua.* Scilicet noluit morari ad comedendum, ideò non inclinauit ſe accepturus fauos, ſed intinxit ſummitatem virgæ in fauo. *Et intinxit in fauum mellis.* Scilicet, quia mel erat ſuper faciem agri fluens, & non oportebat immorari circa eductionem fauorum de alueario.

Et conuertit manum ſuam ad os ſuum. Scilicet, ſummitatem ſuam, quam intinxerat in melle. Et dicitur, quod conuertit manum, quia forte non applicuit virgulam ad os, ſed manu tetigit virgulam, vt ſic mundiorem comederet cibum.

Et illuminati ſunt oculi eius. Id eſt incæpit recipere ſpiritum, ſcil. iam languerant oculi eius præ inopia cibi: quia quandocunque euenit homini aliqua debilitas, ſiue ex fame ſiue ex ſimilibus laboribus, primò oculi langueſcunt, quia ipſi ſunt partes tenerrimæ, & ad videndum plus ſolito hebetes fiunt. Cùm verò homo recipit vires oculi illuminantur, ſ. recipiunt priſtinum vigorem ad videndum, & per illuminationem oculorum ſignificatur confortatio cordis, & reſumptio virium: erat enim nimis fatigatus Ionathas, quia plus cæteris laborauerat: nam ipſe per noctem cum armigero ſuo aſcenderat ad caſtra Philiſthinorum per loca petroſa, & abrupta nimis reptando: poſtea autem pugnando occidit viginti Philiſthinos. Poſtea autem laborauit in perſecutione hoſtium, ſicut cæteri; ideò ipſe nimis fatigatus erat. *Reſpondensq; vnus de populo, ait.* Scilicet locutus fuit ad Ionatham dicendo, quod peccauiſſet. Et dicitur reſpondens modo improprio loquendi, quia nihil locutus fuerat Ionathas, vel aliquis alius ad quod iſte reſponderet, ſed quia iſte locutus fuit propter ea, quæ Ionathas faciebat, dicitur quaſi reſpondiſſe ad illa. *Iureiurando conſtrinxit pater tuus populum.* Id eſt ſub iuramento alligauit pater tuus populum. Accipitur hic iuſiurandum pro imprecatione maledictionis, quia non erat hic aliquod iuramentum, vt ſupra dictum eſt.

A

Maledictus, qui comederit panem hodie. Non dixit ſic Saul, ſed maledictus vir, qui comederit panem vſq; ad veſperum. Pro eodem tamen accipiuntur iſta, quia veſperum erat ſolis occaſus, & poſt ſolis occaſum nihil eſt de illa die, ſed de alia: hoc autem dixit ille vir Ionathæ, vt ſciret quod peccabat, & non comederet amplius: ſic autem fecit, vt ait Ioſephus, ſcil. quòd immediatè reiecit fauum ab ore.

Defecerat autem populus. Id eſt fatigatus fuerat nimis præ laſſitudine, & defectu cibi: non tamen comederunt propter hoc, ſed expectauerunt vſq; ad veſperum: alioquin omnes peccauiſſent: nemo tamen præter Ionatham peccauit, ſ. trangreſſus eſt præceptum.

Dixitq; Ionathas: turbauit pater meus terram. Id eſt turbauit populum, ſ. ponendo tale præceptum: quia ſi permiſiſſet populum comedere, fuiſſet facta maior plaga in hoſtibus.

An Ionathas peccauerit comedendo de melle.

QVÆST. XX.

QVÆRET aliquis, an peccauerit Ionathas comedendo de melle. Et videtur, quòd ſic, quia ſi non peccaſſet, Deus non ceſſaſſet à reſponſione, ſed ob hoc ceſſauit: quod apparet, quia cum Deus nollet reſpondere inquirēte ſacerdote, mox Saul dixit, hoc factum fuiſſe propter peccatum alicuius: & nō erat propter aliquid aliud, niſi propter factum Ionathæ, vt poſtea patuit: ergo peccauit. Item ſi Ionathas non peccauiſſet, non fuiſſet deprehenſus à Deo, & quando inquiſitum eſt ſorte, quis peccauit, Deus demonſtrauit, quod peccaſſet Ionathas. Deus autem nunquam falſum oſtendit, ergo peccauit. In contrarium videtur, quod non peccauit, quia Ionathas fecit hoc ignoranter: nam dicitur ſupra, quod neſciebat patrē ſuum adiuraſſe populum: ignorantia iſta facit inuoluntarium, & ſic non eſt peccatum. Nec obſtat, ſi aliquis dicat, quod Ionathas ignorabat hoc ius, ſcil. legem poſitam à principe: error autem iuris non facit inuoluntarium, iuxta Ariſt. 4. Ethic. Vnde non excuſat. Dicendum. n. quod iſta lex nouiter publicata fuerat, & nondum potuerat peruenire publicatio eius ad omnes: nam pauloante hoc eadem die lata fuerat, ideò ignorantia eius excuſabat.

B

Reſpondendum eſt, quòd Ionathas non peccauit hic, ſed in hoc aliter dici poteſt ſecundum eos, qui dicunt Saul peccaſſe iurando, & aliter ſecundum nos: nam ſecundum illos debet dici, quòd non peccabat Ionathas, etiam ſi comediſſet ſciens de melle, quia adiuratio illa, vel imprecatio patris non tenuerat. Et ſicut eſt in iuramentis, quòd illud iuramentum, quod eſt illicitum, non tenet, & ſiquis contra eat, non peccat: ita in iſta adiuratione, cùm eſſet illicita, non obligabatur aliquis illam obſeruare: & conſequenter nemo peccabat non obſeruando. Nos autem aliter dicere debemus, cum aſſeramus quòd imprecatio Saulis, vel præceptum licitè poſitum

C

eſt, ſ. quòd Ionathas non peccauit, quia ignorabat poſitum eſſe iſtud præceptum: ſi tamen cognouiſſet, verè peccaſſet, & ad excuſandum eum litera dixit. Porrò Ionathas nō audierat, cùm adiuraret pater eius populum.

Ad rationes in contrarium reſpondendum. Ad primam cum dicitur, quòd Deus non reſpondit propter ea, quæ fecit Ionathas, & tamen ſi non peccaſſet Deus non tacuiſſet. Dicendum quòd reſponſa Dei dantur ex mera gratia, ideò aliquando homine non peccante Deus non vult reſpondere ei, & aliquando eo peccante Deus reſpondet. Patet hoc de Balaam, qui erat peccator: & tamen Deus reſpondebat illi, & loquebatur ſæpiſſimè, ſicut legitur Numer. cap. 23. & 24. Verum eſt tamen, quòd aliquando Deus non vult reſpondere propter peccata alicuius, vt quia vult tradere eum in malum, & vult quòd hoc ignoret, ſicut factum eſt de Saule, quando conſuluit Dominum ante vltimum bellum, in quo mortuus eſt: nam dicitur: conſuluitque Dominum, & non reſpondit ei, nec per ſomnia, nec per ſacerdotes, nec per Prophetas, infra cap. 28. Hic autem non ſubticuit Dominus tanquam Ionathas peccaſſet, ſed magis, vt per hoc haberetur occaſio ad inueniendum eius innocentiam, vt infra dicetur.

Ad ſecundum cum dicitur, quod Deus demonſtrauit Ionatham peccaſſe, quia cum quæreretur, per quem acciderat malum illud, reſponſum eſt per ſortes quòd per Ionatham. Dicendum quòd hic non conſuetum eſt, quis peccaſſet, ſed per quem malum iſtud eueniſſet: & tunc inuentum eſt, quòd per Ionatham: non tamen ex hoc demonſtratur, quòd peccauit, ſed quòd fuit cauſa quòd Deus taceret. demonſtrauit autem hoc Deus, & voluit, quòd inquireretur per ſortem, vt ſic reperiretur ignorantia Ionathæ, quia multi ſciebant, quod Ionathas comederat: neſciebant tamen an ignoraſſet adiurationem, ideò crederent eum peccaſſe, & potuiſſent per hoc ſcandalizari reputando eum tranſgreſſorem. Publicè ergo deprehenſus fuit, vt coram omnibus ſe excuſando declaretur eius innocentia, & propter hoc à toto populo fuit liberatus tanquam innocens reputando mortem eius nefariam.

D

Item factum eſt hoc, ne aliqui putarent Deum acceptorem eſſe perſonarum, ſcil. quòd ſi aliquis alius de populo peccauiſſet, occidiſſet, & quia erat filius regis non occidit. Cùm autem demonſtratum eſt hic, quod erat innocens, cognitum eſt, quòd Deus non erat acceptor perſonarum: ipſe igitur præbuit occaſionem ad hanc inquiſitionem, & propter hoc fecit, quòd non audiret populus reſponſum, vt putaretur aliquod peccatum eſſe, & inquireretur quis fecerat, & inueniretur Ionathas.

Vidiſtis ipſi, quòd illuminati ſunt oculi mei. In hoc dabat rationē Ionathas, quod præceptum patris inconſultè poſitum eſſet, ſ. quia propter paululum de melle oculi eius illuminati ſunt, id eſt confortati ſunt, quia languerant præ fatigatione, & inopia cibi, & vires eius redditæ ſunt ei, à fortiori ergo ſi pater eius permiſiſſet alijs comedere modicum, confortati fuiſſent magis ad perſequendum hoſtes.

E

Eò quod guſtauerim paululum de melle iſto. Scilicet non ſumpſi aliquem alium cibum niſi modicum de melle, & confortatus ſum, quanto magis ſi ſumpſiſſem alios cibos ego, & populus iſte.

Quanto magis ſi comediſſet populus de præda inimicorum ſuorum. Scilicet, ſi totus exercitus comediſſet, quia quilibet confortaretur, ſicut ego confortatus ſum: & adhuc magis confortaretur, quia ſumpſiſſet de cibis fortioribus, ſcil. de præda hoſtili quam reperit, ſcilic. populus reperit prædam in caſtris, & in via. ſic dicitur infra, quod defatigatus eſt populus nimis, & verſus eſt ad prædam.

Quam prædam acceperint Iſraelitæ à Philiſthinis.

QVÆST. XXI.

QVÆRET aliquis, quæ præda fuit iſta, vel quomodo poterant Iſraelitæ accipere prædam à Philiſthinis, cùm ipſi non eſſent nunc in terra ſua, ſed in terra Iſrael. Aliquis dicet, quòd hoc poteſt intelligi de cibis, quos habebant Philiſthini: manifeſtum eſt enim, quod tantus exercitus non eſſet ſine multis alimentis: erat enim turba innumerabilis, vt patet præceden. c. & quia ſubitò, & præter ſpem coacti ſunt recedere de caſtris, neceſſe eſt, vt maneret ibi magna copia ciborum, quam Iſraelitæ poterant rapere, & ſumere ſibi ad victum. hoc autem verum eſt.

F

Sed dicendum, quod adhuc præter hæc, quæ habebant Philiſthini parata in caſtra ad cibum, habebant pecora multa, ſ. oues, & boues apud caſtra, & vltra, de quibus poterant comedere Iſraelitæ, ſic patet infra, ſcilic. Verſus eſt populus ad prædam, & tulit boues, & oues, & vitulos, & mactauerunt in terra.

An Philiſthini haberent oues & boues vt Iſraelitæ caperent in prædā.

Sed dicet aliquis quomodo Philiſthini poterant habere oues, & boues, vt caperent illas in prædam Iſraelitæ?

Aliquis reſpondebit, quod Iſraelitæ perſecuti ſunt Philiſthinos vſq; in terram ſuam, & ibi acceperunt oues, & boues, & reliqua, quæ inueniebant.

Sed hoc non multum ſtat: magis enim videtur, quod nondum Iſraelitæ acceſſerāt ad terram Philiſthinorum, ſed in terra Iſrael erant, & ibi perſequebantur Philiſthinos, nam poſtquam populus comedit, dixit Saul, quod volebat perſequi hoſtes tota nocte vſque mane, & quod non relinqueret ex eis virum: populus autem conſenſit. Deinde cum Deus conſultus ab eis non reſpondit, omiſſa fuit perſecutio hoſtium. Et dicitur: receſſitque Saul, nec perſecutus eſt Philiſthijm: porrò

A

Philisthijm abierunt in locum suum : ergo tota illa die nondum venerant in loca sua. Vnde non poterant Israelitæ accipere prædam de Philisthinis,quæ esset de terra eorum.

Sed dicendum est, quòd Philisthini , qui aliquot diebus steterant in terra Israel,prædati fuerant multa, nam continue vagabantur per terram,& dum maior fieret præda,mittebant tres cuneos per tres partes terræ Israel , vt patet præcedent. cap. vnde copiosam nimis prædam collegerant. Hanc autem nondum consumpserant , ideò die belli supererant oues , & boues , & armenta plurima , quæ Hebræi abstulerunt de potestate eorum. Et quia illa iam pertinuerant ad Philisthinos, cum prædati essent illa , quamquam fuissent prius in bonis Israelitarum, cùm nunc nouiter illa receperunt , dicebantur accepisse prædam, quia iam desierant illa esse sua:abstulerunt ergo prædam hostium , sed non de illis rebus , quæ semper fuerant hostium, sed de rebus,quæ fuerant Israelitarum. Nisi fortè aliquis dicat , quòd Philisthini venientes in terram Israel attulerant de terra sua pecora multa ad cibos exercitus, illa autem nondum consumpta relicta sunt,& de illis Hebræi acceperunt prædam. Sed primum verisimilius est: non est enim satis credibile , quòd tanta multitudo Philisthinorum duxisset de terra sua omnia necessaria : potissimè cum confideret habere omnia per prædam in terra Israel, nemine resistente illis.

Nonne maior fuisset facta plaga in Philisthijm. Quasi dicat magis percussisset populus hostes suos,si permissus fuisset comedere de præda hostium,quia sic confortatus fuisset, & potuisset durius eos persequi,sed pater meus hoc non permisit:ergo turbauit terram.

B

Hoc.n. dictum Ionathæ non videbatur simpliciter verum: quoniam si populus declinasset ad cibos, cum Philisthini non declinarent ad discumbendum , sed indesinenter fugerent, antequam eos postea Israelitæ consequi valuissent. Vnde nulla fieret plaga. Sed aliquis dicet in contrarium, quia iam quãdo populus sedit ad manducandum,dixit Saul,quod volebat tota nocte persequi Philisthinos, & non relinqueret ex eis virum : & tamen tunc nimis morati fuerant in sumendo cibos, & consulendo Dominum : ergo sic per diem quamquam declinassent ad sumendum cibum,potuissent postea consequi Philisthinos,& sic conuenienter dicebat Ionathas,quod Saul turbauerat terram.

Dicendum quod non erat simile , quia per diem continuè fugiebant Philisthini , ideò si declinassent Hebræi ad cibum sumendum,non valuissent postea eos comprehẽdere per noctem, tamen putauit Saul , quod Philisthini declinarent ad sumendum paululum cibi, vel quietis, quia nemo eorum diẽ totum cum nocte incibatus , & insomnis ducere posset : potissimè , quia cum Philisthini vidissent Iudæos ad solis occasum distribuisse,putarent eos iam non vlterius progressuros, ideò confidenter sumerent aliquid quietis,& tunc ex insperato irruerent super eos Hebræi, & hoc volebat Saul. Percusserunt ergo in die illa Philisthæos à Machmas vsque in Aialon: iste fuit terminus persecutionis , & occisionis in die illa vsque ad vesperum , scilicet , à Machmas vbi erant castra Philisthinorum : ibi enim incæpit pugna Iudæorum cum Philisthinis: nam inuenerunt eos mutuo confligentes cum venerunt ad illos: durauit autem ista percussio vsque ad Aialon,qui est quidam locus satis distans à Machmas. Est enim in sorte tribus Dan,vt patet Iosue c.19. De isto loco dicitur Iosue cap.10. Sol contra Gabaon ne mouearis , & luna contra vallem Aialon, scil. quòd luna erat in valle Aialon quando sol stetit tempore Iosue.

C

Defatigatus est autem populus nimis. Scilicet,ex abstinentia cibi per totum diem,& ex labore magno itineris in cursu , ita vt se amplius sustinere nequirent.

Et versus ad prædam tulit oues,& boues, & vitulos. Scilicet , cum non posset amplius præ lassitudine hostes persequi versus est ad prædam,vt cibo,& quiete refocillaretur. Ista autem præda erat de bobus, ouibus, & armentis cæteris , quæ Philisthijm prædati fuerant de terra Israel , & nunc ducebant in terram suam : cum autem Iudæi violenter abstraxerint prædam de manu eorum,dicuntur ipsi quoque egisse prædam , de eo tamen quod ante hoc ad Israelitas pertinuerat , sed iam transierat in manus Philisthinorum,vt supra dictum est.

D

An Israelitæ peccauerint vertendo se ad prædam , & de ea manducando. Et quando comederunt.

QVAEST. XXII.

QVÆRET aliquis an Israelitæ peccauerunt vertendo se ad prædam,& comedendo , & videtur quod sic: nam Saul dixerat maledictus vir , qui comederit panem vsque ad vesperum , s. vsque ad solis occasum : & populus quoque sic intellexit illam sententiam, vt patet: cum quidam de populo dixit ad Ionatham : iureiurando constrinxit pater tuus populum, dicens: maledictus qui comederit panem hodie. ipsi tamen comederunt cum adhuc supereesset aliquanta diei pars, ergo peccauerunt. Apparet hoc, quia cum dixit Saul , quòd aduolueretur lapis ad eum , super quem iugularet quilibet animalia: dicitur quòd iugulauerunt ibi omnes animalia , quæ ducebant vsq; ad noctem: ergo videtur quod adhuc aliquanta diei pars supererat , in qua totus populus posset super lapidem illum iugulare animalia sua. Item patet,quia post cibum sumptum volens Saul persequi istos hostes , fecit quod consuleretur Deus.Et dicitur, & non respondit ei in die illa : ergo adhuc post cibum sumptum supererat aliquid diei, & sic populus comedit ante statutam horam : ergo peccauit. In contrarium videtur quod non peccauerit : quia cum Deus postea respõdere noluit, fecit Saul quod separaretur populus in partem vnam,& ipse cum filio suo Ionatha in partem alteram, vt positis sortibus sciretur per quem hoc eueniebat , & deprehẽsus fuit Ionathas:populus autem exiuit,vt patet infra:ergo Ionathas solus peccauit comedendo ante horam constitutam, populus autem nequaquam. Respondendum est,quod solus Ionathas visus est deliquisse contra præceptum patris , sed an ipse solus comederit ante horam constitutam, non apparet: poterat namque populus comedere ante horam illam,& non peccare,& hoc de communi cõsensu , quia illa impositio erat remissibilis , s. non fuerat præstitum aliquod iuramentum de non comedendo vsque ad vesperum , nec fuerat factum aliquod votum,per quod Israelitæ Deo obligati manerent , sed solum fuerat positum præceptum regis , ne quis comederet. Quia ergo eum solum tangebat istud præceptum, poterat relaxare illud , & sic comederet ante horam constitutam. Fieret autem fortassis hoc , quia populus fatigatus erat nimis , & non potentes amplius persequi hostes recurrerent ad regem, vt indulgeret eis licentiam comedendi. Nunc autem versi sunt ad prædam , & sic non peccauerunt : non tamen tollitur , quin aliqua pars diei supereesset , quando populus versus est ad prædam. Cùm autem arguebatur, quòd populus peccabat , quia non debebat comedere vsque ad vesperum , & comedit : concedendum est , quòd comedit ante noctem, & tamen non peccauit. Quomodo autem poterat populus manducare ante occasum solis , & non peccaret ? dicendum quod potest dupliciter intelligi:vno modo quòd factum fuerit ex remissione vel relaxatione regis, scilicet, quòd alioquin non potuissent comedere sine peccato vsque ad noctem, quia tamen fatigati erant , concessit rex quod comederent, & non peccauerunt. aliter potest dici, quod sine aliqua concessione regis poterant comedere ante noctem , & quod non peccarent , quia non dixerat rex maledictus , qui comederit panem vsque ad noctem , sed vsque ad vesperum.vesperum tamen non est nox , sed hora nonæ , immo illi , qui obseruant largius , dicunt quod postquam sol incipit declinare à meridiano versus occidentem , est vesperum : communius tamen accipitur , quod ex hora nonæ fit vesperum. sic enim accipiebatur in lege : nam iusserat Deus Israelitis quod immolarent phase ad vesperum Exod. capit. 12. & tamen ipsi immolabant ab hora nonæ diei vsque ad vndecimam , vt ait Iosephus in libro de bello Iudaico libro vltimo. & sic nemo Iudæorum ante horam nonam immolabat , nec post horam vndecimam , quia ante horam nonam putabant non esse vesperum : post vndecimam autem putabant iam finitum esse timentes ne per noctem immolarent , quia nox extra vesperam est. Ita ergo hic , cùm dixerit Saul , quod non comederent vsq; ad vesperum, licebat eis per vnam , vel duas horas ante solis occasum comedere : & dato quod Saul dixisset , quod nemo comederet vsque ad solis occasum,

E

F

Vesperũ non est nox sed hora nona.

adhuc

A

adhuc licebat populo comedere ante noctē, quia qui comedit per vnam horam, vel quasi ante solis occasum, dicitur comedere ante solis occasum: sic enim accipit scriptura Deuteronomij capit. decimosexto, scilicet, immolabis Phase vesperi ad solis occasum: Iudæi tamen ante solis occasum, scilicet ab hora nona, & vsque ad vndecimam immolabant, vt ait Iosephus: tamen in hoc obseruabant legem, ergo sic licebat eis hic facere.

Sed adhuc dicet aliquis, quòd peccabant si comederēt ante noctem, quia non solum non licebat eis comedere vsq; ad vesperum, sed etiam non licebat vsque ad noctem, vt patet supra, scil. maledictus qui comederit panem hodie.

Respondendum est, quod ista verba possunt intelligi ciuiliter secundum modum loquendi vulgarem, scilicet, quòd non accipiatur hodie pro toto die completo, sed pro maxima diei parte quasi vsque ad complementum diei, & sic cum populus comederit iam sero non multum ante solis occasum, dicebatur non comedisse tota illa die. Sed adhuc aliter potest dici, & melius, scilicet, quòd Saul non dixerat sic, sed maledictus vir, qui comederit panem vsq; ad vesperum: iste autem mutauit verba, eò quod non multum videbatur differre, aliquid tamen differebat, & sic populus non peccauit.

Et mactauerunt in terra. Scilicet quilibet occidebat ouem, vel bouem super planum vbicunque poterat, non obseruans aliquam cæremoniam, & ex hoc sequebatur, quòd comederent cum sanguine, secus autem si in loco eminenti, & decliui iugulassent, vt inst. dicetur.

B

Comeditq; populus cum sanguine. Idest comedit carnem cum sanguine, scil. nondum euacuato sanguine à venis, quod erat peccatum.

Quid est comedere cum sanguine.

QVÆST. XXIII.

Comedere cū sanguine tripliciter de quo latius auctor in Ge. ca. 9.

QVÆRET aliquis, quid erat comedere cum sanguine, vel quomodo populus peccauit hic comedens cum sanguine.

Respondetur, quòd comedere cum sanguine peccatum erat, quia istud fuit primum præceptum, quod datum fuit hominibus post diluuium, & pertinebat ad obseruationem Iudæorum. De hoc patet Gen. capitul. nono. scil. tanquam olera virentia tradidi vobis cuncta, præter hoc quòd carnem cum sanguine non comedatis. Comedere autem cum sanguine multipliciter intelligitur. Vno modo, quòd aliquis comedat membrum alicuius animalis, adhuc viuentis, scil. abscindendo illi membrum, & ista erat magna crudelitas, ideò vetita erat, etiam quia ibi manent talia membra plena sanguine, qui non potest effundi conuenienter cum membra viuentibus animalibus abscinduntur.

Aliter intelligitur non comedetis carnem cum sanguine, id est carnem, & etiam sanguinem, scilicet carnem, licet vobis comedere, non tamen comedatis sanguinem, vnde non solum non licebat Israelitis comedere sanguinem cum erat in

C

membris animalium, sed etiam per seipsum comedi illicitum erat, sicut nos comedimus in sanguificijs. Sic patet Leuitici capit. decimoseptimo. scilicet. Si quis comederit sanguinem obfirmabo faciem meam contra animam illius, vt disperdam eum de populo suo. sed quandocunq; Israelitæ immolabant aliquod animal ad cibos suos debebant fundere sanguinem illius super terram, vt patet Leu. 17. c. & Deut. 12.

Aliter potest accipi comedere cum sanguine, scilicet, quòd aliquis comedat carnem cum sanguine, nondum euacuato sanguine, vt si quis iugulauerit animal extentum super planum, & sic illud reliquerit, sanguis eius manet intrà ipsum non potens defluere, & congelatur ibi, ita vt tota caro rubra efficiatur, & turpis, qui autem comederit de carnibus illis comedit carnem cum sanguine, quia ibi sanguis est, & hoc etiam erat vetitum Iudæis. Quolibet autem istorum modorum erat illicitum comedere carnem cum sanguine.

D

Quo prædictorum modorum comederunt Israelitæ carnem cum sanguine, & an obtulerint sacrificia dæmonibus.

QVÆST. XXIV.

QVÆRETVR vlterius, in quo istorum modorum peccauit populus comedens cum sanguine, vel si fuit aliquis alius modus.

Respondendum est, quod secundum quosdam populus peccauit hic comedens cum sanguine, id est faciens sacrificia idolis, & comedens sanguinem in sacrificio illorum. erant enim ritus multum diuersi in sacrificijs dæmonum, & sacrificijs Dei, quia in sacrificijs dæmonum comedebant offerentes ipsos adipes, in sacrificijs autem Dei nequaquam, sed hoc erat potissimum, quod cremabatur coram Domino, & vocatur adeps odoris suauissimi, & non solum in adipibus animalium, quæ offerri debebant erat hoc, sed etiam in adipibus animalium quæ non offerebantur, vt patet Leuitici capitulo quarto. scilicet. Omnis adeps Domini erit iure perpetuo, nec adeps, nec sanguis omnino comedetur. De quo etiam Leuitici capitulo septimo. In sacrificijs tamen dæmonum offerens comedebat adipem, ita Deuteronomij capit. 32. Et dicent vbi sunt dij eorum, in quibus habebant fiduciam, de quorum victimis comedebant adipes, & bibebant vinum libaminum? in sacrificijs tamen Dei offerentes non bibebant de vino libaminum, sed partim fundebatur super carnes oblatas, & partim cedebat in ius sacerdotum, vt declaratum est Numer. capit. 15. sic autem de sanguine esse potuit, quòd in sacrificijs dæmonum comederent offerentes de sanguine.

Sacrificia Dei, et dæmonū valde differebant.

E

Sed non potest hoc modo stare litera, quia si sic immolarent, magis peccaret populus immolando dæmonibus, quàm comedendo cum sanguine, non ergo accusarentur de minori delicto, sed de maximo, scilicet, quòd colerent: tamen non accusati sunt, ergo non offerebant dæmonibus. Item quia si aliquis obtulisset ibi dæmonibus occidisset illum Saul, quia iubebat lex, quòd omnes huiusmodi occiderentur, & nequaquam parceretur eis, sicut constat Deuteronomij capit. decimotertio, & decimoseptimo. neminē tamen hic occidit Saul, neque quicquam comminatus est. ergo non immolabant dæmonibus. Item Saul audiens hoc voluit ponere remedium, & fecit quod volueretur lapis magnus super quem omnes immolarent, & tunc non comederent cum sanguine: hoc tamen non erat remedium contra immolationem, quæ fiebat dæmonibus.

Alij dicunt, quod populus comedit cum sanguine, id est, antequam sanguis aspergeretur ad honorem diuinum: dicunt enim, quod debebat quodlibet animal duci ad immolandum coram Domino, & quod aspergeretur sanguis coram altari: deinde quod Israelitæ comederent de carnibus, sed hic non fundebatur sanguis coram altari, sed quilibet vbi volebat, immolabat, ergo peccabant comedentes cum sanguine, scilicet, antequam funderent sanguinem coram Domino.

F

Sed hoc non stat. primo quia non tenebantur isti, aut aliqui occidentes animalia fundere sanguinem coram altari, de quo infra dicetur. Item quia dicitur infra, quod nunciauerunt regi, quod comederet populus cum sanguine, quasi hoc rex ignoraret, si tamen acciperetur sic comedere cum sanguine, rex satis hoc cognosceret, quia bene sciebat, quod nemo eorum, qui tunc ibi erant, ibat ad ostium tabernaculi ad fundendum sanguinem, ergo superuacuum, & stultum erat hoc sibi annunciari, sed annunciatum est, & tunc rex quasi nouiter illud cognoscens prouidit in hoc, ergo non accipitur isto modo comedere cum sanguine.

Item quia rex prouidit his qualiter populus non comederet cum sanguine ponens lapidem, in quo immolarent. si tamen peccatum esset in hoc, quia non ibant ad effundendum sanguinem coram Domino non esset hoc aliquod remedium, ergo aliter dicebantur comedere cum sanguine.

Alij dicunt, quod peccabat populus comedendo cum sanguine, quia prius debebant Deo offerre primitias de præda hostium immolando aliqua animalia, quam ipsi comederēt, sed hic prius ipsi comederunt ergo peccabant.

A

Sed hoc non ſtat, primo quia non poteſt hoc dici comedere cum ſanguine, ſed comedere non offerendo, dicitur tamẽ, quòd peccauerunt comedendo cum ſanguine.

Item quia ad hoc non ponitur hic remedium, nam cum dicitur, quòd occiderẽt omnes animalia ſua ſuper lapidem, putabat ſe rex prouidere, & tamen non prouideret ſi peccatum fuiſſet in hoc, quòd Deo non fuit aliquid prius oblatum.

Nunc autem redeundum eſt ad tres modos, quibus aliquis proprie dicitur comedere cum ſanguine de quibus ſupra diximus, vt videatur in quo illorum intelligendum ſit. Primus erat cum quis animali viuenti abſcindit aliquam particulam, & comedit, ſed hoc modo non poteſt hoc intelligi, quia nullus de Iudæis abſcindebat membra animalium, ſed iugulabant, & poſtea comedebant: nam dicitur, quòd mactauerunt in terra. Etiam quia non prouidebat rex quantum ad hoc: nam ſi in hoc peccaſſent, non dixiſſet, quòd occiderent animalia ſuper lapidem, ſed ſolum, quòd occiderent: ſufficiebat enim quomodocunque occidere quantum ad hoc.

quæſt. præce.

Secundus modus comedendi cum ſanguine erat, quando per ſe comedebatur, ſicut carnes, & iſte etiam non erat hic, quia populus non peccabat quantum ad modum comeſtionis, ſed peccatum eorum habebat originem ex modo occidendi: nam dicitur, quòd occidebant in terra, & tamen quantum ad hoc, quod eſt comedere cum ſanguine nihil faciebat occidere in terra, vel non. Item patet, quia rex prouidit ſuper hoc faciens, quòd omnes immolarent ſuper lapidem, & ſic non comederent cum ſanguine, ſi tamen hoc modo peccarent, nihil prouidebatur hic, quia etiam poſtquam immolaſſent ſuper lapidem poterant comedere ſanguinem.

B

Dicendum ergo, quòd tertius modus comedendi ſanguinem fuit, quando populus peccauit hic, ſcilicet, quia cum occiderent animalia, nondum erat ſanguis eorum bene purgatus, & comedebant, hoc autem erat, quia immolabant ſuper terram in plano, & ibi decoriabant animalia, non poterat autem ſanguis effundi de membris, ideò cum poſtquam carnes frigeſcerent manebat ibi gelidus ſanguis diffuſus per totã carnem, illum cum carnibus comedebant. Hoc autem apparet, quia dicitur, ac iugulabant in terra, & ad hoc ſequebatur non effundi ſanguinem de venis animalium.

Item quia rex ad hoc prouidit faciens, quòd omnes immolarent ſuper lapidem, quaſi ſic ſanguis effluueret: nec enim ad aliud proficiebat immolatio ſuper lapidem, niſi quia inclinato capite animalis vniuerſus ſanguis effluebat per locum percuſſuræ, ideò fecit lapidem aduolui.

An tenerentur Iſraelitæ immolare animalia coram Sanctuario, & ibi fundere ſanguinem.

QVÆST. XXV.

QVÆRETVR vlterius circa id, quod ſupra dicebant quidam, ſcilicet, quòd peccarent iſti quia non ducebãt animalia ad immolandum coram Sanctuario, & quòd ibi funderetur ſanguis eorum coram altari, an tenerentur hoc facere.

C

Aliquis dicet, quòd ſic, quia Leuitici decimoſeptimo c. dicitur: Homo quilibet de filijs Iſrael, ſi occiderit bouem, aut ouem, ſiue capram in caſtris, vel extra caſtra, & non obtulerit ad oſtium tabernaculi oblationem Domino, ſanguinis erit reus: oportet ergo quòd omnis occiſio animalium fieret ad oſtium tabernaculi coram altari.

In contrarium videtur, quòd hoc Deus non iuſſerit, quoniam obligaret ſic Iſraelitas ad impoſſibile: non enim poterant de omnibus locis Iſraelitæ venire ad occidendum omnia animalia, quæ comeſturi erant in Sanctuario. Item nullius vtilitatis hoc erat, quia quòd animalia, quæ offerenda erant, & cremande in altari offerrentur, & immolarentur in Sanctuario, quia iſtud fiebat ad laudem Dei, quòd tamen animalia illa de quibus nihil Deo prouenire debebat occiderentur intra Sanctuarium inutile erat, & nimis fœdatiuum, quia cum omnia animalia ibi occiderentur, replerentur cuncta ſanguine, & eſſet templum nimis banauſum, ita vt iam non eſſet domus orationis, vt patet Iſaiæ capitul. 56. ſed eſſet carnificum domus. Item ſi hoc fieret, Chriſtus non nimis zelaſſet munditiam domus Dei, ipſe tamen zelauit eam, vnde euertit cathedras vendentium columbas, & effudit menſas nummulariorum, nec ſinebat transferri æs per templum. De hoc Matthæ. vigeſimo primo capitulo. & Marci vndecimo. & Ioannes ſecundo. Si tamen ibi occiderentur omnes carnes, quas totus populus comedere debebat, maior negociatio eſſet illa, & immunditia, quam quod venderentur columbæ in templo, & eſſent ibi menſæ nummulariorum.

D

Reſpondendum eſt, quòd non debebant Iſraelitę occidere ad oſtium tabernaculi aliquod de animalibus, quòd ipſi comeſturi erant, ſed ſolùm illa, quæ offerebant Domino. Patet hoc Deuteronomij capitul. duodecimo. vbi ponitur iſta differentia, & primo dicitur de ſacrificijs: Caue ne offeras holocauſta tua in omni loco, quem videris, ſed in eo, quẽ elegerit Dominus in vna tribuum tuarum offeres hoſtias. Poſtea autem dicitur de carnibus, quas comedebant Iſraelitæ, vbi & qualiter deberent eas comedere. Et dicitur, ſin autem comedere volueris, & te eſus carnium delectauerit, occide & comede, iuxta benedictionem Dei tui, quam dedit tibi in vrbibus tuis: ergo poterant in vrbibus ſuis, ſcilicet extra locum Sanctuarij occidere animalia, & comedere. Item patet hoc, quia ad hoc, quòd Iſraelitæ comederent de carnibus, quas non offerebant Domino, non requirebatur, niſi quòd non comederent cum ſanguine: ergo non erat neceſſe, quòd portarent animalia ad immolandum in locum ſanctuarij. Patet hoc, quia Deuteronomij capitulo duodecimo. dicitur: Comedes in vrbibus tuis, ſiue immundum, hoc eſt maculatum fuerit, & debile, ſiue mundum, hoc eſt integrum, & ſine macula, & quid offerri licet, ſicut capream, & ceruum comedes abſque eſu dumtaxat ſanguinis, quem ſuper terram quaſi aquam fundes. Iterum autem in eodem capitulo, ponitur differentia carnium, quæ offerebantur, à non oblatis: nam dicitur: Occides de armentis, & pecoribus, quæ habueris, & comedes in oppidis tuis, vt tibi placet, ſicut comeditur caprea, & ceruus, ita veſceris eis, & mundus, & immundus in commune veſcentur, hoc ſolum caue, ne ſanguinem comedas. ergo non erat obſeruanda aliqua alia cæremonia in his, niſi quòd ſanguis non comederetur. Et ſubditur immediatè: Quæ autem ſanctificaueris, & voueris Domino, tolles & venies ad locum, quem elegerit Dominus, & offeres oblationes tuas carnem, & ſanguinem ſuper altare, ergo non debebant Iudæi ducere in locum Sanctuarij aliqua animalia ad iugulandum coram altari, niſi illa, quæ offerenda erant.

E

Cùm autem arguebatur Leuit. 17. capit. quòd qui occideret bouem, vel ouem, &cæt. dicendum, quòd intelligitur de occiſione, quæ erat ad ſacrificium, in qua non licebat alicui immolare extra locum Sanctuarij, quandocunque tamen alia iugulabantur ad cibos hominum, poterant immolari in quocunque loco, vt colligitur ibidem, cùm dicitur: Homo de domo Iſrael, ſi occiderit bouem, aut ouem, ſiue capram in caſtris, vel extra caſtra, & non obtulerit ad oſtium tabernaculi oblationem Domino: ergo de oblatione intelligitur, alioquin diceretur, quòd quicunque occiderit aliquod animal etiam ad cibos ſuos, teneretur aliquid offerre de illo, ſed hoc falſum eſt. Patet hoc etiam magis in eadem litera, cùm dicitur, & ideò offerre debent ſacerdoti filij Iſrael hoſtias ſuas, quas occidunt in agro, & immolent eas hoſtias pacificas Domino, & poſtea ſequitur, & nequaquam vltra immolabunt hoſtias ſuas dæmonibus. De ſolis ergo animalibus, quæ occidebantur ad offerendum Domino intelligitur illud, quòd quidam immolabant ſacrificia Domino extra locum Sanctuarij in agris, & vbicunque volebant. De alijs autem animalibus nihil ibi iubetur, ideò non peccauerunt Iſraelitę comedentes cum ſanguine, id eſt non offerentes ad oſtium tabernaculi, ſed ſolum, quia non diluebatur ſanguis de corporibus pecorum, hoc autem tenet Ioſephus 7. Antiquitatum dicens: Hoc autem à ſcriba nunciatum eſt regi, quando populus in Deum peccaret, & occiſis pecoribus antequam ſanguis bene dilueretur nondum purgatis carnibus veſcerentur.

F

Nunciauerunt autem Sauli. Hoc nunciauerunt ſcribæ, vt ait Ioſephus, ſcilicet Doctores legis. Erant autem inter Iſraelitas pugnantes quidam ſapientiores in lege, qui potiſſime habe-

habebant zelum legis corrigentes omnia, quæ inique videbant fieri. isti autem vocantur scribæ, de quibus Matt. cap. 23. dicitur, super cathedram Moysi, sederunt scribæ, & Pharisæi, quæcunque dixerint vobis facite.

Dicentes quod populus peccasset domino. Id est peccasset contra dominum, scilicet istud peccatum non erat contra aliquem, nisi contra Deum, & non contra proximos, quia hic erat trãsgressio cuiusdam cæremoniæ. omnes autem cæremoniæ ad cultum Dei specialiter pertinent.

Comedens cum sanguine. Id est peccatum erat solum, quia comedebantur carnes nondum euacuato sanguine, hoc tamen vetitum erat à principio antequam daretur lex Iudæorum Gen. cap. 9. postea nimis diligenter vetitum est Leuit. 17. cap. & Deuter. 12.

Qui ait, prævaricati estis. Hoc dixit Saul ad scribas, qui nunciauerunt ei, & non quidem tanquam scribæ peccassent, qui ipsi potius populi peccatum nunciabant, sed locutus fuit tanquam ad populum. Nisi forte aliquis diceret, quòd dixit hoc, quia fuerant scribæ negligentes non corrigendo prius peccatum populi, vel non denunciando, sed primum est melius. Aliquis tamen dicet aliter, scilicet, quod locutus fuit hic Saul ad populum increpando, quod peccasset, sed falsum est, quia non locutus fuit ipse populo, sed iussit denuntiari illi, vt patet immediate, scilicet dispergimini in vulgus, & dicite eis, vt adducat ad me vnusquisque bouem suum, non ergo loquebatur populo, sed scribis.

Saul fecit votui saxum grande ne populus immolaret animalia in terra, & peccaret comedendo cu sanguine.

Voluite ad me iam nunc saxum grandem. Voluit prouidere Saul, ne amplius populus peccaret, & quia peccatum populi consistebat in hoc, quod immolabant animalia in terra, & ob hoc non poterat euacuari sanguis, & comedebat cum sanguine, iussit, vt eleuaretur lapis magnus, super quem immolarentur omnia animalia, & pendente capite cuiusque peccoris iugulati posset vniuersus sanguis effluere. prius autem in terra plana iugulabant.

Et dixit Saul, dispergimini in vulgus. Hoc dicit Saul scribis, scilicet, vt denunciarent toti populo, quod amplius non comederent cum sanguine, sed venirent ad occidendum animalia sua super lapidem magnum coram Saule, & vt totus populus audiret, dispersi fuerunt scribę per vulgus, id est per totum populum.

Et dicite eis, vt adducat ad me vnusquisque bouem suum, & arietem. Non dicitur hoc, tanquam quilibet occideret arietem, & bouem pro seipso, quia pro multis viris sufficiebat vnus bos, & vnus aries: sed dicitur, quod quilibet qui immolaturus esset bouem, vel arietem, veniret coram Saule, scilicet, vt super lapidem illum magnum omnes immolarent, & sic diligenter rex volebat fieri iugulationem, vt nemo comederet cum sanguine, & vt nullus secus ageret, voluit coram ipso fieri omnes immolationes.

Et occidite super istud. Id est, quilibet occidat super istum lapidem, scilicet, vt hic possit sanguis bene dilui de corporibus pecorum.

Et vescemini. Id est postea comedetis, scilicet carnes mundas sine sanguine.

Et non peccabitis domino comedentes cum sanguine. Id est sic faciendo non peccabitis, scilicet, quia suspensis, siue inclinatis pecoribus super lapidem magnum totus sanguis diluetur, & nõ comedetis cum sanguine, & sic non peccabitis.

Adduxit itaque omnis populus vnusquisque bouem in manu sua. Id est audito prȩcepto omnes duxerunt boues, vel arietes, aut quicquid occidere debebant, vt iugularent super lapidem illum, de quo rex dixerat. Et dicitur, quòd ducebant bouem, aut ouem in manu sua, id est, ante se, quia manifestum est, quòd nemo poterat ducere bouem in manu. Iste autem est modus loquendi scripturæ. sic patet infra 16. capit. cum dixit dominus ad Samuelem, vitulum de armento tolles in manu tua.

Vsque ad noctem, & occiderunt ibi. Id est durauit populus ducendo boues, & arietes ad occidendum coram rege vsque ad noctem.

Ex quo patet, quòd aliquanta pars diei supererat, quando populus declinauit ad prædam, cum totus populus postea duxerit pecora sua coram rege, & ibi successiue occiderint, hoc autem totum ante noctem factum est.

An populus peccauerit comedendo cum sanguine.

QVÆST. XXVI.

QVÆRET aliquis, an populus peccauerit hic comedendo cum sanguine.

Et videtur quod sic, quia dicitur supra, nunciauerunt autem Sauli dicentes, quòd populus peccasset domino, comedens cum sanguine. Item patet, quia dixit Saul, prævaricati estis, & postea subditur, occidite super lapidem istum, & vescemini, & non peccabitis Domino comedentes cum sanguine, ergo peccauerant, quando comedebant cum sanguine.

In contrarium videtur quòd non peccauerint, quia si peccauissent, Deus intulisset eis aliquod malum, vel rex, qui erat nimis zelator Dei nunc, sed neuter eorum aliquid infligit: ergo non peccauerunt. Patet hoc de Deo, nam cùm peccatum Ionathæ, quasi nullum esset, immò verò nullum, quia tamen habebat aliquam similitudinem peccati, Deus noluit transire Ionatham totaliter impunem, sed propter eum non respondit consulentibus: si ergo populus peccauisset magis propter eum subticuisset, & tamen non subticuit propter populum, sed propter Ionatham, vt patet infra, ergo non peccauit populus. De Saule autem patet hoc, scilicet, quia ipse inflixisset pœnam, si peccauisset, quod patet quantum ad filium suum Ionatham. Nam quia repertus est peccasse, saltem apparenter dixit: hæc faciat mihi Dominus, & hæc addat, quia morte morieris Ionatha, populo tamen nihil intulit mali, nec etiam saltem comminatus est, ergo non peccauit.

Respondendum est, quòd populus peccauit hic, nam comedit cum sanguine, istud autem erat nimis vetitum, nam qui comedebat sanguinem, iudicabatur, tanquam si occidisset hominem, & Deus nimis videbatur illi iratus, vt patet Leuitici vigesimoseptimo capit. scilicet. Homo quilibet de domo Israël, si comederit sanguinem, ob firmabo faciem meam contra animam illius, vt disperdam eam de populo suo, cùm ergo isti comedissent sanguinem, incurrerent graue delictum. Satis enim patet hic ex litera, cùm de eo increpentur: fuit tamen istud peccatum in populo paruum, eo quòd erat populus fatigatus nimis, & diuertens ad prædam atque occidens non respiciebat, an comederet cum sanguine. Quod autem non fuerit hic populus punitus, ad aliud pertinet: non enim est sufficiens argumentum, populus non fuit punitus, ergo non peccauit.

Nõ est similis in foro humano, & diuino respectu peccati multitudinis in puniendo.

Quare tamen non fuerit punitus, aliqui putant esse causam, quia totus populus ferè peccauerat, delicto autem multitudinis parcitur, vt patet in capitulo latores, extra de clericis excommunic. ministran. Sed hoc non stat, nam in foro humano parcitur delicto multitudinis: Deus tamen nihil magis curat, quòd peccauerit multitudo, vel vnus vir: vtrobique enim æqualiter punit, quod patet in peccatò Sodomorum, vbi non peccauerat vnicus vir, vel pauci, sed quatuor vrbes, & illæ cum omnibus simul, qui in eis erant, incendio consumptæ sunt, Genes. decimonono capitu. Sic etiam toto populo Hebræo peccante totum tradidit captiuandum Assyrijs & Babylonijs. Causa differentiæ in punitionibus Dei, & legum humanarum est, quia lex humana attendit bonum politiæ, cuius est regulatiua. Politia autem est ordo quidam ipsius multitudinis ciuilis, ad quam dirigendam introductæ sunt leges, quia sine illis nullum bonum esse poterat in politia. Quod autem propter aliquod peccatum, in quod incidissent omnes de politia, vel multi illorum omnes perirent, erat graue politiæ: nam destructis partibus politia ipsa destructa erat, quod fieret propter legem: leges tamen sunt introductæ propter politiam, & non politia propter leges: ergo lex secundùm quam deberet perire magna pars politiæ propter aliquod delictum, valdè nociua est politiæ, & ob hoc omnes leges humanæ talem multitudinis punitionem vetant. In iudicio autem Dei secus est, cuius causa est, quia ipse punit nos, inquantum ordinamur ad eum, tanquam ad rectorem. Bonum autem quod in hac subordinatione attenditur, est bonum commune, scilicet, secundùm quod ratio nostra applicatur rationi diuinæ dirigenti omnia:

Quare leges humanæ non puniut cõmunitatem. Deus tamen sic.

inquan-

A

inquantum, ergo ab illa ratione declinamus malum quoddam eſt,& tunc per legem Dei punimur. ſecundum hanc autem non ſolum puniuntur perſonæ priuatæ, ſed etiam vnum regnum ſimul, & multa regna ſi delinquant. Hoc idem quia nos ſubordinamur legibus Dei, & ſumus propter illas, ideo ſi illæ exigant, moriendum nobis eſt. In legibus autem humanis ſecus eſt, quia quamquam quilibet de vrbe ſit ſubiectus legi vrbis, tota ciuitas tamen ſimul periret, quia tamen eſt iſtud contra bonum vrbis, nulla lex eſt, quæ talia iubeat, lex tamen Dei iubet, quia ipſa non eſt propter nos, ſed nos propter ipſam.

Apparet ergo, quod Deus non dimittit peccatum multitudinis dans veniam, quia multitudo eſt, ſed ita punit plures, ſicut vnum, ergo non fuit hic populus ſine pœna, quia populus erat, ſed propter aliam cauſam.

Deus non puniuit pecc. huius populi, qa per ignorantiã peccauerant

Dicendum ergo, quòd Deus non puniuit populum pro hoc delicto, quia quaſi ignoranter egerunt, ſcilicet cum eſſent famelici nimis non reſpiciebant, an cum ſanguine comederent, & ob hoc dignum erat venia.

De Saule autem dicendum eſt, quòd non puniuit multitudinem fortè, quia vidit, quòd agebat ex ignorantia, & talia peccata remittenda ſunt, potiſſimè cum populus eſſet fatigatus nimis, & aliquid ei indulgendum erat.

B

Aliter poteſt dici, quod Saul cùm eſſet rex, debebat iudicare ſecundùm modum politiæ humanæ. In politia autem hac peccata totius multitudinis, vel maioris partis dimittuntur, quia melius eſt legem quantum ad illam partem non obſeruare, quàm tantam perire multitudinem, ſed hic ferè totus populus peccauerat, ideo Saul non puniuit. Sed iſta reſponſio non multum ſtat, nam interdum Iſraëlitæ ſecundùm legem Dei puniebant magnam multitudinem, ſi peccaret: ſicut patet, quando duæ tribus & dimidia fecerunt altare apud Iordanem, nam reliquæ nouem tribus, & dimidia volebant contra illas facere bellum, eaſque penitus delere, niſi declaraſſent, quod non fecerint animo recedendi à Deo, vt patet Ioſue c. 22.

Dicendum ergo, vt prius, quòd fecit Saul hoc, quia populus peccauerat hic, quaſi ad ignorantiam, ideo non puniuit, vel fortè dato, quod voluiſſet punire, non auderet, quia totus populus peccauerat, ipſe autem non poterat punire omnes.

Cur Deus poſt peccatum Ionatha no luit reſponſa dare.

Sed tunc dicetur, quare ergo Deus propter Ionatham, qui ignoranter peccauit, noluit reſpondere populo, vt infra patet, ita ergo debuiſſet etiã facere pro peccato populo, quamquam eſſet per ignorantiam.

Reſpondendum eſt, quod Deus non ſubticuit conſulentibus, tanquam hoc faceret in pœnam peccati Ionathæ, ſed magis ad ſignificandum, quòd erat innocens, nam multi de populo ſcientes, quòd Ionathas comederat contra præceptum poſitum, neſciebant an egiſſet per ignorantiam, vel contemnendo præceptum, ideo plerique exiſtimabant eum reum eſſe. & ſi Deus eum non puniret, putabant illum eſſe acceptatorem perſonarum: noluit ergo reſpondere Deus, vt manifeſtaretur innocentia Ionathæ, ſcil. quia eo non reſpondente quæreretur, quare hoc fieret ponendo ſortes, & tunc inuento, quod propter Ionatham hoc fiebat, neceſſe erat, vt ipſe redderet rationem facti ſui, & ſic manifeſtaretur eius innocentia, alias autem putaretur deliquiſſe. De populo autem non fuit neceſſe, ꝙ Deus monſtraret aliquid propter peccatũ populi: nã manifeſtũ erat peccatũ eius, cùm Saul illud redarguiſſet & prouidiſſet, ne fieret: non oportebat ergo ꝙ Deus puniret populares propter illud, cùm propter ignorantiam quodammodo fieret: nec oportebat, vt Deus monſtraret aliquod ſignum peccati illius, quoniam illud cognitũ erat, ideo expediens fuit, quòd ſubticeret propter peccatum Ionathæ, non reſpondendo conſulentibus, ſed quod propter populi peccatum nihil faceret.

C

Dubiũ diſſoluitur.

Sed adhuc dicetur de Saule, quare Saul voluit punire Ionatham pro peccato, quod fecit hic ignoranter, populo autem quamquam ignoranter peccauerit, nihil comminatus eſt.

Dicendum, quod cùm Saul vidit, quòd Deus non reſpondebat ei, putauit peccatum graue fuiſſe alicuius de populo propter quod non reſponderetur, ideo antequam ſciret, per quẽ accidebat, iurauit quòd puniret eum dicẽs: viuit ſaluator Iſraël, quia ſi per Ionatham filium meum factum eſt, abſque etractatione morietur. Cùm autem poſtea cognitum fuiſſet, quod iſtud acciderat propter Ionatham, putans Saul, quod in aliquo grauiter peccaſſet Ionathas, dixit: hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, qnia morte morieris Ionatha: poſtea tamen populus viſa eius excuſatione legitima, ſcil. quod ignoranter egiſſet, ait: viuit Dominus ſi ceciderit capillus de capite eius in terram, quia cum Deo operatus eſt hodie, vt patet infra. De populo autem ſecus erat, quia peccatum eius cognitum fuit à principio, quod per ignorantiam factum eſſet, ideo non habuit Saul occaſionem interminandi pœnam pro hac cauſa.

D

Aedificauit autem Saul altare Domino. Scilicet in loco illo, vbi populus ſedit ad manducandum poſt prædam illa nocte. De iſto autem aliqui dicunt, quod non fuit aliud quàm lapis ille magnus, quem iuſſit volui Saul, ſuper quem totus populus pecora ſua occidit. dicunt etiam, quod ibi ſanguis fundebatur, & immolabantur adipes.

An altare, quod Saul ædificauit Deo, ſit lapis, quem voluere fecerat.

QVÆST. XXVII.

QVÆRET aliquis, an hoc verum ſit, vel illud altare erat aliquod ſacrificium, quod nouiter conſtruxiſſet Saul ad offerendum ibi hoſtias.

E

Reſpondendum, quod nõ patet plenè ex litera, quid iſtorum eſſet: ſatis tamen rationabiliter dicitur, quod non eſſet altare ille lapis, ſed aliquod alterum ædificium, quia altare fiebat ad offerendum ibi hoſtias, & cremandum ſuper illud, ſed ille lapis non erat ſic expoſitus, vt ibi fieret ſacrificia, nam lapis ille erat decliuis & pronus, vt reliquo corpore pecoris erecto in ſublimi caput pẽderet, vt ſic vniuerſus ſanguis fluere poſſet. Nam non erat poſitus propter aliquid aliud, niſi vt taliter animalia immolarentur ibi, quod non comederet populus cum ſanguine, ſicut comedebat, quando iugulabant in terra. Talis autem erectio lapidis non cõueniebat alteri, quia altare debet eſſe aliquod arduum & planum, ſuper quod partes animalium conuenienter poni, & cremari poſſint. Item non ſtat, quia dicebant illi, qui volebant altare iſtud, & lapidem, de quo ſupra dicitur, eſſe idem, quod ſuper iſtum lapidem fundebant Iſraëlitæ ſanguinem, & cremabant adipes.

Hoc tamen non ſtat: primò, quia hoc conuenit ad ſacrificia, ſed in ſacrificijs nunquam immolabatur animal per manum alicuius laici, ſed ſacerdotes illud faciebant, hic tamen laici immolabant, vt patet in litera, ſcilicet, adduxit itaque omnis populus vnuſquiſque bouem in manu ſua vſque ad noctem, & occiderunt ibi: ergo non faciebant hoc ſuper altare.

F

Item non ſtat, quia ſi fudiſſent ſanguinem ſuper altare, & cremarent adipes, eſſet ſacrificium. In nullo tamen ſacrificio occidebantur animalia ſuper altare, ſed apud altare, ſcilicet ad latus eius, vt patet Leuitici capitulo primo. hic tamen immolebantur animalia ſuper lapidem illum, vt poſſet fluere ſanguis de loco ſublimi, vt patet hic: ergo non erat altare. Item ſi ſuper lapidem illum iugularentur animalia, flueret ſanguis ſuper illum lapidem: in ſacrificio tamen non fiebat ſic, ſed poſtquam animal iugulatum erat, fundebatur ſanguis per circuitum altaris, vel ad baſim eius, vt patet Leuitici capitulo primo, tertio, & quarto: maximè, quia ſi ſic fieret, eſſet ſacrificium pacificum, cùm in ſacrificio pacificio ſolus ſanguis fundatur, & crementur adipes, Leuit. cap. 3. ſed in iſto ſacrificio fundebatur ſanguis per circuitum altaris, eodem capit.

Item non poteſt ſtare, quòd ibi cremarentur adipes, quia oportebat tunc ſuper illum lapidem eſſe valdè magnum ignem, vt cremarentur adipes omnium animalium, quæ immolabantur. Sed hoc non ſtat, quia tunc non poſſent ſuper illum lapidem iugulari animalia: iugulabantur tamen, cùm ille lapis ideo fuiſſet erectus, vt ſuper illum animalibus immolatis ſanguis defflueret, ergo non erat ille lapis altare.

Item

Item patet, quia dicitur hic, quòd Saul ædificauit altare: si tamen esset lapis ille altare non fuisset ibi aliqua ædificatio, quia solum dixit Saul, quòd volueretur lapis, ergo altare, & lapis ille distinguebatur. Item quia supra dicitur, quomodo lapis ille fuerit aduolutus, & ibi populus occidebat animalia: postea dicitur quòd Saul ædificauit altare, ergo altare, & lapis non sunt idem.

Sed dicendum, quod erexerit ibi Saul aliter altare, in quo hostias Deo offerret, qui victoriam ei dederat.

Saul quare ædificauit altare in Eremo.

QVÆST. XXVIII.

QVÆRET aliquis, ad quid Saul ædificauit altare in Eremo.

Respondendum est, quod Saul acceperat victoriam insperatam à Deo, ideo pro tanto beneficio volens ei quantum poterat gratias agere, ædificauit altare, vbi offerret sacrificia.

Aliter dici potest, quòd Saul fecit altare ad memoriam victoriæ, & quamquam tunc obtulerit ibi sacrificia, magis tamen faciebat ad memoriam posterorum, vt scirent quoniam vsque ad locum illum Deus dederat magnificam victoriam Israelitis contra Philisthinos. Sic enim tempore Samuelis, cùm Deus dedisset victoriam Israelitis contra Philisthæos, posuerunt lapidem magnum in signum victoriæ huius, vt patet capitulo septimo, scilicet. Tulit Saul lapidem vnum, & posuit inter Masphat, & inter Sen, & vocauit nomen loci illius Lapis adiutorij: dixitque, hucusque auxiliatus est nobis Dominus. Sic etiam quando pugnauit Iosue contra Amalechitas: ædificauit Moyses altare in memoriam illius victoriæ, vt patet Exodi capitulo decimoseptimo, scilicet. Ædificauitque Moyses altare, & vocauit nomen eius: Dominus exaltatio mea, dicens: quia manus solius Domini, & bellum Dei erat contra Amalec. sic etiam in memoriam aliarum rerum gestarum fiebant altaria, vel tituli in modum altarium, vt patet Exodi vigesimo quarto capitulo, quando factum est ibi altare, & positi sunt duodecim tituli, scilicet in memoriam confirmationis legis, quę ibi facta est. Sic etiam quando iterum confirmata fuit lex in ingressu terrę Chanaan, fabricauerunt Israelitæ altare, & scripserunt in lapidibus magnis Deuteronom. vt patet Deuteronom. capitulo vigesimo septimo, & Iosue octauo. sic igitur altare istud fieri potuit ad memoriam beneficij à Deo collati. Sic quoque fieri potuit ad laudem ipsius Saul, vt maneret recordatio, quod ibi vicisset Philisthinos. Sic enim reges facere facere soliti erant, quando aliqua bella magna gesserant, scilicet, construebant aliquod ædificium in memoriam illius belli, sic quoque ipse Saul fecit, quando vicerat Amalechitas; vt patet sequenti capitul. nam in monte Carmelo erexit cornicem triumphalem, id est quendam arcum lapideum; vel lateritium fecit ad memoriam victoriæ. Sic quoque Dauid fecit sibi in memoriam postquam fecit multa bella. sic patet infra secundo libro, capitulo octauo, scilicet, fecit quoque Dauid sibi nomen cum reuerteretur capta Syria in valle Salinarum.

An Saul peccauerit ædificando altare.

QVÆST. XXIX.

QVÆRETVR vlterius, an Saul peccauerit ædificãdo istud altare.

Aliquis dicet, quòd sic, quia Deus vetuerat oblationes aliquas fieri, vel esse aliqua alia altaria, præter illud quod erat ad ostium tabernaculi, & quòd ibi omnia sacrificia fierent, Leuitici decimoseptimo, & Deuteronomij duodecimo capitulo. Item patet, quia cum duę tribus, & dimidia construxerunt altare magnum apud Iordanem, aliæ tribus Israel parauerunt se ad pugnam contra illas, & dicitur ibi, quòd ędificauerant altare sacrilegum, & postea duæ tribus, & dimidia excusauerunt se dicentes, absit à nobis hoc scelus, vt recedamus à domino constructo altari, præter altare Dei nostri, quo constructum est ante tabernaculum eius: Iosue capitulo vigesimoſecundo: ergo peccatum erat aliquod alterum altare fieri.

In contrarium dicetur, quòd non peccauit hic Saul, quia quando Saul peccabat arguebat eum Samuel, dicens: stultè egisti, eo quòd fecit sacrificium ante aduentum eius. Etiam sequen. capit. increpauit eum, quia non occidisset regem Amalec, & pecora, sed pro hoc non increpauit: ergo non peccauit in isto.

Item patet, quia quando Deus noluit hic respondere, quæsiuit Saul, propter quid non responderet, & inuentum est, quòd propter Ionatham: si tamen istud fuisset peccatum, esset sufficiens adhoc, quod Deus non responderet propter illud: potissime, quia satis apparet, quòd Saul existimabat hoc sibi esse licitum, nam alias non egisset, cum tunc esset nimis zelator diuinæ iustitiæ, ita vt voluerit filium suum occidere propter Deum, ibi quoque erant sacerdotes, vt Achias, qui videbatur esse summus sacerdos, qui non permisisset Sauli hoc facere, si peccatum esset.

Respondendum est, quod non potest penitus patere, an peccauerit in hoc, vel non. Magis tamen dicendum videtur, quòd non peccauit: nam Samuel instruebat Saulem hoc tempore; & creditur, quòd fuerit cum eo in bello, quia ascendit cum ipso de Galgala in Gabaa, vt patet precedenti capitul. ipse tamen nihil permisisset facere Sauli, quòd illicitum esset.

Sed adhuc dicendum est magis, quòd aut Saul faciebat istud altare ad memoriam rerum præteritarum, scilicet, vt sciretur, quòd ibi Deus dederat victoriam Israelitis, vel faciebat ad offerendum ibi sacrificia. Si primo modo nullum peccatum erat, quia solum erat vetitum fieri altaria, quæ essent ad offerendum ibi sacrificia; sed non ad signandum ibi aliquid. Quod apparet, qua quando duæ tribus, & dimidia construxerunt altare apud Iordanem, reliquæ tribus existimantes, quòd illæ hoc fecerant ad offerendum sacrificia, volebant procedere ad bellum contra illas: cognito autem, quod factum fuisset altare solum ad memoriam, & in signũ, quod illæ duę tribus, & dimidia habebant partem in Deo Israel, cæteræ tribus laudantes earum propositum non pugnauerunt, nec destruxerunt altare, ita Iosue 22. capit. sic ergo licuisset Sauli altare construere ad memoriam victoriæ à Deo collatæ.

Si autem dicatur, quòd istud altare fuit factum ad sacrificia, dicendum etiam, quòd licebat Sauli. In hoc tamen Iudęi, & Nicolaus dicunt, quòd toto tempore, quod fluxit ex quo arca recessit de Silo quousque locata fuit in templo Salomonis, licuit cuicunque immolare, vbi vellet, & sic liceret Sauli construere altare, vbi vellet. Sed hoc improbauimus supra capitul. septimo. nulli enim licebat hoc, nisi viris, qui specialiter mouebantur à Deo, sicut erant prophetæ, nam isti non solum hoc tempore, sed etiam alijs temporibus poterant altaria construere extra Sanctuarium, sicut patet de Elia, qui eo tempore, quo erat arca in templo Salomonis fecit altare in monte Carmelo, & immolauit ibi infra tertio libro, capitu. decimo octauo.

Sed dicendum, quòd licuit Sauli construere altare, quia Samuel, qui ibi esse videbatur, non permitteret ei hoc facere, si non liceret, si autem non concedas quòd ibi esset tunc Samuel, adhuc firmius patet, quod liceret, quia erat ibi arca domini, & coram illa licebat cuicunque offerre in quocunque loco esset, vt patet de Dauid, qui cum transferret arcam in domum suam, cum transiuissent sex passus, illi, qui portabant arcam immolabant bouem, & arietem, vt infra secundo lib. capitulo sexto. Bethsamitæ quoque coram arca immolauerunt, vt patet supra capitu. sexto. & erat etiam ipsa extra Sanctuarium: neutri tamen in hoc culpantur. Quod autem esset ibi arca, apparet, quia dicitur supra: Arca autem Dei erat in die illa cum filijs Israel, & coram illa volebat Achias consulere dominum, vnde dixit Saul applica arcam domini.

Sed aliquis forte dicet, quod quamquam ibi esset, tamen nunc non erat hic, quia illud est, quando Israelitæ erant in Gabaa, postea tamen inde recesserunt persequentes velociter Philisthinos, tunc autem non apparet, quòd secum arcam duxerint.

A Respondendum est,quòd illam duxerunt,vt patet ex verbis sacerdotis infra, quia cùm Saul vellet persequi Philisthinos, dixit sacerdos:accedamus huc ad Dominum, &c. ergo oportet dicere,quòd ibi erat arca, alioquin non haberent aliquem locuum specialem, ad quem accederent,in quo esset Deus,sed vbique diceretur esse:erat ergo ibi arca, & sic licebat coram illa fieri altare,& immolare. Si tamẽ aliquis vellet per omnia contendere,dicens,quòd non erat ibi arca,adhuc dicendum est,quod cùm dubium esset, an licuerit Sauli hoc facere, magis interpretandum est quod licuerit, quàm quod peccauerit, quamquam probationes superiores satis demonstrant.

Tunc primum capit ædificare altare Domino. Scilicet, istud fuit primum altare,quod construxit Saul,nam ante hoc sacrificia fecerat in Galgala,vt patet præcedenti capitu. ibi tamen non construxit ipse altare, quia constructum erat ante hoc,cùm multi de populo consueuissent ibi immolare. Dicitur autem hic de isto altari, quia postea Saul fecit alia altaria, & inter illa fuit primum istud, de alijs autem non legitur, sicut de hoc.

Et dixit Saul. Hic ponitur tertium huius secundæ partis, scilicet facti inquisitio, & hoc fuit, quòd inquireretur quis in toto populo peccasset, propter quod Deus non responderet. Et ponitur hic primo occasio huius inquisitionis,scilicet,quomodo Saul consuluit Dominum, & non respondit ei.

B *Irruamus super Philisthijm nocte.* Hoc dixit Saul ad totum populum,lætatus fuerat enim ex victoria,quam Deus ei tribuerat, ideo volebat illam completè habere,scilicet non relinquendo aliquem de Philisthinis.Et dixit irruamus super Philisthijm, quasi Philisthini essent sedentes & tranquilli. Credebat enim Saul,quod Philisthini fugientes à facie Israël, videntes,quòd Hebræi ante solis occasum destitissent à prosecutione: putarent quòd iam nolebant vltra prosequi illos, & quia nimis fatigati erant, sicut Hebræi fuga totius diei,& abstinentia à cibo, sederent in aliquo loco nocte illa ad sumendum aliquid de cibo,& paululum quietis: tunc autem poterant Israëlitæ irruere super eos subito, & occidere: potissimè,quia Philisthini nesciebant vias terræ illius, sicut Hebræi, & præcipuè, quia nox erat, ideo nemo posset effugere.

Et vastemus eos vsque dum illucescat mane. Id est, percutiamus eos vsque ad auroram. Intelligebat enim Saul, quod magis poterant per noctem percutere eos, quàm die apparente. Et hoc quia per noctem essent Philisthini tranquilli, non existimantes,quòd persecuturi essent eos Hebræi. Etiam quia per noctem Philisthini,qui erant viarum terræ,euadere non possent.

Non derelinquamus de his virum. Scilicet, quia si ista nocte irruerimus super eos,nullus euadet.

C *Dixitq; populus,omne quod bonum videtur in oculis tuis,fac.* Videbat populus,quòd Saul illa die prosperatus fuisset in bello,& cùm nunc maiorem adhuc cerneret animositatem eius ad laudem patriæ,nemo ei restitit,sed dixerunt,omne quod bonum videtur in oculis tuis,id est,omne quod apparet tibi bonum,fac.

Et ait sacerdos. Iste sacerdos videns,quòd populus consensisset Sauli de eundo ad bellum, & non cõsuleret Dominum super hoc,credens super hoc fore periculum,dixit,quòd consulerent Dominum prius.Iste sacerdos videtur,quòd erat Achias,quia supra dicitur,quòd ipse consuluit Dominum, vel consulere volebat,antequam Saul recederet de Gabaa, ipse igitur hic consuleret.

Item patet,quia dicitur supra in litera,quòd Achias portabat Ephod:maximè tamen pertinebat consulere Dominum ad portantem Ephod,immo nullus alius de sacerdotibus poterat consulere,nisi illud portaret,quoniam propter eius præsentiam Deus respondebat: vnde sacerdos,quando erat indutus rationali & Ephod, dicebatur portare iudicium filiorum Israël in pectore suo, vt patet Exodi vigesimooctauo capitu.Iosephus tamen sexto Antiquitatum dixit, quòd iste sacerdos erat Achitob,& verum est, quod Achitob fuit sacerdos magnus,sed an tunc viuens esset, & dato quod viueret, an ibi esset,non patet: magis autem credendum, quod erat Achias,quia si ipse ibi fuisset, non portaret filius eius Achias Ephod, quia solum portabat hoc summus sacerdos, nunquam tamen erat,nisi vnus summus sacerdos. Nisi fortè dicas,quod erat nimis senex Achitob,& faciebat,quod filius eius Achias ministraret pro eo, sicut fecit Heli summus sacerdos,quòd filius suus Phinees ministraret pro eo in summo sacerdotio,quia iam ipse erat grandæuus,& caligauerant oculi eius,vt ait Iosephus 6. Antiquitatum, sed tunc non veniret Achitob ad bellum, & sic Achias consuleret Dominum hic. Item si Achitob erat in bello,& ipse cõsuluit hic Dominum, non est verisimile, quod aliquis alius eo præsente consuleret Dominum.Dicendum ergo,quod iste sacerdos, de quo hic, erat Achias. D

Accedamus huc ad Dominum. Id est ad consulendum Dominum,scil.sacerdos iste volebat,quòd consulerent Dominum antequam irent ad bellum. Et quia consultatio illa debebat fieri coram arca ad honorem quendam Dei, & tunc Saul,& sacerdos non erant apud arcam, dixit sacerdos, accedamus huc ad Dominum, id est ad arcam testamenti,in qua specialiter erat Deus.In Hebræo habetur hic, accedamus vlterius ad Dominum,sed eadem significatio est, scil. quod non erat Saul,& sacerdos apud arcam,sed ipsa erat vltra eos, ideo dixit sacerdos,accedamus vlterius,scil. quousque veniamus ad arcam.

Sciendum autem,quod sacerdotes magni,non consueuerant consulere Dominum coram arca, sed vbicunque essent induti vestibus sacris,consulebant, quia tamen hic erat arca, videbatur esse honestius,quod coram ea consulerent Dominum,cùm ibi esset specialiter Deus,quàm in aliquo alio loco: sic enim fecerunt supra,cùm iuberet Saul sacerdoti,quod cõsuleret Dominum,dixit ei,applica arcam Domini, idest,applica te ad arcam. E

Quare Saul voluit consulere hic Dominum,an persequeretur Philisthæos.

QVÆST. XXX.

QVÆRET aliquis,quare Saul consulebat hic Dominũ, scil.an aliquid instaret,propter quod consuleret Dominum,& quare consulebat hic Dominum, cùm in bello præcedenti non consuluisset.

Dicet aliquis, quòd nullam causam habebat Saul consulendi Dominum,nam consulere est pro rebus dubijs, hic autem manifestus erat euentus, quia cùm tota die persecuti fuissent hostes suos,percussérant eos,nunc ergo continuare volentes eandem persecutionem, non videtur quòd deberent consulere Dominum,sed quasi certi continuarent.

Respondendum est,quod Saul & populus hoc nolebant, nam non dixit Saul,quod consulerent Dominum, sed quod irruerent super Philisthinos nocte, sacerdos autem videns, quod non proponerent consulere Dominum, dixit quod consulerent, cui consensit Saul.Ratio huius est,quia iam populus cessauerat à persecutione hostium suorum,& nesciebat an vlterius vellet eis dare victoriam,sicut dederat, quia fortè Deus nolebat iam conterere Philisthinos,ideo ne incerti pugnarent,expediebant Dominum consuli. Si autem Hebræi indesinentes persecuti fuissent Philisthinos, non oportebat consulere Dominum,cùm viderent eundem sibi statum esse victoriæ:cùm autẽ aliquid mutaretur,expediebat quod consulerent Dominum,vel desinerent. F

Cùm autem dicebatur,quare consuluit hic Dominum,in superiori verò non consuluit. *Quare Saul in superiori non consuluit Dominum.*

Respondendum,quod volebat Saul in præcedenti bello consulere Dominum,quod patet, quia cùm repertum esset Ionatham,& armigerum eius abesse de castris, dixit Saul ad Achiam, applica arcam Domini. hoc autem erat ad consulendum Dominum,sed cùm ista diceret Saul sacerdoti,exortus est subito clamor magnus in castris Philisthinorum. Credens ergo, quod qualitcunque mora noceret Ionathæ, qui tunc erat in castris hostium, fecit Saul, quod sacerdos non consuleret Dominum,vel cessáret consulere,dicens: contrahe manum tuam, eo quod ibi non erat opportuna sibi consultatio, nam siue prosperum, siue aduersum denunciandum esset, nihilominus Saul iret in castra Philisthinorum in adiutorium Ionathæ.Hic autem secus erat, quia iam Saul ac-

A ceperat sufficientem victoriam de hostibus, scil. quia acceperat esse numerum occisorum 60. millium, vt ait Iosephus 6. Antiquitatum. Etiam nemo erat de Israëlitis inter hostes, pro quo eripiendo pugnare deberet, ideo nolebat pugnare, nisi sciret sibi esse prosperum, ad quod credidit esse salubre consuli Dominum.

Et consuluit Saul Dominum. Scilicet ipse per se, vel sacerdos nomine eius.

Dicens, num persequar Philisthijm? Id est, nunquid iudicas, quod debeo persequi Philisthijm?

Si tradas eos in manus Israel? Id est, si persecutus fuero illos, an trades ipsos in manus nostras. Iste erat modus consulendi: sic consuluit Dauid Dominum contra latrunculos, qui vastauerant vrbem Sicelech, dicens: persequar latrunculos hos, an nō, & comprehendam eos? infra cap. 30.

An Saul per se, vel per sacerdotem consuluerit Dominum, & per quid, & quomodo reuelabatur veritas in rationali, & Ephod.

QVÆST. XXXI.

QVÆRET aliquis, an Saul consuluit hic Dominum per se, vel consuluit sacerdos pro illo.

Dicet aliquis, quod ipse consuluit per se, quia litera dicit, & consuluit Saul DOMINUM. Item verba ab eo proferuntur B in consultatione, quia dicitur, num persequar Philisthijm? Item patet, quia dicitur: & non respondit ei in die illa, & etiam dicit Saul infra, Domine Deus da iudicium, quid est quod non responderis seruo tuo hodie? ipse ergo consulebat DOMINUM.

In contrarium videtur, quòd sacerdos consuleret, nam consulere pertinebat ad illum, qui portabat Ephod, cùm in qualibet consultatione requiratur Ephod, vt patet ex consultationibus Dauid, quas fecit ad DOMINUM infra capit. 23. & 30. quia vtrobique dicitur, applica Ephod. Saul tamen & nullus alius poterat portare Ephod, nisi esset sacerdos magnus, ideo non poterat per se consulere, sed sacerdos consuleret pro illo. Item patet, quia ex consultatione superiori videtur, quod sacerdos consuleret, & non Saul, quia Saul dixit ad Achiam, applica arcam DOMINI, deinde cùm Saul nollet iam consulere DOMINUM, dixit sacerdoti: contrahe manum tuam, ergo sacerdos erat, qui ibi faciebat hæc, alioquin non dixisset ei Saul, contrahe manum tuam, sed ipsemet cessasset.

Respondendum ad hoc, quod non est magna difficultas quis consuleret DOMINUM: nec tamen est penitus cognitum quis consuleret, eo quòd modus consulendi ignoratur. Dicendum tamen, quòd tota vis consultationis Dei pendebat ex vestimētis pontificalibus, scilicet rationali, & Ephod: nam sine illis non fiebat aliqua responsio. Patet hoc, quia Dauid C quandocunque consulebat DOMINUM, faciebat applicari Ephod infra cap. 23. & 30. etiam Deus hoc dixit Exod. capit. 28. scil. quòd summus sacerdos portabat iudicium filiorum Israël in pectore suo, id est, id, per quod iudicabatur de omnibus, quæ pertinebant ad filios Israël, hoc autem est per rationale, quod portabat in pectore, & per Ephod, quod pendebat ab humeris.

Cap. 22. Sententia Iosephi pulchra de virtute rationalis, & Ephod.

De modo autem quo cognosceretur veritas per rationale, vel Ephod, dicit Iosephus tertio Antiquitatum, quòd per duos sardonyches, qui erant super humeros sacerdotis in Ephod apparebat, quando Deus sacrificia acceptaret: nam cùm fierent sacrificia sardonyx, qui erat in humero dextro sacerdotis, ita super lucem propriam admirabiliter effulgebat, quòd omnes etiam procul positi scirent sacrificia à Deo acceptari. Cùm verò non acceptarentur, non fulgebat. De duodecim lapidibus rationalis dicit, quòd Deus per illos demōstrabat victoriam, quia priusquam exercitus moueretur ad pugnam, tantus fulgor ex eis apparebat, quod omnibus manifestum esset Deum illorum esse adiutorem. De hoc splendore vtrorumque lapidum dicit, quòd cessauit per ducentos annos, antequam ipse inciperet scribere librum Antiquitatum, quod est tempus ferè centum quinquaginta annorum ante Christi mortem, cùm Iosephus post Christi mortem, quasi per quinquaginta annos hos libros scribere inchoauit. Sed adhuc non expressit Iosephus plenè vires rationalis, & Ephod, quia multa alia sciebantur præter ea quæ ipse dixit: generaliter enim de quocunque quæsito Deus respondebat presenti rationali, & Ephod. Sic enim Dauid quęsiuit, an Saul descenderet in Ceilam, & an viri Ceilæ traderent eum in manus Saulis, & ad vtrumque responsum est infra capitu. 23. Etiam Dauid consuluit DOMINUM, an ascenderet in aliquam ciuitatem Iuda, & respondit ei, quòd sic. Quæsiuit iterum, in quam ascenderet, & respondit, quòd in Hebron, infrà secundo lib. capitu. 2. Quod autem ad omnia generaliter responderet, patet Numeri 27. capitu. scilicet pro hoc si quid agendum erit, Eleazar sacerdos consulet DOMINUM: ergo quantum ad omnia agenda Deus responderet, cùm ipse iuberet, quòd in singulis consuleretur. Apparet igitur totas vires consultationis esse ex præsentia rationalis, & Ephod.

Sed considerandum præter hæc, quòd nullus poterat indui rationali, & Ephod, nisi summus sacerdos, cùm ista essent ornamēta purè pontificalia, vt constat Exodi vigesimoseptimo cap. Si quis verò aliorum siue laicorum, siue sacerdotum, vel Leuitarum indueretur his, moriebatur, quia generaliter positum erat, quod vsurpans officium sibi non debitum in sacerdotalibus vel Leuiticis, moreretur, vt patet Leuitici cap. 3. & 16. Ex quo apparet, quòd in omni consultatione necesse erat præsentem esse summum sacerdotem, quia sine Ephod, & rationali non fiebat consultatio, & nemo aliorum audebat indui his vestibus, quia moreretur, sicut mortui sunt, qui vsurpabant officium sacerdotalem: Numeri capit. decimosexto. Nunc autem manet dubium, cùm in omni consultatione necessario deberet adesse pontifex indutus vestibus suis, an ipse consulebat DOMINUM proferens verba consultationis, vel proferebat ea ille, cuius erat quæstio. Hoc non potest probari necessario, sicut præcedentia: satis tamen dici potest, quòd sacerdos proferebat verba consultationis, quia quando DOMINUS fecit Iosue principem super populum, & voluit dare modum, quo in omnibus dubijs consuleret Deum, dixit. pro hoc si quid agendum erit, Eleazar sacerdos consulet DOMINUM Numeri 27. ergo non consulebat Iosue, sed Eleazarus. E

Sic ergo dici potest hic, quòd Saul non consulebat DOMINUM per se, sed sacerdos consulebat pro eo.

Cùm verò dicitur, quòd Saul consuluit, & quòd non respondit ei Deus, dicitur consuluisse, quia iubebat sacerdoti, quòd consuleret DOMINUM, sicut dicitur ædificare domum, qui iam ædificare iubet. Vel dicitur cōsulere DOMINUM, quia quæstio, quam proponebat sacerdos, ipsius erat. Et sic etiam dicetur de Dauid, quòd ipse non consulebat DOMINUM per se, sed sacerdos magnus pro eo, quamquam non est inconueniens, quòd aliquando ipse quærens proponeret verba consultationis, assistente sibi pontifice, & hoc magis significatur de Dauid ex verbis literæ infra 23. capit. cùm dicitur: Dixit Dauid ad Abiathar sacerdotem: applica Ephod. & ait Dauid, DOMINE Deus Israël, &c. si tradent me viri Ceilæ in manus eius, & si descendet Saul, & ait DOMINUS, descendet, dixit Dauid, si tradent me viri Ceilæ, quæ omnia apparent esse verba Dauid. F

In his tamen nihil certitudinis est, quia posset dici, quod Dauid dicebat ista sacerdoti magno, dās ei formam quomodo consuleret Dominum pro eo, vel quod Dauid ista scribebat, vt postea Deus ad illa responderet. Dubium ergo in hoc manet, quis consuleret DOMINUM: magis tamē videtur, quod ipse sacerdos, quamquam non multum differat in hoc, & sic potest dici, quòd Saul locutus fuit verba ista, vel quòd locutus fuit sacerdos loco eius.

Et non respondit ei in die illa. Id est, Deus noluit respondere per totum illum diem, quamquam Saul instanter consuleret.

In hoc apparet, quod adhuc aliqua pars diei restabat, postquam populus sedit ad sumendum cibum de præda, nam tunc consuluit Saul DOMINUM: & tamen dicitur, quod respondit ei in die illa. potest tamen aliter dici, quòd iam dies transierat, & ista consultatio fiebat in principio noctis. Vocatur tamen ipsa nox cum die præcedenti vnus dies, & sic vsque ad sequentem auroram diceretur eadem dies. Hoc apparet, quia supra dicitur, quod populus duxit boues & oues,

A & occiderunt ſuper lapidem, quem poſuerat Saul vſque ad noctem. Conſultatio tamen iſta facta eſt, poſtquam populus comedit, cùm iam Saul vellet recedere, vt irrueret in hoſtes, ideo videtur quod iam nox cœperat, ſed vocatur dies.

Quomodo reſpondebat Deus ad iſtas conſultationes dubiorum.

QVÆST. XXXII.

QVÆRET aliquis, quis erat modus reſpondendi Dei ad iſtas conſultationes.

Reſpondendum eſt, quòd ſicut ſupra fuit declaratum, in hoc triplex erat modus conſultationis. Aliter enim conſulebat Moyſes. Aliter alij prophetæ. Et aliter ſacerdotes magni. Moyſi autem qui conſulebat Dominum intra ſancta Sanctorum, ſemper fiebat reſponſio in voce, ſcil. quia erat quidam Angelus in propitiatorio ſuper arcam inter alas duorũ Cherubim, & ille in corpore aſſumpto de aëre reſpondebat, cuius voces audiebat Moſes: ſic patet Numer. cap. ſeptimo, ſcilicet. Cumque ingrederetur Moyſes tabernaculum fœderis, vt cõſuleret oraculum, audiebat vocem loquentis ad ſe de propitiatorio, quod erat ſuper arcam teſtimonij, vnde & loquebatur ei.

B De alijs autem prophetis dicendum, quòd Deus multipliciter eis poterat reſpondere: nam ſicut declaratum eſt capit. octauo. Deus poteſt reuelare ſe prophetæ quinque modis, ſc. per ſomnium, per apparentiam in corpore aſſumpto ſimul cum locutione, & per vocem ſine corpore aſſumpto, & per ſolam immutationem intellectus ſine voce, & figura apparente, & ſine ecſtaſi, & per immutationem intellectus in ecſtaſi. Omnibus his quinque modis reſpondere poteſt: ſed frequentior modus eſt in prophetis reſpondere per ſomnium, de quo magis declaratum eſt ſupra capit. 8. De ſummis ſacerdotibus dicendum, quòd aliter fieret eis reſponſio, quamquam in hoc differt, quia ſicut ſupra diximus, ſummus ſacerdos interdum cõſulebat Dominum intra ſancta Sanctorum, ſc. in die propitiationis: interdum autem extra, ſiue in Sanctuario, ſiue extra Sanctuarium. Cùm autem conſulebat intra ſancta Sanctorum, reſpondebatur ei in voce, ſicut Moyſi: vnde propter hoc iuſſum eſt Leuit. 16. capit. quòd dum pontifex introiret in ſancta Sanctorum, nullus homo eſſet in tabernaculo quouſque egrederetur, hoc autem propter nihil aliud erat, niſi vt non audiret aliquis ea, quæ Angelus loquebatur ſummo ſacerdoti intra ſancta Sanctorum. Tunc quoque nõ habebat ibi ſummus ſacerdos veſtes pontificales, ſed ſacerdotis minoris, vt patet Leuitici capitu. 16. vnde non reſpondebatur ei ex viribus rationalis, & Ephod, ſicut alias fiebat, ſed quia erat coram arca. & ſic reſponderetur ei eo modo,

C quo Deus ſolitus erat reſpondere, quando conſulebatur ſuper arcam, ſcil. in voce. Si autem ſummus ſacerdos conſuleret Deum extra ſancta Sanctorum, oporteret quòd eſſet indutus rationali, & Ephod.

Et tunc dicendum ſecundùm quoſdam, quòd reſponſio erat per ipſos lapides rationalis, ſc. per fulgorem eorum, ſicut dicebat Ioſephus 3. Antiquitatum, quòd quando Iudęi ibant ad pugnam, ſi Deus vellet eis dare victoriam, mutabantur ſupra ſolitum lapides rationalis, ita vt nemo dubitaret de victoria. ſic etiam dicere poterit aliquis, quod cùm fieret quęſtio, ſi Deus vellet dare illud quod quærebatur, fulgerent lapides, & ſi nollet dare, non fulgerent.

Sed iſte modus non ſtat, quia aliquando non poſſet reſponderi ad quæſtionem per hunc modum: iſtud enim aliqualiter teneret, ſi quæſtiones ſemper eſſent de re certa: vt ſi dicatur, an erit bellum, vel non, & ſicut dicebat Dauid, perſequar latrunculos hos an non, vt infra capit. 30. cùm tamen quæſtio eſſet de aliqua re non determinata, nõ poterat ſic reſpõderi, vt patet quando quæſiuit Dauid, in quam ciuitatem Iuda aſcenderet, & reſponſum eſt ſibi, quòd in Hebron infra 2. lib. cap. 2. hoc tamen non poterat ſignificari per fulgorem lapidum, quia ſiue fulgerent, ſiue non, neſciretur quæ ciuitas ſignificabatur: oportet ergò dari alium modum magis diſtinctum.

Item patet, quia ſi hoc modo reſponderetur, aliquando non poſſent homines ſcire, an Deus reſponderet, vel non: nam quando fulgerent lapides, cognoſcerent quòd Deus reſpondebat iuxta id, quod quæſierant, ſed cùm lapides non fulgerent, eſſet ambiguum, ſcil. an per hoc Deus reſponderet, quòd non eſſet illud quod quærebatur, vel per hoc negaretur reſpõſio quæcunque, & ſic neſciuiſſet Saul, an Deus ei reſponderet, vel non. Dicitur tamen hic, quòd non reſpondit ei in die illo, in quo apparet, quòd immediatè cognitum eſt, quòd Deus non reſponderet: ergo alius modus erat reſpondendi.

D Nunc autem manent duo modi, quibus reſpõderi poſſet. Quidam enim dicunt, quod conſultationes iſtæ fiebant in ſcripto, & reſponſio in ſcriptis dabatur, non intercidente aliquo verbo. Et iſta eſt opinio Rabbi Abraham Aben Ezra, & vt plurimum ipſorum Iudæorum. Dicunt enim, quod rationale habebat quandam plicaturam panni, intra quam erant laminæ aureæ ſcriptæ diuinis nominibus, & cùm quis vellet conſulere Dominum ſcripta quæſtione in cedula, ponebat eam ſummus ſacerdos inter laminas illas in plicatura rationalis, & poſt paululum manum mittens reperiebat reſponſionem in cedula: & pro hoc volunt, quòd eſſet ſemper neceſſariũ rationale, & Ephod ad conſultationes faciendas. Iſte modus aliqualiter eſt rationabilis, magis tamen verisimile eſt, quod Deus reſponderet in verbo, nam vt apparet ex omnibus conſultationibus, quas faciebat Dauid, litera magis innuit, quòd loqueretur conſulens, & etiam Deus reſpondens loqueretur. Quocunque autem iſtorum modorum ſatis poterat cognoſcere Saul, an Deus reſponderet ei, vel non, ſcil. ſi non inueniret ſcripturam in cedula, vel ſi non fieret reſponſio in voce. *Dixitq; Saul, applicate huc vniuerſos angulos populi.* Populus erat diſperſus per agros ad ſumendum cibos, vt ſupra patet, nunc voluit, quòd omnes de populo conuenirent, vt videretur quis peccauerat, & dixit, vniuerſos angulos populi, id eſt, omnes de populo ab extremitatibus ſuis, extremitates enim caſtrorum vocantur hic anguli, & fecit ſic congregari, vt nemo deficeret de toto populo.

Opi. Rab. Abraham.

E

Quare Saul fecit congregari totum populum, vt videret quis peccauerat.

QVÆST. XXXIII.

QVÆRET aliquis, quare Saul fecit congregari totum populum.

Reſpondetur, quòd Deus non reſpõderet credidit, quòd fiebat propter peccatum alicuius, vt ergo videretur quis ille eſſet, fecit omnes congregari, ita vt nemo deeſſet, quia fortè ille qui deeſſet, peccauerat, & tunc fortè reperiretur per ſortem: volebat enim hic Saul inquirere delictum per ſortes, cùm Deus non reſponderet ei, quia in ſortibus ponendis debebat totus populus congregari, & deinde diuidi per partes: fecit Saul totum congregari: ſic enim patet Ioſue capitu. 7. cùm inquirendus erat per ſortem ille, qui furatus erat de Anathemate, & dixit Deus, accedatis mane ſinguli per tribus veſtras, & quamcunque tribum ſors inuenerit, accedet per cognationes ſuas, & cognatio per domos, domuſque per viros, ſic etiam factum eſt in aſſumptione regis per ſortem, vt patet ſupra capit. 10. ſcil. Nunc ergo ſtate coram Domino per tribus veſtras, & familias, & applicuit Samuel omnes tribus Iſraël, & cecidit ſors ſuper Beniamin, & applicuit tribum Beniamin, & cognationes eius, & cecidit ſors ſuper cognationem Methri. Sic etiam voluit hic facere Saul, ideò præceſſit diligens congregatio, vt poſtea ſequeretur conueniens diuiſio.

F *Et ſcitote, & videte, per quem acciderit peccatum hoc hodie.* Id eſt, cùm populus fuerit congregatus, poteritis ſcire, per quem acciderit peccatum hoc, ſcil. peccatum, propter quod non reſpondetur, vel peccatum hoc, id eſt, malum iſtud, vel damnum, ſcil. quòd non reſpondeatur, & iſte eſt melior ſenſus. Aliquando enim accipitur peccatum non pro ipſo peccato, ſed pro aliquo, quod prouenit ex peccato, ſic accipitur Deuteronomij capit. 9. ſcilicet, peccatum autem veſtrum, quod feceratis, id eſt vitulum arripiens igne combuſſi, ſic accipitur hic non reſpondere, quòd ſit peccatum, id eſt malum proueniẽs ex peccato, & patet hoc, quia dicitur, per quem acciderit, ſi

autem

A autem acciperetur peccatum propriè, non diceretur, per quem acciderit peccatum, sed quis fecit peccatum, quia accidere dicuntur ea, quæ propter voluntatem nostram fiunt, quæ autem nos sponte agimus, non dicuntur accidere, sed à nobis fieri. Item quia dicitur hic, per quem accidit peccatum hoc hodie, si tamen acciperetur propriè peccatum, non diceretur, per quem accidit hodie, quia nesciret Saul, an ipsa die factum fuisset peccatum, vel alia, locutus fuit tamen tanquam certus, quia ipsa die factum fuisset, ergo non loquebatur de peccato, sed de malo, quod erat Deum non respondere.

Sciendum enim, quòd Saul existimauit, quòd ista non responsio acciderat propter peccatum alicuius, & ob hoc fecit congregari totum populum, vt sciret quis peccasset, & interminatus est ei mortem. sic etiam dicit Iosephus, quòd dixit Saul, non sine causa consultus Deus vocem nobis non reddidit, qui primitus antequam interrogaretur, omnia nunciauit, sed hæc taciturnitas alicuius est latentis causa peccati, & sic verum est, quòd aliquando Deus non respondebat propter peccata alicuius, sicut accidit ipsi Sauli paulo antè mortem suam: nam dicitur infra capitu. 28. consuluitque Dominum, & non respondit ei, nec per somnia, nec per sacerdotes, nec per prophetas. Iosephus tamen dicit 3. Antiquitatum, quòd Deus non tolerans transgressiones legum inter Iudæos, cessauit respondere per rationale, & Ephod ducentis annis, antequam ipse scribere inchoaret librum Antiquitatum, Iudæi quoque idem asserunt. Nam cùm supra cap. 3. dicitur, & sermo Domini erat pretiosus, in diebus illis non erat visio manifesta, dicunt quòd hoc fiebat propter peccata filiorum Heli. Nunc autem ista non responsio non accidit propter peccatum alicuius, sed magis ad declarandum innocentiam Ionathæ, vt supra dictum est.

Cap. 12.

B *Viuit Dominus saluator Israel.* Iste est modus iurandi, sc. sicut est verum, quod Deus viuit, ita est verum, quod ego occidam illum, qui fecit hæc mala. Vel aliter ego iuro per vitam Dei, quòd occidam peccatorem in hoc. vocatur autem Deus saluator Israël, id est, qui liberauit Israëlitas de omnibus malis. in eo enim solo confidentes eruebantur.

Quia si per Ionatham filium meum factum est. Id est, etiam si filius meus hoc fecerit, ego occidam eum, quasi dicat, non credat quis, quòd ego parciturus sim peccanti: nam etiam si fuerit filius meus Ionathas, ego occidam eum. Dixit autem de Ionatha, quamquam haberet alios filios, quia istum præ omnibus diligebat, eo quòd erat primogenitus, & potissimè, quia erat vir fortis, & dux belli, sicut pater eius, ipse quoque die illa fecerat salutè in Israël. Vel dixit de Ionatha, quia fortè alij filij sui non erant tunc in bello cum illo.

Absque retractatione morietur. Id est, sine dubio morietur, & non retractabitur, id est, non reuocabitur sententia hæc.

Ad quod nullus contradixit ei de omni populo. Id est, quando dixit Saul istud, omnes de populo consenserunt.

C *Quare cùm Saul iurauit occidere Ionatham, nullus repugnauit, post verò non consenserunt.*

QVÆST. XXXIII.

QVÆRET aliquis, quare postea totus populus repugnauit, ne moreretur Ionathas, dicens, ergo ne morietur Ionathas, nunc autem consensit.

Respondendum est, quòd à principio populus putauit, quòd aliquod peccatum graue erat, propter quod Deus non responderet, sicut existimabat Saul, ideo satis consenserunt. Postea autem cognitum est, quòd propter Ionatham hoc accidisset, ipse tamen erat innocens, cùm ignorans regis edictum comedisset, ideo populus non consensit, quòd moreretur.

Aliter responderi potest conuenientius circa literam, scilicet, quòd populus nunquam consensit in mortem Ionathæ: nam etiam si constitisset, quòd ipse verè peccauerat, & sponte non consentiret populus, quòd occideretur, & quia erat filius regis primogenitus, qui successurus erat ei in regno, ideo habebant Israëlitæ eum, sicut ipsum Saulem, vnde nefas existimabant eum occidere. Item Ionathas illa die liberauit Israël de manu hostium: nam ipse tanquam vir fortissimus cum solo armigero iuit contra infinitam multitudinem Philisthinorum: occiditque viginti, & turbauit castra eorum, ita vt postea fugerent Philisthini, per quod Israël saluatus est. ideo pro nullo peccato permitterent Israëlitæ, quòd occideretur Ionathas, ista fuit causa potissima, vt patet infra cùm dicitur: Ergo ne Ionathas morietur, quia fecit salutem hanc magnam in Israël? hoc nephas est. Viuit Dominus, si ceciderit capillus de capite eius in terra, quia cum Deo operatus est hodie. Cùm autem dicitur supra, quòd consensit populus occidi Ionatham, falsum est: nam Saul locutus fuit vniuersaliter, dicens, quòd occideretur ille per quem hoc acciderat, populus autem putans, quòd non fecisset hoc Ionathas, consensit, si autem antè hoc cognouisset populus per Ionatham istud accidisse, non consensisset huic edicto regis vel sententiæ. *Et ait ad vniuersum Israel.* Scilicet locutus fuit ista populo, quia volebat iam quod ponerentur sortes.

D

Cùm Deus non responderet Sauli per sacerdotem, quare volebat nunc inquirere sententiam eius per sortes.

QVÆST. XXXIV.

QVÆRET aliquis, cùm Deus noluisset respondere Sauli per sacerdotem, quare nunc volebat inquirere sententiam eius per sortes: nam sicut Deus per sacerdotes & prophetas respondet, ita ipse est, qui per sortes respondet, vt patet Prouerb. cap. 16. scil. sortes in sinum mittuntur, sed à Domino temperantur, sicut ergo Deus noluerat respondere per sacerdotem, ita credere debuisset, quòd non responderet per sortes.

E

Respondendum est, quòd Saul credidit sibi futuram responsionem per sortes, quamquam Deus respondere noluisset per sacerdotem, quia non est simile in vtroque. Deus namque non responderat per sacerdotem in pœnam alicuius peccati, vt putabat Saul. Nunc autem ipse volebat inquirere quis peccauerat ad hoc, quòd puniretur, quod pertinebat ad cultum Dei, ideo credidit quòd in hoc responderet.

Sed adhuc non multum stat, quia tunc consuluisset per sacerdotem quis peccauerat, & crederet quòd Deus sibi responderet, quamquam non responderat ad aliam consultationem, sed non consuluit per sacerdotem, ideo timebat, quòd nullo modo responderet iam per sacerdotem, consuluit autem per sortes, quia in illis nullo modo poterat negari responsum. Nam siue Deus vellet respondere, siue non, oportebat quòd aliqua sors exiret, & illam putarent hominis peccatoris esse.

Responsio autem, quæ fiebat per sacerdotem, erat totaliter à Deo, ideo illa poterat prohiberi, quæ autem per sortes est, quamquam aliqualiter sit à Deo, inquantum ipse sortes temperat, tamen præcipuè est ab homine, quia postquam positæ fuerint, necesse est aliquam exire. Conuersus fuit igitur Saul ad istum modum inquisitionis, in quo non poterat deficere responsio.

F

Separamini vos in partem vnam, & ego cum Ionatha filio meo ero in parte altera. Hic fecit Saul duas partes ad ponendum sortes, scil. totum populum, cui conueniret vna sors, & se & Ionatham, quibus conueniret alia sors. Ex quo patet, quòd non erant alij filij regis in bello, alioquin cum illis & patre suo, & Ionatha posita fuisset vna sors, solùm tamen fuit posita pro Saule & Ionatha.

Quare Saul non seruauit ordinem ponendi sortes, qui obseruatus est alias.

QVÆST. XXXV.

QVÆRET aliquis, quare non obseruauit hic Saul modum ponendi sortes, qui obseruatur in alijs locis scripturæ. nam Iosue capit. septimo, vbi per sortes inquirebatur, quis furatus fuisset de anathemate Iericho dicitur, quòd totus Israël fuit applicatus per tribus suas, & quælibet tribus pe-

familias,& quælibet familia per domos, & quælibet domus per viros,sic etiam in electione regis per sortes applicitæ sunt tribus,deinde familiæ earum, & sic vsque ad viros supra cap. 10.hic autem posuit Saul totum populum simul, & per se,& Ionathan in parte altera.

Respondendum est,quòd voluit hic facere Saul breuius, scilicet, ponendo totum populum simul, & se,& Ionathan in parte altera:nam sic breuius cognosceret, an peccatum esset in eo,& in filio suo, vel in populo : si enim reperiretur in eo,& filio suo,tunc poneretur sors inter eos, sicut postea factum est,quousque repertum est peccatum in Ionatha. Si autem comprehensus fuisset populus, ponerentur sortes, sicut ponuntur Iosue cap.7. diuideretur totus populus in duodecim tribus, & ponerentur pro eis duodecim sortes, tunc comprehenderetur vna tribus,& cæteræ exirent, deinde illa tribus diuideretur per familias,& ponerentur tot sortes,quot erant familiæ,& comprehenderetur vna, deinde illa diuideretur per domos, & domus comprehensa per viros, quousque reperiretur quis hoc egerat, quia tamen comprehensus est Saul cum Ionatha,non potuit obseruari modus, qui habetur Iosue capit.7.sed solùm fuit posita sors inter Saulem & Ionatham.

Quare Saul & Ionathas non fuerunt positi cum tribu Beniamin.

QVÆST. XXXVI.

QVÆRETVR vlterius,cùm Saul & Ionathas essent de tribu Beniamin , quare non fuerunt positi cum tribu Beniamin,scilicet, vt fieret diuisio hoc modo,quòd primo ponerentur sortes inter duodecim tribus, & tunc caperetur tribus Beniamin,deinde diuideretur per familias,&comprehenderetur sorte familia Methri,quia de illa erat Saul, vt patet capit.10. deinde diuideretur per viros, & caperetur Ionathas.

Respondendum , quòd fuit factum propter dignitatem regalem. si enim Saul & Ionathas fuissent viri populares, sic fieret,scil. quòd in tribubus suis computarentur, & ob hoc tempore electionis regis , cùm non esset in populo aliquis rex,nemo fuit per se positus,sed quilibet in tribu sua computabatur,in sortibus quoque positis pro furto Iericho factum est. Nunc autem,quia Saul erat rex,& filius eius Ionathas erat successurus ei,non fuerunt ipsi positi in tribubus suis, sed per se fuerunt computati, vt in hoc distingueretur dignitas regis à dignitate popularium,& sic fuerũt positi ambo simul in parte vna, & populus in altera, tanquam ipsi ambo tantum appreciarentur,sicut populus totus.Sed patet de Dauid, cùm dixit ad seruos suos, quòd iret ad prælium cum eis. Respondit populus,non exibis, siue enim fugerimus,non magno opere ad eos de nobis pertinebit, siue media pars à nobis ceciderit , non satis curabunt , quia tu vnus pro decem millibus computaris infra secundo libro, capitu. decimo-octauo.

An fuit licitum inquirere,quis peccasset per sortem.

QVÆST. XXXVII.

QVÆRETVR vlterius,an licitum erat inquiri quis peccasset per sortem.

Respondendum est,quòd quando inquiritur maleficium per sortes,vel aliquid alterum,ideò sic inquiritur, quia putatur,quòd sortes certissimè demonstrant quod petitur: sortes tamen nullam habent certitudinem, nisi inquantum à Deo mouentur,alioquin ita sors potest accidere illi qui innocens, sicut ei qui malè egit,quod est valdè inconueniens. Cùm autem à Deo sortes mouentur, certissimè euenit,quod quæritur, tanquam Deus in voce responderet. Quod autem Deus interdum sortes dirigat,patet Prouerb.16.capit. scilicet, Sortes in sinum mittuntur,sed à Domino temperantur. Non tamen nobis est certum , quando Deus velit eas temperare, vel quando non:ideò non est licitum vti sortibus consultoribus ad inquirendum peccantem,nisi Deus iubeat, alioquin possit inde graue malum sequi, sc. quòd comprehenderetur innocens. In alijs autem rebus,in quibus non est tantum periculum,quamquam possemus vti sortibus consultorijs , tamẽ non est certum , an Deus disponat id,quod sorte euenit,velut si aliquis in prælatum eligatur per sortem consultoriam, non est certum , quòd Deus velit illum eligi in prælatum, quem sors determinauit,non possumus igitur in quibuscunque negocijs vti sortibus ad inueniendum certitudinem, nisi Deus iusserit, ob hoc autem cùm Deus nollet certificare Israëlitas in quibusdam,iubebat vt sortes ponerent, & per has quid ipse vellet indicaretur : sic enim in diuisione terræ iussit,vt ponerentur sortes,Numeri vigesimosexto cap.& trigesimoquarto. Et quidquid postea sorte accidisset, hoc reputabatur Deus voluisse, sic quoque in furto Iericho iussit, vt ad inueniendum furem ponerentur sortes , & certissimè inuentus est, sicut ipse postea confessus fuit : Iosue cap.7.

In cæteris autem,quæ Deus non iubebat, sortes dubiæ erant,& in quibusdam non licebat ei poni,potissimè in criminalibus , vel vbicunque graue præiudicium alicui paratur, quia potest interdum sequi condemnatio innocentis,vtpotè in casu isto. Inquirebatur hic quis peccasset, tamen nullus peccauerat: nam Ionathas non peccauit, quia ignoranter egit,& tamen comprehẽsus est sorte,& occisus fuisset, nisi populus eum liberasset. sic etiam si aliquis diceret furtum esse commissum , & ponerentur sortes ad inuestigandum illum, fortè non erat furtum commissum , sed iste , qui hoc asserit, rem perdidit,vel cùm penes se eam reconditam habeat, non recordatur,& tunc necesse est errare sortem,quia oportet, ꝙ aliqua sors exeat tanquam notificans furtum , nullum tamen furtum factum est,& sic caperetur aliquis innocens.Item potest accidere alius error,scilicet furtum factum est, vel aliud delictum,& ille qui fecit, abest, tũc necesse est errare sortem, quia nullus præsentium , inter quos sors ponitur delinquit, necesse tamen est alicui illorum sortem euenire,& sic condemnabitur innocens.Item potest accidere alius error,& iste est communior,scil. quòd cùm sortes ex seipsis non habent aliquam certitudinẽ,& ita possunt euenire vni,sicut alteri, continget quòd interdum delictum factum est,& præsens est qui fecit,& tamen non euenit sors illi , sed alteri,qui iniustè condemnabitur.

Aliquis dicet,quòd hoc non potest accidere, quia sortes à Domino temperantur:Prouerb.16.cap.

Temperari sortem dupliciter intelligitur.

Respondendum est, quòd temperari sortem intelligitur dupliciter, vno modo, quòd Deus moueat manum missam ad sortes ad accipiendam illam sortem, quæ est assignatiua veritatis.

Et dicẽdum,quòd licet hoc stet generaliter,quando Deus iubet poni sortes,tamen non tenet alias, quia licet interdum sit,non est vniuersaliter,alioquin daretur, quòd possit homo infallibiliter cognoscere diuinam voluntatem circa occulta, quæ ipse non reuelat,quod absurdum est. Alio modo accipitur temperari sortes à Deo, id est,dirigi, vel moueri manum missam ad sortem à Deo,ad accipiendum hanc vel illam sortem,licet nõ significet veritatem eius,quod quæritur, & hoc modo verum est, quòd sortes semper à Domino temperantur,tamen sic error sequitur, quamquam sortes temperentur à Deo,quia accidet,quòd comprehendatur ille,qui non egit iniquitatem,de qua quæritur. Deus tamen vult quòd comprehẽdatur propter aliam causam,quia alias deliquit, quamquam non in eo quod quæritur,sed hic nimis est contra iustitiam politicam:nam sic certum est,quòd omnes qui occidũtur,aut percutiuntur,vel bonorum suorum rapinam patiuntur,Deus vult,quòd illa tolerent, quia in aliquo meruerunt, ius tamen punit eos qui ista faciunt, & Deus vult, quòd sic fiat.nam aliud debet esse iudicium Dei, & aliud hominum, ergo illicitæ sunt sortes circa criminalia. Item potest accidere alius error,scil.ipsi,qui ponunt vel educunt sortes de inuolucro, possunt interdum per fraudem multa agere, ex quo sequeretur mors innocentis, & non esset ei aliquod refugium, sicut est in iudicijs, quia licet grauamen passis ad misericordiam iudices prouocare.

Temperari sortem dupliciter intelligitur.

Est ergo vniuersaliter illicitum vti sortibus circa criminalia, nisi Deus hoc iubeat. Interdum tamen licet non iubeat, veritatẽ per sortes indicat, sicut fuit in naufragio Ionæ,

quia

quia cum periclitaretur nauis, dixerunt viri inter se, venite, & mittamus sortes, & videamus quare hoc malum sit nobis: Ionę capitulo primo. & cecidit sors super Ionam, in quo vere indicauit, quia propter Ionam tempestas illa surrexerat, vt patet ibidem. Nunc autem dicetur, an licite posuerit sortes Saul, cum esset in criminalibus. Dicendum, quod ipse posuit eas, quia alias ad inuenienda crimina Deus illas poni iusserat Iosue capitul. septimo. non est tamen per omnia simile: nam ibi licitum fuit fuit vti illis sortibus, quia manifestum est, quod veritas indicanda erat per sortem cum Deus iussisset poni sortes. Hic autem non iusserat, ideo videbatur Saul exponere se periculo, & errori ponendo sortes. Dicendum, quòd non peccauit Saul, quia quamquam Deus nō iussit ei expresse ponere sortes, tamen mouit eum ad faciendum hoc, vt inueniretur innocentia Ionathæ: nam propter hoc Deus non responderat, vt haberetur occasio ad ponendum sortes, & ad inueniendum innocentiam Ionathæ, vt supra declaratum est.

An per sortes posset inueniri maleficium.

QVÆST. XXXVIII.

QVÆRETVR vlterius, dato, quòd licitum esset inquiri maleficum per sortes, an conuenienter sic inquireretur, id est an posset inueniri.

Et dicendum est, quòd non erat modus cōueniens ex forma sua: nam sequerentur errores, quod patet, quia Saul posuit se, & Ionatham filium suum in partem vnam, & totum populum in partem alteram, & positæ sunt duæ sortes. Vnde oportebat, quod hac vice solus Ionathas cum Saule caperentur, & liberaretur populus, vel è contrario, potuerat tamē esse, quod Ionathas peccauerat, & etiam aliqui de populo, tunc quomodocunque sors exiret, necesse erat, & erraret: nam si caperetur Ionathas cum Saule, absoluerentur multi de populo peccatores. Si autem comprehenderetur populus, absolueretur Ionathas, qui esset nocens, ideo vtrobique erat error. Similiter dato, quod solus populus errasset, & comprehenderetur, adhuc sequeretur error, vt dato, quod de omnibus tribubus peccassent aliqui viri, ponerentur sortes duodecim pro tribubus duodecim, & exiret vna, omnes autem aliæ tribus quamquam nocentes essent, absoluerentur. Idem modus errandi est in multis familijs in eadem tribu, & in multis domibus eiusdem familiæ, & in multis viris eiusdem domus. Generaliter dicendum, quòd necesse est sortes consultorias hoc modo positas errare, nisi ille, qui peccauit vnicus sit, qui tunc poterunt verum dicere.

Sed aliquis dicet in contrarium, quod si sortes istæ errarēt, necessario non ponerentur à Deo. Ipsæ tamen ad inquirendum maleficium Iericho iussit poni sortes: Iosu. capitul. septimo. Respondendum est, quod quia ibi Deus iussit illas poni, manifestum erat, quod non errarent Israelitæ in inquirendo, ideo per hoc innuebatur, quod ille, qui peccauerat vnicus erat, quia alias necesse erat errare. Item ipse Deus declarauit quod vnicus erat, qui peccauerat: nam dixit eodem capitulo non poteris stare coram hostibus tuis, donec deleatur ex te, qui hoc contaminatus est scelere. & iterum dicitur, non poterit Israel stare ante hostes suos donec conteratis eum qui huius sceleris reus est. Hic autem non erat certus Saul, an vnus peccauerat, vel multi, ideo non erat conueniens modus ad inquirendum sic peccatum, quia tamen Deus eum mouit, fecit sic, & non errauit sors, quia vnicus erat, qui peccauerat.

Quomodo positæ fuerunt sortes.

QVÆST. XXXIX.

QVÆRETVR vlterius quomodo istæ sortes positæ fuerint.

Respondendum est, quod Saul diuisit totum Israel in duas partes, scilicet se, & Ionatham ad vnam, & reliquum populum ad alteram, & tunc factæ sunt duæ sortes, quarū vna poneretur nomine Saulis, & Ionathæ, & alia nomine totius populi, & iste erant cedulæ eiusdem figuræ, & æqualis magnitudinis, & ponebantur in aliquo inuolucro, deinde qui nihil sciret de illis sortibus mittebat manum, & cuius sors exiret condemnabatur. Idem modus futurus erat circa omnes tribus, scilicet, quod ponerentur duodecim sortes pro duodecim tribubus in inuolucro, & cuius sors exiret erat rea, & vndecim absolutæ, & hoc idem circa familias, & domos cuiuslibet tribus fieri debebat. Cum autem perueniretur ad domum, quæ rea erat, illa diuidebatur per viros, & quot ibi erant, qui peccare potuissent, accipiebant sortes, & ponebantur in inuolucro, fiebatque sicut prius. Poterant quoque aliter poni istæ sortes, scilicet per baculos, vel paleas maiores, vel minores, sicut communiter fit per lapides albos, & nigros: iste enim fuit modus antiquorum nimis imperitorum ad cōdemnandum aliquem, vel absoluendum de crimine, scilicet cum non haberent iuris peritiam, nec rationis acumen ad dirimendum litigia, cum esset quis suspectus, vel infamatus de crimine, ponebantur in eodem inuolucro lapides albi, & nigri eiusdem numeri, & ille mittebat manum. quod si lapidem album educeret absoluebatur, si vero nigrum reus erat. de hoc Ouidius Meta. 15. scilic.

Mos erat antiquis albis, nigrisve lapillis
His damnare reos, his quoque absoluere culpam.

Sic ergo poterat esse apud istos Hebræos, cum adhuc vigeret antiquitas. Primus tamen modus conuenientior est.

Responditque populus ad Saul, quod bonum videtur in oculis tuis fac. Vidit populus, quod Saul iuste loquebatur: ideo permisit eum agere iuxta arbitrium suum.

Et dixit Saul ad Dominum, domine Deus Israel da iudicum. Saul fuit locutus ad Dominum, quia istę sortes non habent aliquādo certitudinem, nisi inquantum à Deo mouentur. Orauit igitur Saul, quod Deus ostenderet per eas veritatem. & hoc est, quod daret iudicium, scilicet, quod ipse iudicaret quis esset peccator. In Hebræo dicitur.

Domine Deus da complete. Id est de complete manifestationem. Et eadem significatio est. *Quid est, quod non responderis seruo tuo hodie?* Id est quare non respondisti tota die hac mihi seruo tuo consulenti te de rebus necessarijs.

Si in me, aut in Ionatha filio meo hæc iniquitas est. Scilicet istud peccatum propter quod non respondes: putabat enim Saul, quod Deus non subticuisset, nisi propter peccatum alicuius, & tamen falsum est, quia nunc nullus peccauerat: Deus tamen noluit respondere, vt haberetur occasio ad cognoscendum innocentiam Ionathæ, vt supra declaratum est.

Da ostensionem. Id est demonstra si ambo peccauimus, vel aliquis nostrum, scilicet, quod faceret sortem eorum exire, si peccassent: nam hac vice ponebantur duæ sortes, scilicet vna pro Ionatha, & Saule, & alia pro populo, & cuius sors exiret ille reus erat. Petebat ergo Saul, quod si ipse, vel filius eius peccauerat, exiret sors eorum, & sic esset ostensio.

Aut si est in populo tuo hæc iniquitas. Scilicet in toto populo, vel in aliquo de populo. Magis tamen intelligendum, quòd Saul intelligeret, si erat in vno de populo: nā si totus populus peccasset, non poterat hoc inquiri per sortem, quia sors ista semper procedit vsque ad indiuidua, & numquam potest dicere verum, nisi vnicus sit qui peccauit, vt supra declaratum est.

Da sanctitatem. Id est si non est iniquitas in me, vel in filio meo, sed in populo tuo, da sanctitatem, id est ostende nos esse sanctos, & mundos ab hoc crimine. In Hebræo verò non habetur hoc, quia tamen erat sententia decurtata, & necesse erat aliquid intelligi, littera nostra illud expressit.

Et deprehensus est Ionathas, & Saul. Scilicet sors Ionathæ, & Saulis exiuit, & per hoc significatur eos reos esse, vel aliquem eorum, & non est sensus, quod per hoc ambo deprehensi fuissent, qui sic non mitteret postea Saul sortem inter se, & Ionatham, misit tamen, vt patet immediate, sed dicitur, quod deprehensi sunt ambo, quia exiuit sors illa, quæ erat amborū: nam non poterat aliter euenire.

Populus autem exiuit. Id est exiuit liber, vel absolutus est, quia sorte deprehensi sunt Ionathas, & Saul.

Aliquis dicet forte, quod exiuit populus, id est exiuit sors populi, & per hoc liberatus est: nam licet in hoc casu dubium

A

esset, quia erant duæ sortes sortes solum, tamen non poterat stare, quare, quando ponebantur multę, quia tunc cum exiret vna, illa significaret libertatem, & omnes aliæ signabant reos. Sed falsum est, & hoc tenetur communiter. Parum tamen differt: nam poterat fieri aliter, scilicet, quod successiue omnes educerentur quousque relinqueretur vnica sors, & illa signabat reos, quæ autem exibant, erant liberæ.

Et ait Saul, mittite sortem inter me, & Ionatham filium meum. Quia ambo deprehensi fuerant, volebat scire Saul quis eorũ peccauerat, & posita est sors, sicut supra fiebat.

Et captus est Ionathas. Scilicet exiuit sors eius, per quod iudicabatur condemnatus.

Quare Saul posuit sortem inter se, & Ionatham, cum tamen si cecidisset super eum, non esset occisus.

QVÆST. XL.

QVÆRET aliquis quare Saul posuit sortem inter se, & Ionatham: nam sors ponebatur adhoc, quòd ille, qui reus esset occideretur. Saul tamen quamquam caperetur non erat occidendus, quia rex erat, ideo frustra erat poni sortem.

Respondendum est, quod Saul confidens de innocentia sua hoc fecit. Nam aliter non accepisset sortem à principio, & sic sciebat, quod nulla pœna secutura esset, quia non peccauerat. Vel aliter, quamquam Saul non puniretur etiam si deprehenderetur, voluit tamen accipere sortem, vt sic pateret quis peccauerat: nam si reperiretur, quòd alius occidisset eum, si autem ipse cessaret à suspicione, & imponeret hoc malum culpæ suę. vel aliter potest dici, quod quam ipse non ligaretur hac lege, quam tulerat, quia legis conditor est supra legem, ipse tamen imponeret sibi aliquam pœnam voluntarie, quam pro hoc peccato pateretur. Sed primi duo modi veriores sunt.

B

Dixit autem Saul ad Ionatham, indica mihi, quid feceris. Per sortem positam putabat Saul sufficienter cognitum esse, quod Ionathas peccasset, nesciebatur tamen in quo peccasset, ideò quæsiuit quid egerit. sic factum est de Achan: nam postquam sorte deprehensus esset reus violati Anathematis Iericho Iosue dixit ei, fili mi da gloriam Deo Israel, & confitere atque indica mihi quid feceris, ne abscondas Iosue capitulo septimo.

Et indicauit ei Ionathas. Etiam si negare, vellet Ionathas se peccasse non admittebatur, dato quod vellet se sufficienter purgare, quia iste sortes habebantur tanquam diuina probatio, contra quam nulla alia admittebatur.

Gustans gustaui in summitate virgæ quæ erat in manu mea paululum mellis. Id est nihil aliud egi, nisi quòd gustaui de melle. Ponuntur autem hic verba extenuatiua delicti, quia dicitur paululum mellis, scilicet, quia non multum comedit, sed mox, vt incępit nunciato sibi patris interdicto, comedere desijt. Dicit etiam in summitate virgæ, quasi dicat, non accepi mel manu mea, ita vt multũ de eo comedere possem, sed accepi in summitate virgæ. & sic modicum comedere poteram.

C

Et ecce morior. Quasi dicat, cum hoc solum fecerim, quod parum, vel nihil est, morior pro illo, scilicet durum est me occidi pro hac re. De verbis Ionathæ dicit Iosephus sexto Antiquitatum, quòd fuit constans nimis circa mortem, vnde ait: Saul occidere Ionatham se repente iurauit, quatenus, & generi, & naturæ simul amori hoc modo præponeret iusiurandum, qui nequaquam mortis interminatione perterritus, sed animam ingenue nimis, magnanimiterque componens, nec ego, inquit, supplico pater parcendum, mors mihi suauis est, quæ pro tua geritur pietate, & populi magna victoria, maxima siquidem mihi consolatio est, Hebræos de Palæsthinis reliquisse victores.

Cap. 7.

Et ait Saul, hæc faciat mihi dominus, & hæc addat. Modus iurandi est, quasi dicat, dominus faciat mihi talia, & talia mala, & super ea addat alia, scilicet si non occidero te.

Quia morte morieris Ionatha. Id est Deus faciat mihi mala, si tu non morieris, id est si ego non occidam te.

Quomodo Saul iurauit occidere Ionatham postquam cognouerit, quod ignorans comederit.

QVÆST. XLI.

QVÆRET aliquis, quomodo Saul ista dicebat? nam videbatur esse impius, quod enim ante punitionem peccati Ionathæ diceret, quod occideret eum, si per illum euenisset malum istud satis stabat, nunc tamen cognita veritate, scilicet, quia Ionathas ignoranter egerat, impium, & penitus contra rationem erat occidere innocentem.

Poterit responderi, quod etiam si Saul cognosceret, quod Ionathas parum, vel nihil peccauerat, quia tamen certissime ex sortibus nouerat, quod propter ipsum Deus non respondebat, occidere volebat eum, immo si comperisset, quod Ionathas nihil egerat, dum tamen propter eum Deus non respõdisset, occideret illum, non quidẽ propter culpã, sed propter obseruationem iuramenti, quia iurauerat Saul, quod occideret eum, per quem istud accidisset, & putabat se reum periurij si non occideret: sic enim fuit de Iephte Galaadite, qui vouit domino immolare quidquid primo occurreret ei de domo sua reuertenti de bello, cumque occurrisset filia vnica, quamquam nimis doluit, quia filia erat, & quia vnica, tamen occidit eam. quia putabat se periurij crimen incurrere, si secus ageret. Sed è contrario potius erat. quoniam occidendo illam grauem incurrit culpam, si vero nõ occidisset, nec periurium, nec aliquod crimen incurreret. Ita Saul, quamquam cognosceret peccatum filij quasi nullum esse, quia tamen iurauerat occidere eum, per quem talia euenirent, ne esset reus periurij voluit occidere illum, & certissime occidisset, nisi populus impediret. Quod autem ista fuerit. Intentio Saulis, declarat Iosephus in verbis supra allegatis, scilicet Saul Ionatham occidere repente iurauit, quatenus & generis, & naturæ simul amori hoc modo præponeret iusiurandum.

D

Sed tunc dicetur, an recte ageret Saul volendo occidere filium innocentem propter iuramentum.

An Saul recte ageret volendo interficere filium innocentem.

Respondendum, quod non, quia non erat periurium, quod Saul occideret illum: nam errabatur in hoc vno de duobus modis. Primo modo, quod Saul iurasset occidere illum, qui peccasset, propter quod Deus non responderet, & tunc non includebatur mors Ionathæ sub iuramento Saulis, scilicet, quod non tenebatur eum occidere ex viribus iuramenti, quia ipse iurauerat occidere eum, qui peccauerat. Ionathas tamen nihil peccauerat, quia ignorans egit. Secundo modo poterat hic errari, scilicet, quòd Saul iurasset occidere illum, propter quem Deus non responderet quomodocunque res se haberet, & tunc includebatur mors Ionathę sub iuramento, erat tamen iuramentum incautum, & illicitum, quia quãquam Deus propter aliquem non responderet, non erat ob hoc occidendus, quia poterat hoc euenisse, sine illius culpa, sicut hic factum est, nemo tamen sine culpa est occidendus. Erat etiam incautum iuramentum, quia Saul iurabat, eo quod intendebat hoc non euenisse, sine peccato, ideo volebat occidere peccantem. Poterat tamen accidere sine peccato ista non responsio Dei, & Saul non aduerterat ad hoc, ideo incaute iurauerat. Dicendum igitur, quòd intentio Saulis bona, & laudabilis erat, eo quod iustitiæ amorem naturali cognationis pręponebat amori, opus tamen suum malum erat, ipse tamen è contrario arbitrabatur.

E

Dixitque populus ad Saul, ergo ne morietur Ionathas? Videns populus Ionatham esse virum bonum, & bellicosum nimis, qui tantam victoriam illa die contulerat Israeli, & præter hoc erat filius primogenitus regis successurus ei in regno, amplius quoque nihil peccauerat, quoniam ignorans egit, condoluit illi, & animose oppositit se regi dicens, quod non moreretur Ionathas, & est hoc per modum quæstionis, scilicet ergo ne morietur Ionathas? id est nunquid propter hoc occidetur, quasi dicat, non, quia nefas est, vt infra patet. *Qui fecit salutem hanc magnam in Israel.* Id est nephas est, quod occidatur saluator, scilicet ipse nobis salutem contulit, nos vero ei mortem inferamus? Dicitur autem, quòd ipse fecit hanc magnam salutem in Israel, id est liberauit nos ab hostibus, & dedit nobis victoriam de illis. Nam sexaginta millia de Philisthinis ceciderunt die illa, vt ait Iosephus sexto Antiquitatum: Hac

F

autem

A

autem vocant magnam salutem: nam vere magna erat, nunquam enim tanta Philisthinorum multitudo irruerat super terram Israel, infuderant enim se per eam quasi locustę ad omnem partem discurrentes, & omnia deuastantes, nunquam quoque tantus Israelitas inuaserat pauor, vnde absconderunt se in speluncis, & cisternis fixurisque petrarum præcedenti capitulo. quod nunquam alias fecisse leguntur. Ab omni tamen hac aduersitate liberauit eos Ionathas, quia ipse iuit cum armigero ad aciem Philisthinorum, occidensque multos conturbauit castra. Vnde tota victoria huius diei Ionathę ascribitur, quia licet Israelitæ persequentes postea Philisthinos plurimos occiderint: nullum tamen occidissent, nisi Ionathas hoc admirabile opus aggressus conturbasset castra Philisthinorum, fecissetque eos mutuis gladijs trucidari, alioquin Israelitæ latuissent semper, vt cæperant in cauernis terræ, & qui nondum latuerant, fortassis laterent tantis concluſi malis. Sic etiam quando Dauid occidit Goliath Gethęum, quamquam Israelitæ immediate persequentes Philisthinos plurimos occiderint infra decimoseptimo cap. magis tamen victoria illius diei ascribitur Dauid, quàm toti Israel, quod patet ex cantu mulierum, quæ exierunt obuiam regi, dixerunt enim: Percussit Saul mille, & Dauid decem millia infra 18. cap.

Hoc nephas est. Quasi dicat, nephas est, quòd occidatur ille, qui vitam contulit, vel nephas est, quod occidatur ille, qui innocens est.

Viuit Dominus si ceciderit capillus de capite eius in terram. Modus iurandi est, quasi dicat, iuramus per vitam Dei, quòd non solum non morietur, immo etiam vnus capillus non auferetur de capite eius, scilicet nullum malum quantumcunque paruum infligetur ei.

B

Quia cum Deo operatus est hodie. Id est operatio sua fuit sicut hodie ex parte Dei, scilicet nemo agere poterat, quæ ipse egit, nisi Deus fuisset cum eo, & ex hoc inducunt quandam præsumptionem, scilicet, non est verisimile, quòd Deus velit eum occidi, per quem tanta bona operatus est hodie, ideo nec nos patiemur eum quicquam pati nobis superstitibus.

Liberauit ergo populus Ionatham, vt non moreretur. Id est, liberauit eum de manibus Saulis, qui volebat ipsum occidere. In Hebræo dicitur redemit populus Ionatham, quod idem est. Quidam autem Hebræi exponunt hoc, quod populus redemit Ionatham, scilicet absoluendo Saulem à iuramento: nam ideo volebat occidere Ionatham, quia putabat se periurum, nisi faceret. Cum vero populus absoluit eum, cessauit ab hoc: est enim inter Hebræos, quod detur alicui purgatio, vel absolutio iuramento, scilicet quando quis iurat aliquid, ex quo malum sequitur, & à principio non prægogitauit illud, recurrit ad doctores eorum, & cum dederit fidem, quòd si ipse prægogitasset malum, quod postea euenit, non iurasset taliter, & quod dolet, quia iurauit, absoluitur. Ita autem dicunt, quod Saul pœnituit hic, quia iurauerat incaute, & populus absoluit eum hoc modo, sed nihil est. Alij dicunt, quòd populus redemit Ionatham, scilicet dedit pro eo quinque siclos, ista est redemptio primogenitorum Numeri cap. tertio, & decimooctauo. & videtur ista sententia eorum tracta ex primogenito asini: nam dicitur Exod. capit. decimotertio. de primogenito asini, quòd redimatur oue, vel occidatur, ergo è contrario, vt non occidatur, redimatur, ita hic in Ionatha, qui occidendus erat, redimerunt eum datis quinque siclis, ne occideretur.

Populus liberauit Ionatham à morte.

C

Sed hoc nihil est, non enim erat difficultas, an Ionathas deberet occidi, vel redemi, quia non solum quinque siclos, immo etiam populo nihil dante pater redemisset eum centum millibus siclis, ne occideretur, si per hoc crederet licite seruari vitam, sine eius periurio: potissime, quia redemptio primogenitorum, non erat, nisi respectu Dei, & dabatur pecunia sacerdotibus. In criminibus tamen non fiebat sic redemptio, alioquin facilis esset solutio omnium legum, & politiæ, cum quilibet morte dignus hoc modo redimeretur, sed solum est sensus, quod populus liberauit Ionatham, scilicet quasi violenter eripiens eum de manibus Saulis.

Receßitque Saul, nec persecutus est Philisthym. Id est, postquam populus liberauit Ionatham de manu eius, noluit persequi Philisthinos, sed redijt in vrbem suam.

Quare Saul destitit persequi Philisthinos.

QVÆST. XLII.

D

QVÆRET aliquis, cum Saul ante hoc dispositisset persequi Philisthinos, dicens: irruamus super Philisthijm nocte, & vastemus eos vsque dum illucescat, quare nunc destitit persequi illos?

Respondendum est, quod hoc factum est propter duo. Primo quia Deus ei non respondebat: nolebat enim quicquam eo inconsulto agere, & quia non respondebat, ambiguum fuit Sauli de euentu belli, ideo credidit securius esse desistere.

Secundo destitit à bello, quia putauit Deum esse sibi iratũ, quod aliqualiter cognoscebat, vel cognoscere se putabat, eo quod respondere noluit. Amplius quoque manifestauit quare hoc accidisset, ideo eo irato nihil prosperum sibi futurum esse putabat, sed magis desistendum fore.

Sed dicet aliquis, cum supra sine consultatione Dei iuisset ad bellum; quare hic non iuit? Dicendum, quòd ad hoc iam responsum fuit supra, erat tamen hic aliquid grauius: nam peius est, quòd Deus respondere, nolit quam quòd inconsulto eo aliquis aggrediatur opus. Si enim Saul nunc persecutus fuisset Philisthinos Deo non consulto, dubius esset de euentu victoriæ, si tamen consuluisset, & Deus non respondisset, iam esset determinatus ad præstolandum mala tanquam Deus sibi iratus esset. Hoc ergo cernens desijt persequi, maxime quia non habebat magnam causam persequendi: nam si filius eius Ionathas nunc fuisset inter Philisthinos, sicut fuerat prius, quando Deo inconsulto iuit ad pugnam, etiam Deo non respondente nunc iret exponens se omni periculo, vt filium à morte eriperet, quia tamen nullum tale erat impulsiuum, desijt persequi fugientes.

E

Porro Philisthini abierunt in locum suum. Id est recesserunt in terram suam nemine persequente. Ex quo patet id, quod supra dicebatur, scilicet, quod Israelitæ quando tulerunt prędam ab hostibus oues, & boues, & comederunt, non erant in terra hostium, sed in terra Israel.

At Saul confirmato regno. Hic ponitur quartum huius secundæ particulæ, scilicet continuatio historiæ quantum ad gesta Saulis. Non est autem intelligendum, quòd ista, quæ dicuntur hic vsque ad finem cap. habeant se consequenter ad præcedentia, & ad subsequentia, quia hic non narratur aliquod speciale factum Saulis, sed est quædam collectio breuis omnium, quæ pertinent ad historiam Saulis, quod patet, quia hic ponuntur bella quæ faciebat tota vita sua, & hic sunt aliqua quę non distinguuntur à precedentibus bellis, nec à subsequentibus, sicut bellum, quod dicitur de Philisthinis, scilicet, quòd omnibus diebus Saulis erat bellum potens contra Philisthinos, vt patet infrà: etiam ponuntur hic bella contra Ammon, & Moab, ex quo Saul assumpsit regnum, aliqua tamen iam transierant. Ponũtur etiam hic nomina cognationis suæ, & principum eius, & omnium, quæ ad ipsum pertinent, tanquam hic tota eius colligeretur historia, ideo non continuatur hoc ad aliquid præcedens, vel subsequens.

F

Confirmato regno super Israel. Potest accipi confirmatio hic dupliciter. Vno modo confirmatio, id est, acceptio, & est sensus, quòd postquam accepit regnum super Israel, pugnabat contra omnes gentes, quę nominantur hic. Secundo modo confirmatio dicitur esse innouatio: nam Saul à principio regnum suscepit in Masphat, nondum tamen ibi erat firmum regnum eius, quia quidam contempserunt eum dicentes, num iste poterit saluare nos? vt supra cap. 11. ideo tunc non se gerebat totaliter pro rege, post tamen confirmatus est in Galgala, cum dixit Samuel, venite & innouemus regem supra capitul. vndecimo. & tunc incœpit Saul gerere se pro rege, & accepit exercitum supra capitu. præcedent. magis tamen videtur ista litera intelligenda de prima constitutione eius in regem, quam de confirmatione, quia dicitur hic, quòd confirmato regno pugnabat contra Moab, & filios Ammon, bellum tamen Saulis contra filios Ammon fuit ante confirmationem regis, vt patet supra capitul. 11. immo ex hoc habuit originem confirmatio, quia cognouerunt ibi eum esse virum dignum principatu. Nisi forte velis dicere, quod præter illud bellum Israelitarum contra Ammonitas, quod habetur supra

capitu.

A cap.11. fuerunt alia, & illa acciderunt poſt confirmationem regni, vtrunque ergo teneri poteſt.

Pugnabat per circuitum aduerſus omnes inimicos eius. Id eſt contra inimicos Iſrael, quia illud relatiuum refertur ad Iſraelem, & non ad Saulem, hoc autem Deus iuſſerat Sauli per Prophetam, quando vnctus eſt in regem ſupra capit. decimo, ſcilicet ecce vnxit te Deus ſuper hæreditatem ſuam in principem, & liberabis populum eius de manibus inimicorum eius, qui in circuitu eius ſunt: dicitur autem, quod pugnabat Saul per circuitum, quia omnes iſtę gentes, contra quas hic pugnaſſe dicitur, erant in circuitu Iſraelis: nam Moabitæ erant ad orientem terræ Chanaan declinando aliqualiter ad latus Meridianum, Ammonitæ erant à parte orientali declinantes aliqualiter ad Septentrionem, & inter ambo hæc regna erat terra duarum tribuum, & dimidiæ, quam tenuerant olim duo reges Amorrhęorum Sehon, & Og. ipſa enim fuerat pars terræ Moab, & Ammon, vt Numeri capitul. vigeſimoptimo, & Ioſue decimotertio capit. vnde Ammonitæ tanquã ſuam poſtea repetebant tempore Iephte Galaaditis iudicis Iſrael: Iudicum capit. vndecimo. terra Edom erat aliqualiter ad partem Meridianam Iſraelitarum, & tendebat magis ad orientem quam terra Iſrael: Numeri capitul. trigeſimo quarto, & Ioſue 15. reges autem Soba habitabant ad partem Meridianam terræ Iſrael, vt infra dicetur. Philiſthijm autem partem tenebant ex Meridie, & partem ex occidente, vt patet Ioſue cap. 13. & 15. ex ibi declaratis.

Iſraelita circuudati erãt ab inimicis.

B *Contra Moab.* Iſtę gentes, quæ nominantur hic erant hoſtes Iſrael, quia erant coniunctę terræ eius, vt communiter enim hoſtilitas inter finitimos accidit, qui autem multum diſtant raro hoſtilitatem gerunt, aliquando tamen fuerunt hoſtes Iſraelitis illi, qui longe erant, ſicut Ægyptij: nam rex Seſac venit contra Ieruſalem tempore Roboam filij Salomonis, & tradita eſt ciuitas in manu eius, & accepit omnia ſcuta aurea, quæ reliquerat rex Salomon, & hoc, quia non potuit ei reſiſtere Roboam, vt patet infra 3. libr. capitul. decimo quarto. Iterum etiam aſcenderunt Æthiopes contra Iſrael, ſcilicet tempore regis Aſa: erat enim multitudo eorum innumerabilis, & ſuperati ſunt à rege Aſa 2. Paralip. capitul. 14. aſcendit quoque rex Aſſyriorum contra Iſraelitas, & tranſduxit tribus 10. in terram ſuam infra 4. libr. capitul. 17. rex quoque Babylonis aſcendit in Ieruſalem, & captiuum duxit populum Iuda, & Beniamin infra libr. 4. lib. cap. 24. & 25. Iſti tamen erant reges longinqui, non tamen veniebant quaſi gerentes hoſtilitates, ſed Deus incitabat illos ad veniendũ, vt patet Iſa. c. 5. & & 10. Abac. c. 1. dicitur autẽ hic de Moabitis, quòd pugnabat contra eos Saul, non tamen leguntur ſpecialiter aliqua bella, quæ contra eos egerit, ſcriptura enim non vult enarrare ſingula, ſed ſolum ea, quę maiora ſunt, & ad rem magis pertinent.

Et filios Ammon. Non legitur feciſſe Saul aliquod bellum contra iſtos, niſi in principio regni, quando venit Naas rex Ammon ſuper Iabes Galaad, de quo ſupra cap. 11.

C *Et Edom.* Id eſt contra Idumæos, qui erant propinqui Iſraeli ex parte Meridiana. Nam magna pars ſortis Iudę erat coniuncta terræ Edom, vt patet Ioſ. cap. 15. & iſti gerebant interdum hoſtilitatem contra Iſrael: nam à principio hoc fecerant tempore Moyſi, cum eſſent Iſraelitæ in deſerto, & peterent tranſire per extremitatem regni eius, non enim conceſſit rex Edom, ſed dixit: Non tranſibis per me, alioquin armatus occurram tibi: Numeri cap. 20. iſti autem Idumæi poſtea pauco tempore ante Chriſti natiuitatem effecti ſunt omnes Iudæi: nam Ioãnes Hircanus filius Simonis Machabæi ſubiecit terrã Idumæorũ, & nõ permiſit eos habitare in terra illa. niſi Iudaicos ritus ſuſciperent, & ſuſceperunt. De hoc Ioſeph. 13. Antiquitatum ait, cunctoſq; cum domuiſſet Idumæos permiſit eis prouinciam habitare, ſi circumciderentur legibuſque Iudaicis vterentur, qui deſiderio patriæ terræ circumciſionem, & aliam conuerſationem eorum pertulerunt, ideoque ex illo tempore Iudęi eſſe cœperunt..

Idumæos quãuis eſſent hoſtes Iſraelitarũ ſuſcipi iuſſit dominus.

Conſiderandum autem, quod quamquam Idumæi erant hic hoſtes Iſrael, tamen Deus iuſſerat, ne Iſraelitæ abominarentur eos, ſed ſuſciperent eos inter ſe tamquam fratres, ſic patet Deuteronom. 23. capitul. ſcilicet non abominaberis Idumæum, quia frater tuus eſt. contra Moabitas autem, & Ammonitas licebat magis Iudæis exercere inimicitias, nec debebant eos accipere inter ſe ad honores, nec facere cum eis pacem, vt patet Deuteronom. cap. 23. ſcilicet Ammonites, & Moabites, etiam poſt decimam generationem non intrabunt eccleſiam Dei in æternum, quia noluerunt occurrere vobis cum pane, & aqua in via, non facies cum eis pacem, nec quęres eis bona cunctis diebus vitæ tuæ in ſempiternum. D

Si autem aliquis dicat; quomodo licebat Sauli pugnare contra Ammonitas, Moabitas, Idomęos, quia Deus iuſſerat Moſi Deutero. cap. 2. quod non pugnarent contra eos? Dicẽdum eſt, vt fuit reſponſum ſupra cap. 11. quando quętebatur, an licite pugnauerit Saul contra Ammonitas, eadem enim ratio eſt quantum ad omnes iſtos populos.

Et reges Soba. Id eſt etiam pugnauit contra reges terræ Soba. Dauid quoque pugnauit contra reges terrę huius: nam regem Adabezer, qui erat rex Soba percuſſit Dauid cum 20. millibus virorum, & tulit multa vaſa argentea, & aurea de manu eius, iſte autem rex ſecundum quoſdam habitabat ad partem Meridianam terræ Iſrael apud Syriam Damaſci, vnde rex Syriæ venit in adiutorium eius, quando pugnabat contra eum Dauid infra 2. lib. c. 8. Alij autem volunt, quod habitaret ad partem aquilonarem terræ Iſrael. Vnde erat hoſtis regis Emath, vt eod. c. terra autem Emath eſt ad plagam aquilonarem Iſrael: Num. c. 34.

Et Philiſthæos. Id eſt pugnauit etiam cõtra Philiſthæos. Iſtud vere fuit bellum magis continuum: nam omnibus diebus Saulis durauit, vt patet infra in litera, ſcilicet, & erat bellum potens aduerſus Philiſthijm omnibus diebus Saulis. *Et quocũque ſe verteret ſuperabat.* Id eſt in omnibus his bellis, quæ geſſit contra gentes proſperatus eſt, vnde dicit Ioſephus, quod Saul habebat multitudinem curruum, & equeſtrium, & cum quibuſcunq; pugnaret, cum victoria remeabat, Hebræoſque ad excelſam magnitudinem fœlicitatis euexerat, & aliarum gentium potentiſſimos demonſtrarat. Nicolaus dicit, quòd in Hebræo habetur hic. E

Quocunque ſe verterat impius fiebat, vel impie agebat. Et probat iſtum ſenſum ex litera ſequenti: intelligit enim quòd in omnibus his bellis Saul impie agebat, id eſt peccabat, & hoc, quia dicitur immediate, congregato exercitu percuſſit Amalech. In pugna autem contra Amalechitas peccauit, vt patet ſeq. cap.

Sed non eſt ſic intelligendum, non enim poteſt ſtare, quòd in omnibus bellis, quæ agebat, peccabat: nam non peccauit, quando pugnauit contra Ammonitas, ſupra cap. 11. Nunc quoque nihil deliquit pugnans contra Philiſthinos, & in omnibus bellis, quæ habentur vſque ad finem huius libri, nihil Saul peccaſſe conuincitur, niſi in bello contra Amalec, ideo magis eſt ſenſus, quòd proſperabatur in omnibus, & ſuperabat. Et iſtum ſenſum ſequuntur etiam Hebræi. Aliquando tamen eſt diſcordia ex æquiuocatione.

Sed dicet aliquis, quomodo Saul in omnibus proſpere agebat? nam in bello contra Philiſthinos mortuus eſt infra cap. vlt. F

Reſpondendum, quod Saul in omnibus bellis proſpere egit, nec vnquam victus eſt, niſi in bello vltimo, in quo propter peccata eius prius annunciata eſt ei mors in bello illo, & populi calamitas, cum conſuleret Phytoniſſam infra cap. 28. ſed adhuc, qui in omnibus rectè egit, in vnico ſuccumbens, non dicetur propter hoc non egiſſe proſpere in omnibus. *Congregatoque exercitu percuſſit Amalec.* Iſta percuſſio habetur ſequent. cap. in quo apparet, quod non eſt hic aliqua continuatio hiſtoriæ, ſed collectio quædam omnium geſtorum Saulis: nam ea, quæ poſtea particulatim enarranda ſunt, hic ſummatim colliguntur. Dicitur autem congregato exercitu, quia multos viros collegit Saul, ad eundum contra Amalec, ſcilicet de 11. tribubus 200. millia peditum, & 10. millia virorum de Iuda, vt patet ſequen. ca. In Hebræo habetur ſecundum quoſdam. *Congregatiſque diuitijs percuſſit Amalec.* Et iſtũ ſenſum tenet Rab. Salom. quod prouenit ex æquiuocatione eiuſdem nominis ad diuitias, & ad exercitum, ſed nihil attinet, quod hic diceretur congregatis diuitijs: nam diuitiæ immediate nihil agunt ad bellum, ſed mediate inquantum neceſſariæ ſunt pugnantibus, ideò magis conueniebat dici congregato exercitu.

Et eruit Iſrael de manu vaſtatorum eius. Id eſt de manu omniũ hoſtium, qui perſequebantur eum, & iſtæ erant gentes ſupraposítæ, quæ omnes habebant Iſraelitas exoſos, premebant-

que

A Cognatio Saulis.

que eos cum habitarent in circuitu eorum. *Fuerunt autem filij Saul Ionathas, Iesui, Melchi sua.* Hic describitur cognatio Saulis, tam quantum ad descendentes ab eo, quam ad collaterales, & ad superiores, & ponuntur hic tres filij eius, & duę filiæ, fuerunt tamen quatuor filij Saulis, vt patet 1. Paralip. cap. 8. Hic enim subticetur Isboseth, qui regnauit post Saulem, & nominatur 1. Paralip. cap. 8. Isboal. De hoc dicunt aliqui quod non nominatur, quia non erat genitus, sed falsum est, quia Saul solum regnauit viginti annis, vt declaratum est supra ca. 8. & tamen in fine regni eius Isboseth erat quadraginta annorum, cum cœpisset regnare infra 2. lib. c. 2.

Ideo Nicolaus dicit, quòd subticetur hic Isboseth, eò quòd erat indignus nominari propter pusillanimitatem, cum esset ad bellum ineptus, quod aliqualiter videtur, quia cum in bello mortui fuerunt omnes filij Saulis cum eo infra cap. vltimo. Isboseth non erat in bello, & postea regnauit. nec tamen penitus dicendum, quòd ob hoc subticeatur, quia tunc nunquam exprimeretur nomen eius in enarratione progeniei Saulis, tamen 1. Paralip. cap. 8. nominatur cum alijs filijs. Dicendum ergo, quòd hic omissum est nomen eius, quia interdum scriptura non curat omnia enarrare, ideo in libro Paralip. vbi omissa colliguntur, ponitur nomen eius. Aliquis forte dicet, quòd Isboseth computatur hic, tamen nominatur alio nomine, sicut interdum accidit in multis alijs, qui habent multa nomina, vt pater Dauid vocatur Iesse, & Isai. Sed hoc

B non stat, quia hic solum ponuntur tres filij Saulis, & 1. Paralip. capitul. 8. ponuntur quatuor, ideo necesse est, quòd aliquis omittatur, vnde dicendum est, vt nunc dixi. Sciendum etiam, quòd iste, qui vocatur hic Iesui, vocatur Aminadab 1. Paralip. cap. 8. vbi eadem nomina ponuntur, quæ hic, & solum nomẽ eius est mutatum. *Nomina duarum filiarum eius.* Scilicet ista, quæ sequuntur, solum enim habuit istas duas filias, vt patet hic, & infra cap. 18. *Noman primogenita Merob.* Non vocatur primogenita respectu omnium filiorum, sed solum respectu alterius filiæ, ista autem tradenda erat Dauid in vxorem, quia percussit Philisthæum, fuit tamen data in vxorem Hadrieli Molathitæ, vt patet infra cap. 18. *Et nomen secundæ Michol.* Ista erat pulchrior filia Saulis, & hanc dilexit nimis Dauid, vt patet infra capitul. 18. & data est ei in vxorem, postea tamen cum fugisset

C Dauid à facie Saulis, tradidit eam in vxorem Saul Phalti filio Lais, qui erat de Galin infra cap. 25. mortuo autem Saule cum cœpisset regnare Dauid super Iudam, misit nuncios ad Isboseth filium Saulis, dicens: redde vxorem meam Mihol, quam despondi mihi centum præputijs Philisthijm. tulit eam Isboseth à viro suo Phalti filio Lais, qui sequebatur eam plorans infra. 2. lib. cap. 3. *Et nomen vxoris Saul Achinoen filia Achimaas.* Istam vxorem cepit antequam esset rex, & ex ea genuit istos filios, qui nominantur hic. Habuit tamen postea concubinam nomine Respha infra 2. lib. 3. & de hac genuit postea filios, qui non nominantur hic, scilicet duos filios, de quibus infra 2 lib. c. 21. illos autem postea suspendit Dauid propter querelam Gabaonitarum, vt patet eod. cap. *Et nomen principis militiæ eius Abner.* Iste erat cognatus Saulis in secundo gradu, vt patet immediate, & accepit eum in principem militiæ, quia erat vir industrius, & bellicosus nimis. Iste autem euadens de bello, in quo mortuus est Saul, constituit filium eius Isboseth regem infra. 2. lib. cap. 2. regebatque domum Saulis, quotiesque iratus est contra Isboseth, quia increpuerat eum propter concubinam Saulis infra 2. lib. cap. 3. *Filius Ner patruelis Saul.* Id est Abner erat filius Ner, & iste Ner erat frater Cis, qui erat pater Saulis, vnde Abner, & Saul attinebant sibi in secundo gradu, ideo vocatur Abner patruelis Saul, id est filius patrui eius: nã Ner erat patruus Saulis, vt pater infra. *Porro Cis fuerat pater Saul.* Vt patet supra cap. 9. Hoc ponitur ad significandum gradum affinitatis, qui erat inter Saulem & Abner. *Et Ner pater Abner filius Abiel.* Ex hoc apparet, quòd Ner pater Abner, & Cis pater Saulis erant fratres, quia Ner erat filius Abiel, vt patet hic, & Cis erat filius eiusdem Abiel, vt patet supra cap. 9. ideo Saul, & Abner erant patrueles, scilicet consanguinei in secundo gradu. *Et erat bellum potens aduersus Philisthijm omnibus diebus Saulis.* Supra dictum fuerat de bellis, quæ habuerat Saul contra multas gentes, quæ erant hostes Israelitarum, inter quas positi fuerunt Philisthini, quia tamen bellum Israelitarum contra Philisthinos fuit magis assiduum, & ferocius quam contra alias gentes, cum bella aliarum gentium breuiter finita fuerint, dicitur hic specialiter de bello contra Philisthinos, scilicet, quod fuit omnibus diebus Saulis: nam ipse Saul in eo mortuus est, & tres filij sui, qui nominati fuerunt hic, vt patet infra vltimo cap. dicitur etiam, quod fuit potens bellum, quia non solum Philisthini pugnabant contra Israel, sed etiam totis viribus, & quia Philisthini erant multi, & potentes, bellum erat graue, & cum dicitur, quòd fuit omnibus diebus Saulis, non est sensus, quod semper durauerit actualiter, ita quod Philistini, & Israelitę semper essent in castris, vel in apparatione bellica, sed durauit semper, id est, quamquam aliquando cessauerint pugnare, nunquam tamen totaliter cessauerunt: nam denuo instaurabant pugnam, & sic cõtinuatum est bellum vsque ad tempora mortis Saulis, & postea etiam tempore Dauid aliquãdo durauit quousque perdomuit eos Dauid, & abstulit frenum tributi de manu eorum, vt patet infra 2. lib. cap. 8.

Nam quemcumque videbat Saul virum fortem, & aptum ad prælium, sociabat eum sibi. Hoc dependet ex præcedenti: nam dicebatur, quod bellum erat potẽs, id est ferox inter Saulem, & Philisthinos: vnde indigebat Saul magno exercitu ad continuandum istud bellum, quia Philisthini erant multi nimis, vt patet præcedenti cap. ideo quamquã Saul à principio regni confirmati acceperit tria millia virorũ pro exercitu suo, scil. duo millia cum eo, & mille cũ Ionatha filio eius, vt patet præcedenti F cap. tamen quia iste erat paruus exercitus, continue augmentabat eum Saul, scilicet diligenter considerãs viros robustos, aut bellicosos in regno suo, & omnes illos associabat sibi, scilicet faciens, quod essent semper cum eo ad opera belli in castris suis.

D

E

Expositionis literalis Alphonsi Tostati in Primum Libr. Regum Finis.

BIBLIOTECA PROVINCIALE SORIA

22
H 2

Sient.ª Top.ª
Est. 22
Tab. 4
Num. 10

Hiſpani Abulenſis Epiſcopi OPERVM

Tomi 6.

Pars. 1.

Continens Commentar.

in lib. 1. et 2. Regū

A-321/0
4963